non c'è – 8.42 D.9

R. BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE V. E. II ROMA
8
42 D
9

C. B. f.

l'infermi·
i donati·

8.42.II.9

8, 42 D. 9

F. HECTORIS PINTI LVSITANI HIERONIMIANI IN EZECHIELEM PROPHETAM COMMENTARIA.

Nunc primum præter duplicem indicem acceſsit huic æditioni Elenchus nouus, in epiſtolas & euangelia, omnibus diuini verbi Concionatoribus longè vtiliſsimus.

OMNIA IVDICIO ET CORRECTIONI Sanctæ Romanæ & vniuerſalis Eccleſiæ ſubiecta ſunto.

Conuentus S.ᵗᵃ Mariæ de Scala Dei

ANTVERPIAE.
In Aedibus Petri Belleri ſub ſcuto Burgundiæ.
M.D.LXXXII.

Cum priuilegio Regis.

Summa Priuilegij.

Regio priuilegio cautum eſt, ne quis præter Viduam & hæredes Ioannis Stelſij hæc F. Hectoris Pinti Hieronymiani in Ezechielem prophetam commentaria excudat, aut excudi procuret, aut alibi excuſa importet aut diſtrahat. Præuaricatori confiſcatio iſtiuſmodi librorũ, & grauis mulcta pecuniaria in pœnam conſtituta. Iuxta literas Bruxellis datas in Octobri, An. 1569.

Signatas. I. de V Vitte.

Commentarius iſte in Ezechielem prophetam nihil habet S. Romanæ Eccleſiæ fidei cõtrarium, aut Reipubl. offenſiuum. Immo vtiliſſimus eſt qui in gratiam Catholicorum concionatorum edatur, tum quòd præter clariſſimam prophetæ Ezechielis explicationem etiã multa alia Sacræ ſcripturæ loca explicat, tum quòd ſolidè tueatur aduerſus noſtri temporis hæreticorum ſycophantias S. Romanæ Eccleſiæ fidem.

Quod atteſtor Sebaſtianus Baer Delphius inſignis Colle. Eccleſiæ S. Mariæ Antuerpienſis Plebanus & Canonicus.

POTENTISSIMO AC INVICTISSIMO PRINCIPI

Sebaſtiano, Luſitaniæ, & Algarbiorum regi citra & vltra mare, Africo, Aethiopico, Arabico, Perſico Indico, ac domino Guineæ, frater Hector Pintus ſalutem & æternam felicitatem.

NON me fugiebat rex inuictiſſime, cum hæc mea in diuinum vatem Ezechielem commentaria componere, meaſque cogitationes literis mandare decreuiſſem, eſſe hūc meū laborem in hominum reprehenſionem incurſurum. Inuenient enim mihi notam nimiæ audaciæ, quòd nullis eruditionis ornamentis excultus, profundiſſimum prophetam explanare contenderim, eaque aggreſſus ſim, ad quæ non auſi ſint accedere viri ſapientes qui præſtantibus ingeniis præditi Chriſtianam philoſophiam literis illuſtrarunt. Sed cùm nihil mihi ſit antiquius, nihil magis in optatis, quàm fructum aliquem edere ſtudiorum meorum, ad id exiſtimaui eſſe mihi potiùs reſpiciendum, quàm ad eorum iudicium, qui nihil approbandum cenſent, niſi quod fuerit omnino perfectum, omnibuſque numeris abſolutum Ego enim in ea ſum ſententia, pulchrū eſſe, ſumma eos experiri, qui res magnas, & magnoperè expetendas concupiſcūt. Quod ſi non poſſint aſcendere ad faſtigium, honeſtum eſſe in mediis ſalutem cōſiſtere. Nam apud Græcos non ſolùm Athanaſio omni ſapientia & ſanctitate præſtanti locus eſt, aut Magno Baſilio, aut eloquenti Chryſoſtomo, ſed multis aliis: quorum nonnulli etſi tantam nominis claritatem non ſunt conſecuti, non tamen fuerunt ſua laude priuati Nec apud Latinos in diuinis literis explanādis præclarum Auguſtinum deterruit à ſcribēdo eruditiſſimi illius Hieronymi amplitudo, qui omnes omnium rerum ad Chriſtianam pietatem pertinentium fontes animo ac memoria cōtinebat: nec ipſe Auguſtinus excellenti ingenio & exquiſita doctrina cæterorum ſtudia reſtinxit. Quare non eſt, cur me vituperent, nec cur his, qui modò incumbunt in ſtudia literarū, debilitetur animus, & langueſcat induſtria. Sed non rectè ago ſereniſſime rex, qui in opere tuæ celſitudini dedicato, aliorum timeo iudicium. Fuit hic propheta munere ſacerdos, ſanguine clarus, ſapientia inſignis, ſanctitate admirabilis, diuina charitate incenſus. Vaticinatus eſt in Babylonica captiuitate, in quam fuerat cū Ioachin Iudæorum rege coniectus. Dat operam hoc libro, vt mortales excitet ad virtutem, vt contēptis falſis mundi voluptatibus & diuitiis ad Deum aſpirent, & ad venam aquarum vitæ, ad perēnem fontem remedij potiùs confugiant, quam mundi riuulos conſectentur. Eſt enim Deus fons ille, de quo ait diuinus pſaltes, Apud te eſt fons vitæ. Qui de ſe ait apud Iere. Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. *Pſal. 35.* Docet hunc Deum ad ſignificandam immenſam bonitatem & ſapientiam ſuam cælum & terram, *Ierem. 2.* & omnia, quæ ampliſſimo cæli ambitu continentur, condidiſſe, hominēque rationis participē creaſſe. Cùm cæteras animantes abieciſſet ad paſtum, ſolùm hominem erexit, & ad cæli quaſi ad patriæ conſpectum excitauit. At cùm homines, ſe errorum tenebris operuiſſent, atque variis ſcelerum maculis contaminaſſent, non paſſus eſt Deus eos diutius in caligine illa verſari. aperuit eorū oculos aliquando, mittens è cæli faſtigio filium ſuum vnigenitum, qui errantibus ac vagis hominibus viam conſequendæ immortalitatis aperiret. Locutus eſt illis in filio, per quem, vt verbis vtar Diui Pauli, *Heb. 1.* fecit & ſecula, qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius, nos ſanguine ſuo redemit, & ſuis vulneribus vulnera noſtra ſanauit, ſe pro nobis in crucis ara hoſtiam deuouens ac conſtituens. Hoc eſt ſalutare illud, quod patriarchæ & prophetæ expectabant eſſe mūdo ſalutem allaturum. Hic eſt ille, de quo egregius patriarcha Iacob extremo afflatu, tremulis ac morientibus vocibus, cùm iam præcordiis mortem conceptam contineret, dixit: Salutare tuum expectabo Domine. Hoc ſalutare *Gene. 49* Chriſtum Deum noſtrum optabat diuinus ac regius vates, cùm ad Deum patrem has voces emitteret: Oſtende nobis domine miſericordiam tuam, & ſalutare tuū da nobis Illud animo ac brachiis *Pſal. 84* complectens iuſtus Simeon cecinit. Nunc dimittis ſeruum tuum Domine ſecundum verbum tuum *Luc. 2.* in pace: quia viderunt oculi mei ſalutare tuum. Hūc Deum ait Ezechiel iuſtum eſſe & miſericordē, peccatores ad ſe conuerſos piè recipientem, eiſque flagitia condonantem. Et poſtea de Gentiū vocatione, de reditu ad vitam, & de vltimo iudicio vaticinatur. Eſt eius præcipuum inſtitutum prædicere myſteria redemptionis humanæ per Chriſtum: & eccleſiam, quæ erat ab ipſo conſtituēda, ſub imagine templi & ciuitatis deſcribere. Inde transfert ſermonem ad ciuitatem ſempiternā: & ad mirabilem cæleſtis beatitudinis amplitudinem & celebritatē: vt nos diſpulſa caligine amore tantæ pulchritudinis incendamur, & ſtudio adipiſcendæ æternitatis inflammemur. Vt enim generoſus falco *Simile.* in manu aucupis videns ardeam auem ſublimè volantem, ſtatim expandit alas, cupiens frangere vincula, quibus habet pedes ligatos, vt poſſit volare ad prædam: ſed habens caput corio coopertū nec mouetur, nec intuetur illam: ſic homo, cuius natura cæteris animantibus antecellit, cogitans ſupera

ac cæleſtia, mentiſque oculis aſpiciens æternam beatitudinem, eius deſiderio incenditur, & ſtimulis
eius conſequendæ incitatur: at ſi fuerit tenebris, & corio deſiderij rerum caducarum coopertus, nec
mouebitur deſiderio cæleſtis felicitatis, nec eam contemplabitur. Eius amore raptus nobiliſſimus
Pſal. 41. ille falco, & illuſtriſſimus rex Dauid concinebat: Quemadmodum deſiderat ceruus ad fontes aqua-
rum, ita deſiderat anima mea ad te Deus. Et Diuus Paulus optans è corporum vinculis euolare aie-
Philip 1. bat: Mihi viuere Chriſtus eſt, & mori lucrum. Et paulò poſt: Deſiderium habens diſſolui, & eſſe cũ
Chriſto. Et quoniam hæc omnia erant in euangelio explicanda, vaticinatur de ipſo euangelio, com-
Ioan. 10 parans illud cum fluuio dimanante ab oſtio ſanctuarii, hoc eſt à Chriſto porta cæli, qui de ſe ait: Ego
ſum oſtium, ſi quis per me introierit, ſaluabitur. Hic fluuius noſtra hac, & patrum noſtrorũ memo-
ria, fluxit ex tua hac Luſitania vſque ad Gangem & Indum magnos fluuios, odoriferos ditiſſimæ
Indiæ campos alluentes: rigauit Braſilium, Aethiopiam, Arabiam, Perſiam, opulentam Indiam, &
regiones ac inſulas orientis incognitas antea & inauditas, ad quas nunquam appulerant Romano-
rum, nec Magni Alexandri exercitus. Ad eas oras rex sereniſſime tui Luſitani tulerunt crucis vexil-
lum, in illis veram Chriſti fidem nuntiarunt, eumque habentes propitium Gentes propè infinitas,
vano & impio idolorum cultui deditas, ad veram religionem pietatis pleniſſimam conuerterunt.
Maiores enim tui Emanuel & Ioannes reges Chriſtianiſſimi & inuictiſſimi regiones illas à Luſitania
immenſo ſpatio remotiſſimas quæſierũt, & ſubiugarunt, in ipſis ſanctiſſimum nomen Domini no-
ſtri Ieſu Chriſti celebrantes fama, eiuſque cultui templa dedicata conſtruentes. Non enim ſolũ Lu-
ſitaniæ reges regnum hoc habuerunt ſemper ſubiectum ſanctæ ſedi Apoſtolicæ Romanæ, ſed ma-
gna alia regna illi ſubiecerunt. Noſtri enim homines exiguo exercitu innumerabiles Agarenorũ &
Indorum Gentes locis infinitas, armis munitas, omni copiarum genere abundantes, & reges poten-
tiſſimos, & Turcicos exercitus fortiſſimos cum multis militaribus ſignis captiuos duxerunt. Sed non
erant hæ victoriæ abſque noſtrorum ſanguinis effuſione: multi nanque ex illis præclaris editis faci-
noribus eximiam & honeſtam vitam glorioſa morte fortiter pugnantes obſignarunt. Illis aiebant
mortem eſſe terribilẽ, quorũ cum vita nomen extinguitur, non iis, qui pro Chriſto moriũtur, quorũ
laus emori non poteſt. Et quoniam regnum hoc eſt veluti fons quidam, vnde ad alias regiones lõgè
diſtantes fidei puritas dimanat, voluit illud Deus in fide cõſeruare. Nullus in eo eſt Lutheranus, nulla
factio, nulla ſecta, nulla hæreſis, ſed ſummus omnium in fide catholica conſenſus. Cui igitur erã de-
dicaturus prophetam, qui vaticinatus eſt de euangelio per diſtantes terrarum oras nuntiando, niſi
regi Chriſtianiſſimo, qui hoc implet vaticinium, qui ab occidente vſque ad extremas orientis regio-
nes mittit concionatores ad ſanctum Chriſti euangelium longè lateque propagandum? Tu autem
ſereniſſime rex ſuſtines non paruam expectationem imitandi & vincendi admirabilem illam regũ,
à quibus genus ducis, virtutis præſtantiã, Alfonſi illius, præſertim primi Luſitaniæ regis, qui Chriſti
fide munitus, animi fortitudine ſeptus, ampliſſimis virtutum ornamentis decoratus, iuſtis legibus, &
incredibilibus victoriis de hoſtibus reportatis, regnum illuſtrauit, & ad amplitudinẽ perduxit. Is cùm
quadam die paruo exercitu eſſet cum maximis hoſtium Chriſtiani nominis exercitibus congreſſu-
rus, vidit in cælo Chriſti ſpeciem admirabili ſplendore circumlucentem: illoque aſpectu roboratus,
quinque potẽtes Agarenorum reges vna die deuicit, & innumerabiles eorũ copias ſuperauit. Huius
& aliorum maiorum tuorum præclara facinora, inſignem pietatem, religionem, iuſtitiam, & in
virtute conſtantiam ſperamus te non ſolùm imitaturum eſſe, ſed etiam ſuperaturum.
Admiranda enim iam in te in tam tenera ætate contuemur. Nos pro celſitudine
tua vota facimus, & preces ad Deum fundimus. Viue tu felix, viue, vt
patria viuat: & noſtra hæc commentaria ſingulari tua benignita-
te & clementia ſuſcipe. Progrediar enim vltrà, ſi mihi
fuerit exploratum, non tibi mea ſcripta
iniucunda contingere.
re. Vale.

AD SACRARVM LITERARVM STVDIOSOS, FRATER RODERICVS HIESPENSIS MONACHVS DIVI HIERONYMI:

de propheticæ doctrinæ nimia obſcuritate, magna neceſſitate & fructu, atque horum commentariorum laudibus.

INter cætera ſupplicia, quibus Deus Opti. Max. aduerſus populi Iſraelitici ingratitudinem & impietatem, animaduertere voluit, illud erat grauius, & quod impiis hominibus magis nocere poſſet, quòd per Eſaiam prophetam acrrier illis comminatur capite vigeſimo nono. Miſcuit vobis Dominus ſpiritum ſoporis, claudet oculos veſtros, Prophetas & Principes veſtros, qui vident viſiones, operiet: & erit vobis, viſio omnium, quaſi verba libri ſignati. Eſt ſiquidem infenſi Dei, & ob peccatorum ſcelera maximè iræ ſignum (vt frequenter diuinis literis proditum eſt) Prophetas auferre, & quòd populus doctore careat. Quo quidem ſupplicio, non deberent homines leuius affligi & condolere, quàm ſi corporeis oculis priuarentur. Sunt etenim prophetæ quaſi quidam noſtri oculi, quibus inter denſiſſimas ſeculi huius tenebras poſſumus diſpicere, quemadmodum ipſe ſol iuſtiſſima nomenclatura, mundi oculus compellatur, per quem videt omnia tellus. Hos igitur lucidiſſimos oculos claudet Dominus, & quoniam hebræa vox Atſem, condenſationem ſeu confirmationem ſignificat, idem eſt ac ſi diceret, conſolidabit ſeu comprimet, & immobiles reddet, & velut congelatos, ad videndum prorſus inutiles. Propheta inquam in quibus repoſuerat Dominus diuinæ ſuæ ſapientiæ theſauros, non maiori vſui & vtilitati erunt vobis, quàm eſſe ſolent hominibus oculi excæcati aut ophthalmia cooperti, & quoniam non vulgaris erit cæcitas, alia ſimilitudine & longa verborum ſerie, ſignificare perſiſtit Eſaias, quam maximam prophetarum, & legis Dei in populo Iſrael futuram ignorationem, dum libro ſignato viſionem prophetarum aptiſsimè comparat: quaſi diceret. Omnium prophetarum vaticinia & viſiones, tanta erunt vobis caligine obſcuræ, & ab intelligentia veſtra reconditæ, vt nihil earum percipiatis: erunt nempè vobis tanquam verba libri obſignati & occluſi, quem cùm dederint iis qui ſcientiam legis Dei profitentur, ſcribis videlicet & phariſæis, Rabbinis, & aliis legis doctoribus, exigentes ab eis interpretationem: reſpondebunt. Non poſſumus, ſignatus eſt enim liber. Si verò dederint vulgari cuidam & indocto, duplex ſibi impedimentum ingenuè cauſabitur, hoc eſt, præter libri obſignationem ſe neſcire literas. Hanc verò excæcationem, & tam altam legis diuinæ ignorantiam, ob ſua ſcelera atque peccata populum Iſrael eſſe commeritum, planè oſtendit Eſaias, dum ait: Deum miſcere ſpiritum ſoporis, vt profundè dormientes à viſione longè abſint, claudere oculos & prophetas, vt intelligamus (quod ex diuinis literis affirmare ſolent theologi) vnum peccatum eſſe cauſam alterius, & peccatorem ex vno ſcelere, in alia grauiora incidere, idque iuſto Dei iudicio, non quòd Deus ſit cauſa peccati (abſit impietas) ſed dicitur Deus immittere ſpiritum erroris, & ſpiritum vertiginis, ſpiritum ſoporis, excæcare, ſeducere, vt explicat D. Auguſt. primò non illuminando, neque diſcutiendo tenebras, deinde non auferendo occaſiones, quibus mens peccatoris magis ac magis induratur & excæcatur iuſto Dei iudicio, ſua tamen malitia exigente: vnde ſe indurare dicuntur peccatores, & ſe excæcare dicuntur Iudæi: atque hanc ſententiam alia tranſlatio huius loci clariſſimè confirmat, his quidem verbis Facite vos ipſos tardos & obſtupeſcite, oblinite vobiſipſis oculos.

Cùm ergo extremum ſupplicium impiæ genus ſceleribus vindicandis ignoratio eſſet prophetarum, facile nobis erit intelligere contraria conſequentia, ſummum bonum populo Dei eſſe repoſitum in legis & prophetarum cognitione: vt quod Socrates frequenter dicere ſolitus erat, nempe ſcientiam vnicum eſſe bonum, contra vnicum malum ignorantiam, id nos diuina inſtitutione informati ad legis Dei & prophetarum ſcientiam, vel ignorantiam referamus. Et quoniam prophetarum munus & inſtitutum aliud non eſt quàm legem Dei populo enarrare, expendere, & ad illius obſeruantiam homines exhortari, coercere à peccatis, ſpem erigere, & ad amorem Dei & patriæ cæleſtis accendere: ſummum vnicuique bonum in prophetis intelligendis à Deo nos percipere, vnuſquiſque procul dubio fatebitur. Fuerunt namque prophetæ illius temporis in eccleſia Dei ad rudem populum edocendum miſſi concionatores: quemadmodum orto per Euangelium ſole, Chriſtus redemptor noſter ad cunctas orbis plagas in lucem gentium, & in ſalutem vſque ad extremum terræ, Apoſtolos & Doctores deſtinauit. Quo fit vt Chriſtianorum omnium mores, doctrina prophetarū ſint componendi. Addiſcet enim per ſuos maiores populus ex propheris, quid amare, quid fugere teneatur, & quem affectum ad conciones gerere, & quid ex concinnatoribus debeat expectare. Et rurſus ipſi verbi Dei enuntiatores addiſcere poterunt, quam doctrinam dum populo prædicant, debeant afferre, & quid potiſſimum prophetarum exemplo, veterum ſ concionatorum, in hoc concionandi munere, eorum mentis oculos debeant obuerſare. Neque verò ſatis ſibi eſſe ducebant prophetæ, quòd à Deo omnium creatore, ad ſuum populum edocendum prædicatores deſtinarentur, niſi etiam prædicationis materiam, & quid eſſent potiſſimum enuntiaturi, diuinus ſpiritus illis præſcriberet ac conſignaret. Interrogabat Dominum Eſaias: Domine, quid clamabo? & oraculo diuino edoctus clamare incipit. Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos agri, verbum autem Domini manet in æternum. Et iterum: Clama ne ceſſes, annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Quod quidem ſanctiſsimus vates diligentiſsimè executus eſt. Onus (inquit) Babylonis, Onus deſerti maris, Væ Ariel, Ariel ciuitas quā expugnauit Dauid. Væ filij deſertores. Quibus verbis præcipuum prophetæ ſtudium erat, ad ſuæ naturæ miſeram conditionem, & rerum humanarum fragilitatem agnoſcendam populum excitare, vt Dei gloriam & honorē exquireret, & cæleſtis patriæ deſiderio afficeretur. Deinde vt ſcelera ſua homines agnoſcentes, humiliter ſeſe deiicerent: & morum correctione, emendationeque vitæ, ad ſanctiorem aſpirantes per pœnitentiam, illius timore ex acerbiſsimis pœnis & calamitatibus propoſitis exterriti, Deum ſibi infenſum poſſent placare. Quam prędicationis formam atque doctrinam in primis amplexari debere concionatores ſancta ſynodus Tridentina ſtudioſiſsimè exhortatur. Id ipſum mirum in modum Paulus egregius diuini verbi prædicator docet, dum epiſcopum Timotheum, futurum concionatorē perfectiſsimè inſtituit his verbis. Omnis doctrina diuinitus inſpirata, vtilis eſt ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum ad erudiendum in iuſtitia, vt perfectus ſit homo Dei ad omne opus bonum inſtructus. Quaſi omnis diuinarum literarum ad populū explicatio, neceſſariò, triplici fructu & vſu contineatur. Aut enim docendus eſt populus fidem, & legem Dei, exprobrata infidelium impietate, & ſi res poſtulet, adductis in confirmationem fidei argumentis: aut corripiendi ſunt ob deprauatos mores iniqui: aut demum tribulatione aliqua deiecti & afflicti, conſolatione leuandi ſunt, atque vt ad vitam ſpiritualem & perfectiorem Chriſti Ieſu amore accenſi, excitatis virtutibus, prauis affectionibus mortificatis, contendant, & aſſurgant, ſunt commonefaciendi. Ac ſi tandē maximo cum fructu & vtilitate, ſuo munere concionandi functi erunt, tunc ſanè docebunt vtilia, quemadmodum diuinus ſpiritus per Eſaiam prophetam, ſuæ voluntatis eſſe oſtendit in hæc verba.

a 3

Eſa. 29.
Ignoratio prophetarū pœna ingratitudinis.
Propheta oculi.
Deū miſcere ſpiritū ſoporis quomodo intelligatur.
Aug li. 5 cont. Iu. c. 3. & de gratia et lib. arb. c. 20. & 21.
Cognitio legis & prophetarum quibus exhortamur ad opera.
Summū bonum Socratis
Prophetarū munus.
Quid præſtent propheta populo & prædicatoribus.
Eſa. 40.
58.
13. 21. 29
30.
Seſſione 25 c. 2.
Latera. ſub Leo. 10. ſeſ. 11.
Clemens epiſtola. 1
2. Tim. 3
Tria in concione præſtāda.

Eſa. 48. verba. Hæc dicit Dominus, redemptor tuus ſanctus Iſrael, ego Dominus Deus tuus, docens te vtilia, gubernans te in via, in qua ambulas.

Abuſus eorũ qui concionãdi munere funguntur.

Sed proh dolor quot habet Eccleſia Dei prædicatores inutilia docentes, & eos ſæpenumero, quos imperitum hominum vulgus maximè miratur, & audita concione in cælum vſque ſolet efferre: cùm tamen poſt multas hebdomadas illorum prædicationibus audiendis inſumptas, nihilo redeant meliores. Exiſtimant illi doctores & magiſtri, totã euulgandi Euangelij prouinciam, in ſublimitate ſermonis, & in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, eſſe repoſitam, quòd autem ſpiritus diuinus expoſtulat vitæ ſcilicet emendationem, iuſtitiam, charitatẽ, poſtremo ducunt loco. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte adulterantes verbũ Dei, cœtum præuaricatorum, qui extenderunt linguam ſuam quaſi arcum mendacij, et non veritatis. Qui obſtrepero verborũ ambitu dant ſine mente ſonum: qui ne peccatores ſceleribus inquinatos, ſermone ad horam contriſtent ad pœnitentiam, illorum vitia corripiendo (quos tamen contriſtaſſe in epiſtola gaudebat Paulus) illis cupiunt morem gerere taciturnitate quadam præpoſtera, quæ ſibi ipſis in malum cedet ac perditionem, cũ ſanguis illorum de manu ſua requiretur. Illis inquam applaudere eligunt, cùm ſint populus ad iracundiam prouocans, & filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei, qui dicunt videntibus: nolite videre, & aſpicientibus: nolite aſpicere nobis ea quæ recta ſunt, loquimini nobis placentia. Illorum præcepto obedientes non vident illis quæ recta ſunt, verba futilia quæ demulceant aures, effundũt, quod nimirum rerum exitus probat, nam ex horum concionibus, nullus ad pœnitentiam, ad lachrymas, ad ſeculi contemptum, ad reſarcienda proximo illata damna commouetur. Sed quemadmodũ in machinis, aut tormento bellico experiri licet, ſi ſulphureo puluere infarcias, glande ſiue globo non adiecto, quamuis apponas ignem, neminem percuties tuo iactu, nihil habebis præter fulguris micantis quandam ſpeciem, tonitruum & fumum: ſic proculdubio iſti concionatores, verbis ſolummodo loquacibus, acclamationibus præter tempus & rem datis, plus nimio contenti, corda hominum ad pœnitentiam ſuorum peccatorũ non concutiunt. Quapropter illorum ora obſtruenda eſſent, nihil præter inanem loquacitatem reſonantia, ſicut olim facundiſſimum Vlyſſem feciſſe legimus, aduerſus Therſiten linguacem, quem cohibuit dicens.

1. Cor. 2. Hier. 9. a. 2. Cor. 7. Ezech 3. Simila. Homer. iliad. b. Horat. in arte poetica. Simila. Ad Eugenium de cõſiderat.

θερσῖτ᾽ ἀκριτόμυθε, λιγύς περ ἐὼν ἀγορητής, ἴσχεο. Id eſt.

Therſites inelegans, vocalis quanquam concionator, deſine.

Hiero. in epiſtola ad Nepo. Valde nota.

Nuſquam his concionatoribus in animo eſt apud ſemetipſos opiniones verè euangelicas & Apoſtolicas antequam ſuggeſtum conſcendant concipere, & affectus eoſdem, verè intra ſe excitare, quos in eos qui audiunt, cupiũt excitatos, quemadmodum ethnicus poeta faciendum eſſe decernit: Si vis me flere, dolendum eſt primum ipſi tibi, tunc tua me infortunia lædent. Malè ſi mandata loqueris, aut dormitabo aut ridebo. Quod cùm minimè fiat, nihil ampliùs qui audiunt commoditatis excipiunt, quàm ſi ad lautiſſimas epulas & opiparam menſam conuocati, condimenta ſolùm, ad gulam irritandam quàm plurima inuenirent appoſita, cum nuſquam phaſides aues perdices, aut alios ſolidos cibos afferat conuiuator. Accedat quod ſi quando exhortatione ſua populari ad pœnitentiam & contritionẽ commouerint audientes, cum primum à ſuggeſto deſcendunt, ſcurriliter & prophanè conuerſantur, facetijs & nugis, (quas in ore clericorum Diuus Bernardus vocat blaſphemias) leuiter profluentes: quibus iacta ad virtutem ſemina conueliunt, ludicra fuiſſe non ſeria quæ ab illis dicta fuerant, hac debachandi licentia ſignificantes: cùm interim ipſi vrbanos ſe Dei concionatores & curiales eſſe quàm maximè glorientur. Contra hos *ἐθελοϊγλωττους*, loquuteleios, aut potius glaſſogaſtores, eumnidoſque verborum conuiuatores, acriter inuehitur beatus pater Hieronymus, tum alijs locis, tum præſertim in epiſtola ad Nepotianum de vita clericorũ. Verba voluere & celeritate dicendi, apud imperitum vulgus admirationem ſui facere, indoctorum hominum eſt, attrita frons interpretatur ſæpe quod neſcit, & cùm alijs perſuaſerit, ſibi quoque vſurpat ſcientiam. Nihil tam facile, quàm vilem plebeculam & indoctam concionem, linguæ volubilitate decipere, quæ quod minus intelligit, plus miratur. Et iterum ait. Docente te in Eccleſia non clamor populi, ſed gemitus ſuſcitetur, lachrymæ auditorum laudes tuæ ſint: ſermo presbyteri ſcripturarum lectione conditus ſit. Nolo te declamatorem eſſe & rabulam, garrulumque ſine ratione, ſed myſteriorum peritum, & ſacramentorum Dei tui eruditiſſimum. Hactenus Hieronymus. Veruntamen ad noſtros prophetas iam redeat oratio, quę calore dicendi, imò dolore animi, quò non putarunt, peruagata eſt.

Aliæ rationes obſcuritatis in prophetis. 1. Ratio. 2. Ratio. Hiero. ſuper Abdiã. 3. Ratio. Ezech 12. 16. Hier. 31. Eſai. 28.

Nihil igitur iis qui verbum Dei enunciandi munere cenſentur, nihil iis qui ipſum verbum Dei audiendi deſiderio capiuntur, commodius exponi poteſt, quàm ſermo prophetarum, ob rationes illas, quas ſuperius commemorauimus. Attamen ſermo propheticus (eſto non eſſent populo grauia peccata, quæ obſignationem libri mererentur) valde obſcurus eſt & impeditus, nam quæ tenebroſa aqua in nubibus aeris, vt quidam non incongruè explicat, difficilis & recondita doctrina in prophetis. Et vt prætereã quàm plures alias huius obſcuritatis cauſas, veluti de vna re & perſona in aliã atque aliam facilem tranſitum: figuratas locutiones, geſta etiam prophetarum externa, quibus verborum loco vtebantur frequenter: illud difficilem reddit prophetam ad intelligendum, quòd populi vitia atque prauos mores carperent prophetæ breui ſermonis ambitu, vtpote tanquam notiſſima illis ad quos loquebantur, nobis tamẽ non ita, ex quo fit, vt laconiſmo illo remoueamur ab intelligentia. Adhæc admiſcent interdum prophetæ nomina barbara illarum prouinciarum, vbi res agebantur, vt docet Hieronymus in commentariis ſuper Abdiam, atque illa qualia ſint, oportet bene noſſe. Deinde phraſes erant apud Hebræos, & vulgati quidam dicendi mores, atque prouerbia, quę à communi vſu hominum huius tempeſtatis longè poſita ſunt, vt erat illud prouerbium in terra Iſrael In longum differẽtur dies, & peribit omnis viſio. Et illud. Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt. Et verba ingrati populi aduerſus concionantes prophetas quæ refert Eſaias. Manda remanda, manda remanda, expecta, reexpecta, expecta, reexpecta, modicum ibi, modicum ibi, & id genus innumera. Siquidem ea ſolet recenſeri obſcuritatis cauſa in Ariſtotele (vt à viris doctis obſeruatum eſt) dum exempla refert illis qui loquebantur peruia & communi vſu poſita, cæteris verò nõ ſimiliter, cùm ad matheſeos, & aliarum artium ſpeculationem, ex quibus exempla ſumuntur, non conſeneſcant, quemadmodum illius ætatis viri, quoniam ſacram theologiam & alias facultates, aut ſaltem aliud melius non haberent, ſtudio philoſophiæ accerſi, facere compulſi ſunt. Accedit etiam quòd plures ex ſanctis doctoribus, quorum ſcripta & commentaria ſacram paginam nobis illuſtriorem reddunt: vel propter rei ſummam difficultatem, vel quòd in enarrandis alijs ſacrorum bibliorum voluminibus occuparentur, ad explicandos prophetas minimè applicauerunt. Qui verò rem hanc conſtanti animo aggreſſi ſunt, dum aduerſus hæreticos in explicatione prophetarum, longiſſimè diſputant, quamuis maximam lucem prophetis intelligendis eos inferre conſpiciamus: plurima tamen diducenda & explicanda, poſteritati reliquerunt, ex quibus theologorum eruditioni, & Chriſtianorum doctrinæ maximæ fient acceſſiones. Dum tamen antiquis patribus omnia referamus accepta, qui fontes nobis apperuerunt allegoriarum, & de rebus obſcuriſſimis loquendi initium dederunt. Inuenire enim non niſi ſapientis, explicare autem cuiuſque, vt inquit Ariſtoteles. Quamobrem qui animum ſuum, ac ſuas lucubrationes, ad enarrandos prophetas vltro deuouerit, magno beneficio. Rempub.

Quid Ariſtotelem reddat obſcurum. 4. Ratio. Antiquis doctoribus gratulandũ. 3. Ethic. c. 7. Ezechiel prophetæ obſcuritas. Hierony. in proœmio commẽt. ſuper Ezec.

Chriſtia-

Chriſtianorum proſequetur. Quo facto ſimul nomen & famam cum magna gloria mittet ad poſteros, eo quòd rem aggrediatur, tum magnis ſudoribus ſibi conſtantē, tum pernecessariā, & quæ hominibus magnū emolumentū ſit allatura

Origenes. Hieronymus pulcherrimè

Verùm enimuerò cum prophetis omnibus innata ſit obſcuritas, Ezechiel propheta, omnium eſt obſcuriſſimus, vel Hieronymo locupletiſsimo ac fidelisſimo teſte, qui idipſum frequenter in commentariis ſuper eundem prophetā aſſeuerat, ac reformidat tantus vir & Eccleſiæ lumen. Primùm in præfatione commentariorum ſic ait: Aggrediar Ezechiel prophetā, cuius difficultatem Hebræorum probat traditio, nam niſi quis apud eos ætatē ſacerdotalis miniſterij, id eſt, triceſimum annum impleuerit, nec principium geneſeos, nec canticum canticorum, nec huius voluminis exordium & finem legere permittitur, vt ad perfectam ſcientiam & myſticos intellectus plenum humanæ naturæ tempus accedat. Idipſum colligere licet ex Origine in proœmio homiliæ quartæ ſuper cantica. Item cap. 44. ſuper Ezechiel ipſe Hieronymus impeditiſſimū obſcuriſſimumque aſſerit prophetam, & quoniam verba ſunt plena ſalibus & eruditione referre placet. Dum eſſem Romæ puer, & liberalibus diſciplinis erudirer, ſolebam cum cæteris eiuſdem ætatis & propoſiti, diebus Dominicis ſepulchra apoſtolorum & martyrum circuire, crebroque cryptas ingredi, quæ terrarum profunda defoſſæ, ex vtraque parte ingredientium, per parietes habeant corpora ſepultorum, & ita obſcura ſunt omnia, vt propemodum illud propheticum compleatur: Deſcendant in infernum viuentes: & raro deſuper lumen admiſſum, horrorē temperet tenebrarum, & vt non tam feneſtram quàm foramen demiſſi luminis putes, ruſumque pedetentim acceditur, & cæca nocte circundatis illud Virgilianum proponitur.

Pſal. 54. Pſal. 96. Pſal. 17. Ezechiel oceano et labyrintho cōparatur. Virgi. Aeneı. 6.

Horror vbique, animos ſimul ipſa ſilentia terrent.

Hoc mihi dictum ſit vt lector prudens intelligat, quam habeā ſententiam in explanatione templi Dei in Ezechiele, de quo ſcriptum eſt: Nubes & caligo ſub pedibus eius. Et rurſum. Tenebræ latibulum eius. Vnde & Moyſes nubem ingreſſus eſt & caliginem, vt poſſet Domini myſteria contemplari, quæ populus longè poſitus & deorſum manens videre non poterat. Hæc Hieronymus. Et iterum in proœmio libri 14. locum prophetæ Ezechielis oceanum ſcripturarum appellat, & myſteriorum Dei labyrinthum, illuſtris poetæ carminibus adductus. Hic labor ille domus & inextricabilis error. Et alibi.

Ezechieli plures ſe reuelauit Deus. Eccl. 49.

Vt quondam Creta fertur labyrinthus in alta,
Parietibus textum cæcis iter, ancipitemq;
Mille viis habuiſſe dolum, qua ſigna ſequendi
Falleret, indeprenſum & irremiabilis error.

Ezech. filius hominis.

Satis igitur nobis conſtare poteſt, quantus ſit difficultatibus obuolutus Ezechielis prophetæ liber, ſupereſt modò vt cum difficultate vtilitatem penſemus, quæ quidem minor nullatenus eſt. Etenim Propheta alius non reperitur, cui toties inuiſibilis Deus, ſe viſibilem exhibuerit, vt in ſalutem hominum ipſum edoceret. Vnde per Eccleſiaſticum, quin potius per ipſum diuinum ſpiritum, maximè ob hanc rem commendatur Ezechiel, qui vidit conſpectum gloriæ, quam oſtendit illi in curru Cherubim, nam commemoratus eſt inimicorum in imbre, benefacere illis qui oſtenderūt vias rectas. Hæc ibi. Sępius etiam filius hominis appellatur Ezechiel, vt figuram eſſe intelligamus eius, qui dicit: Filius hominis non habet vbi caput ſuum reclinet: & filij hominis Chriſti doctrinam enuntiare in ſalutem: & ad tantas viſiones fuiſſe euocatum vt oportuerit eum, ne magnitudine reuelationum ſuperbiret, recordatione humanitatis humiliari.

Ezec. exemplū fortitudinis ad corripiēda peccata. Ca. 13. 20 Ca. 21. 29. 38.

Inſuper Ezechiel exemplū cōſtituitur eximiæ cuiuſdā fortitudinis ad exprobrāda vitia, quapropter κράτος κυρίου robur Domini rectè appellatur, conuocatque & aſciſcit illum Deus quaſi propugnatorem & vindicem ſuæ gloriæ contra vniuerſos terræ peccatores, vt eos conſtantiſſimè coarguat. Et tu fili hominis pone faciem tuam contra filias, populi tui. Fili hominis obfirma faciem tuam ſuper Themam & Darom, & Nageb. Fili hominis pone faciem tuam ad Hieruſalem. Fili hominis obfirma faciem tuam contra Pharaonem regem Aegypti. Super Gog & Magog. Mirabilis ſanè Daniel qui ad presbyterum mittitur delinquentem, Eſaias ad principes, verum Ezechiel non ſolùm ad principes, ſed ad vniuerſam ſimul mittitur corripiendam ciuitatem, quin ad vniuerſum orbem, erat ſiquidem in eo magna fides & grandis audacia, duriſſima facies contra duritiem peccatorum, cui ideo dicitur Vt adamātem & vt ſilicem dedi faciem tuam. Et præter communem illam vtilitatem quam in omnibus prophetis eſſe paulò antè aſſeuerauimus, Ezechiel propheta exhibet nobis, vbere ſententiarum copia, præcipua capita religionis & doctrinæ Chriſtianæ: vt ſunt illa, quod ſit munus epiſcoporum & prælatorum omnium erga ſubditos, ſubditorum erga prælatos. Qui ſint præcipui actus paſtorum, quibus potiſſimum officium ſuum adimplere debent exiſtimari. Requirere videlicet oues, viſitare, congregare, inducere in terram ſuam, paſcere in montibus Iſrael, in paſcuis vberrimis, quæ omnia exhiberi minime poſſunt a paſtoribus, dum longè abſunt à grege. Requirere quod perierat, abiectum reducere, confractum alligare, infirmum conſolidare, nihil ſibi antiquius eſſe debere, quàm incolumitatem gregis ſibi crediti. Non contrà paſcere ſemetipſos, ponere nomina ſua in terris ſuis, maioricatus erigere, domos ac familiam augere & amplificare, quaſi ſacerdotium Chriſti nihil aliud, quàm quæſtum ac tyrannidem eſſe putent, ita vt impunè, imò impiiſſimè quidam ex iuriſperitis dicere auſus fuerit, tum demum epiſcopum optimè ſuo munere functum, ſi nouerit lites diſcindere atque diſſoluere, & vt ſuo vtar verbo (ſi ſupiare ſubſtantiar vn proceſſo) qua profectò blaſphemia maior excogitari non potuit. Sed iſthæc miſſa faciamus.

Ezech. 3. Ezechiel præcipua capita religionis tractat. Cap. 44. Præcipui actus epiſcoporum: Abuſus paſtoralis officij ex Ezechiele Cap. 14. Cap 40.

Item illud, vndique terrarum Deum habere iuſtos aliquos, quorum precatu & honore cunctos alios clemēter ſuſtineat, & quorum interceſſione ad miſericordiam peccatorum flecti velit, vt patet capite 14 Relinquetur in ea ſaluatio. Præterea etiam in ædificatione templi diuina quadam ſignificatione perfectio vitæ ſpiritualis explicatur, illiuſque incrementa, & quàm plura alia id genus ſunt, quæ longum eſſet recenſere.

Authoris commendatio. Aenei 6.

Horum omnium fructum exhibent nobis prophetarum enarratores, aperientes quæ difficilia (vt diximus) ad intelligendum erant. Inter quos noſtra hac tempeſtate principem locum tenet, Reuerendus pater frater Hector Pintus, patria Luſitanus, qui cum olim exhibuiſſet nobis prophetam euangelicum Eſaiam, lucidiſſimè iam euangelicè & apoſtolicè extra ſinagogam concionantem, nunc demum prophetam Ezechielem in denſiſſimis tenebris obſcuritatis delitescentem (quod oſtendimus) eloquentiſſimum facit concionatorem, ac profert in lucem. Et quem ſcripturarum oceanū & myſteriorum Dei labyrinthum appellat D. Hieronymus, ingreditur feliciter Hieronymiani inſtituti profeſſor Hector Pintus, imò Theſeus, (Abſit inuidia dicto) qui Dei miſericordia & auxilio fretus, ipſe dolos tecti, ambageſque reſoluit, cæca regens filo eruditionis veſtigia: quem ſequentes ad portum explanationum prophetę Ezechielis peruenire poterimus. Cùm verò in enarratione Eſaię omnes partes optimi interpretis & enarratoris tanta cum laude & doctorum omnium conſenſu impleuerit, profectò in hoc opere commentariorum in Ezechielem, non ſolum meritam laudem & honorem ſuſtinuit, ac expectationi ſatisfecit, verùm etiam ſuperauit, vt ſeipſum viciſſe, vti Origenem quondam dicere poſſe videamur. Sermo eſt terſus & planus, frequens diuinæ paginæ teſtimoniis, eloquentia perſpicuus & illuſtris, eruditione admirabilis, qualis apud ſanctiſſimos patres, religionis Chriſtianæ heroas, Hieronymum, Cyprianum, Chryſoſtomum,

Authoris eloquētia & eruditio. Indoctorū exiſtimatio de theologia

ſtorum, Lactantiũ, qui eloquentia, vt ſanctitate floruerunt, vbique conſpicitur. Gratiſſimum profectò eſt videre ſacras literas, tam purè, tam eleganter tractatas, ne immurmurare perſiſtant barbariſsimi & infantiſsimi homines, qui quoniã ipſi nihil præter balbutire norunt, theologiam niſi in cœno & barbariſmo poſſe conſidere aiunt. Quaſi hi quos recẽſuimus ſancti patres, theologi non fuerint, quòd fuerunt eloquentia clari. Sed iſti perſimiles ſunt iis, qui ſummam rerum ignorantiam ſanctitatem eſſe dicunt: quos acriter reprehendit, ac contumelia dignos indicat Hieronymus. Nec ſum adeò (inquit) hebetis cordis & tam craſſæ ruſticitatis (quam illi ſolam pro ſanctitate habent) piſcatorum ſe diſcipulos aſſerentes, quaſi idcirco ſancti ſint, ſi nihil ſcierint, &c. Habetis ergo lectores integerrimi commẽtaria in Ezechielem ab eodem authore, à quo in Eſaiam commentaria olim tam hilari vultu excepiſtis, ſed hoc loco author aſſurgit in cothurnos. & elegantiſſimè omnia perſequitur, fuſiuſque omnia tractat: quod ſanè in Eſaiæ lucubrationibus deſiderabatur, nam cùm grauiſſimæ eſſent, longiores vellent theologi. Rurſus grauiorum authorum agmina vtriuſque literaturæ & diuinæ & humanæ, ſuo tempore & loco, non ad venditationem & oſtentationẽ (quod fieri ſolet) ſed magna cum neceſsitate & fructu afferuntur, Rabinos, & Hebræos illorumque linguam & phraſes, in catholicæ fidei ſubſidium teſtimoniumq́ue peritiſsimè facit ancillari. Quam plures etiam loci ſacrarum literarum per difficiles, nec non philoſophorum, ad reconditiorem ſapientiam & doctrinam expectantes, magna dexteritate explicantur, ita vt μεμψίμοιροι, id eſt, queruli & quibus nunquam ſit ſatis, nihil habeant quod ſugillare poſsint. Neque tamen in mentem meam vnquam illa incidit exiſtimatio, dicturos eſſe aliquos me de Hectore hæc magnificè prædicare, eo quòd ad eandem familiam & religionem Diui Hieronymi (etſi in alio regno) pertineat: iniqua eſt hæc & indigna ſapientibus cogitatio. Porrò horum omnium (præterea quod in his operibus latiſsimè patent, ita vt mendacij poſſem facilè inſimulari & reprehendi, ſi affectu non veritate aſſererem) affatim experimentum ſumpſi per plures menſes, quibus apud nos diuerſatus eſt optimus pater in noſtro monaſterio, dum eudendi hæc commentaria, facultatem & priuilegium ſibi fieri expoſtulabat. Vbi ſimul integritatis ſuæ religionis pietatis, ac eximiæ prudentiæ, prout ſacerdotem monachum, theologumq́ue decent, exemplo ac conuerſatione plurimum recreati ſumus.

In epiſtola ad Nepotia. & epiſtola ad Marcellum.

Ecce igitur vobis (candidi lectores) prophetas reconditiſsimos, & magna caligine cæcos, præcipuè Ezechielem, familiari quadam & gratiſsima dicendi forma loquentes, quos, vt deinceps ab eodem authore plura ac fortè maiora poſſitis expectare, hilaribus animis excipite, fruimini, ac valete. Ex noſtro cœnobio Diui Hieronymi apud Madritũ, quarto Idus Nouembris, anno 1557.

MAGISTER MICHAEL VEnegas Abulenſis ad Chriſtianum lectorem.

ASSYRIO veluti concluſus carcere vates,
Et Solymo veluti puluere merſus erat.
Nec manus implicitas diſſolueret vlla catenas,
Diſpulerat tetrum, nec manus vlla chaos.
Denique nullus adhuc penitus tot viderat annis
Diuis abſtruſas Ezechielis opes.
Lyſiadum donec veniens nouus Hector ab ora,
Hector eo dignum Pectore mouit opus.
Nunc nitidum caput, atque pedes, linguamq́ diſertam,
Nunc nihil Ezechiel ruſticitatis habet.
Luce noua, dulci nunc libertate potitur,
Nunc ſacro edidit cultius ore loqui.

ALTERVM.

ECCE tibi Ezechiel alius nunc prodit & idem,
Hectoreoq́ ſacras lumine prodit opes.
Diuino antiquam pellit qui lumine noctem,
Tam bene qui pingit, Pintus hic Hector erit.
Lyſiades Hector decus ô Hieronyme veſtrum,
Doctrina ſimilis, pectore, & ore tibi.

PROPHETIA EZECHIELIS.

ARGVMENTVM PRIMI CAPITIS.

EXplicat diuinus vates, quo tempore atq; loco ea viderit, quæ huic capiti mandauit: nomen ſuum, genus & munus oſtendit. Deſcribit multis verbis explicatu difficillimis admirabilem viſionem ſibi oſtenſam quatuor animalium, rotarum viuentium, throni Dei, & eius imaginis ſuper throno, vt inſinuet mittentis ſe authoritatem, ſuámque confirmet vaticinationem. Aperit diuinis quibuſdam ſententiarum luminibus vtranque in Chriſto Deo noſtro naturam, diuinam & humanam, eius regnum, ſacerdotium, mortem acerbiſſimam, reditum ad vitam, & aſcenſum in cælum: qui cum eſſet totius vniuerſi moderator & rector, formam ſerui ſuſcepit, noſtram induens mortalitatem, vt immortalitatis ſuæ nos participes efficeret, quo eo in cæleſti beatitudine æuo ſempiterno frueremur. Prædicit iuſtorum charitatem, perpetuámque in recta viuendi ratione conſtantiam. Sed ita temperat hæc omnia, ne tunc rudus populus Deum eſſe corporeum exiſtimaret: eámque ob cauſam ea verborum tegumentis cooperit, quæ erant poſtea oſtendenda, & in euangelio apertè reuelanda.

CAPVT PRIMVM.

ET factum eſt in triceſimo anno, in quarto, in quinta menſis: cum eſſem in medio captiuorum iuxta fluuium Chobar, aperti ſunt cæli, & vidi viſiones Dei: in quinta menſis ipſe eſt annus quintus tranſmigrationis regis Ioachin. Factum eſt verbũ Domini ad Ezechielem filium Buzi ſacerdotem in terra Chaldæorum ſecus flumen Chobar: & facta eſt ſuper eum ibi manus Domini.

EXPLANATIO.

E*T factum eſt in triceſimo anno.* Obtinente Iudææ regnum iuſto illo Ioſia, qui ſingulari ſapientia, ſanctiſque inſtitutio-
4. Re. 22. nibus patriam illuſtrauit, & ad ſummam
4. Re. 23. amplitudinem perduxit, inuentus eſt in templo Domini liber legis ab Helchia pontifice maximo, vt Regum libro quarto diuinæ literæ memoriæ prodiderunt. Nam impius Manaſſes, qui antea regno præfuerat, vero Dei cultu neglecto, gentium idola, earúmque vanitates & ſuperſtitiones coluit: & cum eſſet cæleſti oblectatione deſtitutus, & ſcelere atque maleficio paſceretur, viros iuſtos ſapientia & pietate præſtantes eius impietati acquieſcere, atque ſubſcribere nolentes interfecit, & diuinam legem delere, penitúſque extinguere curauit. Quod intuens, vt aiunt, vir quidam virtutum præſidio ſeptus, amore pietatis & religionis incenſus, librum diuinæ legis inuito impio rege in quodam templi loco tuto & apto abſcondit: qui poſtea fuit tempore Ioſiæ inuentus, qui Dei cultum, quem eius maiores per ſummum ſcelus violauerant, inſtaurauit, populúmque ſuum in 4. Re. 23.
vera religione mirabiliter inſtruxit. Poſt legem inuentam vixit Ioſias tredecim annos, cui ſucceſſit Ioachaz filius eius, & tres menſas duntaxat præfuit regno, poſt quem regna- 4. Re. 24.
uit Ioacim vndecim annos, cui ſucceſſit Ioachin, cognomine Iechonias, qui cùm tribus menſibus principatum tenuiſſet, fuit de dignitatis gradu deiectus, & captiuus ductus in Chaldæam cum noſtro Ezechiele, aliiſque multis, qui obſidioni reſiſtere non valentes, ſe Babyloniis facilè tradiderunt. Pro Iecho- 4. Re. 24.
nia fuit Sedechias in regia dignitate conſtitutus, & vndecimo anno ſui imperij fuit captus à Babyloniis, & oculis priuatus, vt talis eſſet eius facies, quale fuerat eius ſceptrum: & tota Hieroſolyma fuit funditus euerſa. Et hæc appellatur vltima captiuitas, cùm quæ fuit ſub Iechonia potiùs tranſmigratio appelletur. Omnes hi reges dempto Ioſia fuerunt impij, ſcelerúmque maculis notati: quocirca ſuam dignitatem labefactarunt, patriamq; ſuam penitus deleuerunt. Cùm autem Ezechiel eſſet iuxta fluuium quendam Babylonis, nomine Chobar, inter captiuos Hebræos, anno quinto ſuæ captiuitatis, quam ipſe regis Ioachin tranſmigrationem vocat, vidit ea, quæ huic primo capiti mandauit, vt diuinarum vaticinationum veritas innoteſceret, eſſétque perpetuis monimentis conſignata. Eam ob cauſam aſſerit fuiſſe hoc anno triceſimo, nempe à libro legis reperto. Si enim ab eo tempore ad annũ vſque quintum tranſmigrationis Iechoniæ annos numeraueris, inuenies triginta: tot enim inter legis inuentionẽ & hanc diuini noſtri vatis viſio-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

nem abſque dubio interfluxerunt. Lege
4. Reg. quartum Regum, & ſecundum Paralipome-
2. Para. non, ſi hæc volueris copioſius perſpice-
re. Et ne me exiſtimes hoc ſomniare, vide
Chaldæam paraphraſin, cuius ad literam hęc
ſunt verba: Factum eſt triceſimo anno ab eo
tempore, quo liber legis repertus eſt ab Hel-
chia ſummo pontifice, anno decimo octauo
Ioſiæ. Illud eſt hoc loco aduertendum non
numeraſſe Ezechielem tempus niſi ab inuē-
ta lege, vt oſtenderet, non debere proprie tem
pus appellari ætatem illam, in qua diuina lex
erat ob hominum ſcelera penè extincta, & de
1. Reg. 13. medio ſublata. Eam ob cauſam libro primo
Act. 13. Regum ſcriptum legimus Saulem duos an-
nos regnaſſe, cū aſſerat in Actis diuus Paulus
eum ad quadrageſimum ſui regni annum vi-
tam perduxiſſe. Nam cū ſolū duobus primis
annis iuſtitiam & religionē coluerit, tempo-
re illo tantummodo dicitur regnaſſe, quo di-
uinam legem ſeruauit, non autem illo, quo
ea contempta ratio nihil valebat, iuſtitia iace-
bat, mos patrius occiderat. Immò nec tunc
viuebat, ſed mortuus meritò poterat appel-
lari, peccatum enim, cum conſummatū fue-
rit, vt verbis vtar diui Iacobi Apoſtoli, gene-
Iaco. 1. rat mortem. Id intuens animo diuus Paulus
Rom 8. in epiſtola ad Romanos aiebat: Si ſecundum
Apoc. 3. carnem vixeritis, moriemini, & diuus Ioan-
nes in Apocalypſi: Nomen habes, quod vi-
uas, & mortuus es. Diſcipulis ſuis dixit Chri-
Ioan. 15. ſtus Deus noſter: Vos teſtimonium perhibe-
bitis de me, quia ab initio mecum eſtis. Ac ſi
diceret: Eam ob cauſam integrum erit & in-
corruptum teſtimonium veſtrum, quo & fa-
cta & miracula mea teſtificabimini, quia ea
oculis aſpexiſtis, & tanquam vobis perſpecta
& explorata narrabitis, cum à principio vitæ
Mat. 9. veſtræ mecum familiariter ſitis. Sed dices:
Mar. 2. Quid? Nónne Mattheus publicanus ætatem
Luc. 5. longiùs prouexerat, cum relicto telonio ſecu-
tus eſt Chriſtum? Nónne erat iam vita pro-
greſſus? Non quidem: tunc enim cœpit viue-
re, cùm ſe cœpit à flagitiorum contagio ſepa-
rare. Impiorum, quæ dicitur vita, mors eſt: illi
vixiſſe verè dicuntur, qui à ſcelerum vincu-
lis euolauerunt, ſéque ad Chriſtum conuer-
terunt, cuius amore mirabiliter flagrarunt. Id
Luc. 23. de latrone ſancto dicendum puto. Et ſi enim
ſunt, qui aſſerāt eum vltima vitæ hora ſuiſſe
ſalutem animæ conſecutum, ego tamē arbi-
tror, eum prima vitæ ſuæ hora animam ſuam
expiaſſe, cùm ſe ad fontem miſericordiæ con-
uertit, cùm inſignes maleficiorum maculas
animo conceptas acerbiſſimo cōtritionis fle-
tu deleuit, & totam ſpem ſuam, totam cogi-
tationem, totam denique mentem in Chriſto
vulneribus traiecto fixit, atque locauit. Horā
illam vitæ, quam alij vltimam appellāt, exi-
ſtimo ego eſſe primam appellandam. Non
enim anteà vixerat, qui cupiditatis ſtimulis
cōcitatus, alios illibatis diuitiis ſpoliabat. Immò
nec talis ætas tempus dici merebatur: nā cùm
tempus ſit numerus, ſiue mēſura motus cæ-
li per prius & poſterius, vt aſſerit Ariſtoteles
libro quarto Phyſicorum, & alij philoſophi
multis in locis teſtantur, qui fieri poteſt, vt cæ
li motionem attentè numerent, qui ſuarum
motionum nec numerum habent, nec men-
ſuram, nec ordinem: cū neque vitam dirigant
ad rationes menſurā, neque officiorum mo-
menta perpendant! Præterea quomodo cœ-
lum rectè menſurabūt, qui eo contempto ſo-
lùm terram intuentur, & vt verbis vtar regij
ac diuini vatis, oculos ſuos ſtatuerūt declina-
re in terrā? Hac ratione ductus Ezechiel tem- Pſal. 16.
pus ab inuenta lege numerat, dicens: Et factū
eſt in triceſimo anno. Sed cur incipit à parti-
cula, &, copulatiua, quæ niſi aliquid præce-
dat, locum non habet? Exiſtimo, ideo hoc fe-
ciſſe, quia voluit ſignificare, quæ literis man-
dabat, priùs mētis oculis vidiſſe: eſt enim pro-
phetia intellectus acie perſpecta, & diuinitus
inſpirata: quam ob cauſam eam diuini vates
viſionē appellant, ipſiq; videntes appellātur,
vt in noſtris in Eſaiam cōmentariis, in primi
capitis explanatione oſtendimus. In prima
epiſtola ad Corinthios ait in hunc modū di- 1. Cor. 12.
uus Paulus: Aliis per ſpiritū datur prophetia.
Et de ea interpretantur nōnulli id, quod an-
tea dixerat Iob: Inſpiratio omnipotentis dat Iob. 23.
intelligentiā. Et alibi: Et vidit oculus meus, &
audiuit auris mea, & intellexi ſingula. Ideo
quod prædixit, ait intellexiſſe, vt verè vatici- Iob. 13.
nium eſſe oſtēdat: nō eſt enim prophetia id,
quod minimè intelligitur. Nec enim Pharao-
nis per ſomnium viſio ventura prænuntians
debet propriè prophetia appellari, quoniā id
quod viderat, intellectu non percipiebat: nec Geneſ. 41
Caiphas, quāuis prophetauit, cùm eſſet pon-
tifex anni illius, vt ait diuus Ioannes, propriè Ioan. 11.
propheta fuit, quoniam verborū, quæ protu-
lit verus intellectus ipſum fugiebat. Et quo-
niam diuinus noſter vates ea, quę literis man
dauit, viderat in ſpiritu, & cōprehenderat in-
tellectu, incipit à particula copulante, conti-
nuans ea, quæ ſcribit, ad intimā reuelationē,
& ea, quæ foris protulit, iis, quę intus aſpexe-
rat connectens. Aut certè prolepſis eſt figura
in ſacris literis non infrequens: cùm ea, quæ
ſequi debēt, anteponuntur, vt primo capite Io Ioan. 1.
næ: Et factum eſt verbum domini ad Ionā. &
pſalmo octogeſimo ſexto: Fundamenta eius Pſal. 86.
in montibus ſanctis, diligit dominus portas
Sion ſuper omnia tabernacula Iacob.

In quarto, in quinta menſis. Hebraiſmus eſt,
ac ſi dicat: quinta die mēſis Iulij, qui eſt quar
tus in ordine menſium. Ita Ionathas Chal-
dæus hunc locum explanat. Sunt qui per hūc
quartum mēſem intelligant Ianuarium, aſſe
rentes Orientis nationem ſolitam ſuiſſe inci-
pere annum ab Octobri poſt torcularia, &

frugum

ſingulorum collectionem. Et quanuis opinio hæc ſit magnorum virorum authoritate munita, ego tamen exiſtimo priorem eſſe tenendam, non ſolùm ob Ionathæ interpretationem, ſed ob diuinarum literarum authoritatem. Nam
Exod. 12. Exodi capite duodecimo loquens Moyſes de menſe Martio, quo Hebræi egreſſi ſunt ex Aegypto, inducit deum in hunc modum loquẽtem: Menſis hic vobis principium menſium primus erit in menſibus anni. Sed tunc oritur quæſtio: qui fieri poteſt, vt Iulius appelletur menſis quartus à Martio, ſi eſt quintus in ordine? Huic dubitationi facilè reſpondebis, ſi menſium rationem iuxta Hebræorum conſuetudinem perpenderis. Illi nanque menſes per lunas numerant: ex quo effectum eſt, vt apud eos menſis appelletur chodex, quæ dictio innouationem ſignificat, quòd eo luna innouetur, quo etiam nomine prima dies lunæ appellatur. Annus apud Hebræos ſemper incipit à nouilunio propinquiore ęquinoctio vernali. Quando autem nouilunium precedit æquinoctium, reſpondet primus menſis noſtro Martio, quando autem ſequitur, reſpondet Aprili. Sed plerunque primus menſis capit partem Martij, partem verò Aprilis: quo circa menſis quartus, aliquando reſpondet noſtro Iunio, aliquando Iulio, aliquando vtrique. Eſt igitur perſpicuum eos in errore verſari, qui aſſerunt Octobrem, aut vt alij dicunt, Septembrem eſſe anni principium, niſi dicant hoc fuiſſe ante Hebræorum egreſſum ex Aegypto. In qua ſententia fuerunt Rabbi Dauid, & Eliezer, exiſtimantes fuiſſe mundum in vno ex duobus iis menſibus creatum. At antiqui Romani annum à Martio incipiebant: authores ſunt Marcus Varro, & Macrobius, & alij. Et Strabus aſſerit fuiſſe mundum à deo menſe Martio conſtitutum, & ſolem in ſuo principio primum arietis gradum tenuiſſe: qua in ſententia fuerunt diuus Hieronymus, trium linguarum clariſſimus interpres, vitæque ſanctimonia probatiſſimus, immortalis Ambroſius, magnus Baſilius, glorioſus & inuictus Athanaſius, qui fontes veræ philoſophię aperuerũt, totúmque terrarum orbem ſplendore ſapiẽtiæ illuſtrarunt: illud enim in illis lumen mirabiliter eluxit, quod nulla poſteritas extinguet, quod nulla vnquam obſcurabit obliuio. Quare eorum ſententiam arbitror eſſe tenendam & amplexandam, & ex conſequenti dicendum, hunc quartum menſem, de quo hic loquitur diuinus vates, eſſe eum, qui ab Hebræis appellatur Thammuz, noſtro Iunio aut Iulio, aut vtrique ſimul plerunque reſpõdens. Et quoniam menſe Martio fuit mundus à Deo conſtitutus, pulchrum erat, vt eodem menſe eſſet ab eodem reparatus. Ideo menſe Martio in ſacrato virginis vtero naturam humanam aſſumpſit, ſibique copulauit: & eodem menſe acerbiſſimam mortẽ tulit, ſe pro nobis in crucis ara hoſtiam deuouens atque conſtituens, vt hominibus errantibus ac vagis viam conſequendæ immortalitatis aperiret, eorúmque ſcelera ſuo ſanguine expiaret. Diuus Athanaſius libro de variis quæſtionibus ſacræ ſcripturæ ad Antiochũ aſſerit fuiſſe Adamum creatum die viceſimo quinto Martij, quo ſacratiſſimæ virginis Mariæ annunciationem celebramus. Nomina menſiũ apud Iudæos iuxta Eucherij ſententiam libro ſecundo inſtructionum ad Salonium capite ſeptimo hæc ſunt: Niſan, Iar, ſiue Iiar, Siuan, Thammuz, Alo, Tiſri, Marcſon, Elul, Caſleu, Tebeth, Sabath, Adar. Niſan reſpondet Martio, deinde alij recto ordine noſtris etiam menſibus reſpondent.

Cum eſſem in medio captiuorum. Non ait: Cùm eſſem captiuus, ſed, in medio captiuorum, vt inſinuet ſe eſſe conſcientiæ iudicio liberum, quamuis eſſet Nabuchodonoſoris iudicio captiuus. At diuino conſilio effectum fuit, vt in Chaldæam adduceretur, quò ſuis concionibus, conſiliis & vaticiniis Hebræos cõſolaretur, & inſtrueret, & ad diuinam miſericordiam implorãdam excitaret. Duplex eſt captiuitas, altera animæ, altera corporis: ſed ea propriùs captiuitas appellatur, quæ animam ligat, quando homo in ſcelerum vinculis retinetur. De ea ait in Prouerbiis Salomon: *Prouer. 5.* Iniquitates ſuæ capiunt impium, & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur. Et in libro Sapientiæ, quem Irenæus, Aegeſippus, Lactãtius, & omnis denique antiquorum chorus Salomoni tribuerũt, ſunt hæc verba literis mandata: Iniqui vinculis tenebrarum, & longæ noctis cõpediti, incluſi ſub tectis, fugitiui perpetuæ prouidẽtiæ iacuerũt. Vbi vides hominem maleficiis coinquinatũ, eſſe in vincula cõiectum. Impius, & ſi regnet, ſeruus tamen eſt, non vnius hominis, ſed quod peius eſt, tot dominorũ, quot ſunt vitia, quibus obtemperat. Quid prodeſt homines ſibi ſubiicere, ſi ſeipſum ſceleribus ſubiicit? Hæc intuens Ezechiel, de impio loquens: *Infr. 33.* Ille quidem, inquit, in iniquitate ſua captus eſt. Id voluit ſignificare diuina ſcriptura dicẽs in libro Geneſis: *Gen. 47.* Aegyptios omnes captiuos fuiſſe, & in Pharaonis ſeruitutem redactos. Vnde Chriſtus deus noſter apud Ioannem: *Ioan. 8.* Qui facit, inquit, peccatũ, ſeruus eſt peccati: & diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Timotheum: *2. Tim. 2.* vt reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo captiui tenẽtur ad ipſius voluntatem. Erant Hebræi in Chaldæa vtraque captiuitate detenti. Si enim à captiuitate animæ eſſent liberi, nõ eſſẽt illuc adducti, & vinculis mãdati. Si animæ hoſtes, hoc eſt, mundum, carnem, & dęmonem viciſſent, de hoſtibus corporis victoriam reportarent. Sed quoniam ſe animæ hoſtibus ſponte tradebant, & deo relicto à vitiis ſuperari facilè

patiebantur, fuerunt ignominioſè victi, &
capti, & ideo meritò vocari infœlices, quo-
niam ſe ſcelerum miniſtros præbentes, dei ho-
minumq́; iura violarunt, & patriam ſuã fun-
ditus euerterunt. Contra verò Abrahamus,
quoniã cùm in calamitates incideret, ad Deũ
tanquam ad arcem tutiſſimam confugiebat, à
quo certiſſimam opem expectandã putabat,
Gene. 14. vernaculis ſuis potentes quatuor reges ſimul
vicit, eorumq́; exercitũ percuſſit, & fugauit.
Iudi. 7. Trecenti milites Gedeonis, Madianitarum,
Amalechitarum, & Orientalium gentes imma
nitate barbaras, multitudine innumerabiles,
armis munitas, omni copiarũ genere affluẽtes
ſuperarunt: quoniam afflictionum aquis pro-
bati genua non curuauerunt, ſed erecto atque
conſtanti animo rerũ humanarum tolerantia
munito in virtute permanſerunt, hydrias ſuo
rum corporum pœnitentia frangẽtes, ignem
diuini amoris in cordium lampadibus oſten-
dentes, & turbas ardentiũ precationum ad cæ
lum eleuãtes. Quid dicam de Dauide illuſtriſ-
ſimo rege, qui ab impio Saule afflictus, multis
inuidiæ telis expoſitus, infinitis calamitati-
bus oppreſſus, capite & opibus vndique op-
pugnatus, nulli ęrumnarum oneri ſuccumbe-
bat: ſed diuino præſidio munitus canebat: Do-
minus protector vitæ meæ, à quo trepidabo!
Pſal. 26. Si cõſiſtãt aduerſum me caſtra, nõ timebit cor
meũ: ſi exurgat aduerſus me prælium, in hoc
ego ſperabo. Vide quẽadmodũ nullos inimi-
corũ impetus extimeſcebat, ſed omnẽ fiduciã
ſuã in deo cõſtituebat, mũdiq́; pręſidia & ad-
iumẽta abſq; deo inania exiſtere, et pro nihilo
ducẽda putabat. Cũ diaboli tentationibus op-
Pſal. 114 pugnaretur, aiebat: Pericula inferni inuene-
rũt me. ſeu, vt poteſt verti ex hebræo: Muniti
ones inferni apprehenderũt me. Tentationes
vocat arma, & machinas pilas ſulphuris iacu-
lãtes, cæteraſq; belli munitiones. Sed propriã
imbecillitatẽ perſpiciens, canebat: Nomẽ do-
mini inuocaui: O domine libera animã meã,
miſericors dominus & iuſtus. Et alio in Pſal-
Pſal. 17. mo: In te eripiar à tentatione, & in Deo meo
trãſgrediar murum. Ac ſi diceret: Auxilio tuo
domine liberabor ab hoſtibus, delens eorum
copias: eorumq́ue vrbes munitiſſimas expu-
gnabo. Qui de animæ inimicis triumphat, de
corporis inimicis etiam triumphauit. Ieremiæ
Iere. 1. dixit Deus: ne timeas à facie eorum, quia te-
cũ ego ſum ait Dominus, vt eruã te. Et paulò
pòſt: Bellabunt aduerſum te, & non præua-
lebunt, quia ego tecum ſum, ait dominus, vt
liberem te. Attende quid dicam: Non poteſt
vinci ab homine, qui vitia ſua vicerit. Non e-
nim quis vincitur, niſi cũ ei ab aduerſario id,
quod ſummè amat, eripitur: qui ergo id ſolũ
ſummè amat, quod amanti eripi nõ poteſt, il-
le abſque dubio inuictus eſt, & ſpiritualiter li-
ber, & ideo verè liber. Credo tamen multos
viros iuſtos & pietate præſtantes ſpiritualiter
liberos, eſſe corporaliter captiuos, & in homi-
num impiorum carceres coniectos. Ioſeph
omni ſapientia & charitate præſtanti fuit in
Aegypti vinculis retentus, vt in libro Geneſis Gene. 39.
literæ diuinæ memoriæ prodiderunt. De quo Sap. 10.
dicitur in libro Sapientiæ: Deſcenditque cum
illo in foueam, & in vinculis non dereliquit
illum. Ieremias fuit vinculis traditus in Iu- Iere. 20.
dæa: Ezechiel ductus eſt captiuus in Chaldæã.
Ioannes Baptiſta, quo inter natos mulierum
nullus dicitur ſurrexiſſe iuſtior, nullus chari-
tate feruentior, nullus ſanctitate præſtantior,
fuit ab impio Herode in vincula coniectus. Et Mat. 11.
infiniti alij, de quibus ait apoſtolus in epi Hebr. 11.
ſtola ad Heb. Alij verò ludibria & verbera ex
perti, inſuper & vincula & carceres, lapidati
ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gla-
dij mortui ſunt circuierũt in melotis, in pelli-
bus caprinis, egẽtes, anguſtiati, afflicti, quibus
dignus nõ erat mundus. Permittit aliquando
deus, vt ſui incidant in ærũnas, & doloribus prę
mãtur, vt eorũ patiẽtia & cõſtãtia ſit aliis per
ſpecta & explorata, & aliis de cauſis, quas nõ
opus eſſe exiſtimo connumerare. Vt enim ſo Similitu-
lers artifex margaritarius facilè patitur Indi do.
cũ adamantẽ percuti, & grauibus ictibus cõtũ
di, quoniam ſcit malleũ potiùs & incudẽ eſſe
vulnus accepturũ, quã adamas cõteratur, ſic
ſapiẽtiſſimus ille artifex deus viros virtutum
ſplẽdore fulgẽtes, charitatis præſidio munitos
& firmitudine atq; cõſtãtia ſeptos in varias ca
lamitates patitur incidere, quoniã videt eos,
quãuis grauibus dolorum moleſtiarũq; icti-
bus feriãtur, eſſe tamẽ in charitate permanſu-
ros. Vbi Amos propheta habet iuxta vulgatã Amos 7.
editionẽ: Ecce dñs ſtãs ſuper murũ litũ, & in
manu eius trulla cæmẽtarij, habent ſeptuagin
ta: Ecce dñs ſtãs ſuper murũ adamãtinũ, & in
manu eius adamas. Vbi diuus Hierony. per
adamantẽ in manu Dei virũ iuſtũ, præſertim
apoſtolos interpretatur: nã, vt in lib. Sapi. ſcri- Sap. 3.
ptũ legimus: Iuſtorũ animę in manu dei ſunt
Et Chriſtus Deus noſter apud Ioannẽ de ſuis
loquens, ait: Non rapiet eos quiſque de manu Ioan. 10.
mea. Eſſe aũt viros iuſtos ſimiles adamãti oſtẽ
dit deus dicens Ezechieli: Vt adamantẽ, & vt Ezech. 3.
ſilicẽ dedi faciẽ tuã, ne timeas eos. vel, vt po-
teſt verti ex Hebræo: Vt adamantẽ duriorem
ſilice reddidi frontẽ tuã, quã ob rẽ ne metuas
eos. Intueris igitur viros charitate inſignes fir-
mos adamãtes eſſe, & in Chriſti manu cõtine
ri: & ideo Deũ permittere eos variis calamita-
tibus agitari, vt eorũ amplitudinẽ illuſtret, cũ
nihil magis cõducat ad eximiæ virtutis gloriã
magnificãtius illuſtrãdã, q̃ calamitas ipſa. Vt
ille, qui filiũ habet integra valetudine pollẽtẽ, Similitu-
& ſeruũ ægritudine laborantẽ, durius & ſeue do.
rius tractat filiũ q̃ ſeruũ, nõ quòd magis dili-
gat ſeruũ, ſed ꝙ velit eũ incolumitati reſtitue
re, quem ſcit graui morbo laborare, filium au-
tem quem amore incredibili proſequitur, re-
prehendit,

prehendit, vexat, & exulcerat: sic deus interdum filios, quos diligit, affligit, permittens eos ingemitu & labore versari, in sceleratos autem indulget, vt prospera media, mundi opes, & externas commoditates consequātur, quo ab animi ægritudine liberentur. Hoc intelligens Ieremias, has voces emisit: Castigasti me domine, & eruditus sum. Et diuus Paulus in epistola ad Hebræos: Quem diligit dominus, castigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit. Eam ob causam ad Romanos scribēs: Gloriamur, inquit, in tribulationibus, & ad Galatas: Mihi autem absit gloriari nisi in cruce domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Vbi per crucem Christi afflictiones intelligit, in quibus ipse Apostolus propter Christum versabatur: nam omnes, vt ipse in epistola secunda ad Timotheum ait, qui piè volunt viuere in Christo, persecutionem patientur. Vbi vides persecutionem nō esse infelicitatē, imò Christus eos beatos vocat, qui persecutionē patiūtur propter virtutem. Quare non est mirum Ezechielem nostrū, prophetam illustrem, & amplissimis virtutum ornamentis decoratum fuisse ab hostibus captum, & in Chaldæā abductum. Cæterùm illud est certissimum, Hebræorum populum fuisse ob eorum scelera illuc asportatum, quoniam Hierosolymæ habitans, verum deum reliquerat, & fraudes teterrimas conceperat. Tu autem, qui, Christiano nomine gloriaris, etiam si Hierosolymæ in animi quiete, in visione pacis commoreris, caue ne te flagiis contamines, deūque contemnas, nam duceris captiuus in Babyloniam, quæ est mundi confusio: & Nabugodonisori, hoc est, diabolo traditus teipsum perdes: erit dignitas tua ablata, splendor extinctus, & in dedecore & ignominia versaberis. At si pœnitentia ductus, ad dominum fueris conuersus, à regione Babyloniæ Hierosolymam reuerteris, non dominabitur tibi Nabuchodonosor, sed Iesu filius Iosedech, veniet Esdras, & reducet te in patriam tuam, in gloriam cœlestem, in terram promissam, ad quā ardenter aspirabat diuinus ille atque regius vates, ita canens: Credo videre bona domini in terra viuētium. Illud est præterea hoc loco aduertendū, nō dixisse Ezechielē se esse cū captiuis: sed in medio captiuorū: omnis enim præsul, & quicūque est in dignitate cōstitutus, in medio suorum esse debet, omnibus consulēs, æqualitatem seruās, populū ad summam pacem perducens. Fieri nequaquā potest, vt pax existat, vbi inæqualitas regnat. Christus Deus noster suis apparens stetit in medio eorum, & dixit: Pax vobis. Qui in medio est, omnibus prouidens, iustitiam, quæ in æqualitate consistit, amplectens, hic subditos suos in pace conseruabit. Iustitia & pax, inquit propheta, osculatæ sunt. Et iterum: Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis. Aspicis igitur necessariam esse iustitiam ad pacem cōseruandam. Immò ad hoc fuerunt rerum publicarum gubernatores cōstituti, vt seditionibus & discordiis sedatis, possint homines vitā ad tranquillitatem & quietē traducere. Hoc non solum Christiani, sed etiam gentium philosophi intellexerunt. Ex quo effectū est, vt Mercurium, per quem principem significabant, caduceum manu tenentem depingerent: est autem caduceum virga quædam serpentibus se inuicem osculantibus circūdata, & supra alis ornata, atque extremo corona quadā redimita. Per virgā intelligitur recta iustitia, de qua dicebat diuinus quidam vates: Virga directionis, virga regni tui. Per serpentem significatur prudentia, iuxta illam dei nostri doctrinam: Estote prudētes sicut serpentes. Per osculum serpentium pax, de qua diuinus Paulus, Salutate, inquit, in osculo sancto. Ideo princeps iustitiam colit, & exercet, & prudentia munitur, vt respublica in pace, & securitate vitā degat. Qui autem ita rempublicam rexerit, alas habebit ad volādum in cælum, vbi æternā gloriæ coronam consequetur. Si hoc principes & præsules, & quicunque rempublicam gubernandam suscipiunt, voluerint mentis oculis perspicere, & ad veritatem rationē reuocare, erunt in medio constituti, omnibus æqualiter consulentes, nostrúmque Ezechielem imitābuntur: non enim dixit: Cùm essem cum captiuis, sed in medio captiuorū. Sed penè lapsus sum ad materiæ longitudinem, & propè infinitatem, & currente rota, instar figuli dum vrceum facere cogitabam, amphoram manus meæ finxerunt. Qui autem voluerit copiosè caducei rationem videre, legat Macrobium in Cœnis, Polybium libro quarto, Plinium libro 29. Cœlium Rhodiginū libro vndecimo antiquitarum lectionum, Pierium Valerianum in suis Hieroglyphicis.

Iuxta fluuium Chobar. Existimāt nonnulli esse Euphratē: alii contendunt esse proprium nomen cuiusdam fluuij Babylonis: abundat enim fluminibus regio illa iuxta id, quod dicitur in Psalmo: Super flumina Babylonis illic sedimus, & fleuimus, dū recordaremur tui Sion. Poterat etiam verti: Iuxta fluuium magnum, id enim significat Chobar. Lege diuinas literas, & inuenies magna mysteria iuxta aquas ostēdi. In libro Genesis, prima quę viuerēt de aqua egressa sunt. Dixit enim Deus: Producat aquæ reptile animæ viuētis, & volatile super terrā. Et paulò post: Producat terra animam viuentē. Vbi vides prima viuētia fuisse de aquis egressa, quoniam futurū erat, vt aquis baptismi regeneraremur. Id volens significare Moyses ait: Terra erat inanis & vacua, & tenebræ erāt super faciē abyssi, & spiritus Dei ferebatur super aquas. Rudis ille mundus necdum rutilāte sole, nec resplēdente luna,

Marginal references: Iere. 13. — Heb. 12. — Rom. 5. — Gal. 6. — 2. Tim. 3. — Math. 5. — Psal. 26. — Ioan. 20. — Psal. 84. — Psal. 71. — Psal. 44. — Mat. 10. — 1 Cor. 16. — 2. Co. 13. — Psa. 136. — Gene. 1. — Gene. 1.

te luna, nec micantibus aſtris incompoſitã ma
teriã abyſſi magnitudine opprimebat. At ſpi
ritus dei inſtar aurigæ ſuper aquas ferebatur,
& naſcentem mundum in baptiſmi figura ge
nerabat. Quid eſt homo ſine baptiſmo, niſi
terra vacua & inanis, et chaos opertum abyſ-
ſo, tenebrarúmque caligine? Hunc dei ſpiri-
tum appellat Heſiodus amorem, & illam in-
compoſitam materiam Chaos, quam Moyſes
hebraicè tohu & bohu appellauit, pro quo no
ſter interpres vertit: inanis & vacua, & ſeptua
ginta: inuiſibilis & Incompoſita. Hinc effe-
ctum eſſe exiſtimo, vt Empedocles duo princi
pia cõſtitueret, litem & amicitiã, & Anaxago
ras confuſionem & mentem, & Stoici hylem
& deum. Id quod Moyſes appellauit ſpiritũ
dei appellauit Heſiodus amorẽ, Empedocles
amicitiam, Anaxagoras mentem, Stoici deũ,
Moles autem indigeſta, terra inanis & vacua
dicitur ab Heſiodo Chaos, ab Empedocle lis,
ab Anaxagora confuſio, ab Stoicis hyle. Et li-
cet Theodoretus, & alij nonnulli exiſtiment
per ſpiritũ dei aerem intelligi, ego tamen Hie
ronymum ſecutus, Auguſtinũ, Baſiliũ, Am-
broſium, Cyrillum, Iunilium, Eucherium, &
cœtum magnorum virorũ & virtute & eru-
ditione præſtantium in ea ſemper ſententia
fui, vt crederem voluiſſe Moyſem hoc loco
per ſpiritum Domini ipſum ſpiritũ ſanctum
ſignificare, vt ſtatim in mundi conſtitutione
ſanctiſſimæ trinitatis myſterium eluceſceret.
Nec mirum ſi Chriſtiani Deum appellẽt ſpi-
ritum, cùm de eo dicat Gentilis poëta:

Spiritus intus alit, totáq; infuſa per ar-
tus, Mens agitat molem, & magno ſe
corpore miſcet.

Et quoniam Deus erat hominem per baptiſ-
mum regeneraturus, ideo in mundi principio
Gen. 2. ferebatur ſuper aquas. Plantatur paradiſus in
Edem, & quidam fons in quatuor flumina di
Gen. 6. uiditur. Contaminatur mundus, ſcelerum-
que maculis conficitur, & abſque aquarũ di-
1. Pet. 3. luuio non purgatur. Quod baptiſmi ſacramẽ
tum, vt aſſerit diuus Petrus, adumbrabat. In
Exo. 14. egreſſu de Aegypto ſtatim apparent aquæ, in
quibus obruũtur Aegyptij, & liberantur He-
bræi: quoniam in baptiſmi ſacramento pec-
cata moriuntur, & delentur, & gratia atque
virtutes conſeruntur. Hoc intuẽs diuus Pau-
1. Cor. 10 lus in epiſtola prima ad Corinthios ait: Om-
nes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe ba
ptizati ſunt in nube & in mari. Id intellige-
Pſal. 73. bat regius vates, ita canens: Tu confirmaſti
in virtute tua mare, contribulaſti capita draco
num in aquis: tu confregiſti capita draconis.
Caput draconis eſt peccatum originale, quod
cum aliis peccatis in baptiſmo deletur, in cu-
Gen. 24. ius typo fuit Pharao cum Aegyptiis omnibus
ſuffocatus. Rebecca inuenitur ad puteum.
Rachel propter aquas iuxta puteum à Iacob
pacis oſculo ſalutatur. De aqua baptiſmi præ
dixit deus in hunc modum per Ezechielẽ no-
ſtrum: Effundam ſuper vos aquam mundam Gen. 29.
& mundabimini ab omnibus inquinamentis Inf. 36.
veſtris. Et per Zachariam: In die illa erit fons Zach. 13.
patens domui Dauid: & habitantibus Ieru-
ſalem in ablutionem peccatoris & mẽſtruatæ. Micha. 7.
Quod mentis oculis aſpiciens Michæas pro-
pheta, deique miſericordiam in baptiſmo cõ-
templãs, aiebat: Deponet iniquitates noſtras
& proiiciet in profundum maris omnia pec-
cata noſtra. De vtero matris naſcitur homo,
& de baptiſmi aqua renaſcitur. Nicodemo di
xit Chriſtus: Niſi quis renatus fuerit ex aqua Ioan. 3.
& ſpiritu ſancto, non poteſt introire in re-
gnum Dei. Volens Nicodemum in rebus fi-
dei inſtruere, incipit à baptiſmo tanquam à
ſacramentorum oſtio & principio. Et quia
ab aquis incœperat, in aquis vitam finiuit: la- Ioan. 19.
tus enim eius percutitur lãcea, & baptiſmi at-
que martyrij pariter myſteria funduntur. Di-
es me deficeret, ſi vellẽ omnes baptiſmi lau-
des recenſere. Volens itaque Deus diuino no
ſtro vati Ezechieli oſtendere eccleſiæ conſti-
tutionem, iuſtorúmque fidem, & admirabi-
lem in recta viuendi ratione firmitudinẽ, col-
locauit illum iuxta fluuium Chobar, vt per
aquas illas ſacramẽtum baptiſmi ſignificaret,
quo ſcelera delẽtur, & animę ampliſſimis gra
tiæ ornamentis decorantur.

Aperti ſunt cæli. Non diuiſione corporea
ſed apparentia, & fide credentis. Nam non
ſolùm cælos apertos non videmus, ſed nec ip-
ſos cælos aſpicimus. Ob eam cauſam lætaba-
tur diuinus atque regius vates, quód poſt
mortem viſurus eſſet cælos, vbi varia ſpecta-
cula eſſet habiturus: ſic enim canebat: Quo- Pſal. 8.
niam videbo cælos tuos, opera digitorum tuo
rum, lunam, & ſtellas, quæ tu fundaſti. Ac ſi
diceret: Ea, quæ in hac vita fluxa & mortali
non video, in altera, quę eſt æterna & immor
talis videbo. Ita hunc locum Gregorius Na-
zianzenus in libris de theologia explanat. Nã
cum in gratia è corporum vinculis euolaue-
rimus, ſtatim, aut facta purgatione, gaudio
perfuſi in pulcherrimam & ſplendidiſſimã di-
uini numinis domum euolabimus: & tunc
globos æthereos, ſublimia manuum diuina-
rum monimenta, pulcherrima illa, atque ful-
gentiſſima aſtra fixa, ſtellaſque vagas & errã-
tes, & ſplendidiſſimum ſolẽ, qui in earũ me-
dio quartũ cælum obtinet, velut princeps &
moderator luminum reliquorũ, tanta magni
tudine, vt omnia ſuo ſplendore luſtret & cõ-
pleat, ſumma voluptate exultantes intuebi-
mur. Quandiu enim in corpore verſamur, à
clara ac perfecta cognitione non ſolùm crea-
toris, ſed etiam creaturarum longiſſimè diſta
mus, earum veluti vmbras & imagines intue
mur At Ezechieli noſtro aperti ſunt cæli eo
modo, quo diuo Ioanni in Apocalypſi dicen Apoc. 4.
ti: Poſt

ri: Poſt hæc vidi: & ecce oſtium apertum in cælo. Significat apoſtolus loco illo apparere ſibi in viſione imaginaria: ianuam in cælo patefactam, vt ſummi dei maieſtas ſub ſpecie rerum corporearũ ſibi oſtenderetur, ad innuendum ſibi deſuper ea reuelari, quæ literis mandabat. Iuxta hunc modum ait Ezechiel apertos ſibi fuiſſe cælos, & vidiſſe viſiones dei. Ac ſi diceret: Reuelata ſunt mihi deſuper hæc cęleſtia ac diuina myſteria, quæ volo monimẽtis conſignare. Et diuus Stephanus non timẽs
Act.7. pro Chriſto vitam cum morte cõmutare, vt tali morte immortalitatẽ conſequeretur, cum raperetur ad ſupplicium, oculis in cęlũ erectis aiebat: Video cælos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris Dei. Eodem modo in
Matt. 3. Chriſti baptiſmo cæli leguntur aperti. Illud eſt hoc loco aduertendum, viros iuſtos duntaxat apertos cælos aſpexiſſe. Dum in hac vita ſumus, poſſumus diuina gratia cælum nobis aperire, ſi veram dignitatem in virtute collocantes, omnem noſtram curam & cognitionem ad comparandas animi diuitias contulerimus. At ſi deo relicto fuerimus flagitiis coopertí, & falſa voluptatis ſpecie decepti, in ſceleribus volutati, cælum ipſum nobis claudemus. Quid erit in die iudicij: quando iuſti gaudio cumulati cælos viderint apertos, impii autẽ cælos ſibi clauſos, inferos autẽ apertos conſpexerint? Quos luctus percipient? quo dolore cõficientur? quibus ærumnis cruciabuntur? Tũc iuſtè damnati, & à cœtu ſanctorum ſecluſi, in tenebras obſcuras ęternaſq; miſerias relegabuntur: quoniam dum hic vitam degerẽt, ſcelerũ furiis exagitati ſe à Deo ſepararunt, & quocũque eos cupiditatum æſtus pellebat, eò infœlices pręcipites ruebant.

Et vidi viſiones Dei. Hoc eſt, vidi Deũ, quẽadmodũ ipſe mihi ſe voluit oſtẽdere: Vel vidi viſiones à Deo mihi reuelatas. Ac ſi dicat: Non hominum ſomnia narro, ſed Dei veritates, viſiones ſcribo nõ humanas, ſed diuinas. Fortaſſe ideo has viſiones dicit eſſe dei, vt eas magnas eſſe & admirabiles ſignificet: ſolet enim hebraiſmus ea quæ magna ſunt, dei appellare. nam omnia eius opera ingentia ſunt, noſtra autem parua. Hinc montes dei, cedri, ciuitas dei, cæteræque huiuſmodi locutiones in diuinis literis frequẽtes. Aduerte. Erat Ezechiel in Chaldæa, pulſus patria in regionem illam idolorum cultricem, vbi mœſtus in communibus miſeriis præcipuo quodam mœrore angebatur: ſed quia ad diuinum numen tanquam ad arcem tutiſſimam cõfugiebar, voluit eum deus his viſionibus mirabiliter reficere: ſolet enim eos, qui ad illum aſpirant, in medio calamitatum recreare. Tres viros in Babylonis fornacem ab impio rege miſſos quod eius ſtatuam colere noluiſſent, conſolatus eſt deus, eripiẽs eos à flãmis ipſos
Dani.3. Babylonios comburentibus. Cùm autem tres eſſent in medium ignis coniecti, & vinculis aſtricti, dixit Nabuchodonoſor: Ecce ego video quatuor viros ſolutos, ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis eſt, & ſpecies quarti ſimilis filio dei. Suſanna etiam Dani. 13
cùm eſſet morti addicta, & horam neci deſtinatam videret, non habens ad humanum pręſidium recurſum, flẽs reſpexit ad cælũ inſtar auis, quæ in terra ab aucupibus & canibus circumcincta nullum habet refugium, niſi volet in altum, ſeque ferat in ſublime. Et fuit à Deo refecta, & mirabiliter liberata. Ipſe enim deus ait per os Dauidis. Cum ipſo ſum in tri- Pſal. 90.
bulatione, eripiam eũ, & glorificabo eum. Nõ poteſt calamitas impedire, quo minus viri pietate & charitate præſtãtes ſuaui voluptate interdum potiantur, eamq; alant in diuina miſericordia contemplanda & imploranda.

Regis Ioachim. Appellatur à diuo Mathæo Mat.1.
Iechonias: erat enim binomius.

Factum eſt verbum Domini ad Ezechielem. Per verbũ Domini prophetia intelligitur, & diuina reuelatio, quæ & viſio, & verbum eò appellatur, quòd diuini vates ea, quæ ventura prædicũt, interioribus oculis videant, & mentis auribus audiant.

Filium Buzi. Explicat genus ſuũ, Buzi ſonat contemptũ, Ezechiel roboratum à Deo. Illum, quem mundus contemnit, Deus corroborat, & fauore proſequitur.

Sacerdotem. Explicat, quo munere fungebatur.

In terra Chaldæorũ iuxta fluuiũ Chobar. Indicat locũ viſionis. Illud eſt hoc loco aduertendum poſſe homines pios, magniſq; laudibus decoratos habitare inter nefarios ex omnium ſcelerum colluuione compoſitos. Cum homines eſſent flagitiis cõtaminati, omniſq; caro, vt verbis vtar diuinæ ſcripturæ, corrupiſſet viam ſuam, dixit Dominus Noë: Te vidi Gen. 7.
iuſtum coram me in generatione hac. Aſpicis inter impios virũ pium habitaſſe. Iuſtus Iob Iob. 1.
in terra Hus inter iniuſtos commorabatur, de quibus ipſe ait: Frater fui draconum: & ſocius Iob.30.
ſtruthionum. Ioſeph inter Aegyptios, Tobias Gene.39.
inter Niniuitas, & noſter Ezechiel inter Chal Tob.1.
dæos in medio Iudæorum, qui Deũ reliquerant: & patriæ ſuæ ſplendorem maculauerãt. Ezech. 2.
Quam ob cauſam illi dicebat Deus: Increduli & ſubuerſores tecum ſunt, & cum ſcorpionibus habitas. Et multi alij viri virtutibus inſignes inter flagitioſos habitarunt, ſeque integros ſeruauerunt: cũ enim vitæ curſum conficiebant, qui non in vitiorũ humanorum, ſed in quadam diuinæ bonitatis imitatione conſiſtebat, non auaritię ſtimulis obtemperabãt, ſed eas diuitias quærebant, quæ animum amplificant, & diuitem faciunt, ex quibus ſciebant poſſe verum decus redundare. Hoc intelligens diuus Paulus dicebat Philippenſibus: Omnia facite ſine murmurationibus & hæ- Philip.2.

ſtationibus, vt ſitis ſine querela, & ſimplices filij Dei, ſine reprehenſione in medio nationis prauæ & peruerſæ, inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo. Sed quamuis hoc ita ſe habeat, præſtat tamen habitare inter iuſtos. Oportet enim ad beatam vitam conſequendam, eorum fugere familiaritatem, qui nos poſſunt à recto Dei cultu, & honeſta viuendi ratione ſeparare. *Exod. 34.* In libro Exodi loquens Deus cũ populo Iſraëlitico præcipiebat illi, vt ſe abſtraheret à Philiſtinorũ familiaritate, dicens: Caue ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias, quę ſint tibi in ruinam. In libro numerorum aiebat *Num. 16.* Moyſes: Recedite à tabernaculis hominum impiorum, & nolite tangere, quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini in peccatis eorũ. Eam ob cauſam prohibebat Deus immundorum *Leuit. 11.* animalium eſum, vt refert Euſebius Pamphilus libro de præparatione euangelica octauo, mundorum autem concedebat, vt homines à maleficiis deterreret, & ad virtutes hortaretur. Si immunda animalia tangenda non erant, qui fieri poteſt, vt ſceleratos homines, quorũ vitia ſunt omnibus perſpecta & explorata, nobiſcum coniunctos conſuetudine, & vetuſtate amicitiæ abſque ignominia teneamus?

Pſalm. 1. Hoc intuens Pſalmographus, Beatus vir, inquit, qui non abiit in cõſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit. Quibus verbis indicat impiorum hominũ conſilia eſſe magnoperè declinanda, eorũmque deprauatos mores ad æternos cruciatus ducentes, quos viam peccatorum vocat, atque eorum congreſſus eſſe penitus fugiendos. Verbum, ſedere, conſuetudinem & familiaritatẽ ſignificat: in qua ſignificatione eo vtitur alio in loco idẽ pſalmographus, *Pſal. 25.* dicens: Non ſedi cum concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo: odiui *Eſa. 48.* eccleſiam malignantiũ, & cum impiis non ſe- *Iere. 50.* debo. Et Eſaias, Egredimini, inquit, de Babylone, fugite à Chaldæis. Ieremias item: Rece- *1. Eſd. 20.* dite de medio Babylonis, & de terra Chaldęorum egredimini. Eſdras in oratione, quam habuit apud Iudęos. Separamini à populis terrę, & ab vxoribus alienigenis. Lictores Saulis quærentes Dauidem, cum ad diuinos vates *1. Re. 19.* accederent, vaticinati cœperũt. Venit impius Saul, & ipſe vaticinatus eſt. Vide quàm perniciosum ſit impiorũ vti familiaritate, & quã vtile inter bonos verſari. Id quodammodo intelligens Antiſthenes aiebat, abſurdum eſſe non repurgare à lolio triticum, hoc eſt, non remouere à republica homines vitiis implicatos, ne ſceleratorum ſocietate viri boni coinquinarentur. Ita locum illum interpretatur Plutarchus, aſſerens non minus detrimenti afferre bonis homines iniquos, quam lolium *Mat. 26.* tritico. Diuus ille Petrus Apoſtolus, qui admirabili erga Chriſtum charitate flagrabat, tunc cœpit frigere, cum atrium Caiphæ ingreſſus, ſceleratorum hominum ſe implicuit colloquiis, illúmque negauit, quem paulò an- *Ioan. 18.* teà Dei viuentis filium confeſſus fuerat. Sed cùm illum Chriſtus reſpexit, ipſéque oculos *Simile.* coniecit in Chriſtum, pœnitentia ductus fleuit amarè, & maculam lachrymis deleuit. Vt luna ea parte clara & cõſpicua eſt, qua ſolem intuetur, ea verò obſcura & inanis, qua diuertit à ſole, ſic ille reſpiciens in Chriſtum ſolem iuſtitiæ fuit illuſtratus, cùm verò ab illo auerſus ſe cum impiis coniunxit, fuit metu obfuſcatus, & tenebræ circumfuſus. Corrumpunt *1. Cor. 15.* enim, vt verbis vtar Paulinis, bonos mores *Eccle. 13.* colloquia praua: & vt eſt Eccleſiaſtici libro mandatum, Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Quare eos familiaritate deuinctos teneamus, quos intellexerimus, non ſolùm à ſcelere & flagitio ſe abducere, ſed etiam animi agitationem caſtam inuiolatamq; conſeruare: ab eorum autem conſuetudine refugiamus, qui maleficiorũ maculis notati, ſceleri- *Simile.* bus paſcũtur. Vt enim Hypanis fluuius aquarum puritate & dulcedine celebratus, poſtquam fontis Exampei amaras & turbulentas aquas in ſe recipit, inficitur, & inutilis redditur, ſic multi magno & excellenti ingenio viri, qui puris ac dulcibus virtutum aquis fluebant, cùm ſe poſtea in hominum improborum familiaritatẽ immerſiſſent, fuerũt morũ amaritudine & impuritate infecti, & fraudes inexpiabiles concipientes, vitiis teterrimis ſe *Simile.* totos contaminarunt. Quemadmodũ in pomorum reconditorio corruptis nonnullis, illud, quod illis adhæſerit, etiam vitiabitur, ita in hominum ſocietate qui nefarios conſuetudine habuerint implicatos, animi præſtãtiam turpi dedecore plerunq; maculabũt, quamuis anteà fuiſſent egregia quadã gloria cumulati. Id intelligens diuus Paulus: ad Corinthios *2. Cor. 6.* ſcribebat: Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Et *Matt. 7.* Chriſtus deus noſter, Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. *2. Tim. 3.* Multi enim ſunt, vt verbis vtar Apoſtoli, ſpeciem pietatis habentes, virtutem autem eius abnegantes: horum & ſceleratorum omnium familiaritatem fugere debemus, etiã ſi fratres nominentur. Ideo aiebat ad Corinthios di- *1. Cor. 5.* uus Paulus: Si is, qui frater nominatur, eſt fornicator, aut auarus, aut idolis ſeruiens, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax, cum eiuſmodi nec cibum ſumere. Hæc ille. Præuidebat enim facilem eſſe trãſitum à virtutibus ad vitia, niſi ipſæ virtutes eſſent conſiliis, exemplis, & conſuetudinibus bonorum virorũ confirmatæ. Proditũ eſt memoriæ à viris do- *Simile.* ctiſſimis, ſtatuas Dędali cùm eſſent magno artificio perfectæ, & eximia pulchritudine deco

ratæ, niſi tamen arctiſſimis vinculis cõſtringerentur, ſolitas eſſe dilabi, & facilè perfugere. Meminit huius hiſtoriæ in Menone, & in Hippia maiore Plato vir admirabilis, non ſolum intelligendi, ſed etiam dicendi grauiſſimus author, vt Socratis diſcipulum poſſis agnoſcere. Et Ariſtoteles libro politicorum primo, & primo de Anima capite 3. refellens opinionem Democriti Philippum comicũ ſequentis, harum ſtatuarum ſeipſas mouẽtium mentionem facit. Eodem modo mores optimi virtutum ornamentis illuſtrati, niſi fuerint virorum ſapientia & charitate præſtantiũ conſiliis & familiaritatibus roborati, facile fluent, & fugient, & penitus amittentur. Vincet voluptas rationem, & appetitus relicta obedientia modum trãſibit, & erit dignitas ablata, & ſplendor extinctus. Aſpicis igitur, quàm vtile ſit à bonorum virorũ amicitia & conſuetudine non declinare, ab iniquorum vero familiaritate abduci. Quam ob cauſam homines impios à nobis reiiciamus, ne ſermonibus ſuis impuris, moribuſq́ue deprauatis tetram maculam nomini noſtro inurant, iuſtorum autem amicitia & cõſociatione magnopere delectemur. Illud tamẽ velim exiſtimes, me non ita tutam eſſe bonorum ſocietatẽ credere, quin ſciam multos inter viros ſanctos ce-
Mat. 27. cidiſſe. Iudas in Apoſtolorum collegio Chriſti doctrina nutritus, ſeipſum teterrimis vitiis deformauit, & laqueo ſuſpendit, fuitque ad
Act. 1. ima tartara præcipitatus. Angelus cecidit de
Luc. 10. cælo, & Adã in paradiſo peccauit. Solus deus
Gene. 3. eſt firmus ac munitus locus, & domus refugij, vbi ſecuri poterimus habitare. Ideo cane-
Pſal. 30. bat regius pſaltes: Eſto mihi in deum protectorẽ, & in domum refugij, vt ſaluum me facias. Et paulò pòſt de iuſtis loquens: Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ à conturbatione hominũ. Quibus verbis explicat, quàm tuti ſint, qui ad diuinum numen tanquam ad arcem munitiſſimam confugiunt, totoſq́ue ſe ſe diuinæ miſericordiæ committunt. Tales e-
Mat. 19. rant Apoſtoli, qui aiebant: Ecce nos reliquimus omnia: & ſecuti ſumus te. Talis noſter Ezechiel, qui cùm eſſet in terra Chaldæorum inter homines ſceleribus coopertos, & vitiis obſtinatos, tamen ad deum aſpirabat, & confugiebat, & in terra corpore exiſtens, in cælo animo commorabatur.

Et facta eſt ſuper eum ibi manus domini. Id eſt, dedit ei ſpiritum prophetiæ. Ita hunc locum Ionathas Chaldæus interpretatur. Eſt igitur huius inſcriptionis ſenſus. Trigeſimo anno ab inuenta lege, quinta die menſis Iulij anno quinto primæ captiuitatis Babylonicæ, cùm ego Ezechiel ſacerdos filius Buzi eſſem in Chaldæa inter Hebræos captiuós iuxta fluuium Chobar, accepi à deo ſpiritum vaticinãdi, vidiq́; mẽtis oculis, & interioribus auribus audiui ea, quę iis literis mãdo, vt vigeãt memoria omniũ ſeculorũ, ſintque ab ipſa perpetuitate cõfirmata. Sed de inſcriptione hactenus.

Et vidi: & ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone, & nubes magna, & ignis inuoluens, & ſplendor in circuitu eius: & de medio eius quaſi ſpecies electri, id eſt, de medio ignis, & in medio eius ſimilitudo quatuor animalium: & hic aſpectus eorum, ſimilitudo hominis in eis. Et quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni. Et pedes eorum pedes recti, & planta pedis eorum, quaſi planta pedis vituli: & ſcintillæ quaſi aſpectus æris candentis. Et manus hominis ſub pennis eorum in quatuor partibus: & facies & pennas per quatuor partes habebant. Iunctæque erant pẽnæ eorum alterius ad alterum. Non reuertebantur, cùm incederent, ſed vnumquodque ante faciem ſuam gradiebatur. Similitudo autem vultus eorum, facies hominis, & facies leonis à dextris ipſorum quatuor: facies autẽ bouis à ſiniſtris ipſorum quatuor: & facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor. Et facies eorum, & pennæ eorum extentæ deſuper: duæ pennæ ſingulorum iungebantur, & duæ tegebant corpora eorum: & vnum quodque eorum coram facie ſua ambulabat: vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur: nec reuertebantur, cùm ambularent. Et ſimilitudo animaliũ, & aſpectus eorum quaſi carbonum ignis ardentium, & quaſi aſpectus lampadarum.

Et vidi. Viſione quadam imaginaria, & intellectuali.

Ecce ventus turbinis veniebat ab aquilone. Hoc eſt, ecce ventus rapidus & tempeſtuoſus flabat à Babylonia, quę ſita eſt ad aquilonem reſpectu Hieroſolymæ. Aquilo vẽtus eſt violentus, ſiccus, & frigidus, ſic dictus à rapidiſſimo aquilæ volatu. In Eccleſiaſtico ſcriptum *Eccl.* 43.
legimus: Tempeſtas aquilonis, & congregatio ſpiritus. Et paulò pòſt: Frigidus ventus aquilo flauit, & gelauit cryſtallus ab aqua. Accipitur ſæpe in ſacris literis pro Babylonia, vt
apud Ieremiam: Ollam ſuccẽſam ego video, *Ierem.* 1.
& faciem eius à facie aquilonis. Et dixit dominus ad me: Ab aquilone pandetur omne malum ſuper omnes habitatores terræ. Per ollam ſuccenſam afflictionem ſignificat: vel, vt Ionathas ait, regẽ Babylonis inſtar ollæ pro-

pter calorẽ in bullas reſolutæ. erat enim cru-
delitate incenſus, & ſtudio Hebræos euertẽ-
di inflammatus. Et alibi adducit ipſe prophe-
ta deum in hunc modum loquentem: Malũ
ego adduco ab aquilone. Quemadmodũ per
ollam igne ſuccenſam venientẽ ab aquilone
apud Ieremiam ærumnarum vis intelligitur,
qua Babylonij Hebræos lacerabãt, ita per vẽ-
Ierem. 4. tũ, turbinem, & procellã flantẽ à Babylonia
apud noſtrum Ezechielẽ calamitas ſignifica-
tur, qua Hebræi premebantur, quando in eos
Babylonij irruebant, eoſque ad excidium &
vaſtitatem vocabant.

Et nubes magna. Aquarũ nomine in literis
diuinis calamitas aliquãdo ſignificatur, iuxta
id quod dicitur in Pſalmo: Intrauerũt aquæ
vſque ad animam meam. Nubes plene aquis
Pſal. 68. ſunt pericula minãtia tẽpeſtates & dolores.
Ioel. 2. Vnde Ioel propheta tempus periculi & timo
ris vocat diem nubis, turbinis, caliginis, & te-
nebrarum. Vult hoc loco Ezechiel, pericula,
quæ Iudæis imminebãt, nomine magnæ no-
bis ſignificare. Tu verò ſi tibi impendẽtia pe-
ricula cõſpexeris, ad deũ cõfuge, ipſe enim ait
Gene. 9. in libro Geneſis ſe arcum ſuum in nubibus in
ſignũ fœderis poſiturũ. In nubibus noſtrarũ
moleſtiarum oſtendit deus arcum cœleſtẽ &
irim ſuæ miſericordiæ & propitiationis. Hic
eſt arcus, quem diuus Ioannes in Apocalypſi
Apoc. 10 in capite Chriſti ſe aſpexiſſe teſtatur. Volebat
enim ſignificare Chriſtũ crucifixũ noſtrũ eſſe
propitiatorem. Fortaſſe ideo voluit deus my-
ſteria ſua in caliginoſa nube oſtendere, vt ſi-
Exod. 1. gnificaret latere in viſione hac arcanũ aduẽ-
tus Chriſti: quam etiam ob cauſam deus legẽ
ſuam dedit in caligine.

Et ignis inuoluens. Innuit vidiſſe fulmina
ignifera & micantia. Omnia hæc ſunt plena
Similitudo. timoris, & minarũ: quibus deus voluit ſuper-
bos Iudæos terrere. Quẽadmodũ clara fulmi
na liquãt aurũ, argẽtũ, & æs, nõ cõbuſtis ſaccu
lis, in quibus hæc recondũtur, ferrũ in capſula
cerea conterunt, ne confuſo quidẽ ſigno ceræ
vt ait Plinius libro ſecundo naturalis hiſto-
riæ, dura denique frangunt, mollia intacta re-
linquũt, ſic vltio diuina impios homines, du-
ros, & obſtinatos euertit, ſummiſq; calamita
tibus interdũ vlcerat, & infringit, pios aũt, ſup
plices & abiectos cõſeruat, eiſq; animi trãquil
Iacob. 1. litatẽ & ſecuritatẽ impertit. Eſt enim diuinis
1. Pet. 5. literis cõteſtatũ, deũ ſuperbis reſiſtere, humili
Altera ſimilitudo. bus verò gratiã tribuere. Et vt fulmina pinna
cula, & faſtigia in acumẽ tẽdẽtia, pyramides
in flãmę formã deſinẽtes, et altas atq; natura
munitas rupes petũt, & deijciũt, ſic acerbiſſi-
mæ ærũnę iuſto dei iudicio excitatę eos feriũt
et frãgũt, qui inanẽ mũdi gloriã, incertas opes
& in caſu ſitas adepti, in excelſa dignitate cõ-
ſtituti alios cõtemnunt, & ſeipſos vanè ferũt
in ſublime. Huiuſmodi erãt Iudæi, qui cũ de
potentibus regibus diuino auxilio victoriam
reportarẽt, terramq; promiſſam obtinerẽt, im
memores horũ dei beneficiorum ſe ſuperbia

extulerunt, dei fauorẽ contẽpſerunt, eiuſq; le
gẽ per ſummũ ſcelus violarũt. Eã ob cauſam
eis deus fulgura ignifera minitatur, quibus
illis prædicit Hieroſolymę incendiũ tempore
Sedechiæ, eiuſque miſerabile exeidiũ. Septua
ginta pro igne inuoluente habent ignem ful-
gurantem. Poterat verti: Ignis inflammatus,
aut, ignis ſeſe reciprocans. Accipi ignem pro
calamitate & dei indignatione indicat his ver
bis Pſalmographus: Tranſiuimus per ignem Pſal. 65.
& aquam. Et alibi. Exardeſcet ſicut ignis ira Pſal. 88.
tua. Et Nahũ propheta capite primo: Indigna Nahũ. 1.
tio eius, nimirum dei, effuſa eſt tanquã ignis.
Vbi Aquila pro effuſa eſt, vertit: conflata eſt,
vt oſtenderet creſcere diuinam indignationẽ
creſcentibus flagitiis noſtris: nos enim vitia
vitiis cumulantes dei iram in nos conflamus:
quæ tempore ſuo inſtar ignis erũpentis terri-
bili impetu infundatur. Quãdo ſe deus oſten- Exod. 3.
dit Moyſi in rubo ardẽte, cuius ſtipitẽ & ex-
celſa ramorũ cacumina ignis occupabat, vo-
luit illi ſignificare fore, vt ignis ille, qui arde-
bat, ſed rubũ non cõburebat, Aegyptios hor-
rẽdis calamitatibus vaſtaret, Iſraelitas aũt mi
rabiliter eriperet. Id exiſtimo ſignificaſſe deũ
igne illo cœlitus delapſo, qui die pentecoſtes Acto. 1.
ſuper apoſtolos linguarũ ignitarũ effigie mi-
rabiliter deſcendit. Etſi enim linguarum ardẽ
tiũ ſimilitudo eximiã apoſtolis donari dicen
di libertatem & copiam ſignificaret, non poſ
ſum tamẽ cogitare, quin ignis ille certiſſimã
diuini numinis opẽ & pręſentiã diſcipulos cot
roborãtẽ innueret, & totã illã vrbẽ Hieroſo-
lymã eſſe miſerabili incẽdio & excidio delẽ-
dam ob eius incredulitatem, & impia facino-
ra, quibus ſe in dies polluebat, ſignificaret.

Et ſplendor in circuitu eius. Reſpondet taci
tæ obiectioni. Poterat aliquis dicere. Si nubes
erat denſa, & tenebris circumfuſa, qui fieri
poterat, vt ea, quæ intus erant, aſpicere va-
leres? Reſpõdet propheta, ideo ſibi perſpecta
fuiſſe, quæ in nube erãt, quoniam erat ipſa nu
bes in circuitu illuſtrata. Vult indicare, fuiſſe
ſibi aperta dei iudicia. Igitur per vẽtũ & pro-
cellam aquilonarem, & nubẽ denſam & ful-
gura intelliguntur ærũnæ, quibus diuinus va
tes videbat eſſe Iudęos à Babyloniis afficien-
dos, atque incendium templi, & totius vrbis
vaſtatio, per ſplendorẽ autẽ clara diuini iu-
dicij reuelatio facta Ezechieli. Poteris per
ſplendorem in nube lucentem dei miſericor-
diam in eius ira micantem intelligere: nã in
medio præconiorum ſuæ iuſtitię non obliui-
ſcitur ſuæ miſericordiæ. Id intelligens diui-
nus pſaltes concinebat: Miſerationes eius ſu- Pſal. 144
per omnia opera eius. vel, vt poteſt verti ex
hebræo: Miſericordiæ eius in omnibus ope-
ribus eius. Vbi apertè indicat nullum eſſe dei
opus, etiam in quo ſe iratum oſtẽdat, in quo
non vtatur miſericordia. Hoc ſentiens Ha-
bacuch aiebat: Cũ iratus fueris, miſericordiæ Haba. 3.
recordaberis. Et Tobias: Cũ iratus fueris, mi- Tob. 3.
ſericordiã facies. Ieremias induit deũ in hũc Ierem. 9.
modum

modũ loquentẽ: Ego ſum dominus qui facio
miſericordiã, & iudiciũ, & iuſtitiã. Ideo non
eſt quò fugias à deo irato, niſi ad ipſum deũ
miſericordẽ: eſt enim, vt ait diuus Paulus pa-
ter miſericordiarũ & deus totius conſolatio-
nis, qui conſolatur nos in omni tribulatione
noſtra. Non eum vocat patrem miſericordiæ,
ſed miſericordiarũ, nec deũ alicuius, ſed totius
2. Cor. 1. conſolationis, vt eius pietatis immenſitatẽ ſi-
gnificet. Hic eſt cœleſtis ille Samaritanus, qui
vt refert diuus Lucas, miſericordia motus ac-
Luc. 10. ceſſit ad eũ, qui deſcẽderat à Ieruſalẽ in Ieri-
cho, & incidens in latrones fuerat ab illis vul-
neratus & ſpoliatus, cuius vulnera ille curauit.
Samaritanus idẽ eſt quod cuſtos, de quo ait
Pſal. 12 pſalmographus: Niſi dominus cuſtodierit ci-
uitatẽ, fruſtra vigilat, qui cuſtodit eã. Ille ge-
neris humani vulnera ſuis vulneribus cura-
uit, in quod hoſtes animę irruerãt, illud virtu-
tũ ornamẽtis ſpoliãtes, & grauiſſimis vulneri
Luc. 15. bus ſauciũ relinquẽtes. Hic eſt pater, qui miſe
ricordia motus, filiũ prodigum recepit. hic eſt
Mar. 8. qui ait: Miſereor ſuper turbã hãc. De quo ait
Luc. 1. Zacharias: Per viſcera miſericordiæ dei noſtri,
in quibus viſitauit nos oriẽs ex alto. Qui nõ
ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, vt ait a-
Tit. 3. poſtolus in epiſtola ad Titũ, ſed ſecũdũ miſe
ricordiã ſuã ſaluos nos fecit: Hic denique eſt,
qui in medio iræ oſtẽdit miſericordiã, quẽad
modũ hoc loco apud Ezechielẽ, vbi indicans
cedes & calamitates, quas erat Hebręis illatu
rus aperit etiam pietatem ſuam, nubis ſplen-
dorẽ orbiculatim oſtendẽs: proſequitur enim
amore creaturam ſuam, eamque monitis &
ſignis ad cognitionem ſui, rectãmque viuen-
di rationem reuocare contendit.

Et de medio eius quaſi ſpecies electri. Exibat
de medio ignis color quidam aureus repræ-
ſentans electrum. Eſt autem electrum genus
quoddam bituminis profluẽs ex ſaxis, primò
liquidum, poſtea verò maris frigiditate con-
denſatum, quod à Luſitanis appellatur alam
bre. Deus etſi ſit vbique, eſt tamen incompre
henſibilis, incirconſcriptibilis, & infinitus.
Vnde dicebat Empedocles philoſophus: Deus
eſt ſpæra incomprehenſibilis, cuius centrum
eſt vbique, circunferentia nuſquam. Et alter
philoſophus nomine Secundus, deum vocat
celcitudinem inconceptibilem, inquiſitionem
incogitabilem. Nihilominus tamen ex rebus
ab eo creatis eius bonitatem cognoſcimus. Id
voluit hoc loco diuinus vates ſignificare: nam
per hãc electri ſpeciẽ & aureũ colorẽ, dei bo-
nitas intelligitur: quæ cũ ſit nobis inuiſibilis,
ex viſibiliũ tamẽ cõtẽplatione videtur, iuxta
Rom. 1. id, quod eſt à diuo Paulo literis cõſignatũ: In-
uiſibilia ipſius à creatura mundi per ea, quæ
facta ſunt, intellecta cõſpiciũtur. Ac ſi diceret
Dei bonitas, & ſapiẽtia, & ſimilia, intellecta
ex ipſius effectis à mũdi creatione conſpiciũ-
tur. Ex rerũ enim creatarũ conſideratione, ad
creatoris cognitionẽ tanquã à riuis ad fontẽ
peruenire poterimus. Hinc effectũ eſt, vt qui-
dam eorũ, qui quondã ſapiẽtes vocabãtur, ſe
culũ hoc ſpeculũ rerum inuiſibiliũ, quidã ea
rum librũ, alij verò vtrunq; appellarent. Nã
Triſmegiſtus in tertio Pymãdri has voces emi
ſit: Tota mũdi conſpiratio, & rerũ pulcherri-
mus ordo, contẽplandi deũ ſuggerit materiã,
eſt enim natura velut liber vnus diuinitate ple
nus, ſpeculũq; diuinorũ. Id oſtendit grauiter
& ſapiẽter diuus Athanaſius in oratione, quã
habuit aduerſus idola. Magnus Baſilius homi
lia vndecima in Exameron diuini opificij hęc
verba ſcripta reliquit: Vniuerſa hęc mũdi mo
les perinde eſt ac liber literis exaratus palàm
conteſtãs atq; prædicãs dei gloriam, illiuſque
auguſtiſſimã maieſtatẽ arcanã alioquin & in
uiſibilẽ tibi intellectuali creaturę copioſè an-
nũtians. Diuus Auguſtinus in explanatione
pſalmi. 34. Duo, inquit, ſunt, quę in dei cogni
tionẽ adducũt, ſcriptura ſcilicet & creatura.
Et in explanatione pſal. 26. Ipſæ ſpecies crea-
turarũ voces ſunt quædã creatorẽ laudantiũ.
Cùm beatus Antonius eremita à cœtu homi
nũ frequẽtiaque tanquã in portũ ſe in ſolitu-
dinẽ recepiſſet, interrogatus à quodã viro do
cto, qui fieri poterat, vt in eremo ſine libris vi
tã degeret, reſpõdit, vt refert in hiſtoria eccle-
ſiaſtica Nicephorus, librũ ſuũ mũdum eſſe,
& rerũ creatarũ naturã, vbi quãdo erat opus,
dei oracula legebat: ibi enim dei ſapientiã, po
tentiã, & virtutẽ admirabatur: Terra odora-
tis floribus cooperta, pulchritudo opacarum
atque feracium plantarum, metalla, flumina,
fontes ſcaturiẽtes, & pecorũ varietas, &, vt de
cœlo loquamur, ſol nitẽs ſubter mediam ferè
regionẽ, luna quæ in infimo cælo radiis ſolis
incenſa conuertitur, cæteraq; aſtra tam fixa
quàm vagantia. quę circulos ſuos cõficiũt ce-
leritate & cõſtãtia mirabili, omnia hæc quid
aliud ſunt quàm diuinæ ſapientiæ, & poten-
tiæ, & bonitatis ſpeculũ nitẽs, & liber quidam
literis aureis exaratus? Quis intuẽs cœleſtẽ am
bitũ, & aſtrorũ curſus, diuerſos illos quidẽ, ſed
in diuerſitate illa ordinẽ ſuũ equaliter ſeruã-
tes, non ſecũ ratiocinetur, eſſe ſapientiſſimũ
& potentiſſimũ earum rerũ conditorẽ & gu-
bernatorẽ? Quis itẽ aſpiciens quatuor elemẽ-
ta inter ſe cõtraria, eſſe ita coaptata, vt harmo
niam quandã conficiãt, calida, frigida, ſicca et
humida, nõ ſtatim cogitet, & animo percipiat
ſummã harũ rerũ creatoris & moderatoris
vim & poteſtatẽ? Nõ enim pugnãtia ex ipſa
natura in vnũ coaleſcerẽt, niſi deus, cui hæc
obtemperãt, infinita facultate & ſapiẽtia præ-
ſtaret. Eos, qui dei inuiſibilia nolunt ex viſi-
bilibus agnoſcere, vocat diuina ſcriptura in
libro Sapientiæ vanos, vbi ad literã hæc ſunt
verba. Vani ſunt omnes homines, in quibus
non ſubeſt ſcientia dei, & de his, quæ vidẽtur *Sap. 13.*
bona, nõ potuerunt intelligere eum, qui eſt.
Et paulò pòſt: A magnitudine ſpeciei & crea
turæ cognoſcibiliter poterit creator horum
videri. Et alio in loco eiuſdem libri ſunt hæc
verba literis mandata. Hoc, quod continet *Sap. 1.*

omnia, ſciētiam habet vocis, Ac ſi diceret: Mū
dus continens vniuerſa ſcit ſuo modo deum
laudibus extollere: omnes enim creaturæ, ad
diuini numinis cognitionē ducunt, & de eius
laudibus haud quaquam conticeſcunt. Vnde
Eſaias in illos inuehitur, qui creaturarum con
Eſa.5. ſiderationem contemnunt, ita dicens: Væ qui
opus dei nō reſpicitis, nec opera manuū eius
conſideratis. Eam ob cauſam rerum naturam
deus admirabiliter conſtituit, huiuſque vni-
uerſitatis machinā pulchrè conſtruxit, vt qui
ſuapte natura erat inuiſibilis, poſſet ex operi-
bus cognoſci. Sæpè quidem ex operibus cog-
noſcuntur artifices, etiam ſi oculis minimè
perſpiciantur. Id referūt de Phidia inſigni ſta
tuario, quem imagines ſuæ ex commenſione,
ſymmetria, & partium inter ſe proportione
etiam abſentem, vultu incognitum repræſen
tabant. Ita quoq;, ſed multò excellentiùs abſ
que vlla cōparatione ex mundi cōſtitutione,
ordine, pulchritudine, & conſonantia eſt eius
opifex & cōditor intelligēdus, tametſi intuitū
noſtrum ſubterfugiat, nec poſſit corporis ocu
lis ſpectari. Quid eſt mundus niſi congruens
vndecunque diſpoſitio, & concentus inuiſibi
lia Dei oſtendens? Id quod nos habemus in
Prou.8. Prouerbiis dictū à ſapiētia in mundi cōſtitu-
tione: Ludens in orbe terrarū, poteſt verti ex
Hebræo, Delicians in vniuerſi conſonantia.
Eſt enim mūdi machina muſica quædam &
admirabilis conſonātia deum ipſum ſuo mo-
do prædicans & laudans. Id quod apertè ceci-
nit Orpheus, aſſeruit Pythagoras, docuit Pla-
to, et qui eū ſecuti ſunt, Iamblicus Chalcidius
Simile. Syrianus, & Proclus. Quemadmodū ſi è lon-
ginquo citharā audias ex multis variiſq; ner-
uis cōpoſitam, acutis, grauibus, & circūflexis,
qui omnes pariter conſonēt, & diſtinctos in-
teruallis ſonos ſuos, meloſq; conficiant, in-
telligis planè vnū illic eſſe peritum pulſatorē,
qui fidium voces ex arte muſicę ad harmonię
concentum miſceat, & æquabiliter temperet,
tametſi illum minimè intuearis: ſic ex cōcor
dia & cōſona mundi vbique diſpoſitione, vbi
nec inferiora cōtra ſuperiora, neq; infima ad
uerſus ſublimia eriguntur & inſurgūt, ſed om
nia vnū ordinem admirabilē ſeruāt, cōfeſtim
ad vnum deū animo recurris, omnia hæc ſua
virtute mouentē, diuinęq; ſapientiæ ſplēdore
illuſtrantē. Ille quidem rerum vniuerſitatem
vt lyrā tenēs copulat cæleſtia cum aëreis, &
aërea cum terrenis, vniuerſa cū ſingulis coap
tans & coagmentans: & ita mundi concentū,
ordinem, & harmoniam congruenter abſol-
uit. Ipſe eſt qui omnia mouet, cùm ipſe quidē
immobilis perſeueret. Eius nutu cælum micā
tibus aſtris refulget, & circulorum ſuorum or
dinē conſeruat: ingens Oceanus terribilibus
fluctibus criſpatur & intumeſcit, ſed intra le-
gitimos fines motus ſuos coercet & continet:
terra variis ſtirpibus comata frōdeſcit, diffun-
ditq; herbeſcentē viriditatem, quæ nixa fibris
ſtirpium ſenſim adoleſcit: & omnia tandem
elementa inter ſe diſtantia cohærēt, diuinam-
que virtutem ſuo modo oſtendunt. Tota mū
di machina eſt veluti ciuitas quædam ſui re-
gis magnitudinem & excellentiam declarās.
Vt enim viſa ciuitate ex multis variiſque ho- *Simile.*
minibus conſtante, magnatibus & plebeis, o-
pibus affluentibus, & inopia laborātibus, ado-
leſcētia floridis, & ſenectute decrepitis, vbi om
nes tametſi inter ſe diuerſi, in magna cōcor-
dia degant, rectaque diſciplina contineantur,
ſtatim iudicas eſſe eius principē iuſtū, poten-
tem, & ſapientia præſtantem, quanquā illum
non videas: ſic conſiderata mūdi mole, eiuſq;
rerum inter ſe diſtantium concordia & ſerie,
totiuſque vniuerſitatis coaptitudine, fieri nō
poteſt, quin aliquo modo concipias animo eſ
ſe ſummum quendā harum rerū creatorem
& conſeruatorem. Nec ſolum ex cognitione
magni mundi, ſed etiam parui, hoc eſt homi-
nis, qui à philoſophis microcoſmus, id eſt, par
uus mundus appellatur, in admirabilem Dei
ſcientiam peruenimus. Vnde Dauid Deum al *Pſal.138*
loquens canebat: Mirabilis facta eſt ſcientia
tua ex me. Ac ſi diceret: Ex cognitione mei
aſcendi domine in admirabilem ſciētiam tui.
Ideo Deus non ſolum nos mittit ad aliarum
creaturarum conſiderationem, vt quādo ait: *Mat.6.*
Conſiderate volatilia cæli, & lilia agri, ſed ad *Luc.12.*
conſiderationē noſtri, cùm dicit: Præuaricato *Eſa 46.*
res redite ad cor. Et cùm nos ad vineā, hoc eſt *Mat.20.*
ad nos ipſos ire iubet, vt à cognitione noſtræ
fragilitatis ad cognitionem Dei virtutis aſcen-
damus. Hanc Dei virtutem ſignificat hoc lo-
co ſcriptura per hāc ſpeciē electri aureo colo-
re fulgentis. Eſt etiā altera ratio, cur dei boni
tas electro cōparetur. Vt electrū paleas ad ſe *Simile.*
attrahit à terra, ſecūq; vnit, & amplectitur, ſic
Dei virtus nos ad ſe allicit à rebus terrenis,
noſq; ſecum retinet & adunat. Quid eſſemus
abſq; diuinę bonitatis fauore, niſi paleę in ter
ra iacētes: Adhęſit pauimēto anima mea, dice *Pſa.118.*
bat quidam: ac ſi diceret: Palea erā adhærens
pulueri, humi erā proſtratus, ſcelere oppreſ-
ſus: at tu domine me attraxiſti ad te, & vt pre
tioſum ſuccinū erexiſti, & ad teipſum eleua-
ſti. Fit enim diuino auxilio, vt à terra eleue-
mur & ad cælū erigamur, deoq; adhęrētes ſi-
mus in ipſū trāsformati. Vnde diuus Paulus: *1.Cor. 6.*
Qui adhæret, inquit, Deo, vnus ſpiritus eſt.
Et rurſus: Nos verò reuelata facie gloriā do- *2.Cor.3.*
mini ſpeculantes, in eandem imaginem trāſ-
formamur à claritate in claritatem, tanquā à
domini ſpiritu. Et diuus Ioannes: Deus chari- *1.Ioan.4*
tas eſt, & qui manet in charitate in deo manet
& deus in eo. Id quod ſeruator noſter apud *Ioan.15.*
eundē Ioannē prædixerat: Qui manet in me,
& ego in eo. Amor vim habet vnitiuā, & vt
ait Dionyſius, transfert amantē in amatū. Et
Auguſtinus ait animam magis eſſe, vbi amat,
quam vbi animat: aſſerunt enim veritas ipſa,
ibi eſſe noſtrum cor, vbi eſt theſaurus noſter: *Mat.6.*
ac ſi diceret animam noſtrā rei illi adhęrere,
quā ſingulari amore proſequitur, in eāq; trāſ
formari.

formari. Quam ob cauſam dei virtus eſt meritò cum ſuccino comparata.

Et in medio eius. Subauditur ignis: nã in medio nubis ſplendore illuſtratæ erat ignis inuolutus, ſeſe reciprocans, in orbem ipſius nubis reſplendens, ex quo exibat quaſi ſpecies electri, & in medio huius ignis erat animaliũ ſimilitudo. Quidam codices habent: Et in medio eorũ: alij: Et in medio earum. Correctiores tamẽ habent: In medio eius, nimirũ ignis.

Similitudo quatuor animalium. Non erãt reuerà quatuor animalia, ſed res vna habẽs quatuor animaliũ ſimilitudinẽ. Capite decimo, vbi hæc viſio iterum narratur, ait propheta
Infra. 10 hæc animalia eſſe cherubim, vt intelligamus hoc eſſe quippiam cœleſte & diuinum, terminos noſtri intellectus excedens. Quid autem ſint cherubim, indicat his verbis Flauius Ioſephus capite octauo libri tertij Antiquitatum. Super tegmẽ arcæ fœderis erant figurationes duæ, quas Hebræi cherubim appellant: ſunt enim animalia volatilem habẽtia figuram, quę à nullo hominũ eſt inſpecta: Hæc dixit Moyſes ſe in dei ſede figurata conſpexiſſe. At R. Cimhi in libro Radicum ait cherubim habuiſſe puerorũ figuras, idemq́; eſſe cherubim, ac quaſi pueros. Et hanc ait fuiſſe Hebræorũ veterum ſententiã. Dionyſius Areopagita in libro de cœleſti hierarchia nouem ordines angelorum enumerat in tres hierarchias, ſupremam, mediam, & infimam, diſtributorũ. Suprema continet ſeraphim, cherubim, & thronos: media dominationes, principatus, & poteſtates: infima virtutes, archãgelos, & qui angeli proprio vocabulo, quod eſt alioquin omnibus commune, nominantur. Et capite ſeptimo eiuſdẽ libri ait: cherubim multitudinẽ aut infuſionem ſcientiæ ſignificare, ex ipſo enim ſapientiæ fonte exhauriunt, & ſcientiæ fluenta refundũt. Itaque quod capite decimo Ezechiel vocat cherubim, ait hic eſſe quatuor animalium ſimilitudinem, quorum vnumquodque habebat etiam ſimilitudinem quatuor animalium. Similitudo vultus eorũ erat facies hominis, facies leonis, facies bouis, facies aquilæ. Eſt hæc viſio tot difficultatibus implicata, vt Hebræos ab eius explanatione deterruerit. Inter Latinos ſcriptores fuerunt, qui per hæc quatuor animalia quatuor intelligerẽt elemẽta, ex quibus cõſtãt omnia miſta: quatuor enim ſunt nota illa principiorum genera, è quibus magni philoſophi omnia oriri teſtantur. Quidã autẽ eſſe quatuor mũdi plagas, orientẽ, occidentem, meridiem, & ſeptentrionẽ. Alij per hæc quatuor animalia quatuor illas virtutes intelligũt, quas theologi cardinales vocant, quarũ prima in perſpicientia veri ſolertiaque verſatur, quam prudentiam appellarunt: ſecunda in tribuendo cuique ſuum, hominumq́; ſocietate conſeruãda, quæ dicitur iuſtitia: tertia in animi celſitate fortiter pro æquitate pugnantis, cui nomen fortitudinis tribuerũt, quæ eſt in iraſcibili: quarta in modeſtia, animique perturbationũ ſedatione, & voluptatũ repreſſione, in qua eſt vitæ ornatus, & rerũ modus, quæ temperantia vocatur, quæ eſt in concupiſcibili. Diuus Hieronymus, qui lectione aſſidua, & meditatione diuturna pectus ſuũ Chriſti fecerat bibliothecam, qui non ſolùm cũ Latinis Græca coniunxit, vt par eſſet in vtriuſque orationis facultate, ſed etiam Hebraicarum literarum arcana penetrauit, exiſtimat hæc quatuor animalia quatuor eſſe Euangeliſtas: cuius ſentẽtiam diuus ille Gregorius admirabili ſapientia præditus, omnibusq́; virtutũ ornamentis excultus, nõ ſolùm amplectitur, ſed etiã multis verbis amplificat. Per hominẽ intelligunt *Matt.* 1.
Matthæum à Chriſti humanitate incipientẽ: per leonẽ Marcum, in quo vox leonis in eremo rugientis auditur: Vox clamantis in de- *Mar.* 1.
ſerto, parate viam Domini: per vitulum, Lu- *Luc.* 1.
cam à Zacharia ſacerdote ſumẽtem initium: per aquilam Ioannẽ qui altiſſimè volans de diuinitate mirabiliter diſſerit, In principio, *Ioan.* 1.
inquiens, erat verbum, & verbum erat apud Deũ, & Deus erat verbũ. Hæc eſt eorum ſententia, quæ fuit ab omnibus ferè recepta: & meritò quidem: eſt enim vera, & ſublimis, & tam ſanctis atq; ſapientibus viris digna. Eam ego amplector, vtpotè à magiſtris doctiſſimis aſſertam, qui pręſtãtibus ingeniis in vita humana ſtudia diuina coluerũt. Quatuor Euãgeliſtæ ſunt hæc quatuor cœleſtia animalia.
Sunt etiam quatuor flumina de paradiſo vo- *Gen.* 2.
luptatis egredientia, vniuerſum orbem terrarum rigantia: hæc egrediuntur ab vno fonte,
hoc eſt à Chriſto, de quo dicitur in Pſalmo: *Pſal.* 35.
Apud te eſt fons vitę, qui ait per Ieremiam: *Ierem.* 2.
Me dereliquerũt fontẽ aquę viuę. De quo ait *Zach.* 13
Zacharias: In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ieruſalẽ in ablutionẽ peccatoris & mẽſtruatæ. Ex hoc fonte manarunt quatuor illa flumina, de quibus ait diui-
nus vates: Eleuauerũt flumina Domine, ele- *Pſal.* 92.
uauerunt flumina vocẽ ſuam. Sunt etiã quatuor elementa mundum ſuſtentantia, quorũ ſupremũ eſt diuus Ioannes, qui ob ſapientiæ altitudinẽ, diuinique amoris feruorem, quo mirabiliter flagrauit, meritò cũ altiſſimo igne cõparatur. Præterea ſunt quatuor illæ literæ nominis Dei ineffabilis tetragrammaton, quia ipſi quatuor nomẽ Dei mũdo notũ fecerũt euãgelia ſcribẽtes, & ſanctiſſimi numinis cognitionẽ per omnes terrarum oras propagantes. Nihilominus tamen poteſt locus hic aliam admittere interpretationem, quam ego pro viribus explanare contendam. Nam & ſi tantam ingenij præſtantiam conſequi non poſſum, voluntate tamen & auiditate proximè accedendi abſque dubio incendor. Ego exiſtimo hunc, quem vidit Ezechiel, ſimilitudinem quatuor animalium habentem, Chriſtum eſſe ſeruatorem noſtrum, verum deũ, & verũ hominẽ, quẽ diuinus noſter vates vidit eſſe venturũ, vt homines à vera Babylonis ca

priuitate, hoc eſt, à peccato liberaret, & ad ve-
ram dignitatem reſtitueret. Poſtquã propheta
præmiſit ventum turbinis flantẽ ab aquilone,
nubemque magnã, & ignẽ inflãmatum, per,
quæ omnia Babylonicã captiuitatẽ, omneſq;
calamitatũ anguſtias illatas à Babyloniis ſi-
gnificauit, ait ſe vidiſſe Chriſtum venturum,
vt homines ab iis ærumnis eriperet. Quis non
videt Babylonicam illam Hebræorum capti-
uitatẽ ſub Nabuchodonoſore flagitiorũ col-
luuionem, & peccatorum ſeruitutẽ ſub dæ-
mone in mundi confuſione ſignificare, à qua
nos Chriſtus ſaluator noſter eripuit? Eam ob
cauſam eum redemptorem appellamus. De
Ephеſ. 1. illo loquẽs in epiſtola ad Epheſios diuus Pau
lus ait: In quo habemus redẽptionẽ per ſan-
guinẽ eius. Et in prima ad Corinthios: Chri-
1. Cor. 1. ſtus factus eſt nobis ſapiẽtia, & iuſtitia, & ſan
1. Pet. 1. ctificatio, & redemptio. Et diuus Petrus in
prima ſua canonica. Non corruptibilibus au-
ro vel argento redempti eſtis de vana veſtra
cõuerſatione paternę traditionis, ſed pretioſo
ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti, &
incõtaminati. Nec ſolũ nos à peccati captiui-
tate redemit, ſed etiam ab igne & nube, hoc
eſt à mundi afflictionibus liberat, ſi ad illũ to-
to animo cõſugimus Sed iã oſtendendũ eſſe
arbitror, qua ratione Chriſtus per hęc anima-
lia ſignificetur: Capite decimo, vbi Ezechiel
Inf. 10. hanc repetit viſionẽ, ait: Et eleuata ſunt che-
rubim, ipſum eſt animal, quod videram iuxta
fluuiũ Chobar. Et paulò pòſt: ipſum eſt ani-
mal, quod vidi ſubter deũ Iſrael iuxta fluuiũ
Chobar. Vbi apertè indicat hęc quatuor ani-
malia eſſe vnũ animal. Id quod etiã hoc pri-
mo capite innuit, dicens: Quatuor facies vni.
Habet Chriſtus faciẽ hominis, quia verus eſt
homo. Id cecinerat diuinus pſaltes de terra
Pſal. 86. Iudææ dicens: Homo natus eſt in ea, & ipſe
fundauit eam altiſſimus. Natus eſt in Iudæa
filius dei, factus homo, vt homines filios dei
efficeret: ideo è cœlo deſcẽdit in terrã, vt ho-
Gen. 28. mines è terra in cœlum perduceret. Id ſignifi
cabat ſcala illa, quã in ſomniis aſpexit Iacob,
cœlum & terram attingentem, quia futurũ
erat, vt per Chriſti incarnationem per ſcalam
Matt. 8. ſignificatam terrena cum cœleſtibus coniun-
Mar. 2. gerentur. Et quia Chriſtus eſt verus homo,
Luc. 5. ideo ſe totius apud euangeliſtas filiũ hominis
Pſal. 8. vocat. De illo loquens Dauid aiebat: Quid
eſt homo, quod memor es eius, aut filius ho-
minis, quia viſitas eum? Minuiſti eum paulo
minus ab angelis, gloria & honore coronaſti
Heb. 2. eum. Quẽ locum diuus Paulus in epiſtola ad
Hebræos de Chriſto interpretatur. Fieri non
poterat, vt deus pro nobis pateretur, niſi car-
nem induiſſet. Habet faciem leonis, quia eſt
verus rex, mũdi victor: eſt enim leo animaliũ
Pſal. 2. rex, fortis & inuictus. Ait nãque Chriſtus in
pſalmo: Ego autem cõſtitutus ſum rex ab eo
ſuper Sion montem ſanctum eius. Quod eſt
intelligendũ quatenus ille homo eſt, ſic enim
pater tradidit illi regnum, nam quatenus deus
regnũ ſemper obtinuit. Et alio in pſalmo ait *Pſal. 73.*
regius vates. Deus autẽ rex noſter ante ſecula
operatus eſt ſalutẽ in medio terræ. Et Eſaias:
Dominus rex noſter ipſe ſaluabit nos. Et *Eſa. 33.*
Ioannes in Apocalypſi: Vicit leo de tribu *Apoc. 5.*
Iuda. Habet faciem vituli, quia vitulus pro *Leui. 1*
peccato offerebatur, & mactabatur, vt eſt in
primo capite Leuitici literis conſignatum. Et
quia vitulus ille Chriſtum adumbrabat, qui
pro nobis ſpontè mortuus eſt, &, vt ait Eſai-
as, Oblatus eſt, quia ipſe voluit, interpretan- *Eſai. 53.*
tur nonnulli id, quod ipſe dei filius ait in pſal
mo: In capite libri ſcriptum eſt de me, vt face- *Pſal. 39.*
rem voluntatem tuam, de principio Leuitici.
Per librũ ſacrificiorũ intelligunt Leuiticũ, &
per eius caput eius principiũ, vbi agitur de vi-
tulo, hoc eſt de Chriſto, qui erat pro mũdi pec
cato immolãdus. Intelligi aũt verba illa pſal-
mographi de Chriſto teſtatur apoſtolus Pau-
lus in epiſtola ad Hebræos. Hic vitulus non *Hebr. 10*
ſolũ fuit ſacrificiũ, ſed etiã ſacerdos ſeipſum
in crucis ara immolãs, vt nos patri recõcilia-
ret, & ſcelera noſtra ſuo ſanguine deleret. Hic *Gene. 14*
eſt verus ille ſacerdos, qui panẽ & vinũ, hoc
eſt ſuum corpus & ſanguinem obtulit iuxta
id, quod eſt ſcriptum in pſalmo: Tu es ſacer- *Pſal. 109*
dos in æternum ſecundum ordinem Melchi-
ſedech. Quem locum ad Hebræos ſcribens di- *Hebr. 7.*
uus Paulus, de Chriſto interpretatur. Quem-
admodum Melchiſedech non ſolum regno, *Gene. 14*
ſed etiã ſacerdotio fungebatur, ſic dominus
Ieſus non ſolũ rex eſt, ſed etiam põtifex. Ille
enim hominibus verũ dei cultũ aperuit, eiſq;
docuit religionẽ pietatis pleniſſimam, & per
vniuerſas terrarũ oras lõgè lateq; diffudit, eo
rum ſcelera ſacrificio deleuit, ſanguiniſq; ſui
pretioſiſſimi effuſione expiauit. Habet faciẽ
aquilæ altiſſimè volantis, ſeque in ſublime fe
rentis, quia virtute ſua ad cœlos aſcendit. Id
mentis oculis præuidens cecinit diuinus pſal- *Pſal. 46.*
tes: Aſcendit deus in iubilatione, & domi-
nus in voce tubæ. vt declararet cœlitum gau-
dium triumphũ ſuo imperatori gratulantiũ,
ſummiſque laudibus proſequentium. Et in
alio pſalmo: Aſcẽdiſti in altum, cepiſti capti- *Pſal. 67.*
uitatem, accepiſti dona in hominibus. Quæ
verba apoſtolus in epiſtola ad Epheſios expo
nit de admirabili Chriſti aſcenſione. Et Mi- *Epheſ. 4.*
cheas. Aſcẽdet enim, inquit, pandens iter ante *Mich. 2.*
eos. Id viderunt propriis oculis Chriſti diſci-
puli, vt refert diuus Lucas in actis apoſtolorũ. *Act. 1.*
Et quia nemo per ſe, ſuaque virtute poteſt aſ
cendere in cælum, præter deũ, iuxta id, quod
ipſe ait apud Ioannem: Nemo aſcendit in ce- *Ioan. 3.*
lum, niſi qui deſcendit de cælo, & per aquilã
Chriſti in cœlum aſcenſus ſuapte virtute in-
dicatur, dicimus per aquilam eius diuinitatẽ
ſignificari. Aſpicis igitur hoc animal Chriſtũ
eſſe, & per ſimilitudinem quatuor animaliũ
indicari eum eſſe verum hominẽ, & verũ re-
gem, & verum ſacerdotem, & verum deum.
Habebat vnumquodque animal quatuor fa-
cies, quia hic homo eſt etiam rex, ſacerdos, &
Deus.

Deus. Hic rex eſt homo, ſecerdos & Deus. Hic
ſacerdos eſt homo, rex, & Deus. Hic Deus eſt
homo, rex & ſacerdos. Mirabilis quippe viſio,
ſed mirabilior eius adimpletio. Intelligi viſio-
nem hanc de Deo indicat Ezechiel in fine ca-
pitis dicens: Hæc viſio ſimilitudinis gloriæ
Domini. Quæ verba ſunt in nonnullis codi-
cibus in principio ſecundi capitis conſignata.
Hæc tam ampla Chriſti myſteria comprehẽ-
dit paucis verbis diuus Matthæus ſtatim in
Mat. 1. principio, & veluti frontiſpicio ſui ſacrati
euangelij, ita dicens: Liber generationis Ieſu
Chriſti, filij Dauid, filij Abrahã. In eo quod
illum filium vocauit Dauidis & Abrahami,
eius humanitatem explicuit: & hæc eſt facies
Exod 29 hominis, quam vidit Ezechiel, Chriſtus idem
Exod. 40 eſt quod vnctus, vngebatur autem rex, & ſa-
1. Reg. 10 cerdos, vt eſt in veteri teſtamento multis lo-
1. Reg. 15. cis aſſertum, & perpetuis monimentis conſi-
4. Reg. 11 gnatum. Aſſerens igitur Matthæus redem-
ptorem noſtrum eſſe Chriſtũ, apertè innuit
eum eſſe regem & ſacerdotem. Et hæ ſunt fa
cies leonis & vituli Ezechieli in ſpiritu oſten-
ſæ. In eo autem quòd eũ vocat Ieſum, oſten-
dit eum eſſe Deũ: Ieſus enim idem eſt quod
Saluator. Ideo dixit angelus Ioſepho: Voca-
Matt. 1. bis nomen eius Ieſum, ipſe enim ſaluũ faciet
populum ſuum à peccatis eorum. Saluare à
peccatis nemo poteſt, niſi Deus. Vnde apud
Eſa. 43. Eſaiam volens homini ſuam oſtendere diui-
nitatẽ: Ego ſum, inquit, ego ſum ipſe, qui de-
leo iniquitates tuas. Et idem propheta homi-
nes alloquens ait: Deus ipſe veniet, & ſalua-
Eſa. 35. bit vos. Et hæc eſt facies aquilæ ab Ezechiele
perſpectæ, Chriſtum ad cælum ſuapte virtu-
te aſcendentem ſignificantis. Intuere animo
quàm paucis verbis noſter euãgeliſta magna
illa, & illuſtria myſteria cõtineat, quę fuerũt
ab Ezechiele longa & difficili oratione ſigni-
ficata. Hæc eſt meo iudicio vera & germana
huius loci explanatio. Sed quia Matthæus
tractat præcipuè de Chriſti humanitate, Mar
cus de eius regno, Lucas de eius ſacerdotio,
& Ioannes de eius diuinitate, ideo hæc viſio
meritò fuit illis à viris, & ſapientia & ſancti-
monia præſtantibus applicata. Poteris per fa-
ciem hominis incarnationem Chriſti intelli-
gere, per faciem vituli paſſionem, per faciem
leonis reſurrectionem, per faciem aquilæ, aſ-
cenſionẽ. Quæ omnia Dauid his verbis com-
Pſal. 8. plexus eſt: Quid eſt homo, quòd memor es
eius, aut filius hominis, quia viſitas eum? Mi-
nuiſti eum paulominùs ab angelis, gloria &
honore coronaſti eum, & cõſtituiſti eum ſu-
per opera manuum tuarũ. In verbis, homo,
& filius hominis, oſtẽditur incarnatio: in ver-
bis, minuiſti eũ, paſſio: in verbis, gloria & ho-
nore, reſurrectio: in verbis, conſtituiſti eum
ſuper opera manuum tuarũ, aſcenſio. Poteris
etiam per faciem hominis Chriſti manſuetu-
dinẽ & miſericordiam intelligere, per faciem
bouis eius labores, per faciem leonis eius iu-
ſtitiam, per faciem aquilæ eius ſapientiam.

Nos verò qui Chriſtiano nomine gloriamur,
nitamur has quatuor facies imitari, & diuinæ
bonitatis effigiem in noſtris moribus & factis
adumbrare, omneſq; noſtras actiones ad Deũ
ipſum referre. Simus homines in ratione, hu-
manitate, & manſuetudine: leones in fortitu-
dine, iuſtitia, & rerum aduerſarum tolerãtia:
boues in laboribus, in gubernatorum obſe-
quio, & in vtilitate communi quęrẽda: aqui-
læ in diuinarum rerum contẽplatione, in ve-
ritatis perſpiciẽtia, & in actionum, in quibus
virtus conſiſtit, celeritate. Ille verè poteſt ho-
mo appellari, qui eo munere fungitur, cuius
colendi efficiendique cauſa illũ deus ſui ſan-
ctiſſimi numinis ſimilem creauit, naturámq;
rationis participem illi impertiuit. Quemad-
modum eſt ignis proprium flammã ſurſum
emittere, & terræ in ima ſede, cùm ſit mundi
centrum, conglobari, ſic eſt in natura homi-
nis inſitum Deũ colere, eiuſque præcepta cu-
ſtodire. Id intelligẽs Salomon in fine eius li-
bri, qui inſcribitur Eccleſiaſtes, hæc verba Eccl. vlt.
ſcripta reliquit. Deum time, & mandata eius
obſerua: hoc eſt enim omnis homo. Ille po-
teſt meritò nomen leonis vſurpare, qui ſeip-
ſum vincit, appetitum coercet, & aduerſus a-
nimi hoſtes fortiter pugnat. Eſt enim fortitu-
do claua illa Herculi tributa, quem vetuſtas
pro idea poſuit virtutis, qua ipſe monſtra do-
muit, hoc eſt tẽtationes vicit, & de vitiis triũ-
phauit. Debet Chriſtianus fortitudine mu-
niri, eaque ſecum gloriari. Ethan idẽ eſt quod
fortitudo, & hæc fuit tertia manſio filiorum
Iſraelis ab AEgypto egredientium: magna Num. 33
eſt enim fortitudo AEgyptum hoc eſt mun-
dum relinquere, & cũ tentationibus pugna-
re. Intuere diuum Paulum fortiter prælianẽ, 1. Cor. 9.
& has voces emittentem: Sic pugno, nõ quaſi
aërem verberãs: ſed caſtigo corpus meum, &
in ſeruitutem redigo. Et rurſus: Bonum cer- 2. Tim. 4
tamen certaui, fidem ſeruaui, curſum cõſum
maui. Ille dicetur bos, qui in deo ſeruiẽdo, &
in communẽ vtilitatẽ cõparando omnẽ ſuã
curam & cogitationem fixerit, & locauerit.
In Chriſto Ieſu, inquit apoſtolus, ego laboro, Coloſ. 1.
certando ſecundum operationem eius. Et
rurſus: In omnibus labora: opus fac euange- 2. Tim. 4
liſtæ. Et ille præterea qui ſeipſum deo offert
in holocauſtum. Qui enim Chriſti ſunt, vt
ait apoſtolus, carnem ſuam crucifixerũt cum Gal. 5.
vitiis & concupiſcentiis. Denique ille appel-
labitur aquila, qui in corpore humano vitam
cœleſtẽ fuerit imitatus, qui ad deum aſpiraue
rit, & in eius contemplatione inſiſtens, fuerit
animo in cælum ſublatus, & mundi dignita-
tes & voluptates, & opes contẽpſerit, ad quas
plerique mortales auiditate inflãmati rapiũ-
tur. Vide aquilam illam ſe in ſublime confe-
rentem, & clamantem: Conuerſatio noſtra
in cælis eſt. Id cecinerat diuinus vates, & illu Philip. 3
ſtriſſimus rex Dauid: Stantes erant pedes no- Pſal. 121
ſtri in atriis tuis Ieruſalẽ. Hæc Hieroſolyma,
vbi Dauidis pedes, hoc eſt animi affectus erãt,

eſt ciuitas illa cæleſtis, vbi ſancti nullo dolore affecti, nulla deformitate maculati, ſed mirabilibus ac fulgentibus ornamentis muniti, gloria cæleſti cumulãtur. Omnes igitur homines qui ſeſe ſtudẽt præſtare cęteris animãtibus, ſumma ope niti decet, vt horũ quatuor animalium, quæ hic vidit Ezechiel, hominis, leonis, bouis, & aquilæ ſignificationẽ in ſuos mores transferre conentur. Quod ſi fecerint, poterunt gloriari nomine Chriſtiano: & tunc ſi illud ſibi aſſumpſerint, videbuntur id ſuo iure quodammodo vendicare.

Et ſimilitudo hominis in eis. Id eſt, hæc quatuor animalia ſimul iuncta formã humanã habere videbantur: erat enim res vna, hoc eſt
Philip. 2. vnus Chriſtus, qui vt verbis vtar apoſtoli, cũ in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualẽ Deo: ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Volẽs Ezechiel ſignificare fore, vt qui ſine tempore erat, in tempore naturam aſſumeret humanam, hominis ſimilitudinem in eo conſpexiſſe teſtatur.

Et quatuor pennæ vni. Vnum quippiã erat quatuor habens facies, & ita erat vnum, vt quatuor eſſent, quorũ ſingula quatuor alas habebant. Nomine alarum, quibus aſcenditur ad alta, virtutes ſignificantur. Eſt igitur ſenſus: Siue Chriſtum conſideres vt hominem, ſiue vt regem, ſiue vt pontificem, ſiue vt Deum, ſemper eum alis, hoc eſt virtutibus plenum inuenies. Vel per alas eius verba intelliguntur, quæ ideo dicuntur quatuor, quia per quatuor mundi partes ortũ & occaſum, ſeptentrionem & auſtrum, fuerunt diffuſa, & per vniuerſas terrarum nationes longè lateque propagata. Id mentis oculis multò an-
Pſal. 81. teà intuens Dauid, has protulit voces: In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Quem locum di-
Rom. 10. uus Paulus in epiſtola ad Romanos de ſono euangelij, & concionibus virorum apoſtolicorum interpretatur. Nec eſt mirum habere vnumquodque animal quatuor alas, cum etiam habeat quatuor facies, ſitque quatuor animaliũ ſimilitudo. Numerus quaternarius perfectus eſt, & parium numerorum primus, nã binarius imperfectus eſt, quod careat medio: omnis enim numerus perfectus principium habet, & medium, & finem. Præterea numerus binarius refert materiam & formã, vt ait Pſellus in libello de arithmetica, nullámque cum Deo habet ſimilitudinem. Eam ob cauſam inter numeros pares quaternarius eſt, qui primum obtinet locum. Habet etiam quadratũ in architectura principatum, cum omnes ſapientes architecti illi ſemper primas ſine cõtrouerſia tribuerint. Cùm autẽ Chriſtus venerit ad eccleſiæ ædificium cõſtruendum, tam ſumptuoſum, vt ſanguinẽ pro eo fuderit in pretiũ redemptionis humanæ, tantáque firmitudine roboratum, vt ipſe dixerit apud Matthæum, ne portas quidem inferi ad Matt. 16
illum euertendũ vim vllam habituras, æquũ erat, vt ſimilitudinẽ haberet quatuor animaliũ, & eſſent quatuor facies, & quatuor alæ, omniaq; illa quadraturã referrent, cui primæ in ædificiis deferũtur. Cũ enim videret Deus, falſorum deorum cultus per orbem terræ inualuiſſe, hominéſque relicta veritate ad colenda figmenta dæmonum fallaciis deceptos per tenebras inextricabiles vagari, eccleſiam conſtituit, ad quam traduceret gentes ab impia ſuperſtitione ad caſtiſſimum ſui numinis cultum, pleniſſimámque ſanctitatis religionem. Ideo voluit quadrati ſimilitudinem repræſentare. Diuus Ioãnes in Apocalypſi nar-
rat vidiſſe quatuor animalia: quam ob cau- Apoc. 4.
ſam exiſtimarunt nonnulli hanc Ezechielis viſionem vnam eſſe cũ illa, & eandem. Ego verò exiſtimo multùm inter eas diſtare: nam Ioannis animalia plena ſunt oculis ante & retrò, hic autẽ in Ezechielis animalibus nulla fit mentio oculorum: illic vnumquodque animal habet ſex alas, hic quatuor: illic quodlibet animal vnam dũtaxat faciem habet, hic quatuor: illic denique per quatuor animalia quatuor Euangeliſtæ propriè ſignificantur, hic per vnũ animal quatuor animalium referens ſimilitudinem, Chriſtus propriè intelligitur.

Et pedes eorum pedes recti. A parte totum intelligit: figura eſt ſynecdoche. Vult ſignificarẽ crura recta eſſe, promptáque ad pergendum quoquo verſus: erant enim æquabiliter deſinentia abſque genibus & poplitibus, apta ad currendum ad quamcunque partem. Senſus eſt. Vidi filium Dei venientẽ in mundum, eum magna cũ celeritate à dæmonis tyrannide erepturum, totúmque orbem terrarum in magnis errorum tenebris iacentem breui tempore illuſtraturũ. Cùm volumus innuere eſſe aliquẽm velocem, & promptũ ad currendum, dicimus eum pedes agiles habere: ita volens propheta oſtendere fore, vt Chriſtus eſſet mundo opem celeriter laturus, dixit eũ rectos pedes habuiſſe. Cum primũ Chriſtus natus eſt, ſtatim cœpit mundo perdito ſalutem afferre, vocans paſtores Hebræos, & Magos Orientis, vt eos ad vitam perduceret beatam & immortalem. Hoc mentis oculis præ-
uiderat Eſaias, cùm illi pater cæleſtis de filio Eſa. 8.
ſuo loquens, quem erat in mundũ miſſurus, dixit: Voca nomen eius: accelera, ſpolia detrahe, feſtina prædari. Hæc ſpolia erant homines, quos Chriſtus de diaboli immaniſſimi hoſtis tyrannide velociter eripuit. Nos verò Chriſtum imitemur, & afflictis celeriter ſubueniamus. Quid enim tam proprium Chriſtianorum, quid tam magnificum, quid tam regium, quàm opem ferre ſupplicibus, moleſtia leuare miſeros, occidentique reipublicæ opitulari? Habeamus igitur pedes rectos, &
iuxta Eſaiæ ſententiam, rectas faciamus ſe- Eſa. 40.
mitas Dei noſtri. Audiamus diuum Paulum

in

Hebr. 12 in epiſtola ad Hebræos dicentem: Soluta ge-
nua erigite, & rectos greſſus facite pedibus
veſtris.

Planta pedis eorum, quaſi planta pedis vituli.
Pes bouis maturè incedit, & eſt diuiſus, & for-
tis. Huiuſmodi debent eſſe pedes noſtri. Non
ita feſtinemus, vt cõſiderationẽ & deliberatio-
nem contemnamus, ſed iuxta id, quod iam tri-
tum eſt vetuſtate prouerbium, feſtinemus len-
tè. Habenda eſt etiam diuiſio & diſcretio in
electione, & firmitudo in opere, vt ratio reti-
neat appetitus, ne modum tranſeuntes, & cõ-
ſilium abiicientes, animum perturbent, eiuſq;
conſtantiam è ſua ſede & ſtatu deiiciant.

Et ſcintillæ quaſi aſpectus æris candentis. Hoc
eſt, Chriſti pedes erant fulgentes inſtar chaly-
bis politiſſimi, & puri, atque ſcintillantes. Pe-
Eſa. 52. des apoſtolorum appellat Eſaias pulchros, di-
cens: Quàm pulchri ſuper montes pedes an-
nunciantis & prædicantis pacẽ. Quẽ locum in
Rom. 10. epiſtola ad Romanos diuus Paulus de concio-
natoribus euangelicis exponit. At puros &
ſcintillantes non appellat: ſolum Chriſti pedi-
bus hoc tribuitur. Imò de apoſtolis ait Chri-
Ioan. 13. ſtus apud Ioannem: Qui lotus eſt, non indi-
get, niſi vt pedes lauet, ſed eſt mũdus totus. Et
Petro dixit: Niſi te lauerim, nõ habebis partẽ
mecũ. Ipſe enim, vt verbis eiuſdẽ diui Ioannis
Apoc. 1. in Apocalypſi vtamur, lauit nos à peccatis no-
ſtris in ſanguine ſuo. Et qui lauacrum hoc
renuerit, æternã gloriã minimè cõſequetur.
Pedes noſtri affectus noſtri ſunt, quos lauare,
& de quibus calciamẽta ex mortuorũ anima-
liũ coriis cõfecta, hoc eſt mortiferas labes ſol-
uere debemus iuxta id, quod in Exodo domi-
Exod. 3. nus in flãma ignis de medio rubi Moyſi præ-
cipiebat, dicens: Ne appropies huc: ſolue cal-
ciamenta de pedibus tuis. Iuſtus erat Moyſes,
& tamen coria pecorum mortuorũ è pedibus
proiicere iubebatur. Amore Chriſti flagrabãt
apoſtoli, propter quẽ omnia reliquerãt, & ni-
hilominus pedes nõ ita puros habebant, quin
tunc lotione indigerent. Multos eſſe fateor,
qui nunc in corporibus humanis vitam cœ-
leſtem quodammodo imitãtur, atque diuinæ
bonitatis effigiem in vita ſua repreſentare vi-
dentur, non tamen ſunt tam inſigni iuſtitia
præditi, quin labãtur aliquãdo: tanta eſt enim
vis naturæ labis & corruptelę, vt nõ poſſimus
toto vitæ tẽpore culpa ſaltem veniali vacare.
1. Ioan. 1. Si dixerimus, inquit diuus Ioannes, nos pecca-
tum non habere, ipſi nos ſeducimus, & veri-
tas in nobis non eſt. Deus eſt ille, qui eſt ipſa
ſanctitas, cuius pedes vidit Ezechiel inſtar æ-
ris politiſſimi fulgentes, ſummoq; ſplendore
micantes. Illud eſt hoc loco aduertendum, hos
pedes non ligni eſſe, nec lapidis, ſed æris: eſt
enim æs ſonorum metallũ. Vnde ſerpens ille
quem Moyſes extulit in deſerto, Chriſtum in
cruce pendentẽ adumbrans fuit æneus, quia
futurum erat, vt crucis prædicatio per vniuer-
ſum orbẽ ſonaret, iuxta id quod cecinerat re-
Pſal. 18. gius vates: In omnẽ terrã exiuit ſonus eorum,
& in fines orbis terræ verba eorum. Nos etiã
ſtudeamus pedes æneos, hoc eſt affectiones ſo-
nantes habere, ex quibus exeant ardentes ſcin-
tillæ, vt deſideria noſtra ſonent verbo, & arde-
ant amoſo diuino: fundantque animi noſtri
pias atque frequentes ad dominum preces, fla-
grentque ſancta rerum cœleſtium cupiditate.

*Manus hominis ſub pennis eorum in quatuor par-
tibus.* Senſus eſt. Ad partem animaliũ ad oriẽ-
tem ſitã erant quatuor manus humanę, ad eã
quæ erat ad occidẽtem ſimiliter quatuor, to-
tidem ad partẽ auſtralem, totidẽ verò ad ſep-
tentrionalẽ. Itaque ſub qualibet ala erat ma-
nus vna. Cum autem alæ eſſent ſedecim, toti-
dem erant & manus. Habebant partes hæ re-
ſpectũ ad mũdi ſitum, nõ ad facies animaliũ.
Per alas virtutum habitus intellige, eſt enim
virtus habitus animi iudicio ſuſceptus, in me-
diocritate conſiſtens, ex qua oritur vera illa
gloria, quæ radices agit, atque etiam propaga-
tur. Et quoniam virtutis laus omnis in actio-
ne cõſiſtit, per manus opera intellige, ſine qui-
bus fides, vt ait diuus Iacobus, mortua eſt. Fi- Iaco. 2.
des enim, quæ valet apud deũ, ea eſt, vt ait di-
uus Paulus, quæ per charitatẽ operatur. Vnde Gal. 5.
ait diuus Iacobus: Eſtote factores verbi, & nõ Iaco. 1.
auditores tantùm, fallentes voſmetipſos. Vt
enim qui incidit in fluuiũ, ſi nec brachia mo-
uet, nec manus, nec crura, ſtatim obruitur, & Simile.
mortuus in profundum decidit, ſin autẽ natat,
eripitur, ſic qui in ſola fide nixus virtutis actio-
nes reliquerit, in profundiſſimum barathri
gurgitem mergetur: qui autem manus pedeſ-
que agitauerit, illiſq; remotum loco vſus fue-
rit, & fidei coniunxerit opera charitatis, hic
incolumis exibit in terram, & portum æternę
ſecuritatis obtinebit. Poteris per alas contem-
plationẽ intelligere, qua anima fertur in ſub-
lime, quando ſeipſam reuocat à corporis ſen-
ſibus, & cogitationem à conſuetudine abdu-
cit. Opus eſt homini conſuetudo recedendi à
ſenſibus exterioribus, & animã in ſeipſo colli-
gendi, vt ſeipſum cognoſcat, & ad rerum diui-
narum contemplationem perueniat. Hanc
optabat regius vates, cum has voces profere-
bat. Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, Pſal. 54.
& volabo, & requieſcam? Et meritò quidem,
nam omnium actionum, quæ à virtute dima-
nant, nulla eſt præſtãtior contẽplatione, nulla
ſuauior, nulla diuturnior, & permanentior.
Vt excuſorium ferramentum feriens ſilicem Simile.
excutit ſcintillas, ſic pia rerum diuinarũ me-
ditatio elicit ex duro corde ignem diuini amo-
ris. Id ſentiens diuinus pſaltes cõcinebat: Cõ- Pſal. 38.
caluit cor meũ intra me, & in meditatiõe mea
exardeſcet ignis. Anima, quæ fuerit virtuti-
bus prædita, rerumque diuinarum contem-
platione munita alas habebit celerrimas, me-
ritoq; vocabitur auis petens alta, ſe à terræ la-
queis eripiens. Huiuſmodi erat Dauidis anima
dicentis: Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt Pſal. 123.
de laqueo venantium. Nos, quibus volandi
data eſt facultas, feramur in Deum, & poſte- Philip. 3.

riora obliuiſcentes, ad priora noſipſos extendentes, atque ad cæleſtia aſpirantes, ad palmã ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu tendamus. Fugiamus procul à falſis mũdi voluptatibus, à peſtiferis ſeculi æſtibus, ne quod docti homines fictis hiſtoriis memoriæ prodiderũt, nimio ſolis calore cera reſoluta Icarios volatus penna relabente deſtituat. Nam qui prudenter volant, ad tutũ proueh untur, qui verò iuuenilem leuitatem ſequẽtes illicitis cupiditatibus obnoxiã, ſe per mundi æſtus efferunt, pereunt abſque dubio, & refluentibus pẽnis, meritorũ eque compagẽ reſoluta, perniciem ſibi pariũt, & in profundũ ignominioſè relabuntur. Auis illa cæleſtis Chriſtus Deus noſter, ita ad cælum volauit, vt nos vmbra protegat alarum ſuarũ. In illam omnẽ ſpem noſtram conferre debemus, aientes cũ Dauide:
Pſal. 56. In vmbra alarũ tuarum ſperabo, donec trãſeat iniquitas. Non enim ſolum eius brachia, & manus cruci affixæ fuerunt inſtar volantiũ alarum extenſæ, ſed eius etiam opera velut cæleſtis vmbra mundi ſtruẽtis incendia tẽperarunt. Et quoniam ipſe vtramque nos vitam docuit, & eã, quæ in contemplatione, & eam, quæ in actione cõſiſtit, ideo manus illi, & pennæ tribuuntur. Et quia vita contemplationi dedita vitæ negotioſæ antecellit, eam ob cauſam pennæ locum obtinent ſuperiorem, ſub quibus manus hominis collocantur. Hæ manus erant horum animalium, de quibus hic agitur, ſed appellantur manus hominũ, quia habebant cum manibus humanis ſimilitudinem. habere autem hæc animalia manus, in-
Inf. 10. dicat poſtea Ezechiel capite decimo.

Et facies & pennas per quatuor partes habebant. Vnũquodque animal habebat quatuor facies, vnam antè, alterã retrò, tertiã dextrorſum, quartã ſiniſtrorſum: & eodẽ modo tot alas. Explicat diuinus vates quomodo & facies & alæ eſſent ſitæ, & quo ordine collocatæ.

Iunctæq; erant pennæ eorum alterius ad alterum. In Chriſto omnia, quæ diximus, nempe eſſe Deum & hominem, regẽ & ſacerdotem, erant cohærentia & coniuncta. Poteris hoc de virtutibus interpretari, quæ omnes ſibi mutuò cohærent.

Non reuertebantur, cum incederent. Non reſpiciebant retrò, ſed ibãt perpetuo greſſu, quò cœperãt. Chriſtus enim nunquã amiſit conſtantiam. Apud Ioannẽ cum patre loquens,
Ioan. 17. Opus, inquit, cõſummaui, quod dediſti mihi, vt faciã. Tu verò ne de gradu firmitudinis deiiciaris, elige potius à loco dimoueri, quàm à virtute, & vitam potius amittere, quàm cõſtantiam. Eſt enim conſtantia animi firmitudo in propoſito perſeuerãs, in hoc à perſeuerantia differens, quòd cõſtantia ſit in propoſito, perſeuerantia in opere, quam Philoſophi appellãt in ratione bene cõſiderata ſtabilem & perpetuã permanſionẽ: ſed pro eodẽ ſæpenumerò accipiuntur. Vide quẽadmodũ diuus Paulus nos ad cõſtantiam adhortetur.

Ad Epheſios ſcribens: Ne ſimus, inquit, paruuli fluctuantes, & circũferamur omni vento Epheſ. 4.
doctrinæ. Ad Corinthios: Vnuſquiſque, ſicut 1. Cor. 7
vocauit Deus, ita ambulet. Rurſus: Sic curri 1. Cor. 9.
te, vt comprehendatis. Ad Timotheũ: Bonũ 2. Tim. 4
certamen certaui, fidem ſeruaui. curſum conſummaui. Ad Hebræos. In diſciplina perſeue Heb. 12.
rate. Et Chriſtus Deus nõſter apud Mattheũ: Matt. 10
Qui perſeuerauerit, inquit, vſque ad finẽ, hic Gen. 19.
ſaluus erit. Volens Deus eripere Lot à Sodomorum interitu & incẽdio, præcepit illi, vt ab impia ciuitate diſcederet, & nõ reſpiceret poſt tergum, ſed in montem aſcenderet. Sed reſpiciens eius vxor retrorſum, verſa eſt in ſtatuã ſalis. Hic mons eſt perfecta virtus omnibus numeris abſoluta, quæ altitudine ſua nubes tranſcendit, & cælum attingit: efficit enim, vt homo in terra corpore conſtitutus ſit in cęlo animo collocatus. Id ſentiebat diuus Paulus, cum ad Philippenſes ſcribens conuerſationem Philip. 3.
ſuam in cælis eſſe teſtaretur. Hunc excelſum virtutis montem vult Deus vt relicto mundo ante oculos proponamus, ad eũ aſcendamus, & in eius aſcenſu cõſtanter perſeueremus. At ſi retro reſpexerimus, mundi vanitates & impietates iterũ cupientes, erimus omnibus virtutũ ornamẽtis ſpoliati, & in ſalis ſtatuã conuerſi. Hæc ſtatua permãſit ad eccleſiæ vſque tẽpora: Et Flauius Ioſephus libro primo Antiquitatũ aſſerit ſe illã vidiſſe. Sed cùm Deus ſtatueret, vt hæc ſtatua vigeret memoria tot ſęculorũ, eámque poſteritas intueretur, quęres fortaſſe, cur eam non ex duro marmore, aut ſilice, aut ex aliqua alia dura et firma materia, ſed ex ſale eſſe voluerit. Reſponſio eſt in promptu. Voluit Deus, vt conſcientias noſtras ſale illo cõdiremus, eiuſq; ſtatuę cauſam memoria repetentes, cuncta deteſtaremur flagitia, vt ita conſtantia muniti nullo modo reſpiceremus retro; ſed ad montis faſtigium & ſummitatẽ feſtinaremus. Inter cauſas quibus Hebræi animi præſtantiã turpi dedecore macularunt, hæc vna extitit, quòd cũ ex Aegypto egreſſi eſſent, ſe in promiſſam terrã per deſertum corporis pedibus conferebant, animi autem affectibus ad Aegyptum reuerte- Exod. 16.
bantur: panem cæleſtem, quo eos Deus ſatiabat, contemnebant; ollas autẽ Aegyptias vehemẽtes optabãt. Nemo, vt ait apud Lucam Luc. 9.
ipſa veritas, mittens manũ ad aratrũ, & aſpiciens retro, aptus eſt regno Dei. Hoc volens Deus ſignificare apud noſtrum Ezechielem, præcepit, ne homines templum ingreſſi, eo Ezec. 46
oſtio exirent, quo introierãt, ſed vltra tenderent, ne terga verterent, Deumq; relinquere viderentur. Iuſti ibunt de virtute in virtutem, Pſal. 83.
vt ait regius ac diuinus vates, & videbitur Phil. 3.
Deus deorum in Sion. Et diuus Paulus: Quæ quidem retro ſunt obliuiſcẽs, ad ea verò, quę ſunt priora extendens meipſum, ad deſtinatum perſequor ad brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu. At ſemiẽda eſt incõſtantia noſtra, omniq; lachrymarũ copia deploranda.

Similitudo. ploranda. Vt enim delicata aurificis ſtatera paruo quodã pondere mouetur, vt quolibet grano ſuppoſito deorſum tendat; ſic nos quacũque re ſiue proſpera ſiue aduerſa perturbamur & fundum petimus, & mutamus propoſitum: modò lætitia efferimur, modò dolore cõprimimur: quos nunc toto ore laudamus, ſtatim de cælo deiicimus, & maledictis laceſſimus: quos modò amore proſequimur, illico ad exitium & vaſtitatẽ vocamus: nunc virtutẽ amplectimur, in eaque veram amplitudinem collocamus, ſed cõfeſtim eam abiicimus, & contemnimus: obtemperat voluntas effrænato appetitui; corruit conſtantia, & verus ſplendor extinguitur. *Similitudo.* Quemadmodum chamæleon ad ſpeciem rerum, quibus admouetur, mutat colorem, ſic nos quacunque tentatione obiecta mutamus virtutis propoſitum, & quæcũque nefariæ cogitationes nos mouent, & quò volunt, impellunt, vt ita in ſcelere & ignominia volutemur. Et quẽadmodum chamæleon colorem album non recipit, cùm cæteros recipiat; ſic nos ad omnia facilè & frequenter præterquam ad animi candorem mutamur. At qui iuſtitiam coluerit, fuerítque conſtãtia roboratus, etſi violentis rerum aduerſarum ictibus cõcutiatur, tamen nec frangetur, nec vllis ſceleratorũ oppugnationibus debilitabitur. Cùm enim ſit magnitudine conſilij, tolerantia rerũ humanarum, contemptione inanis gloriæ, firmitudine deniq; & conſtãtia vt mœnibus ſeptus, quamuis oppugnetur, non tamen expugnabitur, nec retro reuertetur, ſed ſequetur ſancta animalia, de quibus hic ait noſter Ezechiel: Non reuertebantur, dum incederent.

Sed vnumquodq; ante faciẽ ſuã gradiebatur. Hoc eſt, anteriora petebant, & directè procedebant. Vnumquodque animal quocunque ibat, habebat ante ſe vultum vnum abſq; corporis ſui conuerſione, habebat nãq; quatuor vultus verſus quatuor partes appoſitas. Id volens propheta explicare, adiecit paulò poſt: Vnumquodque eorum coram facie ſua ambulabat. Poteris hoc ita intelligere, vt gradiantur faciẽ ſuam, & corã facie ſua ambulare, ſid eſt ſeipſum cognoſcere. Hæc eſt magna ſapiẽtia, & ſublimis philoſophia cognoſcere ſeipſum, eſſeque ſibimet præſentem. Impij nõ ſolùm ſe non intelligunt, ſed à ſeipſis abſunt, & immenſo ferè diſtant interuallo. Id intelligens *Eſa. 46.* Eſaias aiebat: Redite præuaricatores ad cor. Redeamus igitur ad noſipſos, ponamus nos ante nos, & coram facie noſtra gradiamur. Videamus & opera noſtra, & nos, & de nobis, ac ſi eſſemus alij, ſententiam feramus. Hoc apophthegma, Cognoſce teipſum, ait Plato fuiſſe quondam in foribus templi Delphici inſcriptum, veluti dignum, quod Deo tribueretur. Sed eſt magnopere aduertẽdum, ne noſtri cognitionẽ eripiat à nobis philautia, quæ ſolet mentis oculos occludere, & intellectum tenebris cooperire. Quæ nunc ita viget, vt exiſtimem de temporibus iſtis noſtris dixiſſe diuum Paulum: Inſtabunt tempora periculoſa, & erunt homines ſeipſos amantes. *2. Tim. 3.* Multi nãque ſe non coram ſe habent, ſed retro, quo fit, vt ſua nec aſpicientes, nec curãtes, aliena tantùm inquirant, & cùm aliorum ſcelera acutiſſimè cernant, in ſuis prorſus cæcutiant: erga alios ſunt lynces, erga ſeipſos talpæ. Conſignatum eſt literis dixiſſe quendam philoſophum, ſingulos mortales binas habere manticas ſiue peras viatorias, alteram ante pectus, alteram à tergo propendentem, ſed in priorem aliena vitia conijcere, in poſteriorem ſua. Vnde ortum eſt tritũ illud vetuſtate prouerbium: Mantica à tergo. ad quod alludens Perſius ait: Vt nemo in ſeſe tentat deſcẽdere, nemo: ſed præcedenti ſpectatur mantica tergo. Vnde diuus Hieronymus. Illa, inquit, eſt vera inter amicos reprehẽſio, ſi noſtra opera non videntes, aliorũ iuxta Perſium manticã conſideramus. In quodam Pſalmo loquẽs Deus cum impio aliorum crimina execrante, ſuaq; non vidẽte, Arguam te, inquit, & ſtatuam cõtra faciem tuam. *Pſal. 49.* Ac ſi diceret: Ego tecum diſceptabo, tua ſcelera tibi oſtendam, & ponam te coram te, vt teipſum planè aſpicias. Non ſe cognoſcit, qui quid in ſe laudat, aut diſſimulat, in alijs execratur, eoſque ſuo nomine flagitioſos appellat. Hic contra Dei legem duobus vtitur ponderibus, altero ſibi, altero alijs, dicente Deo in Leuitico: Statera iuſta, & æqua ſint pondera, iuſtus modius, æquusq; ſextarius. *Leui. 19.* Et Salomone in Prouerbijs: Pondus & pondus, menſura & mẽſura, vtrũque abominabile eſt apud Deum. *Prou. 20.* Vnde hæc ponderum varietas niſi ex ignoratione noſtri? *Similitudo.* Vt in ſemine cauſa eſt arborũ & ſtirpium, ſic flagitiorum noſtrorum cauſa eſt ignoratio noſtri. In Creta proditum eſt memoriæ, fuiſſe labyrintum quendam à Dædalo factũ; tot viarũm ambagibus inflexum, tot curſibus & recurſibus inextricabilem, tot difficultatibus impeditum, vt nemo in illum ingreſſus poſſet ad primum oſtium reuerti, quo efficiebatur, vt omnes illuc introeuntes perirent. Theſeũ autem accepto fili glomere labyrinthũ penetraſſe, & incolumem regreſſum eſſe ope fili, quod manu tenebat, interfectoque Minotauro victorem rediiſſe: Hæc poëtæ, qui omnia ſibi licere arbitrabãtur. Ego exiſtimo hoc labyrinto ſignificari mundum, & filo hoc cognitionẽ ſui, quid enim mũdi negotijs implicatius? quid ſuperbiæ, auaritiæ, libidinis, & vanitatis laqueis inenodabilius? Ingreſſi mortales falſas & inexplicabiles huius ſeculi vias, irretiti eius fraudibus, negotijs, blãditijs, & voluptatibus, exitum ignorãt huius labyrinthi, & exiſtimantes irremeabiles eſſe errores, in quibus verſantur, pereunt in mũdo, terras maculas ſibi ipſis inurentes, & Chriſtianæ dignitatis amplitudinem labefactantes. At qui ſecum aſportat filũ cognitionis ſui ipſius, exit è ſeculo, & de occiſo effrenato appetitu victo-

riam admirabilem reportat, quoniã ſeipſum cognoſcens, & fragilitatem ſuam animo perſpiciens non ſe extollit, & inſolentem reddit, non vanitatibus fidit, non ſe vitiis cõtaminat, non in falſa gloria ſpem ponit rerũ ſuarum, quin potius dat operam, vt ipſa virtus eũ trahat ad verum decus. Eam ob cauſam inſtitutum ſuum ad certam honeſtatis regulam dirigit, & officiorum omnium momenta perpendit. Qui huiuſmodi vitæ curſum conficiunt, cum gloriosè lini, hoc eſt, cum ſui cognitione inueniunt exitum. qui autem ſine eo procedunt, perniciem ſibi machinantur. Agnoſcamus igitur nosipſos, & expulſis erroribus, atque cupiditatum ardore reſtincto, mundũ cõtemnamus, & ad cælũ aſpiremus. Nõ in præmiis humanis, ſed in Deo noſtro totam ſpei noſtræ anchoram figamus, ad eum tẽdamus, & iuxta id, quod ait Ezechiel, ante faciem noſtram ambulemus.

Similitudo autẽ vultus eorũ. Id eſt, quatuor animalia habebãt ſedecim facies, vnumquodque quatuor, nimirum in frõte faciem hominis, ad dexteram faciem leonis, ad ſiniſtram vituli, à tergo aquilæ cæteris eminentiorem. Nã cùm Chriſtus videretur, id quod ſe prius hominibus obiiciebat, erat eius humanitas, quã ob cauſam erat facies hominis in fronte. Erat facies vituli ad ſiniſtrã, quia ob eius mortem per vitulũ ſignificatã multi fuerũt preſſi dolore: facies verò leonis ad dexteram, quia ob eius reditum ad vitam per leonem intellectum multi fuerunt gaudio affecti: per dexteram enim proſperitatẽ intelligimus, quẽadmodum per ſiniſtram aduerſitatem. At facies aquilæ à tergo erat, ſed altior & ſublimior, quia in Chriſto diuinitas in facie aquilæ oſtẽſa, erat in humanitate abſcondita, ſed multò excelſior & illuſtrior, quam ob cauſam inter alias facies eminebat.

Et facies eorum. Hic debet eſſe punctum. Sẽſus eſt: Ita quẽadmodum dixi, erant facies diſpoſitæ & collocatæ, & de iis hactenus.

Et pennæ eorum extẽtæ deſuper: Hoc eſt, tẽdebant in cælum. Intuere quales debeãt eſſe virtutes noſtræ, nimirum ad cælum directæ, non ad terrã. Quæ ſurſum ſunt, quærite, ait apoſto-

Col. 3.

lus, non quæ ſuper terrã. Hoc docebat Chri-

Matt. 7.

ſtus, quãdo oculos ad cælũ leuabat, quod non

Ioan. 6

ſine cauſa euangeliſtæ cõmemorant. Oculus noſter eſt intentio noſtra, quæ debet in deum

Eccle. 2.

conferri. Id ſignificauit Salomon dicẽs: Sapiẽtis oculi in capite eius. Caput noſtrum Chriſtus eſt, vt ait apoſtolus, in quẽ debent conuerti oculi noſtri. De iniquis ait pſalmographus:

Colo. 1.

Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terrã. Et

Pſal. 16

Oſeas: Victimas declinaſtis in profundum.

Oſe. 5.

Qui humana laude, inaniq; gloria ductus in virtutum actiones incumbit, eas amittit. Nulla eſt iocca, qui ita veſtẽ teras, ac inanis gloria virtutem. Sacrificãte Abrahamo ait diuina

Gen. 15.

ſcriptura deſcẽdiſſe volucres ſuper cadauera, eamq; illas abegiſſe. Quid aliud eſt Abrahamum volucres abigere, quàm debere virum iuſtum laudes rerum geſtarum fugere, hominumq; rumuſculos declinare? Chriſtus debet eſſe finis, quò mentem & propoſitum dirigamus. Ille enim ait in Canticis: Pone me vt ſi-

Can. 8.

gnaculũ ſuper cor tuũ. Ac ſi diceret, Cõſtitue me ſcopum in corde tuo, quò omnia tela tuarum cogitationum, verborum, & operũ dirigantur. At qui ſermonis hominũ inanẽ celebritatem conſequi deſiderant, & in populerem meritate vitiorum plerunque laudatricem gloriam conſtituunt, hi non propter Chriſtum, ſed propter inanem gloriam virtutibus vtuntur, ſeu vt verius loquar, ſcelera ſua nefaria, & teterrimas fraudes fronte honeſtatis occul-

Similitudo.

tant, fictæq; ſanctimoniæ ſpecie tegunt. Vt organorũ pulſatores, niſi eis vẽtoſos folles quis leuet, nullum penitus ſonitum efficiẽt; ſic vani homines, niſi laudibus efferantur, in virtutis actionem nullo modo incumbẽt. Quẽad-

Similitudo.

modum nautæ qui ventorum curſu ferũtur, exiſtentes in portu non ſoluunt abſque venti proſperitate ad voluntatẽ flãtis, & ſæpè longi temporis interuallo expectant ventum, alias nõ nauigaturi, ſic hypocritæ populi plauſum quærũt, hominumque rumuſculos, & inanem fauorem aucupantur, alioquin nulli bono ſtudio operam daturi. Hi non rectè facta, ſed rectè factorum præmia ſequũtur, deũque minimè intuentur. Hos nullo modo imitari debemus, dicente Chriſto apud Matthæũ: Nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes, extermi-

Matt. 6.

nant enim facies ſuas, vt appareant hominibus ieiunantes: amen dico vobis, quia receperũt mercedem ſuam. At regius vates aiebat:

Pſal. 15.

Prouidebam dominũ in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi ne commoueat. Ac ſi diceret, Deus mihi ſemper ante oculos obuerſatur: nihil cogito, aut loquor, aut efficio, quin illud ad eum dirigam, illumque adeſſe cogitem. Et meritò quidem, nam ille mihi animi fortitudinem, & conſtantiam tribuit, ne vlli ærumnarum oneri ſuccumbã. In epiſtola prima ad Corinthios ait diuus Pau-

1. Cor. 10

lus: Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue quid aliud facitis, omnia in gloriam dei facite. Vt

Similitudo.

nemus vmbriferũ, prima fronte amœnũ tãta oblectatione paſcit oculos virentium plantarum varietate & denſitate, vt videatur voluptatis cauſa comparatũ, cùm intus ſit plenũ ſerpentibus venenoſis, lupis rapacibus, aliiſq; feris nocuis & immanibus, ſic hypocrita, cùm foris ſanctus appareat, omnibuſque virtutum ornamentis excultus oblectat oculos videntium: at intus latet ſuperbia, auaritia, inuidia, cæteraque ſcelera indomitarum ferarum more in cordis ſylua paſſim vagantia. Hypocriſis iuxta Chryſologi deſcriptionẽ eſt ſubtile malum, ſecretum virus, venenũ latens, virtutum fucus, tinea ſanctitatis. Et ego exiſtimo illi ſunt teterrimi iudicandi, qui cùm maximè fallunt, tum id agunt, vt virtute prædici eſſe videantur. Illud tamen velim, vbi

perſua-

perſuadeas, me inanem gloriam vituperare, non eam quæ ſolida eſt, & virtutum conſectatrix, quæ alijs radicibus innititur, quæ eſt honeſtatis præmium, & virtutis ſplendor. Hæc gloria eſt inanis gloriæ contemptrix, ambitionis expultrix, non popularem auram affectat, nō ambit præfecturas, ſed dei gloria delectatur, ad quam abſque dubio refertur. Qui viris magnanimis, ſapientia atq; virtute illuſtribus, qui ſe ad literarum ſtudia excolenda vel ad rempublicā pace aut bello adminiſtrādam contulere, hanc verā ſolidamq; gloriam prohibere voluerit, is mihi videbitur nautis præcipere, vt oneratā nauim v[illegible] remorū duntaxat impellant, & in mari nauigent, abſque velis & ventis. Præceptum quidem aſperum & difficile. Poſſumus igitur verā gloriam ad Dei gloriam relatā appetere, ad quē pēnas & alas noſtras extendere & dirigere debemus.

Similitudo.

Et duæ tegebant corpora eorum. Volabant, & corpora cooperiebant. Da operam vt voles virtutibus, ſed teipſum tegas, ne opera tua oſtentes. Laudabiliora ſunt, quæ abſq; venditatione: & ſine populo teſte fiunt: nullū theatrum conſcientia maius eſt. Vera gloria in virtute conſiſtens radices agit, atq; etiam propagatur: ficta omnia inſtar floſculorū decidunt, nec ſimulatū quicquā poteſt diu permanere. Qui pro rebus à ſe benè geſtis, & beneficiorū collatione inanes appetit laudes, non ſe Deo offert, ſed ſua. Cain de fructibus terrę deo munera offerebat, & Abel de primogenitis pecorum ſuorum. At reſpexit Deus ad Abel, & ad munera eius, ad Cain autē, & ad munera eius non reſpexit. Cur hoc? niſi quia Cain malè diuidebat, dabat enim Deo aliquid ſuum, ſibi autē ſeipſum. Abel contrà prius ſeipſum Deo offerebat, poſtea ſua: coram muneribus ibat in patina cor ſuum Deo oblatum, non illud ſibi reſeruabat, ſed in holocauſtum ſeipſum totum penitus Deo offerebat. Ideo non ait ſcriptura, reſpexiſſe Dominum ad munera Abel, & ad Abel, ſed reſpexiſſe ad Abel, & poſtea ad munera eius; prius enim reſpicit animum, quàm opus; prius nos, quàm noſtra.

Gene. 4.

Vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur. Impetu ſpiritus ducuntur iuſti, impetu autem carnis ſcelerati. Impetus ſpiritus animum excitat ad virtutes, impetus carnis ad vitia. Si Dei es, ſpiritū ſequeris, ſi diaboli carnem. Conſidera quo impetu ducaris, & intelliges, cuius ſis ſeruus. Si Deo ſeruieris, fuerisque eius amore inflammatus, gloriam cōſequeris æternam, ſin autem vitiis contaminaueris, falſisque voluptatibus dedideris, erit tibi iter ſecluſum à concilio cœlitum, & in tenebras æternas relegaberis.

Aſpectus eorum quaſi carbonum ignis ardentium. Flammā diuini amoris ſignificat. Hic eſt ignis ille, in quo fuit immolatus agnus diuinus, qui morte ſua nos immortalitatis fecit eſſe participes. In ara enim crucis ſita in Caluariæ monte ſe pro nobis holocauſtū cōſtituit, vt nos patri reconciliaret. Ex monte illo, qui erat ſpelunca latronū, fecit locum orationis, cum illi, qui eum ad interitum vocauerant, ex loco orationis ſpeluncam feciſſent latronum. At ille vſque adeò homines dilexit, tantò erga illos amore flagrauit, vt non dubitauerit etiā pro iis, qui incenſi odio eū occidere conabantur, crucem ſubire, & acerbiſſima ſupplicia tolerare, vt hominum genus è tenebris inextricabilibus ad veritatis ſplendorem adduceret, viamque oſtenderet ad gloriam immortalem conſequendā. Intuere tantā vim amoris, & erga eum, qui te ita dilexit, diuina quadam charitate ita inflammare, vt ſit aſpectus tuus quaſi ignis prunarū ardentiū. Hic eſt ignis rubi, qui ardebat, & non cōburebatur. Hic eſt ignis, in quo Deus præcipiebat ſpicas ſibi oblatas torreri: vult enim opera bona abſque fuco, ab ariſtis inanis gloriæ perpurgata, & virtutum grana ſolida & pura. Nō vult opera frigida, & ariſtis humanarum laudum circundata, ſed amoris diuini igne ſuccenſa, & ad ipſum diuinum numen relata. Hic eſt ignis, quem deus in altari ſemper ardere præcipiebat, vt in ara cordis noſtri omnia noſtra deſideria omnemque voluntatem igne charitatis immolaremus. Diuinus hic amor currus eſt igneus, quo aſcendit Elias in cælum, qui nos etiam illuc aſportabit. Et quoniam Chriſti euangelium lex eſt amoris, ait diuina ſcriptura in libro Deuteron. apparuiſſe eum de monte Pharam legem igneam dextera tenentem. Pharan idē eſt quod frugiferum, quo ſignificatur Dei eccleſia mons fertilis, mirabiles fructus producens. Et quoniam per dexterā id quod magnifacimus & amore proſequimur, intelligimus, dicitur Deus tenere euangeliū dexterā, & non ſiniſtra. Vnde filius, quē Iacob ex chariſſima Rachaele genuit in ſenectute, fuit ab eo appellatus Beniamin, hoc eſt, filius dexteræ, quaſi filius dilectus. Et quoniā lex erat ignea, eam ob cauſam apparuerūt Chriſti diſcipulis diſpertitæ linguæ tanquam ignis & repleti ſunt ſpiritu ſancto. Cùm enim eſſent legem amoris annūciaturi, oportebat eſſe amore repletos, & linguis cęleſtibus munitos, vt charitatis igne flagrarent, & veritatem intrepidè proferrent. De hoc diuinæ charitatis igne ait Chriſtus apud Lucam: Ignem veni mittere in terram, vt quid volo niſi vt accēdatur? Hæc terra cor noſtrum eſt, terrā amās, & in terram conuerſum. Et quemadmodum frigidum hoc & infimum elementum in media eſt mundi ſede cōglobatum, ſic cor humanum eſt in medio corporis conſtitutum. Hoc cor vult deus vt diuina concipiat, quæ illud amore incendāt, & ſtudio immortalitatis inflamment. Illud eſt hoc loco aduertendū cōparari aſpectus animalium prunis ardentibus & lampadibus illuminantibus, quia in nobis prius debet eſſe ardere, & poſtea illuminare: debemus ardere charitate, & illuminare moribus & exēplo. De hoc ardore loquebātur duo

Mar. 11. *Luc. 19.* *Exod. 3.* *Leui. 2.* *Leui. 6.* *4. Reg. 2.* *Deut. 33* *Gene. 35.* *Act. 2.* *Luc. 12.*

illi diſcipuli euntes in caſtellum Emaus, vbi *Luc. 24.* Chriſtus euanuit ex oculis eorũ; Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis ſcripturas? Oportebat eos prius ardere, & poſtea illuminare. *Ioan 5.* De Ioanne Baptiſta ait Chriſtus apud Ioannẽ: ille erat lucerna ardens & lucens. Sed quoniam hæc animalia vnum eſſe animal diximus, per quod Chriſtum intelligimus, poſſumus per ignẽ & lampadarũ ſplendorem eius diuinitatem explanare: ait enim diuus Paulus *Hebr. 12* in Epiſtola ad Hebræos deum noſtrum ignem *Deut. 4.* eſſe conſumentem: & in Deuteronomio alloquens Moyſes Iſraeliticum populum aiebat: Deus tuus ignis conſumens eſt. Ad Hebræos *Heb. 1.* de Chriſti diuinitate ſcribens ait Apoſtolus, eum eſſe ſplendorem gloriæ, & figuram ſubſtantiæ eius: vbi per gloriam intelligit patrem veluti ſolem, per ſplendorem filium coæternum patri, vt explicet eſſe deum de deo, lumẽ *Simile.* de lumine. Vt ſol nunquam fuit abſque ſplendore, & cum ſplendor procedat à ſole, eſt tamen ſimul cum eo, ſic pater nunquã fuit ſine filio, & cum filius procedat à patre, eſt ſimul cum patre: in trinitate enim nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus, ſed totæ tres perſonæ coæternæ ſibi ſunt, & coæquales. Nõ me fugit poſſe etiam hoc animalium ſplẽdore ſignificari ſapientiam, quam omnes Chriſtum ſequentes diligere tenẽtur: monet enim *Sap. 6.* Salomon, vt diligamus lumen ſapientiæ. Et Daniel. Qui docti, inquit, fuerint, fulgebunt quaſi ſplẽdor firmamenti. Illud eſt hoc loco aduertendum, viros iuſtos, qui ſe ad Chriſti Ieſu imitationem contulere, prunas eſſe ignis *Similia.* ardentis, & lampades radiantes. Quo fit, vt quemadmodum qui ignem attingit, incendatur, ſic qui viris ſapientia & charitate præſtãtibus familiariter vtitur, dei exardeſcat amore, & æternitatis incendatur ſtudio. Et quem- *Simile.* admodum prunæ lucẽ proximè emittunt, lãpades verò ſplendorem longiùs fundunt, ſic qui & virtute & ſapiẽtia ſunt præditi, & charitate inflammati, nõ ſolùm propinquos, ſed etiam longè diſtantes illuſtrãt doctrina, & vitæ ſanctimonia, ne errorum caligine circumfundantur, & in cæcarum tenebrarum obſcuritate verſentur. Quo nihil poteſt eſſe glorioſius, nihil excogitari præſtantius. Huiuſmodi fuerunt Hieronymus, Auguſtinus, Chryſoſtomus, & alij, qui mũdum illuſtrarunt, quorum ſapientiæ & virtutis monimenta ad immortalitatem, & religionem, & memoriam æternam celebrantur.

Hæc erat viſio diſcurrens in medio animalium, ſplendor ignis, & de igne fulgur egrediens. Et animalia ibãt & reuertebantur in ſimilitudinem fulguris coruſcantis. Cumque aſpicerem animalia, apparuit rota vna ſuper terram iuxta animalia, habens quatuor facies. Et aſpectus rotarum, & opus earum quaſi viſio maris: & vna ſimilitudo ipſarum quatuor: & aſpectus earum & opera quaſi ſit rota in medio rotæ. Per quatuor partes earum euntes ibant, & non reuertebantur, cùm ambularent. Statura quoque erat rotis, & altitudo, & horribilis aſpectus: & totum corpus oculis plenum in circuitu ipſarum quatuor. Cumque ambularent animalia, ambulabant pariter & rotæ iuxta ea: & cùm eleuarentur animalia de terra, eleuabantur ſimul & rotæ. Quocunque ibat ſpiritus, illuc eunte ſpiritu & rotæ pariter eleuabantur, ſequentes eum. Spiritus enim vitæ erat in rotis. Cum euntibus ibant, & cum ſtantibus ſtabant, & cum eleuatis à terra, pariter eleuabantur & rotæ ſequẽtes ea: quia ſpiritus vitæ erat in rotis.

Hæc erat viſio diſcurrẽs. Hoc eſt, & de viſione ſplendentis ignis, atq; fulguris ex igne egredientis, quæ inter animalia diſcurrebant, hæc habui, quæ dicerem.

De igne fulgur egrediens. Significat ingentem Chriſti claritatem, & miraculorum ſplendorem. Vel ſic: Ex igne amoris egrediebatur fulgur calamitatis. Ideo Chriſtus ſuos affligit, quia eos amore proſequitur. Hac ratione ductus aiebat in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus: Quem diligit dominus caſtigat, flagellat *Heb. 12.* autem omnem filium, quem recipit. Vt fulgur ferit terram, ſed cælum illuſtrat, ſic afflictio propter deum placatè & moderatè toleratа corpus debilitat, & dolore frangit, mẽtem *Similitudo.* autem purificat, & clariorem reddit. Quemadmodum in probatica piſcina per aquę motionem & tribulationem operabatur deus ſanitatem, ita per moleſtiarum exagitationem *Ioan. 5.* efficit tranquillitatem, per paupertatem diuitias, per mortem vitam, per dolorẽ gaudium. Hæc eſt cauſa, cur permittit deus, vt viri iuſti incidant ſæpè in calamitates, & in communibus miſeriis præcipuo quodam angantur dolore: fulgent enim iuſtorum dignitas & amplitudo calamitatibus ipſis, & ſceleratorũ hominum iniuria illuſtrantur.

Et animalia ibant, & reuertebantur. Antea dixerat: Nec reuertebantur, cùm ambularent: nunc ait: Et reuertebantur. Hæc, quæ inter ſe prima fronte repugnare videntur, magnopere cohærent: nam prius ſignificatur, vt diximus in opere incœpto firma conſtãtia, hic autem poſt opus finitum obedientia. Igitur euntia non reuertebantur, donec munus ſuum perficerent, & functionem ſuam accuratè & per-

ſectè

ſectè exercerent: at abſoluto opere reuertebantur ad aliam functionem obeundã parata. Reuerſio inſtar fulguris coruſcantis indicat curſus diligentiam & velocitatem. Vel ſic: Reuertebantur, quia ad quamlibet partẽ ambulabant. & non reuertebãtur, quia vultus nõ conuertebãt: cùm enim vnumquodque animal quatuor facies haberet, abſque earũ conuerſione mouebatur.

Apparuit rota vna ſuper terram iuxta animalia habens quatuor facies. Hoc eſt, vide quatuor rotas: nam vnumquodque animal habebat ſub ſe rotam vnam. Eſſe quatuor rotas indicat illud, quod paulò pòſt ſequitur: Et vna ſimitudo ipſarũ quatuor. Id quod capite vndecimo, vbi hæc eadem viſio iterũ narratur, apertè oſtẽditur. Sed hæ rotæ ita erãt quatuor vt eſſet vna, quia vna erat earũ ſimilitudo, & ita erat vna, vt quatuor eſſe viderẽtur: id quod de animalibus antea diximus. Inter Chriſtianos etiam tanta debet eſſe concordia, tanta animorum coniunctio, vt vnum habeant animum, vnam & eandem volũtatem: iuxta id, *Act. 4.* quod de eccleſia primitiua ait in Actis apoſtolorum diuus Lucas: Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Hæ rotæ erãt in loco minus ſublimi: nec enim erant intra terram, nec accedebãt ad animalium altitudinẽ. Per has rotas Chriſtum ſequẽtes viri iuſti ſignificantur: & ideo quatuor ſunt, quia in quatuor mundi partibus iuſti repeliũtur, cùm vera dei cognitio ſit per vniuerſum terrarũ orbem longè lateq; propagata. Quemadmodũ *Similia.* rotæ facilè currunt, ita iuſti ad quamcunque virtutis actionem oblatã facilè mouentur. Et vt rota vna tantùm particula terram attingit, cæteris autem ab ea eleuatur, ſic vir iuſtitia & pietate præſtante ſolũ corpore habitat in terra, cùm & affectu, & deſiderio feratur in ſublime, & in cælo cogitatione commoretur. Vt *Similitudo.* enim in noctis ſerenitate trãſeuntes iuxta profundum fluuium vident in quieto pelago globoſæ lunæ & micantium ſtellarum pulchras imagines, illa autem aſtra, & ſi illic eſſe videãtur, ſunt tamẽ in cælis collocata, ſic viri ſapiẽtia præſtantes, vitamq; ad virtutis libellam dirigentes, licet in huius vitæ fluuio ad mortis mare tendente exiſtere videantur, ipſi tamen ſpiritu & mente in cælo ſunt fixi atque locati, & vitam cœleſtem imitantes ea contemnunt, quæ flagitioſis eximia & præclara videntur, ad quæ pleriq; mortales impia auiditate inflammati rapiuntur.

Et aſpectus rotarum, & opus earum quaſi viſio maris; & vna ſimilitudo. Senſus eſt: Hæ rotæ, quod attinet ad colorem & opus earum repræſentabãt mare, quod verò attinet ad modum & diſpoſitionem, ita erant ſimiles, vt viderentur eſſe vna & eadem. Harum rotarum nomine verè Chriſtiani ſignificantur: & ideo vna eſt rota, quia vna eſt catholica eccleſia ex cunctis fidelibus in vnum pulcherrimum corpus à ſpiritu ſancto coagmentata, cuius corporis caput eſt Chriſtus Ieſus, qui *Ephes. 4. & 5.* ſibi obedientes ad vitam perducet beatam & immortalem. In hac Romana & vniuer- *Colo. 1.* ſali eccleſia non ſolùm boni ſunt, ſed etiam mali: eſt enim ſimilis ſagenæ miſſæ in mare, *Matt. 13* ex omni genere piſcium congregãti. Sed quia in hac vita non eſt gratia niſi in hac Chriſti eccleſia, meritò ſancta dicitur, & rotæ Chriſtum ſequenti cõparatur. Eam ob cauſam ait propheta eam ſimilem eſſe mari, quia in eo *Exod. 14.* fuit Pharao cùm ſuis obrutus & ſubmerſus, Iſraelitæ autem mirabiliter erepti: in baptiſmo enim peccata delentur, & gratia atque virtutes conferuntur. Erat in templo Salomonis mare quoddam fuſile & æneũ, vbi abluebantur, qui erant ad ſacrarium ingreſſuri: ita in eccleſia eſt lauacrum, vbi peccatorum ſor- *3. Reg. 7.* des & labes abluuntur, vt cælum ingrediantur. Fortaſſe huic mari æneo in colore & opere comparat diuinus vates rotam, quam viderat. Vel eccleſiam mari Oceano ſimilem dicit, ob eius magnitudinem & propagationem.

Quaſi ſit rota in medio rotæ. Quatuor erãt rotæ, ſed ita implicatæ, vt ſi hæ vnam quaſi cõſtituerent. Erat currus quatuor rotarum ita diſpoſitarum, vt rota vna ſecaret alterã ad angulos circulares, & alia aliam eodem modo: quemadmodum cùm quatuor circuli ita ſunt inſerti, vt ſeſe interſecent ad angulos rectos ſphærales. Hæc animalia vocantur capite decimo cherubim: vnde in libro Eccleſiaſtici ſunt hæc verba literis mandata: Ezechiel qui vidit *Eccle. 49.* conſpectum gloriæ, quam oſtendit ei in curru cherubim. Currus erat, & rota in modum crucis per medium rotæ, & ita implicatæ erãt rotæ, vt vnius rotæ ſimilitudinem indicarent. Significat mutuam charitatem, quę debet eſſe inter Chriſtianos, qui ita debent eſſe ſpiritualibus vinculis cõiuncti, vt crucem potiùs quã voluptatem ſequantur. Fuerunt nonnulli, qui per hunc currum rotarum ipſum cælum intelligendum putarent, quòd rota ſiue ſphæra ab ipſis appelletur. Vt autem hoc probarent, Platonem citarunt ſuæ explanationis teſtem, qui cælum appellauit volucrem currum. Per animalia autem intellexerunt ſigna cæleſtia in zodiaco conſtituta, quæ ſunt Aries, Taurus, & cætera, quorum nomina mathematici finxerunt. At opinionem hanc irridet diuus Ambroſius in libro de Abraham patriarcha: & meritò quidem, quoniam non in veritate theologica, ſed in opinione philoſophica nititur. Nos per currum hunc vnumquemque virum iuſtitia & pietate inſignem iuxta diuinarum litera- *4. Reg. 2.* rum morem interpretamur: nam libro quar- *4. Reg. 13.* to Regum Elias currus appellatur, ſimiliter *Pſal. 67.* & Eliſæus. In pſalmo etiam per currum dei multiplicem quidam electos Dei interpretantur.

Ibant, & non reuertebantur. Oſtendit iuſtorum conſtantiam.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ptes calorē in bullas reſolutæ. erat enim cru-
delitate incenſus, & ſtudio Hebræos euertē-
di inflammatus. Et alibi adducit ipſe prophe-
ta deum in hunc modum loquentem: Malū
ego adduco ab aquilone. Quemadmodū per
ollam igne ſuccenſam venientē ab aquilone
apud Ieremiam ærumnarum vis intelligitur,
qua Babylonij Hebræos lacerabāt, ita per vē-
Ierem. 4. tū, turbinem, & procellā flantē à Babylonia
apud noſtrum Ezechielē calamitas ſignifica-
tur, qua Hebræi premebantur, quando in eos
Babylonij irruebant, eoſque ad excidium &
vaſtitatem vocabant.

Et nubes magna. Aquarū nomine in literis
diuinis calamitas aliquādo ſignificatur, iuxta
id quod dicitur in Pſalmo: Intrauerūt aquæ
vſque ad animam meam. Nubes plene aquis
Pſal. 68. ſunt pericula minātia tēpeſtates & dolores.
Ioel. 2. Vnde Ioel propheta tempus periculi & timo
ſis vocat diem nubis, turbinis, caliginis, & te-
nebrarum. Vult hoc loco Ezechiel, pericula,
quæ Iudæis imminebāt, nomine magnæ no-
bis ſignificare. Tu verò ſi tibi impendētia pe-
ricula cōſpexeris, ad deū cōfuge, ipſe enim ait
Gene. 9. in libro Geneſis ſe arcum ſuum in nubibus in
ſignū fœderis poſiturū. In nubibus noſtrarū
moleſtiarum oſtendit deus arcum cœleſtē &
irim ſuæ miſericordiæ & propitiationis. Hic
eſt arcus, quem diuus Ioannes in Apocalypſi
Apoc. 10 in capite Chriſti ſe aſpexiſſe teſtatur. Volebat
enim ſignificare Chriſtū crucifixū noſtrū eſſe
propitiatorem. Fortaſſe ideo voluit deus my-
ſteria ſua in caliginoſa nube oſtendere, vt ſi-
Exod. 1. gnificaret latere in viſione hac arcanū aduē-
tus Chriſti: quam etiam ob cauſam deus legē
ſuam dedit in caligine.

Et ignis inuoluens. Innuit vidiſſe fulmina
ignifera & micantia. Omnia hæc ſunt plena
timoris, & minarū: quibus deus voluit ſuper-
Similitudo. bos Iudæos terrere. Quēadmodū clara fulmi
na liquāt aurū, argētū, & æs, nō cōbuſtis ſaccu
lis, in quibus hæc recondūtur, ferrū in capſula
cerea conterunt, ne confuſo quidē ſigno ceræ
vt ait Plinius libro ſecundo naturalis hiſto-
riæ, dura denique frangunt, mollia intacta re-
linquūt, ſic vltio diuina impios homines, du-
ros, & obſtinatos euertit, ſummiſq; calamita
tibus interdū vlcerat, & infringit, pios aūt, ſup
plices & abiectos cōſeruat, eiſq; animi trāquil
Iacob. 1. litatē & ſecuritatē impertit. Eſt enim diuinis
1. Pet. 5. literis cōteſtatū, deū ſuperbis reſiſtere, humili
Altera ſimilitudo. bus verò gratiā tribuere. Et vt fulmina pinna
cula, & faſtigia in acumē tēdētia, pyramides
in flāmę formā deſinētes, et altas atq; natura
munitas rupes petūt, & deijciūt, ſic acerbiſſi-
mæ ærūnę iuſto dei iudicio excitatę eos feriūt
et frāgūt, qui inanē mūdi gloriā, incertas opes
& in caſu ſitas adepti, in excelſa dignitate cō-
ſtituti alios cōtemnunt, & ſeipſos vanè ferūt
in ſublime. Huiuſmodi erāt Iudæi. qui cū de
potentibus regibus diuino auxilio victoriam
reportarēt, terramq; promiſſam obtinerēt, im
memores horū dei beneficiorum ſe ſuperbia
extulerunt, dei fauorē contēpſerunt, eiuſq; le
gē per ſummū ſcelus violarūt. Eā ob cauſam
eis deus fulgura ignifera minitatur, quibus
illis prædicit Hieroſolymę incendiū tempore
Sedechiæ, eiuſque miſerabile excidiū. Septua
ginta pro igne inuoluente habent ignem ful-
gurantem. Poterat verti: Ignis inflammatus,
aut, ignis ſeſe reciprocans. Accipi ignem pro
calamitate & dei indignatione indicat his ver
bis Pſalmographus: Tranſiuimus per ignem *Pſal.* 65.
& aquam. Et alibi. Exardeſcet ſicut ignis ira *Pſal.* 88.
tua. Et Nahū propheta capite primo: Indigna *Nahū.* 1.
tio eius, nimirum dei, effuſa eſt tanquā ignis.
Vbi Aquila pro effuſa eſt, vertit: conflata eſt,
vt oſtenderet creſcere diuinam indignationē
creſcentibus flagitiis noſtris: nos enim vitia
vitiis cumulantes dei iram in nos conflamus:
quæ tempore ſuo inſtar ignis erūpentis terri-
bili impetu infundatur. Quādo ſe deus oſten- *Exod.* 3.
dit Moyſi in rubo ardēte, cuius ſtipitē & ex-
celſa ramorū cacumina ignis occupabat, vo-
luit illi ſignificare fore, vt ignis ille, qui arde-
bat, ſed rubū non cōburebat, Aegyptios hor-
rēdis calamitatibus vaſtaret, Iſraelitas aūt mi
rabiliter eriperet. Id exiſtimo ſignificaſſe deū
igne illo cœlitus delapſo, qui die pentecoſtes *Act.* 1.
ſuper apoſtolos linguarū ignitarū effigie mi-
rabiliter deſcendit. Et ſi enim linguarum ardē
tiū ſimilitudo eximiā apoſtolis donari dicen
di libertatem & copiam ſignificaret, non poſ
ſum tamē cogitare, quin ignis ille certiſſimā
diuini numinis opē & pręſentiā diſcipulos co
roborātē innueret, & totā illā vrbē Hieroſo-
lymā eſſe miſerabili incēdio & excidio delē-
dam ob eius incredulitatem, & impia facino-
ra, quibus ſe in dies polluebat, ſignificaret.

Et ſplendor in circuitu eius. Reſpondet taci
tæ obiectioni. Poterat aliquis dicere. Si nubes
erat denſa, & tenebris circumfuſa, qui fieri
poterat, vt ea, quæ intus erant, aſpicere va-
leres? Reſpōdet propheta, ideo ſibi perſpecta
fuiſſe, quæ in nube erāt, quoniam erat ipſa nu
bes in circuitu illuſtrata. Vult indicare, ſuiſſe
ſibi aperta dei iudicia. Igitur per vētū & pro-
cellam aquilonarem, & nubē denſam & ful-
gura intelliguntur ærūnæ, quibus diuinus va
tes videbat eſſe Iudęos à Babyloniis afficien-
dos, atque incendium templi, & totius vrbis
vaſtatio, per ſplendorē autē clara diuini iu-
dicij reuelatio facta Ezechieli. Poteris per
ſplendorem in nube lucentem dei miſericor-
diam in eius ira micantem intelligere: nā in
medio præconiorum ſuæ iuſtitię non obliui-
ſcitur ſuæ miſericordiæ. Id intelligens diui-
nus pſaltes concinebat: Miſerationes eius ſu- *Pſal.* 144
per omnia opera eius. vel, vt poteſt verti ex
hebræo: Miſericordiæ eius in omnibus ope-
ribus eius. Vbi apertè indicat nullum eſſe dei
opus, etiam in quo ſe iratum oſtēdat, in quo
non vtatur miſericordia. Hoc ſentiens Ha-
bacuch aiebat: Cū iratus fueris, miſericordiæ *Haba.* 3.
recordaberis. Et Tobias: Cū iratus fueris, mi- *Tob.* 3.
ſericordiā facies. Ieremias induit deū in hūc *Ierem.* 9.
modum

modũ loquentẽ Ego ſum dominus qui facio
miſericordiã, & iudiciũ, & iuſtitiã. Ideo non
eſt quò fugias à deo irato, niſi ad ipſum deũ
miſericordẽ: eſt enim, vt ait diuus Paulus pa-
ter miſericordiarũ & deus totius conſolatio-
nis, qui conſolatur nos in omni tribulatione
noſtra. Non eum vocat patrem miſericordiæ,
2. Cor. 1. ſed miſericordiarũ, nec deũ alicuius, ſed totius
conſolationis, vt eius pietatis immenſitatẽ ſi-
gnificet. Hic eſt cæleſtis ille Samaritanus, qui
vt refert diuus Lucas, miſericordia motus ac-
Luc. 10. ceſſit ad eũ, qui deſcẽderat à Ieruſalẽ in Ieri-
cho, & incidens in latrones fuerat ab illis vul-
neratus & ſpoliatus, cuius vulnera ille curauit.
Samaritanus idẽ eſt quod cuſtos, de quo ait
Pſal. 12 pſalmographus: Niſi dominus cuſtodierit ci-
uitatẽ, fruſtra vigilat, qui cuſtodit eã. Ille ge-
neris humani vulnera ſuis vulneribus cura-
uit, in quod hoſtes animę irruerãt, illud virtu-
tũ ornamẽtis ſpoliãtes, & grauiſſimis vulneri
Luc. 15. bus ſauciũ relinquẽtes. Hic eſt pater, qui miſe
ricordia motus, filiũ prodigum recepit. hic eſt
Mar. 8. qui ait: Miſereor ſuper turbã hãc. De quo ait
Luc. 1. Zacharias: Per viſcera miſericordiæ dei noſtri,
in quibus viſitauit nos oriẽs ex alto. Qui nõ
ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, vt ait a-
Tit. 3. poſtolus in epiſtola ad Titũ, ſed ſecũdũ miſe
ricordiã ſuã ſaluos nos fecit: Hic denique eſt,
qui in medio iræ oſtẽdit miſericordiã, quẽad
modũ hoc loco apud Ezechielẽ, vbi indicans
cædes & calamitates, quas erat Hebręis illatu
rus aperit etiam pietatem ſuam, nubis ſplen-
dorẽ orbicularim oſtendẽs: proſequitur enim
amore creaturam ſuam, eamque monitis &
ſignis ad cognitionem ſui, rectámque viuen-
di rationem reuocare contendit.

Et de medio eius quaſi ſpecies electri. Exibat
de medio ignis color quidam aureus repræ-
ſentans electrum. Eſt autem electrum genus
quoddam bituminis profluẽs ex ſaxis, primò
liquidum, poſtea verò maris frigiditate con-
denſatum, quod à Luſitanis appellatur alam
bre. Deus etſi ſit vbique, eſt tamen incompre
henſibilis, incirconſcriptibilis, & infinitus.
Vnde dicebat Empedocles philoſophus: Deus
eſt ſpæra incomprehenſibilis, cuius centrum
eſt vbique, circunferentia nuſquam. Et alter
philoſophus nomine Secundus, deum vocat
celcitudinem inconceptibilem, inquiſitionem
incogitabilem. Nihilominus tamen ex rebus
ab eo creatis eius bonitatem cognoſcimus. Id
voluit hoc loco diuinus vates ſignificare: nam
per hãc electri ſpeciẽ & aureũ colorẽ, dei bo-
nitas intelligitur: quæ cũ ſit nobis inuiſibilis,
ex viſibiliũ tamẽ cõtẽplatione videtur, iuxta
Rom. 1. id, quod eſt à diuo Paulo literis cõſignatũ: In-
uiſibilia ipſius à creatura mundi per ea, quæ
facta ſunt, intellecta cõſpiciũtur. Ac ſi diceret
Dei bonitas, & ſapiẽtia, & ſimilia, intellecta
ex ipſius effectis à mũdi creatione conſpiciũ-
tur. Ex rerũ enim creatarũ conſideratione, ad
creatoris cognitionẽ tanquã à riuis ad fontẽ
peruenire poterimus. Hinc effectũ eſt, vt qui-
dam eorũ, qui quondã ſapiẽtes vocabãtur, ſe
culũ hoc ſpeculũ rerum inuiſibiliũ, quidã ea
rum librũ, alij verò vtrunq; appellarent. Nã
Triſmegiſtus in tertio Pymãdri has voces emi
ſit: Tota mũdi conſpiratio, & rerũ pulcherri-
mus ordo, contẽplandi deũ ſuggerit materiã,
eſt enim natura velut liber vnus diuinitate ple
nus, ſpeculũq; diuinorũ. Id oſtendit grauiter
& ſapiẽter diuus Athanaſius in oratione, quã
habuit aduerſus idola. Magnus Baſilius homi
lia vndecima in Exameron diuini opificij hęc
verba ſcripta reliquit: Vniuerſa hęc mũdi mo
les perinde eſt ac liber litteris exaratus palàm
conteſtãs atq; prædicãs dei gloriam, illiusque
auguſtiſſimã maieſtatẽ arcanã alioquin & in
uiſibilẽ tibi intellectuali creaturę copioſè an-
nũtians. Diuus Auguſtinus in explanatione
pſalmi. 34. Duo, inquit, ſunt, quę in dei cogni
tionẽ adducũt, ſcriptura ſcilicet & creatura.
Et in explanatione pſal. 26. Ipſæ ſpecies crea-
turarũ voces ſunt quædã creatorẽ laudantiũ.
Cùm beatus Antonius eremita à cœtu homi
nũ frequẽtiaque tanquã in portũ ſe in ſolitu-
dinẽ recepiſſet, interrogatus à quodã viro do
cto, qui fieri poterat, vt in eremo ſine libris vi
tã degeret, reſpõdit, vt refert in hiſtoria eccle-
ſiaſtica Nicephorus, librũ ſuũ mũdum eſſe,
& rerũ creatarũ naturã, vbi quãdo erat opus,
dei oracula legebat: ibi enim dei ſapientiã, po
tentiã, & virtutẽ admirabatur: Terra odora-
tis floribus cooperta, pulchritudo opacarum
atque feracium plantarum, metalla, flumina,
fontes ſcaturiẽtes, & pecorũ varietas, &, vt de
cœlo loquamur, ſol nitẽs ſubter mediam ferè
regionẽ, luna quæ in infimo cælo radiis ſolis
incenſa conuertitur, cæteraq; aſtra tam fixa
quàm vagantia, quę circulos ſuos cõficiũt ce-
leritate & cõſtãtia mirabili, omnia hæc quid
aliud ſunt quàm diuinæ ſapientiæ, & poten-
tiæ, & bonitatis ſpeculũ nitẽs, & liber quidam
literis aureis exaratus? Quis intuẽs cœleſtẽ am
bitũ, & aſtrorũ curſus, diuerſos illos quidẽ, ſed
in diuerſitate illa ordinẽ ſuũ equaliter ſeruã-
tes, non ſecũ ratiocinetur, eſſe ſapientiſſimũ
& potentiſſimũ earum rerũ conditorẽ & gu-
bernatorẽ? Quis itẽ aſpiciens quatuor elemẽ-
ta inter ſe cõtraria, eſſe ita coaptata, vt harmo
niam quandã conficiãt, calida, frigida, ſicca et
humida, nõ ſtatim cogitet, & animo percipiat
ſummã harũ rerũ creatoris & moderatoris
vim & poteſtatẽ? Nõ enim pugnãtia ex ipſa
natura in vnũ coaleſcerẽt, niſi deus, cui hæc
obtemperãt, infinita facultate & ſapiẽtia præ-
ſtaret. Eos, qui dei inuiſibilia nolunt ex viſi-
bilibus agnoſcere, vocat diuina ſcriptura in
libro Sapientiæ vanos, vbi ad literã hæc ſunt
verba. Vani ſunt omnes homines, in quibus
non ſubeſt ſcientia dei, & de his, quæ vidẽtur
bona, nõ potuerunt intelligere eum, qui eſt. Sap. 13.
Et pauló pòſt: A magnitudine ſpeciei & crea
turæ cognoſcibiliter poterit creator horum
videri. Et alio in loco eiuſdem libri ſunt hæc
verba literis mandata. Hoc, quod continet Sap. 1.

omnia, ſciētiam habet vocis. Ac ſi diceret: Mū-
dus continens vniuerſa ſcit ſuo modo deum
laudibus extollere: omnes enim creaturæ, ad
diuini numinis cognitionē ducunt, & de eius
laudibus haud quaquam conticeſcunt. Vnde
Eſaias in illos inuehitur, qui creaturarum con
Eſa. 5. ſiderationem contemnunt, ita dicens: Væ qui
opus dei nō reſpicitis, nec opera manuū eius
conſideratis. Eam ob cauſam rerum naturam
deus admirabiliter conſtituit, huiuſque vni-
uerſitatis machinā pulchrè conſtruxit, vt qui
ſuapte natura erat inuiſibilis, poſſet ex operi-
bus cognoſci. Sæpè quidem ex operibus cog-
noſcuntur artifices, etiam ſi oculis minimè
perſpiciantur. Id referūt de Phidia inſigni ſta
tuario, quem imagines ſuæ ex commenſione,
ſymmetria, & partium inter ſe proportione
etiam abſentem, vultu incognitum repræſen
tabant. Ita quoq;, ſed multò excellentiùs abſ
que vlla cōparatione ex mundi cōſtitutione,
ordine, pulchritudine, & conſonantia eſt eius
opifex & cōditor intelligēdus, tametſi intuitū
noſtrum ſubterfugiat, nec poſſit corporis ocu
lis ſpectari. Quid eſt mundus niſi congruens
vndecunque diſpoſitio, & concentus inuiſibi
lia Dei oſtendens? Id quod nos habemus in
Prou. 8. Prouerbiis dictū à ſapiētia in mundi cōſtitu-
tione: Ludens in orbe terrarū, poteſt verti ex
Hebræo, Delicians in vniuerſi conſonantia.
Eſt enim mūdi machina muſica quædam &
admirabilis conſonātia deum ipſum ſuo mo-
do prædicans & laudans. Id quod apertè ceci-
nit Orpheus, aſſeruit Pythagoras, docuit Pla-
to, et qui eū ſecuti ſunt, Iamblicus Chalcidius
Simile. Syrianus, & Proclus. Quemadmodū ſi è lon-
ginquo citharā audias ex multis variiſq; ner-
uis cōpoſitam, acutis, grauibus, & circūflexis,
qui omnes pariter conſonēt, & diſtinctos in-
teruallis ſonos ſuos, meloſq; conficiant, in-
telligis planè vnū illic eſſe peritum pulſatorē,
qui fidium voces ex arte muſicę ad harmonię
concentum miſceat, & æquabiliter temperet,
tametſi illum minimè intuearis: ſic ex cōcor
dia & cōſona mundi vbique diſpoſitione, vbi
nec inferiora cōtra ſuperiora, neq; infima ad
uerſus ſublimia eriguntur & inſurgūt, ſed om
nia vnū ordinem admirabilē ſeruāt, cōfeſtim
ad vnum deū animo recurris, omnia hæc ſua
virtute mouentē, diuinęq; ſapientiæ ſplēdore
illuſtrantē. Ille quidem rerum vniuerſitatem
vt lyrā tenēs copulat cæleſtia cum aëreis, &
aërea cum terrenis, vniuerſa cū ſingulis coap
tans & coagmentans: & ita mundi concentū,
ordinem, & harmoniam congruenter abſol-
uit. Ipſe eſt qui omnia mouet, cùm ipſe quidē
immobilis perſeueret. Eius nutu cælum micā
tibus aſtris refulget, & circulorum ſuorum or
dinē conſeruat: ingens Oceanus terribilibus
fluctibus criſpatur & intumeſcit, ſed intra le-
gitimos fines motus ſuos coercet & continet:
terra variis ſtirpibus comata frōdeſcit, diffun-
ditq; herbeſcentē viriditatem, quæ nixa fibris
ſtirpium ſenſim adoleſcit: & omnia tandem
elementa inter ſe diſtantia cohærēt, diuinam-
que virtutem ſuo modo oſtendunt. Tota mū
di machina eſt veluti ciuitas quædam ſui re-
gis magnitudinem & excellentiam declarās.
Vt enim viſa ciuitate ex multis variiſque ho- Simile.
minibus conſtante, magnatibus & plebeis, o-
pibus affluentibus, & inopia laborātibus, ado-
leſcētia floridis, & ſenectute decrepitis, vbi om
nes tametſi inter ſe diuerſi, in magna cōcor-
dia degant, rectaque diſciplina contineantur,
ſtatim iudicas eſſe eius principē iuſtū, poten-
tem, & ſapientia præſtantem, quanquā illum
non videas: ſic conſiderata mūdi mole, eiuſq;
rerum inter ſe diſtantium concordia & ſerie,
totiuſque vniuerſitatis coaptitudine, fieri nō
poteſt, quin aliquo modo concipias animo eſ
ſe ſummum quendā harum rerū creatorem
& conſeruatorem. Nec ſolum ex cognitione
magni mundi, ſed etiam parui, hoc eſt homi-
nis, qui à philoſophis microcoſmus, id eſt, per
uus mundus appellatur, in admirabilem Dei
ſcientiam peruenimus. Vnde Dauid Deum al Pſal. 138
loquens canebat: Mirabilis facta eſt ſcientia
tua ex me. Ac ſi diceret: Ex cognitione mei
aſcendi domine in admirabilem ſciētiam tui.
Ideo Deus non ſolum nos mittit ad aliarum
creaturarum conſiderationem, vt quādo ait: Mat. 6.
Conſiderate volatilia cæli, & lilia agri, ſed ad Luc. 12.
conſiderationē noſtri, cùm dicit: Præuaricato Eſa 46.
res redite ad cor. Et cùm nos ad vineā, hoc eſt Mat. 20.
ad nos ipſos ire iubet, vt à cognitione noſtræ
fragilitatis ad cognitionem Dei virtutis aſcen-
damus. Hanc Dei virtutem ſignificat hoc lo-
co ſcriptura per hāc ſpeciē electri aureo colo-
re fulgentis. Eſt etiā altera ratio, cur dei boni
tas electro cōparetur. Vt electrū paleas ad ſe Simile.
attrahit à terra, ſecūq; vnit, & amplectitur, ſic
Dei virtus nos ad ſe allicit à rebus terrenis,
noſq; ſecum retinet & adunat. Quid eſſemus
abſq; diuinę bonitatis fauore, niſi paleę in ter
ra iacētes: Adhęſit pauimēto anima mea, dice Pſa. 118.
bat quidam: ac ſi diceret: Palea erā adhærens
pulueri, humi erā proſtratus, ſcelere oppreſ-
ſus: at tu domine me attraxiſti ad te, & vt pre
tioſum ſuccinū erexiſti, & ad teipſum eleua-
ſti. Fit enim diuino auxilio, vt à terra eleue-
mur & ad cælū erigamur, deoq; adhęrētes ſi-
mus in ipſū trāsformati. Vnde diuus Paulus: 1. Cor. 6.
Qui adhæret, inquit, Deo, vnus ſpiritus eſt.
Et rurſus: Nos verò reuelata facie gloriā do- 2. Cor. 3.
mini ſpeculantes, in eandem imaginem trāſ-
formamur à claritate in claritatem, tanquā à
domini ſpiritu. Et diuus Ioannes: Deus chari- 1. Ioan. 4
tas eſt, & qui manet in charitate in deo manet
& deus in eo. Id quod ſeruator noſter apud Ioan. 15.
eundē Ioannē prædixerat: Qui manet in me,
& ego in eo. Amor vim habet vnitiuā, & vt
ait Dionyſius, transfert amantē in amatū. Et
Auguſtinus ait animam magis eſſe, vbi amat,
quam vbi animat: aſſerit enim veritas ipſa,
ibi eſſe noſtrum cor, vbi eſt theſaurus noſter: Mat. 6.
ac ſi diceret animam noſtrā rei illi adhęrere,
quā ſingulari amore proſequitur, in eāq; trāſ
formari.

formari. Quam ob cauſam dei virtus eſt meritò cum ſuccino comparata.

Et in medio eius. Subauditur ignis: nã in medio nubis ſplendore illuſtratæ erat ignis inuolutus, ſeſe reciprocans, in orbem ipſius nubis reſplendens, ex quo exibat quaſi ſpecies electri, & in medio huius ignis erat animaliũ ſimilitudo. Quidam codices habent: Et in medio eorũ: alij: Et in medio earum. Correctiores tamẽ habent: In medio eius, nimirũ ignis.

Similitudo quatuor animalium. Non erãt reuerà quatuor animalia, ſed res vna habẽs quatuor animaliũ ſimilitudinẽ. Capite decimo, vbi hæc viſio iterum narratur, ait propheta *Infra.10* hæc animalia eſſe cherubim, vt intelligamus hoc eſſe quippiam cœleſte & diuinum, terminos noſtri intellectus excedens. Quid autem ſint cherubim, indicat his verbis Flauius Ioſephus capite octauo libri tertij Antiquitatum. Super tegmẽ arcæ fœderis erant figurationes duæ, quas Hebræi cherubim appellant: ſunt enim animalia volantem habẽtia figuram, quę à nullo hominũ eſt inſpecta: Hæc dixit Moyſes ſe in dei ſede figurata conſpexiſſe. At R. Cimhi in libro Radicum ait cherubim habuiſſe puerorũ figuras, idemq; eſſe cherubim, ac quaſi pueros. Et hanc ait fuiſſe Hebræorũ veterum ſententiã. Dionyſius Areopagita in libro de cæleſti hierarchia nouem ordines angelorum enumerat in tres hierarchias, ſupremam, mediam, & infimam, diſtributorũ. Suprema continet ſeraphim, cherubim, & thronos: media dominationes, principatus, & poteſtates: infima virtutes, archãgelos, & qui angeli proprio vocabulo, quod eſt alioquin omnibus commune, nominantur. Et capite ſeptimo eiuſdẽ libri ait: cherubim multitudinẽ aut infuſionem ſcientiæ ſignificare, ex ipſo enim ſapientiæ fonte exhauriunt, & ſcientiæ fluenta refundũt. Itaque quod capite decimo Ezechiel vocat cherubim, ait hic eſſe quatuor animalium ſimilitudinem, quorum vnumquodque habebat etiam ſimilitudinem quatuor animalium. Similitudo vultus eorũ erat facies hominis, facies leonis, facies bouis, facies aquilæ. Eſt hæc viſio tot difficultatibus implicata, vt Hebræos ab eius explanatione deterruerit. Inter Latinos ſcriptores fuerunt, qui per hæc quatuor animalia quatuor intelligerẽt elemẽta, ex quibus cõſtãt omnia miſta: quatuor enim ſunt nota illa principiorum genera, è quibus magni philoſophi omnia oriri teſtantur. Quidã aũt eſſe quatuor mũdi plagas, orientẽ, occidentem, meridiem, & ſeptentrionẽ. Alij per hæc quatuor animalia quatuor illas virtutes intelligũt, quas theologi cardinales vocant, quarũ prima in perſpicientia veri ſolertiaque verſatur, quam prudentiam appellarunt: ſecunda in tribuendo cuique ſuum, hominumq; ſocietate conſeruãda, quæ dicitur iuſtitia: tertia in animi celſitate fortiter pro æquitate pugnantis, cui nomen fortitudinis tribuerũt, quæ eſt in iraſcibili: quarta in modeſtia, animique perturbationũ ſedatione, & voluptatũ repreſſione, in qua eſt vitæ ornatus, & rerũ modus, quæ temperantia vocatur, quæ eſt in concupiſcibili. Diuus Hieronymus, qui lectione aſſidua, & meditatione diuturna pectus ſuũ Chriſti fecerat bibliothecam, qui non ſolùm cũ Latinis Græca coniunxit, vt par eſſet in vtriuſque orationis facultate, ſed etiam Hebraicarum literarum arcana penetrauit, exiſtimat hæc quatuor animalia quatuor eſſe Euangeliſtas: cuius ſentẽtiam diuus ille Gregorius admirabili ſapientia præditus, omnibusq; virtutũ ornamentis excultus, nõ ſolùm amplectitur, ſed etiã multis verbis amplificat. Per hominẽ intelligunt *Matt.1.* Matthæum à Chriſti humanitate incipientẽ: per leonẽ Marcum, in quo vox leonis in eremo rugientis auditur: Vox clamantis in de- *Mar.1.* ſerto, parate viam Domini: per vitulum, Lu- *Luc.1.* cam à Zacharia ſacerdote ſumẽtem initium: per aquilam Ioannẽ qui altiſſimè volans de diuinitate mirabiliter diſſerit, In principio, *Ioan.1.* inquiens, erat verbum, & verbum erat apud Deũ, & Deus erat verbũ. Hæc eſt eorum ſententia, quæ fuit ab omnibus ferè recepta: & meritò quidem: eſt enim vera, & ſublimis, & tam ſanctis atq; ſapientibus viris digna. Eam ego amplector, vtpotè à magiſtris doctiſſimis aſſertam, qui præſtãtibus ingeniis in vita humana ſtudia diuina coluerũt. Quatuor Euãgeliſtæ ſunt hæc quatuor cæleſtia animalia. Sunt etiam quatuor flumina de paradiſo vo- *Gen.2.* luptatis egredientia, vniuerſum orbem terrarum rigantia: hæc egrediuntur ab vno fonte, hoc eſt à Chriſto, de quo dicitur in Pſalmo: *Pſal.35.* Apud te eſt fons vitę, qui ait per Ieremiam: *Ierem.2.* Me dereliquerũt fontẽ aquę viuę De quo ait *Zach.13* Zacharias: In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ieruſalẽ in ablutionẽ peccatoris & mẽſtruatæ Ex hoc fonte manarunt quatuor illa flumina, de quibus ait diuinus vates: Eleuauerũt flumina Domine, ele- *Pſal.92.* uauerunt flumina vocẽ ſuam. Sunt etiã quatuor elementa mundum ſuſtentantia, quorũ ſupremũ eſt diuus Ioannes, qui ob ſapientiæ altitudinẽ, diuinique amoris feruorem, quo mirabiliter flagrauit, meritò cũ altiſſimo igne cõparatur. Præterea ſunt quatuor illæ literæ nominis Dei ineffabilis tetragrammaton, quia ipſi quatuor nomẽ Dei mũdo notũ fecerũt euãgelia ſcribẽtes, & ſanctiſſimi numinis cognitionẽ per omnes terrarum oras propagantes. Nihilominus tamen poteſt locus hic aliam admittere interpretationem, quam ego pro viribus explanare contendam. Nam & ſi tantam ingenij præſtantiam conſequi non poſſum, voluntate tamen & auiditate proximè accedendi abſque dubio incendor. Ego exiſtimo hunc, quem vidit Ezechiel, ſimilitudinem quatuor animalium habentem, Chriſtum eſſe ſeruatorem noſtrum, verum deũ, & verũ hominẽ, quẽ diuinus noſter vates vidit eſſe venturũ, vt homines à vera Babylonis ca-

ptiuitate, hoc eſt, à peccato liberaret, & ad vé-
ram dignitatem reſtitueret. Poſtquā propheta
præmiſit ventum turbinis flantē ab aquilone,
nubemque magnā, & ignē inflāmatum, per
quæ omnia Babylonicā captiuitatē, omnesq;
calamitatū anguſtias illatas à Babyloniis ſi-
gnificauit, ait ſe vidiſſe Chriſtum venturum,
vt homines ab iis ærumnis eriperet. Quis non
videt Babylonicam illam Hebræorum capti-
uitatē ſub Nabuchodonoſore flagitiorū col-
luuionem, & peccatorum ſeruitutē ſub dæ-
mone in mundi confuſione ſignificare, à qua
nos Chriſtus ſaluator noſter eripuit? Eam ob
cauſam eum redemptorem appellamus. De
Ephef. 1. illo loquēs in epiſtola ad Epheſios diuus Pau
lus ait: In quo habemus redēptionē per ſan-
guinē eius. Et in prima ad Corinthios: Chri-
1.Cor. 1. ſtus factus eſt nobis ſapiētia, & iuſtitia, & ſan
1.Pet. 1. ctificatio, & redemptio. Et diuus Petrus in
prima ſua canonica. Non corruptibilibus au-
ro vel argento redempti eſtis de vana veſtra
cōuerſatione paternę traditionis, ſed pretioſo
ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti, &
incōtaminati. Nec ſolū nos à peccati captiui-
tate redemit, ſed etiam ab igne & nube, hoc
eſt à mundi afflictionibus liberat, ſi ad illū to-
to animo cōfugimus. Sed iā oſtendendū eſſe
arbitror, qua ratione Chriſtus per hęc anima-
lia ſignificetur. Capite decimo, vbi Ezechiel
Inf. 10. hanc repetit viſionē, ait: Et eleuata ſunt che-
rubim, ipſum eſt animal, quod videram iuxta
fluuiū Chobar. Et paulò pòſt: ipſum eſt ani-
mal, quod vidi ſubter deū Iſrael iuxta fluuiū
Chobar. Vbi apertè indicat hęc quatuor ani-
malia eſſe vnū animal. Id quod etiā hoc pri-
mo capite innuit, dicens: Quatuor facies vni.
Habet Chriſtus faciē hominis, quia verus eſt
homo. Id cecinerat diuinus pſaltes de terra
Pſal. 86. Iudææ dicens: Homo natus eſt in ea, & ipſe
fundauit eam altiſſimus. Natus eſt in Iudæa
filius dei, factus homo, vt homines filios dei
efficeret: ideo è cœlo deſcēdit in terrā, vt ho-
Gen. 28. mines è terra in cœlum perduceret. Id ſignifi
cabat ſcala illa, quā in ſomniis aſpexit Iacob,
cœlum & terram attingentem, quia futurū
erat, vt per Chriſti incarnationem per ſcalam
Matt. 8. ſignificatam terrena cum cœleſtibus coniun-
Mar. 2. gerentur. Et quia Chriſtus eſt verus homo,
Luc. 5. ideo ſe totius apud euangeliſtas filiū hominis
Pſal. 8. vocat. De illo loquens Dauid aiebat: Quid
eſt homo, quod memor es eius, aut filius ho-
minis, quia viſitas eum? Minuiſti eum paulo
minus ab angelis, gloria & honore coronaſti
Heb. 2. eum. Quē locum diuus Paulus in epiſtola ad
Hebræos de Chriſto interpretatur. Fieri non
poterat, vt deus pro nobis pateretur, niſi car-
nem induiſſet. Habet faciem leonis, quia eſt
verus rex, mūdi victor: eſt enim leo animaliū
Pſal. 2. rex, fortis & inuictus. Ait nàque Chriſtus in
pſalmo: Ego autem cōſtitutus ſum rex ab eo
ſuper Sion montem ſanctum eius. Quod eſt
intelligendū quatenus ille homo eſt, ſic enim
pater tradidit illi regnum, nam quatenus deus

regnū ſemper obtinuit. Et alio in pſalmo ait Pſal. 73.
regius vates. Deus autē rex noſter ante ſecula
operatus eſt ſalutē in medio terræ. Et Eſaias: Eſa. 33.
Dominus rex noſter ipſe ſaluabit nos. Et Apoc. 5.
Ioannes in Apocalypſi: Vicit leo de tribu Leui. 1
Iuda. Habet faciem vituli, quia vitulus pro
peccato offerebatur, & mactabatur, vt eſt in
primo capite Leuitici literis conſignatum. Et
quia vitulus ille Chriſtum adumbrabat, qui
pro nobis ſpontè mortuus eſt, &, vt ait Eſai-
as, Oblatus eſt, quia ipſe voluit, interpretan- Eſai. 53.
tur nonnulli id, quod ipſe dei filius ait in pſal
mo: In capite libri ſcriptum eſt de me, vt face- Pſal. 39.
rem voluntatem tuam, de principio Leuitici.
Per librū ſacrificiorū intelligunt Leuiticū, &
per eius caput eius principiū, vbi agitur de vi-
tulo, hoc eſt de Chriſto, qui erat pro mūdi pec
catis immolādus. Intelligi aūt verba illa pſal-
mographi de Chriſto teſtatur apoſtolus Pau-
lus in epiſtola ad Hebræos. Hic vitulus non Hebr. 10
ſolū fuit ſacrificiū, ſed etiā ſacerdos ſeipſum
in crucis ara immolās, vt nos patri recōcilia- Gene. 14
ret, & ſcelera noſtra ſuo ſanguine deleret. Hic
eſt verus ille ſacerdos, qui panē & vinū, hoc
eſt ſuum corpus & ſanguinem obtulit iuxta
id, quod eſt ſcriptum in pſalmo: Tu es ſacer- Pſal. 109
dos in æternum ſecundum ordinem Melchi-
ſedech. Quem locum ad Hebræos ſcribens di- Hebr. 7.
uus Paulus, de Chriſto interpretatur. Quem-
admodum Melchiſedech non ſolum regno, Gene. 14
ſed etiā ſacerdotio fungebatur, ſic dominus
Ieſus non ſolū rex eſt, ſed etiam pōtifex. Ille
enim hominibus verū dei cultū aperuit, eiſq;
docuit religionē pietatis pleniſſimam, & per
vniuerſas terrarū oras lōgè lateq; diffudit, eo
rum ſcelera ſacrificio deleuit, ſanguiniſq; ſui
pretioſiſſimi effuſione expiauit. Habet faciē
aquilæ altiſſimè volantis, ſeque in ſublime ſe
rentis, quia virtute ſua ad cœlos aſcendit. Id
mentis oculis præuidens cecinit diuinus pſal- Pſal. 46.
tes: Aſcendit deus in iubilatione, & domi-
nus in voce tubæ. vt declararet cœlitum gau-
dium triumphū ſuo imperatori gratulantiū,
ſummiſque laudibus proſequentium. Et in
alia pſalmo: Aſcēdiſti in altum, cepiſti capti- Pſal. 67.
uitatem, accepiſti dona in hominibus. Quæ
verba apoſtolus in epiſtola ad Epheſios expo
nit de admirabili Chriſti aſcenſione. Et Mi- Ephef. 4.
cheas. Aſcēdet enim, inquit, pandens iter ante Mich. 2.
eos. Id viderunt propriis oculis Chriſti diſci-
puli, vt refert diuus Lucas in actis apoſtolorū. Act. 1.
Et quia nemo per ſe, ſuaque virtute poteſt aſ
cendere in cœlum, præter deū, iuxta id, quod
ipſe ait apud Ioannem: Nemo aſcendit in ce- Ioan. 3.
lum, niſi qui deſcendit de cœlo, & per aquilā
Chriſti in cœlum aſcenſus ſuapte virtute in-
dicatur, dicimus per aquilam eius diuinitatē
ſignificari. Aſpicis igitur hoc animal Chriſtū
eſſe, & per ſimilitudinem quatuor animaliū
indicari eum eſſe verum hominē, & verū re-
gem, & verum ſacerdotem, & verum deum.
Habebat vnumquodque animal quatuor fa-
cies, quia hic homo eſt etiam rex, ſacerdos, &
Deus.

Deus. Hic rex eſt homo, ſecerdos & Deus. Hic
ſacerdos eſt homo, rex, & Deus. Hic Deus eſt
homo, rex & ſacerdos. Mirabilis quippe viſio,
ſed mirabilior eius adimpletio. Intelligi viſio-
nem hanc de Deo indicat Ezechiel in fine ca-
pitis dicens: Hæc viſio ſimilitudinis gloriæ
Domini. Quæ verba ſunt in nonnullis codi-
cibus in principio ſecundi capitis conſignata.
Hæc tam ampla Chriſti myſteria comprehē-
Mat.1. dit paucis verbis diuus Matthæus ſtatim in
principio, & veluti frontiſpicio ſui ſacrati
euangelii, ita dicens: Liber generationis Ieſu
Chriſti, filij Dauid, filij Abrahā. In eo quod
illum filium vocauit Dauidis & Abrahami,
eius humanitatem explicuit: & hæc eſt facies
Exod 29 hominis, quam vidit Ezechiel, Chriſtus idem
Exod. 40 eſt quod vnctus, vngebatur autem rex, & ſa-
1.Reg.10 cerdos, vt eſt in veteri teſtamento multis lo-
1.Reg.15. cis aſſertum, & perpetuis monimentis conſi-
4.Reg.11 gnatum. Aſſerens igitur Matthæus redem-
ptorem noſtrum eſſe Chriſtū, apertè innuit
eum eſſe regem & ſacerdotem. Et hæ ſunt fa
cies leonis & vituli Ezechieli in ſpiritu oſten-
ſæ. In eo autem quòd eū vocat Ieſum, oſten-
dit eum eſſe Deū: Ieſus enim idem eſt quod
Saluator. Ideo dixit angelus Ioſepho: Voca-
Matt. 1. bis nomen eius Ieſum, ipſe enim ſaluū faciet
populum ſuum à peccatis eorum. Saluare à
peccatis nemo poteſt, niſi Deus. Vnde apud
Eſa. 43. Eſaiam volens homini ſuam oſtendere diui-
nitatē: Ego ſum, inquit, ego ſum ipſe, qui de-
leo iniquitates tuas. Et idem propheta homi-
nes alloquens ait: Deus ipſe veniet, & ſalua-
Eſa. 35. bit vos. Et hæc eſt facies aquilæ ab Ezechiele
perſpectæ, Chriſtum ad cælum ſuapte virtu-
te aſcendentem ſignificantis. Intuere animo
quàm paucis verbis noſter euāgeliſta magna
illa, & illuſtria myſteria cōtineat, quę fuerūt
ab Ezechiele longa & difficili oratione ſigni-
ficata. Hæc eſt meo iudicio vera & germana
huius loci explanatio. Sed quia Matthæus
tractat præcipuè de Chriſti humanitate, Mar
cus de eius regno, Lucas de eius ſacerdotio,
& Ioannes de eius diuinitate, ideo hæc viſio
meritò fuit illis à viris, & ſapientia & ſancti-
monia præſtantibus applicata. Poteris per fa-
ciem hominis incarnationem Chriſti intelli-
gere, per faciem vituli paſſionem, per faciem
leonis reſurrectionem, per faciem aquilæ, aſ-
cenſionē. Quæ omnia Dauid his verbis com-
Pſal.8. plexus eſt. Quid eſt homo, quòd memor es
eius, aut filius hominis, quia viſitas eum? Mi-
nuiſti eum paulominùs ab angelis, gloria &
honore coronaſti eum, & cōſtituiſti eum ſu-
per opera manuum tuarū. In verbis, homo,
& filius hominis, oſtēditur incarnatio: in ver-
bis, minuiſti eū, paſſio: in verbis, gloria & ho-
nore, reſurrectio: in verbis, conſtituiſti eum
ſuper opera manuum tuarū, aſcenſio. Poteris
etiam per faciem hominis Chriſti manſuetu-
dinē & miſericordiam intelligere, per faciem
bouis eius labores, per faciem leonis eius iu-
ſtitiam, per faciem aquilæ eius ſapientiam.

Nos verò qui Chriſtiano nomine gloriamur,
nitamur has quatuor facies imitari, & diuinæ
bonitatis effigiem in noſtris moribus & factis
adumbrare, omneſq; noſtras actiones ad Deū
ipſum referre. Simus homines in ratione, hu-
manitate, & manſuetudine: leones in fortitu-
dine, iuſtitia, & rerum aduerſarum tolerātia:
boues in laboribus, in gubernatorum obſe-
quio, & in vtilitate communi quęrēda: aqui-
læ in diuinarum rerum contēplatione, in ve-
ritatis perſpiciētia, & in actionum, in quibus
virtus conſiſtit, celeritate. Ille verè poteſt ho-
mo appellari, qui eo munere fungitur, cuius
colendi efficiendique cauſa illū deus ſui ſan-
ctiſſimi numinis ſimilem creauit, naturámq;
rationis participem illi impertiuit. Quemad-
modum eſt ignis proprium flammā ſurſum
emittere, & terræ in ima ſede, cùm ſit mundi
centrum, conglobari, ſic eſt in natura homi-
nis inſitum Deū colere, eiuſque præcepta cu-
ſtodire. Id intelligēs Salomon in fine eius li-
bri, qui inſcribitur Eccleſiaſtes, hæc verba *Eccl. vit.*
ſcripta reliquit. Deum time, & mandata eius
obſerua: hoc eſt enim omnis homo. Ille po-
teſt meritò nomen leonis vſurpare, qui ſeip-
ſum vincit, appetitum coercet, & aduerſus a-
nimi hoſtes fortiter pugnat. Eſt enim fortitu-
do claua illa Herculi tributa, quem vetuſtas
pro idea poſuit virtutis, qua ipſe monſtra do-
muit, hoc eſt tētationes vicit, & de vitiis triū-
phauit. Debet Chriſtianus fortitudine mu-
niri, eaque ſecum gloriari. Ethan idē eſt quod
fortitudo, & hæc fuit tertia manſio filiorum
Iſraelis ab AEgypto egredientium: magna *Num.33*
eſt enim fortitudo AEgyptum hoc eſt mun-
dum relinquere, & cū tentationibus pugna-
re. Intuere diuum Paulum fortiter pręliantē, *1.Cor.9.*
& has voces emittentem: Sic pugno, nō quaſi
aërem verberās: ſed caſtigo corpus meum, &
in ſeruitutem redigo. Et rurſus: Bonum cer- *2.Tim.4*
tamen certaui, fidem ſeruaui, curſum cōſum
maui. Ille dicetur bos, qui in deo ſeruiēdo, &
in communē vtilitatē cōparando omnē ſuā
curam & cogitationem fixerit, & locauerit.
In Chriſto Ieſu, inquit apoſtolus, ego laboro, *Coloſ. 1.*
certando ſecundum operationem eius. Et
rurſus: In omnibus labora: opus fac euange- *2.Tim.4*
liſtæ. Et ille præterea qui ſeipſum deo offert
in holocauſtum. Qui enim Chriſti ſunt, vt
ait apoſtolus, carnem ſuam crucifixerūt cum *Gal. 5.*
vitiis & concupiſcentiis. Denique ille appel-
labitur aquila, qui in corpore humano vitam
cæleſtē fuerit imitatus, qui ad deum aſpiraue
rit, & in eius contemplatione inſiſtens, fuerit
animo in cælum ſublatus, & mundi dignita-
tes & voluptates, & opes contēpſerit, ad quas
plerique mortales auiditate inflāmati rapiū-
tur. Vide aquilam illam ſe in ſublime confe-
rentem, & clamantem: Conuerſatio noſtra
in cælis eſt: Id cecinerat diuinus vates, & illu *Philip. 3*
ſtriſſimus rex Dauid: Stantes erant pedes no- *Pſal.121*
ſtri in atriis tuis Ieruſalē. Hæc Hieroſolyma,
vbi Dauidis pedes, hoc eſt animi affectus erāt,

Hebr. 12 in epiſtola ad Hebræos dicentem: Soluta ge-
nua erigite, & rectos greſſus facite pedibus
veſtris.

Planta pedũ eorum, quaſi planta pedis vituli.
Pes bouis maturè incedit, & eſt diuiſus, & for-
tis. Huiuſmodi debent eſſe pedes noſtri. Non
ita feſtinemus, vt cõſideratione & deliberatio
nem contemnamus, ſed iuxta id, quod iam tri
tum eſt vetuſtate prouerbium, feſtinemus len
tè Habenda eſt etiam diuiſio & diſcretio in
electione, & firmitudo in opere. vt ratio reti-
neat appetitus, ne modum tranſeuntes, & cõ-
ſilium abiicientes, animum perturbent, eiuſq;
conſtantiam è ſua ſede & ſtatu deiiciant.

Et ſcintillæ quaſi aſpectus æris candentis. Hoc
eſt, Chriſti pedes erant fulgentes inſtar chaly-
bis poliriſſimi, & puri, atque ſcintillantes. Pe-
Eſa. 52. des apoſtolorum appellat Eſaias pulchros, di-
cens: Quàm pulchri ſuper montes pedes an-
nuntiantis & prędicantis pacẽ. Quẽ locum in
Rom 10. epiſtola ad Romanos diuus Paulus de concio-
natoribus euangelicis exponit. At puros &
ſcintillantes non appellat: ſolùm Chriſti pedi-
bus hoc tribuitur: Imò de apoſtolis ait Chri-
Ioan. 13. ſtus apud Ioannem: Qui lotus eſt, non indi-
get, niſi vt pedes lauet, ſed eſt mũdus totus. Et
Petro dixit: Niſi te lauerim, nõ habebis partẽ
mecũ. Ipſe enim, vt verbis eiuſdẽ diui Ioannis
Apoc. 1. in Apocalypſi vtamur, lauit nos à peccatis no
ſtris in ſanguine ſuo. Et qui lauacrum hoc
renuerit, æternã gloriã minimè cõſequetur.
Pedes noſtri affectus noſtri ſunt, quos lauare,
& de quibus calciamẽta ex mortuorũ anima
liũ coriis cõfecta, hoc eſt mortiferas labes ſol-
uere debemus iuxta id, quod in Exodo domi-
Exod. 3. nus in flãma ignis de medio rubi Moyſi præ-
cipiebat, dicens: Ne appropies huc: ſolue cal-
ciamenta de pedibus tuis. Iuſtus erat Moyſes,
& tamen coria pecorum mortuorũ è pedibus
proiicere iubebatur. Amore Chriſti flagrabãt
apoſtoli, propter quẽ omnia reliquerãt, & ni-
hilominus pedes nõ ita puros habebant, quin
tunc lotione indigerent. Multos eſſe fateor,
qui nunc in corporibus humanis vitam cœ-
leſtem quodammodo imitãtur, atque diuinæ
bonitatis effigiem in vita ſua repreſentare vi-
dentur, non tamen ſunt tam inſigni iuſtitia
prędìti, quin labãtur aliquãdo: tanta eſt enim
vis natiuæ labis & corruptelę, vt nõ poſſimus
toto vitæ tẽpore culpa ſaltem veniali vacare.
1. Ioan 1 Si dixerimus, inquit diuus Ioannes, nos pecca-
tum non habere, ipſi nos ſeducimus, & veri-
tas in nobis non eſt. Deus eſt ille, qui eſt ipſa
ſanctitas, cuius pedes vidit Ezechiel inſtar æ-
ris politiſſimi fulgentes, ſummoq; ſplendore
micantes. Illud eſt hoc loco aduertendum, hos
pedes non ligni eſſe, nec lapidis, ſed æris: eſt
enim æs ſonorum metallũ. Vnde ſerpens ille
quem Moyſes extulit in deſerto, Chriſtum in
cruce pendentẽ adumbrans fuit æneus, quia
futurum erat, vt crucis prædicatio per vniuer-
ſum orbẽ ſonaret, iuxta id quod cecinerat re-
Pſal. 18. gius vates: In omnẽ terrã exiuit ſonus eorum,
& in fines orbis terræ verba eorum. Nos etiã
ſtudeamus pedes æneos, hoc eſt affectiones ſo
nantes habere, ex quibus exeant ardentes ſcin-
tillæ, vt deſideria noſtra ſonent verbo, & arde
ant amore diuino: fundantque animal noſtri
pias atque frequentes ad dominum preces, fla-
grentque ſancta rerum cœleſtium cupiditate.

*Manus hominis ſub pẽnis eorũ in quatuor par
tibus.* Senſus eſt. Ad partem animaliũ ad oriẽ
tem ſitã erant quatuor manus humanę, ad eã
quæ erat ad occidẽtem ſimiliter quatuor, to-
tidem ad partẽ auſtralem, totidẽ verò ad ſep-
tentrionalẽ. Itaque ſub qualibet ala erat ma-
nus vna. Cùm autem alæ eſſent ſedecim, toti-
dem erant & manus. Habebant partes hæ re-
ſpectũ ad mũdi ſitum, nõ ad facies animaliũ.
Per alas virtutum habitus intellige, eſt enim
virtus habitus animi iudicio ſuſceptus, in me-
diocritate conſiſtens, ex qua oritur vera illa
gloria, quæ radices agit, atque etiam propaga-
tur. Et quoniam virtutis laus omnis in actio-
ne cõſiſtit, per manus opera intellige, ſine qui
bus fides, vt ait diuus Iacobus, mortua eſt. Fi- Iaco. 2.
des enim, quæ valet apud deũ, ea eſt, vt ait di-
uus Paulus, quæ per charitatẽ operatur. Vnde Gal. 5.
ait diuus Iacobus: Eſtote factores verbi, & nõ Iaco. 1.
auditores tantùm, fallentes voſmetipſos. Vt
enim qui incidit in fluuiũ, ſi nec brachia mo-
uet, nec manus, nec crura, ſtatim obruitur, & Simile.
mortuus in profundum decidit, ſin autẽ natat
eripitur, ſic qui in ſola fidẽ nixus virtutis actio
nes reliquerit, in profundiſſimum barathri
gurgitem mergetur: qui autem manus pedeſ-
que agitauerit, illiſq; remorum loco vſus fue-
rit, & fidei coniunxerit opera charitatis, hic
incolumis exibit in terram, & portum ęternę
ſecuritatis obtinebit. Poteris per alas contem-
plationẽ intelligere, qua anima fertur in ſub-
lime, quando ſeipſam reuocat à corporis ſen-
ſibus, & cogitationem à conſuetudine abdu-
cit. Opus eſt homini conſuetudo recedendi à
ſenſibus exterioribus, & animã in ſeipſo colli-
gendi, vt ſeipſum cognoſcat, & ad rerum diui
narum contemplationem perueniat. Hanc
optabat regius vates, cum has voces profere-
bat: Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, Pſal. 54.
& volabo, & requieſcam? Et meritò quidem,
nam omnium actionum, quæ à virtute dima-
nant, nulla eſt præſtãtior contẽplatione, nulla
ſuauior, nulla diuturnior, & permanentior.
Vt excuſorium ferramentum feriens ſilicem Simile.
excutit ſcintillas, ſic pia rerum diuinarũ me-
ditatio elicit ex duro corde ignem diuini amo
ris. Id ſentiens diuinus pſaltes cõcinebat: Cõ- Pſal. 38.
caluit cor meũ intra me, & in meditatiõe mea
exardeſcet ignis. Anima, quæ fuerit virtuti-
bus prædita, rerumque diuinarum contem-
platione munita alas habebit celerrimas, me-
ritoq; vocabitur auis petens alta, ſe à terræ la-
queis eripiens. Huiuſmodi erat Dauidis anima
dicentis: Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt Pſal. 123
de laqueo venantium. Nos, quibus volandi
data eſt facultas, feramur in Deum, & poſte- Philip. 3.

riora obliuiſcentes, ad priora noſipſos extendentes, atque ad cæleſtia aſpirantes, ad palmã ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu tendamus. Fugiamus procul à falſis mũdi voluptatibus, à peſtiferi ſeculi æſtibus, ne quod docti homines fictis hiſtoriis memoriæ prodiderũt, nimio ſolis calore cera reſoluta Icarios volatus penna relabente deſtituat. Nam qui prudenter volant, ad tutũ pronehuntur, qui verò iuuenilem leuitatem ſequẽtes illicitis cupiditatibus obnoxiã, ſe per mundi æſtus efferunt, pereunt abſque dubio, & refluentibus pẽnis, meritoriique compagẽ reſoluta, perniciem ſibi pariũt, & in profundũ ignominioſè relabuntur. Auis illa cæleſtis Chriſtus Deus noſter, ita ad cælum volauit, vt nos vmbra protegat alarum ſuarũ. In illam omnẽ ſpem noſtram conferre debemus, aientes cũ Dauide: *Pſal. 56.* In vmbra alarũ tuarum ſperabo, donec trãſeat iniquitas. Non enim ſolum eius brachia, & manus cruci affixæ fuerunt inſtar volantiũ alarum extenſæ, ſed eius etiam opera veluti cæleſtis vmbra mundi ſtruẽtis incendia tẽperarunt. Et quoniam ipſe vtramque nos vitam docuit, & eã, quæ in contemplatione, & eam, quæ in actione cõſiſtit, ideo manus illi, & pennæ tribuuntur. Et quia vita contemplationi dedita vitæ negotioſæ antecellit, eam ob cauſam pennæ locum obtinent ſuperiorem, ſub quibus manus hominis collocantur. Hæ manus erant horum animalium, de quibus hic agitur, ſed appellantur manus hominũ, quia habebant cum manibus humanis ſimilitudinem. habere autem hæc animalia manus, in- *Inf. 10.* dicat poſtea Ezechiel capite decimo.

Et facies & pennas per quatuor partes habebant. Vnũquodque animal habebat quatuor facies, vnam antè, alterã retrò, tertiã dextrorſum, quartã ſiniſtrorſum: & eodẽ modo tot alas. Explicat diuinus vates quomodo & facies & alæ eſſent ſitæ, & quo ordine collocatæ.

Iunctaq; erant pennæ eorum alterius ad alterum. In Chriſto omnia, quæ diximus, nempe eſſe Deum & hominem, regẽ & ſacerdotem, erant cohærentia & coniuncta. Poteris hoc de virtutibus interpretari, quæ omnes ſibi mutuò cohærent.

Non reuertebantur, cum incederent. Non reſpiciebant retrò, ſed ibãt perpetuo greſſu, quò cœperãt. Chriſtus enim nunquã amiſit conſtantiam. Apud Ioannẽ cum patre loquens, *Ioan. 17.* Opus, inquit, cõſummaui, quod dediſti mihi, vt faciã. Tu verò ne de gradu firmitudinis deiiciaris, elige potius à loco dimoueri, quàm à virtute, & vitam potius amittere, quàm cõſtantiam. Eſt enim conſtantia animi firmitudo in propoſito perſeuerãs, in hoc à perſeuerantia differens, quòd cõſtantia ſit in propoſito, perſeuerantia in opere, quam Philoſophi appellãt in ratione bene cõſiderata ſtabilem & perpetuã permanſionẽ: ſed pro eodẽ ſæpenumerò accipiuntur. Vide quẽadmodũ diuus Paulus nos ad cõſtantiam adhortetur. Ad Epheſios ſcribens: Ne ſimus, inquit, paruuli fluctuantes, & circũferamur omni vento doctrinæ. *Epheſ. 4.* Ad Corinthios: Vnuſquiſque, ſicut vocauit Deus, ita ambulet. *1. Cor. 7* Rurſus: Sic currite, vt comprehendatis. *1. Cor 9.* Ad Timotheũ: Bonũ certamen certaui, fidem ſeruaui, curſum conſum maui. *2. Tim. 4* Ad Hebræos: In diſciplina perſeuerate. *Heb. 12.* Et Chriſtus Deus noſter apud Mattheũ: *Matt. 10* Qui perſeuerauerit, inquit, vſque ad finẽ, hic ſaluus erit. *Gen. 19.* Volens Deus eripere Lot à Sodomorum interitu & incẽdio, præcepit illi, vt ab impia ciuitate diſcederet, & nõ reſpicere poſt tergum, ſed in montem aſcenderet. Sed reſpiciens eius vxor retrorſum, verſa eſt in ſtatuã ſalis. Hic mons eſt perfecta virtus omnibus numeris abſoluta, quæ altitudine ſua nubes tranſcendit, & cælum attingit: efficit enim, vt homo in terra corpore conſtitutus ſit in cęlo animo collocatus. Id ſentiebat diuus Paulus, cum ad Philippenſes ſcribens conuerſationem ſuam in cælis eſſe teſtaretur. *Philip. 3.* Hunc excelſum virtutis montem vult Deus vt relicto mundo ante oculos proponamus, ad eũ aſcendamus, & in eius aſcenſu cõſtanter perſeueremus. At ſi retro reſpexerimus, mundi vanitates & impietates iterũ cupientes, erimus omnibus virtutũ ornamẽtis ſpoliati, & in ſalis ſtatuã conuerſi. Hæc ſtatua permãſit ad eccleſiæ vſque tẽpora: Et Flauius Ioſephus libro primo Antiquitatũ aſſerit ſe illã vidiſſe. Sed cùm Deus ſtatueret, vt hæc ſtatua vigeret memoria tot ſęculorũ, eámque poſteritas intueretur, quęres fortaſſe, cur eam non ex duro marmore, aut ſilice, aut ex aliqua alia dura et firma materia, ſed ex ſale eſſe voluerit. Reſponſio eſt in promptu. Voluit Deus, vt conſcientias noſtras ſale illo cõdiremus, eiuſq; ſtatuę cauſam memoria repetentes, cuncta deteſtaremur flagitia, vt ita conſtantia muniti nullo modo reſpiceremus retro; ſed ad montis faſtigium & ſummitatẽ feſtinaremus. Inter cauſas quibus Hebræi animi præſtantiã turpi dedecore macularunt, hæc vna extitit, quòd cũ ex Aegypto egreſſi eſſent, ſe in promiſſam terrã per deſertum corporis pedibus conferebant, animi autem affectibus ad Aegyptum reuertebantur; *Exod. 16.* panem cæleſtem, quo eos Deus ſatiabat, contemnebant, ollas autẽ Aegyptias vehemẽter optabãt. Nemo, vt ait apud Lucam *Luc. 9.* ipſa veritas, mittens manũ ad aratrũ, & aſpiciens retro, aptus eſt regno Dei. Hoc volens Deus ſignificare apud noſtrum Ezechielem, præcepit ne homines templum ingreſſi, eo oſtio exirent, quo introieiãt, ſed vltra tenderent, ne terga verterent. *Ezec. 46* Denimq; relinquere viderentur. Iuſti ibunt de virtute in virtutem, *Pſal. 83.* vt ait regius ac diuinus vates, & videbitur Deus deorum in Sion. Et diuus Paulus: *Phil. 3.* Quæ quidem retro ſunt obliuiſcẽs, ad ea verò, quę ſunt priora extendens meipſum, ad deſtinatum perſequor ad brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu. At ſemiẽda eſt incõſtantia noſtra, omniq; lachrymarũ copia deploranda.

Similitudo. ploranda. Vt enim delicata aurificis ſtatera paruo quodã pondere mouetur, vt quolibet grano ſuprapoſito deorſum tendat; ſic nos quacũque re ſiue proſpera ſiue aduerſa perturbamur & fundum petimus, & mutamus propoſitum: modò lætitia efferimur, modò dolore cõprimimur: quos nunc toto ore laudamus, ſtatim de cælo deiicimus, & maledictis laceſſimus: quos modò amore proſequimur, illicò ad exitium & vaſtitatẽ vocamus: nunc virtutẽ amplectimur, in eaque veram amplitudinem collocamus, ſed cõfeſtim eam abiicimus, & contemnimus: obtemperat voluntas effrænato appetitui; corruit conſtantia, & verus ſplendor extinguitur. *Similitudo.* Quemadmodum chamæleon ad ſpeciem rerum, quibus admouetur, mutat colorem, ſic nos quacunque tentatione obiecta mutamus virtutis propoſitum, & quæcũque nefariæ cogitationes nos mouent, & quò volunt, impellunt, vt ita in ſcelere & ignominia volutemur. Et quẽadmodum chamæleon colorem album non recipit, cùm cæteros recipiat, ſic nos ad omnia facilè & frequenter præterquam ad animi candorem mutamur. At qui iuſtitiam coluerit, fuerit que conſtãtia roboratus, etſi violentis rerum aduerſarum ictibus cõcutiatur, tamen nec frangetur, nec vllis ſceleratorũ oppugnationibus debilitabitur. Cùm enim ſit magnitudine conſilij, tolerantia rerũ humanarum, contemptione inanis gloriæ, firmitudine deniq; & conſtãtia vt mœnibus ſeptus, quamuis oppugnetur, non tamen expugnabitur, nec retro reuertetur, ſed ſequetur ſancta animalia, de quibus hic ait noſter Ezechiel: Non reuertebantur, dum incederent.

Sed vnumquodq; ante faciẽ ſuã gradiebatur. Hoc eſt, anteriora petebant, & directè procedebant. Vnumquodque animal quocunque ibat, habebat ante ſe vultum vnum abſq; corporis ſui conuerſione, habebat nãq; quatuor vultus verſus quatuor partes appoſitas. Id volens propheta explicare, adiecit paulò poſt: Vnumquodque eorum cõram facie ſua ambulabat. Poteris hoc ita intelligere, vt gradiantur faciẽ ſuam, & corã facie ſua ambulare, ſit ſeipſum cognoſcere. Hæc eſt magna ſapiẽtia, & ſublimis philoſophia cognoſcere ſeipſum, eſſeque ſibimet præſentem. Impij nõ ſolùm ſe non intelligunt, ſed à ſeipſis abſunt, & immenſo ferè diſtant interuallo. Id intelligens *Eſa. 46.* Eſaias aiebat: Redite præuaricatores ad cor. Redeamus igitur ad noſipſos, ponamus nos ante nos, & coram facie noſtra gradiamur. Videamus & opera noſtra, & nos, & de nobis, ac ſi eſſemus alij, ſententiam feramus. Hoc apophthegma, Cognoſce teipſum, ait Plato fuiſſe quondam in foribus templi Delphici inſcriptum, veluti dignum, quod Deo tribueretur. Sed eſt magnopere aduertẽdum, ne noſtri cognitionẽ eripiat à nobis philautia, quæ ſolet mentis oculos occludere, & intellectum tenebris cooperire. Quæ nunc ita viget, vt exiſtimem de temporibus hiſce noſtris dixiſſe diuum Paulum: Inſtabunt tempora periculoſa, & erunt homines ſeipſos amantes. *2. Tim. 3* Multi nãque ſe non cognoſcunt, quomodo ſe habent, ſed tergo, quo fit, vt ſua nec aſpicientes, nec curãtes, aliena tantùm inquirant, & cùm aliorum ſcelera acutiſſimè cernant, in ſuis prorſus cæcutiant: erga alios ſunt lynces, erga ſeipſos talpæ. Conſignatum eſt literis dixiſſe quendam philoſophum, ſingulos mortales binas habere manticas ſiue peras viatorias, alteram ante pectus, alteram à tergo propendentem, ſed in priorem aliena vitia conijcere, in poſteriorem ſua. Vnde ortum eſt tritũ illud vetuſtate prouerbium: Mantica à tergo: ad quod alludens Perſius ait: Vt nemo in ſeſe tentat deſcẽdere, nemo: ſed præcedenti ſpectatur mantica tergo. Vnde diuus Hieronymus. Illa, inquit, eſt vera inter amicos reprehẽſio, ſi noſtra opera nõ videntes, aliorũ iuxta Perſium manticã conſideramus. In quodam Pſalmo loquẽs Deus cum impio aliorum crimina execrante, ſuaq; non vidẽte, Arguam te, inquit, & ſtatuam cõtra faciem tuam. *Pſal. 49.* Ac ſi diceret: Ego tecum diſceptabo, tua ſcelera tibi oſtendam, & ponam te coram te, vt teipſum planè aſpicias. Non ſe cognoſcit, qui quid in ſe laudat, aut diſſimulat, in alijs execratur, eoſque ſuo nomine flagitioſos appellat. Hic contra Dei legem duobus vtitur ponderibus, altero ſibi, altero alijs, dicente Deo in Leuitico: Statera iuſta, & æqua ſint pondera, iuſtus modius, æquuſq; ſextarius. *Leui. 19.* Et Salomone in Prouerbijs: Pondus & pondus, menſura & mẽſura, vtrũque abominabile eſt apud Deum. *Prou. 20.* Vnde hæc ponderum varietas niſi ex ignoratione noſtri? *Similitudo.* Vt in ſemine cauſa eſt arborũ & ſtirpium, ſic flagitiorum noſtrorum cauſa eſt ignoratio noſtri. In Creta proditum eſt memoriæ, fuiſſe labyrintum quendam à Dædalo factũ; tot viarum ambagibus inflexum, tot curſibus & recurſibus inextricabilem, tot difficultatibus impeditum, vt nemo in illum ingreſſus poſſet ad primum oſtium reuerti: quo efficiebatur, vt omnes illuc introeuntes perirent. Theſeum autem accepto fili gloměre labyrinthũ penetraſſe, & incolumem regreſſum eſſe ope fili, quod manu tenebat, interfectoque Minotauro victorem rediſſe. Hæc poëtæ, qui omnia ſibi licere arbitrabãtur. Ego exiſtimo hoc labyrinto ſignificari mundum, & filo hoc cognitionẽ ſui, quid enim mũdi negotijs implicatius? quid ſuperbiæ, auaritiæ, libidinis, & vanitatis laqueis inenodabilius? Ingreſſi mortales falſas & inexplicabiles huius ſeculi vias, irretiti eius fraudibus, negotijs, blãditijs, & voluptatibus, exitum ignorãt huius labyrinthi, & exiſtimantes irremeabiles eſſe errores, in quibus verſantur, pereunt in mũdo, terras maculas ſibi ipſis inurentes, & Chriſtianæ dignitatis amplitudinem labefactantes. At qui ſecum aſportat filũ cognitionis ſui ipſius, exit è ſeculo, & de occiſo effrænato appetitu victoriam

riam admirabilem reportat, quoniã ſeipſum cognoſcens, & fragilitatẽ ſuam animo perſpiciens non ſe extollit, & inſolentem reddit, non vanitatibus fidit, non ſe vitiis cõtaminat, non in falſa gloria ſpem ponit rerũ ſuarum, quin potius dat operam, vt ipſa virtus eũ trahat ad verum decus. Eam ob cauſam inſtitutum ſuum ad certam honeſtatis regulam dirigit, & officiorum omnium momenta perpendit. Qui huiuſmodi vitæ curſum conficiunt, quaſi glomere lini, hoc eſt, ſui cognitione inueniunt exitum. qui autem ſine eo procedunt, perniciem ſibi machinantur. Agnoſcamus igitur nos ipſos, & expulſis erroribus, atque cupiditatum ardore reſtincto, mundũ cõtemnamus, & ad cælũ aſpiremus. Nõ in præmiis humanis, ſed in Deo noſtro totam ſpei noſtræ anchoram figamus, ad eum tẽdamus, & iuxta id, quod ait Ezechiel, ante faciem noſtram ambulemus.

Similitudo autẽ vultus eorũ. Id eſt, quatuor animalia habebãt ſedecim facies, vnumquodque quatuor, nimirum in frõte faciem hominis, ad dexteram faciem leonis, ad ſiniſtram vituli, à tergo aquilæ cæteris eminentiorem. Nã cùm Chriſtus videretur, id quod ſe prius hominibus obiiciebat, erat eius humanitas, quã ob cauſam erat facies hominis in fronte. Erat facies vituli ad ſiniſtrã, quia ob eius mortem per vitulũ ſignificatã multi fuerũt preſſi dolore: facies verò leonis ad dextram, quia ob eius reditum ad vitam per leonem intellectum multi fuerunt gaudio affecti: per dexteram enim proſperitatẽ intelligimus, quẽadmodum per ſiniſtram aduerſitatem. At facies aquilæ à tergo erat, ſed altior & ſublimior, quia in Chriſto diuinitas in facie aquilæ oſtẽſa, erat in humanitate abſcondita, ſed multò excelſior & illuſtrior, quam ob cauſam inter alias facies eminebat.

Et facies eorum. Hic debet eſſe punctum. Sẽſus eſt. Ita quẽadmodum dixi, erant facies diſpoſitæ & collocatæ, & de iis hactenus.

Et pennæ eorum extẽtæ deſuper. Hoc eſt, tẽdebant in cælum. Intuere quales debeãt eſſe virtutes noſtræ, nimirum ad cælum directæ, non ad terrã. Quæ ſurſum ſunt, quærite, ait apoſto-
Col. 3. lus, non quæ ſuper terrã. Hoc docebat Chri-
Matt. 7. ſtus, quãdo oculos ad cælũ leuabat, quod non
Ioan 6. ſine cauſa euangeliſtæ cõmemorant. Oculus noſter eſt intentio noſtra, quæ debet in deum
Eccle. 2. conferri. Id ſignificauit Salomon dicẽs: Sapiẽtis oculi in capite eius. Caput noſtrum Chriſtus eſt, vt ait apoſtolus, in quẽ debent conuerti oculi noſtri. De iniquis ait pſalmographus:
Col. 1. Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terrã. Et
Pſal. 16 Oſeas: Victimas declinaſtis in profundum.
Oſe. 5. Qui humana laude, inaniq; gloria ductus in virtutum actiones incumbit, eas amittit. Nulla eſt tinea, quæ ita veſtẽ teras, ac inanis gloria virtutem. Sacrificãte Abrahamo ait diuina
Gen. 15. ſcriptura deſcẽdiſſe volucres ſuper cadauera, eamq; illas abegiſſe. Quid aliud eſt Abrahamum volucres abigere, quàm debere virum iuſtum laudes rerum geſtarum fugere, hominumq; rumuſculos declinare? Chriſtus debet eſſe finis, quò mentem & propoſitum dirigamus. Ille enim ait in Canticis: Pone me vt ſi-
gnaculũ ſuper cor tuũ. Ac ſi diceret, Cõſtitue *Can. 8.*
me ſcopum in corde tuo, quò omnia tela tuarum cogitationum, verborum, & operũ dirigantur. At qui ſermonis hominũ inanẽ celebritatem conſequi deſiderant, & in populari temeritate vitiorum plerunque laudatrice gloriam conſtituunt, hi non propter Chriſtum, ſed propter inanem gloriam virtutibus vtuntur, ſeu vt verius loquar, ſcelera ſua nefaria, & teterrimas fraudes fronte honeſtatis occul- *Similitudo.*
tant, fictæq; ſanctimoniæ ſpecie tegunt. Vt organorũ pulſatores, niſi eis vẽtoſos folles quis leuet, nullum penitus ſonitum efficiẽt; ſic vani homines, niſi laudibus efferantur, in virtutũ actionem nullo modo incumbẽt. Quẽad- *Similitudo.*
modum nautæ qui ventorum curſu ferũtur, exiſtentes in portu non ſoluunt abſque venti proſperitate ad voluntatẽ flãtis, & ſæpè longi temporis interuallo expectant ventum, alias nõ nauigaturi, ſic hypocritæ populi plauſum quærũt, hominumque rumuſculos, & inanem fauorem aucupantur, alioquin nulli bono ſtudio operam daturi. Hi non rectè facta, ſed rectè factorum præmia ſequũtur, deũque minimè intuentur. Hos nullo modo imitari debemus, dicente Chriſto apud Matthæũ: Nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes, extermi-
nant enim facies ſuas, vt appareant homini- *Matt. 6.*
bus ieiunantes: amen dico vobis, quia receperũt mercedem ſuam. At regius vates aiebat:
Prouidebam dominũ in conſpectu meo ſem- *Pſal. 15.*
per, quoniam à dextris eſt mihi ne commouear. Ac ſi diceret: Deus mihi ſemper ante oculos obuerſatur: nihil cogito, aut loquor, aut efficio, quin illud ad eum dirigam, illumque adeſſe cogitem. Et meritò quidem, nam ille mihi animi fortitudinem, & conſtantiam tribuit, ne vlli ærumnarum oneri ſuccumbã.
In epiſtola prima ad Corinthios ait diuus Pau *1. Cor. 10*
lus: Siue manducatis, ſiue bibitis, ſiue quid a-
liud facitis, omnia in gloriam dei facite. Vt *Similitudo.*
nemus vmbriferũ, prima fronte amœnũ tãta oblectatione paſcit oculos virentium plantarum varietate & denſitate, vt videatur voluptatis cauſa comparatũ, cùm intus ſit plenũ ſerpentibus venenoſis, lupis rapacibus, aliiſq; feris nocuis & immanibus, ſic hypocrita, cùm foris ſanctus appareat, omnibuſque virtutum ornamentis excultus oblectat oculos videntium: at intus latet ſuperbia, auaritia, inuidia, cæteraque ſcelera indomitarum ferarũ more in cordis ſylua paſſim vagantia. Hypocriſis iuxta Chryſologi deſcriptionẽ eſt ſubtile malum, ſecretum virus, venenũ latens, virtutum fucus, tinea ſanctitatis. Et vt ego exiſtimo illi ſunt teterrimi iudicandi, qui cùm maximè fallunt, tum id agunt, vt virtute præditi eſſe videantur. Illud tamen velim, ubi perſua-

perſuadeas, me inanem gloriam vituperare, non eam quæ ſolida eſt, & virtutum confecta trix, quæ aliis radicibus innititur, quæ eſt honeſtatis præmium, & virtutis ſplendor. Hæc gloria eſt inanis gloriæ contemptrix, ambitionis expultrix, non popularem auram affectat, nō ambit præfecturas, ſed dei gloria delectatur, ad quam abſque dubio refertur. Qui viris magnanimis, ſapientia atq; virtute illuſtribus, qui ſe ad literarum ſtudia excolenda vel ad rempublicā pace aut bello adminiſtrādam contulere, hanc verā ſolidamq; gloriam prohibere voluerit, is mihi videbitur nautis præcipere, vt oneratā nauim vi remorū duntaxat impellant, & in mari nauigent, abſque velis & ventis. Præceptum quidem aſperum

Similitudo. & difficile. Poſſumus igitur verā gloriam ad Dei gloriam relatā appetere, ad quē pēnas & alas noſtras extendere & dirigere debemus.

Et duæ tegebant corpora eorum. Volabant, & corpora cooperiebant. Da operam vt voles virtutibus, ſed teipſum tegas, ne opera tua oſtentes. Laudabiliora ſunt, quæ abſq; venditatione: & ſine populo teſte fiunt: nullū theatrum conſcientia maius eſt. Vera gloria in virtute conſiſtens radices agit, atq; etiam propagatur: ficta omnia inſtar floſculorū decidunt, nec ſimulatū quicquā poteſt diu permanere. Qui pro rebus à ſe benè geſtis, & beneficiorū collatione inanes appetit laudes, non ſe Deo offert, ſed ſua. Cain de fructibus terrę deo munera offerebat, & Abel de primogenitis peco

Gene. 4. rum ſuorum. At reſpexit Deus ad Abel, & ad munera eius, ad Cain autē, & ad munera eius non reſpexit. Cur hoc? niſi quia Cain malè diuidebat, dabat enim Deo aliquid ſuum, ſibi autē ſeipſum. Abel contrà prius ſeipſum Deo offerebat, poſtea ſua: coram muneribus ibat in patina cor ſuum Deo oblatum, non illud ſibi reſeruabat, ſed in holocauſtum ſeipſum totum penitus Deo offerebat. Ideo non ait ſcriptura, reſpexiſſe Dominum ad munera Abel, & ad Abel, ſed reſpexiſſe ad Abel, & poſtea ad munera eius; prius enim reſpicit animum, quàm opus; prius nos, quàm noſtra.

Vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur. Impetu ſpiritus ducuntur iuſti, impetu autem carnis ſcelerati. Impetus ſpiritus animum excitat ad virtutes, impetus carnis ad vitia. Si Dei es, ſpiritū ſequeris, ſi diaboli carnem. Conſidera quo impetu ducaris, & intelliges, cuius ſis ſeruus. Si Deo ſeruieris, fuerisque eius amore inflammatus, gloriam cōſequeris æternam, ſin autem te vitiis contaminaueris, falſisque voluptatibus dederis, erit tibi iter ſecluſum à concilio cœleſtium, & in tenebras æternas relegaberis.

Aſpectus eorum quaſi carbonum ignis ardentium. Flammā diuini amoris ſignificat. Hic eſt ignis ille, in quo fuit immolatus agnus diuinus, qui morte ſua nos immortalitatis fecit eſſe participes. In ara enim crucis ſita in Calua-

Mar. 11 riæ monte: ſe pro nobis holocauſtū cōſtituit, vt nos patri reconciliaret. Ex monte illo, qui *Luc. 19.* erat ſpelunca latronū, fecit locum orationis, cùm illi, qui eum ad interitum vocauerant, ex loco orationis ſpeluncam feciſſent latronum. At ille vſque adeò homines dilexit, tantò erga illos amore flagrauit, vt non dubitauerit etiā pro iis, qui incenſi odio eū occidere conabantur, crucem ſubire, & acerbiſſima ſupplicia tolerare, vt hominum genus è tenebris inextricabilibus ad veritatis ſplendorem adduceret; viamque oſtenderet ad gloriam immortalem conſequendā. Intuere tantā vim amoris, & erga eum, qui te ita dilexit, diuina quadam charitate ita inflammare, vt ſit aſpectus tuus quaſi ignis prunarū ardentiū. Hic eſt ignis rubi, qui ardebat, & non cōburebatur. Hic *Exod. 3.* eſt ignis, in quo Deus præcipiebat ſpicas ſibi *Leui. 2.* oblatas torreri: vult enim opera bona abſque fuco, ab ariſtis inanis gloriæ perpurgata, & virtutum grana ſolida & pura. Nō vult opera frigida, & ariſtis humanarum laudum circundata, ſed amoris diuini igne ſuccenſa, & ad ipſum diuinum numen relata. Hic eſt ignis, quem deus in altari ſemper ardere præ- *Leui. 6.* cipiebat, vt in ara cordis noſtri omnia noſtra deſideria omnemque voluntatem igne charitatis immolaremus. Diuinus hic amor cur- *4. Reg. 2.* rus eſt igneus, quo aſcendit Elias in cælum, qui nos etiam illuc aſportabit. Et quoniam Chriſti euangelium lex eſt amoris, ait diuina ſcriptura in libro Deuteron. appartuiſſe eum de monte Pharam legem igneam dextera te- *Deut. 33* nentem. Pharan idē eſt quod frugiferum, quo ſignificatur Dei eccleſia mons fertilis, mirabiles fructus producens. Et quoniam per dexterā id quod magnifacimus & amore proſequimur, intelligimus, dicitur Deus tenere euangeliū dextrā, & non ſiniſtra. Vnde filius, quē Iacob ex chariſſima Rachaele genuit in ſenectu- *Gene. 35.* te, fuit ab eo appellatus Beniamin, hoc eſt, filius dextræ, quaſi filius dilectus. Et quoniā lex erat ignea, eam ob cauſam apparuerūt Chri- *Act. 2.* ſti diſcipulis diſpertitæ linguæ tanquam ignis & repleti ſunt ſpiritu ſancto. Cùm enim eſſent legem amoris annūciaturi, oportebat eſſe amore repletos, & linguis cœleſtibus munitos, vt charitatis igne flagrarent, & veritatem intrepidè proferrent. De hoc diuinæ charitatis igne ait Chriſtus apud Lucam: Ignem ve- *Luc. 12.* ni mittere in terram, vt quid volo niſi vt accēdatur? Hæc terra cor noſtrum eſt, terrā amās, & in terram conuerſum. Et quemadmodum frigidum hoc & infimum elementum in media eſt mundi ſede cōglobatum, ſic cor humanum eſt in medio corporis conſtitutum. Hoc cor vult deus vt diuina concipiat, quæ illud amore incendāt, & ſtudio immortalitatis inflamment. Illud eſt hoc loco aduertendū cōparari aſpectus animalium prunis ardentibus & lampadibus illuminantibus, quia in nobis prius debet eſſe ardere, & poſtea illuminare: debemus ardere charitatē, & illuminare moribus & exēplo. De hoc ardore loquebatur duo-

illi diſcipuli euntes in caſtellum Emaus, vbi *Luc. 24.* Chriſtus euanuit ex oculis eorū; Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis ſcripturas? Oportebat eos prius ardere, & poſtea illuminare. *Ioan 5.* De Ioanne Baptiſta ait Chriſtus apud Ioannē: ille erat lucerna ardens & lucens. Sed quoniam hæc animalia vnum eſſe animal diximus, per quod Chriſtum intelligimus, poſſumus per ignē & lampadarū ſplendorem eius diuinitatem explanare: ait enim diuus Paulus *Hebr. 12* in Epiſtola ad Hebræos deum noſtrum ignem *Deut. 4.* eſſe conſumentem: & in Deuteronomio alloquens Moyſes Iſraeliticum populum aiebat: Deus tuus ignis conſumens eſt. Ad Hebræos *Heb. 1.* de Chriſti diuinitate ſcribens ait Apoſtolus, eum eſſe ſplendorem gloriæ, & figuram ſubſtantiæ eius: vbi per gloriam intelligit patrem veluti ſolem, per ſplendorem filium coæternum patri, vt explicet eſſe deum de deo, lumē *Simile.* de lumine. Vt ſol nunquam fuit abſque ſplendore, & cum ſplendor procedat à ſole, eſt tamen ſimul cum eo, ſic pater nunquā fuit ſine filio, & cum filius procedat à patre, eſt ſimul cum patre: in trinitate enim nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus, ſed totæ tres perſonæ coæternæ ſibi ſunt, & coæquales. Nō me fugit poſſe etiam hoc animalium ſplēdore ſignificari ſapientiam, quam omnes Chriſtum ſequentes diligere tenētur: monet enim *Sap. 6.* Salomon, vt diligamus lumen ſapientiæ. Et Daniel. Qui docti, inquit, fuerint, fulgebunt quaſi ſplēdor firmamenti. Illud eſt hoc loco aduertendum, viros iuſtos, qui ſe ad Chriſti Ieſu imitationem contulere, prunas eſſe ignis *Similia.* ardentis, & lampades radiantes. Quo fit, vt quemadmodum qui ignem attingit, incendatur, ſic qui viris ſapientia & charitate præſtātibus familiariter vtitur, dei exardeſcat amore, & æternitatis incendatur ſtudio. Et quem*Simile.*admodum prunæ lucē proximè emittunt, lāpades verò ſplendorem longiùs fundunt, ſic qui & virtute & ſapiētia ſunt præditi, & charitate inflammati, nō ſolùm propinquos, ſed etiam longè diſtantes illuſtrāt doctrina, & vitæ ſanctimonia, ne errorum caligine circumfundantur, & in cæcarum tenebrarum obſcuritate verſentur. Quo nihil poteſt eſſe glorioſius, nihil excogitari præſtantius. Huiuſmodi fuerunt Hieronymus, Auguſtinus, Chryſoſtomus, & alij, qui mūdum illuſtrarunt, quorum ſapientiæ & virtutis monimenta ad immortalitatem, & religionem, & memoriam æternam celebrantur.

Hæc erat viſio diſcurrens in medio animalium, ſplendor ignis, & de igne fulgur egrediens. Et animalia ibāt & reuertebantur in ſimilitudinem fulguris coruſcantis. Cumque aſpicerem animalia, apparuit rota vna ſuper terram iuxta animalia, habens quatuor facies. Et aſpectus rotarum, & opus earum quaſi viſio maris: & vna ſimilitudo ipſarum quatuor: & aſpectus earum & opera quaſi ſit rota in medio rotæ. Per quatuor partes earum euntes ibant, & non reuertebantur, cùm ambularent. Statura quoque erat rotis, & altitudo, & horribilis aſpectus: & totum corpus oculis plenum in circuitu ipſarum quatuor. Cumque ambularent animalia, ambulabant pariter & rotæ iuxta ea: & cùm eleuarentur animalia de terra, eleuabantur ſimul & rotæ. Quocunque ibat ſpiritus, illuc eunte ſpiritu & rotæ pariter eleuabantur, ſequentes eum. Spiritus enim vitæ erat in rotis. Cum euntibus ibant, & cum ſtantibus ſtabant, & cum eleuatis à terra, pariter eleuabantur & rotæ ſequētes ea: quia ſpiritus vitæ erat in rotis.

Hæc erat viſio diſcurrēs. Hoc eſt, & de viſione ſplendentis ignis, atq; fulguris ex igne egredientis, quæ inter animalia diſcurrebant, hæc habui, quæ dicerem.

De igne fulgur egrediens. Significat ingentem Chriſti claritatem, & miraculorum ſplendorem. Vel ſic: Ex igne amoris egrediebatur fulgur calamitatis. Ideo Chriſtus ſuos affligit, quia eos amore proſequitur. Hac ratione ductus aiebat in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus: Quem diligit dominus caſtigat, flagellat *Heb. 12.* autem omnem filium, quem recipit. Vt fulgur ferit terram, ſed cælum illuſtrat, ſic afflictio propter deum placatè & moderatè tolerata corpus debilitat, & dolore frangit, mētem *Similitudo.* autem purificat, & clariorem reddit. Quemadmodum in probatica piſcina per aquę motionem & tribulationem operabatur deus ſanitatem, ita per moleſtiarum exagitationem *Ioan. 5.* efficit tranquillitatem, per paupertatem diuitias, per mortem vitam, per dolorē gaudium. Hæc eſt cauſa, cur permittit deus, vt viri iuſti incidant ſæpè in calamitates, & in communibus miſeriis præcipuo quodam angantur dolore: fulgent enim iuſtorum dignitas & amplitudo calamitatibus ipſis, & ſceleratorū hominum iniuria illuſtrantur.

Et animalia ibant, & reuertebantur. Antea dixerat: Nec reuertebantur, cùm ambularent: nunc ait: Et reuertebantur. Hæc, quæ inter ſe prima fronte repugnare videntur, magnopere cohærent: nam prius ſignificatur, vt diximus in opere incœpto firma conſtātia, hic autem poſt opus finitum obedientia. Igitur euntia non reuertebantur, donec munus ſuum perficerent, & functionem ſuam accuratè & per

ſectè

ſectè exercerent: at abſoluto opere reuertebantur ad aliam functionem obeundā parata. Reuerſio inſtar fulguris coruſcantis indicat curſus diligentiam & velocitatem. Vel ſic: Reuertebantur, quia ad quamlibet partē ambulabant. & non reuertebātur, quia vultus nō conuertebāt: cùm enim vnumquodque animal quatuor facies haberet, abſque earū conuerſione mouebantur.

Apparuit rota vna ſuper terram iuxta animalia habens quatuor facies. Hoc eſt, vide quatuor rotas: nam vnumquodque animal habebat ſub ſe rotam vnam. Eſſe quatuor rotas indicat illud, quod paulò pòſt ſequitur: Et vna ſimitudo ipſarū quatuor. Id quod capite vndecimo, vbi hæc eadem viſio iterū narratur, apertè oſtēditur. Sed hæ rotæ ita erāt quatuor vt eſſet vna, quia vna erat earū ſimilitudo, & ita erat vna, vt quatuor eſſe viderētur: id quod de animalibus antea diximus. Inter Chriſtianos etiam tanta debet eſſe concordia, tanta animorum coniunctio, vt vnum habeant animum,

Act. 4. vnam & eandem volūtatem: iuxta id, quod de eccleſia primitiua ait in Actis apoſtolorum diuus Lucas: Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Hæ rotæ erāt in loco minus ſublimi: nec enim erant intra terram, nec accedebāt ad animalium altitudinē. Per has rotas Chriſtum ſequētes viri iuſti ſignificantur: & ideo quatuor ſunt, quia in quatuor mundi partibus iuſti reperiūtur, cùm vera dei cognitio ſit per vniuerſum terrarū orbem longè lateque propagata.

Similia. Quemadmodū rotæ facilè currunt, ita iuſti ad quamcunque virtutis actionem oblatā facilè mouentur. Et vt rota vna tantùm particula terram attingit, cæteris autem ab ea eleuatur, ſic vir iuſtitia & pietate præſtante ſolū corpore habitat in terra, cùm & affectu, & deſiderio feratur in ſublime, & in cælo cogitatione commoretur.

Similitudo. Vt enim in noctis ſerenitate trāſeuntes iuxta profundum fluuium vident in quieto pelago globoſæ lunæ & micantium ſtellarum pulchras imagines, illa autem aſtra, & ſi illic eſſe videātur, ſunt tamē in cælis collocata, ſic viri ſapiētia præſtantes, vitamque ad virtutis libellam dirigentes, licet in huius vitæ fluuio ad interitum tendente exiſtere videantur, ipſi tamen ſpiritu & mente in cælo ſunt fixi atque locati, & vitam cœleſtem imitantes ea contemnunt, quæ flagitioſis eximia & præclara videntur. ad quæ plerique mortales impia auiditate inflammati rapiuntur.

Et aſpectus rotarum, & opus earum quaſi viſio maris: & vna ſimilitudo. Senſus eſt: Hæ rotæ, quod attinet ad colorem & opus earum repræſentabāt mare, quod verò attinet ad modum & diſpoſitionem, ita erant ſimiles, vt viderentur eſſe vna & eadem. Harum rotarum nomine verè Chriſtiani ſignificantur: & ideo vna eſt rota, quia vna eſt catholica eccleſia ex cunctis fidelibus in vnum pulcherrimum corpus à ſpiritu ſancto coagmentata, cuius corporis caput eſt Chriſtus Ieſus, qui ſibi obedientes ad vitam perducet beatam & immortalem. *Epheſ. 4. & 5. Colo. 1.* In hac Romana & vniuerſali eccleſia non ſolùm boni ſunt, ſed etiam mali: eſt enim ſimilis ſagenæ miſſæ in mare, ex omni genere piſcium congregāti. *Matt. 13* Sed quia in hac vita non eſt gratia niſi in hac Chriſti eccleſia, meritò ſancta dicitur, & rotæ Chriſtum ſequenti cōparatur. Eam ob cauſam ait propheta eam ſimilem eſſe mari, quia in eo fuit Pharao cùm ſuis obrutùs & ſubmerſus, *Exod. 14.* Iſraelitæ autem mirabiliter erepti: in baptiſmo enim peccata delentur, & gratia atque virtutes conferuntur. Erat in templo Salomonis mare quoddam fuſile & æneū, vbi abluebantur, qui erant ad ſacrarium ingreſſuri: ita in eccleſia eſt lauacrum, vbi peccatorum ſordes & labes abluuntur, vt cælum ingrediantur. *3. Reg. 7.* Fortaſſe huic mari æneo in colore & opere comparat diuinus vates rotam, quam viderat. Vel eccleſiam mari Oceano ſimilem dicit, ob eius magnitudinem & propagationem.

Quaſi ſit rota in medio rotæ. Quatuor erāt rotæ, ſed ita implicatæ, vt ſphæram quaſi cōſtituerent. Erat currus quatuor rotarum ita diſpoſitarum, vt rota vna ſecaret alterā ad angulos circulares, & alia aliam eodem modo: quemadmodum cùm quatuor circuli ita ſunt inſerti, vt ſeſe interſecent ad angulos rectos ſphærales. Hæc animalia vocantur capite decimo cherubim: vnde in libro Eccleſiaſtici ſunt hæc verba literis mandata: Ezechiel qui vidit *Ecclo. 49.* conſpectum gloriæ, quam oſtendit ei in curru cherubim. Currus erat, & rota in modum crucis per medium rotæ, & ita implicatæ erāt rotæ, vt vnius rotæ ſimilitudinem indicarent. Significat mutuam charitatem, quæ debet eſſe inter Chriſtianos, qui ita debent eſſe ſpiritualibus vinculis cōiuncti, vt crucem potiùs quā voluptatem ſequantur. Fuerunt nonnulli, qui per hunc currum rotarum ipſum cælum intelligendum putarent, quòd rota ſiue ſphæra ab ipſis appelletur. Vt autem hoc probarent, Platonem citarunt ſuæ explanationis teſtem, qui cælum appellauit volucrem currum. Per animalia autem intellexerunt ſigna cæleſtia in zodiaco conſtituta, quæ ſunt Aries, Taurus, & cætera, quorum nomina mathematici finxerunt. At opinionem hanc irridet diuus Ambroſius in libro de Abraham patriarcha: & meritò quidem, quoniam non in veritate theologica, ſed in opinione philoſophica nititur. Nos per currum hunc vnumquemque virum iuſtitia & pietate inſignem iuxta diuinarum literarum morem interpretamur: nam libro quarto Regum Elias currus appellatur, ſimiliter & Eliſæus. *4. Reg. 2. 4 Reg. 13. Pſal. 67.* In pſalmo etiam per currum dei multiplicem quidam electos Dei interpretantur.

Ibant, & non reuertebantur. Oſtendit iuſtorum conſtantiam.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Staturaquoque erat rotis. Id eſt, habebãt rotæ hæ magnitudinem. Poteris per ſtaturã terga intelligere, id enim ſignificat dictio Hebraica. Senſus eſt: Hę rotę tam ingentia habebant terga, tantamque altitudinem, vt horribiles aſpicientibus apparerẽt. Viri nãq; verè Chriſtiani, qui veram dignitatem collocant in virtute, eaque muniti nullo modo expugnãtur, illis metũ incutiunt, qui animam flagitiis deformantes, peſtilentibus voluptatibus ducuntur. Poteris per rotarum terga intelligere in laboribus patientiam, rerumque aduerſarum tolerantiam, per altitudinem verò honorem, & veram nobilitatẽ in virtute conſiſtentem.

Et totum corpus oculis plenum. Rotarũ, corpus erat totum oculorum multitudine ornatum. Si corpus fuerit plenum oculis, ſeruiet animo, ſin autem cæcum fuerit, animũ à virtute detorquebit, & veluti effrænatus equus præcipitabit. Triſmegiſtus in ſeptimo Pymãdri hæc verba literis mãdauit: Oportet veſtẽ, quam circumfers, exuere, indumentum inſcitiæ, prauitatis fundamentum, corruptionis vinculum, velamen opacum, viuã mortem, ſenſitiuum cadauer, ſepulchrum circumuertibile, domeſticũ furem, qui dum blanditur, odit, dum odit, inuidit. Huiuſcemodi eſt, quo circumtegeris vmbraculum inimicum. Hæc ille de cæco corpore, animo oculis priuato: quòd ſi oculis redundat, inſtrumentũ eſt quo homo ſeruit numini ſanctiſſimo. Nihil eſt in corpore pretioſius oculis, nihil præſtãtius quã ob cauſam locum obtinent altiſſimũ, ex quo plurima conſpicientes veluti diligentes ſpeculatores ſuo munere fungũtur. Eſſe rotas oculis circũquaque repletas, indicat debere nos prouidos eſſe & cautos, propter varias hoſtiũ animæ inſidias, & nõ ſolùm præterita in memoriam reuocare, & præſentia cõſpicere, ſed in poſterum quàm lõgiſſimè prouidere. Debemus itaque ſummo ſtudio vigilare, ne in errore verſemur, & diligenter circumſpicere, ne in carnis, mundi, & dæmonis inſidias incidamus. Sobrij eſtote, inquit in epiſtola prima diuus Petrus, & vigilate, quia aduerſarius *1.Pet. 5.* veſter diabolus tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret. Diuus Paulus in prima ad Corinthios: Non dormiamus ſicut cæteri, ſed vigilemus. *1.Cor. 16* Et apud Matthæum Chriſtus Deus noſter: *Mat. 25.* Vigilate, quia neſcitis diem, nec horam. Chriſtianum hominem comparat in Apologetico Gregorius Nazianzenus funambulo. Vt illum, qui per diſtrictos in excelſo funes incedit, oportet diligenter videre, *Simile.* & celeriter animo circumſpicere, ne huc vel illuc declinet, interibit enim, ſi vel aliquantulum, quamuis exiguum deuiauerit, ſic nos oportet oculatos eſſe, & accuratè aſpicere, vbi pedes figamus, ne in profundum præcipitemur: ſi enim pedes affectionum cum deliberato conſenſu in mortifero peccato poſuerimus illud perpetrãtes, ſtatim à gratia excidemus, & in culpæ barathrum præcipites ruemus, & ita ob noſtram cæcitatẽ in promptu erit noſtrum exitium. Quare dãda opera eſt, ne oculos amittamus: amittemus autem eos, ſi nos falſis voluptatibus tradiderimus. Hoc fuit in Samſone adumbratum: non enim Palæſtini illius admirabilis viri oculos eruerunt, *Iudic. 16* niſi poſtquam in Dalilæ ſinu obdormiuit: ſic non te inimici obcæcabunt, niſi fueris voluptate delinitus. Quid voluit allegoricè ſignificare diuina ſcriptura aſſerẽs Nabugodonoſorem oculos Sedechiæ eruiſſe, eumq; captiuum adduxiſſe in Chaldæam, *1.Reg. 11* niſi dæmonẽ eos obcæcare, & in mundi confuſionẽ captiuos adducere, qui ſeſe voluptatibus dedũt & in hominum ſocietate violãda fraudes inexpiabiles concipiunt? Nam dominante libidine nullus eſt temperantiæ locus, nec in cupiditatis regno virtus poteſt conſiſtere. Vbi autem virtus deeſt, ibi non adeſt prudentia, vbi prudentia non eſt, ibi non eſt viſus, ſed miſera mentis obcæcatio, vbi mentis obcæcatio: ibi certus interitus, & exitium luctuoſum. Id intelligens diabolus conatur priuare nos oculis, quod ſignificauit diuina ſcriptura ſub nomine Naas, qui voluit oculos extrahere habitatoribus Iabes. *Exod. 1.* Naas ſonat ſerpentem, qui nobis oculos intellectus tenebris obruere cõtendit. Tanto nos odio proſequitur diabolus ſerpens antiquus, vt virtuti inſidietur, quo poſſit eam ſtatim in principio interficere. Quam ob cauſam multis oculis, multiſque vigiliis opus eſt, vt eius inſidias declinemus. Pharao in partu volebat filios Iſraelis occidere, ne Dei populus propagaretur: diabolus vult bona opera ſtatim interficere, ne creſcant & dilatentur. Hic eſt draco ſeptem capitũ, qui, vt ait in Apocalypſi diuus Ioannes, ſtetit ante mulierem, quæ erat paritura, vt cùm peperiſſet, filium eius deuoraret. *Apoc. 12* At natus puer, fuit à Deo liberatus. Hæc mulier eſt anima Deo deuota, quę cũ bona cogitat, & facienda proponit, concipere dicitur, cùm verò fructum cogitationis bonæ in lucem edidit, atque in virtutis actionem incubuit, tunc peperit. Id inteligens Eſaias, A facie tua, inquit, concepimus, & parturiuimus, & peperimus ſpiritum ſalutis. *Eſa. 26.* Sed adeſt dæmon ſeptem capitum: ad ſeptem mortifera inuitans flagitia, qui deſiderat fructum virtutis interficere. At ſi anima eſt oculis circunſepta, & dæmonis inſidias cauere curat, eripitur honeſtatis fructus, & gratus eſt Deo: ſin autem ſe à dæmone patitur obcæcari, non ſolum eius fructus, ſed ipſa etiam amittitur. Eam ob cauſam ſtudet diabolus noſtræ mentis oculos tenebris circumfundere. Sed Chriſtus Deus noſter, vera illa lux, quæ illuminat omnẽ hominem venientem in hunc mundum, volens cæco à *Ioan. 1.* natiuitate mederi, eius oculos liniuit luto, & ad fontem Siloe miſit lauandum. *Ioan. 9.* Vult Deus, vt ante oculos lutum ſcelerum noſtrorũ habeamus, vt flagitiorum noſtrorum maculas cognoſcentes, accedamus ad ſacramentum

con-

confeſſionis, ad fontem Siloë, cuius aquæ, vt
Eſa. 8. ait Eſaias, currunt cum ſilentio, vt ibi abſolu-
tionem, lumenque gratiæ recipiamus. Væ il-
lis, quorum intellectus eſt caligine coopertus,
de quibus ait Apoſtolus in epiſtola ad Roma-
Rom. 1. nos: Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Et
Epheſ. 4. ad Epheſios: Tenebris obſcuratum habentes
intellectum. Meritò antiqui illi, qui apud gẽ-
tes ſapientes habebãtur, fictis fabulis ſcriptum
reliquerunt, Gerionem Hiſpanorum Regem
tricorporem fuiſſe, & ſex oculis ornatum, &
Ianum vetuſtiſſimum Italię regem geminam
faciem prætuliſſe, & oculis antè & retrò
præterita & futura conſideraſſe. Hoc enim
abſque dubio ad prudentiam, & ſolertiam, &
vigilantiam referebant, quemadmodum etiã
Argum paſtorem totum oculis ſcatere fabu-
labantur. Et iuxta Mineruam draconem acu-
tiſſimi viſus pingebant, ſignificantes opus eſſe
ſumma ſolicitudine vigilare, ne ſapientiam
per Mineruam ſignificatam amitteremus.
Per Mineruam autem non carnis prudẽtiam,
Rom. 8. quam diuus Paulus mortem vocat, ſed ſa-
pientiam cum honeſtate coniunctam intelli-
gebant, quam ob cauſam aſſerebant eam eſ-
ſe virginem, & ex cerebro Iouis prognatam,
ad innuendum non eſſe veram ſapientiã car-
nis inuentum, ſed ex inexhauſto diuinæ ſapiẽ-
tiæ fonte deprompiam. Nos habemus Eze-
chielem diuinum vatem, cuius animum di-
uinus ſpiritus afflauit, qui rotas ait vidiſſe
oculi plenas, vt nos ad perſpicientiam, & vi-
gilantiam, & diuinarum humanarumque re-
rum cõtemplationem excitaret. Eodem mo-
Apoc. 4. do diuus Ioannes in Apocalypſi ait, quatuor
vidiſſe animalia oculis plena antè & retrò, &
paulò poſt aſſerit eſſe intus oculata: nõ enim
exteriora ſolùm, ſed interiora etiam ſunt no-
bis perſpicienda & explorãda. Et vbi hæc om-
nia prouiderimus, iam mentis acie perpurga-
ta, oculos ad cælum eleuemus, & diuina my-
ſteria ſole fulgẽtiora intuentes, atq; animũ ad
æternitatẽ alẽtes, in ipſius Dei contẽplatione
2. Cor. 3. rapiamur, & reuelata facie gloriã domini ſpe-
culantes, in eãdem imaginẽ à claritate in cla-
ritatẽ, tanquã à domini ſpiritu trãſformemur.
*Cùm ambularent animalia, ambulabant pa-
riter, & rota iuxta ea.* Rotæ viri iuſti ſunt,
qui diuinum animal, hoc eſt Chriſtum ſe-
quuntur. Eleuantur à terra, humana cõtem-
nentes: & animum à cogitatione rerũ fragi-
lium & inanium abducentes, atque ad cœtum
mentium beatarum aſpirantes, Chriſtum ſe-
quuntur, vt eo in æterna beatitudine fruan-
tur. Vide quemadmodum Apoſtoli Chri-
Matt. 19 ſtum ſecuti fuerint. Ecce nos, ait quidam
ex illis loco omnium, reliquimus omnia, &
ſecuti ſumus te. Cùm Chriſtus curreret, exul-
Pſal. 18. tauit enim vt gigas ad currendam viam, ne-
ceſſe erat, vt currerent & diſcipuli: at non po-
terant ita expeditè currere, niſi eſſent exone-
rati: eam ob cauſam omnia pro eo reliquer-
runt, ne diuitiarum pondere grauarentur. In
Geneſi, vbi communis editio habet: Erat A- Gen. 13.
brahã diues valde, habet verſio græca: Βαρὺς
σφόδρα, id eſt grauis vehementer. Iſdere Ae-
gypti grauabatur: licet enim diuitiæ leues vi-
deantur, tamen quia Aegyptiæ ſunt, viris ſan-
ctis graues ſunt. Omnia igitur reliquerunt, vt
nudi nudum ſequerentur. Multi nunc ſeque-
rentur etiam Chriſtum, niſi detinerẽtur pro-
prio amore ſui, eſſetque eorum nauis remo-
ra philautiæ impedita. Refert Plinius lib. no-
no & trigeſimo ſecũdo, & Aelianus libr. duo-
decimo, & magni alij authores, eſſe quendam
piſciculum cruſtis tectum nomine remoram,
qui etiam ſi ruant venti, & ſæuiant procellæ,
remoratur magnum nauigium, quod nullæ
anchorę, nulla vincula efficere potuerunt. Vt
igitur remora naui expaſſis velis nauigãti cur
ſum impedit, ſic philautia nos detinet & re-
tardat, ne ſequamur Chriſtum nos ducentem
ad portũ æternæ ſecuritatis. Hoc plorabat iis
flebilibus vocibus Eſaias: Væ genti peccatrici,
populo graui iniquitate, filiis ſceleratis, ſemi-
ni neqũ, dereliquerunt dominum, blaſphe-
mauerũt ſanctũ Iſraël, abalienati ſunt, retror-
ſum. Volẽs Abſolon impius Illuſtr. Dauidis 2. Reg 5.
filius Hieroſolymã expugnare, & optimũ pa-
trẽ expoliare regno, bellũ illi parauit. Et ait S.
ſcriptura omnes toto corde ſecutos fuiſſe Ab-
ſolonẽ. Abſolõ filius ſceleratus eſt noſter de-
prauatus appetitus, in nobis genitus: hic vult
regnare, & longius euagari, nulloque modo à
ratione retineri: qui relinquẽs obedientiam,
bellum aduerſus Hieroſolymam, hoc eſt ad-
uerſus animã conſtituit, & in certamẽ deſcẽ-
dit. Et ferè omnes contempto vero rege, hoc
eſt, deo relicto, Abſolonẽ ſequimur, omnibuſ-
que virtutum ornamentis nudati, in maxima
ignominia verſamur, & clauſis oculis imus ad
mortem. Nonnulli apertè relinquunt Chri-
ſtum, alij malitiam diſſimulantes virtutẽ fin-
gunt, & quò magis Chriſtum ſequi videntur,
eò maiore fuga ab illo alienantur. Vt ſtruthio
camelus ingens auis pennas habet, ſed nõ vo-
lat, nec fertur in ſublime, ſic multi pennis cæ- Similitu-
remoniarum ad cælum extolli vidẽtur, illi au- do.
tem à terra nõ eleuantur. nõ damno cęremo-
nias, quas ſemper bonas, pulchras, & vtiles
duxi, ſed eſſe apud multos virtute deſtitutas,
hoc quidem eſt, quod doleo. Miluus ales ra- Altera ſi-
pacillimus aſcẽdit in altũ & volitãs expandit militudo
alas, ſed in illa altitudine conſtitutus, oculus
habet fixos in terra, videns an poſſit pullum
gallinaceum, aut aliquid ſimile vngulis arri-
pere: aſcendit quidem, ſed non aſpicit cœlũ,
ſed terram. Ita nonnullos videbis ſanctimo-
niam fingentes, qui & ſi contemplatione rerũ
altiſſimarum à terra tolli exiſtimentur, nihil
tamen niſi terram aſpiciunt, vt poſſint gloriã
humanam, aut reditus, aut dignitates, at prin-
cipum fauorem acquirere, & mundi opibus
abũdare. Hi à Deo fugiunt, & terga vertunt:
quam ob cauſam à vero ſole deſtituti, quẽ vi-
debantur quærere, in cæcarum tenebrarũ ca-

ligine verſantur At qui deum ſequũtur, animum à terra longiſſimè efferunt, & ad cœlũ aſpirant, quam ob cauſam ſunt diuinæ gratiæ ſplendore illuſtrati: ipſe enim dominus ait *Ioan. 8.* apud Ioannem: Qui ſequitur me, nõ ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ. Ideo rotæ Chriſtum ſequentes, erant oculorum luminibus ornatæ. Sed eum non ſequemur, niſi nos ipſos reliquerimus: ait namque ipſa *Matt. 16* veritas apud Matthæum: Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Toties nos abnegamus, inquit diuus Hieronymus, quoties priora vitia calcãtes deſinimus eſſe quod fuimus, & incipimus eſſe, quod non fuimus: & *Epheſ. 4.* iuxta id, quod ait apoſtolus, deponentes nos ſecundum priſtinam conuerſationem veterẽ hominem, qui corrumpitur ſecũdùm deſideria carnis, renouamur ſpiritu mentis noſtræ. At nos deo contempto propriæ noſtræ volũtatis impetum ducẽ cõſtituimus. Quò imus? quò tendimus? quem ſequimur? quid facimus? cur perniciem, quam nobis ipſis machinamur, non conſideramus? Cõtemnamus terram, aſpiremus ad cælum, ſequamur Chriſtum Deum noſtrũ: & iuxta apoſtoli doctri- *Heb. 12.* nam, in epiſtola ad Hebræos: Deponẽtes omne pondus, & circumſtans nos peccatum, per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorem fidei, & cõſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contempta. Et iuxta Ezechielis noſtri viſionem, veluti rotæ cæleſtes Chriſtũ imitemur.

Spiritus enim vitæ erat in rotis. Id eſt mouebantur ſpiritu vitæ, quem habebant. Non ait trahi rotas ab impulſu extrinſeco animalis, ſed habere vitam & voluntatem, & moueri ab ſpiritu intrinſeco viuificãte. Iuſti viuunt, & deo adiuuãte voluntariè operãtur: ſunt autẽ rotis ſimiles, quia inſtar currus Chriſtum ve- *1. Cor. 6.* hunt: ait enim diuus Paulus in prima ad Corinthios: Glorificate & portate Deum in corpore veſtro. Poteris per ſpiritũ vitæ ſpiritum *Ioan. 14.* Chriſti intelligere, qui ait, Ego ſum via, veritas, & vita, vt ſit ſenſus: Rotæ ſequebantur Deum, quia eius ſpiritu ducebantur. Et quoniam hæ rotæ erant viuentes, ait diuus Ambroſius libro tertio de virginibus, rotam in medio rotæ eſſe veluti vitam in medio vitæ, quòd ſanctorum ſibi vita non diſſonet, ſed qualis fuerit ſuperioris ætatis, talis ſit & ſequẽtis. Vel quòd in hac vita corporis vitæ voluatur vſus æternæ. Hæc ille. Tunc ſpiritus vitæ, eſt in rota, cùm eſt vita in medio vitæ. & vt paulò anteà dixit, cum eſt rota in medio rotę: tunc eſt vita in vita, cùm eſt gratia in anima: vt enim anima ipſi corpori vitam tribuit, ita gratia animæ. Quod vitam corpori tribuit, eſt anima, quod animę vitã tribuit, eſt gratia: quã ob cauſam ait diuus Auguſtinus gratiã eſſe animam animæ, quod eſt eſſe rotam in medio rotæ, ſeu eſſe ſpiritum vitæ in rota.

Et ſimilitudo ſuper capita animalium firmamenti: quaſi aſpectus cryſtalli horribilis, & extenti ſuper capita eorum deſuper. Sub firmamento autem pennæ eorum rectæ alterius ad alterum. Vnumquodque duabus alis velabat corpus ſuum, & alterum ſimiliter velabatur. Et audiebam ſonum alarum quaſi ſonum aquarum multarum, quaſi ſonum ſublimis Dei, cùm ambularent: quaſi ſonus erat multitudinis, vt ſonus caſtrorum. Cumque ſtarent, demittebantur pennæ eorum. Nam cùm fieret vox ſuper firmamentum, quod erat ſuper caput eorum, ſtabant, & ſubmittebant alas ſuas. Et ſuper firmamentum quod erat imminens capiti eorum, quaſi aſpectus lapidis ſapphiri ſimilitudo throni: & ſuper ſimilitudinem throni ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper. Et vidi quaſi ſpeciem electri, velut aſpectum ignis intrinſecus eius per circuitum, à lumbis eius, & deſuper, & à lumbis eius vſque deorſum vidi quaſi ſpeciem ignis ſplendentis in circuitu: velut aſpectus arcus, cùm fuerit in nube in die pluuiæ. Hic erat aſpectus ſplendoris per gyrum.

Et ſimilitudo. Hoc eſt, ſuper capita animaliũ erat quædam ſimilitudo cæli ſtellati, cuius color erat veluti aſpectus cryſtalli, admirabilis, & eximij ſplendoris. Firmamentum eſt cælum octauum micantibus aſtris diſtinctum, ſub quo ſunt ſeptem orbes cęleſtes ſeptẽ aſtra erratica continentes. Cryſtallus eſt gemma candida, tranſparens, & perlucida, ex aqua confecta, & vehementi gelu contracta. Per cryſtallum voluit deus ſignificare omnia in cælo eſſe pura & ſplendida, atque eſſe cognitionem dei perſpicacẽ, cui nihil eſt occultum, nihil abſconditum. Per hanc firmamenti ſimilitudinem ſignificat gratiæ plenitudinem in Chriſto, de cuius plenitudine, vt ait diuus Ioannes, nos omnes accepimus. *Ioan. 1.* Cæterùm in literis diuinis nomine firmamenti non ſolum octauum cælum, ſed cælum omnes octo globos cæleſtes comprę- *Gen. 1.* hendens ſignificatur. Cùm enim in Geneſi ſcriptum legimus: Fecitque deus firmamentum, &c. per firmamentum, totum corpus cæleſte multis orbibus conſtans intelligitur. Quod cælum, vt ait Theodoretus, quia

ex flu-

ex fluxu aquarum natura conſtitit, & quæ prius liquabilis eſſet natura, effecta eſt ſolidiſſima, eam ob cauſam appellatum eſt firma- *Pſal. 18.* mentum. De eo ait diuinus vates: Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.

Pennæ eorum rectæ alterius ad alterum. Directæ erant eorum alæ, ſibique mutuo cohærebant, & altera alteri correſpondebat. Pennas rectas habebimus, ſi mutuam inter nos habuerimus charitatem. Pennæ noſtræ, inquit diuus Gregorius, iam rectæ non ſunt, ſi ad vtilitatem noſtram ſolummodo reflectuntur: ſed tunc rectæ ſunt, cùm ad vtilitatem proximi referimus, quod habemus. Duæ alæ, quibus ſumus volaturi, ſunt intellectus & affectus. Quemadmodum auis nō vna duntaxat *Similitudo.* ala volat, ſed duabus, ſic non nobis ſat eſt bene intelligere, ſed opus eſt diuino amore inflammari. Seraphim etiam, quos vidit Eſaias *Eſa. 6.* duabus alis volabant. Sed quærendum videtur, quomodo horum animalium alæ extētæ ſint, & rectæ, cum dicat ſtatim Ezechiel vnumquodque eorum corpus ſuum alis ſuis velaſſe? Huic obiectioni facilimè reſpondebis dicens: vnumquodque animal quatuor alas habere, quarum duabus corpus tegit, cùm alias duas erectas ſurſum habeat, ad rectitudinem & charitatem oſtendendam. Sed cur ſe occultant hæc animalia? Nimirum vt nos doceant, vt in alios beneficia conferentes, & in virtutum actiones incumbentes, inanem gloriam vitemus.

Audiebam ſonum alarum. Nimirum quando volatu mouebantur. Tegebant ſe, ſed virtutes ſonabant. Contemne gloriam, ait Chryſoſtomus, & eris glorioſus. Ideo Ezechias *Eſa. 39.* *4. Re. 20.* theſauros amiſit, quia eos Babylonijs oſtendit. Si virtutes oſtentaueris, eas abſque dubio perdes, ſi populi oſtentationem quæſieris, recepiſti mercedem tuam. Poteris per hunc ſonum ſublimem euāgelicam intelligere prædicationem, ſuauem ob bona promiſſa, terribilem ob comminationes.

Quaſi ſonum ſublimis Dei. Id eſt, quaſi ſonū magnum, nam hebraiſmus, quæ magna ſunt Dei ſolet appellare, vt alibi oſtendimus. Vel erat ſonus, qualis Deo conueniebat, iuxtà illud *Pſal. 28.* pſalmographi: Vox domini in virtute, vox Domini in magnificentia. Per ſublimem Deum intelligit Chriſtum, vt ſit ſenſus: Virtutes & miracula magnum ſonum emittebāt, erant enim Chriſti per hoc animal ſignificati. Vel ſic: Voces Chriſti per apoſtolos prolatæ *Pſal. 18.* magnopere ſonabant. Fuerat enim Dauidi prædictum: In omnem terram exiuit ſonus eorum; & in fines orbis terræ verba eorum.

Cumque ſtarent, demittebātur pennæ eorū. Alæ quæ ſurſum erant erectę ad volandū, demittebantur, quando à volatu ceſſabant. Aliquando enim Chriſtus intermittebat conciones, & miracula, & opera viſibilia. Chriſtus eſt verus Deus, oportebat enim, vt pontifex illequius

cæleſtis, qui nos erat expiaturus, Deus eſſet, in cuius figuram pontifex veteris legis lami- *Exod. 28.* nam ferebat in fronte, in qua erat ſcriptum Dei nomen. Sed quoniam Deus quatenus Deus mori non poterat, aſſumpſit humanam naturam, vt quatenus homo moreretur, & quatenus Deus crimina noſtra deleret, & pro nobis ſatisfaceret. Et licet eius corpus carneum eſſet, & humanum, tamen quia erat diuinitati vnitum, effectus habebat diuinitatis. Magnes rapit ad ſe ferrum, deinde ferro illi à ſe rapto ita vim ſuam impertit, vt illud attrahat ad ſe alterum ferrum, & ſuſpēſum teneat; atque vt prius ferrum lapidi, ſic alterum illi priori cohæret. Quod diuus Auguſtinus libro viceſimo primo de Ciuitate Dei aſſerit *Similitudo.* propriis oculis vidiſſe. Vt igitur ferrum magneti vnitum habet magnetis effectum, ita Chriſti corpus à diuinitate aſſumptum, habebat effectus diuinitatis. Vnde ægrotatione laborantibus diuinitus medebatur, & mortuos ad vitam reuocabat. Tangens incredulus *Ioan. 20.* Thomas Chriſti latus fuit fide repletus, exclamans ſtatim: Dominus meus, & Deus meus. Ioannes Damaſcenus vtitur hac ſimilitudine, Vt ferrum ignitum calefacit, & vrit vt ignis, *Similitudo.* ſic Chriſti humanitas à verbo aſſumpta habebat diuinitatis effectus, & miracula ingentia paſſim edebat, quibus diuinam ſuam potentiam declarabat. Et tunc alas erectas habere dicebatur, cùm verò ceſſabat à miraculis, alas demittebat.

Cum fieret vox ſuper firmamentū. Cùm Deus pater ſedens in throno loqueretur, intermittebant animalia ſonitum alarū, vt audiretur Dei vox. Vel ſic. Cùm Deus pater vellet, vt animalia ſonarent, ſonabant, cùm autem vellet, vt tacerent, tacebant. Ad eius nutum ſtabant & volabant animalia. Vox patris erat vox filij, vnaque erat vtriuſque voluntas, vna ſubſtantia, vna diuinitas, æqualis gloria, coæ- *Ioan. 14.* terna maieſtas. Ideo aiebat Chriſtus. Sermonem, quem audiſtis, nō eſt meus, ſed eius, qui miſit me, patris. Erat quidem filij, ſed ita, vt eſſet patris, quaſi diceret: Sermo meus non ex authoritate humana, ſed diuina vim ha- *Ioan. 7.* bet. Eodē modo alibi dicebat: Doctrina mea non eſt mea. Hoc eſt à meipſo non loquor, aut ex proprio corde, ſed ex voluntate patris. Et alibi: Non quæro voluntatem meam, ſed *Ioan. 5.* eius, qui miſit me. Et rurſum: Deſcendi *Ioan. 6.* de cælo, non vt faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius, qui miſit me. Quibus verbis Chriſtus naturam ſuam diuinam non oſtendit imbecillem, ipſe enim eſt, per quem omnia facta ſunt, ſed diuinā ſuam vo- *Ioan. 1.* luntatem eſſe cum patris voluntate vnam & eandem. Nam vt verbis vtar Cyrilli in quintum caput Ioannis, quoniam ex patris ſub- *Ioan. 5.* ſtantia filius eſt, ac omnes genitoris perfectiones naturaliter poſſidens, vnà cum ipſo identitate naturæ continetur. Ideo ſuorum operum virtutem irreprehenſibilitèr ac verè

patri attribui, non quia ipſe minus poſſit hoc faciens, ſed quia vni deitatis actioni vniuerſa ſunt accommodanda. Diuus Auguſtinus verba illa explanans: Non quæro volunta-
Ioan. 5. tem meam, ſed eius, qui miſit me. ita ait: Sanctiſſimæ trinitatis vna eſt voluntas, vna poteſtas, vna maieſtas. Ideo tamen ait filius: Non veni facere voluntatem meam, ſed eius, qui miſit me. quia Chriſtus non eſt de ſe, ſed de patre ſuo eſt, æqualis eſt patri, ſed tamen hic de illo, non ille de iſto. Quod autem habuit, vt homo appareret, de creatura aſſumpſit, quam ipſi formauit.

Quaſi aſpectus ſapphiri ſimilitudo throni. Id eſt, erat ſolij ſimilitudo inſtar lapidis ſapphiri. Eſt autem ſapphirus ſplendida gemma, de qua agit Plinius libro trigeſimo ſeptimo, ca-
Thren. 4. pite nono. Diuus Hieronymus explicans locum illum Threnorum Sapphiro pulchriores, ait eſſe ſapphirum aërij coloris, cuius ſententiam hic ſequitur diuus Gregorius. Vult
Pſal. 88. Deus ſignificare ſui throni puritatem, pulchritudinem & ſplendorem. De hoc throno dictum eſt in pſalmo. Thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo. Soli comparatur, vt eius perpetuitas & claritas ſignificetur. De illo ait
Heb. 4. in epiſtola ad Hebræos apoſtolus. Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt miſericordiam conſequamur, & gratiam inueniamus in auxilio oportuno.

Similitudo quaſi aſpectus hominis. Erat ſuper thronum ſimilitudo Dei inſtar hominis.
Gen. 1. Cùm homo factus ſit ad Dei imaginẽ & ſimilitudinem, æquum erat, vt appareret eius ſimilitudo quaſi aſpectus hominis. Non ſolùm ſecundum animã eſt hæc imago & ſimilitudo, ſed etiam in corpore habet homo quandam proprietatem hoc ipſum indicãtem, eſt enim erecta ſtatura in cælum aſpiciens. Cùm cæteros animantes natura abieciſſet ad paſtum, ſolum hominem erexit, & ad cælum tanquam ad propriæ patriæ conſpectum excitauit. Nec terra pulchra & admirabili plãtarum & fluuiorum varietate ornata, ima ſede ſemper hærens, in quam feruntur omnia nutu ſuo pondera, nec luna, quæ in infimo cælo radiis ſolis incenſa conuertitur, nec ſol quartum obtinens globum æthereum, princeps & moderator luminum reliquorum, nec cætera aſtra micantia radiis, nec orbes ipſi cæleſtes admirabili conuerſione & celeritate concitati, ſed ſolus homo tanquam creatura illis nobilior, fuit ad Dei imaginem & ſimilitudinem procreatus. Et ſi enim Dei imago ſit etiam in angelis ſecundum id, in quo primò conſideratur ratio imaginis, quod eſt intellectualis natura, non tamen in eo eſt quo ad id, in quo altero modo conſideratur: nam non eſt angelus de angelo, vt deus de deo: id quod conuenit homini. Præterea hominis anima eſt tota in toto eius corpore, & tota in qualibet eius parte, quemadmodum deus ſe habet ad mundum: id quod ſpiritibus cæleſtibus, & ab omni concretione mortali ſegregatis conuenire non poteſt. Cùm igitur deus hominem excelſum creauiſſet, eique vim memoriæ, intellectus, & voluntatis impertiſſet, illumque in hoc medio mundi globo, tamquam dominum collocaſſet, voluit in eius ſimilitudine apparere. Sunt etiam qui dicant Deum ſumpſiſſe hominis figuram, quãdo hominem creauit, idque voluiſſe ſignifi- Geneſ. 1.
care ſcripturam, cùm ait fuiſſe hominem ad dei imaginem & ſimilitudinem creatum. Diuus Athanaſius in quæſtionibus veteris teſtamenti ait in hunc modum: Præuidens deus vnigeniti ſui incarnationem, & humanæ naturæ aſſumptionem, cùm ſic illum, qui verus erat deus, fore verum hominem præcognoſceret, atque vnam eandemque ſibi adorationem offerendam intelligeret, ipſi vnigenito filio dixit: Faciamus hominem ad imaginem et ſimilitudinem noſtram. Non cum angelis, nec cum aliis creaturis, ſed cum filio ſuo ſermonem hunc arbitror cõtuliſſe. Hanc ſententiam iiſdem ferè verbis ſequitur Theodoretus. Hic deus, quem hic vidit Ezechiel ſedentem in throno, eſt cæleſtis pater: hoc diuinum animal eſt filius, æqualis patri ſecundum diuinitatem, minor patre ſecundum humanitatem, Spiritus ille, de quo ait diuinus noſter vates: Quocunque ibat ſpiritus, illuc eunte ſpiritu & rotæ pariter eleuabantur, eſt ſpiritus ſanctus à patre filioque procedens. Aſpicis igitur, tres perſonas ſanctiſſimæ trinitatis coæternas ſibi & coæquales, fuiſſe ab Ezechiele mentis oculis perſpectas, & intellexiſſe, non tres deos eſſe, ſed vnum, ait enim in principio ſe dei viſiones vidiſſe, & in principio ſecundi capitis, Hæc, inquit, viſio ſimilitudinis gloriæ domini, vbi pro domino eſt in hebraico Iehouach nomen tetragrammaton, quod ſoli deo conuenire perſpicuum eſt. Quibus in locis vnum deum nominat, cùm tres eſſe perſonas aſſerat, vt diuinæ eſſentiæ vnitatem, & perſonarum diſtinctionem, & ſanctiſſimæ denique trinitatis myſterium ſignificet. Quæ omnia in libris veteris legis, & apud diuinos vates multis in locis continentur. Sed ideo deus legem dedit in caligine, vt eſt in libro
Exodi literis mandatum. quia in ea obſcuræ Exod. 25.
diuina myſteria continebantur: quæ etſi non omnibus erant explicitè nota, illis tamen perſpecta erant, qui Deo adhærentes, eiuſque arcana contemplantes, ſe totos diuinæ voluntati committebant, quibus denique deus ea reuelare volebat. Sed Iudæi ideo trinitatis myſterium in libris ſuis contentum, diuiniſque monimentis teſtatum non credunt, quia ſunt & malitia & perfidia obſtinati. Eamob Matt. 3.
cauſam in ſancto euangelio progenies & ge- & 12. &
nimina viperarum appellantur. Nam vt vi- 23.
peræ matris ſuæ ventrem lacerant, & exedunt Luc. 3.
vt egrediantur, ſic Iudæi matrem ſuam, anti- Similitu
quam legem lacerant, & prophetarum ac do- do.

ctorum ſuorum intellectum & verba, tanquã
ventrem & viſcera corrumpunt, vt à fide egre
diantur, & in perfidia cõfirmentur. Imò ipſos
prophetas ſapientia & charitate præſtantes,
diuina oracula proferentes ad excidium cru-
deliſſimum vocarunt.

*Et vidi quaſi ſpeciem electri, velut aſpectum
ignis intrinſecus eius per circuitum.* Totã hanc
orationem ita vetres: Et vidi veluti figurã ele-
ctri, in medio cuius figuræ videbatur ſplen-
dor tanquam ignis ipſam in orbẽ ambientis.
Per electrum diximus ſuprà Dei bonitatem
ſignificari, per ignem autẽ eius amorem. Vo-
luit Deus ſignificare diuino vati, ſe charitate
incenſum miſſurum eſſe in mundum filium
ſuum, vt aſperrimam diaboli tyrannidẽ euer-
teret, quo iuſti viri, cùm ex corporum vin-
culis euolaſſent, non jam in latebras infero-
rum deſcenderent, ſed gaudio perfuſi, in ſe-
dem illam cæleſtem, & ſplendidiſſimam do-
mum peruolarent. Quid fuit hoc, niſi diuini
ignis, ſummæque charitatis & bonitatis effe-
ctus? Sic Deus dilexit mundum, vt verbis vtar
diuini Ioannis, vt filium ſuum vnigenitũ da-
Ioan. 3. ret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat,
ſed habeat vitam æternam. Vides non ex ope
ribus & meritis noſtris, ſed ex Dei voluntate
proueniſſe, vt ipſe Dei filius humanitatẽ aſ-
ſumpſiſſet, quo mortalitate noſtra indutus,
ſuam nobis impertiret immortalitatem. In
hoc, inquit, diuus Ioannes, apparuit charitas
1. Ioan. 4 Dei in nobis, quoniam filium ſuum vnigeni-
tum miſit Deus in mundum, vt viuamus per
eum. In hoc eſt charitas, non quaſi nos dile-
xerimus Deum, ſed quoniã ipſe prior dilexit
nos. Et diuus Paulus in Epiſtola ad Titum,
Tit. 3. Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris
noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ, quæ fe-
cimus nos, ſed ſecundũ ſuam miſericordiam
ſaluos nos fecit. Habens vir quidam ampul-
Similitudo. lam ſeu phialam plenam aqua odorifera &
pretioſa ſingulis amicis ſuis petentibus im-
pertit ex illa parum quippiam, ſed volens ma
gna vti liberalitate, ſingularémq; amorẽ ſuũ
erga aliquem oſtendere, totum ipſum vas in-
fundit, totámque illi aquam tribuit. Sic Deus
contulit in Abrahamum aliosq; amicos ſuos
beneficia ex cælo, at nobis dedit filiũ ſuum,
infudit cælum ipſum, & omnia bona nobis
donauit: &, vt ait regius Pſaltes: Inclinauit
Pſal. 17. cælos, & deſcendit. Et diuus Paulus in epiſto-
Rom. 8. la ad Romanos: Qui pro nobis omnibus tra-
didit filium ſuum, quomodo non etiam cum
illo omnia nobis donauit? Filius Dei, inquit
Chryſoſtomus, factus eſt filius hominis, vt fi-
lios hominis faceret filios Dei. Elegit autem
paupertatem, vt nos ad diuinas opes quæren-
das & conſequendas excitaret. Scitis, ait di-
2. Cor. 8 uus Paulus: gratiã Domini noſtri Ieſu Chri-
ſti, qui propter vos egenus factus eſt, cùm
eſſet diues, vt vos illius inopia diuites eſſetis.
Tanta fuit eius inopia vt cum natum virgo
Luc. 2. mater in præſepio reclinaret, vt ait diuus Lu-
cas, quia non erat ei locus in diuerſorio. Non
erant illic peripetaſmata picturata, & verſi-
coloris textura ſpectabilia, non pretioſa tape-
tia, non aulæa nobilia, quibus in ſplendido ap
paratu magnatum parietes obtendũtur, quia
non erat in præſepio, qui hæc aſpiceret: nam
oculi immaculatæ virginis Mariæ, & Ioſeph
iuſti erant in puerum Ieſum coniecti: non
erat illic, qui aliud præter Ieſum vellet intue-
ri. Cùm princeps aliquis vrbem quandã pri-
mò ingreditur, ſi eſt veſtibus admirabilibus
ex ſerico & auro confectis indutus, non ad ſe,
ſed ad pretioſa indumenta, quibus admirabi-
litatem facit, oculos hominum rapit. Vo-
lens autem Dei filius, vt ad eum oculos con-
uerteremus, non ad veſtes, nec ad mundi
opes, & magnificos apparatus, nudus ingreſ-
ſus eſt in mundum, naſcens in loco humili &
abiecto, poſitus inter paleas præſepij, vbi in-
fantulus frigore tabeſcens vagiebat, qui erat
cæli & terræ conditor & moderator. Quid
fuit hoc niſi magna vis amoris, & diuinæ bo-
nitatis admirabilis effectus? O charitatem im
menſam, ô ſingularem Dei noſtri miſericor-
diam, ô ſummam ineffabilis pietatis abundã-
tiam. Id volens Ezechiel ſignificare, ait ſe in
Dei throno electri ſpeciem vidiſſe, & in me-
dio eius ignis ſplendorem.

*Et à lumbis eius vſq; deorſum vidi quaſi ſpe-
ciem ignis.* Senſus eſt, vidi Deum quaſi in ho-
minis ſimilitudine, & ab aſpectu lumborum
ſurſum tendentẽ vidi ſpeciem electri, & ſpe-
ciem ignis, qui ignis erat intrinſecus in me-
dio electri, quam ob cauſam nullum foris e-
mittebat ſplendorem: totus ſplendor erat in-
tus. Hoc erat in parte ſuperiore à lumbis vſq;
ad ſummum. At in parte inferiore nimirũ à
lumbis vſque deorſum ſplendebat ignis foris,
& micabat in orbem. Vult ſignificare, Dei
bonitatem, ſapientiam, & charitatẽ, vt in ipſo
ſunt, eſſe res nobis inuiſibiles, & incompre-
henſibiles, ſed per ſuos effectus eſſe nobis vt-
cunque cognitas & exploratas. Quanquam
enim animi noſtri, quamdiu in corporibus
verſantur, longè abſunt à clara diuini numi-
nis cognitione, quòd eorum acies ſit caligine
quadam circumfuſa, Deus autem ſit infinitus
& immenſus, poſſunt tamen ex creatarũ re-
rum conſideratione ad ipſius creatoris cogni-
tionem deuenire: conſiderãtes enim elemen-
torum proprietates, & qualitates, mirabili
quadam diſcordia inter ſe conſentientium,
globos æthereos diuinarum manuum moni-
menta, candorem ſolis & lunæ, aſtra vaga, &
fixa, cæteráſq; creaturas in ſuo genere mira-
biles, hominum vtilitatibus ſeruientes, eum,
qui eas produxit, animo intuemur, & incre-
dibili quadã voluptate admiramur. Creaturę
quatenus creaturæ omnes ſunt bonæ, à Deo
enim nihil malum: nihilominus tamen mala
multa res creatas ſæpenumero ſequuntur in-
ſtar rubiginis æra ſequẽtis. Sed quemadmo- Simile.
dum ferramentorum opifex non induxit ru-

biginem, nec vituperatur, quod eius opera contrahant ex humore nimio ferruginem, ſic Deus opifex cæleſtis non inducit peccatũ, nec poteſt reprehendi, ſi eius creaturæ ſe maculẽt ſceleremque rubigine contaminẽt: ipſe enim eas bonas conſtituit. Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, in quit diuina ſcriptura, & erant valde bona. Libro quartodecimo de Ciuitat. Dei, ait ita diuus Auguſtinus: Bona ſine malis eſſe poſſunt, mala autem ſine bonis eſſe non poſſunt: quia naturæ, in quibus ſunt mala, inquantum naturæ ſunt, vtiq; bonæ ſunt. Sunt enim à Deo, ad cuius cognitionem nos ducunt. Id intelligens diuinus pſaltes concinebat: Quàm magnificatá ſunt opera tua domine, nimis profundæ factæ ſunt cogitationes tuæ Vir inſipiens nõ cognoſcet, & ſtultus nõ intelliget hęc. Et quãuis Deus per ſuos effectus nobis bonitatem, & charitatem, & ſapientiam ſuam oſtendat, nulla tamen in re magis hoc elucet, quàm in generis humani redemptione, quando omnium rerum Dominus & effector Deus noſtræ ſalutis cauſa formam ſerui ſuſcepit, & poſt ſummos labores & acerbiſſimos cruciatus ſe pro nobis in ara crucis hoſtiam conſtituit, vitamque profudit, vt deuicta morte cõſequeremur vitam, pateret que nobis aditus ad Concilium Angelorum, & ad ſedes mentium beatarum ſempiternas. Cùm igitur Deus per effectus ſuos, & maximè per ſuum in mundum aduentum admirabilem, & mortem acerbiſſimam nobis charitatem ſuam erga nos aliaque inuiſibilia oſtẽderet, quæ licet immenſa ſint, & incomprehenſibilia, nobis tamen ex effectibus apparẽt, voluit ſe oſtendere diuino noſtro vati in parte ſuperiore plenum igne non apparente ſo, ris, & in parte inferiore ex ſuis admirabilibus operibus apparente. Qua de re ea poteris videre, quæ copioſè ſupra annotauimus, verba illa explanantes: Et de medio eius quaſi ſpeciem electri.

Velut aſpectum arcus, cùm fuerit in nube. Hic arcus eſt iris, quæ apparet in aëre tẽpore pluuiæ, cùm ſolis radius cauæ nubi immiſſus, repulſa acie in ſolem reſringitur: & propter inæqualitatem nobis exprimit eximiam illam arcus varietatem. Hic arcus celeſtis eſt ſignum miſericordiæ, nam finito diluuio dixit Deus Noë: Arcum meum ponã in nubibus, & erit ſignum fœderis inter me & inter terram. Itaque iris in circuitu throni, in quo erat pater, qui erat miſſurus filium, ſignificat diuinã miſericordiam. Non enim erat venturus Dei filius in mundum, vt rigorem iuſtitiæ exerceret, ſed vt benignitate & clementia vteretur. Ideo ait diuus Ioannes: Non miſit Deus filiũ ſuum in mundum, vt iudicet mũdum, ſed vt ſaluetur mundus per ipſum. Erat autem hic arcus ſplendidus in circuitu, ad oſtendendum eſſe diuinam miſericordiam per vniuerſum orbem terrarum nuntiandam. Id quod ita effectum fuiſſe apertiſſimè cognoſcimus.

Gen. 1. *Pſal. 91.* *Phil. 2.* *Geneſ. 9.* *Ioan. 3.*

Chriſti namque diſcipuli, & alij viri apoſtolici eius ſanctiſſimum nomẽ, ſummamq; erga nos charitatem per cunctas nationes fama celebrarunt, omnes gentium oras peragrãtes, & Chriſtianam religionem veritatis pleniſſimam docentes. Hunc arcum vidit etiam diuus Ioannes, vt ipſe in Apocalypſi teſtatur, vbi poſtquàm dixit vidiſſe Deũ in throno ſedentem, ſubdidit: Et iris erat in circuitu ſedis ſimilis viſionis ſmaragdinæ. Smaragdus eſt inſignis gemma eximiæ viriditatis. Eam ob cauſam eſt iris ſimilis ſmaragdo, quia diuina miſericordia vetuſtatem noſtram in nouitatem & pulchritudinem æternæ viriditatis reformabit. Et quemadmodum iris eſt diuerſorum colorũ varietate ornata, ſic diuinæ miſericordiæ multa ſunt dona, & varia munera. Hunc arcum vidit etiam diuus Ioannes in Chriſti capite nube humanitatis amicti, vt eũ propitiatorem eſſe oſtenderet. Propoſuit eũ Deus, ait Paulus Apoſtolus, propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius. Et diuus Ioannes in ſua prima epiſtola: Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Et quoniam Deus viros virtute præditos, & pietate conſpicuos permittit aliquando in ærumnas incidere, eoſque magnis calamitatum anguſtiis exercet, & per varios caſus plerunque ad vitam ducit beatã & immortalem, monet eos, ne in moleſtiis & tempeſtatibus cadãt animo, ſed in diuina miſericordia totam ſpem collocent & conſtituant, ſintq; perpetua in recta viuẽdi ratione conſtantia muniti: ipſe enim Deus eos nõ derelinquet, quin potius in medio nubis, in medio afflictionis arcũ ſuæ propitiationis oſtendet, & calamitatibus oppreſſos ſua miſericordia ſubleuabit. Per nubem ſignificatur afflictio: eam ob cauſam appellat Ezechiel tempus calamitatis diem nubis, & Ioel, Prope eſt inquit, dies tenebrarum & caliginis, dies nubis & turbinis. Et quemadmodum iris apparet in nube, ſic diuina miſericordia in calamitate. Eis Deus in maioribus procellis, impendentibus periculis ſuccurrit, qui ad eum vera cum fiducia confugiunt, ab eo certiſſimam opem expectantes. Id volens ſignificare diuinus noſter vates, ait vidiſſe iuxta Deum aſpectum arcus, quemadmodum eſt in nube in die pluuiæ.

Apoc. 4. *Apoc. 10* *Rom. 3.* *1. Ioa. 2.* *Inſr. 30.* *Ioel. 2.*

Annotationes ex Hebræo in caput primum.

Facta eſt ſuper eum ibi manus Domini. Pro manu Domini eſt in hebræo יַד־יְהוָה iach iehouah: pro quo ſeptuaginta verterunt χεὶρ κυρίου, hoc eſt manus Domini: quos ſecutus eſt noſter interpres: & rectè quidem, nã dictio iadh apud Hebræos manum ſignificat, quemadmodum chir apud Græcos. Capite vndecimo Numerorum, vbi communis verſio habet: Nunquid manus Domini inualida eſt? pro manu eſt dictio hæc iach. Similiter capite vigeſimo nono primi Paralipomenon:

Num. 11

1. Parra lip 29. menon: Cuncti filij regis Dauidis dederunt manum, & ſubiecti fuerunt Salomoni regi. Vbi dare manū idem eſt, quòd obedientiam promittere. Significat etiam hic hebraiſmus *4.Reg.10* pactum ac fœdus confirmare, vt quarto Regum decimo: Da mihi manum tuam: qui dedit ei manum ſuam. Hoc eodem tropo vtitur diuus Paulus in epiſtola ad Galatas, dicens: *Gal. 2.* Qui videbantur columnæ eſſe, dextras dederunt mihi & Barnabæ, ſocietatis, &c. Nec apud Hebræos ſolùm, ſed etiam apud Latinos mos fuit manus mutuò dare in ſignum fœderis ſeruandi, vt qui mutuo ſeſe amore amplecterentur, dextras inuicem iungerent, eſſetque manuum coniunctio animorum coniunctionis apertiſſimum ſignum. Vnde Marcus Tullius in ſecunda Philippica dextram appellat teſtem fidei ſeu fœderis. Hanc excellentem conſuetudinem intuemur in eccleſia catholica obſeruari, vt quos animorum puritas, & caſta dilectio, & ſpontaneus conſenſus perpetuo matrimonij vinculo cōiungere decernunt, hi dextras inuicem dent coram ſacerdote, perpetuam ſtabilis matrimonij ſocietatem & dignitatem corroborantes. Præterea dare manus apud Hebræos ſignificat aliquando auxilium poſtulare, in quam ſigni- *Thren. 5* ficationem accipitur à Ieremia dicente in quinta lamentatione: Aegypto dedimus manum. Ac ſi dicat: Ereximus manum noſtrā Aegyptiis, vt nos iacentes & debilitatos ſubleuarent, atque occidentibus opem ferrent. Cùm autem dare alicui manum, ſit ab eo opem implorare, extendere deorſum ad aliquem manum erit illi opitulari, & labenti ac inclinato præſidium ferre. manus etiam apud Hebræos ſignificat conſilium: quam ob cauſam locus *2.Reg.14* ille ſecundi Regum: Nunquid manus Ioab tecum eſt? poterat verti: Nunquid conſilio Ioab agis hæc omnia? Vel: Nónne te Ioab in omnibus his cōſilio inſtruxit? Significat præ- *Num. 33* terea poteſtatem & præceptū, vt Numer. 33. Egreſſi ſunt de Aegypto per turmas ſuas in manu Moyſi & Aaron, hoc eſt, ſub Moyſi & Aaronis poteſtate, illis obtemperantes: vel eorum iuſſu & præcepto. Tandem ſignificat vaticinationē: ex quo effectum eſt, vt factam eſſe ſuper aliquem manū Dei ſignificet eum eſſe donum prophetiæ erectum & roboratū. Hoc intelligens Ionathas Chaldæus vertit hūc Ezechielis locum: Manſit ſuper eum ſpiritus prophetiæ. Et Pagninus: Erat ſuper eum ibi prophetia Domini. Sunt qui aſſerant eam ob cauſam accipi manum pro vaticinatione, quia manus ſignificat poteſtatem, vaticinatio autem funditur à Deo cū fortitudine & potentia. Eodem idiomate vtitur etiam Eze- *Inf. 3. 8. 37.* chiel cap. 3. & 8. & 37.

Et de medio eius quaſi ſpecies electri. Pro electro eſt in Hebraico: החשמל hachaxmal: pro quo ſeptuaginta verterunt: ἤλεκτρον, quæ dictio abſque dubio ſuccinum ſignificat. Priſci exiſtimarūt electrum ſiue ſuccinū ſuccum eſſe ex arboribus profluentem, naſcique in inſulis Exoticis, vt Plinius refert. At exploratum eſt memoria noſtra, nihil aliud eſſe quàm quoddam bituminis genus ex ſaxis dimanans, primo liquidum, poſteà verò ob maris frigiditatem in duritiem conuerſum: ex quo fiūt globuli, quibus ſolemus preculas numerare. Eſt aureo colore decoratum, & nonnullis ægritudinibus vtile remedium. Naſcitur in inſula maris Germanici non procul à litore Prutenico: ex cuius inſulæ ſcopulis in maris aquas delabitur, ex quibus à quærentibus colligitur. Eſt etiam quoddā metalli genus electrum appellatum, quod ex auri & argenti commiſtione conficitur. Pagninus in Theſauro linguæ ſanctæ ait dictionem hanc chaxmal eſſe nomen Angeli, vel coloris ſimilis igni: at hic in textu vertit: Color electri, ſequens, & ſeptuaginta, & vulgatem editionem. Paraphraſtes Chaldaicus reliquit idem vocabulum chaxmal, fortaſſe, quia propriam eius ſignificationem animo percipere non potuit.

Et facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor. Dictio, deſuper, nec eſt in hebraico codice, nec in græco apud ſeptuaginta. In editione vulgata inuenitur, ſed in multis codicibus notata obelo, quaſi vacans, aut addita aliunde. Poteſt accipi pro vltimo loco, vt ſit ſenſus: Primo loco erat facies hominis, ſecundo leonis, tertio bouis, vltimo autē aquilæ. Vel ob eam cauſam ponitur hic particula, deſuper, coniuncta aquilæ, quia cùm tres primæ facies denotent humanitatē, regnum, & ſacerdotium, facies verò aquilæ, diuinitatem, illi tantùm conuenit dictio hæc, quoniam diuinitas in infinitum ſuperat humanitatem. Secundùm humanitatem ait Chriſtus: Pater maior me *Ioan. 14.* eſt: ſecundum diuinitatē: Ego & Pater vnum ſumus. In verbo, ſumus, ſignificauit perſona- *Ioan. 8.* rum diſtinctionem, in verbo vnum, ſubſtantiæ vnitatē. Qui hoc referunt ad diuum Ioannem Euangeliſtam, poſſunt dicere, dictionem hanc, deſuper, illi meritò conuenire, quoniam altius cæteris de Chriſti diuinitate locutus eſt, incipientē eum Euangelium, & quæ viderat, mandare literis, vt eſſent perpetuis monumentis conſignata, eum diuinus ſpiritus procul à terra arripuit, & erexit, atque in altum ab omnium penè conſpectu abſtraxit. Ideo ait Ezechiel eum eſſe ſuper alia quatuor animalia conſtitutum. Sed oritur quæſtio, qui fieri poteſt, vt Ioānes ſit ſuper quatuor Euāgeliſtas, ſi ille eſt vnus ex ipſis quatuor? Si diceret ſcriptura eſſe aquilam ſuper tria animalia, nulla eſſet dubitatio: ſed cùm dicat eſſe ſuper quatuor, magnam ingerit difficultatem. At aliè ſpectare ſi voles, & intellectus oculos ad veritatem erigere, videbis abſque dubio, diuum Ioannē non ſolùm ſuper alios eſſe, ſed ſuper ſeipſum, nō enim alios tātùm, ſed ſeipſum etiam ſuperauit: ea enim vidit, ea animo percepit, ea ſcripſit, quæ omnes huma

ni in-

ni ingenij terminos excedunt. Quam ob cau-
ſam ſe ſuper ſeipſum altiùs erexit: & iuxta id
Thre. 3. quod ait in Lamentis Ieremias, leuauit ſe ſu-
per ſe. Et ſi quatuor Euãgeliſtæ ſint quatuor
elementa ſpiritualia mundum ſuſtentantia,
diuus tamen Ioannes velut ignis ſurſum ten-
Ioan. 13. dens altiorem obtinet locum. Hic eſt aquila
cæleſtis obtinens inter omnes aues principa-
tum, quæ nec ictu fulminis læditur, nec ſolis
radium metuit, ſed eius fulgorem poteſt ſe-
cura inconniuentibus oculis aſpicere. Hic eſt,
qui ſuper pectus Domini in cœna recubuit,
cui reuelata ſunt arcana cæleſtia, qui de ipſo
ſacro dominici pectoris fonte Euãgelij fluen-
Ioan. 12. ta potauit. Hic eſt, quem Chriſtus ſummè
diligebat, de quo dicitur in Euangelio: Vidit
Petrus diſcipulum illum, quē diligebat Ieſus.
Explicans Chryſoſtomus locum illum euan-
Ioan. 13. gelij: in finem dilexit eos, ita ait: Chiſtus ni-
hil reliquit eorum, quæ illũ, qui valde amat,
oportet facere. Ac ſi diceret: Proſecutus eſt
Chriſtus diſcipulos ſuos ſumma charitate:
acceſſit amor vſque ad finem, vſque ad ter-
minos amoris dilexit eos. At cùm plus Ioan-
nem diligeret quàm cæteros, videtur conclu-
di, Chiſti amorem erga illum, finē tranſiſſe,
noſtrúmque intellectum ſuperaſſe. Iure igi-
tur per aquilam ſignificatur, quæ erat deſu-
per ipſorum quatuor, quoniam rapiebatur in
cælum, in corpore humano vitã imitans an-
gelicam, & ambroſia cæleſti altiſſimarũ vi-
ſionum animũ ad æternitatem alens, in ad-
mirabilem ſplendorem myſteriorum cæle-
ſtium aquilonis oculos, mentiſq; aciem per-
purgatam intendebat.

Et animalia ibant, & reuertebantur. Pro
ibãt eſt in hebræo ratſo. רצוא à verbo רצה
ratſah, quod ſignificat ire, currere, velle, com-
Pſal. 49. placere, & perficere. Vnde illud pſalmi Si vi-
debas furem, currebas cum eo, poteſt verti: Si
videbas latronem, volebas eſſe cum illo, vel
cõplacebat tibi, ſeu eo oblectabaris. Et illud:
Pſal. 48. Hæc via illorum, ſcandalum ipſis: & poſtea
in ore ſuo complacebũt, poteſt ita transferri.
Hoc eſt illorum inſtitutum, obliuio eſt ipſis:
& poſteri eorum iuxta os ſuum, currēt. Ac ſi
dicat: Impij pecudibus inſipientibus compa-
rantur. Huiuſmodi eſt eorum modus viuen-
di. quia obliuiſcantur finis. Et non ſolùm il-
li obſunt, quòd corrumpũtur, ſed quòd alios
corrumpunt, non ſolùm peccato nocent, ſed
etiam exemplo, nam poſteri eorũ iuxta eo-
rum ſermones current, viam flagitiorum, qua
eorum maiores cucurrerant eligētes. Vel ſic:
Nam eorum filij & nepotes, ſcelera. quæ pa-
Iob. 14. rentes dictauerint, perficiēt. Illud etiam Iob:
Donec optata veniat ſicut mercenarij dies
eius. ita poteſt latinitati reddi. Donec perfi-
ciant ſicut mercenarius diem ſuum Sunt qui
dicant dictionem hanc ratſo, qua hic vtitur
Pſal. 67. Ezechiel, eſſe à verbo ruts, quod ſignificat
currere, & præuenire. Vnde illud pſalmi Ae-
thiopia præueniet manus eius Deo, poterat
verti in hunc modum: Aethiopes current ad
expandendas manus ſuas ad Deum. Solent
enim, qui preces fundunt, manus ad cælũ eri-
gere. Volebat ſignificare diuinus vates fore,
vt tempore Meſſiæ etiam Aethiopes agreſtes
& inculti currerent ad eccleſiam, Chriſtum
adoraturi. Id quod eueniſſe apertiſſime co-
gnoſcimus. Ita hunc locum explanat Iona-
thas Chaldæus. At R. Dauid doctus inter He-
bræos ita locum hunc interpretatur: Congre-
gatio Aethiopiæ currere faciet manus ſuas
cum muneribus Deo offerendis. Ac ſi dicat:
Tanta erit Aethiopum lætitia myſterium hu
manæ redemptionis agnoſcentiũ, tam prom
pta voluntate ſe Deo deuouebunt, vt ad il-
lum non ſolùm pedibus currant, ſed mani-
bus, quibus munera Deo oblaturi aſportabũt.
Sed licet nonnulli exiſtiment, verbum hoc,
quo hoc loco vtitur Ezechiel, eſſe ruts; do-
ctiores tamen aſſerunt eſſe verbum ratſah, vt
anteà diximus. Et quoniam verbum hoc, vt
oſtendimus, perficere ſignificat, poteſt locus
hic Ezechielis ita conuerti: Et animalia perfi-
ciebant. & reuertebantur. Ac ſi dicat: Ibant
animalia conſtanter, nec reuertebantur niſi
impleto opere: cùm autē munus ſuum perfi-
cerent, redibant ad functionē aliam obeun-
dam. Conſidera meam hanc verſionē, & for-
taſſe non tibi diſplicebit.

*Et aſpectus rotarum & opus earũ, quaſi vi-
ſio maris.* Pro mari eſt in hebraico תרשיש
tarſis, pro quo ſeptuaginta habent θαρσις
tharſis. Sed tunc oritur quæſtio, quid ſit
tharſis. Pagninus in Theſauro ait eſſe lapi-
dem pretioſum, cuius color declinat ad co-
lorem hyacinthi. Capite 28. Exodi, vbi agi- Exod. 28.
tur de quatuor ordinibus lapidum pretioſo-
rum, quibus erat ornandum rationale ſa-
cerdotis, in quarto ordine eſt hæc eadem di-
ctio, pro qua loco illo ſeptuaginta verterunt
χρυσόλιθος, & noſter interpres chryſolithus.
Eſt autem chryſolithus gemma aureo nitore
tranſlucens, dicta à chryſos græcè, quæ dictio
aurum ſignificat, & lithos, lapis quaſi lapis
aureus. R. Dauid in commentariis explicãs
hunc Ezechielis locum, ait etiam dictionem Dani. 10
tharſis gemmã quandam ſignificare. Aquila
etiam capite decimo Danielis pro tharſis chry
ſolithum vertit, quem ibi ſecutus eſt noſter
interpres. Significat præterea ciuitatem quan-
dam, ex qua afferebantur Salomoni dentes
elephantorum, paui, aurum, argentũ, & aliæ
diuitiæ, vt tertio Regum, & ſecundo Parali- 3. Reg. 10
pomenon literæ diuinæ conteſtantur. Hanc 2. Par. 9.
ciuitatem, vbi claſſis parabatur, ait Ioſephus
eſſe Tharſum Ciliciæ metropolim, quē non-
nulli ſequuntur. Alij exiſtimãt eam eſſe, quæ
hodie appellatur Suez, ſita in littore maris
Rubri, vbi claſſis Turcica etiam præparatur.
Ophir autem, vnde hæc deducebantur ad il- 3. Reg. 10.
lam ciuitatem, aiunt eſſe Sophalam, etiam ſi 3. Re. 20.
nonnulli Malacham eſſe contendant. Quæ
duæ inſignes ac celebres ciuitates fuerũt à Lu

cto Luſitanorũ rege poſſidetur. Diuus Hiero-
nymus in libro de locis hebraicis ait Carthagi
nẽ etiã appellatã fuiſſe Tharſim: Et capite. 23
Eſa 23. Eſaiæ, vbi nos habemus: Vlulate naues maris,
pro mari eſt in Hebraico Tharſis, pro quo ſep-
Sup. 38. tuaginta verterunt Carthaginem. Capite quo-
que 38. Ezechielis, vbi communis editio ha-
bet: Negotiatores Tharſis, habent ſeptua-
ginta: mercatores Carthaginenſes. Sed &
Hieronymus & docti inter Hebræos exiſti-
mant dictionem hanc Tharſis mare ſæpenu-
mero ſignificare, quemadmodum illic apud
Eſaiam, & hic apud Ezechielem, & multis
aliis in locis. Et ita intelligunt nonnulli id,
Pſal. 47. quod ſcriptum legimus in pſalmo: In ſpiritu
vehemente conteres naues Tharſis. Ac ſi di-
cat: Impetu procellæ poteris tu Domine om-
nia maris nauigia obruere, et diſſipare. Et capi-
Eſa. 2. te ſecũdo Eſaiæ, vbi cõmunis verſio habet: Et
ſuper omnes naues Tharſis, habẽt ſeptuagin-
ta: Et ſuper omne nauigiũ maris. Cũ igitur vo
cabulũ hoc æquiuocũ ſit, in eã ſignificationẽ
ſumitur, quæ propriùs literæ conuenire vide-
tur. Ex quo effectum eſt, vt pro viſione Thar-
ſis hoc Ezechielis loco latinus interpres viſio-
nẽ maris interpretaretur. Sed capite decimo,
vbi hæc eadem viſio repetitur, eſt ita: Species
autem rotarũ erãt quaſi viſio lapidis chryſoli
thi, vbi pro chryſolitho eſt in Hebraico hæc ea
Infr. 10. dem dictio Tharſis. Quamobrem rectiſſimè
poterat verti hic locus: Et aſpectus rotarũ &
opus earum quaſi viſio chryſolithi. Nihilomi-
nus tamen non eſt improbanda communis
verſio, quæ pro chryſolitho habet mare, cum
eadem dictio vtrunque ſignificet: & mare ſo-
lis radiis repercuſſum colorem chryſolithi re-
præſentet. Vnde ſi profundè intuearis, idẽ eſt
colorem habere chryſolithi, & maris fulgenti-
bus ſolis radiis percuſſi, cum illud reuerbera-
tus fulgor ſplendidum quodammodo reddit,
quemadmodum hoc loco accipitur.

Et totum corpus oculis plenũ. In hebraico eſt:
וגבהם מלאת עינים ve gabbothãme
leoth enaim. Prima dictio eſt gab, quæ ſignifi-
cat excelſum, dorſum, altitudinẽ, corpus. Quę
ferè omnia à prima ſignificatione deducũtur.
Ideo poterat verti. Et dorſa earũ plena oculis.
Et ita habẽt ſeptuaginta: καὶ οἱ νῶτοι. hoc eſt &
dorſa ſiue terga. Per totas populũ fidelium in
telligimus, per eius dorſa, & partes excelſas &
4. Reg. 2 eminentes, principes & præſules, qui ſuper ſe
pondera portare debẽt. Id intelligens Eliſæus
Eliam vocabat currum Iſraelis, & aurigam
eius. Auriga eſt, qui ducit, & viam oſtendit,
currus verò, qui ſupra ſe pondera ſuſcipit, illa
efficiens, quæ aliis præcipit facienda. Debet
Chriſtianus princeps & præſul aperire quid
ſit de ſanctiſſimo numine ſentiẽdum, quæ ſit
vera ſanctimonia, quæ pura & pia religio,
quid in vita ſequendũ, quid fugiendũ, iuxta ec-
cleſiæ catholicæ documẽta, ne ſubditi in erro-
rum tenebris verſentur, ſed ad virtutem exci-
tentur, & ad labores pro Chriſto ſubeundos
moueantur. Hoc quidem eſt aurigæ officiũ
& præſulis Chriſtiani munus. Sed nõ ſat eſſe
putãdum eſt, quòd errantibus viam indicarit
& recta ſuaſerit, niſi ipſe portauerit pondera,
quæ aliis portanda monuerit: & hoc quidem
eſt, currum eſſe põdera ſuſtinentem. Inuenies
præſulem, qui currus vocari poteſt, ſed non
auriga, alium, qui nomine aurigæ gaudet, ſed
currus appellari non valet, alium, qui nec cur-
rus nec aurigæ nomen meretur, alium qui
vtroque dignus eſt. Hic eſt dorſum populi
oculis plenum, omnibus conſulens, omnia
circunſpiciens, ſemper immortalitatis amore
flagrans, cuius laudes dignæ ſunt, quæ cele-
brentur omnium penè gentium literis & lin-
guis, de quibus nulla vnquam ætas cõticeſcat.
Talis eſt, qui Dei ſcientiam habet, & iuxta illã
operatur. Hoc intuens Salomon aiebat: Mitte *Sap. 9.*
Domine ſapientiam de cælis ſanctis tuis, & à
ſede magnitudinis tuę, vt mecum ſit, & mecũ
laboret. Non ſat eſſe exiſtimabat alios excita-
re ad laborem, niſi ipſe etiam laboraret. Non
ſolùm habebat in optatis, vt ſapientia cum eo
eſſet, ſed vt cũ eo laboraret. Hebręorũ magna-
tes in murorũ inſtauratione vna manu facie-
bant opus, altera tenebãt gladium, vt in libro
Nehemiæ ſcriptum legimus. Gladius acutus, *Nehẽ. 4.*
vt ait in epiſtola ad Epheſios diuus Paulus,
eſt verbum Dei. Hic eſt gladius, quem de ore *Epheſ. 6.*
Chriſti procedentem vidit in Apocalypſi di-
uus Ioannes. Quid eſt principem altera ma- *Apoc 1.*
nu tenere gladium, altera in opus incumbere, *& 19.*
niſi debere eum, qui inter alios obtinet prin-
cipatum, non ſolùm docere, ſed id, quod do-
cet efficere. Hic eſt verè præſul, qui & verbo
& opere omnibus conſulit, qui omnia proui-
det, tanquam ex aliqua ſpecula futura proſpi-
ciens. Hunc appellat Deus per Ezechielẽ ſpe- *Infra. 3.*
culatorem, qui, cùm ſit in loco eminentiore
conſtitutus, debet eſſe ſolicitudine affectus,
& in illam curam & cogitationem ſemper in-
cũbere, quæ illi ſummã afferat dignitatẽ. Hoc
ſuo modo complectens animo Latinus poeta
volenſque AEneam ſuũ laudibus efferre, ait
illũ ſemper ſecum habuiſſe Achatem comitẽ
indiuulſum. Dicitur autem Achates à verbo
Græco acheos, quod curam ſignificat, innuẽs
debere principem in perpetua cura verſari, &
dorſum eſſe, quod populi onera ſuſtineat. Si
hæc cura & ſolicitudo ſeculi principibus con-
uenit, quantò magis paſtori eccleſiaſtico, qui
debet animam ſuam ponere pro ouibus ſuis,
illumque imitari, qui ait: Ego ſum paſtor bo- *Ioan. 10.*
nus, qui pro omnium ſalute ſanguinem ſuum
fundere non dubitauit?

Spiritus enim vitæ erat in rotis. In Hebræo
pro ſpiritu vitæ eſt רוח החיה ruach hacha-
iah. hoc eſt, ſpiritus animalis, ſeu. vt vertit no-
ſter interpres Spiritus vitæ. chaiah enim viue-
te ſignificat: vnde dictio hæc, qua hic vtitur E-
zechiel, et animal ſignificat, et vitã. Pro anima-
li eſt in pſal. 67. Animalia tua habitabunt in *Pſal. 67.*
ea. pro vita in Pſalmo. 142. Humiliauit in ter- *Pſa. 142*

ra vitam meam. Sunt qui aſſerãt hoc in loco Ezechielis accipi pro animali. Et tunc eſt ſenſus: Spiritus huius animalis, hoc eſt Chriſti, erat in fidelibus nomine rotarum ſignificatis. Vnde colliges hoc animal vnũ eſſe, per quod Chriſtum ſignificari ſuprà oſtendimus. Huic interpretationi fauet Pagninus vertens: Voluntas animalis erat in rotis. Non dicit, animalium, ſed animalis, Chriſti myſteria repreſentantis. Beatus ille, qui propria voluntate auulſa, in corde ſuo Dei inſerit voluntatem, & ad tantam peruenit perfectionẽ, vt nõ ſolùm ab omni ſcelere ſe abducat, ſed etiã animi cogitationem inuiolatam conſeruet, & ita Deum amplectatur, ita illi adhæreat, ita eius amore inflammetur, ita mentem ipſam eũ eo connectat & coniungat, vt ſit vnus ſpiritus cũ
2.Cor.6 eo, iuxta id, quod ait apoſtolus: Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt: nihilq; aliud velit, nihil aliud amet, quàm quod Deus vult, & quod amat. Hæc eſt Chriſtiana philoſophia, hæc eſt beatitudo, quæ poteſt in hac vita comparari, quã gẽtiũ philoſophi ignorauerũt. Etſi enim ſe ad inquirendæ veritatis ſtudium cõtulere, & in quo vera felicitas conſiſtit intelligere cõcupiere, tamen non id aſſecuti ſunt, quoniam nõ diuino auxilio, ſed proprio ingenio freti, arcana diuina ſe poſſe adipiſci exiſtimabant. Pythagoras cenſebat eſſe veram beatitudinẽ in perfecta numerorum ſcientia conſtitutã, Anaxagoras in ſpeculatione vitæ, Herilus in ſcientia, Antiſthenes in alacritate, Hecathæus in ſufficientia, Timon in tranquillitate, Simonides in ſanitate, & pulchritudine, & diuitiarum abundantia, Epicurus in voluptate, & alij aliis in rebus, quas magnas eſſe, & magnoperè expetendas arbitrabantur. At illa conſiſtit in ſanctiſſimi numinis imitatione, in abnegatione propriæ voluntatis, & in vera charitate. Ille eam conſequitur, qui Chriſti amore incenſus: loco propriæ voluntatis diuinam voluntatem conſtituit. Hic eſt ſublimis illa rota, à Deo non diſcedens, Chriſti voluntate ducta, de qua ait Ezechiel: Voluntas animalis erat in rotis.

Quaſi ſonum ſublimis Dei. Septuaginta habẽt. Quaſi vocem omnipotẽtis, cũ ambularet ipſa, vox verbi, &c. Vbi pro voce Dei vocem verbi verterunt, innuentes hoc verbum Deũ eſſe. Triſmegiſtus vetuſtiſſimus author in quarto Pymãdri ait vniuerſum mũdum fuiſſe verbo conſtitutum. Et Plato in libro quẽ legibus ſuis additum Epimenidem inſcripſit, vbi Ficinus ait eius latere theſaurũ, verbũ ap-
Gen.1. pellat mũdi opificẽ: legerat enim apud Moyſem, dixiſſe Deum, & omnia facta fuiſſe. Si dixit, ergo per verbum. Adeo enim verſatus fuit Plato in lege vetere, vt dicat Numenius Pythagoreus eſſe Platonem alterum ferè Moyſem atticè differentem. Iuſtinus martyr & philoſophus aſſerit, omnia, quæ Plato bene & ſapienter dixit, fuiſſe à Dei lege deſumpta. Id quod Euſebius & Ambroſius conteſtantur. Eam ob cauſam nõ eſt mirum, fuiſſe mũdi cõditorem à Platone verbum appellatum, quem hoc loco ſeptuaginta interpretes verbum vocarunt. In libro Sapiẽtiæ in oratione Sap.9. ſapientis ſunt hæc verba literis mandata: Qui feciſti omnia verbo tuo. Hoc verbum filius Pſa.32. Dei eſt, de quo ait pſalmographus: Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorũ. Vbi per cælorum virtutem eorum intelligitur ornatus, nimirum aſtrorum ſplendor & pulchritudo, quibus cæli vndiq; diſtincti & ornati iucundum mortalibus ſpectaculum prębẽt. Hoc eſt verbum, de quo ait diuus Ioannes in ſui euangelij principio: In Ioan.1. principio erat verbũ, & verbũ erat apud Deũ, & Deus erat verbũ. Hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. In epiſtola Dydimi Brachmanorum principis ad magnũ Alexãdrum, quam refert in prima parte hiſtoriali Antoninus, ſunt hæc verba literis mandata: Verbum Deus eſt: hoc mundum creauit, hoc regit, ac alit omnia: hoc diligimus, ex hoc ſpiritum trahimus.

ARGVMENTVM CAPITIS II.

OStendit diuinus vates vſum admirabilis viſionis, quam ſuperiori capiti mãdauit. Mittitur à Deo ad Hebraeos in Chaldaea ob eorum perfidiam & pertinaciam detentos, vt eos reprehendat, inſtruat, & ad virtutem cohortetur: ne velint Dei nomen maculare, ſed dent operam, vt ſint omnia eorum ſtudia ad illud magnificè illuſtrãdum deſtinata. Præcipit ei Deus, ne impios timeat, quanquam eum vulnerent maledictis, in illúmque irruant & impetum faciant: ſed erecto & inuicto animo ſuo munere fungatur. Nihil eſt enim homini tutius, nihil ex omni parte munitius, nihil ad animæ ſecuritatem conſequendam & conſeruandam præſtantius, quàm eſſe armis diuinis indutum, cæleſtique præſidio ſeptum.

CAPVT II.

HAEc viſio ſimilitudinis gloriæ Domini. Et vidi, & cecidi in faciem meam. Et audiui vocem loquentis: & dixit ad me. Fili hominis ſta ſupra pedes tuos, & loquar tecũ. Et ingreſſus eſt in me ſpiritus, poſtquàm locutus eſt mihi, & ſtatuit me ſupra pedes meos. Et audiui loquentem ad me, & dicentem: Fili hominis mitto ego te ad filios Iſrael: ad gentes apoſtatrices, quæ receſſerũt à me, patres eorú præuaricati ſunt pactum meum vſque ad diem hanc.

EXPLANATIO.

H*Aec viſio ſimilitudinis gloriæ Domini.* Hæc verba ſunt in nonnullis codicibus in fine capitis ſuperioris; ſimiliter in verſione ſeptuaginta interpretũ, & Pagnini, & nonnullorũ aliorũ. Eſtq; eorũ ſenſus: Huiuſmodi eſt viſio ſimilitudinis gloriç Dei, quç mihi apparuit, quemadmodũ dictũ eſt, & de illa hactenus. Pro Domino eſt in hebraico יְהוָה nomẽ Dei ineffabile, quod ſoli Deo conuenire, non ſolum catholici doctores, ſed etiã Hebræorũ rabbini teſtantur. Nõ ait Ezechiel vidiſſe Deũ in ſua eſſentia, ſed eius gloriæ ſimilitudinem: nã Dei viſionem in ſua natura habere in corpore mortali nequaquam poſſumus: ſtat enim firma Dei ſententia: Nõ videbit me homo, & viuet. Ac ſi dicat: Ne-
Exod. 33 mo in vita mortali me vnquã videbit. In patria Deũ videbimus in ſua eſſentia, non autẽ
1. Cor. 3. in via: Videmus nũc, ait apoſtolus, per ſpeculum in ęnigmate, tunc autem facie ad faciem. Nũc cognoſco ex parte, tunc autẽ cognoſcã, ſicut & cognitus ſum. Et diuus Ioannes in
1 Ioan. 3 prima epiſtola ſua de viſione in gloria cæleſti loquens, Scimus, inquit, quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Si intellectus noſter eſſentiam Dei videre nunquam poſſet, nunquam ſummam beatitudinẽ conſequeretur. Eſt igitur fatendum beatos in gloria Dei eſſentiam intueri, in hac autem vita fragili & caduca id fieri non poſſe. Et ſi enim ſit diuinis literis conſignatum, Moyſem & alios viros ſanctitate & diuinæ vaticinationis ſpiritu præſtan-
Exo. 24. tes Deum vidiſſe, illud eſt intelligendũ fuiſſe
Eſa. 1. imaginaria quadã viſione factum, aut ſub alia ſpecie, qua ſeſe Deus volebat illis oſtẽdere. Si enim ipſam Dei ſubſtantiã purã aſpexiſſent, nulla ex parte eã differentẽ intuerẽtur, quippe quæ ſimplex eſt & pura, non compoſita, non deſcriptibilis nõ iacet, non ſtat, nõ ambulat. Cũ autẽ illi Deũ diuerſis figuris viderint, apertè oſtẽditur, nõ eũ in ſua eſſentia & propria ſpecie vidiſſe. Diſſerens diuus Ioannes de
Ioan. 1. differentia legis & gratiæ euangelicæ, eam ob cauſam præſtantiorem ait eſſe gratiam, quòd eam Chriſtus attulerit, qui cũ Deus ſit, Deũ ſemper intuetur: legem autem attulerit Moyſes, qui Deum nõ viderat ſicut nec alius quiſquam: ait enim: Deum nemo vidit vnquam. Et diuus Paulus in epiſtola ad Timotheum,
1. Tim. 6. Deus, inquit, lucem inhabitat inacceſſibilem, quem nullus hominum vidit, ſed nec videre
Heb. 2. poteſt. Et in epiſtola ad Hebræos: Si enim qui per angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus, &c. Quibus verbis vult oſtendere eſſe euangelium lege vetere præſtantius, deberéq; diligentius obſeruari: quoniã lex Moyſi data eſt per angelos, euangelium autem per Chriſtum angelorũ Dominũ. Si Deus locutus eſt
Exod. 3. Moyſi, illiq; in ſua eſſentia apparuit, aut fuit
Exod. 20 in rubo, aut poſtea cum illi legẽ daret in mõte Sinai, ſed nec fuit in rubo, nec poſtea in mõte, ergo nuſquam. Nõ fuiſſe in rubo, oſtendit, diuus Stephanus in cõcione, quam habuit apud Iudæos, ita inquiens: Apparuit Moyſi in Act. 7.
deſerto mõtis Sina angelus in igne flãmæ rubi. Nõ fuiſſe autẽ poſtea in monte oſtẽdit idẽ Stephanus eodẽ loco, vbi diſſerẽs de legiſlatione ait: Hic eſt Moyſes, qui fuit in eccleſia in ſolitudine cum angelo, qui loquebatur ei in mõte Sina, & cũ patribus noſtris, qui accepit verba vitæ dare nobis. Hæc ille. Aſpicis igitur nec in rubo, nec in monte, & ex conſequente nuſquã fuiſſe Deum viſum à Moyſe in propria eſſentia, ſed in angeli ſpecie. Id confirmatur verbis illis, quæ illi dixit Deus, nimirum: Non poteris videre faciem meam. Motus his Exod. 33.
locis & aliis nonnullis aſſerit Athanaſius aduerſus Arrianos Deum nõ fuiſſe ab antiquis patribus viſum niſi in aſſumptione creaturæ, ſecundũ diuinitatẽ verò eſſe penitus inuiſibilem. In hac ſentẽtia eſt Tertullianus in opere aduerſus Praxeam, Chryſoſtomus in primum caput Ioannis: & homilia quarta de incõprehenſibili Dei natura, Gregorius libro 17. Moralium. Damaſcenus libro primo ſuæ theologiæ. Ambroſius multis in locis, præſertim libro de incarnatione Domini, & in primũ caput Lucæ tractans de angeli apparitione Zachariæ. Non tamen me fugit diuum Auguſtinum in libro de videndo Deum, & duodecimo ſuper Geneſim exiſtimare Moyſem & diuum Paulum vidiſſe Deum in eſſentia: tantam enim gratiam ait fuiſſe eos cõſecutos, vt etiam in hac vita vſque ad diuinæ ſubſtantiæ viſionem eleuarentur. Hanc eius ſententiam ſequuntur nonnulli, illius authoritatę commoti, quorum vnus eſt diuus Thomas Aquinas prima parte, & latius ſecũda ſecundæ, vbi de raptu diui Pauli diſſerit, qui cũ ſit admirabili doctrina præcellens, & eximia ſanctitate inſignis, viros etiam grauiſſimos & doctiſſimos ſua authoritate frangit & conuincit, vt ſuæ ſententiæ acquieſcant. Quibus ſi obiicias loca diuinarũ literarũ à me citata, & ſanctorũ doctorũ ſententiã literis conſignatã, aſſerentium Deũ à nullo fuiſſe vnquã in hac vita in ſua eſſentia conſpectum, reſpondent cũ diuo Thoma, hoc eſſe intelligẽdum de viſione per modũ formę immanẽtis, nam ſic nemo Deũ in propria ſpecie vnquam vidit: at per modũ paſſionis tranſeuntis, cum vidit Moyſes & Paulus in ſua propria eſſentia. Id quod & authoritatibus & rationibus confirmant. Vtra harũ ſententiarũ vera ſit, alij viderint, ego ingenue fateor ignorare, quæ autẽ veriſimilima magna quæſtio eſt. Duæ ſunt opiniones validiſſimis rationibus roboratæ: prima tamen magis meo quadrat intellectui. Vnũ hoc aſſero noſtrum Ezechielem non Dei eſſentiã aſſerere ſe vidiſſe, ſed eius gloriæ ſimilitudinem

Et vidi, & cecidi in faciem meam. Hoc eſt, poſtquam vidi hanc Dei gloriæ ſimilitudinẽ, cecidi pronus in terram ſuper faciem meam, tanto ſplendore perterritus, tantaque maieſta

 te ſtu-

te ſtupefactus. Eodem modo Abraham cõſi-
Gen. 17. derata fragilitate ſua viſo domino cecidit pro-
Eſa. 21. nus in faciẽ. Et Eſaias, Corrui, inquit, cũ audi-
rem, conturbatus ſum, cum viderem. Et Da-
Dani. 10 niel. Vidi viſionem grandẽ hanc, & non re-
mãſit in me fortitudo. Et paulò poſt: Domi-
ne mi in viſione tua diſſolutæ ſunt compages
meæ, & nihil in me remanſit virium. Si diui-
ni vates tanto ſplẽdore & amplitudine obruũ-
tur viſa Dei ſimilitudine, quanta erit dei in ſua
eſſentia maieſtas? Illud eſt hoc loco aduertẽ-
dum, non cecidiſſe hos ſanctos retrorſum, ſed
in facies ſuas: impios verò retro cecidiſſe: quo-
niam qui ante faciem ruunt, vident foueã, &
Gen. 46 facilè ſurgũt, qui aũt retrorſum, haud quaquã.
Vnde ait ſcriptura: Fiat Dan coluber in via,
ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt
cadat aſcẽſor eius retro. Per Dan iuxta Hiero-
nymi ſentẽtiam in libro de quæſtionibus He-
braicis, & Euſebium Emeſenum intelligitur
Sanſon, qui fuit de tribu Dan. Hic vicit Phili-
ſtæos, eorum equos eneruauit, & aſcenſores
eorum retrorſum deiecit, qui Chriſtũ adum-
brauit, qui impios Iudæos à pertinacia ſua de-
ſiſtere nolentes in terrã retrorſum proſtrauit.
1. Re. 4. Heli qui ſceleratos filios ſuos, non vt decebat,
caſtigabat, eoſq; effrænatos, ſibique prẹſidẽtes
tanquã in gyrũ rationis & doctrinæ nõ duce-
bat, cecidit retro, & fractis ceruicibus animam
efflauit. Qui Chriſtum Deum noſtrũ compre-
hendere & ligare volebant, auditis his Chri-
ſti verbis: Ego ſum, abierũt retrorſum, & ce-
Ioã. 18. ciderunt in terram. Vna Chriſti vox lenis &
dulcis terribilem cohortẽ armis munitã per-
cuſſit, perterruit, & proſtrauit. Eſt etiam hoc
loco conſideranda Dei bonitas, qui eum, qui
ob animi humilitatem ceciderat, erexit, incli-
nato opem tulit, eumque mirabiliter ad cæ-
leſtia myſteria intelligenda ſubleuauit.

Et audiui vocem loquentis. Deus erat, qui illi
loquebatur: ſed cùm ob tantam maieſtatem,
& tam eximium ſplendorem eſſet ferè attoni-
tus, non omnino intellexit, quis eſſet, qui lo-
queretur. Eam ob cauſam nõ ait audiſſe Deũ
loquentem, ſed vocem cuiuſdam loquentis.
Cùm autem ad ſe reuerteretur, percepit ani-
mo Deum eſſe, qui illi loquebatur.

Fili hominis. Filius hominis conſuetudine
Hebrææ linguæ ſignificat verum hominẽ ob-
noxium calamitatibus & doloribus. Eam ob
cauſam ſe Chriſtus filiũ hominis ſæpenume-
ro appellabat, oſtendens ſe, cùm eſſet Deus,
infirmitates noſtras ſuſcepiſſe, vt mẽtibus no-
ſtris ægritudine vitiorum laborantibus mede-
retur. Hinc voces illæ: Quem dicunt homi-
Mat. 16. nes eſſe filium hominis? Filius hominis non
Matt. 8. habet, vt caput ſuum reclinet: & cæteræ hu-
Ioan. 13. iuſmodi, quæ paſſim in euangeliis reperiũtur.
Eſa. 53. Eſaias eum vocat virum dolorum: & paulò
pòſt ait. Verè languores noſtros ipſe tulit, &
dolores noſtros ipſe portauit. Cùm igitur fi-
lius hominis accipiatur pro re abiecta, voluit
Deus tali nomine Ezechielem appellare, vt
eum de fragilitate ſua conſideranda admone-
ret, ne ob illam diuinam viſionem ſibi oſten-
ſam nimio gaudio efferretur. Tali fauore pro-
ſequitur Deus amicos ſuos, vt non inflentur,
quàm potius ſeipſos abiiciãt, et imbecillitatem
ſuam cognoſcãt. Contrà verò principes terræ
eos, quos diligunt, fauore ſuo ſæpenumerò
ſuperbos vſque adeò efficiunt, vt eos etiam
atque etiam ad maximos errores adducant.
Videntes enim in ſe principum oculos conie-
ctos, omnes deſpiciunt, ſuæque fragilitatis ob-
liti, ſummisque ſuperbiæ ſtimulis concitati,
omnia iura diuina atque humana peruertũt.
Reuelans igitur Deus Ezechieli arcana ſua
eum vocauit hominem, ne elatione afficere-
tur. Quid eſt enim fragilius homine? quid im-
becillius? quid calamitoſius? Homo, inquit
Iob, quaſi flos egreditur, & conteritur: & fu- Iob. 14.
git velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu
permanet. Et regius vates: Homo ſicut fœnũ Pſal. 102
dies eius, tanquam flos agri ſic efflorebit. Quo-
niam ſpiritus pertranſibit in illo, & non ſub-
ſiſtet, & non cognoſcet amplius locum ſuum.
Et Eſaias: Omnis caro fœnum, & omnis glo-
ria eius quaſi flos agri. Qui modò vigebat, & Eſa. 40.
admirabili pulchritudine ornatus oculos vi-
dentium oblectabat, dicto citius tabeſcit, &
inſtar floris vento rapti decidit, & ad interi-
tum vocatur. Nullum vitæ tempus eſt aut
metu liberum, aut calamitatibus vacuum,
aut mœroribus ſolutum. Vitam ingredientes
ſtatim nos tradimus lamẽtis, & in ſignum fu-
turarum ærumnarum exordium ducimus à
ploratu. Homo, inquit Iob, natus de muliere,
breui viuẽs tempore, repletur multis miſeriis. Iob. 14.
Cùm Ionas ſub vmbra hederæ, quæ celerri-
mè creuerat, requieſceret, eſſetq; gaudio per- Ioan. 4.
fuſus, venit vermis, & percuſſit hederam, &
exaruit. Quam ob cauſam fuit Ionas tot cu-
ris confectus, tot doloribus implicatus, vt exi-
tum vitæ optaret. Quæ eſt hedera hæc viridi-
tate florens, citò pullulaſcens, & ſtatim eua-
neſcens, niſi vitæ iucũditas, & cætera illa, quẹ
magnopere deſideramus, in quibus volupta-
tem conſtituimus? Quæ adepta ſtatim amit-
tuntur. Venit vermis mortis aut mœroris, &
omnia cõſumit. Quot homines vidimus, qui
diuitias, honores & dignitates expectantes, ad
quas auiditate inflammati rapiebantur, eas
fuerunt conſecuti, ſed in medio ſuæ lætitiæ
omnia illa momento temporis euanuerũt, &
ipſi ad ſummam mundi gloriam, floreſcentes
illico calamitatibus preſſi, & in dedecore ver-
ſari aut ſtatim conſumpti ſunt, aut vitam ſibi
acerbam eſſe putarunt. O falſam mortalium
ſpem, ô variam volucremq́ue mundi cõmu-
tationem, ô cæcam noſtram cupiditatẽ, ô præ-
poſteram gratulationem, quã citò vitam no-
ſtram, mundi opes & honores ex fallaci volu-
ptate ad verum luctum recidere intuemur.
Omnia hæc inſtar imaginis conſumuntur, &
pereunt, &, vt Pindari vtar verbis, cum vmbrẹ
ſomnio comparantur. In libro Sapiẽtiæ ſunt Sap. 5.
hæc

hæc verba literis mandata: Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra, & tanquam nũtius percurrens, & tanquam nauis, quæ pertranſit fluctuantem aquam, cuius cùm pręterierit, non eſt veſtigium inuenire, nec ſemitam carinę illius in fluctibus. Hoc intuens diuus Ioannes
1. Ioan. 2 in prima ſua canonica: Nolite, inquit, diligere mundum, nec ea, quæ in mundo ſunt. Et paulo pòſt: Tranſit mundus, & concupiſcentia eius. Et diuus Paulus in prima ad Corin-
1. Cor. 7. thios: Præterit figura huius mundi. Non ſubſtantiam dicit, ſed figuram huius mundi præterire. Si mundus tranſit, ſi id, quod ſubſtantiam eſſe exiſtimamur, figura eſt, cur vitã noſtram, ſpem, opes, & voluptates cogitamus
Iaco. 4. permanſuras? Quid eſt, inquit diuus Iacobus, vita veſtra? Vapor ad modicum parens. Aſpi-
Sap. 2. ce cui rei tam fragili vitam noſtram comparatis. In Sapientiæ libro ſcriptum eſt: Tranſibit vita noſtra tanquam veſtigium nubis, &
Simile. ſicut nebula diſſoluetur. Videbis aliquando in aëre nubem hominis magni figuram habentem: quæ mox expãditur, & turres excelſas repræſentat: ſed ſtatim vento rapta diſſoluitur, & euaneſcit. Huiuſmodi eſt ſpes noſtra in mundo collocata. Ponit nobis mundus in imaginationis conceptu futuros nos eſſe magnos homines, & nomen ac celebritatem conſecuturos: promittit nobis mõtes aureos, & turres gloriæ & dignitatũ, ſed omnia hæc ſunt arces in aëre fabricatæ, & caſtella ex vẽto compoſita, in vanitate fundata, quæ celerrimè diſſipantur. Ea pleroſque mortales falſis promiſſionibus oblectarunt, ſed ſpem ſuarum cogitationũ ſępenumerò ſefellerunt.
Eccle. 34 Vnde Eccleſiaſticus, Hoc inquit, ſecundum hoc viſio ſomniorum. Ac ſi diceret: Diuitiæ, quæ appellantur, quæ reuera nõ ſunt diuitię, ſed diuitiarum imagines, & alia huiuſmodi, quæ non ſunt res ſolidę & perpetuę, vt mundus exiſtimat, ſed earum rerum vmbræ, & figuræ, & ſimulachra, omnia denique quę non ſunt hoc, ſed id, quod videtur hoc, ſunt abſq; dubio res quædam viſæ in ſomniis, fallaces & inanes. Ideo exclamat Salomon: Vanitas va-
Ecclef. 1. nitatũ, & omnia vanitas. Et pater eius in pſalmo: Vidi impium ſuperexaltatũ, & eleuatum
Pſal. 36. ſicut cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat: quæſiui eum, & non eſt inuentus locus
Similitudo. eius. Oculi non vident ſe, at videntes ſpeculum ſeipſos intuentur: nos nõ conſideramus fragilitatem noſtram, ſed ſi ſpeculum memoriæ mortis, & cognitionis noſtri coram oculis poſuerimus, illud aſpicientes, nosipſos in illo aſpiciemus. Hoc ſpeculum nobis tribuit ſancta mater eccleſia feria quarta cinerum, vt illud manu tenentes, & ante mentis oculos conſtituentes, nos puluerem cineremque eſſe cognoſcamus. Memento homo, inquit illa, quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Ac ſi dicat: Cognoſce teipſum, ne decipiaris, conſpice te in hoc ſpeculo veritatis. Vide quid ſis, & quid futurus es: redige in memoriã te eſſe hominem, & ex conſequente puluerem & cinerem. O excellentem memoriam, ó veritatem amplexandam, ó ſpeculum admirabile, & nunquam è manibus deponendum! Priuſquã eſſe homo, inquit Auguſtinus, terra eras, & priuſquã terra eſſes, nihil eras. Aſpi-
ce tuam progeniem, tuã nobilitatẽ, & generis *Eccle. 10*
ſplendorem & amplitudinem. Quid igitur ſuperbis terra & cinis? Philippus Lacedæmoniorum rex, cùm in paleſtra proſtratus ſurgeret, videretque in puluere corporis veſtigium, pape, inquit, vt minimã terræ partẽ natura ſortiti orbem appetimus vniuerſum? Author eſt Plutarchus in Apophthegmatum libro. Apelles, cui fuit pingendi palma reſeruata, pinxit Alexandrum Magnum fulmen manu tenentem, vt ait Plinius libro 35. vt oſtenderet eſſe eius gloriam per totũ orbem terrarũ volaturam, ſeculiq; principes & magnates territuram, ſed inſtar fulminis ſubito eſſe celeriter labefactandam, & penitus conſumẽdam. Ariſtoteles apud Stobæum ita hominẽ definit. Homo eſt imbecillitatis exemplum, temporis ſpolium, fortunæ luſus, inconſtantiæ imago. Et Herodotus, Homo, inquit nihil omnino aliud eſt, quàm calamitas ipſa. Interrogatus à quodam rege quidam philoſophus quid eſſet homo, reſpondit, vt refert in tertia parte theologali diuus Antoninus. Homo eſt mancipium mortis, hoſpes loci, viator tranſiens. Interrogatus rurſus quomodo ſe haberet reſpondit: vt lucerna ad ventum, quæ citò extinguitur, vt ſcintilla in mari, quæ citò ab vndis abſorbetur, vt ſpuma gracilis, quæ citò à procella diſpergitur, vt lanugo, quæ ſubitò à vento rapitur. Diuus Auguſtinus de verbis Domini, Homo, inquit, vitreo vaſe fragilior eſt. Cùm homo ſit fragilis, debilis, caducus, morbis variis oppreſſus, & incommodis propè infinitis agitatus, oportet imbecillitatem ſuam conſiderare, ſeque hominẽ eſſe intelligere. At nos quocunque fauore efferimur, atque in rebus proſperis, & ad voluntatem fluentibus noſtri cõfeſtim obliuiſcimur: & ignorãtes noſtra, alia etiã ignoramus. Qui fieri poteſt, vt alia cognoſcat, qui ſui ipſius nõ habet cognitionem? Hanc noſtri cognitionẽ appellat Deus collyriũ, dicens in Apocalypſi
Ioannis: Collyrio innunge oculos tuos, vt vi- *Apoc. 3.*
deas. Eſt autẽ collyrium medicamentum aduerſus occulorum lyppitudinem. Qui ſuam miſeriam intelligit, viſum, quem per ſuperbiam amiſerat, recuperat. Nec ſolum fideles, ſed etiã Gentes fide deſtitutæ hoc animo perſpiciunt. Ait Proclus Platonicus in libro ſuo de Anima principium dialogorum Platonis, eiuſque philoſophiæ præcipuum inſtitutum eſſe naturę noſtrę cognitionem. Et rectę quidem, nam hæc eſt prauitatis cauſa ignoratio ſui. Eam ob cauſam Deus Ezechielem, cui arcana ſua oſtendebat, non filium viri, ſed filiũ hominis vocat, filium Adæ, filium terræ, vt ſe eſſe intelligeret fragilem, fluxum, & calamita

Statura quoque erat rotis. Id eſt, habebãt ro
tæ hæ magnitudinem. Poteris per ſtaturã ter-
ga intelligere, id enim ſignificat dictio Hebrai
ca. Senſus eſt: Hę rotę tam ingentia habebant
terga, tantamque altitudinem, vt horribiles
aſpicientibus apparerẽt. Viri nãq; verè Chri-
ſtiani, qui veram dignitatem collocant in vir-
tute, eaque muniti nullo modo expugnãtur,
illis metũ incutiunt, qui animam flagitiis de-
formantes, peſtilentibus voluptatibus ducun
tur. Poteris per rotarum terga intelligere in
laboribus patientiam, rerumque aduerſarum
tolerantiam, per altitudinem verò honorem,
& veram nobilitatẽ in virtute conſiſtentem.
Et totum corpus oculis plenum. Rotarũ, cor
pus erat totum oculorum multitudine orna-
tum. Si corpus fuerit plenum oculis, ſeruiet
animo, ſin autem cæcum fuerit, animũ à vir-
tute detorquebit, & veluti effrænatus equus
præcipitabit. Triſmegiſtus in ſeptimo Pymã-
dri hæc verba literis mãdauit: Oportet veſtẽ,
quam circumfers, exuere, indumentum inſci
tiæ, prauitatis fundamentum, corruptionis
vinculum, velamen opacum, viuã mortem,
ſenſitiuum cadauer, ſepulchrum circumuer-
tibile, domeſticũ furem, qui dum blaodiuur,
odit, dum odit, inuidit. Huiuſcemodi eſt, quo
circumtegeris vmbraculum, inimicum. Hæc
ille de cæco corpore, animo oculis priuato:
quòd ſi oculis redundat, inſtrumentũ eſt quo
homo ſeruit numini ſanctiſſimo. Nihil eſt in
corpore pretioſius oculis, nihil preſtãtius quã
ob cauſam locum obtinent altiſſimũ, ex quo
plurima conſpicientes veluti diligentes ſpecu
latores ſuo munere fungũtur. Eſſe rotas ocu-
lis circũquaque repletas, indicat debere nos
prouidos eſſe & cautos, propter varias hoſtiũ
animæ inſidias, & nõ ſolum præterita in me-
moriam reuocare, & præſentia cõſpicere, ſed
in poſterum quàm lõgiſſimè prouidere. De-
bemus itaque ſummo ſtudio vigilare, ne in
errore verſemur, & diligenter circumſpicere,
ne in carnis, mundi, & dæmonis inſidias in-
cidamus. Sobrij eſtote, inquit in epiſtola pri-
ma diuus Petrus, & vigilate, quia aduerſarius
1. Pet. 5. veſter diabolus tanquam leo rugiens, circuit
quærens quem deuoret. Diuus Paulus in pri-
ma ad Corinthios: Non dormiamus ſicut cæ
1. Cor. 16 teri, ſed vigilemus. Et apud Matthæum Chri
Mat. 25. ſtus Deus noſter: Vigilate, quia neſcitis diem,
nec horam. Chriſtianum hominem compa-
rat in Apologetico Gregorius Nazianzenua
funambulo. Vt illum, qui per diſtrictos in ex-
celſo funes incedit, oportet diligenter videre,
Simile. & celeriter animo circumſpicere, ne huc vel
illuc declinet, interibit enim, ſi vel aliquan-
tulum, quamuis exiguum deuiauerit, ſic nos
oportet oculatos eſſe, & accuratè aſpicere, vbi
pedes figamus, ne in profundum præcipite-
mur: ſi enim pedes affectionum cum delibe-
rato conſenſu in mortifero peccato poſueri-
mus illud perpetrãtes, ſtatim à gratia excide-
mus, & in culpæ barathrum præcipites rue-
mus, & ita ob noſtram cæcitatẽ in promptu
erit noſtrum exitium. Quare dãda opera eſt,
ne oculos amittamus: amittemus autem eos,
ſi nos falſis voluptatibus tradiderimus. Hoc
fuit in Samſone adumbratum: non enim Pa- *Iudic. 16*
læſtini illius admirabilis viri oculos eruerunt,
niſi poſtquam in Dalilæ ſinu obdormiuit: ſic
non te inimici obcæcabunt, niſi fueris volu-
ptate delinitus. Quid voluit allegoricè ſigni-
ficare diuina ſcriptura aſſerẽs Nabugodono- *1. Reg. 11*
ſorem oculos Sedechiæ eruiſſe, eumq; capti-
uum adduxiſſe in Chaldæam, niſi dæmonẽ
eos obcæcare, & in mundi confuſionẽ capti-
uos adducere, qui ſeſe voluptatibus dedũt &
in hominum ſocietate violãda fraudes inex-
piabiles concipiunt? Nam dominante libidine
nullus eſt temperantiæ locus, nec in cupidita-
tis regno virtus poteſt conſiſtere. Vbi autem
virtus deeſt, ibi non adeſt prudentia, vbi pru-
dentia non eſt, ibi non eſt viſus, ſed miſera
mentis obcæcatio, vbi mentis obcæcatio: ibi
certus interitus, & exitium luctuoſum. Id in-
telligens diabolus conatur priuare nos ocu-
lis, quod ſignificauit diuina ſcriptura ſub no-
mine Naas, qui voluit oculos extrahere habi- *Exod. 1.*
tatoribus Iabes. Naas ſonat ſerpentem, qui no-
bis oculos intellectus tenebris obruere cõten-
dit. Tanto nos odio proſequitur diabolus ſer-
pens antiquus, vt virtuti inſidietur, quo poſ-
ſit eam ſtatim in principio interficere. Quam
ob cauſam multis oculis, multiſque vigiliis
opus eſt, vt eius inſidias declinemus. Pharao
in partu volebat filios Iſraelis occidere, ne
Dei populus propagaretur: diabolus vult bo-
na opera ſtatim interficere, ne creſcant & di-
latentur. Hic eſt draco ſeptem capitũ, qui, vt
ait in Apocalypſi diuus Ioannes, ſtetit ante *Apoc. 12*
mulierem, quæ erat paritura, vt cùm peperiſ-
ſet, filium eius deuoraret. At natus puer, fuit
à Deo liberatus. Hæc mulier eſt anima Deo
deuota, quę cũ bona cogitat, & facienda pro-
ponit, concipere, dicitur, cùm verò fructum
cogitationis bonæ in lucem edidit, atque in
virtutis actionem incubuit, tunc peperit. Id
inteligens Eſaias, A facie tua, inquit, conce- *Eſa. 26.*
pimus, & parturiuimus, & peperimus ſpiri-
tum ſalutis. Sed adeſt dæmon ſeptem capi-
tum: ad ſeptem mortifera inuitans flagitia,
qui deſiderat fructum virtutis interficere. At
ſi anima eſt oculis circunſepta, & dæmonis
inſidias cauere curat, eripitur honeſtatis fru-
ctus, & gratus eſt Deo: ſin autem ſe à dæmo-
ne patitur obcæcari, non ſolùm eius fructus,
ſed ipſa etiam amittitur. Eam ob cauſam ſtu-
det diabolus noſtræ mentis oculos tenebris
circumfundere. Sed Chriſtus Deus noſter,
vera illa lux, quæ illuminat omnẽ hominem
venientem in hunc mundum, volens cæco à *Ioan. 1.*
natiuitate mederi, eius oculos liniuit luto, &
ad fontem Siloe miſit lauandum. Vult Deus, *Ioan. 9.*
vt ante oculos lutum ſcelerum noſtrorũ ha-
beamus, vt flagitiorum noſtrorum maculas
cognoſcentes, accedamus ad ſacramentum
con-

confeſſionis, ad fontem Siloë, cuius aquæ, vt
Eſa. 8. ait Eſaias, currunt cum ſilentio, vt ibi abſolu-
tionem, lumenque gratiæ recipiamus. Væ il-
lis, quorum intellectus eſt caligine coopertus,
de quibus ait Apoſtolus in epiſtola ad Roma-
Rom. 1. nos: Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Et
Epheſ. 4. ad Epheſios: Tenebris obſcuratum habentes
intellectum. Meritò antiqui illi, qui apud gē-
tes ſapientes habebātur, fictis fabulis ſcriptum
reliquerunt, Gerionem Hiſpanorum Regem
tricorporem fuiſſe, & ſex oculis ornatum, &
Ianum vetuſtiſſimum Italię regem geminam
faciem prætuliſſe, & oculis antè & retrò
præterita & futura conſideraſſe. Hoc enim
abſque dubio ad prudentiam, & ſolertiam, &
vigilantiam referebant, quemadmodum etiā
Argum paſtorem totum oculis ſcatere fabu-
labantur. Et iuxta Mineruam draconem acu-
tiſſimi viſus pingebant, ſignificantes opus eſſe
ſumma ſolicitudine vigilare, ne ſapientiam
per Mineruam ſignificatam amitteremus.
Per Mineruam autem non carnis prudētiam,
Rom. 8. quam diuus Paulus mortem vocat, ſed ſa-
pientiam cum honeſtate coniunctam intelli-
gebant, quam ob cauſam aſſerebant eam eſ-
ſe virginem, & ex cerebro Iouis prognatam,
ad innuendum non eſſe veram ſapientiā car-
nis inuentum, ſed ex inexhauſto diuinæ ſapiē-
tiæ fonte depromptam. Nos habemus Eze-
chielem diuinum vatem, cuius animum di-
uinus ſpiritus afflauit, qui rotas ait vidiſſe
oculis plenas, vt nos ad perſpicientiam, & vi-
gilantiam, & diuinarum humanarumque re-
rum cōtemplationem excitaret. Eodem mo-
Apoc. 4. do diuus Ioannes in Apocalypſi ait, quatuor
vidiſſe animalia oculis plena antè & retrò, &
paulò poſt aſſerit eſſe intus oculata: nō enim
exteriora ſolùm, ſed interiora etiam ſunt no-
bis perſpicienda & explorāda. Et vbi hæc om-
nia prouiderimus, iam mentis acie perpurga-
ta, oculos ad cælum eleuemus, & diuina my-
ſteria ſole fulgētiora intuentes, atq; animū ad
æternitatē alētes, in ipſius Dei contēplationē
2. Cor. 3. rapiamur, & reuelata facie gloriā domini ſpe-
culantes, in eādem imaginē à claritate in cla-
ritatē, tanquā à domini ſpiritu trāſformemur.
*Cùm ambularent animalia, ambulabant pa-
riter, & rota iuxta ea.* Rotæ viri iuſti ſunt,
qui diuinum animal, hoc eſt Chriſtum ſe-
quuntur. Eleuantur à terra, humana cōtem-
nentes: & animum à cogitatione rerū fragi-
lium & inanium abducentes, atque ad cœtum
mentium beatarum aſpirantes, Chriſtum ſe-
quuntur, vt eo in æterna beatitudine fruan-
tur. Vide quemadmodum Apoſtoli Chri-
Matt. 19 ſtum ſecuti fuerint. Ecce nos, ait quidam
ex illis loco omnium, reliquimus omnia, &
ſecuti ſumus te. Cùm Chriſtus curreret, exul-
Pſal. 18. tanit enim vt gigas ad currendam viam, ne-
ceſſe erat, vt currerent & diſcipuli: at non po-
terant ita expeditè currere, niſi eſſent exone-
rati: eam ob cauſam omnia pro eo relique-
runt, ne diuitiarum pondere grauarentur. In
Geneſi, vbi communis editio habet: Erat A- *Gen 13.*
brahā diues valde, habet verſio græca: Βαρὺς
σφόδρα id eſt grauis vehementer. Fodere Ae-
gypti grauabatur: licet enim diuitiæ leues vi-
deantur, tamen quia Aegyptiæ ſunt, viris ſan-
ctis graues ſunt. Omnia igitur reliquerunt, vt
nudi nudum ſequerentur. Multi nunc ſeque-
rentur etiam Chriſtum, niſi detinerētur pro-
prio amore ſui, eſſetque eorum nauis remo-
ra philautiæ impedita. Refert Plinius lib. no-
no & trigeſimo ſecūdo, & Aelianus libr. duo-
decimo, & magni alij authores, eſſe quendam
piſciculum cruſtis tectum nomine remoram,
qui etiam ſi ruant venti, & ſæuiant procellæ,
remoratur magnum nauigium, quod nullæ
anchoræ, nulla vincula efficere potuerunt. Vt
igitur remora naui expaſſis velis nauigāti cur-
ſum impedit, ſic philautia nos detinet & re-
tardat, ne ſequamur Chriſtum nos ducentem
ad portū æternæ ſecuritatis. Hoc plorabat iis
flebilibus vocibus Eſaias: Væ genti peccatrici,
populo graui iniquitate, filiis ſceleratis, ſemi-
ni nequā, dereliquerunt dominum, blaſphe-
mauerūt ſanctū Iſraël, abalienati ſunt, retror-
ſum. Volēs Abſolon impius Illuſtr. Dauidis *2. Reg 5.*
filius Hieroſolymā expugnare, & optimū pa-
trē expoliare regno, bellū illi parauit. Et ait S.
ſcriptura omnes toto corde ſecutos fuiſſe Ab-
ſolonē. Abſolō filius ſceleratus eſt noſter de-
prauatus appetitus, in nobis genitus: hic vult
regnare, & longius euagari, nullaque modo à
ratione retineri: qui relinquēs obedientiam,
bellum aduerſus Hieroſolymam, hoc eſt ad-
uerſus animā conſtituit, & in certamē deſcē-
dit. Et ferè omnes contempto vero rege, hoc
eſt, deo relicto, Abſolonē ſequimur, omnibuſ-
que virtutum ornamentis nudati, in maxima
ignominia verſamur, & clauſis oculis imus ad
mortem. Nonnulli apertè relinquunt Chri-
ſtum, alij malitiam diſſimulantes virtutē fin-
gunt, & quò magis Chriſtum ſequi videntur,
eò maiore fuga ab illo alienantur. Vt ſtruthio
camelus ingens auis pennas habet, ſed nō vo- *Similitu-*
lat, nec fertur in ſublime, ſic multi pennis cæ- *do.*
remoniarum ad cælum extolli vidētur, illi au-
tem à terra nō eleuantur. nō damno cęremo-
nias, quas ſemper bonas, pulchras, & vtiles
duxi, ſed eſſe apud multos virtute deſtitutas,
hoc quidem eſt, quod doleo. Miluus ales ra- *Altera ſi-*
pacitlimus aſcēdit in altū & voliās expandit *militudo*
alas, ſed in illa altitudine conſtitutus, oculus
habet fixos in terra, videns an poſſit pullum
gallinaceum, aut aliquid ſimile vngulis arri-
pere: aſcendit quidem, ſed non aſpicit cœlū,
ſed terram. Ita nonnullos videbis ſanctimo-
niam fingentes, qui & ſi contemplatione rerū
altiſſimarum à terra tolli exiſtimentur, nihil
tamen niſi terram aſpiciunt, vt poſſint gloriā
humanam, aut reditus, aut dignitates, at prin-
cipum fauorem acquirere, & mundi opibus
abūdare. Hi à Deo fugiunt, & terga vertunt:
quam ob cauſam à vero ſole deſtituti, quē vi-
debantur quærere, in cæcarum tenebrarū ca-

ligine verſantur At qui deum ſequũtur, animum à terra longiſſimè efferunt, & ad cœlũ aſpirant, quam ob cauſam ſunt diuinæ gratiæ ſplendore illuſtrati: ipſe enim dominus ait
Ioan. 8. apud Ioannem: Qui ſequitur me, nõ ambulat in tenebris, ſed habebit lumen vitæ. Ideo rotæ Chriſtum ſequentes, erant oculorum luminibus ornatæ. Sed eum non ſequemur, niſi nos ipſos reliquerimus: ait namque ipſa
Matt. 16 veritas apud Matthæum: Si quis vult venire poſt me, abneget ſemetipſum & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Toties nos abnegamus, inquit diuus Hieronymus, quoties priora vitia calcãtes deſinimus eſſe quod fuimus, & incipimus eſſe, quod non fuimus: &
Epheſ. 4. iuxta id, quod ait apoſtolus, deponentes nos ſecundum priſtinam conuerſationem veterẽ hominem, qui corrumpitur ſecũdùm deſideria carnis, renouamur ſpiritu mentis noſtræ. At nos deo contempto propriæ noſtræ volũtatis impetum ducẽ cõſtituimus. Quò imus? quò tendimus? quem ſequimur? quid facimus? cur perniciem, quam nobis ipſis machinamur, non conſideramus? Cõtemnamus terram, aſpiremus ad cælum, ſequamur Chriſtum Deum noſtrũ, & iuxta apoſtoli doctri-
Heb. 12. nam, in epiſtola ad Hebræos: Deponẽtes omne pondus, & circumſtans nos peccatum, per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorem fidei, & cõſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contempta. Et iuxta Ezechielis noſtri viſionem, veluti rotæ cæleſtes Chriſtum imitemur.

Spiritus enim vitæ erat in rotis. Id eſt mouebantur ſpiritu vitæ, quem habebant. Non ait trahi rotas ab impulſu extrinſeco animalis, ſed habere vitam & voluntatem, & moueri ab ſpiritu intrinſeco viuificãte. Iuſti viuunt, & deo adiuuãte voluntariè operãtur: ſunt autẽ rotis ſimiles, quia inſtar currus Chriſtum ve-
1. Cor. 6. hunt: ait enim diuus Paulus in prima ad Corinthios: Glorificate & portate Deum in corpore veſtro. Poteris per ſpiritũ vitæ ſpiritum
Ioan. 14. Chriſti intelligere, qui ait. Ego ſum via, veritatis, & vita, vt ſit ſenſus: Rotæ ſequebantur Deum, quia eius ſpiritu ducebantur. Et quoniam hæ rotæ erant viuentes, ait diuus Ambroſius libro tertio de virginibus, rotam in medio rotæ eſſe veluti vitam in medio vitæ, quòd ſanctorum ſibi vita non diſſonet, ſed qualis fuerit ſuperioris ætatis, talis ſit & ſequẽtis. Vel quòd in hac vita corporis vitæ voluatur vſus æternæ. Hæc ille. Tunc ſpiritus vitæ, eſt in rota, cùm eſt vita in medio vitæ, & vt paulò anteà dixit, cum eſt rota in medio rotæ: tunc eſt vita in vita, cùm eſt gratia in animæ: vt enim anima ipſi corpori vitam tribuit, ita gratia animæ. Quod vitam corpori tribuit, eſt anima, quod animæ vitã tribuit, eſt gratia: quã ob cauſam ait diuus Auguſtinus gratiã eſſe animam animæ, quod eſt eſſe rotam in medio rotæ, ſeu eſſe ſpiritum vitæ in rota.

Et ſimilitudo ſuper capita animalium firmamenti: quaſi aſpectus cryſtalli horribilis, & extenti ſuper capita eorum deſuper. Sub firmamento autem pennæ eorum rectæ alterius ad alterum. Vnumquodque duabus alis velabat corpus ſuum, & alterum ſimiliter velabatur. Et audiebam ſonum alarum quaſi ſonum aquarum multarum, quaſi ſonum ſublimis Dei, cùm ambularent: quaſi ſonus erat multitudinis, vt ſonus caſtrorum. Cumque ſtarent, demittebantur pennæ eorum. Nam cùm fieret vox ſuper firmamentum, quod erat ſuper caput eorum, ſtabant, & ſubmittebant alas ſuas. Et ſuper firmamentum quod erat imminens capiti eorum, quaſi aſpectus lapidis ſapphiri ſimilitudo throni: & ſuper ſimilitudinem throni ſimilitudo quaſi aſpectus hominis deſuper. Et vidi quaſi ſpeciem electri, velut aſpectum ignis intrinſecus eius per circuitum, à lumbis eius, & deſuper, & à lumbis eius vſque deorſum vidi quaſi ſpeciem ignis ſplendentis in circuitu: velut aſpectus arcus, cùm fuerit in nube in die pluuiæ. Hic erat aſpectus ſplendoris per gyrum.

Et ſimilitudo. Hoc eſt, ſuper capita animaliũ erat quædam ſimilitudo cæli ſtellati, cuius color erat veluti aſpectus cryſtalli, admirabilis, & eximij ſplendoris. Firmamentum eſt cælum octauum micantibus aſtris diſtinctum, ſub quo ſunt ſeptem orbes cæleſtes ſeptẽ aſtra errantia continentes. Cryſtallus eſt gemma candida, tranſparens, & perlucida, ex aqua confecta, & vehementi gelu contracta. Per cryſtallum voluit deus ſignificare omnia in cælo eſſe pura & ſplendida, atque eſſe cognitionem dei perſpicacẽ, cui nihil eſt occultum, nihil abſconditum. Per hanc firmamenti ſimilitudinem ſignificat gratiæ plenitudinem in Chriſto, de cuius plenitudine, vt ait diuus Ioannes, nos omnes accepimus. *Ioan. 1.*
Cæterùm in literis diuinis nomine firmamenti non ſolum octauum cælum, ſed cælum omnes octo globos cæleſtes comprehendens ſignificatur. Cùm enim in Geneſi *Gen. 1.*
ſcriptum legimus: Fecitque deus firmamentum, &c. per firmamentum, totum corpus cæleſte multis orbibus conſtans intelligitur. Quod cælum, vt ait Theodoretus, quia ex flu-

ex fluxu aquarum natura conſtitit, & quæ prius liquabilis eſſet natura, effecta eſt ſoliduſſima, eam ob cauſam appellatum eſt firma-*Pſal. 18.* mentum. De eo ait diuinus vates: Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.

Pennæ eorum rectæ alterius ad alterum. Directæ erant eorum alæ, ſibique mutuo cohærebant, & altera alteri correſpondebat. Pennas rectas habebimus, ſi mutuam inter nos habuerimus charitatem. Pennæ noſtræ, inquit diuus Gregorius, iam rectæ non ſunt, ſi ad vtilitatem noſtram ſolummodo reflectuntur: ſed tunc rectæ ſunt, cùm ad vtilitatem proximi referimus, quod habemus. Duæ alæ, quibus ſumus volaturi, ſunt intellectus & affectus. *Similitudo.* Quemadmodum auis nõ vna duntaxat ala volat, ſed duabus, ſic non nobis ſat eſt bene intelligere, ſed opus eſt diuino amore inflammari. Seraphim etiam, quos vidit Eſaias *Eſa. 6.* duabus alis volabant. Sed quærendum videtur, quomodo horum animalium alæ extentæ ſint, & rectæ, cùm dicat ſtatim Ezechiel vnumquodque eorum corpus ſuum alis ſuis velaſſe? Huic obiectioni facilimè reſpondebis dicens: vnumquodque animal quatuor alas habere, quarum duabus corpus tegit, cùm alias duas erectas ſurſum habeat, ad rectitudinem & charitatem oſtendendam. Sed cur ſe occultant hæc animalia? Nimirum vt nos doceant, vt in alios beneficia conferentes, & in virtutum actiones incumbentes, manentem gloriam vitemus.

Audiebam ſonum alarum. Nimirum quando volatu mouebantur. Tegebant ſe, ſed virtutes ſonabant. Contemne gloriam, ait Chryſoſtomus, & eris glorioſus. *Eſa. 39. 4. Re. 20.* Ideo Ezechias theſauros amiſit, quia eos Babylonius oſtendit. Si virtutes oſtentaueris, eas abſque dubio perdes, ſi populi oſtentationem quæſieris, recepiſti mercedem tuam. Poteris per hunc ſonum ſublimem euãgelicam intelligere prædicationem, ſuauem ob bona promiſſa, terribilem ob comminationes.

Quaſi ſonum ſublimis Dei. Id eſt, quaſi ſonũ magnum, nam hebraiſmus, quæ magna ſunt Dei ſolet appellare, vt alibi oſtendimus. Vel erat ſonus, qualis Deo cõueniebat, iuxta illud *Pſal. 28.* pſalmographi: Vox domini in virtute, vox Domini in magnificentia. Per ſublimem Deum intelligit Chriſtum, vt ſit ſenſus: Virtutes & miracula magnum ſonum emittebãt, erant enim Chriſti per hoc animal ſignificati. Vel ſic: Voces Chriſti per apoſtolos prolatæ *Pſal. 18.* magnopere ſonabant. Fuerat enim Dauidis prodictum: In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.

Cumq́; ſtarent, demittebãtur pennæ eorũ. Alæ quæ ſurſum erant erectæ ad volandũ, demittebantur, quando à volatu ceſſabant. Aliquando enim Chriſtus intermittebat conciones, & miracula, & opera viſibilia. Chriſtus eſt verus Deus, oportebat enim, vt pontifex ille cæleſtis, qui nos erat expiaturus, Deus eſſet, in cuius figuram pontifex veteris legis lami-*Exod. 28.* nam ferebat in fronte, in qua erat ſcriptum Dei nomen. Sed quoniam Deus quatenus Deus mori non poterat, aſſumpſit humanam naturam, vt quatenus homo moreretur, & quatenus Deus crimina noſtra deleret, & pro nobis ſatisfaceret. Et licet eius corpus carneum eſſet, & humanum, tamen quia erat diuinitati vnitum, effectus habebat diuinitatis. Magnes rapit ad ſe ferrum, deinde ferro illi à ſe rapto ita vim ſuam impertit, vt illud attrahat ad ſe alterum ferrum, & ſuſpẽſum teneat: atque vt prius ferrum lapidi, ſic alterum illi priori cohæret. Quod diuus Auguſtinus libro viceſimo primo de Ciuitate Dei aſſerit *Similitudo.* propriis oculis vidiſſe. Vt igitur ferrum magneti vnitum habet magnetis effectum, ita Chriſti corpus à diuinitate aſſumptum, habebat effectus diuinitatis. Vnde ægrotatione laborantibus diuinitus medebatur, & mortuos ad vitam reuocabat. Tangens incredulus *Ioan. 20.* Thomas Chriſti latus fuit fide repletus, exclamans ſtatim: Dominus meus, & Deus meus. Ioannes Damaſcenus vtitur hac ſimilitudine, Vt ferrum ignitum calefacit, & vrit vt ignis, *Similitudo.* ſic Chriſti humanitas à verbo aſſumpta habebat diuinitatis effectus, & miracula ingentia paſſim edebat, quibus diuinam ſuam potentiam declarabat. Et tunc alas erectas habere dicebatur, cùm verò ceſſabat à miraculis, alas demittebat.

Cum fieret vox ſuper firmamentũ. Cùm Deus pater ſedens in throno loqueretur, intermittebant animalia ſonitum alarũ, vt audiretur Dei vox. Vel ſic: Cùm Deus pater vellet, vt animalia ſonarent, ſonabant, cùm autem vellet, vt tacerent, tacebant. Ad eius nutum ſtabant & volabant animalia. Vox patris erat vox filii, vnaque erat vtriuſque voluntas, vna ſubſtantia, vna diuinitas, æqualis gloria, coæterna maieſtas. *Ioan. 14.* Ideo aiebat Chriſtus. Sermonem, quem audiſtis, nõ eſt meus, ſed eius, qui miſit me, patris. Erat quidem filii, ſed ita, vt eſſet patris, quaſi diceret: Sermo meus non ex authoritate humana, ſed diuina vim habet. *Ioan. 7.* Eodẽ modo alibi dicebat: Doctrina mea non eſt mea. Hoc eſt à meipſo non loquor, aut ex proprio corde, ſed ex voluntate patris. *Ioan. 5.* Et alibi: Non quæro voluntatem meam, ſed eius, qui miſit me. *Ioan. 6.* Et ruſum: Deſcendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, ſed voluntatem eius, qui miſit me. Quibus verbis Chriſtus naturam ſuam diuinam non oſtendit infirmam: ipſe enim eſt, per *Ioan. 1.* quem omnia facta ſunt, ſed diuinã ſuam voluntatem eſſe cum patris voluntate vnam & eandem. Nam vt verbis vtar Cyrilli in quintum caput Ioannis, quoniam ex patris ſub-*Ioan. 5.* ſtantia filius eſt, ac omnes genitoris perfectiones naturaliter poſſidens, vnà cum ipſo identitate naturæ continetur. Ideo ſuorum operum virtutem irreprehenſibiliter ac verè

patri attribuit, non quia ipſe minus poſſit hoc faciens, ſed quia vni deitatis actioni vniuerſa ſunt accommodanda. Diuus Augustinus verba illa explanans: Non quæro volunta- Ioan. 5. tem meam, ſed eius, qui miſit me. ita ait: Sanctiſſimæ trinitatis vna eſt voluntas, vna poteſtas, vna maieſtas. Ideo tamen ait filius: Non veni facere voluntatem meam, ſed eius, qui miſit me. quia Christus non eſt de ſe, ſed de patre ſuo eſt, æqualis eſt patri, ſed tamen hic de illo, non ille de iſto. Quod autem habuit, vt homo appareret, de creatura aſſumpſit, quam ipſi formauit.

Quaſi aſpectus ſapphiri ſimilitudo throni. Id eſt, erat ſolij ſimilitudo inſtar lapidis ſapphiri. Eſt autem ſapphirus ſplendida gemma, de qua agit Plinius libro trigeſimo ſeptimo, capite nono. Thren. 4. Diuus Hieronymus explicans locum illum Threnorum Sapphiro pulchriores, ait eſſe ſapphirum aërij coloris, cuius ſententiam hic ſequitur diuus Gregorius. Vult Pſal. 88. Deus ſignificare ſui throni puritatem, pulchritudinem & ſplendorem. De hoc throno dictum eſt in pſalmo. Thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo. Soli comparatur, vt eius perpetuitas & claritas ſignificetur. De illo ait Heb. 4. in epiſtola ad Hebræos apoſtolus. Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt miſericordiam conſequamur, & gratiam inueniamus in auxilio oportuno.

Similitudo quaſi aſpectus hominis. Erat ſuper thronum ſimilitudo Dei inſtar hominis. Gen. 1. Cùm homo factus ſit ad Dei imaginẽ & ſimilitudinem, æquum erat, vt appareret eius ſimilitudo quaſi aſpectus hominis. Non ſolùm ſecundum animã eſt hæc imago & ſimilitudo, ſed etiam in corpore habet homo quandam proprietatem hoc ipſum indicãtem, eſt enim erecta ſtatura in cælum aſpiciens. Cùm cæteros animantes natura abiecisſet ad paſtum, ſolum hominem erexit, & ad cælum tanquam ad propriæ patriæ conſpectum excitauit. Nec terra pulchra & admirabili plãtatum & fluuiorum varietate ornata, ima ſede ſemper hærens, in quam feruntur omnia nutu ſuo pondera, nec luna, quæ in infimo cælo radiis ſolis incenſa conuertitur, nec ſol quartum obtinens globum æthærium, princeps & moderator luminum reliquorum, nec cætera aſtra micantia radiis, nec orbes ipſi cæleſtes admirabili conuerſione & celeritate concitati, ſed ſolus homo tanquam creatura illis nobilior, fuit ad Dei imaginem & ſimilitudinem procreatus. Et ſi enim Dei imago ſit etiam in angelis ſecundum id, in quo primò conſideratur ratio imaginis, quod eſt intellectualis natura, non tamen in eo eſt quo ad id, in quo altero modo conſideratur: nam non eſt angelus de angelo, vt deus de deo: id quod conuenit homini. Præterea hominis anima eſt tota in toto eius corpore, & tota in qualibet eius parte, quemadmodum deus ſe habet ad mundum, id quod ſpiritibus cæleſtibus, & ab omni concretione mortali ſegregatis conuenire non poteſt. Cùm igitur deus hominem excelſum creauiſſet, eique vim memoriæ, intellectus, & voluntatis impertiſſet, illumque in hoc medio mundi globo, tamquam dominum collocaſſet, voluit in eius ſimilitudine apparere. Sunt etiam qui dicant Deum ſumpſiſſe hominis figuram, quãdo hominem creauit, idque voluiſſe ſignificare ſcripturam, cùm ait fuiſſe hominem ad Geneſ. 1. dei imaginem & ſimilitudinem creatum. Diuus Athanaſius in quæſtionibus veteris teſtamenti ait in hunc modum: Præuidens deus vnigeniti ſui incarnationem, & humanæ naturæ aſſumptionem, cùm ſic illum, qui verus erat deus, fore verum hominem præcognoſceret, atque vnam eandemque ſibi adorationem offerendam intelligeret, ipſi vnigenito filio dixit: Faciamus hominem ad imaginem et ſimilitudinem noſtram. Non cum angelis, nec cum aliis creaturis, ſed cum filio ſuo ſermonem hunc arbitror cõtuliſſe. Hanc ſententiam iiſdem ferè verbis ſequitur Theodoretus. Hic deus, quem hic vidit Ezechiel ſedentem in throno, eſt cæleſtis pater: hoc diuinum animal eſt filius, æqualis patri ſecundum diuinitatem, minor patre ſecundum humanitatem. Spiritus ille, de quo ait diuinus noſter vates: Quocunque ibat ſpiritus, illuc eunte ſpiritu & rotæ pariter eleuabantur, eſt ſpiritus ſanctus à patre filioque procedens. Aſpicis igitur, tres perſonas ſanctiſſimæ trinitatis coæternas ſibi & coæquales, fuiſſe ab Ezechiele mentis oculis perſpectas, & intellexiſſe, non tres deos eſſe, ſed vnum, ait enim in principio ſe dei viſiones vidiſſe, & in principio ſecundi capitis, Hæc, inquit, viſio ſimilitudinis gloriæ domini, vbi pro domino eſt in hebraico Iehouach nomen tetragrammaton, quod ſoli deo conuenire perſpicuum eſt. Quibus in locis vnum deum nominat, cùm tres eſſe perſonas aſſerat, vt diuinæ eſſentiæ vnitatem, & perſonarum diſtinctionem, & ſanctiſſimæ denique trinitatis myſterium ſignificet. Quæ omnia in libris veteris legis, & apud diuinos vates multis in locis continentur. Sed ideo deus legem dedit in caligine, vt eſt in libro Exodi literis mandatum, quia in ea obſcuræ Exod. 25. diuina myſteria continebantur: quæ etſi non omnibus erant explicitè nota, illis tamen perſpecta erant, qui Deo adhærentes, eiuſque arcana contemplantes, ſe totos diuinæ voluntati committebant, quibus denique deus ea reuelare volebat. Sed Iudæi ideo trinitatis myſterium in libris ſuis contentum, diuiniſque monimentis teſtatum non credunt, quia ſunt & malitia & perfidia obſtinati. Eam ob Matt. 3. & 12. & 23. Luc. 3. cauſam in ſancto euangelio progenies & genimina viperarum appellantur. Nam vt viperæ matris ſuæ ventrem lacerant, & exedunt Similitudo. vt egrediantur, ſic Iudæi matrem ſuam, antiquam legem lacerant, & prophetarum ac doctorum

ctorum ſuorum intellectum & verba, tanquã
ventrem & viſcera corrumpunt, vt à fide egre
diantur, & in perfidia cõfirmentur. Imò ipſos
prophetas ſapientia & charitate præſtantes,
diuina oracula proferentes ad excidium cru-
deliſſimum vocarunt.

Et vidi quaſi ſpeciem electri, velut aſpectum ignis intrinſecus eius per circuitum. Totã hanc
orationem ita vetres: Et vidi veluti figurã ele-
ctri, in medio cuius figuræ videbatur ſplen-
dor tanquam ignis ipſam in orbẽ ambientis.
Per electrum diximus ſuprà Dei bonitatem
ſignificari, per ignem autẽ eius amorem. Vo-
luit Deus ſignificare diuino vati, ſe charitate
incenſum miſſurum eſſe in mundum filium
ſuum, vt aſperrimam diaboli tyrannidẽ euer-
teret, quo iuſti viri, cùm ex corporum vin-
culis euolaſſent, non iam in latebras infero-
rum deſcenderent, ſed gaudio perfuſi, in ſe-
dem illam cæleſtem, & ſplendidiſſimam do-
mum peruolarent. Quid fuit hoc, niſi diuini
ignis, ſummæque charitatis & bonitatis effe-
ctus? Sic Deus dilexit mundum, vt verbis vtar
Ioan. 3. diuini Ioannis, vt filium ſuum vnigenitũ da-
ret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat,
ſed habeat vitam æternam. Vides non ex ope
ribus & meritis noſtris, ſed ex Dei voluntate
proueniſſe, vt ipſe Dei filius humanitatẽ aſ-
ſumpſiſſet, quo mortalitate noſtra indutus,
ſuam nobis impertiret immortalitatem. In
hoc, inquit, diuus Ioannes, apparuit charitas
1. Ioan. 4 Dei in nobis, quoniam filium ſuum vnigeni-
tum miſit Deus in mundum, vt viuamus per
eum. In hoc eſt charitas, non quaſi nos dile-
xerimus Deum, ſed quoniã ipſe prior dilexit
nos. Et diuus Paulus in Epiſtola ad Titum,
Tit. 3. Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris
noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ, quæ fe-
cimus nos, ſed ſecundũ ſuam miſericordiam
ſaluos nos fecit. Habens vir quidam ampul-
Similitudo. lam ſeu phialam plenam aqua odorifera &
pretioſa ſingulis amicis ſuis petentibus im-
pertit ex illa parum quippiam, ſed volens ma
gna vti liberalitate, ſingularémq; amorẽ ſuũ
erga aliquem oſtendere, totum ipſum vas in-
fundit, totámque illi aquam tribuit. Sic Deus
contulit in Abrahamum alioſq; amicos ſuos
beneficia ex cælo, at nobis dedit filiũ ſuum,
infudit cælum ipſum, & omnia bona nobis
donauit: &, vt ait regius Pſaltes: Inclinauit
Pſal. 17. cælos, & deſcendit. Et diuus Paulus in epiſto-
Rom. 8. la ad Romanos: Qui pro nobis omnibus tra-
didit filium ſuum, quomodo non etiam cum
illo omnia nobis donauit? Filius Dei, inquit
Chryſoſtomus, factus eſt filius hominis, vt fi-
lios hominis faceret filios Dei. Elegit autem
paupertatem, vt nos ad diuinas opes quæren-
das & conſequendas excitaret. Scitis, ait di-
2. Cor. 8 uus Paulus: gratiã Domini noſtri Ieſu Chri-
ſti; qui propter vos egenus factus eſt, cùm
eſſet diues, vt vos illius inopia diuites eſſetis.
Tanta fuit eius inopia vt eum natum virgo
Luc. 2. mater in præſepio reclinaret, vt ait diuus Lu-
cas, quia non erat ei locus in diuerſorio. Non
erant illic peripetaſmata picturata, & verſi-
coloris textura ſpectabilia, non pretioſa tape-
tia, non aulæa nobilia, quibus in ſplendido ap
paratu magnatum parietes obtendũtur, quia
non erat in præſepio, qui hæc aſpiceret: nam
oculi immaculatæ virginis Mariæ, & Ioſeph
iuſti erant in puerum Ieſum coniecti: non
erat illic, qui aliud præter Ieſum vellet intue-
ri. Cùm princeps aliquis vrbem quandã pri-
mò ingreditur, ſi eſt veſtibus admirabilibus
ex ſerico & auro confectis indutus, non ad ſe,
ſed ad pretioſa indumenta, quibus admirabi-
litatem facit, oculos hominum rapit. Vo-
lens autem Dei filius, vt ad eum oculos con-
uerteremus, non ad veſtes, nec ad mundi
opes, & magnificos apparatus, nudus ingreſ-
ſus eſt in mundum, naſcens in loco humili &
abiecto, poſitus inter paleas præſepij, vbi in-
fantulus frigore tabeſcens vagiebat, qui erat
cæli & terræ conditor & moderator. Quid
fuit hoc niſi magna vis amoris, & diuinæ bo-
nitatis admirabilis effectus? O charitatem im
menſam, ô ſingularem Dei noſtri miſericor-
diam, ô ſummam ineffabilis pietatis abundã-
tiam. Id volens Ezechiel ſignificare, ait ſe in
Dei throno electri ſpeciem vidiſſe, & in me-
dio eius ignis ſplendorem.

Et à lumbis eius vſq; deorſum vidi quaſi ſpeciem ignis. Senſus eſt, vidi Deum quaſi in ho-
minis ſimilitudine, & ab aſpectu lumborum
ſurſum tendentẽ vidi ſpeciem electri, & ſpe-
ciem ignis, qui ignis erat intrinſecus in me-
dio electri, quam ob cauſam nullum foris e-
mittebat ſplendorem: totus ſplendor erat in-
tus. Hoc erat in parte ſuperiore à lumbis vſq;
ad ſummum. At in parte inferiore nimirũ à
lumbis vſque deorſum ſplendebat ignis foris,
& micabat in orbem. Vult ſignificare, Dei
bonitatem, ſapientiam, & charitatẽ, vt in ipſo
ſunt, eſſe res nobis inuiſibiles, & incompre-
henſibiles, ſed per ſuos effectus eſſe nobis vt-
cunque cognitas & exploratas. Quanquam
enim animi noſtri, quamdiu in corporibus
verſantur, longè abſunt à clara diuini numi-
nis cognitione, quòd eorum acies ſit caligine
quadam circumfuſa, Deus autem ſit infinitus
& immenſus, poſſunt tamen ex creatarũ re-
rum conſideratione ad ipſius creatoris cogni-
tionem deuenire: conſiderãtes enim elemen-
torum proprietates, & qualitates, mirabili
quadam diſcordia inter ſe conſentientium,
globos æthereos diuinarum manuum moni-
menta, candorem ſolis & lunæ, aſtra vaga, &
fixa, cæteráſq; creaturas in ſuo genere mira-
biles, hominum vtilitatibus ſeruientes, eum,
qui eas produxit, animo intuemur, & incre-
dibili quadã voluptate admiramur. Creaturę
quatenus creaturæ omnes ſunt bonæ, à Deo
enim nihil malum; nihilominus tamen mala
multa res creatas ſæpenumero ſequuntur in-
ſtar rubiginis æra ſequẽtis. Sed quemadmo- *Simile.*
dùm ferramentorum opifex non induxit ru-

 biginem,

1. Parra- meron: Cuncti filij regis Dauidis dederunt
lip 29. manum, & ſubiecti fuerunt Salomoni regi.
Vbi dare manũ idem eſt, quod obedientiam
promittere. Significat etiam hic hebraiſmus
4. Reg. 10 pactum ac fœdus confirmare, vt quarto Re-
gum decimo: Da mihi manum tuam: qui de-
dit ei manum ſuam. Hoc eodem tropo vtitur
diuus Paulus in epiſtola ad Galatas, dicens:
Gal. 2. Qui videbantur columnæ eſſe, dextras dede-
runt mihi & Barnabæ, ſocietatis, &c. Nec a-
pud Hebræos ſolùm, ſed etiam apud Latinos
mos fuit manus mutuò dare in ſignum fœ-
deris ſeruandi, vt qui mutuo ſeſe amore am-
plecterentur, dextras inuicem iungerent, eſ-
ſetque manuum coniunctio animorum con-
iunctionis apertiſſimum ſignum. Vnde Mar
cus Tullius in ſecunda Philippica dextram
appellat teſtem fidei ſeu fœderis. Hanc excel-
lentem conſuetudinem inuenimus in eccleſia
catholica obſeruari, vt quos animorum puri-
tas, & caſta dilectio, & ſpontaneus conſenſus
perpetuo matrimonij vinculo cõiungere de-
cernunt, hi dextras inuicem dent coram ſa-
cerdote, perpetuam ſtabilis matrimonij ſo-
cietatem & dignitatem corroborantes. Præ-
terea dare manus apud Hebræos ſignificat ali
quando auxilium poſtulare, in quam ſignifi-
Thren. 5 cationem accipitur à Ieremia aiente in quin-
ta lamentatione: Aegypto dedimus manum.
Ac ſi dicat: Ereximus manum noſtrã Aegy-
ptiis, vt nos iacentes & debilitatos ſubleua-
rent, atque occidentibus opem ferrent. Cùm
autem dare alicui manum, ſit ab eo opem im
plorare, extendere deorſum ad aliquem ma-
num erit illi opitulari, & labenti ac inclinato
præſidium ferre. manus etiam apud Hebræos
ſignificat conſilium: quam ob cauſam locus
2. Reg. 14 ille ſecundi Regum: Nunquid manus Ioab
tecum eſt? poterat verti: Nunquid conſilio
Ioab agis hæc omnia? Vel: Nónne te Ioab in
omnibus his cõſilio inſtruxit? Significat præ-
Num. 33 terea poteſtatem & præceptũ, vt Numer. 33.
Egreſſi ſunt de Aegypto per turmas ſuas in
manu Moyſi & Aaron, hoc eſt, ſub Moyſi &
Aaronis poteſtate, illis obtemperantes: vel
eorum iuſſu & præcepto. Tandem ſignificat
vaticinationẽ: ex quo effectum eſt, vt factam
eſſe ſuper aliquem manũ Dei ſignificet eum
eſſe donum prophetiæ erectum & roboratũ.
Hoc intelligens Ionathas Chaldæus vertit hũc
Ezechielis locum: Manſit ſuper eum ſpiri-
tus prophetiæ. Et Pagninus: Erat ſuper eum
ibi prophetia Domini. Sunt qui aſſerant eam
ob cauſam accipi manum pro vaticinatione,
quia manus ſignificat poteſtatem, vaticinatio
autem funditur à Deo cũ fortitudine & po-
tentia. Eodem idiomate vtitur etiam Eze-
Inf. 3. 8. chiel cap. 3. & 8. & 37.
37. *Et de medio eius quaſi ſpecies electri.* Pro ele-
ctro eſt in Hebraico: החשמל hachaxmal:
pro quo ſeptuaginta verterunt: ἤλεκτρον,
quæ dictio abſque dubio ſuccinum ſignificat.
Priſci exiſtimarũt electrum ſiue ſuccinũ ſuc-
cum eſſe ex arboribus profluentem, naſcique
in inſulis Exoticis, vt Plinius refert: At explo
ratum eſt memoria noſtra, nihil aliud eſſe
quàm quoddam bituminis genus ex ſaxis di-
manans, primo liquidum, poſteà verò ob ma-
ris frigiditatem in duritiem conuerſum: ex
quo fiũt globuli, quibus ſolemus preculas nu
merare. Eſt aureo colore decoratum, & non-
nullis ægritudinibus vtile remedium. Naſci-
tur in inſula maris Germanici non procul à
litore Prutenico: ex cuius inſulæ ſcopulis in
maris aquas delabitur, ex quibus à quærenti-
bus colligitur. Eſt etiam quoddã metalli ge-
nus electrum appellatum, quod ex auri & ar
genti commiſtione conficitur. Pagninus in
Theſauro linguæ ſanctæ ait dictionem hanc
chaxmal eſſe nomen Angeli, vel coloris ſi-
milis ignie at hic in textu vertit: Color ele-
ctri, ſequens, & ſeptuaginta, & vulgarem edi-
tionem. Paraphraſtes Chaldaicus reliquit
idem vocabulum chaxmal, fortaſſe, quia pro-
priam eius ſignificationem animo percipere
non potuit.

Et facies aquilæ deſuper ipſorum quatuor. Di-
ctio, deſuper, nec eſt in hebraico codice, nec
in græco apud ſeptuaginta. In editione vul-
gata inuenitur, ſed in multis codicibus nota-
ta obelo, quaſi vacans, aut addita aliunde. Po
teſt accipi pro vltimo loco, vt ſit ſenſus: Pri-
mo loco erat facies hominis, ſecundo leonis,
tertio bouis, vltimo autẽ aquilæ. Vel ob eam
cauſam ponitur hic particula, deſuper, con-
iuncta aquilæ, quia cùm tres primæ facies de-
notent humanitatẽ, regnum, & ſacerdotium,
facies verò aquilæ, diuinitatem, illi tantùm
conuenit dictio hæc, quoniam diuinitas in
infinitum ſuperat humanitatem. Secundùm
humanitatem ait Chriſtus: Pater maior me Ioan. 14.
eſt: ſecundum diuinitatẽ: Ego & Pater vnum
ſumus. In verbo, ſumus, ſignificauit perſona- Ioan. 1.
rum diſtinctionem, in verbo vnum, ſubſtan-
tiæ vnitatẽ. Qui hoc referunt ad diuum Ioan-
nem Euangeliſtam, poſſunt dicere, dictionem
hanc, deſuper, illi meritò conuenire, quo-
niam altius cæteris de Chriſti diuinitate locu-
tus eſt, incipientẽ enim Euangelium, & quæ
viderat, mandare literis, vt eſſent perpetuis
monumentis conſignata, eum diuinus ſpiri-
tus procul à terra arripuit, & erexit, atque in
altum ab omnium penè conſpectu abſtraxit.
Ideo ait Ezechiel eum eſſe ſuper alia quatuor
animália conſtitutum. Sed oritur quæſtio, qui
fieri poteſt, vt Ioãnes ſit ſuper quatuor Euã-
geliſtas, ſi ille eſt vnus ex ipſis quatuor? Si di-
ceret ſcriptura eſſe aquilam ſuper tria anima-
lia, nulla eſſet dubitatio: ſed cùm dicat eſſe
ſuper quatuor, magnam ingerit difficulta-
tem. At altè ſpectare ſi voles, & intellectus
oculos ad veritatem erigere, videbis abſque
dubio, diuum Ioannẽ non ſolùm ſuper alios
eſſe, ſed ſuper ſeipſum, nõ enim alios tãtùm,
ſed ſeipſum etiam ſuperauit: ea enim vidit, ea
animo percepit, ea ſcripſit, quæ omnes huma

ni in-

ni ingenij terminos excedunt. Quam ob cau-
ſam ſe ſuper ſeipſum altiùs erexit: & iuxta id
Thre. 3. quod ait in Lamentis Ieremias, leuauit ſe ſu-
per ſe. Et ſi quatuor Euãgeliſtæ ſint quatuor
elementa ſpiritualia mundum ſuſtentantia,
diuus tamen Ioannes velut ignis ſurſum ten-
Ioan. 13. dens altiorem obtinet locum. Hic eſt aquila
cæleſtis obtinens inter omnes aues principa-
tum, quæ nec ictu fulminis læditur, nec ſolis
radium metuit, ſed eius fulgorem poteſt ſe-
cura inconniuentibus oculis aſpicere. Hic eſt,
qui ſuper pectus Domini in cœna recubuit,
cui reuelata ſunt arcana cæleſtia, qui de ipſo
ſacro dominici pectoris ſonte Euãgelij fluen-
Ioan. 12. ta potauit. Hic eſt, quem Chriſtus ſummè
diligebat, de quo dicitur in Euangelio: Vidit
Petrus diſcipulum illum, quẽ diligebat Ieſus.
Explicans Chryſoſtomus locum illum euan-
Ioan. 13. gelij: in finem dilexit eos, ita ait: Chriſtus ni-
hil reliquit eorũ, quæ illũ, qui valde amat,
oportet facere. Ac ſi diceret: Proſecutus eſt
Chriſtus diſcipulos ſuos ſumma charitate:
acceſſit amor vſque ad finem, vſque ad ter-
minos amoris dilexit eos. At cùm plus Ioan-
nem diligeret quàm cæteros, videtur conclu-
di, Chriſti amorem erga illum, finẽ tranſiſſe,
noſtrúmque intellectum ſuperaſſe. Iure igi-
tur per aquilam ſignificatur, quæ erat deſu-
per ipſorum quatuor, quoniam rapiebatur in
cælum, in corpore humano vitã imitans an-
gelicam, & ambroſia cæleſti altiſſimarũ vi-
ſionum animũ ad æternitatem alens, in ad-
mirabilem ſplendorem myſteriorum cæle-
ſtium aquilonis oculos, mentiſq; aciem per-
purgatam intendebat.

Et animalia ibant, & reuertebantur. Pro
ibãt eſt in hebræo ratſo. רצוא à verbo רצה
ratſah, quod ſignificat ire, currere, velle, com-
Pſal. 49. placere, & perficere. Vnde illud pſalmi. Si vi-
debas furem, currebas cum eo, poteſt verti: Si
videbas latronem, volebas eſſe cum illo, vel
cõplacebat tibi, ſeu eo oblectabaris. Et illud:
Pſal. 48. Hæc via illorum, ſcandalum ipſis: & poſtea
in ore ſuo complacebũt, poteſt ita transferri.
Hoc eſt illorum inſtitutum, obliuio eſt ipſis:
& poſteri eorum iuxta os ſuum, currẽt, Ac ſi
dicat: Impij pecudibus inſipientibus compa-
rantur. Huiuſmodi eſt eorum modus viuen-
di. quia obliuiſcantur finis. Et non ſolùm il-
lis obſunt, quòd corrumpũtur, ſed quòd alios
corrumpunt, non ſolùm peccato nocent, ſed
etiam exemplo, nam poſteri eorũ iuxta eo-
rum ſermones current, viam flagitiorum, qua
eorum maiores cucurrerant eligẽtes. Vel ſic:
Nam eorum filij & nepotes, ſcelera. quæ pa-
Iob. 14. rentes dictauerint, perficiẽt. Illud etiam Iob:
Donec optata veniat ſicut mercenarij dies
eius. ita poteſt latinitati reddi. Donec perfi-
ciant ſicut mercenarius diem ſuum Sunt qui
dicant dictionem hanc ratſo, qua hic vtitur
Pſal. 67. Ezechiel, eſſe à verbo ruts, quod ſignificat
currere, & præuenire. Vnde illud pſalmi Ae-
thiopia præueniet manus eius Deo, poterat
verti in hunc modum: Aethiopes current ad
expandendas manus ſuas ad Deum. Solent
enim, qui preces fundunt, manus ad cælũ eri-
gere. Volebat ſignificare diuinus vates fore,
vt tempore Meſſiæ etiam Aethiopes agreſtes
& inculti currerent ad eccleſiam, Chriſtum
adoraturi. Id quod eueniſſe apertiſſime co-
gnoſcimus. Ita hunc locum explanat Iona-
thas Chaldæus. At R. Dauid doctus inter He-
bræos ita locum hunc interpretatur: Congre-
gatio Aethiopiæ currere faciet manus ſuas
cum muneribus Deo offerendis. Ac ſi dicat:
Tanta erit Aethiopum lætitia myſterium hu
manæ redemptionis agnoſcentiũ, tam prom
pta voluntate ſe Deo deuouebunt, vt ad il-
lum non ſolùm pedibus currant, ſed mani-
bus, quibus munera Deo oblaturi aſportabũt.
Sed licet nonnulli exiſtiment, verbum hoc,
quo hoc loco vtitur Ezechiel, eſſe ruts; do-
ctiores tamen aſſerunt eſſe verbum ratſah, vt
anteà diximus. Et quoniam verbum hoc, vt
oſtendimus, perficere ſignificat, poteſt locus
hic Ezechielis ita conuerti: Et animalia perfi-
ciebant. & reuertebantur. Ac ſi dicat: Ibant
animalia conſtanter, nec reuertebantur niſi
impleto opere: cùm antẽ munus ſuum perfi-
cerent, redibant ad functionẽ aliam obeun-
dam. Conſidera meam hanc verſionẽ, & for-
taſſe non tibi diſplicebit.

*Et aſpectus rotarum & opus earũ. quaſi vi-
ſio maris.* Pro mari eſt in hebraico תרשיש
tharſis, pro quo ſeptuaginta habent θαρσις
tharſis. Sed tunc oritur quæſtio, quid ſit
tharſis. Pagninus in Theſauro ait eſſe lapi-
dem precioſum, cuius color declinat ad co-
lorem hyacinthi. Capite 28. Exodi, vbi agi- *Exod. 28.*
tur de quatuor ordinibus lapidum precioſo-
rum, quibus erat ornandum rationale ſa-
cerdotis, in quarto ordine eſt hæc eadem di-
ctio, pro qua loco illo ſeptuaginta verterunt
χρυσόλιθον, & noſter interpres chryſolithus.
Eſt autem chryſolithus gemma aureo nitore
tranſlucens, dicta à chryſos græcè, quæ dictio
aurum ſignificat, & lithos, lapis quaſi lapis
aureus. R. Dauid in commentariis explicãs
hunc Ezechielis locum, ait etiam dictionem *Dani. 10*
tharſis gemmã quandam ſignificare. Aquila
etiam capite decimo Danielis pro tharſi chry
ſolithum vertit, quem ibi ſecutus eſt noſter
interpres. Significat præterea ciuitatem quan-
dam, ex qua afferebantur Salomoni dentes
elephantorum, paui, aurum, argentũ, & aliæ
diuitiæ, vt tertio Regum, & ſecundo Parali- *3. Reg. 10*
pomenon literæ diuinæ conteſtantur. Hanc *2. Par. 9.*
ciuitatem, vbi claſſis parabatur, ait Ioſephus
eſſe Tharſum Ciliciæ metropolim, quẽ non-
nulli ſequuntur. Alij exiſtimãt eam eſſe, quæ
hodie appellatur Suez, ſita in littore maris
Rubri, vbi claſſis Turcica etiam præparatur.
Ophir autem, vnde hæc deducebantur ad il- *3. Reg. 10*
lam ciuitatem, aiunt eſſe Sophalam, etiam ſi *3. Re. 20.*
nonnulli Malacham eſſe contendant. Quæ
duæ inſignes ac celebres ciuitates fuerũt à Lu

ctō Luſitanorū rege poſſidētur. Diuus Hieronymus in libro de locis hebraicis ait Carthaginē etiā appellatā fuiſſe Tharſim: Et capite. 23
Eſa 23. Eſaiæ, vbi nos habemus: Vlulate naues maris, pro mari eſt in Hebraico Tharſis, pro quo ſep-
Sup. 38. tuaginta verterunt Carthaginem. Capite quoque 38. Ezechielis, vbi communis editio habet: Negotiatores Tharſis, habent ſeptuaginta: mercatores Carthaginenſes. Sed & Hieronymus & docti inter Hebræos exiſtimant dictionem hanc Tharſis mare ſæpenumero ſignificare, quemadmodum illic apud Eſaiam, & hic apud Ezechielem, & multis aliis in locis. Et ita intelligunt nonnulli id,
Pſal. 47. quod ſcriptum legimus in pſalmo: In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis. Ac ſi dicat: Impetu procellæ poteris tu Domine omnia maris nauigia obruere, et diſſipare Et capi
Eſa. 2. te ſecūdo Eſaiæ, vbi cōmunis verſio habet: Et ſuper omnes naues Tharſis, habēt ſeptuaginta: Et ſuper omne nauigiū maris. Cū igitur vocabulū hoc æquiuocū ſit, in eā ſignificationē ſumitur, quæ propriùs literæ conuenire videtur. Ex quo effectum eſt, vt pro viſione Tharſis hoc Ezechielis loco latinus interpres viſionē maris interpretaretur. Sed capite decimo, vbi hæc eadem viſio repetitur, eſt ita: Species autem rotarū erāt quaſi viſio lapidis chryſolithi, vbi pro chryſolitho eſt in Hebraico hæc ea
Infr. 10. dem dictio Tharſis. Quamobrem rectiſſimè poterat verti hic locus: Et aſpectus rotarū & opus earum quaſi viſio chryſolithi. Nihilominus tamen non eſt improbanda communis verſio, quæ pro chryſolitho habet mare, cum eadem dictio vtrunque ſignificet: & mare ſolis radiis repercuſſum colorem chryſolithi repræſentet. Vnde ſi profundè intuearis, idē eſt colorem habere chryſolithi, & maris fulgentibus ſolis radiis percuſſi, cum illud reuerberatus fulgor ſplendidum quodammodo reddit, quemadmodum hoc loco accipitur.

Et totum corpus oculis plenū. In hebraico eſt: וגבתם מלאת עינים ve gabbothāme leoh enaim Prima dictio eſt gab, quæ ſignificat excelſum, dorſum, altitudinē, corpus. Quę ferè omnia à prima ſignificatione deducūtur Ideo poterat verti. Et dorſa earū plena oculis. Et ita habēt ſeptuaginta: καὶ οἱ νῶτοι. hoc eſt, & dorſa ſiue terga. Per rotas populū fidelium intelligimus, per eius dorſa, & partes excelſas &
4. Reg. 2 eminentes, principes & præſules, qui ſuper ſe pondera portare debēt. Id intelligens Eliſæus Eliam vocabat currum Iſraelis, & aurigam eius. Auriga eſt, qui ducit, & viam oſtendit, currus verò, qui ſupra ſe pondera ſuſcipit, illa efficiens, quæ aliis præcipit facienda. Debet Chriſtianus princeps & præſul aperire quid ſit de ſanctiſſimo numine ſentiēdum, quæ ſit vera ſanctimonia, quæ pura & pia religio, quid in vita ſequendū, quid fugiendū, iuxta eccleſiæ catholicæ documēta, ne ſubditi in errorum tenebris verſentur, ſed ad virtutem excitentur, & ad labores pro Chriſto ſubeundos moueantur. Hoc quidem eſt aurigæ officiū & præſulis Chriſtiani munus. Sed nō ſat eſſe putādum eſt, quòd errantibus viam indicarit & rectā ſuaſerit, niſi ipſe portauerit pondera, quæ aliis portanda monuerit: & hoc quidem eſt, currum eſſe pōdera ſuſtinentem. Inuenies præſulem, qui currus vocari poteſt, ſed non auriga, alium, qui nomine aurigæ gaudet, ſed currus appellari non valet, alium, qui nec currus nec aurigæ nomen meretur, alium qui vtroque dignus eſt. Hic eſt dorſum populi oculis plenum, omnibus conſulens, omnia circumſpiciens, ſemper immortalitatis amore flagrans, cuius laudes dignæ ſunt, quæ celebrentur omnium penè gentium literis & linguis, de quibus nulla vnquam ætas cōticeſcat. Talis eſt, qui Dei ſcientiam habet, & iuxta illā
operatur. Hoc intuens Salomon aiebat: Mitte Sap. 9.
Domine ſapientiam de cælis ſanctis tuis, & à ſede magnitudinis tuę, vt mecum ſit, & mecū laboret. Non ſat eſſe exiſtimabat alios excitare ad laborem, niſi ipſe etiam laboraret. Non ſolùm habebat in optatis, vt ſapientia cum eo eſſet, ſed vt eū eo laboraret. Hebræorū magna pars in murorū inſtauratione vna manu faciebant opus, altera tenebāt gladium, vt in libro
Nehemiæ ſcriptum legimus. Gladius acutus, Nehē. 4.
vt ait in epiſtola ad Epheſios diuus Paulus,
eſt verbum Dei. Hic eſt gladius, quem de ore Epheſ. 6.
Chriſti procedentem vidit in Apocalypſi di-
uus Ioannes. Quid eſt principem altera ma- Apoc 1. & 19.
nu tenere gladium, altera in opus incumbere, niſi debere eum, qui inter alios obtinet principatum, non ſolùm docere, ſed id, quod docet efficere. Hic eſt verè præſul, qui & verbo & opere omnibus conſulit, qui omnia prouidet, tanquam ex aliqua ſpecula futura proſpi-
ciens. Hunc appellat Deus per Ezechielē ſpe- Infra. 3.
culatorem, qui, cùm ſit in loco eminentiore conſtitutus, debet eſſe ſolicitudine affectus, & in illam curam & cogitationem ſemper incūbere, quæ illi ſummā afferat dignitatē. Hoc ſuo modo complectens animo Latinus poeta volenſque AEneam ſuū laudibus efferre, ait illū ſemper ſecum habuiſſe Achatem comitē indiuulſum. Dicitur autem Achates à verbo Græco acheos, quod curam ſignificat, innuēs debere principem in perpetua cura verſari, & dorſum eſſe, quod populi onera ſuſtineat. Si hæc cura & ſolicitudo ſeculi principibus conuenit, quantò magis paſtori eccleſiaſtico, qui debet animam ſuam ponere pro ouibus ſuis,
illumque imitari, qui ait: Ego ſum paſtor bo- Ioan. 10.
nus, qui pro omnium ſalute ſanguinem ſuum fundere non dubitauit?

Spiritus enim vitæ erat in rotis. In Hebræo pro ſpiritu ita eſt רוח החיה ruach hachaiah, hoc eſt, ſpiritus animalis, ſeu. vt vertit noſter interpres Spiritus vitæ. chaiah enim viuere ſignificat: vnde dictio hæc, qua hic vtitur Ezechiel, et animal ſignificat, et vitā. Pro anima
li eſt in pſal. 67. Animalia tua habitabunt in Pſal. 67.
ea. pro vita in Pſalmo. 142. Humiliauit in ter- Pſa. 142

ra vitam meam. Sunt qui aſſerãt hoc in loco Ezechielis accipi pro animali. Et tunc eſt ſenſus: Spiritus huius animalis, hoc eſt Chriſti, erat in fidelibus nomine rotarum ſignificatis. Vnde colliges hoc animal vnũ eſſe, per quod Chriſtum ſignificari ſuprà oſtendimus. Huic interpretationi fauet Pagninus vertens: Voluntas animalis erat in rotis. Non dicit, animalium, ſed animalis, Chriſti myſteria repreſentantis. Beatus ille, qui propria voluntate exutus, in corde ſuo Dei inuenit voluntatem, & ad tantam peruenit perfectionẽ, vt nõ ſolùm ab omni ſcelere ſe abducat, ſed etiã animi cogitationem inuiolatam conſeruet, & ita Deum amplectatur, ita illi adhæreat, ita eius amore inflammetur, ita mentem ipſam cũ eo connectat & coniungat, vt ſit vnus ſpiritus cũ
2. Cor. 6 eo, iuxta id, quod ait apoſtolus: Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt: nihilq́; aliud velit, nihil aliud amet, quàm quod Deus vult, & quod amat. Hæc eſt Chriſtiana philoſophia, hæc eſt beatitudo, quæ poteſt in hac vita comparari, quã gẽtiũ philoſophi ignorauerũt. Etſi enim ſe ad inquirendæ veritatis ſtudium cõtulere, & in quo vera felicitas conſiſtit intelligere cõcupiere, tamen non id aſſecuti ſunt, quoniam nõ diuino auxilio, ſed proprio ingenio freti, arcana diuina ſe poſſe adipiſci exiſtimabant. Pythagoras cenſebat eſſe veram beatitudinẽ in perfecta numerorum ſcientia conſtitutã, Anaxagoras in ſpeculatione vitæ, Herilus in ſcientia, Antiſthenes in alacritate, Hecathæus in ſufficientia, Timon in tranquillitate, Simonides in ſanitate, & pulchritudine, & diuitiarum abundantia, Epicurus in voluptate, & alij aliis in rebus, quas magnas eſſe, & magnoperè expetendas arbitrabantur. At illa conſiſtit in ſanctiſſimi numinis imitatione, in abnegatione propriæ voluntatis, & in vera charitate. Ille eam conſequitur, qui Chriſti amore incenſus: loco propriæ voluntatis diuinam voluntatem conſtituit. Hic eſt ſublimis illa rota, à Deo non diſcedens, Chriſti voluntate ducta, de qua ait Ezechiel: Voluntas animalis erat in rotis.

Quaſi ſonum ſublimis Dei. Septuaginta habẽt. Quaſi vocem omnipotẽtis, cũ ambularet ipſa, vox verbi, &c. Vbi pro voce Dei vocem verbi verterunt, innuentes hoc verbum Deũ eſſe. Triſmegiſtus vetuſtiſſimus author in quarto Pymãdri ait vniuerſum mũdum fuiſſe verbo conſtitutum. Et Plato in libro quẽ legibus ſuis additum Epimonidem inſcripſit, vbi Ficinus ait eius latere theſaurũ, verbũ ap-
Gen. 1. pellat mũdi opificẽ: legerat enim apud Moyſem, dixiſſe Deum, & omnia facta fuiſſe. Si dixit, ergo per verbum. Adeo enim verſatus fuit Plato in lege veteri, vt dicat Numenius Pythagoreus eſſe Platonem alterum ferè Moyſem attice diſſerentem. Iuſtinus martyr & philoſophus aſſerit, omnia, quæ Plato bene & ſapienter dixit, fuiſſe à Dei lege deſumpta. Id quod Euſebius & Ambroſius conteſtantur. Eam ob cauſam nõ eſt mirum, fuiſſe mũdi cõditorem à Platone verbum appellatum, quem hoc loco ſeptuaginta interpretes verbum vocarunt. In libro Sapiẽtiæ in oratione Sap. 9.
ſapientis ſunt hæc verba literis mandata: Qui feciſti omnia verbo tuo. Hoc verbum filius Pſa. 32.
Dei eſt, de quo ait pſalmographus: Verbo domini cęli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorũ. Vbi per cælorum virtutem eorum intelligitur ornatus, nimirum aſtrorum ſplendor & pulchritudo, quibus cæli vndiq; diſtincti & ornati iucundum mortalibus ſpectaculum prębẽt. Hoc eſt verbum, de quo ait diuus Ioannes in ſui euangelij principio: In Ioan. 1.
principio erat verbũ, & verbũ erat apud Deũ, & Deus erat verbũ. Hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. In epiſtola Didymi Brachmanorum principis ad magnũ Alexãdrum, quam refert in prima parte hiſtoriali Antoninus, ſunt hæc verba literis mandata: Verbum Deus eſt: hoc mundum creauit, hoc regit, ac alit omnia: hoc diligimus, ex hoc ſpiritum trahimus.

ARGVMENTVM CAPITIS II.

OStendit diuinus vates vſum admirabilis viſionis, quam ſuperiori capiti mãdauit. Mittitur à Deo ad Hebræos in Chaldæa ob eorum perfidiam & pertinaciam detentos, vt eos reprehendat, inſtruat, & ad virtutem cohortetur: ne velint Dei nomen maculare, ſed dent operam, vt ſint omnia eorum ſtudia ad illud magnificè illuſtrãdum deſtinata. Præcipit ei Deus, ne impios timeat, quanquam eum vulnerent maledictis, in illúmque irruant & impetum faciant: ſed erecto & inuicto animo ſuo munere fungatur. Nihil eſt enim homini tutius, nihil ex omni parte munitius, nihil ad animæ ſecuritatem conſequendam & conſeruandam præſtantius, quàm eſſe armis diuinis indutum, cæleſtique præſidio ſeptum.

CAPVT II.

HAEc viſio ſimilitudinis gloriæ Domini. Et vidi, & cecidi in faciem meam. Et audiui vocem loquentis: & dixit ad me. Fili hominis ſta ſupra pedes tuos, & loquar tecũ. Et ingreſſus eſt in me ſpiritus, poſt quàm locutus eſt mihi, & ſtatuit me ſupra pedes meos. Et audiui loquentem ad me, & dicentem: Fili hominis mitto ego te ad filios Iſrael: ad gentes apoſtatrices, quæ receſſerũt à me, patres eorũ præuaricati ſunt pactum meum vſque ad diem hanc.

EXPLANATIO.

H*Aec viſio ſimilitudinis gloriæ Domini.* Hæc verba ſunt in nonnullis codicibus in fine capitis ſuperioris; ſimiliter in verſione ſeptuaginta interpretũ, & Pagnini, & nonnullorũ aliorũ. Eſtq; eorũ ſenſus: Huiuſmodi eſt viſio ſimilitudinis gloriæ Dei, quę mihi apparuit, quemadmodũ dictũ eſt, & de illa hactenus. Pro Domino eſt in hebraico יְהוָה nomẽ Dei ineffabile, quod ſoli Deo conuenire, non ſolùm catholici doctores, ſed etiã Hebræorũ rabbini teſtantur. Nõ ait Ezechiel vidiſſe Deũ in ſua eſſentia, ſed eius gloriæ ſimilitudinem: nã Dei viſionem in ſua natura habere in corpore mortali nequaquam poſſumus: ſtat enim firma Dei ſententia: Nõ videbit me homo, & viuet. Ac ſi dicat: Ne-
Exod. 33 mo in vita mortali me vnquã videbit. In patria Deũ videbimus in ſua eſſentia, non autẽ
1. Cor. 3. in via: Videmus nũc, ait apoſtolus, per ſpeculum in ęnigmate, tunc autem facie ad faciem. Nũc cognoſco ex parte, tunc autẽ cognoſcã, ſicut & cognitus ſum. Et diuus Ioannes in
1 Ioan. 3 prima epiſtola ſua de viſione in gloria cæleſti loquens, Scimus, inquit, quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Si intellectus noſter eſſentiam Dei videre nunquam poſſet, nunquam ſummam beatitudinẽ conſequeretur. Eſt igitur fatendum beatos in gloria Dei eſſentiam intueri, in hac autem vita fragili & caduca id fieri non poſſe. Et ſi enim ſit diuinis literis conſignatum, Moyſem & alios viros ſanctitate & diuinæ vaticinationis ſpiritu præſtan-
Exo. 24. tes Deum vidiſſe, illud eſt intelligendũ fuiſſe
Eſa. 1. imaginaria quadã viſione factum, aut ſub alia ſpecie, qua ſeſe Deus volebat illis oſtẽdere. Si enim ipſam Dei ſubſtantiã purã aſpexiſſent, nulla ex parte eã differentẽ intuerẽtur, quippe quæ ſimplex eſt & pura, non compoſita, non deſcriptibilis: nõ iacet, non ſtat, nõ ambulat. Cũ autẽ illi Deũ diuerſis figuris viderint, apertè oſtẽditur, nõ eũ in ſua eſſentia & propria ſpecie vidiſſe. Diſſerens diuus Ioannes de
Ioan. 1. differentia legis & gratiæ euangelicæ, eam ob cauſam præſtantiorem ait eſſe gratiam, quòd eam Chriſtus attulerit, qui cùm Deus ſit, Deũ ſemper intuetur: legem autem attulerit Moyſes, qui Deum nõ viderat ſicut nec alius quiſquam: ait enim: Deum nemo vidit vnquam. Et diuus Paulus in epiſtola ad Timotheum,
1. Tim. 6. Deus, inquit, lucem inhabitat inacceſſibilem, quem nullus hominum vidit, ſed nec videre poteſt. Et in epiſtola ad Hebræos: Si enim
Heb. 2. qui per angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus, &c. Quibus verbis vult oſtendere eſſe euangelium lege vetere præſtantius, deberéq; diligentius obſeruari: quoniã lex Moyſi data eſt per angelos, euangelium autem per Chriſtum angelorũ Dominũ. Si Deus locutus eſt
Exod. 3. Moyſi, illiq; in ſua eſſentia apparuit, aut fuit
Exod. 20 in rubo, aut poſtea cum illi legẽ daret in mõte Sinai, ſed nec fuit in rubo, nec poſtea in mõte, ergo nuſquam. Nõ fuiſſe in rubo, oſtendit, diuus Stephanus in cõcione, quam habuit apud Iudæos, ita inquiens: Apparuit Moyſi in Acto. 7.
deſerto mõtis Sina angelus in igne flãmæ rubi. Nõ fuiſſe autẽ poſtea in monte oſtẽdit idẽ Stephanus eodẽ loco, vbi diſſerẽs de legiſlatione ait: Hic eſt Moyſes, qui fuit in eccleſia in ſolitudine cum angelo, qui loquebatur ei in mõte Sina, & cũ patribus noſtris, qui accepit verba vitæ dare nobis. Hæc ille. Aſpicis igitur nec in rubo, nec in monte, & ex conſequente nuſquã fuiſſe Deum viſum à Moyſe in propria eſſentia, ſed in angeli ſpecie. Id confirmatur verbis illis, quæ illi dixit Deus, nimirum:
Non poteris videre faciem meam. Motus his Exod. 33.
locis & aliis nonnullis aſſerit Athanaſius aduerſus Arrianos Deum nõ fuiſſe ab antiquis patribus viſum niſi in aſſumptione creaturæ, ſecundũ diuinitatẽ vero eſſe penitus inuiſibilem. In hac ſentẽtia eſt Tertullianus in opere aduerſus Praxeam, Chryſoſtomus in primum caput Ioannis: & homilia quarta de incõprehenſibili Dei natura, Gregorius libro 17. Moralium. Damaſcenus libro primo ſuæ theologiæ. Ambroſius multis in locis, præſertim libro de incarnatione Domini, & in primũ caput Lucæ tractans de angeli apparitione Zachariæ. Non tamen me fugit diuum Auguſtinum in libro de videndo Deum, & duodecimo ſuper Geneſim exiſtimare Moyſem & diuum Paulum vidiſſe Deum in eſſentia: tantam enim gratiam ait fuiſſe eos cõſecutos, vt etiam in hac vita vſque ad diuinæ ſubſtantiæ viſionem eleuarentur. Hanc eius ſententiam ſequuntur nonnulli, illius authoritatę commoti, quorum vnus eſt diuus Thomas Aquinas prima parte, & latius ſecũda ſecundæ, vbi de raptu diui Pauli diſſeruit, qui cũ ſit admirabili doctrina præcellens, & eximia ſanctitate inſignis, viros etiam grauiſſimos & doctiſſimos ſua authoritate frangit & conuincit, vt ſuæ ſententiæ acquieſcant. Quibus ſi obiicias loca diuinarũ literarũ à me citata, & ſanctorũ doctorũ ſententiã literis conſignatã, aſſerentiam Deũ à nullo fuiſſe vnquã in hac vita in ſua eſſentia conſpectum, reſpondent cũ diuo Thoma, hoc eſſe intelligẽdum de viſione per modũ formę immanẽtis, nam ſic nemo Deũ in propria ſpecie vnquam vidit: at per modũ paſſionis tranſeuntis, cum vidit Moyſes & Paulus in ſua propria eſſentia. Id quod & authoritatibus & rationibus confirmant. Vtra harũ ſententiarũ vera ſit, alij viderint, ego ingenue fateor ignorare, quæ autẽ veriſimilima magna quæſtio eſt. Duæ ſunt opiniones validiſſimis rationibus roboratæ: prima tamen magis meo quadrat intellectui. Vnũ hoc aſſero noſtrum Ezechielem non Dei eſſentiã aſſerere ſe vidiſſe, ſed eius gloriæ ſimilitudinem.

Et vidi, & cecidi in faciem meam. Hoc eſt, poſtquam vidi hanc Dei gloriæ ſimilitudinẽ, cecidi pronus in terram ſuper faciem meam, tanto ſplendore perterritus, tantaque maieſta-

te ſtupefactus. Eodem modo Abraham cõſi-
Gen 17. derata fragilitate ſua viſo domino cecidit pro-
Eſa.21. nus in faciẽ. Et Eſaias, Corrui, inquit, cũ audi-
rem, conturbatus ſum, cum viderem. Et Da-
Dani.10 niel Vidi viſionem grandẽ hanc, & non re-
mãſit in me fortitudo Et paulò poſt: Domi-
ne mi in viſione tua diſſolutæ ſunt compages
meæ, & nihil in me remanſit virium. Si diui-
ni vates tanto ſplẽdore & amplitudine obruũ-
tur viſa Dei ſimilitudine, quanta erit dei in ſua
eſſentia maieſtas? Illud eſt hoc loco aduertẽ-
dum, non cecidiſſe hos ſanctos retrorſum, ſed
in facies ſuas: impios verò retro cecidiſſe: quo-
niam qui ante faciem ruunt, vident foueã, &
Gen.46 facilè ſurgũt, qui aũt retrorſum, haud quaquã
Vnde ait ſcriptura: Fiat Dan coluber in via,
ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt
cadat aſcẽſor eius retro. Per Dan iuxta Hiero-
nymi ſentẽtiam in libro de quæſtionibus He-
braicis, & Euſebium Emeſenum intelligitur
Sanſon, qui fuit de tribu Dan. Hic vicit Phili-
ſtæos, eorum equos eneruauit, & aſcenſores
eorum retrorſum deiecit, qui Chriſtũ adum-
brauit, qui impios Iudæos à pertinacia ſua de-
ſiſtere nolentes in terrã retrorſum proſtrauit.
1.Re.4 Heli qui ſceleratos filios ſuos, non vt decebat,
caſtigabat, eoſq; effrænatos, ſibique præſidẽtes
tanquã in gyrũ rationis & doctrinæ nõ duce-
bat, cecidit retro, & fractis ceruicibus animam
efflauit. Qui Chriſtum Deum noſtrũ compre-
hendere & ligare volebant, auditis his Chri-
ſti verbis: Ego ſum, abierũt retrorſum, & ce-
Ioã. 18. ciderunt in terram. Vna Chriſti vox lenis &
dulcis terribilem cohortẽ armis munitã per-
cuſſit, perterruit, & proſtrauit. Eſt etiam hoc
loco conſideranda Dei bonitas, qui eum, qui
ob animi humilitatem ceciderat, erexit, incli-
nato opem tulit, eumque mirabiliter ad cæ-
leſtia myſteria intelligenda ſubleuauit.

Et audiui vocem loquentis. Deus erat, qui illi
loquebatur: ſed cùm ob tantam maieſtatem,
& tam eximium ſplendorem eſſet ferè attoni-
tus, non omnino intellexit, quis eſſet, qui lo-
queretur. Eam ob cauſam nõ ait audiſſe Deũ
loquentem, ſed vocem cuiuſdam loquentis.
Cùm autem ad ſe reuerteretur, percepit ani-
mo Deum eſſe, qui illi loquebatur.

Fili hominis. Filius hominis conſuetudine
Hebrææ linguæ ſignificat verum hominẽ ob-
noxium calamitatibus & doloribus. Eam ob
cauſam ſe Chriſtus filiũ hominis ſæpenume-
ro appellabat, oſtendens ſe, cùm eſſet Deus,
infirmitates noſtras ſuſcepiſſe, vt mẽtibus no-
ſtris ægritudine vitiorum laborantibus mede-
retur. Hinc voces illæ: Quem dicunt homi-
Mat.16. nes eſſe filium hominis? Filius hominis non
Matt.8. habet, vt caput ſuum reclinet: & cæteræ hu-
Ioan.13. iuſmodi, quæ paſſim in euangeliis reperiũtur.
Eſa.53. Eſaias eum vocat virum dolorum: & paulò
pòſt ait. Verè languores noſtros ipſe tulit, &
dolores noſtros ipſe portauit. Cùm igitur fi-
lius hominis accipiatur pro re abiecta, voluit
Deus tali nomine Ezechielem appellare, vt
eum de fragilitate ſua conſideranda admone-
ret, ne ob illam diuinam viſionem ſibi oſten-
ſam nimio gaudio efferretur. Tali fauore pro-
ſequitur Deus amicos ſuos, vt non inflentur,
quàm potius ſeipſos abiiciãt, et imbecillitatem
ſuam cognoſcãt. Contrà verò principes terræ
eos, quos diligunt, fauore ſuo ſæpenumerò
ſuperbos vſque adeò efficiunt, vt eos etiam
atque etiam ad maximos errores adducant.
Videntes enim in ſe principum oculos conie-
ctos, omnes deſpiciunt, ſuæque fragilitatis ob-
liti, ſummiſque ſuperbiæ ſtimulis concitati,
omnia iura diuina atque humana peruertũt.
Reuelans igitur Deus Ezechieli arcana ſua
eum vocauit hominem, ne elatione afficere-
tur. Quid eſt enim fragilius homine? quid im-
becillius? quid calamitoſius? Homo, inquit
Iob, quaſi flos egreditur, & conteritur: & fu- Iob.14.
git velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu
permanet. Et regius vates: Homo ſicut fœnũ Pſal.102
dies eius, tanquam flos agri ſic efflorebit. Quo-
niam ſpiritus pertranſibit in illo, & non ſub-
ſiſtet, & non cognoſcet amplius locum ſuum.
Et Eſaias: Omnis caro fœnum, & omnis glo-
ria eius quaſi flos agri. Qui modò vigebat, & Eſa.40.
admirabili pulchritudine ornatus oculos vi-
dentium oblectabat, dicto citius tabeſcit, &
inſtar floris vento rapti decidit, & ad interi-
tum vocatur. Nullum vitæ tempus eſt aut
metu liberum, aut calamitatibus vacuum,
aut mœroribus ſolutum. Vitam ingredientes
ſtatim nos tradimus lamẽtis, & in ſignum fu-
turarum ærumnarum exordium ducimus à
ploratu. Homo, inquit Iob, natus de muliere,
breui viuẽs tempore, repletur multis miſeriis. Iob. 14.
Cùm Ionas ſub vmbra hederæ, quæ celerri-
mè creuerat, requieſceret, eſſetq; gaudio per- Ioan.4.
fuſus, venit vermis, & percuſſit hederam, &
exaruit. Quam ob cauſam fuit Ionas tot cu-
ris confectus, tot doloribus implicatus, vt exi-
tum vitæ optaret. Quæ eſt hedera hæc viridi-
tate florens, citò pullulaſcens, & ſtatim eua-
neſcens, niſi vitæ iucũditas, & cætera illa, quę
magnopere deſideramus, in quibus volupta-
tem conſtituimus? Quæ adepta ſtatim amit-
tuntur. Venit vermis mortis aut mœroris, &
omnia cõſumit. Quot homines vidimus, qui
diuitias, honores & dignitates expectantes, ad
quas auiditate inflammati rapiebantur, eas
fuerunt conſecuti, ſed in medio ſuæ lætitiæ
omnia illa momento temporis euanuerũt, &
ipſi ad ſummam mundi gloriam, floreſcentes
illico calamitatibus preſſi, & in dedecore ver-
ſati aut ſtatim conſumpti ſunt, aut vitam ſibi
acerbam eſſe putarunt. O falſam mortalium
ſpem, ô variam volucremque mundi cõmu-
tationem, ô cæcam noſtram cupiditatẽ, ô præ-
poſteram gratulationem, quã citò vitam no-
ſtram, mundi opes & honores ex fallaci volu-
ptate ad verum luctum recidere intuemur.
Omnia hæc inſtar imaginis conſumuntur, &
pereunt, & , vt Pindari vtar verbis, cum vmbrę
ſomnio comparantur. In libro Sapiẽtiæ ſunt Sap.5.
hæc

hæc verba literis mandata: Tranſierunt om-
nia illa ſicut vmbra, & tanquam nũtius per-
currens, & tanquam nauis, quæ pertranſit flu
ctuantem aquam, cuius cùm præterierit, non
eſt veſtigium inuenire, nec ſemitam carinę il
lius in fluctibus. Hoc intuens diuus Ioannes
1. Ioan. 2 in prima ſua canonica: Nolite, inquit, dilige-
re mundum, nec ea, quæ in mundo ſunt. Et
paulo pòſt: Tranſit mundus, & concupiſcen
1. Cor. 7. tia eius. Et diuus Paulus in prima ad Corin-
thios: Præterit figura huius mundi. Non ſub-
ſtantiam dicit, ſed figuram huius mundi præ-
terire. Si mundus tranſit, ſi id, quod ſubſtan-
tiam eſſe exiſtimamus, figura eſt, cur vitã no
ſtram, ſpem, opes, & voluptates cogitamus
Iaco. 4. permanſuras? Quid eſt, inquit diuus Iacobus,
vita veſtra? Vapor ad modicum parens. Aſpi-
Sap. 2. ce cui rei tam fragili vitam noſtram compa-
rarit. In Sapientiæ libro ſcriptum eſt: Tran-
ſibit vita noſtra tanquam veſtigium nubis, &
Simile. ſicut nebula diſſoluetur. Videbis aliquando
in aere nubem hominis magni figuram ha-
bentem: quæ mox expãditur, & turres excel-
ſas repræſentat: ſed ſtatim vento rapta diſſol-
uitur, & euaneſcit. Huiuſmodi eſt ſpes no-
ſtra in mundo collocata. Ponit nobis mun-
dus in imaginationis conceptu futuros nos
eſſe magnos homines, & nomen ac celebrita-
tem conſecuturos: promittit nobis mõtes au-
reos, & turres gloriæ & dignitatũ, ſed omnia
hæc ſunt arces in aëre fabricatæ, & caſtella ex
vẽto compoſita, in vanitate fundata, quæ ce-
lerrimè diſſipantur. Ea pleroſque mortales
falſis promiſſionibus oblectarunt, ſed ſpem
ſuarum cogitationũ ſępenumerò feſellerunt.
Eccle. 34 Vnde Eccleſiaſticus, Hoc inquit, ſecundum
hoc viſio ſomniorum. Ac ſi diceret: Diuitiæ,
quæ appellantur, quæ reuera nõ ſunt diuitię,
ſed diuitiarum imagines, & alia huiuſmodi,
quæ non ſunt res ſolidę & perpetuę, vt mun-
dus exiſtimat, ſed earum rerum vmbræ, & fi-
guræ, & ſimulachra, omnia denique quę non
ſunt hoc, ſed id, quod videtur hoc, ſunt abſq;
dubio res quædam viſæ in ſomniis, fallaces &
inanes. Ideo exclamat Salomon: Vanitas va-
Eccleſ. 1. nitatũ, & omnia vanitas. Et pater eius in pſal
mo: Vidi impium ſuperexaltatũ, & eleuatum
Pſal. 36. ſicut cedros Libani, & tranſiui, & ecce non
erat: quæſiui eum, & non eſt inuentus locus
Similitu eius. Oculi non vident ſe, at videntes ſpecu-
do. lum ſeipſos intuentur: nos nõ conſideramus
fragilitatem noſtram, ſed ſi ſpeculum memo-
riæ mortis, & cognitionis noſtri coram ocu-
lis poſuerimus, illud aſpicientes, noſipſos in
illo aſpiciemus. Hoc ſpeculum nobis tribuit
ſancta mater eccleſia feria quarta cinerum, vt
illud manu tenentes, & ante mentis oculos
conſtituentes, nos puluerem cineremque eſſe
cognoſcamus. Memento homo, inquit illa,
quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Ac ſi di
cat: Cognoſce teipſum, ne decipiaris, conſpi-
ce te in hoc ſpeculo veritatis. Vide quid ſis,
& quid futurus es: redige in memoriã te eſſe
hominem, & ex conſequente puluerem &
cinerem. O excellentem memoriam, ô ve-
ritatem amplexandam, ô ſpeculum admira-
bile, & nunquam è manibus deponendum!
Priuſquã eſſe homo, inquit Auguſtinus, ter-
ra eras, & priuſquã terra eſſes, nihil eras. Aſpi
ce tuam progeniem, tuã nobilitatẽ, & generis Eccle. 10
ſplendorem & amplitudinem. Quid igitur ſu
perbis terra & cinis? Philippus Lacedæmonio
rum rex, cùm in paleſtra proſtratus ſurgeret,
videretque in puluere corporis veſtigium, pa
pe, inquit, vt minimã terræ partẽ natura ſor-
titi orbem appetimus vniuerſum? Author eſt
Plutarchus in Apophthegmatum libro. Ap-
pelles, cui fuit pingendi palma reſeruata, pin-
xit Alexandrum Magnum fulmen manu te-
nentem, vt ait Plinius libro 35. vt oſtenderet
eſſe eius gloriam per totũ orbem terrarũ vo-
litaturam, ſęculiq; principes & magnates ter-
rituram, ſed inſtar fulminis ſubitò eſſe celeri-
ter labefactandam, & penitus conſumẽdam.
Ariſtoteles apud Stobæum ita hominẽ defi-
nit. Homo eſt imbecillitatis exemplum, tem-
poris ſpolium, fortunæ luſus, inconſtantiæ
imago. Et Herodotus, Homo, inquit nihil om
nino aliud eſt, quàm calamitas ipſa. Interro-
gatus à quodam rege quidam philoſophus
quid eſſet homo, reſpondit, vt refert in tertia
parte theologali diuus Antoninus. Homo eſt
mancipium mortis, hoſpes loci, viator tranſi-
ens. Interrogatus rurſus quomodo ſe haberet
reſpondit: vt lucerna ad ventum, quæ citò
extinguitur, vt ſcintilla in mari, quæ citò ab
vndis abſorbetur, vt ſpuma gracilis, quæ ci-
tò à procella diſpergitur, vt lanugo, quæ ſu-
bitò à vento rapitur. Diuus Auguſtinus de
verbis Domini, Homo, inquit, vitreo vaſe fra-
gilior eſt. Cùm homo ſit fragilis, debilis, ca-
ducus, morbis variis oppreſſus, & incommo-
dis propè infinitis agitatus, oportet imbecilli-
tatem ſuam conſiderare, ſeque hominẽ eſſe
intelligere. At nos quocunque fauore efferi-
mur, atque in rebus proſperis, & ad voluntа-
tem fluentibus noſtri cõfeſtim obliuiſcimur:
& ignorãtes noſtra, alia etiã ignoramus. Qui
fieri poteſt, vt alia cognoſcat, qui ſui ipſius nõ
habet cognitionem? Hanc noſtri cognitionẽ
appellat Deus collyriũ, dicens in Apocalypſi
Ioannis: Collyrio inunge oculos tuos, vt vi- Apoc. 3.
deas. Eſt autẽ collyrium medicamentum ad-
uerſus occulorum lippitudinem. Qui ſuam
miſeriam intelligit, viſum, quem per ſuper-
biam amiſerat, recuperat. Nec ſolum fideles,
ſed etiã Gentes fide deſtitutæ hoc animo per-
ſpiciunt. Ait Proclus Platonicus in libro ſuo
de Anima principium dialogorum Platonis,
eiuſque philoſophiæ præcipuum inſtitutum
eſſe naturę noſtrę cognitionem. Et rectę qui-
dem, nam hæc eſt prauitatis cauſa ignoratio
ſui. Eam ob cauſam Deus Ezechielem, cui ar-
cana ſua oſtendebat, non filium viri, ſed filiũ
hominis vocat, filium Adæ, filium terræ, vt ſe
eſſe intelligeret fragilem, fluxum, & calamita

tibus ac mœroribus obnoxium. Ideo ait: Fili hominis, &c.

Sta ſuper pedes tuos. Id eſt, ſurge. Sic Ieremię *Iere. 18.* dixit Deus: Surge, deſcende in domum figuli, & ibi audies verba mea. Et Ionæ: Surge, vade *Ion. 1.* in Niniuē ciuitatē magnā, & prædica. Hoc in loco ſurgere & ſtare ſuper pedes, nō ſolum ad corpus, ſed ad mentē arbitror pertinere. Ac ſi dicat deus. Erige Ezechiel non ſolū corpus ad ambulandū, ſed animam ad cęleſtia myſteria intelligendū. Vigila expergiſcere, circūſpice, ne iaceas in ſilētio & otio, nā qui alios eſt excitatus, nō debet ipſe dormire. His tribus, nimirum Ezechieli, Ieremiæ, & Ionę demandauit Deus curā cōcionandi, & omnibus illis iuſſit, vt irent, & alios quærerent. Qui ſunt concionatuo, nō ſolū debent ſurgere, ſed à ſe exire, & propriam relinquere voluntatem, & proximos adducere ad Chriſtum. Id voluit ſignificare diuina ſcriptura, cum prodidit memoriæ, dixiſſe Ioſephum fratribus ſuis: Non *Gene. 43* videbitis faciē meam, niſi fratrē veſtrum minimum adduxeritis vobiſcum. Debent igitur concionatores à peccato ſurgere, & alios erigere. Qui fieri poteſt, vt iacentes alios erigant, & in tenebris verſati alios illuminent? *Exo. 34.* Moyſes locutus cum Deo in monte Sinai ſtetit cum eo, dixerat nanque illi Deus: Stabis mecum ſuper verticem montis. Qui iacet, nō non bene percipit animo diuinos ſermones. Iacenti Danieli dixit Deus: Vir deſideriorum *Dani. 10* intellige verba, quæ ego loquor ad te, & ſta *Pſal. 39.* in gradu tuo. Et regius pſaltes, Eduxit me, inquit, de lacu miſeriæ, & de luto fæcis, & ſtatuit ſupra petram pedes meos, & direxit greſſus meos: & immiſit in os meum canticum nouum. Intuere diuini vatis gradationem: primò ait fuiſſe eductum & ereptum à profunda peccati voragine, poſteà ſtetiſſe, deinde ambulaſſe, & tandem Deum noua illum carmina docuiſſe, quibus alios ad virtutem excitaret, illique nouam ſuppeditaſſe materiam diuinæ prouidentiæ & miſericordiæ celebrādæ. State, inquit diuus Paulus, ſuccincti lumbos veſtros in veritate. Eidem Paulo iacenti, *Epheſ. 6.* & paulò antè minarū & cædis in diſcipulos *Act. 9.* Domini aſpirāti ait ipſe Dominus: Surge, & ingredere ciuitatem, & ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere. Iuxta Platonicorum ſententiam duplex eſt arbor, altera rationis particeps, altera ſenſus expers. Senſus expers eſt planta notæ ſignificationis, arbor rationis cōpos, quam appellant inuerſam, homo eſt, qui radices habet erectas ad cælum, vnde illi venit alimentū. Quo fit, vt hominem definiētes dicant eſſe arborem inuerſam. Vt enim plāta *Similitudo.* radices agit propagatas per terrā vnde illi venit nutrimentū, ſic homo, quoniā epulis cæleſtibus paſcitur, & diuina gratia nutritur, radices, hoc eſt, caput, mentem, cogitationem eleuat ad cælum, habens ramos, hoc eſt, pedes in terra collocatos. Huiuſmodi ſunt, qui contemnunt humana, & aſpirant ad diuina.

At homines impij, qui ſcelere & maleficio paſcūtur, arbores ſunt inſenſibiles, cęleſtia nō contēplantes, ſed radices omnes in profundū terræ mittentes. Hi nō ſunt ſuper pedes ſuos, ſed ſub pedibus, quoniā radices habēt in terra defixas, ramos autē in aëre pendētes. Habent igitur ſe ſub ſe, & cor pedibus conculcant, & tandem præcipites in æternum exitium rapiuntur. At viri iuſti ſtant ſuper pedes ſuos, quia cum terram pedibus terant, animum habent in ſublimi, cogitationem ab omni ſcelere adducentes, mentem à corporis ſenſibus abſtrahentes, & Deum animo contemplantes. Hoc exiſtimo eſſe ſuper pedes ſtare: quemadmodum hi faciunt, qui *Hebr. 11* patriam cæleſtem, & beatas illas ſedes, ſanctorum domicia deſiderant à longè eas aſpicientes, & ſalutantes, & confitentes ſe eſſe peregrinos & hoſpites ſuper terram. Vt enim auicula in cauea concluſa, quamuis precioſa ſit cauea, ſiue ex cedro, ſiue ex ebore, ſiue ex auro confecta, exire tamen cupit, & *Similitudo.* ad patriam, ad locum ſuum euolare contendit, & præ deſiderio egrediendi roſtellum foras extra rete caueæ emittit, ſic anima viri pij diuino amore incenſi incluſa in corporis cauea, & ſi omnibus ad vitam humanam neceſſariis circumfluat, patriam tamen ſuam, hoc eſt, cælum ardenter appetit, & piis illuc eundi ſuſpiriis & deſideriis flebili gemitu ſociatis inflammatur, vt finito hoc exilio, in ſempiterno illo animarum beatarum domicilio requieſcat, vbi Deo fruatur, & vitā beatiſſimam degat. Omnis Chriſtianus etſi opibus abundet, & tecta habeat magnifica, ebore & auri fulgentia, ad cælum tamen aſpirare debet, & ad patriam deſiderio atque animo euolare, dicens cum Paulo: Cupio *Philip. 1.* diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Qui autem huiuſmodi eſt, ſtat ſuper pedes ſuos. Sed quia pedes in literis diuinis pro affectionibus ſæpe accipiūtur, fortaſſe ſtare ſuper pedes erit, affectus, qui hominem huc atque illuc rapiunt, cōculcare. Vult Deus, ne affectibus ducamur, quin potius in eos dominemur. Si eos liberos dimittimus, longius euagantur, & tanquā exultātes ſiue cupiēdo, ſiue fugiendo, finē trāſeunt, & modū, à quibus nō modò animi perturbantur, ſed etiā corpora. Pręterea nihil eſt, quod magis intellectū tenebris circūfundat, quàm hęc, de qua loquimur, affectio deprauata. Ex quo efficitur, vt ſi duo homines erga quendam tertium affecti ſunt, vnus amore, alter odio, nunquam eius res geſtas verè & purè narrent, nec de illis iuſtam ſententiam ferant. Vt enim eandem rem diuerſa ſpecula *Similitudo.* variè repręſentant, pro diuerſitate formarum eorū, ſic idem factū homines diuerſi variè interpretātur, pro varia animorum affectione. Quod huic amplum & illuſtre, illi videtur vile & abiectum. Quod vnus laudat, alter vituperat. Quod hic aſſerit non poſſe eſſe maius, nec glorioſius, nec accōmodatius hominum

memo-

memoriæ ſempiternæ, alter paruum, tetrum,
& obliuione perpetua delendum cenſet. Hos
affectus pedibus ſignificatos, animū pertur-
bantes, & è ſua ſede & ſtatu deiicientes præ-
cipit Deus, vt conculcemus: quod nihil aliud
eſt, quàm ſtare ſuper pedes, vt appetitus ob-
temperet rationi, & homo mentis oculos re-
uocet ad veritatem, detque operam, vt ipſa
virtus eum tradat ad veram dignitatem.

Et loquar tecum. Volens Deus loqui cum
Ezechiele, prius eum excitat, vt ſtet ſuper pe-
1. *Reg.* 3. des ſuos. Ita Samuelem in templo Domini
dormientem vocauit Deus, & erexit, & ſic
eum docuit.

Et ingreſſus eſt in me ſpiritus. Hoc eſt, vbi
Deus mihi locutus eſt, ipſe introiuit in me per
ſplendorem ſapientiæ, & gratiæ accretionem.
Poteris per ſpiritum vires animi & corporis
intelligere, vt ſit ſenſus. Cùm primum me
Deus allocutus eſt, recepi animum, & recupe-
raui vires: manſi & animo & corpore robu-
ſtus, & diuino præſidio munitus.

Et ſtatuit me ſuper pedes meos. Id eſt, erexit
me, dedit mihi ſpiritum ſubſiſtendi: non ſur-
gerem, niſi ipſe me eleuaret, & ſuper pedes
meipſum conſtitueret. Poteſt quis flagitium
capitale admittere, in ſcelere volutari, & in
caligine iacere: at reſurgere à peccato ad gra-
tiam, ex ſuis viribus non poteſt. Ea poſſumus
cogitare & moliri, quæ ſunt imbuta maleficio,
inquinata vitio, ſcelere maculata & infecta
at peccatū euertere, à crimine ſolui, è vinculis
emitti, & gratiā obtinere, nemo poteſt abſq;
fauore diuino. Fieri non poteſt, vt impius
abſque Dei gratia veram iuſtificationem con-
Oſe. 13. ſequatur. Stat enim Dei ſentētia ab Oſea di-
uino vate literis mādata: Perditio tua Iſrael,
tantummodo in me auxiliū tuū. Vnde ſpon
Cant. 1. ſa ſponſum Chriſtum alloquens, Trahe, in-
Pſal. 77. quit, me poſt te. Et Pſalmographus: Spiritus
Thren. 5. vadens, & non rediens. Et Ieremias. Conuer-
1. *Cor.* 5. te nos Dñe ad te, & conuertemur. Et Pau-
lus: Gratia Dei ſum id, quod ſum. Et Chri-
Ioan. 14. ſtus Deus noſter: Nemo venit ad Patrem niſi
per me. At homines ſceleribus capitalibus ma
culati, poſſunt ſe ad gratiā præparare virtutis
actionibus, quæ animū diſponant ad Dei iu-
1. *Reg.* 7 ſtitiam recipiendam. Ideo dicebat Samuel:
Præparate corda veſtra Dño, & ſeruite ei ſo-
li, & eruet vos. Nam ſi actus noſtri nullo mo
do eſſent cauſa ablutionis & ſanctificationis
noſtræ, quorſum diceret Paulus: Mundemus
2. *Cor.* 7 nos ab omni inquinamento carnis & ſpiri-
tus, perficientes ſanctificationem in timore
1. *Ioan.* 3. Dei. Et Ioannes. Omnis qui habet hāc ſpem,
Dani. 4. ſanctificat ſe. Et Daniel: Peccata tua eleemo-
Prou. 15. ſynis redime. Et Salomon in Prouerbiis: Per
miſericordiam & fidem purgantur peccata.
Prou. 16. Et iterum: Miſericordia & veritate redimitur
iniquitas. Et quorſum alia multa eiuſmodi
diuinis literis conſignata? Eſt igitur certum,
& de fide tenendum, opera bona noſtra in ca
pitali peccato effecta, etſi ex condigno gratiā

non mereantur, nos tamen ad gratiam præ-
parare: Deumque ex miſericordia ſua nobis
crimina omnia condonare, & in gratia con-
ſtituere. Verùm etſi ille pro omnibus mor-
tuus eſt, non omnes tamen mortis eius benefi
cium recipiunt, ſed ij duntaxat, quibus meri-
tum paſſionis eius communicatur: vt eſt in
ſancto concilio Tridentino ſeſſione ſexta de
iuſtificatione decretum. Nam quemadmo-
dum homines niſi ex ſemine Adæ propagati
naſcerentur, non naſcerentur iniuſti, ita niſi
in Chriſto renaſcerentur, nunquam iuſtifica-
rentur. Iuſtificatio autem eſt peccatorum re-
miſſio, & ſanctificatio, & renouatio interio-
ris hominis per voluntariam ſuſceptionem
gratiæ & donorum. Vnde homo ex iniuſto
fit iuſtus, & ex inimico fit amicus, vt ſit hæ-
res ſecundum ſpem vitæ æternæ, & ita in iu-
ſtificatione cum remiſſione peccatorum acci
pit charitatem. Nec audiendus eſt impius Lu
therus procella patriæ, turbo, ac tempeſtas pa
cis, aſſerens omnes homines quamuis pietate
inſignes, & iuſtitia præſtātes, & erga Deū ad-
mirabili charitate ardentes, eſſe mortiferis cri
minibus implicatos, & funeſtis ſceleribus im-
butos. Vult ille Chriſti gratiam labefactare,
eius gloriam obſcurare, & omnem denique
eius doctrinā funditus euertere. Si Chriſtus
maculas noſtras non deleret, ſi nos à crimini
bus nō mundaret, ſi mundi peccata nō tolle-
ret, falſum eſſet Ioannis teſtimoniū dicentis:
Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mun-
di. Ego ſum, inquit Deus apud Eſaiam, ego *Ioan.* 1.
ſum, qui deleo iniquitates tuas. Et apud Eze- *Eſa* 43.
chielem: Effundam ſuper vos aquam mun- *Ezech.* 36
dam, & mundabimini ab omnibus inquina-
mentis veſtris. Zacharias etiā perennem illū *Zach.* 13.
fontem prædixit, & laudibus mirificis extu-
lit, qui erat in tempore humanæ redemptio-
nis aperiendus ad omniū ſcelerū maculas ab-
luendas. De quo ait in Apocalypſi diuus Ioā *Apoc.* 1.
nes: Dilexit nos Chriſtus, & lauit nos à pec-
catis noſtris in ſanguine ſuo. Qua igitur fron-
te ò cæci hæretici audetis aſſerere, Chriſtum
Deū noſtrū peccata non delere, nec iis, quos
gratia proſequitur, & amicitia comprehēdit?
Vnum ex duobus fateri cogimini, aut Chri-
ſtum iis, quos in amicitiā recepit, peccata de-
lere non poſſe, aut non velle. Si non poteſt,
non eſt omnipotens, & ex conſequente nec
Deus: ſi poteſt, & nō vult, nō eſt clemens nec
iuſtus, qui eis, qui ad ipſum confugiunt, illi-
que totos ſe dedunt, non vult peccata remit-
tere. Aut igitur eum poteſtate & diuinitate
priuatis, aut clementia & iuſtitia. Vtrunque
impium eſt, immane, ſceleratum, & execran-
dum. O cæca hominū pectora, ò mentes cim-
meriis, vt aiunt, tenebris teteriores! Tu es ò
Chriſte Ieſu verus Deus, qui eorum, qui ad te
confugiunt, ſcelera funditus euertis, & fla-
gitia noſtra radicitus extrahis, & penitus ex-
cindis, qui ſacramenta gratiam conferentia
conſtituiſti, inter quæ eſt confeſſio, pœni-
tentiæ

tentiæ ſacramentum, per quod te excitante, lapſi tanquã per ſecundam poſt naufragium tabulam amiſſam gratiam recuperant. Tu es ille, qui nos ſubleuas à peccato, & ſuper pedes noſtros erigis & ſtatuis.

Mitto ego te ad filios Iſrael. Concionaturus mittitur à Deo, & priuſquam mittatur, gratia Eſa 6. impletur. Eodem modo Eſaias ad munus cõcionatoris obeundum prius mundatur, & ita à Deo mittitur. Audiant hoc euangelici con- Rom. 10. cionatores. Quomodo prædicabunt, inquit Apoſtolus, niſi mittantur? Ex quo colliges, ad miniſterium verbi neminem niſi miſſum accedere debere. Cùm enim actus concionãdi authoritatem muneris ſupponat, oportet verbi Dei concionatorem, vel à Deo mitti, vel ab eius authoritatem gerente. Nec debet concionari ſciens ſe eſſe mortiferis labibus coinquinatum, ſed prius animum expiare, & Pſal. 50. ſic ad concionem accedere. Rex Dauid priuſquam diceret in Pſalmo: Docebo iniquos vias tuas, has voces emiſit: Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis. Ne proiicias me à facie tua, & ſpiritum ſanctum tuum ne auferas à me. Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confirma me. Vbi aſpicis eum ter Dei ſpiritum poſtulaſſe, priuſquam aliis viam æternæ ſalutis conſequendæ demonſtraret. Abſque gratia & Dei miſſione concionandi munus Iere. 23. renuebat. Qui hoc non curant, à Deo per Ieremiam his verbis reprehendũtur. Non mittebam eos, & ipſi currebant, non loquebar ad eos, & ipſi prophetabant. Eſt quidẽ concionatoribus neceſſaria puritas mentis, & illa Spiritus ſancti vis, per quam animus ſplendore gratię illuminatus, & charitatis ardore incenſus, & fortitudine ac conſtantia munitus populum imbuat doctrina ſancta, erecto animo vitia reprehendat, ad virtutem adhortetur, & auditores mittat ad ipſum ſapientiæ vberrimum fontẽ, cuius hauſtu ac potu cõceptam viſceribus ſitim ſedent, flammamque humanarum rerum reſtinguant.

Ad gentes apoſtatrices. Hebræos in Chaldæa detentos vocat gentes apoſtatrices, quoniam à fide receſſerant, & Dei iura violauerãt. Relicto diuino cultu idola coluerũt, cùm in Iudæa habitarent, & poſtea in Chaldæa etiam gentium ſuperſtitionibus adhæſerunt, ſeque immanitatibus contaminarũt. Ad huiuſmodi homines impios & immanes mittit Deus diuinum ſuum vatem, quemadmodũ Chriſtus diſcipulos ſuos inter barbaros, crudeles & Matt. 10 incultos: quibus aiebat: Ecce ego mitto vos ſicut agnos in medio luporum.

Et filij dura facie & indomabili corde ſunt, ad quos ego mitto te: & dices ad eos. Hæc dicit Dñs Deus: ſi forte vel ipſi audiãt, & ſi fortè quieſcant, quoniam domus exaſperans eſt: & ſcient, quia propheta fuerit in medio eorum. Tu ergo fili hominis ne timeas eos, nec ſermones eorum metuas: quoniam increduli & ſubuerſores ſunt tecum: & cum ſcorpionibus habitas. Verba eorum ne timeas, & vultus eorum ne formides, quia domus exaſperãs eſt. Loqueris ergo verba mea ad eos, ſi fortè audiant, & quieſcant, quoniam irritatores ſunt. Tu autem fili hominis audi quæcunque loquor ad te: & noli eſſe exaſperans, ſicut domus exaſperatrix eſt. Aperi os tuum, & comede quęcunque ego do tibi. Et vidi: & ecce manus miſſa ad me, in qua erat inuolutus liber: & expandit illum coram me, qui erat ſcriptus intus & foris: & ſcriptæ erant in eo lamentationes, & carmen, & væ.

Et filij dura facie & indomabili corde ſunt. Ad maiorẽ eorum perfidiam eos vocat Deus filios ſeipſum optimum patrem relinquẽtes, & ad iram prouocantes. Eodem modo Eſaias Eſa. 1. eos filios ſceleratos, & ſemen nequam vocauit, ad impia eorum ſcelera apertius oſtendẽda. Vel filij his locis vocantur, non ad Deum relati, ſed ad impios eorum maiores, qui in Exod. 32 exitu ex Aegypto vitulũ coluerunt pro Deo, & poſtea gentium idola ſæpenumero adorarunt. Appellat eos Deus duros facie, quia abſque rubore adhibebant flagitiis effrænatam contumaciam, à ſuperbia & perfidia inductam, non ab animi fortitudine & cõſtantia. Cor etiam habebant indomitum. Quare ait Deus: Et indomabili corde ſunt. Nullo modo volebant ad Deum cõuerti, quin potius diuturnitate peccandi modeſtia amiſerant, & flagitiorum conſuetudine callum iam obduxerant conſcientiæ, & corda habebãt dura & efferata, & ad omnia ſcelera propenſa. Tales ſunt hodie multi ex Chriſtianis duri & obſtinati, quibus id rectè accommodatur, quod Zach. 7. ait Zacharias propheta: Cor ſuum poſuerunt Eccle. 3. vt adamantem. De iis ait Eccleſiaſticus: Cor durũ malè habebit in nouiſſimo. Aiunt magni authores nihil eſſe in rerum vniuerſitate durius adamãte, præſertim Indico, qui inter Diſſimilitudo. omnes principatum tenet in firmitudine, duritię, & pretio. At ego exiſtimo multo durius eſſe cor hominis: nam adamas ſanguine hirci molleſcit, & domatur: cor autem hominis deprauati, ſcelerum obſtinatione induratum, nec ſanguine hirci molleſcit & ſedatur, nec ſanguine illius agni immaculati, qui ſe pro nobis in crucis ara hoſtiam conſtituit, & ſanguinem profudit, vt animos noſtros perturbationum callo efferatos mitigaret, viamque

munitet

muniret ad vitam immortalē conſequendā.
Hoc intuēs diuus Bernardus exclamat: O duri
& indurati filij Adā, quos nō emollit tāta
Eſa. 48. vis amoris! Per Eſaiā aut ita Deus: Sciui, quia
durus es tu: & neruus ferreus ceruix tua, &
frons tua ærea. Et per Ieremiā: Indurauerūt
Ierem. 5. facies ſuas ſupra petrā, & noluerunt reuerti.
Vtinā hoc de Iudæis tātùm diceretur, & nul-
lis Chriſtianis conueniret. Sed ita ſunt multi
ſceleribus imbuti, libidinibus dediti, perturba-
tionum multitudine obruti, caligine circūfuſi
& cōtumacia indurati, vt veluti penitus indo-
miti, & ferè inſanabiles, ſint lachrymarū abū-
dantia deplorandi. Illis accommodari poteſt
id, quod dixerat Ieremias: Peccatū Iuda ſcri-
Ierem 7. ptum eſt ſtylo ferreo in vnguine adamantino
ſuper latitudinem cordis eorum. O infelices
Similitudo. illos, ô deplorandos, ô miſeros, ſi ſe intelli-
gunt, miſeriores ſi ſe intelligere nolunt, quo
rum peccata ſunt literis indelebilibus in duriſ-
ſimo eorum corde conſcripta. Narrat Plinius
libro ſecundo eſſe fluuium quendam Luca-
niæ nomine Silarum tam admirabilis naturæ
vt virgulta & folia in illum immerſa lapideſ-
cant. Huius naturæ eſt etiam fons in Germa-
nia, in quem quicquid proijcitur, dureſcit in
lapidem. Id quod Albertus Magnus aſſerit ſe
experientia comprobaſſe. Nos ſumus folia
vento rapta in Silarum coniecta, & flagitio-
rum conſuetudine in lapides conuerſa, atque
ſcelerum duritie obſtinata. Cecidimus in fon
tem Germaniæ, vbi indurati ſumus. Hāc mor
talium duritiem & immanitatem videntis ij,
qui à gentibus idolorum cultricibus docti ha-
bebantur, dixerunt hominum genus diluuio
abſumptum, fuiſſe ex ſaxis à Deucalione Pyr
rhaque proiectis inſtauratum. Non quòd ita
fuiſſe crederent, ſed quòd eos reprehenderēt,
qui corde duro, ingenioq́; agreſti, immanita-
tem colunt, & duritie gloriantur. Eos etiā ex
Mar. 16. ſaxis natos prouerbialiter vocamus. Si Chri-
ſtus reprehēdit diſcipulos ſuos, &, vt ait diuus
Marcus, exprobrauit duritiam cordis eorum,
cū reſpectu noſtri eſſent cera molliores, quid
faciet noſtrę duritie? Quibus ſupplicijs noſtrā
obſtinationē caſtigabit? Quas pœnas illi no-
ſtrorum facinorū dabimus, qui vt equi effrę-
nati, ferocitate exultantes, impetu voluntario
ad omnia flagitia abſque vllo cœleſtis nominis
metu incitamur? Sed vide diuinam miſericor
diā. Dicebat eſſe Iudęos impios et obſtinatos,
de quorum duritie loquitur diuina ſcriptura
Exod. 32 Exodi trigeſimoſecundo, Deuteronomij tri-
Deut. 31 geſimoprimo, Actorū apoſtolicorū ſeptimo,
& multis alijs in locis. Plenæ ſunt diuinæ li-
teræ querelis aduerſus Iudæos; plena diuino-
rum vatū oracula, plenū deniq; vtrunq; teſta
mentū. Et tamen ad eos mittit Deus Ezechie
lem prophetam ſuum, vt eos ad virtutē co-
hortetur. Vult eos eripere, ne pereāt, et in ima
barathra in æternum pręcipitentur. O ſingu-
larem pietatem, ô immenſam bonitatē, ô prę
dicandam clementiam, ô infinitam Dei noſtri

miſericordiam: Quid eſt hoc bone Deus? Quò
attigit tua benignitas? Quis non admirabitur
tuæ manſuetudinis immenſitatē? Fateris eſſe
Iudæos dura facie, & indomabili corde, vtpo
tè qui te derelicto gentium idola coluerunt, &
fraudes ex ſe inexpiabiles concipientes, nulla
pœnitentia moueantur, & nihilominus eorū
ſalutem quæris, illosque ad pœnitentiam in-
uitas. Præclarè dixit Eſaias te eum eſſe, qui *Eſa 42.*
calamum caſſatum non conteris, & linum ſu
migans nō extinguis. Tā miſericors eſt Deus, *Mat. 12.*
vt in medio præconum ſuæ iuſtitiæ, non ob-
liuiſcatur ſuæ miſericordiæ, noſque puniat,
non vt perdat, ſed vt ſeruet, & eripiat. Sartor
recidit, & ſarcit, efficit, & deſtruit, & omnia
hæc vt veſtem efficiat. Scindit in hac parte vt *Simile.*
connectat in illa, integrū pannū lacerat, ſed vt
coniungat, & ex eo pulchrum conficiat indu-
mentum. Ita ſe habet Deus erga nos: cum nos
calamitatibus lacerat, non eſt cauſa lacerādi,
ſed coniungendi: diuidit, vt congreget, ſecat,
vt ſarciat: recidit mundi voluptates, vt in ani-
mo noſtro cœli gaudia connectat, euertit di-
uitias caducas, vt nos diuitiarum æternarum
participes efficiat: ſecat nos, vt religet, & vin-
ciat, ac vt ex nobis vtilem veſtem patientiæ &
tolerantiæ abſoluat. Id intelligens Eſaias ait: *Eſa. 28.*
Vt faciat opus ſuum, alienum opus eius, vt
operetur opus ſuum, peregrinum eſt opus
eius ab eo. Opus Dei proprium appellat mi-
ſereri, opus verò alienum ab eo ærumnis
premere & affligere. Sed angit nos calamita-
tibus, vt ad ſe conuertat, & in nos beneficia
miſericorditer conferat. Id aſſerit his verbis Ie
remias in lamentationibus ſuis: Quia ſi abie- *Thren. 3.*
cit, & miſerebitur ſecundum multitudinem
miſericordiarum ſuarum, non enim humilia-
uit ex corde ſuo, & abiecit filios hominum.
Et diuus Paulus: Pater miſericordiarum, & *2. Cor. 1*
Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos
in omni tribulatione noſtra. Quibus verbis
oſtendit, non eſſe conſolationem, quæ à Deo
nō eſt. Nulla eſt verior miſeria, quam falſa læ-
titia. Ideo ait diuinus pſaltes: Renuit cōſolari *Pſal. 76.*
anima mea. Et ſubdit ſtatim: Memor fui Dei
& delectatus ſum. Vide quàm facilè et prom-
ptum remedium ad veram oblectationem in-
ueniendam. Quid promptius memoria? Quid
paratius? Memor, inquit, fui Dei, & delectatus
ſum. Omnem dolorem Dei recordatione le-
uabat: & repudians inanem ſeculi volupta-
tem, ad memoriam Dei confugiebat, tanquā
ad ſingulare moleſtiarum remedium. O quā
facile remedij genus, quanta medicinę veloci
tas! Si tā dulcis eſt memoria, quid erit præſen-
tia? Quid erit frui eo, qui eſt pater miſericor- *Luc. 23.*
diarum, & Deus totius cōſolationis? Quis de- *Luc. 7.*
ſperabit de diuina miſericordia, cū Deū habe *Mat. 21*
at, qui eſt pater, & pater miſericordiarū? Qui *Luc. 5.*
latronem in cruce ob flagitia propria penden-
tem ſaluum fecit, qui Magdalenam è mundi
vanitatibus eripuit, & tanta gratia impleuit, vt
in terra corpore conſtituta, vitam cœleſtem

mitaretur, qui publicanos liberauit, qui peccatoribus facinoroſis, ſceleriſque maculis notati. Iminis gratiã tribuit, qui neminem tũ pœnitenti corde inuocantem contemnit, qui deniq;, ut verbis vtar apoſtoli, vult omnes homines ſaluos fieri, 1.Tim. 2 quo modo nos derelinquet ſi ad illum cõfugerimus, omnẽ noſtrã ſpẽ, & fiduciam in eum cõferentes? Qui fieri poteſt, vt qui pro omnibus mortuus eſt, nos, pro quibus ſanguinem fudit, penitus abiiciat, ſi ad illum fuerimus toto animo cõuerſi? Scala illa, Gene 28. quam vidit Iacob altera parte terram, altera cælum tangentẽ, quid eſt niſi via cæli: & gradus eius quid ſunt, niſi virtutes, quibus tenditur ad vitã immortalẽ? Per eã vidit patriarcha quoſdã aſcendentes, quoſdã verò deſcẽdẽtes. 1.Cor.10 Qui ſe exiſtimat ſtare, inquit apoſtolus, videat ne cadat. Quemadmodum fieri poteſt, vt qui ſunt in virtutũ faſtigio collocati, decidant, & præcipitẽtur, ſic fieri poteſt, vt qui ſunt ſcelere contaminati, & in imo vitiorum cõſtituti, qui cælo contempto terram tantũmodo amplexantur, reſipiſcant, in ſe conuerſi pœnitẽtiam agant, & per ſcalæ gradus ad cælũ tendãt, vt in cæleſtibus ſedibus ſint tandem collocati. Pſal. 118 Adhærebat terræ rex Dauid, cùm in cri- Pſal. 129 men adulterij & homicidij incidiſſet. & alibi: De profundis clamaui ad te Domine: & ſcimus eum diuino adiutum fauore ſcalã aſcẽdiſſe, & cælum penetraſſe. Non eſt igitur, cur Geneſ.21 de diuina pietate deſperemus. Cùm Iſmael è domo patris egreſſus cũ Agara matre ſua erraret in ſolitudine; & pro ſiti animam ferè efflaret, extulit ploratũ; qui fuit à Domino exauditus. Iacebat ille ſub quadam arbore, vbi eum Agara poſuerat, ne eum morientem oculis aſpiceret. Sed oſtendit illis Deus fontem aquæ, cuius potu ſitim ſedarũt, & ſeipſos refecerunt. Nos qui è domo patris egreſſi ſumus, qui Deum optimum patrẽ reliquimus, & in mũdi ſolitudine erramus, in peccatorum ſylua impediti, in vitiorum deſerto inuio & inaquoſo verſati, ne velimus peccatis noſtris adhibere deſperationem: ſed labes noſtras deteſtantes, & vim lachrymarum fundentes, accedamus ad arborẽ crucis, ad Chriſtum crucifixum, ad arborẽ vitæ, vbi fontẽ miſericordiæ pleniſſimũ inueniemus, cuius ſalutari potu lethalem ſitim, qua aridi animi noſtri laborãt, extinguemus, vt ardore inutilium cupiditatum ſedato, in tranquillitate viuamus. Adeamus igitur cũ fiducia, vt ait diuus Paulus, ad Hebr.4. thronũ gratiæ eius, vt miſericordiã conſequamur. Qui enim duros Hebræos in Babylonica captiuitate detentos non deſeruit, qui ad illos miſit diuinũ ſuũ vatẽ, ad gentes apoſtatrices & feritate barbaras, ad homines dura facie & indomabili corde, multò minus nos, quorum ſcelera ſuo ſanguine expiauit, derelinquet.

Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus. Hæc erat diuinorum vatum præfatio. Senſus eſt, Ego te prophetam conſtituo: ito ad Hebræos & incipe loqui illis more aliorum prophetarum: Dices enim te, non qua ratione homo es, ad eos verba facere, ſed quatenus diuinus es vates, imò Deum eſſe, qui per te loquitur, qui nec fallere poteſt, nec falli. At omnis homo mendax, vt ait regius vates. Pſal. 115. Sed dicet aliquis fortaſſe: Si omnis homo eſt mẽdax, cùm Dauid homo eſſet, videtur cõcludi eum eſſe mendacẽ. Si mendax, ergo ei non eſt adhibẽda fides, ſi ei fides adhibenda non eſt, non eſt hoc illi credendũ, nimirum omnẽ hominem eſſe mẽdacẽ: ille enim homo eſt, qui ait: Omnis homo mendax. At nõ hoc dixit quatenus homo, ſed quatenus Dei propheta, cuius ore Deus loquebatur. Ita enim ait. Ego dixi in exceſſu meo: Omnis homo mendax. Hoc dixit, in exceſſu cũ eſſet ſpiritu prophetiæ agitatus.

Si fortè vel ipſi audiant. Dictio hæc, fortè, nõ denotat in Deo ignorantiam, ſed in nobis liberum arbitriũ. Iere. 26. Sic Deus Ieremiæ: Noli ſub- Mat. 21 trahere verbum, ſi fortè audiant, & conuertãtur. Et apud Matthæum. Fortè filium meum verebuntur.

Et ſi fortè quieſcãt. Hoc eſt, ſi fortaſſe nolint te audire. Ac ſi dicat Deus: Loqueris eis, ſiue te audiant, ſiue nõ. Etſi Deus certò ſciat, multos eſſe, qui ei nõ ſunt obtemperaturi, eos tamen vocat, ne poſtea dicant non fuiſſe ſe monitos ab eo: & vt nos doceat, debere nos conferre beneficia etiam in eos, qui ingrati videantur. Vt ſol non deſinit micare radiis, etiamſi Simile. nubes velit eius lucem obſcurare, ſic nos non debemus à beneficiis deſiſtere, etiam erga eos qui noſtrorum benefactorum ſplendorẽ maculare voluerũt. Vt enim nux & oliua notiſ- Simile. ſimæ plantæ, etſi virgis cædantur, vberrimos tamen fructus producunt, ſic nos etiã ob præclaras virtutis actiones obiurgati, maledictis læſi, & ingratitudine laceſſiti, eas relinquere nolimus, quin potius in illas toto pectore incumbamus. Eſt quidẽ mortalium labes quædam & macula virtuti inuidere, velleque ipſum florem dignitatis labefactare. Poſſunt etiam verba hæc ita explanari, vt ſi fortè quieſcant, ſit idẽ, ac ſi fortè à vitiis deſiſtant: impij enim quamdiu impij non quieſcũt, ſed, vt ait Eſaias, ſunt quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt. Eſa. 58. Nã perturbationibus cõmoti, fremunt inſtar Euripi, & cupiditatũ motibus magnoperè concitantur. Viri autem iuſti pietate & charitate viuunt, & animi ſecuritate & quiete, quæ illis afferunt cùm conſtãtiam, tùm etiam dignitatem.

Domus exaſperans eſt. Id eſt, rebelles ſunt, meque prouocant ad iram.

Et ſcient, quòd propheta fuerit in medio eorũ. Hoc eſt, tunc intelligent Deum miſiſſe prophetam, qui eos ſalutis admoneret. Et ita ſeruabuntur, qui inter eos pietatem coluerint, impij verò Deum accuſare non poterunt.

Ne timeas eos. Ne taceas ob eorum metum, annuntia illis intrepidè ſcelera ſua. Huiuſmodi debet eſſe euangelicus concionator. Etſi maledictis vulneretur, permaneat tamẽ in veritate

ſitate nuntianda, & ita beatitudinem illā ob-
Matt. 5. tinebis, de qua Chriſtus apud Matthæū: Beati
eſtis, cùm maledixerint vobis homines, & per
ſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum
aduerſum vos, mentientes propter me. Diſci-
pulis ſuis dicebat Chriſtus: Nolite timere pu-
Luc. 12. ſillus grex. Et alibi: Non turbetur cor veſtrum
Ioan. 14 nec formidet. Vt aqua quieta & tranquilla,
Simile. oſtendit nobis eam intuentibus imaginē no-
ſtram inſtar ſpeculi: ſed mota & perturbata
nequaquā, ſic cor noſtrū. Si placidū eſt & ſe-
datum, repræſentat nobis figurā noſtrā, vt nos
ipſos agnoſcamus: id quod fieri non poteſt, ſi
eſt concitatione agitatum, & metu perterri-
tum. Eam ob cauſam oportet, vt cor noſtrū
non perturbetur, nec formidet. Vt ſera pen-
Similitudo. ſilis, cùm turbata eſt, non poteſt claue aperi-
ri, quia non illi accurrit artificium ob intem-
periem ſuam, ſic cor noſtrum, cùm eſt pertur-
batione concitatum nulla vult exhortationis
claue reſerari, quia non obtemperat rationi ap-
petitus: quo fit, vt cor impij ob artificij intē-
periem non aperiatur Deo per Salomonē cla
manti: Præbe fili mi cor tuum mihi, aperiatur
Prou. 23. autem dæmoni claue adulterina abutenti. Cor
Pſal. 54. meum, dicebat quidam, conturbatū eſt in me
Pſal. 56. Et alibi: Dormiui conturbatus. Sed qui ſuam
conturbationem dolebat, Deo volebat aperi-
ri. Ille in magno verſatur periculo, cuius cor
perturbatione & formidine imbutū Deo clau-
ditur, nolens veritatem nuntiare, & munere
concionandi intemperanter abutens. Quid ti-
met, qui ſecum Deum habet adiutorem? Do-
Pſal. 26. minus protector vitæ meæ, aiebat rex Dauid,
Pſal. 22. à quo trepidabo? Et alibi: Non timebo mala,
quoniam tu mecum es. Et Salomon in Pro-
Prou. 28. uerbiis: Iuſtus quaſi leo confidens abſque ter-
Rom. 8. rore erit. Et diuus Paulus in epiſtola ad Ro-
manos: Si Deus pro nobis, quis contra nos?
Quid poteſt eſſe tutius nobis, quàm arma di-
uina induere, & animum habere Chriſti gra-
tia roboratum? Quid fortius? Quid munitius?
quid inexpugnabilius? Si altè ſpectare voles,
& ad veritatem mentis oculos reuocare, vi-
debis apertè, nihil poſſe eſſe vel ad vitæ ſua-
uitatem iucundius, vel ad vtilitatem accōmo-
datius, vel ad animi pulchritudinē elegātius,
vel denique ad fortitudinem & firmitatē ob-
tinendam & conſeruandam præſtantius. His
armis indutos mittebat Chriſtus diſcipulos
ſuos, dicens illis: Ecce ego mitto vos ſicut oues
Mat. 10. in medio luporum. Ac ſi diceret: Mitto vos
oues inter lupos, vt lupos in oues conuerta-
Luc. 10. tis. Oues eſtis, quorum lana alij induentur,
quarum lacte & caſeis veſcentur. Vos man-
ſuetudine veſtra eorum irā vincetis: veſtra to-
lerantia eorū excandeſcentiā, veſtra humi-
litate eorum ſuperbiam, veſtra manſuetudine
eorum duritiem, veſtra virtute eorum iniqui-
tatem ſuperabitis. Et tandem his armis de il-
lis mirabiliter triumphabitis: ideo ne timea-
tis eos.

Quoniam increduli & ſubuerſores ſunt tecū.

Hoc prædixit Deus prophetæ, ne eum mole-
ſtijs imparatum inueniret. Illis enim calami-
tas eſt grauis, quibus eſt repentina.

Cum ſcorpionibus habitas: Scorpio animal eſt
venenoſum, quod placidè incedit, ſed vulne-
rat cauda: non ferit facie, ſed parte poſteriore.
Talis eſt ille; qui etſi blandus videatur, occi- Simile.
dere tamē deſiderat, intus Nero, foris Cato.
Vt apis ore portat florem, ſed retro aculeo fe-
rit, ſic nonnulli blandè & ſuauiter loquuntur
vt eos verbis demulceāt, quibus ob malitiam
perniciem machinatur. De illis aiebat regius
vates: Circumdederunt me ſicut apes, & exar- Pſal. 117
ſerunt ſicut ignis in ſpinis. Illud eſt hoc loco
aduertendum, comparari impios homines cū Eſa. 14.
brutis & feris: nam hic vocantur ſcorpiones, Matt. 10.
apud Eſaiā hericij, apud Matth. et apud Ioan- Ioan. 10
nem lupi, apud Lucā vulpes, apud Matthæū Luc. 13.
& Lucā progenies viperarum. Vnde pſalmo- Matth. 3
graphus. Homo, inquit, cùm in honore eſſet, Luc. 3.
nō intellexit, cōparatus eſt iumentis inſipienti- Pſal. 49.
bus, & ſimilis factus eſt illis. Cæterū ſcorpio-
nes poſſunt hic accipi pro herbis quibuſdam:
eſt enim ſcorpio ſiue ſcorpius herba quædā ſe-
men habens inſtar ſcorpionis, de qua Plinius
libro vigeſimoſecundo. Et quemadmodum hæc
herba ſpinas habet, quibus calcantes feriunt,
ſic eis illis Iudæi meritò cōparantur. Pagni-
nus vertit: Et cū tribulis habitas: eſt enim tribu-
lus herba duris ſpinis plena. Vnde ſtimuli fer-
rei, & virgæ, quibus ſolebāt quondam nocen-
tes homines flagellari, tribuli vocātur, & ſcor-
piones. Ita intelligitur id, quod eſt libro ter-
tio Regū mandatum: Pater meus cæcidit vos 3. Reg. 12.
flagellis, ego autē cædā vos ſcorpionibus. Illud
eſt magnopere aduertendum, dicere Deum
Ezechieli, ne timeat Hebræos, ad quos eum
mittebat, quoniam ſubuerſores ſunt, & ſcor-
piones, & contumaces. Ac ſi diceret: Si virtu-
te ornati eſſent, ſi eſſent fide muniti, & chari-
tate roborati, eſſent abſq; dubio timēdi: at cū
ſint omnium ſcelerum maculis notati, cùm
apud eos lex diuina nihil valeat, iudicia iaceāt
vera religio occiderit, nolis eos timere. Plus
poteſt vnus virtute munitus, quàm multi vir- 4. Reg. 6.
tute nudati. Eliſæus obſeſſus à Syris dixit pue-
ro ſuo innumerabiles hoſtium copias aſpiciē-
ti, & metu laborāti: Noli timere, plures enim
nobiſcum ſunt, quàm cum illis. Et vidit puer
exercitum Angelorum Eliſæo opem feren-
tium. Et fuerunt Syri cæcitate percuſſi, & re-
gi Iſraelis traditi in Samaria. Volebat im-
pius Saul pium interficere Dauidem, & ait di- 1. Re. 18.
uina ſcriptura in hunc modum libro primo
Regum: Timuit Saul Dauidem, eò quòd eſ-
ſet Dominus cum eo. Rex erat Saul magnis
diuitiis affluens, multiſque militum copiis ſti-
patus, & tamen pauperem Dauidem, exulem
& derelictū, quòd eſſet virtute præditus, me-
tuebat. Magnas vires virtus habet: non enim
aſpicis quàm debiles ſint impij aduerſus iu-
ſtū, & quàm formidabilis ſit iuſtus aduerſus
impios? Sed dices: Impius poterit detrahere

de me, & notam ignominiæ mihi inurere, & mei nominis claritatem & amplitudinē ſuis maledictis deformares: cur igitur eum non timebo? Quid ais? Nonne intelligis magnificum eſſe ab impiis reprehendi? Eorum de te detractio, eſt vitæ tuæ approbatio. Tunc oſtendes eſſe te iuſtitia inſignem, ſi illis diſpliceas, qui Deo non placent. Hoc intelligens
Psal. 37. Dauid aiebat: Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam ſequebar bonitatem. Antiſthenes inſignis philoſophus, cùm aliquādo ab improbis & ſceleratis efferretur laudibus, dixit, vt refert Diogenes Laertius, O me miſerum, metuo ne in crimen aliquod inciderim. Et alibi dicenti cuidam: multi te laudant. Quid, inquit, mali feci? Sentiebat illuſtris philoſophus opinionem impiorum hominum ſolere eſſe laudatricem vitiorum, & virtutum obiurgatricem. Hoc intuebatur animo Seneca, modeſtia clarus, & philoſophia admirandus, cùm diceret, argumentum eſſe recti malis diſplicere. Et pater latinæ eloquentiæ Cicero. Ea, inquit, eſt profectò iucunda laus, quæ ab his proficiſcitur, qui & ipſi in laude vixerunt. Cùm igitur facinoroſi & ſceleribus contaminati, nihil valeant apud Deum, non ita ſunt metuendi, vt ob eorum timorem, Dei veritatem celemus, nos qui cōcionādi munus ſuſcepimus, quin potius opus eſt, vt munere noſtro benè, liberè & intrepidè fungamur.

Aperi os tuum. Hoc eſt, diſpone te ad intelligendum, & ego in te ſcientiam infundā. Quæ dixeris, mea erunt: erit os tuum diuinis
Psal. 8. verbis abundās. Sic in pſalmo: Dilata os tuum & implebo illud. Et alibi dicebat Dauid: Os
Psal. 118 meum aperui, & attraxi ſpiritū. Hebraiſmus eſt, quo oſtendit diuinus vates animum ſuum præ deſiderio cæleſtis ſapientiæ anhelantem fuiſſe à Deo ſpiritu prophetiæ illuſtratum.

Et comede quæcunque ego do tibi. Ad hoc erat aperturus os ſuum, vt ea comederet, quæ Deus erat illi daturus. Volebat Deus, vt Ezechiel, quæ dicturus erat, prius comederet. Debet enim concionator ea, quæ dicit, non ſolùm primoribus labiis attingere, ſed comedere, & intus guſtare, & diligenter perpendere, & memoria repetere. Si ille animi morbo, et ſenſus ſtupore ſuauitatem Euangelicæ doctrinæ non ſentit, nec eorum, quę prędicat, guſtū habet, qui fieri poteſt, vt aliis rectè & ardenter, vt oportet, ad comedendum perſuadeat. Colliges hinc diuinam doctrinam eſſe ſpiritus alimentum & eſcam. Nullus cibus eſt ſuauior ſapientia cæleſti, nullæ epulæ dulciores. Hæc eſt ambroſia diuina animum alens ad æternitatem, qua incredibilis percipitur voluptas. Hac illuſtratus animus oculos ad cælum tollit, Deum intuetur, & cæleſtia myſteria aſtris fulgentiora contemplatur.

Inuolutus liber. Hoc eſt, papyrus quædam circumplicata, ex vtraque pagina ſcripta. Erat veluti libellus memorialis circumuolutus, habens vtramque partem literis exaratā, in quo continebantur ſcelera, quæ Iudæi admittebāt, & pœnæ, quas erant pro illis daturi. Itaque erat prophetia calamitatum, quibus Iudæi propter eorum maleficia erāt miſerè opprimendi: erat ibi Hieroſolymæ euerſio, templi combuſtio, Hebræorum captiuitas, & eorum incredibiles ærumnæ: quæ omnia Ezechiel erat illis nuntiaturus. Ideò fortaſſe libellus erat circumuolutus, quia prophetiam rerū futurarum continebat: ſunt enim futura contingētia hominibus occulta. Solus Deus ea cognoſcit, & ii, quibus ille ea voluerit reuelare. Poteris per hunc librum ſacram ſcripturam intelligere, quæ inuoluta eſt, & obſcura multis in locis explicatu difficilimis. Sed expandit eam Deus coram propheta: quia etſi ſit circumplicata, eam tamen illis aperit Deus, quibus vult ſuorum myſteriorum ſcientiam communicare, hoc eſt viris piis, animi ſubmiſſione inſignibus, & virtute præcellentibus. Diuina ſapientia homines ſuperbos & impuros non vult in ſua ſacraria admittere. Quo fit, vt qui animi impuritate & elatione infecti, & flagitiis contaminati ad diuinam ſcripturam explanandam arroganter & audacter accedunt, in hæreſes ſæpe incidant, & in erroribus peſtilentibus verſentur. Lutherus ait diuinas literas facilimas eſſe, & apertiſſimas, & eam ob cauſam non indigere magiſtro, ideo contemnendum eſſe diuum Hieronymum, diuum Auguſtinum, & alios ſanctos, diuinarum literarum interpretes. Vt Psal. 118
autem hoc probet, affert locum illum pſalmographi: Declaratio ſermonum tuorum illuminat: dicens, in hebraico pro declaratione eſſe oſtium ſiue portam: vt ſit ſenſus: Diuina ſcriptura in oſtio, in introitu, ſtatim cum in eam ingredi cœperis, mētem illuſtrat. Hæc eſt eius probatio. Et non videt cæcus, & ſuperbus homo id, quod in eodem pſalmo ſtatim ſequitur: Et intellectū dat paruulis. Vult enim diuinus ac regius vates ſignificare diuinam legem etiam in principio mentes illuminare eorū, qui ad eam humiliter accedunt, paruuli enim pro humilibus accipiuntur. Horum intellectum illuſtrant diuinæ literæ, non ſuperborū, non arrogantiū, non antiquos patres, & ſanctos doctores contemnentiū. Oſtiū diuinæ ſcripturæ eos illuminat, qui per illud ingrediuntur, ingrediūtur autē per illud paruuli, ſubmiſſi, & humiles, qui ſe ſubiiciūt, & inclinant, non autem elati, inſolentes, arrogātes: hi enim cùm ſe nolint ad oſtij introitum inclinare, retrorſum cadunt. Præterea non ſequitur: Non ſolùm qui ſanctæ ſcripturæ intima arcana penetrant, ſed etiam qui vel eius oſtium ingrediūtur, lumine quodā illuſtrantur, ergo tota ſcriptura eſt facilis & perſpicua. Vnde hæc conſecutio? Et quamuis ſequeretur hoc, non tamen tibi intellectum daret ô Luthere, qui inaudita arrogantia omnes contemnis, & ac ſi diuina oracula funderes, te ſolum

lum audiendum prædicas. Audi diuinū pſal-
tem ita canentem: Declaratio ſermonũ tuo-
Pſal 118 rum illuminat, & intellectum dat paruulis.
De iis ait Chriſtus Deus noſter apud Mat-
thæum: Confiteor tibi pater, Domine cæli &
Matt. 11 terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus &
prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Horum
Matt. 19. ait eſſe regnum cælorum, niſi enim conuerſi
humiliemur, & efficiamur vt paruuli, nõ in-
Simile. trabimus in regnum cælorum. Aiunt perſpe-
ctiui hominem in profundo & obſcuro an-
tro, ſiue in imo altiſſimi putei abſque aqua
conſtitutum etiam in luce meridiana videre
ſtellas in cælo, quas fieri non poterat, vt vide-
ret, ſi eſſet ſuper antrum ſiue puteum collo-
catus. Sic qui ſe ob animi ſubmiſſionem ab-
iicit, & ad id humilitatis deſcendit, vt in pro-
fundo ſpecu cognitionis ſui ipſius ſedeat: aſpi
ciet meridie alta myſteria in cælo ſacræ pagi-
næ inſtar micantium ſyderum fulgentia, quę
nequaquam intueretur, ſi eſſet faſtu & ſu-
percilio inſignis, & ſuperbia ac inſolentia ela-
tus. In prouerbiis ait ita Salomon: Vbi fuerit
Prou. 11. ſuperbia, ibi erit cõtumelia, vbi autem eſt hu-
militas, ibi eſt ſapientia. Vnde ait Chryſoſto-
mus: inter ſapientes ſapientior eſt, qui humi-
lior eſt. Didymum philoſophum legimus hęc
verba Alexandro Magno dixiſſe: Paratus eſt
Deus ad dandum tibi ſapientiam, ſed nõ ha-
bes, vbi eam recipias, cùm ſis ſuperbia refer-
Simile. tus. Quemadmodum arboris ramus, quò eſt
plenior, eò eſt grauior, quanto plures & vbe-
riores fructus producit, tantò profundiùs ſe
abiicit, ſic qui ſapientior eſt, humilior eſt, quò
quiſque magis eſt ſapiẽtiæ fructibus onuſtus,
eò magis ſe deorſum ſubmittit & inclinat. At
ſuperbus inſtar inanis rami ſe erigit in ſubli-
me, non animæ vtilitatem quærens, ſed vani-
tatem. Quam ob cauſam ad diuinã accedens
Exod. 19 ſcripturam interitum ſibi ipſi machinatur: ea
enim eſt mons ille, quò ſi quis accedat in fi-
gura hominis, vitam belluæ gerens, lapidibus
obruitur, vnde veram ſapientiam poterat ob-
tinere, ſi ad literas ſanctas, cum humilitate &
reuerentia, & diligenti animi præparatione
accederet, inde exitium certum refert, quoniã
eas vult ingenio tumẽte penetrare. De huiuſ-
modi hominibus ait Salomon in prouerbiis.
Qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à
Prou. 25 gloria. Quemadmodũ ſi quis vellet in ſplen-
Simile. didam ſolis ſphæram fixè aſpicere, obcæcare-
tur, quia fragilis oculorũ acies non poteſt per
ſe tantum ſplendorẽ ſuſtinere, ſic qui ſuo fre-
tus ingenio tentauerit in admirabilẽ diuino-
rum arcanorum claritatẽ mentis oculos con-
iicere, obruetur tanto ſplendore, & obcæcata
mentis acie id, quod volebat, nequaquã con-
ſequetur: quoniam ſummi Dei myſteria non
poſſunt hominũ ingenio ſuperbia elato cõ-
prehendi, alioquin nihil inter Deum homi-
nemque diſtaret, ſi arcana illius maieſtatis
Exo. 40. æternæ literis diuinis conſignata cogitatio aſ-
3.*Reg.* 6. ſequetur humana. Id ſignificabant ea, quę in
& 8.
ſanctis ſanctorum erant quondã tecta & ve-
lata. Fidẽs fortaſſe Paulus ingenio ſuo, vole-
bat, priuſquam Chriſti fidem reciperet, eius
myſteria penetrare, ſed ea non percipiens, in
magno errore verſabatur, cùm incenſus odio
Chriſtianos affligeret, eoſque, quos ne voce
quidem vulnerare deberet, ferro trucidare cu
piebat. At circumfulſit eum lux de cælo, qui *Acto.* 9.
cadens in terram nihil videbat, etiam apertis
oculis. Qua in re fuit eius diſpoſitio ſignifica-
ta. Sed poſtea cùm ſe abiiceret, eum animi hu
militatẽ amplecteretur, & depoſita omnino
animi elatione accederet ad Ananiam, viſum
recepit. Et in hac humilitate cõſtitutus aiebat:
Ego ſum minimus Apoſtolorũ, qui nõ ſum 1. *Cor.* 15
dignus vocari apoſtolus, quoniam perſecutus
ſum Eccleſiam Dei. In Pſalmo, vbi cõmunis
editio iuxta tranſlationẽ ſeptuaginta habet: *Pſal.* 25.
Firmamentum eſt Dominus timẽtibus eum,
pro firmamento eſt in hebraico Sod, quæ di-
ctio arcanum ſignificat. Qua ratione ductus
vertit diuus Hieronymus in hunc modũ lo-
cum illum Secretũ Domini timẽtibus eum.
Quibus verbis promittit Deus, ſe hominibus
pietate & humilitate cõſpicuis ſecreta & ar-
cana aperturum, quæ ſanctæ ſcripturæ mo-
nimentis continentur. Hoc eſt magnum Dei
beneficiũ in homines manſuetos, ſeque ſub-
miſsè gerentes collatum, quo nihil excellen-
tius, nihil ſalutarius, nihil iucundius excogi-
tari poteſt. Ad huiuſmodi homines reſpicit
Deus, dicens apud Eſaiam: Ad quẽ reſpiciam *Eſa.* 66.
niſi ad pauperculum, & contritum corde, &
trementem ſermones meos? Vbi ſeptuaginta
habent: Super quem intueat niſi ſuper humi-
lem, & quietũ, & trementẽ ſermones meos?
Vnde beatiſſima virgo: Reſpexit, inquit, hu-
militatem ancillæ ſuæ. Cùm autem tu ô Lu-
there & humilitatem, & Dei timorem deſpi- *Luc.* 1.
cias, & damnes, qui fieri poteſt, vt tibi diuina
ſcriptura intellectum illuſtret? Tibi, tibiq; ſi-
milibus implicata eſt, & liber inuolutus, quẽ
Deus ſuis expandit. Ait enim diuus Lucas *Luc.* 24.
Chriſtum diſcipulis ſuis ſcripturas aperuiſſe.
Ille eſt, qui iuxta diui Ioannis ſententiam ha
bet clauem Dauidis, qui aperit, & nemo clau- *Apoc.* 5.
dit, qui eſt dignus, qui aperiat librum, quem
Eſaias aſſignatum vocat, & Ezechiel librum *Eſa* 29.
inuolutũ. De quo Chriſtus apud Ioannem, *Ioan.* 5.
Scrutamini, inquit, ſcripturas, quia illæ ſunt,
quæ teſtimonium perhibent de me. Quibus
verbis innuit, non ſat eſſe earum ſuperficiem
intueri, & ſenſum hiſtoricum ab aperto ora-
tionis argumento non recedentem intellige-
re, ſed opus eſſe earum etiam interiores ſen-
tentias, & ſublimes intellectus, atque altas &
profundas diuinarũ rerum cognitiones men-
tis acie perpurgata diligẽter perſpicere, ſum-
maque cura inueſtigare. Eam ob cauſſam ait
Ezechiel eſſe librum hunc ſcriptum intus &
foris, quia vtrunque habet ſenſum, & literalẽ
& ſpiritualem, quẽ veteres in tres ſenſus di-
uiſerunt, allegoricum, tropologicum, & ana-

 gogicum.

gogicum. Lege totum vetus teſtamentum,
vbique illud de Chriſto loquens inuenies.
Chriſtus eſt fructus virginis, quem Deus pro-
Geneſ. 3. miſit eſſe dæmonis caput contriturum. Ipſe
eſt verus Melchiſedech Rex & ſacerdos, qui
Gene. 14 panem obtulit, & vinum: idem ipſe hoſtia
qui & ſacerdos. Ipſe eſt verus Iſaac, qui ho-
Gene. 22 locauſto deſtinatus ligna ſuper humerũ por-
tauit, baiulans crucem ad Caluariæ mon-
tem, de qua dixit Eſaias: Principatus eius ſu-
Eſa. 9. per humerũ eius. Ipſe eſt verus Ioſeph, à fra-
Gene. 39 tribus venundatus, & poſtea mundi ſaluator
Gen. 41. appellatus. Ipſe eſt verus Samſon ob amorem
Dalilæ, hoc eſt ob Eccleſiæ dilectionem iniu-
Iudi. 16. riis affectus, qui facta magna inimicorũ ſtrage
1. Re. 17 occubuit. Ipſe eſt verus Dauid ſuperans Go-
liã ligno & quinque lapidibus, qui ligno cru-
cis & quinque vulneribus mundũ ſuperauit.
Ipſe eſt Deus, fortis, pater futuri ſæculi, prin-
Eſa. 9. ceps pacis apud Eſaiam. Ipſe germen iuſtitiæ
Iere. 23. apud Ieremiã. Ipſe eſt paſtor vnus & princeps
& 34. apud Ezechielem. Ipſe eſt lapis abſciſſus, qui
Ezec. 34. factus eſt mõs magnus, et impleuit vniuerſam
Dan. 2. terram apud Danielem. Ipſe eſt rex Sionis,
Zach. 9. iuſtus, & ſaluator apud Zachariam: Ipſe eſt
Micha. 5 dominator Iſraëlis apud Michæam. Ipſe eſt
deſideratus cunctis gentibus, qui ſtante ſe-
cundo templo venturus erat in mundum, &
in templo illo Hieroſolymæ prædicaturus,
Agge. 2. apud Aggæum. Ipſe eſt doctor iuſtitiæ apud
Ioel. 2. Ioelem, & ſol iuſtitiæ apud Malachiam. Dies
Mala. 3. me deficeret, ſi vellem locos omnes diuina-
rum literarum recenſere, qui de Chriſto Deo
noſtro loquuntur. Illud vnum aſſero totam
veteris teſtamenti ſummam illius myſteria
ſpirare. Id voluit diuinus pſaltes innuere, cũ
ipſum Chriſtum in hunc modum loquentẽ
inducit: In capite libri ſcriptum eſt de me. Ac
Pſa. 39. ſi diceret: Tota legis & diuinorum oraculo-
rum ſumma de me loquitur: in veteri teſta-
mento ſunt mea myſteria literis ac perpetuis
monimentis cõteſtata. Poſſumus per hunc li-
brum ſcriptũ intus & foris conſcientiã intel-
ligere hominis maleficiis imbuti, ex vtraque
parte cõſcriptã. Eſt enim veluti codex accepti
& expenſi. In quadã pagina ſunt ſcripta quæ
nobis Deus impertiuit, nimirũ anima, corpus,
memoria, intellectus, volũtas, ſenſus, pulchri-
tudo, ingenium, ſcientia, opes, & dignitates, &
omnia deniq; talẽta, quæ nobis ad negotian-
dũ tradidit: nã aliis dedit quinq;, aliis duo, a-
Luc. 19. liis vnũ, vt ipſe apud Matthæũ apertiſſimè te-
Mat. 25. ſtatur. Et apud Lucã, Negotiamini, inquit, dũ
Luc. 19. venio. Ex altera parte referimus in codicẽ pec-
cata, errores, affectus, facinora, ſcelera, & ſex-
cẽta maleficia, quæ omnia in cõfeſſionis ſacra-
mẽto remittũtur, & de libro cõſcientiæ delẽ-
tur, ne pro illis pœnis æternis cruciemur. Cõ-
ſtituit Deus in Eccleſia ſua diuinos quoſdam
quæſtores, ad quos cũ rationibus librorũ cõ-
ſcientiæ cõfugerimus, illiſq; errata oſtenderi-
mus, vt ipſi nos à peccatis omnibus abſoluerẽt.
Ioan. 20. Illis enim dixit Deus: Accipite Spiritũ ſanctũ

quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis,
& quorum retinueritis, retenta ſunt. Sed ſi
hos diuinos quæſtores, hoc eſt ſacerdotes re-
liquerimus, & pœnitentiæ Sacramentum
contempſerimus, ad æterna ſupplicia dãnabi-
mur, iuxta mortifera crimina noſtræ conſciẽ-
tiæ libris exarata. Hi ſunt libri, de quibus ait
Daniel: Iudicium ſedit: & libri aperti ſunt. Ac *Dan. 7.*
ſi diceret: Vidi mentis oculis Chriſtum mun-
dum iudicaturum, coram quo libri conſcien-
tiarum, in quibus ſcripta ſunt acta noſtra, pa-
tebunt. Et diuus Ioannes in Apocalypſi, Vidi *Apoc. 20.*
inquit, mortuos magnos & puſillos ſtantes
in conſpectu throni: & libri aperti ſunt. Et
alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ: & iudica-
ti ſunt mortui ex iis, quæ ſcripta erant in li-
bris ſecundum opera ipſorum. In his libris *Rom. 2.*
non ſolùm actiones, & verba, ſed etiam cogi-
tationes ſcribuntur. Et teſte diuo Paulo, te-
ſtimonium reddet illis conſcientia ipſorum,
& inter ſe inuicem cogitationum accuſantiũ,
aut etiam defendentium in die, cùm iudica-
bit Deus occulta hominum. Legamus hunc
librum conſcientiæ noſtræ plenum peccatis,
videamus crimina noſtra, vt ea lachrymis de-
leamus, & ab illis in ſacramento confeſſionis
abſoluamur. Si hoc facere neglexerimus, quid
faciemus, cùm libri aperti fuerint, cùm vni-
cuique noſtrum cæleſtis ille iudex iuſtus &
ſeuerus dixerit: Redde rationem villicationis *Luc. 16.*
tuæ? Quid illic reſpondebunt ſuperbi, quid
auari? Quid illi, qui turpibus voluptatibus du-
cuntur? quid illi qui virorum inſignium pie-
tate ſplẽdorem extinguere voluerũt? quid il-
li, qui homines innocentes ad excidium &
interitum vocarunt? quid illi, qui bellum in-
tulerant quieſcentibus, vt eorum veteres illi-
bataſque diuitias in profundiſſimam vanita-
tum ſuarum voraginem profunderent? Quid
denique illic reſpondebunt ſcelerati, qui Deo
contempto huius ſæculi amore flagrarũt? De-
mus igitur operam, vt liber cõſcientiæ noſtræ
in diuino conſpectu bonorum operũ plenus
appareat: hoc enim erit glorioſũ, et illuſtre, &
ampliſſimis laudibus decorandũ. Et vbi librũ
conſcientiæ perpolierimus, ad intelligenda
myſteria diuinæ ſcripturæ accedamus, & li-
brum illum, de quo ait Matthæus: Liber gene-
rationis Ieſu Chriſti, legamus, in quo, quid nos
oporteat facere ad vitam æternam conſequẽ- *Mat. 1.*
dam, inueniemus.

Et ſcripta erãt in ea lamentationes, & carmẽ, & væ. Diximus per hunc librum inuolutũ in-
telligi prophetiam calamitatũ, quibus Iudæi
erãt ob ſua impia facinora cõficienda. Aequũ
enim erat, vt in ærumnas inciderẽt, luctus per-
ciperent, ſummis doloribus angerentur, qui
Deo cõtempto ſe vitiis contaminauerãt, qui-
bus obcæcati, veluti domeſticis flagitiis ſe in-
quinauerant, & in lege diuina violanda frau-
des impias conceperãt. Ideo liber ille ſcriptus
erat intus & foris, quia in vna pagina erãt ſcri-
pta eorum ſcelera, in altera eorum ſupplicia.

Eam ob cauſam ſcriptę erant in eo lamētatio nes, elegię, & plāctus, quia declarabat, quibus pœnis eſſent miſeri illi homines cruciādi. Hūc exiſtimo eſſe germanū huius loci intellectū. Sin autē per hunc librum ſacram intellexeris ſcripturā, poteris per lamenta, & lugubria carmina, & miſerabiles gemitus, exponere comminationes cruciatuū, quibus damnati in inferno iuſtè torquētur: quorum cruciatuū memoria & comminatione nos vult diuina ſcriptura terrere, & à vitiis abſtrahere. Sin autem per hūc librū interpretari volueris peccatoris conſcientiā, nō eſt dubiū, quin ſit plena cauſis lamentationū, & materia cōtinui ploratus & gemitus. Huic interpretationi fauet verſio ſeptuaginta interpretū, quæ habet; In eo ſcripta erant, quæ antè, & quæ retrò, hoc eſt, ea, quæ palàm facimus, & ea, quæ occultè cōmittimus. Poteris per hunc librum concionē intelligere, quam Ezechiel erat apud Hebræos habiturus. Ideo in fine erant lachrymæ & lamēta. Debent enim concionatores ſermones ſuos ploratu, querelis, ſuſpiriis, & commiſerationibus concludere. Ita conciones ſuas termi- Luc. 19. nauit Ieremias: ita diuinus concionator Chriſtus ſeruator noſter intuens ſe cōcionibus ſuis nō conuertiſſe Hieroſolymam, videns ciuitatem fleuit ſuper illā. Deplorauit Dauid infe- 2.Re. 18. licem occaſum filij ſui Abſolonis, qui fuerat ignominioſè interfectus, dicens: Fili mi Abſolon, Abſolon fili mi, quis mihi daret, vt ego Luc. 19. morerer pro te. Deplorauit cœleſtis Dauid filium ſuum populum Iudaicum, dicens: Si cognouiſſes, & tu. Et pro eo, qui erat & animā & corpus amiſſurus, vim lachrymarum profudit. Exo. 14. Moyſes ſubſocauit precibus ſuis inimicos populi Dei in aquis maris rubri. Chriſtus voluit peccata noſtra ſubſocare in aquis la- Heb. 5. chrymarum ſuarum. Ideo non ſolùm ſuper ciuitatem, ſed in cruce pendens pro peccatis noſtris cum lachrymis & clamore valido è vita migrauit.

Annotationes ex Hebræo in caput ſecundum.

Fili hominis. In hebraico eſt: בן אדם ben Adam: hoc eſt filius Adam, Adam idem eſt quod homo: & licèt ſit commune nomen, eo Geneſ. 2. tamen vocatus eſt primus noſter parēs. Cùm enim rebus aliis nomina imponeret, ſibi tamē imponere recuſauit. Nam ad nomina rebus conuenientia imponenda oportet earum naturas intelligi: cùm autē Adam in ſtatu innocentiæ haberet earum rerum cognitionē, quæ naturaliter poterant cognoſci, facilè fuit nomina illis imponere: ſibi autē nomē propriū non ſumpſit, quia nō auſus eſt dicere, habere ſui ipſius cognitionem. Vnde intelliges, quā ſublimis philoſophia ſit ſeipſum cognoſcere. Quemadmodum homo dicitur ab humo, ita Adam ab adamah, quæ dictio idem eſt quod humus ſiue terra. Ea vtitur diuina ſcriptura capite viceſimo primo Deuteronomij, pro qua noſter interpres terrā vertit, dicens: Quando Deut. 21 inuentum fuerit in terra. Ex quo effectum eſt vt apud Hebræos filius Adam, ſeu filius hominis accipiatur pro homine abiecto & obſcuro, quem Latini vocant filiū terræ. Contrà verò virum clarū & nobilem, & in hominū celebritate verſatū appellāt Hebræi filiū viri: appellatur autem vir איש vt primo Regū 1.Re. 26. capite 26. Nunquid non vir tu es? Ac ſi dicat Nonne tu clarus es, & illuſtris? Et capite 15. Exodi, quod nos habemus: Dominus quaſi Exod. 15. vir pugnator, poteſt verti ex hebræo: Dominus vir belli: hoc eſt magnus & ſtrenuus in bello. In pſalmo, vbi communis editio habet: Pſal. 48. Quique terrigenæ, & filij hominum, habet verſio Complutenſis ex hebræo deſumta: Tàm filij Adam, quàm filij viri: hoc eſt, tàm abiecti homines, & obſcuro loco nati, quàm nobiles, & celebritate generis illuſtres. Verba etiam illa pſalmographi: Veruntamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in Pſal. 61. ſtateris: poſſunt in hunc modum transferri: Tam homines ignobiles, & infimo loco orti, quàm magnates, & nobilis generis laude celebrati, ſunt vani & mendaces, quamdiu non ſunt diuini ſpiritus afflatu perfuſi. Eam ob cauſam Deus Ezechielem vocat filium hominis, vt ſuam fragilitatem agnoſcens, non ſe ob Dei familiaritatem & fauorem extollat, & inſolentem efficiat. Qua in re monentur principes, vt quos diuitiis aut honoribus cumulauerint, ita eos gratia & fauore proſequantur, vt eos tamen coerceant, ne illos ſinant efferri ſuperbia, & alios contemnere, atque humanæ ſocietatis iura violare.

Ingreſſus eſt in me ſpiritus, poſtquam locutus eſt mihi, & ſtatuit me ſupra pedes meos. Septuaginta habent: Venit ad me ſpiritus, & aſſumpſit me, & eleuauit me, & ſtatuit me ſuper pedes meos. Aduerte: Deiecerat Deus Ezechielem, cum filium hominis appellās, ſed ita eum deiecit, vt eleuaret. Contrà verò mundus eleuat, vt deiiciat. Deus inſignes pietate viros per varios plerunque caſus, magnaſque calamitatum procellas ad vitā ducit beatam & immortalem, eos à faſtigio & amplitudine gloriæ mundi ad imam vſque abiectionē deiiciens, vt eos inde ad æternam gloriam extollat. At mundus homines vitiis contaminatos effert in ſublime, vt illos inde ad æternas pœnas, quæ eorum ſcelera ſequūtur, præcipitet. Qui ſapiens eſt, rebus mundi ſecundis non fidit: non tumet, non turgeſcit, ſed ſemper eius animus ſuperbia vacat. Quemadmodum vo- Simile. lens vt parua ignis flamma eleuetur, et in altū feratur, eam flabelli impetu, & veloci ventilatione deprimit, ſic Deus nos deprimit, vt extollat. eiicit deorſum, vt erigat ad excelſum: Contrà vt luctator eum, qui ſecū in palæſtra Simile. contendit, amplectens, fert in ſublime, vt eum inde proſternat in terram, ſic mundus idem nos

ra vitam meam. Sunt qui aſſerãt hoc in loco Ezechielis accipi pro animali. Et tunc eſt ſenſus: Spiritus huius animalis, hoc eſt Chriſti, erat in fidelibus nomine rotarum ſignificatis. Vnde colliges hoc animal vnũ eſſe, per quod Chriſtum ſignificari ſuprà oſtendimus. Huic interpretationi fauet Pagninus vertens: Voluntas animalis erat in rotis. Non dicit, animalium, ſed animalis, Chriſti myſteria repræſentantis. Beatus ille, qui propria voluntate euulſa, in corde ſuo Dei inſerit voluntatem, & ad tantam peruenit perfectionẽ, vt nõ ſolum ab omni ſcelere ſe abducat, ſed etiã animi cogitationem inuiolatam conſeruet, & ita Deum amplectatur, ita illi adhæreat, ita eius amore inflammetur, ita mentem ipſam cũ eo connectat & coniungat, vt ſit vnus ſpiritus cũ
2. Cor. 6 eo, iuxta id, quod ait apoſtolus: Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt: nihilq; aliud velit, nihil aliud amet, quàm quod Deus vult, & quod amat. Hæc eſt Chriſtiana philoſophia, hæc eſt beatitudo, quæ poteſt in hac vita comparari, quã gẽtiũ philoſophi ignorauerũt. Etſi enim ſe ad inquirendæ veritatis ſtudium cõtulere, & in quo vera felicitas conſiſtit intelligere cõcupiere, tamen non id aſſecuti ſunt, quoniam nõ diuino auxilio, ſed proprio ingenio freti, arcana diuina ſe poſſe adipiſci exiſtimabant. Pythagoras cenſebat eſſe veram beatitudinẽ in perfecta numerorum ſcientia conſtitutã, Anaxagoras in ſpeculatione vitæ, Herilus in ſcientia, Antiſthenes in alacritate, Hecathæus in ſufficientia, Timon in tranquillitate, Simonides in ſanitate, & pulchritudine, & diuitiarum abundantia, Epicurus in voluptate, & alij aliis in rebus, quas magnas eſſe, & magnoperè expetendas arbitrabantur. At illa conſiſtit in ſanctiſſimi nominis imitatione, in abnegatione propriæ voluntatis, & in vera charitate. Ille eam conſequitur, qui Chriſti amore incenſus: loco propriæ voluntatis diuinam voluntatem conſtituit. Hic eſt ſublimis illa rota, à Deo non diſcedens, Chriſti voluntate ducta, de qua ait Ezechiel: Voluntas animalis erat in rotis.

Quaſi ſonum ſublimis Dei. Septuaginta habẽt: Quaſi vocem omnipotẽtis, cũ ambularẽt ipſa, vox verbi, &c. Vbi pro voce Dei vocem verbi verterunt, inuenies hoc verbum Deũ eſſe. Triſmegiſtus vetuſtiſſimus author in quarto Pymãdri ait vniuerſum mũdum fuiſſe verbo conſtitutum. Et Plato in libro quẽ legibus ſuis additum Epimenidem inſcripſit, vbi Ficinus ait eius latere theſaurũ, verbũ ap-
Gen. 1. pellat mũdi opificẽ: legerat enim apud Moyſem, dixiſſe Deum, & omnia facta fuiſſe. Si dixit, ergo per verbum. Adeo enim verſatus fuit Plato in lege veteri, vt dicat Numenius Pythagoreus eſſe Platonem alterum ferè Moyſem atticè differentem. Iuſtinus martyr & philoſophus aſſerit, omnia, quæ Plato bene & ſapienter dixit, fuiſſe à Dei lege deſumpta. Id quod Euſebius & Ambroſius conteſtantur. Eam ob cauſam nõ eſt mirum, fuiſſe mũdi cõditorem à Platone verbum appellatum, quem hoc loco ſeptuaginta interpretes verbum vocarunt. In libro Sapiẽtiæ in oratione Sap. 9.
ſapientis ſunt hæc verba literis mandata: Qui feciſti omnia verbo tuo. Hoc verbum filius Pſa. 32.
Dei eſt, de quo ait pſalmographus: Verbo domini cœli firmati ſunt, & ſpiritu oris eius omnis virtus eorũ. Vbi per cælorum virtutem eorum intelligitur ornatus, nimirum aſtrorum ſplendor & pulchritudo, quibus cœli vndiq; diſtincti & ornati iucundum mortalibus ſpectaculum præbẽt. Hoc eſt verbum, de quo ait diuus Ioannes in ſui euangelij principio: In Ioan. 1.
principio erat verbũ, & verbũ erat apud Deũ, & Deus erat verbũ. Hoc erat in principio apud Deum, omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. In epiſtola Didymi Brachmanorum principis ad magnũ Alexãdrum, quam refert in prima parte hiſtoriali Antoninus, ſunt hæc verba literis mandata: Verbum Deus eſt: hoc mundum creauit, hoc regit, ac alit omnia: hoc diligimus, ex hoc ſpiritum trahimus.

ARGVMENTVM CAPITIS II.

Oſtendit diuinus vates vſum admirabilis viſionis, quam ſuperiori capiti mãdauit. Mittitur à Deo ad Hebræos in Chaldæam ob eorum perfidiam & pertinaciam detentos, vt eos reprehendat, ſuſtineat, & ad virtutem cohortetur: ne velint Dei nomen maculare, ſed dent operam, vt ſint omnia eorum ſtudia ad illud magnificè illuſtrãdum deſtinata. Præcipit ei Deus, ne impios timeat, quanquam eum vulnerent maledictis, in illũmque irruant & impetum faciant: ſed erecto & inuicto animo ſuo munere fungatur. Nihil eſſe tam homini tutum, nihil ex omni parte munitius, nihil ad animæ ſecuritatem conſequendam & conſeruandam præſtantius, quàm eſſe armis diuinis indutum, cœleſtique præſidio ſeptum.

CAPVT II.

HAEc viſio ſimilitudinis gloriæ Domini. Et vidi, & cecidi in faciem meam. Et audiui vocem loquentis: & dixit ad me. Fili hominis ſta ſupra pedes tuos, & loquar tecũ. Et ingreſſus eſt in me ſpiritus, poſt quàm locutus eſt mihi, & ſtatuit me ſupra pedes meos. Et audiui loquentem ad me, & dicentem: Fili hominis mitto ego te ad filios Iſrael: ad gentes apoſtatrices, quæ receſſerũt à me, patres eorũ præuaricati ſunt pactum meum vſque ad diem hanc.

EXPLANATIO.

H*Aec viſio ſimilitudinis gloriæ Domini.* Hæc verba ſunt in nonnullis codicibus in fine capitis ſuperioris; ſimiliter in verſione ſeptuaginta interpretū, & Pagnini, & nonnullorū aliorū. Eſtq; eorū ſenſus: Huiuſmodi eſt viſio ſimilitudinis gloriç Dei, quç mihi apparuit, quemadmodū dictū eſt, & de illa hactenus. Pro Domino eſt in hebraico יהוה nomē Dei ineffabile, quod ſoli Deo conuenire, non ſolùm catholici doctores, ſed etiā Hebræorū rabbini teſtantur. Nō ait Ezechiel vidiſſe Deū in ſua eſſentia, ſed eius gloriæ ſimilitudinem: nā Dei viſionem in ſua natura habere in corpore mortali nequaquam poſſumus: ſtat enim firma Dei ſententia: Nō videbit me homo, & viuet. Ac ſi dicat: Ne-

Exod. 33 mo in vita mortali me vnquā videbit. In patria Deū videbimus in ſua eſſentia, non autē

1. Cor. 3. in via: Videmus nūc, ait apoſtolus, per ſpeculum in ęnigmate, tunc autem facie ad faciem. Nūc cognoſco ex parte, tunc autē cognoſcā, ſicut & cognitus ſum. Et diuus Ioannes in

1 Ioan. 3 prima epiſtola ſua de viſione in gloria cæleſti loquens, Scimus, inquit, quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus, quoniam videbimus eum ſicuti eſt. Si intellectus noſter eſſentiam Dei videre nunquam poſſet, nunquam ſummam beatitudinē conſequeretur. Eſt igitur fatendum beatos in gloria Dei eſſentiam intueri, in hac autem vita fragili & caduca id fieri non poſſe. Et ſi enim ſit diuinis literis conſignatum, Moyſem & alios viros ſanctitate & diuinæ vaticinationis ſpiritu præſtan-

Exo. 24. tes Deum vidiſſe, illud eſt intelligendū fuiſſe

Eſa. 1. imaginaria quadā viſione factum, aut ſub alia ſpecie, qua ſeſe Deus volebat illis oſtēdere. Si enim ipſam Dei ſubſtantiā purā aſpexiſſent, nulla ex parte eā differentē intuerētur, quippe quæ ſimplex eſt & pura, non compoſita, non deſcriptibilis nō iacet, non ſtat, nō ambulat. Cū autē illi Deū diuerſis figuris viderint, apertè oſtēditur, nō eū in ſua eſſentia & propria ſpecie vidiſſe. Diſſerens diuus Ioannes de

Ioan. 1. differentia legis & gratiæ euangelicæ, eam ob cauſam præſtantiorem ait eſſe gratiam, quòd eam Chriſtus attulerit, qui cùm Deus ſit, Deū ſemper intuetur: legem autem attulerit Moyſes, qui Deum nō viderat ſicut nec alius quiſquam; ait enim: Deum nemo vidit vnquam, Et diuus Paulus in epiſtola ad Timotheum,

1. Tim. 6. Deus, inquit, lucem inhabitat inacceſſibilem, quem nullus hominum vidit, ſed nec videre poteſt. Et in epiſtola ad Hebræos: Si enim

Heb. 2. qui per angelos dictus eſt ſermo, factus eſt firmus, &c. Quibus verbis vult oſtendere eſſe euangelium lege vetere præſtantius, deberiq; diligentius obſeruari: quoniā lex Moyſi data eſt per angelos, euangelium autem per Chriſtum angelorū Dominū. Si Deus locutus eſt

Exod. 3. Moyſi, illiq; in ſua eſſentia apparuit, aut fuit

Exod. 20 in rubo, aut poſtea cum illi legē daret in monte Sinai, ſed nec fuit in rubo, nec poſtea in mōte, ergo nuſquam. Nō fuiſſe in rubo, oſtendit, diuus Stephanus in cōcione, quam habuit apud Iudæos, ita inquiens: Apparuit Moyſi in *Acto. 7.*

deſerto montis Sina angelus in igne flāmæ rubi. Nō fuiſſe autē poſtea in monte oſtēdit idē Stephanus eodē loco, vbi diſſerēs de legiſlatione ait: Hic eſt Moyſes, qui fuit in eccleſia in ſolitudine cum angelo, qui loquebatur ei in mōte Sina, & cū patribus noſtris, qui accepit verba vitæ dare nobis. Hæc ille. Aſpicis igitur nec in rubo, nec in monte, & ex conſequente nuſquā fuiſſe Deum viſum à Moyſe in propria eſſentia, ſed in angeli ſpecie. Id confirmarut verbis illis, quæ illi dixit Deus, nimirum: Non poteris videre faciem meam. Motus his *Exod. 33.*

locis & aliis nonnullis aſſerit Athanaſius aduerſus Arrianos Deum nō fuiſſe ab antiquis patribus viſum niſi in aſſumptione creaturæ, ſecundū diuinitatē verò eſſe penitus inuiſibilem. In hac ſententia eſt Tertullianus in opere aduerſus Praxeam, Chryſoſtomus in primum caput Ioannis: & homilia quarta de incōprehenſibili Dei natura, Gregorius libro 17. Moralium. Damaſcenus libro primo ſuæ theologiæ. Ambroſius multis in locis, præſertim libro de incarnatione Domini, & in primū caput Lucæ tractans de angeli apparitione Zachariæ. Non tamen me fugit diuum Auguſtinum in libro de videndo Deum, & duodecimo ſuper Geneſim exiſtimare Moyſem & diuum Paulum vidiſſe Deum in eſſentia. tantam enim gratiam ait fuiſſe eos cōſecutos, vt etiam in hac vita vſque ad diuinæ ſubſtantiæ viſionem eleuarentur. Hanc eius ſententiam ſequuntur nonnulli, illius authoritatę commoti, quorum vnus eſt diuus Thomas Aquinas prima parte, & latius ſecūda ſecundæ, vbi de raptu diui Pauli diſſeruit, qui cū ſit admirabili doctrina præcellens, & eximia ſanctitate inſignis, viros etiam grauiſſimos & doctiſſimos ſua authoritate frangit & conuincit, vt ſuæ ſententiæ acquieſcant. Quibus ſi obiicias loca diuinarū literarū à me citata, & ſanctorū doctorū ſententiā literis conſignatā, aſſerentium Deū à nullo fuiſſe vnquā in hac vita in ſua eſſentia conſpectum, reſpondent cū diuo Thoma, hoc eſſe intelligēdum de viſione per modū formę inmanētis, nam ſic nemo Deū in propria ſpecie vnquam vidit: at per modū paſſionis tranſeuntis, eum vidit Moyſes & Paulus in ſua propria eſſentia. Id quod & authoritatibus & rationibus confirmant. Vtra harū ſententiarū vera ſit, alij viderint, ego ingenue fateor ignorare, quæ autē veriſimillima magna quæſtio eſt. Duæ ſunt opiniones validiſſimis rationibus roboratæ: prima tamen magis meo quadrat intellectui. Vnū hoc aſſero noſtrum Ezechielem non Dei eſſentiā aſſerere ſe vidiſſe, ſed eius gloriæ ſimilitudinem

Et vidi, & cecidi in faciem meam. Hoc eſt, poſtquam vidi hanc Dei gloriæ ſimilitudinē, cecidi pronus in terram ſuper faciem meam, tanto ſplendore perterritus, tantaque maieſta-

te ſtupefactus. Eodem modo Abraham cõſi-
Gen 17. derata fragilitate ſua viſo domino cecidit pro-
Eſa. 21. nus in faciẽ. Et Eſaias, Corrui, inquit, cũ audi-
tem, conturbatus ſum, cum viderem. Et Da-
Dani. 10 niel Vidi viſionem grandẽ hanc, & non re-
mãſit in me fortitudo. Et pauló poſt: Domi-
ne mi in viſione tua diſſolutæ ſunt compages
meæ, & nihil in me remanſit virium. Si diui-
ni vates tanto ſplẽdore & amplitudine obruũ
tur viſa Dei ſimilitudine, quanta erit dei in ſua
eſſentia maieſtas? Illud eſt hoc loco aduertẽ-
dum, non cecidiſſe hos ſanctos retrorſum, ſed
in facies ſuas: impios verò retro cecidiſſe: quo-
niam qui ante faciem ruunt, vident foueã, &
Gen. 46 facilè ſurgũt, qui aũt retrorſum, haud quaquã
Vnde ait ſcriptura: Fiat Dan coluber in via,
ceraſtes in ſemita, mordens vngulas equi, vt
cadat aſcẽſor eius retro. Per Dan iuxta Hiero-
nymi ſententiam in libro de quæſtionibus He-
braicis, & Euſebium Emeſenum intelligitur
Sanſon, qui fuit de tribu Dan. Hic vicit Phili-
ſtæos, eorum equos eneruauit, & aſcenſores
eorum retrorſum deiecit, qui Chriſtũ adum-
brauit, qui impios Iudæos à pertinacia ſua de-
ſiſtere nolentes in terrã retrorſum proſtrauit.
1. Re. 4 Heli qui ſceleratos filios ſuos, non vt decebat,
caſtigabat, eoſq; effrænatos, ſibique prę ſidẽtes
tanquã in gyrũ rationis & doctrinæ nõ duce
bat, cecidit retro, & fractis ceruicibus animam
efflauit. Qui Chriſtum Deum noſtrũ compre
hendere & ligare volebant, auditis his Chri-
Ioã. 18. ſti verbis: Ego ſum, abierũt retrorſum, & ce-
ciderunt in terram. Vna Chriſti vox lenis &
dulcis terribilem cohortẽ armis munitã per-
cuſſit, perterruit, & proſtrauit. Eſt etiam hoc
loco conſideranda Dei bonitas, qui eum, qui
ob animi humilitatem ciciderat, erexit, incli-
nato opem tulit, eumque mirabiliter ad cæ-
leſtia myſteria intelligenda ſubleuauit.

Et audiui vocem loquentis. Deus erat, qui illi loquebatur: ſed cùm ob tantam maieſtatem, & tam eximium ſplendorem eſſet ferè attonitus, non omnino intellexit, quis eſſet, qui loqueretur. Eam ob cauſam nõ ait audiſſe Deũ loquentem, ſed vocem cuiuſdam loquentis. Cùm autem ad ſe reuerteretur, percepit animo Deum eſſe, qui illi loquebatur.

Fili hominis. Filius hominis conſuetudine
Hebrææ linguæ ſignificat verum hominẽ ob-
noxium calamitatibus & doloribus. Eam ob
cauſam ſe Chriſtus filiũ hominis ſæpenume-
ro appellabat, oſtendens ſe, cùm eſſet Deus,
infirmitates noſtras ſuſcepiſſe, vt mẽtibus no-
ſtris ægritudine vitiorum laborantibus mede-
retur. Hinc voces illæ: Quem dicunt homi-
Mat. 16 nes eſſe filium hominis? Filius hominis non
Matt. 8. habet, vt caput ſuum reclinet: & cæteræ hu-
Ioan. 13. iuſmodi, quæ paſſim in euangelijs reperiũtur.
Eſa. 53. Eſaias eum vocat virum dolorum: & pauló
pòſt ait. Verè languores noſtros ipſe tulit, &
dolores noſtros ipſe portauit. Cùm igitur fi-
lius hominis accipiatur pro re abiecta, voluit
Deus tali nomine Ezechielem appellare, vt

cum de fragilitate ſua conſideranda admone-
ret, ne ob illam diuinam viſionem ſibi oſten-
ſam nimio gaudio efferretur. Tali fauore pro
ſequitur Deus amicos ſuos, vt non infleniur,
quàm potius ſeipſos abiiciãt, et imbecillitatem
ſuam cognoſcãt. Contrà verò principes terræ
eos, quos diligunt, fauore ſuo ſæpenumerò
ſuperbos vſque adeò efficiunt, vt eos etiam
atque etiam ad maximos errores adducant.
Videntes enim in ſe principum oculos conie-
ctos, omnes deſpiciunt, ſuæque fragilitatis ob-
liti, ſummiſque ſuperbiæ ſtimulis concitati,
omnia iura diuina atque humana peruertũt.
Reuelans igitur Deus Ezechieli arcana ſua
eum vocauit hominem, ne elatione afficere-
tur. Quid eſt enim fragilius homine? quid im-
becillius? quid calamitoſius? Homo, inquit
Iob, quaſi flos egreditur, & conteritur: & fu- Iob. 14.
git velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu
permanet. Et regius vates: Homo ſicut fœnũ Pſal. 102
dies eius, tanquam flos agri ſic efflorebit. Quo
niam ſpiritus pertranſibit in illo, & non ſub-
ſiſtet, & non cognoſcet amplius locum ſuum.
Et Eſaias: Omnis caro fœnum, & omnis glo-
ria eius quaſi flos agri. Qui modò vigebat, & Eſa. 40.
admirabili pulchritudine ornatus oculos vi-
dentium oblectabat, dicto citius tabeſcit, &
inſtar floris vento rapti decidit, & ad interi-
tum vocatur. Nullum vitæ tempus eſt aut
metu liberum, aut calamitatibus vacuum,
aut mœroribus ſolutum. Vitam ingredientes
ſtatim nos tradimus lamẽtis, & in ſignum fu-
turarum ærumnarum exordium ducimus à
ploratu. Homo, inquit Iob, natus de muliere,
breui viuẽs tempore, repletur multis miſerijs. Iob. 14.
Cùm Ionas ſub vmbra hederæ, quæ celerri-
mè creuerat, requieſceret, eſſetq; gaudio per Ioan. 4.
fuſus, venit vermis, & percuſſit hederam, &
exaruit. Quam ob cauſam fuit Ionas tot cu-
ris confectus, tot doloribus implicatus, vt exi-
tum vitæ optaret. Quæ eſt hedera hæc viridi-
tate florens, citò pullulaſcens, & ſtatim eua-
neſcens, niſi vitæ iucũditas, & cætera illa, quę
magnopere deſideramus, in quibus volupta-
tem conſtituimus? Quæ adepta ſtatim amit-
tuntur. Venit vermis mortis aut mœroris, &
omnia cõſumit. Quot homines vidimus, qui
diuitias, honores & dignitates expectantes, ad
quas auiditate inflammati rapiebantur, eas
fuerunt conſecuti, ſed in medio ſuæ lætitiæ
omnia illa momento temporis euanuerũt, &
ipſi ad ſummam mundi gloriam, floreſcentes
illico calamitatibus preſſi, & in dedecore ver-
ſati aut ſtatim conſumpti ſunt, aut vitam ſibi
acerbam eſſe putarunt. O falſam mortalium
ſpem, ô variam volucremque mundi cõmu-
tationem, ô cæcam noſtram cupiditatẽ, ô præ
poſteram gratulationem, quã citò vitam no-
ſtram, mundi opes & honores ex fallaci volu-
ptate ad verum luctum recidere intuemur.
Omnia hæc inſtar imaginis conſumuntur, &
pereunt, & vt Pindari vtar verbis, cum vmbrę
ſomnio comparantur. In libro Sapiẽtiæ ſunt Sap. 5.
hæc

hæc verba literis mandata: Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra, & tanquam nūtius percurrens, & tanquam nauis, quæ pertranſit fluctuantem aquam, cuius cùm pręterierit, non eſt veſtigium inuenire, nec ſemitam carinę illius in fluctibus. Hoc intuens diuus Ioannes
1. Ioan. 2 in prima ſua canonica: Nolite, inquit, diligere mundum, nec ea, quæ in mundo ſunt. Et paulo pòſt: Tranſit mundus, & concupiſcentia eius. Et diuus Paulus in prima ad Corin-
1. Cor. 7. thios: Præterit figura huius mundi. Non ſubſtantiam dicit, ſed figuram huius mundi præterire. Si mundus tranſit, ſi id, quod ſubſtantiam eſſe exiſtimamur, figura eſt, cur vitā noſtram, ſpem, opes, & voluptates cogitamus
Iaco. 4. permanſuras? Quid eſt, inquit diuus Iacobus, vita veſtra? Vapor ad modicum parens. Aſpi-
Sap. 2. ce cui rei tam fragili vitam noſtram compararit. In Sapientiæ libro ſcriptum eſt: Tranſibit vita noſtra tanquam veſtigium nubis, &
Simile. ſicut nebula diſſoluetur. Videbis aliquando in aëre nubem hominis magni figuram habentem: quæ mox expāditur, & turres excelſas repræſentat: ſed ſtatim vento rapta diſſoluitur, & euaneſcit. Huiuſmodi eſt ſpes noſtra in mundo collocata. Ponit nobis mundus in imaginationis conceptu futuros nos eſſe magnos homines, & nomen ac celebritatem conſecuturos: promittit nobis mōtes aureos, & turres gloriæ & dignitatū, ſed omnia hæc ſunt arces in aëre fabricatæ, & caſtella ex vēto compoſita, in vanitate fundata, quæ celerrimè diſſipantur. Ea pleroſque mortales falſis promiſſionibus oblectarunt, ſed ſpem ſuarum cogitationū ſępenumerò feſellerunt.
Eccle. 34 Vnde Eccleſiaſticus, Hoc inquit, ſecundum hoc viſio ſomniorum. Ac ſi diceret: Diuitiæ, quæ appellantur, quæ reuera nō ſunt diuitię, ſed diuitiarum imagines, & alia huiuſmodi, quæ non ſunt res ſolidę & perpetuę, vt mundus exiſtimat, ſed earum rerum vmbræ, & figuræ, & ſimulachra, omnia denique quę non ſunt hoc, ſed id, quod videtur hoc, ſunt abſq; dubio res quædam viſæ in ſomniis, fallaces & inanes. Ideo exclamat Salomon: Vanitas va-
Eccleſ. 1. nitatū, & omnia vanitas. Et pater eius in pſalmo: Vidi impium ſuperexaltatū, & eleuatum
Pſal. 36. ſicut cedros Libani, & tranſiui, & ecce non erat: quæſiui eum, & non eſt inuentus locus
Similitudo. eius. Oculi non vident ſe, at videntes ſpeculum ſeipſos intuentur: nos nō conſideramus fragilitatem noſtram, ſed ſi ſpeculum memoriæ mortis, & cognitionis noſtri coram oculis poſuerimus, illud aſpicientes, noſipſos in illo aſpiciemus. Hoc ſpeculum nobis tribuit ſancta mater eccleſia feria quarta cinerum, vt illud manu tenentes, & ante mentis oculos conſtituentes, nos puluerem cineremque eſſe cognoſcamus. Memento homo, inquit illa, quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Ac ſi dicat: Cognoſce teipſum, ne decipiaris, conſpice te in hoc ſpeculo veritatis. Vide quid ſis, & quid futurus es: redige in memoriā te eſſe hominem, & ex conſequente puluerem & cinerem. O excellentem memoriam, ô veritatem amplexandam, ô ſpeculum admirabile, & nunquam è manibus deponendum! Priuſquā eſſe homo, inquit Auguſtinus, terra eras, & priuſquā terra eſſes, nihil eras. Aſpi-
ce tuam progeniem, tuā nobilitatē, & generis *Eccle. 10*
ſplendorem & amplitudinem. Quid igitur ſuperbis terra & cinis? Philippus Lacedæmoniorum rex, cùm in paleſtra proſtratus ſurgeret, videretque in puluere corporis veſtigium, papę, inquit, vt minimā terræ partē natura ſortiti orbem appetimus vniuerſum? Author eſt Plutarchus in Apophthegmatum libro. Appelles, cui fuit pingendi palma reſeruata, pinxit Alexandrum Magnum fulmen manu tenentem, vt ait Plinius libro 35. vt oſtenderet eſſe eius gloriam per totū orbem terrarū volitaturam, ſęculiq; principes & magnates territuram, ſed inſtar fulminis ſubitò eſſe celeriter labefactandam, & penitus conſumēdam. Ariſtoteles apud Stobæum ita hominē definit. Homo eſt imbecillitatis exemplum, temporis ſpolium, fortunæ luſus, inconſtantiæ imago. Et Herodotus, Homo, inquit nihil omnino aliud eſt, quàm calamitas ipſa. Interrogatus à quodam rege quidam philoſophus quid eſſet homo, reſpondit, vt refert in tertia parte theologali diuus Antoninus. Homo eſt mancipium mortis, hoſpes loci, viator tranſiens. Interrogatus rurſus quomodo ſe haberet reſpondit: vt lucerna ad ventum, quæ citò extinguitur, vt ſcintilla in mari, quæ citò ab vndis abſorbetur, vt ſpuma gracilis, quæ citò à procella diſpergitur, vt lanugo, quæ ſubitò à vento rapitur. Diuus Auguſtinus de verbis Domini, Homo, inquit, vitreo vaſe fragilior eſt. Cùm homo ſit fragilis, debilis, caducus, morbis variis oppreſſus, & incommodis propè infinitis agitatus, oportet imbecillitatem ſuam conſiderare, ſeque hominē eſſe intelligere. At nos quocunque fauore efferimur, atque in rebus proſperis, & ad voluntatem fluentibus noſtri cōfeſtim obliuiſcimur: & ignorātes noſtra, alia etiā ignoramus. Qui fieri poteſt, vt alia cognoſcat, qui ſui ipſius nō habet cognitionem? Hanc noſtri cognitionē appellat Deus collyriū, dicens in Apocalypſi
Ioannis: Collyrio inunge oculos tuos, vt vi- *Apoc. 3.*
deas. Eſt autē collyrium medicamentum aduerſus occulorum lyppitudinem. Qui ſuam miſeriam intelligit, viſum, quem per ſuperbiam amiſerat, recuperat. Nec ſolum fideles, ſed etiā Gentes fide deſtitutæ hoc animo perſpiciunt. Ait Proclus Platonicus in libro ſuo de Anima principium dialogorum Platonis, eiuſque philoſophiæ præcipuum inſtitutum eſſe naturę noſtrę cognitionem. Et rectę quidem, nam hæc eſt prauitatis cauſa ignoratio ſui. Eam ob cauſam Deus Ezechielem, cui arcana ſua oſtendebat, non filium viri, ſed filiū hominis vocat, filium Adæ, filium terræ, vt ſe eſſe intelligeret fragilem, fluxum, & calamita-

tibus ac mœroribus obnoxium. Ideo ait: Fili hominis, &c.

Sta ſuper pedes tuos. Id eſt, ſurge. Sic Ieremię *Iere. 18.* dixit Deus: Surge, deſcende in domum figuli, & ibi audies verba mea. Et Ionæ: Surge, vade *Ion. 1.* in Niniuē ciuitatē magnā, & prædica. Hoc in loco ſurgere & ſtare ſuper pedes, nō ſolum ad corpus, ſed ad mentē arbitror pertinere. Ac ſi dicat deus. Erige Ezechiel non ſolū corpus ad ambulandū, ſed animam ad cęleſtia myſteria intelligendū. Vigila expergiſcere, circūſpice, ne iaceas in ſilētio & otio, nā qui alios eſt excitaturus, nō debet ipſe dormire. His tribus, nimirum Ezechieli, Ieremiæ, & Ionę demandauit Deus curā cōcionandi, & omnibus illis iuſſit, vt irent, & alios quærerent. Qui ſunt concionaturi, nō ſolū debent ſurgere, ſed à ſe exire, & propriam relinquere voluntatem, & proximos adducere ad Chriſtum. Id voluit ſignificare diuina ſcriptura, cum prodidit memoriæ, dixiſſe Ioſephum fratribus ſuis: Non *Gene. 43* videbitis faciē meam, niſi fratrē veſtrum minimum adduxeritis vobiſcum. Debent igitur concionatores à peccato ſurgere, & alios erigere. Qui fieri poteſt, vt iacentes alios erigant, & in tenebris verſati alios illuminent? *Exo. 34.* Moyſes locuturus cum Deo in monte Sinai ſtetit cum eo, dixerat nanque illi Deus: Stabis mecum ſuper verticem montis. Qui iacet, nō non bene percipit animo diuinos ſermones. Iacenti Danieli dixit Deus: Vir deſideriorum *Dani. 10* intellige verba, quæ ego loquor ad te, & ſta *Pſal. 39.* in gradu tuo. Et regius pſaltes, Eduxit me, inquit, de lacu miſeriæ, & de luto fæcis, & ſtatuit ſupra petram pedes meos, & direxit greſſus meos: & immiſit in os meum canticum nouum. Intuere diuini vatis gradationem: primò ait fuiſſe eductum & ereptum à profunda peccati voragine, poſteà ſteriſſe, deinde ambulaſſe, & tandem Deum noua illum carmina docuiſſe, quibus alios ad virtutem excitaret, illique nouam ſuppeditaſſe materiam diuinæ prouidentiæ & miſericordiæ celebrandæ. State, inquit diuus Paulus, ſuccincti lumbos veſtros in veritate. Eidem Paulo iacenti, *Epheſ. 6.* & paulò antè minarū & cædis in diſcipulos *Act. 9.* Domini aſpirāti ait ipſe Dominus: Surge, & ingredere ciuitatem, & ibi dicetur tibi, quid te oporteat facere. Iuxta Platonicorum ſententiam duplex eſt arbor, altera rationis particeps, altera ſenſus expers. Senſus expers eſt planta notæ ſignificationis, arbor rationis cōpos, quam appellant inuerſam, homo eſt, qui radices habet erectas ad cælum, vnde illi venit alimentū. Quo fit, vt hominem definiētes dicant eſſe arborem inuerſam. Vt enim plāta *Similitudo.* radices agit propagatas per terrā vnde illi venit nutrimentū, ſic homo, quoniā epulis cæleſtibus paſcitur, & diuina gratia nutritur, radices, hoc eſt, caput, mentem, cogitationem eleuat ad cælum, habens ramos, hoc eſt, pedes in terra collocatos. Huiuſmodi ſunt, qui contemnunt humana, & aſpirant ad diuina.

At homines impij, qui ſcelere & maleficio paſcūtur, arbores ſunt inſenſibiles, cęleſtia nō contēplantes, ſed radices omnes in profundū terræ mittentes. Hi nō ſunt ſuper pedes ſuos, ſed ſub pedibus, quoniā radices habēt in terra defixas, ramos autē in aëre pendētes. Habent igitur ſe ſub ſe, & cor pedibus conculcant, & tandem præcipites in æternum exitium rapiuntur. At viri iuſti ſtant ſuper pedes ſuos, quia cum terram pedibus terant, animum habent in ſublimi, cogitationem ab omni ſcelere adducentes, mentem à corporis ſenſibus abſtrahentes, & Deum animo contemplantes. Hoc exiſtimo eſſe ſuper pedes ſtare: quemadmodum hi faciunt, qui *Hebr. 11* patriam cæleſtem, & beatas illas ſedes, ſanctorum domicia deſiderant à longè eas aſpicientes, & ſalutantes, & confitentes ſe eſſe peregrinos & hoſpites ſuper terram. Vt enim auicula in cauea concluſa, quamuis precioſa ſit cauea, ſiue ex cedro, ſiue ex ebore, ſiue ex auro confecta, exire tamen cupit, & *Similitudo.* ad patriam, ad locum ſuum euolare contendit, & præ deſiderio egrediendi roſtellum foras extra rete caueæ emittit, ſic anima viri pij diuino amore incenſi incluſa in corporis cauea, & ſi omnibus ad vitam humanam neceſſariis circumfluat, patriam tamen ſuam, hoc eſt, cælum ardenter appetit, & piis illuc eundi ſuſpiriis & deſideriis flebili gemitu ſociatis inflammatur, vt finito hoc exilio, in ſempiterno illo animarum beatarum domicilio requieſcat, vbi Deo fruatur, & vitā beatiſſimam degat. Omnis Chriſtianus etſi opibus abundet, & tecta habeat magnifica, ebore & auri fulgentia, ad cælum tamen aſpirare debet, & ad patriam deſiderio atque animo euolare, dicens cum Paulo: Cupio *Philip. 1.* diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Qui autem huiuſmodi eſt, ſtat ſuper pedes ſuos. Sed quia pedes in literis diuinis pro affectionibus ſæpe accipiūtur, fortaſſe ſtare ſuper pedes erit, affectus, qui hominem huc atque illuc rapiunt, cōculcare. Vult Deus, ne affectibus ducamur, quin potius in eos dominemur. Si eos liberos dimittimus, longius euagantur, & tanquā exultātes ſiue cupiēdo, ſiue fugiendo, finē trāſeunt, & modū, à quibus nō modò animi perturbantur, ſed etiā corpora. Pręterea nihil eſt, quod magis intellectū tenebris circūfundat, quàm hęc, de qua loquimur, affectio deprauata. Ex quo efficitur, vt ſi duo homines erga quendam tertium affecti ſunt, vnus amore, alter odio, nunquam eius res geſtas verè & purè narrent, nec de illis iuſtam ſententiam ferant. Vt enim eandem rem diuerſa ſpecula *Similitudo.* variè repręſentant, pro diuerſitate formarum eorū, ſic idem factū homines diuerſi variè interpretātur, pro varia animorum affectione. Quod huic amplum & illuſtre, illi videtur vile & abiectum. Quod vnus laudat, alter vituperat. Quod hic aſſerit non poſſe eſſe maius, nec glorioſius, nec accōmodatius hominum memo-

memoriæ ſempiternæ, alter paruum, tetrum,
& obliuione perpetua delendum cenſet. Hos
affectus pedibus ſignificatos, animũ pertur-
bantes, & è ſua ſede & ſtatu deiicientes præ-
cipit Deus, vt conculcemus: quod nihil aliud
eſt, quàm ſtare ſuper pedes, vt appetitus ob-
temperet rationi, & homo mentis oculos re-
uocet ad veritatem, detque operam, vt ipſa
virtus eum tradat ad veram dignitatem.

Et loquar tecum. Volens Deus loqui cum
Ezechiele, prius eum excitat, vt ſtet ſuper pe-
1. *Reg.* 3. des ſuos. Ita Samuelem in templo Domini
dormientem vocauit Deus, & erexit, & ſic
eum docuit.

Et ingreſſus eſt in me ſpiritus. Hoc eſt, vbi
Deus mihi locutus eſt, ipſe introiuit in me per
ſplendorem ſapientiæ, & gratiæ accretionem.
Poteris per ſpiritum vires animi & corporis
intelligere, vt ſit ſenſus. Cùm primum me
Deus allocutus eſt, recepi animum, & recupe-
raui vires: manſi & animo & corpore robu-
ſtus, & diuino præſidio munitus.

Et ſtatuit me ſuper pedes meos. Id eſt, erexit
me, dedit mihi ſpiritum ſubſiſtendi: non ſur-
gerem, niſi ipſe me eleuaret, & ſuper pedes
meipſum conſtitueret. Poteſt quis flagitium
capitale admittere, in ſcelere volutari, & in
caligine iacere; at reſurgere à peccato ad gra-
tiam, ex ſuis viribus non poteſt. Ea poſſumus
cogitare & moliri, quę ſunt imbuta maleficio,
inquinata vitio, ſcelere maculata & infecta:
at peccatũ euertere, à crimine ſolui, è vinculis
emitti, & gratiã obtinere, nemo poteſt abſq;
fauore diuino. Fieri non poteſt, vt impius
abſque Dei gratia veram iuſtificationem con-
Oſe. 13. ſequatur. Stat enim Dei ſententia ab Oſea di-
uino vate literis mãdata: Perditio tua Iſrael,
tantummodo in me auxiliũ tuũ. Vnde ſpon
Cant. 1. ſa ſponſum Chriſtum alloquens, Trahe, in-
Pſal. 77. quit, me poſt te. Et Pſalmographus: Spiritus
Thren. 5. vadens, & non rediens. Et Ieremias. Conuer-
1. *Cor.* 5. te nos Dñe ad te, & conuertemur. Et Pau-
lus: Gratia Dei ſum id, quod ſum. Et Chri-
Ioan. 14. ſtus Deus noſter: Nemo venit ad Patrem niſi
per me. At homines ſceleribus capitalibus ma
culati, poſſunt ſe ad gratiã præparare virtutis
actionibus, quæ animũ diſponant ad Dei iu-
1. *Reg.* 7 ſtitiam recipiendam. Ideo dicebat Samuel:
Præparate corda veſtra Dño, & ſeruite ei ſo-
li, & eruet vos. Nam ſi actus noſtri nullo mo
do eſſent cauſa ablutionis & ſanctificationis
noſtræ, quorſum diceret Paulus: Mundemus
2. *Cor.* 7 nos ab omni inquinamento carnis & ſpiri-
tus, perficientes ſanctificationem in timore
1. *Ioan.* 3 Dei. Et Ioannes. Omnis qui habet hãc ſpem,
Dani. 4. ſanctificat ſe. Et Daniel: Peccata tua eleemo-
Prou. 15. ſynis redime. Et Salomon in Prouerbiis: Per
miſericordiam & fidem purgantur peccata.
Prou. 16. Et iterum: Miſericordia & veritate redimitur
iniquitas. Et rurſum alia multa eiuſmodi
diuinis literis conſignata? Eſt igitur certum,
& de fide tenendum, opera bona noſtra in ca
pitali peccato effecta, etſi ex condigno gratiã

non mereantur, nos tamen ad gratiam præ-
parare: Deumque ex miſericordia ſua nobis
crimina omnia condonare, & in gratia con-
ſtituere. Verùm etſi ille pro omnibus mor-
tuus eſt, non omnes tamen mortis eius benefi
cium recipiunt, ſed ij duntaxat, quibus meri-
tum paſſionis eius communicatur: vt eſt in
ſancto concilio Tridentino ſeſſione ſexta de
iuſtificatione decretum. Nam quemadmo-
dum homines niſi ex ſemine Adæ propagati
naſcerentur, non naſcerentur iniuſti, ita niſi
in Chriſto renaſcerentur, nunquam iuſtifica-
rentur. Iuſtificatio autem eſt peccatorum re-
miſſio, & ſanctificatio, & renouatio interio-
ris hominis per voluntariam ſuſceptionem
gratiæ & donorum. Vnde homo ex iniuſto
fit iuſtus, & ex inimico fit amicus, vt ſit hæ-
res ſecundum ſpem vitæ æternæ, & ita in iu-
ſtificatione cum remiſſione peccatorum acci
pit charitatem. Nec audiendus eſt impius Lu
therus procella patriæ, turbo, ac tempeſtas pa
cis, aſſerens omnes homines quamuis pietate
inſignes, & iuſtitia præſtãtes, & erga Deũ ad-
mirabili charitate ardentes, eſſe mortiferis cri
minibus implicatos, & funeſtis ſceleribus im-
butos. Vult ille Chriſti gratiam labefactare,
eius gloriam obſcurare, & omnem denique
eius doctrinã funditus euertere. Si Chriſtus
maculas noſtras non deleret, ſi nos à crimini
bus nõ mundaret, ſi mundi peccata nõ tolle-
ret, falſum eſſet Ioannis teſtimoniũ dicentis:
Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mun-
di. Ego ſum, inquit Deus apud Eſaiam, ego *Ioan.* 1.
ſum, qui deleo iniquitates tuas. Et apud Eze- *Eſa* 43.
chielem: Effundam ſuper vos aquam mun- *Ezech.* 36
dam, & mundabimini ab omnibus inquina-
mentis veſtris. Zacharias etiã perennem illũ *Zach.* 13.
fontem prædixit, & laudibus mirificis extu-
lit, qui erat in tempore humanæ redemptio-
nis aperiendus ad omniũ ſcelerũ maculas ab-
luendas. De quo ait in Apocalypſi diuus Ioã *Apoc.* 1.
nes: Dilexit nos Chriſtus, & lauit nos à pec-
catis noſtris in ſanguine ſuo. Qua igitur fron-
te ò cæci hæretici auderis aſſerere, Chriſtum
Deũ noſtrũ peccata non delere, nec iis, quos
gratia proſequitur, & amicitia comprehẽdit?
Vnum ex duobus fateri cogimini, aut Chri-
ſtum iis, quos in amicitiã recipit, peccata de-
lere non poſſe, aut non velle. Si non poteſt,
non eſt omnipotens, & ex conſequente nec
Deus: ſi poteſt, & nõ vult, nõ eſt clemens nec
iuſtus, qui eis, qui ad ipſum confugiunt, illi-
que totos ſe dedunt, non vult peccata remit-
tere. Aut igitur eum poteſtate & diuinitate
priuatis, aut clementia & iuſtitia. Vtrunque
impium eſt, immane, ſceleratum, & execran-
dum. O cæca hominũ pectora, ô mentes cim-
meriis, vt aiunt, tenebris teteriores! Tu es ò
Chriſte Ieſu verus Deus, qui eorum, qui ad te
confugiunt, ſcelera funditus euertis, & fla-
gitia noſtra radicitus extrahis, & penitus ex-
cindis, qui ſacramenta gratiam conferentia
conſtituiſti, inter quæ eſt confeſſio, pœni-
tentiæ

muniret ad vitam immortalē conſequendã. Hoc intuēs diuus Bernardus exclamat: O duri & indurati filij Adã, quos nō emollis tãta vis amoris! *Eſa. 48.* Per Eſaiã aũt ita Deus: Sciui, quia durus es tu: & neruus ferreus ceruix tua, & frons tua ærea. Et per Ieremiã: Indurauerũt *Ierem. 5.* facies ſuas ſupra petrã, & noluerunt reuerti. Vtinã hoc de Iudæis tãtùm diceretur, & nullis Chriſtianis conueniret. Sed ita ſunt multi, ſceleribus imbuti, libidinibus dediti, perturbationum multitudine obruti, caligine circũfuſi, & cõtumacia indurati, vt veluti penitus indomiti, & ferè inſanabiles, ſint lachrymarũ abũdantia deplorandi. Illis accommodari poteſt, *Ierem 7.* id, quod dixerat Ieremias: Peccatũ Iuda ſcriptum eſt ſtylo ferreo in vnguine adamantino ſuper latitudinem cordis eorum. *Similitudo.* O infelices illos, ô deplorandos, ô miſeros, ſi ſe intelligunt, miſeriores ſi ſe intelligere nolunt, quorum peccata ſunt literis indelebilibus in duriſſimo eorum corde conſcripta. Narrat Plinius libro ſecundo eſſe fluuium quendam Lucaniæ nomine Silarum tam admirabilis naturæ vt virgulta & folia in illum immerſa lapideſcant. Huius naturæ eſt etiam fons in Germania, in quem quicquid proiicitur, dureſcit in lapidem. Id quod Albertus Magnus aſſerit ſe experientia comprobaſſe. Nos ſumus folia vento rapta in Silarum coniecta, & flagitiorum conſuetudine in lapides conuerſa, atque ſcelerum duritie obſtinata. Cecidimus in fontem Germaniæ, vbi indurati ſumus. Hãc mortalium duritiem & immanitatem videntis ij, qui à gentibus idolorum cultricibus docti habebantur, dixerunt hominum genus diluuio abſumptum, fuiſſe ex ſaxis à Deucalione Pyrrhaq; proiectis inſtauratum. Non quòd ita fuiſſe crederent, ſed quòd eos reprehenderẽt, qui corde duro, ingenioq; agreſti, immanitatem colunt, & duritie gloriantur. Eos etiã ex *Mar. 16.* ſaxis natos prouerbialiter vocamus. Si Chriſtus reprehẽdit diſcipulos ſuos, &, vt ait diuus Marcus, exprobrauit duritiam cordis eorum, cũ reſpectu noſtri eſſent cera molliores, quid faciet noſtræ duritiæ? Quibus ſupplicijs noſtrã obſtinationẽ caſtigabit? Quas pœnas illi noſtrorum facinorũ dabimus, qui vt equi effrænati, ferocitate exultantes, impetu voluntario ad omnia flagitia abſque vllo celeſtis nominis metu incitamur? Sed vide diuinam miſericordiã. Dicebat eſſe Iudæos impios et obſtinatos, de quorum duritie loquitur diuina ſcriptura *Exod. 32* Exodi trigeſimoſecundo, Deuteronomij tri- *Deut. 31* geſimoprimo, Actorũ apoſtolicorũ ſeptimo, & multis alijs in locis. Plenæ ſunt diuinæ literæ querelis aduerſus Iudæos, plena diuinorum vatũ oracula, plenũ deniq; vtrunq; teſtamentũ. Et tamen ad eos mittit Deus Ezechielem prophetam ſuum, vt eos ad virtutẽ cohortetur. Vult eos eripere, ne pereãt, et in ima barathra in æternum præcipitentur. O ſingularem pietatem, ô immenſam bonitatẽ, ô prædicandam clementiam, ô infinitam Dei noſtri miſericordiam: Quid eſt hoc bone Deus? Quò attigit tua benignitas? Quis non admirabitur tuæ manſuetudinis immenſitatẽ? Fateris eſſe Iudæos dura facie, & indomabili corde, vtpote qui te derelicto gentium idola coluerunt, & fraudes ex ſe inexpiabiles concipientes, nulla pœnitentia moueantur, & nihilominus eorũ ſalutem quæris, illosque ad pœnitentiam inuitas. Præclarè dixit Eſaias te eum eſſe, qui *Eſa 42.* calamum caſſatum non conteris, & linum fumigans nō extinguis. *Mat. 12.* Tã miſericors eſt Deus, vt in medio præconum ſuæ iuſtitiæ, non obliuiſcatur ſuæ miſericordiæ, noſque puniat, non vt perdat, ſed vt ſeruet, & eripiat. Sartor recidit, & farcit, efficit, & deſtruit, & omnia hæc vt veſtem efficiat. Scindit in hac parte vt *Simile.* connectat in illa, integrũ pannũ lacerat, ſed vt coniungat, & ex eo pulchrum conficiat indumentum. Ita ſe habet Deus erga nos: cum nos calamitatibus lacerat, non eſt cauſa lacerãdi, ſed coniungendi: diuidit, vt congreget, ſecat, vt farciat: recidit mundi voluptates, vt in animo noſtro cæli gaudia connectat, euertit diuitias caducas, vt nos diuitiarum æternarum participes efficiat: ſecat nos, vt religet, & vinciat, ac vt ex nobis vtilem veſtem patientiæ & tolerantiæ abſoluat. Id intelligens Eſaias ait: *Eſa. 28.* Vt faciat opus ſuum, alienum opus eius, vt operetur opus ſuum, peregrinum eſt opus eius ab eo. Opus Dei proprium appellat miſereri, opus verò alienum ab eo ærumnis premere & affligere. Sed angit nos calamitatibus, vt ad ſe conuertat, & in nos beneficia miſericorditer conferat. Id aſſerit his verbis Ieremias in lamentationibus ſuis: Quia ſi abiecit, & miſerebitur ſecundum multitudinem *Thren 3.* miſericordiarum ſuarum, non enim humiliauit ex corde ſuo, & abiecit filios hominum. Et diuus Paulus: Pater miſericordiarum, & *2. Cor. 1* Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra. Quibus verbis oſtendit, non eſſe conſolationem, quæ à Deo nō eſt. Nulla eſt verior miſeria, quam falſa lætitia. Ideo ait diuinus pſaltes: Renuit cõſolari *Pſal. 76.* anima mea Et ſubdit ſtatim. Memor fui Dei & delectatus ſum. Vide quàm facilè et promptum remedium ad veram oblectationem inueniendam. Quid promptius memoria? Quid paratius? Memor, inquit, fui Dei, & delectatus ſum. Omnem dolorem dei recordatione leuabat: & repudiata inanem ſeculi voluptatem, ad memoriam Dei confugiebat, tanquã ad ſingulare moleſtiarum remedium. O quã facile remedij genus, quanta medicinæ velocitas Si tã dulcis eſt memoria, quid erit præſentia! Quid erit frui eo, qui eſt pater miſericor- *Luc. 23.* diarum, & Deus totius cõſolationis? *Luc 7.* Quis deſperabit de diuina miſericordia, cũ Deũ habe- *Mat. 21* at, qui eſt pater, & pater miſericordiarũ? Qui *Luc. 3.* latronem in cruce ob flagitia propria pendentem ſaluum fecit, qui Magdalenam è mundi vanitatibus eripuit, & tanta gratia impleuit, vt in terra corpore conſtituta, vitam cæleſtem

mitaretur, qui publicanos liberauit, qui peccatoribus facinoroſis, ſcelerũque maculis po-
tati.ſimis gratiã tribuit, qui neminem cũ pœ-
nitenti corde inuocantem contemnit, qui de-
1.Tim. 2 nique, vt verbis vtar apoſtoli, vult omnes ho-
mines ſaluos fieri, quo modo nos derelinquet
ſi ad illum cõfugerimus, omnẽ noſtrã ſpẽ, &
fiduciam in eum cõferentes? Qui fieri poteſt,
vt qui pro omnibus mortuus eſt, nos, pro qui
bus ſanguinem fudit, penitus abijciat, ſi adil-
lum fuerimus toto animo cõuerſi? Scala illa,
Gene 28. quam vidit Iacob altera parte terram, altera
cælum tangentẽ, quid eſt niſi via cæli: & gra-
dus eius quid ſunt, niſi virtutes, quibus tendi-
tur ad vitã immortalẽ? Per eã vidit patriarcha
quoſdã aſcendentes, quoſdã verò deſcẽdẽtes.
1.Cor.10 Qui ſe exiſtimat ſtare, inquit apoſtolus, videat
ne cadat. Quemadmodum fieri poteſt, vt qui
ſunt in virtutũ faſtigio collocati, decidant, &
præcipitẽtur, ſic fieri poteſt, vt qui ſunt ſcele-
re contaminati, & in imo vitiorum cõſtituti,
qui cælo contempto terram tantũmodo am-
plexantur, reſipiſcant, in ſe conuerſi pœnitẽ-
tiam agant, & per ſcalæ gradus ad cælũ ten-
dãt, vt in cæleſtibus ſedibus ſint tandem col-
Pſal. 118 locati. Adherebat terrę rex Dauid, cùm in cri-
Pſal 129 men adulterij & homicidij incidiſſet. & alibi:
De profundis clamaui ad te Domine: & ſci-
mus eum diuino adiutum fauore ſcalã aſcẽ-
Geneſ. 21 diſſe, & cælum penetraſſe. Non eſt igitur, cur
de diuina pietate deſperemus. Cùm Iſmael è
domo patris egreſſus cũ Agara matre ſua er-
raret in ſolitudine, & præ ſiti animam ferè ef-
flaret, extulit plorarũ, qui fuit à Domino ex-
auditus. Iacebat ille ſub quadam arbore, vbi
eum Agara poſuerat, ne eum morientem ocu
lis aſpiceret. Sed oſtendit illis Deus fontem
aquæ, cuius potu ſitim ſedarũt, & ſeipſos refe-
cerunt. Nos qui è domo patris egreſſi ſumus,
qui Deum optimum patrẽ reliquimus, & in
mũdi ſolitudine erramus, in peccatorum ſyl-
ua impediti, in vitiorum deſerto inuio & in-
aquoſo verſati, ne velimus peccatis noſtris ad
hibere deſperationem: ſed labes noſtras dete-
ſtantes, & vim lachrymarum fundentes, acce
damus ad arborẽ crucis, ad Chriſtum crucifi-
xum, ad arborẽ vitæ, vbi fontẽ miſericordiæ
pleniſſimũ inueniemus, cuius ſalutari potu le
thalem ſitim, qua aridi animi noſtri laborãt,
extinguemus, vt ardore inutilium cupidita-
tum ſedato, in tranquillitate viuamus. Adea-
Hebr. 4. mus igitur cũ fiducia, vt ait diuus Paulus, ad
thronũ gratiæ eius, vt miſericordiã conſequa-
mur. Qui enim duros Hebræos in Babylonica
captiuitate detentos non deſeruit, qui ad illos
miſit diuinũ ſuũ vatẽ, ad gentes apoſtatrices
& feritate barbaras, ad homines dura facie &
indomabili corde, multo minus nos, quorum
ſcelera ſuo ſanguine expiauit, derelinquet.

Et dicet ad eos: Hec dicit Dominus Deus. Hec
erat diuinorum vatum præfatio. Senſus eſt,
Ego te prophetam conſtituo: ito ad Hebræos
& incipe loqui illis more aliorum propheta-
rum. Dices enim te, non qua ratione homo
es, ad eos verba facere, ſed quatenus diuinus
es vates, imò Deum eſſe, qui per te loquitur,
qui nec fallere poteſt, nec falli. At omnis ho- Pſal. 115.
mo mendax, vt ait regius vates. Sed dicet ali-
quis fortaſſe: Si omnis homo eſt mẽdax, cùm
Dauid homo eſſet, videtur cõcludi eum eſſe
mendacẽ. Si mendax, ergo ei non eſt adhibẽ-
da fides, ſi ei fides adhibenda non eſt, non eſt
hoc illi credendũ, nimirum omnẽ hominem
eſſe mẽdacẽ: ille enim homo eſt, qui ait: Om-
nis homo mendax. At nõ hoc dixit quatenus
homo, ſed quatenus Dei propheta, cuius ore
Deus loquebatur. Ita enim ait. Ego dixi in ex
ceſſu meo: Omnis homo mendax. Hoc dixit,
in exceſſu cũ eſſet ſpiritu prophetiæ agitatus.

Si fortè vel ipſi audiant. Dictio hæc, fortè, nõ
denotat in Deo ignorantiam, ſed in nobis li- Iere. 26.
berum arbitriũ. Sic Deus Ieremiæ: Noli ſub- Mat. 21
trahere verbum, ſi fortè audiant, & conuertã-
tur. Et apud Matthæum. Fortè filium meum
verebuntur.

Et ſi fortè quieſcãt. Hoc eſt, ſi fortaſſe nolint
te audire. Ac ſi dicat Deus: Loqueris eis, ſiue
te audiant, ſiue nõ. Etſi Deus certò ſciat, mul
tos eſſe, qui ei nõ ſunt obtemperaturi, eos ta-
men vocat, ne poſtea dicant non fuiſſe ſe mo
nitos ab eo: & vt nos doceat, debere nos con-
ferre beneficia etiam in eos, qui ingrati videan
tur. Vt ſol non deſinit micare radijs, etiamſi Simile.
nubes velit eius lucem obſcurare, ſic nos non
debemus à beneficiis deſiſtere, etiam erga eos
qui noſtrorum benefactorum ſplendorẽ ma-
culare voluerũt. Vt enim nux & oliua notiſ- Simile.
ſimæ plantæ, etſi virgis cædantur, vberrimos
tamen fructus producunt, ſic nos etiã ob præ-
claras virtutis actiones obiurgati, maledictis
læſi, & ingratitudine laceſſiti, eas relinquere
nolimus, quin potius in illas toto pectore in-
cumbamus. Eſt quidẽ mortalium labes quæ-
dam & macula virtuti inuidere, velleque ip-
ſum florem dignitatis labefactare. Poſſunt e-
tiam verba hæc ita explanari, vt ſi fortè quieſ-
cant, ſit idẽ, ac ſi fortè à vitiis deſiſtant: impij
enim quamdiu impij non quieſcũt, ſed, vt ait
Eſaias, ſunt quaſi mare feruens, quod quieſce Eſa. 58.
re non poteſt. Nã perturbationibus cõmoti,
fremunt inſtar Euripi, & cupiditatũ motibus
magnoperè concitantur. Viri autem iuſti pie-
tate & charitate viuunt, & animi ſecuritate
& quiete, quæ illis afferunt cùm conſtãtiam,
tùm etiam dignitatem.

Domus exaſperans eſt. Id eſt, rebelles ſunt,
meque prouocant ad iram.

Et ſcient, quia propheta fuerit in medio eorũ.
Hoc eſt, tunc intelligent Deum miſiſſe pro-
phetam, qui eos ſalutis admoneret. Et ita ſer-
uabuntur, qui inter eos pietatem coluerint,
impij verò Deum accuſare non poterunt.

Ne timeas eos. Ne taceas ob eorum metum,
annuncia illis intrepidè ſcelera ſua. Huiuſmo
di debet eſſe euangelicus concionator. Etſi
maledictis vulneretur, permaneat tamẽ in ve-
ritate

ſitate nuntianda & ita beatitudinem illã obtinebit, de qua Chriſtus apud Matthæum: Beati
Matt. 5. eſtis, cùm maledixerint vobis homines, & perſecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos, mentientes propter me. Diſcipulis ſuis dicebat Chriſtus: Nolite timere puſillus grex. Et alibi: Non turbetur cor veſtrum
Luc. 12. *Ioan. 14* *Simile.* nec formidet. Vt aqua quieta & tranquilla, oſtendit nobis eam intuentibus imaginẽ noſtram inſtar ſpeculi: ſed mota & perturbata nequaquã, ſic cor noſtrũ, ſi placidũ eſt & ſedatum, repræſentat nobis figurã noſtrã, vt nos ipſos agnoſcamus: id quod fieri non poteſt, ſi eſt concitatione agitatum, & metu perterritum. Eam ob cauſam oportet, vt cor noſtrũ non perturbetur, nec formidet. Vt ſera pen-
Similitudo. ſilis, cùm turbata eſt, non poteſt claue aperiri, quia non illi accurrit artificium ob intemperiem ſuam, ſic cor noſtrum, cùm eſt perturbatione concitatum nulla vult exhortationis claue reſerari, quia non obtẽperat rationi appetitus: quo fit, vt cor impij ob artificij intẽperiem non aperiatur Deo per Salomonẽ clamanti: Præbe fili mi cor tuum mihi, aperiatur
Prou. 23. autem dæmoni claue adulterina aboriens. Cor
Pſal. 54. meum, dicebat quidam, conturbatũ eſt in me.
Pſal. 56. Et alibi: Dormiui conturbatus. Sed qui ſuam conturbationem dolebat, Deo volebat aperiri. Ille in magno verſatur periculo, cuius cor perturbatione & formidine tibi ũ Deo clauditur, nolens veritatem nuntiare, & munere concionandi inſcitè imperanter abutẽs. Quid timet, qui ſecum Deum habet adiutorem? Dominus protector vitæ meæ, aiebat rex Dauid,
Pſal. 26. *Pſal. 22.* à quo trepidabo? Et alibi: Non timebo mala, quoniam tu mecum es. Et Salomon in Prouerbiis: Iuſtus quaſi leo confidens abſque ter-
Prou. 28. *Rom. 8.* rore erit. Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: Si Deus pro nobis, quis contra nos? Quid poteſt eſſe tutius nobis, quàm arma diuina induere, & animum habere Chriſti gratia roboratum? Quid fortius? Quid munitius? quid inexpugnabilius? Si altè ſpectare voles, & ad veritatem mentis oculos reuocare, videbis apertè, nihil poſſe eſſe vel ad vitæ ſuauitatem iucundius, vel ad vtilitatem accõmodatius, vel ad animi pulchritudinẽ elegãtius, vel denique ad fortitudinem & firmitatẽ obtinendam & conſeruandam præſtantius. His armis indutos muniebat Chriſtus diſcipulos ſuos, dicens illis: Ecce ego mitto vos ſicut oues
Mat. 10. in medio luporum. Ac ſi diceret: Mitto vos oues inter lupos, vt lupos in oues conuerta-
Luc. 10. tis. Oues eſtis, quorum lana alij induentur, quarum lacte & caſeis veſcentur. Vos manſuetudine veſtra eorum irã vincetis: veſtra tolerantia eorũ excandeſcentiã, veſtra humilitate eorum ſuperbiam, veſtra manſuetudine eorum duritiem, veſtra virtute eorum iniquitatem ſuperabitis. Et tandem his armis de illis mirabiliter triumphabitis: ideo ne timeatis eos.

Quoniam increduli & ſubuerſores ſunt tecũ.

Hoc prædixit Deus prophetæ, ne eum moleſtiæ imparatum inuenirent. Illis enim calamitas eſt grauis, quibus eſt repentina.

Cum ſcorpionibus habitas. Scorpio animal eſt venenoſum, quod placidè incedit, ſed vulnerat cauda: non ferit facie, ſed parte poſteriore. Talis eſt ille, qui etſi blandus videatur, occi-
Simile. dere tamẽ deſiderat, intus Nero, foris Cato. Vt apis ore portat florem, ſed retro aculeo ferit, ſic nonnulli blandè & ſuauiter loquuntur vt eos verbis demulceat, quibus ob malitiam, perniciem machinantur. De illis alebat regius vates: Circumdederunt me ſicut apes, & exar-
Pſal. 117 ſerunt ſicut ignis in ſpinis. Illud eſt hoc loco aduertendum, comparari impios homines cũ
Eſa. 14. brutis & feris: nam hic vocantur ſcorpiones,
Matt. 10. apud Eſaiã heticij, apud Matth. et apud Ioan-
Ioan. 10 nem lupi, apud Lucã vulpes, apud Matthæũ
Luc. 13. & Lucã progenies viperarum. Vnde pſalmo-
Matth. 3 graphus: Homo, inquit, cùm in honore eſſet,
Luc. 3. nõ intellexit, cõparatus eſt iumẽtis inſipienti-
Pſal. 49. bus, & ſimilis factus eſt illis. Cæterũ ſcorpiones poſſunt hic accipi pro herbis quibuſdam: eſt enim ſcorpio ſiue ſcorpius herba quædã ſemen habens inſtar ſcorpionis, de qua Plinius libro viceſimoſecundo. Et quẽadmodum herba ſpinas habet, quibus calcantes feriunt, ſed cũ illis Iudæi meritò cõparantur. Pagninus vertit: Et cũ tribulis habitas: eſt enim tribulus herba duris ſpinis plena. Vnde ſtimuli ferrei, & virgæ, quibus ſolebãt quondam nocentes homines flagellari, tribuli vocãtur, & ſcorpiones. Ita intelligitur id, quod eſt libro tertio Regũ mandatum: Pater meus cæcidit vos
3. Reg. 12. flagellis, ego autẽ cædã vos ſcorpionibus. Illud eſt magnopere aduertendum, dicere Deum Ezechieli, ne timeat Hebræos, ad quos eum mittebat, quoniam ſubuerſores ſunt, & ſcorpiones, & contumaces: Ac ſi diceret: Si virtute ornati eſſent, ſi eſſent fide muniti, & charitate roborati, eſſent abſq; dubio timẽdi: at cũ ſint omnium ſcelerum maculis notati, cùm apud eos lex diuina nihil valeat, iudicia iaceãt vera religio occiderit, nolis eos timere. Plus
4. Reg. 6. poteſt vnus virtute munitus, quàm multi virtute nudati. Eliſæus obſeſſus à Syris dixit puero ſuo innumerabiles hoſtium copias aſpiciẽti, & metu laborãti: Noli timere, plures enim nobiſcum ſunt, quàm cum illis. Et vidit puer exercitum Angelorum Eliſæo opem ferentium. Et fuerunt Syri cæcitate percuſſi, & regi Iſraelis traditi in Samaria. Volebat im-
1. Re. 18. pius Saul pium interficere Dauidem, & ait diuina ſcriptura in hunc modum libro primo Regum: Timuit Saul Dauidem, eò quòd eſſet Dominus cum eo. Rex erat Saul magnis diuitiis affluens, multiſque militum copiis ſtipatus, & tamen pauperem Dauidem, exulem & derelictũ, quòd eſſet virtute præditus, metuebat. Magnas vires virtus habet: non enim aſpicis quàm debiles ſint impij aduerſus iuſtũ, & quàm formidabilis ſit iuſtus aduerſus impios? Sed dices: Impius poterit detrahere

de me, & notam ignominiæ mihi inurere, & mei nominis claritatem & amplitudinẽ ſuis maledictis deformares cur, igitur eum non timebo? Quid ais? Nonne intelligis magnificum eſſe ab impiis reprehendi? Eorum de te detractio, eſt vitæ tuæ approbatio. Tunc oſtendes eſſe te iuſtitia inſignem, ſi illis diſpliceas, qui Deo non placent. Hoc intelligens
Pſal. 37. Dauid aiebat; Qui retribuunt mala pro bonis, detrahebant mihi, quoniam ſequebar bonitatem. Antiſthenes inſignis philoſophus, cùm aliquãdo ab improbis & ſceleratis efferretur laudibus, dixit, vt refert Diogenes Laertius, O me miſerum, metuo ne in crimen aliquod inciderim. Et alibi dicenti cuidam: multi te laudant. Quid, inquit, mali feci? Sentiebat illuſtris philoſophus opinionem impiorum hominum ſolere eſſe laudatricem vitiorum, & virtutum obiurgatricem. Hoc intuebatur animo Seneca, modeſtia clarus, & philoſophia admirandus, cùm diceret, argumentum eſſe recti malis diſplicere. Et pater latinæ eloquentiæ Cicero, Ea, inquit, eſt profectò iucunda laus, quæ ab his proficiſcitur, qui & ipſi in laude vixerunt. Cùm igitur facinoroſi & ſceleribus contaminati, nihil valeant apud Deum, non ita ſunt metuendi, vt ob eorum timorem, Dei veritatem celemus, nos qui cõcionãdi munus ſuſcepimus, quin potius opus eſt, vt munere noſtro benè, liberè & intrepidè fungamur.

Aperi os tuum, Hoc eſt, diſpone te ad intelligendum, & ego in te ſcientiam infundã. Quæ dixeris, mea erunt: erit os tuum diuinis
Pſal. 8. verbis abundãs, Sic in pſalmo: Dilata os tuum & implebo illud. Et alibi dicebat Dauid: Os
Pſal. 118 meum aperui, & attraxi ſpiritũ. Hebraiſmus eſt, quo oſtendit diuinus vates animum ſuum præ deſiderio cæleſtis ſapientiæ anhelantem fuiſſe à Deo ſpiritu prophetiæ illuſtratum.

Et comede quecunque ego do tibi. Ad hoc erat aperturus os ſuum, vt ea comederet, quæ Deus erat illi daturus Volebat Deus, vt Ezechiel, quæ dicturus erat, priùs comederet. Debet enim concionator ea, quæ dicit, non ſolùm primoribus labiis attingere, ſed comedere, & intus guſtare, & diligenter perpendere, & memoria repetere. Si ille animi morbo, et ſenſus ſtupore ſuauitatem Euangelicæ doctrinæ non ſentit, nec eorum, quę prędicat, guſtũ habet, qui fieri poteſt, vt aliis rectè & ardenter, vt oportet, ad comedendum perſuadeat. Colliges hinc diuinam doctrinam eſſe ſpiritus alimentum & eſcam. Nullus cibus eſt ſuauior ſapientia cæleſti, nullæ epulæ dulciores. Hæc eſt ambroſia diuina animum alens ad æternitatem, qua incredibilis percipitur voluptas. Hac illuſtratus animus oculos ad cælum tollit. Deum intuetur, & cæleſtia myſteria aſtris fulgentiora contemplatur.

Inuolutus liber. Hoc eſt, papyrus quædam circumplicata, ex vtraque pagina ſcripta. Erat veluti libellus memorialis circumuolutus, habens vtramque partem literis exaratã, in quo continebantur ſcelera, quæ Iudæi admittebãt, & pœnæ, quas erant pro illis daturi. Itaque erat prophetia calamitatum, quibus Iudæi propter eorum maleficia erãt miſerè opprimendi: erat ibi Hieroſolymæ euerſio, templi combuſtio, Hebræorum captiuitas, & eorum incredibiles ærumnæ: quæ omnia Ezechiel erat illis nuntiaturus. Ideò fortaſſe libellus erat circumuolutus, quia prophetiam rerũ futurarum continebat: ſunt enim futura contingẽtia hominibus occulta, Solus Deus ea cognoſcit, & ii, quibus ille ea voluerit reuelare. Poteris per hunc librum ſacram ſcripturam intelligere, quæ inuoluta eſt, & obſcura multis in locis explicatu difficilimis. Sed expandit eam Deus coram propheta: quia etſi ſit circumplicata, eam tamen illis aperit Deus, quibus vult ſuorum myſteriorum ſcientiam communicare, hoc eſt viris piis, animi ſubmiſſione inſignibus, & virtute præcellentibus Diuina ſapientia homines ſuperbos & impuros non vult in ſua ſacraria admittere. Quo fit, vt qui animi impuritate & elatione infecti, & flagitiis contaminati ad diuinam ſcripturam explanandam arroganter & audacter accedunt, in hæreſes ſæpe incidant, & in erroribus peſtilentibus verſentur. Lutherus ait diuinas literas facilimas eſſe, & apertiſſimas, & eam ob cauſam non indigere magiſtro, ideo contemnendum eſſe diuum Hieronymum, diuum Auguſtinum, & alios ſanctos, diuinarum literarum interpretes. Vt Pſal. 118
autem hoc probet, affert locum illum pſalmographi: Declaratio ſermonum tuorum illuminat: dicens, in hebraico pro declaratione eſſe oſtium ſiue portam: vt ſit ſenſus: Diuina ſcriptura in oſtio, in introitu, ſtatim cum in eam ingredi cœperis, mẽtem illuſtrat. Hæc eſt eius probatio. Et non videt cæcus, & ſuperbus homo id, quod in eodem pſalmo ſtatim ſequitur: Et intellectũ dat paruulis. Vult enim diuinus ac regius vates ſignificare diuinam legem etiam in principio mentes illuminare eorũ, qui ad eam humiliter accedunt, paruuli enim pro humilibus accipiuntur. Horum intellectum illuſtrant diuinæ literæ, non ſuperborũ, non arrogantiũ, non antiquos patres, & ſanctos doctores contemnentiũ. Oſtiũ diuinæ ſcripturæ eos illuminat, qui per illud ingrediuntur, ingrediũtur autẽ per illud paruuli, ſubmiſſi, & humiles, qui ſe ſubiiciũt, & inclinant, non autem elati, inſolentes, arrogãtes hi enim cùm ſe nolint ad oſtii introitum inclinare, retrorſum cadunt. Prætereà non ſequitur: Non ſolùm qui ſanctæ ſcripturæ intima arcana penetrant, ſed etiam qui vel eius oſtium ingrediũtur, lumine quodã illuſtrantur, ergo tota ſcriptura eſt facilis & perſpicua. Vnde hæc conſecutio? Et quamuis ſequeretur hoc, non tamen tibi intellectum daret ô Luthere, qui inaudita arrogantia omnes contemnis, & ac ſi diuina oracula funderes, te ſo-

lum

lum audiendum prædicas. Audi diuinũ pſal-
tem ita canentem: Declaratio ſermonũ tuo-
Pſal 118 rum illuminat, & intellectum dat paruulis.
De iis ait Chriſtus Deus noſter apud Mat-
thæum: Confiteor tibi pater, Domine cæli &
Matt. 11 terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus &
prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Horum
Matt. 19. ait eſſe regnum cælorum, niſi enim conuerſi
humiliemur, & efficiamur vt paruuli, nõ in-
Simile. trabimus in regnum cælorum. Aiunt perſpe-
ctiui hominem in profundo & obſcuro an-
tro, ſiue in imo altiſſimi putei abſque aqua
conſtitutum etiam in luce meridiana videre
ſtellas in cælo, quas fieri non poterat, vt vide-
ret, ſi eſſet ſuper antrum ſiue puteum collo-
catus. Sic qui ſe ob animi ſubmiſſionem ab-
iicit, & ad id humilitatis deſcendit, vt in pro-
fundo ſpecu cognitionis ſui ipſius ſedeat: aſpi
ciet meridie alta myſteria in cælo ſacræ pagi-
næ inſtar micantium ſyderum fulgentia, quę
nequaquam intueretur, ſi eſſet faſtu & ſu-
percilio inſignis, & ſuperbia ac inſolentia ela-
tus. In prouerbiis ait ita Salomon: Vbi fuerit
Prou. 11. ſuperbia, ibi erit cõtumilia, vbi autem eſt hu-
militas, ibi eſt ſapientia. Vnde ait Chryſoſto-
mus: inter ſapientes ſapientior eſt, qui humi-
lior eſt. Didymum philoſophum legimus hęc
verba Alexandro Magno dixiſſe: Paratus eſt
Deus ad dandum tibi ſapientiam, ſed nõ ha-
bes, vbi eam recipias, cùm ſis ſuperbia refer-
Simile. tus. Quemadmodum arboris ramus, quò eſt
plenior, eò eſt grauior, quanto plures & vbe-
riores fructus producit, tantò profundiùs ſe
abiicit, ſic qui ſapientior eſt, humilior eſt, quò
quiſque magis eſt ſapiẽtiæ fructibus onuſtus,
eò magis ſe deorſum ſubmittit & inclinat. At
ſuperbus inſtar inanis rami ſe erigit in ſubli-
me, non animæ vtilitatem quærens, ſed vani-
tatem. Quam ob cauſam ad diuinã accedens
Exod. 19 ſcripturam interitum ſibi ipſi machinatur: ea
enim eſt mons ille, quò ſi quis accedat in fi-
gura hominis, vitam belluæ gerens, lapidibus
obruitur, vnde veram ſapientiam poterat ob-
tinere, ſi ad literas ſanctas, cum humilitate &
reuerentia, & diligenti animi præparatione
accederet, inde exitium certum refert, quoniã
eas vult ingenio tumẽte penetrare. De huiuſ-
modi hominibus ait Salomon in prouerbiis.
Qui ſcrutator eſt maieſtatis, opprimetur à
Prou. 25 gloria. Quemadmodũ ſi quis vellet in ſplen-
Simile. didam ſolis ſphæram fixè aſpicere, obcæcare-
tur, quia fragilis oculorũ acies non poteſt per
ſe tantum ſplendorẽ ſuſtinere, ſic qui ſuo fre-
tus ingenio tentauerit in admirabilẽ diuino-
rum arcanorum claritatẽ mentis oculos con-
iicere, obruetur tanto ſplendore, & obcæcata
mentis acie id, quod volebat, nequaquã con-
ſequetur: quoniam ſummi Dei myſteria non
poſſunt hominũ ingenio ſuperbia elato cõ-
prehendi, alioquin nihil inter Deum homi-
nemque diſtaret, ſi arcana illius maieſtatis
Exo. 40. æternæ literis diuinis conſignata cogitatio aſ-
3. Reg. 6. & 8. ſequetur humana. Id ſignificabant ea, quę in
ſanctis ſanctorum erant quondã tecta & ve-
lata. Fidẽs fortaſſe Paulus ingenio ſuo, vole-
bat, priuſquam Chriſti fidem reciperet, eius
myſteria penetrare, ſed ea non percipiens, in
magno errore verſabatur, cùm incenſus odio
Chriſtianos affligeret, eoſque, quos ne voce
quidem vulnerare deberet, ferro trucidare cu
piebat. At circumfulſit eum lux de cælo, qui *Act. 9.*
cadens in terram nihil videbat, etiam apertis
oculis. Qua in re fuit eius diſpoſitio ſignifica-
ta. Sed poſtea cùm ſe abiiceret, cum animi hu
militatẽ amplecteretur, & depoſita omnino
animi elatione accederet ad Ananiam, viſum
recepit. Et in hac humilitate cõſtitutus aiebat:
Ego ſum minimus Apoſtolorũ, qui nõ ſum *1. Cor. 15*
dignus vocari apoſtolus, quoniam perſecutus
ſum Eccleſiam Dei. In Pſalmo, vbi cõmunis
editio iuxta tranſlationẽ ſeptuaginta habet: *Pſal. 25.*
Firmamentum eſt Dominus timẽtibus eum,
pro firmamento eſt in hebraico Sod, quæ di-
ctio arcanum ſignificat. Qua ratione ductus
vertit diuus Hieronymus in hunc modũ lo-
cum illum Secretũ Domini timẽtibus eum.
Quibus verbis promittit Deus, ſe hominibus
pietate & humilitate cõſpicuis ſecreta & ar-
cana aperturum, quæ ſanctæ ſcripturæ mo-
nimentis continentur. Hoc eſt magnum Dei
beneficiũ in homines manſuetos, ſeque ſub-
miſsè gerentes collatum, quo nihil excellen-
tius, nihil ſalutarius, nihil iucundius excogi-
tari poteſt. Ad huiuſmodi homines reſpicit
Deus, dicens apud Eſaiam: Ad quẽ reſpiciam *Eſa. 66.*
niſi ad pauperculum, & contritum corde, &
trementem ſermones meos? Vbi ſeptuaginta
habent: Super quem intuear niſi ſuper humi-
lem, & quietũ, & trementẽ ſermones meos?
Vnde beatiſſima virgo: Reſpexit, inquit, hu-
militatem ancillæ ſuæ. Cùm autem tu ô Lu-
there & humilitatem, & Dei timorem deſpi- *Luc. 1.*
cias, & damnes, qui fieri poteſt, vt tibi diuina
ſcriptura intellectum illuſtret? Tibi, tibiq; ſi-
milibus implicata eſt, & liber inuolutus, quẽ
Deus ſuis expandit. Ait enim diuus Lucas *Luc. 24.*
Chriſtum diſcipulis ſuis ſcripturas aperuiſſe.
Ille eſt, qui iuxta diui Ioannis ſententiam ha
bet clauem Dauidis, qui aperit, & nemo clau- *Apoc. 5.*
dit, qui eſt dignus, qui aperiat librum, quem
Eſaias aſſignatum vocat, & Ezechiel librum *Eſa 29.*
inuolutũ. De quo Chriſtus apud Ioannem, *Ioan. 5.*
Scrutamini, inquit, ſcripturas, quia illæ ſunt,
quæ teſtimonium perhibent de me. Quibus
verbis innuit, non ſat eſſe earum ſuperficiem
intueri, & ſenſum hiſtoricum ab aperto ora-
tionis argumento non recedentem intelligc-
re, ſed opus eſſe earum etiam interiores ſen-
tentias, & ſublimes intellectus, atque alias &
profundas diuinarũ rerum cognitiones men-
tis acie perpurgata diligẽter perſpicere, ſum-
maque cura inueſtigare. Eam ob cauſſam ait
Ezechiel eſſe librum hunc ſcriptum intus &
foris, quia vtrunque habet ſenſum, & literalẽ
& ſpiritualem, quẽ veteres in tres ſenſus di-
uiſerunt, allegoricum, tropologicum, & ana-

gogicum. Lege totum vetus teſtamentum,
vbique illud de Chriſto loquens inuenies.
Chriſtus eſt fructus virginis, quem Deus pro-
Geneſ. 3. miſit eſſe dæmonis caput contriturum. Ipſe
eſt verus Melchiſedech Rex & ſacerdos, qui
Gene. 14 panem obtulit, & vinum: idem ipſe hoſtia
qui & ſacerdos. Ipſe eſt verus Iſaac, qui ho-
Gene. 22 locauſto deſtinatus ligna ſuper humerũ por-
tauit, baiulans crucem ad Caluariæ mon-
tem, de qua dixit Eſaias: Principatus eius ſu-
per humerũ eius. Ipſe eſt verus Ioſeph, à fra-
Eſa. 9. *Gene. 39* tribus venundatus, & poſtea mundi ſaluator
Gen. 41. appellatus. Ipſe eſt verus Samſon ob amorem
Dalilæ, hoc eſt ob Eccleſiæ dilectionem iniu-
Iudi. 16. riis affectus, qui facta magna inimicorũ ſtrage
1. Re. 17 occubuit. Ipſe eſt verus Dauid ſuperans Go-
liā ligno & quinque lapidibus, qui ligno cru-
cis & quinque vulneribus mundũ ſuperauit.
Ipſe eſt Deus, fortis, pater futuri ſæculi, prin-
ceps pacis apud Eſaiam. Ipſe germen iuſtitiæ
Eſa. 9. apud Ieremiā. Ipſe eſt paſtor vnus & princeps
Iere. 23. apud Ezechielem. Ipſe eſt lapis abſciſſus, qui
& 34. factus eſt mõs magnus, et impleuit vniuerſam
Ezec. 34. terram apud Danielem. Ipſe eſt rex Sionis,
Dan. 2. iuſtus, & ſaluator apud Zachariam: Ipſe eſt
Zach. 9. dominator Iſraëlis apud Michæam. Ipſe eſt
Micha. 5 deſideratus cunctis gentibus, qui ſtante ſe-
cundo templo venturus erat in mundum, &
in templo illo Hieroſolymæ prædicaturus,
Agga. 2. apud Aggæum. Ipſe eſt doctor iuſtitiæ apud
Ioel. 2. Ioelem, & ſol iuſtitiæ apud Malachiam. Dies
Mala. 3. me deficeret, ſi vellem locos omnes diuina-
rum literarum recenſere, qui de Chriſto Deo
noſtro loquuntur. Illud vnum aſſero totam
veteris teſtamenti ſummam illius myſteria
ſpirare. Id voluit diuinus pſaltes innuere, cũ
ipſum Chriſtum in hunc modum loquentē
inducit: In capite libri ſcriptum eſt de me. Ac
Pſa. 39. ſi diceret: Tota legis & diuinorum oraculo-
rum ſumma de me loquitur: in veteri teſta-
mento ſunt mea myſteria literis ac perpetuis
monimentis cõteſtata. Poſſumus per hunc li-
brum ſcriptũ intus & foris conſcientiā intel-
ligere hominis maleficiis imbuti, ex vtraque
parte cõſcriptā. Eſt enim veluti codex accepti
& expenſi. In quadā pagina ſunt ſcripta quæ
nobis Deus impertiuit, nimirũ anima, corpus,
memoria, intellectus, volũtas, ſenſus, pulchri-
tudo, ingenium, ſcientia, opes, & dignitates, &
omnia deniq; talēta, quæ nobis ad negotian-
dũ tradidit: nā aliis dedit quinq;, aliis duo, a-
Luc. 19. liis vnũ, vt ipſe apud Matthæũ apertiſſimè te
Mat. 25. ſtatur. Et apud Lucā, Negotiamini, inquit, dũ
Luc. 19. venio. Ex altera parte referimus in codicē pec
cata, errores, affectus, facinora, ſcelera, & ſex-
centa maleficia, quæ omnia in cõfeſſionis ſacra
mēto remittũtur, & de libro cõſcientiæ delē-
tur, ne pro illis pœnis æternis cruciemur. Cõ-
ſtituit Deus in Eccleſia ſua diuinos quoſdam
quæſtores, ad quos cũ rationibus librorũ cõ-
ſcientiæ cõfugerimus, illiſq; errata oſtenderi-
mus, vt ipſi nos à peccatis omnibus abſoluerēt
Ioan. 20. Illis enim dixit Deus: Accipite Spiritũ ſanctũ
quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis,
& quorum retinueritis, retenta ſunt. Sed ſi
hos diuinos quæſtores, hoc eſt ſacerdotes re-
liquerimus, & pœnitentiæ Sacramentum
contempſerimus, ad æterna ſupplicia dānabi-
mur, iuxta mortifera crimina noſtræ conſciē
tiæ libris exarata. Hi ſunt libri, de quibus ait
Daniel: Iudicium ſedit: & libri aperti ſunt. Ac *Dan. 7.*
ſi diceret: Vidi mentis oculis Chriſtum mun-
dum iudicaturum, coram quo libri conſcien-
tiarum, in quibus ſcripta ſunt acta noſtra, pa
tebunt. Et diuus Ioannes in Apocalypſi, Vidi *Apoc. 20.*
inquit, mortuos magnos & puſillos ſtantes
in conſpectu throni: & libri aperti ſunt. Et
alius liber apertus eſt, qui eſt vitæ: & iudica-
ti ſunt mortui ex iis, quæ ſcripta erant in li-
bris ſecundum opera ipſorum. In his libris *Rom. 2.*
non ſolùm actiones, & verba, ſed etiam cogi-
tationes ſcribuntur. Et teſte diuo Paulo, te-
ſtimonium reddet illis conſcientia ipſorum,
& inter ſe inuicem cogitationum accuſantiũ,
aut etiam defendentium in die, cùm iudica-
bit Deus occulta hominum. Legamus hunc
librum conſcientiæ noſtræ plenum peccatis,
videamus crimina noſtra, vt ea lachrymis de
leamus, & ab illis in ſacramento confeſſionis
abſoluamur. Si hoc facere neglexerimus, quid
faciemus, cùm libri aperti fuerint, cùm vni-
cuique noſtrum cæleſtis ille iudex iuſtus &
ſeuerus dixerit: Redde rationem villicationis *Luc. 16.*
tuæ! Quid illic reſpondebunt ſuperbi, quid
auari? Quid illi, qui turpibus voluptatibus du
cuntur? quid illi qui virorum inſignium pie-
tate ſplēdorem extinguere voluerũt? quid il-
li, qui homines innocentes ad excidium &
interitum vocarunt! quid illi, qui bellum in-
tulerant quieſcentibus, vt eorum veteres illi-
bataſque diuitias in profundiſſimam vanita-
tum ſuarum voraginem profunderent? Quid
denique illic reſpondebunt ſcelerati, qui Deo
contempto huius ſęculi amore flagrarũt? De-
mus igitur operam, vt liber cõſcientiæ noſtræ
in diuino conſpectu bonorum operũ plenus
appareat: hoc enim erit glorioſũ, et illuſtre, &
ampliſſimis laudibus decorandũ. Et vbi librũ
conſcientiæ perpolierimus, ad intelligenda
myſteria diuinæ ſcripturæ accedamus, & li-
brum illum, de quo ait Matthæus: Liber gene
rationis Ieſu Chriſti, legamus, in quo, quid nos
oporteat facere ad vitam ęternam conſequē- *Mat. 1.*
dam, inueniemus.

Et ſcripte erãt in ea lamentationes, & carmē, & væ. Diximus per hunc librum inuolutũ in
telligi prophetiam calamitatũ, quibus Iudæi
erāt ob ſua impia facinora cõficienda. Aequũ
enim erat, vt in ærumnas inciderēt, luctus per
ciperent, ſummis doloribus angerentur, qui
Deo cõtempto ſe vitiis contaminauerāt, qui-
bus obcæcati, veluti domeſticis flagitiis ſe in-
quinauerant, & in lege diuina violanda frau-
des impias conceperāt. Ideo liber ille ſcriptus
erat intus & foris, quia in vna pagina erãt ſcri
pta eorum ſcelera, in altera eorum ſupplicia.

Eam

Eam ob cauſam ſcriptę erant in eo lamẽtatio
nes, elegię, & plãctus, quia declarabat, quibus
pœnis eſſent miſeri illi homines cruciãdi. Hũc
exiſtimo eſſe germanũ huius loci intellectũ.
Sin autẽ per hunc librum ſacram intellexeris
ſcripturã, poteris per lamenta, & lugubria car
mina, & miſerabiles gemitus, exponere com-
minationes cruciatuũ, quibus damnati in in-
ferno iuſtè torquẽtur: quorum cruciatuũ me
moria & comminatione nos vult diuina ſcri-
ptura terrere, & à vitiis abſtrahere. Sin autem
per hũc librũ interpretari volueris peccatoris
conſcientiã, nõ eſt dubiũ, quin ſit plena cau.
ſis lamentationũ, & materia cõtinui ploratus
& gemitus. Huic interpretationi fauet verſio
ſeptuaginta interpretũ, quæ habet; In eo ſcri-
pta erant, quæ antè, & quæ retrò, hoc eſt, ea,
quæ palàm facimus, & ea, quæ occulè cõmit
timus. Poteris per hunc librum concionẽ in-
telligere, quam Ezechiel erat apud Hebræos
habiturus. Ideo in fine erant lachrymæ & la-
mẽta. Debent enim concionatores ſermones
ſuos ploratu, querelis, ſuſpiriis, & commiſera-
tionibus concludere. Ita conciones ſuas termi
Luc. 19. nauit Ieremias: ita diuinus concionator Chri-
ſtus ſeruator noſter intuens ſe cõcionibus ſuis
nõ conuertiſſe Hieroſolymam, videns ciuita-
tem fleuit ſuper illã. Deplorauit Dauid infe-
2. Re. 18. licem occaſum filij ſui Abſolonis, qui fuerat
ignominioſè interfectus, dicens: Fili mi Ab-
ſolon, Abſolon fili mi, quis mihi daret, vt ego
Luc. 19. morerer pro te. Deplorauit cœleſtis Dauid fi-
lium ſuum populum Iudaicum, dicens: Si co-
gnouiſſes, & tu. Et pro eo, qui erat & animã
& corpus amiſſurus, vim lachrymarum pro-
fudit. Moyſes ſubſocauit precibus ſuis inimi-
Exo. 14. cos populi Dei in aquis maris rubri. Chriſtus
voluit peccata noſtra ſubſocare in aquis la-
Heb. 5. chrymarum ſuarum. Ideo non ſolùm ſuper
ciuitatem, ſed in cruce pendens pro peccatis
noſtris cum lachrymis & clamore valido è
vita migrauit.

Annotationes ex Hebræo in caput ſecundum.

Fili hominis, In hebraico eſt: בן אדם ben
Adam: hoc eſt filius Adam. Adam idem eſt
quod homo: & licèt ſit commune nomen, eo
Geneſ. 2. tamen vocatus eſt primus noſter parẽs. Cùm
enim rebus aliis nomina imponeret, ſibi tamẽ
imponere recuſauit. Nam ad nomina rebus
conuenientia imponenda oportet earum na-
turas intelligi: cùm autẽ Adam in ſtatu inno-
centiæ haberet earum rerum cognitionẽ, quæ
naturaliter poterant cognoſci, facilè fuit no-
mina illis imponere: ſibi autẽ nomẽ propriũ
non ſumpſit, quia nõ auſus eſt dicere, habere
ſui ipſius cognitionem. Vnde intelliges, quã
ſublimis philoſophia ſit ſeipſum cognoſcere.
Quemadmodum homo dicitur ab humo, ita
Adam ab adamah, quæ dictio idem eſt quod
humus ſiue terra. Ea vtitur diuina ſcriptura ca
pite viceſimo primo Deuteronomij, pro qua
noſter interpres terrã vertit, dicens: Quando *Deut. 21*
inuentum fuerit in terra. Ex quo effectum eſt
vt apud Hebræos filius Adam, ſeu filius ho-
minis accipiatur pro homine abiecto & obſ-
curo, quem Latini vocant filiũ terræ. Contrà
verò virum clarũ & nobilem, & in hominũ
celebritate verſatũ appellãt Hebræi filiũ viri:
appellatur autem vir איש vt primo Regũ *1. Re. 26.*
capite 26. Nunquid non vir tu es? Ac ſi dicat
Nonne tu clarus es, & illuſtris? Et capite 15.
Exodi, quod nos habemus: Dominus quaſi *Exod. 15.*
vir pugnator, poteſt verti ex hebræo: Domi-
nus vir belli: hoc eſt magnus & ſtrenuus in
bello. In pſalmo, vbi communis editio habet: *Pſal. 48.*
Quique terrigenæ, & filij hominum, habet
verſio Complutenſis ex hebræo deſumta:
Tàm filij Adam, quàm filij viri: hoc eſt, tàm
abiecti homines, & obſcuro loco nati, quàm
nobiles, & celebritate generis illuſtres. Verba
etiam illa pſalmographi: Veruntamen vani
filij hominum, mendaces filij hominum in *Pſal. 61.*
ſtateris: poſſunt in hunc modum transferri:
Tam homines ignobiles, & infimo loco orti,
quàm magnates, & nobilis generis laude cele-
brati, ſunt vani & mendaces, quamdiu non
ſunt diuini ſpiritus afflatu perfuſi. Eam ob
cauſam Deus Ezechielem vocat filium homi
nis, vt ſuam fragilitatem agnoſcens, non ſe
ob Dei familiaritatem & fauorem extollat, &
inſolentem efficiat. Qua in re monentur prin
cipes, vt quos diuitiis aut honoribus cumula-
uerint, ita eos gratia & fauore proſequantur,
vt eos tamen coerceant, ne illos ſinant efferri
ſuperbia, & alios contemnere, atque humanę
ſocietatis iura violare.

Ingreſſus eſt in me ſpiritus, poſtquam locutus eſt mihi, & ſtatuit me ſupra pedes meos. Sep-
tuaginta habent: Venit ad me ſpiritus, & aſ-
ſumpſit me, & eleuauit me, & ſtatuit me ſu-
per pedes meos. Aduerte: Deiecerat Deus Eze
chielem, eum filium hominis appellàs, ſed ita
eum deiecit, vt eleuaret. Contrà verò mun-
dus eleuat, vt deiiciat. Deus inſignes pietate
viros per varios plerunque caſus, magnaſque
calamitatum procellas ad vitã ducit beatam
& immortalem, eos à faſtigio & amplitudine
gloriæ mundi ad imam vſque abiectionẽ de-
iiciens, vt eos inde ad æternam gloriam extol
lat. At mundus homines vitiis contaminatos
effert in ſublime, vt illos inde ad æternas pœ-
nas, quæ eorum ſcelera ſequũtur, præcipitet.
Qui ſapiens eſt, rebus mundi ſecundis non fi-
dit: non tumet, non turgeſcit, ſed ſemper eius
animus ſuperbia vacat. Quemadmodum vo- *Simile.*
lens vt parua ignis flamma eleuetur, et in altũ
feratur, eam flabelli impetu, & veloci venti-
latione deprimit, ſic Deus nos deprimit, vt ex
tollat. eiicit deorſum, vt erigat ad excelſum:
Contrà vt luctator eum, qui ſecũ in palæſtra *Simile.*
contendit, amplectens, fert in ſublime, vt eum
inde proſternat in terram, ſic mundus idem

nos extollit, vt præcipitet, vt ex vertice falſę & fluxæ gloriæ ruamus ad profundum veræ & perpetuæ ignominiæ. Id intelligẽs diuus martyr Cyprianus in epiſtola ad Donatum hæc verba ſcripta reliquit: Arridet, vt ſæuiat, blanditur vt fallat, illicit, vt occidat, extollit, vt deprimat. Fœnore quodam nocendi quàm fuerit amplior ſumma dignitatis & honorũ, tam maior exigitur & vſura pœnarũ. Vna igitur placida & fida tranquillitas, vna ſolida, & firma, & perpetua ſecuritas, ſi quis ab iis inquietãtis ſęculi turbinibus extractus, ſalutaris portus ſtatione fundatus ad cælum oculos tollit à terris, & ad Dñi munus admiſſus, ac Deo ſuo mente iam proximus, quicquid apud cæteros in rebus humanis ſublime ac magnum videtur, intra ſuam conſcientiam iacere gloriatur. Hæc ille.

Patres eorum præuaricati ſunt pactũ meum. In hebraico eſt: Ipſi & patres eorum præuaricati ſunt. Ita eſt in verſione Pagnini, & ita habent ſeptuaginta. Eſt etiam hæc particula, ipſi, in nonnullis bibliis correctis ad marginem adiecta.

Quoniam increduli & ſubuerſores tecũ ſunt. Pro incredulis eſt in hebræo: סרבים ſarauim. pro quo Pagninus vertit rebelles. Septuaginta totam hanc orationem ita verterunt: Quia inſanient, & congregabuntur contra te in circuitu. Pro incredulis habent illi παροιστρήσουσι, hoc eſt, inſanient. à verbo παροιστρεῖν quod eſt inſanire. Intellexerũt ſapientes viri incredulos omnes, & impios furere, & inſanos eſſe. Quę maior poteſt eſſe inſania, quã velle pro fluxis voluptatibus gaudia amittere æterna, & cælum pro inferno commutare? Contra verò quę maior poteſt eſſe ſapientia, quàm imperare cupiditatibus, refrænare libidines, contemnere voluptates, tenere iracundiam, coercere auaritiam, cæteras animi labes repellere, & tandem gloriam immortalem
Simile. comparare? Cùm autem hæc impij non curent, inſani quidem ſunt. Quemadmodũ furioſi & dementes ſibi ipſis manus iniiciunt, ſic impij & ſcelerati vulnera ſibi infligũt in-
Eccl. 21. ſanabilia. Ideo ait Eccleſiaſticus: Quaſi romphæa bis acuta omnis iniquitas, plagę illius nõ eſt ſanitas. Imò ſeipſos interficiunt, nã, vt eſt
Sap. 16. in libro Sapientiæ literis mandatum, homo per malitiam occidit animam ſuam. Quæ poteſt eſſe maior inſania, quàm ruere in interitũm voluntariũ? Volens Iob impiorũ oſtendere ignorantiam, eſſeque omnes illos etiam in rebus apertis ſapientia deſtitutos ait: Per diem incurrent tenebras, & quaſi in nocte ſic
Iob. 5. palpabunt in meridie. Cùm timor Dei, vt ait
Pſa. 110 Dauid in pſalmo, & filius eius in prouerbiis,
Prou. 1. ſit ſapientiæ principium, homines autem ſceleribus imbuti ſint à timore Domini alienati, apertè concluditur, eos non ſolùm ſapientia carere, ſed ne eius quidẽ habere principium.
Pſal. 74. Verba illa Pſalmographi: Dixi iniquis, nolite iniquè agere, verti poſſunt ex Hebræo: Dixi dementibus: nolite inſanire, vel, vt ea tranſtulit Pagninus; Dixi inſanis, ne inſaniatis. Idem verbum & improbum ſignificat & inſanum, quoniam omnes improbi inſani ſunt. Eos inferno cruciatus inducit liber Sapientiæ in hũc modũ loquentes: Nos inſenſati vitã illorum
æſtimabamus inſaniam. Et paulò pòſt: Pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos. Vbi aſpicis apertiſſimè impios omnes inſenſatos appellari. Id intuens diuus Paulus in *Sap. 5.*
epiſtola ad Romanos ait: Euanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: dicẽtes enim ſe eſſe ſapiẽtes, ſtulti facti ſunt. Vnde rectè ait Auguſtinus peccata eſſe animarũ tenebras: & Chryſoſtomus omnem malitiam appellat cæcam: & Gregorius mentem malignitate captam cæteris eſſe ſtultiorem aſſeueranter affirmat. Lactantius Firmianus, Omnis, inquit, ſapientia hominis in hoc vno eſt, vt Deum cognoſcat & colat. Socrates idem inquit eſſe ſapientiam & virtutẽ intelligens eſſe veram ſapientiam cum virtute copulatam. Et quoniam videbat mortales flagitijs cõtaminatos, aſſeruit nullam eſſe inter illos ſapientiam. Eam ob cauſam fortaſſe veteres Socratici Mineruam, quam Deam ſcientiæ fingebant, virginem eſſe dixerunt, vt veram ſcientiam à nullo homine eſſe cognitam ſignificarent. Nam gentes illæ ob infidelitatis cæcitatem veritatem non aſſequebantur. Nam cùm veram ſapientiam nemo poſſit obtinere, niſi fuerit diuino lumine illuſtratus, illud autem abſque fide nemo adipiſcatur, apertè oſtenditur, nullum eorum, qui ſunt à fide alieni, eſſe verum ſapientem, quin potius ſtultum eſſe, denſiſque tenebris circũ- *Rom. 1.*
ſuſum. Fons ſapientiæ, inquit Eccleſiaſticus, *Eccle. 1.*
verbum Dei in excelſis. Cùm autem gentes abſque fide neſcierint verbum Dei, quis non videt eas ex fonte ſapientiæ non bibiſſe? Eſt igitur perſpicuum ſeptem illos, quos Græcia iactat ſe habuiſſe, ſapientes nomen hoc iniuſto titulo poſſediſſe. Alcinous in libro de doctrina Platonis ait philoſophiam eſſe ſolutionem animæ à corpore, & conuerſionẽ quandam ad ea, quæ vera ſunt, atque diuina. Vbi vides philoſophiam potius eſſe in virtute ſitam, quàm in cognitione, & ſapientes omnes, qui vera ſapientia ſunt præditi, eſſe ad Deum conuerſos, improbos autem omnes amantes eſſe, atque in caligine tenebriſque verſatos. Id quodammodo intelligens Pſeuſippus Platonicus in libro definitionum, Philoſophia eſt, inquit, deſiderium ſapientiæ, cõtemplatio veritatis, vt veritas eſt, cura animæ iuxta rectam rationem. Et Philo Platonicus in libro de vita contemplatiua philoſophiam ait auocare hominem à rebus caducis ad cæleſtes, ita vt præ deſiderio immortalis beatæque vitæ quaſi iam hac mortali vita defunctus humana relinquat. Illud eſt præterea annotandum pro ſubuerſoribus eſſe in Hebraico וסלונים veſallonim, quæ dictio ſpinam

etiam

etiam ſignificat, vt apud eundem Ezechielem. 28. Et non erit vltrà domui Iſrael ſpina dolorem inferens. Sunt enim improbi ſpinæ, quibus viri boni punguntur. Ideo vertit Pagninus: Et ſpinæ tecum ſunt.

ARGVMENTVM CAPITIS III.

Dixit in fine capitis ſuperioris fuiſſe ad ſe librum diuinitus miſſum, & coram ſe apertum. Nunc oſtendit fuiſſe intelligentia illius veluti admirabilibus dapibus refectum et recreatum: & accepta à ſanctiſſimo numine animi magnitudine & conſtantia, atque tollerantia rerum humanarum, miſſum fuiſſe ad Hebræos in Babylonica captiuitate detentos: & poſtea à cœtu hominum frequentiaque tanquam in portum ſe in ſolitudinem recepiſſe, vbi Deum audiuit ſibi loquentem, & futura nunciantem.

CAPVT III.

ET dixit ad me: Fili hominis: quodcunque inueneris, comede, comede volumen iſtud: & vadens loquere ad filios Iſrael. Et aperui os meum, & cibauit me volumine illo, & dixit ad me: Fili hominis venter tuus comedet, & viſcera tua complebuntur volumine iſto, quod ego do tibi. Et comedi illud: & factum eſt in ore meo ſicut mel dulce. Et dixit ad me: Fili hominis vade ad domum Iſrael, & loqueris verba mea ad eos.

EXPLANATIO.

E*T dixit ad me.* Subauditur Deus, qui illi librum porrigebat.

Quodcunq. inueneris, comede, comede volumen iſtud. Hoc eſt, intellige omnia, quæ ſunt in libro hoc conſcripta. Vnus erat liber, & tamen ait: Quodcunq. inueneris, comede: quia multa erant in eo literis conteſtata. Da, inquit, operam, vt ea animo percipias, & memoriæ mandes, atque illis mentem veluti cibis ſuauiſſimis paſcas & oblectes. Nullum eſt alimentum dulcius verbo Dei. Id intelligens diuinus pſaltes canebat: *Pſal. 118* Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua ſuper mel ori meo! *Pſal. 18.* Et alibi: Iudicia Domini vera iuſtificata in ſemetipſa, deſiderabilia ſuper aurum, & lapidem pretioſum multum, & dulciora ſuper mel & fauum. Hic eſt fœtus qui ex ore leonis mortui exiuit, de quo dicitur in libro Iudicum: *Iudic 14.* Examen apium in ore leonis erat, ac fauus mellis. Et paulo poſt: De forti egreſſa eſt dulcedo. Leo fortis Chriſtus eſt, de quo ait in Apocalypſi diuus Ioannes: Vicit leo de tribu Iuda: *Apoc. 5.* morte enim ſua mortem ſuperauit. De huius diuini leonis ore verba cœleſtia fauis dulciora prodierunt. Nulla eſt eſca ſuauior illis, nulla dulcior ambroſia. Verba Dei recreant animos, inanes ſollicitudines pellunt, cupiditates ſedant, detrahunt noxios timores, mentes alunt, ad æternitatem, & vitæ ſempiternæ iter dirigunt. Nulla poſſeſſio, nulla vis auri & argenti, nulla marmorea tecta ebore & auro fulgentia, nullæ ſyluarum amœnitates, nullæ ſuppellectilium deliciæ, nullæ epularum delectationes ſunt cum voluptatibus diuinorum verborum vllo modo conferendæ. At hoc non intelligunt homines impij, qui ſcelere & maleficio paſcuntur, & impuris mundi voluptatibus oblectantur. Nam vt ſenſus ob ægrotationem aliquam depravatus & corruptus dulcem fauum iudicat amarum, ſic animus peſtiferis opinionibus corruptus ſuauia Dei verba contemnit, & inſuauia exiſtimat. *Similitudo.* Vt ſues roſas proijciunt, & lutum quæ ſunt, perdices & bellaria reſpuunt, & glandibus agreſtibus atque immunditijs auidiſſimè paſcuntur: ſic amentes homines verborum Dei guſtum non habent, & ad mundi opes incertas, & in caſu ſitas aſpirant, eiuſque falſis voluptatibus, & peſtilentibus illecebris deliniuntur. Diuinus noſter vates paſcitur verbo Dei, & ſub figura libri comeſti reficitur ſpiritu diuino, & dono prophetiæ, & poſtea ex Dei iuſſu proficiſcitur ad filios Iſraelis. Debet enim concionator verba Dei prius intelligere, & guſtare, & animo repetere, quàm ea referat, & auditoribus guſtanda proponat. Illud eſt hoc loco aduertendū, non dixiſſe Deū: Fili hominis comede aliquid ex hoc libro, ſed quodcunque inueneris, comede: nihil eſt diuinis literis mandatū, quod nō ſit animis noſtris vtiliſſimum. *Rom. 15.* Quæcunque ſcripta ſunt, inquit apoſtolus ad noſtrā doctrinā ſcripta ſunt. *2.Tim. 3* Et alibi: Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum. In libris humanis poſſunt errores inueniri, etiamſi eorum authores ſint ſcientia exculti, & admirabili quadā doctrina præclari. *Simile.* Vt enim in agro fertili inter medicinales herbas oriuntur etiam aliquæ venenoſæ, ſic hominum ingenia inter ſalutaria monita producunt interdum humanos errores. Gentium philoſophi tum contemptis omnibus & publicis & priuatis actionibus ſe ad inquirendæ veritatis ſtudium contulerunt, inanes tamen cogitationes ſuas, & innumeras penè vanitates literis mandarunt. *Pſal. 115* Omnis enim homo, vt ait Pſalmographus, mendax eſt. Quid dicam de inutilibus poetarum figmentis? Mira canunt, ſed non credenda poetæ: vbi aliquid boni afferunt aliquando, illud mille conſpergunt mendacijs. At ſacra ſcriptura tota eſt vera, tota legenda, tota inquirenda, tota deuoranda. *Simile.* Vt qui eruunt metalla, ne minima quidem ſauſtula contemnunt, verùm ſi venam aliquam auream inueniunt, maturè omnes accuratè circunſpiciunt, & terram ſimul eruunt cum auro, & diligenter obſeruant; ſic noſtri

ſacra ſcriptura agere debemus? Nihil prætereamus, ne vnum quidem verbũ diuinarum literarum contemnamus, imò multò auidiùs & diligentius huic theſauro inquirendo operam demus, & totum eruere conemur: non enim eſt ibi terra auro commiſta: totum eſt aurum puriſſimũ omnibus gradibus probatiſſimũ: imò, vt ait regius vates, ſuper millia
Pſal. 118 auri & argenti. In diuina ſcriptura, quoniã eius author Deus eſt, qui nec falli, nec fallere poteſt, quicquid ſcribitur, eſt veritas, quicquid docetur, virtus, quicquid promittitur poſt mortem eſt immortalitas, & felicitas æterna. Verbum Dei illuminat, & in viam dirigit cæ-
Pſal. 118 lorum, ait enim diuinus pſaltes: Lucerna pedibus meis verbum tuum. Quam ob cauſam Dei amatores illud audire percupiunt. Vnde
Ioan. 8. ait Christus Deus noſter: Qui ex Deo eſt, ver-
Luc. 11. ba Dei audit. Et apud Lucam: Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud. O admirabiles reliquias, tam pretioſas, & in mundo tam parui æſtimatas! Si magnifacimus veſtes ſanctorum, ſi vel fruſtula indumenti eorum veneramur, & meritò quidem, quia eorum corpora tetigerunt, quanto pluris æſtimare debemus Chriſti verba, quæ ab eius corde per eius os ſanctiſſimum dimanarunt, eiuſque linguam & labia tetigerunt? Omnia ſunt diuina, ſanctitatis plena, myſte-
Geneſ. 1. ria cæleſtia ſpirantia. Moyſes incepit librum ſuum à generatione creaturarum, diuus verò
Matt. 1. Matthæus à generatione creatoris, dicens: Liber generationis Ieſu Chriſti. Et licet tota ſacra ſcriptura vnus dicatur liber, eſt tamen in particulares libros diſtincta, inter quos illi ſunt excellentiores, qui nouo teſtamento continentur, quorum primus eſt euãgelium Matthæi, quod ipſe appellauit librũ generationis Ieſu Chriſti. Hoc eſt chronicum Chriſti, hoc eſt eius teſtamentum. Quis filius non legit patris ſui teſtamentũ? Quis eſt qui audire nolit vltimam patris voluntatem? Hoc nouum teſtamentum eſt diuinæ ſapientiæ, & cœleſtiũ diuitiarum theſaurus inexhauſtus. In Geneſi
Geneſ. 1. ſcriptum eſt creaſſe Deum cælum, ſtellas, & alias creaturas, in euãgelio autem conſtituiſſe alteram nouam lucem, nimirũ eccleſiã, alios nouos cælos, nimirum apoſtolos, alios ſacerdotes, alios pontifices, aliam legem, aliã vitã.
Eſa 57. Quod intuens Eſaias inducit Chriſtũ in hunc modum loquentem: Ecce ego creo cælos nouos, & terram nouam. In mundi creatione dedit Deus hominibus eſſe naturale, in mũdi redẽptione eſſe ſupernaturale, ibi eſſe naturæ humanæ, hic eſſe gratiæ, quæ eſt participatio naturæ diuinæ. Sed vtrũque teſtamentũ vnus liber eſt, vna ſacra ſcriptura, vnum diuinorũ arcanorum reconditorium, vnus cæleſtis cibus ex admirabilibus dapibus confectus. Ideo præcepit Deus Ezechieli, vt quicquid inueniret, comederet, totumque librum deuoraret. Id quod Deus diuo etiam Ioanni præcepit, vt
Apoc. 10. ipſe in Apocalypſi teſtatur.

Aperuit os meum. Hoc eſt, animum appuli ad diuinam ſcripturam intelligẽdam, meque ad librum deuorandum præparaui. Non ait: aperuit, ſed aperui, ad arbitrij libertatem oſtẽdendam. Dicitur tamen Deus aperire os noſtrum, quia eſt prima cauſa, omnes tam naturales, quàm voluntarias cauſas abſque dubio mouens: & ab eo tanquam à fonte bonum omne procedit: quam ob cauſam ait diuus Ia- *Iacob. 1.*
cobus apoſtolus: omne datũ optimum, et omne donum perfectũ deſurſum eſſe deſcendens à patre luminũ. Ideo ait pſalmographus: Do- *Pſal. 50.*
mine labia mea aperies, & os meum annũtiabit laudem tuam. & Eccleſiaſticus: In medio *Eccle. 15*
eccleſiæ aperuit os eius, & impleuit illum ſpiritu ſapientiæ & intellectus.

Venter tuus comedet, & viſcera tua implebuntur volumine iſto. Id eſt, accipe, & ſerua verba mea, & donum prophetiæ. Non ſolũ hæc ore comedes, ſed etiam in ſtomacho retinebis: nõ ſolùm verba mea intelliges, ſed ea ſcrutaberis, in animo verſabis, & in ſtomacho intellectus coquẽda & digerenda ſeruabis. Quẽadmodũ *Simile.*
nihil prodeſt plãtam inſerere, ſi priuſquã fructum ferat turbine aut procella euellatur, ſic parum nobis vtilitatis afferet verbum Dei auditum, & in animo inſertum & plantatum, ſi priuſquam fructum producat, fuerit tentationis vento conuulſum. Beatus vir, inquit regius *Pſal. 1.*
vates, cuius volũtas eſt in lege Domini, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Nõ ait enim eſſe felicem, qui Dei verbum legerit, aut audierit, ſed, qui illud in animo verſauerit, & in ſtomacho intellectus concoxerit, illique ſtudioſè obtẽperauerit, in eiuſque meditatione dies ac noctes conſumpſerit. Eam ob cauſam ait Deus: Venter tuus comedet, pro quo Ionathan habet: Anima tua ſaturabitur. Et adiecit ſtatim: Et viſcera tua complebuntur volumine iſto. nam multi comedunt verbũ Dei, ſed vacui manẽt: multi illud ſumũt, quorum viſcera, hoc eſt, interiora animi non replẽtur, quia illius ſtatim obliuiſcuntur, aut illud non ad vtilitatẽ, ſed ad curioſitatem quærunt: nec ea obſeruãt, quæ obſeruãda animo percipiũt. Id obiiciebat Deus ingratis Iudæis per Aggæũ *Agg. 1.*
prophetam dicens: Seminaſtis multum, & intuliſtis parũ: comediſtis, & nõ eſtis ſaturati. Illi multũ comedunt, ſed minimè reficiuntur, qui multa legunt, & audiunt, ſed malè viuũt, ſe vſque adeò vitiis contaminantes, vt cum eorum vita mirabiliter pugnet ſtudium.

Et comedi illud. Hoc eſt, videbar mihi imaginaria viſione me ipſum librum comedere.

Vade ad domum Iſrael. Priùs comedit librum, & poſtea iuſſus eſt alios docere. Prius ſe debet alimento ſpirituali reficere, qui alios reficiendos gerit. Qui fecerit, & docuerit, hic *Mat. 5.*
magnus vocabitur in regno cælorum. Sed dices: Si Ezechiel erat in medio captiuorum Hebræorum, vt fuit capite primo oſtenſum, quomodo nunc iubetur ad eos ire? Huius quæſtionis facilis eſt reſponſio: nam licèt eſſet

 in

in Chaldæa cum captiuis Hebræis,ab illis tamen ſe abducebat; quia ſceleratorum offendebatur aſpectu, & quietem ſolitariam diligebat,vt ſe poſſet tranquillius dedere contemplationi, & ad Deum ſuum pias preces liberiùs profundere.

Et loqueris verba mea. Non tua. Qui enim non Dei verba,ſed ſua proferebant, iis verbis Iere. 23. à Ieremia reprehenduntur. Nolite audire verba prophetarum, qui prophetant vobis, & decipiunt vos,viſionem cordis ſui loquuntur, non de ore Domini.

Non enim ad populum profundi ſermonis,& ignotæ linguæ tu mitteris,ad domum Iſrael: nec ad populos multos profundi ſermonis,& ignotæ linguę,quorum non poſsis audire ſermones. Etſi ad illos mittereris, ipſi B audirent te. Domus autem Iſrael nolunt audire te, quia nolunt audire me. Omnis quippe domus Iſrael attrita fronte eſt, & duro corde. Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum: vt adamantem, & vt ſilicem dedi faciem tuam. Ne timeas eos, nec metuas à facie eorum, quia domus exaſperans eſt. Et dixit ad me: Fili hominis, omnes ſermones meos,quos ego loquor ad te, aſſume in corde tuo, & auribus tuis audi, & vade, ingredere ad tranſmigrationem ad filios populi mei, & loqueris ad eos,& dices. Hæc dicit Dominus deus, C ſi forte audiant, & quieſcant. Et aſſumpſit me ſpiritus, & audiui poſt me vocem commotionis magnæ, benedicta gloria Domini de loco ſuo,& vocem alarum animalium,percutientium alteram ad alteram, & vocem rotarum ſequentium animalia, & vocem commotionis magnæ. Spiritus quoque leuauit me, & aſſumpſit me, & abij amarus in indignatione ſpiritus mei. Manus enim Domini erat mecum confortans me. Et veni ad tranſmigrationē ad aceruum nouarum frugum, ad eos, qui habitabant iuxta fluuiū Chobar: & ſedi, vbi illi ſedebant, & manſi ibi ſeptem diebus mœrens in medio eorum. Cùm autē pertranſiſſent ſeptem dies, factum eſt D verbum Domini ad me dicens, Fili hominis ſpeculatorem dedi te domui Iſrael, & audies de ore meo verbum, & annūtiabis eis ex me. Si dicēte me Inf. 33. ad impiū morte morieris,non annunciaueris ei, nec locutus fueris, vt auertatur à via ſua impia, & viuat, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinē autē eius de manu tua requirā.

(Apo. 10.)

Non enim ad populum profundi ſermonis. Non te mitto,inquit Deus,ad viros eloquentes: non proficiſceris ad Græcos, qui ſemper incredibili dicendi ſtudio flagrauerunt, ſed ad Hebræos, qui nulla vnquam fuere illuſtri laude eloquentiæ celebrati.

Ad domum Iſraël. Non te mitto ad ignotos, ſed ad fratres tuos,ad familiares tuos,ad filios Iſraelis, quos ſemper implicatos conſuetudine habuiſti.

Nolunt audire te, quia nolunt audire me. Qui euangelicas conciones contemnunt, & audire nolunt, Deum non audiunt, nec illi parere deſiderant. His verbis conſolatur Deus Ezechielem, ac ſi diceret: Ne mireris eſſe homines qui te non audiant, cùm nec me velint audire. Samuelem ſimiliter à Iudæis è principatu eiectum volens Deus mœrore leuare, ita allocutus eſt. Non te abiecerunt,ſed me: ſicut dereliquerunt me, & ſeruierunt diis alienis, ſic faciunt & tibi. Et apud Lucam diſcipulis ſuis ait: Qui vos audit, me audit, qui vos ſpernit, me ſpernit. Intuere, & mentis oculis aſpice infinitam Dei pietatem: &, vt verbis vtar diui Pauli, diuitias bonitatis eius,& patientiæ & longanimitatis conſidera. Negligebatur à Iudæis eum audire nolentibus, & tamen eos expectabat, & ad pœnitentiam adducebat. Dicebat Ezechieli: Nolunt te audire,quia nec me audire volunt, & tamen eum ad illos mittebat. O ſummam Dei benignitatem, & immenſam miſericordiam! Contra verò cogita,& memoria repete inſolētiam noſtrā. Volumus vt omnes attentiſſimis animis,ſummaque cum benignitate nos audiant: ſin autē nos contemni ſentimus, ſtatim excandeſcimus, munus concionādi relinquimus, ſtomachamur, mœrore laceramur, & conficimur, virus acerbitatis in alios euomentes, eosq́; ad iracundiam prouocantes. Quemadmodū qui proceram cupreſſum, ſterilem & funeſtā arborem ſecare contendit, vt aliæ plantæ fructiferæ creſcant, quæ ob eius noxiam vmbram cōprimuntur, non deſperat, tametſi eam nec primo ictu,nec ſecūdo excidat, ſed ſenſim percutit ſecuri, donec eam proiiciat in terram, ſic concionator etſi nullam ſuæ cōcionis vtilitatem videat, non tamen adhibere debet in conſilium ſuarum cogitationum deſperationem, concionetur iterum, atque iterum, vt ſecuri diuini verbi, inſtrumento illo vitia ſecandi, arborem infructuoſam deprauatæ conſuetudinis excidat, quo poſſint nouæ virtutum

1. Reg 8.
Luc. 10.
Roma. 2.
Simile.

plantæ pullulare. Non eſt hoc loco ſilentio prætereunda Iudæorũ duritjes, & obſtinatio: *Exo. 20.* Deum, qui eos à Pharaone mirabiliter eripuerat, qui eos legem ſuam tradiderat, qui eos ad ſummam dignitatem euexerat, audire nolebant: & Niniuitæ, in quos hæc beneficia non contulerat, eius prophetã Ionam *Ion. 3.* receperunt, illi aures præbuerunt, eiuſque dictis obtemperarunt. De gentibus in commune ait per Da- *Pſal. 17.* uidem Deus: Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi, auditu auris obediuit mihi. Et de Iudæis ſubdit ſtatim: Filij alieni mentiti ſunt mihi; filij alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis. Ideo ſubdit hoc loco Deus: Omnis quippe domus Iſrael attrita frõte eſt, & duro corde. Eodem modo capite ſecundo: Filij eorum dura facie, & indomabili corde.

Dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorũ. Hoc eſt, dedi tibi magnam fortitudinẽ & firmitudinem. Maior eſt cõſtantia tua in bono, quàm eorum pertinacia in malo. De ſeipſo aiebat Eſaias: Poſui faciem meam vt petram duriſſimam.

Vt adamantem. Adamas eſt pretioſiſſimus lapis, cuius durities inenarrabilis eſt. Sunt autẽ adamantum quatuor genera, nempe Indicus, Arabicus, Macedonicus, & Cyprius. Sed inter omnes Indicus tenet principatum, eſt enim indomabilis, & duriſſimus, victor ignis, nunquam incaleſcens. Hic diſſidet cum magnete lapide, tantaque illi vis eſt, vt iuxta magnetem poſitus ferrum ab eo abſtrahi non ſinat, *Simile.* aut abſtractum ad ſe rapiat. Eodem modo vir ſapientia & iuſtitia inſignis, firmus eſt & conſtans, victor ignis calamitatum, nulla flammarum dolorum vi vnquam incaleſcens, vt comburatur, & conſtantiam amittat. Tantumq; eſt illi cum mundo diſſidium, vt in mundo collocatus non patiatur ab eo homines abduci & attrahi, ſin autem mundus inſtar magnetis eos ad ſe rapiat, dat operam, vt cõſilijs, monitis, vita, & exemplo eos ad ſe adducat, & trahat ad verum decus. Et quemadmodum adamas venena facit irrita, & lymphationes, vanoſque metus abigit & expellit, ſic ille oſtẽdit hominibus vitiorũ venena, vt ea deteſtentur, hortans illos vt inanes timores, vanaſque ſolicitudines depellant, & animi quietem & ſecuritatem ſtudeant adipiſci. Hæc quæ de adamantibus diximus, ſunt ex Plinio deprompta, libro 37. cap. 4. quẽ ſequitur Gaudẽtius Merula libro 4. ſuorum memorabilium. Has ob qualitates & admirabilem fortitudinem cõparat Deus Ezechielem cũ adamante, quo nihil eſt firmius, nihil durius, & permanentius. Aſpice, quàm admirabilis & firmus adamas erat regius ille vates, qui nullis dolorum, nullis calamitatum ictibus frangebatur, quia potius periculis expoſitus, ad flammã & ferrũ vocatus, & in ſummum capitis diſcrimen acceſſitus aiebat: Anima mea in manibus meis *Pſal. 118* ſemper, & legem tuam non ſum oblitus. Accipi animam pro vita eſt in literis diuinis frequentiſſimum: Afferre animam in manibus iuxta morem Hebrææ linguæ eſt vitã omnibus periculis expoſitam habere: quod enim manu portamus, facilè amittimus. Hinc illud *Iudi. 12.* in libro Iudicum: Poſui animam meam in manu mea. Quibus verbis explicat Ieptus ſe fuiſſe in ſummo vitæ periculo conſtitutum: nam locum illum ita vertit Ionathas Chaldeus, In periculo fuit anima mea. Eodem modo Iob calamitatum fluctibus iactatus, & periculis vndiq; cinctus aiebat: Quare lacero carnes meas dentibus meis, & porto animam meam in manibus meis? Fũdens Ionathas filius Saulis preces ad patrem pro Dauide aiebat: Po- *1. Re. 19.* ſuit animam ſuã in manu ſua. Ac ſi diceret: Propter te ſe mortis periculo expoſuit, & in dimicationes terribiles abiecit. Hoc hebraiſmo vtitur etiam diuina ſcriptura libro primo Regum capite viceſimo octauo. Eſt igitur ſen- *1. Re. 28* ſus carminis Dauidis: Sum periculis expoſitus, & calamitatibus ſeptus, & tamen legem tuam ò Domine non ſum oblitus: Semper tibi parebo, ſemper te amore complectar, legem tuam à memoria mea nulla vnquã delebit obliuio, etiam ſi verſer in gemitu & luctu, & magno vitæ diſcrimine. Quæ memoria, quæ vis ingenij, quæ magnitudo obſeruantiæ tuis in me beneficijs reſpondere poterit? Quare nihil eſt, nec erit, quod me à voluntate tua poſſit vnquam auertere. Id de ſe, ſibique ſimilibus aſſerebat diuinus ille Paulus, di- *Rom. 8.* cens in epiſtola ad Romanos: Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an fames? an nuditas? an periculum? an perſecutio? an gladius? Certus ſum, quòd nec mors, nec vita, nec vlla creatura nos poterit ſeparare à charitate Dei. Vide diuini apoſtoli exaggerationem, orationis ornatum, & vehementem charitatis ardorem, & intuere cæleſtis adamantis firmitudinem. Appellatur figura hæc à rhetoribus auxeſis Græcè, quam Latini augmentum vocant. Eligit potius apoſtolus charitatem per omnes labores & calamitates tranſeuntem, quàm omnia mũdi bona abſque charitate. Hunc feruentem amorem igne calamitatum probatum appellat Deus in Apocalypſi Ioannis aurum ignitum *Apoc. 3.* quo ille munitur, qui adamas merito appellatur. Quomodo autem vir iuſtus appelletur adamas in manu Dei, oſtendimus primo capite, verba illa explanantes: Cùm eſſem in medio captiuorum.

Et vt ſilicem. Tota hæc oratio ita verti poteſt: Sicut adamantem ſilice duriorem reddidi frontem tuam, ideo eos non timebis.

Omnes ſermones meos, quos ego loquor ad te, aſſume in corde tuo. Non ſat eſt ſermones Dei audire, ſed opus eſt illos in corde cuſtodire, & iuxta illos operari. Colliges hinc cor noſtrum librum eſſe, de quo capite ſecundo diſſeruimus, verba illa explanantes liber involutus. In Deuteronomio ait Deus per Moyſen: *Deut. 6.* Erunt verba mea in corde tuo, narrabis ea filijs

liis tuis: eruntque quaſi ſignum in manu tua.
Per manus opera intelligimus: eam ob cau-
ſam per doctrinam Dei veluti gemmã in ma-
nu, voluit Deus ſignificare debere nos actio-
Matt. 13. nes noſtras iuxta legem ſuam dirigere, ab ea-
que nullo modo diſcrepare. Id innuit Chriſtus
quando apud Matthæum euangelicam do-
ctrinam cum margarita & lapide prætioſo,
qui in manu geſtatur, comparauit. Præterea
ponere aliquid vt ſignum in manu, eſt illud
memoriæ mandare: cum enim quis vult re-
Exod. 13. cordari alicuius rei, ligat pro ſigno filium in
manu, Ita illud Exodi intelligitur: Erit quaſi
ſignum in manu tua, & quaſi monimentum
ante oculos tuos. Debet igitur verbum Dei
eſſe in manibus noſtris; vt illius nunquam ob-
liuiſcamur. Sed non erit in manu, niſi ſit
prius in corde. Ideo priuſquam Deus dicat:
Erunt verba mea in manu tua, ait: Erunt in
corde tuo. Qui voluerit non incidere in pec-
Pſal. 118 cata, ſermonem Dei in corde aſſumat. Id vo-
luit iis verbis diuinus vates oſtendere: In cor-
de meo abſcondi eloquia tua, vt non peccem
tibi. Tanto amore diuina verba proſequeba-
tur, vt ea veluti pretioſiſſimum theſaurum,
& excellentiſſima monilia in intima animi
Prou. 6. arcula recondita ſeruaret. Et Salomon in Pro
uerbiis de diuina doctrina loquens, Liga, in-
quit, eam in corde tuo iugiter, & circunda gut
turi tuo: cum ambulaueris, gradiatur tecum.
Exod. 16. Quemadmodùm in arca teſtamenti erat di-
Exod. 15. uina lex, & manna, vt literæ diuinæ multis in
2. Par. 5. locis memoriæ prodiderunt, ſic in anima, vbi
Hebr. 9. verbum Dei cuſtoditur, eſt etiam Chriſtus per
gratiam, manna illud abſconditum & diuinũ
Eſa. 45. de quo dixit Eſaias: Verè tu es Deus abſcondi
Ioan. 6. tus. Et idem Chriſtus apud Ioannẽ: Ego ſum
panis viuus, qui de cælo deſcendit. In anima
hoc diuino cibo refecta eſt lex Dei ſcripta, nõ
2. Cor. 5. atramento, vt verbis vtar diui Pauli, ſed ſpi-
ritu Dei viui, non in tabulis lapideis, ſed in ta-
bulis cordis carnalibus. Eos, qui legem Dei in
animo habent expreſſam, ait diuus Paulus,
Rom. 2. oſtendere opus legis ſcriptũ in cordibus ſuis.
Ioan. 14. Hi Deo patent, eumque amore amplectun-
tur. Vnde ait apud Ioannem ipſa veritas: Si
quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit.
Luc. 11. Et apud Lucam: Beati, qui audiunt verbum
Dei, & cuſtodiunt illud. Nam, vt ait in epi-
Rom. 2. ſtola ad Romanos diuus Paulus: non audi-
Iaco. 1. tores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed facto-
res legis iuſtificabuntur. Et Iacobus apoſto-
lus in canonica ſua: Eſtote factores verbi, nõ
auditores tantùm, fallentes vos metipſos. Vt
Simile. ille, qui vult in hoſtes irruere, & impetum
facere, aut ſe ab illis protegere, indiget gla-
dio, quo manu apprehenſo eos percutiat, vt
poſſit de illis victoriam reportare, ſic qui vo-
luerit de mundo, carne, & dæmone trium-
phare, hoſtibus animæ acerrimis, debet in ma-
nibus, hoc eſt in operibus, verbum Dei geſta-
re. Eſt enim verbum Dei gladius diuinus, de
quo ait diuus Paulus in epiſtola ad Ephoſios:

Aſſumite gladium ſpiritus, quod eſt verbum Epheſ. 6.
Dei. Et diuus Ioannes in Apocalypſi ait de
Chriſti ore gladium proceſſiſſe. Cùm Iaco- Apoc. 1.
bus patriarcha ad exitum vitæ vocaretur, di- & 19.
xit Ioſepho filio ſuo: Do tibi partem vnam Gen. 48.
extra fratres tuos, quam tuli de manu Amor-
rhæi in gladio & arcu meo. At nuſlibi in di-
uinis literis ſcriptum legimus Iacobum intu-
liſſe bellum Amorrhæo, nec cum eo pugnaſ-
ſe. Quis eſt igitur gladius hic diſtrictus, quem
aduerſus illum vibrauit, & quo illum percuſ-
ſit, niſi verbum Dei? Amorrhæus, qui ſonat
rebellem, diabolus eſt, qui aduerſus creato-
rem rebellauit. Hunc vicit Iacobus patriarcha
inſignis, non modò domi clarus, ſed foris e-
tiam admirandus, qui moriens extrema ver-
ba ad laudem & memoriam diuinorum ver-
borum reſeruabat, & interruptis ac morien̄ti-
bus vocibus, quæ ventura erant tempore Meſ
ſiæ, diuinitus prædicebat. Arma illa fortia,
quibus dæmonem ſuperauit, non ferrea erãt,
ſed ſpiritualia, hoc eſt, diuina verba in eius
anima ſculpta, & manibus, id eſt, operibus
vibrata. His armis munitus vicit hoſtem, de
quo liberauit animam ſuam, quam moriens
filio ſuo Ioſepho ſingulari quodam modo
commendabat. His armis debemus indui, &
hoc exiſtimare nobile & illuſtre. Hæc debet
eſſe noſtra volupras & gloria, diuinam legem
ſeruare. Id animo percipiens diuinus pſaltes
concinebat: Portio mea Domine; dixi, cu- Pſal. 118
ſtodire legem tuam. Ac ſi diceret: Dixi, &
mecum ſtatui, meas opes eſſe legem tuam
cuſtodire, ac totam meam hæreditatem, totũ
patrimonium, omnes denique diuitias meas
in legis tuæ obſeruatione conſiſtere. Nihil
mihi magis eſt in optatis, quàm verba tua cu-
ſtodire, & animo ſeruare, non eos ſequens,
qui religionis ſimulatione ea ore iactant, cum
ab illorum amore animum habeant abhor-
rentem. Eam ob cauſam præcepit hoc loco
Deus Ezechieli noſtro, vt omnes ſermones
ſuos aſſumeret in corde ſuo.

Ad filios populi tui. Non mei, Eodem modo
dixerat Moyſi: Vade, populus tuus peccauit,
quem eduxiſti ex Aegypto. Exod. 32

Et aſſumpſit me ſpiritus. Id eſt, raptus ſum
in ſpiritu.

Audiui poſt me vocem commotionis magnæ.
Voluit Deus magna hac vocis commotione
promiſſionẽ ſuã cõfirmare: promiſerat enim
Ezechieli daturum illi magnam animi fortitu
dinem & conſtantiam. Eodem modo volens
Deus apoſtolos ſuos implere gratia, eoſque
admirabili animi fortitudine, & inexpugna-
bili conſtantia muniti, quemadmodum illis
promiſerat, illud voce commotionis magnæ
ſignificauit. Factus eſt, inquit in Actis diuus Act. 2.
Lucas, repentè de cælo ſonus tanquam adue-
nientis ſpiritus vehementis, & repleuit totam
domum, vbi erant ſedentes. Explicans autem
Ezechiel, quæ eſſet hæc vox, ait: Benedicta
gloria Domini de loco ſuo. Ac ſi dicat. Hoc

audiui, nimirū: Benedicta gloria Domini de
loco ſuo. Hæc erat vox quæ ſonabat. Et quo-
niam primo capite explicuimus, per hāc ani-
malium viſionē Chriſtū ſignificari, qui erat
in mundum venturus, ideo illa apparēte, vox
auditur magnæ commotionis, ſignificant ad-
mirabilem eſſe Chriſti aduentū, magnamq́;
habere vim & poteſtatem. Ideo ait hæc vox:
Benedicta gloria domini de loco ſuo. Ac ſi di
cat: Hic eſt filius Dei vnigenitus, hic eſt gloria
patris, hic eſt benedictus, qui veniet in nomi-
ne Domini de cælo, qui deſcendet de loco ſan
Prou. 10. cto ſuo. Filius ſapiens, inquit Salomon, lætifi
cat patrē. Quare non eſt mirū, filium vocari
gloriam patris. Eſaias enim cum gloriam Do-
mini appellat, nā cùm prædixiſſet, eū aſſum-
pta humanitate ſe mundo viſibilem præbitu-
Eſa. 40. rum, has voces emiſit: Reuelabitur gloria Do
mini, & videbit omnis caro pariter, quòd os
Mala. 1. Domini locutum eſt. Et Malachias, Ecce, in-
quit, Dominus egredietur de loco ſuo, & deſ-
cendet. Locus autem eius, ex quo deſcendet,
cælum eſt, vbi eſt eius ſedes, iuxta id, quod
Eſai. 66. ipſe ait per Eſaiam: Cælum ſedes mea eſt. Et
iuxta diui Ioannis ſententiam locus Chriſti
Ioan. 1. ſinus eſt patris, quem locum diuus Paulus in
1. *Tim.* 6 epiſtola prima ad Timotheum lucē inacceſ-
ſibilem appellat. At filij Dei deſcenſus non
eſt intelligendus ſecundum motum localem,
nam Deus vt Deus eſt, non mutatur, qui ait
Malac. 3 per Malachiam: Ego Dominus, & nō mutor.
Ierem. 23 Et per Ieremiam: Cælū & terrā ego impleo.
Sed dicitur deſcendere, quia ſeipſum exinani-
Philip. 2. uit, formam ſerui accipiens, cùm eſſet Deus.
Non igitur cælum deſeruit, ſed humanā na-
turam aſſumpſit in vnitatē perſonæ. Poteris
per hanc vocem dicentem: Benedicta gloria
Domini de loco ſuo: canticum illud intelli-
gere à diuo Luca relatū, mentium beatarum
laudantiū Deum in eius ortu, & dicentium:
Luc. 2. Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax ho-
minibus bonæ voluntatis. Fortaſſe per hanc
vocem ſtrepitus magni, voluit Deus excidiū
Hieroſolymæ Ezechieli ſignificare: dicebat
enim hæc vox: Benedicta gloria Domini de
loco ſuo, ſubauditur, mox diſceſſura eſt. Ac ſi
diceret propheta: Audiui magnā vocem di-
centem diſceſſuram eſſe gloriam Domini è
templo Hieroſolymæ. Appellabatur templū
locus Domini, quia ibi erat propitiatorium,
vbi Deus preces audiebat, & reſponſa dabat.
Et hæc videtur huius loci germana explana-
tio, ſequitur enim.

Spiritus quoque leuauit, & aſſumpſit me, & abij amarus in indignatione ſpiritus mei.
Cur obſecro abijt amarus, cur dolore ange-
batur, cùm antea gaudio perfunderetur, quā-
do dulci cibo libri paſcebatur, niſi quia ex
illa voce intellexit, & animo percepit, eſſe
Hieroſolymam euertendam, & templū Do-
mini igne flagraturum? Intuebatur mentis
oculis debitas eſſe & iuſtas pœnas illas, quas
Iudæi ob eorum ſcelera erant perſoluturi. Et
licet ſpiritus eius promptus eſſet, atque à di-
uina voluntate non diſcreparet, erat tamen
caro infirma: & eam ob cauſam acie mentis
aſpiciens diuinus vates conſanguineorū ſuo-
rum excidium, templi incendium, & Hiero-
ſolymæ dulcis patriæ ſuæ vaſtitatē, conficie-
batur curis, in communi calamitate erat ſoli-
citus, & præcipuo quodā dolore angebatur.
Id autem, quod ait, fuiſſe ſe à ſpiritu leuatū,
& aſſumptum, nō liquet, fuerit ne in corpo-
re an in ſpiritu extra corpus. Habacuc prophe *Dani.* 13
tam ſcimus fuiſſe ab angelo apprehenſum, &
in corpore è Iudæa in Chaldæam aſportatū,
vt Danielem in lacum leonum coniectū ci-
bo reficeret. Et ita fieri potuit, vt Ezechielem
etiam in corpore duceret Dei angelus, quò
vellet. Sed probabilius eſt, fuiſſe non corpo-
re leuatum, ſed ſpiritu.

Manus Domini erat mecum, confortans me.
Hoc eſt, diuina cōſolatio me reficiebat, & re-
creabat. Aduerte: Eos Deus conſolatur, qui
alienas calamitates, vt proprias ſentiunt, eo-
rumque dolore anguntur, & communē vti-
litatem optant. De Simeone ſcriptū legimus *Luc.* 2.
apud Lucam: Homo iſte iuſtus & timoratus,
expectans conſolationem Iſraël. Bene quidē
iuſtus dicitur, quia non propriam, ſed populi
conſolationem requirebat. Charitas, vt ait 1. *Cor.* 13
apoſtolus, nō quærit quæ ſua ſunt. Et ſubdit
ſtatim euangeliſta: Et Spiritus ſanctus erat in
eo, quaſi oſtendens, in illis Spiritum ſanctum
habitare, qui bonorum virorum oblectatio-
nem quærunt, commune commodum deſi-
derant, & alienis miſerijs cruciantur. Huiuſ-
modi erat Simeon, quem Deus præſentia ſua
conſolatus eſt: huiuſmodi etiā erat Ezechiel,
cui afflicto ob aliorū afflictiones diuina con-
ſolatio occurrebat.

Et veni ad tranſmigrationem. Id eſt, ad He-
bræos, qui Hieroſolyma migrauerant Baby-
lonē. Fuerat priùs cū eis, ſed poſtea abſceſſe-
rat, & nūc ad eos ex iuſſu Dei reuertebatur.

Ad aceruum nouarum frugum. Ad locum
quendā ſic appellatum. Vel ipſum populum
Iudaicum aceruū vocat nouarum frugum,
quia ex illo erat futuri populi ſeminariū. For
taſſe erant Hebræi iuxta areas, vbi trituraba-
tur frumentum, & in aceruum cōferebatur.

Et manſi ibi ſeptem dies mœrens. Vidēs pro-
pheta Iudæorum ſcelera, & animi contuma-
ciam & duritiem, mœrore conſumebatur, &
non poterat lachrymas cōtinere. Intuebatur
enim, quos luctus eſſent ob id percepturi, &
quibus calamitatibus opprimēda. Sed nō va-
cat myſterio deploraſſe Ezechielē ſeptē die-
bus Hebræorum ærumnas. Septem etiā die-
bus ſederunt cum Iobo eius amici, qui cùm
eum calamitatibus affectum viderent, excla- *Iob.* 2.
mantes plorauerūt: vt diuina ſcriptura teſta-
tur in libro Iobi. In Geneſi quoque ſcriptum *Geneſ.* 50
legimus, Iacobum patriarcham in Aegypto è
vita exceſſiſſe, & fuiſſe extra Aegyptū ſepul-
tum, fuiſſeq́; viros multos eius funus comita-
tos:

tos: de quibus ita ait ſcriptura: Venerunt ad aream Atad, quæ ſita eſt trans Iordanem, vbi celebrantes exequias planctu magno atque vehementi, impleuerũt ſeptem dies. Et vocatum eſt nomen loci illius planctus Aegypti. Mirandũ videtur, ſemper in mœrore & planctu ſeptem dies conſumi. Primus omniũ numerus eſt ternarius. Vnitas enim non eſt numerus, ſed numerorũ procreatrix & fons. binarius verò non eſt propriè numerus, quia mediũ non habet, cũ aſſerat Ariſtoteles libro primo de cælo capite primo, omnes numeros tribus eſſe rebus definitos, principio, medio, & fine. Et quoniam omnia, quæ conſtãt materia & forma, ſunt fluxa & mortalia, numerus autẽ binarius materiã referat & formam, dixit Pſellus in libro ſuo de Arithmetica, eũ nullam cũ Deo habere ſimilitudinẽ, eamq; ob cauſam verè numerum non eſſe. Sed altera ratio eſt, nimirum quia diuidit ab vnitate. Hanc cauſam affert diuus Hieronymus libro primo aduerſus Iouinianum, quare cum ſcriptura in primo, & tertio, & quarto, & quinto die, expletis operibus ſingulorum dixerit: Vidit Deus, quia bonũ eſt, in ſecũdo die hoc omnino ſubtraxit. Hanc etiam rationem refert Iunilius epiſcopus Africanus in cõmentariis in Geneſim. Primus igitur numerus eſt ternarius, principium habens, medium, & finem, myſteriorũ pleniſſimus: ſed impar eſt. At numerorum parium primus eſt quaternarius, per quem Pythagoras iurabat, & qui eius ſectam ſequebantur, vt refert Macrobius Aurelius in expoſitione in Somnium Scipionis: quoniam per quatuor eius vnitates quatuor literas nominis Dei tetragrammaton intelligebant. Ait enim Hermippus philoſophus Pythagoram à lege Moyſaica plurima in ſuam philoſophiam tranſtuliſſe. Id quod eleganter refert Picus Mirãdulanus primo ſuo prologo in Geneſim. Illa fortiſſimo vinculo colligantur, quibus interiecta medietas præſtat vinculi firmitudinẽ: cũ verò medietas geminatur, quæ extima ſunt, indiſſolubiliter vinciuntur. Ternarius vnam habet medietatẽ, quaternarius duas, quibus Deus elementa deuinxit, vt eſt in Timæo Platonis literis conſignatum. Terra & ignis elementa inter ſe repugnantia duobus mediis, nimirum aqua & aere colligãtur: Ex his duobus primis numeris ternario & quaternario componitur ſeptenarius, quem numerum Cicero in ſexto libro de republica ait eſſe ferè nodum omnium rerum. Et Macrobius adeò eſſe plenum & perfectum, vt nullus alius numerus ſit tam varia maieſtate

Geneſ. 1. fœcundus. Septimo die requieuit Deus ab om
Leuit. 25 ni opere, quod patrauerat. Iubileus ſeptem
Num. 36. hebdomadis conſtabat. Et ſeptem ſunt dona
Eſa. 11. ſpiritus ſancti, de quibus Eſaias capite diſſerit
Apoc. 5. vndecimo. De quibus loquitur diuus Ioannes in Apocalypſi, cùm ait, vidiſſe agnum ſtantem tanquam occiſum habẽtem cornua ſeptem, & oculos ſeptem. Et ſubdit ſtatim:

Qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei. Et hi ſunt ſeptem oculi ſuper vnum lapidem, de quibus loquitur Zacharias. Lege diuinas ſcripturas, *Zacha. 3.* & inuenies numerum ſeptenariũ eſſe ſpiritui ſancto familiarẽ. Præterea ſeptem ſunt vagantia aſtra: & Oceanus in ſuo incremento numerũ ſeptenariũ obſeruat. In fabrica concepti corporis in vtero matris Hippocrates in libro de natura pueri, & Straton Peripateticus & Diocles Cariſtius magnam vim habere numerum ſeptenariũ aſſeruerunt. Et quolibet ſeptenario hominis cõplexio mutatur. Et tandem omnis ætas numero ſeptenario tranſigitur: ſeptem enim ſunt dies hebdomadæ, quibus tempus curſum ſuum conficit celeritate mirabili. Eã ob cauſam per numerũ ſeptenarium tota vita, eiuſque perpetuitas intelligitur, rerũq; omniũ cõſummatio ſignificatur. Vnde Latinus poeta mathematicæ diſciplinæ nõ expers, cõſummatè & ſemper beatos exprimere volens, ait: O terq; quaterq; beati. Nos itaque Ezechielem noſtrũ imitantes ob noſtram intemperantiam, omniúmq; ſceleratorum in omni vitiorum genere effrænatam immanitatẽ ſeptem diebus, hoc eſt, toto vitæ ſpatio mœrentes vim lachrymarum profundamus. Septem dies, hoc eſt, ſemper cum Iobo in tolerantia & virtute ſedeamus. *Iob. 2.* vitæ miſeriam contemplantes, & mortẽ Iacobi perpetuò extra Aegyptum deploremus. Mori in Aegypto, eſt crimen mortiferum admittere, ſed mãdare cadauer tumulo Aegy- *Gen. 50* pti, eſt in peccatis permanere, in ſceleribus volutari, & in vitiis tandẽ ſepeliri. Sceleſtum eſt mori in Aegypto, ſed multò ſceleſtius, multò peſtilẽtius, & immanius in Aegypto humari. Egrediamur igitur ab Aegypto, à mundi tenebris, à ſuperbia, ab auaritia, & à cæteris flagitiis nomine Aegypti ſignificatis, & mortem Aegypti, lethale crimen in mundo perpetratum extra mũdum deploremus, illudque ſeptem diebus, hoc eſt, tota vita luctibus & lamentis proſequamur. Exitus aquarum dedu- *Pſal. 118* cant cum Dauide oculi noſtri: & cũ Ieremia *Ierem. 9.* dicamus: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontẽ lachrymarum? Vtinam caput noſtrum eſſet in perennẽ aquarũ abundantiam conuerſum, quæ per oculos tanquam per canales iugiter manarent, vt poſſet vita noſtra planctus Aegypti meritò vocari. Tetras ſcelerũ maculas acerbiſſimo fletu deleamus, & mœrore cor debilitemus: quoniã animus fractus, ac propter flagitii conſcientiam dolore deiectus, eſt ſacrificiũ Deo gratiſſimum: & vt ait regius vates: Sacrificium *Pſal. 50.* Deo ſpiritus cõtribulatus, cor contritum & humiliatum Deus nõ deſpiciet. Non eſt hoc loco prætereũda ratio, cur in euangelio, quod *Ioan. 16.* tertia dominica poſt Paſcha canit eccleſia, verbum hoc, modicum, ſepties inueniatur. Nam cùm tota vita, & quicquid videmus in ea, numero ſeptenario ſignificetur, meritò modicũ ſepties nominatur, vt intelligamus parua eſſe

omnia,

omnia, quæ in terra videmus, magna autem ea, quæ in cælo ſperamus. Ieremias terram *Ierem. 4.* ait nihil eſſe: & mathematici eam mūdi centrum ac punctum appellant. Si punctum indiuiſibile eſt, & quantitatem non habet, licet ad quantitatem referatur, qui fieri poteſt, vt magna ſint, quæ in re tam parua continētur? Quare modicū eſt, quicquid in terra eſt: animus autem quæ ea, quæ mortales magna iudicant, ad quæ auaritia exagitati aſpirant, parua ducit, & pro nihilo putat, ſe ad cæleſtia extollit, hic magnus eſt, dignuſque, qui magnis laudibus celebretur.

Speculatorem dedi te domus Iſraël. Idem illi *Infr. 33.* dixit cap. 33. Speculatorem eum cōſtituit, & ſcientiam illi tribuit, ſed prius eum mittit ad aceruum nouarum frugum, hoc eſt ad virtutes, & ad rerum præclarè geſtarum fructus. *Leuit. 9.* In legis veteris victimis ſacerdos ſibi animalis pectus, & dextrum brachium ſumebat, vt in pectore ſcientiam & bonam cogitationem, in brachiis verò opera ſignificaret. Sed quoniā non opera impia & ſiniſtra, ſed recta & dextra debent eſſe in ſacerdote cum ſcientia copulata, ideo nō brachium ſiniſtrum aſſumebat, ſed dextrū: vt quod piè & ſapienter mente conceperat, exemplo vitæ probaret. Eratq; brachium illud ſeparatū, ad innuendum debere in ſacerdote tātum eſſe virtutis faſtigiū, vt ſint eius opera à cunctis hominibus ſeparata, eorumque operibus multò excellentiora. Eam ob cauſam in veſte ſacerdotali ſuperhumerale copulabatur rationali, ne quid *Exod. 28.* eſſet laxum aut diſſolutū, ſed hæc duo ſibi in*Leuit. 8.*uicem cohærerent: ratio enim indiget operibus, quemadmodum opera ratione, vt quod ratione percipitur, opere perficiatur. Superhumerale in humeris poſitum opera bona ſignificabat, rationale verò in pectore rationē & ſcientiam, quā ob cauſam erant in illo hæ literæ: Doctrina & veritas, ſed prius erat ſuper*Leuit. 8.*humerale, quàm rationale, nā priùs debemus facere, quàm docere, ne doctrinæ authoritas impiis actibus euertatur. Imò prius eſt bene operari, quàm bene intelligere, iuxta id quod *Pſal. 118* ait pſalmographus: A mandatis tuis intellexi. Aſpicis igitur debere ſacerdotem ſcientiam habere, & in virtutū actiones toto pectore incumbere. Specula locus eſt eminens & excel*Specula quid?*ſus, vnde fiunt excubiæ ad videndos hoſtes, & quot ſint, & veniant ne, an maneant. Qui autem ex ſpecula proſpectāt, ſpeculatores di*Speculatoris munus.*cuntur. Horū munus eſt acriter vigilare, ſuiſque referre, aduentare inimicos, & alia huiuſmodi. Et quoniam præſules & eccleſiaſtici paſtores debēt ſubditos monere, & in ouium ſalutem curas & cogitationes conferre, & diligenter vigilare, meritò ſpeculatores appellantur. Cùm autē ſpeculatores ſint in excelſo loco collocati, debēt etiam eſſe præſules non in imo peccatorum, ſed in vertice virtutū, vt ſint in excelſitate veræ dignitatis conſtituti. *Eſa. 40.* Vnde ait Eſaias: Super montē excelſum aſcende, tu qui euangelizas Sion. Et diuus Gregorius: Quiſquis, inquit, populi ſpeculator ponitur, in ſublimi debet ſtare per vitā, vt poſſit prodeſſe per prouidentiam. Non tradidit *Ioan. 21.* Deus primatum Petro, niſi poſtquam mare & retia reliquit. Vis eſſe perfectus antiſtes, mare mundi relinque, & retia ſuarum fraudum, quibus irretitus teneris. Quid eſt mundo ſimilius quàm mare? Vt enim illud fluit, *Simile.* & refluit, & omnes eius fluctus in terrā tandem delabuntur, ſic mundus non quieſcit, hos extollit, illos deprimit, ſed omnes eius vanitates in ſepulchro terminantur. Si mare eſt periculis expoſitum, quid periculoſius mundo? Si mare eſt procellis agitatum, quas tempeſtates ſubeunt, qui mundi ſeruiunt? Quibus odii, inuidiæ, laborum nimbis iactātur? Concitat eos ſuperbiæ, cupiditatis, libidinis & doloris procella; &, vt verbis vtar poetę: Velum aduerſa ferit, fluctuſque ad ſydera tollit. Si mare eſt amarum, quid amarius mūdo, quid inſuauius, quid aſperius? Mœrore conficit, calamitatibus opprimit, ſummis cruciatibus torquet. Et quemadmodum mare aſtra, & con*Similitudo.*chylia, & torpedines, & algas proiicit in littus extra aquam, ſed nō multo pòſt iterum hæc omnia ſorbet, & proiicit in profundum, ſic mundus nos modò expellit, modò recipit: & quando in littore tranquillo arbitramur eſſe, & otium requieſcendi, atque animū ad præclara ſtudia referendi, nobis conceſſum eſſe exiſtimamus, tum nos deceptos aſpicimus, & rerum diſcriminibus plerumque, magniſque calamitatum anguſtiis concitatos: quoniam ſpem noſtrarum cogitationū varii caſus, falſæq; mundi promiſſiones fefellerūt. Qui igitur præſulum munere rectè fungi deſiderant, mare fugiant, retia relinquant, & Chriſtum ſequantur. Priùs Deus dixit Petro: Veni poſt *Matth. 4* me, quàm paſce oues meas. Extraxit eum à mari, vocauit illum, & ſic eum antiſtitem, & apoſtolorum principem cōſtituit, & in ſum*Ioan. 21.*mo eccleſiæ principatu collocauit. Cùm magna eſſet frumēti penuria, & homines ob pluuiæ defectum incredibili fame laborarent, ex*3. Re. 18.*traxit Elias ſuis precationibus nubeculam ex mari, veſtigium hominis repræſentantē, quæ operuit cælum, & in aquam reſoluta mundum impleuit, & tanta viguit pluuia, vt fames ceſſaret. Elias Chriſtum Deum noſtrum adumbrauit, non ſolùm rebus, ſed etiam nomine. Elias hebraicè idem eſt latinè quod Deus dominus. Quis eſt hic verus Deus, & verus homo, omnium Dominus, niſi Chriſtus ſeruator noſter? Ipſe eſt verus & diuinus Elias, qui ex mari Galileæ Petrū eduxit, nubeculam illam hominis figuram repręſentantē, & animal quoddam rationis particeps præ ſe ferentem. Nō magnus aliquis homo erat, ſed vilis, abiectus, piſcator, rudis, indoctus, vt potiùs quaſi veſtigiū hominis, quàm homo appareret. Hūc Deus ex mare ſeuocauit, vt mundum aridum pluuia adimpleret, & homines

fame

ſame verbi Dei reficeret, & aquam cœleſtis doctrinæ per orbem terrarum funderet, & per oras longe lateq́ue diſtantes propagaret. Aquæ nomine doctrina ſignificatur. Ideo
Deut. 32. Moyſes, Concreſcat, inquit, in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum.
Eccle. 15. Eccleſiaſticus: Aqua ſapientiæ ſalutaris po-
Eſa. 40. tauit illum. Eſaias: Omnes ſitientes venite
Inf. 26. ad aquas. Hæc eſt aqua, quã Ezechiel vidit de templi ſacrario egredientem, & terram irrigantem. Hanc nubeculam, hunc abiectum piſcatorem abduxit Chriſtus à mari, vt eum præſulem, & concionatorem, & ſpeculatorem ſemper vigilantem conſtitueret. Ex omnibus animalibus curuas vngues habentibus ſolus leo videt, cùm primùm editur in lucem. Vnde effectum eſt, vt à Plutarcho animal ſolare appellaretur. Dormiens habet oculos apertos & claros: quam ob cauſam fuerunt multi, qui exiſtimarunt leones nunquam dormire, vt refert Manethon Aegyptius in libro, quem Herodoto dicauit: quanquam me non fugiat, Ariſtotelem aſſerere omnia animalia dormire. Hac ratione ducti veteres ſapientes, per leonem præſulem & cuſtodem ſignificabant. Vnde inoleuit trita illa vetuſtate conſuetudo, vt refert Pierius Valerianus, vt in portis ædium ſacrarum leonum ſimulachra ſtatuerent. Cuius conſuetudinis Gaudentius Merula etiam meminit libro tertio ſuorum memorabilium. Paſtorem illum egregium Iacobum patriarcham
Geneſ. 31 debent eccleſiaſtici paſtores imitari de ſeipſo aientem: Die noctuque æſtu vrgebar & gelu: fugiebatq́ue ſomnus ab oculis meis. Sed
3. *Reg.* 7. & mortalium ſapientiſſimus Salomon in baſibus, per quas præſules ſignificantur, leones iuſſit ſculpere, vt eorum innueret vigi-
Ierem. 1. lantiam. Et Ieremias, Virgam, inquit, vigilantem ego video. Ac ſi diceret: Deum aſpicio præſulis munus repræſentantem. Eſt enim verus præſul virga recta, æqualiter iuſtitiam exercens, atque ſemper vigilans. Non me latet pro vigelante poſſe verti ex Hebræo conſtantem, aut perſeuerantẽ, vt referatur ad iuſtitiam, quæ eſt conſtans & perpetua voluntas ius ſuum vnicuique tribuendi: hoc eſt, animi habitus quo munita voluntas habet in tribuendo vnicuique ſuum perpetuam cõſtantiam. Verbum enim Xachad, quod eſt in Hebræo, & vigilare ſignificat, & perſeuerare. Et noſter interpres primam ſignificationem elegit, & meritò quidem, cùm ſit præſulis proprium vigilare. Negligentes & impij antiſtites ſemper dormiunt: ſunt nuntij & curſores claudi, præcones muti, ſpeculatores cæci, dediti ſomno & ventri, ſeipſos reficientes, & dignitatis præſtantiam turpi dedecore maculantes. Nec ſolùm de eccleſiaſticis præſulibus, ſed etiam de ſeculi principibus id intelligendum puto. Non enim exiſtimare debent ſat eſſe rempublicam gubernandam tradere prætoribus, iudicibus, conſiliariis, ſenatoribus, illiſq; tanquam miniſtris totam iuſtitiam, regnique pondus committere, ſi ipſi principes totos ſeſe deliciis dedũt. Oportet eos vigilare, & onus humeris etiam ſuis imponere, ne iuſtitia pereat, & regnũ euertatur. Qui apud Gentes ſapiẽtium nomine gloriabantur, philoſophiam ſuam fictis hiſtoriis tegentes, memoriæ prodiderunt Aetam regem vellus aureum habuiſſe, quod draconi multorũ oculorum ſeruandum præbuit. At Iaſon pulueribus à Medea aſſumptis draconem ſopiuit & obcæcauit, atque ita vellus illud aureum ſummi pretij arripuit. Quid eſt draco multorum oculorum niſi ſenatus & relatio, vbi multi viri docti ſunt congregati, quibus rex vellus aureum pretioſum, hoc eſt, regni iuſtitiam ſeruandam tradit? Sed quemadmodum non proficit Aetæ vellus illud, in quo eius vita cum recta regni gubernatione conſiſtebat, draconi peruigili ſeruãdum committere, cùm omnes illius oculi pulueribus clauderentur, ſic nec regi & principi iuſtitiam cuſtodiendã & exercendam tradere ſenatoribus iuſtitiæ miniſtris, ſi eorum oculi muneribus ſopiuntur & obcæcantur. Pulueres Iaſonis magno incantamenti artificio confecti quid aliud ſunt quàm largitiones, quibus litem intendẽtes iudices corrumpunt, & veluti philtris irretiunt, & incantationibus ligant? Hæc ſunt munera, quæ oculos claudunt eorum, qui aut ſententiam ferunt, aut ad principem referunt. Et ita ſurripitur iuſtitia, & veritas venditur auro. Eam ob cauſam ait in libro Exodi
Deus: Non accipies munera, quæ excæcant *Exod.* 23.
etiam prudentes. Et Eſaias in catalogum ſcelerum gubernatorum retulit accipere munera. *Eſa.* 1.
Et iterum, Væ, inquit, qui iuſtificatis impium
pro muneribus, & iuſtitiam aufertis ab eo. *Eſai.* 5.
Tu, quem Deus principem aut antiſtitem conſtituit, quem in eminente ſpecula collocauit, vigila, ſpeculare, vide cui iuſtitiæ officia committas, curre vt nunties, & in concionibus tuis vocem tuam animo erecto, & virtutibus exaggerato extolle. Eos ſpeculatores imitare, qui ſemper vigilarunt, animos à corporum contagio ſeuocarunt, atque totos ſeſe ad Chriſti imitationem contulerunt.

Et nuntiabis ex me. Hoc eſt meo nomine.

Morte morieris. Non ſolùm temporali, ſed etiam æterna.

Non annuntiaueris ei. Explicatur pœna paſtoris ſcelera populi illi non annuntiantis.

Sanguinem autem eius de manu tua requirã. Id eſt, tibi imputabitur eius pernicies. Tu mihi mortis illius pœnas dabis. Hoc hebraiſmo
vtitur etiam capite 33. Requirere ſanguinem *Infr.* 33.
in diuinis literis, eſt cædem alicuius vlciſci, vt
apud pſalmographum: Quoniam requirens *Pſal.* 9.
ſanguinem eorum recordatus eſt. Ac ſi diceret: Iuſtus Deus noſter non eſt oblitus ſuorũ, qui in gemitu & luctu verſantur, quin potius acerrimè vltus eſt iniurias & cædes, quas illis ſcelerati homines intulerant. Libro ſecundo

2.Reg. 4. Regum ſunt hæc verba literis mandata: Nõne quæram ſanguinem eius de manu veſtra? Ac ſi dicat: Vos abſque dubio occidam. Eſſe reum ſanguinis ſignificat luere pœnas pro
Exod 22. eius morte, qui fuerit occiſus: vt conſtat ex
Deut. 19. capite 22. Exod. & 19. Deuter. At ſanguinem ipſius eſſe in capite eius, eſt eum ſibi cauſam mortis eſſe, ſibi ipſi interitum moliri, vt pa-
Ioſu 2. tet ex capite ſecundo Ioſue. Sanguis in literis diuinis accipitur aliquando pro morte & ca-
Geneſ. 42. lamitate, vt Geneſis capite 42. Etiam ſanguis
1. Par. 11. eius exquiritur aliquando pro vita, vt primo Paralipomenon 11. Abſit, vt in conſpectu Dei mei hoc faciam, & ſanguinem iſtorum vi- rorum bibam aliquãdo pro peccatis, vt in pſal-
Pſal. 50. mo: Libera me de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ. aliquando pro operibus carnis,
Matt. 16. vt apud Math. Caro & ſanguis non reuelauit tibi. Etiam ſi caro & ſanguis pro quolibet homine poſſint aſſumi, vt ſit ſenſus: Nullus hominum, ſed pater meus reuelauit tibi. Eodẽ modo intelligi poteſt id quod ait apoſtolus in
Galat. 1. epiſtola ad Gal. Continuò non acquieui carni & ſanguini, nec veni Hieroſolymam. Hoc eſt, acceptum à Chriſto Euangelium cum nullo hominum tunc contuli, ſed abij in Arabiam, vt euangelium nuntiarem. At hoc loco Ezechielis accipitur ſanguis pro animæ damnatione, licèt etiam pro corporis cæde & pernicie poſſit intelligi. Intuere præſulis periculum, ſi tacuerit, & ſubditos in crimina incidere paſſus fuerit, ſubditi exitiũ ſibi ipſis machinantur, ſed horum delictorum ipſe præſul rationem Deo reddet, et pœnas perſoluet.
Eſa. 16. Vnde Eſaias: Væ mihi, quia tacui. Et apoſtol.
1. Cor. 9. Væ mihi, ſi nõ euangelizauero. Eſaiæ dicebat
Eſa. 58. Deus: Annuntia populo meo ſcelera eorum.
2. Tim. 4. Et Paulus Timotheo epiſcopo, & diſcipulo ſuo: Prædica verbũ: inſta opportunè importunè, Argue, obſecra, increpa, in omni patientia & doctrina. Præſulum verba non debent eſſe
Eccle. 12. blandientia, ſed, vt ait Salomon, ſtimuli ſunt, & quaſi claui in altum defixi.

Si autem tu annuntiaueris impio, & ille non fuerit cõuerſus ab impietate ſua, & à via ſua impia, ipſe quidẽ in impietate ſua morietur: tu autem animam tuam liberaſti. Sed & ſi cõuerſus iuſtus à iuſtitia ſua fuerit, & fecerit iniquitatem, ponam offendiculum co-
Pſal. 9. ram eo, ipſe morietur, quia non an-
F. nuntiaſti ei, in peccato ſuo morietur, & non erunt in memoria iuſtitiæ eius quas fecit: ſanguinem verò eius de manu tua requiram. Si autem tu annuntiaueris iuſto, vt non peccet iuſtus, & ille non peccauerit, viuens viuet, quia annuntiaſti ei, & tu animã tuam liberaſti.

Si autem tu annuntiaueris. Si tu diſertè monueris impium, vt ſe abſtrahat à vitiis, & virtutem amplectatur.

Ponam offendiculum corã eo. Senſus eſt. Nõ eum ſtatim occidã, non ilico eum in tenebras æternas relegabo, ſed expectabo eum, vt ſe ad meliorem frugem recipiat: ponam offendiculum coram eo, ne per viam illã iniquitatis incedat. Sed quæres, quomodo ponat Deus hoc offendiculum illi, qui cùm iuſtus eſſet, incidit in crimen lethale. Exiſtimo hoc offendiculum eſſe acerbam quandam calamitatem, qua Deus virum iuſtum errare incipientem opprimit, vt conuertatur. Hoc offendiculo cõ-
uertit Dauidem dicentem: Cõuerſus ſum in Pſal. 31.
ærumna mea, dum configitur ſpina. Spinam vocat calamitatem eum pungentem & tor-
quentẽ. Ita intelligitur id, quod Deus ait per Oſe. 2.
Oſeam prophetam: Sepiam viam tuam ſpinis, & ſepiam eam maceria, & ſemitas ſuas non inueniet. Aſpicis per offendiculũ intelligi ſpinam, per ſpinam verò calamitatẽ. Huic expoſitioni fauet verſio Theodotionis, qui hoc loco Ezechielis pro offendiculo tormentum ſeu cruciatum vertit. Solet Deus homines virtute ac pietate præcellentes, ſi aliquãdo crimen aliquod admittant, calamitatibus exercere, & expiare, & per magnas ęrumnarum anguſtias à peccato auertere, & ad vitam perducere immortalem. Videntes enim ſe doloribus vrgeri, conuertũtur ad Deum, ad quem contriti ardenter aſpirant. Vnde ait regius va-
tes de iuſto loquens: Cùm ceciderit, non col- Pſal. 36.
lidetur, quia Dominus ſupponit manũ ſuam. Ac ſi dicat: Vir pius contaminare animũ flagitio poteſt, Deumq; aliquando grauiter offendere, ſed Deo fauẽte citò reſipiſcet, & pœnitentiam aget: at ſi de peccatis deſiſtere noluerit, in æternum peribit. Poteſt Deus hominem à iuſtitia diſcedentem, cùm ſcelus admittit, ſtatim occidere, & in æternum barathrum præcipitare: ſed tanta eſt eius miſericordia, vt ſoleat eum ad pœnitentiam expectare, vt eũ ad priſtinam gratiam reſtituat.

Viuens viuet. Hebraiſmus eſt, ac ſi diceret: Vitam deget. Vel ſic: Viuens per gratiam, viuet per gloriam.

Et facta eſt ſuper me manus Domini, & dixit ad me: Surgens egredere in campum, & ibi loquar tecum. Et ſurgens egreſſus ſum in campum: & ecce ibi gloria Domini ſtabat, quaſi gloria, quam vidi iuxta fluuiũ Cho-
bar. Et cecidi in faciem meam. Et in- Sup. 1. a.
greſſus eſt in me ſpiritus, & ſtatuit me ſuper pedes meos: & locutus eſt mihi: & dixit ad me: Ingredere, & includere in medio domus tuæ. Et tu fili hominis, ecce data ſunt ſuper te vincula, & ligabunt te in eis: & non

egre-

egredieris in medio eorum. Et linguã tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quaſi vir obiurgans: quia domus exaſperans eſt. Cùm autem locutus fuero tibi, aperiam os tuum, et dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: Qui audit, audiat: et qui quieſcit, quieſcat, quia domus exaſperans eſt.

Et facta eſt ſuper me manus Domini. Id eſt, accepi Spiritum prophetandi. De hoc hebraiſmo diſſeruimus primo capite.

Surgens egredere in campum Vt ſcilicet ſolitudini deditus poſſis expeditius diuinas percipere reuelationes. Ita per Oſeam ait Deus:
Oſe. 2. Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius. Vita ſolitaria, quæ agitur in ſeceſſu, & procul ab hominũ frequentia, eſt diuinæ philoſophiæ conuenientior & accommodatior, quàm ea quæ in foro, & hominum cœtu & celebritate verſatur. Deſpicit enim mũdi vanitates, & ea, quæ eximia & præclara pleriſq; mortalibus videntur, ſtabili ratione contemnit, ad diuina verò ardenter aſpirat. De eorũ ſolitudine loquor, qui ſe à ſeculi tumultibus ſegregarunt, totoſque ſeſe diuinarum rerum contemplationi dediderunt. Poteris hoc de euangelica doctrina gentibus nuntianda intelligere Poſtquàm Deus præcepit Ezechieli, vt Iudæis loqueretur, viſa eorum contumacia & perfidia eum iubet ingredi in campi latitudinem diuinam doctrinam propagaturum. Quod in Ezechiele fuit adumbratum, ſcimus fuiſſe tempore Apoſtolorum adimpletum. Vnde voces illæ Pauli & Barnabæ ad Iudæos
Act. 13. relatæ à Luca in Actis Apoſtolorum. Vobis oportebat primum loqui verbũ Dei, ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis
Rom. 11. æternæ vitæ, ecce cõuertimur ad gentes. Et de Hebræis loquẽs in epiſtola ad Romanos ait: Illorũ delicto ſalus eſt gentibus. Ac ſi diceret: Pertinacia & obſtinatio Iudæorum occaſio fuerunt ſalutis Gentiliũ, quoniã Iudæis Euã-
Eſai. 49. gelium reiiciẽtibus aſſumpti ſunt illi Ideo dicebat Deus per Iſaiam: Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremũ terrę.
Act. 13. Quæ verba diuus Paulus in actis ſibi, aliiſque
Oſe. 2. Apoſtolis dicta eſſe teſtatur. Et per Oſeã: Dicam non populo meo: populus meus es tu: &
Rom. 9. ipſe dicet: Deus meus es tu. Quẽ locũ D. Paulus in epiſtola ad Romanos de gentiũ vocatione interpretatur. Antea celebris erat in Iudæa Deus, & inter filios Iſraelis illuſtris erat, eius fama & amplitudo, et, vt verbis vtar pſalmographi, notus in Iudæa Deus, & in Iſrael
Pſal. 75. magnũ nomen eius. At aduenięte Chriſto, & per Apoſtolos ſuos fidẽ ſuã per vniuerſas terrarũ oras propagãte impletũ eſt id, quod diuinus pſaltes cecinerat: Notũ fecit Dñs ſalutare
Pſa. 97. ſuum, in cõſpectu gentiũ reuelauit iuſtitiam ſuam. Et quod hic ſignificauit Deus præcipiẽs Ezechieli, vt ſe à Iudæis concionem ſuam pro nihilo ducentibus ſeduceret, & ad campum hoc eſt, ad gentium latitudinem ſe conferret.

Et cecidi in faciem meam. Omnia hæc explanata ſunt primo capite.

Ingredere, & includere in medio domus tuæ. Eccleſ. 3.
Senſus eſt: Nunc nõ loqueris, omnia tempus habent: tempus tacendi, & tempus loquendi. Sed ingredere domum tuam, & poſtea tibi nuntiabo quid ſis locuturus, & quando. Inter ea includere, & in domicilio tuo veluti obſeſſus detineberis, vt hoc ſigno exteriore ſignifices eſſe Hieroſolymam à Babyloniis obſidendam, & Iudæos intus includendos. Solebant diuini vates ſignis interdum exteriori-
bus ventura nuntiare, vt Eſaias, qui nuditate Eſa. 20.
ſua ſignificauit Aegyptiorum & Aethiopum nuditatem & calamitatem. Et Ieremias olla
igne ſuccenſa Hieroſolymæ euerſionem, & Ierem. 1.
templi Dei incendium & excidium. Volens autem Deus hoc apertius oſtendere, ait: Data ſunt ſuper te vincula, &c. Ac ſi diceret: Tui famuli, et quibus familiariter vteris, te funibus ligabunt, & in vincula conicient, vt hoc facto oſtendas eſſe Iudæos non ſolum obſidendos, ſed etiam captiuos vinculis mancipãdos. Itaque his ſignis de Iudæorum ęrumnis vaticinaberis, qui ſub Sedecia habitant Hieroſolymæ, vbi non ceſſant diuinam legem per ſummum ſcelus violare. Fortaſſe eũ ligabat Deus, ne ſe ad Iudęos conferret, non enim tunc poſtulabat tempus, vt apud illos haberet orationem, qui non erant ei aures præbituri, cùm eſſent exagitati ſcelerum furiis ſummiſq; cupiditates ſtimulis concitati.

Qui audit, audiat, & qui quieſcit, quieſcat. Senſus eſt: Audiant, qui voluerint, qui autem
audire recuſauerint, non audiãt. Eodẽ modo Apo. 22.
in Apocalypſi Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc, & qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc. Verba ſunt dolorem præ ſe ferẽtia. Vos, aiebat noſter vates, qui adeſtis corporibus, adeſtote animis, erigite mentes, aureſque veſtras, et me dicentem attendite. Vos autem, qui animum à ſcelerũ contagio nõ ſeuocatis, qui terras flagitiorum maculas delere non vultis, qui me audire contemnitis, me, quando vobis ita placuit, non audiatis. At vorum ſic haberote, eſſe in inferno æternas pœnas impiis reſeruatas. His verbis, quibus bonus Ezechiel videtur nepharios Iudæos à ſermonibus ſuis repellere, vult eos ad ipſos trahere, & ad audiẽdam veritatem adducere.

Annotationes ex Hebræo in caput tertium.

Comede volumen iſtud Septuaginta interpretes pro volumine habent κεφαλίδα, quæ dictio caput ſignificat, & partem diuiſam, aut locum ſeparatum libri, quem vulgus capitulum

pitulum vocat. In hebraico verò eſt מגלה
megillah, quę dictio propriè ſignificat librum
reuolutū, deriuatur enim à verbo galal, quod
Prou. 16. inter alia ſignificat reuoluere. Vnde Prouer-
biorum illud: Reuela Domino opera tua, po-
teſt etiam verti: Reuolue ad Deum opera tua.
Ac ſi diceret: Opera tua duas habent facies, al-
teram ſimulatæ virtutis, alteram veræ ini-
quitatis, quarum primam hominibus oſtēdis,
vt in luce & oculis hominum iuſtus videaris,
ſecundam verò tegis, vt flagitia tua honeſta-
tis tegumento cooperias, & exiſtimas homi-
nes in te probitatis & virtutis ſplendorem in-
tueri. Sed reuolue Deo actiones tuas, & ea-
rum faciem flagitiorum maculis contaminatam
ante eius oculos pone, cum vehementer
orans & obſecrans; velit labes tuas teterrimas
Similitu- delere & expiare. Vt enim mendicus mem-
do. bra ſana tegit, ea autem oſtendit, quæ ſunt
ſaucia, & tabe confecta, & vulnere labefacta-
ta, vt eleemoſynam obtineat, ſic peccator nō
eſt virtutis actiones Deo oſtenſurus, ſed vlce-
ra animæ, & membra ægritudine vitiorum
ex tabeſcentia, vt miſericordiam conſequa-
tur. A verbo hoc galal deſcendit nomen gal-
gal, quod cœlum ſignificat, quòd ſemper re-
uoluatur, & in orbem moueatur, circulóſ-
que ſuos admirabili ordine conficiat. Signi-
ficat etiam ſphæram, quia volubilis eſt, & ro-
tam eadem ratione. Eam ob cauſam illud
Pſal. 76. pſalmi: Vox tonitrui tui in rota, poteſt etiam
verti: vox tonitrui tui in cœlo. Quidam ver-
terunt: Vox tonitrui tui in ſphæra, per ſphærā
cœlum intelligentes: quemadmodum ibi per
rotam cælum etiam ſignificari nonnulli arbi-
trantur. Alij per rotam currum Pharaonis
intelligunt in mari rubro ſubmerſum. Alij de
apoſtolorum concionibus per orbem terra-
rum veluti in rota & circuitu diſcurrentium
locum illum explanant. Ego exiſtimo, Da-
Exo. 14. uidem celebrare illic miraculum ſubuer-
ſionis Aegyptiorum in mari rubro, quando
coeuntibus aquis, quæ filiis Iſraelis tranſeun-
tibus locum dederunt, impij fuerunt obruti,
cælo eos terrente fragoribus nubium, erum-
pentibus fulminibus. Et quoniam ſolet diui-
na ſcriptura aerem appellare cælum, dixit,
auditam fuiſſe vocem & clamorem tonitrui
in cælo, hoc eſt in aere. Cùm enim antea di-
xiſſet: Vocem dederunt nubes, etenim ſagit-
tæ ſuæ tranſeunt, intelligens per ſagittas nim
bos & grandines vehementes, ſubdit ſtatim:
Vox tonitrui tui in rota: vt non ſolùm ma-
re fluctibus agitatum, ſed etiā aerē ſignifica-
ret procellis & tonitruis concuſſum. Narrat
igitur diuinus vates facta Dei mirabilia, ſuæq;
miſericordiæ & potentiæ clariſſima monimē
ta, digna quæ ad æternam poſteri tēporis me-
moriam tabulis publicis mandarentur. A ver
bo hoc galal deriuatur Galilæa, ad quam miſ-
Luc. 1. ſus eſt Gabriel Angelus à Deo, vt virginem
conſolaretur, eiq; nuntiaret Dei matrem eam
eſſe futuram. In Galilæa etiam voluit poſt re-

ditum ad vitam ſuis diſcipulis apparere, vt Matt. 28.
euangelica narrat hiſtoria. Vis, vt ad te Deus
cæleſtem mittat obiectationem, vis, vt tibi
ſpiritualiter appareat, vis eum mentis oculis
intueri placabilem, benignum, ſuauiſſimum,
amabiliſſimum, da operam, vt habites in Gali
læa. Galilæa reuolutionem ſignificat: reuolue
conſcientiam, conſidera teipſum, verſa in ani
mo vitam tuam, muta actiones tuas, tranſi à
vitiis ad virtutes, à dedecore flagitij ad ampli-
tudinē honeſtatis, & eris Galilææ cultor, &
Deum animo contemplaberis, ad illum aſpi-
rabis & rapieris, et tales ac tātas voluptates per
cipies, quales & quantas nullus mundi cul-
tor, non dicam percipere, ſed ne cogitare qui-
dem vnquam potuit.

Et aperui os meum. Septuaginta habent, Et
aperuit os meum, nimirum Deus. Oſtendunt,
bona, quæ agimus, à Deo eſſe. Ipſe enim, vt
verbis vtar diui Pauli in epiſtola 1. ad Corin-
thios, operatur omnia in omnibus. Et in epi- 1. Cor. 12
ſtola ad Philipp. operari ait in nobis velle, & Philip. 2.
perficere. Non ſumus nos, ſoli, qui rectè &
præclarè operamur, ſed nos cum gratia diui-
na. Ideo ait Apoſtolus: Non ego, ſed gratia 1. Cor. 15
Dei mecum. Sumus igitur Dei cooperatores:
& liberū arbitrium cooperatur gratiæ: & ita
Deus in nobis bona opera operatur, vt nos
etiam ea operemur. Hoc intuens diuus Ioan-
nes in vltima epiſtola ſua ait: Cooperatores Ioan. 3.
ſumus veritatis: hoc eſt Dei, qui de ſeipſo ait:
Ego ſum veritas. Ioan. 14.

Ad filios populi mei. In hebraico eſt: Ad fi-
lios populi tui. Et ita habent ſeptuaginta inter
pretes, & ita vertit Pagninus, & multi alij. Et
ita habet verſio Complutenſis, quam dicunt
eſſe propriam diui Hieronymi: & verſio cui
idem adiecit commentaria. Et eodem modo
habent ad marginem nonnulli codices corre-
cti: Quare loco, mei, ſcribendum eſt, tui. Fuit
enim librariorum incuria, vt pro, tui, mei
ſcriberent.

Percutientium alteram ad alteram. Pro per
cutientium eſt in hebræo משיקות max-
xicoth, à verbo נשק naxac, quod ſignificat
oſculari, vt Canticorū primo: Oſculetur me Cant. 1.
oſculo oris ſui. Vnde illud pſalmi: Apprehen- Pſal. 2.
dite diſciplinā, ne quādo iraſcatur dominus.
Poteſt enim verti: Oſculamini filium, nequā
do iraſcatur. Dixerat antea in eodem pſalmo
cæleſtis pater filium alloquens: Filius meus
es tu, nunc diuinus vates nos hortatur, vt eun
dem Dei filium vnigenitum colamus, illi ſer-
uiamus, & obtēperemus. Oſculum enim ma-
nuum more Palęſtinorum ſignum erat ſubie
ctionis, quemadmodum apud nos, qui princi
pum manibus oſculādis ſolemus noſtram er-
ga eos pietatem & obſeruantiam teſtificari.
Eas manus ſumus oſculaturi, quæ pro nobis
clauis perforatæ cruci fuerunt affixæ, ſauciæ,
& vulneribus affectę: quę diuinum illum va-
tem Zachariam tenuerūt quaſi ſtupidū & ad- Zach. 13.
mirantē, & has voces emittentem: Quæ ſunt
plagæ

plagæ iſtę in medio manuũ tuarũ? Eũ Deum qui ſe pro nobis in crucis ara hoſtiam conſtituit, debemus ſu mma pietate venerari, illi nos in ſeruitutem libenter dicare, qui nos poteſt ad vitam perducere immortalem. Cùm igitur verbum hoc naxac oſculari ſignificet, erit horum verborum ſenſus: Audiui ſonum alarum, quæ perinde ſe contigebant, ac ſi ſeipſas oſcularentur. Diximus in explanatione nomine alarum virtutes ſignificari: quam ob cauſam non eſt mirum ſe inuicem oſculari,
Pſal. 84. cùm dicat propheta: Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. Hæ enim virtutes beneficio Chriſti cõiunctæ ſunt: ipſe enim nos iuſtos reddidit ex iniuſtis, & patri reconciliauit: atque ita iuſtitia & pax inter ſe cohærere, ſeque mutuo oſculari dicuntur.

Et manſi ibi ſeptem diebus mœrens. Septuaginta habent: Et ſedi ibi ſeptem diebus cõuerſans. Pro mœrente verterunt conuerſantem: Theodotio admirantem, quem ſequitur Pagninus. In hebraico eſt משמים maxmim, à verbo xamam quod ſignificat diſperdere, mœreri, admirari, obſtupeſcere, tacere prę admiratione: quæ omnia huic loco poterunt conuenire. Aquila habet: Manſi ibi quieſcens, & ſeorſum poſitus. Ac ſi eſſet corpore in medio captiuorum, ſed animo ab illis ſeparatus. Tales eſſe debent, qui inter neſarios homines degunt: ab eorum colloquio & familiaritate debent ſe abducere, ne ſermonibus impuris, moribuſque deprauatis viri pietate prę ſtantes tetram maculam ſuo nomini inurãt. Sed cùm apud eos corpore ſint, animo tamen in cælo commorentur, dicentes cum Dauide: Stantes erant pedes noſtri in atriis
Pſal. 121 tuis Ieruſalem. & cum diuo Paulo: Conuerſa
Philip. 3. tio noſtra in cælis eſt.

ARGVMENTVM CAPITIS QVARTI.

SVB deſcriptione & figura ciuitatis obſeſſæ in latere, ſignificatur Hieroſolymæ obſidio & vaſtatio. Prædicit Ezechiel obſidendos & opprimendos eſſe Iudæos à Babyloniis, & Hieroſolymam expugnandã, et funditus euertendã.

CAPVT IIII.

ET tu fili hominis, ſume tibi laterem, & pones eum coram te, & deſcribes in eo ciuitatem Ieruſalẽ. Et ordinabis aduerſus eam obſidionẽ, & ædificabis munitiones: & comportabis aggerem, & dabis contra eam caſtra, & pones arietes in gyro. Et tu ſume tibi ſartaginem ferream inter te & inter ciuitatem: & obfirmabis faciem tuam ad eam: & erit in obſidionem: & circundabis eam. Signum eſt domui Iſrael.

EXPLANATIO.

E*T tu fili hominis.* Hactenus præcepit Deus diuino vati, vt animo erecto & intrepido peccata populi redargueret: nũc eum docet, quid acturus ſit. Et ne extolleretur videns ſe eſſe vocatũ à Deo, vocatur filius hominis, hoc eſt, fragilis & abiectus. De quo hebraiſmo capite ſecundo diſſeruimus, & in explanatione, & in annotationibus ex hebræo.

Sume tibi laterem. Solebant diuini vates, vt iam explicuimus, nõ ſolùm verbis, ſed etiam factis & picturis ventura oſtendere, & futura, nuntiare. Eam ob cauſam præcipit hoc loco Deus Ezechieli, vt ſumat laterem quendãm, in quo pingat atque deliniet veluti in mappa mundi ciuitatem Hieroſolymam à Babyloniis obſeſſam & oppugnatam: vt tali pictura aut graphide ſignificaret, quemadmodum Babylonij erant Hieroſolymam obſeſſuri, & oppugnaturi.

Pones eam coram te. Nimirum, vt expeditiùs et meliùs deliniare, et effigiare poſſis, quę tibi deſcribenda præcipio, illorum more, qui accuratè aliquid depingere conantur.

Et deſcribes in eo ciuitatem Ieruſalem. Conſidera Dei bonitatem & miſericordiam, qui rebus viſibilibus oſtendit Iudęis velle patriam ſuam euertere, vt metu perterriti reſipiſcant, ſcelera relinquant, & animos expient pœnitentia, vt non pereant. Hic habent geometræ locum ad ſuæ artis dignitatem laudibus efferendam. Solent illi in lateribus lineas ſuas ducere, & figuras depingere: id quod Deus hoc in loco præcipit Ezechieli faciendum. Hoc videbis clariùs & copioſiùs apud eundem pro- Infr. 40.
phetam capite quadrageſimo cum ſequentibus, vbi agit de figura & menſura templi, & ciuitatis futuræ. In libro Ioſue ſcriptum le- Ioſu. 18.
gimus, miſſos fuiſſe exploratores, qui terram deſcriberent. Et apud Zachariam prophetam Zacha. 2.
capite ſecundo multa etiam de menſuris tractantur: quæ omnia ad geometriam pertinẽt: eſt enim illa ars quædam terram aliúdue quippiam dimetiendi & delineandi. Sed conſidera qua in re præcipiebat Deus, vt magna illa & opulenta ciuitas deſcriberetur, in paruo luto, in quodã latere. Vide quàm fragile fundamentum. Opes & magiſtratus, regna & imperia, & omnia denique, quę magna mortalibus & præclara videntur, parua ſunt & fragilia, ſita et delineata in pulùere, et paruo quodam luto, in exiguo et vili latere. Si tota terra à mathematicis punctum appellatur, quid erit paruum terræ fruſtum, & modicum lutum? Seneca ait: Punctũ, & adhuc pũcto minus eſt id, quod colimus. Plinius libro ſecundo capit 68.

non aliud eſſe, inquit, terrã vniuerſam, quam punctum. Eſt enim in medio mundi ſita, ad vniuerſi cæli complexum puncti inſtar obtinens, quod philoſophi centrum vocant. Sed quemadmodum admirabilem illam Babylonis turrem in paruo numiſmate depictam, Simile. reſpectu parui tugurij iuxta illam coloribus repræſentati, incredibilis magnitudinis eſſe exiſtimamus, quia arcis illius Babylonicæ ſimilitudinem animo concipimus, illa autem pictura adeo eſt exigua, vt numulo quodam comprehendatur, ſic ea, quæ in mundo ingentia & ſublimia nobis videntur, adeò parua ſunt, vt in terra, in puncto, in latere quodam luteo contineantur. Apparent autem magna, quia ea cum minimis conferimus, & quia eorum magnitudinis imaginarium conceptum apprehendimus, ea magna exiſtimantes. Qui fieri poteſt, vt magna ſint, quę punctum capit? Quomodo non minimũ erit quod cum puncto comparatur? Imò Boetius libro ſecundo de philoſophica conſolatione terram ait eſſe punctum puncti. Hæc eſt ſedes diuitiarum, pro hac dimicant mortales hic tumultuantur, hãc maximam & ampliſſimam & lariſſimam inſipiẽtes homines exiſtimant, pro qua ſummis infinitæ cupiditatis ſtimulis concitati cælum amittere non dubitant. Cùm igitur tota terra tam exigua ſit, ne mirandum ducas, vrbem Hieroſolymam in paruo quodam latere fuiſſe ab Ezechiele ex Dei iuſſu depictam. Lateres conficiuntur ex luto, & aqua diſſoluuntur: & ædeficia ex illis conſtructa lateritia vocantur. Talia erant, quæ ab Hebræis in AEgypto ex Pharaonis decreto fiebant. Exo. 1. & 5. Qui mundi cultores ſunt, qui Pharaoni, hoc eſt Diabolo parent, non ædificia conficiunt ex lapide & calce, non opera firma ædificant, perpetuitatem promittentia, ſed fragilia & inconſtantia, ex paleis & luto. Ex hac materia erat later hic, de quo hoc loco ait Deus: Sume tibi laterem & deſcribes in eo ciuitatem Ieruſalem.

Et ædificabis munitiones. Pinges etiam in latere turres ligneas, & propugnacula, quæ Babylonij extruẽt ad oppugnandam Hieroſolymam. Munitiones ſunt præparationes bellicę, quibus duces caſtra ſua muniũt aduerſus hoſtes, ſiue propugnaculis ligneis, aut terri plenis, ſiue foſſa ſiue vallo, ſiue tormentis ignitos globos iaculantibus, ſiue quibuſcunque alijs machinis & armis.

Et comportabis aggerem. Aggeres ſunt coaceruationes terræ & lapidum, quibus valla foſſæque implentur.

Dabis contra eam caſtra. Hoc eſt, depinges exercitus Chaldæos ciuitatem oppugnantes.

Et pones arietes in gyro. Arietes ſunt machinæ quædam bellicæ, habentes capita duriſſima ferro tecta, quibus muri ſubruũtur, & lapidũ iuncturæ diſſoluuntur. Sic appellati, quòd inſtar animalium huius nominis retrocedant, vt poſſint vehementius capitibus ferire.

Sume tibi ſartaginem ferream. Sartago eſt patella illa, in qua cibi friguntur, per quam hoc loco Iudæorum fiducia ſignificatur, ſimilis ſartaginæ ferreæ, & denigratæ. Ferrea erat, quia ex cordis duritie procedebat, denigrata, quia ex malitia eos ipſos inquinante oriebatur. Eſt igitur ſenſus; Non ſolùm deſcribes militum copias ciuitatem oppugnantes, ſed etiam Iudæorum fiduciam euertẽtes. Tu autem pones faciem tuam: contra hanc fiduciã ſeu potiùs contumaciam, quæ erit veluti murus inter te & ciuitatem, diuidens te à cæteris Hebræis: non enim illorum perfidiæ & pertinaciæ aſſentiris, quin potius ab illis es diuiſus, & animo ſeparatus. Et hæc illorum pertinax fiducia erit obſeſſa & euerſa, & funditus corruet. Poteris per hanc ſartaginem inter prophetam & ciuitatem poſitã, iram Dei intelligere vrbem Hieroſolymam euertere decernentis. Cùm Iudæi ſe vitiis contaminaſſent, & ſe totos libidinibus dediſſent, quibus obcæcati iura diuina & humana violarent, & dolos teterrimos conciperent, decreuit Deus conſtanter euerſurum eſſe eorũ ciuitatem, & eos in miſeram captiuitatem adducturum. Eã ob cauſam præcipit Ezechieli, vt inter ſe & ciuitatem deſcribat murum ferreũ, ne eius precationes obtineant vrbis ſalutem, quoniam inter eum & vrbẽ opponebatur iuſta Dei ira, quæ inſtar muri ferrei effectum precũ ipſius prohibebat. Tunc Dei ira eſt inflexibilis, cùm peccator eſt obſtinatus & indomabilis. Orant quidem Deum viri iuſti, vt afflictis peccata condonet, eoſque à calamitatibus eripiat, ſed ad Deum eorum piæ precationes non dicuntur accedere, vt effectum obtineant, quia afflicti illi nolunt ſcelera dimittere, ſeque ad Dominum conuertere. Tunc oſtendit nobis Deus iram ſuam, cùm preces iuſtorum non audit. Ita poteſt intelligi illud pſalmographi: Pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore oportuno. Verumtamen in diluuio aquarum multarum ad eum non approximabunt. Psal. 31. Ac ſi diceret: Pij homines veniam erratis poſtulabunt tempore precationibus apto, ne peccatores pœnas luant debitas & iuſtas. At in diluuio aquarum multarum, hoc eſt, in maximis ærumnis, vigente ſæuiſſima calamitatũ procella, non approximabũt, non appropinquabunt Deo iuſtorum preces, quoniam impij, pro quibus orant, Deum ipſum offendere non deſiſtunt. Ideo aiebat Eſaias: Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum. Eſa. 59. Ponit Deus rupem altiſſimam inter ſe & peccatores, aut nubem denſiſſimam preces detinentem. Id intelligens Ieremias aiebat in Lamentationibus. Thre. 3. Nos iniquè egimus & ad iracundiam prouocauimus, idcirco inexorabilis es: Operuiſti in furore, & percuſſiſti nos: occidiſti, nec pepercisti. Oppoſuiſti nubem, ne tranſeat oratio. Id quod Ieremias appellat nubem preces impedien-

pedientem, & Eſaias tupē, appellat Ezechiel ſartaginem ferream, & murum inter Deū & peccatores obſtinatos.

Et obſirmabis faciem tuam ad eam. Nimirū ciuitatem. Quaſi dicat Deus: Dirige faciem tuam aduerſus Hieroſolymam vultu irato & truculento. Connumeratur Ezechiel cū hoſtibus Hebræorum, non quòd hoſtis eſſet, ſed quòd eos argueret, illiſque futurā perniciem & vaſtitatem nuntiaret: veritas enim odium parit. Iudæorum reges diuinos illos vates veritatem ſibi proferētes, quos ne voce quidem lædere deberent, ad excidium crudeliſſimum vocabant. Poteris hoc ita intelligere, vt obfirmaretur Ezechielis facies ad ſartaginē ferreā, contra quam deſcriberetur obſidio. Et ita per ſartaginem intelligitur Iudæorum pertinacia & vana fiducia, vt antea explicuimus.

3. Reg. 18. Neem. 9. Matth. 5. Luc. 13.

Signum eſt domui Iſraël. Hoc eſt, Id erit certa ſignificatio obſidionis & euerſionis Iudæorum.

Hic eſt planus huius loci ſenſus, ab aperto literæ argumento non diſcedens, quem theologi literalem vocant, cui primas inter omnes ſenſus abſque controuerſia tribuunt. Sed ſi verba hæc ad mores traducamus, ad eamque interpretandi rationem aperiamus aditum, quam moralem appellamus, intelligemus, Deum hic cum quocunque peccatore loqui, velleque his verbis noſtros turbulentos motus componere, & animos noſtros ad æternæ gloriæ deſiderium excitare. Ita enim ait: Tu ô peccator, qui ob flagitia tua non Dei filius nominari mereris, ſed filius hominis, ſume tibi laterem, ſume cor tuum durum, & pone illud iuxta te, nam longè à te diſtat, & deſcribes in eo ciuitatem Hieroſolymā cæleſtem. In primis oſtendit Deus peccatoris cor durū eſſe, terram recoctam, & laterē in lapidē ferè cōuerſum. Ideo aiebat in Deuteronomio: Nō obdurabis cor tuum, nec contrahes manum. Et per os Dauidis: Nolite obdurare corda veſtra. Et per Eſaiam: Audite me duro corde. Hi neſcientes quid agant, æternam ſibi perniciē moliūtur. Ideo ait in epiſtola ad Romanos diuus Paulus: Secundum duritiam tuā, & impœnitens cor theſaurizas tibi iram in die iræ, & reuelationis iuſti i[illegible] Deinde oſtēdit Deus cor impij pecca[illegible]ngè ab illo abeſſe. Vnde Dauid dicebat: Cor meum dereliquit me. Et in libro ſecundo Regum cum Deo loquens aiebat: Inuenit ſeruus tuus cor ſuum. Si illud inuenit, ergo antea non habuerat. Et Ieremias: Audi popule ſtulte, qui non habes cor. Et Daniel de tyranno quodā, quē rationis expertem vocat, loquēs, ait: Cor eius datum eſt ei. Vnde diuus Gregorius, Cor, inquit, noſtrum non habemus, cùm grauiter delinquimus. Et alibi: Nihil nobis vicinius eſt corde, & tamen ſæpe euagatur. Nihil longius à nobis quàm nos. Mali, inquit Seneca, vbiq; ſunt præterquam ſecum. Et cùm longè à ſeipſis diſtent, à Deo etiam longè recedunt. Ideo ait per Eſaiam Deus: Audite me, qui longè eſtis. Et Paulus in epiſtola ad Epheſios: Qui eratis longè, facti eſtis propè. Hinc effectum eſt, vt ſceleratorum habitatio dicatur terra lōginqua. Id intelligens Ieremias aiebat: Vox clamoris filiæ populi mei de terra longinqua. Et filius prodigus diſcedens à domo patris ſui ſe in terram contulit longinquā. Apud Marcum volens Chriſtus turbas paſcere ait: Quidam ex eis de longè venerunt. Id interpretans Beda ait: Qui poſt magna peccata veniunt, de longinquo veniunt. Et regio illa longinqua terra mortuorum appellatur; cùm iuſtorum regio terra ſit viuorū, vt in pſalmo: Placebo Domino in regione viuorū. Et: Credo videre bona Domini in terra viuentiū. Terram viuentiū appellat Iudæā, quòd in ſola ea Deus verè coleretur. Aberat tunc Dauid à patria ſua, à Hieroſolyma, à tēplo Dei, & exul metu Saulis ſolitudines peragrabat. Sed ingrauescente rerū aduerſarū mole, nulli oneri ſuccumbebat, quin potius diuinæ miſericordiæ nitens ſperabat fore, vt Hieroſolymā introiret, ſacrificiis Deo ſolēnibus intereſſet, & Dei ſolennitates in templo celebraret. Hæc erant bona, quæ credebat ſe eſſe viſurum in terra viuentiū. Non tamen me fugit poſſe per terram viuentium cęleſtem illam regionē ſignificari, vbi beati ſempiterno gaudio perfuſi, Deum ipſum intuentur. Illi enim, qui è corporū vinculis euolarūt, & illic Deo fruētes requieſcūt, verè viuunt, noſtra nanque, quæ dicitur vita, mors eſt. Veruntamen prior ſenſus videtur germanior, & literæ accommodatior. Cùm igitur regio iuſtorum appelletur terra viuentium, conſequēs eſt, vt impiorum regio terra mortuorum vocetur, de quibus ait Chriſtus apud Matthæum: Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. In hac regione cum filio prodigo, qui ſubſtantiam ſuam diſſipauerat, ſunt impij paſcentes ſues, hoc eſt, appetitibus ſuis immundis nihil omnino denegantes, quo eos pertraxit effrænatū falſæ libertatis deſiderīū. Ad hanc regionem fugiunt à Deo peccatores. Adam admiſſo ſcelere fugit, & abſcondit ſe à facie Domini poſt eſum funeſtatū epularum, ad quas eum Eua infeliciter inuitauerat. Cain percuſſo fratre egreſſus eſt à facie Domini, & profugus, vel, vt poteſt verti ex Hebræo, fluctuans & inſtabilis habitauit in terra, &c. Ionas fugit à facie Domini. Et, vt ait Salomon in Prouerbiis, fugit impius nemine perſequēte. Quāquam peccatores in hac mortuorum regione conſtituti, dediti voluptatibus, & in omni vitiorum genere verſati, Deum ore nominant aliquando, tamē eorū animus ab eo longiſſimè diſtat: de quibus ait idem Deus per Eſaiam prophetam: Cor eorum longè eſt à me. Sed quid mirum abeſſe cor impiorum à Deo, cùm ille ab ipſis impiis longiſſimè abſit? Vnde ait per Eſaiam Deus: Redite præuaricatores ad cor. Eam ob cauſam oportet illud quærere, & tenere, ne iterū fugam arripiat. Id

Deut. 15. Pſal. 94. Eſai. 46. Roma. 2. Pſal. 39. 2. Reg. 7. Ierem. 5. Dani. 7. Eſa. 33. Epheſ. 2. Ierem. 8. Luc. 15. Mar. 8. Pſal. 114. Pſal. 26. Mat. 8. Geneſ. 3. Geneſ. 4. Iona. 1. Prou. 28. Eſa. 29. Mat. 15. Eſa. 46.

voluit propheta Nahum innuere ita dicens:
Nahū. 3. Intra in lutum,& calca ſubigẽs, tene laterem.
Ac ſi diceret. Intra in cor tuum, concutca il-
lud,protere,& comprime eius ſuperbiam, il-
ludque tene & apprehende,ne auſugiat,& in
maximis verſetur erroribus Ideo præcipit hoc
loco Deus peccatori, vt cor ſuum lateri duriſ-
ſimo ſimile ſumat,iuxta ſeipſum ponat,& il-
lud non ſinat longius euagari:innuens longè
diſtare à ſeipſo. Et ſubdit ſtatim: Et deſcribe
in eo ciuitatem Ieruſalem. Ac ſi dicat: Deſcri-
be in eo gaudia immortalia, & patriam cæle-
ſtem. Ne in corde tuo ſculpas aut depingas
mundi gloriam,inanem illam & fluxam,quæ
inſtar floſculi decidit, & perit:illud remanet
quod virtute & recte factis fueris conſecutus.
Ne in animo tuo veluti in topographia &
mappa mūdi Babylonem deſcribas ciuitatem
confuſionis, quin potius imaginem mundi
ex eo dele, quæ velis nolis fluit & præterit. Id
intelligens regius vates cum Domino ſermo-
Pſal. 72. nem conferens canebat: Velut ſomnium ſur
gentium Domine in ciuitate tua imaginem
eorum ad nihilum rediges. Ac ſi diceret. Eua-
neſcet vana mortalium felicitas,quam in flu-
xis mundi rebus conſtituunt, tanquam ſom-
nium hominis expergiſcentis,quod cùm eſſet
inane,cum tamen dormientem falſò delecta-
bat. Tu Domine in ciuitate tua,in gloria ſem
piterna imaginem mundi, quam inſipientes
homines in corde ſuo depingebant, ad nihi-
lum eſſe redactam oſtendes. Imaginem ap-
pellat mundi vanitatem, opes, dignitates,ge-
neris ſplendorem, & nominis amplitudinem
quibus rebus vani mortales inflātur,quas ina-
niter ſculptas in animo intuentur: cùm nihil
aliud ſint quàm vmbræ quædam, & imagi-
nes fallaces, de quibus dicitur in libro Sapien-
Sap. 5. tiæ: Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra. De-
leamus igitur ex animo Babylonem, & de-
ſcribamus in eo ciuitatem Hieroſolymam,
viſionem pacis, gloriam cæleſtem, ſedes bea-
tarum mentium immortales, cātica illa dul-
cia Sionis,patriam promiſſionis, beatitudinē
æternam. Cuius voluptatem & ſplendorem
nulla eſt tanta dicendi aut ſcribendi vis, tan-
taque copia, quæ non dicam exornare, ſed e-
narrare poſſit. Quis ea recēſere pro dignitate
1. Cor. 2. poterit,quæ,vt verbis vtar diui Pauli, oculus
non vidit,nec auris audiuit, nec in cor homi-
nis aſcenderunt. Ad ea rapiamur, & diuino
amore inflammati aſpiremus: ea cogitemus,
ea in animo verſemus, ea deſideremus, & in
corde deſcripta ante oculos mentis dies atque
noctes ponamus Dicamus cum diuino ac re-
Pſal. 41. gio vatem: Quemadmodum deſiderat ceruus
ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea
Simile. ad te Deus. Quemadmodum gnomō nauiga-
torius,quem vulgus acum nauticam appellat,
ſemper polum ad arcticū intuetur,ad illūque
quomodocunque eū conſtituas, ſemper con-
uertitur, quod certe eſt mirabile in hoc inſtru
mento, & in verſoria hac, qua nautæ curſum
ventorum cognoſcunt, ſic omnis homo ſem
per ad Chriſtum debet mentis oculos & affe
ctus dirigere. Ille eſt noſter polus arcticus,a-
ſtrum illud boreale fixum & conſtans, quo
gubernari debemus. Ille eſt ſpes & fiducia no
ſtra, & omnis noſtra firmitudo, quam ſumus
perpetuò aſpecturi. Et quemadmodum gno-
mon nauigatorius ſiue ſit in arcula aurea in-
cluſus, ſiue argentea, ſiue lignea, ſemper bo-
realem reſpicit ſtellam, nunquam naturam
ſuam amittens, ſic Chriſtianus ſiue diuitiis
affluat,ſiue inopia laboret,ſiue inſtitutū vitæ
mediocre obtineat, ſemper debet Chriſtum
intueri, & ab hoc ſancto mentis affectu nun-
quam deſiſtere. Ipſe enim ait in Canticis. Po- *Cant. 8.*
ne me vt ſignaculum ſuper cor tuum. Quaſi
dicat: Conſtitue me ſcopum in animo tuo,
quò ſemper omnes tuarum cogitationū,ver-
borum & actionum ſagittæ dirigantur. Dele
mundi ſcopum,& me colloca vt finē, ad quē
tendant propoſita tua: in quo omnes tuę curę
figantur, & collocentur. Vide quàm admira-
bilis gnomon, quàm præcellens verſoria erat
illuſtriſſimus rex ille Dauid,cùm diceret: Pro- *Pſal. 15.*
uidebam Dominum in conſpectu meo ſem-
per,quoniam à dextris eſt mihi, ne commo-
uear. Attende quemadmodum in Deum ſem
per reſpiciebat. Conſidera cæleſtem illam
nauigandi acum,diuinū Paulum aientē: Cur *Heb. 12.*
ramus ad propoſitum nobis certamen, aſpici
entes in authorem fidei, & conſummatorem
Ieſum,qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit cru
cem: recogitate eū, qui talē ſuſtinuit à pecca-
toribus aduerſus ſeipſum cōtradictionē. Reſpi
ciebat ſemper diuinus apoſtolus in Chriſtum
Deum noſtrum, & de illius ſententia omnia
vitæ conſilia capiebat: omnem viuendi ratio
nem ad illius voluntatem dirigebat: in eo om-
nes curas & cogitationes firmiter collocabat.
Nos igitur leuemus oculos ad Chriſtum, &
vt verbis vtar diui Auguſtini, intueamur ca-
put noſtrum. Et vt flumina omnia tendūt in *Simile.*
mare, quoniam exeunt ab illo, & vt ait Salo-
mon in Eccleſiaſte,ad loca, vnde exeunt flu- *Eccle. 1.*
mina reuertūtur: ſic nos ad Deū tendamus,
quoniam ab eo prodiuimus, & creati ſumus:
eum intueamur,eius gloriam contemplemur
ſanctorum beatitudinem, cœtum beatorum
aſpiciamus, ca ſ ſem amorem concipiamus,
qui animos noſtros incendat, & ſtudio im-
mortalitatis ac ſupernæ Hieroſolymæ totos
inflammet. Dicamus cum propheta: Conuer
tere anima mea in requiem tuam, quia Do- *Pſa. 114.*
minus benefecit tibi. vel, vt poteſt cōuerti ex
Hebræo: quia Dominus reddidit te tibi. Ac ſi
diceret: Cùm tu ô anima mea corpori ſerui-
res,nō erat mirum, eius quæſiſſe voluptates:
at modò quoniam tua es,quoniam Dominus
reddidit te tibi, non alienam, ſed propriam
quære voluptatem, quære requiem tuam,nō
corporis,non carnis,non mundi: quære Deū,
oblectare illo,ad eum confuge,in eo cōquieſ-
ce, in eius amore & ſuauitate omnes mole-
ſtias

ſtias depone. Cogita æternam beatitudinem, eamque in teipſo imprime, & ſculpe. Hæc eſt ſpiritualis requies, hæc eſt oblectatio tuã. Conuertere igitur ad eam, quoniam Dei beneficio reddita es tibi. Nos deſcribamus hanc ciuitatem cæleſtem in corde noſtro, iuxta id, quod hic ait Deus: Et deſcribes in eo ciuitatẽ Ieruſalem.

Et ordinabis aduerſus eam obſidionem, & ædificabis munitiones. Sed ne exiſtimes poſſe te ad ciuitatem æternam peruenire abſque labore, depinges hoſtes, deſcribes dæmones te obſidione cingentes, tibi bellum inferentes, & interitum crudeliſſimum machinantes. Nuntiabis animæ terribiles pugnas eſſe aduerſus eam paratas. Id intelligens apoſtolus aiebat *Epheſ. 6.* in epiſtola ad Epheſios: Induite vos armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli: quia non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi re- *1. Pet. 5.* ctores tenebrarum harum. Et diuus Petrus in ſua prima canonica: Sobrij eſtote & vigilate, quia aduerſarius veſter Diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Sic velim tibi perſuadeas, te eſſe tentationibus oppugnandum, cùm primùm ad cælum aſpiraueris, Deoque ſeruire conten- *Eccle. 2.* deris. Vnde ait Eccleſiaſticus: Fili accedens ad ſeruitutem Dei, ſta in iuſtitia, & in timore, & præpara animam tuam ad tẽtationem. *Mat. 4.* Chriſtus Deus noſter ſtatim poſt baptiſmum ductus eſt in deſertum à ſpiritu, vbi eum diabolus tentare voluit. Et per multas tribulationes oportet nos intrare in regnũ Dei, *Act. 14.* vt dicebãt Chriſti Apoſtoli, quemadmodum refert in Actis diuus Lucas. Nunquam tam dure fuerunt à Pharaone filij Iſraelis oppreſſi, *Exo. 5.* quàm cùm Aegyptum relinquere conarentur. Eodem modo tunc nos dæmon fortiùs tentat, cum mundi dolos, vanitates, voluptates, & flagitia fugere decernimus. Cùm Chriſtus eijceret quoddam dæmonium ab *Mar. 9.* homine ab eo poſſeſſo, exiit ab eo exclamãs, & multum diſſerpens eum: vt euangelica narrat hiſtoria. Cùm homo ille vellet à dæmone ſeparari, tunc ab eo grauius premebatur. Et licet diabolus nos interdum nõ tentet, ne illi vnquam fidamus, tametſi videamur in tranquillitate vitam degere. Hoc intuens animo diuus Hieronymus ita ad Heliodorũ ſcribebat: Erras frater erras, ſi putas vnquam Chriſtianum perſecutionem non pati. Tunc maximè oppugnaris, ſi te oppugnari neſcis. Tranquillitas hæc tempeſtas eſt. Hæc ſanctus *Iob. 7.* ille Iob: Militia, inquit, eſt vita hominis ſuper *2. Cor. 10* terram. Vnde Paulus apoſtolus, Arma, inquit militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum. His armis muniti ſuperamus dæmonum tentationes, & victoriæ coronã adipiſcimus. Ita enim *Iac. 1.* ait Iacobus apoſtolus: Beatus vir qui ſuffert tẽtationem, quoniã cùm probatus fuerit, accipiet coronã vitæ. Hæc eſt corona illa, de qua *Pſal. 20.* dixerat diuinus vates: Poſuiſti Domine ſuper caput eius coronam de lapide pretioſo. Eam vocat Paulus coronam vitæ, & Petrus immar- *2. Tim. 4.* ceſſibilem coronam gloriæ. Diuus martyr Cy- *1. Pet. 5.* prianus ita ait: Semel vincit, qui ſtatim patitur, atqui manens ſemper in pœnis & tentationibus congreditur cum dolore, nec vincitur, cotidie coronatur. Hæc ille. Quoties dæmonis, aut mũdi, aut carnis tentationes vincimus, toties à Deo corona victoriæ exornamur. Et quantò quis iuſtior eſt, tantò grauius aliquando tẽtatur. Vt fragilis paries facilè ruit, *Simile.* & quacunque machina euertitur: ſed fortiſſimus murus, ſeu arx muniti ſſima & firmiſſima fortiter reſiſtit, & opus eſt hoſtibus machinas bellicas adhibere, & mœnia illa validiſſimis tormentis, ſaxa, tela, globos ferreos, & plumbeos iaculantibus torquere, & fortiter concutere: Sic diabolus homines fragiles, parumque in virtute conſtantes quacunque tẽtatione euertit: ſed ad ſuperandos viros iuſtitia & charitate munitos, & firmitudine ac conſtantia ſeptos, variis vtitur artificiis, & for- *Matt. 4.* tiſſimis tentationibus. Quem non tentabit, ſi Chriſtum verum Deum tentare conſtituit? *Heb. 4.* Vnde Paulus apoſtolus in epiſtola ait ad Hebræos: Non habemus pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, tentatũ autem per omnia pro ſimilitudine abſq; peccato. Ne exiſtimes eos eſſe à Deo derelictos, *Simile.* qui tentatione exercentur. Pater duos habẽs filios, alterum virtutis ſtudioſum, viribus corporis robuſtum, & animi fortitudine præſtantem, alterum deprauatum ingenio, deditũ deliciis, imbecillum, & parui animi. Primum mittit ad bellum, & periculis exponit, vt ſe laboribus exerceat, alteri indulget, ſecundas res facile concedit, domi illum habet deliciis matris ſuæ delinitum. Sed ad extremum qui fortiter pugnauit, præmium magnum obtinuit, qui verò voluptatibus ducebatur, vacuus remanſit. Sic pater noſter cæleſtis homines fortes & conſtantes per varios caſus interdũ, & per acerbas calamitatum & tentationum anguſtias ducit, & præliis aduerſus animæ inimicos exercet, eoſque per magnos labores in virtute roborat, atque confirmat: hominibus autem fragilibus ab honeſtate abhorrentibus, fundamenta naturæ violantibus res proſperas permittit, & ad voluntatem fluentes. Sed ad extremum, qui fortiter pugnarũt, æternam gloriam conſequuntur, qui verò ſe illecebris, turpique otio dediderunt, & vtilitatem ob honeſtate ſepararunt, ſunt ignominioſè conſumpti, & in æternas miſerias relegati. Vide deliciarum detrimentum, & ærumnarum vtilitatem. Vt frumentum in cella- *Similia.* rio, niſi pala & ventilabro verſetur & moueatur, gurgulione abſumitur: & veſtis in repoſitorio & apodyterio, niſi concutiatur, & exerceatur, à tinea corroditur, ſic homo, niſi fuerit tentationibus agitatus, & calami-

talibus cōcuſſus, facilè corrumpetur, & labefactabitur. At iis rebus probatus redditur firmior, & fortiter pugnans coronam gloriæ
2. Tim. 2 adipiſcetur. Non coronabitur, inquit diuus Paulus, niſi qui legitimè certauerit. Et alibi:
1. Cor. 10 Fidelis eſt Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere. Sed opus eſt, vt nos diuinis armis muniamus, nam hoſtes nos variè oppugnant, & fortiter tentant: conficiunt ad verſus nos excelſas turres vanitatis, vt inde nos expugnent. Et comportant aggeres, adducunt aduerſus nos terræ diuitias, vt earum cupiditate & affluentia foſſas impleant, & euangelicam auferant paupertatem, vt ſic nos poſſint facilè expugnare. Aggeres enim, vt diximus, ſunt terræ coaceruationes, quibus foſſæ adimplentur. Poteris etiam per aggeres terras cogitationes intelligere terram intuentes, cælum autem minimè contemplantes, quæ veluti montes terræ cordis foueas adimplent. Et quoniam diabolus nos vndique cingit & circūdat, ait Deus Et pones arietes in gyro. Ac ſi diceret: Nuntia animæ eſſe à dæmone oppugnandam machinis ſuperbiæ, aggeribus auaritiæ, & cæteris flagitiis, eſſeque obſeſſam, & ex omni parte circundatam. Et quia ſæculi milites in ſiniſtro tantùm latere clypeum portāt, & nos vndique oppugnamur, & oportet tegere vtrunque latus, ideo ſcuto diuino indigemus nos vndique circundante. Scutum hoc Chriſtus eſt, veritas ipſa, filius vnigenitus æterni
Pſal. 90. patris, de quo ait diuinus vates: Scuto circumdabit te veritas eius. Ipſe nobis dat arma, quibus à dextris & à ſiniſtris protegamur: de quibus ait apoſtolus in epiſtola prima ad Corin
1. Cor. 6. thios: Per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris. Poterat quidē Deus terram promiſſionis tradere abſque armis filiis Iſraelis, ſed voluit, vt
Ioſu. 11. eam armis acquirerent, & gentes immanitate barbaras, & copiis abundantes debellarēt, permittens vt ſemper aliquæ huiuſmodi gentes in terra illa manerent, aduerſus quas Hebræi ſtrenuè dimicarent. Eodem modo vult Deus vt diuinis armis pugnantes vincamus tētationes, & in hoc bello ſpirituali nos ipſos exercentes, de animæ hoſtibus, dæmone, mundo, & carne, victoriam admirabilem reportemus. Hæc ſunt ampla, hæc immortalia, hæc digna quæ fama celebrentur, monimētis annalium mandentur, & nulla vnquam obliuione deleantur. Et quoniā Ezechiel erat hæc nuntiaturus, præcipit illi Deus, vt ſumat ſibi ſartaginem ferream, quæ ſit illi inſtar muri, quo ſe tutus & munitus expugnari non poſſit. Hæc ſartago erat ferrea & firma, & in ea cibi nō ſibi, ſed aliis frigebantur, dum ipſa flāma ignis flagraret. Quid eſt hoc, niſi Charitas fortitudine pollens, de qua ſcriptum eſt in Canticis:
Cant. 8. Fortis vt mors dilectio. Hæc amoris flammis incenſa omnibus prodeſſe cupit, aliiſque preparās cibos ipſa comburitur. Vnde apoſtolus, Quis, inquit, infirmatur, & ego nō infirmor? 2. Cor. 12
Quis ſcandalizatur, & ego non vror? Quēad- Similia.
modum lucerna, vt aliis præbeat lumen, ipſa vritur & conſumitur, & ſal vt cibis condimētum & ſaporem præſtet, ipſe conſtringitur, & liqueſcit, ſic verè Chriſtianus, præſertim qui eſt in dignitate conſtitutus, vt in alios conferat beneficium, aut poſſit aliis prodeſſe, debet ſeipſum comburere, & conſtringere, & laborē quencūq; ſubire. Sunt enim Chriſtiani, præcipuè præſules & ſpeculatores, cuiuſmodi erat Ezechiel, lux mundi, & ſal terræ: & debēt
magnoperè colere charitatem. Charitas autē, Matt. 5.
teſte apoſtolo, nō inflatur, nō eſt ambitioſa, 1. Cor. 13
non quærit quæ ſua ſunt: Ideo poſt quā Deus dixit. Et ordinabis aduerſus eam obſidionem & ædificabis munitiones, &c. ſubdit: Et tu ſume tibi ſartaginem ferream. Sed de his hactenus.

Et tu dormies ſuper latus tuum ſi- B
niſtrum, & pones iniquitates domus Iſrael ſuper eo, numero dierum, quibus dormies ſuper illud: & aſſumes iniquitatis eorum. Et ego dedi tibi annos iniquitates eorum numero dierum trecentos & nonaginta dies: & portabis iniquitatem domui Iſrael. Et cum compleueris hæc, dormies ſuper latus tuum dextrum ſecundò, & aſſumes iniquitatem domus Iuda
quadraginta diebus, diem pro anno, Num. 14
diem, inquam, pro anno dedi tibi. Et ad obſidionem Ieruſalem conuertes faciem tuam, & brachium tuum erit extentum: & prophetabis aduer-
ſus eam. Ecce circundedi te vinculis, 4. Re. 25
& non te conuertes à latere tuo in latus aliud, donec compleas dies obſidionis tuæ. Et tu ſume tibi frumentum, & hordeum, & fabam, & lentem, & milium, & viciam, & mittes ea in vas vnum, & facies tibi panes numero dierum, quibus dormies ſuper latus tuum: trecentis & nonaginta diebus comedes illud.

Et tu dormies. Hieroſolymæ obſidio per Babylonios durauit annum vnum, & ſexaginta quinque dies, excepto tempore, quo Babylonij fuerūt occupationibus diſtracti ob Aegyptiorum exercitum. Nam aduentātibus Aegyptiis ad opem Iudæis ferendā ierūt Babylonij obuiā illis omiſſa Hieroſolyma, vt licet
videre apud Ieremiam capite trigeſimo no- Iere. 39.
no. Volens autem Deus nunciare Iudæis per prophetam ſuum numerum dierum, quibus erat Hieroſolyma obſidenda, ait propheta,

vt dor

vt dormiat ſuper latus ſiniſtrum trecentos & nonaginta dies, & ſuper dextrum quadraginta, qui ſimul iuncti efficiũt numerum quadringentorum & triginta dierum. Samaria dedita fuit idololatrix annis trecentis & nonaginta, & Hieroſolyma quadraginta, vt diuus Hieronymus probat ex diuina ſcriptura, qui ſimul iuncti efficiunt annos quadringentos & triginta. Si autem pro annis ſumas dies, quemadmodum ait Deus, inuenies annum vnum, & duos menſes, & quinque dies. Tot diebus fuit Hieroſolyma obſeſſa à Babyloniis. Conſidera Dei iudicia. Tot diebus fuerunt Iudæi graui obſidione oppreſſi, quot annis idolis ſeruierant. Hoc vaticinatus fuit Ezechiel non ſolum verbis, ſed etiam factis, dormiens ſuper latus ſiniſtrum trecẽtos & nonaginta dies, & ſuper dextrum quadraginta. Per latus ſiniſtrum intelligitur Samaria, quæ tem-
3.Re.12. pore Ieroboam vitulos aureos colere incœpit, quæ ideo dicitur ſiniſtra, quia debilior & fragilior erat, & priùs fuit capta ab Aſſyriis,
4.Re.17. & 18 & 25. quàm Hieroſolyma à Babyloniis, vt conſtat ex quarto Regum, & ſecundo Paralipomenon. Hieroſolyma verò vt fortior, dextera ap-
Para.36 pellatur. Samaria, & decem tribus, & Iſrael, & domus Iſrael idem ſunt: quemadmodum Hieroſolyma, & Iuda, & duę tribus, nam Beniamin Iudæ adhærebat, pro eodem accipiuntur. Hic autem ſomnus non fuit realis tot integros dies: qui enim fieri poterat, vt Ezechiel ſuper vnum latus trecentos & nonaginta dies continuò dormiret? & ſomno ſolutus ſuper aliud latus quadraginta? Sed fuit hoc factũ in viſione quadam intellectuali et prophetica. videbatur enim illi tot dies dormire. Et viſionem hanc mandauit literis, vt eſſet omnibus cognitum & perſpectum, quot dies eſſet Hieroſolyma obſidenda.

Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum. Hoc eſt, verti annos ſcelerum Iudæorũ in dies, quibus tu dormies, & ipſi obſidione opprimentur, in eaq; variis calamitatibus cruciabũtur. Et ſi decẽ tribus eſſent iam adductæ in Aſſyriã, tamen multi ex illis erãt Hieroſolymæ, ad quam metu hoſtium confugerant.

Et portabis iniquitatem domus Iſrael. Ideſt, tot dies dormies, quot dies Iudæi obſidebuntur, & quot annos idolorum cultui adhæſerunt. Et quia Ezechiel dolebat, & grauiter ferebat Hebræorum ſcelera, & pœnas, quas pro illis luebant, atque pro illis ad Dominum preces & lachrymas fundere nõ ceſſabat, dicitur portare iniquitatem eorum. Officium erat ſacerdotum et prophetarum in lege populi fla-
Leuit. 9. gitia deplorare, eiuſq; pœnas portare, & pro
Num. 18 eo quodammodo ſoluere: vt ex libris Leuiti-
Iere. 9. ci, & numerorum conſtare videtur. Vnde Ieremias: Quis dabit, inquit, capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei? &
Oſe. 13. Et Oſeas: Conſolatio ablata eſt ab oculis meis, quia ipſe inter fratres diuidet. Et apoſtolus in Actis: Per triennium nocte & die non
Act. 20. ceſſaui cum lachrymis monens vnumquenq; veſtrum. Sed dices: Si propheta & ſceleribus & ærumnis Hebræorũ affligebatur, quomodo tanto temporis ſpatio dormiebat, & requieſcebat? Quia viri iuſti etſi ex vna parte & ſuis & aliorum calamitatibus premantur, & dolore lacerentur, tamen ex altera parte afficiuntur gaudio, quòd aſpiciãt gloriam Dei illuſtrari, & peccatores à maleficio deterreri, dum qui peccarunt, & pœnas ſuorum ſcelerũ perſoluũt, iuxta id quod ait Pſalmographus: Lætabitur
Pſal. 57. iuſtus, cũ viderit vindictam, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. Imò inter calamitates ſuas etiã minimè mertas voluptate afficiuntur, nihil propter Deum aſperum, nihil durum, nihil intolerandum putant. Illis id accommodatur, quod ait in Deutero-
Deut. 33 nomio diuina ſcriptura: Inundationes maris quaſi lac ſugent, & theſauros abſconditos arenarum. Inundationes maris ſunt mũdi moleſtiæ, & aſflictiones acerbæ & amarę, quas viri pietate & charitate præſtãtes veluti ſuaue lac ſugũt, inueniẽtes in illis dulces oblectationes. Et cùm ipſi ſint arena fluctibus maris cõcuſſa, mundi calamitatibus agitata, in medio ſui, in intimo corde inueniunt theſauros abſconditos, diuinas conſolationes, quibus ſuauiſſimè etiam in ærumnis oblectantur. Vnde in actis
Acto 5. ait diuus Lucas: Ibãt apoſtoli gaudẽtes à conſpectu cõcilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliã pati. Et diuus Hieronymus in epiſtola ad Aſellã, Gratias, inquit, ago Deo meo, quòd dignus ſim, quem mundus oderit. Et in epiſtola ad Furiam, vbi oſtẽdit quamadmodum eum ſcelerati maledictis laceſſerent, ait: Addant, ſi volunt, Samaritanum, vt Domini mei titulum recognoſcam.

Et ad obſidionem Ieruſalem conuertes faciem tuam. Id eſt, intuere vultu irato & truculento Hieroſolymam, ciuitatem illam, quam in latere obſeſſam depinxeris. Solebant diuini vates, cùm ciuitatis alicuius euerſionem prędicerẽt, aduerſus eam faciem vertere.

Et brachium tuum erit extentũ. Vt ſignifices alacritatem, & extremã huius obſidionis executionẽ. Hebraiſmus eſt deſumptus à luctatoribus, aut à gerentibus aliquid fortiter & ſtrenuè, qui ſolent brachiũ nudare, & extendere.

Et prophetabis aduerſus eam. Nũtiabis & ſermone, & actione eſſe Hieroſolymam non ſolum obſidendam; ſed penitus vaſtandam.

Circundedi te vinculis. Id fuit in viſione imaginaria.

Obſidionis tuæ. Id eſt, de qua vaticinaris.

Et tu ſume tibi frumentũ & hordeum. Significat imminere Hieroſolymę maximã famem, qua obſeſſi, vt in quarto libro Reg proditum
4.Re.vlt. eſt memoriæ, laborarunt. Tanta enim fuit, vt obſeſſi ex diuerſis leguminibus, nempe frumento, hordeo, fabis, lentibus, milio, & viciis panes paucos conficerent, quibus non ad ſaturitatẽ vterentur, ſed modicè & viciatim.

audiui, nimirũ: Benedicta gloria Domini de loco ſuo. Hæc erat vox quæ ſonabat. Et quoniam primo capite explicuimus, per hāc animalium viſionē Chriſtũ ſignificari, qui erat in mundum venturus, ideo illa apparēte, vox auditur magnæ commotionis, ſignificans admirabilem eſſe Chriſti aduentũ, magnamq́; habere vim & poteſtatem. Ideo ait hæc vox: Benedicta gloria domini de loco ſuo. Ac ſi diceat: Hic eſt filius Dei vnigenitus, hic eſt gloria patris, hic eſt benedictus, qui veniet in nomine Domini de cælo, qui deſcendet de loco ſancto ſuo.
Prou. 10. Filius ſapiens, inquit Salomon, lætificat patrē. Quare non eſt mirũ, filium vocari gloriam patris. Eſaias enim eum gloriam Domini appellat, nā cùm prædixiſſet, eũ aſſumpta humanitate ſe mundo viſibilem præbiturum,
Eſa. 40. has voces emiſit: Reuelabitur gloria Domini, & videbit omnis caro pariter, quòd os
Mala. 1. Domini locutum eſt. Et Malachias, Ecce, inquit, Dominus egredietur de loco ſuo, & deſcendet. Locus autem eius, ex quo deſcendet, cælum eſt, vbi eſt eius ſedes, iuxta id, quod
Eſai. 66. ipſe ait per Eſaiam: Cælum ſedes mea eſt. Et iuxta diui Ioannis ſententiam locus Chriſti
Ioan. 1. ſinus eſt patris, quem locum diuus Paulus in
1. Tim. 6 epiſtola prima ad Timotheum lucē inacceſſibilem appellat. At filij Dei deſcenſus non eſt intelligendus ſecundum motum localem, nam Deus vt Deus eſt, non mutatur, qui ait
Malac. 3 per Malachiam: Ego Dominus, & nō mutor.
Ierem. 23 Et per Ieremiam: Cælũ & terrā ego impleo. Sed dicitur deſcendere, quia ſeipſum exinaniuit,
Philip. 2. formam ſerui accipiens, cùm eſſet Deus. Non igitur cælum deſeruit, ſed humanā naturam aſſumpſit in vnitatē perſonæ. Poteris per hanc vocem dicentem: Benedicta gloria Domini de loco ſuo: canticum illud intelligere à diuo Luca relatũ, mentium beatarum laudantiũ Deum in eius ortu, & dicentium:
Luc. 2. Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Fortaſſe per hanc vocem ſtrepitus magni, voluit Deus excidiũ Hieroſolymæ Ezechieli ſignificare: dicebat enim hæc vox: Benedicta gloria Domini de loco ſuo, ſubauditur, mox diſceſſura eſt. Ac ſi diceret propheta: Audiui magnā vocem dicentem diſceſſuram eſſe gloriam Domini è templo Hieroſolymæ. Appellabatur templũ locus Domini, quia ibi erat propitiatorium, vbi Deus preces audiebat, & reſponſa dabat. Et hæc videtur huius loci germana explanatio, ſequitur enim.

Spiritus quoque leuauit, & aſſumpſit me, & abij amarus in indignatione ſpiritus mei. Cur obſecro abiit amarus, cur dolore angebatur, cùm antea gaudio perfunderetur, quādo dulci cibo libri paſcebatur, niſi quia ex illa voce intellexit, & animo percepit, eſſe Hieroſolymam euertendam, & templũ Domini igne flagraturum? Intuebatur mentis oculis debitas eſſe & iuſtas pœnas illas, quas Iudæi ob eorum ſcelera erant perſoluturi. Et licet ſpiritus eius promptus eſſet, atque à diuina voluntate non diſcreparet, erat tamen caro infirma: & eam ob cauſam acie mentis aſpiciens diuinus vates conſanguineorũ ſuorum excidium, templi incendium, & Hieroſolymæ dulcis patriæ ſuæ vaſtitatē, conficiebatur curis, in communi calamitate erat ſollicitus, & præcipuo quodā dolore angebatur. Id autem, quod ait, fuiſſe ſe à ſpiritu leuatũ, & aſſumptum, nō liquet, fuerit ne in corpore an in ſpiritu extra corpus. Habacuc prophe- Dani. 13
tam ſcimus fuiſſe ab angelo apprehenſum, & in corpore è Iudæa in Chaldæam aſportatũ, vt Danielem in lacum leonum coniectũ cibo reficeret. Et ita fieri potuit, vt Ezechielem etiam in corpore duceret Dei angelus, quò vellet. Sed probabilius eſt, fuiſſe non corpore leuatum, ſed ſpiritu.

Manus Domini erat mecum, confortans me. Hoc eſt, diuina cōſolatio me reficiebat, & recreabat. Aduerte: Eos Deus conſolatur, qui alienas calamitates, vt proprias ſentiunt, eorumq́ue dolore anguntur, & communē vtilitatem optant. De Simeone ſcriptũ legimus Luc. 2.
apud Lucam: Homo iſte iuſtus & timoratus, expectans conſolationem Iſraël. Bene quidē iuſtus dicitur, quia non propriam, ſed populi conſolationem requirebat. Charitas, vt ait 1. Cor. 13
apoſtolus, nō quærit quæ ſua ſunt. Et ſubdit ſtatim euangeliſta: Et Spiritus ſanctus erat in eo, quaſi oſtendens, in illis Spiritum ſanctum habitare, qui bonorum virorum oblectationem quærunt, commune commodum deſiderant, & alienis miſeriis cruciantur. Huiuſmodi erat Simeon, quem Deus præſentia ſua conſolatus eſt: huiuſmodi etiā erat Ezechiel, cui afflicto ob aliorũ afflictiones diuina conſolatio occurrebat.

Et veni ad tranſmigrationem. Id eſt, ad Hebræos, qui Hieroſolyma migrauerant Babylonē. Fuerat priùs cũ eis, ſed poſtea abſceſſerat, & nūc ad eos ex iuſſu Dei reuertebatur.

Ad aceruum nouarum frugum. Ad locum quendā ſic appellatum. Vel ipſum populum Iudaicum aceruũ vocat nouarum frugum, quia ex illo erat futuri populi ſeminariũ. Fortaſſe erant Hebræi iuxta areas, vbi triturabatur frumentum, & in aceruum cōferebatur.

Et manſi ibi ſeptem dies mœrens. Vidēs propheta Iudæorum ſcelera, & animi contumaciam & duritiem, mœrore conſumebatur, & non poterat lachrymas cōtinere. Intuebatur enim, quos luctus eſſent ob id percepturi, & quibus calamitatibus opprimēda. Sed nō vacat myſterio deploraſſe Ezechielē ſeptē diebus Hebræorum ærumnas. Septem etiā diebus ſederunt cum Iobo eius amici, qui cùm eum calamitatibus affectum viderent, excla- Iob. 2.
mantes plorauerũt: vt diuina ſcriptura teſtatur in libro Iobi. In Geneſi quoque ſcriptum Geneſ. 50
legimus, Iacobum patriarcham in Aegypto è vita exceſſiſſe, & fuiſſe extra Aegyptũ ſepultum, fuiſſeq́; viros multos eius funus comitatos:

tos: de quibus ita ait ſcriptura: Venerunt ad
aream Atad, quæ ſita eſt trans Iordanem, vbi
celebrantes exequias planctu magno atque
vehementi, impleuerũt ſeptem dies. Et voca-
tum eſt nomen loci illius planctus Aegypti.
Mirandũ videtur, ſemper in mœrore & plan-
ctu ſeptem dies conſumi. Primus omniũ nu-
merus eſt ternarius. Vnitas enim non eſt nu-
merus, ſed numerorũ procreatrix & fons. bi-
narius verò non eſt propriè numerus, quia
mediũ non habet, cũ aſſerat Ariſtoteles libro
primo de cælo capite primo, omnes numeros
tribus eſſe rebus definitos, principio, medio,
& fine. Et quoniam omnia, quæ conſtãt ma-
teria & forma, ſunt fluxa & mortalia, nume-
rus autẽ binarius materiã referat & formam,
dixit Pſellus in libro ſuo de Arithmetica, eũ
nullam cũ Deo habere ſimilitudinẽ, eamq́;
ob cauſam verè numerum non eſſe. Sed alte-
ra ratio eſt, nimirum quia diuidit ab vnita-
te. Hanc cauſam affert diuus Hieronymus li-
bro primo aduerſus Iouinianum, quare cum
ſcriptura in primo, & tertio, & quarto, & quin
to die, expletis operibus ſingulorum dixerit:
Vidit Deus, quia bonũ eſt, in ſecũdo die hoc
omnino ſubtraxit. Hanc etiam rationem re-
fert Iunilius epiſcopus Africanus in cõmen-
tariis in Geneſim. Primus igitur numerus eſt
ternarius, principium habens, medium, & fi-
nem, myſteriorũ pleniſſimus: ſed impar eſt.
At numerorum parium primus eſt quaterna
rius, per quem Pythagoras iurabat, & qui eius
ſectam ſequebantur, vt refert Macrobius Au-
relius in expoſitione in Somnium Scipionis:
quoniam per quatuor eius vnitates quatuor
literas nominis Dei tetragrammaton intelli-
gebant. Ait enim Hermippus philoſophus Py
thagoram à lege Moyſaica plurima in ſuam
philoſophiam tranſtuliſſe. Id quod eleganter
refert Picus Mirãdulanus primo ſuo prologo
in Geneſim. Illa fortiſſimo vinculo colligan-
tur, quibus interiecta medietas præſtat vincu-
li firmitudinẽ: cũ verò medietas geminatur,
quæ extima ſunt, indiſſolubiliter vinciuntur.
Ternarius vnam habet medietatẽ, quaterna-
rius duas, quibus Deus elementa deuinxit, vt
eſt in Timæo Platonis literis conſignatum.
Terra & ignis elementa inter ſe repugnantia
duobus mediis, nimirum aqua & aere colligã
tur: Ex his duobus primis numeris ternario &
quaternario componitur ſeptenarius, quem
numerum Cicero in ſexto libro de republica
ait eſſe ferè nodum omnium rerum. Et Ma-
crobius adeò eſſe plenum & perfectum, vt
nullus alius numerus ſit iam varia maieſtate
Geneſ. 2. fœcundus. Septimo die requieuit Deus ab om
Leuit. 25 ni opere, quod patrauerat. Iubileus ſeptem
Num. 36. hebdomadis conſtabat. Et ſeptem ſunt dona
Eſa. 11. ſpiritus ſancti, de quibus Eſaias capite diſſerit
Apoc. 5. vndecimo. De quibus loquitur diuus Ioan-
nes in Apocalypſi, cùm ait, vidiſſe agnum
ſtantem tanquam occiſum habẽtem cornua
ſeptem, & oculos ſeptem. Et ſubdit ſtatim:

Qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei. Et hi ſunt ſe-
ptem oculi ſuper vnum lapidem, de quibus
loquitur Zacharias. Lege diuinas ſcripturas, Zacha. 3.
& inuenies numerum ſeptenariũ eſſe ſpiri-
tui ſancto familiarẽ. Præterea ſeptem ſunt va-
gantia aſtra: & Oceanus in ſuo incremento
numerũ ſeptenariũ obſeruat. In fabrica con-
cepti corporis in vtero matris Hippocrates in
libro de natura pueri, & Straton Peripateti-
cus & Diocles Cariſtius magnam vim habe-
re numerum ſeptenariũ aſſeruerunt. Et quo-
libet ſeptenario hominis cõplexio mutatur.
Et tandem omnis ætas numero ſeptenario
tranſigitur: ſeptem enim ſunt dies hebdoma-
dæ, quibus tempus curſum ſuum conficit ce-
leritate mirabili. Eã ob cauſam per numerũ
ſeptenarium tota vita, eiuſque perpetuitas in-
telligitur, rerũq; omniũ cõſummatio ſignifi-
catur. Vnde Latinus poeta mathematicę diſ-
ciplinæ nõ expers, cõſummatè & ſemper bea
tos exprimere volens, ait: O terq́; quaterque
beati. Nos itaque Ezechielem noſtrũ imitan-
tes ob noſtram intemperantiam, omniũmq;
ſceleratorum in omni vitiorum genere effrę-
natam immanitatẽ ſeptem diebus, hoc eſt, to
to vitæ ſpatio mœrentes vim lachrymarum
profundamus. Septem dies, hoc eſt, ſemper
cum Iobo in tolerantia & virtute ſedeamus. Iob. 2.
vitæ miſeriam contemplantes, & mortẽ Ia-
cobi perpetuò extra Aegyptum deploremus.
Mori in Aegypto, eſt crimen mortiferum ad-
mittere, ſed mãdare cadauer tumulo Aegy- Gen. 50
pti, eſt in peccatis permanere, in ſceleribus vo
lutari, & in vitiis tandẽ ſepeliri. Sceleſtum eſt
mori in Aegypto, ſed multò ſceleſtius, mul-
tò peſtilẽtius, & immanius in Aegypto huma
ri. Egrediamur igitur ab Aegypto, à mundi
tenebris, à ſuperbia, ab auaritia, & à cęteris fla
gitiis nomine Aegypti ſignificatis, & mortem
Aegypti, lethale crimen in mundo perpetra-
tum extra mũdum deploremus, illudque ſe-
ptem diebus, hoc eſt, tota vita luctibus & la-
mentis proſequamur. Exitus aquarum dedu- Pſal. 118
cant cum Dauide oculi noſtri: & cũ Ieremia Ierem. 9.
dicamus: Quis dabit capiti meo aquam, &
oculis meis fontẽ lachrymarum? Vtinam ca-
put noſtrum eſſet in perennẽ aquarũ abun-
dantiam conuerſum, quæ per oculos tan-
quam per canales iugiter manarent, vt poſſet
vita noſtra planctus Aegypti meritò vocari.
Tetras ſcelerũ maculas acerbiſſimo fletu de-
leamus, & mœrore cor debilitemus: quoniã
animus fractus, ac propter flagitij conſcien-
tiam dolore deiectus, eſt ſacrificiũ Deo gra-
tiſſimum: & vt ait regius vates: Sacrificium Pſal. 50.
Deo ſpiritus cõtribulatus, cor contritum &
humiliatum Deus nõ deſpiciet. Non eſt hoc
loco prætereũda ratio, cur in euangelio, quod Ioan. 16.
tertia dominica poſt Paſcha canit eccleſia, ver
bum hoc, modicum, ſepties inuenitur. Nam
cùm tota vita, & quicquid videmus in ea, nu-
mero ſeptenario ſignificetur, meritò modicũ
ſepties nominatur, vt intelligamus paruã eſſe
omnia,

omnia, quæ in terra videmus, magna autem ea, quæ in cælo ſperamus. Ieremias terram
Ierem. 4. ait nihil eſſe: & mathematici eam mūdi centrum ac punctum appellant. Si punctum indiuiſibile eſt, ſi quantitatem non habet, licet ad quantitatem referatur, qui fieri poteſt, vt magna ſint, quæ in re tam parua continētur? Quare modicū eſt, quicquid in terra eſt: animus autem quæ ea, quæ mortales magna iudicant, ad quæ auaritia exagitati aſpirant, parua ducit, & pro nihilo putat, ſe ad cæleſtia extollit, hic magnus eſt, dignusque, qui magnis laudibus celebretur.

Speculatorem dedi te domus Iſrael. Idem illi
Infr. 33. dixit cap. 33. Speculatorem eum cōſtituit, & ſcientiam illi tribuit, ſed prius eum mittit ad aceruum nouarum frugum, hoc eſt ad virtutes, & ad rerum præclarè geſtarum fructus.
Leuit. 9. In legis veteris victimis ſacerdos ſibi animalis pectus, & dextrum brachium ſumebat, vt in pectore ſcientiam & bonam cogitationem, in brachiis verò opera ſignificaret. Sed quoniā non opera impia & ſiniſtra, ſed recta & dextra debent eſſe in ſacerdote cum ſcientia copulata, ideo nō brachium ſiniſtrum aſſumebat, ſed dextrū: vt quod piè & ſapienter mente conceperat, exemplo vitæ probaret. Eratq́;
brachium illud ſeparatū, ad innuendum debere in ſacerdote tātum eſſe virtutis faſtigiū, vt ſint eius opera à cunctis hominibus ſeparata, eorumque operibus multò excellentiora. Eam ob cauſam in veſte ſacerdotali ſuperhumerale copulabatur rationali, ne quid
Exod. 28. eſſet laxum aut diſſolutū, ſed hęc duo ſibi in-
Leuit. 8. uicem cohærerent: ratio enim indiget operibus, quemadmodum opera ratione, vt quod ratione percipitur, opere perficiatur. Superhumerale in humeris poſitum opera bona ſignificabat, rationale verò in pectore rationē & ſcientiam, quā ob cauſam erant in illo hæ literæ: Doctrina & veritas, ſed prius erat ſuper
Leuit. 8. humerale, quàm rationale, nā priùs debemus facere, quàm docere, ne doctrinæ authoritas impiis actibus euertatur. Imò prius eſt bene operari, quàm bene intelligere, iuxta id quod
Pſal. 118 ait pſalmographus: A mandatis tuis intellexi. Aſpicis igitur debere ſacerdotem ſcientiam habere, & in virtutū actiones toto pectore incumbere. Specula locus eſt eminens & excel-
Specula quid? ſus, vnde fiunt excubiæ ad videndos hoſtes, & quot ſint, & veniant ne, an maneant. Qui autem ex ſpecula proſpectāt, ſpeculatores di-
Speculatoris munus. cuntur. Horū munus eſt acriter vigilare, ſuiſque referre, aduentare inimicos, & alia huiuſmodi. Et quoniam præſules & eccleſiaſtici paſtores debēt ſubditos monere, & in ouium ſalutem curas & cogitationes conferre, & diligenter vigilare, meritò ſpeculatores appellantur. Cùm autē ſpeculatores ſint in excelſo loco collocati, debēt etiam eſſe præſules non in imo peccatorum, ſed in vertice virtutū, vt ſint in excelſitate veræ dignitatis conſtituti.
Eſa. 40. Vnde ait Eſaias: Super montē excelſum aſcēde, tu qui euangelizas Sion. Et diuus Gregorius: Quiſquis, inquit, populi ſpeculator ponitur, in ſublimi debet ſtare per vitā, vt poſſit prodeſſe per prouidentiam. Non tradidit *Ioan. 21.*
Deus primatum Petro, niſi poſtquam mare & retia reliquit. Vis eſſe perfectus antiſtes, mare mundi relinque, & retia ſuarum fraudum, quibus irretitus teneris. Quid eſt mundo ſimilius quàm mare? Vt enim illud fluit, *Simile.*
& refluit, & omnes eius fluctus in terrā tandem delabuntur, ſic mundus non quieſcit, hos extollit, illos deprimit, ſed omnes eius vanitates in ſepulchro terminantur. Si mare eſt periculis expoſitum, quid periculoſius mundo? Si mare eſt procellis agitatum, quas tempeſtates ſubeunt, qui mundo ſeruiunt? Quibus odij, inuidiæ, laborum nimbis iactātur? Concitat eos ſuperbiæ, cupiditatis, libidinis & doloris procella; &, vt verbis vtar poetę: Velum aduerſa ferit, fluctusque ad ſydera tollit. Si mare eſt amarum, quid amarius mūdo, quid inſuauius, quid aſperius? Mœrore conficit, calamitatibus opprimit, ſummis cruciatibus torquet. Et quemadmodum mare aſtra, & con- *Similitudo.*
chylia, & torpedines, & algas proiicit in littus extra aquam, ſed nō multo pòſt iterum hæc omnia ſorbet, & proiicit in profundum, ſic mundus nos modò expellit, modò recipit: & quando in littore tranquillo arbitramur eſſe, & otium requieſcendi, atque animū ad præclara ſtudia referendi, nobis conceſſum eſſe exiſtimamus, tum nos deceptos aſpicimus, & rerum diſcriminibus plerumque, magniſque calamitatum anguſtiis concitatos: quoniam ſpem noſtrarum cogitationū varij caſus, falſæq́; mundi promiſſiones fefellerūt. Qui igitur pręſulum munere rectè fungi deſiderant, mare fugiant, retia relinquant, & Chriſtum ſequantur. Priùs Deus dixit Petro: Veni poſt *Matth. 4*
me, quàm paſce oues meas. Extraxit eum à mari, vocauit illum, & ſic eum antiſtitem, & apoſtolorum principem cōſtituit, & in ſum- *Ioan. 21.*
mo eccleſiæ principatu collocauit. Cùm magna eſſet frumēti penuria, & homines ob pluuiæ defectum incredibili fame laborarent, ex- *3. Re. 18.*
traxit Elias ſuis precationibus nubeculam ex mari, veſtigium hominis repræſentantē, quæ operuit cælum, & in aquam reſoluta mundum impleuit, & tanta viguit pluuia, vt fames ceſſaret. Elias Chriſtum Deum noſtrum adumbrauit, non ſolùm rebus, ſed etiam nomine. Elias hebraicè idem eſt latinè quod Deus dominus. Quis eſt hic verus Deus, & verus homo, omnium Dominus, niſi Chriſtus ſeruator noſter? Ipſe eſt verus & diuinus Elias, qui ex mari Galilææ Petrū eduxit, nubeculam illam hominis figuram repręſentantē, & animal quoddam rationis particeps præ ſe ferentem. Nō magnus aliquis homo erat, ſed vilis, abiectus, piſcator, rudis, indoctus, vt potiùs quaſi veſtigiū hominis, quàm homo appareret. Hunc Deus ex mare ſeuocauit, vt mundum aridum pluuia adimpleret, & homines fame

fame verbi Dei reficeret, & aquam cœleſtis doctrinæ per orbem terrarum funderet, & per oras longe lateque diſtantes propagaret. Aquæ nomine doctrina ſignificatur. Ideo *Deut. 32.* Moyſes, Concreſcat, inquit, in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum. *Eccle. 15.* Eccleſiaſticus: Aqua ſapientiæ ſalutaris potauit illum. *Eſa. 40.* Eſaias: Omnes ſitientes venite ad aquas. *Inf. 26.* Hæc eſt aqua, quã Ezechiel vidit de templi ſacrario egredientem, & terram irrigantem. Hanc nubeculam, hunc abiectum piſcatorem abduxit Chriſtus à mari, vt eum præſulem, & concionatorem, & ſpeculatorem ſemper vigilantem conſtitueret. Ex omnibus animalibus curuas vngues habentibus ſolus leo videt, cùm primùm editur in lucem. Vnde effectum eſt, vt à Plutarcho animal ſolare appellaretur. Dormiens habet oculos apertos & claros: quam ob cauſam fuerunt multi, qui exiſtimarunt leones nunquam dormire, vt refert Manethon Aegyptius in libro, quem Herodoto dicauit: quanquam me non fugiat, Ariſtotelem aſſerere omnia animalia dormire. Hac ratione ducti veteres ſapientes, per leonem præſulem & cuſtodem ſignificabant. Vnde inoleuit trita illa vetuſtate conſuetudo, vt refert Pierius Valerianus, vt in portis ædium ſacrarum leonum ſimulachra ſtatuerent. Cuius conſuetudinis Gaudentius Merula etiam meminit libro tertio ſuorum memorabilium. Paſtorem illum egregium Iacobum patriarcham debent eccleſiaſtici paſtores imitari de ſeip- *Geneſ. 31* ſo aientem: Die noctuque æſtu vrgebar & gelu: fugiebatque ſomnus ab oculis meis. Sed *3. Reg. 7.* & mortalium ſapientiſſimus Salomon in baſibus, per quas præſules ſignificantur, leones iuſſit ſculpere, vt eorum innueret vigilantiam. *Ierem. 1.* Et Ieremias, Virgam, inquit, vigilantem ego video. Ac ſi diceret: Deum aſpicio præſulis munus repræſentantem. Eſt enim verus præſul virga recta, æqualiter iuſtitiam exercens, atque ſemper vigilans. Non me latet pro vigelante poſſe verti ex Hebræo conſtantem, aut perſeuerantẽ, vt referatur ad iuſtitiam, quæ eſt conſtans & perpetua voluntas ius ſuum vnicuique tribuendi: hoc eſt, animi habitus quo munia voluntas habet in tribuendo vnicuique ſuum perpetuam cõſtantiam. Verbum enim Xachad, quod eſt in Hebræo, & vigilare ſignificat, & perſeuerare. Et noſter interpres primam ſignificationem elegit, & meritò quidem, cùm ſit præſulis proprium vigilare. Negligentes & impij antiſtites ſemper dormiunt: ſunt nuntii & curſores claudi, præcones muti, ſpeculatores cæci, dediti ſomno & ventri, ſeipſos reficientes, & dignitatis præſtantiam turpi dedecore maculantes. Nec ſolùm de eccleſiaſticis præſulibus, ſed etiam de ſeculi principibus id intelligendum puto. Non enim exiſtimare debent ſat eſſe rempublicam gubernandam tradere prætoribus, iudicibus, conſiliariis, ſenatoribus, illiſq; tanquam miniſtris totam iuſtitiam, regnique pondus committere, ſi ipſi principes totos ſeſe deliciis dedũt. Oportet eos vigilare, & onus humeris etiam ſuis imponere, ne iuſtitia pereat, & regnũ euertatur. Qui apud Gentes ſapiẽtium nomine gloriabantur, philoſophiam ſuam fictis hiſtoriis tegentes, memoriæ prodiderunt Aetam regem vellus aureum habuiſſe, quod draconi multorũ oculorum ſeruandum præbuit. At Iaſon pulueribus à Medea aſſumptis draconem ſopiuit & obcæcauit, atque ita vellus illud aureum ſummi pretij arripuit. Quid eſt draco multorum oculorum niſi ſenatus & relatio, vbi multi viri docti ſunt congregati, quibus rex vellus aureum pretioſum, hoc eſt, regni iuſtitiam ſeruandam tradit? Sed quemadmodum non proficit Aetæ vellus illud, in quo eius vita cum recta regni gubernatione conſiſtebat, draconi peruigili ſeruãdum committere, cùm omnes illius oculi pulueribus clauderentur, ſic nec regi & principi iuſtitiam cuſtodiendã & exercendam tradere ſenatoribus iuſtitiæ miniſtris, ſi eorum oculi muneribus ſopiuntur & obcæcantur. Pulueres Iaſonis magno incantamenti artificio confecti quid aliud ſunt quàm largitiones, quibus litem intendẽtes iudices corrumpunt, & veluti philtris irretiunt, & incantationibus ligant? Hæc ſunt munera, quæ oculos claudunt eorum, qui aut ſententiam ferunt, aut ad principem referunt. Et ita ſurripitur iuſtitia, & veritas venditur auro. Eam ob cauſam ait in libro Exodi Deus: Non accipies munera, quæ excæcant *Exod. 23.* etiam prudentes. Et Eſaias in catalogum ſcelerum gubernatorum retulit accipere munera. *Eſa. 1.* Et iterum, Væ, inquit, qui iuſtificatis impium pro muneribus, & iuſtitiam aufertis ab eo. *Eſai. 5.* Tu, quem Deus principem aut antiſtitem conſtituit, quem in eminente ſpecula collocauit, vigila, ſpeculare, vide cui iuſtitiæ officia committas, curre vt nunties, & in concionibus tuis vocem tuam animo erecto, & virtutibus exaggerato extolle. Eos ſpeculatores imitare, qui ſemper vigilarunt, animos à corporum contagio ſeuocarunt, atque totos ſeſe ad Chriſti imitationem contulerunt.

Et nuntiabis ex me. Hoc eſt meo nomine.

Morte morieris. Non ſolùm temporali, ſed etiam æterna.

Non annuntiaueris ei. Explicatur pœna paſtoris ſcelera populi illi non annuntiantis.

Sanguinem autem eius de manu tua requirã. Id eſt, tibi imputabitur eius pernicies. Tu mihi mortis illius pœnas dabis. Hoc hebraiſmo vtitur etiam capite 33. Requirere ſanguinem *Infr. 33.* in diuinis literis, eſt cædem alicuius vlciſci, vt apud pſalmographum: Quoniam requirens *Pſal. 9.* ſanguinem eorum recordatus eſt. Ac ſi diceret: Iuſtus Deus noſter non eſt oblitus ſuorũ, qui in gemitu & luctu verſantur, quin potius acerrimè vltus eſt iniurias & cædes, quas illis ſcelerati homines intulerant. Libro ſecundo

2.Reg. 4. Regum ſunt hæc verba literis mandata: Nõ-
ne quæram ſanguinem eius de manu veſtra?
Ac ſi dicat: Vos abſque dubio occidam. Eſſe
reum ſanguinis ſignificat luere pœnas pro
Exod 22. eius morte, qui fuerit occiſus: vt conſtat ex
Deut. 19. capite 22. Exod. & 19. Deuter. At ſanguinem
ipſius eſſe in capite eius, eſt eum ſibi cauſam
mortis eſſe, ſibi ipſi interitum moliri, vt pa-
Ioſu 2. tet ex capite ſecundo Ioſue. Sanguis in literis
diuinis accipitur aliquando pro morte & ca-
Geneſ. 42. lamitate, vt Geneſis capite 42. Etiam ſanguis
1. Par. 11 eius exquiritur aliquando pro vita, vt primo
Paralipomenon 11. Abſit, vt in conſpectu
Dei mei hoc faciam, & ſanguinem iſtorum vi
rorum bibam aliquãdo pro peccatis, vt in pſal
Pſal. 50. mo: Libera me de ſanguinibus Deus Deus
ſalutis meæ. aliquando pro operibus carnis,
Matt. 16 vt apud Math. Caro & ſanguis non reuela-
uit tibi. Etiam ſi caro & ſanguis pro quolibet
homine poſſint aſſumi, vt ſit ſenſus: Nullus
hominum, ſed pater meus reuelauit tibi. Eodẽ
modo intelligi poteſt id quod ait apoſtolus in
Galat. 1. epiſtola ad Gal. Continuò non acquieui car-
ni & ſanguini, nec veni Hieroſolymam. Hoc
eſt, acceptum à Chriſto Euangelium cum
nullo hominum tunc contuli, ſed abij in A-
rabiam, vt euangelium nuntiarem. At hoc
loco Ezechielis accipitur ſanguis pro animæ
damnatione, licèt etiam pro corporis cæde &
pernicie poſſit intelligi. Intuere præſulis pe-
riculum, ſi tacuerit, & ſubditos in crimina
incidere paſſus fuerit, ſubditi exitiũ ſibi ipſis
machinantur, ſed horum delictorum ipſe prę
ſul rationem Deo reddet, et pœnas perſoluet.
Eſa. 16. Vnde Eſaias: Væ mihi, quia tacui. Et apoſtol.
1. Cor. 9. Væ mihi, ſi nõ euangelizauero. Eſaiæ dicebat
Eſa. 58. Deus: Annuntia populo meo ſcelera eorum.
2. Tim. 4. Et Paulus Timotheo epiſcopo, & diſcipulo
ſuo: Prædica verbũ: inſta opportunè importu
nè, Argue, obſecra, increpa, in omni patientia
& doctrina. Præſulum verba non debent eſſe
Eccle. 12. blandientia, ſed, vt ait Salomon, ſtimuli ſunt,
& quaſi claui in altum defixi.

Si autem tu annuntiaueris impio,
& ille non fuerit cõuerſus ab impie-
tate ſua, & à via ſua impia, ipſe quidẽ
in impietate ſua morietur: tu autem
animam tuam liberaſti. Sed & ſi cõuer
ſus iuſtus à iuſtitia ſua fuerit, & fecerit
iniquitatem, ponam offendiculum co
Pſal. 9. ram eo, ipſe morietur, quia non an-
F. nuntiaſti ei, in peccato ſuo morietur,
& non erunt in memoria iuſtitiæ eius
quas fecit: ſanguinem verò eius de
manu tua requiram. Si autem tu an-
nuntiaueris iuſto, vt non peccet iuſtus,
& ille non peccauerit, viuens viuet,
quia annuntiaſti ei, & tu animã tuam
liberaſti.

Si autem tu annuntiaueris. Si tu diſertè mo-
nueris impium, vt ſe abſtrahat à vitiis, & vir-
tutem amplectatur.

Ponam offendiculum corã eo. Senſus eſt. Nõ
eum ſtatim occidã, non ilico eum in tenebras
æternas relegabo, ſed expectabo eum, vt ſe ad
meliorem frugem recipiat: ponam offendicu-
lum coram eo, ne per viam illã iniquitatis in-
cedat. Sed quæres, quomodo ponat Deus hoc
offendiculum illi, qui cùm iuſtus eſſet, inci-
dit in crimen lethale. Exiſtimo hoc offendi-
culum eſſe acerbam quandam calamitatem,
qua Deus virum iuſtum errare incipientem
opprimit, vt conuertatur. Hoc offendiculo cõ
uenit Dauidem dicentem: Cõuerſus ſum in Pſal. 31.
ærumna mea, dum configitur ſpina. Spinam
vocat calamitatem eum pungentem & tor-
quentẽ. Ita intelligitur id, quod Deus ait per Oſe. 2.
Oſeam prophetam: Sepiam viam tuam ſpi-
nis, & ſepiam eam maceria, & ſemitas ſuas
non inueniet. Aſpicis per offendiculũ intelli-
gi ſpinam, per ſpinam verò calamitatẽ. Huic
expoſitioni fauet verſio Theodotionis, qui
hoc loco Ezechielis pro offendiculo tormen-
tum ſeu cruciatum vertit. Solet Deus homi-
nes virtute ac pietate præcellentes, ſi aliquãdo
crimen aliquod admittant, calamitatibus ex-
ercere, & expiare, & per magnas ęrumnarum
anguſtias à peccato auertere, & ad vitam per-
ducere immortalem. Videntes enim ſe dolo-
ribus vrgeri, conuertũtur ad Deum, ad quem
contriti ardenter aſpirant. Vnde ait regius va-
tes de iuſto loquens: Cùm ceciderit, non col- Pſal. 36.
lidetur, quia Dominus ſupponit manũ ſuam.
Ac ſi dicat: Vir pius contaminare animũ fla-
gitio poteſt, Deumq; aliquando grauiter of-
fendere, ſed Deo fauẽte citò reſipiſcet, & pœ
nitentiam aget: at ſi de peccatis deſiſtere no-
luerit, in æternum peribit. Poteſt Deus homi-
nem à iuſtitia diſcedentem, cùm ſcelus admit
tit, ſtatim occidere, & in æternum barathrum
præcipitare: ſed tanta eſt eius miſericordia, vt
ſoleat eum ad pœnitentiam expectare, vt eũ
ad priſtinam gratiam reſtituat.

Viuens viuet. Hebraiſmus eſt, ac ſi diceret:
Vitam deget. Vel ſic: Viuens per gratiam, vi-
uet per gloriam.

Et facta eſt ſuper me manus Domi-
ni, & dixit ad me: Surgens egredere
in campum, & ibi loquar tecum. Et
ſurgens egreſſus ſum in campum: &
ecce ibi gloria Domini ſtabat, quaſi
gloria, quam vidi iuxta fluuiũ Cho-
bar. Et cecidi in faciem meam. Et in- Sup. 1. a.
greſſus eſt in me ſpiritus, & ſtatuit
me ſuper pedes meos: & locutus eſt
mihi: & dixit ad me: Ingredere, &
includere in medio domus tuæ. Et tu
fili hominis, ecce data ſunt ſuper te
vincula, & ligabunt te in eis: & non
egre-

egredieris in medio eorum. Et linguã tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus, nec quaſi vir obiurgans: quia domus exaſperans eſt. Cùm autem locutus fuero tibi, aperiam os tuum, et dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: Qui audit, audiat: et qui quieſcit, quieſcat, quia domus exaſperans eſt.

Et facta eſt ſuper me manus Domini. Id eſt, accepi Spiritum prophetandi. De hoc hebraiſmo diſſeruimus primo capite.

Surgens egredere in campum Vt ſcilicet ſolitudini deditus poſſis expeditius diuinas percipere reuelationes. Ita per Oſeam ait Deus:
Oſe. 2. Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius. Vita ſolitaria, quæ agitur in receſſu, & procul ab hominũ frequentia, eſt diuinæ philoſophiæ conuenientior & accommodatior, quàm ea quæ in foro, & hominum cœtu & celebritate verſatur. Deſpicit enim mũdi vanitates, & ea, quæ eximia & præclara pleriſq; mortalibus videntur, ſtabili ratione contemnit, ad diuina verò ardenter aſpirat. De eorũ ſolitudine loquor, qui ſe à ſeculi tumultibus ſegregarunt, totoſque ſeſe diuinarum rerum contemplationi dediderunt. Poteris hoc de euangelica doctrina gentibus nuntianda intelligere. Poſtquàm Deus præcepit Ezechieli, vt Iudæis loqueretur, viſa eorum contumacia & perfidia eum iubet ingredi in campi latitudinem diuinam doctrinam propagaturum. Quod in Ezechiele fuit adumbratum, ſcimus fuiſſe tempore Apoſtolorum adimpletum. Vnde voces illæ Pauli & Barnabæ ad Iudæos relatæ à Luca in Actis Apoſtolorum. Vobis
Act. 13. oportebat primum loqui verbũ Dei, ſed quoniam repellitis illud, & ind gnos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce cõuertimur ad gentes. Et de
Rom. 11. Hebræis loquẽs in epiſtola ad Romanos ait: Illorũ delicto ſalus eſt gentibus. Ac ſi diceret: Pertinacia & obſtinatio Iudæorum occaſio fuerunt ſalutis Gentiliũ, quoniã Iudæis Euã-
Eſai. 49. gelium reiicientibus aſſumpti ſunt illi. Ideo dicebat Deus per Iſaiam: Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremũ terræ.
Act. 13. Quæ verba diuus Paulus in actis ſibi, aliiſque
Oſe. 2. Apoſtolis dicta eſſe teſtatur. Et per Oſeã: Dicam non populo meo: populus meus es tu: &
Rom. 9. ipſe dicet: Deus meus es tu. Quẽ locũ D. Paulus in epiſtola ad Romanos de gentiũ vocatione interpretatur. Antea celebris erat in Iudæa Deus, & inter filios Iſraelis illuſtris erat, eius fama & amplitudo, et, vt verbis vtar pſalmographi, notus in Iudæa Deus, & in Iſrael
Pſal. 75. magnũ nomen eius. At adueniẽte Chriſto, & per Apoſtolos ſuos fidẽ ſuã per vniuerſas terrarũ oras propagãte impletũ eſt id, quod diuinus pſaltes cecinerat: Notũ fecit Dñs ſalutare
Pſa. 97. ſuum, in cõſpectu gentiũ reuelauit iuſtitiam ſuam. Et quod hic ſignificauit Deus præcipiẽs Ezechieli, vt ſe à Iudæis concionem ſuam pro nihilo ducentibus ſeduceret, & ad campum hoc eſt, ad gentium latitudinem ſe conferret.

Et cecidi in faciem meam. Omnia hæc explanata ſunt primo capite.

Ingredere, & includere in medio domus tuæ. Eccleſ. 3.
Senſus eſt: Nunc nõ loqueris, omnia tempus habent: tempus tacendi, & tempus loquendi. Sed ingredere domum tuam, & poſtea tibi nuntiabo quid ſis locuturus, & quando. Interea includere, & in domicilio tuo veluti obſeſſus detineberis, vt hoc ſigno exteriore ſignifices eſſe Hieroſolymam à Babyloniis obſidendam, & Iudæos intus includendos. Solebant diuini vates ſignis interdum exterioribus ventura nuntiare, vt Eſaias, qui nuditate Eſa. 20.
ſua ſignificauit Aegyptiorum & Aethiopum nuditatem & calamitatem. Et Ieremias olla igne ſuccenſa Hieroſolymæ euerſionem, & Ierem. 1.
templi Dei incendium & excidium. Volens autem Deus hoc apertius oſtendere, ait: Data ſunt ſuper te vincula, &c. Ac ſi diceret: Tui famuli, et quibus familiariter vteris, te funibus ligabunt, & in vincula conticient, vt hoc facto oſtendas eſſe Iudæos non ſolum obſidendos, ſed etiam captiuos vinculis mancipãdos. Itaque his ſignis de Iudæorum ærumnis vaticinaberis, qui ſub Sedecia habitant Hieroſolymæ, vbi non ceſſant diuinam legem per ſummum ſcelus violare. Fortaſſe eñ ligabat Deus, ne ſe ad Iudæos conferret, non enim tunc poſtulabat tempus, vt apud illos haberet orationem, qui non erant ei aures præbituri, cùm eſſent exagitati ſcelerum furiis ſummiſq; cupiditates ſtimulis concitati.

Qui audit, audiat, & qui quieſcit, quieſcat. Senſus eſt: Audiant, qui voluerint, qui autem audire recuſauerint, non audiãt. Eodẽ modo Apo. 22.
in Apocalypſi: Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc, & qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc. Verba ſunt dolorem præ ſe ferẽtia. Vos, aiebat noſter vates, qui adeſtis corporibus, adeſtote animis, erigite mentes, aureſque veſtras, et me dicentem attendite. Vos autem, qui animum à ſcelerũ contagio nõ ſeuocatis, qui terras flagitiorum maculas delere non vultis, qui me audire contemnitis, me, quando vobis ita placuit, non audiatis. At vnum ſic habetote, eſſe in inferno æternas pœnas impiis reſeruatas. His verbis, quibus bonus Ezechiel videtur nepharios Iudæos à ſermonibus ſuis repellere, vult eos ad ipſos trahere, & ad audiẽdam veritatem adducere.

Annotationes ex Hebræo in caput tertium.

Comede volumen iſtud Septuaginta interpretes pro volumine habent κιφαλίδα, quæ dictio caput ſignificat, & partem diuiſam, aut locum ſeparatum libri, quem vulgus ca-

pitulum

pitulum vocat. In hebraico verò eſt מגלה
megillah, quę dictio propriè ſignificat librum
reuolutū, deriuatur enim à verbo galal, quod
Prou. 16. inter alia ſignificat reuoluere. Vnde Prouer-
biorum illud: Reuela Domino opera tua, po-
teſt etiam verti: Reuolue ad Deum opera tua,
Ac ſi diceret: Opera tua duas habent facies, al-
teram ſimulatæ virtutis, alteram veræ ini-
quitatis, quarum primam hominibus oſtēdis,
vt in luce & oculis hominum iuſtus videaris,
ſecundam verò tegis, vt flagitia tua honeſta-
tis tegumento cooperias, & exiſtimas homi-
nes in te probitatis & virtutis ſplendorem in-
tueri. Sed reuolue Deo actiones tuas, & ea-
rum faciem flagitiorum maculis contaminа-
tam ante eius oculos pone, cum vehementer
orans & obſecrans, velit labes tuas teterrimas
Similitu-do. delere & expiare. Vt enim mendicus mem-
bra ſana tegit, ea autem oſtendit, quæ ſunt
ſaucia, & tabe confecta, & vulnere labefacta-
ta, vt eleemoſynam obtineat, ſic peccator nō
eſt virtutis actiones Deo oſtenſurus, ſed vlce-
ra animæ, & membra ægritudine vitiorum
ex tabeſcentia, vt miſericordiam conſequa-
tur. A verbo hoc galal deſcendit nomen gal-
gal, quod cœlum ſignificat, quòd ſemper re-
uoluatur, & in orbem moueatur, circuloſ-
q́ue ſuos admirabili ordine conficiat. Signi-
ficat etiam ſphæram, quia volubilis eſt, & ro-
tam eadem ratione. Eam ob cauſam illud
Pſal. 76. pſalmi: Vox tonitrui tui in rota, poteſt etiam
verti: vox tonitrui tui in cœlo. Quidam ver-
terunt: Vox tonitrui tui in ſphæra, per ſphærā
cœlum intelligentes: quemadmodum ibi per
rotam cælum etiam ſignificari nonnulli arbi-
trantur. Alij per rotam currum Pharaonis
intelligunt in mari rubro ſubmerſum. Alij de
apoſtolorum concionibus per orbem terra-
rum veluti in rota & circuitu diſcurrentium
locum illum explanant. Ego exiſtimo, Da-
uidem celebrare illic miraculum ſubuer-
Exo. 14. ſionis Aegyptiorum in mari rubro, quando
coeuntibus aquis, quæ filiis Iſraelis tranſeun-
tibus locum dederunt, impij fuerunt obruti,
cælo eos terrente fragoribus nubium, erum-
pentibus fulminibus. Et quoniam ſolet diui-
na ſcriptura aerem appellare cælum, dixit,
auditam fuiſſe vocem & clamorem tonitrui
in cælo, hoc eſt in aere. Cùm enim antea di-
xiſſet: Vocem dederunt nubes, etenim ſagit-
tæ ſuæ tranſeunt, intelligens per ſagittas nim
bos & grandines vehementes, ſubdit ſtatim:
Vox tonitrui tui in rota: vt non ſolùm ma-
re fluctibus agitatum, ſed etiā aerē ſignifica-
ret procellis & tonitruis concuſſum. Narrat
igitur diuinus vates facta Dei mirabilia, ſuæq́;
miſericordiæ & potentiæ clariſſima monimē
ta, digna quæ ad æternam poſteri tēporis me-
moriam tabulis publicis mandarentur. A ver
bo hoc galal deriuatur Galilæa, ad quam miſ-
Luc. 1. ſus eſt Gabriel Angelus à Deo, vt virginem
conſolaretur, eiq́; nuntiaret Dei matrem eam
eſſe futuram. In Galilæa etiam voluit poſt re-
ditum ad vitam ſuis diſcipulis apparere, vt Matt. 28.
euangelica narrat hiſtoria. Vis, vt ad te Deus
cæleſtem mittat obiectationem, vis, vt tibi
ſpiritualiter appareat, vis eum mentis oculis
intueri placabilem, benignum, ſuauiſſimum,
amabiliſſimum, da operam, vt habites in Gali
læa. Galilæa reuolutionem ſignificat: reuolue
conſcientiam, conſidera teipſum, verſa in ani
mo vitam tuam, muta actiones tuas, tranſi à
vitiis ad virtutes, à dedecore flagitij ad ampli-
tudinē honeſtatis, & eris Galilææ cultor, &
Deum animo contemplaberis, ad illum aſpi-
rabis & rapieris, et tales ac tātas voluptates per
cipies, quales & quantas nullus mundi cul-
tor, non dicam percipere, ſed ne cogitare qui-
dem vnquam potuit.

Et aperui os meum. Septuaginta habent, Et
aperuit os meum, nimirum Deus. Oſtendunt,
bona, quæ agimus, à Deo eſſe. Ipſe enim, vt
verbis vtar diui Pauli in epiſtola 1. ad Corin-
thios, operatur omnia in omnibus. Et in epi- 1. Cor. 12
ſtola ad Philipp. operari ait in nobis velle, & Philip. 2.
perficere. Non ſumus nos, ſoli, qui rectè &
præclarè operamur, ſed nos cum gratia diui-
na. Ideo ait Apoſtolus: Non ego, ſed gratia 1. Cor. 15
Dei mecum. Sumus igitur Dei cooperatores:
& liberū arbitrium cooperatur gratiæ: & ita
Deus in nobis bona opera operatur, vt nos
etiam ea operemur. Hoc intuens diuus Ioan-
nes in vltima epiſtola ſua ait: Cooperatores
ſumus veritatis: hoc eſt Dei, qui de ſeipſo ait: Ioan. 3.
Ego ſum veritas. Ioan. 14.

Ad filios populi mei. In hebraico eſt: Ad fi-
lios populi tui. Et ita habent ſeptuaginta inter
pretes, & ita vertit Pagninus, & multi alij. Et
ita habet verſio Complutenſis, quam dicunt
eſſe propriam diui Hieronymi: & verſio cui
idem adiecit commentaria. Et eodem modo
habent ad marginem nonnulli codices corre-
cti: Quare loco, mei, ſcribendum eſt, tui. Fuit.
enim librariorum incūria, vt pro, tui, mei
ſcriberent.

Percutientium alteram ad alteram. Pro per
cutientium eſt in hebræo משיקוה max-
xicoth, à verbo נשק naxac, quod ſignificat
oſculari, vt Canticorū primo: Oſculetur me Cant. 1.
oſculo oris ſui. Vnde illud pſalmi: Apprehen- Pſal. 2.
dite diſciplinā, ne quādo iraſcatur dominus.
Poteſt enim verti: Oſculamini filium, nequā
do iraſcatur. Dixerat antea in eodem pſalmo
cæleſtis pater filium alloquens: Filius meus
es tu, nunc diuinus vates nos hortatur, vt eun
dem Dei filium vnigenitum colamus, illi ſer-
uiamus, & obtēperemus. Oſculum enim ma-
nuum more Palęſtinorum ſignum erat ſubie
ctionis, quemadmodum apud nos, qui princi
pum manibus oſculādis ſolemus noſtram er-
ga eos pietatem & obſeruantiam teſtificari.
Eas manus ſumus oſculaturi, quæ pro nobis
clauis perforatæ cruci fuerunt affixæ, ſauciæ,
& vulneribus affectę: quę diuinum illum va-
tem Zachariam tenuerūt quaſi ſtupidū & ad- Zach. 13.
mirantē, & has voces emittentem: Quæ ſunt
plagæ

plagæ iſtę in medio manuũ tuarũ? Eũ Deum qui ſe pro nobis in crucis ara hoſtiam conſtituit, debemus ſumma pietate venerari, illi nos in ſeruitutem libenter dicare, qui nos poteſt ad vitam perducere immortalem. Cùm igitur verbum hoc naxac oſculari ſignificet, erit horum verborum ſenſus: Audiui ſonum alarum, quæ perinde ſe contingebant, ac ſi ſeipſas oſcularentur. Diximus in explanatione nomine alarum virtutes ſignificari: quam ob cauſam non eſt mirum ſe inuicem oſculari,
Pſal. 84. cùm dicat propheta: Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. Hæ enim virtutes beneficio Chriſti coniunctæ ſunt: ipſe enim nos iuſtos reddidit ex iniuſtis, & patri reconciliauit: atque ita iuſtitia & pax inter ſe cohærere, ſeque mutuo oſculari dicuntur.

Et manſi ibi ſeptem diebus mœrens. Septuaginta habent: Et ſedi ibi ſeptem diebus conuerſans. Pro mœrente verterunt conuerſantem: Theodotio admirantem, quem ſequitur Pagninus. In hebraico eſt מַשְׁמִים maxmim, à verbo xamam quod ſignificat diſperdere, mœreri, admirari, obſtupeſcere, tacere prę admiratione: quæ omnia huic loco poterunt conuenire. Aquila habet: Manſi ibi quieſcens, & ſeorſum poſitus. Ac ſi eſſet corpore in medio captiuorum, ſed animo ab illis ſeparatus. Tales eſſe debent, qui inter nefarios homines degunt: ab eorum colloquio & familiaritate debent ſe abducere, ne ſermonibus impuris, moribuſque deprauatis viri pietate pręſtantes tetram maculam ſuo nomini inurãt. Sed cùm apud eos corpore ſint, animo tamen in cælo commorentur, dicentes cum
Pſal. 121 Dauide: Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Ieruſalem. & cum diuo Paulo: Conuerſa-
Philip. 3. tio noſtra in cælis eſt.

ARGVMENTVM CAPITIS QVARTI.

SVB deſcriptione & figura ciuitatis obſeſſa in latere, ſignificatur Hieroſolymæ obſidio & vaſtatio. Prædicit Ezechiel obſidendos & opprimendos eſſe Iudæos à Babyloniis, & Hieroſolymam expugnandã, et funditus euertendã.

CAPVT IIII.

ET tu fili hominis, ſume tibi laterem, & pones eum coram te, & deſcribes in eo ciuitatem Ieruſalẽ. Et ordinabis aduerſus eam obſidionẽ, & ædificabis munitiones: & comportabis aggerem, & dabis contra eam caſtra, & pones arietes in gyro. Et tu ſume tibi ſartaginem ferream inter te & inter ciuitatem: & obfirmabis faciem tuam ad eam: & erit in obſidionem: & circundabis eam. Signum eſt domui Iſrael.

EXPLANATIO.

ET *tu fili hominis.* Hactenus præcepit Deus diuino vati, vt animo erecto & intrepido peccata populi redargueret: nũc eum docet, quid acturus ſit. Et ne extolleretur videns ſe eſſe vocatũ à Deo, vocatur filius hominis, hoc eſt, fragilis & abiectus. De quo hebraiſmo capite ſecundo diſſeruimus, & in explanatione, & in annotationibus ex hebræo.

Sume tibi laterem. Solebant diuini vates, vt iam explicuimus, nõ ſolùm verbis, ſed etiam factis & picturis ventura oſtendere, & futura nuntiare. Eam ob cauſam præcipit hoc loco Deus Ezechieli, vt ſumat laterem quendã m, in quo pingat atque delineet veluti in mappa mundi ciuitatem Hieroſolymam à Babyloniis obſeſſam & oppugnatam: vt tali pictura aut graphide ſignificaret, quemadmodum Babylonij erant Hieroſolymam obſeſſuri, & oppugnaturi.

Pones eam coram te. Nimirum, vt expeditiùs et meliùs delineare, et effigiare poſſis, quę tibi deſcribenda præcipio, illorum more, qui accuratè aliquid depingere conantur.

Et deſcribes in eo ciuitatem Ieruſalem. Conſidera Dei bonitatem & miſericordiam, qui rebus viſibilibus oſtendit Iudęis velle patriam ſuam euertere, vt metu perterriti reſipiſcant, ſcelera relinquant, & animos expient pœnitentia, vt non pereant. Hic habent geometræ locum ad ſuæ artis dignitatem laudibus efferendam. Solent illi in lateribus lineas ſuas ducere, & figuras depingere: id quod Deus hoc in loco præcipit Ezechieli faciendum. Hoc vi-
debis clariùs & copioſiùs apud eundem pro- Infr. 40.
phetam capite quadrageſimo cum ſequentibus, vbi agit de figura & menſura templi, &
ciuitatis futuræ. In libro Ioſue ſcriptum le- Ioſu. 18.
gimus, miſſos fuiſſe exploratores, qui terram
deſcriberent. Et apud Zachariam prophetam Zacha. 2.
capite ſecundo multa etiam de menſuris tractantur: quæ omnia ad geometriam pertinẽt: eſt enim illa ars quædam terram aliúdue quippiam dimetiendi & delineandi. Sed conſidera qua in re præcipiebat Deus, vt magna illa & opulenta ciuitas deſcriberetur, in paruo luto, in quodã latere. Vide quàm fragile fundamentum. Opes & magiſtratus, regna & imperia, & omnia denique, quę magna mortalibus & præclara videntur, parua ſunt & fragilia, ſita et delineata in puluere, et paruo quodam luto, in exiguo et vili latere. Si tota terra à mathematicis punctum appellatur, quid erit paruum terræ fruſtum, & modicum lutum? Seneca ait: Punctũ, & adhuc pũcto minus eſt id, quod colimus. Plinius libro ſecundo capit 68.

non aliud eſſe, inquit, terrã vniuerſam, quam punctum. Eſt enim in medio mundi ſita, ad vniuerſi cæli complexum puncti inſtar obtinens, quod philoſophi centrum vocant. Sed quemadmodum admirabilem illam Babylonis turrem in paruo numiſmate depictam, *Simile.* reſpectu parui tugurij iuxta illam coloribus repræſentati, incredibilis magnitudinis eſſe exiſtimamus, quia arcis illius Babylonicæ ſimilitudinem animo concipimus, illa autem pictura adeo eſt exigua, vt numulo quodam comprehendatur, ſic ea, quæ in mundo ingentia & ſublimia nobis videntur, adeò parua ſunt, vt in terra, in puncto, in latere quodam luteo contineantur. Apparent autem magna, quia ea cum minimis conferimus, & quia eorum magnitudinis imaginarium conceptum apprehendimus, ea magna exiſtimantes. Qui fieri poteſt, vt magna ſint, quę punctum capit? Quomodo non minimũ erit quod cum puncto comparatur? Imò Boetius libro ſecundo de philoſophica conſolatione terram ait eſſe punctum puncti. Hæc eſt ſedes diuitiarum, pro hac dimicant mortales hic tumultuantur, hãc maximam & ampliſſimam & latiſſimam inſipiẽtes homines exiſtimant, pro qua ſummis infinitæ cupiditatis ſtimulis concitati cælum amittere non dubitant. Cùm igitur tota terra tam exigua ſit, ne mirandum ducas, vrbem Hieroſolymam in paruo quodam latere fuiſſe ab Ezechiele ex Dei iuſſu depictam. Lateres conficiuntur ex luto, & aqua diſſoluuntur: & ædeficia ex illis conſtructa lateritia vocantur. Talia etant, quæ ab Hebræis in Ægypto ex Pharao-
Exo. 1. & 5. nis decreto fiebant. Qui mundi cultores ſunt, qui Pharaoni, hoc eſt Diabolo parent, non ædificia conficiunt ex lapide & calce, non opera firma ædificant, perpetuitatem promittentia, ſed fragilia & inconſtantia, ex paleis & luto. Ex hac materia erat later hic, de quo hoc loco ait Deus: Sume tibi laterem & deſcribes in eo ciuitatem Ieruſalem.

Et ædificabis munitiones. Pinges etiam in latere turres ligneas, & propugnacula, quæ Babylonij extruẽt ad oppugnandam Hieroſolymam. Munitiones ſunt præparationes bellicę, quibus duces caſtra ſua muniũt aduerſus hoſtes, ſiue propugnaculis ligneis, aut terri plenis, ſiue foſſa ſiue vallo, ſiue tormentis igniros globos iaculantibus, ſiue quibuſcunque aliis machinis & armis.

Et comportabis aggerem. Aggeres ſunt coaceruationes terræ & lapidum, quibus valla foſſæque implentur.

Dabis contra eam caſtra. Hoc eſt, depinges exercitus Chaldæos ciuitatem oppugnantes.

Et pones arietes in gyro. Arietes ſunt machinæ quædam bellicæ, habentes capita durisſima ferro tecta, quibus muri ſubruũtur, & lapidũ iuncturæ diſſoluuntur. Sic appellati, quòd inſtar animalium huius nominis retrocedant, vt poſſint vehementius capitibus ferire.

Sume tibi sartaginem ferream. Sartago eſt patella illa, in qua cibi friguntur, per quam hoc loco Iudæorum fiducia ſignificatur, ſimilis ſartaginæ ferreæ, & denigratæ. Ferrea erat, quia ex cordis duritie procedebat, denigrata, quia ex malitia eos ipſos inquinante oriebatur. Eſt igitur ſenſus: Non ſolùm deſcribes militum copias ciuitatem oppugnantes, ſed etiam Iudæorum fiduciam euertẽtes. Tu autem pones faciem tuam: contra hanc fiduciã ſeu potiùs contumaciam, quæ erit veluti murus inter te & ciuitatem, diuidens te à cæteris Hebræis: non enim illorum perfidiæ & pertinaciæ aſſentiris, quin potius ab illis es diuiſus, & animo ſeparatus. Et hæc illorum pertinax fiducia erit obſeſſa & euerſa, & funditus corruet. Poteris per hanc ſartaginem inter prophetam & ciuitatem poſitã, iram Dei intelligere vrbem Hieroſolymam euertere decernentis. Cùm Iudæi ſe vitiis contaminaſſent, & ſe totos libidinibus dediſſent, quibus obcæcati iura diuina & humana violarent, & dolos teterrimos conciperent, decreuit Deus conſtanter euerſurum eſſe eorũ ciuitatem, & eos in miſeram captiuitatem adducturum. Eã ob cauſam præcipit Ezechieli, vt inter ſe & ciuitatem deſcribat murum ferreũ, ne eius precationes obtineant vrbis ſalutem, quoniam inter eum & vrbẽ opponebatur iuſta Dei ira, quæ inſtar muri ferrei effectum precũ ipſius prohibebat. Tunc Dei ira eſt inflexibilis, cùm peccator eſt obſtinatus & indomabilis. Orant quidem Deum viri iuſti, vt afflictis peccata condonet, eoſque à calamitatibus eripiat, ſed ad Deum eorum piæ precationes non dicuntur accedere, vt effectum obtineant, quia afflicti illi nolunt ſcelera dimittere, ſeque ad Dominum conuertere. Tunc oſtendit nobis Deus iram ſuam, cùm præces iuſtorum non audit. Ita poteſt intelligi illud pſalmographi: Pro hac orabit ad te omnis ſanctus in tempore oportuno. Veruntamen in dilu- *Pſal. 31.*
uio aquarum multarum ad eum non approximabunt. Ac ſi diceret: Pij homines veniam erratis poſtulabunt tempore precationibus apto, ne peccatores pœnas luant debitas & iuſtas. At in diluuio aquarum multarum, hoc eſt, in maximis ærumnis, vigente ſæuiſſima calamitatum procella, non approximabũt, non appropinquabunt Deo iuſtorum preces, quoniam impij, pro quibus orant, Deum ipſum offendere non deſiſtunt. Ideo aiebat
Eſaias: Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter *Eſa. 59.*
vos & Deum veſtrum. Ponit Deus rupem altiſſimam inter ſe & peccatores, aut nubem denſiſſimam preces detinentem. Id intelli- *Thre. 3.*
gens Ieremias aiebat in Lamentationibus. Nos iniquè egimus & ad iracundiam prouocauimus, idcirco inexorabilis es: Operuiſti in furore, & percuſſiſti nos: occidiſti, nec pepercisti. Oppoſuiſti nubem, ne tranſeat oratio. Id quod Ieremias appellat nubem preces impedien-

pedientem, & Eſaias rupē, appellat Ezechiel
ſartaginem ferream, & murum inter Deū &
peccatores obſtinatos.
Et obfirmabis faciem tuam ad eam. Nimirū
ciuitatem. Quaſi dicat Deus: Dirige faciem
tuam aduerſus Hieroſolymam vultu irato &
truculento. Connumeratur Ezechiel cū ho-
ſtibus Hebræorum, non quòd hoſtis eſſet, ſed
quòd eos argueret, illiſque futurā perniciem
& vaſtitatem nuntiaret: veritas enim odium
parit. Iudæorum reges diuinos illos vates ve-
3. Reg. 18 ritatem ſibi proferētes, quos ne voce quidem
Neem. 9. lædere deberent, ad excidium crudeliſſimum
Matth. 5 vocabant. Poteris hoc ita intelligere, vt obfir-
Luc. 13. maretur Ezechielis facies ad ſartaginē ferreā,
contra quam deſcriberetur obſidio. Et ita per
ſartaginem intelligitur Iudæorum pertinacia
& vana fiducia, vt antea explicuimus.
Signum eſt domui Iſraël. Hoc eſt, Id erit
certa ſignificatio obſidionis & euerſionis Iu-
dæorum.
Hic eſt planus huius loci ſenſus, ab aperto
literæ argumento non diſcedens, quem theo
logi literalem vocant, cui primas inter omnes
ſenſus abſque controuerſia tribuunt. Sed ſi
verba hæc ad mores traducamus, ad eamque
interpretandi rationem aperiamus aditum,
quam moralem appellamus, intelligemus,
Deum hic cum quocunque peccatore loqui,
velleque his verbis noſtros turbulentos mo-
tus componere, & animos noſtros ad æternæ
gloriæ deſiderium excitare. Ita enim ait: Tu
ô peccator, qui ob flagitia tua non Dei filius
nominari mereris, ſed filius hominis, ſume
tibi laterem, ſume cor tuum durum, & pone
illud iuxta te, nam longè à te diſtat, & deſcri-
bes in eo ciuitatem Hieroſolymā cæleſtem.
In primis oſtendit Deus peccatoris cor durū
eſſe, terram recoctam, & laterē in lapidē ferè
Deut. 15. cōuerſum. Ideo aiebat in Deuteronomio: Nō
obdurabis cor tuum, nec contrahes manum.
Pſal. 94. Et per os Dauidis: Nolite obdurare corda ve-
Eſai. 46. ſtra. Et per Eſaiam: Audite me duro corde.
Hi neſcientes quid agant, æternam ſibi per-
niciē moliuntur. Ideo ait in epiſtola ad Roma-
Roma. 2. nos diuus Paulus. Secundum duritiam tuā, &
impœnitens cor theſauri[illegible] tibi iram in die
iræ, & reuelationis iuſti [illegible] Deinde oſtē-
dit Deus cor impii pec[illegible] longè ab illo ab-
Pſal. 39. eſſe. Vnde Dauid diceba[illegible]. Cor meum dere-
liquit me. Et in libro ſecundo Regum cum
2. Reg. 7. Deo loquens aiebat: Inuenit ſeruus tuus cor
ſuum. Si illud inuenit, ergo antea non habue-
Ierem. 5. rat. Et Ieremias: Audi popule ſtulte, qui non
habes cor. Et Daniel de tyranno quodā, quē
Dani. 7. rationis expertem vocat, loquēs, ait: Cor eius
datum eſt ei. Vnde diuus Gregorius: Cor,
inquit, noſtrum non habemus, cùm grauiter
delinquimus. Et alibi: Nihil nobis vicinius eſt
corde, & tamen ſæpe euagatur. Nihil longius
à nobis quàm nos. Mali, inquit Seneca, vbiq;
ſunt præterquam ſecum. Et cùm longè à ſeip
ſis diſtent, à Deo etiam longè recedunt. Ideo
ait per Eſaiam Deus: Audite me, qui longè Eſa. 33.
eſtis. Et Paulus in epiſtola ad Epheſios: Qui Epheſ. 2.
eratis longè, facti eſtis propè. Hinc effectum
eſt, vt ſceleratorum habitatio dicatur terra lō-
ginqua. Id intelligens Ieremias aiebat: Vox Ierem. 8.
clamoris filiæ populi mei de terra longinqua. Luc. 15.
Et filius prodigus diſcedens à domo patris ſui
ſe in terram contulit longinquā. Apud Mar-
cum volens Chriſtus turbas paſcere ait: Qui- Mar. 8.
dam ex eis de longè venerunt. Id interpre-
tans Beda ait: Qui poſt magna peccata ve-
niunt, de longinquo veniunt. Et regio illa
longinqua terra mortuorum appellatur; cùm
iuſtorum regio terra ſit viuorū, vt in pſalmo Pſal. 114
Placebo Domino in regione viuorū. Et: Cre- Pſal. 26.
do videre bona Domini in terra viuentiū. Ter
tam viuentiū appellat Iudæā, quòd in ſola ea
Deus verè coleretur. Aberat tunc Dauid à
patria ſua, à Hieroſolyma, à tēplo Dei, & exul
metu Saulis ſolitudines peragrabat. Sed ingra
ueſcente rerū aduerſarū mole, nulli oneri ſuc
cumbebat, quin potius diuinæ miſericordiæ
nitens ſperabat fore, vt Hieroſolymā intro-
iret, ſacrificiis Deo ſolēnibus intereſſet, & Dei
ſolennitates in templo celebraret. Hæc erant
bona, quæ credebat ſe eſſe viſurum in terra vi
uentiū. Non tamen me fugit poſſe per terram
viuentium cęleſtem illam regionē ſignificari,
vbi beati ſempiterno gaudio perfuſi, Deum
ipſum intuentur. Illi enim, qui è corporū vin
culis euolarūt, & illic Deo fruētes requieſcūt,
verè viuunt, noſtra nanque, quæ dicitur vita,
mors eſt. Veruntamen prior ſenſus videtur
germanior, & literæ accommodatior. Cùm
igitur regio iuſtorum appelletur terra viuen-
tium, conſequēs eſt, vt impiorum regio terra
mortuorum vocetur, de quibus ait Chriſtus Mat. 8.
apud Matthæum: Dimitte mortuos ſepelire
mortuos ſuos. In hac regione cum filio pro-
digo, qui ſubſtantiam ſuam diſſipauerat, ſunt
impii paſcentes ſues, hoc eſt, appetitibus ſuis
immundis nihil omnino denegantes, quo eos
pertraxit effrænatū falſæ libertatis deſideriū.
Ad hanc regionem fugiunt à Deo peccatores.
Adam admiſſo ſcelere fugit, & abſcondit ſe à Geneſ. 3.
facie Domini poſt eſum funeſtarū epularum,
ad quas eum Eua infeliciter inuitauerat. Cain
percuſſo fratre egreſſus eſt à facie Domini, & Geneſ. 4.
profugus, vel, vt poteſt verti ex Hebræo, flu-
ctuans & inſtabilis habitauit in terra, &c. Io- Ionæ 1.
nas fugit à facie Domini. Et, vt ait Salomon Prou. 28.
in Prouerbiis, fugit impius nemine perſequē-
te. Quāquam peccatores in hac mortuorum
regione conſtituti, dediti voluptatibus, & in
omni vitiorum genere verſati, Deum ore no-
minant aliquando, tamē eorū animus ab eo
longiſſimè diſtat: de quibus ait idem Deus
per Eſaiam prophetam: Cor eorum longè eſt Eſa. 29.
à me. Sed quid mirum abeſſe cor impiorum Mat. 15.
à Deo, cùm ille ab ipſis impiis longiſſimè ab-
ſit? Vnde ait per Eſaiam Deus: Redite præua-
ricatores ad cor. Eam ob cauſam oportet illud Eſa. 46.
quærere, & tenere, ne iterū fugam arripiat. Id

voluit propheta Nahum innuere ita dicens:
Nahū. 3. Intra in lutum, & calca ſubigēs, tene laterem.
Ac ſi diceret. Intra in cor tuum, conculca illud, protere, & comprime eius ſuperbiam, illudque tene & apprehende, ne auſugiat, & in
maximis verſetur erroribus. Ideo præcipit hoc
loco Deus peccatori, vt cor ſuum lateri duriſſimo ſimile ſumat, iuxta ſeipſum ponat, & illud non ſinat longius euagari: innuens longè
diſtare à ſeipſo. Et ſubdit ſtatim: Et deſcribes
in eo ciuitatem Ieruſalem. Ac ſi dicat: Deſcribe in eo gaudia immortalia, & patriam cæleſtem. Ne in corde tuo ſculpas aut depingas
mundi gloriam, inanem illam & fluxam, quæ
inſtar floſculi decidit, & perit: illud remanet
quod virtute & recte factis fueris conſecutus.
Ne in animo tuo veluti in topographia &
mappa mūdi Babylonem deſcribas ciuitatem
confuſionis, quin potius imaginem mundi
ex eo dele, quæ velis nolis fluit & præterit. Id
intelligens regius vates cum Domino ſermo-
Pſal. 72. nem conferens canebat: Velut ſomnium ſurgentium Domine in ciuitate tua imaginem
eorum ad nihilum rediges. Ac ſi diceret. Euaneſcet vana mortalium felicitas, quam in fluxis mundi rebus conſtituunt, tanquam ſomnium hominis expergiſcentis, quod cùm eſſet
inane, eum tamen dormientem falſò delectabat. Tu Domine in ciuitate tua, in gloria ſempiterna imaginem mundi, quam inſipientes
homines in corde ſuo depingebant, ad nihilum eſſe redactam oſtendes. Imaginem appellat mundi vanitatem, opes, dignitates, generis ſplendorem, & nominis amplitudinem
quibus rebus vani mortales inflātur, quas inaniter ſculptas in animo intuentur: cùm nihil
aliud ſint quàm vmbræ quædam, & imagines fallaces, de quibus dicitur in libro Sapien-
Sap. 5. tiæ: Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra. Deleamus igitur ex animo Babylonem, & deſcribamus in eo ciuitatem Hieroſolymam.
viſionem pacis, gloriam cæleſtem, ſedes beatarum mentium immortales, cātica illa dulcia Sionis, patriam promiſſionis, beatitudinē
æternam. Cuius voluptatem & ſplendorem
nulla eſt tanta dicendi aut ſcribendi vis, tantaque copia, quæ non dicam exornare, ſed enarrare poſſit. Quis ea receſere pro dignitate
1. Cor. 2. poterit, quæ, vt verbis vtar diui Pauli, oculus
non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt. Ad ea rapiamur, & diuino
amore inflammati aſpiremus: ea cogitemus,
ea in animo verſemus, ea deſideremus, & in
corde deſcripta ante oculos mentis dies atque
noctes ponamus. Dicamus cum diuino ac re-
Pſal. 41. gio vatem: Quemadmodum deſiderat ceruus
ad fontes aquarum, ita deſiderat anima mea
Simile. ad te Deus. Quemadmodum gnomō nauigatorius, quem vulgus acum nauticam appellat,
ſemper polum ad arcticū intuetur, ad illūque
quomodocunque eū conſtituas, ſemper conuertitur, quod certe eſt mirabile in hoc inſtrumento, & in verſoria hac, qua nautæ curſum
ventorum cognoſcunt, ſic omnis homo ſemper ad Chriſtum debet mentis oculos & affectus dirigere. Ille eſt noſter polus arcticus, aſtrum illud boreale fixum & conſtans, quo
gubernari debemus. Ille eſt ſpes & fiducia noſtra, & omnis noſtra firmitudo, quam ſumus
perpetuò aſpecturi. Et quemadmodum gnomon nauigatorius ſiue ſit in arcula aurea incluſus, ſiue argentea, ſiue lignea, ſemper borealem reſpicit ſtellam, nunquam naturam
ſuam amittens, ſic Chriſtianus ſiue diuitiis
affluat, ſiue inopia laboret, ſiue inſtitutū vitæ
mediocre obtineat, ſemper debet Chriſtum
intueri, & ab hoc ſancto mentis affectu nunquam deſiſtere. Ipſe enim ait in Canticis. Po- *Cant. 8.*
ne me vt ſignaculum ſuper cor tuum. Quaſi
dicat: Conſtitue me ſcopum in animo tuo,
quò ſemper omnes tuarum cogitationū, verborum & actionum ſagittæ dirigantur. Dele
mundi ſcopum, & me colloca vt finē, ad quē
tendant propoſita tua: in quo omnes tuę curę
figantur, & collocentur. Vide quàm admirabilis gnomon, quàm præcellens verſoria erat
illuſtriſſimus rex ille Dauid, cùm diceret: Pro- *Pſal. 15.*
uidebam Dominum in conſpectu meo ſemper, quoniam à dextris eſt mihi, ne commouear. Attende quemadmodum in Deum ſemper reſpiciebat. Conſidera cæleſtem illam
nauigandi acum, diuinū Paulum aientē: Cur- *Heb. 12.*
ramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorem fidei, & conſummatorem
Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucem: recogitate eū, qui talē ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſeipſum cōtradictionē. Reſpiciebat ſemper diuinus apoſtolus in Chriſtum
Deum noſtrum, & de illius ſententia omnia
vitæ conſilia capiebat: omnem viuendi rationem ad illius voluntatem dirigebat: in eo omnes curas & cogitationes firmiter collocabat.
Nos igitur leuemus oculos ad Chriſtum, &
vt verbis vtar diui Auguſtini, intueamur caput noſtrum. Et vt flumina omnia tendūt in *Simile.*
mare, quoniam exeunt ab illo, &, vt ait Salomon in Eccleſiaſte, ad loca, vnde exeunt flu- *Eccle. 1.*
mina reuertūtur: ſic nos ad Deū tendamus,
quoniam ab eo prodiuimus, & creati ſumus:
eum intueamur, eius gloriam contemplemur
ſanctorum beatitudinem, cœtum beatorum
aſpiciamus, cæleſtem amorem concipiamus,
qui animos noſtros incendat, & ſtudio immortalitatis ac ſupernæ Hieroſolymæ totos
inflammet. Dicamus cum propheta: Conuertere anima mea in requiem tuam, quia Do- *Pſa. 114.*
minus benefecit tibi. vel, vt poteſt cōuerti ex
Hebræo: quia Dominus reddidit te tibi. Ac ſi
diceret: Cùm tu ô anima mea corpori ſeruires, nō erat mirum, eius quæſiſſe voluptates:
at modò quoniam tua es, quoniam Dominus
reddidit te tibi, non alienam, ſed propriam
quære voluptatem, quære requiem tuam, nō
corporis, non carnis, non mundi: quære Deū,
oblectare illo, ad eum confuge, in eo cōquieſce, in eius amore & ſuauitate omnes moleſtias

ſtias depone. Cogita æternam beatitudinem, eamque in teipſo imprime, & ſculpe. Hæc eſt ſpiritualis requies, hæc eſt oblectatio tua. Conuertere igitur ad eam, quoniam Dei beneficio reddita es tibi. Nos deſcribamus hanc ciuitatem cæleſtem in corde noſtro, iuxta id, quod hic ait Deus: Et deſcribes in eo ciuitatē Ieruſalem.

Et ordinabit aduerſus eam obſidionem, & ædificabis munitiones. Sed ne exiſtimes poſſe te ad ciuitatem æternam peruenire abſque labore, depinges hoſtes, deſcribes dæmones te obſidione cingentes, tibi bellum inferentes, & interitum crudeliſſimum machinantes. Nuntiabis animæ terribiles pugnas eſſe aduerſus eam paratas. Id intelligens apoſtolus aiebat
Epheſ. 6. in epiſtola ad Epheſios: Induite vos armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli: quia non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mundi re-
1. Pet. 5. ctores tenebrarum harum. Et diuus Petrus in ſua prima canonica: Sobrij eſtote & vigilate, quia aduerſarius veſter Diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret. Sic vellem tibi perſuadeas, te eſſe tentationibus oppugnandum, cùm primùm ad cælum aſpiraueris, Deoque ſeruire conten-
Eccle. 2. deris. Vnde ait Eccleſiaſticus: Fili accedens ad ſeruitutem Dei, ſta in iuſtitia, & in timore, & præpara animam tuam ad tētationem.
Mat. 4. Chriſtus Deus noſter ſtatim poſt baptiſmum ductus eſt in deſertum à ſpiritu, vbi eum diabolus tentare voluit. Et per multas tribulationes oportet nos intrare in regnū Dei,
Act. 14. vt dicebāt Chriſti Apoſtoli, quemadmodum refert in Actis diuus Lucas. Nunquam tam dure fuerunt à Pharaone filij Iſraelis oppreſſi,
Exo. 5. quàm cùm Aegyptum relinquere conarentur. Eodem modo tunc nos dæmon fortiùs tentat, cùm mundi dolos, vanitates, voluptates, & flagitia fugere decernimus. Cùm Chriſtus eiiceret quoddam dæmonium ab
Mar. 9. homine ab eo poſſeſſo, exiit ab eo exclamās, & multum diſſerpens eum: vt euangelica narrat hiſtoria. Cùm homo ille vellet à dæmone ſeparari, tunc ab eo grauius premebatur. Et licet diabolus nos interdum nō tentet, ne illi vnquam fidamus, tametſi videamur in tranquillitate vitam degere. Hoc intuens animo diuus Hieronymus ita ad Heliodorū ſcribebat: Erras frater erras, ſi putas vnquam Chriſtianum perſecutionem non pati. Tunc maximè oppugnaris, ſi te oppugnari neſcis. Tranquillitas hæc tempeſtas eſt. Hæc ſanctus
Iob. 7. ille Iob: Militia, inquit, eſt vita hominis ſuper
2. Cor. 10 terram. Vnde Paulus apoſtolus, Arma, inquit militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum. His armis muniti ſuperamus dęmonum tentationes, & victoriæ coronā adipiſcimur. Ita enim
Iac. 1. ait Iacobus apoſtolus: Beatus vir qui ſuffert tētationem, quoniā cùm probatus fuerit, accipiet coronā vitæ. Hæc eſt corona illa, de qua *Pſal. 20.*
dixerat diuinus vates: Poſuiſti Domine ſuper caput eius coronam de lapide pretioſo. Eam vocat Paulus coronam vitæ, & Petrus immarceſſibilem coronam glorię. Diuus martyr Cy- *2. Tim. 4.*
prianus ita ait: Semel vincit, qui ſtatim patitur, atqui manens ſemper in pœnis & tentationibus congreditur cum dolore, nec vincitur, cotidie coronatur. Hæc ille. Quoties dæmonis, aut mūdi, aut carnis tentationes vincimus, toties à Deo corona victoriæ exornamur. Et quantò quis iuſtior eſt, tantò grauius aliquando tētatur. Vt fragilis paries facilè ruit, *Simile.* *1. Pet. 5.*
& quacunque machina euertitur: ſed fortiſſimus murus, ſeu arx munitiſſima & firmiſſima fortiter reſiſtit, & opus eſt hoſtibus machinas bellicas adhibere, & mœnia illa validiſſimis tormentis, ſaxa, tela, globos ferreos, & plumbeos iaculantibus, torquere, & fortiter concutere: Sic diabolus homines fragiles, parumque in virtute conſtantes, quacunque tētatione euertit: ſed ad ſuperandos viros iuſtitia & charitate munitos, & firmitudine ac conſtantia ſeptos, variis vtitur artificiis, & fortiſſimis tentationibus. Quem non tentabit, *Matt. 4.*
ſi Chriſtum verum Deum tentare conſtituit? Vnde Paulus apoſtolus in epiſtola ait ad He- *Heb. 4.*
bræos: Non habemus pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, tentatū autem per omnia pro ſimilitudine abſq; peccato. Ne exiſtimes eos eſſe à Deo derelictos, qui tentatione exercentur. Pater duos habēs *Simile.*
filios, alterum virtutis ſtudioſum, viribus corporis robuſtum, & animi fortitudine præſtantem, alterum deprauatum ingenio, deditū deliciis, imbecillum, & parui animi. Primum mittit ad bellum, & periculis exponit, vt ſe laboribus exerceat, alteri indulget, ſecundas res facile concedit, domi illum habet deliciis matris ſuæ delinitum. Sed ad extremum qui fortiter pugnauit, præmium magnum obtinuit, qui verò voluptatibus ducebatur, vacuus remanſit. Sic pater noſter cæleſtis homines fortes & conſtantes per varios caſus interdū, & per acerbas calamitatum & tentationum anguſtias ducit, & præliis aduerſus animæ inimicos exercet, eoſque per magnos labores in virtute roborat, atque confirmat: hōminibus autem fragilibus ab honeſtate abhorrentibus, fundamenta naturæ violantibus res proſperas permittit, & ad voluntatem fluentes. Sed ad extremum, qui fortiter pugnarūt, æternam gloriam conſequuntur, qui verò ſe illecebris, turpique otio dediderunt, & vtilitatem ob honeſtate ſepararunt, ſunt ignominioſè conſumpti, & in æternas miſerias relegati. Vide deliciarum detrimentum, & ærumnarum vtilitatem. Vt frumentum in cella- *Similia.*
rio, niſi pala & ventilabro verſetur & moueatur, gurgulione abſumitur: & veſtis in repoſitorio & apodyterio, niſi concutiatur, & exerceatur, à tinea corroditur, ſic homo, niſi fuerit tentationibus agitatus, & calami-

 tatibus

ratibus concuſſus, facilè corrumpetur, & labefactabitur. At iis rebus probatus redditur firmior, & fortiter pugnans coronam gloriæ
2. Tim. 2 adipiſcetur. Non coronabitur, inquit diuus Paulus, niſi qui legitimè certauerit. Et alibi:
1. Cor. 10 Fidelis eſt Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet etiam cum tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere. Sed opus eſt, vt nos diuinis armis muniamus, nam hoſtes nos variè oppugnant, & fortiter tentant: conficiunt aduerſus nos excelſas turres vanitatis, vt inde nos expugnent. Et comportant aggeres, adducunt aduerſus nos terræ diuitias, vt earum cupiditate & affluentiâ foſſas impleant, & euangelicam auferant paupertatem, vt ſic nos poſſint facilè expugnare. Aggeres enim, vt diximus, ſunt terræ coaceruationes, quibus foſſæ adimplentur. Poteris etiam per aggeres terras cogitationes intelligere terram intuentes, cælum autem minimè contemplantes, quæ veluti montes terræ cordis foueas adimplent. Et quoniam diabolus nos vndique cingit & circundat, ait Deus Et pones arietes in gyro. Ac ſi diceret: Nuntia animæ eſſe à dæmone oppugnandam machinis ſuperbiæ, aggeribus auaritiæ, & cæteris flagitiis, eſſeque obſeſſam, & ex omni parte circundatam. Et quia ſæculi milites in ſiniſtro tantùm latere clypeum portãt, & nos vndique oppugnamur, & oportet tegere vtrunque latus, ideo ſcuto diuino indigemus nos vndique circundante. Scutum hoc Chriſtus eſt, veritas ipſa, filius vnigenitus æterni
Pſal. 90. patris, de quo ait diuinus vates: Scuto circundabit te veritas eius. Ipſe nobis dat arma, quibus à dextris & à ſiniſtris protegamur: de quibus ait apoſtolus in epiſtola prima ad Corin-
1. Cor. 6. thios: Per arma iuſtitiæ à dextris & à ſiniſtris. Poterat quidẽ Deus terram promiſſionis tradere abſque armis filiis Iſraelis, ſed voluit, vt
Ioſu. 11. eam armis acquirerent, & gentes immanitate barbaras, & copiis abundantes debellarẽt, permittens vt ſemper aliquæ huiuſmodi gentes in terra illa manerent, aduerſus quas Hebræi ſtrenuè dimicarent. Eodem modo vult Deus vt diuinis armis pugnantes vincamus tẽtationes, & in hoc bello ſpirituali nos ipſos exercentes, de animæ hoſtibus, dæmone, mundo, & carne victoriam admirabilem reportemus. Hæc ſunt ampla, hæc immortalia, hæc digna quæ fama celebrentur, monimẽtis annalium mandentur, & nulla vnquam obliuione deleantur. Et quoniã Ezechiel erat hæc nuntiaturus, præcipit illi Deus, vt ſumat ſibi ſartaginem ferream, quæ ſit illi inſtar muri, quo ſeptus & munitus expugnari non poſſit. Hæc ſartago erat ferrea & firma, & in ea cibi nõ ſibi, ſed aliis frigebantur, dum ipſa flãma ignis flagraret. Quid eſt hoc, niſi Charitas fortitudine pollens, de qua ſcriptum eſt in Canticis:
Cant. 8. Fortis vt mors dilectio. Hæc amoris flammis incenſa omnibus prodeſſe cupit, aliiſque præparãs cibos ipſa comburitur. Vnde apoſtolus,

Quis, inquit, infirmatur, & ego nõ infirmor? 2. Cor. 11
Quis ſcandalizatur, & ego non vror? Quẽadmodum lucerna, vt aliis præbeat lumen, ipſa Similia.
vritur & conſumitur, & ſal vt cibis condimẽtum & ſaporem præſtet, ipſe confringitur, & liqueſcit, ſic verè Chriſtianus, præſertim qui eſt in dignitate conſtitutus, vt in alios conferat beneficium, aut poſſit aliis prodeſſe, debet ſeipſum comburere, & confringere, & laborẽ quencunq; ſubire. Sunt enim Chriſtiani, præcipuè præſules & ſpeculatores, cuiuſmodi erat Ezechiel, lux mundi, & ſal terræ: & debet magnoperè colere charitatem. Charitas autẽ, Matt. 5.
teſte apoſtolo, nõ inflatur, nõ eſt ambitioſa, 1. Cor. 13
non quærit quæ ſua ſunt: Ideo poſt quã Deus dixit. Et ordinabis aduerſus eam obſidionem & ædificabis munitiones, &c. ſubdit: Et tu ſume tibi ſartaginem ferream. Sed de his hactenus.

Et tu dormies ſuper latus tuum ſiniſtrum, & pones iniquitates domus Iſrael ſuper eo, numero dierum, quibus dormies ſuper illud: & aſſumes iniquitatis eorum. Et ego dedi tibi annos iniquitates eorum numero dierum tercentos & nonaginta dies: & portabis iniquitatem domus Iſrael. Et cum compleueris hæc, dormies ſuper latus tuum dextrum ſecundò, & aſſumes iniquitatem domus Iuda quadraginta diebus; diem pro anno, Num. 14
diem, inquam, pro anno dedi tibi. Et ad obſidionem Ieruſalem conuertes faciem tuam, & brachium tuum erit extentum: & prophetabis aduerſus eam. Ecce circundedi te vinculis, 4. Re. 25
& non te conuertes à latere tuo in latus aliud, donec compleas dies obſidionis tuæ. Et tu ſume tibi frumentum, & hordeum, & fabam, & lentem, & milium, & viciam, & mittes ea in vas vnum, & facies tibi panes numero dierum, quibus dormies ſuper latus tuum: trecentis & nonaginta diebus comedes illud.

Et tu dormies. Hieroſolymæ obſidio per Babylonios durauit annum vnum, & ſexaginta quinque dies, excepto tempore, quo Babylonii fuerũt occupationibus diſtracti ob Aegyptiorum exercitum. Nam aduentãtibus Aegyptiis ad opem Iudæis ferendã iuerũt Babylonij obuiã illis omiſſa Hieroſolyma, vt licet videre apud Ieremiam capite trigeſimo no- Iere. 39.
no. Volens autem Deus nuntiare Iudæis per prophetam ſuum numerum dierum, quibus erat Hieroſolyma obſidenda, ait propheta,

vt dor

vt dormiat ſuper latus ſiniſtrum trecentos & nonaginta dies, & ſuper dextrum quadraginta, qui ſimul iuncti efficiũt numerum quadringẽtorum & triginta dierum, Samaria de qua fuit idololatriæ annis trecentis & nonaginta, & Hieroſolyma quadraginta, vt diuus Hieronymus probat ex diuina ſcriptura, qui ſimul iuncti efficiunt annos quadringẽtos & triginta. Si autem pro annis ſumas dies, quemadmodum ait Deus, inuenies annum vnum, & duos menſes, & quinque dies. Entos diebus fuit Hieroſolyma obſeſſa à Babyloniis. Conſidera Dei iudicia. Tot diebus fuerunt Iudæi graui obſidione oppreſſi, quot annis idolis ſeruierant. Hoc vaticinatus fuit Ezechiel non ſolum verbis, ſed etiam factis, dormiens ſuper latus ſiniſtrum treceñtos & nonaginta dies, & ſuper dextrum quadraginta. Per latus ſiniſtrum intelligitur Samaria, quæ tem-
3.Re.12. pore Ieroboam vitulos aureos colere incœpit, quæ ideo dicitur ſiniſtra, quia debilior & fragilior erat, & priùs fuit capta ab Aſſyriis,
4.Re.17. quàm Hieroſolyma à Babyloniis, vt conſtat
& 18 & ex quarto Regum, & ſecundo Paralipome-
25. non. Hieroſyma verò vt fortior, dextera ap-
Para.36 pellatur. Samaria, & decem tribus, & Iſrael, & domus Iſrael idem ſunt: quemadmodum Hieroſolyma, & Iuda, & duę tribus, nam Beniamin Iudæ adhærebat, pro eodem accipiuntur. Hic autem ſomnus non fuit realis tot integros dies: qui enim fieri poterat, vt Ezechiel ſuper vnum latus trecentos & nonaginta dies continuò dormiret? & ſomno ſolutus ſuper aliud latus quadraginta? Sed fuit hoc factũ in viſione quadam intellectuali et prophetica. videbatur enim illi tot dies dormire. Et viſionem hanc mandauit literis, vt eſſet omnibus cognitum & perſpectum, quot dies eſſet Hieroſolyma obſidenda.

Ego autem dedi tibi annos iniquitatis eorum. Hoc eſt, veri annos ſcelerum Iudæorũ in dies, quibus tu dormies, & ipſi obſidione opprimentur, in eaq; variis calamitatibus cruciabũtur. Et ſi decẽ tribus eſſent iam adductæ in Aſſyriã, tamen multi ex illis erãt Hieroſolymæ, ad quam metu hoſtium confugerant.

Et portabis iniquitatem domus Iſrael, Id eſt, tot dies dormies, quot dies Iudæi obſidebuntur, & quot annos idolorum cultui adhæſerunt. Et quia Ezechiel dolebat, & grauiter ferebat Hebræorum ſcelera, & pœnas, quas pro illis luebant, atque pro illis ad Dominum preces & lachrymas fundere nõ ceſſabat, dicitur portare iniquitatem eorum. Officium erat ſacerdotum et prophetarum in lege populi fla-
Leuit. 9. gitia deplorare, eiuſq; pœnas portare, & pro
Num. 18 eo quodammodo ſoluere: vt ex libris Leuiti-
Iere.9. ci, & numerorum conſtare videtur. Vnde Ieremias: Quis dabit, inquit, capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei?
Oſe.13. Et Oſeas: Conſolatio ablata eſt ab oculis meis, quia ipſe inter fratres diuidet. Et poſtq-

lus in Actis: Per triennium nocte & die non ceſſaui cum lachrymis monens vnumquenq; veſtrum. Act. 20.
Sed dices: Si prophetæ & ſceleribus & ærumnis Hebræorũ affligebantur, tot ô temporis ſpatio dormiebat, & requieſcebat? Quia viri iuſti etſi ex vna parte, & ſuis & aliorum calamitatibus premantur, & dolore lacerentur, tamen ex altera parte afficiuntur gaudio, quòd aſpiciãt gloriam Dei illuſtrari, & peccatores à maleficio deterreri, dum qui peccarunt, & pœnas ſuorum ſcelerũ perſoluũt, iuxta id quod ait Pſalmographus: Lætabitur Pſal. 57.
iuſtus, cũ viderit vindictam; manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. Imò inter calamitates ſuas etiã mirificè meritas voluptate afficiuntur, nihil propter Deum aſperum, nihil durum, nihil intolerandum putant. Illis id accommodatur, quod eſt in Deutero- Deut. 13
nomio diuina ſcriptura: Inundationes maris quaſi lac ſugent, & theſauros abſconditos arenarum. Inundationes maris ſunt mũdi moleſtiæ, & afflictiones acerbæ & amarę, quas viri pietate & charitate præſtãtes veluti ſuaue lac ſugũt, inuenientes in illis dulces oblectationes. Et cum ipſi ſint arena fluctibus maris cõcuſſa, mundi calamitatibus agitata, in medio ſui, in intimo corde inueniunt theſauros abſconditos, diuinas conſolationes, quibus ſuauiſſimè etiam in ærumnis oblectantur. Vnde in actis ait diuus Lucas: Ibãt apoſtoli gaudẽtes à con- Act. 5.
ſpectu cõcilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliã pati. Et diuus Hieronymus in epiſtola ad Aſellã, Gratias, inquit, ago Deo meo, quòd dignus ſim, quem mundus oderit. Et in epiſtola ad Furiam, vbi oſtẽdit quemadmodum eum ſcelerati maledictis laceſſerent, ait: Addant, ſi volunt, Samaritanum, vt Domini mei titulum recognoſcam.

Et ad obſidionem Ieruſalem conuertes faciem tuam. Id eſt, intuere vultu irato & truculẽto Hieroſolymam, ciuitatem illam, quam in latere obſeſſam depinxeris. Solebant diuini vates, cũm ciuitatis alicuius euerſionem prędicerẽt, aduerſus eam faciem vertere.

Et brachium tuum erit extentũ. Vt ſignifices alacritatem, & extremã huius obſidionis executionẽ. Hebraiſmus eſt deſumptus à luctatoribus, ſiue à gerentibus aliquid fortiter & ſtrenuè, qui ſolent brachiũ nudare, & extendere.

Et prophetabis aduerſus eam. Nũtiabis & ſermone, & actione eſſe Hieroſolymam non ſolum obſidendam, ſed penitus vaſtandam.

Circundedi te vinculis. Id fuit in viſione imaginaria.

Obſidionis tuæ. Id eſt, de qua vaticinaris.

Et tu ſume tibi frumentũ & hordeum. Significat imminere Hieroſolymę maximã famem, qua obſeſſi, vt in quarto libro Reg proditum eſt memoriæ, laborarunt. Tanta enim fuit, 4.Re.vlt.
vt obſeſſi ex diuerſis leguminibus, nempe frumento, hordeo, fabis, lentibus, milio, & viciis panes paucos conficerent, quibus non ad ſaturitatẽ vterentur, ſed modicè & vnciatim.

Cibus autem tuus, quo veſceris, erit in pondere viginti ſtateres in die: à tempore vſque ad tempus comedes illud. Et aquam in menſura bibes, ſextam partem hin: à tempore vſque ad tempus bibes illud. Et quaſi ſubcinericium hordeaceum comedes illud: & ſtercore, quod egreditur de homine, operies illud in oculis eorum. Et dixit Dominus: Sic comedent filij Iſrael panem ſuum pollutum inter gentes, ad quas eiiciã eos. Et dixi: a,a,a, Domine Deus, ecce anima mea non eſt polluta, & morticinium, & laceratum à beſtiis non comedi ab infantia mea vſque nunc: & non eſt ingreſſa in os meum omnis caro immunda. Et dixit ad me: Et dedi tibi fimum boum pro ſtercoribus humanis: & facies panem tuum in eo. Et dixit ad me: Fili
D
Inf. 5. d. & 14. d. hominis, ecce ego conteram baculum panis in Ieruſalem: & comedent panem illum in pondere, & in ſolicitudine, & aquam in menſura, & anguſtia, bibent: vt deficientibus pane & aqua corruat vnuſquiſque ad fratrem ſuum, & contabeſcat in iniquitatibus ſuis.

Cibus autem tuus. Vult ſignificare magnam famam tempore obſidionis, quoniam Iudæis obſeſſis præſcribebatur vilis nutrimenti pondus, & certa menſura. Nemo in toto die comedere poterat niſi viginti panis ſtateres: viginti autem ſtateres continent decem vncias iuxta diui Hieronymi ſententiam. Itaque in toto die naturali nemo edere poterat pluſquã panem vnum decem vnciarum, quo magis anima traheretur, quàm ſuſtentaretur. Sunt, qui aſſerant viginti ſtateres quinque ſolũ vncias continere: nam ſtater idem eſt quod ſiclus, ſiclus autem continet quartam partem vnciæ, viginti autem quartæ vnciarum quinque vncias efficiunt. Ioſephus ait apud Hebræos ſiclum quatuor drachmas continere. Budæus exiſtimat ſtaterem eſſe numum valentem quatuordecim ſolidos. Et ita variant authores. Vtcunque ſit, hac parua menſura & modico pondere intolleranda fames prædicitur.

Sextam partem hin. Hin erat genus menſuræ Hebrææ duos ſextarios Italicos continentis, quos paruus vrceus capiebat. Non ſolùm in illa obſidione Hebræi fame magna, ſed incredibili etiam ſiti laborarunt.

Operies illud. Hoc eſt, coques illud: & ita eſt in Hebraico. In nonnullis regionibus ob lignorum defectum concoquitur panis ſtercore boum deſiccato. Et ita fieri poſſet de humano ſtercore, ſed eſſet nimis horrendum & abominabile. Volens Deus ſignificare, eſſe Iudæos in alienis prouinciis panem horridum immundumque manducaturos, præcipit Ezechieli, vt in humani fimi deſiccati igne concoquat panem. A qua re abhorrens diuinus vates Deum obſecrat, ne illi hoc præcipiat, quod quidem impetrauit.

A a a. Totum hoc locum habet interiectionis admirãtis, qua vſus eſt Ieremias cum Deo loquens capite primo. *Ierem. 1.*

Morticinium. Hoc eſt, quod abſque ſanguinis effuſione vitam amittit. Præceperat Deus Hebræis ne morticinũ, & laceratum à beſtia comederent: vt in Exodo, & Leuitico diuina ſcriptura commemorat. At exiſtimabat propheta multò grauius ſibi eſſe, & deteſtabilius pane ſic abominabili veſci. *Exod. 22. Leuit. 17 Leuit. 22*

Ecce ego conteram baculum panis in Ieruſalẽ. Panem vocat baculum, quòd eo homines ſuſtententur.

Corruat vnuſquiſque. Non valens ſe præ fame ſuſtentare: ſed ob admiſſa ſcelera luctu confectus, & inopia debilitatus, ſuccũbet ægritudini, & cadens animo & corpore, excedet è vita. Hæc de Babylonica captiuitate interpretati ſumus hũc eſſe germanum ac hiſtoricum ſenſum exiſtimantes. At Iudæi tempore Titi & Veſpaſiani videntes Hieroſolymam, funditus euerſam aſſeruerunt hos quadringentos & triginta dies accepto anno pro die duraturam eſſe captiuitatem & ignominiam ſuam: illis autem peractis venturum eſſe Meſſiam ſuum, qui eos à poteſtate gentium & Chriſtianorum liberaret, mundi opibus & dignitatibus cumularet, & in priſtinam libertatem et legis cæremonias reſtitueret. Sed quàm vana & falſa fuerit hęc eorum interpretatio, nemo eſt, qui non videat, cum hodie poſt mille & quingentos ferè annos ab illa captiuitate nec templum habeant, nec cęremonias, nec ſacrificia, nec ſacerdotem, nec regem, nec ciuitatem, ſintque exules, abiecti, calamitoſi, ab omnibus nationibus contempti, & in dedecore & ignominia verſari. Nihilominus tamen tãta adhuc cæcitate laborant, tam craſſa caligine eorum intellectus obfunduntur, vt Meſſiam expectent terrenum illũ quidem, qui in eos bona terræ conferat, vt poſſint corporis voluptatibus perfundi, humaniſque opibus redundare: Terreni homines terrenum cupiũt Meſſiam. At verus Meſſias in eorum lege promiſſus Chriſtus Deus noſter non terræ ſed cæli diuitias attulit, quæ ſunt veræ diuitiæ animos amplificantes, eoſque virtutibus, diuina gratia, & donis cæleſtibus adimplentes, quibus gloriam ſempiternam conſequantur. Zacharias propheta de Meſſia loquens ait: *Zach. 9.* Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalem, ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator, ipſe pauper, & aſcendẽs ſuper aſinã, &c. Id quod

imple-

impletum eſt, cùm Dominus Ieſus introiuit
Hieroſolymam ſedens ſuper aſellum, ſternē-
Mat. 21. tibus hominibus veſtimenta ſua in via, & ar-
Mar. 11. borum ramos cædentibus, quibus viam tege-
Luc. 19. bant: vt euangelica narrat hiſtoria. Cùm rex
Ioan. 12. aliquis ſeculi vrbem celebrem cum regia pom-
pa ingreditur, & magnificè excipitur, fertur
ſub pretioſo peripetaſmate, aut eleuato pal-
lio, ex ſerico & auro confecto ad aëris intem-
periem euitandam, & ſummum apparatum
oſtendendum. Et ita ſub hoc nobili tegumen
to virgis eleuato incedit princeps, terram vi-
dens non autem cælum: nec mirum, cùm rex
ſit terræ non cæli. At Chriſto Deo noſtro,
Ioan. 18. qui rex eſt cæleſtis, qui de ſe ipſo ait: Regnum
meum non eſt de hoc mundo, non cælum
operiebant pallio aut peripetaſmate, ſed ter-
ram veſtibus & ramis. Et vt verus Meſſias pau
pertatem diligendam oſtenderet, non ſuper
equum ſedens introiuit, ſed iuxta Zachariæ
prophetiam ſuper aſinam, & ſuper pullum
Pſal 30. filium aſinæ. In eius perſona dixerat Dauid:
Pſal. 87. Infirmata eſt in paupertate virtus mea. Et
rurſum: Pauper ego ſum, & in laboribus à
iuuentute mea. Vbi igitur ſunt apparatus re-
gij? vbi magnificentia munerum terræ? vbi
phalerati equi? vbi magnificæ pompæ? vbi
militum copiæ? vbi temporalis regis orna-
menta? Si Meſſias venturus eſſet mundi di-
uitias daturus, diceret Zacharias: Ecce rex
tuus venit tibi potens, diues, equo, aut curru
triumphali vectus, & ſatellitum turba comita
tus. At intelligens Meſſiam fore ſpiritualem,
& cæleſtem regem, et mundi opes cōtempturum,
eum pauperem & ſaluatorem appella-
uit, omneſque eius apparatus deſcripſit. Eodē
modo regius vates eum inopem fore prędixit,
ſed mundi ſcelera deleturum eſſe apertiſſimè
Pſal. 129 oſtendit. ita enim ait: Et ipſe redimet Iſrael
ex omnibus iniquitatibus eius. Dicens, ex om-
nibus iniquitatibus, declarauit fore Chriſtum
animorum redemptorem: iniquitates enim
vincula ſunt, quibus impij in dæmonis capti-
uitate detinentur. Hoc docuit idem Meſſias
Ierem. 31 per Ieremiam ita loquens: Propitiabor iniqui
tati eorum, & peccati eorum non recordabor
Eſa. 44. amplius. Et per Eſaiam: Deleui vt nubē pec-
cata tua, et quaſi nubeculam iniquitates tuas.
Hic eſt Meſſias in Iudæorum lege promiſſus,
non terrenus, non mundi diuitijs affluēs, ſed
diuinus, & diuinas tribuens opes, pauperta-
tem verò in hoc ſeculo & verbis & factis do-
cens. Hoc intelligens diuus Paulus has voces
emiſit: Scitis gratiam Domini noſtri Ieſu
2. Cor. 8. Chriſti, quoniam propter vos egenus factus
eſt, cùm eſſet diues, vt vos illius inopia diui-
tes eſſetis. Eum Meſſiam expectabant anti-
qui patres, eius aduentum cupiebant fideles,
de eo vaticinabantur diuini vates, cuius ſan-
guine erant mundi maculæ abluendæ, & ini-
quitates expiandæ, qui erat infinitam homi-
num multitudinem è tenebris erepturus, &
fidei, atque gratiæ lumine illuſtraturus. Sed
quoniam in eum credere Iudæi noluerunt,
fuerunt à Romanis obſeſſi, & victi, & in mi-
ſeram ſeruitutem redacti. Et de hac obſidio-
ne & euerſione poteſt totum hoc caput ex-
planari. Eam præuidens Dominus lachrymis
proſecutus eſt, quando, vt refert diuus Lu- *Luc. 19.*
cas, videns ciuitatem fleuit ſuper illam, dicēs:
Si cognouiſſes & tu. & cæt. Per primos tre-
centos & nonaginta dies ſuper latus ſiniſtrū
intelligitur tempus obſidionis, per quadra-
ginta verò, quibus quadraginta anni ſignifi-
cantur, intelligitur tempus, quod inter mor-
tem Chriſti, & Hieroſolymæ per Titum
Veſpaſianum filium Veſpaſiani euerſionem
interfluxerunt. In ea obſidione tanta fuit fa-
mes, teſte Ioſepho libro ſeptimo de bello Iu-
daico, vt nec cingulis, nec calciamentis abſti-
nuerint, & coria ſcutis detracta manducaue-
rint. Et, quod dictu quidem horrendum, au-
ditu autem incredibile videtur, quædam mu-
lier Eleazari filia proprium filium ſuum fa-
me coacta occidit, & comedit. Viæ vrbis ple-
næ erant mulieribus exanimatis, & infantibus
ac ſenibus mortuis; & adoleſcentibus palpi-
tantibus. Quidam præ fame penitus excede-
bant è vita, alij veluti mortuorum vmbræ
inter defunctorum cadauera verſabantur, &
vbi eos mors occupabat, ibi cadebant. Capti-
uorum, qui toto bello comprehenſi ſunt,
nonaginta & ſeptem millium inuentus eſt
numerus, mortuorum verò vndecies centum
millia. Cùm enim paſcha eſſet Iudæorum,
& ex multis oppidis multi ad feſtum con-
gregarentur, fuerunt ſubito bello circunfuſi,
& in ciuitatem veluti in carcerem coniecti.
Hæc omnia Flauius Ioſephus natione He-
bræus, teſtis oculatus literis mandauit, vt eſ-
ſent perpetuis monimentis conſignata. Eu-
ſebius in libro de temporibus breuiter ſed
egregiè ſuper hoc philoſophatur. Oportuit,
inquit ille, iiſdem diebus paſchæ eos in vrbe
includi ad ſuam ipſorum cædem, quibus ſal-
uatorem cruci affixerunt. Aequum fuit, &
iuſto Dei iudicio effectum, vt illi eo tempore
interirent, quo immaculatum illum & cæ-
leſtem agnum ad interitum falſis crimini-
bus vocarunt, & vulneribus confectum cru-
deliter occiderunt. Perſpicuum eſt enim, fuiſ-
ſe Chriſtum die paſchæ Iudæorum occiſum. *Ioan. 18.*
Et quoniam perfidi Iudæi nec cæleſtem pa- *& 19.*
trem, nec eius filium vnigenitum venerati
ſunt, imò nec cognouerunt, quia cognoſce-
re noluerunt ob malitiæ ſuæ obcæcationem,
dicente Chriſto diſcipulis ſuis: Hoc facient vo *Ioan. 16.*
bis, quia non nouerunt patrem, nec me: ideo
de illis Veſpaſianus pater & Titus filius triū-
pharunt: vt Paulus Oroſius libro ſeptimo
ſuarum hiſtoriarum grauiter & ſapienter an-
notauit. Eius enim ad literam hæc ſunt ver-
ba: Pulchrum & ignotum antea cunctis mor
talibus, inter centum & viginti triumphos,
qui à condita vrbe vſque ad id tempus acti
erant, hoc ſpectaculum fuit, patrem & fi-

lium vno triumphali curru vectos, glorioſiſ-
ſimam ab his, qui patrem & filium offende-
runt, victoriam reportaſſe. Hæc ille. Nos au-
tem ; qui totum hoc caput de Hieroſolymæ
per Titum & Veſpaſianũ obſidione & euer-
ſione etiam interpretamur, Deum vehemen-
ter obſecramus, vt nos à mundo, dæmone, &
carne vndique obſeſſos, eripiat, atque de iis
hoſtibus triumphantes, cæleſtique ſplendore
fulgentes, ad vitam immortalem perducat.

Annotationes ex Hebræo in caput quartum.

ET *ponet arietes in gyro*. Pro arietibus eſt
in hebraico כָּרִים carim. Nomen כַּר
ſignificat agnum arietẽ, principem ſeu
ducem. Vnde illud Eſaiæ : Emitte agnum
Eſa. 16. domine dominatorem terræ. Poterat etiam
verti, Emitte ducem domine dominatorem
terræ. Hic enim erat dux ille, de quo prædi-
xerat Michæas ad Bethlehem dirigens ſermo-
Mich. 5. nem: Ex te enim exibit dux, qui regat popu-
lum meum Iſrael. Ideo R. Dauid hunc Eze-
chielis locum ita vertit: Et pones duces in cir-
cuitu. Vt oſtenderet eſſe Hieroſolymã à du-
cibus Chaldæorum obſidendam.

Et viciã. In hebraico eſt in plurali. כֻּסְּמִים
cuſſemim. Eſt quoddam leguminis genus
dictum zea, ſiue ſpelta, vt ait R. Dauid. Spel-
tæ autem duo ſunt genera, authore Dioſco-
ride libro ſecundo, capite 80. alterum ſim-
plex, alterum duplicis grani. Symmachus &
Aquila in prima editione habent zeas. Sunt
qui exiſtiment eſſe legumen illud, quod Lu-
ſitanè appellatur eruilha. Septuaginta habẽt,
ὀλύρας, pro quo verſio Complutenſis de-
ſumpta ex Græco habet ſiliginem. Et Theo-
dotus ſiliginem etiam vocat, tametſi alij aue-
nam interpretentur. Vtcunque ſit, genus eſt
vilis leguminis, ex quo cum aliis præcipie-
bat Deus Ezechieli, vt panem vilem & ciba-
rium conficeret.

Conteram baculum panis. Septuaginta pro
baculo panis habent, στήριγμα ἄρτου, pro quo
Latinis interpres vertit: firmamentum pa-
nis. Symmachus & Theodotio, & Aquila in
ſecũda verſione habẽt Στήριγμα, quod idem
Num. 17. ferè eſt. In hebraico eſt מַטֵּה matteh, quæ
dictio virgam ſignificat, vt Numer. 17. Ac-
Ezech. 7. cipe ab eis virgas ſingulas. Et Ezechiel 7. Flo-
ruit virga, germinauit ſuperbia. Sed quoniam
dictio hæc ſignificat etiam declinationem &
iniuſtitiam, poterat illud verti: Floruit decli-
natio ſine iniuria. Ita R. Ionah hunc locum
interpretatur. Et videtur pulchra eius expo-
ſitio nam ſequitur: & germinauit ſuperbia.
Significat etiam robur, firmamentum, & ſu-
Pſal. 140 ſtentaculum, vt in pſalmo: Omne firma-
mentum panis contriuit. Ac ſi diceret: Fecit
Deus vt deeſſet frumentum, quod eſt firma-
mentum humani corporis, vt omnes fame la-
borarent. Vtinam hæc panis egeſtas non op-
primat etiam Chriſtianos. Panis hic verbum
Dei eſt, de quo poteſt illud pſalmographi ex- *Pſa* 130.
plicari: Et panis cor hominis cõfirmat. Et id,
propter quod lamẽtabatur Ieremias: Paruuli
petierunt panem, & non fuit, qui frangeret *Thren.* 4.
eis. Ac ſi diceret: Infirmi & inſipientes, qui
non valent intellectu comedere fortes & ex-
celſas diuinarum literarum ſententias, & ar-
cana atque alta myſteria, petierunt à viris do-
ctis vt panem verbi Dei ſibi frangerent; &
comminuerent, ſacram illis ſcripturã expla-
nantes, & nõ erat, qui hoc facere vellet. Mul-
tis hodie poſſit hoc accommodari, qui cùm
alios docere deberent, dediti ventri & ſom-
no, vitam ſilentio, turpique otio tranſeunt,
& debitos labores contemnẽtes, indebitis vo-
luptatibus ducuntur. Eam ob cauſam mul-
tis in locis deeſt panis hic, ob cuius penuriam
debilitati multi in interitum ruerunt: &, vt
ait Eſaias, nobiles interierunt fame, & mul-
titudo ſiti exaruit. Et non ſolùm multi pa- *Eſa.* 5.
nem euangelicæ doctrinæ non guſtant, cùm
ſe euangelicos appellent, ſed etiam ſanctiſſi-
mum euchariſtiæ ſacramẽtum, panem illum
diuinum, panem viuum, qui de cælo deſcen-
dit, penitus negarunt, & fidem catholicam
relinquentes Oecolampadij, & Caluini, &
cæterarum huiuſmodi peſtium hæreticorum
Capharnaitarum perfidiæ adhæſerũt. Aiunt
enim cum Capharnaitis: Quomodo poteſt *Ioan.* 6.
hic nobis carnem ſuam dare ad manducan-
dum? Nos verò captiuemus intellectum in
obſequium Chriſti, qui dixit: Hoc eſt corpus *Ioan.* 6.
meum. Et panis, quem ego dabo, caro mea
eſt pro mundi vita. Hæc Chriſtus, hæc ipſa
veritas. Non poteſt mentiri veritas. Verbum *2. Co.* 10
Domini manet in æternum. Vide quid di- *Mat.* 26.
cat Ioannes Damaſcenus: Non eſt figura
panis & vini, corporis & ſanguinis Chriſti. *Ioan* 6.
Abſit hoc. Sed eſt ipſum corpus Domini dei- *Eſai.* 40.
ficatum, ipſo Domino dicente: Hoc eſt cor-
pus meum: non figura corporis, ſed corpus.
non figura ſanguinis, ſed ſanguis. Hæc ille.
Idem Cyprianus martyr indicat in ſermone
de cœna Domini dicens: Panem angelorum
ſub ſacramento manducamus in terris, eun-
dem ſine ſacramento manifeſtiùs edemus in
cælis. Explicans Auguſtinus illam pſalmi in-
ſcripſitionem: Pſalmus Dauid, cùm mutaret *Pſal.* 33.
vultum coram Abimelech, & dimiſit eum,
& abiit, ac locum illum ex libris Regũ iuxta *1. Re.* 21
editionem ſeptuaginta interpretum pertra-
ctans: Ferebatur in manibus ſuis: Hoc verò
fratres, inquit, quomodo poſſit fieri in ho-
mine, quis intelliget? Quis enim portatur in
manibus ſuis? Manibus aliorum portari po-
teſt homo, ſuis manibus nemo portatur.
Quomodo intelligatur in ipſo Dauide ſecũ-
dum literam, non inuenimus: in Chriſto
autem inuenimus. Ferebatur enim Chriſtus
in manibus ſuis, quãdo commendans ipſum
corpus ſuum aiebat; Hoc eſt corpus meum.

Ferebat

ferebat enim illud corpus in manibus ſuis: ſeipſum itaque ferebat Chriſtus in manibus ſuis. Hæc Auguſtinus. In pſalmo ſeptuage-
Pſal. 71. ſimo primo, qui de Chriſti tempore non ſolùm iuxta Chriſtianorũ, ſed etiam iuxta Hebræorum ſententiam explanatur, ſunt hæc verba literis mandata: erit firmamentum in terra in ſummis montium. Vbi diuus Hieronymus pro firmamento vertit memorabile triticum. Et Reuclinus ait vocabulum hoc hebraicum ſignificare placentulam frumenti. Et R. Kimhi ait eſſe maſſam frumenti. In hebraico eſt פסת בר piſſath bar, hoc eſt particula ſeu placenta frumenti: dictio enim bar frumentum ſignificat abſque controuerſia. Significat etiam filium, & puritatem. Vnde
Pſal. 2. id quod eſt in pſalmo: apprehendite diſciplinam, verti poteſt: Apprehendite, ſiue oſculamini filium, ſiue puritatem. Ac ſi dicat, amplectimini, & ſummè diligite Meſſiam, qui eſt filius Dei, & ipſa puritas. Poteſt etiam verti: Seruite frumento, hoc eſt Chriſto, qui eſt panis vitæ. Vnde verba illa: Erit firmamentum in terra in ſummis mõtium, poſſunt rectè verti ex hebræo: Erit placenta tritici in terra in capitibus montium. Thargũ habet: Erit panis conſortans in terra. Paulus Epiſcopus Burgenſis citat quandam paraphraſim Chaldaicam, quæ ita habet: Erit placenta tritici in capitibus Sacerdotum. Quæ interpretatio eſt abſque dubio admirabilis. eſt enim ſanctiſſimi ſacramenti altaris diuina vaticinatio, in quo ſub ſpecie placentulæ tritici, ſub ſpecie panis, & maſſæ triticiæ coctæ præſens nobis adeſt Chriſtus, verus Deus, & verus homo. Rectè quidem iuxta Hieronymi verſionem memorabile triticum hoc ſacramentum appellatur, cùm ſit panis viuus, & diuinũ mã-
Ioan. 6. na, de quo ait Chriſtus: Qui manducat meã carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam. Et verè ait Thargum eſſe panẽ conſortantem, cùm de illo dicat diuinus Paulus: Omnia poſſum in eo, qui me conſortat.
Philip. 4. Et verè ait paraphraſtes Chaldæus, eſſe hanc diuinam placentulam in capitibus ſacerdotũ, quoniam ſuper eorũ capita hoſtia cõſecrata eleuatur, vt populo in miſſæ ſacrificio oſtendatur adoranda. Et R. Achilas transfert illũ locum pſalmographi in hunc modum: Erit panis ſubſtantialis in terra in capitibus montium. Et R. Ionathas: Erit ſacrificiũ panis in terra in capite montium. Quæ omnia diuino euchariſtiæ ſacramento accommodantur. Hic eſt panis diuinus, hic eſt cibus cæleſtis, hoc eſt pignus æternæ noſtræ beatitudinis, & ſummæ felicitatis. Cùm Deus ſit ſummè bonus, & eam ob cauſam ſummè communicatiuus, & ſui diffuſiuus, decebat ſe nobis ſummè cõmunicare. Quæ maior poterat eſſe cõmunicatio, quàm poſt diſceſſum ſuum, poſt aſcẽſum in cælo manere nobiſcum in ſancto euchariſtię ſacramẽto? Nõ paſſus eſt eius amor, vt à nobis corporaliter diſcederet, quin nobiſcum ſacramentaliter maneret, vt eum videremus ſub accidentibus, ſub ſpeciebus panis & vini, vt eum coleremus, & manducaremus, vt in ipſo maneremus, & Ipſe in nobis.
Ipſe enim ait: Qui manducat meam carnẽ, *Ioan. 6.*
& bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. Hunc diuinum cibum, hunc panem cæleſtem reiecerũt noſtri temporis hæretici, ſiliquis porcorum ſeipſos paſcentes, doliſque dæmonum ſuam peſtilentẽ ſectam ſuſtentantes. Chriſti charitatem immenſam negarunt, eiuſque infinitæ pietatis ſplendorẽ maculare voluerunt. O rem indignam! ô ſcelus deteſtandum! Nihil vnquam ſol vidit indignius. Quid dicam? Quò me vertam? Quæ res vnquam geſta eſt maior, quàm Chriſtum nobis ſeipſum relinquere in ſacramẽto? Quò vltrà poterat amor accedere? Quid diuinius, quid glorioſius, quid accommodatius hominum memoriæ ſempiternæ. Memoriam fecit *Pſa. 110*
mirabilium ſuorum miſericors & miſerator Dominus, eſcã dedit timentibus ſe. Et tamen hanc eſcam, hoc magnificẽtiſſimum beneficium, hoc ampliſſimum munus irridẽt, Caluiniſtæ, & Bucceriſtæ, & Aecolampadiſtę tenebris circumfuſi, & in caligine obſcuriſſima verſati. Quemadmodum Nabuzardan prin- *4. Re. 25*
ceps militiæ Nabuchodonoſoris Hieroſolymam euertit, & tẽpli vaſa profanauit, ſic noſtri temporis hæreſiarchæ, principes militiæ diaboli, eccleſiam Chriſti conantur euertere, & ſacra tẽpli vaſa, hoc eſt ſancta eccleſiæ ſacramenta, nõ à Salomone, ſed à Chriſto conſtituta penitus delere, aut ſaltẽ maculare. Nabuzardan ſonat ſermonẽ alieni domini, ſeu alieni iudicij. Tales ſunt hæretici quorũ ſer-
mo non eſt Ieſu Chriſti Dñi noſtri, ſed alieni *Ioan. 12. & 14.*
Dñi, hoc eſt diaboli, quẽ Chriſtus principem mundi appellauit. Hunc ſequũtur perditi homines, rectorẽ tenebrarũ, & dominũ impiorum, quam ob cauſam non eſt mirũ eorum iudicium alienum eſſe à veritate, ab eccleſia, & à Chriſto. Te precor clemẽtiſſime Deus, vt eorũ animos ſplendore veritatis illuſtres, ne tot homines ad imaginem tuam creati ex errorũ tenebris, in quibus verſantur, ad caliginem æternam præcipitentur. Aperi eorum oculos, incende amore tuo eorũ voluntates, ne in flãmas inextinguibiles æterni barathri proiciantur. Proiicientur enim, niſi tu eos illuminaueris, & ad fidem ſanctæ eccleſiæ Romanæ perduxeris. Quoniam ipſum panem diuinum reliquerunt, & baculum panis, de hoc hic loquitur Ezechiel, repudiarunt.

L *Et contabeſcent in iniquitatibus ſuis.* Pro iniquitatibus eſt in hebræo עונם auonam, quæ dictio iniquitatem ſignificat, & pœnam.
Vnde illud pſalmographi: Appone iniquita- *Pſal. 68.*
tem ſuper iniquitatem eorũ, verti poteſt: Appone pœnam ſuper iniquitatem eorũ: Ac ſi dicat: Puni eos Domine iuxta eorum flagitia. Quare poterat locus hic Ezechielis ita transferri: Et contabeſcent in ſupplicijs ſuis.

ARGV-

ARGVMENTVM CAPITIS QVINTI.

CVm Hebræi diuina monita contemnerēt, eſſetq́; eorum ratio obſcurata flagitiis, et voluntas cōſtricta ſceleribus, & animus à mente diuina penitus alienatus, voluit Deus eos vlciſci, vt tātorum maleficiorum pœnas luerent. At tanta eſt eius miſericordia, vt priùs illis peſtem, & ferrum, & flammam minaretur, quo ſe ad illum conuerterent, eiúsque miſericordiam implorarēt. Eam ob cauſam præcipit Ezechieli, in quo tunc diuinum quoddam & fidei & vaticinationis lumen elucebat, & charitatis flamma oſtendebatur, vt illis Hieroſolymæ euerſionem prædiceret, & ſub pilorum ænigmate eorum interitum & exilium nunciaret.

CAPVT. V.

A ET tu fili hominis ſume tibi gladium acutum, radentem pilos: & aſſumes eum, & duces per caput tuum, & per barbam tuam: & aſſumes tibi ſtateram ponderis, & diuides eos. Tertiam partem igne combures in medio ciuitatis iuxta completionē dierum obſidionis. Et aſſumes tertiam partem, & concides gladio in circuitu eius: tertiam verò aliam diſperges in ventum, & gladium nudabis poſt eos. Et ſumes inde partiū numerum, & ligabis eos in ſummitate pallij tui. Et ex eis rurſum tolles, & proiicies eos in medio ignis, & combures eos igne, & ex eis egredietur ignis in omnem domum Iſrael. Hæc dicit Dominus Deus. Iſta eſt Ieruſalem, in medio gentium poſui eam, & in circuitu eius terras. Et contempſit iudicia mea, vt plus eſſet impia, quàm gentes, & præcepta mea, vltra quàm
B terræ, quæ in circuitu eius ſunt. Iudicia enim mea proiecerunt, & in præceptis meis nō ambulauerunt. Idcirco hæc dicit Dominus Deus. Quia ſuperaſtis gentes, quæ in circuitu veſtro ſunt, & in præceptis meis non ambulaſtis, & iudicia mea non feciſtis, & iuxta iudicia gentium, quæ in circuitu veſtro ſunt, nō eſtis operati, ideo hæc dicit Dominus Deus.

EXPLANATIO.

ET *tu fili hominis*. Totum hoc caput cōtinet ænigma quoddam pilorum, quo vaſtatio Hieroſolymę ſignificatur. Gladius acutus ſiue raſorius, hoc eſt nouacula, eſt Dei voluntas & decretum: caput vrbs Hieroſolyma, pili verò, eius habitatores. Hi fuerunt in tres partes diſtributi, pars vna obiit fame & peſte, in obſidione, cùm Chaldæi Hieroſolymam cingentes, eam vndique oppugnarent: altera gladio hoſtiū: tertia verò fuit per orbē terrarum diſperſa, quæ dederat ſe fugæ ob Chaldæorum metum. Mortui fame & peſte intelliguntur per capillos igne combuſtos, occiſi ferro ſignificantur per capillos conciſos gladio, qui verò ſe in fugam contulerunt, per capillos in ventum diſperſos oſtenduntur. Eſt autem ænigma figura, cùm per occultam rerum ſimilitudinem obſcura ſententia ſignificatur, vt infra capite trigeſimo nono: Dic omni volucri, & vniuerſis auibus, cunctisque beſtiis agri, &c. Et primo cap. Ioannis: Ecce ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. Cur autē Ezechiel appellatur filius hominis, oſtendimus ſecundo capite. *Inf. 39.* *Ioan. 1.*

Et duces per caput tuum Hoc eſt, dabis operam, vt tōſoris manu per caput tuū ducatur.

Stateram ponderis. Hoc eſt iuſtā & æquā, aptam & ad ea ponderanda, quæ non populari quadam trutina, ſed aurificis ſtatera examinantur.

In medio ciuitatis. Nimirum in qua habitas: non intelligit Hieroſolymam, quia Ezechiel erat tunc temporis in Chaldæa, ſed vrbem quandam, quam tempore illo incolebat. Vel intelligit vrbem illam, quam ex Dei iuſſu deſcripſerat in latere, vt capite præcedente explicuimus, per quam Hieroſolyma ſignificabatur.

Igne combures. Famis ac peſtis afflictionem comparat cū ardore ignis: inedia enim reddit homines nigros & ſqualidos, & peſtis eos febre comburit.

Et gladium nudabis poſt eos. Hoc eſt, ſignificabis eſſe illis vitam ferro eripiendā. Multi ex Hebræis Babylonios fugientes, ſe in Aegyptum contulerunt. Sed Nabuchodonoſor Babyloniorum rex intrauit Aegyptum, vbi eos partim occidit, partim in vincula coniecit, & captiuos in Chaldæam inde adduxit. Lege quartum Regum, & Ieremiam hæc omnia narrantem. *4. Reg. vlt.* *Iere. 42,*

Et ſumes inde paruum numerum. Ex illa tertia parte pilorum, quos in ventum diſperges, ſume exiguum numerum, quos in ora veſtis tuæ ligabis, & ex illis cōiicies aliquos in ignē, vbi incendio flagrent: ex quibus egredietur ignis Iudęorum poſteritatē comburens. Senſus eſt: Ex magna Iudæorū multitudine, qui ex Aegypto & Iudæa fuerint in Chaldæam abducti, pauci Hieroſolymā reuertentur, veluti in pallio reſeruati. Et ex iis nonnulli calamitatibus & ærumnis prementur, ob quas aliqui

aliqui ſe gentium regibus tradent, eos ad Hie-
roſolymæ vaſtitatem excitantes. Totum hoc
impletum fuiſſe diuina narrat hiſtoria. Nam
fuiſſe Iudæos in Iudæam ex Chaldæa reuer-
ſos, & in ædificanda & inſtauranda Hieroſo-
lyma labores incredibiles ſubiuiſſe, eſt in li-
Eſd. 1. & 2. lib. bris Eſdræ literis mandatum. Præterea defe-
ciſſe nonnullos ex Iudæis patriam, & An-
tiocho tyranno, aliiſque regibus adhæſiſſe,
qui reges à perfidis & fugitiuis Iudæis côcita-
ti Iſraelis populum ad excidium & vaſtitatē
vocabant, & odio incenſi, ſuperbiaque infla-
Mach. 1. & 2. lib. ti eū penitus delere conabantur, eſt in Macha
bæorum libris monimentis cōſignatum. Po-
ſtea verò tanta fuit inter Iudæorū magnates
Hircanum & Alexandrum diſſenſio, tanto
odio mutuò ardebant, vt occaſionem Pom-
peio præberent Iudæam expugnandi. Quæ
omnia ſunt à Ioſepho in libris & de Antiqui-
tate, & de Bello Iudaico apertis monimentis
teſtata. Ex illis ergo egreſſus eſt calamitatum
ignis in omnem Iſraelem. At ego exiſtimo
dixiſſe hoc prophetam propter Phariſæos,
qui ex illis Hebræis deſcendentes de Chriſto
occidendo cogitarunt, & in eius cædem acri-
ter vigilauerunt. Tanta fuit eorum cæcitas,
tantæ fraudes, tot flagitia, vt ei, quem ne vo-
ce quidem offendere deberent, interitum ma-
chinarentur. Homines ad omnia ſcelera
paratiſſimi Chriſtum ſeruatorem, quem co-
lere deberent vt patrem, venerari vt Domi-
num, extimeſcere vt iudicem, ſequi vt ducem,
ſitire vt fontem bonorum omnium, cum cō-
tempſerunt, ſummis cruciatibus affecerūt, &
falſis criminibus in odium & cædem crude-
liſſimam vocarunt. Quam ob cauſam Deus
eos à perfidia & obſtinatione recedere nolē-
tes ærumnis terribilibus oppreſſit, ciuitatem
Hieroſolymam funditus deleuit, & eius agros
penitus vaſtauit. In tantam ignis flammam
fuerunt Iudæi coniecti, in tot ærumnis verſati
vt tam dura tormenta, tam aſperam captiui-
tatem, tam inſuetam ignominiam, tam inau
ditos cruciatus ferre nullatenus valerent. Hi
igitur phariſæi ſunt illi, ex quibus egreſſus eſt
calamitatis incendium, quo populus Iudaicus
miſerè flagrauit.

Hæc dicit Dominus Deus. Reddit cauſam iræ
Dei in populum Iudaicum.

In medio gentium poſui eam. Et erant in Iu-
dæa gentibus idolorum cultricibus circūdata.
Vel dicitur Hieroſolyma eſſe in medio gētiū,
hoc eſt in medio terræ: nam eſt in quarto cli-
mate terræ habitabilis, in ſeptem climata di-
Infr. 38. uiſæ. Et hic idem propheta eam capi. trigeſi-
mo octauo vmbilicū terræ appellauit. Et pſal-
mographus: Deus autē rex noſter ante ſecu-
Pſal. 73. la operatus eſt ſalutem in medio terræ. Ac ſi
diceret: Dei filius vnigenitus à cæli faſtigio
ad terram deſcendens humanam induit for-
mam, & in Iudæa natus eſt, ibi docuit, ibi fuit
vulneribus affectus, ibi fuit mortuus, & ſepul
tus, & redditus ad vitam, ibi denique operatus
eſt ea humanæ redēptionis myſteria, quibus
homines, qui in caligine verſantur, diuino lu-
mine luſtraret, & à morte ad vitam perduce-
ret. Et quoniam hæc omnium ſalus, hæc re-
demptio fuit in Iudæa, quæ eſt in medio mū-
di ſita, tanquam in theatro peracta ſpectāti-
bus mortalibus, ait diuinus vates eam à Deo
fuiſſe in terræ medio effectam. Terra Iudææ
à parte orientis cingitur Aſia, ab occidente
Europa, & mari Mediterraneo, à meridie A-
frica, à ſeptentrione Scythia, Armenia, & cū-
ctis Ponti nationibus. Et ita manet in medio
terræ collocata. Qui enim pro mūdo paſſus
eſt, pulchrū fuit, vt in medio mūdi pateretur.
Sic Deus dilexit mundum, ait diuus Ioannes *Ioan. 3.*
vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis
qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vi-
tam æternam. Et quoniam Deus eſt veluti
centrum, à quo deducuntur lineæ pulchritu-
dinis circuli, decebat, vt in medio ſphæræ ter-
renæ genus humanum redimeret.

Quia ſuperaſti gentes. Subaudi, flagitiis &
ſceleribus. Quaſi dicat: quia multò eſtis peio
res gentibus idolorum cultricibus, & legem
meam contempſiſtis. Vel ſic: Quia cùm ope
mea de gentibus immanitate barbaris, nume-
ro infinitis, fortitudine pollentibus, bellicarū
munitionum copia abundantibus, victoriam
reportaretis, tanta eſtis ingratitudine conta-
minati, tanto ſcelere conſtricti, vt meipſum
contemneretis, & præcepta atq; iudicia mea
repudiaretis.

Iuxta iudicia gentium. Hoc eſt, infideliores
eſtis ipſis infidelibus: nam gentes idolorū ſu-
perſtitionibus deditæ deos ſuos venerantur, &
amplectuntur, vos autem me deſpexiſtis, &
pro nihilo putaſtis, et commentitiorum deo-
rum vanitatē coluiſtis, vos ipſos perfidia ma-
culantes, & in recto Dei cultu, puraque reli-
gione perſeuerare nolentes. Vel ſic. Non eam
viuendi rationem tenetis, quam etiam gen-
tes lumine naturali luſtratæ iudicant eſſe te-
nendam: ipſæ enim monent ad vitam feli-
cem pertinere, iuſtitiam colere, eorum au-
tem conſuetudinem declinare, qui nō ſolùm
ſe maculis contaminant, ſed alios contami-
nare, & ab honeſta viuendi ratione conantur
abducere. Vos autem neutrum horum effici-
tis. Quare multò eſtis illis deteſtabiliores.
Hunc eſſe exiſtimo germanum huius loci in-
tellectum. Poteris etiam per capillos ſuper-
uacanea intelligere. Explicans diuus Auguſti-
nus pſalmum quinquageſimum primum ait,
capillis intelligi rerum ſuperfluitates, & quia
ſine ſenſu præciduntur, ideo qui animo Deo
adhærent, ita habent hæc terrena tanquā ca-
pillos. Hæc ille, Qui pauperum miſerentur,
illiſque ſubueniunt, mulierem illam euan- *Luc. 7.*
gelicam imitantur, quæ Chriſto pedes lachry
mis abluit, & capillis terſit. Pedes Chriſti pau
peres ſunt, quos tunc capillis tegis, cùm
quæ habes ſuperflua, in eorum eleemoſynis
conſumis. Aes frigidum & gelatum in vaſe

Similitudo. minutis foraminibus & fiſtulis pleno, eſt integrum, in vna tantùm reſidens parte, ſin autem eſt igne liquefactum, omnia implet foramina: ſic diuitiarum copia frigore auaritiæ gelata, eſt in arcula nemini vtilis: ar ſi diuini amoris igne liqueſcit et funditur, fluit ad omnes inopum partes, & indigētibus ſubueniens implet omnia paupertatum foramina. Eodem modo cor humanum abſq; amore diuino frigidum & gelatum eſt: diuino autē amore incenſum liqueſcit & funditur, omnibuſque inopiis deſiderat ſubuenire. Vnde *Cant. 5.* ait in Canticis ſponſa: Anima mea liquefacta eſt, vt dilectus locutus eſt. Et pſalmographus: *Pſal. 21.* Factum eſt cor meum tanquam cera liqueſcens. Et rurſum: *147.* Emittet verbum ſuum, & liquefaciet ea, flabit ſpiritus eius, & fluēt aquæ. Et quia homines nefarij, ſcelerumque vinculis aſtricti cum viris iuſtis & pietate præſtantibus lites intendunt, eoſque affligūt, & ſpoliant, & variis calamitatibus conturbare nituntur, non illis pietatem eripiunt, non animi fortitudinem, non virtutem, non cōſtantiam, non denique ea, quæ ſunt verè bona, & immortalem pariunt memoriam, ſuntque ad conſequendam æternam beatitudinem neceſſaria, ſed opes & magiſtratus, quæ omnia poſſunt ſuperflua vocari, quæ gentium philoſophi ludibria Fortunę appellarūt, cùm vita etiam hæc, vt ait Aurelius Auguſtinus, aliam vitam cogitantibus ſit cum ſuperfluis connumeranda, ideo impij cum nouaculis raſoriis capillos ſuperfluos reſecātibus comparantur. Vnde aduerſus Doegum hominē ſceleratum maculis notatum ait propheta: *Pſal. 51.* Quaſi nouacula acuta feciſti dolum. Qui in alios excitat procellas, ſeipſum in anima, alios autem non niſi in corpore lædit, immò ſeipſum tantum lædit. Id intuens quidam philoſophus, qui Græcorum philoſophiam literis latinis illuſtrauit, aduerſus flagitioſum hominem aiebat: factā & immiſſam à te neſariam in me iniuriam ſemper duxi, perueniſſe ad me nunquam putaui. Hoc ideo dixit, quia ſceleratus ille ſolùm illi capillos, hoc eſt ſuperuacanea eripuerat. Si ab offenſo petenda eſt venia, à ſeipſo eam petat, qui alium lędere exiſtimauit, nā ſeipſum lęſit, ſibi abſq; dubio intulit detrimentū. Sed ah miſer, quos inter ſcopulos fragilem cimbā agis, qui aliis detrimentū moliris? Significant enī capilli inanes cogitationes. Vt enim anima gignit cogitationes, ita caput capillos. Ideo ait *Num. 8.* Eucherius fuiſſe iuſſum à Deo libro Numerorum, vel leuitæ pilos omnes ſuos abraderent. Et diuus Gregorius in moralibus, Caput inquit, tondere eſt cogitationes ſuperfluas à mente reſecare. Iacto igitur hoc fundamento, dicimus, per hos pilos, quos nobis hoc loco Deus nomine Ezechielis pręcipit, vt ex capite præcidamus, & ponderemus, ſuperuacanea omnia tam in opibus, quàm in cogitationibus ſignificari. Ea debemus abradere, & ponderare in iuſta ſtatera, et quàm ſuperflua nobis ſint, quàm varia, quàm incerta, quàm fluxa, mentis oculis intueri. Hæc autē animo percipiētes ea debemus gladio & igne cōſumere, & maculas ob illa contractas lachrymis & pœnitentia delere, ea verò in pauperes diſtribuere, vt iuſtitiam perpetuò manentem *Pſal. 111* conſequamur. Ita enim ait diuinus ac regius *2. Re. 18.* vates: Diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in ſeculū ſęculi. In libro 2 Regum eſt literis conſignatū, Abſolonem mulo ex pręlio fugientē fuiſſe in quercu per capillos ſuſpenſum. Capilli erant eius delicię, & illi mortem eidem obtulerunt. Mulus, cui inſederat, pertranſiuit, & ille manſit ſuſpenſus: contra quem Ioas dux exercitus equum concitauit, & in eius corde tres haſtas infixit. Quid per Abſolonis capillos niſi inania & ſuperflua intelliguntur, quæ vanis mortalibus perniciem parant? Futilis res eſt homo, & imago quædā *Pſa. 38.* vana & adumbrata, &, vt ait propheta: Vniuerſa vanitas omnis homo viuens. Igitur homo eſt inanis, & mulus mundi gloria: tranſit gloria, & remanet id, quod eſt inane, nam mulus tranſit illo in aere manente. Et, vt ait *1 Ioan. 2* diuus Ioannes: Mundus tranſit, & concupiſcentia eius. Quærebat miſer homo ille gloriā inanem, ſed aufugit gloria, & remanſit inane. Ioas, hoc eſt mundus, tribus haſtis eius cor *1. Ioan. 2* traiecit: nam quicquid eſt in mundo iuxta diui Ioannis ſententiam, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. Sed conſidera Dei iudicium: Volebat Abſolon terram acquirere cælo contempto, & per ſummum ſcelus regnum terrenū comparare: at nō ſolùm cęlum amiſit, ſed terram, quia in aere mortuus eſt, capillis ſuſpenſus, nec cælum attingens nec terram. Permittit aliquando Deus, vt qui cælo ſpreto ſolum ad terram aſpirant, neutrum conſequātur. Ideo *Matth. 6* ait Deus: Quærite primò regnū Dei, & iuſtitiam eius, & omnia alia adiiciētur vobis. Nos igitur capillos præcidentes, & ſuperuacanea reſecantes mundi vanitates contemnamus, et ad cæleſtia aſpiremus.

Ecce ego ad te, & ipſe ego faciam in medio tui iudicia in oculis gentiū, & faciam in te, quod non feci, & quibus ſimilia vltra non faciam, propter omnes abominationes tuas. Ideo patres comedent filios in medio tui, & filij comedent patres ſuos. Et faciam in te iudicia, & ventilabo vniuerſas reliquias tuas in omnem ventum. Idcirco viuo ego, dicit Dominus Deus.

Niſi

Niſi pro eo, quòd ſanctum meum violaſti in omnibus offenſionibus tuis, & in cunctis abominationibus tuis: ego quoque confringam: & non parcet oculus meus, & non miſerebor. Tertia pars tui peſte morietur, & fame conſumetur in medio tui: & tertia pars tui in gladio cadet in circuitu tuo: tertiam verò partem tui in omnem ventum diſpergam, & gladium euaginabo poſt eos. Et complebo furorem meum, & requieſcere faciam indignationem meam in eis, & cōſolabor. Et ſcient, quia ego Dominus locutus ſum in zelo meo, cùm imple-
D uero omnem indignationem meam in eis. Et dabo tibi in deſertum, & in opprobrium gentibus, quæ in circuitu tuo ſunt, in conſpectu omnis prætereuntis. Et eris opprobriū, & blaſphemia, exemplum, et ſtupor in gentibus, quæ in circuitu tuo ſunt, cùm fecero in te iudicia in furore, & in indignatione, & in increpationibus iræ, quæ ego Dominus locutus ſum: quando miſero ſagittas famis peſſimas, quæ erunt mortiferæ, & quas
Sup. 4. d. mittam, vt diſperdam vos. Et famem
et inf. 14 d. congregabo ſuper vos, & conteram in vobis baculum panis. Et immittam in vos famem, & beſtias peſſimas vſque ad internecionem, Et peſtilentia & ſanguis vaſtabunt per te: & gladium inducam ſuper te. Ego Dominus locutus ſum.

Ecce ego ad te. Subaudi, veniam iratus.

Et ipſe ego faciam in medio tui iudicia. Id eſt, ſumam de te pœnas, debitas illas quidem & iuſtas. Dicens iudicia, oſtendit ſententiam fore iuxta veritatem, & iram non excedere pœnarum menſuram.

In oculis gentium. Id eſt videntibus cunctis gentibus.

Et faciam in te, quod non feci Hoc eſt, maiores vltiones de te ſumam, quàm vſque huc ſumpſerim de nationibus aliis Maiores mihi pœnas dabis, quàm gentes infideles. Sed nunquid non exterminauit Deus Chananæos? Nónne ſubmerſit Aegyptios? Verum eſt: ſed maior vltio eſt eiicere filium è domo paterna, quàm aduenam, atqui populus Iſraeliticus erat filius, alij autem aduenæ. Ita enim in Exodo aiebat Deus. Filius meus primogenitus Iſrael. Et per Oſeam: Ex Aegypto vocaui filium meum. Et per Eſaiam: Filios enutriui, & exaltaui, ipſi autem preuerunt me. *Exod. 4.* *Oſe. 11.* *Eſai. 1.*

Et quibus ſimilia vltra non faciam. Sed nōne tēpore Titi & Veſpaſiani aſperioribus calamitatibus oppreſſi fuerūt? Fuerūt quidem, ſed flagella illa non fuerunt ſimilia, ſed maiora: hoc autem loco non dicit Deus: Non faciam vobis vltrà maiora, ſed ſimilia. Poteris etiam reſpondere, pœnam hanc, quam hic Deus minatur Iudæis, de illa intelligi, quam ipſi in obſidione & captiuitate per Titum iure luerunt. De ea ait Chriſtus apud Matth. Erit enim tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi. Aut certè intelligitur hoc de vtraque, nimirum de Babylonica, & de Romana. Sed ſi de ſola Babylonica intelligere volueris, nulla erit etiam contradictio, nam particula, vltra, in diuinis literis non ſemper deſignat à parte poſt perpetuitatem, ſed interdum inſignem aliquam temporis durationem. Libro 4. Regum ſcriptum inuenies: Et vltrà non venerunt latrunculi Syriæ in terram Iſrael. Et tamen poſtea venerunt, vt ex eodem capite apertiſſimè conſtat. Et in Geneſi eſt literis mandatum apparuiſſe Deum Iacobo de Meſopotamia reuerſo: eique dixiſſe: Non vocaberis vltrà Iacob, ſed Iſrael erit nomen tuum. Et tamen ſcimus eum poſtea Iacobum fuiſſe appellatum. Et Eſaias loquens de pace, quæ viguit in aduentu Meſſiæ tempore Octauiani Auguſti, cùm Chriſtus Deus noſter à ſummo cæli vertice in terram deſcendit, ait: Non leuabit gens contra gentem gladium, nec exercitabuntur vltra ad prælium. Quod ita effectum eſt, nam aliquo tempore tanta viguit pax, vt oſtium templi Iani Romæ clauderetur iuſſu Auguſti, quod non niſi in ſumma pace fiebat. Nam quemadmodum aduentante aquila auium regina cæteræ aues alas ſubmittunt, & in pace quieſcunt, pugnare non audentes, ſic aduenient è cœlo aquila illa diuina, Chriſto Deo noſtro, rege regum, & Domino dominantium, reges terræ quieuerunt, quoniam ille apparebat, qui eſt vera pax, de quo ait Apoſtolus: Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum. Quem Eſaias principem pacis appellat, qui à cæli veniens faſtigio terras luſtrauit, mortalium animos turbulentis motibus concitatos ſedauit, & pacem illis ſpiritus mirabiliter tribuit. Fuiſſe autem templum Iani clauſum ab Auguſto Octauiano aſſerit Suetonius Tranquillus in eius vita, quod ab vrbe condita nunquā niſi ſemel, aut bis clauſum fuiſſe aſſeuerat. Fuit autem templum illud à Numa Pōpilio conditum, vt apertum in armis eſſe ciuitatē,

Matt. 24 *4. Reg. 6.* *Gene. 35.* *Eſai. 2.* *Similitudo.* *Ephef. 2.* *Eſa. 9.*

clauſum verò vigere pacem oſtenderet, vt ait in libro ſecundo inſtauratæ Romæ Blondus Flauius. Aſpicis igitur particulam, vltrà, non perpetuitatem ſemper, ſed durationem quādam temporis aliquando ſignificare.

Ideo patres comedent filios in medio tui, & filij, &c. Tanta fuit fames in obſidione Hieroſolymæ per Chaldæos, vt patres filios comederent, filij autem patres. Hinc ait Ieremias
Thren. 4. in Threnis: Manus mulierum miſericordium coxerunt filios ſuos, facti ſunt cibus earum. Et iterum: Melius fuit occiſis gladio quàm interfectis fame. Vide quartum Regum de Babyloniorum obſidione. Sin autem hoc de obſidione per Romanos duce Tito intelligere volueris, vide Ioſephum libro ſeptimo de bello Iudaico. Poteris tamen hoc ita intelligere, vt dicantur patres comedere filios, & è conuerſo, quando vtrique vtriuſque cibum ſurripiebant. Qui meum mihi victum eripit, ita vt ego fame conſumar, me dicitur
Pſa. 13. occidere. Ita dicitur in Pſalmo: Nonne cognoſcent omnes, qui operantur iniquitatem, qui deuorant plebem meam ſicut eſcam panis? Illi dicuntur populum deuorare, qui eum affligunt calamitatibus, ei eripiūt cibum & ſubſtantiam eius inexplebili deuorāt cupi-
Pſal. 26. ditate. Ita intelligitur illud pſalmi: Dum appropiant ſuper me nocentes, vt edant carnes meas. Et illud: De abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorum. Abſconditos ap-
Pſal. 16. pellat viros iuſtos: nam in pſalmo, vbi nos habemus: Cogitauerūt aduerſus ſanctos tuos, habet litera hebræa: Cogitauerunt, ſeu conſultauerunt aduerſus abſconditos tuos. Et in
Pſal. 82. alio: Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ.
Coloſſ. 3. Vnde diuus Paulus, Et vita, inquit, veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in deo. Igitur horum verborum: De abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorum: hic eſt ſenſus: Homines nefarij, qui libidinum facibus inflammātur: qui ſe hominum cruore ſatiant, qui alijs victum eripiunt, qui rapina & maleficio paſcuntur, viros pios & iuſtos deuorant, eos ſpoliantes, eorumque diuitias in cupiditatum ſuarum gurgitem profundentes. Aſpicis igitur, comedere aliquem eſſe eius bona diripere, ſibique vendicare. Illud eſt hoc loco aduertēdum, deum decora ei honeſta ſibi tribuere, nō autem ea, quę ſe digna non ſunt. Ideo nō ait: Ego faciā, vt patres comedant filios, & filij patres. Sed illis hoc tribuit, dicēs: Patres comedēt filios, &c. Quod autē decorū eſt, diuinaq; maieſtate nō indignum, ſeipſum facere dicit. Sequitur enim: Et faciam in te iudicia, & ventilabo vniuerſas reliquias tuas. Id in maledictis
Deut. 28 in Deuteronomio ſcriptis licet videre: vbi ita ait deus: Glorificantes me glorificabo: qui autem me deſpiciunt, ad nihilum deducentur. Quibus verbis oſtendit eum ijs fauere, eoſq; ad claritatem & amplitudinem adducere, qui eum laudibus efferunt, qui vero eum contemnunt, à ſeipſis euerti, & ad nihilum deduci.

Idcirco viuo ego. Quaſi dicat: Quoniam ô popule Iudaice me grauiter offendiſti, teque ſcelerum maculis contaminaſti, ideo quemadmodum verum eſt me viuere, ſic verum eſt, quod dico, nimirum eſſe te mihi pœnas grauiſſimas tuorum ſcelerum daturum.

Ego quoque confringam. Hoc eſt, tuam gloriam delebo: admirabilem tuæ antiquæ dignitatis ſplendorem extinguam. Inimicis tuis te tradam, & ciuitatem tuā funditus euertam.

Et non miſerebor. Hoc eſt, non deſinam te affligere, hoc autem faciam, vt conuertaris, & ad me confugias. At hoc non miſereri, quid eſt niſi mereri? Ideo aiebat diuinus pſaltes: Ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius. Et Habacuch: Cùm iratus fueris, miſericordiæ recordaberis. Vnde Pſal. 29. Haba. 3.
apoſtolus, Pater inquit, miſericordiarum, & Deus totius conſolationis. Et beatiſſima Dei genitrix apud Lucam: Et miſericordia eius à 2. Cor. 1.
progenie in progenies timentibus eum. Sed Luc. 1.
quamuis Dei miſericordia ſit infinita, eſt tamē fatendum eſſe etiam infinitam iuſtitiam eius, ne cum miſericordia nitimur, iuſtitiam contemnamus. Qui ob aciem oculorū obtuſam non bene reſpiciunt, vtuntur ſpecillis, vt res Similitu-
illis maiores appareant. Sunt autem ſpecilla vitrei illi orbiculi, quos, vt clarius cernamus, oculis admouemus. At tranſeuntes pontem ligneum arctum, ponentes in naſo ſpecilla, exiſtimant latiorem eſſe pontem, & figentes pedes in aere, cadunt in profundum gurgitem, vbi miſerè obruuntur. Dei miſericordia pons eſt, ſine quo ab hac vita fluxa, ad eam, quæ eſt æterna, tranſire non poſſumus. Sed ſi ſpecillis noſtræ ſuperbiæ, & iactationis, & vanæ fiduciæ vſi fuerimus, tantum diuinæ miſericordiæ tribuemus, vt nihil diuinæ iuſtitiæ relinquamus. Et ita ſcelera ſceleribus addentes, & pedes in aerem conferentes, ruemus ignominioſè, & in barathrum æternæ damnationis miſerè præcipitabimur. Debemus igitur in diuina miſericordia niti, ſed ita, vt in diuinam etiā iuſtitiam intueamur. do.

Tertia pars tex. Ediſſerit Deus enigma pilorum.

Et complebo furorem meum. Quid eſt hoc Domine Deus? Nonne tu es ille, qui populū Iſraeliticum ab alijs nationibus tuebaris? qui eorum ſalutē tutiſſima cuſtodia tegebas? Vbi ſunt miſericordiæ tuæ antiqui Domine, ſicut iuraſti Dauid in veritate tua? Cur te Domine Pſal. 88.
mutaſti? Nónne tu es ille, qui dixiſti per Malachiam prophetam tuū: Ego Dominus, & non Mala. 3.
mutor? Es quidem, & abſque dubio immutabilis es. Tu enim qui hoc aſſeris es veritas ipſa: & veritas mentiri non poteſt. Nos ſumus qui mutamur, & vento velociores ſumus. Dicitur Deus nobis eſſe aliquando mutatus, quia ipſi nos mutamus. Quemadmodum columna modò tibi eſt dextera, modò ſiniſtra, quia Similitu-
tu ſitum mutaſti, cùm illa ſit immobilis, & do.
ſemper vna, ſic Deus modò tibi eſt benignus,

modò

modò iratus, quia tu à virtute te ad vitiū contulisti, cùm ille sit ſemper idem immutabilis & ſempiternus. Si in virtutum actiones toto pectore incubueris, habebis diuinam columnam rerum vniuerſum ſuſtentantem tibi dextram & propitiam, ſi vero virtuti nuntium remiſeris, teque flagitiis contaminaueris, eam habebis ſiniſtrā & iratam. Aſpicis igitur nos eſſe mutabiles, Deum verò immutabilē. Imò ſolus Deus immutabilis eſt, quæ autem fecit, quia ex nihilo ſunt, mutabilia ſunt. Et quanquam formæ inuariabiles ſunt, quòd nō poſſint eſſe ſubiectum varietatis, ſubiiciuntur tamen varietati, quatenus ſecundum eas ſubiectum variatur.

Requieſcere faciam indignationem meam in eis. Id eſt, permanebit in illis indignatio mea, donec iuſtas pœnas perſoluant. Loquitur Deus more humano, vt eum intelligamus.

Et conſolabor. Id eſt, vlciſcar eorum flagitia. Loquitur eorum more, qui dum vltionem de hoſtibus ſumunt, oblectantur. Hoc he-
Eſa. 1. braiſmo vtitur Eſaias inducens Deū in hunc modum loquentē: Heu conſolabor ſuper hoſtibus meis, & vindicabor de inimicis meis.

Quando miſero ſagittas famis peſſimas. Hoc eſt, cùm fame incredibili laboraueritis, cùm ego meſſes deleuero: Hæ ſagittæ famis ſunt grandines, locuſtæ, erucæ, rubigines, & cæte-
Similitudo. ræ plagæ, quibus fruges læduntur. Quemadmodum herus, cùm ei famuli voluntatem gerunt, præcipit vetulæ cuidā rei familiaris diſpenſatrici, vt eis alimenta omnia neceſſaria largiatur: ſin autem illi eum offendūt, & infideliter agunt, præcipit vt illis alimenta adimantur: ſic Deus, cuius eſt quicquid eſt, de
Pſa. 23. quo ait diuinus pſaltes: Domini eſt terra, & plenitudo eius, orbis terrarū, & vniuerſi qui habitant in eo ſi illi obtemperamus, eumque ſumma, vt par eſt, colimus veneratione, præcipit terræ eius antiquæ diſpenſatrici, vt nobis alimentorum tribuat abundantiam: ſin autem eum contemnimus, & aduerſus illum admittere flagitia non dubitamus, præcipit terræ, vt nobis neget alimenta, non producat fruges, nos affligat acerbiſſimè quo ad nos conuerſi ad ipſum confugiamus, ſcelera noſtra confitentes & dolentes, eiúſque miſericordiam implorātes. Cùm aliquid volumus antiquum eſſe affirmare, dicimus eſſe vetuſtius terra. eſt enim terra antiqua illa villica, quæ Domino diſponente nobis neceſſaria miniſtrat.

Et conteram in vobis baculum panis. De hoc hebraiſmo diſſeruimus capite præcedente, & in explanatione, & in annotationibus ex hebræo.

Et beſtias peſſimas. Quæ ſolent ſequi terræ depopulationem. Vel per beſtias gentes intelligit immanes & barbaras, ab omni veri Dei cultu abhorrētes. Ita intelligi poteſt pſalmographi illud. Ne tradas beſtiis animas cō-
Pſal. 73. fitentes tibi. Beſtias appellat infideles homines, & propter ignorantiā, & propter immanitatem. Vnde paraphraſis Chaldaica in hūc modum verſum illū vertit. Ne tradas populis ſimilibus animalibus ſylueſtribus animas eruditas in lege tua. Accipitur anima pro homine, vt Geneſis cap. 46. Omnes animæ do- Gen. 46.
mus Iacob, quæ ingreſſę ſunt in Aegyptum, fuere ſeptuaginta. Et multis aliis in locis. Nec eſt mirum diuinas ſcripturas docere homines immanes & inſipientes, & intemperātiæ ſtimulis agitatos, vocari feras & bruta, cū etiam gentium philoſophi illud etiam tradāt. Reddens Socrates cauſam, quare Circe, cum Vlyſſis ſocios in bruta animalia mutaſſet, ipſum Vlyſſem mutare nō potuerit, ait ideo hoc fuiſſe, quia illi erant incontinentes & intemperantes, ille verò continentia & temperantia præditus. Ita hoc refert Michael Volaterranus. Et quoniam Prometheus fuit ſcientia excultus, eámque homines ſuæ ætatis docuit, à quibus abſtulit imperitiam & feritatē, finxerūt veteres poetæ eum homines creaſſe, innuentes eos antea nō homines eſſe, ſed feras, & belluas immanes. Ita figmentum hoc interpretatur Euſebius in libro de tēporibus.

Ego Dominus locutus ſum. Ac ſi dicat: Ne dubites, nam ego Dominus, qui fallere non poſſum hæc aſſero. Sciebat Deus ad id cōtumaciæ & perfidiæ veniſſe Iudæos, vt nulla eos conſilia à flagitiis abducerent, nulla monita eos ab incœpto vitiorum curſu retardarent, eamque ob cauſam eſſe eos ſuorum ſcelerum pœnas daturos.

Annotationes ex Hebræo in caput quintum.

E*T gladium nudabo poſt eos.* In nōnullis codicibus eſt: Et gladium nudabis poſt eos at in margine codicū correctorum eſt, nudabo. Et ita eſt in Hebraico, & in Græco, & ita habet verſio Complutenſis, & Pagnini, & Brixiani. Gladium nudare poſt aliquem Hebraiſmus eſt in literis diuinis nō infrequens: nam in hoc capite bis eo vtitur Ezechiel: ait enim paulò poſt: Et gladium euaginabo poſt eos. Vbi pro nudare & euaginare
vnum & idem verbum eſt in Hebraico, & in Leui. 26.
Leuitico capite 26. Euaginabo poſt vos gladium. Significatur hoc idiomate indignatio alicuius irati aduerſus aliquem, quem affligit, minitans illi cædem. In Hebraico eſt והריקתי אחריהם vecherecu arit gadium nudabo. Verbum eſt ריק aiac, quod ſignificat euacuare & euaginare, euaginato enim gladio
euacuatur vagina. Geneſis illud cap. 37. Mi- Gene. 37
ſerunt'q; eū in ciſternam veterē, poteſt etiam verti: Miſeruntque eum in ciſternā vacuam. Ab hoc enim verbo deriuatur nomen rec, & in plurali recim, quod ſignificat vacuum. Et
quia ſtulti vacui ſunt intellectu, accipitur pro 2 Re. 6.
ſtultis. Vnde illud ſecundi Regum: Quaſi ſi

nudetur vnus de ſcurris, poterat transferri:
Quaſi ſi nudetur aliquis ſtultus. Et ſecundo
Paralipomenon: Congregati ſunt ad eum vi-
2.Pa.13 ri vaniſſimi. pro vaniſſimis eſt in Hebraico
hoc nomen recim. Inde eſt raca, quod ſignifi-
cat velim hominem, futilem, & vacuum, vt
Matt.5. apud Matthæum: Qui dixerit fratri ſuo raca,
reus erit concilio. Significat etiam verbũ hoc
Can.1. effundere, vt Canticorum primo: Oleum ef-
fuſum nomen tuum. Vbi nomen accipitur
pro fama & claritate. Et quemadmodum ef-
fuſo vnguento euacuatur vas, in quo recon-
ditum erat, ſi propagata nominis amplitudi-
ne à virtute dimanans, oſtenditur animus, in
quo virtus cõtinetur, cuius ſplendor & odor
eſt fama ipſa diffuſa. Vbi vides bonam fa-
mam cum vnguento odorifero, cum diffun-
ditur, comparari. Ea eſt vnguenti excellentis
natura, vt cũ eſt in vaſe recluſum, parum aut
nihil redoleat, ſed effuſum ſuauiſſimũ odo-
rem procul emittat, & tota domus fragran-
tia repleatur. Sic fama quò longius extendi-
tur & propagatur, eo ſuauiorem mittit odo-
rem. Creſcit enim indies, &, vt ait Latinus
poeta: Mobilitate viget, vireſq; acquirit eun-
do. Hæc eſt Pegaſus, equus ille alatus, quem
veteres poetæ & inſignes philoſophi ex ſan-
guine Meduſæ, quam Perſeus interemit, na-
tum eſſe fictis hiſtoriis memoriæ prodiderũt.
Meduſa illa mortalibus pernicioſa, turpe
otium eſt, quod diuus Bernardus ſentinam
appellat omnium malorũ: & recte quidem,
Eccle.38 nam vt ait Eccleſiaſticus: multam malitiam
docuit otioſitas. Et ingenioſus poeta: Otia ſi
2.Re.11. tollas, periere cupidinis arcus. Cùm rex Da-
uid deberet ad bellum procedere, domi otio-
ſus remanſit, & in illo otio adulterium & ho
micidium commiſit. Vide quàm periculo-
Mat.20. ſum ſit otioſum eſſe. Vnde ait Dominus:
Quid ſtatis hic tota die otioſi? Equus alatus
fama eſt, & nominis celebritas & amplitudo,
quæ ex morte peſtilentis otij, ex cæde illius
deteſtandi monſtri nomine Meduſæ ſignifi-
cati abſque dubio naſcitur. Interfice otium,
& orietur fama. Ideo aiebat Euripides labo-
rem eſſe patrem famæ, & Heſiodus virtutem
per labores incedere aſſerebat. Hæc eſt fama
illa, virtutiſque ſplendor & claritas, de qua
Prou.20. ait in prouerbiis Salomon: Melius eſt nomen
bonum, quàm diuitiæ multæ. Et Auguſtinus
de doctrina Chriſtiana: Sic doctor bonam eli-
gat vitam, vt etiam bonam non negligat fa-
mam. Et Caſſiodorus epiſtola 24. Laborem
quippe non refugit, qui virtutis gloriam con-
cupiſcit. Occide igitur turpe otium, & nomi-
nis celebritatem conſequeris, quæ inſtar effu-
ſi odoriferi vnguenti odorẽ longiùs emittat.
Simile. Quemadmodum vt globus ferreus extenda-
tur, vt ex eo magna fiat lamina, aut bractea,
oportet mitti in ignem, atque in incude mal-
leo cõtundi, ſic vt fama propagetur longiùs,
neceſſe eſt, vt igne laboris conficiatur, & mole-
ſtiarum ictibus tundatur. Et ita nomen cum
oleo effuſo meritò confertur. Poterat etiam
Canticorum illud transferri. Inſtar vnguenti
euacuati fama tua: eſt enim illud effuſum à
verbo raiac, quod euaginare, & nudare, & e-
uacuare ſignificat. Eo vſus eſt hoc loco Eze-
chiel, dicens: Et gladium nudabo poſt eos.

Et contempſit iudicia mea, vt plus eſſet impia quàm gentes. Pro & cõtempſi, eſt in hebraico
ותמר vattemer, à verbo מרה marach,
quod ſignificat rebellare, ſiue non obedire,
vt 3. Regum 13. Quia non obediens fuiſti ori 3.Re.13.
Domini. Pro quo Thargum habet: Quia re-
bellaſti. Eam ob cauſam poterat locus hic
Ezechielis conuerti: Rebellauit, vel non obe-
diuit iudiciis meis. Significat etiam verbum
hoc mutare. Vnde illud 4 Regum, Vidit Do 4.Re.14.
minus afflictionẽ afflictionis Iſrael amaram
nimis, vertunt nõnulli: videtat Dominus af-
flictionem Iſraelis mutabilem valde, hoc eſt,
quæ indies in peius mutabatur, & grauior
euadebat. Eam ob cauſam Pagninus & alij
nonnulli ita hunc Ezechielis locum vertunt:
Cõmutauit iudicia mea in impietates, pluſ-
quam gentes. Symmachus habet: Commu-
tauit iudicia mea in impietates, quas didicit à
gentibus. Ac ſi diceret Deus. Populus Iſraeli-
ticus leges meas ſanctiſſimas pro vaniſſimis
gentium ritibus commutauit, quos ritus non
à me didicit, ſed ab idolorum cultoribus. Pro
cæleſtibus terrena, pro futuris præſentia, pro
æternis caduca, pro ſummis exigua, pro diui-
nis humana, pro vero Dei cultu dæmonum
venerationem, atque denique pro bonis mala
complexus eſt. Quare incidet in calamitates,
& tantorũ ſcelerũ pœnas debitas perſoluet.

Quia ſuperaſtis gẽtes, quæ in circuitu veſtro ſunt. Pro ſuperaſtis eſt in Hebræo המנכם
hamanecem, à verbo המן haman, quod ſi-
gnificat ſuperare, & multiplicare. Poterat hoc
ita verti: Quia multiplicaui vos præ genti-
bus, quæ in circuitu veſtro ſunt, ideo in præ-
ceptis meis non ambulaſtis. Vt ſit ſenſus:
Quia vos auxi, & propagaui familias veſtras,
vobiſque diuitiarum affluentiam largitus
ſum, cõtra me calcitraſtis, & effrænati atque
præfidentes omnia præcepta mea contem-
pſiſtis. Iuxta id, quod eſt in Deuteronomio Deut. 32
literis mandatum. Incraſſatus eſt dilectus, &
recalcitrauit: incraſſatus, impinguatus, di-
latatus, dereliquit Deum factorem ſuum, &
receſſit à Deo ſalutari ſuo. Septuaginta ita
totam hanc orationem verterunt: *ἀνθ' ὧν ἡ ἀφορμὴ ὑμῶν ἐκ τῶν ἐθνῶν τῶν κύκλῳ ὑμῶν.* Hoc
eſt, pro eo quod occaſio veſtra ex gentibus
quæ in circuitu veſtro ſunt. Ac ſi dicat Deus:
Quoniam occaſionem ad impietates perpe-
trandas ſumpſiſtis ex gentibus, & flagitia
multa admiſiſtis, ideo mihi pœnas dabitis gra
uiſſimas. Symmachus habet: Quia multitu-
do veſtra fuit ex gẽtibus, quę in circuitu veſtro
ſunt. Et ita etiã habet Pagninus. Vt ſit ſenſus:
Ideo pœnas luetis, quia ad id impietatum ve-
niſtis, vt non mereamini appellari populus
ex

ex fidele Iſraele deſcendens, ſed multitudo ex gentibus idolorū cultricibus procedens Eundem ſenſum poteſt habere verſio Aquilæ ita hunc locum transferentis: Propterea quòd numerati eſtis inter gentes, quæ vos in orbem cingunt, & circundant. Et licet hæ interpretationes verbis differant, omnes tamen, ſi aduertis, in ſententia cohærent.

Sanctum meum violaſti. Pagninus habet, Sanctuarium meū violaſti. Sumitur pro tem-
Pſal. 19. plo, vt in Pſalmo: Mittat tibi auxilium de ſancto, & de Sion tueatur te. Ac ſi dicat: Reſpiciat Deus, quibus fluctibus iacteris, in quibus periculis verſeris, quibus calamitatibus premaris: & è ſanctiſſimo templo ſuo, vbi eſt arca fœderis, ad te mittat auxilium, & de Sione, vbi eſt domus arcæ, tibi ferat opem, vitamque tuam tutiſſima cuſtodia tueatur. Poſſumus per ſanctum ſiue ſanctuarium intelligere cælum, iuxta id, quod paulò pòſt ſubditur in eodem Pſalmo. Exaudiet illū de cælo ſancto ſuo. Videtur ſignificare diuinus vates, ſe per ſanctum, è quo Deus erat regem auditurus, illique opem laturus, intelligere diuini numinis domicilium ſempiternum, de quo ipſe
Eſai. 66. Deus ait per Eſaiam: Cælū ſedes mea eſt. At ſignificare nomen hoc micdax, quo hic vtitur
Inf. 48. Ezechiel, templum, indicat idem cap. 48. vbi
Exod. 25 ita ſcriptum eſt: Et erit ſanctuariū in medio eius. Et Exod. 25. Et facient mihi ſanctuariū. Illud autem, quod habetur in pſalmo: Mira-
Pſal. 67. bilis Deus in ſanctis ſuis, vertunt quidā. Terribilis Deus in ſanctuariis ſuis. Et per ſanctuaria templum Dei, aut tabernaculum Moyſi intelligunt in tres partes diſtributum, in porticum, templum externum, & oraculum ſeu adytum: Nos per ſanctuaria viros ſanctitate præſtantes intelligimus, in quibus Deus inhabitat per gratiam, de quibus ait Apoſtolus: Neſcitis, quia templum Dei eſtis, & Spiritus
1. Cor. 3. Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violauerit, diſperdet illum Deus. Templum enim Dei ſanctū eſt, quod eſtis vos. Et
2. Cor. 6. iterum: Vos eſtis templū Dei viui. Cùm igitur nomine templorum ſiue ſanctuariorum ædes ſacræ, & viri fideles ſignificentur, perſpectum manet & exploratum, id quod hic Deus ait per Ezechielem Sanctum, ſiue ſanctuarium, ſiue templū meū violaſti, duos habere ſenſus: Vnus eſt: Ideo te ô popule Iudaice calamitatibus opprimā, quia templū ſanctum meū Hieroſolymæ, cultui mei dedicatum, vbi ego preces audiebā, & reſponſa dabam, violaſti, in eoq; gentium idola coluiſti. Alter eſt: Eam ob cauſam te ô Hebræorū popule ad peſtem, famē, excidium, & vaſtitatem vocabo, quia cùm eſſes fidelis, fidē abieciſti, me dereliquiſti, & animum à corporis cōtagio non ſeuocaſti. Vniſquiſq; veſtrum mentem ſuam, in qua eſt veræ nobilitatis ſedes ac domicilium flagitiis deformauit, Dei templum, hoc eſt ſeipſum, criminū maculis polluit, & maleficiorum vinculis aſtrixit.

ARGVMENTVM CAPITIS VI.

DEſcripta ſuperioribus capitibus dura Hieroſolymæ obſidione & vaſtitate, quā diuinus vates fore mentis oculis aſpexerat, nunc prædicit totius Iudææ euerſionem, oſſeq; populum ob idolorum cultum grauiter puniendum, qui veri Dei religione contempta, ad falſos & commentitios gētium deos confugerat. Vaticinatur tamen fore, vt nonnulli ex Iudæis conuertantur, & à Babylonica captiuitate liberentur.

CAPVT VI.

ET factus eſt ſermo Domini ad me dicens: Fili hominis pone *Inf. 36. a*
faciem tuam ad montes Iſrael, & prophetabis ad eos: & dices. Montes Iſrael audite verbum Domini Dei. Hæc dicit Dominus Deus mōtibus, & collibus, rupibus, & vallibus. Ecce ego inducam ſuper vos gladiū, & diſperdam excelſa veſtra, & demoliar aras veſtras. Et confringentur ſimulachra veſtra. Et deiiciā interfectos veſtros ante idola veſtra. Et dabo cadauera filiorū Iſrael ante faciem ſimulachrorum veſtrorum: & diſpergam oſſa veſtra circa aras veſtras in omnibus habitationibus veſtris. Vrbes deſertæ erunt, & excelſa demolientur, & diſſipabuntur, & interibūt aræ veſtræ, & cōfringentur, & ceſſabunt idola veſtra, & conterentur delubra veſtra, & delebuntur opera veſtra: & cadet interfectus in medio veſtri: & ſcietis, quia ego ſum Dominus.

EXPLANATIO.

ET factus eſt ſermo Domini ad me dicens. Hebraiſmus eſt in diuinis literis frequēs ac ſi dicat: Locutus eſt mihi Dominus. *Pone faciem tuam ad montes Iſrael.* Hoc eſt, intuere eos vultu irato, & firmo, eſtoque fortis & conſtans. Soliti erant diuini vates, cùm aduerſus locum aliquem mala ventura prædicerent, faciem ad illum dirigere truculentā. Vaticinatur Ezechiel aduerſus mōtes, & colles, rupes, & valles. quia his in locis erant aræ idolorum collocatæ, quibus vero Deo relicto Iudæi immolabāt. Cùm deberēt ſanctiſſimū
Dei nomē, qui eos à Pharaone mirabiliter eri- *Exod. 14*
puerat, & in terra promiſſionis collocarat, per *Ioſue. 11*
cunctas nationes fama celebrare, & purū Dei *& 12. &*
cultum nō ſolū in Iudæa, ſed in aliis etiā ter- *13.*
rarū oris propagare, ipſi tamē ſummis infini-

tæ cu-

iæ cupiditatis ſtimulis concitati, turpiumque criminum facibus incenſi, caſtã ſimã Dei religionem contempſerunt, nullum locum relinquentes, in quo idolis aras non erigerent, & dæmonibus immolarent. Aduerſus hæc loca dirigit Ezechiel vaticinium ſuum, dicens eſſe ſuper ea Babyloniorum gladium venturum, qui ea vaſtet, aras idolorum euertat, & eorum cultorum ante ipſas aras vitam eripiat.

Montes Iſrael audite verbum Domini. Quid ais diuine vates? Confer ſermonẽ tuum cum hominibus, non autem cum montibus. Cur inſenſibilia alloqueris, Iudeos autẽ ſenſus participes relinquis? At aliter ſpectare ſi velimus, videbimus apertè Ezechielem ob Iudęorũ duritiem, & perfidiam, & contumaciam iratum ad res inſenſibiles ſe meritò contuliſſe, vt homines multò illis inſenſibiliores eſſe ſignificaret. Quærens alius propheta à mari, quid eſſet quòd in exitu Iſraelitarũ ex Ægypto fugiſſet, et à Iordane, cur fuiſſet retrorſum cõuerſus, inducit has creaturas in hunc modum reſpondentes:
Pſal. 113 A facie Domini mota eſt terra, à facie Dei Iacob. Qui conuertit petram in ſtagna aquarum, & rupes in fontes aquarũ. Ac ſi dicerent. Quid mirum ſi nos Deo pareamus, cum terra multò nobis craſſior ei aures præbuerit, & mirabiliter obtemperauerit: Nec ſolum terra, ſed etiam duriſſimæ rupes fuerint ex eius iuſſu in fontes aquarum conuerſæ? Figura eſt proſopopœia, cum mutis rebus ſermonem damus. Eſt enim proſopopœia perſonæ fictio, vt apud Eſaiam: Dixit
Eſa 49. Sion: Reliquit me Dominus. Et in libro Iudi-
Iud. 9. cum: Iuerunt ligna & vnxerunt ſuper ſe regem. Et alio in pſalmo ſignificare volens re-
Pſal. 17. gius vates terræ obedientiam Deo, Commota eſt, inquit, & contremuit terra, & fundamẽta montium conturbata ſunt, & commota
Pſal. 75. ſunt, quoniam iratus eſt eis. Et in alio: Terra tremuit & quieuit, cum exurgeret in iudiciũ Deus. Quid quæris? Cùm Chriſtus ſe in crucis ara hoſtiam pro nobis conſtitueret, & ſanguinem profunderet, atque vulneribus con-
Mat. 27. foſſus expiraret, ſol obſcuratus eſt, quaſi creatoris cædem indigniſſimam proſequeretur luctu, & petræ ſciſſæ ſunt, quaſi frangerentur mœrore: Iudæi autem lætitia efferebantur, eorumque corda lapidibus duriora nulla contritione frangebantur. Res inſenſibiles videbantur ſuo modo ſentire, ſenſus autem com-
Matt. 8. potes non ſenſiebant. Imperante Domino ventis ſæuientibus, & mari exagitato procella, factaque tranquillitate magna, dicebant homines: Qualis eſt hic, quia mare & venti obediunt ei? Idem quærit modò multi à no-
Heb. 1. bis, quis ſit hic, quem colimus. Quis eſt? Eſt
Luc. 2. filius Dei vnigenitus ſplendor gloriæ, & figura ſubſtãtiæ eius. Eſt verus Deus & verus homo. Eſt ille, qui natus eſt ex virgine inter paleas, & reclinatus in præſepio, quia non erat ei locus in diuerſorio: qui pro nobis alapis percuſſus eſt, & flagellis ſauciatus, qui tormenta crudeliſſima, et cruciatus acerbiſſimos noſtræ
ſalutis cauſa tolerãtes perculit, qui tanquam Eſa. 35.
ouis ad occiſionem ductus eſt, & quaſi agnus coram tondẽte ſe obmutuit, qui vniuerſi hominum generis flagitia ſuo ſanguine luit, qui tot acerbitates & dolores pro nobis perpeſſus eſt, quot nemo vnquam poterit verbis vllis explicare. Qui in ſepulchro mortuus iacuit, vbi ab illis fuit ſepultus, qui cum eo gaudia ſua ſepelierunt. O admirabile ſpectaculum! Quis viderat vnquam vitam in ſepulchro iacentem? O admirandum ſepulchrum! ô arca fœderis diuina in qua fuit abſconditus panis cœleſtis! Cum quondam arca Domini capta
à Philiſtæis ad templum Dagonis deferretur, 1. Reg. 5
cecidit in terram Dagonis ſimulachrum. Quæ eſt anima, in qua non ruat ſimulachrum falſæ lætitiæ, & vanitatis idolum, quod peccator fabricatur in illa, ſi huius ſancti ſepulchri in eam memoria ingrediatur? Quis non ſtatim contemnet impias mundi voluptates, videns Deum ſuum pro ſeipſo mortuum & ſepultum? Hic igitur eſt, quem adoramus, cui mare & venti obediunt, cui elementa ſeruiunt, cuius vocem res inſenſibiles ſuo modo audiunt, cuius pulchritudinẽ aſtra cæleſtia admirantur. In pſalmo, vbi propheta res etiã inanimatas ad diuinas laudes cõcinẽdas & prædicandas hortatur, innuẽs, eas Dei volũtati pare
re, ait: Præceptũ poſuit, et nõ præteribit. Inſen Pſal. 148
ſibilia & inanimata præceptũ ſibi à Deo poſitũ cuſtodiunt. ſolus homo eſt, qui illud tenuit cuſtodire. Solus homo eſt, qui Deum audire non vult, qui eius præceptis, & diuinis monitis non acquieſcit, littore ſurdior, lapide durior, terra craſſior. Hoc intuens Eſaias dolore affectus, diuinóque amore inflammatus, quaſi neſciens quò ſe verteret, & apud quem
haberet orationem, aiebat: Audite cæli, auri- Eſai. 1.
bus percipe terra, quia Dominus locutus eſt. Et noſter Ezechiel: Montes Iſrael audite verbum Domini. Dolor animi, ſpiritualis libertas, prompta virtus, excellens animi magnitudo, diuinos vates hortabantur, vt relictis hominibus aliquando cælum, & terrã, & montes Iſraelis, & res denique ſenſu audiendi carentes alloquerentur. Etſi Ezechiel eſſet in Chaldæa, & cum Hebræis in captiuitate detentis ſermones conferret, conuertebat ſe tamen interdum ad res abſentes, vtens ea figura, quæ Græcè ἀποστροφὴ, Latine conuerſio appellatur, cùm ſermonem à præſenti ad abſentem transferimus. Poteris per hos montes, & colles, rupes, & valles, homines in his locis habitantes intelligere, vt ſit figura metonymia cùm continens pro eo, quod continetur, vſurpamus: vt apud Eſaiam: Vlulate
naues maris, hoc eſt, qui in nauibus per mare Eſa. 23.
curſum conficitis. Et apud Lucã, Ieruſalem,
Ieruſalem, quæ occidis Prophetas, hoc eſt, ô Luc. 13.
Iudæi Hieroſolymæ habitatores, qui cædem diuinis vatibus infertis. Fortaſſè per montes

intel-

intelligi: Ezechiel magnates, illuſtrique loco natos, per colles ciues, & homines ordinis equeſtris, per rupes milites, per valles, homines obſcuros & plebeios. Omnibus enim opus eſt verbum Dei audire tam nobilitate aliqua inſignibus, quàm infimo loco natis: vt ſit metaphora, quã Cicero tranſlationem vocat. Poteris nomine montium & collium mundi ſapientes intelligere, nomine verò rupium & vallium inſipientes. Et ſi omnes has expoſitiones recipiat hic locus, tamen eam arbitror eſſe literæ accommodatiorem: quæ fuit primo loco explanata.

Et diſperdam excelſa veſtra. Loca, vbi idola, erant collocata.

Et confringentur ſimulachra veſtra. Id eſt, idola veſtra. Vtinam Deus idola noſtra confringat. Id, quod relicto Deo colimus, & in quo felicitatem conſtituimus, idolum noſtrũ

Pſal. 15. eſt. In pſalmo, vbi nos habemus: Multiplicatę ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt. pro infirmitatibus poteris vertere ex hebræo idola, flagitia enim idola ſunt & ægritudines. Ambitio, libido, nimia pecuniæ cupiditas, ſuperbia, & cætera eiuſmodi ſcelera eorum ſunt idola, qui in illis ſummum bonum collocarunt, & ægritudines, quas philoſophi appellant animi contractiones aduerſante ratione, in quas qui incidunt, grauiter ægrotant, & non facilè curantur. Id, quod cõ-

Pſal. 72. munis editio habet in pſalmo: Tranſierunt in affectum cordis, poteſt verti ex hebræo: Trãſierunt picturas cordis. Verbum enim maſcioth, quod eſt in hebraico, cogitationes ſignificat, & picturas ſiue imagines, ſiue idola: Senſus eſt: Habebant vani homines in corde imagines diuitiarum & voluptatum, & hæc erant eorum idola & ſimulachra. Sed tot, tãtæque fuerunt eorum proſperitates, vt etiam ſupra ſpem omnia illis feliciter euenerint, bona enim mundi, quæ illis obueniunt, ſuperãt picturas & imagines illas, quas in corde habebant ſculptas. Itaque tranſierunt vltrà, & ſuperarunt cordis picturas & imagines, ex quibus eſt illa, de qua dicitur in eodem pſalmo: Imaginem eorum ad nihilum rediges. Et licet hoc ſignificet ſimulachrum & idolum, Ezechiel tamen hoc loco accipit ſimulachra, pro falſorum deorum ſtatuis & imaginibus.

Et deiiciã interfectos veſtros ante idola veſtra. Occidentur Hebræi, falſorum deorum cultores, & eorum cadauera ego proſternam coram altaribus idolorum. Erunt oſſa eorum inſepulta, & carnes in ventribus auium & ferarum ſepultæ. Itaque qui me relicto in idolis ſpem poſuerint, miſerè peribunt, & veluti arbores ſteriles excidentur, & in ignem æternum præcipitabuntur. Hos comparat Iere-

Ierẽ. 17. mias cum myrica in loco arido et inculto nata. Eſt enim myrica virgultum abiectum & ſylueſtre, quod nec fructu, nec vmbra affert vtilitatem, nec amœnitatis ſpecie iucunditatem, nec radice medicinam, aut remediũ aliquod ſalutare, ad nullum vſum reſeruatum, niſi ad ſecundum, & incendio conſumẽdum:

Et diſpergam oſſa veſtra circa aras veſtras. Hoc ideo ait, quia tunc qui volebant loca aliqua polluere, cadauera ibi, aut oſſa quæcunq; mortuorum ponebant. Ideo rex ille Ioſias, in 4. Re. 23
quo diuinus fidei ſplendor priſcis illis temporibus mirabiliter eluxit, ſtatuas idolorum confregit, eorumque aras impleuit oſſibus mortuorum. Nos etiam demus operam, vt pec- Moralis.
cata, quæ ſunt idola noſtra conteramus, & in anima, quæ eſt ara idolorum, ponamus mortuorum oſſa, hoc eſt mortis memoriam, vt mortem cogitantes, & iterum atque iterum animo repetentes, viuamus in tranquillitate, ſedata omnium cupiditatum perturbatione. Vt enim apes, cum inter ſe conten- Similitudo.
dunt, & motu aliquo vehementi concitantur, iactu pulueris componuntur, ita nos, cum exagitamur turbulentis perturbationibus, memoria pulueris, in quem ſumus conuertendi, & mortis recordatione placamur, appetituſque longiùs euagantes, & obedientiam rationi debitam abiicientes, retinemus & comprimimus.

Vrbes deſertæ erunt, & excelſa demolientur. Vrbes veſtræ erunt à Babylonijs euerſæ, & in ſolitudinem redactæ, & loca eminentia vbi dæmonibus immolatis, confringentur & deſolabuntur. Aſpice iuſta Dei iudicia: Flagrabant Iudæi diuitiarum cupiditate, & mundi gloria, in vanitate conſtituta, quas ob cauſas Deum verum reliquerunt, & gentium idola adorarunt. At coram ipſa idola & dęmonum ſimulachra amiſerũt diuitias, et nominis amplitudinem. Contra verò qui propter Deum diuitias & nominis claritatem deſpiciunt, eas ipſas res, quas amittere, vt Deum non amitterent, non dubitabant, multò præſtantiores abſque dubio conſequuntur. Moyſes Pharao- Exo 1. Heb. 11.
nis fauorem, Aegyptique opes & faſtum contempſit, & poſtea fuit ipſo Pharaone il- Exo. 7.
luſtrior & potentior. nam Pharaoni parebant Exo. 14.
homines, Moyſi verò homines, maria, flu- Exo. 17.
mina, rupes, & aliæ creaturæ. Qui mundi gloriam ardenter quærit, ipſam non inuenit, qui verò eam contemnit ipſam adipiſcitur, gloriam enim cõtemnere eſt illam obtinere. Hac ratione ductus aiebat diuus Chryſoſtomus: Contemne diuitias, & eris diues, contemne gloriam, & eris glorioſus. Cùm olim Simile.
pictor quidam inſignis equum pinxiſſet, velletque illi iuxta os ſpumam depingere, nunquam potuit. Quocirca ſpongiam, in qua tergebat penicilla, quam manu tenebat, iratus in picturam proiecit, vt refert Plutarchus, vt illã lineret, & macularet, et penitus euerteret. Sed multò aliter euenit, nam ſpongiæ variis imbutæ coloribus contactu ſpumam, quam ſolers artis magiſter nequiuerat efficere, caſu expreſſit. Vbi exiſtimauit picturam diſſipare, eam perfecit. Sic ſi magno ingenij artificio mũdi gloriam comparare volueris, id efficere

non poteris: nam inanem illam gloriam appetere, & inquirere ignominia eſt: ſin autem huiuſmodi gloriam ſpreueris inanem, & in temeritate multitudinis cōſtituram, in eamque proieceris contemptionis ſpongiam, veram profectò gloriam conſequeris: illa enim falſæ gloriæ abiectio eſt veræ gloriæ conſecutio.
Simile. Vt arbor, quæ eſt altioribus defixa radicibus, excelſius fertur in ſublime, ſic homo, quò profundius per humilitatē abiicitur, eò magis aſcendit, & ſurſum per virtutem eleuatur.
Simile. Et quemadmodum arbor in vertice montis ſita ventorum turbine conquatitur, & facile conuellitur, ſic homo, quātò in maiori dignitate eſt conſtitutus, tantò maiori periculo eſt obnoxius. Vnde ait ingenioſus poeta: Summa petit liuor, perflant altiſſima vēti: Summa petūt dextra fulmina miſſa Iouis. Hæc eſt vna ex cauſis, ob quas in euangelio
Matth. 7. Mar. 8. Luc. 3 & 6. homo cum arbore comparatur. Cùm igitur arbores ſimus, oportet, vt fragilitatis noſtræ conſideratione radices profundæ humilitatis longiùs mittamus, & in valle cognitionis noſtræ miſeriæ, in ſtatu humili, ſed virtutibus florente, conſiti ſimus, vt nulla nos procella conuellat, nulla vanitas diſperdat, nulla ambitio conturbet, nulla auaritia contorqueat, nullum denique tempus nos poſſit ab humilitate & animi abiectione, & mundi contēptu, & ab honeſtatis laudibus & ornamentis abducere. Tantò ædificium erit firmius & validius, quantò eius fundamentum fuerit profundius iactum: cùm autē philoſophię Chriſtianæ fundamentum ſit humilitas, quantò ea fuerit profundior, tantò religionis ædificiū erit ſecurius & permanentius. At cùm Hebræi non eſſent in humilitate, ſed in vanitate & auaritia fundati, cū vrbes celebres, & magnificas aulas habere cuperent, nō ob Dei honorem, ſed ob ſuam cupiditatem, & iactationem, & ſuperbiam, eamq; ob cauſam excelſa conſtituerent, vbi commentitiorum Deorum ſimulachra colerēt, omnia pariter amiſerunt, nam eorum vrbes fuerūt ab hoſtibus penitus deletæ, & eorum excelſa deiecta, & ſolo ęquata: & qui ſe in altitudinem ſuperbię efferebant, in profunditatē ignominię ceciderunt. Manet enim firma Domini ſententia: Qui ſe exaltat, humiliabitur, et qui ſe humi-
Luc. 14. & 18. liat, exaltabitur.

Et delebūtur opera veſtra. Id eſt ſtatuæ idolorum, quas manibus veſtris artificioſe cōficitis.

Et relinquam in vobis eos, qui fugerint gladium, in gentibus, cùm diſperſero vos in terris. Et recordabuntur mei liberati veſtri in gentibus, ad quas captiui ducti ſunt: quia contriui cor eorum fornicans, & recedens à me, & oculos eorum fornicantes poſt idola ſua. Et diſplicebunt ſibimet ſuper malis, quæ fecerant in vniuerſis abominationibus illis: & ſcient, quia ego Dominus non fruſtra locutus ſum, vt facerem eis malum hoc. Hæc dicit Dominus Deus: Percute manum tuam, & allide pedem tuum, & dic: Heu ad omnes abominationes malorum domus Iſrael, quia gladio, fame, & peſte ruituri ſunt.

Et relinquam in vobis. Hoc eſt, non omnes interficiemini, ſed ex vobis relinquam nonnullos, qui gladium euadant Babyloniorum. Hi ducentur captiui, & inter gentes & nationes barbaras vitam degent, & ibi ad me confugient, nullumque erit tēpus, quo apud eos meorum erga populū Iſraelis beneficiorum memoria moriatur. Hoc ideo ait Deus, quia ſciebat fore, vt in illa Babylonica captiuitate nonnulli viri detinerentur, qui fide, gratia, & ſpiritu vaticinandi eſſent illuſtres, qui diuini numinis memoriam, iuſtitiā, miſericordiam, & immenſa beneficia colerent beneuolentia ſempiterna. Quod ita euenit: nam aliqui non ſolùm dū viuerēt, fuerunt diuino amore incenſi, & immortalitatis ſtudio inflāmati, ſed etiam poſt mortē monimenta diuinorū beneficiorum reliquerunt. Hi videntes Dei populum ob eius impia ſcelera captiuum, & ad maximas calamitatū anguſtias traductum, & ſæuiente ærumnarum procella iactatū, nihilque aliud intuētem niſi grauia pericula mortem horribilem minitantia, eum ad diuinam miſericordiam implorandam excitabant, ſeque Deo totos tradebant. Hi fuerūt Ezechiel, Daniel, Aggæus, Zorobabel, Ieſus filius Ioſedech, Eſdras, Neemias, & alij nonnulli: qui ad ad Deum confugientes tanquam ad portum tutiſſimum, omnem ſuę ſpei anchoram in illo fixerunt atq; locarunt. Nonnulli etiam ex perfidis Iudæis, qui ſe flagitiorum tetris maculis contaminauerant, Deumq; reliquerāt, fuerunt in captiuitate conuerſi, & Deū inter gētes idolorū cultrices laudibus extulerunt. Cæterùm hæc omnia erant figuræ futurorū bonorum. Cùm Iudæi eſſent vinculis auaritiæ conſtricti, & Hieroſolymæ exiſtentes colerēt Babylonem, hoc eſt mundi confuſionem diligerent, omnique vitiorū genere ſe polluerēt & coinquinarent, venit Chriſtus Deus noſter à cæli faſtigio, ad terram deſcendens, vt mentes hominum, quæ in tenebris verſabātur, diuino lumine luſtraret, à Babylonica ſeruitute ad ſpiritualem libertatē, & ad cæleſtis Hieroſolymæ amplitudinē reuocaret, & à morte æterna ad vitā immortalē tandē perduceret. At cū Iudæi ſcelerū maculis notati contēpſerunt, & ad cædē crudeliſſimā innocentiſſimū agnum vocarunt. Quare vtraq; morte & tēporali & æterna eos deuotāte fuerunt miſerè conſumpti, & in pœnas æternas præcipitati.

Fue-

Fuerunt tamen ex illo populo ad Chriſtum conuerſi apoſtoli, & cæteri illi, qui fidem ſuſceperunt. Hi ſunt, de quibus prædixerat iis verbis Eſaias: *Eſa. 1.* Niſi Dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrhæ ſimiles eſſemus. Ita hunc locum diuus Paulus in epiſtola ad Romanos *Roma. 9.* explanat. Paucos illos, qui ex magna illa Iudæorum multitudine Chriſti fidem amplexati ſunt, appellat Eſaias ſemen, volens agricolas imitari, qui cùm meſſium ſterilitatem conqueruntur, aiunt, vix ſemen ſuperfuiſſe. Hos appellat etiam reliquias idem propheta, dicens: Si fuerit populus tuus Iſrael quaſi a- *Eſa. 10.* rena maris, reliquiæ conuertentur ex eo. Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: Sic in *Rom. 11.* hoc tempore reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſaluæ factæ ſunt. Appellans Eſaias reliquias Iſraelis eos, qui Chriſto adhæſerunt, indicauit non eſſe Iudæorum populum in Chriſtum crediturũ, ſed tãtum paucos ex eo. Id alio loco apertius explicans inducit eundẽ *Eſa. 65.* Chriſtum ita loquentem: Tota die expandi manus meas ad populum non credẽtem, ſed *Ierem. 5.* contra dicentem mihi. Et Ieremias, Negauerunt, inquit Dominum, & dixerunt: non eſt *Amos. 5.* ipſe. Et Amos: Odio habuerunt corripientem, & perfectè loquentem abominati ſunt. Vnde Dominus Ieſus dirigens ad Hieroſolymam ſermonem ſuum aiebat: Quoties volui *Mat. 23.* congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alas ſuas, & noluiſti. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Quibus verbis incredibilẽ Iudæorum ingratitudinem & impietatem oſtendit, & eorũ excidium prædicit. Inſipientes & iniqui pueri irridebant Eliſæum in montem aſcenden- *4. Reg. 2.* tem, ſed venerunt duo vrſi, qui illos lacerauerunt. Iudæi amentes & impij Chriſtum ad montem Caluariæ aſcendentem illudebant, ſed venerunt duo crudeles vrſi Veſpaſianus & Titus, qui eos ad ferrum & flammam vocarũt, & immaniter occiderũt. Ex quibus qui viui relicti ſunt, fuerunt in miſeram ſeruitutẽ redacti: quorum poſtea nonnulli Chriſti fidẽ receperũt. Cum igitur ex tãta Iudæorũ multitudine pauci eſſent puram Chriſti religionẽ accepturi, ait hoc loco Deus per Ezechielem, ſe eſſe nonnullos relicturum, qui eius memores eſſent, qui eius amore incenſi euangelium mundo nuntiarẽt, et infideles ab impia et impura ſuperſtitione traducerent ad putiſſimũ diuini numinis cultum, pleniſſimamque ſanctitatis religionem. Ideo ait. *Et relinquam in vobis, &c.* Relinquã ait, vt ad verbum alludat *Eſa. 10.* Eſaiæ, qui eos, quos Dominus reliquit, reliquias appellat, quas conuertendas prædixit. Sunt qui totum hoc intelligendum dicant de Babylonica illa captiuitate ſub Nabuchodonoſore, in qua aiunt fuiſſe nonnullos, qui Dei memores fuerũt, quos Deus liberauit à gladio Babyloniorum, vt per eos Dei notitia eſſet gẽ- *Tob. 13.* tibus perſpecta. Ita enim dixerat Tobias: Cõfitemini Domini filij Iſrael, & in conſpectu gentium laudate eum, quoniam ideo diſperſit vos inter gentes, quæ ignorant eum, vt enarretis mirabilia eius, & faciatis ea ſcire, quia non eſt alius Deus omnipotens præter eum. Hoc impletum eſt in Daniele, cuius doctrinã *Dan. 4. & 5.* Nabuchodonoſor, & multi alij ad quandam Dei cognitionem peruenere. Similiter in Heſter, & Mardochæo, qui multos ad veri Dei fi- *Heſt. 9. et 10.* dem conuerterunt, & in alijs nonnullis, qui inter gentes diuini numinis ſanctitatẽ & iuſtitiam prædicarũt. Hoc aiunt illi, & rectè quidem: ſed in eo, quod illud ad myſterium redemptionis noſtræ per Chriſtum nullatenus referendum dicunt, grauiter errant, & literarum diuinarum ſtudio indoctè abutuntur. Homines terreni non ſe extollunt è terra, & alis altæ cognitionis deſtituti, humi repunt, ad rerum ſublimiũ ſapientiam haud quaquã volantes. Quis non videt omnia illa vmbras fuiſſe veritatis futuræ, &, vt verbis vtar Apo- *1. Cor. 10* ſtoli, omnia hæc illis in figura cõtigiſſe? Nam vt ait idem Apoſtolus. Lex vmbrã habet fu- *Heb. 10.* turorum bonorum, nõ ipſam imaginem rerum. Hoc eſt, vmbram habet veri ſacrificij, & redemptionis per Chriſtum, non autẽ viuam rerum imaginem & expreſſam veritatem. Ita Chryſoſtomus hunc locum explanat. Poſſumus tamen per imaginem rerum, imaginem gaudiorũ cæleſtiũ in gloria æterna intelligere. Et ad hanc explanationem accedit Gregorius Nazanzenus. Vt ſit ſenſus: Lex vetus vmbra tantùm erat, & obſcura quidem, myſteriorum Chriſti, & rerum in nouo teſtamento ſcriptarum: at ipſum nouum teſtamẽtum, ipſa lex & vita euangelica imago eſt cæleſtiũ bonorum, quæ nobis in vita hac repræſentantur: ad quæ ſancti accedunt, ex hac vita decedentes. Cùm igitur teſte Apoſtolo ea, quę Hebræis contingebant, figuræ eſſent earum veritatum, quas in lege gratiæ conſpicimus, quis eſt, qui non animo percipiat, fuiſſe Babylonicam captiuitatem, à qua Iudæi fuerunt liberati per Cyrum, figuram captiuitatis peccati, à qua genus humanum fuit ereptum per Chriſtum, & eos qui ex Hebræis Deum inter gentes nuntiabant, imaginem apoſtolorum geſſiſſe, qui per orbem terrarũ Chriſti fidem prædicauerunt, niſi fuerit Iudæorum opinionibus addictus, & à ſanctorum doctrina deſtitutus?

Quia contriui cor eorum. Id eſt, quia eis cõtritionem dedi, dura eorum corda confringens. Cor fornicans appellat, quòd vero Dei cultu relicto cũ idolis coniungitur, ea colens, & amore complectens. Oculos ſimiliter fornicantes vocat, qui idola reſpiciebant, in ea aciem intendentes, atque erga ea amorem ſignificantes. Sumi fornicationem in literis diuinis pro idololatria, nemo eſt in ipſis vel mediocriter verſatus, qui neſciat.

Et diſplicebũt ſibimet ſuper malis, &c. Explicat quid ſit id, quod dixerat. Quia contriui

die ac nocte circundabit eam ſuper muros eius iniquitas, & labor in medio eius, & inſidiæ: fleamus ſuper illam, & dicentes Heu, ad omnes abominationes, vim lachrymarum fundamus.

Qui longè eſt, peſte morietur, qui autem propè, gladio corruet: & qui relictus fuerit, & obſeſſus, fame morietur. Et complebo indignationem
D meam in eis. Et ſcietis, quia ego Dominus, cum fuerint interfecti veſtri in medio idolorum veſtrorum, in circuitu ararum veſtrarum: in omni colle excelſo, & in cunctis ſummitatibus montium, & ſubtus omne lignum nemoroſum, & ſubtus vniuerſam quercum frondoſam, locum, vbi accenderunt thura redolentia vniuerſis idolis ſuis. Et extendam manum meam ſuper eos, & faciam terram eorum deſolatam, & deſtitutam à deſerto Deblatah in omnibus habitationibus eorum, Et ſcietis, quia ego Dominus.

Qui longè eſt. Id eſt, qui longè ab hoſtibus abfuerit.

Et qui relictus fuerit. Subaudi, à peſte, & gladio

Et complebo indignationem meam in eis. Hoc eſt, eos puniam, donec vltus fuero iniurias meas. Non deſinam eos opprimere, donec dent mihi pœnas omnium maleficiorum ſuorum.

Et ſcietis, quia ego Dominus. Subaudi, per effectum iuſtitiæ meæ. Ac ſi dicat: Cùm de vobis ſumpſero pœnas, iuſtas illas quidē, veſtriſque flagitiis debitas, tunc vobis erit perſpectū & cognitum, me eſſe Deum omnipotentem, & iuſtum, & omnia gubernantem.

Cùm fuerint interfecti veſtri Id eſt, cùm videritis multos ex vobis occiſos inter idola veſtra, circa eorum altaria.

Et ſubtus vniuerſam quercum frondoſam. Id eſt, ſub omni quercu condenſa. Solebant idolorum cultores, ſub arboribus condenſis & amœnis altaria ſimulachris idolorū conſtituere. Cæterum pro quercu habet paraphraſis Chaldaica vlmum.

Et extendam manum meam ſuper eos. Extendere manum ſuper aliquē, eſt illum caſtigare Hebraiſmus eſt in literis diuinis frequentiſſimus, de quo in noſtris in Eſaiam commentariis copioſè diſſeruimus.

A deſerto Deblatah. Deſertum hoc teſte diuo Hieronymo eſt in terra Emath: vbi Nabuchodonoſor manſit, cùm eius exercitus oppugnaret Hieroſolymam. Hic locus eſt terminus Iudææ ex vna parte. Eſt igitur ſenſus, eſſe Deum vaſtaturum totam Iudęam per Chaldęos à principio vſque ad finem, à termino ad terminum. At libro quarto Regum appellatur hic locus Reblathah, etiā ſi in græco ſit De 4. *Reg.* 25
blatha. Et Ieremias, Comprehēderunt, inquit *Ierem.* 39
Sedechiam in campo ſolitudinis Iericho ntinæ, & captum adduxerunt ad Nabuchodonoſor regem Babylonis in Reblatha, quæ eſt in terra Emath. Fortaſſe eſt idem nomen, ſed nunc Reblatha appellatum, nūc Deblatha ob librariorum imperitiam, nam apud Hebræos magna eſt inter has duas literas, d, & r, ſimilitudo. In hebraico enim aliquando eſt דבלתה aliquando רבלתה. Significat autē Reblathah multitudinem ſeu multa. Sedechias Hieroſolymam relinquens, fugiens à templo Dei in Reblathah, fuit ibi à Nabuchodonoſore oculis priuatus. Qui enim viſionē pacis, & animi quietem & ſecuritatem contemnit, & vnitatem relinquens multis ſe implicat rebus, & variis atque inextricabilibus mundi negotiis ſe inuoluit, obcæcatur à dæmone, & vitiis, atque perturbationibus obcæcatus, corruptelarum illecebris irretitus, atque peſtilētibus opinionibus inductus, illud vnum relinquit, quod eſt ſupremum ens ſuper omnia entia, de quo eſt apud Lucā ſcriptū: Porrò vnum eſt neceſſariū. De eo ait ita Triſme- *Luc.* 10.
giſtus in Pymandro. 4. Deus monas eſt, vnitas illa, quæ eſt principium omnium numerū continens, à nullo contenta. Et Pſellus: Vnitas numerus cùm non ſit, numerorum tamen procreatrix eſt, fons, radix, et cauſa multitudinis omnis: expreſſaque Dei imago, qui cùm rerum naturalium nulla ſit, eſt tamen rerum naturalium effector. Parmenides Pythagoreus, cùm aſſeruit vnū eſſe id, quod eſt, Deū intellexit, ſi credimus Simplicio. Soli Deo veram entis appellationem concedebat, quoniam per ſe eſt, omniaq́; alia per ipſum. Vbi nos legimus in Exodo: Ego ſum, qui ſum eſt in græco, ἐγώ εἰμί ὤν Hoc eſt, ego ſum ens. *Exod.* 3.
Ab illa igitur vnitate, ab illo ente et vno, quod eſt neceſſarium, quod per ſe eſt, quod Deus eſt, nullo modo diſcedamus, ne in Reblathah, in multitudine, in diſtractione, varia mundi negotia & turbulenta diſſidia ſtatum animarum noſtrarum conuellant, & lumen intellectuum extinguant: vt mentis oculis priuati, in æterna caligine verſemur. Quin potius voluptates mundi obliuiſcentes, & Hieroſolymæ habitantes, ad illum, qui eſt verè vnus, animū tollamus, ad eum mentis aciem intendamus, in eo ſpem omnium noſtrarum cogitationū collocemus.

Annotationes ex Hebræo in caput Sextum.

H*Aec dicit Dominus Deus montibus & collibus, rupibus & vallibus.* Pro rupibus eſt in hebraico לאפיקים la aphicim, à verbo אפק quod ſignificat vim

 ſibi

Gene. 45. ſibi facere, vt Geneſis 45. Non ſe poterat vltrà cohibere Ioſeph. Ac ſi diceret: Non poterat vltrà ſibi vim facere Ioſeph: adeò enim amor vicerat ſimulationẽ, vt non poſſet lachrymas cõtinere, cùm ſe fratribus cognoſcendũ præberet. Nam, vt ait in libro de contritione cordis diuus Cyprianus, is amantium mos eſt, vt amorem ſuũ ſilentio tegere nequeant. A verbo hoc deriuatur אֲפִיקִים aphic, quod ſignificat rem fortem: ex quo effectum eſt, vt ſignificaret rupem, quemadmodũ hoc loco. Significat etiã regẽ, quòd fortitudine polleat & po- *Iob. 14.* teſtate: vt apud Iob, Balthæũ regum diſſoluit, Hoc eſt, Deus poteſtatem fortium, & principum aliquando confringit. Et quoniam aqua tempore nimborũ & procellarũ defluit cum impetu & vi, accipitur pro torrente, vt apud *Iob. 6.* Iob: Fratres mei præterierunt me ſicut torrens, qui raptim tranſit in conuallibus. ſeu, vt *Simile.* poteſt verti ex hebræo: Amici mei feſellerunt me, inſtar torrentis, qui raptim decurrit in cõuallibus. Vt enim torrens hyeme impetu magno fertur, fluens vehementi aquarũ abundantia, cùm aqua neceſſaria nõ eſt, ſed æſtate areſcit, cùm aqua deſideratur, ad quẽ viatores ſitibundi accurrentes ſpe potius falluntur: ſic fictus amicus multa tibi promittit tempore proſperitatis, cùm tibi omnia ad voluntatem fluunt: ac ſæuiente aduerſitate penitus areſcit: & tu ſi ad illum in afflictione tua con- *Simile.* fugias, eris ſpe potius deceptus. Vt enim vmbra eum ſequitur, qui ſolis radiis illuſtratur, ſin autem ſol lateat, preſſus nubibus, ſtatim aufugit vmbra, & penitus euaneſcit, ſic fictus amicus eum comitatur, qui opum aut gratiæ principum ſplendore illuſtratur, & nominis celebritatem conſequitur; ſin autẽ in calamitates inciderit, & fuerit diuitiis, & nobilitatis ornamentis ſpoliatus, eum confeſtim deſerit, & pro nihilo putat. At verus amicus ſemper eſt idem. Vnde Salomon in prouerbiis, Omni, inquit, tempore diligit, qui amicus eſt, & *Prou. 17.* frater in anguſtus comprobatur. Et Eccleſiaſticus: Non cognoſcetur in bonis amicus, & *Eccle. 12.* non abſcondetur in malis inimicus. Et D. Auguſtinus lib. 83. quæſtionũ: Nihil ſic probat amicum quemadmodũ oneris amici ſupportatio Et Iſidorus libro 3. de ſummo bono: In proſperitate incerta eſt amicitia, nec ſentitur verum perſona, an felicitas diligatur. Et Boetius libro 3. de Conſolatione: Quem felicitas amicum facit, infortunium facit inimicũ. Vnde aiebat Ariſtoteles libro ſeptimo Moraliũ Eudemiorum, tempus indicare quis ſit, qui vero amore amicum proſequatur. Et Periander, vt refert Diogenes Laertius. Aurum igne probamus, amicum autem in aduerſitatibus diſcernimus. Et Ouidius libro primo de Triſtibus elegia octaua: Donec eris felix, multos numerabis amicos, Tempora ſi fuerint nubila, nullus eris. Vt hirundines verno tempore *Simile.* adſunt, ſed aduenienie frigore recedunt, ita adulatores amicorum perſonã induentes trãquillo vitæ tẽpore, in ſtatu florente, in rebus proſperis, & ad volũtatem decurrẽtibus præſto ſunt: ſed ſi hyemem calamitatis viderint, omnes euolabunt. Ideo eos Iob cũ torrẽtibus comparauit: vbi pro torrentibus vſus eſt hoc nomine aphic. Cùm autẽ nomen hoc & rupem ſignificet & torrentem, poteſt hic locus Ezechielis variè verti. Ex quo effectum eſt, vt & Latinus interpres & ſeptuaginta tranſtulerint rupes. Pagninus verò & alij nonnulli torrentes. Poteris per torrentes quemadmodum per rupes viros intelligere fortitudine præſtantes, & ſibi ipſis vim inferentes. Et ita etſi varient vocibus editiones, conſentiunt tamen ſententia.

Quoniam contriui cor eorũ fornicans. Pro cõtriui eſt in hebræo נִשְׁבַּרְתִּי nixbbarthi, Verbum eſt שָׁבַר, quod ſignificat cõterere, apud Eſaiam: Contriuit Dominus baculũ im- *Eſa. 14.* piorum. R. Dauid hoc Ezechielis loco ait verbum hoc eſſe paſſiuum, quam ob cauſam illum ita vertit: Contritus ſum, quòd illorum cor fornicans ſit. Et Pagninus: Contriui me propter cor eorum fornicans. Loquitur Deus more humano, oſtendens ſe eſſe ob Iudæorũ ſcelera affectum mœrore. Nihilominus tamen communis verſio recta eſt, & iure defendi poteſt. Significat etiam verbũ hoc emere, vt Geneſis 41. Omnes prouinciæ veniebant in Aegyptum, vt emerẽt eſcas. *Gene. 41.* Eam ob cauſam poteſt hic locus ita verti, & rectè meo quidem iudicio: Quoniam emi eorum cor à me recedens, ſimiliter eorum oculos à me diſtractos, & auerſos. Vt ſit ſenſus: Eorum cor, quod ſe dæmonibus tradiderat, eorumq; oculos, qui vanitatibus ſeruiebant, ego emi: eorum animos & oculos meos feci, cùm antea eſſent mundi, dæmonis, & carnis. Homines ex impiis cupiditatibus veluti conflati, ſceleribus imbuti, nefariis illecebris voluptatibuſque deliniti nihil habent ſuum, nec cor, nec oculos, nec manus, nec pedes, cùm omnia hęc vanitatibus & impietatibus tradiderint, & animæ hoſtibus mancipauerint. At viri iuſti omnia hæc habent: imò omnia eorum ſunt, dicente Apoſtolo: Omnia veſtra ſunt, vos au- *1. Cor. 3.* tem Chriſti. Ideo ſui ſunt, quia Chriſti ſunt. Hęc eſt ſpiritualis libertas, de qua ait Apoſtolus: Vbi ſpiritus Domini, ibi libertas. Quali- *2. Cor. 3.* bertate, vt alibi ait idem Apoſtolus, Chriſtus *Gal. 4.* nos liberauit. Ille nos emit, vt ſui eſſemus, vt illi ſeruientes regnaremus: ſeruire enim Deo regnare eſt. Ideo ait diuus Paulus: Empti e- *1. Cor. 6.* nim eſtis pretio magno. Et diuus Ioannes in *Apoc. 14.* in Apocalypſi de iuſtis loquens: Hi, inquit, empti ſunt ex hominibus, primitiæ Deo & agno. Et diuus Petrus in epiſtola ſua prima: Non corruptibilibus auro & argento redempti eſtis de vana veſtra cõuerſatione paternæ *1. Pet. 1.* traditionis, ſed precioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti, & incontaminati. Cùm igitur hic Ezechielis locus de illis intelligatur, vt in explanatione oſtendimus, qui ſe ad

Chriſti

Chriſti fidem conuerterunt, illos autẽ Chriſtus emerit, perſpicuum eſt, poſſe locũ hunc, ita vt diximus verti, cùm verbum hoc emere ſignificet, & qui loquitur Chriſtus ſit.

Et diſplicebunt ſibimet propter mala, quæ fecerunt. Pro diſplicebunt eſt in Hebraico, ונקטו venacottu, à verbo cut, קוט, quod ſignificat ſuccidere, vt ſit ſenſus: Succidentur à facie ſua, hoc eſt pudore afficientur. Significat etiam verbum hoc litigare & contendere: Qua ratione ductus R. Menachem vertit: Et litigabunt vnuſquiſque ſecum ob admiſſa ſcelera. Vnde pſalmi illud: Quadraginta annis proximus fui generationi huic, tranſ-
Pſal. 94. ferri poteſt: Quadraginta annis contendi & litigaui cum hoc Iudæorum populo in deſerto. Ita habet Thargum. Et in hanc ſententiam vertit ex Hebræo diuus Hieronymus, dicens: Quadraginta annis diſplicuit mihi generatio illa. Ex hac verbi æquiuocatione orta eſt verſionum varietas. nam ſeptuaginta habent: Et plangent ante faciem ſuam. Pagninus: Et ſuccidentur à facie eorum. Alij: Et ſecum pugnabunt. Quæ omnia cum verſione communi coincidere vidẽtur, quæ habet: Et diſplicebunt ſibimet.

Percute manum tuam, & allide pedẽ tuum. In margine librorum correctorũ eſt: Percute manu tua, & allide pede tuo. Pagninus vertit: Percute femur manu tua, & extende lutum pede tuo. Pro allidere in hebraico verbũ רקע ratagh, quod ſignificat firmare & ex-
Eſa. 42. tendere, vt apud Eſaiam 42. Firmans terrã. Vel, vt alij vertunt, extendens terram. Et quoniam cùm ferrum extẽditur, percutitur, ideo verbum hoc ſignificat percutere & allidere: & quoniam qui percutit pede lutum, illud extendit, vertit Pagninus: Et extende lutum pede tuo. Thargum habet, Conculca ter-
Pſal. 17. ram ſub pede tuo. Vnde illud pſalmographi: Vt lutum platearum delebo eos, poterat verti: Vt lutum plateatũ cõculcabo eos, vel percutiam eos, vel extendam eos. Et quoniam cælũ eſt extenſum & expanſum, ideo raciagh
Geneſ. 1. cœlum ſignificat, vt Geneſ. 1. Fiat Firmamẽtum in medio aquarum.

Vbi accenderunt thura odoriſſima. Septuaginta habent: Vbi dederunt illic ὀσμὴν εὐωδίας: hoc eſt odorem ſuauitatis. Quidam vertunt ex Hebræo: Vbi obtulerunt odorem quietis. Odorem quietis appellat Propheta gratum & ſuauem: nihil eſt enim quiete & tranquillitate iucundius, nihil gratius, nihil præſtantius. Hanc animi quietem appellabat Democritus ſummam huius ſæculi felicitatem. Diuus Auguſtinus de ea loquens ait: In rebus creatis nihil gratioſius ſolet audiri, nihil delectabilius concupiſci, nihil vtilius poſſideri. Qui tranquillitatem hanc obtinent, beatitudinem
Matt. 5. illam conſequuntur, de qua ait Chriſtus Deus noſter: Beati pacifici, quoniam ipſi filij Dei vocabuntur. Si Dei vocantur filij, qui pacis ſunt amantiſſimi, erunt proculdubio à contrario ſenſu diaboli filij qui animi fluctibus & perturbationibus concitati nullam habent quietem, nullam tranquillitatem, ſed pacem confundunt, & conuellunt. Imò ipſi confunduntur, & conuelluntur, & pereunt: omne enim quod eſt, tamdiu eſt, quamdiu vnũ eſt, ens enim & vnum conuertuntur. Cùm autem homines inquieti, diſſidia & contentiones quærentes, & non ſolùm cum aliis, ſed etiam ſecum pugnantes, ſe diſtrahant, & diſſoluant, & in varias partes ſundant, & ſeparent, perſpicuum eſt eos vnitatem non habere, nec vnum eſſe, & ex conſequẽti non eſſe. Si nulla eſt domus tam ſtabilis, nulla ciuitas tam firma, quæ ſi concordia caruerit, non odiis ac diſſidiis funditus euertatur, qui fieri poteſt, vt homo diuiſus, contentioſus, ex contrariis diuerſiſque inter ſe pugnantibus naturæ ſtudiis, & diſcordiis quaſi conflatus poſſit ita exiſtere, vt vnũ quippiam appelletur, & non potius ædificium euerſum & ruptum dicatur? Id intuens Plato in libris de republicá aſſeuerãter affirmat nihil eſſe ciuitati pernicioſius diuiſione, nihil vtilius pace. Pacem amantes Deum pacis authorem amant, & non modó cum hominibus, & ſecum pacem habent, ſed cum virtutibus & probis moribus, cùm bellum perpetuum inferant vitiis & impietatibus. Et ita eam animi quietem & ſecuritatem poſſident; vnde vera dignitas efflореſcit.

ARGVMENTVM CAPITIS VII.

Capite ſuperiore deſcripſerat bella à Chaldæis aduerſus Hebræos concitanda, & Hieroſolymam penitus euertendam. Nũc prædicit finem totius Iudææ cito venturum, huiuſq; excidij & vaſtitatis cauſam deſignat.

CAPVT VII.

ET factus eſt ſermo Domini ad A
me dicens: Et tu fili hominis:
Hæc dicit Dominus Deus terræ Iſrael:
Finis venit, venit finis ſuper quatuor
plagas terræ. Nunc finis ſuper te: &
immittam furorem meum in te: &
iudicabo te iuxta vias tuas: & ponam
contra te omnes abominationes
tuas. Et non parcet oculus meus
ſuper te: & non miſerebor, ſed vias
tuas ponam ſuper te, & abominationes
tuæ in medio tui erunt: & ſcietis,
quia ego Dominus. Hæc dicit B
Dominus Deus. Afflictio vna, afflictio
ecce venit: finis venit, venit finis
euigi-

euigilauit aduerſum te: ecce venit. Venit contritio ſuper te, qui habitas in terra: venit tempus: propè eſt dies occiſionis, & non gloriæ montium. Nunc de propinquo effundam iram meam ſuper te, & complebo furorem meum in te, & iudicabo te ſecũdum vias tuas, & imponam tibi omnia ſce-

C lera tua. Et non parcet oculus meus, nec miſerebor, ſed vias tuas imponã tibi, & abominationes tuæ in medio tui erunt: & ſcietis: quia ego ſum Dominus percutiens.

EXPLANATIO.

ET factus eſt ſermo Domini ad me. Explicatum eſt hoc idioma capite præcedente, Id autem, quod ſequitur: Et tu fili hominis, capite ſecundo.

Finis venit. Hoc eſt, iam interitus imminet, & vaſtitas totius regionis Iſraelitarum ſuper omnes quatuor partes Iudææ: nam tota vaſtabitur ab oriente ad occidentem, ab aquilone ad meridiem. Hoc vaticinium fuit literis mandatum anno quinto principatus Sedechiæ

4. Re. vlt. ab Ezechiele in Babylonica captiuitate detento, & impletum fuit anno vndecimo eiuſdem Sedechiæ, quando ipſe fuit captus, & tota terra Iudææ euerſa, & penitus vaſtata. Itaq; inter vaticinium hoc & eius effectum ſex tantùm anni interfluxerunt, Ideò ait imminere Dei vltionẽ, ne Iudæi, qui Hieroſolymæ erãt, hanc euerſionem tempore nepotum ſuorum poſt longam poſteritatem futuram eſſe exiſtimarent.

Et iudicabo te iuxta vias tuas. Hoc eſt, non iniuſtè, ſed meritò punieris: Pœnas tuis ſceleribus debitas mihi dabis. Viæ peccatorum ſunt turpes & flagitioſæ viuẽdi rationes, quæ ad inferorũ tenebras & cruciatus æternos ducunt, Ideo non hic ait Deus: Animaduertam in te iuxta vias meas, ſed iuxta vias tuas. Ita apud Oſeam: Viſitatio Domini ſuper Iacob

Oſe. 12. iuxta vias eius, & iuxta adinuentiones eius reddet ei. Iudæorum flagitia, & vitioſam vitæ inſtitutionem appellat vias & adinuentiones eorum. Beatus vir, inquit, pſalmographus, qui

Pſal. 1. non abiit in conſilio impiorũ, & in via peccatorum non ſtetit. Et Salomon in prouerbiis: Via impiorum tenebroſa. Vnde de Ioanne

Prou. 4. *Eſa 40.* *Ioan. 1.* *Luc. 3.* Baptiſta prædictum fuerat: Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini, rectas facite ſemitas eius. Non ait: Parate viam veſtram, ſed viam Domini.

Et ponam contra te abominationes tuas. Hoc eſt, ponam coràm te ſcelera tua, vt ea meis oculis aſpicias. Particula, contra accipitur ſæ-

Pſal. 50. pe pro è regionè, vt in pſalmo: Et peccatum meum contra me eſt ſemper. Hoc eſt, peccatum meum aſſidue video, ſemper coram me habeo, dies ac noctes mihi ante oculos verſatur

Eccl. 6. *Mat. 27.* Et Eccleſia. 6. Si humiliauerit ſe contra te. Et Matthæi. 27. Sedentes cõtra ſepulchrum Nec ſolùm hoc eſt in literis diuinis, ſed etiam humanis, vt apud Vergilium: Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni, Carthago, Italiam contra. Hoc eſt è regione Italię. Ait igitur Deus ſe eſſe poſiturum è regione Iudæorum, ſiue coram ipſis eorum impia facinora Ita in pſalmo: Arguam te, & ſtatuam contra faciem

Pſal. 49. tuam. Ac ſi diceret: Oſtendam tibi flagitia tua, & ſtatuam te coram te, vt ea valeas aſpicere Poteris etiam hæc Ezechielis verba ita intelligere. Ponam aduerſum te hoſtes, qui te oppugnent, & ad excidium vocent. Hi autem hoſtes ſunt flagitia tua, quæ tibi perniciem machinabuntur. Eodem modo calamitates, in quibus Reſpublica Chriſtiana verſatur, ob crudelia bella, quæ Turci & Sarraceni nobis inferunt, peccatis noſtris fouentur. Scelera noſtra aduerſus nos pugnant, & ob noſtra delicta expetit à nobis pœnas Deus noſter. Ceſſent flagitia noſtra, & prælia, clades, & ſtrages ceſſabunt. Vt ignis pyræ magnæ ſe-

Simile. dabitur, & tandem extinguetur, ſi ligna ſubtraxeris, ſic Chriſtianorum afflictio conſumetur, ſi eorum peccata ceſſauerint. Peccata noſtra ligna ſunt, quibus infidelium pyra aduerſus nos fouetur, & in dies inflammatur. Hæc peccata noſtra ſunt hoſtes noſtri, quos Deus ſtatuit ante oculos noſtros, vt eos intuentes deteſtemur, & ad ipſum Dominum toto corde conuertamur.

Et non miſerebor. Vt pius ac ſolers chirur-

Simile. gus volens tabida ęgroti vulnera incidere, putridaſque carnes reſecare, aut cauterio adurere, non miſeretur infirmi, vt eius magis miſereatur, cùm morbum ſectione vel vſtione curare velit, ſic Deus cæleſtis ille medicus, & diuinus chirurgus percutit, vt ſanet, ſecat, & vrit, vt curet; ſecat, quem diligit, & vt illi me-

Hebr. 12 deatur, caſtigat, vt ait Apoſtolus, omnem filium, quem recipit. In lib. Deuteron. ait Deus

Deut. 32 Ego occidam & viuere faciam: percutiam, & ego ſanabo. Et per amos prophetam loquens

Amos. 3. cum Iſraelitis, Tantummodo, inquit, vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ, ideo viſitabo ſuper vos omnes iniquitates veſtras. Hoc eſt, vlciſcar, & puniam omnia flagitia veſtra. Viſitare enim aliquando punire eſt, iux-

Pſal. 88. ta illud pſalmi: Si iuſtitias meas prophanauerint, & mandata mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo, nec nocebo in veritate mea. Vel, vt poteſt verti ex Hebræo: nec fallam illi veritatem meam. Ac ſi dicat. Si ſe ſcelerum maculis contaminauerit, animaduertam in illum, ac miſerebor eius, & promiſſis ſtabo: dedi enim fidem, me eſſe illius miſerturum. Vbi vides Dei flagellum, miſericordiam

cordiam eſſe. Quãtò filij Iſraelis in Aegypto
acerbioribus calamitatibus præmebantur, tã-
Exod. 1. tò magis creſcebant. Nec enim ſolùm ſcele-
ratos homines, ſed iuſtos interdum Deus ca-
lamitatibus exercet, vt virtutem ſuam oſten-
dant. Si volueris vim & ſapientiam guberna
toris nauis intelligere, attende ſæuientem pe-
Simile. lagi furorem. Vt enim in mari fluctibus in-
gentibus exagitato oſtẽditur nauicularij pru-
dentia & animi fortitudo, ſic vir pietate &
religione inſignis in medijs ærumnarũ tem-
peſtatibus, cùm in mille diſcriminum vrgea-
tur procellis, tum ſuam patientiam, & animi
altitudinem, & firmam in virtute conſtan-
tiam declarat. Dauid ærumnis afflictus, fu-
2. *Re.* 16. giens à facie Abſolonis iactas in ſeipſum con-
tumelias à ſeruo ſuo æquo animo tulit, æter-
na nobis tolerantiæ monimenta relinquens:
2. *Re.* 24. at obtenta victoria, inani quadam gloria ela-
tus populum iuſſit recenſere, qua in re Deũ
offendit, quapropter fuit populus grauiter
punitus. Aſpicis igitur calamitatis vtilitatem,
& tum Deum miſereri noſtri, etiam cùm no-
biſcum nulla vti miſericordia videatur. Vi-
de, quæ capite quinto explicuimus, hæc
eadem verba ibi ſita explanantes. Et non mi-
ſerebor. &c.

Vias tuas ponam ſuper te. Quoniam leuiare
putas peccata tua, ego ea ponam ſuper te, vt
eorum ſentias pondus & grauitatem. Id ſece-
rat Deus Dauidi dicenti. Quoniam iniquita-
Pſal. 37. tes meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, &
ſicut onus graue grauatę ſunt ſuper me. Vide
quemadmodum ſceleris admiſſi põdere gra-
uabatur. At videre licet multos hac noſtra æ-
tate ex omnium ferè flagitiorum colluuione
natos, omniumq́ue turpium facinorum ma-
culis inuſtos, qui ita ſecuti viuũt, ita geſtiunt,
ita animi lætitia efferuntur, ac ſi Deum nun-
quam offenderint. Tanta mentis cæcitate la-
borant miſeri, vt grauiſſima ſcelerum ponde-
ra, fœdiſſimas animæ labes non videant, nec
quantũ diſtent à puritate & præſtãtia Chry-
ſtianæ religionis conſiderent. Poteris etiam
peccatum pro peccati pœna intelligere, iuxta
Geneſ. 4. id, quod eſt quarto Geneſis capite mandatũ:
Si malè egeris, ſtatim in foribus peccatũ tuum
aderit. Ac ſi Deus diceret Caino: Si ſcelus ad-
miſeris, ſtatim aderit punitio & pœna pecca-
ti: ſi te flagitio pollueris, pœnam illius iuſtam
perſolues. Horum igitur Dei verborum, quæ
ſunt hic ab Ezechiele literis mandata, hic eſt
ſenſus: Ponam ſuper te ô popule Iudaice
pœnas, quas lues pro tuis impijs ſceleribus.
Accipi vias pro moribus ſuprà oſtendimus.

Abominationes tua in medio tui erunt. Hoc
eſt, affligam te pro meritis, & pœnam male-
ficiis tuis debitam perſolues.

Afflictio vna, afflictio ecce venit. Calamitas
ſingularis, qualis antea non fuit, te opprimet,
& iam quidem propè eſt. Vel crebritatem ca-
lamitatum ſe contingentium vnam calami-
Simile. tatẽ appellat. Vt enim cotidianas febres adeò
crebras vt finita vna, altera confeſtim incipiat
ita vt ſe inuicem attingant, vnam febrem cõ-
tinuam dicimus, ſic ærumnarum multitudi-
nem, & frequentes procellarum perturbatio-
nes mœrore cotidiano lacerantes vnam mi-
ſeriam appellamus. Huic expoſitioni fauet
paraphraſis Chaldaica ita habens: Multa ma-
la tibi aduenient. Vnde alij vertunt: Calami-
tas calamitatem excipit. Voluit Deus ſignifi-
care eſſe Iudęos omni miſeriarum genere cõ-
ficiendos, nihilque eſſe tam miſerum, tam aſ-
perum, tam metuẽdum, quod illi non eſſent
perpeſſuri.

Finis venit. Profert ſæpe eadem verba, eam
replicans ſentẽtiam, vt populum ſceleratum
vrgeat ad pœnitentiam, eumq́ue veluti ab ob
liuionis ſomno dormientem excitet, & à ſce-
leribus reuocet, & abducat. Solent enim qui
dolore premũtur, verba, quibus calamitatem
ſuam oſtendunt, ſæpenumero repetere. Bat-
tologia eſt, ſed neceſſaria verborum redun-
dantia.

Euigilabit aduerſum te. Id eſt, excitabitur
aduerſum te finis tuus, ac ſi hucuſque dor-
miret.

Venit contritio ſuper te. Hoc eſt, calamitas
te confringẽs, atque miſerè comprimẽs iã mi
minet, iam tibi ferrum & flammam minita-
tur: iam ſecuris ad radicem poſita eſt.

Qui habitas in terra. Nimirum Iſraelis.
Vel ſic. Euerteris omnino tu, qui non cælum
colis, ſed terram, qui in terra, quę eſt exilium,
tanquam in propria & perpetua patria, mun-
di diuitias quæris, ſtimulis cupiditatis concita-
tus, & ad gloriam aſpiras fluxam & inanem,
atque terris ignominię maculis deformatam.
Huiuſmodi hominibus minitatur æternam
damnationem aquila volans, dicens apud ſub
limen aquilam volantem: Væ, væ, væ habi- *Apoc.* 8.
tantibus in terra. At viri pietate præcellentes,
ſtudioq́ue immortalitatis flagrantes in terra
vt hoſpites & peregrini vitam degunt, tanquã
in diuerſorio, non tanquam in domicilio, vt
potè qui mortem expectent, & ita viuant, ac
ſi eſſent propediem è vita exceſſuri. Id intel-
ligens Dauid has voces emiſit: vt literæ diui-
næ in libro primo Paralipomenon memoriæ 1. *Parali*
prodiderunt: Peregrini ſumus coram te Do- 29.
mine, & aduenæ ſicut omnes patres noſtri.
Dies noſtri quaſi vmbra ſuper terrã, & nulla
eſt mora. Hanc ſententiam repetit in pſal-
mo dicens: Ne ſileas, quoniam aduena ſum *Pſal.* 38.
ego apud te, & peregrinus ſicut omnes pa-
tres mei. De quibus ita ait in epiſtola ad He- *Heb.* 11.
bræos diuus Paulus: Iuxta fidem defunctĩ
ſunt omnes iſti non acceptis repromiſſioni-
bus, ſed à longè eas aſpicientes & ſalutantes,
& confitentes, quia peregrini ſunt & hoſpi-
tes ſuper terram. Et in epiſtola ſecunda ad
Corinthios ait idem Apoſtolus: Dum ſumus 2. *Cor.* 5.
in corpore, peregrinamur à Domino. Reli-
quum eſt, vt ad Deum aſpiremus, & dicamus
cum diuo Paulo: Conuerſatio noſtra in cælis *Philip.* 3.
M eſt,

eſt, ne terræ habitatores dicamur.

Et non gloria montium. Hoc eſt, venit tem-
pus, quando ô Iudæa in montibus tuis nulla
erit lætitia, nulla gloria. Qui in montibus fue
rint, percipient luctus, & in gemitu & lamen-
tis verſabuntur. Hoc ideo dicit, quia ſolebant
Hebræi in montibus ludos exercere, & in ho-
norem idolorum dies feſtos celebrare.

Et ſcietis, quia ego ſum Dominus percutiens.
Hoc eſt, tūc me eſſe Deum cognoſcetis, cùm
iuſtitiam meam fueritis experti. Ita Hebræi à
ſerpentibus ignitis lacerati Deum cognoue-
Num. 21 runt, et diuinam miſericordiam implorarūt.
2. Pa 33 Et impius Manaſſes in vincula Babyloniorū
coniectus, atque calamitatibus vndique cin-
ctus, ad Dominum confugit, ſcelera ſua co-
gnouit, & ardentes preces mittens in cælum,
fuit à Domino exauditus. Vnde ſcriptum eſt
Nehe. 9. in libro Nehemiæ: In tribulationis tempore
clamauerunt ad te Domine, & tu de cælo ex-
Simile. audiſti eos. Vt enim vua ad vinum proferen-
dum ad torcular defertur, vt prelo compri-
matur, ita homo ad calamitatem ducitur, vt
mœrore preſſus, & in ærumnis verſatus vir-
tutis liquorem producat, ſitque ad veram di-
gnitatem reuocatus. Calamitas plerunque te-
merarias cupiditates coercet, animum ad Deū
extollit, & in vera pietate corroborat atque
confirmat. Contrà rerum proſperitas & vo-
luptas, & diuitiarum affluētia, & mundi ho-
nores & dignitates virtutum ſæpenumero vi-
res illidunt, & alas ligant, ne poſſit anima
ad cęlū euolare. In virentibus enim & amœ-
nis arboribus eſt aliquando mollis viſcus, quo
incautæ aues capiuntur. Hinc fit, vt viri ſapiē-
tes calamitatibus glorientur, in epiſt. ad Ro-
Rom 5. man. ait Apoſt. Gloriamur in tribulationi-
1. Theſ. 1. bus: & in prima ad Theſſalonicenſes. Vos imi-
tatores noſtri facti eſtis, & Domini, accipien-
tes verbum in tribulatione multa, cum gau-
dio Spiritus ſancti.

Ecce dies, ecce venit: egreſſa eſt con
tritio, floruit virga, germinauit ſuper-
bia. Iniquitas ſurrexit in virga impie-
tatis: non ex eis, & non ex populo,
nec ex ſonitu eorum: & non erit re-
D quies in eis. Venit tempus, appro-
pinquauit dies: qui emit, non lætetur,
& qui vendit, non lugeat, quia ira ſu-
per omnem populum eius: quia qui
vendit, ad id, quod vēdidit, non reuer
tetur: & adhuc in viuentibus vita eo-
rum. Viſio enim ad omnem multitu-
dinem eius non regredietur: & vir in
iniquitate animæ ſuæ non conforta-
bitur. Canite tuba, præparentur om-
nes: & nō eſt, qui vadat ad prælium.
Ira enim mea ſuper vniuerſum popu-
lum eius. Gladius foris, & peſtis, &
fames intrinſecus: qui in agro eſt, gla-
dio morietur, & qui in ciuitate, peſti-
lentia & fame deuorabūtur. Et ſalua-
buntur, qui fugerint ex eis, & erunt
in montibus quaſi columbæ conual-
lium: omnes trepidi, vnuſquiſque in
iniquitate ſua. Omnes manus diſſol-
uentur, & omnia genua fluent aquis.
Et accingent ſe ciliciis, & operiet eos E
formido, & in omni facie confuſio, Eſai. 15.
& in vniuerſis capitibus eorum cal- Iere. 48.
uitium. Argentum eorum foras pro- Prou. 11.
iicietur, & aurum eorum in ſterqui- Soph. 1.
linium erit. Argentum eorum & au- Eccl. 5.
rum eorum non valebit liberare eos
in die furoris Domini. Animam ſuam
non ſaturabunt, & ventres eorum nō
implebuntur, quia ſcandalum iniqui-
tatis eorum factum eſt.

Ecce dies. Hoc eſt, inſtat tempus finis & in-
teritus tui.

Egreſſa eſt contritio. Hoc eſt calamitas. Ea-
dem eſt ſententia alus verbis repetita.

Floruit virga. Hoc eſt, creuit, grandiſque fa-
cta eſt virga, qua te ſum flagellaturus. Minita-
tur Deus populo Iudaico acerbam calamita-
tem, & durum ſupplicium. Vel accipitur vir-
ga prò ſceptro, vt ſit ſenſus: Regnum Nabu-
chodonoſoris eſt florens, pollet authoritate,
& potentia, & ab ipſo ſuperaberis, & euerte-
ris. Creuit & germinauit eius ſuperbia, ideo
aduerſus te bella parabit, & tu eius poteſtati
nō poteris reſiſtere. Nabuchodonoſor cū vir-
gam ſuā florentē vidit, elatus eſt ſuperbia, &
omnia iura diuina & humana peruertit pro-
pter eū, quem ſibi ipſe acquiſiuit principatū.

Iniquitas ſurrexit in virga impietatis. Hoc
eſt, iniuſtitia Nabuchodonoſoris apparebit in
flagello impio, quo Iudæos verberabit. Pręte-
ritū pro futuro. Capitur itaq; virga pro fuſte,
quo Dominus ſeruos flagellat. Pro iniquitate
vertunt quidam violentiā, qua Nabuchodo-
noſor homines opprimebat. Poteſt totū hoc
ad Iudæos referri, vt ſit ſenſus: Iniquitas Iu-
dæorum ſurrexit in virgam impiam Nabu-
chodonoſoris. Ac ſi dicat: Hebręorum flagitia
in cauſa fuerunt, vt contra eos immanis tyrā-
nus impiè ſęuiret. Eorum iniuſtitia durū ad-
uerſus eos Babyloniorum flagellum excitauit.
Solet diuina ſcriptura virgā pro flagello vſur- Prou. 13.
pare, vt in Prouerbiis: Qui parcet virgæ, odit Prou. 23.
filium ſuū. Et rurſum: Noli ſubtrahere à pue
ro diſciplinam, ſi enim percuſſeris eum virga,
non morietur, tu virga percuties eum, & ani-
mam eius de inferno liberabis. Vnde Paulus 1. Cor. 4.
in prima ad Corinthios: Quid vultis, in virga
veniam

veniam ad vos, an in charitate, & ſpiritu māſuetudinis? Poterit etiam accipi virga pro ſceptro regio, vt ſit ſenſus: Magna creuit iniquitas in Babyloniorum regno, nā eius tyrannus Nabuchodonoſor populum Iſraeliticum immaniſſimè oppreſſit: Quā ob cauſam poſtea regnum illud fuit à Medis et Perſis captum, & Babylon eius metropolis funditus euerſa. Id
Eſai. 14. intuens Eſaias, has voces emiſit: Cōtriuit Dominus baculum impiorum, virgam dominātium cædētem populos in indignatione, plaga inſanabili, ſubijcientem in furore gentes. Tyrānidem Nabuchodonoſoris appellat baculum impiorum, & virgam dominantium, qua impius rex populos crudeliter flagellabat & percutiebat, inferens illis vulnera incurabilia.

Non ex eis, & non ex populo. Id eſt, nullus ex Iudæis, ſiue ſit generis claritate inſignis, ſiue obſcurus & infimo loco natus, calamitatē poterit declinare. Pro populo vertunt nonnulli opulentiā: idē enim vocabulū, & multitudinem hominū, et multitudinē diuitiarū ſignificat. Et ita erit ſenſus: Nō ſolùm ipſi peribūt, ſed nec ex eorum diuitiis aliquid remanebit.

Nec ex ſonitu eorum. Hoc eſt, non remanebit ſonus eorū: ita exterminabūtur, vt nemo ibi remaneat, qui eorū meminerit. Exaggerat Iudæorum cladem & euerſionē vrbis, & totius terræ vaſtitatem. Quidam vertūt: Nec ex eorum cœtu relinquetur, qui poſſit à miſera captiuitate euadere. Hoc ideo ait, quia cū ex eis quidam in Aegyptum fugiſſent, fuerunt ibi capti à Babylonijs, & incredibilibus tormentis effecti, quemadmodum fuerat illis à
Iere. 42. Ieremia prædictum. Vnde ſequitur: Et non erit requies in eis. Hoc eſt, nullam in Aegypto quietem habebūt: nulla ibi afficientur lętitia. Quidam vertunt: Nō erit luctus propter eos, vt ſit ſenſus: Nō ſolùm Babylonij nō premētur dolore ob Iudæorum ærumnas, ſed etiam in eos inſultantes lætitia efferentur.

Venit tempus. Subaudi, calamitatū veſtrarū.

Qui emit, non lætetur, & qui vendit, nō lugeat. Emptor non lętetur vanè, nam breui eſt rem emptam amiſſurus: venditor autem non defleat, nam breui erat penitus ſpoliandus.

Ad id, quod vendidit, non reuertetur, & adhuc in viuentibus vita eorum. Hoc eſt, qui poſſeſſionem aliquam vendiderunt, nunquā ad illam redibūt, etiam ſi tunc viui ſupereſſent. Alludit ad annum iubilei, in quo vnuſquiſq; reducebatur ad poſſeſſiones, quas alienauerat,
Leuit. 25 vt eſt in libro Leuitici lucetis mādatum. Cùm autem iubileus eſſet quinquageſimo anno, & Iudæi eſſent in Babylonica captiuitate ſeptuaginta annos detinendi, non poterant, etiam ſi tunc eſſent ſuperſtites, vti legis priuilegio. Præterea quomodo poterant ad ædificia reduci, ſi omnia erant penitus euertenda?

Viſio enim ad omnem multitudinem eius non regredietur. Hoc eſt, vaticinium hoc de euertenda Iſraelis multitudine nō reuertetur vacuum: nam omnia hæc abſq; dubio euenięt. Vel ſic: Viſio hæc prophetica ſuper omnem opulentiam, hoc eſt, prædicens perdendas eſſe Iudæorum diuitias, non erit inanis: non erūt duntaxat verba, ſed res ſequētur. Vel ſic: Oraculum hoc dirigitur ad Hebræorum cœtum, ſed non regredietur à via ſua ocſaria pręcipit Deus populo Iſraelitico ne in flagitiorum via procedat, ſed regrediatur, et reſipiſcat. & pœnitentiam agat, ſed non regredietur, nec ab obſtinatione ſua deſiſtet, quin potius impia eius contumacia longiùs propagabitur.

Et vir in iniquitate vitæ ſuæ non confortabitur. Nulli ex ſceleratis Iudæis proderit malitia ſua, vt eum poſſit à Babylonijs eripere: nemo ob iniquitatem ſuam gaudio efferetur.

Canite tuba, præparentur omnes: & nō eſt qui vadat ad prælium. Iocus eſt cum amaritudine & irriſio cum inſultatione. Iubet Iudæos cōgregari ad dimicationem, et vanos eorum conatus irridet. Eodem modo Eſaias: Congrega *Eſa. 8.* mini populi, et vincimini. Appellatur à rhetoribus figura hæc ſarcaſmus.

Foris. Id eſt, extra ciuitatem, intrinſecus, id eſt in vrbe.

Omnes trepidi. Pauci illi qui confugerint ad mōtes, erūt ibi inſtar trepidantium columbarum, quæ metu aucupum à conuallibus ad excelſa loca cōuolauere. Poteſt verti: Omnes gementes, vt ſit ſenſus: Erunt veluti columbę gemitum habentes pro cantu.

Omnes manus diſſoluentur. Tremēt, flacceſcent, nullo modo pugnare valentes. Et omnia genua erunt nimio ſudore in aquas reſoluta, ob incredibilem metum. Sūt qui hebraiſmum hunc ita explanandū afferant. Tanto timore afficientur Iudæi, vt manus eis tremore concutiantur, & veſicæ vrinam continere nō valeant, quo efficietur, vt crura madeſcant. Diſſoluere manus eſt cadere animo, & pre timore & ſocordia nihil efficere: vt libro ſecundo Paralipomenon: Vos ergo confortamini, & *2. Pa. 15.* non diſſoluantur manus veſtræ. Et apud Sophoniam: Noli timere Sion, nō diſſoluantur *Sopho. 3.* manus tuæ. Dominus Deus tuus in medio tui fortis. Et apud Eſaiam: Cōfortate manus diſſolutas, & genua debilia roborate. Et diuus *Eſa. 35.* Paulus in epiſtola ad Hebræos. Remiſſas manus, & ſoluta genua erigite, & greſſus rectos facite pedibus veſtris. Ac ſi dicat: Eſtote ani- *Heb. 12.* mo forti & conſtāte. Dixerat paulò ante apoſtolus, vt ad propoſitū curreret certamē, quod athletarū eſt & pugilū, qui validis manibus ad luctandum, & fortibus pedibus indigēt ad currēdū, nūc eandē ſeruās metaphorā, remiſſas animi manus, & ſolutos pedes. hoc eſt operā & affectus iubet erigere, et in cęlū leuare, vt propoſitū ęternę glorię pręmiū cōſequātur.

Et in omnibus capitibus erit caluitium. Hoc erat tunc mœroris ſignū, vt videre liceat apud Eſaiam. 3. & Ieremiam. 48. & Michæam 1. *Eſai. 3. Iere 48. Mich 1.*

Argentum eorum. Volentes fugere abijcient à ſe aurum & argētum, vt poſſint ſe expedi-

Prou. 11. tius in fugam conferre. Non proderunt diui-
Eccl. 5. tiæ in die vltionis, vt ait Salomon, iuſtitia autē liberabit à morte. Et Eccleſiaſticus: Nō proderunt tibi diuitię in die vltionis & vindictę.

Animam ſuam non ſaturabunt. Hoc eſt, voluntatem ſuam nequaquam adimplebunt.

Quia ſcandalum iniquitatis eorum factum eſt. Hoc eſt, quia ceciderunt ob iniquitatem ſuam. Ac ſi diceret: Talibus ob flagitia ſua calamitatibus prementur, & caſtigabuntur.

F Et ornamentum monilium ſuorum in ſuperbiam poſuerunt, & imagines abominationum ſuarum, & ſimulachrorum fuerunt ex eo. Propter hoc dedi eis illud in immunditiam: & dabo illud in manus alienorum ad diripiendum, & impiis terræ in prædam: & contaminabunt illud. Et auertam faciem meam ab eis, & violabunt arcanum meum, & introibunt in illud emiſſarij, & contaminabunt illud. Fac concluſionem, quoniam terra plena eſt iudicio ſanguinum, & ciuitas plena iniquitate. Et adducam peſsimos de gentibus, & poſsidebunt domus eorum. Et quieſcere faciam ſuperbiam potentium, & poſsidebunt ſanctuaria
G eorum. Anguſtia ſuperueniente requirent pacem, & non erit. Conturbatio ſuper conturbationem veniet, & auditus ſuper auditum: & quęrent viſionem de propheta, & lex peribit à ſacerdote, & conſilium à ſenioribus. Rex lugebit, & principes induentur mœrore, & manus populi terræ conturbabuntur. Secundum viam eorum faciam eis, & ſecundum iudicium eorum iudicabo eos: Et ſcient, quia ego Dominus.

Et ornamentum monilium ſuorum. Senſus eſt: Ideo Hebræi aurum ſuum amittent, quia eo intemperanter abuſi ſunt, nam ex eo ſuperuacanea monilia, & inania ornamenta ex collo pendentia ad iactationem & oſtentationem confecerunt: & quod capitalius eſt, & deteſtabilius, ex auro, inquit, Deus, quod ego illis dederam, vt ſibi conſulerent, illudq́; pauperibus largirentur, & ita mihi honorificè ſeruirent, fabricati ſunt idola, quæ me derelicto coluerunt. Dederat Dominus diuitias Hebræis, vt in eorum honeſtum ornamentum redundarent, illi autem in ſuperbiam, gloriamq́ue inanem, & quod peius eſt, in commentitiorum deorum ſimulachra eas turpiter conuerterunt. Ea, quibus animas lucrari poterant, in dæmonum ſtatuas conſumpſerunt: quo priſtinam ſuam dignitatē turpi dedecore macularūt. Hoc faciunt nunc hęretici, qui eloquentiam, & ſanctarum ſcripturarum lectionem, quę hominibus data ſunt, vt in eorum cederent ornamentum & vtilitatem, ſumunt ad materiam ſuperbiæ, & iactantiæ, & perfidiæ, & aliorum maleficiorum, atque ex illis conflant varia idolorum monſtra, & dęmonum ſimulachra. Deprauant literas diuinas, & ex illis hæreſum peſtilentium peruerſorumq́ue dogmatum portentoſas imagines fabricantur. Itaque iiſdem rebus numen ſanctiſſimum offendunt, quibus illud poterant laudibus efferre, & Chriſtianam religionem puritatis pleniſſimam illuſtrare. Tales fuerūt Lutherus, Buccerus, Munſterus, Zuinglius, Caluinus, et cęteri huiuſmodi Epicurei, nouique milites Veneris, qui virginitatem, & pudicitiam, & continentiam irrident, ieiunia & abſtinētiam pro nihilo putant, & id, quod etiam infideles in religione noſtra Chriſtiana mitis laudibus extollebant, & admirabantur, ipſi volunt penitus conuellere, & ſe ab eccleſia ſancta catholica ſeparantes caſtitatem, quam publicè ſolenni voto Deo ſanctè promiſerant, impudicè repudiarunt, & ſub titulo matrimonij ſe turpi voluptati, & perpetuo meretricio & ſacrilegio tradiderunt. Simile.
Quemadmodum ignis lignorum ſtrue accēditur, ſic libidinis flamma gulæ vitio concitatur. Et non erubeſcunt miſeri, ſed, vt verbis vtar Eſaiæ. Peccatum ſuum ſicut Sodoma Eſa. 1.
prædicauerunt, nec abſconderunt. Ex amiſſione abſtinentiæ adducti ſunt in continentię amiſſionem. His autem virtutibus ſpretis & repudiatis, fuit etiam ſpreta & repudiata fides, &, vt ait in epiſtola ad Romanos apoſto- Rom 1.
lus, tradidit illos Deus in reprobum ſenſum. Nam cæci & amentes ſunt poteſtati libidinū traditi, vt qui honeſtatis pulchritudinem diligere noluerunt, in ſordibus, & vitiorum luto volutentur, & in perfidia, & hæreſum cō- Simile.
tumacia permaneant. Quemadmodum ex nimia ſtomachi repletione & ciborum redūdantia oritur obſtructio illa, quam medici oppilationem vocant, ex qua producitur continuus capitis dolor, & phreneſis ad inſaniam producens, ſic ex deprauata vitæ cupiditate, & morum corruptela, & gula & voracitate oritur effrænata libido, ex qua producitur phrenetica illa hæreticorum inſania, & in rebus fidei intellectus deprauatio. Qui conſcientiam contemnunt, ad fidei contemptum ſæpenumero perducuntur. Id intelligens diuus Paulus ita in epiſtola prima ad Timo- 2. Tim. 1
theum ait: Habens fidem, & bonam conſcientiam, quam quidam repellentes circa fidem naufragauerunt. Sunt etiam multi, qui etſi non reliquerunt fidem, relinquūt tamen charitatem. Hi ſunt diuites illi, qui opes ſuas vanè cōſumunt, ex quibus vanitatis ſuæ glo-
riæque

riæque inanis idola conficiunt, quæ intueantur & colant: quibus Deus hoc loco perniciem minatur. Hi ornamentum monilium ſuorum & opes ſuas poſuerunt in ſuperbiam ex illis idola conflantes, atque vanitates ſuas colentes, pauonibus vaniores, qui caudæ pennas gemmantes in rotam expandentes vario illo colorum fulgore, & oculorum pulchritudine gloriantur. Qui aurum colit, in eoque ſummam conſtituit felicitatem, idoli cultor
Eccl. 31. appellatur. Vnde Eccleſiaſticus: Lignum offenſionis eſt aurum ſacrificantium, væ illis, qui ſectantur illud. Vbi vides eos idolo ſacrificare, qui auaritia & auri cupiditate ducuntur. Id intelligens apoſtolus aiebat: Mortifi-
Coloſ. 3. Epheſ. 5 cate auaritiam, quæ eſt ſimulachrorum ſeruitus. Et hanc ſententiam in alia epiſtola iterum refert. Auarus, inquit Auguſtinus, antequam lucretur pecuniam, ſeipſum perdit, priuſquam aliquid capiat, capitur. Et Chryſoſtomus, Auaritia, inquit, eſt crudelis tyrannus. Diuitiæ ſunt idola, quibus illud ac-
Iere. 16. commodari poteſt, quod dixit Deus per Ieremiam: Seruietis diis alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem. Volentes antiqui philoſophi carminibus auaritiam deſcribere, finxerunt Tantalum apud inferos in medio aquarum ſiti cruciari, ſignificantes eſſe auaritiam barathrum quoddam, vbi cupidi amore diuitiarum flagrantes, eas ardenter appetunt, quibus abundant, & quò magis illis affluunt, eò vehementiore cupiditate torquentur. Et ſi auarus ſit auro onuſtus, & diuitia-
3. Reg. 9. 2. Par. 8. rum plenior naue illa, quæ veniebat ad Salomonem ex Ophir, nunquam tamen ſatiabitur. Quò amplius theſaurus diuitis augetur, eò magis populi opes extenuantur, & exhauriuntur. Imperator Traianus theſaurum diuitum cum liene comparabat, authore Sexto
Simile. Aurelio in vita Iuliani. Vt enim creſcente liene reliqui artus tabeſcunt, ſic creſcente fiſco tyranni, debilitantur diuitiæ ſubditorum, cùm eas illis diripiat, vt ſe locupletem faciat. Et quemadmodum creſcente liene, decreſcũt alia membra, ſic creſcente auaritia deficiunt penitus virtutes, areſcit benignitas, liberalitas, charitas, veritas, iuſtitia, & cæteræ huiuſmodi excellentes qualitates. Nec ſolùm auari, ſed etiam prodigi ob diuitiarum abundantiã
Mat 25. incidunt ſæpenumero in flagitia, quibus ſibi ipſis perniciem machinantur: Dat Deus diuitias hominibus, dat illis ingeniũ, induſtriam, ſcientiam, & multa alia nomine talentorum ſignificata, vt illi ſeruiant, vt ſanctiſſimo numini bonorum omnium largitori miniſterium ſumma cum veneratione exhibeant, &c,
Mat. 25. vt verbis vtar euangelicis, vocauit ſeruos ſuos & tradidit illis bona ſua: ipſi autem ea appetitui tradunt deprauato, vt ipſe ad libitum ea turpiter conſumat. Conſidera euangelij verba: Tradidit illis bona ſua. Diuitiæ, quas ha-
1. Cor 7. bes, Dei ſunt, & bona alia ſimiliter. Quid ha-
Pſal. 23. bes, quod non acceperis? Domini eſt terra, & plenitudo eius, orbis terrarũ, & vniuerſi, qui habitant in eo. Tu ſeruus es, diſpenſator, & villicus. Quæ habes, Dei ſunt, bona ſua ſunt, quæ tradidit tibi, vt illi ſeruires, & æternam gloriam lucrareris. Tu autem Dei bona ab eo tradita tibi, in obſequium carnis, dæmonis, & mundi, contra ipſius Domini voluntatẽ erogas & conſumis. O proditionem nefariam, ô ingratitudinem deplorandam? Quot ſunt, qui diuitiis, & bonis, ac dotibus naturalibus, & talentis à Deo acceptis exitium ſibi neſci-
entes moliuntur? Ideo dicebat Eccleſiaſticus. Eccle. 8.
Multos perdidit aurum et argẽtum. Et Chryſoſtomus: Nouerca virtutum proſperitas beatulis ſuis applaudit, vt noceat, & infelici ſucceſſu ſic in via felices obſequitur, vt in fine perniciem operetur. Fluuij quamuis dulciſſi-
mi, cum tamen mare ingrediuntur, ſunt ama- Similitu
riſſimi: dum curſum conficiunt, poterũt ſua- do.
uitate præſtare, at in fine amareſcunt. Sic mũdi opes & proſperitates & ſi in vitæ curſu aliquos poſſeſſores ſuos oblectẽt, in fine tamen dum mare mortis attingunt, quò omnia flumina tandem ingrediuntur, triſtes, amaræ, & intolerabiles videntur. Sciunt enim diuites, opes & ſecundas res ſuas fuiſſe ſæpe illis flagitiorum cauſam. Beatus Auguſtinus ſermone
quodam, Diuitiarum, inquit, morbus ſuper- Serm. 24
bia eſt. Et de verbis Domini: Aurum eſt materia laborum, periculum poſſidẽtium, eneruatio virtutum. Et Chryſoſtomus homilia ſeptima de potentia, Opes, inquit, ſunt ſchola malitiæ. Doctor ille cæleſtis Chriſtus Deus
noſter ita ait: Beati pauperes ſpiritu, quo- Matth. 5
niam ipſorum eſt regnum cælorum. Et iterum: Nolite theſaurizare vobis theſauros in Matth. 6
terra. Et rurſus. Non poteſtis Deo ſeruire & Mamonæ. Et rurſum: Nolite portare ſacculum, nec peram. Verum opes, vt ait in Lu- Luc. 10.
cam diuus Ambroſius, vt impedimento ſunt improbis, ita adiumẽta virtutum ſunt bonis. Nam viri iuſti poſſident diuitias, & non poſſidentur ab illis: diuitiæ illis ſeruiunt, non illi diuitiis. Et, vt ait diuus Gregorius, omnia
poſſumus relinquere etiam tenẽdo. Vt au- Simile
rum probatur lapide, ita homo auro: & vt ait apud Laertium Chilo Lacedæmonius, aurum noſtri dat apertum documentum. Ait Plutarchus in Apophthegmatum opere dixiſſe eundem Chilonem, id quod lydius lapis eſt auro, eſſe aurum homini: lapis index affrictu prodit quale ſit aurum, ipſum autem aurum prodit qualis ſit homo: iuxta illud: Magiſtratus virum oſtendit. Nullus lydius eſt ita probans gradus virtutum aut vitiorum, ac aurum, & diuitiarum abundantia. Hebræi propẽſi ad Aegyptiorũ ſuperſtitiones ſtatim
ex Aegypto egreſſi, ex auro & monilibus vi- Exo. 32.
tulum conflarunt in deſerto, quem pro Deo venerati ſunt, & in terra promiſſionis ſæpe in fabricandis idolis aurum conſumpſerunt.
Vnde orta eſt illa Dei per Oſeam aduerſus il- Oſe. 2.
los querela. Argentum multiplicaui & au-

rum, quæ fecerunt Baal. Ac ſi diceret: Dedi
Hebræis magnam auri & argẽti copiam, quã
in conflatione idoli Baal perfidè conſumpſe-
re. Et iterum apud eundem prophetam: Au-
rum ſuum & argentum ſuum fecerunt idola
ſibi. At viri pietate & religione præſtantes in
fabricandis templis diuino cultui dedicatis, in
pauperibus alendis, in captiuis redimendis, &
in aliis huiuſmodi operibus piis & ſanctis diui
tias ſuas expendunt. Nobiles Iſraelitarum à
Babylonica captiuitate redeuntes opes ſuas
ad templũ Domini ędificandum obtulerunt.
1. Eſd. 2. Et Tobias alebat eſurientes, & nudis veſtimẽ
Tob. 1. & ta præbebat. Et Magi Oriẽtales apertis theſau
2. ris ſuis obtulerunt Domino aurum, thus, &
Mat. 2. myrrham. Amedeus Sabaudius nepos ex
parte patris Amedei ducis Sabaudię, & ex par
te matris Iani Cypri regis ex Anna filia nepos
à quibuſdam oratoribus, qui cum eo ſermo-
nes conferebant, interrogatus haberet ne ca-
nes venaticos, oſtendit eis mendicorum mul-
titudinem ſimul diſcumbentium, vt refert li-
bro tertio geographię Raphael Volaterranus.
Atque hi ſunt, inquit, canes mei, quos alo co
tidie, quibus cæleſtem gloriam me ſpero ve-
naturum. Magnifica verò vox, & Chriſtiano
principe digna. Eleemoſyna, inquit Auguſti-
nus, emundat peccata, & ipſa interpellat pro
nobis ad Dominum. Et, vt ait Hieronymus,
pars ſacrilegij eſt rem pauperũ non dare pau-
peribus, Id, quod inter pauperes diſtribuis, nõ
Prou. 19. amittis, nam, vt ait in prouerbiis Salomon,
fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis.
Nos qui paupertatem et monaſticam religio-
nem profeſſi ſumus, eum ſequamur, qui ait:
Mat. 8. Vulpes foueas habent, & volucres cæli ni-
dos, filius autem virginis non habet, vbi caput
ſuum reclinet. Qui virtute præditi ſunt, ſoli
ſunt diuites. Eas igitur opes quæramus, quas
nec caſus poſſit eripere, nec inuidia labefacta-
re, nec vetuſtas vlla conſumere. Mundi opes
pro nihilo putemus, & ita veras opes compa-
rabimus. Nam, vt ait Chryſoſtomus, Si vis
eſſe diues, contemne diuitias. Et Seneca, Bre-
uiſſima, inquit, ad diuitias per contemptum
diuitiarum via eſt. Quid poteſt eſſe dimiſſius,
quid abiectius, quàm amare diuitias! Contrà
verò quid magnificentius, quid illuſtrius,
quàm eas contemnere, ſi non habeas, ſi ha-
beas inter pauperes diſtribuere, eaſque pro-
pter Chriſtum ad beneficentiam & liberali-
tatem conferre? Hæc ſunt magna & immor-
talia, digna profectò, quæ vigeant memoria
omnium ſeculorum, quę ipſas poſteritas ſem-
per intueatur. Si Hebræi diuitias ſuas ſanctè
& prudenter diſtribuiſſent, non eſſent obil-
las grauiter puniti. At fuerunt à Babyloniis
obſeſſi, & ad extremum capti, cæſi, & in ſer-
uitutem acerbiſſimam adducti, quia, vt hic
ait Deus per ſuum diuinum vatem, ornamẽ-
tum monilium ſuorum in ſuperbiam poſue-
runt, & imagines abominationum, & idolo-
rum fecerunt ex auro. Idola appellat ima-
gines abominationum, eſt enim in diuinis li-
teris vſitatum idolum abominationem ap-
pellari. vt 4. Regum: Melchom abominatio-
ni filiorum Ammon. Erat enim Melchõ ido- 4. Re. 23
lum Ammonitarum Et ſecundo Paralipome 2. Para.
non: Abſtulit Ioſias cunctas abominationes 34.
de vniuerſis regionibus filiorum Iſrael. Hoc
eſt omnes ſtatuas idolorum. Vnde illud apud
euangeliſtas: Cùm videritis abominationem Mar. 13.
deſolationis, quæ dicta eſt à Daniele prophe- Matt. 24.
ta, ſtantem in loco ſancto, vbi per abomina-
tionem intelligunt nonnulli ſtatuam Adria-
ni in Dei templo collocatam: quam infideles
adorabant.

Et violabunt arcanum meum. Babilonij Hie-
roſolymam expugnãtes violabunt locum tẽ-
pli abſconditum & ſecretum, hoc eſt ſancta
ſanctorum, quò nullus laicus ingreditur.

Et intrabunt in illud emiſſarij. Hoc eſt ſagit-
tarij, ſanctũ ſanctorum ingredientur, & cõta-
minabũt. Vel emiſſarij, hoc eſt, exploratores,
qui ante exercitum mittuntur ad exploran-
dum, vel ad laceſſendum ad prælium. Emiſſa-
rij etiam dicuntur calumniatores ab amicis
ſubornati. Aſconius Pædianus ait eos eſſe, qui
emittuntur, vt res furto oportunas explorẽt.
Vnde Pagninus pro emiſſariis vertit diructes.
Itaque ſunt homines conſcientia ſcelerũ pro
fligati, abſque pudore, latrocinia exercentes.
Hi templum Dei violarunt. Deplorauit hoc
Ieremias dicẽs in prima lamẽtatione: Vidit Ie- Thren. 1.
ruſalẽ gentes ingreſſas ſanctuarium ſuum, de
quibus præceperas ne intrarent in eccleſiam
tuã. Id dolorem augebat acerbiſſimum pro-
phetæ ſancto, videre templum ſanctum cõta-
minari, & in eo ab infidelibus Deo vero iniu-
rias inferri, & contumelias intolerandas con-
flari Nihil enim vir pius magis expetebat, ni-
hil erat illi magis inoptatis, quàm eſſe omni-
bus perſuaſum de bonitate, & potẽtia, & iuſti
tia Dei. Sed ingraueſcente rerum aduerſarum
mole debilitabatur diuinus vates, & vidẽs in-
iurias in Deum iactas ab iis, qui eius numẽ ir-
ridebant, percipiebat luctus, remque indigniſ-
ſimam lamentabatur.

Fac conclusionem. Hoc eſt, annũtia ſummã
calamitatum imminentium. Conclude, & in
quadam ſumma, in epitome quadam prædic
Iudęis omnia mala, quæ perpeſſuri ſunt: Po-
teris per concluſionem catenam intelligere,
vt ſit ſenſus: Fac catenam quandam, quam
oſtendes Iudæis, vt hoc ſigno intelligant ſe
eſſe in vincula conijciendos. Accipitur con-
cluſio pro catena ſeu carcere, & cõcluſus pro
coniecto in vincula: vt apud Eſaiam: Vt ecu- Eſa. 24.
ceres de concluſione vinctum. Et primo Ma- 1. Mac. 5
chabæorum: Concluſi ſunt ab eo in turribus.
Et prima epiſtola Petri: Hi, qui in carcere con- 1. Pet. 3.
cluſi. Et aliis in locis, Hanc interpretationem
ſequuntur Pagninus & Brixianus, qui verte-
runt: Fac catenam.

Iudicio ſanguinum. Id eſt, iudicio mortis.
Aequum eſt, vt Iudæi, qui ſanctorum vatum
ſangui-

ſanguinem fuderunt, ſanguinem ſuum fundant & crudeliter occidantur. Eſt enim literis
4.Re. 12 mandatum fuiſſe Iudæam plenam ſangui-
4.Re. 25. ne prophetarũ, præſertim regnante Manaſſe.
Matt. 23. *Superbiam potentium* Hoc eſt, Sedechiæ, & magnatum Hieroſolymæ.

Et poſſidebunt ſanctuaria eorum. Id eſt, & Chaldęi poſſidebunt templum Hieroſolymę. Vtitur plurali, quia templum erat in tres partes diuiſum, atrium, templum, & ſancta ſanctorum.

Auditus ſuper auditum. Crebri rumores ſpargentur de aduentu Chaldæorum. Omnia erunt plena rumoribus, clamoribus, & calamitatibus.

Quærent viſionem de propheta, & lex peribit à ſacerdote, & conſilium à ſenioribus. In ſummo periculo conſtituti confugient ad diuinos vates, quos ſæpe cõtempſerunt, vt ab eis quærant vaticinia: ſed omnia inuenient aduerſus
Iere. 39. ſe. Lege caput 39. Ieremiæ, vbi hoc apertè videbis. Confugiebant etiam Iudæi ad ſacerdotes & ſeniores, at ſacerdotes erant immemores legis, & ſeniores conſilio deſtituti. Itaque nullam miſeri Iudęi inueniebant conſolationem. Opprimebantur & dolori nequaquam reſiſtere valebãt. Neſciebant quò ſe verterẽt, vbi conquieſcerent, quem implorarent. neminem habebant, cuius in ſermone & conſilio curas ſuas, doloreſque deponerent: nam nec in prophetis, nec in ſacerdotibus, nec in ſenibus oblectationem aliquam inueniebant. Ea illos ſolatio deficiebant, quæ cæteris, quorum ſibi exempla proponebant, non defuerunt. Vide quàm periculoſũ ſit, quàm malũ, quàm calamitoſum Deum relinquere, & in hominibus duntaxat fiduciam locare. Si hi vero corde confugerent ad Deum, ſi ad illum extollerent animum, & intenderẽt mentis aciẽ, ſi ſpem ſuam haberent in eius clementia defixam, ille eos non deſtitueret, nec fineret in tot calamitatibus abſque patientia verſari. Illud eſt hoc loco aduertendum, pro inſigni malo, & certo vaſtitatis argumento poni hic ab Ezechiele eſſe ſacerdotes legis oblitos, & ſenes abſque conſilio. At hodie multi ſunt ſacerdotes non ſolùm legis obliti, ſed penitus ignorantes: & multi ſenes iuuenilibus leuitatibus dediti, & perditorum adoleſcentium vitiis implicari. O rem indignam auditu, ſed digna m ploratu. Peribit, inquit, lex à ſacerdote, & cõſilium à ſenioribus. Hebraiſmus eſt, quo
Ierem. 18. vtitur etiam Ieremias capite 18. dicens: Non peribit lex à ſacerdote, nec conſilium à ſapiẽ-
Iere. 49. te, nec ſermo à propheta. Et cap. 49. Periit cõ-
Eſa 29. ſilium à filiis, inutilis facta eſt ſapientia eorũ.
Amos. 2. Eſaias capite 29. Peribit ſapientia à ſapientibus. Amos 2. Peribit fuga à veloce. Et Pſalmo
Pſal. 141. graphus. Periit fuga à me, & non eſt, qui requirat animam meam. Ac ſi diceret: præcluſum eſt mihi refugium, non habeo quò confugiam, nec eſt qui ſtudeat eripere vitam meã. Itaque perire aliquid ab homine, idiomate linguæ Hebrææ eſt, eſſe hominem re illa deſtitutum. Tunc perire dicitur lex à ſacerdote, cùm ſacerdos caret legis ſcientia, & cõſilium à ſenioribus, cùm qui ſunt ætate progreſſi, & maturitate ſenectus prouecti, qui alios conſilio inſtruere deberent, ſunt ab omni prudentia & conſilio alienati. Apex ſenectutis eſt conſilium: et quemadmodum vani, et amentes ſenes, conſilio deſtituti, contemnuntur, ita magnifiunt, & admiratione quadam afficiũtur, qui antecire cæteros conſilio & ſapientia putantur.

Rex lugebit. Intelligit Sedechiam.

Secundum viam eorum Id eſt, iuxta id, quod eorum ſcelera merentur. Hunc Hebraiſmum explanauimus in principio capitis.

Secundum iudicium eorum iudicabo eos. Ita Chriſtus apud Matthæum: Quo iudicio iudi- Matt. 7.
caueritis, iudicabimini. Et Iacobus Apoſtolus: Iudicium ſine miſericordia ei, qui non fecerit miſericordiã, non quòd ibi nulla ſit Dei miſe- Iaco. 2.
ricordia, ſed quod in tali iudicio euidentiùs reluceat iuſtitia, quàm miſericordia.

Annotationes ex Hebræo in caput Septimum.

VEnit contritio ſuper te. Pro cõtritione eſt in Hebræo צפירה tſephirah, à verbo צפר quod ſignificat ſurgere, & gyrare. Hic tſephirah coronã ſignificat, quod in altum ſurgat, & caput cingat, & circũ voluat. Eſa. 28. Erit Dominus exercituũ corona Eſai. 28.
glorię, & ſertum exultationis. Pro ſerto eſt in Hebraico hæc noſtra dictio tſephirah, ſertum autem idẽ eſt, quod corona. Eam ob cauſam poterat hic Ezechielis locus ita verti: Venit corona ſuper te. Hoc eſt, Nabuchodonoſor Babyloniorum rex, corona regia redimitus: venit contra te regnum Chaldææ. Huic expoſitioni fauet paraphraſis Chaldaica ita habens: Reuelatum eſt aduerſus te regnũ. In diuinis literis poteſtas appellatur regnum, ſceptrum, virga, baculus, & clauis. Poteſt accipi corona pro obſidione: ſignificat enim corona hominum circunſtantium conuentum, vt apud Ciceronem pro Milone: Non enim corona veſter conſeſſus cinctus eſt, vt ſolebat. Erit igitur ſenſus: Tota eris ò Hieroſolyma obſeſſa in orbem, & veluti corona quadam circundata: cinget te vndique Babylonicus exercitus. Pagninus habet: Venit ſententia tibi: & ita nonnulli ex Hebræorum commentariis vertendum dicunt, vt ſit ſenſus: Venit ſuper te ſententia Dei, & non tardabit. Eris breui oppugnata, & iuſto Dei iudicio euerſa. Septuaginta pro contritione, habent πλοκὴ, pro quo Latinus interpres vertit complicationẽ, & rectè quidem, vt ſit ſenſus: Veniet tibi omnium malorum nexus & cõplicatio. Sed quoniam vocabulum hoc græcum annexionẽ etiã ſignificat, poterat ex græco etiam conuerti

Ve-

Venit ſuper te auulſio: Ac ſi diceret: Eris deleta, & radicitus auulſa. Textus cui diuus Hieronymus adiecit commentaria habet: Venit contractio ſuper te. Et in nonnullis codicibus correctis editionis communis pro contritione eſt ad marginem contractio. Eſt autē contractio quidā doloris affectus, vt apud Marcum Tullium Tuſculana quarta· Eodē in vitio eſt effuſio animi in lætitia, quo in dolore contractio. At verſio communis Cōplutenſis habet cum cōmuni antiqua contritione, & rectiſſimè abſque dubio: eſt enim hoc loco contritio afflictio magna, & intolleranda calamitatis anguſtia. Si diligēter perpendas, videbis omnes has verſiones à me recitatas cū noſtra communi coincidere: ea enim eſt aliis præſtantior, & tutior: Quare illa eſt ſemper tenenda, & colenda, & meritò amplexanda.

Et non gloria montium. In Hebraico eſt, ולא הד הרים velo hed harim. Difficultas eſt in dictione hed, quæ celeuſma ſignificat, hoc eſt, clamorē nautarū, & calcantium vuas, aut aliorum, cum vno aliquid iubente omnes vniformiter reſpondēt. Et tūc erit ſenſus: Propè eſt dies euerſionis Hieroſolymæ, vbi erit ſummus clamor, nō vt celeuſma mōtium: non erit ſimilis clamori calcantiū vuas in montibus Hieroſolymæ vinearum plenis, ſed multò maior & horribilior. Vel ſic: In montibus non erit celeuſma, non erit cantus lætitiæ, ſed triſtis & queribundus, qui terrā & aërem implebit, & omnia occupabit. Eodem modo Ieremias Moabitarū excidium prædi-
Iere. 48. cens aiebat: Ablata eſt lætitia & exultatio de Carmelo, & de terra Moab: & vinum de torcularibus ſuſtuli: nequaquā calcator vuæ ſolitū celeuſma cantabit. De clamore Eſebon vſque Eleale & Iaſa dederunt vocem ſuam. Et quoniam cantus ille celeuſma vocatus lætitiam & gloriam deſignabat, capitur etiā pro gloria. Vnde noſter interpres vertit: & non gloriæ montiū. Et ita habet etiam tranſlatio Theodotionis, quem ſequitur R. Ionah doctus inter Hebræos. Quorum verborum ſenſum in explanatione oſtendimus. Pagninus habet: Et non echo mōtium, vt ſit ſenſus: Inſtat verus clamor, nō autem fictus, qualis eſt, qui editur repercuſſu concaui loci, quando clamante aliquo inter montes reparabilis aſſonat vocis reciprocatio. Id volens Brixianus apertius ſignificare, vertit: Et non voces montium.

Violabunt arcanum meum. Septuaginta habent: viſitationē meā: hoc eſt, ſancta ſanctorū, vbi Deus ſuos viſitabat, ibi eos exaudiens, illiſque reſpondens. Pagninus transfert. Violabunt adytū meū. In hebraico eſt, צפוני tſephuni, à verbo tſaphar, quod ſignificat abſcondere. Vt ſit ſenſus: Violabunt locū meū abſconditum. In pſalmo, vbi nos habemus:
Pſal. 82. Cogitauerūt aduerſus ſanctos tuos, eſt in hebraico, aduerſus abſconditos tuos, eſt enim ibi dictio tſephunica, ab hoc verbo tſaphar.

Et rectè profectò ſeptuaginta interpretes ſanctos verterunt. Sancti enim dicuntur: viri iuſti, quos Deus abſcondit, & cuſtodit, vt ſub eius alis deliteſcant, & protegantur. Vnde alio in pſalmo aiebat regius pſaltes: Abſcondit Pſal. 26.
me in tabernaculo ſuo in die malorum, protexit me in abſcondito tabernaculi ſui. Et illud eiuſdem diuini vatis: Oculi eius in pau- Pſal. 9.
perem reſpiciunt: poteſt etiam transferri: Oculi eius in paupere abſconduntur. Eſt enim idem verbum in hebræo Oculi Dei accipiuntur pro gratia & diuino fauore. Et tunc eſt ſenſus: Fauet Deus humili ſeipſum abiicienti, & pro nihilo putanti: at hoc fauoris genus abſconditum eſt hominibus exteriora tantùm intuentibus. Imò aliquando viri pij à Deo negligi & derelinqui exiſtimantur, cùm eos Deus maxima beneuolentia proſequatur. Sed homines ſtulti, veræque pietatis expertes, eos ſolùm putant protegi à Deo, quos vident nominis celebritatem conſequi, atque opibus, mundíque honoribus abundare

Anguſtia veniente. Aquila habet: Calamitas adeſt. Septuaginta: Propitiatio venit. Moleſtias & ærumnas vocat propitiationem. Miſeretur Deus eorum, quos premit calamitatibus, illiſque ſe oſtendit propitium. Contrà verò aduerſus eos ſe maximè oſtendit iratum, quibus non iraſcitur. Ideo per hunc eundem prophetam volens oſtendere eſſe ſe aduerſus Hieroſolymam magnopere iratum, Infr. 16.
ait: Auferetur zelus meus à te, & quieſcam, nec iraſcar amplius. Aſpice afflictionis vtilitatem. Vt equi ferocitate exultantes ſolent Similitudo.
fræni duritia domari, ita effrænatæ cupiditates, & indomitæ appetitiones fræno calamitatis cohibentur, & tanquam in gyrum rationis contrahuntur,

ARGVMENTVM CAPITIS VIII.

Deſcribit quemadmodū ſibi apparuerit Dei ſimilitudo, eumq́ in ſpiritu adduxerit Hieroſolymam, vbi Iudæorum flagitia conſpexit, qui numine ſanctiſſimo cōtempto & relicto, vana gentium idola colebant, atque in ſcelere & ignominia verſabantur.

CAPVT VIII.

ET factum eſt in anno ſexto, in ſexto menſe, in quinta menſis. Ego ſedebam in domo mea, et ſenes Iuda ſedebant coram me. Et cecidit ſuper me ibi manus Domini Dei. Et vidi, & ecce ſimilitudo quaſi aſpectus ignis: ab aſpectu lumborum eius & deorſum ignis, & à lumbis eius & ſurſum quaſi aſpectus ſplendoris, vt viſio electri

electri. Et emiſſa ſimilitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei: & eleuauit me ſpiritus inter cælum & terram. Et adduxit me in Ieruſalem, in viſione Dei iuxta oſtium interius, quod reſpiciebat ad aquilonem, vbi erat ſtatutum idolum zeli ad prouocandam æmulationẽ. Et ecce ibi gloria Dei Iſrael, ſecundum viſionem, quam videram in campo.

EXPLANATIO.

E*T factum eſt.* Dixerat ſuperioribus capitibus propheta euertendam eſſe Hieroſolymam ob eius ſcelera: nunc explicat particularẽ quandã huius euerſionis cauſam, quæ erat idolorum cultus. Oſtendẽs autem quo tempore ea viderit, quæ huic capiti mandauit, ait fuiſſe anno ſexto, nimirum à tranſmigratione Ioacim regis Iuda, menſe ſexto, qui erat Auguſtus, vt primo capite explicuimus: & die quinta menſis. Ex quo perſpicuum eſt, fuiſſe hanc viſionem anno integro cum duobus menſibus poſt eam, quæ fuit primo capiti mandata: nam illa fuit anno quinto tranſmigrationis, menſe quarto, quinta die menſis, vt ibi licet videre: hæc autem anno ſexto, menſe ſexto, die quinta menſis.

Sup. 1. Exo. 11. *Sedebam in domo mea.* Sedere accipitur aliquando pro principatum tenere, vt in Exodo: A primogenito Pharaonis, qui ſedet in ſolio eius, vſque ad primogenitum ancillæ, quæ eſt ad molam. Hoc eſt, à primogenito regis, qui inter alios erat præcipuus, & maiorem dignitatem & potentiam obtinebat. Aliquãdo idẽ eſt quod verſari, & familiariter vti, vt in pſalmo: Non ſedi cum concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo: odiui eccleſiam malignantium, & cum impiis non ſedebo. Et ita intelligi poteſt id, quod dicitur primo pſalmo: Et in cathedra peſtilentiæ nõ ſedit. Ac ſi diceret: Et hominũ peſtilentiũ conſuetudinem declinauit. At hoc loco Ezechielis ſedere idẽ eſt, quod manere & immorari, quemadmodum in Deuteronomio: Sediſtis in Cades Barne multo tempore. (Pſal. 15. Pſal. 1. Deut. 1.)

Et ſenes Iuda ſedebant coram me. Venerant enim, vt cum eo conſerrẽt ſermones, eumq; de ſtatu Hieroſolymæ interrogarent. Vel fortaſſe vt illi pararẽt inſidias. Ezechiel fugiebat hominum frequentiam & conſuetudinem, ſeque in ſolitudinẽ recipiebat: at nefarij homines eum ibi quærebant, vt illi, qui eis veritatẽ nuntiabat, perniciem molirentur.

Et cecidit ſuper me ibi manus Domini. Manus Domini accipitur pro diuina conſolatione, et Dei auxilio, vt apud hunc eundem prophetã capite tertio: Manus Domini erat mecum confortans me: & apud Eſaiam: In manu forti erudiuit me. Aliquando pro opere, vt in pſalmo: Qui docet manus meas ad prælium. Et in Eccleſiaſte: Stultus cõplicat manus ſuas, & comedit carnes ſuas. Manus complicare eſt illas ad opera non extendere, ſed turpi otio ſe tradere, carnes autem ſuas comedere eſt carnis operibus oblectari, & carnis prudentiam ſequi, quam D. Paulus mortem appellat, quòd aduerſus Deum, qui vita eſt, feratur: nam ſubdit ſtatim: Sapientia carnis inimica eſt Deo, vel, vt poteſt etiam verti ex græco: inimicitia eſt aduerſum Deum. Qui non vult operàm dare virtuti, manus hoc eſt opera claudit, & contrahit, & carnibus ſuis paſcitur & oblectatur. Vbi vides manum capi pro opere. Ita capite primo Haggæi prophetæ: Factum eſt verbum Domini in manu Haggæi prophetæ. Hoc eſt, locutus eſt Dominus Haggæo, qui talia geſſit opera, vt illum Deus alloqueretur. Aliquando pro officio, vt in prouerbiis: Mors & vita in manibus linguæ. Aliquando pro poteſtate, vt apud Ioſue: Et nunc ecce nos in manu tua. Aliquãdo pro flagello & percuſſione, vt apud Eſaiã: Conuertam manum meam ad te. Et in pſalmo: Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis: dextera tua inueniat eos, qui te oderunt. Et Iob: Manus Domini tetigit me. Aliquando pro ſpiritu prophetiæ, vt apud hunc eundem Ezechielem: Fuit ſuper me manus Domini. Et hoc in loco: Et cecidit ſuper me ibi manus Domini. Hoc eſt, fui diuino lumine illuſtratus, & raptus, & ſplẽdore interiore ſpiritus prophetici repletus. Eam ob cauſam Pagninus pro manu Domini vertit ſpiritum prophetiæ. Qua de re ea poteris videre, quæ in prima annotatione primi capitis literis mãdauimus, hunc hebraiſmum explicantes. (Sup. 3. Eſa. 8. Pſal. 143. Eccl. 4. Rom. 8. Hagg. 1. Prou. 18. Ioſu. 9. Eſai. 1. Pſal. 20. Iob. 19. Inf. 37.)

Et vidi. Nimirum viſione imaginaria & intellectuali.

Et ecce ſimilitudo quaſi aſpectus ignis. Hoc eſt, apparuit mihi ignea quædam hominis ſimilitudo, quæ ſplendebat inſtar ignis ardẽtis à parte inferiore: ſed à lumbis ad partẽ ſuperiorem fulgebat inſtar electri. Hæc hominis ſimilitudo ſignificabat Deum fore hominẽ. Inferior pars ſignificabat humanitatem, ſuperior diuinitatem. Per electrum ſignificatam à ſeipſo habens ſplendorem. Sunt in Chriſto duæ naturæ, diuina & humana: & quia vnio verbi incarnati facta eſt in perſona, non autẽ in natura, credimus & confitemur filium Dei vnigenitum non eſſe in duas perſonas diuiſum, ſed vnum & eundem eſſe Dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum, in quo duas naturas cognoſcimus, vnam autem perſonam, vnam hypoſtaſim, vnum ſuppoſitum. Id quod ait Diuus Cyrillus diuinam naturam eſſe incarnatam, & Diuus Gregorius Nazanzenus humanam naturã eſſe deificatam, ita intelligitur, vt ait D. Ioannes Damaſcenus, vt natura diuina dicatur incarnata, quia eſt vnita carni

perſonaliter, non quòd ſit in naturam carnis conuerſa. Similiter & caro dicitur deificata non per conuerſionem, ſed per vnionem ad verbũ ſaluis ſuis proprietatibus naturalibus, vt intelligatur carò deificata, quòd ſacta ſit Dei verbi caro, nõ quòd facta ſit Deus. Cùm igitur in Chriſto ſint duæ naturæ nempe diuina & humana, ſecundum humanam paſſus, & mortuus eſt, non autem ſecundum diuinam: Deus enim quatenus Deus immortalis eſt, & impaſſibilis. Eam ob cauſam erat hæc ſimilitudo in parte inferiore igne ſuccẽſa, hoc eſt, in humanitate tormentis affecta. Quemadmodũ ſuperiore parte diuinitas intelligitur, ſic inferiore humanitas ſignificatur, Ignis autẽ dolor eſt et cruciatus, vt apud Iob:
Iob. 20. Deuorauit eum ignis qui non ſuccenditur: ſeu, vt poteſt verti ex hebræo: Deuorabit eum ignis nullis follibus excitatus. Ac ſi dicat: Ignis à quo comburetur, non erit fornacis fabri ferrarij, qui follibus ventilatur, ſed fornacis moleſtiarum & dolorum, opprimetur enim calamitatibus incredibilibus. Et in
Pſal. 6 t. pſalmo. Igne me examinaſti, & non eſt inuenta in me iniquitas. Erat tunc Dauid ab impio Saule acerbiſſimè vexatus, & maximis calamitatibus preſſus. Et vt aurum igne exploratur, ita ille igne doloris probatus fuit ærumnarum facibus incẽſus. Et rurſum: Trãſiuimus per ignem & aquam, & induxiſti nos
Pſal. 65. in refrigerium. Et ſi Chriſtus in inferiore parte, hoc eſt quatenus homo, eſſet vulneratus, et acerbiſſimis cruciatibus affectus, non tamẽ
Similitu. in ſuperiore, hoc eſt, quatenus Deus, quia ſic nec mori vnquam potuit, nec pati Carbunculus gemma eſt igniti carbonis ſimilitudinem referens, eximio ſplẽdore refulgẽs, quę, vt Plinius aſſerit, ignem non ſentit. Si gemmam hanc anulo plumbeo incluſam & vnitam in ignem conijcias, videbis plumbum liquefieri, & conſumi, eam autem integram manere: ignis enim in plumbum agit, in carbunculum autem agere non poteſt. Ita Chriſtus Deus noſter in igne tormentorum conſtitutus paſſus & mortuus eſt vt homo, non vt Deus: ignis afflictionum & cruciatuum egit in plumbum humanitatis, gemma verò diuinitatis integra permãſit. Eam ob cauſam rectè dicimus fuiſſe Chriſtum mortuum in infirmitate noſtra, ſemper autem viuentẽ in virtute ſua. Vt culpas noſtras ſuo ſanguine
Philip. 2. expiaret, exinaniuit ſemetipſum, vt verbis vtar diui Pauli, formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominũ factus, & habitu inuẽtus vt homo. Humiliauit ſemetipſum, factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. At diuinitatis ſplendor eclypſim non patitur, fuit enim ſemper Chriſtus æqualis patri ſecundum diuinitatem. Aduerte. Non ait hic propheta fuiſſe Chriſtum igne combuſtum, ſed igne inflammatum. Ille enim dicitur igne calamitatum comburi, qui patientiam amittit at qui iniurias & cruciatus patienter tulerit, qui rerum aduerſarum molẽ, & acerbas ærumnarum anguſtias æquo animo ſuſtinuerit, qui fuerit animi magnitudine munitus, rerumque humanarum tolerantia ſeptus, ardere dicitur, non autem comburi. Id ſignificabat rubus ille, in quo Deus erat, qui ardebat, ſed non comburebatur: vir enim iu- Exo. 3.
ſtus, ab omni contagio impietatis ſeuocatus, cuius anima eſt Dei ſedes atque domicilium, rubus eſt, in quo Deus eſt, quoniam flammis rerum aduerſarum expoſitus, & infinitis calamitatibus preſſus, ardet quidem, ſed non conſumitur incẽdio, cùm nullæ eum poſſint calamitates de gradu dignitatis eijcere, nec à virtute abducere, nec ab incœpto honeſtatis curſu retardare. Diuinus ille Paulus in medio 1. Cor. 4.
flammarum conſtitutus aiebat: Maledicimur & benedicimus, perſecutiones patimur, & ſuſtinemus, blaſphemamur, & obſecramus. Et alibi: Quis nos poterit ſeparare à Chari- Rom. 8.
tate Chriſti? tribulatio? an anguſtia? an fames? &c. Ac ſi dicat: Nihil horum. Nullus eſt ignis, qui nos poſſit incendio comburere. Hęc eſt ratio cur Dominus apparuit igne incenſus, ſed non combuſtus. Fortaſſe eam ob cauſam apparuit Deus in figura ignis, vt ſuã agilitatem & puritatem oſtenderet: voluit enim ſuam celeritatem, hoc eſt vim omnia penetrantem, & cuncta cælo, terraque perluſtrantem ſignificare.

Vt viſio electri. Hoc fuit primo capite explicatum, & in explanatione, & in annotatione,

Et emiſſa ſimilitudo manus apprehendit me in cincinno capitis mei. Hoc eſt, ignea illa hominis ſimilitudo porrexit ſimilitudinẽ quãdam manus, qua me apprehẽdit per intortos & calamiſtratos crines, & eleuatus ab ſpiritu per aerem aſſumptus ſum in tẽplum Hieroſolymę, non corpore, ſed ſpiritu: fuit enim viſio hęc imaginaria. Nomine manus opera ſignificãtur, vt paulò antè oſtẽdimus. Aduerte. Spiritus diuinus eum eleuauit, quem manus apprehendebat: imò manus eum etiã eleuabat. Bona opera ſunt, quæ nos apprehendũt, & rapiunt in cælum, viamq; muniũt ad gloriam immortalem conſequẽdam. Eos Deus effert in ſublime, qui virtute præditi ſunt, qui inhoneſtatis opera incumbẽtes, animos ſuos à corporis contagio abducentes, et cogitationes à populi temeritate ſeuocantes ſe totos ad Chriſti imitationem contulerũt. Da operam, vt virtus te apprehendat, & trahat ad veram dignitatẽ: manus enim, hoc eſt, bona opera in gratia facta, decorata ſanguine Chriſti, ex quibus Chriſtiana nobilitas redundat, & effloreſcit, te ad cæleſtem patriam, ad mẽtium beatarum ſedes eleuabũt. Sequere Chriſtum, adhære illi, eum amplectere, & amore proſequere ſingulari, & eris etiam viuus à terra eleuatus, & in cælo mente & cogitatione conſtitutus. Et dices cum apoſtolo: Con- Philip. 3.
uerſatio noſtra in cælis eſt. Itaque in terra exiſtens,

existens, non eris terræ habitator, ſed cæli, cuius omnia tibi contemplanti præclara & mirabilia videbuntur. Et tunc ſi ad terram oculos retuleris quibuſdam redimitam, & circundatam cingulis, parua tibi videbitur, & inſtar puncti reſpectu cœli: & intelliges planè eſſe humana omnia contemnenda, cœleſtia autem ſemper ſpectanda. Et mentis acie contẽplaberis ſedes illas æternas admirabili ſplẽdore fulgentes, vbi ſancti requieſcunt, ad quas illi aſcendunt, qui ſunt operibus præclaris inſignes, in humilitate fundati, charitate conſpicui, diuinarum rerum contemplatione pręſtantes, qui effigiem quandam diuinæ bonitatis in ſuis moribus & factis adumbrant, & præſtantibus ingenijs in vita humana diuina ſtudia ſectantur. Hos ſuſcipit virtutum nubes, & eleuat in cœlum. Cum Chriſtus Deus noſter aſcendit in cœlum, eleuatus eſt, & vt ait diuus Lucas in Actis apoſtolorum, nubes
Act. 1. ſuſcepit eum ab oculis diſcipulorum. Vbiq; creatura ſuo creatori præſtat obſequiũ: aſtra eum indicant naſcentem, obnubũt patientẽ, recipiunt nubes ad cœlum abeuntẽ. Aſcendit Chriſtus nõ alieno adminiculo, ſed propria virtute, nam, vt ait in homilia quadam diuus Gregorius, redemptor noſter non curru, non angelis ſubleuatus legitur, quia qui fecerat omnia, ſuper omnia virtute ſua ferebatur. Et quãuis virtute ſua eleuatus eſt, nubes tamen eũ ſuſcepit, quam aiũt fuiſſe lucidam, ab eximio ſplendore diuinæ maieſtatis quaſi procedentem. Nos faciamus ſplendẽtes nubes, quę nos erigant in cœlum, quę exeant à nobis, à corde procedẽtes. Sint nubes bonorũ operũ, precationũ, ieiuniorũ, eleemoſynarũ, & omniũ deniq; virtutum. Hæ nubes ſunt manus, quæ nos apprehendent, & in cœlum aſportabunt.

In viſione Dei. Hoc eſt, non corpore, ſed ſpiritu in viſione, quã mihi Deus reuelauit: hæc enim Deo illuſtrante mẽtis oculis aſpexi. Fortaſſe viſionem hanc Dei eſſe dicit, vt eam magnam eſſe oſtẽdat: ſolet enim diuina ſcriptura, quæ magna ſunt, dei appellare.

Iuxta oſtium interius. Nimirum templi Salomonis. Habebat enim templum illud tria atria, primũ erat immũdorũ, habẽs tria oſtia, vnum ad orientem, alterum ad meridiẽ, tertium ad aquilonem. Secundum atrium erat mundorum, habens ſimiliter alia tria oſtia. Tertium erat ſacerdotum, habens vnum tantum ingreſſum, nimirum ad oriẽtem. Loquitur nunc Ezechiel de templo Salomonis, nõ autem de templo illo, de quo agit capite quadrageſimo vſque ad finẽ libri. In primo atrio prope ianuam aquilonarem erat altare quoddam, vbi erat ſtatua Baal, de qua hic loquitur propheta, dicens, eſſe ibi ſtatutum idolũ zeli. Appellatur autẽ idolum zeli, quia Iudæi ob eius cultum iram dei contra ſe prouocabant. Eam ob cauſam ſubditur ſtatim: Ad prouocandam æmulationem, hoc eſt indignationẽ Dei aduerſus eos. Eſt enim Deus zelotes: ita Exo. 20.
enim ait in Exodo: Ego ſum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes, viſitans iniquitatem patrum in filios, &c. Et iterum: Dominus Exo. 34.
zelotes nomen eius, Deus æmulator. Et in Deut. 32
Deuteronomio: Ipſi me prouocauerunt in eo, qui non erat Deus, & irritauerunt in va- Pſal. 77.
nitatibus ſuis. Vbi Tharghum habet: Et iraſci 3 Re. 15.
fecerunt me propter idola ſua. Pro vanitati- 3. Re. 18
bus interpretatur idola. Ita in Pſalmo: In ſcul 4. Re. 10
ptilibus ſuis ad æmulationem eum prouoca- Iere. 32.
uerunt. Seruiſſe autem Hebræos Baal gentiũ idolo, illudque pro Deo coluiſſe, aſſerit diui- Oſe. 2.
na ſcriptura multis in locis.

Et ecce ibi gloria Dei Iſrael. Subaudi apparuit mihi. Gloria Dei patris eſt Chriſtus, qui in templo apparuit, ibi docuit, et miracula fecit.

Secundum viſionem, quam videram in capo. De qua capite primo & tertio diſſeruimus.

Et dixit ad me: Fili hominis leua oculos tuos ad viam aquilonis. Et leuaui oculos meos ad viam aquilonis. Et ecce ab aquilone portæ altaris ido- C
lum zeli in ipſo introitu. Et dixit ad me: Fili hominis putas ne, vides tu quid iſti faciunt: abominationes magnas, quas domus Iſrael facit hic, vt procul recedam à ſanctuario meo? Et adhuc conuerſus videbis abominationes maiores. Et introduxit me ad oſtium atrij, & vidi: Et ecce foramen vnum in pariete. Et dixit ad me: fili hominis fode parietem: & cùm fodiſſem parietẽ, apparuit oſtiũ vnum. Et dixit ad me: Ingredere, & vide abominationes peſsimas, quas iſti faciunt hic. Et ingreſſus vidi. Et ecce omnis ſimilitudo reptilium, & animalium, abominatio, et vniuerſa idola domus Iſrael depicta erant in pariete in circuitu per totum. Et ſeptuaginta viri de ſenioribus domus Iſrael, & Iezonias filius Saphan ſtabat in medio co- D
rum ſtantium ante picturas: & vnuſquiſque habebat thuribulum in manu ſua, & vapor nebulæ de thure cõſurgebat. Et dixit ad me: Certè vides fili hominis, quæ ſeniores domus Iſrael faciunt in tenebris, vnuſquiſque in abſcondito cubilis ſui. Dicũt enim, non videt Dominus nos, dereliquit Dominus terram.

Et dixit ad me Oſtendit Deus Ezechieli Iudæorum abominationes.

Porta altaris. In atrio immundorum extruxerāt Iudei altare Baal in porta ſeptētrionali, quę eā ob cauſam porta altaris dicebatur.

Idolum zeli. Hoc eſt, Baal. In diuinis literis idolum appellatur fornicatio, mēdacium, vanitas, abominatio. Baal Eſt igitur Baal nomen vniuerſale idolorum, etiam ſi aliquādo accipiatur pro idolo quodam ſingulari. Narrat diuus Hieronymus in commentariis in Oſeam, Ninum filium Beli in Aſia regnaſſe, & Niniuem vrbem Aſſyriæ condidiſſe, fuiſſeque tantam nominis celebritatem conſecutum, vt patrem ſuum Belum referret in Deū. Ad id dementiæ perductus eſt, vt vellet filius Dei appellari. Hanc ciuitatem Niniuem appellat Ptolemæus Ninum in Aſſyriæ deſcriptione, de qua vrbe loquitur Plinius libro. 6, & Strabo in principio libro.26. Et quoniā hic Belus ab ſtultis gentibus pro Deo colebatur, & ab Hebræis appellabatur Bel, ſeu Bal, ideo quodcunque idolum nomen hoc ſortitū eſt. Hæc fuerat antea Beroſi ſententia, qui hunc Ninum dixit regnum Babylonicum propagaſſe, & templum Belo patri erexiſſe, vnde dimanauit idololatriæ principium. Nec ſolùm Ninus ſtatuam patri ſuo Belo erexit, ſed etiā eius vxor Semiramis vaſtas ſtatuas et magnitudine mirādas erexit, vt refert libro quarto Diodorus Siculus.

Vt procul recedam à ſanctuario meo. Per ſubtractionem gratiæ & fauoris: nam per eſſentiam, præſentiam, & potētiam, vbique eſt Deus. Ita Chriſtus Deus noſter apud Ioannem apoſtolis loquens, ait: Surgite, eamus hinc. Ac ſi diceret: Recedamus ab ingrata Hieroſolyma, à terrena ciuitate, ab vrbe ſanguinum, ad conſtruendam eccleſiam, ad ædificandam ciuitatem ſpiritualem, et congregationē fidelium. Exeamus à templo hoc materiali Hieroſolymæ ad verum Dei templum conſtruendum, in quo colatur Deus in ſpiritu & veritate. Egreſſus eſt igitur Chriſtus ex Iudæorum templo, exiuit lux mundi, & cæco populo tenebras reliquit, & noctem perpetuam. Et fuit impletum id, quod ipſe dixerat Iudæis: Relinquetur vobis domus veſtra deſerta.

Ioan. 14. *Mat. 23.*

Fili hominis fode parietem. Intus erant animalia depicta, quæ illa parte introeuntibus erant propter parietem, qui ſe oculis offerebat abſcondita. Præcipit igitur Deus prophetę, vt perforet parietem, quo poſſit imagines idolorum intueri. Per parietem quæ intra domum fiebant occultantē, intelligitur hypocriſis prauas cordis intentiones abſcondens. Perfoditur autem paries, cùm hypocrita laceſſitur iniuriis & calamitatibus vrgetur, & malleo moleſtiarum percutitur: nam ſtatim oſtiū aperitur, & apparent maledicta, ira, excandeſcentia, impatientia, intemperantia, & aliæ huiuſmodi abominationes. Quęmadmodū paries totus foris dealbatus nō cognoſcitur, ſitne ex lapidibus, an ex luto conſtructus, niſi malleo

Simile.

concutiatur, ſic homo bonis exterioribus, & pulchris cæremoniis foris ornatus, non facilè iudicatur, ſit nec nè tolerantia, charitate, cæteriſq; virtutibus munitus, niſi fuerit malleo contumeliarum, ærumnarum, & tentationū cōtuſus. Vnde diuus Paulus cuidam, qui ſcelera nefaria volebat virtutis tegumento cooperire, dixit: Percutiet te Deus paries dealbate. Monetæ, quibus emitur cælum, longè diuerſæ ſunt ab iis, quibus emitur terra. Intentio ſancta eſt aurum illarum, inſignia autem ſunt exteriora opera, veluti orare Deum, eleemoſynas facere, frequentare templa, & cæt. huiuſmodi Hypocritæ cudunt monetas, ſed adulterinas, ſculpunt inſignia ſcutorū aureorum in orichalco deaurato, effigiāt inſignia bonorum operū in orichalco deprauati propoſiti, & intentionis corruptę. Nullus eſt hypocrita, qui non ſit monetarius falſus: paries eſt dealbatus, tegens multa flagitia calce virtutum: perfora parietem, & apparebit reptiliū ſimilitudo. Diuus Gregorius lib. 26. Moralium explicans hūc locum, ait ita: Parietem fodere, eſt aſperis correptionibus duritiā cordis aperire. Et tunc apparet oſtium, quia cùm cordis duritia aſperis correptionibus aperitur, quaſi quædā ianua oſtenditur, ex qua omnia in eo qui corripitur, cogitationum interiora videantur. Hæc ille.

Act. 23. *Simile.*

Apparuit oſtium vnum. Hoc eſt, ex foramine factum eſt oſtium quoddam.

Et ingreſſus vidi, & ecce omnis ſimilitudo reptilium. Hæc abominatio ideo erat priore deteſtabilior, quia erat in loco interiore & ſacratiore templi: nam ſtatua Baal erat in atrio primo, hæc autem idola in ſecundo, nimirū in atrio mundorum, vbi erant ſenes imaginibus reptilium in pariete depictis ſacrificantes. Ad id amentiæ & cæcitatis deuenerant Hebræi, vt omnia gentium idola colerent, &, vt ait Eſaias, talpas et veſpertiliones adorarēt. Quid erant cæci homines niſi cæca animalia cultori? Per Amos prophetam ait illis in hunc modum Deus: Portaſtis tabernaculum Moloch, & imaginem idolorum veſtrorum, ſydus Dei veſtri Rempham, figuras, quas feciſtis vobis, adorare eas. Et in libro Sapiētiæ oſtēdit Deus magnam hominum in idolorum cultura cæcitatem. Vnde in epiſtola ad Romanos ita ait apoſtolus: Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum & ſerpentium. At ſi in cordis noſtri domicilium fuerimus ingreſſi, eaſdem abominationes mētis oculis aſpiciemus. Penetremus cōſcientias noſtras, & in cubilibus earum imagines idolorum propè infinitas intuebimur. Ea enim, quæ Deo contempto colimus, in quibus felicitatem conſtituimus, idola ſunt, quibus ſacrificamus. Quidam vanitatem colunt, quidam aurum, quidam voluptatem, quidā omnia hæc, & alia innumera. Qui viris bonis detrahunt, eorumque famam lacerare con-

Eſa. 2. *Amos. 5.* *Sap. 13. & 14. & 15.* *Rom. 1.*

tendunt, inuenient canes latrantes, & mordentes. Qui ſe corporis illecebris dediderunt, earumque ſe quali miniſtros præbuerunt, atque Dei, hominumque iura violarunt, inuenient ſues iacentes in volutabro. Qui leuitate & iactatione ducuntur, & populi rumuſculos aucupantur, inuenient pauones oblectantes ſeipſos pennarum in orbem conſtitutarũ pulchritudine, & chamæleontes ſeipſos aere paſcentes. Qui crudelitate gloriantur, inuenient leones: qui pecuniæ ſunt cupidi, & auaritiæ ſerui, inuenient rubetas, & talpas in terra defoſſas, non audentes ſe terra ſatiare: loquaces inuenient ranas, inuidi viperas, raptores lupos: & ita de cæteris. Vide hominũ miſerias & ærumnas. Qui deberent non ſolùm ſe ab omni flagitio abducere, ſed etiam omnem animi cogitationem integram caſtamque ſeruare, ſe vitiis coinquinant, & cõtaminant, et turbulentis ac cõcitatis animi permotionibus agitantur, & violẽto quodam œſtro impetu vitiorum rapiuntur, & nunquam ſatiantur. Vt mare quamuis in ſe incurrentiũ fluminum multitudinem excipiat, nũquam tamen redundat, ſic flagitioſi homines nunquam vitiis ſatiantur, ſed quorundam ſcelerum ſtimulis ad alia deteſtabiliora excitãtur: ita vt abyſſus abyſſum inuocet, quoniam vanis ſalſorum bonorum ſimulachris deluſi, vera & ſolida bona contemnunt, & pro nihilo ducunt: ſceleribus autem & maleficiis ſe paſcunt, licet ſe illis præ deſiderio ſatiare non poſſint. Hi ſi penetralia cordis ſui intra uerint: omnem ſimilitudinem reptilium intuebuntur.

Similitudo.

Pſal 41.

Et ſeptuaginta viri. Hi fuerunt conſtituti, ad legem Dei docendum: & ipſi aduerſus eam gentiũ idola colebant. Si hoc faciebant ſenes, quid facerent iuuenes? ſi in id impietatis incidebant, qui incumbebant in ſtudium diuinarum literarum, quid exiſtimas illos facturos fuiſſe, qui legem ignorabant? Moyſes ex conſortio ſermonis Dei fuit in facie mirabiliter illuſtratus, & nunc etiã lumine admirabili illuſtrãtur. qui Dei verba, eiuſque legẽ ſtudio intelligendi, beneque operandi legunt, & in eius meditatione dies atq; noctes conſumũt: vt animo percipiant Dei voluntatem, ad illã obſeruandã, & quas pœnas flagitioſi luant, quæ præmia viri iuſti conſequantur. Sed hoc debet eſſe in monte cum Moyſe, in virtutum altitudine, non in perfidiæ, vitiorumque vallis profunditate. Hi ſenes Dei legem legebãt, ſed quia erant in ima terra, in ſcelerum valle cõſtituti, nullam inde vtilitatem reportabãt.

Exo. 34.

Et Iezonias. Hic eos excitabat ad ſimulachrorum cultum, eratque princeps impiorũ. Ideo appellatur filius Saphan: Saphan enim iudicium ſonat & damnationem. Non ſolùm peccabat, ſed aliis ad peccandum perſuadebat. Currus erat dæmonis, quo multi vehebantur in infernum. Vide cæcorum hominum impietatem: in templo Dei non Deũ, ſed dæmones colebant. O cæcitatem deplorandam!

Et vnuſquiſque habebat thuribulum in manu ſua. Nimium ad ſacrificandum picturis, quas colebant.

Dicunt enim: non videt Dominus nos. Ad id amentiæ & cæcitatis perducti ſunt Iudæi illi, vt diuinam negarent prouidẽtiam. Audierãt quidem, Deum cælum & terram, & reliqua omnia, quæ ampliſſimo cęli complexu coercẽtur, creauiſſe, omnia aſpicere et gubernare, & non ſolùm hominum actus, ſed etiã eorũ cogitationes intelligere: & tamẽ tantis ſe vitiis contaminauerant, in tam tetra flagitia inciderant, tam obſcuris ſcelerum tenebris intellectum operuerant, vt quæ de Deo à diuinis vatibus, aliiſque viris virtute inſignibus, ſapientia conſpicuis, & ſanctimonia pręſtantibus audierant, & in ſcriptura diuina legerãt, non curarent, quin potius ea penitus ex animo delerent. Verſabantur in erroribus intolerabilibus, & vt eſt in libro Sapientiæ literis mandatum, excæcauit eos malitia eorum. Et vt verbis vtar diui Pauli: Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. Inde euenit, vt vitæ ratio & ordo peruerteretur, eſſentq; illi omnia plena confuſione. Id quidem eſt, quod ait regius vates: Neſcierunt, nec intellexerunt, in tenebris ambulant: mouebuntur omnia fundamenta terræ. Gentes abſque fide, lumine naturali illuſtratæ aſſeruerũt Deũ omnia videre. Ideo hieroglyphi volentes ſignificare Deum, pingebant ſceptrum rectum, et erectũ eum oculo ſuprà omnia circunſpiciente: innuentes, vt ait diuus Cyrillus libro aduerſus Iulianum nono, Deum eſſe iuſtum & rectũ, & omnia videntem, illiuſque nutu et poteſtate mundum gubernati. Per baculum rectum intelligebant regiam dignitatem, & rectã iuſtitiam, nulloque modo poſſe diuinam naturam labefactari: per oculum verò diuinã prouidẽtiam. Imo Deus appellatur græcè theos, à verbo theaoine, quod eſt videre & ſpectare, quaſi omnia perſpiciens: quo fit, vt, thea ſignificet viſionem. Homines à veri Dei cultu alienati hoc ſciebant, Iudæi verò diuinæ legis lacte nutriti illud ignorabant. Aſpice Iudæorum cæcitatem. Colebant idola vana & inſenſibilia, & exiſtimabant hos ſalſos & commentitios Deos omnia videre, Deum autem verũ mũdi conditorẽ nõ videre. Quæ poterat maior inſania excogitari? Hęc fuit ſalſa & impia ſtultorum illorum opinio, quos in hũc modum Iob inducit loquentes: Deus noſtra non conſiderat, & circa cardines cæli perambular. Hi aiebant apud Pſalmographũ: Quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo? Homines nefarij, et errorum tenebris circunfuſi, videntes viros iuſtos, & pietate Chriſtiana præcellentes variis agitari caſibus, aliquando, & in acerbis calamitarum anguſtiis verſari, & magnis cruciatibus interdum torqueri, contrà verò homines impuros, omniumque

Sap. 2.

Rom. 1.

Pſal. 81.

Iob. 22.

Pſal. 41.

niumque ſcelerũ maculis coinquinatos opibus circunfluere, dignitatibus extolli, rebus denique ſecundis abundare, negant etiã nũc prouidentiam diuinam: non intelligentes miſeri homines eſſe aliam vitam, vbi iuſti diuinis bonis cumulantur, impij autem torquentur, eſſeque ſempiternas pœnas illas, quæ eorum ſcelera ſequuntur.

Dereliquit Dominus terram. Hoc eſt, non curat mortalia.

Et dixit ad me: Adhuc conuerſus
videbis abominationes maiores, quas
F iſti faciunt. Et introduxit me per o-
ſtium portæ domus Domini, quæ re-
ſpiciebat ad aquilonẽ. Et ecce ibi mu-
lieres ſedebant plangentes Adonidẽ.
Et dixit ad me: Certè vidiſti fili ho-
minis. Adhuc cõuerſus videbis abo-
minationes maiores his. Et introdux-
it me in atrium domus Domini inte-
rius. Et ecce in oſtio templi Domini
inter veſtibulũ & altare quaſi vigin-
tiquinque viri dorſa habentes contra
templum Domini, & facies ad orien-
tem, & adorabant ad ortum ſolis. Et
dixit ad me: Certè vidiſti fili homi-
nis. Nunquid leue eſt hoc domui Iu-
da, vt facerent abominationes iſtas,
quas fecerunt hic, quia replentes ter-
ram iniquitate conuerſi ſunt ad irri-
tandum me? Ecce applicant ramum
ad nares ſuas. Ergo & ego faciam in
furore, non parcet oculus meus, nec
miſerebor: & cùm clamauerint ad
aures meas voce magna, non exau-
diam eos.

Adhuc conuerſus videbis abominationes maiores. Maiores dicuntur præcedentibus, quia erant in porta atrij ſacerdotum, quæ appellabatur porta domus Domini: & quò interius fiebant, eò maiores vocabãtur. Vel ideo maiores dicuntur, quia in præcedente abominatione homines ſtabant, hic autẽ mulieres ſedebant: per ſeſſionem autem conſuetudo intelligitur. Illud autem eſt abſque dubio perſpicuum in malis peiorem eſſe habitum, quã actum. Magnum malũ etiã in paruis eſt conſuetudo. Cùm Plato, vt narrat in eius vita Laertius, quendã increparet, ille autem parua ea eſſe aſſereret, quæ admittebat, dixit Plato: Non eſt res parua conſuetudo. Vt enim qui febre laborat, lenta illa quidem, ſed ethica & aſſidua, ſi fortè ob aliquam intemperantiam incidit in febrem quãdam acutam & perurgentem, facile eã expellit, & quacunque medicina curatur, manente tamen ſemper ethica febre: ſic actus quidam vitioſus citò curatur, cõſuetudo autem peccandi difficillime. Poteris per ſeſſionẽ hanc turpe otiũ intelligere, fontẽ libidinis, et fomentũ multorũ malorũ. Huic expoſitioni fauet id, quod ſequitur.

Et ecce ibi mulieres ſedebant plangentes Adonidem. Adonis, vt aiunt, fuit filius Cinyræ Cypriorum regis, quem ob eximiam pulchritudinem Venus fuit incredibili amore proſecuta. Et cùm eum haberet in deliciis, fuit ille ab apro percuſſus, & interſectus: quã ob cauſam illa ſe dedit lachrymis & lamentis. Hanc fabulã tangit Theocritus, et Ouidius, & multi alij. Tanta autem fuit Hebrææ gentis ſtultitia, vt mulieres huius Adonidis Amaſij Veneris ſtatuam in templo cõſtitutam colerẽt, eiuſque interitum in Veneris honorẽ lachrymis proſequerentur. Macrobius exiſtimauit Adonidem eſſe Solem: at ferè omnes eũ Veneris amicum eſſe fatentur. R. Salomon ait idolum hoc fuiſſe cõcauum: & quia artificio quodã videbatur plorare, ideò à mulieribus plorãtibus colebatur. R. Moyſes AEgyptius ait fuiſſe quendam maximum idolorum cultorem, qui cùm eſſet interſectus, triſte ſui deſiderium reliquit. Et quoniam gentes à fide alienatæ exiſtimabãt idola eadem eius deploraſſe, ideo eum plorantes venerabantur. Sed quoniam Ezechiel ait non eum homines, ſed mulieres ſedentes deploraſſe, credibilius eſt loqui de Adonide Veneris Amaſio.

Inter veſtibulum & altare. De quo ait Ioel: *Ioel. 2.*
Inter veſtibulũ et altare plorabũt ſacerdotes.

Dorſa habentes cõtra templum Domini. Ideo hæc abominatio erat aliis peſtilentior, quia erat in loco templi interiore & quia qui eam perpetrabant, Deum penitus contemnebant. In Deuteronomio prohibuerat Deus, ne He- *Deut. 11*
bræi in Dei cultu gentes imitarentur, quæ Deos ſuos colẽtes ſe conuertebant ad Orientem. At hi Iudæi terga vertebant ad altare, & ad ſolis ortum reſpicientes idola colebant. Id plorabat Eſaias, dicens: Dereliquerũt Domi- *Eſai. 1.*
num, blaſphemauerunt ſanctũ Iſrael, abalienati ſunt retrorſum. Quatuor idololatriæ genera numerat hoc loco diuinus vates: primũ fuit ſtatua Baal, in introitu primi atrij templi: ſecũdum, cultus picturarum in pariete in atrio ſecũdo: tertium, ſeſſus mulierum colẽtium Adonidem in atrio tertio: quartũ, vultuum conuerſio ad oriẽtem aduerſus Dei altare in ipſo templo, in loco ſacratiore & interiore. Prima abominatio eſt in deſiderio flagitij adhuc reipſa non cõmiſſi, ideo erat idolum in introitu, quoniã turpis cogitatio initium eſt ſceleris: ſecunda eſt perpetratio delicti, tertia eſt peccandi conſuetudo, quarta eſt defenſio ſcelerum cum Dei cõtemptu & obſtinatione. Hęc vltima eſt abominatio maxima, & vltimus ferè gradus excidij. Tria genera flagitiorum condonabit tibi Deus, ſi ad illum pœnitens confugeris: at quartum quoniam ad Deum non confugies, nequaquam,

quoniam

quoniam eſt impœnitentia, delicti complacẽtia, & obſtinatio: quamdiu enim tibi in ſcelere placueris, Deumque neglexeris, qui fieri poteſt, vt remiſſionem conſequaris? Eam ob
Amos.1. cauſam ait Deus per Amos prophetam: Super tribus ſceleribus Damaſci: & ſuper quatuor non conuertam eum. Ac ſi dicat: Prima tria ſcelera tibi remittam, quartum autem minimè. Auguſtinus ait: Qui creauit te ſine te, non ſaluabit te ſine te. Poteſt hic locus Amos prophetæ ita exponi, vt per tria & quatuor flagitia ſeptem intelligat, & per ſeptem infinita, numerus enim ſeptenarius apud Hebræos rerum multitudinem ſignificat, vt ſit ſenſus: Si ſemel aut bis in flagitia incidiſſent, peperciſſem illi: at quia peccandi nullum facit finem, luet mihi pœnas omnium delictorum. Si fueris ad Dominum conuerſus, & cõfugeris ad ſacramentalem confeſſionem, ſanctumque hoc pœnitentiæ ſacamẽtum fueris amplexatus, conſequeris abſque dubio remiſſionem: ſin autem peccandi finem nullum feceris, nunquam gratiam conſequeris: & decedens in finali impœnitentia, eris in æternos cruciatus præcipitatus.

Ad ortum ſolis. Solem, cùm oritetur, colebant, verum autem iuſtitiæ ſolem pro nihilo putabant. Phariſæi ideo contemnebãt ſolem iuſtitiæ, & ſplendorem gloriæ, quia nominis ſplendorem, & falſam mundi gloriam & celebritatem cupiebant. Ambiebant opes, honores, magiſtratus, & vanitates, veram autem amplitudinem, quæ in virtute, diuinique numinis imitatione cõſiſtit, aſpernabãtur. Ideo illis dicebat Chriſtus apud Ioannem: Quo-
Ioan.5. modo vos poteſtis credere, qui gloriã ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ à ſolo Deo eſt, non quæritis? Vbi vides huiuſmodi gloriæ mundi, potentiæ & opum auiditatem afferre ſecum perniciem. Non ſolùm non ſatiat, & ſitim extinguit, ſed nocet, & ſecum detrimẽtum ducit, & mortem. Vt enim quæ nõ ſunt
Similitudo. apta noſtræ naturæ, nullamque cum ea habent proportionem, veluti ignis & ſulphur, & cætera huiuſmodi manducata, non modo vtilitatem non afferunt, ſed lædunt, & necãt, ſic falſæ mundi diuitiæ nimis optatæ, honorum pompa, & vana oſtentatio, & reliqua illa, ad quę multi decepti aſpirant nimia flagrãtes cupiditate, non ſolum animam non alunt ad æternitatem, nec eius impia deſideria mitigant & ſedant, ſed etiam excidium illi ſempiternum machinantur. Cibus illi conueniẽs virtus eſt, cuius eſt proprium, Deum ſummè diligere, illum optare, illi adherere, nihil extimeſcere, vt ob timorem relinquatur virtus, omnia humana propter Chriſtum contemnere, nihil quod homini accidere poſſit, intolerandum putare. Poſſunt quidem diuitiæ & honores poſſideri abſque peccato, ſed ſitiens earũ rerum cupiditas, & ambitio, quã diuus Paulus radicem omnium malorum
1.Tim.6 vocat, abſque peccato poſſideri non poteſt.

Applicant ramum ad nares ſuas. In idolorũ venerationem & obſeruantiam applicabanę ramos ſtatuis, & poſtea eos oſculabantur, & olfaciendos ad nares adiungebãt. Vel ſic: Nõ ſolùm peccant, ſed peccatis oblectantur: idololatriæ fœtore ſeipſos reficiunt. Qui peccãt, & peccaſſe gaudent, dicuntur herbam fœtidam ad nares applicare.

Non parcet oculus meus Hæc explanata fuerunt capitibus præcedentibus.

Annotationes ex Hebræo in caput octauum.

V*Bi erat ſtatutum idolum zeli ad prouocãdum æmulationem.* In hebraico eſt: Vbi erat ſedes idoli חמקנה הקנאה hacinah hamaeneh. hoc eſt, zeli zelare facientis. Pro quo paraphraſis chaldaica habet: Vbi erat idolum zeli iraſci facientis, hoc eſt Deum ad iracundiã prouocantis. Verbum eſt קנא cana, quod ſignificat zelare, æmulari, inuidere, iraſci. Vnde in pſalmo: No *Pſal.36.*
li æmulari in malignantibus, nec zelaueris facientes iniquitatem. Vel vt poteſt verti ex hebræo: Ne ſuccenſeas ob improbos, nec inuideas impiorum proſperitati. Sequitur enim Quoniam tanquam fœnum velociter areſcent. Ac ſi dicat: Ne grauiter mouearis ob ſecundas impiorum res, eorumque ſucceſſus ad voluntatem fluentes, quoniam nullã habent firmitudinem, nullam perpetuitatem: quin potius fluxæ ſunt eorum proſperitates, & inſtar floſculorum euaneſcent. Et alio in Pſalmo: Quia zelaui ſuper iniquos pacem *Pſal.72.*
peccatorum videns. Vel, vt poteſt etiam ex hebraico transferri: Quia vrebat me ira & æmulatio propter ſtultos, cùm impiorum proſperitatem viderem. Ac ſi dicat: Fuit animus meus vehementer commotus, cùm aſpicerem inſanos opibus et dignitatibus florere, & adeò conturbatus, vt parum abfuerit, quin de recta ſententia abducerer, & impiorum infelicitati inuiderem. Vbi aduerte, pro iniquis eſſe in hebraico ſtultos: omnis enim improbus eſt ignorãs. Vnde Apoſtolus optata mala & impia in epiſtola ad Epheſios deſideria erroris appellat. Sed quid mirum, cùm *Ephe.4.*
infideles hoc etiam intellexerint: Ariſtoteles enim peruerſi iudiciũ iniquitatẽ ait, omnẽq; iniquum ſtultum eſſe: & Cicero in oratione in Piſonẽ ita inquit. Sua quẽque fraus, ſuum facinus, ſuum ſcelus, ſua audacia de ſanitate & mente deturbat. Cæterùm hũc Ezechielis locum ſeptuaginta in hunc modũ verterunt: Vbi erat ſtatua poſſidentis. Voluerũt innuere hoc idolum eſſe Baal, idem enim eſt Baal, quod poſſidẽs ſiue habẽs, authore diuo Hieronymo in lib. de nominibus hebraicis. Sed attende. eum colebant, eius ſtatuã adorabãt, qui eos poſſidebat: ſunt enim impij mãcipia diaboli, cùm ei ſeruiant, & obtemperẽt. Vnde di-

Rom. 6. de diuus Paulus in epiſtola ad Romanos. An neſcitis, inquit, quoniam cui exhibetis vos ſeruos ad obediendum, ſerui eſtis eius, cui obedi- 2. Pet. 2. ſtis? Et diuus Petrus in epiſtola ſua ſecunda. A quo quis ſuperatus eſt, huius ſeruus eſt. Et Ioan. 8. Chriſtus Deus noſter apud Ioannem: Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Diuus Auguſtinus ita ait: Bonus homo ſi ſeruit alicui domino temporali, liber eſt: malus homo ſi regnet, ſeruus eſt, non vnius hominis, ſed quod peius eſt, tot dominorũ, quot vitiorum. Brachmanes, vt narrat hiſtoria trãſmarina, & refert Sanctus Antoninus quarta parte theologali, verba hæc ad Alexandrum magnum ſcripſerunt: Tu hoſtes exteriores expolias, vt interiores nutrias: tu homines tuæ ſeruituti ſubijcis, & intus tuis appetitibus ſeruis. Magna profectò, ſed laudabilis & philoſophica audacia. Seruus præditus virtute, corpore tantùm captiuus eſt, rex autem vitijs deditus, captiuus eſt anima. Ex quo colliges multò maiorem eſſe principis ſeruitutem, quàm ſerui: quãtò enim anima præſtantior eſt corpore, tantò eius ſeruitus eſt deteſtabilior, & deterior. Loquẽs Seneca de viris iuſtis, qui erant in vincula coniecti: Errãt, inquit, qui exiſtimant ſeruitutem in totum hominem deſcendre, pars melior excepta eſt: corpora dicimus obnoxia, mens ſui iuris eſt. Contrà verò domini impij vere ſunt ſerui, qui peccato eos poſſidẽti ſeruiunt.

Vnuſquiſque in abſcondito cubilis ſui. Poteſt verti ex hebræo: Vnuſquiſque in depictis cubilibus ſuis. Pagninus vertit: Vunſquiſque in cubiculis picturæ ſuæ, Quod in idem recidit: In hebræo eſt: In abſcondito משכיתו maſcitho, à verbo ſacah, quod ſignificat depingere. Vnde Eſaiæ illud Eſai. 2. capite ſecundo: Super omne quod viſu pulchrum eſt. Poteſt etiam verti: Super imagines, ſeu picturas deſiderij. Vel, vt habet Tharghum: Super aulas pulchritudinis, hoc eſt ſuper palatia pulchra, imaginibus depicta. Fortaſſe imagines deſiderij ſunt ſimulachra vana, quæ in corde noſtro collocata tanquã idola colimus. De quibus dicitur in Pſal. 72. pſalmo: Velut ſomnium ſurgentiũ domine. in ciuitate tua imaginem eorum ad nihilũ rediges. Ac ſi diceret: Similis eſt impiorum proſperitas ſomnio expergiſcentis inani & fallaci: Et tu Domine in ciuitate tua oſtendes eſſe contemptibiles, & ad nihilum redactas vanas illas imagines, quas ipſi habent in corde fixas, quas colunt, & venerantur, cùm nihil aliud ſint quàm vmbræ, & nugæ, & inania ſimulachra. Cùm autem cubile excellentibus ornatũ imaginibus & ſupellectilibus ſit clauſum & abſconditum, rectè noſter interpres trãſtulit: Vnuſquiſque in abſcondito cubilis ſui.

Plangentes Adonidem. In hebraico pro Adonide eſt תמוז tammu. Eſt autẽ tammu nomẽ menſis cuiuſdam apud Hebræos. Et quoniam aiebant fuiſſe Adonidem Veneris amaſium occiſum hoc menſe, illi menſis nomen impoſuerunt: & in eodem menſe eius feſtũ celebrabant. Sunt qui dicant eſſe brutẽ quoddam animal: alij principẽ quendam idololatrarum: alij aliter. At prima interpretatio eſt diui Hieronymi, aliorumque catholicorum interpretum. Quare eam arbitror tenendam eſſe. Mulieres amatorijs leuitatibus deditæ, & libidinis facibus inflammatæ, mortem Adonidis dolebant: vt obſequio Venerem ſibi haberent propitiam. Fortaſſe per mulieres non ſolum fœminas intelligit, ſed homines etiam effeminatos, traditos delitijs, totam felicitatem in voluptatibus corporis conſtituẽtes. Huiuſmodi homines mulieres iure appellantur, qui Salmaci dant ſpolia ſine ſudore & ſanguine. Hi ſibi ipſis interitum parant, quoniam animæ languenti nullã volunt adhibere medicinam: nec enim volunt corpus domare, nec effrænatos appetitus coercere, ſed voluptatibus defluentes ad excidium ducuntur. Quemadmodum cùm pars vna nõ eſt remedij capax, remedium illud ad alterã applicamus, quam ob cauſam laborantes graui capitis dolore ſcindimus venam brachij, quia caput non eſt capax phlebotomiæ, & venæ percuſſionis: ſic vt medeamur animæ, oportet opprimere carnem. At hebræi illi non caſtigabant corpora, quin potius ſe indies in voluptates ingurgitabant, & Adonidem colebant. *Similitudo.*

ARGVMENTVM CAPITIS NONI.

DIxerat Deus in fine ſuperioris capitis eſſe ſe ſupplicium ſumpturum de Hebræis, quoniam in templo ſuo colebant idola, & diuinã negabant prouidentiam: eiſque ferrũ & flammam minitatus fuerat. Nunc explicat propheta terribilem harum minarum effectum. Deſcribit ciuium Hieroſolymæ cædes, & vrbis vaſtitatem. in qua illi ſolum ſeruãtur, qui ſunt thau, hoc eſt, vltima hebraici alphabeti litera conſignati,

CAPVT IX.

A ET clamauit in auribus meis voce magna, dicens: Appropinquauerunt viſitationes vrbis: & vnuſquiſque vás interfectionis habet in manu ſua. Et ecce ſex viri veniebant de via portæ ſuperioris, quæ reſpicit ad aquilonem, & vniuſcuiuſque vas interitus in manu eius: vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis, & atramentarium ſcriptoris ad renes eius. Et ingreſsi ſunt, & ſteterũt iuxta altare æreum. Et gloria domini Iſrael aſſumpta eſt de cherub, quę erat ſuper eum ad limen domus & vocauit virum, qui indutus erat lineis, &

atra-

mentarium ſcriptoris ad renes eius. Et
ingreſſi ſunt, & ſteterunt iuxta altare
æreum. Et gloria Domini Iſrael aſſum
B pta eſt de cherub, quæ erat ſuper eum
ad limen domus et vocauit virum, qui
indutus erat lineis, & atramentum
ſcriptoris habebat in lumbis ſuis: &
dixit Dominus ad eum: Tranſi per
Exod. 12. mediam ciuitatem in medio Ieruſalē,
Apoc. 7. & ſigna thau ſuper frontes virorum
gementium & dolentium, ſuper cun-
ctis abominationibus, quæ fiunt in
medio eius.

EXPLANATIO.

E*T clamauit in auribus meis voce magna.*
Hoc eſt, me audiente: clamauit Deus
non ſuppreſſa voce, ſed magna, vt me
veluti dormientem excitaret, magnamque
eſſe viſionem hanc oſtenderet. Hæc Dei ver-
ba audiebat Ezechiel auribus interioribus: fie-
bant nāque hæc omnia repreſentatione qua-
dam imaginaria intus exhibita, exteriorum
ſenſuum vſu ſuſpenſo.

Appropinquauerūt viſitationes vrbis. Id eſt,
propinquæ ſunt calamitates Hieroſolymæ.
Solet diuina ſcriptura nomine viſitationis cæ
des, ſtrages, ærumnas, punitiones, & calamita
tes ſignificare. Ita illud Eſaiæ intelligitur: Quid
Eſai. 10. facietis in die viſitationis? Ieremias itidē Hie-
Ierem. 6. roſolymæ euerſionem & vaſtitatem ſignifi-
care volens, eam appellat ciuitatem viſitatio-
nis. Et paulò pòſt: In tempore, inquit, viſi-
Iere. 23. tationis ſuæ corruēt. Et alio in loco: Afferam
ſuper eos mala, annum viſitationis eorum,
ait Dominus. Ac ſi diceret: Eos opprimam
calamitatibus, & lacerabo dolore. Annum
viſitationis appellat, tempus dolorū & mo-
leſtiarum, quibus erat Iudæos oppreſſurus.
Pſal. 88. Et Dauid ita Deum inducit loquētem: Si iu-
ſtitias meas prophanauerint, & mādata mea
non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquita-
tes eorum, & in verberibus peccata eorum.
Viſitare in literis diuinis aliquando eſt imple
re promiſſum, vt in Geneſi. Viſitauit Do-
Gen. 21. minus Saram, ſicut promiſerat. Hoc eſt, ſte-
tit promiſſis, & præſtitit, quod fuerat polli-
citus. Ita poteſt illud intelligi Zachariæ. Be-
Luc. 1. nedictus Dominus Deus Iſrael, quia viſitauit
& fecit redemptionē plebi ſuæ. Hoc eſt, quia
impleuit promiſſum, redimens populum
Luc. 19. ſuum, quemadmodum fuerat per diuinos
ſuos vates pollicitus. Eodem modo id, quod
Chriſtus dixit, cùm videret Hieroſolymā, &
fleret ſuper illā: eò quòd nō cognoueris tem-
pus viſitationis tuæ. Ac ſi diceret: In acerbiſ-
ſimas incidis calamitates, quia nō cognoſcis,
hoc eſſe tempus, quod tibi promiſit Deus, in
quo erat filium ſuum miſſurus, vt te à peccā-
torum vinculis eriperet, & à dæmonum ty-
rannide liberaret. Id intelligens virgo Dei ge-
netrix canebat. Suſcepit Iſrael puerum ſuum *Luc. 1.*
recordatus miſericordiæ ſuæ. Hoc eſt, vt oſtē-
deret memorē ſe eſſe promiſſionis ſuæ. Sicut
locutus eſt ad patres noſtros Abraham, & ſe-
mini eius in ſecula. At hoc Ezechielis loco ac-
cipitur viſitare pro punire, & ad interitum &
vaſtitatem vocare. Poterat hic locus ita verti:
Appropinquauerunt viſitatores vrbis, & ſin-
guli portabant gladium, quo erant ciues eius
occiſuri. Erant enim hi viri ad ſumendum de
Iudæis ſupplicium deſtinati. Id intelligentes
ſeptuaginta interpretes verterunt: Appropin-
quauit vltio vrbis. &c.

*Vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu
ſua.* Vnuſquiſque tenebat manu gladium ad
interficiendum populum. Vas interfectionis
periphraſis eſt gladij. Eſt autem periphraſis fi-
gura autore Quinti. in lib. 8. cum quod vno,
aut certe paucioribus verbis dici poterat, plu-
ribus explicatur: qua vtitur frequēter diuina
ſcriptura. Vas accipitur pro quocūque inſtru-
mento, & ſupellectile, & mulierum monili-
bus. Sumitur aliquando pro corpore huma-
no, vt primo Regum: Fuerunt, inquit, Dauid *1. Re. 21.*
vaſa puerorū ſancta, hoc eſt corpora impol-
luta, nullo mulierum contagio contaminata.
In hanc ſignificationē accipitur à diuo Paulo
in prima ad Theſſalonicenſes aiente: Sciat *1. The. 4.*
vnuſquiſque veſtrum vas ſuum poſſidere in
ſanctificatione & honore. Et in ſecūda ad Co- *2. Cor. 2.*
rinthios: Habemus theſaurum illum in vaſis
fictilibus. Sed & Marcus Tullius in prima Tuſ
culana quæſtione, Corpus, inquit, quaſi vas
eſt, aut aliquando animi receptaculum. Ac-
cipitur etiam vas pro ſacculo aut pera, ſiue
mantica, vt apud hunc noſtrum Ezechielem
capite duodecimo: Fac tibi vaſa tranſmigra- *Inf. 12.*
tionis. Eſaias hoſtes, quibus Deus improbos *Eſai. 13.*
affligit, & occidit, appellat vaſa furoris Dei.
D. Paulus in epiſtola ad Romanos homines
ſceleratos, ad infernum præſcitos appellat va *Rom. 9.*
ſa iræ, vaſa autem miſericordiæ homines mi
ſericorditer ad gloriam prædeſtinatos. Pſal *Pſal. 70.*
mographus: Confitebor, inquit, tibi in vaſis
pſalmi, hoc eſt, in muſicis inſtrumentis. Et
alibi: Arcum ſuum tetendit, & parauit illū, *Pſal. 7.*
& in eo parauit vaſa mortis, hoc eſt ſagittas
ad occidendum directas, & mortifera tela. Ita
hoc loco Ezechiel vaſa interitus appellat ar-
ma offenſiua, nimirum gladios aut ſecures,
quibus hi ſex viri erant ad mortem nefariis
Iudæis inferendam inſtructi atque parati. Pro
vaſe interitus ait Diuus Hieronymus poſuiſ-
ſe ſeptuaginta interpretes ſecurim, ſed tranſla
tio græca, qua ego vtor, non habet ſecurim,
ſed vaſa exterminationis. Fortaſſe fuit libra-
riorum inaduertentia in commentariis diui
Hieronymi, qui pro alio tranſlatore ſcripſe-
runt ſeptuaginta. At quicunque illi fuerunt,
qui ſecurim interpretati ſunt, rectè quidem

O ſcce-

fecerunt. Securis enim accipitur pro Dei ira, & iuſta eius vltione: de qua ait Chriſtus apud Matthæum: Iam ſecuris ad radicem arborum poſita eſt: omnis enim arbor, quæ nō facit bonum fructum, excidetur, et in ignem mittetur. Non ait: iam ſecat, ſed iam poſita eſt ad arborem, vt ſignificet, eſſe in hac vita tēpus huius iræ per pœnitentiam effugiendæ. Nec ait eſſe ſecurim hanc ad moram ad arboris ramos, vt maneat poſt mortem ſpes vlla pullulandi, ſed ad radicem, vt funditus euellatur, & in ignem inextinguibilem præcipitetur. Hac ſecuri ſecti & occiſi ſunt impij illi Hebræi, de quibus, hoc loco agit Ezechiel, qui Deo vero relicto inania gentium idola, earumque portentoſas ſuperſtitiones coluerunt, qui in perfidia ſua decedētes, fuerunt vtraque morte puniti, & præcipites in exitium abſque termino à dæmonibus rapti. Tales ſunt, qui fraudes inexpiabiles cōcipiunt, ſeque mortiferis labibus contamināt, quibus in lethalibus peccatis à vita migrantibus eſt deuium quoddam iter ſecluſum à cōcilio cælitum, & ad damnatorum barathrum, tenebraſque profundas directum, vbi in æternum cruciantur.

Matt. 3.

Et ecce ſex viri. Miniſtri Dei erant ad impios Iudæos interficiendos. Aiunt nonnulli eſſe Dei angelos, & non eſſe inconueniens eſſe eos Dei vltores, & impiorum interfectores: nam Dei angelus tranſiens nocte quadam omnes Aegypti primogenitos occidit. Et libro quarto Regum ſunt hæc verba literis mandata: Factum eſt in illa nocte, venit angelus Domini, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum centū octogintaquinque millia. Eſt etiam hæc hiſtoria in libro Eſaiæ, & in aliis locis veteris teſtamenti perpetuis conſignata monimentis. Fuerūt autem hi viri ſex, quia tot futuri erant Chaldæorum principes, qui erant venturi Hieroſolymam oppugnatum, quorū nomina explicat Ieremias cap. 39. Et licet ibi plures eſſe videãtur, vnum tamen ſic habeto, ſolùm ſex eſſe, ſunt enim ibi nomina cū cognominibus. Vel ideo fortaſſe fuerunt ſex, quia ſexto die fabricationis mundi creati ſunt homines, quorum illi ſcelera puniebant. Vel quia flagitioſi homines mundo ſex diebus cōſtituto intemperanter abutebantur. Vel ſex mū di ætates per ſex Dei miniſtros ſignificantur. At qui ſignatos eripuit, lineis veſtitus, ſeptimus erat, mundi creator & redemptor, humana carne opertus, qui toto ſeptimo die, toto ſabbato requieuit in ſepulchro mortuus pro nobis, vt nos à mortis faucibus eriperet, & ad cæleſtem requiem die ſeptimo ſignificatam, ad æternum ſabbatiſmum perduceret, vbi eſſemus ſumma gloria cumulati: quē ſabbatiſmū ait D Paulus relinqui populo Dei ad quē debemus aſpirare, & ad ingrediendū in illam requiem feſtinare.

Exod. 12. 4. Re. 19. Eſa. 37. Tob. 1. Mach. 7. Iere. 39. Heb. 4.

De via portæ ſuperioris. Hæc erat porta ſeptētrionalis atrij mundorum, quæ appellabatur ſuperior reſpectu alterius portæ ſep entrionalis atrij immundorum. Templum erat in mōte ſitum: & hæc tria atria procedebāt ſurſum aduerſus templum: cùm autem hæc porta eſſet ſuperior, perſpicuum eſt, ſecundā eſſe, aut tertiam, non erat tertia, quia tertium atrium vnam duntaxat habebat portam, vt antea oſtendimus, quæ erat ad orientē, verſus præcipuam templi portam, erat igitur ſecunda. Tria erant atria in templo Salomonis, primū immundorū, quod erat inferius, alterū mūdorum, quod erat ſuperius, tertium ſacerdotū, quod erat ſupremū. Hoc vltimū vnum duntaxat habebat ingreſſum, aliorū verò vnumquodque tres, vnum ad orientem, alterum ad meridiē, tertium ad ſeptentrionem. Deſcribit propheta diligenter hanc portam, vt oſtendat venturos eſſe hoſtes ad euertendam vrbem, & templum ab aquilone, hoc eſt, à Babylonia, quę erat ad aquilonarem partem reſpectu Hieroſolymæ.

Vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis. Veſtis linea candorem & puritatem ſignificat. Hic eſt Chriſtus Deus noſter veſte pontificis indutus: de quo illud pſalmi intelligitur. Tu es ſacerdos in æternum ſecundùm ordinem Melchiſedech, vt ait in epiſtola ad Hebræos D. Paulus. Et in eandē epiſtola ſummum legis ſacerdotem multis verbis aſſerit imaginem Chriſti geſſiſſe. Septuaginta pro lineis habent poderem: eſt autē poderis vna ex octo veſtibus pontificis, quæ latinè dicitur talaris. Et diuus Ioannes in Apocalypſi ait vidiſſe filium hominis, hoc eſt, Chriſtum, veſtitum podere. Induit enim filius Dei humanitatem noſtram, factus homo, vt homines filios Dei efficeret. Hec Chriſti caro veſtis linea ob puritatem appellatur, nam etſi erat in ſimilitudinem peccati, erat tamen abſque peccato. Miſit Deus, inquit, apoſtolus filiū ſuum in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne. Hoc eſt, de tota maſſa, quę manauit ab Adam, Chriſtus pro corpore ſuo conſtruendo aliquid ſuſcepit, ad peccati damnationem. Totam illam maſſam à primo homine procedentem appellat peccatum, quòd peccato ſit obnoxia, & quòd peccati virus imbiberit. Ideo dixit: in ſimilitudinem carnis peccati, vt verè carnem intelligas, non verè peccatricem, ſed ſimilem peccatrici abſque peccato, ita puram & ſanctam, vt ea indutus, lineis veſtitus dicatur. Diuus Cyrillus lib 5. aduerſus Iulianum, Corpus, inquit, Chriſti non erat peccati corpus, ſed ſimilitudo carnis peccati. Scio tamē Originem multò aliter hunc apoſtoli locum explanare: nam per peccatū intelligit, oſtiā pro peccato, vt ſit ſenſus: Miſit cæleſtis pater in mundum filium ſuum, vt humanitatem noſtram aſſumeret: & de peccato, hoc eſt, de Chriſto hoſtia pro peccato damnauit peccatum, per holocauſtum carnis ſuæ, quam obtulit pro mūdi peccato, damnauit illud. Hanc interpretationem ſequitur Auguſtinus libro tertio contra duas epiſtolas Pelagianorum: & Primaſius Vticenſis

Pſal. 109. He. 5. & 7. Heb. 9. Apoc. 3. Rom. 8.

ſtus eius diſcipulus in cōmentariis in epiſtolam ad Romanos, & alij. Et rectiſſimè quidem: nā in epiſtola ſecūda ad Corinthios videtur apo- *2. Cor. 5.* ſtolus eandem ſententiam iis verbis explicare. Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iuſtitia Dei in illo. Fuerit igitur deus peccatum veteris Adæ, Chriſto facto victima pro peccato in carne, ab Ezechiele ob candorē & ſanctitatem lineo indumento comparata.

Et atramētarium ſcriptoris ad renes eius. Qui erat ſignaturus gemētes & dolētes litera thau.

Ingreſſi ſunt, & ſteterunt iuxta altare æreum. Duo erant altaria, vnum thymiamatis aureū intus, alterum æneum holocauſtorum ante templum in atrio ſacerdotum.

Exod. 25. 26. et 37 *Et gloria domini Iſrael aſſumpta eſt de cherub.* In tēplo dei erat arca fœderis, et propitiatoriū & duo cherubim vtrunque latus propitiatorij tegentes, & expanſis alis oraculum celantes, quemadmodum fuerat in tabernaculo. Ex illo propitiatorio loquebatur Deus, & reſponſa dabat. Hinc dicitur in Pſal. Qui ſedes *3 Reg. 8. Hebr. 9. Pſalm. 79* ſuper cherubim. Sublata eſt gloria Dei à cherub, & apparuit in limine domus, vnde vocauit eum, qui erat veſte linea indutus. Recedēs Deus à propitiatorio ſignificauit fore, vt ab illo templo recederet: erat enim eccleſiæ catholicæ templum conſtructurus, vbi ſemper erit. *Matt. 28.* Vnde ipſe ait apud Matthæum: Ego vobiſcū ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. Poteſt hoc etiam intelligi de viſione illa, quæ apparuit Ezechieli in campo, vbi erat Deus ſuper cherubim.

Et ſigna thau ſuper frontes virorum. In libro *Exod. 12.* Exodi eſt literis conteſtatum, tranſiſſe dominum, & omnes primogenitos percuſſiſſe, præter eos, qui erant ſanguine agni ſignati. Diuus *Luc. 10.* Lucas ait deſignaſſe dominus alios ſeptuaginta duos, eoſque binos ante faciem ſuam concionatum miſiſſe. Diuus Ioannes in Apo- *Apoc. 7.* calypſi ait Dei angelum ſeruis Dei in frontibus ſignum impreſſiſſe, & eos, qui fuerunt vitam æternam adepti, fuiſſe ſigno notatos. Ex tribu Iuda erant duodecim mille ſignati, ex tribu Ruben duodecim mille ſignati, & ita de cæteris tribubus. Diuus Paulus Epheſios illos, qui erant veram religionem amplexati, & in Chriſtiana dignitate conſtituti, hortari volens, ne animi præſtantiam turpi dedecore macularēt, in hunc modū alloquebatur: No- *Epheſ. 4.* lite cōtriſtare ſpiritū ſanctū Dei, in quo ſignati eſtis in die redemptionis. Ac ſi diceret: Ne admittatis ſcelera, quibus ſpiritus ſanctus inſtar hominis moleſtia affecti vos relinquat: reuocate ad memoriam eſſe vos in illo ſignatos in die baptiſmi. Et noſter Ezechiel eos tantùm ait fuiſſe à morte ſeruatos, qui fuerunt litera thau à viro lineis induto conſignati. Omnia hæc in idem recidunt, & vnam eandemque rem meo quidem iudicio ſignificant. Agnus ille, cuius ſanguine Iſraelitæ ſignabantur, vt vitam conſequerentur, abſque macula, & aſſus igne, cuius oſſa non erant confringenda, *Exod. 12. Num. 9.* vt literæ diuinæ in libro Exodi memoriæ prodiderunt, quid niſi Chriſtum adumbrabat? Hoc voluit ſignificare diuus Ioannes, aquila illa cæleſtis altiſſimorum myſteriorum penetratrix, quando narrans non fuiſſe Chriſti crura in cruce fracta, ſubdidit: hoc factum fuiſſe, vt adimpleretur ſcriptura dicens: Os non com- *Ioan. 19.* minuetis ex eo. Hic eſt agnus ille immaculatus, de quo dixerat Eſaias: Quaſi agnus co- *Eſai. 53.* ram tondente ſe obmuteſcet. Qui ait per Ieremiam: Ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam. *Ierem. 11* De quo aiebat Baptiſta apud Euangeliſtam: Ecce agnus Dei, ecce qui *Ioan. 1.* tollit peccata mundi. Hic fuit igne amoris incenſus, & acerbiſſimorum cruciatuum flammis aſſus, immolatus pro nobis in ara crucis, vt ſcelera noſtra ſuo ſanguine expiaret, noſq; ad veram terram promiſſionis perduceret. Qui non fuerint eius ſanguine inſigniti, qui eius mortis non habuerint memoriam animis impreſſam, eam credentes, in eaque remedium noſtrum collocantes, qui eius charactere, quem ipſe nobis imprimit per baptiſmi ſacramentum, qui character non eſt ſicut in ſubiecto in animæ eſſentia, ſed in eius potentia, non fuerint ſignati, vitam æternam nequaquam adipiſcētur. Demus igitur operam, vt non ſolùm indelebili charactere ſacramentali, ſed etiam ſigno gratiæ ſimus conſignati, ſi voluerimus, vt ſit Deo gratum obſequium noſtrum. Huiuſmodi erant hi, quos ſeruator noſter miſit concionaturos, qui ideo erant ſep- *Luc. 10.* tuaginta duo, qui erant veluti ſol mundum illuſtraturi: cùm autem ſol vigintiquatuor horis orbem ſuum perficiat, illi autem fidē trinitatis prædicarēt, debebant eſſe ter viginti quatuor: numera ter viginti quatuor, inuenies ſeptuaginta duos. Hos ſignauit dn̄s fidei ſigno, & ſpei, & charitatis. Et qui in gratia ſignati migrant è vita mortali, vitam immortalem conſequuntur. Hoc ſignum habebant in anima impreſſum omnes illi, quos vidit in gloria diuus Ioannes pulcherrimis ornamentis mag- *Apoc. 7.* nificentiſſimè munitos. Id abſque dubio eſt, quod ait hoc loco Ezechiel, illos ſolum fuiſſe ſeruatos ad vitam, qui erāt litera thau in frontibus inſigniti. Litera hæc thau eſt vltima hebraici alphabeti, veluti ω græci alphabeti. Et quoniā ω eſt finis literarum, ſolent Græci per hāc literā finē ſignificare. Vnde ait in Apoca- *Apoc. 1.* lypſi deus noſter: Ego ſum α & ω. principiū et finis. Et quēadmodū apud Græcos hac litera ω ſignificatur finis, quia eſt finis eorū alphabeti, ita quoque litera thau apud Hebræos, quoniā eorum alphabeti eſt etiam finis. Accedit ad hoc, quod ipſa litera thau ſignificat finē & cōſummationem, vt in libro de nominibus hebraicis aſſerit diuus Hieronymus: omnes enim literæ hebraicæ ſuas habent ſignificationes. Cùm autem Chriſtus ſit finis iuxta locum quem modò citaui ex Apocalypſi, & iuxta id quod ait D. Paulus in epiſtola ad Romanos: *Rom. 10.*

Finis legis Chriſtus eſt, apertè concluditur eũ eſſe, quo debemus eſſe conſignati. Hoc ipſum ait ille in Canticis Canticorum: Pone me vt
Cant. 8. ſignaculum ſuper cor tuum. Ac ſi dicat: fige me in corde tuo tanquam ſcopũ, quò tendãt omnia tela tuarum cogitationum, verborũ, & operum. Hoc ſignũ eſt illud Lãnaſſeach, quod Dauid præponit vt titulũ multis in pſalmis, pro quo ſeptuaginta verterunt, in finem innuentes fuiſſe pſalmum illum compoſitũ, & cantatum in honorem Chriſti, eiuſque gloriæ dedicatum, qui Chriſtus finis eſt ſcopus, & ſignum in corde noſtro. Si enim cor noſtrum fuerit hoc ſigno impreſſum, ſi fuerimus Chriſti ſanguine decorati, ſi eius mortis memoria ex animo noſtro non exciderit, ſi eius charitatẽ in animo habuerimus ſculptã: ſi hac imagine, hoc ſigno, hac litera thau, ſi denique ipſo Chriſti fuerimus inſigniti, eri
Ioan. 14. mus in æterna beatitudine cõſtituti. Qui fieri poteſt, vt vitam conſequamur, niſi eo, qui eſt vera vita, ſimus conſignati? Hæc ſunt inſignia, quibus gloriabatur diuus Paulus, dicens
Gala. 6. in epiſtola ad Galatas: Ego ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto. Hic, qui nos ſignat Chriſtus eſt, ita enim ait apoſtolus in epiſtola ſecũda ad Corinthios. Qui vnxit nos Deus eſt, & qui ſignauit nos, & dedit pignus
2. Cor. 1. ſpiritus in cordibus noſtris. Signat autem nos non ſolum charactere ſacramentali, qui nunquam ex anima deletur, ſed etiam gratia ſua quæ deleri poteſt, & amitti per peccatum: eſt enim gratia in anima ſicut quædam forma habens eſſe completum in ea, character autẽ, vt quædam virtus inſtrumentalis à Chriſti ſacerdotio deriuata: vt grauiter & ſapienter aſſerit in tertia parte D. Thomas, decus Aquini, & ordinis prædicatorum fulgentiſſima gemma. Signat igitur nos Chriſtus ſua gratia, ſua charitate, ſeipſo, vt nos eripiat ab æterna morte, & viam nobis muniat ad vitam immortalem conſequendam. Ipſe eſt ſignum, quo debemus gloriari, etiã ſi videamus mortales impietatibus imbutos illi repugnare. Hoc enim prædixit apud Lucã iuſtus ille Simeõ, cùm puerum Ieſum brachiis tenens, in quo ſpem omnem ſuam locauerat, has voces emiſit: Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in
Luc. 2. reſurrectionem multorum in Iſrael, & in ſignum, cui contradicetur. Signum eſt, quo debemus ſignari, ſed cui à mundo contradicitur: ipſe enim amat humilitatem, mundus ſuperbiam, ipſe benignitatem, mundus auaritiam, ipſe honeſtatem, mundus incontinẽtiam, ipſe charitatem, mundus inuidiam, ipſe pacem, mundus diſcordiam, ipſe denique virtutem, mundus impietatem. Sed peribũt mundi amatores, ipſe verò, cui illi contradicunt, permanebit. Ita enim ait Eſaias: Erit Dominus nominatus in ſignum æternum
Eſa. 55. quod non auferetur. Et ſignum ipſum æternum cui contradicitur, ait in pſalmo cum pa-
Pſal. 17. tre loquens: Eripies me de contradictionibus populi, conſtitues me in caput gentium. Diuus Cyprianus cõtra Demetrium tractatu primo ſignum hoc ad paſſionem & ſanguinem Chriſti pertinere aſſeueranter affirmat, illumque duntaxat ſaluum ac incolumen reſeruari, qui fuerit Chriſti ſanguine inſignitus. Quod noſtram corroborat expoſitionem. Hæc eſt interpretatio viri lineis induti, & ſigni thau, et ſecurium in manibus ſex virorum, quam exiſtimo eſſe veram & germanã. Nos autem ſtudeamus, vt ſemper ſimus Chriſto, eiuſque gratia ſignati, ipſumque Chriſtum amplectamur, atque tam firmo propoſito teneamus, vt eius amorem nihil à nobis auferat, eiuſque memoriam ex animo noſtro nulla vnquam deleat obliuio. Poteris per virum lineis ſiue podere veſtitum intelligere ſacerdotem, qui inſtrumentaliter abſoluit, & ſacramenta gratiam conferentia miniſtrat. Qui etſi vita & exemplo candori lini non reſpondeat, non tamen eius ſacrificium nocet aliis, ſed illi: valet enim illius ſacrificium ex opere operato, licet non ex opere operantis. Mali bona miniſtrantes ſe tantummodo lædunt.
Vt enim fax accenſa ſibi detrimẽtum infert, *Simile.*
aliis autem in tenebris lumen præfert: alios illuſtrat, ſeipſam verò vrit, & vnde aliis exhibet commodum, inde ſibi præbet diſpendiũ, ſic ſacerdos, qui fuerit vitiis coinquinatus, & lethalibus criminibus aſtrictus, ſibi exitiũ machinabitur, ſacramenta miniſtrans, alios autẽ
illuſtrabit. Et quamuis in ſancto miſſæ ſacri- *Simile.*
ficio: ſi eam in mortifero peccato celebrat,
iudicium ſibi manducat & bibit, impetrat ta- *1. Co. 11.*
men à Deo, quod pro offerentibus petit, ſimilis procuratori captiuorum, cui eorum contemplatione, pro quibus petit, largè datur eleemoſyna, cùm tamen ipſi pro ſe petenti nihil detur. Debet tamen ſacerdos eſſe tanta virtute præditus, tanta charitate munitus, vt iudicent alij, quaſi lumen aliquod cæteris extinctis eius ſanctitatem elucere. Poteris præterea per literam thau mortem intelligere: cùm enim thau finis ſit alphabeti, & mors finis ſit vitæ, poteris meritò per eam literam interitum ſignificare. Erit igitur ſenſus, vt moriantur, qui mortem non habent in memoria impreſſam, & viuant, qui cogitant, & memoria ſæpenumerò repetunt, ſe eſſe morituros. In mortem incident æternam, qui mortis temporalis obliti ita degunt, ita ſe labibus peſtilentibus contaminant, ac ſi nunquam eſſent è vita exceſſuri. Id vult eccleſia ſignificare, cum feria quarta cinerum nos ſignat cinere & puluere, dicens: Memento homo, quia cinis es, & in cinerẽ reuerteris. Hic cinis eſt thau Ezechielis, hæc eſt memoria mortis, quæ nunquam nobis debet excidere ex mente. In illius diei euangelio ait Chriſtus, vt caput vngamus, & eccleſia nobis il-
lud cinere vngit, tanquam pretioſo & odori- *Mat. 6.*
fero vnguento. Sunt, qui per literam thau intelligant crucem, aſſerẽtes literam hãc apud

Hebræos crucem eſſe: ſed longè fallũtur opinione, nullam enim habet crucis figuram: ita enim ſcribitur ת Niſi dicant mutatos eſſe literarum characteres apud Hebræos, & manſiſſe apud Samaritanos, nam diuus Hieronymus aſſerit ſua ætate vſos fuiſſe Samaritanos cruce quadam loco huius literæ. Sed iam tẽpore diui Hieronymi iidem erãt characteres apud Hebræos, qui nunc ſunt. Et ſi locus hic omnes has recipiat interpretationes, tamen prima mihi videtur literæ accommodatior, & diuini vatis inſtituto conuenientior, et ob diuinarum authoritatem conſonantiam præſtantior. Quare eam amplector, exiſtimans non eſſe alias cum illa conferendas.

Super frontes virorum gementium & dolentium ſuper cunctis abominationibus. Hi ſignãtur thau, & ſeruantur ad vitam, qui mundi ſcele-
1.Reg.15 ra aduerſus Deum admiſſa deplorant, & ob
& 16. ea mœrore afficiuntur. Væ illis, qui blaſphemias in Deum videntes, non ſolum eas prætereunt, ſed quod capitalius eſt, gaudio afficiuntur. Samuel planxit Saulem, & querula voce, qua ſuum ſignificabat dolorem, eius in Deum inobedientiam lamentabatur. Dauid aliorum ſcelera lachrymis proſequebatur, di-
Pſal.118 cens: Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierũt legem tuam Domine.
Ierem. 9. Ieremias perfuſus lachrymis, & totus deditus lamentis aiebat: Quis dabit capiti meo aquã, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filię populi mei. Diuus Paulus afflictionem ſuam ob Iudæorũ cæcitatem, & in Deum impietatem & perfidiam iis verbis in epiſtola ad Romanos oſtẽ-
Rom.6. dit: Triſtitia mihi magna eſt, & continuus dolor cordi meo: optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis.
2.Cor. 5. Et in ſecunda ad Corinthios: Qui ſumus in hoc tabernaculo ingemiſcimus grauati. Et Chriſtus Deus noſter videns ingratam ciui-
Luc. 19. tatem, & flagitiis coopertam, quæ erat ob ſcelera, perfidiamque euertenda, fleuit ſuper illam. Si Chriſtus lachrymas fudit, ſi iniuriis affectus, vulneribus traiectus, ad mortem acerbiſſimam falſis criminibus vocatus, cum
Hebr.5. clamore valido & lachrymis preces Deo patri pro nobis obtulit, vt ait apoſtolus, cur nos non plorabimus? Cur delicias, voluptates, & falſam mundi gloriam quæremus? Pudeat membra, quibus caput ſuum exhibetur in glorium, ſectari gloriam, pudeat ardenter concupiſcere fallacem & fugacem corporis pulchritudinem, cùm eius Deus fuerit affixus cruci vſqueadeo vulneratus, vt nõ eſſet ei ſpe-
Eſa.53. cies nec decor, de quo ait Eſaias: Vidimus eũ, & non erat ei aſpectus, & deſiderauimus eũ: deſpectum, & nouiſſimum virorum. Intueamur caput noſtrum ſpinis circundatũ, et non optabimus membra fieri delicata. Deploremus mundi flagitia admiſſa aduerſus Deum noſtrum, vt ſuper nos gementes & dolentes ſuper cũctis abominationibus ſit litera thau perpetuò ſculpta. At nos contumelias in Deũ iactas, & impia aduerſus ipſum facinora prętermittimus, ſi autem ipſi vel ſolo verba vulneremur, ſtatim excandeſcimus, et ſtomachamur, & in eos, à quibus ſumus iniuria laceſſiti, impetum facimus. O cæcam noſtram vanitatem, ô vanam cæcitatem, ô ſuperbiam intolerandam? Chriſtus Deus noſter iniurias ſuæ humanitati illatas toleranter ferebat, eas autem, quæ diuinitatem directè reſpiciebant, non præteribat. Hinc effectum eſt, vt primas
duas diaboli tentationes à diuo Matthæo re- Mat.4.
latas æquo animo ferret, & dæmoni placatè reſponderet, tertiam verò, in qua diabolus cultum & obſequium diuinitati debitum ſibi arrogare & aſſumere volebat, nõ tulit, quin potius tentatori durè reſpondit, dicens: Vade Satana: ſcriptum eſt enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Lege diuinas literas, replica annalium memoriam, inquire ſanctorum patrum hiſtorias, & inuenies paſſim viros pietate illuſtres, animi magnitudine præcellentes, & diuina charitate præſtantes, ob aliorum ſcelera, quibus Deus offendebatur, oculos ſuos conuertiſſe in vi-
uarum lachrymarum fontes. Vt hydria aut Similitu-
ampulla liquore plena, ſi fuerit ſubitò reuo- do.
luta, liquorem fundit, ſic pium cor lachrymarum plenum, ſi dolore moueatur ob illatas Deo contumelias, ſtatim veluti à ſummo ad imum reuoluitur, vimque lachrymarum profundit. Ob iniurias in Deum iactas diluuium ex oculis emittũt iuſti, ſuas autem moderatè & placatè tolerandas ducunt. Hæc eſt vera humilitas, hęc eſt Chriſtiana philoſophia, ſe demittere & abiicere, Deum autem ſummis laudibus efferre, & magnificẽtiſſimis ho-
noribus pro viribus extollere. Vt qui ſcaphã Similitu-
aut cymbam perticis per fluuium ducunt ob do.
flatus proſperi defectum, currunt per eam à prora ad puppim deorſum, vt aſcendat ſurſum: reuertuntur retro, vt vltra progrediantur, ſic nos ſi voluerimus aſcendere ſurſum, deſcendamus deorſum per cordis ſubmiſſionem & humilitatem, regrediamur retro per fragilitatis noſtræ conſiderationem, vt in ſub-
lime progrediamur. Nã, vt ait Chriſtus Deus Luc. 14.
noſter, qui ſe exaltat, humiliabitur, qui ſe humiliat exaltabitur. Non ait: Qui corpus, aut veſtes humiliat, ſed qui ſe humiliat, qui cor ſuum, qui ſe ipſum abiicit & demittit. Debet enim humilitas eſſe vera, nõ ficta, more eorum, qui animi fingunt ſubmiſſionem, vt alios fallant, & mundi gloriam aucupen-
tur: Quemadmodum feræ prædam inuaſurę Similitu-
ſe inclinant, vt fortiore conatu in eam irruãt, do.
& inſiliant, ſic ſuperbi & flagitioſi homines vafri & callidi ſe aliquando demittũt, & ſupplices gerunt, vt hac virtutis ſimulatione ſimplices decipiant, ſibi dignitates acquirant, alìis verò excidium machinentur. Id voluit
diuinus vates ſignificare, cùm de ſuperbo & Pſal.9.
impio loquens dixit: Inclinabit ſe, & cadet,

cùm dominatus fuerit pauperum, vel, vt poteſt verti ex hebræo: Inclinabit ſe, & ſupplex curuabitur, vt fortius dominetur in pauperes. Nos non ita, ſed veram animi ſubmiſſionem amplectamur, eumque imitemur, qui ait: *Mat. 11.* Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Detractiones in vitam noſtram immiſſas; ventos in nos excitatos, iniurias innocentiæ noſtræ conflatas, quibus improbi contendũt bonorum virorum ſplendorem maculare, florenique virtutis infringere, dimittamus, & facilè illis condonemus, iniuriis verò Deo factis conemur reſiſtere, easque lachrymarum crebritate deplorare, vt ſimus inſigniti thau, ſuſpiria educentes, & nosipſos dolore lacerantes ſuper abominationibus aduerſus Deum perpetratis: quo mereamur vitam adipiſci, vbi nullo dolore ſimus affecti, ſed bonorum omnium copia cumulari. Diuus Auguſtinus libro ſecundo contra epiſtolam Parmeniani ita ait: Cùm idem moribus plurimos occupauerit, nihil aliud bonis reſtat, quam dolor & gemitus, vt per illud ſignum, quod Ezechieli ſancto reuelabatur, illęſi euadere ab eorum vaſtatione mereãtur. Quæ verba ſunt in ſacros canones relata. 23. quæſt. 4. Non poteſt eſſe.

C Et illis dixit audiente me: Tranſite *Sup. 7. a.* per ciuitatem ſequentes eum, & per- *Iudit. 2. b* cutite. Non parcat oculus veſter, neque miſereamini. Senem, adoleſcentulum et virginem, paruulum, et mulieres interficite, vſque ad internecionem. Omnem autem, ſuper quem videritis Thau, nec occidatis: & à ſan- *Sup. 8. f.* ctuario meo incipite. Cœperunt ergo à viris ſenioribus, qui erant ante faciem domus. Et dixit ad eos: Contaminate domum, & implete atria interfectis. Egredimini. Et egreſsi ſunt: & percutiebant eos, qui erant in ciuitate. Et cæde completa remãſi ego, ruique ſuper faciem meam, & clamans animo: D Heu heu heu, Domine Deus: ergone diſperdes omnes reliquias Iſraël, effundens furorem tuum ſuper Ieruſalem? Et dixit ad me: Iniquitas domus Iſrael et Iuda magna eſt nimis valde, & repleta eſt terra ſanguinibus, & ciuitas repleta eſt auerſione. Dixerunt enim: Dereliquit Dominus terram, & Dominus non videt. Igitur & meus non parcet oculus, neque miſerebor. Viam eorum ſuper caput eorum reddam, Et eccę vir, qui erat indutus lineis, qui habebat atramentarium in dorſo ſuo, reſpondit verbum, dicens: Feci, ſicut præcepiſti mihi.

Et illis dixit. Nimirum ſex viris, qui vaſa interitus manibus tenebant.

Audiente me. Pro quo paulò antè dixit: In auribus meis.

A ſanctuario meo incipite. Hoc eſt, ab iis, qui in templo meo idola colũt. Vel à ſanctuario, hoc eſt, à ſacerdotibus & leuitis. Grauius peccat ſacerdos, ſi in crimen aliquod incidit ob exemplum, & muneris obligationem, quàm laicus idem ſcelus admittens. Ideo diabolus *Mat. 4.* voluit Chriſtum in templum ducere, quia eũ optabat ex pinnaculo pręcipitare: maiorem in eſt eorum ruina, qui in templo Dei ſunt, hoc eſt, qui ſacerdotio ſunt aucti, quàm eorũ, qui non ſunt ſacris initiati. Hanc Ezechielis ſententiam profert aliis verbis in prima epiſtola ſua beatus Petrus, inquiẽs: Tempus eſt, vt in- *1. Pet. 4.* cipiat iudicium à domo Dei: Diuus Hierony- *Malac. 3.* mus explicans verba illa Malachiæ: Et purgabit filios Leui ita ait: Tempus enim eſt, vt iudiciũ à domo Dei incipiat. Et alibi ſcribitur. A ſanctis meis incipite. In filiis autem Leui omnem ſacerdotalem intelligit dignitatem. Hæc ille. Quibus verbis per filios Leui, & per domum Dei, & per ſanctuarium Dei ſacerdotes intelligit. Habentur verba hæc. 50. diſtinct. ca. Et purgauit.

Cœperunt ergo à viris ſenioribus. Ideo excidium orſi ſunt à ſenioribus, quia illi nõ ſolũ grauiter Deum offendebãt, quòd ipſi corrupti eſſent, ſed etiam quòd alios corrumperent, non tantummodo peccato, ſed etiam exemplo nocentes. Eam ob cauſam Deus pœnas ab illis ob execrabiliora delicta prius expetiuit, quàm ab aliis.

Et dixit ad eos. Dixit Deus tenentibus manu ſecures.

Contaminate domum, & implete atria interfectis. Id eſt, polluite templum ſanguine idololatrarũ, & tẽpli atria implete corporibus mortuorum. Hæc ſunt tria illa atria, de quibus diſſeruimus capite ſuperiore.

Egredimini. Nimirum à templo. Vbi in tẽplo interfecerunt ſceleratos idola colentes, præcepit illis Deus, vt egrederentur è templo, & in eos, qui erant in ciuitate, irruerẽt, & impetum facerent. Quod ita effectum eſt.

Remanſi ego. Fuit enim Ezechiel ſignatus thau, quia hominum ſcelera aſpiciens dolebat, & vehementer angebatur.

Ruique ſuper faciem meam. Præ animi dolore, tantæque cædis ſtupore. Cur ceciderit ſuper faciem ſuam, non retrorſum, diximus ſuprà, verba illa capitis ſecundi explanantes: Et cecidi ſuper faciem meam.

Iniquitas domus Iſrael & Iuda magna eſt nimis valde. Senſus eſt: Ideo Iudæos grauiſſimè

punio,

punio, inquit Deus, quia grauiſſima ſunt eorum flagitia: debent enim pœnæ eſſe delictis proportionatę. *Deut. 25.* Ita enim ait Deus in Deuteronomio: Pro menſura peccati, erit & plagarū modus. *Sap. 11.* Et in libro Sapientiæ: Per quæ quis *Eſa. 28.* peccat, per hæc & torquetur. Et per Eſaiam: Ponam iudicium in pondere, & iuſtitiam in menſura. Vbi vides falſum eſſe Socratis paradoxum omnia peccata aſſerentis æqualia eſſe, ſiquidem eſſet peccare tanquā tranſilire lineas. At perſpicuum eſt, grauius eſſe patrē optimum vita priuare, quàm ſeruū peſſimū. In ſeruo enim occidendo minus peccatur: in patris verò cæde deteſtabiliùs & capitaliùs: nam violatur is, qui procreauit, is, qui aluit, is qui erudiuit, is, qui in dignitate conſtituit, is, qui ad honores & diuitias euexit. Eā ob cauſam pœna maior vni delicto debetur, quàm alteri. Aſſerebant tamen Stoici omnia crimina æqualia eſſe, quia exiſtimabant, nullā eſſe vim, quæ homines magis à minoribus improbitatibus arceret, quàm ſi putarent, nullum eſſe in delictis diſcrimen.

Et repleta eſt terra ſanguinibus. Sanguines in diuinis literis ſcelera ſignificant, iuxta illud *Pſal. 50* pſalmi: Libera me de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ. Hoc eſt, eripe me à peccatis commiſſis, cui me ſubieci, & da mihi gratiam, ne illis amplius ſubiiciar. Vide hominis improbi miſeriam, qui ſe vltra ſubiicit peccato. Nihil *Geneſ. 1.* eſt in mūdo nobilius homine ad Dei imaginem & ſimilitudinem creato, nihil vilius peccato, quoniam nō eſt ens, ſed priuatio entis. Quæ igitur conuenientia eſt, eſſe rem pretioſiſſimam rei omnium abiectiſſimæ ſubiectā? Ideo aiebat Dauid: Libera me de peccatis, Deus Deus ſalutis meæ. Poterit per ſanguines cædem intelligere, quā rex per nefarium ſcelus Vriæ parauit: vt ſit ſenſus: Eripe me Domine de flagitio, in quod impiè fateor incidiſſe, cùm Vriæ interitum machinatus ſum: condona mihi huius cædis reatum. Vel ſic. Libera me Domine à pœna ob Vriæ mortem mihi debita. Vnde viri ſanguinum illi vocantur, qui alios vocant ad interitum, de quibus *Pſal. 25.* ait pſalmographus: Ne perdas cum impiis Deus animam meam, & cum viris ſanguinum vitam meam. Homines humano ſanguine cruenti plerunque crudeliter occiduntur. Habere manus ſanguine plenas dicitur de homi- *Eſa. 1.* cidis, iuxta illud Eſaiæ: Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt, etiam ſi poſſit illud rectiſſimè de Chriſti ſanguine intelligi, quem petierunt *Mat. 27* Iudæi dicentes: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Poterit igitur hic Ezechielis locus ita explanari. Repleta eſt terra peccatis. Vel, repleta eſt Hieroſolyma cædibus & homicidiis. Vel ſic: Repleta eſt Iudæa hominum immanium, interitum innocentibus machinantium. Paraphraſis chaldaica per ſanguines intelligit homines dignos morte, quibus Deus, & ſi pro ſua ſingulari lenitate diuturnam ſæpenumerò cōcedat impunitatem, aliquando tamē iram ſuam oſtendit ad iudicia exercenda, atq; ad vim ſeueritatis ſuæ apertiſſimè declarādam. Exiſtimo tamen per ſanguines hoc loco homicidia ſignificari, quibus plena erat Hieroſolyma. Manaſſes enim ſanguinem innoxium fudit, & vt verbis vtar diuinæ ſcripturæ, impleta eſt Hieruſalem ſanguine vſque ad os. Sed quid cito locū vnum? Lege vetus teſtamentum, præſertim libros Regum & Paralipomenon, & inuenies paſ- *4. Re. 21.* ſim viros pios & iuſtos fuiſſe ab impiis & flagitioſis per ſummum ſcelus crudeliter trucidatos. Id illis obiiciebat Saluator noſter dicens apud Matthæum: Ieruſalem Ieruſalem *Mat. 23* quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt. Et diuus Stephanus, vt refert in Actis Apoſtolorum diuus Lucas in oratione, quam habuit apud Iudæos, ait: Quem prophetarum non perſecuti ſunt pa- *Actu. 17* tres veſtri? Et occiderunt eos, qui prænuntiabant de aduentu iuſti. Et diuus Paulus in epiſtola ad Hebręos: Lapidati ſunt, ſecti ſunt, *Hebr. 11* tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt. Vt aquilarum pennæ aliarum auium pennas *Simile.* ſuo tactu corrumpunt, ſic potentes & magnates Iudæorum, crudelitate & impietate ſua debiles & innocentes ad excidium vocabant: & potentia ſua impiè abutebantur. Vt *Simile.* magna flumina, cùm extra alueum diffluūt, & propter impetuoſam aquarum alluuiem & inundationem diffunduntur, vix poſſunt agros implere, & vndis obruere, quin illis noceant, & meſſes euertant, ſic magnæ diuitiæ, potentiæ, & dignitates cùm creſcunt impetu apud impios, & inundant, vix reipublicæ campos operiunt, quin eos lædant debilium opes eradicent, & innocentium ſanguine foſſas impleant, & ſecum quicquid inuenerint, rapiant: vnde procedunt cædes, clades, ſtrages, & multorū calamitates & detrimenta. Sed illi præcipuè, qui talia inferunt aliis, ſibi ipſis nocent, & neſcientes interitum conflant, quoniam cùm alios vulnerant in corpore, ſuam animā interficiunt. Ipſi ruunt in perniciem voluntariam, & ſibi ipſis æternam mortem moliuntur, cùm alios opprimunt iniuriis innocentes autem, qui eas propter Deum toleranter ferunt, æternam gloriæ coronam adipiſcuntur. Quemadmodum *Simile.* ſi quidam ira commotus, & excandeſcentia perturbatus volens alium occidere, in eum iaceret pretioſas gemmas & margaritas, & ingentis pretij monilia, nullum illi inferret detrimentum, qui pretioſa illa colligebat, ſibique obſeruabat: ita tyranni volentes viros pietate & charitate præſtantes lapidibus obruere, & ferro ac flamma vita priuare, eos calamitatibus & variis martyrii generibus premunt, quibus rebus illi gloriantur, & diteſcunt, & tolerantia muniti, omnes contumelias, quas æquo animo propter Deum ferunt, pretioſas & inæſtimabiles diuitias eſſe rectè arbitrantur. Huiuſmodi erant Chriſti mar-

tyres.

tyres, qui cùm raperentur ad ſupplicium, ita
læti progrediebantur, ac ſi ad excellentiſſi-
mum variarum epularum conuiuium duce-
rentur.

Et ciuitas plena eſt auerſione. Hoc eſt, defe-
ctione à Deo. Qui idola colunt, à Deo defi-
ciunt, ſeque amore creaturarum à creatoris
amore auertunt: & ita ſeipſos in anima occi-
Prouer. 1. dunt. Vnde in prouerbiis ait Salomon: Auer
ſio paruulorum interficiet eos. Paruulos vo-
cat nefarios homines, qui adeò ſtulti ſunt, vt
propter res fluxas & fugaces velint amittere
Ioan. 14. æternas & immortales, & Deum qui vita eſt
relinquentes, in mortem irruãt æternam. Po-
teſt tamen locus ille ita conuerti in Latinum
ſermonem ex Hebræo: Otium ignauorũ il-
los occidet. eſt enim turpe otium infinitorum
malorum cauſa.

Dereliquit Dominus terram. Hoc eſt, morta
lia non curat. Hoc dicebant infideles Iudæi,
qui à Deo defecerant.

Viam eorum ſuper caput eorum reddam. Id eſt
dabũt mihi pœnas ſuorum ſcelerum. Omnis
eorum iniquitas & impia viuendi ratio in eo-
rum caput redundabit. Iuxta eorum malefi-
cia eos caſtigabo.

Et ecce vir qui erat indutus lineis, &c. Hoc
eſt, his geſtis dixit Chriſtus Deo patri: Manda-
tum tuum confeci, & opus abſolui. Qui oc-
ciderant alios, non tale referunt, quia nuntiũ
erat mœroris. Chriſtus ſecurim manu non
tenebat, non enim venit in mundum vt oc-
cideret, ſed vt vitã tribueret. Ego veni, inquit
Ioan. 10. ille apud Ioannem, vt vitam habeant, & abũ-
Ioan. 12. dantius habeant. Et ſurſum: Non veni, vt iu-
dicem mundum, ſed vt ſaluificem mundum.
Id, quod hic ait: Feci ſicut præcepiſti mihi, ait
Ioan. 17. etiam his verbis apud Ioannem: Ego te clari-
ficaui ſuper terram: opus conſummaui, quod
Phil. 2. dediſti mihi, vt faciam. Fuit enim, vt ait apo-
ſtolus, obediens vſque ad mortem, mortem
autem crucis. Si Chriſtus non venerat, vt oc-
cideret, ſed vt occideretur, vt eius ſanguine
nos vngeret, & ſignaret, & redimeret, non
decebat portare gladium aut ſecurim, ſed atra
mentarium, quo nobis ſuum ſcriberet chara-
Luc. 2. cterem, noſque in libro vitę deſcriberet. Ideo
eo tempore voluit naſci, quo deſcribebatur
vniuerſus orbis, quia ille veniebat in carne,
qui nos in æternitate deſcriberet. Id docue-
runt diuini vates, cùm Meſſię aduentum non
in rigore & ſeueritate, ſed in miſericordia &
veritate futurum eſſe prædixerunt. Dauid di-
uino ſpiritu afflatus Dei filium vnigenitum in
hunc modum alloquitur: Miſericordia & ve-
ritas præcedẽt faciem tuam. Hanc ſententiam
Pſal. 88. confirmat Deus pater, dicens in eodem pſal-
mo: Veritas mea & miſericordia mea cum
Eſa. 16. ipſo. Eſaias item, præparabitur, inquit, in
miſericordia ſolium eius. Vnde Zacharias has
Luc. 1. voces emiſit: Sicut locutus eſt per os ſancto-
rum, qui à ſæculo ſunt prophetarum eius.
Salutem ex inimicis noſtris, & de manu om-
nium, qui oderunt nos, ad faciendam miſeri-
cordiam cum patribus noſtris, & memorari
teſtamenti ſui ſancti. Et virgo Dei genitrix: Et Luc. 1.
miſericordia eius à progenie in progenies ti-
mentibus eum. Cæterùm hoc Ezechielis lo-
co oſtendit Deus iuſtitiam & miſericordiam,
iuſtitiam in occiſis, miſericordiam in reſer-
uatis, iuſtitiam in ſecuribus, miſericordiam
in ſigno thau.

Annotationes ex Hebræo in caput nonum.

A*Ppropinquauerunt viſitationes vrbis.*
Pro viſitationibus eſt in hebraico
פקדות pecuddoth, à verbo pacad,
quod ſignificat viſitare, vt in pſalmo: Deus Pſal. 79.
virtutum conuertere, reſpice de cælo, & viſi Num. 14.
ta vineam iſtam. Significat etiam punire, vt
Nume. 14. Qui viſitas peccata patrum in fi-
lios. Significat quoque recordari. Et ita ver-
tunt nonnulli illud Zachariæ: Viſitauit Do-
minus exercituum gregem ſuum. Pro quo Zach. 10
Tharghum habet: Recordatus eſt Dominus
virtutum populi ſui. Eodem modo interpre-
tatur locum illum Geneſeos: Viſitauit Do- Geneſ. 21
minus Saram. Significat præterea ſcrutari, vt
apud Iob: Quis poterit ſcrutari vias Domini?
Quaſi dicat, nemo. Poteſt etiam verti: Quis Iob. 36.
ſuper eũ viſitabit vias eius? Ac ſi dicat: Quis
maior Deo eum corrigere poteſt? Significat
demum præficere. Vnde pacid ſignificat prę-
poſitum & præfectum, vt 4 Regum 25. Qui 4. Re. 25.
erat præfectus ſuper bellatores viros. Ideo
pecuddoth ſignificat vrbium præfecturas, &
ipſos præfectos. Eam ob cauſam hic Ezechie-
lis locus poterat ita transferri: Appropinqua-
uerunt præfecti ciuitatis. Ita tranſtulit Pagni-
nus. Pro quo paraphraſis Chaldaica habet:
Appropinquauerunt conſtituti ſuper ciuita-
tem. Hi impios trucidarunt, pios autem ſu-
perſtites reliquerunt. Tales debent eſſe iudi-
ces, & prætores, & cęteri iuſtitię miniſtri: ver-
ſatur enim iuſtitia in hominũ ſocietate tuẽ-
da, tribuendoque ſuum cuique, & denique
in remuneratione & animaduerſione: quam
ob cauſam legiſlatores præmia proponunt
virtutibus, & ſupplicia vitiis. Hac ratione du-
ctus Solon Athenienſium legiſlator rempu-
blicam duabus rebus dixit contineri, præmio
& pœna. Hæc eſt legũ ſumma. Archidamus
interroganti cuidam qui nã eſſent Spartanæ
ciuitatis præfecti, reſpondit: leges ac legitimi
magiſtratus. Ciconia ſerpentes dilacerat, &
animalia venenata ex cauernis extrahit, et in-
terficit, qua in re hieroglyphicum eſt iuſtitię,
quæ in homines ſceleribus imbutos animad-
uertit, & eos, qui virus flagitiorum ſuo-
rum in alios infundunt, grauiter punit. Ha-
bet etiam hæc ales proprietatem hanc, vt pa-
rentes ſenectute defectos viciſſim alat, & vo-
landi poteſtate priuatos humeris ſuis geſtet:
qua

qua in te pietatis ſymbolum gerit. Vide de ciconia Plinium libro 10. cap. 23. Iſidorũ libro de natura auiũ, & libro 12. etymologiarum cap. 7. Crinitum li. 4. ca. 13. Pierium Valerianum in hieroglyphicis. Quibus in locis huius auis bellum aduerſus ſerpentes & venenata reptilia, & pietatem erga parentes videbis. Eã ob cauſam ſolebant veteres ſapientes ſuper regum ſceptris imaginem ſculpere ciconiæ, vt refert Suidas, innuentes debere principes, & qui reſpublicas gubernandas ſuſceperunt, iuſtitiam & miſericordiam colere, improbos punire, & in viros pietate & virtute præditos beneficia conferre. At nunc multi iudices & rectores, & cæteri iuſtitiæ miniſtri, vt ea adipiſcantur, quæ cupiunt, iuſtitiam omnẽ peruertunt. Quid refert eſſe regem iuſtitia præſtantem, ſi eius famuli iuſtitiæ adminiſtratores ſunt auari, & iniuſti, & immenſæ cupiditatis ſtimulis concitati?

Simile. Dani. 2. Vt ſtatua Nabuchodonoſoris, etſi caput haberet aureum, ruit tamen, & fuit penitus confracta, quia pedes habebat luteos, qui cum fuerunt lapide tacti, totam machinam euerterunt: ſic iuſtitia cadit ſæpenumero, quia etſi princeps qui rectè caput appellatur, ſit iuſtus, & ex auro virtutis veluti conflatus, adminiſtratores tamen iuſtitiæ fictiles ſunt, terram & lutum intuentes, et muneribus ac largitionibus mouentur, ob quarum cupiditatem vendunt ſententiam & præcipitant iuſtitiam: & tacti lapide aliquo pretioſo, mondili aureo, vaſibus auro fulgentibus, cælato auro, & argento, magna pecuniarum copia, aut aliis huiuſmodi muneribus omnia iura diuina atque humana peruertunt. Et quamuis hoc ita ſe habeat, credo tamen multos eſſe iuſtitiæ miniſtros rectos, & iuſtos, viam ad certam rationis normam dirigentes, momenta officiorum perpendentes, iuſtitiam vitiorum expultricem nulla in re violantes. Sed ego in illos inuehor duntaxat, qui veri iuris, germanæque iuſtitiæ ſolidam & expreſſam effigiem nullã tenent, vmbra tantùm vtuntur, quam vtinam ſequerẽtur: ſunt enim nonnulli non ſolùm à iuſtitia, ſed etiam à iuſtitiæ vmbra alienati. At hi, de quibus loco hoc agit Ezechiel, qui appropinquauerũt vt vrbi præfecti, iuſtitiam ſimul cum miſericordia rectè exercuerunt.

Et vnuſquiſq; vas interfectionis habet in manu ſua. Pro vaſe eſt in Hæbraico כְּלִי cele, quæ dictio præter ea, quæ diximus in explanatione arma etiam ſignificat: vt Gen. 27.
Gene. 27 Sume arma tua. Et cap. 30. Vaſa iniquitatis
Gene. 59 bellantia. Ideo poterat verti locus hic: Et vnuſquiſque tenebat manu arma ad interficiẽdum: ſiue interfectionis: pro quo eſt in Hebraico בְּמַשְׁחֵתוֹ maschetho, à verbo xaehath, quod ſignificat interficere, diſperdere, delere, & corrumpere. Id, quod ait Oſeas, aut
Oſe. 13. potiùs Deus per illum: Perditio tua Iſrael, tãtummodò in me auxilium tuum: poteſt verti ex Hebræo: Perdidit te ô Iſrael, & ſubauditur, vitulus, vt ſit ſenſus: Vitulus quem coluiſti ô Iſrael, te euertit, ego ſum, qui tibi poſſum ferre opem, & mittere auxilium, nõ autem idola tua. Hunc locum ita tranſtulit paraphraſtes Chaldæus: vt dicat Dñs: Quando tu ô popule Iſraelitice perdebas opera tua, dominabantur tibi gentes, quando verò reuertebaris ad legis obſeruantiam, ego tibi eram auxilio. Colens idola vincebaris, colens meipſum reportabas victoriam. Et vbi ait ſcriptura libro quarto Regum abſtuliſſe Ioſiam ido- *4. Re. 23.*
la, quę erant ad dexteram partem montis offenſionis, pro offenſione eſt eadẽ dictio, quæ hoc loco apud Ezechielem. Et pro offenſione poterat verti, perditio, ſeu interfectio, ſeu deſtructio. Ita enim appellabatur mons Oliueti ob idololatriam, quæ ibi exercebatur. Nã explicare volens Tharghum, quis eſſet mons ille perditionis ſeu offenſionis, montem oliuarum tranſtulit, qui hominibus perniciem moliebatur, eorum animas perdens ob idolorum cultum. Ita etiam appellat Ieremias Ba- *Iere. 51.*
bylonem, quę erat hominum contaminatrix ob idololatriam, & varia vitiorũ genera, quibus ſe homines coinquinabant. Nam capite 21. vbi diuinus vates inuehitur in Babylonẽ, vaticinans de eius excidio & euerſione, pro eo quod nos habemus: Ecce ego ad te mons peſtifer, eſt in Hebraico nomen hoc maxchith: quam ob cauſam poteſt etiam conuerti: Ecce ego aduerſus te mons perditionis, ſeu interfectionis, ſeu corruptionis. Quanquam Babylõ erat in planitie ſita, teſte Strabone libro primo, & Herodoto libro etiam primo, tamen vocatur mons perditionis ob ſcelerum magnitudinem: quam ob cauſam eam interpres Latinus montem peſtiferum meritò appel-
lauit. Et Eſaias eam montem vocauit caligi- *Eſa. 13.*
noſum. Et noſter Ezechiel gladios ſeu ſecures, quibus ſcelerati fuerunt interfecti, vaſa vocat interfectionis. Et pauló poſt repetens eandem ſententiam ait: Et vniuſcuiuſque vas interitus in manu eius, vbi pro interitu non maxchith, vt anteà, ſed mappatſo poſuit. Eſt enim à verbo napats, quod ſignificat conterere, frangere, diſperdere, allidere, vt in pſal-
mo: Beatus qui tenebit, & allidet paruulos *Pſal. 136*
ſuos ad petram. Ac ſi dicat. Beatus ille erit ô ciuitas Babylon, qui filios tuos paruulos, qui infantes tuos crudeliter occiderit. Prædixit Pſalmographus calamitatem, qua poſtea fuerunt Babylonij oppreſſi, cùm eos Cyrus euertit, & occidit, & in acerbiſſimos cruciatus adduxit, eorum filios à ſinibus & pectoribus matrum auulſós ad duros lapides cõminuẽs, vt ad eos alliſi immaniter interficerentur.

Atramentarium ſcriptoris ad renes eius. Aquila eodem ferè modo tranſtulit: ita enim habet: Atramẽtarium ſcribæ ad lumbos eius. Symmachus vertit: Tabulas ſcriptoris habet in renibus ſuis. Tabulis quondam pro libro vtebantur ſcribæ. Hic eſt liber, quem habet Chriſtus, in quo ſunt ſcripti viri ad gloriam

prædeſtinati. Eſt enim ex vſu ſcripturarum perſpicuum, eſſe apud Deum librum quen-
Exo. 32. dam vitæ, de quo aiebat Moyſes: Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro, quẽ
Pſal 68. ſcripſiſti. Et Pſalmographus, Deleantur de
Luc. 10. libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribātur. Et Chriſtus Deus noſter: Gaudete, quod nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis. Et de hoc li-
Pſal. 39. bro intelligunt nonnulli id, quod Chriſtus ait in pſalmo: In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuam. Et in Apo-
Apo. 20. calypſi ait diuus Ioannes: Qui non eſt ſcriptus in libro vitæ, miſſus eſt in ſtagnum ig-
Simile. nis. Eſt autem hic liber diuina præſcientia. Vt in ſpeculo apparent formæ ſenſibiles, ſic in libro relucent veritates intelligibiles. Vnde diuina præſcientia, in qua relucent omnes veritates, liber vocatur: in quo legerunt diuini vates, & Chriſti diſcipuli, quorum mentes Deus diuinæ ſcientiæ ſplendore illuſtrauit & diuino amore mirabiliter incendit, vt in corporibus humanis vitam cæleſtem imitantes futura prædicerent, & in ſuis moribus & actionibus diuinæ bonitatis effigiem quodam modo adumbrarent. Apparet Chriſtus cum libro, vbi ſuos ſcribebat: ideo iuxta Symmachi verſionem librum portat, ſiue tabulas ſcriptoris, & iuxta noſtram editionem atramentarium ad renes. Pro quo ſeptuaginta interpretes habent: Et zona ſapphiri ſuper lumbos eius. Eſt autem ſapphirus lapis pretioſus coloris aërij, aureis punctis collucens: de quo agit Plinius libro 37. Et hic lapis erat in orna-
Exod. 28. mentis principis ſacerdotum, vt in Exodo diuinæ literæ teſtantur, nimirum in rationali quadrato, in quo erant duodecim lapides cũ nominibus filiorum Iſrael. At zona ſummi ſacerdotis legalis nõn erat ſapphirina, ſed erat cinctorium quoddam opere plumarij, ſiue
Exod. 28. baltheus, de quo in Exodo multa dicuntur.
29. et 39. Hic baltheus erat in ſimilitudinem pellis colubri, qua exuit ſenectutem, polymita arte diſtinctus, vt aſſerit diuus Hieronymus in epiſtola ad Fabiolam de veſte ſacerdotali. At baltheus hic, quo erat Chriſtus ſuccinctus, ſapphirinus eſt, & longè pretioſiſſimus: vt oſtẽderetur multò eſſe præſtantius Chriſti ſacerdotium legali illo & Aaronico: nam legis ſacerdos offerebat vitulos, Chriſtus autem obtulit ſeipſum, nobis corpus ſuum ſacratiſſimum, & ſanguinem pretioſiſſimum ſub ſpeciebus panis & vini relinquens, & ſe in crucis ara pro nobis hoſtiam deuouens ac conſti-
Pſal. 109 tuens. Fuit enim, vt dicitur in pſalmo, ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Significat quippe Melchiſedech regem iuſtitię, qui rex erat Salem, quę pacem ſonat,
Pſal. 84. iuſtitia enim & pax oſculatæ ſunt. Et erat
Heb. 7. ſine patre & matre: quæ omnia Chriſto cõueniunt. Ipſe enim eſt rex iuſtitiæ & pacis, ſine matre ſecũdum generationem diuinam
Eſa. 53. æternitatis, de qua dixit Eſaias: Generationem eius quis enarrabit? ſine patre verò ſecundũ temporalem ex immaculata ſemper virgine Maria abſque virili operatione. Adũbrauit preterea Melchiſedech Chriſtum Deũ noſtrum, quòd panem obtulit & vinum in ſignum ſacramẽti eucharistiæ, quod Chriſtus erat cõſtituturus. Ideo non zona opere plumarij contexta præcinctus apparet ſacerdos noſter ſecundum ordinem Melchiſedech, ſed zona ſapphirina pretioſa. Ea illum vidit indutum & præcinctum diuus Ioannes, dicens
in Apocalypſi: vidi in medio ſeptem cande- Apoca. 1.
labrorum ſimilem filio hominis veſtitũ podere, & præcinctum ad mamillas zona aurea. Significat autem zona aurea dignitatem non
ſolùm ſacerdotalem, ſed etiam regiã, de qua Pſal. 92.
dixerat regius vates: Dominus regnauit, decorem indutus eſt, indutus eſt Dominus forti- Pſal. 2.
tudinem, & præcinxit ſe. Et alibi: Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montẽ ſanctum eius. Aſpicis igitur Chriſtum regem eſſe & ſacerdotem, indutum lineis, & ſapphirina zona præcinctum.

Et gloria Dei Iſrael. Pro Deo eſt in Hebraico אלהי elohe in regimine. Dictio eſt elohim,
quæ Deum ſignificat, vt Geneſis primo: In Gen. 1.
principio creauit Deus cælum & terram. Elohim eſt in plurali, et ferè ſemper in eo numero inuenitur, vt trium perſonarum in diuinis deſignet diſtinctionem. Significat etiam an-
gelos, vt in pſalmo. Minuiſti eum paulominus ab angelis. Pro quo quidam verterunt: Pſal 8.
Minuiſti eum paulominus à Deo. Sed quorſum opus eſt recedere ab ea tranſlatione, quam ſequitur diuus Paulus apoſtolus in epi-
ſtola ad Hebræos, vbi hunc locum de Chri- Heb. 2.
ſto interpretatur, qui ratione humanæ naturæ minoratus eſt ab angelis. quæ tranſlatio eſt eccleſiæ authoritate confirmata? Imò Dauid Kimhi inſignis inter Hebræos commentator ſequitur verſionem ſeptuaginta interpretum, quam diuus Paulus citat, & exponit, & quam eccleſia comprobat & confirmat: teſtatur enim hic rabbinus poſitum eſſe hoc loco elohim pro angelis. Eodem modo in
alio pſalmo: In conſpectu angelorum pſallã Pſal. 137
tibi. Præterea ſignificat iudices: vnde id, quod eſt in libro Exodi: Quòd ſi dixerit ſeruus:
Diligo Dominum meum, & vxorem, ac li- Exod. 21
beros, non egrediar liber: offeret eum Dominus diis Poterat verti: Offeret eum Dominus iudicibus, & ita habet Chaldæa paraphraſis: nam pro diis in hebraico eſt elohim. Eodem
modo id, quod eſt capite ſequente: Diis non Exod. 22.
detrahes, transferri poteſt: Iudices non vulnerabis maledictis. Et rectè quidem in verſione noſtra pro iudicibus poſuit Latinus interpres deos, quoniam debent iudices iuſtum Deum in terris modo ſuo repræſentare: nam iuſtitia legis vtique finis eſt, lex iudicis opus, iudex imago quædam Dei eſt vniuerſa gubernãtis. Hanc autem imaginem conſequitur iudex non Phidiæ, & Polycleti induſtria, ſed iuſtitiæ exercitatione, quę hominum vitę appoſi-
ta ve-

ta veluti ſabrile læuigatorium quod rectum eſt, non contingit, quod verò tumens, & nodoſum, & ſuperuacaneũ eſt, recidit. Cùm igitur elohim ſignificet Deum, quid mirũ ſi iudicem Dei imaginem quandã repreſentantẽ ſignificet? Sed cùm in literis diuinis Deus multis nominibus vocetur, illud eſt aduertẽdum, elohim ſignificare Deum iudicem, vt puniat, et flagitioſos vlciſcatur: deriuatur enim à verbo alah, quod maledicere, & execratoriè iurare, & vlciſci ſignificat. Quam ob cauſam hoc loco Ezechiel inducens Deum aduerſus Iudæos iratum præcipiẽtem viris vaſa interitus manu tenentibus, vt per mediam Hieroſolymã tranſirent, omneſq; interficerent, qui non eſſent litera thau ſignati, eum vocat elohim. Sed dices: Qui fieri poteſt, vt elohim Deũ ſignificet iudicem, & vindicem, cùm in mũdi conſtitutione Moyſes eum afferat ſub nomine elohim? Ita enim ait: In principio creauit elohim cælum & terrã. Ibi enim creationis meminit ſcriptura, non vltionis. Huic obiectioni reſpondendum exiſtimo, ideo Moyſem Deum hoc nomine appellaſſe, vt Dei timorem & prouidentiam cum creatione cõculcaret: ac ſi diceret: Res, quas videtis, ille produxit, qui non ſolùm rerum, ſed etiã punitionum eſt author: qui poteſt malè geſta punire. Ille, qui res omnes creauit, in eos grauiter animaduertet, qui illis fuerint intemperanter abuſi. Ita nodum hunc ſoluit in ſuis commentariis in Geneſim Hieronymus ab Oleaſtro, qui elapſis diebus obiit ſuum diem non ſine multorum dolore. Fuit eius mors luctuoſa ſuis, acerbi patriæ, grauis viris doctis, cùm viderint è vita migrare virum ſapientia, & eruditione & Chriſtiana pietate præſtantem, & eximium quoddam ordinis prædicatorum ornamentum. Primum Dei nomẽ eſt El, ſecũdum Eloha & Elohim, tertium Tſabaoth, quartum Helion, quintum Aſerihie, ſextum Adonai, ſeptimum Ia, octauum Iehouah, nonum Saddai. Habet etiã Deus multa alia nomina, de quibus vide Martinum Cantapetrenſem virum hac noſtra ętate eruditiſſimum libri ſecundi capite ſecundo ſuarum hypotypoſeon, quem librum edidit Salmanticæ, vbi ſacrorũ bibliorum tribus in linguis primarius eſt, ac perpetuus interpres.

Simile.

Ciuitas repleta eſt auerſione. Pro auerſione eſt in hebraico מטה mutheh. à verbo נטה natah quod ſignificat auertere, declinare, & peruertere. Hac ratione adductus Pagninus tranſtulit: Ciuitas plena eſt peruerſo iudicio.

ARGVMENTVM CAPITIS. X.

REpetit viſionem, quã primo capiti mãdauit, animalium, rotarum viuentiũ, firmamenti ſuper capita cherubim, & throni ſapphirini ſuper firmamentum. Et in ſignum euerſionis Hieroſolymæ ait ſe vidiſſe virum è medio rotarum & animalium prunas accipiẽtem, quibus erat ciuitas comburenda.

CAPVT X.

ET vidi, & ecce in firmamento, A quod erat ſuper caput cherubim, quaſi lapis ſapphirus, & quaſi ſpecies ſimilitudinis ſolij apparuit ſuper ea. Et dixit ad virum, qui indutus erat lineis, & ait: Ingredere in medio rotarum, quæ ſunt ſubtus cherubim, & imple manũ tuã prunis ignis, quę ſunt inter cherubim, & effunde ſuper ciuitatem. Ingreſſuſque eſt in conſpectu meo: cherubim autem ſtabant à dextris domus, cùm ingrederetur vir & nubes impleuit atrium interius. Et eleuata eſt gloria Domini deſuper cherubim ad limen domus, & repleta eſt domus nube. Et atrium repletum eſt ſplendore gloriæ Domini, & ſonitus alarum cherubim audiebatur vſque ad atrium exterius, quaſi vox Dei omnipotentis loquentis.

EXPLANATIO.

ET vidi, & ecce in firmamento. Hęc viſio fuit imaginaria: ſpiritu enim ea vidit, quę ſequuntur: nimirum thronũ ſiue ſolium, quod videbatur conſtare lapide ſapphirino, quemadmodum in fine capitis aſſeuerat, & firmamento ſub throno, &c. quæ in huius capitis diſcurſu licet videre. Et licet primo capite dictum fuerit eſſe firmamentum inſtar aſpectus terribilis cryſtalli, hic autẽ dicatur firmamentum ſuper caput cherubim, quaſi lapis ſapphirus: facilè tamen hic nodus diſſoluitur: nam hæc verba: quaſi lapis ſapphirus, referuntur ad ſolium, non autem ad firmamentum. Quid autem per firmamentum, & ſolium, & ſapphirum, & animalia & rotas intelligatur, oſtẽdimus copioſè, niſi me fallit opinio, primo capite.

Quod erat ſuper caput cherubim. Quæ primo capite appellat animalia, vocat hoc loco cherubim: vt oſtendat animalia illa cæleſtia eſſe, & myſteria per illa ſignificata res omnes naturales ſuperare. Sed quare hic, non autem primo capite appellat ea cherubim? Ratio eſt, quia hic erat propheta diuino ſplendore plenius illuſtratus: & quantò propiùs ad viſionem accedebat, tãtò illi mirabilior videbatur. Quò enim homines magis illuminãtur, cò illis Chriſti myſteria ſublimiora vidẽtur. Vt pretioſa monilia ex puriſſimo auro cõfecta, magno artificio ſubtiliter elaborata, quò propiùs acceſſeris ad illa, & attẽtiùs atq; clarius aſpexeris, polițiora & pręſtantiora iudicabis, ita tibi ad arcana diuina propiùs accedẽti, eaq; ſplen- Simile.

didiore animi puritate, & clariore diuinę gratiæ luce contemplanti ſublimiora in dies & illuſtriora videbuntur. Opus eſt quidē diuina reuelatione, nam abſque ea nihil proficies. Id
Pſal. 118 intelligens regius vates canebat: Reuela oculos meos, & cōſiderabo mirabilia de lege tua. Nam qui peſtilentibus animi labibus contaminatus, vitiis conſtrictus, & ſceleribus imbutus voluerit proprio fretus ingenio, ſolùm viribus ſuis diuina myſteria intueri, & in eorū admirabilem ſplendorem mentis aciem dirigere, & altiſſima arcana percipere, et penetrare, operam perdet & induſtriam, & in erroribus intolerādis verſabitur. Ideo aiebat Dauid:
Pſal. 119 A mandatis tuis intellexi. Ac ſi diceret: Poſtquam Domine mandata tua ſeruaui, maximarum rerum intelligentiam acquiſiui. At qui voluerit propriis viribus fiſus ſe altius eri-
Simile. gere, & efferre, ſeipſum amittet. Vt enim accipiter tunc perditur, cùm fretus alis vult volare excelſius, & extolli in ſublimius, ſic vani homines tunc labuntur, cùm volūt ſolo humano ingenio alta Dei myſteria percipere, ac ſi æternæ illius maieſtatis conſilia & diſpoſitiones propriis ſenſibus, & humanis cogita-
Rom. 11. tionibus comprehenderentur. Ideo ait in epiſtola ad Romanos diuus Paulus: Noli altum ſapere, ſed time.

Et quaſi ſpecies ſimilitudinis ſolij. Senſus eſt: Et ſapphirus ille referebat ſimilitudinē throni ſuper firmamētum imminens cherubim. Ideo ait: Apparuit ſuper ea: hoc eſt ſuper firmamentum & cherubim.

Et dixit ad virum. Nimirum ille, qui ſedebat in throno ſapphirino, per quem Deus pater intelligitur, vt primo capite explicuimus. Alloquitur igitur pater filium ſuum vnigenitum per virum indutū lineis ſignificatum, vt oſtendimus capite præcedente. Species glorię Domini quæ primo capite apparuit Ezechieli in firmamento ſuper capita animaliū, fuit ſuperiore capite tranſlata de cherubim ad tēpli limen: nunc redit ad firmamentum, non multò pòſt inde receſſura. Cùm autem eſſet in throno ſuper firmamēto, alloquitur virum lineis indutum.

Imple manum tuam prunis ignis. Nam dictum fuit capite primo. Aſpectus animalium quaſi carbonum ignis ardentium. Et paulò pòſt: Hæc erat viſio diſcurrens in medio animalium: ſplendor ignis, & de igne fulgur egrediens.

Effunde ſuper ciuitatem. Subaudi, Hieroſolymam. Significauit Deus eſſe Hieroſolymam incendio flagraturam, & ob eius ſcelera penitus delendam. Aduerte. Vir ille lineis indutus, & ſapphirina zona præcinctus, per quem Chriſtus intelligitur, verus ſacerdos, & verus iudex, qui capite præcedente ſignauit thau electos ſuos, vt erepti à morte vitam immortalem conſequerentur, nunc mandatum accipit à patre perdendæ ciuitatis, quoniam qui primo aduentu venit ad vitam tribuendam, in ſecundo veniet ad iudicandum, & impios ad ignem inextinguibilem damnandum, vbi in æternum crucientur. De primo aduentu ait Ioan. 3.
ipſe Chriſtus apud Ioannem: Nō miſit Deus filium ſuum in mundum, vt iudicet mundū, Ioan. 10.
ſed vt ſaluetur mūdus per ipſum. Et iterum: Ego veni, vt vitam habeant, & abundantiùs Matth. 9.
habeāt. Et apud Matthæum: Diſcite quid eſt, miſericordiam volo, non ſacrificium. Id autē, quod ait idem Chriſtus apud Ioannem: Ego Ioan. 12.
in iudicium veni in mundum: Et Nunc iudicium eſt mundi, intelligitur non de iudicio iniquorum, ſed iniquitatum: non de damnatione ſceleratorum, ſed ſcelerum. De ſecun- Eſa. 66.
do verò aduentu ait Eſaias: Ecce Dominus in igne veniet, & quaſi turbo quadriga eius, reddere in indignatione furorem ſuum, & incre- Pſal. 9.
pationem ſuam in flamma ignis. Et pſalmographus: Parauit in iudicio thronum ſuum: ipſe iudicabit orbem terræ in æquitate, iudicabit populos in iuſtitia. Et rurſus: Cognoſ- Pſal. 8.
cetur Dominus iudicia faciens: In operibus manuum ſuarum comprehēſus eſt peccator. Et diuus Paulus ad Timotheum ſcribens: Te- 2. Tim. 4.
ſtificor coram Deo, & Ieſu Chriſto, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos. Et ſi primo aduentu venit in humilitate, tamen in ſecundo veniet in maieſtate: ipſe enim ait apud Mat. 24.
Matthæum, de die vltimi iudicij loquens: Plangent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis venientem in nubibus cęli cum Mat. 25.
virtute multa, & maieſtate. Et rurſum: Cùm venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes Angeli eius cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ, & congregabuntur ad eum omnes gentes. Et paulò poſt: Ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam. Aſpicis igitur, non eſſe inconueniēs eundem virum lineis indutum & vitam tribuere, et ad mortem damnare: ſi ad duos eius aduentus volueris reuocare rationem. Poteris etiam hæc duo de primo aduentu intelligere: nam Chriſto adhærentes vitam receperunt, eum autem ſubſānantes impegerunt in illum: quā ob cauſam fuerunt in ęternas pœnas relegati. Id prędixerat his verbis Eſaias, lo- Eſai. 8.
quens de Meſſia: Erit vobis in ſanctificationē in lapidem autem offenſionis, & in petram ſcandali duabus domibus Iſrael. Hoc etiam Luc. 2.
conteſtatus eſt apud Lucam pius ille ſenex Simeon, cùm amplectens puerum Ieſum, tenens eum brachiis, ore, & animo, dixit: Ecce hic poſitus eſt in ruinam, & reſurrectionem multorum. Loquens diuus Paulus de Iudæis illis, qui Chriſtum recipere noluerunt, alludit ad hunc Eſaiæ locum, dicens: Offende- Rom. 9.
runt enim in lapidem offenſionis. Et Domi- Matt. 11
nus Ieſus apud Matthæum: Beatus qui non fuerit ſcandalizatus in me. Dicitur autem Chriſtus petra ſcandali occaſionaliter, vt ita loquar, quoniam impij ex mera malitia ſumebant ex ſanctiſſimis Chriſti verbis & factis Simile.
ſpiritualis ruinæ occaſionem. Vt claros ſanoſ-

que

que oculos habentes à ſolis ſplendore lumen recipiunt, à quo qui ægrotatione laborãt, offenduntur, ſic viri pietate præſtantes luce illa
Ioan. 8. diuina, quæ ait: Ego ſum lux mundi, illumi-
Simile. nabantur, qua impij & flagitioſi in maiorem animi cæcitatem et ęgritudinem incurrebant. Calx, & gagates lapis authore Plinio aqua incenduntur, qua omnia refrigerãtur. Ita Chriſto Deo noſtro, aqua illa cæleſti, de qua ait
Inf. 36. per Ezechielem Deus pater: Effundam ſuper vos aquam mundam, qua pij ſitim rerũ humanarum extinguebant, & animarum refrigerationem comparabant, impij Iudæi odio inflammabantur. Ardebant in agnum innocentem eorum furiæ, ipſique ira incenſi, atque ſtimulis inuidiæ concitati illum ad excidium crudeliſſimum vocarunt, eiuſque ſplendorem penitus extinguere voluerunt. At hęc pernicies in eorum peccata redundauit, nam fuit eorum ciuitas euerſa, & igne cõſumpta, & ipſi in perpetua ignominia volutati, & in inferno in æternum ſepulti. Intueris igitur poſſe duo hæc, nimirum vitam & mortem de gratia & obſtinatione in primo Chriſti aduentu explanari: vita ſignificata fuit per ſignum thau, mors autem per ignem, de quo agitur hoc loco. Poteris nihilominus per hũc ignem charitatem intelligere: ignis enim, quẽ Chriſtus miſit in terram, amor eſt, quo hominum corda incẽdere volebat. Hic eſt ignis
Luc. 12. ille, de quo ipſe ait apud Lucam: Ignem veni mittere in terram, & quid volo, niſi vt accẽdatur? Vaticinatus fuit Ezechiel capite præcedente de ſalute electorum, quos Chriſtus ſignauit, nunc vaticinatur de eorum charitate, qua eos Chriſtus incendit, vt poſſent in obſequio diuino permanere, & variis mundi,
Simile. dæmonis, & carnis tentationibus fortiter ac firmiter obſiſtere. Vt olla dulci liquore plena ſi vi ignis agitata ferbuerit, muſcas abiget, & longius fugabit, ſin autem friguerit, muſcas recipiet, quæ in illam ſtatim ingredientur, ſic cor igne charitatis inflammatum tentationes ſuperuolantes non admittit, quin potius propellit, & longiùs amouet: at ſi languidum & remiſſum frigeſcit, eſt omnibus tẽtationibus patulum & apertũ, & fit muſcarum & ma-
Iere. 15. larum cogitationum recõditorium & domicilium. Præterea per ignem ita ſignificatur, vt apud Ieremiam. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo: Chriſtus autem in corda electorũ ignem, hoc eſt iram aduerſus ſcelera mit-
Matt. 10. tit, & vult, vt contra illa pugnemus. Ipſe enim ait apud Matthæum: Non veni pacem mittere, ſed gladium. Quid eſt hoc? Nonne Chriſtus Deus noſter docuit pacem? Docuit quidem. Imò ad hoc venit in mũdum, vt pacem doceret, vt ait diuus Gregorius, cuius verba ſunt ſacris canonibus mandata, xxiij. quæſt. 1. cap. Niſi bella. Adeò diligit Deus pacem, vt eã ob cauſam nec ad Cain, nec eius munera reſpexerit, quia cũ fratre non pacẽ, ſed zeli diſcordiã habebat. Hac ratione affert diuus Cyprianus, quæ eſt in ſacros canones relata diſt. *Epheſ. 2.*
xc cap. Nec ad Cain. Chriſtus eſt pax noſtra, *2. Co. 13.*
vt aſſerit in epiſt. ad Epheſios D. Paulus: quẽ in ſecunda ad Corinthios Deum pacis appellat. Qui igitur fieri poteſt, vt author pacis diſcordiam doceat? At aliè ſpectare ſi voluerimus, videbimus apertiſſimè abſque diſcordia hac euangelicam pacem eſſe non poſſe. Fieri nequaquam poteſt, vt qui pacem habet cum vitiis, cõcordiam ſeruet cum virtutibus: diſtãt enim hæc maximè, toto differunt diametro, & nullo modo cohærent. Qui eſt ſceleribus aſtrictus, mundoque deditus, oportet, ſi vult conſequi ſalutẽ, & adhærere Deo, vt diuidatur à mundo, & conglutinatam cum flagitiis concordiam deponens, conciret aduerſus ea diſcordiam, mundoque inferat bellum, vt ſit
Chriſti amore inflammatus. Eam ob cauſam *Luc. 2.*
Spiritus ſanctus in Chriſti baptiſmo apparuit *Act. 2.*
in ſpecie columbæ, & ſuper Apoſtolos in ſpecie ignis: columba pacem & manſuetudinem ſignificat, ignis verò diſcordiam & iram. Pax cum Deo dicit diſcordiã cũ mundo. Id intelli-
gens diuus Ioãnes Apoſtolus ait in prima ſua *1. Ioan. 2.*
epiſtola: Si quis diligit mundum, non eſt charitas patris in eo, quoniam omne, quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. Et di- *Iabo. 4.*
uus Iacobus: Neſcitis quia amicitia huius mũdi inimica eſt Deo? Quicumque ergo voluerit amicus eſſe ſæculi huius, inimicus Dei cõſtituitur. Si hirundines, vt ait Solinus, in domo minante ruinam non nidificant, imò fugiunt à malè materiatis ædificiis, quantò magis homines debent à mundo recedere, quem ſciunt eſſe caducum, & ruinoſum, & ſibi ipſis pericula molientem? Quid dico fugere? imò debent illi bellum fortiter inferre. Hanc exi-
ſtimo eſſe vnam ex cauſis, quare ex Chriſti *Ioan. 19.*
latere ſanguis fluxerit, & aqua. Aqua gratiam deſignauit, gratia pax eſt & amor, & ſupernaturalis qualitas in animę eſſentia, à Deo infuſa, faciens creaturam gratam creatori: ſanguis autem bellum dicit, & diſcordiam: nam verus Chriſti ſectator ſumma ope niti decet, vt cum Chriſto pacem habeat, cum mundo verò diſcordiam: cum Chriſto ſit amore cõiunctus, aſtrictus, & deuinctus, à mundo verò diuiſus, auulſus, & ſeparatus. Hanc mundi diſcordiam, hoc eius diſſidiũ voluit Deus hoc loco nomine ignis ſignificare, quem hic ait Ezechiel à Chriſto in ciuitatem immiſſum, hoc eſt in electorum corda infuſum.

Egreſſusq; eſt in conſpectu meo. Hoc eſt, me vidente introiuit in medium rotarum. Hæc fiebant in viſione imaginaria intellectuali per rerum ſimilitudines menti Ezechielis repræſentatas: quarum ſignificationes Deo intus illuminante intelligebat.

Et nubes impleuit atrium interius. Hæc nubes deſignabat Dei præſentiã, nam aſcendẽti
Moyſi in montem Sinai dixit Deus: Veniam *Exo. 19.*
ad te in caligine nubis: & cùm nebula imple-

Rom. 6. de diuus Paulus in epiſtola ad Romanos. An neſcitis, inquit, quoniam cui exhibetis vos ſeruos ad obediendum, ſerui eſtis eius, cui obeditis? *2. Pet. 2.* Et diuus Petrus in epiſtola ſua ſecunda. A quo quis ſuperatus eſt, huius ſeruus eſt. Et *Ioan. 8.* Chriſtus Deus noſter apud Ioannem: Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Diuus Auguſtinus ita ait: Bonus homo ſi ſeruit alicui domino temporali, liber eſt: malus homo ſi regnet, ſeruus eſt, non vnius hominis, ſed quod peius eſt, tot dominorũ, quot vitiorum. Brachmanes, vt narrat hiſtoria trãſmarina, & refert Sanctus Antoninus quarta parte theologali, verba hæc ad Alexandrum magnum ſcripſerunt: Tu hoſtes exteriores expolias, vt interiores nutrias: tu homines tuæ ſeruituti ſubijcis, & intus tuis appetitibus ſeruis. Magna profectò, ſed laudabilis & philoſophica audacia. Seruus prælitus virtute, corpore tantùm captiuus eſt, rex autem vitijs deditus, captiuus eſt anima. Ex quo colliges multò maiorem eſſe principis ſeruitutem, quàm ſerui: quãtò enim anima præſtantior eſt corpore, tantò eius ſeruitus eſt deteſtabilior, & deterior. Loquẽs Seneca de viris iuſtis, qui erant in vincula coniecti: Errãt, inquit, qui exiſtimant ſeruitutem in totum hominem deſcendre, pars melior excepta eſt: corpora dicimus obnoxia, mens ſui iuris eſt. Contrà verò domini impij vere ſunt ſerui, qui peccato eos poſſidẽti ſeruiunt.

Vnuſquiſque in abſcondito cubilis ſui. Poteſt verti ex hebræo: Vnuſquiſque in depictis cubilibus ſuis. Pagninus vertit: Vunſquiſque in cubiculis picturæ ſuæ, Quod in idem recidit: In hebræo eſt: In abſcondito משכיתו maſcitho, à verbo ſacah, quod ſignificat depingere. Vnde Eſaiæ illud capite ſecundo: *Eſai. 2.* Super omne quod viſu pulchrum eſt. Poteſt etiam verti: Super imagines, ſeu picturas deſiderij. Vel, vt habet Tharghum: Super aulas pulchritudinis, hoc eſt ſuper palatia pulchra, imaginibus depicta. Fortaſſe imagines deſiderij ſunt ſimulachra vana, quæ in corde noſtro collocata tanquã idola colimus. De quibus dicitur in *Pſal. 72.* pſalmo: Velut ſomnium ſurgentiũ domine. in ciuitate tua imaginem eorum ad nihilũ rediges. Ac ſi diceret: Similis eſt impiorum proſperitas ſomnio expergiſcentis inani & fallaci: Et tu Domine in ciuitate tua oſtendes eſſe contemptibiles, & ad nihilum redactas vanas illas imagines, quas ipſi habent in corde fixas, quas colunt, & venerantur, cùm nihil aliud ſint quàm vmbræ, & nugæ, & inania ſimulachra. Cùm autem cubile excellentibus ornatũ imaginibus & ſupellectilibus ſit clauſum & abſconditum, rectè noſter interpres trãſtulit: Vnuſquiſque in abſcondito cubilis ſui.

Plangentes Adonidem. In hebraico pro Adonide eſt תמוז tammu. Eſt autẽ tammu nomẽ menſis cuiuſdam apud Hebræos Et quoniam aiebant fuiſſe Adonidem Veneris amaſium occiſum hoc menſe, illi menſis nomen impoſuerunt: & in eodem menſe eius feſtũ celebrabant. Sunt qui dicant eſſe brutẽ quoddam animal: alij principẽ quendam idololatrarum: alij aliter. At prima interpretatio eſt diui Hieronymi, aliorumque catholicorum interpretum. Quare eam arbitror tenendam eſſe. Mulieres amatorijs leuitatibus deditæ, & libidinis facibus inflammatæ, mortem Adonidis dolebant: vt obſequio Venerem ſibi haberent propitiam. Fortaſſe per mulieres non ſolum fœminas intelligit, ſed homines etiam effeminatos, traditos delitijs, totam felicitatem in voluptatibus corporis conſtituẽtes. Huiuſmodi homines mulieres iure appellantur, qui Salmaci dant ſpolia ſine ſudore & ſanguine. Hi ſibi ipſis interitum parant, quoniam animæ languenti nullã volunt adhibere medicinam: nec enim volunt corpus domare, nec effrænatos appetitus coercere, ſed voluptatibus defluentes ad excidium ducuntur. Quemadmodum cùm pars vna nõ eſt remedij capax, remedium illud ad alterã applicamus, quam ob cauſam laborantes graui capitis dolore ſcindimus venam brachij, quia caput non eſt capax phlebotomiæ, & venæ percuſſionis: ſic vt medeamur animæ, oportet opprimere carnem. At hebræi illi non caſtigabant corpora, quin potius ſe indies in voluptates ingurgitabant, & Adonidem colebant. *Similitudo.*

ARGVMENTVM CAPITIS NONI.

Dixerat Deus in fine ſuperioris capitis eſſe ſe ſupplicium ſumpturum de Hebræis, quoniam in templo ſuo colebant idola, & diuinã negabant prouidentiam: eiſque ferrũ & flammam minitatus fuerat. Nunc explicat propheta terribilem harum minarum effectum. Deſcribit ciuium Hieroſolymæ cædes, & vrbis vaſtitatem. in qua illi ſolùm ſeruãtur, qui ſunt thau, hoc eſt, vltima hebraici alphabeti litera conſignati.

CAPVT IX.

ET clamauit in auribus meis voce magna, dicens: Appropinquauerunt viſitationes vrbis: & vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu ſua. Et ecce ſex viri veniebant de via portæ ſuperioris, quæ reſpicit ad aquilonem, & vniuſcuiuſque vas interitus in manu eius: vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis, & atramentarium ſcriptoris ad renes eius. Et ingreſſi ſunt, & ſteterũt iuxta altare æreum. Et gloria domini Iſrael aſſumpta eſt de cherub, quę erat ſuper eum ad limen domus & vocauit virum, qui indutus erat lineis, & atra- A

mentarium ſcriptoris ad renes eius. Et
ingreſsi ſunt, & ſteterunt iuxta altare
æreum. Et gloria Domini Iſrael aſſum
B pta eſt de cherub, quæ erat ſuper eum
ad limen domus et vocauit virum, qui
indutus erat lineis, & atramentum
ſcriptoris habebat in lumbis ſuis: &
dixit Dominus ad eum: Tranſi per
Exod. 12. mediam ciuitatem in medio Ieruſalē,
Apoc. 7. & ſigna thau ſuper frontes virorum
gementium & dolentium, ſuper cun-
ctis abominationibus, quæ fiunt in
medio eius.

EXPLANATIO.

E*T clamauit in auribus meis voce magna.* Hoc eſt, me audiente: clamauit Deus non ſuppreſſa voce, ſed magna, vt me veluti dormientem excitaret, magnamque eſſe viſionem hanc oſtenderet. Hæc Dei verba audiebat Ezechiel auribus interioribus: fiebant nāque hæc omnia repreſentatione quadam imaginaria intus exhibita, exteriorum ſenſuum vſu ſuſpenſo.

Appropinquauerūt viſitationes vrbis. Id eſt, propinquæ ſunt calamitates Hieroſolymæ. Solet diuina ſcriptura nomine viſitationis cædes, ſtrages, ærumnas punitiones, & calamitates ſignificare. Ita illud Eſaię intelligitur: Quid
Eſai 10. facietis in die viſitationis? Ieremias idē Hie-
Ierem. 6. roſolymæ euerſionem & vaſtitatem ſignifi-
care volens, eam appellat ciuitatem viſitatio-
nis. Et paulò pòſt: In tempore, inquit, viſi-
Iere. 23. tationis ſuæ corruēt. Et alio in loco: Afferam
ſuper eos mala, annum viſitationis eorum, ait Dominus. Ac ſi diceret: Eos opprimam calamitatibus, & lacerabo dolore. Annum viſitationis appellat, tempus dolorū & moleſtiarum, quibus erat Iudæos oppreſſurus.
Pſal. 88. Et Dauid ita Deum inducit loquentem: Si iuſtitias meas prophanauerint, & mādata mea non cuſtodierint, viſitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum. Viſitare in literis diuinis aliquando eſt implere promiſſum, vt in Geneſi. Viſitauit Do-
Gen. 21. minus Saram, ſicut promiſerat. Hoc eſt, ſtetit promiſſis, & præſtitit, quod fuerat polli-
Luc. 1. citus. Ita poteſt illud intelligi Zachariæ. Benedictus Dominus Deus Iſrael, quia viſitauit & fecit redemptionē plebi ſuæ. Hoc eſt, quia impleuit promiſſum, redimens populum
Luc. 19. ſuum, quemadmodum fuerat per diuinos ſuos vates pollicitus. Eodem modo id, quod Chriſtus dixit, cùm videret Hieroſolymā, & fleret ſuper illā: eò quòd nō cognoueris tempus viſitationis tuæ. Ac ſi diceret: In acerbiſſimas incidis calamitates, quia nō cognoſcis, hoc eſſe tempus, quod tibi promiſit Deus, in quo erat filium ſuum miſſurus, vt te à peccatorum vinculis eriperet, & à dæmonum tyrannide liberaret. Id intelligens virgo Dei genetrix canebat. Suſcepit Iſrael puerum ſuum *Luc. 1.*
recordatus miſericordiæ ſuæ. Hoc eſt, vt oſtēderet memorē ſe eſſe promiſſionis ſuæ. Sicut locutus eſt ad patres noſtros Abraham, & ſemini eius in ſecula. At hoc Ezechielis loco accipitur viſitare pro punire, & ad interitum & vaſtitatem vocare. Poterat hic locus ita verti: Appropinquauerunt viſitatores vrbis, & ſinguli portabant gladium, quo erant ciues eius occiſuri. Erant enim hi viri ad ſumendum de Iudæis ſupplicium deſtinati. Id intelligentes ſeptuaginta interpretes verterunt: Appropinquauit vltio vrbis. &c.

Vnuſquiſque vas interfectionis habet in manu ſua. Vnuſquiſque tenebat manu gladium ad interficiendum populum. Vas interfectionis periphraſis eſt gladij. Eſt autem periphraſis figura autore Quint. in lib. 8. cum quod vno, aut certe paucioribus verbis dici poterat, pluribus explicatur: qua vtitur frequēter diuina ſcriptura. Vas accipitur pro quocūque inſtrumento, & ſupellectile, & mulierum monilibus. Sumitur aliquando pro corpore huma-
no, vt primo Regum: Fuerunt, inquit, Dauid *1. Re. 21.*
vaſa puerorū ſancta, hoc eſt corpora impolluta, nullo mulierum contagio contaminata. In hanc ſignificationē accipitur à diuo Paulo
in prima ad Theſſalonicenſes aiente: Sciat *1. The. 4.*
vnuſquiſque veſtrum vas ſuum poſſidere in
ſanctificatione & honore. Et in ſecūda ad Co- *2. Cor. 4.*
rinthios: Habemus theſaurum illum in vaſis fictilibus. Sed & Marcus Tullius in prima Tuſculana quæſtione, Corpus, inquit, quaſi vas eſt, aut aliquando animi receptaculum. Accipitur etiam vas pro ſacculo aut pera, ſiue mantica, vt apud hunc noſtrum Ezechielem
capite duodecimo: Fac tibi vaſa tranſmigra- *Infr. 12.*
tionis. Eſaias hoſtes, quibus Deus improbos *Eſai. 13.*
affligit, & occidit, appellat vaſa furoris Dei. D. Paulus in epiſtola ad Romanos homines
ſceleratos, ad infernum præſcitos appellat va *Rom. 9.*
ſa iræ, vaſa autem miſericordiæ homines mi
ſericorditer ad gloriam prædeſtinatos. Pſal *Pſal. 70.*
mographus: Confitebor, inquit, tibi in vaſis pſalmi, hoc eſt, in muſicis inſtrumentis. Et
alibi: Arcum ſuum tetendit, & parauit illū, *Pſal. 7.*
& in eo parauit vaſa mortis, hoc eſt ſagittas ad occidendum directas, & mortifera tela. Ita hoc loco Ezechiel vaſa interitus appellat arma offenſiua, nimirum gladios aut ſecures, quibus hi ſex viri erant ad mortem nefariis Iudæis inferendam inſtructi atque parati. Pro vaſe interitus ait Diuus Hieronymus poſuiſſe ſeptuaginta interpretes ſecurim, ſed translatio græca, qua ego vtor, non habet ſecurim, ſed vaſa exterminationis. Fortaſſe fuit librariorum inaduertentia in commentariis diui Hieronymi, qui pro alio tranſlatore ſcripſerunt ſeptuaginta. At quicunque illi fuerunt, qui ſecurim interpretati ſunt, rectè quidem

fecerunt. Securis enim accipitur pro Dei ira, & iuſta eius vltione: de qua ait Chriſtus apud Matthæum: *Matt. 3.* Iam ſecuris ad radicem arborum poſita eſt: omnis enim arbor, quæ nō facit bonum fructum, excidetur, et in ignem mittetur. Non ait: iam ſecat, ſed iam poſita eſt ad arborem, vt ſignificet, eſſe in hac vita tēpus huius iræ per pœnitentiam effugiendæ. Nec ait eſſe ſecurim hanc ad motam ad arboris ramos, vt maneat poſt mortem ſpes vlla pullulandi, ſed ad radicem, vt funditus euellatur, & in ignem inextinguibilem præcipitetur. Hac ſecuri ſecti & occiſi ſunt impij illi Hebræi, de quibus, hoc loco agit Ezechiel, qui Deo vero relicto inania gentium idola, earumque portentoſas ſuperſtitiones coluerunt, qui in perfidia ſua decedētes, fuerunt vtraque morte puniti, & præcipites in exitium abſque termino à dęmonibus rapti. Tales ſunt, qui fraudes inexpiabiles cōcipiunt, ſeque mortiferis labiis contamināt, quibus in lethalibus peccatis à vita migrantibus eſt deuium quoddam iter ſecluſum à cōcilio cælitum, & ad damnatorum barathrum, tenebraſque profundas directum, vbi in æternum cruciantur.

Et ecce ſex viri. Miniſtri Dei erant ad impios Iudæos interficiendos. Aiunt nonnulli eſſe Dei angelos, & non eſſe inconueniens eſſe eos Dei vltores, & impiorum interfectores: nam Dei angelus tranſiens nocte quadam omnes *Exod. 12* Aegypti primogenitos occidit. Et libro quarto *4. Re. 19.* Regum ſunt hæc verba literis mandata: Factum eſt in illa nocte, venit angelus Domini, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum centū octoginta quinque millia. Eſt etiam hæc hiſtoria in *Eſa. 37.* libro Eſaiæ, & in aliis locis veteris teſtamenti *Tob. 1.* perpetuis conſignata monimentis. Fuerūt au*Mach. 7.* tem hi viri ſex, quia tot futuri erant Chaldæorum principes, qui erant venturi Hieroſolymam oppugnatum, quorū nomina explicat *Iere. 39.* Ieremias cap. 39. Et licet ibi plures eſſe videātur, vnum tamen ſic habeto, ſolùm ſex eſſe, ſunt enim ibi nomina cū cognominibus. Vel ideo fortaſſe fuerunt ſex, quia ſexto die fabricationis mundi creati ſunt homines, quorum illi ſcelera puniebant. Vel quia flagitioſi homines mundo ſex diebus cōſtituto intemperanter abutebantur. Vel ſex mūdi ætates per ſex Dei miniſtros ſignificantur. At qui ſignatos eripuit, lineis veſtitus, ſeptimus erat, mundi creator & redemptor, humana carne opertus, qui toto ſeptimo die, toto ſabbato requieuit in ſepulchro mortuus pro nobis, vt nos à mortis faucibus eriperet, & ad cæleſtem requiem die ſeptimo ſignificatam, ad æternum ſabbatiſmum perduceret, vbi eſſemus ſumma *Heb. 4.* gloria cumulati: quē ſabbatiſmū ait D. Paulus relinqui populo Dei ad quē debemus aſpirare, & ad ingrediendū in illam requiem feſtinare.

De via portæ ſuperioris. Hæc erat porta ſeptētrionalis atrij mundorum, quæ appellabatur ſuperior reſpectu alterius portæ ſeptentrionalis atrij immundorum. Templum erat in mōte ſitum: & hæc tria atria procedebāt ſurſum aduerſus templum: cùm autem hæc porta eſſet ſuperior, perſpicuum eſt, ſecundā eſſe, aut tertiam, non erat tertia, quia tertium atrium vnam duntaxat habebat portam, vt antea oſtendimus, quæ erat ad orientē, verſus præcipuam templi portam, erat igitur ſecunda. Tria erant atria in templo Salomonis, primū immundorū, quod erat inferius, alterū mūdorum, quod erat ſuperius, tertium ſacerdotū, quod erat ſupremū. Hoc vltimū vnum duntaxat habebat ingreſſum, aliorū verò vnumquodque tres, vnum ad orientem, alterum ad meridiē, tertium ad ſeptentrionem. Deſcribit propheta diligenter hanc portam, vt oſtendat venturos eſſe hoſtes ad euertendam vrbem, & templum ab aquilone, hoc eſt, à Babylonia, quę erat ad aquilonarem partem reſpectu Hieroſolymæ.

Vir quoque vnus in medio eorum veſtitus erat lineis. Veſtis linea candorem & puritatem ſignificat. Hic eſt Chriſtus Deus noſter veſte pontificis indutus: de quo illud pſalmi intelligitur. Tu es ſacerdos in æternum ſecundùm *Pſal. 109* ordinem Melchiſedech, vt ait in epiſtola ad *He. 5. & 7.* Hebræos D. Paulus. Et in eandē epiſtola ſummum legis ſacerdotem multis verbis aſſerit *Heb. 9.* imaginem Chriſti geſſiſſe. Septuaginta pro lineis habent poderem: eſt autē poderis vna ex octo veſtibus pontificis, quæ latinè dicitur talaris. Et diuus Ioannes in Apocalypſi ait vi*Apoc. 3.* diſſe filium hominis, hoc eſt, Chriſtum, veſtitum podere. Induit enim filius Dei humanitatem noſtram, factus homo, vt homines filios Dei efficeret. Hæc Chriſti caro veſtis linea ob puritatem appellatur, nam etſi erat in ſimilitudinem peccati, erat tamen abſque peccato. Miſit Deus, inquit, apoſtolus filiū ſuum *Rom. 8.* in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum in carne. Hoc eſt, de tota maſſa, quę manauit ab Adam, Chriſtus pro corpore ſuo conſtruendo aliquid ſuſcepit, ad peccati damnationem. Totam illam maſſam à primo homine procedentem appellat peccatum. quòd peccato ſit obnoxia, & quòd peccati virus imbiberit. Ideo dixit: in ſimilitudinem carnis peccati, vt verè carnem intelligas, non verè peccatricem, ſed ſimilem peccatrici abſque peccato, ita puram & ſanctam, vt ea indutus, lineis veſtitus dicatur. Diuus Cyrillus lib. 5. aduerſus Iulianum, Corpus, inquit, Chriſti non erat peccati corpus, ſed ſimilitudo carnis peccati. Scio tamē Originem multò aliter hunc apoſtoli locum explanare: nam per peccatū intelligit, hoſtiā pro peccato, vt ſit ſenſus: Miſit cæleſtis pater in mundum filium ſuum, vt humanitatem noſtram aſſumeret: & de peccato, hoc eſt, de Chriſto hoſtia pro peccato damnauit peccatum, per holocauſtum carnis ſuæ, quam obtulit pro mūdi peccato, damnauit illud. Hanc interpretationem ſequitur Auguſtinus libro tertio contra duas epiſtolas Pelagianorum: & Primaſius Vticen-

ſis

ſtus eius diſcipulus in cōmentariis in epiſtolam ad Romanos,& alij. Et rectiſſimè quidem: nā 2. Cor. 5. in epiſtola ſecūda ad Corinthios videtur apoſtolus eandem ſententiam iis verbis explicare. Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit, vt nos efficeremur iuſtitia Dei in illo. Fuerit igitur deus peccatum veteris Adæ, Chriſto facto victima pro peccato in carne, ab Ezechiele ob candorē & ſanctitatem lineo indumento comparata.

Et atramētarium ſcriptoris ad renes eius. Qui erat ſignaturus gemētes & dolētes litera thau

ingreſſi ſunt, & ſteterunt iuxta altare æreum. Duo erant altaria, vnum thymiamatis aureū intus, alterum æneum holocauſtorum ante templum in atrio ſacerdotum.

Exod. 25. 26. et 37 *Et gloria domini Iſrael aſſumpta eſt de cherub.* In tēplo dei erat arca fœderis, et propitiatoriū & duo cherubim vtrunque latus propitiatorij tegentes, & expanſis alis oraculum celantes, quemadmodum fuerat in tabernaculo. Ex illo propitiatorio loquebatur Deus, & reſponſa dabat. Hinc dicitur in Pſal. Qui ſedes 3 Reg. 8. Hebr. 9. Pſalm. 79 ſuper cherubim. Sublata eſt gloria Dei à cherub, & apparuit in limine domus, vnde vocauit eum, qui erat veſte linea indutus. Recedēs Deus à propitiatorio ſignificauit fore, vt ab illo templo recederet: erat enim eccleſiæ catholicæ templum conſtructurus, vbi ſemper erit. Matt. 28. Vnde ipſe ait apud Matthæum: Ego vobiſcū ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. Poteſt hoc etiam intelligi de viſione illa, quæ apparuit Ezechieli in campo, vbi erat Deus ſuper cherubim.

Et ſigna thau ſuper frontes virorum. In libro Exod. 12. Exodi eſt literis conteſtatum, tranſiſſe dominum, & omnes primogenitos percuſſiſſe, præter eos, qui erant ſanguine agni ſignati. Diuus Luc. 10. Lucas ait deſignaſſe dominus alios ſeptuaginta duos, eoſque binos ante faciem ſuam concionatum miſiſſe. Diuus Ioannes in Apo- Apoc. 7. calypſi ait Dei angelum ſeruis Dei in frontibus ſignum impreſſiſſe, & eos, qui fuerunt vitam æternam adepti, fuiſſe ſigno notatos. Ex tribu Iuda erant duodecim mille ſignati, ex tribu Ruben duodecim mille ſignati, & ita de cæteris tribubus. Diuus Paulus Epheſios illos, qui erant veram religionem amplexati, & in Chriſtiana dignitate conſtituti, hortari volens, ne animi præſtantiam turpi dedecore macularēt, in hunc modū alloquebatur: No- Epheſ. 4. lite cōtriſtare ſpiritū ſanctū Dei, in quo ſignati eſtis in die redemptionis. Ac ſi diceret: Ne admittatis ſcelera, quibus ſpiritus ſanctus in ſtar hominis moleſtia affectus vos relinquat: ter ocate ad memoriam eſſe vos in illo ſignatos in die baptiſmi. Et noſter Ezechiel eos tantùm ait fuiſſe à morte ſeruatos, qui fuerunt litera thau à viro lineis induto conſignati. Omnia hæc in idem recidunt, & vnam eandemque rem meo quidem iudicio ſignificant. Agnus ille, cuius ſanguine Iſraelitæ ſignabantur, vt vitam conſequerentur, abſque macula, & aſſus igne, cuius oſſa non erant confringenda, Exod. 12. Num. 9. vt literæ diuinæ in libro Exodi memoriæ prodiderunt, quid niſi Chriſtum adumbrabat? Hoc voluit ſignificare diuus Ioannes, aquila illa cæleſtis altiſſimorum myſteriorum penetratrix, quando narrans non fuiſſe Chriſti crura in cruce fracta, ſubdidit: hoc factum fuiſſe, vt adimpleretur ſcriptura dicens: Os non comminuetis ex eo. Ioan. 19. Hic eſt agnus ille immaculatus, de quo dixerat Eſaias: Quaſi agnus co- Eſai. 53. ram tondente ſe obmuteſcet. Qui & per Ieremiam: Ego quaſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimam. Ierem. 11 De quo aiebat Baptiſta apud Euangeliſtam: Ecce agnus Dei, ecce qui Ioan. 1. tollit peccata mundi. Hic fuit igne amoris incenſus, & acerbiſſimorum cruciatuum flammis aſſus, immolatus pro nobis in ara crucis, vt ſcelera noſtra ſuo ſanguine expiaret, noſq; ad veram terram promiſſionis perduceret. Qui non fuerint eius ſanguine inſigniti, qui eius mortis non habuerint memoriam animis impreſſam, eam credentes, in eaq́ue remedium noſtrum collocantes, qui eius charactere, quem ipſe nobis imprimit per baptiſmi ſacramentum, qui character non eſt ſicut in ſubiecto in animæ eſſentia, ſed in eius potentia, non fuerint ſignati, vitam æternam nequaquam adipiſcētur. Demus igitur operam, vt non ſolùm indelebili charactere ſacramentali, ſed etiam ſigno gratiæ ſimus conſignati, ſi voluerimus, vt ſit Deo gratum obſequium noſtrum. Huiuſmodi erant hi, quos ſeruator noſter miſit concionaturos, qui ideo erant ſep- Luc. 10. tuaginta duo, qui erant veluti ſol mundum illuſtraturi: cùm autem ſol vigintiquatuor horis orbem ſuum perficiat, illi autem fidē trinitatis prædicarēt, debebant eſſe ter viginti quatuor: numera ter viginti quatuor, inuenies ſeptuaginta duos. Hos ſignauit dñs fidei ſigno, & ſpei, & charitatis. Et qui in gratia ſignati migrant è vita mortali, vitam immortalem conſequuntur. Hoc ſignum habebant in anima impreſſum omnes illi, quos vidit in gloria Apoc. 7. diuus Ioannes pulcherrimis ornamentis magnificentiſſimè munitos. Id abſque dubio eſt, quod ait hoc loco Ezechiel, illos ſolum fuiſſe ſeruatos ad vitam, qui erāt litera thau in frōtibus inſigniti. Litera hęc thau eſt vltima hebraici alphabeti, veluti ω mega alphabeti græci. Et quoniā ω eſt finis literarum, ſolent Græci per hāc literā finē ſignificare. Vnde ait in Apoca- Apoc. 1. lypſi deus noſter: Ego ſum, a & ω. principiū et finis. Et quēadmodū apud Græcos hæc litera ω ſignificatur finis, quia eſt finis eorū alphabeti, ita quoque litera thau apud Hebræos, quoniā eorum alphabeti eſt etiam finis. Accedit ad hoc, quòd ipſa litera thau ſignificat finē & cōſummationem, vt in libro de nominibus hebraicis aſſerit diuus Hieronymus: omnes enim literæ hebraicæ ſuas habent ſignificationes. Cùm autem Chriſtus ſit finis iuxta locum quem modò citaui ex Apocalypſi, & iuxta id quod ait D. Paulus in epiſtola ad Romanos: Rom. 10

Finis legis Chriſtus eſt, apertè concluditur eũ
eſſe, quo debemus eſſe conſignati. Hoc ipſum
ait ille in Canticis Canticorum: Pone me vt *Cant. 8.*
ſignaculum ſuper cor tuum. Ac ſi dicat: fige
me in corde tuo tanquam ſcopũ, quò tendat
omnia tela tuarum cogitationum, verborũ,
& operum. Hoc ſignũ eſt illud Lãnaſſeach,
quod Dauid præponit vt titulũ multis in pſal
mis, pro quo ſeptuaginta verterunt, in finem
innuentes fuiſſe pſalmum illum compoſitũ,
& cantatum in honorem Chriſti, eiusq́ue
gloriæ dedicatum, qui Chriſtus finis eſt ſco-
pus, & ſignum in corde noſtro. Si enim cor
noſtrum fuerit hoc ſigno impreſſum, ſi fue-
rimus Chriſti ſanguine decorati, ſi eius mor-
tis memoria ex animo noſtro non exciderit,
ſi eius charitatẽ in animo habuerimus ſculp-
tã: ſi hac imagine, hoc ſigno, hac litera thau,
ſi denique ipſo Chriſti fuerimus inſigniti, eri
mus in æterna beatitudine cõſtituti. Qui fieri *Ioan. 14.*
poteſt, vt vitam conſequamur, niſi eo, qui eſt
vera vita, ſimus conſignati? Hæc ſunt inſig-
nia, quibus gloriabatur diuus Paulus, dicens
in epiſtola ad Galatas: Ego ſtigmata Domi- *Gala. 6.*
ni Ieſu in corpore meo porto. Hic, qui nos
ſignat Chriſtus eſt, ita enim ait apoſtolus in
epiſtola ſecũda ad Corinthios. Qui vnxit nos
Deus eſt, & qui ſignauit nos, & dedit pignus
ſpiritus in cordibus noſtris. Signat autem nos *2. Cor. 1.*
non ſolùm charactere ſacramentali, qui nun-
quam ex anima deletur, ſed etiam gratia ſua
quæ deleri poteſt, & amitti per peccatum: eſt
enim gratia in anima ſicut quædam forma
habens eſſe completum in ea, character autẽ,
vt quædam virtus inſtrumentalis à Chriſti
ſacerdotio deriuata: vt grauiter & ſapienter
aſſerit in tertia parte D. Thomas, decus Aqui
ni, & ordinis prædicatorum fulgentiſſima
gemma. Signat igitur nos Chriſtus ſua gratia,
ſua charitate, ſeipſo, vt nos eripiat ab æterna
morte, & viam nobis muniat ad vitam im-
mortalem conſequendam. Ipſe eſt ſignum,
quo debemus gloriari, etiã ſi videamus mor-
tales impietatibus imbutos illi repugnare. Hoc
enim prædixit apud Lucã iuſtus ille Simeõ,
cùm puerum Ieſum brachiis tenens, in quo
ſpem omnem ſuam locauerat, has voces e-
miſit: Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in
reſurrectionem multorum in Iſrael, & in ſi- *Luc. 2.*
gnum, cui contradicetur. Signum eſt, quo
debemus ſignari, ſed cui à mundo contradi-
citur: ipſe enim amat humilitatem, mundus
ſuperbiam, ipſe benignitatem, mundus aua-
ritiam, ipſe honeſtatem, mundus incontinẽ-
tiam, ipſe charitatem, mundus inuidiam, ipſe
pacem, mundus diſcordiam, ipſe denique
virtutem, mundus impietatem. Sed peribũt
mundi amatores, ipſe verò, cui illi contradi-
cunt, permanebit. Ita enim ait Eſaias: Erit
Dominus nominatus in ſignum æternum
quod non auferetur. Et ſignum ipſum æter- *Eſa. 55.*
num cui contradicitur, ait in pſalmo cum pa- *Pſal. 17.*
tre loquens: Eripies me de contradictioni-
bus populi, conſtitues me in caput gentium.
Diuus Cyprianus cõtra Demetrium tractatu
primo ſignum hoc ad paſſionem & ſangui-
nem Chriſti pertinere aſſeueranter affirmat,
illumq́ue duntaxat ſaluum ac incolumen re-
ſeruari, qui fuerit Chriſti ſanguine inſignitus.
Quod noſtram corroborat expoſitionem.
Hæc eſt interpretatio viri lineis induti, & ſig-
ni thau, et ſecurium in manibus ſex virorum,
quam exiſtimo eſſe veram & germanã. Nos
autem ſtudeamus, vt ſemper ſimus Chriſto,
eiuſq́ue gratia ſignati, ipſumq́ue Chriſtum
amplectamur, atque tam firmo propoſito te-
neamus, vt eius amorem nihil à nobis aufe-
rat, eiuſq́ue memoriam ex animo noſtro nul
la vnquam deleat obliuio. Poteris per virum
lineis ſiue podere veſtitum intelligere ſacer-
dotem, qui inſtrumentaliter abſoluit, & ſa-
cramenta gratiam conferentia miniſtrat. Qui
etſi vita & exemplo candori lini non reſpon-
deat, non tamen eius ſacrificium nocet aliis,
ſed illi: valet enim illius ſacrificium ex opere
operato, licet non ex opere operantis. Mali
bona miniſtrantes ſe tantummodo lædunt.
Vt enim fax accenſa ſibi detrimẽtum infert, *Simile.*
aliis autem in tenebris lumen præfert: alios
illuſtrat, ſeipſam verò vrit, & vnde aliis exhi-
bet commodum, inde ſibi præbet diſpendiũ,
ſic ſacerdos, qui fuerit vitiis coinquinatus, &
lethalibus criminibus aſtrictus, ſibi exitiũ ma-
chinabitur, ſacramenta miniſtrans, alios autẽ
illuſtrabit. Et quamuis in ſancto miſſæ ſacri- *Simile.*
ficio: ſi eam in mortifero peccato celebrat,
iudicium ſibi manducat & bibit, impetrat ta- *1. Co. 11.*
men à Deo, quod pro offerentibus petit, ſi-
milis procuratori captiuorum, cui eorum con
templatione, pro quibus petit, largè datur e-
leemoſyna, cùm tamen ipſi pro ſe petenti
nihil daretur. Debet tamen ſacerdos eſſe tan-
ta virtute præditus, tanta charitate munitus,
vt iudicent alij, quaſi lumen aliquod cæteris
extinctis eius ſanctitatem elucere. Poteris
præterea per literam thau mortem intellige-
re: cùm enim thau finis ſit alphabeti, & mors
finis ſit vitæ, poteris meritò per eam literam
interitum ſignificare. Erit igitur ſenſus, vt
moriantur, qui mortem non habent in me-
moria impreſſam, & viuant, qui cogitant, &
memoria ſæpenumerò repetunt, ſe eſſe mo-
rituros. In mortem incident æternam, qui
mortis temporalis obliti ita degunt, ita ſe la-
bibus peſtilentibus contaminant, ac ſi nun-
quam eſſent è vita exceſſuri. Id vult eccleſia
ſignificare, cum feria quarta cinerum nos ſi-
gnat cinere & puluere, dicens: Memento ho-
mo, quia cinis es, & in cinerẽ reuerteris. Hic
cinis eſt thau Ezechielis, hæc eſt memoria
mortis, quæ nunquam nobis debet excidere
ex mente. In illius diei euangelio ait Chri-
ſtus, vt caput vngamus, & eccleſia nobis il-
lud cinere vngit, tanquam pretioſo & odori-
fero vnguento. Sunt, qui per literam thau in- *Mat. 6.*
telligant crucem, aſſerẽtes literam hãc apud
Hebræos

Hebræos crucem eſſe: ſed longè fallũtur opinione, nullam enim habet crucis figuram: ita enim ſcribitur ת Niſi dicant mutatos eſſe literarum characteres apud Hebræos, & manſiſſe apud Samaritanos, nam diuus Hieronymus aſſerit ſua ætate vſos fuiſſe Samaritanos cruce quadam loco huius literæ. Sed iam tẽpore diui Hieronymi iidem erãt characteres apud Hebræos, qui nunc ſunt. Et ſi locus hic omnes has recipiat interpretationes, tamen prima mihi videtur literæ accommodatior, & diuini vatis inſtituto conuenientior, et ob diuinarum authoritatem conſonantiam præſtantior. Quare eam amplector, exiſtimans non eſſe alias cum illa conferendas.

Super frontes virorum gementium & dolentium ſuper cunctis abominationibus. Hi ſignãtur thau, & ſeruantur ad vitam, qui mundi ſcelera aduerſus Deum admiſſa deplorant, & ob
1.Reg.15 & 16. ea mœrore afficiuntur. Væ illis, qui blaſphemias in Deum videntes, non ſolum eas prætereunt, ſed quod capitalius eſt, gaudio afficiuntur. Samuel planxit Saulem, & querula voce, qua ſuum ſignificabat dolorem, eius in Deum inobedientiam lamentabatur. Dauid aliorum ſcelera lachrymis proſequebatur, di-
Pſal.118 cens: Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierũt legem tuam Domine.
Ierem. 9. Ieremias perfuſus lachrymis, & totus deditus lamentis aiebat: Quis dabit capiti meo aquã, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filię populi mei. Diuus Paulus afflictionem ſuam ob Iudæorũ cæcitatem, & in Deum impietatem & perfidiam iis verbis in epiſtola ad Romanos oſtẽ-
Rom.6. dit: Triſtitia mihi magna eſt, & continuus dolor cordi meo: optabam enim ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis.
2.Cor. 5. Et in ſecunda ad Corinthios: Qui ſumus in hoc tabernaculo ingemiſcimus grauati. Et Chriſtus Deus noſter videns ingratam ciui-
Luc.19. tatem, & flagitiis coopertam, quæ erat ob ſcelera, perfidiamque euertenda, fleuit ſuper illam. Si Chriſtus lachrymas fudit, ſi iniuriis affectus, vulneribus traiectus, ad mortem acerbiſſimam falſis criminibus vocatus, cum
Hebr.5. clamore valido & lachrymis preces Deo patri pro nobis obtulit, vt ait apoſtolus, cur nos non plorabimus? Cur delicias, voluptates, & falſam mundi gloriam quæremus? Pudeat membra, quibus caput ſuum exhiberur in glorium, ſectari gloriam, pudeat ardenter concupiſcere fallacem & fugacem corporis pulchritudinem, cùm eius Deus fuerit affixus cruci vſque adeo vulneratus, vt nõ eſſet ei ſpe-
Eſa.53. cies nec decor, de quo ait Eſaias: Vidimus eũ, & non erat ei aſpectus, & deſiderauimus eũ deſpectum, & nouiſſimum virorum. Intueamur caput noſtrum ſpinis circundatũ, et non optabimus membra fieri delicata. Deploremus mundi flagitia admiſſa aduerſus Deum noſtrum, vt ſuper nos gementes & dolentes ſuper cũctis abominationibus ſit litera thau perpetuo ſculpta. At nos contumelias in Deũ iactas, & impia aduerſus ipſum facinora prętermittimus, ſi autem ipſi vel ſolo verba vulneremur, ſtatim excandeſcimus, et ſtomachamur, & in eos, à quibus ſumus iniuria laceſſiti, impetum facimus. O cæcam noſtram vanitatem, ô vanam cæcitatem, ô ſuperbiam intolerandam? Chriſtus Deus noſter iniurias ſuæ humanitati illatas toleranter ferebat, eas autem, quæ diuinitatem directè reſpiciebant, non præteribat. Hinc effectum eſt, vt primas *Mat.4.*
duas diaboli tentationes à diuo Matthæo relatas æquo animo ferret, & dæmoni placatè reſponderet, tertiam verò, in qua diabolus cultum & obſequium diuinitati debitum ſibi arrogare & aſſumere volebat, nõ tulit, quin potius tentatori durè reſpondit, dicens: Vade Satana: ſcriptum eſt enim: Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. Lege diuinas literas, replica annalium memoriam, inquire ſanctorum patrum hiſtorias, & inuenies paſſim viros pietate illuſtres, animi magnitudine præcellentes, & diuina charitate præſtantes, ob aliorum ſcelera, quibus Deus offendebatur, oculos ſuos conuertiſſe in viuarum lachrymarum fontes. Vt hydria aut *Similitudo.*
ampulla liquore plena, ſi fuerit ſubitò reuoluta, liquorem fundit, ſic pium cor lachrymarum plenum, ſi dolore moueatur ob illatas Deo contumelias, ſtatim veluti à ſummo ad imum reuoluitur, vimque lachrymarum profundit. Ob iniurias in Deum iactas diluuium ex oculis emittũt iuſti, ſuas autem moderatè & placatè tolerandas ducunt. Hæc eſt vera humilitas, hęc eſt Chriſtiana philoſophia, ſe demittere & abiicere, Deum autem ſummis laudibus efferre, & magnificẽtiſſimis honoribus pro viribus extollere. Vt qui ſcaphã *Similitudo.*
aut cymbam perticis per fluuium ducunt ob flatus proſperi defectum, currunt per eam à prora ad puppim deorſum, vt aſcendat ſurſum: reuertuntur retro, vt vltra progrediantur, ſic nos ſi voluerimus aſcendere ſurſum, deſcendamus deorſum per cordis ſubmiſſionem & humilitatem, regrediamur retro per fragilitatis noſtræ conſiderationem, vt in ſublime progrediamur. Nã, vt ait Chriſtus Deus *Luc. 14.*
noſter, qui ſe exaltat, humiliabitur, qui ſe humiliat exaltabitur. Non ait: Qui corpus, aut veſtes humiliat, ſed qui ſe humiliat, qui cor ſuum, qui ſe ipſum abiicit & demittit. Debet enim humilitas eſſe vera, nõ ficta, more eorum, qui animi fingunt ſubmiſſionem, vt alios fallant, & mundi gloriam aucupentur. Quemadmodum feræ prædam inuaſurę *Similitudo.*
ſe inclinant, vt fortiore conatu in eam irruãt, & inſiliant, ſic ſuperbi & flagitioſi homines vafri & callidi ſe aliquando demittũt, & ſupplices gerunt, vt hac virtutis ſimulatione ſimplices decipiant, ſibi dignitates acquirant, aliis verò excidium machinentur. Id voluit diuinus vates ſignificare, cùm de ſuperbo & *Pſal.9.*
impio loquens dixit: Inclinabit ſe, & cadet,

cùm dominatus fuerit pauperum, vel, vt poteſt verti ex hebræo: Inclinabit ſe, & ſupplex curuabitur, vt fortius dominetur in pauperes. Nos non ita, ſed veram animi ſubmiſſionem amplectamur, eumque imitemur, qui ait:
Mat. 11. Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Detractiones in vitam noſtram immiſſas; ventos in nos excitatos, iniurias innocentiæ noſtræ conflatas, quibus improbi contendũt bonorum virorum ſplendorem maculare, floremque virtutis infringere, dimittamus, & facilè illis condonemus, iniuriis verò Deo factis conemur reſiſtere, eaſque lachrymarum crebritate deplorare, vt ſimus inſigniti thau, ſuſpiria educentes, & nosipſos dolore lacerantes ſuper abominationibus aduerſus Deum perpetratis: quo mereamur vitam adipiſci, vbi nullo dolore ſimus affecti, ſed bonorum omnium copia cumulati. Diuus Auguſtinus libro ſecundo contra epiſtolam Parmeniani ita ait: Cùm idem morbus plurimos occupauerit, nihil aliud bonis reſtat, quam dolor & gemitus, vt per illud ſignum, quod Ezechieli ſancto reuelabatur, illæſi euadere ab eorum vaſtatione mereãtur. Quæ verba ſunt in ſacros canones relata. 23. quæſti. 4. Non poteſt eſſe.

C Et illis dixit audiente me: Tranſite
Sup. 7. a. per ciuitatem ſequentes eum, & per-
Iudit. 2. b cutite. Non parcat oculus veſter, neque miſereamini. Senem, adoleſcentulum et virginem, paruulum, et mulieres interficite, vſque ad internecionem. Omnem autem, ſuper quem videritis Thau, ne occidatis: & à ſan-
Sup. 8. f. ctuario meo incipite. Cœperunt ergo à viris ſenioribus, qui erant ante faciem domus. Et dixit ad eos: Contaminate domum, & implete atria interfectis. Egredimini. Et egreſſi ſunt: & percutiebant eos, qui erant in ciuitate. Et cæde completa remãſi ego, ruique ſuper faciem meam, & cla-
D mans animo: Heu heu heu, Domine Deus: ergone diſperdes omnes reliquias Iſraël, effundens furorem tuum ſuper Ieruſalem? Et dixit ad me: Iniquitas domus Iſrael et Iuda magna eſt nimis valde, & repleta eſt terra ſanguinibus, & ciuitas repleta eſt auerſione. Dixerunt enim: Dereliquit Dominus terram, & Dominus non videt. Igitur & meus non parcet oculus, neque miſerebor. Viam eorum ſuper caput eorum reddam. Et ecce vir, qui erat indutus lineis, qui habebat atramentarium in dorſo ſuo, reſpondit verbum, dicens: Feci, ſicut præcepiſti mihi.

Et illis dixit. Nimirum ſex viris, qui vaſa interitus manibus tenebant.

Audiente me. Pro quo paulò antè dixit: In auribus meis.

A ſanctuario meo incipite. Hoc eſt, ab iis, qui in templo meo idola colũt. Vel à ſanctuario, hoc eſt, à ſacerdotibus & leuitis. Grauius peccat ſacerdos, ſi in crimen aliquod incidit ob exemplum, & muneris obligationem, quàm laicus idem ſcelus admittens. Ideo diabolus *Mat. 4.*
voluit Chriſtum in templum ducere, quia eũ optabat ex pinnaculo præcipitare: maior enim eſt eorum ruina, qui in templo Dei ſunt, hoc eſt, qui ſacerdotio ſunt aucti, quàm eorũ, qui non ſunt ſacris initiati. Hanc Ezechielis ſententiam profert aliis verbis in prima epiſtola ſua beatus Petrus, inquiẽs: Tempus eſt, vt in- *1. Pet. 4.*
cipiat iudicium à domo Dei: Diuus Hierony- *Malac. 3.*
mus explicans verba illa Malachiæ: Et purgabit filios Leui, ita ait: Tempus enim eſt, vt iudiciũ à domo Dei incipiat. Et alibi ſcribitur. A ſanctis meis incipite. In filiis autem Leui omnem ſacerdotalem intelligit dignitatem. Hæc ille. Quibus verbis per filios Leui, & per domum Dei, & per ſanctuarium Dei ſacerdotes intelligit. Habentur verba hæc. 50. diſtict. ca. Et purgauit.

Cœperunt ergo à viris ſenioribus. Ideo excidium orſi ſunt à ſenioribus, quia illi nõ ſolũ grauiter Deum offendebãt, quòd ipſi corrupti eſſent, ſed etiam quòd alios corrumperent, non tantummodo peccato, ſed etiam exemplo nocentes. Eam ob cauſam Deus pœnas ab illis ob execrabiliora delicta prius expetiuit, quàm ab aliis.

Et dixit ad eos. Dixit Deus tenentibus manu ſecures.

Contaminate domum, & implete atria interfectis. Id eſt, polluite templum ſanguine idolatrarũ, & tẽpli atria implete corporibus mortuorum. Hæc ſunt tria illa atria, de quibus diſſeruimus capite ſuperiore.

Egredimini. Nimirum à templo. Vbi in tẽplo interfecerunt ſceleratos idola colentes, præcepit illis Deus, vt egrederentur è templo, & in eos, qui erant in ciuitate, irruerẽt, & impetum facerent. Quod ita effectum eſt.

Remanſi ego. Fuit enim Ezechiel ſignatus thau, quia hominum ſcelera aſpiciens dolebat, & vehementer angebatur.

Ruique ſuper faciem meam. Præ animi dolore, tantæque cædis ſtupore. Cur ceciderit ſuper faciem ſuam, non retrorſum, diximus ſuprà, verba illa capitis ſecundi explanantes: Et cecidi ſuper faciem meam.

Iniquitas domus Iſrael & Iuda magna eſt nimis valde. Senſus eſt: Ideo Iudæos grauiſſimè

punio,

punio, inquit Deus, quia grauiſſima ſunt eo-
rum flagitia: debent enim pœnæ eſſe delictis
Deut. 25. proportionatę. Ita enim ait Deus in Deutero
nomio: Pro menſura peccati, erit & plagarũ
Sap. 11. modus. Et in libro Sapientiæ: Per quæ quis
Eſa. 28. peccat, per hæc & torquetur. Et per Eſaiam:
Ponam iudicium in pondere, & iuſtitiam in
menſura. Vbi vides falſum eſſe Socratis pa-
radoxum omnia peccata aſſerentis æqualia
eſſe, ſiquidem eſſet peccare tanquã tranſilire
lineas. At perſpicuum eſt, grauius eſſe patrẽ
optimum vita priuare, quàm ſeruũ peſſimũ.
In ſeruo enim occidendo minus peccatur: in
patris verò cæde deteſtabilius & capitalius:
nam violatur is, qui procreauit, is, qui aluit, is
qui erudiuit, is, qui in dignitate conſtituit, is,
qui ad honores & diuitias euexit. Eã ob cau-
ſam pœna maior vni delicto debetur, quàm
alteri. Aſſerebant tamen Stoici omnia crimi-
na æqualia eſſe, quia exiſtimabant, nullã eſſe
vim, quæ homines magis à minoribus impro
bitatibus arceret, quàm ſi putarent, nullum
eſſe in delictis diſcrimen.

Et repleta eſt terra ſanguinibus. Sanguines
in diuinis literis ſcelera ſignificant, iuxta illud
Pſal. 50 pſalmi: Libera me de ſanguinibus Deus Deus
ſalutis meæ. Hoc eſt, eripe me à peccatis com-
miſſis, cui me ſubieci, & da mihi gratiam, ne
illis amplius ſubiiciar. Vide hominis improbi
miſeriam, qui ſe vltra ſubiicit peccato. Nihil
Geneſ. 1. eſt in mũdo nobilius homine ad Dei imagi-
nem & ſimilitudinem creato, nihil vilius pec-
cato, quoniam nõ eſt ens, ſed priuatio entis.
Quæ igitur conuenientia eſt, eſſe rem pretio-
ſiſſimam rei omnium abiectiſſimæ ſubiectã?
Ideo aiebat Dauid: Libera me de peccatis,
Deus Deus ſalutis meæ. Poterit per ſangui-
nes cædem intelligere, quã rex per nefarium
ſcelus Vriæ parauit: vt ſit ſenſus: Eripe me
Domine de flagitio, in quod impiè fateor in-
cidiſſe, cùm Vriæ interitum machinatus ſum:
condona mihi huius cædis reatum. Vel ſic. Li
bera me Domine à pœna ob Vriæ mortem
mihi debita. Vnde viri ſanguinum illi vocan-
tur, qui alios vocant ad interitum, de quibus
Pſal. 25. ait pſalmographus: Ne perdas cum impiis
Deus animam meam, & cum viris ſanguinum
vitam meam. Homines humano ſanguine
cruenti plerunque crudeliter occiduntur. Ha-
bere manus ſanguine plenas dicitur de homi-
Eſa. 1. cidis, iuxta illud Eſaiæ: Manus veſtræ ſangui-
ne plenæ ſunt, etiam ſi poſſit illud rectiſſimè
de Chriſti ſanguine intelligi, quem petierunt
Mat. 27 Iudæi dicentes: Sanguis eius ſuper nos, &
ſuper filios noſtros. Poteſt igitur hic Ezechie-
lis locus ita explanari. Repleta eſt terra pec-
catis. Vel, repleta eſt Hieroſolyma cædibus
& homicidiis. Vel ſic: Repleta eſt Iudæa
hominum immanium, interitum innocenti-
bus machinantium. Paraphraſis chaldaica per
ſanguines intelligit homines dignos morte,
quibus Deus, & ſi pro ſua ſingulari lenitate
diuturnam ſæpenumerò cõcedat impunita-
tem, aliquando tamẽ iram ſuam oſtendit ad
iudicia exercenda, atq; ad vim ſeueritatis ſuæ
apertiſſimè declarãdam. Exiſtimo tamen per
ſanguines hoc loco homicidia ſignificari, qui-
bus plena erat Hieroſolyma. Manaſſes enim
ſanguinem innoxium fudit, & vt verbis vtar
diuinæ ſcripturæ, impleta eſt Hieruſalem ſan
guine vſque ad os. Sed quid cito locũ vnum?
Lege vetus teſtamentum, præſertim libros
Regum & Paralipomenon, & inuenies paſ- 4. Re. 21.
ſim viros pios & iuſtos fuiſſe ab impiis &
flagitioſis per ſummum ſcelus crudeliter tru-
cidatos. Id illis obiiciebat Saluator noſter di-
cens apud Matthæum: Ieruſalem Ieruſalem Mat. 23
quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui
ad te miſſi ſunt. Et diuus Stephanus, vt re-
fert in Actis Apoſtolorum diuus Lucas in
oratione, quam habuit apud Iudæos, ait:
Quem prophetarum non perſecuti ſunt pa- Actu. 7
tres veſtri? Et occiderunt eos, qui prænun-
tiabant de aduentu iuſti. Et diuus Paulus in
epiſtola ad Hebręos: Lapidati ſunt, ſecti ſunt, Hebr. 11
tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt.
Vt aquilarum pennæ aliarum auium pennas Simile.
ſuo tactu corrumpunt, ſic potentes & ma-
gnates Iudæorum, crudelitate & impietate
ſua debiles & innocentes ad excidium voca-
bant: & potentia ſua impiè abutebantur. Vt Simile.
magna flumina, cùm extra alueum diffluũt,
& propter impetuoſam aquarum alluuiem
& inundationem diffunduntur, vix poſſunt
agros implere, & vndis obruere, quin illis
noceant, & meſſes euertant, ſic magnæ di-
uitiæ, potentiæ, & dignitates cùm creſcunt
impetu apud impios, & inundant, vix reipu-
blicæ campos operiunt, quin eos lædant de-
bilium opes eradicent, & innocentium ſan-
guine foſſas impleant, & ſecum quicquid in-
uenerint, rapiant: vnde procedunt cædes, cla-
des, ſtrages, & multorũ calamitates & detri-
menta. Sed illi præcipuè, qui talia inferunt
aliis, ſibi ipſis nocent, & neſcientes interitum
conflant, quoniam cùm alios vulnerant in
corpore, ſuam animã interficiunt: Ipſi enim
in perniciem voluntariam, & ſibi ipſis æter-
nam mortem moliuntur, cùm alios oppri-
munt iniuriis: innocentes autem, qui eas pro-
pter Deum toleranter ferunt, æternam glo-
riæ coronam adipiſcuntur. Quemadmodum Simile.
ſi quidam ira commotus, & excandeſcentia
perturbatus volens alium occidere, in eum
iaceret pretioſas gemmas & margaritas, &
ingentis pretii monilia, nullum illi inferret
detrimentum, qui pretioſa illa colligebat, ſi-
bique obſeruabat: ita tyranni volentes viros
pietate & charitate præſtantes lapidibus ob-
ruere, & ferro ac flamma vita priuare, eos ca-
lamitatibus & variis martyrii generibus pre-
munt, quibus rebus illi gloriantur, & diteſ-
cunt, & tolerantia muniti, omnes contume-
lias, quas æquo animo propter Deum ferunt,
pretioſas & inæſtimabiles diuitias eſſe rectè
arbitrantur. Huiuſmodi erant Chriſti mar-
tyres,

tyres, qui cùm raperentur ad ſupplicium, ita læti progrediebantur, ac ſi ad excellentiſſimum variarum epularum conuiuium ducerentur.

Et ciuitas plena eſt auerſione. Hoc eſt, defectione à Deo. Qui idola colunt, à Deo deficiunt, ſeque amore creaturarum à creatoris amore auertunt: & ita ſeipſos in anima occi-
Prouer.1. dunt. Vnde in prouerbiis ait Salomon: Auerſio paruulorum interficiet eos. Paruulos vocat nefarios homines, qui adeò ſtulti ſunt, vt propter res fluxas & fugaces velint amittere
Ioan. 14. æternas & immortales, & Deum qui vita eſt relinquentes, in mortem ruuãt æternam. Poteſt tamen locus ille ita conuerti in Latinum ſermonem ex Hebræo: Otium ignauorũ illos occidet. eſt enim turpe otium infinitorum malorum cauſa.

Dereliquit Dominus terram. Hoc eſt, mortalia non curat. Hoc dicebant infideles Iudæi, qui à Deo defecerant.

Viam eorum ſuper caput eorum reddam Id eſt dabũt mihi pœnas ſuorum ſcelerum. Omnis eorum iniquitas & impia viuendi ratio in eorum caput redundabit. Iuxta eorum maleficia eos caſtigabo.

Et ecce vir qui erat indutus lineis, &c. Hoc eſt, his geſtis dixit Chriſtus Deo patri: Mandatum tuum confeci, & opus abſolui. Qui occiderant alios, non tale referunt, quia nuntiũ erat mœroris. Chriſtus ſecurim manu non tenebat, non enim venit in mundum vt occideret, ſed vt vitã tribueret. Ego veni, inquit
Ioan. 10. ille apud Ioannem, vt vitam habeant, & abũ-
Ioan. 12. dantius habeant. Et rurſum: Non veni, vt iudicem mundum, ſed vt ſaluificem mundum. Id, quod hic ait: Feci ſicut præcepiſti mihi, ait
Ioan. 17. etiam his verbis apud Ioannem: Ego te clarificaui ſuper terram: opus conſummaui, quod
Phil. 2. dediſti mihi, vt faciam. Fuit enim, vt ait apoſtolus, obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. Si Chriſtus non venerat, vt occideret, ſed vt occideretur, vt eius ſanguine nos vngeret, & ſignaret, & redimeret, non decebat portare gladium aut ſecurim, ſed atramentarium, quo nobis ſuum ſcriberet chara-
Luc. 2. cterem, noſque in libro vitę deſcriberet. Ideo eo tempore voluit naſci, quo deſcribebatur vniuerſus orbis, quia ille veniebat in carne, qui nos in æternitate deſcriberet. Id docuerunt diuini vates, cùm Meſſię aduentum non in rigore & ſeueritate, ſed in miſericordia & veritate futurum eſſe prædixerunt. Dauid diuino ſpiritu afflatus Dei filium vnigenitum in hunc modum alloquitur: Miſericordia & veritas præcedẽt faciem tuam. Hanc ſententiam
Pſal. 88. confirmat Deus pater, dicens in eodem pſal-
Eſa. 16. mo: Veritas mea & miſericordia mea cum ipſo. Eſaias item, præparabitur, inquit, in miſericordia ſolium eius. Vnde Zacharias has
Luc. 1. voces emiſit: Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſæculo ſunt prophetarum eius. Salutem ex inimicis noſtris, & de manu omnium, qui oderunt nos, ad faciendam miſericordiam cum patribus noſtris, & memorari teſtamenti ſui ſancti. Et virgo Dei genitrix: Et Luc. 1.
miſericordia eius à progenie in progenies timentibus eum. Cæterùm hoc Ezechielis loco oſtendit eius iuſtitiam & miſericordiam, iuſtitiam in occiſis, miſericordiam in reſeruatis, iuſtitiam in ſecuribus, miſericordiam in ſigno thau.

Annotationes ex Hebræo in caput nonum.

APpropinquauerunt viſitationes vrbis. Pro viſitationibus eſt in hebraico פקדות pecuddoth, à verbo pacad, quod ſignificat viſitare, vt in pſalmo: Deus Pſal. 79.
virtutum conuertere, reſpice de cælo, & viſi Num. 14.
ta vineam iſtam. Significat etiam punire, vt Nume. 14. Qui viſitas peccata patrum in filios. Significat quoque recordari. Et ita vertunt nonnulli illud Zachariæ: Viſitauit Dominus exercituum gregem ſuum. Pro quo Zach. 10
Tharghum habet: Recordatus eſt Dominus virtutum populi ſui. Eodem modo interpretatur locum illum Geneſeos: Viſitauit Do- Geneſ. 21
minus Saram. Significat præterea ſcrutari, vt apud Iob: Quis poterit ſcrutari vias Domini? Quaſi dicat, nemo. Poteſt etiam verti: Quis Iob. 36.
ſuper eũ viſitabit vias eius? Ac ſi dicat: Quis maior Deo eum corrigere poteſt? Significat demum præficere. Vnde pacid ſignificat prępoſitum & præfectum, vt 4 Regum 25. Qui 4. Re. 25.
erat præfectus ſuper bellatores viros. Ideo pecuddoth ſignificat vrbium præfecturas, & ipſos præfectos. Eam ob cauſam hic Ezechielis locus poterat ita transferri: Appropinquauerunt præfecti ciuitatis. Ita tranſtulit Pagninus. Pro quo paraphraſis Chaldaica habet: Appropinquauerunt conſtituti ſuper ciuitatem. Hi impios trucidarunt, pios autem ſuperſtites reliquerunt. Tales debent eſſe iudices, & prætores, & cęteri iuſtitię miniſtri: verſatur enim iuſtitia in hominũ ſocietate tuẽda, tribuendoque ſuum cuique, & denique in remuneratione & animaduerſione: quam ob cauſam legiſlatores præmia proponunt virtutibus, & ſupplicia vitiis. Hac ratione ductus Solon Athenienſium legiſlator rempublicam duabus rebus dixit contineri, præmio & pœna. Hæc eſt legũ ſumma. Archidamus interroganti cuidam qui nã eſſent Spartanæ ciuitatis præfecti, reſpondit: leges ac legitimi magiſtratus. Ciconia ſerpentes dilacerat, & animalia venenata ex cauernis extrahit, et interficit, qua in re hieroglyphicum eſt iuſtitię, quæ in homines ſceleribus imbutos animaduertit, & eos, qui virus flagitiorum ſuorum in alios infundunt, grauiter punit. Habet etiam hæc ales proprietatem hanc, vt parentes ſenectute defectos viciſſim alat, & volandi poteſtate priuatos humeris ſuis geſtet

qua

qua in te pietatis ſymbolum gerit. Vide de ciconia Plinium libro 10. cap. 23. Iſidorū libro de natura auiū, & libro 12. etymologiarum cap. 7. Crinitum li. 4. ca. 13. Pierium Valerianum in hieroglyphicis. Quibus in locis huius alitis bellum aduerſus ſerpentes & venenata reptilia, & pietatem erga parentes videbis. Eā ob cauſam ſolebant veteres ſapientes ſuper regum ſceptris imaginem ſculpere ciconiæ, vt refert Suidas, innuentes debere principes, & qui reſpublicas gubernandas ſuſceperunt, iuſtitiam & miſericordiam colere, improbos punire, & in viros pietate & virtute præditos beneficia conferre. At nunc multi iudices & rectores, & cæteri iuſtitiæ miniſtri, vt ea adipiſcantur, quæ cupiunt, iuſtitiam omnē peruertunt. Quid refert eſſe regem iuſtitia præſtantem, ſi eius famuli iuſtitiæ adminiſtratores ſunt auari, & iniuſti, & immenſæ cupiditatis ſtimulis concitati? Vt ſtatua Nabuchodonoſoris, etſi caput haberet aureum, ruit tamen, & fuit penitus confracta, quia pedes habebat luteos, qui eum fuerunt lapide tacti, totam machinam euerterunt: ſic iuſtitia cadit ſæpenumero, quia etſi princeps qui rectè caput appellatur, ſit iuſtus, & ex auro virtutis veluti conflatus, adminiſtratores tamen iuſtitiæ fictiles ſunt, terram & lutum intuentes, et muneribus ac largitionibus mouentur, ob quarum cupiditatem vendunt ſententiam & precipitant iuſtitiam: & tacti lapide aliquo pretioſo, monili aureo, vaſibus auro fulgentibus, cælato auro, & argento, magna pecuniarum copia, aut aliis huiuſmodi muneribus omnia iura diuina atque humana peruertunt. Et quamuis hoc ita ſe habeat, credo tamen multos eſſe iuſtitiæ miniſtros rectos, & iuſtos, viam ad certam rationis normam dirigentes, momenta officiorum perpendentes, iuſtitiam vitiorum expultricem nulla in re violantes. Sed ego in illos inuehor duntaxat, qui veri iuris, germanæque iuſtitiæ ſolidam & expreſſam effigiem nullā tenent, vmbra tantùm vtuntur, quam vtinam ſequerētur: ſunt enim nonnulli non ſolùm à iuſtitia, ſed etiam à iuſtitiæ vmbra alienati. At hi, de quibus loco hoc agit Ezechiel, qui appropinquauerūt vt vrbi præfecti, iuſtitiam ſimul cum miſericordia rectè exercuerunt.

*Simile. Dani. 2.

Et vnuſquiſq; vas interfectionis habet in manu ſua. Pro vaſe eſt in Hæbræico כְּלִי cele, quæ dictio præterea, quæ d ximus in explanatione arma etiam ſignificat: vt Gen. 27. Sume arma tua. Et cap. 30. Vaſa iniquitatis bellantia. Ideo poterat verti locus hic: Et vnuſquiſque tenebat manu arma ad interficiēdum: ſiue interfectionis: pro quo eſt in Hebraico בְּיָדוֹ חָרְבּוֹ maxchetho, à verbo xaehath, quod ſignificat interficere, diſperdere, delere, & corrumpere. Id, quod ait Oſeas, aut potius Deus per illum: Perditio tua Iſrael, tāttummodò in me auxilium tuum: poteſt verti ex Hebræo: Perdidit te ô Iſrael, & ſubaudi-

Gene. 27
Gene. 30
Oſe. 13.

tur, vitulus, vt ſit ſenſus: Vitulus quem coloiſti ô Iſrael, te euertit, ego ſum, qui tibi poſſum ferre opem, & mittere auxilium, nō autem idola tua. Hunc locum ita tranſtulit paraphraſtes Chaldæus: vt dicat Dñs: Quando tu ô popule Iſraelitice perdebas opera tua, dominabantur tibi gentes, quando verò reuertebaris ad legis obſeruantiam, ego tibi eram auxilio. Colens idola vincebaris, colens meipſum reportabas victoriam. Et vbi ait ſcriptura libro quarto Regum abſtuliſſe Ioſiam idola, quę erant ad dexteram partem montis offenſionis, pro offenſione eſt eadē dictio, quæ hoc loco apud Ezechielem. Et pro offenſione poterat verti, perditio, ſeu interfectio, ſeu deſtructio. Ita enim appellabatur mons Oliueti ob idololatriam, quæ ibi exercebatur. Nā explicare volens Tharghum, quis eſſet mons ille perditionis ſeu offenſionis, montem oliuarum tranſtulit, qui hominibus perniciem moliebatur, eorum animas perdens ob idolorum cultum. Ita etiam appellat Ieremias Babylonem, quę erat hominum contaminatrix ob idololatriam, & varia vitiorū genera, quibus ſe homines coinquinabant. Nam capite 21. vbi diuinus vates inuehitur in Babylonē, vaticinans de eius excidio & euerſione, pro eo quod nos habemus: Ecce ego ad te mons peſtifer, eſt in Hebraico nomen hoc maxchith, quam ob cauſam poteſt etiam conuerti: Ecce ego aduerſus te mons perditionis, ſeu interfectionis, ſeu corruptionis. Quanquam Babylō erat in planitie ſita, teſte Strabone libro primo, & Herodoto libro etiam primo, tamen vocatur mons perditionis ob ſcelerum magnitudinem: quam ob cauſam eam interpres Latinus montem peſtiferum meritò appellauit. Et Eſaias eam montem vocauit caliginoſum. Et noſter Ezechiel gladios ſeu ſecures, quibus ſcelerati fuerunt interfecti, vaſa vocat interfectionis. Et paulò poſt repetens eandem ſententiam ait: Et vniuſcuiuſque vas interitus in manu eius, vbi pro interitu non maxchith, vt anteà, ſed mappatſo poſuit. Eſt enim à verbo napats, quod ſignificat conterere, frangere, diſperdere, allidere, vt in pſalmo: Beatus qui tenebit, & allidet paruulos ſuos ad petram. Ac ſi dicat. Beatus ille erit ô ciuitas Babylon, qui filios tuos paruulos, qui infantes tuos crudeliter occiderit. Prædixit Pſalmographus calamitatem, qua poſtea fuerunt Babylonii oppreſſi, cùm eos Cyrus euertit, & occidit, & in acerbiſſimos cruciatus adduxit, eorum filios à ſinibus & pectoribus matrum auulſos ad duros lapides cōminuēs, vt ad eos alliſi immaniter interficerentur.

4. Re. 23.
Iere. 51.
Eſa. 13.
Pſal. 136

Atramentarium ſcriptoris ad renes eius. Aquila eodem ferè modo tranſtulit: ita enim habet: Atramētarium ſcribæ ad lumbos eius. Symmachus vertit: Tabulas ſcriptoris habet in renibus ſuis. Tabulis quondam pro libro vtebantur ſcribæ. Hic eſt liber, quem habet Chriſtus, in quo ſunt ſcripti viri ad gloriam

prædeſtinati. Eſt enim ex vſu ſcripturarum
perſpicuum, eſſe apud Deum librum quen-
Exo. 32. dam vitæ, de quo aiebat Moyſes: Aut dimit-
te eis hanc noxam, aut dele me de libro, quē
Pſal 68. ſcripſiſti. Et Pſalmographus, Deleantur de
Luc. 10. libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribātur.
Et Chriſtus Deus noſter: Gaudete, quod no-
mina veſtra ſcripta ſunt in cælis. Et de hoc li-
Pſal. 39. bro intelligunt nonnulli id, quod Chriſtus
ait in pſalmo: In capite libri ſcriptum eſt de
me, vt facerem voluntatem tuam. Et in Apo-
Apo. 20. calypſi ait diuus Ioannes: Qui non eſt ſcrip-
tus in libro vitæ, miſſus eſt in ſtangnum ig-
Simile. nis. Eſt autem hic liber diuina præſcientia. Vt
in ſpeculo apparent formæ ſenſibiles, ſic in
libro relucent veritates intelligibiles. Vnde
diuina præſcientia, in qua relucent omnes
veritates, liber vocatur: in quo legerunt di-
uini vates, & Chriſti diſcipuli, quorum men-
tes Deus diuinæ ſcientiæ ſplendore illuſtrauit
& diuino amore mirabiliter incendit, vt in
corporibus humanis vitam cæleſtem imitan-
tes futura prædicerent, & in ſuis moribus &
actionibus diuinæ bonitatis effigiem quodam
modo adumbrarent. Apparet Chriſtus cum
libro, vbi ſuos ſcribebat: ideo iuxta Symma-
chi verſionem librum portat, ſiue tabulas ſcri
ptoris, & iuxta noſtram editionem atramen-
tarium ad renes. Pro quo ſeptuaginta inter-
pretes habent: Et zona ſapphiri ſuper lumbos
eius. Eſt autem ſapphirus lapis pretioſus co-
loris aërij, aureis punctis collucens: de quo
agit Plinius libro 37. Et hic lapis erat in orna-
Exod. 28. mentis principis ſacerdotum, vt in Exodo di-
uinæ literæ teſtantur, nimirum in rationali
quadrato, in quo erant duodecim lapides cū
nominibus filiorum Iſrael. At zona ſummi
ſacerdotis legalis nón erat ſapphirina, ſed erat
cinctorium quoddam opere plumarij, ſiue
Exod. 28. baltheus, de quo in Exodo multa dicuntur.
29. et 39. Hic baltheus erat in ſimilitudinem pellis co-
lubri, qua exuit ſenectutem, polymita arte
diſtinctus, vt aſſerit diuus Hieronymus in e-
piſtola ad Fabiolam de veſte ſacerdotali. At
baltheus hic, quo erat Chriſtus ſuccinctus, ſap-
phirinus eſt, & longè pretioſiſſimus: vt oſtē-
deretur multò eſſe præſtantius Chriſti ſacer-
dotium legali illo & Aaronico: nam legis ſa-
cerdos offerebat vitulos, Chriſtus autem ob-
tulit ſeipſum, nobis corpus ſuum ſacratiſſi-
mum, & ſanguinem pretioſiſſimum ſub ſpe-
ciebus panis & vini relinquens, & ſe in cru-
cis ara pro nobis hoſtiam deuouens ac conſti-
Pſal. 109 tuens. Fuit enim, vt dicitur in pſalmo, ſacer-
dos in æternum ſecundum ordinem Melchi-
ſedech. Significat quippe Melchiſedech regem
iuſtitię, qui rex erat Salem, quę pacem ſonat,
Pſal. 84. iuſtitia enim & pax oſculatæ ſunt. Et erat
Heb. 7. ſine patre & matre: quæ omnia Chriſto cō-
ueniunt. Ipſe enim eſt rex iuſtitiæ & pacis,
ſine matre ſecūdum generationem diuinam
Eſa. 53. æternitatis, de qua dixit Eſaias: Generatio-
nem eius quis enarrabit? ſine patre verò ſe-
cundū temporalem ex immaculata ſemper
virgine Maria abſque virili operatione. Adū-
brauit preterea Melchiſedech Chriſtum Deū
noſtrum, quòd panem obtulit & vinum in
ſignum ſacramēti euchariſtiæ, quod Chriſtus
erat cōſtituturus. Ideo non zona opere plu-
marij contexta præcinctus apparet ſacerdos
noſter ſecundum ordinem Melchiſedech, ſed
zona ſapphirina pretioſa. Ea illum vidit in-
dutum & præcinctum diuus Ioannes, dicens
in Apocalypſi: vidi in medio ſeptem cande- Apoca. 1.
labrorum ſimilem filio hominis veſtitū po-
dere, & præcinctum ad mamillas zona aurea.
Significat autem zóna aurea dignitatem non
ſolùm ſacerdotalem, ſed etiam regiā, de qua Pſal. 92.
dixerat regius vates: Dominus regnauit, de- Pſal. 2.
corem indutus eſt, indutus eſt Dominus forti-
tudinem, & præcinxit ſe. Et alibi: Ego autem
conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montē
ſanctum eius. Aſpicis igitur Chriſtum regem
eſſe & ſacerdotem, indutum lineis, & ſapphi-
rina zona præcinctum.

Et gloria Dei Iſrael. Pro Deo eſt in Hebraico
אֱלֹהֵי elohe in regimine. Dictio eſt elohim,
quæ Deum ſignificat, vt Geneſis primo: In Gen. 1.
principio creauit Deus cælum & terram. Elo
him eſt in plurali, et ferè ſemper in eo nume-
ro inuenitur, vt trium perſonarum in diuinis
deſignet diſtinctionem. Significat etiam an-
gelos, vt in pſalmo. Minuiſti eum paulomi Pſal 8.
nus ab angelis. Pro quo quidam verterunt:
Minuiſti eum paulominus à Deo. Sed quor-
ſum opus eſt recedere ab ea tranſlatione,
quam ſequitur diuus Paulus apoſtolus in epi- Heb. 2.
ſtola ad Hebræos, vbi hunc locum de Chri-
ſto interpretatur, qui ratione humanæ natu-
ræ minoratus eſt ab angelis. quæ tranſlatio
eſt eccleſiæ authoritate confirmata? Imò Da-
uid Kimhi inſignis inter Hebræos commen-
tator ſequitur verſionem ſeptuaginta inter-
pretum, quam diuus Paulus citat, & exponit,
& quam eccleſia comprobat & confirmat:
teſtatur enim hic rabbinus poſitum eſſe hoc
loco elohim pro angelis. Eodem modo in
alio pſalmo: In conſpectu angelorum pſallā Pſal. 137
tibi. Præterea ſignificat iudices: vnde id, quod
eſt in libro Exodi: Quòd ſi dixerit ſeruus:
Diligo Dominum meum, & vxorem, ac li- Exod. 21
beros, non egrediar liber: offeret eum Domi-
nus diis Poterat verti: Offeret eum Dominus
iudicibus, & ita habet Chaldæa paraphraſis:
nam pro diis in hebraico eſt elohim. Eodem
modo id, quod eſt capite ſequente: Diis non
detrahes. transferri poteſt: Iudices non vulne Exod. 22.
rabis maledictis. Et rectè quidem in verſione
noſtra pro iudicibus poſuit Latinus interpres
deos, quoniam debent iudices iuſtum Deum
in terris modo ſuo repræſentare. nam iuſtitia
legis vtique finis eſt, lex iudicis opus, iudex
imago quædam Dei eſt vniuerſa gubernātis.
Hanc autem imaginem conſequitur iudex
non Phidiæ, & Polycleti induſtria, ſed iuſti-
tiæ exercitatione, quę hominum vitę appoſi-
ta ve-

ta veluti ſabrile læuigatorium quod rectum eſt, non contingit, quod verò tumens, & nodoſum, & ſuperuacaneū eſt, recidit. Cùm igitur elohim ſignificet Deum, quid mirū ſi iudicem Dei imaginem quandā repreſentantē ſignificet? Sed cùm in literis diuinis Deus multis nominibus vocetur, illud eſt aduertēdum, elohim ſignificare Deum iudicem, vt punit, et flagitioſos vlciſcitur: deriuatur enim à verbo alah, quod maledicere, & execratoriè iurare, & vlciſci ſignificat. Quam ob cauſam hoc loco Ezechiel inducens Deum aduerſus Iudæos iratum, præcipiētem viris vaſa interitus manu tenentibus, vt per mediam Hieroſolymā tranſirent, omneſq; interficerent, qui non eſſent litera thau ſignati, eum vocat elohim. Sed dices: Qui fieri poteſt, vt elohim Deū ſignificet iudicem, & vindicem, cùm in mūdi conſtitutione Moyſes eum afferat ſub nomine elohim? Ita enim ait: In principio creauit elohim cælum & terrā. Ibi enim creationis meminit ſcriptura, non vltionis. Huic obiectioni reſpondendum exiſtimo, ideo Moyſem Deum hoc nomine appellaſſe, vt Dei timorem & prouidentiam cum creatione cōculcaret: ac ſi diceret: Res, quas videtis, ille produxit, qui non ſolùm rerum, ſed etiā punitionum eſt author: qui poteſt malè geſta punire. Ille, qui res omnes creauit, in eos grauiter animaduertet, qui illis fuerint intemperanter abuſi. Ita nodum hunc ſoluit in ſuis commentariis in Geneſim Hieronymus ab Oleaſtro, qui elapſis diebus obiit ſuum diem non ſine multorum dolore. Fuit eius mors luctuoſa ſuis, acerbi patriæ, grauis viris doctis, cùm viderint è vita migrare virum ſapientia, & eruditione & Chriſtiana pietate præſtantem, & eximium quoddam ordinis prædicatorum ornamentum. Primum Dei nomē eſt El, ſecūdum Eloha & Elohim, tertium Tſabaoth, quartum Helion, quintum Aſerihie, ſextum Adonai, ſeptimum Ia, octauum Iehouah, nonum Saddai. Habet etiā Deus multa alia nomina, de quibus vide Martinum Cantapetrenſem virum hac noſtra ętate eruditiſſimum libri ſecundi capite ſecundo ſuarum hypotyposeon, quem librum edidit Salmanticæ, vbi ſacrorū bibliorum tribus in linguis primarius eſt, ac perpetuus interpres. *Simile.*

Ciuitas repleta eſt auerſione. Pro auerſione eſt in hebraico מטה mutteh. à verbo נטה natah quod ſignificat auertere, declinare, & peruertere. Hac ratione adductus Pagninus tranſtulit: Ciuitas plena eſt peruerſo iudicio.

ARGVMENTVM CAPITIS. X.

Repetit viſionem, quā primo capiti mādauit, animalium, rotarum viuentiū, firmamenti ſuper capita cherubim, & throni ſapphirini ſuper firmamentum. Et in ſignum euerſionis Hieroſolymæ ait ſe vidiſſe virum è medio rotarum & animalium prunas accipiētem, quibus erat ciuitas comburenda.

CAPVT X.

ET vidi, & ecce in firmamento, A quod erat ſuper caput cherubim, quaſi lapis ſapphirus, & quaſi ſpecies ſimilitudinis ſolij apparuit ſuper ea. Et dixit ad virum, qui indutus erat lineis, & ait: Ingredere in medio rotarum, quæ ſunt ſubtus cherubim, & imple manū tuā prunis ignis, quę ſunt inter cherubim, & effunde ſuper ciuitatem. Ingreſſuſque eſt in conſpectu meo: cherubim autem ſtabant à dextris domus, cùm ingrederetur vir & nubes impleuit atrium interius. Et eleuata eſt gloria Domini deſuper cherubim ad limen domus, & repleta eſt domus nube. Et atrium repletum eſt ſplendore gloriæ Domini, & ſonitus alarum cherubim audiebatur vſque ad atrium exterius, quaſi vox Dei omnipotentis loquentis.

EXPLANATIO.

ET *vidi, & ecce in firmamento.* Hęc viſio fuit imaginaria: ſpiritu enim ea vidit, quę ſequuntur: nimirum thronū ſiue ſolium, quod videbatur conſtare lapide ſapphirino, quemadmodum in fine capitis aſſeuerat, & firmamento ſub throno, &c. quæ in huius capitis diſcurſu licet videre. Et licet primo capite dictum fuerit eſſe firmamentum inſtar aſpectus terribilis cryſtalli, hic autē dicatur firmamentum ſuper caput cherubim, quaſi lapis ſapphirus: facilè tamen hic nodus diſſoluitur: nam hæc verba: quaſi lapis ſapphirus, referuntur ad ſolium, non autem ad firmamentum. Quid autem per firmamentum, & ſolium, & ſapphirum, & animalia & rotas intelligatur, oſtēdimus copioſè, niſi me fallit opinio, primo capite.

Quod erat ſuper caput cherubim. Quæ primo capite appellat animalia, vocat hoc loco cherubim: vt oſtendat animalia illa cæleſtia eſſe, & myſteria per illa ſignificata res omnes naturales ſuperare. Sed quare hic, non autem primo capite appellat ea cherubim? Ratio eſt, quia hic erat propheta diuino ſplendore plenius illuſtratus: & quantò propiùs ad viſionem accedebat, tātò illi mirabilior videbatur. Quò enim homines magis illuminātur, cò illis Chriſti myſteria ſublimiora videntur. Vt pre- *Simile.*
tioſa monilia ex puriſſimo auro cōfecta, magno artificio ſubtiliter elaborata, quò propiùs acceſſeris ad illa, & attētiùs atq; clarius aſpexeris, politiora & pręſtantiora iudicabis, ita tibi ad arcana diuina propiùs accedēti, eaq; ſplen-

didiore animi puritate, & clariore diuinæ gratiæ luce contemplanti ſublimiora in dies & illuſtriora videbuntur. Opus eſt quidē diuina reuelatione, nam abſque ea nihil proficies. Id
Pſal. 118 intelligens regius vates canebat: Reuela oculos meos, & cōſiderabo mirabilia de lege tua. Nam qui peſtilentibus animi labibus contaminatus, vitiis conſtrictus, & ſceleribus imbutus voluerit proprio fretus ingenio, ſolùm viribus ſuis diuina myſteria intueri, & in eorū admirabilem ſplendorem mentis aciem dirigere, & altiſſima arcana percipere, et penetrare, operam perdet & induſtriam, & in erroribus intolerādis verſabitur. Ideo aiebat Dauid:
Pſal. 119 A mandatis tuis intellexi. Ac ſi diceret: Poſtquam Domine mandata tua ſeruaui, maximarum rerum intelligentiam acquiſiui. At qui voluerit propriis viribus fiſus ſe altius eri-
Simile. gere, & efferre, ſeipſum amittet. Vt enim accipiter tunc perditur, cùm fretus alis vult volare excelſius, & extolli in ſublimius, ſic vani homines tunc labuntur, cùm volūt ſolo humano ingenio alta Dei myſteria percipere, ac ſi æternæ illius maieſtatis conſilia & diſpoſitiones propriis ſenſibus, & humanis cogita-
Rom. 11. tionibus comprehenderentur. Ideo ait in epiſtola ad Romanos diuus Paulus: Noli altum ſapere, ſed time.

Et quaſi ſpecies ſimilitudinis ſolij. Senſus eſt: Et ſapphirus ille referebat ſimilitudinē throni ſuper firmamētum imminens cherubim. Ideo ait: Apparuit ſuper ea: hoc eſt ſuper firmamentum & cherubim.

Et dixit ad virum. Nimirum ille, qui ſedebat in throno ſapphirino, per quem Deus pater intelligitur, vt primo capite explicuimus. Alloquitur igitur pater filium ſuum vnigenitum per virum indutū lineis ſignificatum, vt oſtendimus capite præcedente. Species gloriæ Domini quæ primo capite apparuit Ezechieli in firmamento ſuper capita animaliū, fuit ſuperiore capite tranſlata de cherubim ad tēpli limen: nunc redit ad firmamentum, non multò pòſt inde receſſura. Cùm autem eſſet in throno ſuper firmamēto, alloquitur virum lineis indutum.

Imple manum tuam prunis ignis. Nam dictum fuit capite primo. Aſpectus animalium quaſi carbonum ignis ardentium. Et paulò pòſt: Hæc erat viſio diſcurrens in medio animalium: ſplendor ignis, & de igne fulgur egrediens.

Effunde ſuper ciuitatem. Subaudi, Hieroſolymam. Significauit Deus eſſe Hieroſolymam incendio flagraturam, & ob eius ſcelera penitus delendam. Aduerte. Vir ille lineis indutus, & ſapphirina zona præcinctus, per quem Chriſtus intelligitur, verus ſacerdos, & verus iudex, qui capite præcedente ſignauit thau electos ſuos, vt erepti à morte vitam immortalem conſequerentur, nunc mandatum accipit à patre perdendæ ciuitatis, quoniam qui primo aduentu venit ad vitam tribuendam, in ſecundo veniet ad iudicandum, & impios ad ignem inextinguibilem damnandum, vbi in æternum crucientur. De primo aduentu ait *Ioan. 3.*
ipſe Chriſtus apud Ioannem: Nō miſit Deus filium ſuum in mundum, vt iudicet mundū, *Ioan. 10.*
ſed vt ſaluetur mūdus per ipſum. Et iterum: Ego veni, vt vitam habeant, & abundantiùs *Matth. 9.*
habeāt. Et apud Matthæum: Diſcite quid eſt, miſericordiam volo, non ſacrificium. Id autē, quod ait idem Chriſtus apud Ioannem: Ego *Ioan. 12.*
in iudicium veni in mundum: Et Nunc iudicium eſt mundi, intelligitur non de iudicio iniquorum, ſed iniquitatum: non de damnatione ſceleratorum, ſed ſcelerum. De ſecun- *Eſa. 66.*
do verò aduentu ait Eſaias: Ecce Dominus in igne veniet, & quaſi turbo quadriga eius, reddere in indignatione furorem ſuum, & incre- *Pſal. 9.*
pationem ſuam in flamma ignis. Et pſalmographus: Parauit in iudicio thronum ſuum: ipſe iudicabit orbem terræ in æquitate, iudicabit populos in iuſtitia. Et rurſus: Cognoſ- *Pſal. 8.*
cetur Dominus iudicia faciens: In operibus manuum ſuarum comprehēſus eſt peccator. Et diuus Paulus ad Timotheum ſcribens: Te- *2. Tim. 4.*
ſtificor coram Deo, & Ieſu Chriſto, qui iudicaturus eſt viuos & mortuos. Et ſi primo aduentu venit in humilitate, tamen in ſecundo veniet in maieſtate: ipſe enim ait apud *Mat. 24.*
Matthæum, de die vltimi iudicij loquens: Plangent omnes tribus terræ, & videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli cum *Mat. 25.*
virtute multa, & maieſtate. Et rurſum: Cùm venerit filius hominis in maieſtate ſua, & omnes Angeli eius cum eo, tunc ſedebit ſuper ſedem maieſtatis ſuæ, & congregabuntur ad eum omnes gentes. Et paulò poſt: Ibunt hi in ſupplicium æternum, iuſti autem in vitam æternam. Aſpicis igitur, non eſſe inconueniēs eundem virum lineis indutum & vitam tribuere, et ad mortem damnare: ſi ad duos eius aduentus volueris reuocare rationem. Poteris etiam hæc duo de primo aduentu intelligere: nam Chriſto adhærentes vitam receperunt, eum autem ſubſannantes impegerunt in illum: quā ob cauſam fuerunt in æternas pœnas relegati. Id prędixerat his verbis Eſaias, lo- *Eſai. 8.*
quens de Meſſia: Erit vobis in ſanctificationē in lapidem autem offenſionis, & in petram ſcandali duabus domibus Iſrael. Hoc etiam *Luc. 2.*
conteſtatus eſt apud Lucam pius ille ſenex Simeon, cùm amplectens puerum Ieſum, tenens cum brachiis, ore, & animo, dixit: Ecce hic poſitus eſt in ruinam, & reſurrectionem multorum. Loquens diuus Paulus de Iudæis illis, qui Chriſtum recipere noluerunt, alludit ad hunc Eſaiæ locum, dicens: Offende- *Rom. 9.*
runt enim in lapidem offenſionis. Et Domi- *Matt. 11*
nus Ieſus apud Matthæum: Beatus qui non fuerit ſcandalizatus in me. Dicitur autem Chriſtus petra ſcandali occaſionaliter, vt ita loquar, quoniam impij ex mera malitia ſumebant ex ſanctiſſimis Chriſti verbis & factis *Simile.*
ſpiritualis ruinæ occaſionem. Vt claros ſanoſ-

que

que oculos habentes à ſolis ſplendore lumen recipiunt, à quo qui ægrotatione laborāt, offenduntur, ſic viri pietate præſtantes luce illa
Ioan. 8. diuina, quæ ait: Ego ſum lux mundi, illuminabantur, qua impij & flagitioſi in maiorem
Simile. animi cæcitatem et ęgritudinem incurrebant. Calx, & gagates lapis authore Plinio aqua incenduntur, qua omnia refrigerātur. Ita Chriſto Deo noſtro, aqua illa cæleſti, de qua ait
Inf. 36. per Ezechielem Deus pater: Effundam ſuper vos aquam mundam, qua pij ſitim rerū humanarum extinguebant, & animarum refrigerationem comparabant, impij Iudæi odio inflammabantur. Ardebant in agnum innocentem eorum ſuriæ, ipſique ira incenſi, atque ſtimulis inuidiæ concitati illum ad excidium crudeliſſimum vocarunt, eiuſque ſplendorem penitus extinguere voluerunt. At hęc pernicies in eorum peccata redundauit, nam fuit eorum ciuitas euerſa, & igne cōſumpta, & ipſi in perpetua ignominia volutati, & in inferno in æternum ſepulti. Intueris igitur poſſe duo hæc, nimirum vitam & mortem de gratia & obſtinatione in primo Chriſti ad uentu explanari: vita ſignificata fuit per ſignum thau, mors autem per ignem, de quo agitur hoc loco. Poteris nihilominus per hūc ignem charitatem intelligere: Ignis enim, quē Chriſtus miſit in terram, amor eſt, quo hominum corda incēdere volebat. Hic eſt ignis
Luc. 12. ille, de quo ipſe ait apud Lucam: Ignem veni mittere in terram, & quid volo, niſi vt accēdatur? Vaticinatus fuit Ezechiel capite præcedente de ſalute electorum, quos Chriſtus ſignauit, nunc vaticinatur de eorum charitate, qua eos Chriſtus incendit, vt poſſent in obſequio diuino permanere, & variis mundi,
Simile. dæmonis, & carnis tentationibus fortiter ac firmiter obſiſtere. Vt olla dulci liquore plena ſi vi ignis agitata ferbuerit, muſcas abiget, & longius fugabit, ſin autem friguerit, muſcas recipiet, quæ in illam ſtatim ingrediuntur, ſic cor igne charitatis inflammatum tentationes ſuperuolantes non admittit, quin potius propellit, & longiùs amouet: at ſi languidum & remiſſum frigeſcit, eſt omnibus tētationibus patulum & apertū, & fit muſcarum & ma-
Iere. 15. larum cogitationum recōditorium & domicilium. Præterea per ignem ira ſignificatur, vt apud Ieremiam. Ignis ſucceſſus eſt in furore meo: Chriſtus autem in corda electorū ignem, hoc eſt iram aduerſus ſcelera mit-
Matt. 10. tit, & vult, vt contra illa pugnemus. Ipſe enim ait apud Matthæum: Non veni pacem mittere, ſed gladium. Quid eſt hoc? Nonne Chriſtus Deus noſter docuit pacem? Docuit quidem. Imò ad hoc venit in mūdum, vt pacem doceret, vt ait diuus Gregorius, cuius verba ſunt ſacris canonibus mandata, xxiij. quæſt. 1. cap. Niſi bella. Adeò diligit Deus pacem, vt eā ob cauſam nec ad Cain, nec eius munera reſpexerit, quia cū fratre non pacē, ſed zeli diſcordiā habebat. Hac ratione affert diuus Cypria nus, quæ eſt in ſacros canones relata diſt.
Ephes. 2. xc cap. Nec ad Cain. Chriſtus eſt pax noſtra,
2. Co. 13. vt aſſerit in epiſt. ad Epheſios D. Paulus: quē in ſecunda ad Corinthios Deum pacis appellat. Qui igitur fieri poteſt, vt author pacis diſcordiam doceat? At altè ſpectare ſi voluerimus, videbimus apertiſſimè abſque diſcordia hac euangelicam pacem eſſe non poſſe. Fieri nequaquam poteſt, vt qui pacem habet cum vitiis, cōcordiam ſeruet cum virtutibus: diſtāt enim hæc maximè, toto differunt diametro, & nullo modo cohærent. Qui eſt ſceleribus aſtrictus, mundoque deditus, oportet, ſi vult conſequi ſalutē, & adhærere Deo, vt diuidatur à mundo, & conglutinatam cum flagitiis concordiam deponens, conciter aduerſus ea diſcordiam, mundoque inferat bellum, vt ſit
Luc. 2. Chriſti amore inflammatus. Eam ob cauſam
Act. 2. Spiritus ſanctus in Chriſti baptiſmo apparuit in ſpecie columbæ, & ſuper Apoſtolos in ſpecie ignis: columba pacem & manſuetudinem ſignificat, ignis verò diſcordiam & iram. Pax cum Deo dicit diſcordiā cū mundo. Id intelli-
1. Ioan. 2. gens diuus Ioānes Apoſtolus ait in prima ſua epiſtola: *Si quis diligit mundum, non eſt charitas patris in eo, quoniam omne, quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ*. Et di-
Iabo. 4. uus Iacobus: Neſcitis quia amicitia huius mūdi inimica eſt Deo? Quicumque ergo voluerit amicus eſſe ſæculi huius, inimicus Dei cōſtituitur. Si hirundines, vt ait Solinus, in domo minante ruinam non nidificant, imò fugiunt à malè materiatis ædificiis, quantò magis homines debent à mundo recedere, quem ſciunt eſſe caducum, & ruinoſum, & ſibi ipſis pericula molientem? Quid dico fugere? imò debent illi bellum fortiter inferre. Hanc exi-
Ioan. 19. ſtimo eſſe vnam ex cauſis, quare ex Chriſti latere ſanguis fluxerit, & aqua. Aqua gratiam deſignauit, gratia pax eſt & amor, & ſupernaturalis qualitas in animę eſſentia, à Deo infuſa, faciens creaturam gratam creatori: ſanguis autem bellum dicit, & diſcordiam: nam verus Chriſti ſectator ſumma ope niti decet, vt cum Chriſto pacem habeat, cum mundo verò diſcordiam: cum Chriſto ſit amore cōiunctus, aſtrictus, & deuinctus, à mundo verò diuiſus, auulſus, & ſeparatus. Hanc mundi diſcordiam, hoc eius diſſidiū voluit Deus hoc loco nomine ignis ſignificare, quem hic ait Ezechiel à Chriſto in ciuitatem immiſſum, hoc eſt in electorum corda infuſum.

Egreſſusq́; eſt in conſpectu meo. Hoc eſt, me vidente introiuit in medium rotarum. Hæc fiebant in viſione imaginaria intellectuali per rerum ſimilitudines menti Ezechielis repræſentatas: quarum ſignificationes Deo intus illuminante intelligebat.

Et nubes impleuit atrium interius. Hæc nubes deſignabat Dei præſentiā, nam aſcendēti Moyſi in montem Sinai dixit Deus: Veniam
Exo. 19. ad te in caligine nubis: & cum nebula imple-

ret templum, dixit Salomon: Dominus dixit,
3. Reg. 8. vt habitaret in nebula: vt in tertio Regum, &
2. Par. 6. ſecundo Paralipomenô literæ diuinę memo-
Mat. 17. riæ prodiderunt. In Euangelio etiam ſcriptū
Mar. 9. legimus in Chriſti transfiguratione, & aſcen-
Luc. 9. ſione nubē apparuiſſe. Fortaſſe ideo per nu-
Act. 1. bem Dei præſentia deſignatur, vt intelliga-
mus nullam mentis aciem eſſe tam acutam et
perſpicacem, quæ illum poſſit intueri: nulla
enim humana cogitatione poteſt eius natura
comprehendi. Qui fieri poteſt, vt in carne po
ſiti, in exilio hoc conſtituti, diuinam intuea-
mur eſſentiam? Id ſignificabant nubes, quæ
montem Horebum, & Salomonis templum
Deo aduentante oppleuerunt. Ideo ait diui-
nus pſaltes: Inclinauit cælos, & deſcendit, &
Pſal. 17. caligo ſub pedibus eius. Et paulo póſt. Et po-
ſuit tenebras latibulum ſuum, in circuitu eius
tabernaculum eius. Dei habitatio eſt lux inac
1. Tim. 6. ceſſibilis, vt aſſerit Apoſtolus. quā ob cauſam
per lucem tabernaculū eius ſignificatur iuxta
Thodoreti, & Theodori Antiocheni ſenten-
tiam. At huic tabernaculo circunfudit Domi-
nus nubem in mundum deſcenſurus, vt oſtē-
deret non poſſe carnis oculis eius eſſentiam
videri.

Et eleuata eſt gloria Domini. Significauit deus
ſe eſſe locum illum relicturum per gratiæ ſub
tractionem: & ex conſequenti venturum eſſe
Pſal. 126 excidium illi: nam niſi Dominus cuſtodierit
ciuitatem, fruſtra vigilat, qui cuſtodit eam.

Et ſonitus alarum Cherubim. Subaudi qui-
bus volabant.

Quaſi vox omnipotentis Dei loquentis. Hoc
eſt, quaſi vox omnipotentis Dei, quando lo-
quebatur in monte Sinai. Vel ſic: Erat ſonus
Exod. 19. alarum, quibus volabāt animalia, tam ingēs,
vt audiretur non ſolùm in templo, ſed etiam
vſque ad atrium exterius, quod erat immun-
dorum, & ita reſonabat tanquā ſonus magni
ficus atque admirabilis, qualem eſſe decet vo
cem Dei omnipotentis, cùm eam emittit: de
Pſal. 28. qua præcinit diuinus pſaltes: Vox Domini in
Sup. 1. virtute, vox Domini in magnificentia. Capi-
te primo dixit etiam Ezechiel: Audiebam
etiam ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum
multarum: quaſi ſonum ſublimis Dei. Quæ
verba ibi à nobis fuerunt explanata.

B Cumque præcepiſſet viro, qui in-
dutus erat lineis, dicens: Sume ig-
nem de medio rotarum, quæ ſunt in-
ter cherubim: ingreſſus ille ſtetit iux-
ta rotam. Et extendit cherub manum
de medio cherubim ad ignem, qui
erat inter cherubim, & ſumpſit, &
dedit in manus eius, qui indutus erat
lineis: qui accipiens egreſſus eſt. Et
apparuit in cherub ſimilitudo ma-
nus hominis ſubtus pennas eorum.
Et vidi: & ecce quatuor rotæ iuxta
cherubim, rota vna iuxta cherub v-
num, & rota vna iuxta cherub alte-
rum. Species autem rotarū erat qua-
ſi viſio lapidis chryſolithi, & aſpe-
ctus earum ſimilitudo vna quatuor:
quaſi ſit rota in medio rotæ. Cumque
ambularent, in quatuor partes gra-
diebantur: & non reuertebantur am-
bulantes: ſed ad locum, ad quem ire
declinabat, quæ prima erat, ſeque-
bantur & cæteræ, nec reuerteban-
tur. Et omne corpus earum, & col- C
la, & manus, & pennæ, & circuli, Sup. 1.
plena erant oculis in circuitu qua-
tuor rotarum. Et rotas iſtas vocauit
volubiles audiente me. Quatuór au-
tem facies habebat vnum. Facies vna
facies cherub, & facies ſecunda facies
hominis, & in tertio facies leonis, in
quarto facies aquilæ: & eleuata ſunt
cherubim.

Cumque precepiſſet viro. Repetitio eſt eius,
quod dixerat ſuprà: Ingredere in mediū ro-
tarum. Figura eſt Epimone in ſancta ſcriptu-
ra non infrequens.

Et apparuit in Cherub manus hominis. Expli
cat verſum ſuperiorem: ac ſi dicat: Ne mire-
ris extendiſſe cherub vnam manum ad ignē,
illumque accepiſſe, nam cherubim non tantū
habebāt alas, ſed etiam manus, quibus vnus ip
ſorum ignem ſumpſit, quē porrexit viro al-
bis veſtibus induto. Primo capite vocantur
animalia, quæ hic appellantur cherubim, vt
paulò antea diximus. Quid autem per manus
ſignificetur, fuit ibi explicatum.

Et ecce quatuor rotæ. Ex hoc loco colligitur
planè, rotas animalium primi capitis quatuor
eſſe, non autē duas tantùm, vt nonnulli exiſti-
marunt. Sed ita erāt quatuor, vt videretur vna,
quia vna erat earum ſimilitudo, & ita erat
vna, vt quatuor eſſe viderentur. Eam ob cau-
ſam ait hic paulò poſt Ezechiel: Et aſpectus
earum ſimilitudo vna quatuor. Ac ſi diceret:
Omnes quatuor habebant vnam & eandem
ſimilitudinē: erant enim ſimillimæ, & maxi-
mè cōcordes. Tales debēt eſſe fideles per has
rotas ſignificati. Quemadmodū in horologio Simile.
certo rotæ temperatæ, & debita proportione
diſtinctæ circulos ſuos æquabiliter conficiūt,
& mota vna aliæ ſimiliter mouētur, & quieſ-
cēte quieſcūt, ita vt cùm multæ ſint numero,
ſint vna tantùm conformatione & conſonā-
tia, ſic in Chriſtiana republica omnibus debet
eſſe eadē voluntas, & tanta cōcordia & ani-
morum coniūctio virtute conciliata, vt cum
multi ſint corpore, ſint tamē vnus homo cō-
ſenſu, & vnanimitate. Ad hoc venit Chriſtus,

vt verbis vtar Zachariæ, ad dirigendos pedes
Luc. 1. noſtros in viã pacis. Quam ob cauſam monet
nos diuus Paulus in epiſtola ad Epheſios, vt
Epheſ. 4. ſimus ſoliciti ſeruare vnitatẽ ſpiritus in vin-
culo pacis. Et ad Rom. Non eſt, inquit, regnũ
Dei eſca & potus, ſed iuſtitia et pax. At nepha
rij homines diſcordiã ſeminãt, iuxta id, quod
Eſa. 48. eſt apud Eſaiam: Nõ eſt pax impijs, dicit Do-
Prou. 6. minus. Eos autẽ connumerat Salomõ in Pro-
uerbiis in catalogo inimicorum Dei, dicens:
Sex ſunt, quæ odit Deus, & ſeptimũ deteſta-
tur anima eius. Explicãs autẽ hoc ſeptimum,
quod eſt capitalius, inquit: eum, qui ſeminat
inter fratres diſcordiã. Hi nunquã quieſcunt,
quin potius illis turbulẽta diſſidia ſtatim ani-
mi conuelluntur. Nihil eſſe exiſtimo homine diſ-
cordiæ amatore dementius, nihil eo ſitiis odij
cõcitato deteſtabilius. Ardẽt eius oculi, toto
ex ore crudelitas emicat, portũ quietis & ſecu
ritatis nõ agnoſcit, ſemper in procelloſo ma-
ri verſatur, fluctibus agitatus, ſcelere atq; fu-
rore incenſus, & in graui periculo cõſtitutus.
Quid poteſt eſſe diſcordia turbulẽtius? quid
inſuauius? quid execrabilius? Cõtrà verò quid
poteſt eſſe pace ſuauius, & ad vitæ dulcedinẽ
iucundius? quid ad vtilitatẽ accommodatius?
quid ad veram animi pulchritudinem elegan-
tius? Hanc nobis Chriſtus in teſtamento reli-
quit, dicens: Pacem meã do vobis, pacẽ relin-
Ioan. 14. quo vobis. Quã ob cauſam hereditatẽ Domi-
ni non poterit adipiſci, qui noluerit teſtamẽ-
tum pacis obſeruare. Quemadmodum huma
Simile. nus ſpiritus nunquam vegetat membra, niſi
fuerint coagmenta, ſic Spiritus ſanctus nõ vi-
uificat Eccleſiæ mẽbra, niſi fuerint pace con-
iuncta, qui enim non diligit, manet in morte.
1. Ioã. 3. Diuus Auguſt. de verbis Dñi in hũc modum
pacem definit: Pax eſt ſerenitas mentis, tran-
quillitas animi, ſimplicitas cordis, vinculum
amoris, conſortium charitatis. Gregorius in
paſtorali. Qui ſeruare, inquit, pacem non cu-
rat, fructum ſpiritus recuſat. Cyprianus lib. 1.
epiſtolarum. Concordia ſimul iuncta vinci
non poteſt. Cicero in philippicis. Nomẽ pa-
cis dulce eſt, & res ipſa ſalutaris. Et Silius Itali-
cus libro 2. Pax optima rerum, quas homini
nouiſſe datum eſt, pax vna triumphis innu-
meris melior, pax cuſtodire ſalutem, &c. Sci-
lurus Scytha homo prudẽtia præditus, & pa-
cis ſtudioſus cùm vocaretur ad exitũ vitę, por
rexit ſingulis filiis ſuis iaculorum faſciculum,
vt ea confringerent: cùm autem ſinguli recu-
ſaſſent, quòd videretur fieri non poſſe: ipſe
iacula diuiſit, & ita vnumquodque facile cõ-
fregit: filios admonens, vt amicitiam & con-
cordiam conſeruarẽt: nam ſi eſſent pace ani-
mique conſenſu conglutinati et coniũcti, va-
lidi & inuicti permanerent, ſin autẽ diſſidio
& diſcordia ſepararẽtur: eſſent fragiles & im-
becilli, & faciles expugnatu, & quilibet eos
poſſet facilimo negotio confringere. Magnifi-
cum profectò apophthegma, & meritò a Plu
tarcho inter ſententias relatum. Sed quid ego
homines, cùm habeamus Dei doctrinam di-
centis, Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt *Math. 5.*
terram. Beati pacifici, quoniam filij Dei voca *Mat. 12.*
buntur? Et alibi: Omne regnũ in ſe diuiſum *Luc. 11.*
deſolabitur. Et diſcipulos ſalutãs aiebat: Pax *Ioan. 20.*
vobis. Hanc euangelicã pacem, hãc Chriſtia-
nam concordiam voluit Deus hac rotarũ ſi-
militudine & concentu ſignificare: Oſtendi-
mus enim copioſè capite primo eſſe iuſtos his
rotis concordibus ſignificatos.

Rota vna iuxta cherub vnum. Videtur pe-
riſſologia, hoc eſt ſermonis redundantia: ſed
non eſt niſi hebraiſmus: ac ſi dicat: Singulæ
rotæ erant iuxta ſingulos cherubim, quot illi
erant, tot erant illæ.

Quaſi viſio lapidis chryſolithi. Primo capite
dicitur: Quaſi viſio maris. In hebraico eſt vnũ
& idem vocabulum, quod & mare ſignificat,
& lapidem chryſolithum. Qua de re diſſerui-
mus in explanatione, & fuſe in annotationi-
bus ex hebræo in primũ caput. Chryſolithus
eſt gemma aureo colore refulgẽs, compoſito
nomẽ à dictione chryſos, quæ aurum ſignifi-
cat, & lithos lapidem, quaſi ſit lapis aureus.
Per lapidem firmitudo intelligitur, per aurũ
charitas, de qua ait Deus in Apocalypſi Ioã- *Apoca. 3.*
nis. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum.
Innuit diuina ſcriptura debere Chriſtianos
ſeruare firmam in charitate conſtãtiam. Ideo
fundamenta ciuitatis, quã vidit in Apocaly- *Apoc. 21.*
pſi diuus Ioannes, erãt lapidibus pretioſis or-
nata, quorum fundamentorum ſeptimus erat
chryſolithus. Videtur enim gemma hæc ſcin-
tillas ardenter emittere, quibus Chriſtiani in
Eccleſia Chriſti debẽt ardere, & alios ad amo
rem Dei & proximi inflammare. Et quoniã
gemma hęc purificat intellectum, meritò cha
ritatem deſignat, quæ non ſolùm voluntatẽ
accendit, ſed intellectum illuſtrat: vt enim
vitium mentem tenebris cooperit, ita chari-
tas eam ſuo illuminat ſplendore. Poteris per
hanc gemmam aurei coloris intelligere ſapiẽ-
tiam, qua ſolùm præditi ſunt fideles: nam
de infidelibus ait apoſtolus in epiſtola ad Ro- *Rom. 1.*
manos: Euanuerunt in cogitationibus ſuis, &
obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, dicen-
tes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Et
Socrates in Phedro Platonis animi ſapientiã
vocat aurum diuinum. Vt nauclerus abſque *Simile.*
claritate ſiue ſolis ſiue lunæ non poteſt cape-
re portum terræ, ita homo luminę gratiæ de-
ſtitutus non poteſt capere portum gloriæ, &
exiſtimans ſe anchoram iacere in locum tu-
tum, eam iacit in ſcopuloſum, vbi nulla ſu-
pereſt ſpes ſalutis.

Quaſi ſit rota in medio rota. Hæc & ſequẽ-
tia fuerunt primo capite explanata.

Et rotas iſtas vocauit volubiles. Id eſt, vo-
cauit Deus ipſas volubiles rotas, & clamauit
ad illas. Eadem dictio hebraica & rotas ſigni-
ficat, & volubiles. Ideo poterat verti locus
hic: Et rotas has vocauit, dicens: ô rotæ.
Deus vocat rotas, & ipſæ eum ſequuntur. Iu-

ſti à Deo vocati eum audiunt, illi adhærent, eum charitate amplexātur. Id ſignificat, quod paulò pôſt ſequitur: nimirum rotas ſecutas
Simile. eſſe cherubim. In ſcuto aureo monetali eſt virtute centuſſis argenteus, & obolus cupreus & nobilius quàm in ſe: nam in ſe centuſſis eſt argentum, & obolus eſt cuprum, in nobiliore autem & pretioſiore moneta nempe ſcuto aureo ſunt aurum. Ita nos ſumus in Deo nobiliore modo, quàm in nobis ipſis: nā in no-
1. Cor. 6. bis ſumus caro, in Deo autem ſpiritus. Qui adhæret Deo, inquit Apoſtolus, vnus ſpiritus eſt. Ei autem adhæremus, cùm illum ſummè diligimus. Et præter hoc ſumus etiam in Deo
Act. 17. vt indicat D. Paulus in Actis Apoſtolorum, dicens: In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus. Bifariam verò in Deo ſumus, vno modo quatenus diuina virtute continemur & cōſeruamur, altero quatenus ab eo cognoſcimur, & vt in primo exemplari. Et hoc ſecundo modo multo nobilius ſumus in Deo, quàm in nobis: nam vt grauiter & ſapienter oſtendit prima parte diuus Thomas, viuere Dei eſt eius intelligere: in Deo autem idem eſt intellectus & quod intelligitur, et intelligere: ex quo efficitur, vt quicquid eſt in Deo vt intellectum, ſit ipſum Dei viuere, vel eius vita, cùm autem nos ſimus in Deo vt intellecti, apertè concluditur, eſſe nos in ipſo ipſam vitam diuinam, & ex conſequēti eſſe in illo præſtantiùs & illuſtriùs quàm in nobis, cum in illo vt intellecti ſimus vita diuina & immortalis, in nobis autem vitam habeamus humanā & mortalem, quæ potiùs mors eſt quàm vita, cùm
Sap. 5. dicat diuina ſcriptura: Nos nati continuò deſiuimus eſſe. Cū autē viuere ſit deſinere eſſe, deſinere autē eſſe ſit mori, planè oſtēditur vitam noſtrā mortē eſſe. Ita intelligitur locus il-
Geneſ. 2. le Geneſis: In quocunque die comederis ex eo, morte morieris. Nam cùm Adam incidit in crimē, quando eum Eua ad lethales dapes inuitauit, ſtatim mortuus eſt, & tota eius vita fuit mors quædam dilatata, quoniam ſtatim māſit obnoxius morti, quæ durauit ſimul cū vita, quæ quoniam mortalis erat, mors potiùs quàm vita à viris ſapiētibus appellatur. Diuus Auguſtinus lib. 13. de ciuitate Dei Ita inquit: Homo in morte & in vita ſimul eſt, in vita in qua viuit, donec tota detrahatur, in morte, quia iam moritur, dum vita detrahitur. Deū igitur audiamus, illi obtemperemus, eū quæramus, illius amore inflammati ſimus, illi adhæreamus, ſimus cum illo vnus ſpiritus, vt in illo ſimus multò melius quàm in nobis, multò illuſtrius & præſtantius.

Facies vna facies cherub. Hoc eſt, prima facies quæ mihi directiùs apparuit, quæ ſe mihi prius obtulit oculis, fuit facies cherub, ſecunda fuit facies hominis, tertia leonis, quarta aquilæ. Primo capite dixit primam faciem fuiſſe hominis, quia illa apparuit tunc eius vultui directius. Sed oritur hinc quæſtio, cur hæc facies dicatur hoc loco facies cherub, cùm capite primo dicatur facies bouis? Cherub eſt in numero ſingulari, cherubim verò plurali, more Hebræorum. Huic dubitationi reſpondet D. Hieronymus, ideo Ezechielem hoc dixiſſe, quia facies cherub eſt penitus ſimilis faciei vituli, ſeu bouis, imò eſſe eandem: & eam ob cauſam nullam eſſe diſſonantiam inter hæc duo loca. At nonnulli aduerſus hanc Hieronymi ſententiam magnas excitant tragœdias dicentes hoc eſſe falſum, quod probare contendunt authoritate Flauij Ioſephi aſſerentis faciem cherub eſſe faciem auis nunquam ab hominibus viſæ, cuius ſimilitudinem Deus oſtendit Moyſi in Horebo, vbi vidit exemplar omnium, quæ erant in tabernaculo facienda iuxta id, quod eſt in Exodo ſcriptum: Inſpice, & fac ſecundum exemplar, quod tibi in mō- *Exod. 25.*
te monſtratum eſt. Et non vident homines parum conſideratè loquentes maioris eſſe authoritatis Hieronymum quàm Ioſephum. Præterea multi Iudæorum hoc loco diſcrepant à Ioſepho, nam R. Salomon ait cherub eſſe puerum elegantem, cuius ſententiam ſequitur hic Nicolaus Lyranus. Et explicans caput viceſimumquintum Exodi, ait R. Salomonem & alios doctores dixiſſe cherubim habuiſſe ſimilitudinem puerorum vel iuuenum habentium alas: quem in hoc ſequitur Paulus Burgenſis in additione ſecunda ad poſtillam capitis viceſimi libri Exodi. Quibus fauet Pagninus, dicens in Theſauro doctores Hebræorum putaſſe cherub idem eſſe quod quaſi puer. Sunt igitur de facie cherub tres opiniones, prima diui Hieronymi, altera Ioſephi, tertia communis omnium ferè ſcriptorum: & vnaquæque ſuas pro ſe habet rationes: quam ob cauſam ego nullam earum audeo reprobare. At hoc loco ſequens opinionem communē exiſtimo imagines cherubim fuiſſe inſtar puerorum alis & pulchritudine præditorum, quemadmodum eos videmus multis in locis depictos. Reſpondens autem obiectioni arbitror ideo vidiſſe Ezechielē primo capite faciē bouis ſiue vituli, quia illic vidit Chriſtum, qui ſe erat pro nobis in crucis ara oblaturus, vbi ſe ſacrificiū deuouit ac cōſtituit: vitulus enim pro peccato mactabatur, & victimam deſignabat, vt copioſè primo capite explicuimus. At hic Chriſtum mentis oculis vidit poſt mortem, ideo non vituli faciem intuetur, ſed cherub. Nam, vt verbis vtar diui Pauli in epiſtola ad Romanos, Chri- *Rom. 6.*
ſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi vltrà nō dominabitur. Diximus enim per iſta quatuor animalia, quæ hic dicuntur cherubim, Chriſtum ſignificari. Et meritò apparet facies cherub pueri alati, vt oſtendat diuina ſcriptura Deum non ſeneſcere, ſed eſſe ſempiternum & immortalem. Id intelligentes antiqui philoſophi aiebant Deum eſſe phæram abſque principio & fine, cuius centrum eſt vbique, circunferentia nuſquā. Hinc effectum eſt, vt Apollinem, per quem Deum intel-

intelligebant, pingerēt puerum impuberem, perpetuam illi adoleſcētiam aſſcribētes, Aeſculapium verò eius filium, per quem res naturales à Deo creatas ſignificabant, barbatum & ſenectute deficiētem: vt ſignificarent Deū eſſe immortalem, entia verò naturalia caduca. Apparuit etiam facies pueri alati, vt ſignificaret Chriſti innocentiam, qui vt innocens agnus ad occiſionēm ductus eſt, &, vt verbis *Eſa. 35.* vtar Eſaiæ, oblatus eſt, quia ipſe voluit. Quā *Pſal. 68.* ob cauſam ſolet diuina ſcriptura Chriſtum *Ioan. 2.* appellare puerum, vt in Pſalmo, quem & di- *Rom. 15.* uus Ioannes capite ſecundo ſui euangelij, & Diuus Paulus in epiſtola ad Romanos de Chriſto loquente interpretantur: in hūc modum ſaluator noſter tormentis vexatus patrē alloquitur. Ne auertas faciem tuam à puero tuo, quoniam tribulor, velociter exaudi me. Et Eſaias indicit patrem ita cum Chriſto loquentem iuxta ſeptuaginta tranſlationem: *Eſa. 49.* Magnum tibi eſt, vt voceris puer meus, vt ſuſcites tribus Iacob. Et de Chriſto intelligunt Origenes & Victorinus illud Salomonis in *Eccle. 4.* Eccleſiaſte: Melior eſt puer pauper & ſapiens rege ſene et ſtulto. Per bouem ſignificatur labor & laborans. Vnde id, quod ait Deus in *Deut. 25* Deuteronomio: Non alligabis os boui triturãti, diuus Paulus de concionatoribus euāgelicis in verbo & doctrina laborantibus, in epiſtola prima ad Corinthios, & in prima ad *1. Cor. 9.* *1. Tim 5.* Timotheum, interpretatur. Id voluit ſignificare Salomon, cùm in baſibus templi boues *3. Reg. 7.* ſculpſit: in præſulibus enim pondus populi ſuſtinentibus debet reſplendere labor. Nec ſolùm literis diuinis, ſed etiam humanis eſt veritas hæc conteſtata. Vnde Aegyptij volentes laborem ſignificare, caput bouis pingebāt, vt ait in ſuis hieroglyphicis Pierius Valerianus. Ex quo effectum eſt, vt antiqui Romani bouis caput corollis redimitum facerent, corymbos & ſerta inde à cornibus ſuſpendentes cuiuſmodi faſcia molem Aeliani, quæ hodie caſtellum ſancti angeli vocatur, ambibat, vt fruſta, quæ adhuc Romæ integra permanent, oſtendunt. Huiuſmodi faſcia eſt quę in choro cœnobij Bethlehemitici ſuper arcubus molem chori ſuſtētantibus, ex parte exteriore, quæ templum reſpicit, vbi iacent Chriſtianiſſimi & inuictiſſimi Luſitaniæ reges ſepulti, qui monaſterium hoc conſtruxere magnificentiſſimum, & in toto terrarum orbe celeberrimum. Capitibus boum ſignificantur labores, corollis verò, & corymbis, fructus ex laboribus dimanantes. Cùm igitur per bouem mors & labor ſignificentur, meritò in prima Ezechielis viſione facies bouis oſtenditur, quando diuinus vates Chriſtum contēplabatur moriturum, & labores acerbiſſimos ſubiturum: nunc autem in ſecunda, quando eum reſpiciebat poſt reditum ad vitam, non facies apparet laborantis bouis, ſed cherub volantis, & in cælum aſcendentis. Sed dices: Si quatuor hæc animalia in hoc capite appellantur cherubim, quomodo ait vnum ex illis eſſe cherub? Vult propheta ſignificare omnia hæc quatuor animalia alata ſimilitudinem quādam habere cum cherubim, & imaginem quandam eorum pręſe ferre, ſed vnūquodque eorum quatuor facies habere, nempe faciem cherub, & hominis, & leonis, & aquilæ. Et quia prima facies vniuſcuiuſq;, quę diuino vati ſe obiiciebat, erat facies cherub, eam ob cauſam omnia illa animalia appellātur cherubim, quia vnumquodque faciem vnam habebat cherub. Et quamuis aliæ facies in aliquo eſſent ſimiles cherubim, multo magis erat facies illa, quam capite primo faciem bouis appellauit, quę illi propiùs accedenti, & clariùs contemplanti ſublimior apparebat, & cherub faciem repræſentabat. Imò quò magis accedebat, & illuſtrabatur, eò excellentiora hæc animalia illi videbantur. Et volens ſignificare cæleſtia eſſe & diuina, vocat ea cherubim, ne aliquis ea eſſe terrena exiſtimaret.

In quarto facies aquilæ. Tam in primo capite quàm in decimo facies aquilæ vltima eſt, quoniam ea, vt primo capite oſtēdimus, Chriſti aſcenſio ſignificatur: vltimum myſteriorum, quæ per alata animalia ſignificātur. Sed dicet aliquis fortaſſe: Qui fieri potuit, vt hæc aquila aſcenderet, & filios ſuos, diſcipulos illos, quos tenere diligebat, de quibus vnus ex *Ioan. 13.* illis ait: Cùm dilexiſſet ſuos, qui erāt in mundo, in finē dilexit eos, Hieroſolymæ relinqueret? Huic obiectioni reſpondit apud Ioannem ipſe Chriſtus, dicens diſcipulis ſuis: Vado pa- *Ioan. 14.* rare vobis locum. Et paulò pòſt: Expedit vo- *Ioan. 16.* bis, vt ego vadam: ſi enim non abiero, paracletus non veniet ad vos. Aquila quamdiu *Similitudo.* pulli non ſunt omnibus ſuis plumis cooperti, non eos ſinit egredi è nido, & altè volare: ſed poſtquàm ſunt pennis omnibus induti & ornati, ipſa eos proiicit è nido, vt ſe ferant in ſublime. Ita Chriſtus Deus noſter aquila diuina habuit in nido diſcipulos ſuos poſt reſurrectionem, donec in die Pentecoſtes eos ſpiritus ſanctus gratia adimpleuit: tunc enim præcepit illis, vt mundum peragrantes per varias terrarum oras euāgelium longe lateque propagarent. Et quemadmodum aquila habens filios in nido incluſos etſi volitet in altum, & *Similitudo.* aciem penetret excelſum, non tamen abducit oculos ab illis, & illi etiam clamitantes extentis collis eam intuētur: ſic ſeruator noſter aſcendens in cælum reſpiciebat in diſcipulos, qui ad illum aſpirantes, in eū quoque, oculos ſuos figebant, nec eum ab intuitu ſeparabāt. Et licèt ab eo corpore diuiderentur, animo tamen eum ſequebantur. Sed aquila diuina videns accipitrem contra nidum ſuum venire, vt diſperderet illum, deſcendit aduerſus accipitrem, eumque proiecit in terram, humique proſtrauit. Hic accipiter erat Saulus, *Act. 9.* qui, vt verbis vtar ſcripturę, ſpirans minarum et cędis in diſcipulos Domini acceſſit ad prin-

cipem ſacerdotum, & petiit ab eo epiſtolas in
Damaſcum aduerſus Chriſtianos. Sed proie-
cit eum Dominus Ieſus in terram, cumque
eccleſiæ ſuæ, pullis nidi ſui, quos ipſe euerte-
re volebat, dedit in cibum, qui Paulus appel-
latus, totam Dei eccleſiam doctrina ſua refi-
cit & recreat. Vide quomodo Dominus nido
ſuo conſulebat. Vt Elias aſcendens curru ig-
4. Reg. 2. neo, reliquit Eliſæo diſcipulo ſuo palliū ſuū,
quo poſſet Iordanis aquas penetrare, ita Chri
ſtus curru diuini amoris in cęlum aſcendens,
collegio diſcipulorum ſuorum reliquit veſtē,
Eſa. 52. qua poſſent mundi aquas, hoc eſt calamita-
tes & labores ſuperare. Hæc eſt veſtis, de qua
ait Eſaias: Induere veſtimentis gloriæ tuæ Ie-
ruſalem. Quæ eſt hæc veſtis niſi charitas? Hęc
1. Pet. 4. eſt, de qua ait diuus Petrus: Charitas operit
Rom. 13. multitudinem peccatorum. Et diuus Paulus
in epiſtola ad Romanos: Induimini Domi-
Mat. 22. num Ieſum Chriſtum. De qua denique ait
Chriſtus apud Matthæum: Amice quomodo
huc intraſti non habens veſtem nuptialē? Fuit
Chriſti aſcenſio in mōte Oliueti, vbi ait diuus
Hieronymus in libro de locis Hebraicis, vlti-
ma Dñi veſtigia humo impreſſa tunc demō-
ſtrari. Cumque terra eadem cotidie à creden-
tibus hauriretur, nihilominus tamen eadem
ſancta veſtigia priſtinum ſtatum cōtinuò re-
cipere. Denique cùm templum in illo loco,
in cuius medio veſtigia erant, rotundo ſche-
mate, & pulcherrimo opere cōderetur, ſum-
mum tamē faſtigium propter dominici cor-
poris meatum nullo modo potuit contegi &
concamerari, ſed in ſignum tranſitus eius à
terra in cælum manſit ſemper patulū & aper
tum. Hæc ille. Eo in loco apparuit diſcipulis
Mar. 16. ſuis Dominus Ieſus, & poſtquam locutus eſt
Act. 1. eis, aſſumptus eſt in cælum, & ſedet è dextris
Dei. Et vt ait in Actis diuus Lucas, vidētibus
illis eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ob o-
culis eorum: & ipſi in cælum intuebantur. O
ſeparatio, ô deſiderium? O Chriſte ſancte, ô
Deus, ô pater, ô Domine, ô dulcedo & ſua-
uitas mea, quis mihi daret illic eſſe, vt te aſ-
picere potuiſſem, & vltimo vale ſalutaſſem?
Suſpiro ad te Domine, ſed grauatus non fer-
ro alieno, ſed mea ferrea voluntate. Vtinam
tecum aſcenderem, vtinam mundū relinque
rem, vtinam tibi adhærerem, vtinam te ſum-
mè diligerem, vtinam te ſolum deſiderarem,
vtinam eſſem beatis flammis tui ſanctiſſimi
amoris incenſus, & totus dulciſſima memo-
ria, & admirabili quodam deſiderio tui peni-
Cant. 1. tus abſorptus. Trahe me poſt te, in odorem
vnguentorum tuorum curram, vt poſſim ti-
bi in perpetuum adhærere. Tu es aquila diui
na, cuius facies fuit Ezechieli oſtenſa: de qua
ipſe ait hoc loco: Et quartò facies aquilę, &c.

Ipſum eſt animal, quod videram
iuxta fluuium Chobar. Cúmque am-
bularent cherubim, ibant pariter &
rotæ iuxta ea, & cùm eleuarent che-
rubim alas ſuas, vt exaltarentur de ter
ra, non reſidebant rotæ, ſed & ipſæ
iuxta erant. Stantibus illis ſtabant, &
cum eleuatis eleuabantur: ſpiritus
enim vitæ erat in eis. Egreſſa eſt glo-
ria Domini à limine templi, & ſte- Sup. 1.
tit ſuper cherubim. Et eleuantia che- D
rubim alas ſuas exaltata ſunt à terra
coram me: & illis egredientibus ro-
tæ quoque ſubſecutæ ſunt. Et ſtetit in
introitu portæ domus Domini orien-
talis, & gloria Dei Iſrael erat ſuper
ea. Ipſum eſt animal, quod vidi ſub-
ter Deum Iſrael iuxta fluuium Cho-
bar: & intellexi, quia cherubim eſ-
ſent: Quatuor per quatuor vultus v-
ni, & quatuor alæ vni, & ſimilitu-
do manus hominis ſub alis eorum. Et
ſimilitudo vultuum eorum, ipſi vul-
tus, quos videram iuxta fluuium
Chobar, & intuitus eorum, & im-
petus ſingulorum ante faciem ſuam
ingredi.

Ipſum eſt animal. Hinc colliges quatuor illa
animalia vnum eſſe animal, quo Chriſtus ſi-
gnificatur, vt primo capite copioſè oſtendi-
mus. Nec eſt inconueniens ſignificari Chri-
ſtū per animal hoc, quod habebat ſimilitudi-
nem quatuor cherubim, & per virum indutū
veſte ſacerdotali, quoniam idem Chriſtus ſi-
gnificabatur per propitiatorium, quod erat Exo. 25.
in ſanctis ſanctorum: nam ipſe eſt, ait diuus Exo. 27.
Ioannes, propitiatio pro peccatis noſtris. Et 1. Ioan. 2
ſignificabatur per oſtium, nam ipſe ait: Ego
ſum oſtium. Et ſignificabatur per ſummum Ioan. 10.
ſacerdotem, qui per oſtium ingrediebatur ad
propitiatorium: vt aſſerit apoſtolus in epiſto-
la ad Hebræos. Nam cùm in prius tabernacu- Hebr. 9.
lum ingrederentur cotidie ſacerdotes, vt ſa- Exod. 30.
crificiorum officia conſummarent, in ſecun- Leuit. 16
dum tamen, hoc eſt in ſanctum ſanctorū, vbi
erat propitiatio, ſolus pontifex ſemel in an-
no, & non ſine ſanguine introibat. Quod ſi-
gnificabat fore, vt Chriſtus aſſiſtens ponti-
fex futurorum bonorum amplius & per-
fectius tabernaculum non manu factum, hoc
eſt cælum, & vera ſancta ſanctorum, per pro-
prium ſanguinem æterna redemptione in-
uenta, ingrederetur. Eodē modo apud diuum
Ioannem, vbi Chriſtus loquitur de ouili &
paſtore, ait ſe eſſe oſtium ouilis, & illius pa- Ioan. 10.
ſtorem. Quare non eſt inconueniens hic per
duas res ſignificari.

Sed & illæ iuxta erant. Id eſt, Sed rotæ ipſæ
prope cherubim erant.

Cum eleuatis eleuabantur. Cum cherubim
eleuarentur, eleuabantur etiā rotæ cum illis

hoc.

Hoc eſt viri iuſti, et charitate excellẽtes Chriſtum ſequuntur, & exiſtentes corpore in terra, habent in cælo animum affixum. *Similitudo.* Margaritæ lapilli illi candidi & ſplendentes, qui naſcuntur in mari intra cõchas marinas, ſunt in hoc admirabiles, quòd cùm in mari naſcãtur, & procreentur, nullam tamen habẽt cũ eo ſimilitudinem: mare eſt cœrulcum, margaritæ verò candidæ: mare triſte & horribile, illæ lætæ, & aſpectu adeò pulchræ, vt oculos moueant, & ad ſe alliciant: mare amarum, illæ amabiles abſque vlla amaritudine. Quin potius claritate & ſplendore cælum quodam modo repreſentant: cuius rei cauſa eſt, quia ex cælo influentias accipiũt. Huiuſmodi ſunt viri charitate inſignes, & chriſtiana religione præſtantes, qui in mundo nati & educati nullam cum eo habent ſimilitudinem, nullam repræſentationem animo ſunt ab eo abſtracti, cogitatione diuiſi, verbis differentes, operibus diſcrepantes. Quin potius cælum ſuo modo referunt, vnde illis influit gratia.
Apoc. 21. In Apocalypſi narrat diuus Ioannes vidiſſe ciuitatem ſanctam, deſcendentem de cælo, cuius duodecim portæ erant duodecim margaritę. Ciuitas hęc eſt eccleſia catholica: duodecim portæ ſunt duodecim apoſtoli, per quos Deo adiuuante gentes ad eccleſiam introibant: quos ideo vocat margaritas, quia eum fuiſſent in mundi mari procreati & nutriti, non ex mundo, ſed ex cælo eſſe videbãtur. Hæ ſunt portæ illæ Sionis, de quibus ait
Pſal. 86. regius pſaltes: Diligit Dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob. Chariores enim ſunt Deo portæ eccleſiæ, quam fuerit vnquam vniuerſa ſynagoga. Cùm autem eos miris laudibus diuus Ioannes extollat, quòd eſſent portæ eccleſiæ militantis, quantò maioribus laudibus efferenda eſt virgo illa Dei mater, quæ eſt porta eccleſiæ triumphãtis? & non quælibet, ſed felix cæli porta: ita enim in eius hymno canit eccleſia Multò purior margarita cæteris ſanctis, multò pretioſior, multò fulgentior & præſtantior. Vnde exclamat diuus Hilarius: O virgo benedicta ſuper omnes fœminas, quę angelos vincis puritate, ſanctos ſuperas pietate? Nos verò virginem hanc ſacratiſſimam quibus laudibus efferemus? quibus ſtudiis proſequemur? qua charitate amplexabimur? Nulla eſt tanta dicendi vis, tantaque copia, quæ poſſit eius merita non dicã exornare, ſed ne narrare quidem. Si iuſti in hac vita conſtituti rotæ ſunt, quæ Chriſtum ſequuntur, quãtò magis rota illa admirabilis Maria ſemper virgo Dei genitrix, quę in terra collocata in cælo verſabatur?

Ioan. 11. *Spiritus enim vitæ erat in rotis.* Hoc eſt, ſpiritus Chriſti de ſe ipſo dicẽtis: Ego ſum reſurrectio & vita. Alij verterunt: Voluntas animalis erat in eis. Sed eadem eſt ſententia: nam per animal hoc cæleſte Chriſtus intelligitur.

Et ſtetit in introitu portæ. Nimirum cherub. Alij verterunt: Steterunt, vt intelligamus cherubim. Et ita habent Septuaginta: Steterunt in veſtibus. Itaque cherubim ſteterũt in introitu portæ orientalis, quæ erat in atrio, vbi populus orabat ad occidentem: quam ob cauſam oſtium erat ad oriẽtem. Illud eſt aduertendum hæc animalia modò à diuino noſtro vate appellari quatuor, modo vnũ, nunc cherubim in plurali, nũc cherub in ſingulari: qua de re capite primo diſſeruimus, cum per hoc animal Chriſtum ſignificari oſtendimus

Quod vidi ſubter Deum Primo capite dixerat, ſuper throno ſimilitudinẽ eſſe quaſi aſpectus hominis, vbi per illum hominẽ nos diximus intelligi Deum patrem: quod hoc loco apertiſſimè oſtenditur: illum enim, quem illic Ezechiel vocauerat hominem, hic Deum vocat. Diuina ſcriptura ſeipſam interpretatur locus vnus alterum explanat.

Et intellexi, quia cherubim eſſent. Primùm videbantur illi animalia, ſed propiùs intuens intellexit eſſe cherubim Fortaſſe in hac viſione priùs vidit vultum illum, quem capite primo appellarat faciem bouis, & hic intellexit eſſe cherub, & exiſtimauit alios vultus eſſe animaliũ: ideo dixit: Facies vna facies cherub, & facies ſecunda facies hominis, & in tertio facies leonis, & in quarto facies aquilæ. Sed cùm poſtea attentius & propius vidiſſet alios vultus, eſſetque maiori ſplendore illuſtratus, intellexit omnia illa eſſe quatuor cherubim, ſed ita quatuor, vt vnus cherub dici poſſet, & ita vnus, vt quatuor eſſent. Et eam ob cauſam ait: Et intellexi, quia cherubim eſſent.

Quatuor per quatuor vultus vni. In codicibus correctis eſt: Quatuor vultus vni. In aliis verba hæc, per quatuor, ſcripta ſunt, ſed notata obelo.

Et ſimilitudo vultuum. Hoc eſt, licèt apparentia vultuum videretur mutata, vultus tamen erãt iidem, quos videram iuxta fluuium Chobar. Quorum viſionem primo capite narrauit.

Annotationes ex Hebræo in caput decimum.

E*T dixit ad virũ, qui indutus erat lineis.* Pro lineis eſt in hebraico בַּדִּים baddim. Nomen eſt בַּד quod ſignificat linum. Septuaginta verterunt: Et dixit ad virũ, qui erat indutus ſtola. Et paulò poſt. Qui indutus erat ſtola ſancta. Stolã ſanctam vocant veſtẽ ſacerdotalẽ, de qua ſcriptum legimus libro primo Machabæorũ: Stola ſancta induit *1. Ma. 10*
ſe Ionathas. Et Eccleſiaſticus loquens de Aa- *Eccle. 45*
rone, eiuſque veſtibus ſacerdotalibus, ait: Induit eum Dominus ſtolam glorię. Voluit ſignificare ſeptuaginta, hunc virum eſſe Chriſtum ſummum ſacerdotem. Significat etiam dictio hæc baddim fortitudines: ideo poterat: etiam locus hic: Qui indutus erat fortitudine, vel fortitudinibus. Significat etiam

Oſe. 11. ramos, et filios, quod ſint veluti rami arboris. Vnde id, quod ait Oſeas: Cœpit gladius in ciuitatibus eius, & conſumet electos eius, poterat verti: Cœpit gladius in vrbibus eius, & interficiet filios eius, vel eius, vel fortes eius. Eſt enim ibi idem nomẽ baddim, quod veſtes lineas, fortitudines, fortes, filios, & electos ſignificat.

Quæ ſunt ſubtus Cherubim. In margine codicum correctorum pro cherubim eſt cherub in ſingulari, & ita eſt in Hebræo. Nihilominus tamen ſeptuaginta habent cherubim in plurali. Sed eadem eſt ſententia, cùm idem ſignificetur per cherub ac per cherubim, vt in explanatione oſtenſum fuit.

Quaſi viſio lapidis chryſolithi. Aquila habet eodem modo. Symmachus: Quaſi viſio lapidis hyacinthi. Hyacinthus cum aere mutatur, nam in ſereno eſt perſpicuus, in nubilo ſubobſcurus. Simile. Tales eſſe debent doctores & concionatores, omnibus auditorum moribus, ætatibus, & qualitatibus ſe attemperantes. 1. Cor. 2. Diuus Paulus qui in epiſtola prima ad Corinthios aiebat: Sapientiã loquimur inter perfectos, eiſdẽ Corinthiis imperfectis aiebat: Non 1. Cor. 3. potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus: tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam, nondũ enim 1. Cor. 9. poteratis. Et iterum: Omnibus omnia factus Simile. ſum, vt omnes facerem ſaluos. Quemadmodum non omnibus ægrotantibus vna atque eadem medicina adhibetur, ſed variæ pro morborum varietate, ſic non omnibus auditoribus vna atque eadem conuenit doctrina: ſed eorum varietati eſt oratio accommodanda. Simile. Vt diligens & peritus medicus priuſquam adhibeat ægro medicamen, non ſolùm morbum eius, cui vult mederi, debet inquirere & cognoſcere, ſed mores, conſuetudinem, & corporis naturam, & qualitates, ſic ſapiens & ingenioſus concionator, diſertus & cordatus præſul daturi ſunt operam, vt ægritudines, mores, & ingenia ſubditorum animo percipiant, vt poſſint medicamina vnicuique apta opportune adhibere. Sed de Symmachi verſione hactenus. Septuaginta locum hunc ita tranſtulerunt: ὡς ὅρασις λίθου ἄνθρακος. Hoc eſt quaſi viſio lapidis carbunculi. Carbunculus eſt gemma fulgentiſſima inter ardentes gemmas obtinẽs principatũ, ſic dictus, quod vt ignitus carbo reſplendeat, cuius nec nocte vincitur fulgor: lucet enim in tenebris, adeò vt flammas vibret ad oculos. Per hunc lapidem ſignificatur gloria virtutum, quam ob Eccle. 32. cauſam Eccleſiaſticus eum cum auro copulatum in auri ait cedere ornamentum, auro enim ſapientia ſignificatur, quæ virtutum Simile. ſplendore fit illuſtrior & præſtantior. Et quemadmodũ carbunculus in tenebris ſplendorem non amittit, ita vir virtute præditus in calamitatum nocte, inter medios calumniatores patientiam oſtendit & tolerantiam, & velut cæteris luminibus extinctis ipſe micat radiis, cùm nihil magis conducat ad eximiæ virtutis gloriam excelſius extollẽdam, quàm calamitas ipſa, qua viri ſapientia inſignes, virtute admirabiles, & vera nobilitate præcellẽtes iniuſtè aliquando opprimuntur. Meritò igitur ſpecies rotarum erat quaſi viſio carbũculi, ſplendidiſſimæ gemmæ, quoniam his rotis, vt diximus, fideles ſignificantur, qui debent virtutum claritate micare, cùm infideles in cæcarum tenebrarum obſcuritate & caligine verſentur. Quam ob cauſam ait Paulus apoſtolus: Eratis aliquando tenebræ, nũc Epheſ. 5. autem lux in Domino. De hyacintho & carbunculo vide Plinium libro 37. naturalis hiſtoriæ.

Et intuitus eorum, & impetus ſingulorũ. Poteſt verti ex Hebræo: Et aſpectus eorũ, & ipſi ſinguli. Hoc eſt, non ſolum eorum aſpectus, ſed eorum ſubſtantia. Pagninus habet: Aſpectus earum, & ipſæmet, vt totum hoc ad facies referatur.

ARGVMENTVM CAPITIS. XI.

ABſoluit viſionem, quam incœperat capite octauo, eorum, qui Hieroſolymæ remãſerant euerſionem prædicens. Aduerſus eos præſertim vaticinatur, qui ciuitatem gubernantes, eam impiè ſeducebant. Nam Deo vero relicto, ſuique prophetæ Ieremiæ vaticinio contempto, clauum vrbis tenere, & gubernacula reipublicæ tractare in maximo curſu, & ſæuiſſima procella poſſe arbitrabantur. Prædicit futuram captiuorum reductionem per Cyrum regem Perſarum et Babyloniorum, adumbrans redemptionis humanæ myſterium per Chriſtum Deum noſtrum. Eos denique ait liberandos, qui ſunt virtute præditi, & in vera dignitate conſtituti, eos verò euertendos, qui corporis voluptatibus ducuntur, & ſceleribus oblectantur.

CAPVT XI.

ET eleuauit me ſpiritus, & introduxit me ad portam domus Domini orientalem, quæ reſpicit ad ſolis ortum. A Et ecce in introitu portæ viginti quinque viri. Et vidi in medio eorum Iezoniam filiũ Azur, & Pheltiam filiũ Banaiæ, principes populi. Dixitq́; ad me: Fili hominis, hi ſunt viri, qui cogitãt iniquitatem, & tractant conſiliũ peſsimũ in vrbe iſta, dicẽtes: Nonne dudum ædificatæ ſunt? Hæc eſt lebes, nos autem carnes. Idcirco vaticinare de eis: vaticinare fili hominis. Et irruit in me ſpiritus Domini, & di-

& dixit ad me: Loquere. Hæc dicit Dominus. Sic locuti eſtis domus Iſrael, & cogitationes cordis veſtri ego noui. Plurimos occidiſtis in vrbe hac, & impleſtis vias eius interfectis.

EXPLANATIO.

ET eleuauit me ſpiritus. Nimirum angelicus. Ac ſi dicat: Fuit eleuatus à quodam angelo. Vel per ſpiritum intelligit ſpiritum ſanctum: vel ſuum proprium ſpiritum, vt ſit ſenſus: Ego non corpore, ſed ſpiritu ſui raptus, & cùm eſſem corpore in Chaldæa, fui ſpiritu leuatus Hieroſolymam. Ex quo colliges fuiſſe hanc eleuationem ſpiritualem, & imaginariam, non autem corporalem. Sed aduerte. Qui ſpiritu reguntur, eleuantur ad aſpicienda myſteria diuina, qui verò ducuntur carne, deprimuntur, & in ſemetipſis ſepeliuntur: viui enim Rom. 8. mortui ſunt. Ideò ait apoſtolus: Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini, ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis: Quicunque enim ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filij Dei. Septuaginta habent: Aſſumpſit me ſpiritus. Qui enim propter Deum à mundo eiicitur, ab ipſo Deo aſſumitur.

Ad portam domus Domini orientalem. Hoc eſt, ad portam atrij interioris templi Salomonis, quæ reſpicit ad orientem. Spiritus nos ad oſtium ducit orientale, hoc eſt, ad Chriſtum, Ioan. 10. qui ait apud Ioannem: Ego ſum oſtiũ, ſi quis per me introiuerit, ſaluabitur. Eſt autem oſtiũ orientale, quia de illo ait Deus pater apud Za- Zach. 3. chariam prophetam: Ecce enim ego adducã ſeruum meum Orientem. Vnde alius Zacha- Luc. 1. rias apud Lucam dixit: Viſitauit nos Oriẽs ex alto, illuminare his, qui in tenebris, & in vmbra mortis ſedent. Non tamen inficior poſſe verti ex Hebræo locum illum prophetæ: Ecce ego breui adducturus ſum ſeruũ meum, nomine germen. Idem enim vocabulũ Hebraicum & orientem ſignificat, & germen: & eſt perſpicuum, multis diuinarum literarum lo- Eſa. 4. cis appellari Chriſtum germen. Eſaias enim Ierem. 33 capite quarto germen Domini vocat, & Ieremias trigeſimo tertio germen iuſtitię. Quibus locis Chaldæus paraphraſtes vertit Meſſiam. Nihilominus tamẽ rectiſſimè vertit interpres Zach. 6. noſter, quemadmodũ capite ſexto Zachariæ: Ecce vir, Oriens nomen eius, & ſubter eum orietur, & ædificabit templum Domino. Vbi ſeptuaginta, quemadmodum etiã capite tertio, Orientem interpretantur. Eleuatus igitur Ezechiel ad portam orientalem, vbi diuini ſolis radiis illuſtratus eſt, ea myſteria mentis oculis aſpexit, quæ huius capitis literis mandauit.

Iezoniam. Alij codices habent: Iechoniam. Hic non eſt ille, de quo locutus fuerat capite octauo: nam ille erat filius Saphan, hic autem Azur, niſi fortè pater eius binomius fuerit, dictus Saphan, & Azur, quemadmodum multi alij, quorum multis in locis meminit diuina ſcriptura.

Et Pheltiam. Hi duo erant præcipui, qui publicè populum à vera fide auertere conabantur. Eam ob cauſam hic eorum nomina ponuntur: publici peccatores publicè nominantur: quod de occultis non fit.

Hi viri cogitant iniquitatẽ, & tractant cõſilium peſſimum in vrbe iſta. Pro iniquitate poterat verti ex Hebræo vanitas. Idem vocabulum & prauitatem ſignificat, & vanitatẽ. Hi igitur hortabantur populum ad ſumptuoſa ædificia extruenda, ac ſi nunquam eſſet ex vrbe migraturus: & conſiliis ſuis vanis & pernicioſis homines ſeducebãt, & ad ſcelera perpetranda excitabant. Cor hominis eſt veluti prunarium, ſiue thuribulũ prunis refertum, paratum ad recipiendum quicquid conieceris in illud. Et quemadmodum ſi in prunarium Simile. cõiicias aromaticos paſtillos, tota domus ſuaui replebitur odore & ſuffimento, ſin autem immiſeris ſulphur, tota horribili odore contaminabitur, ſic ſi in cor alicuius ſalutaria cõſilia immiſeris, ſi hominẽ vtilibus inſtruxeris conſiliis, illiq; fontem aperueris veritatis, efficies, vt ex eius corde odoris ſuauiſſimi fragrantia producatur: ſin autem illum deprauatis conſiliis contaminaueris, ſi impietates, odia, ſcelera, & cæteras huiuſmodi peſtes in eius conſilium adhibueris, eris cauſa profectò intolerandi fœtoris, egredietur ex illius corde fœtidus fumus, qui non ſolum ipſius cor, ſed totam domum, totam rempublicam corrumpat. Aſpicis, bona conſilia eſſe odoratorios paſtillos, mala autem ſulphurea & fœtida ſuffimenta. Vide conſiliorum differentiã, & attende, à quo illa ſuſpicias. Hi duo homines, de quibus hoc loco agit Ezechiel, magnates erant, & docti, & in lectione legis Domini verſati, & nihilominus copiam aliis peſtiferorum conſiliorum faciebant. Vt ex my- Simile. ropolio, ex pharmacopolæ officina, vbi ſalutaria medicamenta, & pretioſa vnguẽta vẽduntur, exit aliquando toxicum, & mortiferum venenum, ſic ex hominibus ſcientia excultis peſtiferum interdum egreditur conſilium. Ideo ait Eccleſiaſticus: Cõſiliarius tibi ſit vnus de mille. Et iterum: Cum extraneis Eccle. 6. 8 conſiliũ non habeas: Hoc eſt ab hominibus à & 37. virtute alienis nõ capias conſiliũ. Et rurſum: A malo conſiliario ſerua animam tuam. Ille te rectè conſilio inſtruet, qui animã tuã fuerit amore proſecutus, eiuſq; ſalutẽ optauerit. Vnde Gregorius libro primo Regiſtri: Nullus fidelior tibi ad conſilium poteſt eſſe, quàm qui non tua, ſed te diligit. Opus eſt conſilio, ſed intuere conſiliariũ. Conſiliorum gubernaculũ, inquit Cyprianus, eſt lex diuina. Domus, quæ huiuſmodi conſiliis regitur, omnibus eſt inſtructior, & apparatior rebus, quã ea

quæ temerè, & nullo conſilio adminiſtratur.
Nonne dudum ædificatæ ſunt domus? Vatici-
natus fuerat Ieremias euertēdos eſſe eos, qui
Hieroſolymæ remanſerāt, nolentes in Chal-
dæam migrare cum Iechonia & Ezechiele. Et
ita euenit, nam pro Iechonia fuit in regia di-
4.Re. vl. gnitate cōſtitutus Sedechias, qui anno vnde-
cimo ſui regni fuit captus à Babyloniis, & fuit
eius dignitas ablata, & tota Hieroſolyma fun
ditus euerſa. At hoc non credentes Iudæi, qui
Hieroſolymæ remanſerāt, inſana ædificia ſub
ſtruebant, impij Iezoniæ, & Phelthiæ conſi-
lio adhærentes, qui Ieremiæ vaticinationem
ſubſannantes aiebāt: Nonne dudum poſt Ie-
remiæ oracula ædificatæ ſunt domus? Ac ſi
dicerent: Nullā debemus prophetiæ Ieremiæ
fidem adhibere de ciuitate hac delenda, nam
poſtquam ille hoc aſſeruit, non ſolum ciuitas
non fuit euerſa, ſed etiam aucta, quoniā per-
ſpicuum eſt nos ædificia conſtruxiſſe.
Hæc eſt lebes, nos autem carnes. Hæc ciuitas
eſt lebes, ſeu olla, nos autem incluſæ carnes in
illa. Et quemadmodum carnes conſeruantur
in olla vſque ad earum perfectā decoctionē,
ſic Hieroſolyma nos cōſeruabit vſque ad ex-
tremā ſenectutem. Hoc dicebant illi, qui Dei
Ierem. 1. prophetis fidem nullam adhibebāt. Fortaſſe
alludebāt ad verba Ieremiæ primo capiti ſuæ
prophetiæ mandata, vbi ille Hieroſolymæ af-
flictionem ſub metaphora ollæ incēſæ à Ba-
bylonia prouenientis prædixerat: in qua ol-
la Iudæi igne calamitatum afflicti contine-
rentur. Cum igitur Ieremias Babylonē vo-
caret incenſam ollam, quæ Iudæos affligeret,
& concoqueret, aiebant illi non ita eſſe, ſed
Hieroſolymam eſſe ollam, in qua illi erant
ſemper conſeruandi. Ita poteſt intelligi locus
Pſal 59. ille Dauidis: Moab olla ſpei meæ. Hoc eſt,
Ruth 4. ſpes mea cōſeruabitur in Moab. Nā ex Moab
fuit Ruth, ex qua proceſſit Chriſtus ſecundū
Mat. 1. carnem, vt non ſolum ex veteri teſtamento,
ſed etiam ex euangelio conſtat.
*Et irruit in me ſpiritus Domini, & dixit ad
me.* Ex hoc loco cū multis alijs colligit Chry
ſoſtomus ſanctiſſimæ trinitatis myſteriū to-
mo tertio, ſermone de trinitate. Si Deus di-
xit, ergo per ſuum verbū: hoc ille dixit, cùm
in eum irruit Domini ſpiritus. Per Deum in-
telligit patrem, per verbum, filium, per ſpiri-
tum Domini, Spiritum ſanctum.
Cogitationes cordis veſtri ego noui. Vnde pri
1.Re. 16. mo Regum ait Deus: Non iuxta intuitū ho-
minis ego iudico: homo enim videt ea, quæ
parent, Dñs autem intuetur cor. Hinc Iob,
Iob. 42. Scio, inquit, Dñe, quia omnia potes, & nulla
te latet cogitatio. In tertio regum alloquitur
3.Reg. 8. iis verbis Salomon Deum: Tu noſti ſolus cor
omnium filiorum hominū. Quæ verba ſunt
2.Par. 6. etiam ſecundo Paralipomenon literis conti-
gnata. Vnde diuus Auguſtinus de definitio-
nibus eccleſiaſticorum dogmatum, Internas,
inquit, animi cogitationes diabolū non vide-
re certi ſumus. Sed motu eas corporis ab illo,
& affectionum indiciis colligi, experimento
didicimus. Secreta autem cordis ſolus Deus
nouit, cui dicitur. Tu ſolus noſti corda filiorū
hominum. Hæc ille. Quemadmodum arun- Similitu-
dinē manu tenentes, eſcaque hamatili in ob- do.
ſcuro & turbulento pelago piſcantes, etſi piſ-
cem nō videant in eſcā irruiſſe, intelligunt ta
men eſſe illum hamo abſque dubio captum,
quòd corticula lineæ piſcatoriæ bolis appella
ta, ſubmergatur: ſic dæmones piſcatores ſub-
tiliſſimi, etſi cogitationes noſtras in profundo
cordis noſtri gurgite nō aſpiciāt, ſignis tamen
exterioribus eas ſæpenumero cognoſcunt:
motu pedis, & actione corporis, & verbo-
rum modo eas explorant & intelligūt. Exire
autē è corde cogitationes malas aſſerit apud
Matthæū Chriſtus Deus noſter. Et Salomon Mat. 15.
in Prouerbiis inter mala Deo odibilia nume- Prou. 6.
rat cor machinās cogitationes peſſimas. Vn-
de colligitur nō omnes noſtras malas cogita-
tiones forinſecus aduenire, dęmonis inſtinctu
excitatas, ſed emergere aliquādo ex motu ar-
bitrij humani. At cum eas diabolus cognoſcit,
ſtatim accendere illas ad vitia conatur: inti-
mis viſceribus ſtimulos conturbat, & cōmo-
uet, ærtum inflammat ardorem, & faces ad-
mouet tentationū. Vt faber ferrarius prunas Similitu-
non efficit in officina, ſed follibus ignis exuſ- do.
citatoribus eas accendit, ſic diabolus cogita-
tiones malas in animo cōceptas follibus ten-
tationum ſufflat, et inflammat, & incendium
conflare nitens viris pabulum ſubminiſtrat.
Cor noſtrū eſt ferraria officina, cogitationes
malæ ſunt prunæ, diabolus ſufflator. Dolen-
dum quidem eſt, & acerbè ferendum, nutrirī
in anima cogitatus peſtilētes, qui inſtar filio-
rum viperæ eam miſerè occidāt, aut certè pol
luant & contaminēt. Anima noſtra eſt viri- Similitu-
dis ſmaragdus, gemma trāſlucida, exigui pre do.
tij in regione mortalium, ſed in ſe ipſa pretio-
ſa, & immortalis, quam margaritarius ille cæ-
leſtis Deus noſter ſumma ſapiētia ſua perpo-
liuit, & anulo plumbeo corporis noſtri copu-
lauit. Et quemadmodū peritus margaritarius
premitur dolore, aſpiciens pretioſos lapillos
ſua induſtria elaboratos, quos ipſe magno in-
genio & artificio excoluit, & perpoliuit, in
manibus puerorum, & hominum agreſtium,
qui cùm eos nec cognoſcant, nec magnifa-
ciant, illos contaminant, ſic Deus cùm videt
animas noſtras, quas ipſe ad imaginē ſuā crea
uit, in poteſtate vanorū & immundorū co-
gitatuum eas coinquinātium & contemnen-
tium, ægre fert, & veluti id grauiter ſentiens,
exclamat: Vt quid cogitatis mala in cordibus Mat. 9.
veſtris? Et hoc loco: Cogitationes cordis ve-
ſtri ego noui. Et paulò poſt illis ferrū mina-
tur dicēs: Gladium metuiſtis, & gladium in- Mat. 2.
ducam ſuper vos. Heli audiens ſcelera, quæ 1.Reg. 2.
eius filij admittebāt, leniter eos reprehendit,
cum æquū eſſet, vt eos durè caſtigaret. Quā
ob cauſam illum ita allocutus eſt Deus: Ma-
gis honoraſti filios tuos, quàm me. Propterea
ecce

ecce dies veniunt, & præcidam brachiũ tuum & brachium domus patris tui. Et paulò póſt narrat diuina ſcriptura, filios eius in prælio 1. Re. 4. corruiſſe, ipſumque Heli cecidiſſe de ſella retrorſum, et fractis ceruicibus animam efflaſſe. Filij noſtri noſtræ cogitationes ſunt, quas debemus grauiter punire, ſi modũ tranſcunt, & imperiũ rationis repudiauerint, Deũq; offenderint: alioquin à Deo grauiter puniemur.

Plurimos occidiſtis. Nimirũ iniuſtè, præſertim ſub rege Manaſſe, qui ſe flagitiorum miniſtrum conſtituit, & in vrbe peruertẽda dolos peſtilentes concepit, & iura diuina & humana per ſummum ſcelus violauit.

B Propterea hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Interfecti veſtri, quos poſuiſtis in medio eius, hi ſunt carnes, & hęc eſt lebes: & educã vos de medio eius. Gladium metuiſtis, & gladium inducã ſuper vos, dicit Dominus Deus. Et eiiciam vos de medio eius: daboque vos in manum hoſtium, & faciam in vobis iudicia. Gladio cadetis: in finibus Iſrael iudicabo vos, & ſcietis, quia ego Dominus. Quia in præceptis meis non ambulaſtis, & iudicia mea non feciſtis, ſed iudicia gentium, quæ in circuitu veſtro ſunt, eſtis operati. Et factum eſt, cùm prophetarem, Pheltias filius Banaię mortuus C eſt. Et cecidi in faciem meam, clamans voce magna, & dixi: Heu, heu, heu, Domine Deus, conſummationem tu facis reliquiarum Iſrael? Et factum eſt verbum Domini ad me dicens: Fili hominis fratres tui, viri propinqui tui, & omnis domus Iſrael, vniuerſi, quibus dixerunt habitatores Ieruſalem: longè recedite à Domino: nobis data eſt terra in poſſeſſionem, propterea hæc dicit Dominus Deus: Quia longè feci eos in gentibus, & quia diſperſi eos in terris, ero eis in ſanctificationem modicam in terris, ad quas venerunt. Propterea loquere: hæc dicit Dominus Deus.

Interfecti veſtri. Id eſt, ij, quos inhumaniter interfeciſtis. [illegible]

Hi ſunt carnes, & hæc eſt lebes. Dicitis, vos eſſe intra ollam ſecuros & conſeruatos inſtar carnium, ſed longè fallimi opinione: eritis enim ſummis calamitatibus oppreſſi. Cõtrà verò innocentes, quos crudeliter occidiſtis, hi ſunt carnes ſeruatæ, quoniam in gratia è vita migrauerunt: & Hieroſolyma eſt lebes, vbi ſepulti ſunt. De huiuſmodi decedentibus ait pſalmographus: Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius. Et diuus Ioannes in Apocalypſi: Beati mortui, qui in Dño moriuntur. Vel ſic. Hi quos dolore laceraſtis, & tandè ſæuè occidiſtis, ſunt carnes confractæ, hos concidiſtis tanquã carnes, quas ſolent ſecare, cùm eas volũt in lebetè conijcere, vt coquãtur. Eodè modo loquitur Michæas, cùm inuehitur in tyrãnos, dicens: Oſſa eorũ confregerunt, & conciderunt ſicut in lebete, & quaſi carnem in medio ollæ. Sunt igitur viri innocentes carnes à vobis laceratæ, & Hieroſolyma eſt olla calamitatum, vbi eos cõpreſſiſtis. Prima tamen expoſitio mihi magis placet, propter id, quod ſequitur: Educam vos de medio eius. Eſt enim ſenſus: Non eſt Hieroſolyma olla, in qua vſque ad extremam ſenectutem cõſeruemini: nam ego vos abſtraham ab illa, & tradam Babylonijs, qui vos in vincula conijciant, & in Chaldæam captiuos abducant, vbi immenſis calamitatibus occidamini, & trucidemini.

Pſa. 115 · Apoc. 14 · Mich. 3.

Gladium metuiſtis. Timuiſtis, ne à Babylonijs occideremini, ideo confugiſtis ad Aegyptum: ſed nihil vobis proderit, occidemini namque gladio Babyloniorum.

Faciam in vobis iudicia. Id eſt, ſumam de vobis pœnas, debitas illas quidem, & iuſtas.

In finibus Iſrael iudicabo vos. Hoc eſt, in Reblatha, quæ eſt in terra Emath: Ibi Nabuchodonoſor occidit filios Sedechiæ regis Iudęorum coram eo, eius autem oculos eruit, eumq; in vincula coniecit, vt licet videre apud Ieremiam capite nono, & quarto libro Regum capite vltimo. Ierem. 9. 4. Re. vl.

Hæc non erit vobis in lebetem. Id eſt, non remanebitis Hieroſolymæ vſque ad ſenectutem, vt exiſtimatis, ſed in alienam terrã captiui ducemini.

Quia in præceptis meis non ambulaſtis. Hoc eſt, quia præcepta mea non cuſtodiſtis. Hebraiſmus eſt, in ſacris literis frequens, vt in pſalmo. Beati immaculati in via, qui ambulãt in lege domini. Tertio Regum: Ambulemus in decretis eius. Quarto Regũ: Ambulauit in via regum Iſrael. Hoc eſt, ſeruauit rationem viuendi regũ Iſrael. Ambulare in cõſilio ſceleratorum, eſt eorũ cõſilium ſequi: vt pſalmo primo: Beatus vir qui nõ abijt in conſilio impiorum. Ambulare corã Domino, eſt ita vitam degere, vt facta omnia ad Deũ dirigantur, illiq; ſint grata, vt Geneſ. 17. Dixit Dñs ad Abraham: Ego Dominus omnipotens: ambula coram me. Hoc eſt, da operam vt inculpate viuas, & ad me tanquam ad ſcopum dirigas, quicquid egeris, dixeris, & cogitaueris. Ambulare aliquando idẽ eſt, quod viuere. Vnde apoſt. in epiſt. ad Romanos: In nouitate vitæ ambulemus. Et iterũ: Non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Et ad Epheſios: Vt filij lucis ambulate. Nec eſt mirũ ambulare idem eſſe, quod vitam degere,

Pſa. 118 · 3. Reg. 8 · 4. Re. 16. · Pſal. · Gene. 17 · Rom. 6. · Rom. 8. · Ephe. 5.

gere, quoniam tota hæc vita via eſt, & deambulatio quædam ad alteram vitam. Si in præceptis dei ambulauerimus, finita via in patriã ingredi emur æternam, ſi in operibus carnis, in pœnas ſemper duraturas.

Iuxta iudicia gentium. Id eſt, iuxta mores & conſtitutiones gentium.

Et factum eſt, cum prophetarem Pheltias, &c. Ezechiel erat corpore in Chaldæa, & raptus ſpiritu vidit ea, quæ fiebant Hieroſolymæ, & quemadmodum hic Pheltias diuino iudicio fuit vita priuatus. Quę omnia Iudęis in Chaldæa commorantibus narrauit, vt in fine capitis fatetur. Et fuit exploratum & perſpectum, eadem die, & hora, qua Ezechiel dixit, exceſſiſſe è vita Pheltiam, collatis dictis prophetæ cum dictis nunciorum, qui à Iudæa in Chaldæam veniebant.

Et cecidi in faciem meam. Nimirum affectu compatientis, & vt ſupplex Deum orarem, ne clades multiplicaretur.

Conſummationẽ tu facis reliquiarũ Iſrael? Hoc eſt, Nũquid Domine omnes, qui ſuperſunt ex Iudæis, tua vltione conſumes? Suſpicabatur fortaſſe Ezechiel, reliquias Iſraelis, quæ videbantur supereſſe, eſſe ad interitum vocãdas, & penitus delendas. Nam cũ Pheltias ſonet ſalutem Domini, exiſtimauit forſitan videns eum mortuum, fore vt etiam liberati à Domino tunc morerentur.

Fratres tui. Huc uſque vaticinatus fuit de excidio eorum, qui remanſerant Hieroſolymæ: nunc eorum cõſolationem prædicit, qui Ieremiæ obtemperantes ſe Babyloniis tradiderant, & in Chaldæam migrauerant. Solet Deus læta triſtibus miſcere, vt apud Eſaiam
Eſa. 1. capite primo: Vę genti peccatrici populo graui iniquitate, &c. Deſolabitur ſicut in vaſtitate hoſtili: & derelinquetur filia Sion vt vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario. Et paulò pòſt: Lauamini, mũdi eſtote. Si fuerint peccata veſtra vt coccinũ, quaſi nix dealbabuntur, & ſi fuerint rubra quaſi vermiculus, velut lana alba erunt. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis.
Amos. 5. Eodem modo Amos capite quinto: Leuo ſuper vos planctum domus Iſrael. Cecidit, & non adiiciet vt reſurgat virgo Iſrael. Et paulò pòſt: Hæc dicit Dominus Deus: Quærite me, & viuetis.

Fratres tui. In nonnullis codicibus nõ ſunt verba hæc niſi ſemel: at in correctis bis poſita ſunt. Palilogia eſt, figura ſatis frequens in diuinis literis, cùm repetitur idem verbum,
3. Re. 13. vt tertio Regum: Altare altare hæc dicit Dominus Deus. Et Chriſtus Deus noſter apud Matthæum: Ieruſalem Ieruſalem, quæ occi-
Mat. 23. dis Prophetas. Hanc figuram vocant nonnulli epizeuxim.

Quibus dixerunt habitores Ieruſalem. Exiſtimantes ſe eſſe felices, & poſſeſſuros eſſe quiete Hieroſolymam.

Longè receditę à Domino. Quaſi indigni eius ciuitate. Reputabant eos eſſe à Deo deiectos, & derelictos, qui ſe tradiderant Babyloniis.

Ero eis in ſanctificationem modicam. Hoc eſt, dabo eis diuinos vates, qui eos poſſint mœrore aliqua ex parte leuare, & ab idolorum cultu auertere. Et qui ob peccata abducti ſunt à patria, ob pœnitentiam redibunt ad illam. Vel ſic: Ero eis in ſanctificationem, ſanctos reddam illos, ſed non omnes: non enim ero eis in ſanctificationem magnam, vt omnes ſancti ſint, ſed in ſanctificationem paruam, vt pauci ſalui fiant. Illos ſaluos faciam, quorum ſpem videro in me ſitam, qui veram gloriam concupierint, eam autem contempſerint, quæ incerta eſt & caduca, poſita non in virtute, ſed in populi temeritate. Eſſe autem Chriſtum quibuſdam in ſanctificationem, aliis autem in ruinam, aſſerit Eſaias, dicens: Erit vobis in ſanctificationem, in lapidẽ au- Eſa. 8.
tem offenſionis, & in petram ſcandali duabus domibus Iſrael. Qua de re capite ſuperiore diſſeruimus: verba illa explanantes: Effunde ſuper ciuitatem.

Congregabo vos de populis, & adunabo de terris, in quibus diſperſi eſtis: daboque vobis humum Iſrael, & ingredientur illuc. Et auferent omnes offenſiones, cunctaſque abominationes eius de illa. Et dabo eis cor vnum, & ſpiritum nouum tribuam in D
viſceribus eorum. Et auferam cor la- Iere. 23. f.
pideum de carne eorum, & dabo eis Inf. 36. f.
cor carneũ, vt in præceptis meis ambulent, & iudicia mea cuſtodiant, faciantque ea, & ſint mihi in populum & ego ſim eis in Deum. Quorum autẽ cor poſt offendicula & abominationes ſuas ambulat, horũ viam in capite ſuo ponã, dicit Dominus Deus. Et eleuauerunt cherubim alas ſuas, & rotæ cum eis: & gloria Dei Iſrael erat ſuper ea. Et aſcendit gloria Domini de medio ciuitatis, ſtetitque ſuper montem qui eſt ad Orientem vrbis: & ſpiritus leuauit me, adduxitque in Chaldæam ad tranſmigrationem in viſione, in ſpiritu Dei. Et ſublata eſt à me viſio, quam videram. Et locutus ſum ad tranſmigrationem omnia verba Domini, quæ oſtenderat mihi.

Congregabo vos de populis. Suadet Deus Iudæis, qui in Chaldaica captiuitate detinebantur, vt quamuis in variis calamitatibus verſentur, in eo tamen ſpem omnem ſuã fixam habeant, atque locatam. Promittit enim illis

ſe eſſe eos ad patriam reducturum. Quod fa-
1. Eſd. 1. & 2. ctum fuiſſe tempore Cyri Perſarum regis li-
teræ diuinæ in libro Eſdræ teſtificantur. Nec
ſolum hoc loco, ſed multis aliis Ezechiel, &
alij diuini vates de hoc reditu Babylonicę ca-
ptiuitatis poſt annos ſeptuaginta vaticinati
ſunt. Sed quis non videt per hanc liberationē
intelligi redemptionem humanam per Chri-
ſtum verum ſaluatorem? Ipſe genus hominū
in vincula dæmonis coniectum, in mundi
captiuitate retentum, in carnis operibus tan-
quam in carcere, vinculis ſcelerum compedi-
tum, ſanguine ſuo liberauit, & ad ſpiritus li-
bertatē, ad verum decus, ad ſummam ampli-
tudinē illuſtriſſimis virtutū ornamētis deco-
ratam perduxit. Seruitus Babylonica erat in-
fidelitas, carcer peccati, & confuſionis mundi
captiuitas, vnde nos Chriſtus abſtraxit, & ad
verā religionē, ad eccleſiā catholicā, ad verā
Hieroſolymam perduxit. Ipſe eſt enim rex il-
le cæleſtis, qui iuxta diuinorum vatum ora-
cula erat homines diſperſos in vnā eccleſiam
Eſa. 11. congregaturus. Audi Eſaiam dicentē: Cōgre-
gabit filios Iſraelis, & diſperſos Iuda colliget
Ierem. 32 a quatuor partibus terræ. Ieremias de hac cō-
gregatione vaticinans inducit Chriſtum ita
loquentem: congregabo eos de vniuerſis ter-
ris, & reducam ad locum iſtum, vt habitent
confidenter. Vnde Oſeas, Congregabuntur,
Oſe. 1. inquit, filij Iſrael, & filij Iuda pariter, & po-
nent ſibi caput vnum. Et pſalmographus:
Pſal. 143. Aedificans Ieruſalem Dominus, diſperſiones
Iſraelis congregabit. Et idem Chriſtus apud
Infr. 36. Ezechielem: Aſſumam de medio nationum
filios Iſrael, ad quas abierunt, & congregabo
eos vndique, & erunt mihi populus. Et hoc
loco: Congregabo vos de populis, & aduna-
bo de terris, in quibus diſperſi eſtis, daboque
vobis humum Iſrael. In omnibus his locis, &
multis aliis promiſerat Deus ſe eſſe congrega-
turum homines ex omnibus mundi regioni-
bus in vnam eccleſiam. Erant diſperſi mor-
tales, et per tenebras inextricabiles vagabātur.
At non tulit Deus eos diutius errare, ſed ve-
nit in mūdum, induit humanam formam, &
à cæli ſummitate deſcendens terras illuſtra-
uit, et hominū oculos aperuit, qui veluti Agar
& Iſrael errabāt in ſolitudine, & aquæ veræ
doctrinæ penuria laborabant, & oſtendit illis
Geneſ. 21. fontē vitæ, vt errantibus illis ac vagis viam
conſequendæ immortalitatis aperiret, eoſque
ſiti pereuntes reficeret, & cælo exules, veriſq;
bonis prorſus expulſos, ac variis ſectis diuiſos
in vna eccleſia catholica cōgregaret. Hæc ec-
cleſia in diuinis literis appellatur Ieruſalem:
eſt enim eccleſia viſio pacis, id namque ſonat
Ieruſalem. Hęc eſt mons Sion, ſpecula illa, ex
qua Deum fide contēplamur. Hæc eſt domus
Iacob, dæmonis ſupplantatrix, vitiorumque
mūdi, et carnis expultrix, quę aduerſus hoſtes
animæ lucta contēdit, vt veram animæ pacē
conſeruet. Hæc eſt templum Salomonis, vbi
habitat Dñs, viuis lapidibus, hoc eſt fidelibus
charitate præſtantibus extructum, qui cum
prius eſſent toto terrarum orbe diſperſi, varia
idola & monſtra colentes, fuerunt ſub vno
Chriſto congregati in vna eccleſia, vna reli-
gione Chriſtiana, vna fide, vno baptiſmo cō-
iuncti. Chriſti ſaluatoris noſtri prædicatio &
cognitio ſic omnium gētium oras peragrauit
vt repudiatis ſuperſtitionibus, & diis falſis ac
commentitiis, homines etiam agreſtes & in-
culti eum huius vniuerſitatis effectorem &
moderatorem intelligerēt, & pro eius fide &
honore ſe morti deuouere non dubitarēt. In
eccleſia hac regnat Chriſtus, cuius regnū erit
ſempiternum. De hoc Chriſti regno in eccle-
ſia cecinit diuinus pſaltes: Regnum tuum re- Pſa. 144.
gnum omnium ſeculorum, et dominatio tua
in omni generatione & generationem. Et E- Eſa. 9.
ſaias: Multiplicabitur eius imperium, & pacis
non erit finis. Super ſolium Dauid, & ſuper
regnum eius ſedebit, vt cōfirmet illud, & cor-
roboret à modo, & vſque in ſempiternum.
Daniel: Regnum eius regnum ſempiternum: Dani. 3.
& poteſtas eius in generatione & generatio-
nem. Michæas: Regnabit ſuper eos in monte
Sion, ex hoc nunc, & vſque in æternum. Id ex- Mich. 3.
plicuit Deus dicēs per Gabrielē angelū Marię
ſemper virgini: Dabit illi Dominus ſedem Luc. 1.
Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob
in æternum, & regni eius non erit finis. Do-
mus Iacob eſt eccleſia, quę ſemper durabit, de Matt. 16
qua ait Chriſtus: Portæ inferi non præuale-
būt aduerſus eam: in qua ipſe Chriſtus regna-
bit in æternum. Vnde colligitur, nō conueni-
re Salomoni ea Dei patris promiſſio, quæ eſt
libro ſecūdo Regū literis mandata: Suſcitabo 2. Reg. 6.
ſemen tuū poſt te, quod egredietur de vtero
tuo, & firmabo regnum eius: ipſe ædificabit
domum nomini meo, & ſtabiliā thronū re-
gni eius in ſempiternū. Cùm thronus Salo-
monis defecerit eiuſque regnum eſſe deſierit,
qui fieri poteſt, vt regnū, quod à Deo, qui eſt
ipſa veritas, aſſeritur ſempiternum, illi poſſit
conuenire? Eſt igitur hæc Dei promiſſio ad
verum Salomonem, ad Chriſtum regē, pacis
amantiſſimum, cuius Salomon vmbram ge-
rebat, referenda. Salomon ex mortuis lapidi-
bus templum inſtruxit, Chriſtus ex viuis ani-
mis eccleſiam ædificauit. Dauid ſanguinis fu-
ſor templum ædificare nō potuit, ſed Salo-
mon, hoc eſt pacificus, idē enim ſonat nomē
Salomonis, quoniā rex pacificus erat venturus,
qui nō alieno fuſo ſanguine, ſed proprio eri-
geret eccleſiam, pacis adeò amans, vt ne quiſ-
quam periret, ipſe per ſanguinē ſuū nos eripe-
ret à morte, mortem toleranter ferens, vt nos
immortalitate donaret: & vt verbis vtar di-
ui Pauli ad Coloſſenſes, pacificās per ſangui- Coloſ. 1.
nem crucis eius, ſiue quæ in terris, ſiue quæ in
cælis ſunt. Quā ob cauſam ab Eſaia fuit me- Eſai 9.
ritò princeps pacis vocatus: qui vt pacem do-
ceret, eccleſiam conſtituit, in qua regnat in æ-
ternum. Vnica eſt eccleſia, militans & trium-
phans, militans finietur quatenus militās, ſed

eius ciues in gratia decedẽtes, erunt in triumphantem tranſlati, quæ nullum vnquã habebit finem, cuius rex Chriſtus eſt, cuius habitatio ſemper eſt duratura, cuius ciues cantica Sionis perpetuò concinentes, ipſum regem in æternũ laudabunt. Id intelligẽs diuinus pſaltes prædicebat: Beati qui habitãt in domo tua
Pſal. 83. Dñe, in ſęcula ſęculorum laudabunt te. Sed quoniam ad hanc triumphantem eccleſiã aſcendere nemo poteſt, niſi ſit eccleſiæ militãtis membrum, inſtruxit Deus eccleſiam hanc catholicam, quæ eſt apud diuinos vates regnũ Dauid, vera Hieroſolyma, mons Sion, domus Iacob, populus Iſraelis. Quicunque enim veram Chriſti Dei noſtri fidem habet, Iſraelita eſt, ſiue genus ducat à gentibus, ſiue ab Hebræis. Ideo voluit per ſe, & per apoſtolos ſuos ſanctiſſimum nomen ſuum per cũctas nationes ſanua celebrare, & caſtiſſimam, pleniſſimamque pietatis religionem longè lateque propagare, vt aſperrimam diaboli tyrannidẽ funditus euerteret, & eccleſiam hanc conſtitueret, in qua fideles cõgregaret. Hoc quippe eſt, quod hic ait per Ezechielem: Congregabo vos de populis, & adunabo de terris, in quibus diſperſi eſtis, daboque vobis humum Iſrael, hoc eſt Hieroſolymam, qua eccleſia ſignificatur.

Et auferent omnes offenſiones. Id eſt, omnia ſcelera.

Cunctasq; abominationes. Hoc eſt, omnia idolorum ſimulachra.

Et dabo eis cor vnum. Idem ait Deus infrà
Infr. 36. apud hũc prophetam capite 36. & apud Iere-
Iere. 32. miam trigeſimo ſecundo. Id impletum fuiſ-
Act. 4. ſe in eccleſia primitiua aſſerit diuus Lucas, dicens in Actis Apoſtolorũ: Multitudinis credentium erat cor vnum, et anima vna. Et nõ ſolum tunc, ſed nũc etiam in rebus de fide, & ſemper, fidelium cor fuit, & eſt vnũ: vna eſt enim fides omnium, vnus eccleſiæ in credendo conſenſus. Sed hæc Dei verba non tantùm de fidei conſenſu, ſed de animorum cõgregatione & coniunctione intelligenda videntur. fuit enim ſumma inter Chriſtianos pax & cõcordia: de qua dixerat regius vates: Orietur
Pſal. 71. in diebus eius iuſtitia & abundantia pacis. Et
Pſal. 75. rurſum. Factus eſt in pace locus eius. Huius Chriſtianæ pietatis meminit Aggæus, qui cũ
Agg. 2. diceret: Veniet deſideratus cunctis gentibus, adiecit ex Chriſti perſona: Implebo domum iſtam gloria, & in loco iſto dabo pacem. Nec
Eſa. 57. hoc ſilentio præteriuit Eſaias Chriſtũ in hũc modũ faciens loquentẽ: Creaui fructũ labiorum pacẽ, pacem ei, qui longè eſt, & qui propè. Vnde Malachias: Pactum vitæ & pacis
Mala. 2. fuit cum eo, & lex veritatis in ore eius. Sed pax hæc ſpiritualis eſt, quæ nos inter nos con-
Philip. 4. iungit, & Deo connectit & conciliat. Denique eſt pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum, qua carent homines flagitioſi. Ait enim
Eſai. 57. Eſaias: Non eſt pax impiis, dicit Dominus. Etſi enim impij ſint aliquando pace coniuncti, ea tamen pax mundi eſt, & vitiorum interdum propagatrix. Eam ob cauſam ait Chriſtus: Ioan. 14.
Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis: non quomodo mundus dat, ego do vobis. Mundi pax quærit propriam vtilitatem, & corporis oblectationem, pax verò Chriſti conſiſtit in vera animorum concordia inter ſe, & inter ſe & Deum, cuius gloriam quærit. Hanc pacem, hanc reconciliationem inter Deum & hominem adduxit Chriſtus Ieſus, quam ob cauſam ait apoſtolus in epiſtola ad Coloſſenſes eſſe nos per ipſum reconciliatos: cumque in epiſtola ad Romanos propi- Coloſſ. 1.
tiatorem appellat, dicens: Propoſuit eũ Deus Rom. 3.
propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius. Et diuus Ioannes in prima ſua epiſtola: Ipſe 1. Ioan. 2.
eſt propitiatio pro peccatis noſtris. Et iterum: 1. Ioan. 4.
Miſit Deus filium ſuum propitiationem pro peccatis noſtris. Hoc fuerat in legis veteris tabernaculo adumbratum, vbi erat arca fœderis, ſuper qua erat propitiatorium ex auro puriſſimo, quod duo cherubim tegebant alas expaſſas habentes, ſeque mutuò contemplã- Exod. 25.
tes. Super propitiatorium erat oraculum, ex 26. 37.
quo Dominus reſponſa dabat, ſeque propitium oſtendebat. Arca illa eccleſiæ Chriſti gerebat imaginem, quæ erat tecta propitiatorio, quo Chriſtus figurabatur, eccleſiam protegens & gubernans. Duo cherubim ſe mutuo reſpicientes ſunt duo teſtamenta inter ſe admirabili cõcentu cohærentia, nullaque in re diſcrepantia. Id quod indicat nomẽclatura, cherubim enim idem eſt quod plenitudo ſcientiæ. Reſpiciũt enim hi cherubim ad propitiatorium, quia vtrunque teſtamentum Chriſtum intuetur, de illo loquitur, eum oſtendit, ita vt vetus ſit veluti vaticinium noui, nouum verò expoſitio veteris. Deſuper erat oraculum, vnde Deus loquebatur, oſtendens miſericordiam ſuam, quoniã Dominus noſter Ieſus Chriſtus, propitiator noſter Deũ patrem nobis reddidit propriũ & beneuolum nosque illi reconciliauit, & in concordiã cum illo reduxit, qui ab illo ob impia ſcelera noſtra eramus diuiſi, & penitus alienati. Hãc pacem conquirere debemus, & amplecti, eaque ſummè oblectari. Si hominum pax à gẽtium philoſophis veluti numen quoddam celebratur, quî fieri poteſt, vt Chriſtianę philoſophię cultores Dei pacem ſine ſcelere nefario contemnãt? In mõte Palatino fuit quondã Romę templum Concordiæ dicatum, vt ait Blondus libro ſecundo de Roma inſtaurata, quod templũ ait Suetonius fuiſſe à Tiberio imperatore conſtructum: tametſi alij contendant fuiſſe à Liuia Germanici matre ædificatum. Et prope montem Palatinum, vbi quondam via, quæ ſacra dicebatur, erat, fuit à Veſpaſiano imperatore inſtauratum templum pacis, cuius ruinæ hodie apparent, faciè oſtẽdentes magnificentiſſimum ædificij apparatũ. Nullũ enim fuit tũc in tota vrbe ædificiũ ſumptuoſius, nullũ admirabili pretioſarum rerũ amplitudine

plitudine præſtantius. De eo ait ita Diuus Hieronymus in Ioelis prophetæ commentariis. Veſpaſianus & Titus Romæ templo pacis ædificato vaſa templi Hieroſolymitani, & vniuerſa donaria in delubro illius conſtituerūt: quæ græca & Romana narrat hiſtoria. Si igitur infideles pacem colebant, quantò magis nos eam colere debemus qui legem pacis, qui pacis præceptoris euangeliū ſeruare gloriamur? Cum Neptunus & Minerua de dignitate contenderent, & Neptunus, vt antiqui ſcriptores literis mandarunt, allegaret ſe eſſe aquæ, rei vtiliſſimæ inuentorē, Minerua autem pro ſe adduceret, ſe oliuam fructiferam plantam inueniſſe: Cecidit cauſa Neptunus, fuitque pro Minerua ſententia lata, quia oliua arbore fructuoſa ſignificabatur pax, qua nihil eſſe dicebāt iucundius, nihil vtilius, nihil ad ſecuritatem & tranquillitatem conſequēdam accōmodatius. Voluerunt homines illi, qui tuc ſapiētes dicebātur, hac fictione ſignificare eſſe pacē vtiliſſimā, eamq; ob cauſam auidiſſimè quærendam & conſeruandā. Proclus Platonicus vnum vni eſſe dicebat: ſignificans dādam eſſe operam, vt omnes vnū eſſemus Deo, qui erat vnus. Hæc ſunt eius verba in libro de anima & angelo. Per intellectum noſtrum diuinum attingimus intellectū: ſic & primū vnū, à quo omnibus ineſt vnio per vnum, per quod ſanè noſtrum vnum diuino maxime iungimur. Et paulò pòſt: Diuini per vnitatem efficimur, quādo omnem multitudinem fugientes, in ipſam vnitatem noſtram confugimus, vnumq; efficimur & conformiter agimus. Titus Liuius libro 10. Deca. 3. Melior eſt, inquit, tutior pax, quàm ſperata victoria. Et Saluſtius in Iugurtha: Cōcordia paruæ res creſcunt, diſcordia maximę dilabuntur. Si gentiles tot laudibus efferūt pacem, quid nos agere debemus, quibus Deus noſter illam dedit? Ipſe eſt enim, qui hoc loco ait apud Ezechielem: Et dabo eis cor vnum.

Et ſpiritum nouum tribuam in viſceribus eorum. Hoc petebat regius vates, cùm diceret: *Pſal. 50.* Cor mundū crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis. Hæc ſpiritus nouitas ſeu renouatio eſt animi puritas, & vis illa, per quam nihil niſi rectum & ſanctū deſideratur. Acquiritur autē inſtauratio hæc *Simile.* lachrymis & pœnitentia. Quēadmodū aquila, vt aiunt, renouatur aquis, ita anima lachry*Simile.*marum abundantia. Vt oliuæ vbi ſunt perticis concuſſæ, & virgulis omnibus confractis amittunt pulchram amœnitatem, niſi pullulauerint, & nouis ſurculis atque ramulis germinauerint, & denuò fronduerint infructuoſæ manent, ſin autem ſyluеſcunt, & germina emittunt, ſpem tribuunt vberrimos fructus producendi, ſic homines poſt peccatum, niſi inſtaurentur ſpoliātes veterem hominē cum actibus ſuis, & induentes nouum, ſteriles iudicantur: ſin autem ſpiritu nouo germinauerint, & per pœnitentiam floruerint, fuerintq; in Chriſto renouati, pulcherrimos virtutum fructus ferent, & vberrimarum baccarū copia exornabuntur. Aſpice oliuam illam poſt peccatum adulterij & homicidij per pœnitētiam vireſcentem, lætiſſimorumque fructuū pulchritudine abundantem, quomodo dicebat in pſalmo: *Pſal. 51.* Ego ſicut oliua fructifera in domo Dei. Et Eccleſiaſticus virum iuſtū com*Eccl. 5.*parat cum oliua pullulante. Hanc pullulationem & inſtaurationem promiſit hoc loco Deus, dicēs ſe eſſe fidelibus ſuis ſpiritum nouum tributurum.

Auferam cor lapideum. Id eſt, abducam ab illis cor durū, & dabo illis cor tenerū, vt veluti blanda cera impreſſionem meę doctrinæ facilè recipiāt. Cordi lapideo ex diametro opponitur cor carneum, hoc eſt pium, docile, & quod diuino amore molleſcat. Id voluit diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Corinth. *2. Cor. 3.* ſignificare, dicens: Epiſtola noſtra vos eſtis, ſcripta in cordibus noſtris, quæ ſcitur, & legitur ab omnibus hominibus, manifeſtati, quod epiſtola eſtis Chriſti, miniſtrata à nobis, & ſcripta nō atramento, ſed ſpiritu Dei viui, nō in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Appellat Apoſtolus Corinthios epiſtolam ſuam, quòd eos ſcriptos haberet indelebiliter in corde, & epiſtolam Chriſti, quòd illi Chriſtum haberent in cordibus ſuis ſcriptū. Et ideo ait hāc Chriſti epiſtolam eſſe à ſeipſo ſcriptam non atramento, ſed ſpiritu Dei viui, vt ſignificaret inter ſeipſum & Moyſem diffe*Exod. 31.*rentiam: Moyſes enim tabulas lapideas ador*Exod. 34.*nauit, vt in illis lex vetus ſcriberetur, Paulus *Deut. 2.* autem Corinthiorum animos parauit nō inſtrumento corporeo, ſed ſpiritu Dei viui, quē ipſo Deo largiente in illis ſculpſerat: nō in tabulis lapideis duris, vt quondā lex, ſed in cordibus mollibus, et ad recipiendā euangelicam doctrinam ab eo paratis. Sed heu, quot ſunt hodie, qui cor habent lapideum rupibus mul*Luc. 8.*tò durius! Horū cor eſt petra illa, de qua ait Chriſtus: Aliud ſemē cecidit ſuper petram, & natum aruit, quia nō habebat humorem. Vide petram illam, de qua ait diuina ſcriptura: Induratum eſt cor Pharaonis. Talis eſt homo *Exod. 7.* impius & obſtinatus, de quo ait Iob: Cor eius *Iob. 4.* indurabitur quaſi lapis. Et Deus per Ioelem *Ioel. 2.* prophetam: Conuertimini ad me in toto corde veſtro, in ieiunio, & fletu, & planctu. Scindite corda veſtra, & non veſtimēta veſtra. Ac ſi dicat: Corda veſtra volo, ſed non indurata, volo corda mollia & contrita. Diuus Bernardus in lib. de Conſideratione ita ait: Cor durum eſt, quod contritione non ſcinditur, precibus non flectitur, minis non cedit, flagellis obduratur. Vt lapis tendit ad centrū, ita cor- *Simile.* de induratus deſcendit ad infernum. Ita dicitur de obſtinatis Aegyptiis: Deſcenderunt in *Exod. 15.* profundū quaſi lapis. Corpora deſcenderunt in profundum maris, animæ in profundū infernorum. Ideo ait Eccleſiaſticus: Cor durum male habebit in nouiſſimo. At de ſeipſo ait *Eccle. 3.*

Iob 23. Iob. Deus molliuit cor meum. Et diuina ſcri-
Exod. 17. ptura in lib. Exodi, et Numerorũ narrat fuiſſe
Num. 20. a Moyſe petram percuſſam virga, & fluxiſſe
aquarum abundantiam. Ad quod alludit his
Pſal. 77. verbis Pſalmographus: Percuſſit petram, &
fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt.
Vtinã Deus virga crucis, & memoria paſſio-
nis ſuæ percutiat cor meũ lapideum, conterat
Pſal. 109 durã cordis mei petram, vt fundantur lachry-
marum flumina, et conuertat petrã in ſtagna
aquarum, & rupem in fontes aquarũ. Diuus
Auguſtinus libro de gratia & libero arbitrio
ad Valentinum cap. 14. ita ait: Liberum ho-
Pſa. 94. minis arbitrium pulſatur, vbi dicitur: Hodie ſi
vocem eius audieritis, nolite obdurare corda
veſtra. Sed niſi poſſet Deus etiam duritiã cor-
dis auferre, non diceret per prophetam: Aufe-
ram ab eis cor lapideũ, et dabo eis cor carneũ.
2. Cor. 3 Quod de nouo teſtamento fuiſſe prædictum
ſatis Apoſtolus oſtendit, vbi ait: Epiſtola no-
ſtra vos eſtis ſcripta non atramento: ſed ſpi-
ritu Dei viui, nõ in tabulis lapideis, ſed in ta-
bulis cordis carnalibus. Quod non ideo dictũ
putemus, vt carnaliter viuant, qui debẽt ſpi-
ritualiter viuere: ſed quia lapis ſine ſenſu eſt,
cui comparatum eſt cor durum, cui niſi car-
ni ſentienti cor intelligens debuit comparari?
Hæc ille.

Quorum autem cor poſt offendicula. Hoc eſt, eos grauiter puniã, qui peccant, quibus Deus grauiter offenditur, paſcuntur, & idolorum cultum relinquere nolunt. Ponere eorum viã in capite ſuo, eſt in eos iuxta ſcelera ſua animaduertere. Senſus eſt: Eos, qui Ieremiæ prophetæ, meæque voluntati obedientes ſe Babylonus tradiderint, & fuerunt in Chaldæam tran[illegible] conſolabor & n[illegible]am dignitate [illegible] eos au[illegible] qui Hieroſolymę mã-[illegible] vol[illegible] duc[illegible]tur, & in [illegible] calami[illegible] pœnas ſuis flagitiis debitas perſoluent.

Et aſcendit gloria Domini de medio ciuitatis. Significauit ſubtractionem protectionis diuinę.
Ioan. 14. Id etiam ſignificauit Chriſtus dicens apud
Luc 13 Ioannem: Surgite, eamus hinc. Et apud Lucã:
Relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Narrat Ioſephus fuiſſe in templo vocem angelorum auditam dicentium: Abeamus ab his ſedibus. O ingrata ciuitas, quæ illum, qui in te contulit innumera beneficia, ad crudeliſſimum interitum vocaſti! O ciuitas infelix, quã Deus meritò reliquit per gratiæ, ſuæque protectionis ſubtractionem! O impij & nefarij Iudæi, qui Meſſiam veſtrum, quẽ expectabãt antiqui patres, cuius aduentum optabat patriarchæ, de quo vaticinati ſunt prophetæ, aſſerentes eſſe illum humanam formam induturũ, eiuſque miſericordia eſſe mundi maculas abluendas, acerbiſſimis cruciatibus affectum, ſcelere & inuidia incitati interfeciſtis! Qui erunt homines tam barbari, tam agreſtes tam inculti, qui veſtram impiam crudelitatem & perfidiam non deteſtẽtur, qui Chriſti Dei noſtri immẽſam pietatem, ſummam miſericordiam non immortalitatis memoria proſequantur? Dereliquit vos, quia vos eum dereliquiſtis. Ideo aſcendit gloria Domini de medio ciuitatis.

Stetitq́; ſuper montem. Chaldæus paraphaſtes ait montem hunc eſſe Oliueti. Diſtat ab vrbe vno miliario, vt habetur Actorum Apo-
ſtolorum primo. Ex hoc monte aſcẽdit Chri-
ſtus ad patrem, vt ex eodem capite colligitur. Act. 1.
Eam ob cauſam exiſtimo voluiſſe hoc loco Ezechielem aſcenſum Chriſti in cælum ſignificare.

Et ſpiritus leuauit me. Erat realiter in Chaldæa, ſed ſpiritu fuit ductus Hieroſolymã, vbi ea mẽtis oculis aſpexit, quæ huic capiti mãdauit. His autem geſtis videbatur ſibi imaginaria viſione à Iudæa in Chaldæam reuerti ad Iudæos, quos hic tranſmigrationem vocat.

Omnia verba. Id eſt, res omnes. Narrauit Iudæis omnia, quæ viderat ſpiritu, & eorum ſignificationem. Accipi autem verbũ pro re
quacunque præter hunc locũ oſtendit Eſaias Eſai. 39.
capite 39. vbi volens ſignificare oſtendiſſe Ezechiam regẽ nuntiis Babyloniæ omnia, quę habebat, ait: Non fuit verbum, quod non oſtẽderet ei Ezechias in domo ſua. Et in hanc ſig-
nificationem ſumitur Deuteronomij capite Deut. 8.
octauo. Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo, quod procedit ex ore Dei. Quę
locum citauit Chriſtus apud Matthæum & Matt. 4.
Lucam, ſignificans quacunquę re, qua Deus Luc 4.
voluerit, poſſe hominem ſuſtentari. Id, quod
dicitur in pſalmo: Iucundus homo, qui miſe- Pſal. 111
retur, & commodat, diſponit ſermones ſuos in iudicio, poteſt verti ex hebræo. Iucundus vir, qui confert in alios beneficia, & dat mutuò, & diſtribuit res ſuas recto iudicio. Pro ſermonibus ſuis poteris transferre verba ſua, & per verba ſua ſubſtantiam, opes, & omnes alias res ſuas intelligere: vt ſit ſenſus eũm eſſe iucundum et beatum virum, qui propẽſus eſt ad homines iuuandos, qui de re ſua familiari inopia laborantibus impartitur, ſed iudicium adhibet in bonorum ſuorũ diſtributione, omniaque rectè atque prudenter miniſtrat.

Annotationes ex Hebræo in caput vndecimum.

Nonne dudum ædificatæ ſunt domus? Septuaginta interpretes habẽt: Nonne nouiter ædificatæ ſunt domus? Eadẽ eſt ſententia, quã in explanatione expoſuimus. Pagninus vertit: Nõ in propinquo eſt contritio, ædificemus domos. Brixianus eodem ferè modo: Non eſt propinqua vaſtatio, ædificemus domus. In hebraico nõ eſt contritio, nec vaſtatio. Ideo alij transferunt: Non eſt propè, ædificemur ædes. Quod in idem recidit. Horum verſionum hic eſt ſenſus: Id, quod dixit

dixit Ieremias, eſſe citò vrbē hanc vaſtandā,
non eſt verum: nam nō eſt propè eius euer-
ſio & vaſtatio: ideo non timeamus, quin po-
tius conſtruamus ædificia. In hebraico eſt ita,
לא בקרוב בנות בתים Lobecarob be-
noth battim. Quæ verba poſſunt ita verti:
Non citò: ædificemus filios. Ac ſi dicerēt im-
pij homines: Nihil nos moueat vanum Iere-
miæ vaticinium de vrbis euerſione, ſed volu-
ptatibus ducamur, & filios generemus. Di-
ctio benoth eſt à verbo banah, quod ſignifi-
Gene. 16 cat ædificare, & filios ſuſcipere. Cap. 16. Ge-
neſis, vbi vulgata editio habet: Si fortè ſaltem
ex ea ſuſcipiam filios, eſt in hebraico: Si for-
taſſe ſaltem ex ea ædificer. Inde deriuatur
ben, quæ dictio filium ſignificat, quod ſit ve-
luti ædificium parentum. Vnde benoni idem
eſt quod filius doloris mei, & Beniamin filius
dextræ, hoc eſt, filius dilectus: ſolebant enim
antiqui nomine dextræ ea ſignificare, quæ
magnoperè diligebant. Ideo Iacob filiū ſuum
Gene. 35 ſecundum, quem habuit ex Rachele, quam
incredibili complectebatur amore, vocauit
Beniamin, hoc eſt filium chariſſimum, quòd
illum genuiſſet in ſenectute, quam ob cau-
ſam eum admirabili amore proſequebatur.
Cùm eum pareret Rachel ſummis oppreſſa
doloribus, eum filium doloris ſui appellauit
interruptis ac morientibus vocibus, quibus
prolatis, efflauit animam, & obitus ſui triſte
viro ſuo chariſſimo deſiderium reliquit. Pa-
ter autem pueri nomine mutato, ne cùm il-
lud audiret, memoriam illius lachrymabilis
mortis renouaret, & grauiſsimam triſtis recor-
dationis dolore, etiam ipſa, quæ iam conſe-
nuiſſe viderentur, recrudeſcerent, impoſuit ei
nomen Beniamin, vt amorem filij & matris
ſe eſſe ſemper conſeruaturum declararet. Si-
Gene. 15 gnificat præterea dictio hoc ben multa alia
Iob. 41. adiunctis ſubſtantiuis. Gene. 15. Filius domus
Thren. 3 meæ, id eſt, vernaculus meus. Iob 41. Filius
arcus, id eſt, ſagitta. Thren. 3. Miſit in renes
meos filias pharetræ ſuæ. Hoc eſt, ſagittis me
Eſa. 21. vulnerauit. Eſa. 21. Filius areæ meæ, id eſt,
3 Re. 20 frumentum. Primo Reg. 20 Filius mortis, id
Pſa. 101 eſt, dignus morte. Illud pſalmi 101. vbi nos
iuxta tranſlationē ſeptuaginta habemus: Vt
ſolueret filios interemptorum, poteſt verti ex
hebræo: Vt è vinculis eripiat filios mortis,
1. Re. 9. hoc eſt homines morti addictos. Primo Re-
gum 9 Filius vnius anni erat Saul. Id eſt, in-
nocens inſtar infantuli. Quibus verbis vult ſi-
gnificare Saulis virtutem, & morum integri-
tatem, priuſquā fuiſſet in regia dignitate con-
ſtitutus. At cùm ad principatū euectus eſt, ſce-
lera impia perpetrauit. Vbi vides quàm peri-
culoſa ſit magna potentia, & opum abundā-
1. Re. 24. tia. Exemplū ſit etiam tibi Dauid, qui ſubdi-
1. Re. 26. tus inimico pepercit, & vitam tribuit, rex au-
2. Re. 11. tem amicum per ſummum ſcelus interfecit.

Et cogitationes cordis veſtri ego noui. Septua-
ginta habent. Cogitationes ſpiritus veſtri ego
ſcio. In hebraico pro cogitationibus cordis ve-
ſtri eſt: Vemaaloth ruacem. Hoc eſt, & aſcē-
ſiones ſpiritus veſtri, Verbum עלה alah
aſcendere ſignificat, vt Gene. 19. vidit aſcen- Gen. 19.
dentem fauillam de terra. Ideo vertit Pagni-
nus Quæ aſcendunt in ſpiritu veſtro noui. Et
quoniam cogitationes cordis aſcendunt, me-
ritò vertit interpres noſter cogitationes. De Pſal. 83.
huiuſmodi aſcēſionibus in corde humano ait
regius vates: Aſcenſiones in corde ſuo diſpo-
ſuit. Et Chriſtus Deus noſter apud Lucam:
Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendunt Luc. 24.
in corda veſtra? Eodem reſpicit, quod ait in
prima epiſtola ad Corinth. diuus Paulus: Nec 1. Cor. 2.
in cor hominis aſcendit. Hoc idiomate vtitur Eſa. 65.
Eſaias capite 65. Ieremias 13. Ezechiel 38. Ierem. 13
Aſcendere autem ſuper labium linguæ apud Inf. 38.
Hebræos eſt in fabulam traduci, quando in
aliquem conijciuntur opprobria. Hebraiſmus
eſt, quo vtitur Ezech. cap. 36. Significat etiam Inf. 36.
verbum hoc alah euaneſcere. In hanc ſigni-
ficationem poteſt accipi id, quod eſt apud Za-
chariam: Et conſeretur manus eius ſuper ma Zach. 14.
num proximi ſui, vt ſit ſenſus: Si quis tempo-
re illo petierit opem ab amico ſuo ad oppu-
gnandam Hieroſolymā, fruſtra id faciet: ni-
hil vires humanæ aduerſus diuinum conci-
lium valebunt: nam ſi apprehenderit quiſ-
piam manum proximi ſui, euaneſcet manus
eius in manu opem illi promittentis. Eam ob
cauſam poterat etiam locus hic Ezechielis ita
transferri. Ea, quæ euaneſcunt in cordibus ve-
ſtris, ſunt mihi ſatis perſpecta, impij enim, vt
ait diuus Paulus in epiſt. ad Romanos, eua- Rom. 1.
nuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum
eſt inſipiens cor eorum.

Ero eis in ſanctificationem modicam. In he-
braico eſt: Ero eis. למקדש מעט Le-
micddax meat. Id eſt, in ſanctificationē par-
uulam. Pagninus tranſtulit: in ſanctuarium
paruum. In Theſauro verò ait nomen hoc
meat ſignificare paucitatem. Idio poteſt ver-
ti: Ero eis in ſanctuarium paucitatis, ſiue pau-
corum, vt ſit ſenſus. Eos paucos in Chaldæa
audiam, perinde atque in templo celebri
Hieroſolymæ: Ero illis paucis loco templi,
vbi populi celebritatem audire ſolebam. Ni-
hilominus tamē cōmunis tranſlatio rectiſſi-
ma eſt, cuius ſenſum in explanatione oſten-
dimus. & ita verterunt ſeptuaginta dicentes:
εἰς ἁγίασμα μικρόν.

Conſummationem tu facis reliquiarū Iſrael.
Pagninus eodē modo vertit, ſed cum inter-
rogatione. Et ita manet altera ſententia: aliud
eſt enim rem aſſerere, aliud interrogare. Ali-
quando enim eadem oratio quæ affirmat, ſi
interrogatiuè proferatur, & admiratiuè ne-
gat. Verba illa Michææ: Et tu Bethlehem E-
phrata paruula es in principibus Iuda, longè
diuerſum ſenſum videntur prima facie ha-
bere apud Matthæum illa in hunc modum
citantē: Et tu Bethlehem terra Iuda nequa-
quam minima es in principibus Iuda. Apud
Michæam aſſerunt Bethlehem paruulā eſſe Mich. 5.

in principibus Iuda, apud Matthæum aſſeueranter oſtendunt non eſſe paruulam. At ſi
Matth. 2 hæc verba legeris apud Michæam interrogatiuè, & admiratiuè, quemadmodum profectò legi debêt, videbis nullam eſſe inter prophetam & Euangeliſtam diſſonantiam. Ita enim ait Michæas. Et tu Bethlehem Ephrata paruula es in principibus Iuda? Quaſi dicat, non. Et afferens negationis cauſam, ait: Ex te enim egredietur, &c. Et id quidem eſt, quod ait Matthæus: Nequaquam minima es. Nec in eo diſcrepant, quòd Michæas ait, Ephrata, Matthæus verò, terra Iuda, nã vtroque modo appellabatur Bethlehem. Præterea Ephrata ſignificat fructiferam, Iuda vero confeſſionẽ: at ex confeſſione producitur vberrimus fructus. Nihil eſt fructuoſius confeſſione, ſiue eam accipias pro laudatione diuina, ſiue pro peccatorum confeſſione. Confiteri de peccatis, eſt nuntiare virtutes. Quid eſt ſacramentalis culparum confeſſio, niſi ſanctitatis præconium? Aſpicis igitur nullam eſſe inter hos duos locos diſcrepantiam, quin potius vnum eſſe alterius expoſitionem.

ARGVMENTVM CAPITIS. XII.

PArabola vaſorum tranſmigrationis prædicit diuinus vates modum captiuitatis regis Sedechiæ, eorumq́; qui illum ſequebantur, quos ſciebat eſſe Dei immemores, & ſui oblitos, contra verò in ſcelere vigilantes, & in rebus nefariis diligentes. Studebat hortari Iudæos variis argumentis, vt prophetarum oraculis fidem adhiberent, ſeq́; repudiatis idolis ad verum Deum conuerterent, in quo ſpem omnem ſuam collocarent.

CAPVT XII.

A ET factus eſt ſermo Domini ad me, dicẽs: Fili hominis in medio domus exaſperãtis tu habitas, qui oculos habent ad videndum, & non vident, & aures ad audiendum, & non audiunt: quia domus exaſperans eſt. Tu ergo fili hominis fac tibi vaſa tranſmigrationis, & trãſmigrabis per diem corã eis. Tranſmigrabis autem de loco tuo ad locũ alterum in conſpectu eorum, ſi forte aſpiciant, quia domus exaſperans eſt. Et efferes foras vaſa tua, quaſi vaſa tranſmigrationis
B per diem in conſpectu eorum. Tu autem egredieris veſpere coram eis, ſicut egreditur migrãs ante oculos eorum. Perfode tibi parietem, & egredieris per eum in conſpectu eorum. In humeris portaberis, in caligine efferetis. Faciem tuam velabis, & non videbis terram, quia portentum dedi te domui Iſrael. Feci ergo, ſicut præceperat mihi Dñs. Vaſa mea protuli quaſi vaſa tranſmigrãtis per diem, & veſpere perfodi mihi parietẽ manu, & in caligine egreſſus ſum, & in humeris portatus in conſpectu eorum.

EXPLANATIO.

ET *factus eſt ſermo Domini ad me.* Parabola eſt rerũ diſſimilium ſimilitudo, quã Cicero collationẽ vocat, quòd illæ res inter ſe conferantur & comparentur. Eſt autem duplex, altera verborũ, quando quibuſdam dictis alia intelliguntur: altera factorum, quando per quædã facta alia ſignificantur, quemadmodũ in præſenti. Vtraque eſt in diuina ſcriptura frequentiſſima. Nun ſolũ Iudæi Hieroſolymæ habitatores, ſed etiã plerique eorum, qui erant in Babylonica captiuitate detenti, irridebãt Ieremiæ cõſilium & vaticinationẽ. Inſtruxerat Ieremias ſuo conſilio Iudæos, vt ſe traderẽt Babyloniis, & vaticinabatur in maiores ærumnas incurſuros eſſe eos, qui Hieroſolymæ manebant, quàm qui in Chaldæam tranſmigrabant. Cum autem tranſmigrari ſe captiuos aſpicerent, eos autem, qui in patria remanſerãt, liberos, inuehebantur in Ieremiam, aſſerentes falſum eſſe eius vaticinium, eiusq́ue dignitatẽ maledictis violãtes. Sed poſtea experti ſunt vera eſſe omnia, quæ Ieremias prædixerat. Eã ob cauſam voluit Deus, vt Ezechiel oſtenderet Iudæis fore, vt rex Sedechias, & omnes qui cum eo erant, magnis cruciatibus afficerentur, & in Chaldæã ignominosè ducerẽtur captiui, qui crudelem cædẽ euaderẽt: nam rex erat oculis priuandus à Nabuchodonoſore, & eius filii coram eo trucidãdi, & omnes ſimul incredibilibus calamitatibus opprimendi. Ex quo efficiebatur, vt vero infallibilique Ieremiæ oraculo fides adhiberetur. Et ita omnia euenerũt, quemadmodũ Ezechiel vaticinatus fuit, quæ in hac prophetica parabola continentur.

In medio domus exaſperantis tu habitas. Hoc eſt, in medio Hebræorum contumaciũ, Deũ ad iracundiam prouocantium. Quam ob cauſam ita in eos inuehitur Baruch propheta: In Bar. 4.
ira Dei ad iracundiã prouocaſtis Dominum: traditi eſtis aduerſariis, exacerbaſtis enim eũ, qui fecit vos, Deum æternum. Aduerte. Non ait, cum exaſperantibus habitas, ſed in medio domus exaſperantis: vt oſtendat diuina ſcriptura, tantum eſſe Ezechielis virtutem, vt cæteris luminibus extinctis, ipſe refulgeat, & in medio inquinatorum purus ipſe permaneat. Inter nefarios honeſtatem ſeruare fortis animi magnique ducendum eſt: eorũ autem contumeliã, ita ferre, vt nihil à ſtatu naturæ

tutę diſcedas, nihil à dignitate ſapientis, virtutum eſt inſignis, admirabiliſque conſtantiæ. *Similitudo.* Vt ſpeculum quamuis mundum & ſplendidum ſit, contaminato tamen flatu circunſtantium inficitur, ſic vir quamuis honeſtate preditus, virtutumque ſplendore cōſpicuus, impiorum tamen conſuetudine & familiaritate contaminatur. *Eccle. 31* Vnde ait Eccleſiaſticus: Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea, & qui communicauerit ſuperbo, induet ſuperbiam. *Similitudo.* Si contigerit, vt planeta alioquin beneuolus & ſalutaris aliis aſtris maleuolis, & malè influentibus fuerit coniunctus, malā mittet influentiam: ita vir pius ſi impios nimia familiaritate comprehenderit, impius efficietur. Vnuſquiſque denique eorum mores, quibus familiariter vtitur, plerunque imitatur: niſi eam habuerit animi firmitudinē, & virtutis conſtātiam, qua erat munitus Ezechiel: fueritque ea veluti muro fortiſſimo vndiq; ſeptus. Ezechiel enim cùm eſſet Hebræorū concionator, & præſul, quem illis Deus, vt ſuprà *Sup. 3.* vidimus, ſpeculatorem cōſtituerat, meritò in eorum medio habitabat, etiam ſi ſæpenumero ſe, vt antea diximus, in ſolitudinē reciperet. Cùm quidā gymnoſophiſta nomine Calanus viſeret quondā Magnū Alexandrum, attulit ſecum, vt narrat Ioannes Monachus, corium bouis durum admodum, & ſiccum, quod in terram proiecit: cùm autē ſuper vnā eius extremitatem pedes poneret, erigebatur coriū ex altera: & in omnibus extremis partibus ſimiliter eueniebat: cùm autē ſe in medio illius collocaret, & pedes figeret, conſtitit corium, & ex omni parte quieuit. Voluit hac re inſignis philoſophus perſuadere Alexandro, vt mediū eligeret, ſi vellet regnum ſuum in tranquillitate ſeruare. Columna in medio domus ſuſtinet eius pondus, ſin autem in alteram partē declinet, ruit totum ædificium. Cor hominis eſt in medio corporis, ſol in medio aſtrorum errantium, centrū in medio ſpheræ, virtus in medio extremorum. Ideo Ariſtoteles libro quarto Politicorum, Quātò magis, inquit, aliquid accedit ad mediū, tanto melius eſt. Horatius ita ait: Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines, quos vltra citraque nequit conſiſtere rectum. Et Ouidius ſecundo Metamorphoſeos: Medio tutiſſimus ibis. Sed quid citô authores humanos, cum habeamus ſacros? Diuus Bernardus libro ſecundo de conſideratione, Medium, inquit, tene, ſi nō vis perdere modum. Et diuus Ioannes Chryſoſtomus homilia duodecima in Acta Apoſtolorū: Mediocritate ſecluſa vbique malum eſt. *Geneſ. 2.* Arbor vitæ fuit in medio paradiſi. *Ioan. 20.* Chriſtus in medio diſcipulorum. Stetit *Luc. 2.* enim, vt ait diuus Ioannes, in medio, & dixit, *Ioan. 20.* pax vobis. Naſcitur in medio animalium, inuenitur in medio doctorum, *Ioan. 19.* ſtat in medio diſcipulorum, *Ioan. 1.* moritur in medio latronum. Medius veſtrum ſtetit, dicebat diuus Ioānes, quem vos neſcitis. Quare Chriſtū in medio inuenies docentem nos, vt mediū teneamus. *Simile.* Quemadmodum motis elementis ſola terra quieſcit, quia eſt in medio mundi conſtituta, ſic aliis perturbatione concitatis, nullaque firmitudine conſiſtentibus tu firmus & cōſtans permanebis, ſi medium tenueris, ab eoque nō declinaueris. Ex extremis procedit peccatum, ex peccato inſtabilitas. Audi Ieremiam dicētē: *Thren. 2.* Peccauit Ieruſalē, propterea inſtabilis facta eſt. De hac inſtabilitate dicebat Eſaias: *Eſa. 22.* Quaſi pilam mittet te Deus in terram latam & ſpatioſam. Et Dauid: Deus meus pone illos vt rotam, & ſicut ſtipulam ante faciem vēti. *Pſal. 82* Vis non moueri, non fluctuari, non duci varietate, non agitari inconſtantia? Amplectere medium, & nullatenus ab eo abſtraheris: & ita ratio coercebit temeritatē, & eliges potius à vita, quàm à virtute dimoueri: dabiſq; operā, vt ipſa virtus te trahat ad verā dignitatē. Id efficiebat diuinus noſter vates, qui vt medium doceret eligendū, nō in domo Hebræorum, ſed in medio domus dicitur eſſe cōſtitutus. Et quamuis virtus ſit habitus electiuus in mediocritate conſiſtens, vt ait Ariſtoteles ſecundo Ethicorū, eiuſque bonum conſiſtat in adæquatione ad menſuram rationis, & ita in medio, hoc tamē non intelligitur de virtutibus theologicis, ſed de moralibus, & intellectualibus etiam, nam virtus intellectualis ſuā habet menſurā, & per cōformitatē ad ipſam accipitur in ipſa mediū. At cùm in omnibus, in quibus conſiſtit virtus in medio, contingat peccare per exceſſum, ſicut per defectū, circa Deum autē, qui eſt obiectū virtutis theologicæ, nō cōtingat peccare per exceſſum, iuxta id, quod ait Eccleſiaſticus: *Eccl. 43.* Benedicētes deū exaltate illum quantū poteſtis, maior enim eſt omni laude: perſpicuum eſt, virtutē theologicam in medio non conſiſtere. Fieri non poteſt, vt homo tantū Deum diligat, quantū ipſe diligi meretur, & tantum credat, & ſperet in ipſum, quantum debet. Ex quo apertè concluditur non poſſe hic exceſſum eſſe, ſed tanto melius eſt harū virtutum bonū, quanto magis accedit ad ſummū. Ideo aiebat diuus Bernardus, amandi Dei modū eſſe amare eum ſine modo. Quædā gloſſa de pœnitentia diſtin. 2. cap. Charitas eſt aqua in verbo, ſunt itaque gradus, aſſerit in charitate nō habere locū id quod dicitur de mediocritate virtutum, quia ei vnum ſolum vitium opponitur, ſcilicet odiū, ſupra diſtin. 1. Omnis, qui non diligit. Eſſe autem medium ſpectandum oſtendūt multa iura, Cap. Cùm tu. extra de teſti. & xlv. diſti. Diſciplina & ca. Sunt namque Et. ff de Pœ. reſpiciendū. cū multis aliis. Qua de re ea poteris videre, quæ ſuprà anno- *Sup. 1.* tauimus, verba illa primi capitis explanantes: Cùm eſſem in medio captiuorum. Et illa: In terra Chaldæorum iuxta fluuium Chobar.

Qui oculos habēt ad videndū, & non vident. Et ſi oculos habent corporis, mentis tamen oculis, ſe ipſi priuarūt. Tales ſunt omnes Im-

pii homines, & ſceleribus cõtaminati, qui in rebus fluxis, vanis, & terris immerſi, intellectum non erigunt ad diuina conſideráda. Et licet hoc omni ſcelerato conueniat, multò magis ei, qui eſt in inſigni dignitate conſtitutus: in quẽ Zacharias propheta in hunc modum inuehitur: *Zach. 11* O paſtor, & idolum. Idolum eum vocat, qui oculos habens non videt, & aures habẽs non audit. Nam, vt ait idem propheta eodem capite: Oculus dexter eius tenebreſcens obſcuratur. Oculus capitur aliquando pro intentione, *Eccle. 11* vt apud Salomonẽ in Eccleſiaſte. Sapientis oculi in capite eius: intentio enim ſapientum eſt in Chriſto capite noſtro: intentio autem ſtultorum in terra, qui *Pſal. 16.* iuxta pſalmographi ſententiam, Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram. Vnde apud Matthæum ait Chriſtus: *Matth. 6* Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidũ erit. Et ita intelligitur id, quod eſt apud Zachariã: *Zacha. 6.* Hæc eſt amphora egrediens: & dixit: hæc eſt oculus eorum. Amphora eſt menſura, & ſumitur pro intentione impiorum, qui omnia iuxta Dei iudicium, ſed iuxta eorum cupiditatem & appetitum metiuntur: ideo ſubdit ſtatim: ſedere impietatem in amphora illa, vt impiam nephariorum hominũ intentionem ſignificet. Et volens apertè oſtẽdere amphoram illam eſſe impiorum intentionem, aſſerit eſſe oculum eorum. Eam ob cauſam poteſt hic locus Ezechielis de intentione explanari, vt ſit ſenſus: Flagitioſi Iudæi deprauatã habent intentionem; ideo habentes oculos carnis dicuntur cæci, quia qui intentionẽ habent corruptam, in tenebris verſantur. Nam *Matth. 6* iuxta Dei noſtri ſententiam apud Matthæũ: Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebroſum erit. Cùm autem impia eſſet Iudæorum intentio, erant ipſi tenebris circunfuſi, & videntes non videbant: Dixerat enim Deus per Eſaiam: *Eſai. 6.* Audite audientes, & nolite intelligere, & videte viſionem, & nolite cognoſcere. Excæca cor populi huius. Hoc eſt, annuntia eſſe ob eius impietates obcæcandum. Non enim Deus homines obcæcat, eruens illis oculos, aut rationem, ſed non dãdo gratiam, qua illi ſunt indigni, quia nec eam quærunt, nec petunt, ſed contemnunt, & pro nihilo putant: & circunfundentes ſe tenebris, à vita Dei ſe abducunt, iuxta id, quod ait in epiſtola ad Epheſios diuus Paulus. Alienati à vita Dei per ignorantiam, *Epheſ. 4.* quæ eſt in illis, propter cæcitatem cordis eorum. Cæci in rebus diuinis lynceos ſæpe oculos habent in rebus humanis. Hi ſignificãtur per noctuam, vt ait diuus Baſilius, quæ cùm nocte videat, interdiu tamen cæcutit. Ideo præcipiebat Deus, ne hanc auem quis in lege *Leui. 1.* comederet, eos enim deteſtatur, qui cùm in rebus prophanis ſint periti, in ſpiritualibus ſunt penitus obcæcati. Non tamen me latet Heſychium Hieroſolymitanum aſſerere, per noctuam eos ſignificari, qui cùm legem veterem ſe intelligere glorientur, quę obſcura eſt, euangelicam claritatem ferre non poſſunt.

Et aures ad audiendum, & non audiunt. Habentes aures corporis, ſunt auribus cordis ob ſua ſcelera priuati. De iis auribus ſpiritualibus aiebat Chriſtus: Qui habet aures audiendi audiat. *Luc. 8.* Audire enim hoc loco eſt intelligere. Vnde capite quadrageſimo ſecũdo Geneſis, *Gene. 42.* vbi nos habemus: Neſciebant enim, quod intelligeret Ioſeph, eſt in hebraico: Ignorabant enim, quòd audiret eos Ioſeph. Itaque videre & audire hic apud Ezechielem eſt per ſenſus in animum inducere, & ſibi perſuadere. Hoc autẽ dicit ob verbi Dei cõtemptum, nec enim Ieremiæ, nec ipſi Ezechieli credebant captiui, quin potius in eos inuehebãtur, & inter ſe non cohærere aſſerebant. Ioſephus libro decimo capite decimo ita inquit: Ezechiel apud Babilonem eo tempore quo Ieremias apud Hieroſolymam vaſtationẽ templi prædicebat: idque vaticinium Hieroſolymam tranſmiſit. Sed his oraculis non credebat Sedechias, quia etſi hi duo vates in omnibus conuenirent, quod ciuitas caperetur, & Sedechias captiuus adduceretur, in hoc tamẽ diſcrepare videbantur, quòd Ieremias aſſereret Sedechiam intraturum eſſe Babylonem, Ezechiel autem aſſeuerabat eum non eſſe Babylonem viſurum. Quare cùm hic repugnãtia dicere eos videret Zedechias, ne illa quidẽ vera putabat, in quibus conſentiebant. Hæc ille. At poſtea experimento didicit iniuſtus rex verũ eſſe vtrunque vaticinium, nam iuxta Ieremiæ oraculum ingreſſus captiuus Babylonem, & iuxta Ezechielis prophetiam nõ eã vidit, quia fuit in Reblatha oculis priuatus à Nabuchodonoſore, & intrans ciuitatẽ eam non vidit. *4. Re. vl.*

Quia domus exaſperans eſt. Id eſt, quia populus eſt rebellis, & Deum prouocãs ad iram. Notat Iudæorum pertinaciam, & obſtinationem.

Fac tibi vaſa tranſmigrationis. Hoc eſt, inſtrumenta apta viatoribus, qualia ſunt baculus, pera, manica viatoria, ſacculi à collo ad ventrem lumbosque pendentes. Et ſume omnia iis neceſſaria, qui aliò ſunt tranſmigraturi. Poſtea explicat huius parabolæ ſenſum.

Si fortè aſpiciant. Subaudi, quæ facis, vt credant, & pœnitentiam agant. Quoniam Iudæi verba prophetæ non curabant, præcipit ei Deus, vt ſacculos viatorios accipiat, & trãſmigret de loco ad locum, & parietem fodiat, vt admirati Iudæi hac rerum nouitate, eum interrogent, quid hæc ſignificẽt, & inſtruantur factis, qui verbis inſtrui nolebant. Videbatur extra propoſitum ſe ad viam præparare illum, qui erat in captiuitate detentus, & parietem domus aperire, vt per illum tranſiret, cùm oſtium haberet apertum. Sed faciebat hoc diuinus vates, vt homines hac admirabili nouitate excitaret ad quærendum, quid hoc eſſet. Cùm volumus homines mouere,

vt

vt aduertāt, noſq; diligēter attendāt, aliquid agimus inſuetum & portentoſum, quo alij in nos oculos coniiciant, & nouitatis cauſam inquirant. Et ita id, quod fieri extra propoſitū videbatur, eſt optimè propoſitum: vt eo homines alias obliti, ad Dei propoſitum intelli-
Matt. 21 gendum animam intendant. Eodem ferè mo-
Luc. 19. do Chriſtus Deus noſter Hieroſolymā proficiſcens cum admirabili hominum applauſu & lætitia, canentibus aliis, et viam ramis ſternētibus, in medio triumphi cœpit plorare, & vim lachrymarum profundere, vt Iudæos ad cauſam tanti mœroris in feſto tanti gaudij inquirendam excitaret. Quo ploratus cauſam intelligentes, ſe à peccatis ad virtutes conferrent, & eas opes acquirerent, ex quibus intelligerent, poſſe illuſtrem laudem efflorеſcere, veramque dignitatem redundare. Offerebant Deo veſtes exteriores, & nō corda interiora, ramos arborum, non autē truncum & radicem, tradebant ei verba, non autem voluntatem. Ideò tam citò fuerunt de ſententia deiecti: nam qui eum tunc filiū Dauidis vocabāt, poſtea eum malefactorem appellatūt, & qui
Ioan. 18. eum tūc miris laudibus extollebant, nō multò poſt eum intolerandis opprobriis affecerunt: & lignis ramorum, quibus illi ſternebāt viam, eum poſtea percutiebant & vulnerabant. Intuere hominum ſcelera, & mundi varietatem & commutationem.

Per diem. Id eſt, interdiu, vt planè & perſpicuè videaris ab illis.

Sicut egreditur migrans. Hoc eſt, mœſtus, & affectus dolore, inſtar eorum, qui in exilium ducuntur.

Perfode tibi parietem. Subaudi, domus tuæ.

In humeris portabis. Nimirum ſacculos, & ſarcinulas. Alij codices habent: Portaberis: vt ſit ſenſus: Tui te ſamuli in humeris ſuis aſportabunt inſtar hominis defeſſi, magnoq; dolore vexati.

In caligine efferēris. Id eſt, nocte. Interdiu te ad iter præparabis, ſed migrabis aduentante nocte. Vel in caligine, hoc eſt, oculis clauſis, & velato capite: ſequitur enim: Faciem tuam velabis.

Portentum dedi te domui Iſrael. Hoc eſt ſignum admirabile & ſtupendum captiuitatis & ærumnarum Sedechiæ, & eius ſequacium. Hac ratione volo ſignificare, quid illis accidet.

Feci ergo. Vide prophetæ obedientiā etiam in re, quæ portentoſa & extra propoſitum videbatur.

C Et factus eſt ſermo Domini manè ad me, dicens, Fili hominis nunquid non dixerunt ad te domus Iſrael, domus exaſperans: Quid tu facis? Dic ad eos: Hæc dicit Dominus Deus. Super ducem onus iſtud, qui eſt in Ieruſalem: & ſuper omnem domum Iſrael, quæ eſt in medio eorum. Dic: Ego portentum veſtrum. Quomodo feci, ſic fiet illis. In tranſmigrationem & in captiuitatem ibunt, & dux, qui eſt in medio eorum, in humeris portabitur: in caligine egredietur. Parietem perfodient, vt educant D
eum: facies eius operietur, vt non videat oculo terram. Et extendam rete meum ſuper eum, & capietur in ſagena mea, & adducam eum in Babylonem, in terram Chaldæorum, & ipſam non videbit: ibique morietur, & omnes, qui circa eum ſunt, Præſidia eius, & agmina eius diſpergam in omnem ventum. Et gladium euaginabo poſt eos. Et ſcient, quia ego Dominus, quando diſperſero illos in gentibus, & diſſeminauero eos in terris. Et relinquam ex eis viros paucos à gladio, & fame, & peſtilentia, vt enarrent omnia ſcelera eorum in gentibus, ad quas ingredientur. Et ſcient, quia ego Dominus.

Et factus eſt ſermo Domini manè. Id eſt, & poſtridie locutus eſt mihi Dominus.

Nunquid non dixerunt ad te. Ad hoc illud faciebat, vt alios ad interrogandum, quid illud innueret, excitaret.

Dic ad eos, Hæc dicit Dominus. Id eſt, explica illis parabolam, doce eos, quid ego velim illis hoc vaticinio ſignificare.

Super ducem onus iſtud. Vaticinium triſte, nūtians futuram calamitatem, appellatur onus. Sic Eſaias: Onus Babylonis, onus Moab. Vbi *Eſai.* 13.
ſeptuaginta modò oraſin, hoc eſt, viſionem *Eſa.* 15.
contra Babylonem, modò rhima, hoc eſt, verbum contra Moab. Heſychius ait tūc prophetiam appellari onus, cum Dñs graue quippiā comminatur, plenum ponderis & laboris, quemadmodum hoc loco aduerſus regem Sedechiam, & Iudæos eum ſequētes. Eſt igitur ſenſus: Hæc prophetia grauē calamitatē denuncians, eſt aduerſus Sedechiam ducem atque regem Hieroſolymę, & contra populū Iſraeliticum ibi commorantem.

Ego portentum veſtrum. Ita illis dices: Ego ſum figura & typus ærumnarum quibus Iudæi miſerè opprimentur. Iuxta id, quod feci, eueniet illis. Et ita factum fuit. Nam Ezechiel oſtendit ſe mitti in exilium ſumēs vaſa tranſmigrationis, & proficiſcēs mœſtus, & dolore laceratus: Significans Sedechiam, eiuſque ſequētes migraturos eſſe ex Iudæa in Chaldęā: & in acerbum exilium & duram captiuitatem ducendos. Aperuit parietem, per quem

 fugeret,

fugeret, oſtendens id Sedechiæ euenturũ: qui cùm eſſet miſera Babyloniorũ obſidione vndique ſeptus, & incredibilibus calamitatibus exagitatus, fugit noctu ex ciuitate, non valẽs hoſtium viribus reſiſtere, & perfodit parietẽ ſui viridarij & hortus, vt exiret loco abſcondito, & via ſubterranea, ne à Babylonijs videretur: vt eſt apud Ieremiã capite 39. & quarto libro Regum capite vltimo. Et tamen captus eſt ab illis, & varijs iniurijs affectus. Nam in campo ſolitudinis Ierichontinę fuit ab exercitu Chaldæorum comprehenſus, & ductus ad Regem Babylonis in Reblatha, quæ eſt in terra Emath, vbi Babylonius eius filios corã eo occidit, eumque oculis priuauit, & compedibus vinxit, atque captiuum in Chaldæã adduxit: & omnes Hebręos partim ferro trucidauit, partim in vincula coniecit. Et fuit aula regis igne combuſta, et tota vrbs direptioni commiſſa incendio flagrauit.

Iere. 39.
4. Re. vlt.

In humeris portabitur. Quia mœſtus & debilitatus non poterit ſe ſuſtinere. Id vaticinatus fuit Ezechiel, quando ſe humeris famulorum fecit aſportari. Ideo id quod paulò ante ſcriptum eſt in nonnullis codicibus: In humeris portaberis, rectius videtur, quã id, quod alij codices habent: In humeris portabis.

In caligine egredietur. Id eſt, noctu: Id quod Ezechiel ſignificauit egrediens noctu.

Facies eius operietur, vt nõ videat oculo terrã. In ſignum ſcilicet ignominiæ. Vel deſignatur excæcatio Sedechiæ.

Extendam rete meum ſuper eum. Rete & ſagenam appellat exercitum Chaldæorũ. Cõcedẽte enim Domino fuit Hieroſolyma à Babylonijs expugnata, & penitus deleta. Iudæos illos tanquam piſces in profundo flagitiorum pelago voluit Deus capere ſagena quadam, & in terram Babyloniæ mittere, & pro ſagena vſus eſt exercitu Chaldæorum.

Et ipſam non videbit. Indicat apertè Sedechiæ excæcationem. Ductus eſt Sedechias Babyonẽ, in qua erat, & ipſam non intuebatur. Babylonia regio eſt Aſiæ maioris, ſic dicta à Babylone vrbe ampliſſima, olim totius Chaldææ capite, & metropoli, à qua etiam magna Meſopotamia, Aſſyriæq; pars fuit Babylonia appellata, vt libro ſexto aſſerit Plinius. Fuiſſe vrbem hanc Babylonẽ à Semiramide conditam oſtendit Strabo, Iuſtinus, Solinus, & multi alij. Beroſus verò ait Belũ ſecundũ Aſſyriorum regem fundamẽta Babylonis iecisſe, poſtea Semiramidem auxiſſe eã, & ex oppido vrbem feciſſe. Primum huius vrbis nomen fuit Babel, hoc eſt confuſio, à cõfuſione linguarum, quæ in eo accidit loco, vt in libro Geneſios diuinæ literæ teſtantur. Huius confuſionis meminit Sibylla ijs verbis: Cùm omnes mortales vna lingua vterentur, quidã ex ijs altiſſimam turrim ædificarunt, cælum per eam cupientes ſcandere: Deus verò turbines mittens euertit turrim, & propriam ac diuerſam vnicuique tribuit linguam. Vnde contigit vrbem quoq; appellari Babylonẽ. Hæc refert Ioſephus ca. 9. primi antiquitatum. Itaq; vrbs appellatur Babylõ, regio verò Babylonia. Ad hanc ciuitatẽ fuit ductus miſer Sedechias Iudæorum rex, quam incolens nõ videbat. Eodem modo populus Iudaicus in Babylonica captiuitate cõſtitutus, ſuam perfidiam cauſam calamitatis ſuæ, non videt, & legem veterem manu tenens non intelligit, quoniã velamen, quo operiebatur Moyſes, vt eius faciem non aſpicerent Hebræi, manet hodie illis in lectione veteris teſtamenti, &, vt ait diuus Paulus, velamẽ poſitũ eſt ſuper cor Iudæorum. Cùm autẽ cõuerſi fuerint ad Chriſtum verum Deum, verũ hominem, verum Meſſiam, auferetur velamen. Nũc cæci ſunt, & in Babylonica ſuæ infidelitatis captiuitate detenti, à qua nolunt miſeri homines liberari, nec eum recipere, qui eos liberatum venit. Legem Moyſi ſecum portant, exiſtimantes eam eſſe vitam illis tributurã, & non vident inſipientes homines, inde ſibi ipſis mortem conflari, vnde vitam conſequi arbitrantur. Eadẽ enim lex æternum illis minatur excidiũ, qui Chriſtum recipere noluerint. Quemadmodũ Vrias literas Dauidis ſecum portans, quibus rex duci exercitus precipiebat, vt ipſi Vrię eedem moliretur, exiſtimans magnum aliquid literis afferre, in illis mortem ſibi portauit, ſic perfidi Iudæi ſecum literas Dei portant, quibus ipſi damnantur, & ad mortem ſempiternam ducuntur. Lex, & prophetæ, & omnis denique ſancta ſcriptura, qua Iudæi gloriantur, oſtendũt veniſſe Meſſiam, eſſeque Chriſtum ſaluatorem noſtrum, quem ipſi Iudæi ob eorum inuidiam, & ſuperbiam, & auaritiam, et alia nefaria ſcelera occiderũt. Id quod fuerat ante à diuinis vatibus prædictum: qui illis, qui Chriſtum recipere nolunt, æternum interitum minantur. Illud eſt præterea aduertendum, & magnoperè dolendum, multos eſſe hodie non ſolum ex Iudæis, ſed etiam ex Chriſtianis, qui in medio Babylonis collocati, eam non vident. Babylon mundus eſt, qui, vt verbis vtar diui Ioannis, totus eſt poſitus in maligno. Quid eſt ſuperbia, auaritia, gula, incontinentia, quid denique mundus & congeries malorum, niſi Babylon, & deteſtanda confuſio? Quot hodie in mundo verſantur, qui illum non agnoſcunt? Quot mundi confuſione circunfuſi, ipſam confuſionem minimè intuentur? Mundus eſt veluti calculorum ludus, vbi ſunt varia latrunculorum genera. Et quemadmodum hoc in ludo euenit ſæpe, vt ipſi ludentes veluti oculis capti ob nimiam confuſionem non videãt, quomodo latrunculos mouere debeant, vt pro eis ſtet ludus, cùm illi, qui extra ludum ſedẽt, ipſum foris conſiderantes, id rectè perſpiciant: ſic qui inextricabilibus mundi negotijs implicantur, & ſceleribus imbuuntur, cæcutiunt mentis acie tenebris cooperta, cùm illi, qui animum à mundo ſepararunt, ſeq; in ſolitariam

Gene. 11.
Exo. 34.
2. Cor. 3.
2. Reg. 11
1. Ioan. 5
Similitudo.

tiam quietē receperūt, mundi dolos, labores, calamitates, vanitates, & confuſiones acutè intueantur. Vt aliquid videamus, oportet eſſe
Simile. aliquod interuallum inter oculos & obiectū, ſic vt intueamur mundum, neceſſe eſt, eſſe aliquam diſtantiam inter nos & illum. Cùm autem homines nefarii, flagitiis imbuti ſint mundus ipſe, qui fieri poteſt, vt mūdum perſpiciant, ſi inter eos & illum nullum eſt in-
Simile. teruallum? Quemadmodum oculus palpebras ſuas perſpicere non valet, quia nullum eſt inter eum & illas medium interiectum, ita flagitioſi mundum non vident, quia nulla diſtantia ab illo ſeparantur. Eam ob cauſam in medio Babylonis eam intueri nō valent, quia ab illa fugere nullatenus volunt: ſed obcæcati à Nabuchodonoſore, à diabolo, à principe huius mundi, in tenebris verſantur. De iis ait regius vates: Supercecidit ignis, & non vide-
Pſal. 57. runt ſolem. Hic ignis eſt amor ſui inordinatus & corruptus, qui obfundit tenebras, quibus cooperit intellectum, ſi ſe homo ei totum tradit. Hic autem ſol eſt ille, de quo eſt libro Sapientiæ mandatum Sol intelligentiæ non
Sap. 5. eſt ortus eis. Eſt igitur illius pſalmi ſenſus: Homines ſeipſos nimio amore proſequentes in magnis erroribus verſantur: nō enim ſunt ſole ſapientiæ illuſtrati, qui igne amoris pro-
Simile. prii incendūtur. Comparatur amor cū igne, qu a vt ignis eſt primum quatuor elementorum: ſic amor eſt prima quatuor paſſionum, & quemadmodum vehemens ignis in ſinu
Prou. 6. celari nō poteſt, vt verbis vtar Salomonis, ſic nec vehemens amor poteſt abſcondi. Hic eſt ignis, qui oues & pueros Iob incendio conſumpſit, hoc eſt, qui innocentes cogitationes comburit, & pios affectus concremat, & de-
Iob. 1. uorat. Si iuſto Iob materialis ignis opes reuera abſumpſit, quid mirum ſi peccatori ignis proprij amoris animi diuitias comburat? Hic
Iud. 16. proprius amor, hæc blanda philautia eſt Dalila illa, quæ Samſonē, hoc eſt quēlibet parū cordatum hominem tradit Philiſteis, id eſt, appetitibus & deſideriis, qui eum penitus oculis mentis priuent. Et quoniam ex hoc deprauato amore ſui procedit nimia erga varia mūdi negotia ſolicitudo, ait diuina ſcriptura fuiſſe Sedechiam obcæcatū in Reblatha, quæ ſonat multitudinē. Qui enim Hieroſolymā qui pacis viſionem, quā ſpiritus vnitatem dereliquerat, ſeque in Reblatha, in multitudinē, in mundi negotia, in varia flagitia cōtulerat, quid aliud quàm mentis & corporis cæcitatē ſperabat? Proclus philoſophus in libro de anima & angelo has voces literis mādauit: Plato & Pythagoras iubēt fugere multitudinem, vt veritatē ſimpliciſſimā conſequamur, non ſolum multitudinē exterioris populi, ſed etiam interioris, quæ magis diſtrahit atq; fallit. Hæc ille: quibus oſtendit veterum philoſophorum ſententia debere nos non ſolum hominum frequentiam, ſed etiam inutilium cogitationum multitudinē vitare, ſi volumus ſummū bonū adipiſci. Sed ſi relicta Hieroſolyma nos in Reblatha cōtulerimus, erimus à Nabuchodonoſore captiui, & obcæcati, & in vincula coniecti, & ingreſſi Babylonem eam nequaquam intuebimur. Dæmon nomine Nabuchodonoſoris intellectus, eſt etiam per regem Ammonitarum, qui vocabatur Naas, teſtè ſignificatus. Voluit enim dextros oculos erue-
1. Reg. 1 re viris Galaaditis. Hoc eſt dæmonis officium homines obcæcare, id quod efficit omnibus ei, qui ſe illi committit. O miſerum illum, qui ſe cæcum intelligens non deponit cæcitatem, miſeriorem qui non intelligit, & tam tetris flagitiis corruptus eſt, vt ipſam cæcitatem colat, & reputet acutiſſimum viſum. Neſcis, inquit in Apocalypſi diuus Ioannes, quia tu es
Apoc. 3. miſer, & miſerabilis, & pauper, & cæcus, &
Pſal. 37. nudus? Dic igitur cum pſalmiſta: Dereliquit me virtus mea, & lumē oculorum meorum, & ipſum non eſt mecum. Tu qui Hieroſolymam colis, qui mentis acie diligenter perpolita oculos tollis ad cælum, diuinaque myſteria contemplaris, caue ne deſcendas in Reblatha, vbi oculis captus Babyloniis tradaris. Nam ſi contempta vnitate fueris in varias turpeſque cogitationes diſtractus, obtemperabit voluntas effrænato appetitui, corruet conſtātia, erit ſplendor honeſtatis extinctus, & denique in medio Babylonis conſtitutus eam haud quaquam intueberis.

Diſpergam in omnem ventum. Id eſt, in omnes quatuor mundi plagas. Nam fugerunt multi ad diuerſas partes, reliquerunt: quorum multi ſe contulere in Aegyptum, vbi fuere à Babyloniis interfecti, qui Aegyptum expugnarunt. Ideo ait Deus: Et gladium euaginabo poſt eos. Noluerunt Iudæi Ieremiæ conſilio acquieſcere, illis ſuadenti, ne confugerent ad Aegyptios, vt ipſe narrat capite quadrageſimo tertio. Ierem. 43

Vt enarrent omnia ſcelera eorum. Vt videntes homines eorum flagitia, prædicent iuſtitiam diuinam in eorum punitione.

Et ſcient, quia ego Dominus. Hoc eſt, meam iuſtitiam & potentiam experimento cognoſcent.

Et factum eſt verbum Domini ad me dicēs: Fili hominis panem tuum in conturbatione comede, ſed et aquā tuam in feſtinatione et mœrore bibe. Et dices ad populum terræ: Hæc dicit Dominus Deus ad eos, qui habitant in Ieruſalem in terra Iſrael, Panē ſuum in ſolicitudine comedent, & aquam ſuam in deſolatione bibent: vt deſoletur terra à multitudine ſua, propter iniquitatem omnium, qui habitant in ea. Et ciuitates quæ

 nunc

nunc habitabantur, deſolatæ erunt: terraque deſerta: & ſcietis quia ego Dominus. Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, quod eſt prouerbium iſtud in terra Iſrael dicentium. In longum differentur dies, & peribit omnis viſio? Ideo dic ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: Quieſcere faciam prouerbium iſtud, nec vulgo dicetur vltrà in Iſrael. Et loquere ad eos, quòd appropinquauerint dies, et ſermo omnis viſionis. Nō
G enim erit vltrà omnis viſio caſſa, nec diuinatio ambigua in medio filiorum Iſrael: quia ego Dominus loquar, & quodcunque locutus fuero verbum, fiet. Non prolongabitur amplius, ſed in diebus veſtris domus exaſperans loquar verbum, & faciam illud, dicit Dominus Deus. Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens: Fili hominis, ecce domus Iſrael dicentium: Viſio quam hic videt, in dies multos, & in tempora longa iſte prophetat. Proterea dic ad eos: Hæc dicit Dominus Deus, Nō prolongabitur vltrà omnis ſermo meus. Verbū, quod locutus fuerit, cōplebitur: dicit Dominus Deus.

Panem tuum in conturbatione comedo. Ponit aliam parabolam, qua ſignificat famis & ſitis calamitatem, qua erant Iudæi Hieroſolymæ habitantes opprimendi. Nam in graui obſidione conſtituti ob inopiam victus incredibili fame & ſiti laborarunt: & ob perpetuam fatigationem & laborem in defenſione ciuitatis nec tempus, nec facultas illis dabatur comedēdi. Hoc ſignificauit Ezechiel comedens in conturbatione & tremore, & bibens feſtinanter. Docebat eos Deus ſchematibus, imaginibus, & portentis, vt nō ſolùm auditu, ſed etiam viſu futuram ſuam recognoſcerent calamitatem. Non ſolùm diuinorum vatum
dicta, ſed etiam facta oracula erant. Id volens
Oſe 12. Deus ſignificare ait per Oſeam prophetam.
In manibus prophetarum aſſimilatus ſum,
Hoc eſt in eorū operibus nomine manuum
Geneſ. 2. ſignificatis. Adam dormiens fuit Chriſti imago in cruce dormientis, ex cuius latere ſuit
1. *Re.* 17 Eua, hoc eſt eccleſia formata. Dauid Goliam baculo & quinque lapidibus vincens
adumbrauit Chriſtum, qui baculo crucis, &
Ion 2. quinque vulneribus ſuis de dæmone triumphauit. Et Ionas tertio die egrediens de ventre ceti Chriſti reditum ad vitam futurum oſtendit. Eam ob cauſam pauló antè vocatus fuit Ezechiel portentum. Et apud Zacha-
riam inducitur De angelus ita loquens ma- *Zach* 3.
gno ſacerdoti: Audi tu, & amici tui qui habitant coram te, quia viri portendentes ſunt. vel vt poteſt transferri ex hebræo: quia viri portētorum ſunt: id eſt viri, qui ſignis & factis ſuis ventura prænunciant.

Vt deſoletur terra à multitudine ſua. Per multitudinem intelligit diuitias & opes: vel hominum frequentiam.

Et ciuitates, quæ nunc habitantur. Nimirum ad Hebræis in terra Iudææ.

Fili hominis, quod eſt prouerbium iſtud? Prædictarum calamitatum acceleratio prędicitur. Impij Iudæi aſſerebant, nunquā, aut poſt tēpora ferè infinita implendas eſſe Ieremiæ & Ezechielis vaticinationes. Et eas irridentes aiebant: In lungum differentur dies: & peribit omnis viſio. Ac ſi dicerent: In mūdi fine euenient, quæ à diuinis vatibus prædicuntur, aut omnino peribit eorum prophetia, quam ipſi viſionem appellant. Traducebāt in prouerbium, & veluti in fabulam diuina oracula. Sed multò aliter ac putabant omnia illis euenere.

In longum differentur dies. Hæc longitudo non refertur ad tempus, ſed ad numerū, non vt lōgi ſint dies, ſed multi. Ita in Pſalmo: Do-
mum tuam decet ſanctitudo Domine in lon- *Pſal.* 92.
gitudine dierum.

Quieſcere faciam prouerbium iſtud. Id eſt, breui eos calamitatibus opprimam, eorumq; ciuitatem euertam. Et tunc intelligēt falſum eſſe eorum prouerbium, veras autem eſſe diuinorum vatum prophetias.

Non enim erit vltrà eius viſio caſſa. Non erit prophetia vana: non fruſtrabitur effectu ſuo.

Non prolongabitur vltra. Oſtēdit oraculum hoc citò effectum ſuum habiturum, iamque imminere Hieroſolymæ vaſtitatem.

Annotationes ex Hebræo in caput duodecimum.

F*Ac tibi vaſa transmigrationis.* In hebraico eſt: Fac tibi כלי גולה cele golah.
Prima dictio ſignificat vas, inſtrumentū
& ſuppellectilia. Primo Regum capite 17. vbi 1. *Re.* 17.
nos habemus: Miſit Dauid manum ſuā in perā, eſt in hebraico hoc noſtrū vocabulū. Quā ob cauſam quidam vertunt. Miſit Dauid ma-
num ſuam ad vas. Primo Paralipomenon 16. 1. *Pa.* 16
vbi noſtra tranſlatio habet: Et omnia muſicorū organa, habet litera hebręa: Et omnia can-
torum inſtrumenta. Illud Eſaiæ. In vaſis pa- *Eſa.* 18.
pyri ſuper aquas: poterat verti: In nauigijs ex papyro: Aſſerit Plinius lib. 13. ſolitos fuiſſe antiquos conſtruere nauiculas ex papyro. Eſt autem papyrus arbuſcula in Aegypti paluſtribus naſcēs, in cuius foliis olim ſcribere ſolebant: vnde chartas noſtras papyrum voca-
mus. In Geneſi, vbi editio vulgata habet: Scru *Geneſ.* 31
tatus es omnem ſuppellectilem meam: eſt

hoc

hoc idem vocabulum, vnde quidam vertit: Contrectaſti omnia vaſa mea. Dictio alia eſt golah, quæ & tranſmigrationem ſignificat, & captiuitatem: verbum enim galah migrare ſignificat, & captiuum duci. Eam ob cauſam ſeptuaginta tranſtulerunt: Fac tibi vaſa αἰχμαλωσίας, hoc eſt captiuitatis: vt ſit ſenſus. Sume quæcunque vtenſilia captiuis accommodata.

In humeris portabis. Septuaginta habent: Super humerum portaberis. Et ita habet communis editio Complutenſis: In humeris portaberis. Codices Latini variant, quidam habent actiuè, quidam paſſiuè. Vtrũque poteſt eſſe: ſed ſenſui prophetæ magis conuenire videtur, portaberis, in ſignum, quòd Sedechias captiuus in humeris portaretur.

Panem ſuum in ſolitudine comedẽt. Codices latini correctiores habent, in ſolicitudine. Dictio hebraica ſolicitudinem ſignificat & trepidationem.

Neque diuinatio ambigua Pro ambigua eſt in hebræo חָלָק chalac, à verbo חָלַק, quod ſignificat blandiri. Id, quod nos habemus capite 29. Prouerbiorum: Homo qui blandis fictiſque ſermonibus loquitur amico ſuo, rete expandit greſſibus eius: poterat ita ad verbũ transferri ex hebræo: Homo qui blanditur proximo ſuo, extendit rete greſſibus eius. Quaſi dicat: Officium adulatoris eſt, dare operam, vt blanditiis ſuis homines capiat, & vinctos teneat. Vnde ait Chryſoſtomus: Quemadmodum oratoris finis eſt dictione perſuadere, & medici medicina ſanare, ita adulatoris finis eſt ſuauiloquio decipere. Et Seneca, Malum, inquit, hominem blande loquentem agnoſce tuum laqueum eſſe. Ab hoc verbo chalac eſt id, quod impij dicebant diuinis vatibus apud Eſaiam: Loquimini nobis placentia. Ac ſi dicerent: Delinite nos illecebris, & verbis blandis, audituique gratis: Nolumus veritatem audire, quæ nobis aſpera videtur. Significat etiam verbũ hoc diuidere & ſeparare, quoniam qui blanditur homini, eumque decipit adulationibus, à ſeipſo ſeparat & diuidit, vt ſeipſum nec videat nec cognoſcat. Ipſe à ſeipſo ſeparatus & alienatus qui fieri poteſt, vt ſeipſum cognoſcat? Eã ob cauſam Plato in Phædro adulatorẽ appellat feram humano generi peſtilentẽ, ſimilemq; eſſe aſſerit impuro dæmoni animos incautos funeſtis epulis fouenti, & ſordibus noxiis coinquinanti. Et in Menexeno eũ cũ præſtigiatore cõparat & venefico. Eſt quidem adulator omni latrone deterior & capitalior, quoniam non ſolum pecuniam, ſed rationis iudiciũ ſurripit & aufert. Eam ob cauſam prohibebat Deus in lege vetere offerri mel in ſacrificiis, quia per illud dulcis adulatio ſignificatur. Qui enim blandimentis & adulationum dulcedine perfunduntur, myſteriorum Dei dulcedinem nõ ſentiunt. Quam ob rem paſcha comedebatur cũ amaritudine, quòd ſit auſtera diſtrictio veritatis. Duo ſunt genera perſecutorum, inquit Auguſtinus, vituperantium & adulantium, ſed plus perſequitur lingua adulatoris, quàm manus perſecutoris. Diuus Hieronymus, Nihil eſt, inquit, quod tam facile corrumpat mẽtes hominũ, quàm adulatio. Et rurſum: Nos ad patriam feſtinãtes mortiferos ſyrenarũ cantus ſurda aure tranſire debemus. Et rectè quidẽ, nulla eſt enim muſica auribus dulcior & ſuauior, quã adulatio, ſed nulla pernicioſior & peſtilentior. Id intelligẽs Dauid aiebat: Corripiet me iuſtus in miſericordia & increpabit me, oleũ autẽ peccatoris nõ impinguet caput meum. Explicans diuus Gregorius verba hæc, ait: Tunc oleum peccatoris caput alicuius impinguat, cùm demulcet mentem fauor adulãtis. Quemadmodũ oleum flammam ignis accẽdit, ſic adulatio erroribus fomẽtum adminiſtrat. Ne credas adulatori, quoniã ſub amici ſuauiſſimi perſona eſt acerrimus inimicus. Vt ſpeculum quicquid obiicitur, imitatur, & intuentium imagines repreſentat, ſed vice verſa, nam dextrum repræſentat ſiniſtrum, ſiniſtrum verò dextrũ, & reſpicientem orientem verſus refert ad occidentem, ſic adulator voce, & geſtu, te imitatur, ſi rides, cachinnatur, ſi ploras, lachrymas fundit, ſi detrahis de aliquo, eundem ille vulnerat maledictis, ſi te laudas, mirificis teipſum laudibus effert. Verſatili ingenio ſuo huc atq; illuc ſeipſum torquet & flectit. Cùm triſtibus agit ſeuerè, cũ remiſſis iucundè, cum ſenibus grauiter, cum iuuẽtute comiter, cum facinoroſis audacter, cum libidinoſis turpiter. Habet denique permulta magnæ non expreſſa ſigna amicitiæ, ſed adumbrata. Sed omnia verſat & deludit, & tranſuerſum agit, & retrorſum conuertit. Si orientem intueris, te repreſentat, ſed ad occaſum intuentem. Te præſentem laudat, abſentem irridet. Huic tali accommodari poteſt tritum illud vetuſtate prouerbium natum ex apologo Amiani: Ex eodem ore calidum & frigidum efflatur. Refert libro ſecundo Plinius fontem eſſe in Dodona, qui faces extinctas accendat, accenſas extinguat, ſic adulator bilinguis modò laudibus extollit, modò iniuriis deprimit. Id intelligebat diuinus ille vates Eſaias, cùm Deum ita loquentem inducebat: Popule meus, qui te beatum dicunt, ipſi te ſeducunt. Et iterum: Vę qui dicitis bonum malum, & malum bonum. Et Pſalmographus: Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum. Et alibi: Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, et iniquus benedicitur. Vel, vt vertit paraphraſtes Chaldæus: Iactatur impius ſuper concupiſcentia animæ ſuæ, & qui benedicit hominem raptorem, reiicit Deum. Et Salomon in Prouerbiis: Meliora ſunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oſcula blandientis. Nam quem coràm prædicat, retrò vituperat. Vnde ait diuus Paulus: Nec aliquando fuimus in ſermone

Prou. 29. *Eſa. 30.* *Leuit. 2.* *Pſal. 140* *Simile.* *Similitudo.* *Simile.* *Eſa. 3.* *Eſa. 5.* *Pſal. 27.* *Pſal. 9.* *Prou. 27* *Galat. 2.*

ſermone adulationis, ſicut ſcitis. Hanc adu-
Iac. 3. lationem & fallaciam reprehendit his verbis in epiſtola ſua diuus Iacobus Apoſtolus: Ex ipſo ore procedit benedictio & maledictio. Non oportet fratres mei ita fieri. Nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amarum aquam? Hæc Apoſtolus Chriſti in adulationis vituperationem, quæ audientes ſeducit, eiſque iudicium eripit. Ex quo effectũ eſt, vt verbum hebraicum chalac blandiri ſeu adulari ſignificet, & diuidere, atque dubitare, eſt enim adulator diuiſor, & dubius atque ambiguus, quoniam ſeipſum cum tẽpore mutat, ille autem qui adulationibus delinitur & capitur, à ſeipſo eſt diuiſus & alienatus. Id quod eſt apud Oſeã: Diuiſum eſt cor
Oſe. 10. eorum, poterat verti: Delinitum eſt cor eorum: eſt enim ibi verbum hoc chalac. Ex hac verbi æquiuocatione fluxit interpretum varietas in hoc Ezechielis loco: nam communis trãſlator vertit: Nec diuinatio ambigua: Pagninus autem: Nec diuinatio blãdientis. Alij: Nec diuinatio blanda. Poterat verti: Nec vaticinium adulatorium. Septuaginta habent: *καὶ μαντευόμενος τὰ πρὸς χάριν.* Hoc eſt, & diuinans quæ ad gratiam, vt ſit ſenſus: Non erit vltrà prophetia aliqua falſa, nec erit propheta, qui ea, qui ad hominum gratiã aucupandam faciunt, vaticinetur.

ARGVMENTVM CAPITIS DECIMI TERTII.

INuehitur in eos, qui verbis dulcibus ſeducebant populum, tantumq́; ſibi aſſumebant & arrogabant, vt ſe eſſe diuinos vates falsò & impudenter aſſererent, cum nullã à Deo haberent viſionem, nullam reuelationem, nullum vaticinium. Quin potius verorum prophetarũ oraculis nullam eſſe adhibẽdam fidem affirmabant. Arbitrabantur nihil eſſe præſtantius, quã poſſe dicẽdo ſeuero hominum cœtus, etiam cõtra diuina præcepta, mentes allicere, voluntates impellere quò vellent, vnde autẽ vellent deducere. Promittebant ſe opem laturos eſſe ſupplicibus, luctu leuaturos afflictos, & in pace perpetua eſſe homines in ciuitate retenturos. At omnia hæc vana erant, & fallacia, & credentibus ea interitum machinantia: nam totam harũ cogitationum ſpem acerbiſſimæ calamitates feſellerunt.

CAPVT XIII.

A ET factus eſt ſermo Domini ad me dicens: Fili hominis vaticinare ad prophetas Iſrael, qui prophetant, & dices prophetantibus de corde
Inf. 14. c ſuo. Audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus: Væ prophetis inſipientibus, qui ſequuntur ſpiritum ſuum, & nihil vident. Quaſi vulpes in deſerto prophetæ tui Iſrael erant. Non aſcendiſtis ex aduerſo, nec
oppoſuiſtis murum pro domo Iſrael, B
vt ſtaretis in prœlio in die Domini. Vident vana, et diuinant mendacium dicẽtes: Ait Dominus, cùm Dominus non miſerit eos: & perſeuerauerunt confirmare ſermonẽ. Nunquid nõ viſionem caſſam vidiſtis, & diuinationẽ mendacem locuti eſtis? Et dicitis: Ait Dominus: cùm ego non ſim locutus. Propterea hæc dicit Dominus Deus.

EXPLANATIO.

VAticinare ad prophetas Iſrael. Id eſt, argue & obiurga vaticinatione tua falſos prophetas, qui blandientes Iſraelitis læta illis, & grata nunciant, cùm à Deo ſpiritum non habeant vaticinandi. Prophetas falſos appellat prophetas, non quòd prophetæ ſint, ſed quòd vulgo prophetæ vocarentur: quemadmodum in varijs diuinarũ literarum locis prophetæ Baal. Et diuus Pau-
lus in epiſtola ad Titum, Epimenidẽ Creten- *Tit. 1.*
ſem poetam vocat prophetam, dicens: Dixit quidam ex illis proprius ipſorum propheta: Cretenſes ſemper mendaces, malę beſtię, vẽtres pigri. Non deſunt tamẽ, qui prouerbium hoc referãt ad Callimachum Cyrenæum. At verè & propriè prophetæ illi ſunt, de quibus
ait apoſtolorum princeps in ſecunda epiſtola *2. Pet. 1.*
ſua: Non voluntate humana allata eſt aliquã do prophetia, ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines.

Et dices prophetantibus de corde ſuo. Explicat de quibus prophetis loquebatur, nimirum de illis, qui nec diuina reuelatione, nec inſpiratione, ſed propria cogitatione & volũtate ea vaticinantur, quę deſiderãt, ſuaque ſomnia pro veris oraculis obtrudunt. De quibus ait Deus
per Ieremiam: Nolite audire verba prophe- *Iere. 23.*
tarum, qui decipiunt vos: viſionem cordis ſui loquuntur, non de ore Domini.

Qui ſequuntur ſpiritum ſuum. Nõ Dei. De rotis, per aquas fideles ſignificantur, dixerat
primo capite in hũc modum Ezechiel: Cùm *Sup. 1.*
ambularent animalia, ambulabãt pariter rotæ iuxta ea. Quocunque ibat ſpiritus, rotæ pariter eleuabantur, ſequentes eum: ſpiritus enim vitæ erat in rotis. Hæ rotæ ſpiritum vitæ, voluntatemque Chriſti ſequebantur: ideo eleuabantur à terra, et ferebantur in ſublime: hi autem, in quos inuehitur noſter vates non Dei ſpiritum ſequebantur, ſed propriũ & fallacem: quam ob cauſam terræ adhærebant. Felices illi, quorum Chriſtus dux eſt, qui ſe-
quuntur ſpiritum eius, qui ait: Ego ſum reſur- *Ioan. 11.*
rectio & vita. Spiritus tuus Domine, inquit

regius

Pſal. 142. regius vates, de ducet me in terra m rectam. Et *Pſal. 118* rurſum: Deduc me Domine in ſemitam rectam. Cupiebat Deum habere ductorem, vt omnes ſuas viuendi rationes ad normā diuinæ legis ipſe Deus dirigeret, eumque ab omni ſcelere integrum purumque conſeruaret, quo *Exod. 13.* poſſet ad cæleſtem patriam tādem peruenire. Id adumbrabat columna Dei, quæ populum ducebat, vt Aegyptum relinquens, poſſet ad veram promiſſionis terram penetrare. Qui enim fieri poteſt, vt abſque Deo duce cælum *Exod. 33.* ingrediamur? Eā ob cauſam alloquens Moyſes Deum aiebat: Si non tu ipſe præcedas, ne *Eſa. 53.* educas nos de loco iſto. Et Eſaias iuſtos in hūc modum alloquitur: Præcedet vos Dominus, & congregabit vos. Nos igitur non ſpiritum noſtrum, ſed Chriſtum ſequamur aientem: Qui ſequitur me, nō ambulat in tenebris, ſed *Ioan. 8.* habebit lumen vitæ.

Et nihil vident. Id eſt, nihil illis reuelat Deus, quod populo annuntient. Dici prophetiā viſionem diximus capite primo. Vel nihil vidēt hoc eſt, tenebris flagitiorum circunfundūtur. Qui fieri poteſt, vt ſpiritualiter videant, qui lucem diuinam amiſerunt, de ſe dicētem: Ego ſum lux mundi?

Quaſi vulpes in deſerto. Appellat eos fallaces, omnia mendacijs ac fraudibus peruertentes. Vt vulpes inſidiātur auibus domeſticis, ſic *Simili.* illis familiares ſuos decipere conabātur. Qui dam vertunt: Quaſi vulpes in maceriis. Latēt enim vulpes in vinearum maceriis, vt inſperatò prodeuntes eas vaſtent. Eodem modo hypocritæ malitiam ſuam ſub virtutis tegumento operiunt, vt cùm vites & tempus habuerint, incautis aliis inferant detrimentum. Vipera quamuis peſtilens, dum tamen frigo *Similitudo.* re torpet, tutè tractatur, non quòd deſit venenum, ſed quòd illud nō poſſit exercere. Sic hypocritis perniciosis ad impia facinora ſua executioni mandanda tempus deeſt aliquando & poteſtas, non voluntas quæ in dies creſcit. Ideò danda opera eſt, vt ſtatim in principio capiantur, ne eorum flagitia in immēſum augeantur. Id quippe eſt, quod ait ſponſus in Canticis: Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas. Viro ſapiēti vita ſua vi-*Cant. 2.* nea ſua eſt, plena viribus virtutum, & botris bonarū actionū: vinea impij tota ſpinis ſyluescit. Peſſima vulpes hypocrita eſt, & blandus adulator. Dabit autem vir iuſtus operā vt illos Deo capiat monitis ſalutaribus, precibus feruentibus, beneficiis præſtantibus, ne ſpiri-*Similitudo.* tuales vineæ, cultæ, & fructiferæ deuaſtentur. Vt pellis vulpis in pretio eſt, caro autē nihil valet, ſic exteriora hypocritæ magni æſtimātur, interiora autem nihili pendūtur. Volens Carbo prudens homo Syllam crudelē & fallacem vocare, aiebat, vt refert Plutarchus, eum leonem eſſe & vulpem. Et Lyſander addendam eſſe dicebat vulpinam pellem, ſi leonina non ſatis eſſet, hoc eſt addendam eſſe calliditatem & fraudem, quando vires deeſſent. Itaque omnes veteres per vulpem intelligebant hominē vafrum, & verſipellem, & dolos ſub virtutū tegumēto conflantem, & vt vno verbo comprehendam, hypocritam. Vnde fluxit vetus prouerbium: Vulpes annoſa haud capitur laqueo. Explicans diuus Cyrillus locum illum euangelij: Vulpes foueas habent, *Matth. 8* & volucres cæli nidos, filius autem hominis non habet vbi caput ſuum reclinet. Quę verba Deus dixit cuidem dicenti velle eum ſe-*Luc. 9.* qui, intelligit per vulpem hypocriſim, per auem iactantiam. Ac ſi diceret Chriſtus: Cùm vulpes & volatilia in corde tuo habeāt manſionem, qui fieri poteſt, vt in te Chriſtus requieſcat? non eum ſequitur hypocryta, nec arrogans. Hypocrita eſt pomum foris pul-*Similia.* chrum, intus verò corruptum, & totum labefactatum. Arrogās eſt populus arbor procera, quæ fertur in ſublime, ſed nullū fructum producit. Cùm Herodes vellet per ſummum ſcelus Chriſtum occidere, & flagitium hoc virtutis ſpecie occultaret, dixit Chriſtus illis, *Luc. 13.* qui hoc ad illū referebant: Ite, & dicite vulpi *Matth. 7* illi, &c. Et diſcipulis ſuis: Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autē ſunt lupi rapaces: à fructibus eorum cognoſcetis eos. De iis ait Apoſtolus in epiſtola ſecunda ad Timotheū: Speciem pietatis habentes, virtutem autem *2. Tim. 3* eius abnegantes. Et in ſecūda ad Corinthios: *2. Cor. 11* Satanas transfigurat ſe in Angelum lucis: nō ergo eſt mirum, ſi miniſtri eius transfigurentur, velut miniſtri iuſtitiæ, quorum finis erit ſecūdum opera eorum. Iob, Spes inquit hy-*Iob. 13.* pocritæ peribit: non ei placebit vecordia ſua, et ſicut tela aranearū fiducia eius. Et rurſum: Gaudium hypocrytæ ad inſtar pūcti. Et pſal-*Iob. 20.* mographus: Molliti ſunt ſermones eius ſuper *Pſal. 54.* oleum, ipſi autem ſunt iacula. Eam ob cauſam ſunt magnopere euitandi. Vnde aiebat Chriſtus: Attendite à fermento Phariſæorū, *Luc. 12.* in quo eſt hypocriſis. Pythagoras non ob aliā cauſam aiebat: non eſſe ea guſtanda, quibus nigra erat cauda, niſi vt nos doceret eſſe hypocritarum inſidias declinandas. Et ſi enim candorem & animi puritatem prima facie habere videantur, cauda tamen & finis tetra eſt, & propoſitum deprauatum. Dulces ſunt verbis, ſed ita dediti vitiis, vt cum eorum vita mitābiliter pugnet oratio. Infelices homines, ſoris deprauatæ conſcientiæ cruciati: induunt perſonam ſanctorum, intus autem alunt alta mente dolos, quibus ipſi torquentur. At magna voluptas eſt æqualem ac parem verbis & cæremoniis vitam agere, atque ita viuere, vt omnis oratio moribus cōſonet, & exteriora cū interioribus cohæreant. Qui ita vitam degunt, cum ouibus poſſunt comparari, non autem cum vulpibus, quemadmodum hypocritæ, de quibus hic ait noſter Ezechiel. Quaſi vulpes in deſertis.

Non aſcēdiſtis ex aduerſo, nec oppoſuiſtis murum pro domo Iſrael. Non increpaſtis populū: noluiſtis

noluiſtis eius ſceleribus reſiſtere, quibus Deus offendebatur: nec oppoſuiſtis vos tanquam murum Deo irato, ne populum vaſtaret. Loquitur cum falſis prophetis munus verorum prophetarum non exercentibus: Eſt autem officium viri iuſti, qui à Deo habet ſpiritum vaticinandi, eos, qui in errore verſantur, arguere, & pro illis preces fundere ad Dominum, præſertim ſi eſt eorum præſul, & in dignitate
Eſa. 58. conſtitutus. Eſaiæ dicebat Deus. Annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Et diuus Paulus Timotheo:
2. Tim. 4 Argue, obſecra, increpa in omni patientia & doctrina. Quòd autē ſe debeat opponere pro muro iræ diuinæ, vt in ſe potius recipiat ictus, & ignea machinarum iacula, indicat Moyſes, qui Deo iram ſuam aduerſus rebellem popu-
Exod. 32 lum oſtendēti aiebat: Quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper nequitia populi tui. Et paulò poſt: At dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti. Et
Rom. 9. diuus Paulus: Optabam ego ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis. Cū Iudæi ob impia ſcelera ſua incendio flagrarēt in de-
Num. 16 ſerto, & ingratitudinis ſuæ pœnas luerent, cucurrit Aaron ad mediam populi multitudinem, qui igne à Deo miſſo conſumebatur, & obtulit thymiama, ſtansque inter mortuos & viuos precationes ardentes pro populo ad Dominū fundebat. Et ita plaga ceſſauit. Poſuit enim ſe pro muro, & iram Dñi detinuit, eumque lachrymis profuſis placauit. Ad hāc hiſtoriam alludit his verbis liber Sapientiæ:
Sap. 18. Properans homo ſine querela deprecatus eſt pro populis, præferens ſeruitutis ſuæ ſcutum orationē, & per incenſum deprecationem allegans reſtitit iræ, interſtetit, & amputauit impetum, & diuiſit illā, quæ ad viuos viam ducebat. Feruentes preces Dominum mouent
Exod. 32 & quaſi ligant. Vnde ille dicebat Moyſi pro populo oranti: Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos. Et Ieremiæ: Ne obſiſtas mihi. Hoc intelligens Eſaias triſtes illas & que-
Ierem. 7. ribundas voces emittebat: Non eſt Domine, qui inuocet nomen tuum qui conſurgat, &
Eſai. 64. teneat te. Poſſunt etiam hæc Ezechielis verba referri non ad falſos prophetas, ſed ad vrbis præfectos & gubernatores, qui falſa prophetantes nō puniebāt. Eſtque metaphora ſumpta à rebellica: cùm enim hoſtes partem muri euertunt, oportet, vt ciuitatis cuſtodes ſe ponant in muri rupturis, ſintque loco muri obſeſſis. Et tunc eſt ſenſus: Pſeudoprophetæ irruerunt in murum, impetum fecerunt in vrbem, eius ambitum diruerunt, docentes falſa: vos autem, qui ad omnes eorum impetus authoritatem veſtram veluti muniſſimū murum opponere deberetis, tacuiſtis, illis reſiſtere nolentes. Diuus Gregorius in Paſtorali, ſecunda parte, cap. 4. ita ait. Ex aduerſo quippe aſcendere, eſt pro defenſione gregis voce libera huiuſmodi poteſtatibus contraire: & in die Dñi in prælio ſtare, eſt prauis decertātibus ex iuſtitiæ amore reſiſtere. Paſtorē enim rectū timuiſſe dicere quid eſt aliud, quàm tacendo terga præbuiſſe? Qui nimirum ſi pro grege ſe obiicit, murum pro domo Iſrael hoſtibus opponit. Hæc ille, quæ ſunt in ſacros canones relata 43. diſt. cap. 1.

Vt ſtaretis in prælio. Precibus dimicantes, & Dei iræ obſiſtentes. Vel non pugnaſtis cōtra pſeudoprophetas.

In die Domini. Dies Domini appellatur tempus illud, quo ille inimicos ſuos grauiter punit, oſtendēs iuſtitiam ſuam. Eam ob cauſam dies vltimi iudicii, dies Chriſti à D. Paulo in epiſtola ad Philippenſes appellatur: quoniam impii in pœnas æternas relegabuntur. Vocatur etiam in diuinis literis vaſtitas, grando, turbo confringens, ventilabrum, aqua di- *Philip. 1.*
luuii, flagellum inundans, & aliis eiuſmodi nominibus.

Vident vana. Mutat perſonas more prophetico: nunc alloquitur eos, modò loquitur de illis.

Ait Dominus Hic erat modus loquendi diuinorum vatum, quem falſi prophetę ſibi aſſumebant, & arrogabant.

Et perſeuerauerunt confirmare ſermonem. Hoc eſt, permanent in fraudibus ſuis, perſuadentes populo vera eſſe quæ dicunt.

Quia locuti eſtis vana, & vidiſtis mendacium, ideo ecce ego ad vos, ait Dominus Deus: & erit manus mea ſuper prophetas, qui vident vana, & diuinant mendacium. In conſilio populi mei non erunt, & in ſcriptura domus Iſrael non ſcribentur, nec in terram Iſrael ingredientur: et ſcietis, quia ego Dominus Deus: Eò quod deceperint populum meum dicentes: pax & non eſt pax. Et ipſe ædificabat parietem, illi autem liniebant eum luto abſque paleis. Dic ad eos, qui liniunt abſque temperatura, quòd caſurus ſit. Erit enim hymber inundans, & dabo lapides pergrandes deſuper irruentes, & ventum procellæ diſſipantem: ſiquidem ecce cecidit paries. Nunquid C
non dicetur vobis: vbi eſt litura, quā liniſtis? Propterea hæc dixit Dominus Deus. Et erumpere faciam ſpiritum tempeſtatum in indignatione meā, & hymber inundans in furore meo erit, & lapides grandes in ira in conſummationem. Et deſtruam parietem, quem liniſtis abſque temperamento, & adæquabo eum terræ, & reuela-

reuelabitur fundamentum eius, & cadet, & conſumetur in medio eius: & ſcietis, quia ego ſum Dominus, & complebo indignationẽ meam in pariete, & in his qui liniunt eum abſq; temperamento, dicamque vobis: Non eſt paries, & non ſunt qui liniunt eum. Prophetæ Iſrael, qui prophetant ad Ieruſalem, & vident ei viſionem pacis, & nõ eſt pax, ait Dominus Deus.

Quia locuti eſtis vana, & vidiſtis mendacium. Hoc eſt, quia vos, ô pſeudoprophetæ ſeduxiſtis populum, & vaticinati eſtis mendacium.

Ideo ecce ego ad vos. Qui dixiſtis: Dominus loquitur nobis, modò me audietis vobis loquentem, ſed longè diuerſo modo. Id enim quod vobis dico eſt, eſſe vos mihi daturos pœnas flagitiorum veſtrorum. Vel ſic. Ecce ego ad vos, ſubauditur: venio, vt in vos animaduertam. Apoſiopeſis figura eſt, quam Latini reticentiam vocant: Cùm intra nos ſupprimimus ea, quæ dicturi videmur. Paraphraſis Chaldæa habet: Miſſurus ſum iram meam aduerſum vos.

Erit manus mea ſuper Prophetas, qui vident vana. Hoc eſt, grauiter caſtigabo falſas Prophetas. Ponere manum ſuper aliquem hebraiſmus eſt, quo punitio ſignificatur, vt in
Pſal. 150. Pſalmo: Eleuauit manũ ſuam ſuper eos. Et
Sophon. 2. apud Sophoniam. Extẽdet manum ſuam ſuper aquilonẽ, & perdet Aſſur. Qua de re alibi differui. Ideo Pagninus vertit. Erit percuſſio mea ſuper prophetas.

In concilio populi mei non erunt. Id eſt, delebuntur de cœtu populi Iſraeliti. Erunt interfecti, & luent morte ſua pœnas fraudum ſuarum. Vel, non erunt in cœtu beatorum: erit illis iter ſecluſum à concilio ſanctorum.

In ſcriptura domus Iſrael non ſcribentur. Quando Iudæi rediere à Babylonica captiuitate, fuereque in priſtinam illam dignitatem reſtituti, quam animo retentam, longo interuallo intermiſſam reuocarunt, ſcripſerunt nomina ſua in catalogo quodam, & familias & progenies, vt poſſet vnuſquiſque maiorũ ſuorum hæreditatem recuperare, vt eſt in li
1. Eſd. 2. bro Eſdræ literis mandatũ. Voluerunt etiam omnia illa ſcribere, vt eſſent venturæ poſteritati monimentis illis conſignata. Et quoniã ſciebat Ezechiel falſos illos prophetas eſſe à Babylonijs interficiendos, & non eſſe in patriam redituros, ideo ait non eſſe ſcribendos in libro Hebræorum. Vel ſic: Non erunt in
Exod. 32. libro iuſtorum, de quo aiebat Moyſis: Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti. Hic eſt liber
Pſal. 58. vitæ, de quo ait regius vates: Deleãtur de libro
Philip. 4. viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur. Et diuus Paulus in epiſtola ad Philippẽſes: Cum Clemente, & cæteris adiutoribus meis, quorum nomina ſunt in libro vitæ. Et Chriſtus Deus noſter diſcipulis ſuis. Gaudete, quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis. Luc. 10. Qui Chriſtum ſequuntur, ſcripti ſunt in cælo, qui abſtrahuntur ab illo, in terra. Vnde ait Ieremias conferens cum Deo ſermones ſuos: Recedentes à te Domine in terra ſcribentur. Ierem. 17.

Nec in terram Iſrael ingredientur. Nimirũ, poſt reditum à Chaldæa. Poteris per terram hanc intelligere cæleſtẽ patriam, veram promiſſionis terrã. De qua ait regius vates. Credo videre bona Domini in terra viuentium. Pſal. 26.
Et diuus Paulus: Feſtinemus ingredi in illam requiem. Heb. 4. Et Chriſtus apud Matthæum. Beati mites, quoniam ipſi poſſidebũt terram. Matth. 5. Hæc eſt cæleſtis regio mentium beatarum domicilium, quã illi incolunt, qui in gratia migrarunt ex hoc mundo, qui tum verè viuunt, cũ è corporum vinculis euolãt, noſtra enim quę dicitur vita, mors potiùs eſt. Hãc patriam appetebant antiqui patres, ad has cæleſtes manſiones, & æternas illas ſedes ardenter aſpirabant viri iuſti, de quibus ait diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos: A longè eas aſpicientes & ſalutantes, & confitentes peregrinos ſe eſſe & hoſpites ſuper terram. Hebr. 11. Qui hoc dicũt, ſignificant ſe patriam inquirere. Et ſi quidem illius meminiſſent, de qua exierant, habebant vtique tempus reuertendi: nunc autẽ meliorem appetunt, id eſt, cæleſtem. Hæc diuinus Paulus: quibus ſignificat, veteres illos patriarchas fide & charitate præſtãtes ſpem habuiſſe poſt huius vitæ calamitates & labores migrandi aliquãdo in oras illas beatiſſimas, vbi dulciſſima concordia, placidiſſima tranquillitas, & iucundiſſima voluptas vigent, vbi numen illud ſanctiſſimum non guttam & ſtillam, ſed admirabilẽ ſuauitatis abundantiam, & fluuios æternorum gaudiorũ dulciſſimos ſanctis eo fruentibus ex vberrimo ſuæ bonitatis fonte perfundit. Hoc perſpiciens animo diuinus atque regius pſaltes concinebat: Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente voluptatis tuæ potabis eos: Pſal. 35. quoniam apud te eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.

Dicentes: pax pax, & non eſt pax. Dicebant populo falſi prophetæ: Erit vobis pax: quia non venturi ſunt Babylonii oppugnatum vos, Et licèt veneant, nihil illis proderit. At multò aliter euenit. Ideo ait propheta: Et nõ eſt pax. Eodem modo apud Ieremiam. Pax Ierem. 6. pax: Et non erat pax.

Et ipſe ædificabat parietem Populus ipſe deceptus promiſſionibus pſeudoprophetarum ædificabat muros & domos, ac ſi nulla ei ętas eſſet finẽ allatura. Fidebant Iudæi muro vrbis, loci natura, & hominum ingenio munitæ, Dei autem oracula contemnebant. Pſeudo autem prophetæ liniebant eum luto abſque paleis, hoc eſt, vanis & blandis verbis populo plaudebant, eum in errore ſuo confirmantes.

manteſ. Hunc locum explicans diuus Gregorius in Moralibus, ait: Parietis quippe nomine peccati duritia deſignatur. Aedificare ergo parietem, eſt contra ſe quempiam obſtacula peccati conſtruere. Sed parietem liniunt, qui peccata perpetrantibus adulantur, vt quod illi peruerſe agentes ædificant, ipſi adulantes quaſi nitidum reddant. Hæc ille. Quæ ſunt in ſacris canonibus relata 45. diſtinctio. capite. Sunt nonnulli. Significari autem per parietem peccatum, indicat id, quod ait Eſaias: Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum. Ac ſi dicat: Congeries ſce-
Eſa. 50. lerum veſtrorum eſt durus paries vos ſeparãs à Deo veſtro. Hic eſt paries, ad quem Ezechias faciem ſuam conuertit, vim lachryma-
Eſa. 38. rum profundens. Conſiderans enim peccata ſua lachrymas continere non potuit. Hic eſt paries, qui ſuper filios Iob ſimul cecidiſſe,
Iob. 1. eoſque oppreſſiſſe legitur. Hic eſt paries, quẽ Ezechiel perforare iubetur, quem debemus
Sup 8. mentis oculis intueri, & cogitatione penetrare, vt cognoſcentes flagitia noſtra, Deum ad iram prouocantia, ea lachrymis & lamentis deleamus. Hunc parietem ædificabãt Hebræi non acquieſcentes conſilio Ieremiæ, ſed ſcelera ſceleribus accumulantes. Cùm autẽ pſeudoprophetæ homines adulatores, & diuitiarum cupidi eos toto ore laudarent, meritò dicuntur hoc loco à propheta parietem luto lenire. Lutum eſt deprauatum propoſitum totum terrenum, nequaquam cælum aſpiciens. Eſt igitur ſenſus: Populus incidebat in grauia flagitia, & eius falſi prophetæ ei blandiebantur, comprobãtes eius impia facinora, eiuſq; perfidiam laudibus mirificis extollentes. Qui ex luto conſtruunt parietem, ſolent prius ligna diſponere, & plicare, et poſtea lutum adhibere. Hæc lignorum ordinata congeries appellatur paries hoc loco. Et eſt ſenſus Populus figebat & diſponebat ligna, falſi autem prophetæ adhibebant lutum. Populus C peccabat, illi autem peccata confirmabãt, aſſerentes veram eſſe doctrinam ſuam, firmã & ſtabilem. Volens autem Ezechiel oſtendere eam eſſe vanam, fragilẽ & fluxam, ait eos ædificare luto abſque paleis: ruit enim ſtatim paries lignorum & luti abſque palearum mi-ſtura. Aſpicis hic flagitiorum ædificia terrena eſſe & lutea, atque nullæ perpetuitatis cuiuſ-
Exod. 1. & 5. modi illa erant, quæ Hæbrei in Aegypto ſub Pharaone conſtruebãt. Poteris per linire parietem luto, intelligere, illũ iam effectũ, luto complanare & incruſtare. Sed eadem manet ſententia. Theophylactus in Lucam capite 3. Qui, inquit, ad gratiam loquuntur, & arguunt peccata populi tantùm in ſuperficie, liniunt peccata populi parietem quendam.

Dic ad eos, qui liniunt abſque temperatura Id eſt, qui in ædificando non miſcẽt luto paleas. Senſus eſt Dic falſis prophetis, non eſſe eorũ ædificium permanſurum: nam breui veniẽt Babylonij, qui eos calamitatibus incredibilibus afficient, crudeliter occident, & totam Hieroſolymam funditus euertent.

Erit enim imber. Calamitatem, quæ erãt opprimendi Iudæi ab exercitu Chaldæorum, comparat cum imbre, & grandine, & vento proceloſo omnia conuellente.

Siquidem ecce cecidit paries. Quandoquidem caſurus eſt paries, & murus eſt à Babyloniis euertendus, quem vos perpetuum fore affirmatis, nõne irridebimini? Tũc apparebit falſitas inanis veſtræ vaticinationis. Tunc dicetur vobis: Vbi eſt pax, & ſecuritas, quam nobis promittebatis falſi adulatores?

Et cõſumetur in medio eius. Subauditur populus.

In pariete, & in iis, qui liniunt eum abſque temperamento. Hoc eſt, euertam ædificiũ, & ædificantes: diruã vrbem, & habitatores. Delebo populũ, & magnates: perdã falſam doctrinam, & falſos magiſtros. Oſtendam eſſe pſeudoprophetas totos ex adulationibus & mendaciis conflatos.

Et tu fili hominis, pone faciem tuã cõtra filias populi tui, quæ prophetant de corde ſuo, & vaticinare ſuper eas: & dic: Hæc dicit Dñs Deus: Væ iis, qui conſuũt puluillos ſub omni cubitu manus, & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ætatis ad capiẽdas animas. Et cũ caperẽt animas populi mei D viuificabãt animas eorũ, & violabant me ad populũ meum propter pugillũ hordei, & fragmen panis, vt interficerent animas, quæ non moriuntur, & viuificarẽt animas, quæ non viuunt, mentiẽtes populo meo, credẽti mẽdaciis. Propter hoc dicit Dñs Deus: Ecce ego ad puluillos veſtros, quibus vos capitis animas volantes, et dirumpam eos de brachiis veſtris, et dimittã animas, quas vos capitis animas ad volãdum. Et dirumpã ceruicalia veſtra, & liberabo populũ meum de manu veſtra: nec erunt vltrà in manibus veſtris ad prædandũ. Et ſcietis, quia ego Dñs. Pro eo quòd mœrere feciſtis cor iuſti mendaciter, quẽ ego non contriſtauĩ, & confortaſtis manus impij, vt non reuerteretur à via ſua mala, & viueret propterea vana non videbitis: & diuinationes non diuinabitis amplius: & eruam populum meum de manu veſtra. Et ſcietis, quia ego Dominus

Pone

Pone faciem tuam contra filias populi tui.
Hoc eſt, vaticinare contra falſas propheriſſas,
quæ ſomnia ſua, & meras nugas vaticinan-
tur. Tanta fuit tunc temporis audacia, vt non
ſolùm viri, ſed etiam nefariæ fœminæ ſe à
Deo ſpiritum prophetandi habere affirma-
rent. Vel fortaſſe viros ipſos effœminatos
mulieres vocat. Ponere faciem contra ali-
quem apud diuinos vates eſt aduerſus eum
venturas calamitates prædicere. Accipitur
enim facies pro oculo, oculus pro viſione,
viſio pro prophetia, vt hoc loco, & capite 20.
Inf. 20. Pone faciem tuam contra viam auſtri. Et 21.
& 21. Pone faciem tuam ad Ieruſalem, & ſtilla ad
ſanctuaria, & propheta cõtra humum Iſrael.
Capitur etiam facies pro terrore, ira, & vltio-
ne abſque prophetia, vt in pſalmo, Vultus
Pſal. 33. autem Domini ſuper facientes mala, vt per-
dat de terra memoriam eorum. Loquitur
more humano, nam homines irati ſolẽt vul-
tu torto & truculento inimicos ſuos aſpice-
Pſal. 67. re. Et rurſum. Sicut fluit cera à facie ignis, ſic
Inf. 14. pereant peccatores à facie Dei. Et apud no-
ſtrum Ezechielem, Deus, Ponam, inquit, fa-
ciem meam ſuper hominem illum, & faciam
eum in exemplum, & prouerbium, et diſper-
dam eum de medio populi mei. Accipitur
Pſal. 12. quoque facies pro fauore, vt in pſalmo: Vſ-
Pſal. 79. quequo auertis faciem tuam à me. Et iterũ:
Oſtende nobis faciem tuam, & ſalui erimus.
In hunc ſenſum interpretantur nonnulli lo-
Pſal. 4. cum illum pſalmographi: Signatum eſt ſuper
nos lumen vultus tui Domine, dediſti lætitiã
in corde meo. Lumen vultus vocat faciem
lucidam & lætam. Et eſt ſenſus: Fauore tuo
Domine nos proſecutus es, reſpiciẽs nos vul-
tu hilari inſtar amantis, dilectum ſuum ſua-
uiter intuentis. Hinc effectum eſt, vt reſpi-
cere, & oculos figere in aliquem, ſignificet eũ
proſequi beneuolentia & fauore. Ita intelli-
Geneſ. 4. gitur Geneſeos illud: Reſpexit Dominus ad
Abel, & ad munera eius. Et Leuitici illud:
Leuit. 26 Reſpiciam vos, & creſcere vos faciam. Hoc
intelligens regius vates canebat: Reſpice in
Pſal. 89. me, & miſerere mei. Et alibi. Oculi Domini
Pſal. 10. in pauperem reſpiciunt. Ac ſi diceret: Eum
Deus amore complectitur, erga eum benignĩ-
tatem ſuam oſtendit, qui animi ſubmiſſione
ſeipſum abiicit & contemnit, nihil de ſe al-
tum cogitans, nihil magnificum. Ita verba
Eſa. 66. illa Dei apud Eſaiam intelliguntur: Ad quem
reſpiciam niſi ad pauperculum, & contritum
ſpiritu. Vbi ſeptuaginta pro pauperculo ta-
pinon, hoc eſt, humilem tranſtulerunt. Nec
ſolùm in literis diuinis, ſed etiam in huma-
nis oculi ſignificant fauorem, & beneficentiæ
ſignum. Vnde Latinus poeta de ſuo Ioue lo-
quens, ait: Conſtitit, & Libyæ defixit lumina
regnis. Et licet reſpicere, figere lumina, po-
nere faciem, & aliæ huiuſmodi locutiones
multas habebant ſignificationes, hoc tamen
loco ponere faciem, eſt ærumnas venturas
vaticinari.

Væ qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus.
Hoc eſt, Væ illis, qui componunt & coniun-
gunt mollia ceruicalia plumis delicatis refer-
ta, eaque non ſolùm in lectis ſubiiciunt capi-
tibus dormientiũ, nec ſolùm in ſellis & ſcam
nis, vt mollior ſit ſeſſio, ſed etiã ea ſub cubitis
manuum ponunt, vt brachia molliùs, ac blã-
diùs quieſcãt. Trãſlatio, cui D. Hieronymus
adiecit cõmentaria, habet: Væ illis, quæ con-
ſuunt puluillos, vt referatur ad falſas prophe-
tiſſas. Sed parum refert, dicatur ne de viris, an
de fœminis, dũmodò intelligatur eſſe aduer-
ſus adulãtes. Illi conſuũt puluillos ſub omni
cubito manus, & ponũt ceruicalia ſub capite
aliorũ, qui eos adulationibus, illecebris, ficto
amore, & ſermonibus blandis ſeducũt, vt illis
quidquid velint, perſuadeãt. Hunc locum iis
verbis enarrat in moralibus D. Gregorius:
Quiſquis malè agẽtibus adulatur, puluillum
ſub cubito, vel ceruical ſub capite iacentis po
nit, vt qui corripi ex culpa debuerat, in ea ful
tus laudibus molliter quieſcat.

Sub capite vniuerſæ ætatis. Volebant enim
omnes decipere, cuiuſcunque eſſent ætatis, ſi-
ue adoleſcentes, ſiue iuuenes, ſiue ſenes.

Ad capiendas animas. Id eſt, ad decipiendos
homines dolis & fallaciis.

Viuificabant animas eorum. Id eſt, promit-
tebant illis vitam, & perpetuam quietem. Vel
ſic. Cùm animas aliorum ſubiicebant, tum
animas ſuas viuere exiſtimabant. Eorum vita
erat aliorum vitam conſumere. Huiuſmodi
ſunt modò multi, qui vitã ſibi acerbã ducũt,
niſi aliis perniciẽ machinentur. Vt ignis facu- *Simile.*
læ cereæ tamdiu viuit, quãdiu cerã conſumit,
conſumpta verò cera, ille confeſtim extingui-
tur, ſic tota maleficiorum peſtilentiumq; ho-
minum vita, tota eorum voluptas in aliorum
morte & calamitate conſiſtit. Hæc eſt eorum
lætitia aliorum mœror, hæc eorũ ſalus alio-
rum pernicies. De illis ait in Prouerbiis Salo- *Prou* 2.
mon: Lætantur, cùm malefecerint, & exul-
tant in rebus peſſimis. Sed væ illis, quoniam
interitus, quem aliis moliuntur, in eorum ca-
put redundabit. Qui ruina lætatur alterius, *Prou.* 17
inquit Salomon, non erit impunitus.

Et violabant me. Hoc eſt, perſuadebant po-
pulo meo illis voluptatibus oblectari.

Propter pugillum hordei. Hoc eſt, ideo adu-
latores hominibus blandiuntur, vt ab illis ali-
quid accipiant. Qui falſis laudibus ducuntur,
adulatores ſuos muneribus fouent, illi verò
eos ſpoliant & diripiunt. Quemadmodum *Simile.*
ligna ignem nutriunt, ignis autem ea incen-
dio deuorat, ſic adulati ſuſtentant adulatorẽ,
adulator autem eos abſumit. Quando viri illi
periti, qui eruditione habebantur inſignes fi-
ctis fabulis memoriæ prodiderunt, fuiſſe A-
ctæonem à canibus ſuis, quos alebat, deuo-
ratum, ſignificare voluerunt, vt ait Phauori-
nus philoſophus, eum, qui laudum ſuarum
illecebris, & adulationum blanditiis delini-

tur, ab illis deuorari & conſumi, quos ipſe ſæpenumerò educauit. Et non ſentiunt miſeri adulatores æternas eſſe pœnas, quæ eorum ſcelera ſequuntur. Sed intuere ob quam paruam rem amittunt cæleſtem gloriam, ob pugillum hordei, & fragmentum panis. Quid eſt enim quicquid lucrari poſſunt, niſi paruum quippiam fluxum, & caducum; quod breui conſumitur eripitur, & euaneſcit? Vera virtus eſt illa, quæ nec conſumi poteſt, nec direptioni exponi, nec vi tempeſtatum euelli, nec temporum commutatione labefactari: qua qui præditi ſunt, ſoli verè diuites à ſapientibus appellantur. Hanc contemnunt inſipientes homines, & æternam illam beatitudinem, quam ea poterant adipiſci, pro nihilo ducunt. Commutant, & relinquunt cælum pro terra, animam pro corpore, ſpiritum pro carne, Deum pro mundo, virtutem pro vitio. Nihil eſt illis magis in optatis, quam conſequi mundi diuitias & dignitates, & voluptatibus perfundi: eas inquirunt, illarum ſe miniſtros præbent; atque Dei hominumque iura violant & peruertunt. Et exiſtimantes ſe eſſe magnum aliquid conſecutos, perdunt ſeipſos, & omnia pariter amittunt. Conſtruit architectus magnificum quoddam templum ſumptuoſum, induſtria elaboratum, magnoque artificio ſubſtructum. Et volens vltimam illi manum imponere, faſtigium conſummare, & ſuperbam fornicem claue concludere, ruit totum ædificium, & euertitur tota machina, & artifex incredibili dolore obſtupeſcit. Talis eſt mundi lætitia, quam longo tempore quæſiuiſti: cùm enim exiſtimas, te eſſe rebus ſecundis & ad voluntatem fluentibus abundantē, nihilque tibi deeſſe ad perfectam proſperitatem præter vltimam clauem, ruit & labefactatur omnis illa lætitia, & cadit atque euertitur totum ædificium falſæ mundi voluptatis. Et, vt ait Salomon in Prouerbiis, Extrema gaudij luctus occupat. Quam ob rem clamat in Eccleſiaſte idem ſapiens: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Quę maior vanitas eſſe poteſt, quàm pro pugillo hordei, pro re caduca velle amittere ęternam felicitatem? Mundi opes & diuitias appellat Ezechiel pugillum hordei, & buccellam panis. Vide quàm paruis rebus ea comparet diuinus vates, quæ homines ſummima arbitrantur, ad quæ auiditate inflammati rapiuntur. Sed dicunt adulatores ſe nō ob diuitias acquirendas, nec ob fauorem aucupandum blanditiis vti, ſed vt amicitiam foueāt & conſeruent. Videte errorem intolerandum. Nulla in amicitiis peſtis maior eſt, quàm adulatio, delet enim veritatem, ſine qua nomen amicitiæ valere non poteſt. Ego in ea ſententia ſum, vt in amicitia comitas adſit, ſed aſſentatio procul amoueatur, eſt enim adiutrix vitiorum, expultrix virtutum, illis abſque dubio pernicioſa, qui ea vtuntur, & qui eam recipiunt, eaque delectantur. Eam ob cauſam dicebat quidam ſapiens, melius eſſe in coruos, quàm in aſſentatores incidere, quoniam corui mortuos, adulatores verò viuos exedunt. Corui tamquam mortuos impetunt, adulatores etiam viuis inſidiātur. Quare falſum eſt, quod aiūt, ſe aſſentationibus vti ad amicitiæ confirmationem, cùm id efficiant, ad gratiam eorum aucupandam, quibus blandiuntur, vt ab illis aliquid acquirant.

Simile.

Prou. 14.

Eccle. 1.

Vt interficerent animas, quæ non moriuntur. Id eſt, volebant occidere ſuis adulationibus & falſa doctrina aliorum animas, quę ſuapte natura immortales ſunt: propriis autem animis ſuis mortuis per peccatum vitam tribuere: tūc enim viuere exiſtimabant, cùm alios decipiebant. Apertè aſſerit eſſe animas immortales ex natura, ſed mori per peccatum. Anima enim abſque gratia gratū faciente dicitur mortua. Anima dat vitam corpori, gratia autem animæ, eſt enim gratia veluti anima animæ. In libro de ſpiritu & anima ait diuus Auguſtinus: Vita animæ Deus eſt, mors animæ peccatum: anima nanque quæ peccauerit, ipſa morietur: quæ autem iudicium fecerit & iuſtitiam; viuet, & non morietur. Ita immortalis eſt anima, vt mori poſſit, ita mortalis, vt mori non poſſit: immortalis per naturam, mortalis per peccatum. Hæc ille. Animæ immortalitatem aſſeruerunt non ſolùm fideles, ſed etiam Philoſophi à fide alienati. Nam Pythagoras, vt ait diuus Auguſtinus libro tertio contra Academicos commotus Pherecidæ Syri Philoſophi rationibus immortalem eſſe animam credidit. Quod poſtea Socrates apertiſſimè docuit, & Plato multis argumentis confirmauit: quorum nōnulla ſunt à Cicerone noſtro literis Latinis illuſtrata; & in librum ſextum de republica, in Senectutem, in primam quæſtionē Tuſculanam grauiter & eleganter relata. Sed minimè mirandum eſt aſſeruiſſe Platonem animæ immortalitatem, cùm fuerit vſque adeò in lege Moyſi verſatus, vt dicat Euſebius libro nono de præparatione euangelica bona eius dogmata fuiſſe à lege vetere deſumpta. Quod approbat Ariſtobolus in primo ad Philometora. Et diuus Ambroſius libro de bono mortis accepiſſe ait Platonem hortos ſuos à Canticis Salomonis. Et ſi Plato ſecutus fuerit in phyſicis Heraclitum, in moralibus Socratem, in mathematicis Thedorum Cyreneum, in metaphyſicis Pythagoram, tamen illud eſt perſpicuum, in diuinis nonnulla ex Dei lege depromipſiſſe. Quid autem ſenſerit de animæ immortalitate Ariſtoteles, non eſt omnino perſpicuum: nam Gregorius Niſſenus, Plutarchus, & Alexander Aphrodiſæus contendunt ſenſiſſe Ariſtotelem, animā eſſe mortalē: contra verò diuus Thomas, Theophraſtus, Ariſtotelis diſcipulus, Hammonius, Philoponus, Simplicius, Sophonius, Theodorus Metochites, & alij propè infiniti, qui ex Ariſtotelis fontibus hortulos ſuos irrigarunt; aſſeueranter affirmant, credidiſſe Ariſtotelem

animi

animi immortalitatem. Quæ opinio cùm communior eſt, tum etiam credibilior. Demoſthenes, cùm fugeret Antipatrũ, vt refert Beſſarion pro defenſione Platonis, reſpondit Archiæ pollicenti ſibi vitam verbis blandiſſimis ſi rediret: Abſit, vt viuere turpiter malim, quàm honeſtè mori, poſtquã Xenocratem & Platonem audiui de animi immortalitate diſſerẽtes: Mercurius ille Triſmegiſtus, hoc eſt ter maximus, ita enim eum vocarũt, quòd dicerent eum eſſe maximũ regem, maximum ſacerdotem, maximũ philoſophum, in primo dialogo Pymandri ex vniuerſis terrenis animantibus ſolum hominẽ ait duplicis eſſe naturæ, mortalis propter corpus, immortalis propter animam. Et paulò pòſt de animo iuſti viri diſſerẽs, ait, eum harmoniæ motione exutum ad cælum aſcendere, vbi vnà cum cœtu mentium beatarũ laudat Deum, quo omnes illic fruuntur. In eadem ſententia erant priſci Romani, qui in funere Imperatoris tabernaculũ extruebant, à quo aquilam cum igne quodam mittebant ætherem petituram, quæ ab illis animam defuncti ad cælos vehere credebatur, vt æternitatem beatitudinis conſequeretur. Tradit hoc Herodianus, & refert Blondus libro ſecundo Romæ triumphantis. Et ſi veteres illi viam imortalitatis ignorabant ob fidei defectum, res tamẽ ipſa eos non fugiebat. Nam niſi multorum præceptis, multiſque literis ſibi ab ineunte ætate perſuaſiſſent eſſe aliam vitã, vbi iuſtorum animæ in æternum quieſcentes ſummis gaudiis redundarent, pro qua obtinẽda erãt omnia pericula pro nihilo putanda, nunquã ſe pro ſalute patriæ in tot ac tantas dimicationes, atque in nefariorum hominum tam terribiles impetus obieciſſent. Eſt enim memoriæ proditum, non ſolùm Romanos duces, ſed vniuerſos etiam exercitus ad non dubiam mortem cucurriſſe. Nec eſt credẽdum eos hæc pro fama ſolùm feciſſe, motos vana tantũmodò nominis celebritate, quæ de nullo vnquã perennis fuit, ſed pro fama ſimul, & animæ immortalitate, quæ nec obruitur hominum interitu, nec obliuione poſteritatis extinguitur. Hinc fluxit opinio Elyſiorũ camporum, quos canit Vergilius lib. 6. Aeneidos, quos Homerus in extrema ponit Hiſpania, vbi Zephyri ſpirant, & alij in inſulis Fortunatis, Plato in Phædone in cœlo ſtellato regionem eſſe deſcribit admirabili pulchritudine decoratam, eximiiſque gaudiis eſſluentẽ, quam ait eſſe mentiũ beatarũ domicilium, quæ ex hac vita ſanctè migrarunt. Alij in cauo lunaris globi, vt Seruius refert, vbi purus eſt æther, nullis tempeſtatibus agitatus: quã ob cauſam Vergilius aeris campos appellat. Proclus in libro de anima & angelo apertè inquit iuſtorum animas à corpore ſeparatas in cælo quieſcere, improborũ autem in tartaro. Valerius Maximus capite de miraculis, & de ſomniis multa dicit, quibus approbat animæ immortalitatẽ. Dydimus ille, qui inter Brachmanes obtinuit principatum, in epiſtola quadam ad Alexandrum Magnum ita ait: Non ſumus huius mundi incolæ, ſed aduenæ: nec ita in orbem terrarum venimus, vt in eo libeat conſiſtere, ſed tranſire, properamus enim ad larem patriam. Seneca philoſophus inſignis in epiſtola quarta & quinta, & in libro de morte immatura, & multis aliis in locis: Macrobius in Somnium Scipionis, Galenus libro de ſpermate, Apuleius in libro de Deo Socratis, & omnes denique philoſophi ſapientia exculti, & inſigni laude celebrati animæ immortalitatis ſe aſſertores, vindices, & patronos exhibuerunt. Et fuit hæc aſſertio omnium prudentium hominum aſſenſu & authoritate confirmata. Nam cum in omni natione, religione, & ætate conſtet inter omnes homines doctos pariter & indoctos Deũ eſſe iuſtiſſimum, apertè concluditur, eũ nullum bonum relinquere irremuneratum, nullum malum impunitum, Atqui hoc non eſt in hac vita, eſt igitur in alia. Videmus namq; in hoc mundo magnos viros pietate cõſpicuos, virtutibus exaggeratos, ſapientia admirabiles, iniuriis acerbiſſimis affici, incredibilibuſque calamitatibus lacerari: contrà verò homines peſtilentes, ab omni honeſtate relictos, ſummis infinitæ cupiditatis ſtimulis cõcitatos, rebus proſperis & ad voluntatem, fluentibus abundare. Oportet igitur eſſe animam immortalem, vt in alia vita ſit plena remuneratio & punitio. Præterea cùm non inueniatur corruptio, niſi vbi contrarietas inuenitur, in anima autem intellectuali nulla ſit contrarietas, cùm etiam contrariorum eadem ſit ſcientia, neceſſariò colligitur, animam intellectualem eſſe incorruptibilem, & ex conſequente immortalem. Si anima in corpore colligata non ad corporis exiguitatẽ contrahitur, ſed ſæpe corpore in lecto iacẽte ipſa vlnibus ſuis excubat, corporiſque tranſgreditur conditionem, cæleſtia ſpectat, & immortalia contemplatur, qui fieri poteſt, vt eadem à corpore abſoluta non habeat excellẽtiorem immortalitatis cognitionem? Si antea corpori colligata ab ipſo veluti ſe iuncta extra aliud vitam degebat, quanto magis cùm fuerit à corporis vinculis ſeparata? Nihil omnino mortale poteſt immortalia intelligere; cùm autẽ anima intelligat immortalia, apertè concluditur eam non eſſe mortalem. Vt corpus mortale ſuis ſenſibus corruptibilia intuetur, ita anima immortalis æterna cogitat & contemplatur. Eam ob cauſam Socratici philoſophi duas eſſe vias aſſeruerunt animarum è corpore exeuntium. Nam qui ſe humanis vitiis contaminant, & ſe totos flagitiis dedũt, iis deuium quoddam iter eſt ſeclusum à concilio beatorum. Qui autem ſe integros impollutoſque ſeruant, quibus eſt minima cum corporibus contagio, his ad cælum, ad ſanctorum domicilium facilè patet aditus.

Qui enim rectè & honeſte curriculũ viuendi à natura datum conficiunt, gloriam ſempiternam conſequuntur. Hęc habui nũc, quę dicerem de animæ immortalitate ex philoſophis depromptà aduerſus eos, qui diuinas literas contemnunt, et ſola humana philoſophia ducuntur. In ſacra ſcriptura ſunt innumera teſtimonia, quorum tria tantum citabo. Propheta Daniel his verbis hanc aſſeruit

Dan. 12. veritatem: Qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt, alij in vitam æternam, & alij in opprobrium, vt videant ſemper. Chriſtus Deus noſter, veritas illa ſempiterna, ita a-

Matt. 10 pud Matthęũ: Nolite timere eos, qui occidũt corpus, animã autem non poſſunt occidere. Quibus verbis aſſerit corpus noſtrũ mortale eſſe, animã verò immortalem. Et rurſum de

Matt. 25 impiis & iuſtis ait: Ibunt hi in ſuppliciũ æternum, iuſti autem in vitam æternam. Sãctorum doctorum authoritates adducere ſuperuacaneum eſſe exiſtimo, & laborem infinitum: pleni enim ſunt eorum libri, plenæ ſunt eorum voces hac veritate: plena eſt præſens conſenſio, et plena antiquorũ vetuſtas. Multi ſunt & propè infiniti Chriſtiani doctores, qui veritatẽ hanc teſtantur, quos idcirco non nomino, ne mea oratio, ſi minus de aliquo dixero, ingrata, ſi ſatis de omnibus, infinita eſſe videatur, cum nullus ſit, qui vnquam de hac veritate dubitauerit. Eam aſſeuerat hoc loco Ezechiel dicens: Vt interficerent animas, quæ non moriuntur.

Ecce ego ad puluillos veſtros. Subaudi, miſſurus ſum iram meam. Apoſiopeſis eſt. Acſi dicat: Ego perdam omnia inſtrumenta, quibus ſeducitis populum, vos & adulationes ac fraudes veſtras delebo.

Quibus vos capitis animas volantes. Comparat falſas propheti ſſas retibus aues capientibus, ipſas autem animas illis credẽtes paſſeribus volantibus, qui retibus capiuntur. Vel animas volantes, nimirum à corporibus vt ſit ſenſus: Perdam aſſentationes & dolos, quibus capitis animas, quæ cum corpore nõ moriuntur, ſed à corpore ſeparatæ volant ad locum ſuorum meritorum. Vel ſic, Quibus blanditijs capitis animas liberas, quæ poterant volare, ne à vobis caperentur. Quemad-

Simile. modum aues vt aucupum retia fugiant, in altum volant, ſic homines vt tentationũ vincula declinẽt, debent ad Deum confugere, & in

Simile. ſublime ſe efferre. Et quemadmodum volatilia, quæ deſcendunt ad grana aucupum capienda, capiuntur, ſic qui dęmonis, mundi, et carnis ſuggeſtionibus acquieſcunt, in eorum vincula incidũt, vbi miſerè occiduntur. Quẽadmodum triplex eſt vita, nẽpe naturæ, gratiæ, & gloriæ ſic triplex eſt mors, nimirũ naturæ, culpæ, & gehennæ. Volemus igitur animo ad Deum, ne in hoſtiũ laqueos coniiciamur & , vt verbis vtar diui Bernardi, ſtudeamus furari aliquando noſmetipſos, et à peſſimis cogitationibus ſurripere vel ad horam.

Et dirumpam eos. Subaudi pupillos.

Pro eo quòd mœrere feciſtis cor iuſti mendaciter. Hoc eſt quoniam multis prædixiſtis, quibus cor iuſti affeciſtis dolore, aſſerentes dolos veſtros eſſe diuina vaticinia, cùm ego noluerim premere mœrore viros iuſtos: & quoniam impios lætitia extuliſti, cum illis proſperas & læta vaticinaremini, ex quo effectum eſt, vt illi non relinquerent flagitia ſua: propterea ego vos perdã, & acerbis calamitatibus afficiam, & ita populũ meum à manu veſtra liberabo. Cùm autẽ mihi dederitis pœnas ſcelerum veſtrorum, erit mea iuſtitia vobis perſpecta, & me eſſe Deum cognoſcetis. Intuere quàm graui pœna ſunt digni, qui iuſtos mœrorẽ vrgẽt, nefarios autẽ afficiunt voluptate. Quid eſt enim crudelius, quid ſceleſtius, quid deteſtabilius quàm dare operam vt viri pij, & virtutibus exaggerati luctum percipiant, & in ærumnis verſentur, flagitioſi autem, ex omnium ſcelerũ colluuione nati, lætitia geſtiant, & gaudio perfundantur? Illud eſt aduertendum, iniquos plerũque proſperitate fieri deteriores, & in vitioſitate confirmari, diuitias enim & potentiam comitatur ſuperbia, ſuperbia exitum tyrannidẽ, dũ ſcœnũ migrat in cornua. Idcirco hoc loco Deus: Confortaſtis manus impij, vt non reuerteretur à via ſua mala, & viueret. Nam cõfirmati in ſceleribus ſuis præcipitantur, & in ſempiternum exitium rapiuntur.

Propterea vana non videbitis. Hoc eſt, non prædicetis poſthac vanitates.

Annotationes ex Hebræo in caput XIII.

N*On aſcendiſtis ex aduerſo.* In Hebraico eſt: Non aſcendiſtis בפרצות baperatſoth, à verbo פרץ parats, ſiue pharats, quod ſignificat diuidere, & euertere, vt 2. Regũ 5. Diuiſit Dñs inimicos meos co- *2. Reg. 5* ram me. Quod poterat etiã verti. Diſſipauit ſeu euertit Deus inimicos meos corã me. Cũ Thamar geminos filios in vtero haberet, & in partu prius appareret manus eius, qui vocatus eſt Zara, & tamẽ Phares prius natus eſſet, dixit illi obſtetrix: Quare diuiſa eſt propter te maceria? *Gene. 38* Ac ſi diceret: Cur diuiſiſti tibi ſecundas? Cur rupiſti membranã, qua operiebaris, vt prodires ante fratrẽ tuũ? Mẽbrana illa, qua infantulus in vtero matris coopertus eſt, quã Latinus interpres maceriã appellauit, Hebraicè dicitur pheres, hoc eſt diuiſio ſeu ruptura, quòd rupta illa prodere ſoleat infans. Thargum ita hũc locũ vertit: Quã magna fortitudo fuit tibi, vt preualeres? Ideo infans ille vocatus eſt Phares, hoc eſt diuidẽs, ab hoc verbo pharats. Vnde phariſæi, hoc eſt diuiſi, quia erant ab aliis hominibus ſeparati. Ideo poterat verti locus hic Ezechielis: Non aſcendiſtis in diuiſo. Sed quoniam qui diuiſi

ſunt

ſunt & diſcordes aduerſi ſunt, ideo meritò Latinus interpres tranſtulit: Non aſcendiſtis ex aduerſo. Pagninus vertit: Non aſcendiſtis in fracturas. Bruxanus: Non aſcendiſtis per interruptiones. Poterat verti: Non aſcendiſtis per diuiſiones. Et omnes hæ tres verſiones in eandem recidunt ſententiam. Vt dicat Deus: Falſi prophetæ veluti vulpes rupetunt maceriem, vt vineam meam deuaſtarent, vos autem vtpote gubernatores, non poſuiſtis vos in rupturis & diuiſionibus parietis, ne vulpes in vineam introirent: ſed omnia vaſtare permiſiſtis. Septuaginta habent: οὐκ ἔστησαν ἐν στερεώματι. Hoc eſt, non ſteterunt in firmamẽto. Acſi diceret: Non fuerũt conſtãtes in virtute, non habuerunt ſtabilitatẽ, nec firmitatem. Huiuſmodi ſunt, qui non ædificarũt domum ſuam ſuper petram, de qua ait Apoſtolus: Petra autem erat Chriſtus ſed ſuper arenam,
1.Co.10 & venerunt flumina, & flauerunt venti, & cecidit domus illa. At de viro iuſto & conſtãte ait Dominus apud Matthæũ: Aſſi-
Matt.7. milatur viro ſapienti, qui ædificauit domum
Pſal. 39. ſuam ſuper petram. Hic poterit canere cum Dauide: Statuit ſuper petram pedes meos, & direxit greſſus meos. Propriũ autẽ conſtantiæ eſt, ferre ſapienter caſus aduerſos, retinere in rebus ſecundis temperantiã, & in aſperis dignitatem, mortẽ propter Chriſtum contẽnere, eſſe ad omnes dolores paratum, nullã ob cauſam à virtute dimoueri, nihil quod homini accidere poſſit intolerandum putare. Qui hac conſtantia munitus migrauerit è vita gloriam immortalem conſequetur: nam vt ait apud Matthæum Chriſtus Deus noſter, Qui
Matt.10 perſeuerauerit vſque ad finem hic ſaluus erit.

Illi autem liniebant eum luto abſq; paleis. In Hebraico eſt: Ipſi autem liniebãt cũ luto תָּפֵל taphel. Dictio hæc ſignificat inſulſum,
Iob.6. vt apud Iob.6. Nunquid poterit comedi inſulſum, quod non eſt ſale conditum? Quaſi dicat. Si homo comedere non poteſt rem inſulſam, & inſipidam, qui fieri poteſt, vt cõedam dolorem, quo premor? In Threnis ait
Thren 2. ita Ieremias: Prophetæ tui viderunt tibi falſa & ſtulta. Vbi in Hebraico pro ſtulta eſt dictio hæc taphel. Ideo poterat verti locus ille: Vates tui vaticinati ſunt tibi falſa & inſulſa. Poterat igitur locus hic Ezechielis ita verti: Illi autẽ liniebãt eum luto inſulſo, hoc eſt abſq; firmitudine. pro quo paraphraſis Chaldaica habet luto ſine palea, & verſio cõmunis, luto abſque paleis. Septuaginta interpretes explicantes quid per lutum abſque paleis intelligeretur, tranſtulerũt: Et illi liniunt eũ ſtultitia. Cæterum verſio, cui diuus Hieronymus adiecit commentaria, non habet liniebãt ſed linebant, & rectè meo quidem iudicio, nam verbum hoc ſignificat complanare & linere. Linire ſignificat vngere, mulcere, & tenuiter fricare: linere verò incruſtare & complanare quod eſt eorum proprium, qui luto parietes cooperiunt.

Quibus vos capitis animas volantes. Pro volantibus eſt in Hebraico לְפֹרְחוֹת lephorchoth: quod verti poteſt: ad violandum. Verbum eſt parach, quod ſignificat volare, & & fluere, & germinare, vt in Numeris: Inue- Num.17
nit germinaſſe virgam Aaron. Et apud Oſeã:
Florebit ſicut lilium. Paraphraſtes Chaldæus Oſe.14
vertit: Quibus vos venámini animas, vt pereant. Tunc enim animæ pereunt, cum ſe per vanas & turpes cogitationes diſpergũt, & latè diffundunt, illis aſſentientes, & per aërem vanitatis volantes.

ARGVMENTVM CAPITIS. XIIII.

Permittit aliquando Deus, vt ſuorum verborum contemptores à pſeudoprophetis decipiantur. Impij obſtinati luent ſuorum ſcelerũ iuſtas pœnas, tametſi iuſti pro illis fundant ad Dominum precationes. Conſolatur Ezechiel eos, qui in Babylonica captiuitate detinẽtur.

CAPVT XIIII.

ET venerunt ad me viri ſeniorum A
Iſrael, & ſederunt coram me. Et factus eſt ſermo Domini ad me dicẽs: Fili hominis, viri iſti poſuerunt immunditias ſuas in cordibus ſuis, & ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerunt contra faciem ſuam. Nunquid interrogatus reſpondebo eis? Propter hoc loquere eis, & dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: Homo homo de domo Iſrael, qui poſuerit immunditias ſuas in corde ſuo, & ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerit cõtra faciem ſuam, & venerit ad prophetam, interrogans per eum me: ego Dominus reſpondebo ei, in multitudine immunditiarum ſuarum: vt capiatur domus Iſrael in corde ſuo, quo receſſerunt à B
me in cunctis idolis ſuis. Propterea dic ad domum Iſrael: Hæc dicit Dominus Deus: Conuertimini, & recedite ab idolis veſtris, & ab vniuerſis contaminationibus veſtris auertite facies veſtras. Quia homo homo de domo Iſrael, & de proſelytis quicunque aduena fuerit in Iſrael, ſi alienatus fuerit à me, & poſuerit idola ſua in corde ſuo, & ſcandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerit contra faciem ſuam, &

veneriſt ad prophetam, vt interroget per eum me, ego Dominus reſpondebo ei per me, et ponam faciem meã ſuper hominem illum: & faciam eum in exemplum, & in prouerbium, & diſperdam eum de medio populi mei & ſcietis quia ego Dominus.

EXPLANATIO.

ET *venerunt ad me.* Quemadmodum pſeudoprophetæ Hieroſolymæ exiſtẽtes deciperent eos, qui ibi remanſerant à tranſmigratione Babylonica, fuit ſuperiore capite explicatum. Nunc eorum dolus & perfidia oſtenditur, qui erant in Chaldæa, eorum præſertim, qui cæteros ætate anteibant. Narrat enim Ezechiel veniſſe ad eum nonnullos ex ſenibus eum interrogatum multa grauia, fortaſſe, & digna tanto viro: ſed quoniam ea iniquo animo interrogabant, & prophetæ dignitatem deformare cupiebant, volentes eum capere in ſermone, erãt enim idolorum cultores, & ſcelerum maculis notati, ideo eos Deus grauiter per prophetam reprehendit, oſtendens non eſſe illos dignos reſponſione. Qui idolorum ſuperſtitioni adhærebant, dolis & fraudibus conſtabant, et flagitiis delectabantur, nullam habebant veram ſapientiam: erant vera doctrina deſtituti, quia illi eam repellebant: & nec ſcire volebant nec diuini vatis reſponſionem merebantur.

Viri ſeniorũ Iſrael. Duabus rebus eorũ ſcelera exaggerat, & quòd eſſent ſenes, & quòd eſſent Iſraëlitæ. Pari gradu ſceleſtius eſt & indignius peccatũ ſenis, quã iuuenis: quoniam ſenex rerũ experiẽtia & ſapientia præſtat, & debet alios non ſolum conſilio inſtruere, ſed etiam vita & exemplo. Incidens autem in flagitia non ſolùm obeſt, quòd corrumpitur, ſed quod corrumpit: pluſque aliquando exemplo quàm peccato nocet. Ideo ait Eccleſiaſticus: (Eccl. 25.) Tres ſpecies odiuit anima mea, & aggrauor valde animæ illorum: pauperem ſuperbum, diuitem mendacem, & ſenem fatuũ & luxurioſum. Quare eſt eius crimẽ grauius & nonnunquam periculoſius, quemadmodum apparet in auaritia & cupiditate. (Simile.) Vt incendium periculoſius eſt in veteribus ædificiis, quam in nouis, ſic flagitium plus nocet in ſenectute, quàm ætate eſſloreſcente. Primum igitur, quod eorum peccatum aggrauabat, erat ætas, ſecundum genus: erant namque filij Iſraelis, quos Deus lege ſua inſtruxerat, & ad terram promiſſionis adduxerat, & in ſumma amplitudine & dignitate collocauerat. Hoc intelligens Ionas propheta, interrogatus à nautis, quod ſcelus admiſiſſet: (Ion. 1.) Hebræus, inquit, ego ſum, & Dominum Deum cæli ego timeo. Non ſolùm peccatũ, ſed peccati circumſtantiã confitetur. Eam ob cauſam ait hoc loco Ezechiel: Venerunt ad me viri ſeniorum Iſrael. Sed non ait, omnes ſeniores Iſrael; ne exiſtimemus omnes eos in errore, & deorum commentitiorũ ſuperſtitione verſati, ſed indefinite, vt nõnullos intelligamus impios fuiſſe, non omnes.

Et ſederunt coram me. Prius quam aliquid quærerent à diuino vate, ſederunt, & ſedentes cauſam aduentus ſui ſilentio præterire videbantur. At Deus, qui eorum calliditatem, malitiam, & iniquas cogitationes intelligebat, eorum propoſitum Ezechieli reuelauit.

Poſuerunt immũditias ſuas in cordibus ſuis. Hoc eſt, immundis cogitationibus, deprauatis propoſitis, & turpibus ſceleribus corda ſua macularunt. In animo ſuo firmiter ſtatuerũt eſſe ſe idola culturos.

Scandalum iniquitatis ſuæ ſtatuerunt contra faciem ſuam. Id eſt; iniquitatem ſuam, qua præbent aliis occaſionem peccandi, decreuerũt habere ſemper ante oculos tanquã rem ſibi charam & dilectam. Solent enim homines ea, quæ amore proſequuntur, ante oculos ponere, vt ex illis capiant voluptatẽ. Quo fit, vt aſpicere accipiatur aliquando pro oblectari, vt in pſalmo: Iniquitatem ſi aſpexi (Pſal. 65.) in corde meo non exaudiet Dominus. Hoc eſt, ſi ego in animo meo delector iniquitate, non exaudiet Deus preces meas. Ita intelligitur Geneſeos illud: Dixit Deus: Fiat lux, & facta eſt lux: & vidit Deus lucem. (Geneſ. 1.) Et paulò pòſt: Vidit Deus cunctà quæ fecerat, & erant valde bona. Hebraiſmus eſt, quo frequenter vtitur diuina ſcriptura: Vbi videre idem eſt quod delectari. Vnde non videre, ſeu faciem auertere, eſt iratum ſe oſtẽdere. vt apud Iob: Quare faciem tuam abſcondis, & arbitraris (Iob. 13.) me inimicum tuum? Cæterum pro ſcandalo habent ſeptuaginta tormentum. Et ita eſt ſenſus: Ante oculos intellectus habẽt ruinam & tormentum, & ærumnarũ anguſtias, in quas inciderant ob impia facinora ſua, & nihilominus decreuerunt à flagitiis ſuis non recedere. Parati ſunt ad omnia ſupplicia potiùs ferenda, quàm ſtudeant pietati. Volunt potius in calamitatibus verſari, quàm verò Deo obedire. O impiam pertinaciam! ô deplorandum flagitium! Poteſt accipi ſcandalum iniquitatis pro idolo, vt ſit ſenſus: Coram oculis ſuis collocant idolum ſuum, vt illud ſummè venerentur. Id quod eſt flagitiorum cauſa ſcandalum iniquitatis appellatur.

Nunquid interrogatus reſpondebo eis? Hæc interrogatio vim habet negandi: acſi diceret Deus: Etſi me interrogent, tamẽ non reſpondebo eis: ſed cognoſcent eſſe me ſuarũ malarum cogitationum perſpectorem. Interrogãt enim non voluntate ſciendi, nec animo ſe à ſceleribus ſeparandi, ſed curioſitate quadam inutili & vana commoti, & vt me tentent, & videant poſſintne oracula meorum vatum obiurgare. (Simile.) Quemadmodũ peritus mercator non oſtendit merces ſuas iis, quos intelligit

non

non eſſe eas empturos, qui ad officinam ve-
niunt, vel vt nimis curioſi, vel vt explorato-
res & proditores, non animo emendi, eos
autem vocat, quos intelligit velle emere, ita
Deus non oſtendit alta myſteria ſua iis, quos
ſcit vanè ea & curioſè inquirere, vel animo
deprauato inueſtigare, vt ea proterant & cō-
culcent: eos verè vocat ad eorum intelligen-
tiam, eos inſtruit & docet, quos ſcit eſſe ſibi,
aliiſque pro futuros. Hoc videbis plerunque.
Vnde Chriſtus Deus noſter apud Matthæũ,
Matth. 7 Nolite, inquit, ſanctum dare canibus, nec
proiiciatis margaritas veſtras ante porcos.
Eam ob cauſam ligatus coram impio Hero-
Luc. 23. de deſiderante miraculum aliquod ab eo, de
quo multa audierat, curioſis oculis aſpicere,
tacuit omnino, nolens illi oſtium officinæ
ſuorum myſteriorum & miraculorum reſe-
rare. Et Iudæis dicentibus: Volumus à te ſig-
Matt. 12 num videre, reſpondit: Generatio mala &
adultera ſignum quærit, & ſignum non da-
bitur ei, niſi ſignum Ionæ prophetæ: & corã
diſcipulis ſuis & aliis viris piis miracula ma-
gna edebat, ea ipſa non petentibus. Petebant
Ioan. 11 Iudæi ſigna, & poſtea viſis multis aiebant:
Quid facimus, quia hic homo multa ſigna
facit? Sed aduerte. Non dicunt: Magiſter vo-
lumus conuerti miraculis tuis, ſed volumus
ea videre. Exploratores erant: & curioſi in-
dagatores, volentes Chriſtum capere vel in
verbis, vel in factis: ideo aiunt: Vulumus à
te ſignum videre. Sed inſipientes homines
prius deberent petere à Chriſto oculos, qui-
bus viderent. Qui enim fieri poterat, vt vide-
rent, qui viſu carebant? Cæci erant, & duces
Matt. 15 cæcorum: &, vt eſt in libro Sapientiæ literis
mandatum: Excæcauit eos malitia eorum.
Sap. 2. Erant talpis cæciores, & leberide inaniores.
Simile. Vt enim pellis illa ſicca, quam ſerpens exuit
ad ætatem renouandam, effigiem habet ocu
lorum, & membranam tenuiſſimam, qua
oculi anguis præteguntur, oculos tamen ve-
rè non habet, ſic impij Iudæi oculos habere
videbantur, cùm tamen cæci eſſent, & pelles
inanes, & in hominum figura homines non
eſſent Chriſti miracula ſpecula erant diuina:
cùm autem Iudæi illi cæci eſſent, quomodo
illa abſque viſu videre volebant? Et, vt dici-
tur in prouerbio ab Stobeo ex Epicarmo re-
citato: Quid cæco cum ſpeculo? Si ſpeculum
non videbant, quomodo ſe poterant in ſpe-
culo videre? Ait euangeliſta, eos ad Dominũ
acceſſiſſe, vt eius myſteria deſpicerent. Et di-
Matth. a cebant: Hic vnde ſit neſcimus. Sed quoniam
Ioan. 9. pedibus ad eum ibant, animo autem ab illo
longè recedebant, quoniam fictè, vanè, cu-
rioſè, fraudulenter acceſſerunt, fuerũt à Deo
grauiter obiurgati: & id quod petebant, non
impetrarunt. In libro Sapientiæ ſunt hæc
Sap. 1. verba monimentis conſignata: Sentite de
Domino in bonitate, & in ſimplicitate cor-
dis, quærite illum: quoniam inuenitur ab iis,
qui non tentant illum, apparet autem his, qui

fidem habent in illũ. Et Eſaias, Quē, inquit, *Eſa.* 28.
docebit Dominus ſcientiam, et quem intelli-
gere faciet auditũ? ablactatos à lacte, auulſos
ab vberibus. Ac ſi dicat: Eos inſtruet Deus al-
tiſſima doctrina ſua, illis arcana cæleſtia reſe-
rabit, qui ſpirituales fuerint, cibique ſolidi ca-
paces. De illis qui ſolùm attingunt rudimēta
& in cunabula virtutis, ait in epiſtola ad He-
bræos diuus Paulus: Facti eſtis, quibus lacte *Heb.* 5
opus ſit, nõ ſolido cibo. Nos verò Chriſtum
rectè quæramus, dum inueniri poteſt, &, vt
ait diuus Paulus, Accedamus ad eum cum *Heb.* 10.
vero corde, in plenitudine fidei. Ingrediũtur
multi templum verbum Dei à concionatore
audituri: omnes illi præbent aures, ſed non
omnes vtilitatem capiunt, quia non omnes
recto animo illuc acceſſerunt. Vt ex multis *Simile.*
aurificis officinam introeuntibus hic emit ca-
tenam auream, ille annulũ pretioſum, quidã
accipit monile elaboratum induſtria, & em-
blemate pictum, alius vas elegans & pulchrũ:
ſed quidam nigrum tãtum carbonem ſumit
ex pauimento, quem manu tractat, & atte-
rit, & nihil aliud vult ex officina, quàm car-
bonem illum, quo inquinatur, ſic cum multi
eant ad concionē, et vnuſquiſq; documentũ
aliquod animæ ſuæ vtile, & conſcientiæ ap-
tum accipiat non deeſt tamē, qui tetrum ali-
quid quærit, attendens diligenter vtrũ cōcio-
nator aliquid ſtultè, vel minus ſapienter di-
cat, aut verbis aliquibus barbaris vtatur, vt il-
lud irrideat, contemnat, & damnet. Et non
conſiderat miſer homo, cùm vult atterere cō
cionatorem, ſeipſum contaminare. Eſt quidē
concio euangelica officina aurarij ditiſſima,
excellentibus monilibus pleniſſima, diuinarũ
literarum, ſacrorumque doctorum ſententiis
vberrima. Sed oportet ſancto propoſito ac-
cedere ad illam, animoque pro, ſciēdi & pro-
ficiendi percupido. Qui ita ad Dominum ac-
cedunt, ea diſcunt, quæ ad animæ pertinent
ſalutem. Eos Deus docet, & inſtruit, & reficit,
& amore rerũ diuinarũ mirabiliter inflãmat.
Contrà verò eos dimittit, qui ab eo animo
fugiētes, cũ corpore quærere videntur, pleni
dolo, imbuti ſceleribus, contaminati flagitiis,
& malitia obſtinati. Tales erant hi, de quibus
hoc loco agit Ezechiel, qui cum eum viſerēt,
vt per eum interrogarent Dñm ſuamq; ma-
litiam ſpecie pietatis occultaſſent, nõ merue-
runt reſponſionem. Quam ob cauſam ait
Deus Ezechieli: Nunquid interrogatus reſpõ
debo eis? quaſi dicat: nequaquam.

Homo homo de domo Iſrael. Id eſt quilibet
homo Iſraëlita. Exaggerat eorum crimina,
quoniam in ea incidiſſent, cùm eſſent non
ſolùm homines, ſed homines ex genere Iſ-
raëlis, ex populo Dei, vbi erat fides & ratio,
ipſi autē nec haberent fidem nec rationem.

Qui poſuerit immunditias. Explica vt ſupra

*Ego Dominus reſpondebo ei in multitudine
immunditiarum ſuarum.* Hoc eſt, reſpõdebo
ei, prout eius ſcelera merētur. Ac ſi dicat: Et

non reſpondebo: quoniã flagitia ſua nõ ſunt
digna reſponſione mea. Vel ſic: Reſpõdebo
ei, ſed ita obſcurè, ac ſi nõ reſpondiſſem. Vel
ſic: Reſpõdebo ei nõ ad interrogationẽ ſuã,
ſed ſuã increpãs malitiam. Vel ſic, & clariùs
meo quidẽ iudicio: Ego ei reſpõdebo, etiam
ſi veniat plenus multitudine idololatriarum
ſuarum. Huic expoſitioni fauet paraphraſtes
Chaldeus ita hũc locum vertẽs: Reſpondebo
illi, licèt veniat ad me refertus idolorũ cutu.

Vt capiatur domus Iſrael in corde ſuo. Hoc eſt,
vt decipiatur in cogitationibus ſuis. Sed par-
ticula, vt, non accipitur cauſaliter, ſed conſe-
cutiuè: Deus enim non eſt cauſa mali culpę.
Eſt quidẽ author mali pœnæ iuxta id, quod
Amos. 3. eſt apud prophetam Amos: Si erit malum in
Eſa. 45. ciuitate, quod Dñs non fecerit? Et apud Eſa-
iam: Faciens pacem, & creans malum. Et a-
Mich. 1. pud Michæam: Deſcendit malum à Domi-
no in portam Ieruſalẽ. Autor autem peccati
Eſa. 53. nequaquã. Ipſe enim eſt, de quo ait Eſaias:
Iniquitatẽ nõ fecit, nec dolus fuit in ore eius.
1. *Pet.* 2. quã ſententiã repetit diuus Petrus prima ſua
Sapien. 1 epiſtola canonica. Et, vt ait liber Sapientiæ,
Deus mortẽ non fecit, nec lætatur in perdi-
tione viuorũ. Sed cùm Iudæi illi obſtinati in
erroribus & flagitiis verſarentur, & Deus illis
aut non reſpõderet, aut obſcurũ reſponſum
daret hinc efficiebatur, eos in erroribus ſuis
permanere. Poteſt hoc ita explanari. Ita do-
mui Iſraël reſpõdebo, vt eam capiam in co-
gitationibus ſuis, vt videant apertè me eius
dolos intelligere. Oſtendam nefariis Hebręis
nihil eos loqui, aut agere, aut cum animo ſuo
cogitare, quod ego non intelligã. Et hoc mo-
do particula, vt, accipitur cauſaliter.

Conuertimini, & recedite ab idolis veſtris. Aſ
pice Dei clementiam & miſericordiam. Eos
quos ſuæ legis cõtẽptores videbat, qui eo re-
licto Deos falſos et cõmẽtitios colebãt, vocat
& hortatur, vt conuertãtur. Intueris hìc quã
Pſal. 29. verũ ſit, quod de eo dixerat regius vates: Ira
in indignatione eius, & vita in volũtate eius.
Auertite facies veſtras Hoc eſt, nõ ſolũ ſcelera
nõ admittatis, ſed ne ea quidẽ videre velitis.

Et de proſelytis. Proſelytus idem eſt quod
aduentitius & peregrinus. Propriè autem in
literis diuinis accipitur pro eo, qui ex ethnicis
ad Iudaiſmum veniebat.

Ego Dominus reſpondebo ei per me. Reſpon-
debo ei operibus, vt eius flagitia merẽtur Re-
ſponſio erit eius punitio. Vel reſpondebo ei
propter me, vt reuelem ei ſecretum ſuarum
malarum cogitationum.

Et ponam faciem meam ſuper hominẽ illum.
Hoc eſt, eum caſtigabo. Dabit mihi pœnas
ſuorum ſcelerum. Metaphora eſt ſumpta à
pugnantibus, cùm enim quidam eorũ cadit,
& alter eum opprimit & percutit, qui ſupe-
rior eſt dicitur ponere faciem ſuam ſuper vi-
ctum. Quid ſignificet in literis diuinis, expli-
cuimus copioſe capite præcedente.

Faciam eum in exemplũ & in prouerbium.
Hoc eſt, tam ærumnoſus erit, tot calamita-
tibus opprimetur, vt traducatur in maledi-
ctionẽ, ita vt cũ aliquis inimico ſuo dira pre-
catus fuerit, dicat: Deus tibi det ęrũnas illius.

Et ſcietis, quia ego Dominus. Calamitas ve-
hit hominem ad cognitionẽ dei. ita enim ait
Eſaias: Vexatio dat intellectũ auditui. Ideo *Eſa.* 28.
nos caſtigat Dominus, vt eum cognoſcamus,
à vitiis abducamur, & à propria voluntate
noſtra ſeparemur. Obſidente Ioab Iſraelita- 2. *Re.* 20
rum duce vrbe Abelã, dabat exercitus operã,
vt muros fortiter cõcuteret: quod ciues obſeſ
ſi ægrè ferebãt: & vehementer ſoliciti in cõ-
munibus periculis ſummis doloribus ange-
bantur. Et clamanti nomine ciuitatis cuidam
prudenti mulieri, de oppugnatione illa con-
queſtæ reſpondit Ioab, ſe vrbem ideo oppug
nare, quia intus receperat Sebam filiũ Bochri
magnum proditorẽ. Sed ſi eum ex vrbe pro
iicerent, dabat fidem, eſſe eam ſtatim relictu-
rum, & obſidionem ſoluturum. Ciuitas hęc
vnuſquiſque noſtrum eſt, vbi debet ratio do-
minari, & ſenſus obedire. Sed ſi in hac repu-
blica habitat philautia, proprius amor noſtri
traditor ille, cæleſtis regis inimicus, obſidet
nos Deus, et opprimit doloribus, ferit & cõcu
tit muros noſtri corporis variis moleſtiis, æ-
grotationibus & cruciatibus, & calamitatũ
machinis nos fortiter oppugnat. Omnia hęc
efficit, vt amorem propriũ deiiciamus, nos ad
Dei odium et execrabilia vitia excitantẽ. Vult
Deus, vt ſimus ab omni impuritatis cõtagio
abſtracti, & beata diuini ſui amoris flamma
incenſi. Non igitur nos affligit, vt perdat, ſed
vt nos à nobis ipſis eripiat, & ad ſeipſum cõ-
uertat. Duo amores cõdidere duas ciuitates,
vt ait diuus Auguſtinus, amor Dei Hieroſo-
lymã, id eſt viſionẽ pacis, amor proprius Ba-
bylonẽ, hoc eſt confuſionẽ mũdi. Deſiderat
Deus eſſe nos Hieroſolymã, nõ Babylonem.
Ideo nos affligit, vt à nobis amorem noſtrũ
inordinatũ in odiũ Dei tendentem euellat,
ſuumq; inſerat & confirmet. Ait Strabo, &
nõnulli alij authores, eſſe genus quoddã lapi *Simile.*
dis linei, quod in lanę molitẽ cõtuſum netur
in vſum intimarũ veſtiũ: pannus huius lapi-
dis ſeu lini ſi fortè inquinatur, mittitur in ig
nem & manẽs illæſus incẽdio mũdatur. Sic
qui ob inordinatũ ſui amorẽ vitiis polluũtur,
igne calamitatũ perpurgantur: non eos lædit
aduerſarũ rerũ flãma, quin potius detergit.
Ita enim dicitur in libro Numerorũ: Omne *Num.* 31
quod poteſt trãſire per flãmas, igne purgabi-
tur. Eodẽ modo multi ærumnarũ igne deter
guntur. Et manẽtes iuſti ideo aliquãdo affli-
guntur, ne iterum in vitia labantur. Vt enim *Simile.*
myrrha corpora incorrupta cõſeruat, & præ-
ſeruat à putredine, vt ait Plinius libro duode-
cimo, ita calamitas ęquo animo tolerata, mul
tũ prodeſt ad animas pręſeruandas à ſcelerũ
corruptione, & incontaminatè cuſtodiẽdas.
Confugiũt enim afflicti ad Deum ſingulare
refugium ſuũ, diuinã implorãtes clementiã,
& ad

& ad iucundā diuini numinis cogitationem
recurrūt. Quanquam exules ærumnoſos, ab-
iectos, expulſos ab hominum cœtu, & vaſtas
atq; incultas ſolitudines peragrātes ſe videāt,
nō deponunt tamē ex mente memoriā Dei.
Verſatur illis ante oculos diuina bonitas &
pietas. & eorū calamitas in ſuauiſſima cæle-
ſtium rerum memoria conquieſcit. Premun-
tur, ſed non opprimuntur: in luctu & mœ-
rore triumphant gaudio: laborant paupertà-
te, & poſſident omnia: cotidie reſecantur, ſed
redundant & refloreſcunt: affliguntur, ſed re
creantur. Quo fit, vt erga clementiſſimū nu-
mē admirabilis illis exardeſcat amoris & ob-
ſeruantiæ magnitudo. Intelligunt enim ideo
ſe in ærumnis verſari, vt ad diuinum conſo-
latorem tanquam ad arcem tutiſſimam con-
fugiant, & à peccatis auertātur. Id intelligēs
Tob. 3. Tobias aiebat: Cū iratus fueris Domine, mi-
ſericordiam facies, & in tēpore tribulationis
peccata dimittis iis, qui inuocāt te. Iob, Deus,
Iob. 5. inquit, vulnerat, & medetur, percutit, & ma-
Pſal. 31. nus eius ſanabūt. Regius vates: Tu es refugiū
meum in tribulatione, quæ circundedit me.
Pſal. 33. Et iterum: Iuxta eſt Dominus his, qui tribu-
lato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſaluabit.
Per Oſeam ait Deus: In tribulatione ſua ma
Oſe. 2. nè conſurgent ad me. Ipſe autē ſolet afflictis
diuinam conſolationem implorantibus opi-
tulari. Ideo ait apud Ioannem: Triſtitia ve-
Ioan. 16. ſtra conuertetur in gaudium. Et diuus Paulus
2. Cor. 1. in epiſtola ſecunda ad Corinthios: Sicut ſo-
cij paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis.
Acto. 14. Et in Actis Apoſtolorum: Per multas tribu-
lationes oportet nos intrare in regnum Dei.
Et diuus Ioannes in Apocalypſi de ſanctis in
Apoc. 7. cælo Deo fruentibus: Hi ſunt, qui venerunt
de tribulatione magna. Vnde diuus Augu-
ſtinus in Ioannem ait: Quòd te Dominus
permiſit pati, flagellum corrigentis eſt, non
pœna damnantis. Et diuus Hieronymus in
epiſtola ad Heliodorum: Quis non tribulari
velit, quis ſe nō maledici deſideret, vt merea-
tur laudari Chriſti voce, & cæleſti copioſaq;
mercede munerari? Hi, & cæteri viri ſapien-
tia & charitate præſtantes in mediis calami-
tatibus ſe homines eſſe recordabantur ea le-
ge natos, vt omnibus telis ærumnatum eſſet
obnoxia vita, nec eſſe recuſandum quò mi-
nus ea, qua nati fuiſſent cōditione vitam de-
gerent: euentiſque aliorum memoria repetē-
dis nihil ſibi noui accidiſſe cognoſcebant. Le-
uat enim dolorem communis quaſi legis, &
humanæ conditionis recordatio. Sed quod
præclarius eſt, cùm ſe aſpiciebant propter
Chriſtum iniuriis affici, & calamitatibus vr-
geri, tum ſe beatos eſſe arbitrabantur. Et non
ſolum viri ſanctitate excellentes, ſed multi
qui ſe flagitiis dediderant, fuerunt afflictione
curati, tanquam cæleſti quadam medicina.
O diuinam bonitatem, ô ſummam clemen-
tiam, ô infinitam Dei noſtri miſericordiam?
Quis non admirabitur benignitatem tuam
Deus ſancte, qui ideo nos affligis, vt reficias,
ideo nos premis, vt conſoleris, ideo permittis
vt in varias calamitates incidamus, vt noſtrā
miſeriam cognoſcamus, & iuſtitiam ac miſe-
ricordiam tuam cōtemplemur. Ita enim hoc
loco ais per Ezechielem: Ego vos tot ærūnis
exagitabo, vt in Prouerbium calamitoſorum
traducamini, ita enim poſtulat iuſtitia mea,
& merentur flagitia veſtra. Sed hoc faciam,
non vt vos euertam, nolo enim mortem pec
catoris, ſed vt me cognoſcatis, quo ad me ip-
ſum conuertamini. Non igitur nos perdere
vis, ſed ad gloriam tuam perducere.

Et propheta cum errauerit, & lo- C
cutus fuerit verbum, ego Dominus
decepi prophetam illum. Et exten-
dam manum meam ſuper illum, &
delebo eum de medio populi mei Iſ-
rael, & portabunt iniquitatem ſuam.
Iuxta iniquitatem interrogantis, ſic
iniquitas prophetæ erit, non erret
vltrà domus Iſrael à me, nec pollua-
tur in vniuerſis præuaricationibus ſuis,
ſed ſit mihi in populum, & ego ſim
eis in Deum, ait Dn̄s exercituum. Et D
factus eſt ſermo Domini ad me, di-
cens: Fili hominis, terra cum pecca-
uerit mihi, vt præuaricetur præuaricās,
extendam manum meam ſuper eam,
& conteram virgam panis eius, et im-
mittam in eam famē, & interficiā de
ea hominem & iumentum. Et ſi fue-
rint tres viri iſti in medio eius, Noe,
Daniel, & Iob, ipſi iuſtitia ſua libera-
bunt animas ſuas, ait Dominus exer-
cituum. Quod etſi beſtias peſsimas in-
duxero ſuper terram, vt vaſtem eam,
& fuerit inuia, eò quòd nō ſit pertrā-
ſiens propter beſtias, tres viri iſti ſi fue
rint in ea, viuo ego dicit Dominus E
Deus, quia nec filios nec filias libera-
bunt, ſed ipſi ſoli liberabuntur: terra
autem deſolabitur.

Et propheta cum errauerit. Intelligitur de
falſo propheta. Nolente rege Achab audire 3. Re. 22
Michæam verum prophetam, ſed acquieſ-
cente conſilio & exhortationi pſeudopro-
phetarum, dixit Michæas, ſe vidiſſe Do-
minum ſedentem in ſolio, & ſpiritum quen-
dam erroris ſe obtuliſſe ad decipiendum re-
gem, & dixiſſe: Ero ſpiritus mendax in
ore prophetarum regis. Qui præualuit, fal-
ſos vates ſeducens. Permiſit Deus, vt rex A-
chab deciperetur per ſuos vates, quoniam im
pius erat, & nefarius, & verorum prophera-

um oracula contemnebat. Ex quo effectum eſt, vt rex ipſe in prælio occideretur, et ſanguinem eius canes lingerẽt. Magna Dei ira oſtẽditur, cùm ipſe permittit, vt aut rex, aut populus non veram doctrinam, ſed falſam ampleſtatur. *Prou. 3.* In Prouerbiis ait de Deo ita Salomõ: Ipſe deludet illuſores, & manſuetis dabit gratiam. Hoc eſt permittet, vt diuini verbi illuſores illudantur.

Ego Dominus decepi prophetam illum. Nonnulli moti hoc loco ab illis perperam intellecto aſſeruerunt Deum nonnunquam homines decipere, etſi non per ſe, miniſterio tamẽ vel humano vel angelico. Ego verò firmiter aſſero Deum non eſſe deceptorem, quin potius eos deceptos eſſe, longeque opinione falli, qui exiſtimãt Deum fallere, aut falli. Quod autem aſſerunt de Iacob, quem dicunt ex diuina reuelatione patrem ſuum Iſaac *Gene. 27* mẽdacio feſelliſſe, cùm illi diceret, ſe eſſe primogenitum ſuum Eſau, vt ab eo acciperet benedictionem, nihil pro illis facit. Nam etſi Iacob mendaciũ diceret, non tamẽ inde ſequeretur Deum eſſe mẽdacem. At nos dicimus Iacob non fuiſſe mentitum, quin potius eius dicta & facta Gentilium fidem adumbraſſe, & futuræ veritatis imaginem habuiſſe. Nam diuus *Rom. 9.* Paulus in epiſtola ad Romanos, volens oſtẽdere exẽplo Iſmaelis & Iſaac, Iacob & Eſau, fuiſſe præfiguratam abiectionem populi Iudaici, qui maior erat, Gẽtilici verò, qui minor erat aſſumptionem, ait duo eſſe genera filiorum Abrahæ. Non enim omnes, inquit ille, qui ex circuncisione ſunt Iſrael, ij ſunt Iſraelitæ, nec qui ſemen ſunt Abrahæ, omnes filij. Sed in Iſaac vocabitur tibi ſemen. Id eſt, non qui filij carnis, hi filij dei ſunt, ſed qui filij ſunt promiſſionis, æſtimantur in ſemine. *Gene. 25* Et paulò pòſt: Rebecca ex vno cõcubitu ha- *Malac. 1* bens Iſaac patris noſtri, &c. Ac ſi diceret: Cũ concepiſſet ex Iſaac, haberetq; in vtero Eſau & Iacob, dictum eſt ei: quia maior ſeruiet minori. Quibus verbis Apoſtolus ſemen Abrahæ appellat populum Gẽtium, eumq; filium ait eſſe Iſaac, & fratrem minorem reſpectu Eſau, qui erat ipſi minori ſeruiturus. Quemadmodum igitur abſque mendacio gentium populus vera Chriſti fide munitus, & Iudæorum hæreditatem conſecutus dicere poteſt: Ego ſum ſemen Abrahæ: Ita & Iacob, quoniam ſciebat ſe ius habere ad ſibi debitam primogenituram, in quam fuerat ex diuina voluntate ſubſtitutus, dicente Deo: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui, verè abſq; dubio di- *Malac. 1* xit: Ego ſum primogenitus tuus Eſau. Quid Nónne Chriſtus dixit, Ioannem Baptiſtam *Mat. 11.* Eliam eſſe? Quis negat. Non quòd eſſet Elias natura, ſed officio. Quare igitur Iacob quem Deus elegerat, qui ex diuino propoſito erat primogenituram, patriſque benedictionem conſecuturus, non potuit eodem modo ſe eſſe primogenitum abſque mendacio affirmare? Sed quoniam ſunt, qui doctorum authoritate potiùs quàm rationibus moueantur, citabo nonnullos, qui Iacob aiunt non fuiſſe mentitum. Hi ſunt, Auguſtinus, quæſtione 74. ſuper Geneſim. Chryſoſtomus homilia ſexta in epiſtolam ad Coloſſenſes. Ambroſius libro ſecundo de Iacob & vita beata. Gloſſa græca in caput 27. Geneſis. Et ibi Lyranus. Innocentius de diuor. c. Gaudemus. Magiſter ſententiarum. 3. Gratianus vigeſima ſecunda quæſt. 2. c. Quæritur. Diuus Thomas ſecunda ſecundæ. quæſt. 110. arti. 3. Alexander de Ales. 2 parte, quæſt. 139. Gabriel. 3. diſtinct. 38. quæſt. vnica. cum aliis aſſerentibus Iacob non decepiſſe patrem ſuum, quin potius verum dixiſſe. Nec obſtat id, quod aduerſarij adducunt ex Iob dicente: Qui immutat cor prin- *Iob. 12.* cipum, & decipit eos, & errare eos facit quaſi ebrios. Et illud Eſaiæ: Quare errare nos fe- *Eſa. 63.* ciſti Domine de viis tuis. Et illud Apoſtoli in epiſtola ad Romanos: Tradidit illos Deus in *Rom. 1.* reprobum ſenſum. Et hoc loco per Ezechielem: Ego Dominus decepi prophetam illum. Nam omnia hæc loca intelliguntur concedendo & permittendo, non autem efficiendo & operando. Non enim Deus aliquem decipit, ſed iuſto iudicio permittit, vt decipiatur. In epiſtola ſua ait diuus Iacobus: Deus *Iac. 1.* intentator malorum eſt: ipſe autem neminẽ tentat, vbi de ea tentatione loquitur, quæ eſt ad peccatum ſolicitatio. Et tamẽ Chriſto docente Deum oramus, ne nos inducat in tentationem. *Matth. 6.* Hinc verba illa Dei patris literis à Zacharia conſignata: Percutiam paſtorem, & *Zach. 13.* diſpergentur oues gregis. Quæ Chriſtus apud *Matt. 26* euangeliſtas de ſeipſo percutiendo interpre- *Marc. 14* tatur. Non percuſſit pater filium ſuum, ſed percuti permiſit. Clemens Alexandrinus libro Strom. 1. explanans Matthæi illud: Ideo in parabolis loquor &c. Non, Dominus, inquit, præbet ignorationem, hoc enim ſenti- *Matt. 13* re eſt nefarium, ſed ipſam, quæ inerat, prophetice arguit. Sic etiam homines tradit Deus in reprobum ſenſum, & paſſiones ignominiæ, nimirum permiſſiuè. Dimiſit eos, inquit Pſalmographus, ſecundum deſideria cordis *Pſal. 80.* eorum: ibunt in adinuentionibus ſuis. Ita intelliguntur verba illa ſcripturæ: Indurauit Deus cor Pharaonis. Et, Quem vult Deus, in- *Exod. 10* durat. Hoc eſt, iuſto iudicio permittit, vt in- *Rom. 9.* duretur, auxilium alioquin nõ debitũ ſubtrahẽdo. Ita patres veteres, ita doctores antiqui, ita viri ſapientia & ſanctimonia præſtantes, ita omnis interpretum chorus, ita omnes recentiores, ita tota eorum theologorũ ſchola, qui quæſtiones tractarunt, ita denique omnes catholici huiuſmodi locutiones indurationis, cæcitatis, erroris, flagitiorum, quæ Dei actionem ſonare videntur, interpretantur: ſolùm permiſſionem cognoſcentes, Deum autem ſemper iuſtum & miſericordem eſſe affirmantes. Eſt ille quidem prima cauſa, quod Gentium philoſophi etiam fatentur, et

gene-

generali naturaliq́ue cõcurſu cum omnibus cauſis agẽtibus operatur: at cauſam eſſe mortalem erroris aut ſceleris nullo modo admittimus. Qui fieri poteſt, vt à ſole ſempiterno oriatur cæcitas? à fonte ſapientiæ dimanet error? à centro bonitatis deducatur linea flagitij? ab arbore vitæ fructus mortis producatur? Quare id, quod hoc loco ait Deus, ſe prophetam decipere, intelligitur permiſſiuè, exigẽtibus illud populi peccatis. Tunc Deus dicitur aliquem decipere, cùm illi non dat ſcientiam, & veritatis cognitionem, quia nec ille eam meretur, nec ad eam adipiſcendam

Simile. animum diſponit. Quemadmodum aër ſolis ſplendore illuſtratur, ſed occidente ſole manet tenebris coopertus, ſic animus diuina ſapientiæ claritatis ſplendeſcit, ſed cùm eſt à vera illa luce deſtitutus, caligine circunfunditur, & in cæcarum tenebrarum obſcuritate verſatur. Tales erant falſi prophetæ, de quibus hoc loco loquitur Deus, qui diuini ſolis abſentia, in vmbra terræ collocati, nefariis ſceleribus imbuti, non ſolùm erant errorum caligine cooperti, ſed alios etiam eadem caligine cooperiebant. Cyrillus in Ioan. cap. 7. ita ait: Longè à veritate aberrant, qui non erubeſcunt Deum ſeductorem appellare, qui meritò audient: Væ qui dicitis bonum malum, & malum bonum: qui putatis tenebras lucem, & lucem tenebras. Seducebantur igitur falſi prophetæ, quia ſcelerati erant, & ſeducebatur flagitioſus populus, quia veros Dei prophetas contemnebat, falſos verò & impios amplectebatur.

Extendam manum meam ſuper eum. Hoc eſt, illum puniam. Hebraiſmus eſt, de quo alibi diſſeruimus.

Portabunt iniquitatem ſuam. Tam fictè interrogans, quàm falsò reſpondens luent iuſtas ſuorum flagitiorum pœnas.

Et non erret vltrà domus Iſrael à me. Subaudi recedendo & falſis vatibus adhærendo.

Terra cùm peccauerit. Ponit Deus differentiam inter punitionem terræ gentilium, & terræ Iudæorum. Nam ſi vna ex quatuor calamitatibus hic explicatis inferatur alicui ciuitati Gentium, eã penitus euertet, & ad vaſtitatem reducet abſque vlla inſtauratione,

Gene. 19. vt euenit Sodomæ & Gomorrhæ. Sed etſi omnes hæ calamitates premant Hieroſolymam, eamq́ue euertant, aliqui tamen reſeruabuntur ad futuram ciuitatis inſtaurationem. Hoc fuit Ezechielis vaticinium, & ita euenit: nam euerſa Hieroſolyma à Babyloniis fuerunt nonnulli ex Iudæis reſeruati, qui

1. Eſd. 1. & 2. poſtea à Babylonica captiuitate redierunt cũ Zorobabele nepote Iechoniæ, & Eſdra, & Nehemia, ſub quibus fuit templum erectum, & vrbi mœnia in priſtinam dignitatem reſtituta. Voluit hac vaticinatione Ezechiel reficere, & conſolari Hebræos in captiuitatem Babylonicam coniectos, eosq́ue ex parte aliqua luctu leuare. Eſt autẽ metonymia figura, nam accipitur terra pro terræ habitatoribus, & continens pro eo, quod cõtinetur: vt apud *Eſa. 1.*

Eſaiam: Vlulate naues Tharſis. Et apud Lu- *Eſa. 23.*

cã: Ieruſalẽ Ieruſalẽ quæ occidis prophetas. *Luc. 13.*

Et conteram virgam panis eius. Hebraiſmus eſt, Hoc eſt, auferam ab ea panem: caſtigabo

eam fame. Sic apud Eſaiam: Auferet à Ieru- *Eſa. 2.*

ſalem omne robur panis. Et apud noſtrum

Ezechielem: Conteram baculũ panis in Ie- *Sup. 4.*

ruſalem. Virga panis, robur panis, baculus panis, idem ſunt. Appellatur ita panis, quia eo vires ſuſtentantur.

Interficiam de ea hominem & iumentum. Id eſt, nullum terrenum animans viuum euadet, ſiue ſit rationis particeps, ſiue expers. Poteris per hominẽ eum intelligere, qui vitur ratione, per iumentum autem hominem immanem, ſceleratum, inſanũ, qui in hominis figura vitam bruti imitatur: Ita enim ait di-

uinus vates. Homo cùm in honore eſſet, non *Pſal. 48.*

intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Quando Deus præcepit, ne iumentum aſcenderet in montem Sinai, quid voluit ſignificare, niſi diui-

nam ſcripturam eſſe montem excelſum, quò *Exod. 19*

ſi quis accederet gerens in hominis figura vitam belluæ, nolens ſuperbiam, cæteraſque ſuneſtas animi labes relinquere, mortẽ ſibi eſſe paraturum, vnde poterat vitam ſibi compa-

rare? Diuus Ioannes Baptiſta impios homi- *Matth. 3*

nes progeniem viperarũ vocabat. Chaldæorum ſententia fuit in hominis nefarij corde beſtias habitare: appetitus enim effrænati, qui longiùs euagantur, & à ratione minimè retinentur, beſtiæ vocantur. Hinc effluxit illud eorum apophthegma: Vas impij inhabitant beſtiæ terræ. Vnde Aegyptij veteres per ceruum ſerpentes ex cauernis, cruentum iudicem intelligebãt, impios homines caſtigantem. Id voluit Pythagoras ſignificare, cùm dixit ſceleratos homines migrare in bruta, hoc eſt, effici belluas ob impios mores. Hinc orta eſt fabula, Circes homines in varia animalia transformantis. Vnde Theocritus: Illi, inquit, quos virtus & ſapientia aſpexerint, non potuerũt Circes poculis labefactari. Quãdo Aeſchylus dixit, nõ eſſe leonem in republica alendum, quid per leonem niſi homines immanes & ſuperbos, & raptores intellexit? Et quoniã ſæpe in republica huiuſmodi homines, & alij belluinis moribus imbuti aluntur, dixit Plato in republica ſua, nos habere domi diuerſa genera brutorum. Ariſtoteles in Politicis hominẽ à lege & iuſtitia ſeparatum, eſſe ait peſſimum omnium animalium. Diuus Ioannes Chryſoſtomus in Matthæũ de homine improbo loquẽs, ait: Quælibet beſtia vnũ habet & proprium malum: homo autem omnia. Quare iumentum hoc loco Ezechielis meritò appellatur, imò iumentum immaniſſimum.

Noe, Daniel, & Iob. Hos præcipuè nominat, quoniam fuerunt charitate ferueniiſſimi, &

pro aliis ardentiſſimas ad Dominum præces fuderunt. Chryſoſtomus homilia 43. in Geneſim ita ait: Vide minarum grauitatem, & quales iuſtos in medium adduxerit: quoniam & illis ſuis temporibus etiam aliis ſalutis cauſa fuerunt.

Nec filios ſuos, nec filias liberabunt. Si in ſceleribus permanere decreuerint.

Quod ſi & beſtias peſſimas Quatuor plagis punit Deus terram peccatricem, fame, ſerpētibus, gladio, peſte.

Eo quòd non ſit pertranſiens propter beſtias. Quòd nemo per eā tranſeat ob metū ferarū.

Vel ſi gladium induxero ſuper terram illam, & dixero gladio: tranſi per terram, & interfecero de ea hominem & iumentum, & tres viri iſti fuerint in medio eius, viuo ego, dicit Dominus Deus, non liberabunt filios nec
F filias, ſed ipſi ſoli liberabuntur. Si autem & peſtilentiam immiſero ſuper terram illam, & effudero indignationem meam ſuper eam in ſanguine, vt auferam ex ea hominem & iumentum, & Noe & Daniel, & Iob fuerint in medio eius, viuo ego, dicit Dominus Deus, quia filium & filiam non liberabunt, ſed ipſi iuſtitia ſua liberabunt ánimas ſuas: quoniam hæc dicit Dominus Deus. Quòd etſi quatuor iudicia mea peſſima, gladium, & famem, ac beſtias malas, & peſtilentiam immiſero in Ieruſalem, vt interficiam de ea hominē & pecus, tamen relinquetur in ea ſaluatio educētium filios & filias. Ecce ipſi egrediē-
G tur ad vos, & videbitis viam eorum, et adinuentiones eorum: & conſolabimini ſuper malo, quod induxi in Ieruſalem in omnibus, quæ importaui ſuper eam. Et conſolabūtur vos, cùm videritis viam eorum, & adinuentiones eorum, & cognoſcetis, quòd non fruſtra fecerim omnia, quæ feci in ea, ait Dominus Deus.

Vel ſi gladium induxero ſuper terram illam, Subaudi, quæ in me grauiter peccauerit. Senſus eſt. Si adduxero hoſtes, qui gladiis ſuis interficiāt huius terræ habitatores me ſuis maleficiis ad iram prouocantes, & ibi fuerint Noë, Daniel, & Iob, viri charitate inſignes, & ſanctimonia clari, non poterunt aliis ſubuenire, etiam ſi filij ſint ſui. Seipſos tantum liberabunt, aliis autem, ſi à peccatis deſiſtere noluerint, opem nullam ferent, nec ſalutem impetrabunt.

Ipſi ſoli liberabūtur. Propter iuſtitiam ſuam.

In ſanguine. Id eſt in vita, quæ eſt in ſanguine, vt conſtat ex Leuitici capite 17. vt ſit ſenſus. Si oſtendero iram meam auferēs eorum vitam. Vel ſic: Si effudero furorem meum ſuper habitatores illius terræ corrumpendo eorum ſanguinem aere peſtilente: nam corrupto ſanguine, totum corpus corrumpitur. Leui. 17.

Quatuor iudicia mea peſſima. Id eſt, quatuor effectus vltionis meæ. Flagella, quibus homines caſtigat, appellat Deus peſſima reſpectu pœnæ. Ideo calamitates & ſupplicia mala pœnæ appellantur.

Tamen relinquetur in ea ſaluatio. Vaſtantibus quatuor plagis Hieroſolymam relinquā in ea nonnullos homines ob miſericordiam meam, qui è Iudæa abducant filios ſuos in Babyloniam, quo venient captiui, vt vos qui hic eſtis, eorum ſcelera & calamitates videntes intelligatis, me eſſe iuſtum, & gaudeatis quòd obtēperaueritis cōſilio Ieremiæ, voſq; Babyloniis tradideritis, ne manētes Hieroſolymæ in ſimilibus ærumnis verſaremini. Et tunc cognoſcetis, me nō fruſtra, nec immeritò, ſed iuſto iudicio afflixiſſe Hieroſolymam.

Egredientur ad vos. Hoc eſt, adducentur Babylonem.

Et videbitis viam eorum. Id eſt, & cognoſcetis eorum flagitia ex effectu calamitatum, quibus ego illos laceraui. Via flagitioſorū hominum eſt vitioſus viuēdi modus. Illa enim vita eſt hominibus nefariis & ſceleribus imbutis via non ſolùm ad ærumnas tēporales, ſed etiā ad obſcuras inferorū tenebras, & exitium æternum. Hæc eſt turpis illa ratio vitę, de qua aiebat diuinus pſaltes: Beatus vir, qui Pſal. 1.
non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit. Ille dicitur nō ſtare in via flagitioſorum, qui etſi incidat in aliquod peccatum, ſtatim tamen ſurgit, & ad rectū vitæ curſum redit. Nihil eſt hic homini felicius, nihil bonis omnibus affluentius, quàm nō ingredi viam improborū, ſed proximū eſt, in ea diu non conſiſtere, ſed ſummoperè ſtudere, vt ad viam iuſtorum, à qua fuerat digreſſus, quàm celerrimè reuertatur. Vnde ait Diuus Hieronymus: Nomen iuſti non amittit, qui per pœnitentiam citò reſurgit. Quemadmodum in ludo pilæ, nō ſolùm dicitur bona pila, & aptus globulus luſorius, cùm expedite volat, & fertur altiùs per aerem, ſed etiam ſi attingat pauimentum cadēs in terram, dummodo ſtatim ob terræ reuerberationē ſaltat, ferens ſe in ſublime, & reciprocetur: ſic nō ſolum dicitur iuſtus, qui nunquā cecidit in terram peccati, ſed ille etiam, qui etſi aliquando cadat, confeſtim tamen reſurgit. Per actū criminis mortiferi amittit gratiam & iuſtitiam, nomen tamen iuſti non amittit, ſi celerrimè ad gratiam redit. Cæterùm multi ſunt, qui etſi reſurgant, non tamen ſtatim. Cecidit Similit.

David,

2. Re. 11 Dauid, & ob crimina aduerſus Dominũ ad-
2. Re. 12 miſſa in terram ruit: & nõ reſurgebat, donec
Nathan vir ſingulari virtute prçditus eũ gra-
uiter reprehenderet, aſſerens Deum tam tur-
pia ſcelera nequaquã impunita eſſe relictu-
rum. Et deplorans Dauid maculas ſuorũ ſce
lerum, easque lachrymarũ fluuio delens, aie-
Pſa. 118 bat: Adhæſit pauimẽto anima mea. Ac ſi di-
ceret: Cecidit pila mea, adhęſit terrę, nõ pul-
lulabat per pœnitentiam, nõ ſe per cõtritio-
nem in altũ ferebat. Nec eſt magnoperè mi-
randum: nam omne graue naturaliter tendit
Iob. 10. deorſum, nos autẽ terreni ſumus. Vnde Iob
aiebat: Memento Dñe, quòd ſicut lutum fe-
ceris me. Sed dices: Ego cadam, ſed ſtatim re-
ſurgã. Ne decipiaris: vnũ ſic habeto, multos
hac fiducia grauia crimina admiſiſſe, à qui-
bus non ſurrexerũt, vt ipſi exiſtimabãt. Pilæ
ſaltus minuuntur, & paulatim decreſcũt, do-
nec pila omnino quieſcit in terra. Sic ſi pec-
caueris multoties, & toties per pœnitentiam
ſurrexeris amittes ſenſim feruorem virtutis,
& poſtea tepidiùs reſurges, donec aſſuetus
vitio omnino nõ reſurgas, ſed in terra iacens,
ſcelere delectatus, nõ ſolũ eris à charitate, &
iuſtitia, & Chriſtiana pietate, & pura religio-
ne deſtitutus, ſed quod deteſtabilius eſt, &
omnis improbitatis caput, eos, qui hæc co-
lũt irridebis, et alio peſtifero exemplo & de-
prauatis moribus, & peſtilenti doctrina cor-
rumpes. Huiuſmodi fuerunt Hebræi illi, qui
Hieroſolymę manſerunt, præſertim magna-
tes, qui & deprauati erant & alios deprauã-
bant. Hunc eorum deteſtabilem vitę curſum
appellat hoc loco Ezechiel viam illorum, &
adinuentiones eorũ: ſcelera enim, quibus ſe
contaminabant, non res erãt diuinæ, ſed in-
Pſal. 80. uentiones humanæ. Vnde ait Deus per pſal-
mographum: Dimiſi eos ſecũdum deſideria
cordis eorum, ibunt in adinuentionibus ſuis.
Magnum eſt profectò ſuppliciũ, pati Deum,
vt eo relicto cupiditatibus noſtris pareamus,
noſtrisque inuentis, quibus nobis ipſis per-
niciem molimur, obtemperemus. Contrà
verò magna Dei miſericordia eſt, cùm pu-
nit ſcelera noſtra. Quod intuens regius va-
Pſal. 98. tes canebat. Deus tu propitius fuiſti eis, & vl-
ciſcens in omnes adinuentiones eorum. Fre-
quens eſt in literis diuinis hominum pecca-
ta adinuẽtiones humanas appellari, vt apud
Eſa. 3. Eſaiam: Adinuentiones eorum contra Do-
Oſe. 9. minum. Et apud Oſeam. Propter nequitiã
adinuentionum ſuarum. Et aliis in locis.

Et conſolabimini ſuper malo, quod induxi in Ieruſalem. Quoniã videbitis felices vos fuiſſe reſpectu eorum. Vel lætabimini, non eorum ærumnis inſultantes, ſed videntes gloriã Dei illuſtrari illuſtratur enim impiorũ punitione, quoniã multi, dum vidẽt improbos dare pœnas ſuorum ſcelerum, Dei iuſtitiam celebrãt, & à maleficiis deterrẽtur. Vnde ait pſal
Pſal. 57. miſta. Lætabitur iuſtus, cũ viderit vindictã,
manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris.

Et cognoſcetis, quod non fruſtra fecerim omnia, quæ feci in ea. Erit vobis mea iuſtitia perſpecta & explorata; & cognoſcentes me ipſum ad me conuertimini: videbitis effectũ meæ iuſtitiæ & potentiæ, Quemadmodum
amara potio non dicitur inutilis, & ſpe fru- Simile.
ſtrata, ſi ſequitur ſanitas, etiam ſi ſumenti acerbitatem attulerit, ſic nec aſpera calamitas, qua Deus nos exercet, appellatur inanis, & fruſtra recepta, cùm ſequitur inde animarum ſanitas, vt cùm diuina iuſtitia oſtenditur, multi corrigũtur, multi etiam ob patientiam & tolerantiam illuſtrantur. Nihil enim magis conducit ad eximiæ virtutis gloriam nobilitandã, quàm calamitas ipſa æquo animo propter Chriſtum tolerata.

Annotationes ex Hebræo in caput XIIII.

P*Oſuerunt immunditias ſuas in cordibus ſuis.* Pro immũditiis ſuis eſt in hebraico: גלוליהם gillulehẽ, à galal, quod
ſignificat reuoluere, & reuelare, vt pſalmo
36. Reuela Dño viam tuã. Vel, vt ex hebrai- Pſal. 36.
co trãſtulit diuus Hieronymus. Volue ſuper
Dominum viam tuam. Hoc eſt, committe
domino, & commenda illi inſtitutũ vię tuę,
& omnes tuas deliberationes & actiones: at-
que proiice ſuper ipſum omnẽ tuã curã, ſo-
licitudinem, & ponderis ſubleuationẽ. Vel
vt tranſtulit Felix: Circũuolue ſecus Domi-
num viam tuam. Id eſt, quicquid egeris, dixe
ris, & cogitaueris, nõ recedat à Dño, & quo-
cunque ambulaueris, ſemper permane cum
Deo, ne diſcedas ab ipſo, adhære illi, & ita ſe-
curus permanebis. Quãdiu enim circa eũ cir-
cumuolueris viã tuã, in tuto eris. Quemad- Simile.
modum pulli ſecuri ſunt ab accipitre, quan-
diu circumuoluunt circa matrẽ viam ſuam,
ab ea autẽ longiùs diſcedentes facilè capiun-
tur, ſic qui à Deo non diſcedũt, ſed circa ip-
ſum ambulãt, ab eo cuſtodiũtur, ne à dęmo-
ne rapiantur, ſin autẽ Deum relinquunt, &
ab eo ſe longiùs ſeparant, incidunt in voracẽ
illum accipitrem tartareum, qui circuit quę- 1. Pet. 5.
rens quẽ deuoret. Eandem ſententiam ha-
bent verba illa Salomonis in Prouerbiis: Re- Prou. 16.
uela Dño opera tua. Eſt enim ibi idem ver-
bum galal Vnde galil ſignificat reuolutionẽ,
circulum, rotam, & globulũ, quòd ſuper ter-
rã voluatur. Et eodẽ modo galal, vt in pſal
mo: Deus meus pone illos vt rotã, id eſt, per- Pſal. 82.
mitte vt inſtabiles ſint, & agitari inſtar rotæ.
Eodẽ tropo vtitur Eccleſiaſticus ſtultorũ in-
conſtantiã notãs: Præcordia fatui quaſi rota
carri, & quaſi axis verſatilis cogitatus illius. Eccle. 33
Permittit enim Deus aliquando impios ho-
mines in circuitu inſtar globulorũ ambulare,
nullamq́ue in deliberatione ſuarum impie-
tatum habere firmitudinẽ, ne pios homines
perdant. Ita intelligitur id, quod ait regius
vates:

vates: In circuitu impij ambulant: ſecundum
altitudinem tuam multiplicaſti filios homi-
Pſal. 11. num. Ac ſi dicat: Inſtabiles ſunt immanes &
ſcelerati homines, non habent in ſuis deprauatis conſiliis conſtantiam, quibus de euertē-
dis viris iuſtis cogitabant: nam tu Domine,
quæ tua eſt altitudo, & potentia, & iuſtitia,
& bonitas, ſeruas homines, qui cùm ſe filios
Adam cognoſcant fragileſque eſſe & caducos, totos ſeſe tuæ tutelæ committūt. Hebræi
tamē aiunt ita poſſe verſum hunc ex hebraico transferri: In circuitu impij ambulāt, cùm
exaltati fuerint viliſſimi filiorum hominum.
Et ita habet trāſlatio Diui Hieronymi ex hebraico. Et tunc poteſt eſſe ſenſus: Impij inſaniunt more eorum, qui in orbem longo temporis interuallo voluuntur, eamque ob cauſam afficiuntur inſania, quia vident pios homines à Deo efferri in ſublime, & honore ac
fama extolli, quos ipſi vt viliſſimos filiorum
hominū contempſerunt. Paraphraſtes Chaldæus habet: Circuìm circa impius obambulat
ſicut ſanguiſuga, quæ ſugit ſanguinem filiorum hominum. Et tunc ambulare in circuitu eſt circumire & obſidere, vt ſit ſenſus: Impij circūueniunt, & vndique cingunt pios homines, cùm ipſi principatum & tyrannidem
obtinuerint, qui inter filios hominum perditiſſimi. Significat etiam hoc nomen galal excrementū & ſordes, vt apud Sophoniam: Et
Sopho. 1. corpora eorū ſicut ſordes. Vnde effectū eſt,
vt idola appellarentur ſordes & immūditiæ.
Qua ratione ductus vertit ita Pagninus hunc
Ezechielis locum: Aſcendere fecerunt idola
ſua ſuper cor ſuum. Et Brixianus: Poſuerunt
idola ſua. Symmachus & Theodotio idola
etiam verterūt. Nec eſt mirū, nam multis in
locis diuinarum literarum immunditiæ pro
idolis accipiuntur. Ita libro quarto Regum:
4. Re. 21 Manaſſes peccare fecit Iudam in immunditiis ſuis. Ac ſi diceret: Manaſſes fuit in cauſa,
vt tribus Iuda coleret idola. Libro primo Machabæorum capite 13. ſcriptum legimus He-
1. Mach. 13. bræorum ducem Simonem expugnaſſe ciuitatem Gazam, & idola confregiſſe, eaque
ex vrbe eieciſſe. Et ſubdit ſtatim ſcriptura: Et
eiecta ab ea omni immunditia, collocauit in
ea viros, qui legem facerēt. Aſpicis igitur hoc
loco Ezechielis immunditias accipi poſſe pro
idolis. Sed quoniam iniquæ cogitationes peccatorum, quibus ſe homines delectāt, in quibus felicitatem conſtituunt, ſunt quædā idola & ſimulachra in altaribus cordiū conſtituta, ideo ſeptuaginta interpretes pro Immunditiis, pro quibus alij idola poſuerūt, verterunt: *τὰ διανοήματα αὐτῶν*, hoc eſt, cogitationes ſuas, ſiue imaginationes ſuas.

Conuertimini, & recedite ab idolis veſtris. Septuaginta habent: Conuertimini, & recedite ab inuentionibus veſtris. Idola vocant Iudæorum inuentiones, quoniam cotidie noua idola inueniebant, quæ adorarent. Pagninus vertit, Conuertimini, & conuerti facite alios ab idolis veſtris.

Et ponam faciem meam ſuper hominē illum. Panim apud Hebræos ſignificat faciem: & quia ita apparet in facie, iram etiā ſignificat. Eam ob cauſam R. Dauid in libro Radicum hunc locum ita vertit: Et dabo iram meam
ſuper hominē illum. Vnde illud Exodi: Non *Exod. 20.*
habebis deos alienos coram me, poteſt verti ex hebræo: Non habebis deos alienos in iram meam. In hebraico eſt: Nō habebis deos alienos על פני al panai, hoc eſt in faciē meam, vel in iram meā. Et tunc eſt ſenſus: Noli me idolis prouocare & cōcitare ad iram. Quem-
admodum in Deuteronomio: Prouocauerūt *Deut. 32.*
eum in diis alienis, & in abominationibus ad iracundiam concitauerūt. Et paulò poſt: Ipſi me prouocauerunt in eo, qui non erat Deus, & irritauerunt in vanitatibus ſuis. Idolum appellatur in diuinis literis abominatio, Immunditia, ſordes, vanitas, fornicatio, adulterium, lignū frondoſum, mendacium, truncus ligni, & aliis nominibus, quæ frequenter in ſacra ſcriptura reperiuntur.

Sed ſit mihi in populū, & ego ſim illis in Deū. Pro Deo eſt in hebraico אלהים elohim, quæ dictio Deum ſignificat, vt in libro Ge-
neſis. Vidēres filij Dei filias hominum quòd *Geneſ. 6.*
eſſent pulchræ, acceperunt ſibi vxores ex omnibus, quas elegerāt. Pro filiis Dei, eſt in hebraico filij elohim. Vnde orta fuit difficilis quæſtio, qui ſint hi filij Dei, quę pulchras mulieres ardente amore fuerint proſecuti: qui
ita Deum offenderunt, vt dicerent: Nō permanebit ſpiritus meus in homine in æternū, *Geneſ. 6.*
quia caro eſt. Lactantius Firmianus libro ſecundo de falſa religione capit. 15. exiſtimat fuiſſe angelos, deceptus opinione aliquorum hominum parum in literis diuinis verſatorū. Hanc opinionem cōfirmat Iulianus apoſtata in libro quem aduerſus Chriſtianos edidit, quam Cyrillus ſapienter refutat libro nono contra eundem Iulianum. Reddens autem huius loci intelligentiam ait, tempore Noë homines qui ex ſanguine Enos ſuā ducebant progeniem, dilexiſſe mulieres pulchritudine ornatas, quæ erant ex genere Cain, quas duxerunt, vt totos ſeſe dederent voluptatibus, quarum ſe miniſtros præbuerunt, & quibus ſe contaminarunt: & ea ob ſcelera & multa alia Deum vitiorum vltorem immiſiſſe diluuium. Theodoretus hunc enarrans locum ait: Filios Dei quidam Angelos malè intellexerūt, nec enim caro ſunt, nec terminus vitæ eorum definitus eſt. Attentè ergo ſcriptura diuina legi debet, quæ ait: ex Adam Seth, ex Seth Enos natum eſſe: deinde addit iuxta interpretationem Aquilæ: Tunc cœptum eſt vocari in nomine Domini: Id eſt, Enos primus ob inſignem pietatem Dei appellatione dignus eſt habitus. Vnde ex illo nati, filij Dei dicti ſunt. Filij etiam Seth dij dicti ſunt, quòd virtutem colerent, ea ratione, qua principes & iudices dij in pſalmis & Moyſe dicuntur.

Qui quidem generi Cain à Deo maledicti nulla ratione ſe miſcuerunt per multos annos. Longo tamen poſt tempore pulchritudine mulierum ex ſtirpe Cain delectati ſunt, & muſicis inſtrumentis, quæ à Iubal è generatione Cain orto inuenta ſunt, atque in illis ſe immiſcuerunt. Hæc Theodoretus. Intelligi autem per filios Dei homines, & non angelos, indicat id, quod ſtatim ſequitur. Et dixit Dominus Deus: Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt. Priùs vocauit eos ſcriptura filios Dei, poſtea homines & carnem. Spiritu Dei ſancti fuerant filij Dei: ſed cùm ſe turpibus inquinaſſent voluptatibus, & humanis vitiis tradidiſſent, homines vocantur nomine naturæ, non gratiæ. Intelligi hoc autem de filijs Seth aſſerit diuus Auguſt. lib. 15. de ciuitate Dei. Chryſoſtomus in explanatione ſexti capitis Geneſeos. Gennadius, Liranus, & alij. Aquila pro filiis Dei, vertit filios Deorum, per deos viros iuſtos intelligens, qui erant ex genere Seth procreati. Cùm enim in genere Cain vigerent homicidia, ſtupra, veneficia, & cætera huiuſmodi ſcelera, in genere tamen Seth vigebat pietas, honeſtas, religio, & ſumma Dei veneratio. Quare filij Cain filij hominum, filij verò Seth filij Dei vocabantur, & filij iuſtorum. Symmachus tranſtulit: Videntes filii potentum filias hominum. Vt hoc de magnatibus tantùm intelligatur. Sed hæc nõ videtur germana expoſitio: nam hec cauſa particularis eſt diluuij, quo ad nobiles ſolùm & potentes: at litera ait: omnem carnem viam ſuam corrupiſſe: niſi dicamus innuiſſe diuinam ſcripturam, non eſſe mirum, eſſe populum deprauatum, omniumque hominũ cœtus ſceleribus imbutos, cùm principes & magnates eſſent impiis facinoribus implicati, nefariisque flagitiis irretiti. Corruptis enim principibus, facilè reliqui corrumpuntur, in quos principum impuritas deriuatur. Huic explanationi aſtipulatur paraphraſis Chaldaica, quæ filios principum habet. Sunt igitur huius loci duæ præcipuæ explanationes, vna vt per filios Dei viros iuſtos intelligamus, filios Seth, altera vt per eoſdem principes & potẽtes explanemus. Has duas ſententias tangit Pagninus in Theſauro in verbo banah: & in verbo alah ait elohim ſignificare Deum, iudicẽ, & Angelum. Vnde locus hic Ezechielis poterat ita verti: Sed ſit mihi in populum, & ego ſim illi vt princeps, ſiue vt iudex. Vt ſit ſenſus: Quemadmodum populus obtemperat ſuo principi, ſic domus Iſrael pareat mihi, & ego eam gubernabo, & tanquam iuſtus & clemens princeps eam protegam, & ad veram amplitudinem perducam. Nam ſi hoc facit rex terræ, qui iuſtitiam colit & pietatẽ, quãtò magis cæleſtis princeps, rex regum, & Dominus dominantiũ? De hoc nomine elohim, quid ſignificet, & quàm variè accipiatur diſſeruimus ſuprà copioſè, niſi me fallit opinio, in annotatione quadam in caput nonum.

ARGVMENTVM CAPITIS XV.

IN toto hoc opere viſionum Ezechielis prædicitur variis ſimilitudinibus euerſio Hieroſolymæ. Et in hoc capite comparatur hæc ciuitas viti aridæ & inutili, quæ nihil prodeſt, niſi ad comburendum, ad ſignificandum vrbis incendium & excidium. Si Hebræi conſideraſſent, quæ eſſet hominum dignitas & amplitudo, eorum præſertim, quos Deus ſignis & miraculis à magnis ac imminentibus periculis eripuit, intellexerint, quàm turpe eſſet relinquere Deum, diffluere voluptatibus, molliter atque iniuſtè viuere, quamq́ honeſtum, Deum ſummè diligere, continenter ac ſobriè vitam degere, omnium officiorum momenta grauiter perpẽdere. Sed quoniam hoc nec intellexerunt, nec intelligere voluerunt, tradiderũt ſe vitiis, conceperũt fraudes teterrimas, & infinitis denique flagitiis ſe contaminarunt. Quam ob cauſam comparantur vitibus aridis, infructuoſis, igne comburendis: quia futurum erat, vt eſſent à Babyloniis victi, & interfecti, & incendio traditi: & qui viui manſerunt, eſſent afflicti, in vincula cõiecti, & ad ignominiam traducti.

CAPVT XV.

ET factus eſt ſermo Domini ad A
me, dicens: Fili hominis quid fiet
de ligno vitis ex omnibus lignis nemorum,
quę ſunt inter ligna ſyluarũ?
Nunquid tolletur de ea lignũ, vt fiat
opus, aut fabricabitur de ea paxillus,
vt dependeat in eo quodcùnque vas?
Ecce igni datum eſt in eſcam, vtráque
partem eius conſumpſit ignis, & medietas
eius redacta eſt in fauillá. Nunquid
vtile erit ad opus? Etiam cùm eſſet
integrum, non erat aptũ ad opus,
quantò magis cùm illud ignis deuorauerit,
& combuſſerit, nihil ex eo B
fiet operis? Propterea hæc dicit Dominus
Deus: Quomodo lignum vitis
inter ligna ſyluarum, quod dedi igni
ad deuorandum, ſic tradam habitatores
Ieruſalem, & ponam faciem meã
in eos. De igne egredientur, & ignis
conſumet eos. Et ſcietis, quia ego Dominus,
cùm poſuero faciem meam in
eos, & dedero terram inuiam et deſolatam,
eò quòd præuaricatores extiterint,
dicit Dominus Deus.

EXPLANATIO.

ET factus eſt ſermo Domini ad me. Hoc eſt, locutus eſt mihi Dominus.

Quid fiet de ligno vitis? Quaſi dicat nihil. Non prodeſt vitis ſterilis, infœcunda, & exciſa. Hæc interrogatio vim habet negationis. Appellatam fuiſſe domum Iſraelis vineã Domini, eſt omnibus incumbentibus in ſtudium diuinarum literarum ſatis perſpectum & cognitum. Eſaias ait: Vinea Domini exercituum domus Iſrael eſt. Deus apud Ieremiam cum Hebræorum populo inquiẽs: Ego, inquit, plantaui te vineam electam. Et pſalmographus cum illo: Vineam de Aegypto tranſtuliſti, eieciſti gentes, & plantaſti eam. Gentes verò erant veluti ſyluæ ſteriles, & nemora arborum agreſtium nullum religionis fructum producentium. Sed Iudæa, quæ vinea Dei electa appellabatur, quæ ſalutares vuas producere deberet, tulit labruſcas, & cõuerſa eſt in vites infructuoſas, quæ cùm non ferrent fructum, fuerunt in ignem coniectæ, quoniam nulla ex illis proueniebat vtilitas. Aliæ plantæ etſi ſteriles ſint, proſunt tamen ad trabes, ad naues, ad haſtas, ad vaſa, & ad plurima ædificiorum genera: at vitis infructifera, ad nihil prodeſt, niſi ad ignem. Quemadmodũ inter omnes plãtas nulla eſt iucundior vite frondoſa & fructuoſa, nulla gratior nulla vtilior: ita ſi exareſcat, nulla eſt triſtior, nulla deformior, nulla inutilior. Gentes idolorum cultrices etſi ſteriles erãt in rebus fidei & religionis, & arbores infructiferæ, erant tamen multarum vtilitatum vſibus accõmodatæ: at Iudæi infructuoſi, qui Deo vero relicto vanis gentiũ ſuperſtitionibus adhæſerãt, & in republica violanda ſcelera inexpiabilia perpetrarunt, ad nullum penitus vſum proderãt, niſi ad ignẽ. Ideò fuerũt euerſi à Chaldæis, & poſtea à Romanis, & in vtraq; vaſtatione incendio flagrarunt. Hãc eorum vaſtationem per Chaldæos, hoc horribile vrbis incendium vaticinatur hoc loco Ezechiel ſub figura vitis, quæ erat ab igne deuoranda.

Eſa. 5.
Iere. 2.
Pſal. 79.

Ex omnibus lignis nemorum, quæ ſunt inter ligna ſyluarum. Hoc eſt, ex omnibus plantis infructuoſis. Eſſe arborem inter ligna ſyluę, more linguæ hebrææ eſt eſſe ſterilem, & agreſtem, nullaque lætiſſimorum fructuum vtilitate exornatam.

Nunquid tolletur de ea lignum, vt fiat opus? Quaſi dicat, non. Senſus eſt. Ex omnibus lignis infœcundis nullum eſt inutilius vite infœcunda: nam ex ea non poteſt fieri opus aliquod. Non tolletur ex ea lignum aut materia, nec ad ſtatuas, nec ad ædificia, nec ad vaſa. Ne paxillus quidem fiet ex ea. Paxillus eſt clauus ligneus infixus parieti, in quo aliquid ſuſpendatur.

Vtramque partem eius cõſumpſit ignis, & medietas eius, &c. Vitis arida in ignem coniecta ſtatim tota conſumitur, nam & extremitates & mediam, & tota denique illa in fauillam redigitur. Hoc totum eſt Iudææ accõmodandum, quæ duas extremitates habebat, & medium vnũ: vna extremitas erat ad Samariam, altera ex illa parte, vbi erant ſita oppida Iudæorum, medium erat Hieroſolyma. Significat propheta & Hieroſolymam, & totam denique Iudæam eſſe deuaſtandam, & igne comburendam.

Ponam faciem meam in eos. Hoc eſt, iratus eos puniam. De hoc hebraiſmo diſſeruimus capite ſuperiore in explanatione, & in annotationibus. Vult deus ſignificare euulſurum ſe eſſe populum Iudaicum tanquam arborẽ ſterilem, eamque in ignem miſſurum. Exciduntur arbores inutiles ne terram fruſtra occupent, vt de ficu infructuoſa apud Lucam. Luc. 13. Oſtendit ſimilitudo hęc animę detrimentũ, quæ eſt exciſa à Deo: nam cùm nullum edat virtutis fructum ſecatur, & in ignem æternũ proiicitur variis cruciatibus torquenda. Intuere quid ſecũ detrimenti afferat peccatum: offendit Deum & homines, & ſecum affert æterna tormenta. Sed tam turpe eſt, vt etſi Deum lateret & homines, tamẽ propter eius deformitatẽ eſſet vitãdum. Debet enim nobis eſſe perſuaſum, ſi creatorem & creaturas celare poſſemus, nihil tamẽ auarè, nihil pernitioſè, nihil impudicè, nihil iniuſtè eſſe faciẽdum. Cùm autem peccatum per ſe ſit tetrum & turpe, & præter hoc offendat Deum & homines, & pariat mortem ſempiternam, quis non videt vitandum eſſe, & fugiendum, & penitus deteſtandum.

De igne egredientur, & ignis conſumet eos. Id eſt, ex vna calamitate incident in aliam: nullus erit dolor, quo non premantur: nulla ex parte luctu leuabuntur, nec tã miſerum erit quicquam, quin in eorum calamitoſam vitã cadere videatur. Exibunt nonnulli ex ciuitate obſeſſa, dabunt ſe fugæ, vt vrbis tormenta euadant, ſed incident in hoſtes, qui eos capient, & incredibilibus cruciatibus afficient. Hoc dicit propter Sedechiam regem, eiuſque ſectatores, qui fugientes ab vrbe, fuerunt capti à Babyloniis, & immaniſſimis cruciatibus lacerati. Et propter Ioannem filium Careæ, & alios, qui poſt vrbis euerſionem ſe in Aegyptum contulerunt, vbi fuerunt à Babyloniis crudeliter trucidati, & templa Aegypti incendio conſumpta. Lege Ieremiã, & quartum Regum, ſi hoc volueris copioſè intueri. Iere. 43. 4. Re. 25. Poteſt etiam hoc ita explanari. De igne concupiſcentiæ carnis exibunt per mortem, & ad ignem cruciatuum æternorum relegabũtur. Ignis præter communem acceptionẽ ſignificat aliquando carnis concupiſcẽtiam, vt in Prouerbiis: Prou. 6. Nunquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo? Aliquãdo pœnam æternam, & ignem inferni, vt apud Eſaiam: Eſai. 66. Ignis eorum non extinguetur. Et apud Matthæum: Diſcedite à me maledicti in ignem æternum. Mat. 25 Accipitur præterea pro charitate, Luc. 12. vt apud Lucam: Ignem veni mittere in terram

Deut. 4. tam. Pro ipſo deo, vt in Deuteronomio: Deus
veſter ignis conſumēs eſt. Pro Euangelio, vt
Ierem. 5. apud Ieremiam: Dedi verba mea in ore tuo
Malac. 3 in ignem. Pro calamitate, vt apud Malachiā:
Pſal 103 Ipſe enim quaſi ignis conflans. Pro Angelis,
vt apud pſalmographum, et diuum Paulum:
Heb. 1. Qui facit Angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros
Mich. 6. ſuos flammam ignis. Pro auaritia, vt apud
Michæam: Adhuc ignis in domo impij. Pro
Pſal. 57. iracundia, vt in pſalmo: Supercecidit ignis, &
non viderunt ſolem. Pro tentatione dæmo-
Epheſ. 6. num, vt apud diuum Paulū: In omnibus ſu-
mentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia
tela nequiſſimi ignea extinguere. Hoc autem
loco Ezechielis pro calamitate meo quidem
iudicio accipitur. Non eſt enim infrequēs ca-
pi ignem pro dolore & moleſtia, etiam apud
autores humanos, vnde natum eſt tritum
illud Prouerbium: Ignem igni ne addas. Et
illud: Ignis non extinguitur igne, etiam ſi in
hoc ſecundo prouerbio ignis poſſit accipi pro
ira, vt ſit ſenſus: Ira non curatur ira, ſed le-
nitate, excandeſcentia vincitur māſuetudine
& tolerantia.

Eò quòd præuaricatores extiterint. Quoniā
legem meam violauerūt, & pro nihilo puta-
runt. Populus iſraeliticus cùm Deo obtem-
perabat, cùm in illo diuinum quoddam fidei
& religionis lumen mirabiliter elucebat, fuit
magnam nominis celebritatem conſecutus,
& in ore hominum cum gloria & dignitate
verſatus. At poſtquam virtutū nūtium remi-
ſit, & diuina lege penitus repudiata & con-
tempta idolorum Gentium cultui adhæſit,
ſeque omni vitiorum genere contaminauit,
fuit à Deo acerbiſſimis calamitatibus oppreſ-
ſus, & ab omnibus irriſus, & in fabulā tradu-
ctus. Viderunt infelices illi Iudæi ciuitatem
ſuam euerſam, domos ſuas funditus deletas,
templum ſuum incendij flāmis conſumptū,
opes ſuas direptioni commiſſas, corpora ſua
cruciatibus infecta, filios ſuos, parentes, ami-
cos, et propinquos paſſim interfectos, vias ple-
nas ſanguine, & in illis montes cadauerum,
viduas deplorantes, & virgines ac matronas
ſparſis capillis aërem lamentis, gemitibus, tri-
ſtibuſque lachrymis adimplentes. Verſaban-
tur in gemitu patriæ ſuæ, & in afflictorū mi-
ſerrimis querelis. Oculi augebant dolorem,
quia ea, quæ cæteri audiunt, intueri cogebā-
tur, nec auertere ab ærumnis, & cladibus, &
incendiis, & lachrymis cogitationē ſinebant.
His miſeriis lacerati, in vincula coniecti fue-
runt, & in Chaldæam traducti, exceptis his,
qui fugerunt in Aegyptum, vbi fuerunt gla-
dio Babyloniorum traditi, & immaniſſimè
interfecti. Et qui in ſua perfidia & impietate
migrarunt è vita, fuerunt in horribiles tene-
bras relegati, & in inferno ſepulti, vbi in æter-
num cruciabuntur. Aſpice peccati pœnam, &
ſcelerum aduerſus Deum admiſſorum terri-
bilem effectum. Deus ille, qui ſe Iudæis pium
oſtenderat, qui eos per mare rubrum mirabi-
liter euexerat, qui eos filios vocauerat, fuerat- Exod. 4.
que ſummo fauore proſecutus, poſtea ſe illis Exod. 14.
iratum oſtendit, & furorem ſuum in illis ex- Oſe. 11.
ercuit. Sed dices: Nonne Deus eſt immuta- Eſai. 1.
bilis? Eſt quidem: ipſe enim ait per diuinum
ſuum vatem Malachiam: Ego Dominus, & Mala. 3.
nō mutor. Sed cùm Deus dicitur mutare vo-
luntatem, vt quibus lenis erat, verbi gratia,
reddatur iratus, illi potiùs mutātur, quàm ip-
ſe, & eum quodammodo mutatū in iis, quæ
patiuntur, inueniunt. Quemadmodum ſol, Simile.
qui ſanis oculis gratus erat, ipſis morbo la-
borantibus moleſtus efficitur, cùm ipſe apud
ſeipſum maneat ſemper idē, qui fuit, ſic Deus
qui benignis benignus oſtendebatur, & miſe-
ricordibus miſericors, ipſis in flagitia inciden-
tibus, & immanitatis ægritudine laborātibus
iratus apparet, cùm ipſe ſit idem Deus immu-
tabilis, qui antea erat. Vides igitur talem ſe
Deum gerere erga homines quales ſunt ipſi.
Id intelligens regius vates aiebat. Retribuet Pſal. 17.
mihi Dominus ſecūdum iuſtitiam meam, &
ſecundū puritatem manuum mearum in cō-
ſpectu oculorum eius. Cùm ſancto ſanctus
eris, & cum peruerſo peruerteris. Ac ſi dice-
ret: Iuſtus es Domine, nam bonos beneficiis
afficis, improbos vero dignis pœnis. Et licet
alij aliter hunc pſalmū interpretentur, tamē
diuus Athanaſius, & Theodoretus aſſerunt;
voluiſſe Dauidem iis verbis ſignificare, qua-
lem quiſque ſe oſtenderit, talem aduerſus eū
ſe Deum oſtendere. Quare in illū, qui iuſti-
tiam coluerit & pietatem, confert Deus ma-
gna beneficia, in eum verò, qui iura diuina
& humana peruerterit, ſeuerus ac acerbus
exiſtet, ita vt peruerſus exiſtimet Deum ad-
uerſus ſe peruersè agere, cùm tamen iuſtiſſi-
mè agat. Vt ſpeculum, quicquid obiicias, re- Simile.
fert, ſi te placidum & benignum illi oſtendis,
placidum & benignum ſe tibi oſtēdit, ſi verò
iratus es, & exagitatus excandeſcentia, vul-
tum ſpeculi ſentis ſimiliter trucem, & furore
commotum, cùm tamen ſpeculū ſit vnū at-
que idē: ſic cùm Deus ſit vnus ſemper idem,
immutabilis, & ſempiternus, & vt dicitur in
libro Sapiētiæ, ſpeculum ſine macula, modò Sap 7.
comparatur agno manſueto, modo leoni ter-
ribili. De eo ait Eſaias: Sicut ouis ad occiſio- Eſai. 53.
nem ductus eſt, & tanquā agnus coram ton-
dente ſe obmuteſcet. Et diuus Ioānes Bapti- Ioan. 1.
ſta: Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mū-
di. Et ipſe de ſeipſo: Diſcite à me, quia mi- Mat. 11
tis ſum, & humilis corde. Vide eius manſue-
tudinem. At de illo ait Eſaias: Iratus eſt fu- Eſai 5.
ror domini in populū ſuum. Et paulò pòſt:
Rugitus eius vt leonis. Et Amos: Leo rugiet Amos. 3.
quis non timebit? Et diuus Ioannes in Apo-
calypſi: Vicit leo de tribu Iuda. Eſſe Deū mi-
ſericordem erga miſericordes aſſerit ipſe, di-
cens: Beati miſericordes, quoniam miſericor- Matth. 5
diam conſequentur. De immanibus autem
aſſerit diuus Iacobus. Iudiciū ſine miſericor- Iaco. 2.
dia illi, qui non facit miſericordiam. Nonne

aſpicis quàm variè ſe Deus oſtendat nimirũ miſericordibus miſericordem, crudelibus ſeuerum. Apud Matthæum ait Dominus, di-
Mat. 25. cturum ſe eſſe bonis in vltimo iudicio: Venite benedicti patris mei, poſſidete paratũ vobis regnum à conſtitutione mundi. eſuriui enim, & dediſtis mihi manducare, &c. Impiis verò. Diſcedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & angelis eius. eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare, &c. Eã ob cauſam Chriſtus Deus no-
Ioan. 10. ſter ſe in euangelio cum variis rebus compa-
Mat. 13. rauit: aliquando ſe paſtorem vocat, aliquan-
Luc. 8. do agricolam, modò hominem, modò pa-
Mat. 25 trem familias: nunc regem ponentem ratio-
Luc. 14. nem cum ſeruis ſuis, præmio afficientem fideles, damnantem verò ingratos, nũc regem omnes ad nuptias & prandium inuitantẽ. Ita enim ipſe ait apud Matthæum: Simile factũ
Mat. 20 eſt regnum cælorum homini regi, qui fecit
Mat. 21 nuptias filio ſuo. Rex hic ideo vocatur homo
Mat. 18 vt eius benignitas, & miſericordia oſtenda-
Luc. 19. tur, ſed paulo pòſt dicitur: Rex autem cùm
Matt. 22 audiſſet, iratus eſt. Modò vocatur benignus, modò iratus, & quando oſtenditur iratus, nõ dicitur homo rex, vt antea, ſed rex tantummodò. Præterea appellatur Chriſtus in literis diuinis admirabilis, germen, iuſtus, decorus, ſpecioſus forma, Ieſus, Meſſias, ſaluator, ſalus ſalutare, petra, lapis angularis, conſiliarius, fortis, ſol, dilectus, dux, gygas, ſponſus, oriens, princeps pacis, pater futuri ſeculi, Dominus, pontifex, medicus, Emanuel, Aquila, mediator, fons aquæ viuæ, fructus terræ, panis vitæ, via, veritas, vita, lux, radix Ieſſe, velox ſpoliator, & aliis nominibus ſe paſſim offerentibus iis, qui ſacras literas attente ſcrutantur. Intueris igitur eundem eſſe Deum ſemper immutabilem, qui populum Hebræorum ad magnam dignitatẽ adduxit, & ad ſummã ignominiam adiecit. Idem eſt ille, qui eum in terra promiſſionis collocauit, & qui eum in Babylonicam captiuitatem coniecit: quibus in rebus Deus & miſericordiam ſuam oſtendit & iuſtitiam, ſemper vnus atque idẽ. Qua de re ea poteris videre, quæ ſuprà diximus capite quinto, verba illa explanantes: Et cõplebo furorem meum.

Annotationes ex Hebræo in caput XV.

V*Tranque partem eius conſumpſit ignis, & medietas eius redacta eſt in fauillã.* Pro vtraque parte vertit Aquila, duo nouiſſima eius. Symmachus, duas ſummitates eius. Quem ſequitur Pagninus. Alii vertunt, duas extremitates. Quod in idẽ recidit. Vult ſignificare propheta, Iudæam inſtar ligni tres partes habuiſſe, nimirum duo extrema, & vnum medium, quod erat Hieroſolyma: quæ partes omnes inſtar vſtis aridæ con iectæ in ignẽ erant ſimul abſumẽdæ. Septuaginta vero interpretes habẽt: Annuam purgationem eius conſumit ignis, & dimittit in finem. Quorum verborũ hic eſt ſenſus: Quẽadmodum aurũ purgatur igne, ita populus Iſraelis afflictione, nõ breui & parui temporis ſed longa & annua. Quę afflictio ideo eos igne repurgat, vt ad finẽ, hoc eſt, ad Deũ mittat, qui eſt finis, ad quem debent dirigi non ſolùm actus noſtri, ſed mentis cogitationes. Ad hunc finem dirigebat regius vates hymnos ſuos, quibus loco tituli præponebat lamnatſeach, pro quo ſeptuaginta tranſtulerunt, εἰς τῆς τέλος, hoc eſt, in finẽ. De eo ait Diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: Finis legis Rom. 10.
Chriſtus eſt. Hebræi illi Deum offendere conabantur, Deus autem eos calamitatibus premebat, vt ſcelus ſuum cognoſcentes illud deteſtarentur, ſeque ad Dominum aduerterent.

Quomodo lignum vitis inter ligna ſyluarũ. Pro ligno eſt in hebraico: עץ ets, quod ſig-
nificat idolum, vt apud Oſeã: Populus meus Oſe. 4.
in ligno ſuo interrogauit. Hoc eſt, populus Iſraeliticus ab idolo oracula quæſiuit. Signifi- Iere. 11.
cat crucem, vt apud Ieremiam: Mittamus lignum in panem eius. Ac ſi dicerent Iudæi:
Ponamus crucem in humeris eius, qui ait ſe Ioan. 6.
eſſe panem vitæ. Accipitur pro incarnata Dei
ſapientia, vt in Prouerbiis. Lignum vitæ eis, Prou. 3.
qui apprehenderint eam. Capitur pro arbore, vt in libro Geneſis: Lignum vitæ in medio Gen. 2.
paradiſi. Et in pſalmo: Erit tanquam lignũ, Pſal. 1.
quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum. Hoc eſt, erit vir iuſtus inſtar arboris fœcũdæ ſatæ ad vberrimos fontes, rigatus ſacræ doctrinæ fluminibus, et vberrimos virturũ fructus producens. Solent diuinæ literæ homines cum arboribus comparare, vt apud Ezechie-
lem: Ego Dominus humilians lignum ſubli- Infr. 17.
me, & extuli lignum humile. Et hoc loco, vbi per ligna & Iudæos intelligit, & gentiles. Et
apud Matthæum: Omnis arbor, quæ non fa- Matth. 7
cit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur. Quemadmodum ſurculus arboris,
fructiferæ inſitus in trunco & ſtipite arboris, Simile.
agreſtis eam trahit ad naturam ſuam, vt iam alia folia, & alios fructus ferat, ſic Chriſti doctrina inſita in anima noſtra ſterili, eam mutat, & ad ſeipſam traducit et conuertit, vt iam alia verborum folia, alios virturũ fructus producamus. Sed neceſſe eſt, vt ramos peccatorũ noſtrorum amputemus, quo in nobis Chriſtus inſeratur, & ita lætiſſimos fructus feremus. Arbor bona quatenus bona non poteſt malos fructus ferre, nec mala quatenus talis bonos. Nemo ſimul et turpibus voluptatibus oblectatur, & cæleſtibus gaudiis perfunditur: nemo ſimul eſt rerum diuinarum contemplationi deditus, & carnis prudentiæ intentus: non ſimul miſcentur vera vanis, æterna caducis, ſpiritualia corporalibus, ſumma imis vt pariter ſapias, quæ ſurſum ſunt, & quæ

ſuper

ſuper terram, vt pariter feras fructum bonũ & malum, vt pariter ſis ſterilis & fœcundus. Si mundum diligis, infructuoſus es, ſi Deum fructuoſus: ipſe enim ait: Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Qui autem virtutis fructum non tulerit, dabitur, *Ioan. 15.* vt hoc loco ait Ezechiel, igni ad deuorandum, vt non ſolum igne calamitatum in hac vita, ſed igne æternorum cruciatuum in altera torqueatur.

ARGVMENTVM CAPITIS DECIMI SEXTI.

ENarraturus diuinus vates Iudæorũ flagitia, primũ Dei erga eos beneficia cõmemorat. Inuehitur in eorũ ingratitudinẽ, perfidiam, & impiam ſuperſtitionem, qua Deo vero contempto, qui in eos ſumma contulerat beneficia, falſos ac commentitios Gentiũ Deos coluerunt. Minitatur eis ferrum & flammam, vaticinans de iuſtis pœnis, quas erãt daturi ſuorum ſcelerum, quæ indicat eſſe tam grauia, vt eorũ comparatione impia Barbarorum infideliũ facinora iuſtificentur. At in fine capitis aperit myſterium inſtaurationis humanæ per Chriſtum Deum noſtrum, qui à cæli faſtigio delapſus, ad terram deſcendens, humanam induit formam, vt hominum animos, qui in caligine verſabantur, diuino lumine luſtraret.

CAPVT XVI.

ET factus eſt ſermo Domini ad me dicens: Fili hominis notas fac Ieruſalem abominationes ſuas, & dices Hęc dicit Dominus Deus Ieruſalem: Radix tua, & generatio tua de terra Chanaan: pater tuus Amorrhæus & mater tua Cethæa. Et quando nata es, in die ortus tui non eſt præciſus vmbilicus tuus, & aqua non es lota in ſalutem, nec ſale ſalita, nec inuoluta pannis. Non pepercit ſuper te oculus, vt faceret tibi vnum de his miſertus tui: ſed proiecta es ſuper faciem terræ in obiectione animę tuæ, in die, qua nata es. Tranſiens autem per te vidi te conculcatam in ſanguine tuo: & dixi tibi, cum eſſes in ſanguine tuo viue. Dixi inquam tibi in ſanguine tuo: viue. Multiplicatam quaſi germen agri dedi te, & multiplicata es, & grandis effecta, & ingreſſa es, & perueniſti ad mundum muliebrem. Vbera tua intumuerũt, & pilus tuus germinauit, & eras nuda, & confuſionis plena. Et tranſiui per te, & vidi te, & ecce tempus tuum tempus amantium. Et expãdi amictum meum ſuper te, & operui ignominiam tuã. Et iuraui tibi, ingreſſus ſum pactum tecum, ait Dominus Deus: & facta es mihi. Et laui te aqua, & emundaui ſanguinem tuum ex te: & vnxi te oleo, & veſtiui te diſcoloribus, calciaui te hyacintho: & cinxi te byſſo, & indui te ſubtilibus, & ornaui te ornamento. Et dedi armillas in manibus tuis, et torquem circa collum tuum, & dedi inaurem ſuper os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo. Et ornata es auro & argento, & veſtita es byſſo & polymito, & multis coloribus. Similam, & mel, & oleum comediſti, & decora facta es vehementer nimis. Et profeciſti in regnum, & egreſſum eſt nomẽ tuum in gentes propter ſpeciem tuam, quia perfecta eras in decore meo, quem poſueram ſuper te, dicit Dominus Deus. Et habens fiduciam in pulchritudine tua, fornicata es in nomine tuo, & expoſuiſti fornicationem tuam omni tranſeunti, vt eius fieres. Et ſumens de veſtimentis tuis feciſti tibi excelſa hinc inde conſuta, & fornicata es ſuper eis, ſicut nõ eſt factum, nec futurum eſt.

EXPLANATIO.

N*Otas fac Ieruſalẽ abominationes ſuas.* Hoc eſt, explica populo Iſraelitico, eique in memoriam reuoca flagitia ſua. Eodem modo dicebat Deus Eſaiæ: An- *Eſai. 58.*
nuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Per populũ ſuum & per domum Iacob apud Eſaiam, & per Ieruſalem hic apud Ezechielem idem intelligit. Vbi aſpicis munus eſſe concionatorum clamare, & populi ſcelera reprehendere. Ideo Chriſtus eos comparat cum ſale dicens
Vos eſtis ſal terræ. Et Salomon in Eccleſiaſte *Matt. 5.*
Verba Sapientium ſicut ſtimuli. Quemad- *Eccle. 12*
modum in omni ſacrificio ponebatur ſal, vt eſt Leuitici literis conſignatum, ita in omni concione debet eſſe aliqua reprehenſio cum
debita proportione. Id intelligens Chryſolo- *Leuit. 2.*

gus

gus aiebat: Omnium ciborum ſal eſt ſalubre condimentum, niſi deſit menſura: alioquin ſi ſine modo eſt, & ipſe perit, & quod ſalierit, perdidit: amarat enim nimietas, quod condiret menſura. Sed ſal nõ erit, qui ea reprehẽderit vitia, quibus ipſe eſt imbutus & inquinatus. *Simile.* Sal conficitur ex aqua maris, ſed quãdiu eſt in mari, non eſt ſal. Oportet egredi è mari, & penetrare terrã, vt in foſſis marinis exiſtens, radiis ſolis ſuperuenientibus, & flatu aeris ſpirante, aqua illa cõdenſetur, & in ſalem conuertatur. Mundus hic mare eſt: quandiu in mundo verſamur, tumidis ſuæ ſuperbiæ fluctibus traditi, æſtibus ſuæ mutabilitatis accedentibus & recedentibus exagitati, amariſſimis ſuorum ſcelerum vndis ſubmerſi, ſal adhuc nõ ſumus. Egreſſi ſi ſumus è mundo, & terram, hoc eſt, nos ipſos penetrauimus, noſtram imbecillitatẽ & miſeriam conſiderantes, & ita interueniente radio ſolis iuſtitiæ, & ſpirante diuina gratia, erimus ſauore ſplendoris diuini illuſtrati, & in ſalem admirabilẽ conuerſi. Et tunc in aliorum ſcelera inuehemur, moderatè tamen, vt par eſt, ſed exclamantes, & aduerſus crimina præſertim aperta vocem extollẽtes. Ita enim ait per Ioëlem
Ioel. 2. prophetam Deus: Canite tuba in Sion, vlulate in monte ſancto meo, conturbẽtur omnes habitatores terræ. Et per Eſaiam: Clama,
Eſa 58. ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocam tuam. Hoc vult diuina ſcriptura ſignificare, cum aſſerit
Num. 10 præcepiſſe Deum Moyſi, vt faceret duas tubas argẽteas ductiles, quibus cõuocaret multitudinem, cùm eſſent caſtra mouenda. Incitabatur enim populus illarum ſonitu ad bellum, & ad feſtos etiam dies celebrandos, quibus Deo ſacrificia offerebantur. Eodẽ modo cõcionator vocare debet peccatores ad amouenda caſtra ſua à mundo, languentẽ labentemque populum ab errore deducere, & ad decus excitare, dicẽs cum Eſaia: Derelinquat
Eſai. 55. impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad Dñm. Et cũ Ioanne
Apoc. 18 in Apocalypſi: Fugite popule meus de medio Babylonis, ne participes ſitis delictorũ eius. Ac ſi diceret: Amouete & ſeparate vos à rebus mũdi caducis & vanis, relinquite eius flagitia, & caſtra veſtra per ſanctam cogitationem, piumque animi affectũ in cælo collocate. Debet enim euangelicus concionator auditores aduerſus animæ hoſtes præparare, & exemplo ſuo incitare. Ita diuus Paulus in
Ephe. 6. epiſtola ad Epheſios: Induite vos, inquit, armaturam Dei, vt poſſitis ſtare aduerſus inſidias diaboli; quoniam nõ eſt nobis colluctatio aduerſus mundi carnẽ & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, aduerſus mũdi rectores tenebrarum harum. Et in epiſtola
Rom. 13. ad Romanos. Induamur arma lucis. Et in prima ad Corinthios: Ego ſic pugno, non quaſi
1. Cor 9. aerem verberans. Et in ſecunda: Arma mili-
2. Co. 10 tiæ noſtræ nõ carnalia ſunt, ſed potẽtia Deo ad deſtructionem munitionũ. Et in prima ad
Timotheum: Hoc præceptum cõmendo tibi, *1. Tim.*
vt milites in illis bonam militiam. Eſt enim, vt verbis vtar Iob, vita hominis militia ſuper *Iob. 7.*
terram. Debet itaque prudens concionator auditores ad pugnam inuitare, & eorũdem animos deſiderio cæleſtis patriæ incendere exemplo Chriſti, & ſanctorum, qui bona illius miris laudibus extulerunt, de quibus ait Paulus in prima ad Corinthios: Oculus non *1. Cor. 2.*
vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt ea, quæ præparauit Deus his, qui diligunt illum. Et in epiſtola ad Hebræos: Feſtinemus ingredi in illam requiem. *Heb 4.* In primis tamen dabit operam concionator verbi Dei, vt vitia vituperet, & ex animis auditorũ quantum potuerit, radicitus euellat. Quem *Simile.*
admodum prudens agricola priùs carduos, ſentes, & venenoſas atque ſylueſcentes herbas ex agris extrahit, & radicitus euellit, & poſtea illis ſemina mandat, ſic ſapiens doctor prius vitia extirpare debet, & animos colere, atque ex illis pro viribus ſcelera radicitus extrahere, vt illos præparet ad fatus accipiendos, eaque ſeminet, quæ adulta, fructus vberrimos ferant. Et licet virtus improbis hominibus videatur horrida & amara, cùm ipſa ſit pulchra & ſuauis, nihil tamen eſt tam aſperum & difficile, quod dicendo nõ fiat lene & facile; nihil tam obſcurum & incultum, quod non ſplendeſcat oratione, & tanquam excolatur. Si hoc ita ſe habet in rebus incredibilibus, quantò magis in rebus certiſſimis, ipſius ſempiternæ veritatis teſtimonio comprobatis? Excitent igitur concionatores populum ad virtutes, & notas ei faciant abominationes ſuas, quemadmodum hoc loco Deus Ezechieli illius temporis concionatori faciendum præcepit. Accipitur hic Hieroſolyma pro habitatoribus eius metonymicos *Matt. 23*
vt apud Matthæum: Ieruſalem Ieruſalẽ, quę occidis prophetas.

Radix tua & generatio tua de terra Chanaan. Id eſt, origo tua & patria tua eſt terra Chanaan: ex qua velut è radice oduiſti. Nã in regione illa habitauit Abraham, ibi natus *Gen 12.*
eſt filius eius Iſaac, & nepos eius Iacob pater *17. 21.*
duodecim patriarcharum. *25. & 33.*

Pater tuus Amorrhæus & mater tua Cethea. Hoc eſt, tãta eſt iniquitas tua, vt videaris genita ex parentibus infidelibus, omniumque ſcelerum colluuione cõtaminatis. Amorrhæi & Cethæa fuerũt immanitate barbari, à veri Dei cultu penitus alienati, & incredibilibus flagitiis polluti. Harum nationũ vocat Deus filiam ſynagogam Iudæorum, non quod ita eſſet per naturam, ſed per imitationẽ. Eodem modo Phariſæos appellat Chriſtus genimi- *Matt. 3.*
na viperarum. Et gloriantibus illis ſe patrem habere Abraham dixit: Vos ex patre diabo- *Ioan. 8.*
lo eſtis. Eum locum explicans Cyrillus, ait: Conſuetudinis eſt ſacræ ſcripturæ ex imitatione vel ſimilitudine filios appellare, vt hic. Quia enim Iudæi imitati fuerant iniquitates

Amor-

Amorrhæorum, & Cethæorũ, inde parentes eos habuiſſe dicũtur, de quibus per ſcelerum propaginem naſcerentur, & cum quibus pro ſimili ſcelere damnarentur. Hæc ille. Vides igitur quemadmodũ Dominus Iudæorum gloriam inanem illam, & inutilem cõfregit, qui ſe vanè iactabant ab Abrahamo omni ſapientia & virtute præſtanti genus ſuũ ducere.

Simile. Quid prodeſt riuulo fluere ex puro & ſalutari fonte, ſi ipſe eſt ſpurcitia plenus, corruptus, & omni ex parte cõtaminatus? Eodem modo quid prodeſt filio nobilitas patris, & ſtemma maiorũ, ſi ipſe eſt vitiis omnibus imbutus & veneno flagitiorũ infectus? Qui non eſt ob facta ſua cognitus, qui ex operibus ſuis nulla eſt laude celebratus, quam claritatem & nominis amplitudinem putat adipiſci, ſi aliorum res geſtas, & præclaras virtutes ſibi iactabũdus arroget?

Simile. Quemadmodũ Aeſopicus graculus pulchris aliarũ auiũ plumis indutus, pulchritudinẽ ſibi vanè aſſumebat, ſed exutus manſit irriſus, & propria nigredine affectus, cũ quælibet auium ſuam ab eo pennam ſuſtuliſſet, ſic qui maiorũ ſuorũ rebus præclarè geſtis gloriantur, aliorum bonis ſeſe venditant, & nobilitatem alienam ſibi vſurpant, cùm nulla ſint propria virtute muniti, exuũt ignominiosè in foro aliena indumẽta. Et, vt verbis vtar Horatij, moueat cornicula riſum, furtiuis nudata coloribus. Illuſtrius eſt propriis virtutibus & rebus geſtis florere, quàm maiorum opinione niti. Ex terra fertili producitur aliquando cicuta venenoſa, & ex terra ſterili naſcitur pretioſum aurum. Qui maioribus ſuis honeſtate propria prælucent, vt ſi prius noti non fuerint, ab illis accipiant initiũ memoriæ ſuæ, ſunt magnis laudibus efferendi: contrà verò qui vita turpiter acta magnas ſuis obfundunt tenebras, vt etiam ſi nobilitate floruerint, veniant in obliuionem, ſunt acriter vituperandi.

Ioan. 8. Si filij Abrahæ eſtis, dicebat Chriſtus Iudæis ſtirpe ſua gloriantibus, opera Abrahæ facite. Erãt quidem illi natura filij Abrahæ, ſed imitatione filij Amorrhæi & Cethæi. Amorrhæi & Cethæi terram illam Chanaan quondã coluerant, & Iudæi eorum impietatem imitari voluerunt. Poteris per Chanaan mundũ intelligere, Chanaan enim idem eſt quod commutatio, & mundus nunquã in eodem ſtatu permanet:

Iob. 14. Amorrhæus, qui amarum ſonat, diabolus eſt, cuius inuidia mors intrauit in orbem terrarum:

Sap. 4. qui imitatione parte dicitur impiorum. Huius domus eſt mũdus,

Ioan. 12. & 14. cuius ille princeps appellatur. Hæc eſt domus illa, de qua dicitur in Pſalmo:

Pſal. 44. Obliuiſcere populum tuũ, & domum patris tui. Ac ſi dicat ſponſus ſponſæ ſuæ, hoc eſt Chriſtus animæ ſibi deuotæ: Transfunde in me omnem amorem tuũ, omniaque illa deleat obliuio, quæ antea vano proſequebaris affectu. Obliuiſcere populum impiorum, excidat tibi ex animo memoria mundi, qui eſt domus Amorrhæi, quondam patris tui. Cethęa, quę ſonat confractam, affectio eſt corrupta, quæ hominem conſtringit, & intra ſeipſum variis appetitibus conſcindit, ex qua perturbationes propè infinitæ dimanãt.

Simile. Vt enim ex luna, vt ex philoſophorũ ſententia cõſtare videmus, procedunt maris ęſtus, & perpetui fluctus, & procellæ, ſic ex depraauata affectione prodeunt animi cõmotiones, contentiones, impiæ cupiditates, & turpidi inquietudinũ fluctus. Hanc Cethæam improbi homines ſequuntur, quamobcauſam eius filij vocãtur.

Non eſt præciſus vmbilicus tuus. Solent obſtetrices pręſcindere vmbilicũ infantulis naſcentibus, eorum corpuſcula repurgare à ſanguine & ſordibus aqua tepida, vt facile eorũ membra componãtur: & cutem ſale ſolidare, & pãnis inuoluere. Comparãs autẽ Deus ſynagogã cum infantula nuper nata, ait omnia hæc ei defuiſſe, ſed ipſum eam vt infantulam expoſitam & eiectam, iacentẽ in terra ſuo ſanguine inuolutã, & pedibus conculcatam, eripuiſſe, & nutriuiſſe, & in magna dignitate collocaſſe. Iacebat populus Iudaicus in Aegypto abiectus & cõtemptus, & Deus eum inde mirabiliter eripuit, & ſanctis legibus, atque inſignibus victoriis de infidelibus reportatis, aliiſque immortalibus beneficiis illuſtrauit, & ad ſummã amplitudinem perduxit. Cæterum negatione exciſionis vmbilici ſignificat propheta populum illum non fuiſſe penitus ab idolorum cultu ſeparatum, nam ſtatim poſt tranſitum maris rubri coluit vitulum, & impiis Gentium ſuperſtitionibus ſæpenumero adhæſit. Exod. 32

Dicens nõ fuiſſe ſynagogam lotam aqua, ſignificat eius duritiem, quæ inſignes flagitiorum maculas & ſordes animo conceptas lachrymarum abundantia non delebat. Dicens non fuiſſe ſale conditam, innuit, fuiſſe multoties ſalutari ſapientia deſtitutam, quia ipſa eam repellebat. Et ſi enim aliqui eſſent ex Iudæis ſapientia & charitate præſtantes, frequens tamen populus ſæpenumerò in errores incidebat. Dicens non fuiſſe induiam pannis, indicat, fuiſſe ſæpe virtutum indumẽtis nudatam. Poteris per negationẽ præciſionis vmbilici Iudæorum incontinentiã intelligere, iuxta id, quod de fœmina dicitur in libro Iob: Virtus illius Iob. 40.

in vmbilico ventris eius. Per lotionem aquæ baptiſmum, quem Iudæi recipere noluerunt, Per veſtem charitatem, de qua ait Eſaias: Induere veſtimentis gloriæ tuæ Ieruſalem. Et Eſa. 52.

diuus Paulus: Induimini Dominum Ieſum Rom. 14.

Chriſtum. Et diuus Ioannes in Apocalypſi: Apoc. 12

Mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius. Hic ſol Chriſtus eſt, ſol iuſtitiæ, Deus noſter.

Non pepercit ſuper te oculus. Offenſo à te Deo non inueniebatur, qui te oculo pietatis aſpiceret, vt in te aliquod ex iis beneficiis conferret.

In abiectione animæ tuæ. Id eſt, in contemptu vitæ tuę. Ac ſi dicat: Eras penitus ſpreta.

Tran-

Tranſiens autē. Loquitur ſcriptura de Deo more hominis tranſeuntis, qui videns infantulam eiectam & expoſitam in via miſeretur eius, cùm tamē Deus non moueatur de loco *Malac.3* ad locum: ipſe enim ait: Ego dominus & non mutor. Fortaſſe alludit hoc loco Deus ad ver- *Exod.12* ba illa Exodi: Tranſibit enim Dominus percutiens Aegyptios: eumq; viderit ſanguinem in ſuperliminari, & in vtroque poſte, tranſcēdet oſtium domus. Sed aduerte. Si Deus tot beneficia cōfert tranſiens, quid faciet ſedens? *Matt.9.* Vide quid dicat Euangelium: Cùm tranſiret inde Ieſus, vidit hominem ſedentem in telonio, Matthæum nomine, & ait illi: Sequere me. Tranſibat, & hominem oculis miſericordiæ ſuæ aſpiciens, eum vocauit.

Vidi te. Subaudi oculis pietatis.

Viue. Non ſolùm loquitur de vita naturæ, ſed etiam gratiæ.

Multiplicatam. Id eſt, auctam prole, opibus, & dignitatibus.

Ingreſſa es, & peruenisti ad mundum muliebrem. Id eſt, acceſſiſti ad ætatem, qua ſolent puellæ nubiles ornari. Mundus muliebris eſt ornatus fœminarum, veluti ſpeculū, inaures, anuli, armillæ, gemmæ, monilia. Senſus eſt: fuiſti infantula eiecta, & pauperrima, ſed meo beneficio creuiſti, & perueniſti ad annos pubertatis, quando iam puellæ maturæ viro ſolent ornamentis muliebribus muniri. Et facta es nobilis, & verſata es in omnium ore cū gloria & dignitate: & duxi te in ſponſam. Et tu me relicto, à quo innumera acceperas beneficia, multa commiſiſti adulteria, adhærēs idolorum cultui. Quot enim deos coluiſti, tot adulteria perpetraſti. Hac metaphora explicat Deus ſuam erga ſynagogam pietatem, eiuſque erga eum ingratitudinem. Symmachus habet: Perueniſti ad ornamentum mulierum. Pagninus: Ingreſſa es ad ornamētum ornamentorum.

Et eras nuda. Hoc ideo ait, vt intelligant Iudæi à Deo fuiſſe omnino bona, quæ habuerunt. Nudi erant, ſed Deus eos induit virtutibus, & bonis ſpiritus, & corporis. Quid *1.Cor.7.* habes, inquit Paulus, quod non accepiſti?

Tempus tuum tempus amantium. Quando puellæ ſolent amatoriis leuitatibus deliniri. Veneras ad ætatem nuptiis aptam.

Expandi amictum meum ſuper te. Hoc eſt, te nudam texi pallio meo.

Et iuraui tibi. Id eſt, iuraui me ipſum eſſe te ducturum: & inij tecum fœdus.

Et laui te. Eras ô ſynagoga contaminata ſanguine, hoc eſt, cōtaminata peccatis, & ego te ablui ab illis. Capi ſanguinem pro peccato *Pſal.50.* indicat Dauid, dicens: Libera me de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ. Ita appellat cædis & adulterij ſcelera deteſtabilia, quæ commiſerat, cùm ſtuprum Berſabeæ, eiuſque viro mortem tulit. Aqua hæc, qua Deus lauit ſynagogam, eſt infuſio Spiritus ſancti. Ita enim *Ioan.5.* ait Chriſtus apud Ioannē: Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina aquæ viuæ de ventre eius fluent. Interpretans autem euangeliſta, quid per hāc aquam ſignificaretur, ait: Hoc autem dixit de ſpiritu, quem accepturi erant credentes in eum. Vel laui te aqua, hoc eſt ſcientia legis, dans tibi ſacram ſcripturam. Accipi autem aquam pro legis ſapientia indicat Eccleſiaſticus, dicens: Aqua ſapientiæ *Eccle.15* ſalutaris potabit illum. Vel laui te aqua, id eſt afflictione, in quam ſignificationē accipitur *Pſal.68* à pſalmographo dicente: Intrauerunt aquæ *Pſa.143* vſque ad animam meam. Et iterum. Libera me de aquis multis.

Vnxi te oleo. Subaudi gratiæ meæ. Oleum lætitiæ eſt diuina gratia, vt in pſalmo. Vnxit *Pſal.44.* te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Quem locum diuus Paulus in epi- *Hebr.1.* ſtola ad Hebræos de Chriſto interpretatur: qui ſecūdum humanitatem habet participes, quorum ipſe caput eſt, quibus gratiā impertit, quā præ omnibus habet opulentiſſimam. At ſecundum diuinitatem tales participes nō habet, cùm Deus ſit, & Deus vnus ſolus ſit. Etſi in diuinis tres ſunt perſonæ, tamen vna eſt eſſentia, vna diuinitas, vna ſubſtantia. Vel ſic: Cùm eſſes in Aegypto inter barbaros & immanes homines nutrita, eras etiam immanitate affecta, à qua ego te abduxi, vngens te oleo pietatis & miſericordiæ, vt eſſes mitis & lenis, eſſetque humanitas tua omnibus perſpecta & explorata. Oleum enim pro miſericordia ſæpe accipitur: ſuperfertur nāque cæteris liquoribus, atque ſupernatat: ita miſericordia ſupereminet Dei operibus, & plus cæteris in homine eluceſcit. Ita intelligitur locus ille pſalmiſtæ: Et miſerationes eius ſuper om- *Pſa.144* nia opera eius. Ideo dicebat idem propheta: Impinguaſti in oleo caput meum. Vbi Didy- *Pſal.22.* mus ait accipi caput pro mente. Et tunc eſt ſenſus: Tu Domine animam meā oleo miſericordiæ pinguem feciſti. Quemadmodum oleum lucem nutrit, & faciem exhilarat, ſic *Simile.* miſericordia lumen animi fouet, & alios reficit & lætificat. Eam ob cauſam præcipiebat *Exod.40.* Deus, vt altare holocauſti, et omnia vaſa oleo conſecrarentur: vult enim, vt omnia opera noſtra miſericordia condiātur. Reddēs Chriſtus cauſam apud Matthæum, cur iuſti cæleſtem gloriam conſequantur, opera miſeri- *Matt.25* cordiæ cōnumerat. Id voluit diuina ſcriptura ſignificare, quando ait, feciſſe Salomonem *3.Reg.6.* in ingreſſu oraculi duo oſtia de lignis oliuarum. Oraculum illud, & ſanctum ſanctorum figura erat cæleſtis patriæ, vt aſſerit in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus. Portæ autem, *Heb.9.* quibus ad illam ingredimur opera miſericordiæ ſunt in charitate conflata: quæ ideo oliuarum dicuntur, quia per oleum & oliuam miſericordia ſignificatur. Quo oleo Deus hoc loco ait ſynagogam olim vnxiſſe. Quidā ita hunc locum interpretantur: Laui te aqua in baptiſmo, & mundaui te à ſanguine peccatorum, & vnxi te oleo chriſmatis. Tūc ornata fui-

ta fuiſti auro gratiæ, & argento præclaræ fa-
mæ, & virtutum ornamentis ac monilibus
decorata: quibus gloriam cōſequereris æter-
nam. Hæc ſunt beneficia, quæ Chriſtus Deus
noſter contulit in Hebræos, quæ nonnulli ex
illis acceperunt, etiam ſi plerique ea contēp-
ſerunt, & pro nihilo putarunt.

Veſtiui te diſcoloribus. Id eſt, veſtibus acu
pictis. Ac ſi diceret: Ego te indui variis virtu-
tum ornamentis. De eccleſia dicitur in pſal-
Pſal. 44. mo: Omnis gloria eius filiæ regis ab intus, in
fimbriis aureis, circumamicta varietate: vbi
per aurum & pretioſas ac varias veſtes, prę-
claræ, multæ ac variæ virtutes ſignificantur.
Vel per hos varios pannorum colores intel-
lige cortinas tabernaculi, quæ erant pluribus
coloribus ornatæ, & per partem, totū taber-
Exod. 1. naculū, vt ſit ſynecdoche figura, veluti quā
do ait ſcriptura diuina. Erant omnes animæ
eorum, qui egreſſi ſunt de fœmore Iacob, ſe-
ptuaginta, vbi capitur anima pro homine,
pars pro toto. Et aliquando caro pro toto ho
Ioan. 1. mine vt. Verbum caro factum eſt. Vult Deus
Exod. 40 ſignificare dediſſe ſynagogæ poſt cultum vi-
tuli conflatilis tabernaculum fœderis & re-
conciliationis.

Et calciaui te hyacintho. Id eſt, dedi tibi cal
ciamenta ex hyacintho pretioſo. Quaſi dicat:
Calciaui te pace. De iis calceis ait diuus Pau-
Epheſ. 6. lus in epiſtola ad Epheſios: Et calciati pedes
in præparatione euangelij pacis. Qui habet
pacem calciatus eſt: ſed pax hæc debet eſſe
Dei, non mundi: pax cum virtute, non cum
vitio. Ideo non ait: Calciaui te corus anima
lium mortuorum, nam talia calciamenta pa-
cem, mundi & amorem rerum caducarum
ſignificant, ſed hyacintho pretioſo cælū quo-
dammodo referente. De calciamentis mor-
Exod. 3. tuorum animalium dicebat Deus: Solue cal-
ciamentū de pedibus tuis: Hoc eſt, ſolue mor-
tiferas cogitationes ab affectibus tuis: auſer à
deſideriis tuis, ab anima tua, labes mortuorū
pecorum, crimina mortē animæ inferentia.
Per pedes, quibus corpus mouetur, intelligū-
tur affectus, quibus anima ambulat, & mo-
Luc. 10. uetur Eā ob cauſam dicebat Chriſtus diſcipu
lis ſuis: Nolite portare calciamenta. Nō enim
hoc ſolūm de pedibus corporis intelligitur,
ſed etiam de animæ affectibus. Prohibebat
Deus illis animalium mortuorum, non autē
hyacinthi calciamenta, vel accipitur hic cal-
ciamentum hyacinthi pro toto ornamento
ſacerdotis: erat namque hyacinthus in veſte
Exod. 28 ſacerdotali, vt patet ex libro Exodi. Et tunc
eſt ſenſus: Dedi tibi veſtes ſacerdotales, &
ſacerdotes, qui pro populo funderent ad me
preces. Hyacinthus eſt gemma colorem ha-
bens amethyſto non abſimilem, hoc eſt ru-
beum. Capitur etiam pro flore quodā, quem
appellāt violam, purpurei, ſed ſubobſcuri co-
loris. Philo Platonicus ait per hyacinthū ſig-
nificari cælum, ſeu cæleſtia. Ideo poteſt eſſe
ſenſus, vt dicat Deus. In pedibus tuis in affe-
ctibus animæ tuæ poſui cæleſtia, quæ cogita-
res, ad quæ aſpirares, quorum amore incen-
dereris. Fortaſſe per calciamina hyacinthina
intelligit, calceos colore hyacinthino affe-
ctos. Sunt tamē nonnulli qui per hyacinthū
hoc loco, nec gemmam intelligant, nec flo-
rem, nec colorem, ſed corium taxi: eſt autem
taxus animal quoddam ſylueſtre, infeſtū al-
uearibus, cuius pellem aiunt eſſe ad calceos
accommodatiſſimam: quod à Luſitanis ap-
pellatur texugo.

Cinxi te byſſo. Hoc eſt, præcinxi renes tuos
zona byſſina. Quaſi dicat: Dedi tibi caſtita-
tem. Iuxta illud: ſint lumbi veſtri præcincti. *Luc. 12.*

Indui te ſubtilibus. Dedi tibi acutiſſimum
intellectum. Quidam per byſſum & ſubtilia
intelligunt veſtes pontificis, quæ erāt ex byſ-
ſo ſubtiliter confectæ: vt patet ex li. Exodi. *Exo. 28.*

Dedi armillas in manibus tuis. Per armillas
in manibus intelliguntur bona opera. Seruus
Abrahæ inueniens Rebeccam ad fontem, a-
quam haurientem, eamq́ue tribuentem ho-
minibus & camelis, dedit ei armillas brachio
rum & inaures. Et hæc fuit ſponſa Iſaac filij *Luc. 1.*
Domini ſui. Miſſus eſt Gabriel angelus à
Deo patre ad quærendam ſponſam filij ſui
Iſaac, & inuenit eam largientem aquas, hoc
eſt gratiam impetrantem, eamq́ue inter ho-
mines & camelos, hoc eſt, inter iuſtos & pec
catores diuidentem. Inuenit prope fontem
diuinæ bonitatis diſpenſatricem gratiæ, per
aquam illam ſignificatam, de qua dixerat E-
ſaias: Hauriens aquas in gaudio de fontibus *Eſai 12.*
ſaluatoris. De qua dicebat Chriſtus: Aqua, *Ioan. 4.*
quam ego dabo, fiet ei fons aquæ ſalientis in
vitam æternam. Et in Apocalypſi: Ego ſitiē- *Apoc. 21*
ti dabo de fonte aquæ vitæ gratis. Hæc virgo
ſacratiſſima fuit ſponſa & mater Chriſti, ve- *Geneſ. 22*
ri illius Iſaac, qui humeris tulit lignum, quo
erat immolādus. Hæc eſt gratiæ impetratrix
cui debemus offerre brachialia & inaures,
hoc eſt, opera & preces.

Et torquem circa collum tuum. Per torquē
circa collum ſignificatur abſtinentia, per mo
nile ſuper os, ſilentium, per circulos aurium
preces, & auditus verbi Dei, per coronā deco-
ram, in capite victoria aduerſus vitia, & præ
mium virtutis. Sed omnia hæc amiſit ſynago
ga ob ſuorum ſcelerum magnitudinē: vt eſt
apud Eſaiam capite tertio. *Eſai. 3.*

Et ornata es auro & argento. Id eſt, charita
te & eloquentia Eſt enim charitas aurū illud
de quo ait deus apud Ioannē in Apocalypſi. *Apoc. 3.*
Suadeo tibi emere à me aurum ignitum, pro
batum, vt locuples fias, Eloquentia autē eſt *1. Reg. 2.*
numus ille argenteus Deo oblatus, de quo lo
quebatur Deus libro primo Regum: & tuba *Num 10*
argentea ductilis, de qua agitur libro Nume-
rorum decimo.

Veſtita es byſſo & polymite. Pro quo antea
dixerat: Cinxi te byſſo, & indui te ſubtilibus.
Veſtis polymita eſt variis coloribus affecta.
Dicitur polymita, id eſt, multis liciis cōtexta.

Tali veſte indutus erat Ioſeph, vt in Geneſi
Gen. 27. proditum eſt memoriæ.

Similā & mel. Simila eſt flos farinæ triticeę, Hoc eſt, dedi tibi rerum omnium abundantiam, non ſolum earum, quæ pertinēt ad veſtium ornamentum, ſed earum, quæ pertinēt ad victum, & delicatas epulas. Omnia tibi in terra promiſſionis affluenter ſuppeditaui.

Et profecſti in regnum. Fuiſti in regnum conſtituta, habens reges ditiſſimos & potentiſſimos, Dauidem, Salomonem, & alios.

Et egreſſum eſt nomen tuum in gentibus. Id eſt, fama tua per omnis orbis oras vagabatur. In omni hominū cœtu celebrabatur. In omnibus regionibus verſabatur nominis tui gloria & amplitudo. Nulla erat natio, quæ non admiraretur pulchritudinem tuam, quæ de tuis rebus conticeſceret. Regina Saba venit
3. Re. 10 è regno ſuo Hieroſolymam viſum celſitudinem & ſapientiam Salomonis, vt eſt literis diuinis conteſtatum. Et de populo Iſraelitico
Eccle. 24 dixit diuina ſapientia: Et radicaui in populo honorificato, & in partes Dei mei hæreditas illius, & in plenitudine ſanctorum detentiò mea. Tanti æſtimabatur Salomonis ſapientia, vt eius epiſtolæ ad regem Tyri ſcriptæ ſeruarentur à Tyriis etiam tempore Flauij Ioſephi, vt ipſe aſſerit libro primo aduerſus Apionem Grammaticum.

Fornicata es in nomine tuo. Coluiſti varia idola, expoſita es omnibus idololatriæ generibus, & hoc vitioſitate tua, ex nomine tuo, non autem ex nomine meo: tu ita voluiſti, non autē ego. Vel ex nomine tuo, id eſt, propter famā tuam, qua gloriabaris. Fiducia tuæ pulchritudinis & celebritatis te extulit, & vt me relinqueres, atque cōmentitios Gentium deos adorares, excitauit. Aſpice, quā periculoſa ſit pulchritudo, & vana nominis celebritas, ac falſa mundi gloria. Loquor de corporis pulchritudine, qua multi efferuntur, ſed vanitate decepti, ruunt præcipites in exitium
Prou. 31 ſempiternū. In prouerbiis ait Salomon: Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo. Diuus Auguſtinus ita ait: Pulchritudo bonū Dei donū noſtro abuſu fit malum. Ouidius primo Faſtorū: Faſtus ineſt pulchris, ſequitur ſuperbia formam. Et alibi: Lis eſt cum forma magna pudicitiæ. Iuxta Socratis ſententiā, pulchritudo eſt modici temporis tyrannis. Et iuxta Theophraſtum eſt tacita deceptio. Euripides in Helena, Pulchritudo, inquit, res infelix eſt. Petrarcha libro primo de remediis vtriuſque fortunæ corpoream pulchritudinē appellat, velum oculis, laqueum pedibus, viſcum alis, vt non facilè vera diſcernat, nec virtutem ſequatur, nec in altum poſlit animo volare. Et paulò poſt eam ait eſſe hoſtem domeſticū, raptorē quietis, materiam laboris, tormētum libidinis. Diuus Hieronymus amorē corporeæ pulchritudinis ait eſſe obliuionem rationis. Proclus Platonicus libro de anima. Animæ, inquit, quæ ob peruerſam educationē à ſuperno munere decidūt, in ſimulachra pulchra incidentes, propter veræ pulchritudinis ignorantiam corporeas formas admirātur & depereūt. Et Satyricus ait: Rara adeò eſt concordia formæ atque pudicitiæ. Hęc corporea pulchritudo, & hic exterior ornatus pepererunt Hebræis vanitatē & ſuperbiam, quibus tumidi & elati à Deo ſuo defecerunt, & freti fama & nominis celebritate à vulgi opinione pendente, falſique honoris ſpecie decepti, ſe penitus deformarunt, atque omnibus veræ nobilitatis ornamentis deſtituti, in ſummam ignominiam inciderunt.

Expoſuiſti fornicationem tuam omni tranſeunti. Fornicatio in diuinis literis accipitur ſæpe pro receſſione à Deo, & idolorum cultu, vt apud Ieremiam: Tu fornicata es cum amatoribus multis. Et paulò pòſt: Nunquid Ierem. 3.
vidiſti, quid fecerit auerſatrix Iſrael? Abiit ſibimet ſuper omnem montem excelſum, & ſub omni ligno frondoſo, & fornicata eſt ibi. Hoc ideo ait, quia in montibus excelſis, & ſub lignis frondoſis erant ſtatuæ idolorum
collocatæ. Et pſalmographus: Perdidiſti omnes, qui fornicantur abs te. Igitur exponere Pſal 72.
fornicationem ſuam omni tranſeunti, eſt omnes falſos deos admittere, omnia idola colere, nullā impiam ſuperſtitionē repudiare. Hoc fecerunt Iudæi, cū Deus illis cultū ido- Exod. 20
lorum frequenter prohibuiſſet, vt Exod. 20. Leuit. 19
Leuit. 19. Deutero. 4. Eſa. 40. Iere. 2. & aliis Deut. 4.
in locis, quos numerarē, niſi innumerabiles Eſai. 40.
eſſent. Fides efficit inter Deum & animā ma- Ierem. 2.
trimoniū, vt apud Oſeam: Sponſabo te mihi Oſe. 2.
in fide. Sed charitas illud conſummat, iuxta 1. Cor. 6.
id quod ait diuus Paulus: Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt. Fides enim, qua gloriā æter- Galat. 5.
nam adipiſcimur, ea eſt, quæ, vt ait idem apoſtolus, per charitatem operatur. Fides eſt caſtitas mentis, & auerſio à fide adulterium.

Vt eius fieres. Id eſt, vt idolo illi ſeruires. Quidam vertūt: Cui erat deſiderium tuum. Ac ſi diceret: Planè proſtituiſti te omnibus idolis, quorum deſiderio flagrabas.

Feciſti tibi excelſa hinc inde conſuta. Id eſt lectos & cubilia, ſiue lupanaria ex multis pānis confecta. Septuaginta habent: Feciſti tibi idola conſuta. Poteſt verti: Feciſti tibi altaria pannis variorum colorum ornata.

Et tuliſti vaſa decoris tui de auro meo & argento meo, quæ dedi tibi: & feciſti tibi imagines maſculinas, & fornicata es in eis. Et ſumpſiſti veſtimenta tua multicoloria, & operuiſti illas: & oleum meum, & thymiama meum poſuiſti coram eis, & panem meum, quem dedi tibi, ſimilam, & oleum, & mel, quibus enutriui te, poſuiſti in conſpectu eorum in odorem ſuauitatis. Et factum eſt, ait Domi- C

nus Deus, & tuliſti filios tuos, & filias tuas, quas generaſti mihi, & immolaſti eis ad deuorandum. Nũquid parua eſt fornicatio tua? Immolaſti filios meos, & dediſti illos conſecrans eis. Et poſt oẽs abominationes tuas et fornicationes non es recordata dierũ adoleſcentiæ tuæ, quando eras nuda & confuſione plena, cõculcata in ſanguine tuo. Et accidit poſt omnem maliriam tuam, væ vę tibi, ait Dominus Deus. Et ædificaſti tibi lupanar, & feciſti tibi proſtibulum in cunctis plateis. Ad omne caput viæ ædificaſti ſignum proſtitutionis tuæ, & abominabilem feciſti decorem tuum. Et diuiſiſti pedes tuos omni tranſeunti, & multiplicaſti omnes fornicationes tuas. Et fornicata es cum filiis Aegypti vicinis tuis magnarum carnium, & multiplicaſti fornicationem tuam ad irritandum me. Ecce ego extendam manum meam ſuper te, & auferam iuſtificationem tuam. Et dabo te in animas odientium te filiarum Palæſtinarum, quæ erubeſcunt in via tua
D ſcelerata. Et fornicata es in filiis Aſſyriorum, eò quod necdum fueris expleta. Et poſtquam fornicata es, nec ſic es ſatiata, & multiplicaſti fornicationem tuam in terra Chanaan cum Chaldæis, & nec ſic ſatiata es. In quo mũdabo cor tuũ, air Dominus Deus, cum facias omnia hæc opera mulieris meretricis & procacis.

Et tuliſti vaſa decoris tui. Hoc eſt, vaſa ſacra cultui diuino dedicata. Vel inaures, armillas, catenulas, & alia pulchra monilia, quibus ornabaris.

Et feciſti tibi imagines maſculinas. Permanet in metaphora meretricis, quę cum viris alienis copulatur Senſus eſt: Ex auro, & argẽto, & monilibus, quæ tibi impertiui, conflaſti idola, quæ me relicto adorares Eodẽ modo per Oſeam prophetam dicebat Deus Argentum multiplicaui ei, & aurum, quæ fecerunt
Oſe. 2. Baal Sunt qui exiſtiment has imagines maſculinas fuiſſe idola Priapi, quæ multis in locis
3. Re. 15. colebantur. Vnde lib. Reg. 3. ſcriptũ legimus Aſam regem amouiſſe matrem ſuã, ne eſſet in ſacris Priapi princeps Hãc imaginẽ turpiſſimi idoli, & alias huiuſmodi faciebant Iudęi ex diuitiis, quas illis Dominus ſuppeditabat. Tales ſunt illi, qui opes ſuas vanè ac turpiter conſumunt, & quod ad Dei gloriam, ſuamq; ſalutem Domino concedente obtinuerant, in Dei vituperium, ſuamque perniciem cõuertunt. Qua de re ea poteris videre, quæ ſuprà fusè diximus, verba illi ſeptimi capitis explanantes: Et ornamentum monilium ſuorum.

Oleum meum, & thymiama meũ poſuiſti coram eis. Obtuliſti idolis ea, quæ mihi offerre Exod. 25
debebas. In tẽplo Dei offerebatur oleum ad 27. &
nutriendũ ignem lampadarũ, & thymiama 30.
in altare incenſi ad odorem emittendum. Et Leuit. 16
hæc offerebant Iudæi Gentium Idolis.

Et immolaſti eis ad deuorandum. Hoc eſt, immolaſti idolis filios tuos, vt igne deuorarẽtur, & incendio combuſti è vita migrarent. Vide Iudæorum ſtultitiã, qui filios proprios morti tradebant, vt placerent idolis. Id dixerat iis verbis regius vates: Immolauerũt filios Pſa. 105
ſuos, & filias ſuas dæmoniis, effuderunt ſanguinem innocentem, ſanguinem filiorum ſuorum, & filiarum ſuarum, quas ſacrificauerunt ſculptilibus Chanaan. Et quamuis in honorem multorum idolorum filios trucidarent, hoc pręſertim faciebant in honorẽ Moloch, in cuius conſpectu eos comburebant. Aiunt ſtatuam Moloch fuiſſe æreã, in cuius concauitate accendebatur ignis, qui exibat per eius foramina & ponebatur puer in manibus ſtatuæ, vbi cremabatur. Et ne parentes pueri lamenta eius audirent, percutiebant ſacerdotes tympana, quam ob cauſam locus ille appellabatur Tophet, hoc eſt tympanum. O inſaniam deteſtabilem, ô crudelitatem inauditam, ô ingratitudinem erga Deum omni lachrymarum affluentia deplorandam?

Immolaſti filios meos De quibus apud Eſaiã Eſa. 1.
ait: Filios enutriui, & exaltaui, ipſi autẽ ſpreuerunt me. Septuaginta habent: Filios tuos.

Adoleſcentia tua. Quando eras in Aegypto plena opprobriis.

Et accidit poſt omnem malitiam tuã, væ væ tibi. Hoc eſt, primũ verſata es in magna miſeria, poſtea fuiſti conſtituta in magna gloria: nunc autem accidit, vt propter malitiam tuã in priſtinam incideres ignominiam. Vel ſic: Duplex væ, duplex pœna tibi accidit propter ſcelera tua, nimirũ temporalis & æterna. Vel altera ab Aſſyriis, altera à Chaldæis.

In cunctis plateis. Exaggerat Iudæorũ idololatriam.

Fornicata es cum filiis Aegypti. Id eſt, nullum fuit idolum, quod non coleres Hoc ait, quia nulla erat natio, quæ plura idola haberet, quam Aegyptus.

Extendam manum meam ſuper te. Hoc eſt, te caſtigabo.

Et auferam iuſtificationem tuam. Hoc eſt, auferam à te legem tuam. Accipi iuſtificationẽ pro diuina lege eſt in literis diuinis admodũ frequẽs, vt in pſalmo: Dedit eis regiones Gẽ- Pſal 104
tium, & labores populorum poſſederunt, vt cuſtodiant iuſtificationẽ eius. Et rurſum: Cã

Pſal. 118 tabiles mihi erant iuſtificationes tuæ. Ac ſi
diceret: Cãtationes meæ erãt leges tuæ. Ap-
pellat Deus legẽ ſuam Iudæorũ legem, quia
illis data fuerat: ſed quoniam ea intemperã-
ter abuſi ſunt, abſtulit eam Deus ab illis. Ita
Matt. 21 dixerat illis Chriſtus Deus noſter: Auferetur
à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti
fructus eius. In libro Geneſis ſunt hæc verba
literis mandata: Dilatet Deus Iaphet, & habi-
Gene. 9. tet in tabernaculis Sem. Ex Iaphet deſcendẽt
Gentiles, ex Sem Iudæi. Et quoniã Gentili-
tas multò maior futura erat, quàm populus
Iudaicus, voluit Deus vt per Iapheth ſignifi-
caretur, ſignificat enim Iapheth latitudinẽ.
His igitur verbis: Dilatet Deus Iapheth, & ha
bitet in tabernaculis Sem, innuebat ſcriptura
fore, vt reiecto Iſraele, maneret ſcriptura &
vera Dei cognitio in Gentibus, & à Chriſtia-
nis vindicaretur. Ita hunc locũ explanat Eu-
cherius. Iudæi nunc non habẽt Dei legem, ha
bent quidẽ literam legis, ſed legẽ nequaquã.
Nos verò qui ex Gentilitate deſcendimus, le-
gem veterem habemus, intelligẽtes ex ea ceſ-
ſaſſe eius cerimonias, & ſacrificia & iudicia:
habemus enim teſtamentum nouum, quod
quidẽ eſt ſpiritus literę teſtamenti veteris. Iu-
2. Cor. 2 dæi habẽt ſolùm literã, quæ, vt ait diuus Pau-
lus occidit, nos habemus ſpiritum qui viuifi-
cat. Lex vetus erat figura, & veluti vaticiniũ
nouæ, noua autem ſpiritus & explanatio ve-
teris. Vetus erat antiquãda, & antiquata eſt,
noua verò ferenda & lata eſt. Miſera Iudęo-
Gene. 16 rum ſynagoga eſt Agar, errans in ſolitudine,
vbi ei deeſt aqua gratiæ, & ſapientiæ ſaluta-
ris, eiecta à domo Dei, à patria ſua, ſine ſacer-
dotio, ſine ſacrificio, ſine rege, ſine templo,
mundum peragrans abſque via, quæ Chri-
ſtus eſt, dicens de ſeipſo: Ego ſum via. Sed
Ioan. 14 non ſolũ Gentilibus, ſed etiam Iudæis ad ve-
ram Chriſti fidẽ conuerſis dedit Deus nouũ
teſtamentũ. Itaq; omnes fideles ſiue ex Gen
tibus ſiue ex Iudæis, hoc eſt omnes verè Chri
ſtiani, qui meritò Iſraelitę ſecundũ ſpiritum,
& domus Iſraël & Iuda appellãtur, legẽ gra-
tiæ habent à Deo, quam ipſe illis per diuinos
ſuos vates promiſerat. Ieremias ea, quæ ſe-
Iere. 31. quuntur, literis mandauit: Ecce dies venient,
dicit Dñs: & feriam domui Iſrael, & domui
Iuda teſtamentum nouum, nõ iuxta pactũ,
quod pepigi cum patribus eorum, in die qua
apprehendi manũ eorum vt educerẽ eos de
terra Aegypti, pactum quod irritũ fecerunt,
& ego dominatus ſum eorũ, dicit Dominus.
Sed hoc erit pactum, quod feriam cũ domo
Iſrael. Poſt dies illos dicit Dominus, dabo le-
gem meam in viſceribus eorum, & in corde
eorum ſcribã eam: Et ero eis in Deũ, & ipſi
erunt mihi in populum. Hoc vaticiniũ con-
Baruc. 2 firmauit Deus per prophetam Baruc, dicens:
Statuam illis teſtamentũ alterum ſempiter-
num, vt ſim illis in Deum, & ipſi erunt mihi
in populum. Vide quàm apertè promiſerit
Deus nouum teſtamẽtum. Et ne exiſtimaret
aliquis eſſe teſtamentũ illud, quod Deus de-
derat Iudæis in monte Sinai, quando eos eri-
puit ab Aegypto, ait ſtatim: Nõ iuxta pactũ
quod pepigi cum patribus veſtris, quando
eorum manum apprehendi, vt educerem eos
de terra Aegypti. Illa enim lex data fuit in
monte Sinai, lex autem noua erat ferenda in
mõte Sion. Ita enim prædixerat eximius ille
vates Eſaias, omni ſapiẽtia & nobilitate præ-
ſtanti, cùm de Chriſti aduentu, eiuſq; cæleſti
doctrina ita vaticinaretur: Docebit nos vias *Eſa. 2.*
ſuas, & ambulauimus in ſemitis eius: quia de
Sion exibit lex, & verbũ Dñi de Hieruſalem.
Nónne vides teſtimonium luce meridiana
ſplendidius. Illud confirmat Deus rurſus per
eundem prophetã, dicens. Lex à me exibit, & *Eſa. 51.*
iudicium meũ in luce populorũ requieſcet.
Planè conſtat non loqui Deum de lege vete-
re, quoniam iam lata erat, ſed de noua, quæ
erat ferenda. Quod confeſtim explicare vo-
lens, ait: Et iudicium meum in luce populorũ
requieſcet. Satis eſt enim perfectũ & cogni-
tum legẽ Moyſi in vno tantũ populo requie
uiſſe, ab eoque ſolũ quo ad cerimonias, & iu-
dicia, & ſacrificia fuiſſe receptam. At Chriſti
euangelium fuit per omnes mundi oras lon-
gè latéque propagatũ, & in hominũ cordi-
bus ſcriptũ, & Chriſti ſacramẽta mũdo nun
tiata. Hæc ſunt noua illa, de quibus aiebat
Deus per eundẽ Eſaiã: Ecce ego facio noua, *Eſa. 43.*
& nunc orientur: vtique cognoſceris ea. Po-
nam in deſerto viam, & in inuio flumina: &
glorificabit me beſtia agri, dracones, & ſtru-
thiones. Quid per has feras niſi gentes barba-
ræ & incultæ ſignificantur, quæ euangelium
receperũt, & Deũ laudibus efferentes ferita-
tem in manſuetudinẽ mutarũt? Ac ſi diceret
Deus: Nõ ſolũ homines virtute morali præ-
diti, & ſcientia exculti, ſed etiã agreſtes & in-
domiti legẽ meam nouã recipient: & illi quos
nec ferrũ, nec ignis, nec vlla humana potẽtia
potuit frangere & domare, qui veluti indo-
miti adamantes nulla armorũ vi valebãt mi-
teſcere & manſueſcere, fuerũt ſanguine agni
immaculati Chriſti Dei noſtri domiti & mi-
tes, & fuit eorũ barbaries compreſſa, & du-
rities fracta. Et quoniã noua lex nouum po-
pulũ conſtituit, nonos mores, noua ſacramẽ-
ta, nouas cerimonias, dixit Deus per Eſaiam:
Ecce ego creo cælos nouos, & terrã nouã, & *Eſa. 65.*
non erunt in memoria priora. Noui cæli, &
noua aſtra mundũ illuſtrantia ſunt apoſtoli, *Dan. 12.*
de quibus ait Daniel: Qui docti fuerint, fulge
bunt quaſi ſplendor firmamẽti, & qui ad iu-
ſtitiã erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpe- *Matth. 5*
tuas eternitates. Quibus aiebat Chriſtus: Vos
eſtis lux mundi. Hi ſunt Chriſti diſcipuli, &
ſancti doctores, & catholici viri ſapientia in-
ſignes, & religione præſtantes. Terra noua
nouus populus eſt, qui exuto vetere homine
nouũ induit, vt ſeruiat Deo non in vetuſtate *Pſal. 32.*
literæ, ſed in nouitate ſpiritus. Hinc frequen- *95. 97.*
tes voces illæ apud pſalmographum: Can- *143. &*
tat *149.*

tate domino canticum nouum. Quid eſt cantare domino cãticum nouum, niſi gratias illi agere, quòd per nouum Adamum dominũ noſtrum Ieſum Chriſtum inſtaurauit & reparauit nos, qui per peccatum veteris Adami *Epheſ. 4.* perieramus? Accepto enim euangelio depoſuimus ſecundum priſtinam cõuerſationem hominem veterem, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris, & renouamur ſpiritu mentis, induentes nouum hominem, qui ſecundum deum creatus eſt in iuſtitia & ſancti *Exod. 24.* tate veritatis. Et volens deus ſignificare fore, vt vetus teſtamentum ceſſaret, nouum autẽ æternum eſſet, voluit vt vetus ſanguine animalis mortui confirmaretur, nouum autem ſanguine ſuo, dum viueret, & cum diſcipulis *Matt. 26* ſuis cœnaret. Dixit enim Chriſtus in vltima illa cœna: Hic eſt enim ſanguis meus noui teſtamenti. Ac ſi diceret: Hic eſt meus ſanguis confirmatiuus nouæ & æternæ legis. Id vaticinatus fuerat olim Zacharias has voces emittens, & cum Chriſto, quem ſpiritu prophetico venturum aſpiciebat, conferens: Tu *Zacha. 9.* in ſanguine teſtamenti emiſiſti vinctos. Quã *Heb. 13.* ob cauſam diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos legem nouam appellat teſtamentum æternum. Nec caret myſterio, Deum, & diuinum ſuum vatem, & ſanctum eius apoſtolum meminiſſe illis in locis teſtamenti potius quàm legis: nam cum audimus teſtamẽtum nouum, abiicimus vetus: hæc eſt enim *Heb. 9.* teſtamẽtum lex, vt nouum deroget antiquũ: & morte confirmetur. Vbi enim teſtamentũ eſt, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris, teſtamentum enim in mortuis confirmatũ eſt, alioquin nondum valet, dum viuit, qui teſtatus eſt. Ideo Chriſtus noui teſtamenti mediator eſt, vt morte intercedẽte in redemptionẽ earum præuaricationũ, quæ erant ſub priore teſtamẽto, remiſſionem accipiant, qui vocati ſunt ad æternam hæreditatem. Ideo vetus teſtamentum confirmatum fuit morte vitu*Exod. 24* li Chriſtũ adumbrantis. Sed cũ res illæ veteres vmbræ eſſent & figuræ futurorũ bonorũ, opus erat, vt ceſſarẽt adueniente veritate. At nouum & æternum teſtamentum fuit ipſius Chriſti Dei noſtri morte confirmatum. Ideo *Heb. 10* ait diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos: Nũc autem Ieſus melius ſortitus eſt miniſterium, quanto melioris teſtamenti mediator eſt: Et *Heb. 8.* rurſus: intercedente Chriſti morte ait acceptam eſſe remiſſionem veterum delictorum, & omniũ, qui vocati ſunt vt participes fiant æternæ hæreditatis. Meminit autem æternæ hæreditatis, vt oſtendat in lege vetere ſolùm quò ad literam bona terræ fluxa & fragilia promiſſa eſſe, vt ex quarto & ſeptimo capite Deuteronomij, & aliis ex locis conſtat aper*Deut. 4.* tiſſimè: & in euangelio, in nouo teſtamento eſſe à Chriſto Deo noſtro bona cæleſtia & æterna clariſſimè promiſſa: vt patet ex capite quinto Matthæi, vbi Chriſtus ait: Beati paupe*Matth. 5* res ſpiritu, quoniã ipſorũ eſt regnũ cælorum. Et rurſus: Gaudete & exultate, quoniã merces veſtra copioſa eſt in cælis. Aſpicis igitur ceſſaſſe iã, & finita eſſe legis veteris ſacrificia, eſſeque penitus abrogata. Id quod ipſamet lex multis in locis palàm non ſolùm confitetur, ſed etiam profitetur. Eſaias facit deum in hunc modum loquentem. Quo mihi multi- *Eſai. 1.* tudinem victimarum veſtrarum? Plenus ſum holocauſtum, arietem, & ſanguinem hircorũ nolui. Nonne intueris noluiſſe deum ſanguinem brutorum? Sãguis Chriſti erat ille, quo ipſe erat reconciliandus, & æternum teſtamentum ſtabiliendum. Per Amos diuinum *Amos. 5.* vatem ait Deus. Si obtuleritis holocauſtomata & munera veſtra, non ſuſcipiam. Similiter per Ieremiam. Holocauſtomata veſtra *Ierem 6.* non ſunt accepta, & victimæ veſtræ non pla- *Oſe. 6.* cent mihi. Et per Oſeam, Miſericordiam volui, & non ſacrificium. Non reſpuebat deus miſericordiam, non pietatem, non operã charitatis, nec aiebat eſſe hæc abrogãda: ſed legis veteris ſacrificia, quæ erant vmbræ noui teſtamenti, quæ adueniente Chriſto erant finienda, quemadmodum finiuntur vmbræ noctis adueniente ſole, & poſt diuulgatum euangelium futura erant execrabilia & peſtilentia. Quemadmodum apparente luce diſparet ca- *Simile.* ligo, ſic apparente Chriſto, & diuulgato euãgelio ceſſauit lex vetus. Ipſe enim Chriſtus de ſe ait: Ego ſum lux mundi. Et de lege vetere ait apoſtolus. Lex vmbram habet futurorum *Ioan. 8.* bonorum. Ceſſauerunt itaque legis antiquæ *Heb. 10.* hoſtiæ, quia venit hoſtia illa, cuius aliæ figuræ erant: venit Chriſtus verus Meſſias, qui ſanguine ſuo mundi ſcelera deleuit, ſeque in ara crucis pro nobis ſacrificium conſtituit, vt cæleſtem patrem placaret, nobiſque viam aperiret ad gloriam immortalem conſequendam. At obſtinati Iudæi eum contempſerũt & qui eos liberatũ venerat, falſis criminibus ad mortem crudeliſſimam vocarunt. Quare fuit illis ciuitas ſua euerſa, direptioni commiſſa, atque incendio tradita, & templum funditus deletum, ad quod Aggæus propheta *Agg. 2.* prædixerat venturum eſſe Meſſiã. Si Meſſias venturus erat ad templum illud, quẽadmodum Deus per diuinum ſuum vatem promiſit, & templum eſt penitus deletum, apertè cõſtat veniſſe Meſſiam ad illud, cum extaret. Et tamen tanta eſt Iudæorum cæcitas, tanta contumacia, tanta obſtinatio, vt adhuc Meſſiam venturum expectent, & legem Moyſi mordicus retineant. Vident ſe ob perfidiam ſuam & impiam pertinaciam per terrarũ orbem diſperſos, vitam degẽtes ignominioſam & abiectam abſque proprio rege, abſque ciuitate, abſque ſacerdotio, abſq; ſacrificio, abſque propheta, abſque cærimoniis, abſque legis intellectu, quia Meſſiam ſuum non receperunt, nec recipere volunt, & adhuc cæci & flagitioſi homines Meſſiam expectãt. Et illis ablata nominis amplitudo, extinctus ſplẽdor deleta omnino antiqua gloria. Solùm illi qui

ex eis fuerunt Chriſtum amplexati, in honore & hominum celebritate verſantur. Cæteri qui in perfidia permanent, ſunt miſeri, calamitoſi, abiecti, ſceleribus infinitis imbuti. Nulla eſt apud eos veritas, nulla iuſtitia, nulla fidelitas, nulla animi fortitudo, nulla denique virtus. Legem Moyſi habent in mẽbranis ſcriptam, ſed ipſam penitus ignorant. Cum ego Romæ ordinis noſtri negotia gererem ex iuſſu primatis & aliorum patrum, diſputaui ſæpæ cum Iudæis, eoſque lege ſua conuici: ſed nullus erat eorum, qui vellet ad fidem conuerti. In vno tantùm inueni ſigna quædam deſiderandæ ſalutis, qui à me petiuit, vt locũ quendam euangelij illi explicarem, & oſtendit velle mecum communicare, ſed ob aliorum Iudæorum metum non audere. Omniũ aliorum admirabar impudentiam, ignorantiam, & cæcitatem: nam aut penitus nihil, aut fere nihil ex vetere ſua lege intelligebãt. Et conuicti à me authoritatibus ſuorum prophetarum ita manebant obſtinati, vt antea. Tanta eſt eorum pertinacia, vt quidam ex illis mihi diceret: Et ſi luce meridiana clarius mihi oſtendas Chriſtum eſſe Meſſiam, tamẽ non credam. Deplorabam eorum miſeriam, dolebam eorum infelicitatẽ: & illi meipſum irridebant, & conuiciis, atque maledictis aliquando vulnerabant. Gloriantur cęci homines ſe legem Dei habere, cùm reuera legem non habeant, ſed ſolùm legis literam, quoniam lex fuit ab illis ob eorum ſcelera ablata. Quod illis hoc loco Deus per Ezechielem prædixerat: Et auferam iuſtificationem tuã. Vbi ſeptuaginta pro iuſtificationem habent legitima tua, hoc eſt legem tuam. Quod noſtram corroborat ſententiam. Accipi autem legitima pro lege, conſtat multis ex locis diui-
Leui. 18. narum literarũ. Leuit. 18. Iuxta morẽ regionis Chanaan, ad quã ego introducturus ſum vos, non agetis, nec in legitimis eorũ ambuletis. Et pauló pòſt: Cuſtodite legitima mea.
4. Re. 17. Et 4. Re. 17. Noluerũt ſeruire Domino Deo ſuo, & abiecerunt legitima eius. Lex in diuinis literis appellatur iuſtificatio, legitimum, teſtimonium, iudicium, mãdatum, via, vita, ſtatutum, & aliis nominibus paſſim repertis.

Et dabo te in animas odientium te filiarum Palæſtinarum Id eſt, permittã, vt hoſtes tui te in ſuam poteſtatem redigant. Filiæ Palæſtinę ſunt oppida regionis illius, quemadmodum
Eſa. 16. apud Eſaiam, filiæ Moab. Et libro Iudicum,
Iudic. vbi nos habemus: Manaſſes quoque non deleuit Bethſan & Canath cum viculis ſuis, eſt in hebraico, cum filiabus ſuis.

Eò quòd necdum fueris expleta. Hoc eſt, ideo Aſſyriorum idola coluiſti, quia nõdum eras cultu aliorum idolorum ſaturata. Vide caput
4. Re. 16. ſextumdecimum quarti Regum.

In quo mundabo cor tuum? Intuere Dei miſericordiam. Ita apud Oſeam: Quid faciã tibi Ephraim, quid faciam tibi Iuda? Et apud Eſaiam: Super quo percutiam vos vltrà?

Quia fabricaſti lupanar tuum in capite omnis viæ, & excelſum tuum feciſti in omni platea. Nec facta es quaſi meretrix faſtidio augens pretium, ſed quaſi mulier adultera, quæ ſuper virum ſuum inducit alienos. Omnibus meretricibus dantur mercedes, tu autem dediſti mercedem cunctis amatoribus tuis, & dona donabas eis, vt intrarent ad te vndique ad fornicandum tecum: factumque eſt in te contra conſuetudinem mulierum in fornicationibus tuis, & poſt te non erit fornicatio. In eo enim quòd dediſti mercedes, & mercedes non accepiſti, factum eſt in te contrarium. Propterea meretrix audi verbum domini: Hæc dicit Dñs Deus: Quia effuſum eſt æs tuum, & reuelata eſt ignominia tua in fornicationibus tuis ſuper amatores tuos, & ſuper idola abominationum tuarum in ſanguine filiorum tuorũ, quos dediſti eis: ecce ego cõgregabo omnes amatores tuos quibus commiſta es, & omnes, quos dilexiſti cum vniuerſis, quos oderas. Et congregabo eos ſuper te vndique, E
& nudabo ignominiam tuam coram eis. Et videbunt omnem turpitudinem tuam, & iudicabo te iudiciis adulterarum, & effundentium ſanguinem, & dabo te in ſanguinem furoris & zeli, & dabo te in manus eorum. Et deſtruent lupanar tuum, & demolientur proſtibulum tuum: & denudabunt te veſtimentis tuis, & auferẽt vaſa decoris tui. Et derelinquẽt te nudam plenamque ignominia, & adducent ſuper te multitudinem. Et lapidabunt te lapidibus, & trucidabũt te gladiis ſuis: & comburent domos tuas igne, & facient in te iudicia in oculis mulierum plurimarum. Et deſines fornicari, & mercedes vltrà non dabis. Et requieſcet indignatio mea in te, & auferetur zelus meus à te: & quieſcam, nec iraſcar amplius, eò quòd non fueris recordata dierum adoleſcentiæ tuæ, & prouocaſti me in omnibus his. Quapropter & ego

vias

viaſtuas, in capite tuo dedi, ait Dominus Deus, & non feci iuxta ſcelera tua in omnibus abominationibus tuis.

Quia fabricaſti lupanar tuum in capite omnis viæ. Id eſt, quia ædificaſti fornicem tuum ad initia omnium viarum. Quaſi dicat: ideo te meretricem impudentem voco, quia vias Gentium quærebas, vt earum idololatrias exerceres. Non contenta fuiſti idolis vnius nationis, ſed multarum nationum ſimulachra deſideraſti, & omnia illa relicto vero Deo coluiſti.

Faſtigio augens pretium. Meretrix pretium reſpuit, niſi fuerit magnum, tu verò contrà amatoribus tuis pretium pollicebaris. Alia ſcorta munera ab hominibus oblata ſolent contemnere, vt ſe haud quaquã digna, quò maiora ab illis accipiant, tu contrà facere ſoles, inuitas enim amaſios, quibus munera largiaris, vt cum illis exerceas adulteria. Oſtendit ardentiſſimum Iudæorum deſiderium colendi impios Gentium ritus, & commentitios Deos.

Et poſt te non erit fornicatio. Subauditur talis, quæ cum hac tua poſſit comparari. Tanta eſt idololatria tua, vt aliæ reſpectu huius non debeant idololatriæ appellari.

Ecce ego congregabo. Minatur ei pœnam.

Dabo te in ſanguinẽ furoris & zeli. Hoc eſt, ego te interficiam, quemadmodum facere ſolent viri zelotypi, furore pleni, cùm vxores ſuas in adulterio comprehenſas inueniũt. Significat Deus euerſurum ſe eſſe Iudæam ob eius idololatriam & impia ſcelera.

Vaſa decoris tui. Hoc eſt, vaſa tua pulchra, vt ſunt monilia, & ornamenta pretioſa.

Adducent ſuper te multitudinẽ. Hoc eſt, magnũ exercitũ, qui te oppugnet, & expugnet.

Et facient in te iudicia. Hoc eſt, afficient te acerbiſſimis calamitatibus in conſpectu aliarum ciuitatum.

Et requieſcet indignatio mea in te, & auferetur zelus meus à te. Hoc eſt, nõ te amplius caſtigabo ſed auertar à te. Recedet à te zelotypia mea, & ſingularis illa dilectio, qua te vt ſpõſam proſequebar. Nõ te amplius eo amore complectar, quo ſolitus eram: nec iraſcar tibi, vt antea faciebam Magna Dei ira eſt, nõ eam oſtendere: tũc enim nobis maximè iratus eſt, cùm nobis non iraſcitur. Vt medicus (Simile.) amaris potionibus & medicamentis eum curat, quem intelligit curabilem eſſe, eum verò de cuius ſanitate deſperat, naturæ relinquit, nullam illi adhibens medicinam, ſic Deus dilectos ſuos amaris potionibus exercet, in quos vult conferre ſanitatem. illis medetur, ducẽs eos pleruunque per magnas calamitatum anguſtias ad vitam immortalem, eos verò, quos videt incurabiles & obſtinatos, in manibus ſuorum deſideriorum relinquit, tanquam æternæ nocti propinquos. Ex quo efficitur, vt hi ſæpenumero affluant mũdi opibus & voluptatibus. Magnum profectò eſt & dolendum ſupplicium, quando nos Deus ſupplicio non coercet: quando nos ob ſcelera noſtra repudiat, quando in nos ſolita caſtigatione paterna non animaduertit. Loquitur Deus more hominis vxorem ſuam adulteram repudiantis, & iam non curantis. Ita ſe Deus habet ad impios, dum illos liberè & impunè peccare permittit, quaſi ad ſe non pertineãt, vt poſtea acerbiſſimis cruciatibus in æternum
torquentur. Eam ob cauſam ait in pſalmo: *Pſal. 80.*
Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorũ,
ibunt in adinuentionibus ſuis. Et apud Oſeã: *Oſe. 4.*
Non viſitabo ſuper filias veſtras, cum fuerint adulteratæ. Cõtrà verò de electis ait per pſal
mographum: Viſitabo in virga iniquitates eo *Pſal. 88.*
rum, & in verberibus peccata eorũ. Et in A-
pocalypſi: Ego quos amo, arguo, & caſtigo. *Apoc. 3.*
Vnde ait in epiſtola ad Hebræos diuus Pau- *Heb. 12.*
lus: Quem diligit Dominus, caſtigat, flagellat autem omnem filium, quem recipit. Et paulò pòſt: Quòd ſi extra diſciplinam eſtis, ergo adulteri, & non filij eſtis. Nullo ferè maiore ſupplicio hic afficit Deus illos, qui eum contemnunt, quàm ſi in eos non animaduertat, ſed ſinat eos ſuis obtemperare cupiditatibus, & quà eos vehat appetitus, libenter euagari, & voluptatibus blãdiſſimis deliniri. Nam iis rebus, quibus vitam ſibi adipiſci putant, peſtẽ & perniciem ſibi ipſis æternam machinãtur. idque tum maximè, cùm ſibi præclarè cõſulere videntur. Si affligi propter Deum in hac vita erat expetendum tempore veteris teſtamenti, quantò magis noui, poſtquã Deus ipſe fuit propter nos iniuriis & calamitatibus
affectus, & vt ait Eſaias: Dolores noſtros tu- *Eſai 53.*
lit, & languores noſtros ipſe portauit? Quem- *Simile.*
admodum cẽſetur illuſtre & glorioſum portare militem ſecum Inſignia & ſtemmata ſui ducis, ſi[illegible]d veram Chriſtiani amplitudinem & claritatem conducit affici moleſtiis & calamitatibus. Hæc enim ſunt Chriſti arma & inſignia. Vnde diuinus ille Paulus, qui propter Chriſtum erat moleſtiis cinctus, & tẽpe-
ſtatibus vndique exagitatus, aiebat: Ego ſtig- *Galat. 6.*
mata Domini Ieſu in corpore meo porto.

Eò quòd non fueris recordata dierum adoleſcentiæ tuæ. Hoc eſt, beneficiorum, quæ in te contuli in Aegypto, vnde te mirabiliter eduxi. Reprehendit Iudæorum ingratitudinẽ. Nihil eſt tam inhumanum, tam incultũ, tam immane, quàm obliuiſci beneficiorũ acceptorum. Cùm gratia referri non poteſt, quanta debetur, habenda tamen eſt, quàm maxima haberi poteſt. In libro Eccleſiaſt. ait ita diuina ſcriptura: Non obliuiſcatis amici tui in ani-
mo tuo, & non immemor ſis illius in ope- *Eccl. 37.*
ribus tuis. Iuxta Heſiodi ſententiam debemus imitari terram fertilem, quæ plus multò affert, quàm accepit. Si hominis erga hominem execrabilis eſt ingratitudo, quid erit erga Deum?

Vias

Vias tuas in capite tuo dedi. Hoc eſt, pœna tuis, ſceleribus debita te puniui: flagitia tua in caput tuum redundarũt. Sed adhuc multò maiora ſupplicia merebaris. Id quidem eſt, quod ſtatim ait: Et non feci iuſta ſcelera tua. Ac ſi dicat: Non te caſtigaui eo rigore, quo ſcelera tua puniri merebantur. Ex hebræo poterat hoc ita verti. Et non feciſti cogitationẽ in omnibus abominationibus tuis. vt ſit ſenſus: Exercui te calamitatibus, vt te corrigeres, ſed tu ne cogitaſti quidem de reſipiſcendo: nullum iniſti conſilium, nullam deliberationem de relinquendis vitiis. Nulla tormenta, nulla ærumnarum tela tuũ verſabant in deliberando animum, ſed obſtinata in peccandi propoſito manebas. Noluiſti tuum peſſimum relinquere conſilium, cùm optimus ſit portus pereunti mutatio conſilij.

Ecce omnis qui dicit vulgò prouerbium, in te aſſumet illud, dicens: Sicut mater, ita & filia eius. Filia matris tuæ es tu, quæ proiecit virum ſuum, & filios ſuos: & ſoror ſororum tuarum es tu, quæ proiecerunt viros ſuos, & filios ſuos. Mater veſtra Cethæa, & pater veſter Amorrhæus, & ſoror tua maior Samaria, ipſa & filiæ
F eius, quæ habitant ad ſiniſtram tuam. Soror autem tua minor te, quæ habitat à dextris tuis, Sodoma, et filiæ eius. Sed nec in viis earum ambulaſti, nec ſecundum ſcelera earum feciſti. Pauxillum minus penè ſceleratiora feciſti illis in omnibus viis tuis. Viuo ego, dicit Dominus Deus, quia non fecit Sodoma ſoror tua ipſa, et filiæ eius, ſicut feciſti tu, & filiæ tuæ. Ecce hęc fuit iniquitas Sodomę ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & otium ipſius, & filiarum eius. & manum egeno & pauperi non porrigebant. Et eleuatæ ſunt & fecerũt abominationes coram me, & abſtuli eas, ſicut vidiſti. Et Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccauit, ſed viciſti eas ſceleribus tuis, & iuſtificaſti ſorores tuas, in omnibus abominationibus tuis, quas operata es.

Ecce omnis qui dicit vulgò prouerbium. Id eſt, omnes, qui prouerbiis delectãtur, tibi prouerbium hoc accõmodabunt: Qualis eſt mater, talis eſt filia. Mater tua eſt Cethęa, eſt terra Chanaan, quæ verum non coluit Deum. Natio illa Chanaan idola colebat, quam ob cauſam fuit à terra ſua eiecta, ita tu ò ſynagoga quoniam verum Deum reliquiſti, & deos commentitios venerat̃s, teq́; omnibus idolorum ſordibus contaminas, eiicieris e Iuda, & in dedecore atque ignominia verſaberis. Imitata es patrem tuum Amorrhæorũ, & matrem tuam Cethæam, & inſuper duas ſorores tuas Samariam & Sodomam, deteſtabilibus ſceleribus contaminatas. Quæ etſi abſolutè impiæ fuerunt, tui tamen comparatione iuſtificantur: vincis enim omnẽ impietatem. Appellat Samariam maiorem ſororẽ Hieroſolymæ, quia maior populus erat decem tribuum in Samaria habitantium, quã Iudæ & Beniamin, quæ duæ tribus in Iudæa commorabantur: populus autẽ Sodomę minor erat vtroque. Prouerbium hoc qualis eſt mater, talis eſt filia, etiam hodie vulgò profertur: cui ſimile eſt illud: Qui naſcitur ex gallina, ſcalpit.

Et filia eius. Hoc eſt oppida ei ſubiecta. Diximus enim paulò antè per filias oppida intelligi. Solebant Iudæi per matres ſignificare vrbes metropoles & præcipuas, per filias verò oppida illis parentia.

Viuo ego, dicit Dominus Deus. Modus eſt iurandi aut aſſerendi Deo in vetere teſtamẽto non infrequens, quemadmodum in nouo, amen amen dico vobis. Significabat Deus verbis illis ſe viuum eſſe, & nihil præter illũ viuere. Sed dicet aliquis: Quid, nonne homines viuunt? Sed quid loquar de hominibus viuis, cùm multi etiam ex mortuis viuere dicantur? Illi enim, qui dum hic vitam degerẽt præditi erant virtute, et charitate muniti, poſt mortem abſque dubio viuũt. Id aſſerit apud Marcum Chriſtus Deus noſter, qui Saddu- *Mar.* 12.
cæis aiebat: Non legiſtis in libro Moyſi ſu- *Exod.* 3.
per rubum, quomodo dixerit illi Deus, inquiens: Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob. Non eſt Deus mortuorum, ſed viuorum. Et in pſalmo ait Dauid: Placebo *Pſal* 112
Domino in regione viuorum. Si ex hominibus quidam viuunt, quidã mortui ſunt, qui fieri poteſt, vt ſolus Deus viuere dicatur? Huic obiectioni facilè reſpondebis, ſi dixeris homines inter ſe comparatos partim viuos, eſſe, partim mortuos: at ſi cum Deo comparentur, viuere haudquaquam dicuntur: ſolus enim Deus propriè & abſolutè viuit. Eodem modo multa inter ſe comparata dicuntur eſſe, cùm tamẽ dicat Deus: Ego ſum, qui *Exod.* 3.
ſum: & multa ſimiliter dicuntur bona, cùm tamen dicat Deus: Solus deus bonus eſt. Nã *Luc.* 18.
id verum eſt per ſe, & per naturam ſuã: per participationem verò dicitur homo bonus, arbor bona, ſeruus bonus, & cætera huiuſmodi. Quemadmodum deus eſt ipſum ens, ipſa bonitas, ſic eſt ipſa vita, & fons, vnde rebus aliis vita dimanat. Id voluit ſignificare regius pſaltes, ita canens: Apud te eſt fons vitę. Ac ſi *Pſal.* 35.
diceret:

diceret: Tu es Domine fons vitæ: quemadmodum alibi dicit: Apud dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio. Hebraiſmus eſt, quo ſignificauit deum eſſe fontem vitæ, ipſam miſericordiam & redemptionem. Eſſe autem deum fontem vitæ, & primum bonum, non ſolùm fideles, ſed etiam gentes à fide alienatæ dixerunt: nam Triſmegiſtus in ſeptimo dialogo has voces literis mādauit: Reſpicite iam ô mortales, & reſipiſcite, & ad fontem vitæ recurrite. Et Alcinous in libro de doctrina Platonis, Noſtrum bonum, inquit, ſi quis Platonis libros accuratè & conſideratè legerit, in ipſa primi boni cōtemplatione poſuiſſe reperiet: quod quidem primum bonum & deum, & primam mentem vocare licet. Hæc ille. Aſpicis igitur gentium philoſophos aſſeruiſſe Deum eſſe primam vitam & primam bonitatem.

Pſal. 129

Superbia. Narrans cauſas ob quas Sodoma in turpia ſcelera inciderit, incipit à ſuperbia: nam vt ait Eccleſiaſticus, initium omnis peccati eſt ſuperbia. Hæc eſt in ſphæra vitæ humanæ centrum illud, vnde exeunt lineæ ad circum ferentiam iniquitatis. Superbus nullā habet iuſtitiam, nullam æquitatem, nullam ſecum admittit virtutē: omnes deſpicit, ſuper omnes vult ſeipſum collocare. Vt in area extollitur palea ſuper granum, nō quòd ſit dignior, ſed quòd ſit leuior, & cùm ſit vilior, altiorem tamen obtinet locum, ſic in hac vita ſuperbus fertur ſuper humilem, nō ob meritum & veram virtutem, ſed ob vanitatem, & falſam de ſe opinionem: & cùm ſit parui momenti ſe aliis anteponit, à quibus virtute, ſapientia, & nobilitate ſuperatur. Humilis verò ſe abiicit, non quòd ſit minoris pretij, ſed quòd ſit maioris ponderis. Granum cùm ſit pretioſius, quærit ſubmiſſum locum: humilis cùm ſit Deo gratior, gaudet inferiore gradu: ſuperbus autem ſuper omnia ſe extollit. Ex quo efficitur, vt iura omnia diuina & humana peruertat, propter eum, quem ſibi fingit deberi principatum. Tobias ille iuſtus, qui omnes ſuæ ætatis & charitate & ſapiētia pręibat, his verbis filio ſuo animi ſubmiſſionem perſuadere volebat: Superbiam nunquā in tuo ſenſu, aut in tuo verbo dominari permittas. Eccleſiaſticus. Humilia, inquit, valde ſpiritum tuum, quoniam vindicta carnis impij ignis & vermis. Et rurſum: Odibilis coram Deo & hominibus eſt ſuperbia. Quid habes, inquit Apoſtolus, quod non acceperis? Si autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? Et Chriſtus Deus noſter. Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabitur. Vnde ait Auguſtinus: Vitanda nobis eſt ſuperbia, quæ & angelos voluit decipere, quanto magis homines diſſipare. Ambroſius, Superbia, inquit, ex angelis dęmonia fecit. Et Iſidorus: Superbia ſicut origo eſt omniū criminum, ita & ruina cunctarū virtutū. Volebāt duo homines ingredi in magnificam quādam aulam per poſtē depreſſum, quorū qui dam ſe deprimens & inclinās tranſiuit, alter vero erectus magno impetu conans introire, læſo capite cecidit retro. Hæc magnifica aula eſt domus cœleſtis, ſanctorū habitatio, cuius via arcta eſt, vt ait Chriſtus Deus noſter, cuius oſtium vſque adeo depreſſum eſſe et conſtrictum, vt cum foramine acus illud Deus comparatit. Qui ſe humiliat & abiicit, intrat in diuini regis ampliſſimas ædes: at qui ſuperbia tumidus, & inſolentia elatus ſeipſum abiicere non vult, nō valens ingredi oſtiolum, cadit in terram, ſuperbia eius eum retro eiiciente. Vnde ait Auguſtinus: Excelſa eſt patria, humilis eſt via. Id voluit ſignificare magiſter ille humilitatis, cùm de ſe ait: Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde: cùm aduocans paruulum, cumque collocans in medio diſcipulorum, dixit illis: Niſi conuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorū. Superbia, vt ait Auguſt. quartodecimo de ciuitate dei eſt, peruerſæ celſitudinis appetitus: & differt ab inani gloria, vt poſt D. Thomam ſecūda ſecūdæ ait Antoninus ſecundo tomo ſummæ theologalis, quòd ſuperbiæ materia eſt propria excellentia, inanis autem glorię eſt ipſius excellentiæ manifeſtatio. Et hæc eſt peſtilens quædam animæ ægritudo. Sed vt vanum eſt, inanes aucupari rumores, & vmbras gloriæ ſectari, ſic agreſtis hominis eſt, & ſibi ac reipublicæ crudelis, iuſtam gloriam illam, quæ eſt ſplendor virtutis, qua alij ad virtutem excitantur, contemnere & maculare, honeſtum vitæ bene actæ fructum conſtringere, bonamque famam ſuam, à qua aliæ dependent, deformare. Sed ita conſulendum eſt famæ, vt inanis gloria vitetur, & ſuperbia penitus deiiciatur. Efficit autem ſuperbia, vt homo ſit à Deo, & à ſeipſo, & à proximo diuiſus, & in varia vitia diſperſus & diſtractus. Id ſignificauit ſacratiſſima illa dei genitrix, cùm in admirabili cantico ſuo has voces emiſit: Diſperſit ſuperbos mente cordis ſui. Nos vitemus ſuperbiam, & omnem animi inſolentiam & elationem, ne animi pręſtantiam turpi dedecore maculemus, & gloriam æternam penitus amittamus.

Eccle. 10.
Simile.
Tob. 4.
Eccle. 7.
Eccle. 10.
1. Cor. 4.
Luc. 14.
Luc. 18.
Simile.
Mar. 10.
Luc. 18.
Matt. 11
Matt. 18
Luc. 1.

Saturitas panis. Quatuor vitia tribuuntur Sodomæ, nimirum ſuperbia in appetitu propriæ excellentiæ, & inani de propriis viribus præſumptione: gula in vſu alimentorum, quam hoc loco propheta appellat panis ſaturitatem, nam panis nomine omnis cibus ſignificatur: diuitiarum affluentia in deliciis & vanitatibus diſtributarum, quam appellat abundātiam: & vacationem à bonis operibus, quam appellat otium. Ex quibus ſecutū eſt vitium illud turpiſſimum ineffabile, quod Sodomitę teſtante ſcriptura admittebant. Nā tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, in deſideria cordis eorū, vt verbis vtar Apoſtoli, in immunditiam, vt contumeliis afficerēt corpora

Gene. 19.
Rom. 1.

corpora ſua in ſemetipſis. Poſt ſuperbiã numerat ſtatim gulam, quia diabolus tentauit
Geneſ. 2. Euam, cùm eam ad prohibitas & mortiferas epulas excitauit. Eſt quidem gula multorum
Exod. 32 vitiorum mater. De Hebræis vitulũ aureum colentibus ait ſcriptura. Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere, vbi ludere capitur pro adorare idolum. Ita interpretantur etiam nonnulli Geneſis illud:
Gene 21. Vidit Sara Iſmaelem ludentem cum Iſaac, hoc eſt, adorantem idolum, illudque Iſaac oſtendentem, vt illud veneraretur. In libro
Deut. 31. Deuteronomij loquens Deus de Hebræis, ait: Cùm comederint, & ſaturati, craſſique fuerint, auertentur ad deos alienos. Et per
Oſe. 13. Oſeam: Saturati ſunt, & eleuauerunt cor
Luc. 6. ſuum; & obliti ſunt mei. Vnde ait Chriſtus apud Lucam: Ve vobis, qui ſaturati eſtis, quia
Simile. eſurietis. Gula eſt lignorum ſtrues, quibus inflammatur libido. Eam ob cauſam ait in epiſtola ad Furiam diuus Hieronymus: Non Ethnæ ignes, Non Vulcania tellus, non Veſuuius & Olympus tãtis ardoribus æſtuant, vt iuueniles medullæ vino plenæ, & dapibus inflammatæ. Colens rex Babylonis Belum idolum, quod viuũ eſſe, & comedere exiſti-
Dani. 13 mabat, cùm eius ſacerdotes omnia, quæ idolo apponerentur, comederẽt, & regem deciperent, iuſſit eſcas poni in altari idoli. Sed Daniel accipiens cinerem cribrauit per totũ templum coram Rege, qui oſtio clauſo & ſignato abiuit. Sacerdotes autem ingreſſi ſunt nocte, & omnia comederunt. Surrexit autẽ rex primo diluculo, & Daniel cum illo, & aperiens oſtium, reſpiciens ad altare carnium & epularum exclamauit: Magnus es Bele, exiſtimauit enim idolũ ſuum omnia deuoraſſe. At Daniel ſubridens orauit regem, vt videret pauimentum, & pedum veſtigia in cinere expreſſa. Cùm verò rex aſpiceret ad cinerẽ pauimenti, ſtatim ei fuerunt ſacerdotum fraudes perſpectę & exploratę. Dum locum carnium, & eſcarũ intueretur, deceptus eſt, cùm verò cinerem cõtemplatus eſſet, intellexit veritatem Si ad eſcas, ad gulam, ad ebrietatem reſpexerimus, ſi in his rebus voluptatẽ conſtituerimus, erimus abſque dubio decepti, & idolum colemus, & in erroribus intolerandis verſabimur. At ſi cinerem, ſi puluerẽ, in quem ſumus conuertẽdi, animo contemplati fuerimus, reuocabimus ad veritatem rationem, & abſtinentiæ ſtudentes, noſtramque fragilitatem cõtemplantes, dabimus operam, vt carnem animo ſubijciamus, eumque nullis flagitiis deformemus. Ieiunium eſt cos, vbi
Simile. anima acuitur, & perpolitur. Quemadmodũ
Geneſ. 2. anceps in eſcario tendit rete ad aues capiendas, ſic dæmon, vt Euam caperet, in gula ei tetendit tentationem: & in ea volebat etiam
Matth. 4 Chriſtum irretire, cùm illi dixit: Si filius Dei es, dic vt lapides hi panis fiant. Dæmon qui Euam decepit, qui filium Dei etiam decipere conabatur, qui multos ad gulam incitauit, his noſtris temporibus perſuaſit Luthero, eiuſque ſectatoribus, vt ieiunia ab Apoſtolis inſtituta, & ab ipſis vſque ad noſtra tempora ſemper ab Eccleſia Catholica approbata & obſeruata, contemnerent & eiicerent, & eorum loco colerent voracitatẽ, intemperantiam, & gulam. Diuus Hieronymus in epiſtola ad Lætam de inſtitutione filiæ, & libro ſecundo aduerſus Iouinianũ, & in Eſaiam cap. 58. miris laudibus extollit ieiunium quadrageſimale, & aſſerit eſſe ab apoſtolis inſtitutum. Ieiunauit Chriſtus quadraginta diebus *Matth. 4*
& quadraginta noctibus: & eam ob cauſam Apoſtoli quadrageſimale ieiunium inſtituerunt. Dixit enim idem Dominus: Qui vult
venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat *Matt. 16*
crucem ſuam, & ſequatur me. Vnde Hiero- *Luc. 9.*
nymus ad Marcellam aduerſus Montanum ait: Nos quadrageſimã ſecundum traditionẽ Apoſtolorum ieiunamus. Id quod vniuerſa tenet Eccleſia, & ſemper tenuit, quod nec eſt in ſacra ſcriptura conſtitutum, nec conciliis, nec decretis ſummorum ponticum, rectè ab Apoſtolis traditum eſſe creditur. Cùm enim conſuetudinem videamus in tota Eccleſia obſeruatam, cuius origo eſt adeò antiqua, vt nullum demus concilium, ante quod iam non eſſet, nullum decretum patrum, quod ipſa non præcedat, nullum doctorem Eccleſiaſticum, ad quem poſſit referri, cùm ante ipſum fuerit, & ad Apoſtolorum vſque tempora retro trahatur, eſt abſque dubio ab ipſis Apoſtolis profecta. Huiuſmodi eſt cõſuetudo ieiunandi, quæ fuit ab Apoſtolis conſtituta. Huius mentionẽ facit Auguſtinus ad Caſulanũ epiſtola 86. & ad Ianuarium epiſtola 118. & 149. Ambroſius ſermo. 25. & 38. Chryſoſtomus ad populum Antiochenum homilia 3. & 16. Baſilius in cõcione de ieiunio, & in ea, quam habuit in ebrioſos. Origenes homilia decima in Leuiticum. Irenæus apud Euſebium cap. 24. libri quinti Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, & lib. 1. cap. 1. ſuorũ operum. Theleſphorus papa vicinus temporibus apoſtolorũ in epiſtola ad vniuerſos. Ignatius epiſtola quarta ad Philippenſes. Theophilus Alexandrinus libro Paſchali primo & tertio. Epiphanius hæreſi 80. Leo papa in concione de Pentec. quæ incipit, Pleniſſimè. Sozomenus hiſtoriæ tripartitæ ca. 10. Maximus epiſcopus, & multi alij, quos longũ eſſet recenſere. Habemus etiam canonẽ Apoſtolorũ 68. probatum etiam à Trullana ſynodo, canone 9. & 20 In concilio Nicæno ca. 5. expreſſa fit, mentio ieiunij quadrageſimæ, tanquã rei in Eccleſia conſuetiſſimæ. Et refertur caput illum, 18 diſt ca Habeatur. Concilium etiam Agatenſe, & Aurilienſe, & Laodicęſe ieiunij meminerunt, illudque laudibus extulerunt. Nullus eſt catholicus doctor, ſiue recens ſiue antiquus, qui ieiunij mentionẽ faciens, illud non laudet, qui nõ dicat ſanctam eſſe Dei legem de ieiunio. Solũ hæretici illud damnant

& irri-

& irrident, quibus nihil eſt magis in optatis, quàm ſe in epulas ingurgitare, & Epicureum dogma cõtra Chriſti doctrinā ſequi, & Gentium execarũ Bacchinalia reſtituere. In euangelio aiebat Chriſtus Deus noſter: Venient *Matth. 9* dies, cũ auferetur ab eis ſponſus, & tunc ieiu- *Luc. 5.* nabunt. Illud opere impleuerũt apoſtoli: nā vt ait in Actis diuus Lucas: miniſtrantibus il- *Acto. 13.* lis Dño, & ieiunantibus, dixit illis ſpiritus ſan *Acto. 14.* ctus: Segregate mihi, &c. Et rurſus: Cùm conſtituiſſent illi ſuper ſingulas Eccleſias Preſbyteros, & oraſſent cũ ieiunationibus commendauerunt eos domino. In epiſtola prima *1. Cor. 6.* ad Corinthios ait ita D. Paulus: In omnibus exhibeamus nos ſicut Dei miniſtros: in multa patiẽtia, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis. Ipſemet Chriſtus Deus noſter ita ait: Tu cũ *Matth. 6* ieiunas, vnge caput tuũ, & faciem tuā laua, ne videaris ab hominibus ieiunans, ſed patri tuo qui eſt in abſcondito: & pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi. Si pater cæleſtis reddit mercedē ieiunanti, ergo ieiunium meritorium eſt. Chriſtus ait ieiunium eſſe bonum & meritorium. Diuus Paulus ait, vt exhibeamus nos Dei miniſtros in ieiuniis, apoſtoli ieiunauerunt, & legem de ieiunio obſeruando tulerunt, cõcilia hoc aſſerunt, omnes ſancti patres hoc affirmant, tota eccleſia Catholica hoc præcipit & ſeruat: Lutherani illud execrantur. Cui credemus, Chriſto, an Luthero? Apoſtolis aut hæreticis? Eccleſiæ Chriſti, an ſynagogæ diaboli? Chriſtum ſequentibus, an Epicurum imitantibus? Miror abſque dubio hæreticorum noſtri temporis cæcitatem, impudentiam, & intemperantiam, qui vt ſe totos tradant comeſſationibus & ebrietatibus, conantur auferre ab Eccleſia id, quod in ea non ſolum catholici, ſed etiam ethnici admirantur, & ſummis laudibus extollunt. Ieiunium enim & ciborum abſtinētiam etiam Gentes à fide alienæ laudarunt. Liuius libro 3. [illegible] ait: Prodigiorum cauſa libros Sibyllinos ex ſenatus conſulto decem viri cùm adiſſent, renunciarunt ieiuniũ inſtituendum Cereri eſſe. Et Ouidius in Faſtis ait Numam Pompilium, quando oraculo nemo habuit pro frugibus, carnium eſu abſtinuiſſe. Seneca epiſtola [illegible]: Ventri, inquit, obedientes brutorũ animalium loco numeremus, non hominum. Eſt præclara epiſtola Platonis ad Dionis propinquos, in qua ſcriptum eſt his ferè verbis: Nullo modo placuit bis in die ſaturum fieri. Niniuitæ in calamita- *Ioan. 3.* tibus conſtituti, ad ieiunium confugerũt, quo Dei iram aduerſus ſeipſos placarunt. Contrà verò gula cauſa fuit excidij Sodomorum, vt aſſerit hoc loco Ezechiel.

Et abundantia. Subaudi diuitiarum: Quàm *Luc. 6.* periculoſa ſit mundi opum affluentia, aſſerit Chriſtus Deus noſter, dicens: Væ vobis diui- *1. Tim. 6.* tibus, qui habetis hic conſolationē veſtram. Et diuus Paulus: Qui diuites volunt fieri in hoc mundo, incidunt in tentationē, & in laqueum diaboli. Capite 39 aſſerit Ieremias omnes Hebræos, qui opibus abundabant, du- *Iere. 39.* ctos fuiſſe à Nabuchodonoſore captiuos Babylonem, ſolùm autem pauperes Hieroſolymæ manſiſſe. Hieroſolyma idē eſt quod viſio pacis, Babylon idem quod confuſio. Illi ſunt in mundi confuſionem, in ſcelerũ vincula à dæmone coniecti, qui Deo contempto amore diuitiarum ducuntur: Illi vero Hieroſolymā colunt, in viſione tranquilla, & ſolitaria quiete vitā degũt, qui propter Deum paupertatem amplexantur. Ea quæ ſunt ad finem aliquem ducta, debent habere cũ illo aliquam ſimilitudinem & proportionē: cùm autem nos ſimus ad æternā beatitudinē tanquam ad vltimũ finē directi, in quo quieſcit deſiderium noſtrũ, oportet habere ad illam beatitudinē aliquem proportionē. Eſt autem hæc proportio ſeruare octo beatitudines, à Chriſto in euangelio explicatas, quarũ prima eſt paupertas ſpiritus. Et in fine harum *Matth. 5* beatitudinũ eſt æterna beatitudo: illa eſt vltima & fruitiua, hæ autem ſunt diſpoſitiuæ & præparatiuæ. Per has ambulauerunt ſancti, qui fuerunt æternam felicitatem conſecuti. Ibunt, inquit, diuinus pſaltes, de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion. Si *Pſal. 83.* rex quidam domum haberet clauſam, plenā *Simile.* auro & gemmis, & monilibus pretioſis, quæ omnia promitteret ei, qui eam aperiret: & duas ibi claues porrigeret, vnam auream ex reſticula pendentē ex filis ſericis & aureis cõfecta, ſed quæ domum illam non aperiret: alteram verò ferream ferrugine labefactatā, ligatā vili funiculo, ſed quę domũ aperiret, vt vtramuis eligeres, nõne melius et vtilius eſſet ferream accipere, quàm auream? Quis dubitat? Aurea pretioſior eſt: ſed quid refert, cùm ſit ad aperiendũ inutilior? Taſcit oculos, ſed non conducit ad aperiendos & conſequēdos theſauros: ferrea verò abiectior eſt, ſed pręſtātior. Hic rex Deus eſt, hæc domus eſt cæleſtis illa habitatio, vbi ſunt theſauri inexhauſti, gaudia æterna, & bona inenarrabilia, quæ non poſſunt pro dignitate explicari: quæ, vt verbis vtar apoſtoli, nec oculus vidit, nec au- *1. Cor. 2.* ris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt, quæ præparauit Dominus diligētibus ſe. Hæc omnia promiſit Deus illis, qui illuc ingreſſi fuerint. Clauis aurea eſt diuitiarum abundātia, cum auaritia coniuncta, quæ domum illam cæleſtem bonis pleniſſimam nõ aperit, quin potius obſcurum mundi domicilium ſceleribus repletum frequenter patefacit. Clauis ferrea & vilis eſt paupertas ſpiritus, quæ aperit regnum cælorum: ait enim Chriſtus: Bea- *Matth. 5* ti pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Eam ob cauſam nos clauem auream, & mundi opes, quæ vtiles pleriſque, & pręclarę videntur, propter Chriſtum contēnamus, & pro nihilo putemus: paupertatē verò, & ea, quę abiecta & acerba vidētur, quę multa & varia in hominũ vita verſantur, pla-

catè & moderatè feramus, & pio animo am-
plectamur. Quæramus eas opes, quæ animū
amplificant, ex quibus vera dignitas redūdat.
De diuitibus delinitis delitiis dicitur in lib. Iob
Iob. 21. Ducunt in bonis dies ſuos, & in pūcto ad in-
fernum deſcendunt. Et Dauid, Relinquent,
Pſal. 16. inquit, alienis diuitias ſuas: & ſepulchra eorū
domus illorum in æternum. Et Salomon in
Prou. 11 Prouerbiis: Non proderūt diuitię in die vltio-
nis: iuſtitia autem liberabit à morte. Et in
libro Sapientię: Quid profuit nobis ſuperbia,
Sap. 5. & diuitiarum iactantia quid contulit nobis?
Tranſierunt omnia illa tanquam vmbra, &
ſicut nuntius præcurrēs. Ideo ait Diuus Pau-
1. Tim. 6. lus in epiſtola ad Timotheum prima: Diuiti-
bus huius ſæculi præcipe, non ſublime ſapere
nec ſperare in incerto diuitiarum. Et Chri-
Matth. 6 ſtus Deus noſter apud Matthæū: Nolite the-
Matt. 19 ſaurizare vobis Theſauros in terra. Et rur-
ſum: Facilius eſt camelū per foramē acus in-
troire, quàm diuitem intrare in regnum cæ-
lorum. Camelus eſt reſtis ex filis contorta.
Simile. Et quemadmodū huiuſmodi funis etſi per
foramen acus introire non poſſit, ſi tamē in
fila diuiditur, ingreditur, ſingulis per ſe filis
ingredientibus, ſic diues etſi cum diuitiis liga-
tus in regnum cælorum introire non poſſit,
ſi tamen diuitiarum ſuarū fila diſtribuit, hoc
in pauperem, illud in viduam, hoc in ægro-
tum, illud in pupillum, hoc in peregrinum,
illud in coniectum in carcerem. Si ſubuenit
miſero, ſi opitulatur inopi, ſi denique opes
ſuas ob Chriſti amorem inter egenos diſtri-
buit, eaſque piè & rectè diſpenſat, regnum
cælorum penetrabit. At ſi fuerit auaritia du-
ctus, in infernū relegabitur, vbi in tormentis
viuens in æternum morietur. Immò in hac
vita iam mortuus eſt, & ſui ipſius ſepulchrū.
Ioſue 6. Chryſoſtomus, ait auari animum ſepulchrū
Ioſue. 7. eſſe. Pręcepit Ioſue ne aliquis ex Iericho quic
quam acciperet, & cum Acham regulā quan
dam aureā caperet, fuit iure interfectus. Imò
Ioſue. 10. propter eius auaritiam & cupiditatem amiſit
Ioſue victoriam. Ioſue qui potuit ſolem ſiſte
re, ne procederet, auaritiam hominū non po-
tuit ſiſtere, ne ſerperet: ad vocem eius ſtetit
ſol, auaritia Acham non ſtetit. Stāte ſole cō-
fecit Ioſue triumphum, auaritia procedente
amiſit victoriā: Licet Chriſtianis diuitias poſ
Simile. ſidere, ſed nō ab earū auaritia poſſideri. Muſ-
ca accedens ad patinam mellis, ſi ſe totā non
immittit in illud, ſed ore tantùm attingit &
prælibat, atque neceſſarium ſumit, tutò abſce
dit, & aliò aduolat, ſin autem ſe totam ingur
gitat in mel, inuiſcatur in eo, & non valens
volare, perit omnino. Sic homo ſi ex diuitiis
eas tātùm ſumit, quibus indiget, vt poſſit ſe-
ipſum honeſtè ſuſtentare, poteſt eripi, & vo-
lare ad cælum, ſin autem cupiditatis & aua-
ritiæ ſtimulis agitatus ſe totū in diuitias im-
mergit, colligatur illis, et inuiſcatus animi alis
perniciem ſibi machinatur. Plutarchus ait cō
temptum diuitiarum eſſe philoſophiæ inſtru-
mentum. Et Seneca breuiſſimam ad diuitias
viam eſſe per diuitiarum contemptionē. Si
Gentium philoſophi paupertatem magnis
laudibus efferunt, quid acturi ſunt Chriſtia-
ni, quorum dux, quorum magiſter, quorum
Deus paupertatem dilexit & docuit; naſcens
inter paleas, & nudus in cruce moriēs? Priuſ-
quam Chriſtus appareret in carne, poterat
inopia mortalibus acerba & ignominioſa vi-
deri: at poſtquam totius vniuerſi imperator
& rector induit paupertatem, & de ſe dixit:
Vulpes foueas habēt, & volucres cæli nidos,
filius autem hominis nō habet vbi caput ſuū *Matth. 8*
reclinet, quis non videt eſſe paupertatem de- *Luc. 9.*
coram, & honoratam, & Chriſtianæ nobi-
litatis clariſſimum ſignum?

i. *Otium ipſum.* Quemadmodum fax immo *Simile.*
ta torpet, & paulatim extinguitur, mota autē
& agitata reſtituit flammā, ſic vita otioſa ex-
tinguit ſenſim virtutem, ſed labore excitata
eam accēdit. Ideo dicitur in libro Iob: Homo *Iob. 5.*
naſcitur ad laborem. Et Eccleſiaſticus, Multā *Eccle. 33*
inquit, malitiam docuit otioſitas. Eā ob cau-
ſam ait Diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad
Timotheum: Tu verò vigila, in omnibus la- *2. Tim. 4*
bora. Et in prima ad Corinthios: Vnuſquiſ- *1. Cor. 3.*
que propriam mercedem accipiet ſecundum
ſuum laborem. Aiunt iure conſulti hęredita-
tem acquiri cum ſuo onere, cùm autem verè
Chriſtiani ſint hæredes dei, cohæredes autem *Rom. 8.*
Chriſti, vt ait apoſtolus, oportet vt hāc ſub-
limem hæreditatem cum onere & labore cō-
ſequantur. Si nos dederimus ſomno & otio,
erimus à dæmone decepti: nam cùm dormi-
rent homines, vt verbis vtar euangelij, venit
inimicus, & ſuper ſeminauit zizania. Vnde *Matt. 13*
Chriſtus otiū damnat dicens: Quid ſtatis hic
tota die otioſi? Et paulò pòſt: Voca operarios *Matt. 20*
ad mercedem. Non otioſi ad mercedem vo-
cantur, ſed qui laborauerunt. Vocantur à la-
bore ad requiem, à paupertate ad diuitias, à
calamitatibus ad voluptates ſempiternas. Ita
que beati mortui, vt inquit in Apocalypſi di-
uus Ioannes, qui in Domino moriūtur: amo- *Apoc. 14*
dò enim iam dicit ſpiritus, vt requieſcant à
laboribus ſuis. Cùm dormiret Tobias, ceci- *Tob. 2.*
dit ſuper eius oculos immunditia ex nido hi-
rundinum, quæ illum obcæcauit: ita dormiē-
tibus nobis ſomno otij & ignauiæ, ex nido
cordis exeunt cogitationes nefarię, & peſtilē-
tes, quæ obcæcant intellectum.

Et manum egeno & pauperi non porrigebāt.
Vidua Eliſæi quandiu ex vaſe ſuo oleum in- *4. Reg. 4.*
fudit in vaſa vacua, ſenſit creſcere oleū, cùm
verò non infudit, ſtetit oleum, & fuit reten-
tum, vt amplius non creſceret. Si vaſa vacua,
hoc eſt pauperes, oleo eleemoſynarū imple-
ueris, augebūtur tibi diuitiæ, ſin autē ſiſtere
elemoſynā volueris, ceſſabit diuitiarū affluē-
tia. Ait enim Dominus apud Lucam: Date, *Luc. 6.*
& dabitur vobis. Et apud Matthæum: Om- *Matt. 19*
nis, qui reliquerit aliquid propter me, centu-
plum accipiet, & vitam æternam poſſidebit.
Nonnul-

Nonnulli huius temporis Chriſtiani non re-
linquunt opes pauperibus niſi in morte, quā-
Simile. do illæ eos relinquunt. Sunt veluti pecora,
quæ non manducantur, niſi mortua & cocta.
Non poteſt ex illis pauper quicquam come-
dere, niſi eos concoquat prius mors. Dum vi-
uunt, nullā tribuunt pauperibus eleemoſy-
nam, ſed in teſtamento legata quædam relin
quunt poſt mortem. At quantò tutius eſſet
in vita manum pauperi porrigere. Nō dāno
legata inopibus poſt mortem tribuenda, ſed
illis eleemoſynas in vita antepono. Cōſide-
ra homo vnde nomen ſumpſeris, ab humo
vtique, quæ nihil eripit cuiquā, ſed multa lar-
gitur omnibus, & varios in vſum omnium
animantium fructus producit, & miniſtrat.
Vide quemadmodum Deus arguat hoc loco
illatum gentium auaritiam, & magnam erga
pauperes immanitatem. In prouerbiis ait Sa-
Prou. 14 lomon: Qui miſeretur pauperis, beatus erit.
O quanta beatitudo pro paruis magna reci-
pere, pro fluxis æterna, pro morituris ſemper
viuentia, & Dominum denique habere debi-
torem? Et iterum idem Salomon: Fœnera-
tur Domino, qui miſeretur pauperis. Et rur-
Prou. 19 ſus: Qui obturat autem ſuam ad clamorem
Prou. 21 pauperis, ipſe clamabit, & non exaudietur.
Ecclеſ. 3. Et Eccleſiaſticus: Aqua extinguit ignem, &
Epheſ. 5. eleemoſyna reſiſtit peccato. Diuus Paulus a-
Coloſ. 3. uaritiam appellat idolorū ſeruitutem, et aua
rum ait nō habere hæreditatē in regno Dei.
1. Ioā. 4 Qui non diligit fratrē ſuum, quē videt, inquit
diuus Ioānes, deum, quem nō videt, quomo-
Luc. 12. do poteſt diligere? Ideo ait Dominus apud
Lucam: Facite vobis ſacculos, qui non vete-
raſcunt, theſaurum non deficientem in cęlis.
Matth. 7 Et apud Mathæum: In qua menſura menſi
fueritis, remetietur vobis. Et, Beati miſericor-
Matth. 5 des, quoniam ipſi miſericordiam conſequē-
tur. Anima auro auarè retento non ſolū non
liberatur, ſed perit. Væ illis, qui cupiditatis &
auaritiæ ſtimulis cōmoti non modò indigēti
bus non ſubueniūt, ſed eos ſpoliāt, quoniam
in dęmonū laqueis capti detinētur, vt inde in
æternas pœnas proiiciātur. Auro parietes, au-
ro laquearia, auro fulgent capita colūnarum:
& nudi atque eſurientes antè fores pauperes
Chriſti moriuntur. Longè aliter faciebat mi-
Pſal. 90. ſericors ille Dauid, qui aiebat: Liberauit me
à laqueo venantium, & à verbo aſpero. Sed
videamus quiſnam ſit hic venator, à cuius
laqueo anima deo deuota ſe ereptam eſſe lę-
tatur. Explicet nobis hoc diuus Paulus apo-
1. Tim. 6 ſtolus Domini ſanctiſſimus. Qui volunt, in-
quit ille, diuites fieri in hoc ſeculo, incidunt
in tentationem, & in laqueum diaboli. Heu
quàm paucos inuenimus, qui ab hoc laqueo
liberari velint, & ab hoc venatore ſe eſſe ere-
ptos exultent. Quàm multi ſunt, qui ſibi vi-
dentur parum irretiti, qui ſe in dies in hoc dæ
monis laqueo inuoluere & intricare conten-
dunt, quibus nihil eſt magis cordi, quàm eſſe
ſe in fallacium diuitiarum vincula perpetuò
coniectos? Quid habent hi miſeri, quid con-
ſequuntur, quid poſſident, ſi ſeipſos nō poſ-
ſident? Habent velum oculis, viſcum alis, la-
queum pedibus. Illos ego felices voco, qui
reliquerunt omnia, & ſecuti ſunt Chriſtum
qui gaudio affecti, gratiaſque Deo agentes *Pſal. 90.*
concinunt cum Dauide: Ipſe liberauit nos *Simile.*
de laqueo venantium. Diuidebat quoddam
flumen duo regna, quod ob nimiam latitu-
dinem pontem non habebat, & ob impetum
fluctuum atque ingentes aquarum moles vi
procellarum concitatas cymbam nō admit-
tebat. Itaque nullus erat per illud tranſitus:
tranſibat illud, ſed nemo illo tranſibat. Vo-
lebant homines regnum ditiſſimum vltra il-
lud penetrare, ſed tranſire minimè valebant.
Venit quidam rex diuitiis affluens, & illic
pulchrum ſumptuoſumque pontem ſuis ex-
penſis fabricatus eſt, per quem omnes tranſ-
irent, dummodo nummum aliquem ſuis fa-
mulis ſoluerent, quos illic poſuit ad pecuniā
recipiendam. Hæc duo regna ſunt cælum &
terra, regnum æternū, & regnum caducum,
hic mundus & alter. Ante aduentum Chriſti
nullus erat trāſitus, nulla via à terra ad cælū.
Fluuius diuidēs erat peccatum, iuxta id, quod
ait Eſaias: Peccata veſtra diuiſerunt inter vos
& Deum veſtrum. Eam ob cauſam nemo in *Eſai. 59.*
cælum introibat. Quis eſt homo, qui viuet, *Pſal. 88.*
inquit regius vates, & non videbit mortem,
& eruet animam ſuam de manu inferi? Qua
ſi dicat nullus. Venit filius Dei immenſus il-
le Deus de Deo, mundi conditor & conſer-
uator, vt homines è tenebris inexplicabilibus
ad veritatis ſplēdorem adduceret, tranſitum-
que pararet, viamque muniret ad gloriā æter
nam, ad regnum immortale: & cōſtituit fir-
mum & magnificum pontem, qui iter præ-
beret omnibus à terra ad cælum tranſire cu-
pientibus. Sed non ſine magnis ſuis ſumpti-
bus & laboribus: nam propter eius ſtructio-
nem, & tanti operis fabricam fuit alapis per-
cuſſus, & cruciatibus affectus. Illi enim, qui-
bus pontem fabricabatur, eius capillos indig-
nè auulſerunt; eius corpus duris flagellis cæ-
ciderunt, & manſuetiſſimum illum ac inno-
centiſſimum agnum iactis in illum infinitis
contumeliis immaniter vulnerarunt. Arde-
debant in illum deteſtanda Iudæorum odia,
qui diabolico furore incenſi, & impiis inui-
diæ ſtimulis concitati eum, quem ſummè ve-
nerali deberent, in crucis patibulo tormen-
tis terribilibus affectum, totum vulneribus
ſauciatum ſuſpenderunt: vbi ſanguine ſuo
ſacratiſſimo fuſo migrauit è vita, vt nobis
viam muniret ad vitam immortalem conſe-
quendam. Mortuus eſt, vt nos eius morte
immortalitatem obtineremus. Aſpicis igitur,
quemadmodum pro ponte illo conſtruendo
& ædificando fuerit eius ſanguis effuſus, &
vita ſublata. Huius pontis fundamentum eſt
bonitas diuina, eius arcus & fornices ſunt ex
charitate, eius roſtra verſus fluctus exporre-

ctæ ſunt ex firmitudine, & tota moles ædificij appellatur pons miſericordiæ. Qui noluerint aliquid dare huic domino, pontis conditori, nullum habebunt aditum per illum. Famuli pecuniam accipientes ſunt pauperes, de Matt. 25 quibus ait idem Dominus. Quod vni ex his minimis feciſtis, mihi feciſtis. Oportet tamen eleemoſynas cum iudicio diſtribuere, iuxta Pſal. 111 id, quod ait pſalmographus: Iucundus homo qui miſeretur, & commodat, diſponit ſermones ſuos in iudicio. Per ſermones intelliguntur res, verbum enim hebraicum rem ſignificat, & opes, & verbum. Eſt igitur ſenſus: Vir ille bonus eſt, qui miſericordiam colit, qui beneficus eſt & liberalis, & de ſubſtantia ſua, de rebus ſuis familiaribus impartitur egentibus, ſed iudicium in diſtribuendo adhibet, omniaque ſapienter, & ordine recto miniſtrat. At qui nihil habet, quod poſſint pauperibus tribuere, habeant ſaltem bonum deſiderium. Nam vt ait diuus Auguſtinus, Coronat Deus intus bonitatem, vbi non inuenit facultatem. Si non habes pecuniam, nec victum, nec tegumentum, nec quicquam aliud, quo poſſis pauperi ſubuenire, da Deo animum, da gemitum, da deſideriū, da ſuſpiriū, da cor, da teipſum. Cùm Dauid à patria ſua, domoque paterna longius abeſſet, & fugiens à facie impij Saulis, exul & abiectus nemora deſerta & inculta peragraret, ſeque ad Palæſtinos conferret; emittens ad Dominum has voces, canebat: Pſal. 55. In me ſunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi. Ac ſi diceret: Etſi ingratus tyrannus à me mea abſtulit, nunquam tamen à me poterit auferre meipſum, nec ab animo meo deſideria ſeruiendi tibi: nunquam intermittam te venerari, laudes tuæ dies ac noctes mihi in animo & in ore verſabuntur, & deſideria tui à corde meo non recedent. In me enim Deus ſancte ſunt vota tua, deſideria ſeruiendi tibi, teq; laudibus extollendi, quæ reddam tibi. Quanquam omnia mihi deſint, hæc tamen me nūquam deficient. Nos igitur ponte hoc trāſire volentes, eleemoſynas pauperibus tribuamus & cùm opes defuerint, bona ſaltem volūtas non deſit: quia ædificium, hoc eſt pons miſericordiæ, per quod nulli niſi miſericordes tranſeunt ad regnum cælorum: ne de nobis id, quod hoc loco Deus gentibus illis impiis obiicit, dicatur. Manum egeno & pauperi nō porrigebant.

Sicut vidiſti. Cùm tamen te eius exemplo non caſtigaueris. Quidam legēdum putant: Sicut vidi, vt ſit ſenſus: Vt ea ſcelera vidi, volui ciuitates illas euertere. Sunt, qui legant: Sicut decreui. Et tunc eſt ſenſus: Vrbes illas deleui, quemadmodum ſtatui.

Iuſtificaſti ſorores tuas. Id eſt, oſtendiſti te eſſe multò illis flagitioſorē. Tot ſcelera commiſiſti, vt Samaria & Sodoma, tāetſi impiiſſimæ, comparatione tamen tui iuſtæ videan- Matt. 10 tur. Ideo ait dominus: Tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij; quàm ciuitati illi. Fuit Iudæa iniuſtior, quàm Sodoma, quoniam habens maiorem Dei cognitionem, fraudes teterrimas concepit, & impia ſcelera commiſit: & vt ait Dominus: Ille ſeruus, qui cognouit voluntatem Luc. 12. Domini ſui, & non ſe præparauit, & nō fecit ſecundum voluntatē eius, vapulabit multis. Sed quod deteſtabilius & capitalius eſt, Dominum Deum ſuum interfecit, & ſanguinē eius petiuit, dicens: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Id quod ei obiicit Deus per Eſaiā Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt Eſai. 1. Effudit ingrata Hieroſolyma Chriſti ſanguinē, eumq; ad interitū crudeliſſimū vocauit.

Ergo & tu porta confuſionem tuam, quæ viciſti ſorores tuas peccatis tuis, ſceleratiùs agens ab eis: iuſtificatæ ſunt enim à te. Ergo & tu confundere, & porta ignominiam tuam, quæ iuſtificaſti ſorores tuas. Et conuertam reſtituens eas conuerſione Sodomorum cum filiabus ſuis, & conuerſione Samariæ & filiarum eius: & cōuertam reuerſionem tuam in medio earum, vt portes ignominiā tuā, & confundaris in omnibus, quæ feciſti, conſolans eas. Et ſoror tua Sodoma, & filiæ eius reuertentur ad antiquitatem ſuam: & tu & filiæ tuæ reuertimini ad antiquitatem veſtram. Non fuit autem Sodoma, ſoror tua audita in ore tuo, in die ſuperbiæ tuę, antequā reuelaretur malitia tua, ſicut in hoc tempore in opprobrium filiarum Syriæ, & cunctarum in circuitu tuo filiarum Palæſtinarum, quæ ambiunt te per gyrum. Scelus tuum & ignominiam tuam tu portaſti, ait Dominus Deus: Quia hæc dicit Dominus Deus: Et faciam tibi ſicut deſpexiſti iuramentum, vt irritum faceres pactum: & recordabor ego pacti mei tecum in diebus adoleſcentiæ tuæ: & ſuſcitabo tibi pactum ſempiternum. Et recordaberis viarū tuarum, & confunderis, cùm receperis ſorores tuas te maiores cum minoribus tuis: & dabo eas tibi in filias, ſed non ex pacto tuo. Et ſuſcitabo ego pactum meū tecum: & ſcies, quia ego Dominus, vt recorderis, & confundaris, & non ſit tibi vltrà ape-

rire os præ confuſione tua, cùm placatus tibi fuero in omnibus, quæ feciſti: ait Dominus Deus.

Ergo & tu porta confuſionem tuam. Id eſt, Quia tot ſceleribus te implicaſti, tolera ignominiam tuam.

Quæ viciſti ſorores tuas peccatis tuis. Hoc eſt, quæ fuiſti ſceleratior quàm Zodoma & Samaria. Quidam legunt: Quæ iudicaſti ſorores tuas, vt ſit ſenſus: Eſt tibi ignominia tua placate ferenda, quoniam tu es ea, quæ iudicaſti Sodomam & Samariam fuiſſe meritò ob flagitia ſua vaſtatas.

Iuſtificatæ ſunt enim à te. Id eſt, ſi tecū conferantur, iuſtæ videbuntur.

Et conuertam reſtituens eas Promittit Deus ſe conuerſurum eſſe Gentiles & Iudæos per Chriſtum: quod fecit: nam eccleſia catholica eſt fidelium congregatio iam ex Gentibus, quàm ex Iudæis, qui Chriſti fidem receperunt. Intuere magnam Dei miſericordiam. Narrauit & Gentium & Iudæorum ſcelera, & cum videretur ſequi: Ego eos mittam in infernum, vbi æternis cruciatibus torqueantur: ipſe tamen ita cōcludit: Ego eos conuertam ad veram fidem, & in priſtinam reſtituā dignitatem. Quis non admirabitur tam admirabilem Dei noſtri clementiam? Vna cōcione diui Petri tria millia Iudæorum crediderunt. Act.2. Et non ſolùm ex Iudæa & Samaria, ſed ex omnibus mundi regionibus multi receperunt fidem. & fuit hoc Ezechielis oraculum tempore Chriſti & apoſtolorū apertiſſimè completum. Sed ad literæ explanationem veniamus. Cōuertam, inquit Deus, & reſtituam conuerſionem Sodomæ cum oppidis ſuis, & conuerſionem Samariæ ſimiliter cum ſuis oppidis. Conuertam regiones Sodomorum & Samaritanorum: & te etiam ô Iudæa quæ ſita es in medio harum duarum regionum, conuertam. Et cum fueris conuerſa, feres ignominiam tuam, erubeſcens, & dolens, & pœnitentiam agens, quòd Meſſiam tuum interfeceris, & ſcelera impia commiſeris. Et conſolaberis Samariā & Sodomam, & totam gētilitatem, quia ex te exibunt apoſtoli, qui Chriſti nomen per omnes nationes fama celebrabunt, & euangelium, hoc eſt, bonum nūtium prędicabunt: ex quo efficietur, vt fidelium mentes ſint gaudio affectę, & diaboli tyrānis è medio tollatur. Sed dices: Qui fieri potuit, vt Iudæa & Samaria ad antiquam dignitatem reuerterētur? Quæ fuit hæc dignitas antiqua? Reſpōdeo in regionibus illis habitaſſe quondam Abrahā, Iſaac & Iacob, et poſtea Ioſue, Dauidē, Ioſiā, Eſaiā & multos alios viros fideles, in quibus diuina quædam charitatis flamma priſcis illis temporibus mirabiliter eluxit. Fides, quam illi habuerunt de Chriſto, eadem eſt cum ea, quam nos habemus, niſi quod illi expectabāt Chriſtum venturum, nos autē credimus eum venisſe. Habuerunt igitur illi veram fidem, ſpē & charitatem, & virtutum aliarum abundātiam: quibus in rebus vera dignitas conſiſtit. Ad hanc dignitatem reſtituta eſt Iudæa & Samaria, cum multi ex Iudæis & Samaritanis receperunt Chriſti fidem, & fuerūt virtutibus prædıti, & charitate inflammati. Fuiſſe Ioan.4. Samaritanos ad fidem conuerſos, indicat diuus Ioānes capite quarto, & copioſius diuus Act.8. Lucas capite octauo Actorū. Nam apoſtoli cœperunt prędicare verbum Dei in Iudęa et Samaria, & in regionibus propinquioribus, quæ ſunt Moabitarum, & Ammonitarum. Et quoniam Moab & Ammon fuerunt filij Loth, eiuſque filiarum, quæ natæ fuerūt Sodomæ, vt eſt libro Geneſis mandatum: ideo Geneſ.19. per Sodomam intelligūtur Moabitę & Ammonitæ, qui ad veram fidem, quā habuerat quondam iuſtus Loth eorū pater, redierunt. Poteris per Samaritanos & Sodomęos intelligere peccatores indefinitè: nam Iudæi quēcumque hominem nefarium vocabant Samaritanum. Vnde effectum eſt, vt cum eorū odia in Chriſtum Deum noſtrum arderent, cum Samaritanum appellarent. Et Eſaias ca- Ioan.8. pite primo impios Iudæorum magnates vo- Eſai.1. cat principes Sodomorum, & plebeios ſceleratos populum Gomorrhæ. Eſt igitur ſenſus Venient dies ò Iudæa, quibus non ſolùm tu, ſed Gentes etiam ſceleribus infinitis imbutæ fidem recipient, & iuſtitiam atque pietatem colent.

Vt portes ignominiam tuam. Particula, vt, accipitur conſecutiuè. Ac ſi dicat: Hinc efficietur, vt portes ignominiam tuā, & ſcelera tua cognoſcas.

Conſolans eas. Nam Apoſtoli eos, qui conuertebantur, reficiebant. Vel loquitur de aliis nationibus more humano, ac ſi dicat: Priuſquam conuertaris, ego te premam: & aliæ nationes gaudebunt videntes te dare pœnas ſcelerum tuorum, nam vt ait quidam: Solatium eſt miſeris ſocios habere pœnarum.

Non fuit autem Sodoma Cùm tibi omnia eſſent proſpera, & ad volūtatem fluerent, cùm pompis delectareris, eſſeſque ſceleribus coinquinata, oblita eras Sodomæ, eamque contemnebas, & pro nihilo putabas. Moabitas & Gene.13. Ammonitas, qui à Loth Sodomæ habitatore Gene.19. procedunt, aſpernabaris. At nunc eos nominas & times, quoniam fuerunt mūdo cognita et perſpecta flagitia tua, pro quibus es à me afflicta, calamitatibus lacerata, & in miſeriis cōſtituta. Proſperitate inſaniebat, aduerſitate verò iudicium limauit, & aciē intellectus perpoliuit, Ideo aiebat Eſaias: Sola vexatio in- Eſa.28. tellectum dabit auditui.

Sicut hoc tempore in opprobrium filiarum Syriæ. Hoc eſt, omnes te contemnēt, quemadmodū faciunt nunc oppida Syriæ, & oppida Palæſtinæ, quæ te cingunt per gyrum. Hoc ideo ait, quia Iudæa ſita eſt in medio Palæſtinæ, Id quod noſtra editio habet: Quæ te ambiunt

biunt per gyrũ, poteſt verti ex hebræo: Quæ te diripiunt vndequaque.

Scelus tuum, & ignominiam tuam tu portaſti. Hoc eſt, perſoluiſti pœnas flagitiorum tuorum. Fuiſti afflicta à Palæſtinis ratione maleficiorum tuorum.

Et faciam tibi, ſicut deſpexiſti iuramentum. Animaduertam in te: grauiter & ſeuerè te puniam, vt ſcelera tua merentur: quoniam fregiſti pactum, quod mecum inieras, & fidẽ, quam mihi dederas, violaſti. Quando Deus populum Iſraeliticum ex Aegypto liberauit, eique legem dedit in monte Sinai, dixit populus: *Exod.24.* Omnia quæ locutus eſt Dominus faciemus, & erimus obedientes: vt in libro Exodi literæ diuinæ memoriæ prodiderunt. Sed poſtea ſe à Deo ſepararunt, legemque ſuam penitus contempſerunt. Vbi hoc dixit Deus, quo iuſtitiam ſuam oſtendebat, voluit etiam miſericordiam ſuam oſtendere: quam obcauſam dixit ſtatim: Et recordabor ego pacti mei tecum in diebus adoleſcentiæ tuæ. Hoc eſt, implebo id quod tibi promiſi, quando te ex Aegypto reduxi, nimirum miſſurum ad *Deut.18.* te Meſſiam. Nam capite 18. Deuteronomij, promiſit cæleſtis pater ore Moyſis miſſurum ſe eſſe Chriſtum, qui ſecundũ humanitatem ſumpturus eſſet carnem ex genere Abrahæ. Sed quoniam ſolent Iudæi vti ſæpenumero futuris indicatiui pro ſubiunctiuis, poteſt totus hic locus ita explanari, vt dicat Deus: Ego tecum agerem, quemadmodũ tu mecũ egiſti ô ſynagoga, quę iuramentum, & fœdus mecum initũ violaſti, niſi aliud poſtularet meæ miſericordiæ magnitudo. Sed ego mittam ad te filium meũ, quemadmodum tibi promiſi, qui te in errorum & ſcelerum caligine verſatam illuſtret, & ad æternã gloriam adipiſcendam iter oſtendat. Ibit lux ad cæcos, vita ad mortuos, via ad errantes, veritas ad falſitate deceptos, ſalus ad ægros, redemptio ad captiuos, iuſtitia ad iniuſtos, fortitudo ad fragiles, fons aquæ viuæ ad aridos, princeps pacis ad diſcordes, panis vitæ ad laborãtes fame. Deus ad peccatores.

Et ſuſcitabo tibi pactum ſempiternum. Hoc eſt, dabo tibi nouum teſtamentum, cui nulla ætas eſt finem allatura. Vetus ceſſauit quo ad cæremonias, & iudicia, & ſacrificia, quia æternum non erat, ſed ad tempus, nimirũ vſque ad Meſſiam. Etſi decimoſeptimo capite Ge-
Geneſ.17 neſis, & 12. Exodi, & 20. Leuitici videatur di-
Exod.12 cere diuina ſcriptura cæremonias, & ſacrifi-
Leuit.20 cia, & victimas Iudæorum æternas fore, non tamen hoc ait: longo tempore duraturas dixit, non autem ſemper. Dictio adolam hebraica, quæ æternũ ſignificat, aliquãdo etiam ſignificat longi temporis durationem, nõ autem perpetuitatem & infinitatẽ. Deus enim qui fallere non poteſt, dixit Abrahamo, vt eſt in libro Geneſis literis conſignatũ capite 13.
Gene 13. & 17. Dabo terram hanc ſemini tuo in ſem-
& 17. piternum. Sed quis non videt ſempiternum illic non tempus abſque fine ſignificare, cùm ſit omnibus perſpectum ſemen Abrahami terram illã promiſſionis amiſiſſe, & nec eam poſſidere, nec multis retro ſeculis in ea habitaſſe. Quemadmodum Deus dixit æternam fore terræ promiſſionis poſſeſſionem, ita dixit æternam fore circuncionem, & Iudæorum ſacrificia. Præterea ſacrificia illa etſi non maneant iuxta literæ corticem, manent tamen iuxta ſpiritum, quoniam pro circunciſione carnis habet eccleſia circũciſione ſpiritus, & baptiſmum: pro agno paſchali habet Chriſtum in ſancto euchariſtiæ ſacramento, pro terra promiſſionis regnũ cęlorũ. Quam ob cauſam pacta illa veteris teſtamẽti poſſunt appellari æterna, quia licet iuxta vmbram & literã deleta ſint, manent tamen iuxta virtutem & ſpiritum, & ideo excellentiore modo, quo ſemper durabunt: nam nulla erit poſteritas quæ afferat illis finem, quin potius vigebũt memoria omniũ ſeculorum: quia veteris illius teſtamẽti ſpiritus eſt ipſum nouum teſtamentum: legem enim veterem appellat Apoſtolus literam occidentem, no- *2.Cor.3.*
uum verò teſtamentum ſpiritum viuificantem. Hoc teſtamentum nouum appellat hoc loco Deus per Ezechielem pactum ſempiternum. Vbi ſeptuaginta pro pacto ſempiterno habent teſtamentum ſempiternum. Quod noſtram ſententiam confirmat. Et quoniam teſtamentum morte teſtatoris confirmatur, mortuus eſt Chriſtus, vt eius morte noſtra morerentur peccata, & nos à tenebris ad lucem transferremur. Id adumbratum fuit in agno paſchali in exitu Iſraelis ab Aegypto
immolato. Mortuus eſt agnus vt morerẽtur *Exod.12*
primogenita Aegypti, & liberarentur Hebræi, mortuus eſt Chriſtus, vt mundi ſcelera morerentur, & Chriſtiani à tyrannide Pharaonis, à poteſtate dæmonis, ab Aegypti caligine, à mundi tenebris ad patriam promiſſionis, ad libertatem ſempiternam, ad lucẽ cæleſtem, ad gloriam immortalem ducerentur.

Cùm receperis ſorores tuas. Subaudi Sodomam & Samariam. Has ſuſcepit apoſtolorum congregatio, cùm ſe ad Chriſti fidem conuerterunt.

Te maiores cum minoribus tuis. Nam ex regionibus, quæ conuertebantur, quædã erant maiores Iudæa, quædam minores.

Et dabo eas tibi in filias. Nationes, quę fuerint ad fidem conuerſæ, tuæ filiæ erunt. Hoc
ideo ait, quia eccleſia incœpit in Iudæa, &, *Eſai.2.*
vt prædixit Eſaias: de Sion exiuit lex, & verbum Domini de Ieruſalem. Omnes autẽ qui Apoſtolis adhærebant, erant filij eccleſiæ, à Chriſto & Apoſtolis inchoatæ. Fuit igitur Hieroſolyma vt mater, aliæ verò regiones vt filiæ.

Sed non ex pacto tuo. Id eſt, non ex merito tuo, quoniam pactũ mecum initum violaſti, ſed ex miſericordia mea, qui ſalutẽ tuam deſidero: Septuaginta habent: Et non ex teſtamento

mento tuo. Hoc eſt, non ex virtute veteris te-
ſtamenti, ſed noui: non virtute antiquæ legis
ſed per meritum Chriſti. Vt ſit ſenſus, Introi
bis in regnum cælorum non ob victimas le-
gis Moyſi, ſed ob fidem Chriſti, quæ per cha-
ritatem operatur: nam oſtium paradiſi nõ a-
perietur ſanguine taurorum & arietum, ſed
ſanguine Ieſu Chriſti. Veniet tempus, quãdo
ſacrificia legis veteris ceſſabũt, & Meſſias erit
verum ſacrificium, qui morte ſua vitam tibi
tribuet immortalem.

Et ſuſcitabo ego pactum meum tecum. Id eſt,
dabo tibi nouum teſtamentum. Vel dabo ti-
bi Meſſiam, quemadmodum tibi promiſi.

Et non ſit tibi vltrà aperire os. Id eſt, vidẽs
beneficia mea in te collata, tuamq; aduerſus
me ingratitudinẽ, nihil habebis, quo me poſ-
ſis obiurgare, & te defendere.

Cùm placatus tibi fuero Per carnis aſſumptio
nem filij mei, per eius ſanguinem, et per ope-
ra tua bona eius ſanguine decorata.

Annotationes ex Hebræo in caput XVI.

P*Roiecta es ſuper faciem terræ.* Septuagin
ta habent: Super faciem campi. Vt ſit
ſenſus: Proiecta es in viam latã & ſpa-
tioſam, de qua ait ſaluator noſter apud Mat-
Matth. 7 thæum: Lata porta & ſpatioſa via eſt, quæ
ducit ad perditionem. Via quæ ducit ad vitã,
arcta eſt & anguſta, quæ Chriſtus eſt, qui de
ſe ait: Ego ſum via, veritas, & vita. Ipſe eſt o-
Ioan, 14. ſtium, qui de ſe ait: Ego ſum oſtium, per me
Ioan. 10. ſi quis introierit, ingredietur, & egredietur, et
paſcua inueniet. At via ducens ad æternam
mortem latus eſt campus, in quo Cain occi-
Geneſ. 4. dit Abel, vbi hominibus impiis ſecũdę res ſę-
penumerò conceduntur, iuſtis autem & pie-
tate præſtantibus denegantur. Hic admittun-
tur homicidia, & impij inſurgũt in viros pios
eoſq́ue premunt, maledictis lacerant, & factis
affligunt. Eſt enim huius ſeculi labes contẽ-
nere virtutem, vel honeſtatis florem infrin-
gere, & veræ dignitatis ſplendorẽ & pulchri-
Simile. tudinem maculare. Sed quemadmodũ heri-
naceus marinus vt aiũt, & refert Baſilius ho-
milia ſeptima in Hexameron, cum perturba-
tionem ventorum præſentit, præſcius futuræ
procellæ petram ſubit, ſuper quã tanquam
ſuper anchora ſeipſum firmat & figit, ne flu-
ctibus trahatur & agitetur, ſic vir iuſtus in
mundi mari conſtitutus, præſcius calamitatũ
& dolorum, quibus viri iuſti premuntur ab
iniuſtis, quibus ipſe poteſt angi & vrgeri, ad
1. *Co.* 10. petram illam confugiat, de qua ait Apoſtolus:
Petra autem erat Chriſtus, eique adhærẽs, li-
berabitur à mũdi tempeſtatibus, & quamuis
à moleſtiarum & tentationum fluctibus cõ-
cutiatur, firmius tamen, & conſtans in virtute
permanebit.

Tempus tuum tempus amantium. In Hebrai
co eſt: Tempus tuũ tempus דודים dodhim,
à ſingulari דוד dodh, quod ſignificat amorẽ, *Cant.* 1.
& vber. Vnde id, quod habet in Canticis edi-
tio vulgata: Meliora ſunt vbera tua vino: ver-
ti poteſt, Meliores ſunt amores tui vino, ſiue
amores tui vinum bonitate ſuperant Signifi-
cat etiam amantem, & dilectum, vt in Canti-
cis: Quò abiit dilectus tuus? ſiue amans te. *Cant.* 5.
Hanc ſignificationem ſecutus eſt communis
interpres. Pagninus & Brixianus habent: Tẽ-
pus amorum. Symmachus tempus dilectio-
nis. Aquila in prima editione tempus vberũ,
ſecunda tempus nuptiarum. Septuaginta
tempus diuertentium, hoc eſt ab itinere de-
clinantium. Tunc enim puellæ ſolent à via
innocentię deflectere, & ad nuptias, ſeu ama-
torias leuitates aſpirare. Vides igitur ea, quæ
inter ſe diſtare videbantur, in vnum eũdem-
q́ue ſenſum conſpirare.

Expandi amictum meum ſuper te. Septuagin
ta habent: Expandi alas meas ſuper te, iuxta *Matt.* 22
illud: Quoties volui congregare filios tuos,
quemadmodũ gallina congregat pullos ſuos
ſub alis, et noluiſti. Per amictum ſiue pallium *Luc.* 13.
intelligitur charitas: quę eſt veſtis nuptialis: de *Matt.* 23
qua ait diuus Petrus: Charitas operit multi- 1. *Pet.* 4.
tudinem peccatorum.

Auferam iuſtificationem tuam. Pagninus
habet: Diminuam ſtatutũ cibi tibi. Brixianus
Diminuam ſtatutũ cibum tibi Quidã vertũt:
Auferam à te demenſum. Eſt autem demen-
ſum menſura, quę ſeruis datur frumenti ſin-
gulis menſibus. Alij exiſtimant vertendum
eſſe. Auferam à te annonam. Quæ omnia in
idem recidunt. Ego exiſtimo multò rectio-
rẽ eſſe verſionem communem, cum qua alię
nullo modo ſunt conferendę. Nam pro iuſti-
ficatione tua, eſt in Hebraico חקך chuccec,
à verbo חקק chacac, quod ſignificat ſtatue-
re, ſcribere, & leges condere, vt apud Eſaiã:
Væ qui condunt leges iniquas. Illud libri Iu- *Eſai,* 10.
dicum: Cor meum diligit principes Iſrael. po *Iudic.* 5.
teſt verti rectiſſimè: Cor meũ diligit legiſla-
tores Iſraelis. Sed quoniam principes leges
ferunt, eam ob cauſam vertit interpres noſter
& meritò quidẽ, principes. Et Geneſis ca. 49.
Non auferetur ſceptrum de tribu Iuda, nec
dux de fœmore eius, donec veniat, qui mittẽ-
dus eſt, pro duce eſt in Hebraico eadem dictio
Quam ob cauſam poteſt verti: Non auferе- *Gene.* 49.
tur ſceptrum, & legiſlator ſiue princeps, qui
condat leges, &c. Ab hoc verbo chacac deri-
uatur nomen choc, quo vtitur hoc loco Eze-
chiel, quod nomen abſque dubio legem ſig-
nificat, & ſtatutum, & ius. & præceptum.
Eſa. cap. 5. Mutauerunt ius. Pſal. 2. prædicans *Eſa.* 5.
præceptum eius. Quibus in locis eſt idẽ no- *Pſal.* 2.
mẽ, pro quo editio vulgata habet iuſtificatio-
nem, hoc eſt legem, quæ, vt in explanatione
oſtẽdimus, iuſtificatio in diuinis literis appel
latur. Huic verſioni fauet tranſlatio ſeptua-
ginta, ita habens: Et auferam νόμιμά σου, hoc
eſt,

eſt, iura tua, vel legitima tua, ſeu leges tuas.
Quemadmodum autem Deus abſtulerit à
Iudæorum ſynagoga legem ſuam, oſtendi-
mus in explanatione.

Quia effuſum eſt æs tuum. In Hebraico pro
ære tuo eſt נְחֻשְׁתֵּךְ nechuxtec. Significat
Num. 21 hoc nomen ſerpẽtem, vt Num. 21. Fecit Mo-
ſes ſerpentem æneum. Significat etiam turpi-
tudinem: quam ob cauſam Thargum vertit
in hunc modum locum hunc: Diſcooperta
eſt turpitudo tua. Ac ſi diceret: Reuelata ſunt
ô Iudæa ſcelera tua, & ſunt maleficia tua per
ſpecta & explorata. Hunc ſenſum explicans
Pagni. vertit: Effuſa eſt turpitudo tua. Brixia-
nus: Effuſa eſt impuritas tua. Significat præ-
terea dictio hæc æs. Vnde Eſa. 48. Frons tua
Eſa. 48. ærea. Et Iere. 6. Ambulantes fraudulenter vt
Ierem. 6. æs & ferrum. Ac ſi diceret: Quemadmodum
chalybs & ferrum copulantur & miſcentur,
vt fiat gladius ad occidendum, ſic hi omnes
tam magnates, quàm obſcuro loco nati ad-
uerſus te conſpirarunt, vt te occiderent. Et
quoniam æs accipitur pro pecunia, poterat
verti hic locus Ezechielis: Quoniam effuſa
eſt pecunia tua. Obiecerat enim illi Deus tan
tam eſſe eius libidinem, vt opes ſuas amato-
ribus ſuis largiretur, & ſubſtãtiam ſuam cum
profuſione diſtribueret. Hunc eſſe exiſtimo
germanũ huius loci ſenſum, quem cõmunis
editio per æris effuſionem voluit explicare.

Et abundantia & otiũ ipſius. Pro abundãtia
eſt in hebraico שַׁלְוַת xaluat, à verbo שלה
xalah, quod ſignificat abundare, vt Thren. 1.
Inimici eius locupletati ſunt, hoc eſt, diuitiis
ſunt abundantes & proſperi. Significat etiam
quieſcere, atque in pace & tranquillitate vitã
Thren. 1. degere. Ideo poterat verti locus ille Threno-
rum: Hoſtes eius quieti ſunt, vel, vt vertit R.
Selomoh, in pace habitauerunt. Vt ſit ſen-
ſus: Hoc accedit ad miſeriam Iſraelitici po-
puli, quòd cum ille bello ſit preſſus & affli-
ctus, inimici eius in tranquillitate vitã agũt.
Nomen xalauah pacem, quietem, & tran-
quillitatem ſignificat: & etiam abũdantiam,
& diuitiarum affluentiam. Vnde illud pſal-
Pſal. 29. mographi. Ego dixi in abundantia mea: non
mouebor in æternũ. verti poterat: Cũ eſſem
in trãquillitate mea, dixi in animo meo, nõ
eſſe me dimouendum in æternum. Quibus
verbis ſeipſum obiurgat Dauid, qui cum vi-
deret regnum ſuum confirmatum, & vitam
ageret quietam, exiſtimauit fieri nõ poſſe, vt
à pace illa & quiete dimoueretur. At poſtea
cùm Deus ab eo fauorem ſubtraheret, & fa-
ciem auerteret, vidit ſeipſum cõmotum &
perturbatum: & tunc intellexit, debere vi-
ros prudentes ita ſe gerere in rebus proſpe-
2. Re. 11. ris, vt aduerſas viciſſim expectarent. Nam
poſtquam regnum obtinuit, cũ omnia ei ex
animi ſententia euenirent, incidit in grauia
ſcelera, & fuit in tam acerbis calamitatibus
verſatus, vt nõ ſolùm extranei, ſed etiam fi-
lius eius aduerſus illum bella pararet. Ideo
ſequitur. Auertiſti faciem tuã à me, & factus 2. Re. 15.
ſum conturbatus. Nonnulli ex Græcis inter-
pretibus exiſtimant, vt ait Euthymius, hæc
regis Ezechiæ perſona dici. Sed eadem ma-
net ſententia. Diuus Auguſtinus arbitratur,
hoc dictum eſſe ſub Adami perſona, qui cũ
in paradiſo tranquillitate bonorumq; copia
afflueret, putauit fore, vt nulla vis eũ poſſet Geneſ. 2.
de illo florenti rerum ſtatu dimouere, ſed cũ Geneſ. 3.
Deus auerteret paulìſper oculos ſuos, illico
incredibilis facta fuit rerum commutatio.
Nam pomum prohibitum comedit, & fuit
ab illa felicitate deiectus. Illud etiã pſalmo-
graphi: Et abundantia in turribus tuis, pote- Pſal. 121
rat verti: Et quies in ædibus tuis. Et illud Pro
uerbiorum: Proſperitas ſtultorũ perdet eos, Prou. 1.
conuerti poterat: Pax, ſiue quies inſanorum
euertet illos. Otium enim eſt ſceleratis cauſa
magnorum flagitiorum. Septuaginta verte-
runt hunc Ezechielis locum: Et in abundan-
tiis affluebat ipſa deliciis. Pagninus: Et abũ-
dantia otij fuit ei. Poteſt verti. Quies otioſa
fuit illi. At editio communis non hæc cõne-
ctit, ſed ſeparat, vt præter alias, has duas cau-
ſas aſſignet euerſionis illius gentis, nimirum
opum abundantiam, & turpe otium: quod
Seneca appellat ſepulchrum hominis viui.
De quo ait ingenioſus poeta: Otia ſi tollas,
periere cupidinis arcus: contẽptæque iacent,
& ſine luce faces. Et diuus Auguſtinus libro
primo de ciuitate Dei, Otio, inquit, periit
Roma deleta Carthagine. Et Chryſoſtomus
in Geneſim: Otium omnem malitiã docet.
Cùm interrogaretur Cleomenes, vt narrat
Plutarchus, cur Lacedæmonij cùm Argiuos
ſæpe vincerent, eos non delerent. Nolumus,
inquit, vt habeamus, qui iuuenes noſtros ex-
erceant. Parabant ſæpe Argiui bellum aduer
ſus Lacedæmonios, & erat bellũ illud velu-
ti cos, vbi iuuenes Lacedæmonij acuebãtur,
& perpoliebantur, ne turpi otio diffluentes
fortitudinem amitterent, ſeque vitiis coin-
quinarent.

ARGVMENTVM CAPITIS DECIMI SEPTIMI.

SVb parabola aquilarum, arboris, & vineæ hoc capite contẽta narratur trãſmigratio regis Iechoniæ, & aſſumptio Sedechiæ in regnũ. Hic Aegyptiorũ amicitia & auxilio fretus defecit à Nabuchedenoſore, eiq; fidẽ frangẽs rebellauit. Quare fuit ab eo oppugnatus & captus, & in Chaldæam cum cæteris Hebræis cum magno dedecore adductus. Hanc Sedechiæ captiuitatem & miſeriã, & Hieroſolymæ euerſionẽ prædicit nũc Ezechiel ad oſtendendã diuinam iuſtitiã: ſed in fine capitis Hebræos ſpe futuræ libertatis erigit & conſolatur, ad oſtẽdendam diuinã miſericordiam. Eſt eius inſtitutum Iudæorum vitia reprehẽdere, eoſq; ad virtutem excitare, ne ſe in tot vitia ingurgitarẽt. Et per

captiui-

captiuitatem Babylonicã, oſtendit peccati ſeruitutem, & per reductionem ab ea, inſtaurationem per Christum, quem venturum eſſe mẽtis oculis intuebatur.

CAPVT XVII.

A ET factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis propone ænigma, & narra parabolam, ad domum Iſrael, & dices: Hæc dicit Dominus Deus: Aquila grandis magnarum alarum, longo membrorum ductu, plena plumis, & varietate, venit ad Libanum, & tulit medullam cedri. Summitatem frõdium eius euulſit, & tranſportauit eam in terrã Chanaan, in vrbe negotiatorum poſuit illam. Et tulit de ſemine terræ, & poſuit illud in terra pro ſemine, vt firmaret radicem ſuper aquas multas: in ſuperficie poſuit illud. Cumque germinaſſet, creuit in vineam latiorem, humili ſtatura reſpicientibus ramis eius ad eã, & radices eius ſub illa erant. Facta eſt ergo vinea, & fructificauit in palmites, & emiſit propagines. Et facta eſt altera aquila grandis, magnis alis, multiſque plumis: & ecce vinea iſta quaſi mittẽs radices ſuas ad eam, vt irrigaret eam de areolis germinis ſui. Quæ in terra bona ſuper aquas multas plantata eſt, vt faciat frondes & portet fructũ, vt ſit in vineam grandem. Dic: Hæc dicit Dominus Deus: Ergo ne proſperabitur?

EXPLANATIO.

E*T factum eſt verbũ domini ad me.* Hoc eſt, dixit mihi Dominus, vt proponerẽ ænigma filiis Iſraelis, illudq; eis explicarem. Eſt autem ænigma obſcura allegoria, quæ non facilè intelligitur, niſi à proponẽte explicetur. Huiuſmodi eſt illud Samſonis in
Iudic. 14 libro Iudicum: De comedẽte exiuit cibus. & de forti egreſſa eſt dulcedo. Quibus verbis ſignificabat ſe abſtuliſſe melde ore leonis, quẽ occiderat. Nam cũ pòſt aliquos dies à cæde leonis eius cadauer inuiſeret, inuenit in eius ore apum examen, & mellis fauum, quem ſumpſit & comedit. Huiuſmodi ænigmata appellabant veteres ſcirpos, authore Gellio libro duodecimo cap. 6. Quæ ænigmata
Supra 2. cùm ſint in literis diuinis frequentia, ſunt tamen apud noſtrum Ezechielem frequentiſſima, vt capite 5. de gladio radente pilos, & hoc loco de duabus aquilis, & omnibus ferè capitibus.

Ad domum Iſrael. Hoc eſt, contra populũ Iſraeliticum Hieroſolymæ commorantem. Vel narra parabolam hanc Iſraelitis, qui tecum ſunt in Babylonica captiuitate. Vel accipitur domus Iſrael pro omnibus Hebræis in communi.

Aquila grandis. Hoc eſt, Nabuchodonoſor rex Babylonis, qui ideo per magnã aquilam intelligitur, quia quemadmodum ea habet inter aues principatũ, ſic ille inter homines. Aquilæ nomine aliquando intelligitur diuinæ aſcenſionis volatus & ſublimis intelligentia, vt primo capite explicuimus, *Sup.* 1. cùm de quatuor animalium ſignificatione diſſereremus. Aliquando congregatio concionatorum fidelium, vt in Apocalypſi: Vi- *Apoc.* 8. di, & audiui vocem vnius aquilæ volantis per medium cæli, dicentis voce magna: væ, væ, væ, habitantibus in terra. Aliquãdo diabolus, pater ſuperbiæ, vt apud Abdiam: Si exaltatus fueris vt aquila, & ſi inter ſidera *Abd.* 1. poſueris nidum tuum, inde detraham te, dicit Dominus. Aliquando res velocitate *Thre.* 4. prædita, vt apud Ieremiam: Velociores fuerunt perſecutores noſtri aquilis cæli. Aliquando rex aliquis magnus & potens, vt apud Ieremiam de Aſſyriorum rege ita aiẽtem: Quaſi aquila volabit, & extendet alas ſuas ad Moab. Et de Nabuchodonoſore *Iere.* 48. ait Oſeas: Quaſi aquila ſuper domum Do- *Oſe.* 8. mini. Et Ezechiel hoc loco: Aquila grandis, &c.

Magnarum alarum. Id eſt, magnos habens exercitus, qui alarum nomine ſignificantur, vt apud Eſaiam: Erit extẽſio alarum *Eſai.* 8. eius implens latitudinem terræ, &c. Et apud *Iere.* 49. Ieremiam: Extẽdet alas ſuas ad Moab. Apud Latinos etiam ala dicta eſt equitum turma, quod pedites tegat alarum vice. Et in acie ala dextra locatus, & ſiniſtra, inſtar alarum auium.

Longo membrorum ductu. Rex dicitur caput, ſubditi membra. Vult ſignificare populorum multitudinem, quæ erat Nabuchodonoſori ſubiecta.

Plena plumis & varietate. Erat hic rex ditiſſimus & potentiſſimus. Per pennas pictas, varietate colorum decoratas ſignificat mundi opes, potentiam, & proſperatum rerum abundantiam. Conſidera obſecro aliè rem hanc, illamque tecum perpende, & memoria repete. Mundi gloria cum leuibus plumis, quæ vento circumferuntur, hoc loco comparatur. Quemad- *Similia.* modum plumæ aues ferunt in ſublime, ſic mundi diuitiæ & dignitates ſolent homines extollere, & in vanitates aẽrem eleuare. Quemadmodum aciptres pennis freti volentes altius aſcendere, & nubes pene-

trare,

trare, ob nimis excelſum volatũ amittuntur, ſic qui proſperitatis plumis innixi elatione eriguntur, quò altiùs aſcendunt, eò infelicius præcipitãtur. *Leuit. 1.* Hæ ſunt plumæ vanitatis, quas Deus in Leuitico præcipiebat euellere, & in locum cinerũ proiicere. Locus cineris eſt memoria mortis, vbi ea, quæ mortales iudicant eximia, ad quæ cupiditate incenſi rapiuntur, reuoluere debemus, conſiderantes quàm breui omnia illa euaneſcant, & conſumantur, & *Similitudo.* nos cum illis in cinerem conuertamur. Arbores in ſylua cognoſcuntur, quædã ob truncorum differentiam, quædam ob frondium, aut florum, aut fructuum proprietatem. Hoc quippe eſt, dum viuunt: ſed traditæ igni, & in cinerem conuerſæ cognoſci nequeũt. Qui fieri poteſt, vt miſtis cineribus proceram pinum, aut excelſam populũ ab humili myrto & paruo frutice poſſis vnquam diſcernere? Sic homines dum in mundi degunt ſylua, cognoſcuntur, quidam ob maiorum ſtipitem, quidam ob verborum ſolia, hic in flore pulchritudinis, ille in honeſtatis fructu, nonnulli in cortice ruſticitatis, alij verò in lenitate manſuetudinis. Sed cùm mors eos redigit in cinerem, & omnia miſcet & confundit, quis poterit ex cineribus, ex terra, & puluere illos cognoſcere? Miſtis cineribus quid intereſt inter excelſum principem, & infimum colonum? In horum cinerum memoriam proiicere debemus pulchras mũdi plumas, ne inflati opinionibus temperantiam amittamus, & in erroribus intolerandis verſemur. Eſt enim perſpicuum dominante inani gloria tẽperantiæ locum non eſſe, nec in vanitatis re- *Similitudo.* gno virtutum poſſe cõſiſtere. Falco, & niſus, & aliæ aues ex accipitrũ genere dum viuũt, magni æſtimantur: nutriuntur magnis deliciis, & in manibus geruntur magnatum: ſed cùm moriuntur, proiiciuntur in ſterquilinium. Contrà verò perdices dum viuunt, affliguntur ab omnibus, quilibet agricola in eas irruit, & impetum facit: ſed mortuæ afferuntur ad principis menſam, eique honorificè offeruntur. Ita multi qui in hac vita illuſtres & præclari cenſentur, rebuſque vtuntur ſecundis, illis ad voluntatem ſtantibus, migrantes è vita mittuntur in inferni ſterquilinium in æternum cruciandi: alij autem qui in vita variis torquentur calamitatibus, & ob præclaras virtutis actiones in hominum ſceleratorum odia incurrunt, & à mũdo contemnuntur, excedunt è vita, ad menſam afferuntur principis cælorum, vbi requieſcunt, in gloria illa æterna ſummo honore, ſummiſque gaudiis abundantes. Horum vitam cenſet mundus eſſe ornamentis omnibus ſpoliandam, cùm eam deberet perpetuis monimentis ornare. Contrà verò eos celebrat ſæpenumerò, pleniſque laudibus extollit, atque nominis amplitudine, claritateque illuſtrat, qui ſe in impia ingurgitant ſcelera, qui ſunt non ſolùm ab honeſtate, ſed etiam ab honeſtatis veſtigio relicti. Hi ſunt varij plumis honorum mundi inaniter ornati, quas breui amittunt: & ea, quæ ſunt diu, ac multo labore quæſita, vna eripit hora, & ipſi ad æternas pœnas relegantur. Ideo ait Eccleſiaſticus: Subſtantiæ iniuſtorum ſicut fluuius ſiccabuntur, & ſi- *Eccl. 40.*
cut tonitrum magnum in pluuia perſonabunt. Et Pſalmographus: Homo vanitati ſi- *Pſal. 143*
milis factus eſt, dies eius ſicut vmbra prætereunt. Moritur homo, & cum eo eius falſa gloria & proſperitas. Sed nec, dum viueret vitam in tranquillitate traducebat: ſed acerbis ſæpe moleſtiis implicatus, in timore & dolore verſabatur. Quemadmodum fumus *Simile.* excelſa petit, ſic calamitas eos potiſſimũ inuadit, qui ſunt in altiore gradu conſtituti. Quo fit, vt eos inde ſæpenumerò in puncto temporis ignominiosè præcipitet. O inanem mundi famam comparatam, hominũ temeritate vitiorum plerunque laudatrice! O impiorum gloriam fluxam, & tetris dedecoris maculis deformatam! Vbi eſt hic Nabuchodonoſor, quẽ diuinus noſter vates cũ aquila magna, variiſque plumis decorata comparat hoc loco? Vbi eſt eius poteſtas, & diuitiarum abundantia? Euanuerũt omnia illa. & vt eſt in libro Sapientiæ literis mandatũ: Tranſie- *Sap. 5.*
runt ſicut vmbra, & tanquam nuntius præcurrens. Reſtat igitur, vt mundi gloriam inanem illã & fallacem cõtemnamus, ſiquidem aſpicimus eam hoc loco cum leuibus pennis comparari.

Venit ad Libanum Hoc eſt, templum Salomonis, ſic vocatum propter eminentiam & excelſitatem: vel quia erat ex lignis Libani conſtructum, vt patet ex tertio Regum. Et *3. Reg. 5.*
per templum intellige Hieroſolymam. Fi- *2. Par. 2.*
gura eſt ſynecdoche, vbi ponitur pars pro toto. Eodem modo Zacharias: Aperi Libane *Zach. 11.*
portas tuas. Vbi paraphraſtes Chaldæus pro Libano vertit templum. Vel intelligitur hoc loco Hieroſolyma nomine Libani. Vt enim mons ille erat arborum denſitate plenus, ita Hieroſolyma hominum ac ſtatuum varietate referta. Fortaſſe per Libanum intelligitur tota terra promiſſionis, in qua ſitus erat mõs Libanus.

Tulit medullam cedri. Aſportauit ſecum, quicquid erat pretioſum: vel ſtatũ nobilium nam cùm inter arbores ędificiis aptas cedrus teneat principatum, ſitque procera et odorifera, meritò eius nomine magnatum ſtatus ſignificatur. Vel per medullam cedri intelligitur rex Iechonias, per ſummitates verò filiõ dium, nobiles præclaris orti natalibus. Senſus eſt: Venit Nabuchodonoſor Hieroſolymã, eam expugnauit, & ſecum in Chaldæã regẽ Iechoniã, & optimates ferè omnes adduxit. Cedrus eſt ciuitas, eius medulla eſt rex, ſummitates ramorum ſunt magnates, trũci ſunt plebeij. Quemadmodum ex arboris medul- *Simile.*
la progreditur vis, qua rami refloreſcunt, & fructus

ſructus producunt, ſic ex principe debet exi-
re virtus, qua populus commotus & excita-
tus vberrimis bonorum operũ ſructibus ex-
ornetur.

Et tranſportauit eum in terra Chanaan.
Hoc eſt, in Chaldæã. Chanaan ſignificat ne-
gotiationem, & quoniam Chaldæi, præſer-
tim Babylonij erant magni mercatores &
negotiatores, appellatur eius terra mercatura
& negotiatio. Eſt igitur hoc loco Chanaan
nomen appellatiuum, non autẽ proprium:
nam propriè terra promiſſionis appellabatur
terra Chanaan, vbi quondam Chananæi ha-
bitauerunt, ex qua fuerant per Hebræos eie-
cti. Id volens propheta indicare ſubdit: In
vrbe negotiatiorum poſuit illam. Brixianus
pro terra Chanaan habet terram negotiato-
rum: quod noſtræ fauet ſententiæ. Ita poteſt
Oſe.12. intelligi illud Oſeæ: Chanaan, in manu eius
ſtatera doloſa. Solent enim nefarij mercato-
res fallacibus ſtateris ponderare. Igitur ad ter
ram mercatorum adduxit Nabuchodonoſor
Iechoniam, & alios Iudæos, qui eum ſecuti
4.Re.24. ſunt, vt patet ex 4. Regum.

Et tulit de ſemine terræ. Loquitur nunc de
Sedechia, quem Nabuchodonoſor regem Iu-
dææ pro Iechonia conſtituit. Hic Sedechias
erat de ſemine terræ, hoc eſt, vnus ex iis, qui
in terra illa Iudææ nati ſunt. Appellabatur
antea Mathanias, erat patruus regis Iechoniæ,
de ſtirpe regũ Iudah. Hũc poſuit babylonius
4.Re.24. in terra pro ſemine Iechoniæ. Præfecit illum
terræ Iudææ, vt maneret ſemen ſtirpis regię.
Vel poſuit illũ in terra pro ſemine, vt creſce-
ret, Ac ſi dicat: Mãdauit illũ terrę vt ſemen,
quod naſceretur, vt viriditas herbeſcens, nixa
fibris ſtirpis ſenſim adoleſceret, lætosque fru-
ctus produceret. Quidam vertunt: Poſuit il-
lum in terra ſeminis, hoc eſt, fertili, et fœcun-
da: quibus fauet tranſlatio ſeptuaginta ha-
bens: Dedit illud in campo ſeminabili.

Vt firmaret radicem ſuper aquas multas.
Hoc eſt, vt ſatus eſſet prope flumina, & perẽ-
nes fontes totam terram irrigantes. Quaſi di-
ceret: vt regnaret in terra frugifera & opulen
ta, ſemper virens, nullos æſtus reformidans.
Vel ſic: Vt regnaret ſuper populos multos:
nam nomine aquarum populi ſignificantur
iuxta illud Apocalypſis: Aquæ, quas vidiſti,
Apoc.17. populi ſunt.

In ſuperficie poſuit illud. Non eũ alta regni
radice firmauit. Præfecit eum Iudææ, ſed ita
ei vires fregit, vt ſupplex maneret, ne in ma-
gna potentia conſtitutus rebellaret.

Creuit in vineam latiorem humili ſtatura.
Regnum Iudææ fuerat quondam excelſa ce-
drus: at fuit regnum hoc euerſum tempore
Iechoniæ: & loco cedri floruit abiecta vitis
Nam tempore Sedechiæ nulla fuit ibi cele-
britas, nulla amplitudo. Creuit quidem vi-
tis, & fuit latè propagata, ſed humili ſtatura:
non creuit in altum, non ſe tulit in ſublime:
quin potius parebat Babyloniis. Denique nõ
erat alta cedrus, ſed depreſſa vitis. At quan-
diu obediuit Nabuchodonoſori, tulit fructus,
ſed cùm ab eo defecit, & fidem frangens cõ-
fugit ad Aegyptios, exaruit: & non ſolùm
rex, ſed populus fuit ad interitum & vaſtita-
tem vocatus.

Reſpicientibus ramis eius ad eam. Vitis erat
regnum, palmites erant magnates, qui non
eleuabantur, quoniam reſpiciebant ad aqui-
lam, hoc eſt, ad regem Babylonis, cui obtem-
perabant.

Et radices eius ſub illa erant. Hoc eſt, firmi-
tudo regni Sedechiæ erat ſub aquila: pende-
bat à Nabuchodonoſore. Vel ſic: Et rex Se-
dechias impius erat. Homo iuſtus eſt arbor
inuerſa, iacens radices ad cælum vnde ad il-
lum venit alimẽtum, & aqua gratiæ cęleſtis.
Hęc eſt aqua, de qua ait Deus in Apocalypſi: Apoc.21.
Ego ſitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis.
Hęc eſt animi eſca, de qua ait Eſaias: Venite, Eſa.55.
& emite abſq; argẽto, & abſque vlla cõmu-
tatione vinum & lac. Hoc alimẽtum de ſur- Iaco.1.
ſum venit à patre luminũ: nam vt ait diuus Ioan.3.
Ioannes Baptiſta apud diuum Ioannẽ Euan
geliſtam, nõ poteſt homo accipere quicquã,
niſi fuerit ei datum de cælo. Alimẽtum ani-
mæ eſt illud, de quo ait Dñs: Operamini ci-
bum, qui non perit, ſed qui permanet in vi-
tam æternã, quem filius hominis dat vobis.
Hoc alimẽto, his dapibus cæleſtibus reficitur
vir iuſtus: at impius radices iacit in terram,
qui cælo cõtempto ad terram tantummodo
aſpirat, & terrã comedit, ſiquidem rebus ter-
renis paſcitur & delectatur. Nam cũ diabo-
lus terram comedat cunctis diebus vitæ ſuæ,
vt eſt literis diuinis libro Geneſis mandatum,
quid mirum, ſi ſeruos ſuos iiſdem paſcat ali- Geneſ.3.
mentis, quibus ipſe paſcitur. Itaque qui iuſti-
tiam colit & pietatem, radices habet ſuper ſe,
qui verò ſcelere & maleficio paſcitur, ſub ſe.
volens igitur diuinus vates flagitia Sedechiæ
ſignificare, ait eius radices ſub ipſo eſſe.

Et facta eſt altera aquila grandis. Hic erat
rex Aegypti, qui aquila etiam dicitur ob ma-
gnam potentiam, & diuitiarũ abundantiam.
Cùm autem ille eſſet hoſtis Babyloniorum,
confugit ad illum Sedechias, totum ſe ad eius
fidem & amicitiam conferens: & fœdus cum
Nabuchodonoſore initũ, & iureiurãdo con-
firmatum violauit, qua in re ius diuinum hu
manumque peruertit.

Et ecce vinea iſta. Hoc eſt, rex Sedechias:
Poteſt verti: vitis hæc.

Quaſi mittens radices ſuas ad eam. Adhę-
ſit regi Aegypti, qui aquila dicitur, ſed cum
prima nullo modo comparanda. Ad eũ mi-
ſit legatos Sedechias petens ab eo auxilium
aduerſus Babylonios.

Vt irrigaret eam areolis germinis ſui. Hoc
eſt, vt rex Aegypti hanc vitem, nempe Sede-
chiam tueretur contra Nabuchodonoſorem.
Videtur alludere ad Nilum, qui irrigat Aegy
ptum immiſſus in agros per ſulcos.

Deut. 6. Num. 14 Eccl. 46. *In terra bona.* Hoc eſt, in terra promiſſionis fertili & ferace, manante lacte & melle. Poterat Sedechias regnum dilatare, opibus affluere, fructus vberrimos ferre, & quietè atque honorificè viuere: ſed non illud ſcelera eius merebantur. Ipſe perturbationes quærebat, & concitatis animi permotionibus agitabatur. Torquebatur effrænata cupiditate, & inani ſolicitudine: modò lætitia temerè exultabat, modò dolore animũ demittebat. Huiuſmodi ſunt inſipiẽtes homines, qui cũ ſint ipſa vanitas, neſciunt puſillum illud tẽporis, quod ipſis datum eſt, placatè atque leniter traducere. Adeò deſipiũt, in his rerum imaginibus & vmbris ita ambulant, tumultuãtur, belligerantur, & ſtudio fluxas mũdi opes occupandi ſe conturbant, quaſi eximia bona ſint & immortalia. Id volens explica-

Pſal. 38. re regius vates canebat: In imagine pertrãſit homo, ſed & fruſtra conturbatur: Theſaurizat, & ignorat, cui congregabit ea. Eodem modo rex Sedechias cùm poſſet quietè viuere, ſeipſum & totum regnum perturbauit. Permiſit Deus ob eius aliorumque Iudæorũ flagitia, vt à Babyloniis deficerent, eiſque fidem violarent, vt expugnarentur, & miseri ac calamitoſi adducerentur in Chaldæã, vbi eſſent in acerbiſſimis calamitatibus verſati.

Dic. Verbum eſt dei præcipientis Ezechieli, vt ea Iudæis dicat, quæ ſtatim ſequuntur.

Ergo ne proſperabitur? Subauditur vinea hæc. Quaſi dicat: non Habent huiuſmodi interrogationes vim negationum.

Nonne radices eius euellet? Quaſi dicat: euellet quidẽ. Sẽſus eſt. Prima aquila nimirũ Nabuchodonoſor delebit Sedechiam, euellet radices eius, hoc eſt, maiores eius euertet, & fructus eius diſtringet, hoc eſt filios eius occidet, & omnes eius palmites, hoc eſt omnes eius conſanguineos & famulos labefactabit. Et hoc non in brachio grandi, hoc eſt, non cum magno exercitu, nec cum magna potentia.

4. Re. 25. 2. Para. vlt. Iere. 39. Lege 4. Regum, & 2. Paralipomenon, & Ieremiam, & videbis fuiſſe omnia hæc adimpleta.

Nonne cùm tetigerit eum ventus vrens, ſiccabitur, & in areis germinis ſui areſcet? Et factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Dic ad domũ exaſperantem: Neſcitis quid iſta ſignificent? Dic: Ecce venit rex Babylonis in Ieruſalem, & aſſumet regẽ, & principes eius, & adducet eos ad ſemetipſum in Babylonem. Et tollet de ſemine regni, ferietque cum eo fœdus, & ab eo accipiet iuſiurandum, ſed & fortes terræ tollet, vt ſit regnũ humile, & non eleuetur, ſed cuſtodiat pactum eius, & ſeruet illud. Qui recedens ab eo, miſit nũtios ad Aegyptũ, vt daret ſibi equos, & populum multum. Nunquid proſperabitur vel cõſequetur ſalutẽ, qui facit hæc? Et qui diſſoluit pactum, nunquid effugiet? Viuo ego, dicit Dominus Deus, quoniam in loco regis, qui cõſtituit eum regem, cuius fecit irritum iuramentum, & ſoluit pactum, quod habebat cum eo, in medio Babylonis morietur. Et non in exercitu grandi, nec in populo multo faciet contra eum Pharao prælium, in iactu aggeris, & in extructione vallorũ, vt interficiat animas multas. Spreuerat enim iuramentum, vt ſolueret fœdus: & ecce dedit manum ſuam, & cùm omnia hæc fecerit, non effugiet.

Nonne cùm tetigerit eam ventus vrẽs. Hoc eſt, exercitus Chaldæorum.

Dic ad domum exaſperantem. Hoc eſt, ad populum Iudaicum rebellũ, & me ad iram prouocantem.

Ecce venit rex Babylonis. Parabolæ explicatio

Et aſſumet regem. Futura pro præteritis, quemadmodum aliquando præterita pro futuris ponuntur more prophetarum. Senſus eſt: Venit Nabuchodonoſor Hieroſolymam, & tulit eius regem Iechoniam, & magnates & diuites & trãſtulit eos in terrã ſuã.

Et tollet de ſemine regni. Id eſt, eleuauit Sedechiam, eumque cõſtituit regem, qui eſt ex progenie regia: & pepigit cum eo fœdus, vt ſcilicet ipſe Sedechias regnaret, & tributum ei ſolueret ſingulis annis. Quod iuramento confirmauit.

Vt daret ſibi equos, & populum multũ. Hoc eſt, equites, & magnam peditum multitudinem aduerſus Babylonios.

Nunquid proſperabitur? Quaſi dicat: Qui violauit fœdus iuramento confirmatũ, nõ meretur proſperitatẽ. Fides eſt proximo ſeruãda: nã Ioſue Gabaonitis promiſſam ſeruauit Ioſu. 9.
fidem dicens: Iurauimus eis in nomine Dei Iſrael, & idcirco non poſſumus eos cõtingere. Et Eccleſiaſticus, Vir, inquit, bonus fidem Eccl. 29.
facit cum proximo ſuo. Et hoc loco oſtendit Ezechiel ſeruandam eſſe fidem etiam inter hoſtes, & non conſiderandũ cui, ſed per quẽ iuraueris. Multò fidelior ille inuenitur, qui tibi propter nomẽ Dei tui credidit, & deceptus eſt, quàm tu, qui violato iureiurãdo hoſti tuo, imò iam amico tuo inſidias paraueris. Hominis eſt ſceleratiſſimi amicitiam ſoluere iuramento cõfirmatam, eumque fallere, qui læſus nõ eſſet, niſi crediſſet. Diuus Ambroſius libro ſecundo officiorum. Fides, inquit, eſt etiam perfidis præſtãda. Et diuus Augustinus

nus ad Bonifacium: Fides quando promittitur, etiam hoſti ſeruanda eſt. Et eſt hoc in ſacros canones relatum 23. queſt. 2. cap. Noli exiſtimare. Sed intelligẽdum eſt, ſi hoſtis nobis fidem ſeruet, alioquin non, vt patet multis ex locis à gloſſa ibi in verbo, hoſti, citatis. Nec mirãdum eſt fidem à fidelibus cum hoſtibus ſeruari, cùm etiã eam illis conſeruauerint infideles. Primo bello punico Marcus Regulus Romanus captus à Pœnis, cùm eſſet Romam miſſus ad captiuos cõmutandos, iuraſſetque ſe rediturum: rediit quidem non commutatis captiuis. Et ſi ab iis, qui eũ vnicè diligebant, retineretur Romæ, maluit tamen redire, quàm fidem hoſtibus datã fallere. Reuerſus eſt Carthaginẽ ad exquiſita ſupplicia, ad hoſtes crudeliſſimos, à quibus fuit incredibilibus cruciatibus affectus. At nemo illum eam ob cauſam ærumnoſum, nemo in felicem vnquam putauit: non enim magnitudo animi eius torquebatur ab hoſtibus, nõ grauitas, non virtus, non conſtãtia. Amiſit opes & magiſtratus, et ea, quæ deceptis mortalibus eximia & præclara videntur, virtutẽ autem non amiſit. Quemadmodum fulmen quicquid inuenit in terra, ferit, præter laurũ, vt ait Plinius libro ſecũdo cap. 55. ſic magna calamitas omnia poteſt auferre & euertere præter firmam virtutem. Eſt enim conſtans virtus pulchra laurus, ſemper virens, nullo igne è nubibus erumpẽte, nullo impetu tormentorum & ærumnarum exuſta, aut labefactata. Ad hanc firmam virtutem nos hortatur Apoſtolus, dicens in epiſtola prima ad Corinthios: Fratres mei dilecti ſtabiles eſtote & immobiles, abundantes in omni opere Domini ſemper. Quo omnia fugiendæ turpitudinis, adipiſcendæque honeſtatis cauſa faciunt, in amore Chriſti fundati, nõ ſolùm mœroris faces, ſed mundi fulmina contemnunt. Si Gentium duces, et philoſophi malebant vitam potiùs, quàm fidem hominibus datam amittere, cùm nullis perfectis virtutibus moralibus eſſent præditi ob theologaliũ defectũ, vbi ſunt Chriſtiani fide Chriſti decorati, qui fidẽ frangunt, cùm multò magis debeant eam hominibus datam conſeruare, dareque operam, ne gradu cõſtantiæ dimoueantur, atque ne quicquã excellentia atq; præſtãtia Chriſtianæ religionis veritate pleniſſimæ indignũ committãt? Si autẽ mundi ictibus nos vulneratos ſenſerimus, & calamitatis vndique preſſos, nõ frangamur, nec animo cadamus, ſed ſit præſto regina ratio, quę ita animũ corroboret atque cõfirmet, vt mori potiùs velimus, quàm fidẽ iuramento aſſertã violare. Fides aliquando accipitur pro ſpõſione, vt apud D. Paulũ prima ad Timotheum: Primam fidẽ irritã fecerunt. Aliquãdo pro conſcientia, vt in epiſt. ad Romanos: Omne, quod non eſt ex fide, peccatum eſt. Aliquãdo pro fide theologali, de qua ait apoſtolus in epiſt. ad Hebræos: Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Quæ aliquãdo eſt informis, aliquando formata. De informi ait Apoſtolus in 1. ad Corinthios: Et ſi habuero omnẽ fidem, ita vt mõtes transferã, charitatẽ autẽ nõ habuero, &c. De formata ait in epiſtola ad Galatas: In Chriſto Ieſu nec circũciſio aliquid valet, nec præputium, ſed fides, quæ per charitatẽ operatur. De ea ait in epiſtola ad Romanos: Iuſtificati ex fide pacem habeamus ad Deũ. Nonnunquã fides idem eſt quod fidelitas, vt in Apocalypſi: Eſto fidelis vſque ad mortẽ, & dabo tibi coronam vitæ. De hac fide ait Eccleſiaſticus: Fidẽ poſſide cũ amico in paupertate illius. Hoc modo accepta fides eſt dictorũ conuentorumq; conſtantia & veritas. Ita eam Marcus Tullius definit libro 1. Officiorum, vbi ait eam quia fiat, quod dictũ eſt, appellatã fidem. De illa modò diſſerimus, aſſerimusque eſſe non ſolùm amicis, ſed inimicis etiam ſeruãdam. Hanc veteres Romani tanti faciebãt, vt eam tanquam numen aliquod ſanctiſſimum colerent, eiusque imaginem in capitolio prope Iouem, quem inter vanitatem ſuorum deorum venerabantur, collocarẽt. Huius virtutis proprium eſſe dicebãt, nihil extimeſcere, omnia humana deſpicere, nihil, quod homini accidere poſſet, intolerandũ putare. Hanc fidẽ iureiurando confirmatã fregit Sedechias deficiens à Nabuchodonoſore: quã ob cauſam permiſit Deus, vt eſſet incredibilibus ærumnis laceratus, & nõ ſolùm ſe, ſed totum ſuum regnũ penitus euerteret, quòd fidem nec Deo, nec hominibus ſeruabat.

Simile. — 1. Co. 15 — 1. Tim. 5. — Rom. 14. — Hebr. 11. — 1. Co. 13. — Galat. 5. — Rom. 5. — Apoc. 2. — Eccl. 12.

Nunquid effugiet? Subaudi pœnam. Quaſi dicat: non. Vel loquitur de fuga, cui ſe mandare volebat Sedechias, quando fuit à Babyloniis captus, vt lib. 4. Regum licet videre. 4. Regum vltimo.

In loco regũ. Hoc eſt, in terra Nabuchodonoſoris.

Et non in exercitu grandi. Hoc eſt, Pharao rex Aegypti, qui promiſerat Sedechię, ſe eſſe paraturum contra Nabuchodonoſorem exercitum magnum, eumque ſuperaturũ, non ſtabit promiſſis, nam paruum exercitum aduerſus eum mittet: & nec iaciet aggerẽ, nec extruet vallorum foſſas, vt multos ex Babyloniis interficiat. Miſit quidem rex Aegypti aliquos, qui Sedechiæ opem ferrent, vt conſtat ex cap. 37. Ieremiæ, ſed metu perterriti reuerſi ſunt in Aegyptum. Iere. 37.

In iactu aggeris. Hoc eſt, iaciens aggerem. Eſt autem agger coaceruatio terræ & lapidum ad muros vrbis oppugnandos.

Vt interficiat animas multas. Hoc eſt, multos homines. Capitur pars pro toto metonymicos, vt multis in locis diuinarũ literarum.

Et ecce dedit manum ſuam. Nimirum regi Aegypti. Ac ſi dicat: Sedechias ſe tradidit Pharaoni. Dare enim alicui manum eſt ſe ei cõmittere. Vel cõfirmauit iuramentũ, quod fecerat Pharaoni. Solebãt veteres tactu manus fœdera confirmare. Nunc etiam eodem modo

modo apud nonnullos fit, qui pactum corroborare volentes, manus mutuò porrigũt more antiquorum. Vnde aiebat Pythagoras, nõ eſſe vnicuique dexteram porrigendam. Ac ſi diceret, non eſſe quempiam in fœdus amicitiæ temerè recipiẽdum. Citat hoc ſymbolum Plutarchus in hanc ſententiã in libro de multorum amicitia. Nunc ſolent Chriſtiani tãgese manu Euangeliorum librũ, cùm rem aliquam magni momenti volunt iureiurando confirmare.

Propterea hæc dicit Dominus Deus: Viuo ego, quoniam iuramentum, quod ſpreuit, & fœdus, quod
F præuaricatus eſt, ponam in caput eius
Sup. 12. D Et expandam ſuper eum rete meum,
Inf. 32. A & conprehendetur in ſagena mea: & adducam eum in Babylonem, & iudicabo eum ibi in præuaricatione, qua deſpexit me. Et omnes profugi eius cum vniuerſo agmine ſuo gladio cadent: reſidui autem in omnem ventum diſpergentur. Et ſcietis quia ego Dominus locutus ſum. Hæc dicit Dominus Deus: Et ſumam ego de medulla cedri ſublimis, & ponam de vertice ramorum eius: tenerum diſtringam, & plantabo ſuper montem excelſum, & eminentem. In monte ſublimi Iſrael plantabo illud, et erumpet in germen, & faciet fructum, & erit in cedrum magnam: & habitabũt ſub ea omnes volucres, & vniuerſum volatile ſub vmbra frondium eius nidificabit. Et ſciẽt omnia ligna regionis, quia ego Dominus humiliaui lignum ſublime, & exaltaui lignũ humile: & ſiccaui lignũ viride, & frondere feci lignum aridum. Ego Dominus locutus ſum, & feci.

Iuramentum quod ſpreuit. In hebraico eſt: iuramentum meum, quod violauit. Hoc eſt, iuramentum meo nomine initum, ictum inuocato nomine meo.

Ponam in caput eius. Hoc eſt, luet pœnas tanti flagitij, quoniam iuramentum meum violauit. Ponere in caput alicuius flagitium, eſt illum prout eius ſcelus meretur, caſtigare. Hebraiſmus eſt in diuinis literis frequens.

Expandam ſuper eum rete meum. Hoc eſt, exercitum Chaldæorum. Hoc tropo vſus eſt capite. 12. & 32.

In omnem ventum diſpergentur. Hoc eſt, per omnes mũdi partes: venti enim vndique perflant.

Et ſumam ego de medulla cedri ſublimis. Id eſt, ſumam Meſſiam, qui ſecundum carnem erit ex ſemine Dauidis, & conſtituam eũ regem in Eccleſia catholica: & hic erit arbor magna, & cedrus excelſa, et mũdi ſalus. Verba ſunt Dei patris, quibus promiſit miſſurũ ſe eſſe ex cælis filium ſuum vnigenitum, qui miſeros mortales è Babylonica captiuitate, è diaboli tyrannide, è tenebris obſcuriſſimis ad ſpiritus libertatem, ad purum dei cultum, ad beatiſſimam regni ſui claritatem traduceret. Ipſe autem Chriſtus ſe ad hoc excellentiſſimum munus exequendum veniſſe, verbis, factis, & miraculis oſtendebat: & veram eſſe hanc Dei patris promiſſionem teſtificabatur Id prædixerat idem Chriſtus dicens ore Da-
uidis: Iuſtitiam tuam non abſcondi in corde *Pſal. 39.*
meo: veritatem tuam & ſalutare tuum dixi. Faciens ea, quæ pater per diuinos vates ſuos prædixerat, illum in perſoluendis promiſſis verum eſſe demonſtrabat. Hunc conſtituit pater regem ſecundum humanitatem, nam ſecundum diuinitatem æqualis eſt patri, & regnum ſemper obtinuit. Eſt autem rex ſuper Eccleſiam per montem Sionis ſignificatam, iuxta id quod ipſe ait in pſalmo. Ego au-
tẽ conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion mon- *Pſal. 2.*
tem ſanctum eius, prædicãs præceptum eius. Ad hoc enim venit in mundum, vt teſtimonium perhiberet veritati, vt eſt apud Ioan-
nem, & quicunque ex veritate eſt, audit vo- *Ioan. 18.*
cem eius. Diuus Hieronymus transfert. Annuntiabo præceptum Dei, nam dictio, el, hebraicè ſignificat Deum, ſcripta cum duobus punctis. cum tribus verò ſignificat eum. Et paraphraſis Chaldaica habet: Recitabo Dei pactum. Inducit igitur pſalmographus Chriſtum Dei legem, & pactum, & decretũ narrantem & prædicantem, & ſeipſum verum eſſe regem promiſſum docentem. Sed quoniam per medullam cedri rex Iudææ intelligitur, ſunt, qui dicant hoc loco hunc, quem Deus dixit ſumpturum eſſe de ſemine regis, eſſe Zorobabelem, qui erat ex regia progenie, qui reduxit Iudæos à Chaldęa in Iudæam tẽpore regis Cyri: cum quibus non contendã, dummodò fateantur fuiſſe hac in re Zorobabelem Chriſti figuram, & prophetam ad humani generis redemptionem per Chriſtũ seſpexiſſe, cuius imago fuit reductio illa ex Babylonica captiuitate. Nam Chriſtus erat omnium prophetarum ſcopus, quem nõ ſolùm Hebræorum liberatores, vt Ioſue filius Num Gedeon, Ioſue filius Ioſedech, Sorobabel, & alij, ſed etiam legis Moſaicæ inſtitura & ſacrificia adumbrabant. Hic eſt rex ille ex ſemine Dauidis ſecundum humanitatem, de ſtirpe regia, de medulla cedri ſublimis, de quo hic loquuur diuinus noſter vates. Eſſe autem Chriſtum ex progenie Dauidis ſecundũ carnem, aſſerit in epiſtola ad Rom. diuus Pau-
lus, & diuus Matthæus initio ſui Euangelij. *Rom. 1.*
Id promiſerat Deus, & fuit oraculis diuino-

sum

rum vatum proditum. In pſalmo ſcriptum
Pſal. 131 legimus: Iurauit Dominus Dauid veritatē,
& non fruſtrabitur eum: De fructu ventris
tui ponam ſuper ſedem tuam. Huc pertinet
Dei promiſſio facta Dauidi iis verbis, ſecūdo
2. Reg. 6. libro Reg. explicata: Suſcitabo ſemen tuum
poſt te, & firmabo regnum eius: & ſtabiliam
thronum regni eius in ſempiternū. Quis non
videt vaticinationem hanc non eſſe ad fluxū
Salomonis regnum, ſed ad æternum Chriſti
regnum referendam, qui futurus erat ex ſe-
Eſai. 11. mine Dauidis, & in æternum regnaturus? Id
vaticinatus fuit Eſaias, dicens: Egredietur
virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius
aſcendet, & requieſcet ſuper eū ſpiritus Do-
mini. Hæc virga, eſt virgo Dei genitrix, hic
Ieſſe, à quo virga hæc proceſſit, eſt pater Da-
uidis: hic flos ex virgine natus, eſt Chriſtus
verus Deus, & verus homo, qui de ſe ait in
Cant. 2. Canticis: Ego flos campi, & lilium conual-
lium. Flos eſt non horti, hoc eſt non particu-
laris, ſed campi, flos communis, ſaluator om-
Pſal. 73. nium. Hic eſt rex ille de quo prædixerat pſal-
Pſa. 149 mographus: Rex noſter ante ſecula operatus
eſt ſalutē in medio terræ. Et rurſus: Lætetur
Iſrael in eo, qui fecit eum, & filiæ Sion exul-
Eſa. 33. tēt in rege ſuo. Et Eſaias: Dominus iudex no
ſter, Dominus legifer noſter, Dñs rex noſter,
ipſe ſaluabit nos. Hic eſt rex de medulla cedri
qui homines à Nabuchodonoſore, à diaboli
poteſtate eripuit, & Hieroſolymā, hoc eſt ad
Eccleſiam duxit, bonis excellentibus refertā,
ad verum ac pium Dei cultum, ad Chriſtianā
religionem, ad conſcientiæ tranquillitatē, vt
eos inde ad cæleſtem patriā, ad æternas man-
ſiones, ad Eccleſiam triumphantem tandem
perduceret, vbi eſt eorum bonorum affluen
tia, quam nec aſpectu oculorum comprehē-
dimus, nec auribus percipimus, nec vlla ani-
mi cogitatione complectimur.

Tenerum diſtringam. Hoc eſt, de regia ſtir-
pe decerpam tantum tenerum: tollā Zoroba-
belem nepotem regis Iechoniæ, & plantabo
illum in monte Sionis. Cōſtituam Chriſtum
filium meum regē eccleſiæ catholicæ. Tene-
rum vocat Chriſtum propter eius pietatē &
miſericordiam.

Et plātabo ſuper montē excelſum. Hoc eſt, ſu
Eſa 2. per eccleſiam nomine Sionis intellectā. Hęc
eſt mōs ille, de quo ait Eſaias: Erit in nouiſſi-
mis diebus præparatus mons domus Dñi in
vertice montium, & eleuabitur ſuper omnes
colles. Poteris per hunc montem excelſum,
in quo plantata fuit hæc arbor ſublimis, mon
tem Caluariæ intelligere, vbi fuit arbor vitæ
plātata. Hęc arbor eſt crux illa ſacratiſſima in
monte Caluariæ erecta, refugiū noſtrū, et di-
Geneſ. 2. uinæ victoriæ clariſſimū monimentū. Cum
puer Iſmael exul à domo patris in vaſta et in
culta erraret ſolitudine, & ſiti maxima cruci-
Gene. 21 retur, abiectus eſt ab Agara matre ſua ſubter
arborem quandam, vbi pias voces lachrymis
ſociatas ad cęlum emittens, fuit à Domino ex

auditus, qui ei fontem oſtēdit, quo fuit mira-
biliter refectus & recreatus. Tales ſunt pecca
tores, qui patrē eternum deum relinquentes,
diuino fauore indigni, ſyluas vitiorū peragrā
tes, laborant ſiti diuinæ conſolationis, et nul-
la cæleſtis gratiæ aqua recreātur. De iis ait di-
uinus vates: Errauerunt in ſolitudine, in ina- Pſa 106.
quoſo. Sed nemo adhibeat peccatis ſuis de di-
uina pietate deſperationē. Eleuet oculos ad
Chriſtum crucifixum, fundat ad ipſum vim
lachrymarū, cōfugiat ad arborē veræ crucis,
& ibi inueniet vberrimum diuinæ cōſolatio
nis fontem. Videbit deum ſuū cruci affixum
cum aquis gratiæ inuitantē, & dicentē: Om- Eſa. 55.
nes ſitientes venite ad aquas. Et iterū: Si quis Ioan. 7.
ſitit, veniat ad me, & bibat. Et rurſus: Ego ſi- Apoc. 21.
tienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis. Chriſti Ioan. 19.
latus fons eſt mirabilis, vnde exiuit ſanguis et
aqua. Curramus ad crucem hanc in monte
Caluariæ ſitam, amplectamur eā, in qua fru-
ctus æternæ redemptionis pependit. Huius
arboris folia ſunt verba de eius laudibus pro-
lata, quibus illud accommodari poteſt, quod
ait Ezechiel: Folia eius ad medecinam, et Di- Ezec. 47.
uus Ioannes in Apocalypſi: Folia eius ad ſa- Apoc. 22.
nitatem gentiū. Flores eius ſunt charitas, hu-
militas, patientia, obedientia, paupertas ſpiri-
tus, & aliæ virtutes, quas ſi eas in ſummo grā
du, in altiſſima perfectione videre deſideras,
in cruce Chriſti omnibus numeris abſolutas
abſq; dubio reperies. Fructus eius eſt ipſemet
Chriſtus filius Dei, pomum pulchrū, è cælis Ioan. 6.
dimiſſum, de quo ipſemet ait: Qui mādūcat
me, viuet propter me. Et in Leuitico ſcriptū
legimus: Sumetis vobis fructus arboris pul- Leuit. 23
cherrimæ. Eſt igitur crux ſancta arbor nobi-
liſſima, omnium in omnibus pulcherrima, in
foliis, in floribus, in fructu. Hæc nobis repræ-
ſentat Chriſtum crucifixū, qui eſt ipſa arbor
vitæ, et ſapiētia patris, de qua ait in Prouerbiis
Salomon: Lignū vitę eſt iis, qui apprehende- Prou. 3.
rint eā. De qua ait hoc loco cæleſtis pater: Et
plātabo ſuper montē excelſum & eminentē.

Et erit in cedrum magnā. Erit Chriſtus ſub-
limis & glorioſus. Vnde poſt eius reditum ad Mat. vlt
vitā ait: Data eſt mihi omnis poteſtas in cęlo
et in terra. Et Diuus Paulus: Propter quod, in Philip. 2.
quit, Deus exaltauit illū, & donauit illi no-
mē quod eſt ſuper omne nomē. Vnde apud
Danielē appellatur lapis præciſus de monte, Dani. 2.
hoc eſt de virgine Maria virtutum altitudine
præſtāte, ſine manibus, hoc eſt, ſine opere hu
mano, qui creuit in montē excelſum & ōnē
terrā adimplentē. Et Eſaias inducit patrē ita
cum filio loquentem: Dedi te in lucē gentiū Eſai. 49.
vt ſis ſalus mea, vſque ad vltimum terræ.

Et habitabunt ſub ea omnes volucres. Sub
Chriſto habitabunt fideles, qui quoniam alis
fidei & charitatis altius volant, meritò volu-
cres appellantur. Vide unam illam cæleſtem
aientē: Conuerſatio noſtra in cælis eſt. Con- Philip. 3.
ſidera ſublimem eius à terra ad cælum vola-
tum. Hæ ſunt aues, quas Abrahā non diuiſit,

cùm animalia cætera diuisisset, vaccam, ca-
Geneſ. 15 pram, & arietem. Impij his animalibus in-
tellecti ſunt à ſe ipſis, & à Deo diuiſi & ſe-
parati: at viri iuſti de ſe aiunt: Quis nos ſepa-
rabit à charitate Chriſti? Qui fieri poteſt, vt à
Rom. 9. Deo ſint ſeparati, qui quicquid efficiunt, ad
eius gloriã dirigunt, ſemperque ipſum Deũ
Simile. mentis oculis intuentur? Quemadmodum
in medio ſphæræ eſt centrum, à quo omnes
lineæ deductæ tendunt ad circumferentiam,
ſic vir iuſtus charitate & pietate præſtans ha-
bet Deum pro circunferentia. Quicquid co-
gitat, loquitur, & agit, tendit ad Chriſtũ, qui
eos circundat: nam vt dicitur in pſalmo: Do
Pſal. 124. minus in circuitu populi ſui: Et iterum: cir-
Pſal. 90. cundabit te veritas eius, nõ timebis à timore
Pſal. 31 nocturno. Et rurſum: Sperãtem autẽ in dño
miſericordia circumdabit. Eſt enim Chriſtus
diuina circunferentia cingens viros iuſtos: &
eſt arbor cęleſtis vmbra ſua protegens et cir-
cundans omnes, qui ad ipſum confugiunt.
Ideo ſubditur ſtatim: Vniuerſum volatile ſub
vmbra frondiũ eius nidificabit. Hæc eſt vm-
bra illa, de qua dixerat regius vates: Sub vm-
bra alarum tuarũ ſperabo. Sub qua protecti
viri iuſti commorantur, iuxta illud eiuſdem
Pſal. 90. prophetæ. Qui habitat in adiutorio altiſſimi,
in protectione Dei cæli commorabitur.

Ego Dominus humiliaui lignum ſublime, & exaltaui lignum humile. Hoc eſt, ego iuſtus
Deus depreſſi Sedechiam, qui ſe extulerat, &
extuli Zorobabelem, qui ſe humiliauerat.
Abieci diabolum ſuperbum, et extollã Chri-
ſtum humilem. Ipſe Chriſtus de ſeipſo ait:
Mat. 11. Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis cor-
de. De illo ait in epiſtola ad Philippenſes Di-
Philip. 2. uus Paulus: Semetipſum exinaniuit, formã
ſerui accipiens. Et paulò pòſt. Humiliauit
ſemetipſum, factus obediens vſque ad mor-
tem, mortem autem crucis. Sed vide quid
ſequatur. Propter quod Deus exaltauit illũ,
& dedit illi nomẽ, quod eſt ſuper omne no-
men, vt in nomine Ieſu omne genu flecta-
tur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum. Et
omnis lingua confiteatur, quia Dominus Ie-
ſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. Id prędi-
Eſa. 45. xerat idem Dei filius in verbis apud Eſaiam:
Mihi curuabitur omne genu. & iurabit om-
nis lingua, ergo in Domino. Vel, vt alij ver-
tunt: Et iurabit omnis lingua duntaxat per
Dominũ. Quæ verba D. Paulus Chriſti eſſe
Rom. 14. indicat in epiſtola ad Romanos, ſed ita ea trãſ
fert. Mihi flectetur omne genu, & omnis lin-
gua cõfitebitur Deo: vel, vt verti poteſt, cõfi-
tebitur me eſſe Deũ. Intuere animo quẽad-
modũ cæleſtis pater eũ extulerit, qui ſe abie-
cerat & exinanierat. Cõtrà verò diabolũ è
cœlo in profundũ barathrũ deiecit, quia ſe
Luc. 1. extulerat. Hoc intelligens virgo Dei genitrix
canebat: Depoſuit potẽtes de ſede, & exalta-
Luc. 14. uit humiles. Et idẽ Deus: Omnis qui ſe exal-
& 18. tat humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabi-
Iaco. 4. tur. Et D. Iacobus in epiſtola ſua: Deus ſuper-
bis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. Et
paulò pòſt: Humiliamini in conſpectu Dñi,
& exaltabit vos. Et D. Petrus in prima ſua *1. Pet. 5.*
canonica. Humiliamini ſub potenti manu
Dei, vt vos exaltet in tempore viſitationis.
Et Abdias: Si exaltatus fueris vt aquila, & ſi *Abdi. 1.*
inter ſydera poſueris nidum tuum, inde de-
traham te, dicit Dominus. Et pſalmographus: *Pſal. 36.*
Vidi impium ſuper exaltatum, & eleuatum
ſicut cedros Libani, & tranſiui, & ecce non
erat, quæſiui eum, & non eſt inuentus locus
eius. Superbi enim et elati etſi florere, rebuſ-
que ſecũdis vti videãtur, infelices tamẽ ſunt,
quoniam miſeros exitus conſequũtur, & ex
illo illuſtri rerum ſtatu ſæpenumero cadũt,
& quod peius eſt, in pœnas æternas præcipi-
tantur. Quemadmodum hyeme frigore vi- *Simile.*
gente, & æſtate nimio calore omnia inflam-
mante, rarò cadunt ingentia fulmina, vt ait
Plinius libro ſecũdo, ſed Vere & Autumno,
quando aer eſt ſerenus & tranquillus, tunc
maximè adurunt & feriunt, ſic maximæ ca-
lamitates & acerbiſſimæ ærumnæ proſperi-
tati inſidiantur: non eos quærunt, qui frigo-
re & æſtu in humili ſtatu laborant, ſed illos
repentino vulnerant impetu, eos deiiciunt, et
incendio comburunt, qui in tranquillo pro-
ſperitatis Vere & Autũno, ſuperbia extollũ-
tur, & inani mundi gloria inſoleſcunt & in
ſublime vanitatis eleuãtur. Nihil eſſe exiſti-
mo in vita ſecurius, nihil vtilius, nihil præſtã
tius, nihil ad virtutem magnificentiſſime illu
ſtrandam accommodatius, nihil deniq; trã-
quillitate aliiſq; bonis affluẽtius, quàm vera
humilitas, & Chriſtiana animi ſubmiſſio.
Hæc eſt goſſipiũ, in quo conſeruatur virtutũ *Simile.*
moſchus præſtantiſſimũ ſpirans odorem. In
arte arithmetica eſt quædã notula appellata *Simile.*
ſiphra, deriuata, vt mea fert opinio, à verbo
hebraico ſaphar, quod ſignificat numerare,
vnde ſiphara hebraicè numerum ſignificat.
Hæc notula nihil valet, ſed facit valere: cõiũ-
cta enim cũ notula valẽte decẽ, efficit, vt va-
leat centũ: auget valorẽ, cùm illũ nõ habeat.
Sic animi ſubmiſſio, & ſui ipſius abiectio, cũ
ex ſe in hac vita apud homines nihil valeat,
præſtat tamen valorẽ. Iuxta eſt Dñs, ait pſal- *Pſa. 33.*
mographus, iis, qui tribulato ſunt corde, &
humiles ſpiritu ſaluabit. Et iterum: Excelſus
Dominus, & humilia reſpicit, & alta à longè
cognoſcit. Ac ſi diceret: Altiſſimus Deus hu- *Pſa. 137*
miles diligit, & eos qui ſe ſubmiſſe gerũt, ef-
fert in ſublime: elatos verò & ſuperbos, mũ-
di honores & dignitates ſibi aſſumentes &
arrogantes à longè videt, quaſi res deteſtabi-
les, nolens eos è propinquo vt ſibi charos in-
tueri: quippe qui indigni ſint, qui ab eo vt
amici cognoſcantur. Animi dimiſſio eſt vas, *Simile.*
vbi virtutes reconduntur, vt ait Diuus Ber-
nardus, humilitas cordis receptaculũ eſt gra-
tiæ. Chryſoſtomus, Humilitas, inquit, eſt ſa-
crificium maximum. Et iterũ: Humilitas eſt
ſublimioris philoſophiæ mater. Humiles, vt
ait

ait Diuus Gregorius, dum ſe deiiciũt, ad Dei
ſimilitudinẽ aſcendunt. Superbi contra dum
ſe extollunt, diabolum imitantur. At eos de-
iicit Deus, & humiles extollit, quemadmodũ
hoc loco ait per Ezechielem.
Siccaui lignum viride. Hoc eſt, regem Se-
dechiam.
Frondeſcere feci lignum aridum. Hoc eſt, Ie-
choniam, qui etiã Ioachin appellabatur. Hoc
ideo ait, quia Nabuchodonoſor ſoluit illum
4.Reg.vl à carcere, & honorificè tractauit, Sedechiam
verò infinitis calamitatibus affecit. Poteſt hoc
referri ad populum Iudaicum, quem Deus
lignum viride appellat, quia in eo fuit fides
& vera religio: & ad populũ Gentilicũ, qui
eam ob cauſam lignum aridum dicitur, quia
erat à fide & religione penitus alienatus. At
lignum vireſcens, arbor illa fructifera, nobilis
illa quondam Iudæorũ ſynagoga, aruit om-
nino, & nullum fert veræ virtutis fructũ: ar-
bor autem Gentilica, quæ fuerat arida, ſteri-
lis, & infœcunda, eſt lætiſſimorum fructuum
copia exornata: in ea viget Chriſti fides, ſpes,
charitas, iuſtitia, ſapientia, verus Dei cultus,
& cæteræ virtutes, quibus eccleſia repleta, a-
quis gratię ſpiritus ſancti rigata, ſemper vire-
bit, nulloſque æſtus reformidabit. Hoc prędi
Eſai.54. xerat his verbis Eſaias: Lauda ſterilis, ſeu vt
alij vertunt, Lætare ſterilis, quę non paris, de-
canta laudẽ, & hinni, quæ non pariebas, quo-
niam multi filij deſertæ, magis quã eius, quę
habebat virum. Gentilitatem appellat ſteri-
lem, quæ nullos habuerat prophetas, nullos
fideles, nullam charitatem: ſed fidem Chri-
ſti recipiẽs multò plures fructus edidit, quam
Iudæorum ſynagoga. Alludit diuinus vates
ad Saram ſterilem, ex qua productus eſt po-
pulus infinitate innumerabilis à Deo aſſum-
Gene.21 ptus, cùm filius Agaræ fuerit eiectus. Eã ob
cauſam Diuus Paulus locum hunc in epiſto-
Galat.4. la ad Galatas ſub nomine Saræ de eccleſia,
ſub nomine verò Agaræ de ſynagoga inter-
pretatur. De eccleſia dixerat Eſaias: Lætabi-
Eſai.35. tur deſerta & inuia, exultabit ſolitudo. De
Iere.15. ſynagoga verò Ieremias: Infirmata eſt, quæ
peperit ſeptem, defecit anima eius, occidit ei
ſol, cum adhuc eſſet dies. Vbi per ſeptẽ mul-
ti intelliguntur more Hebræorum. De hac
quondã ſterili hoc oraculũ literis mandauit
Pſal.112 regius vates: Qui habitare facit ſterilẽ in do-
mo matrẽ filiorũ lętantẽ. Ac ſi diceret: deus
eſt ille, qui miſericordia ſua efficiet, vt Genti-
litas, quæ ſterilitate laborat, habitet in domo
Dei in eccleſia catholica, & facta fœcũda in-
finitate filiorũ oblectetur. Hæc catholica ec-
Eſa.1. cleſia coaceruata eſt ex Gentilibus, & ex Iu-
Eſai.10. dæis quos ſacra ſcriptura ſemẽ & reliquias
appellat, quoniã licet multi ex Gẽtibus, pauci
tamen ex Hebræis fidem receperunt. Cæte-
Rom.11. ri Iudæi infideles ſunt abiecti et reprobati, &
eorum ſynagoga euanuit & exaruit, à Deo
penitus alienata: & Gentilitas ab illo aſſum-
Oſe.2. pta. De ea ait Deus per Oſeam: Miſerebor
eius, quæ fuit abſque miſericordia: & dicam
non populo meo, populus meus es tu, & ipſe Rom.9.
dicet: Deus meus es tu. Quem locum diuus 1.Pet.2.
Paulus in epiſtola ad Romanos, & diuus Pe-
trus in prima ſua canonica de eccleſia ex Gẽ-
tibus congregata interpretantur. Eſt igitur
Gentilitas arbor antea ſterilis & arida, cui
Deus hoc loco prędixit ſe eſſe frondes prębi-
turum, vt admirabiles virtutum fructus pro-
duceret, ex quibus vera dignitas efflореſce-
ret & redundaret. Hanc exiſtimo eſſe huius
loci intelligentiam. Qui verò totũ hoc ad re-
ditum ex Babylonica captiuitate referendũ
putant, quando Hebræi ſub Zorobabele du-
ce ad patriam, ex qua fuerant magna iactati
procella expulſi, ſe retulerunt, nullamq́; vo-
lunt de Chriſto nec à propheta, nec à ſeipſis
fieri mentionẽ, in errore intolerabili meo qui-
dem iudicio verſantur. Scio enim nõnullos,
qui cum nomine Chriſtiano glorientur, vſ-
que adeò ſeſe opinionibus Iudæorum addu-
xerunt, & quaſi conſecrarũt, vt nihil doctũ,
nihil literale eſſe dicant, niſi quod ex turbu-
lentis eorum riuulis hauriatur: cùm nihil
Hebræis ſit magis in optatis, quàm literam
peruertere, et verum ſenſum delere, et ſanctã
noſtram religionem labefactare.

Annotationes ex Hebræo in caput XVII.

PLena plumis. Septuaginta habẽt πλήρης ὀνύχων. Plena vnguium. Ac ſi diceret:
Hæc Aquila erat rapaciſſima, Nabu-
chodonoſoris tyrãnidẽ ſignificat, qui alienas
diuitias rapiebat, & externa regna vaſtabat.
Huiuſmodi ſunt, qui bellũ inferũt quieſcẽti-
bus, vt eorum veteres illibataſq́; opes in pro-
fundum ſuorũ appetituum gurgitẽ profun-
dant. Hi per aquilam, & haliætũ, & cæteras
alites curuungues in literis diuinis ſignifican- Leui.11.
tur: cùm Deus earũ vſum prohibeat in Leui- Deut.14.
tico, et Deuteronomio. Heſychius his alitibus
eos intelligendos exiſtimat, qui cum ſubtilia
perſcrutari videantur, patant aliis inſidias in-
explicabili auaritia æſtuantes. Pythagoræ pręe-
ceptum fuit non eſſe animalia curuatũ vn-
guium nutrienda. Volebat enim ſignificare
eſſe rapacitatem ex ciuitate penitus alienan-
dam. Ita Triphon, & poſt eum Valerianus
ſymbolum hoc interpretantur.
Et tulit medullam cedri. Pro medulla in He-
braico את צמרת & tſammaret. R. Dauid
in libro radicũ, & R. Selomoth in commẽta-
riis aiunt eſſe ramum altiorẽ omnibus in ar-
bore. Vnde Pagninus vertit: Et tulit ſummi-
tatem cedri. Et Brixianus: Et tulit ſupremũ
faſtigiũ cedri. Septuaginta: & tulit electa ce-
dri. Rex eſt medulla, & ramus altior & emi-
nẽtior, qui nõ ſolũ dignitate, ſed virtute et ſa-
pientia debet alios ſuperare. Et qui in ſublimio-
re loco eſt conſtitutus, debet eſſe in excelſio-

te virtutis gradu collocatus, vt non ſolùm vitam dirigat ad rationis normã, ſed etiam ſubditis ad id faciendum exemplum præbeat. Et enim, qui reipublicæ præfuturus ſit, duo tenenda ſunt, vnum, virtutem colere, alterum, totum corpus reipublicæ curare, & ad eius vtilitatem munus ſuum referre. Ad quod maximè conducit mores habere incorruptos, vt eos populus imitetur. Vt enim

Geneſ. 30
Simile.

qualis erat color virgarum Iacob, talis erat color pecorum, quæ naſcebantur ex ouibus in aſpectu virgarum concipientibus, vt literæ diuinæ memoriæ prodiderunt, ſic quales ſunt regis ac præſulis actiones, tales ſolẽt ſubditi cogitationes cõcipere. Iacob eſt princeps, virgæ ſunt eius opera, oues ſubditi, conceptus cogitationes. Vnde ait Eccleſiaſticus: Qualis rector eſt ciuitatis, tales & habitantes in ea. Quare deberent principes leges, quas condunt obſeruare, vt exemplo ſuo excitarent ſubditos ad earum obſeruationem. Interrogatus Alcamenes cur à Meſſeniis oblata munera recuſaſſet, quoniam ſi recepiſſem, inquit, cum legibus pacem habere non poteram. Magnifica verò vox, & tanto principe digna, quæ declarat eſſe legum authoritatem magno obuioq́; lucro anteponẽdam.

Eccl. 10.

In vrbe negotiatorum poſuit illam. Pro vrbe negotiatorum habent Septuaginta ciuitatem muratam. Hoc eſt Babylonem, cuius murus fuit à veteribus inter mundi mirabilia connumeratus. Eam Iulius Solinus hoc modo deſcribit. Chaldææ gentis caput Babylon eſt, à Semiramide condita, tam nobilis, vt propter eam & Aſſyrij & Meſopotami in Babyloniæ nomen tranſierint. Vrbs eſt, ſexaginta milia paſſuum circuitu patẽs, muris circundata, quorum altitudo ducẽtos pedes detinet, latitudo quinquaginta: in ſingulos pedes ternis digitis vltra quàm menſura noſtra eſt altioribus. Hęc ille. Strabo li. 16. ita eam deſcribit: Babylon in campo iacet: muri ambitum habet. 385. ſtadiorum, eius craſſitudine pedum 32. altitudinem inter turres cubitorum quinquagenũ, turrium ipſarum ſexagenum, viam ſuper mœnibus tam latã, vt quadrigæ occurrẽtes facilè pertrãſire poſſint. Vnde & hoc ex ſeptem ſpectaculis orbis vnum dicitur. Hæc Strabo. Cùm igitur vrbs illa fuiſſet muris celeberrima, rerumque geſtarum gloria florentiſſima, nomine vrbis muratæ per antonomaſiã intelligitur. Verũ pro in vrbe negotiatorum eſt in Hebraico: in vrbe רֹכְלִים rochlim, à verbo רָכַל racal, quod ſignificat negotiari, & vẽdere: vt apud Ezechielem 27. Carthaginẽſes negotiatores tui. Id, quod eſt in Canticis. Quæ eſt iſta, quę aſcendit per deſertum ſicut virgula fumi ex aromatibus myrrhæ, & thuris, & vniuerſi pulueris pigmẽtarij, poterat verti ex Hebręo: Quæ eſt hæc, quę aſcẽdit per deſertum quaſi columna fumi odorati ex aromatibus myrrhæ & thuris, & omnis pulueris mercatoris. Nam

Infr. 17.
Cant. 3.

pro pigmentario eſt in Hebraico rocel, quod propriè ſignificat mercatorem & negotiatorem. Per quem ille hoc loco intelligitur, qui ſpecies vendit aromaticas, quæ contuſæ in pulueres rediguntur. Significat locus ille efficere religionem Chriſti, vt homines bona verè Chriſtianorum opera videntes admirentur, & glorificent patrem, qui in cælis eſt. Per myrrham intelligitur cõtinentia, per thus ſuauitas orationis, per pulueres aromaticos omnes virtutes. Et quemadmodũ hæc aromata in igne maximè effundũt odorem, ſic vir iuſtus in igne calamitatis poſitus maximè virtutem oſtendit, et fragrantia patientiæ redolet. Sed quamuis in Hebraico ſit: Et vniuerſi pulueris mercatoris, rectè tamen interpres Latinus tranſtulit: Et vniuerſi pulueris pigmentarij, vt explicaret qualis eſſet hic puluis. Ab hoc verbo racal deriuatur nomen racil, quod ſignificat mercatorem, & detractorem: quod ſoleant mercatores de aliorum mercibus detrahere, vt ſuas cum aliorum vendant iactura. Pro hoc nomine vertit interpres Latinus criminatorem & ſuſurronem cap. 19. Leuitici, dicens: Non eris criminator, nec ſuſurro in populo. Pro quo vertunt nonnulli: Non incedas mercator in populo tuo. Nec ineptè: ſolent enim mercatores technis & dolis homines circumuenire, & mendaciis ac periuriis lucrum ſuũ augere. Id, quod eſt in Prouerbiis: Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana, transferunt nonnulli: Ambulat vt mercator, qui arcanum reuelat, & per mercatorem intelligunt delatorem, & ſuſurronem, & hominem veluti ex dolis conflatum.

Simile.
Leui. 19.
Prou. 11

In monte ſublimi Iſrael plantabo illud. Septuaginta habent: Et ſuſpendam illum in monte Sublimi Iſrael. Hoc eſt permittam, vt in cruce ſuſpendatur in mõte Caluariæ. Loquebatur cæleſtis pater de filio ſuo Meſſia venturo, & dixit ſe eſſe illum ſuſpenſurum in crucis patibulo. Multa dicuntur concedẽdo nõ iubendo, vt apud *Zachariam.* Percute paſtorem, & diſpergentur oues. Verba ſunt Dei patris, quibus ait ſe permittere, vt populus Iudaicus Chriſtum interficeret. Quæ verba diuus Matthęus per futurum vertit primę perſonæ, dicens: Scriptum eſt enim: Percutiã paſtorem, et diſpergentur oues gregis. Ita intelligitur id, quod eſt in oratione dominica: Et ne nos inducas in tentationem. Hoc eſt, ne permittas vt inducamur in tẽtationem. Eodem modo pater dicitur filium in manus impiorum tradidiſſe, et illum in cruce ſuſpẽdiſſe. Ait Damaſcenus li. 4. cap. 14. morẽ eſſe diuinæ ſcripturæ permiſſionẽ Dei actionẽ eius vocare. Quemadmodũ hoc loco ait pater ſe eſſe filium ſuũ in crucis arbore ſuſpenſurum. In ea pepẽdit Chriſtus Deus noſter, de quo fuerat in libro Deuteronomij perpetuis monumentis conſignatũ: Erit vita tua pẽdens ante te. Ac ſi diceret: Chriſtus qui eſt vita: pro

Zach. 13.
Matt. 26
Matth. 6
Deut. 28

ta: pro te morietur, & erit coram te cruci af-
fixus Ipſe de ſe ait: Ego ſum reſurrectio &
Ioan. 11 vita. Cuius figura fuit ſerpens æneus, quem
Num. 21 Moyſes extulit in deſerto, de quo ait Chri-
ſtus apud Ioannem: Sicut Moyſes exaltauit
Ioan. 3. ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet
filiū hominis, vt omnis, qui credit in ipſum
non pereat, ſed habeat vitam æternam. Fue-
runt in cruce duo ligna, vnum erectum, al-
terum tranſuerſum, ſed ambo coniuncta.
Natura angelica lignum rectum eſt, natura
verò humana tranſuerſum. Qua in re vo-
luit nobis Deus ſignificare per Chriſti mor-
tem & crucis myſterium homines eſſe ſimi-
les angelis effectos in eo, quód in cælo vtri-
que Deo in æternum fruūtur. Fuit hæc crux,
vt ait Origenes; virga illa Moyſi, quæ vicit
Aegyptum, mare aperuit, & de Pharaone
triumphauit. Hæc fuit in monte Caluariæ
fixa, in qua pependit redemptor noſter. Quã
ob cauſam ait hic Ezechiel iuxta ſeptuaginta
tranſlationem. Et ſuſpendam illum in mõte
ſublimi Iſrael.

ARGVMENTVM CAPITIS XVIII.

INducit diuinus vates Deum loquentem, & errorem quendam, in quo Iudæi verſabantur, execrantem: non enim agnoſcebãt culpam ſuam, quod eſt totius improbitatis caput & metropolis: quin potius aiebant ſe nõ ob ſua, ſed ob maiorum ſuorum flagitia calamitatibus premi, & alienorum ſcelerum pœnas iniuſtè dare. Explicat illis Deus ab vnoquoque eſſe pœnam proprij peccati perſoluendam. Promittit ſalutem impio, ſi reliquerit impietatem, & ad diuinum numen confugerit, iuſto verò exitium ſi contempta iuſtitia, inexpiabiles fraudes cõceperit, ſéque impiorum facinorum maculis contaminauerit. Tandem hortatur peccatores ad pœnitentiam, ne præcipites in æternum exitium rapiantur.

CAPVT XVIII.

i.

ET factus eſt ſermo domini ad me dicens: Quid eſt quod inter vos parabolam vertitis in prouerbium in terra Iſrael? dicentes: Patres comederunt vuam acerbam, & dentes fi-
Ier. 21. E liorum obſtupeſcunt. Viuo ego dicit Dominus Deus, ſi erit vobis vltrà parabola hæc in prouerbiū in Iſrael. Ecce omnes animæ meæ ſunt, vt anima patris, ita & anima filij mea eſt. Anima quæ peccauerit ipſa morietur. Et vir, ſi fuerit iuſtus, & fecerit iudicium & iuſtitiam, in montibus non comederit, & oculos ſuos non leua- B
uerit ad idola domus Iſrael, & vxorem proximi ſui nõ violauerit, & ad mulierem menſtruatam non acceſſerit, & hominem non contriſtauerit, pignus debitori reddiderit, per vim *Eſa. 58. b*
nihil rapuerit, panem ſuum eſu- *Ma. 25. C*
rienti dederit, & nudum operuerit veſtimento, ad vſuram non accõmodauerit, & amplius non acceperit, ab iniquitate auerterit manum ſuam, & iudicium verum fecerit inter virum & virum, & in præceptis meis ambulauerit, & iudicia mea cuſtodierit, vt faciat veritatem, hic
iuſtus eſt, vita viuet, ait Dominus C
Deus. Quòd ſi genuerit filium latronem effundentem ſanguinem, & fecerit vnum de iſtis, & hæc quidem omnia non facientem, ſed in montibus comedentem, & vxorem proximi ſui polluentem, egenum & pauperem contriſtantem, rapientem rapinas, pignus non reddentem, & ad idola leuantem oculos ſuos, abominationem facientem, ad vſuram dantem, & amplius accipientem, nunquid viuet? Nõ viuet: Cum vniuerſa hæc deteſtanda fecerit, morte morietur, ſanguis eius in ipſo erit.

Quid eſt quod inter vos parabolam vertitis in prouerbium? Parabola eſt ſermo obſcurus, aliud verbis proferens, aliud ſenſu explicans, rerumque genere diſſimilium comparatio. Prouerbium eſt ſententia in omnium ore verſans, rebus temporibuſque accommodata. Oratio hæc: Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt, parabola eſt, qua ſignificatur: filios ſcelerum maiorum ſuorum pœnas luere. Hanc parabolam ferebant in ore Iudæi vſque eò frequenter, vt eam in prouerbium conuerterẽt. Volebant enim Deum arguere: & in eius iuſtitiam inuehebantur, aſſerentes ſe eſſe iniuſtè punitos, cum nullas conſcientiæ labes haberent in animo, nulla vulnera, nulla flagitia: ſed propter patrum ſuorum ſcelera immeritò vexari. Si illi iuſti fuiſſent, culpas
ſuas agnoſcerent: ſepties enim in die cadit *Prou. 24*
iuſtus, vt ait Salomon in Prouerbiis. Et in *Prou. 18*
eodem libro ait: Iuſtus prior eſt accuſator *Matt. 21*
ſui. Inter alias cauſas, cur Deus ficum nõ fe- *Marc. 11*
rentem fructum ariditate percuſſit, hanc aſ- *Geneſ. 3.*
ſignat diuus Athanaſius: quòd Adam poſt tranſmigrationem acceperit folia ficus, qui-

 bus

bus nuditatem ſuam obtexit. Cùm autem Chriſtus deſtrueret tranſgreſſionis peccatum, illudq́; deleret, & in cruce configeret, areſecit operculū peccati, hoc eſt folia ficus, quibus Adam tegebatur poſt peccatum. Tegebat Adam tranſgreſſionē ſuā, & Iudæi ſimiliter ſcelera ſua, & ea ad maiores ſuos referebant. Tanta erant mentis obſcuritate cooperti, tot errorum tenebris circūfuſi, vt minimè videret impietates ſuas, ſed eas reiicerent in maiores ſuos, deoq́; iniuſtitiæ tribuerēt, quòd eos in tot ærumnis verſari permitteret. Ideo hoc iam trito prouerbio vtebantur, Patres comedecent vuam acerbam, &c. Hoc eſt, illi cōmiſerunt ſcelera Deū ad iram prouocātia, pro quibus nos filij luimus pœnas. Hæc verba ita vertit paraphraſtes Chaldæus. Patres peccauerūt, & filij vapulāt. Reprehendit igitur eos Deus, quia parabolam hanc vertebant in prouerbiū, illis oſtendens, non eſſe eos punitos ob maiorū ſuorum ſcelera, ſed ob propria: nam à fide defecerant, & vana Gentium idola coluerāt, & nullam, veri iuris germanæque iuſtitiæ ſolidā & expreſſam effigiem tenebant, ſed ſe in dies teterrimis vitiorum maculis coinquinabant. Quam ob cauſam eos hortabatur, ne deinceps tam falſo prouerbio vterentur, ſed ſcirent, nec filium puniri pro iniquitate patris, nec patrem pro iniquitate filij, ſed vnumquenque pœnam ſui peccati ſuſtinere.

Si erit vobis vltra parabola hæc in prouerbium. Apoſiopeſis eſt, figura à Latinis reticentia appellata, cū intra nos ea ſupprimimus, quæ dicturi videbamur. Eſt igitur ſenſus: Si deinceps hoc vtemini prouerbio, ego in vos grauiter animaduertam. Sed quoniā particula, ſi, apud Hebræos habet ſæpe vim negationis, poteſt hic accipi pro non, ac ſi dicat: Non erit vobis vltra hæc parabola frequens in ore, quoniā ego eius falſitatē oſtendam. *Iere. 31.* Per Ieremiā ſimiliter ait Deus: In diebus illis non dicetur vltrà: Patres comederunt vuam acerbā, & dentes filiorū obſtupuerunt: ſed vnuſquiſque in iniquitate ſua morietur. omnis homo, qui comederit vuā acerbam, obſtupeſcent dentes eius.

Ecce omnes animæ meæ ſunt. Subaudi per creationem: non enim ſunt ex traduce, ſed creando infundūtur, & infundēdo creantur. Senſus eſt: Et ſi patres generent filios, animas tamen eorū non generāt, ego enim eas creo. Eam ob cauſam, nec pater torquebitur pro filio, nec filius pro patre: ſed anima, quę peccauerit, ipſa morietur morte peccati in via, & morte æterna in gehenna, niſi per pœnitentiam ſurrexerit. Peccatū mors eſt, & peccatis imbuti mortui dicūtur. In libro Sapiē- *Sapiē. 6.* tiæ ait diuina ſcriptura: Homo occidit per malitiam animam ſuam. Et diuus Paulus in *Epheſ. 2.* epiſtola ad Epheſios: Cùm eſſemus mortui peccatis, cōuiuificauit nos Chriſtus. Hoc eſt, cū per peccata nos pariter vobiſcū, qui idolorum cultores eratis, mortui eſſemus, tribuit nobis vitam cæleſtis pater per Chriſtum ſaluatorem noſtrum. Et diuus Iacobus in epi- *Iaco. 1.* ſtola ſua: Peccatū cùm conſummatū fuerit, generat mortem. Aeternus etiam in inferno cruciatus mors eſt: & qui in perpetuas illas tenebras ſecluſi à cœtu & concilio iuſtorum relegantur, mortui dicuntur. Eam ob cauſam ait pſalmographus: Non reſurgunt impij in *Pſal. 1.* iudicio. Reuocabuntur quidem cōuerſi mortales ad vitam, cum venerit Ieſus Chriſtus ad iudicium vltimum exercendum; ait enim apoſtolus: Omnes quidem reſurgemus, ſed *1. Co. 15* non omnes immutabimur. Sed pſalmographus non loquitur, de corporum reſurrectione, ſed de reſurrectione ad vitam æternam, quæ eſt vera vita. Cùm autem reſurgere ſit ad vitam redire, vita autē damnatorū mors potius æterna ſit, quo vita, verè aſſeritur, eos non reſurrecturos eſſe, quia non reſurgēt ad vitam, ſed ad mortem æternam. Scio tamen verbum hebraicum non ſolùm reſurgere ſignificare, ſed conſiſtere, & cauſam in iudicio obtinere, cuius contrarium eſt cauſa cadere, & litem amittere. Quam ob cauſam poterit eſſe ſenſus illius verſus: Ideo non conſiſtent impij in iudicio Dei, ſed cauſa cadentes, æterno ſupplicio adiudicabuntur. De iis ait ita diuus Ioannes in Apocalypſi: Erunt in ſtagno *Apoc. 21* ardenti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda. Aſpicis igitur pręter mortem naturalem duas eſſe mortes, vnam animę per mortiferum peccatum in hoc mundo, alteram æternam in inferno. De vtraq; loquitur hoc loco Deus, cum ait: Anima, quæ peccauerit, ipſa morietur. Sed quoniam in diuinis literis frequenter anima accipitur pro homine, vt Geneſ. 14. Dixit rex Sedom Abrahæ: Da mi- *Gene. 14* hi animas, & ſupellectilem tu capito, vbi ſeptuaginta habent τοὺς ἄνδρας, id eſt viros Et multis aliis in locis diuinæ ſcripturę, ideo forſitan hoc loco anima pro homine accipitur. Et tunc erit ſenſus: Quicunque homo flagitium dignum morte commiſerit, morte corporis mulctabitur: & in peccato illo lethali excedens è vita, erit in interitum ſempiternū præcipitatus.

Et fecerit iudicium & iuſtitiam. Hoc eſt, iuſtè vixerit, Hebraiſmus eſt in literis diuinis non infrequēs. Facere iudicium & iuſtitiam eſt id efficere, quod decet virum ſapientia & iuſtitia præditum. Poteſt hoc loco accipi iudicium & iuſtitia pro gradu pœnitētię ad ſalutem, cū homo ſeipſum accuſat apud Deū, & cognoſcens debita ſua aduerſus ſeipſum ſententiam fert. Eam ob cauſam ait apoſto- *1. Co. 11* lus: Si noſmetipſos iudicaremus, non vtique à domino diiudicaremur. Cùm noſmetipſos accuſamus & damnamus, abſoluimur à deo ſi eius bonitati fidentes, ad tutum diuinæ miſericordiæ portum confugimus. Audi Daui- *Pſal. 50.* dem ſcelus ſuum cognoſcentē, & clamantē, Iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum

tum meũ cõtra me eſt ſemper. Hoc eſt aſſiduò mihi ante oculos mẽtis verſatur. Vicisſitudo fuit, inquit Chryſoſtomus. Deus dedit Dauidi Miſericordiam, Dauid dedit Deo confeſſionem. Ac ſi diceret: Scio domine nõ futurum eſſe impunitũ flagitium meũ, noui eius iuſtitiam, cuius imploro miſericordiam. Sed ideo à te Domine peto, ne ſcelus meum punias, quia ego illud punio: ideo precor vt ignoſcas, quia ego cognoſco: & quia te offendi, vim lachrymarum profundo.

In montibus non comederit. Id eſt, nõ fuerit idolorum cultor. Solebant, qui commẽtitios deos venerabantur, in montibus eorum ſtatuas collocare, ibique cibos illis oblatos comedere. Ad id dementiæ & impietatis venerunt Iudæi, vt vanos Gentium deos colerent, eoſque idola domus Iſraelis appellarẽt. Volens autem propheta explicare, quid eſſet in montibus non comedere, ſubdit: Et oculos ſuos nõ leuauerit ad idola domus Iſrael, ea ſcilicet adorando.

Et hominem non contriſtauerit. Hoc eſt, nõ læſerit, cum vulnerando, aut maledictis & conuiciis laceſſendo. Oportet, vt neminem triſtitia afficiamus niſi ob vtilitatẽ aut ſuam aut aliorum, ita ratione exigẽte. Eam ob cau-
2. Cor. 7. ſam ait in epiſtola ſecunda ad Corinthios diuus Paulus: Et ſi contriſtaui vos in epiſtola, non me pœnitet. Gaudeo enim, non quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam. Et paulò pòſt: Quæ ſecundũ Deum triſtitia eſt pœnitentiam in ſalutem
Eccle. 7. ſtabilem operatur. De hac triſtitia ait Salomon: Cor ſapientium vbi triſtitia, cor ſtultorum vbi lætitia.

Pignus debitori reddiderit. Hoc ob eos fortaſſe dicit, qui cùm pro mutuata pecunia pignus maioris pretij recipiant, illud poſtea negant. Vel vt hortetur diuites ad reddenda pignora, etiã ſi illis pecunia non reddatur, non cuicunq; debitori, ſed inopia laboranti, quẽ-
Exod. 22 admodum in Exodo eſt literis conſignatũ. Incidũt aliquãdo tẽpora, cum quæ maximè videntur viro virtute prædito cõuenire commutãtur, fiuntq; cõtraria. Nã depoſitũ furioſo reddere, aut pignus debitori ditiſſimo, omnia ſua in turpium voluptatum gurgitẽ profudenti, contra officium erit.

Panem ſuum eſurienti dederit, nudum operuerit veſtimento. Commendat opera miſericor-
Matth. 5
Eſa. 58. diæ. Etenim beati miſericordes, quoniã ipſi miſericordiam conſequentur. Per Eſaiam ait Deus: Frange eſurienti panẽ tuum, & hic, dicit, vt panem tuum diſtribuas inter eſuriẽtes, ſi volueris viuere. Quomodo vis, vt Deus te audiat, ſi tu eum non putas audiendũ? Quo corde audes ab eo petere regnum, cui non vis buccellam panis porrigere? Quomodo tibi dabit veſtem gloriæ immortalem, qui eius pauperi nudo, frigore tabeſcẽti vnam ex veſtibus ſuperuacaneis corruptibilem dare recuſas? Quid ad hoc reſpondebunt vani homines, qui diuitias ſuas in res inanes profundunt, & magnificis apparatibus inaniter delectantur? Canes et accipitres alunt, pauperes & inopes nec in extrema inopia curant: induunt parietes pretioſis aulæis, & Chriſti pauperes nuditate deficiunt: cooperiunt lapides, qui nihil ſentiunt, & carnes proximorum nuditatem ſuam ſentientium cooperire nolunt. In phaleris conſumunt aurum, in collo ferunt torques, & in auribus inaures pendentes, & pretioſa monilia, quibus poſſent captiuos redimere, viduas indigẽtes alere, virgines pupillas dotare, & miſeris inopibus ſubuenire. Sunt, qui conferant aliquãdo in aliquos opes ſuas illis non indigentes, non charitate & miſericordia, ſed vanitate & inani gloria ducti, & repentino quodam quaſi vento impetu animi concitati. Sunt ſimiles *Simile.*
fluminibus aquas ſuas in mare mittentibus, terras autẽ ſitientes minimè rigantibus. At dominus ait, vt pauperi opitulẽtur, & nudũ veſte cooperiant. Quid ad hoc reſpõdere poterunt auari, qui opes ſuas reconditas colũt, & veluti idola venerãtur? Hi aurum tãtùm reſpiciunt, fratrem non aſpiciunt. Audiunt pauperis lamẽta, ſed nec eius lachrymæ eos ad miſericordiam mouent, nec eius ſuſpiriis eorum corda molleſcunt. Aurum cupiũt, ad illud aſpirãt, illud eſt eis dormiẽtibus inſomnium, & vigilantibus deſiderium. Libentiùs vident aurum quàm ſolem, illudque ſplẽdidius et micantius omnibus aſtris iudicant & aſſerunt. Quæcunq; intuentur in aurũ verti ardentiſſimè cupiunt. Permanat morbus hic in venas, & inhæret in viſceribus, & inueteratus non euellitur, ſed mores in dies corrũpit. Nihil eſt tam ſanctũ, quod inſatiabilis diuitiarum cupiditas non contendat violare, nihil tam munitũ, quod nõ oppugnet. Vnde Latinus poëta: Quid non mortalia pectora cogis auri ſacra fames? O inſatiabilem auaritiam, ô impiam cupiditatẽ, ò amentiam deplorandam! Non intelligũt cæci homines nihil magis conducere ad opes conſequendas, quã eas inter pauperes diſtribuere. Ait enim ipſa veritas: Omnis, qui aliquid reliquerit *Matt. 19*
propter nomẽ meũ, centuplũ accipiet, & vitã æternam poſſidebit. Et Salomon in prouer- *Prou. 11*
bis: Alij diuidũt propria, & ditiores fiũt, alij rapiunt nõ ſua, et ſemper in egeſtate ſunt. Et diuus Paulus in epiſt. ad Hebræos: Sint mo- *Hebr. 13*
res ſine auaritia, cõtẽti præſentibus: ipſe enim dixit: Nõ te deſeram, nec derelinquã. Quem- *Simile.*
admodũ frumentũ in horreo reconditũ non augetur, imò ſæpe à curculione corroditur, & abſumitur, in terrã autẽ proiectũ vberrimũ fert fructũ, & proiicienti maximũ lucrũ parit, ſic pecuniã in arcula recõdita ſæpenumero direptioni committitur, aut quocũque alio modo cõſumitur, in pauperes autẽ collata, fructum centuplũ producit, & ſummã in poſterũ producit vtilitatem. Vt putei & *Simile.*
lacus aquarũ viuentium ſordibus obturati,

& in-

& inquinati, ſi exhauſti fuerint, fluent vbe-
riore & pulchriore aqua, dimiſſi verò &
quieti corrumpuntur,& putent, ſic opes di-
ſtributæ, & in egenos tranſlatæ creſcunt, &
opes edunt copioſas & ſalutares: nam acci-
pientes reficiunt, dantium autem animos
alunt ad æternitatē, reconditę verò & quieſ-
centes ſunt penitus inutiles. Vide quid dicat
Pſal. 40. regius vates: Beatus qui intelligit ſuper ege-
num & pauperē, in die mala liberabit eum
Dominus. Miſericordiam appellat ad beatā
vitam certiſſimum aditum, & diem malam
vocat tempus aſperum & calamitoſum, quo
Deus viros non deſerit miſericordia præſtan
Pſal. 111 tes. Et rurſus: Diſperſit, dedit pauperibus, iu-
ſtitia eius manet in ſeculū ſeculi. Audi Chri
Luc. 16. ſtum Deum noſtrum ita apud Lucā dicen-
tem: Facite vobis amicos de mammona ini-
quitatis, vt cùm defeceritis, recipiant vos in
æterna tabernacula. Ac ſi dicat: Diſtribuite
inter pauperes diuitias veſtras, vt cùm migra
ueritis è vita, recipiamini ob eleemoſynas
veſtras in gloria ſempiterna. Et laudauit Do-
minus villicum iniquitatis, quòd prudenter
feciſſet, nā aliena pecunia cōparauit ſibi ami
cos, qui eum reciperent. Sed dices: Si villicus
iniquus erat, ſi iniquè fecit, cur fuit à Domi-
Simile. no laudatus? Audi obſecro, Vt in crudeli ho
micidio eleganter depicto artem pictoris mi-
ris laudibus efferς, rem verò ipſam deteſtaris,
ſic Dominus induſtriam villici laudat, rem
verò ipſam vituperat: iniquum enim erat
Domini ſubſtantiam ſibi traditam perdere,
ſed induſtria fuit amicos, qui eum reciperēt,
eique poſtea conſulerent, acquirere. Eodem
modo qui pauperibus diuitias largiūtur, pru
dentes ſunt, quoniam comparant amicos,
quorum precibus in æterna gloria recipian-
tur. Et licet pauperes pro illis non fundant
preces, ipſæ tamen eleemoſynæ pro illis Do-
minum deprecantur. Et non ſunt villici ini-
quitatis, ſed miſericordiæ, nec villicum ini-
quitatis in eo imitantur, quòd ſubſtantiam
à Domino ſubripiebat, ſed in eo, quòd diui-
tiis amicos, qui in eum conferrent beneficia,
comparabat. Qua de re ea poteris videre,
quæ ſuprà annotauimus, cap. 16. verba illa
explanantes: Et manum egeno & pauperi
non porrigebant.

Ad vſuram non commodauerit. Aſpicis in
Deut. 23 vniuerſum vſurā prohiberi. Nec obſtat con-
& 24. ceſſiſſe Moyſen Hebræis commodare extra-
neis ad vſurā: nam illud fuit permiſſiuè ob
eorum imperfectionem, quemadmodū vxo-
res repudiare. Quærētibus enim illis à Chri-
Mat. 19. ſto, cur Moyſes mandarit dare libellum re-
Deut. 24. pudij, & vxores dimittere, reſpondit ipſe:
Moyſes ad duritiā cordis veſtri permiſit vo-
bis dimittere vxores veſtras. Idem exiſtimo
de vſura dicendum. In deſcriptione viri iuſti
ait diuinus pſaltes: Qui pecuniam ſuam nō
Pſal. 14. dedit ad vſuram. Quemadmodum manus
Simile. formatæ fuerunt, vt ſe mutuò iuuarēt, ſimi-
liter & pedes quoniam membra ſunt corpo-
ris vnius, ſic nobis inuicem ſubuenire debe-
mus, cum eccleſia ſit corpus quoddā, cuius
nos membra ſumus, vt ait Apoſtolus. Imò *1. Co. 12*
non ſolùm Chriſtiani, ſed omnes homines *Epheſ. 5.*
proximi ſunt, & huius vniuerſitatis mēbra.
Et quemadmodum naturæ repugnaret, pe-
des ſe mutuò impedire, ita rationi aduerſa-
tur, homines ſeipſos inuicem lædere, & alte-
rum alteri in neceſſitate non opitulari. Alter *Galat. 6.*
alterius onera portate, inquit Apoſtolus, &
ſic adimplebitis legem Chriſti. Non longè
aberat ab huius exhortationis intelligentiā
Chryſippus inſignis philoſophus, cum aie-
bat, homines ad homines iuuādos fuiſſe edi-
tos in lucem. Natura ipſa vi rationis hominē
conciliat homini, ingeneratque amorē quē-
dam inter ipſos. Et quamuis qui pecuniā ac-
cipit vſurariam exiſtimet magnum in ſe eſſe
beneficium collatū, poſtea tamen detrimen-
tum ſentit. Vt percuſſus ab aſpide, vt aiunt, *Simile.*
voluptate delinitus ſomnum capit, & in illa
ſoporis ſuauitate quieſcit, donec vult animā
exhalare, quoniam venenum latens per om
nia membra diſcurrit, ſic qui accipit ſub vſu-
ra, pecunia oblectatur, ſed vſuræ venenū per
omnes eius facultates diſcurrit, illumque to-
tum in debitum conuertit: & qui antea liber
erat, poſtea in alienis ſummis verſatur. Ideo
ait Dominus: Mutuum date, nihil inde ſpe- *Luc. 6.*
rantes: & erit merces veſtra multa, & eritis fi
lij altiſſimi. Vide quid dicat Ambroſius lib.
de bono mortis, & habetur 14. quæſt. 4. cap.
Si quis. Si quis vſuram accipit, rapinam fa-
cit, vita non viuet. Alludit ad verba noſtri
Ezechielis in hoc capite. Et Chryſoſtomus
in Matthæum: Nihil vſuris turpius, nihil cru-
delius: alienas hic negotiatur miſerias, & lu-
crum ſuum alterius detrimentum facit. Si-
milis eſt ei, qui aliquē manu ſuſcipiens, eum
extollit, vt in naufragium impellat.

*Iudicium verum fecerit inter virum & vi-
rum.* Hoc pertinet ad iudices & arbitros, qui
debent iuſtam ferre ſententiam.

Et iudicia mea cuſtodierit. Hoc eſt, leges
meas ſeruauerit. Colligit in ſumma id, quod
diſtribuerat in partes, & quod in vniuerſum
quicunque tenetur facere, vt poſſit iure vir
iuſtus appellari.

Vita viuet. Hoc eſt, non morietur pro deli-
cto patris, ſed vitam deget non ſolùm corpo-
ream, ſed ſpiritualē, hic per gratiam, poſtea
per gloriam. Impij verò nullam vitam ha-
bent ſpiritualem, imò nec corpoream, cùm
citò diſcedant è vita: & immatura ac acerba
morte corripiantur. Ita enim ait pſalmogra *Pſal. 54.*
phus: Viri ſanguinum & doloſi non dimi-
diabunt dies ſuos. Et quamuis aliquando vſ-
que ad ſenectutem perueniant, tamē parum
viuunt, quoniam nihil efficiunt, quod eos
vixiſſe teſtetur. Et ita ſemper eſt vera diuini
vatis ſententia. At viri ſapientia & charitate
præſtātes, quibus nihil eſt iucundius virtute,
nihil

nihil antiquius, diu viuant, etiamſi in adoleſcentia eos à vita migrare contingat. Nã puritas animæ & integritas morũ, tempus maturum mortis affert. Eam ob cauſam nõ eſt dicendus parum vixiſſe, qui iuſtitiam coluit & pietatem, quoniam vinculis corporis ſolutus, ad æternam patriam volauit; & in ea virtutis ſtudia hic incubuit, quæ ei eam famã pepererunt, quæ breuitatem vitæ memoria poſteritatis conſolatur, quæ efficit, vt abſens adſit, & mortuus viuat.

Rapientem rapinas. Hebraiſmus eſt, hoc eſt, aliena rapientem.

Ad idola leuantem oculos ſuos. Id eſt, idola venerantem.

Abominationem facientem. Antea dixerat: Ad mulierem menſtruatam accedere.

Cum vniuerſa hæc deteſtanda fecerit: Id eſt, vnum aliquod ex iis. Capitur dictio, vniuerſa, diſtributiuè, non collectiuè.

Sanguis eius in ipſo erit. Id eſt, luet pœnas ſuorum ſcelerum: illi imputabitur eius perni-
Mat. 27. cies, quia grauiter peccauit. Ita aiebãt Iudæi: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros Ac ſi dicerent: Si culpa eſt occidere Chriſtũ, volumus, vt nos cum filiis noſtris huius culpæ pœnam perſoluamus. Hic eſt ſanguis, de
Eſai. 1. quo illis dixerat Deus per Eſaiam: Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Quemadmodũ eſſe ſanguinẽ alicuius in illo, & eſt ipſum ſui ſceleris pœnas dare, & pro delicto ſuo puniri, ſic requirere ſanguinem vnius de manu alterius, eſt ipſum luere pœnas pro eius morte cuius ipſe cauſa fuit. Ita ait Deus apud no-
Sup. 3. ſtrum Ezechielem cap. 3. Sanguinem autem eius de manu tua requiram. Vbi de ſanguinis ſignificationibus latè diſſeruimus.

Quòd ſi genuerit filium, qui videns omnia peccata patris ſui, quæ fecit, timuerit, & non fecerit ſimile eis, ſuper montes non comederit, &
D oculos ſuos non leuauerit ad idola domus Iſrael, et vxorem proximi ſui non violauerit, & virum non contriſtauerit, pignus non retinuerit, & rapinam non rapuerit, panem ſuum eſurienti dederit, & nudum operuerit veſtimento, à pauperis iniuria auerterit manum ſuam, vſuram, & ſuperabundantiam non acceperit, & iudicia mea fecerit, & in præceptis meis ambulauerit; hic non morietur in iniquitate patris ſui, ſed vita viuet. Pater eius quia calũniatus eſt, & vim fecit fratri, & malum operatus eſt in medio populi ſui, ecce mortuus eſt in iniquitate ſua. Et dicitis: Quare non portabit filius iniquitatem patris? Videlicet quia filius iudicium & iuſtitiam operatus eſt: omnia præcepta mea cuſtodiuit, & fecit illa, viuet vita. Anima, quæ pec- De. 24. c.
cauerit, ipſa morietur. Filius nõ por- 4. Re. 14 b
tabit iniquitatem patris, et pater non 2. Pa. 25 b
portabit iniquitatem filij: iuſtitia iuſti ſuper eum erit, impietas impij erit ſuper eum. Si autem impius egerit E
pœnitentiam ab omnibus peccatis ſuis, quæ operatus eſt, & cuſtodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium & iuſtitiam, vita viuet, & non morietur: omnium iniquitatum eius quas operatus eſt, non recordabor: in iuſtitia ſua, quam operatus eſt, viuet. Nunquid voluntatis meæ Pſa. 29. a.
eſt mors impij, dicit Dominus Deus Inf. 33. c
& non vt conuertatur à viis ſuis, & viuat?

Quòd ſi genuerit filium. Hoc eſt, ſi impius genuerit filium, qui pietatem colat & iuſtitiam, qui ſcelera patris perpendens, ea deteſtetur, non punietur pro peccatis patris ſui, quẽ noluit imitari.

Super montes non comederit. Subaudi in honorem idolorum. Hæc fuerunt paulò antè explicata.

Et vim fecit fratri. Id eſt, per vim rem proximi rapuerit.

Ecce mortuus eſt in iniquitate ſua. Id eſt, ratione flagitij ſui, & non alieni.

Et dicitis. Id eſt, ſi autem dixeritis.

Anima quæ peccauerit. Ionathas Chaldæus habet Homo qui peccauerit.

Filius non portabit iniquitatẽ patris. Id eſt, vnuſquiſque iuxta opera ſua præmio afficietur, aut pœna: nec filius punietur pro delicto patris, in quo non cõſenſit, & cuius particeps non fuit: & eodem modo nec pater iuſtus pro flagitio filij iniuſti. Hæc ſententia eſt etiam à Moyſe literis mandata capite vi- Deut. 24
geſimo quarto Deuteronomij, & refertur 4. Reg. 14
lib. 4. Reg cap. 14. & 2. Paralipomenõ capi 2. Pa. 25
25. Sed dices: Quid eſt hoc? Nonne Deus loquens populo Iſraelitico ait in libro Exod. Ego ſum Dominus Deus tuus, fortis, zelo- Exod. 20
tes, viſitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem, eorum qui oderunt me? Ait quidem. Et rurſus in eodem libro ait Moyſes: Dominator domi- Exod. 34
ne, miſericors & clemens, patiens, & multæ miſericordiæ, & verax, qui reddis iniquitatẽ patrum filiis, ac nepotibus, in tertiã, ac quartam progeniem. Ieremias etiam, Domine Iere. 32.
Deus, inquit, qui facis miſericordiam in

nullibus, & reddis iniquitatem patrum in ſinum filiorum eorũ poſt eos fortiſſimè. 2. Re. 24. Præterea libro ſecundo Regum ſcriptũ legimus fuiſſe pro peccato Dauidis eius populum Gene. 14 percuſſum. Et in Geneſi mortuos fuiſſe infantes innocentes propter peccata Sodomorum. Cum igitur ex his locis, aliiſque huiuſmodi colligamus apertè, filios pro patrum ſceleribus, aliosque pro aliis puniri, qui fieri poteſt, vt verum ſit id, quod hic ait Ezechiel; aut Deus per illum, neminē pro peccato alterius puniri? Quomodo poſſunt hæc cohærere? Quoniam in hanc incidimus quæſtionē, opus eſt, vt eam abſoluamus. Pœna conſideratur dupliciter. primo modo ſub ratione pœnæ pro peccato, ſecundo ſub ratione medicinæ peccati. Pœna primo modo ſumpta non debetur niſi peccato, quoniam per pœnam reparatur æqualitas iuſtitiæ, & hæc pœna nō punitur niſi peccato. Et de ea agit hoc loco Ezechiel, dicens, nec filium puniri pro peccato patris, nec patrem pro peccato filij. Pœna autem ſecundo modo ſumpta prout eſt medicina irrogatur aliquibus abſque propria culpa, ſed non abſque cauſa. Huiuſmodi pœna non ſolùm cōſeruat virtutem, ſed præſeruat à vitio, illamque æquo animo ferentibus mirabiliter prodeſt. Et de illa intelliguntur authoritates, quibus oſtendebatur, alios aliquando pro aliorum peccatis puniri. Sed ita affliguntur, vt pro peccatis aliorũ nō amittant bona ſpiritualia & æterna, ſed corporalia & temporalia tantũ. Et quoniā filij & ſerui ſecundũ corpus ſunt res & poſſeſſio patrum & dominorũ, puniuntur aliquando pro eorũ peccatis: & ita ipſi patres & domini puniuntur in illis pœna, vt eſt pœna, ipſi autem filij & ſerui, vt eſt medicina, ne ſimilibus ſceleribus contaminentur. Et ita huiuſmodi pœna cedit in bonum patientium: aliquando enim calamitate ſe ad meliorem frugem recipiunt, aliquando è vita migrant, ne incidāt in ſcelera. Vnde illi, qui propter Da- 2. Re. 24 uidis peccatũ occiſi ſunt, ſi iuſti erant, fuerūt erepti à mūdi laboribus, & ærumnis, & à flagitiis, in quæ incidere poterant, præſeruati. Similiter innocentibus Sodomæ vtilis fuit Gene. 14 mors, ne viuētes ſe vitiis parentum coinquinarent. Itaque concedimus alios aliquando pro aliorum peccatis puniri, ſed non in ſpiritualibus, & æternis, niſi ipſi cōſentiant aliorum flagitiis, illorumq; ſe participes efficiāt. Tunc enim punit Deus patres in filiis & nepotibus vſque ad tertiam & quartam generationem: & ita intelliguntur authoritates citatæ, quando filij parentum vitia imitātur. Matt. 23 Ideo aiebat Chriſtus Iudæis: Implete menſuram patrum veſtrorum. Id innuunt verba Exod. 20. Dei dicentis in Exodo: Viſitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem eorum, qui oderunt me. Vbi verba hæc, qui oderunt me, referūtur ad filios, qui patrum ſcelera imitantes Deum odio habuerunt. Quanquam me non fugit, poſſe etiam ad patres ipſos referri. Sed quare filij innocentes puniuntur propter patrum ſcelera in corpore, non autem in anima? Ratio eſt in promptu: quia filij ſunt res patrum, quo ad corpora, quæ genuerunt, non autem quo ad animas, quas Deus creauit. Anima enim, vt ſupra diximus, non eſt ex traduce, nec à patre generatur, ſed à Deo creatur & infunditur. Ideo ait hoc loco Deus: Anima, quæ peccauerit, ipſa morietur. Et dixerat paulò antè: Ecce omnes animę meę ſunt. Dicimus igitur poſſe filios puniri pro patrum peccatis, corporaliter & temporaliter, prout ipſa pœna medicina eſt, non autem ſpiritualiter & æternaliter, quia anima Dei eſt, non autem patris. Hinc effectum eſt, vt iura humana præcipiant animaduerti in filios eorum, qui crimen læſæ maieſtatis commiſerunt, & in filios hæreticorum etiam innocentes. Sed hi ſolùm multantur pœna pecunię & infamię, non autem mortis nec flagelli. Qua de re vide Alphoſum à Caſtro virum eruditiſſimũ libro ſecundo de iuſta hæreticorum punitione capite vndecimo, & Ioannem Arboreum omni ſapientia excultum libro ſexto ſuæ Theoſophiæ capite nono.

Egerit pœnitentiā ab omnibus peccatis ſuis. Non dicit, ab aliquibus, ſed ab omnibus peccatis, contritio nanque integra eſſe debet: nō enim dimittitur vnum mortale ſine alio.

Omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, amplius non recordabor. Id eſt, non eum puniam æternaliter. Punietur quidē in hac vita, & in altera etiam in purgatorio, niſi tanta hic fuerit contritio, tantus peccati dolor, vt pro eo ſatis faciat in hac vita, ita vt nō ſolùm culpa, ſed etiā tota ei remittatur pœna. Perſpicuũ eſt contritionē delere peccatum quo ad culpā, tantumque eſſe poſſe, vt illud etiā deleat quo ad pœnam. Sed conſidera obſecro immenſam Dei miſericordiam: connumerauit impij flagitia: & videbatur inde ſequi, ſe eſſe illũ abſque vlla remiſſione in æterna ſupplicia relegaturũ. At tanta eſt eius pietas, vt dicat, ſe eſſe ei omnia condēnaturum, ſi egerit pœnitentiam, & diuina præcepta cuſtodierit. Omnium, inquit, iniquitatũ, in quas incidit, amplius non recordabor. O admirabilem clementiam, ô infinitam Dei noſtri benignitatem! Ideo aiebat Eſaias: Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus co- Eſa. 55. gitationes ſuas, & reuertatur ad Dominum, & miſerebitur eius: & ad Deum noſtrũ, quoniam multus eſt ad ignoſcendum. Vel vt poteſt verti ex Hebræo: quoniam multiplicat ad ignoſcendum. Ac ſi dicat: Non ſolùm ſemel ignoſcit, ſed ſæpiſſimè. Eodē modo Ieremias inducit Deum cum Iudæorum ſynagoga in hunc modum loquentem: Tu forni- Ierem. 3. cata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me. Et verũ cum dixiſſet ſe eſſe eradicaturum & deleturum impios, adiecit: Si pœni-

pœnitentia egerit gens illa à malo ſuo, quod
Iere. 18. locutus ſum aduerſus eam, agam & ego pœ
nitentiam ſuper malo, quod cogitaueram,
vt facerem ei. Intuere ſummam Dei clemen
tiam. Ideo eum vocat Apoſtolus patrē mi-
2. Cor. 1. ſericordiarum, & Deum totius cõſolationis.
Cùm Saul Dauidi perniciem machinaretur,
eumque ad interitum crudeliſſimū vocaret,
congregauit aduerſus eū exercitum magnū
1. Re. 26. vt illum caperet in deſerto. At ipſe Dauid,
clam noctu ingreſſus eſt tentorium Saulis,
quem arctior quàm ſolebat, ſomnus com-
plexus erat. Cùm autē eum Dauid occidere
poſſet, dimiſit illum intactum, & abiit ferens
ſecum eius ſcyphum & haſtam. Et recedens
inde clamauit voce magna, narrās quæ fece-
rat. Id audiens Saul iam ſomno ſolutus, fra-
ctus animo has voces emiſit: Peccaui, nequa-
quam vltra te lædā, quoniam cùm me poſ-
ſes vno ictu interficere, vitā meam ſeruaſti.
Id quod fecit pius ille Dauid, fuit primo Re-
gum libro mandatum, illisque conſignatum
monimentis, quorum memoriam nulla ob-
ruet vetuſtas, nulla vnquam delebit obliuio.
Dauid ille Chriſtū adumbrauit pietatis ple-
niſſimum, Saul autem impium peccatorem
aduerſus Deum exercitū impiorū cogitatuū
& operū congregantē. Tunc peccator aduer
ſus Deum parat exercitum, cùm impias de-
liberationes addit impiis deliberationibus, &
flagitia adiicit flagitiis: in ipſa enim delibera-
tione facinus ineſt, etiam ſi ad id non peruē-
nerit, dummodo voluntas plenè conſentiat.
Qui itaque in hæc impia ſcelera iterū ac ite-
rum incidit, omnibusque virtutū ornamen-
tis nudatis in ſumma ignominia verſatur, co-
pias inſtruit aduerſus Deum, illique inferre
bellum conatur. Sed Chriſtus illum euerte-
re & perdere, vnóque ictu & corpus & ani-
mam occidere valens, & in tenebras æternas
emittere, illum expectat, & vocat ad peniten
tiam: non enim vult mortem peccatoris, ſed
vt conuertatur & viuat. Aufert tamen ab il-
lo ſcyphum, quo ablectabatur, hoc eſt, volu-
ptates corporeas, vires & ſanitatem corpo-
ris, & illecebras ac delicias: aufert etiā ab eo
aliquando haſtā, hoc eſt potentiam, & opes,
quibus rebus peccator corroborat impieta-
tem ſuam, qua pugnat aduerſus ipſum Deū.
Affligit illum, & permittit, vt magnos per-
cipiat luctus, & in variis calamitatibus ver-
ſetur, quò cognoſcat ſcelera ſua, & Dei mi-
ſericordiam, qui cùm ipſum poſſet perdere,
ſeruauit, & ad diuinam pietatem, ad portum
miſericordiæ, ad arcem tutiſſimam diuinæ
protectionis contritus confugiat. Ipſe enim
Deus eum benignus recipiet, qui ait hoc lo-
co: omnium iniquitatum eius, quas operatus
eſt, amplius non recordabor. In ſua iuſtitia,
quam operatus eſt, viuet.

Nunquid voluntatis meæ eſt mors impij? Qua
ſi dicat. Non. Cõfirmat Deus id, quod dixe-
rat, ſuā erga peccatores miſericordiam oſten
dens. Hæc eadem ſententia eſt infrà literis Infr. 33.
conſignata capite. 33. Quid hic vides, quod
non iudicet Dei miſericordiam, quod nō
clamet & prædicet eius pietatem? Non ſolū
dixit ſe eſſe peccatorum ſcelera obliturum,
ſed etiam cauſam reddidit, dicēs: ſe mortem
non velle peccatoris, ſed eius conuerſionem
& vitam. Si hoc intelligas de morte culpæ,
perſpicuum eſt, Deum eam non cupere: ſin
autem de pœna culpæ, vult eam diuina ita
exigente iuſtitia, ſed non directè, nec per ſe,
ſed iniquitate noſtra ſuppoſita. Ideo ſcri-
ptum eſt in libro Sapientiæ: Deus mortem
non fecit, nec lætatur in perditione viuen-
tium. Quæ verba ſunt etiam libro Tobiæ Sap. 1.
mandata. Intueris Deum nullum hominis
excidium per ſe & directè velle. Imò vult, vt Tob. 3.
verbis utar Diui Pauli, omnes homines ſal- 1. Tim. 2
uos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.
Quæ ſunt de voluntate antecedente intelli-
genda, non autem de cõſequente: quēadmo-
dum multa alia, quę in diuinis literis inueniū
tur. Voluntas Dei conſequens ſemper imple
tur, antecedens autem non ſemper. Id quod
grauiter & ſapienter docet Diuus Thomas
prima parte, quæſtione 19. articulo ſexto.
Vides enim hoc loco apud Ezechielē, velle
Deum vitam impiorum, quę per conuerſio-
nem ad ipſum, veramque contritionem ac-
quiritur: quod non ſemper adimpletur ob
impiorum ſcelera & obſtinationem, qui ad
Deum nolunt conuerti. Premit eos calami-
tatibus aliquando cæleſtis pater, non vt eos
perdat, ſed vt illos à flagitiis abducat: ſed illi
indurauerunt facies ſuas ſupra petram, vt ait
Ieremias, & noluerunt reuerti. Hic oſtēditur Ierem. 5.
verum eſſe id, quod de Deo cecinit diuinus
pſaltes: Ira in indignatione eius, & vita in vo Pſal. 29.
luntate eius. Ira iuxta Euthymii ſententiam
caſtigatio eſt, quæ eſt in excandeſcentia Dei:
ſed licèt vt iuſtus puniat, tamen vt miſericors
vitam tribuere deſiderat. Duo efficit, nimisū
punire & miſereri: vnum non eſt ex eius ele
ctione, ſed propter noſtra delicta, alterum eſt
eius natura & voluntate. Ex quo efficitur vt
eius caſtigatio ſit breuis, miſericordia autèm
qua nos proſequitur, durat omnē vitam. Id
oſtendit verſus hic, ſi eum voluerimus pro-
fundius ſcrutari. Nam pro ira eſt in hebrai-
co regagh, quod nomen ſignificat momen-
tum ſiue inſtans, hoc eſt, breuiſſimum tem-
pus. Quare poteſt in hunc modum verti ex
hebræo. Quoniam ad punctum temporis eſt
indignatio eius, & vita in voluntate eius: ſeu
vt habet tranſlatio Complutenſis: & vita
in repropitiatione eius. Poteſt etiam tranſ-
ferri: Et vita in amore eius. Vt ſit ſenſus:
Etſi in nos Deus grauiter aliquando anim-
aduertat, momentanea tamen eſt hæc eius
excandeſcentia: at amor, quo nos amplecti-
tur, quo ſuæ erga nos charitatis fontē aperit,
quo vult vitam nobis tribuere immortalem,
ſemper durat. Id voluit ipſe apud Eſaiam

ſignificare dicens: Ad punctum in modico
Iſa. 54. dereliqui te, & in miſerationibus magnis cõgregabo te.

Si autem auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem ſecundum omnes abominationes, quas operari ſolet impius, nunquid viuet? Omnes iuſtitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur. In præuaricatione qua præuaricatus eſt, et in peccato ſuo, quo peccauit, in ipſis mo-
Inf. 31. d rietur. Et dixiſtis: Non eſt æqua via Domini. Audite ergo domus Iſrael:
F Nunquid via mea non eſt æqua, & non magis viæ veſtræ prauæ ſunt? Cùm enim auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem, morietur in eis: in iniuſtitia, quam operatus eſt, morietur. Et cùm auerterit ſe impius ab impietate ſua, quam operatus eſt, & fecerit iudicium & iuſtitiam, ipſe animam ſuam viuificabit. Conſiderans enim, & auertens ſe ab omnibus iniquitatibus ſuis, quas operatus eſt, vita viuet, & non morietur. Et dicunt filij Iſrael: Non eſt æ-
G qua via Domini. Nunquid viæ meæ non ſunt æquæ domus Iſrael, & non magis viæ veſtræ prauæ? Idcirco vnumquenque iuxta vias ſuas iudicabo domus Iſrael, ait Dominus Deus.
Matt. 3. a Conuertimini, & agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus veſtris, & non erit vobis in ruinam iniquitas. Proiicite vobis omnes iniquitates veſtras, in quibus prævaricati eſtis, & facite vobis cor nouum, & ſpiritum nouum. Et quare moriemini domus
Infr. 33. Iſrael. Quia nolo mortem morientis, dicit Dominus Deus. Reuertimini, & viuite.

Si autem auerterit ſe Iuſto ſe à via recta auertenti mors prædicitur.

Omnes iuſtitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur. Subaudi ad conſequendam beatitudinem immortalem. Senſus eſt: Si iuſtus peccatum lethale commiſerit, cuius pœnitentiam non egerit, in æternum peribit: Iam enim deſinit eſſe iuſtus: & ob virtutes illas, in quas antea incubuerat, vitam æternã non obtinebit. Bona opera in gratia facta gloriã æternam merentur, ſed per crimen mortiferum mortificatur: ita enim loquuntur ſcolaſtici: verùm per pœnitentiam & conuerſionem ad Chriſtum reuiuiſcunt. Quod non conuenit operibus mortuis: nam hæc fieri non poteſt, vt fiant viua per pœnitentiam. Opera mortua ſunt, quæ fiunt in crimine lethali, opera autem mortificata, quæ in gratia fiunt, ſed per mortiferum flagitium mortificantur. Illud eſt aduertendum, iuſtitias accipi hoc loco pro virtutum actionibus, vt apud
Matthæum: Attendite, ne iuſtitiam veſtram *Matth. 6*
faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Et apud Diuum Paulum in epiſto ad He
bræos: Operati ſunt iuſtitiam, adepti ſunt *Hebr. 11.*
repromiſſiones. Et multis alijs in locis. Vbi vides homines iuſtitiam facere, & iuſtitiam operari. Et hoc loco ait Ezechiel. Omnes iuſtitiæ eius, quas fecerat, non recordabuntur. Et pauló antè dixit: In iuſtitia ſua quam operatus eſt, viuet. Vbi ſunt, qui aſſerunt hominem nihil facere, ſed omnia à Deo neceſſariò venire. Quid ad hæc loca reſpondebit Lutherus, qui liberum tollit arbitrium, & homines facit ſtipites, habentes ſe merè paſſiuè, & nihil penitus efficiẽtes? Quid ad hoc reſpondere poterit Melanchthon, qui in annotatione in epiſtolam ad Romanos aſſerit, Iudam in traditione ſua nihil feciſſe, ſed Deum illam fuiſſe operatum: & æquè propriũ eſſe Dei opus proditionem Iudæ & vocationem Pauli? Latinus ille quidem, impius tamen, vt Lutheri diſcipulum poſſis agnoſcere. Quid ex hæreticæ impietatis ſchola exire poterat niſi hæreticum & impium? Quid deteſtabilius quàm omnia flagitia, omnem malitiam ad fontem bonitatis referre, impuritates ipſas puriſſimo deo tribuere? Deus ait iuſtos facere iuſtitias, hæretici negant: Deus ait impios operari impietates, ipſi aiunt impios nihil efficere, ſed ſolùm Deum eſſe omnium impietatum authorem & effectorem. O impietatem deteſtandam. Quis non videt eſſe hæc eorum verba in Satanæ officina conflata? Quis non intelligit, pectora vnde illa exierint, eſſe à dæmone inimico Chriſto occupâta? Nihil, inquiunt hæretici, eſt in noſtra poteſtate, nihil facimus omnino, ſed omnia fataliter eueniunt. Si hoc Lutheri dogma eſſet verum, nec iuſti præmio afficerẽtur, nec impij pœna: & ita iniuſtus eſſet Deus, qui toto hoc capite aſſeuerat ſe punire impios pro ſceleribus ſuis, iuſtos autem pro virtutibus ſuis præmio afficere: ſceleratos homines pœnas luere ſuorum flagitiorum, nõ ſolum hic ad tempus, ſed etiam in inferno abſque fine, virtute autem præditos & charitate prę ſtantes, non ſolùm in hac vita habere gratiã, ſed etiam in altera æternam beatitudinẽ, & tandem vnumquenque iuxta opera ſua iudicari. Cur hoc, niſi quia cùm in hominũ poteſtate, quibus Deus dedit liberum arbitrium ſit eligere bonum aut malum, vitam & mortem, illi qui virtuti ſtudent, & vitam ad normam

mam honeſtatis dirigũt, & ad Deum ipſum
confugiunt, digni ſunt præmio: qui autem ſe
vitiis dedunt, & Deo relicto fraudes tetras
concipiunt, & iura diuina atque humana
peruertũt, digni ſunt pœna? Ait enim diuus
Paulus in epiſtola ad Romanos: Deus reddet
Rom. 2. vnicuique ſecundum opera ſua. Et Chriſtus
Matt. 16 Deus noſter apud Matthæum, Filius, inquit,
hominis venturus eſt in gloria patris ſui cum
angelis ſuis, & tunc reddet vnicuique ſecun-
dum opera eius. Quid poteſt apertius dici?
Sunt igitur opera, quæ facimus noſtra, &
nos, ea operamur, & in manu noſtra eſt il-
la operari ob arbitrij libertatem. Fatemur
Deum eſſe primã cauſam omnium rerum,
nihilque ſine ipſo fieri poſſe, & ad omnem
effectum naturalem generaliter influere, &
ad bonas hominum operationes concurrere
ſpeciali quodam influxu, & ab eo eſſe om-
nem ſalutarem inſpirationẽ. At noſtræ po-
teſtatis eſt illi acquieſcere. Aſſerimus quippe
Dei tractum per gratiam præuenientem, &
cooperantem, ſed acquieſcere tractioni, hoc
eſt in arbitrij libertate: quod bonas Dei inſpi
rationes accepiat & concurrit actiuè ad me-
rita, atque gratiæ cooperatur. Vnde diuus
Apoc. 3. Ioannes in Apocalypſi inducit Deum in
hunc modum loquẽtem: Ecce ſto ad oſtium
& pulſo: ſi quis audierit vocem, & aperuerit
mihi ianuam, intrabo ad illum, & cœnabo
cum eo, & ipſe mecum. Nõne intueris Deũ
corda noſtra pulſare, ſed non neceſſariò co-
gere, quin potius electiones ipſas in nobis eſ-
ſe, ſuppoſito tamen diuino auxilio? Sunt in
numera ſacratum literarum teſtimonia non
ancipitia, non dubia, non obſcura, ſed aperta,
perſpicua, & luce meridiana clariora, quæ li-
beram eſſe humanæ voluntatis facultatem
conteſtantur, quorum pauca ſolummodò
citabo. In Eccleſiaſtico ſunt hæc verba literis
Eccle. 15 conſignata: Deus ab initio conſtituit homi-
nem, & reliquit illum in manu conſilij ſui:
adiecit mandata & præcepta. Si volueris mã
data conſeruare, conſeruabunt te: & in per-
petuam fidem placita ſeruare. Appoſuit tibi
aquam & ignem, ad quod volueris porrige-
re manum tuam. Ante hominem vita &
mors, bonum & malum, quod placuerit ei,
dabitur illi. Hæc ibi. In Deuteronomio allo-
Deut. 30. quitur deus populum his verbis: Conſidera
quòd hodie poſuerim in conſpectu tuo vitã
& bonum, et econtrario mortem et malum,
vt diligas Dominum deum tuum, & ambu-
les in viis eius, & cuſtodias mandata illius, &
cæremonias atque iudicia: & viuas, ac mul-
tiplicet te, benedicatque tibi in terra, ad quã
ingredieris poſſidẽdam. Sin autem auerſum
fuerit cor tuum, & audire nolueris, atque de-
ceptus adoraueris deos alienos, et ſeruieris eis,
prædico tibi, quòd pereas, & paruo tempore
moreris in terra, ad quam Iordane trãſmiſ-
ſo ingredieris poſſidendam. Teſtes inuoco
hodie cælum & terram, quòd propoſuerim
vobis vitam & mortem, benedictionem &
maledictionem. Elige ergo vitam, vt & tu
viuas, & ſemen tuum. Hæc Dei verba eſſent
prorſus ſuperuacanea & ridicula, ſi nullum
eſſet in homine liberum arbitrium. Imò om
nia præcepta & conſilia, quibus plena eſt di-
uina ſcriptura, eſſent inutilia, & ſtultè tradi-
ta, & mera figmenta. Si nulla eſſet in pote-
ſtate noſtra electio, quomodo diceret Iere- *Ierem. 5.*
mias: Et eligent magis mortem quàm vitam
omnes, qui reſidui fuerint de hac cognatio-
ne peſſima? Qui fieri poſſet, vt verum eſſet
id, quod ait diuina ſcriptura libro ſecundo
Regum, fuiſſe datam Dauidi optionem vnã *2. Re. 24.*
ex tribus plagis eligendi? At quis non videt
optionem ſine libero arbitrio eſſe nõ poſſe?
In libro Sapientię ſcriptũ legimus: Ad quod *Sap. 16.*
quiſque volebat, conuertebatur. Ieremias ait *Ierem. 3.*
Ecce locuta es, & feciſti mala, & potuiſti. Et
Chriſtus Deus noſter apud Matthæum allo-
quens Hieroſolymam, Quoties, inquit, volui *Matt. 23*
congregare filios tuos, quemadmodum gal-
lina congregat pullos ſuos ſub alis, & nolui-
ſti. Non videtis Lutherani volẽte Deo homi-
nem non velle per liberum arbitrium? In
epiſtola ad Philemonem ait ita diuus Paulus *Philem.*
Sine conſilio tuo nihil volui facere, vti ne
velut ex neceſſitate bonum tuum eſſet, ſed
voluntarium. At Lutherus omnia neceſſa-
riò fieri profitetur. Profectò tam apertè, tam
dilucidè, tã ſimpliciter omnia hæc loca, quæ
citaui, oſtendunt arbitrij libertatem, vt ſi
ego vellem teſtimonia ex induſtria confin-
gere, nulla apertiora excogitare valerẽ. Sed
Martinus Lutherus voluit euertere non ſo-
lum ſanctorum doctorum libros, & ſalutarẽ
Eccleſiæ catholicæ doctrinam, & ipſam diui-
nam ſcripturam, ſed etiam legem naturæ. Id
namque quod eſt ſine controuerſia verũ,
omnium prudentium & eruditorum homi-
num authoritate probatum, quod homines
docti & indocti pariter affirmant, eſt abſque
dubio iudicandum legem eſſe naturæ. Atqui
nihil eſt maiore conſenſu omnium morta-
lium aſſertũ, quàm eſſe in hominibus libe-
ram arbitrij volũtatem, eamque ob cauſam
legibus ac ſtatutis indigere, quæ eos excitent
præmio atque pœna ad impietatem fugien-
dam, & virtutem amplexandam. Sunt enim
leges vitiorum emendatrices commendatri-
ceſque virtutum: ab eis enim viuendi doctri-
na ducitur. Docent domitas habere cupidi-
tates, effrænatos coercere appetitus, tueri nõ
ſtra, animum ab alienis & manus abſtinere.
Nulla natio eſt tam inculta, nulla gens tam
barbara & fera, quæ etiam ſi ignoret qualis
debeat eſſe lex, non tamen intelligat vtilem
eſſe, & hominum ſocietatis cõſeruationi ac-
commodatam. Hoc illos docet lex illa, quæ
eſt iuſtorum iniuſtorumque diſtinctio ad il-
lam antiquiſſimam & rerum omnium prin
cipem expreſſa naturam, ad quam leges ho-
minum diriguntur: quæ ideo ſupplicio im-

probos afficiunt, bonos autem tuentur, quia cùm in hominum poteſtate ſit bona eligere, mala autem declinare cum auxilio diuino, flagitioſi pœnam, iuſti autem præmium mererentur. Flagitioſi enim legem violarunt, iuſti autem eam cuſtodierunt. Et Salomon ait
Prou. 19. in Prouerbiis: Qui cuſtodit legē, beatus eſt. Quod nullo modo eſſet tolerandum, ſi omnia fataliter & neceſſariò eueniſſent. Sed nemo eſt, cui non ſit perſpectum & exploratum eſſe multa contingentia, vt Ariſtoteles in libro de interpretatione capite de futuris contingentibus, & omni doctrina ſua apertiſſimis rationibus oſtēdit, Pythagoræ, Socratis, Platonis, cæterorumque nobilium philoſophorum authoritatem ſecutus. Quare aſſerere nulla eſſe contingentia, nullum liberum arbitrium, ſed omnia neceſſariò et fatali neceſſitate venire, eſt nō ſolùm theologiā, ſed etiam philoſophiam de medio tollere, & iura omnia naturalia, diuina, & humana conculcare. Sed dices: Nonne Lutherani hoc vident? Vident quidem, ſed aſſerunt & tuētur contrarium, ne quis eorum vitia reprehēdat, cum dicant non eſſe in eorum poteſtate illa euitare, ſed omnia fato ineuitabilia euenire. Vt autem pro ſe authores aliquos citent, confugiunt ad poetas. quorum nonnulli vidētur omnia fato tribuere, quoniam, vt ipſi dicūt, fatum nominant aliquando. O cæcitatē inauditam, ò amentiam deplorandam! O homines talpis obſcuriores, denſiſſimis tenebris circumfuſos, qui humana philoſophia ſubſannata, ſanctorum patrum eruditione cōtempta, Eccleſiæ catholicæ doctrina relicta, omnium doctorum virorum conſenſu repudiato, diuinorum vatum oraculis ſpretis, ſanctorum Chriſti Apoſtolorum, martyrum & confeſſorum documentis pro nihilo habitis, vtroque Dei teſtamento veteri & nouo reiecto, Chriſti præceptis & conſiliis repulſis, poetas amplectuntur, eorum ſapientiā laudibus efferunt, eamque diuinæ ſapientiæ anteponunt. Sed quoniam ad fatum confirmandum recurrunt ad poetas, volo illis ex ipſorū poetarum literis oſtendere falſa eſſe & commentitia ea, quæ de fato & ineuitabili neceſſitate dicunt. Homerus Græcorum poetarū facilè princeps, qui non ſolùm ſuæ ætatis homines, ſed etiam antiquitatis memoriam artificio poetico & philoſophico ſuperauit, libro primo Odyſſeæ Iouem, quem ſummum eſſe Deum cæcæ Gentes exiſtimabant, inducit in hunc modum loquentem: Quàm temerè incuſant mortales numina, noſque authores faciunt, ſi quid ſenſere malorum: cùm præter fatum his pariat mens ſtulta dolores. Vergilius etiam, qui Latinæ poeſis fontes aperuerit, eamque Latio ſermone illuſtrauit, qui maieſtate verborum & grauitate ſentētiarum alios poetas mea ſententia facilè vicit, totam de fati ſententiam lib. quarto Aeneidos hoc vno verſiculo de Didonis interitu locutus comprehendit. Nā quia nec fato, merita nec morte peribat. Non poterāt apertioribus verbis fati neceſſitatem tollere hi duo, qui inter poetas obtinent principatū. Clariſſimè aſſerunt nullam eſſe fatalem neceſſitatem. Sed non me fugit eſſe hunc meū laborem in varias hominum reprehenſiones incurſurum, quòd in tam craſſo hoc Lutheri errore refutando tempus conſumpſerim: præſertim cùm iam multi ex ipſius Lutheri familia hac in re defecerint à magiſtro, eiuſque ſuperbam inſaniam damnarint. Reliquum eſt, vt intelligamus nos eſſe operum noſtrorum authores, & arbitrium noſtrū liberum eſſe, & gratiæ cooperari, & bona opera facta in charitate meritoria eſſe vitæ æternæ: pro quibus reponitur iuſtis in cælo iuſta corona, iuxta id, quod ait diuus Paulus, poſtquam benefacta ſua connumerauit: In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iuſtus iudex. *2. Tim. 4.*
Non ait: Quam dabit mihi, ſed quam reddet mihi, reddere enim, eſt dare alicui id, quod meretur ille, eique debetur: debetur autem iuſto vita æterna ex iuſtitia fundata in diuina miſericordia. At ſi iuſtus in ſcelus inciderit mortiferum, amittit gratiam, & vt hoc loco ait Deus Ezechielis ore: omnium iuſtitiarum eius, quas fecerat, non erit recordatio.

Animam ſuam viuificabit. Quæ antea erat mortua quo ad vitam gratiæ per peccatum: peccatum enim cùm conſummatum fuerit, generat mortē, vt ait diuus Iacobus: Senſus *Iacob. 1.*
eſt. Qui antea mortuus erat per peccatum, reſurget per pœnitentiam. Ait enim diuus Paulus: Serui eſtis eius, cui obeditis, ſiue pec- *Rom. 6.*
cati ad mortē, ſiue obeditionis ad iuſtitiam. Et paulò pòſt: Stipendia peccati mors, gratia autem Dei vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Hoc eſt, ſicut merito peccati tanquam ſtipendium redditur mors, ita merito iuſtitiæ tanquam ſtipendium vita æterna, vnde etiam multis diuinarum literarum *Matth. 5*
locis merces appellatur. Sed quia hæc iuſtitia *20.*
noſtra, omniumque noſtrarum virtutū con- *Mar. 9.*
geries ſine diuina gratia inefficax eſt, cum di- *Luc. 6.*
uina autem gratia meritoria eſt æternæ beatitudinis, ideo ait diuus Paulus vitam æternā dari ob gratiam Dei. Noluit Apoſtolus vt merita ipſa, quibus datur vita æterna, noſtris viribus aſcriberemus, cùm gratiæ Dei nitantur. Sed mortem appellat ſtipendium peccati, à qua liberamur per pœnitentiam reſurgendo ad vitam gratiæ, in qua gratia exiſtentes bona opera efficimus, quibus æternam conſequimur felicitatem.

Conſiderans enim. Nimirum ſe iuſtum Deū piumque patrem offendiſſe: & conſiderans quis fuerit, & quis debuerit eſſe, et verſans in animo Dei erga ſe pietatem, ſuamque in deū ingratitudinē. Si hæc, inquit, cogitauerit, & memoria ſæpenumero repetierit, ſeq; à vitiis ſuis abduxerit, vitam abſque dubio habebit.

Et

Et dicunt filij Iſrael. Verti poteſt. Sin autẽ dixerint filij Iſraelis.

Idcirco. Quia viæ meæ iuſtæ ſunt.

Conuertimini. Subauditur ad me. Sequitur: Et agite pœnitentiam. Hortatur peccatores ad pœnitentiam. Eodem modo Ioannes Baptiſta: Pœnitentiam agite: appropinquauit enim regnum cælorum. Et rurſus: Facite fructus dignos pœnitentia. *Matth. 3 Luc. 3.*

Facite vobis cor nouum, & ſpiritum nouum. Hoc eſt, cor & ſpiritum per pœnitentiam & bona opera cũ dei gratia renouare. Hoc ait, non quòd homo per ſe, ex ſuis viribus tantum modo id facere queat: quoniam gratiæ infuſio à ſolo Deo eſt: ſed quòd ſe homo ad gratiam diſponere poſſit per liberum arbitrium, & attritionem cum dei auxilio. Et facienti quod in ſe eſt, Deus non denegat gratiam. Quid ad hæc Dei verba dicent Lutherani? Deus ait, vt faciamus nobis cor nouum & ſpiritum nouum: illi aiunt nos nihil facere poſſe. Si nihil poſſumus efficere, cur nobis Deus præcipit, vt hoc faciamus? Deus nobis non præcipit impoſſibilia, alioquin iniuſtus eſſet & impius: id nobis præcipit, quod eſt in manu noſtra conſtitutum: atqui præcipit, vt hoc faciamus, vt operemur, ergo poſſumus facere & operari. Falſum eſt igitur, quod aiũt Lutherani nos nihil omnino efficere, nihil pœnitus operari poſſe. Illud eſt hoc loco aduertendum ſpiritum, & cor noſtrum gratia innouari. Ideo ait Apoſtolus in epiſtola *Epheſ. 4 Coloſſ. 3.* ad Epheſios: Renouamini ſpiritu mẽtis veſtræ, & induite nouum hominẽ. Et ad Coloſſenſes: Expoliantes veterẽ hominẽ cum actibus ſuis, & induentes nouũ, eum qui renouatur in agnitionẽ Dei. Et ad Romanos: In *Rom. 6.* nouitate vitæ ambulemus. Sed quoniã hæc innouatio fieri nõ poteſt abſque deo, aiebat regius vates: Cor mundũ crea in me Deus, *Pſal. 50.* & ſpiritum rectũ innoua in viſceribus meis.

Et quare moriemini domus Iſrael? Senſus eſt: Cur ô Iudęi datis operam, vt moriamini? Ea enim committitis, quæ vobis perniciem machinantur. Si fueritis in tartari tenebras relegati, & æterno interitu puniti, vos eſtis in cauſa: ego enim nolo mortem peccatoris, ſed potiùs vt conuertatur & viuat. Exitium veſtrum non prouenit à parte mei, qui ſum clementia pleniſſimus, ſed à parte veſtri, qui *1. Tim. 2.* eſtis ſcelerum maculis notatiſſimi. Ego volo omnes homines ſaluos fieri, vos veram animi ſalutem repudiatis.

Annotationes ex Hebræo in caput XVIII.

O*culos ſuos nõ leuauerint ad idola domus Iſrael.* Pro idolis eſt in hebraico גִּלֻּלֵי gillule, à verbo galal, quod ſignificat voluere, vt Prouerb. 26. Qui voluit lapidẽ, reuertetur ad eum. Vnde galal ſignificat reuolutionem, vel reuolutã rem. Hinc effectum eſt, vt immunditia à ſe voluendo hoc nomine appelletur. Eam ob cauſam Hebræi, qui erant inſtructi fide per contemptũ Gentium idola gillulim, hoc eſt, ſordes & immunditias appellabant. Quare meritò communis interpres hoc in loco pro gillulim trãſtulit idola: quem ſequitur Pagninus, & alij. At ſeptuaginta interpretes pro idolis tranſtulerunt ἐνθυμήματα, hoc eſt, cogitatus, ſeu animi conceptus. Impiæ enim animi commentationes, & turpes illæ cogitationes, quibus homines relicto Deo oblectantur, in quibus felicitatem conſtituunt, idola ſunt & ſimulachra, quæ more colunt gentium, quæ infinitos ferè deos ſummè venerabãtur. Ait Heſiodus, & refert Blondus libro primo Romæ triumphantis, triginta deorũ millia fuiſſe in terris ab hominibus culta. Vtinam nũc non tot nefaria commenta, tot impiæ cogitationes, tot ſcelera, tot vanitates colerentur. Vnus eſt Deus, quem adorare debemus: ipſe enim ait: Ego Dominus, & non eſt alius *Eſai. 45.* amplius: extra me non eſt Deus. Et fidelis eius amicus: Dominus Deus noſter, Deus vnus eſt. Eſt autem Deus immenſus, quam ob cauſam nõ poteſt ab homine verbis enar *Deut. 6.* rari, aut ſenſibus æſtimari, aut intellectu cõprehendi. Plato in libris legum ait, non eſſe quærendum quid omnino ſit Deus, cùm nec carnis oculis videri poſſit, nec ſermone explicari. Libro primo de natura deorum ait Marcus Tullius quæſiſſe tyrãnum quendã à Simonide, quid eſſet Deus, Simonidẽ verò de liberandi ſibi vnum diẽ poſtulaſſe. Cùm idẽ ex eo poſtridie quæreret, biduũ petiit. Cùm ſæpiùs duplicaret numerum dierum, requiſiuit tyrannus cur ita faceret: cui ipſe reſpõdit: Quia quantò diutius conſidero, tantò mihi res videtur obſcurior. Alij dicũt, admiratum tyrannum, quòd philoſophus in dies tẽpus duplicaret, dixiſſe. Hoc eſt, quippiam infinitum, & reſpõdiſſe philoſophum: Id ipſum eſt Deus. Diuus Hieronymus ita ait: Deum cùm audis, ſubſtantiam intellige ſine initio, ſine fine, ſimplicem, ſine vlla admiſtione, inuiſibilem, incorporeum, inæſtimabilem. Diuus Auguſtinus, deus, inquit, eſt in ſeipſo ſicut alpha & omega, in mundo ſicut rector & author, in angelis ſicut ſapor & decor, in Eccleſia ſicut paterfamilias in domo, in anima ſicut ſpõſus in thalamo, in iuſtis ſicut adiutor & protector, in reprobis ſicut pauor & horror. Et quanuis Deus ſit incõprehenſibilis, nulla tamẽ natio tã barbara eſt & inculta quæ neſciat Deũ eſſe. Quid enim poteſt eſſe tam perſpicuũ, cùm cælum ſuſpicimus, cæleſtiaq; intuemur, quã eſſe numẽ vnũ immẽſum, à quo hæc regantur? Et tamen tãta fuit Iudæorum cæcitas, vt hunc deũ negarent, & ad vana Gentium idola confugerent.

Et iudicium verũ fecerit. Quidam vertunt: Et iudicium ac veritatem fecerit. Facere veri-

tatem

tatem tropus eſt hebraicus, ſignificans candi-
dè, & bono animo operari, quemadmodum
Pſal. 38. ambulare in veritate. Apud Eſaiam, & libro
4. Re. 20. quarto Regum aiebat rex Ezechias: Obſecro
Domine, memēto quomodo ambulauerim
corā te in veritate. Ita hoc noſtro capite dici-
tur paulò pòſt: Et iudicia mea cuſtodierit, vt
faciat veritatem. Vbi ſeptuaginta habent: Et
leges meas cuſtodierit, vt faciat eas. Quibus
in locis veritas potiùs eſt ad voluntatē, quā
ad intellectum referēda. Duplex eſt veritas,
vna in verbis, altera in factis: veritas in verbis
eſt adæquatio verborū ad rem, veritas in fa-
ctis eſt adæquatio operū ad verba. De hac
ſecunda veritate, quando id quod docetur,
efficitur, intelligitur hic locus. Vult enim
Simile. Deus vt vita noſtra reſpōdeat doctrinæ. Qui
alios ſalutari inſtruit doctrina, cùm ſeipſum
ita vitiis contaminet, vt cum eius vita aper-
tè pugnet oratio, eſt ſimilis farrario, quo de-
cutitur farina, quod pollinem & ſimilā ex-
tra emittit, & furfures ſibi retinet: aliis flo-
rem & medullam triticeæ farinæ porrigit,
ſibi autem aſſumit furfurea purgamenta.
Exod. 28. Eam ob cauſam præcipiebat Deus, vt in ra-
tionali ſacerdotis eſſent hæc verba ſcripta:
Doctrina & veritas. Ille enim verus eſt do-
ctor, qui id efficit, quod docet. Hoc quidem
eſt in veritate docere. Id innuere volebāt pha
riſæorum diſcipuli, cùm adulantes Chriſto,
vt eum caperent in ſermone, dicebant ei: Sci
mus quia verax es, & viam Dei in veritate
Matt. 22 doces. Vbi prima veritas ad verba, ſecunda
ad vitam refertur.

Quod ſi genuerit filium latronem. Pro la-
trone eſt in hebraico פריץ parits, à verbo
parats ſiue pharars quod ſignificat diuidere:
vnde deriuatur phariſæus, hoc eſt, diuiſus: vt
2. Reg. 5. ſecundo Regum quinto: Diuiſit Dominus
inimicos meos coram me, ſicut diuiduntur,
Oſee 4. aquæ. Significat etiam inundare, vt apud O-
ſeam quarto capite: Maledictum, & menda-
cium, & homicidium, & furtum, & adulte-
rium mundauerunt. At ſi dicat: Capitalia
flagitia cumulatim creſcunt, & inſtar diluuij
omnia adimplent: fuit quondam mundus
aquis obrutus inundantibus, at nunc eſt vi-
tiorum diluuio ſubmerſus. Poterat etiam ita
verti locus ille: Dant homines operam ma-
ledicto, mendacio, homicidio, furto, adulte-
rio, & diuidunt. vel, vt vertit paraphraſtes
Chaldæus, rumpunt, nimirum ſepem & cu-
ſtodiam diuinorum præceptorum, ſcelera
multiplicantes. Ita hunc locum R. Dauid in
commētariis interpretatur. Significat etiam
verbum hoc euertere & vaſtare, vt apud
Eccleſ. 3. Eccleſiaſten: Tempus deſtruendi, & tempus
ædificandi. Hinc effectum eſt, vt nomen hoc
paritz latronem ſignificaret ab euertēdis do-
mibus ita vocatus. Significat etiam præuari-
Dan. 11. catorem, vt apud Danielem: Filij quoque præ
uaricatorum populi tui extollentur. Illud
Pſal. 16 pſalmi: Ego cuſtodiui vias duras: poteſt etiā
verti: Ego cuſtodiui vias latronum, ſeu præ-
uaricatorum: eſt enim ibi hoc nomen parits.
Ac ſi diceret regius vates: Non ſolùm dedi
operam, vt ipſa virtus me traheret ad verum
decus, ſed etiam intuens quemadmodum ſe
mortales ſceleribus inquinarent, tanto tene-
bar deſiderio obſeruantiæ legum tuarum, vt
nefariorum hominum vias cuſtodirē, ne per
eas ambularēt. Eos à maleficio deterrebam,
& ad præcepta tua domine colenda & ob-
ſeruanda excitabā: Eſt igitur cuſtodire vias,
prohibere ne iis quis incedat. Eodem modo
Geneſis. 3. Collocauit Deus ante paradiſum *Geneſ. 3*
voluptatis cherubim, & flammeum gla-
dium, atque verſatilem, ad cuſtodiendam
viam ligni vitæ. Hoc eſt ad prohibendum, ne
quis via illa ad arborem vitæ tendente am-
bularet. Aſpicis igitur nomē hoc patris æqui-
uocum eſſe, ex cuius æquiuocatione fluxit
hoc loco interpretum varietas: Nam editio
vulgata habet: Quòd ſi genuerit filium la-
tronem. Septuaginta habent filium peſtilē-
tem. Symmachus tranſgreſſorem. Alij graſ-
ſatorem. Poteris etiam vertere diuidentem:
hoc eſt, diſcordiam ſeminātem. Verbū enim
pharats, vt diximus, diuidere ſignificat & ſe-
parare.

Et fecerit vnum de iſtis. Pro vno eſt in he-
braico אח ach, quæ dictio fratrē ſignificat, vt
in pſalmo 48. Frater non redimet, redimet *Pſal. 48.*
homo? Vt ſit ſenſus: Si in die iudicij frater
fratrem non redimet, qui fieri poteſt, vt ibi
hominem extraneum poſſit liberare? Ideo
nonnulli hunc Ezechielis locum vertunt: Et
fecerit fratrem, ſed per fratrem vnum aliquid
intelligitur: vnaquæque enim res reſpectu
ſocij ſui frater appellatur, aut ſoror. Vnde in
Exodo cap. 26. vbi nos habemus: Cortinæ *Exo. 26.*
ſibi iungentur mutuò, eſt in hebraico: Vna-
quæque cum ſorore ſua iungetur. Iona-
thas Chaldæus habet, Et fecerit fratri aliquid
ex iſtis.

ARGVMENTVM CAPITIS XIX.

*ARguit impietatem domus regiæ ſub du-
plici metaphora, altera leænæ, altera
vineæ. Oſtendit filios iuſti Ioſiæ fuiſſe
ſcelerum maculis notatos, & immanitatibus
inſignes: quam ob cauſam ait eos meritò fuiſſe
in vincula coniectos, & ex alto regiæ dignita-
tis gradu præcipitatos. Nam Ioachaz fuit ca-
ptus à Pharaone Nechao, ab eóque ductus in
Aegyptum, pro quo fuit eius frater Ioacim vo-
catus antea Eliachim in regia dignitate con-
ſtitutus, qui à Babyloniis oppugnatus ſe tradi-
dit illis, manens tamen in regno: ſed cùm poſtea
rebellaſſet, incidit in acerbiores ærumnas. Nam
Chaldæi eius hoſtes irruerunt in eum, omnibus
diuitiarum ornamentis illum ſpoliauerunt, &
grauibus calamitatibus ſaucium deformarūt.
Et ita ex luctuoſa vita ignominioſè migrauit.*

Hunc

Huic ſucceſſit Iechonias filius eius, vocatus Ioachim, qui oppugnatus à Nabuchodonoſore, cùm reſiſtere non valens, ſe tradidit illi, fuitq́ in Chaldæam aſportatus: pro quo fuit regno præpoſitus Sedechias, vocatus antea Matthanias, qui cùm fœdus Babyloniū violaret, fuit captus ab illis, & priuatus oculis, & in Chaldæam adductus, & in acerbiſſima calamitate verſatus. Et in hunc modum fuit regibus Iuda dignitas ablata, & claritas extincta, & omnia denique regiæ amplitudinis ornamenta ceciderūt. Quæ omnia ſunt libro quarto Regum ſcripta, & ad diuinam iuſtitiam oſtendendā perpetuis monimentis conſignata. Horum principum calamitates deplorat hoc capite Ezechiel, eorumq́ infelicitatem à flagitiis productam lamētatur.

CAPVT DECIMVM NONVM.

A ET tu aſſume planctū ſuper principes Iſrael, & dices: Quare mater tua leæna inter leones cubauit in medio leunculorum enutriuit catulos ſuos? Et eduxit vnum de leunculis ſuis, leo factus eſt: & didicit capere prædam, hominemq́ue comedere. Et audierunt de eo Gentes, & non abſque vulneribus ſuis ceperunt eū, & adduxerunt eum in catenis in ter-
B ram Aegypti. Quæ cùm vidiſſet, quoniam infirmata eſt, & periit expectatio eius, tulit vnum de leunculis ſuis, leonem conſtituit eum. Qui incedebat inter leones, & factus eſt leo, & didicit prædam capere, & homines deuorare. Didicit viduas facere, et ciuitates eorum in deſertum adducere: & deſolata eſt terra, & plenitudo eius à voce rugitus illius. Et conuenerunt aduerſus eum Gentes vndique de prouinciis, & expanderunt ſuper eum rete ſuum: in vulneribus
C earum captus eſt. Et miſerunt eum in caueam: in catenis adduxerunt eum ad regem Babylonis, miſeruntq́ue eum in carcerem, ne audiretur vox eius vltra ſuper montes Iſrael.

EXPLANATIO.

ET *tu aſſume planctum.* Verba ſunt Dei ad Ezechielem, quorū hic eſt ſenſus. Deplora captiuitatem & infelicitatem Ioachaz, & Ioachim, & omnium denique principum Iſraelis, qui cùm eſſent à Ioſia progeniti rege illuſtriſſimo, ſingulari ſapiētia & iuſtitia excultio, ſe vitiis contaminarūt, & patris decus & ſplendorem extinxerunt. Oſtende lamentis eſſe te ob eorum calamitates mœrore confectum.

Quare mater tua leæna. Iudæorum ſynagoga leænam vocat, quia viguerat fortitudine, floruerat regia dignitate, & alias hominū ſocietates fide ſuperauerat. De ea dixit ſapientia: In Sion firmata ſum, & in ciuitate ſanctificata ſimiliter requieui, & in Ieruſalem poteſtas mea. Et radicaui in populo honorificato, & in partes Dei mei hæreditas illius, & in plenitudine ſanctorum detentio mea. *Eccl. 24.*
Eam ob cauſam appellatur leæna: quia principes & magnates nutrierat fortitudine præſtantes, qui inſtar leonum abſque metu non ſolùm Gentium regibus reſtiterant, ſed etiā de illis inſignes victorias reportauerant. Vocatur etiam leæna, quòd in medio leonū ſecura conſiſteret. Poteris per hanc matrem leænam intelligere Hieroſolymam, vel domum regiam ob aſſignatas rationes. Fortaſſe domum regiam vocat leænam ob crudelitatem & rapacitatem. Et tunc erit ſenſus: Quare regia progenies inter leones accubuit? Hoc eſt, quare hominū crudeliū conſilio acquieuit? Cur homines indomitos & truculentos, immanitate barbaros, & ferocia exultantes cum leonibus crudelibus comparatos in conſilium adhibuit, & eorum impietatem piæ atque rectæ iuſtorum virorū ſententiæ antepoſuit? In medio horum leonum crudelitate ferorum enutriuit catulos ſuos, hoc eſt, principes ſuos, filios Ioſiæ, qui ad crudelitatem declinarunt, ſeque ſceleribus teterrimis inquinauerunt. Enutriti inter homines crudeles quid niſi crudelitatem ſequerentur? Vnde ſcriptum legimus in libro Iob: Conſilium impiorum longe ſit à me. Et in pſalmo: Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum. *Iob 22.* *Pſal. 1.*
Initium actionum noſtrarū eſt conſiliū, & danda opera eſt, ne iniquis conſiliariis adhæreamus. Adam impium Heuæ conſilium ſecutus, Heua autem ſerpētis fallacis conſilio acquieſcens, ſibi parauerunt interitum, & poſteritatem ſuā in miſerias magnas adduxerunt. Primus impii conſilii author fuit diabolus, qui non deſinit de noſtra pernicie cogitare: & quod per ſe non poteſt, per impios conſiliarios agit tāquam per ſuos miniſtros. Quare eſt eorum familiaritas omnino euitanda, & ſapientiū conſuetudo amplectenda. In Prouerbiis ait Salomon: Qui cum ſapientibus graditur, ſapiens erit: amicis ſtultorum ſimilis efficietur. Et Eccleſiaſticus: qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit ſuperbo, induet ſuperbiā. Et Diuus Paulus in epiſtola prima ad Corinthios: Modicum fermentum totam maſſam corrumpit. Quemadmodū chamæ- *Prou. 13.* *Eccl. 13.* *1. Cor. 5.*

leon modò niger eſt, modò viridis, modò pal
lidus, modò cæruleus; ſumit enim colorem
rei, quam è proximo intuetur, & cuiuſcun-
que rei obiectæ colorem refert, & repræſen-
tat, ſic princeps eorum plerunque ingenium
& mores imitatur, quorum vtitur conſilio
& familiaritate. Id intelligens illuſtriſſimus
ille rex Dauid in pſalmo, vbi optimi princi-
pis officia deſcribit, eiuſque virtutis expreſ-
ſam effigiem proponit, has voces emiſit: Am
Pſa. 100. bulans in via immaculata, hic mihi miniſtra
bit. Non habitabit in medio domus meæ, qui
facit ſuperbiam: qui loquitur iniqua, nō di-
rexit in conſpectu oculorum meorum. Ac ſi
diceret: Diligenter perquiram, qui nam ſint,
qui in hac terra, in hoc meo regno fidem co-
lant & iuſtitiam, eorumque inſtruar cōſilio
& vtar familiaritate. At ſuperborum & ne-
fariorum conſuetudinem repudiabo, & peni
tus reiiciam. Non cōiiciam oculos meos niſi
in viros fide inſignes, virtute præditos, ſapiē-
tia excultos, vt eis familiariter vtar, eorumq;
conſilio acquieſcam.

Et eduxit vnum de leunculis ſuis. Hoc eſt, ex
tulit Ioachaz filium Ioſiæ, eumq; regem cō
ſtituit: qui ſubditorū opes rapiebat, & in pro
fundum appetituum ſuorum gurgitem pro-
fundebat, ſeque eorū ſanguine ſatiabat. Vn-
de eius vitæ meritò notam immanitatis & ra
pacitatis inurebant.

Leo factus eſt Id eſt, rex impius. Quidam
ex hebraico vertunt: Leunculus, quòd eius
regnum debile fuerit.

Et didicit capere prædam. Arguit regis Ioa-
chaz auaritiam & rapacitatem. Et volēs etiā
eius crudelitatem reprehendere, ſubdit: Ho-
minemque comedere. Tropus eſt, quo vtū-
tur Hebræi volentes hominem crudeliſſi-
mum ſignificare. Fuit hic Ioachaz regno ex-
pulſus, & infinitis ærumnis oppreſſus: & nō
Simile. ſolùm ſe, ſed regnum ſuum euertit. Cùm in
corpore humano cor non impertit membris
ſpiritus vitales, ſed arteriæ occluduntur, &
ſanguis venas relinquit, ſignū eſt mortis: aut
homo ille exceſſit è vita aut breui excedet. Ita
cùm rex nō præbet ſubditis ſuis influxū mu-
nerum ſuorum, & ſemitæ atque fiſtulæ, qui
bus ſolent fluere eleemoſynæ, obſtruūtur, &
charitatis opus pauperes derelinquit, argumē
tum eſt interitus regni, regiſque exitij aper-
tiſſimum ſignum. At principis clementia &
charitate in ſubditos refloreſcit regnum, &
in ipſum principem tranquillitas & ſecuritas
Prou. 20. redundant. Vnde ait Salomon: Miſericordia
& veritas cuſtodiunt regem, & roboratur cle
mētia thronus eius. Et rurſum: Auſer impie-
Prou. 25. tatem de vultu regis, & firmabitur iuſtitia
thronus eius. In libro Eſter ait in hunc modū
Eſt. 13. Artaxerxes: Cùm plurimis gentibus impe-
rarem, & vniuerſum orbem meæ ditioni ſub
iugaſſem, volui nequaquam abuti potentiæ
magnitudine, ſed clementia & lenitate gu-
bernare ſubiectos. Diuus Hieronymus ſia au...

Sicut enim miſericordia hominem ſurſum eleuat
ad Deum, ita deorſum crudelitas in infernū
deiicit. Si in priuato crudelitas eſt deteſtan-
da, quantò magis in principe, qui debet eſſe
ſubditorum paſtor? Loquens Ieremias de
Iudææ regibus, dirigenſque ad Iudæā ipſam
ſermonem ſuum, ait: Omnes paſtores tuos
paſcet ventus. Hoc eſt, vani ſunt, & res ina- *Iere. 22.*
nes futileſque moliūtur. Cùm veluti paſto-
res deberent paſcere ſubditos, ipſi tanquam
chamæleontes aere paſcuntur. Et per Eſaiam
loquens Deus de Cyro Perſarum rege, ait: *Eſa. 44.*
Qui dico Cyro: paſtor meus es: Et iterum:
Vbi eſt, qui eduxit eos de mari cum paſtori- *Eſa. 63.*
bus ſuis? Paſtores appellat Moyſem, & Aa-
ronem, & alios Iudæorum principes & ma-
gnates. De aſſyriorum rege ait ita Michæas:
Suſcitabimus ſuper eum ſeptē paſtores. Po- *Mich. 5.*
nitur numerus finitus pro indefinito. Voluit
ſignificare ſuſcitandos eſſe aduerſus Aſſyriā
principes Perſarum & Medorum. Vbi per
paſtores principes intelliguntur. Diuus Gre-
gorius, Summus, inquit, locus bene regitur,
cùm is qui præeſt, vitiis potius quàm fratri-
bus dominatur. Nomine Aegypti intelligi-
tur mundus cum omnibus vitiis: quam ob
cauſam ait Origenes, voluiſſe diuinam ſcri-
pturam ſignificare, quando dixit in libro Ge- *Gene. 45.*
neſis fuiſſe Ioſephum toti Aegypto domi-
natum: victoriam eum de vitiis omnibus re-
portaſſe, falſas domuiſſe voluptates, & om-
nem impietatem viciſſe. Id ait etiam Philo
voluiſſe diuinas literas oſtendere, cùm aſſe-
runt Iacobum tenuiſſe manu plantam fra- *Gene. 25*
tris ſui Eſau: planta enim pedis, quæ terram
attingit, ſymbolum eſt vitiorum, quæ vir for
titudine & ſapientia præſtans debet coercere
ne ipſa dominētur in eum, ſed ipſe potius in
illa. Debet qui gubernat, ratione gubernari,
& cum ſit aliorum paſtor, clementiam ac
pietatem in primis amplecti. Et hoc non ſo-
lum fideles, ſed ethnici etiam conteſtantur.
Homerus regem Agamemnonem paſtorem
vocat. Ariſtoteles octauo Ethicorum ait re-
gem ſe debere ad ſubditos habere, quemad-
modum ſe habet paſtor ad oues. Ageſilaus
apud Plutarchum, Ille, inquit, rex tutus eſt,
qui ſic ſubditis imperat, vt filiis pater. Inue-
ſtigiant principes non ſolum paſtores eſſe
debere, ſed patres pios & clementes. Seneca
libro de Clementia ait: Si dij placabiles &
æqui delicta potentium non ſtatim fulmini-
bus ſequuntur, quantò æquius eſt hominem
hominibus præpoſitum miti animo exercere
imperium? Et in epiſtola ad Neronem: In-
expugnabile monimentum eſt amor ciuiū.
Quid pulchrius, quā viuere optabilius cun-
ctis? In numis imperatoris Antonij Pij ſculp
tū erat fulmen ſedens in throno. Volebat cle
mēs princeps, nomine et rē pius oſtendere ſe
fulmen habere, hoc eſt poteſtatem alios feriē
di, ſed non ea vtinam ſedebat in tranquilli-
tate & quiete fulmē illud. Quemadmodum *Simile.*
inter

inter omnes apes ſola ea, quæ regit, aculeum
non habet, aut certè non eo vtitur, ſic inter
omnes homines nulli magis conuenit clemē
tia, quàm principi. Quare oportet dare ope-
ram, vt hilaritatem & clementiã populo o-
Prou. 16 ſtendat. Ideo ait Salomon: In hilaritate vul-
tus eius vita, & clemētia eius quaſi imber ſe-
rotinus. Refrenet princeps animi impetum,
cohibeat iracundiã, deteſtetur crudelitatem,
cæteras animi labes repellat: tũ incipiat aliis
imperare, cùm immanitati, furori, & dede-
cori parere deſierit. Cum exigente iuſtitia
aliquos interfecerit, fundat prius lachrymas
ex oculis propriis, quã ſanguinem ex corpo-
ribus alienis. Sed ita pietatem colat, vt iuſtitiã
Sap. 1. non derelinquat. Ita enim ait Deus in libro
Prou. 29 Sapientiæ: Diligite iuſtitiam, qui iudicatis ter
ram. Et per Salomonem: Rex iuſtus erigit
terrã. Si clementiã & iuſtitiã coluiſſent prin-
cipes Hebræorũ, regnum ſuũ non euerterẽt:
at ſtuduerunt diripere hominibus imbecillis
vitam & opes, ſuorumq; maiorum gloriam,
& nominis celebritatẽ, & amplitudinem ex
hominum memoria funditus delere. Dæmo
nes acerrimos humani generis inimicos vene
rati ſunt, illosque numini ſanctiſſimo prætu
lerunt. Inter omnes qui hunc infœlicem vi-
tæ curſum confecerant, vnus eminebat Ioa-
chaz, de quo ait hoc loco Ezechiel: Didicit
capere prædam, hominemque comedere.

Et audierũt de eo Gentes. Id eſt, fuit rumor
crudelitatis eius per orbem diſſipatus: percre
buit eius cupiditatis & auaritiæ fama.

Non abſq; vulneribus ſuis ceperunt eũ. Expu-
gnauerunt Aegyptij eius ciuitatem, eumque
captum in vincula coniecerunt, ſed nõ abſq;
ſanguine ſuo: fuerunt enim nonnulli eorum
vulneribus traiecti. Reportarunt quidem de
rege Ioachaz victoriam, ſed cruentam.

Quæ cum vidiſſet. Subauditur leæna: per
quam vt diximus, Iudæorum ſynagoga, aut
Hieroſolyma, aut domus regia ſignificatur.
Quoniã infirmata eſt, & periit expectatio eius
Hoc eſt, cùm vidit euaneſcere ſpem ſuam, eſ-
ſeque regem ſuum abductũ à Iudæa in Ae-
gyptum, abſque ſpe redeundi, tulit vnum de
leunculis ſuis, hoc eſt Ioacim fratrẽ Ioachaz,
eũque in regia dignitate conſtituit. Et ſi enim
4. Re, 23 eum Pharao regno præfecit, fuit tamen de
Hieroſolymę conſenſu.

Qui incedebat inter leones. Id eſt, qui ho-
minum crudelium conſilium ſequebatur, &
fratris impietatem ſecutus impiorũ familia-
ritate vſus eſt: Vt leo alia animalia dilacerat,
ſic rex impius & ſuperbus ſubditos. Ideo ait
Prou. 10. Salomon in Prouerbiis Verba impiorum in-
Prou. 28. ſidiantur ſanguini. Et rurſus: Regnantibus
impiis ruinæ hominum. Nec ſolùm aliis, ſed
ſibi ipſis perniciem machinantur: euaneſcit
eorum poteſtas & amplitudo, perit eorũ vi-
ta, & ipſi ad infernum relegãtur. Vidi impiũ
Pſal. 36. ſuperexaltatum & eleuatum ſicut cedros Li
bani, & tranſiui, & ecce non erat, quęſiui eũ,
& non eſt inuentus locus eius. Expãdit enim
ramos potentiæ ſuæ, ſed citò areſcit & eua-
neſcit. Vbi noſtra editio habet: & tranſiui,
eſt in hebraico, & tranſiuit, ſiue prætexiit &
fluxit, vt referatur ad impium. Et ita per ter-
tiam perſonã vertit paraphraſtes Chaldæus.
Et ita legit David Kimhi. Et Chryſoſtomus
in cap. 3. epiſtolæ Pauli ad Coloſſenſes ho-
milia nona, vbi hunc locum citat, legit καὶ
παρῆλθε Hoc eſt, præteriit. Diuus tamẽ Hie
ronymus, & Felix, & alij vertunt per primã
perſonam cum noſtra editione. Sed eadem
manet ſententia, infelicem impij interitũ ex-
planans. Huiuſmodi fuit huius regis finis, qui
leo dicebatur, & inter leones habitabat, hoc
eſt inter magnates ſuos & cõſiliarios imma-
nitatibus inſignes. Vel ideo dicitur inter leo-
nes inceſſiſſe, quia duos reges immanitate
barbaros Babyloniũ & Aegyptium amicitia
comprehendebat, & obſequio tuebatur. Hic
fuit etiã teterrimus, deditus vitiis, præſertim
auaritiæ & crudelitati; & diuini numinis 4. Re. 23.
contemptor.

Et didicit prædam capere. Idem dixerat de
rege Ioachaz.

Didicit viduas facere. Viros earum inter-
ficiendo ob eius immanitatem & auaritiam.

A voce rugitus illius. Hoc eſt, exterrita eius
comminationibus, & ferocibus verbis. Indicat
crudelitatem & impietatem regis Ioachim, Prou. 7.
comparans illum cum leone rugiente. Eodẽ
modo Salomon: Leo, inquit rugiens, & vrſus
eſuriens, princeps impius ſuper populũ pau-
perẽ. In numis Traiani imperatoris ſculptũ
erat leonis caput cum claua quadã deſuper,
ad deſignandum imperatorẽ eſſe leonẽ, ſed
debere obtemperare doctrinæ & rationi, quę
per clauam, qua Hercules monſtra domabat,
intelligitur. Nihil enim aliud volebant ſigni-
ficare veteres ſcriptores, cùm aiebant robuſtũ
Herculem claua quadam monſtra ſuperare,
quàm debere potentiam eſſe cum ſapientia
coniunctam, & corporis vires animi rationi
obedire, vt vitia per monſtra ſignificata vin-
cerẽtur. Erat igitur Ioachim leo, ſed qui cla-
uæ rationis minimè parebat.

Expanderũt ſuper eum rete ſuũ. Hoc eſt, ex-
ercitũ, qui illũ obſederunt, & expugnarunt.

Et miſerunt eum in caueam Hoc eſt, in car-
cerem, vbi eum compedibus ligauerũt, & ita
ligatum eum Chaldæi adduxerunt ad Nabu
chodonoſorem: ſed mutato in via cõſilio eũ
reduxerunt Hieroſolymam, ante cuius mu-
ros eum interfecerunt, quẽmadmodum præ
dixerat Ieremias. Quidam exiſtimant hunc Ierem. 22
fuiſſe Iechoniam vocatum Ioachin filiũ Ioa
cim, alij Sedechiam, quem aſſerit diuina ſcri-
ptura fuiſſe in vincula coniectum, & ignomi
nioſe in Chaldæam trãſlatum. Nam Iecho- 4 Re. vlt.
nias tradidit ſe Babyloniis, à quibus non fuit
ita immaniter tractatus. At quoniã Ezechiel
deplorat hoc capite calamitoſum filiorum
Ioſiæ occaſum, quorum vnus fuit captus ab

Aegyptiis, alter à Babyloniis, videtur rationi accómodatius, & literæ textus cógruentius, vt hoc intelligatur de Ioacim fratre Ioachaz, qui fuit à Babyloniis coram conſiliariis ſuis ignominioſè interfectus: cuius cadauer fuit extra portas Hieroſolymæ proiectũ. Et quanuis hic dicat Ezechiel, fuiſſe illum ad regem Babylonis adductum, non intelligitur eum ibi manſiſſe. Fuit enim, ſed ex via ligatus reuerſus eſt Hieroſolymam, in qua ex Nabuchodonoſoris decreto fuit publicè occiſus.

Miſeruntq́ eum in carcerem. Ionathas Chaldæus vertit: Poſuerint ei torquem ferreum & compedes. Alij transferunt: Introduxerũt eum in munitiones, hoc eſt, in caſtellũ quoddam munitum, vbi ligatus cuſtodiretur.

Ne audiatur vox eius vltra ſuper montes Iſrael. Id eſt, vt deſtituatur regno. Permanet in metaphora leonis, cuius rugitus in montibus auditur, donec interficiatur.

Mater tua quaſi vinea in ſanguine tuo ſuper aquam plantata eſt: Fructus eius & frondes eius creuerunt ex aquis multis, & factæ ſunt ei virgæ ſolidæ in ſceptra dominantium, & exaltata eſt ſtatura eius inter frondes.
D Et vidit altitudinem ſuam in multitudine palmitum ſuorum. Et euulſa eſt ira, in terramque proiecta, & ventus vrens ſiccauit fructum eius: marcuerunt, & arefactæ virgæ roboris eius. Ignis comedit eam. Et nunc tranſplãtata eſt in deſertum in terra inuia & ſitienti. Et egreſſus eſt de virga ramorum eius, qui fructum eius comedit: & nõ fuit in ea virga fortis, ſceptrum dominantium. Planctus eſt, & erit in planctum.

Mater tua quaſi vinea. Hæc eſt altera metaphora: in prima cõparabatur ſynagoga leænæ, in hac vineæ. Senſus eſt. Hieroſolyma plantata eſt in terra uberi & fœcunda inſtar vineæ fructiferæ, eratque florens & fertiliſſima ſanguine tuo, hoc eſt, in regia progenie. Plantatam eſſe ſuper aquam, ſignificat
Sup. 17. eſſe in terra irrigua & fœcunda, vt ſupra oſtendimus cap. 17. vbi dixerat Ezechiel: Vt ſit mater radicem eius ſuper aquas multas.
Eſa 32. Eodem modo Eſaias, Beati, inquit, qui ſeminatis ſuper omnes aquas. Per ſanguinem intelligitur genus regium, vel ſanguis Iudæorum, hoc eſt, Abraham, Iſaac, & Iacob, à quibus Iudæi geniti fuerunt. Et quoniam his tribus patriarchis Deus promiſit terrã Chanaã ſuis poſteris poſſidẽdam, ideo ait: Mater ſua ſynagoga veluti admirabilis vinea fuit in terra optima conſita ob ſanguinem tuum, hoc eſt, ob merita maiorum tuorum, virorum illuſtrium, fide & charitate præſtantiũ, quibus tu ô Iudæa vitiis tuis tenebras obfudiſti.

Factæ ſunt ei virgæ ſolidæ in ſeptra dominantium. Hoc eſt, habuit multos viros fortitudine inſignes de genere regio.

Et exaltata eſt ſtatura eius inter frõdes. Hoc eſt, vinea hæc ſe extulit ſuperbia. Quidã vertunt: ſuper ramũ mediũ: qui altiorem locũ tenet in arbore. Sed eadem manet ſententia.

Et vidit altitudinem ſuã. Id eſt, animo elato reſpexit in dignitatẽ ſuam. Quare euulſa eſt magno impetu & furore à Babyloniis, ita diuina iuſtitia permittente. Deus enim ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam: vt & diuus Petrus, & diuus Iacobus literis conſignarunt. Conuerſa eſt vitis illa nobilis in labruſcam: extulit ſe aduerſus Deum ſuum, nullum charitatis et humilitatis fructum producebat: ideo eam Deus per Babylonios euulſit & poſtea per Romanos. Igitur ſub metaphora vineæ euulſæ oſtenditur calamitas ſynagogæ, quæ culpa ſua fuit penitus euerſa. 1. Pet. 5. Iacob. 4.

Ventus vrens ſiccauit eam. Id eſt, exercitus Aegyptiorum, Aſſyriorum, Babyloniorum, & poſtea Romanorũ. Quidam vertendũ putant: Ventus orientalis arefecit eam. Et tunc non poteſt intelligi de Aegyptiis, quoniam ſunt ad auſtrum reſpectu Iudææ, nec de Romanis, quoniã ſunt ad occidẽtem, ſed de Babyloniis, qui etſi ſint ad Aquilonem, vergũt tamen ad Orientẽ. Poteris per ventũ vrentẽ Iudæorũ aduerſus Deum ingratitudinẽ intelligere, quæ illis perniciem machinata eſt. Nã, vt ait diuus Bernardus, ingratitudo eſt vẽtus vrẽs, ſiccãs fontes pietatis, & gratiæ fluẽta. Cùm omne graue tendat deorſum, nubes tamen aqua plenæ & grauidæ aſcendunt ſurſum, quoniã ſol eas effert à terra in ſublime, & attrahit virtute ſua: quæ in aëre eleuatæ conglobãtur, & condenſantur: & ſolis, cuius auxilio & attractione fuerunt eleuatæ ſurſum, claritatẽ abſcondunt. At ipſis inuitis & diſcipatis ſol tenebrarum victor micat ſuis radiis. Ita Hebræi cũ iacerẽt in ſilentio apud Aegyptios, terræq; adhærerẽt, fuerũt à ſole iuſtitiæ eleuati, & in inſigni dignitate conſtituti, ſed poſtea ipſius Dei, cuius beneficio fuerant nominis claritatẽ adepti, ſplendorẽ extinguere voluerũt. At cũ eſſent terris nubibus ſimiles, fuerunt diſſipati, & euanuerunt. Chriſti autẽ gloria eluxit, eiusque nominis ſplendor Iudæis inuitis totum terrarũ orbem illuſtrauit. Impios & ingratos appellat diuus Petrus in epiſtola ſua ſecunda nebulas turbinibus exagitatas. Chriſtus autem eſt ſol ille ſummus & ſempiternus, de quo ait cæleſtis pater per prophetã Malachiã: Vobis timentibus nomẽ meũ orietur ſol iuſtitiæ. Hic eſt, qui mundũ illuminat inuitis Iudæis, qui tenebris circũfuſi ſunt per vniuerſas mũdi nationes diſperſi. Ita enim eſt lib. Sapiẽtie mãdatum. Ingrati ſpes tanquã hyemalis glacies Simile. 2. Pet. 2. Mala. 4. Sap. 16.

tabeſcet,

tabeſcet, & diſperibit tanquam aqua ſuper-
uacanea. Id intelligens diuinus pſaltes cane-
Pſa. 120. bat: Benedic anima mea Dño, & noli obli-
uiſci omnes retributiones eius. Sed Iudæi im
memores beneficiorũ dei, qui eos ad magnũ
extulerat honorẽ, cum impiè contempſerũt.
Ipſe enim ait per Eſaiam: Filios enutriui &
Eſa. 1. exaltaui, ipſi autem ſpreuerunt me. Quare
fuerunt meritò oppreſſi, & vineæ euulſæ &
aridæ comparati, quã ventus vrens ſiccauit.
Ignis comedit eam. Ignis deuorauit & com
buſſit Hieroſolymã. Nomine ignis intelligi-
Pſal. 16. tur calamitas, vt in pſalmo: Igne me exami-
naſti, & non eſt inuenta in me iniquitas. De
1. Pet. 1. quo igne ait Apoſtolorũ princeps: Vt proba
tio veſtræ fidei multo pretioſior auro, quod
per ignem probatur, inueniatur in laudẽ, &
gloriã & honorẽ, in reuelatione Ieſu Chri-
Pſal. 65. ſti. Etiterũ regius vates: Probaſti nos Deus,
igne nos examinaſti ſicut examinatur argẽ-
tum. Et pauló pòſt: Tranſiuimus per ignem
& aquã. Vbi ait diuus Hilarius per hæc duo
contrariarũ qualitatũ elementa omne ſup-
Simile. pliciorum genus, quibus in hoc mundo viri
iuſti premuntur, ſignificari. Quemadmodũ
aurum igne exploratur, ſic Deus viros iuſtos
aliquãdo rebus aduerſis comburi permittit,
atque ærumnarũ facibus incẽdi. Hic eſt ignis
Ierem. 15 de quo aiebat Deus per Ieremiã: Ignis ſuc-
cenſus eſt in furore meo, & ſuper vos arde-
Amos. 1. bit. Et per Amos: Mittã ignẽ in domũ Aza
Nahum 3 bel. Et per Nahum: Comedet te ignis. Et hic
per Ezechielem: Ignis comedit eam. Vel per
ignẽ intelligitur ira Babyloniorũ. Vel ignis
quo templum Salomonis flagrauit, & tota
ferè ciuitas fuit combuſta. Poteris nomine
ignis inuidiam intelligere, quæ animũ cum-
burit. Appellat enim Chryſoſtomus inuidiã
ignem inextinguibilẽ. Et Iſidorus, Inuidia,
inquit, cũcta bona deuorat ardore peſtifero.
Inuidia pectus vrit, mentem affligit. Eſt qui-
dem inuidia meo iudicio inferni quædam
imago, quæ torquet abſque vlla vtilitate &
Simile. voluptate. Quemadmodum tinea nõ naſci-
tur in cedro arbore nobili odorifera, & per-
petuo virente, cuius lignã cariem non ſen-
tiunt, ſic inuidia nõ gignitur in corde homi-
nis ſapientis, & virtute præſtantis, ſed in ani-
mo hominis ſcelerati, qui aliorũ bonis mœ
rore afficitur, triſtior is, qui in Trophonij
antrum deſcendebat. Zoilum inuidentia ſu-
perans, illis maximè inuidens, quos ſe relicto
videt euolare. Viri iuſti, virtute vndiq; ſepti,
& animi fortitudine muniti hoſtes ſuos vin
cere poſſunt, at eorũ inuidiam nõ poſſunt,
eſt enim penitus indomita. Ea eſt ignis corda
abſumens incendio perpetuo, quo ardebant
Iudæi, quoniã flãmæ ex alienis rebus ſecum
dis exorta flagrabãt: quã ob cauſam ſibi ipſis
excidium parauerunt. Hoc enim morbo in-
terficiuntur multi, qui quoniã ab alijs ſe ſu-
perari arbitrãtur, paruuli vere dicuntur. Hoc
Iob. 5. ſignificant verba illa Iob dicẽtis: Paruulum
occidit inuidia. Vnde Salomõ in Prouerbiis: Prou. 23.
Ne comedas cũ homine inuido, & ne deſide
res cibos eius. Et diuus Paulus in epiſtola ad
Galatas: Nõ efficiamini inanis gloriæ cupidi Galat. 5.
inuicẽ prouocãtes, inuicẽ inuidentes. Diuus
Hieronymus in epiſtola ad Demetriadem,
Oro te, inquit, quid ei delectationis præſtat
inuidia? Quem ſecretis quibuſdam cõſcien-
tiæ angulis liuor ipſe diſcerpat, & alienã feli-
citatem eius tormentũ facit. Hæc ille. Neſa-
rius homo oblectatur ſuo malo, ſed inuidus
torquetur alieno bono. Ait Quintus Curtius
libro octauo de geſtis Alexandri, dixiſſe Ale-
xandrũ inuidos homines nihil aliud eſſe, quã
ſui ipſorum tormenta. Proſper in via regia
inuidentiam cum igne etiam comparat, di-
cens: Inuidia cuncta virtutum culmina con-
cremat, cũcta bona peſtiferè deuorat. Hic eſt
ignis, qui Iudæos deuorauit, quo eorũ ſyna-
goga fuit combuſta, quemadmodum ait hoc
loco Ezechiel: Ignis comedit eam.
Et nunc plantata eſt in deſertum, in terra
inuia & ſitiente. Hoc eſt, in acerbiſſima ca-
lamitate, in terra Chaldæorum.
Et egreſſus eſt ignis de virga ramorum eius.
Hæc virga fuit Sedechias, de quo exiit ignis,
qui filios eius deuorauit. Nam propter ſcele-
ra Sedechiæ fuerunt eius filij interfecti, vt eſt 4. Re. vlt.
in libro quarto Regũ memoriæ proditum.
Vel ſic: De virga ramorum huius vineæ, hoc
eſt, de gẽnere regio egreſſus eſt Iſmael filius
Nathaniæ, qui Godoliam, quem Nabucho-
donoſor præfecerat Iudæis, occidit, & fructũ
eius comedit, hoc eſt, filios eius interfecit, & Ierem. 41
omnes qui cum eo erãt, dolo percuſſit. Quæ 4. Re. vlt.
omnia Ieremias literis mandauit.
Et non fuit in ea. Nimirũ vinea. Senſus eſt:
Et deinceps nõ fuit in Iudæa vir aliquis ani-
mi fortitudine præſtãs, qui eam gubernaret:
nam interfecto Godolia fugerunt Iudæi in
Aegyptum, nolentes Ieremiæ conſilio ac-
quieſcere: vbi fuerunt à Babyloniis capti, & Ierem 43
propè infinitis calamitãtibus affecti.
Planctus eſt, & erit in planctum. Hoc eſt,
plena ſunt hæc mea verba lachrymis & la-
mentis. Nam quis eſt, qui audiens iuſti Ioſiæ,
regis illuſtriſſimi & optimi filios tot perce-
piſſe luctus, in tam acerbas & varias calami-
tates incidiſſe, in tot ærumnarum anguſtiis
fuiſſe verſatos, & tam crudeliter & ignomi-
niosè interfectos, qui poſſit lacrymas conti-
nere? Conuertãtur igitur oculi noſtri in fon
tes, & corda noſtra vim lacrymarũ profun-
dant. Hic eſt horum verborum ſenſus, quæ
ego exiſtimo nõ fuiſſe à diuino vate abſque
lachrymis & ſuſpiriis literis conſignata.

Annotationes ex Hebræo in caput XIX.

NOn abſque vulneribus ceperũt eũ. Pa
gninus habet: Reti eorũ captus eſt.
Vt permaneat in metaphora ſum-

ribus,feras retibus capientibus. Eundē ſenſum
refert Brixanus vertens: Et retibus ſuis cepe-
runt eum. Alij tranſferunt: Comprehenſus
eſt in ſouea eorum. Eodem modo paulò
pòſt: in vulneribus earū captus eſt. Quibus
in locis Septuaginta habent ἐν τῇ διαφθορᾷ,
Hoc eſt in corruptione. Quod cum vulgata
editione coincidere videtur. Et rectè quidem,
nam in Hebraico eſt בְּשַׁחְתָּם bexachtā,
à verbo xachath,quod ſignificat corrumpe-
re,vt Geneſ. 6. Corrupta eſt autē terra coram
Gene. 6. Deo. Vnde xachath corruptionem ſignifi-
cat,& vulnus. Significat etiam hoc nomē ſo-
Pſa. 106. ueā. Vnde id,quod eſt in Pſalmo: Et eripuit
eos de interitionibus eorum,poterat verti: Et
eripuit eos de foueis eorum,ſeu de ſepulchris
eorum,ſeu de retibus eorum. Illud etiam Io-
Iob. 33. bi: Eruens animam eius à corruptione, ver-
tunt nonnulli: Prohibēs animam eius à fo-
uea. Quare omnes verſiones citatas rectas eſ-
ſe exiſtimo,cùm idē nomē omnes has ſigni-
ficationes amplectatur, eaſq; litera recipiat,
ſine vllo incommodo ſententiæ.

Didicit viduas facere. Diximus in explana-
tione Ioacim in immanitate & auaritia com
motū multos viros occidiſſe. Et quoniā eam
ob cauſam eorū vxores viduæ manebant,ait
Ezechiel eum didiciſſe viduas facere. In He-
braico eſt וַיֵּדַע אַלְמְנוֹתָיו vaiedhagh
almenothau. Prima dictio eſt יֵדַע iadhagh,
verbū actiuum,quod ſignificat ſcire,cogno-
ſcere, cōtercere, acceſſum ad mulierē habere.
Exod. 1. Exodi primo: Surrexit interea rex nouus in
Aegyptū, qui nō cognoſcebat Ioſeph. Deu-
Deut. 31 teronom. 31. Scio enim cogitationes eius.
Gene. 4. Geneſ. 4. Adam verò cognouit vxorē ſuam
Eſa. 53. Heuam. Id quod eſt apud Eſaiam: Scientem
infirmitatē,poterat verti Contritū ſeu con-
fractum infirmitate. Altera dictio eſt alme-
nothau à ſingulari almanah, quæ ſignificat
Thren. 1. viduam,vt Threno 1. Facta eſt quaſi vidua
domina gentium. Significat etiam domum,
Eſa. 13. vt apud Eſaiam. 13. Vlulæ in ędibus eius,vel
vt quidam vertunt: in magnificis domibus
eius. Iacto hoc fundamento poteſt rectè lo-
cus Ezechielis ita conuerti: Cognouit viduas
eorum. Vt ſit ſenſus: Non ſolum viros occi-
debat, ſed cum eorū vxoribus habebat con-
greſſum. Ita hunc locum interpretatur R. Io-
ſeph: quem ſequitur Pagninus ita transferēs:
Et cognouit viduas eius. Vel ſic: Et confregit
ſiue diruit ædes eorum: Ac ſi dicat: Non ſo-
lùm homines ad excidium vocabat, ſed ma-
gnificas eorū domos funditus euertebat. Ita
hunc locū interpretatur paraphraſtes Chal-
dæus: quem ſequitur R. Ionah. At R. Dauid
in libro radicum contendit nomen hoc, al-
manah hoc loco,viduam ſignificare: ſed per
viduas intelligit ciuitates deſolatas: quemad-
modum Ieremias prima ſua lamentatione
euerſam à Babylonijs, Hieroſolymam de-
plorans, ait: Facta eſt quaſi vidua domina
gentium. Nam vt ciuitas florens, hominum
illuſtrium cœtu referta, diuitijs rerūmque Thren. 1
neceſſariarū copia affluens comparatur cum
muliere nupta, ita ea quæ expugnata fuit,
& direptioni commiſſa, & funditus euerſa,
vidua meritò appellatur. Poteſt verti locus
hic: Contriuit viduas eorum,viros ſcilicet il-
larum interficiendo. Et hunc ſenſum ſecu-
tus eſt communis interpres. Septuaginta nō
tam verba, quàm ſenſum hoc loco curātes,
tranſtulerunt: Et paſcebatur audacia ſua. Ac
ſi diceret propheta: Nullum erat impium
facinus,quod non admitteret: non ſolùm in
viros nobiles irruebat, & impetum faciebat,
ſed hac impia audacia oblectabatur.

*Quaſi vinea in ſanguine tuo ſuper aquam
plantata.* In explanatione per ſanguinem
expoſuimus maiores,à quibus ſynagoga ori-
ginem ſuam ſumebat. Septuaginta habent:
Quaſi vinea ὡς ἄνθος ῥοᾶς, hoc eſt quaſi flos
mali granati. Vt ſit ſenſus: Fuit hæc vinea
pulchra, ſimilisque floribus purpureis mali
granati. Tantus erat eius ſplendor, tanta
pulchritudo, vt poſſet cum floribus pulcher-
rimis comparari. In Hebraico eſt: Quaſi vi-
nea בְּדָמְךָ bedhamca. Dictio eſt deriuata
à verbo damah,quod ſignificat ſimilem eſſe,
ſilere, & excidere, ſeu interficere. Illud pſal-
mi: Similis factus ſum pelicano ſolitudinis, Pſa. 101
poterat etiam verti: Silui inſtar pelicani ſo-
litarij. Et illud: Homo cum in honore eſſet,
non intellexit, comparatus eſt iumentis in- Pſal. 48.
ſipientibus, & ſimilis factus eſt illis; poteſt
verti: Comparatus eſt brutis inſipientibus,
quæ exciduntur, ſiue interficiuntur. Vt ſit
ſenſus: Homo ad imaginem Dei factus, &
ab eo in excelſa dignitate conſtitutus, qui
niſi in crimen incideret eſſet immortalis,
abiecit ſeipſum per peccatum, & cum Deo
parere, & cæleſtia expectare deberet, pomū
prohibitum comedit, quo mortem ſibi pa-
rauit, & manſit mortalis ſimilis animalibus
brutis, quæ intereunt. Et ſi enim anima im-
mortalis eſt, corpus tamen perit & corrum-
pitur. Sunt quidem homines ex terra, non
vt incolæ & habitatores, ſed quaſi ſpecta-
tores & contemplatores rerum ſuperarum,
quarum conſiderationem nullis alijs ani-
mantibus conuenire intelligimus. Sed qui
nolunt intueri hominis dignitatem & excel-
lentiam, ſed diffluunt beluinis voluptati-
bus, ſeque in vitia ingurgitant, cum bellujs
meritò comparantur. Et quoniam anima-
lia exciſa & interfecta ſanguinem fundunt
accipitur hoc nomen noſtrum pro ſangui-
ne. Et hanc ſignificationem ſecutus eſt no-
ſter interpres. Et quoniam ſanguis auget
fortitudinem, & pulchritudinem, poteſt eſ-
ſe ſenſus: Mater tua Hieroſolyma quaſi vi-
nea fœcunda in virore, & fortitudine, &
elegantia tua, in terra feraci & irrigua plan-
tata tulit olim vberrimos fructus. Sed
quoniam nomen hoc ſignificat etiam ſimi-
litudi-

Gene. 1. litudinem, vt Geneſ. 1. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinē noſtram: vertit Pagninus: Tanquam fructificans vitis in ſimilitudinem tui. Id eſt, vt te ſimilem ſibi gigneret. Ac ſi diceret diuinus vates. Maiores tui ó popule Iudaice, Abrahā, Iſaac, et Iacob & nonnulli viri alij virtute præcellentes concupierunt te ſimilem ſibi efficere, ſed deſiderium illud, & ſpem ſuarum cogitationum fraudes tuæ teterrimæ fefellerūt. Poteſt etiā verti. Mater tua quaſi vinea in ſilentio tuo ſuper aquam ſata. Hoc eſt, in quiete & tranquillitate tua fructus lætiſſimos quondā producebat. Ab hoc verbo deriuatur nomē dumiah, quod ſignificat ſilentium, & decorū, ſiue decentiā. Hac ratione ductus diuus Hieronymus locum illum pſalmographi, Te *Pſal. 45.* decet hymnus Deus in Sion, transfert ex Hebraico: Tibi ſilentium laus Deus in Sion. Vt ſit ſenſus: Tacet laus, nam tam excelſa & illuſtria ſunt opera tua Domine Deus, vt nemo te poſſit pro dignitate laudibus efferre. Quæ memoria, quæ vis ingenij, quæ magnitudo obſeruātię tuis erga homines beneficiis reſpondere poteſt? Quę erit tam eximia orationis copia & facultas, quæ tam admirabilis dicendi amplitudo, quę poſſit laudes tuas nō dico ornare dicendo, ſed ne ſtrictim quidem attingere numerando? R. Dauid Kimhi trāſfert: Tibi expectatio hymni Deus in Sion. Hoc eſt, te expectat laus Deus in monte Sione. Exiſtimat enim diuinum pſaltem induxiſſe hic Hebræos in Babylonica captiuitate detentos, in hunc modum loquentes, ac ſi dicerent: Non poſſumus te Domine in hoc exilio dignis laudibus celebrare, at cum nos in priſtinam dignitatem reſtitueris, cùm nos ad patriam noſtram, cuius deſiderio tenemur, teuocaueris, tūc te mirificis laudibus efferemus in monte illo Sione, in templo ſancto tuo, quod ad hoc delegiſti & conſecraſti. Ibi te expectat hymnus, ibi tibi crebras laudes concinemus. His conſonant verba illa: *Pſal. 136* Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Si oblitus fuero tui Ieruſalem, obliuioni detur dextera mea. Nullo loco prę terquam Hieroſolymæ fas erat tunc ædificare templum, aut facere ſacrificium. Sed locus ille eccleſiam Chriſti ſignificabat, extra quā nec eſt fides, nec charitas, nec perfecta virtus, nec vera religio, nec honeſtas omnibus numeris abſoluta. Poterat quidem verſus hic ita rectiſſimè transferri: Te manet hymnus Deus in Sion. Hoc eſt in eccleſia militāte, ſed multò tranquillius & ſuauius in eccleſia triumphante. Ideo ſequitur: Beatus quē elegiſti, & aſſumpſiſti: habitabit in atriis tuis. Quaſi dicat: Felix eſt ille, quem tu Domine ſelegiſti ex innumerabili mortaliū multitudine, & tibi filium adoptaſti, & ad gloriā celeſtem perduxiſti, ad atria tua ſempiterna, vbi gloria cumulatus habitabit, teq; in æternum fruetur.

ARGVMENTVM CAPITIS XX.

Obiicit Deus Hebræis in Babylonicā captiuitatē coniectis eorū ingratitudinē, qui cum memoriā diuinorū beneficiorū deberent colere obſeruantia ſempiterna, vt olim post mortem tanta pietatis monimenta in poſteros propagata relinquerent, obliti ſunt Dei, eoque contempto, falſos & commentitios Gētium Deos coluerunt. Quam ob cauſam ait Deus nō eſſe ſe illis ad votum reſponſa daturum. At ob miſericordiam ſuam promiſit illis à captiuitate Babylonica liberationem, miſſurumq́; filium ſuum vnigenitum, qui mortalium animos miſera ſeruitute oppreſſos ſuo ſanguine redimeret, & in Christiana dignitate conſtitueret.

CAPVT XX.

ET factum eſt in anno ſeptimo, in quinto, in decima menſis, venerunt viri de ſenioribus Iſrael, vt interrogarent Dominum, & ſederunt coram me. Et factus eſt ſermo domini ad me, dicens: Fili hominis loquere ſenioribus Iſrael, & dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: Nunquid ad interrogādum me vos veniſtis? Viuo ego, quia non reſpondebo vobis, ait Dominus Deus. Si iudicas eos, ſi iudicas fili hominis? Abominationes patrum eorum oſtende eis. Et dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: In die, qua elegi Iſrael, & leuaui manum meam pro ſtirpe domus Iacob, & apparui eis in terra Aegypti, & leuaui manū meā pro eis, dices: Ego Dominus Deus veſter. In die illa leuaui manū meam pro eis, vt educerē eos de terra Aegypti, in terrā, quam prouideram eis fluentem lacte & melle, quæ eſt egregia inter omnes terras. Et dixi ad eos: Vnuſquiſque offenſiones oculorum ſuorum abiiciat, & in idolis Aegypti nolite pollui: ego Dominus Deus veſter. Et irritauerūt me, nolueruntque me audire. Vnuſquiſque abominationes oculorū ſuorum non proiecit, nec idola Aegypti reliquerunt. Et dixi, vt effunderem indignationem meam ſuper eos, B
& implerem iram meā in eis, in medio terræ Aegypti. Et feci propter

nomen

nomen meum, vt non violaretur coram Gentibus, In quarũ medio erãt, & inter quas apparui eis, vt educerem eos de terra Aegypti. Eieci ergo
Leu 18.a eos de terra Aegypti, & eduxi eos in
Rom 10.a deſertum, & dedi eis præcepta mea,
Exo.10.b & iudicia mea oſtendi eis, quæ faciẽs
Exo.31.c homo viuet in eis. Inſuper & ſabba-
Deut.5.b ta mea dedi eis, vt eſſet ſignum inter
C me & eos, & ſcirent, quia ego Dominus ſanctificans eos. Et irritauerũt me domus Iſrael in deſerto: in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea proiecerunt, quæ faciens
Exo.16.f homo viuet in eis, & ſabbata mea violauerunt vehemẽter. Dixi ergo, vt effunderem furorem meum ſuper eos in deſerto, & cõſumerem eos. Et feci propter nomen meum ne violaretur coram Gentibus, de quibus eieci eos in conſpectu earum.

EXPLANATIO.

Et factum eſt in anno ſeptimo. Senſus eſt: Euenit id, quod ſum hoc capite narraturus anno ſeptimo à tranſmigratione Iechoniæ, quinto menſe, qui vocatur ab Hebræis Alo, decima die menſis. Iuxta numerum & computationẽ annorum apud Hebræos contigit hoc anno à mũdi creatione. 3343. ſed iuxta computationẽ Euſebij Cæſarienſis in libro de temporibus cõtigit anno à mundi conſtitutione. 4607 Ait enim fuiſſe captiuitatem ſiue tranſmigrationẽ Iechoniæ anno mundi. 4600. hoc autem euenit anno ſeptimo à tranſmigratione, regnante Romæ Tarquinio Priſco, olympiade. 45.

Venerunt viri de ſenioribus Iſrael. Id eſt, acceſſerunt ad me quidam ex magnatibus Iudæorũ, qui cæteros ætate & authoritate anteibant, & in Chaldæa populũ ſuum captiuum quodammodo gubernabãt, vt per me Deum interrogarent. Solebãt Hebræi à Deo per prophetas ea quærere, de quibus dubita-
1.Reg.9. bant. Saul quærens aſinas pergit ad videntẽ, ita enim prophetam appellabãt. Aegrotan-
3.Re. 14 te filio Ieroboam, mittitur vxor eius in Silo ad Ahiam propheta. Dauid etiam cùm di-
3.Reg.7. uinus eſſet vates Nathan diuinum quoque vatem interrogat, eſſet ne templũ Domino erecturus. Cũ Gabaonitæ filiis Iſraelis frau-
Ioſue 9. dulenter loquerẽtur, ait diuina ſcriptura eos deceptos fuiſſe, & os Domini non interrogaſſe, vbi per os Domini intelligitur diuinus vates, per quem Deus loqui ſolebat, quẽ interrogare deberent. Cũ igitur mos eſſet Hebræorum à Deo per diuinos ſuos vates ea quærere, quæ verſabant in deliberando eorum animos, afferebantque ancipitem curam cogitandi, venerunt quidam ex ſenioribus interrogatum Deum per prophetam Ezechielem nonnulla, de quibus dubitabant. Sed quoniam iniquo animo veniebant, non Dei gloria ducti, ſed iniquitate ſua commoti, non meruerunt accipere reſponſionem. Volebant hi quidem diuinam habere ſciẽtiam, ſed nolebant iuxta illam operari. Huiuſmodi ſunt multi, qui ſunt ſcientia illuſtrati, ſed factis ſuis obſcuri: intelligunt temperandum eſſe ab omni maleficio, eſſeque mentem ipſam ab omni nefario contagio puram integramque ſeruandam, ſed ſceleribus nihilominus paſcuntur, & omni vitiorum genere
contaminantur. Vt ſol menſe Decembri etſi Simile.
eos illuminet, qui Noruegiam regionem ſeptentrionalem incolunt, non tamen illos calefacit, ſic ſcientia multos, quos inſtruit quid ſit faciendum, non continuò ad faciendũ accendit: eos attingit ad ſciendum, nõ ad ope-
randum. Quemadmodum non ille dicitur Simile.
diues, qui multas intelligit diuitias, ſed qui poſſidet eas, ſic non ille iuſtus eſt, qui ſcit de virtute diſſerere, eiuſque definitionẽ cognoſcit, ſed qui illam prẽditus, eam colit & exer-
cet. Scientia, vt ait apoſtolus, inflat, charitas 1.Cor. 8.
verò ædificat. Quod intelligitur de ſcientia, quæ eſt abſque charitate. Omnes trahimur & ducimur ad ſcientiæ & cognitionis cupiditatem: ſed danda opera eſt, vt ſciẽtia ſit cũ
virtute copulata. Qui alios docet quid ſit fa- Simile.
ciendum, ipſe verò in rectè facta illa, ad quæ alios hortatur, non incumbit, qui aliis ſuadet vitia ſua videre, vt ea declinent, ipſe autẽ ſeipſum non cognoſcit, ſimilis eſt claro ac perſpicuo ſpeculo, quod aliis maculas ſuas oſtendit, ipſum autem ſeipſum nõ videt. Vt enim ſpeculum imagines obiectas illud intuẽtibus repræſentat, vt ſe præclarè poſſint colere & ornare, cũ illud ſeipſum minimè perſpiciat, ſic eloquens ſed deditus vitiis cõcionator verum virtutum cultum & ornatum auditores docet, cùm ſeipſum nõ doceat, nec curet.
In huiuſmodi magiſtros inuehitur his verbis
in epiſtola ad Romanos diuus Paulus: Qui Rom. 2.
alium doces, teipſum non doces: qui prædicas non furandum, furatis: qui dicis non mechandum, mecharis. Marcus Tullius in Verrem has voces emiſit: Non modò accuſator, ſed ne obiurgator quidem ferendus eſt is, qui quod in altero vitium reprehendit, in eo ipſe deprehenditur. Et in Saluſtium: Omni vitio debet carere, qui in alterũ paratus eſt dicere.
Eos qui recta dicerent, nec facerent cõpara- Simile.
bat Diogenes apud Laertiũ cum cithara, quæ eum ſuauem concentum efficiat, quo alios oblectet, ipſa tamen ſeipſam nec audit, nec ſentit. Imò plerunque etſi delectet, parum tamen aut nihil prodeſt: nam vt ait in Moralibus diuus Gregorius: loquendi authoritas

perdi-

perditur, quando vox operibus nõ iuuatur. Et iterum: tunc eſt ſermo viuus & efficax, cum eſt prædicantis pura ſanctitas, & virtus perfecta. Si ſcientia eſt cum virtute coniuncta, admirabiles habet effectus, & hæc eſt ſciẽtia, quã ſumopere oportet comparare. Nam velle ſcire, tantũ vt ſcias, curioſitas eſt, velle ſcire, vt ſciaris, vanitas eſt, velle ſcire, vt opes aut honores acquiras, turpis quæſtus eſt, velle autem ſcire, vt ardẽtius diuino amore inflammeris, & alios excites ad eiuſdem amoris flammam, virtus eſt. Sed quoniam hi ſeniores Hebræorum, de quibus hoc loco agit Ezechiel, Dei ſcientiam habere volebant, ſed quod illa docet, repudiabant: non enim ad eam virtute, nec prudentia, nec charitate incitabantur, ſed curioſitate, vanitate, & propoſito iniquo abſque timore Domini, ideo eam non compararunt, nam vt ait diuinus ac regius vates: Initium ſapientiæ timor Domini. Id quod poſtea filius eius in Prouer-

Pſa. 110 bis prædixerat.

Prouer. 1 *Viuo ego.* Ita ſolebat Deus loqui apud diuinos vates, cum volebat rem aliquam confirmare.

Quia non reſpondebo vobis. Subauditur ad votum veſtrum. Vel, nullum vobis dabo reſponſum ob ingratitudinem veſtram: video enim propoſitum veſtrum iniquitate plenũ. Septuaginta habent: Si reſpondero vobis. Vt ſit oratio imperfecta, oſtẽdens dei iram. Eſt enim apoſiopeſis figura, quam alij reticentiã appellant, cum inita nos ob iram ſuperuenientem ea ſupprimimus, quæ dicturi videbamur.

Si iudicas eos, iudicas fili hominis, abominationes patrum eorum oſtende eis. Hoc eſt, ſiquidem ô fili hominis Hebræos iudicas iudicio diſcretionis, oſtende eis quomodo viuere debeant. Cùm ego te eorum ſpeculatorẽ conſtituerim, ne illis blandiaris, ſed erecto animo annuncia eis ſcelera maiorum ſuorum, quos ipſi imitantur: vt eorum ſupplicia metuant, quorum flagitia ſequuntur. Itaque particula, ſi, hoc loco accipitur pro ſiquidẽ,

Eſa. 53. vel quia, vt apud Eſaiam: Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longæuum. Ac ſi diceret: Siquidẽ Chriſtus poſiturus eſt vitam ſuam, ſe in crucis ara pro mundi ſceleribus hoſtiam conſtituens, videbit Chriſtianorum multitudinem ſanguine ſuo genitorum, & veram religionem longè lateq; propagatam. Apud authores Latinos etiam ſi, pro ſiquidẽ ſæpe inuenitur, vt apud Vergilium Georgicorum primo: Veſtro ſi numine tellus Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta. Poterunt hæc Dei verba ita verti ex hebræo: Cur iudicas eos? Cur iudicas fili hominis? Et tunc erit ſenſus: Ne iudices eos penitus periiſſe, quin potius da operam, vt eos reuoces ad pœnitentiam, reducens illis in memoriam flagitia parentum, quibus ipſi ſunt etiam irretiti. Septuaginta habent: Si vlcis eos ſuero vltione fili hominis. Et tũc eſt ſenſus: Si ego in eos grauiter animaduertero ô fili hominis, oſtende tu eis cauſam, vt ſciant me eſſe iuſtum, eos autem meritò ſuorum ſcelerum pœnas perſoluere.

In die qua elegi Iſrael. Id eſt, quando elegi Iſraelitas in populũ meũ, miſique ad eos Moyſem, qui eos educeret ex Aegypto. *Exod.* 3.

Et leuaui manum meam pro ſtirpe domus Iacob. Hoc eſt, cùm propter Hebræos percuſſi Aegyptios. Manum leuare, eſt vehementer percutere: quoniam qui flagellat, quantò plus erigit manũ, tãtò grauius ferit. Ideo videns ſe Dauid à Deo grauiter percuſ-

ſum aiebat: Die ac nocte grauata eſt ſuper *Pſal.* 31.

me manus tua. Eſt etiam manũ leuare promittere, vt in libro Numerorũ. Non intrabitis, inquit Deus, terram, ſuper quam leuaui *Num.* 14

manũ meam. Sunt qui dicant leuare manũ eſſe oſtendere vires & potentiam ad aliquẽ protegendum, & geſtibus ac ſignis animum ad id promptũ ſignificare. Quæ omnia huic loco conueniunt. Nam Deus in exitu Iſraëlitarum ex Aegypto promiſit eis terrã Chanaan, & in eorum protectione potentiam ſuam oſtendit.

Et apparui eis in terra Aegypti. Septuaginta habent: Et cognitus ſum illis in terra Aegypti.

Quæ eſt egregia inter omnes terras. Fuit terra promiſſionis quondam fertiliſſima, ideo appellabatur fluens lacte & melle: hoc eſt, bonis omnibus abundans. Diuus Hieronymus aſſerit nunquam totam terrã promiſſionis poſſeſſam fuiſſe ab Hebræis, quoniã ipſi ob eorum flagitia eam non meruerunt: quin potius ſemper in ea habitaſſe Gentes barbaras & incultas, quas Iudæi ex illa nunquam eiecerũt. Sed etſi terra illa eſſet amœna & fœcũda, exiſtimo tamẽ ideo eam inter omnes terras egregiam appellari, quia futurum erat, vt in illa Chriſtus ſecundum carnem naſceretur. Sed poſtquã ipſe in ea fuit occiſus, facta eſt ſterilis, & infructifera: & eſt vaſtata, & inutilis. Id vaticinatus fuerat

Eſaias, dicens: Deſolabitur ſicut in vaſtitate *Eſa.* 1.

hoſtili, & derelinquetur filia Sion vt vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario, & ſicut ciuitas, quæ vaſtatur.

Vnuſquiſque offenſiones oculorum ſuorũ abiiciat. Hoc eſt, idola repudiet. Quod ſtatim explicat, dicens: Et in idolis Aegypti nolite polluí. Pro offenſionibus vertunt nonnulli abominationes: ita enim ſolent idola in diuinis literis appellari. vt Exod. 8 Abomina- *Exod.* 8.

tiones Aegyptiorum immolabimus Domino Deo noſtro? Et quarto Regũ vigeſimo ter-

tio. Melchon abominatio filiorum Ammõ. *4.Re.* 23

Et ſecundo Paralipomenon. 34. Abſtulit Io- *2.Pa.* 34

ſias cunctas abominationes. Hoc eſt, omnia idola. Poteris per oculorum offenſiones ea intelligere, quibus homines ad turpia deſideria excitãtur. Qui ſunt ex Aegypto, ex mũdi

ſeruitute, ex Pharaonis, hoc eſt, dæmonis po
teſtate egreſſi, qui mundi voluptates & va-
nitates reliquerunt, dent operam, vt ea pe-
nitus abiiciant, quibus oculi offenduntur.
Pſa. 118. Dicãt cum Dauide: Auerte oculos meos, ne
videant vanitatem, in via tua viuifica me. Ea
relinquant, quibus mundi amatores oble-
Ierem. 9. ctantur, ne vt verbis vtar Ieremiæ, aſcendat
mors per feneſtras eorum.

Et dixi, vt effunderem indignationẽ meã in.
Dixi mecũ, & ſtatui, me eſſe in illos grauiter
Exod. 1. animaduerſurum. Et ita factũ fuit: nam eos
Exod. 5. per Pharaonẽ caſtigauit, qui eorũ filios in-
terficiebat, eoſque operibus luti & palearum
vexabat. Aſſerunt nonnulli voluiſſe Deum
multos ex Hebræis poſt viſionẽ ſignorũ in
plagis Aegypti interficere, quoniã Moyſi pa
rere nolebant. Et hoc voluiſſe hoc loco Eze
Exod. 14. chielem ſignificare. Nam quartodecimo ca-
pite Exodi ſcriptum legimus, eos etiam viſis
Dei miraculis verbis Moyſi repugnaſſe. Erãt
in Aegypto multi ex Hebræis qui idola co-
lebant, ſeque labibus Aegyptiæ Gentis con-
taminabãt, etiam ſi ibi eſſent multi fide inſi-
gnes, & charitate præſtãtes. Sed noluit Deus
cædem illã iniquis inferre, ne dicerẽt Aegy-
ptij, eum non poſſe populum ſuum eripere,
& incolumem reducere. Ideo ſubdit: Et feci
propter nomen meũ, vt non violaretur co
ram Gentibus. Ac ſi diceret: Sed benignè
eos tractaui, & mirabiliter eripui, ne nomen
meum blaſphemaretur inter Gentes, quin
potius eſſet in omnibus terrarum oris illuſtri
laude celebratum. Et ſigna & mirabilia edi-
di in Aegypto, & tranſitu maris rubri, quæ
nulla eſſet obſcuratura obliuio, de quibus
nulla vnquam ætas conticeſceret.

Inter quas apparui eis. Innotui illis per ſi-
gna diuinitatem meam oſtendentia.

*Et dedi eis præcepta mea, & iudicia mea
oſtendi eis.* Per præcepta hoc loco moralia
& cæremonialia intelliguntur, per iudicia
verò iudicialia.

Quæ faciens homo viuet in eis. Hoc eſt, legẽ
illis tuli, quæ mortẽ minaretur eam violan-
tibus, vitam autem polliceretur eam cuſto-
dientibus. Ideo hoc ait, quia iudicialia legis
Moyſi multa flagitia morte multabant, eos
autẽ, qui legem ſeruabãt, viuere ſinebant. At
Ionathas Chaldæus hoc intelligit de vita æ-
terna: & rectè quidẽ meo iudicio, ſi hoc de
illis intelligas, qui fidẽ venturi Chriſti habe-
bant, & propter Deũ legem ipſam ſeruabãt:
nam apud Matthæum ait Chriſtus Deus no-
Matt. 19 ſter: Si vis ad vitã ingredi, ſerua mãdata. Vbi
abſque dubio de vita loquitur æterna: nam
præceſſerat hæc quæſtio adoleſcentis: Magi-
ſter bone, quid faciendo vitã æternã poſſi-
debo? Et apud Lucam, cùm legiſperitus Dei
præcepta recitaret, reſpondit Chriſtus: Hoc
fac, & viues. Ante aduentũ Chriſti nemo in
Luc. 10. regnũ cælorũ introibat: erat enim clauſum:
at Chriſti ſanguis illud aperuit: quã ob cau-
ſam eũ diuus Hieronymus vocat clauẽ pa-
radiſi. Qui tamẽ Dei legem obſeruabant, in
fide Chriſti venturi ſaluabãtur, & migran-
tes in gratia deſcendebant ad limbũ, aut ad
purgatorium, vbi Chriſtũ expectabant, qui
eos ad æternam vitam perduceret. Sed dices:
Ergo opera legis veterũ iuſtificabant. Mini-
mè. ait enim Apoſtolus in epiſtola ad Gala *Galat. 2.*
tas: Ex operibus legis non iuſtificatur omnis
caro. Et paulò pòſt: Si enim per legem iuſti-
tia, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt. Et rur-
ſus: Si data eſſet lex, quæ poſſet viuificare,
verè ex lege eſſet iuſtitia. Sed concluſit ſcri- *Galat. 3.*
ptura omnia ſub peccato, vt promiſſio ex fi-
de Ieſu Chriſto daretur credẽtibus. Et in epi *Rom. 3.*
ſtola ad Romanos: Ex operibus legis nõ iu-
ſtificatur omnis caro corã illo. Vbi appella-
tione carnis homines intelligit ſecundũ vires
naturæ, auxilio diuini ſpiritus deſtitutos, qui
etſi toto pectore & naturæ conatu conten-
dant opera legis efficere, nequeũt abſq; fide
præuia, diuineque numinis auxilio verã ob-
tinere iuſtitiã: per opera verò legis exiſtimo
intelligere diuum Paulũ, nõ ſolùm cęremo-
nialia, ſed etiam moralia, ipſumque decalo-
gum, cuius opera per ſe nõ iuſtificabãt. Nam
explicans de qua lege loqueretur, ſubdit: Per
legem enim cognitio peccati. Atqui illud
eſt planè perſpicuum, legẽ per quam nobis
innoteſcit peccatũ, eſſe decalogum, quæ eſt
norma quędam morum, ad quam debemus
vitã dirigere. De qua ait capite ſeptimo eiuſ-
dem epiſtolæ: Concupiſcentiam neſciebam, *Rom. 7.*
niſi mihi lex diceret: Non cõcupiſces. Quod
quidem eſt in decalogo literis mandatum.
Vnde diuus Auguſtinus aſſeueranter affir- *Exod. 20.*
mat, nõ ſolùm literam cæremoniarum, ſed *Deut. 5.*
opera decalogi per ſe occidere, quòd pecca- *& 7.*
tum oſtenderent, vnde noſter excitatur ap-
petitus, per ſe autem remedium non præſta-
ret. Nulla eſt lex, cuius operibus nos ex viri-
bus naturæ noſtræ iuſtificemur, niſi præuia
fide, & diuino auxilio adiuti. Qui autẽ diuina
gratia fuerit iuſtitiam conſecutus, Deoque,
qui eſt æterna iuſtitia reconciliatus, poterit
verè implere legem, & opera illa in gratia fa
cta vitam æternam merẽtur. Hæc ſunt ope- *Matt. 19*
ra, de quibus aiebat Chriſtus: Si vis ad vitam *Rom. 2.*
ingredi, ſerua mãdata. Et diuus Paulus: Non
auditores legis iuſti ſunt apud Deum: ſed
factores legis iuſtificabuntur. Et iterum: Cir- *1. Cor. 7.*
cunciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt, ſed
obſeruatio mandatorum Dei. Sed ſi hæc le-
gis opera ſint abſque fide, nullo modo iuſti-
ficant apud Deum: ſine fide enim impoſſi- *Hebr. 11.*
bile eſt placere Deo. Ideo ait Apoſtolus, ex
operibus legis nõ iuſtificari omnẽ carnẽ. Et *Hebr. 7.*
alibi: Lex, inquit, nihil ad perfectũ adducit.
Quemadmodum laniſta ſciomachiæ ludo *Simile.*
perfectus docet percutere inimicos, eorumq;
ictus declinare, ſed nec præbet animum nec
vires, ſic lex vetus docebat quemadmodum
homines eſſent cum animi hoſtibus nempe
mundo,

mundo, dæmone, & carne pugnaturi, at nec gratiam conferebat, nec vitam æternam. Per *Rom. 3.* legē, inquit Apoſtolus, cognitio peccati: ſed iuſtitia Dei per fidem Ieſu Chriſti. Iuſtificamur enim gratis per gratiā Dei, per redemptionē quæ eſt in Chriſto Ieſu. Hoc eſt certū, à Chriſti paſſione, quæ eſt cauſa humanę iuſtificationis, deriuari virtutem iuſtificatiuam ad ſacramenta nouæ legis, nō autem ad veteris legis ſacramenta. Iuſtificabantur tamen per fidem paſſionis Chriſti antiqui patres, ſicut & nos. Erant enim ſacramēta illa vetera quædam illius fidei proteſtationes, quatenus acerbos Chriſti cruciatus, eiusque mortē innocentiſſimā ſignificabāt: erantque ſolū ſignū fidei iuſtificantis. Id intuens Apo*Rom. 4.* ſtolus ait in epiſtola ad Romanos, Abraham recepiſſe ſignū circūciſionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei. Conferebatur quidem in circunciſione gratia, quatenus erat ſignū paſſionis Chriſti futuræ, ſed non ex opere operato. Vnde rectè dicimus opera legis veteris ex propria vi ſua gratiā non contuliſſe. Nihilominus tamē legem illā obſeruāti, ſi faciebat quod in ſe erat, Deus vitā gratię largiebatur. At lex ipſa per ſe eius præcepta corā hominibus cuſtodientibus vitam tantūmodo corporis pollicebatur. His rationibus adductus, exiſtimo Ezechielē hoc loco de vtraque vita & corporis & animæ locutum fuiſſe, cùm dixit: Quæ faciens homo, viuet in eis.

Inſuper & ſabbata mea dedi eis. Præcepi illis, vt ſabbata ſanctificarent, & laboribus ſeruilibus abſtinerēt, quò poſſent totos ſeſe mihi dedere, et myſteria mea in animo verſare: eſſetque ſignū inter me & eos, hoc eſt, mutui amoris ſignificatio: eorū erga me, quod mihi adhærerent, oſtenderentque cæteris populis eſſe meæ legis cultores: meique erga eos, quòd illos voluerim requieſcere, & vitam æternam adipiſci. Præcepit etiam Deus, vt ſabbatū obſeruaretur, in quo ipſe requieuerat in mundi creatione poſt opera ſex dierum, vt eſſet omnibus perſpectum & cognitum non fuiſſe mundum ſempiternū abſque *Geneſ. 1.* principio, ſed ab eo creatum. Creauit Deus mundum, et die ſeptimo requieuit: ideo dies illa obſeruabatur. At contaminatis hominibus, & morum corruptela deprauatis mortalibus, fecit Deus alterum quodammodo mundum, & cum multis diebus laboraret, & pro nobis mortem crudeliſſimam pateretur, requieuit die dominica, reſurgēs à mortuis, vt nos à morte liberaret: & vt verbis v*Rom. 4.* tar Diui Pauli: traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Eam ob cauſam decreuit eccleſia, vt pro ſabbato dies dominica obſeruaretur. Nam quemadmodū in lege vetere ideo dies ſeptima obſeruabatur, quia in ea requieuit *Geneſ. 1.* Deus ab omni opere, quod patrarat, ſic in lege noua obſeruatur dies octauus, quia in eo Chriſtus quieuit patratis humanæ redēptionis operibus. Sed dicet: Si ſabbati obſeruantia eſt diuinum præceptum morale, qui fieri potuit, vt mutaretur? Nam etſi cæremonialia ablata fuerint, moralia tamen auferri nō poterant. Huic obiectioni facilè reſpōdetur: In ſabbati ſanctificatione erat quippiā morale, quippiam verò cæremoniale: morale eſt obſeruari diem vnum in hebdomada, & hoc non abſtulit Eccleſia: eſſe autē hunc diem, vel illum, hoc erat cæremoniale: & hoc meritò mutauit, quia mutare poterat: imo mutare debebat ob reſurrectionis myſterium. Et nonnulli pſalmi inſcribuntur: Pro octauo: per quam diuus Hieronymus diem reſurrectionis intelligit. Et ipſa lex vetus innuebat Iudæorum ſabbata eſſe abroganda, ſolumque vſque ad Chriſtū duratura. Oſeas diuinus vates Deum in hunc modum *Oſe. 2.* inducit loquentem: Ceſſare faciam omne gaudium eius, ſolennitatem eius, neomeniā eius, ſabbatum eius, omnia feſta tēpora eius. Vide quàm apertè ipſorum Iudęorum propheta, cuius ore ipſi Deum loqui teſtabātur, eorum ſabbata & feſtiuitates abrogandas eſſe prædixerit. Per Amos prophetam ait hoc *Amos. 5.* modo Deus. Odi, & proieci feſtiuitates veſtras, & non capiam odorem cœtuum veſtrorum. Non ſolùm dixit eſſe Iudæorum ſolennitates ceſſaturas, ſed etiam ſibi moleſtas eſſe. Eodem modo per Eſaiam Neome*Eſa. 1.* niam, & ſabbatum, & feſtiuitates alias non feram. Iniqui ſunt cœtus veſtri, Calēdas veſtras et ſolēnitates veſtras odiuit anima mea: facta ſunt mihi moleſta. Non quòd tūc feſta impia eſſent, ſed quòd Iudæi eſſent impii: Erant illa quidem lege durante bona, ſed adueniente euangelio ceſſatura. Et intuens idē propheta mentis oculis venturum eſſe Chriſtum, qui alterum quodammodò mūdum conſtitueret, qui nouos calos, hoc eſt nouos Apoſtolos, qui enarrarent gloriam Dei, ef*Pſal. 18.* ficeret, & nouum populum, qui cantaret *Pſal. 95.* Domino canticum nouum, illique non vmbris & figuris, ſed ſpiritu & veritate ſeruiret, *Pſal. 97.* has voces emiſit: Sicut cæli noui, & terra no*Eſa. 66.* ua, ſtabit ſemen veſtrum coram me: & erit menſis ex menſe, & ſabbatum ex ſabbato, & veniet omnis caro, vt adoret coram facie mea. Nonne intueris, quàm apertè prædixerit, eſſe noua feſta inſtituenda in lege gratię, nouoſque dies diuino cultui dedicādos? Erāt feſta illa vetera vmbræ quędam futurorū, quæ erant adueniente ſole diſceſſura. Eā ob cauſam ait diuus Paulus in epiſtola ad Coloſſenſes: Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorum, quæ ſunt vmbra futurorum. Vult ſignificare apoſtolus feſta legis Moſaicæ, eiuſque cæremonias & ſacrificia iam ceſſaſſe: quoniā adumbrauerant venturū Chriſtum, qui iam venerat. Et quoniam vmbra erant, Chriſtus autē erat eorum ſubſtantia & veritas, & ipſe Meſſias, quem illa omnia figu

 rabant,

rabant, oportebat adueniente ſole abſcondere vmbram, & adueniente veritate abſcedere figuram. *Exod. 12* Agnus paſchalis immolatus ſignificat Chriſtum pro nobis in crucis ara im- *Ioan. 19.* molandum: arca fœderis Eccleſiam: duo che- *Exod. 25* rubim ſuper ea duo teſtamenta: propitiatorium Chriſtum, qui nos erat patri recōciliaturus. *Gene. 22* Iſaac faſcem lignorum humeris impoſitũ ferens, quibus erat immolandus, adũbrauerat Chriſtũ, *Matt. 27* qui erat crucē humeris baiulaturus, *Ioan. 18.* in qua ſe hoſtiam pro mundi peccato conſtitueret, vt ſanguine ſuo animas noſtras expiaret, *Num. 21* & ſcelerum noſtrorum pœnas perſolueret. *Ioan. 3.* Serpens æneus, quem Moyſes extulit in deſerto, in quem ſauciati oculos coniiciebant, vt à vulneribus curarentur, Chriſtus crucifixum deſignabat, in quem ſuſpicimus, vt à peccati vulneribus ſanemur: nã in eius cruce eſt remediũ animæ noſtræ. Ionas qui *Ion. 2.* tertia die egreſſus eſt de ventre ceti, imaginē *Matt. 12* geſſerat reditus Chriſti ad vitã. Manna ſan- *Exod. 16* ctum Euchariſtiæ ſacramētum figurauit. E- *Num. 11* lias aſcendens in cælum, Chriſti aſcenſum *Ioan. 6.* glorioſum præoſtenderat, de quo præcine- *4. Reg. 2.* rat regius vates: Aſcendit Deus in iubilatio- *Pſal. 46.* ne, & dominus in voce tubæ. Et Michæas: *Mich. 2.* Aſcendet pandens iter ante eos. Neomeniæ, quæ erant feſta innouationis lunæ, imaginē gerebant eius innouationis, quæ erãt in animis facienda tempore gratiæ, quando Deus erat in ſpiritu & veritate colendus. Sabbatũ Chriſti requiem in die reſurrectionis adumbrabat. Omnia denique Iudæorum feſta in lege conſtituta fuerunt noſtrorum feſtorũ vmbræ & figuræ. Sed dices: Nonne in lege vetere tenebantur Iudæi ſabbatum obſeruare? *Deut. 5.* Tenebantur quidem, vt patet ex lege: nã *Exod. 20.* Deus elegit populum illum, in quo ſe oſtenderet mundo, & cui legem ſuam traderet, ex quo filius ſuus vnigenitus carnem ſumeret, & in quo de illo nato teſtimonia extarent: quemadmodum oſtendit Apoſtolus in epi- *Rom. 3.* ſtola ad Rom. Et conſtituens Deus hanc po- *& 9.* litiam & corporale regnum vſque ad Chriſti aduentum, volenſque Hebræos ab aliis populis diſcernere & ſeparare, tribuit illis certos ritus & cæremonias, & dies feſtos, & alia, quę voluit, vt durante lege illa vſque ad Meſſiæ aduentum ſeruarētur ab illis, eſſentque ſigna fœderis inter Deum & illos. Sed in aduentu Chriſti altera lex ferretur, quæ prædicaretur in omnibus terrarum oris, & repudiata ſynagoga, atque Eccleſia cõſtituta omnia veteris legis ſacrificia, cæremoniæ, & iudicialia ceſſarent, & ſabbatum quod erat datum in ſignũ, in diem dominicã mutaretur. Irenæus lib. 4. cap. 30. hunc Ezechielis locũ enarrans, ita ait: In ſigno data ſunt hæc, nõ autem ſine argumento & otioſa, tanquam quę à ſapiēte artifice darentur. Sabbata autē perſeuerantiam totius diei erga Deũ deſeruitionis edocebant. *Rom. 8.* Aeſtimati enim ſumus, ait *Pſal. 43.* Apoſtolus Paulus, tota die vt oues occiſionis, ſcilicet & conſecrati, & miniſtrantes omni tempore fidei noſtræ, & perſeuerantes ei, & abſtinentes ab omni auaritia. Et paulò pòſt. Manifeſtatur autem & tanquam de ea, quæ, facta ſunt, requietio Dei Hæc ille.

Et irritauerunt me Id eſt, prouocauerunt me ad iram. Nonnulli vertunt: Rebellauerũt in me domus Iſrael in deſerto. Nam ibi vitu- *Exod. 32* lum conflauerunt, & adorauerunt: & innumera fecerunt, quibus Dei legem violarunt. Vnde aiebat Deus ore pſalmiſtæ: Quadra- *Pſal. 94.* ginta annis proximus fui, vel vt poteſt verti ex hebræo, offenſus fui, generationi huic, vel cum tædio pertuli generationem hanc, & dixi: Semper hi errant corde.

Et ſabbata mea violauerunt vehementer. Nã ſtatim ea fregerũt, vt patet ex libro Exo. cap. *Exod. 16* 16. & poſtea ſæpiſſimè.

Dixit ergo, vt effunderē furorem meum ſuper eos. Dixi, & mecũ ſtatui, me eſſe eos grauiter puniturũ. Eodē tropo vſus fuit paulò antè: Dixi, vt effunderem indignationem meam.

Ne violaretur coram Gentibus. Id eſt, ne nomen meum malè audiretur apud gentes, quibus ſpectantibus Iſraelitas eripui ab earũ poteſtate.

Ego igitur leuaui manum meam ſuper eos in deſerto, ne inducerē eos in terram, quam dedi eis, fluentē lacte & melle, præcipuam terrarũ omnium: quia iudicia mea proiecerunt, & in præceptis meis non ambulauerunt, & ſabbata mea violauerũt. Poſt idola enim cor eorum gradiebatur. Et pepercit oculus meus ſuper eos, vt C non interficerem eos: nec conſumpſi eos in deſerto. Dixi autē ad filios eorum in ſolitudine: In præceptis patrum veſtrorum nolite incedere, nec iudicia eorum cuſtodiatis, nec in idolis eorum polluamini. Ego Dominus Deus veſter. Et exacerbauerunt me filij, & in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea nõ cuſtodierunt, vt facerent ea: quæ cum fecerit homo viuet in eis: & ſabbata mea violauerunt. Et comminatus ſum, vt effunderem furorem meũ ſuper eos, et implerem iram meam in eis in deſerto. Auerti autem manũ meã: & feci propter nomen meũ, vt nõ violaretur coram Gentibus, de quibus eieci eos in oculis earum. Iterum leuaui manum meam in eos in ſolitudine, vt di-

vt diſpergerẽ illos in nationes, & vẽtilare m in terras, eò quòd iudicia mea non feciſſent, & præcepta mea reprobaſſent, & ſabbata mea violaſſent, & poſt idola patrum ſuorum fuiſsent
D oculi eorum. Ergo & ego dedi eis prę cepta non bona, & iudicia, in quibus non viuent: & pollui eos in muneribus ſuis, cùm offerrent omne, quod aperit vuluam, propter delicta ſua: & ſcient, quia ego Dominus. Quam obrem loquere ad domum Iſrael fili hominis, & dices ad eos: Hæc dicit Dñs Deus: Adhuc & in hoc blaſphemauerunt me patres veſtri, cùm ſpreuiſsent me contemnentes, & induxiſsem eos in terram, ſuper quam leuaui manum meam, vt darem eis.

Leuaui manũ meã ſuper eos in deſerto. Hoc eſt, grauiter eos puniui. Etſi non omnes eos interfeci, tamen variis calamitatibus laceraui. Poſtulabat iuſtitia vt eos occiderem in deſertò, ne terram promiſſionis ingrederẽtur, ſed præualuit miſericordia mea. Leuare manũ hoc loco, eſt caſtigare & ferire. Vel eſt promittere: ſolemus enim, cùm aliquid promittimus, erigere manum. Vel eſt mortẽ alicui vel vulnera minitari. Et tũc eſt ſenſus: Minitatus ſum Hebræis ferrũ & flammã, & varias ærũnas, niſi relicto idolorũ cultu, et repudiatis ſceleribus ſuis ad meipſum cõuerterentur. Hoc tropo vſus eſt Ezechiel paulò ante.

Poſt idola enim cor eorũ gradiebatur. Id eſt, idola colebãt. Ire cor, vel cor gradi poſt aliquã rem, eſt illam deſiderare, colere & dili-
Ierem 4. gere. Cor enim accipitur pro anima, vt apud Ieremiã: Laua à malitia cor tuũ. Aliquando
Gene. 31 pro opinione. In Geneſi ca. 31. vbi nos habemus. Noluitque Iacob confiteri ſocero ſuo, quòd fugeret. habet litera hebraica: Iacob verò furatus eſt cor Laban Syri, quòd non indicaret ei, quòd fugeret. Opinabatur Laban eſſe Iacob cũ pecudibus ſuis, & ipſe fugerat. Accipitur aliquãdo pro iudicio & intellectu,
Pſa 39. vt apud pſalmographũ: Cor meũ dereliquit
Rom 1. me. & apud diuum Paulũ: Obſcuratũ eſt inſipiens cor eorum. Et quoniam intellectus
Eccl. 10. debet eſſe cũ virtute copulatus, & ſcientia cum bonis operibus coniuncta, ait Eccleſiaſtes: Cor ſapientis in dextera eius, et cor ſtulti in ſiniſtra illius. Quaſi dicat: Qui verè ſapiens eſt, habet ſcientiam cordis ſignificatione deſignatã in manu, hoc eſt in opere, et nõ in manu ſiniſtra, ſed in dextera, nõ in operibus iniquis, ſed pręclaris: inſipiẽs verò è cõtrario. Aliquando ſumitur pro medio, vt apud
Inf. 27. Ezechielem. O Tyre tu dixiſti: Perfecti decoris ego ſum, & in corde maris ſita. Id eſt in medio maris. Ita intelligitur illud pſalmogra- Pſal. 45
phi: Non timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris. Et illud ſaluatoris noſtri. Sic erit filius hominis in Matt. 12
corde terræ tribus diebus. Hoc eſt in foſſa & ſepulchro, in medio terræ. Accipitur aliquãdo cor pro voluntate, vt pſal. 56. Paratũ cor Pſal. 56.
meũ Deus. Et apud Eccleſiaſt. Cor ingrediẽs Eccleſ. 3.
duas vias, nõ habebit ſucceſſus. Hoc eſt, volũtas propẽſa ad vitia, eaq; amplectẽs, ſed virtutem fingens, & tegens ſcelera honeſtatis ſpecie, ambulans coram Deo per viam flagitiorum, & corã hominibus per viam virtutũ, infelicẽ habebit ſucceſſum. Itaq; ire cor poſt virtutem, eſt eã diligere, & in eius actiones incũbere, cõtrà verò tũc cor dicitur ire poſt vitia, cũ ad illa volũtas eſt propẽſa, eaq; cupit, & amplectitur, et ipſis oblectatur. Eodẽ modo accipitur hoc loco, gradi cor poſt idola.

Vt non interficerem eos. Nimirum filios cũ patribus. Occideram patres, ſed filios reliqui ſuperſtites, quibus dixi, ne parentũ ſcelera ſequerentur. Sed nec filij me audire voluerũt.

In præceptis patrum veſtrorũ nolite incedere. Seruate præcepta mea, patribus autẽ veſtris vobis, vt à me deficeretis ſuadentibus, atque ad impia facinora vos ipſos excitantibus nolite parere. Ne eorũ imitemini flagitia, quorum vidiſtis tormenta. Docet hic locus ſatis apertè non teneri filios parẽtibus obedire in illicitis: imò debere impia eorũ præcepta repudiare. In Prouerb. ait Salomon: Mẽs iuſti Prou. 15.
meditabitur obedientiã. Sed hoc intelligitur, niſi id, quod præcipitur, Dei legi repugnet.

Auerti autem manum meam. Deſtiti à punitione. Nolui eos penitus delere, cùm poſſem.

Iterum leuaui manum meam. Interpretare vt paulò antè.

Poſt idola patrum ſuorum fuiſſent oculi eorũ. Id eſt, obſeruarent parentum ſuorum idola eorumque ſimulachra venerarentur.

Dedi eis præcepta non bona. Si Dei præcepta bona non ſunt, quomodo ait diuus Paulus Rom 7.
in epiſtola ad Rom. Lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum. Et Dauid: Lex Domini immaculata, cõuer- Pſa. 118.
tens animas? Huic obiectioni reſpondent nonnulli, ideo legis veteris mandata mala dici, quòd bona reſpectu meliorum quaſi bona non ſint. Bona ſunt illa, ſed reſpectu legis gratiæ nõ bona appellantur. Nam ſicut grauius delinquenti Iudææ, quàm Sodoma & Samaria dicitur apud noſtrum Ezechie- Sup. 16.
lem: Iuſtificaſti ſorores tuas in omnibus abominationibus tuis, ita excellẽtioribus noui teſtamenti præceptis ſubſequentibus præcepta bona, quę rudi populo data ſunt, nõ bona eſſe dicũtur. Vel ſic: Et ſi bona eſſent veteris legis præcepta. Iudæis tamen qui ea violabant, bona non erant, quoniam grauius puniebantur. Cum enim per legem peccata intelligerent, per legem enim cognitio pec- Rom. 3.
cati, & per eam eis Deus præciperet, vt iuſti-

tiam colerent & charitatem, ipſi autē ſe vitiis polluerent, grauiùs peccabant, iis qui legem non habebant. Vnde dicitur apud Lu- *Luc. 12.* cam: Seruus qui cognouit voluntatem Domini ſui, & non ſe præparauit, & non fecerit ſecundum voluntatē eius, vapulabit multis. Poteris hoc intelligere de præceptis cęremonialibus, quæ ideo dicũtur nō bona, quia gratiā non conferebant, nec erant duratura niſi ad tempus. Hanc explanationē tāgit diuus Hieronymus, & Dionyſius. Eā tenet diuus Thomas in prima ſecũdæ, et Dominicus Soto in commentariis in epiſt. Pauli ad Romanos, explicans locū illum capitis ſeptimi: Itaq; lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum. Intelligi autem hunc Ezechielis non de moralibus præceptis, ſed de cæremonialibus, indicat id, quod ſubditur ſtatim: Et iudicia, in quibus non viuent. Vnde colligitur, loqui prophetā de cęremonialibus, & iudicialibus, quæ erant ceſſatura, non autē de moralibus, quæ nunquā erant delenda. Vel ſic: Quoniam præcepta mea, inquit Deus, ſeruare noluerunt, permiſi, vt eſſent ſubiecti Gētibus idolorum cultricibus, quæ illis præcepta non bona, leges aſperas, & tributa intoleranda imponerent. Hinc effectum eſt, ex eorū flagitiis, vt impiis Gentiū ritibus obtēperarent, & primogenita ſua dęmonibus offerrēt. Id quod illis diuinus pſaltes obiiciebat Pſal. 105. Id accidit Græcis, qui cum eſſent *Pſa. 105.* Chriſtiani, ſed Chriſti legē peruerterent, ſeque vitiis contaminarent, fuerunt à Turcis infidelibus capti, qui eos opprimunt tributis, illiſque leges acerbiſſimas ferunt. Nam filius primogenitus Chriſtiani traditur Turcis, & nutritus ab illis, fit Chriſtianorum acerrimus hoſtis.

In quibus non viuent. Nā iudicialia ob multa flagitia mortē inferri iubebant. Vel loquitur de vita gratiæ & gloriæ, eo modo quo paulò antè diximus. Poterit hoc ita explanari: Permiſi, vt Iudæi ob impietatem ſuam Gentium iudiciis ſubiicerētur, in quibus nullam inuenirent tranquillitatem, nullā quietem, nullam vitam.

Pollui eos in muneribus ſuis. Hoc eſt, permiſi, vt pollueretur in muneribus oblatis idolis quæ mihi offerri deberent. Cùm Deus alicui gratiā non tribuit, ſed eū in manu relinquit deſideriorum ſuorū, dicitur illum indurare, aut ſceleribus polluere: non quòd illum aut induret, aut polluat, ſed quòd illi gratiā non impertiat, quā nec ille meretur, nec efficaci- *Exod. 10. & 14.* ter petit. Ita intelligitur id, quod eſt diuinis literis mandatum: Indurauit Deus cor Pharaonis. Vel ita: Pollui eos, hoc eſt, oſtēdi eſſe pollutos in oblationibus ſuis. Offerebant enim filios ſuos primogenitos dęmoniis more Gentium agreſtium & incultarum, quæ eos, quos ardentiore amore proſequebātur, in honorem ſuorum idolorum & vanorum ſimulachrorum comburebant.

Omne quod aperit vuluam. Hoc eſt, omne primogenitum.

Super aquam leuaui manum meam, vt darem eis. Hoc eſt, quam promiſeram me eſſe illis daturū. De hoc hebraiſmo diſſeruimus paulò ante.

Viderunt omnē collem excelſum, & omne lignum nemoroſum, & immolauerunt ibi victimas ſuas, & dederunt ibi irritationem oblationis ſuæ, & poſuerunt ibi odorē ſuauitatis ſuę, & libauerunt libationes ſuas. Et dixi ad eos: Quid eſt excelſum, ad quod vos ingredimini? Et vocatum eſt nomen eius excelſum vſque ad hanc diē. Propterea dic ad domū Iſrael: Hæc E dicit Dominus Deus: Certe in via patrum veſtrorum vos polluimini, & poſt offendicula eorum vos fornicamini. Et in oblatione donorū veſtrorum, cùm traduceritis filios veſtros per ignem, vos polluimini in omnibus idolis veſtris vſque hodie: & ego reſpondebo vobis domus Iſrael? Viuo ego dicit Dominus Deus, quia nō reſpondebo vobis, nec cogitatio mētis veſtræ fiet, dicentium: Erimus ſicut Gentes, & ſicut cognationes terræ, vt colamus ligna & lapides. Viuo ego dicit Dominus Deus, quoniam in manu forti, & in brachio extento, et in furore effuſo regnabo ſuper vos. Et educam vos de populis, & cōgregabo vos de terris, in quibus diſperſi eſtis. In manu valida, et in brachio extento, et in furore effuſo regnabo ſuper vos, & adducam vos in deſertum populorum: & iudicabor vobiſcum ibi facie ad faciem. Sicut iudicio con- F tendi aduerſus patres veſtros in deſerto terræ Aegypti, ſic iudicabo vos, dicit Dominus. Et ſubiiciam vos ſceptro meo, & inducam vos in vinculis fœderis. Et eligā de vobis tranſgreſſores, & impios, & de terra incolatus eorum educam eos: & terram Iſrael non ingredientur: & ſcietis quia ego Dominus. Et vos domus Iſrael hæc dicit Dominus Deus: Singuli poſt idola veſtra ambulate, & ſeruite eis.

Vide-

Viderunt omnem collem excelſum. Id eſt, loca ſublimia, & arboribus conſita, ad exercẽdam idololatriam apta elegerunt. Quaſi dicat deus: Tanta fuit Hebræorum ingratitudo, vt cùm ego eos intromitterem in promiſſionis terram, ſtatim me contemnerent, & loca quærerent, vbi idola collocarent.

Et dederunt ibi irritationem oblationis ſua. Id eſt, obtulerunt ibi idolis ſacrificia, quibus me ad iram irritauerunt.

Poſuerunt ibi odorem ſuauitatis ſua. Hoc eſt, thura & thymiamata, & alias odoriferas confectiones dæmoniis obtulerunt.

Quid eſt excelſum, ad quod vos ingredimini? Præceperat Deus Hebręis, vt in tẽplo ei ſacrificarent: illi autẽ Gentiũ ſuperſtitioni adhærentes, altaria conſtituebãt idolis extra templũ in locis excelſis. Soliti enim erãt idolorũ cultores in locis eminẽtibus aras erigere, vbi ſimulachra collocabant. Poſtea effecit vſus, vt omnis locus, etiam ſi infimus eſſet, vbi dæmonibus ſacrificia offerebantur, excelſus vocaretur. Nec ſolùm loca ſacrificiorũ, ſed ipſa etiam dæmoniorum ſacrificia excelſa vocabantur. Eſt igitur ſenſus: Quid facitis? Quid eſt excelſum, quò conuenitis? Nonne hic eſt locus idolorum, quæ ego vobis prohibui? In
Deut. 33 libro Deuteronomij allocutus eſt deus in hũc modum Hebræos: Quando tranſieritis Iordanem intrantes terram Chanaan, diſperdite cunctos habitatores terræ illius: confringite titulos, & ſtatuas comminuite, atque omnia excelſa vaſtate. Illi autẽ ea cõtra hoc Dei prę-
3. Re. 12 ceptum in dies erigebant. De Ieroboam, qui
3. Reg. 15 fecit vitulos aureos, ait ſcriptura: Fecit phana
& 22. in excelſis. De iis excelſis fit mentio libro Re-
4. Re. 12. gum tertio, cap. 15. & 22. & 4. Reg. 12. & multis in locis diuinarum literarum.

Et poſt offendicula eorũ vos fornicamini. Id eſt, poſt eorum idololatriam vos etiam idola colitis. Accipi fornicationem pro idolorum cultu eſt in diuinis literis frequentiſſimum. Pro offendiculis vertunt quidam abominationes, alij idola.

Cum traducitis filios veſtros per ignem. Solebãt barbari & impij homines filios ſuos igne cõburere, vt idola placarẽt. Ita aſſerit diuina
4. Re. 17. ſcriptura lib. 4. Re. cap. 17. Vnde impius Ma-
4. Re. 21. naſſes impiarum Gentium morẽ ſecutus, filium ſuum per ignem traduxit, vt conſtat ex eodẽ libro. Et de Achaz ait ita ſancta ſcriptura libro ſecundo Paralipomenon: Luſtrauit
2. Pa. 28 filios ſuos in igne iuxta ritum Gentiũ. Nonnulli filios penitus comburebant, quidã verò eos per ignem tantum modò tranſmittebãt, exiſtimãtes omnia flagitia igne illo purgari. Chaldæi exiſtimabant ignem materialem Deum eſſe, ideo illum ſummè venerabãtur, & pro Deo colebant: quamobrẽ per illũ currentes tranſibant, vt manerent ab omnibus animi labibus perpurgati. Vnde Heraclitus & Empedocles ignem intelligibilem Deum eſſe ſtatuerunt. Poterit igitur locus hic vtroque modo explanari, & de traductione filiorum per ignem eos necantem, quando penitus incendio flagrabant, & de tranſmiſſione per ignem, vt luſtrarentur, & mundarentur. Vide deplorandam hominum ſuperſtitionẽ & cæcitatem.

Et ego reſpondebo vobis domus Iſrael. Quaſi dicat: non. Venerant magnates Hebræorũ ad Ezechielem, vt per illum Deum interrogarent, quibus Deus oſtendit non eſſe eos dignos reſponſione ſua, quoniam Gentiũ idola colebant. Intuere Iudęorum pertinaciam. Fuerunt eiecti è patria ſua, quòd fuiſſent idolorum cultores, & in Babylonica captiuitate ob idololatriam conſtituti, idola etiam colebant. Meritò de illis aiebat Ieremias: Indu- Ierem. 5.
rauerunt facies ſuas ſuper petram, & noluerunt reuerti.

Regnabo ſuper vos. Promittit Deus Iudæis reditum à captiuitate Babylonica ob miſericordiam ſuam, cùm ipſi illum ad iram prouocarent. Verum eſt enim id, quod dixit Ionas propheta: Scio enim quia tu Deus cle- Ion. 4.
mens, & miſericors es, patiens, & multæ miſerationis, & ignoſcens ſuper malitiam. Ait igitur Deus: Non vos penitus derelinquam, ſed eripiam vos, etiam ſi de hoc nõ cogitetis. Multi ex Iudæis illis in captiuitate detentis, quærebant à Deo reſponſa per Ezechielẽ, vt ſi Deus illis ad votum reſponderet, illiſque mundi opes & voluptates promitteret, eum colerent, eiuſque fidem proteſtarentur. Sin autem aliter reſponderet, ſe ſtatim ab eo penitus alienarent, & deficerent, atque omnes Gentium ritus & ſuperſtitiones omnino amplecterentur. At Deus nec illis ad votum reſpondet, nec permittit vt penitus extinguãtur. Vide Iudæorum aduerſus Deum impietatem, & Dei erga eos miſericordiam.

Educã vos de populis. Nimirum Babyloniis, inter quos captiui detinemini. Nõ ſinam vos eſſe in perpetua captiuitate. Permiſi, vt vos Babylonij expugnarẽt, & in vincula cõiicerẽt, nõ vt vos omnino perderẽt, ſed vt pœnitentiam agẽtes ad meipſum cõuerteremini. Hinc diſces, quàm ſalutaris ſit calamitas illis qui eam toleranter ferunt. Prodeſt quidẽ nõ ſolùm illis, qui vitiis contaminantur, ſed illis
etiam, qui virtutibus muniuntur. Pater qui Simile.
filio, quẽ ſingulari proſequitur amore, thoracem ſericum dedit ſub tunica induendum, permittit, vt præcidatur aliquibus in locis exterius indumentum, vt interius ſericum foris
appareat. Ita pater ille miſericordiarum, & 2. Cor. 1.
Deus totius conſolationis, eum quem diligit, vulnerari ab impiis permittit aliquando, & calamitatibus feriri, vt ſericus ille patientiæ thorax, quo eum intus induerat, foris oſtẽdatur. Eã ob cauſam ait in epiſtola ad Hebræos
Diuus Paulus: Quem diligit Dominus caſti- Hebr. 12.
gat, flagellat autem omnem filium, quem
recipit. Et in Apocalypſi Diui Ioãnis ait ipſe Apoc. 3.
Deus: Ego quos amo, arguo & caſtigo. Et

apud

Matth. 5. apud Matthæum: Beati qui perſecutionẽ patiuntur propter iuſtitiam. Beata patientia,
Rom. 5. quæ, vt verbis vtar diui Pauli, probationem operatur, probatio ſpem, ſpes autẽ non confundit. Induite vos, inquit, idẽ Apoſtolus in
Coloſ. 3. epiſtola ad Coloſſenſes, ſicut electi Dei patientiam. Et ad Hebræos: Per patientiã curramus ad propoſitum nobis certamen, aſpicientes in authorẽ fidei, & conſummatorem Ieſum, qui propoſito ſibi gaudio ſuſtinuit crucẽ confuſione contempta. Oportet enim nos in calamitatibus conſtitutos ad Dominum confugere, eumque precari, vt ope ſua tanquam ſplendidiſſimi ſolis fulgore diſſipet noctem ærumnarum noſtrarum, ne creſcentibus malorum tenebris arctiſſimi peccatorum ſomno conſopiamur, ne obdormiamus in morte, ne dicat inimicus noſter: præualui aduerſus eos. Si enim Deum fuerimus toto
Pſal. 12. corde amplexati, erimus abſque dubio tutiſſimi. Et ſi flagitioſi homines impietate barbari, & immanitate feri pios homines affligant, ſeque efferant inſolenter, quod potentia ad perniciem virorum iuſtorum tolerantia inſignium abutantur, tamen boni præualebunt, & ad gloriam æternã perducentur. Nam vt ait regius vates, patientia pauperum
Pſal. 9. non peribit in finem. Etſi enim ad tempus ſinat eos Deus afflictionibus angi ad virtutis perfectionem, & maiorẽ vitæ futuræ gloriam: tempore tamen illis opportuno eos ex omnibus moleſtiarũ ictibus ac procellis eripit, & cõſortes efficit regni ſui in gloria ſempiterna. Id volens ſignificare in eodem pſalmo diuinus vates, ſubdit paulò poſt: Tibi derelictus eſt pauper, orphano tu eris adiutor. Impij autem qui Dei cultores calamitatibus premunt, pœnas luent ſuæ immanitati debitas, & ad cæcas inferorum tenebras tandẽ detrudentur. Nec ſolùm poſt mortem, ſed in hac etiam vita exercet Deus aliquãdo in impios iudicium ſuum, illos coercendo & flagellando, vt intelligãt ſe eſſe mortales & caducos, & calamitatibus obnoxios, téſq; mũdi proſperas, & florentes nullam habere firmitudinem, nullam perpetuitatem: eſſeque illos infelices, qui in illis ſpem ſuã locant & figunt, illos autem felices, qui per varios caſus plerunque, & magnas calamitatũ anguſtias patientia induti, rerumque humanarũ tolerantia muniti ad vitam immortalem perducuntur. Qui poſſident animas ſuas, cõſequentur immortalitatem, atqui qui ſunt patientia induti, eas poſſident, dicente Chriſto:
Luc. 11. In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras, illi igitur immortalitatem adipiſcẽtur. Hoc intelligens D. Iacobus Apoſtolus ait in epiſtola ſua: Patientes eſtote & vos, & cõfir-
Iaco. 5. mate corda veſtra. Et D. Gregorius: Nos ſine ferro & flamma martyres eſſe poſſumus, ſi patientiam in animo verè cuſtodierimus. Poſtquã Deus minitatus eſt Hebræis ærumnas & tempeſtates, vt flagitia ſua intelligerent, & lachrymis delerent, excitat eos ad patientiam, ne calamitatibus ſuis adhibeant deſperationem, ſed eas æquo animo ferant, nam illis promittit ſe eſſe eos ab illa captiuitate erepturum, in quam illos coniecerat, nõ vt perderet, ſed vt ad ſui cognitionem adduceret. Nos autẽ, qui Chriſtiano nomine gloriamur, eo animo eſſe oportet quẽ veritas & ratio præſcribit, vt nihil præter culpã & peccatum homini accidere poſſe arbitremur, quod ſit horribile aut pertimeſcendum: omnia alia humana placatè & moderatè feramus. Cum nos abiectos, afflictos, calamitatũ fluctibus vehemẽter agitatos viderimus, eũcta ſanctorum memoria repetamus, nihilque nobis noui accidiſſe cogitemus. Adſit nobis princeps fortitudo, quæ nobis animũ erigat, & aduerſa obruet memoria virorũ illuſtriũ, qui variis fuerunt ærumnarũ procellis concuſſi: leuat enim moleſtiam cõmunis quaſi legis, & humanæ conditionis recordatio. Sed nullum eſt ſalutarius remediũ, nulla promptior & efficatior medicina, quàm confugere ad Chriſtum Deum noſtrum, tanquã ad arcem tutiſſimam, quia ait: Clamauit ad me *Pſal. 90.*
exaudiam eum, cũ ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum. Ipſe eſt pater miſericordiarum, vt verbis vtar apoſtoli, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur *2 Cor. 1.*
nos in omni tribulatione noſtra.

In furore effuſo. Hoc eſt, effundens furorem cogam vos flagellis ad obſequium meũ. Id intelligens Oſeas propheta, inducit Iudæorũ *Oſe. 2.*
populum hoc modo loquentem. Vadam, & reuertar ad virum meũ priorem, quia bene mihi erat tunc, magis quam nunc. Loquitur ſynagoga more adulteræ ſe ad virũ conuertentis, quę cũ Gentium diis fuerat fornicata.

Adducam vos in deſertum populorum. Hoc eſt reducam vos à Chaldæa in Iudæam per deſertum, quod eſt inter Babylonios & Hieroſolymitanos.

Et iudicabor vobiſcum ibi facie ad faciem. Id eſt, diſceptabo vobiſcum ſignis apertiſſimis, arguens vos remotis arbitris, & oſtendẽs me non vos ex odio afflixiſſe, ſed ex amore, vt vos ad pietatẽ & religionem reducerem.

Inducam vos in vinculis fœderis. Vt ſcilicet his vinculis ligati, ab amore meo nõ recedatis. vincula fœderis ſunt amoris ligamina, quibus Deus nos vult vincire, & in ſuauiſſimum diuini amoris carcerem conicere, in iiſque dulciſſimis vinculis retinere. De iis ait ipſe per Oſeam: In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. Hoc eſt, ligaminibus blandis, quibus non tauri & leones, ſed homines trahuntur, clementer & ſuauiter te traham ad meiſum. *Oſe. 2.*

De terra incolatus. Id eſt, de Babylonica.

Singuli poſt idola ſua ambulate. Id eſt, colat vnuſquiſque idola ſua, illiſque ſeruiat. Ironia eſt.

Quod

Quòd ſi & in hoc non audieritis me, et nomẽ ſanctum meum pollueritis vltrà in muneribus veſtris, & in idolis veſtris in monte ſancto meo, in monte excelſo Iſrael, ait Dominus Deus, ibi ſeruiet mihi omnis domus Iſrael, omnes, inquã, in terra, in qua placebunt mihi. Et ibi quæram primitias veſtras, & initium decimarum veſtrarum in omnibus ſanctificationibus veſtris. In odorem ſuauitatis ſuſcipiam vos, cum eduxero vos de populis, & congregauero vos de terris, in quas diſperſi eſtis, & ſanctificabor in vobis in oculis nationum. Et ſcietis, quia ego Dominus, cum induxero vos ad terram Iſrael, in terrã, pro qua leuaui manum meam, vt darem eam patribus veſtris. Et recor-
G dabimini ibi viarum veſtrarum, & omnium ſcelerum veſtrorũ, quibus polluti eſtis in eis: et diſplicebitis vobis in cõſpectu veſtro in omnibus malitiis veſtris, quas feciſtis, & ſcietis, quia ego Dominus, cum benefecero vobis propter nomen meum, & non ſecundum vias veſtras malas, nec ſecũdum ſcelera veſtra peſſima domus Iſrael, ait Dominus Deus. Et factus eſt ſermo Domini ad me dicens: Fili hominis pone faciem tuam cõtra viã auſtri, & ſtilla ad aphricũ, & propheta ad ſaltum agri meridiani, & dices ſaltui meridiano: Audi verbum Domini: Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ſuccendam in te ignem, & comburam in te omne lignum viride, & omne lignum aridum. Non extinguetur flamma ſuccenſionis: & comburetur in ea omnis facies ab auſtro vſque ad aquilonem: & videbit vniuerſa caro, quia ego Dominus
Sup.4.a ſuccendi eam, nec extinguetur. Et dixi: A,a,a, Domine Deus, ipſi dicũt de me: Nunquid non per parabolas loquitur iſte?

Quòd ſi & in hoc non audieritis me. Si in Chaldæa me non colueritis, faciã, vt in terra promiſſionis me colat omnis domus Iſrael. Per montem ſanctum intelligit Sionem: per quem mons ſpiritualis, hoc eſt, eccleſia catholica ſignificatur. Eſt igitur ſenſus: Quoniã mihi ò Iudæi parere non vultis, quin potius nomen meum violare contendistis, efficiam, vt colar à gentibus in eccleſia mea, vbi tota domus Iſrael, hoc eſt, omnis fidelium concio me adorabit. Perſpicuum eſt diuinas literas intuentibus per montem Sionem eſſe eccleſiam intellectam. Ita illud Michææ intelligitur: Regnabit ſuper eos in monte ſancto ſuo ex nũc & vſque in ſeculum. Et Eſaiæ illud Reſpice Sion ſolennitatem ciuitatis noſtræ: oculi tui videbũt Hieruſalem habitationem opulentã. Et illud pſalmographi: Elegit Dominus Sion, elegit eã in habitationem ſibi. Mich. 3. Eſa. 33. Pſa 131

In odorẽ ſuauitatis ſuſcipiã vos. Id eſt, ero vobis propitius. Proſequar vos amore & fauore

Sanctificabor in vobis in oculis nationum. Hoc eſt, ſanctum me dicent Gẽtes, cum meo ſanguine mundum à peccati captiuitate liberauero: erit nomen meum per cunctas orbis terrarum oras laude celebratum, eiuſque cognitio ita omnes vniuerſitatis fines peragrabit, vt repudiatis falſis & cõmentitiis diis non ſolũ homines docti & politici, ſed agreſtes & inculti me cæli ac terræ effectorem & moderatorem, mundique redemptorem eſſe non modò fateantur, ſed profiteantur. Id præuiderat regius vates ita canens: Domine Dominus noſter quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra: quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cælos. Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudẽ propter inimicos tuos, vt deſtruas inimicum & vltorem. Infantes appellat homines ſimplices & rudes, quales fuerunt apoſtoli, per quos Deus ſalutarem potentiam ſuã mundo oſtendit, cùm per illos nomẽ ſuum antea ſolùm in Iudæa notum per cunctas nationes fama celebrarunt. Hi ſunt cæli gloriã Dei enarrantes, de quibus ait idem propheta: In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Quem locũ diuus Paulus in epiſtola ad Romanos, de Chriſti apoſtolis interpretatur. Poſſumus & veriſſimè per infantes & lactentes eos intelligere, quos diuinus ac regius vates præuidit in ſpiritu, in ciuitate, & templo Hieroſolymę clamantes in introitu Chriſti, & dicentes: Hoſanna filio Dauid. Narrat enim Matthæus indignatos fuiſſe principes ſacerdotũ & ſcribas, quòd infantes Chriſtum mirificis laudibus extollerent, Chriſtum autem illis dixiſſe: Nunquam legiſtis, quia ex ore infantium & lactentiũ perfeciſti laudem? Sed illud eſt loco illo aduertendum. In primo verſiculo vbi nos habemus, Domine, eſſe in Hebraico Iehouah, nomen Dei tetragrammaton, ſolĩ Deo tributum, vbi autẽ habemus: Dominus noſter, eſſe in hebraico adhon, quod homini tribuitur. Quibus verbis voluit diuinus pſaltes Chriſti diuinitatẽ & humanitatẽ ſignificare. Ideo primo loco eum appellat Deum, Pſal. 8. Pſal. 18. Rom. 10 Matt. 21

ſecundo autem dominum noſtrum, qnia ſe
cundum humanitatem noſter eſt, ex carne
noſtra humana, quam ſibi copulauit. Et licet
ratione potentiæ ſuæ, quæ immenſa eſt, &
infinita, dominus ſit omnium, tamen quia
naturam noſtram aſſumpſit, peculiari qua-
dam ratione Dominus noſter appellatur, &
ſanctus in oculis omnium nationū dicitur.

Pro qua leuaui manum meā. Hoc eſt, quā
patribus veſtris promiſi.

Viarum veſtrarum. Hoc eſt, veſtrorū mo-
rum. Ionathas Chaldæus vertit: Operum ve-
ſtrorum. Via peccatoris appellatur modus il-
le viuendi vitioſus, viam muniēs ad æternos
cruciatus. De ea ait pſalmographus: Beatus
Pſal. 1. vir, qui non abiit in conſilio impiorū, & in
via peccatorum non ſtetit.

Diſplicebitis vobis. Recordabimini ſcelerū
veſtrorum, eorumque pœnitebit vos. Habe-
bitis dolorem & diſplicentiam ob peccata
veſtra: agetis flagitiorum veſtrorum pœni-
tentiam. Vbique Deus pœnitentiam cōmen
dat. Apud Ieremiā: Si pœnitentiā egerit gēs
Ierem. 18 illa à malo, quod locutus ſum aduerſus eā,
agam et ego pœnitentiam ſuper malo, quod
cogitaui, vt facerem ei. Et per Ezechielem: Si
Sup. 18. impius egerit pœnitentiam ab omnibus pec-
catis ſuis, quę operatus eſt, et cuſtodierit om-
nia præcepta mea, & fecerit iudicium & iu-
ſtitiam, vita viuet, et non morietur: omnium
iniquitatum eius, quas operatus eſt, non re-
cordabor. Cœpit Ioannes Baptiſta prædica-
re, & fuit eius thema: Pœnitentiam agite. Eo
dem modo cœpit Chriſtus dicens: Pœnite-
Matth. 3 mini, & credite euangelio. Et rurſus: Nō ve-
ni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœniten-
Mar. 1. tiam. Et in actis apoſtolorum refert Lucas di-
Luc. 5. xiſſe diuum Petrum: Pœnitemini, & conuer-
Act. 3. timini, vt deleantur peccata veſtra. In epiſto-
2. Cor. 7. la ſecūda ad Corinthios ait diuus Paulus, Nūc
gaudeo, non quia contriſtati eſtis, ſed quia
contriſtati eſtis ad pœnitentiam, quæ enim
ſecundum Deum eſt triſtitia, pœnitentiā in
ſalutem ſtabilem operatur. Quid ad hāc nu-
bem authoritatum reſpondebūt hæretici no
ſtri temporis, qui pœnitentiam negant. Aiūt
enim nihil aliud eſſe pœnitētiam, quā colere
virtutem, nihilque habere cum lachrymis,
diſplicentia, dolore, & triſtitia. Si pœnitentia
nihil habet cum triſtitia, quorſum ait apoſto
2. Cor. 7. ſtolus: Gaudeo quia contriſtati eſtis ad pœ-
nitentiam, quæ enim ſecundum Deum eſt
triſtitia, pœnitentiam in ſalutem ſtabilē ope
ratur. Nōne hic confundit hæreticorū inſa-
niam? Aiunt bonam eſſe peccatoris conuer-
ſionem ad Deum, ſed nec lachrymas requiri,
nec dolorem, nec diſplicentiam criminum.
Quorſum igitur ait Deus per diuinum ſuum
Ioel. 2. vatem Ioelem: Conuertimini ad me in toto
corde veſtro, in ieiunio, & fletu, & plāctu: &
ſcindite corda veſtra, et nō veſtimēta veſtra.
Pſal. 50. Quorſum caneret regius vates: Sacrificium
deo ſpiritus contribulatus, cor contritum &
humiliatum deus non deſpicies? Et pœnitē-
tiam ſuam explicans ait: Laboraui in gemi- Pſal. 6
tu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum
meum, lacrymis meis ſtratum meū rigabo.
Nonne intueris quàm acerbum animi dolo-
rem & cruciatum ſignificet, quo ob Dei legē
violatam, & turpitudinē ſceleris admiſſi tor-
quebatur? Verſabatur in perpetuo luctu, &
noctes inter flebiles gemitus & amara ſuſpi-
ria conſumebat, lectulumq; ſuum perpetuo
lachrymarum fluuio lauabit. Glorioſus mar
tyr Cyprianus ſermone quinto de lapſis ita
ait: Agite pœnitentiā plenā doloris, & cla-
mantis animi probate mœſtitiā. Vir hic, qui
fuit in omni prædius honeſtate & ſanctimo
nia, qui pectus ſuū fecerat armariū diuinarū
literarum, qui fuit omnibus virtutum, bona-
rumque artium ornamētis excultus, qui fuit
pro Chriſti fide interfectus, & animo firmo
& recto, oculiſq; in cælū eleuatis emiſit ani-
mam, quæ angelis ſociata diuinas laudes vn-
dique concinentibus in cælū glorioſo euola-
uit, aſſerit pœnitentiā plenā doloris eſſe de-
bere, cū aliis ſanctis, cū diuo Paulo, cū Chri-
ſto, cū omni ſacra ſcriptura: Lutherus negat,
homo libidinū ſeruus, ſeditioſus, impius, in-
ſatiabili voracitati & ebrietati deditus, qui ob
nimiam ſtomachi repletionē noctu mortuus
eſt, morte ſubita correptus, cùm nocte illa re
cta corporis valetudine cœnaret, & cubitum
iret. Viri credemus ſancto Chriſti martyri,
an impio hæretico? ei qui pro Chriſti fidem
mortē ſubiuit, an illi, qui à Chriſti fide deſe-
cit, & apoſtatauit? Ephrē ille, quē diuus Hie
ro. in catalogo de viris illuſtribus aſſerit tantā
nominis celebritatē fuiſſe conſecutū, vt eius
ſcripta publicè in eccleſiis recitarentur, duos
libros, & ſermonē vnum ſcripſit de pœnitē-
tia, vbi peccatores ad lachrymas & dolorem
mirum in modū hortatur Gregorius Naziā-
zenus in ſermone de ſanctis luminibus pœ-
nitentiam vocat Baptiſmum lachrymarū, et
Ioannes Damaſcenus lib. 4. ſuæ Theologiæ
baptiſmum laborioſum. Ioannes Chryſoſt.
hom. 22. ad populum Antiochenū: Si ma-
gnus, inquit, eſt lapſus tuus, maior ſit torrēs
tuarum lachrymarum. Euſebius Emiſenus
homi. 5. Multo opus eſt fletu, multo gemitu,
multo dolore cordis ad ſanandos ipſius cor-
dis dolores. Tota inſiſtendū eſt ſpiritus con-
tritione, vt vetuſta mala tāquam ſagittę de
conſcientia euellantur. Dies me deficeret, ſi
vellem antiquorum patrū authoritates, qui-
bus peccatores magnoperè hortātur ad pœ-
nitentiam, recenſere. Quid quæris? Ipſa na-
turæ lex nos docet ſcelerum pœnitere. Etſi
enim pœnitentia, vt eſt nouæ legis ſacramē-
tum, fuit à Chriſto inſtituta, nō à lege natu-
ræ præcepta, tamen vt eſt virtus, aut virtutis
actus, res eſt ad quam tenemur lege naturæ.
Et ethnici ſecū anguntur dolore, ob memo-
riā ſuorum flagitioſum, ducti ipſa lege natu-
ræ. Ouidius de Ponto ita ait: Pœnitet ô ſi
quid

quid miſerorum credit vlli, pœnitet, & facto torqueor ipſe meo. Cúmque ſit auxiliũ, magis eſt mihi pœna dolori: eſtque pati pœnam, quàm metuiſſe minus. Et Iuuenalis: Euaſiſſe putas, quos diri conſcia facti: mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit. Hinc orta eſt apud Gentium poetas furiarũ opinio: de quibus Vergilius tertio Aeneidos: Et ſceleris furiis agitatus Oreſtes. Nihil aliud furiarum nomine ab illis ſignificatur, quã animus ſibi malè conſcius, & quibuſdam quaſi ſtimulis conſcientiæ ſcelerũ exagitatus. Vnde Marcus Tullius in oratione pro Roſcio Amerino, Sua, inquit, quẽque fraus, & ſuus terror maximè vexat: ſuumque quẽque ſcelus exagitat. Macrobius ex Paulino aſſerit morẽ eſſe apud Gentes, vt qui ſacra facturus eſſet, ſe in primis reum eſſe fateretur, acſi aſſereret, ſe ſuorum maleficiorum pœnitere. Refert hoc Blondus libro primo Romæ triumphantis. Quid plura? Natura ipſa nos docet impiorum facinorum pœnitentiam. Et volunt voluptarij homines defendere debere peccatorẽ nullam agere pœnitentiam, nullam crucem tollere, quin potius deliciis affluere. Huiuſmodi eſt Lutherus, & eius ſectatorum multitudo, qui ſe vocant euangelicos, cùm nihil illis ſit magis in optatis, quã euangelium de medio tollere, & ſectam Epicuri inſtaurare. Si nemo debet crucem ſuam

Mat. 10. baiulare, quomodo ait Chriſtus: Qui vult

Mat. 16. venire poſt me, abneget ſemetipſum, & tol-

Luc. 9. lat crucem ſuam, & ſequatur me? Quomo-

Luc. 7. do laudat euangeliũ lachrymas Magdalenæ,

Mat. 26. quibus rigauit pedes Ieſu: & fletũ Petri, qui

Eccleſ. 2. egreſſus foras fleuit amarè? Quomodo ait Eccleſiaſticus: Si pœnitentiã non egerimus,

Luc. 15. incidemus in manus Dei? Quomodo ait Chriſtus: Gaudiũ erit in cælo ſuper vno peccatore pœnitentiã agẽte, quã ſuper nonaginta nouẽ iuſtis, qui non indigent pœnitentia? Si tota vita eſt in deliciis & voluptatibus cõ-

Matth. 7 ſumenda, quorſum ait ipſa veritas: Intrate per anguſtam portã, quia lata porta & ſpatioſa via eſt, quę ducit ad perditionẽ, & multi ſunt, qui intrant per eam? Quorſum ait di-

Apoc. 2. uus Ioannes in Apocalypſi: Memor eſto, vnde excideris, & age pœnitentiã? Quorſum Euangeliſtæ pœnitentiam laudant, eiusque

Mar. 1. præconia extollũt? Quorſum Chriſtus nos ad pœnitentiam exhortatur? Hoc docet ſanctũ Chriſti euangelium, ſecta autẽ Lutheri contrarium affirmat. Et audent Lutherani ſe euangelicos appellare, cũ ex diametro euangelio repugnent. Niſi ſe eo euangelicos vocẽt, quòd euangelium euertere, & penitus delere contendant, quemadmodum vocatus eſt Scipio Aphricanus, qui Aphricã euertit, & Numantinus, qui Numantiã celebrẽ Hiſpaniæ vrbem debellauit. Vt enim quondã Romanorũ duces cognomina ab vrbibus, quas expugnabant & vaſtabant, ſumebãt: ſic Lutherani ab euãgelio, quod oppugnãt, & euertere conantur, cognomẽ ſibi aſſumpſerunt, & arrogarunt. Appellant ſe eccleſiæ reformatores, inſtauratores puritatis, & fidelium magiſtros, cùm nihil illis ſit antiquius, nihil magis cordi, quàm eccleſiã deformare, mores corruptiſſimos introducere, & Chriſti fidem penitus euertere. Negant pœnitentiam, quam tota eccleſia catholica à principio apoſtolorum vſque ad noſtram ætatem ſemper prædicauit, & magnificis laudibus extulit, quam ipſe cæleſtis doctor Chriſtus Deus noſter docuit, & ad quam omnes viri ſapientia & ſanctitate præſtantes eos, qui in crimina inciderunt, ſemper excitarunt. Nos verò pœnitentiam amplectamur, & vt hic ait Deus per Ezechielem, de pecatis noſtris nobis ipſis diſpliceamus. Vel, vt poteſt verti ex Hebręo, nos ipſos intra nos dolore ſuccidamus & conteramus.

Pone faciem tuam contra viam auſtri. Hoc eſt, reſpice in Iudæam, conijce oculos in Hieroſolymam, quæ reſpectu Babylonis ſita eſt ad meridiem: & vaticinare intrepidè aduerſus eam.

Et ſtilla ad Aphricam. Hoc eſt, loquere aduerſus plagã meridionalẽ. Stillare ſiue pluere idem eſt quod doctrinã proferre: & pluuia idem eſt quod doctrina. Vt in Deutero- *Deut. 32.*

nomio: Concreſcat in pluuiã doctrina mea, fluat vt ros eloquium meũ: quaſi imber ſuper herbã, & quaſi ſtillę ſuper gramina. Eo-

dem modo in libro Iob: Super illos ſtillabat *Iob. 29.*

eloquium meũ. Vnde apud Eſaiã ait Deus:

Nubibus mandabo, ne pluant ſuper eũ im- *Eſa. 5.*

brem. Hoc eſt, viris apoſtolicis prohibebo, ne

velint dare ſanctum canibus, & ſublimẽ do- *Matth. 7*

ctrinam veluti pretioſas margaritas ne mittant ante porcos. Vnde regius pſaltes de di- *Pſal. 71.*

uina ſapientia loquens canebat: Deſcendet ſicut pluuia in vellus & ſicut ſtillicidia ſtillantia ſuper terrã. Ac ſi diceret: Similis erit pluuiæ roranti, irriganti terram ſitientem, & in mortales beneficia conferenti.

Et propheta ad ſaltũ agri meridiani. Hoc eſt, vaticinare aduerſus Hieroſolymam. Ponere faciẽ cõtra viã auſtri, ſtillare ad Aphricam, & prophetare ad ſaltum meridianum idem eſt, etiamſi diuerſis verbis. Appellatur Hieroſolyma ſaltus agri meridiani, quia erat ad meridiẽ reſpectu Babylonis, vbi erat Ezechiel, cùm hæc literis mandabat. Volens Ie- *Ierem. 1.*

remias ſignificare excidiũ euenturũ Hieroſolymæ à Babylonia, dixit vidiſſe ollam ſuccenſam à facie aquilonis, ſignificãs per aquilonem Babyloniam reſpectu Hieroſolymæ: eſt enim aquilo ventus flans à ſeptentrione. Appellatur Hieroſolyma ſaltus, quia quemadmodum in nemore & ſaltu feræ vagãtur, ita in ea feri & immanes homines habitabãt. Et vt in ſaltu varia ſunt plantarum genera, quædam ſunt fructiferæ, quædam ſteriles, & inutiles: ita Hieroſolymæ diuerſi homines, quidam iuſti, quidam impij morabãtur.

Ideo ſolebant diuini vates eam cum ſaltu &
Eſa. 9. ſylua comparare. Eſaias: Succendetur in dē-
Ierem. 21 ſitate ſaltus. Ieremias: Succendam ignem in
Zach. 11 ſaltu eius, et deuorabit omnia in circuitu eius
Zacharias: Succiſus eſt ſaltus munitus. Fortaſſe per ſaltum intelligitur mons Libanus,
& per Libanum templū Salomonis, quòd
eſſet ex lignis Libani conſtructū. Vteunque
ſit, vaticinatio eſt aduerſus Hieroſolymam,
qua diuinus vates eam incendio flagraturam
Ierem. 1. eſſe prædicit: id quod antea Ieremias vaticinatus fuerat.

Omne lignum viride, & omne lignum aridum. Hoc eſt, tam nobiles, quā plebeios. Ac
ſi dicat: Erit tota ciuitas incendio tradita, &
conſumpta. Poteris per lignum viride bonos
intelligere, per aridum verò improbos. Sed
cur Deus occidit iuſtos cum iniuſtis? Nimirum ne iuſti in flagitia cadant, & fiant iniuſti, iniuſtorum facta imitantes: quemadmo-
Sap. 4 dum libri Sapientiæ eſt literis mandatum ita
dicentis: Placens Deo factus eſt dilectus, &
viuens inter peccatores tranſlatus eſt: raptus
eſt, ne malitia mutaret intellectum eius: aut
ne fictio deciperet animam illius. Cùm impij viros iuſtos interficiunt, non illis auferūt
quietem, ſed laborem, iuxta illud eiuſdem li-
Sap. 5. bri Sapientiæ: Stabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos, qui ſe angustiauerunt,
& qui abſtulerunt labores illorum. Exeunt
enim viri pij et iuſti ex calamitatibus, & euolant in æternam beatitudinem, vbi magnis
gaudiis cumulati in ſuauiſſima pulcherrimi
numinis viſione conquieſcunt. Ideo aliquādo iuſti ſimul cum iniuſtis moriuntur. Aut
ideo eos Deus aufert ex vita, ne imminentibus calamitatibus, & ſummis ærumnis opprimantur. Hi enim caſus ſequuntur interdum, vt non erepta viris charitate præſtantibus à Deo vita, ſed donata mors eſſe videatur. Non enim corporii oculis intuentur cædes ſuorū crudeliſſimas, & ignominias acerbiſſimas, & in omni genere deformatam eā
ciuitatem, in qua ipſi florentiſſima multum
aliis dignitate, nominiſque amplitudine præ
Luc. 23. ſtarent. Christus Deus noſter apud Lucam
ſe comparat cum ligno viridi, Iudæos autem
cum arido: ita enim inquit: Si in viridi ligno
hæc faciunt, in arido quid fiet? Ac ſi diceret:
Si me innocentem ita affligunt, quas pœnas
dabunt Iudæi ſuorum flagitiorum, apti ad
incendium?

Non extinguetur flamma ſucceſſionis. Alij legunt: ſucceſſionis, vt ſit ſenſus: Flāma ſuccedens flammæ non extinguetur. Ac ſi dicat
Deus: Ego te crebris calamitatibus caſtigabo

Et comburetur in ea omnis facies ab auſtro vſque ad aquilonem. Hoc eſt, tota vrbs cōburetur ab extremo ad extremum.

Et videbit vniuerſa caro: Id eſt, omnis homo. Solet enim diuina ſcriptura per omnem
Geneſ. 6. carnē omnes homines intelligere. Ita intelligitur illud Geneſis: Omnis caro corruperat
viam ſuā. Et illud pſalmographi: Ad te omnis caro veniet. Et illud Eſaiæ, Omnis caro Pſal. 64. Eſa. 40.
fœnum. Et illud Lucæ, Et videbit omnis caro ſalutare Dei. Et illud apoſtoli, Ex operibus Luc. 3. Rom. 3.
legis non iuſtificabitur omnis caro. Galat. 2.

Nunquid non per parabolas loquitur iſte? Dolet Ezechiel, quòd eum Iudæi non intelligerent. Imò nec eum intelligere vellent:
dicebant enim eum vti metaphoris obſcuris.
Eam ob cauſam verbis apertis prædicit illis
ſequente capite Hieroſolymæ vaſtitatem &
euerſionem.

Annotationes ex Hebræo in caput XX.

IN die qua elegi Iſrael, & leuaui manum meam pro ſtirpe domus Iacob. Quid ſit manum leuare diximus in explanatione, Septuaginta habent: Ex qua die elegi domum
Iſrael, & notus factus ſum ſemini domus Iacob. Non verbum ad verbum tranſtulerūt,
ſed ſenſum verbis aliis expreſſerunt. Tunc
enim Deus notus factus eſt ſemini domus
Iacob, cum pro illo manū ſuper Aegyptios
leuauit, eos plagis percutiendo, & mirabilia
perpetrando. Leuare enim manum contra
aliquem eſt illum percutere, iuxta id, quod
dicebat Ioab, cum quæreret Sebam filium
Bochri ad occidendum illum: Leuauit manū
ſuam contra regem Dauid. In hebraico pro 2. Re. 20.
leuare eſt verbum נָשָׂא naſa, quod ſignificat leuare ſiue extollere, vt 4. Regum ca. 25 4. Re. 25.
Subleuauit. Euil merodach rex Babylonis caput Ioachin regis Iuda. Hoc eſt, eum proſecutus eſt fauore: honorauit illum, & euexit
ad amplitudinem. Id quod nos habemus in Thren. 4.
Threnis: Facies ſacerdotū non erubuerunt,
verti poteſt: Facies ſacerdotum nō leuauerūt
eſt enim ibi verbum hoc naſa Leuare caput,
vel faciem alicuius Hebræorum more eſt, illum honorare. Significat etiam verbum hoc
ferre. vt apud Eſaiā: Verè languores noſtros Eſa. 53.
ipſe tulit. Significat etiam parcere & remittere. vt in pſalmo: Beati quorū remiſſæ ſunt Pſal. 31.
iniquitates. Et quia qui alicui parcit, offenſionis eius obliuiſcitur, accipitur pro obliuiſci,
vt Geneſ. 50. Obſecro, vt obliuiſcaris ſceleris Gene. 50.
fratrum tuorum. Quod poterat verti: Condona quæſo fratribus tuis iniquitatem eorū.
Hoc eſt, parce illis. Vbi nos habemus apud
Oſeam. 1. Non addam vltra miſereri domus Oſe. 1.
Iſrael, ſed obliuione obliuiſcar eorum, pro
obliuiſcar eſt in hebraico hoc noſtrum verbum Ideo poterat verti locus ille: Non miſerebor vltrà domus Iſraelis, quin potius in
vniuerſum tollam eos. Hoc eſt auferam eos
à facie mea. Significauit his verbis diuinus vates nunquam regnū decem tribuum inſtaurandū: nam Iſraelitæ illi, qui fuerunt in Aſſyriam ducti, nunquā poſtea redierūt, aut certè pauciſſimi. At Thargum ita vertit locum
illum:

illum: Si conuerſi fuerint, remittendo remittam eis. Quaſi dicat Deus. Ipſi ob eorum impietates & nefaria ſcelera captiui ducti fuerunt ab Aſſyriis, ſed tanta eſt miſericordia mea, vt illis parcam, eis flagitia condonē, ſi egerint pœnitentiam. Poteſt etiam verti locus ille. Sed eleuando eleuabo ſuper eos, ſubaudi inimicum. Et ita interpretatur R. Dauid in commentariis. Vt ſit ſenſus. Auferam miſericordiam meam antiquam à decem tribubus, & eleuabo ſuper eos regē Aſſyrium, qui eos incredibilibus calamitatibus
Pſal. 4. premat. Illud etiam pſalmographi: Signatū eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine: poteſt verti ex Hebræo: Eleuatū eſt ſuper nos, vel eleua ſuper nos lumen vultus tui Domine. Lumen vultus Dei, quo illuminamur, fides: quæ eleuata eſt vt vexillum erectum, ſub quo debemus militare. Si enim ſignum hoc charitate ornatum ſecuti fuerimus, non deſtituemur neceſſario ad militiam cōmeatu, ſed diuino præſidio adiuti, de animæ hoſtibus admirabiles victorias reportabimus. Deriuatur enim verbum hoc naſa à nomine nes, quod ſignificat vexillum militare. Ideo Septuaginta tranſtulerunt: Signatum eſt ſuper nos, &c. ad ſignum ſiue vexillum alludentes. Significat denique ver-
3. Reg. 2. bum hoc portare, vt 3. Regū ſecundo: Quia portaſti arcam Domini. Ex omnibus his ſignificationibus elegit noſter interpres eam, quæ eſt propior huic loco dicens. Et eleuaui manum meam, pro ſtirpe domus Iacob. Nihilominus tamen poterat ita verti locus hic: Et peperci manui meæ pro familia domus Iacob. Quaſi dicat Deus: Cùm decreui me non eſſe Hebræos caſtigaturum, vt eorum peccata poſtulabant. Vel ſic: Et portaui in manu mea ſtirpē domus Iacob. Hoc eſt, cū elegi Iſraelitas in populū meū, eosque vt puerulos inſtar nutricis in manibus meis portaui, educens eos mirabiliter ex Aegypto, & in terrā promiſſionis adducens.

In terram, quam prouiderā eis. Septuaginta habent: In terrā, quā præparaui eis. Pro prouideram eſt in hebraico: תרתי tarti. Verbum eſt tur, quod ſignificat explorare: vt
Num. 14. Nume. 14 Exploraſtis terram. Ideo poterat verti locus hic: In terram, quam explorauеram eis. Vel diſpoſueram eis. Ab hoc verbo deriuatur תורה thorah, quæ dictio diſpoſitionē ſignificat. Vnde lex appellatur thorah: quòd ſit verborum Dei diſpoſitio & forma: vel per quam Dei voluntas ſit nobis explorata & perſpecta. Sunt tamen, qui dicant thorah deriuari à verbo ירה iarah, quod ſignificat docere, quod nos doceat viā rectam.

Quæ eſt egregia inter omnes terras. Pro egregia eſt in hebraico צבי tſeui, à verbo צבה tſauah, quod ſignificat tumeſcere: vnde tſeui ſignificat gloriam, pulchritudinem, deſi-
Eſa. 13. derium, amorem. Eſa. 13. Erit Babylon illa glorioſa in regnis. Vel vt poteſt verti ex hebræo Gloria regnorum. Ideo poterat hic Ezechielis locus transferri: Quæ eſt gloria omnium terrarū. Illud enim Danielis: Sta- Dani. 11. bit in terra inclita, vertunt nonnulli: Stabit in terra deſiderij, hoc eſt deſiderabili. Hinc effectum eſt vt id, quod hic ait Ezechiel, varie ab interpretibus verteretur. Nam ſeptuaginta habent: κηρίον ἐστὶν παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν. Hoc eſt, fauus eſt vltra omnem terrā. Quaſi dicat: terra eſt dulcis & fertilis. Aquila in prima editione pro egregia ſiue fauo vertit firmamentum. Theodotio fortitudinē. Symmachus religionem: quòd in ea eſſet templum, & vigeret fides, & diuinus cultus. Pagninus habet: Deſiderabilis eſt omnibus terris. Quæ omnia in ornamētum cedunt terræ promiſſionis, & in idem ferè coincidunt.

Vt non violaretur. In hebraico eſt: לבלתי החל leuilti chechel. Verbum eſt chalal, quod ſignificat occidere, violare, incipere. Illud pſalmi: Et dixi: Nunc cœpi: hæc mutatio dexteræ excelſi, poteſt verti: Et dixi: nūc Pſal. 76. occiſus ſum, ſed memini annorum dexteræ excelſi. Vt ſit ſenſus: Tam acerbis ærumnis premebar, vt cogitationibus de ſalute mea deſperationem penè adhiberem. Dixi enim apud me, Perij. Sed in tot calamitatum anguſtiis hæc mihi occurrebat conſolatio, memoria antiquæ Dei pietatis, nam diuinæ miſericordiæ, & antiquæ Dei clementiæ recordatione ſuſtentabar. Confugiebam ad memoriam annorum antiquorum, intuebar mentis oculis diuinæ pietatis clariſſima monumēta, cū dextra excelſi eos, qui ad ipſum confugerant, ex terribilibus procellis eripuerat, & ad vitæ tranquillitatem reuocauerat. Significare verbum hoc occidere indicat Ieremiæ locus cap. 14. Ecce occiſi gladio. Sig- Ierem. 14 nificare verò incipere oſtendit locus Deute- Deut. 3. ronomij cap. 3. Tu cœpiſti oſtendere ſeruo tuo magnitudinem tuam. Et Geneſ. 4. Iſte Gene. 4. cœpit inuocare nomen domini. Nimirum Enos. Tunc enim inſtauratus eſt Dei cultus, cœpitq; Deus paſſim coli, & inuocari. Caietanus explicans locum illum ait, fuiſſe iam Deum inuocatum ab Abelo & Caino, cùm Gene. 4. illi munera offerrent, ſed non fuiſſe inuocatum Iehouah, nomen Dei quatuor literatū, voluiſſe autem Moyſem initium vocationis in hoc nomine explicare. Tribuebant enim Hebræi huius nominis inuocationi admirabiles virtutes. Sed quoniam verbum hoc nō ſolum ſignificat incipere, ſed violare & contaminare, ideo R. Dauid in libro radicum exponit: Tunc violatum, aut prophanatum eſt nomen domini. Nam tempore Enos coluerunt homines idola, illis nomen Domini tribuentes. Euſebius Emiſſenus legit: Hic ſperauit inuocari nomine domini, hoc eſt dici Deus. Non quòd eum deum eſſe exiſtimarent, qui illum nomine Dei vocabant, ſed ob eximias eius virtutes nomen elohim illi tribuebant. Vnde effectum eſt, vt qui ex eo

deſcenderēt, filij dei vocarentur, vt ex capite
Gene.6. 6. Geneſis conſtare videtur. Qua de re in an
notatione quadam ad caput 14. ſuprà diſ-
ſeruimus Chaldaica paraphraſis habet: Tūc
cœperūt hominū filij orare in nomine Dñi.

Poſt idola enim eorum gradiebatur. Septua-
ginta habent: Poſt cogitationes cordium ſuo-
rum ambulabat: impias cogitationes, quibus
homines oblectantur, idola vocauerunt.

Iudicabor vobiſcum. Thargum habet. Vl-
ciſcar de vobis. Et paulò pòſt, vbi nos habe-
mus: Iudicio contendi aduerſus patres ve-
ſtros habet Thargum: Vltionem ſumpſi de
patribus veſtris.

ARGVMENTVM CAPITIS XXI.

Vaticinatur de clade & excidio Hiero-ſolymæ, et in cōmunibus calamitatibus præcipuo quodā dolore conficitur. Videbat enim improbos Babylonios opibus & potētia florentes eſſe templum illud euerſuros ob Iudæorum ſcelera, in quo ſolitæ erant diuinæ laudes celebrari. Prædicit lamentabilem regis Sedechiæ occaſum, & Ammonitarum euerſionē.

CAPVT XXI.

A ET factus eſt ſermo domini ad me
dicens: Fili hominis pone faciē
tuam ad Ieruſalem, & ſtilla ad ſan-
ctuaria, & propheta contra humum
Iſrael: & dices terræ Iſrael: Hæc dicit
Dominus Deus: Ecce ego ad te: &
eiiciam gladium meū de vagina ſua,
& occidam in te iuſtum & impium.
Pro eo autem quòd occidi in te iuſtū
& impiū, idcirco egredietur gladius
meus de vagina ſua ad omnem carnē
ab auſtro vſque ad aquilonē: vt ſciat
omnis caro, quia ego dominus eduxi
gladium meum de vagina ſua irretro-
B cabilē. Et tu fili hominis ingemiſce in
contritione lumborū, & in amaritu-
dinibus ingemiſce coram eis. Cumq;
dixerint ad te: Quare tu gemis? dices:
Pro auditu, quia venit, & tabeſcet
omne cor: & diſſoluentur vniuerſæ
manus, & infirmabitur omnis ſpiri-
tus, & per cuncta genua fluent aquę.
Ecce venit, & fiet: ait Dominus Deus.
Et factus eſt ſermo domini ad me, di-
cens. Fili hominis propheta, & dices:
Hæc dicit Dominus Deus: Loquere:
Gladius gladius exacutus eſt, & lima
tus. Vt cædat victimas exacutus eſt,
vt ſplendeat, limatus eſt. Qui moues C
ſceptrū filij mei, & ſuccidiſti omne li-
gnum. Et dedi eum ad leuigandum,
vt teneatur manu. Iſte exacutus eſt
gladius, & iſte limatus eſt, vt ſit in
manu interficientis. Clama & vlula
fili hominis, quia hic factus eſt in po-
pulo meo, hic in cunctis ducibus Iſ-
rael, qui fugerant, gladio traditi ſunt
cum populo meo. Idcirco plaude ſu-
per femur, quia probatus eſt, & hoc
cum ſceptrum ſubuerterit, & non
erit, dicit Dominus Deus. Tu ergo fi
li hominis propheta, & percute manu
ad manum, & duplicetur gladius, ac
triplicetur gladius interfectorum.

EXPLANATIO.

Fili hominis pone faciē tuam ad Ieruſalē: In fine capitis ſuperioris queſtus fuerat Ezechiel de Iudæorū hebetudine, quod eius vaticinia nō intelligerent: dicebāt enim velle ſe audire ſententias apertas, non autē parabolas obſcuras, quas nō poterāt animo percipere. Eam ob cauſam explicat nunc clarius, quæ dixerat obſcurè. Pro eo quòd dixerat: Pone faciem tuam contra viam auſtri, ait nunc: Pone faciem tuam ad Ieruſalem. Eſt enim Hieroſolyma ad auſtrū ſiue meridiem reſpectu Babylonis, vbi tum erat Ezechiel, cùm hæc literis mandabat. Pro eo quod dixerat: Stilla ad Aphricum, ait nunc: Stilla ad ſanctuaria, hoc eſt, ad templum Hieroſolymæ. Pro eo quod dixerat: Propheta ad ſaltū agri meridiani, ait nunc: Propheta cōtra humum Iſrael. Ac ſi dicat Deus: Ne dicant Iudæi eſſe oracula tua intellectu difficilima, & percipi animo non poſſe, prædic illis apertè eorum miſerabilem interitum, et acerbas calamitates. Quid ſit ſtillare, diximus capite precedente. Templum Salomonis appellat ſanctuaria numero multitudinis, quòd eſſet in tres partes diuiſum, in atrium, domū, & ſancta ſanctorum, vt cōſtat ex 3. Regum cap.6. 3.Reg.6. Vel ideo de templi euerſione loquens illud pluraliter nominauit, vt ſignificaret eſſe bis euertēdum, prius per Babylonios, poſtea per Romanos. Septuaginta habent: Vaticinare fili hominis, & obfirma faciem tuam contra Ieruſalem, & aſpice ad ſancta eorum.

Ecce ego ad te. Hoc eſt, contra te.

Eiiciam gladium meum de vagina ſua. Hoc eſt, educam exercitum Babyloniorū de Chaldæa, qui te interficiat. Ac ſi dicat: Chaldæi me volente te ô Hieroſolyma ad excidium

& vaſti-

& vaſtitatem vocabunt. Exercitus ſceleratorum eſt gladius, quo Deus occidit populum ſuum, quando deficit ab eo, ſeque ſceleribus contaminat. Hunc gladium appellauit ex capite ſuperiore flammam, quæ erat ſaltū, hoc *Eſa. 10.* eſt, Hieroſolymam combuſtura. Apud Eſaiā Sennacheribus Aſſyriorum rex, qui Samariam euertit, virga furoris Dei appellatur. Et *Pſal. 16.* id, quod ait pſalmographus: Eripe animam meam ab impio, frameam tuam ab inimicis manus tuæ, vertit diuus Hieronymus ex Hebræo: Salua animā meam ab impio, qui eſt gladius tuus, à viris manus tuæ. Vel vt alij vertunt, à viris, qui ſunt manus tua: Intuemur enim ſæpenumero Deum loco armorū vti hominibus flagitioſis ad improborū facinora caſtiganda, & iuſtorū virtutem exercendam. Et non ſolùm impios homines appellat gladium dei, ſed manū: illis enim vtitur Deus ad maleficia impiorū punienda, & ad piorum tolerantiam declarandam. Nec ſolum qui alios calamitate premit et lacerat, ſed etiam ipſa calamitas manus dei appella- *Iob. 19.* tur. Ideo ait Iob: Manus domini tetigit me. Et *Iob. 13.* iterum: Manum tuam longè fac à me. Et E- *Eſai. 5.* ſaias: Iratus eſt furor domini in populo ſuo, & extendit manum ſuam ſuper eum. Poteris per gladium dei eius iram intelligere, iuxta *Pſal. 7.* illud pſalmographi: Niſi cōuerſi fueritis, gladium ſuum vibrauit, arcum ſuum tetēdit, & parauit illum. Quibus verbis immanem Saulem per ſummā ignominiam prædicit interiturum, & diuinæ vltionis pœnam ſubiturum, niſi eum ſcelerum ſuorum pœniteret.

Et occidam in te iuſtū & impium. Pro quo dixerat capite ſuperiore: Comburam in te omne lignum viride, & omnē lignum aridum. Cur autem Deus iuſtos pariter cum iniuſtis puniat aliquando, ibi oſtēdimus. Poteris etiam per iuſtū eum intelligere, qui cū ſit ſceleribus imbutus, ſibimet iuſtus videtur nomenque iuſti ſibi inſolenter arrogat. Hoc intelligentes Septuaginta pro iuſto & impio verterunt iniquum & iniuſtum. Vt lanx li- *Simile.* bræ quantò leuior eſt, tātò amplius ſurſum aſcendit, ſic quantò homo vanior eſt, et inutilior, et iniuſtior, tantò ſublimius ſe extollit: & cum ſit impius, iuſtitiā ſibi iactabundus aſſumit, & iuſti nomen impudēter vſurpat. Cōtrà verò quemadmodū bilancis pars plenior & grauior ſe deprimit deorſum, ſic vir virtute clarus, et honeſtate inſignis, ſe abiicit, & inclinat: & quantò eſt apud alios virtutibus ornatior, tantò apud ſeipſum iudicatur imperfectior. Hæc eſt enim magna perfectio, ſuæ imperfectionis cognitio. Sed eſi ſe demittat, illum tamen Deus erigit, efficiens vt eius fama perpetuò vigeat. Nam vt ait pſal- *Pſal. 111* mographus: In memoria æterna erit iuſtus. *Prou. 10.* Et Salomon in Prouerbiis: Memoria iuſti cū laudibus, et nomen impiorum putreſcit. Eos Deus effert, qui ob animi ſubmiſſionem ſe deprimunt, eos deprimit, qui ſe elatione vanè efferunt in ſublime. Huc pertinet reſponſio Chilonis Lacedæmonij, qui interrogatus quid ageret Iupiter, Excelſa, inquit, deprimit, depreſſa extollit.

Pro eo autem quòd occidi in te. Senſus eſt: Quoniam te ò Hieroſolyma occidi, ideo occiſurus ſum omnes gentes ab auſtro ad aquilonem, hoc eſt à te vſque ad Chaldæam. Nā hæ gentes fuerunt ærumnis tuis delectatæ: quam ob cauſam eas opprimam ærumnis: & procella, quam tibi optabāt, in eorum caput redundabit. Gaudent quidem viri iuſti, immortaleſque gratias agunt numini ſanctiſſimo, cum vident flagitioſos homines puniri, ſuorumque maleficiorum iuſtas pœnas perſoluere, iuxta id, quod ait regius vates: Læta- *Pſal. 57.* bitur iuſtus, cùm viderit vindictam, manus ſuas lauabit in ſanguine peccatoris. Abluere *Pſal. 66.* manus in ſanguine peccatoris, eſt ingēti affici lætitia. Et alio in pſalmo: Lætētur, & exultent gentes; quoniā iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis. Poſtulat enim æquitas, vt nefariis pœnis afficiantur. At nō licet illorum calamitatibus inſultare, nec in eos iacere contumelias, nam vt ait Salomon *Prou. 17.* in Prouerbiis: Qui ruina lætatur alterius, nō erit impunitus: imò dolendum eſt, & acerbè ferēdum, illos in tam acerbas ærumnas incidiſſe, et tam graui pœna fuiſſe mulctatos. Sed debemus affici voluptate, aſpicientes immanes homines, ſcelerumque maculis notatos, dignas ſuis flagitiis pœnas luere, non aliam ob cauſam, niſi quia iuſta punitione dei gloria illuſtratur, & hominum ſocietas ſecuritate & quiete cōſeruatur: & tam virtute prediti, quàm labibus contaminati repetita iuſtitiæ memoria à maleficiis deterrentur. Nihil enim ferè eſt, quod magis hominum animos excitet ad diuinā religionē colendam, & ad ſanctiſſimū numen laudibus celebrandum, quàm diuinæ iuſtitiæ in homines ſceleratos executio. Tunc Deum ſummis efferunt præconiis, cùm ille inſigni aliquo ſupplicio flagitia impiorū coercet, & diuinæ vltionis illuſtria documēta conſtituit. Eā ob cauſam petebat à Deo Dauid, vt in impios animaduerteret, dicens: Exurge domine in ira tua, & ex- *Pſal. 7.* altare in finibus inimicorum tuorum. Et exurge domine Deus in præcepto, quod mādaſti, & ſynagoga populorum circundabit te. Ac ſi diceret: Declara domine tuæ ſeueritatis vim, opprime impios calamitate: fac vt pœnas luant ſuorum ſcelerum, quemadmodū gubernatoribus vrbium faciendū præcepiſti: nam ſi vltionē iuſtitiæ tuæ in nefarios oſtendes, congregatio populorū te ſummis laudibus efferet, et hymnis perpetuis celebrabit. Sed illud eſt hoc loco aduertendum, ſi Deus eos grauiter punit, qui aliorū calamitatibus inſultant, etiamſi earum non ſint authores & conflatores, quantò grauius in illos animaduertet, qui viros iuſtos affligunt, oppugnant, & ad capitis periculum vocant? Sunt

enim,

enim, qui tum maximè lætantur, cùm maiora detrimenta viris virtute præditis, & ſapiētia præſtantibus inferunt, & eum illis deſint vires, conſiliis ſuis ad aliorum interitū vtuntur, & impiis exhortationibus viris claris & honeſtate perſpicuis perniciem machinātur. Aman, vt in libro Eſther proditū eſt memo-
Eſter. 7. riæ, ſuſpenſus eſt in patibulo, quod Mardochæo virtutis ornamentis excultio parauerat.
Simile. Et quemadmodū Perillus Athenienſis faber, qui vt Phalaridi tyranno gratus eſſet, taurū illi æneū donauit, vbi incluſi homines nouo tormento cruciarentur, ſuo periit inuēto, vt ait Plinius libro 10. exemplo tutū: nam iuſſu impij tyranni machina illa incluſus quā fabrefecerat, vt immaniſſimi phalaridis aures delectaret humanis lamentis & cruciatibus, ipſe primus pœnam illam expertus eſt, & tam elaboratum opus ſui ipſius imbuit ſupplicio: ſic immane conſilium, in authorum caput aliquando redundat. Et vt ait diuinus
Pſal. 7. pſaltes: Laqueum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quā fecit: Cōuertetur dolor eius in caput eius, & in verticē ipſius iniquitas eius deſcendet.

Irreuocabilem. Id eſt, qui à nullo homine poſſit impediri.

Et tu fili hominis ingemiſce in contritione lumborum. Verba ſunt Dei ad Ezechielē, quorum hic eſt ſenſus. Tu intuens animo eorū corpora confracta & conciſa, educ de intimo pectore tuo gemitus & lamenta: & eorum crudeliſſimum exitium deplora. Itaque per lumborum contritionem intelligitur cadauerum confractio, & corporum ſauciatorū in partes diuiſio. Vel contritio lumborum ipſius Ezechielis, vt ſit ſenſus: Ingemiſce magno dolore per lumborum tuorū confractionem deſignato. Erat tunc Ezechiel in Chaldæa, & iubetur coram Iudæis ingemiſcere, & futurum interitum Hebræorū Hieroſolymę habitantium lamētari, qui de hoc non cogitabant, quin potius lętitia geſtiebāt. Fuit hoc ita effectum fortaſſe, vt ipſi Iudæi ab eo quærerent, quam ob cauſam lachrymas illas profunderet, vt cognita pernicie ſua ob admiſſa flagitia ad deum tanquā ad arcē munitiſſimam confugerent. Eodem modo Chriſtus Deus noſter in medio triumphi cōcinentibus aliis, eiuſque aduentum mirificis laudibus celebrantibus, videns ciuitatem illā ingratam, quæ illum erat occiſura, ſciens eſſe eam ob immane illud flagitium penitus
Luc. 19. euertendā, vim lachrymarū profudit: vt Iudæi eius pietatem videntes, lachrymarū cauſam interrogarent, & ſceleribus ſuis nūciū remitterent.

Pro auditu. Hoc eſt, pro rumore aduentātis exercitus Babylonici: vt ſuprà capite ſepti-
Sup. 7. mo: Conturbatio ſuper conturbationē: veniet auditus ſuper auditū. Vnde ſeptuaginta pro auditu nuntium verterunt. Vel accipitur auditus pro prophetia, quam diuini vates audiunt ex Deo: ex quo efficitur, vt ſermo, & verbū Domini appelletur: quemadmodum in principio huius capitis: Et factus eſt ſermo Domini ad me. Prophetia in diuinis literis appellatur viſio, verbum, ſermo, auditus, onus, oraculum, vaticinatio.

Et tabeſcet omne cor. Hoc eſt, & animo cadent Iudæi videntes Babyloniorum exercitum. Manus præ nimio metu palpitabunt tremore, & arma tenere non poterunt: & fortitudo in ſtuporem conuertetur. Metus procedit ex corde: cum autē ſanguis ſit carnis amicus, & ſuccurrat membris deliquium patientibus, ſubuenit cordi metu deficienti, & ita alias corporis partes derelinquit: quo fit, vt ſanguine deſtitutæ pallidæ maneant & trementes.

Per cuncta genua fluent aquæ. Solet enim ob nimium timorem veſica diſſolui, ita vt vrina per genua fluat. Vel ita: Omnia genua trement inſtar aquarum agitatarū. Hoc tropo vſus eſt etiam ſuprà. cap 7. Sup. 7.

Ecce venit. Nimirum quod dico.

Et limatus. Hoc eſt, terſus & expolitus, vt ſplendore ſuo terreat hoſtes.

Qui moues ſceptrum filij mei. Alloquitur Deus Nabuchodonoſorem, dicens: Tu qui conturbas regnum populi Iſraelitici, es gladius acutus, vt interficias omne lignum, tam viride quàm aridū. Non parces plebeiis, nec nobilibus, ſed totam Hieroſolymā euertes, & incredibilem ei cladem inferes ciuiū ſuorum. Sceptrum filii ſui appellat Deus regnū populi Iſraelitici. Vbi aſpicis populum Iſrae-
lis vocari à Deo filium ſuum. Eodem modo Exod. 4.
in Exodo ſcriptum legimus: Hæc dicit Dominus. Filius meus primogenitus Iſrael. Et
per Oſeam: Ex Aegypto vocaui filium meū Oſe. 11.
Et per Eſaiam: Filios enutriui & exaltaui. Eſai. 1.
Cōturbabat autem rex Babylonis ſceptrum ſiue regnum Iudaicum, bellum illi inferēdo ſceptrum à Iudæa in Chaldæam tranſmu- Gene. 49
tando. In Chaldęa enim non fuit ſceptrum ablatum de tribu Iuda; nam ibi per gubernatores quoſdam tribus regebantur Hebræi. Non fuit ſceptrum ablatum niſi tempore Meſſiæ, iuxta id quod prædixerat Iacob: Nō auferetur ſceptrū de Iuda, & dux de fœmore eius: donec veniat, qui mittendus eſt. Pro quo paraphraſtes Chaldæus habet: Donec veniat Meſſias. Quem locum copioſè explicuimus in noſtris commentariis in Eſaiā in annotatione ex hebraico in caput vltimum: vbi Iudęorum et catholicorum explanationes latè recenſuimus. Etſi in Sedechia regnū Hebræorum finem habuit quatenus ad vnctionem & ſucceſſionem illam antiquam, ſemper tamen vſque ad Chriſti aduentū fuit in Iuda quidam principatus, & ſceptrum atque dominium. Poteris hæc verba ad Ezechielem referre, vt ille Nabuchodonoſorem alloquatur. Tu qui amouiſti ſceptrū Iechoniæ regis, omnes Iudæos, qui Hieroſolymæ

manſerunt, interficies. Vocat Iechoniam filium ſuum, quod eius præcepto paruiſſet, tradens ſe Chaldæis. Solent nanque magiſtri eos, quos docent, filios vocare. Quidam per ſceptrum intelligunt tribum, & per filium Dei Chriſtum Deum noſtrum, ac ſi dicat Deus: Tu ô rex Babylonis ducis in Chaldæam tribum Iuda, quæ eſt tribus filij mei, *Matth. 1* ex qua ille ſumpturus eſt carnem. Eſt enim *Luc. 3.* perſpicuum Chriſtum ſecundum carnẽ eſſe *Hebr. 7.* de tribu Iuda, vt ait diuus Matthæus primo capite ſui euangelij, & diuus Lucas cap. 3. in catalogo maiorum eius, & diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos.

Dedi eum ad leuigandum. Ne pondere premat manum, ſed commodiùs teneatur. Vel ad planãdum & perpoliendum, vt melius occidat. Vt Nabuchodonoſor & eius milites aptiùs eo vtantur ad cladẽ Iudæorum.

Clama & vlula fili hominis, quia hic factus eſt in populo meo. Hoc eſt, imminentes ærumnas ô Ezechiel lamentatione teſtare, non tantùm quia interficiendi ſunt Iudæi, ſed præcipuè quia gladius, quo ſunt interficiendi, ab ipſis conflatus eſt. Ipſi fabricati ſunt arma, quibus ſunt crudeliter occidendi. Quæ ſunt arma hæc, niſi ſcelera, quæ commiſerunt? Qui flagitia perpetrant, quid aliud efficiunt, quàm arma quibus ſibi per- *1. Reg. 17* niciem machinantur? Quemadmodum Goliath Philiſtæus fuit ſuo proprio gladio iugulatus, eiusque caput proprio ferro præciſum in vrbem fuit allatum, ſic nefarij homines ſuis maleficiis animas ſuas occidunt, id quod eſt in libro Sapientiæ literis mandatum: Ho- *Sap. 16.* mo per malitiam occidit animam ſuam. Et non ſolùm perditi homines animæ perniciem machinantur, ſed etiam ſæpenumero corpori. Quando infideles homines vrbes noſtras expugnant, & de nobis victoriam reportant, nos illis arma porrigimus: flagitiis enim noſtris nos oppugnant, & vincunt. Nec ſolùm actiones impiæ nefariorum hominum, ſed etiam eorum ſenſus & membra arma ſunt, quibus ſeipſos traiiciunt, & crudeliter vulnerant & occidunt. Id intelligens diuus Paulus ait in epiſtola ad Romanos: Non exhibeatis membra veſtra arma *Rom. 6.* iniquitatis peccato, ſed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuentes, & membra veſtra arma iuſtitiæ Deo. Ac ſi dicat: Nolite membris veſtris intemperanter abuti, nolite ex illis arma conflare flagitij ad peccati executionem, cùm ea vobis Deus tribuerit, vt ſint arma virtutum, quibus aduerſus animæ hoſtes pugnetis, ſed illi ſeruite tanquam à morte culpæ ad vitam gratiæ ſuſcitati, exhibentes membra veſtra arma iuſtitiæ, actiones per illa virtutum exercentes. Homo vitiis imbutus, & à virtute ſeparatus vtitur membris ſuis tanquam gladiis & haſtis, quibus animam ſuam transfigit: ſin autem vitia deteſtatur, & ad Chriſtum confugit, gladios in vomeres conuertit, quibus ſui ipſius agrum euangelica colit doctrina, & haſtas in falces, quibus vberrimas virtutum fruges metit. Et hoc eſt quod in Chriſti aduentu Eſaias fore prędixerat, cùm has voces emiſit. Et conflabũt gladios ſuos in vomeres, et lanceas ſuas in falces. Vt enim ager quãuis fer- *Eſai. 2.* tilis, ſine cultura tamen fructuoſus eſſe non poteſt, ſic ſine Chriſtiana doctrina animus. *Simile.* Id autem, quod eſt vomer apud iuſtum, eſt gladius apud impium. Sed aduerte: Non ait Deus: Quia hic factus eſt in populo Iudaico, ſed in populo meo: ac ſi dicat: non haberes tantam plorandi cauſam, ſi gladius hic conflatus eſſet in populo extraneo, at cũ ſit in populo meo conflatus, æquiſſimũ eſt lachrymarum copiam profundas, & perniciem hanc lamentis proſequaris.

Qui fugerant, gladij traditi ſunt. Eos intelligit, qui relicta Hieroſolyma ſe fugæ mãdarunt, & cõtempto Ieremiæ cõſilio in Aegyptum contulerunt: vbi fuerunt à Babyloniis interfecti. Non deſunt, qui hoc intelligant de nonnullis, qui ex oppidis immunitis Hieroſolymã confugerunt tanquã ad tutũ aſylum in aduentu Babyloniorum, vbi fuerunt cum ciuibus gladio hoſtium immaniter occiſi.

Plaude ſuper femur. Hoc eſt, oſtende ſignũ doloris, pulſans manu femur more hominum, qui ingenti cruciatu torquentur. Hoc hebraiſmo vtitur Ieremias cap. 31. *Ierem. 31*

Quia probatus eſt. Nimirum à me gladius Babylonicus. Caſtigabat Deus Hieroſolymam per Babylonios: ideo ait eſſe ſibi gratam Iudæorũ cædem. Sed quoniam Babylonij diuinæ iuſtitiæ miniſtri iniquo animo iram ſuam in populum Iudaicũ exercebãt, fuerunt à Deo grauiter puniti. & celebris eorum ciuitas à Medis & Perſis funditus euerſa. Ideo ait Ezechiel. Et hoc cum ſceptrum ſubuerterit, & non erit. Ac ſi dicat: Potentia Babyloniorum eſt mihi grata, quatenus euertit ſceptrum Iudæorum, eos affligendo, & in vincula coniiciendo, & morte mulctando: ſed non erit: nam finietur hæc Babyloniorum potentia, peribit eorum gladius, delebitur eorum metropolis, & amplius non erit. Babylon enim ciuitas illa florentiſſima inter ſeptem orbis ſpectacula numerata, fuit à Medis & Perſis funditus euerſa, quemad- *Eſa. 13.* modum prædixerat Eſaias, & alij diuini va- *& 14.* tes: Babyloniorũ regnum fuit labefactatum, & penitus cõuulſum. Nã Babylon Aegypti, de qua loquitur Strabo lib. 17. fuit à Babyloniis quibuſdã condita, qui finibus patriæ expulſi ſedem ibi delegerunt, & nomine Babylonis euerſæ eã appellarunt, quę hodie Cayro vocatur. Sed hæc eſt in Aegypto, illa autẽ antiqua, in qua Iudæi captiui detinebantur, erat in Chaldæa ad Euphratem fluuium ſita: de qua ait hoc loco Ezechiel: Et nõ erit. Babylonis Aegyptiæ meminit Stephanus & Ptolemæus, & poſt eos Cælius libro

Amicti ad cædem. Hoc eſt, præparati ad occidendum. Ille gladius dicitur amictus ad cędem, qui eſt capulo inſertus.

Exacuere. Verba ſunt Dei ad Babyloniorum gladium: ac ſi diceret: Tu ò gladie eſto ſemper acutus ad occidendos Iudæos, qui me ſuis flagitiis offenderunt. Interfice ad dextrã ſiue ad ſiniſtrã, quemadmodũ volueris.

Quia & ego plaudam manu ad manũ. Tu ô Babyloniorũ exercitus ingredere audacter, quò volueris, nam me habebis fautorẽ contra populum Iudaicum, à quo ſum grauiter offenſus. Plaudere manu ad manũ hoc loco, eſt ſignis exterioribus alicui fauere, & cõgratulari, et ſignum lætitię oſtendere. Verbũ plaudite in fine comœdiarum dicebatur. Nõ deſunt tamen, qui dicant plaudere manu ad manum hoc loco idem eſſe quod manum ad manũ percutere, qua locutione vſus eſt paulò antè propheta, volens manuum percuſſione acerbum dolorem ſignificare. Et tunc
Sup. 10. eſt ſenſus: Tu ò Ezechiel, inquit Deus, deplora populi Iſraelitici vaſtitatem et excidiũ, oſtende te eſſe dolore compreſſum, & ego etiam tecum dolorem oſtendam, & perniciem Iudæorum lugebo. Dicitur autẽ Deus plorare, & præ dolore ingemiſcere, quando viros charitate pręſtantes ſibique amore vnitos plorare, et ingemiſcere permittit. Id quod illi patiuntur, ipſe etiam dicitur pati. Eodem modo Saulo Chriſtianos tormẽtis proſequẽ-
Act. 9. ti dixit Chriſtus Deus noſter: Saule Saule quid me perſequeris? At prior expoſitio videtur aptior, & literæ congruentior, & tropo, loquendique modo diuinæ ſcripturæ accommodatior. Eſt enim perſpicuum plaudere manu ſibi manibus lætitiam, & plauſum, & riſum
Pſal. 46. ſignificare: vt in pſalmo: Omnes gentes plaudite manibus, iubilate Deo in voce exultatio-
Pſal. 97. nis. Et in alio: Flumina plaudent manu, ſimul montes exultabunt à conſpectu domini, quoniam venit iudicare terram. Quibus in locis regius ac diuinus vates, non ſolum omnes nationes, ſed fluuios et montes, & res alias ſenſu carentes hortatur ad plauſum & lætitiam ob Chriſti in mundum aduentum, ob victoriam eius de dæmone reportatam, & ob veri Dei cultum toto terrarum orbe diffuſum. Eodem modo Eſaias Eccleſiæ gaudium ob idolorum ſuperſtitionem euulſam & puram Chriſti religionem per cunctas mundi oras propagatam his verbis prædixit:
Eſa. 55 Montes & colles cantabunt coram vobis laudem, & omnia ligna regionis plaudẽt manu. Vbi per montes, & colles, & ligna poteris Chriſtianos diuerſi generis intelligere, qui manum plauſu erãt in Chriſti aduentu gaudium oſtenſuri. Volens Ieremias ſummã populi Iſraelitici calamitatẽ in euerſione Hie-
Thren. 2. roſolymæ ſignificare, ait: Plauſerunt ſuper te manibus tranſeuntes per viã, ſibi lauerunt, et mouerunt capita ſua. Ac ſi diceret: Cæteræ nationes, quæ fuerunt ærumnis exagitatæ, habuerunt quò confugerent, vbi cõquieſcerent, & tandem inueniebant aliquẽ, in cuius ſermone & ſuauitate partẽ curarũ ſuarum deponere potuiſſent: at Hebræi nullum habuerunt conſolatorem. Nam gẽtes, quæ pręteribant, geſtientes lætitia de eorum calamitatibus, & manuum plauſu gaudium ſignificantes. Quibus ex locis, & aliis, quos breuitatis cauſa relinquo, intelliges planè, plaudere manu ad manum, hoc loco actionem ſignificare lætitia exultantis.

Et factus eſt ſermo domini ad me, dicens: Et tu fili hominis. Repetit euerſionem Hieroſolymæ ſub rege Sedechia, de qua modò vaticinatus fuerat. Ad cuius intellectum ſciendum eſt, regem Babylonis exiuiſſe ex vrbe cum exercitu ſuo, & ſtetiſſe in quodã biuio. Via, qua fuerat egreſſus, in duas ſe diuidebat, quarum altera ducebat in Iudęã, altera vero in Ammonitarum regionẽ. Et quoniã Chaldæi deditì erãt ſuperſtitionibus, iecit ſortes, per quã iret. Decreuerat quidẽ Iudæos euertere, & Ammonitas ſucceſſiuè, et volebat videre vtra via eſſet ſibi prius eligẽda pro victoria futura, an ea, quæ Hieroſolymam tendebat, an quæ in Ammonitas. Et quia cecidit ſors & diuinatio ſuper viam ducentem in Iudæam, ideo priùs Nabuchodonoſor aduerſus eã exercitum direxit. Sed priuſquã hoc eueniſſet, fuit ab Ezechiele prædictum, & literis mandatum.

Pone tibi vias tuas. Exeuntes ab eodẽ loco.

Et manu capiet coniecturam. Nimirum qua illarum deberet ire.

In capite viæ ciuitatis cõiiciet. Explicatio eſt ſuperioris. Senſus eſt. Ponet ſe in principio viarũ, vbi illæ prope Babylonem coeũt: ibique coniectura conſequetur, vtram ſit electurus.

Vt veniat gladius. Id eſt, vtrũ veniat priùs exercitus Babylonicus Rabbath, an Hieroſolymam. Rabbath eſt metropolis Ammonitarum. Exiſtimant nonnulli eam eſſe, quę poſtea fuit Philadelphia appellata.

Cõmiſcẽt ſagittas. Miſcuit in pharetra ſagittas, quarũ vna habebat nomẽ Hieroſolymæ, altera Rabbath, et indifferẽter erat vna extrahẽda. ſi extraheretur ea, quę habebat nomen Hieroſolymæ, erat priùs exercitus ad vrbem illã ducendus, ſin autem ea, in qua erat Rabbath ſimiliter erat Rabbath priùs oppugnãda. Sunt qui dicant, ſagittas fuiſſe in aerẽ cõiectas, vt aſpicerent, in quã partẽ caderent, vtrũ verſus Hieroſolymã, an verſus Rabbath, & cecidit verſus Hieroſolymam. Præter hoc erant apud Gentes duo genera diuinandi, alterum ex idolorũ reſponſis, aliud ex extorũ inſpectione. Intuentes enim harioli viſcera animalis immolati futura prædicabant, ſed ſæpenumero fallebãtur, & fallebãt. Harũ ſuperſtitionũ nullã reliquit Nabuchodonoſor. Ideò ait Ezechiel: Interrogauit idola, exta cõſuluit. Omnia hæc tria diuinandi genera

Leui. 20. Deut. 18. Ierem 27 Leui. 10. 1. Re. 28. hoc conuenerunt, vt exercitus viam Hieroſolymæ, quæ erat ad dexterā, ſequeretur. Et ita factū eſt, ſua dātibus hoc ipſum hariolis et Magis. Hi harioli & haruſpices erant in lege prohibiti Leuit. 20. & Deut. 18 & apud Ieremiam. 27. Imò morte mulctabātur. Leuit. 20 1. Regum 28.

Et ponat arietes. Decreuerunt, vt rex arietibus muros Hieroſolimæ cōcuteret. Eſt autem aries machina bellica, qua ædificia concutiuntur.

Vt aperiat et in cæde. Id eſt, vt milites ad cædem Iudæorum hortetur. Vel vt voce furibūda hoſtes terreat. Quod ſtatim explicat, dicens: Vt eleuet vocem in vlulatu.

Eritq; quaſi conſulens fruſtra oraculum in oculis eorum. Hoc eſt, Iudæi muris vrbis ſuæ fidentes contemnent Nabuchodonoſorem, dicentes eum fruſtra ſuas diuinationes cōſuluiſſe: nec plus effecturū eſſe quàm qui maxime quieſcit, & in ſummo eſt otio. Et id quidem eſt, quod ait: Et ſabbatorum otium imitans. Erat enim in ſabbato magna quies. Vel ſic: Hæc diuinatio videbitur Iudæis ridicula, & ipſe rex ſortes mittens videbitur illis ludere, & per iocum & otium ſabbatorum illa facere.

Exo. 16. & 20. Deut. 5. Ierem 7.

Ipſe autem recordabitur iniquitatis ad capiendum. Id eſt, ipſe Nabuchodonoſor memor violatæ fidei à Sedechia decernet ſe eſſe Hieroſolymam expugnaturum. Sedechias fregit fœdus inter ſeipſum & Nabuchodonoſorem iureiurando confirmatum. Quam ob cauſam ſperabat Babylonius ſe eſſe de illo triumphaturum, quoniam Deus non erat ei laturus opem, qui iura diuina & humana peruertiſſet. Hinc apud Ieremiam princeps militię regis Babylonis dixiſſe legitur ipſi Ieremiæ: Dominus Deus tuus locutus eſt malum hoc ſuper locum iſtum & adduxit, et fecit Dominus, ſicut locutus eſt, quia peccaſtis Domino, & non audiſtis vocem eius.

4. Re 24. Sap 16. 17. Iere. 50.

Pro eo quod recordati eſtis iniquitatis veſtræ. Hoc eſt, quoniam iniquitate veſtra gloriamini, Vel ſic: Quoniam ea ſcelera admiſiſtis, quibus perpetuam iniquitatis memoriam relinquetis & in poſteritatem propagabitis.

Tu autem prophane, impie dux Iſrael, cuius venit dies in tempore iniquitatis præfinita. Hæc dicit Dominus Deus: Aufer cidarim, tolle coronam. Nonne hæc eſt quæ humilē ſubleuauit, & ſublimem humiliauit? Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam. Et hoc non factum eſt, donec venerit, cuius eſt iudicium & tradam ei. Et tu fili hominis propheta, & dic: Hæc dicit Dominus Deus ad filios Ammon, & ad opprobrium eorum: & dices: Mucro mucro euagina te ad occidendum: lima te, vt interficias, & fulgeas: cùm tibi viderentur vana, et diuinarentur mēdacia, vt dareris ſuper colla vulneratorum & impiorum, quorum veniet dies in tempore iniquitatis præfinita. Reuertere ad vaginā tuam, in loco in quo creatus es. In terra natiuitatis tuæ iudicabo te, & effundam ſuper te indignationem meam. In igne furoris mei ſufflabo in te, daboque te in manus hominum inſipientium, & fabricantium interitum. Igni eris cibus, ſanguis tuus erit in medio terræ, obliuioni traderis, quia ego Dominus locutus ſum.

Tu autem prophane. Fidifragum Sedechiā alloquitur, eiuſque deiectionem pręnunciat, cuius pernicies imminebat, & tempus excidij eius præfinitum aduentabat.

Aufer cidarim, tolle coronam. Prædicit expoliandum eſſe Sedechiam regem eius diademate. Poteſt verti. Auferam cidarim, &c. Ac ſi dicat Deus: Ego te priuabo regno & principatu. Sunt qui dicant Sedechiam non ſolùm regno præfuiſſe, ſed etiam ſacerdotiū vſurpaſſe: eamque ob cauſam prædixiſſe Ezechielem eſſe ab illo cidarim & coronā auferendam, nam cidaris pertinebat ad Pontificem, corona verò ad Regem. In Exodo, vbi agitur de ornatu ſacerdotis, pręcipiebat Deus vt cidaris fieret Aaroni. Et in Leuitico ſcriptum legimus texiſſe Moyſem caput pōtificis cidari, ſuper quàm verſus frontem poſuit laminam auream conſecratam. Erat autem cidaris vitta, qua ſacerdotis caput erat redimitum, & circunuolutum. Accipitur tamen aliquando pro capitis tegumento, quo reges præſertim Perſarum peculiariter vtebantur. Quintus Curtius lib. 3. ſuæ hiſtoriæ cidarim regum capitis inſigne vocauit. Exod. 28. Leuit. 8.

Nonne hæc eſt, quæ humilem ſubleuauit? Sēſus eſt: Hæc eſt corona regum Iuda, hæc eſt Sedechiæ poteſtas, quæ nihil effecit iuſtè: nā eos, quos deberet abiicere, extulit, eos autem quos deberet extollere, abiecit. Accipitur hoc loco humilis pro homine infimo, virtute deſtituto, ſublimis autem pro viro animi celſitudine excellenti, & virtute ac ſapientia pręſtanti. Ideo Sedechias fuit regno priuatus & patriæ finibus expulſus, quia iuſtitiā non ſeruauit. Eſt quidem iuſtitia habitus animi communi vtilitate ſeruata, ſuam cuique tribuens aut pœnam aut dignitatē. De illa ait Deus in libro Sapientiæ. Diligite iuſtitiam, Sapi. 1.
qui iudicatis terram. Nam ſi rectores iuſtitiā contem-

contemnunt, labefactatur omnis ſtatus rei- *Eccle. 30* publicæ, quoniam, vt ait Eccleſiaſticus: Qualis eſt rector ciuitatis, tales habitantes in ea. *Simile.* Quemadmodum mare præſertim mediterraneum aerem imitatur, vt ſi aer eſt trãquillus viget maris tranquillitas, ſi procelloſus, eſt etiam mare procellis exagitatum, ſic populus regem plerunque ſequitur: ſi princeps eſt iuſtus, colunt ſubditi iuſtitiam, ſi verò eſt ſceleribus coopertus, ipſa ſcelera amplectuntur. Meritò igitur fuit à viris ſapientibus obſeruatum, literis & memoriæ proditum, eſſe populum principis vmbram. Quam ob cauſam rex teterrimus ſcelerumq; maculis notatiſſimus plus aliquando exẽplo nocet, quã peccato, quòd permulti eius imitatores exiſtant. Videmus enim, quæcunque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo ſecutam. Non enim ſolùm virtutes *Simile.* aut vitia concipiũt ipſi principes, ſed ea quæ concipiunt, in ipſam ciuitatem infundũt. Vt riuulis fontis ſequitur naturam, ſic populus principis ingenium. Turbato fonte turbatur riuulus, turbato rege, turbatur populus. Id *Matth. 2* intellexit diuus Matthæus, cùm dixit: Turbatus eſt rex Herodes, & tota Hieroſolyma cũ illo. Illo regnante regnabat impietas, leges nihil valebant, iudicia iacebant, mos patrius occiderat: nulla vigebat tranquillitas, nulla pax, quæ eſt finis humanæ gubernationis: ad hoc enim gubernator eligitur, vt in pace vi- *Eſa. 32* uatur. Id intelligens Eſaias, ait. Erit opus iu- *Pſal. 84.* ſtitiæ pax. Et regius vates: Iuſtitia & pax oſ- *Pſal. 71.* culatæ ſunt. Et rurſus: Orietur in diebus eius *Simile.* iuſtitia & abundantia pacis. Quemadmodũ corrupta penitus arboris radice non poſſunt rami pullulaſcere, & lætos fructus ſuo tempore ferre, ſic violata iuſtitia fieri non poteſt *Simile.* vt floreat pax, & fructus vberes producat. Vt cùm aliqua diuerſa, quæ ſub vna virtute cõtinentur, non diſponuntur in proportione cuiuſcunque parti debita, totus ordo labefactatur, vt licet in armonia lytica videre, vbi nerui niſi à manu pulſatoris çquali proportione tangantur, ſonum reddunt diſſonum, & confuſum diſſipato muſico concentu, ſic in humana ſocietate, vbi varia eſt hominum vita, varij mores, varia merita, diuerſæ virtutes, diſtantia flagitia, niſi præmia & pœnæ æquali proportione diſtribuantur, magna in republica oritur diſſonantia, & totus politiæ ordo labefactatur, & corrumpitur. Vt ſonus ſit dulcis & temperatus, oportet vt interuallis coniunctus imparibus, ſed tamen pro rata proportione diſtinctis, impulſu ipſius principis & gubernatoris efficiatur, qui nobiles & illuſtri laude celebratos cum obſcuris & plebeiis, ſapientia & virtute præſtantes, cum inſipientibus et ſcelerum maculis notatis tẽperans, tribuens vnicuique quod meretur, ad mirabilem efficit concentum. Hoc contemnebat Sedechias: quin potius viros illuſtres, quos ipſa virtus trahebat ad verum decus, deſpiciebat, eos autem, qui ſe voluptatũ miniſtros præbuerant, atque dei, hominumq́ue iura violauerant, fauore proſequebatur. Itaque iuſtitiam, quæ eſt in principe fundamentum perpetuæ commendationis et famæ, cui ineſt maximus virtutis ſplẽdor, peruertebat.

Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam. Subaudi coronam. Quaſi dicat Deus. Deponam regiam coronã à Sedechia ob eius triplicem iniquitatem, nam iniquè egit aduerſus me, & aduerſus populum ſuũ, & aduerſus Babyloniorum regem, violans illi fœdus iureiurando confirmatum. Quam ob cauſam eum penitus euertam.

Et hoc non factum eſt. Id eſt, ſed hoc non faciam, niſi cum ex Babylonia venerit Nabuchodonoſor, qui aduerſus ipſum Sedechiam ſententiam feret, vt filij eius luce communi priuentur, & ipſe oculis orbetur, & per ſummum dedecus in Chaldæam adducatur: & ipſe Nabuchodonoſori tradam eum. Quæ omnia ita euenerunt, vt liber. 4. Regũ capite *4. Reg. vlt.* vltimo teſtatur.

Poteris hoc ita interpretari. Ego, ait Deus, auferam ſceptrum et coronam à populo Iudaico, vt nullum penitus habeat proprium regem, ſed hoc non erit niſi tempore Meſſiæ, cuius eſt iudicium, & illi regnum tradã, eritq́ue verus rex, cuius regni non erit finis. Verba ſunt Dei patris, à quo Chriſtus quatenus homo fuit rex in Eccleſia conſtitutus. Id prædixerat regius vates, inducens in pſalmo in hunc modum ipſum Chriſtum loquentem: Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper *Pſal. 2.* montem ſanctum eius. Vbi per Sionẽ montem ſanctum Eccleſia ſignificatur, quemadmodum multis aliis in locis diuinarum literarum. Intelligi autem pſalmum hunc de Chriſto, nõ de Dauide indicat diuus Lucas. *Act. 4.* Actorum quarto: & diuus Paulus apud eun- *Act. 13.* dem. Act. 13. et in epiſtola ad Hebræos capi- *Heb. 1. 5.* te primo, & quinto, et diuus Ioãnes in Apo- *Apoc. 2.* calypſi capite ſecũdo. Et licet hi ſancti id ſilentio præterirent, veritas tamen ipſa per ſe loquetur. Nam qui fieri poteſt, vt verba ipſa, quæ ſtatim ſequuntur, poſſint ad Dauidem referri? Dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionẽ tuam terminos terræ. Quãdo dixit Deus Dauidi: Ego hodie genui te? Quando dedit ei in hæreditatem gentes, & omnes terrarũ oras in poſſeſſionem? Nunquam quidem. Chriſtus Deus noſter eſt ille, cui Gentes obediũt: de quo dixerat Iacob: Ipſe erit expectatio *Gene. 49.* Gentium. Et Deus Abrahamo: Benedicẽtur *Gene. 22.* in ſemine tuo omnes Gentes. Per quod ſemẽ apoſtolus in epiſtola ad Galatas Chriſtũ ait *Galat. 3.* ſignificari. Sin autem verba hæc ad Iſaac referre volueris, oſtende quomodo Gentes fuerint per Iſaac benedictæ. Cùm autẽ admirabilem hanc Dei promiſſionem in Iſaac impletam eſſe haud quaquam poſſis oſtendere,

 fate-

fatere fuiſſe Gentes in Chriſto, cuius typus
fuit Iſaac, illuſtratas & benedictas. Relique-
runt enim vanas ſuorũ rituũ ſuperſtitiones,
& peſtilentem commentitiorum deorũ cul-
tum. Qui in errorem tenebris verſabantur,
fuerunt diuino ſplendore illuſtrati, & Chri-
ſtianam religionem veritatis ac puritatis ple-
niſſimam amplexati, fuerunt in diuina gra-
tia conſtituti, vt vitam immortalẽ obtine-
rent, & ipſo Deo in æterna beatitudine frue-
rentur. Non eſt paſſus Deus eos diutiùs ob-
errare, & tenebris inextricabilibus cooperiri.
Aperuit eorum oculos aliquãdo, & morta-
libus errantibus viam immortalitatis oſtẽdit.
Hæc fuit per Chriſtũ Gentium benedictio.
Id prædixit Eſaias, cum Deum patrẽ inducit
Eſai.49. cum Chriſto ita loquentẽ: Dedi te in lucem
Gentium, vt ſis ſalus mea vſque ad extremũ
terræ. Et rurſus. Ecce teſtẽ populis meis de-
Eſa.55. di te, ducem ac præceptorem Gentibus. Ec-
ce Gentes, quas neſciebas, vocabis, & Gentes,
quæ non cognouerunt te, ad te current. Et
Eſa.60. rurſum: Ambulabunt Gentes in lumine tuo,
& reges in ſplendore ortus tui. Leua in cir-
cuitu oculos tuos, & vide: omnes iſti cõgre-
gati ſunt, venerunt tibi. Filij tui de longè ve-
nient, & filiæ tuæ de latere ſurgent. Tunc vi-
debis & afflues, & mirabitur & dilatabitur
cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te mul-
titudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi.
Ieremias in hunc modum alloquitur Chri-
Iere. 16. ſtum: Ad te Gentes venient ab extremis ter-
ræ, & dicent: Verè mendacium poſſederunt
patres noſtri, vanitatem, quæ nõ profuit eis.
Id intelligens iuſtus ille, ac venerabilis ſenex
Simeon, cum dulciſſimũ puerum Ieſum am-
plecteretur, voce cygnea cecinit: Nunc dimit-
Luc.2. tis ſeruum tuum Domine ſecũdum verbum
tuum in pace: quia viderũt oculi mei ſaluta-
re tuum, quod paraſti ante faciem omnium
populorum: lumen ad reuelationem Gen-
tium, & gloriam plebis tuæ Iſrael. Vbi vides
eſſe Chriſtum lumen ad reuelationem Gen-
Pſal.2. tium. Hic eſt ille, qui fuit à Deo patre conſti-
tutus rex ſuper Sion montem ſanctum eius,
Cui pater dedit omnẽ poteſtatem, & cuius
eſt iudicium, vt hoc loco ait Ezechiel. Id va-
ticinatus fuerat diuinus pſaltes, dicens: Deus
iudicium tuum regi da, & iuſtitiam tuam fi-
lio regis. Intelligi autem verba hæc de Chri-
ſto, non autem de Dauide, aut Salomone,
indicant ea, quæ ſequuntur: Et permanebit
cum ſole, & ante lunam in generatione &
generationem. Ac ſi diceret: Hic rex, de quo
agitur hoc loco, tandiu permanebit in regno
ſuo, tandiu eius ſanctiſſimum numen mor-
tales venerabuntur, quandiu ſol aſtrorum
princeps mũdum luſtrauerit, lunaq́ue ra-
diis ſolis incẽſa circulos ſuos cõfecerit. Nun-
quàm regnum eius finietur, ſed erit abſque
dubio perpetuum, quod ipſa æternitas ſem-
Dan.7. per intuebitur. Id quod indicat Daniel capi-
Mich.4. te 7. & Michæas 4. & angelus ſacratiſſimæ
virgini dicens: Regnabit in domo Iacob in
æternum, & regni eius non erit finis. Qui Luc. 1.
fieri poteſt, vt poſſint verba hæc ad Salomo-
nem aut purum aliquem hominem referri?
& multa alia, quæ ſunt in eodem pſalmo,
quemadmodum ſunt illa: Et dominabitur Pſal. 71.
à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad
terminos orbis terrarum. Hoc eſt, ab oceano
orientis vſque ad oceanum occidentis. Et illa:
Adorabunt eum omnes reges, omnes Gẽtes
ſeruient ei. Et alia nonnulla quæ ibi ſunt li-
teris mandata. Eſt igitur perſpicuum, regem
hunc, quem diuinus pſaltes prædixit iudiciũ
& iuſtitiam à patre accepturum, vt mũdum
iudicaret, Chriſtum eſſe, qui ait apud Ioan- Ioan. 5.
nem: Pater non iudicat quẽquam, ſed omne
iudicium dedit filio. Et apud Matthæũ: Da- Matt.28
ta eſt mihi omnis poteſtas in cęlo et in terra.
De illo dixit cæleſtis pater hoc loco apud E-
zechielem, non auferendam eſſe coronam à
populo Iudaico, donec veniret Meſſias,
cuius eſt iudicium, cui erat regnum traditu-
rus. Similis huic fuit vaticinatio illa Iacob
dicentis: Non auferetur ſceptrum de Iuda &
dux de fœmore eius, donec veniat, qui mit-
tendus eſt, & ipſe erit expectatio Gentium. Gene.49.
Quæ verba interpretatio Chaldaica typis
mandata iuſſu Leonis decimi pontificis ma-
ximi ita vertit: Non auferetur habens princi-
patum à domo Iuda, nec ſcriba à filiis filiorũ
eius, donec veniat Meſſias, cuius eſt regnum,
& ei obedient populi. Vbi vides per eum,
qui mittendus, intelligi Chriſtum, quem
Deus pater erat iuxta humanitatem regem
conſtituturus.

Ad filios Ammon, & ad opprobrium eorum.
Id eſt, ad Ammonitas in opprobriis verſatos,
fuerunt enim ignominioſè victi et oppreſſi à
Babyloniis: fuerunt eorum mœnia euerſa,
ipſiq́ue ferro ac flamma conſumpti. Vel ad
opprobrium, quo affecerunt Hebræos, vi-
dentes eos ærumnis laceratos, ſummoque
mœrore confectos.

Mucro mucro euagina te ad occidendum.
Prædicit Ammonitarum interitum & exci-
dium. Chaldæi euerterunt Iudæos, & poſt-
ea Ammonitas.

Cùm tibi viderentur vana. Hoc eſt, cùm
tui vates tibi vana annunciarẽt. Ea, quæ Dei 1.Reg.9.
prophetæ prædicebant, mentis oculis intue-
bantur: quam ob cauſam appellabantur vi-
dẽtes, & prophetia viſio vocabatur. Vt viſio
Eſaiæ filij Amos. Et liber viſionis Nahum. Eſa. 1.
At falſus propheta dicebatur vidẽs vana, eiuſ- Nah. 1.
q́ue vaticinium viſio mendax. De huiuſmo-
di vatibus ait Deus per Ieremiam: Non ſum Ierem.14
locutus eis viſionem mendacẽ, & diuinatio-
nem fraudulentam, & ſeductionẽ cordis ſui
prophetant. Et per Oſeam: Loquũtur verba Oſe.10.
viſionis inutilis Et per Ezechielem: Vident Sup.13.
vana, & diuinant mendacium. Et hoc loco:
Cum tibi viderentur vana.

Vt dareris ſuper colla vulneratorum impiorũ.

Falſi vates Ammonitarum prædixerāt illis,
non eſſe eos à Babyloniis ſuperandos. Quā
ob cauſam Ammonij cùm ſe ad bellū non
pararent, capti fuerunt, & interfecti. Hoc
vult hoc loco Ezechiel ſignificare, ac ſi dice-
ret: Falſi veſtri prophetæ ò Ammonitæ va-
ticinati ſunt vobis falſa: ex quo effectum eſt,
vt daretis colla & ceruices gladio impiorum
vulnerantium, & ab immanibus Babyloniis
occideremini. Sed quoniam hoc nondum
euenerat, ſed erat euenturum, ſubdit Eze-
chiel: Quorum veniet dies in tempore ini-
quitatis præfinita. Hoc eſt, interficiemini
vos ò Ammonitæ, ſed erit, cùm tēpus, quòd
eſt à Deo præfinitum ad excidium veſtrum,
venerit.

*Reuertere ad vaginam tuam in locum, in
quo creatus es.* Tu ò gladie Babyloniorum,
poſtquam & Iudæos & Ammonitas inter-
feceris, redibis ad vaginam tuam, ad locum
tuum: reuerteris ad Babyloniam, vnde exi-
uiſti. Ibi te iudicabo, effundens ſuper te fu-
rorem meum. Et ita factum eſt: nam cùm
Babylonij ſuperbia commoti, & cupiditatis
ſtimulis exagitati Hebræos & Ammonitas
immaniter occidiſſent, æquum erat, vt ipſi
etiam crudeliter occiderentur. Ideo permiſit
Deus vt eſſent à Perſis & Medis ſuperati, &
incredibilibus calamitatibus affecti, et imma-
niter occiſi, & eorum reliquiæ omnium rerū
egeſtate atque exilio perpetuo mulctarentur.
Pſa. 136. De hac Babyloniorū euerſione vaticinatus
Eſai. 13. fuerat pſalmographus, ſed copioſiùs Eſaias
14. 21. & Ieremias, et hoc loco Ezechiel huius euer-
Ierem. 50 ſionis hiſtoriā mādauit literis Herodotus Ha
51. licarnaſæus libro primo, & Flauius Ioſephus
Antiquitatum decimo, & multi alij Autho-
res. Vide Dei arcana & iudicia, mūdique vi-
ciſſitudinū & varietates. Iudęi & Ammoni-
tæ fuerunt per Babylonios ſuperati, Babylo-
nij per Medos & Perſas, hi per Alexandrum,
Alexander verò cum magnā nominis cele-
britatem conſequeretur, & ad ſummū im-
perium per omnes honoris gradus efferetur,
eamque obtineret potentiam, quam decepti
mortales exiſtimarent eſſe omnium ſeculo-
rum memoria duraturam, ruit in interitū vo
luntariū. Aſſerūt enim nonnulli fuiſſe eum
tanto dolore compreſſum, vt ſe ferro traiice
ret, & vita priuaret. Scio tamen, Solinum ca
pite quarto decimo dicere, eum qui alios ſu-
perauerat, fuiſſe à vino ſuperatum, & apud
Babylonem morbo vinolentiæ extinctum:
alios verò aſſerere eum fuiſſe ab Antipatro
veneno infectū, & ſtatim acerbo dolore con
ſumptū, etiam ſi eius cuſtodes cauſam mor
bi intemperiem ebrietatis fuiſſe diſſemina-
rent. Hanc opinionē cùm aliis multis refert
in eius vita Plutarchus Itaque ille fuit victus,
& miſere conſumptus, & eius regna diuiſa,
& ciuitates ſeiunctæ, quę dū imperare ſingu
læ cuperent, imperium omnes amiſerūt. Hæ
ſunt humanarū rerum cōmutationes. Cùm
igitur hæc ita ſe habeant, non debemus falſæ
hominū potentiæ, mundique opibus incer-
tis, & in varietate ſitis confidere, ſed ad Chri
ſtum Deum noſtrum cōfugere: & omnem
noſtram ſpem & cogitationem in eius infini
ta miſericordia collocare. Mundi proſperi-
tas eſt ſerenitas hyemis, tranquillitas maris,
ſtabilitas lunæ. Quemadmodum hæc vacil- *Simili.*
lant, & ſtatim mutantur, ita opum, huma-
narumque rerum ſtatus nullā habet firmita
tem, nullam perpetuitatem, nullam conſtā-
tiam. Et, vt ait Sapientia: Tranſeunt omnia *Sap.* 5.
illa ſicut vmbra, & tanquam nūtius præcur-
rens. Et Iob: Homo fugit velut vmbra, &
nūquam in eodem ſtatu permanet. Fit enim *Iob.* 33.
aliquando, vt cùm exiſtimas te eſſe magnas
diuitias & dignitates adeptum, & in honoris
faſtigio eſſe cōſtitutum, ſpolieris in inſtanti
omnibus tuis ornamentis, & ex illa ſublimi
mundi gloria præcipiteris. Nam ex eo loco,
quem quietis & ſecuritatis pleniſſimum eſ-
ſe exiſtimaras, maximæ interdum calami-
tes, & turbulentiſſimę procellę ſubitò oriū-
tur. Quemadmodum in ora Dalmatiæ ſpe- *Simile.*
cus eſt vaſto in præceps hiatu, ex quo, ſi in
illum leue pondus deiicias quamuis die tran-
quillo, magna protinus, vt ait Plinius, oritur
tempeſtas, ſic in vita humana cùm tranquil-
litas vigere videatur, ex leui quadam cauſa,
incredibiles moleſtiarum turbines, omnia
turbantes repente excitantur. Eripiūtur vo-
luptates, auſertur dignitas, deletur honor,
omnes denique mundi opes & ornamenta
in temporis puncto amittuntur. Eā ob cau-
ſam narrat Diuus Lucas oſtendiſſe diabolū *Luc.* 4.
ſaluatori noſtro omnia regna mundi in mo-
mento temporis, vt mentis oculis intuere-
mur, eſſe mundi diuitias & voluptates cadu-
cas, & in momēto fluere & euaneſcere, illud
autem remanere, quod ſimus ſolida virtute,
recteque factis conſecuti. Cōſidera quemad-
modum obſcurata ſit Babyloniorū gloria &
potentia, & quàm cito omnia illa ex lætitia
& voluptate in lachrymas & mœrorem re-
ciderint. Id volens oſtendere diuinus noſter
vates prædicit hoc loco luctuoſum floren-
tiſſimæ Babylonis excidium, eiusque incre-
dilem vaſtitatem.

In igne furoris mei. Hoc eſt, in magna
mea ira.

*Dabo te in manus hominum inſipientium,
& fabricantium interitum* Id eſt, tradam te
Perſis & Mœdis idolorum cultoribus, qui ti-
bi perniciem machinabuntur.

Igni eris cibus. Hoc eſt, igne conſumeris,
incendio flagrabis.

Sanguis tuus erit in medio terræ. Id eſt, effun
detur per terram. Vel erit abſconditus intra
terram. Ac ſi diceret: Nemo vlciſcetur mor-
tem tuam: nō erit qui de interitu tuo ſumat
vltionē. Quemadmodum mater cùm vult
vt viri ſui interfecti cædem filius vlciſcatur,
ei patris ſanguinem, eiusque veſtes cruore

con-

contaminatas oſtendit, ſic cùm viri occiſi vltionem non vult, ſanguinem abſcondit. Eam ob cauſam ſanguinis occultatio impunitatem ſignificat, nullamque eſſe culpæ memoriam. Ita intelligunt nõnulli id, quod
Iob.16. ait Iob. Terra ne operias ſanguinem meum. Exiſtimo tamen voluiſſe Iob iis verbis ſignificare eſſe ſibi in optatis notam omnibus eſſe calamitatem ſuam, neminemque latere ſuum caſum.

Obliuioni traderis. Id eſt, erit iniuria tua impunita, Non erit, qui cogitet calamitatem tuam, qui memoria repetat cõtumeliam in te iactam, vt eius pœnas velit ab aliquibus expetere. Vel ſic: Eris penitus euerſa: nõ eris amplius audita, nec laude vlla celebraberis. Id prædixerat iis verbis Deus per Eſaiã: Per-
Eſai. 14. dam Babylonis nomen. Et meritò quidem,
Prou. 10. nam, vt ait Salomon in Prouerbiis, Memoria iuſti cum laudibus, nomen autem impiorum putreſcet.

Annotationes ex Hebræo in caput XXI.

Q*Vi moues ſceptrum filij mei, ſuccidiſti omne lignum.* Quid his verbis propheta ſignificare voluerit, oſtendimus in explanatione. Septuaginta habẽt: Iugula, contemne, repelle omne lignum. Vt alloquatur Deus gladium Babylonis, quo velit Iudæorum ſcelera punire, quod nec diuini numinis amore, nec metu voluerint ſe à maleficiis continere. Pagninus totam hanc orationẽ ita vertit: Quomodo gaudebimus de hoc gladio tribum filiorum Iſrael abiiciẽte, & omne lignum? Ac ſi diceret propheta: Qui fieri poteſt ò magne Deus, vt gaudeam, cum tu filios meos reprobaueris, excidendo eos, acſi eſſent ligna? Sunt qui hoc ita explanent: Præcipis mihi domine, vt annuntiem populo Iudæorum paratum eſſe gladium, qui eos terreat, & interficiat: quo nũtio ego acerbo dolore conficior, cùm videam eſſe in manu Babyloniorum ferrum ad occidendũ, non ſolum ſceptrum filij mei, hoc eſt tribum Iuda, ſed ligna, hoc eſt, multos ex aliis tribubus. Appellat propheta tribum Iuda ſceptrum filij ſui, quod ſoleant magiſtri diſcipulos appellare filios. Certè in hebraico hæc oratio eſt ſatis obſcura, breuis & conciſa, veluti prolata animo dolore vlcerato.

Hic eſt gladius occiſionis magnæ, qui obſtupeſcere eos facit. Pro qui obſtupeſcere eos facit, eſt in hebraico החדרת להם hachodhereth lechem. Prima dictio deriuatur à nomine chedher, quod ſignificat cõclaue & cubiculum, ſiue locum interiorem &
Cant. 3. abſconditum: vt in Canticis: Introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculũ
Iob. 9. genitricis meæ. Iob capite nono de Deo loquens, ait: Qui facit arcturum, & oriona, & hyadas, & interiora auſtri. Per arcturum intelligit conſtellationem vrſæ maioris circa polum arcticum, per oriona alteram in cancro, ſiue vt aliis placet, in tauro & geminis, per hyadas aliam in fronte tauri ſeptem ſtellarum, per interiora auſtri intelligit ſidera circa polum antarcticum, quod etiam polũ meridianum, & auſtri ſeu auſtrale appellatur. Et quoniam nec polum antarcticũ, nec aſtra ei proxima à nobis videntur, qui ſumus in oppoſito hemiſphærio, quemadmodum etiam erat Iob, eam ob cauſam rectè interiora ſiue abſcondita auſtri appellantur. Imò ipſe auſter ſiue meridies hebraicè dicitur chedher, hoc eſt abſconditus, ſiue occultus. Id quod eſt apud Iob: Ab interioribus Iob. 37.
egredietur tempeſtas, & ab arcturo frigus, poterat verti, ab auſtro egredietur procella, & ab aquilone frigus. Pro interioribus eſt in hebraico hoc nomẽ chedher, ſolet enim auſter ſeu meridies procellas excitare, & quia polus antarcticus ſiue meridianus, ſiue auſtralis eſt nobis occultus, appellatur chedher. Qua ratione ductus Pagninus vertit locum illum: A meridie veniet turbo. Ab hoc nomine chedher venit verbum chadhar, quod ſignificat penetrare & latere, ſiue occultum & abſconditum eſſe, & terrere ſeu obſtupefacere. Solẽt enim ea, quę ſunt in locis obſcuris, timorem iniicere. Ex hac verbi ęquiuocatione fluxit interpretum in hoc Ezechielis loco varietas. Quidam vertunt. Hic eſt gladius cædis magnę penetrans eos. Alij: Hic eſt gladius occiſionis magnæ, qui verſabitur in cubiculis illis. Hoc eſt, qui Iudæos latitantes occidet. Alij: Qui hactenus delituit in cubilibus. Hoc eſt, hic eſt gladius Iudæis occidẽdis incognitus. Pagninus: Qui percutit eos in cubiculis, Brixianus: Penetrans ad interiora eorum. Ac ſi diceret: Hic eſt gladius, qui Hebræorum viſcera traiiceret. R. Dauid in libro radicum: Qui inſidiantur in cubili. In commentariis verò exponit: Hic eſt gladius magnæ ſtragis, qui percutiet Iudæos in penetralibus domorũ ipſorum. Thargum habet: qui terret, vel obſtupefacit eos. Diximus enim verbum hoc & terrere et facere obſtupeſcere ſignificare. Hanc ſignificationem ſecutus eſt interpres vulgatæ editionis, & rectè quidem: explicuit enim latinè verbi proprietatẽ apertè & diſtinctè, & ſecutus eſt paraphraſim Chaldaicam, & ſeptuaginta interpretes, qui ita verterunt: καὶ ἐκστήσεις αὐτούς Hoc eſt, & obſtupeſcere facies eos. Quare eſt communis verſio hoc loco amplexanda, & ſimpliciter & abſolutè omnibus aliis anteponẽda.

Exacuere. In hebraico eſt: התאחדי hithachadi, Hoc eſt, vnitũ fac te ipſum. No- Gene. 22.
men echadh ſignificat vnũ, vt in Geneſi: Offeres eum in holocauſtum ſuper vnum mõ-
tium. Et apud Zachariam: Vnam vocaui de- Zach. 11.
corem, alteram vocaui funiculum. Id quod
eſt apud Eſaiam: Lupus & agnus paſcentur Eſa 65.
ſimul,

ſimul, eſt in hebraico: Lupus & agnus paſcẽtur vt vnus. Hinc verbũ ex hithpahal, quod ſignificat vnicũ. Vnde Pagninus vertit: Solus eſto in aliquo loco. Septuaginta tamen vertũt: Exacuere. Quos ſecutus eſt noſter interpres: & rectiſſimè abſque dubio: nam quã diu gladius intra thecã eſt ſimul eſt cum vagina, cùm autem eſt à vagina eductus et exacutus, vnicus dicitur, & ad interficiendũ paratus. Id explicare volens noſter interpres, ſtudẽs & claritati & breuitati, dixit: Exacuere, vade ad dextram ſiue ad ſiniſtram.

Commiſcens ſagittas. In hebraico eſt: קִלְקַל בַּחִצִּים cilcal bachitſim, à verbo calal, quod ſignificat leuem et velocem eſſe, Iob. 7. vt apud Iob. Dies mei velocius tranſierunt, quàm à texente tela ſucciditur. Vel vt poteſt verti ex hebræo. Dies mei fuerunt velociores radio textoris. Eſt quidem radius inſtrumentum textoris, quo ſubtegmen ſtamini inſeri- Ion. 1. tur: appellatur Luſitanè lançadeira. Et Ionas, Miſerunt, inquit, vaſa, quæ erant in naui, vt alleuiaretur. Hoc eſt, vt nauis maneret leuior & velocior, et ad nauigandum aptior. Eſai 9. Ita apud Eſaiã: Alleuiata eſt terra Zabulõ & terra Nephtalim. Hoc factũ fuit, quãdo Theglath phalaſar abduxit duas tribus Zabulon & Nephtalim à Samaria in Aſſyriã. Comparat Eſaias Samariam naui mercibus onuſtæ, quæ cum ob nimium pondus naufragiũ minetur, alleuiatur cõiectis mercibus in mare. Aſſyria eſt mare, quò fuerunt filij Zabulonis & Nephtalini ob nimium peccatorum eorum pondus coniecti, vt terra Samariæ velox eſſet, & ad nauigandum apta, eiuſque habitatores poſſent tranquilla mente conſiſtere. Significat etiam verbum hoc tergere & polire, & candidum reddere. vt apud Eze- Sup. 1. chielem. 1. Quaſi aſpectus æris candẽtis. Vel vt poteſt etiam verti. Quaſi aſpectus chalybis politi, ſiue terſi, ſiue cãdidi. Eam ob cauſam vertit Pagninus: Terſit ſagittas. Alij, vt perpoliat ſagittas. Solebant enim veteres illi idolorum cultores ferrum ſagittarum perpolire, et ſplẽdidum reddere, vt in eo barioli & diuinatores viderent futura, quemadmodũ in ſpeculo dæmonis artificio faciebãt. Significat præterea verbum hoc proiicere, & miſcere res aliquas ad proiiciendum. Quam ob cauſam R. Ioſeph hunc locum ita trãſtulit: Iecit ſagittas, ac volare fecit in aere, vt videret in quam partem caderẽt. Thargum quoque vertit: Iecit ſagittas. Et noſter interpres: Commiſcens ſagittas, nimirum ad eas in aërem proiiciendum.

Nonne hæc eſt, quæ humilem ſubleuauit, & ſublimem humiliauit. Septuaginta habent: αὐτὴ οὐ τοιαύτη ἔσαι. Hoc eſt, ipſa non erit ſimilis aut talis. Et poſtea ſequitur: Humiliaſti excelſum, & ſubleuaſti humilem. Quorum verborum hic eſt ſenſus: Hæc tua corona ò Sedechia, hæc tua poteſtas longè diuerſa eſt à Meſſiæ corona. Ille namque æquitate vtetur, tu autem iniquitate: nam improbos ſolida & expreſſa bona contemnentes muneribus afficis, ſed caducis illis, & celeriter interituris, viros autem virtute præditos, iuſtitia & pietate præſtãtes facibus calamitatum incendis, & ad interitum & vaſtitatem vocas. Deus autem contra viris charitate munitis ampliſſima præmia pro virtute & charitate perſoluit, in eos autẽ, quos morum corruptela à recta viuendi ratione abducit, ſeuerus & vltor exiſtit. Pagninus vertit: Hæc, quæ modò eſt, non erit: humilem ſubleuabo, & ſuperbũ humiliabo. Ac ſi dicat Deus: Hæc corona, qua nunc vteris ô Sedechia, non erit amplius tua: nam humilẽ Iechoniam, qui Ezechielis cõſilio inſtructus ſe tradidit Babyloniis, honoribus afficiam, te autem, qui ſuperbia elatus meipſum contẽnis, deprimam, & ex ſublimi regiæ dignitatis gradu præcipitabo. Quæ omnia ita eueniſſe, eſt in quarto libro Regum memoriæ prodi- 4. Reg. vl. tum. Deus enim, vt verbis vtar virginis ſacra- Luc. 1. tiſſimæ, depoſuit potentes de ſede, & exaltauit humiles. Et vt aiunt apoſtoli, ſuperbis Iaco 4. reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. De eo 1. Pet. 5. ait Eſaias: Humiliabit gloriam eius. Vel, vt Eſa. 25. poteſt verti ex Hebræo: Deprimit & eiiciet ſuperbiam elati. Et ipſe Deus apud Ezechielem cap. 17. Ego dominus, inquit, humiliaui Sup. 17. lignum ſublime, & exaltaui lignum humile. Et pſalmographus: Quoniam tu populũ hu- Pſal. 17. milem ſaluum facies, & oculos ſuperborum humiliabis. Solet enim Deus viros pios, animi humilitate & demiſſione inſignes, quãdo magis afflicti & iacentes videntur, extollere, eos autem, qui ſe ob ſuperbiam efferunt in ſublime, deprimere, aut præcipitare. Eos, qui ſe demittunt, ad altum dignitatis gradũ erigit Deus, eos verò, qui opinionibus inflati, ſibique præfidentes animos in excelſum ſuſtulerunt, præcipites ad ima deturbat.

Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatẽ. Pro iniquitatẽ eſt in Hebraico: עַוָּה auach, quæ dictio iniquitatem ſignificat & euerſionem. Primam ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres cũ ſeptuaginta: ſecundã Pagninus cum nonnullis aliis. Sunt qui vertant diminutionem, vt ſit ſenſus: Ego inquit Deus, diminuam regiam Hebræorum dignitatẽ vſq; ad aduentũ Meſſiæ, qui erit quatenus homo in regia, ſummaque dignitate conſtitutus, rerumque maximarum gloria præſtãtiſſimus.

ARGVMENTVM CAPITIS VIGESIMI SECVNDI.

DEplorat Hebræorum perniciẽ, qui virtutũ præſidio nudati, quas penitus abiecerãt, tetra cõmittebant flagitia, quorum exercitationẽ cum intolerabili petulantia tum etiam diuturna impunitate muniebant. Vituperat impiã falſorũ vatum, ſceleratorumq; ſacerdotũ doctrinam, & inexplebilem auaritiã

qui opibus circunfluentes ea maximè cupiebãt, quibus abundabant, quoniam non eorum ſatiebatur cupiditatis ſitis. Inuehitur in principum tyrannidem, quorum fidei et poteſtati omnium ciuium ſalus, vita, libertas, diuitiæ, foci, & domicilia erant credita ac commiſſa, quibus illi intemperanter abutebantur Hieroſolymam vaſtantes, omneq́; Iſraëliticæ nobilitatis patrimonium diripientes.

CAPVT XXII.

A ET factum eſt verbũ Domini ad me dicens: Et tu fili hominis nõne iudicas ciuitatẽ ſanguinum, & oſtẽdis ei omnes abominationes ſuas? Et dices: Hæc dicit Dominus Deus: Ciuitas effundens ſanguinem in medio ſui, vt veniat tempus eius: & quæ fecit idola cõtra ſemetipſam, vt pollueretur. In ſanguine tuo, qui à te effuſus eſt, deliquiſti, & in idolis tuis, quæ feciſti, polluta es. Et appropinquare feciſti dies tuos, & adduxiſti tempus annorum tuorum. Propterea dedi te opprobrium Gentibus, & irriſionem vniuerſis terris, quæ iuxta ſunt, & quæ procul à te. Triumphabunt de te, ſordida, nobilis, grandis
B interitu. Ecce principes Iſrael ſinguli in brachio ſuo fuerunt in te, ad effundendum ſanguinem patrem & matrem contumeliis affecerunt in te. Aduenam calumniati ſunt, in medio tui: pupillum & viduam contriſtauerunt apud te: Sanctuaria mea ſpreuiſtis, & ſabbata mea polluiſtis. Viri detractores fuerunt in te ad effundendum ſanguinem, & ſuper montes comederunt in te: ſcelus operati ſunt in medio tui. Verecundiora patris diſcooperuerunt in te: immunditiam menſtruatæ humiliauerunt in te. Et vnuſquiſque in vxorem proximi ſui operatus eſt abominationem: & ſocer nurum ſuam polluit nefariè, frater ſororem ſuam filiam patris ſui oppreſsit in te. Munera effuderunt apud te ad effundendum ſanguinem: vſuram & ſuperabundantiam accepiſti, & auarè proximos tuos calumniabaris, mei que oblita es, dicit Dominus Deus.

Thre. 5.

C

EXPLANATIO.

ET *tu fili hominis nonne iudicas, nonne iudicas ciuitatem ſanguinum?* Repetit ſæpe Ezechiel Iudæorum ſcelera, ne aliquis exiſtimaret, eorum Deum aut crudelem eſſe in eorum ſuppliciis, aut non potuiſſe eos ab hoſtium manu liberare. Nihil in eorum ore niſi fraus inueniebatur, nihil in eorum manibus niſi rapina, nihil in eorum corde niſi effrenatæ cupiditates, & impiæ cogitationes. Nihil erat iam tetrum, iam nefarium, iam aſpernandum, quod non admitterent. Sitiebant ob impiam crudelitatem humanum ſanguinem, violabant Dei, hominumq́ue leges, & ad id amentię & perfidiæ progreſſi ſunt, vt diuino numine contempto vana colerent ſimulachra, & idola propè infinita. Quam ob cauſam expulit eos Deus de ciuitate ſua, tradidit illos Babyloniis ſummiſq́ue calamitatibus oppreſſit, vt eos ad virtutem reduceret, & ad ſeipſum conuerteret, & vt eius iuſtitiæ & ſeueritatis apud cunctos mortales immortalia monimenta permanerent. Et quoniam Deus diuinum noſtrum vatem Ezechielem populo illi pręfecerat, & ſpeculatorem conſtituerat, vt ipſe Deus ei capite tertio dixerat: Speculatorem dedi te domui Iſrael, ideo eum nũc alloquitur, vt ciuitatem crudelem, humanumq́ue ſanguinem paſſim effundentem iudicet & reprehendat, proponens Hebræis ante oculos impia eorum flagitia. Ait igitur Deus: Nonne tu Ezechiel iudicas Hieroſolymã immanem ciuitatem? Quaſi dicat iudicas profectò. Accipitur hoc loco iudicare pro inſtruere, concionari, viam veritatis aperire, vocibus & ſcriptis docere, reuocare à vitiis, cohortari ad virtutem, vituperare homines flagitiis contaminatos, excitare iacentes, laudare virtute præſtantes. Hoc eſt ſpeculatoris officium, quod tam ardenter exercere debet, vt non ſolum alios incendat, ſed ipſe ſit diuino quodam amore inflammatus. Vt enim facilius gemmis inſculpes, quæ voles, ſi terebra ferueat, ſic magis mouebit concionator, ſi exarſerit, & diuini numinis charitate flagrauerit. Hoc eſt præſulis munus non langueſcere, non iacere, ſed clamare, & ſubditis cõſulere. Id volens Deus ſignificare dicebat Eſaiæ: Pone ſpeculatorem, & quodcunque viderit, annuntiet. Per quem ſpeculatorem ipſe Eſaias intelligitur: qui de eccleſię catholicæ felicitate vaticinans, aiebat: Vox ſpeculatorum tuorum. Subaudi, audietur. Et ſubdit ſtatim: Leuauerunt vocem, ſimul laudabunt. Nam ſi præſules & primates populi flagitia ſilẽtio præterierint, pœnas mortis eius ipſi perſoluent, quemadmodum Deus

Sup. 3. *Simile.* *Eſai. 21.* *Eſa. 52.*

Deus capite tertio dixit Ezechieli. *Sup. 3.* Huiuſmodi præſides vocat Eſaias canes mutos non *Eſa. 56.* valentes latrare: Eam ob cauſam diuus Paulus in epiſtola prima ad Thimotheum, *1. Tim. 3* vbi epiſcopum & præſulem deſcribit, ait eum *2. Tim. 4* debere eſſe doctorem. Et quoniam ipſe Timotheus epiſcopus erat, ita illum in epiſtola ſecunda cohortatur. Prædica verbum, inſta oportune importunè: argue, obſecra, increpa, in omni patientia & doctrina. Verũ Hieroſolymam appellat hoc loco Deus ciuitatem ſanguinum, quoniam multa in ea homicidia committebantur, & innocentiũ ſanguis fundebatur. Id obiiciebat Deus Hebræis per Eſaiam his verbis: *Eſa. 1.* Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Eſt igitur ſanguis cædes inſontium. *Pſal. 50.* Ideo regius vates, Libera me, inquit, de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ. Sanguines appellat crudelitatem, & ſcelus illud, quod in cæde Vriæ commiſerat, decernens, vt ille immaniter trucidaretur. Igitur ciuitas ſanguinum ea reſpublica eſt, in qua potentes trucidant infimos, vt ſuæ ſuperbiæ & crudelitati ſatisfaciant, & alienas diuitias diripiant. Quæ reſpublica mortua potiùs appellari debet, quàm viua. *Simile.* Vt enim corpus abſque anima mortuum dicitur, quòd nec neruis, nec membris vtatur, ſic ciuitas abſque lege, quod nec iuſtitiam exerceat, nec virtutem, *Inf. 23.* quæ ſunt hominum ſocietatis vincula, & præcipuę reipublicę partes. Capite 24. appellat etiam Deus Hieroſolymam ciuitatem *Nahũ. 3* ſanguinum. *Haba. 2* Hoc tropo Nahum propheta capite tertio vtitur in Niniuem, & Habacuc in principes immanes.

Ciuitas effundens ſanguinem in medio ſui. Id eſt, hæc eſt ciuitas, quæ publicè interficit innocentes.

Vt veniret tempus eius. Subaudi euerſionis. Particula, vt, non eſt hoc loco cauſalis, ſed cõſecutiua: eſt enim ſenſus: Hæc ciuitas eſt homicidiorum perpetratrix: ex quo efficietur, vt cito veniat eius vaſtitas & euerſio. Deus eam breui funditus euertet, & vim ac furorem hominum immaniũ, qui aliorum vitã ferro atque inſidiis appetunt, infringet. Nõ igitur ideo Iudæi ſcelera admiſerunt, vt punirentur, quin potius ideo puniti ſunt, quia ſe ſceleribus contaminarunt.

Et appropinquare feciſti dies tuos. Id eſt, immanitate & ſceleribus tuis feciſti, vt accelararet finis dierum tuorum. Ob tua flagitia feſtinauit tempus tuæ luctuoſæ euerſionis. Id ait etiam iis verbis regius vates: *Pſal. 54.* Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. Excedunt enim è vita morte plerunque immatura.

Et adduxiſti tempus annorum tuorum. Repetitio eſt ſuperioris.

Sordida, nobilis, grandis interitu. Sordida vitiorum maculis: nobilis ob templi magnificentiam & amplitudinem, & antiquorum regum, diuinorumque vatum celebritatem: grandis interitu, cui paratum imminet magnum exitium, & luctuoſiſſima calamitas. Vel ſic: Sordida nobilis, hoc eſt, quæ antea nobilis eras, & in omnium ore verſabaris, in qua vera Dei religio floreſcebat, & virtus redundabat, modò iaces in obſcuro, vitiorum labibus cooperta. Fuit tibi ob tetra facinora tua honor ablatus, gloria obſcurata, claritas extincta: quam ob cauſam magnus tibi imminet interitus. Vel accipitur nobilis pro inſigni ſceleribus: quemadmodum apud Matthæum: *Matt. 27* Habebat autem tunc vinctum inſignem, qui dicebatur Barrabas. Nomen hoc nobilis, vſurpatur à Latinis authoribus eloquentia præcellentibus pro inſigni in quacunque re etiam mala. Cicero in oratione 4. in Verrem, in qua eius tetra ac nefaria facinora commemorat, Accipite, inquit, nunc aliud eius facinus nobile. Et Titus Liuius: Nobilis ille clade Romana locus. Poteſt hic locus verti ex Hebræo: Sordibus nobilis, vel, flagitiis inſignis.

Ecce principes Iſrael ſinguli in brachio ſuo. Id eſt, vnuſquiſque ex principibus tuis pro virili homicidia faciebat: periculum capitis innocentibus afferebat: & odium vſque ad ſanguinem excitabat. Eodem modo Eſaias *Eſai. 1.* Hieroſolymam alloquebatur: Principes tui infideles, ſocij furum.

Patrem & matrem. Exponit eorum crimina ſigillatim.

Sanctuaria mea ſpreuiſtis. Id eſt, templum meum violaſtis, in eo idola collocantes.

Viri detractores. Homines impij, qui alios maledictis vulnerabant, in odium & inuidiã arceſſebant, vt eorum ſanguinem profunderent. Ita de Ieremia dicebant: Iudiciũ mortis eſt viro huic. *Iere. 26.* Aliquando grauius offendũt animos auditorum, qui aliena flagitia apertè narrant, quàm qui committunt. Et ſæpenumero accidit, vt qui alios maledicentia laceſſunt, ipſi grauioribus madeant vitiis. In Prouerbiis ait Salomõ: Remoue à te os prauum, & detrahentia labia ſint procul a te. *Prou. 4.* Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos, detractores Deo odibiles, *Rom. 1.* & in prima ad Corinthios: *1. Cor. 6.* Nec maledici, nec rapaces regnum Dei poſſidebunt.

Super montes comederunt. Quando idolia immolabant. Comedere in montibus Hebraiſmus eſt, ſignificans idolorum cultum: quo vſus eſt etiam Ezechiel capite 18. *Sup. 18.*

Scelus operati ſunt in medio tui. Hoc eſt, Quid plura? Omne flagitiorum genus publicè admiſerunt.

Verecundiora patris diſcooperuerunt in te. Hebraiſmus eſt ſignificans filiorum cum nouercis ſuis inceſtũ. Id quod in Leuitico Deus iis verbis prohibuit: *Leuit. 18* Turpitudinẽ vxoris patris tui non diſcooperies.

Meiq; oblita es. Hoc eſt, in hæc flagitia incidiſti ô Hieroſolyma, quia mei oblita es. Aſpice quę mala ex obliuione Dei procedant.

ſicut hypocritæ triſtes. Et rurſus: Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces. De his ait apoſtolus in epiſtola

2.Tim. 3 ſecunda ad Timotheum: Speciem pietatis

Similitudo. habentes, virtutem autem eius abnegantes. Quemadmodum qui ficto boue perdices aucupatur, non eſt ille bos, ſed ſub ſpecie illius ſimplicis animalis ambus illis inſidiatur, vt eas capiat, & occidat, ſic qui ficta virtute flagitia tegit, gloriam quærens humanam, non eſt ille iuſtus, ſed ſub ſpecie iuſtitiæ alus perniciem machinatur, vt eorum diuitias poſſideat, & nominis celebritatem conſequatur. Et quamuis ex hypocritis nõnulli opes ſuas relinquant eas in pauperes

Similitudo. conferendo, hoc tamen efficiunt, vt alias multò ampliores obtineant. Vt enim falcô accipitrum velociſſimus arripere cupiens ardeam auem altè volantem, de qua ait Latinus poeta: Atque alta ſupra volat ardea nubem, non ſtatim cum primum eam videt, ad eam rectò tendit volatu, ſed potius primo curſu & anfractu videtur eam relinquere, & contemnere, & ab ea fugere, & ſeparari, at ſecundo volatu aut tertio ad eam admirabili tendit impetu, & incredibili velocitate, vt illam vnguibus rapiat in acris altitudine, ſic hypocritæ primo anfractu videntur aliquãdo mundi opes & dignitates relinquere & aſpernari, ſed hoc fingunt, vt eas altiores aucupentur, cum illuſtriore nominis amplitudine & celſitate, ſecundo enim aut tertio volatu mira celeritate & induſtria eas arripere conantur. Nihil eſt illis magis cordi, nihil magis in optatis, quàm ea conſequi, quæ deſpicere videntur: Id quod in nonnullis conſpeximus, qui ad ea quæ contemnere, & pro nihilo putare fingebant, cupiditate incitati rapiebantur. Sed quoniam ea cum flagitioſi eſſent, conſequi nõ poſſent, flagitia ſua charitatis colore ornabant, & æs vanitatis & malitiæ auro charitatis & virtutis cooperiebant. Eſt enim charitas aurum ignitum, de

Apoc. 3. quo ait Deus in Ioannis Apocalypſi: Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum. Hypocrita eſt falſum numiſma æneum, ſed deauratum, virtutem fingens, cum ſit vitio imbutus. Omnis homo numiſma eſt, in quo eſt imago Dei. Sed vt ait diuus Hieronymus, etſi ad imaginem & ſimilitudinem dei conditi ſimus, ex vitio tamẽ noſtro perſonas nobis plurimas induimus. Adami peccatum, vt ait Epiphanius, imaginem Dei non perdidit, ſed contaminauit. Tetri & nefarij homines Dei imaginem ſceleribus ſuis quantum in ſe eſt, polluunt & contaminant. Et, vt ait in Lamentis ſuis Ieremias: denigrata eſt

Thren. 4. ſuper carbones facies eorum. Nihilominus tamen numus Dei ſunt, eius imagine inſigniti. Quare reddendi ſunt Deo, quemadmodum numus Cæſaris Cæſari. Quærit Chriſtus numum ſuum, quærit Cæſar ſuum. Ille enim ait: Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari, quæ ſunt Dei, Deo. At vult, *Matt. 22* vt numus ſuus ſit ex auro aut argento, non autem ex ære & ſtanno. Cupit virtutem ſolidam & expreſſam, non fictam & adulterinam: eos diligit, qui pietatẽ & iuſtitiam diligunt & colunt, non qui harum rerum vmbris ſolùm vtũtur. Hi ſunt, de quibus ait ſcriptura. Væ duplici corde, & labris ſceleſtis, & *Eccl. 2.* manibus malefacientibus: & peccatori terrã ingredienti duabus viis. Duabus viis terram ingreditur hypocrita, cùm aliud recondit in animo, aliud factis oſtendit: aliud eloquitur, aliud agit. De eo dicitur in Deuteronomio: *Deut. 22* Non indueris veſtimento, quod ex lana linoque contextum eſt. Ac ſi dicat: quod ſubtilitatem malitiæ lino deſignatæ cooperis, & ſimplicitatem innocentiæ lana ſignificatæ exterius fingit. Quemadmodũ fecit Herodes, qui Magis Orientalibus deuotionem *Matth. 2* in Chriſtum exteriùs demonſtrabat, ſed gladium acuens, nefariam cordis immanitatem colore virtutis depingebat. Huiuſmodi erant Hieroſolymæ habitatores regnante Sedechia, qui Dei lege gloriabantur, ſed eam ſeruare nolebant. Vera virtus eſt æqualem ac parem verbis vitam agere, atque ita viuere, vt verba conſonent factis. Sunt qui, cùm iuſtitiam oppugnent, verbis conſequi volunt, vt iuſti eſſe videantur. Vt C. Gracchus cùm largitiones maximas feciſſet, & effudiſſet ærarium, verbis defendebat ærarium. Eodem modo Hebræi illi vocibus protegebant virtutem, factis verò eam de medio tollere nitebantur. Eos hoc loco Deus non aurum & argentum, ſed æs & ſtannum appellat. Vocat eos etiam ferrum ob cordis duritiem & contumaciam, et ob nimiam ſcelerum ferruginem: Plumbum ob effrænatam libidinem, quoniam metallum hoc ad ignis colorem confeſtim liqueſcit: & ob graue peccatorum pondus. Nam Zacharias peccatum *Zach. 5.* talentum plumbi appellat ob eius onus grauiſſimum. Vnde pſalmographus: Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, & *Pſal. 37.* ſicut onus graue, grauatæ ſunt ſuper me. Ac ſi diceret: Tanta vi, tam graui onere flagitiorum opprimor, vt humeros tanto ponderi pares non habeam: ſed animus fractus & debilitatus penitus ſuccũbet, niſi diuina miſericordia adiuuetur. Vnde Eſaias Iudæo- *Eſai. 1.* rum populum appellat grauem iniquitate. Cum his metallis comparat Deus Hebræos Hieroſolymæ habitantes, & vt eorum ſcelera exaggeret, ait eos nõ ſolùm eſſe hæc vilia metalla, ſed etiam ſcoriãm argenti, quæ eſt ſpurcitia illa, quæ ex metallo inter coquendum veluti ſpuma quædam egreditur, nulli vſui ſeruiens, nullam penitus habens vtilitatem. Erant Hebræi illi nefarij, & ſcelerum maculis inſignes, miſit eos Deus in calamitatis fornacem, vt expurgarentur: ſed illi peiores euaſerunt. Erant vilia metalla, & re-

manſerunt inutiliſſimæ ſcoriæ. Eam ob cauſam ait Deus: Omnes iſti æs, ſtannũ, & ferrũ & plumbũ, in medio fornacis, ſcoria argenti facti ſunt. Hac dicendi exornatione vtitur
Eſa. 1. Deus per Eſaiam dicens: Excoquam ad purũ
Malac. 3 ſcoriam tuã. Et per Malachiã: Ipſe erit quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum: & ſedebit conflans, & emundans argentũ, &c. Deus eſt, vt ait diuina ſcriptura, ignis conſu-
Deut. 4. mens, afflictio autem eſt fornax. Mittit Deus
Hebr. 12 homines aliquando in calamitatis fornacem vt eos mundus exploret, & cognoſcat, ſine ne aurum, an æs, an ſtannum, ſed nihil interdum inuenit niſi ſcoriam, ſordes et immunditias metalli. Id volens ſignificare Ezechiel, ait: Et ſcoria argenti facti ſunt. Ac ſi diceret: Et inuenit Deus eos nihil eſſe præter vilem ſcoriam, & inutilem metallorum ſpumam.

Propterea ego congregabo vos in medio Ieru-
19 *ſalem congregatione argenti, &c.* Hoc eſt, quẽadmodum ſolent congregari argentũ, & æs, & cætera metalla, vt in ignis fornacem mittantur, & ibi probentur, ſic ego vos in hac ciuitate explorabo. Erit Hieroſolyma fornax afflictionum, vbi eritis congregati, & obſeſſi à Babyloniis, & infinitis ærumnis oppreſſi. Sufflabo flammas calamitatum, affligã vos fame, ſiti, peſte, clade, & aliis moleſtiis acerbiſſimis. Et quoniam cum ſceleratis afflicti etiam fuerũt nonnulli iuſti, vt fuit capite ſu-
Sup. 21. periore oſtenſum, ideo ait: Congregatione argenti: nam viri pij argenti nomine ſignificantur. Accipitur aliquando argentum pro
Pſal. 11. diuina lege, vt in pſalmo: Eloquia Dñi eloquia caſta, argentum igne examinatum: aliquando pro viro virtute prædito & eloquẽ-
Prou. 10. te, vt in Prouerbiis: Argentum electum lingua iuſti. Hoc autem loco accipitur pro viro candido & innocente.

Et requieſcã. Inſtar hominis irati, qui poſtquam ſeruũ iniquũ flagellat, requieſcit. Loquitur Deus more humano. Quidã vertunt: Et relinquã vos in fornace. Quaſi dicat Deus Permittam, vt diu duret calamitas veſtra.

Et cõflabimini in medio eius. Hoc eſt, in medio Hieroſolymæ liquefietis. Comparat Hieroſolymam cum fornace ardente.

Et factum eſt verbum domini ad me, dicens: Fili hominis dic ei: Tu es terra immunda, & non compluta in die furoris. Coniuratio prophetarum in medio eius: ſicut leo rugiens rapienſque prædam, animas deuorauerunt, opes & pretium acceperunt: viduas eius multiplicauerunt in medio
F illius. Sacerdotes eius contempſerunt legem meam, & polluerunt ſanctuaria mea: inter ſanctum & prophanum non habuerunt diſtantiam: & inter pollutum & mundum non intellexerunt. Et à ſabbatis meis auerterunt oculos ſuos: & coinquinabar in medio eorum. Principes eius in me- Mich. 3. d.
dio illius quaſi lupi rapientes prædã, Sophon. 3. d.
ad effundendum ſanguinem, & ad perdendas animas, & auarè ſectanda lucra. Prophetæ autem eius liniebant eos abſque temperamento: videntes vana, & diuinantes eis mendacium: dicentes: Hæc dicit Dominus Deus, G
cùm dominus nõ ſit locutus. Populi terrę calumniabantur calumniam, & rapiebant violenter: egenum & pauperem affligebant, & aduenam opprimebant calumnia abſque iudicio. Et quęſiui de eis virum, qui interponeret ſepem, & ſtaret oppoſitus contra me pro terra, ne diſſiparem eam: & non inueni. Et effudi ſuper eos indignationem meam, & in igne iræ meę conſumpſi eos: viam eorum in caput eorum reddidi: ait Dominus Deus.

Fili hominis dic ei. Nimirum Hieroſolymæ.

Et non compluta. Hoc eſt non irrigata pluuia tempore opportuno, quia flagitiis tuis dominum ad iracundiam prouocaſti. Quemadmodum terra nõ compluta infrugifera eſt & infœcunda, ita Hieroſolyma abſq; pluuia diuinæ gratiæ arida erat & ſterilis. Poteſt per hanc ſiccitatem defectum diuinæ doctrinæ intelligere: pluuia enim doctrinam ſignificat.
Ita intelligitur illud Eſaiæ: Nubibus mandabo ne pluant ſuper eam imbrẽ. Vbi per nu- Ea. 5.
bes ſignificantur diuini vates et Chriſti apoſtoli, de quibus rurſum ait Eſaias. Qui ſunt Eſa. 60.
hi, qui vt nubes volant? Vnde Moyſes inſtar Deut. 32
nubis terram irrigãtis aiebat: Creſcat vt pluuia doctrina mea, fluat vt ros eloquium
meum. Et Eccleſiaſticus cum Deo loquens Eccl. 8.
has voces emittit: Aqua ſapientiæ ſalutaris potabis eos.

Coniuratio prophetarum. Scilicet falſorum. Septuaginta habent: Cuius duces in medio eius quaſi leones rugientes. Vt ſit ſenſus: Hieroſolymæ magnates ſunt immanes & raptores. Pſeudoprophetæ, & qui apud Hieroſolymitanos potentia valebant, aduerſus veros prophetas coniurarunt. Excitarunt aduerſus eos populum, illiſque perniciem machinantes eorũ opes rapiebant. Nõ vitupero rei familiaris amplificationẽ nemini nocentẽ, ſed illud aſſero, nõ ferre naturam, vt aliorũ ſpoliis noſtras facultates & diuitias augeamus.

Animas deuorauerunt. Accipitur anima
pro vita. Quaſi dicat: vitam illis ferro eripie-
bant. Sin autem accipiatur pro anima, tunc
eſt ſenſus: Pſeudoprophetæ animas populi
perdebant, eum ad necem diuinorum va-
tum incitantes.

*Inter ſanctum & prophanum non habue-
runt diſtantiam*. Hoc eſt, inter Dei templum
& alias ædes nullam fecerunt differentiam.
Ita idolis in templo immolabant, quemad-
modum in locis prophanis. Nihil intereſſe
putabant inter animalia munda & immun-
Lenit. 11 da, contra id, quod Deus illis præceperat. Po-
Lenit. 20 teris per pollutū & mundum vitium & vir-
Deut. 14 tutem intelligere.

A ſabbatis meis auerterunt oculos. Nolētes
ſabbati fractionem videre, non corripiebant
eos, qui ſabbata violabant. Arguit ſacerdotū
impietatem, qui ad humana aſpirātes, diui-
Ierem. 2. na non curabant, de quibus ait Deus per Ie-
remiam: Sacerdotes non dixerūt, vbi eſt Do-
minus? & tenentes legem neſcierūt me. Vel
auertere oculos à ſabbatis capitur pro diuini
cultus contemptione.

Principes eius. Nempe Hieroſolymæ. Vt
ex ſalutari medicina nihil proficiſcitur, niſi
quod ad corporis ſanitatē & vtilitatē perti-
net, quoniam eius cauſa eſt inſtituta, ſic à le-
gibus quas tulerit princeps, nihil debet exire,
niſi quod ad reipublicæ commodū ſpectet,
quoniam illius cauſa fuerunt inſtitutæ. Nar-
rat Iudæorum principum legiſlatorum flagi
tia, qui leges iniquas ferebant, & populum
ſpoliabant, iniuſte ferentes ſententiā, & alio-
rum incommodo ſuum commodū amplifi-
cantes: ſi commodū dici poteſt, quod aliorū
augetur iniuria. Eodem modo inuehitur in
principes iniuſtos Michæas capite tertio: &
Mich. 3. Sophonias eodem capite. Etſi eos temera-
Sophe. 3. ria populi multitudo iudicat beatos, qui præ-
ſtant valetudine, viribus, forma, qui poſſidēt
diuitias, honores, imperia, opes, gloriā, tamen
ſi fuerint hi, qui hęc habent, improbi, iniuſti,
vitiis cooperti, hi erunt profectò non ſolùm
infelices, ſed infeliciſſimi, non ſolùm miſeri,
ſed miſerrimi. Huiuſmodi erant hi, quos hoc
loco arguit propheta.

Et auarè ſectando lucra. Arguit auaritiā,
quam diuus Paulus appellat idolorum ſer-
Epheſ. 5. uitutem, & omnium malorum radicem. Ex
Coloſſ 3. illa enim tanquam ex ſtirpe cæteræ flagitio-
1. Tim. 6. rum peſtes oriuntur, quæ cordis occupant
terram, & admirabilia illa virtutum ſemina
noſtris ingeniis innata adoleſcere nō ſinunt.
Eccle. 31. Beatus vir, inquit Eccleſiaſticus, qui poſt
aurum non abiit, nec ſperauit in pecunia &
theſauris. Omnia animantia manus haben-
tia illis terram attingunt præter hominem,
qui manus à terrā habet eleuatas. Cū enim
bruta creata non ſint ad poſſidendum cæ-
lum, ſed terram, decet eam manibus terere
& attingere: at homo ad Dei imaginē & ſi-
militudinem creatus, ad cæleſtem beatitudi-
nem poſſidendam, nō terit manibus terram,
ſed pedibus eam conculcat. Voluit Deus vt
ipſa noſtra compoſitio nos moneret, vt vel-
lemus contemnere terram, & ad cælum ſem
per aſpirare. Eam ob cauſam cum cæteros
animantes natura abieciſſet ad paſtum, ſo-
lum hominem erexit, eius manus abduxit à
terra, & oculos ad cæli conſpectum quaſi ad
proprium domicilium excitauit. Si conſide-
rare velimus quæ ſit in natura hominis ex-
cellentia & dignitas, quid differat à cæteris
animantibus, & ad quid fuerit creatus, intel-
ligemus quàm turpi ſit duci auaritia, diuitias
ardentiùs quā cætera omnia cupere, & pro
rebus fluxis velle amittere æternas. Quēad- Simile.
modum aquila fertur in ſublime, ad terram
autem non deſcendit niſi ad neceſſarium vi-
ctum quærendum, capta autem præda ſta-
tim volat, nec in ima terra detinetur: ſic nos
debemus in cælo animo verſari, & depoſita
ſuperuacanea rerum humanarū ſolicitudi-
ne, Deū mentis oculis contemplari, & quie-
ta ac tranquilla mente cōſiſtere. Ad terram
non debemus deſcēdere, niſi vt ea, quæ ſunt
vitæ neceſſaria accipiamus: quibus obtentis
debemus ad ipſum Deum cogitatione vola-
re, & animo confugere. Ad id nos hortatur
diuus Paulus iis verbis in epiſtola prima ad
Timotheum: Habentes alimenta, & quibus 1. Tim. 6.
tegamur, iis cōtenti ſimus: nam qui volunt
diuites fieri, incidunt in tentationem, & in
laqueum diaboli. Salomon ille, qui antiqui-
tatis memoriam ſapientia ſuperauit, fundens
ad Deum precationes ſuas, has voces emiſit. Prou. 30.
Tribue tātùm victui meo neceſſaria, ne fortè
ſatiatus illiciar ad negandum: Et ruſus: Me- Prou. 15.
lius eſt parum cum timore Domini, quàm
theſauri magni & inſatiabiles. Id quod his
verbis dixerat eius pater: Melius eſt modicū Pſa. 36.
iuſto ſuper diuitias peccatorū multas. Eam Eccle. 5.
ob cauſam dixit Eccleſiaſticus: Noli anxius
eſſe in diuitiis iniuſtis: non enim proderunt
tibi in die obductionis & vindictæ. Pauper-
tas, vt ait Chryſoſtomus in epiſtolam ad He-
bræos, eſt manuductrix in viā, quæ ducit ad
cælum. Et diuus Auguſtinus in Pſalmū 76.
Omnis, inquit, philoſophiæ magiſtra nobis
eſt inopia. Sed quid mirandum, cùm Gen-
tium philoſophi idipſum conteſtentur? Plu-
tarchus, Contemptus, inquit, diuitiarum eſt
inſtrumentum philoſophiæ. Bias: Quis di-
ues? qui nihil cupit. Quis pauper? auarus. Se-
neca: Breuiſſima ad diuitias per cōtemptum
diuitiarum via eſt. Crates ille Thebanus, qui
opibus affluebat, cùm ſe Athenas ad philo-
ſophandum, tanquam ad bonarum artium
mercaturā conferret, magnum dicitur auri
pondus in mare conieciſſe, quoniā nō puta-
uit, ſe poſſe ſimul & virtutes & diuitias poſ-
ſidere: & cùm illud in altū gurgitem profun
deret, dixiſſe aiunt: Abite peſſum malę cupi-
ditates, ego vos mergā, ne ipſe mergar à vo-
bis. Melius feciſſet, ſi diuitias illas propter

Deum

Deum inter pauperes diſtribueret: ne e ego in eo laudo perdere illas, ſed eas aſpernari. Felices illi, qui paucis cõtenti, opes ſuas propter Chriſtum inopibus largiuntur, & ad eas opes aſpirant, ex quibus eredunt poſſe verum decus refloreſcere, veramq; dignitatem redundare: qui poſſunt dicere cũ Apoſtolis: Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti
Matt. 19 ſumus te. Horũ animi cũ è vinculis corporũ euolauerint, non ad æterna ſupplicia, & cæcas inferorum tenebras relegabuntur, ſed gaudio exultãtes, ſedes illas cæleſtes, & ſplendidiſſimam domum conſequentur, vbi pulcherrimam diuini numinis, cæterarumque rerum ſcientiam obtinebunt: diuitiis nunquam interituris redundabunt, & Deo ipſo æuo ſempiterno fruentur. Auari homines cõtrà cupiditatis ſtimulis concitati, dabunt ſuorum flagitiorum pœnas: & qui poſthabita animi cura, et diuinarum rerum contemplatione omnes cogitationes ſuas conferunt ad fallaces diuitias conquirendas, totoque ſtudio in eam curam incumbunt, vt vitam aliis & opes per ſummũ ſcelus eripiant, in æternum torquebuntur. Et vt ait diuinus pſaltes:
Pſal. 48. Relinquẽt alienis diuitias ſuas, & ſepulchra eorum domus illorum in ęternum. Loca inferni, vbi impiorum animæ ſunt ſepultę, vocat domum illorũ in æternum. Erit illis ſeclusum iter à concilio cœlitum, excludentur à cœtu mentium beatarũ, & æternis pœnis in inferno cruciabuntur. Huiuſmodi homines obiurgat hoc loco Ezechiel, eos præſertim, qui inter cæteros principatũ obtinebãt; qui cùm deberent in alios cõferre beneficia, lucra auarè ſectabantur. Nullum eſt vitium terrius auaritia & inſatiabili cupiditate, pręſertim in iis, qui rempublicam gubernãdam ſuſceperunt: habere enim quæſtui rempublicã non ſolùm non eſt laudabile, ſed etiã crudele & nefarium.

Propheta antẽ eius liniebant eos abſque temperamento. Hoc eſt, falſi prophetæ decipiebãt magnates Hieroſolymæ ſua falſa doctrina. Metaphora eſt ſumpta ab iis, qui parietes complanãt luto abſque firmitate. Cũ enim parietes pulchri videantur, excidit lutum, & remanent deformati. Eodem modo pſeudo prophetæ res proſperas promittentes fallebant magnates, & in erroribus ſuis confirmabant, ſed ſtatim fraus eorum apparebat. Pro abſque temperamento verti poteſt, luto inſulſo, ſeu luto abſque firmitate. Hac dicendi exornatione vſus eſt etiam ſuprà Ezechiel capite 13.
Sup. A 3.

Populi terra calumniabantur calumniam. Hoc eſt, ſcelerati erant, pleni fraudibus & dolis. Non erat in Iudæa iuſtitia in principibus, nec virtus in populo. Iam innocentiæ, probitati, rectis ſtudiis nihil erat loci. Populus
Eccle. 10. imitabatur regem. Et vt ait Eccleſiaſticus, qualis eſt rector ciuitatis, tales habitantes in ea. Inter populi flagitia priùs numerat calumniam, quæ eſt vexatio alicuius, in litibus præcipuè, per fraudem & ſubdolam ac ſubtilem rationem, aut rei alicuius malitioſa interpretatio ad aliquem decipiendum. Cum Theatridas gladium cote acueret, interrogatus à quodã eſſet ne acutus, acutior, inquit, calumnia. Author eſt Plutarchus in primo apophthegmatum libr. In Leuitico ſunt hæc *Leuit.* 19 Dei verba: Non facias calumniam proximo tuo. Et quoniam impij virtutis ſplendorem extinguere, & iuſtorum pulchritudinem deformare cupiunt, aiebat Dauid. Feci iudiciũ *Pſa.* 118. & iuſtitiam, non tradas me calumniantibus me. Et Ioannes Baptiſta: Neminem concu- *Luc.* 3. tiatis, nec calumniam faciatis.

Quæſiui de eis virum, qui interponeret ſepem Id eſt, quæſiui aliquos, qui ſe ponerent pro ſepe, ne ego totum agrum vaſtarem, ſed non erat, qui inſtauraret interruptionem, & poſſet ingreſſum ſeueritatis meæ cohibere. Ac ſi diceret: Quæſiui, qui me precibus ſuis placaret, ne euerterem Hieroſolymã, & non inueni. Vide Dei miſericordiã. Exigebat diuina iuſtitia, vt Hieroſolyma eſſet ob ſcelera ſua deleta: & ille quęrebat aliquem, qui eum pro eius ſalute obſecraret. Illud eſt hoc loco aduertendum, virum iuſtũ pro aliquo orantem, & feruentes preces ad Deum fundentẽ ſepem eſſe & murum illius. Moyſi pro po- *Exod.* 32 pulo oranti dixit Deus: Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos. In libro Gene- *Gene.* 32. ſis ſcriptum legimus apparuiſſe Dominum Iacobo, cùm remanſiſſet ſolus, & à familiæ frequentia ſe in ſolitudinem recepiſſet, & cum eo fuiſſe luctatum. Ex quo certamine effectũ eſt, vt neruus fœmoris Iacobi emarceſceret, & ipſe Dominus ei benediceret. Quid aliud lucta hæc Iacobi cum Deo ſignificat, quàm vehementem orantis feruorem, & piarum precationũ vim, & admirabilem effectum. Duo brachia luctantis ſunt fletus & deuotio. Ideo ait Oſeas hunc Iacobum & *Oſe.* 12. fleuiſſe & rogaſſe. Superauit autem Deum, quia vſque mane orauit, & in precationibus permanſit. In hac contentione exaruit fœmoris neruus, quia vi & feruore orationis extinguitur carnis appetitus, aut ſaltẽ ſedatur, & acquiritur benedictio, hoc eſt, diuina quædam conſolatio. Sed hoc loco occurrit difficilis quædam quæſtio. Quomodo non inuenit Deus virum iuſtum, qui oraret pro Hieroſolyma, ſi in ea erat Ieremias, & Baruch, & viri alij virtute inſignes, qui pro populo pias & ardentes ad Dominum preces fundentes, dies ac noctes inter mœſtos gemitus, & amara ſuſpiria conſumebant? Et ſuprà dixerat Deus capite 21. ſe eſſe in clade *Sup.* 21. Hieroſolymæ interfecturum iuſtum & impium. Huic obiectioni reſpondet Nicolaus Lyranus, hoc loco numerum ſingularem accipi pro plurali. Quæſiui de eis virum, pro quæſiui viros in numero ſufficiente, propter *Gene.* 18 quos parcerem ciuitati. Nam cùm Abraham

quæreret

quæreret à Domino vtrum parceret Sodo-
mæ pro decem iuſtis, non auſus eſt quære-
re ampliùs de numero minore. Eam ob cau-
ſam ſubditur hoc loco: Et nō inueni, ſubandi
viros in numero ſufficiente. Erant enim
Hieroſolymæ flagitia multa, quemadmodū
dixerat propheta in principio huius capitis:
4. Reg. & fusè ſcriptū eſt quarto Regum, & ſecun-
2. Para. do Paralipomenon. Hæc eſt reſponſio huius
doctoris ſapientis quidem, qui in diuinis li-
teris explanandis, etſi non fuerit verborum
elegantia perpolitus, in eam tamen curā to-
to pectore incubuit, vt verum ſcripturæ in-
tellectum explicaret. Paulus tamen Burgen-
ſis homo etiam doctus hac ſolutione mini-
mè cōtentus aliam quærit. Ait enim hoc re-
ſpera de viro tantùm vno intelligi, vt litera
ſonare videtur. Et quanuis tunc eſſent Hie-
roſolymæ nōnulli viri iuſti, qui Deum ora-
rent pro populo, nullum tamen ex illis tanti
meriti fuiſſe, vt per eius precationes Deus
iratus placaretur. Alij, quibus hoc loco Bur-
genſis nō arridet, quòd videatur eximiæ Ie-
remiæ ſanctitati derogare, cuius merita ſunt
in literis diuinis perpetuis conſignata moni-
mentis, aiunt Deum iuſtos aliquos in ciuita-
te inueniſſe, inſignes illos quidem, virtutibus
& meritis præſtantes, ſed nullum, qui ſe po-
neret ſepem pro ea, quoniam erat ciuitas illa
definitiua Dei ſententia delenda. Non igitur
hoc loco defectum aiunt fuiſſe virtutum aut
meritorum intercedentium, ſed eam ob cau-
ſam neminem ſe murum conſtituiſſe ad ci-
uitatā protegendā, quoniam ob eius impia
facinora decreuerat Deus eſſe illam euerſu-
rum ſentētia irrefragabili & definitiua. Eam
ob cauſam allocutus eſt Deus iis verbis pro-
Ierem. 7. pheram Ieremiam: Tu ergo noli orare pro
Iere. 11. populo hoc, nec aſſumas pro eis laudem &
& 14. orationem, & non obſiſtas mihi, quia nō ex-
audiam te. Hæc verba mandauit Ieremias ca-
piti ſeptimo, & vndecimo, & quartodeci-
Iere. 15. mo. Capite autem quintodecimo ita facit
Deum loquentē: Si ſteterint Moyſes & Sa-
muel coram me, non eſt anima mea ad po-
Sup. 14. pulum iſtum. Et apud noſtrum Ezechielem
dixit euerſurū eſſe vrbem, etiam ſi Noë, Da-
niel, & Iob pro illa intercederent. Vaticinia
cōminatoria non ſemper adimplētur, quan-
Ioni. 13. do non ſunt definitiua, vt patet in Niniuitis
Eſai. 38. apud Ionā: & in morte Ezechię apud Eſaiā,
4. Reg. 20 & libro quarto Regū. At quia hæc Dei ſen-
2. Par. 32 tentia hoc vaticinio explicata de delenda
Hieroſolyma, non erat comminatoria tan-
tùm, ſed definitiua, ideo nullus inuentus eſt,
qui eam protegeret. Harum opinionū nul-
lam audeo reiicere: omnes enim mihi pla-
cent. Quę verior ſit, docti viderint: mihi qui-
dem vltima veriſimilior videtur.

Et effudi. Pro effundam: præteritum pro
futuro, more prophetarum. Senſus eſt: Eos
ob ſcelera ſua grauiter puniam.

Viam eorum in caput eorū reddidi. Hoc eſt,
vnumquenque affligam iuxta criminis eius
magnitudinem. Pro qualitate & quantitate
ſcelerum luet vnuſquiſque pœnas. Homi-
nes immanitate barbari, humano ſanguine
cruenti, ingurgitati in flagitia, non ſolùm oc-
cidentur corpore, ſed ſecluſi à concilio cæli-
tum ſempiternis cruciatibus afficientur. Vel
ita: Pernicies, quàm aliis machinabantur, in
eorum caput redundabit. Fortaſſe accipitur
caput pro rege: & tunc erit ſenſus: Sedechias
mihi pœnas perſoluet non ſolùm ſuorum,
ſed etiam populi criminum. Eorum enim
ſcelerū, quę ſubditi exēplo impij regis com-
mittunt, ipſe rex, qui fuit eorum cauſa, red-
det rationem. Eam ob cauſam aiebat Dauid: Pſal. 18.
Ab alienis parce ſeruo tuo. Hoc eſt, à pecca-
tis aliorū, quæ meo malo exēplo fuerūt per-
petrata. Pro alienis, eſt in hebraico zedhim,
quæ dictio ſuperbum & ſuperbiam ſignifi-
cat. Quare hic poteſt eſſe huius loci ſenſus:
A te Domine mirandū in modum peto, vt
qui mihi tolerantiam ad calamitates æquo
animo tolerandas dediſti, animi etiam ſub-
miſſionem & humilitatem præſtes, vt me à
deteſtabili & intoleranda ſuperbia eripias:
nulla eſt enim capitalior peſtis importunita-
te & ſuperbia, nulla pernicioſior, nulla dete-
ſtabilior & immanior. Verū quia dictio he-
braica alienum etiam ſignificat, meritò ſep-
tuaginta interpretes tranſtulerūt: Et ab alie-
nis parce ſeruo tuo. Quoniam qui exemplo
ſuo alios excitat ad peccandum, eorum ſan-
guinem perſoluit. Eodem modo apud Eze- Sup. 3.
chielem ait Deus præſuli ſcelera ſubditi non
curanti: Sanguinē eius de manu tua requi-
ram. De hebraiſmo ibi fusè diſſeruimus.

Annotationes ex Hebræo in caput XXII.

V*Iri detractores fuerunt in te*. Septua-
ginta habent ἄνδρες λῃσταί. Hoc eſt,
viri latrones. Qui enim de aliorū vi-
ta detrahunt, eorum famam diripiunt, & la-
trones multò peſtilentiores iis, qui diuitias
rapiunt: quò enim fama nobilior eſt opibus
& diuitiis, tantò pernicioſiores ſunt latrones
famæ, quàm pecuniæ. nihil eſt velocius ma-
ledicto & detractatione: nihil faciliùs emit-
titur, nihil latiùs diſſipatur. Nulla res eſt, quę
faciliùs direptioni committatur, quæ bre-
uiùs amittatur, quàm gloria, qua detractor
ſpoliat poſſidentē Quod de falſa mundi glo-
ria intelligendum puto, quę eſt temeraria, &
inaniſſimis ſplendoris inſignibus collocata,
& à ſapientibus omnibus repudiata. Vera
enim gloria ſolida eſt & expreſſa, nō adum-
brata: ea eſt verus virtutis ſplendor, benefa-
ctorum comes, conſentiens laus bonorum,
incorrupta vox bene iudicantium de excel-
lenti virtute, quæ radices agit ac longiùs
propagatur. In hebraico pro detractoribus

eſt רכיל racil, quæ dictio detractorem ſignificat, & mercatorem, & deceptorem. Vnde id, quod eſt apud Ieremiam: Ambulantes fraudulenter, vt æs & ferrum, poterat verti: ambulantes in detractione, aut in fraudibus, ſimiles ſunt æri & ferro: Hoc eſt impudentes ſunt, frontem habẽtes chalybeam & ferreã.
Sup. 17. Id etiam, quod ait Ezechiel capite 17. In vrbe negotiatorum poſuit illam, verti poterat: In ciuitate latronum, vel detractorum. Qua de re ea poteris videre, quæ ibi annotamus.

Et poſſidebo te. In hebraico, eſt ונחלת בך venichalt bac. Verbũ eſt nachal, quod ſignificat hæreditare, accipere, poſſidere: vt apud
Zach. 2. Zachariam: Et poſſidebit Dñs Iudam partẽ
Pſal. 18. ſuam. Et apud pſalmographum: Surge Deus iudica terrã, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus. Ac ſi diceret: Obſecro te Domine Deus, vt ex alto cœli faſtigio deſcẽdas, & regendi negotium ſuſcipias: intueor enim mentis oculis eſſe ad te gentes omnes peruẽturas, quæ prius erãt ob dæmonis tyrannidẽ oppreſſæ: tu eas poſſidebis, & erũt hæreditas tua. Hanc ſignificationem ſecuti ſeptuaginta interpretes tranſtulerunt καὶ κατακληρονομήσω. Hoc eſt, & hæreditate poſſidebo. Quã etiam ſignificationem ſecutus eſt communis interpres. Pagninus vertit: Et eris capiẽs hæreditatem in te. Et in theſauro ait R. Dauidem in libro radicum hunc locum etiam vertere: vbi ait hunc eſſe ſenſum illius: Olim ô ſynagoga, inquit deus, fuiſti hęreditas mea, & populus meus: at cùm te ſceleribus contaminaueris, non eris hæreditas mea, ſed tua: non eris in me, ſed in te. Sed quoniam radix huius verbi poteſt eſſe chalal, quod ſignificat polluere, & prophanare, ſunt, qui hunc locũ ita vertant: Et pollueris, vel prophanaberis in te inter Gentes. Hoc verbo vſus eſt pſalmographus in loco illo: Prophanaſti in terra
Pſal. 88. ſanctuarium eius. Vel vt poteſt verti ex hebræo: Polluiſti in terra diadema eius. Ac ſi diceret: Regnum Dauidis, eiusque dignitatẽ penitus contempſiſti. Voluit igitur ſignificare Ezechiel fore, vt Iudæi in Babylonica captiuitate detenti ſe impiis Gentium ritibus, vaniſq; ſuperſtitionibus coinquinarẽt. Thargum habet: Et ſanctificabor in te. Vt ſit ſenſus: Reuerteris ô popule Iudaice ex captiuitate Babylonica, & me ipſum coles in Iudęa, vbi ego ero in te ſanctificatus. Hæc interpretatio etſi verbis differat à vulgata editione, in ſenſu tamen coincidit cum illa.

Verſa eſt mihi domus Iſrael in ſcoriam. Pro ſcoria eſt in hebraico סיג ſig. quæ dictio
Eſa. 1 abſque dubio ſcoriam ſignificat, vt apud Eſaiam 1. Excoquã ad purum ſcoriam tuam.
Pſal. 108 Id quod eſt in pſalmo: Præuaricãtes reputaui omnes peccatores terræ, verti poteſt ex hebræo: Scoriam reputaſti omnes peccatores terræ. Septuaginta tamen ita hunc Ezechielis locum tranſtulerũt: Facta eſt mihi domus Iſrael commixta, ſeu in commiſtionẽ. Vt ſit ſenſus: Populus Iſraeliticus eſt nunc quædã metallorum miſtura, non eſt purum argentum, ſed cũ ſtanno, & plumbo, & ferro miſtum: at ego eũ igne afflictionis purgabo, vt poſt captiuitatem remaneat argentũ purum abſque vlla idolorum cultus miſtione. Hinc poteris colligere, quã vtilis ſit calamitas. Hoc intelligẽs regius vates canebat: Proba me Do *Pſal. 25.*
mine, & tenta me: vre renes meos, & cor meum. Vbi pro tentare eſt in hebraico tſarphah, quod verbũ explorare ſignificat, more eorum qui igne experiuntur aurũ & argentum, ſit ne purum ab ſcoria. Per renes voluptates ſignificat, quòd libidinũ ſedes in renibus eſſe perhibeatur, per cor occultas cogitationes, quòd earũ officina & receptaculum cor ſit, Quaſi dicat: Scrutare Dñe, experire quis ſim: explora igne non ſolũ opera mea, ſed animi cogitationes & conſilia. Fac peri- *Simile.*
culum innocentiæ meę: nam quemadmodũ aurum & argentũ igne perſpiciuntur, ſic in ærumnarũ fornace corporis opera, & intimę animi affectiones explorantur. Hoc aiebat pius Dauid nõ temeraria audacia: ſed cùm falſis criminibus vocaretur ad interitũ, quòd necem Sauli regi moliretur, Dominũ appellabat, qui eſſet ſuæ cauſæ diſceptator, cui erat compertum eum nunquã violaſſe Saulem, quin potius hac in re animũ ſemper ab omni flagitio & ſcelere alienũ habuiſſe. Id quod poſtea fuit omnibus cognitũ & exploratum per id quod in ſpelunca Enaddi factum legimus, & in deſerto, vbi haſtam & ſcyphum
Sauli dormienti eripuit: & per rerum aduer- *1. Re. 24.*
ſarum tolerãtiam, & in virtute firmitudinẽ. *1. Reg. 26*

Sacerdotes eius contempſerunt legem meam. In hebraico pro contempſerunt eſt חמסו chameſu, à verbo חמס chamas, quod ſignificat contemnere, & rapere, & lædere. *Prouer. 8*
Vnde illud prouerbiorum: Qui in me peccauerit, lædet animam ſuam, poteſt etiam verti: Qui in me peccauerit, expoliabit animam ſuam. Nam anima flagitium mortiferũ cõmittens, manet bonis gratiæ, quæ verè ſunt bona, ſpoliata. Eam ob cauſam poterat etiã locus hic Ezechielis ita verti: Sacerdotes eius ſubripuerunt legem meã. Ac ſi dicat Deus: Nefarij Hieroſolymæ Sacerdotes legem meam populo nunciare & explanare noluerunt. Qui eam tenebantur populo exponere, illam autem non exponebant, eam dicebantur populo furari. Vtinam hoc præſules illi eccleſiaſtici conſiderarent, & iterum ac iterum memoria repeterent, vt furta ſua viderent, & deteſtarentur; qui, cùm Dei verbum ſubditis nunciare teneantur, populumque diuina inſtruere doctrina, nec per ſe hoc, nec per alios efficiunt: quin potius dediti ventri & ſomno in perpetua ignominia verſantur. Non loquor de illis, qui ſunt virtute & ſapientia præditi, qui populum vita, doctrina, & pietate ad diuinum amorem, Chriſtique euangelij obſeruãtiam exci-

excitare contendunt, quorum multos ſcio
eſſe in Eccleſia Catholica. Illos ſolùm duco
obiurgandos, qui turpi otio diffluunt, terræ
ſibi maculas inurunt, & populi ſibi crediti
ſalutem contemnunt. Non damno vacatio-
nem à laboribus aliquando, & honeſtam re-
Simile. quiem. Vt enim aues aſpicimus cum labore
& induſtria nidos conſtruere, eaſdem autem
poſt ſatigationem leuandi laboris ſui cauſa
paſſim ac liberè ſolutas oberrevolitare, ſic ani
mi noſtri magnis curis & laboribus defeſſi
deſiderant interdum quieſcere, & veluti la-
boribus vacui volitare, & honeſto ac pio
otio vti. Illud eſt otium deteſtandum, quod
alit delicias & flagitia, & labor ille amplectē-
dus, qui famam parit immortalem, qui ob
Chriſti gloriam ſumitur, quo ea conficiun-
tur, quæ vigent memoria omnium ſeculo-
rum. Si quid feceris honeſtum cum labore,
laborabit, honeſtum manet: ſi quid turpe
cum voluptate, turpitudo manet, voluptas
Gene. 2. abit. In libro Geneſis ſcriptum legimus: Tu-
lit Dominus Deus hominem, & poſuit eum
in paradiſo voluptatis; vt operaretur, & cu-
Prou. 10. ſtodiret illum. Et Salomon in Prouerbiis, E-
geſtatem, inquit, operata eſt manus remiſſa;
manus autem fortium diuitias parat. Vnde
diuus Paulus in prima ad Corinthios, Labo-
1. Cor. 4. ramus, inquit, operantes manibus noſtris. Et
in prima ad Theſſalonicēſes: Memores enim
1. Theſ. 2. facti eſtis fratres laboris noſtri, & fatigationis
nocte ac die operantes. Et in ſecunda ad
2. Cor. 11 Corinthios: Inſtantia mea cotidiana, &
ſolicitudo omnium Eccleſiarum. Vtinam
hanc diuini præſulis Pauli ſolicitudinē præ-
Rom. 12 ſules noſtri temporis aſpicerent. Qui do-
cet, inquit ille in epiſtola ad Romanos, in
doctrina, qui præeſt in ſolicitudine. Et pau-
lò poſt: Solicitudine non pigri, ſpiritu fer-
uentes, Domino ſeruientes. Et in prima ad
1. Theſ. 2 Theſſalonicenſes: Fiduciam habuimus in
Deo noſtro loqui ad vos Euangelium Dei
in multa ſolicitudine. Et quoniam hanc in
annuntianda Dei legē ſolicitudinem contē-
nebant ſacerdotes & antiſtites Iudæorum,
ait hic Deus per Ezechielem, eos legem ſuam
furatos eſſe, aut, vt vertit communis inter-
pres, contempſiſſe.

ARGVMENTVM CAPITIS XXIII.

INuehitur in Hieroſolymam & Samariam ſub nomine Ohola et Oholiba incontinentiū ſororum, quæ neglecto pio Dei cultu, repudiata vera religione, adhæſerint vanæ Gentiū ſuperſtitioni, & falſos ac commentitios deos coluerint. Oſtendit impudentiorem eſſe Hieroſolymæ impietatem & perfidiam, quàm Samariæ. Deplorat nefariam Iudæorum viuendi rationem: lamētatur eorum perniciem ſibi ob ſcelera ſua conflatam, & de eorum luctuoſiſſima euerſione per Chaldæos vaticinatur.

CAPVT XXIII.

ET factus eſt ſermo Domini ad A
me, dicens: fili hominis duæ mu-
lieres filiæ matris vnius fuerunt, &
fornicatæ ſunt in Aegypto: in adoleſ-
centia ſua fornicatæ ſunt. Ibi ſubacta
ſunt vbera earum, & fractæ ſunt mā-
mæ pubertatis earum: nomina autem
earum Ohola maior, & Oholiba ſo-
ror eius minor. Et habui eas, & pe-
pererunt filios & filias. Porrò earum
nomina Samaria Ohola, & Ieruſalē
Oholiba. Fornicata eſt igitur ſuper
me Ohola, & inſaniuit in amatores
ſuos, in Aſſyrios propinquantes, ve-
ſtitos hyacintho: principes & magi-
ſtratus, iuuenes cupidinis vniuerſos,
equites, aſcenſores equorum: & de-
dit fornicationes ſuas ſuper eos: ele-
ctos filios Aſſyriorum vniuerſos, &
in omnibus, in quos inſaniuit, & in
immunditiis eorum polluta eſt. Inſu-
per & fornicationes ſuas, quas habue
rat in Aegypto, non reliquit. Nam &
illi dormierunt cum ea in adoleſcen-
tia ſua, & illi confregerunt vbera pu-
bertatis eius, & effuderūt fornicatio-
nem ſuam ſuper eam. Propterea tra- B
didi eam in manus amatorū ſuorum,
& in manus filiorum Aſſur, ſuper
quorum inſaniuit libidine. Ipſi diſ-
cooperuerūt ignominiam eius, filios
& filias eius tulerunt, & ipſam occi-
derunt gladio. Et factæ ſunt famoſæ
mulieres: & iudicia perpetrarunt in
ea. Quod cùm vidiſſet ſoror eius O-
holiba, pluſquam illa inſaniuit libidi
ne: & fornicationem ſuam ſuper for-
nicationem ſororis ſuæ ad filios Aſſy-
riorum præbuit impudenter, ducibus
& magiſtratibus ad ſe venietibus in-
dutis veſte varia, equitibus qui vecta
bantur equis, & adoleſcētibus forma
cūctis egregia. Et vidi, quòd polluta
eſſet via vna ambarum, & auxit for-
nicationes ſuas. Cumq; vidiſſet viros
depictos in pariete, imagines Chal- C
dæorum expreſſas coloribus, et accin
ctos balteis renes, & thyaras tinctas

in capitibus eorum, formam ducum omnium, ſimilitudinem filiorum Babylonis, terræque Chaldæorum, in qua orti ſunt, inſaniuit ſuper eos concupiſcentia oculorum ſuorum, & miſit nuntios ad eam in Chaldæam. Cumque veniſſent ad eam filij Babylonis ad cubile mamillarum, polluerunt eam in ſtupris ſuis, & polluta eſt ab eis, & ſaturata eſt anima eius ab illis. Denudauit quoque fornicationes ſuas, & diſcooperuit ignominiam ſuam. Et receſsit anima mea ab ea, ſicut receſſerat anima mea à ſorore eius.

EXPLANATIO.

Duæ mulieres filiæ matris vnius. Hoc eſt Hieroſolyma & Samaria, quæ fuerunt ab vna matre Sarah progenitæ. Populus Hebræorū mortuo Salomone fuit in duas partes diuiſus: tribus Iuda & Beniamin obedierunt Roboā filio Salomonis, aliæ autem tribus ſecutæ ſunt Ieroboam. Et cùm tempore Saulis, et Dauidis, et Salomonis vnū eſſet regnum, tempore tamen Roboā propter verborum eius duritiem decem tribus ſe ab eo ſegregarunt, & adhæſerunt Ieroboam,
3. Re. 12. vt literæ diuinæ libro tertio Regum memoriæ prodiderunt. Et deinceps fuerunt duo regna diuiſa, vnum erat duarum tribuum, quod appellatur regnum Iuda, regnū Ieruſalem, & duæ tribus, alterū erat decē tribuū & appellabatur regnū Samariæ, ſiue Iſrael, ſiue Ephraim, ſiue decem tribus. Samaria cū primum ſe tradidit Ieroboam, defecit à fide,
3. Re. 12. & poſtea Hieroſolyma; & ita Iudæorū populus varia Gentium ſimulachra colebat, exceptis quibuſdam viris pietate præſtantibus, in quibus diuinum quoddam fidei lumen cæteris extinctis infelicibus illis temporibus mirabiliter eluxit. Hos nullæ tentationes potuerunt à virtute abducere, nec à fide remouere, nec ab honeſtatis curſu retardare. Hoc clarius elucebat Hieroſolymæ propter Dei templum diuino cultui dedicatum. Et quoniam obtinente Saule Iudæorum regnum, illud vnum erat, quamuis ſe poſtea diuiſit in duo, ideo ait hoc loco diuinus vates duas has mulieres, hoc eſt, duo hæc regna nempe Samariæ & Iuda, fuiſſe vnius matris filias & ſorores: præſertim cum omnes Iudæi fuiſſent ab vna matre, hoc eſt, à Sarah vxore Abrahami progeniti. Eam ob cauſam Iudæos al-
Eſa. 51 loquens Eſaias, aiebat: Attendite ad petram, vnde excisi eſtis, & ad cauernam laci, de qua præciſi eſtis. Attendite ad Abraham patrem veſtrum, & ad Saram, quæ peperit vos. Sed quoniam ſuprà Ezechiel capite decimoſexto
Hieroſolymam per contemptum filiarū ap- Sup. 16.
pellauerat Cethææ, quæ fuerat idolorū cultrix, ideo fortaſſe hoc loco Hieroſolymam & Samariam filias huius matris appellat, hoc eſt ſimulachrorum cultrices, quę impię matris flagitia imitabantur. Cùm Iudæi gloriarentur, ſe eſſe filios Abrahami, viri eximij, ſapientia & charitate præſtantis, cuius virtutes imitari nolebant, vocat eos Deus filios Cethææ, cuius impias ſuperſtitiones ſequebantur. Oſtendit illis Deus, veram nobilitatem non conſiſtere in maiorum celebritate, ſed in propria virtute, à qua illi erant relicti. Vir nobilis, virtutum ornamentis decoratus eſt veluti cælum ſerenum, pulchrorum ſyderū
varietate diſtinctum. Et quemadmodū den- Simile.
ſæ terræque nubes ſplendida obſcurãt ſydera: ſic poſteri degeneres, & ſcelerum labibus contaminati maiorum ſplendorem, eorumque inſignium virtutum claritatem extinguũt, ſuorumque vitiorum tenebras illis obfundunt: vt etiam ſi fuerint nobiles, certè veniant in obliuionem. Satius eſt propriis rebus geſtis florere, quàm maiorum opinione niti. Non debent nobilium hi filij appellari, qui in perpetua verſantur ignominia, ſed nefariorum quorum viuendi rationem imitari contendunt. Vnuſquiſque eius dicitur filius, cuius ſequitur opera. Eam ob cauſam Chri-
ſtus Deus noſter impios Iudæos apud Ioan- Ioan. 8.
nem filios diaboli appellat. Et idem Ioannes Ioan. 1.
de chriſtianis ait: Quotquot autem eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Et hoc loco Ezech. idolorum cultores filios
impiæ Cethææ meritò vocauit: in Chriſto Gal. 6.
enim Ieſu, vt ait Diuus Paulus nec circuncisio aliquid valet, nec præputium, ſed noua creatura. Significat apoſtolus veram apud Deum nobilitatem eſſe animæ renouationē per fidem charitate formatam, quæ non in ſtemmatibus maiorum, & generis amplitudine conſiſtit, ſed in nouitate vitæ, & in diuini numinis imitatione. Nos qui ex Gentibus originē ducimus, potiùs filij Abrahæ ſumus, cùm illius fidem referamus, quàm ij, qui ſe ortos ab illo putant, nec tamen domeſtico exemplo à ſcelere & impietate reuocantur. Cùm enim in diuina cognitione omnia ſint à ſenſu corporis ad mentis dignitatem conferenda, non multum refert, cuius ſanguine procreemur, ſed cuius veſtigiis ingreſſi vitam inſtituamus. Ita hoc explanat Hieronymus Oſorius epiſcopus Algarbiorū digniſſimus in libro, quem compoſuit de nobilitate Chriſtiana, vbi dulci & admirabili eloquentia ſua, veluti ſuaui quadam Orphei cithara veram Eurydicem, hoc eſt, pulcherrimam philoſophiā ab obſcuris tenebris tanquam ab inferis reuocauit.

Et fornicatæ ſunt in Aegypto. Hoc eſt, idolorum cultui ſe tradiderunt, cùm eſſent in Aegypto. Perſpicuū eſt in literis diuinis no-

mine

mine ſornicationis idololatriam ſignificari,
vt ſæpe oſtēdimus: animus enim à vero Deo
per illam ſeparatur, & ad falſos Deos cōuer-
titur. Hic habes locum apertè oſtendentem
fuiſſe multos ex Iudæis in Aegypto idolorū
Exod. 20 cultores. Non enim eis de Aegypto egredi-
tibus lex idolorum cultum prohiberet, niſi
ibi fuiſſent Gentium ſuperſtitiones imitati,
Exod. 23. In Exodo dixit illis Deus: Non facietis Deos
argenteos, nec Deos aureos facietis vobis. Et
Leuit. 19 iterum: Nō adorabis Deos eorum, nec coles
eos, nec facies opera eorum. Et in Leuitico:
Nolite conuerti ad idola, nec Deos conflati-
les faciatis vobis, Ego Dominus Deus veſter.
Deut. 4. Eodem modo in Deuteronomio. Et multis
aliis in locis.

Obola maior, & Oholibar ſoror eius minor
Samariam vocat maiorem nō natiuitate, ſed
populi multitudine: comprehendebat enim
decem tribus, Hieroſolyma verò duas. Sama
ria erat ciuitas quædā metropolis à qua to-
tum regnum Samaria etiam vocabatur: quē
admodum Hieroſolyma metropolis erat re-
gni Iuda. Samariam appellat Deus Oholam
hoc eſt, tabernaculum eius. Ac ſi dicat: Non
eſt tabernaculum meum, ſed ſuum, quoniā
templo meo relicto decem tribus coluerunt
vitulos aureós, & templum Baal ædificaue-
3. Reg. 11 runt. Hieroſolymam verò appellat Oholibā
4. Reg. 10 hoc eſt, tabernaculum meum in ea, quoniam
ibi erat templum diuino cultui dedicatum.
At vtrunque regnum Deo vero contempto,
Deos commentitios venerabatur.

Habuit eas, & pepererunt filios & filias. Hoc
eſt, mihi quondam obtemperarunt, et varios
virtutum fructus produxerunt.

*Inſaniuit in amatores ſuos, in Aſſyrios pro-
pinquātes.* Hoc eſt, Samaria deperit Aſſyrios
ſibi propinquos non tā loco, quā moribus, &
turpi viuendi ratione. eorumq́ue ſuperſtitio-
nes impatienter adamauit. Manahen rex Sa-
4. Reg. 15 mariæ petiuit à rege Aſſyriorum, vt illum in
4. Reg. 17 regno confirmaret: quam ob cauſam magnū
illi tributum ſoluebat. Et contra Dei præce-
ptum Iudæi inito fœdere cum Gētibus, om-
Pſal. 105 nia eorum idola coluerunt. Et, vt ait pſalmo-
graphus, commiſti ſunt inter Gentes, & di-
dicerunt opera eorum, & ſeruierunt ſculpti-
libus eorum, & factum eſt illis in ſcādalum.
Simile. Quemadmodum dulcis Iordanis fluuius cū
in Aſphaltitem inſalubrem Palæſtinę lacum
ingreditur, redditur inſuauis, et virturē amit
tit, ſic qui eſt cum ſceleratis amicitia coniun-
ctus, & familiaritate copulatus, flagitioſus
efficitur, eorumq́ue vitiis contaminatur, etiā
ſi antea in virtutem incubuiſſet. Meritò igi-
Eccl. 7. tur dicebat Eccleſiaſticus: Diſcede ab iniquo,
& deficient mala abs te. Et apoſtolus in pri-
1. Cor. 5. ma ad Corinthios, & in ea, quæ ſcripſit ad
Gal. 5. Galatas: Modicum fermētum totā maſſam
corrumpit. Non ſatis habuerunt. Iudæi om-
nia ſcelera moliri, quibus humanam læderēt
ſocietatem, niſi etiam ſummi Dei religio-
nem pollueren, & verum Dei cultum peni-
tus violarent.

Iuuenes cupidinis. Hoc eſt, ad libidinem
prouocantes.

*Fornicationes, quas habuerunt in Aegypto,
non reliquit.* Colebant Iudæi in Aegypto la-
pides & ſerpentes, & Idola propè infinita,
quorum cultum in terra promiſſionis etiam
obſeruabant. Ideo ſequitur: Nam & illi dor-
mierunt cum ea in adoleſcentia ſua. Hoc eſt,
ipſi Aegyptij ſuis idololatriis Iudęorum na-
tionem corruperunt in adoleſcētia ſua. Ap-
pellat Ezechiel adoleſcentiam ſynagogæ tē-
pus illud, quo fuit in Aegypto ſub Pharaone
Poterit hoc ita explanari: Iudæorū ſynago-
ga in Aegypto non ſolùm Aegyptiorū, ſed
Aſſyriorum coluit idola: nam illi, nimirum
Aſſyrij non ſolùm nunc eam contaminant,
ſed etiam in Aegypto eam ſuis ſuperſtitioni-
bus corruperunt.

Ipſam occiderunt gladio. Quando Aſſyrij 4. Reg. 17
Samariam penitus euerterunt.

Et facta ſunt famoſæ mulieres. Hoc eſt, in-
ſignes flagitiis. Verſabantur in dedecore &
ignominia. Accipitur nomē hoc, famoſum,
in malam partem, vt apud Plautum: Qui
etiā me miſerū famoſum fecit flagitiis ſuis.

Iudicia perpetrarunt in ea. Aſſyrij tanquā
diuinæ iuſtitiæ miniſtri eam variis, acerbiſq;
calamitatibus oppreſſerunt.

Quod cùm vidiſſet ſoror eius Oboliba. Cū
Hieroſolyma vidiſſet, fuiſſe Samariā ob eius
idololatriam meritò euerſam, non ſolum ſe
non recepit ad meliorem frugē, quin potius
ſe in deteſtabiliora vitia ingurgitauit. Et facta
eſt peior quàm Samaria. Vnde Ieremias, iu- Ierem. 3.
ſtificauit, inquit, animam ſuam auerſatrix Iſ-
rael comparatione præuaricatricis Iudæ. Vi- 4. Re. 16
de 4 Reg. 16. & 21. & 21.

Cum vidiſſet viros depictos in pariete. Solēt
enim multi bella, & inſignia virorum illu-
ſtrium facta, imò etiam ipſos illuſtres viros
depingere in tabulis, aulæis, & ædium pa-
rietibus. Narrat Vergilius primo Aeneidos,
Troianos cùm appellerent Carthaginem, ſe
ſuaſque ærumnas & varios caſus, & Græco-
rum victorias vidiſſe in parietibus depictas.

Et ſaturata eſt anima eius ab illis. Hieroſo
lyma cùm priùs Babylonios vnicè dilexiſſet
poſtea fuit ab illorum amicitia disiuncta: &
omnem fœderis memoriam perpetua diſcor-
dia delendā cēſuit. Hinc colliges inter impios
& flagitioſos homines amicitiam eſſe diu
non poſſe: cùm enim eam vtilitas aut volu-
ptas inter eos conglutinet, ea commutata il-
lam diſſoluit. Vt flos ſolſtitialis herbæ illius,
quam ephemeram appellant, quo diє oritur,
marceſcit, & euaneſcit, & vrēte ſole penitus
conſumitur, ita multorum amicitia fluxa eſt
& adueniente quacunque moleſtia ſtatim
areſcit, & omnino amittitur. Id quod Ariſto
teles etiam de ephemero animalculo prope
Hypanim fluuium narrat: cuius vita ſpaciū

Simile. non excedit vnius diei. Quemadmodum columbæ in domum dealbatam ſe vltrò cõferunt, & candida tecta frequentant, teira autem domicilia contẽnunt, ſic infidi amici eorùm amicitiam conciliant, quorũ opibus rebuſque proſperis iuuentur, inopes & abiectos pro nihilo ducunt. Sed cum moleſtia aliqua eorum fallit opinionem, amicitiã etiam diuitum confeſtim abſcindunt. De amico fideli ait Salomõ in Prouerbiis: Omni Prou. 17. tẽpore diligit, qui amicus eſt, & frater in anguſtiis comprobatur. De infidis autem ait: Diuitiæ addunt amicos plurimos, à paupe- Prou. 19. re autem & hi, quos habuit, ſeparantur. Eſt igitur perſpicuũ inter ſceleratos non permanere diu amicitiã. Sed quid dico? Imò nullo modo inter nefarios homines amicitia poteſt vnquã eſſe: ſi de vera amicitia loquamur. Nã virtus amicitiã gignit & cõtinet: quã ſine virtute, qua cõglutinatur, nullo pacto poſſe eſſe exiſtimo. Ea eſt diuinarũ humanarumq; rerũ cũ beneuolẽtia & charitate cõſenſio. Hãc Eccl. 25. viri ſapiẽtes in expetendis ducunt, aſſerentes nullã poſſeſſionẽ, nullam vim auri & argenti eſſe pluris æſtimãdam. Ideo ait Eccleſiaſticus: Beatus, qui inuenit amicum verum.

Et receſſit anima mea ab ea. Verba ſunt Dei dicentis ſe à Hieroſolyma receſſiſſe, vt iam à Samaria receſſerat. Priùs euerſa fuit Samaria ab Aſſyriis, & poſtea Hieroſolyma à Babyloniis. Et quoniã hoc fuit ob Iudæorũ ſcelera, ait Deus receſſiſſe animã eius à ciuitate illa ingrata. Eodẽ modo per Ieremiam, Non eſt, Iere. 15. inquit, anima mea ad populum iſtum. Ac ſi diceret. Quoniam Iudæi receſſerunt à me, & diis falſis adhæſerunt, receſſit ab illis dilectio mea.

Multiplicauit enim fornicationes ſuas, recordans dies adoleſcentiæ ſuæ, quibus fornicata eſt in terra Aegypti: & inſaniuit libidine ſuper concubitũ eorum, quorũ carnes ſunt vt carnes aſinorum, & ſicut fluxus equorum D fluxus eorũ: Et, viſitaſti ſcelus adoleſcentiæ tuæ, quando ſubacta ſunt in Aegypto vbera tua, et confractę ſunt mãmæ pubertatis tuæ. Propterea Oholiba, hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ſuſcitabo omnes amatores tuos cõtra te, de quibus ſaturata eſt anima tua, & cõgregabo eos aduerſum te in circuitu, filios Babylonis, & vniuerſos Chaldæos, nobiles, tyrannoſque, & principes omnes, filios Aſsyriorũ, iuuenes forma egregia, duces & magiſtratus vniuerſos, principes principum, & nominatos aſcẽſores equorum. Et venient ſuper te inſtructi curru, & rota, & multitudo populorum: lorica, & clypeo, & galea armabuntur contra te vndique: & dabo coram eis iudicium: & iudicabunt te iudiciis ſuis. Et ponam zelum meum in te, quem exercent tecum in furore: naſum tuum, & aures tuas præcident: & quæ remanſerint, gladio concident. Ipſi filios tuos et filias tuas capient, & nouiſsimum tuũ deuorabitur igne. Et denudabunt te veſtimentis tuis, & tollent vaſa gloriæ tuæ. Et requieſcere faciam ſcelus tuum de te, & fornicationem tuam de terra Aegypti: nec leuabis oculos tuos ad eos, & Aegypti non recordaberis amplius. Quia hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego tradam te in manus eorum, quos odiſti; in manus de quibus ſatiata eſt anima tua: & agent tecum in odio, et tollent omnes labores tuos, et dimittent te nudam, et ignominia plenam: et reuelabitur ignominia fornicationum tuarum, ſcelus tuum, et fornicationes tuæ. Fecerunt hæc tibi, quia E fornicata es poſt Gentes, inter quas polluta es in idolis earum. In via ſororis tuæ ambulaſti: et dabo calicem eius in manu tua. Hęc dicit Dominus Deus: Calicem ſororis tuæ bibes profundum et latum: eris in deriſum et in ſubſannationem, quæ eſt capaciſsima. Ebrietate et dolore repleberis: calice mœroris et triſtitiæ, calice ſororis tuæ Samariæ. Et bibes illum, et epotabis vſque ad fæces, et fragmenta eius deuorabis, et vbera tua lacerabis, quia ego locutus ſum, ait Dominus Deus. Propterea hæc dicit Dominus Deus. Quia oblita es mei, et proieciſti me poſt corpus tuum, tu quoque porta ſcelus tuum, et fornicationes tuas.

Multiplicauit enim fornicationes ſuas, recordans dies adoleſcentiæ ſuæ. Id eſt, auxit idololatrias ſuas, memor tẽporis adoleſcentiæ ſuę quando in Aegypto infinita idola colebat. Itaque dictio, recordans, refertur ad regnum Iuda. Poteſt ad Deũ referri, vt ſit ſenſus: Cũ

populus

populus Hieroſolymæ indies ſe ingurgitaret
in vitia, & impia coleret idola, eaque cotidie
multiplicaret, meminit Deus eius temporis,
quo populus ille in Aegypto vana ſimula-
chra adorabat. Deus videtur obliuiſci flagitio
rum noſtrorũ, cum ea nõ punit: cum autem
nos calamitatibus exercet, videtur meminiſſe

Inſaniuit libidine. Id eſt, adamauit Aegy-
ptios omni ſuperſtitionũ generi deditos. Vult
ſignificare Aegyptiorum idololatriã ſummã
fuiſſe, eiuſque inſatiabile Iudæorum deſide-
rium, ſub libidinoſorum perſona.

*Ecce ego ſuſcitabo omnes amatores tuos con-
tra te.* Prædicit Hieroſolymæ euerſionem
per Chaldæos, quos ipſa fuerat amore pro-
ſecuta, & quorum ſuperſtitiones elegerat.
Hieroſolyma poſthabito Dei amore dilexit
Babylonios, à quibus poſtea fuit diſtracta &
ſeiuncta, & tandem deuicta, & penitus dele-
ta. Aequum eſt, vt ea, quæ Deo relicto ſum-
mè diligimus, perniciem nobis moliantur.
Iaco. 4. Vide quid inter ſe differant amor Dei, &
amor mundi, de quo ait diuus Iacobus apo-
ſtolus: amicitia huius mundi inimica eſt deo,
quicunque voluerit eſſe amicus ſeculi huius,
inimicus Dei conſtituitur. Amor dei confert
in nos vitam, amor mundi mortem. Ideo di
Deut. 30. cebat Deus in Deutero. Elige vitam, vt & tu
viuas, & ſemen tuum, et diligas Dñm Deum
tuũ, vtq; obedias voci illius, & illi adhæreas:
ipſe enim eſt vita tua, qui Deum toto animo
diligunt, eũque ſummo amore proſequũtur
immortalẽ vitæ coronam obtinebũt, de qua
Iaco. 1. ait apoſtolus Iacobus: Accipiet coronã vitæ
quam repromiſit Deus diligentibus ſe. Qui
verò mundum Deo pro nihilo habito am-
plectuntur, in æternas pœnas mittẽtur. Ideo
Ioan. 2. ait diuus Ioannes: Nolite diligere mundum,
nec ea, quę in mundo ſunt. Si quis diligit mũ
dum, non eſt charitas patris in eo. Et diuus
Rom. 8. Paulus: Scimus quoniã diligentibus Deum,
Deut. 6. omnia cooperantur in bonum. In Deutero.
dicebat deus: Diliges dominum Deum tuum
ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, et ex
Matt. 22 tota fortitudine tua. Et in Euangelio ait Chri
Matt. 12 ſtus hoc eſt maximum & primũ mandatũ.
Cur eum non amabimus, qui nos amat, qui
Luc. 10. de ſeipſo ait: Ego diligentes me diligo, & qui
Prou. 8. manè vigilant ad me, inueniunt me. Et rur-
Ierem. 31 ſum: In charitate perpetua dilexi te, ideo at-
Apoc. 1 traxi te miſerans. De quo ait diuus Ioannes
Dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in
ſanguine ſuo. Eum debemus diligere non ex
parte cordis, ſed ex toto corde. Ipſe enim ait:
Præbe mihi fili mi cor tuum. Totum cor no-
Prou. 24. ſtrum poſtulat à nobis. Non vult vt cũ eius
amore mũdi amorẽ copulemus, amor enim
euertit amorem, corporalis ſpiritualem, ter-
Leuit. 10 renus cæleſtem. Filij Aaronis quoniã in thu-
ribus ignem alienum poſuerunt, fuerũt igne
cõbuſti. Ignis alienus in thuribulo, eſt amor
Simile. mundi in corde. Si aues quærũt aërẽ, piſces
aquam, ignis terræ, ignem elementarẽ, cuius
locus eſt ſpatium inter conuexum aeris &
concauum lunæ, ſi omnia denique quęrunt
ſuum locum & centrum, & illuc tendunt,
quare nos non quæremus Deũ, qui eſt quies
noſtra, noſtrum centrum, & ſummum bo-
num? Si flumina magno impetu tendunt in
mare, quia, vt ait Salomon, exeunt è mari, *Eccle. 1.*
cur nos non amabimus, nõ aſpirabimus, nõ
tendemus omni conatu amoris in Deum, in
illud immenſum mare bonitatis diuinæ, vn- *Gene. 1.*
de procedimus ipſe enim nos creauit ad ima
ginem & ſimilitudinem ſuam? Si tenemur
præcepta Dei ſeruare, quantò magis hoc,
quod eſt maximũ & primum, quod eſt prę
ceptũ charitatis, quæ tenet inter omnes vir-
tutes principatũ, cuius obiectum eſt Deus,
omnium obiectorum excellentiſſimum? Vt
ad curſum equus, ad arandũ bos, ad indagã-
dum canis, ſic, imò multò magis ad amandũ
Deum natus eſt homo. Eſt enim Deus excel
lẽs illud præſtãtiſſimę bonitatis numẽ, ſum-
mum & ſempiternum, perennis vitæ fons,
vniuerſæ conditor & opifex, qui cũ ſapien-
tiæ ſuæ opes hominibus cõmunicare decre-
uiſſet, eos creauit immortali anima illuſtra-
tos, vt eum ipſum diligerent, eum contem-
plarentur, eius amore flagrarẽt, quo vita bea
tiſſima æuo ſempiterno fruerẽtur. Hic igitur
eſt ad æternam beatitudinẽ certiſſimus adi-
tus, ſi Deum ardenter amauerimus, ſi id ef-
fecerimus, cuius cauſa nos Deus ſui ſanctiſſi-
mi numinis ſimiles creauit, & naturã ratio-
nis participem impertiuit. At ſi eo cõtempto
Babylonẽ vnicè dilexerimus, ſi mũdi amore
incenſi ad inania & caduca aſpirauerimus, ea
ipſa, in quibus quietẽ & vitam inuenire pu-
tabimus perturbationem nobis & interitum
conflabunt. Quemadmodum Dei amor ſe-
dat effrænatas appetitiones, eaſque coercet,
& efficit vt obtemperent rationi, cõſeruatq;
recta animi iudicia, ita huic aduerſarius mũ-
di amor, omnem animi ſtatum exagitat, in-
cendit, & perturbat. Et mundus ipſe amato-
res ſuos dilacerat, exulcerat, affligit. Intuerè
Iudæos illos Hieroſolymæ habitatores, eorũ
que ſtatum alta mente repete, et id, quod di-
co, in illis expletũ apertiſſimè cognoſces. Ar-
ſerunt amore erga Babylonios, & cõtra Dei
præceptum impias eorũ ſuperſtitiones ſuſce
perunt, dilexerunt eorum diuitias, contule-
runt ſe ad eorum amicitiã, & ipſi Babylonij
eos vndique oppugnarunt, & ad interitũ cru
deliſſimũ vocarunt. Ideo alloquẽs hoc loco
Deus Iudæorum populum ait: Ecce ego ſuſ-
citabo omnes amatores tuos contra te.

Et dabo coram eis iudicium. Id eſt, permit-
tam eis poteſtatem te ſuis legibus iudicãdi, fa
ciam eos miniſtros iuſtitiæ meæ.

Et iudicabunt te iudiciis ſuis. Explanatio
eſt ſuperioris.

*Et ponam Zelum meum in te, quem exercẽt
tecum furore.* Hoc eſt, oſtendam contra te
iram meam, quam Chaldæi exercebunt, te
grau-

grauiter punientes. Accipitur zelus aliquando pro amore, vt in libro numerorum: Zelo meo commotus eſt. Et tertio libro Regum dicebat Elias. Zelo zelatus ſum pro domino. Quaſi diceret: Ardente amore erga Deũ flagro, crucior ob Dei amorem, quod videam multos ab eo deficere. Eodem modo Chriſtus apud pſalmographum: Zelus domus tuæ comedit me. Id enim expletum in Chriſto fuiſſe, diuus Ioannes teſtatur. Aliquando verò accipitur zelus pro ira & furore, vt apud Eſaiam: Sicut vir præliator ſuſcitabit zelum. Et apud Sophoniam: In igne enim zeli deuorabitur omnis terra. Et apud diuũ Paulum: Cùm ſit inter vos zelus & contentio, nõne carnales eſtis? Et hoc loco apud Ezechielem.

Num. 25 *3. Re. 19* *Pſal. 64.* *Ioan. 2.* *Eſa. 42.* *Sophon. 1* *1. Cor. 3.*

Naſum tuum, & aures tuas præcident. Deformabunt te, & membra tua mutilabunt. Poteris per naſum, qui eminet in facie, & & medium obtinet locum, regem intelligere, per aures verò, quibus diſcitur ſcientia, ſacerdotes, de quibus ait Aggæus propheta: In terroga ſacerdotes legem. Et Malachias: Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, et legem requirent ex ore eius. Et noſter Ezechiel: Nõ peribit lex à ſacerdote.

Agg. 2. *Malac. 2* *Sup. 7.*

Et nouiſſimum tuum deuorabitur igne. Id eſt, & templum tuum, quod euerſis aliis ædificiis integrum remanebit, tandem ruet, & incendio flagrabit.

Et tollent vaſa gloriæ tuæ. Hoc eſt, vaſa tẽpli. Vel loquitur de monilibus, & veſtibus pretioſis Iudæorum.

Et requieſcere faciam ſcelus tuum de te. Tã acerbis calamitatibus te opprimam, vt nulla tibi idola colendi detur facultas. Ideo te ærũnis lacerabo, vt impios Gentium ritus deteſteris, & ad meipſum conuertaris. Vide afflictionis vtilitatem. Ideo aiebat regius ac diuinus vates: Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum Domine. Ac ſi diceret: Permitte Domine eos in ærumnas incidere, & percipere luctus, affli ge eos, & preme dolore, vt potentiam tuam ſentientes diuinũ numen tuum venerentur, nomenque tuum quærant, vt illud perpetua memoria & obſeruantia colant.

Pſal. 82.

De terra Aegypti. Id eſt, quam didiciſti in Aegypto.

In via ſororis tuæ ambulaſti. Id eſt, ſecuta es ò Hieroſolyma flagitia Samariæ, turpem eius viuendi rationem amplexata es.

Dabo calicẽ eius in manu tua. Hoc eſt, eius calamitates ſubibis, cuius flagitia imitata es. Puniam te eadẽ pœna, qua puniui Samariã, qui eam imitata in eadem vitia te ingurgitaſti. Verſabimini ò Hieroſolymæ cultores in eadem calamitate cum decem tribubus. Illę fuerunt captæ, vos etiam capiemini, ſed decẽ tribus ab aſſyriis, vos à Babyloniis. Bibere calicem, eſt calamitatem ſuſtinere, perſpicuũ eſt enim in literis diuinis nomine calicis afflictionem ſignificari. Ita in pſalmo: Pluet ſuper peccatores laqueos, ignis, & ſulphur, et & ſpiritus procellarum. Et ſubdit: Pars calicis eorum. Ac ſi dicat: Hæc erit eorum calamitas, hæc erit portio, quæ in eos confe- retur. Metaphora eſt ſumpta à vetere conuiuiorum conſuetudine, vbi præſes Sympoſij cuique ſuam portionẽ vini in calice impartiebat. Sed aduerte obſecro, & impiorũ ſupplicia alta mente perpende. Dicens: pluet, ſignificat pœnarum multitudinem: Dicẽs: laqueos, oſtendit nullam eſſe ſpem declinandi ſupplicia, quæ à Deo exhibentur: contra Deum enim nõ eſt ſpes. Nominans ignem, ſulphur, & ventum procellarum, terribilem ſuppliciorum magnitudinem & acerbitatẽ declarat. Et in alio pſalmo: Calix, inquit, in manu Domini, vini meri plenus miſto. Et inclinabit ex hoc in illud: verumtamen fæx eius non eſt exinanita, bibent omnes peccatores terræ. Ac ſi dicat: Habet Deus in manu ſua iuſtæ vltionis diſpenſationem, quam improbis propinat. Vinum huius calicis ira Dei eſt: quod vinum dicitur merum abſque mi- ſtione aquæ, & nihilominus dicitur miſtũ, hoc eſt turbulentũ & fæcis plenum, ad atrocitatem & amaritudinem pœnatum ſignificandam. Ex hoc calice potũ propinat Deus omnibus impiis, quos ſimul damnat iudicio: ideo calicem hunc ex impio inclinat in impium: ſed fæx eius ſemper durat, cùm ex eo bibant omnes peccatores. Volens Eſaias acerbiſſimas Iſraelitici populi calamitates exprimere ait: Conſurge Ieruſalem, quæ bibiſti de manu Domini calicẽ iræ eius: vſque ad fundum calicis ſoporis bibiſti, & potaſti vſque ad fæces. Primoribus labiis hunc calicem guſtare eſt pœnam leuem ſuſcipere: illum autem vſque ad fundum, & fæces potare, eſt pœnas luere grauiſſimas, ſummiſque doloribus cruciari. Ieremias inducit Deum ſibi in hunc modum loquentem: Sume calicẽ vini furoris huius de manu mea, & propinabis de illo cunctis Gentibus, ad quas ego mittam te. Et in Threnis alloquẽs Idumęã, ad te quoque, inquit, peruenier calix. Diuus Ioannes in Apocalypſi de pœnis loquens, quas nefarius luet, has voces emiſit: Hic bibet de vino iræ Dei, quod miſtum eſt mero, in calice iræ ipſius. Vinum furoris Domini merum appellat, hoc eſt forte abſque aqua, & miſtum, hoc eſt fæculentum, et turbulentum, tropum imitans pſalmographi. Ex hoc calamitatum calice bibũt non ſolum impij, ſed iuſti, quos Deus per varias ærumnarum anguſtias ad vitam ducit immortalem. Sed quid dico? Imò ille, qui eſt ipſa iuſtitia, ipſa bonitas, ipſe Chriſtus Deus noſter, afflictionis calicẽ bibit, vt doloribus ſuis animos noſtros expiaret. Quam ob cauſam ait D. Bernardus: Super omnia reddit te amabilẽ mihi Domine Ieſu calix, quem bibiſti. Hic eſt calix, de quo ipſe dixit diuo Petro: Calicem, quem

Pſal. 10. *Pſal. 74.* *Eſa. 51.* *Ierem. 18* *Thren. 4.* *Apoc. 14.* *Ioan. 18.*

quem dedit mihi pater, non vis vt bibam illum? Et Iacobo ac Ioanni primatū effectantibus: Poteſtis bibere calicem quem ego bibi-
Matt. 20 turus ſum? Hic eſt calix boni Ioſeph, inuētus
Gene. 44. in ſacco Beniamin, quem Ioſeph incredibili complectebatur amore: quoniam illis, quos bonus Ieſus diligit, ſuum afflictionis calicem
Simile. propinat. Quemadmodum magni piſces nō in fluuiis dulcibus nutriuntur, ſed in aquis maris, ſic magni viri, excellenti virtute præditi, non ſalſis mūdi voluptatibus oblectantur, ſed amaris calamitatibus, quas propter Deum toleranter ferunt, nutriūtur. Et veluti eſt glorioſum & illuſtre militi, arma & ſtēmata ſui principis portare, ſic nihil eſt homini præſtantius, nihil illuſtrius, nihil perpetuæ hominū memoriæ accommodatius, quàm eſſe Chriſti armis indutum, hoc eſt calamitatibus affectum, & tolerantia munitum. Audi ſtrenuum illum ac diuinum mi-
Galat. 6. litem Paulum aientem: Ego ſtigmata Ieſu Chriſti in corpore meo porto. Imò omnes, vt verbis vtar eiuſdē apoſtoli, qui piè volunt
2. Tim. 3 viuere in Chriſto Ieſu, perſecutiones patientur. Si eas paſſus eſt Chriſtus, quid mirum ſi illas eius membra patiantur? Has calamitates, & mortem ipſam propter Deum æquo animo toleratā appellat diuina ſcriptura calicem. Hic eſt calix, ad quem recipiendū ob
Pſal. 115 Dei gloriam paratus erat regius vates, cum ita canebat: Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo. Explicans autem quis eſſet hic calix, ſubdit: Pretioſa in cōſpectu Domini mors ſanctorū eius. Habet Chriſtus calicem ſuū, habet etiam mundus ſuum: Chriſti calix potionē habet amaram, ſed ſalubrem, mundi verò contra aureus eſt foris, & intus voluptatis plenus, ſed peſtilens & mortiferum: potionem habet ſenſibus dul-
Simile. cem, ſed animæ lethalem. Quemadmodum medicus amara quædam & inſuauia ægrotis propinat, vt noxius corporis humor expellatur, ſic Deus medicus cæleſtis volens ſceleribus noſtris mederi, porrigit nobis calamitatis & moleſtiæ calicem, vt ablatis ſceleribus inſtauremur, & ad priſtinam ſalutē reſtituamur. At mūdi calix pulcher apparet, ſed plenus eſt veneno: oblectat oculos & guſtum, ſed perniciem animis infert, & interitum ſem-
Apoc. 17 piternū. Id voluit diuus Ioannes in Apocalypſi ſignificare, cū literis mandauit, ſe mulierem quandam vidiſſe nomine Babylonē, per quam mundum intelligebat, auro ornatam & margaritis, habētem poculū aureum in manu ſua, plenum abominatione & immunditia. Hunc calicem deteſtemur, nō nos decipiat exteriore auro, & guſtus ſuauitate, quoniam intus mors eſt, ducens ad excidium ſempiternum. Calicem Domini læti accipiamus, pœnas iuſtas, noſtris flagitiis debitas æquo animo luamus, quibus ſcelera noſtra expiemus. Hunc calamitatum & moleſtiarum calicem propinauit Deus Hieroſolymæ, vt eam à maleficiis abduceret, & ad ſeipſum conuerteret, dicens hoc loco: Dabo calicem eius in manu tua. Sed conſidera ſummam Dei miſericordiam, qui volens Hieroſolymam punire, prius ei futurā annunciauit calamitatem, vt præmeditatio futurorum malorum leniret eorum aduentū, ſunt enim omnia repentina grauiora, & prouiſio ac præparatio moleſtias extenuant & diluunt, ſubita maris procella plus terret nauigantes, quàm antea prouiſa, & repentinus hoſtium aduentus magis ſæpenumero perturbat quā expectatus, & omnia denique mala improuiſa acerbiora videntur.

Calicem ſororis tuæ bibes profundum & latum. Magnitudinem pœnæ ſignificat intenſiuè, & extenſiuè. Sequitur: Et eris in deriſum & in ſubſannationem, quæ eſt capaciſſima. Hoc eſt, incides in maximā contemptionem opprobriorum omnium capaciſſimam. Poteſt dictio, capaciſſima, ad pateram ſiue calicem referri. Quam ob cauſam vertit Pagninus: Magnus, vt multum capiat vini. Poteſt ita verti locus hic: Eris in deriſum & contemptum, quòd hic calix multæ ſit capacitatis.

Et potabis vſque ad fæces. Innuit acerbiſſimam calamitatem. Et quemadmodum qui totum vinum bibit, videtur quodammodo vas ipſum deglutire, ſic tu totam ſuſtinens calamitatē, videberis ipſam deuorare. Id indicans ait: Et fragmenta eius, ſiue teſtas eius deuorabis. Hoc eſt, eris ſummè afflicta.

Proiecisti me poſt corpus tuum. Hoc eſt, auertiſti à me faciem tuam, & meipſum fugiens ad mundum cōfugiſti. Verba ſunt Dei aduerſus Hieroſolymam. Eodē modo apud *Ierem.* 2.
Ieremiam. Elongauerunt ſe à me patres veſtri, & ambulauerunt poſt vanitatem, & vani facti ſunt. Et paulò pòſt: Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & foderunt ſibi ciſternas, ciſternas diſſipatas, quæ non valēt aquas continere. Et rurſum: Verterunt ad me terga, & non *Iere* 32.
facies. Id lamentabatur Eſaias, has flebiles vo *Eſa.* 1
ces emittens Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis, dereliquerunt Dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſrael, abalienati ſunt retrorſum. Et quoniam Iudæi Deum ſuum eiecerunt, ideo eos eiecit Deus, dicens per Oſeam pro- *Oſe.* 9.
phetam. Propter malitiam adinuentionum eorum de domo mea eiiciam eos, nō addam vt diligam illos.

Tu quoque porta ſcelus tuum. Hoc eſt, tu etiam Hieroſolyma perſoluas pœnas tuis flagitiis debitas. Cum hoc cohæret id, quod eſt apud Michæam prophetam. Iram Domini *Mich.* 7.
portabo, quia peccaui ei.

Et ait Dominus ad me, dicens: Fili hominis nunquid iudicas Oholā, & Oholibam, & annuncias eis ſce-

lera earum? Quia adulteratæ ſunt, & ſanguis in manibus earum: & cum idolis ſuis fornicatæ ſunt. Inſuper & filios ſuos quos genuerunt mihi, obtulerunt eis ad deuorandum. Sed & hoc fecerunt mihi: polluerunt ſanctuarium meum in die illa, & ſabbata mea prophanauerūt. Cumq́ue immolarent filios ſuos idolis ſuis, & ingrederentur ſanctuarium meum in die illa, vt polluerent illud: etiam hæc fecerunt in medio domus meæ. Miſerunt ad viros venientes de longè, ad ad quos nuntium miſerāt: itaque ecce venerunt: quibus te lauiſti, & circunliniſti ſtibio oculos tuos: & ornata es mundo muliebri. Sediſti in lecto pulcherrimo: & menſa ornata eſt ante te: thymiama meum, & vnguētum meum poſuiſti ſuper eum. Et vox multitudinis exultantis erat in ea, & in viris, qui de multitudine hominum adducebantur, & veniebant de deſerto, poſuerunt armillas in manibus eorum, & coronas ſpecioſas in
C capitibus eorum. Et dixi ei, quæ attrita eſt in adulterijs: Nunc fornicabitur in fornicatione ſua etiam hæc. Et ingreſsi ſunt ad eam quaſi ad mulierem meretricem: ſic ingrediebantur ad Oholam, & ad Oholibam mulieres nefarias. Viri ergo iuſti ſunt: hi iudicabunt eas iudicio adulterarum, & iudicio effundentium ſanguinem: quia adulteræ ſunt, & ſanguis in manibus earum: & cum idolis ſuis fornicatæ ſunt. Hæc enim dicit Dominus Deus: Adduc ad eas multitudinem: & trade eas in tumultum, & in rapinam: Et lapidentur lapidibus populorum, & confodiantur gladiis eorum: filios & filias eorum interficient, & domos earum igne ſuccendent. Et auferam ſcelus de terra, & dicent omnes mulieres, ne faciant ſecundum ſcelus earum. Et dabunt ſcelus veſtrum ſuper vos: & peccata idolorum veſtrorum portabitis: & ſcietis, quia ego Dominus Deus.

Nunquid iudicas Oholam & Oholibam. Quaſi dicat, iudicas, tu debes iudicium ſuorum ſcelerum illis nunciare. Vel ſic: Nonne abſque ſingulari iuſſu nunciabis Iudæos eſſe ob ſcelera ſua iuſtè affligendos? Non proferes eorū interitus iudicium, niſi ego tibi hoc præcipiam?

Sanguis in manibus earum. Hoc eſt, innocentes interficiunt. Sic apud Eſaiam: Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. Vel loquitur de ſanguine animaliū, quæ Iudæi idolis immolabāt, nō enim ſolū bruta, ſed filios etiā ſuos in idolorum honorem interdū trucidabant. Ita enim ait pſalmographus: Immolauerūt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis, & effuderunt ſanguinē innocentē, ſanguinē filiorum & filiarū ſuarū, quas ſacrificauerunt ſculptilibus Chanaan. Solebant Gentes ſanguine humano aras imbuere, nec ſolum eæ, quæ erant barbaræ & incultæ, ſed illæ etiā, quæ erant literis & doctrina perpolitæ. Nā Græci ferè omnes, priuſquā bellum hoſtibus inferrent, hominū cæde templa funeſtabant, & Romani interdū, etiamſi minus frequenter, diis ſuis homines immolabant, quibus diuinum numen placari credebant. Quid dicam de natione Scythica ab omni humanitatis cultu relicta, et de aliis huiuſmodi nationibus ab omni doctrinæ cultu abhorrentibus, quæ nulla crudelitate ſatiabātur? Dęmonū enim impulſu exagitatæ Gentes illæ filios ſuos, quos ſingulari amore proſequebātur, in magnis ærumnis ſuis iugulabant. Hanc nefariam & funeſtam conſuetudinē ſecuti ſunt Iudæi, quā ob cauſam eis obiicit diuinus vates ſanguinem, in quo impij homines verſabantur. Qua de re alibi locuti ſumus. *Eſa. 1* *Pſal. 105*

Polluerunt ſanctuarium meum. Id eſt, contaminauerunt templum meum, in eo idola collocantes. Hoc factum fuit præcipuè tempore Achaz, & Manaſſes. *4. Re. 16. & 21.*

Miſerunt ad viros venientes de longe. Deſcribit ſuperſtitionem & idolorum cultū Samariæ & Hieroſolymæ ſub nomine harū duarum mulierum, tanta libidine ardentium, vt non ſolùm homines præſentes ad libidinem excitarent, ſed abſentes quærerent, & ad eos etiam longè diſtantes nuncios mitterent, vt ad eas ingrederētur. In quorum aduentum ſe abluunt, & ornant, & oculos ſtibio fucāt, & lectum pulcherrimū parant. Denique nihil omittunt, quo poſſint homines ad ſe turpiter allicere. Exaggerat diuinus vates Iudæorum idololatriam.

Thymiama meum. Præcipiebat Deus in libro Exodi, vt ipſi ſoli offerretur thymiama, at Iudæi illud idolis offerebant. Verba Dei ſunt hæc: Sanctum ſanctorum erit vobis thymiama. Talem compoſitionem non faciatis in vſus veſtros, quia ſanctum eſt Domino. Erat autē Thymiama compoſitio quædam odorifera, quæ in ignem coniecta ſuffitū & vaporationem efficiebat ſuauiſſimi odoris. *Exod. 30.*

Et

Et vox multitudinis exultantis erat in ea.
Deſcribit hominũ multitudinẽ, qui congre-
gabantur ad laudes idolorum concinendas.
*Viri ergo iuſti ſunt: hi iudicabunt eas indi-
cio adulterarum.* Hieroſolymã & Samariam
comparat cũ duabus mulieribus nuptis, vi-
ros contemnẽtibus, & infinitis ſe propè adul
teriis contaminantibus. Et quoniam fuerunt
grauiter punitæ earum more, quæ adulteria
& homicidia perpetrarũt, ideo ait, viros ea-
rum iuſtos eſſe, qui eas grauiſſimis pœnis
multarunt. Nominat propheta viros nume-
ro multitudinis, quoniam duarũ mulierum
fecerat mentionem, ſed vous re vera erat ea-
rum vir, nimirum Deus, qui cum eas antea
ardenter amaret, & incredibilibus beneficiis
afficeret, poſtea tamen eas magnis calamita-
tibus oppreſſit, & Aſſyriis ac Babyloniis ca-
piendas & iugulandas tradidit ob earum ſu-
perſtitiones, & idololatrias, & cætera flagi-
tia quibus paſcebantur. Nec miraodum eſt,
ſi Deum, quem Ezechiel vnum eſſe ſciebat,
numero plurali appellauerit, qooniam eum
eſſe credebat trinum in perſonis. Tres ſuot,
1. Ioan. 5. inquit diuus Ioannes, qui teſtimonium dant
in cælo: Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus:
Pſal. 49. & hi tres vnum ſuot. In pſal. 49. vbi nos ha-
bemus: Deus deorũ dominus locotus eſt, eſt
in hebraico, el elohim iehouah diuer. Quæ
verba ita poſſunt rectiſſimè verti: Deus,
Deus, Deus locutus eſt: Dicẽs ter, Deus, oſtẽ-
dit trium perſonarum diſtinctionem, ſed vt
eſſentiæ vnitatem ſignificaret, dixit: locutus
eſt, nõ autem locuti ſunt. Diuus Antoninus
quarta parte theologali titulo decimo aſſe-
rit fuiſſe à Mercurio Triſmegiſto homine
ethnico hæc verba literis mandata. Monas
genuit monadem, & in ſeipſo reflectit ardo-
rem: Hoc eſt, vnus genuit vnum, pater inge-
nitus genuit filium vnigenitum: & Spiritus
ſanctus procedit ab vtroque. Ardor reflexus
ſiue amor ille à patre & filio procedens eſt
abſque dubio Spiritus ſanctus. Fieri potuit,
vt ethnicus ille verba illa non intelligeret,
Exod. 7. quoniam Aegypti ſapientes poſtquam vir-
Exod. 8. gæ ſuæ fuerunt à virga Moyſi deuoratæ, in
tertio ſigno defecerunt, hoc eſt, Gentium
philoſophi admirabile trinitatis ſanctiſſimæ
myſterium ignorarũt: quemadmodũ multis
verbis aſſerit libro primo magiſter Sentẽtia-
rum. Nihilominus tamẽ id, quod Triſmegi-
Num. 22. ſtus dixit, Deo ita diſponente, qui aſinæ Ba-
laam dedit loquelã, admirabile trinitatis ar-
canum continere videtur. Perſona ſignificat
in diuinis relationem vt rem ſubſiſtentẽ in
natura diuina, cùm autẽ in diuinis ſint plu-
res relationes reales; apertè concluditur, plu-
res eſſe res ſubſiſtentes in diuina natura: &
hoc eſt, eſſe plures perſonas in diuinis. Id in-
telligens Ezechiel, Deum hoc loco numero
multitudinis expreſſit, dicens: Viri. &c.
Adduc ad eas multitudinem. Hoc eſt, va-
ticinare me aduerſus eam magnũ Chaldæo-
rum exercitum eſſe adducturum, qui eas op-
pugnet, & funditus euertat. Sed dices: Quo-
modo Deus per exercitum Chaldæorũ erat
euerſurus decem tribus, ſiue Samariam per
Oholam ſignificatam, ſi eam iam per Aſſy-
rios euerterat? Huic obiectioni reſpondendũ
eſt, multos ex decem tribubus ſe fugæ man-
daſſe in vaſtatione Samariæ, ſeque Hieroſo-
lymam contuliſſe. Eſt enim perſpicuũ mul-
tos confugiſſe ad regẽ Iuda, fuiſſeque in Iu-
dæa ſeruatos, Et ita ex omnibus tribus fuerũt
Hebræi in Babyloniam adducti, & inde in
Iudæam reuocati, etiam ſi plures fuerint ex
tribu Iuda & Beniamin. Vnde legimus in Luc. 2.
euangelio fuiſſe Hieroſolymæ Annam pro-
phetiſſam filiã Phanuel de tribu Aſſer, cùm
virgo Dei genitrix puerũ Ieſum illuc ferret,
vt ſiſteret eum Domino.
Et trades eam in tumultum & rapinam.
Hoc eſt, vaticinaberis eſſe Hieroſolymã ma-
gno cum tumultu vaſtandam, & direptioni
committendam.
Et diſcent omnes mulieres. Et aliæ nationes
videntes Hieroſolymam ob flagitia ſua dele-
tam, diſcent in virtutem incumbere, eiuſque
ſcelera non imitari.
Et dabunt ſcelus veſtrum ſuper vos. Hoc
eſt, videntes cæteræ nationes ærumnas ve-
ſtras, eas veſtris maleficiis imputabunt: vos
autem lueris eorum pœnas. Alloquitur di-
uinus vates Iudæos, quorum luctuoſiſſimã
calamitatem lamentabatur.

Annotationes ex Hebræo in caput XXIII.

I*Vuenes cupidinis.* In hebraico eſt Iuuenes
חמד chemedh quod nomen ſignificat
deſideriũ. Eam ob cauſam vertit Pagni-
nus: Iuuenes deſiderabiles. Deriuatur à ver-
bo חמד chamadh, quod ſignificat deſide-
rare, vt in Canticis: Sub vmbra illius, quem Canti. 2.
deſideraueram, ſedi. Illud Geneſis: Veſtibus Gene. 27.
Eſau valde bonis, quas apud ſe habebat do-
mi, induit eum. poteſt etiam ita verti: Veſti-
bus deſiderabilibus Eſau, &c. nã in hebrai-
co eſt החמדת hachamudhoth, ab hoc ver
bo chamadh, pro quo noſter interpres ver-
tit valde bonas & rectè quidem, nam veſtes
illæ dicuntur deſiderabiles, quæ valde bonæ
& pretioſæ ſunt. Illud etiam Danielis: Vir Dani. 9.
deſideriorum es. poterat verti: Vir deſidera-
bilis es. Hoc eſt bonus, & Deo gratus. Pro
quo quidam vertunt: Rerum expetendarũ
cupidus es. Et quoniam Ezechiel hoc loco
elegantem Aſſyriorum ornatum & deco-
rem deſcribit, quos Ohola & Oholiba ardẽ-
ter amabant, poteris vertere: Iuuenes ele-
gantes, ſeu pulchritudine ornati. Solet enim
apta membrorum compoſitio oculos mo-
uere & oblectare, Septuaginta habent: Iu-
uenes ἐκλέκτους, hoc eſt ſelectos. Id enim

dicitur ſelectum, quod eſt cum iudicio inter alia electum, quemadmodum Romani iudices ſelectos eos appellabant, qui erant cum delectu & magna deliberatione ex ordine equeſtri electi, & in honore conſtituti. Vnde Cicero pro Cluentio, Iurati, inquit, debent optimum quenque in ſelectos iudices referre.

In immunditiis eorum polluta eſt. Pagninus habet: In cunctis idolis eorum polluit ſe. Dictio hebraica gillulim & ſordes ſignificat & idola. Septuaginta autem explicantes quid per hæc idola, & per has immunditias ſignificaretur, tranſtulerunt. In omnibus deſideriis ſuis polluta eſt.

Indutos veſte varia Pro veſte varia eſt in hebraico dictio vna, nimirum מִכְלוֹל micelol, quæ ſignificat vniuerſitatem perfectionem, & venuſtatem, & pulchritudinē. Senſus eſt: Erant quidē induti omni genere pulchrarum veſtium. Ita vertit hunc locum Pagninus. Poteſt verti. Indutis venuſtate & decore. Septuaginta habent: Induti ſpecioſis.
Pſal. 49. Illud pſalmi: Ex Sion ſpecies decoris eius, Deus manifeſtè veniet, poteſt ita transferri: Ex Sione vniuerſitate decoris eius Deus reſplendebit. Vt ſit ſenſus: Deus ex terra Sionis, in qua eſt vniuerſus decor, vbi reconditur omnis aliarum regionum pulchritudo, lucem ſuam emittet, quę vniuerſas orbis terrarum oras illuſtrabit. Id quod ita eueniſſe eſt omnibus cognitum & perſpectum. Nam Chriſtus Deus noſter ex Sione diſcipulos ſuos ad omnes mundi prouincias concionaturos miſit, qui mortalium animos veritatis ſplendore illuminarunt. Miſit Deus ex Sione lucem fidei, & ſplendidiſſimam ſuæ ſapientiæ claritatem. Ex illo enim loco egreſſa eſt
Eſa. 2. euangelij prædicatio, & vt dixit Eſaias: De Sion exibit lex, et verbum domini de Ieruſalem. Vocat pſalmographus Sionem vniuerſitatem decoris, ſeu perfectionem pulchritudinis, quia mentis oculis intuebatur fore, vt in ea regione crux reſplenderet, euangelium inciperet, nouæ legis ſacramenta conſtituerentur, & alia multa à Chriſto præclarè geſta micarent. Illic edita ſunt ſigna & miracula: illic fuit Chriſti prędicatio, mors reditus ad vitam, aſcenſus in cælum, illic incœperūt prooemia & initia noſtræ ſalutis, et nuntiata fuerunt arcana diuina, & alta redemptionis humanæ myſteria.

Saturata eſt anima eius ab illis. Septuaginta habent: Receſſit anima eius ab illis: Quos ſequūtur Pagninus, Brixianus, & alij. Sed eadem eſt ſententia. Qui enim amicitiā diſſuit & deponit, & ab eo, quem amore cōprehendebat, animum diſtrahit, dicitur eſſe ſatur, & faſtidio plenus.

Et viſitaſti ſcelus adoleſcentiæ tuæ. Pro viſitaſti eſt in hebraico: וַתִּפְקְדִי vatiphcedhi: à verbo פָּקַד pacadh, quod ſignificat viſitare. Et hanc ſignificationē ſecutus eſt cōmunis interpres: & ante eum ſeptuaginta, vt ſit ſenſus: Iterum rediiſti ad ſcelera, quæ cōmiſeras in Aegypto, cùm adhuc eſſes in tenera ætate. Ad ea te flagitia retuliſti, quæ longo temporis interuallo intermiſſa reuocaſti. In
Geneſi cap. quinquageſimo, vbi nos habemus: Poſt mortem meā Deus viſitabit vos, Gene. 50
eſt verbum poc pacadh: & capite tertio Exodi, vbi nos habemus: Viſitans viſitaui vos. Et multis aliis locis, vbi hanc retinet ſignificationem. Significat etiam verbum hoc præter alia recordari, & reſpicere. Eam ob cauſam Pagninus ita hunc transfert locum: Et recordata es fœdiuaris adoleſcentię tuę. Ideo locus ille Geneſis paulò antè citatus ita poterat conuerti: Poſtquam exceſſero è vita, Deus recordabitur veſtri. Et illud Exodi, Reſpiciens reſpiciam vos. Id, quod eſt apud Exod. 3.
Zachariam: Viſitauit Dominus exercituum gregem ſuum, vertit R. Dauid: Recordatus eſt Dominus exercituum. Et eodem modo Zach. 10
paraphraſtes Chaldæus. Vnde illud Pſalmi: Viſita vineam iſtam, poteſt verti: Recordare vineam hanc. Populum Iſraeliticum comparat cum vinea. Qua ſimilitudine vtitur Pſal. 97.
etiam Eſaias cap. 5. & Chriſtus in Euangelio. Similiter illud pſalmi: Quid eſt homo, quod memor es eius, aut filius hominis, quia viſitas eum? poteſt in hunc modum transferri: Quid eſt homo, quòd memor ſis eius, aut filius hominis, quòd illum intuearis? Ac Eſa. 5. Matt. 21 Mar. 12 Luc. 20. Pſal. 8.
ſi dicat diuinus vates: Conſideranti mihi Domine, & incredibilem tuam erga nos beneficentiam memoria repetenti, illud mirabile in primis videtur, quòd hominem memoria teneas, & in illum oculos tui fauoris coniicias. Cùm enim ſis omnium rerum Dominus & effector, libertatis noſtræ cauſa ſuſcepturus es formam ſerui, & vt nobis immortalitatem largiaris, noſtram immortalitatem es induturus. Quare tanti beneficij admirabilitate ſtupefactus exclamo: Quid eſt homo, quòd eius à te non excidat memoria, aut filius hominis, quòd eum tam admirabili benignitate proſequaris?

ARGVMENTVM CAPITIS VIGESIMI QVARTI.

NOmine ollæ liquefactæ ſignificatur Hieroſolymæ incendiū. Explicatur parabola de vxore Ezechielis, quæ exceſſerat è vita. Oſtenduntur Iudæorum ſcelera, propter quæ pœnas debitas perſoluerunt.

CAPVT XXIIII.

ET factum eſt verbum Domini ad me, in anno nono in mēſe decimo, decima die menſis, dicens: Fili hominis ſcribe tibi nomen diei A
huius,

huius, in qua confirmatus eſt rex Babylonis aduerſus Ieruſalem hodie. Et dices per prouerbium ad domum irritatricem parabolam: & loqueris ad eos: Hæc dicit Dominus Deus. Pone ollam, pone inquam, & mitte in eam aquam: congere fruſta eius in eam, omnem partem bonam, & femur & armum, electa, & oſsibus plena. Pinguiſſimum pecus aſſume: compone quoque ſtrues oſſium ſub ea: efferbuit coctio eius, & diſcocta ſunt oſſa illius in medio eius. Propterea hæc dicit Dominus Deus. Vę ciuitati ſanguinum, ollæ, cuius rubigo in ea eſt: & rubigo eius non exiuit de ea: per partes & per partes ſuas eiice eá: non cecidit ſuper eam ſors: ſanguis enim eius in medio eius eſt, ſuper limpidiſſimam petram effudit illum: non effudit illum ſuper terram, vt poſſit operiri puluere. Vt ſuper inducerem indignationem meam, & vindicta vlciſcerer, dedi ſanguinem eius ſuper petram limpidiſſimam, ne operietur. Propterea hæc dicit Dominus Deus:
Nah. 3. c. Hab. 2. c. Væ ciuitati ſanguinũ, cuius ego grãdem faciam pyram. Cõgere oſſa, quæ igne ſuccendam: conſumentur carnes, et coquetur vniuerſa compoſitio & oſſa tabeſcent.

EXPLANATIO.

Et factũ eſt verbũ domini ad me in anno nono. Quando Ezechiel hæc literis mãdauit, erat in Babylonia cũ Iudęis qui cũ Iechonia illuc trãſmigrauerant. Cũ autẽ Sedechias defeciſſet à Nabuchodonoſore, qui eum in regia dignitate conſtituerat, parauit ipſe Nabuchodonoſor exercitũ aduerſus illum, & obſedit Hieroſolymam, eamq́; cepit, & incendio conſumpſit. Hoc Hieroſolymæ excidium oſtendit nũc Ezechiel ſub ollæ liquefactæ metaphora. Et deſcribit ac deſignat diem, quo Hieroſolyma obſeſſa fuit, cum ipſe tunc in Chaldæa habitaret, vt Iudæi, qui cum eo erant, & alij intelligerent eum eſſe verum prophetam, qui in Chaldęa exiſtens ea, quæ Hieroſolymæ fiebant, mentis oculis intuebatur. Diuini vates non ſolùm de futuris vaticinantur, ſed etiam de præteritis, quemadmodum Moyſes, qui mundi conſtitutionem deſcripſit, (Gene. 1.) Et de pręſentibus quemadmodum hoc loco Ezechiel, qui ea, quæ alio loco longo interuallo diſtante fiebant, apertè oſtendebat, & diem deſignabat, dicens: Scitote, hodie obſeſſam eſſe Hieroſolymam. At propriè vaticinatio eſt futurorum prædictio.

In anno nono. Subaudi, tranſmigrationis Iechoniæ, qui alio nomine appellabatur Ioachim, qui fuit annus etiam nonus regni Sedechiæ eius ſucceſſoris. Narrat diuina ſcriptura libro 4. Reg. & cap. trigeſimo nono Ieremię (4. Re. vl. Iere. 39) fuiſſe Hieroſolymam obſeſſam à Babylonijs anno nono regis Sedechiæ, menſe 10. qui fuit nonus à tranſmigratione, vt ait hoc loco Ezechiel, & duraſſe obſidionem vſque ad annum vndecimum, quo ciuitas fuit funditus deleta.

Scribe tibi nomen diei huius. Vt hæc tua enuntiatio ſit perpetuis monimentis conſignata. Non ſolum Ezechiel diem obſidionis deſignauit, ſed quotus eſſet, literis ac memoriæ prodidit.

In qua confirmatus eſt rex Babylonis. Hoc eſt, quo die ſe Nabuchodonoſor aduerſus Hieroſolymam roborauit, eamq́ue cœpit obſidere. Pagninus habet. In qua appropinquauit rex Babel aduerſus Ieruſalem ipſomet die.

Ad domum irritatricem. Hoc eſt, ad Iudęorum populum, qui ob ſcelera ſua miſericordem Deum ad iram prouocauit.

Pone ollam. Nimirũ vt poni ſolet ad ignem vt in ea carnes excoquãtur. Appellatur Hieroſolyma ollà, quia in eã conuenerũt Iudęi omnes qui erant per Iudæã diſperſi, vt in ea ſe poſſent à Babyloniis protegere. Vel quia in illa Deo ita diſponente fuerunt calamitatum igne inſtar carnium concocti, & diluti.

Emitte in eam aquam. Per hanc aquã, quã Ezechiel fudit in ollam illam, intelligebatur Babyloniorum exercitus, qui Hieroſolymã obſidebat. Prædicens Eſaias aduentũ Aſſyriorum in Iudæam, (Eſai. 8.) qui eã præter Hieroſolymam vaſtarunt, has voces emiſit: Dominus adducet ſuper eos aquas fluminis, fortes, & multas. Explicans autẽ quid aquarũ nomine intelligeret, ait: Regem Aſſyriorũ. &c. Vbi aſpicis per aquas intelligi populos, iuxta id, quod ait in Apocalypſi diuus Ioãnes: (Apoc. 17.) Aquæ quas vidiſti, populi ſunt, & ex conſequenti hanc aquam, de qua hic loquitur propheta, eſſe Babyloniorũ populũ Hieroſolymæ bellum inferentem. Poteris nomine aquæ calamitatẽ, & pericula, & res aduerſas intelligere: id enim ſæpe in literis diuinis per aquas ſignificatur. Id volens innuere regius vates (Pſal. 17.) aiebat: Miſit de ſummo, & accepit me, & aſſumpſit me de aquis multis. Ac ſi diceret: Cùm ego eſſem maximè afflictus, vndique oppugnatus, & in ſummum capitis periculum falſis criminibus adductus, miſit Deus manum ſuã de cælo, & ex profundis ærumnarum gurgitibus, quę me propè obruerant, extraxit.

Pſal. 68. extraxit. Et alio in pſalmo: Saluum me fac
Deus, quoniam intrauerunt aquæ vſque ad
animam meam. Et paulò pôſt: Libera me ab
his, qui oderunt me, & de profundis aquarũ:
Non me demergat tempeſtas aquæ, nec ab-
Pſal. 123 ſorbeat me profundum. Et in alio: Cùm iraſ
ceretur furor eorum nimis, forſitan aqua ab
ſorbuiſſet nos. Torrentem pertranſiuit ani-
ma noſtra, forſitan pertranſiſſet anima no-
Cant. 8. ſtra aquam intolerabilem. Hæ ſunt aquæ, de
quibus in Canticis: Aquæ multæ non potue-
runt extinguere charitatem. His aquis fue-
Iudi. 7. runt Gedeonis milites explorati Et quoniam
has calamitatum & tentationum aquas non
Gene. 32. poſſumus abſq; diuino auxilio firmiter trãſ-
ire, & ſecurè penetrare, ait diuina ſcriptura
Iacobum patriarchã Iordanis aquas baculo
tranſiſſe, cùm moleſtiis angerentur, per quẽ
baculum crux Chriſti ſignificatur, in quo io-
nixi poterimus ab afflictionũ pelago liberari
Hic eſt baculus ille quo amaræ aquæ Mara
Exod. 15 ſunt in dulcedinem conuerſæ. Eliſæus abſq;
4. Reg. 2. pallio Eliæ Iordanis aquas non trãſiuit: quia
abſque Chriſti fauore nemo poteſt à tenta-
tionum & moleſtiarũ fluctibus eripi, & pro-
fundas ac inundantes calamitatũ aquas con-
Thren. 3. ſtanter penetrare. Id intelligens Ieremias, aie
bat in ſuis lamentis: Inundauerunt aquæ ſu-
per caput meũ: Dixi, perij: inuocaui nomen
tuum domine de lacis nouiſſimis, vocem
meam audiſti. Lacus nouiſſimos, appellat
altiſſimos dolorum gurgites, quibus erat pe-
nitus obruendus, niſi eum Dñs liberaret. Has
aquas ſignificauit hoc loco Ezechiel eſſe in
ollã Hieroſolymę mittẽdas. Hãc ollã colloca
uit Ezechiel inter oſſa, quæ erãt loco lignorũ
fecitq; ea, quę ſunt huic capi i mãdata, vt per
ea Hieroſolymitæ obſidione & calamitatem,
& luctuoſum denique excidium ſignificaret.

Congere fruſta eius in eam. Hoc eſt, mitte
Iudæorum partes & frequentiam in illam.
Maiora fruſta erant Iudæi nobiles, illuſtri
aliqua laude celebrati, minora verò erant ij,
qui in ſilentio iacebant, obſcuro loco nati, in
nulla dignitate conſtituti. Carnes poſitæ in
olla erant indifferẽter Iudæi, vrbis mœnibus
ſepti, vndique oppugnati.

Omnem partem bonam, femur et armũ. Per
femur, quod dicitur à ferendo, quòd femora
totum corpus ferant, & præcipuè ſuſtineãt,
intelligitur rex, qui debet totius regni corpus
& põdus ſuſtinere. Quam ob cauſam appel-
latur grecè Baſileus: baſis ſedes & fundamẽ-
tum eſt, laos, populus: quaſi rex populũ ſuſtẽ
tet: quantò enim ſublimius rex iuſtus & cle-
mens collocatus eſt, tantò amplius laborum
põdere grauatur. Illud pſalmi, quod nos iux
ta ſeptuaginta tranſlationẽ habemus: Quo-
niam quæ tu perfeciſti, deſtruerunt: poteſt
Pſal. 10. verti ex hebræo: Quoniã fundamenta euer-
terunt. Vbi per fundamenta pij principes &
& iuſtitia præſtantes intelligũtur. Quanquã
R. Selomoh doctus inter Iudæos intelligat
ſacerdotes Deo ſeruientes, quos ait eſſe mũ-
di fundamenta, pondus omne ſuſtinentia.
Nec mirandum accidat alicui, eſſe reges ſæ-
mota, & baſes, ac fundamenta appellatos, cũ
eos diuina ſcriptura clypeos appellet, quod
in ſe ictus pro ſubditorum ſalute recipiant,
eorumque virtuti & tutelę ſit regnum com-
mendatum. Deplorans Dauid luctuoſum
Hebræorum interitum in montibus Gelboe, 2. Reg. 1.
has lamentabiles voces emiſit: Ibi abiectus
eſt clypeus fortium: intelligens per clypeum
regem Saulem. Id quod eſt apud Oſeam: di- Oſe. 4.
lexerunt afferre ignominiã protectores eius:
poteſt verti ex hebræo: Dilexerunt inferre
aliis ignominiam clypei eius. Vt ſit ſenſus:
Principes Iſraelis, qui ſcuta ſunt populi, non
ſolùm illum non tuebantur, ſed etiam op-
probriis afficiebant. Nomen enim magem,
quod eſt in hebraico, clypeum ſignificat, vt
in libro Iudicum: Clypeus & haſta ſi appa- Iud. 5.
ruerunt in quadraginta millibus Iſrael. Il-
lud etiam pſalmi Quoniam dij fortes terræ Pſal. 46.
vehementer eleuati ſunt: transferri poteſt:
Quoniam principes, qui ſunt clypei terræ, ve
hemẽter erecti ſunt. Vel, vt vertit Diuus Hie-
ronymus, Dij ſcuta terræ vehemẽter eleuati
ſunt. Quibus verbis ſignificat diuinus ac re-
gius vates fore, vt principes & reges eſſent
veram dignitatem & amplitudinem conſe-
cuturi, quoniam erant in Chriſto congregã- Ioan. 8.
di, qui eſt verus ille Deus, quem coluit Abra-
ham, qui exultauit, vt videret diem eius: vi-
dit, & gauiſus eſt. Aſpicis igitur reges cly-
peos appellari: quibus illud poteſt accom-
modari quod eſt primo Machabæorũ libro 1. Mac. 6
mandatum: Refulſit ſol in clypeos aureos,
& reſplenduerũt montes ab eis. Debet enim
virtutum ſplendor in magnatibus micare, vt
vita, doctrina, & exemplo montes terræ il-
luſtrent, hoc eſt, ſubditos terram colentes ex-
citent ad cæleſtia contemplanda, & ad deſi-
derium æternas beatorum ſedes poſſidendi.
Rex igitur, qui baſis populi, & fundamentũ
& ſcutum vocatur, per femur hoc loco intel-
ligitur. Per armum autem, hoc eſt, per hume
rum, intelliguntur nobiles & magnates. Per
electa oſſibus plena, viri fortes & robuſti. Per
pecus pinguiſſimum diuites, et opibus affluẽ
tes. Omnes hi erãt in olla, hoc eſt, in vrbe cõ-
cludendi, & calamitatum igne diluendi, atq;
ſummo dolore lacerandi.

Compone quoque ſtrues oſſium ſub ea. Hoc eſt
loco lignorum pones ſub olla magnam oſſiũ
multitudinem, quæ incenſa efficient, vt car-
nes intra ollam concoquantur. Per hæc oſſa
intelliguntur cædes innocẽtum, quos imma-
nes Iudæi cruciatibus affectos ad interitum
vocauerant. Quod fuit in cauſa, vt Hieroſo-
lyma nomine ollæ ſignificata, ærumnarum
igne torqueretur Fortaſſe per hęc oſſa incẽ-
ſa, quæ nõ facilè ab igne cõſumũtur, voluit
propheta ſignificare, eſſe obſidionẽ Hieroſo- 4. Reg. vl.
lymæ lõgo tẽpore duraturã. Permãſit enim
ab an-

ab anno nono vſque ad vndecimũ principatus Sedechiæ. Sunt qui exiſtimẽt hæc oſſa nõ eſſe extra ollã ſtruẽda lignorũ loco, ſed intra ollã: vt ſit ſenſus: Pones in fundo ollę oſſa, & partes duriores, quæ alias ſuſtẽtẽt. Ac ſi diceret Deus: Ita erũt diſpoſiti habitatores Hieroſolymę vt fortiores ſint fragilibus fulcimẽtũ.

Et efferbuit coctio eius. Præteritum pro futuro. Senſus eſt: Efferueſcat olla vehemẽter, & ebulliat: tam concitata ſit coctio, vt non ſolum carnes, ſed etiam dura oſſa concoquãtur. Tantus enim erit calamitatis ignis, vt nõ ſolum debiles & imbecilli, ſed fortes & robuſti ſint acerbiſſimis doloribus preſſi, ſummiſque ærumnis exagitati: quam ob cauſam efferuentes extra ollam exibunt. Nam multi fracto muro ſe in fugam contulerunt: vt eſt 4. lib. Regum memoriæ proditũ, ſed fuerunt *4. Reg. vl.* capti à Babyloniis, variiſque pœnis cruciati. *Ierem. 1* Ieremias etiam per ollam ſuccenſam ſignificauit ſuccendendam eſſe Hieroſolymam, & igne per Babylonios comburendam. Quam ob cauſam ait ſe faciem illius ollæ bullientis à facie aquilonis vidiſſe.

Væ ciuitati ſanguinum. Explicat quodammodo parabolã. Olla eſt Hieroſolyma, aqua Babyloniorum obſidio, ignis calamitas, carnes & oſſa intra ollam, Iudæi tam nobiles, quàm obſcuro loco nati, oſſa incenſa, cædes innocentum, ob quas Hieroſolyma, hoc loco ciuitas ſanguinum vocatur. Eam ob cauſam illam alloquens Chriſtus aiebat. Ieruſalẽ Ieruſalẽ, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, *Matt. 23* qui ad te miſſi ſunt. Hoc ſignificauit etiã in *Luc 13.* parabola de vinea agricolis locata, qui ſeruos *Matt. 21* Domini occiderunt, variiſque modis vulnerauerunt. Solent diuini vates vrbes in quibus cædes innocentibus inferuntur, ſanguinum *Nahũ. 3.* ciuitates appellare: vt hoc loco Ezechiel, & *Haba. 2.* paulò poſt hoc eodẽ capite: & Nahũ cap. 3. & Habacuc. 2.

Cuius rubigo in ea eſt, & rubigo eius nõ exiuit de ea. Hæc olla ænea plena eſt rubigine: nam nec aqua nec ignis eam purgarunt. Significat Hieroſolymæ malitiam & obſtinationem, in qua etiam afflicta permanſit. Ille dicitur rubigine affectus, qui eſt peccato cõ- *Simile.* taminatus. Quemadmodum gladius rubigine inquinatus abluitur cinere et oleo, ſic anima ſordibus peccatorum polluta mundatur cinere, hoc eſt, memoria mortis, & pœnitentię, atque oleo miſericordiæ & eleemoſynarum. Et ita remanet anima perpolita, & ſplẽ- *Simile.* dida. Quemadmodũ ſunt nõ nulli, qui cum primum vident gladium rubigine aliqua affectum, illum ſtatim exacuunt & perpoliũt, alij ſemel in anno, alij nunquam, niſi ſint in extrema neceſſitate conſtituti, et tunc accidit ſæpe, vt non poſſint gladium è vagina educere, ex quo efficitur, vt enſis cum vagina in ſterquilinium mittatur, ſic ſunt nõnulli, qui cùm animam intelligũt eſſe crimine aliquo contaminatam, confeſtim ſe conferunt ad expolitorem, vt eam excolant & perpurgẽt hoc eſt, ad confeſſarium, ad ſanctum pœnitentiæ ſacramentum, vbi anima expietur & perpoliatur. Pręclarè illi quidem, qui ilico ad confeſſionis lauacrum confugiunt. Alij ſemel in anno minus pij. Chriſtiani tamen. Alij nunquam, niſi fortè cùm iam habent mortem viſceribus conceptam, tunc enim magis metu commoti quàm Chriſtiana pietate confeſſionem petunt, ſed accidit plerunque, vt non poſſint de peccatis confiteri: tanta enim rubigine contaminatus eſt gladius, tantis ſordibus inquinata eſt anima, vt non poſſit educi è vagina, & oſtendi ſacerdoti, & ita abſque contritione, abſque confeſſione, abſque ſatisfactione, abſque eccleſię ſanctæ ſacramẽtis diſcedit è vita, et in ſterquilinium pęnarum æternarum proiicitur, quoniam migrat ſceleribus polluta, à quibus ſe non abluit. Lauamini, inquit, Eſaias, mundi *Eſa. 1.* eſtote: auferte malum cogitationum veſtra- *Epheſ. 4.* rum. Et D. Paulus in epiſtola ad Epheſios. Renouamini ſpiritu mentis veſtræ. Et in ſecũda ad Corinthios: Mũdemus nos ab omni *2. Cor. 7.* inquinamento carnis & ſpiritus.

Per partes, & per partes ſuas eiice eam. Id eſt, oſtende eſſe carnium partes, quæ ſunt in olla, extra eam eiiciendas abſque diſcrimine. Hoc eſt, annuntia occidendos eſſe habitatores Hieroſolymæ, & extra muros ſine delectu proiiciendos: non enim cadet ſuper eorũ cadauera ſors: ſed abſque ordine & conſideratione dignitatis eiicientur extra vrbẽ. Hoc ideo ait, quia in obſidione illa factæ ſunt magnæ cædes & immanitates à Babyloniis: & intra vrbem ex Hebræis multi perierunt fame, multi peſte, multi gladio: & eorum cadauera ob nimium fœtorem extra vrbem per muros proiiciebantur.

Sanguis enim eius in medio eius eſt. Senſus eſt: His calamitatibus opprimitur Hieroſolyma, quia plena eſt ſanguine prophetarum, et aliorum virorum pietate pręſtantiũ, quos ad interitum publicè vocauit. Ideo ſubdit: Super limpidiſſimam petram effudit illum. Ac ſi diceret: Non effudit ſanguinem in locũ occultum, ſed ſuper lapidem purũ & lucentem, vt ab omnibus videretur. Explicat publicam Iudæorum immanitatem.

Dedi ſanguinem eius. Quoniam ipſa publicè aliorum ſanguinẽ fundebat, ideo ego permittam, vt Babylonij eius ſanguinem publicè etiam fundant. Aegyptij obruebant filios *Exod. 1.* Hebræorum aquis fluminis: & poſtea aquę *Exod. 7.* illæ verſæ ſunt in ſanguinem: & bibebant *Exod. 14* Aegyptij ſanguinem, qui videbatur eſſe eo- *Sap. 18.* rum infantium innocẽtium, quos illi in flumine ſuffocauerant. Sed quid dico? Imo iidẽ Aegyptij fuerunt maris rubri aquis obruti, & in profundum demerſi. Aquis peccarunt, aquis pœnas ſuorum ſcelerum luerunt.

Cuius ego grandem faciam pyram. Hoc eſt quam ego magno incendio conſumam. Et

eius

eius habitatores concoquentur. Indicat acerbiſſimas Iudæorum ærumnas.

Oſſa tabeſcent. Viri fortitudine pollentes labeſactabuntur, & timore hoſtium penitus tabeſcent. Babylonij feri & immanes furore incitati ad Hebræorum cædem rapiebantur.

Pone quoque eam ſuper prunas vacuam, vt incaleſcat, & liqueſiat æs eius: & conſletur in medio eius inquinamentum eius, & conſumatur rubigo eius. Multo labore ſudatum eſt: & non exiuit de ea nimia rubigo
D **eius, nec per ignem. Immunditia tua execrabilis, quia mundare te volui, & nō es mundata à ſordibus tuis. Sed nec mundaberis prius, donec quieſcere faciam indignationem meā in te. Ego Dominus locutus ſum. Veniet, & faciam, non tranſeam, nec parcam, nec placabor. Iuxta vias tuas, & iuxta ad inuentiones tuas iudicabo te, dicit Dominus. Et factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis ecce ego tollo à te deſiderabile oculorum tuorum in plaga: & non planges nec plorabis, nec fluent lachrymæ tuæ. Ingemiſce tacens, mortuorum luctum non facies.**
E **Corona tua circum ligata ſit tibi, & calciamenta tua erūt in pedibus tuis, nec amictu ora velabis, nec cibos lugentium comedes. Locutus ſum ergo ad populum manè, & mortua eſt vxor mea veſperi. Fecique mane ſicut præceperat mihi. Et dixit ad me populus: Quare non indicas nobis, quid iſta ſignificent, quæ tu facis? Et dixi ad eos: ſermo domini factus eſt ad me dicens: Loquere domui Iſrael Hæc dicit Dominus Deus.**

Pone quoque eam ſuper prunas vacuam. Id eſt, dices eam eſſe ponendam vacuam ſuper prunas, vt ab igne abſumatur. Explicat Hieroſolymæ incendium. Non modo carnes & oſſa intra ollam lacerabuntur, ſed etiam ipſa mœnia incendio flagrabunt. Voluit Deus vti potentia ſua, & oſtendere vim ſeueritatis & iuſtitiæ contra magnitudinem ſcelerum Iudæorum.

Et conſletur in medio eius inquinamentum eius. Hoc eſt, & malitia eius erit in ea. Ac ſi dicat: In flagitiis ſuis peribit.

Multo labore ſudatum eſt. Loquitur Deus more humano, ac ſi diceret: Dedi operam, vt mundaretur Hieroſolyma: ſed ipſa noluit mundari. Eodem modo apud Eſaiam, Laboraui, inquit, ſuſtinens. Et rurſum: In vacuum laboraui, ſine cauſa, & vanè fortitudinem meam conſumpſi. Et apud Ieremiā: Laboraui rogans: & diſperdam eos ventilabro in portis terræ. Vbi per portas terræ intelliguntur fines, & egreſſus, atque limites terræ ſanctæ, vt ſit ſenſus: Laboraui, rogans eos, vt relictis flagitiis ad me confugerēt: ſed quia mihi parere noluerunt, mittam eos in exilium extra terram promiſſionis. Poteris hoc de diuinis vatibus intelligere, vt ſit ſenſus: Toto pectore in ſtudium hoc incubuere diuini vates, vt Hieroſolymam à vitiis abducerent, & ad virtutem impellerēt: ſed oleum & operam perdiderunt. Lege totum Ieremiam, & videbis eius conciones nihil Iudæis profuiſſe, quia nequitia & obſtinatione indurati prophetam contemnebant, cuius labores fruſtra ſuſceptos, pios illos quidem, & ſanctos, vitio tribuebant, eumque ad odium, & interitum falſis criminibus vocabant. Nemo eos cohortabatur ad virtutem ardentius, nemo eorum flagitia vituperabat aſperius, nemo viros virtute præſtantes laudabat ornatius, nemo in vanas nefariorum hominum ſuperſtitiones inuehebatur vehementius. Et pro iis laboribus in eum procellas excitabāt. Quid dicam de diuino illo Eſaia, tanta eloquentia exculto, vt non ſolùm homines ſuæ ætatis, ſed antiquitatis memoriam vi admirabili dicendi ſuperauerit? Hic pro rectè factis & conſtantibus diuinarum ſuarum concionum laboribus fuit à Iudæis neglectus, & ad interitum luctuoſiſſimum reſeruatus. Audi diuum Paulum in epiſtola ad Hebræos ita de viris iuſtis aientē: Alij ludibria & verbera experti, inſuper & vincula, & carceres: lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladij mortui ſunt. Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Multi damnantur mundi iudicio, quos Dei iudicium laudabiles oſtendit. Suſanna à laſciuis ſenibus accuſata damnata mundi iudicio, fuit per Danielem erepta, Daniel enim ſonat iudicium Dei. Multi mundi iudicio damnantur, qui Dei iudicio abſoluuntur. Sed quamuis impiorum gladius viris iuſtitiam & pietatem colentibus vitam eripuerit, eorum tamen laudes nulla vnquam obſcurabit obliuio: quin potius vigebunt memoria omniū ſeculorum. Cælum primum mobile appellatum vehementi ſuo impulſu & incitata conuerſione alios globos æthereos coercet, et rapit, atque efficit, vt ab oriente ad occidentem violenter, & per accidens moueantur. Nihilominus tamen hi inferiores cæli inuito primo mobili mouentur ſuapte natura proprio motu ab occidente ad orientem: ſic quāuis tempus ſuo diſcurſu omnia, quæ poſſunt labe-

[Margin: Eſa. 1 — Eſa. 49 — Iere. 15. — Hebr. 11 — Dani. — Similitudo.]

labefactari, conſumat ea rapiens, & ad occa-
ſum adducens, tamen velit nolit, rectè facta
& admirabiles virtutes ſemper habent ſuum
curſum & motum in ſphæra famæ immor-
talis, quæ veluti cælum variis ſyderibus orna
tum, pulchriſque luminibus diſtinctum de
tempore ipſo triumphat, quoniam illam ipſa
perpetuitas ſemper intuetur. Nec ſolùm viri
iuſti, qui ſeſe à contagione corporis integros
caſtoſque ſeruarunt, totoſq; ſeſe diuini nu-
minis venerationi dediderunt, in hominum
cœtu in hac vita celebrãtur, ſed etiam, quod
illuſtrius eſt, in cælũ peruolant, vbi requieſ-
cunt, in beatiſſimis ac ſplendidiſſimis ſancto-
rum ſedibus, nullo dolore affecti, nulla de-
formitate maculati, ſed rerum ſuperarum
contemplatione fruentes, & gloria immor-
tali redundantes. Et tamen hi ſunt, qui dum
in hoc mundo vitam agerent, non poterant
nefarios homines à vitiis deterrere. Scribens
Gala. 4. diuus Paulus ad Galatas, aiebat illis: Timeo
1. Tim. 4 vos, ne fortè ſine cauſa laborauerim in vobis.
Et Timotheo: In hoc enim laboramus, &
maledicimur. Poteſt etiam locus hic ita ex-
planari. Multo labore ſudauit Hieroſolyma.
Hoc eſt, multis ſe flagitiis cõtaminauit. Nul-
lus labor maior eſt in pietate. Eos, qui animũ
à corporis contagio non ſeuocantes fuerunt
ſummis cupiditatis ſtimulis concitati, & in-
finitis flagitiis cooperti, inducit liber Sapien-
Sap. 5. tiæ in hunc modum loquẽtes. Laſſati ſumus
in via iniquitatis & perditionis, ambulaui-
Eſa. 47. mus vias difficiles. Alloquens Eſaias nefariã
Babylonem ſceleribus imbutam, ait: Sta cũ
multitudine maleficiorum tuorũ, in quibus
laboraſti ab adoleſcentia tua. Et Ieremias de
Ierem. 9 Hebræis illis, qui erant ſcelerum nota inuſti,
& in facinoribus impiis verſati, aiebat: Vt ini
què agerent, laborauerunt. Et regius vates
verba faciens de anima flagitioſi hominis,
quam ciuitatem nequitia & cõtrouerſia ple-
Pſal. 54. nam vocat, iniquitas, inquit, & labor in me-
dio eius, & iniuſtitia. Qui ſe vitiis dedunt, &
terras fraudes concipiunt, nõ poſſunt vitam
tranquillè lenterque traducere: quin potius
turbulentis animi permotionibus exagitati,
ſemper inani ſolicitudine, aut effrænata cu-
piditate cruciantur. Et licet videantur foris
lætitia geſtientes, intus tamen dolore torquẽ-
tur: nam aut odio & inuidia ad vltionem,
aut violento auaritiæ impetu ad diuitias, aut
incitata aduerſus rationem libidine ad peſti-
feras voluptates rapiuntur. Ex quibus omni-
bus gignũtur pœnæ illę interiores, quas poe-
tæ & philoſophi furias vocabant. Hinc voces
Didonis apud Vergilum Aeneidos quarto:
Heu furiis incenſa feror. Et multa apud Euri
pidem in Oreſte. Id intelligens diuus Hiero-
nymus, Quot, inquit, ſunt vitia, tot ſunt ani-
mi tormenta. Et diuus Ambroſius: Impius
ipſe ſibi pœna eſt, iuſtus gloria. Et diuus Ber
nardus: Nihil eſt in hac vita laborioſius, quã
deſideriis terrenis æſtuare, & nihil quietius,
quàm ſeculi huius nihil appetere. Hę viri hi
& ſanctitate & ſapientia inſignes. Sua quẽ-
que fraus, ſuus terror, ſuum ſcelus vexat; &
exagitat: ſuæ conſcientiæ & peſtilentes co-
gitatus, eos qui aliquid impiè commiſerunt,
veluti ardentes tædæ vrunt, terrent, & excru-
ciant. Hæ ſunt canes illæ latrantes, de quibus
ait Latinus poeta 6. Aeneidos: Viſæque ca-
nes vlulare per vmbram. Quid acerbius, quid
plenius dolore & labore, quàm memoria
peccati? Contrà verò quid poteſt eſſe vel ad
vitæ ſuauitatem dulcius, vel ad animi tran-
quillitatem comparandam accommodatius
quàm colere virtutẽ, amplecti Deũ, ſuauiſſi-
mo eius amore inflammari? Nec ſolùm ſce-
lera, priuſquam dimittantur, ſed etiam poſt-
quam ſunt per pœnitentiam dimiſſa, & acer
bo fletu deleta, pœnam in animo relinquũt. Simile.
Vt enim abſtracto à corpore telo non ſtatim
ſanatur vulnus, ſic remiſſo peccato non ſta-
tim neceſſe eſt remitti pœnam peccati. Re-
mittitur tamen in purgatorio: & tanta ac ta-
lis poteſt eſſe pœnitentia, vt etiam in hac vi-
ta remittatur. Quemadmodum non eſt idẽ Simile.
abſtrahere telum, & vulneri mederi, ſic non
eſt idem condonare peccatum, & pœnã illi
debitam remittere. Duplex eſt pœna, prima
debita culpæ, altera verò, qua homines affi-
ciuntur, dum ſe peccaſſe recordantur. Et v-
traque poteſt poſt peccatum in animo rema
nere. Cùm igitur vita ſcelerati ſit laborum
pleniſſima, & nõ ſolùm ipſa culpa ſit labor,
ſed etiam nutrix laborum, rectè dixit hoc loco
Ezechiel, Hieroſolymam, quæ ſe vitiis cõta-
minauerat, multo labore ſudaſſe. Poſſunt ita
que verba hæc referri ad deum, & ad Hiero-
ſolymam: ſi ea referas ad Deum, ſignificant,
illum laboraſſe in Iudæorum ſalute, ſi ad
Hieroſolymam, ſignificant eam in vitiis ſuis
exercendis laborem ſubiiſſe, & peccando
laboraſſe.

Mundare te volui, & non es mundata. Ver- Matt. 23
ba ſunt Dei ad ingratam & fidifragam Hie- Luc. 13.
roſolymam. Eodem modo Chriſtus in Euã-
gelio: Ieruſalem Ieruſalem quæ occidis pro-
phetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt,
quotiès volui congregare filios tuos, quem
admodum gallina congregat pullos ſuos ſub
alas, & noluiſti? Sed dicet aliquis: Si Deus
volebat Hieroſolymam expiare, quomodo
illud non fecit? Quomodo non impleta eſt
voluntas eius: cùm ipſe dicat apud Eſaiam:
Conſilium meum ſtabit, & omnis voluntas Eſa. 46.
mea fiet. Et dicat per pſalmographũ: Omnia Pſal. 113
quæcunque voluit, fecit Deus? Huic obiectio-
ni facilè reſpondebis, ſi dixeris, voluntatem
Dei, quæ in ipſo eſt, quæ eſt ipſemet volens,
ſemper habere effectum ſuum: non autem
eam voluntatem, quæ voluntas ſigni ap-
pellatur. Fieri quidem poteſt, vt aliquid fiat
extra ordinem alicuius cauſæ particularis
agentis, non autem extra ordinem cauſæ
vniuerſalis, ſub qua omnes cauſę particulares
Ll compre-

comprehenduntur: nam ſi accidat, vt cauſa aliqua particularis effectum ſuum non obtineat, hoc erit ob alicuius cauſæ particularis impedimentum, quæ ſub ordine cauſæ vniuerſalis neceſſariò continetur. Cùm autem voluntas Dei ſit cauſa vniuerſalis omniũ rerum, fieri nõ poteſt, vt ſuum effectũ non cõſequatur. Eam ob cauſam id, quod recedere videtur à diuina voluntate iuxta quendam ordinẽ, relabitur in ipſam iuxta alterũ: quemadmodum qui terra facinora cõmittit, ſeque à Deo abducit & ſeparat, et ſi ſecundũ ordinem gratiæ recedit à voluntate diuina, tamẽ ſecundum ordinem iuſtitiæ incidit in eam, cum pœnas luit ſuis ſceleribus debitas & iuſtas. Volebat Deus mundare Hieroſolymam à delictis ſuis, imò vt verbis vtar Apoſtoli,

1. Tim. 2 vult omnes homines ſaluos fieri, ſed hoc, vt ait Damaſcenus, intelligitur de volũtate antecedente, non autẽ de voluntate cõſequẽte. Quemcunque iuſtus iudex vult omnẽ hominem viuere voluntate antecedente: ſed voluntate conſequẽte vult, vt homicida vita priuetur. Eodẽ modo vult Deus antecedẽter vt omnes gloriam immortalẽ conſequãtur, at conſequenter vult, illud diuina iuſtitia exigẽte, quoſdam in cæcas tenebras relegari, vbi ob nefaria facinora ſua in æternũ cruciẽtur. Volebat voluntate antecedente mundare & conſeruare Hieroſolymam, ſed quia illa noluit, voluit voluntate conſequente eã vaſtare & euertere. Et hæc volũtas eius impleta eſt quæ eſt propriè voluntas. Nam volũtas antecedens non eſt ſimpliciter voluntas, ſed ſecũdũ quid: & vt verbis vtar ſcholaſticis, potiùs dicitur velleitas, quàm ſimpliciter voluntas. Ex quibus concluditur, omne id, quod Deus ſimpliciter vult fieri, etiam ſi id, quod antecedenter vult, aliquando non fiat. Hæc Dei voluntas, quæ propriè voluntas eſt, appellatur voluntas beneplaciti, & voluntas conſequens, altera verò volũtas ſigni, & volũtas antecedens.

Veni, & faciam. In libris nonnullis eſt, Veni: vt ſubaudiatur calamitas tua. Et ſubditur. Non trãſeam. Hoc eſt, non deijciar à ſententia mea: ſed implebo, quod dico. Verba ſunt Dei pronunciantis ſe eſſe Hieroſolymam euerſurum.

Ecce ego tollo à te deſiderabile oculorũ tuorũ in plaga. Hæc eſt altera metaphora: cuius hic eſt ſenſus. Ecce ego auferam à te vxorẽ tuam chariſſimam interitu repentino & tamen non plorabis. Solent homines oculos in rem dilectam conijcere, & Ezechiel, vt par erat, vxorem ſuam magno proſequebatur amore. Viri, inquit Apoſtolus in epiſtola ad

Ephes. 5. Epheſios, diligite vxores veſtras, ſicut et Chriſtus dilexit Eccleſiam. Et in epiſtola ad Co-

Coloſſ. 5. loſſenſes: Diligite vxores veſtras, & nolite amari eſſe ad illas. Et tamen præcepit illi Deus, ne mortem vxoris ſuæ, quam ardenter in Deo amabat, lachrymis, & lamentis proſequeretur. Quemadmodum ſanies vlce- Simile.

ris intus latitans ægrotum magno pere angit, & exagitat: ſi autem exeat, & erumpat, mitigatur dolor, ſic mœror in corde incluſus vehementer affligit, ſed ſi per lachrymas & ſuſpiria fundatur, animũ placat & lenit. Quo fit, vt illi mirum in modum crucientur, quibus ſit erepta flendi & ſuſpirandi facultas. Exceſſit è vita chariſſima Ezechielis vxor, & fuit ei mors hæc grauis & acerba: & inſuper augebat illi dolorem, non poſſe ſuum dolorem deplorare. Eſt in corde fons doloris, cuius aquæ niſi fluant per oculos, obruunt cor ipſum, et cogitationem à languoribus auertere non ſinunt. Vt magnus frequenſq; fu- Simile.

mus ex nigro igne exhalans niſi habeat luculentum caminum, aut apertam ianuã, qua egrediatur foras, totam domum denigrat, ſic mœror ex igne calamitatum proſedens, in cordis dõmo incluſus eam afficit nigredine, & atra bile corrumpit, niſi per os & oculos erumpat, & fiat ſuſpiriorum exhalatio, quæ ab imo pectore egrediatur. Non laudo muliebrem eiulatum, non gemitus lamentabiles, abiectos, & ſeruiles: turpe enim viro eſt muliebriter lamentari, dolore omnino debilitari, & frangi: at deplorare mortuos, eos præſertim, quos in vita chariſſimos habuerat, idque moderatè & honeſtè, non ſolum non vitupero, ſed pium eſſe & laudabile exiſtimo. Oportet tamen non ita opprimi dolore, vt temperantia amittatur: ſed quod allatura eſt ipſa diuturnitas, quæ ſenſim progrediens dolorem extenuat & diluit, id nos præripere debemus conſilio, nec expectare temporis medicinam, quam conſequi ratione valemus. Notum eſt illud Anaxagoræ, quẽ ferunt nuntiata filij morte dixiſſe: Sciebam me genuiſſe mortalem. Et illud Lacænæ illius clariſſimæ, quæ cum filium, quem vnicè amabat, in prælio interfectum audiſſet, Idcirco, inquit, genueram, vt eſſet, qui pro patria non dubitaret mortem ſubire. Illud tamen velim tibi perſuadeas, nunquam mihi gratam fuiſſe illam Stoicorum opinionem: Sapientem nunquam inquiunt, nec miſericordia, nec dolore, nec ira concitari. Nã tom motiones animi ratione, & conſilio, & prudentia oportet moderari, non autem radicitus euellere. Illud enim præclarum eſt, & in poteſtate noſtra cum diuino fauore ſitũ, hoc autem fieri non poteſt, nec ſi fieri poſſuiſſet, expetendũ eſſet, ſed in bonis connumerandũ. Quemadmodũ in mari non ea optatur trã- Simile.

quillitas, quæ eſt omnis venti expers omnino, ſed illa potius in qua perflat aura, qua fluctus mouentur, & nauis proſpero curſu impellitur, ſic in animo non eam debemus cupere quietem, quæ ſit languida, & ab omni ſenſu abhorrens, ſed temperatam commotionem, qua animus in vaſto mundi gurgite ad æternæ gloriæ portum tendat, & felicẽ vitæ curſum conficiat. Illa eſt eximia ac præclara virtus, quæ

tus, quæ procedit ab animo commoto amore Chriſti, & ſtudio æternæ beatitudinis conſequendæ incitato. Quare non ſunt audiēdi, qui omnem animi commotionem penitus euellendam dicunt; qui aſſerunt neminē debere mortem alicuius deplorare. Quāquam enim Ezechiel necem vxoris ſuæ nullis lachrymis proſecutus eſt, hoc fuit particulari quadam ratione, quæ rarò inuenitur: cōmuniter autem laudabile eſt pro iis, qui excedūt è vita, lachrymas fundere, & ſigna mœroris oſtendere. In libro Eccleſiaſtici ait ita diuina

Eccl. 22. ſcriptura: Mortuum lamenteris, quòd ſit luce priuatus. Et rurſus:

Eccl. 38. Fili in mortuum produc lachrymas: & quaſi dira paſſus, incipe plorare. Cùm Maria Magdalena mortē Lazari fratris eius deploraret, & alij cum ea lachrymas etiam funderent, tantum abfuit, vt Chriſtus hoc reprehenderet, vt potiùs ipſe

Ioan. 11. defleret. Ita enim ait diuus Ioānes. Et lachrymatus eſt Ieſus. Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quomodo amabat eum.

Corona tua circumligata ſit tibi. Hoc eſt, contine intus dolorem tuum: non illū ſignis exterioribus oſtēdas. Solebant olim, qui rem aliquam ſibi charam amittebant, non ſolùm lachrymas fundere, ſed etiam capita pileis & coronis nudare. Quod erat doloris apertiſſimum ſignum. Id quod prohibet hoc loco Deus Ezechieli. Pro corona vertūt nonnulli tiaram, quæ erat capitis ornamentum, quo ſacerdotes vtebantur. Erat enim Ezechiel ſacerdos. Ieremias deplorans miſerum Iudæo-

Thren. 5. rum excidium, dicebat: Verſus eſt in luctum chorus noſter, cecidit corona de capite noſtro. Poteris per coronā comam intelligere, nam antiqui in ſignum doloris capillos ton-

Iob. 1. debant. Vnde Iob cùm opes & filios amiſiſſet, ſcidit veſtimenta ſua, & tonſo capite corruens in terrā adorauit. Volēs Ieremias ſummum Moabitarum mœrorēm explicare, ait:

Iere. 48. Omne caput caluitium, & omnis barba raſa erit. Et per Amos prophetam annūtiat Deus

Amos. 8. iis verbis Iudæis ſuam luctuoſam calamitatē. Conuertam feſtiuitates veſtras in luctum, & omnia cātica veſtra in planctum, & inducam ſuper omne dorſum veſtrum ſaccum, & ſuper omne caput caluitium. Huic expoſitioni fauet tranſlatio ſeptuaginta, qui pro corona habent crines. Et paulò pòſt, ubi nos habemus: Coronas habebitis in capitibus veſtris, habent illi: Comæ veſtræ ſuper capita veſtra.

Calciamēta tua erunt in pedibus tuis. Hoc eſt, non ambulabis nudis pedibus more lugentium & afflictorum. Qui quōdam angorem ſuum oſtendere volebant, pedes nuda-

2. Re. 15. bant. Dauid in magna calamitate verſatus, cùm fugeret Abſalonem, aſcendit cliuum oliuarum ſcandens, & flens, nudis pedibus incedens. Volens Deus vt Eſaias oſtenderet imminētem Iudæis calamitatem, dixit illi: Cal-

Eſa. 20. ceamenta tua tolle de pedibus tuis. Solent etiā, erant moeſti homines die funeris caput velare pannis tetris, et non comedere niſi cibos miſſos ab aliis, qui appellabantur cibi lugentium. Hoc etiam Ezechieli prohibet Deus, dicens: Nec amictu ora velabis, nec cibos lugentiū comedes. Sed cur Deus præcipiebat ei, vt in die funeris vxoris ſuæ, quam ardēte complectebatur amore, nec ploraret, nec ſigna aliqua mœroris oſtenderet? Nimirū vt Iudæi huius rei tam inſolitæ admirabilitate ſtupidi, ab eo cauſam quærerent tam portētoſæ & inſuetæ nouitatis, & ita intelligerent ſummam ſibi imminere calamitatem.

Locutus ſum ergo ad populum mane. Id eſt, manè prædixi populo, vxorē meam eſſe illo die è vita migraturam, et ita euenit: nā veſpere eiuſdem diei mortua eſt.

Ecce ego polluam ſanctuarium F
meum, ſuperbiam imperij veſtri, &
deſiderabile oculorum veſtrorum, &
ſuper quo pauet anima veſtra, & filij
veſtri, & filiæ veſtræ, quas reliquiſtis,
gladio cadent. Et facietis, ſicut feci:
ora amictu non velabitis, & cibos lugentium
non comedetis: coronas
habebitis in capitibus veſtris, & calceamenta
in pedibus: & non plangetis,
nec flebitis, ſed tabeſcetis in
iniquitatibus veſtris, & vnuſquiſque
gemet ad fratrem ſuum: eritque Eze- G
chiel vobis in portentum. Iuxta
omnia quæ fecit, facietis, cùm venerit
iſtud: & ſcietis, quia ego Dominus
Deus. Et tu fili hominis ecce
in die, qua tollam ab eis fortitudinem
eorum, & gaudium dignitatis,
& deſiderium oculorum eorū, ſuper
quo requieſcunt animæ eorum, filios
& filias eorum: In die illa cùm venerit
fugiens ad te, vt annunciet tibi: in
die inquam illa aperietur os tuū cum
eo: qui fugit, & loqueris, & non ſilebis
vltrà: eritque eis in portentum: &
ſcietis, quia ego dominus.

Ecce polluam ſanctuarium meum. Explicat parabolam: cuius hic eſt ſenſus. Quærentibus Iudæis, inquit, diuinus vates, cur ego contra omnium morem hæc facerem, ita reſpondi. Quemadmodum Deus abſtulit à me vxorem meam, quā ſingulari amore proſequebar, ita auferet à vobis templum Hieroſolymæ, & filios ac fratres, & cæteros, quos ibi reliquiſtis, quibus eſtis admirabili amicitia deuincti. Et cum inter Babylonios habitetis, nō audebitis deplorare calamitatem veſtram, &

 Hieroſo-

Hieroſolymæ euerſionem, ne videamini ob:
Babyloniorum victoriam comprimi dolore,
eorumque triumphum proſequi lamentis. Si
enim vos intellexerint dolore angi ob eorũ
gaudium, torquebunt vos, & ad excidium
crudeliſſimum vocabunt. Præterea tãtus erit
dolor veſter, cùm audieritis cladem & ſtra-
gem amicorum & conſanguineorum ve-
ſtrorum, & patriæ veſtræ vaſtitatem & incẽ-
dium, vt veluti ſtupidi & admirãtes ob ſum-
mam veſtram miſeriam & calamitatẽ nec
flere poſſitis, nec ordinem ac conſuetudinem
mœſtorum ſeruare, cùm dolor veſter aliorũ
ſuperet dolorem, & ea vos ſolatia deficiant,
quæ cæteris, qui poterant lugere, in ærũnis
ſuis non defuerunt. Verùm illud eſt hoc lo-
co aduertendum per ſanctuarium intelligi
templum Salomonis, de quo Deus ait: Ecce
ego polluam ſanctuarium meum. Hoc eſt,
pollui permittam, ſinam enim Babylonios
illud contaminare & euertere.

Superbiam imperij veſtri Hoc eſt, templũ,
quo ſuperbè & arroganter gloriamini. Tan-
ta erat Iudæorum inſolentia, vt non modò
rebus humanis, ſed etiam diuinis intẽperan-
ter abuterentur, non ad Dei cultum, ſed ad
eorum ſuperbiam. Eam ob cauſam fuerunt
victi, abiecti, & calamitoſi, ita Deo permit-
Iaco 4. tente, qui ſuperbis reſiſtit, humilibus autem
1. Pet 5. dat gratiam, vt eius apoſtoli teſtantur. Et, vt
Pſal. 17. ait pſalmographus: Quoniam tu populum
humilem ſaluum facies, & oculos ſuperborũ
humiliabis. Solet enim Deus homines humi-
les, ſubmiſſe de ſe ſentientes, extollere, inſo-
lentiam autem ſuperborum ſeſe efferentiũ
deprimere. Nam vt ait Eccleſiaſticus: Odibi-
lis coram Deo & hominibus eſt ſuperbus. Et
Eccl. 10. paulò pòſt. Initium omnis peccati eſt ſuper-
bia. Et Iob de diabolo loquens, ait: Ipſe eſt
Iob. 41. rex ſuper omnes filios ſuperbiæ. Egreſſi la-
trunculi quidam de Syria captiuam duxerũt
4. Reg. 5. puellam Iſraeliticam, quam Naaman Syriæ
principi tradiderunt. Syria cuius Naaman
princeps erat, ſonat elationem & ſuperbiam
Eſa. 14. cuius dæmon princeps eſt, qui dixit: Aſcen-
dam ſuper altitudinem nubium, ſimilis ero
altiſſimo. Naaman idem eſt quod pulcher,
ſiue præparans motum. Talis fuit lucifer, ad-
mirabili pulchritudine decoratus, ſed præpa-
rãs motum ſibi à cœli faſtigio ad inferni pro-
funditatem, imò ipſe eſt, qui in hominũ cor-
dibus motus ſuperbiæ, & perturbationes ar-
rogantiæ præparat. Latrones ſunt appetitus
noſtri, qui puellam, hoc eſt, animam noſtrã
principi Syriæ tradunt, cùm ſuperbia elati
omnem nobis excellentiam ſumimus & arro-
gamus, & in domicilio & arce inſolentiæ
collocati omnia contemnimus, nobiſque in-
feriora ducimus, atque ipſo Dei templo vanè
& ſuperbè gloriamur. Tanta eſt mortalium
ſuperbia, vt etiam opera alioquin bona de-
prauent, cùm in illis iactantiam, & populi
rumuſculos quærant, eaque ob vanitatem

efficiant. Quemadmodum Athenienſes, vt *Simile.*
illis obiecit Anacharſis philoſophus, non ha-
bebant numos, niſi vt eos numerarent, ſic
multi non aliam ob cauſam in virtutũ actio
nes incumbunt, niſi vt eas arroganter præ-
dicent, & mundi gloriam aucupentur. Fu- *Simile.*
mus initio ingens & denſus, ſurſum aſcen-
dens facilè diſſipatur & amittitur: ſic gloria
ſuperborum ſenſim obſcuratur, & penitus
euaneſcit. Id fatebantur impij pœnis æternis
cruciati, quos liber Sapientiæ ita facit loquẽ- *Sap 5.*
tes: Quid nobis profuit ſuperbia, & diuitia-
rum iactantia quid contulit nobis? Tranſie-
runt omnia illa ſicut vmbra, & tanquã nun-
tius præcurrẽs. Nos igitur cœleſtia ſpectemus
humana fluxa & fragilia contemnamus: ſi
enim voluerimus alte conſiderare, & æter-
nam beatitudinem contueri, nec nos dabi-
mus ſermonibus vulgi, nec vanos hominum
rumuſculos aucupabimur, nec in præmiis
humanis locabimus ſpem rerum noſtrarũ,
ſed ad Deum ipſum aſpirabimus, qui ſemper
eſt, quem nulla conficit & conſumit vetu- *Pſal. 101*
ſtas, de quo ait Dauid: Tu autem permane-
bis, & omnes vt veſtimentum veteraſcent:
Et velut amictum mutabis eos & mutabun-
tur: tu autem idem ipſe es, & anni tui nõ de
ficient. Eam ob cauſam dicebat Dominus *Hebr. 1.*
Moyſi: Ego ſum, qui ſum, Sic dices filiis Iſrael: *Exod. 3.*
Qui eſt, me miſit ad vos. Hoc eſt: Qui ſemper
fuit, qui eſt, qui ſemper erit, cuius ſempiter-
nitas nullis finibus comprehenditur, ille me
miſit ad vos. Si nos humana mouent, quo-
rum nulla eſt, tanta vis, quæ tempore nõ de-
bilitetur & penitus conſumatur, ſi id quod
non eſt ſtabile in vita, ſed ſubitò frangitur, &
perit, aut ſaltem ſenſim defloreſcit, & ve-
tuſtate extinguitur, nos excitat ad labores
magnos ſubeundos, cur nos ad eos, imò ad
multò maiores non mouebit, non excitabit
ille, qui ſemper eſt, quem ipſa æternitas ſem-
per intuebitur, qui ſeipſum ſummo amore
proſequẽtibus præmia largitur immortalia,
eoſque in cœleſti beatitudine collocat & cõ-
ſtituit, vbi eo in æternum fruãtur? Relinqua-
mus igitur ea, quæ ſunt caduca & mortalia,
& ſtudio immortalitatis inflammati, Deum
ipſum, ſempiternã illam pulchritudinẽ con-
templemur, et amore ardẽtiſſimo amplecta-
mur, ne Iudæos imitãtes, coniiciamur in vin-
cula Babyloniorũ, qui lapidibus tẽpli gloriã-
tes, & in rebus etiam ſpiritualibus vanã mũ-
di gloriam quærentes, Deum verum repu-
diarunt, & gloriam imperij ſui amiſerunt.

Deſiderabile oculorum veſtrorum. Hoc eſt,
quod magnoperè diligitis. Idem repetit ſe-
quentibus verbis, dicens: Et ſuper quo pauet
anima veſtra. Solent enim amantes timere,
ne rei amatæ aliqua veniat calamitas.

Quas reliquiſtis. Nempe in Iudæa, cùm
vos contuliſtis in Chaldæam.

Ora amictu non velabitis. Hæc ſupra ex-
plicuimus.

Eritque

Eritq́ Ezechiel vobis in portentum Hoc eſt, in ſignum calamitatis, qua opprimemini: nã vt ille vxoris ſuæ interitum non deplorauit; ſic vos nec amicorum cædẽ, nec patriæ euerſionem flere poteritis, ſed afflicti & ærumnoſi in doloribus acerbiſſimis verſabimini.

Fortitudinem eorum. Templũ, quod paulò ante appellauerat ſanctuarium, et gloriam imperij Iudæorum, & deſiderabile oculorum, ſuper quod pauebant, appellat modò fortitudinem Hebræorum, & gaudium dignitatis ſuæ, & deſiderium oculorum, & requiẽ animarum.

Cum venerit fugiens ad te. Id eſt, cũ aliquis qui euaſerit, fugerit, & venerit ad te, vt tibi Hieroſolymæ narret euerſionem. Poteſt totum hoc referri ad tempus Titi Veſpaſiani, qui Hieroſolymam vaſtauit, et funditus euertit: quoniam Iudæi Chriſtum Deũ noſtrum qui eos liberatum venerat, immaniter occiderunt. Eã ob cauſam alij hoc loco Ezechiel: Vę ciuitati ſanguinum. Hic ſanguis eſt cędes agni innocentiſſimi, de quo ſanguine aiebat
Eſa. 1. Eſaias alloquens Iudæos: Manus veſtrę ſan-
Matt. 27 guine plenæ ſunt. Ipſi enim dixerunt: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. Et quoniam Chriſtus eſt petra illa, de qua ait
1. Cor. 10 apoſtolus: Petra autem erat Chriſtus, ait hoc loco propheta, fuiſſe hunc ſanguinem ſuper limpidiſſimam petrã effuſum, hoc eſt, ſuper Chriſtum innocentiſſimũ & puriſſimũ, qui plenus & aſperſus ſanguine ſuorũ vulnerũ noſtra vulnera ſanauit. Hic eſt filius hominis cuius vxor, hoc eſt, ſynagoga mortua eſt veſperi, hoc eſt, in fine temporis: nam à Chriſto ad mundi finem vltima ætas eſt. Hi ſunt vltimi illi dies, de quibus vaticinatus fuerat Iacob, cùm iam mortem in viſceribus conceptam teneret, dicens filiis ſuis: Congregami-
Gene. 49. ni, vt annunriem, quæ ventura ſunt vobis in
Eſa. 2. diebus nouiſſimis. Et Eſaias: Et erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium. Et quemadmodũ Ezechiel Iudæis prędixit euerſionem Hieroſolymæ per Babylonios, ita eis Chriſtus prędixit vaſtitatem & incendium eius per Ro-
Luc. 19 manos. Quod ita abſque dubio euenit.

Annotationes ex Hebræo in caput XXIIII.

C*Ompone quoque ſtrues oſſium ſub ea.* Pro componere ſtrues eſt in hebraico vnum tantùm verbum, nimirum, דור dur, quod ſignificat ſtruere ligna ad pyram, aut incendere rogum: vnde medhurah ſignificat pyram, vt paulò poſt: Grandem faciam pyram. Vel, vt poteſt etiam verti, crebreſcere faciam combuſtionem. Et quoniam vita conſumitur inſtar pyræ, ponitur hoc nomen dor pro tempore vitæ. Vnde verba illa
Eſa. 38. Ezechiæ apud Eſaiam: Generatio mea ablata eſt, poſſunt verti: Tempus vitæ meæ ablatum eſt. Vel peregrinatio mea finita eſt. Septuaginta hunc Ezechielis locum ita tranſferunt: Succende oſſa ſub eis. Pagninus: Incende oſſa ſub ea.

Super limpidiſſimam petram. Pro lympidiſſima eſt in hebraico צחיח tſechiach, quod nomen ſignificat locum eleuatum & eminentem in petra. Eam ob cauſam vertit Pagninus: Super eminentem petram. Septuaginta habent: ἐπὶ λεωπετρίαν. Hoc eſt, ſuper leuiſſimam petram. Thargum habet: Super lenitatem petræ nudæ. Ac ſi dicat: Super petram putam, in qua nullus ſit puluis. Poteſt verti: Super petram aridam, vbi emineat, & non poſſit occultari. Significat enim dictio hæc locum aridum: pro quo ſeptuaginta alibi tranſtulerũt ſepulchrum. Vnde illud pſal- Pſal. 67.
mi: Similiter eos qui exaſperant, qui habitant in ſepulchris, poteſt transferri: Similiter rebelles, qui habitant in locis aridis. Quem locum Diuus Hieronymus ita tranſtulit ex hebræo, Increduli autem habitauerũt in ſiccitatibus. Vt ſit ſenſus: Viros iuſtitia munitos, et virtutum prędidio ſeptos abducit Deus à locis incultis & agreſtibus ad terras fertiles & amœnas, nefarij autem & Dei contemptores loca incolunt ſterilia & arida. Et licet ij, qui ad id flagitij & furoris perducuntur, vt quicquid imperet effrænatus appetitus, quicquid ſuadeat inſatiabilis intemperantia, expetendum ducant, in florentibus ciuitatibus, atque in ſumma rerum omniũ affluentia vitam ad extremam ſenectutẽ perducãt, verum eſt tamen, eos vaſtas & incultas terras habitare, quoniam etiam in hominum cœtu ſoli ſunt. Quomodo non erũt ſoli, qui abſque temperantia ſunt, ſine charitate, ab omni virtute penitus derelicti? Quemadmodum viri pij, honeſtate & charitate præſtantes, quocunque loco vitam degant, in cælo commorantur, iuxta id quod aiebat apoſto-
lus: Conuerſatio noſtra in cælis eſt, ſic impij Phil. 3.
vitiis contaminati vbique miſeri ſunt, & tanquam relegati in ſterilem ſolitudinẽ, vitam degũt aridam & infructiferam. Omnes enim ſcelerati, & flagitiis deditri, quos leges exilio affici volunt, exules ſunt, etiam ſi ſolum nõ mutarunt.

Multo labore ſudatum eſt. Septuaginta habent. Humiliabitur, ſiue affligetur rubigo eius. Vt ſit ſenſus: Contũdetur Hieroſolyma ob eius nequitiam. Solet enim Deus improbos coercere & affligere: ne ob diuturnam impunitatem teriora ſcelera admittant. Pagninus habet: Mendacia faciendo laborare fecit ſeipſam. Vt ſit ſenſus: Dedit Hieroſolyma operam mendaciis. Et ita R. Dauid hunc locũ interpretatur. Dictio hęc auen hebraica mendacium ſignificat, & nihil, & iniquitatẽ, & afflictionem. Nihil eſt enim, quod magis animum affligat, quàm conſcientia malefa-
ctorũ. Pro labore accipitur à pſalmographo Pſal. 89.

 dicente:

dicente: Si autem in potentatibus octoginta anni, & amplius eorum labor & dolor. Ac ſi dicat: Anni vitæ noſtræ ad ſummum ſunt octoginta in viris robuſtis, poſt quos quicquid eſt, labor eſt & moleſtia. Vel, vt alij interpretantur: Tota vita noſtra nõ excedit ſpatium octoginta annorum, quorum præcipuum plenũ eſt laboris & calamitatis. Quid eſt enim vita humana, niſi quædam rota viuens laborum? Alij verba illa: Amplius eorum labor & dolor, ita exponunt: Fortitudo eorum eſt nihil. Dictio ſignificans amplius, ſignificat etiam præcipuum, et fortitudinem, & dictio ſignificans laborem, ſignificat etiam nihil. Id quod fortius, & præcipuum, & magnificentius apparet in vita vanitas eſt, et nihil, non vita ſolida, ſed vitæ quædam vmbra
Pſal. 38. & imago. Ideo aiebat idem diuinus vates: Vniuerſa vanitas omnis homo viuens: verumtamen in imagine pertranſit homo, ſed & fruſtra conturbatur. Non ſolum hominem appellat vanum, ſed ipſam vanitatẽ: nec ait eum in ſubſtantia pertranſire, ſed in imagine, per quã intelligit inanem quandam vmbram rerum. Et alibi: Dies mei ſicut vmbra
Pſal. 101 declinauerunt, & ego ſicut fœnum arui. Pro iniquitate accipitur nomen hoc ab Habacuc propheta, cùm ait: Pro iniquitate vidi tentoria
Haba. 3. Aethiopiæ. Ac ſi dicat: Aſpicio mentis oculis fore, vt propter iniquitatem tentoria inferni conturbentur, cùm Chriſtus humanum genus morte ſua ex mortis faucibus liberauerit. Non deſunt tamen qui loco illo pro iniquitate vertant nihilum, vt ſit ſenſus: Quemadmodũ Aethiopiæ tentoria tempore Gedeonis fugatum iri ita & euerſa, ſic mentis oculis intueor futurum eſſe tempore Meſſiæ cæleſtis Gedeonis: morte enim ſua cœtus Gentium idolorum cultricium diſſipabũtur, & in nihilum redigentur. Ab hoc nomine deriuatur dictio tenunah, quã vtitur hoc loco Ezechiel, quæ ſignificat laborem, & mẽdacium: primam ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres, ſecundam Pagninus.

11 *Veni, & faciam.* Veni viſum ſcelera hominum, & faciam, quod illis minitatus ſum. Verba ſunt Dei more humano loquẽtis. Eodem modo cùm diuina ſcriptura impiã eorũ temeritatem narraret, qui Babylonis turrim
Gene. 11. ædificabant, ait: Deſcendit autem Dñs, vt videret ciuitatem & turrim, quam ædificabant filij Adam. Docet nos Deus, ne temerè ſolo rumore fratres damnemus, niſi prius certi reddamur. Ideo ait capi. decimo octauo Ge-
Gene. 18. neſis: Deſcendam, & videbo, vtrum clamorem, qui venit ad me, opere cõpleuerint. At in nõnullis codicibus eſt, Venit, in tertia perſona, vt ſit ſenſus: Venit Hieroſolymæ calamitas: ſeu venit, quod Deus decreuit. Septuaginta habent, Veniet, de futuro. Et ſubditur, Et faciam. Quaſi dicat Deus: Veniet excidium Hieroſolymæ, quemadmodum dixi, & faciam, quod promitto. Pagninus habet: Venit, quod decreuit, nimirum Deus.

Super quo pauet anima veſtra. Septuaginta tranſtulerunt: Quibus parcunt animæ veſtræ: Hoc eſt, quibus nimium indulgetis. Pagninus habet: Indulgentiã animæ veſtræ. Quod idem eſt. Accipitur enim indulgentia pro molli permiſſione oppoſita ſeueritati, quæ indulgentia neruos allidit virtutis, & nimium oſtendit amorem.

Super quo requieſcunt anima eorum. Pro ſuper quo requieſcũt, eſt in hebraico ſolùm vna dictio, nimirum מַשָּׂא maſſa, quæ ſignificat requiem, eleuationem, prophetiam, pondus ſiue onus Eſa. 13. Onus Babylonis, Eſa. 13.
Hoc eſt vaticinium nuntians futuram Babylonis calamitatẽ. Septuaginta verterũt: Elationem animæ eorum, quos ſecutus eſt Pagninus, & alij. Significat Ezechiel templum, quod Iudæi diligebant, & quo magnopere oblectabantur. Solent enim homines ad rem quam amore complectuntur, animum extollere, in eamque mentis oculos conijcere, atque in illa conquieſcere. Verbũ eſt נָשָׂא naſa, quod ſignificat extollere, recipere, condonare. Vtitur eo diuina ſcriptura capite Gene. 4.
quarto Geneſis pro recipere. Cũ enim Cain iratus eſſet, & vultus eius concidiſſet, dixit ei Deus: Nonne ſi bene egeris, recipies? Subaudi mercedem à Deo. Poteſt tamẽ locus ille ita verti: Nonne ſi bene egeris, condonabit tibi Deus peccatum tuum? Vel ſic: Nonne ſi bene egeris, attolles vultum? Thargum habet: Nonne ſi benefeceris, remittentur tibi opera tua? ſin autem non benefeceris, ad diem iudicij peccatum tuũ reſeruatur. Sunt, qui ita vertant: Nonne ſi bene egeris, exaltatio ſeu gloria erit tibi? Ac ſi dicat: Fers animo iniquo eſſe te à fratre tuo ſuperatum, quòd ego eum maiore fauore proſequar, quã te, ſed ſi in virtutum ſtudium incubueris, eris ad honorem euectus, vt ille, eris à me eodem fauore affectus, & in eadem gloria conſtitutus. Significat etiam verbum hoc quieſcere, & nomen ab eo deriuatum quietem. Et hanc ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres.

ARGVMENTVM CAPITIS XXV.

VAticinatur de futura Ammonitarum, Moabitarum, Idumæorũ, & Paleſtinorũ vaſtitate & euerſione, qui cum opibus & potentia florerent, & diuturnã ſcelerum ſuorum impunitatem obtinerent, ſe lætitia extulerunt, videntes decem tribus è Samaria in Aſſyriam adductas, et in miſerã captiuitatẽ coniectas: & duas tribus tempore Iechoniæ partim Hieroſolymæ afflictas, partim in Babyloniã tranſlatas. Et poſt aHebræorum calamitatibus inſultarunt, intuẽtes Hieroſolymã à Babylonijs expugnatam, & templũ contaminatum tẽpore Sedechiæ, quãdo vrbs fuit direptioni commiſſa, & pe-

& penitus deleta, & templum incendio flagrauit: & Hebræi fuerunt partim immaniter occiſi, partim in miſeram captiuitatem abſtracti, & ſummis doloribus oppreſſi.

CAPVT XXV.

A ET factus eſt ſermo domini ad me, dicens: fili hominis pone faciem tuam contra filios Ammon & prophetabis de eis, & dices filiis Ammō; Audite verbum Domini Dei. Hæc dicit Dominus Deus. Pro eo quód dixiſti: euge euge ſuper ſanctuarium meum, quia pollutum eſt, & ſuper terram Iſrael, quoniam deſolata eſt, & ſuper domum Iuda, quoniam ducti ſunt in captiuitatem: idcirco ego tradam te filiis orientalibus in hæreditatem, & collocabunt caulas ſuas in te, & ponent in te tentoria ſua. Ipſi comedent fruges tuas, & ipſi bibent lac

B tuum. Daboque Rabba in habitaculum camelorum, & filios Ammon in cubile pecorum, & ſcietis, quia ego Dominus: quia hæc dicit Dominus Deus. Pro eo quod plauſiſti manu, & percuſsiſti pede, et gauiſa es ex toto affectu ſuper terrā Iſrael, idcirco ecce ego extendam manum meam ſuper te: & tradam te in direptionem Gentium, & interficiam te de populis, & perdam de terris, & conteram: & ſcie

C ris, quia ego Dominus. Hęc dicit Dominus Deus: Pro eo quod dixerunt Moab & Seir: ecce ſicut omnes Gentes domus Iuda, idcirco ecce ego aperiam humerum Moab de ciuitatibus, de ciuitatibus inquam eius, & de finibus eius inclytas terræ: Beth Ieſimoth, & Beelmeon, & Cariathaim filiis orientis cum filiis Ammon.

EXPLANATIO.

PONe faciem tuam contra filios Ammon. A ſecundo capite uſque ad hunc locum vaticinatus eſt Ezechiel contra Hebræos, pauca inferens de Gentibus, nunc aduerſus eas ſuam dirigit vaticinationem, imprimis contra Ammonitas; qui cum deberent dolore affici ob Iſraelitarum ærumnas, qui afflicti & oppreſſi, atque auxilio humano deſtituti in luctu & mœrore iacebant, eoſque aliqua ſaltem ex parte angore & moleſtia leuare deberent; quod deſcenderent ab Ammone filio Loth conſanguineo *Gene. 19.*
Abraham, à quo Iudęi genus ſuum ducebāt eorum calamitatibus inſultabant. Non ſolū *Gene. 12*
non opitulabantur illis, ſed ob eorum excidium efferebantur lætitia. Eam ob cauſam permiſit Deus, vt ipſi in ærumnas acerbiſſimas inciderēt, & in eiſdē calamitatibus verſarentur. Non enim debemus aliorum aduerſitate lætari. Volens Iob Innocentiā ſuā oſtendere, non vt virtutes ſuas prædicaret, aut iuſtitiam iactaret, ſed vt qui eum obiurgabant, in quo accuſabatur, culpa vacare cognoſcerent, aiebat: Si gauiſus ſum ad ruinā *Iob. 31.*
eius, qui me oderat, & exultaui, quód veniſſet in eum malum. Vbi particula, ſi, ponitur pro non, vt in pſalmo: Quibus iuraui in ira *Pſal. 94.*
mea, ſi introibūt in requiem meā. Hoc eſt, iuraui, impios Hebræos nō eſſe terram promiſſionis ingreſſuros, quam ipſorum quieti deſtinauerā. Et multis aliis in locis, vbi huic particulæ, ſi, vis ineſt negandi. Cum immanis Saul ne verbo quidem violatus, à Dauide animum alienaſſet, illumq; ad crudeliſſimum excidium vocauiſſet, tantum abfuit, vt *1. Re. 24.*
pius Dauid iniurias grauiſſimas vlciſceretur, *1. Re. 26.*
vt cum illi bis eius occidendi facultas accidiſſet, noluerit eum tangere, quin potius eius vitam conſeruauit, & propriæ ſuæ prapoſuit. Et poſtea audito triſti cædis Saulis nuntio clementiſſimus ille, & illuſtriſſimus rex Dauid *1. Reg. 1.*
non ſolūm eius calamitati & excidio non inſultauit, ſed etiam dolore confectus vim *Prou 17.*
lachrymarum profudit. In Prouerbiis ait ita Salomō: Qui in ruina alterius lętatur, nō *Prou. 24.*
erit impunitus. Et rurſum: Cū ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, & in ruina eius ne exultet cor tuum. Et Eccleſiaſticus. Non deſis plorantibus in conſolatione, & cum lu- *Eccl. 7.*
gentibus ambula. Et iterum: Laqueo peribunt, qui oblectantur caſu iuſtorum, dolor *Eccl. 27.*
autem conſumet eos, antequam moriantur. Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: *Rom. 12.*
Benedicite perſequentibus vos, benedicite, & nolite maledicere, gaudete cum gaudentibus, flete cum flentibus. Sed quoniam Ammonitæ huic doctrinæ repugnātes Deū grauiter offenderūt, precepit hoc loco dominus Ezechieli, vt cōtra eos poneret faciem ſuam, ac ſi diceret: Dirige aduerſus Ammonitas, vultum tuum minacē, & vaticinare contra eos. Vocat eos filios Ammon, quemadmodum Vlyſipponenſes appellamus filios Vlyſipponis, ſiue Vlyſſiæ; ita enim Strabo libro tertio hāc celebrem ciuitatem vocat. Et Luſitanos vocamus filios Luſitaniæ. Ammon fuit quondam ciuitas Arabiæ, quæ poſtea, vt ait diuus Hieronymus in libro de nominibus hebraicis, appellata fuit Philadelphia. Ab hac ciuitate denominata eſt tota illa prouincia Ammon, de qua hic agit Ezechiel, ſupra etiā
ſuprà

ſuprà meminit capite vigeſimo primo. Aduerſus eam vaticinatus eſt etiā *Iere. 49.* Ieremias capite quadrageſimo nono multis verbis. *Amos. 1.* Et Amos capite primo in hunc modum inducit Deum loquentem: Super tribus ſceleribus filiorum Ammon, & ſuper quatuor non conuertam eum. Ac ſi diceret, Ammonitæ luent pœnas ſuorum ſcelerum, euertam eos quoniam nullum peccandi finem faciunt. Per tria & quatuor intelligit numerum ſeptenarium, qui apud Hebræos infinitam multitudinem ſignificat. Vt ſit ſenſus: Si ſemel, aut bis inciderent in flagitia, et iterum ac iterum ſe polluerent vitiis, & agerent pœnitētiam, ego illis omnia maleficia condonarem. Sed quoniam eorum delicta nullum habent terminum; nec ſolùm ipſi nullam agunt pœnitentiam, ſed flagitia cumulant, & in dies augent, ſum ego de omnibus illis vltionem ſumpturus.

Euge euge. Interiectiones ſunt exultantium & plaudentium, quibus Ammonitæ Iudæorum calamitati inſultabant, videntes eorum templum à Babyloniis contaminatum, quod hic, quemadmodum aliis in locis appellatur ſanctuarium. Contaminarunt illud Gentes ingreſſu ſuo, & eius vaſa capiētes, & illud poſtremò penitus vaſtātes.

Et ſuper terram Iſrael. Hoc eſt, ſuper decem tribus, alias autem duas appellat domū Iuda. Ammonitæ torquebantur inuidia videntes res Iudæorum ſecundas & florentes. Et rectè illis congruebat nomen Ammon, quod præter alias ſignificationes ſonat populum mœroris: erant enim mœrore affecti ob aliorum felicitatem. Et videntes eos poſtea magnos luctus percipere, & in miſeriis incredibilibus verſari, lætitia geſtiebant. Magnum eſt profectò inuidorum malū, qui alienis malis inſultant, alienis autem bonis cruciantur. Magna eſt eorum infelicitas & miſeria, qui aliorum infelicitate & miſeria profunduntur gaudio, felicitate vero & proſperitate infeliciter & aduersè torquentur. Inuidus eſt ſepulchrum ſui ipſius, ipſe eſt ſuus hoſtis & carnifex. Sed quid dico? Eſt ſui
Iob. 5. ipſius infernus. De eo ait Iob: Paruulū occi-
Prou. 14. dit inuidia. Et Salomon in Prouerbiis. Putre-
Simile. do oſſium eſt inuidia. Quemadmodum rubigo ferrum, ſic inuidia inuidum conſumit: torquentur inuidi felicitate ſuperioris, quoniam illi non æquantur, inferioris, ne ſibi æquetur, paris, quia ſibi æquatur. Diuus
Simile. Baſilius, & poſt eum diuus Bernardus comparant inuidum cum vipera, vt enim illa concipit prolem, quæ, vt aiunt, abrupto matris ventre naſcitur, ipſam matrem occidens, ſic inuidus eam concipit inuidiam, quę eum ipſum corrodit & lacerat, illique interitum machinatur. Inuidia eſt imago inferni,
Simile. damnum abſque vllo commodo. Huius ſtimulis concitatus Cain occidit iuſtum Abe-
Gene. 3. lum fratrem ſuum. Et filij Iacob innocentē Ioſephum, ſuum etiam fratrem inuidentia
Gene. 35 exagitati vendiderunt. Ea perturbatus Saul
1. Re. 18. fideli Dauidi vitam ferro eripere cupiebat, eum ad periculum capitis arceſſens, qui vt
1. Re. 17. eum ab hoſtibus liberaret, mortis periculum in ſingulari certamine non timuit, quin potius pro eius ſalute ſe in aſperam dimicationem, & fortiſſimi Goliæ, vaſta proceritate terribilis impetum obiecit. Et, vt eſt in libro
Sap. 2. Sapientiæ literis mandatum, Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum. Quid plura? Phariſæorum inuidia Christum Deū noſtrum ad interitum crudeliſſimum falſis criminibus vocauit. Id quod etiam impius
Mat. 27. Pilatus intellexit, vt euangelica conteſtatur
Mar. 15. hiſtoria. Eſt enim huius ſeculi labes quædam & macula virtuti inuidere, velleque ipſum florem decoris labefactare, & honeſtatis ſplēdorem extinguere. Si volueris legere hiſtorias, & annalium replicare memoriam, videbis apertiſſimè nullum fuiſſe hominē ingenio excellenti, doctrina exquiſita, fortitudine admirabili, animi magnitudine illuſtri, virtute præſtante, qui non fuerit ab inuidis oppugnatus, & eorum telis ſæpenumero perculſus. Hoc intelligens Pittacus philoſophus aiebat, vt refert Stobæus, Tamdiu mihi videbor felix, quamdiu inuidioſus fuero.
Simile. Quemadmodum iter facientes per ſolem neceſſariò comitatur vmbra, ſic incedentibus per gloriam comes eſt inuidia. Nulla, inquit Valerius Maximus, tam modeſta felicitas eſt, quæ inuidiæ dentes vitare poſſit. Vnde cùm quidam virum doctum interrogaret, quomodo inuidos non haberet, ſi nihil, inquit ille, ex magnis rebus habueris, aut nihil feliciter geſſeris. Virtutis ſocia eſt inuidia, & viros præcellentes plerunque inſectatur, ſola miſeria nō admittit inuidiā. Omnis
Simile. inuidus etſi aliis in rebus inuidioſo ſuperior, in hoc tamen quod inuidet, inferior eſt. Vt enim planeta inferior ſuperiorem obſcurat eclypſi, non autem contra, ſic qui minus ſapientia, & fortitudine, & virtute valent, digniorum decus nituntur maculare, eorumq;
Iob. 5. ſplendorem extinguere. Ideo Iob, eum qui inuidentia diſcruciatur, paruulum appellat. Inuidus tam inutilis eſt ciuitati, quàm loliū tritico, ignauus bello. Inter omnes labores, quos vetuſtas tribuit Herculi, nullus fuit maior illo, quem ſubiuit aduerſus hydram. Erat hydra, vt antiqui ſcriptores fictis fabulis memoriæ prodiderunt, ſerpens multorum capitum in Lerna palude viuens, qui ob id inuictus dicebatur, quia pro vno capite ei exciſo multa ei capita continuo renaſcebantur. Per Herculem ideam virtutis intelligebant. Quā ob cauſam aiebant eum magnos ſubiuiſſe labores & terribilibus certaminibus obiectū fuiſſe, quia virtus magnas habet in hac vita ab impiis aduerſus ſeipſam contradictiones: accumulant namque omnes impij contra eā ſuarum detractionum aceruos, & in illam

inuehun-

contradictio eſt inuidia per hydram ſignificata, quæ ideo fingitur paluſtris, & è cœno ſordido pullulare, quòd non niſi in abiecto & polluto animo reperiatur. Non in terra fertili & feraci, ſed in paludibus, & aquis ſtagnantibus: hoc eſt, non in cordibus nobilibus, & fructuoſis nutritur, ſed in ſordidis, impuris, vitiorumque luto infectis. Et quoniam inuidus, ſi eum in vno conuincas, & rebus addicas neceſſariis, iterum inuidet, & ex victoria, quam de illo reportaſti, alia atque alia illi oritur inuidia, dixerunt veteres, parũ prodeſſe capita hydrię ſecare, cùm ei alia confeſtim orirentur. Eam ob cauſam aſſerebant, Herculem in nullo monſtro domando magis laboraſſe, quàm in hoc. Qui in virtutum ſtudium toto pectore incũbunt, non debent cadere animo, cùm ſe viderint inuidorum pondere premi: premantur, ſed non opprimantur: non cedant oneri; ſed ſurgant aduerſus illud inſtar palmę, cui Plutarchus in octauo Sympoſiacorum, & Ariſtoteles in octauo Problematum, & Gellius in tertio Noctium Atticarum, eam vim & naturam tribuunt, vt oneribus impoſitis renitatur. Si Chriſtus verus ille Deus noſter contradictionem ſuſtinuit, & vt de illo dixit iu-
Luc. 2. ſtus Simeon, poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorum, et in ſignum, cui contradicetur, quid mirum, eos, qui illi adhærẽt à mundo contradictiones ſubire? Sed debent recogitare, vt ait in epiſtola ad Hebręos diuus
Hebr. 12. Paulus, eum, qui talem ſuſtinuit à peccatoribus aduerſus ſeipſum contradictionem: & iuſtorum calamitates ab impiorum inuidia ortas aditum aliquando ad gloriam & no-
Gene. 37. minis celebritatem aperuiſſe. Niſi fuiſſet inuidia filiorum Iacob, non obtineret Ioſeph Aegypti principatum. Inuidia fuit beſtia illa, & hydra paluſtris, de qua aiebat Iacob: Fera peſſima deuorabit eum. Sed quæ illi perniciem machinabatur, eiuſque lucem extinguere volebat, in cauſa fuit, vt ipſe conſequeretur nominis claritatem & amplitudinem, eſſetque in omnium ore cum illuſtri laude verſatus, & in magna dignitate conſti-
Gene. 41. tutus. Cùm autem poſtea eius fratres calamitatibus premerentur, aiebant inter ſe: Meritò hæc patimur, quia peccauimus in fratrẽ noſtrũ. Philo Platonicus in libro qui inſcribitur πολιτικὸς βίος ait, id quod Gentium literæ ſub Herculis ænigmate ſignificarint, fuiſſe re vera in Ioſepho adimpletum, & hydram illam in Lerna fuiſſe fratrum inuidentiam. Per Ioſephum etiam qui rectè factis aduerſus ſeipſum incitauit æmulationem, eos intelligendos cenſet, qui rerum publicarum tractãt gubernacula, & in præclara virtutum facinora incumbunt, per fratres verò Ioſephi exiſtimat inuidos omne ſignificari. Huiuſmodi fuerunt Ammonitæ, qui quoniam in Hebræos peccauerunt, eorum priſtinæ felicitati inuidentes, & poſtea eorum ærumnis inſultãtes, fuerunt calamitatibus oppreſſi, & incredibilibus doloribus lacerati.

Tradam te filiis orientalibus in hæreditatem. Hoc eſt, Perſis & Medis, qui ſunt ad oriẽtẽm reſpectu terræ Ammonitarum. Sũt, qui per filios orientis intelligant Chaldæos. Quod poteſt cum prima opinione cohærere, nam Perſæ & Medi euerſa Babylone in Chaldæa habitarunt. Ego exiſtimo hos filios orientis fuiſſe milites Nabuchodonoſoris, qui Ammo- *Sup. 12.*
nitas ſuperarunt, vt ſuprà explicuimus capite vigeſimo primo. Et ſi Iudæi fuerunt ob ſcelera ſua in captiuitatem adducti, erant tamen inter eos nonnulli, in quibus lumen fidei eluceſcebat, iuſtitia inſignes, & in omni virtutum genere admirabiles. Quare impiũ fuit gaudere Ammonitas eorum calamitatibus. Et quamuis omnes illi Hebræi impij eſſent, non tamen Ammonitæ eos deberent odio habere, ſed ſcelera eorum, nec eorum ærumnis lætari ob inuidiam & maleuolentiam, ſed ob iuſtitiam, & Dei gloriam. Sed quoniam iniquo animo illis inſultabant, fuerunt in manibus Babyloniis traditi, & in cæcas inferorum tenebras detruſi, indigni luce, quoniam lucis largitorem aſpernabantur.

Et collocabunt caulas ſuas in te. Hoc eſt, pe corum habitacula.

Daboque Rabbath in habitaculum camelorum. Id eſt, ita vaſtabo regionem Ammonitarum, vt vbi erant vrbes inſignes, ſint foueæ & paſcua iumentorum. Eodem mo- *Eſa. 34.*
do Eſaias de regione alia deuaſtanda dicebat: Erit cubile draconum, & paſcua ſtruthionum. Rabbath ciuitas fuit Ammonitarum, & vt ait diuus Hieronymus, totius regni metropolis.

Et ſcietis quia ego Dominus. Nimirum cùm iuſtitiam meam ſenſeritis Tanta eſt Dei miſericordia, vt etiam ad hoſtes nominis ſui reſpiciat, non tantùm Deus eſt vnius nationis, ſed omnium. Ideo non ſolum eorum, qui ipſum colunt, curam gerit, ſed impiorum etiam, qui ab eo animum habent penitus alienatum. Eos punit, vt intelligant eum eſſe Deum, & ad illum conuertantur, eos coercet, vt cognoſcentes diuinam iuſtitiã & potentiam ſe non efferant in ſublime, ſed timeant & diuitiis, rebuſque proſperis, & ad voluntatem fluentibus non abutantur ad excidium miſerorum, ſed intelligant aliquando, & animo perſpiciant eſſe ſe mortales & caducos, ea lege natos, & florentes eorum res poſſint marceſſere, & in luctum ac mœrorem mutari. In Prouerbiis ait Salomon: *Prou. 19.*
Peſtilente flagello ſtultus ſapientior erit: ſi autem corripueris ſapientem, intelliget ſapientiam.

Extendam manum meam ſuper te. Hoc eſt, puniam te. Hebraiſmus eſt, de quo alibi diſſeruimus.

Moab & Seir. Vaticinatur aduerſus Moa-

bitas & Idumæos. Moab eſt vrbs Arabiæ,
quæ tempore diui Hieronymi, vt ipſe teſta-
tur, vocabatur Areopolis, dicta Moab ab vno
ex filiis Loth appellato Moab, hoc eſt à pa-
tre, filia enim Loth eum habuit à patre ſuo.
Quod iis verbis literæ diuinæ memoriæ pro
Gen. 19. diderunt. Conceperunt duæ filiæ Loth de
patre ſuo: peperitque maior filium, & vo-
cauit nomen eius Moab, ipſe eſt pater Moa-
bitarum vſque in præſentem diem. Minor
quoque peperit filium, et vocauit nomẽ eius
Ammon, &c. Ab vrbe Moab appellata eſt
tota illa regio hoc nomine. Seir mons eſt in
terra Edom, in qua habitauit Eſau in regio-
Geneſ. 36. ne Gabalena, quæ quia Eſau piloſus erat, ap-
Eſa. 21. pellata eſt Seir, hoc eſt, piloſus. Meminit E-
Mala 1. ſaias montis Seir in viſione Idumeæ, & Ma-
Infr. 35. lachias capite primo, et noſter Ezechiel capi-
te trigeſimo quinto.

Ecce ſicut omnes Gentes domus Iuda. Id eſt
derelictus eſt populus Iſraeliticus, ſicut po-
puli idolorum cultores. Gloriari ſolebat po-
pulus Iudaicus eſſe ſe populum Dei, & ſibi
ipſi tantùm notum eſſe Dominum, iuxta il-
Pſal. 75. lud pſalmographi. Notus in Iudæa Deus,
& in Iſrael magnum nomen eius. Sed videñ-
tes Moabitæ eũ eſſe calamitatibus preſſum,
& in ſeruitutem adductum, illum irridebãt,
exiſtimantes fortaſſe, Deum nulla tangi cura
rerum humanarum, nullum iuſtorum iniu-
ſtorumque habere delectum. Hac opinione
erant imbuti nonnulli, qua nulla eſt deterior
peſtis, nulla capitalior, delet enim fundamẽ-
tum religionis, omniaque iura diuina & hu-
mana peruertit.

*Ecce ego aperiam humerum Moab de ciui-
tatibus.* Hoc eſt, aperiã muros & arces mu-
nitas ciuitatum Moab, vt in eas ingrediãtur
hoſtes, eaſque capiant, & direptioni cõmit-
tant. Humerum appellat quencũque locum
fortem & munitum. Vel ſic: Ego puniam
vrbes Moab, nam aperire humeros alicuius,
eſt eum flagellis grauiter vulnerare. Vel ſic:
Ego infringam omne robur vrbium Moab.
Eſa. 45. verba illa Dei apud Eſaiam: Dorſa regũ ver-
tam, ita poſſunt verti: Humeros regum ape-
riam. Hoc eſt, reddam reges imbecillos, &
auferam ab illis vires & fortitudinem. Quæ
verba ſeptuaginta in hunc modum tran-
ſtulerunt. Fortitudinem regum confrin-
gam. Hunc autem Ezechielis locum ita ver-
terunt. Ecce ego diſſoluam humerũ Moab.
Hoc eſt, omne robur eius labefactabo, &
confringam.

Bethieſimoth, & Beelmeon, et Cariathaim.
Ciuitates erant Moab inſignes, quibus Deus
euerſionem minatur.

Filij Orientis cum filiis Ammon. Cõſtructio
pendet à ſuperioribus. Dixerat ſe eſſe apertu-
rum muros ciuitatũ Moab: nunc eos explicat
quibus erat illos aperturus, vt per illos introi
rent, & vrbes expugnarent. Hi erant filij oriẽ-
tis, qui ingreſſi ſunt ciuitates Moabitarũ cum
filiis Ammon. Nam poſtquam milites Na-
buchodonoſoris, qui per filios orientis intel-
liguntur, victoriam reportarunt de Ammo-
nitis, nonnullos ex ipſis captiuis ſecum du-
xerunt ad Moabitas expugnandos. Vel cum
filiis Ammon, hoc eſt, quemadmodum dixi
tradendos eſſe filios Ammon. Poteſt totum
hoc ita verti ex Hebraico: Idcirco ecce ego
aperiam muros ciuitatum Moab, ciuitatum,
inquã, quæ ſunt in finibus, ſeu limitibus eius
inclytæ, & nobiliores, quæ ſunt Bethieſi-
moth, & Beelmeon, & Cariathaim, et tradã
eas filiis Orientis euntibus contra Moab, &
contra filios Ammon.

Et dabo eam in hæreditatem, vt
non ſit vltra memoria filiorum Am-
mon in Gẽtibus: Et in Moab faciam
iudicia, & ſcient, quia ego Domi-
nus. Hæc dicit Dominus Deus: Pro
eo quod fecit Idumæa vltionem, vt
ſe vindicaret de filiis Iuda, peccauit-
que delinquẽs, & vindictam experi-
uit de eis, idcirco hæc dicit Dominus
Deus. Extendam manum meam ſu-
per Idumæam, & auferam de ea ho-
minem & iumentum: & faciam eam
deſertam ab auſtro: & qui ſunt in
Dedan, gladio cadent. Et dabo vltio-
nem meam ſuper Idumæam per ma-
num populi mei Iſrael: & facient in
Edom iuxta iram meam & furorem
meum: & ſcient vindictam meam,
dicit Dominus Deus. Hæc dicit Do-
minus Deus: Pro eo quòd fecerunt
Palæſtini vindictam, et vlti ſe ſunt to-
to animo, interficientes & implentes
inimicitias veteres, propterea hæc di-
cit Dominus Deus: Ecce ego exten-
dam manum meam ſuper Palæſtinos
& interficiam interfectores, & perdã
reliquias maritimæ regionis: faciam-
que in eis vltiones magnas, arguens
in furore. Et ſcient quia ego Domi-
nus, cum dedero vindictam meam
ſuper eos.

Et dabo eam Subaudi Ammon ciuitatem,
ſeu regionem. Totam illam regionem dedit
Deus Babyloniis.

*Vt non ſit vltra memoria filiorum Ammon
in Gentibus.* Hoc eſt, vt nulla ſint inter gẽtes
illuſtri laude celebrati. Euaneſcet & obſcu-
rabitur eorum memoria. Vidi impium ſuper
exaltatum, ait diuinus pſaltes, & eleuatum Pſal. 36.
ſicut cedros Libani, & tranſiui, & ecce non
erat,

erat, quæſiui eum, & non inuentus eſt locus
Prou. 10. eius. Et Salomon in Prouerbiis: Memoria iu-
ſti cum laudibus, & nomen impiorum pu-
treſcet. Scelerati homines, qui maleficiis paſ-
cuntur, etſi exitus proſperos aliquando, &
nominis celebritatem conſequantur, nõ diu
tamen permanent in illo florẽte rerũ ſtatu.
Qui illos laudibus efferebant, poſtea de illis
penitus conticeſcunt. Nam illi gloriam illam
falſam, poſitam non in virtute, ſed in popu-
li temeritate amittunt in vita, aut ſaltẽ poſt
vitam, quando in æternas miſerias præcipi-
tantur. Non eſt igitur in falſa mundi gloria
Eſa. 40. nitendum, quoniam, vt ait Eſaias, Omnis
caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos
Eccl. 14. agri. Et Eccleſiaſticus: Omnis caro, inquit,
ſicut fœnum veteraſcet, & ſicut folium fru-
ctificans in arbore viridi, alia generantur, &
Pſal. 48. alia deiiciuntur. Loquens Dauid de impio
potente, & mundi fama celebrato, ait: Cum
interierit, non ſumet omnia, nec deſcendet
cum eo gloria eius. Quod ait non ſumet om-
nia, hebraiſmus eſt, pro quo nos dicimus: ni-
Eccl. 10. hil ſumet. Et Eccleſiaſticus memoriam ſu-
Eſa. 16. perborum perdidit Deus, & reliquit memo-
Eſa. 21. riam humilium. Ideo aiebat Eſaias: Aufere-
tur gloria Moab. Et rurſus: Auferetur gloria
Cedar. Et poſtea inducit Deum iis verbis lo-
Eſa. 45. quentem: Ego glorioſos terræ humiliabo. Si-
Oſe 4. militer Oſeas ita aduerſus impios Iudæos deũ
hæc verba dixiſſe teſtatur: Gloriam eorum
in ignominiam coinmutabo. Oportet nos
1. Co. 10 Dei gloriam quærere, & , vt admonet apoſto
lus, omnia in gloriam eius facere, vt gloriam
immortalem comparemus. Nam mũdi glo-
ria fluxa eſt, & caduca, quoniã obruitur ho-
minum interitu, & obliuione poſteritatis ex
tinguitur. Audi diuinum Paulum aientem:
Galat. 5. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, inuicẽ
prouocantes, inuicem inuidentes. Si gloriam
cupis, inquit Chryſoſtomus, gloriam deſpicẽ
& omnibus eris glorioſior. Et Hieronymus:
Si verè laudabilis eſſe cupis, laudes hominũ
nõ requiras. Falſa gloria eſt veræ pœnæ pro-
creatrix: & quamuis te dilatet, & magnum
oculis populi efficiat, in ſummo te tamen
Simile. periculo conſtituit. Quemadmodum ſagitta-
rius ſcopum magnum facilè attingit, à paruo
autem aberrat, ſic diabolus eum, qui ſe ina-
ni mundi gloria amplificat, ictu ſagittarum
ſuarum facilè percutit, ſubmiſſum autem &
abiectum non item. Omnis inanis gloriæ
cupidus inſipiens eſt, quoniam apud dæmo-
nem inflatur, vt eius transfigatur telo & ſa-
Prou. 7. gitta. Ideo ait in Prouerbiis Salomõ: Neſcit,
quòd ad vincula ſtultus trahatur, donec trãſ-
figat ſagitta iecur eius. Vera gloria in virtu-
te conſiſtit, quæ radices agit, ac longius pro-
pagatur: vana omnia celeriter decidunt,
nec inane quicquam poteſt eſſe perpetuum.
Ammonitæ & Moabitæ in omnium ore
quondam cum gloria verſabantur, ſed ita
ab illa deciderunt, vt non eſſet eorum me-
moria in gentibus, vt ait hoc loco Ezechiel.
Sed dices: Nonne Ieremias poſtquã de Am- Iere. 49.
monitarum euerſione vaticinatus eſt, ſubdi-
dit: Poſt hæc reuerti faciam fugientes & ca-
ptiuos filiorum Ammon, ait dominus? Sub-
didit quidem: Imò poſtquam Moabitarum
excidium prædixit, adiunxit: Et conuertam Iere. 48.
captiuitatem Moab in nouiſſimis diebus, ait
Dominus. Sed hæc non repugnant huic Eze
chielis vaticinio: nam Ezechiel loquitur de
vana mundi proſperitate & amplitudine, in
temeraria vulgi opinione conſtituta, quam
Ammonitæ & Moabitæ amiſerunt, quæ vſ-
que adeò euanuit, vt poſtea longo temporis
ſpatio nulla eſſet eius memoria: Ieremias au-
tem loquitur de vera nobilitate, in virtute
collocata, quam erant in tempore gratię per
Chriſti fidem conſecuturi. Multi enim ex re-
gionibus illis per apoſtolorum prædicatio-
nem fuerunt ad Chriſti fidem conuerſi, &
repudiatis idolis ad numen ſanctiſſimũ con
fugerunt. Ideo dixit Ieremias illud implendũ
eſſe in nouiſſimis diebus. Solent namque di-
uinæ literæ tempus Meſſiæ nouiſſimos dies
appellare. Ita patriarcha Iacob, quo nemo
tunc erat ſanctior, nemo ſapientia illuſtrior,
nemo charitate feruentior, cum ad exitum
vitæ vocaretur, conuocatis filiis ſuis has vo-
ces emiſit: Congregamini, vt annũtiem quæ Gene. 49
ventura ſunt vobis in diebus nouiſſimis. Et
tunc myſteria Chriſti venturi illis aliè præ-
dixit. Hi ſunt dies, quos apoſtolus in epiſtola
prima ad Corinthios fines ſeculorum voca- 1. Co. 10
uit, & in epiſtola ad Galatas, temporis ple- Gala. 4.
nitudinem.

In Moab faciam iudicia Id eſt, eos graui-
ter caſtigabo. Septuaginta habent: In Moab
faciam vltionem.

Pro eo quod fecit Idumæa vltionem. Idu-
mæa appellatur etiam Edom, ſumpto nomi
ne ab Eſau illius regionis habitatore, qui vo-
cabatur Edom, hoc eſt rufus, & terrenus. Et Gene. 25.
quoniam Iacob obtinuit primogenituram Gene. 27.
& benedictionem paternam, quam fratri
ſuo Eſau maiori natu ſubripuit, fuit vexatus
ab illo. Similiter Idumæi poſteri Eſau Iſrae-
litas à Iacob originem ducentes odio proſe-
quebantur. Et in vltionem primogenituræ
& benedictionis inſultarunt Hebræorum
calamitatibus eoſque oppugnarunt, & op-
probriis affecerunt. Quam ob cauſam euer- Deut. 32.
tit Deus Idumæos: nam ipſe ait: Mihi vin Ezech. 9.
dictam & ego retribuam. Quem locum af-
fert diuus Paulus in epiſtola ad Romanos,
dicens, Non voſmetipſos defendentes, ſed Rom. 2.
date locum iræ, ſcripum eſt enim: Mihi vin
dictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Vbi
participium, deſendentes, non accipitur
pro ſe protegere, vimque vi repellere, & bo-
na ſua tutari, id enim cuique licet, dummo-
do bono fiat animo. Nam ipſe apoſtolus de-
dit operam, vt ſe à Iudæorum coniuratio-
ne pes milites tribuni tueretur. Vult enim Apoc. 3 a.

natura eſſe conſeruatrix ſui, eſtque omni animantium generi à natura tributum, vt ſe, vitam, corpuſque tueantur, declinentque ea, quæ eis nociua videntur. Eſtque lex hæc non ſolùm ſcripta, ſed nata, quam non ſolũ didicimus, accepimus, legimus, verùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus: ad quam non modò docti, ſed facti, non ſolùm inſtituti, ſed imbuti ſumus: vt ſi vita noſtra in hoſtium incidat inſidias, vt ſi vim nobis inimici inferant, ſi nos ad excidium vocauerint, liceat nobis defendere nos ipſos cum moderamine inculpatæ tutelæ. Quis nõ videt honeſtam eſſe rationem expediendæ ſalutis? Poteſt accidere aliquando, vt laudabilius ſit ſeipſum non protegere, iuxta id, quod
Matth. 5 dixit Dominus: Si quis te percuſſerit in vna maxilla, præbe ei & alteram, & id quod ait
1. Cor. 6. apoſtolus in prima ad Corinthios: Quare nõ magis iniuriam accipitis, quare non magis fraudem patimini? Verùm id, quod ait Chriſtus de maxilla altera præbenda eſt in animi præparatione præcipuè obſeruandum, vt cũ opus fuerit, non ſolum maxillam, ſed corpus & vitam pro Dei fide & honore iniuriis, & opprobriis, & vulneribus, & gladiis, & flammis offeramus. Sed communiter vnicuiq; ſe protegendi datur facultas. Quare defendere loco illo apud diuum Paulum non ſignificat protegere, ſed vlciſci. Id quod oſtenditur ex ſequentibus: ſubditur enim: ſed date locum iræ: Scriptum eſt enim: Mihi vindictam & ego retribuam. Vbi vides vindictam eſſe prohibitam, non autem defenſionem. Solent tamen literæ diuinæ verbum defendere
Iudith. 1 pro vindicare & vlciſci aliquando vſurpare, vt in libro Iudith, vbi ſcriptum legimus iuraſſe Nabuchodonoſorem ſe eſſe defenſurũ de regionibus his, à quibus nuntij ſui fuerãt cum dedecore repulſi. Et loco illo apud apoſtolum modò citato. Nec exiſtimes prohibitam eſſe omnem vltionem, ſed eam, quæ propria fit poteſtate, poteſt enim quis iure per publicam poteſtatem aduerſarium punire, vt iuſtitia exerceatur, & hominum ſocietas conſeruetur: dummodò abſit ira, & ſpiritus non iuſtitiæ, ſed vltionis. Ideo ait: Sed date locum iræ. Hoc eſt deponite iram, cum qua nihil rectè, nihil conſideratè fieri poteſt. Vel date locum iræ inferentis iniuriam. Vel relinquite locum iræ Dei, ipſe enim vltionem ſumet, qui ait: Mihi vindictam, & ego retribuam. Sed quoniam Idumæi ſeipſos cũ Babyloniis ad Iudæorum euerſionem & excidium coniunxerunt, & propria authoritate eos vlti ſunt, in eoſque ventos excitarunt, nulla iuſtitia moti, ſed odij & inuidiæ ſtimulis concitati, quoniam quæ vitia in aliis reprehendebant, in iis ipſis deprehendebantur, meritò fuerũt puniti, & ab iiſdẽ Iudæis ſuperati, & in ſummam ignominiam adducti. Per quæ enim quis peccat, vt dicitur in
Sap. 11. libro Sapientiæ, per hæc & torquetur.

Extendam manum meam in Idumæam. Hoc eſt, animaduertam grauiter in illam. Extendere Deum manum in aliquem, eſt in eo facere iudicium, qua dicendi exornatione vſus eſt paulò antè, cùm dixit: In Moab faciam iudicia.

Ab Auſtro, & qui ſunt in Dedan gladio cadent: In hebraico pro Auſtro eſt Theman, quæ dictio auſtrum ſignificat. Eſt etiam nomen cuiuſdam ciuitatis, Latinè Auſter appellatæ. Igitur Auſter & Dedã nomina ſunt vrbium inſignium Idumeę. Sũt, qui dicant non eſſe vrbes, ſed loca quædam ita vocata. Diuus Hieronymus ita ait: Theman regio eſt principum Edom in terra Gebalitica à Theman filio Eliphaz filij Eſau ſortita vocabulum, Sed & vſque hodie eſt villa nomine Theman, diſtans ab vrbe Petra quinque millibus, vbi Romanorum militum præſidium ſedet. Hæc ille in libro de locis Hebraicis. In libro autem de nominibus Hebraicis ait Theman ſonare auſtrum.

Et dabo vltionem meam. Id eſt, ſumã vltionem de Idumæis per manus Hebræorum. Solet enim Deus aliquando homines per homines punire. Vnde impium & immanẽ *Eſa. 10.*
Aſſyriorum regem vocat virgam furoris ſui, quoniam eo ſceleratos caſtigabat. Vbi antẽ ſcripta ſit victoria hæc, quam Iudæorum populus obtinuit de Idumæis, non inuenio in ſacra ſcriptura, niſi ſit ea, de qua *1. Mach.*
agitur libro primo Machabæorum cap. *5.*
quinto.

Pro eo quod fecerunt Palæſtini vindictam. Prædicit Palæſtinorum excidium. Philiſtiim fuit quædam ciuitas celebris, quæ poſtea amiſſo nomine tempore diui Hieronymi, vt ipſe teſtatur, vocabatur Aſcalon, à qua tota regio denominata eſt Philiſtæa, & Palæſtina, eiuſque habitatores Palæſtini, & Philiſtiim, & Philiſtini, de quorum excidio vaticinatur hoc loco Ezechiel, quod eò paſſi ſunt, quòd de filiis Iſraelis vltionem ſumpſerant. Hi fuerunt antiqui Iudæorum hoſtes, qui cùm vidiſſent Babyloniorum exercitum aduerſus Hieroſolymam, adhæſerunt illis, vt omnes ſimul Iudæos oppugnarent, & acerbis calamitatibus opprimerent.

Et prædam reliquias maritimæ regionis. Id eſt, Palæſtinæ, quæ ſita eſt ad mare mediterraneum. Vaticinans Sophonias de Palæſti- *Sophon. 2*
norum excidio ait: Væ qui habitatis funiculum maris, gens perditorum. Verbum Domini ſuper vos Chanaan terra Philiſtinorũ, Quaſi dicat. Væ vobis, qui habitatis in ora maritima terræ ſanctæ, hoc eſt, in Palæſtina. Væ vobis, qui eſtis gens vaſtatrix & perdita: latum eſt contra vos verbum Domini ô Chananæi, quo indicat ſtatuiſſe perdere vos, & totam terram Chanaan euertere & deuaſtare. Vbi nos habemus, gens perditorum, poteſt verti ex Hebræo gens Cerethæo-

rum,

rum, ita enim appellabantur Palæſtini.

Et ſcient, quia ego Dominus. Per experientiam diuinæ iuſtitiæ.

Cum dedero vindictam meam ſuper vos. Id eſt, cum vos puniero, cū mihi dederitis pœnas ſcelerum veſtrorum. Tunc enim apparet gloria dei, cum de impiis ſumit vltionem. Eodem modo loquens Eſaias de ſceleratorū
Eſa 2. Iudæorum excidio, ait: Exaltabitur autē Do-
Eſa. 3. minus ſolus in illa die. Et rurſum: Exaltabitur Dominus exercituum in iudicio, & Deus ſanctus ſanctificabitur in iuſtitia. Et pſalmo-
Pſal. 9. graphus: Cognoſcetur Dominus iudicia faciens, in operibus manuum ſuarum cōprehenſus eſt peccator. Pro cognoſcetur eſt in Græco & in Hebraico cognoſcitur, ſed parū refert, dummodo intelligas, ſalſam & impiā eórum opinionem, qui ſomniantes aiunt, Deum non curare res humanas, ſed ſinere mundum temere ferri, impios impunè graſſari, innocentes affligi & opprimi, nullamq́; eſſe Dei prouidentiam, nullam iudicium, cùm appareat ſapienter intuentibus Deum mundi eſſe opificem & gubernatorem, & iuſtitiam ac potentiam ſuam in ſceleratorū hominum caſtigatione oſtendere: tunc eum cognoſcitur, cum iudicia facit. Tunc eū gentes miris laudibus efferunt, cùm impios ſuperbos deiectos vident, & publicorum maleficiorum ſuorum iuſtas pœnas perſoluere. Solent tum homines Deum iuſtum eſſe experimento cognoſcere, cùm eum vident confringentem vires & opes improborū ferocitate exultantium, eoſque calamitatibus in ſignibus opprimentē. Nihil eſt, quod vulgi amicos magis excitet ad diuinam religionem colendam, quàm vltio diuina, vbi Deus iuſtitiæ ſuæ manifeſta documenta conſtituit, bonos eripiens, iniquos autem delens. Ideo
Pſal. 7. ait Dauid: Exurge Domine in ira tua, & exaltare in finibus inimicorum meorum. Exurge Domine Deus meus in præcepto quod mandaſti, & ſynagoga populorum circumdabit te. Ac ſi diceret: Oſtende Dñe iuſtitiam tuam, ne me ſinas tamdiu impiorum hominum calamitatibus exerceri, & vndique oppugnari: extolle teipſum in ira contra hoſtes meos immanes. Tu iuſte Deus mundi gubernator & rector, fac quod rerum publicarum gubernatoribus faciendum præcepiſti, vlciſcere impios bellum & interitum innocentibus publicè inferentes: & ita populorum cœtus te toto ore laudabit, cùm aperta tuæ ſeueritatis monimenta conſpexerit.

Annotationes ex Hebræo in caput XXV.

Ecce ego tradam te filiis orientalibus. Pro orientalibus eſt in hebraico קדם cedem, quæ dictio ſignificat orientem: & quoniam oriens appellatur mūdi principiū, [illegible] principium rei eſt antiquius dicitur & hinc, accipitur etiam pro antiquitate. Cap. 2. Geneſis Gene. 2.
vbi nos habemus. Plantauerat autem Dominus Deus paradiſum voluptatis à principio, eſt in hebraico: Plantauerat autem Dñs Deus paradiſum בעדן מקדם behedē micedē. Dictio hedem ſignificat voluptatem, & delicias, pro quo Symmachus tranſtulit paradiſum florentem. Cedem eſt dictio, de qua agimus, pro qua Aquila tranſtulit, ἀπὸ ἀρχῆς. Hoc eſt, à principio. Symmachus verò ἐν πρώτοις, quod idem fere eſt. Eodem modo paraphraſis Chaldaica: Plantauit Dñs Deus hortum in loco voluptatis ab exordio. Hos omnes ſecutus eſt noſter interpres & rectè quidem. At ſeptuaginta verterunt: κατὰ ἀνατολάς, hoc eſt, ad orientem: Ita enim habēt: Et plantauit Dominus Deus paradiſum in Eden ad orientem. Quos præter authores Græcos ſecutus eſt diuus Ambroſius in libro de paradiſo, cuius ad literam hæc ſunt verba: Legimus in Geneſi à Deo paradiſum eſſe plantatum ſecundum orientē. Et diuus Hieronymus in quæſtionibus in Geneſim. Et plantauit Dominus Deus paradiſum in Edē contra Orientem. Eodem modo legit diuus Auguſtinus octauo de Geneſi ad literā. Qui legunt plantatum fuiſſe paradiſum voluptatis à principio, non ita intelligūt à principio, vt eum plantatum fuiſſe credant ante cælum & terram, ſed à principio, hoc eſt, à tempore creationis mundi, quando Deo iubēte terra herbam lignaque germinauit. Ita Rupertus abbas, & Hugo de ſancto Victore locum illum interpretantur. Eodem modo apud Ioan. 8.
Ioannem, vbi Dominus de diabolo loquens ait: Ille homicida erat ab initio, hoc eſt à ſexto die, in quo homo per peccatum incidit in mortem, quam illi diabolus machinatus fuit. Aſpicis igitur nomen hoc cedem orientem ſignificare & principium. Capite vigeſimonio Geneſis, vbi nos habemus: Profe- Gene. 20.
ctus ergo Iacob venit in terram orientalem: pro orientali eſt in hebraico dictio hęc cedē, pro qua etiam ſeptuaginta tranſtulerūt oriētem: & ſimiliter paraphraſtes Chaldæus. In Hebraico ita eſt, ſi verbū verbo reddere volueris. Et erexit Iacob pedes ſuos, & abiit in terram filiorum orientis. Vbi per filios oriētis gentes illæ ſignificātur, quæ vltra Euphratem habitabant, & Meſopotamiam incolebant, quæ reſpectu Iudææ erant ad oriētem. Accipitur nomen hoc cedem pro re antiqua capite trigeſimotertio Deuteronomij, vbi ita Deut. 33
ſcriptum eſt: De pomis fructuum ſolis ac lunæ, de vertice antiquorum montium. Vel vt poteſt ex hebraico verti ad literam: de vertice montium antiquitatis. Quorum verborum hic eſt ſenſus. Sit terra Ioſeph benedicta à Deo, plena excellentibus fructibus, qui ſolent produci & matureſcere beneficio calo. ris ſolis, & influentiæ lunæ, & fructibus pro-

uenientibus in cacuminibus montium antiquorum, vel montium orientalium, ſeu
reſpicientium ad orientem, vel montium,
qui fuerunt à principio mundi. Ab hoc nomine Cedem deriuatur nomen cidmath,
quod ſignificat principium, orientem, an-
Gene. 2. tè, contra. Capite ſecundo Geneſis, vbi nos
habemus: Nomen fluminis tertij Tigris:
ipſe vadit contra Aſſyrios. Pro contra eſt
in hebraico cidmath: Eam ob cauſam paraphraſis Chaldaica habet: Ipſe fluit ad orientem Aſſyriæ. Et reuera hic fluuius, vt ait
Strabo, fertur in partem Aſſyriæ, quæ ſpectat ad orientem. Noſter autem interpres
tranſtulit: Contra Aſſyrios: ſecutus ſeptuaginta, qui eodem modo verterunt: & rectè quidem, quoniam perſpicuum eſt, dictionem hanc id etiam, vt diximus, ſignificare. Appellatur autem fluuius hic Tigris,
vt ait diuus Hieronymus de locis Hebraicis
inſtar beſtiæ hoc nomine appellatæ, admirabili pernicitate currentis: qui fluuius, vt
aſſerit Ioſephus, poſt multos circuitus influit in mare rubrum. Et quoniam dictio
cedem, qua hoc loco vtitur Ezechiel, ſignificat, vt dictum eſt, antiquitatem, poterat hic locus ita verti: Ecce ego tradam te filiis antiquitatis, vel filiis antiquorum. Hoc
eſt, Chaldæis: nam ab illis ducebant Idumæi genus, & originem ſuam: Idumæi enim
Gene. 36 deſcendebant ab Eſau, Eſau ab Iſaac, Iſaac
Gene. 25 ab Abraham, Abraham verò à Chaldæis,
Gene. 21 Ergo à primo ad vltimum, antiquitatem
Gene. 11 ſuam ducebant à veteribus Chaldæis, qui
hoc loco antiqui appellantur. Filij autem
antiquorum erant recentiores Chaldæi, à
veteribus Chaldæis principium familiæ ſuæ
afferentes: qui quidem veteres Chaldæi
fuerunt maiores & antiqui Idumæorum.
Septuaginta interpretes noluerunt dictionem mutare, ſed eandem intactam relinquentes verterunt. Ecce ego tradam vos filiis Cedem.

Ecce ego extendam manum meam ſuper Palæſtinos, & interficiam interfectores. Pro
interfectoribus eſt in hebraico כרתים
Cerethim, à verbo carath, quòd ſignificat
Sup. 16. præcidere, vaſtare, perdere, interficere. Vt
apud Ezechielem decimo ſexto: Non eſt
præciſus vmbilicus tuus. Vnde Cerethim
ſignificat vaſtatores, præciſores, & interfectores. Et hanc vltimam ſignificationem
ſecutus eſt noſter interpres. R. Dauid in
libro radicum ait Cerethim ſiue Cerethæos
eſſe familiam quandam, & nomen gentilitatis, ac magni generis apud Palæſtinos,
poſſeque hunc locum ita verti, Caſtigabo
Palæſtinos, & occidam Cerethæos, qui
ſunt apud eos nobiles, & magnæ atque illuſtris gentilitatis & familiæ. Vbi commu-
Sophon. 2 nis verſio apud Sophoniam habet. Væ qui
habitatis funiculum maris, gens perditorum, habet litera hebraica. Væ qui habitatis ad tractum maris, gens Cerethæorum. Quidam exiſtimant Cerethæos idem
eſſe quod ſagittarios: nam ſecundo Regum 2. Reg. 8.
octauo, vbi communis verſio habet. Benaias autem filius Ioiadæ erat ſuper Cerethi, & Phelethi: habet paraphraſis Chaldaica: Erat ſuper ſagittarios, & fundibularios. Sunt, qui arbitrentur fuiſſe duas
nobiles familias & cognationes, quæ ab aula Dauidis nunquam recedebant. Diuus
Hieronymus duas aſſerit fuiſſe legiones,
quarum vna ideo Cerethæorum vocabatur, quòd homines interficeret & iugularet. Aquila, Symmachus, & Theodotio
pro Cerethim ſiue Cerethæis vertunt interfectores. Pagninus nomen ipſum non mutat: ita enim hunc Ezechielis locum vertit:
Succidere faciam Cerethæos. At ſeptuaginta pro Cerethæis habent Cretenſes. Ita
enim tranſtulerunt: Et diſperdam Creten-
ſes. Locum etiam Sophoniæ paulò antè Sophon. 2
citatum ita verterunt: Væ qui habitatis funiculum maris aduenæ Cretenſium. Hi
Cretenſes ſunt hi, de quibus ait Epimenides: Cretenſes ſemper mendaces, malæ be-
ſtiæ, ventres pigri. Quem locum citat diuus Titum. 1
Paulus in epiſtola ad Titum. Etiam ſi non
deſint, qui teſtimonium hoc ad Callimachum Cyreneum referant, apud quem initium huius carminis inuenitur. Erant Cretenſes vafri & fallaces. Vnde ortum eſt tritum vetuſtate prouerbium: Cretiza cum
Cretenſi. Quo vſus eſt Plutarchus in vita Lyſandri, & in vita Pauli Aemilij. Creta eſt inſula in mari mediterraneo, quæ hodie appellatur Candia, celebris centum vrbium fama, quarum præcipua fuit Gnoſſus,
Minois regia, & Strabonis coſmographi
patria. Fortaſſe fuit apud Palæſtinos ciuitas aliqua vel regio appellata Creta, cuius
habitatores appellarentur Cretenſes, de quibus, iuxta editionem ſeptuaginta loquitur
hoc loco Ezechiel: quemadmodum apud
Scythas teſte Valerio Flacco oppidum eſt
appellatum Creta. Sed in diuinis literis huiuſmodi vrbis mentionem factam non inuenio, nec talium Cretenſium: niſi fortaſſe
ſint illi, de quibus ait in Actis D. Lucas: Iu- Act. 2.
dæi quoque, & proſelyti, Cretes & Arabes,
audiuimus eos loquentes noſtris linguis magnalia Dei. Sed credibilius eſt Cretes illos eſſe inſulæ Cretæ habitatores, qui tempore Apoſtolorum negotia Hieroſolymæ
gerebant.

ARGVMENTVM CAPITIS XXVI.

Tyrum nobilem Phœniciæ ciuitatem, totius regni metropolim euertendam prædicit, quod in Hieroſolymam deletã inſultauerit: et in Iudæos calamitoſos, ærumnis acerbiſſimis oppreſſos inſolentes contumelias iecerit.

CA-

CAPVT XXVI.

A ET factum eſt in vndecimo anno prima menſis, factus eſt ſermo Domini ad me dicens: Fili hominis pro eo quod dixit Tyrus de Ieruſalē: Euge, confractæ ſunt portæ populorum: conuerſa eſt ad me, implebor, deſerta eſt, propterea hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ſuper te Tyre, & aſcendere faciam ad te gentes multas ſicut aſcendit mare fluctuans. Et diſſipabunt muros Tyri, et deſtruēt turres eius. Et radam puluerem eius de ea, & dabo eam in limpidiſsimā petram: ſiccatio ſagenarum erit in medio maris, quia ego locutus ſum, ait

B Dominus Deus, & erit in direptionem Gentibus. Filiæ quoque eius, quæ ſunt in agro, gladio interficientur, & ſciēt, quia ego Dominus: quoniam hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego adducam ad Tyrum Nabuchodonoſor regem Babylonis ab aquilone, regem regum cum equis & curribus, & equitibus, & cœtu, populóque magno. Filias tuas, quæ ſunt in agro, gladio interficiet, & circundabit te munitionibus, et cōportabit aggerem in gyro et eleuabit contra te clypeum, & vineas & arietes tēperabit in muros tuos: & turres tuas deſtruet in armatura ſua. Inundatione equorū eius operiet te puluis eorum, à ſonitu equorum, & rotarum, & curuū mouebuntur muri tui. Cùm ingreſſus fuerit portas tuas quaſi introitum vrbis diſsipatæ, vngulis equorum ſuorum conculcabit omnes plateas tuas: populum tuum gladio cædet: & ſtatuæ tuæ nobiles in terram corruent. Vaſtabunt opes tuas, diripient negotiationes tuas, & deſtruent muros tuos, & domos tuas præclaras ſubuertent, & lapides tuos, & ligna tua, & puluerem tuum in medio ponent.

Iere. 7. 8. Et quieſcere faciam multitudinem canticorum tuorum, & ſonitus cithararum tuarum non audietur amplius.

EXPLANATIO.

ET factū eſt in vndecimo anno. Subaudi, transmigrationis Iechoniæ, quo anno captus eſt Sedechias, vt vltimo capite quarti libri Regū diuinę literę memorię prodiderūt. (4. Re. vl.) In fine capitis ſuperioris vaticinatus eſt Ezechiel aduerſus Palæſtinos: & quia Palæſtinæ ſuccedit Phœnicia, cuius metropolis & emporium erat Tyrus, aduerſus eam dirigit nūc vaticinium ſuum. Vocata fuit quōdam hæc vrbs Sarra, vt refert Aulus Gellius libro quartodecimo noctium Atticarū. Meminit eius Plinius libro quinto, capite decimonono iis verbis: Tyrus quondam inſula, prealto mari ſeptingētis paſſibus diuiſa, nūc verò Alexandri oppugnantis operibus continens. Huius vrbis fuit colonia Carthago illa inſignis, Romani imperij æmula, terrarū orbis auidiſſima, vt ait idē Plinius, et Ioſephus contra Apionē, & oſtēdit iis verbis Virgilius: Vrbs antiqua fuit, Tyrij tenuere coloni: Carthago, Italiā cōtra, &c. Fuiſſe Tyrū ab Alexandro magno expugnatā, aſſerit Ioſephus libro Antiquitatū vndecimo, Nicolaus Damaſcenus, & Pomponius Mela libro primo de ſitu orbis, capite duodecimo: vbi ait fuiſſe illam quondam inſulam in corde maris ſitā, ſed ab Alexādro propter expugnationē multis breui comportatis aggeribus, & in fretum iactis factam fuiſſe terram continētem: quod Plinius antea dixerat, & Diodorus in vita Alexandri, vbi eam appellat dominam maris, & orbis emporium. Ioſephus libro primo contra Apinionē aſſerit ſeruatas fuiſſe etiam ſuo tempore apud Tyrios epiſtolas multas Salomonis regis ad Hiramum Tyriorum regem, & Hirami ad Salomonē. Fuiſſe enim hos duos reges amicitia coniunctos literæ diuinę libro tertio Regum teſtātur. (3. Reg. 5.) Beroſus Chaldæus ait, vrbem hanc à quodam, qui Tyrus vocabatur, conditam fuiſſe anno poſt diluuium. 189. Ioſephus ait conſtructā fuiſſe ante templum Salomonis anno. 240. Iuſtinus libro decimo octauo refert fuiſſe cōditam à Sidoniis. Fuit hęc vrbs à Mauris exuſta, à Dominico Veneto capta, & à Soldano anno à virginis partu. 1290. incēdio tradita, & funditus euerſa. Huius ciuitatis meminit diuina ſcriptura libro Ioſue, capite decimonono, (Ioſue. 19) dicens, Reuertitur in Horma vſque ad ciuitatem munitiſſimam Tyrum. Et lib. 3. Regum cap. 5. (3 Reg. 5.) Et apud Eſaiam cap. 23 vbi eius euerſio prædicitur. (Eſai. 23.) Et apud Ieremiā 47. (Iere. 47.) Et apud Amos. 1. & multis aliis in locis. (Amos. 1.)

Pro eo quod dixerit Tyrus de Ieruſalem, euge. Id eſt, quia Tirij videntes Hieroſolymam euerſam, illi verbis inſolentibus inſultarunt, lætitia geſtientes ob eius vaſtitatem.

Confractæ ſunt portæ populorum. Id eſt, euerſa eſt vrbs, quæ erat porta omnium gentium. Periphraſis eſt Hieroſolymæ, quæ ideo porta populorum dicebatur, quia ex omnibus terrarum oris multi ad eam conueniebant.

Id

Acto. 2. Id indicat D. Lucas Actorum ſecundo, vbi ait fuiſſe ibi tempore apoſtolorum Parthos, & Medos, & Elamitas, & Meſopotamios, & Cappadoces, & qui incolebant Pontum & Aſiam, Phrygiam, & Pamphiliam: Aegyptios, Libyos, Romanos, Cretes, & Arabes. Ioſephus libro ſeptimo de bello Iudaico ait in euerſione Hieroſolymæ fuiſſe numerum captiuorum nonaginta & ſeptem millia, quorum multi Gentiles erant. Poteris per portas fortitudinem & robur intelligere, vt ſit ſenſus: Euerſa eſt vrbs, cuius fortitudinem homines admirabantur. Apud veteres enim in portis vrbium agitabantur iudicia: quam *Deut. 22* ob cauſam ait ſancta ſcriptura in libro Deuteronomij: Deferent ſigna virginitatis eius ad ſeniores vrbis, qui in porta ſunt. Et in pſal *Pſal. 126* mo: Non confundetur, cùm loquetur inimicis ſuis in porta. Ac ſi dicat: Non timebit vir iuſtus, cùm ei aduerſarij intenderint litem, nulla afficietur ignominia, cùm reſponderit accuſatoribus ſuis in iudicio, quod fieri ſolet in vrbis porta. Ibi erant iudices & ſatellites, *Gene. 22* & arma, & tormenta bellica. Vnde dixit Deus Abrahamo: Poſſidebit ſemen tuũ portas inimicorum ſuorum. Volens Ieremias ſignificare nullum eſſe Hieroſolymæ robur, *Iere. 14.* nullam fortitudinem, dixit: Luxit Iudæa, & portæ eius corruerunt. Ex quo effectum eſt, vt portæ pro fortitudine & potentia accipiã*Matt. 16* tur. In hanc ſignificationẽ accipiũtur apud Matthæum, cùm Chriſtus dixit: Tu es Petrus: & ſuper hanc Petram ædificabo eccleſiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Fortitudo inferi, eius potentia, vires, & arma, ſunt tentationes dæmonum, immanitates tyrannorum, hæreticorum perfidiæ, & impiorum hominũ fraudes & ſcelera: quæ omnia non poterunt Dei eccleſiam delere. Hoc enim Dei templũ vigebit memoria omnium ſeculorum: nullo poterit incendio amitti, nulla vi tempeſtatũ obrui, nullis dæmonum machinis expugna*Geneſ. 6.* ri. Hæc eſt enim arca Noe, quæ nullis potuit diluuij fluctibus ſubmergi. Hæc eſt vera illa ſpecula, de qua ait diuinus pſaltes: Diligit *Pſal. 86.* Dominus portas Sion, ſuper omnia tabernacula Iacob. Hæc eſt turris illa Dauidis, quæ ędificata eſt cum propugnaculis, vt dicitur in *Canti. 4.* Canticis, ex qua mille clypei pendẽt, & omnis fortium armatura. Hæc eſt domus illa Dei, vt ait apoſtolus, columna & firmamẽ*1. Tim. 3* tum veritatis, quam D. Ioannes in Apocalypſi appellat tabernaculum Dei cum homi*Apoc. 21* nibus. Hæc eſt vera Hieroſolyma inexpugnabilis, non terrena illa, quæ fuit in cineres *Apoc. 21* conuerſa, ſed cæleſtis, quam ipſa perpetuitas ſemper intuebitur: quã Diuus Ioannes vidit deſcendentem de cælo, à Deo paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo, admirabilibus ac pulcherrimis ornamentis magnificentiſſimè decoratam, & Deo ipſo munitam. De *Eſa. 26.* ea ait Eſaias: Vrbs fortitudinis noſtræ Sion, ſaluator ponetur in ea, murus & antemurale. Et ipſe ſaluator ait apud Zachariam pro- *Zacha. 2.* phetam: Ego ero eis murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius. Hæc eſt aduerſus quam inferorum portæ nunquam poterunt præualere.

Conuerſa eſt ad me: implebor: deſerta eſt. Verba ſunt Tyri dicentis: Cõuerſa eſt ad me Hieroſolyma, tota eius opulentia & negotiatio ad me tranſibit. Ideo ea euerſa ero ego in magna dignitate conſtituta: implebor diuitiis & delicijs, abundabo mercibus eius euacuatio erit mea impletio, eius vaſtitas erit mea celebritas, eius ignominia redundabit in meam gloriam. Illa deſerta eſt, ideo ego ero frequentiore mercatorum multitudine referta. Intuere mundi conditionem et qualitatẽ non ornathos, quin ſpoliet illos, ſi quendam cumulat diuitiis, alium premit inopia, non poteſt impleri hic, quin euacuetur ille, nec vnus affluit diuitiis, quin alius opum ſuarũ naufragium faciat. Quemadmodum fieri nõ *Simile.* poteſt, vt ſol hemiſphærium noſtrum compleat ſplendore, quin alteri hemiſphærio tenebras obfundat, quo fit, vt cùm nobis dies eſt, illis ſit nox, qui è regione nobis, è contraria parte terræ ſtant cõtra noſtra veſtigia, quos antipodas vocamus, & è contrario, ſic non his effulget dies proſperarum rerum, quin alios atra calamitatum nox tenebris obſcuret, quo fit, vt cùm quidam lætãtur, alij amittant, cùm quidam lætitia efferuntur, alij *Simile.* mœrore comprimantur. Vt in hauſtrorum rota non poſſunt quidam modioli impleri, quin alij euacuentur, ita in huius mundi varietate ſi quidã opes & dignitates conſequũtur, alij eas amittunt, & ſine miſeria horum non poſſunt illi mundi amplitudinem comparare, ſine tenebris vnius non poteſt alter ſplendorem adipiſci. Ideo monet Salomõ in Eccleſiaſte vt creatoris noſtri meminerimus *Eccl. 12.* antequam tenebreſcat ſol & lumen, hoc eſt, dum fluunt ſecundæ res, dum micat claritas proſperitatis, priuſquam veniat atra & triſtis rerum aduerſarum caligo. Nemo confidat, ſemper ſibi illud ſtabile & firmum permanſurum, quod in aliis fluxum & fragile intuetur. O vanam mundi gloriam, incertã & fallacem, & tetris ignominiæ maculis deformatam, ad quam ſine alterius ruina nemo aſcẽdit! Nos igitur ad eas opes & dignitates aſpiremus, quas abſque aliorum detrimento comparare poſſimus, quas nec caſus eripit, nec inuidia labefactat, nec vetuſtas vlla cõſumit. Hæ à viro iuſto poſſidentur, de quo ait diuinus vates: Gloria & diuitiæ in domo *Pſal. 111* eius, & iuſtitia eius manet in ſeculum ſeculi. Et alibi: Spera in Deo, & fac bonitatem, & *Pſal. 36.* inhabita terram, & paſceris diuitiis eius. Ac ſi dicat: Si pietatem et virtutem colueris, velim tibi perſuadeas, eſſe te vitam placidè & tranquillè traducturum, & magnis diuitiis abundaturum, non illis, quæ tranſeunt, & fluunt, & iam

& tanquam floſculi decidunt, ſed quæ permanent, & animum verè diuitem faciunt, ex quibus vera nobilitas refloreſcit. His carebant Tyrii, & eam ob cauſam Iudæorum mœſtitia lætabantur, vt humanas diuitias augerent, & portum ſuum varijs mercibus amplificarent.

Ecce ego ſuper te Tyre, Subaudi veniam, vt te euertam. Poteſt verti: Ecce ego contra te. Quaſi dicat Deus: Quoniam tu aliorum euerſione delectaris, ego te euertam. Conſidera quàm nefarium ſit aliena pernicie delectari. Qua de re diſſeruimus initio capitis ſuperioris.

Sicut aſcendit mare fluctuans. Id eſt, quemadmodum procelloſum mare extollit in aerem fluctus ſuos turbulentos & innumerabiles, ſic ego efficiam, vt Babylonia aduerſus te mittat milites immanitate barbaros, & numero infinitos. Comparat Babyloniam cum mari ſæuo atque tempeſtuoſo, milites verò eius cum fluctibus innumeris, vi ventorum concitatis.

Et diſſipabunt muros Tyri, & deſtruent turres eius. Euerterunt enim Babylonij mœnia omnia vrbis. Poteris per muros & turres magnates intelligere & ſuperbos, quemadmodum apud Eſaiam. Super omnem turrim excelſam, et ſuper omnem murum munitum. (Eſa. 2.) Explicans autem ſeipſum ait. Super omnem ſuperbum & excelſum. Ita poteſt illud Ieremiæ in Lamentationibus explicari: (Thren 2.) Cogitauit Dominus diſſipare murum filiæ Sion. Et id, quod ſequitur: Luxit antemurale, & murus pariter diſſipatus eſt. Vel vt poteſt etiam verti ex hebræo: Luxerunt propugnacula, & muri pariter euerſi ſunt.

Et dabo eam in limpidiſſimam petrã. Hoc eſt, non manebit in ea lapis ſuper lapidem, ita eius ædificia delebo, vt ſolùm remaneat rupes, vbi vrbs ſita eſt, et nullum appareat priſtinæ ciuitatis veſtigium.

Siccatio ſagenarum erit in medio maris. Vbi nunc eſt Tyrus ciuitas frequentiſſima & florentiſſima, erit locus deſertus, vbi piſcatores retia expandant. Nonnulli codices ad marginem pro ſiccatione habent expanſionem.

Filiæ quoque eius, quæ ſunt in agro. Hoc eſt, eius oppida, quæ ſunt in continente. Vrbs præcipua dicitur mater, villæ verò & oppida filiæ, vt primo capite Iudicum: Manaſſes quoque non deleuit Bethſan, & Canath cũ (Iud. 1.) viculis ſuis: vbi pro viculis eſt in hebraico cum filiabus ſuis. Vbi Eſaias ait: Sic erũt filię (Eſa. 16.) Moab in tranſcenſu Arnon, per filias Moab intelligit oppida & vicos. Eodem modo Ieremias: (Thren. 3.) Oculus meus deprædatus eſt animã meam in cunctis filiabus vrbis meæ. Quaſi dicat: Oculi mei dolore affecerunt animã meam in omnibus oppidis regni Iuda euerſis & deuaſtatis: fleui amarè ob oppidorum Hieroſolymæ excidium. Quæ verba ita vertit paraphraſtes Chaldæus: Fletus oculi mei aſcendit, vt noceat animæ meæ propter deſolationem regionis populi mei, & propter euerſionem filiarum Ieruſalem vrbis meæ. Ezechiel etiam cap. 16. Dabo te in animas (Sup. 16.) odientium te filiarum Palæſtinarũ: ſeu filiarum Palæſtinæ. Vbi vides filias oppida eſſe, & villas, & vicos, reſpectu ciuitatis metropolis. Accipitur etiam filia pro ipſa metropoli, ſi eam ad totam contuleris regionem, (Thren. 2.) cuius ipſa metropolis pars eſt. Hinc efficitur vt Hieroſolima appelletur filia Ieruſalem, vt apud Ieremiam: Mouerunt capita ſua ſuper (Sophon. 3) filiam Ieruſalem. Et apud Sophoniam: Lætare & exulta in omni corde filia Ieruſalem. (Zach. 9.) Et apud Zachariam: Exulta ſatis filia Sion, (Pſal. 136) iubila filia Ieruſalem. Et apud pſalmogra- (Pſal. 44.) phum: Filia Babylonis miſera. Et alibi. Et filiæ Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis. Vbi in hebraico eſt filia Tyri, ſimiliter in Græca tranſlatione. Voluit enim diuinus vates ſignificare fore, vt Tyrus idolorum cultrix, dona offerret Chriſto, & tẽpla conderet diuino cultui dedicata, cùm ſe ad Chriſti fidem apoſtolorum prædicatione cõuerteret. (Luc. 1.) Accipitur etiã filia pro tribu: vt apud Lucam: Fuit in diebus Herodis regis Iudææ ſacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abiæ: & vxor illius de filiabus Aaron, hoc eſt, de tribu ſacerdotali. Hoc tamen loco apud Ezechielem accipitur filia pro oppidulo & vico.

Ecce ego adducam ad Tyrũ Nabuchodonoſor. Dixerat miſſurum Gentes aduerſus Tyrum: modo explicat, quæ eſſent Gentes illæ.

Et comportabit aggerem in gyro. Id eſt, circumdabit vndique vallo, & coaceruatione lapidum & terræ: Id enim ſignificat agger.

Et vineas et arietes temperabit in muros tuos. Hoc eſt, collocabit è regione ad muros tuos machinas bellicas, quibus te concutiat. Vinea eſt bellicum inſtrumentum, ex lignis compactum, crudis ac ſortibus corijs exteriùs conectum. Aries tormentum eſt inſtar capitis arietis, quo hoſtes ſolẽt muros diruere.

Statuæ tuæ nobiles in terram corruent. Hoc eſt idola tua aurea & argentea decident in terram. Poteris per has ſtatuas trophæa intelligere, & monimenta à victoribus erecta in ſignum victoriæ. Vnde Pompeius deuictis Hiſpaniis, vt narrat Salluſtius, trophæa in iugis Pyrenæi montis collocauit. Et Romæ ſolebant veteres trophæorum loco fornices ſiue arcus triumphales conſtruere, quorum nonnulli nunc extant, vt eſt arcus Conſtantini imperatoris in radicibus montis Palatini verſus amphitheatrum, quod nunc appellatur Coloſſeum, erectus ob victoriam de Maxentio reportatam. Et arcus Seueri in radicibus Capitolij verſus aquilonem & zephyrum: & arcus Veſpaſiani in via ſacra op deuictam Hieroſolymam extructus. Et arcus

Domitiani ad ſanctum Syluestrum, qui vulgo dicitur arcus Portugalliæ. Quos ego vidi Romæ, cùm ibi ordinis noſtri negotia gererem. Cùm Saul mirabilem de Amalachitis victoriam reportaret, ait diuina ſcriptura libro primo Regum, cum ſibi fornicem triūphalem erexiſſe, etiamſi aliqui interpretentur eum trophæum in loco victoriæ collocaſſe. Sunt, qui per has nobiles ſtatuas excelſas turres intelligant, & munita propugnacula. Alij aiūt eſſe imagines virorum illuſtriū. Solebant enim antiqui ſimulachra ex lapide aut ære, aut aliqua alia materia illis decernere, & in loco conſpicuo collocare, qui facto aliquo inſigni rempublicam illuſtrabant, vt nulla de illis obmuteſceret vetuſtas, et vt aliis adderent ſtimulū ad virtutum labores: Quēadmodum vt globus ferreus expandatur, vt ex eo fiat extēſa lamina, oportet illū in ignis fornacem mittere, & in dura incude poſtea contundere, & recudere, ſic non poteſt fama extendi & propagari, niſi ſit in honeſtorum laborum ignem coniecta, & calamitatum ictibus percuſſa. Etſi enim veteres illi cognoſcerent ſatis in ipſa conſciētia pulcherrimi facti fructum eſſe, tamen mortalibus immortalitatem illam non exiſtimabāt eſſe contemnendam. Sed quoniam multi ad id idololatriæ perducti ſunt, vt ſtatuas colerent illis ſummum honorem & latriam venerationem ſoli Deo debitam tribuentes, prohibuit Deus ne ſimulachra erigerent, ne idola venerarentur. Ait enim Diuus Paulus eos mutaſſe gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpētium. Non tamen prohibuit Deus imagines ſanctorum. Imò pium eſt & laudabile eas venerari: eas autem confringere, deteſtari, & delere impium eſt, & hæreticum, & diabolicum. Qua de re copioſè diſſeruimus in noſtris in Eſaiam commentariis, verba illa capitis ſexageſimi quinti explanantes. Qui ponitis Fortunæ menſam.

1. Re. 15. — *Simile.* — *Exod. 34. Num. 33 Deut. 7. Rom. 1.*

Et quieſcere faciam multitudinem canticorum tuorum. Eodem modo Eſaias euerſionem prædicens Moabitarum, ait: Auferetur lætitia & exultatio de Carmelo, & in vineis non exultabit, nec iubilabit. Et Ieremias Deum in hunc modum inducit loquentem. Quieſcere faciam de vrbibus Iuda, & de plateis Ieruſalem vocem gaudij, & vocē lętitię.

Eſa. 16. — *Ierem. 7.*

Et dabo te in limpidiſsimam petram: ſiccatio ſagenarum eris: nec ædificaberis vltrà, quia ego Dominus locutus ſum, dicit Dominus Deus: Hæc dicit Dominus Deus de Tyro: Nunquid non à ſonitu ruinæ tuæ, & gemitu interfectorum tuorum, cùm occiſi fuerint in medio tui, commouebuntur inſulæ, & deſcendent de ſedibus ſuis omnes principes maris, & auferent exuuias ſuas, & veſtimēta ſua varia abiicient, & induentur ſtupore? In terra ſedebunt, & attoniti ſuper repentino caſu ſuo admirabuntur, & aſſumentes ſuper te lamētum, dicent tibi: Quomodo periſti, D
quæ habitas in mari vrbs inclyta, quę fuiſti fortis in mari cum habitatoribus tuis, quos formidabant vniuerſi? Nunc ſtupebunt naues in die pauoris tui, & turbabuntur inſulæ in mari, eò quòd nullus egrediatur ex te: quia hæc dicit Dominus Deus: Cùm dedero te vrbem deſolatam, ſicut ciuitates, quæ non habitantur, & adduxero ſuper te abyſſum, & operuerint te aquæ multæ, & detraxero te cum his, qui deſcendunt in lacum ad populum ſempiternum, & collocauero in terra nouiſsima ſicut ſolitudines veteres cum his, qui deducuntur in lacum: vt non habiteris. Porrò cùm dedero gloriam in terra viuentium, in nihilum redigam te, & non eris: & requiſita non inuenieris vltrà in ſempiternum, dicit Dominus Deus.

Et dabo te in limpidiſſimam petram. Explica vt ſuprà paulò antè.

Nec ædificaberis vltrà. Eſaias cap. vigeſimo ſecundo, vbi de Tyri vaſtatione & excidio vaticinatur, ita ait: In obliuione eris ô Tyre ſeptuaginta annis, ſicut dies regis vnius. Poſt ſeptuaginta autem annos erit Tyro quaſi canticum meretricis. Ac ſi dicat: Septuaginta annis eris euerſa ô Tyre, tot enim annos durabit captiuitas Babylonica, in qua erunt filij Iſraelis detenti, quorum calamitatibus tu inſultaſti. Sed finito hoc tempore inſtauraberis: dabiſque operam, vt ad te negotiatores allicias, quemadmodum ſolet meretrix canticis ſuis ad ſe amatores excitare. Cùm autem Ezechiel dicat hoc loco non eſſe Tyrum vltrà ædificandam, non videntur prima fronte hæc duo vaticinia cohærere. Præterea qui fieri poteſt, vt verum ſit id, quod hic ait Ezechiel, non eſſe Tyrum vltrà inſtaurandam, cùm conſtet eam poſt euerſionem à Nabuchodonoſore ſibi illatam inſtauratam fuiſſe, & ab Alexandro Magno iterum deletam, & poſtea ad priſtinam dignitatem reſtitutam? Nam quo tempore Chriſtus Deus noſter

Eſai. 23.

noſter humanam formam induit, & terras luſtrauit, ac cum hominibus vixit, extabat Tyrus, vt ex multis locis Euangelij conſtat. Ait enim Matthæus: Egreſſus inde Ieſus ſeceſſit inde partes Tyri & Sidonis. Et Marcus *Matt. 15* *Mar. 3.* Qui circa Tyrum et Sidonem audientes quę faciebat, veniebant ad eum. Huic obiectioni reſpondendum eſt, particulam vltrà non ſignificare hoc loco in æternum, ſed longum tempus, quemadmodum multis aliis in locis, vt in explanatione quinti capitis ſupra oſtendimus. Dicens Ezechiel, non eſſe Tyrum vltrà ædificandã, intelligit hoc eſſe ſpatio ſeptuaginta annorum. Et ita non diſſentit ab Eſaia, imò vtriuſque oracula maximè cohærent. Poteris etiam dicere fuiſſe inſtauratam poſt ſeptuaginta annos iuxta Eſaiæ vaticinationem, ſed non eodem loco, nec eadem ſtructura & magnificentia, iuxta Ezechielis oraculum. Fuerat priùs in mari ſita, poſtea in terra firma coniectis in mare innumeris aggeribus: priùs excelſis muris, fortibus propugnaculis, munitis arcibus, pulchris mœnibus conſtructa, poſtea abiecto muro ſepta, & humilibus ædificiis inſtaurata.

Commouebuntur inſulæ. Id eſt, qui inſulas incolunt tuam euerſionem audientes terrebuntur. Metonymia eſt, ponitur enim locus pro locato.

Omnes principes maris. Hoc eſt, omnes inſularum dominatores. Vel omnes duces claſſium in alto nauigantes.

Auferent exuuias ſuas, & veſtimenta ſua varia abiicient. Deſcribit admirationem & ſtuporem, quo illi tenerentur, qui euerſionem Tyri audirent: & multò magis qui eam viderent: nam oculi augent dolorem, qui ea, quæ cæteri audiunt, aſpicere coguntur, nec ſinunt cogitationem ab ærumnis ſeparare. Exuuiæ ſunt veſtes, etiam ſi pro ſpoliis hoſti detractis propriè ſumantur. Veſtimẽta varia ſunt ex multis liciis confecta, variiſque coloribus diſtincta, quæ polymitæ veſtes appellantur: qualis erat, qua induebatur Ioſeph. *Geneſ. 37* Huiuſmodi erat velum tabernaculi, & ſuper *Exod. 26.* humerale ſacerdotis, & rationale, & veſtis *Exod. 28.* ea, qua induta erat Hieroſolyma, iuxta id, *Exod. 19.* quod ſuprà dixit Ezechiel capite ſextodeci- *Sap. 16.* mo. Scientes igitur principes maris excidium Tyri, ornamenta ſua abiiciebant: & admirati ac ſtupidi reddebantur. Id ſolent diuini vates literis mandare, cùm volunt magnam alicuius ciuitatis vaſtitatẽ ſignificare. Ita Eſaias *Eſa. 26.* prædicens Babylonis ruinam has voces conſignauit monimẽtis: Corrui, cùm audirem, conturbatus ſum, cùm viderẽ: emarcuit cor meum: tenebræ obſtupefecerunt me. Et Na- *Nahũ. 3.* hum de euerſione Niniue, Omnis, inquit, qui viderit te, reſiliet à te, et dicet: Vaſtata eſt Niniue Quis commouebit ſuper te caput? &c. Verùm pro exuuiis habent ſeptuaginta interpretes coronas.

Attoniti ſuper repentino caſu tuo admirabuntur. Solẽt enim repentina videri grauiora: nõ eſt enim dubiũ, quin omnia quæ mala exiſtimentur, ſint improuiſa acerbiora. Eam ob cauſam ſapienter cogitant, qui tẽporibus ſecundis caſus aduerſos reformidant: oportet enim cùm res ad voluntatem fluunt, meditari, quo pacto aduerſarum rerum moles declinetur, aut feratur. In humanis hiſtoriis ſcriptum legimus imperatorem Adrianum annulũ geſtaſſe, quẽ aiebat fuiſſe Druſij Germanici, in quo erãt hę literæ ſculptæ: Illis grauis eſt Fortuna, quibus eſt repẽtina. Auguſtinus de ſingularitate clericorũ, Vbicunq;, inquit, fuerit prouidẽtia, fruſtrãtur vniuerſa cõtraria: vbi autem prouidentia negligitur, omnia cõtraria dominãtur. Et Gregorius in homilia Minus iacula feriũt, quæ præuidentur, & tolerabiliùs mũdi mala ſuſcipimus, ſi cõtra hęc per prouidentię clypeũ munimur. Et Seneca in Prouerbiis: Grauius nocet quodcunque inexpertũ accidit: melius eſt præcauere, quàm cauere. Et Scipio Maior dicere ſolebat, turpe verbum eſſe: Non putarã. Ideo oportet cõſilio vti, quod eſt veluti oculus futurorũ: Nam vt ait Salomõ in Prouerbiis: Aſtutus omnia *Prou. 13.* agit cum conſilio. Et Eccleſiaſticus, Fili, inquit, ſine conſilio nihil facias, & poſt factum *Eccl. 32.* non pœnitebis. Et Moyſes: Vtinam ſaperent, & intelligerent, & nouiſſima prouiderent. *Deut. 32*

Non ſtupebunt naues. Hoc eſt, nauigantes. Metonymia eſt.

Eo quòd nullus egrediatur ex te. Hoc eſt, quòd nullus mercator exeat ex portu tuo. Quidam vertunt: Terrebuntur inſulæ, quæ ſunt in mari ab exitu tuo, hoc eſt ob exilium tuum, quòd ciues tui captiui ducantur.

Et adduxero ſuper te abyſſum. Hoc eſt, aquarum multitudinem, quę te obruant, & penitus operiant: Erat Tyrus inſula: quã ob cauſam ait Deus adducturum ſe eſſe ſuper eam abyſſum aquarum: ſolent enim aliquando oppida maritima inſularum fluctuum maris inundatione ſubuerti. Sed per has aquas intelligit diuinus vates afflictiones: & nominãs abyſſum innuit ſummam calamitatum magnitudinem. Volens regius vates deſcribere rerum aduerſarum anguſtias, & vim ærumnarum, atque calamitatum multitudinem, quibus penè fuerat demerſus, Exaudiuit, in- *Pſal. 39.* quit, præces meas, & eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fęcis. Vbi pro lacu miſerię, poteſt verti ex hebræo, ciſterna ſtrepitus. Quaſi dicat: Cũ eſſem periculis cinctus, eripuit me Deus de ciſterna calamitatũ, in quã turbulẽtæ & impetuoſæ moleſtiarũ aquæ vndique irruebãt, & cũ ingenti ſtrepitu decidebant, ac præ nimia agitatione reſonabant. Cùm autẽ aquarũ nomine intelligãtur ærũnę, dolores, & cruciatus, par eſt, vt per abyſſum ſumma calamitatũ magnitudo ſignificetur: abyſſus enim aquã ſignificat profundiſſimã. Idquod eſt in lib. Geneſis ſcriptum: Tenebræ erãt ſu- *Gene. 1.* per faciem abyſſi, ſignificat eſſe aquarũ vim

& profunditatem tenebris coopertam. Et de Aegyptiis in mari rubro mirabiliter obrutis ait diuina ſcriptura in Exodo: *Exod. 15.* Abyſſi operuerunt eos, deſcenderunt in profundum quaſi lapis. Eſt igitur abyſſus aduerſitas acerbiſſima, periculis pleniſſima, & ferè intoleranda. In hanc ſignificationem accipitur à regio vate in pſalmo dicēte: *Pſal. 41.* Abyſſus abyſſum inuocat in voce cataractarum tuarum. Hoc eſt calamitas magna alteram ſecūdam ducit nō minus ingentem calamitatem, in voce nubium pluuiam vehementem effundentium. Vna afflictio alteram ſecum trahit, te Domine pluente ſuper me calamitates: finis vnius eſt principium alterius, Infinita imbrium copia, & ingens aquarum procella me ferè obruunt & ſubmergunt. Et ſubdit ſtatim. Omnia excelſa tua, & fluctus tui ſuper me tranſierūt. Ac ſi dicat: Eheu quare me tot premis ærumnis, refugium meum, & ſingularis ſpes mea? nam excelſa tua, hoc eſt, tonitrua, & fulmina, & grandines, quæ te diſponente in aere fiunt, & fluctus aquarum in terræ fluuiis agitatarum, omnia denique aſpera & aduerſa, plena moleſtiarum & dolorum ita decidunt ſuper me, vt nulla detur à miſeriis intermiſſio. Quod ait: in voce cataractarum tuarum, poteſt transferri: ad imitationem vocis cataractarum tuarum. Sunt autem cataractæ ianuæ penſiles, & vaſa penſilia, vbi aquæ ſiſti ſolent, & vnde demittuntur pro hominum arbitrio. Imò ipſæ aquæ ex alto cum impetu defluentes, & nubes in aquas reſolutæ, & ipſæ pluuiæ ex nubibus vehementer decidentes cataractæ appellantur, atque in hanc ſignificationem hoc loco accipiuntur, vt horribiles calamitates ſignificent. Sed quoniam in his ærumnis confugiebat ad diuinum numen, & in eius ſuauiſſima memoria conquieſcebat, fuit ab illis ereptus, vt ipſe iis verbis in alio *Pſal. 70.* pſalmo teſtatur: Quantas oſtendiſti mihi Domine tribulationes multas & malas, & conuerſus viuificaſti me, & de abyſſis terræ iterum reduxiſti me. Vbi etiam per abyſſos calamitatum profunditas & immenſitas ſignificantur.

Et detraxero te cum his, qui deſcendunt in lacum ad populum ſempiternum. Hoc eſt, cū te interfecero. Poteſt verti: Tūc detraham te cum deſcendentibus, &c. Senſus eſt. Cùm te vaſtauero, & abyſſo calamitatum oppreſſero, tunc te deponam cum his, qui deſcedūt in ſepulchrum ad eos, qui ante multa ſecula à vita migrarunt. Accipi lacum pro fouea *Pſal. 27.* et ſepulchro indicat locus ille pſalmographi: Deus meus ne ſileas à me, nequando taceas à me: et aſſimilabor deſcendentibus in lacū. Hoc eſt, ne ad precationes meas obſurdeſcas Deus meus: præbe mihi aures miſericordiæ tuæ, ne ſi mihi opem non tuleris, ſimilis ſim *Pſal. 87.* illis, qui demittuntur in ſepulchrum. Et illud: Aeſtimatus ſum cum deſcendentibus in lacum: factus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos liber. Vel accipitur hic ab Ezechiele lacus pro inferno: in quam ſignificationem accipitur in loco illo Eſaiæ: Veruntamē ad infernum detraheris, ad pro- *Eſa 14.* fundum laci. Et à Zacharia: Tu quoque in *Zach 9.* ſanguine teſtamēti tui emiſiſti vinctos tuos de lacu, in quo non eſt aqua. Chriſtum alloquitur, qui ſanguine ſuo mundum redemit, & patres detraxit è limbo, quem vocat carcerem ſiue lacum ſine aqua. Noſter etiā Ezechiel capite trigeſimo primo infernum his verbis lacum appellat: Traditi *Infr. 31.* ſunt in mortem ad terram vltimam in medio filiorum hominum ad eos, qui deſcendūt in lacum. Populum ſempiternum vocat Ezechiel eos, qui in cæcas inferorum tenebras relegantur, vbi in æternum torquentur. Ibi cruciātur omnes, qui abſque gratia decedūt è vita, etiam ſi dum viuerent, in virtutum nonnullarum actiones incumberent. Nulla enim virtus abſque charitate perfecta eſt. Quemadmodum ſol lunam illuminat & *Simile.* ſtellas, ſic charitas illuſtrat, & perficit virtutes. Audi Paulum apoſtolum dicentem. Si *1. Co. 13.* diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt. Hæc autem charitas ſine gratia eſſe non poteſt, gratia autem cum peccato mortifero, nunquam eſt. Quicunque ergo eſt funeſto delicto contaminatus, eſt charitate & gratia alienatus, & vinculo diaboli aſtrictus: & migrans hoc modo è vita, in mortem æternam, & pœnas ſemper duraturas relegatur, & in lacum inferorum proiicitur.

Et collocauero te in terra nouiſſima. Hoc eſt, in inferno. Eſt enim infernus locus pœnarum impiorum in medio terræ, ideo eum hic vocat terram nouiſſimam, & capite trigeſimo primo terram vltimā, quod eſt idē. Vide periphraſes inferni. Præterea appella- *Infr. 31.* tur in literis diuinis gehenna, terra obliuionis, vmbra mortis, abyſſus, puteus interitus, lacus mortis. Quidam pro terra nouiſſima vertunt inferiorem terræ, at ex hebraico rectius verti poteſt, in inferioribus terræ. Quēadmodum in pſalmo: Ipſi verò in vanum *Pſal. 62.* quæſierunt animam meam, introibūt in inferiora terræ. Ac ſi dicat diuinus vates: Hoſtes mei fruſtra conati ſunt eripere mihi vitam, nequicquam machinati ſunt mihi perniciem, quoniam tu Domine protexiſti me, ipſi autem ad inferos detrudentur. In hebraico pro in vanum eſt leſoah, quod poteſt rectè verti in excidium, vt ſit ſenſus: Inimici mei ad excidium quæſierunt vitam meam, ſed ego ereptus ſum, ipſi autē æternos ſuorum ſcelerū cruciatus in inferno perſoluent.

Sicut ſolitudines veteres. Deſcendes ad inferos, & locus, vbi nunc ſita eſt vrbs, erit diu deſertus inſtar ſolitudinum antiquarū. Eodem

Iere. 25. dem modo dixit Deus per Ieremiã, loquens
de Iudæis, qui erãt in Chaldæam captiui du-
cendi: Ponam eos in ſtuporem & ſibilum, &
in ſolitudines ſempiternas. Sempiternas vo-
cat eas vaſtitates, quæ durauerunt ſpatio an-
norum ſeptuaginta. Nam tot annis durauit
captiuitas Babylonica, quibus elapſis reuerſi
ſunt Iudæi in terram ſuam, quæ erat in ſoli-
tudine redacta.

*Porrò cum dedero gloriam in terra viuen-
tium.* Hoc eſt, cum per vltionem, quã ſum-
pſero de te, oſtendero gloriam meã in mun-
do. Ac ſi dicat Deus: Ego te ô Tyre ciuitas
opulenta euertam ob ſuperbiam & immani-
tatem tuam, & ob cætera flagitia, quibus es
cõtaminata: & in hoc apparebit iuſtitia mea,
& gloria mea, cum oſtẽdero me eſſe iuſtum
& potentem. Oſtendere autem Deum glo-
riam ſuam in hominũ ſceleratorum puni-
tione oſtendimus copiosè in fine capitis vi-
ceſimi quinti. Hunc medium mũdi globum
appellat propheta terram viuẽtium, ad dif-
ferẽtiam inferni, qui vocatur terra mortuo-
Pſal. 87. rum & obliuionis, vt in pſalmo: Nunquid
cognoſcentur in tenebris mirabilia tua, & iu
ſtitia tua in terra obliuionis? Appellari autẽ
hanc terram, in qua viuimus, terram viuen-
Pſal. 51. tium, indicat locus ille pſalmographi: Pro-
pterea Deus deſtruet te in finem, euellet te,
& emigrabit te de tabernaculo tuo, & radi-
cem tuam de terra viuentiũ. Quæ verba ita
poſſunt ex hebraico in latinũ conuerti. Deus
etiam perdet te in æternum, conſternabit te,
& euellet te de domicilio tuo, & generatio-
nem tuam de terra viuentium, vt nulla tibi
in vita poſteritas relinquatur. Ac ſi dicat:
Non ſolùm tu, ſed domus tua, & poſteri tui,
omnes peribitis. Vbi vides terram viuẽtium
eſſe terram hanc, in qua vitam degimus. In
eandem ſignificationem accipitur ab eodem
Pſal. 26. propheta in verſiculo illo: Credo videre bo-
na Domini in terra viuentium, cuius hic eſt
ſenſus: Et ſi me video periculis expoſitum,
& ab inimicis meis vndique oppugnatum,
qui me ad cædem crudeliſſimam vocant, &
hanc lucem mihi eripere conantur, tamen
credo eſſe me viſurum in hoc mundo ea bo-
na, quę mihi promiſit Deus, nimirũ regnum
ſecurum, vitam tranquillam, & cæterorũ bo
Eſai. 53. norum abundantiam. Eſaias etiam volens
Chriſti Ieſu mortem ſignificare, ait: Abſciſ-
ſus eſt de terra viuentiũ. Quare non eſt du-
bium, quin terra viuentium mundum hunc
ſignificet. Sunt, qui hunc Ezechielis locũ ita
interpretentur. Ego te ô Tyre delebo, cum
affecero gloria Hieroſolymã, eamque finita
captiuitate Babylonica inſtaurauero, & ad
priſtinam dignitatẽ reſtituero. Dixerat Deus
euerſurum ſe eſſe Tyrum, ſed quoniam po-
terat quis interrogare, quando futura eſſet
euerſio hæc, reſpondit tunc fore, cùm Hie-
roſolyma amiſſam gloriã recuperaſſet. Tũc
enim aiunt euerſum fuiſſe Tyrum, cùm Iu-
dæi reuerſi ſunt ex Babylonica captiuitate in
patriam ſuam. Et hoc modo accipitur terra
viuentium pro ſola Iudæa, in qua tantũ erat
verus cultus, & ſacrificia Deo vero oblata,
ibi erat fides & religio, & vera vita, quare ter
ra viuentium vocabatur. Illi enim vere di-
cuntur, qui fide, quæ per charitatem opera-
tur, muniti, Deo ſeruiunt, eumque ſummè Gal. 5.
venerantur. Illi verò mortui ſunt, qui ſcele-
ribus imbuti, maleficiis paſcũtur, & omnes,
qui ſunt à fide alienati. Nõ enim viuunt, qui
Deo grati nõ ſunt: atqui ſine fide, vt ait apo- Hebr. 11.
ſtolus, impoſſibile eſt placere Deo. Eorum
enim quæ dicitur vita, mors eſt. Hæc terra
viuentium eſt illa, de qua ait regius pſaltes:
Placebo Domino in regione viuorum. Ap- Pſal. 114
pellabatur igitur Iudæa terra viuentium, &
terra ſancta, quia ſolùm fideles viuunt, & ibi
fides erat. Vel quia viri iuſti, qui ibi è vita mi
grauerant, reſurrexerunt cum Chriſto. Ita
enim ait diuus Matthæus: Monumẽta aper- Matt. 27
ta ſunt, & multa corpora ſanctorũ, qui dor-
mierant, ſurrexerunt. Et exeuntes de monu-
mẽtis poſt reſurrectionẽ eius venerũt in ſan-
ctam ciuitatem, & apparuerunt multis. For-
taſſè id intuentes mentis oculis ſpiritu pro-
phetico illuſtratis Iacob & Ioſeph, illuſtres Gene. 94
patriarchæ, qui in Aegypto exceſſerunt è vi- Geneſ. 50
ta, dederunt operam, dum viuerent, vt eorũ
oſſa ad terram promiſſionis afferrentur, vt
ibi ſepulti cum Chriſto ad vitam redirent.
Sed tunc inſurgit difficilis quædam quæſtio.
Si Tyrus euerſa eſt, cùm Hieroſolyma fuit
per Iudæos à Chaldæa in Iudæam reuerſos
inſtaurata, quomodo verũ erit id, quod hic
dixit Ezechiel eam euertendam eſſe per Na-
buchodonoſorem, ſi iam Nabuchodonoſor Dani 5.
erat mortuus, eiusque memoria extincta? 2. Eſd. 1.
Nam vt literæ diuinæ teſtãtur, Perſæ & Me-
di Babylonem expugnauerunt, & vaſtaue-
runt, eiuſque regem vita priuarunt. Et tunc
Cyrus rex Perſarum Iudæos liberauit, & in
patriam miſit, vt Hieroſolymam inſtaura-
rent, & ad antiquam magnificentiam reſti-
tuerent. Huic obiectioni reſpondebis facilè,
ſi per Nabuchodonoſorẽ intelligas Cyrum,
qui rex fuit totius Babyloniæ, qui & Iudæos
liberauit, & Tyros deuicit. Nec eſt inconue-
niens, Cyrum vocari Nabuchodonoſorem,
nam conſuetudo eſt ſcripturarum reges om
nes Babylonios Nabuchodonoſores appel-
lare. Eodem modo reges Palæſtinæ quondã
Abimelech appellabantur, vt aſſerit Lyppo-
manus vir omni ſapientia & virtute præſtãs
in Catena ſua in Geneſim, explicans locũ il-
lũ capitis viceſimi primi: Abijt Iſaac ad Abi- Gene. 21.
melech regem Palæſtinorũ. Abimelech, in-
quit ille, non perſonæ nomen eſt, ſed regiæ
dignitatis nomenclatura apud Palæſtinos,
eſt enim Abimelech idem quod pater meus
rex. Huiuſmodi enim debent eſſe, qui popu-
lis præficiuntur, patres, & reges. Eodẽ modo
reges Aegypti dicti ſunt Pharaones, & poſtea

Ptolemæi, & reges Perſarum Arſacidæ, & Athenſenſium Cecropidæ, & Romani imperatores, Auguſti, & Cæſares. Sed quoniam non inuenimus in hiſtoriis Cyrum euertiſſe Tyrum, cùm Iudæos miſit in patriam ſuã: & multi ſcriptores magni & graues aſſerunt fuiſſe Tyrum ab Alexandro magno deletã, per Nabuchonoſorem intelligunt Alexandrum. Nabuchodonoſor rex Chaldæorum capta Hieroſolyma templũ incendit, quod, vt ait Euſebius de temporibus, & Clemens in primo ſtromate ab initio ædificationis ſuę
Dani. 5. manſerat annis. 442. Mortuo Nabuchodonoſore obtinuit imperium Euilmarodach, cui ſucceſſit frater eius Balthaſar, qui vidit ſcripturam in pariete mirabiliter oſtenſam, quam Daniel interpretatus eſt, ſignificãs imperium Chaldæorũ eſſe ad Perſas & Medos transferendum. Et eadem nocte mortuus eſt Balthaſar, & Babylon capta fuit. Et regnauerunt in Chaldæa Cyrus rex Perſarum, & auunculus eius Darius rex Medorũ, ſed poſtea totum imperium fuit ad Cyrum redactum. Hic Hebræorum captiuitate ſoluta eos miſit honorificè in Iudæam, & fuit primus rex Perſarum, Medorum, & Chaldæorum. Poſt eum conſecuti ſunt principatum duo fratres, qui Magi appellabantur, quibus ſucceſſit Darius, poſt quẽ regnauerũt Xerxes, Artabanus, Artaxerxes, Xerxes ſecũdus, Sogdianus, Darius cognomẽto Nothus, Artaxerxes ſecũdus, Artaxerxes tertius, Arſes, Darius Ar-
1. Mac. 1 ſani filius, in quo fuit imperium Chaldæorũ et Perſarum euerſum, fuit enim victus ab Alexando, qui Dario interfecto Babyloniam obtinuit, & Tyrum expugnauit & euertit: et de illa euerſione loquitur hoc loco Ezechiel. Vide chronica Euſebij de tẽporibus, vbi hæc copioſius inuenies. Cùm igitur à Cyro, à quo fuerunt Hebræi in priſtinam dignitatem reſtituti, & gloria Hieroſolymæ inſtaurata vſque ad Alexandrũ Magnum, qui Tyrũ deleuit, quatuordecim reges regno Chaldææ præfuerint, & inter Nabuchodonoſorem & Alexandrum, tot anni interfluxerint, in quibus Tyrus non fuit deleta, niſi tempore Alexandri, videtur concludi, hunc Nabuchodonoſorem, de quo hic loquitur Ezechiel, Tyri euerſorem, eſſe Alexandrum Magnum, qui Dario interfecto imperium totius Chaldææ fuit magnificentiſſimè adeptus, qui more aliorum Babyloniæ regum fuit etiam Nabuchodonoſor ab Ezechiele hoc capite meritò appellatus. Præterea omnibus illis veteres tribuebant nomen Nabuchodonoſoris qui per inſolentiam & immanitatem viribus imperij abutebantur. Talis fuit Alexander Magnus, qui fratribus ſuis, & vxori patris ſui, & Amintæ conſanguineo ſuo cædem immaniter intulit. Inſuper amicum ſuum Parmenidem, & Philotam, & venerandum ſenem Clitum patri ſuo multis de cauſis amiciſſimum, & condiſcipulum ſuum Caliſthenem, & Attalum, Euilochum, Pauſaniam, multoſque alios Macedoniæ principes, & viros ſapientes, animique magnitudine præſtantes crudeliter occidit, & quos ne verbo quidem violare deberet, ferro vita priuauit, quia ei veluti Deo diuinum cultum tribuere noluerunt. Quam ob cauſam eum Paulus Oroſius magnum miſeriarum gurgitem vocat, & totius orientis atrociſſimum turbinem. Et eadem ratione Ezechiel eum hoc capite Nabuchodonoſorem appellauit. Sed dices: Qui fieri poteſt, vt de euerſione Tyri per Alexãdrum loquatur hic Ezechiel, cùm dixerit, hoc futurum eſſe, cum Deus daret gloriam Iudeæ? Quę fuit gloria hęc? Reſpõdendum exiſtimo hanc Hieroſolymæ gloriã fuiſſe, cùm idem Alexander, qui vt libro pri- 1. Mac. 1
mo Mackabæorum ſcriptum legimus, obtinuit omnium munitiones, & interfecit reges terræ, & obtinuit regiones Gentium, & tyrannos, capta Tyro ingreſſus eſt Hieroſolymam, vbi Deo victimas immolauit, & templi põtificem ſummis honoribus proſecutus eſt, & Iudæorum religionem coluit, & alia fecit, in ornamentum & gloriam Hieroſolymæ cedentia: quæ Ioſephus libro Antiquitatum vndecimo capite octauo multis verbis deſcripſit, & tanquam veriſſima perpetuis monimẽtis conſignauit: quorum meminit Euſebius in Chronico de temporibus. Aſſerunt nihilominus graues authores fuiſſe Tyrum bis euerſam, ſemel à Nabuchodonoſore, & iterum ab Alexandro. Verùm tota hæc euerſio, de qua hoc loco agit diuinus noſter vates, poteſt ad vitia referri, ac ſi dicat Deus: Ego te delebo ó Tyre, non quò ad ſubſtantiam, ſed quò ad flagitia, & idolorum cultum: deſines eſſe, non quò ad mœnia, ſed quo ad peccata. Peribis, non quò ad perſonas, ſed quò ad impietates. Ita intelligitur
locus ille pſalmographi: Increpaſti gentes, Pſal. 9.
& periit impius, nomen eorum deleſti in æternum, & in ſeculũ ſeculi. Increpauit Deus Tyrios idolorũ cultores per apoſtolos ſuos: et relicta vana idolorum ſuperſtitione fidem receperunt; & animorum pulchritudinem, quam flagitiis deformauerant, fidei, cæterarumque virtutum ornamentis inſtaurarunt. Eam ob cauſam loquens hoc capite Deus de hac ſcelerum euerſione, dixit eam futuram eſſe, cùm ipſe in terra viuentium gloriã ſuam oſtenderet; hoc eſt, cùm ad terras ex cæli faſtigio filium ſuum mitteret, quem diuus Pau-
lus ſplẽdorem gloriæ in epiſtola ad Hebræos Hebr. 1.
appellauit. Et hoc eſt, quod ait. Cùm dedero gloriam meam in terra viuentium.

In nihilum redigam te, & non eris. Poteſt hoc referri ad ædificiorum euerſionem, vt ſit ſenſus: Delebo te ô Tyre: & longo tempore non habitaberis. Sequitur: Et requiſita non
inuenieris. Ita dicitur in pſalmo: Vidi impiũ Pſal. 36.
ſuperexaltatum, & eleuatum ſicut cedros Libani: tranſiui, & ecce non erat: quæſiui eũ,

& non

& non eſt inuentus locus eius. Et in Apoca-
lypſi: Hoc impetu mittetur Babylon ciuitas
Apoc.18. illa magna,& vltrà iam non inuenietur Vel,
non eris quò ad flagitia, & idolorũ cultum,
vt paulò antè diceba m. Id autē quod ſequi-
tur, Vltrà in ſempiternum: non æternitatē
ſignificat,ſed longi temporis ſpatium, nimi-
Eſa.23. rum ſeptuaginta annorum, iuxta Eſaiæ va-
ticinium. Dictio Hebræa, pro qua noſter in-
terpres vertit in ſempiternũ, ſignificat tem-
poris continuitatem, vſque ad terminum
præſcriptum rei,de qua agitur. Vnde ſi attri-
buatur Deo, qui nullum habet præſcriptum
terminu m, quoniam ipſe eſt ſua vita,& ſuũ
eſſe, & ſemper fuit, eſt, & erit, ſignificat ve-
ram ſempiternitatem. Sed ſi attribuatur tē-
poris ſpatio, ſignificat totum ætatis inter-
uallum vſque ad rei,de qua agitur, præſcri-
ptum finem. Sin autem attribuatur homini
viuenti, ſignificat eius vitæ curriculum. De
Iere.10. Deo ait Ieremias: Ipſe eſt Deus viuēs,& rex
Daniel.4 ſempiternus. Et Daniel: Poteſtas eius pote-
Rom.1. ſtas ſempiterna. Et diuus Paulus: Sempiter-
na quoque eius virtus. De ætate ad ſpatium
Exod.12 præfinitum intelligitur id, quod Deus dixit
filiis Iſrael de feſto paſchali: Habebitis hanc
diem in monumentum, & celebrabitis eam
ſolennem domino in generationibus veſtris
cultu ſempiterno. Hoc eſt, vſque ad Meſſiam
quouſque durabant veteris legis ſacrificia,&
Exod.31 ceremoniæ. Eodem modo de ſabbato: Cu-
ſtodiant filij Iſrael ſabbatum,& celebrent il-
lud in generationibus ſuis, pactum eſt ſem-
piternum inter me & filios Iſrael. Similiter
Num.28 illud Numerorum: Hæc ſunt ſacrificia, quæ
offerre debetis, agnos anniculos immacula-
tos, duos cotidie in holocauſtum ſempiter-
num. Tres ſunt ætates,in quas Hebræi mun-
dum diuidebant: prima à principio mundi
vſque ad exitum filiorum Iſraelis de Aegy-
pto,& legē Moyſi: altera à lege ad Chriſtũ:
tertia à Chriſto vſque ad finē ſeculi. Et quo-
niam ſacrificia, & ceremoniæ,& iudicia,quę
Deus illis conſtituit, duratura erant tota illa
ætate ſecunda vſque ad Meſſiam, ideo æter-
na vocabantur. Significari verò æternum &
ſempiternum vitæ humanæ ſpatium indicāt
1.Re.26 verba illa Achis regis Get: Erit mihi Dauid
ſeruus ſempiternus. Hoc eſt, quamdiu vixe-
ro. Ita intelligunt nonnulli verſiculum illũ
Pſal.88. regij vatis: Quoniam dixiſti In æternũ mi-
ſericordia ædificabitur. Vt ſit ſenſus: Tu Do-
mine promiſiſti Dauidi, eſſe miſericordiam
tua m cum illo duraturam, quamdiu ipſe vi-
ueret: hoc eſt,ie illi vſque ad mortem regnũ
Iſraeliticum,potentiã,diuitias,& opes datu-
Eſa.23. rum. Et quoniã Eſaias prædixerat, duraturã
eſſe Tyri vaſtitatem ſpatio annorum ſeptua
ginta,quod eſt vitæ humanæ curriculũ,iuxta
Pſal.89. illud pſalmi: Dies annorũ noſtrorum in ipſis
ſeptuaginta anni:& toto illo ſpatio deſertam
eſſe vrbem illam,& non inueniendam, ideo
ait hoc loco Ezechiel: Et requiſita non inue-
nieris vltra in æternũ. Hoc eſt annis ſeptua-
ginta, ſiue toto vitæ ſpatio vnius hominis,
quod idem eſt. Eodem modo vaticinans Ie- *Iere.25.*
remias de captiuitate Iudæorũ in Chaldæa,
vbi fuerunt ſeptuaginta annis detenti, indu-
cit Deum ita loquentem: Interficiam eos,&
ponam eos in ſtuporem,& in ſibilum, & in
ſolitudines ſempiternas Sempiternas eas vo-
cat,quæ annos ſeptuaginta durarunt.

Annotationes ex Hebræo in caput XXVI.

C*Onfracta ſunt portæ populorum.* Septua
ginta habent: Contritę ſunt:perierunt
Gentes. Iudæos vocat Gentes, quòd
Gentium idola colerent, eorumque ritibus
& ſuperſtitionibus adhærerent. Ad id amen-
tiæ et perfidiæ deuenerunt Iudæi,vt deo ſuo,
vero vniuerſi conditore relicto falſos & va-
nos Gentium deos adorarent. Eodem modo *Eſa.1.*
Eſaias: Væ genti peccatrici populo graui ini-
quitate, ſemini nequam, filiis ſceleratis,dere-
liquerunt dominum,blaſphemauerunt ſan-
ctum Iſrael, abalienati ſunt retrorſum.

Implebor,deſerta eſt. Septuaginta verterũt,
Quæ fuit plena, deſerta eſt. Poterat hoc ita
transferri: Quę fuit exciſa,euerſa eſt. Pro im-
plebor eſt in hebraico אמלאה immaleah.
Verbum eſt מלא male,quod ſignificat im
plere,excidere,& perire. Pro implere accipi-
tur etiam à Iob aiente: Nunquid ſapiens re- *Iob.15.*
ſpondebit,quaſi in ventum loquens, & im-
plebit ardore ſtomachum ſuum? Ac ſi dicat:
Loquetur ne ſapiens verba inania, & vento
ſimilia? Stomachabitur ne,et implebit ſe fu-
rore? Quaſi dicat: non. Pro ardore ſeu furo-
re poteſt verti ex hebraico eurus. Paraphraſis
Chaldæa habet: Et replebit tanquam vento
orientali ventrem ſuum? Per ventrem ſiue
ſtomachum intelligit animum, per ventum
orientalem vanas opiniones R. Moyſes ita
vertit hunc locum: Nunquid ſapiens reſpon-
debit ſociis ſuis verba ventoſa,& eius cogita-
tiones erunt ventus et vanitas? Et paulò pòſt
in eodem capite: Antequam dies eius com-
pleantur, peribit. Pro peribit eſt in hebraico
idem verbũ. Loquitur de homine ſceleribus
imbuto, quem ait morte immatura excede-
re è vita. Id quod dixit regius vates: Viri *Pſal.54.*
ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies
ſuos. Mors immatura viro iuſto nunquam
accidit, nam integritas vitæ ipſam adoleſ-
centiam in ſenectutem conuertit. Nec di-
cendus eſt aliquis parum vixiſſe, ſi vitam
ad certam rationis normam direxit, & offi-
ciorum momenta perpendit. Poterat verſus
ille Iob ita verti ex hebraico: Ante diem ſuũ
ſuccidetur. Thargum vertit. In die non ſuo
implebitur ſepulchrum eius. R. Abraham
Peruſol: In non die ſuo complebit impius
diem ſuum: & implebit ſepulchrum ſuum.
Illic

Illic iacent à vermibus deuorati, qui in hac vita homines deuorabant: illic conuertiuntur in terram, qui in hoc mundo terram cupiebant, & terræ pompis & diuitiis abundabāt.

Simile. Vox quamdiu profertur, quia multa ad eius articulationem concurrunt, vt dētes, lingua, guttur, palatum, labia, videtur quippiā magnum exiſtens, ſolidum, & admirabile: at in domo teſtudine concamerata, vbi nihil præter ſonum quendam percipitur, ſtatim iudicans id, quod magnum videbatur, nihil eſſe præter aerem quendam percuſſum, & inanem ſonum. Eodem modo principes et magnates quamdiu vitam degunt, quoniam multa conueniunt, quæ eos augere & amplificare videntur, vt opes, potentia, dignitates, mundi gloria, & celebris nominis amplitudo, videntur magni, ſtabiles, & permanentes: at poſiti in ſepulchro, in domicilio illo concauo, & veritatem oſtendente, confeſtim cognoſcis, & animo cōprehendis, eos, qui illuſtres videbantur, puluerem eſſe fœtidum, & parum quippiam venti. Vbi eſt inanis eorum gloria? vbi eorum pulchritudo? vbi eorum pompa? *Sap. 5.* Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra, & tanquam nuntius præcurrens. Nihil in vita ſemper floret: nemo eſt, quamuis ſit adoleſcens, cui ſit exploratū ſe ad veſperum eſſe victurum. Sed quamuis in terram conuertamur, & naturalia corpora eò abeant, vnde orta ſunt, tamen ea manent, quæ rectè factis obtinentur. Moriūtur viri iuſti, ſed non moritur eorum virtus, quoniam nec obliuione eorum, qui ſunt, nec reticentia poſterorum poteſt eſſe ſepulta. Breuis eſt vita & mortalis, ſed gloria, quæ vita beneacta comparatur, magna & ſempiterna. Exiguum nobis vitæ curriculum Deus dedit, immenſum gloriæ, cuius ſpe mortales ad immortalitatem excitantur. At homines nefarij, in lethali crimine migrantes in die non ſuo implent ſepulchrum ſuum cadaueribus, & eorum animæ deſcendunt ad inferos, æternis cruciatibus torquendæ.

Et dabo eum in limpidiſſimum petram. Pagninus habet. Et ponam eam, vt eſt ſummitas petræ. Brixianus: Dabo eam in eminentem petram. Paraphraſis Chaldaica: Dabo eam ſuper lenitatem petræ nudæ. Quæ omnia in idem recidunt. Vult diuinus vates ſignificare Tyri euerſionem. Ac ſi dicat: Publicè punietur ciuitas hæc non ſub tecto occulto, ſed ſuper lapidem lenem & eminētem, vt ab omnibus videatur. *Sup. 24.* Hac dicēdi exornatione vſus eſt etiam capite vigeſimoquarto. Lapis accipitur aliquando pro eo, quod eſt totū, quod lapis ſit corpus vnum, iuxta ſententiam R. Kimhi. Vnde effectum eſt, vt id quod habet communis editio quadrageſimonono capite Geneſis: *Gene. 49* Inde paſtor egreſſus eſt, lapis Iſrael, vertant nonnulli: Inde paſtor eſt lapidis Iſraelis. Quaſi dicat Iacob. Filins meus Ioſeph diues, & pulcher, variis calamitatibus fuit preſſus à fratribus, & domina ſua, ſed ex omnibus illis eum eripuit Deus Iacob, obtinuit enim magnum in Aegypto principatum, et ipſe pauit totum Iſraelem, paſtor fuit totius lapidis, hoc eſt totius corporis, ſeu omnis congregationis Iſraelis. Poteſt tamen locus ille ita explicari. Etſi Ioſeph fuit multis ac acerbis ærumnis expoſitus, ſemper tamē ſtabilis ac firmus permanſit: nullæ eum tentationes potuerunt de gradu conſtantiæ deiicere. Quin potius ex voluntate Dei Iacob fuit paſtor & princeps totius Aegypti, ille qui ſemper fuit lapis immobilis Iſraelis, qui fuit firmamentum ſuſtentās Iſraelitas, cuius firmitas & fortitudo lapidi firmo & valido comparantur. Sed quoniam præcedunt verba hæc. Et diſſoluta ſunt vincula brachiorū & manuum Ioſeph per manus potentis Iacob, hoc eſt, per manus Dei Iacob, qui potēs eſt, & ſubditur ſtatim: Inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſrael, poſſunt hæc verba ad Deum de quo loquitur, referri: vt ſit ſenſus: Multa perpeſſus eſt Ioſeph, ſed protexit eum Deus Iacob, ex quo Iacob egredietur, ſecundum carnem Meſſias, qui erit paſtor, & lapis Iſraelis, qui Iſraelitas non ſolum paſcet, ſed firmiter ſuſtentabit, qui verè credentes & fideles doctrina, gratia, & virtutum dapibus oblectabit, & firmiter tuebitur. Ipſe eſt lapis ille, de quo dixerat cæleſtis pater apud Eſaiā: *Eſa. 28.* Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretioſum. *Pſal. 117* De eo prædixerat Dauid: Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. Quem locum diuus Pau- *Rom 10.* lus in epiſt. ad Romanos, & diuus Petrus in *1. Pet. 2.* prima ſua epiſtola de Chriſto expoſuit: imò *Matt. 21* ipſe Chriſtus de ſeipſo apud Matthæum interpretatur. Accipitur etiam lapis pro pondere. *Deut. 25.* Ideo cap. 25. Deuteronomij pro eo quod eſt in hebraico: Non habebis in ſacculo diuerſos lapides, vertit communis interpres. Non habebis in ſacculo diuerſa pondera. *Micha. 6.* Illud etiam Michææ: Nunquid iuſtificabo ſtateram impiam, & ſacelli lapides doli? vertit ille & rectè quidem: Nunquid iuſtificabo ſtateram impiam, & ſacelli pondera doloſa? Accipitur etiam lapis pro re pertinaci & obſtinata: vnde cor lapideum apud Ezechielem capite vndecimo, *Sup. 11.* ſignificat animum impium & induratum. Hic autem petra limpidiſſima capitur pro publica punitione; idem enim eſt, dabo eam in petram limpidiſſimam, ac publicè eam euertam.

Et ſtatuæ tuæ nobiles in terram corruent. Pro ſtatuis eſt in hebraico: מצבות marſeuoth, à verbo יצב iatſau, quod ſignificat ſtare, ſtatuere, erigere: vt ca. 29. Geneſis: *Gene. 29.* Vidit ſcalam ſtātem ſuper terram, ſiue erectā. Illud quarti Regum: Fecerunt ſibi ſtatuas, *4. Re. 17.* poterat verti: Erexerunt ſibi ſtatuas. Vbi Ieremias habet: *Iere. 31.* Statue tibi ſpeculam, pone tibi amari-

amaritudines, pro ſtatue eſt in hebraico hoc noſtrum verbum. Eſtque horum verborum ſenſus. Erige ſpeculam ò Iſraelitice popule, pone te in excelſo quodam loco, vnde vias omnes circunſpicias, & videbis te non virtutum ſed vitiorũ vias percurriſſe: aſpicies infinita ſcelera tua, intueberis vias, quibus ambulaſti, impias, & ad infernum ducentes. Et cùm hoc perſpexeris, pone tibi amaritudines in animo tuo, dole flagitia tua, & dolore cõfectus ob tuas impietates, age pœnitentiam, & ad viam veritatis conuertere. Pro ſpecula eſt in hebraico tſiiunim, pro quo quidã vertunt titulos, alij, ſigna, alij aceruos lapidum. Pro amaritudinibus eſt in hebraico tamrurim, pro quo nonnulli vertunt lapides erectos, ſeu titulos. Quibus verbis aiunt Deum velle populum Iudæorum in captiuitatem Babyloni cam euntem conſolari, ac ſi diceret: Vias has, quibus iter facis ductus in Chaldæam ſigna titulis, & altis lapidum aceruis, vt cùm in patriam tuam redieris, poſſis vias, quibus tranſiuiſti, facilè cognoſcere: reuerteris enim Hieroſolymam, & in dulcem patriã tuam longo interuallo intermiſſam reuocaberis. Nec eſt inconueniens, dictionem pro qua noſter interpres poſuit amaritudines, titulos erectos ſignificare, nam deriuatur à verbo marar, quod & amarum eſſe, & erigere

Oſe. 12. ſignificat. Vnde illud Oſeæ: Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis, hoc eſt, in ſuis ſceleribus, quibus conſcientia amareſcit & torquetur, poteſt verti ex hebræo: Ad irã me prouocauit Ephraim in titulis, & ſtatuis. Quaſi dicat Deus. Volebam ob pietatem meam decem tribus magnis honoribus afficere; illiſque libertatẽ ac quietem largiri: at ipſæ me derelicto ſtatuas ac ſimulachra coluerũt, quibus me ad irã prouocarunt. A verbo hoc נצב deriuatur dictio מצבה quæ ſtatuam ſignificat, & titulum erectum in rei alicuius inſignis memoriã, & permanſurum monimentum, vt quarto Re-

4. *Re.* 18. gum: Ipſe diſſipauit excelſa, cõtriuit ſtatuas:

Geneſ. 35 & capite trigeſſimoquinto Geneſis: Hic eſt titulus monumenti Rachel. Significat etiam

1. *Re.* 13. ſtationem, vt primo Regum: Egreſſa eſt autem ſtatio Philiſtijm. Eſt autem ſtatio locus, in quo milites conſederunt, qui præſidium dicitur, et capitur pro ipſis militibus, cum ſuo præfecto præſidentibus vniuerſo exercitui, vel cuſtodiæ arcis, ſeu oppidi, ſeu principis. Quã ob cauſam ſtationes ſignificant antesignanos, & præcipuos milites caſtra cuſtodientes. Ideo poterat verti locus hic Ezechielis: Et duces tui nobiles, ſeu præcipui tui milites corruent in terram. Pro quo ſeptuaginta tranſtulerunt: *καὶ τὴν ὑπόστασιν τῆς ἰσχύος σου ἐπὶ τὴν γῆν κατάξει*. Hoc eſt, Et ſubſtantiam fortitudinis tuæ in terram deducet. Quaſi dicat Deus. Euerteris ò Tyre ciuitas celeberrima, & exercitus hoſtium tuorum proſternet in terram robuſtiores & fortiores milites tuos, qui ſunt tota ſubſtantia fortitudinis tuæ.

ARGVMENTVM CAPITIS XXVII.

IDem eſt argumentum huius capitis cum ſuperioris, nimirum euerſio Tyri. Sed additur alia ratio cauſa, quæ eſt ſuperbia ex nimia opũ rerũmque proſperarum affluentia proueniens. Eſt hoc caput ita apertum & clarum vt nulla ferè indigeat explanatione, niſi tñ aliquorum nominum ſignificationibus.

CAPVT XXVII.

ET factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Tu ergo fili hominis aſſume ſuper Tyrum lamentum, & dices Tyro, quæ habitat in introitu maris, negotiationi populorum ad inſulas multas: Hæc dicit Dominus Deus: O Tyre, tu dixiſti: Perfecti decoris ego ſum, & in corde maris ſita. Finitimi tui, qui te ædificauerunt, impleuerunt decorem tuum, abietibus de Sanir extruxerunt te cum omnibus tabulatis maris. Cedrum de Lybano tulerunt, vt facerent tibi malum; quercus de Baſan dolauerunt in remos tuos: tranſtra tua fecerunt tibi ex ebore Indico, & prætoriola de inſulis Italiæ. Byſſus varia de Aegy- A
pto texta eſt tibi in velum, vt poneretur in malo, hyacinthus & purpura de inſulis Eliſa facta ſunt operimentum tuum. Habitatores Sidonis & Aradij fuerunt remiges tui: ſapientes tui Tyre facti ſunt gubernatores tui, ſenes Biblij, & prudentes eius præbuerunt nautas ad miniſterium variæ ſupellectilis tuæ. Omnes naues maris & nautæ earum fuerunt in populo negotiationis tuæ: Perſæ, & Lydi, & Libyes erant in exercitu tuo viri bellatores tui: clypeum & galeam ſuſpenderunt in te pro ornatu tuo. Filij Aradij cum exercitu tuo ſuper muros tuos in circuitu, ſed & Pygmæi, qui erant in turribus tuis, pharetras ſuas ſuſpenderunt in muris tuis per gyrũ. Ipſi compleuerunt pulchritudinem tuam. Carthaginenſes negotiatores tui. A multitudine cunctarum diui-

tiarum, argento, ferro, ſtanno, plumboque repleuerunt nundinas tuas, Græcia, & Thubal, & Moſoch, ipſi inſtitores tui. Mancipia, & vaſa ærea adduxerũt populo tuo de domo Thogorma: equos, & equites, & mulos adduxerunt ad forum tuũ. Filij Dedan negotiatores tui. Inſulæ multæ negotiatio manus tuæ. Dẽtes eburneos & hebeninos commutarunt in prætio tuo. Syrus negotiator tuus. Propter multitudinem operum tuorum guttam, & purpuram, & ſcutula, & byſſum, & ſericum, & chodchod poſuerunt in mercatu tuo. Iuda & terra Iſrael, ipſi inſtitores tui, in frumento primo, balſamũ, & mel, et oleum, et reſinam propoſuerũt in nundinis tuis.

EXPLANATIO.

TV ergo fili hominis aſſume ſuper Tyrum lamentum. Præcipit Deus Ezechieli, vt Tyrum euertendam lamẽtetur. Vt eſt cæli proprium in orbem moueri, & ignis ſurſum aſcendere, & terræ in ima ſede veluti mundi centro conglobari, ita eſt in animo hominis inſitum miſereri afflictorum, eorũque calamitates deplorare, aut ſaltem dolere. Fera appellari poteſt, & non homo, qui hominum ærumnis non mouetur. Agreſte eſt & immane non tangi mœrore eos, qui in aliorum gemitu, & ruina, & flebilibus

Iudi. 21. querelis verſantur. Etſi Iſraelitæ fuerant à filiis Beniamin grauiter offenſi, tamen videntes eorum cladem, & luctuoſum excidium

2 Reg. 1 omnes lamentabilibus vocibus plorauerunt. Audiens Dauid cædem Saulis hoſtis ſui acerrimi & cladem populi Iudaici planxit amarè & lachrymarum affluentiam profudit. Hoc excidium intuens mentis oculis Samuel lamentis illud proſequebatur, vt ait iis verbis

1. Re. 15 diuina ſcriptura: Lugebat Samuel Saulem, quoniam dominum pœnitebat, quòd cõſtituiſſet eum regem ſuper Iſrael. Prædicens

Eſa. 16. Eſaias Moabitarum excidium has voces ple-

Eſa. 21. nas doloris emiſit: Super hoc plorabo in fletu Iazer. Et paulò poſt: Super hoc venter meus ad Moab quaſi cithara ſonabit. Et Babylonis euerſionem his verbis deplorauit: Repleti ſunt lumbi mei dolore: anguſtia poſ

Iere. 48. ſedit me, ſicut anguſtia parturientis: Et Iere-

Ierem. 9. mias: Cor meum ad Moab quaſi tibia reſonabit. Et alio in loco, Quis, inquit, dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei. Eius lachrymarum abundantiam oſtendunt triſtes illæ lamentationes, quas ſedens, & amaro animo ſuſpirans compoſuit, ac mœſtiſſimus literis mandauit. Et Chriſtus Deus noſter videns euerten- Luc. 19.

dam ciuitatem fleuit ſuper illam. Eodẽ modo Ezechiel intuens animo futuram Tyri vaſtitatem, eam hoc capite lamentatur, inquiens eſſe ſibi à Deo iuſſum ſumere lamentum ſuper illam. Sed vt planctus triſtior appareat, deſcribit huius ciuitatis nobilitatem, opulentiam, diuitias, & celebritatem ex ſitu & mœnium pulchritudine & magnificentia, & magnatum frequentia, & mercatorum varietate. Fuit enim hæc vrbs florentiſſima, vt capite ſuperiore oſtendimus, & celebre totius orbis emporium. Sed quoniam pro hac proſperitate, cuius memoriam Tyrii beneuolentia & pietate perpetua colere tenebantur, Deo nullo modo gratias agebant, quin potius immemores, & ingrati, & impij extiterunt, fuerunt meritò vi calamitatum oppreſſi, & victi, & partim captiui, partim ferro trucidati, & ciuitas proſtrata, & diruta & funditus euerſa. Eam etiã ob cauſam connumerat diuus vates eorum opes, rerumque ſecundarum abundantiam, vt eorum appareat ingratitudo, & in eorum pœnis diuina iuſtitia oſtendatur.

Quæ habitat in introitu maris. Id eſt, quæ eſt inſula iuxta oſtia maris. Erat Tyrus cincta mari, ſed littori propinqua.

Negotiationi populorum. Negotiationẽ populorum eam vocat, quia ad eam vndique mercatores concurrebant.

O Tyre, tu dixiſti. Scilicet te iactãdo, & diuitias tuas tibi arrogãter tribuendo. Crimẽ eſt bona ſua non Deo attribuere, ſed ſibi.

In corde maris ſita. Hoc eſt intra mare. Ita intelligitur verſiculus ille pſalmographi: Nõ Pſal. 45.

timebimus, dum turbabitur terra, & transferentur mõtes in cor maris. Quaſi dicat: Nos diuino præſidio freti vitã in animi ſecuritate & tranquillitate degemus, etiam ſi terra terribilibus motibus tremat, & concutiatur, & mõtes intra mare proiiciat. Magnus Baſilius hæc verba dicta exiſtimat ſub omnium illorum perſona, qui fiducia roborati, & vinculis charitatis aſtricti Deo adhærent, propter quẽ nihil timent, nihil intolerandum ducunt. At diuus Auguſtinus per terram intelligit Iudæam, quæ Chriſti prædicatione perturbata eſt, ac tandem adeò commota, vt montes, hoc eſt apoſtoli transferrentur inde in cor maris, hoc eſt, in corda gentilitatis, quæ cũ mari magno comparatur. Et licet hæc Auguſtini expoſitio pia ſit, vera, & præclara, illa tamen Baſilij promitur magis ex litera, quæ per cor maris profundum maris intelligit. Ita illud intelligitur euangelij: Sic erit fi- Matt. 12

lius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus. Vbi cor terræ ſignificat intra terram, hoc eſt, foueã & ſepulchrũ. Cor

etiam

etiam accipitur aliquãdo pro opinione, vnde furari cor alicuius, eſt aliquid efficere eo inſcio, idque non opinante. Hebraiſmus eſt, quo vtitur diuina ſcriptura capite trigeſimo *Gene. 31* primo Geneſis, dicens: Iacob furatus eſt cor Laban Syri, quod fugam ſuam ei non indicaſſet. Pro quo noſter interpres tranſtulit, & rectè quidem: Noluitque Iacob confiteri ſocero ſuo, quòd fugeret.

Abietibus de Sanir extruxerunt te. Loquitur cum Tyro, quaſi cũ naui in medio maris. Sanir mons eſt abietum proceritate inſignium plenus, qui authore diuino Hieronymo appellatur etiam Samor, vnde afferebãtur ligna abiegna ad cõſtruendas naues Tyri, cum omnibus ſuis tranſtris & tabulatis.

Vt facerent tibi malum. Id eſt, nauis arborum, vbi vela expandũtur. Ex Libano monte Phœniciæ deducebantur ligna cedrina ad nauium mala. In hac Phœniciæ regione ſunt Tyrus & Sidon vrbes, & Carmelus & Libanus montes.

Quercus de Baſan. Baſan eſt regio trans Iordanẽ, vnde quercus proceritate inſignes deducebantur Tyrum ad remos conficiendos. *Eſa. 2.* De iis loquitur Eſaias capite ſecundo. Tranſtra ſunt remigum ſedilia in nauibus. Prætoriola verò ſunt cellaria nauium, & recondit oria, vbi victualia ſeruantur.

De inſulis Italiæ. Quę ſunt Sicilia, & Corſica, & aliæ ex quibus ligna pulchra deferebantur ad vrbem Tyriorum, ad prætoriola nauiũ conſtruẽda, & ad naues ipſas ornãdas.

De inſulis Eliſa. Eliſa fuit filius Iauan, qui cum aliis fratribus ſuis inſulas coluit, vt in libro Geneſis memoriæ proditũ eſt. Ab hoc *Gene. 10* Eliſa denominatæ ſunt nõnullæ inſulæ, quę ſunt hæ, de quibus hic loquitur Ezechiel. Ionathas Chaldæus per Eliſam intelligit Italiam. Alij inſulas maris Ionij.

Habitatores Sidonis & Aradij. Sidon vrbs eſt Phœniciæ, cuius paulo antè meminimus, Chananæorum terminus. Aradus eſt inſula in mari Phœnicio, cuius meminit Plinius libro 5. capite trigeſimo, & Strabo libro ſextodecimo.

Sapientes tui Tyro facti ſunt gubernatores tui. Effert laudibus Tyrum, quòd viros eligeret ſapientes, à quibus gubernaretur. Verè ſapientes nihil admirantur. Verè ſapientes nihil priuſquã accidat, non euenire poſſe arbitrantur. Non pendent ex inſipientium ſermone, nec extrinſecus ab imperita & temeraria multitudine aut benè aut malè viuendi ſuſpenſas habent rationes, ſed incumbunt in virtutum actiones, & quicquid homini accidere poſſit præmeditatur, & priuſquam calamitas adueniat, eam declinant, aut ſaltem toleranter & moderatè ferunt. Eam ob cauſam ſunt eligendi ſapientes ad rempublicam gubernandam, qui eam conſeruent, qui intercludant omnes ſeditionum vias, qui ſi eam viderint labefactari, valeant

ita.

opem ferre patriæ, ſuccurrere cõmuni omnium ſaluti, occidenti reipublicæ opitulari. Ei, cui reſpublica committitur, neceſſaria eſt ſapientia, qua regat populum, leges ferat, puniat ſceleratos, fauore proſequatur viros virtute præditos, reuocet à vitiis, cohortetur ad virtutes. Tum ait Plato poſſe ciuitates appellari felices, cũ aut philoſophi regnant, aut reges philoſophantur. Volens Moyſes gu- *Deut. 1.* bernatores populi conſtituere, in hunc modũ fuit Hebræos allocutus. Date è vobis viros ſapientes, & gnaros, quorum conuerſatio ſit probata in tribubus veſtris, et ponam eos vobis principes. Sapiens Moſes ſapientiam in principibus populi imprimis optabat. Debet enim, qui alios regit, eos ſapiẽtia anteire. Hoc intelligens Salomon non diuitias à Deo poſtulauit, ſed ſapientiam: Id illi optauerat eius *3. Reg. 3.* ſapiens pater, cùm ad deum has preces emiſit. Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam *Pſal. 71.* tuam filio regis. Et in alio pſalmo: Erudimini, *Pſal. 2.* qui iudicatis terram. Per Oſeam ait Deus: *Oſe. 4.* Quoniam tu ſcientiam repuliſti, repellã ego te. Cùm Salomon non ſolùm homines ſuæ ætatis, ſed antiquitatis etiam memoriam ſa- *Sap 6.* pientia ſuperaret, aiebat in lib. illo Sapi. quẽ viri & ſanctitate & eruditione præſtantes illi tribuerunt. Si delectamini ſedibus & ſceptris *Eccl. 10.* ô reges populi, diligite ſapientiam, vt in perpetuum regnetis. Diligite lumen ſapientiæ omnes, qui præeſtis populis. Et paulò pòſt: Rex ſapiens ſtabilimentũ populi eſt. Et Eccleſiaſticus: Rex, inquit, inſipiens perdet populum ſuum. Eam ob cauſam dicebat Deus *Ierem. 3.* per Ieremiã: Introducã vos in Sion, & dabo vobis paſtores, ſecundũ cor meum, & paſcẽt vos ſciẽtia et doctrina. Intuere animo, quàm neceſſaria ſit ſapientia rempublicam gubernantibus, cùm aſſerat ipſe Deus, eos ſibi placere, qui populũ ſcientia & doctrina paſcũt. Gubernator reipublicæ abſq; ſciẽtia eſt nauis abſque clauo, & auis abſque pennis. Guber- *Similia* nandi dignitas magiſtratus appellatur à magiſtro, vt ait Varro, quoniam qui aliis præeſt, eorum vitæ debet eſſe magiſter. Vnde diuus *Epheſ. 4.* Paulus in epiſtola ad Epheſios, Deus, inquit, dedit quoſdam apoſtolos, quoſdam autem prophetas, alios verò euangeliſtas, alios autẽ paſtores & doctores. Paſtores & doctores ſimul copulat & connectit. Non ait, alios paſtores, alios doctores, ſed alios paſtores & doctores, ſignificãs debere illos præditos eſſe doctrina, qui rempublicã gubernandã ſuſceperũt. Id quod in epiſtola prima ad Timotheũ, *1. Tim. 3* & in epiſtola ad Titum in epiſcopi deſcrip- *Tit. 1.* tione apertiſſimè oſtendit. Apud Plutarchũ ait ita Antiſthenes: Non ſolũ ſapientia præſtare eũ par eſt, qui antecedit alios imperio, ſed religione etiam & pietate. Et Vegetius de arte militari, Nullus, inquit, eſt quem oporteat vel plura, vel meliora ſcire, quàm principem, cuius doctrina debet omnibus prodeſſe ſubiectis. Prometheus fuit ſapientia præ-

ſtanti, promithias enim idem eſt prudentia. Ideo fictis hiſtoriis dixerunt poetæ hunc fuiſſe hominum creatorem, quòd cum ſapiens eſſet, hominum feritatem & imperitiam ad humanitatem & ſcientiam traduxit, vt aſſerit Euſebius de temporibus. Nō eos vocabāt homines, qui inculti, indocti, ab omni eruditione alienati vitam degebant. Eum verò qui eos vagos & errantes ratione quadam compulit in vnum locū; docuit, inſtruxit, & mites reddidit, hominum conditorem appellauere. Vide quantum principi erudito tribuerint. Sed debet princeps cum viris ſapiētibus communicare, & ſermones conferre, ac philoſophis doctrina præſtantibus familiariter vti, vt ſcientiam conſequatur. Hinc natū eſt vetus illud Prouerbium: Commertio ſapientū rex ſapit: quod Zenodotus refert ex Aiace Locrenſi: & Plato tribuit Euripidi. Si princeps fuerit ſapientia munitus, non ſolū dum vixerit, populum in tranquillitate & iuſtitia gubernabit, ſed etiam poſt eius mortem durabit aliquo tempore eius regendi ratio, & gubernādi inſtitutio. Vt enim ſol poſt occaſum ſuum non ſtatim lucem penitus abſcōdit; quin potius claritatem quandam relinquit, quæ adueniēte nocte ſenſim euaneſcit, donec tetra caligine penitus obſcuratur, ſic princeps ſapientia ornatus, & virtutum præſidio ſeptus etiam poſtquam excedit è vita, relinquit pacem & iuſtitiam, & admirabilē illam gubernandi rationem, quæ aliquā diu durat, donec ſenſim labefactatur, & adueniente alterius principis tyrannide penitus conſumitur. Quemadmodum triremis non ſolùm mouetur, dū à remigibus vi brachiorum exagitatur, ſed etiam quieſcentibus illis ea currit, & vi prioris impetus aquas ſcindit & ſulcat, ſic reſpublica non modò eo rege viuente, qui eam ſapientia & iuſtitia illuſtrauit, & viſuæ virtutis ad ſummam amplitudinem perduxit rectè gubernatur, ſed vbi ille migrat è vita, formam illam præclaram adminiſtrandi aliquo temporis ſpatio conſeruat. Non aliam ob cauſam veteres mathematici, eruditione inſignes, dixerunt Iouem & Saturnum eſſe in cælo coniunctos, nullo eos ſydere diuidente, niſi vt ſignificarent non debere potentiam à ſapientia ſeparari: per Iouem enim potentiam, per Saturnum verò ſapientiam intelligebant. Illa reſpublica poterit dici beata, quam viri ſapiētia præſtanter adminiſtrandam ſuſcipiunt. Talis eſſet Tyria illa, quam hoc loco ait diuinus vates fuiſſe à ſapientibus gubernatam, niſi eorum ſapientia humana fuiſſet, & cum malitia coniuncta: de qua ait apoſtolus: Sapiētia carnis inimica eſt Deo. Vera ſapientia cæleſtis eſt, & cum virtute copulata, & vt verbis vtar Lactantij Firmiani libro primo de diuinis inſtitutionibus, Omnis ſapientia hominis in hoc vno conſiſtit, vt Deum cognoſcat & colat. Cùm autem Tyri ſapiētes à vero Dei cultu deuiarent, & ſceleribus imbuti, in idololatriis & erroribus intolerandis verſarentur, perſpicuum eſt eorum ſapientiam fuiſſe potiùs ignorantiam. De huiuſmodi ſapientibus dicitur in libro Iob: Apprehendit Deus ſapientes in aſtutia eorum, & conſilium prauorum diſſipat. Et Eſaias, Sapientes, inquit, conſiliarij Pharaonis dederunt conſiliū inſipiens. Prudentia carnis, inquit apoſtolus, mors eſt. Et alibi: Scriptum, inquit, eſt enim: Perdam ſapientiam ſapientum, et prudentiā prudentium reprobabo. Et rurſus: Sapientia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum. Non eſt vera ſapientia ea, quæ eſt à fide, ſpe, & charitate ſeparata. Vnde Gentes illæ, quæ fide carebant, non fuerunt veram ſapientiam conſecutæ: ipſi enim philoſophi confuſionē ſuam aſpicientes id aliquādo veritate coacti fatebantur. Nam Socrates, cui Apollinis oraculum primas ſapientiæ tribuit, in Apologia planè aſſeruit eſſe mortales vera ſapiētia deſtitutos, & ſe nihil ſcire niſi idipſum. Et iudicatus fuit cæteris præſtare, quod illi, quæ neſcirent, ſe ſcire putarent, ille ſe nihil ſcire, id vnum ſciret. Id quod etiam aſſeruit poſtea Carneades. Hinc fluxit Academicorum ſecta qui nihil omnino aſſerebāt: quoniam nullā eſſe ſapientiam exiſtimabant. Hoc ſignificare volentes antiqui dixerunt Mineruam, quam ſapientiæ deam finxerunt, virginem fuiſſe, à nullo homine tactam, vt à nullo cognitā eſſe veram ſapientiam oſtenderent. Quod ita reuera erat in iis, qui erant à fide alienati. Democritus & Empedocles, & alij veteres philoſophi aiebant, nihil verè percipi, nihil ſciri: anguſtos eſſe ſenſus, imbecillos animos, breuia curricula vitæ: in profundo veritatē eſſe demerſam: opinionibus omnia teneri, nihil ſolidæ veritati relinqui: omnia denique tenebris circumfuſa eſſe dixerunt. Arceſilas, qui altero nomine Arceſilaus appellatur: negabat eſſe quicquam, quod ſciri poſſet, ne illud quidem ipſum, quod Socrates ſibi reliquiſſet. Lælius apud Ciceronem aſſeruit à nemine fuiſſe poſſeſſam ſapientiam, quam Stoici interpretantur. Vide quibus tenebris cooperiebantur homines illi miſeri, qui veri Dei fide carebant. Chriſtus eſt ſapiētiæ fons, & vt verbis vtar Eccleſiaſtici: fons ſapientiæ verbum Dei in excelſis. Cùm autem Gētiles hoc Dei verbum ignorauerint, apertè cōcluditur, eos fontem ſapientiæ non cognouiſſe, & ex conſequenti non eſſe veram ſapiētiam cōſecutos. Et quoniam eam mortales inquirebant, non eſt paſſus Deus eos diutiùs oberrare, aperuit eorum oculos aliquando, & errantibus ac vagis viam adipiſcendæ immortalitatis aperuit. Miſit filium ſuum vnigenitum, doctorem cæleſtem, ducem virtutis, fontem ſapientiæ, cuius hauſtu ac potu poſſent homines diuinam philoſophiam comparare, conceptā viſceribus ſitim ſedare, ardoremque rerum humanarum reſtinguere. Illi ſunt

Marginal notes: *Simile.* *Simile.* *Rom. 8.* *Iob. 5.* *Eſa. 9.* *Rom. 8.* *1. Cor. 1.* *1. Cor. 3.* *Eccl. 1.*

ſunt vera inſtructi ſapientia, qui huic diuino parent præceptori, qui Chriſti Dei noſtri doctrinam ſequuntur, eumq́ue pro viribus cũ eius gratia imitantur! Chriſtiana philoſophia medetur animis, vanas ſolicitudines detrahit impiis cupiditatibus liberat, noxios timores expellit. Hæc eſt vitæ mortalium dux, virtutis indagatrix, expultrixque vitiorum, quæ conſcientiæ tranquillitatem largitur, et mortis terrorem docet auferendum, et viam oſtẽdit ad beatitudinem ſempiternam comparãdam. O mortalium philoſophia magiſtra, ô vera animarum cultura, quid ſine te eſſe po-
Hebr. 1. tuiſſemus? Chriſte ſancte ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius, tu nobis hanc cæleſtẽ tradidiſti doctrinam, tu nos ad veram ſapientiam inuitaſti, tu vt nobis vitam tribueres, mortem ſubire non dubitaſti, ſed te in crucis ara pro nobis hoſtiam conſtituiſti. Quare nulla erit memoria, nulla vis ingenij, nulla magnitudo obſeruantiæ, quæ tot tantiſq́ue beneficiis poſſit vnquam reſpondere.

Perſæ & Lydiis, & Libyes. Perſia regio eſt orientalis, deliciis abundans, quã Ptolomæus lib. 5. deſcribit. Lydia regio eſt Aſiæ minoris Cræſo rege notiſſima, Phrygiæ vicina. Libya eſt tertia pars orbis, quam Africã vocamus. Ex omnibus his oris conueniebant Tyrũ milites ſtrenui, qui eam defenderent, et aduerſus eius hoſtes pugnarent.

Pygmæi. Hi erant homines paruæ ſtaturæ, qui, vt Plinius ait lib 7 ca 2. ternos dodrãtes non excedebant. Ariſtoteles ait eos in cauernis habitare. Verùm pro pygmæis in verterũt ſeptuaginta, cuſtodes: Symmachus, Medos: Aquila tamen tranſtulit, Pygmæos.

Carthaginenſes negotiatores. Carthago fuit vrbs Africæ celeberrima, à Didone condita, à Scipione Aemiliano penitus euerſa.

Græcia, & Thubal, & Moſoch. Græcia Europæ regio eſt, omnium bonarum artium quondam mercatura, & Muſarum domicilium: nunc impiis Turcis ſubiecta. Thubal eſt Hiſpania. Moſoch Cappadocia, cuius metropolis appellabatur Mazaca: quæ poſtea ab Auguſto Cæſare fuit vocata Cæſarea. Inſulæ & regiones poſt diluuium obtinuerunt nomina à conditoribus & primis occupato-
Gene. 10. ribus, vt in libro Geneſis ſcriptum legimus.
Gene. 6. Noe habuit tres filios, Sem, Cham, et Iophet.
Gene. 10 Iaphet habuit ſeptem filios, vrbiũ principes & conditores, Gomer, Magog, Madai, Iauã, Thubal, Moſoch, Thiram. Iauan coluit Ioniam & Græciam, Thubal Hiſpaniam, Moſoch Cappadociam: de quibus regionibus hic loquitur Ezechiel. Gomer habuit quendam filium nomine Thogormam. Iauan genuit Eliſam, Tharſim, Cittim, & Dodanim. Gomer occupauit Galatas, Thogorma Phryges & Troianos. Eliſa Aellos, ſiue Italiam, Tharſis Ciliciam, Cittim Cyprios, Dodanim Rhodios. Filij Cham fuerunt Chus, Meſraim, Phut, Chanaan. Chus conſtituit Aethiopiam, Meſraim Aegyptum, Phut Africam, & Lybiam, Chanaan populum Chananæorum. Chus habuit filium nomine Saba, vnde Sabæi: & alterum nomine Regma, Vnde Regmæi populi in Arabia. Hic Regma habuit filium nomine Dadan, qui conſtituit veteres Idumæos, priuſquam Idumæi appellarentur. Chanaan genuit Sidonem, qui condidit vrbem eo nomine appellatam: & Aradium, qui Aradum inſulam coluit, & Hethæum, & Iebuſæum, & Amorrhæum, & alios, qui populum Chananæorum deſeminarunt. Sem habuit filios Aelam, vnde Aelamitæ, & Perſæ: Aſſur, vnde Aſſyrij: Lud, vnde Lydij: Aram, vnde Aramæi. Aſpicis igitur per Thubal Hiſpanorum conſtitutorem Hiſpanam ſignificari. Hic Thubal, vt ait Beroſus lib. 5. defloratiónis Chaldaicæ floruit tempore Nini filij Beli, & Celtiberos, qui nũc Hiſpani vocãtur, legibus inſtruxit. Diuus Hieronymus & Euſebius aiunt eũ fuiſſe primum Hiſpanorum regem. Quod etiam ex Hebræis concedit Ioſephus, quemadmodum ex Chaldæis Beroſus. Prima vrbs Hiſpaniæ, vt aiunt appellata eſt Thubal ab ipſo conditore nomine deſumpto, quam viri docti eam dicunt eſſe, quæ nunc Setubal appellatur, in hac noſtra Luſitania ſita, ad occidentem in littore pulcherrimo maris Oceani, circumdata muro admirabili, toto iaſpide. Omnes eius lapides ſunt pretioſi, & magna pars templorum & ædium eſt ex iaſpidibus conſtructa. Prope Setubalum eſt magna quædam ciuitas euerſa, & ſolo adæquata in pulchro illo & ſpatioſo littore, quam incolæ Troiam appellant, vbi hodie multa antiquitatis ſigna conſpiciuntur. Illuc ego me contuli appetitu has ciuitates videndi, de quibus memoranda nonnulla audieram, quæ ibi oculis aſpexi. Sed licèt viri magni contendant, ciuitatem Thubalum à Thubal conditam eſſe hanc, de qua loquor, in noſtra Luſitania ſitam, non tamen me fugit eſſe nonnullos, qui teſtimonio quodam Pomponij Melæ perperam mea quidem ſententia intellecto, eam in Bætica ſitam eſſe contendant. Eſt autem Bętica pars quædam Hiſpaniæ in tres partes diſtributę, Tarraconam, Luſitaniam, & Bæticam.

De domo Thogorma. Hoc eſt, de Phrygiâ, quæ fuit poſtea à Troo rege vocata Troia. Vel à Thogorma Troa dicta fuit, & Teucria, quæ hodie appellatur Turcia: nam Iudæi noſtri temporis pro Turcia Theogormam dicunt. Diximus paulò antè Thogormam fuiſſe filium Gomer, & Phryges ac Teucros conſtituiſſe.

Filij Dedan. Id eſt, Idumæi. Pro Dedan ſcribunt nonnulli Dadan, ſed idem eſt. Diximus ſuprà fuiſſe Dadan filium Regmæ, & Idumæam coluiſſe. Hic condidit vrbem quandam in Idumæa, quam à nomine ſuo Dedan appellauit, cuius ſuprà meminit Ezechiel. cap. 25.

Hebeninos. Hebenus eſt arbor in India & Aethiopia naſcens, quæ, vt ait Plinius lib. 12. cap. 4. dureſcit in lapidem.

Guttam. Lachryma eſt ab arbore quadam fluens in Libya, quę deſtillãs decidit in ſubiectam arenã, vbi in grumos inſtar thuris concreſcit. Eſt odorifera, & appellatur etiã ammoniacũ, ſiue ammoniaca. De ea dicitur in
Pſal. 44. pſalmo: Myrrha, & gutta, & caſia à veſtimẽtis tuis. Vbi Baſilius ait guttam eſſe ſpeciem myrrhæ tenuiſſimam: ex hoc enim aromate cõfuſo omne quod exit liquidum in guttam ſeparatur, reliquum, quod reſtat craſſius appellatur myrrha. Dioſcorides aſſerit eam eſſe eximiam guttam, magnique pretij, quæ ex myrrhæ flore exprimitur. Eius meminit
Eccl. 24. Eccleſiaſticus, dicens: Quaſi myrrha electa dedi ſuauitatem odoris: & quaſi ſtorax, & galbanus, & vngula, & gutta.

Scutulata, & byſſum. Scutulata ſunt veſtes habẽtes quoſdam orbes, quaſi ſcutulis diſtinctos, quales habet ſericum Damaſcenũ. Sunt qui exiſtiment eſſe indumenta varijs coloribus depicta. Byſſus genus eſt lini tenuiſſimi, ex quo delicatiſſimæ fiunt veſtes. Sunt qui has duas dictiones ita coniungant: polymitam byſſum.

Chodchod. Dictio eſt hebraica, quam interpretes ferè omnes ita reliquerunt, vt erat in hebræo: Aiunt nonnulli ex Hebræis ſignificare pretioſas merces, alij exiſtimãt eſſe carbunculum pretioſum lapidem: alij margaritum: quos ſecutus Pagninus vertit, vniones

D Damaſcenus negotiator tuus in multitudine operum tuorũ, in multitudine diuerſarum opum, in vino pingui, in lanis coloris optimi. Dan, & Græcia, & Mozel in nundinis tuis, propoſuerunt ferrum fabrefactum, ſtacten, & calamum, in negotiatione tua. Dedan inſtitores tui in tapetibus ad ſedendũ. Arabia, & vniuerſi principes Cedar ipſi negotiatores manus tuæ, cum agnis, & arietibus, & hœdis venerunt ad te negotiatores tui. Venditores Saba, & Rema ipſi negotiatores tui, cum vniuerſis primis aromatibus, & lapide pretioſo & auro, quod propoſuerunt in mercatu tuo. Atam, & Chamne, & Edem negotiatores
E tui. Saba, Aſſur, & Chelmach venditores tui, ipſi negotiatores tui, multiphariam inuolucris Hyacinthi, & polymitorum, gazarumque pretioſarum, quæ obuolutæ & aſtrictæ erãt funibus: cedros quoque habebãt in negotiationibus tuis. Nauis maris principes tui in negotiatione tua: & repleta es, & glorificata nimis in corde maris. In aquis maris adduxerunt te remiges tui, ventus auſter cõtriuit te. In corde maris diuitiæ tuæ, & theſauri tui, & multiplex inſtrumentum tuum. Nautæ tui, & gubernatores tui, qui tenebant ſuppellectilem tuã, & populo tuo præerant, viri quoque bellatores tui, qui erant in te cum vniuerſa multitudine tua, quę eſt in medio tui, cadent in corde maris, in die ruinæ tuæ.

Damaſcenus negotiator tuus in multitudine operum suorum. Hoc eſt, Damaſcenus negotiatur tecum propter copiam rerũ miro artificio effectarum, quæ inter alia præclara videntur. Damaſcus eſt ciuitas florentiſſima, caput Syriæ: & regio ipſa, quæ totam illam Syriæ partem cõplectitur, quæ adiacet mõti Libano, Damaſcenus appellatur. Autores ſunt Põponius Mela lib. 1. & Strabo lib. 16.

In vino pingui. Hoc eſt, excellẽti. Solet diuina ſcriptura res optimas pingues appellare. Ita in lib. Geneſis, cap. 27. dicebat Iſaac filio: Gene. 27.
Det tibi Deus de rore cæli, & de pinguedine terræ. Præpoſuit cælum terræ, nam per rorẽ cæli intellexit bona animi, per pinguedinem terræ ea, quæ in terra electa ſunt & optima ad corpus pertinentia. Capite etiam Geneſis Gene. 45.
45. vbi nos habemus: Vt comedatis medullã terrę, habet litera hebraica. Vt comedaris pinguedinem terræ. Et capite. 49. eiuſdem libri, Gene. 49.
id quod habet editio vulgata: Aſer pinguis panis eius, poteſt verti ex hebræo: Ex Aſer pingui terra panis eius. Quaſi dicat. Abũdabit Aſer omnibus ad vitam neceſſariis, nam terra eius erit electa & frugifera, & frumentum huberrimũ producet. Sacrificiũ pingue appellatur illud, quod eſt electũ & Deo gratum, vt in pſalmo: Memor ſit omnis ſacri- Pſal. 19.
ficij tui, & holocauſtum tuũ pingue fiat. Ac ſi dicat: Gratum ſit Deo munus tuũ, & holocauſtum tuum ſit optimum. Quidam vertendum ducunt: Et holocauſtum tuum pingue faciat, nimirũ Deus: ſeu pingue æſtimet. Alij vertunt: Et holocauſtum tuum in cinerem conuertat. Vt ſit ſenſus: Immittat Deus ignem de cælo, qui holocauſtum tuũ deuoret & abſumat: atque ita illud gratum ſibi eſſe oſtendat. Eodẽ modo teſtatus eſt Deus gratiam ſibi eſſe primam illam Aaronis oblationem, cuius meminit ſcriptura 9. ca- Leuit. 9.
pite Leuitici: & ſacrificiũ Eliæ, cuius meminit capite decimo ſeptimo libri Regũ tertij. 3. Re. 17

Dan, & Græcia, & Mozel. Dan locus eſt, in quo habitauit tribus Dan. Fuit Dan filius Iacob, à quo & tribus, & locus nomen acce- Geneſ. 3.
perunt.

perunt. Græcia & Mozel regiones ſunt, quarum habitatores ad nundinas Tyri conueniebant.

Arabia. Regio eſt inter Iudæam & Aegyptum. Iuxta Plinium triplex eſt Arabia, vna felix, altera Petræa, tertia deſerta.

Cedar. Regio eſt Agarenorum, aduerſus
Iere. 49. quam vaticinatus eſt Ieremias. Fuit autem
Gene. 25 Cedar filius Iſmaelis, à quo prouincia nomen accepit.

Ipſi negotiatores manus tuæ. Id eſt, tecum negotiantur manibus mutuò datis.

3. Reg. 3. *Venditores Saba.* In hac regione regnauit
Matt. 12 regina Saba, quæ venit viſum Salomonem.
Pſal. 17. De ea dicitur in pſalmo: Reges Arabum & Saba dona adducent. Pro quo alij vertunt. Reges Arabiæ felices, et reges Aethiopiæ mu-
Matth. 2 nera honoraria offerent. Quod Tertullianus libro vno aduerſus Iudeos de Magis orientalibus exponit, qui Chriſto aurũ thus et myrrham obtulerunt. Et, vt ait diuus Auguſtinus libro quarto de ſymbolo ad Catechumenos non ſolùm hæc, verum etiam animas ſuas obtulerunt Domino.

Chelmach. Paraphaſtes Chaldæus exiſtimat eſſe Mediam. Eſt autẽ Media regio Aſiæ terminata à ſeptentrione mari Hyrcano, à meridie Perſide.

Multiphariam, inuolucris hyacinthi & polymitorum, gazarúmque precioſarum. Totum hoc poteſt ita verti: In multis generibus rerum, in pallijs hyacinthinis, & polymitis, in ſcrinijs veſtium pretioſarum.

In aquis multis adduxerunt te. Hoc eſt, ad multas te adduxerunt calamitates. Significari calamitates aquarum nomine oſtendimus capite 23. & 26.

Ventus auſter contriuit te. Hoc eſt, exercitus Babylonicus: Babylonia enim eſt ad orientem reſpectu Tyri.

F A ſonitu clamoris gubernatorem tuorum conturbabuntur claſſes, & deſcendent de nauibus ſuis omnes, qui tenebant remum. Nautæ, et vniuerſi gubernatores maris in terra ſtabunt, & eiulabunt ſuper te voce magna, & clamabunt amare. Et ſuperiacient puluerem capitibus ſuis, et cinere conſpergentur, & radent ſuper te caluitium, & accingentur ciliciis. Et plorabunt te in amaritudine animæ ploratu amariſsimo, & aſſument ſuper te carmen lugubre, & plangẽt te. Quæ eſt vt Tyrus, quæ obmutuit in medio maris? Quæ in exitu negotiationum tuarũ de mari impleſti populos multos, in multitudine diuitiarum tuarũ, & populorum tuorũ: ditaſti reges terræ. Nunc contrita es à G
mari; in profundis aquarum opes tuæ & omnis multitudo tua, quæ erat in medio tui, ceciderunt. Vniuerſi habitatores inſularum obſtupuerũt ſuper te, & reges earum omnes tempeſtate perculſi mutauerunt vultus. Negotiatores populorum ſibilauerunt ſuper te. Ad nihilum deducta es: & nó eris vſque in perpetuum.

Conturbabuntur claſſes. Hoc eſt, tãtus erit nautarum clamor, vt claſſes omnes maris cõturbentur. Verti poteſt ex hebræo: Conturbabuntur ſuburbia. Tyrus erat inſula prope litus, in littore autem erant ædes ſuburbanæ Tyri, quæ ob horribilem nautarum clamorem turbabantur.

Superiacient puluerem capitibus ſuis. Hoc erat quondam ſignum doloris & luctus. Cũ
capta eſſet arca fœderis à Philiſtæis, ait diui- 1. Reg. 4.
na ſcriptura: Currens autem vir de Beniamin ex acie venit in Silo in die illa, ſciſſa veſte, & conſperſus puluere caput. Eodẽ modo 2. Reg. 1.
interfecto Saule in prælio, apparuit homo veniens de caſtris Saulis veſte conſciſſa, & puluere conſperſus caput. Id etiam, quod ſequitur. Et cinere conſpergentur, idem ſignificat. Sedere in cinere ſignum erat planctus
& miſeriæ. Ideo dicebat Eſaias: Sede in pul- Eſa. 47.
uere virgo filia Babylon. Quaſi diceret: Indica clariſſima doloris ſigna ciuitas Babylon,
quia funditus euerteris. Et Niniuę rex audita Ion. 3.
Ionæ prophetæ concione indutus eſt ſacco, & ſedit in cinere.

Radent ſuper te caluitium. Hoc erat quoque ſignum luctus & mœroris, vt alibi oſtendimus: quemadmodum etiam accingi ciliciis, ſeu ſaccis.

Quæ eſt vt Tyrus, quæ obmutuit in medio maris? Hoc eſt, quænam ciuitas fuit vnquã ſimilis Tyro, quæ præ timore obmutuit, cũ eſſet in medio maris. Poteſt verti: quæ ſucciſa eſt, ſeu euerſa eſt, in medio mari. Vt ſit ſenſus. Nulla vrbs fuit vnquã ſimilis Tyro, quæ cùm inexpugnabilis eſſet in medio maris, fuit tamen expugnata.

Et non eris vltrà in perpetuum. Hoc eſt, an-
nis ſeptuaginta, vt prædixerat Eſaias. Qua de Eſa. 23.
re in fine capitis ſuperioris diſſeruimus.

Annotationes ex Hebræo in caput XXVII.

D*E inſulis Italiæ.* In hebraico eſt: De inſulis מאיי כתים Cittim. Paraphraſtes Chaldæus habet: *De inſulis Apuliæ.* Quod cũ lectione cõmuni maximè cohæret: eſt enim Apulia Italiæ regio mari Adriatico contermina

contermina, inter Dauniam & Calabriã in regno Neapolis. Inſulæ Italiæ ſunt Sicilia, Corſica, & aliæ huiuſmodi, ſitæ in mari Mediterraneo, littoribus Italiæ propinquæ. Septuaginta habent: ἀπὸ νήσων τῶν χεττιείμ. Hoc eſt, de inſulis Chettiim. Pagninus: De inſulis Cittim. Sunt qui exiſtiment Cittim eſſe numeri pluralis, & ſignificare eos, qui incolunt inſulas maris Ionici & Græci. R. Dauid Kimhi aſſerit eſſe in numero ſingulari, etiamſi formam habeat pluralem. Ex literis

Gene. 10 diuinis conſtat Cittim fuiſſe filium Iauan, Iauan autem fuiſſe filium Iapheth: Iapheth autem filium Noe. Habuit hic Iauã quatuor filios, quorũ hæc ſunt nomina: Eliſa, Thar-

Gene. 10 ſis, Cittim, & Dodanim: vt in lib. Geneſis literæ diuinæ memoriæ prodiderunt. Et ab iis, vt ibi aſſerit diuina ſcriptura, diuiſæ ſunt inſulæ gentium in regionibus ſuis. Et quoniam ex his inſulis quædam eſt Cyprus, exiſtimant nõnulli eam eſſe Cittiim. Quam ob cauſam per has inſulas, de quibus hic loquitur Ezechiel intelligunt Cyprum, & nõnullas paruas inſulas illi ſubiectas. Huc accedit, eſſe in Cypro vrbem quãdam celebrem nomine Cittium, patriam Zenonis philoſophi; cuius meminit Laertius in eius vita: quã ob cauſam Zeno Citieus appellabatur. Hæ ſunt coniecturæ, quibus inducti nõnulli poſſunt exiſtimare Cittim eſſe Cyprum inſulã nobilem in Carpathio mari ſitam inter Syriã

Num. 24. & Ciliciam: hodie Venetis ſubiectam. At rectius eſt meo quidẽ iudicio, vt per Cittiim Italia intelligatur: nam capite viceſimoquarto numerorum eſt hoc idem nomẽ Cittim, per quod abſque dubio Italia intelligitur: & eam ob cauſam Latinus interpres pro illo Italiam vertit, dicens: Venient in trieribus de Italia, ſuperabunt Aſſyrios, vaſtabuntque Hebræos. Verba ſunt Balaam, qui vbi vaticinatus fuit de Chriſti aduentu in mundum, vidit mentis oculis eum eſſe à Iudæis crucifigendum, & eam ob cauſam Iudæos à Romanis vaſtandos tempore Veſpaſiani, & venturum eſſe exercitum ab Italia, qui de Aſſyriis victoriam reportaret, & Hieroſolymam funditus euerteret. Et quoniam exercitus Romanorum vectus fuit nauibus vſque ad portum Iudææ, dixit Balaam: Venient in trieribus de Italia. Sũt enim trieres naues oblongæ, quas Latini à tribus remorum ordinibus trieres vocarunt. Vbi ſeptuaginta habẽt: Et exibit de manu Italorum, et affligent Aſſur, & affligent Hebræos. Paraphraſis Chaldaica Oncelli ita hũc locum vertit: Et naues venient à Romanis. Tharghum Hieroſolymitanum vertit: Egredientur copiæ multæ ex prouincia Italiæ vnà cum multis legionibus Romanorum. Eſt etiam dictio hæc Cittim apud Danielem capite 11. pro quo etiã noſter interpres Romanos tranſtulit, dicens: Et

Dani. 11. venient ſuper eum trieres, & Romani. Quẽ locum R. Abraham in cõmentariis de Romanis etiam interpretatur. Inuenitur quoque dictio hæc apud Ieremiam capite ſecun- *Iere. 2*

do dicentem: Tranſite ad inſulas Cettim: vbi in hebraico eſt Cittiim, non Cettim. Eodem modo apud Eſaiam capite 23. De terra *Eſa. 23.*

Cittiim reuelatum eſt eis, & paulo põſt. In Cittiim conſurgens transfreta. Quibus in locis per Cittiim intelligitur Italia. Quare rectè hoc loco tranſtulit noſter interpres. De inſulis Italiæ. Beroſus Chaldæus libro quinto deflorationis Chaldaicæ aſſerit Cittim regnaſſe apud Ianigenas, à quibus fuit Italus vocatus. Ianigenæ verò appellabantur hi, qui Italiam colebant à Iano antiquiſſimo rege denominati: à quo nomen deſumpſit Ianiculus mons trans Tyberim prope Romam, & antiquum oppidum in eo ab eodem Iano conditum, Ianiculum vocatum. Hic Italus Cittim authore Fabio Pictore in libro de Aureo ſeculo regionem illam Italiam vocauit. Et ab eo fuit etiam vocata Cittim, cùm antea Oenotria à Iano vocaretur: quem enim Aramæi Ianum dicunt, vocant Græci Oenotrium. Duo igitur feruntur Cittim, vnus filius Iauan, qui inſulam Cyprum coluit, qui fuit Nepos Iapheth filij Noe, alter poſtea appellatus Italus, qui in Italia obtinuit principatũ, à quo regio illa denominata fuit Cittim, de qua loquitur hoc capite noſter Ezechiel. Scribitur autem Cittim cum litera, i, non autem cum litera, e, nam Cethim, quæ per, e, ſcribitur, vrbs eſt Macedoniæ, cuius meminit ſcriptura cap. primo libri primi Ma- *1. Mac. 1.*

chabæorum.

Senes Biblij. Biblia eſt Thraciæ regio vino excellenti quondam inſignis. Huius regionis ſenes & viri prudentes, terræ adminiſtratores præbuerunt nautas ad miniſterium nauium Tyri. Vel loquitur, de Byblo vrbe Phœniciæ, quæ vt ait Strabo 16. libro, ſita eſt in excelſo quodam loco non procul à mari. Eſt etiam quædam parua inſula maris Mediterranei vocata Byblis: cuius meminit Plinius libro quarto, cap. duodecimo. Quidam vertunt: Senes Gebal: eſt enim Gebal regio quædam Palæſtinæ authore Stephano. In hebraico eſt: Et ſenes גבל: à verbo גבל gaual, quod ſignificat terminare. Vnde illud *Exod. 28.*

Exodi. Facies in rationali catenas ſibi inuicẽ cohærentes ex auro puriſſimo: poteſt verti. Facies in rationali catenas termini opere tortili ex auro puriſſimo. Catenas termini ſeu terminales vocat, quia erãt in fine & termino pectoralis. Alij dicunt eas appellari catenas termini, quia erant paruæ, & terminatæ magnitudinis. Ab hoc verbo deriuatur gebalim, quæ dictio ſignificat dolatores lapidũ ad terminum & menſuram, dicti à gebul, hoc eſt, à termino, quòd terminum mẽſuræ lapidibus imponunt. Ita intelligunt nonnulli illud, quod eſt in tertio lib. Regũ capite quin- *3. Reg. 5.*

to. Porrò giblij præparauerunt ligna & lapides ad ædificandam domum. Hoc eſt, lato-

mi periti

nii periti & fabri ſolertes præparauerunt lapides & ligna ad conſtruendum templum Salomonis. Et hunc Ezechielis locũ ita vertendum ducunt. Senes & latomi prudentes inſtaurauerunt in te ruinas tuas. Exiſtimo tamen & in 3. Regum, & hic apud Ezechielem Giblios accipi pro hominibus Gebal, qui erant optimi artifices, & in nauibus efficiendis, ac ædibus fabricandis principatum tenebant.

Dentes eburneos & hebeninos. Pro hebeninis eſt in hebraico הָבְנִים hoobenim. Exiſtimant nonnulli eſſe genus ligni, de quo locuti ſumus in explanatione. R. Abraham ait eſſe beſtias quaſdam ex quarum cornibus fiebant opera elaborata & ſubtilia. Alij arbitrantur eſſe pauones, inter quos eſt Ionathas Chaldæus, et Pagninus Lucenſis. D. Hieronymus ait eſſe ligna nigra pretioſa.

Gutta. In hebraico eſt: נֹפֶךְ nophec. Pagninus vertit carbunculum. Eſt autem car-
Exod. 28 bunculus lapis pretioſus, ſplẽdidus. In Exodo præcepit Deus, vt in rationali ſacerdotis eſſent quatuor ordines gemmarum, in quorum primo eſſet ſardius, topazius, ſmaragdus in ſecundo nophec, ſaphirus, iaſpis. Vbi pro nophec poſuit noſter interpres carbunculũ. Et ita tranſtulerũt ſeptuaginta, & paraphraſtes Chaldæus. Quare hoc loco pro gutta poterat transferri, carbunculus. Et nonnulli codices habent ad marginem gemmam pro gutta. Dictio hæc abſque dubio vtrunque ſignificat, & guttam, & gemmam. Quare recte vertit interpres noſter. Quid autẽ ſit gutta, diximus in explanatione.

Græcia, et Mozel. Pro Mozel eſt in hebraico מְאוּזָּל meuzal, à verbo אָזַל azal, quod ſignificat abire, & tranſire, & proficiſci. Ca-
1. Reg. 9. pite nono lib. primi Regum, vbi æditio vulgata habet: Panis defecit in ciſtarcis noſtris, pro defecit eſt in hebraico verbum hoc azal. Ideo poterat locus ille ita verti: Panis abiit è vaſis noſtris. Ac ſi diceret. Panem iam non
Deut. 32. habemus. Capite 32. Deuteronomij pro azal vertit noſter interpres infirmari, dicens: Videbit quod infirmata ſit manus, & clauſi quoque defecerunt, reſiduique conſumpti ſunt. Quæ verba poterant in hunc modum in Latinum conuerti. Videbit abiiſſe fortitudinem, & nullos eſſe clauſos, neminemque relictum eſſe, qui nõ ſit in captiuitatem ductus. Per manum intelligitur fortitudo et robur, per clauſos ij, qui erant in arcibus concluſi, per relictos hi, qui à pugna euaſerunt. Eſt igitur ſenſus: Poſtquam Deus oppreſſerit populum, illumque hoſtibus tradiderit, miſerebitur eius, cùm eum aſpexerit fortitudine deſtitutum, & eius arces expugnatas, & vacuas habitatoribus, & eos, qui ſuperſtites euaſerint, eſſe in vincula coniectos. Libro
1. Re. 10. 1. Regum, vbi communis verſio habet: Sedebis iuxta lapidem, cui nomen eſt Ezel, exiſtimant nõnulli dictionem Ezel eſſe ab hoc verbo azal, eſſeque illorum verborum ſenſum. Sedebis prope lapidem tranſeuntis, hoc eſt, qui indicat viam tranſeuntibus. Quidam vertunt. Moraberis iuxta lapidem viæ, indicem itineris, quod idem eſt. Cum igitur verbum hoc azal abire ſignificet, & tranſire, poteſt hic locus Ezechielis ita verti. Græcia abiẽs ſiue inquieta, ſiue vagabunda. Erant enim Græci negotiatores, diuitiarum cupidi, quam ob cauſam huc atque illuc gradiebãtur. Symmachus tranſtulit Græcia deferens, vt ſub intelligas, merces ad nundinas.

ARGVMENTVM CAPITIS XXVIII.

Vaticinatur aduerſus principem Tyri, qui cùm in domicilio ſuperbia, & in ſede inſolentia collocatus omnia eximia ſibi attribueret, & arrogaret, incidit in ſummã abiectionem & calamitatem: & ciuitatẽ ſuam funditus euertit. Inuitatur diuinus vates ad eius miſerias deplorandas. Et poſtea Sidonis euerſionem predicit. Multa tamẽ dicit ſub nomine regis Tyri, quæ ad literã de diabolo, eiuſque ſuperbia & caſu intelliguntur.

CAPVT XXVIII.

ET factus eſt ſermo Domini ad A
me, dicens: Fili hominis dic principi Tyri: Hæc dicit Dominus Deus: Eò quòd eleuatum eſt cor tuum, & dixiſti: Deus ego ſum, & in cathedra Dei ſedi in corde maris, cùm ſis homo & non Deus: & dediſti cor tuũ quaſi cor Dei. Ecce ſapientior es tu Daniele: omne ſecretum non eſt abſcõditum à te. In ſapientia & prudentia tua feciſti tibi fortitudinem, et acquiſiſti aurum & argentum in theſauris tuis, in multitudine ſapientiæ tuę, & in negotiatione tua multiplicaſti tibi fortitudinem: et eleuatum eſt cor tuũ in robore tuo. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Eò quòd Eleuatum eſt cor tuum, quaſi cor Dei, idcirco ecce ego adducam ſuper te alienos, robuſtiſsimos gentium: & nudabunt gladios ſuos ſuper pulchritudinẽ ſapientiæ tuæ, & polluent decorem tuum. Interficient, & detrahent te, & morieris interitu occiſorũ in corde B
maris. Nunquid dicẽs loqueris: Deus ego ſum coram interficientibus te,

cùm ſis homo, & non Deus, in manu occidentium te: Morte incircunciſorum morieris, in manu alienorũ, quia ego locutus ſum, ait Dominus Deus. Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens: Fili hominis leua planctum ſuper regem Tyri, & dices ei: Hæc dicit Dominus Deus: Tu ſignaculum ſimilitudinis, plenus ſapientia, perfectus decore, in deliciis paradiſi Dei fuiſti. Omnis lapis precioſus operimentum tuum: ſardius, topazius, & iaſpis, chryſolithus, & onyx, & berylus, ſapphirus, & carbunculus, & ſmaragdus. Aurum opus decoris tui, & foramina tua in die, qua conditus es præparata ſunt. Tu cherub extentus, & protegens, & poſui te in mõte ſancto Dei. In medio lapidum ignitorum ambulaſti, perfectus in vitiis tuis, à die conditionis tuæ, donec inuenta eſt iniquitas in te. In multitudine negotiationis tuæ repleta ſunt interiora tua iniquitate, & peccaſti: & eieci te de monte Dei, & perdidi te ô cherub, protegens de medio lapidum ignitorum.

EXPLANATIO.

E*O quòd eleuatum eſt cor tuũ.* Regis Tyrii ſuperbiam arguit, qui tanta ſe extulit inſolentia, vt Deum ſeipſum vocaret. Deteſtabilis eſt homo ſuperbus, & vt ait
Eccl. 10. Eccleſiaſticus, Odibilis coram Deo & hominibus eſt ſuperbia. Eam ob cauſam illã Deus
Iaco. 4. opprimit: & vt ait D. Iacobus apoſtolus: Superbis Deus reſiſtit, humilibus autẽ dat gra-
Eccle. 7. tiam. Ideo ait Eccleſiaſticus: Humilia valde ſpiritum tuum, quoniam vindicta carnis impii ignis & vermis. Et rurſus: Quid ſuperbit
Eccl. 10. terra & cinis? Et Iob: Quid te eleuat cor tuũ,
Iob. 15. et quaſi magna cogitans attonitos habes oculos? Cùm Alexãder magnus ad id ſuperbiæ deueniſſet, vt ſolus vellet eſſe totius orbis imperator, & Dario dimidium regni ſui offerenti reſponderet, nec terram duos ſoles, nec Aſiam duos reges ferre poſſe, decreuit, vt illum omnes Deum appellarent. At oſtendit ei Deus fragilitatem ſuam: nam cùm in prælio vulnus ſagittæ acciperet in crure, multis accurrentibus, qui ei diuinitatem tribuebãt, dixit. Vos vocatis me Deum, impatibilem, & immortalem, at hic ſanguis oſtendit me eſſe hominem, fragilem, & caducum. Id euenit principi Tyrio, qui cùm ſe efferret in ſublime, ſummamque ſibi poteſtatem vſurparet, tum cognouit ſe eſſe hominem cùm fuit vulneratus, & variis calamitatibus oppreſſus. Cecidit animo, amiſit vires, ruit præceps in ignominiam, et fuit deſperatione penitus labefactatus. Vt oſtria & cõchilia cum luna creſ- *Simile.*
cunt pariter, & decreſcunt, ſic inſipientes homines, qui à mundi pendẽt opinione, nũc ſe ſuperbia extollunt, nõ penitus imbecillitate debilitantur, cum inopinato accidentium rerum euentu ſeipſos mutãtes. Nũc turgeſcũt, & intumeſcunt, ſeque magnos iactant, nunc animo fracti quacũque calamitate ſe abiiciũt & turpiter deprimũt, & paruos oſtendũt. At viri ſapientes ſemper iidẽ ſunt: & cõtra omnes mundi ictus muniti nihil intolerandum putant, nihil, à quo culpa abſit, in malis numerandum ducunt. Ea, quæ habent ſpeciem gloriæ, collecta, ex inaniſſimis ſplendoris inſignibus contemnunt, breuia, fugacia, caduca exiſtimant: verum decus in virtute, & diuini numinis imitatione collocant & conſtituũt. At cùm Tyri princeps à vana & temeraria diuitiarum fiducia penderet, & in mũdi potentia beatitudinẽ collocaret, ea mutata mutatus eſt, rempublicã ſuam funditus euertit, & ipſe languit animo, & cum mundi gloria vires & fortitudinem amiſit. Vide eius ſuperbiæ finẽ, & ad quàm miſerũ caſum eũ adduxerit eius arrogantiam. Humilitas homines *Gene.* 11
ſanctis angelis quodammodo efficit ſimiles, ſuperbia angelos in dæmones conuertit. Superbia turrem contra Deum erexit: ſed illam *Exod.* 14.
euertit ille, eamque ædificantiũ linguas con- *1.Re.* 17.
fudit. Hęc obruit Pharaonem in mari rubro, *Eſther.* 7.
proſtrauit Goliam, ſuſpendit Aman, interfe- *1.Mac.* 6
cit Sennacherubim, euertit Antiochum, Na- *Dani.* 4.
buchodonoſorẽ eiecit è regno, vt fœnũ cõederet, & cũ beſtiis habitaret. Hæc deniq; regẽ Tyri ex alto dignitatis faſtigio in profundũ ignominię barathrũ pręcipitauit. Nõ rueret fortaſſe Tyrus, ſi regẽ haberet prudẽtia munitũ, humilitate præditũ, iuſtitia ornatũ, cæteriſq; virtutibus tanquã mœnibus ſeptum, quas ſubditi aſpicerẽt, & imitarẽtur. Quales enim in republica principes ſunt, tales ſolent eſſe & ciues. Vt anima in corpore omnibus *Simile.*
membris motum tribuit & vitam, ſic optimi regis prouidentia omnibus regni ſui partibus adeſt, excitans ad virtutẽ totam rempublicã, eamque tanquã præſens iuſtè gubernãs. Duabus rebus dicebat Solon contineri rempublicam, præmio & pœna. Vt oportet viros vir- *Simile.*
tute præſtãtes pręmiis afficere, ita flagitioſos pœna multare. Vt medici membrũ putre factum ſæpenumero incidunt, ne alia membra corrumpat, & labefactet: ſic oportet, ſi rempublicã ſaluã eſſe volumus, homines peſtilẽtes ex illa extirpare, nec corrupti integris, violati caſtis, impii iuſtis labem infringant. Sed nulla debet eſſe in principe temeraria feſtinatio, nulla inconſiderata celeritas, ſed maturitas &

Simile. tas & prudentia. Vt enim Saturnus, qui ex
aſtris errãtibus ſummũ obtinet locũ, quãuis
motu violento & rapto celerrimè circũaga-
tur, motu tamen proprio & ſecũdum natu-
ram tardiſſimè mouetur, ſic princeps et qui-
cunque eſt in excelſa dignitate conſtitutus,
quamuis cura & cogitatione debet omnia
diligentiſſimè percurrere, vt poſſit omnibus
conſulere & prouidere, debet tamen à præ-
cipitatione lõgiſſimè abeſſe, et cum prudẽtia
magna & deliberatione gubernare. Hoc ſig-
nificare volentes veteres philoſophi bouem
pingebant humano vultu præditum cũ del-
phino ſuper caput, per delphinum velocita-
tem, per bouem tarditatem ſignificantes. In
omnibus enim rebus conſiliũ priùs cum de-
liberatione, deinde factũ cum celeritate, po-
ſtea fœlices euentus ſpectantur. Sed regnante
ſuperbia hæc omnia excluduntur, non enim
admittit conſilium, non regitur ratione, ex-
pellit æquitatem. Quare in rebus ſecundis &
ad voluntatem noſtram fluentibus ſuperbia
magnopere cum omni inſolentia & arrogã-
tia fugienda eſt. Si hoc conſiderare & imi-
tari vellet Tyrius princeps, non ſe efferret in
excelſum aerem, vnde miſerè in calamita-
tum mare decideret. Id quod Icaro eueniſſe
veteres fictis fabulis memoriæ prodiderunt.
Vnde ingenioſus poeta canit: Dum petit in-
firmis nimium ſublimia pennis, Icarus Ica-
reas nomine fecit aquas. Cùm Phaethon pa-
tri ſuo in regno ſucceſſiſſet, illudque ob ſu-
perbiam & temeritatem perderet, finxerunt
antiqui eſſe eum filium Solis, cui pater cur-
rum tradidiſſet, vt eius curſum conficeret,
eumque, cùm exceſſiſſet viã ſolis, ruiſſe, to-
tumque orbem incendio vaſtaſſe. Id accidit
regi Tyri, qui ob inſipientiam ſuam regnum
à maioribus ſuis partum & conſeruatũ, fun-
ditus euertit. Verum eſt id quod ait Eccleſia-
Eccle. 10. ſticus: Rex inſipiens perdet populum ſuũ, &
ciuitates habitabũtur per ſenſum prudentiũ.
Et paulò pòſt: Sedes ducũ ſuperborum de-
ſtruet Deus, & ſedere faciet mites pro eis. Et
Eſa. 24. Eſaias, Diſſipatione, inquit, diſſipabitur terra
& direptione prædabitur, quia trãſgreſſi ſunt
reges, mutauerunt ius, diſſipauerunt fœdus
ſempiternum.

Et dixiſti: Deus ego ſum. Non poterat maior
ſuperbia & impudentia excogitari Hoc vel ſe
cũ cogitauit, vel ore protulit. Duo ſunt, quæ
Deus ſibi retinet, vltio & gloria: de primo ait
Deut. 32 Deus in libro Deuteronomij: Mea eſt vltio,
Eccle. 28. & ego retribuã eis in tempore Et Eccleſiaſti
Rom. 12. cus. Qui vindicare vult, à Domino inueniet
Pſal. 93. vindictam. Et D. Paulus in epiſtola ad Roma
nos: Date locum iræ: ſcriptũ eſt enim. Mihi
vindictam, & ego retribuam, dicit Dñs. Eam
ob cauſam dominus Deus vltionum appella
Eſa. 42. tur. De ſecundo autem ait Deus per Eſaiam:
& 48. Gloriam meam alteri nõ dabo. Et Dauid pri-
1. *Pa.* 29 mo Paralipomenon: Tua eſt Dñe magnifi-
centia, & potentia, & gloria. Quã ob cauſam
eum in pſalmo regem gloriæ vocauit, cùm
angelos Chriſtum in aſcenſu cælum comi-
tantes in hunc modum facit loquentes. At- *Pſal.* 23.
tollite portas principes veſtras, & eleuamini
portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Vel,
vt poteſt verti ex hebræo: Attollite portę ca-
pita veſtra, & tollamini portæ, quæ ab æter-
no fuiſtis clauſæ, & ingredietur rex gloriæ.
Vt ſit proſopopœia, figura in literis diuinis
non infrequens. Qui igitur vltionem à con-
tumeliis in ſe iactis ſumere vult, & gloriã ſibi
de diuitiis, pulchritudine, ſcientia, & rebus
geſtis vendicare, hic Dei officium vſurpat, &
Deum ſeipſum appellat. Talis fuit princeps,
de quo hic loquitur Ezechiel. Fortaſſe ob ni-
miam ſuperbiam volebat, vt ſibi diuinus cul-
tus exhiberetur, quemadmodum Nabucho-
donoſor apud Danielem præcepit, vt omnes *Dani.* 3.
ſtatuam eius adorarẽt. Narrat Suetonius Trã
quillus Iulium Cæſarem fuiſſe ad id arrogã-
tiæ perductum, vt ampliores honores huma
no faſtigio decerni ſibi pateretur, nimirum
templa, aras, ſimulachra iuxta deos, & è ſuo
nomine menſis appellationem. Fuerunt etiã
multi alij ex Romanis imperatoribus, qui di-
uinitatem ſibi per ſummã inſolentiã tribui
voluerũt. Populus verò eos deos appellabat,
& ſummis honoribus venerabatur. Sed quid
mirum, cùm Iouem, Saturnum eius patrem
Martem, Venerem, Iunonem, Bacchum, &
alios huiuſmodi maxima veneratione colue-
rint, diuina eſſe numina aſſerentes, quorum
acta eos non ſolùm mortales fuiſſe indicant,
ſed mortalium omnium teterrimos, & cun-
ctorum ſcelerum maculis notatiſſimos? Illi
ipſi hoc fatentur, qui eos deos prædicauerũt,
& eorum res geſtas monimẽtis mandarunt.
Iupiter rapuit Ganymedem, corrupit Iuno-
nem ſororem ſuã, quam & vxorẽ habuit, &
ſororem: in Lædam, Alcmænam, Dianam,
Maiam, Danaem, Antiopam, ſtupra, & ſce-
lera portentoſa patrauit. Nulla erat turpis vo
luptas, cui non ſuccũberet. Inſuper patrem
ſuũ vulnerauit, & ea admiſit flagitia, quæ
nullæ humanæ leges impunita reliquerunt.
Quis erit tam agreſtis, & incultus, & ab om-
ni intellectu alienatus, qui hæc audiens non
ipſum vituperet, & morte mulctandum cen-
ſeat? Et tamen tanta fuit hominum cæcitas,
tanta inſania, vt eum quem funeſtam terræ
peſtem, et vitiorum voraginem eſſe crederẽt
pro ſummo deo adorarent Fatebãtur Martis
cum Venere adulterium, & Vulcani contra
vtrunque inſidias, & alios deos fuiſſe à Vul-
cano ad ſtupri ſpectaculum vocatos, qui etiã
ſcelere & maleficio paſcebantur, & nihilo-
minus tantis tenebris erant miſeri homines
circunfuſi, vt quos ea committere crederẽt,
quæ erant peſtilentia & execranda, & ſuis
legibus prohibita, & perpetuam ignominiã
ſecum ferentia, illos eſſe deos immortales
cenſerent, ad eorum aras ſupplices accede-
rent, eoſque numina ſanctiſſima vocarent.

Et non ſolum homines pro diis coluerunt,
Roma. 1. ſed, vt ait diuus Paulus in epiſtola ad Romanos, mutauerunt gloriam incorruptibilis dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Et pauló pòſt, ait: Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum. Pro quo vertunt nonnulli, in improbam mentem, aientes rectiorem eſſe hanc ſuam verſionem. Sed mihi magis placet tranſlatio noſtra. Mens enim, quæ dicitur ſpiritus, cōcupiſcit aduerſus carnem:
Gala. 5. & quamuis caro præualeat praua adiuta conſuetudine, non videtur tamen ſpiritus ipſe, qui eſt in homine quippiam ſupremū, fieri poſſe reprobus, cùm ſemper aſpiret ad bona, & mala deteſtetur. Senſus tamen reprobus dici poteſt, per quem intelligitur intellectus, vt diuus Bernardus in ſermone de intellectu & affectu ait. Ita accipitur in loco
Sap 9. illo Sapientiæ: Deprimit terrena inhabitatio ſenſum multa cogitantem. Nec improbus ſenſus, ſed reprobus illic dicitur ab apoſtolo: nam etſi quamdiu quis in crimine lethali Dei permiſſione permaneat, ſenſum ha-
Luc. 22. beat improbum, quemadmodum diuus Petrus in trina negatione, non tamen ſtatim neceſſarium eſt, reprobum habere ſenſum, vel in ſenſum reprobum tradi: quod nō niſi obfirmatis in malitia ſua, & in ſceleribus obſtinatis conuenire videtur. Grauius enim eſt tradi in ſenſum reprobum, quàm in ſenſum improbū. Quare non illis aſſentior, qui vulgatam editionem ab eccleſia approbatā reprehendunt. Non damno verſiones, ex quibus fructus vberrimus colligitur, ſed omnibus illis eam anteponendam duco, quæ communis eſt, qua vtitur Romana eccleſia, quæ eſt in conciliis vniuerſalibus approbata. Huiuſmodi eſt ea, quæ habet: Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum. Nonne reprobum habebant intellectum, qui execrandarum impietatum authores tanquam ſanctitate pleniſſimos colebant, & in deos referendos putabant? Nonne reproba erat in illis vis rationalis ſecūdum inferiorem ſui portionē, cùm ſe affectu corrupto, firmo cum carne fœdere coniungens, bruta animalia, & res inſenſibiles deos eſſe iudicabat? Ait diuus Athanaſius in oratione, quam habuit aduerſus idola, nō apud omnes eoſdē exiſtimari deos, ſed quot eſſent gentes, totidem deorum genera cōfingi. Nam crocodilus apud quoſdam vt Deus colebatur, apud alios habebatur abominationi. Leo apud nonnullos habebatur loco Dei in ſumma veneratione, apud alios vt bellua
Simil. immaniſſima necabatur. Vt ii, qui Solem ob lippitudinem auerſantur, oculos aperire non audentes delectantur locis vmbroſis & obſcuris, & cum ſolem non videant, circumferuntur per multa inuia, ſic qui verum Deū contemnunt ob animi caliginem, tenebris errorum reficiuntur, & veram illam ac diuinam lucem non conſiderantes, per multas opiniones falſas deorum incedunt. Hæc, & multa alia pulchra, et lectu digniſſima Athanaſius Alexandrinus. Sed ſi inſanum gentilitiorum deorum cultum, & deplorandam deceptorum hominum cæcitatē copioſè videre volueris, lege Blondum libro primo de Roma triumphante: vbi præter alia refert ſolitos fuiſſe duces in prælio effigies animalium in galeis ſculptas ferre, & ea animalia, quorum imagines geſtaſſent, parta victoria in deos referre, & adorare. Et ait, dixiſſe Heſiodum poetam, fuiſſe ſuo tempore in terris triginta deorum millia, præterea quæ poſtea culta fuerunt. Nam ligna & lapides, & æra, & infinitas res alias pro diis venerabantur. Sed illi erant omni ſuperbia & inſolentia elati, qui dum viuerent in terris, ſe deos faciebant, ſibique diuinum cultum arrogabant, cuiuſmodi fuit rex Tyri, cui hoc loco ait Ezechiel: Et dixiſti Deus ego ſum.

In cathedra Dei ſedi in corde maris. Hoc eſt, quemadmodum Deus inhabitat lucem inacceſſibilem & ſecuram, ita ego locum tutum poſſideo: ille in loco cæleſti, ego in vrbe ſublimi. Nemo poteſt ad ciuitatem meā me inuito accedere, cum ſit intra mare ſita, & vndique munita, tuta, & inexpugnabilis. Cor maris medium maris, ſeu intra mare ſignificat, vt oſtendimus ſuperiore capite.

Cum ſis homo. Hoc eſt, fragilis, imbecillus, caducus, miſeriis, laboribus, & calamitatibus obnoxius. Hoc explicuit Iob planè his ver-
bis: Homo natus de muliere, breui viuens *Iob. 13.*
tempore, repletur multis miſeriis, qui quaſi flos egreditur, & conteritur, & fugit velut vmbra, & nunquam in eodem ſtatu permanet. Vide quàm breuiter & apertè hominē deſcribat, omnemque eius imbecillitatem, &
vitæ breuitatem cōplectatur. Et alibi: Memē- *Iob. 10.*
to Domine, quòd ſicut lutum feceris me, & *Pſal. 141*
in puluerem reduces me. Et pſalmographus, *Pſal. 101*
Homo, inquit, vanitati ſimilis factus eſt. Et rurſus: Dies mei ſicut vmbra declinauerunt, & ego ſicut fœnum arui. Et Salomon in Ec-
cleſiaſte: Cuncti dies hominis doloribus & *Eccl. 2.*
ærumnis pleni ſunt, nec per noctem mente requieſcit: & hoc nonne vanitas eſt? Cùm quidam philoſophus interrogaretur, quid eſſet hominis vita, mouit ſe ſubitò in orbem, & ſtatim diſparuit, ſignificans eſſe breuiſſimum circulum, non quietum ſed perturbatum, & laboribus plenum. Volens Ioannes Damaſcenus hoc idē oſtendere, hac vtitur ſimilitudine ab Antonino in primam partem theologalem relata. Fugiens quidam à facie rhinocerotis ſæuiſſimi animalis, ne ab illo deuoraretur, incidit in quoddam profundū barathrum, & ruens, arbuſculam quandā manibus apprehendit, et in baſi lubrica et inſtabili pedes affixit. Reſpiciens verò vidit duos vermes, vnum album, alterum nigrum radicem fruticis, quē apprehenderat, continuò corrodentes, & propè reſecantes. In imo autem

autem barathri vidit draconem terribilem, ſpirantem ignem, apertis faucibus ipſum deglutire cupientem. Cùm autem oculos extolleret, exiguumque mellis in fruticis ramis aſpiceret, oblitus periculorum, quibus erat vndique cinctus, totum ſe voluptati dedidit, mel illud exiguum ſuauiſſimè guſtans. Rhinoceros eſt mors quæ hominem ſequitur, & apprehendere cupit, vorago eſt mũdus malorum multitudine plenus, qui, vt ait diuus

1. Ioan. 5 Ioannes, totus in maligno poſitus eſt: arbuſcula eſt vniuſcuiuſque vita, quæ per dies & noctes, tanquam per vermes albos & nigros corroditur, & conſumitur: baſis lubrica eſt corpus fragile & caducum: draco terribilis eſt infernus omnes deuorare deſiderans: dulcedo ramuſculi melliti eſt fallax mundi voluptas, qua deliniti mortales ſeducuntur, ne pericula, quibus ſunt expoſiti, intueantur. Et ita cum voluptas vincat rationem, blandæq; deliciæ, quæ celeriter deflorefcunt & conſumuntur, homines teneant impeditos, illiq́ue ſeipſos libentiſſimè tradant peſtiferis mundi oblectationibus & illecebris, nõ vidẽt ſe eſſe è vita exceſſuros. Et hoc modo cõſumpta arbuſculæ radice, corrupta et euerſa baſe terrena in voraginẽ præcipitãtur, & à leonis faucibus abſorbentur. Si volueris planè hominis miſeriam & fragilitatem intueri, lege ea, quę literis mandauimus, verba illa ſecundi capitis huius diuini vatis explanantes: Fili hominis ſta ſuper pedes tuos: & commentaria noſtra in quadrageſimum caput Eſaiæ, vbi verba illa explicuimus: Omnis caro fœnũ, & omnis gloria eius quaſi flos agri.

Et dediſti cor tuum, quaſi cor Dei. Hoc eſt, exiſtimaſti diuinum eſſe cor tuum, eique diuinam tribuiſti ſapientiam.

Ecce ſapientior es tu Daniele. Ironia eſt. Eodem modo poſtquam Adam funeſtas epulas comedit, ad quas eum Heua inuitarat, dixit

Gene. 3. Deus: Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt, ſciens bonum & malum. Cum quõdam tractabatur de eximia ſapientia, afferebatur in medium Daniel quaſi loco prouerbij: fuit enim admirabili ſapiẽtia præditus, vt ex eius libro apertiſſimè conſtat. Poteſt hoc legi per interrogationem.

1. Cor. 3. *In ſapientia.* Quæ erat apud Deum ſtulti-

Pſal. 110 tia, quoniam erat à virtute ſeiuncta. Initium enim ſapientiæ timor Domini. Sapientes

Eſa. 5. huius ſeculi inſipiẽtes ſunt: de illis ait Eſaias: Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobis metipſis prudentes. Et Ieremias: Sapientes ſunt, vt faciant mala, benè autem facere neſcierunt. Et diuus Paulus in epiſto-

Rom. 8. lo ad Romanos: Prudentia carnis mors eſt, prudentia autem ſpiritus vita & pax. Quoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo, legi enim Dei non eſt ſubiecta. Vel vt poteſt verti ex græco: inimicitia eſt Deo. Et ita vertit Eraſmus. Sed Origenes legit inimica eſt Deo, quemadmodum eſt in editione vulgata. Eodem modo Theophilactus: Et ex Latinis Hieronymus & Auguſtinus. Quare eſt verſio noſtra communis hoc in loco, imò in omnibus tranſlationibus aliis præferenda, cum ſit à cœtu omnium doctorum recepta, & ab eccleſia comprobata, & omnibus aliis grauior, conuenientior, & præſtantior.

Feciſti tibi fortitudinem. Hoc eſt, paraſti milites fortitudine præſtantes. Vel conſtruxiſti mœnia, & arces munitiſſimas, & fortiſſimas. Quidam vertunt: Paraſti tibi diuitias. Mundus enim fortitudinem in opibus conſtituit.

Adducam ſuper te alienos robuſtiſſimos gentium. Hoc eſt Chaldæos, qui cæteris hominibus præſtant robore & fortitudine.

Nudabunt gladios ſuper pulchritudinem ſapientiæ tuæ. Hoc eſt, ſuper Tyrum ciuitatem tuam quam ſapiẽtia tua pulchram feciſti, & variis mœnibus & ornamentis decoraſti. Vel ſuper te, qui ſapientem te eſſe arbitraris. Ac ſi dicat: Perdent tuam pulchram ſapiẽtiam.

Et morieris in interitu occiſorum in corde maris. Hoc eſt, morieris vulneribus cõfoſſis in vrbe tua, quæ eſt in medio maris ſita, quã tu inexpugnabilem putabas, & in qua fiduciam tuam figebas. Vel ſic. Vbi fueris hoſtiũ gladiis traiectus, proiicieris in cor maris, vbi ſepelieris. Mare erit frigidum & inquietum ſepulchrum tuũ, vbi à piſcibus deuoraberis, in quorum ventre erit cadauer tuum miſerè ſepultum. Vide obſecro ſuperbi regis infeliciſſimum finem, & alta mente conſidera, in quàm miſeram calamitatem fuerit eius inſolens potentia conuerſa. Vidit vrbẽ ſuam euerſam, opes ſuas direptioni commiſſas, & ſeipſum inimicorũ telis traiectũ, qui eum in profundũ maris gurgitẽ proiecerũt. Quid illi profuit potentia, quid ſapientia, quid opum

abundãtia? Meritò dixit Salomõ: Vanitas va- *Eccle. 1.*

nitatum, & omnia vanitas. Et rurſum: Ri- *Eccle. 2.*

ſum reputaui errorem, & gaudio dixi: Quid *Sap. 5.*

fruſtra deciperis? Moriuntur potẽtes, & aiũt in inferno: Quid nobis profuit ſuperbia, & diuitiarũ iactantia quid contulit nobis? Trãſierunt omnia illa ſicut vmbra, & tanquam nuntius præcurrens. Extulit ſe princeps Tyri in ſuperbiam, ſed eum dedit Deus paſtum

piſcibus. Eodẽ modo de Pharaone ait diuus pſaltes cum deo loquens: Tu confregiſti ca- *Pſal. 73.*

pita draconis, dediſti eum eſcam populis

Aethiopum. Et in alio pſalmo: Deieciſti eos, *Pſal. 72.*

dum eleuarentur. Quomodo facti ſunt in deſolationem? ſubito defecerunt, perierunt propter iniquitatem ſuam. Et ſi impij valuerint potentia, omniumque affluentibus rerum copiis floruerint, tamen eorum exitus infelix fuit: fluxit eorũ proſperitas, euanuit eorum memoria, obſcura eſt eorum claritas & nominis amplitudo, & ipſi fuerunt tandẽ in æternas pœnas præcipitati. Hanc eorum miſeriam expreſſit Eſaias, alloquẽs iis verbis

Eſa.14. Nabuchodonoſorem: Detracta eſt ad infe-
ros ſuperbia tua, cōcidit cadauer tuum, ſub-
ter te ſternetur tinea, & operimētum tuum
erunt vermes. Quomodo cecidiſti de cælo
Lucifer, qui manè oriebaris? Corruiſti in ter-
ram, qui vulnerabas gentes, &c. Confert di-
uinus vates regem Babylonis cum Lucifero,
qui ob ſuperbiam ſuam de dignitate, in qua
fuerat conſtitutus, decidit in infernum.

Nunquid dicens loqueris, Deus ego ſum corā
interficientibus te. Quaſi dicat: non. Tunc te
eſſe hominem fateberis, cum te ſummis ęrū-
nis preſſum videris.

Morte incircunciſorum morieris. Hoc eſt,
mors tua erit infeliciſſima, non ſolum tēpo-
ralis, ſed æterna. Morieris, quemadmodum
mori ſolent homines ſceleribus imbuti, qui
fide carent, & à veri Dei cultu ſunt omnino
alienati. Incircunciſos appellat Gentiles, qui
nec corpore, nec animo circuncidebantur.
Incircunciſi etiam appellabantur Iudæi illi,
qui etſi erant corporis circunciſione a Gen-
tibus diſtincti, cor tamen non circuncidebāt,
nec malas cogitationes, & impia facinora re-
Deut. 10 ſecabant. In Deuteronomio ſunt hæc Dei
Eſa. 1. verba literis mandata: Circuncidite pręputiū
cordis veſtri. Et apud Eſaiam: Auferte ma-
lum cogitationum veſtrarum ab oculis meis.
Ierem. 4. Et apud Ieremiam: Vſquequo morabuntur
in te cogitationes noxiæ? Vnde diuus Ste-
phanus in oratione, quam habuit apud Iu-
Act. 7. dæos, Dura, inquit, ceruice, & incircunciſi
cordibus & auribus, vos ſemper ſpiritui ſan-
Deut. 22 cto reſtitiſtis. In libro Deuteronomij ſunt
hæc verba literis conſignata: Si mulierem
pulchram poſt bellū victis hoſtibus captam
voluerit, qui eam ceperit, habere vxorem, in-
troducet in domum ſuam, quæ radet cæſa-
riem, & circuncidet vngues, & deponet veſtē
in qua capta eſt, & flebit patrem & matrem
menſe vno, & ſic erit illi vxor. Mulier hæc
anima noſtra eſt, pulchra dei imagine deco-
rata, quam victo mundo, & tenebrarū prin-
cipe eiecto foras Chriſtus cepit in prælio paſ
ſionis ſuæ, Hæc ſi Chriſto cupit deſponſari
in eius domum, hoc eſt eccleſiam, debet per
fidem introduci. Deinde pilos ſuperuacanea
rum & inutilium cogitationum eſt diligen-
ter abraſura, & vngues, hoc eſt prauarū actio-
num ſordes circunciſura. Sed oportet depo-
nere veſtem, hoc eſt, veterem peccandi con-
ſuetudinem relinquere, iuxta id, quod ait di-
Epheſ. 4. uus Paulus: Deponite vos ſecundum priſti-
nam conuerſationem hominem veterē, qui
corrumpitur ſecūdum deſideria erroris. Re-
nouamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & in-
duite nouum hominem, qui ſecundū Deum
creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis.
Demum ob patris & matris ſeparationem,
quòd ſe à Dei, & eccleſiæ præceptis aliquan-
do ſeparauerit, vim lachrymarum profun-
Luc. 2. dat. Anima hoc modo circunciſa erit per
Simile. charitatē Chriſto copulata. Ipſe etiā Chriſtus
voluit octauo die circūcidi, quia nos erat ſuo
ſanguine redempturus. Inſignis mercator nū
dinis magnis cum ab alio etiam nato merca-
tore merces emit, non ſtatim pretium omne
perſoluit, ſed relicto ſigno, ſoluta parte ali-
qua pretij, cùm poſtea fiunt nundinæ, reli-
quum perſoluit. Hic mundus eſt emporium
ad quod venit ex cæli faſtigio filius Dei cæ-
leſtis ille mercator, vt animas noſtras emeret
ſuo ſanguine: octauo die partem eius diſper-
ſit in noſtrę redemptionis ſignum, et pretiū,
ſed poſtea in crucis nundinis totū ipſum pro
fudit, et in pretiū emptionis noſtrę perſoluit.
Ideo ait diuus Paulus in epiſtola prima ad
Corinthios: Empti enim eſtis pretio magno. 1. Cor. 6.
Et diuus Petrus in prima ſua canonica: Non
corruptibilibus auro & argento redēpti eſtis 1. Pet. 1.
de vana veſtra conuerſatione paternæ tradi-
tionis, ſed pretioſo ſanguine quaſi agni im-
maculati Chriſti, & incōtaminati. Hic eſt ag- Iere. 11.
gnus ille, qui dixerat per Ieremiam: Ego qua
ſi agnus manſuetus, qui portatur ad victimā.
Solent aliquando periti medici, cum ęgrotus Simile.
totius corporis torpedine laborat, capitis ve-
nam ſcindere, vt ſanguinis effuſio poſſit cor-
pus morbo illo leuare. Chriſtus eſt caput no- Coloſſ. 1.
ſtrum, vt ait diuus Paulus, nos autē mēbra:
ſcinditur vena capitis, vt totum corpus ſane-
tur, patitur Chriſtus, vt genus humanum
redimatur. Cum venit plenitudo temporis, Gala. 4.
ait Apoſtolus, miſit Deus filium ſuum factū
ex muliere, factum ſub lege, vt eos, qui ſub
lege erant, redimeret. Mortuo autem Chri-
ſto, mortua eſt corporalis illa circunciſio, &
euangelio promulgato non ſolum mortua
eſt, ſed mortifera, nam vt ait diuus Paulus
in epiſtola ad Galatas: Si circuncidamini, Gala. 5.
Chriſtus vobis nihil prodeſt. Relictum eſt
nobis id, quod illa adumbrabat, nimirum
baptiſmus, & vera cordis ſuperfluitatum re
fectio. Id preuidens Ieremias has voces emi
ſit: Nouate vobis nouale, & nolite ſerere Ierem. 4.
ſuper ſpinas, circuncidimini Domino, & au-
ferte præputia cordium veſtrorū Et rurſum: Iere. 19.
Ecce dies venient, dicit Dominus, & viſita-
bo ſuper omnem, qui circunciſum habet
præputium. Aſpicis igitur circunciſionem
Deo gratam ſpiritualem eſſe, rerumque inu-
tilium & peſtilentium amputationem. Fuit
circunciſio corporalis neceſſaria ad ſalutem
ante aduentum Chriſti, at nunc peſtilēs eſt,
ſed nihilo minus ab impiis & pertinacibus
Iudæis obſeruata, qui incircunciſi appellan-
tur, quòd non reſecent flagitia, impietatem,
& perfidiam.

Leua planctum ſuper regem Tyri. Inuitatur
propheta ad regis Tyri mortem lugendam, Gene. 23
eiuſque luctuoſam perniciem deplorandam.
Pium eſt mortuos deplorare. Nam diuina o-
ſtēdit hiſtoria veniſſe Abraham in ciuitatem
Arbeæ, vt vxorem ſuam Saram, quā ſingula
ri amore fuerat proſecutus, mortuā lugeret.
Iſaac matrē ſuam fleuit: & Iacob ſciſſis veſti Gene. 37.
bus

bus luxit Ioſeph filium ſuum, quem è vita
Gene. 50 migraſſe arbitrabatur: Ipſe autem Ioſeph, cū
cognouit patrem ſuum Iacob clauſiſſe ſuum
diem, flens et deoſculās eum prorupit in la-
chrymas, pro quo factus fuit planctus ſeptua
Num. 20 ginta diebus. Filij Iſraelis videntes Aaronem
Deut. 34 exceſſiſſe è vita, eum deplorarūt triginta die-
bus, & totidē Moyſem in Cāpeſtribus Moab
Dauid ille, quo nemo tunc ſapientior, nemo
charitate illuſtrior, nemo pietate præſtan-
tior, non ſolùm mortem Ionathæ, quē ſin-
gulari comprehenderat amore, ſed Saulis, qui
2. Reg. 1. eum afflixerat, & ad excidiū vocauerat, fuit
Ioan. 11. lachrymis & lamentis proſecutus, & filium
ſuum Abſalonem acerbiſſimo luctu defle-
uit. Martha etiam & Maria Magdalena ſoro-
res Lazari, eius mortem deplorarunt. Et in
Act. 8. Actis Apoſtolorum euangelio coruſcante
fecerunt fratres Stephano protomartyri plā-
Eccle. 22 ctum magnum. Et Eccleſiaſticus ait: Supra
mortuum plora, defecit enim lux eius. Sed
quia oportet calamitates toleranter ferre, ni-
hilq́ue, quod accidere poſſit, intolerandum
putare, monet ſtatim, ne nimis & abſque
temperantia lugeamus, dicens: Modicū plo-
ra ſuper mortuū, quoniā requieuit. Memorię
proditum eſt diuum Ambroſium lachrymas
continere non poſſe, cum alicuius iuſti viri
mortem audiebat, tum quòd præceſſerat ad
præmiū, tum quòd ablata eſſet à fidelibus
talis columna. Nec repugnat hoc verbis illis
1. The. 4. diui Pauli in prima ad Theſſalonicenſes epi-
ſtola: Non contriſtemini de dormiētibus, ſicut
& cæteri, qui ſpem non habent, nam Apo-
ſtolus eos reprehendit, qui deſperatione fu-
turæ reſurrectionis eos, qui è vita migrabāt,
intemperanter lugebant. Nō prohibet ami-
corum obitum deplorare, moderatè, & affe-
ctu pietatis, & humanitatis intuitu, ſed de-
ſperationem, et intemperantiam reprehēdit.
Nos qui reditum ad vitam, & animæ immor
talitatem credimus, debemus abſorbere dolo
res, quibus pro amicorum interitu angimur,
ne videamur argumentum infidelitatis præ-
bere in nimia lachrymarum effuſione. In
epiſtola ad Paulam ſuper obitu Bleſillæ ait
ita diuus Hieronymus: Ignoſcimus matris
lachrymis, ſed modum quærimus in dolore.
Si parentem cogito, non reprehendo, quòd
plangis, ſi Chriſtianam & monacham, iſtis
nominibus mater excluditur. Recens vulnus
eſt, & tactus iſte quò blandior, non tam cu-
rat, quàm exaſperat, attamen quod tempo-
re mitigandū eſt, cur ratione non vincitur?
Hæc ille. Illud eſt hoc loco aduertendum, di-
xiſſe ſcripturam, factum fuiſſe planctū ſuper
Deut. 34 Moyſe, non autem ſuper Ioſue eius ſucceſſo
re. Nam in Moyſe, hoc eſt in lege vetere per
Moyſem ſignificata, omnes ad inferos deſcē-
debant: in Ioſue verò, hoc eſt, in euangelio
per illum deſignato, cùm fuit apertus para-
diſus, non deſcribitur planctus, quia iuſtorū
animæ ad cæleſtem beatitudinem cœtu an-
gelorum comitante ingrediuntur. Meritò fle
bant antiqui, quia nondū de cæli faſtigio ve-
nerat Dei filius, qui fontem illū lachrymarū
ſua reſurrectione ſiccaret, meritò lamenta-
bantur, quia adhuc cælū clauſum erat, & in-
ferorum portæ patebant. At modò nos qui
fide inſtructi, ſanctorū animas ſcimus ad cæ-
lum euolare, eorū mortem moderatè lugea-
mus, et quod allatura eſt ipſa diuturnitas, quę
ſummos luctus vetuſtate delet, id nos præri-
pere conſilio & prudentia debemus.

Tu ſignaculum ſimilitudinis. Eius dotes
commemorat, & laudibus extollit, vt miſe-
rior appareat eius calamitas, nihil eſt enim
infelicius, quàm fuiſſe felicem. Horum ver-
borum hic eſt ſenſus: Tu eras perfecta ima-
go, quam alij imitari deberent, tu eras omni
bus numeris abſolutum exemplar. Poterat
hoc ita verti ex Hebraico: Tu eras ſigillum
figuræ. Et quoniam qui ſigillum imprimit
epiſtolæ, eam perficit & abſoluit, accipitur
ſigillum pro re perfecta, in quam debemus
oculos conijcere, vt ſimilem alteram facia-
mus. Quare poterat locus hic ita verti: Tu
eras perfecta figura, aut conſummata imago
ad imitandum propoſita. Vel poteſt hoc
ita intelligi: Etſi omnes homines ſint ad Dei Gene. 1.
imaginem & ſimilitudinem creati, tamen in
te hoc expreſſius apparebat. Loquitur ad li-
teram de rege Tyri, ſed ita, vt etiam de pri-
mo angelo, qui ſuperbia elatus à Deo receſ-
ſit, & fuit in æternum præcipitatus, etiam lo
quatur. Eodem modo Eſaias ſub ſpecie Na- Eſa. 14.
buchodonoſoris loquitur de Luciferi caſu.
Id intuens Cyrillus in Ioannem libro ſexto,
capite ſexto ait: Quid boni non habuit Lu-
cifer, ſi ſignaculū Dei ſimilitudinis fuit? Pro-
pheta ſub typo & nomine regis Tyri, qui mē
brum erat diaboli, de diabolo dicit: Tu ſigna
culum, &c. Hæc ille. Loquuntur aliquando
diuini vates permiſtim de diabolo & repro-
bis, quoniam eius ſunt membra. Diuus Gre-
gorius in Moralibus, & habetur de pœnitē.
diſt. 2. principium exponit totum hoc de pri
mo angelo, quem vocat Beemoth, Lucife-
rum, & cherub, dicens: Licet homo ad ſimi-
litudinē dei creatus ſit, angelo tamen quaſi
maius aliquid tribuens, non eum ad ſimili-
tudinē Dei conditū, ſed ipſum ſignaculū ſi-
militudinis dei dicit, vt quò ſubtilior eſt natu
ra, eò in illo ſimilitudo dei credatur expreſſa.

In delicijs paradiſi Dei tu fuiſti. Hoc eſt,
in magna rerum proſperarum abundantia.
Omnia tibi ad voluntatem fluebant. De-
ſcribit regis Tyri proſperitatem, & delicia-
rum affluentiam, qui in aula gemmis co-
ruſcante habitauerat, & margaritis auro
incluſis veſtes ſuas adornauerat. Vtitur pro-
pheta hyperbolica locutione, & ferè tragica,
ad deliciarum & opum regis Tyri explican-
dam. Eodem modo loquitur diuina ſcriptu-
ra in lib. Geneſis, cum ait, regionem cir- Gene. 13.
ca Iordanem irrigari inſtar paradiſi Dei.

Vel ſic: In deliciis paradiſi Dei tui fuiſti, hoc eſt in ciuitate Tyria, quã tu paradiſum Dei eſſe putabas, habitaſti tu, qui te Deum eſſe credebas. Aſſerebas te eſſe Deum, & ciuitatem tuam eſſe paradiſum tuum: Totum hoc refertur etiam ad primum angelum, qui in deliciis cæli fuit, ex quo ob ſuperbiã ſuam præceps ruit in infernum. Sed quoniam propheta mentionem facit paradiſi Dei, videtur regis Tyri proſperitatẽ ſub perſona Adam ſignificare, qui fuit in paradiſo Dei omnibus bonis affluens, ex quò ob peccatum eiectus eſt. Adam etſi non fuit natus in paradiſo, in eo tamen habitauit, quoniã fuit illuc à Deo tranſlatus. Tertullianus lib. ſecundo aduerſus Marcionem ita ait: Nemo hominum in paradiſo Dei natus eſt, ne ipſe quidẽ Adam, tranſlatus potius illuc. Auguſt. ſermone 16. in natali Domini, Primus, inquit, homo, quo cadente omnes cecidimus, cuius ruina eſt mortalitas noſtra, nõ eſt natus, ſed factus, patre nullo, nulla matre, ſed Deo operante. Hæc eſt hominis prima conditio. Adam de terra, ſecunda hominis conditio eſt, cũ Deus creauit fœminam de latere viri: tertia, qua natus eſt homo ex viro & fœmina: quarta conditio eſt Dei & hominis, quia natus eſt Chriſtus de fœmina ſine viro. Non eſſe autem creatũ in paradiſo, ſed illuc tranſlatum,
Geneſ. 2. indicant hæc verba ſecũdi capitis Geneſeos: Tulit ergo Dominus Deus hominem, & poſuit eum in paradiſum voluptatis, vt operaretur, & cuſtodiret illum.

Omnis lapis pretioſus operimentum tuum. Hoc eſt, eras lapidibus pretioſis ornatus. Et ſtatim ponit nouem gemmarũ ſpecies, quoniam nouẽ ſunt chori angelorum, quibus ille primus & ſupremus apoſtata fertur ornatus, quoniam erat ſplendidior illis, & quodammodo ſuperior. Angeli vt ſimul facti ſunt, lux facti ſunt, vt ait diuus Auguſtinus lib. 11. de ciuitate Dei. Et æqualis felicitatis omnes ab initio creati ſunt, iuxta eiuſdem Auguſtini in eodem libro ſententiam, licet alii aliis ingenij acumine & ſubtilitate præcellerent, vt ex Dionyſij ſententia conſtare videtur. Diſtinguit etiam hierarchias angelorũ, & in qualibet tres ordines diſtinguuntur ſecundum diuerſos actus & officia. Lucifer autem eminens inter alios, et illis veluti lapidibus pretioſis indutus appetiuit æqualitatem cum Deo, dicens: Ero ſimilis al-
Eſa. 14. tiſſimo. Fuit peccatum ſuperbiæ ſuæ in hoc, quòd ad conſequendam ſupernaturalẽ beatitudinẽ ſuam, quæ in plena Dei viſione cõſiſtit, non ſe erexit in Deum tanquam in vltimam perfectionẽ, ex eius gratia deſiderans cum aliis ſanctis, ſed eam cõſequi voluit virtute ſuæ naturæ: non ſine Deo in natura operante, ſed ſine Deo gratiam conferente. Et quia habere vltimam beatitudinem virtute ſuæ naturæ omnino abſque gratia alicuius ſuperioris eſt proprium Dei, apertè oſtenditur, quo ad hoc concupiuiſſe angelum Dei æqualitatem. Quo fit, vt quò ad hoc appeteret Deo non ſubiici, vt ſcilicet eius gratia ſupra ſuæ naturæ virtutem indigeret.

Et foramina tua. Hoc eſt, ianuæ tuæ: vel veſtium inciſiones, quæ gemmis iungebantur. Vel per foramina intelligit foſſas auri, in quibus gemmæ includebantur. Senſus eſt. Cùm natus es, ſtatim tibi fuerũt omnia præparata, quæ ad regium ornatum, & ſummã potentiam pertinere videbantur. Septuaginta habent: Auro repleſti theſauros tuos, & horrea tua in te. Quidam vertunt: Aurum opus tympanorum tuorũ ac fiſtularũ tuarũ eſt in te. Per foramina fiſtulas intelligũt.

Te cherub extentus, & protegens. Alludit ad cherubim, qui erant in templi ſanctuario expandentes alas, & arcam teſtamẽti tegentes. Senſus eſt. Quemadmodum cherub alas 3. Reg. 6.
extendebat, & arcam tutabatur, ſic tu dilatabas potentiam tuam, propagabas longè nomen tuum, illius claritatẽ per multas regiones celebrando, & vrbem tuam ab hoſtium impetu defendendo. Alis tuæ potentiæ, & tuorum exercituum populũ tuum fortiter protegebas. Comparat diuinus vates regem cum cherub arcam Dei tegente, nam iuſtus rex debet eccleſiam Dei ſuis alis protegere. At quemadmodũ angelus apoſtata creatus ad protegendum ſubuertit inferiores ſic impius rex conſtitutus ad eccleſiæ defenſionẽ, eam opprimere conatur. Comparatur autẽ rex Tyri hoc loco cum cherub, non cum ſeraph, quia cherub ſignificat plenitudinẽ ſciẽtiæ, quæ inflat aliquando, ſeraph autẽ ſignificat feruorẽ charitatis quæ ædificat. Ita diabolus ob ſcientiã appellatur dæmon, dæmo enim græcè idẽ eſt quod ſcio. Plato in Cratilo ait dæmones ita à rerum prudentia dici: quem ſequitur Capella, & Lactantius Firmianus libro ſecundo diuinarum inſtitutionum, & Chalcidius in Timæum Platonis, & diuus Auguſtinus libro nono de ciuitate Dei, vbi ait dæmonibus eſſe ſcientiam ſine charitate, ideo eſſe inflatos & ſuperbos. Id enim, quod ait diuus Paulus: Scientia inflat, 1. Cor. 8.
interpretatur ille, quando eſt à charitate ſeiuncta, nam cùm charitate ædificat, & fructus mirabiles producit.

Et poſui te in monte ſancto Dei. Vt cherub erat in templo in monte Sione, ita tu in inſula Tyri, vbi te poſui, & regem conſtitui. Quoniam Hyram rex Tyri fuit Salomoni multis de cauſis amiciſſimus, miſitq́, ad eũ ligna cedrina & abiegna ad templi conſtructionem, vt in libro Regum tertio ſcriptum 3. Reg. 5.
legimus, & conferebat ſe Hieroſolymã, vbi pacificè & honorificè recipiebatur, ideo putant nonnulli Deum ei hoc dixiſſe: Et poſui te in monte ſancto Dei. Sed hoc videtur longè petitum, rex enim hic, de quo agitur hoc loco, fuit multò poſt Hyrã. Poteris per montem ſanctum Dei cælum intelligere, & cæleſtem

ſtem Hieroſolymam, vbi Deus poſuit ange-
lum Luciferum, nam hoc vt paulò antè oſtẽ
dimus, de illo etiam ſub ſpecie Tyri intelli-
gitur. Hic eſt mõs ille, de quo dicitur in pſal-
mo: Quis aſcendet in montem Domini, aut
Pſal. 23. quis ſtabit in loco ſancto eius? Et rurſus: Do-
Pſal. 14. mine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut
quis requieſcet in monte ſancto tuo?

In medio lapidum ignitorum ambulaſti. Id
eſt, gẽmis fulgentibus ornatus incedebas. For-
taſſe aula regia erat lapidibus pretioſis aliqui
bus in locis ſtructurę decorata. Sunt qui per
lapides ignitos non quaſcunque gemmas
intelligant, ſed ſolum carbunculos inſtar lu-
minis micantes Et in hac ſententia eſt Iona-
thas Chaldæus Alii per gemmas viros intel-
ligunt ingenio excellenti, & doctrina exqui
ſita, inter quos verſabatus rex Tyrius. Alij
exiſtimant eſſe lapides pretioſos templi Hie-
roſolymæ, nam paulò antè regẽ cum tem-
pli cherub comparauit. Sunt qui exiſtiment
hos lapides nõ eſſe gemmas, ſed communes
lapides templi, qui quoniam erant deaurati,
igniti appellantur, ait enim ſcriptura, nihil
3. Reg. 6. fuiſſe in tẽplo, quod non tegeretur auro. Sed
2. Par. 3. quoniam totum hoc de Lucifero etiam intel
ligitur poteris per lapides ignitos angelos in-
telligere, qui non ſolum igniti, ſed ignis ap-
Pſal. 103 pellantur: iuxta id quod ait pſalmographus,
Hebr. 1. et refert in epiſtola ad Hebręos diuus Paulus:
Qui facis angelos tuos ſpiritus, & miniſtros
tuos ignem vrentem. Non ſolùm angeli bo-
ni ſplendidi ſunt, ſed etiam in angelis malis
poſt lapſum dona naturæ ſplendida manſe-
sunt, vt ait diuus Dionyſius capite quarto de
diuinis nominibus.

Peccaſti & eieci te de monte ſancto Dei Si
Gene. 3. angelus peccauit in cælo, et Adam in paradi-
ſo, qui locus erit tutus in terra? Etſi multi
angeli peccarunt, tamen cum Lucifero præ-
cipue loquitur Deus, quia ipſe fuit ſupremus
inter omnes, ita enim ait diuus Gregorius in
homilia de centum ouibus: Primus angelus,
qui peccauit, dum cunctis agminibus angelo
rum prælatus eorum claritatem tranſcende-
set, ex eorum comparatione clarior fuit. Et
præterea eius peccatum fuit aliis cauſa pec-
candi, non cogens eos, ſed quadam quaſi ex
hortatione inducens. Eam ob cauſam ait di-
Apoc. 12. uus Ioannes in Apocalypſi, dracone traxiſſe
ſecum tertiam partem ſtellarum.

Et eleuatum eſt cor tuum in deco-
re tuo. Perdidiſti ſapientiam tuam in
decore tuo, in terram proieci te, ante
C faciem Regum dedi te, vt cernerent
te. In multitudine iniquitatum tua-
rum, & iniquitate negotiationis tuæ
polluiſti ſanctificationem tuã. Pro-
ducam ergo ignem de medio tui, qui
comedat te, et dabo te in cinerẽ ſuper
terram in conſpectu omnium viden-
tium te. Omnes qui viderint te in
gentibus, obſtupeſcent ſuper te. Ni-
hili factus es, & non eris in perpetuũ.
Et factus eſt ſermo Domini ad me,
dicens: Fili hominis pone faciem
tuam contra Sidonem, & propheta-
bis de ea, & dices: Hæc dicit Domi-
nus Deus: Ecce ego ad te Sidon, &
glorificabor in medio tui. Et ſcient, quia
ego Dominus, cum fecero in ea iudi-
cia, & ſanctificatus fuero in ea. Et im- D
mittam ei peſtilentiam et ſanguinem
in plateis eius: & corruent interfecti
in medio eius gladio per circuitum:
& ſcient, quia ego Dominus. Et non
erit vltra domui Iſrael offendiculum
amaritudinis, & ſpina dolorem in-
ferens vndique per circuitum eorum,
qui aduerſantur eis, & ſcient, quia
ego Dominus Deus. Hæc dicit Do-
minus Deus: Quando congregauero
domum Iſrael de populis, in quibus
diſperſi ſunt, ſanctificabor in eis co-
ram gentibus: & habitabunt in terra
ſua, quam dedi ſeruo meo Iacob, &
habitabunt in ea ſecuri. Et ędificabũt
domos, & plantabunt vineas, & ha-
bitabunt confidenter, cum fecero iu-
dicia in omnibus, qui aduerſantur eis
per circuitum: & ſcient, quia ego do-
minus Deus eorum.

Perdidiſti ſapientiam tuam in decore tuo.
Hoc eſt, elatus ob pulchritudinem tuam in-
tumuiſti ſuperbia, quæ tibi intellectũ obſcu-
sauit, & ignorantiæ tenebris circunfudit. Aſ-
picis hic omnes ſuperbos inſipientes eſſe. Nã
vt ait diuus Paulus: Obſcuratum eſt inſipiẽs *Rom. 1.*
cor eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes,
ſtulti facti ſunt. Vbi nomine cordis animus
intelligitur, qua parte carneus factus, ſubſi-
det iis rebus, quæ ſenſu percipiũtur: qui ideo
obſcuratus eſt, quia illi ſe à vero ſole auerten
tes, tenebras ipſas quæſierũt. Superbia enim
inflati eam ſibi gloriam arrogauerunt, quam
deo tribuere deberent Vnde effectum eſt, vt
quilibet ſectam inuenire & tueri conaretur,
vt nominis ſibi celebritatem cõpararet. Sed
quò ſe ad altiorem ſapientem perueniſſe exi-
ſtimabant, eo denſioribus tenebris obfunde-
bantur. Eos alloquens Eſaias aiebat: Væ qui *Eſa. 5.*
ſapientes eſtis in oculis veſtris. Quemadmo- *Simile.*
dum Narciſſus tribuens ſibi eximiam pulchri
tudinis præſtantiam, vt eſt fictis hiſtoriis pro-

ditum memoriæ, videnſque ſeipſum in fonte quodam, tam ardenti amore imaginis ſuæ conſpectæ captus eſt, vt contabeſceret, & in vanum florem conuerteretur, ſic vani philoſophi excellentem ſibi ſcientiam arrogãtes, videntes ſe in ſpeculo vanitatis, tam incredibili ſui amore flagrarunt, vt penitus euaneſcerent. Noluerunt oculos in Deum conjicere, ſed terram deorſum intueri voluerunt, nõ quæſierunt fontẽ vitæ & ſapientię, qui Deus eſt, ſed fontem mortis & ignorantiæ, & originem omnis peccati, quæ eſt ſuperbia, vnde effectum eſt, vt quaſi humana effigie deſtituti abirent in vanitatem, et vt ait apoſtolus:
Rom. 1. Euanuerunt in cogitationibus ſuis.

In terram proieci te. Hoc eſt, penitus te abieci, & decus tuum in ignominiam commutaui. Ita Ieremias in ſecunda lamentatione.
Thren. 2. Proiecit de cælo in terram inclytã Iſrael. vel, vt poteſt verti ex hebræo: gloriam Iſraelis. Apud Ciceronem detrahere aliquem de cælo eſt obſcurare eius ſplendorem, et extinguere eius famam.

Polluiſti ſanctificationem tuam. Id eſt, cõtaminaſti virtutem tuam. Sunt, qui per ſanctificationem intelligant templum Salomonis, cui aiunt hoc loco aulam regis Tyri in ſtructuræ magnificentia, auro, & ornamẽtis comparari. Vel ſic: Maculaſti tu ô Lucifer ſanctitatem tuam: Omnes enim angeli in gratia creati ſunt, quam ob ſuperbiam multi amiſerunt.

Producam enim ignem de medio tui, qui comedat te. Alloquitur vrbem, cui ſui ciues excidium machinati ſunt. Labefactata æquitate, humanæ ſocietatis conciliatrice, amittitur pax, & ſuccedit diſcordia, malorũ multorum inuentrix, & trãquillitatis expultrix, & totius reipublicæ pernicies. Hoc fuit à Tyriis ſatis perſpectum & exploratum. Nã cùm eſſent inter ſe diſcordes, & in varias ſententias diſtracti, & odio incenſi, inuicem ſibi perniciem machinabantur. Hinc euenit, vt nonnulli ex illis ad Babylonios confugerent, eoſque ad euertendam Tyrum excitarent. Hoc odium appellat Ezechiel ignẽ de Tyria republica productum, qui eam cõbuſſit. Vel ad literam loquitur de igne, quo Tyrus flagrauit: fuit enim fortaſſe incendio abſumpta & combuſta.

Dabo te in cinerem ſuper terram. Non ſolùm igne flagrabis, vt maneas carbo, ſed tota in cinerem redigeris.

Pone faciem tuam contra Sidonem. Hoc eſt, vaticinare aduerſus eã. Eſt Sidon vrbs Phœniciæ, cuius ciues, vt aiunt, Tyrum condiderunt. Eſt igitur Tyrus colonia Sidonis, quemadmodũ Carthago colonia Tyri. Ioſephus ait dictam eſſe Sidonem à Sichem filio Canahan, & ab Hebræis Sichem appellatã fuiſſe. Euſtathius tamen à Side Beli filia dictam putat Sidonem.

Glorificabor in medio tui. Hoc eſt, in euerſione tui victor glorioſus apparebo. Tot vitiis es contaminata, vt homines me laudibus efferant, & potentiam meam pleno ore celebrent, cùm te per Babylonios deleuero.

Et non erit vltra domui Iſrael offendiculum amaritudinis. Poſtquam euerſa fuerit Sidõ, manebunt Hebręi liberi à calamitatibus, quibus à Sidoniis opprimebantur. Erãt Sidonij acerrimi Hebræorum hoſtes, & in illos ſæpe ventos excitabant. Pomponius Mela libro primo, capite duodecimo vocat Sidonẽ opulentam, & maximam vrbium maritimarũ.

Quando congregauero domum Iſrael. His verbis promiſit Deus congregaturum ſe eſſe Iſraelitas in Babylonica captiuitate detẽtos, eoſque in patriam ſuam reducturum. Quod ita euenit, cùm Cyrus illis facultatem dedit redeundi in terram promiſſionis, & Hiero- *1. Eſd. 1.*
ſolymam inſtaurãdi. Sed hæc requies, quam Deus hic promittit Iſraelitis, potius eſt ſpiritualis, quàm corporalis. Hieroſolyma eſt eccleſia, Babylon mundus idolorum plenus, à quo Chriſtus eos, qui in eum credere voluerũt, abduxit, & in eccleſia collocauit, vbi poſſent in animi quiete & ſecuritate viuere reſtincto peſtilentium cupiditatum ardore. Verè Iſraelitæ ſunt veri Chriſtiani, tranquilli & quieti. Ad hanc tranquillitatem nos vocat, & inuitat Chriſtus Deus noſter apud Matthæum dicens: Venite ad me om- *Matt. 11*
nes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos: & inuenietis requiem animabus veſtris. Sed auerte. Non ait: Et inuenietis requiem corporibus veſtris, ſed animabus. Non nos Deus ad carnis delicias inuitat, ſed ad animi trãquillitatem, quę non in regione mortis, non in falſis voluptatibus, non in peſtilentibus flagitiis, ſed in mũdi contemptione, in vera virtute, & in Chriſti imitatione conſiſtit. Hoc intelligens D. Auguſt. in libro confeſſionũ, deceptos mortales in mundi peccatis requiem quærentes, iis verbis alloquitur: Nõ eſt requies, vbi quęritis eam: quærite, quod quæritis: ſed ibi nõ eſt, vbi quæritis. Vitam beatam quæritis in regione mortis: non eſt illic: quomodo enim beata vita, vbi nec vita? Hæc ille. Vocat Chriſtus omnes laborantes ſub ſarcina peccato-
rum, nihil enim grauius peccato. Vnde Za- *Zacha. 5.*
charias propheta, Ecce, inquit, talentum plũbi portabunt, et ecce mulier vna ſedẽs in medio amphoræ: & dixit: hæc eſt impietas. Et *Pſal. 37.*
Dauid: Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Et paulò pòſt: Miſer factus ſum, & curuatus ſum vſque in finem. Cognoſcens peccator pondus ſuorum ſcelerum ita frangitur & debilitatur, vt tanto oneri penitus ſuccumbat, niſi ad diuinam confugiat miſericordiam, & ad Chriſtum accedat, qui omnes ad requiem inuitat animarum. Sed qui in maxima ſui ignoratione verſantur, & errorum tenebris circunfunduntur,

nec

nec grauitatē maleficiorū ſentiunt, nec quā-
tum abſint à Chriſtianæ philoſophiæ præ-
ſtantia cognoſcunt. Ideo Chriſtum nō quę-
runt, potiùm diuinæ pietatis deſpiciunt, fon-
tem ſuauitatis contemnunt, & amaros riuu-
los conſectantur. Quid aliud eſt mundus,
Eſa. 13. quàm onus laborum & calamitatum? Onus
Eſa. 19. Babylonis, ait Eſaias, onus Aegypti. Solus
Deus eſt, qui à laboribus liberat, & verā tri-
Pſal. 54. buit quietem. Hoc intelligēs Dauid canebat:
Iacta ſuper Dominum curam tuam, & ipſe
te enutriet. Vel, vt poteſt verti ex hebræo:
Iacta ſuper Dominum pōdus tuum, & ipſe
1. Pet. 5. te ſubleuabit. Et diuus Petrus, Omnem, in-
quit, ſolicitudinem veſtram proiicientes in
Deum, quoniā ipſi eſt cura de vobis. Et diuus
Phil. 4. Paulus Dominus propè eſt, nihil ſoliciti ſi-
tis. Ac ſi dicat: Reiicite in illum omnia veſtra
Matt. 11 pondera, qui ait: Venite ad me omnes, qui la-
boratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos.
Cum omnibus veſtris ſolicitudinibus, curis,
oneribus, calamitatibus, & tentationibus cō-
fugite ad Chriſtum vos ipſos vocantē, eaque
omnia, quæ grauia exiſtimatis, in ſinū diui-
næ miſericordiæ reiicite. Ipſe vos moleſtiis
leuabit, & tranquillitatē tribuet, vt nulla vos
procellarum vis poſſit de ſpe abducere, nec
de gradu firmitudinis vnquam depellere.

Cùm fecero iudicia. Hoc eſt, cū caſtigauero.
Hebraiſmus eſt frequens in literis diuinis.

Annotationes ex Hebræo in caput XXVIII.

I*N cathedra Dei ſedi.* In Hebraico eſt
מושב אלהים ישבתי moxau e-
lohim iaxauti. Verbum iaxau ſignificat
ſedere et habitare, vnde moxau ſignificat ca-
thedram & habitationem. Elohim ſignificat
Deum, & fortem, & principes. Ideo poteſt
totum hoc ita verti. Habitaui in habitatione
forti. Hoc eſt, in inſula ſita in medio maris
vndique munita, & arcibus ac propugnacu-
Pſal. 1. lis cincta. Similiter illud: Et in cathedra pe-
ſtilentię non ſedit: poteſt ita transferri: In ha-
bitatione peſtilentium non habitauit. In hac
Pſal. 131 ſignificationē accipitur à pſalmographo, vbi
in hunc modum inducit Deū loquentē. Hæc
requies mea in ſeculum ſeculi, hic habitabo,
quoniā elegi eam. Quibus verbis voluit Deus
ſignificare, ſe eſſe in Eccleſia Catholica per-
petuum domicilium collocaturum. Dixerat
antea: Elegit Dominus Sion, elegit eā in ha-
bitationem ſibi. Et ne aliquis exiſtimaret per
Sionem intelligi Hieroſolymā illam terrenā
quam ſcimus fuiſſe poſtea euerſam, & in ci-
neres redactam, ſubdit ſtatim Dei verba, qui-
bus ſignificat: eſſe hoc de Sione perpetua, hoc
eſt, de Eccleſia catholica intelligendum, quæ
eſt ſemper duratura. Ciuitatem illam mentis
oculis intuebatur diuinus vates, quam diuus
Apoc. 21. Ioannes in Apocalypſi ait ſe vidiſſe de cælo
deſcendētem. Aſpicis igitur verbū hoc iaxau
non ſolùm ſignificare ſedere, ſed etiam ha-
bitare. Hanc ſignificationem ſecuti ſeptua-
ginta verterūt: κατοικίαν θεοῦ κατῴκησα. Hoc
eſt, habitationem Dei habitaui.

Tu ſignaculum ſimilitudinis. In hebraico eſt
אתה חותם תכנית attah chothem tha-
cenith. Dictio thacenith, ſiue vt alij habent,
thocnith ſignificat ſummam, aut numerum
aliorum numerorum: deriuatur enim à ver-
bo tacam, quod ſignificat numerare, & pon
derare, & appendere. Vt in prouerbiis: Ap-
pendit autem corda Dominus. Ac ſi dicat: Prou. 21.
Ille qui ponderat & expendit hominū cor-
da, Deus eſt. Vel qui numerat hominum
cogitationes. Vnde verba illa cantici Annæ 1. Reg. 2.
libro primo Regum mandata: Deus ſciētia-
rum Dominus eſt, & ipſi præparantur cogi-
tationes: ita poſſunt verti: Deus ſcientiarum
Dominus eſt, ab ipſo numerātur cogitatio-
nes. Vel, ab ipſo ponderantur hominum
opera & ſtudia. Sed quoniā particula, lo, ſig-
nificat ipſum, & eſt etiam negatiua, ſignifi-
cans non, ideo poſſunt ita verti verba illa: Nō
ſunt numerata operata eius: Ac ſi dicat: Tot
ſunt magnifica opera Dei, vt nullo modo
poſſint præ multitudine numerari. Eam ob
cauſam poterat hic locus Ezechielis ita verti:
Tu es ſignaculum ſummæ: ſeu numeri per-
fecti. Hoc eſt, tu perficis totam ſummam, tu
es totum ſigillum. R. Dauid in commētariis
ita hunc locum interpretatur. Tu es plenus
ſapientia; tu es ſigillum ſummæ & numeri
omnium ſcientiarum, gloriæ, & opū. Iona-
thas Chaldęus: Tu es ſimilis monetę figura-
tæ, quæ directa eſt in ſapientia, & perfecta in
pulchritudine ſua. Pagninus vertit: Tu ſigillas
ſummam ſeptuaginta: Tu es ſignaculum ſi-
militudinis. Ab hoc verbo eſt chotham pro Cant. 8.
ſignaculo, vt in Cāticis: Pone me vt ſignacu-
lū ſuper cor tuū, vt ſignaculū ſuper brachiū
tuū. Quibus verbis ſpōſus amorē erga ſpon-
ſam ſingularem ſignificat: ac ſi diceret: Nec
me ſepares à corde tuo, nec à manibus tuis.
Quemadmodum annulus, quo literę ſigillā-
tur, non remouetur à manu ſigillātis, ſic nec
tu me ſepares à te. Quicquid cogitaueris cor-
de, & feceris manibus, ſit in meipſum dire-
ctum. Ideo ait ſpōſę, vt eum in manu portet
loco annuli ſigilli, quia ſolet ſcriptura rē di-
lectam nomine annuli in manu ſignificare.
Apud Ieremiā ait Deus: Si fuerit Iechonias Iere. 22.
filius Ioacim regis Iuda annulus in manu de-
xtera mea, inde euellam eum. Quaſi dicat:
Etſi mihi Iechonias antè fuerit dilectiſſimus,
& ſi eum fuerim admirabili amore proſecu-
tus, & tanquam annulum ſignatorium pre-
tioſiſſimū in manu mea dextera geſtauero,
tamē ſi in mortifera ſcelera inciderit, ſi frau-
des teterrimas commiſerit, illum proiiciam,
& in Chaldæam traducam.

Omnis lapis pretioſus opprimentum tuum.
Septuaginta habent: Omni lapide pretioſo
indu-

indutus es. Quod in idem recidit. In hebraico
eſt: Omnis lapis pretioſus מסכתך meſu
catheca: à verbo maſac, quod ſignificat mi-
Pſal. 101 ſcere, vt in pſalmo: Potum meum cum fletu
miſcebam. Ideo poterat hic locus ita verti.
Omnis lapis pretioſus miſtio tua Vel, Omni
lapide pretioſo miſtus es. Poteſt eſſe à verbo
ſuc, quod ſignificat ſepire, & circundare. Et
tunc erit ſenſus: Septus erat & redimitus la-
pidibus pretioſis. Brixianus habet: Omnis la-
pis pretioſus tabernaculum tuum. Alij: La-
pis pretioſus vmbraculum tuum.

Tu cherub extētus, & protegens. In hebraico
eſt: את כרוב ממשח הסוכך at ce-
rub mimxach ha ſocec. Dictio cherub deriua
tur à carab, & ſignificat figuram: & cherub,
qui erat in ſacrario humanā habebat effigiē:
ob cuius magnitudinem & dignitatē rex ap-
pellabatur cherub. Ita ait R. Dauid in libro
radicū. Eam ob cauſam hoc in loco per che-
rub extentum regē magnum interpretatur.
Dictio mimxach, pro qua noſter interpres
vertit, extentus, deriuatur à verbo maxach,
quod ſignificat vngere: vt in libro primo
1. Re. 15. Regū: Me miſit Dñs, vt vngerem te in regē.
Id quod eſt apud Eſaiam capite. 21. Surgite
Eſa. 21. principes, arripite clypeū: poterat verti: Sur-
gite principes, vngite clypeum. Ac ſi dicat:
Actum eſt de vita Baltaſſaris Regis: eam ob
cauſam vos magnates regem conſtituite, qui
ſit populi clypeus. Diximus alibi, in literis
diuinis regem clypeum appellari. Sunt qui
exiſtiment, vngere clypeū eſſe illo loco ſcu-
ta oleo lenire, ne illa penetrent hoſtium gla-
dij. Et ita explanant verba illa Dauidis ſecū-
2 Reg. 1. do libro Regum mādata. Ibi abiectus eſt cly-
peus fortium, clypeus Saul, quaſi non eſſet
vinctus oleo. Solebant enim veteres præſer-
tim nobiles parmas & ſcuta inungere, vt ini-
micorum ictibus facilius reſiſterent. Quan-
quam per clypeum poſſit illo loco intelligi
Saul, vt ſit ſenſus. Illic occiſus eſt Saul, cly-
peus et defenſor populi, ac ſi nō eſſet vnctus
oleo, quo reges Iſraelis vngebantur. A verbo
hoc maxach deriuatur mexiach, qui græcè di
citur Chriſtus, latinè verò vnctus, vt in pſal-
Pſal. 2. mo: Aduerſus Dominū, & aduerſus Chriſtū
eius. In hebraico eſt. Aduerſus Dominum, et
aduerſus Meſſiā eius. Eam ob cauſam pote-
rat hic Ezechielis locus ita verti. Tu cherub
vnctus, ſiue rex. Rex enim vnctus vocabatur,
quod eſſet oleo vnctionis delibutus, & quo-
niam vnctus idē eſt quod Chriſtus, ideo rex
appellabatur Chriſtus. Hinc effectum eſt, vt
Dauid regem Saulem Chriſtum vocaret, di-
1. Re. 24. cens: Non faciam hanc rem Dño meo Chri-
ſto Domini, hoc eſt Sauli, qui fuit vnctus à
Pſal. 104 Domino. Et in pſalmo: Nolite tangere Chri-
ſtos meos, hoc eſt, reges, ſiue ſacerdotes, qui
etiā vngebantur. Septuaginta interpretes ita
hunc Ezechielis locū verterūt. Præparatus es
eum cherub vnctus oleo. Tharghū habet. Tu
rex vnctus ad regnum. Pagninus. Tu cherub
magnus tegens. Poterat rectiſſimè verti Tu
cherub vnctus vnguēto pretioſo Dictio enim
ſocec, pro qua cōmunis editio habet, prote-
gēs, poteſt eſſe à verbo ſuc, quod etiā vngere
ſignificat, vt apud Danielē. Nec vnguēto vn *Dani.* 10.
ctus ſum. Hæc eſt opinio R. Ionah aſſerentis
dictionē ſocec vnguentū optimū ſignificare.

Polluiſti ſanctificationem tuā. In hebraico
eſt: Polluiſti מקדשיך micdaxeca, à ver-
bo קדש cadhax, quod ſignificat ſanctifica-
re, vt in Exodo 29. Omnis, qui tetigerit alta- *Exod.* 29.
re, ſanctificabitur. Significat etiam præpara-
re. Vnde id, quod eſt apud Michæam: Si quis *Mich.* 3.
non dederit in ore ipſorum quippiā, ſanctifi-
cant ſuper eum prælium: poteſt verti: Si quia
illis non dederit, quod petunt, præparāt præ-
lium aduerſus illum. Nō dare in ore alicuius
hebraiſmus eſt, vbi os accipitur pro verbo &
petitione: & ſignificat totū hoc, negare ali-
cui quod petit. Poteſt nihilominus verbum
cadhax accipi illic pro ſanctificare, & rectè
quidem. Nam ille dicitur ſanctificare prælīū
contra aliquem, qui aſſerit iuſtum eſſe præ-
lium illud, ſanctumque eſſe bellum impiis
hoſtibus inferre. Illud etiam, quod eſt pri-
mo capite Iob: Mittebat ad filios ſuos Iob, *Iob.* 1.
& ſanctificabat illos: poterat verti: Mittebat
Iob nuntium ad filios ſuos, & præparabat
eos: nimirum ad ſanctitatem. Vel ſanctifi-
cabat eos, hoc eſt, ſuadebat illis abſtinen-
tiam & cæteras virtutes. Hinc codhax ſancti
tatem ſignificat, & ſanctificationem. Ita ap-
pellabatur locus, vbi erat arca Domini, vt in
pſalmo: Mittat tibi auxilium de ſancto. Hoc *Pſal.* 19.
eſt de loco arcæ teſtamenti. Vbi Ionathas
habet: de domo ſanctuarij tui. Et in alio
pſalmo: Voce mea ad Dominum clamaui, *Pſal.* 3.
& exaudiuit me de monte ſancto ſuo. Vel
de monte ſanctitatis ſuæ. Hoc eſt de monte
Sione, vbi erat propitiatorium ſuper arcam
fœderis, è quo Deus promiſerat, exauditurū
ſe eſſe illos, qui preces ad illum ardentes fun-
derent. Aſſerit iis verbis Dauid in grauiſſi-
mis calamitatibus ſuis ad ſanctum Dei tem-
plum erexiſſe ſupplices manus, deumque ei
attentas aures ad præces ſuas adhibuiſſe, eū-
que à periculis, quibus vndique erat expoſi-
tus, liberaſſe. Vel per montem ſanctum Dei *Pſal.* 122
intelligit cælū, quo oculos dirigebat, ad Deū
ipſum aſpirās: quemadmodum alibi dicebat:
Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cæ-
lis. Ab hoc verbo deriuatur nomen hoc mic-
dax, quod ſignificat ſanctuarium, vel aulam *Amos.* 7.
regiam. Apud Amos prophetā ſunt hæc Dei
verba literis mandata: in Bethel non adiicias
vltrà, vt prophetes, quia ſanctificatio regis
eſt, & domus regni. Vbi pro ſanctificatione
poterat verti ſanctuarium regis. Ita appella-
batur mons Bethel, quia illic erat vitulus au-
reus, quem impius rex Iſrael pro Deo ado-
rabat. Quidam pro ſanctificatione ſiue ſan-
ctuario regis aulam regis verterunt: exiſti-
mantes eſſe illic ſitum regis Iſraelis palatiū.

Eodem

Eodem modo hunc locum Ezechielis interpretantur. Vbi enim nos habemus: Polluiſti ſanctificationem tuam: habent illi: Polluiſti palatium tuum.

ARGVMENTVM CAPITIS XXIX.

PRadicit Pharaonis calamitatem, & Aegypti per Babylonios euerſionem. Inducit Deum pollicentem ſe poſt annos quadraginta eſſe Aegyptum reſtituturum.

CAPVT XXIX.

A IN anno decimo, decimo menſe, duodecima die menſis, factum eſt verbum domini ad me dicens: Fili hominis pone faciem tuā contra Pharaonem regem Aegypti, & prophetabis de eo: & de Aegypto vniuerſa loquere, & dices: Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te Pharao rex Aegypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum: & dicis: Meus fluuius, & ego feci memetipſum. Et ponam frænum in maxillis tuis: & conglutinabo piſces fluminum tuorum ſquamis tuis. Et extraham te de medio fluminum tuorum: & vniuerſi piſces tui ſquamis tuis adhærebunt. Et proiiciam te in deſertum, & omnes piſces fluminis tui.

B Super faciem terræ cades: non colligeris, nec congregaberis. Beſtiis terræ, & volatilibus cæli dedi te ad deuorandum: & ſcient omnes habitatores Aegypti, quia ego Dominus. Pro eo quòd fuiſti baculus arūdineus domui Iſrael, quando apprehenderunt te manu, & confractus es, & laceraſti omnem humerum eorum, & innitentibus eis ſuper te comminutus es, & diſſoluiſti omnes renes eorum, propterea hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego adducam ſuper te gladium meum, & interficiam de te hominem & iumentum. Et erit terra Aegypti in deſertum, & in ſolitudinem: & ſcient, quia ego Dominus. Pro eo quòd dixeris: Fluuius meus eſt, & ego feci eum: idcirco ecce ego ad te & ad flumina tua. Daboque terram Aegypti in ſolitudinem gladio diſſipatam à turre Syenes vſque ad terminos Aethiopiæ. Non pertranſibit eam pes hominis, nec pes iumēti gradietur in ea: & non habitabitur quadraginta annis. Daboque terram Aegypti deſertam, in medio terrarū deſertarum, & ciuitates eius in medio vrbium ſubuerſarum: & erunt deſolatæ quadraginta annis.

EXPLANATIO.

IN *anno decimo.* Subaudi, tranſmigrationis Iechoniæ, & principatus Sedechiæ, 4. *Reg.* tunc enim fuit Sedechias in regia dignitate conſtitutus, cùm Iechonias fuit in Chaldæam tranſlatus. Sed occurrit quædam dubitatio: Qui fieri poteſt, vt hæc viſio facta fuerit anno decimo, cùm viſio quæ præceſſit, tribus præcedentibus capitibus contenta, facta fuerit anno vndecimo, vt ex principio *Sup.* 26. capitis viceſimi ſexti apertiſſimè cōſtat? præſertim cùm hęc viſio illius meminerit, vt perſpicuum eſt caput hoc legenti. Huic quæſtioni reſpondēdum puto, diuinas viſiones fuiſſe à prophetis in libris ſuis non ſemper diſpoſitas iuxta ordinem temporis, ſed aliquādo ſecundum regionum connexionem. Prius vidit Ezechiel viſionem hanc Aegyptiæ calamitatis, quàm eam, quæ tribus præcedentibus capitibus mandata fuit, euerſionis Tyriorum, ſed ideo priùs conſignauit monimētis prophetiam aduerſus Tyrum & Sydonē, quàm aduerſus Aegyptum, qui hę duę vrbes Tyrus & Sido propinquiores ſunt Hieroſolymæ, quàm Aegyptus: & acerbiores iniurias iecerant in Iudæos. Eſt enim diuini noſtri vatis propoſitum hoc libro onera gentiū vaticinati, à quibus Iudæi fuerant afflicti, & calamitatibus oppreſſi. Præterea & ſi priùs diuinus vates mentis oculis aſpexit Aegypti calamitatem & euerſionem, tamen prius erat Tyrus euertenda: quod hoc caput intuenti erit ſatis perſpectum, cum Babylonij fuerint in Aegypti vaſtatione pro Tyri labore remunerati. Quare poſt onus Tyri agitur de Aegypti excidio & vaſtitate.

Duodecimo menſe. Qui ab hebræis appellatur Adar, à Latinus autem Februarius: nā primus menſis, qui ab Hebræis vocatur Niſan, eſt Martius apud Latinos.

Duodecima die menſis. Quidam codices habent: Vna die menſis. Hoc eſt, prima die menſis. Ita in libro Geneſis. Factum eſt ve- *Gene.* 1. ſpere & mane dies vnus, hoc eſt, primus Et *Mar.* 16. apud Marcum: Valde mane vna ſabbatorū veniunt ad monumentum. Et apud Lucam: *Luc.* 24. Vna autem ſabbati valde diluculo venerunt ad monumentum. Hoc eſt, prima die poſt ſabba-

ſabbatum. Vna ſabbati periphraſis eſt dominicæ.

Pone faciem tuam contra Pharaonem. Hoc eſt, vaticinare cõtra regem Aegypti. Omnes Aegypti reges Pharaones vocabantur.

Ecce ego ad te. Hoc eſt, ecce ego contra te veniam.

Draco magne qui cubas in medio fluminum tuorum. Draco aquatilis vocatur rex Aegypti in medio fluminis, veluti cete magnum in medio maris. Nam Aegyptus fluuio magno rigatur: & cùm fit aquarum inundatio, tota terra campeſtris ita tegitur aquis, vt mare videatur. Ad hoc alludens propheta vocat Pharaonem draconem magnum fluminũ, & ipſum Nilum flumina, quoniam ſeptem oſtiis mare mediterraneum ingreditur. Authores ſunt Plinius lib. 10. Solinus capite quadrageſimoquinto, Pomponius Mela libro

Pſal. 73. primo capite nono. Dauid etiam Pharaonẽ draconem vocat ita canens: Tu confregiſti capita draconis, dediſti eum eſcam populis Aethiopum. Quibus verbis miraculum ma-

Exod. 14. ris rubri, & Pharaonis excidium commemo-

Eſa. 51. rat. Ad quod alludens Eſaias ita Dominum alloquitur: Nunquid non tu percuſſiſti ſuperbum, vulneraſti draconem? Nunquid tu non ſicceaſti mare? Draco hic appellatur le-

Eſa. 27. uiathan, de quo ait Eſaias: In die illa viſitabit Dominus in gladio ſuo duro, & grãdi, & forti ſuper leuiathan ſerpentem veterem: Per hunc draconem, Aegypti regem, poteris dia-

Ioan. 12, 14. & 16 bolum intelligere, quẽ Chriſtus principem huius mundi appellauit. Cùm Aegyptus tenebras ſignificet, impij autem ſint tenebræ,

Epheſ. 5. iuxta id, quod ait Diuus Paulus. Eratis aliquã do tenebræ, apertè concluditur, principem Aegypti eſſe principem impiorũ. Cùm autẽ diabolus ſit Aegypti princeps planè oſtenditur, eum habere ſuper impios principatum.

Epheſ. 6. Eam ob cauſam dæmones appellat D. Paulus rectores tenebrarum, hoc eſt, principes impiorum, quos antea tenebras eſſe aſſeruerat. Id voluit Chriſtus ſignificare, cùm dæ-

Ioan. 12. monem principem mundi vocauit, nomine enim mundi impij ſignificantur: vt apud

Ioan. 1. Ioannem: Mundus eum non cognouit. Et

Ioan. 15. rurſus: Vos non eſtis de hoc mundo, ſed ego elegi vos de mundo. Hic mundi princeps eſt draco ille fluuiatilis, qui in aquis verſatur

Ierem. 2. turbulentis & cœnoſis: à quibus Ieremias his verbis homini ſuadet, vt ſeparet ſeipſum: Quid tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquam turbidam. Contrà vero Chriſti aqua mũda

Infr. 36. eſt & ſalubris, de qua ipſe ait apud Ezechie-

Ioan. 4. lem: Effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini. Et apud Ioannem: Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Ad huius

Eſa. 55. aquæ affluẽtiam nos inuitat per Eſaiam ipſe Dominus, dicens: Omnes ſitientes venite ad aquas.

Meus eſt fluuius, & ego feci memetipſum. Vide intolerabilem Pharaonis ſuperbiã, qui non ſolùm ait ſe eſſe Dominũ Nili, ſed eſſe ſui ipſius factorem. Imitabatur regis Tyri *Sup. 28.* ſuperbiam, qui ſe Deum vocabat, vt ſuperiore capite oſtenſum fuit. Vel ſignificat ſe ob prudentiam ſuam eſſe in ſumma dignitate conſtitutum. Omnia ſibi tribuit, nihil autẽ Deo, cùm dicat Diuus Paulus: Quid habes, *1. Cor. 4.* quod nõ acceperis: ſin autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi nõ acceperis? Poteris per fluuium totam Aegypti planitiem Nilo irrigatam intelligere. Id autem, quod ait: Ego feci memetipſum, poteſt ita verti: Ego feci eum mihi metipſi. Nam paulò pòſt ſubditur: Pro eo quòd dixeris: Fluuius meus eſt, & ego feci eum.

Et ponam frænum in maxillis tuis. Te hominem effrænatum, tibiq; præſidentẽ coercebo, vt miſeriam tuam, rerumque humanarum varietatem cognoſcas. Vt equus coercetur fræno, ita tu eris conſtrictus calamitate & in gyrum rationis ductus. Poteſt verti: Ponam hamum in ore tuo, vt te capiam, & extraham è regno tuo, & premam acerbiſſimis ærumnis. Eodem modo apud Eſaiam dixit Deus Aſſyriorum regi: Ponam *Eſa. 37.* circulum in naribus tuis, & frænum in labiis tuis.

Et conglutinabo piſces. Non modò te magna opprimam calamitate, ſed omnes alios *Simile.* te ipſum imitantes. Quemadmodum extracto è fluuio magno aliquo piſce, extrahuntur ſimul cum eo alij minores ei adhærẽtes, ſic Aegyptij tibi amore & imitatione deuincti ſimul tecum euertentur: efficiam enim, vt impij tecum agglutinentur, quo vnà tecũ deleantur. Et ita factum eſt: nam rex, & eum ſequentes fuerunt à Babyloniis immaniter occiſi. Aſpicis hoc loco homines eſſe piſces in aquis mundi verſatos. Quid eſt mundus niſi mare tentationum fluctibus exagitatum, procellis moleſtiarum concitatum, ventis vanitatum concuſſum? Qui Euripus, qui Syrtes quæ Charybdis, quod promontorium bonæ ſpei tot tantoſque fluctus habet, & tam varios ac procelloſos motus quã mundus? Quis gurges tam vaſtus, quod fretum tam anguſtum, tot turbinibus concutitur, tot ventis commouetur, tam furentibus tempeſtatibus, tam denſis nimbis, tam ſæuis procellis horribili cum fragore coortis concitatur? In hoc mari ſunt duo præcipui piſcatores, vnus eſt Chriſtus ſeruator noſter, alter dæmon immaniſſimus hoſtis. Chriſtus piſcatur homines, non vt illis mortem tribuat, ſed vitam, diabolus contrà. Quemad- *Simile.* modum piſces inuicem lacerantur, & quidẽ alios deglutiunt, ſic homines lites ſibi inuicem intendunt, & alij alios euertunt, & eorũ ſanguine ſatiantur. Aqua huius maris amara eſt, quò magis ex illa biberis, eò maiore ſiti cruciaberis. Huiuſmodi ſunt mundi opes, tecta magnifica, magiſtratus, & cæ, quibus de

cepti

cepti mortales aſtringuntur, peſtiferæ volu-
ptates, quæ omnia viri ſapientes nunquam
in rebus magnoperè expetēdis eſſe duxerūt,
quippe cùm aſpicerent, homines his abundā
tes ea tamen maximè deſiderare, quibus cir-
cunfluerent, & tum ardentiùs ſitim cupidi-
tatis augeri, cùm plus ſe in amaras huius ſe-
culi aquas ingurgitarent. At Chriſti aqua ſi-
tim extinguit, & cupiditatum ardorē ſedat,
Ioan. 4. ipſe enim ait: Omnis, qui bibit ex aqua mū-
di, ſitiet iterum, qui autem biberit ex aqua,
quam ego dabo ei, non ſitiet in æternum.
Chriſtus homines piſcatur, vt extractis illis
ex aqua maris ſuauiſſimam gratiæ aquā im-
pertiat. Sed Chriſtus piſcatur arundine ha-
matili, & paucos extrahit, dæmon autem
impius piſcator retibus & ſagenis piſcium
extrahit multitudinem, qui ſe illi ſponte tra-
dunt, ab eoque capi patiuntur. O inſaniam
inſignem, & deplorandam hominum cæci-
tatem! Piſcatur Chriſtus, vt conferat gratiā,
& vitam tribuat æternam, & piſces eum fu-
giunt. Piſcatur diabolus, vt occidat, & ad
æternos cruciatus perducat, & piſces ad eum
confugiunt. Ambulans diabolus iuxta mare
ſeculi infinitam piſcium multitudinem ve-
nabatur, Ieſus autem ambulans iuxta mare
Matth. 4 Galileæ vidit duos fratres Simonem, qui vo-
cabatur Petrus, & Andream fratrem eius,
& procedens vidit alios duos, Iacobum Ze-
bedæi, & Ioannem fratrem eius. Qui omnes
quatuor relictis retibus eum fuerunt ſecuti.
Quatuor piſcatus eſt bonus Ieſus, cùm im-
pius dæmon infinitos piſcaretur. Piſcatur
enim diabolus hamo, & plures prehendit,
quàm Chriſtus, & cauſa eſt, quia eius eſca
dulcior eſt humano appetitui, & gratior de-
prauatæ hominum voluntati. Eſca diaboli,
eſt falſa voluptas opum abundantia, inanis
mundi gloria, diuitiæ, magiſtratus, potētia,
vanitas, & inſatiabilis dominandi cupiditas.
His eſcis decepti piſces non ſentiunt hamū,
niſi poſtquam ſunt diabolo traditi, & in
eius vincula miſerè coniecti. Grauiſſimus il-
le Plato, quem Panætius ſapientiſſimum, &
Homerum philoſophorum principem vo-
cabat, eſcam malorum appellat voluptatē,
quòd ea videlicet homines capiantur, vt ha-
mo piſces. Et Architas Tarentinus aſſerebat,
vt refert in Senectutis libro Marcus Tullius,
libidine dominante temperantiæ nullū om-
nino locum eſſe, nec in voluptatis regno vir-
tutem poſſe conſiſtere. At Chriſtus Deus
noſter cæleſtis ille piſcator, qui vult animas
noſtras in beatitudinem traducere ad cæleſtē
immortalitatem obtinendam, piſcatur aſpe-
ra eſca, & corrupto apetitui inſuaui, nimi-
rum ieiunio, precum crebritate, vigiliis, ho-
neſtis laboribus, mundi deſpicientia, pauper-
tate ſpiritus, piis lachrymis, ardentibus ſuſ-
piriis, humilitate & ſubmiſſione cordis, mā-
ſuetudine, pace, patientia, iuſtitia, rerum
humanarum tolerantia, aliiſque huiuſmodi
rebus, quæ & ſi amore diuino incēſis ſuaues
ſunt, voluntati tamē carnis amicæ difficiles,
& deprauato guſtui amaræ videntur. Diuus
Bernardus comparat monaſteria ſtagnis aut *Simile.*
viuariis, in quæ Deus coniicit piſces quos ex-
trahit ex mundi mari, vt ibi eos in tranquilli-
tate animi cuſtodiat, & gratia ſua nutriat ad
gloriam. Diabolus in iactu retis hoc vtitur
artificio, quærit aquæ venam, qua vnuſquiſ-
que currit: non enim omnes eodem modo
aggreditur. Hunc diuitiis tentat, illum volu-
ptatibus, hunc ſuperbia, illum inuidentia,
prout conſpicit vniuſcuiuſque propenſionē
& affectum. Os retis latiſſimum eſt, & in-
troitus apertiſſimus, ſed exitus difficilis, in-
ſtar naſſæ, quò cùm ingreſſus fuerit piſcis,
exire magno labore non poteſt. Quemad- *Simile.*
modum piſcator, cùm magnum aliquē piſ-
cem capit, non ſtatim violenter aſtringit, ſed
extendit filum piſcatorium, donec piſcis de-
uoret penitus hamum, ſibique machinetur
perniciem, ne ſi confeſtim nimis coerceat,
ſcindatur filum & ſeta, et ita piſcis aufugiat,
ſic diabolus cùm peccatorem hamo ſuo de-
uinctum tenet, mortifero ſcelere conſtrictū,
& illecebris voluptatum alligatum, non illū
ſtatim opprimit, & exaſperat, ne vehemēter
à dæmone irritatus et concitatus vincula ab-
rumpat, & euadat. Mulcet illum, cumque
permittit in aliquas virtutum actiones incū-
bere, vt paulatim hamo flagitij irretitus, ipſe
ſibimet exitium pariat. Extendit itaque dæ-
mon ſetam ſeu filum piſcatorium, non vt
peccatorem dimittat, ſed vt ſecurius teneat.
Herodi hamo ſuo apprehenſo permittebat,
vt Ioannem Baptiſta audire, eiuſque conſi- *Luc. 6.*
lio nonnulla facta ad iuſtitiæ normam diri-
geret, donec illum penitus horribilibus ma-
leficiis occiſum in naſſam æternorū crucia-
tuum coniecit. Præſules & concionatores, &
omnes denique piſcatores animarum cùm
aliquem extraxerint è mundi flagitiis, non
debent illum ilico conſtringere, vt vno die
perfectus euadat: abſcindet enim filum, &
aufugiet, iam ſubita territus difficultate: ſed
arundinē mediocriter extendentes, & hama-
tilem ſetam prudēter aliquādo laxantes, ap-
prehendant animas eſca diuini amoris, eaſq;
ad litus eccleſiaſticæ doctrinæ diuino fauo-
re adducant: piſcantes caute & ſapienter, ha-
mum difficultatis humanitate regentes, ne
homines in principio perterriti, & deſpera-
tione debilitati, experiri virtutis faſtigiū no-
lint, quod ſe aſſequi poſſe diffidant & ad ſo-
lita ſcelera reuertantur. Sed aſſueſcant aſcē-
dere paulatim, donec ad euāgelicæ perfectio-
nis verticem perueniant. Nihil eſt ſimul &
inuentum & perfectum: nihil ſe vniuerſum
profundit, nihil totū euolat repente, ſed om-
nia, quæ fiunt, paruis exordiis natura ipſa
prætexuit. Efficere Deus poteſt, vt aliquid
ſit repentè omni ex parte perfectum, non
tollo diuinam potentiam, ſed de ita rebus
loquor

loquor, quæ ferè ſemper accidunt. Sed aduertant eccleſiaſtici præſules & concionatores, ſe non eſſe honorum, redituum, opum piſcatores, ſed hominum: animas quærere debent, non mundi diuitias. Id docuit Chriſtus, dicens Petro: Faciam vos fieri piſcato-
Matth. 4 res hominum. Hominum ait, nō redituum. Ea potiùs curare debent, quæ pertinent ad ſpiritum, quàm quæ ad corpus. Tales fuerunt hi duo apoſtoli Petrus & Andreas, quos Chriſtus elegit, vt per eos multos alios piſcaretur. Sed dices: Cur homines elegit tam obſcuro loco natos? Huic obiectioni ita reſpondet Diuus Auguſtinus: Si rex electus eſſet, diceret: Dignitas mea electa eſt. Si diuites, dicerent: Diuitiæ meæ electæ ſunt. Si imperator, poteſtas: ſi orator, eloquentia: ſi philoſophus ſapientia. Pauperibus dictum eſt: Venite poſt me. Quia enim vacui erāt, multum erat in illis implendum. Ad hanc veritatem defendendam ſurrexerat Diuus Pau-
1. Cor. 1. lus, ita in epiſtola prima ad Corinthios dicens: Quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus, vt confundat ſapientes: & infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia, & ignobilia mundi, ac contemptibilia, & ea, quæ nō ſunt vt ea quæ ſunt deſtrueret. Inter omnia, in quibus diuina ſapientia illuſtriùs reſplenduit, vnum fuit apoſtolorum vocatio, vt per illos mundum expugnaret. Non arma quæſiuit, non machinas ſulphureas, non munitiones, non bellica inſtrumenta, nō corporis vires, non opes, non potentiam, nō generis nobilitatem & amplitudinem: ſed paucos piſcatores, eoſque inermes, inopes, obſcuro loco natos, abſque nominis ſplendore &
Matt. 10 claritate. Eos miſit, dicens illis: Mitto vos
Luc. 10. ſicut agnos inter lupos. Illi autem Deo fauē-
Simile. te lupos in oues conuerterunt. Quemadmodum ex multis tranſeuntibus, magnoſque lapides impolitos prope viam videntibus, ſolus ſtatuarius & ſoletis ædificandi magiſter lapides contemplatur, & animo perſpicit, poſſe ex illis admirabiles confici columnas, & cupit ſtatim artem ſuam exercere, & columnarum induſtria elaboratarum ſtructura ſuum oſtendere artificium, ſic ex multis iuxta mare Galilææ ambulantibus ſolus ille cæleſtis ſtatuarius, & admirabilis architectus Chriſtus Deus noſter, quem diuina ſcriptu-
Sap. 7. ra libro Sapientiæ omnium artificem vocat,
Hebr. 11 & Diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos ciuitatis cæleſtis artificem & conditorem, duos illos impolitos lapides Simonem & Andreā intuitus, admirabiles ex illis eccleſiæ columnas conficiendas intellexit. Quid eſt hoc Domine, nonne hi lapides iacent impoliti? Nōne ſunt pauperes piſcatores? Verum eſt, inquit, Chriſtus, ſed ego, qui non ſolùm exteriora, ſed interiora cognoſco, in illis ea video me eſſe facturum, quæ alij videre non poſſunt. Et cupiens ſtatim cæleſtis ille architectus, qui, e faſtigio cæli conſtructum eccleſiam venit, in illis artem ſuam exercere diui
nam, vocauit eos dicens: Venite poſt me, fa- Matth. 4
ciam vos fieri piſcatores hominum: qui relictis omnibus eum fuerunt ſecuti, & piſces multos piſcati. Aſpicis igitur homines piſces eſſe, & regem piſcem magnum: qui ſi flagitioſus eſt, & ſcelerum maculis inquinatus, multos ſecum contaminat: qui ei adhærentes, illiuſque nequitiam imitantes cum eo ſimul euertuntur, & parem ſibi perniciē machinantur. Hoc illis Deus his verbis hoc loco minatur: Conglutinabo piſces fluminū tuorum ſquamis tuis, &c.

Et proiiciam te in deſertum. Alludit ad piſcium capturam, qui cùm extrahuntur e mari, proiiciuntur in terrā, vbi moriuntur. Fortaſſe fuit prælium in deſerto aliquo, vbi Pharao occubuit. Ex hebræo verti poteſt: Deſerā te in deſerto.

Non colligeris, nec congregaberis. Hoc eſt, non ſepelieris: inſepultum iacebit cadauer tuum, donec illud feræ & volucres deuorēt. Hebraiſmus eſt in diuinis literis non infrequens, accipi colligi & congregari pro ſepeliri. Capite trigeſimo primo Numerorū ſunt hæc verba literis mandata: Colligeris ad po- Num. 31
pulū tuū. Et capite. 22. lib. quarti Reg Col- 4. Re. 22.
ligā te ad patres tuos, & colligeris ad ſepulchrum tuum in pace. Hoc eſt, ſepeliam te Eſa. 57.
cum maioribus tuis, & deferent te in ſepulchrum tuum. Hoc tropo vſus eſt Eſaias dicens: Viri miſericordiæ colliguntur. Hoc eſt viri pietate præſtanti humo mandantur.

Beſtiis terræ. Hoc eſt, brutis animalibus. Vel per beſtias terræ intelligit Babylonios, crudeles, immanitate barbaros, ipſas feras fe- Pſal. 73.
ritate ſuperātes Ita intelligitur locus ille pſalmographi: Ne tradas beſtiis animā confitentem tibi. Pro quo Chaldæa paraphraſis habet: Ne tradas populis ſimilibus animalibus ſylueſtribus animas diſcentium legē tuam. Vbi per beſtias hoſtes intelligit, nimirum Palæſtinos, aut Babylonios, qui Hebræis vim inferebant, Felix vertit: Ne des feris animam turturis tuæ. Hoc eſt, ne tradas hoſtibus populum tuum, qui pro canticis vtitur gemitibus, & te ipſum aſſidua meditatione contēplatur. Hoc eſt enim turturis officium, geme re & meditari. Per aues etiam homines ſuperbi intelliguntur, qui inflati opinionibus, in Matth. 8
magnis erroribus verſantur. Hi ſunt, de qui- Luc. 9.
bus ait Chriſtus: Vulpes foueas habent: & volucres cæli nidos, filius autem hominis nō habet, vbi caput ſuum reclinet. Cyrillus per vulpes & aues dæmones intelligit: vt ſit ſenſus: Cùm vulpes & volucres, hoc eſt, cùm dæmones manſionem in te habeant, qualiter Chriſtus in te requieſcet? Quidam per aues in aerem ſe efferentes, elatos & iactabundos homines intelligunt, per vulpes vero hypocritas.

Pro eo quòd fuiſti baculus arundineus domui Iſrael. Id eſt, quoniam tibi fidentes Iſraelitæ,

raelitæ, & innixi in promiſſione ſua fuerunt decepti, & ſpem ſuarum cogitationum grauiſſimæ calamitates fefellerunt. Promiſerat Pharao ſe Hebræis aduerſus Chaldæos opem laturum, ſed non ſtetit promiſſis. Baculus fuit in promiſſione, ſed arundineus in ſolutione: quam ob cauſam fuerunt Iudæi miſerè occiſi. Hoc permiſit Deus, quia illi Deo ipſo relicto & cõtempto ad Aegyptios confugerunt. Auxilium mundi abſque Deo baculus eſt, non ligneus & firmus, ſed arundineus & fragilis cùm autem facilè confringatur, ſi ei fueris innixus, vulneraberis, & corrues. *Iere. 17.* Id intelligens ait Ieremias: Maledictus homo, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium ſuum, & à Domino recedit cor eius. Ac ſi diceret: Maledictus homo, qui vero Deo relicto ad mundi præſidium confugit, quod eſt vanum & fallax, & denique baculus arundinis. Hic eſt baculus, de quo dicebat Chriſtus: Nolite portare virgam. Ac *Matt. 10* ſi diceret: Nolite mundo fidere, ſed omnem veſtram fiduciam & ſpem in me figite ac locate. Ad id hortabatur Eſaias, dicens. Spe- *Eſa. 50.* rent in nomine Domini, & innitãtur ſuper *Simile.* Deum ſuum. Vt baculus arundineus eſt vacuus, ſic mundi fiducia eſt inanis. Ideo præ- *Eſa. 31.* cipiebat Deus populo Iſraelitico per Eſaiam, ne ad Aegyptum confugeret, eiuſque illuc confugientis iis verbis denuntiat excidium: Ve qui deſcendunt in Aegyptum ad auxiliũ. *Eſa. 36.* Et rurſus apud eundem Eſaiam aiebat Rabſaces: Ecce confidis ſuper baculum arundineum confractum illum, ſuper Aegyptum, cui ſi innixus fuerit homo, intrabit in manũ eius, & perforabit eam. Non ſolùm Aegyptij non tulerunt opem Iudæis, ſed ipſis detrimentum intulerunt. Tale eſt humanum auxilium, ad quod mortales ſpreto Deo cõfugiunt. Nos verò virgæ diuinæ innitamur, *Exod. 7.* quæ virgas Aegyptiorum deuorauit: & mare *Exod. 14* rubrum diuiſit: de qua dicitur in pſalmo: *Pſal. 22.* Virga tua & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt. Vbi per virgam et baculum diuina protectio intelligitur. Euthymius tamen grauis pſalmorum interpres, per virgam correctionem intelligit, per baculum verò ſuſtentationem.

Laceraſti omnem humerum eorum. Hoc eſt, fregiſti eorum vires. Idem ſtatim reperit, cùm ait: Diſſoluiſti omnes renes eorum. Humeri pro viribus accipiuntur, quemadmodum & renes. Videntes Iudæi Aegyptios victos à Chaldæis, fuerunt perterriti, & timore confracti.

Ecce ego adducam ſuper te gladium. Cladem Aegyptiorum prædicit. Gladius in literis diuinis accipitur aliquando pro poteſtate, vt in *Exod. 18* Exodo dicebat Moyſes. Eruit me de gladio Pharaonis. Pro quo ſeptuaginta habent: De manu Pharaonis. Accipitur etiam pro hoſtili indignatione, & cæde ab inimicis illata, *Eſa. 1.* vt apud Eſaiam: Quod ſi nolueritis, & me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Aliquãdo pro acerbiſſimi doloris magnitudine, vt apud Lucam: Tuam ipſius *Luc. 2.* animam pertranſibit gladius. Aliquãdo pro verbo Dei: vt apud diuum Paulum in Epi- *Epheſ. 6.* ſtola ad Epheſios: Sumentes gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei. Hic eſt gladius acutus, quem diuus Ioannes in Apocalypſi *Apoc. 1.* aſpexit exire de ore Chriſti Dei noſtri. De eo intelligitur id, quod ait ſponſus in Canticis: *Cant. 3.* En lectulum Salomonis ſexaginta fortes ambiunt ex fortiſſimis Iſrael, omnes tenentes gladios, & ad bella doctiſſimi. Lectus eſt pax Eccleſiæ, Salomon, qui ſonat pacificum, eſt Chriſtus pax noſtra, qui fecit vtraque vnum noſque patri reconciliauit, fortes, qui pacem cuſtodiunt, ſunt verè cõcionatores, qui ſunt ex fortiſſimis Iſraelis, hoc eſt, qui inter fideles præſtant animi fortitudine, qui dicuntur ſexaginta, hoc eſt, multi, numero definito pro indefinito, gladius eſt verbum Dei, bellum, eſt perpetuum certamẽ inter nos & hoſtes animarum, iuxta id quod ait Iob. Mi- *Iob. 7.* litia eſt vita hominis ſuper terram. Vnde aiebat D. Paulus in epiſt prima ad Timothæũ. *1. Tim. 1* Hoc præceptum commendo tibi, vt milites in illis bonam militiam. Ad bellum hoc indigemus verbo Dei, quod eſt gladius ille, de quo Chriſtus aiebat. Non veni mittere pa- *Matt. 10* cem, ſed gladium. Hoc autem loco apud Ezechielem accipitur gladius pro clade, quã Babylonij erant Aegiptiis illaturi.

Fluuius meus eſt. Nihilum intelligit, vt diximus paulò antè.

A turre Syenes vſque ad terminos Aethiopiæ. Hoc eſt, ab vno termino vſque ad alterum, à principio Aegypti vſque ad finem. Ac ſi dicat: Totam terram Aegypti vaſtabo. Syene eſt vrbs in confinibus Aegypti. Hæc ſunt verba Solini cap. 4 ſ. Ditiones Aegyptiæ eſſe incipiunt à Syene, in qua fines Aethiopum. Pomponius Mela connumerat Syenem inter præcipuas Aegypti ciuitates. Plinius libro 2. ait eam eſſe ſupra Alexandriam quinque millibus ſtadiorum.

Erunt deſolata. Ex hebraico verti poteſt. Erunt ipſa deſolatio.

Et diſpergam Aegyptios in nationes, & ventilabo eos in terras. Quia hæc dicit Dominus Deus: poſt finem quadraginta annorum congregabo Aegyptum de populis, in quibus diſperſi fuerant, & reducam captiuitatem Aegypti, & collocabo eos in terra Phathures, in terrã natiuitatis ſuæ, in terra, de qua ſumpti ſunt: & erunt ibi in regnum humile. Et inter cætera regna erit humillima, et non eleuabitur vltrà ſuper nationes, & imminuã

D eos, ne imperent gentibus. Nec erũt vltrà domui Iſrael in confidentia, docentes iniquitatem, vt fugiant, & ſequantur eos: & ſcient, quia ego Dominus Deus. Et factum eſt in viceſimo & ſeptimo anno, in primo, in vna menſis, factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, Nabuchodonoſor rex Babylonis ſeruire fecit exercitum ſuum ſeruitute magna aduerſus Tyrum. Omne caput decaluatum, & omnis humerus depilatus eſt: & merces non eſt reddita ei, nec exercitui eius de Tyro, pro ſeruitute, qua ſeruiuit mihi aduerſus eam. Propterea hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego dabo Nabuchodonoſor regem Babylonis in terra Aegypti, & accipiet multitudinẽ eius, deprædabitur manubias eius, & diripiet ſpolia eius: & erit merces exercitui illius. Et operi, pro quo ſeruiuit aduerſus eam, dedi ei terrã Aegypti, pro eo quòd laborauerint mihi, ait Dominus Deus. In die illo pullulabit cornu domui Iſrael, et tibi dabo apertũ os in medio eorum, & ſcient, quia ego Dominus.

Et diſpergã Aegyptios in nationes. Ad quàs captiui ducentur. Sequitur: Et ventilabo eos in terras. Metaphora eſt ſumpta à paleis, quæ in area, cùm granum trituratur, à vento in diuerſas partes proiiciuntur. Vbi aſpicis homines impios & vanos cum paleis comparari. De illis aiebat Baptiſta: Ventilabrum in manu Domini, & permundabit aream ſuam: & congregabit triticum ſuum in horreum, paleos autem comburet igne inextinguibili.

Matth. 3 Luc. 3.

Et collocabo eos in terra Phatures Phatures eſt in Aegypto Aiunt nonnulli eſſe Aegypti Metropolim. Diuus Hieronymus libro de locis hebraicis ait regionem eſſe, in qua profugi Iudæi habitauerunt.

Et erunt ibi in regnum humile. Reſtituentur quidem in patriam, ſed non in priſtinam pompam & potentiam.

Et factum eſt in viceſimoſeptimo anno Subaudi, à Tyri euerſione, de qua Ezechiel ſuperioribus tribus capitibus vaticinatus eſt. Annectitur hæc viſio ſuperiori, quia in vtraque de eadem agitur re. Sunt, qui exiſtiment hos annos cõputari à Iechoniæ trãſmigratione. Sed tunc inſurgit hęc dubitatio. Anno vndecimo tranſmigrationis euerſa eſt Hieroſolyma, vt ex quarto lib. Regum, & ex Ieremia apertiſſimè conſtat Et fuerunt Iudæi in vincula coniecti, & in Chaldæam tranſlati, exceptis paucis, qui Hieroſolymæ manſerunt, quibus Nabochodonoſor Godoliam præfecit. Septimo autem menſe irruerunt Iudæi in Godoliam, quo occiſo ad Aegyptum confugerũt. Quod ſcientes Babylonij parauerunt aduerſus Aegyptum bellum, & totam eius terram deuaſtarunt multò ante annum viceſimum ſeptimum, quo factum Ezechieli fuit hoc verbum Domini, de quo agit in præſentia. Cùm igitur annum viceſimum ſeptimum à prima tranſmigratione euerſa fuerit Aegyptus, non videtur fieri potuiſſe, vt anno viceſimo ſeptimo fuerit Ezechiel de euerſione illa vaticinatus. At altè ſpectare ſi voluerimus, videbimus apertè, fuiſſe hanc Aegypti vaſtationem ante annum viceſimum ſeptimũ factã, ſed Ezechielem hoc loco non illam vaticinari, ſed ſolum cauſam reddere, cur Deus Aegyptum tradiderit Babyloniis, quia videlicet in euerſione Tyri laborarunt, & loco mercedis laborum ſuorum Aegyptũ receperint. Anno decimo fuit reuelata diuino vati clades & vaſtatio Aegypti, vt in principio capitis oſtendimus. Hoc autem loco multò poſt cladem & excidium non prędicit factum, ſed narrat facti rationem. Ex quo ſit, vt tres cauſæ huius euerſionis aſſignentur: prima Aegyptiorum ſuperbia et inſolentia, altera eorum fraus & perfidia, quia ſuaſerant Iudæis, vt relicto deo ad ipſos confugerent, qui eos erãt protecturi, quod minimè fecerũt, tertia, quia Deus volebat tradere Babyloniis Aegyptũ, & præmium ob acceptum laborẽ in oppugnatione Tyri in illos conferre. Sunt tamen qui aſſerant, hanc Aegypti euerſionẽ, de qua hic agitur, non eſſe eam, quæ facta fuit poſt cædem Godoliæ, ſed aliam multò poſt illã.

4. Re vl. Iere. 39. & 52.

Seruire fecit exercitum ſuum ſeruitute magna. Nimirum in oppugnatione Tyri, qua in re mihi ſeruierunt: vbi milites præ frequẽti galearum armatura calui reddebãtur, cum diu noctuque capita haberent galeis cooperta: & humeri eorum eſſent detriti præ crebra ponderum & ſarcinarum magnitudine: baiulabant enim aggeres, & machinas bellicas ad muros concutiendos: Et cùm miniſtri mei eſſent, inquit Deus, ego enim eos miſi, non fuerunt premio affecti. Aiunt nõnulli ideo Babylonios in illa Tyri expugnatione ſpolia non inueniſſe, quia Tyrij de ſalute deſperantes omnes diuitias ſuas partim in mare proiecerunt, partim igni tradiderũt: & ij qui ſe potuerunt in fugam conferre, eas ſecum aſportarũt. Eam ob cauſam Deus dedit terram Aegypti ſpoliandam Babyloniis. Ex quo infertur, eos, qui ſunt mortiferis criminibus implicati, aliquid temporale mereri pro aliquibus virtutum actionibus, in quas aliquando incumbunt, ſed hoc non ex condigno, vt ego mihi ſtatuo, ſed ex congruo,

Sup. 26. 27. & 28

gruo, vt verbis vtar ſcholaſticis. Hinc colligitur, non omnem actionem infidelis peccatum eſſe, poteſt enim infidelis bonum opus facere in genere moris, ſeu bonum morale, quemadmodum ſi parentes honore proſequatur, ſi inopibus ſubueniat, ſi innocentum cauſam ſuſcipiat. Quibus in rebus, & aliis huiuſmodi non peccat: infidelitas enim, & quodcunque lethale flagitium & ſi vitam auferant gratiæ, non tamen tollunt bonum naturæ, & morale, ad quod ſe extendit naturalis potentia. *Eccl. 15.* Deus, inquit Eccleſiaſticus, ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui. Et paulò pòſt: Ante hominem vita & mors, bonum & malũ, quod placuerit ei, dabitur illi. At ſi infidelis bonum, quod facit, referat ad finem perfidię ſuæ, incidit abſque dubio in peccatum, nam actio recipit ſpeciem à termino ad quem, & boni moralis vel mali ratio ab agentis intentione, cum autem agẽtis propoſitum ſit deprauatum, deprauatur etiam ipſa virtutis actio. Illud velim ſic exiſtimes, me de virtute loqui imperfecta, cum infidelium virtutis mentionem facio, virtus enim vera, & perfecta, & Deo grata abſq; fide eſſe nõ poteſt, dicẽte apoſtolo: Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. *Hebr. 11.* Imò vera & perfecta virtus abſque charitate eſſe non poteſt, tũc enim habet abſolutæ omnibus numeris nomen, cum operatur bonum in ordine ad vltimum finẽ ſupernaturalem, ad quem perficit & ordinat hominem ſimpliciter, quod abſque charitate fieri non poteſt Vnde diuus Auguſtinus virtutem ait eſſe ordinem amoris, quia vera virtute prædirus Deum ſummo amore proſequitur, proximum autẽ ſicut ſeipſum diligit. At qui non diligit, vt ait diuus Ioannes, *1. Ioan. 3* manet in morte, cum autem veris & perfectis virtutibus vita ſpiritualis perficiatur, apertè concluditur, ſine charitatis dilectione eſſe illas non poſſe. Non eſt tamen negandum, poſſe homines, non ſolum fideles mortifero ſcelere aſtrictos, ſed etiam infideles, eſſe aliquibus moralibus virtutibus ornatos, & aliquid efficere, quod peccatũ non ſit. Nec huic ſententiæ repugnat id, quod ait in epiſtola ad Romanos diuus Paulus: *Rom. 4.* Omne quod nõ eſt ex fide, peccatum eſt. Nam verba illa hunc habent ſenſum: Omne id quod eſt contra conſcientiam, peccatum eſt. Agebat apoſtolus de ciborum ſumptione, & ait, eum, qui comedit id, quod impurum & prohibitum eſſe exiſtimat, peccare, quoniam contra perſuaſionem & conſcientiã facit, id enim quod fit non ex fide, hoc eſt repugnante conſcientia, peccatum eſt. Hæc eſt germanus huius loci intellectus. Hæc eſt ſententia diui Auguſtini libro tertio Hypognoſtici contra Pelagianos: & libro de ſpiritu & litera ca. 28. & aliis in locis Fuit hæc ſententia decreto ſanctæ Tridentinæ ſynodi ſeſſione ſexta confirmata, canone ſeptimo, cuius ad literam hæc ſunt verba: Si quis dixerit opera omnia, quæ ante iuſtificationem fiunt, quacunque ratione facta ſint, vere eſſe peccata, vel odiũ Dei mereri, aut quantò vehementius quis nititur ſe diſponere ad gratiam, tanto eum grauius peccare, anathema ſit. Quare de hoc non eſt amplius dubitãdum. Id autem quod ait apoſtolus in epiſtola ad Titum: Inquinatis & infidelibus nihil eſt mundum, *Tit. 1.* intelligitur de iis, quæ agunt ex ſua infidelitate, malaque intentione. Sin autem ea quæ ex genere ſuo bona ſunt, faciant, ſolo fine à natura eis præſcripto, ſunt abſque dubio moraliter bona. Et à fortiori ſi ea dirigant ad Deum. Eam ob cauſam Deus, cum nullum bonũ relinquat irremuneratum, ea bona opera munere aliquo compenſat, vt conſtat ex hoc Ezechielis loco, vbi Deus ait tradidiſſe Aegyptũ loco mercedis his, qui in euerſione Tyri ei ſeruierant.

Ecce ego dabo Nabuchodonoſor regem Babylonis. Aſſerunt nonnulli hunc Babylonis regem, qui Aegyptum expugnauit, fuiſſe Cambyſem filium Cyri. Aſſerit enim Herodotus hunc Cambyſem totam Aegyptum ad excidium & vaſtitatem vocaſſe, & omnia eius ſimulachra deleuiſſe. Nec eſt inconueniẽs appellari hoc loco Nabuchodonoſorem, nam vt alibi diximus, hæc erat omnium Babylonis regum nomenclatura.

Et accipiet multitudinem eius. Hoc eſt, accipiet ſibi promiſcuam plebem in ſeruitutẽ ſuam. Omnes erunt ſerui eius.

Et operi pro quo ſeruiuit aduerſus eam, dedi ei terram Aegypti. Hoc eſt, pro opere, quo mihi miniſtrauit aduerſus Tyrum, dedi ei loco præmij terram Aegypti.

In die illa pullulabit cornu domui Iſrael Hoc eſt, cum hæc euenerint, faciam, vt refloreſcat regnũ Iſraelis, & robur eius pullulaſcat, quia *1. Eſd. 4.* illum rex Cyrus inſtaurabit, & in priſtinam dignitatem reſtituet, & in illo florenti rerum ſtatu vigebit, cum Cambyſes rex Cyri Aegyptum vaſtauerit. Sunt qui hoc ad tempus illud referant, quo Iechonias in Babylonica captiuitate conſtitutus fuit à rege Babylonis magnis honoribus affectus, et in throno regio collocatus, vt diuina hiſtoria libro quarto Regum teſtatur. *4. Reg. vl.* Accipi autem cornu pro potentia, & robore, & regno, colligitur ex primo capite Zachariæ prophetæ, *Zach. 1.* vbi agens de regnis, à quibus Hieroſolyma afflicta fuit, ait: Et leuaui oculos meos, & vidi: & ecce quatuor cornua. Et paulò pòſt: Hæc ſunt cornua, quæ ventilauerunt Iudam, & Iſrael, & Ieruſalem. Et decem cornua regnatura Daniel propheta cap. 7. ſe vidiſſe teſtatur. *Dani. 7.* Vnde illud Zachariæ apud Lucam: Et erexit cornu ſalutis *Luc. 1.* nobis in domo Dauid pueri ſui. Vbi per cornu regnum, & potentia, & robur, & propugnaculum inexpugnabile intelligitur Sed hæc Ezechielis verba ad Chriſti regnum

referuntur. Expugnata Aegypto, euerſa mū-
Rom 9. di idololatria, pullulabit, inquit, fortitudo cre
dentium, qui ſunt Iſraelitæ ſecundum ſpiri-
tum, & Chriſti regnum, fide, ſpe, & charita-
te, doctrina, miraculis, & virtutibus florebit.
Hanc exiſtimo eſſe veram huius loci intelli-
gentiam. Erat enim Chriſtus omnium diui-
Simile. norum vatum ſcopus. Et quemadmodū qui
ſunt in denſas tenebras coniecti, ibique diu
detenti, non poſſunt ſubitam ſolis lucem in-
tueri, ſed oportet in ſublucido aere eos prius
verſari, alioquin erunt repentino obcæcati
ſplendore, ſic mortales ſcelerū maculis con-
taminati, errorum caligine cooperti, & in
ignorantiæ tenebris ſepulti, non poſſent in
ſplendidiſſimam illam claritatem Chriſtum
Deum noſtrum fidei oculos repentè conijce-
re, niſi prius diuinorum vatum oracula, ve-
luti ſtellulæ quædam emicuiſſent, & aerem
modo ſuo illuſtraſſent. Chriſtus ſol eſt, de
Mala. 4. quo ait per Malachiam Deus pater: Vobis ti-
mentibus nomen meum orietur ſol iuſtitiæ.
Ioan. 1. Ipſe eſt lux illa; de qua ait diuus Ioānes: Ille
erat lux vera, quæ illuminat omnem homi-
Ioan. 8. nem venientem in hunc mundum. De qua
ait ipſemet Deus: Ego ſum lux mundi. Eum
Hebr. 1. appellat diuus Paulus ſplendorem gloriæ, &
figuram ſubſtantiæ eius. Fuerunt itaque pro
phetæ ſapientia præſtantes, & vaticinijs ſuis
aliquid lucis afferentes, quo homines errori-
bus obrutos, et in antiqua ignoratione verſa-
tos, ad veram ſalutis claritatem intuendam
præpararent. Vt igitur ſol præmittit luciſe-
rum, & ſtellas alias ad diem prænuntiandū,
ſic Chriſtus patriarchas et prophetas præmi-
ſit ad ſuum futurum aduentum in mūdum
oſtendendū Lege vtrūque teſtamentū, & vi
debis apertè, nouum teſtamentum fuiſſe in
vetere incluſum Id intelligens diuus Augu-
ſtinus in libro de catechizandis rudibus, ait
nihil aliud eſſe vetus teſtamentum, quàm
occultationem noui, & nouum nihil aliud,
quàm relationem veteris. Et explanans pri-
mum Ioannis caput aſſerit euangelium eſſe
veritatem, quæ latebat in lege veteris teſta-
Ioan. 1. menti: lex enim, vt ait diuus Ioannes, per
Moyſen data eſt, ſed gratia & veritas illius
legis per Chriſtum in euangelio facta eſt. O-
rigenes in Matthæum ait, teſtamentum ve-
tus ſepulchrum fuiſſe, in quo erat clauſum
Matt. 27 euangelium, & velum quoddam, quo ope-
riebatur euangelica veritas: ſed in Chriſti
morte velum templi ſciſſum fuiſſe, & aperta
monumenta, & tunc fuiſſe reſeratam veri-
tatem euangelicam, quæ ibi recondita late-
bat. Ideo dicebat Chriſtus Iudæis Scrutami-
Ioan. 5. ni ſcripturas, quia ipſæ ſunt, quæ teſtimoniū
Luc. 24. perhibent de me. Et diuus Lucas, Incipiens,
inquit, Ieſus à Moyſe, & prophetis interpre-
tabatur illis omnia, quæ de ipſo erant ſcri-
pta. Hoc dico, vt oſtendam prophetarū va
ticinia eſſe de Chriſto intelligenda, & ex cō-
ſequenti eos in erroribus intolerabilibus ver-
ſari, qui vſque adeo ſeſe opinionibus Iudæo-
rum addixerunt, vt nihil, aut certè parū ad
Chriſtum referant, nihil doctum, nihil lite-
rale, nihil denique approbandum ducūt, niſi
quod ex turbidis Hebræorum fontibus hau-
ſerint. Teſtimonia de Chriſto apertiſſima,
noſtræque redemptionis myſteria altiſſima
continentia trahunt violenter ad res geſtas
Iudæorum, eaque de illis duntaxat interpre-
tantur. Ego non ſolùm fateor, ſed etiā profi-
teor, nunquam mihi horum hominum iudi-
cium fuiſſe probatum: quin potius illud iu-
dico deteſtabile, à Chriſtiani profeſſione
alienum, & veræ religioni veritatis ac pieta-
tis pleniſſimæ contrarium.

Et tibi dabo apertum os in medio eorū. Hoc
eſt, dabo tibi loquendi libertatem. Vel ſic,
& melius meo quidem iudicio. Tunc faciā,
vt vaticinium tuum ſit apertum inter verè
Iſraelitas. Tunc intelligent completa fuiſſe
oracula tua, & ſcient me eſſe deum, de quo
tu fuiſti mirabiliter vaticinatus.

Annotationes ex hebræo in caput vigeſimum nonum.

D*Raco magne.* In hebraico eſt הגדול־
התנים hatanim hagadhol Nomē
tanim draconem ſignificat, & ma-
gnis piſcibus commune eſt, cuiuſmodi ſunt
balænæ, orcæ, thynni, & ſimiles, qui omnes
nomine ceti intelliguntur. Vnde noſter inter
pres apud Eſaiam pro tanim cetum vertit, Eſa. 27.
dicens: Et occidet cetum, qui in mari eſt. Vbi
Franciſcus Forerius vir hac noſtra ætate eru-
ditiſſimus, et concionator regius eximius, pro
ceto vertit draconem, per quem in commē-
tariis diabolum intelligit & antichriſtū, per
draconem vero animal intelligit marinum,
non terrenum. Quare hoc Ezechielis loco
per draconem piſcis magnus intelligitur: pro
quo Pagninus vertit cetum, & alij nonnulli.
Accipitur etiam hoc nomen tanim pro dra-
cone terreno, vt capite 32. Deuteronomij: Deut. 32
Fel draconum vinum eorum, & venenum
aſpidum inſanabile. Vel vt poteſt verti ex
hebræo: Toxicum ſerpentium eſt vinum eo-
rum, & virus aſpidum citò necans. Quaſi
dicat: Homines impij, & idolorum cultores
vites ſunt peſtiferæ, producentes pro vino,
venenum, nefaria ſunt eorum opera, & im-
pij eorum cogitatus. Pro hoc nomine tanim
vertit etiam noſter interpres lamias apud
Ieremiam, Threnorum quarto: Sed et lamiȩ Thrē. 4.
nudauerunt mammam. Sunt autem lamiæ
feræ quædam in intima Africa, muliebri fa-
cie, vt ait Dion Chryſoſtomus, & vberibus
pulchris, quæ homines alliciunt in fraudem,
captoſque deuorant. Vnde pro veneficis il-
lis accipiuntur, quæ ſitiūt ſanguinem infan-
tium,

tia n, de quibus copioſè diſſerit Cœlius Rhodiginus. Eſt igitur Ieremiæ ſenſus: Immanes feræ catulos ſuos alunt, ſola Hieroſolyma filios ſuos penitus relinquit.

Et diſſoluiſti omnes renes eorum. In explanatione diximus, diſſoluere renes hoc loco eſſe vires infringere. At Pagninus vertit: Et ſtare facies eis omnes renes. Quorum verborum hic eſt ſenſus. Tu quidem confringeris, es enim baculus arundineus: & ita in cauſa eris, vt ſtent recti renes eorum. Quando in te innitebantur, curui erant, ſed remoto ſuſtentaculo ſtabunt recti. Huic interpretationi fauet paraphraſis chaldaica ita habens: Stare facies eos ſuper lumbos ſuos, vt vltrà tibi nō nitantur. Quidam codices ad marginem pro diſſoluiſti habent firmabis. Quod cum Pagnini & Ionathæ Chaldæi tranſlatione cohæret. Harum verſionum varietas pendet ab hebraico, vbi pro diſſoluiſti eſt העמדת ha amadhta: quod poteſt eſſe à verbo amadh, *Pſal. 121.* quod ſignificat ſtare, & ſtatuere, vt in pſalmo: Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis Ieruſalem. Vnde ammudh ſignificat fulci- *Exod. 13.* mentum & columnam, vt capite 13. Exodi: Columna nubis. Hanc opinionem ſecutus eſt paraphraſtes Chaldæus, & Pagninus, & alij. Poteſt etiam eſſe à verbo, maad, quod *Pſal. 68.* ſignificat diſſoluere, & incuruare, vt in pſalmo: Obſcurentur oculi eorum ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua: vel diſſolue: Hoc eſt, adime eis domine iudicium, & vires nocendi: labefacta peruerſa eorum conſilia: diſſolue eorum dorſum, atque robur illis confringe, ne innocentes calamitatibus opprimant, eiſque vim inferant, & per ſummum ſcelus ad excidium vocēt. Deum, obſecrat diuinus vates, vt impiorum intellectum tenebris circunfundat: non quòd ſcientia ex ſe mala ſit, ſed quòd flagitioſi & impij eam non habeant, niſi vt illa ad aliorum perniciem intemperanter abutantur. Non detrahit de ſapientibus, non in eos inuehitur diuinus pſaltes, qui ſcientiam cum virtute coniungunt, ſed ſceleratorum aſtutiam aliis perniciem machinantem deteſtatur. Nō eorum habebat ingenium: qui viris verè ſapientibus notam ignorantiæ inurunt: qui nō exiſtimant ſe efferre poſſe ſurſum, niſi alios deiiciant deorſum. Quam ob cauſam obliti Chriſtiani decoris viros catholicos & doctos maledictis inceſſunt, reprehendunt, & maculant, volentes eorum famam extinguere, eorumque nominis ſplendorem tenebris *Simile.* commentitiis obfuſcare. Vt qui ſtadiū currit, eniti & contendere debet pro viribus, vt ſuperior euadat, Supplantare autem concertatorem, aut manu depellere non debet, ſic in ſtudium literarum debemus toto pectore incumbere, ſummaque ope niti, vt palmam conſequamur: at eos reprehendere, in eos inuehi, eos obiurgationibus inſectari, qui nobiſcum certant, et literis ſtrenuè operam nauant, inurbanum eſſe & nefarium ſemper duxi. Poteris hæc pſalmographi verba ita rectiſſimè meo quidem iudicio exponere, vt non ſint precationes, ſed vaticinia: quaſi dicat: Obſcurabuntur oculi eorum ne videant & dorſum eorum ſemper incuruabitur. *Pſal. 68.* Hoc eſt, Auferetur illis verus intellectus ſacræ ſcripturæ: erunt Iudæi tenebris circunfuſi, non intelligent cæleſtia diuinarum literarū myſteria malitia obcæcati: & ita manentes ſub iugo ſeruitutis, & libertatem ſpiritus non recipientes, portabunt onera legis, quo fiet, vt eorum dorſum ſemper incuruetur, pondus ſuſtinentes legis veteris ſacrificiorum, & cæremoniarum, à quibus liberi eſſent, ſi Chriſtum recipere voluiſſent. Vbi vides verbum maadh incuruare & diſſoluere ſignificare. Et hanc deducendi rationem ſecutus eſt & rectè quidem noſter interpres, vertēs: Et diſſoluiſti omnes renes eorum.

Nec erunt vltra domui Iſrael in confidentia docentes iniquitatem. Hoc eſt, Nō fident poſt hac Iſraelitæ Aegyptiis docentibus iniquitatem. Solebāt enim Aegyptij docere Hebræos impium idolorum cultum. Vbi nos habemus docentes, eſt in hebraico מזכיר mazcir, à verbo zachar, quod ſignificat recordari, reminiſci, memorare, mentionem facere, adolere, ſuffire, odorari. *Pſal. 102.* Vt in pſalmo: Recordatus eſt, quoniam puluis ſumus. Et in alio pſalmo: Memor ſit omnis ſacrifi- *Pſal. 19.* cij tui. Vel faciat ſacrificium tuum. Solebant enim Hebræi thus incendere in ſacrificiis, vt *Leuit. 2.* conſtat ex capite ſecundo Leuitici. Significat iis verbis populus, qui pro rege ſuo Dauide ad bellum difficile proficiſcēte preces fundebat, ſe cupere, vt eius ſacrificium eſſet Deo gratiſſimum. Verba illa pincernarum magiſtri capiti quadrageſimo primo Geneſis mā- *Gen. 41.* data: Confiteor peccatum meum: poſſunt ita verti: Commemoro peccatum meum, vel recordor peccati mei. eſt enim ibi verbū hoc zachar. Ab hoc verbo deriuatur mazcir, pro quo noſter interpres vertit à commentariis, dicens capite 8. lib. ſecundi Regū: *2. Reg. 8.* Porrò Ioſaphat filius Ahiluh erat à commentariis. Hoc eſt, qui res geſtas memorabiles mandabat literis, vt poſteritatis memoria vigerent. Vel qui negotia gerenda commemorabat. Aiunt nonnulli regem Dauidem conſtituiſſe miniſtrum quendam, qui ei ad memoriam reduceret eos, qui pro illo aliquid fecerant inſigne, vt rex illud munera & præmio compenſaret. Intuere admirabilem regis iuſtitiam & æquitatem, qui hominem iuſtum mercede conducebat, vt ſibi ſubditorum ſuorū præclara facinora in memoriam reuocaret, vt illa digno præmio remuneraret, & alios ſtudio eorundem benefactorum incenderet. Cùm rex Aſſuerus no- *Eſter. 6.* ctem quandam duxiſſet inſomnem, iuſſit ſibi afferri hiſtorias & annales, & cum corā eo legerētur, inuenit illic ſe beneficium quoddā acce-

accepiſſe à Mardochæo, & ſtatim illud remuneratur. Qui igitur principi ſuadet, vt ſuorũ benefacta dignis præmiis recompenſet, eique illos in memoriam redigit, qui pro eo labores ſubierunt, & in dimicationes & pericula pro republica ſe coniicere non dubitarunt, à commentariis vocatur, deducto nomine à verbo zachar, quod cõmemorare, & in memoriam reducere ſignificat. Quare poteſt locus hic Ezechielis ita verti. Non erunt deinceps domui Iſrael in confidentiam, et in memoriam redigentes iniquitatem. Vel ita: Nõ erunt poſthac domui Iſrael in confidentiam reducentem iniquitatem in memoriam. Hoc eſt in confidentiam, quæ ſit cauſa, vt Deus memor ſit illorum ſcelerum. Hebræi cùm deficiebant à Deo, & freti Aegyptiorum promiſſis ad eos confugerent, à Deo puniebantur. Et eam ob cauſam tunc dicebantur venire in mentem Deo, quoniam eorum ſcelerum reminiſcebatur, vt de illis pœnas debitas ſumeret, qui eo relicto in humano auxilio ſpem omnem ſuam figebant ac locabant.

ARGVMENTVM CAPITIS XXX.

INuitat diuinus vates homines ad lachrymas & lamenta ob Aegyptiorum calamitatem, eorũmque vrbium per Chaldæos luctuoſiſſimam euerſionem: de qua fuerat capite ſuperiore vaticinatus.

CAPVT XXX.

A ET factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis propheta, & dic: Hæc dicit Dominus Deus: Vlulate, væ, væ, diei, quia iuxta eſt dies, & appropinquabit dies Domini, dies nubis tempus gentium erit. Et veniet gladius in Aegyptum, & erit pauor in Aethiopia, cum ceciderint vulnerati in Aegypto, & ablata fuerit multitudo illius, & deſtructa fundamenta eius. Aethiopia, & Libya, & Lydi, & omne reliquum vulgus, & Chub, & filij terræ fœderis, cum eis gladio cadẽt.
B Hæc dicit Dominus Deus: Et corruent fulcientes Aegyptũ, & deſtruetur ſuperbia imperij eius: à turre Syenes gladio cadent in ea, ait Dominus Deus exercituum: & diſsipabũtur in medio terrarum deſolatarum, & vrbes eius in medio ciuitatum deſertarum erunt. Et ſcient, quia ego Dominus, cùm dedero ignem in Aegypto, & attriti fuerint omnes auxiliatores eius. In die illa egredientur nuntij à facie mea in trieribus ad conterendam Aethiopiæ confidentiam, C
& erit pauor in eis in die Aegypti: quia abſque dubio veniet. Hæc dicit Dominus Deus: Et ceſſare faciam multitudinem Aegypti in manu Nabuchodonoſor regis Babylonis. Ipſi, & populus eius cum eo, fortiſsimi gentium adducentur ad diſperdendam terram, & euaginabunt gladios ſuos ſuper Aegyptum, & implebunt terram interfectis: & faciam alueos fluminum aridos, & tradam terram in manus peſsimorum: & diſsipabo terram, & plenitudinem eius in manus alienorum, Ego Dominus locutus ſum. Hæc dicit Dominus Deus: Et diſperdam ſimula- D
chra, & ceſſare faciam idola de Memphis: & dux de terra Aegypti non erit amplius: & dabo terrorẽ in terra Aegypti. Et diſperdam terrã Phathures, & dabo ignem in Taphnis, & faciam iudicia mea in Alexandria: & effundam indignationem meam ſuper Peluſiũ robur Aegypti: & interficiam multitudinem Alexandriæ: & dabo ignem in Aegypto.

EXPLANATIO.

ET *factum eſt.* Superiore capite prædixit Aegypti vaſtationem: nunc eam deplorat, tempus illud calamitoſum vocans, & infelicem diem, quo Aegyptus erat euertenda.

Vlulate. Nempe vos ô Aegyptij, & cæteri, quorum calamitatem prænuntio. Hoc ideo illis dicebat, vt ærumnarum ſuarum timore perterriti à ſceleribus deſiſterent, & intimis ſuſpiriis, flebilibuſque lamentis dediti ad diuinum numen, tanquã ad arcẽ munitiſſimã confugerent. Ita fecerunt Niniuitę, & fuerũt ab euerſione, quam Ionas propheta illis prędicebat, liberati. *Iona. 3.* Solet namque deus homines afflictos, ſeipſum vocantes, in lachrymis & ſqualore iacentes, placidis oculis intueri: eſt enim, vt verbis vtar Apoſtoli, pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra. *2. Cor. 1.*

noſtra. Niſi Ionas liberè & intrepidè concionatus fuiſſet, illiſque ob flagitia ſua excidium nuntiaſſet, non eſſent a vitiis ſuis ad pœnitentiam conuerſi. Huiuſmodi debet eſſe euangelicus cõcionator, Eſaiæ, Ieremiæ, Ezechielis, Ionæ, Ioannis Baptiſtæ, & apoſtolorum imitator, quos diuinus amor, libertas ſpiritus, excellens promptaque virtus excitabant, vt pro veritate nuntianda nec exilium, nec cruciatus, nec mortem ipſam timerent, nihilque, quod ipſis propter Deũ accidere poſſet, intolerandum putarent. *Simile.* Quemadmodum Alexander Magnus prohibuit, ne quis illum pingeret præter vnum Apellem, cui in arte pictoria antiquorum ætas primas abſque controuerſia tribuit, ſic non decet Chriſtum Deum noſtrum à quolibet concinnatore timido, indocto, adulatore prædicari, ſed à viris animi fortitudine præſtantibus, & ſapientia ac virtute excellentibus, qui poſſint labentem & iacentem populum ad decus erigere, ab errore deducere, omnes in rerum cæleſtium amorem incendere, de arcanis redemptionis noſtræ granitèr differere, & quemcunque in animis hominum motum res & cauſa poſtulet, vel excitare, vel ſedare: qui denique iuxta diui *1.Tim. 4* Pauli doctrinam poſſint rectè arguere, obſecrare, increpare in omni patientia & doctrina. Diuus Ambroſius in ſermone de ieiunio, & habetur diſt. 35. ſexta die, ita ait: Qui Chriſtum annuntiat, ab omni vitiorum incentiuo præſtare ſe debet alienum. Et diuus Gregorius in homilia quadam: Cuius, inquit, vita deſpicitur, reſtat, vt eius prædicatio contemnatur.

Quia iuxta eſt dies. Id eſt, quia iam imminet tempus acerbiſſimæ veſtræ calamitatis. Hoc tempus appellat diem Domini, hoc eſt diuinæ vltionis, quoniam tunc Aegypti, Deo ſuorum flagitiorum pœnas dederunt.

Dies nubis. Hoc eſt, tempus triſte & nubiloſum, plenum mœrore & moleſtia. Idem *Infra. 32* ſignificare volens, ait capite 32. Solem nube *Ioel. 2.* tegam, & luna non dabit lumen ſuum. Et Ioel: Quia venit dies Domini, quia propè eſt dies tenebrarum, & caliginis: dies nubis & turbinis. Fortaſſe per nubem intelligit hoc loco Ezechiel Babyloniorum exercitum, vt oſtendat, ſubitam procellam, quam mentis oculis intuebatur, eſſe Aegyptios oppreſſu- *Simile.* ram & obruturam. Vt enim ex nube oritur aliquando repentina & ſæua tempeſtas, ſic ex Babyloniorum exercitu erat Aegyptiis prouentura ſubita & horribilis vaſtatio. Eam *Eſa. 19.* ob cauſam Eſaias Aſſyriorum exercitũ nubem leuem appellat, nubem ob nimbos & procellas, leuem ob velocitatẽ & agilitatem: tam celeriter enim, & concitatu impetu ad Aegypti cladem & excidium properabant Aſſyrij, vt potiùs volare, quã ambulare viderentur. Erant Aegyptij læti, in voluptatibus verſati, & repentè fuerũt afflicti, & partim capti, partim occiſi. Intuere mundi varietatem & viciſſitudinem: poſt lætitiam & voluptatem ſequitur mœror & calamitas: &, vt ait Salomon in Prouerbiis, extrema *Prou. 14.* gaudij luctus occupat. Si cæli aſtra nonnullam aliquando recipiunt mutationem, nam ſol & luna, & planetæ patiuntur eclipſim, nónne ſumma erit dementia, terrena ſtabilia & fixa ducere? Verũ eſt id, quod ait poëta quidam: Sola manet virtus, labuntur cætera quæque. Et Seneca: Momento mare euertitur, & eodem die vbi luſerunt nauigia, ſorbentur.

Tempus Gentium erit. Hoc eſt tempus Babyloniorum, qui tunc de Aegyptiis vltionẽ & ſupplicium ſument. Poteris per Gentes Aegyptios intelligere, vt ſit ſenſus: Tempus calamitatis Aegyptiorum erit. Huic expoſitioni fauet paraphraſis chaldaica ita habens: Tempus erit, quo affligentur Gentes.

Veniet gladius in Aegyptum. Hoc eſt, inferetur cædes Aegyptiis ab exercitu Chaldæorum. Et timebunt Aethiopes vidẽtes Aegyptios tempeſtate calamitatum iactatos, huc ac illuc impulſos, partim occiſos, partim in vincula coniectos: & munitas ac celebres eorum vrbes incendio commiſſas, & penitus conſumptas. Erant enim Aegyptij & Aethiopes vicini & fœderati.

Et deſtructa fundamenta eius. Hoc eſt, munita militum caſtra. Poteris per fundamenta vrbes intelligere: vel principes & magnates, quibus populi ſuſtentantur: vnde Rex græcè dicitur baſileus, hoc eſt baſis & fundamentum populi. Vel per fundamenta intelligit leges, in quibus nititur omnis ciuitatum ſalus. Id quod dicitur in pſalmo: Quoniam *Pſal. 10.* quæ perfeciſti, deſtruxerunt: vertunt nonnulli ex hebræo: Quoniam fundamenta deſtruxerunt, vel diſſipata ſunt. Vbi pro fundamentis intelligunt leges, iuxta Symmachi tranſlationẽ, qui ita hunc locũ vertit: Quoniam leges diſſipatæ ſunt. Quem ſequitur diuus Hieronymus in verſione iuxta hebraicam veritatem.

Aethiopia, & Libya, & Lydi. Aethiopia eſt pars Africæ Aegypto finitima, torridæ zonæ ſubiecta. Libya eſt altera pars Africæ, vbi habitaſſe aiunt Libyam filiam Epaphi. Lydia prouincia eſt Aſiæ, Phrygiæ vicina. Sed hi Lydi, de quibus hic agitur, non ſunt ex Lydia, ſed ex Lyda vrbe Palæſtinæ Aegypto finitima. Chub eſt ciuitas Arabiæ. Sunt qui exiſtiment eſſe ipſam Arabiam, inter quos eſt Symmachus, qui pro Chub Arabiã vertit. Fortaſſe hi Chubi ſunt hi, quos Ptolemæus Cobios vocat.

Et filij terræ fœderis. Id eſt, omnes illarum regionum cultores, quę cũ Aegypto fœdus ferire voluerunt. Sunt, qui per terram fœderis intelligant Iudæam, quæ fecerat cum deo fœdus, & per eius filios Iudæos, qui in legiſlatione fuerunt cum Domino fœderati.

Fortaſſe ideo terra promiſſionis terra fœderis vocatur, quia fuit à Deo promiſſo Abrahamo, & ſemini eius in fœdere, quod iniit *Gene. 15* cum eo, cuius meminit ſcriptura Geneſis capite quinto decimo. Hoc ideo ait, quia Iudæi, qui poſt cædem Godoliæ ſe in Aegyptũ contulerunt, fuerũt à Chaldęis partim interfecti, partim vinculis ligati.

Et corruent fulcientes Aegyptum. Hoc eſt peribunt, qui opem tulerint Aegyptiis. Sed dices: Nonne hi erant laudibus efferendi, qui Aegyptiis, quibus erant fœdere coniuncti, opem tulerunt? Quis negabit debere homines opitulari miſeris, & calamitoſis, eorum- *Iob. 19.* que ærumnas dolere? Iob enim ita ait: Auris audiens beatificabat me, & oculus videns teſtimonium reddebat mihi, eò quòd liberaſſem pauperem vociferantem, & pupillum, cui non eſſet adiutor. Et paulò poſt: Oculus fui cæco, pes fui claudo, &c. Audiens Nehemias miſerabilem Hieroſolymæ ſtatum fleuit diebus multis, & tandem conſilium ad- *2. Eſd. 2.* hibuit, & auxilium oportunum. Et Eſaias *Eſa. 22.* aiebat: Recedite, amarè flebo, nolite incumbere, vt conſolemini me ſuper vaſtitate filiæ *Rom. 12.* populi mei. Et apoſtolus ſuadet flere cũ flentibus & gaudere cum gaudẽtibus. Tũc enim innoteſcit membrorum in corpore vno colligantia, cùm vnius affectione reliqua alia afficiuntur, vt rerum proſperarum affluẽtia amici vnà cum illo afficiamur gaudio, eiuſq; rerum aduerſarum molem ſimul doleamus. Amicus enim, vt philoſophorum ſententia conſtare videtur, eſt alter idem, & amicitia eſt diuinarum humanarumque rerum cum beneuolentia & charitate ſumma cõſenſio. Hanc aſſerebant antiqui ſapientes eſſe rebus humanis anteponendam, nihilque eſſe tam naturæ aptum, tam conſentaneum ad res vel ſecundas vel aduerſas, nihil eſſe amabilius, nihil copulatius morum ſimilitudine bonorum. In quibus enim ſunt eadem ſtudia, eædem voluntates, in his efficitur, vt æquè quis altero ac ſe ipſo delectetur. Sed cùm in amicitia fuerint aliqua poſtulata, quæ honeſta non ſint, oportet ipſi amicitiæ fidem & religionem præferre. Non enim lætitia efferri debemus, quotieſcunque amicus lætitia ge- *1. Co. 13.* ſtit, nec quocunque mœrore ſuo angi dolore ſed iuxta charitatis præſcriptum, quæ non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati. Si enim amici lætitia afficiuntur ob ſcelus aliquod perpetratũ, & iuxta id, quod *Prou. 2.* ait Salomon in Prouer. lætantur, cùm malè fecerint, potius dolẽdum nobis eſt eorum impium gaudium, & ægrè ferenda eorum miſeria, quàm lætitia oſtendenda ob impia facinora. Verùm eorum felicitati ſine Dei offenſione debemus congratulari, eorumque calamitatibus ſubuenire. Quid plura? Hic noſter Ezechiel in hoc capite homines ad ęrumnas Aegyptij deplorandas inuitat. Quare nõ æquum videbatur, vt qui Aegyptiis oppreſſi opitulabantur, ob id ipſum corruerent. Sed Deus potius reſpicit ad animum, quam ad opus. Cum Cain Deo de fructibus terrę munera offerret, & Abel de gregibus ſuis, ait diuina ſcriptura reſpexiſſe Deum ad Abel & ad munera eius, ad Cain autem, & ad mune- *Gene. 4.* ra eius non reſpexiſſe. Abel ſeipſum, & ſua Deo offerebat, prius cor ſuum, quàm munera præbebat, ideo ait diuina ſcriptura, Deum reſpexiſſe ad Abel, & ad munera eius, prius reſpexit ad illum, quam ad munera, potius vult animum, quàm opus, etiã ſi velit vtrũque. Ad munera Cain non reſpexit, quia malè diuidebat dans Deo aliquid ſuum, ſibi autem ſeipſum. Deo offerebat fruges, ſed cor ſuum ſibi ipſi reſeruabat, cũ dicat Deus: Fili præbe mihi cor tuum. Opitulari Aegy- *Prou. 23.* ptiis calamitate oppreſſis ex ſe bonum opus videbatur, ſed illud deprauabant hi, qui illis opem ferebant, cùm non Dei honorem, nec bonum commune, ſed propriam quærerent vtilitatem, & Babyloniorum perniciem, & animo deprauato & obſtinato vellent Dei voluntati reſiſtere. Fieri poteſt, vt duo homines in idem opus tam diuerſo animo incumbant, vt vnus deo ſit gratus, alter eum ad iracundiam prouocet. Coram Pharaone *Exod. 7.* ediderunt mirabilia Moyſes & Aaron, qua in re fuerunt Deo grati, & malefici Aegyptiorum, qua in re fuerunt deo inuiſi. Chore & *Num. 16* Aaron thus in thuribulis deo obtulerunt, ſed non æqualis fuit eorum acceptio apud Deũ, nam Aaron Deum placauit, Chore autem eum offendit & laceſſiuit. Grata erat durãte *Exod. 20* lege vetere feſtorum obſeruatio, & tamen *31.* impiis Iudæis dicebat per Eſaiam dominus: *Eſa. 1.* Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odi- *Luc. 12.* uit anima mea. Vnde dominus oblationem viduæ duo minuta offerentis diuitum muneribus antepoſuit, obtulit enim quicquid habebat, & quod pręſtantius eſt obtulit ſeipſam. Qui autem munera offerebant Deo, ſeipſos autem mundo, non Dei honorem, & pietatem, ſed inanem mundi gloriam et populi rumuſculos quærentes, tantum aberant à gloriæ merito, vt æternam pœnam mererentur. Huiuſmodi fortaſſe erant, qui Aegypto auxiliũ dederunt. Hoc innuens Ezechiel, ait: Fulcientes Aegyptum, ac ſi dicat: Qui tenebras fulciunt, qui ſcelera ſuſtentant, qui mundi flagitia defendunt, æternam ſibi perniciem machinantur. Chriſtus Aegyptum, *Ioan. 16.* hoc eſt mundum vicit, eiuſque impietatem euertit, flagitioſi autem mundi ſcelera & vanitates renouant & fulciunt, & ciuitatem Iericho, quam Ioſue deleuerat, hoc eſt, mũ- *Ioſue. 6.* di nequitiam, quæ Ieſu Chriſti prædicatione corruerat, inſtaurant, cum ſit libro Ioſue mandatum, maledictum eſſe, qui ſuſcitauerit & inſtaurauerit Iericho.

Et deſtruetur ſuperbia imperij eius. Hoc eſt, peribunt Aegypti opes, peribit eius rex, & omnis eius imperij gloria & ſuperbia

ſubito

Sapi. 5. ſubitò euaneſcet. In libro Sapientiæ inducũtur damnati has voces in inferno mittentes: Quid nobis profuit ſuperbia & diuitiarum iactantia quid contulit nobis? Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra, & tanquã nuncius præcurrẽs. Cur igitur tantopere deſideratur, quod iam facilè amittitur? Et ſi opum affluentia perpetuò duraret, deberemus tamẽ eas ratione ſtabili firmaque contemnere, & *Simile.* in expetendis non connumerare. Quemadmodum luna non patitur eclipſim, niſi cùm plena eſt, ſic homo iam maximè ſolet obſcurari, cùm plenus diuitiis eſt, & mundi o- *Simile.* pibus abundat. Et quemadmodũ luna cùm plena eſt longius diſtat à ſole, ſic multi ex iis qui mundi opibus circumfluunt, ſolent ſe à Deo longeſſimè ſeparare. Et quanquã in illis virtutes aliquæ apparere videantur, obruuntur tamẽ ſolicitudinibus, & diuitiarum *Matt. 13* curis opprimuntur. Eam ob cauſam ſaluator *Mar. 4.* noſter diuitias cum ſpinis comparauit, expli- *Luc. 8.* cans enim, quid per ſpinas illas intelligeretũr, in quas cecidit ſemen, quod ſuffocatum ab illis fructum non tulit, dixit eſſe mũdi diuitias, quæ licet colore oblectent, opere ta- *Eſa. 34.* men pungunt. De iis ait Eſaias: Orientur in diebus eius ſpinæ, & vrticæ. Et D. Auguſtinus: Diuitias, inquit, inueniſti, requiem perdidiſti. Vnde Crates ille Thebanus philoſophus inſignis nummorum ſacculum in mari proiecit, exiſtimans fieri non poſſe, vt ſimul & corporis diuitias poſſideret, & animi quietem, auferũt enim plerunque animi ſecuritatem, in qua nonnulli ex philoſophis beatitudinẽ conſtituerũt. Sunt tamen multi qui eam ob cauſam aiunt, ſe mundi opes ardenter cupere, vt in vita obtineant amplitudinem, & inter homines nominis celebritatem, in eos enim aiunt eſſe omnium oculos coniectos, qui diuites exiſtimantur. Sed cauſa hæc vana eſt, & inanis, & omni homine præſertim Chriſtiano indigna, nõ enim veram amplitudinem diuitiæ pariunt, ſed virtutes. Qui virtutibus eſt ornatus, & ſi pau- *Simile.* per ſit, eſt tamen in honore conſtitutus. Vt enim gemmæ, quãuis abiiciantur in lutum, fulgorem tamen & proprietatem non amittũt, ſic viri honeſtate præditi, quãuis iaceant in ſilentio, & à mundo contemnantur, non tamen ſplendorem, & verum decus in diuini numinis imitatione conſiſtens, amiſerũt. Qui virtute muniuntur, ſunt magni, quamuis eos mundus paruos exiſtimet, qui verò vitiis contaminantur, ſunt infimi, etiamſi eos mundus in honorum vertice conſtituat. Nihil altius eſt, nihil ſublimius virtute, nihil depreſſius, nihil inferius vitio. Vbicunque eſt iuſtus, ibi eſt magnus, vbicunque impius, ibi *Simile.* exiguus. Vt exigua ſtatua etiam ſi ſit in excelſo monte collocata, puſilla tamen eſt, coloſſus autẽ in ima valle magnitudinẽ ſuam non amittit, ſic homo neſarius, & ſceleribus imbutus in ſublimi mũdi honore, rerumque proſperarũ abundãtia, puſillus eſt, cõtrà verò vir ſapientia & pietati præſtãs in ſua inopia & abiectione eſt abſque dubio magnus.

A turre Syenes. Capite ſuperiore de turre hac diſſeruimus.

In medio ciuitatum deſertarum. Hoc eſt, vrbes eius erunt de numero regionum vaſtatarum.

Et ſcient quia ego Dominus. Pharao in rebus proſperis, & ad voluntatem fluentibus aiebat, vt in Exodo narrat diuina hiſtoria: Quis eſt Dominus? Neſcio Dominũ. Deum *Exod. 5.* non cognoſcebat, à quo omnia facta ſunt, qui eſt totius orbis moderator & rector. At *Exo. 8. 9* poſtea calamitatibus preſſus Moyſem & *& 10.* Aaronem rogabat, vt pro eo ad Deum funderent precationes. Mundi proſperitates, & vitæ turpitudo eum ad id dementiæ perducebant, vt Deum ipſum negaret, & creatorẽ ſuum non cognoſceret. Quæ poterat maior excogitari ſtultitia? De huiuſmodi ignorantibus ait diuinus pſaltes: Dixit inſipiens in *Pſal. 13.* corde ſuo: Non eſt Deus. Et licet Chryſoſtomus hoc de Saule dictũ eſſe exiſtimet, quòd relicto Deo conſuluerit Pythoniſſam: & Ar- *1. Re. 28.* nobius de illis hoc intelligendum putet, qui Chriſtum ob carnis humilitatẽ, & formam ſerui, contemſerũt, & Deum eſſe negarunt, exiſtimo tamen diuinum vatem in genere hoc dixiſſe de omnibus his, qui vitioſitate deprauati, & ſtultitia ducti diuinã prouidentiam negarunt. Pro inſipiente eſt Hebraico nabal, quod nomen ſignificat non quẽcunque inſipientẽ, ſed ſtultum malitioſum. Hic in cordis penitrabilibus ſtatuit nõ eſſe Deũ, qui mortalia curaret. Huius peſtilentis opinionis omnia iura diuina & humana peruertentis originem eſſe exiſtimo opum affluentiam et morum corruptelam. Nam qui inflantur ob diuitiarum poſſeſſionem, qui paſcuntur furiis; qui inflammantur libidinũ facibus, qui torquentur inuidia, qui ob diuitias, & potentiam, & ſpem impunitatis alia huiuſmodi ſcelera cõcipiunt, quibus ſe coinquinant & contaminant, hi ad id deueniunt inſaniæ, vt ſit ex eorum animis Dei cognitio & memoria deleta, & penitus euulſa. Sed cũ calamitatum opprimuntur anguſtiis, cõuertuntur ad Deum aliquãdo, eum in tormentis cognoſcentes, quẽ in deliciis negauerunt. Ideo canebat diuinus pſaltes: Imple facies *Pſal. 82.* eorum ignominia, & quærent nomẽ tuum Domine. Et Eſaias: Cùm feceris, inquit, iu- *Eſa. 26.* dicia tua in terra, iuſtitiam diſcent habitatores orbis. Et paulò pòſt: Domine in anguſtia quæſierunt te. Aſpice, quàm vtilis ſit afflictio, quæ te excitat ad cognoſcendum, & quærendum Deum, quẽ in proſperitate nec quærebas, nec cognoſcebas, quin potius in erroribus intolerabilibus verſabaris. Nec ſolùm impiis hominibus vtilitatem affert calamitas, ſed etiã piis. Ait enim Chriſtus Ieſus diſcipulis ſuis apud Ioannẽ: Triſtitia veſtra *Ioan. 16.*

Rom. 5. cõuerteretur in gaudium. Et D. Paulus in epi-
ſtola ad Romanos: Gloriamur in tribulatio
nibus, ſcientes quia tribulatio patientiã ope-
ratur, patientia autem probationem, proba-
tio vero ſpem, ſpes autem non confundit.
Intuere horum verborum emphaſim, non
ſatis eſſe exiſtimauit dicere, ſe calamitates
æquo animo tolerare, & placatè, ac modera-
tè ferre, ſed quod præſtantius eſt, ſe illis glo-
riari. Docebant antiqui philoſophi & Gen-
tium ſapientes eſſe ærumnas toleranter fe-
rendas, & quicquid mortalibus accidiſſet, nõ
eſſe intolerabile putandum, & caſus non ſo-
lum aduerſos, ſed funditus euerſos, quos nul
lo modo vitare poſſent, eſſe fortiter & ſapiẽ-
ter ſubeundos, at calamitatibus propter Deũ
gloriari, & ærumnarum procellis oblectari,
& gaudio perfundi, hoc fuerat mortalibus in-
Matth. 5 auditum, priuſquam Deus diceret: Beati pau
peres, beati, qui lugent, beati, qui perſecutio-
nem patiuntur. Nonne glorioſum eſt, & il-
luſtre, tollere crucem, & ſequi Chriſtum du-
cem & magiſtrum, colaphis cæſum, ſputis
conſperſum, flagellis verberatum, haſta per-
cuſſum, & vulneribus immaniter ſauciũ, in
cruce pendẽtem, & pro perſecutoribus exo-
rantem? Eam ob cauſam gloriabatur apoſto-
lus afflictionibus, ſciens afflictionem operari
patientiã, patientiam probationẽ, probatio-
nem ſpem, ſpem autẽ non confundere. Gra-
datio eſt, figura oratoribus non infrequens,
quæ græcè climax, latinè verò ſcala poterat
Iaco. 1. appellari. Hanc Diui Pauli ſententiam expli-
cat his verbis Diuus Iacobus: Omne gaudiũ
exiſtimate fratres mei, cùm in tẽtationes va-
rias incideritis, ſciẽtes quod probatio fidei ve-
ſtram patientiam operatur, patientia autem
opus perfectũ habeat. Et paulò pòſt: Beatus
vir, qui ſuffert tentationem, quoniam cùm
probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam
repromiſit Deus diligentibus ſe.

Cum dedero ignem in Aegypto. Hoc eſt, cùm
Aegyptum igne cõbuſſero. In hac Aegyptio
rum vaſtatione eorum vrbes incendio flagra
runt. Vel accipitur ignis pro calamitate in
communi.

Egredientur nuntij à facie mea. Hoc eſt, exi
bunt Chaldæi à finibus ſuis Aethiopiam op-
pugnaturi, quos ego mittam, ait Dñs. Ibunt
autem vecti nauibus ad vaſtandos Aethiopes
qui in otio degent.

Erit pauor eis in die Aegypti. Id eſt, ita terre-
buntur, quemadmodum Aegyptij tempore
ſui excidij terrebantur. Vel erit pauor Aegy-
ptiis in die ſuarum calamitatum.

Quia abſque dubio veniet. Subauditur, Ae-
thiopiæ vaſtatio.

*Et ceſſare faciam multitudinem Aegypti in
manu Nabuchodonoſoris* Hoc eſt, Aegyptus,
quæ populis & vrbibus frequens eſt, amittet
frequentiam & celebritatem, quoniam Na-
buchodonoſor omnia vaſtabit & perdet.

Et faciam alueos fluminum aridos. Tanta
erit militũ multitudo, vt bibãt omnes aquas
fluuiorum. Vel tanta fuerunt Aegyptiorum
ſcelera, vt iratus Deus Nili alueos ſiccaret,
quo poſſent Babylonij tranſire, et terrã om-
nẽ penetrare. Facile erat Deo ſiccare fluuios
Aegypti, de illo ait diuinus pſaltes: Tu ſicca- Pſal. 73.
ſti fluuios Etham: hoc eſt, fluuios fortes et ra-
pidos, qualis erat Iordanis, quem Deus in trã
ſitu Hebræorũ ſiccum fecit: Ethan enim for-
titudinem ſignificat. Eam ob cauſam vertit
D. Hieronymus ex hebræo: Tu exiccaſti flu-
mina fortia. Chaldæus paraphraſtes per hæc
flumina fortia intelligit Arnum & Iordanẽ.
Symmachus vertit: Fluuios antiquos, hoc eſt
celebres, alij vehementes & rapidos.

*Diſpergam ſimulachra, & ceſſare faciã ido-
la de Memphis.* Euerſa Aegypto euertentur
eius ſimulachra & idola. Memphis fuit vrbs
pyramidibus celebris, et philoſophis inſignis,
qui Memphitici vates appellabantur, fuit to-
tius Aegypti metropolis, plena ſuperſtitio-
nibus, & omnium vanitatum domicilium.
Exiſtimant nõnulli eam eſſe, quæ hodie vo-
catur Dammiata, alij cõtendunt vocari nũc
ô Cayro, alij Meſſer. Verum nomine Ae-
gypti hoc loco mundus intelligitur, à quo
Chriſtus Deus noſter abſtulit idolorum cul-
tum. Loquens diuinus vates Zacharias de Zach. 13
Meſſiæ aduentu eum facit in hunc modum
loquentem: Diſperdam nomina idolorum Eſa. 2.
de terra, & non memorabuntur vltrà. Eſaias
Eleuabitur, inquit, Dominus ſolus in die il-
la, & idola penitus conterentur. Et paulò
pòſt: In die illa proiiciet homo idola argenti
ſui, & ſimulachra auri ſui Et rurſus: In die
illa inclinabitur homo ad factorem ſuum, &
oculi eius ad ſanctum Iſrael reſpicient, & nõ
inclinabitur ad altaria, quæ fecerunt manus
eius, & quæ operati ſunt digiti eius, non re-
ſpicient lucos & delubra. Michæas facit Deũ Mich. 5.
in hunc modum loquentem: Perire faciam
ſculptilia tua, & non ſtatuas tuas de medio
tui, & non adorabis vltrà opera manuum
tuarum. Quis non videt, ceſſaſſe ob euange-
licam prædicationem Gẽtium honores olim
Ioui, & Saturno, cæteriſque diis commenti-
tiis & falſis exhibitos, & vanè conſecratos?
Vbi eſt cultus Iunonis, & Dianæ, & Mercu-
rij, & Martis, cæterorumque portentorum
veneratio? Periit, vt prædixerat pſalmogra- Pſal. 9
phus, memoria eorum cum ſonitu, & Do-
minus in æternum permanet. Nomen Ieſu
vanas ſuperſtitiones deleuit, eſt enim nomẽ
ſuper omne nomẽ, vt verbis vtar apoſtoli, in
quo flectitur omne genu, cæleſtiũ, terreſtriũ, Philip. 2.
& infernorum. Id prædixerat his verbis Dñs
per Eſaiã: Mihi curuabitur omne genu. No- Eſa. 45.
ſter etiam Ezechiel Deum inducit has voces Sup. 6.
emittentem: Ecce ego inducam ſuper vos
gladium, & diſperdã excelſa veſtra, & demo-
liar aras veſtras, et confringentur ſimulachra
veſtra. Et paulò pòſt: Ceſſabunt idola veſtra
& conterentur delubra veſtra. Sed hic gla-

dius

dius ſpiritualis eſt, de quo dixerat Eſaias: Ca-
Eſa. 31. det Aſſur in gladio non viri, & gladius non
hominis vorabit eum. Gladius hic, quo Chri-
ſtus de mundo victoriam reportauit, verbum
Dei eſt, cuius meminit diuinus pſaltes, dicẽs:
Pſal. 44. Accingere gladio tuo ſuper femur tuum po-
Epheſ. 6. tentiſſimè: Et Diuus Paulus in epiſtola ad
Epheſios; Aſſumite gladium ſpiritus, quod
eſt verbum. Dei Hoc gladio ita Chriſtus ſu-
perauit Aegyptum, hoc eſt mundum, vt non
ſolùm homines obſcuri, & humili loco nati,
ſed magnates illuſtri laude celebrati, & reges
illuſtres, potentia valentes repudiatis idolis
ipſius iugo colla ſubmiſerint. Id vaticinatus
Eſa. 49. fuerat quondam his verbis Eſaias: Reges vi-
debunt, & conſurgent principes, & adorabũt
Eſa. 60. propter dominum. Et rurſum: Ambulabunt
Gentes in lumine tuo, & reges in ſplendore
ortus tui. Et quoniam per Memphiticam vr-
bem, quæ erat olim doctrinarum mercatura,
ſeu potiùs inſipientiæ academia, mundi ſciẽ-
tia intelligitur, quam apoſtolus ait eſſe ſtul-
1. Cor. 3. titiam apud deũ, ait hoc loco deus per Eze-
chielem, eſſe ſe de Memphis idola deleturũ.
Eſa. 9. Hoc prædixerat in hunc modum Eſaias: Peri
Eſa. 44. bit ſapientia à ſapientibus, & intellectus pru-
dentium abſcondetur. Et rurſus: Conuer-
tens ſapientes retrorſum, & ſcientiam eorum
ſtultam faciẽs. Vnde Diuus Paulus in epiſto-
1. Cor. 1. la prima ad Corinthios, Scriptum eſt enim,
inquit, Perdam ſapientiam ſapientium, &
prudentiam prudentium reprobabo. Vbi ſa-
piens, vbi ſcriba, vbi inquiſitor huius ſeculi?
Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius
mundi? Aſpicis igitur, hoc Ezechielis vatici-
nium eſſe nunc completum, eſſeque de ido-
lorum cultus per euangelicam prædicationẽ
ceſſatione intelligendum, & de Gentium ad
Chriſti fidem vocatione, iuxta id quod præ-
Eſa. 49. dixerat Eſaias ex perſona patris ad filiũ: Dedi
te in lucem Gentium, vt ſis ſalus mea vſque
Iere. 16. ad extremum terræ. Ieremias etiam ita Chri
ſtum alloquitur: Ad te Gentes venient ab
extremis terræ, & dicent: Verè menda-
cium poſſederunt patres noſtri, vanitatem,
Gene. 22 quæ non profuit eis. Hoc fuerit Abrahamo
à cæleſti patre his verbis promiſſum: Bene-
dicentur in ſemine tuo omnes Gentes. Quæ
Gala. 3. verba ita explanat in epiſtola ad Galatas apo-
ſtolus: Non dicit, in ſeminibus, quaſi in mul-
tis, ſed quaſi in vno, & ſemini tuo, qui eſt
Chriſtus. Hoc intelligens Iacob ipſius Abra-
hami nepos ex filio, de Chriſto loquens di-
Gene. 49. xit: Ipſe erit expectatio Gentium. Vnde
Simeon ille virtute & pietate præſtanti pue-
rum Ieſum brachiis tenens ipſum lumen ad
reuelationem Gentium vocauit. Illum, quẽ
Luc. 2. habebat in corde, & in ore, manibus ample-
xabatur, inſinuans tenendum eſſe Chriſtum
non ſolùm cogitationibus, & verbis, ſed etiã
operibus & factis, eumque eſſe gentium ſalu
tem, qui iuxta id, quod hoc loco prædixit E-
zechiel, euertit ſimulachrorum cultũ, & ceſ-
ſare fecit idola de Mephis, cùm perdidit fal-
ſam, inanemque mundi ſapientiam, & eo-
rum, quos decepti mortales vocabant pru- 1. Cor. 1.
dentes, qui inflati falſis opinionibus in erro-
ribus verſabantur intolerandis, prudentiam
reprobauit.

Et dux de terra Aegypti non erit amplius. Id
eſt per longum tempus Non amplius, & nõ
vltra longum temporis ſpatium ſignificant
aliquando, non autem æternitatem. Qua de
re cap 26. diſſeruimus. Sup. 26.

Diſperdam terram Phathures. Phathures
regio eſt Aegypti, vt capite ſuperiore dixi-
mus. Taphnis ſiue Tanis, & Alexandria ci-
uitates ſunt Aegypti. A Tani accipit nomen
quoddam Nili oſtium, quod Tanicum vo-
catur. Aiunt hac ciuitate Moyſem miracula
ſua edidiſſe. Alexandria fuit ab Alexandro
Macedone condita, & ob fertilitatem & com
moditatem eſt totius Aegypti emporiũ. Da-
re ignem in Taphnis, eſt ciuitatem illam in-
cendio comburere, facere verò iudicia in A-
lexandria, eſt in illam grauiter animaduerte-
re. Quando hæc vaticinabatur Ezechiel, non-
dum erat Alexandria condita ab Alexandro,
ſed dixit hoc per anticipationem. Ita Vergi-
lius: Italiam fato profugus, Lauinaque ve-
nit, littora, &c. Quando Aeneas acceſſit ad
Latium, nondum littora illa appellabantur
Lauina, ſed poſtea eo nomine dicta ſunt à La
uinio, vrbe condita ab Aenea à nomine La-
uiniæ vxoris ita appellata. Erat in Aegypto
quædam parua vrbs, appellata No, quã po-
ſtea Alexander auxit, ampliſſimis muris cin-
xit, & nobiliſſimis mœnibus decorauit, &
Alexandriam vocari iuſſit. De hac vrbe lo-
quitur hoc loco Ezechiel, & eam ob cauſam
textus hebraicus non habet Alexandriam, ſed
No: ita enim vocabatur tunc, quę poſtea fuit
Alexandria vocata. Huius ciuitatis meminit Iere. 46.
Ieremias capite. 46. & Nahum tertio. Nahũ. 3.

*Effundam indignationem meam ſuper Pelu-
ſium, robur Aegypti.* Hoc eſt euertam Pelu-
ſium, fortiſſimam Aegyptiarum ciuitatum.
Peluſium vrbs eſt Aegypti, à qua vnum ex
Nili oſtiis nomen accepit. Dicitur hæc ciuitas
robur Aegypti, quia erat munitiſſima, &
portum habebat amplum tutumque, quam
ob cauſam erat opibus & mercibus floren-
tiſſima.

Quaſi parturiens dolebit Peluſium E
& Alexandria erit diſsipata, & in Mẽ
phis anguſtiæ cotidianę. Iuuenes He-
liopoleos, & Pubaſti gladio cadẽt: &
ipſæ captiuæ ducentur. Et in Taph-
nis nigreſcet dies, cùm contriuero ibi
ſceptra Aegypti, & defecerit in ea
ſuperbia potentiæ eius: ipſam nubes
operiet, filiæ autem eius in captiui-
tatem ducentur. Et iudicia faciam

in Aegypto: & ſcient, quia ego Dominus. Et factum eſt in vndecimo anno, in primo menſe, in ſeptima menſis, factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis, brachiũ
F Pharaonis regis Aegypti confregi: & ecce non eſt obuolutum, vt reſtitueretur ei ſanitas, vt ligaretur pannis, & faſciretur linteolis, & recepto robore poſsit tenere gladium. Propterea hęc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad Pharaonem regem Aegypti: & comminuam eius brachiũ forte, ſed confractum, & deiiciam gladium de manu eius, Et diſpergam Aegyptum in Gentibus, & ventilabo eos in terris. Et confortabo brachia regis Babylonis, daboque gladium meum in manu eius. Et confringam brachium Pharaonis, & gement gemitibus interfecti coram facie eius: & confortabo brachia regis Babylonis, & brachia Pharaonis concident. Et ſcient, quia ego Dominus, cùm dedero gladium meum in manum regis Babylonis, & extenderit eum ſuper terrã Aegypti, & diſpergam Aegyptum in nationes, & ventilabo illos in terras: & ſcient, quia ego Dominus.

Quaſi parturiens dolebit Peluſium. Hoc eſt, in gentibus doloribus premetur, quales ſolent eſſe mulieris parturientis. Ex hebraico poterat hoc ita verti: Dolendo dolebit Sin; Peluſium enim appellabatur olim Sin.

Iuuenes Heliopoleos & Pubaſti. Heliopolis ciuitas erat Aegypti, idem eſt Heliopolis
Eſa. 19. ac ciuitas ſolis, de ea ait Eſaias: Ciuitas ſolis vocabitur vna. Huius ciuitatis erat ſacerdos
Gene. 41 Putiphar ſocer Ioſeph, vt in lib. Geneſis literæ diuinæ memoriæ prodiderunt. Pubaſtus fuit etiam Aegypti vrbs, vocata quondam Phibeſeth.

Nigreſcet dies. Hoc eſt, non erit lux lætitię, ſed nox luctus & mœroris. Omnia erunt dolorum tenebris circunfuſa.

Ipſam nubes operiet. Idem eſt diuerſis verbis. Quaſi dicat: Erit ſummo mœrore compreſſa: nullus apparebit ſolis ſplendor, qui
Simile. tam atram calamitatum noctem diſpellat. Vt nubes obſcurat aerem, & ſolem tegit, ſic calamitas animum obnubilat, & gaudium tollit. Et non ſolum ipſa Taphnis vaſtabitur, ſed eius filiæ in captiuitatem ducentur: hoc eſt, eius oppida & villæ euertentur, & habitatores in regiones hoſtiũ relegabuntur.

Diximus alibi per vrbis filias oppida illi ſubiecta, villas, & vicos ſignificari.

Et factum eſt in vndecimo anno. Subaudi trãſmigrationis Iechoniæ, quo tempore fuit captus Sedechias, vt librorum Regum diuina narrat hiſtoria. 4. Re. vl.

Brachium Pharaonis Regis Aegypti cõfregi. Præteritum pro futuro more prophetarum. Senſus eſt: Ego conteram vires Pharaonis, & ita eum calamitatibus opprimam, eiuſque fortitudinem & ſuperbiam confringam, vt nunquam ſe poſſit ad priſtinam dignitatem reſtituere: vſque adeò eum deiiciam, vt non poſſit amplius ſtatum ſuum inſtaurare. Metaphora eſt ſumpta à chirurgia: nã cùm brachium percoſſum non ligatur pãnis aut faſciis, non poteſt ſanitatem recuperare. Ita E- Eſa. 1.
ſaias de animorum ægritudine, & ſcelerum Iudæorum vulneribus loquens, quæ volebat incurabilia eſſe oſtendere, aiebat: Vulnus, & liuor, & plaga tumens, non eſt circũligata, nec curata medicamine, nec fota oleo. Fortaſſe loquitur hic Ezechiel de calamitate, qua Aegyptij fuerant oppreſſi quarto anno regis Ioachim, quando Pharao Necao cæſus eſt à Chaldæis, à quo vulnera curatus poſtea non fuit. Significari autem vires, & ſuperbiam nomine brachij, indicat locus ille pſalmographi: Contere brachium peccatoris Pſal. 9
& maligni: quæretur peccatum illius, & nõ inuenietur. Ac ſi diceret: Infringe Domine vires & ſuperbiam flagitioſi, ſcelerum maculis notati: conſtitue quæſtionẽ de maleficiis eius, & ille non apparebit: ſed in tenebras æternas relegabitur. Vel ita. Quære Domine peccatum impij, ad illud puniendum, & nõ inuenietur, qui ſit impius: perterriti enim nefarij homines vltione & pœnis aliorum reſipiſcent, & flagitiis relictis ad te ipſum cõuertentur. Vel ita: Tanta eſt vis iudicij tui, vt ſi quæratur impius ad reddẽdam ſuorum peccatorum rationem, exterritus euaneſcat præ timore, haud ſecus atque tenebræ ad lucis ingreſſum, aut puluiſculus à facie procellæ: & ita contereretur brachium peccatoris & maligni. Illis conterit Deus aliquãdo brachia & vires, qui opibus, & gloria inani tumeſcũt, & ſuperbia inflantur: præſertim ſi ad illam potentiam & amplitudinem ex infimo loco venerint. Multi enim nulla commendatione maiorum, ſed ficta beneuolentia & virtute, ad verticem dignitatum extolluntur: qui cùm in vita priuata affabilitatem, comitatẽ, & animi ſubmiſſionem animorum conciliatricem præ ſe ferrent, adepto tamẽ magiſtratu inſolentiam, auſteritatem, & ſuperbiam voluntatem irritatricem apertiſſime oſtendunt. Huiuſmodi homines ſignificabant antiqui per crocodilum & ouum: eſt enim crocodilus incredibilis magnitudinis animal ex ouo quodam paruo productum: ſoli Aegypto, & iis regionibus, quæ Nilo alluuntur, cognitum, & hac in re admirabile, quòd nullum

nullum eſt animal, quod à tam exiguo prin-
Simile. cipio in tãtam excreſcat magnitudinem. Vt
Bucephalus Alexandri Magni equus, cùm
eſſet phaleris & ornamentis deſtitutus, equi-
ſonem in tergum admittebat, inſtratus verò
regio ornatu neminem præter vnum Alexã-
drum recipiebat in ſedem, autore Plinio li-
bro octauo: ſic multi inopià laborantes, &
in abiecto ſtatu iacentes, quemuis ferunt, be-
neuolentiam ac obſeruantiam erga omnes
fingunt, grauitatem & ſingularem manſue-
tudinem vnicuique oſtendunt: intus Nero-
nes, foris Catones. Multis ſimulationum in-
uolucris tegunt iram, odium, malitiam, &
impietatem. At diuites facti, & in mundi ho-
noribus conſtituti, omnes præter vnum illũ
deſpiciunt, cui ſunt ſubiecti lege principa-
tus. Tunc detegunt occultam voluntatem,
& multiplicem naturam, & ſuperbiam ac
immanitatem, quã ſpecie ſubmiſſionis ope-
ruerant, apertiſſimè demonſtrant. Hos ita
ſuperbia inflatos, omniq́ue maleficiorũ ge-
nere inſtructos & imbutos, ſolet Deus oppri
mere ſæpenumero: eos autem, qui eum co-
lunt, & vera animi ſubmiſſione, pietate, to-
lerantia, & cæteris virtutibus tanquam mœ
nibus muniuntur, extollit in ſublime, etiãſi
apud homines abiecti & contempti videan-
tur. Hi verum obtinent honorem, & admi-
rabile decus, non qui generis amplitudine,
opibus, & magiſtratibus florentes deum re-
linquunt, ſed qui iuſtitia præſtantes ſeſe ab
omni vitiorũ labe puros ac integros ſerua-
uerunt, & humana ac caduca contemnentes
ad cæleſtia ac immortalia aſpirarũt. De im-
Pſal. 72. piis, ſuperbia elatis, ait diuinus pſaltes: Deie-
ciſti eos, dum alleuarentur. Quomodo facti
ſunt in deſolationem, ſubito defecerunt, pe-
rierunt propter iniquitatẽ ſuam. Velut ſom-
nium ſurgentiũ Domine in ciuitate tua ima-
Pſal. 91. ginem ipſorum ad nihilum rediges. De piis
autem & iuſtis canit: Iuſtus, vt palma flo-
Pſal. 111 rebit, ſicut cedrus Libani multiplicabitur. Et
rurſus: In memoria æterna erit iuſtus, ab au-
ditione mala non timebit.

Ecce ego ad Pharaonem. Subaudi, veniam, vt
eum puniam. Apoſiopeſis eſt, quę à Cicero-
ne dicitur reticentia. Quidam vertunt: Ecce
ego contra Pharaonem.

Et deiiciam gladium de manu eius Id eſt, vin
cetur, & corruet in terram. Solent victores
in ſingulari certamine, poſtquã aduerſarios
ſuperant, & in terram proiiciunt, gladiũ de
manu eorum deiicere.

Daboq́ue gladium meum in manu eius.
Id eſt, dabo regi Babylonis robur, arma, &
exercitus, vt expugnet Aegyptum. Per eum
tanquam iuſtitiæ meæ miniſtrum feriam
Aegyptios.

Et gement gemitibus interfecti corã facie eius.
Hoc eſt, clamabunt Aegyptij confoſſi vul-
neribus, more interfectorum, qui eiulant co
ram hoſte gladiis eiecti.

Et extenderit eum ſuper terram Aegypti. Id
eſt, cùm rex Babylonis cædem Aegyptiis in-
tulerit, totamq́ue Aegypti regionem vaſta-
uerit. Extendere gladium ſuper aliquem eſt
illum occidere.

Annotationes ex Hebræo in caput XXX.

E*T filij terræ fœderis.* Septuaginta ha-
bent: ex filiis teſtamenti mei. Quare
Hebræi appellentur filij terræ fœderis,
diximus in explanatione. Appellabantur etiã
filij teſtamenti Dei, quia vetus teſtamentum
vſque ad Chriſti aduentum acceperant ob-
ſeruandum. Hæc eſt teſtamentorum natura
vt primum per ſecũdum derogetur: eſt enim
teſtamentum vltimæ voluntatis teſtimoniũ.
Cùm autem euangelium ſit nouum & ſe-
cundum teſtamentum, quod Deus per diui-
num ſuum vatẽ Ieremiã promiſerat, apertè
concluditur, primum ruptum & irritũ eſſe,
& abrogatum. Hæc ſunt verba Ieremiæ: Ec- *Iere. 31.*
ce dies venient, dicit Dominus, & feriam do-
mui Iſrael, & domui Iuda teſtamentum no-
uum, non iuxta pactum, quod pepegi cũ pa-
tribus veſtris, &c. Hanc promiſſionem con-
firmauit Deus iis verbis apud Baruc: Statuam *Bar. 2.*
illis teſtamẽtum alterum ſempiternum. Te- *Exod. 24*
ſtamentum quippe vetus fuit ſanguine vitu-
li roboratum, nouum verò ſanguine Ieſu
Chriſti, Dei noſtri. Vide vtriuſque differen- *Heb. 9.*
tiam. De hoc ſanguine fuerat quondam va- *Zach. 9.*
ticinatus Zacharias, dirigens ita ad Chriſtum
ſermones ſuos: Tu quoque in ſanguine te-
ſtamenti emiſiſti vinctos. De quo ſanguine
ait idem Chriſtus: Hic eſt ſanguis meus, noui *Matt. 26*
& æterni teſtamenti, qui pro multis effunde-
tur. Cùm igitur nouum audimus teſtamen-
tum, intelligere debemus ceſſaſſe vetus. Eã
ob cauſam Apoſtolus in epiſtola ad Hebręos *Hebr. 8.*
de Chriſto loquens has voces emiſit: Nunc
autem melius ſortitus eſt miniſterium, quã-
tò & melioris teſtamẽti mediator eſt. Et rur-
ſus. Vbi teſtamentum eſt, mors neceſſe eſt *Hebr. 9.*
intercedat teſtatoris: teſtamentum enim in
mortuis confirmatum eſt. Vnde nouum te-
ſtamentum fuit morte Chriſti cõfirmatum.
Ex quo ſequitur, non eſſe nunc Iudæos filios
teſtamenti Dei, quòd teſtamentum illud
primum, quod ipſi quo ad cæremonias, iudi-
cia, & ſacrifici a obſeruant, fuit per ſecũdum
abrogatum. Illi nunc filij teſtamenti Dei ap-
pellantur, qui Chriſti fidem amplectun-
tur: de quibus ait D. Ioannes: Quotquot *Ioan. 1.*
autem eum receperunt, dedit eis poteſta-
tem filios Dei fieri, iis, qui credunt in no-
mine eius.

Egredientur nuntij à facie mea. Pro nũtiis
eſt in hebraico מלאכים malacim, quæ *Iob. 1.*
dictio nuntios ſignificat, & angelos. Iob. 1. *Gene. 16*
Nuntius venit ad Iob. Et Geneſis 16. Cum-

Pſal.103 que inueniſſet eam angelus Domini. Et pſal-
Nahū. 2. mo. 103. Qui facit angelos ſuos ſpiritus. Eo-
dem vocabulo vſus eſt Nahum, dicens: Non
audietur vltrà vox nuntiorum tuorum. Va
ticinabatur Aſſyriorum euerſionem, qui cū
eſſent ſuperbi, et opibus ac potentia florerēt,
volebant aliorum ciuitates ſibi ſubiicere, &
ſolebant eas prius nuntiis & præconibus ter-
rere, vt illas minis ad ditionem ſuam inuita-
rent. Aſpicis igitur dictione hac & nuntiū ſi-
gnificari, & angelum: angeli enim nūtij Dei
ſunt, & vt verbis vtar apoſtoli in epiſtola ad
Heb. 1. Hebræos: Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiri
tus, ad miniſterium miſſi. Sed quoniam diui-
ni vates à Deo mittuntur, malacim etiā ap-
Num. 26. pellantur. Vnde cùm populus Iſraeliticus pe
teret à rege Edom, vt liceret illis per terram
ſuam tranſire, inter alia hæc ad illum retule-
runt: Noſti, quomodo in Aegypto clamaue-
rimus ad Dominum, & exaudierit nos, miſe-
ritque angelum, qui educeret nos de Aegy-
pto. Per angelum intelligebāt Moyſem, quē
Deus miſit, vt eos educeret, eiſque futura
prædiceret. Ideo loco illo pro angelo poteſt
verti propheta, ſeu nuntius. Eodem modo
1. Par. 36 ſecundo Paralypomenon capite 36 loquens
diuina ſcriptura de Iudæorū perfidia & con-
tumacia, ait: Illi ſubſannauerūt nuntios Dei.
Vbi per Dei nuntios prophetæ abſque dubio
intelliguntur. Ab hoc nomine malacim de-
riuatur melacah, quod ſignificat opus: ad
hoc enim nuntij mittebātur, vt opus aliquod
efficerent. In hanc ſignificationem accipitur
Leuit. 16 capite 16. Leuitici: Omne opus non facie-
tis. Pro hoc nomine vertunt nonnulli opus
Ierem. 7. apud Ieremiam capite ſeptimo. vbi volens
propheta magnum idololatriæ ſtudium in-
dicare, quo populus Iudaicus tenebatur, ait:
Filij colligunt ligna, & patres ſuccendunt
ignem, & mulieres conſpergunt adipem, vt
faciant placentas operi cæli, vt libent diis alie
nis. Vbi pro opere eſt hoc nomen in hebrai-
co. Placentas opere cæli appellat panes latos
& rotundos ex farre & melle, cum ſtellulis
quibuſdam depictis. Solebant enim Gentes
falſis diis offerre dulciora quædam, & liba
tenuia & lata cruſtarum ſeu laganorū ima-
ginem referentia, ſtellulis ſigillata. Ideo
huiuſmodi placentas ait eſſe opere cæli, hoc
eſt, rotundas & ſtellatas. Sunt tamen, qui
exiſtiment hoc nomen malach hoc loco de-
riuari à verbo malac, quod ſignificat regna-
re, & ſignificare reginam: quam ob cauſam
vertunt: Vt faciant placentas reginæ cæli,
hoc eſt Lunæ, quam Gentes cæli reginam eſſe
exiſtimabant. Et ita tranſtulit noſter inter-
pres. Tharghum vertit: Vt faciant genera
ſibi ſtellæ cæli. Septuaginta habent: vt faciāt
placentas τῆ ςρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ, hoc eſt, mili-
tiæ cæli. Vbi per cæli militiam ſeu exerci-
tum omnia aſtra intelliguntur, quæ inſipiē-
tes homines vt diuina quędam numina co-
lebant. Et ſi omnes has verſiones recipiat
locus ille, ea tamē rectior videtur, quæ com-
munior eſt, quæ eſt editionis vulgatæ. Cùm
autem malacim angelos, & nuntios, & pro-
phetas ſignificet, hoc Ezechielis loco pro nū-
tiis accipitur: quos Deus dixit à facie ſua e-
greſſuros, ita enim ait: Egredientur nuntij à
facie mea. Sed videndum eſt, quid ſit in lite-
ris diuinis egredi, ſeu ire, aut fugere à facie
Dei. Cùm Deus Ionæ preciperet, vt ſe Ni-
niuem conferret, ad concionandum, & Ni-
niuitarum excidium prædicendum, ait diui-
na ſcriptura, ſurrexiſſe Ionam, vt ſurgeret à
facie Domini in Tharſis. Exiſtimant nōnul-
li fugere Ionam à facie Domini eſſe tendere *Ion. 1.*
velle in locum aliquem, vbi deum non vide-
ret, vbi eius præſentiam declinaret. Facies dei
idem eſt quod eius pręſentia eſt autem deus
vbique per eſſentiam, potentiam, & præ-
ſentiam: vt cauſa in effectibus eius bonita-
tem participantibus. Ideo deus apud Eſaiam: *Eſai. 66.*
Cælum, inquit, ſedes mea eſt, & terra ſca- *Iere. 23.*
bellum pedum meorum. Et apud Ieremiā.
Cælum & terram ego impleo. Ab hac Dei
præſentia nemo fugere poteſt, teſte Dauide
aiente Quo ibo à ſpiritu tuo, & quò à facie *Pſal. 138*
tua fugiam? Si aſcendero in cælum, tu illic es,
ſi deſcendero in infernum, ades Eſt autē al-
tera præſentiæ ratio, quæ dicitur ſpiritualis,
quam ſolùm ſentiunt viri pietate & virtute
præſtantes. Hoc modo dicitur deus illic præ-
ſens eſſe, vbi cognoſcitur & colitur. Et quia
in ſola Iudæa tunc cognoſcebatur & co-
lebatur Deus, iuxta illud pſalmographi:
Notus in Iudæa Deus, & in Iſrael ma- *Pſal 71.*
gnum nomen eius: ideo per dei præſentiam
terra ſancta intelligitur, a qua Ionas fugere
volebat, ne apud Niniuitas concionaretur.
Exiſtimabāt eſſe Niniuitas ad eius concionē
conuertendos, & ideo non eſſe eorū ciuitatē
delendam, quam ipſe delendam prædixiſſet,
eamq; ob cauſam arguendum eſſe mēdacio.
Vel exiſtimabat eſſe Iſraelitas eiiciēdos à deo,
qui ad prophetarum prædicationem cōuerti
nolebant. Ideo mandabat ſe fugæ, exiſtimans
deum ei, ſi extra Iudæam eſſet, prouinciam
illam Niniuitarum nō demandaturū: potiùs
enim Hebræorum, quàm Niniuitarum ſalu-
tem cupiebat. Poteſt tamen locus hic multò
aliter explanari. Fugere Ionam à facie domi-
ni idem eſt quod properare ad Niniuitas ob
præceptū domini, & fugere à Iudæa in cele-
brem illam ciuitatem, ad quam mittebatur à
domino. Nam quemadmodū hic apud Eze-
chielem egredi nuntios à facie dei eſt prope-
rare Chaldæos ab Aegypto ad Aethiopiam,
quò mittebantur à Deo, vt ex eius præcepto
eam vaſtarent, ita fugere Ionam à facie dei,
eſt celeriter tendere Niniuem, quò mitteba-
tur à deo, vt ex eius præcepto eam ad pœni-
tētiam excitaret. Sed quoniā nihil ei erat ma-
gis in optatis, quàm Hebræorum ſalus, &
exiſtimabat eos eſſe ad excidiū & vaſtitatem
vocandos, ſi Niniuitæ ad Deū cōuerterentur,
daba-

dabat operam, vt velociter iret, Deique præceptum citò adimpleret, ne interim ſi morã faceret, deus ſignum aliquod & miraculum oſtenderet, quo moti Niniuitæ ei fidẽ adhiberent, ſeque à vitiis ſeparare[n]t: quod eſſet cauſa excidij Iudæorum. Ideo ſe mari cõmiſit, vt breuiùs munus ſibi demandatũ perficeret. At miſericors deus, qui eius nouerat propoſi

Ion. 2. tum, dedit ei ſignũ in mari: nam nautæ illi, qui eum in mare proiecerant, ei à ceto deuorari conſpexerãt, cum ſe conferrẽt Niniuem ibi eum ſuperſtitem agnouerunt, & populo rem mirabiliter geſtam nunciarunt. Ex quo effectũ eſt, vt miraculi fama percrebreſcente, & ad regem volitante, omnes illum audirẽt, eique tanquam à Deo miſſo obtemperarẽt. Id quod Ionas efficere nitebatur ne ei Niniuitæ fidem adhiberent, vertit deus in contra-

Prou. 21. rium. Verũ enim eſt id, quod ait Salomõ in Prouerbiis: Nõ eſt ſapiẽtia, non eſt prudẽtia, non eſt conſiliũ contra Dñm. Fugiebat à facie domini, hoc eſt, dabat operã, vt breui munus ſuum obiret, & ideo mare traiiciebat, ne Deus in terra ederet aliquod miraculum: at deus in mari edidit illud: & nauigatio, quam ipſe elegit, ne Niniuitæ ei fidẽ adhiberent, in cauſa fuit, vt ei aures attẽtè præberẽt, et ſummam fidẽ tribuerent. Eodẽ modo explanari

Geneſ. 4. poſſunt verba illa Geneſis: Egreſſus Cain à facie Domini habitauit profugus in terra. Dixerat ei paulò antè deus: Vagus & profugus eris ſuper terrã: & paucis interpoſitis ſequitur. Egreſſus Cain à facie domini, hoc eſt, miſſus à domino, vt breui eius adimpleret præceptum, in terra profugus habitauit. Fortaſſe ideo dicitur Cain egreſſus à facie Dñi, quia Deus cum eo loquebatur in figura humana. Quia à diuinitate, quæ vbique eſt, nullus poteſt egredi, egreſſus eſt Cain à facie ſimilitudinis, vel creaturæ, in qua deus illi loquebatur. Et eodẽ modo poſſumus dicere de Iona.

Ceſſare faciã id la de Memphis. Septuaginta habẽt: Ceſſare faciã magnates de Memphis. Eos, qui opibus, & potentia florẽtes honores ſoli deo debitos ſibi aſſumunt & attribuunt, idola vocauere. Pro idolis eſt in hebraico אלילים elilim, ab elil, quod nomẽ ſignificat vanum, inutile, nihil, & idolum. Vt cap.

Leui. 26. 16. Leuit. Nõ facietis vobis idola. Idolũ enim

1. Cor. 8. vanitas eſt, imò nihil. Vnde ait D. Paulus in epiſtola. 1. ad Corinth. Scimus, quia nihil eſt idolum in mundo. Hoc eſt, nec deus eſt, nec diuinitatem habet, nec animã, nec aliquam

Eſa. 42. potentiã. Hoc intelligens Eſaias aiebat: Confundantur confuſione, qui confidũt in ſculptili, qui dicunt conflatili: Vos dij noſtri.

ARGVMENTVM CAPITIS XXXI.

COmparat felicitatem regis Aegypti cum felicitate Aſſyriorum regis, & ſimilem vtriuſque calamitatẽ & interitũ prædicit. Explicat admirabili verborũ maieſtate & amplitudine, ſtylo ferè tragico, regis Aſſyriorũ opes, potentiã & celebritatẽ: vt eius lamẽtabile excidiũ calamitoſius appareat. Quo enim excelſius eſt, et magnificentius ædificiũ, eò maior eſt, & inſignior eius ruina. Oſtendit quãti æſtimãda ſit virtus, quæ nec eripi poteſt, nec naufragio amittitur, nec incẽdio abſumitur, nec vi procellarum euellitur, nec vlla temporũ varietate labefactatur: qua qui præditi ſunt, ſoli poſſunt meritò diuites appellari. Mundi potentia ebruitur fluctibus rerum aduerſarum, diuitiarũ fama extinguitur poſteritatis obliuione, vires corporis vincuntur ferro, et debilitãtur ætate, vrbes mœnibus fortiſſimis ſepta expugnantur ab hoſtibus: at ſapientis animus mundi contẽptione, rerum humanarum tolerantia, virtutũ denique muro cinctus poteſt diuina gratia tanta firmitudine conſiſtere, vt quamuis oppugnetur, non tamen expugnetur, nec vincatur.

CAPVT XXXI.

ET factum eſt in anno vndecimo, A
tertio menſe, vna menſis, factum eſt verbum domini ad me, dicens: Fili hominis dic Pharaoni regi Aegypti & populo eius. Cui ſimilis factus es in magnitudine tua? Ecce Aſſur quaſi cedrus in Libano, pulcher ramis, & frondibus nemoroſus, excelſuſque altitudine: & inter condenſas frondes eleuatum eſt cacumen eius. Aquæ nutrierunt illum, abyſſus exaltauit illum: flumina eius manabant in circuitu radicum eius, & riuos ſuos miſit ad vniuerſa ligna regionis. B
Propterea eleuata eſt altitudo eius ſuper omnia ligna regionis: & multiplicata ſunt arbuſta eius, & eleuati ſunt rami eius præ aquis multis. Cumque extendiſſet vmbram ſuam, in ramis eius fecerunt nidos omnia volatilia cæli: & ſub frondibus eius genuerunt omnes beſtiæ ſaltuum: & ſub vmbraculo illius habitabat cœtus Gentium plurimarum. Eratque pulcherrimus in magnitudine ſua, & in dilatatione arbuſtorum ſuorum: erat enim radix illius iuxta aquas multas. Cedri non C
fuerunt altiores illo in paradiſo Dei: abietes non adæquauerunt ſummitatem eius: & platani nõ fuerunt æquæ frondibus illius, Omne lignum paradiſi Dei non eſt aſſimulatum illi, & pulchri-

pulchritudini eius. Quoniam ſpecioſum feci eum, & multis condenſiſq; frondibus: & æmulata ſunt eum omnia ligna voluptatis, quæ erant in paradiſo Dei.

EXPLANATIO.

ET *factum eſt in anno vndecimo.* Nimirum à tranſmigratione Iechoniæ: tertio menſe, qui ab Hebræis appellatur, Siuam, reſpondens noſtro Maio. Qua de re ea poteris videre, quæ de menſium ratione primo capite explicuimus. Dicitur autem Maius à maioribus authore Macrobio, quorum conſilio reſpublica gerebatur, quemadmodum Iunius à iunioribus, qui rempublicam armis defendebant.

Dic Pharaoni regi Aegypti. Nuntia Aegyptiorum regi, quomodo rex Aſſyriorum à ſua gloria ceciderit, cùm eſſet illo potentior & excelſior. Eos coniungeit vaticinatione, ſiquidem ſunt in tormento coniungendi. Et quoniam eadem eſt cauſa calamitatis amborum, nempe ſuperbia & iactantia, idem erit interitus vtriuſque: par culpa pari pœna punitur. Aiunt hunc regem Aſſyriorum fuiſſe Sennacheribum, cuius exercitus fuit mirabiliter occiſus, cùm Dei angelus in caſtris Aſſy-
4. Reg. 19 riorum centum octoginta quinque milliavi-
Tob. 1. rorum nocte vna interſecit: & ipſi regi fuit
Eccl. 41. à propriis filiis vita ferro erepta: vt literæ diuinæ conteſtantur. Alij exiſtimant non eſſe
1. Mac. 7 Sennacheribum, ſed alium, qui fuit à rege
Eſa. 37. Babylonis in prælio ſuperatus, & miſerè occiſus. Imperium Aſſyriorum fuerat ſuperatum ab imperio Babyloniorum: ſed fuit poſtea coniunctum, & appellatum imperium Babylonicum.

Cui ſimilis factus es in magnitudine tua? Senſus eſt. Tu ais eſſe te in celſitudine, & potentia, & celebritate ſimilem Aſſyriorū regi: at longè falleris opinione: ille enim omnibus his rebus ſuperauit: fuit enim teipſo potentior, ditior, & illuſtrior. Sed eſto: ſis illi ſimilis & æqualis. Nonne ille deiectus eſt? Nōne fuit ab illuſtri gloriæ vertice præcipitatus? Nonne omnes eius voluptates & deliciæ in luctum & lachrymas reciderunt? Si ille fuit omnibus mundi ornamentis ſpoliatus, & à propriis filiis immaniter occiſus, & eorum gladiis impiè traiectus, & ad ima tartara immiſſus: quomodo poteris tu euadere, & eandem calamitatem fugere? Erit tibi potentia tua ablata, nominis claritas extincta, ad ferrum ac flammam vocaberis, eris immaniter occiſus, & in cæcas & æternas tenebras tandem relegatus.

Ecce Aſſur quaſi cedrus in Libano. Oſtēdit felicitatem regis Aſſyriorum, eumque comparat cum cedro altiſſima montis Libani. Eſt enim diuinæ ſcripturæ mos, hominem potētem, florentem opibus, & diuitiis, & mundi gloria cum cedro Libani comparare. Ita in *Pſal. 36.*
pſalmo: Vidi impium ſuper exaltatum, & eleuatum ſicut cedros Libani, tranſiui, & ecce non erat. Etſi enim viri pij & iuſti grauiter premantur, impiis autem & nefariis omnia videantur fluere ad voluntatem, tamen viri virtute præditi exitus proſperos conſequuntur: illi verò qui ſunt flagitiis contaminati ex illuſtri & florēte rerum ſtatu in æternos cruciatus relegantur. Voce vna dei cadūt impij iuxta id, quod ait pſal. Vox Domini *Pſal. 28.*
conſtringentis cedros, & confringet dominus cedros Libani: & comminuet eas tanquam vitulum Libani. Vbi per cedros Libani potentes & ſuperbi huius mūdi principes intelliguntur, qui fulmine Dei verbi percuſſi corruunt, & euaneſcunt, inſtar vituli illius, quē ab Hebræis in Horeb fabricatum comminuit ac diſſipauit Deus per Moyſem. Quam ob *Exod. 32.*
cauſam verba huius carminis ita connectuntur. Et comminuet eas arbores Libani, tanquam vitulum, qui fuit in puluerē redactus. Vel, vt legit Euthymius: Et comminuet eas tanquam vitulum: Libanum. Vt ſit ſenſus, Quemadmodum Deus confregit vitulum ab Hebræis conflatum in Horeb, ſic has cedros comminuet. Deinde poſito puncto, legitur per ſe dictio, Libanum: Quaſi dicat: Non ſolùm confringet & comminuet arbores Libani, ſed ipſum Libanum totum. Eſaias etiam *Eſa. 2.*
Dies, inquit, domini ſuper omnes cedros Libani ſublimes & erectas. Hoc eſt ſuper principes & magnates. Et quoniam inter plantas nulla erat, quæ ſe in altitudine cedro Libani adæquaret, volens ſignificare diuina ſcriptura diſſeruiſſe Salomonem de plantarum omnium natura, ab altiſſima arbore vſque ad infimam herbam, ait: Diſputauit ſuper *3. Reg. 4.*
lignis à cedro, quæ eſt in Libano, vſque ad hyſſopum, quæ egreditur de pariete. Quemadmodum cedrus Libani omnes alias arbores ſuperabat magnitudine, ita rex Aſſyriorum gloria, & diuitiis, & potentia omnes alios anteibat.

Pulcher ramis. Hoc eſt, filiis ornatus, ab eo tanquam à radice productis.

Frondibus nemeroſus. Hoc eſt, ſylua & frondium multitudine faciens vmbrā. Quaſi dicat: multis principibus & magnatibus ſtipatus. Quemadmodum arbor ramorum magnitudine exceſſa locum occupat latum, ita rex Aſſyriæ diuerſas prouincias & regiones obtinebat, & potentiam ſuam per orbē terrarum propagabat.

Aquæ nutrierunt illum, & abyſſus exaltauit illum. Abyſſus eſt aquarum altitudo & profunditas. Per aquas & abyſſum intelligit diuitias & potentiam. Hæ ſunt aquæ, quibus Aſſur irrigatus creuit, & mirum in modum dilatatus eſt. Hæ duæ res eum extulerunt, & ex ſublimitate in imam profunditatem præcipitarunt,

cipitarunt, nimirum opum abundãtia & potentia. Solent enim hæc duo intellectum tenebris circunfundere, & errorum ac vitiorũ caligine operire. Eam ob cauſam appellauit ea Ezechiel hoc loco aquas & abyſſum, ad
Geneſ. 1. abyſſum illam alludens, de qua in Geneſi ſcriptum legimus: Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. Ac ſi diceret: Tenebræ tegebant immenſam aquarum profunditatem. Per tenebras re vera lucis priuatio & abſentia intelligitur, non dæmonum multitudo, vt quidam ineptè dixerunt, in quos D. Baſilius, & D. Ambroſius in illius loci explanatione grauiter inuehuntur. Nihilominus tamen in ſenſu allegorico, cùm ſcripturæ verba ad ſpirituales & arcanas ſententias traducuntur, nomine abyſſi magna mundi potentia intelligitur, quam ſæpe ſuperbia ſequitur, qua intellectus obſcuratur. Hinc effectum eſt, vt locus quidam Perſephones, ſiue Proſerpinæ, in quo ſumma vis auri erat multis ſeculis congeſta, abyſſus, vt ait Suidas, vocaretur. Sed quid profuit Aſſyrio diuitiarum ad abyſſus, ſi qui dem eas amiſit, & ex abyſſo diuitiarum ad abyſſum miſeriarum peruenit? Nonne aſpicimus cotidie multos, qui ex ſumma opulẽtia ad ſummam deſcendunt inopiam? Hoc intuens ingenioſus poeta cecinit: Irus erit ſubitò, qui modò Crœſus erat. Fuit Crœſus Lydorum rex ditiſſimus, Irus autem mendicus quidam apud Ithaſenſes, cuius meminit Homerus in Odyſſea. Poteris per abyſſum illã, & aquarum multitudinem tenebris coopertam in ſenſu myſtico Gentium multitudinẽ
Apoc. 17 intelligere. Ita enim ait D. Ioannes in Apocalypſi: Aquæ, quas vidiſti, populi ſunt, & gentes, & linguæ. Sed hæ aquæ tenebris erant circunfuſæ abſentia ſolis. Secundo die fecit
Geneſ. 1. Deus firmamẽtum & diuiſit aquas ab aquis: tertio die ſegregauit aquas ab arida: quarto fecit ſolẽ & aſtra. Sed adhuc aquæ nõ proferebant piſces. Quinto autem die cùm iam ſol appareret, aquæ fructũ produxerũt. Priuſquã ſol ille ſempiternus in carne appareret, de
Mala. 4 quo ait per Malachiam pater cæleſtis: Vobis timentibus nomen meum orietur ſol iuſtitię Gentes non ferebant charitatis fructũ. Ante aduentum Chriſti Gentes abſque fide opinionibus inflatæ in erroribus intolerandis verſabantur. Et vt ait Diuus Paulus in epiſtola ad
Hebr. 11 Hebræos: Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Aquæ erant, ſed abſque piſcibus. Gẽtes erant, ſed abſque fide, nullum charitatis fructum ferentes. Terra ante ſolis appatitionem protulerat plantas, ſed non pecora: aqua nihil. Tertia Iudææ, populus Iudaicus fructum protulerat, ſed omnino perfectum: quia lex authore Diuo Paulo, nihil ad perfectum ad-
Hebr. 7. duxit. Habebant nonnulli ex Hebræis fidem, & veram colebant pietatem, ſed è vita mi-
Ioan. 8. grantes cœlum ingredi non poterant, donec
Ioan. 14 ſol ille eluxit, qui de ſe ait: Ego ſum lux mũdi. Qui eſt via, veritas, & vita, cuius ſanguis fuit clauis paradiſi, qui morte ſua viam nobis muniuit ad vitam immortalem conſequẽdam. Ergo ante ſempiterni ſolis apparitionẽ terra, hoc eſt Iudæa fructum aliquem producebat, ſed minus perfectum, aqua vero, hoc eſt Gentilitas nullum. At poſt Chriſti aduẽtum & terra et aqua admirabiles fructus, omnibus numeris abſolutos protulerunt. Secũdo creationis die factum fuit cælum, ſed nondum apparebat ſol: ideo in die ſecundo non ait ſcriptura: Vidit Deus, quòd eſſet bonum. Geneſ. 1.
Quarto die apparuit ſol, quia quaternarius eſt primus numerus par, & perfectus: nam binarius propriè non eſt numerus, cũ careat medio, vt alibi oſtendimus. Itaque dies quartus eſt optata illa temporis plenitudo, de qua ait apoſtolus in epiſtola ad Galatas: Cùm ve Galat. 4
nit plenitudo tẽporis, miſit Deus filium ſuũ, factum ex muliere, factũ ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Cælum ſecundo die ſine ſole, luna, & ſyderibus, eſt lex obſcura, de qua dixerat diuinus vates. Tenebroſa aqua Pſal. 17.
in nubibus aeris. Nubes ſunt prophetæ, & veteris teſtamenti ſcriptores, qui ob ſententiarum obſcuritatem dicuntur pleni aqua tenebroſa. Hi ſunt illi, de quibus ait Eſaias: Qui Eſa. 60.
ſunt hi, qui vt nubes volant? Venit dies quartus, venit tẽporis plenitudo, & apparuit ſol, Chriſtus deus noſter, qui legem explicuit, & illuſtrauit: apparuit luna, hoc eſt eccleſia, & ſtellæ, hoc eſt apoſtoli, quibus dixit dominus. Vos eſtis lux mũdi. De quibus dixerat Daniel: Matth. 5
Qui ad iuſtitiam erudiũt multos, quaſi ſtel- Dan. 12.
læ in perpetuas æternitates. Et quemadmodũ ſol non diſſoluit cælum, ſed perficit, ſic Chriſtus non venit ſoluium legẽ ſed impletũ. Hic Simile.
dies quartus eſt ille, de quo ait diuinus pſal- Matth. 5.
tes: Hæc dies quam fecit Dñs, exultemus, & lætemur in eâ. Et de quo ait Chriſtus: Abra Pſal. 117
ham exultauit, vt videret diẽ meum, vidit, & gauiſus eſt. Hoc die fuit impia dæmonis ty- Ioan. 8.
rannis euerſa, mors extincta, via ad immortalitatem munita, & vera religio pietatis pleniſſima per omnes terrarũ oras propagata: Apparuit ſol, apparuit benignitas & huma- Tit. 1.
nitas ſaluatoris noſtri dei: & aquæ tulerunt piſces, hoc eſt. Gẽtes fructus virtutũ huberrimos produxerũt. Tenebræ, quæ erant ſuper faciem abyſſi aduẽtu ſolis diſparuerũt, quia cæcitas Gentiũ, & idolorũ cultus, & impiæ mortaliũ ſuperſtitiones prædicatione Chriſti, & apoſtolorũ ceſſarunt. Aquæ & aquarũ abyſſi, hoc eſt Gentes & populi relictis nefariis falſorum deorum vanitatibus amplexati ſunt verã Chriſti fidẽ, & calore ſolis incẽſi, hoc eſt diuino Chriſti amore inflãmati, pro iniquitate & impietate iuſtitiam & pietatem coluerũt. A ſpiciis igitur nomine aquarũ populos intelligi, quibus erat Aſſyriorum rex nutritus, & irrigatus, vt ait hoc loco Ezechiel

Flumina eius manabant. Hoc eſt, fluuij eius abyſſi fluebant circa radices. Vult ſignificare

tantam fuiſſe diuitiarum affluentiã regis Aſ-
ſyrij, tantam opum abundantiam & abyſ-
ſum, vt ex ea fluerent ad ſubditos diuitiæ: &
aliæ arbores vbertate aquarum huius cedri
irrigarentur. Regis opulentia ſubditos foue-
bat, qui erant vſque adeò diuites & potentes;
4. Re. 18 vt diceret Rabſaces quarto lib. Regum, totã
Hieroſolymam non poſſe reſiſtere vni ex
minimis ſatrapis Aſſyriorum regis.

*Multiplicata ſunt arbuſta eius, et eleuati ſunt
rami eius.* Hoc eſt filij & nepotes eius.

*In ramis eius fecerunt nidos omnia volatilia
cœli.* Hoc eſt, principes & magnates ei adhæ-
ſerunt pendentes ab illo, ſeque illi ſubiicientes.
Et omnes beſtiæ ſaltuum, hoc eſt homines
agreſtes, & immanes, brutis comparati ei ob-
temperarunt: domuit enim gentes incultas
& immanitate barbaras, et copiis abundantes
quæ ei tributum ſoluebant.

Cedri non fuerunt altiores illo in paradiſo dei.
Hyperbole eſt, figura à Cicerone vocata ſu-
peratio, ab aliis exceſſus, cùm ſentẽtia aliqua
fidem excedit augendæ rei gratia: vt cùm di-
cimus eſſe aliquid niue candidius. Huiuſmo-
Matt. 19 di videtur eſſe id, quod ait Chriſtus: Facilius
Matth. 6 eſt camelum per foramen acus tranſire, quã
diuitem intrare in regnum cælorum. Et il-
lud: Non cognoſcat dextera tua, quid faciat
ſiniſtra tua. Ac ſi dicat: Tantum abſit, vt
aliis oſtentes elemoſynam, quam feceris, vt
ne tu quidem illud ſcias, quod facis. Exagge-
rat verbis, quàm fugienda ſit in benefactis
oſtentatio, & gloria inanis. Volentes explo-
ratores à Moyſe miſſi magnitudinem vrbiũ
terræ promiſſionis ſignificare, & earum mu-
Deut. 1. rorum altitudinem, dixerunt: Vrbes ſunt
magnæ, & ad cælum vſque munitæ. Hyper-
bolicè quidem, quemadmodũ hoc loco Eze-
chiel, qui volens ſignificare nullum fuiſſe re-
gem ſimilẽ Aſſyrio, qui tot diuitiis, tantaque
potentia floreret, ait nec in die paradiſo fuiſ-
ſe cedros altiores Aſſyriorum rege. Poteris
per paradiſum dei magnum aliquẽ pomariũ
amœnum, arborumque proceritate inſignẽ
intelligere. Solet enim diuina ſcriptura, ea
quæ magna ſunt, dei appellare, vt cùm dicit
cedros Dei, montes Dei, viſiones Dei, &c.
Pſal. 79. Paradiſus idem eſt quod hortus. Vnde locũ
Pſa. 35. hunc ita vertit Pagninus: Cedri non abſcon-
Sap. 1. derunt eam in horto Dei. Hoc eſt, non eam
ramis cooperuerunt, quia illa erat excelſior
illis in illo magno horto.

Abietes. Nec excelſæ abietes, nec ſublimes
platani, nullæ denique plantæ ad huius cedri
altitudinem aſcenderũt: nulli principes quã-
uis diuites & potentes ſe Aſſyriorũ regi adę-
quarunt. Abies arbor eſt altiſſima, rectiſſima-
que, cuius pars inferior ſapinus vocatur, ſu-
perior verò ſuſterna authore Plinio libro ſe-
xtodecimo. Accipitur aliquando in diuinis
literis pro magnatibus, & hominibus potẽtia
Eſa. 14. & rerum proſperarum abundantia florenti-
bus: vt apud Eſaiam: Abietes quoque lætatæ
ſunt ſuper te. Quibus verbis ſignificat læti-
tiam, qua efferebantur optimates interitu
Nabuchodonoſoris. Et apud Zachariã: Vlu- Zach. 11
la abies, quia cecidit cedrus. Ac ſi diceret: La-
mentamini, & vim lachrymarum profun-
dite magiſtratus Hieroſolymæ, quia ruit
dignitas regia, & princeps veſter ex eminẽte
dignitatis gradu præcipitatus eſt. Et hoc lo-
co apud noſtrum Ezechielem: Abietes non
adæquarunt ſummitatem eius. Platanus etiã
arbor eſt opaca, latè diffundens ramos, vm-
bræ ſolùm cauſa expetita. Gaudet maximè
aquarum decurſibus: quam ob cauſam Ec- Eccl. 24.
cleſiaſticus inducit ſapientiam in hunc mo-
dum loquentem: Quaſi platanus exaltata
ſum iuxta aquas.

*Omne lignum paradiſi Dei non eſt aſſimila-
tum illi.* Hoc eſt, nulla arbor in magno ali-
quo pomario inueniri potuit, quæ poſſet cũ
rege Aſſyriorum in pulchritudine compara-
ri. Pagninus vertit: Omnis arbor in horto
Dei non fuit ſimilis ei in pulchritudine ſua.
Vbi per hortum Dei magnum aliquod intel-
ligit viridarium. D. Gregorius libro 32. Mora-
lium per hunc regem Aſſyrium intelligit an-
gelum apoſtatam, reliquis angelis eminentio-
rem, & per cedros, abietes, & platanos vir-
tutum cæleſtium agmina, in ſummæ lætitiæ
viriditate plantata, quæ quãuis excelſa ſint
condita, Lucifero tamen nec prælata ſunt nec
æquata. Hic ſpecioſus factus in multis con-
denſiſque frondibus eſſe dicitur, quia præ-
latum cæteris legionibus tanta illum ſpecies
pulchriorem reddidit, quanta & ſuppoſita
angelorum multitudo decorauit. Iſta arbor
in paradiſo Dei tot quaſi condenſas frondes
habuit, quot ſub ſe poſita ſupernorum ſpi-
rituum legiones attendit. Hæc ille grauiter
quidem & ſapienter, qui ſub ſpe Aſſyriorum
principis diabolum intelligẽdum ducit. Nos
verò explanationem de rege Aſſyrio proſe-
quamur.

*Aemulata ſunt eum omnia ligna volupta-
tis.* Id eſt, omnes reges & principes ei inui-
debant: ſequitur enim inuidia eum, qui aut
diuitiis, aut ingenio, aut rectè factis, aut glo-
ria alios ſuperat. Cain per inuidiam occidit Geneſ. 4.
Abel, quia eius opera iuſta erant, & deo gra- Iud.
ta: & de iis qui ſequuntur Cain ait Iudas in Simile.
epiſtola ſua: Væ illis, qui in viam Cain abie-
runt. Quemadmodum vmbra ſequitur cor-
pus, ſic inuidia virtutem. O terram peſtem,
& deplorandam hominum maculam, qui
de monimentis pulcherrimorum facinorum
detrahunt, volentes obliuione ſempiter-
na pulchram eorum memoriam delere, qui
falſis voluptatibus ſpretis in excellentium
virtutum actiones toto pectore incumbunt,
nulliſque laboribus perterriti ad res mag-
nas, & magnoperè expetendas aſpirant. Eo-
rum vitam dicunt inuidi eſſe ſpoliandam
ornamentis, quorum etiam mortem de-
berent perpetuis monimentis ornare. Id
intuen

intuens Ioſephus in libro de bello Iudaico hanc ſententiam literis mandauit: Fieri nullo modo poteſt, vt in rectè factis effugias inuidiam. Quis enim vmbram effugiat inuidiæ, niſi pariter & virtutem effugerit? Grauiter ille quidẽ & eleganter. Cohærent enim gloria & inuidia, atque rem omnium pulcherrimam res turpiſſima comitatur. Sin autem dederis operam, vt virtutis magnitudine opprimas inuidentiã, tunc eam videbis acrius
Simile. inuehi, & contentioſius intumeſcere. Quemadmodum ignis alta petit, ſic liuor in altum inſurgit, & excelſam virtutis gloriam ſuperare contendit. Et ſi fortes & ſapientes viri non tam præmia ſequi ſoleant rectè factorum, quàm ipſa rectè facta, & gloriæ inanis rumuſculos contemnant, tamen mortalibus immortalitatem non eſſe exiſtimant contẽnendam. Hanc inuidus vult labefactare, & per ſummum ſcelus penitus illis auferre, omnia in eos maledicta conferendo, & vetos excitando: ſimilis diabolo, qui hominis gloriæ inuidens, ei voluit perniciem machina-
Sap. 2. ri. Ideo ait diuina ſcriptura in libro Sapientiæ: Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Vſque adeo peſtilens eſt in-
Prou. 23 uidiæ vitium, vt hortetur Salomon in Prouerbiis, ne quis comedat cum homine inui-
Sap. 6. do. Et in libro Sapientiæ: Nec cum inuidia, inquit, tabeſcente iter habebo; quoniam talis homo non erit particeps ſapientiæ. Et di-
Galat. 5 uus Paulus in epiſtola ad Galatas: Non effi-
Simile. ciamur inanis gloriæ cupidi, inuicem prouocantes, inuicem inuidentes. Quemadmodũ ciconia veſcitur ſerpentibus venenatis, ſic in-
Simile. uidus paſcitur aliorum detrimentis. Vt noctua caligine oblectatur, lucem autem odit, ſic inuidus aliena lætatur calamitate, luce autem bonorum operum, & ſplendore rectè factorum. O infelicem miſerorum hominum
Simile. conditionem. Vt ferrum nutrit ferruginem, quæ ipſum corrumpit, ſic inuidus corrũpit inuidiã, quæ ipſum conſumit. Inuidus aliorum errata conſiderat, imò inquit, vt ea narret & vituperet, rectè verò facta aliorum ſilentio præterit, nec ea vult aſpicere, nec in lucem proferre, niſi vt detrahat de illis. Huc poteſt referri id, quod ait Aulus Gellius libro nono Noctium atticarum, capite quarto, legiſſe eſſe apud Albanos homines, qui nocte melius quàm die viderent. Aiebat Apollonius Tyaneus, vt refert Raphael Volaterranus, ſapienti maius periculum imminere ab inuido, quàm vel nauiganti à tẽpeſtate, vel præliãti ab hoſtibus. Gubernator prudens poteſt è maris procellis tutus euadere: dux ſtrenuus poteſt hoſtiũ fortitudinem vincere: at maleuolorũ inuidiam nequaquã poſſunt
Simile. ſuperare. Vt in Græcis artificibus aiunt, eos aulœdos eſſe, qui citharœdi fieri non potuerint, ſic multos aſpicimus, qui cũ nec ad ſciẽtiæ, nec ad fortitudinis, nec ad honeſtatis excellentem gloriã poſſint peruenire, cum ſe-

teris vitiorũ maculis contaminent, fiunt detractores alienarum laudum: hoc eſt eorum munus, virorum memorabilium ſplẽdorem obſuſcare. Infimum profectò officium, imo deteſtabile maleficium. Polypus piſcis eſt, qui non ſolum piſces alios deuorat, ſed etiã propria brachia aliquando corrodit et comedit. Ita aſſerunt Aegyptij, quos ſequitur Plutarchus Aelianus, & Alceus, qui ait: Ipſum me comedo, vt polypus. Quem verſum citat Athenæus, & refert Pierius Valerianus in libro de antiquis characteribus, etiam ſi me nõ fugiat Ariſtotelem & Plinium multò aliter ſentire. Quis eſt, qui & alios & ſeipſum lacerat, niſi inuidus, qui rectè aliorum facta reprehẽdit, et ſeipſum inuidia corrodit? Quot ſunt aliorum laudes, tot ſunt eius ſupplicia. Sed quid dico ſeipſum corrodere, imò ſeipſum occidit, ita enim ait Iob: Paruulum oc *Iob. 5.*
cidit inuidia. Huiuſmodi erant magnates illi & principes, qui regis Aſſyrij diuitiis, celebritate, & potentia torquebantur. Hos ait hoc loco Ezechiel fuiſſe veluti arbores in paradiſo Dei inſitas & collocatas, hoc eſt floruiſſe diuitiis & dignitatibus, fuiſſeque in magnis mundi honoribus conſtitutos: & nihilominus Aſſyriorum regi inuidiſſe, eumque fuiſſe æmulatos.

Propterea hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quòd ſublimatus eſt in altitudine, & dedit ſummitatem ſuã virentem ac condenſam, & eleuatum eſt cor eius in altitudine ſua, tradidi eam in manibus fortiſſimi Gentium, Faciẽs faciet ei iuxta impietatẽ eius. Et eieci eum: ſuccident eum alieni, & crudeliſſimi nationum. Et proiicient eum ſuper montes, & in cunctis conuallibus corruent rami eius. Et confringentur arbuſta eius in vniuerſis rupibus terræ: & recedent de vmbraculo eius omnes populi terræ, & relinquent eum. In ruina eius habitauerunt omnia volatilia cœli, & in ramis eius fuerunt vniuerſæ beſtiæ regionis. Quam ob rem non eleuabuntur in altitudine ſua omnia ligna aquarum, nec ponent ſublimitatem ſuam inter nemoroſa ac frondoſa: nec ſtabunt in ſublimitate ſua omnia, quæ irrigantur aquis, quia omnes traditi ſunt in mortem ad terram vltimam, in medio filiorum hominum, ad eos, qui deſcendunt in lacum.

Et dedit ſummitatẽ ſuã virentẽ ac condẽſam

Id eſt, quia ſuperbia motus ſe extulit in ſublime, & poſuit faſtigium ſuũ condenſum, & ſtipatũ multitudine principũ & magnatũ.

Tradidi eum in manibus fortiſſimi Gentiũ. Hoc eſt, Nabuchodonoſori regi Chaldæorum. Quoniã ſe ſuperbia extulit, deieci ego illum, ait Dominus. Vt potentiam Pharaonis cum Aſſyriorum celſitudine contulit, ita ſimile eius excidium eſſe dicit. Aſpiciant reges & principes ad exemplum hoc, & ſupplices ſe rationi ſubiiciant ne à Deo deiiciantur. Illud eſt hoc loco aduertendum quondam diuerſum fuiſſe imperium Chaldæorũ ab imperio Aſſyriorum, vt antea diximus.
4. Re. 18 Metropolis Chaldæorum erat Babylon, me-
4. Reg 25 tropolis verò Aſſyriorum Niniue. Decẽ tribus captæ fuerunt ab Aſſyriis, duæ verò, nẽpe Iuda & Beniamin à Chaldæis Sed incenſo odio inter hæc duo imperia bellum ſibi inuicem intulerunt, in quo victi fuerunt Aſſyrij, & fuit eorum imperium extinctum, & tota eorũ terra Chaldæis ſubiecta, & res geſtæ Chaldæorum laudibus Aſſyriorum obſcuritatẽ attulerunt. Hinc factum eſt, vt Aſſyrij & Meſopotamij in Babyloniæ nomen, vt ait Iulius Solinus, tranſierint. Babylon eſt vrbs præcipua Chaldææ, Babylonia verò regio à metropoli regni denominata.

Et faciens faciet ei. Nimirum quicquid voluerit. Hæc verborũ geminatio eſt. Hebræis familiaris, & in diuinis literis frequens.

Iuxta impietatem eius eieci eum. Ita dixit
Sup. 28. Deus regi Tyrio. Peccaſti, & eieci te de monte Dei, vt capite 28. licet videre.

Et ſuccident eum alieni, & crudeliſſimi nationum Hoc eſt Babylonij immanitate inſignes. Dicens eueniſſe euerſionem Aſſyrio ob eius immanitatem, hortatur Babylonium ad miſericordiam.

Recedent de vmbracula eius omnes populi terræ. Subaudi, quibus imperabat. Populi ei ſubiecti videntes eum victum ſe ab illo ſeparabunt, eum contemnẽt & relinquent. Conſidera mundi varietatem.

In ruina eius habitauerunt omnia volatilia cæli. Hoc eſt. mortuo rege magnates Chaldæorum poſſederunt Aſſyriam. Vel ſic: Super trunco huius arboris, poſtquã cecidit, & confracta fuit, ſederunt volucres, id eſt, ſuper regem Aſſyriorum occiſum, & humi proſtratum ſe conſtituerunt magnates volatilium nomine ſignificati, & ſuper ramis eius ſe poſuerunt plebei, & agreſtes homines, infimo loco nati, nomine beſtiarum intellecti. In eum, quẽ, dum viueret, & floreret, ſummis laudibus celebrabant, poſt ærumnas & luctuoſum obitũ cõtumelias iaciebant. Eum occiſum conculcabant, & aſpernabantur, ad quem antea accedere non audebant. Intuere obſecro rerum humanarum inconſtantiã & viciſſitudinem. Vel ſic: Poſt huius arboris ruinam, poſt regis Aſſyrij, eiusque exercitus interitum, conuenerunt aues & feræ, vt eorum cadauera deuorarent. Hic fuit tam excelſi principis exitus, hic fuit miſerabilis eius finis, fuit interfectus ab hoſtibus, eiusque cadauer inſepultum in campo iacuit, vbi fuit à volucribus, & beſtiis ſyluarum deuoratum.
Præclarè quidem diuus Ioannes apoſtolus, 1. Ioan 2
Nolite, inquit, diligere mũdum, nec ea, quæ in mundo ſunt. Et paulò pòſt: Mundus tranſit, & concupiſcentia eius, qui autem fa-
cit voluntatẽ Dei manet in æternum. Cum Iudic. 4.
Siſara princeps exercitus regis Iabin fatigatus è prælio ſe in fugam conferret, ingreſſus eſt in tentorium Iaelis vxoris Cinæi, quæ eum vocauerat, vt ad ſeipſam confugeret. Hæc illum ſuſcepit benignè, & blanditiis delinitũ lacte pauit, & pallio cooperuit. Quẽ feſſum de via, & quod ad multum diem laboraſſet, arctus ſomnus complexus eſt. Illa verò eum dormientem interfecit. Hæc Iael mundi tenet imaginẽ, qui nos ad voluptates, & opes, & potentiam inuitat, vt perniciem nobis & excidium machinetur. Magnus ille princeps Siſara, qui in oculis gentium verſabatur, in quem omnes coniiciebant oculos, fuit à fragili quadam muliere interfectus. Magnus il-
le Pharao, qui potentia ſua terrarum orbem Exod. 14
perterrebat: fuit cum curribus, & equitibus, & innumerabili exercitu in mari rubro mi-
rabiliter ſubmerſus. Rex Saul ad tantã per- 1. Re. 31
uenit calamitatem, vt amitteret exercitũ, & ipſe dolore compreſſus rueret ad interitum
voluntarium. Abſalon qui patris ſui regnum 2. Re. 18.
affectauerat, & copias innumerabiles parauerat, periit miſerè ex arbore ſuſpenſus. Et vt humanas attingam hiſtorias, Achæus rex Lydiæ in factione populari ſuſpẽſus eſt ignominiosè, & ita vitam finiuit. Polycrates Samiorũ rex, cum tota vita fuiſſet ditiſſimus, & rerum proſperarum ac ad voluntatem fluentium perpetuum ſenſiſſet decurſum, fuit ad extremum ab hoſte comprehẽſus, & in furcam erectus, docuit cum Solone nihil in mundo ex omni parte beatum. Valens Imperator frater Valentiniani, prælio ſuperatus à Gothis, in tugurio, quò ſpe ſalutis confugerat, ab eiſdem combuſtus eſt. Dies me deficeret, ſi vellẽ ærumnas & triſtes caſus principum, aliorumque clarorum virorum narrare, qui cùm eſſent ſummos honores conſecuti, exiſtimantes ſe firma & illuſtria claritatis fundamenta ieciſſe, & perpetuam poſteritatis memoriam comparaſſe, ruerunt ad imam ignominiam, fuerunt ad ſummũ dedecus præcipites deuoluti, & eos penitus ex hominum memoria perpetua deleuit obliuio. Non eſt igitur cur mundo fidamus, non
eſt cur in eam ſpem noſtrã collocemus. Qui 1. Cor. 6.
vtuntur hoc mundo, inquit apoſtolus, tanquam non vtantur, præterit enim figura huius mundi.

Quam ob rem non eleuabuntur in altitudine ſua. Hoc eſt, eã ob cauſam Aſſyrij magnis plantis iuxta fluuios aquarum compa-

rati

rati non reſtituentur in priſtinam potentiam & dignitatem, ſed morientur, & ad infernũ relegabuntur. Non eos opes ſuæ poterunt eripere, nec potentia & amplitudo à morte liberare.

Ad terram vltimam Hoc eſt, ad infernum,
Pſa. 62. qui eſt in imo terræ. Ideo dicitur in pſalmo: Introibunt in inferiora terræ. Volens autem Ezechiel hoc explicare, ſubdit: Ad eos, qui
Pſa. 142 deſcendunt in lacum. De hoc lacu ait diuinus pſaltes: Non auertas faciem tuam à me, & ſimilis ero deſcendentibus in lacum. Eodem modo dixit de rege Tyri diuinus noſter
Sup. 26. vates, aut potius Deus per illum: Cum detraxero te cum his, qui deſcendunt in lacum ad populum ſempiternum, & collocauero te in terra nouiſſima. Id quod illic appellauit
Eſai. 14. terram nouiſſimam, appellat hic terram vltimam, & paulò pòſt, terram infimã. Et Eſaias infernum, & profundum laci. Pro terra vltima vertit hoc loco Pagninus, terram inferiorem, quod eſt idem.

Hæc dicit Dominus Deus: In die, quando deſcendit ad inferos, induxi luctum, operui eum abyſſo, & prohibui flumina eius, & coercui aquas multas. Contriſtatus eſt ſuper eum Libanus, et omnia ligna agri concuſſa ſunt. A ſonitu ruinę eius commoui gentes, cum deducerem eum ad infernum cum iis, qui deſcendebant in lacum. Et conſolata ſunt in terra infima omnia ligna voluptatis egregia ac præclara in Libano, vniuerſa quæ irrigabantur aquis. Nam & ipſi cum eo deſcendent ad infernum ad interfectos gladio, & brachiũ vniuſcuiuſque ſedebit ſub vmbraculo eius in medio nationum eius. Cui aſsimilatus es ô inclyte atque ſublimis inter ligna voluptatis? Ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram vltimam. In medio incircunciſorum dormies, cum eis, qui interfecti ſunt gladio. Ipſe eſt Pharao, & omnis multitudo eius, dicit Dominus Deus.

Induxi luctum. Ob mortem regis Aſſyriorum indixi amicis eius lachrymas & mœrorem. Pro induxi vertunt nonnulli, indixi, ſed eadem manet ſententia. Diuus tamen Hieronymus & in textu, & in commentariis legit, Induxi.

Operui eum abyſſo. Hoc eſt, multitudine pœnarum, feci vt eum abyſſus inferni abſorberet. Vel operui eum diuitiarum affluentia per abyſſum ſignificata. Vt ſit ſenſus: Quamuis opertus eſſet diuitiis, tamen ad infernum deſcendit, ſequitur enim ſtatim: Et prohibuit flumina eius. Ac ſi diceret: Rigaui eũ abyſſo diuitiarum: ſed poſtea prohibui, ne eum flumina rigarent, ne eum opes comitarentur: Omni opulentia priuaui illum. Diximus antea per aquas & abyſſum opes & potentiam ſignificari, quas rex ſecum non aſportauit. Psal. 48.
Ait enim pſalmographus: Cum interierit, non ſumet omnia, nec deſcendet cũ eo gloria eius.

Contriſtatus eſt ſuper eum Libanus. Hoc eſt, mons ille feraciſſimus, vbi plãtata fuerat hæc arbor excelſa, hæc cedrus ſublimis, affectus eſt mœrore ob eius exciſionem & ruinam. Senſus eſt: Aſſyria fuit dolore preſſa ob ſui regis excidium. Quidam codices habẽt: Contritus eſt ſuper eum Libanus. Hoc eſt dolore confractus eſt: ſed ſenſus idem eſt.

Et omnia ligna agri concuſſa ſunt. Hoc eſt, omnes populi videntes luctuoſum Aſſyrij occaſum fuerunt timore perterriti. Poteris per Libanum arbores montis illius intelligere, & per eas principes & magnates: per arbores verò agri homines plebeios, nulla illuſtri laude celebratos. Aſſyrij enim exceptis paucis nonnullis ob cædem ſui regis communi dolore angebantur.

A ſonitu ruinę eius commoui gentes. Eodem Sup. 26.
modo dictum eſt de Tyri rege: A ſonitu ruinæ tuæ, & gemitu interfectorum tuorũ, cum occiſi fuerint, commouebuntur inſulæ.

Et conſolata ſunt in terra infima omnia ligna voluptatis egregia. Id eſt, magnates illi, qui in hoc mundo fuerant veluti arbores Libani proceritate inſignes, qui deliciis affluentes, voluptatibus deliniti, gloria exteris præſtantes, fuerant ab Aſſyrio rege afflicti, et tandem ob eorum ſcelera in ima tartara præcipitati, cum ibi vidiſſent regem, a quo in vita fuerant oppreſſi, læti ſunt, nam ſolatiũ eſt miſeris, vt quidam ait, ſocios habere pœnarũ, præſertim eos, à quibus fuerant dolore affecti, & inſigni aliqua calamitate vexati. Eo- Eſa. 14.
dem modo Eſaias capite quarto decimo, vbi Nabuchodonoſoris ad infernum deſcenſum deſcribit, eos, qui in inferno torquebantur, quos ille vulnerauerat, facit in hunc modum loquentes, & de eius excidio exultãtes: Et tu vulneratus es, ſicut & nos, noſtri ſimilis effectus es. Detracta eſt ad inferos ſuperbia tua, concidit cadauer tuum: ſubter te ſternetur tinea, & operimentum tuum erunt vermes. Illud eſt hoc loco aduertendũ in inferno nullam eſſe lætitiã, nec hos principes ſimpliciter ob Chaldæorum & Aſſyriorum regum excidiũ fuiſſe lætatos, ſed habuerunt ſe ad modum eorum, qui gaudio aliquo afficiuntur. Vel ideo ait propheta eos oblectatos fuiſſe, quia reſpectu cruciatuum regis eorum pœna exigua videbatur. At illi ſemper cruciantur.
Ita enim ait Eſaias: Vermis eorum nõ morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et apud Eſa. 66.

Marc. 9. diuum Marcum ait Chriſtus: Bonum eſt tibi debilem introire in vitam, quàm duas manus habentē ire in gehennā, in ignem extinguibilem, vbi vermis eorum non moritur, Iob. 24. & ignis nō extinguetur. Iob pœnas damnatorum deſcribens, ad nimium calorem, inquit, tranſeat ab aquis niuium, & vſque ad infernos peccatū illius. Id intuens animo diuinus pſaltes, Pſal. 48. deſcribens miſerabilem impiorum exitum canebat: Sicut oues in inferno poſiti ſunt, mors depaſcet eos, & dominabūtur eorum iuſti in matutino, & auxiliū eorum veteraſcet in inferno à gloria eorum. Vbi impios in infernos cruciatos cum ouibus comparat, non ad animi manſuetudinem, et vitæ innocentiam, quam non habuerunt, ſed ad ignauam eorum imbecillitatē ſignificandam, qua nec effugere nec depellere ſupplicia vnquam potuerūt. Paſtor qui tales paſcit oues, crudeliſſimus eſt, nempe mors æterna, Eſa. 30. & ſupplicium, quod nunquā finietur. Eſaias capite 30. infernum & damnatorum pœnas multis verbis deſcribit.

Nam ipſi cum eo deſcendent ad infernum. Codices correcti habent, deſcenderūt. Senſus eſt: Qui in inferno erant, gauiſi ſunt, quòd omnes illuc deſcenderant, nō ſolum ipſi, ſed rex, etiam ſi temporibus diuerſis.

Et brachium vniuſcuiuſque ſedebit ſub vmbraculo eius. Id eſt, vnuſquiſque principum illorum in medio nationū, quæ erant in inferno requieſcet ſub pœna regis Aſſyrij, quaſi ſub vmbraculo quodā. Videntes enim eius tormenta quodammodo exultabunt, quod eorū minora ſint. Metaphora eſt ſumpta ab iis, qui deſeſſi de via, & ſolis feruore fatigati accedentes ad opacam arborē, ſub eius vmbra requieſcunt. Quidam ita vertunt: Sed & ipſi deſcenderunt cum eo ad infernos, ad interfectos gladio, qui ſub vmbra brachij eius ſederunt in medio gentium. Dilucidè profectò & diſtinctè.

Cui aſſimilatus es ô inclyte. Apoſtrophe eſt ad Pharaonē. In principio capitis dixerat diuinus vates verba ſua ad Pharaonem regem Aegypti, qui ſe ſimilem in opibus, & potentia, & nominis celebritate regi Aſſyriorum faciebat, etiam ſi multò eſſet inferior illo, vt fuit ex capitis proceſſu perſpectum & exploratū. Sed & ſi Aegyptius ſe vellet Aſſyrio cōparare, non deberet tamen ſibi perpetuitatem promittere, cùm luctuoſiſſimum Aſſyrij exitum conſpiceret. Narrata igitur florēte Aſſyriorum regis fœlicitate, & miſerabili excidio, vt vnde digreſſa fuerat, rediret oratio, reuertitur ad Pharaonem, dicēs: Cui te ſimilem feciſti ô rex illuſtris? Quæ eſt hæc tua verborum iactatio? Quid inflaris, & intumeſcis? Tu certè calamitoſum habebis exitum, & cum rege Aſſyriorum ad infernum deſcēdes, vbi in æternum cruciaberis. Et cui te ſimilem in vita feciſti, ſimilis eris in morte. Ne exiſtimes fieri non poſſe, vt calamitate ſuccumbas, ac ſi eſſes immortalis, & ſemper felix, nam eris abſque dubio ærumnis oppreſſus, nihilque erit iam miſerum, & calamitoſum, quod in te cadere non videatur, & poſtremo ad cæcas inferorum tenebras, & æternas tartarorū pœnas relegaberis.

Et ecce deductus es cum lignis voluptatis ad terram vltimam. Id eſt, tu cum aliis principibus, qui tibi ſimiles, mundi voluptatibus ducebantur, æternis in inferno cruciatibus torquеberis. Ita ait diuus Ioannes in Apocalypſi: Apoc. 18 Quantum glorificauit ſe, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Vide loci damnatorum epitheta. Hoc capite appellatur terra vltima, inferus, abyſſus, terra infima, lacus, infernus. Aliis autem locis appellatur fouea, gehenna, terra obliuionis, puteus interitus.

In medio incircunciſorum. Hoc eſt, inter infideles, qui enim circunciſi erant, & in gratia migrabant, ad limbū patrum deſcendebant; non ad locum impiorū. Durante lege vetere ſolum circunciſi fideles vocabantur, at vera cordis circunciſio à veris Chriſtianis obſeruatur. De ea dixerat Deus: Circuncidite præputiū cordis veſtri. Qua de re ea poteris vide- Deut. 10 re, quæ ſupra diximus cap. 28. verba illa ex- Sup. 28. planantes: Morte incircunciſorum morieris.

Ipſe eſt Pharao, & omnis multitudo eius. Hoc eſt, hic eſt finis Pharaonis, hic eſt triſtis & ærumnoſus exitus illius, & multitudinis ac faſtus eius, in hac miſeria clauſit ſuū diem ille, qui opibus, & mūdi gloria, magnos principes ſuperabat. In hoc conuerſa eſt eius ſuperbia & arrogantia, & diuitiarum opulentia. Ita obſcuratus eſt eius ſplendor, ita extincta eſt eius claritas, ita labefactata eſt eius amplitudo. Conſidera quæſo mundi inconſtantiam: In hoc ſolùm eſt conſtans, quòd nullā habet conſtantiam, eius ordo eſt non ſeruare ordinem, eius firmitudo nullam habere firmitudinem. Eius opes & potentiam appellat Eſa. 29. merito Eſaias puluerem tenuem, fauillam pertranſeuntē, ſomnium viſionis nocturnæ. Et liber Sapientiæ vmbram, nuncium per- Sap. 5. currentem, nauem fluctuoſas aquas velociter permeantem, cuius veſtigium, cùm præterierit, inueniri non poteſt, & auē actiè peruolantem, cuius itineris ne ſignum quidem videtur, & ſagittam emiſſam, cuius tranſitus non apparet. Id intuens cecinit diuinus pſal- Pſal. 39. tes: Beatus vir, cuius eſt nomē Domini ſpes eius, & non reſpexit in vanitates & inſanias falſas. Inanem mūdi gloriam, fallacem eius ſpem, & incertas diuitias appellauit vanitates & inſanias, & non quaſcunque, ſed inſanias falſas. Voluit illuſtriſſimus rex, & ſapientiſſimus Propheta ſuadere mortalibus eſſe immortalitatem quærendam, & ad Deum ſumma cum fiducia cōfugiendum, fallacem verò mūdi felicitatē non eſſe in bonis commemorandam, cùm vana ſit, & inſana, & mendax, & ab iis ſæpe poſſideatur, qui ſibi

temerè

temerè præſidunt, & ſcelerum maculis contaminantur, & cogitationes ſuas in res inanes abiiciunt, quæ eos ſæpenumero feſellerunt.
Eccl. 40. Id intuens Eccleſiaſticus dixit: Subſtantiæ impiorum ſicut fluuius ſiccabuntur, & ſicut tonitruum magnum in pluuia perſonabunt. In humanis hiſtoriis ſcriptum legimus fuiſſe tempore Octauiani Auguſti quendam inſignem pictorem, qui tabulam manu ſua depictam, & ſingulari induſtria elaboratam obtulit Imperatori, in qua erant omnes illi principes depicti, qui illuſtri laude celebrati nomen ſuum immortalitati cōmendauerant, quorum res geſtæ fuerant annalium monimentis conſignatæ, & poſteritati propagatæ, inter quos in loco eminentiore erat idem Octauianus Imperator tanquam eorum princeps collocatus. In parte verò inferiore tabulæ erant omnes tyranni immanitate notati, & ſcelerū maculis imbuti, quorum princeps erat Phalaris impius Siciliæ rex, tyrannorū quondam altricis. Cùm autem Auguſtus oculos in tabulā ſibi dedicatam coniecisset, miris laudibus extulit eius picturam, nō autē inuentionem. Dixit enim non eſſe æquum, vt Phalaris illic poneretur, tanquam tyrannorū princeps, cùm ſapientes viros proſecutus fuiſſet fauore & amore, inſipientes verò minimè. Præterea nō decere ſeipſum imperatorem adhuc viuentē principem conſtitui mortuorum; qui ob res præclarè geſtas eam memoriam reliquiſſent, de qua nulla ætas conticeſceret: nā durante vita nullus erat homo, quamuis in excelſo dignitatis gradu conſtitutus, qui non poſſet & à ſublimi mundi gloria, & ab inſigni virtute præcipitari. Eam ob cauſam Solon Salaminius Athenienſiū legiſlator Crœſo Lydorū regi ditiſſimo ingētes ei opes oſtentāti intrepidè dixit, neminē eſſe felicem, dū viueret, cùm temporū varietati ſubiaceret: & tū denique iudicari, beatus ne quis fuerit, cùm extremū vitæ diem morte confeciſſet. Cuius ſententiæ Crœſus quanquam tunc fuit irriſor, poſtea tamē meminit, cùm captus à Cyro ad vitæ exitum vocaretur. Authores ſunt huius hiſtoriæ Herodotus libro primo, & Plutarchus in vita Solonis, & alij. Hanc Solonis ſententiam confirmauit Darius Perſārum rex, qui Alexandrum Macedonem contemnēs bello eū aggreſſus eſt, de quo Alexander exiguis copiis victoriā reportauit. Ditiſſimus fuit Darius, & faſtu ac potētia mortales omnes ſuperabat: ſed in tantā incidit calamitatē & inopiā, & ignominiam, vt amitteret regnū, & opes & videret exercitū ſuum profligatum, vxorē & filias ſuas captiuas, & eos quos amore proſequebatur, interfectos. Et cùm eſſet vulneribus traiectus, & mortem in viſceribus haberet conceptā, petiit à Polyſtrato poculū aquæ, quā cùm ſitiens obbibiſſet. Ad id, inquit, ærumnarum perueni, vt tibi beneficiū hoc, quod in me contuliſti, nullo poſſim præmio recompenſare. Quibus dictis efflauit animā, ſignificans interruptis ac morientibus vocibus in quā infimā miſeriā ex alto dignitatis gradu incidiſſet. Author eſt Ioannes Monachus poſt Quintū Curtium in vita Alexandri. Multos ſilentio prætereo, qui cū ingētibus opibus, & magna potentia floruiſſent, in grauiſſimas ærumnas ad extremum inciderūt. Sed dices fortaſſe: Cur permittit Deus, vt impij tyranni aliquādo diuitiis circumfluant? Huic obiectioni reſpondit quondā Dionyſius tyrānus in hunc modū, vt refert Euſebius libro de præparatione euāgelica octauo. Vt animalibus, quæ ſaginātur, *Simile.*
ſolet copia cibi & potus offerri, non ad aliud quàm ad eorum pernicem, vt occidantur, & comedantur, ſic mūdus eos reficit & recreat aliquādo, qui ſunt intolerandis vitiorum labibus cōtaminati, vt eos interficiat, & deuoret. Vt arborum rami nimia vbertate, & fru- *Simile.*
ctuum pondere frangūtur, ſic multis immoderata diuitiarum affluentia, & proſperitas perniciem machinatur. Et quemadmodū ab excelſo potentiæ loco, à mundi gloriæ faſtigio multi præcipites ad extremam ruerunt ignominiam, ita à virtutū vertice ad infima & execrāda flagitia. Id voluit diuina ſcriptu- *Geneſ. 28*
ra in illa altiſſima ſcala ſignificare, quā vidit Iacob, per quam quidā aſcendebāt, quidam vero deſcendebant. Cecidit ex ſcala ille, qui aiebat: Adhæſit pauimento anima mea. Qui *Pſal. 118*
antea erat in cacumine cōſtitutus, ruit in terram, vbi proſtratus pauimento adhærebat. Ideo ait diuus Paulus: Qui ſtat, videat, ne ca- *1. Cor. 10*
dat. Hoc homini illi euenit, qui deſcendebat *Luc. 10.*
à Ieruſalem in Iericho, & incidens in latrones, fuit omnibus virtutum ornamentis ſpoliatus. Qui à virtute, à gratia, ab animi ſecuritate & quiete, à viſione pacis, qui denique à Hieroſolyma in peccatum mortiferum, in mundi ſcelera, in peſtilentia flagitia. qui denique in Iericho deſcendit, & ab ſcalæ faſtigio ad pauimentū cecidit, in latrones incidit immaniſſimos, in impios cogitatus, in dæmonem, carnem, & mundū, crudeliſſimos animorum inimicos, qui in illum irruerunt, omnibusque virtutum diuitiis ſpoliauerūt, grauiſſimisque vulneribus ſauciū deformarūt: vt autē intelligeremus peccatū ſummè Deo *Luc. 10.*
diſplicere, noluit Chriſtus hominem illum *Luc. 16.*
nominare: tantum ait: Homo quidā deſcendebat de Ieruſalem in Iericho. Eodem modo cùm Chriſtus hiſtoriā narraret de iuſto mēdico & diuite epulone, dixit mendicū appellari Lazarum, nomen autē diuitis impij noluit exprimere: nominari non meretur, qui ſe vitiis cōtaminat: Diſcipulis ſuis dixit Chriſtus: Nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis. Et *Luc. 10.*
diuus Paulus in epiſtola ad Philippenſes, vbi *Philip. 4.*
adiutorum ſuorum meminit, ſubdit: Quorum nomina ſunt in libro vitæ. De impiis verò ait pſalmographus: Deleantur de libro *Pſal. 68.*
viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur.

Idem

Idem videtur eſſe & iuſtorum & viuentiũ liber, qui non ſcribuntur cum iuſtis, etiam *Haba.* 2. cum viuis non ſcribentur, iuſtus enim ex fide viuit. Diuus tamen Hilarius exiſtimat in *Rom.* 1. libro viuentiũ eos eſſe, qui omnia legis præſcripta ſeruabant abſque Chriſti cognitione, iuxta id quod ait apoſtolus in epiſt ad Galatas: *Gala.* 3. Quia qui fecerit ea, viuet in illis. In libro autem iuſtorum eos ſcriptos eſſe, quibus iuſtitia Chriſtus factus eſt. Itaque in libro viuentium ſcriptum eſſe, eſt iuxta eius ſententiam prædeſtinatum eſſe ad vitam, eſſe autẽ in libro iuſtorum ſcriptum eſt eſſe iam per Chriſtum iuſtificatum. Et vt hic homo, qui deſcendit à Ieruſalem in Iericho, què Deus ob eius flagitium noluit nominare, ruit ad dedecus & miſeriam, ita magni principes à mundi gloria ad infamiam interdum deſcẽdunt, & amiſſis opibus & honoribus ad cæcas illas & æternas tenebras releganiur, vbi perpetuis cruciatibus torquẽtur. Huiuſmodi ſunt rex Aſſur, & rex Aegyptius, vt hoc loco diuinus noſter vates teſtatur. Hic eſt verus, & germanus meo quidem iudicio huius capitis ſenſus. Poteris nihilominus per regem Aſſyrium Luciferum intelligere principem apoſtatarum angelorũ, qui ſuperbia elatus è cælo cecidit in infernum, per regem veró Aegypti antichriſtum. Et tunc eſt ſenſus: Si Lucifer cecidit è cælo in infernum, cùm eſſet angelus Dei, quomodo tu ô antichriſte non corrues, cùm ſis homo, ſi quidem es incredibili ſuperbia elatus?

Annotationes ex Hebræo in caput XXXI.

F*Rondibus nemoroſus*. Septuaginta habent: Denſus in vmbra. Pagninus: Ramis denſis inumbrans. Quæ omnia in idem recidunt: In hebraico eſt חורש מצל
Eſa. 17. chorex metſal. Nomen chorex propriè ramum ſignificat, & aratrum. Vbi Eſaias ait: In die illa erunt ciuitates fortitudinis eius derelictæ ſicut aratra. Pro aratris verti poteſt, ſicut rami. Vt ſit ſenſus: Quemadmodum Eucei, & Amorrhei venientibus ex Aegypto Hebræis relinquebant in ſylua ramos & ligna, quæ cædebant, ſeque fugæ mandabant, ſic ô Samaria aduenientibus Aſſyriis ciuitates tuas munitas relinques. Vertit autem interpres Latinus aratra, quoniam deriuatur
Pſal. 128 dictio hæc à verbo חָרַשׁ charax, quod ſignificat arare & fabricare, vt in pſalmo: Supra dorſum meum fabricauerũt peccatores, prolongauerunt iniquitatem ſuam. Quæ verba in hunc modum vertit ex hebræo diuus Hieronymus: Super ceruicẽ meã arabant arantes, prolongauerunt ſulcum ſuum. Et Felix: Supra dorſum meum arauerũt arantes, protraxerunt ſulcũ ſuum. Vult ſignificare impoſuiſſe ſceleratos homines eius dorſo grauiſſimum pondus, & acerbiſſimas in illum contumelias ieciſſe, quibus eũ Dominus le- *Matt.* 11 uauerat. Ipſe enim ait: Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Significare autem verbum hoc arare in- *Oſe.* 10. dicat apertè locus ille Oſeæ: Araſtis impietatem, iniquitatem meſſuiſtis. Significat etiam ſilere, & obſurdeſcere, vt in pſalmo: Deus *Pſal.* 27. meus ne ſileas à me. Vel, vt poteſt verti: Ne obſurdeſcas mihi. Prophetica loquendi forma & cõſuetudine tum Deus dicitur reſpondere fundẽti precationes, cùm eum exaudit, eique poſtulata concedit: tum autẽ dicitur ſilere, cùm non exaudit, & orantis voluntati reſiſtit, aut ei petita non largitur. Loqui Deũ *Pſal.* 32. idem eſt quod facere: Ipſe dixit & facta ſunt: tacere autem & ſilere eſt non facere. Videbatur Deus Dauidi ſilere, cùm permittebat affligi, & variis calamitatibus torqueri, & exagitari. Ideo has pias & ardentes voces ad Dominum fundebat: Ad te Domine clamabo: *Pſal.* 148 Deus meus ne ſileas à me, ne aſſimiler deſcendẽtibus in lacum. Clamabo dixit Hebræorũ more, pro, clamo iugiter. Significat præterea verbum hoc cogitare, & machinari: ideo Prouerbiorum illud. Errant qui ope- *Prou.* 14. rantur malum: vertit Pagninus: Errant cogitantes malum. Poteſt verti: Fruſtrabuntur, qui malum machinantur. Ab hoc verbo deriuatur nomen charax, quod ſignificat artificem ab excogitando, quód ſolers & ingenioſus artifex nihil faciat abſque cogitatione, & deliberatione, & cõſilio. Vel à tacẽdo quód alios faciat ſilere, & attonitos reddat atque ſtupefactos. Eã ob cauſam erat Patauij ſtatua Titi Liuij ſuper fores prætorij claudens os digitis ſuis. Voluerunt imaginis illius opifices ſignificare, tantam fuiſſe Liuij eloquentiam, vt alios redderet ſtupidos & admirãte, eiſque indicerent ſilentium. Propriè tamen nomen hoc ſignificat fabrum lignarium: locus autem arborum & lignorum, ex quibus ille efficit opera ſua, dicitur chorxah. Vnde chorex ſignificat arboris ramum, & ipſius rami frondes: & hanc ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres, dicens: Frondibus nemeroſus.

Riuos ſuos emiſit ad vniuerſa ligna regionis. Pagninus habet: Ad vniuerſa ligna agri. Dictio hebræa & regionem ſignificat & campum. Senſus eſt: Vorago illa opum nutriebat ſubditos, in omni Aegypti regione habitantes.

Operui eum abyſſo. In Hebraico eſt, האבלתי heoualtti. Verbũ eſt aual, quod ſignificat operire, & lugere. Eam ob cauſam verterunt ſeptuaginta interpretes: Luxit eũ abyſſus. Diximus in explanatione nomine aquarum ſignificari populos, & ex conſequente nomine abyſſi multitudinem populorum. Eſt igitur ſenſus iuxta tranſlationem ſeptuaginta: Multitudo & celebritas gentiũ, & populorum regi Aſſyrio ſubiectorum, & omnes

omnes denique, qui eum viuum laudibus efferebant, mortuum deplorauerunt. Quidam vertunt: Operui ſuper eum abyſſum. Vt ſit ſenſus: Pro eius nece operui luctu omnem populum ſuum. Huic interpretationi fauet Pagninus, qui tranſtulit. Operire feci ſuper eum voraginem ſacco. Solebat quondam populus pro obitu regis ſe ſaccis induere. Per voraginem aquarum profunditatem intelligit, hoc eſt, innumerabilem hominum multitudinem, qui fuerunt ob luctuoſum ſui regis interitum ſaccis induti. Si hi pro corporis morte lachrymas fundebant, & ſaccis induti iacebant in ſqualore, nonne debemus pro animarum morte nos multò acerbiùs affligere? Peccatum, cùm conſummatum fuerit, generat mortem. Sin autem homo mortuus per peccatum nõ reſurgit per gratiam, ſed in lethali migrat flagitio, moritur in æternum. Quæ eſt cauſa huius mortis? Peccatum. Ita dicitur in lib Sapientiæ. Homo per malitiam occidit animam ſuam. Et Ezechiel. Anima, inquit, quæ peccauerit, ipſa morietur. Sed mors hæc, dũ homo viuit, mori poteſt, & per Chriſti gratiam deleri. Ait enim Chriſtus: Venit hora, et nunc eſt, quando mortui audient vocem filij Dei, & qui audierint, viuent. Et diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: Stipẽdia peccati mors, gratia autem Dei vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro. At mors inferni æterna penitus eſt, à qua nemo eorũ, qui illic iacent, liberatur. De illa ait diuus Ioãnes in Apocalypſi: Infernus & mors miſſi ſunt in ſtagnum ignis: hæc eſt mors ſecunda. Cùm autem ignis ille ſit æternus, vt ait Chriſtus Deus noſter: æterna eſt etiam illorum mors, qui eo cruciantur. Ideo ait idem Dñs: Ibunt impij in ſupplicium æternũ, iuſti autẽ in vitam æternam. Quam ob cauſam canit Eccleſia: In inferno nulla eſt redemptio. Nec ſolùm Chriſtiani, ſed nõnulli ex ethnicis hoc aſſeruerunt, quorum vnus fuit Vergilius, qui poſtquam in ſexto Aeneidos dixit facilè eſſe deſcenſum ad infernum, ſubdit: Sed reuocare gradum ſuperaſque euadere ad auras, hoc opus, hic labor eſt. Plutarchus in lib. de his, qui ſeriùs à Deo puniuntur, quendam aſſerentem inducit, homines teterrimos, ſceleruműque maculis notatiſſimos poſt mortẽ in obſcurum quẽdam, & qui referari nequeat, locum intrudi. Socrates apud Xenophontẽ ait, impij animam in occultum ſub terra locum migrare, et regionem illam æneis catenis vndique vinciri. Mercurius Triſmegiſtus multis etiam verbis æternam mortem in inferno deſcribit. In hac ſententia fuit Orpheus, Iamblicus, Plotinus, & ante hos duos admirabilis ille Plato, quẽ Aurelius Auguſtinus Chriſtianæ veritati facit propinquiorem. Mercurij, & Platonis verba refert Cœlius Rhodiginus lib. 6. lectionum antiquarum. Et quam uis ethnici & fide & charitate carerent, ſeque in ſcelera nefanda ingurgitarent, multa tamen dixerunt vera & vtilia, quibus perpetuam ſibi famam compararunt. Vt ex vili terra pretioſum aurum aliquando producitur, ſic permittente Deo ex infideli homine bona aliquando procedit doctrina. Et vt aurum eligitur, & terra relinquitur, ſic nos ab iniquis doctrinam ſalutarem accipere debemus, ſi eam protulerint, deprauatos autem eorum mores deteſtari. Nec ob eorum infidelitatem debemus elegantes eorum libros contemnere, & penitus repudiare, dũ modò non ſint prohibiti, quin potius moderatè & cautè legere interdum, ſi opus ſit. Vt ſi ſigẽte ſolis æſtu iter fecerimus, etiam ſi aliam ob cauſam illud faciamus, fiet natura tamen, vt coloremur, ſic ſi eorum libros attentè legerimus, qui eloquentia & philoſophia præſtiterunt, etiam ſi non eam ob cauſam ſenſerimus, tamen orationem noſtram eorum elegantia quaſi colorari.

Iacob. 1. | Sap. 16. | Sap. 18. | Ioan. 5. | Rom. 6. | Apoc. 20 | Matt. 25 | Mar. 9. | Matt. 25 | Simile. | Simile

ARGVMENTVM CAPITIS XXXII.

Capite ſuperiore oſtẽdit multis verbis regis Aſſyriorum opes, potentiam, & celebritatem, quæ omnia ad extremum mi-ſer ille princeps amiſit: nã omni humano præſidio nudatus, fuit ſummis calamitatibus oppreſſus, & immaniter occiſus, et ruit præceps ad exitium ſempiternum. Et in fine capitis prædixit fore, vt ſimilibus ærumnis rex Aegypti vrgeretur. Nunc eius deiectionem & miſeriã verbis perſequitur, et flebilibus vocibus lamẽtatur. Sed prius eius felicitatem deſcribit, vt infelicitatis exaggeret magnitudinem: nulla eſt enim maior moleſtia, quàm ea quæ eſt cum præteritæ voluptatis recordatione coniuncta. Nihil magis calamitoſum eſt, quã fuiſſe felicẽ: graue eſt magnum aliquid amittere, quod vehementer diligebas, ſed facilis eſſet hæc iactura, niſi eſſet rei amiſſæ recordatio.

CAPVT XXXII.

ET factũ eſt duodecimo anno, in A menſe duodecimo, in vna mẽſis: factũ eſt verbũ Domini ad me dicẽs: Fili hominis aſſume lamentum ſuper Pharaonem regẽ Aegypti: et dices ad eum: Leoni gentiũ aſſimilatus es, & draconi, qui eſt in mari. Et ventilabas cornu in fluminibus tuis, & cõturbabas aquas pedibus tuis, & cõculcabas flumina earũ. Propterea hęc dicit dominus deus: Expandam ſuper te rete Sap. 12. d. & 17. f meũ in multitudine populorũ multorum, et extrahã te in ſagena mea, et proiiciã te in terrã. Super faciem agri

abiiciam te, & habitare faciam ſuper te omnia volatilia cæli, & ſaturabo de te beſtias vniuerſæ terræ. Et dabo carnes tuas ſuper mõtes, & implebo colles tuos ſanie tua. Et irritabo terrã fœtore ſanguinis tui ſuper mõtes, & B
Eſa. 13. b valles implebuntur ex te. Et operiã, cùm
Ioel. 3. c. extinctus fueris, cælos, & nigreſcere
Ma. 24. c faciam ſtellas eius: ſolem nube tegã, & luna non dabit lumen ſuum. Omnia luminaria cæli mœrere faciam ſuper te, & dabo tenebras ſuper terram tuam, dicit Dominus Deus. Cùm ceciderint vulnerati in medio terræ, ait Dominus Deus: Et irritabo cor populorum multorũ, cùm induxero contritionem tuam in gẽtibus, ſuper terras quas neſcis, & ſtupeſcere faciam ſuper te populos multos. Et reges eorum horrore nimio formidabunt ſuper te propter vniuerſas iniquitates, quas operatus es, cum volare cœperit gladius meus ſuper facies eorum: & obſtupeſcent repentè ſinguli pro anima ſua in die ruinæ tuæ: quia hæc dicit Dominus Deus: Gladius regis Babylonis veniet tibi: in gladiis fortium deiiciam multitudinem tuam. Inexpugnabiles omnes gentes hæ. Et vaſtabunt ſuperbiam Aegypti, & diſſipabitur multitudo eius. Et perdam omnia iumenta eius, quæ erant ſuper aquas plurimas: & non conturbabit eas pes hominis vltrà, nec vngula iumentorum turbabit eas.

EXPLANATIO.

ET *factum eſt duodecimo anno.* Subaudi, à trãſmigratione Iechoniæ, mẽſe duodecimo, qui ab Hebræis appellatur Adar, noſtro Februario reſpondens: Diximus enim primo cap. primum apud Iudæos mẽſem appellari Niſan, qui eſt Martius apud nos. Vna menſis, hoc eſt, prima die Februarij iuxta Hebræorum computationem, fuit hoc anno à mundi creatione 3348. anno autem ante aduentum Chriſti 614. ſed iuxta computationem Euſebij Cæſarienſis in lib. de temporibus fuit anno à mundi conſtitutione. 4612. Aſſerit enim contigiſſe Iechoniæ tranſmigrationem anno mundi 4600 hoc autem contigit anno duodecimo, à tranſmigratione, obtinente Romæ regum Tarquinio Priſco, olympiade, 45.

Aſſume lamentum ſuper Pharaonem. Quoniam fuit à ſumma mundi gloria ad ſummã miſeriam præcipitatus. Hortatur nos Deus ad miſericordiam, quæ eſt iuxta Damaſceni ſententiam triſtitia in malis alienis. De illa *Matth. 5* ait Chriſtus: Beati miſericordes, quoniã ipſi miſericordiam conſequentur. Et rurſus: Euntes *Matth. 9* diſcite, quid eſt miſericordiam volo, non ſacrificium.

Leoni gentium aſſimilatus es, et draconi, qui eſt in mari. Vt leo inter terrena bruta obtinet principatum in fortitudine, & crudelitate, & draco ſiue cetus inter aquatilia in magnitudine & potentia, ſic tu gentes omnes ſuperas potentia, immanitate, & nominis amplitudine. Leo, vt ait Salomon in Prouerb. eſt *Prou. 30* fortiſſimus beſtiarum. Eam ob cauſam ſolet ſcriptura tyrannos leones appellare, Loquẽs Dauid de tyrannide Saulis, eumque ſequentium, qui eum ipſum ad cædem cupidiſſimè quærebant, ait: Suſceperunt me ſicut leo pa- *Pſal. 16.* ratus ad prædam, & ſicut catulus leonis habitans in abditis. Et rurſum: Salua me ab ore leonis, & à cornibus vnicornium humilitatẽ meam. Vbi leones & vnicornes appellantur *Pſal. 21.* homines potentes & feri, & immanitate barbari Pſalmo 33. vbi editio vulgata habet: Di- *Pſa. 33.* uites eguerũt, et eſurierũt: habet trãſlatio diui Hieronymi ex Hebraico: Leones indiguerũt, & eſurierunt. Ita appellat tyrannos & potẽtes, qui ſolent infirmiores opprimere. Eodẽ modo Eſaias, Vitulus, inquit, & leo, & ouis *Eſa. 11.* ſimul morabuntur. Quibus verbis nihil aliud voluit diuinus vates ſignificare, quàm gentiũ indomitarum & immaniũ a tauris & leonibus non differentium ad pios & mites mores eorum qui manſuetudine et pietate cum ouibus conferuntur, futuram conuerſionem. Loquebatur de admirabili Chriſti in mundum aduentu, et de Gentium ad fidem vocatione, & tunc more prophetico eas, quæ feræ erant propter mores ferinos, prædixit; relicta feritate eſſe ad religionem pietatis pleniſſimã conuertendas. Ita hunc locum interpretatur verè quidem & ſapienter Euſebius Cæſarienſis libro ſecundo de demonſtratione Euangelica, cap. 41. & libro tertio, cap. 2. Ieremias etiã volens Hebræorum excidium per crudelem Nabuchodonoſorẽ narrare, ait. Percuſſit eos leo de ſylua. Aſpicis igitur nomine leonis ſignificari hominem potentem & immanem. Sed volentes antiqui ſignificare debere potẽtiam cedere ſapientiæ, leonem pingebant caput noctuæ inclinantem, per noctuam Mineruæ dicatam ſapientiam ſignificantes, cui leo, hoc eſt, humana potentia ſe ſubiicere debet. Poteris per leonẽ rapacitatẽ intelligere, quæ eſt è republica proiicienda & expellẽda. Id ſignificabat Pytagoricum illud præceptũ, animalia curuungula non eſſe nutrienda. Id intellexit Aeſchilus, cùm leonis catulũ aſſeruit

ruit non eſſe in republica nutriēdum, ſed ex ea ſeparandum. Intelligi autem per cetū ſiue draconē maris mundi principes & tyrannos indicat locus ille Eſaiæ: *Eſa. 27.* In die illa occidet dominus cetum, qui in mari eſt. Et rurſus de *Eſa. 51.* Pharaonis interitu in mari rubro ait: Nūquid nō tu Domine percuſſiſti ſuperbum, vulneraſti draconē? Nunquid nō tu ſiccaſti mare? *Pſal. 73.* Et pſalmographus: Tu confregiſti capita dra- *Sup. 29.* conis. Et noſter Ezechiel cap. 29 eundē Pharaonem, de quo loquitur in præſenti, draconem magnum vocauit. Quemadmodū draco aquatilis ſiue cetus alios deuorat piſces, ſic Pharao homines minus potentes trucidabat, & corum veteres, illibataſq; opes in profundiſſimum libidinum ſuarum gurgitem profundebat. Fortaſſe ideo Pharao comparatur cum leone terreno, & dracone marino, quia dominum terræ, & maris ſe eſſe exiſtimabat. Vel quia Aegypti regioni dominabatur, quæ non ſolùm magnā obtinet terræ planitiem, ſed propter maximam Nili inundationē eſt aliquando ferè tota aquarum pleniſſima. Et quoniam hæc Aegypti inundatio incipit ſingulis annis menſe Iulio, intrante ſole leonis ſignum, tunc enim incipit creſcere Nilus, & aquarum inundatio totam aperire terram, ideo per caput leonis ſignificabant quōdam Aegyptij aquarum multitudinem.

Et ventilabas cornu in fluminibus tuis. Hoc eſt, in Aegypto aquis Nili redundante tuam fortitudinem & potentiam oſtendebas. Ventilare cornua eſt ſuperbiam, & potentiam, & ferociam oſtendere, & diuitias iactare. Metaphora à tauris deſumpta. Poteſt dictio hæc, cornu, in ablatiuo eſſe, vt ſit ſenſus. Tu cornu tuo, hoc eſt, potētia tua alios vulnerabas, & lōgè proiciebas. Ita intelligitur illud pſal- *Pſal. 43.* mographi: In te inimicos noſtros ventilabimus cornu. Hoc eſt ſi tu domine tuleris nobis opem, hoſtes noſtros ſuperabimus, & à nobis longe propellemus. Vētilabat Pharao ſuperbia ſua imbecillos homines, non conſiderans ſe eſſe mortalem, nec aduertens, eſſe Deum ſummum iudicem, cui erat ſuorum factorum rationem redditurus. Non exiſtimabat ſe eſſe moriturum, nec verſabat in deliberando animum, ſed quicquid illi veniebat in mentem, deprauato appetitui gratū, abſq; deliberatione faciebat. A prima cogitatione ad opus nulla erat diſtantia, quoniam nulla intererat ratio, nulla deliberatione, nullum conſilium, pro ratione ſuccedebat voluntas, pro deliberatione voluptas. Non intuebatur, deliberandū eſſe diu, quicquid ſtatuendū ſit *Simile.* ſemel. Vita noſtra ſcala quædā eſt in excelſo loco cōſtituta, cuius primus gradus cogitatio eſt, vltimus verò opus: in medio autem ſunt multi alij gradus cōſiderationis et deliberationis. Vt autē homo facile caderet, ſi vellet à primo ad vltimū abſq; mediis peruenire, ſic qui primā cogitationē ſtatim exequitur abſq; deliberatione, quæ affert vtilē curam cogitandi nec conſiderat, offendat nec ne Deū, aut proximum, nec aſpicit rerum humanarū exitū, & mundi varietatem, facilè ruit, & præceps in exitium cadit. Oportet deliberationū gradus prius attingere, & per eos firmiter incedere, vt in vltimo & altiſſimo gradu trāquilli maneamus. At ſuperbus hic Aegypti princeps ob conſiderationis defectum ruit in interitum miſerabilem, quē nunc noſter Ezechiel flebilibus vocibus deplorat.

Et cōturbabas aquas. Hoc eſt, populos: diximus capite ſuperiore nomine aquarū populos ſignificari, iuxta illud Apocalypſis: Aquę *Apoc. 17* quas vidiſti, populi ſunt, & gentes, & linguę. Vel per aquarum conturbationem intelligitur turbulēta gubernandi ratio. Princeps debet populum paſcere pabulo pingui, & aquis claris & ſalutaribus. Aqua lucida & pura eſt vitæ modeſtia & trāquillitas, & pia ac catholica doctrina, iuxta illud Eccleſiaſtici: Aqua *Eccl. 15.* ſapientiæ ſalutaris potabit illum. Hæc eſt illa recreatrix aqua, de qua ait regius vates: Su- *Pſal. 22.* per aquam refectionis educauit me. At Pharao rex Aegypti omnia miſcebat & conturbabat, erat enim impius, & immanis, & diſcordiæ amantiſſimus. Poteris nomine clararum aquarum viros pios, virtute præditos, & ſapientia præſtantes intelligere, quos nefarius homo conturbare contendit, opprimere, & longius propellere, ne eius ſcelera aper- *Simile.* tè videantur. Camelus, vt author eſt Plinius li. 8 ca. 18. accedēs ad puras & claras aquas, prius eas conturbat, quàm bibat. Nam ſi tranquillæ & lucidæ extiterint, terretur camelus videns in illis ſuam deformitatem & fœditatem. Aquæ lucidæ & quietæ ſpeculum ſunt, in quo reſplendent proſpicientium vultus. Eodē modo viri iuſti & ſapientes aquæ ſunt perſpicuæ, in quibus veluti in claro ſpeculo apparent non ſolum virtutum imagines, & earum claritas & pulchritudo, ſed fœde ſceleratorum labes, & maculæ teterrimæ. Ideo impij homines & ſceleribus imbuti viros honeſtate conſpicuos, & doctrina excellentes affligere contendunt, in eoſque contumelias iaciunt, & ventos excitant, vt eos perturbēt, & à conſpectu ſuo longè proiiciant, ne corā illis impia eorum flagitia apertè conſpiciantur. Efferunt ſe homines flagitioſi inſolēter, & potentia ad aliorum perniciem abutūtur. Eſt memoriæ proditum, pictorem quendā, *Simile* qui malè pinxerat gallos gallinaceos, iuſſiſſe famulo, vt veros gallinaceos longè propelleret à tabula; ne facta comparatione eius deprehenderetur ignauia. Sic qui ſpecie honeſtatis flagitia cooperit, qui virtutis imaginem malè depingit, viros virtutibus inſignes procul abigere conatur, ne ex illorum collatione eius fictæ virtutes apertè cognoſcantur. Ex quo efficitur, vt homines impij vitam iuſtis conentur eripere, et eorum nomen ex hominum memoria funditus delere. Hæc eſt cauſa cūr nefarij Iudæi Chriſtum Deum noſtrum

eos à maleficiis & ſceleribus deterrentem, & ad virtutē & ſincerum diuini numenis cultum adhortantem iniuriis acerbiſſimis proſequerentur, nec ab impio illo furore deſiſterent, donec eum maximis cruciatibus affectum, & grauiſſimis vulneribus cōfoſſum
Simile. immaniſſimè interfecerunt. Vt cantharides venenoſi vermiculi inter triticum vberrimū & lætiſſimum naſcūtur, & inter roſas odoriferas, & maximè florentes, ſic impiorū inuidia in præclaris aliorum virtutibus verſatur, res pulcherrimè geſtas illuſtrium virorum cogitat, eos comitatur, qui virtute & ſapientia aliis præſtant, ex quibus vera gloria efflorefcit, & redundat. Hinc procedit detractio & maledictum: eſt enim inuidus vſque adeo corruptus, vt quò clariora ſint iuſtorū facinora, eò magis ea deteſtetur. Illi accōmo-
Eſa. 5. dantur verba illa Eſaiæ: Væ qui dicitis bonū malum, & malum bonū, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, ponētes amarum in dulce, & dulce in amarum. Hanc inuidiæ corruptionem innuit iis verbis Salomon in
Prou. 14 Prouerbiis: Putredo oſſium eſt inuidia. Vt
Simile. veſtis putrefacta non recipit ablutionem, ſic anima corruptione inuidentiæ putrida non facilè abluitur. Quin potius quò ampliùs creſcit aliorum gloria, eò magis ipſa corrumpitur, & deprauatur. Nec ſolùm inferiores ſuperioribus inuident, ſed qui in excelſiore loco ſunt conſtituti, ſubditorum virtute aliquando cruciantur: quo fit, vt eos affligant, & conturbent, quemadmodum faciebat Pharao, cui dicit Ezechiel: Qui conturbabas aquas.

Et conculcabas flumina earum. Non ſolùm quaſcunque aquas pedibus conculcabas, & conturbabas, ſed aquarū flumina. Quidam codices habent: Flumina eorū, hoc eſt, aliorum agros aquis affluentes. Fortaſſe hoc ait propter Pharaonici exercitus magnitudinē, qui omnes Aegypti aquas poterat tranſiens conculcare.

Expandam ſuper te rete meū. Ego, ait Deus, te capiam, & occidā. Metaphora eſt ſumpta à piſcatoribus retia in mare proiicientibus ad piſces capiendos & necandos. Rete ſuū appellat Deus regem Babylonis, quo miniſtro homines ſuperbos & impios euertebat. Hac
Sup. 12. & 17. dicendi exornatione vſus eſt ſuprà Ezechiel capite duodecimo, & decimoſeptimo aduerſus Sedechiam vaticinans.

Super faciem agri abiiciam te. Id eſt, poſtquàm fueris interfectus, proiiciam cadauer tuum in terram, vbi erit auibus expoſitum, & beſtiis.

Montes & valles implebuntur ex te. Hoc eſt, cadaueribus exercitus tui. Tu morieris, & copiæ tuæ tecum euertentur.

Et operiam, cùm extinctus fueris, calos, & nigreſcere faciam ſtellas. Hoc eſt, erit tempus illud ærumnoſum, doloribus & calamitatibus pleniſſimum. Nulla erit quies, nulla ſecuritas, nulla oblectatio, ſed terror, clades, & turbulentiſſima tempeſtas: Audientur ſuſpiria, gemitus, eiulatus, flebiles querelę, & omnia mortem inientabunt. Tanta erit mœſtitia & miſeria veſtra, vt omnia vobis obſcura videātur. Nec ſol, nec luna, nec reliqua aſtra vobis videbuntur fulgere, ſed obſcura eſſe abſque vlla claritate. Nox calamitatum veſtrarum omnem ſolis candorem diſſipabit. Solet diuina ſcriptura magnum timorem, & acerbas ærumnas ſolis, & lunæ, & cæterorū
ſyderū obſcuritate ſignificare. Volens Eſaias Eſa. 13.
triſte Babyloniorum excidium deſcribere, ait: Stellæ cæli, & ſplendor earū non expandent lumen ſuum: obtenebratus eſt ſol in
ortu ſuo, & lumen non ſplendebit in lumi- Eſa. 50.
ne ſuo. Et Iudæorum excidium prædicens, ita Deum loquentē facit: Induam cælos tenebris, & ſaccum ponam operimentum eo-
rum. Eodē modo Ioel: Sol & luna obtene- Ioel. 2.
brati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem
ſuum. Et noſter Ezechiel cap. 34. tempus Infr. 34.
ærumnis plenum vocat dies nubis & caligi-
nis. Chriſtus Deus noſter in euangelio: Sol Mat. 24
obſcurabitur, & luna non dabit lumē ſuum, Mar. 13
& ſtellæ cadent de cælo. Latini etiā per tem- Luc. 21.
pora nubibus operta calamitatem ſignificāt. Vnde ingenioſus poeta primo de triſtibus: Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris. Verùm ſunt, qui hæc diuinarum literarū loca de ſignis intelligant diem iudicij præcedentibus, cùm Deus venturus eſt iudicatum viuos & mortuos. Sol autem, & luna, & ſtellæ cōtra naturam ſuā obſcurabuntur, vt oſtendāt eſſe alienū à clemētiſſimo Deo oſtendere rigorē in diſtrictiſſimo illo vltimo iudicio. Oſtendēt igitur cæli mœrorē, quia Deus ille, qui ſemper pius eſt & miſericors, cuius proprium eſt miſereri, tunc durè caſtigabit reprobos, & ad ſupplicia æterna abſque vlla remiſſione relegabit, eo iuſtitiæ rigore vtens, qui à blanda & ſuaui clementia ſua, & ab antiqua pieta-
te videbitur alienus. Ille enim eſt, qui vult 1. Tim. 2.
omnes homines ſaluos fieri: qui eſt pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis. Sed tunc ſeueritatē iuſtitiæ exercebit, & diſtrictè iudicabit. Qui ſigna hæc ad myſticā
intelligentiam traducunt, per ſolem intelli- 2. Cor. 1.
gunt principes eccleſiaſticos, per lunā ſeculares, per ſtellā monachos, qui in regione tanquam in cælo fixi alios debēt virtutū ſplendore illuſtrare: qui tales eſſe debent, vt poſ-
ſint dicere cum Apoſtolo: Conuerſatio no- Philip. 3.
ſtra in cælis eſt. At tunc ſol obſcuratur, & luna non ſplendet claritate, cùm principes & præſules, cōtempta iuſtitia & æquitate, poſthabita religione, affectibus gubernantur, & gubernant, & iniquitate concitati falſis voluptatibus ducuntur. Stellæ de cælo cadentes ſunt monachi illi, qui ſolitariā quietem, & monaſticam tranquillitatem relinquunt,
& ad mundum reuertuntur. Vt enim piſces Simile.
nonnulli marini aquam fluuiorum dulcem fugiunt,

ſugiunt, amara autem, & maris ſalſedine delectantur, ſic nonnulli tranquillam religionis obſeruantiam deſpiciunt, & turbulentas mūdi tempeſtates eligunt, dulcedinem vitæ contemplatiuæ faſtidiunt, & ad amaras mūdi perturbationes decepti homines rapiuntur. Sed qui ſolitudinem & quietem colunt, & eorum, qui ad mundum redierunt, ſciunt pericula, flagitia & calamitates, illis ſimiles ſunt, qui ex terra aliorum naufragium intuentur.

Simile.

Nigreſcere faciam ſtellas. Hoc nunquam fuit, ſi vt litera ſonare videtur, intellexeris: ſed voluit ſignificare fore, vt omnia Aegyptiis triſtia et obſcura apparerent, etiam aſtra ſplendidiſſima.

Dabo tenebras ſuper terram tuam. Obſcurato ſole obſcuratur etiam terra. Sic vitioſo rege, & flagitiorū labibus corrupto, populus quoque ſceleribus contaminatur.

Et irritabo cor populorum multorum. Subaudi, contra te: cùm te afflictum, captiuum duxero ad gentes tibi penitus ignotas. Vel ſic: Concitabo aduerſus te populos multos, cùm calamitatem tuam perfectam fecero nationibus illis, ad quas tui poſt cladem tuam confugerint.

Cùm volare cœperit gladius meus ſuper facies eorum. Hoc eſt, cùm gladius iræ meæ vibrare, & coruſcare cœperit ante facies eorū. Poteris per gladium Dei Nabuchodonoſorem intelligere, quo Deus impios occidebat. Eodem modo apud Eſaiam appellat Deus regem Aſſyrium virgam furoris ſui. Impius Tamorlanus, qui attritis Turcis eorum imperatorem in catenis vinctum, currus, quo vehebatur, adiūxerat, qui Armenos, Perſas, Aegyptios, Damaſcenos ſuperauerat, & infinitam hominum multitudinem immaniter interfecerat, dixit ſe eſſe flagellum Dei & vt ait Palmerius Florentinus, quocunque eius tranſcēderat nomen, ſola fama, quaſi fuiſſet miſſus à Deo peccatorum vltor, terribilis imminebat. Sabellicus libro octauo exemplorum, eum rogante quidam, cur nullis precibus flecteretur, toruo ac excandeſcenti aſpectu reſpondiſſe: An tu me hominem putas, & non potius Dei iram ad hominum perniciem in terris agentem? Idem aiunt dixiſſe Lupo epiſcopo Cretenſi Hunnorum regem crudeliſſimum. De huiuſmodi hominibus dixit Salomon in Prouerbiis: Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor: & impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit?

Eſa. 20.

Prou. 27

Et diſſipabitur multitudo eius. Nam Aegyptii partim fuerūt occiſi, partim capti, & in diuerſas partes diſperſi.

Quæ erat ſuper aquas plurimas. Id eſt, ſuper agris aquarum abundantibus.

Et non conturbabit eas per hominis vltrà. Id eſt, tanta erit Aegypti ſolitudo propter hominum excidium, & iumētorum interitum, vt multo tempore nec hominis, nec iumenti pedibus aquæ eius conturbentur. Vaſtationē Aegypti à rege Babylonis venturam his verbis prædicit.

Tunc puriſsimas reddam aquas eorum, & flumina eorum quaſi oleum adducā: ait Dominus Deus: cùm dedero terram Aegypti deſolatam: deſeretur autem terra à plenitudine ſua, quando percuſſero omnes habitatores eius, & ſcient, quia ego Dominus. Planctus eſt, & plangent eum, plangent eum filiæ Gentium, ſuper Aegyptum, & ſuper multitudinem eius plangent eum, ait Dominus Deus. Et factū eſt in duodecimo anno, in quintadecima menſis, factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis cane carmen lugubrè ſuper multitudinem Aegypti, & detrahe eā ipſam, & filias Gentium robuſtarum ad terram vltimā, cum his qui deſcendūt in lacum. Quo pulchriores, deſcende, & dormi cum incircunciſis. In medio interfectorum gladio cadent. Gladius datus eſt: & attraxerunt eā, & omnes populos eius. Loquentur ei potētiſsimi robuſtorum de medio inferni, qui cum auxiliatoribus eius deſcenderūt, et dormierunt incircunciſi, interfectique gladio. Ibi Aſſur, & omnis multitudo eius: in circuitu illius ſepulchra eorum: omnes interfecti & qui ceciderūt gladio, quorū data ſunt ſepulchra in nouiſsimis laci. Et facta eſt multitudo eius per gyrū ſepulchri eius: vniuerſi interfecti, cadenteſque gladio, qui dederāt quondā formidinē ſuam in terra viuentiū. Ibi Aelam, et omnis multitudo eius per gyrum ſepulchri ſui: omnes hi interfecti, ruenteſq; gladio, qui deſcenderunt incircunciſi ad terram vltimam: qui poſuerunt terrorem ſuum in terra viuentium, & portauerunt ignominiam ſuam cum his, qui deſcenderunt in lacum. In medio interfectorum poſuerunt cubile eius, in vniuerſis populis eius: in circuitu eius ſepulchrū illius. Omnes hi incircūciſi, interfectique gladio: dederunt

D E F

derũt enim terrorẽ ſuũ in terra viuẽ-
tium: & portauerũt ignominiã ſuam
cum his, qui deſcendunt in lacum: in
medio interfectorum poſiti ſunt.

Tunc puriſſimas reddam aquas. Alij vertũt,
Tunc profundas reddam aquas eorum, ſed
eadẽ manet ſententia, ſolent enim aquæ aliq̃
limpidæ eſſe, & tranquillæ.

Et deſeretur terra à plenitudine ſua. Id eſt,
cum terra Aegypti fuerit hominibus & iu-
mentis deſtituta.

Planctus eſt. Hoc eſt, hæc eſt lamentatio,
cuius ſupra memini, ad quam me dñs inuita-
Eſa. 22. uit. Eodem modo apud Eſaiam: Vocauit do-
minus Deus exercituum in die illa ad fletum,
Amos. 5. & ad planctum. Et Amos, Ego, inquit, leuo
Sup. 19. ſuper vos planctum. Supra etiã dixerat Deus
Ezechieli cap. 19. Aſſume planctum ſuper
Sup. 28. principes Iſrael. Et cap. 28. Leua planctum
ſuper regem Tyri.

Et factum eſt in duodecimo anno. Eodem
anno & eodem menſe facta eſt hæc viſio cũ
ſuperiore, ſed non eodem die: præcedens enim
facta fuit prima die menſis, hæc die quinta
decima: præcedens nouilunio, hæc plenilu-
nio. Lamentatur Ezechiel deſcenſum Aegy-
ptiorum ad infernum.

*Et detrahe eam ipſam, & filias gentium ro-
buſtarum.* Hoc eſt, vaticinare nõ ſolum Ae-
gyptiorum multitudinẽ, ſed filias gentium,
hoc eſt, ciuitates aliarum regionum Aegypto
vicinarum eſſe ad inferos proiiciendas, atque
in tenebroſum pœnarum lacum relegandas.
Sup. 31. Infernum vocat terram vltimam, & lacum.
Qua de re præcedente capite diſſeruimus.

Quo pulchrior es, deſcende. Pro deſcendes:
imperatiuus pro indicatiuo futuro, more ſcri-
pturæ. Alloquitur Pharaonem, ac ſi dicat:
Quantò es aliis affluentior deliciis & opibus,
tãtò durius in inferno torqueberis. Quò quis
blandiùs carnem nutrit, eamque blandiùs re-
ficit illecebris, & corporis pulchritudinẽ ani-
mæ pulchritudini anteponit: quò eſt poten-
tior, & turpibus voluptatibus inquinatior, eò
acerbioribus cruciatibus punitur: iuxta illud
Sap. 6. Sapientiæ: Iudicium duriſſimum in his, qui
præſunt, fiet. Exiguo enim conceditur miſe-
ricordia, potentes autem potenter tormẽta
Apoc. 18. patientur. Et iuxta illud Apocalypſis: Quan-
tum glorificauit ſe, & in deliciis fuit, tantum
date illi tormentum & luctũ. Eſt enim coër-
cenda caro, & abſtinentia domanda; atque
Gal. 5. iuxta Pauli apoſtoli ſententiam cum vitiis &
Simile. concupiſcentiis crucifigenda. Vt enim equo
ferocienti, & ſeſſori minimè obtemperanti
pabulum ſubducitur, & pro hordeo tribuitur
ei palea, ſic carni noſtræ ſpiritui aduerſatrici,
& ob dapes, & delicias, & epularum varieta-
tes rationi rebellatrici ſubducenda eſt eſcarũ
copia, & cibus ſobrius ſuppeditandus, vt ſubje-
ctã & caſtigata anima ſeſſori ſuo liberius obe-
1. Cor. 9. diat. Audi D. Paulum dicentem: Caſtigo cor-

pus meum, & in ſeruitutem redigo, ne cum
aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Do-
mito corpore, & in ſeruitutem redacto, libe-
rius inſurgit ſpiritus ad obſequium Dei, & ad
diuina myſteria contemplanda. Nam, vt ait
idem apoſtolus, Licèt is, qui foris eſt noſter 2. Cor. 4.
homo corrumpatur, tamen is, qui intus eſt, Simile.
renouatur de die in diem. Vt inimici in obſi-
dione ſe dedunt hoſtibus, ſi illis alimenta au-
feruntur; ita caro & ſenſualitas hoſtes animæ
ablatis epulis ſe tradunt ipſi animæ, & ieiu-
nio illicita deſideria coercentur. His cauſis
adducta ſancta mater eccleſia Romana catho
lica, ieiunia inſtituit à tempore apoſtolorum
non ſine exemplo Ieſu Chriſti ſeruatoris no- Matth. 4
ſtri, qui in deſerto quadraginta diebus ieiu- Luc. 4.
nauit. Cum autem ſe dicat, Si quis vult ve- Mar. 1.
nire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat Matt. 16
crucem ſuam, & ſequatur me, oportet nos Mar. 8.
ieiunare, vt illum ſequamur. Si cõmortui ſu- Luc. 9.
mus, inquit apoſtolus in ſecunda ad Timoth. 2. Tim. 2.
& conuiuemus, ſi ſuſtinebimus, cõregnabimus 2. Cor. 1.
Et in ſecunda ad Corin. Sicut ſocii paſſionũ Rom. 8.
eſtis, ſic eritis & conſolationis. Et ad Roma-
nos: Si filii, & hæredes: hæredes quidem Dei,
cohæredes autem Chriſti, ſi tamen compati-
mur, vt & cõglorificemur. Nõne aſpicis aper
tè opus eſſe compati cum Chriſto, vt cũ illo
glorificemur? Id intelligens diuus Ioannes
Chryſoſtomus ait: Si vis regnare cum Chri-
ſto, patiaris cum Chriſto. Noſtra in hac vita
beatitudo in Chriſti imitatione conſiſtit. Sed
cum imitamur eos, qui Chriſtũ imitati ſunt,
Chriſtum ipſum imitamur. Eam ob cauſam
aiebat diuus Paulus in prima ad Corinthios: 1. Co. 11
Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.
Sed diabolus, qui Chriſtum tentauit, vt frã- Matth 4
geret ieiunium, & comederet, videns nihil
aduerſus Chriſtũ profeciſſe, ſe ad eius mem-
bra conuertit, Chriſtianis ſuadens, vt ieiunio
repudiato, epulis ſe dedant, & corporis volu-
ptatibus. Et his ſuggeſtionibus & inſidiis ma-
gnam hominum multitudinem hac noſtra
ætate decepit, & omnino ſuperauit, qui con-
tempto ieiunio, defecerunt à fide, ſeque ad
Lutheranos contulerunt, qui à diabolo poſ-
ſeſſi ieiunia irrident, alimentorum abſtinen-
tiam ſubſannant, ſeſeque totos in turpes vo-
luptates ingurgitant. Tãdem ſequuntur ma-
giſtrum ſuum Lutherum, hominem deditum
ventri, libidinum facibus incenſum, qui nocte
quadam ob nimiã comeſſationẽ & ebrietatẽ
fuit morte ſubita correptus, & à dæmone
ſuffocatus. Hic eſt præceptor, quem hæretici
noſtri temporis ſequuntur, qualis magiſter,
tales diſcipuli. Et cum ſint ab Eccleſia catho-
lica ſeparati, & Satanæ ſynagogæ addicti, &
lumine gratiæ deſtituti, ſe vocant euangeli-
cos, & Chriſti ſectatores. Cum tota eorum
perfidia, in hoc potiſſimum cõſtat: nempe in
euertendo & conculcando Chriſti euange-
lio, & ipſius, eiuſque Apoſtolorum inſtitutio-
ne delenda. Vnde ieiunium vituperant, quod
Chri-

Chriſtus obſeruauit, & miris laudibus extu-
lit. Tanta eſt ieiunij vis, vt interrogantibus
diſcipulis, quare non potuiſſent dæmonium
quoddam eiicere: reſponderit Ieſus, vt aſſerit
Marc. 9. in euāgelio diuus Marcus. Hoc genus in nul-
lo poteſt exire, niſi in oratione & ieiunio.
Sed quoniam ieiunium eiicit dæmonium,
præcipit ipſum dęmoniū Lutheranis ieiuniū
penitus repudiare: Nec ſolum Chriſtus ieiu-
nauit, & ieiunium laudauit, ſed etiam voluit
eius modū docere ne res tam eximia ob ina-
nem gloriā amitteretur. Eam ob cauſam ait:
Matth. 6 Cùm ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ
triſtes. Nihilominus tamē audēt hæretici ie-
iunium irridere & repudiare Nōne illud eſt
euangeliū Chriſti velle delere, eiusq; doctri-
nam extinguere? Quis non videt? Et tamen
tanta eſt eorū inſania, tam intollerabilis in-
ſolentia, tā deteſtanda ſuperbia, tam impu-
dens obſtinatio, vt ſe euangelii vindices eſſe,
& Eccleſiæ Catholicæ inſtauratores iactent,
& Chriſti, ac Apoſtolorum imitatores appel
lent. O inaudita dementia, ó cæcitas deplorā-
Ioel 1. da! Per diuinum vatem Ioelem ait ita Deus:
Tob. 12. Conuertimini ad me in toto corde veſtro, in
ieiunio, & fletu, & planctu. In libro Tobiæ
ſunt hæc verba literis conſignata: Bona eſt
oratio cum ieiunio, & eleemoſyna, magis
Iudith. 4 quàm theſauros auri recōdere. In lib. Iudith:
Scitote, quoniam exaudiet Dominus preces
veſtras, ſi manentes permanſeritis in ieiuniis.
Pſal. 108 Diuinus pſaltes cecinit: Genua mea infirma-
ta ſunt à ieiunio, & caro mea immutata eſt,
Pſal. 34. propter oleum. Et alibi: Humiliabā in ieiu-
Pſal. 68. nio animā meam. Et iterum: Operui in ieiu-
1. Eſd. 8. nio animam meam. Eſdras libro 1. Prædica-
ui ieiunium iuxta fluuium Ahaua, vt afflige-
Deut. 19. remur coram Domino Deo noſtro. Moyſes
3. Re. 16. ieiunauit quadraginta dies, ſimiliter & Elias:
Matt. 17 quam ob cauſam ait diuus Hieronymus eos
Mar. 9. apparuiſſe in monte cum Chriſto transfigu-
rato, qui quadraginta dies ieiunauerant. Ideo
aiebat diuus Paulus apoſtolus in epiſtola pri
1. Cor. 6. ma ad Corint. In omnibus exhibeamus nos-
metipſos ſicut Dei miniſtros, in vigiliis, in ie-
iuniis. Quid poterunt ad tantā nubem teſti-
moniorum diuinorum hęretici reſpondere?
Quid contra hæc poterunt dicere illi, qui no-
men Chriſtianum pro Lutherano mutarunt?
qui Chriſtū pro Luthero reliquerunt?
Abſtulerunt ieiuniū; deſeruerūt abſtinentiā,
tradiderunt ſe totos epulis, & potibus, & vo-
luptatibus, prædicant libertatē carnalem, ſpi-
ritus libertati inimicam, & audent ſe Chriſti
cultores, veri Chriſtianiſmi reformatores ap-
pellare. O cultores Bacchi, ó ſectæ Epicureæ
inſtauratores! Creuiſtis libertate ipſa Mahu-
metica liberiore accedente, & vultis arcē ſan-
ctæ Eccleſiæ Romanę munitiſſimā & tutiſ-
ſimam expugnare, & Ieſu Chriſti, ac ſancto-
rum patrū doctrinā penitus delere: ſed illud
nunquā poteritis efficere: eſt enim ſancta &
Cant. 4. vniuerſalis Romana Eccleſia turris illa Da-
uidis, ex qua mille pendent clypei, & omnis
fortium armatura: de qua ait Deus noſter. Et Matt. 16
portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.
Inferi portæ ſunt impiæ hæreſes veſtræ, quæ
etſi eccleſiam oppugnent, eam tamen nun-
quam expugnabunt: imo Chriſtiani inuicti
ſemper in vera fide permanebunt: Stat enim
firma Dei promiſſio illis facta. Ecce ego vo-
biſcum ſum omnibus diebus vſque ad cōſum-
mationē ſeculi. Doleo Lutherani, & ægre fe- Matt. 28
ro veſtram ruinā, & ob excidiū veſtrum vim
lachrymarum profundo, qui ex veritate in er-
rorem excidiſtis, ex Eccleſia in Lutheraniſ-
mum, ex fide in perfidiam, ex excelſo illuſtris
gloriæ gradu fuiſtis in ſummā ignominiam
præcipitati, ex qua eſtis in æternos inferni cru-
ciatus relegandi, niſi vos ad fidē cōuerteritis,
& ad ſanctam, ac piam matrem Eccleſiam
confugeritis, quæ vos viſceribus miſericordiæ
recipiet, ſi ad eam volueritis ſupplices acce-
dere. Sed dicetis fortaſſe, eſſe in ſancta ſcrip-
tura locum aliquē, qui faciat aduerſus ieiu-
nium: qua in re apertiſſimè fallimini. Nullus
eſt in diuinis literis talis locus, niſi vos illum
fingatis, aut deprauetis: ſenſus autem, quem
depromitis ex illo, falſus eſt, & impius, & to-
ti ſcripturæ ſanctæ repugnans. Quare nō eſt, Simile.
cur talem ſenſum ſummis laudibus efferatis, Matt. 23
et aureum vocetis: Vt aurum extra templum
non erat ſanctificatum, nam templum non
ſanctificabat aurum, quod extra ipſum erat,
ſed quod erat in ipſo, ſic ſenſus extra diuinā
ſcripturam, licet quibuſdam admirabilis vi-
deatur, ſanctus tamen non eſt, nam ſancta
ſcriptura non approbat ſenſum ipſi repug-
nantem, qui extra illam eſt, ſed qui in ipſa eſt,
& cum illa cohæret, nō approbat ſenſum fal-
ſum, impium, hæreticum, qualis veſter eſt. ſed
verum, pium catholicum, cuiuſmodi eſt ille,
quem tenet ſancta mater Eccleſia Romana,
quæ abſtinentiam à cibis, & vinis laudat, &
aſſerit tantò vnumquenque maiorem pœnā
mereri, quanto magis fuerit deditus vino, &
turpibus deliciis & illecebris. Quo enim quis
maiore ſtudio corporis pulchritudinem affe-
ctauerit contemptis ornamentis animi, eò ad
acerbiora tormenta deſcendere, quemadmo-
dum hoc loco ait Baruch. Sed de ieiunio ea po-
teris videre, quæ capi. 16. diximus, verba illa
explanantes: Saturitas panis, & abundantia.
Et dormi cum incircumciſis. Hoc eſt, cum
ſceleratis, qui corde ſunt incircūciſi, dormies;
iacebis inter eos, qui fuerunt gladio interfe-
cti, tu & Aegyptii tecum.
Gladius datus eſt. Subaudi, à Deo regi Ba-
bylonis: ei enim dedit Deus facultatē Aegy-
ptios interficiendi.
Attraxerunt eam. Subaudi, Aegyptum.
Senſus eſt: Babylonii Aegyptios ad mortem
adduxerunt.
Ibi Aſſur & omnis multitudo eius. Hoc eſt,
in inferno eſt rex Aſſyrios, & ii, qui cū eo oc-
ciſi fuerunt. Capite ſuperiore diximus, fuiſſe
hunc

hunc Aſſyrium à rege Babylonis victum, & interfectum ante Pharaonis euerſionem, & magnam cum eo Aſſyriorum multitudinẽ. Hos omnes, nempe regẽ, & eos qui eius impietatem ſecuti ſunt, ait hoc loco Ezechiel, fuiſſe in nouiſſimis laci, hoc eſt, in inferno ſepultos. Hac dicẽdi exornatione vſus eſt diuus Lucas, dicẽs: Mortuus eſt diues, & ſepultus eſt in inferno. *Luc. 16.*

In terra viuentium. Hoc eſt, in hoc mundi globo: Terra viuentium eſt orbis terrarũ, cui opponitur terra mortuorum, quæ eſt infernus. Vel per terram viuentium intelligit Iudæam, in qua iuſti erant, qui viui dicũtur. Impiorum quæ dicitur vita, mors eſt. Omnis illa terra, vbi viget verus Dei cultus, ſpes, fides, charitas, eſt terra viuentium: atqui in Iudæa hæc omnia vigebãt, ea igitur erat viuentium terra. In Iudæa erat illuſtre nomen Domini, & vt ait regius ac diuinus vates: Notus in Iudæa Deus, & in Iſrael magnum nomen eius. *Pſal. 75.* Fuiſſe autem Iudæam perterritam à Syriorum rege indicat diuina ſcriptura 4. Regum, & ſecundo Paralip. & capite 36 & 37. Eſaiæ. *4 Re. 18 & 19. 2. Par. 32 Eſa. 36. & 37.* Hæc eſt terra illa, de qua aiebat diuinus pſaltes: Credo videre bona Domini in terra viuentium. Erat tunc Dauid exul à Iudæa, à Saule vndique oppugnatus, & periculis incredibilibus cinctus: ſed ſperabat fore, vt poſt longum exilium, & graues calamitates Hieroſolymã rediret, vbi templum, & diuinum cultum, & arcam Domini conſpiceret. Euthymius tamen cum alijs nonnullis in illius verſiculi explanatione per terrã viuentium hunc mundũ intelligunt; vt dicat Dauid: Cecidiſſem animo, niſi credidiſſem fore, vt in hac vita regno meo potirer mihi diuinitus promiſſo, & bonis illis, quæ mihi Dominus pollicitus eſt viuenti. Vel per bona Domini intellige Chriſtũ, quem Dauid ſperabat viſurum in terra viuentium, hoc eſt, in Eccleſia Dei: ipſe enim, vt par eſt credere, cum Chriſto reſurrexit, cumque vidit, & lætatus eſt in die illo reſurrectionis, de quo die ipſe cecinerat: Hæc eſt dies quam fecit Dñs, exultemus, & lætemur in ea. *Pſal. 117* De qua dixit Chriſtus: Abrahã exultauit, vt videret diem meum, vidit, & gauiſus eſt. *Ioan. 8.* Abraham enim fuit vnus ex illis, vt credibile eſt, qui cũ Chriſto ad vitam redierunt, de quibus ait diuus Matthæus: Multa corpora ſanctorum, qui dormierant, ſurrexerũt: & exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem eius venerũt in ſanctam ciuitatem, & apparuerũt multis. *Matt. 27*

Ibi Aelam. Hoc eſt, rex Aelamitarum, qui gladio interfecti ad inferos deſcenderunt. D. Hieronymus hoc loco ait Aelamitas eſſe Perſas: In libro autem de locis hebraicis ait Aelamitas ſic vocatos fuiſſe ab Aelam filio Sem. Ioſephi Flauij libro antiquitatũ primo, capite 14. hæc ſunt verba: Sem vero tertio Noe filio quinque fuerunt nati: Aelam ſiquidem Aelamitas, qui Perſarum fuit princeps, dereliquit, &c. Plinius libro 6. capite 28 meminit Aelamitarũ. Quid plura? Ieremias propheta horum Aelamitarum facit mentionem cap. 49. vbi eorum euerſionem prædicit. *Iere. 49.* Hi ſunt Aelamitæ, de quibus ait in Actis diuus Lucas Parthi, & Medi, et Aelamitæ. *Act. 2.* Ait igitur nunc Ezechiel, Aelamitas in inferno iiſdem pœnis torqueri cum rege Aſſur. Nam omnes hi fuerunt in infernum relegati, quem hoc loco appellat terram vltimam, et lacum. Qua de re ſupra diſſeruimus.

Et portauerunt ignominiam ſuam. Id eſt, ſecum aſportarũt opera ſua ignominiæ plena. Ait enim diuus Ioannes in Apocalypſi: Opera enim illorum ſequuntur illos. *Apoc. 14.* Vel portauerunt ignominiam ſuam ſecum cum his, qui deſcenderunt in lacum, hoc eſt, hi & alij, qui ad æternos cruciatus deſcenderunt, non ſolum hic dum viuerent, erant ignominia affecti, ſed in æternum erũt ignominioſi.

Poſuerunt cubile eius in vniuerſis populis eius. Hoc eſt, dæmones poſuerunt infernale habitaculum Aelam regis Aelamitarum inter vniuerſos populos, qui dum viuerent, paruerant ei. In circuitu eius erant ſepulchra populi ſui.

Ibi Moſoch, & Thubal, & omnis multitudo eius: In circuitu eius ſepulchra illius: omnes hi incircuncifi, interfectique, & cadentes gladio, quia dederunt formidinem ſuam in terra viuentium. Et non dormient cũ fortibus, cadentibuſque et incircuncifis, qui deſcenderunt ad infernum cum armis ſuis, & poſuerunt gladios ſuos ſub capitibus ſuis: & fuerũt iniquitates eorum in oſsibus eorum, quia terror fortium facti ſunt in terra viuentium. Et tu ergo in medio incircunciſorum contereris, & dormies cum interfectis gladio. G Ibi Idumæa, & reges eius, & omnes duces eius, qui dati ſunt cum exercitu ſuo cum interfectis gladio, & qui cum incircunciſis dormierunt, & cum his, qui deſcenderunt in lacum. Ibi principes Aquilonis omnes, & vniuerſi venatores, qui deducti ſunt cum interfectis, pauentes, & in ſua fortitudine confuſi, quia dormierunt incircuncifi cum interfectis gladio, & portauerunt confuſionem ſuam cum his, qui deſcendunt in lacum. Vidit eos Pharao, & conſolatus eſt ſuper vniuerſa multitudine ſua, quæ interfecta eſt gladio, Pharao,

Pharao, & omnis exercitus eius, ait Dominus Deus. Quia dedit terrorẽ ſuum in terra viuentium, & dormiuit in medio incircunciſorum, cũ interfectis gladio, Pharao, & omnis multitudo eius, ait Dominus Deus.

Ibi Moſoch, & Thubal Moſoch eſt Cappadocia, Thubal eſt Hiſpania. Sunt qui per
Thubal intelligant Italiam, quoniam apud
Eſa. 66. Eſaiam capite vltimo, in loco illo: Tenentes
ſagittam in Italiam, pro Italia eſt in hebraico Thubal, pro quo ſeptuaginta habẽt Thobel. Paulus Burgenſius explicans hunc Ezechielis locum, ait per Thubal Hiſpaniam ſignificari. Lyranus per Thubal intelligit Iberiam, quod in idem recidit: Iberia enim eſt Hiſpania. Sed quoniam duplex eſt Iberia, vna orientalis, altera occidentalis, orientalis eſt iuxta Pontum inter Colchida & Armeniam, occidentalis eſt Hiſpania, nõ deeſt, qui aſſerat hoc loco Thubal Iberiam orientalem ſignificare. Fuit Thubal nepos Noë ex filio Iaphet, vt ait Hieronymus & Euſebius, qui cõdidit Hiſpaniam anno à diluuio centeſimo quadrageſimo, ante Troiam conditam annis ſeptẽ & triginta ſuper ſexcẽtos, & ante annũ Chriſtianæ ſalutis annis quatuor & ſeptuaginta ſupra centum & duo millia, vt videre licet apud Euſebium, & Beroſum. De his duobus nominibus Moſoch & Thu-
Sup. 27. bal diſſeruimus capite 27.

Et non dormient cum fortibus. Id eſt, non ſepelientur cum incircunciſorum magnatibus, qui morte naturali non violenta exceſſerunt è vita, qui vt ſtrenui equites honorificè fuerunt ſepulti cum mũdi pompa & gloria. Sed potius interficientur gladio, & iacebunt in campis inſepulti, feris, & volucribus expoſiti, & eorum oſſa in vltionẽ, & ſupplicium ſuorum ſcelerum conſtringentur. Hoc ideo ait, quia ſolebant tunc, qui fuerãt inuicti, cum armis ſepeliri, quibus antea induti pugnauerant, vt oſtenderent nunquã ſe arma amiſiſſe in bello. Sed quoniam erãt ſceleribus contaminati, ad infernum deſcendebant. Non ſolùm dum viuerent, iniqui erãt, ſed poſt mortẽ in eorum oſſibus videbatur quodammodo eorum nequitia inhærere. Id fortaſſe ſignificant verba hæc: Et fuerũt iniquitates eorum in oſſibus eorum. Sunt nonnulli, qui proponunt flagitia in ęternũ committere, & quamuis moriantur, non tamen moritur impium eorũ deſiderium. Contrà verò viri iuſti parati ſunt ad virtutum actiones in æternũ, & licet eis vita deſit, non deeſt tamen prompta voluntas. Eam ob cauſam
Pſal. 1. 8 dicebat regius vates: Inclinaui cor meũ ad faciẽdas iuſtificationes tuas in æternũ, propter retributionẽ. Vel, vt poteſt verti ex Hebræo, propter finem, vt ſit ſenſus: Ego conſiderans finem rerum, paraui Domine cor meum, ad ſeruandas leges tuas in æternum: Non tamẽ me fugit, poſſe literam illam ita diſponi: Inclinaui cor meũ ad faciendas iuſtificationes tuas propter retributionem æternã. Eſt autem retributio æterna ipſe Deus, quo beati in cælo fruuntur, qui eius præcepta in hac vita fideliter ſeruarũt. Poteris per arma, cum quibus ait Ezechiel, impios ad infernum deſcendere, eorum membra intelligere, de qui-
bus ait Apoſtolus in epiſtola ad Romanos: Rom. 6.
Non exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato, ſed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuẽtes, & membra veſtra arma iuſtitiæ Deo. Quemadmodum iuſtorũ mẽbra arma ſunt, quibus ipſi aduerſus hoſtes animæ pugnant, ita impiorum membra arma ſunt, quibus & alios vulnerant, & trai-
ciunt, & animam ſuam occidũt. Filij homi- Pſal. 56.
num, inquit regius vates, dentes eorũ arma & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Vnde diuus Gregorius in moralibus, libro nono, capite 46. Arma inquit peccantiũ ſunt membra eorum, quibus peruerſa, quæ concipiunt, deſideria, exequuntur.

Et tu ergo. Subauditur Pharao. Alloquitur regem Aegypti, quem dicit eſſe confringendum inter impios, & ſepeliendũ in inferno cum his, quibus vita fuit ferro erepta.

Ibi Idumæa. Hoc eſt, in inferno erunt Idumæi. Eſau filius Iſaac appellatus fuit
Edom, à quo regio, quam coluit, appellata Gene. 25
fuit Idumæa.

Ibi principes Aquilonis Hoc eſt: Babylonis. Erat enim Babylon ad Aquilonem reſpectu Hieroſolymæ: quamobrem ſolent eam diuini vates per Aquilonem ſignificare, vt Iere-
mias capite primo, & Ezechiel capite etiam Ierem. 1.
primo, quemadmodũ ibi explicuimus, ver- Sup. 1.
ba illa explanantes: Ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone.

Et vniuerſi venatores. Hoc eſt, omnes tyranni. Venatores enim oppreſſores ſunt ani
malium, eorumque deceptores, & occiſores. Gene. 10.
Loquens diuina ſcriptura de Nemrod, ait: Ipſe cœpit eſſe potens in terra, & erat robuſtus venator coram Domino. Ac ſi diceret: Nemrod primus omnium affectauit tyrannidem, & cœpit dominari genti ſuæ, fuitque tyrannus omnibus potentior, qui erant ſub cælo. Id quod dicitur, coram Domino, hebraiſmus eſt, ac ſi diceret, ſub cælo, ſeu ſub ſole. In hebraico eſt, in facie Domini. Quæ verba hunc poſſunt habere intellectum. Erat fortis oppreſſor contempto conſpectu Dei. Quaſi diceret: Non timebat Deum eius ſcelera videntem. Exaggerare volens ſcriptura tyrannidem & flagitia Nemrod, ait ea feciſſe in facie Dei. Vel in facie Dei, hoc eſt, ſimulãs ſe eſſe Dei cultorem, & Deum ante oculos habere. Vt enim ſubditi eum ferre poſſent, ſuadebat illis, ſe eſſe à Deo miſſum, & ex eius decreto principatũ obtinere: exercebat tyrannidem, & populũ opprimebat, fingens

virtutem, & tegens ſub ea innumera malefi-
cia. Non tamē me latet diuum Auguſtinum
libro ſextodecimo de ciuitate Dei pro corā
Domino legere contra Dominum, cuius ad
literam hæc ſunt verba: Tutam, veramque
in cælo viam molitur humilitas, ſurſum le-
uans cor ad Dominum, non contra Domi-
nū, ſicut dictus eſt gigas: Iſte venator contra
Dominum. Hoc deprompſit Auguſtinus ex
tranſlatione ſeptuaginta, quæ habet: Hic cœ-
pit eſſe gigas ſuper terram. Iſte erat gigas ve-
nator cōtra Dominum. In græco enim pro
contra Dominum eſt *ἔναντι κυρίου*. Et paulò
pòſt: *ἐναντίον κυρίου*. Dictio enantion ſigni-
ficat contra, & coram. Vnde enantios ſigni-
ficat contrarium. Quare vtroque modo po-
teſt ex græco in latinum trāſferri. Sed rectius
eſt meo quidem iudicio vt transferatur corā
Domino, ſiue in conſpectu Domini, nam di-
ctio enanti propriè ſignificat, in conſpectu.
Diuus Hieronymus ait venatorem in lite-
ris diuinis nunquam accipi in bonā partem.
Gene. 21 Iſmael & Eſau venatores fuerunt, quorum
Gal. 4. vnus proſecutus eſt odio fratrem ſuū Iſaac,
Gene. 27 alter fratrē ſuum Iacob. Volens diuinus va-
tes ſignificare fuiſſe diuino fauore à periculis
illis ereptum, quæ in illum nefarij ac poten-
Pſal. 90. tes homines machinati fuerant, ait: Libera-
uit me de laqueo venantium. Et rurſum:
Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de la-
queo venantium. Hoſtium impiorum inſi-
dias laqueos venantiū vocat. Talis erat Nē-
rod, qui venator appellatur, quòd eſſet ho-
minum oppreſſor, & extinctor, aut quòd
eſſet animarum deceptor.

Vidit eos Pharao, & conſolatus eſt. Aſpiciet
Pharao aliorum miſerias, & communis ca-
lamitas leuabit ei quodammodo dolorem.
Leuis eſt conſolatio ex aliorū moleſtiis, ſed
efficit aliquo modo aliorū perpeſſio, vt ea,
quæ nobis accidūt, minora videantur. Aeſti-
mabat Pharao in inferno tormēta ſua leuio-
ra, cum multis communicata. Impij in imo
tartaro nullam habent conſolationē, ſed di-
cuntur quodammodo lætari, cū alios vident
ſimilibus, aut grauioribus pœnis torqueri.
Qua de re ea poteris videre, quæ diximus ca-
pite præcedente. Verùm præterita hæc, qui-
bus vtitur propheta hoc loco, pro futuris ac-
cipiūtur more prophetarum, nondum enim
mortuus fuerat Pharao, de quo loquitur in
præſenti.

*Quia dedit terrorem ſuum in terra viuen-
tium.* Id eſt, quia Pharao potentia ſua mor-
tales in vita hac perterruit. Quidam codices
correcti habent ad marginem: Quia dedi ter-
rorem meum. Quaſi dicat Deus: Fiet hoc,
quia ego tempore ſuo homines terrebo.

Annotationes ex Hebræo in caput XXXII.

V*Entilabas cornu in fluminibus tuis.* Eo-
dem modo habēt ſeptuaginta interpre-
tes. Ex hebraico poteſt rectè transferri: Edu-
cebas per flumina tua, ſubaudi, aquas. Pagni-
nus vertit: Educebat flumina tua. Alij, Laſci-
uiſti in fluminibus tuis. Quæ omnia in idem
coincidunt.

Et implebo colles tuos ſanie tua. In hebraico
eſt: ומלאתי הגאיות רמותך Vmille
thi hageaioth ramutheca. Dictio ramutheca
poteſt eſſe à verbo רום rum, quod ſignifi-
cat extollere, vt apud Eſaiam: Super aſtra Eſa. 14.
Dei exaltabo ſolium meum. Inde dictio rum
ſignificat altitudinem, vt apud eundem Pro-
phetam: Humiliabitur altitudo virorū. Hoc Eſa. 2.
eſt, magna tum ſuperbia deiicietur. Et apud
Habacuc: Altitudo manus ſuas leuauit. Id Habac. 3
eſt, ſeculi potentia in primordiis naſcentis
eccleſiæ manus ſuas ô domine aduerſus diſ-
cipulos tuos leuabit, eosque variis moleſtiis
afficiet. Quidam hoc referētes ad tranſitum
Iudæorum per Iordanē, aiunt voluiſſe hoc
loco prophetam ſignificare, fluuij illius alti-
tudinem manus ſuas ex parte ſuperiore ex-
tuliſſe, hoc eſt aquas ſuas in tumulū eleuaſ-
ſe. Sed rectior eſt prior expoſitio, & diuini
vatis propoſito congruentior. Cùm igitur
verbum hoc ſignificet leuare, & efferre in
ſublime, conſequens eſt, vt dictio ab eo deri-
uata altitudinem ſignificet & celſitatē. Qua-
re poteſt hic Ezechielis locus ita verti. Et im-
plebo colles tuos altitudine tua, hoc eſt, acer-
uo militum tuorū, vt capiatur altitudo pro
cumulo cadauerū. Pro collibus poteris etiam
vertere valles, colles enim reſpectu mōtium
valles quodammodo appellantur. Vnde Pa-
gninus habet: Implebo valles celſitudine
tua. Poteris per Pharaonis celſitudinē & al-
titudinem duces & magnates Aegyptiorum
intelligere, quibus ipſe gloriabatur. Hæc erat
eius ſublimitas & altitudo ſubditos habere il-
luſtri loco natos, fortitudine ac potentia in-
ſignes. At omnes hi in prælio ceciderunt,
& fuerunt valles & colles eorum cadaue-
ribus pleni. Poteſt deduci dictio hæc à verbo
ramah, quod ſignificat proiicere. Vnde qui-
dam vertunt: Implebo valles proiectionibus
tuis, hoc eſt, militibus tuis in terrā proiectis.
R. Dauid in cōmentariis legit: Implebo val-
les cadaueribus tuis. Tharghum: Implebo val-
les cadaueribus exercituum tuorum. Poteſt
rectiſſimè deduci à nomine rimmah, quod
ſignificat vermem & ſaniem: quam ſignifi-
cationē ſecutus eſt noſter interpres. Eſt enim
ſanies ſanguis corruptus. Vnde ſeptuaginta
tranſtulerūt: Replebo valles *τοῦ αἵματός σου*.
Hoc eſt, ſanguine tuo.

*Et irrigabo terrā fœtore ſanguinis tui ſuper
montes.* Pro fœtore eſt in hebraico צפתך
tſaphatheca, à verbo צוף, quod ſignificat
natare, & inundare: vt apud Ieremiam: In- Thren. 3
undauerunt, ſiue natauerunt aquæ ſuper ca-
put meum. Quibus verbis ſummā calami-
tatem, qua premebatur, ſignificat. Vnde po-
terat locus hic verti: Irrigabo terram natantē

ſiue

ſtue inundante ſanguine tuo ſuper montes.
Vt ſit ſenſus. Terra tua Ægyptia, quæ aquis
inundat, nunc inundabit ſanguine exercitus
tui. ex quo tanta occidetur multitudo, vt in-
terfectorum ſanguis montes excedat. Hyper-
bole eſt, à Cicerone appellata ſuperlatio, qua
vult ingentem Ægyptiorum cladem ſignifi-
care. Hac ratione ductus vertit Pagninus: Ir-
rigare faciam terram inundantẽ tuam ſan-
guine tuo vſque ad mõtes. Poteſt dictio hæc
deduci à verbo tſaphah, quod ſignificat ſpe-
culari, & proſpicere. Eam ob cauſam R. Da-
uid ita hunc locum interpretatur: Irrigare fa-
ciam terrã ſpeculationis tuæ ſanguine tuo.
Ac ſi diceret Deus: Non ſolùm profundas
vallas, ſed loca etiam excelſa, ex quibus tu
longè diſtantia proſpiciebas, ſanguine tui ex-
ercitus rigabo. Significare autem verbũ hoc
Sup. 3. ſpeculare indicat Ezechiel Deum ita indu-
cens loquentem: Speculatorem dedi te. So-
phim autem ſpeculatores ſignificat, & ho-
mines contemplationi, & philoſophiæ dedi-
1. Reg. 1. tos. Ideo verba illa primi Regũ: Fuit vir vnus
de Ramathaim Sophim, poſſunt rectè verti:
Fuit vir quidam ab altera Ramatha, nempe
ab ea quæ eſt ſpeculatorum. Duo erant op-
pida vocata Ramatha, in quorum altero ha
bitabant diuini vates, & viri cæleſti philoſo-
phiæ deditì, qui Sophim, hoc eſt ſpeculatores
dicebantur, vbi Elcana commorabatur. Ra-
mathaim eſt in plurali: hoc eſt, ex vna illarũ
ciuitatum, quarũ vtraque dicebatur Rama-
tha. Tharghum habet: De Ramatha, de diſci-
pulis prophetarum. Vt ſit ſenſus: Erat Elca-
na ab oppido Ramatha, & erat ex diſcipulis
prophetarum, qui vocantur Sophim. Signi-
ficat etiam verbum hoc operire, & quia im-
munditia ſolet tegi, accipitur Immunditia, &
ſtercore, & fœtore. Hac ratione ductus ver-
tit, & rectè quidem, noſter interpres: Et irri-
gabo terram fœtore ſanguinis tui. Pro quo
ſeptuaginta verterunt: Et irrigabitur terra
ſtercoribus tuis.

*Cùm volare cœperit gladius meus ſuper fa-
cies eorum*. Pro, cùm volare cœperit, eſt in
hebraico בְּעוֹפְפִי Verbum eſt עוּף vph.
Esa. 11. quod ſignificat volare, vt apud Eſaiam: Et
volabunt in humeros Philiſtiim per mare.
Ac ſi dicat: Et Chriſti diſcipuli pleni Spiritu
ſancto celeriter ſe conferent in Palæſtinam,
Syriam, Idumæam, & alias orbis terrarum
oras, in quibus ſanctum Ieſu Chriſti nomen
ſama celebrabũt, eiusque ſacrũ euangelium
docebunt. Significat etiam illuſtrare, & co-
ruſcare. Quamobrem vertit Pagninus: Cùm
coruſcare fecero gladium meum ſuper fa-
cies eorum.

Et non cõturbabit eas pes hominis vltrà. Pro
vltrà eſt in hebraico עוֹד: quæ dictio hoc lo
co, & multis aliis longum temporis ſpatium
ſignificat, non autem æternitatẽ. Qua de re
Sup. 26. capite 26. diſſeruimus. Eſt dictio hæc deriua-
Psal. 118 ta à verbo עוּד auadh, quod ſignificat expõ-
nere. Vnde verba illa pſalmographi: Funes
peccatorum circumplexi ſunt me, poſſunt
verti ex hebræo: Funes impiorum expoliaue-
runt me. Per funes impiorũ cateruas intelli-
git hominũ immanium, qui ſcelere & male-
ficio paſcebantur, qui eum omnibus mundi
opibus expoliauerãt, eum cogentes vt domo
propria relicta ſe in ſolitudinem conferret.
Thargum habet: Cœtus nefariorũ cõgrega-
ti ſunt aduerſus me. Sunt, qui verſum illum
in hunc modum explanent: Dolores, quibus
me flagitioſi homines vrgent, inſidias mihi
parantes, & perniciem molientes, mihi tran-
quillitatem eripuerunt.

Quo pulchrior es. Poteſt verti ex hebræo:
Quò magis es deditus deliciis. Verbum eſt
naan, quod ſignificat pulchrũ eſſe, & illece-
bris ac voluptatibus delinitũ. Vnde verſus il-
le pſalmographi: Et nõ communicabo cum
electis eorum, poteſt ita verti: Et non come- Psal. 104
dam de voluptatibus eorũ. Ac ſi diceret di-
uinus pſaltes: Velim nunquam delectari his
deliciis, quibus impij homines paſcuntur.
Vtinam animus meus nulla peſtifera volu-
ptate deliniatur, ſed ea firmo propoſito re-
pudiem, & contemnã, ad quæ ſcelerati ho-
mines nefaria auiditate incenſi rapiuntur.

Et dormi cum incircumciſis. Pro & dormi
eſt in hebraico: וְהָשְׁכְּבָה à verbo xacab,
quod ſignificat dormire, vt apud Iob 7. Ecce Iob. 7.
nunc in puluere dormiam, & ſi mane me
quæſieris non ſubſiſtã. Hoc eſt, ecce mox in
terra dormiam, nam breui moriturus ſum: ſi
autem me poſtea quæſieris, vt in me in hoc
mundo aliquod conferas beneficium, nõ me
inuenies, cùm citò ſim à vita migraturus.
Significat coæquare, proſternere, & deiice-
re: vt ſecũdo Regum 8. Percuſſus eſt Moab, 2. Reg. 8.
& menſus eſt eos funiculo, coadæquãs ter-
ræ. Hoc eſt, Subiugauit Dauid Moabitas, &
veluti ad funiculum, & certam menſurã eos
exegit, quos voluit interficere, eosque mor-
tuos in terram proſtrauit, deiecit. Thargum
habet: Percuſſit Moabitas, & menſus eſt eos
ſorte, proiiciendo eos in terrã. Et quoniam
verbum hoc ſignificat proiicere, nomẽ mix-
cab ab eo deductum ſignificat vas, ex quo
proiicitur aqua ad manus abluendas, quod
gutturniũ appellatur: ſignificat etiam ſtra-
tum, ſeu lectũ. Vnde id, quod eſt capite de-
cimoſeptimo libri ſecundi Regum: Obtulẽ- 2. Reg. 17
runt ei ſtratoria & tapetia, poteſt verti: Ob-
tulerunt ei lectos & tapetia. Vel, vt alij vo-
lunt, gutturnia & crateres. Nomẽ enim, quo
ibi vtitur ſcriptura: nempe mixcab, ſtratoriũ
ſignificat, & lectum, & gutturnium: ab ſter-
nendo, & proiiciendo. Ideo poterat hic Eze-
chielis locus ita verti: & proiiceris cum in-
circumciſis.

Gladius datus eſt. Poteſt verti ex hebræo:
Gladio data eſt. Vt ſit ſenſus: Aegypti regio
tradita eſt gladio Babyloniorũ. Ita tranſtu-
lit Pagninus cum multis aliis.

Ibi Moſoch, & Thubal. Symmachus & Theodotio habent: Ibi cubile eorum. Hoc eſt infernus eſt impiorum cubile. Moſoch ſonat inſaniam, Thubal vniuerſam, vt ait hoc loco diuus Hieronymus. Vniuerſa inſania habet in infernum domicilium ſuum. Omnes, qui ad infernum relegantur, inſani ſunt, & viros pietate & ſapientia præſtantes ſtultos eſſe arbitrantur. Impios in inferno cruciatos inducit liber Sapientiæ in hunc modũ loquẽtes: Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſa-
Sap. 5. niam. Et paulò pòſt, Pugnabit, inquit, orbis terrarum contra inſenſatos. Vbi vides omnes impios inſanire. Hæc fuit ſententia Socratica, longéque veriſſima, improbos omnes nõ ſolum ſtultos eſſe, ſed dementes & inſanos. Eam ob cauſam ſapientiam à virtute non ſeparabat: quæ autem eſſet à virtute ſeiuncta, eam ignorantiam eſſe aſſerebat. Non diſcrepabat à ſententia hac diuus Auguſtinus, cùm veram philoſophiam eſſe diceret, Deũ ſummo amore complecti. Et ſi quis ſit in illuſtri mundi gloria, & ſublimi dignitate cõſtitutus, tamen ſi eſt vitiis imbutus & contaminatus, abiectus eſt, & inſanus: imò quò altiorẽ obtinet dignitatem, eò maiore cauſa irridetur, ſi
Simile. eſt flagitiis coopertus. Vt citharœdus prodiẽs ornatus, pretioſa veſte indutus, variis coloribus intexta, citharam ferens politiſſimam, auro & ebore diſtinctã, ipſe præterea forma ſit præditus eleganti, & appoſita ad decorem, & his rebus magnam populo expectationem commoueat, ſi ſubitò indicto ſilentio citharam abſurdiſſimè pulſet, & vocem emittat raucam, agreſtẽ, & acerbam, cum turpiſſima corporis actione, quò pretioſius ornatus ſit, & auidius expectatus, eò magis deriſus, & deſpectus deiicietur: ſic quanto quis in ſublimiore dignitate fuerit collocatus, & amplioribus bonis & mundi, & naturæ præditus, eò vehementiùs erit deriſus & contemptus, ſi pulchram reipublicæ citharam inſipienter attigerit, & flagitia antea occulta palam oſtenderit. Quò magis cæteris rebus erat celebris & expectatus, eò maiore ratione ſubſannabitur, & indignior cenſebitur.

ARGVMENTVM CAPITIS XXXIII.

HOrtatur populum, vt diuinorum vatum oraculis fidem habeat, oſtendens obiter, quod ſit & præſulis officium, & ſubditi. Dat operam, vt hominum voluntates à vitiis abducat, & ad virtutem impellat. Eos, qui animo ceciderant, & in conſilium ſuarum cogitationum deſperationem adhibuerant, erigit, & ſpe diuina miſericordia corroborat atq; confirmat: ne deſperatione oppreſſi, ea experiri nolint, quod ſe aſſequi poſſe diffidant, ſed ad Deum confugiant, clementiſſimum patrẽ, animúmque transferant ad ea, quibus ſecunda res ornantur, aduerſa adiuuantur. Narrat luctuoſum Hieroſolymæ excidium, quod antea prædixerat multis verbis flebilibus: & poſtremò impios ſuarũ vaticinationũ irriſores obiurgat.

CAPVT XXXIII.

ET factum eſt verbum Domini ad
me, dicens: Fili hominis loquere A
ad filios populi tui, & dices ad eos:
Terra, cùm induxero ſuper eam gladium, & tulerit populus terræ virum vnum de nouiſſimis ſuis, & conſtituerit eum ſuper ſe ſpeculatorem: & ille viderit gladium venientem ſuper terram, & cecinerit buccina, & annuntiauerit populo: audiens autem quiſquis ille eſt, ſonitum buccinæ, & non obſeruauerit, veneritque gladius & tulerit eum, ſanguis ipſius ſuper caput eius erit. Sonum buccinæ audiuit, & non ſe obſeruauit: ſanguis
eius in ipſo erit. Sin autẽ cuſtodierit, B
animam ſuam ſaluabit. Quòd ſi ſpe- Sup. 3. d.
culator viderit gladium venientem, & non inſonuerit buccina, & populus ſe non cuſtodierit, veneritque gladius, & tulerit de eis animam, ille quidem in iniquitate ſua captus eſt, ſanguinem autem eius de ma-
nu ſpeculatoris requiram. Et tu fi- Sup. 3. d.
li hominis ſpeculatorem dedi te domui Iſrael. Audiens ergo ex ore meo ſermonem, annuntiabis eis ex me. Si me dicente ad impium: Impie morte morieris, non fueris locutus, vt ſe cuſtodiat impius à via ſua, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annuntiante te ad impium, vt à viis ſuis conuertatur, non fuerit conuerſus à via ſua, ipſe in iniquitate ſua morietur: porrò tu animam tuam liberaſti. Tu ergo fili hominis dic ad domum Iſrael:
Sic locuti eſtis dicentes: Iniquitates C
noſtræ & peccata noſtra ſuper nos ſunt, & in ipſis nos tabeſcimus: quomodo ergo viuere poterimus? Dic ad eos: viuo ego dicit Dominus Deus;
Nolo mortem impij, ſed vt conuer- Sup. 18. g
tatur impius à via ſua, & viuat.
Conuer-

Conuertimini à viis veſtris peſſimis: & quare moriemini domus Iſrael? Tu itaque fili hominis dic ad filios populi tui: Iuſtitia iuſti non liberabit eum, in quacunque die peccauerit: & impietas impij non nocebit ei, in quacunque die conuerſus fuerit ab impietate ſua. Et iuſtus non poterit viuere in iuſtitia ſua, in quacunque die peccauerit. Etiam ſi dixero iuſto, quòd vita viuet: & confiſus in iuſtitia ſua fecerit iniquitatem, omnes iuſtitiæ eius obliuioni tradentur, & in iniquitate ſua, quam operatus eſt, in ipſa morietur.

EXPLANATIO.

F*Ili hominis, loquere ad filios populi tui.* Hoc eſt, ad Hebræos. A primo capite vſque ad finem viceſimi quarti locutus eſt Ezechiel de Iudæis: à capite viceſimo quinto vſque ad finem triceſimi ſecundi de variis gentium nationibus. Nunc ad Hebræos, vnde digreſſa fuerat oratio, reuertitur. Idem eſt, loquere ad filios populi tui, ac ad populum tuum. Aduerte: Non ait Deus: Loquere ad populum meum, quoniam ei *Exod. 32.* non ſeruiebat. Non erat dignus, qui populus Dei vocaretur, qui Deo parere nolebat. Eodem modo dixit Deus Moyſi in monte Sinai, cum filij Iſraelis vitulum aureum coluiſſent: Vade, deſcende, peccauit populus tuus, quem eduxiſti de terra Aegypti. Non dixit, populus meus, ſed, tuus. Vel ideo ait Ezechieli. Loquere ad filios populi tui, vt intelligant præſules, ſe eſſe patres populi, quibus conuenit eum à vitiis reuocare, ad virtutem excitare, atque fontem illi veræ philoſophiæ aperire. Ideo ait diuus Bernardus: Solicitudo officium prælati eſt, non celſitudo. De Eliachim, quem conſtituit Dominus loco Sobnæ præpoſiti, ſcriptum *Eſa. 22.* legimus apud Eſaiam, Erit quaſi pater habitantium in Ieruſalem. Vnde abbas idem eſt quod pater.

Terra, cum induxero ſuper eam gladium. Solent ciuitates, quæ hoſtium metuunt aduentum, hominem aliquem in alta quadam ſpecula collocare, qui eam ob cauſam dicitur ſpeculator, vt inde poſſit longè proſpicere inimicorum exercitum, eiuſque aduentum ciuibus nuntiare, vt ſe in vrbem recipiant, & aduerſus hoſtes muniant & præparent. Ab hoc more bellico ſumit Ezechiel præſentem metaphoram, à Deo ſibi nunciatam, in qua inducit Deum in hunc modum loquentem. Cùm ego permiſero, vt veniat contra vrbem aliquam hoſtium exercitus, illa autem ciuitas elegerit ſpeculatorem, oportet ei credere. Nam ſi ſpeculator viderit inimicorum copias aduentantes, & nuntiauerit populo, populus autem ſe non ſeruauerit, & eam ob cauſam perierit, culpa huius interitus ſibi imputabitur, non autem ſpeculatori. Sin autem ſpeculator aduentum hoſtium ſilentio præterierit, & ob id aliquis fuerit captus & occiſus, ſpeculator reddet rationem huius excidij, illique culpa imputabitur, & vitio tribuetur, qui, cùm deberet clamare, ſubticuit. Peribit quidem populus, ſed de manu ſpeculatoris ſanguinem eius requiram. Non aliter euenit eccleſiaſtico ſpeculatori. Collatio eſt inter duos ſpeculatores, corporeum, & ſpiritualẽ. Præſul eſt ſpeculator, cuius munus eſt ſubditis nuntiare exercitum, & inſidias, & potẽtiam, & imminentia prælia dæmonis, mundi, & carnis. Si populus pręſuli fidem habuerit, ſeque aduerſus hoſtium tentationes munierit, & in virtutum actiones incubuerit; animæ ſalutem conſequetur: ſin autem illi nõ crediderit, quin potius eius monita contempſerit, ſeque vitiis contaminauerit, in æternas pœnas relegabitur, & tota culpa imputabitur ei ſe polluenti, non autẽ præſuli veritatẽ nuntianti. Obſcurãt quidem quodammodo ſcelerati ſubditi præſulis nomen, & Chriſtianæ reipublicæ ſplendorem, dedecorantes & religionis autoritatẽ, & magiſtri. At ſi pręſul vitam ad certam rationis normam dirigit, eſ officiorum momenta diligenter perpendit, ſi toto pectore contẽdit ſubditos à vitiis acriter reuocare, ad virtutem incendere, caſtigare improbos, præmiis afficere virtute præditos, ſi denique Chriſtum imitatur, ipſe inuitis impiis, & nominis celebritatẽ in hac vita, & in altera æternam beatitudinem cõſequetur: ipſi autem impij vtroque priuabuntur. At ſi præſul fuerit diuturno ſilentio vſus, & flagitia non reprehenderit, nec populi ſalutẽ curauerit, peribunt quidem improbi, ſed eorum exitium præſuli tribuetur, qui eam ob cauſam meritò dãnabitur. Eadẽ metaphora ſpeculatoris vſus eſt etiam Ezechiel capite tertio. Erigant igitur mentes Chriſtiani præ- *Sup. 3.* ſules & concionatores, & hanc dei ſententiã diligẽter attendãt. Apertè hoc loco ait Deus illis tacentibus imputari populi perniciẽ: eorum enim munus eſt populũ à vitiis deterrere. Quam ob cauſam eos, qui tacent vocat *Eſa. 56.* Eſaias canes mutos, non valentes latrare. Et in libro Exodi ſcriptum legimus ſummum *Exod. 28* ſacerdotem ingredientem ſanctuarium, & ex eo egredientem tintinnabula ſonantia habuiſſe, alioquin moriebatur. Eſaiæ illius *Eſa. 58.* temporis concionatori dixit Deus: Clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Non ſolùm debet loqui euangelicus concionator, ſed clamare, nec ſolùm clamare, & ſtatim

tacere, ſed à clamore non deſiſtere. Ideo ait: Clama, ne ceſſes. Sed non contentus Deus his duntaxat verbis, adiecit: Quaſi tuba exalta vocẽ tuam, & annuntia populo meo ſcelera eorum. Et diuus Paulus, imò Deus per
2.Tim.4. illum Timotheo ait: Prædica verbum: inſta opportunè importunè. Argue, obſecra, increpa, in omni patientia & doctrina. Lauans
Ioan.13. Chriſtus pedes diſcipulis ſuis, oſtendit debere magiſtros, & præſules, & concionatores, ſubditorum immunditias abluere reprehen-
Matth.5 ſionibus, & cæteris remediis ſalutaribus. Ideo Dominus Diſcipulos ſuos, quos præſules & concionatores conſtituit, cum ſale comparauit exulcerante, non cum melle deliniente. Væ concionatori, qui principũ & magnatũ gratiã aucupans, & populi laudes affectans, loco reprehenſionũ vtitur adulationibus, & cum loquendi libertatem oſtendit, tum ma-
Simile. gis adulatur. Cicuta herba eſt venenoſa, teſte Plinio libro 25. cap. 13. cuius ſucco Athenẽſes iudicio capitis damnatis necem inferre ſolebant. Sed vinum eſt promptum aduerſus eam remedium, nam eius venenum penitus extinguit; at ſi cicutæ parum vini admiſceas, reddetur venenũ pernicioſius, & prorſus immedicabile, quòd vini calor & vis venenum citius perferat ad cor. Sic adulatio eſt vitæ Chriſtianæ venenum, ſed exhortandi & reprehendendi libertas extinguit adulationem, at ſi nonnihil libertatis cum adulatione coniungas, vt tum maximè blandiaris, cũ maximè reprehendere videris, iã huiuſmodi adulatio immedicabilis eſt. Totius enim aſſentationis nulla eſt capitalior illa, qua vtuntur illi, qui ita blandiuntur, vt libertatis amantiſſimi eſſe videantur. Tunc impletur id, quod
Pſal.9. ait regius pſalmographus: Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus bene-
Prou.27. dicitur. At melius eſt, vt ait Salomon in Prouerbiis, à ſapiente corripi, quàm ſtultorum adulationibus decipi. Et diuus ille Paulus ad-
Gal.1. mirabilis cõcionator: An quæro, inquit, hominibus placere? Si adhuc hominibus place-
1.Theſ.2 rem, Chriſti ſeruus non eſſem. Et iterũ: Nec enim aliquando fuimus in ſermone adulationis, ſicut ſcitis. Intueris igitur, quanta arguendi libertate debeat vti euangelicus con-
Simile. cionator. Sed quemadmodum periti medici pharmacis amaris dulce aliquid admiſcent, vt eos, quorum ægrotationibus mederi cupiunt, alliciant, ſic prudentes concionatores reprehenſionum acerbitatem debẽt ſuauitate quadam, ſi opus ſit, moderari, & ex aſperitate & lenitate ſalutarem medicinã conficere. Omnibus enim quæ fiunt, & dicũtur, adhibenda eſt moderata & temperãtia, vt perturbationum ſedatio cernatur, & decorum conſeruetur. Eſt enim in omni re conſiderandum quid aptũ ſit, & conſentaneũ tempori, & perſonæ: tum quid in dictis actioneque deceat. Vt periti oratores in cauſis a-
Simile. gendis non vtuntur ſemper eodem ſtatu, ſed illud accommodant ad locũ, tempus, & perſonas, prout controuerſiæ ac litis poſtulant qualitates, ſic prudentes concionatores, & præſules non ſemper aſperitate, nec ſemper lenitate vtuntur, ſed quid poſtulet ægritudo, & quam quiſque curationem recipere poſſit diligenter aſpiciunt. Inprimis autẽ opus eſt, vt concionaturi in ſtudium diuinarũ literarum toto pectore incumbant: eſt enim verbum Dei lucerna & lux, vt ait Salomon in *Prou.6.*
Prouerbiis, vitæ verò via, & correptio, & caſtigatio. Et vt ait diuus Paulus in ſecunda ad Timotheum: Omnis ſcriptura diuinitus in- *2.Tim.3*
ſpirata vtilis eſt ad docendũ, ad arguendum, ad corripiendum: & ad erudiendum in iuſtitia. Sunt nonnulli, qui priuſquã diuinã ſcrutentur ſcripturam, volunt concionari, & vi ventorũ inanis gloriæ verba ſua proiiciunt, quo fit, vt nullã populo afferant vtilitatem. *Simile.*
Vt poma immatura, quæ vẽto decutiuntur, nec ſuauitatẽ habẽt, nec ſtomacho proſunt, ſed quæ ſunt matura, & manu collecta, hæc grata & ſuauia ſunt, ſic huiuſmodi cõciones, quæ humani fauoris gratia habẽtur, quæ ante tempus vi venti decidunt, nec dulcedinem habent ſpiritualem, nec vtilitatem mentibus afferũt, at quæ ſunt tempore opportuno ex ſacris literis collectæ, & ad Dei honorẽ diſpoſitæ, hæ laudabiles ſunt, & vtiles, & ſuaues, & ſalubres. Nec ſatis eſt diuinas perlegere literas, ſed oportet iuxta illas vitam degere, & poſtea cõcionari, & nõ ſemper tacere. Nam, *Eccle.20*
vt ait Eccleſiaſticus: Sapientia abſcondita, & theſaurus occultus, quæ vtilitas in vtriſque?
Et Chriſtus Deus noſter: Non accẽdunt lu- *Matth.5*
cernam, & ponunt eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Si ſacerdotibus Dianæ, quã gentes abſque fide inter falſorum numinũ vanitates numerarunt, tria tempora erãt conſtituta, vt ex antiquorum monimentis conſtare videmus, primum, in quo ſapientiam diſcerent, & virtutes, alterum in quo eas exercerent, tertium, in quo alios inſtruerent, quid faciendum ceoſes euangelicis cõcionatoribus, qui debent eſſe admirabili ſapientia prædit, inſigni vitæ puritate ornati, & in magna authoritate conſtituti? Vt lucerna vna *Simile.*
alterã incendere non poteſt, ſi illa fuerit extincta, ſic præſul, aut concionator alios non inflammabit amore diuino, ſi ille fuerit lumine eiuſdem amoris deſtitutus. Non tamẽ me fugit fieri poſſe, vt Deus per vnum flagitioſum præſulem aut concionatorem, ſi velit, peccatores conuertat. Nam vt herus per *Simile.*
famulum iniquum bonam aliquando porrigit eleemoſynam, ſic Deus miniſterio ſceleratι hominis poteſt ad ſe impios allicere. Nihilominus tamen daturus eſt operam præſul, vt careat omni vitio, & tunc vitia vituperet. Forcipes, & emunctoria, quæ erant in templo Salomonis, quibus lampades emun- *3.Re.17.*
gebantur, ex auro erãt puriſſimo, vt diuinæ
liciæ

literæ memoriæ prodiderunt, ad ſignifican-
dam eorum puritatē, qui aliorum immun-
ditias purgare & corrigere, eorumque ſcelera
obiurgare tenentur. Eorum enim munus eſt
ſpeculari, & reprehendere, & vigilanter pro-
Simile. uidere, & lucernam in candelabro locare. Vt
hominum maledictis vulneratur, qui triticū
abſcondit, ne fame laborantibus ſubueniat,
laudibus verò effertur, qui vendit illud, ſic
obiurgandus eſt præſul, qui non vult ſcien-
tiam ſuam cum ſubditis communicare, nec
illis horreum doctrinæ aperire, ille vero lau-
dibus extollendus, qui docet, concionatur, &
Prou. 11 ſpeculatoris munus exercet. Vnde Salomon
in Prouerbiis: Qui abſcondit frumenta, ma-
ledicetur in populis, benedictio autem ſuper
Iere. 48. caput vendentium. Hinc Ieremias: Maledi-
ctus, qui prohibet gladium ſuū à ſanguine.
Hic eſt gladius, de quo ait pſalmographus:
Gladius meus deuorabit carnes. Et quia E-
ſaias gladium prohibuerat à ſanguine, hoc
eſt, verbo Dei nō reprehenderat peccata, di-
Eſa. 6. xit: Væ mihi, quia tacui. Et diuus Ioannes in
Apoc. 22. Apocalypſi: Et qui audit, dicat: Veni. At ta-
cet præſul, dormit nauclerus, cùm periclita-
tur nauis, medicus, cùm graſſatur peſtilētia,
ianitor, cùm deprædatur fur, ſpeculator, cùm
hoſtium exercitus aduentat, vigil, cùm ciui-
tas obſidetur. Id intuens Chryſoſtomus in
epiſtolam ad Hebræos: Miror, inquit, ſi quē
ex his, qui obtinent principatum, contigerit
æternam beatitudinem comparare in tanta
eorū deſidia, & in tot Dei aduerſus eos com
minationibus. Dormiebant Petrus, Ioannes
Mar. 14. & Iacobus, & ſoli Simoni dixit Deus: Simō
dormis? Quare, niſi quia voluit innuere, quid
inter ſomnum præſulis & ſubditorū inter-
eſſet? Credo equidem innumerabiles eſſe in
Dei Eccleſia pontifices, præſules, & cōciona-
tores, quibus ſpeculatorum nomē apertiſſi-
mè conuenit, qui curam habent ſubditorū,
qui animos à corporū contagio ſeuocarunt,
ſeque ad Chriſti imitationem contulerunt.
Sed ego in eos duntaxat inuehor, qui nō cu-
rant de officio & miniſterio, ſed de honori-
bus & reditibus, qui dediti voluptatibus vitā
in ſilentio tranſeunt veluti pecora, quæ na-
tura prona, ventrique obtemperantia finxit.
Hi ſi hunc Ezechielis locum attentè legerēt,
& has terribiles Dei minas intelligerēt, mul-
tò aliter fortaſſe vitæ ſuæ rationem inſtitue-
rent. Sed de ſpeculatoris munere hactenus.

*Et tulerit populus terræ virum vnum de no-
uiſſimis ſuis.* Hoc eſt, & populus regionis il-
lius elegerit ſpeculatorem quendam, etiam
ſi ſit ex iis, qui ſunt infimo loco nati, debet
tamen ei fidem adhibere. Per nouiſſimos in-
telligit plebeios homines, nulla illuſtri lau-
datione euectos. Eodem modo tenētur ſub-
diti præſuli obedire, etiam ſi ſit ſanguine ob-
ſcurus, nullaque generis nobilitate inſignis:
vera enim nobilitas in virtutum amplitudi-
ne conſiſtit. Præſtat quidem virum nobili
progenie eligere, ſi cōmodè fieri poteſt, quo-
niam virtus cum generis ſplendore copulata
illuſtrior apparet & pretioſior, inſtar gem-
mæ in auro puriſſimo incluſæ. Sed vera cla-
ritas eſt eſſe clarum virtutibus. Vt enim ne- Simile.
ceſſe eſt lancem in libra pondere impoſito
deprimi, ſic hominem impoſita obedientiæ
ſeruitute obedire primati, & credere maiori.
Vel de nouiſſimis, hoc eſt, de nobilioribus,
& magnatibus, & conſularibus. Nouiſſimū
ſignificat vltimum: qui autē in republica eſt
ſanguine illuſtrior, & rerum geſtarum glo-
ria præſtantior, vltimus eſt in aſcendendo.
Quemadmodum in ſcala altiſſimus gradus Simile.
vltimus dicitur & nouiſſimus, ſi aſcēdas, ſic
vir ille poteſt vltimus & nouiſſimus appel-
lari in republica, qui eſt in altiſſimo nobili-
tatis gradu conſtitutus. Ita poteſt intelligi lo
cus hic, nam ſpeculator hic refertur ad Eze-
chielem, qui erat ex genere regio, & ſacer-
dotali. Exiſtimo tamen per nouiſſimos ho-
mines, qui eligendi ſunt, intelligi humiles,
qui ſe propter Deum abiiciunt, & infimos
reputant, qui nec inanem aucupātur rumo-
rem, nec vmbras falſæ gloriæ conſectantur.
Hi debent in principatu, & dignitate conſti-
tui, & ſpeculatores eſſe, vt quanto ſe inferius
per humilitatem demittunt, tantò ſublimius
per dignitatem erigantur. Et in dignitate po-
ſiti debent priſtinam humilitatem ſeruare.
Rectorem, inquit Eccleſiaſticus, te poſuerūt, Eccle. 32
noli extolli, eſto in illis, quaſi vnus ex ipſis.
Et Dominus Ieſus apud Matthæum: Scitis, Matt. 20
quia principes gentium dominantur illis, &
qui maiores ſunt, poteſtatem exercēt in eos.
Non ita erit inter vos: ſed quicunque volue-
rit inter vos maior fieri, ſit veſter miniſter,
& qui voluerit inter vos primus eſſe, erit ve-
ſter ſeruus, ſicut filius hominis nō venit mi-
niſtrari, ſed miniſtrare. Vnde diuus Paulus
in epiſtola ad Philippēſes de Chriſto loquēs, Phil. 2.
Semetipſum, inquit, exinaniuit, formā ſerui
accipiens. Hinc effectū eſt, vt ſummus pon-
tifex, cum antea eſſet Dominus, agens priua-
tam perſonam, Vbi eſt, in ſumma illa digni-
tate conſtitutus, ſe ſeruum ſeruorum Dei ap-
pellat. Inſignis quidem titulus, & præclara
antiſtitis Chriſtiani nomenclatura. Pontifex
verè Chriſtianus, eſt ſeruus publicus: & quo
primum die eligitur, ſuis deliciis debet mori,
vt aliorū vtilitatibus viuere incipiat, nec eligi
debet ſuperbus, ſed humilis. Vt nonnullæ Simile.
aues priuſquam euolent, ſeque erigant in
ſublime, caput deprimunt, roſtroque terrām
attingunt, ſic animi humilitatem, ſuique ab-
iectionem oſtendere quis debet, prius quàm
ad excelſas euehatur dignitates.

Et ille viderit gladiū venientē. Hoc eſt, ho-
ſtiū exercitū aduerſus ciuitatē aduentātem.

Et cecinerit buccina. Hoc enim ſigno ſi-
gnificabant ſpeculatores hoſtium aduētum,
vt ſe ciues in vrbem reciperent, & aduerſus
inimicos pararent, & appellabātur illud pul
ſare

abiiciam te, & habitare faciam ſuper te omnia volatilia cæli, & ſaturabo de te beſtias vniuerſæ terræ. Et dabo carnes tuas ſuper mõtes, & implebo colles tuos ſanie tua. Et irritabo terrá fœtore ſanguinis tui ſuper mõtes, & val-
B
Eſa. 13. b les implebuntur ex te. Et operiã, cùm
Ioel. 3. c. extinctus fueris, cælos, & nigreſcere
Ma. 24. c faciam ſtellas eius: ſolem nube regã, & luna non dabit lumen ſuum. Omnia luminaria cæli mœrere faciam ſuper te, & dabo tenebras ſuper terram tuam, dicit Dominus Deus. Cùm ceciderint vulnerati in medio terræ, ait Dominus Deus: Et irritabo cor populorum multorũ, cùm induxero contritionem tuam in gẽtibus, ſuper terras quas neſcis, & ſtupeſcere faciam ſuper te populos multos. Et reges eorum horrore nimio formidabunt ſuper te propter vniuerſas iniquitates, quas operatus es, cum volare cœperit gladius meus ſuper facies eorum: & obſtupeſcent repentè ſinguli pro anima ſua in die ruinæ tuæ: quia hæc dicit Dominus Deus: Gladius regis Babylonis veniet tibi: in gladiis fortium deiiciam multitudinem tuam. Inexpugnabiles omnes gentes hæ. Et vaſtabunt ſuperbiam Aegypti, & diſſipabitur multitudo eius. Et perdam omnia iumenta eius, quæ erant ſuper aquas plurimas: & non conturbabit eas pes hominis vltrà, nec vngula iumentorum turbabit eas.

EXPLANATIO.

ET *factum eſt duodecimo anno.* Subaudi, à trãſmigratione Iechoniæ, mẽſe duodecimo, qui ab Hebræis appellatur Adar, noſtro Februario reſpondens: Diximus enim primo cap. primum apud Iudæos mẽſem appellari Niſan, qui eſt Martius apud nos. Vna menſis, hoc eſt, prima die Februarij. Iuxta Hebræorum computationem, fuit hoc anno à mundi creatione 3348. anno autem ante aduentum Chriſti 614. ſed iuxta computationem Euſebij Cæſarienſis in lib. de temporibus fuit anno à mundi conſtitutione. 4612. Aſſerit enim contigiſſe Iechoniæ tranſmigrationem anno mundi 4600 hoc autem contigit anno duodecimo, à tranſmigratione, obtinente Romæ regum Tarquinio Priſco, olympiade, 45.

Aſſume lamentum ſuper Pharaonem. Quoniam fuit à ſumma mundi gloria ad ſummã miſeriam præcipitatus. Hortatur nos Deus ad miſericordiam, quæ eſt iuxta Damaſceni ſententiam triſtitia in malis alienis. De illa ait Chriſtus: Beati miſericordes, quoniã ipſi Matth. 5
miſericordiam conſequentur. Et rurſus: Euntes diſcite, quid eſt miſericordiam volo, non Matth. 9
ſacrificium.

Leoni gentium aſſimilatus es, et draconi, qui eſt in mari. Vt leo inter terrena bruta obtinet principatum in fortitudine, & crudelitate, & draco ſiue cetus inter aquatilia in magnitudine & potentia, ſic tu gentes omnes ſuperas potentia, immanitate, & nominis amplitudine. Leo, vt ait Salomon in Prouerb. eſt Prou. 30
fortiſſimus beſtiarum. Eam ob cauſam ſolet ſcriptura tyrannos leones appellare. Loquẽs Dauid de tyrannide Saulis, eumque ſequentium, qui eum ipſum ad cædem cupidiſſimè quærebant, ait: Susceperunt me ſicut leo pa- Pſal. 16.
ratus ad prædam, & ſicut catulus leonis habitans in abditis. Et rurſum: Salua me ab ore leonis, & à cornibus vnicornium humilitatẽ meam. Vbi leones & vnicornes appellantur Pſal. 21.
homines potentes & feri, & immanitate barbari Pſalmo 33. vbi editio vulgata habet: Di- Pſa. 33.
uites eguerũt, et eſurierũt: habet trãſlatio diui Hieronymi ex Hebraico: Leones indiguerũt, & eſurierunt. Ita appellat tyrannos & potẽtes, qui ſolent infirmiores opprimere. Eodẽ Eſa. 11.
modo Eſaias, Vitulus, inquit, & leo, & ouis ſimul morabuntur. Quibus verbis nihil aliud voluit diuinus vates ſignificare, quàm gentiũ indomitarum & immaniũ à tauris & leonibus non differentium ad pios & mites mores eorum qui manſuetudine et pietate cum ouibus conferuntur, futuram conuerſionem. Loquebatur de admirabili Chriſti in mundum aduentu, et de Gentium ad fidem vocatione, & tunc more prophetico eas, quæ feræ erant propter mores ferinos, prædixit, relicta feritate eſſe ad religionem pietatis pleniſſimã conuertendas. Ita hunc locum interpretatur verè quidem & ſapienter Euſebius Cæſarienſis libro ſecundo de demonſtratione Euangelica, cap. 41. & libro tertio, cap. 2. Ieremias etiã volens Hebræorum excidium per crudelem Nabuchodonoſorẽ narrare, ait. Percuſſit eos leo de ſylua. Aſpicis igitur nomine leonis ſignificari hominem potentem & immanem. Sed volentes antiqui ſignificare debere potẽtiam cedere ſapientiæ, leonem pingebant caput noctuæ inclinantem, per noctuam Mineruæ dicatam ſapientiam ſignificantes, cui leo, hoc eſt, humana potentia ſe ſubiicere debet. Poteris per leonẽ rapacitatẽ intelligere, quæ eſt è republica proiicienda & expellẽda. Id ſignificabat Pytagoticum illud præceptũ, animalia curuungula non eſſe nutrienda. Id intellexit Aeſchilus, cùm leonis catulũ aſſe-

guit

ruit non eſſe in republica nutriēdum, ſed ex ea ſeparandum. Intelligi autem per cetū ſiue draconē maris mundi principes & tyrannos
Eſa. 27. indicat locus ille Eſaiæ: In die illa occidet dominus cetum, qui in mari eſt. Et rurſus de
Eſa. 51. Pharaonis interitu in mari rubro ait: Nūquid nō tu Domine percuſſiſti ſuperbum, vulneraſti draconē? Nunquid nō tu ſiccaſti mare?
Pſal. 73. Et pſalmographus: Tu confregiſti capita dra-
Sup. 29. conis. Et noſter Ezechiel cap. 29 eundē Pharaonem, de quo loquitur in præſenti, draconem magnum vocauit. Quemadmodū draco aquatilis ſiue cetus alios deuorat piſces, ſic Pharao homines minus potentes trucidabat, & eorum veteres, illibataſq; opes in profundiſſimum libidinum ſuarum gurgitem profundebat. Fortaſſe ideo Pharao comparatur cum leone terreno, & dracone marino, quia dominum terræ, & maris ſe eſſe exiſtimabat. Vel quia Aegypti regioni dominabatur, quæ non ſolùm magnā obtinet terræ planitiem, ſed propter maximam Nili inundationē eſt aliquando ferè tota aquarum pleniſſima. Et quoniam hæc Aegypti inundatio incipit ſingulis annis menſe Iulio, intrante ſole leonis ſignum, tunc enim incipit creſcere Nilus, & aquarum inundatio totam aperire terram, ideo per caput leonis ſignificabant quōdam Aegyptij aquarum multitudinem.

Et ventilabas cornu in fluminibus tuis. Hoc eſt, in Aegypto aquis Nili redundante tuam fortitudinem & potentiam oſtendebas. Ventilare cornua eſt ſuperbiam, & potentiam, & ferociam oſtendere, & diuitias iactare. Metaphora à tauris deſumpta. Poteſt dictio hæc, cornu, in ablatiuo eſſe, vt ſit ſenſus. Tu cornu tuo, hoc eſt, potētia tua alios vulnerabas, & lōgè proiiciebas. Ita intelligitur illud pſal-
Pſal. 43. mographi: In te inimicos noſtros ventilabimus cornu. Hoc eſt ſi tu domine tuleris nobis opem, hoſtes noſtros ſuperabimus, & à nobis longe propellemus. Vētilabat Pharao ſuperbia ſua imbecillos homines, non conſiderans ſe eſſe mortalem, nec aduertens, eſſe Deum ſummum iudicem, cui erat ſuorum factorum rationem redditurus. Non exiſtimabat ſe eſſe moriturum, nec verſabat in deliberando animum, ſed quicquid illi veniebat in mentem, deprauato appetitui gratū, abſq; deliberatione faciebat. A prima cogitatione ad opus nulla erat diſtantia, quoniam nulla intercerat ratio, nulla deliberatione, nullum conſilium, pro ratione ſuccedebat voluntas, pro deliberatione voluptas. Non intuebatur, deliberandū eſſe diu, quicquid ſtatuendū ſit
Simile. ſemel. Vita noſtra ſcala quædā eſt in excelſo loco cōſtituta, cuius primus gradus cogitatio eſt, vltimus verò opus: in medio autem ſunt multi alij gradus cōſiderationis et deliberationis. Vt autē homo facile caderet, ſi vellet à primo ad vltimū abſq; mediis peruenire, ſic qui primā cogitationē ſtatim exequitur abſq; deliberatione, quæ affert vtilē curam cogitandi nec conſiderat, offendat nec ne Deū, aut proximum, nec aſpicit rerum humanarū exitū, & mundi varietatem, facilè ruit, & præceps in exitium cadit. Oportet deliberationū gradus prius attingere, & per eos firmiter incedere, vt in vltimo & altiſſimo gradu trāquilli maneamus. At ſuperbus hic Aegypti princeps ob conſiderationis defectum ruit in interitum miſerabilem, quē nunc noſter Ezechiel flebilibus vocibus deplorat.

Et cōturbabas aquas. Hoc eſt, populos: diximus capite ſuperiore nomine aquarū popu-
los ſignificati, iuxta illud Apocalypſis: Aquę *Apoc. 17*
quas vidiſti, populi ſunt, & gentes, & linguę. Vel per aquarum conturbationem intelligitur turbulēta gubernandi ratio. Princeps debet populum paſcere pabulo pingui, & aquis claris & ſalutaribus. Aqua lucida & pura eſt vitæ modeſtia & trāquillitas, & pia ac catho-
lica doctrina, iuxta illud Eccleſiaſtici: Aqua *Eccl. 15.*
ſapientiæ ſalutaris potabit illum. Hæc eſt illa
recreatrix aqua, de qua ait regius vates: Su- *Pſal. 22.*
per aquam refectionis educauit me. At Pharao rex Aegypti omnia miſcebat & conturbabat, erat enim impius, & immanis, & diſcordiæ amantiſſimus. Poteris nomine clararum aquarum viros pios, virtute præditos, & ſapientia præſtantes intelligere, quos nefarius homo conturbare contendit, opprime-
re, & longiùs propellere, ne eius ſcelera aper- *Simile.*
tè videantur. Camelus, vt author eſt Plinius li. 8 ca. 18. accedēs ad puras & claras aquas, priùs eas conturbat, quàm bibat. Nam ſi trāquillæ & lucidæ extiterint, terretur camelus videns in illis ſuam deformitatem & fœditatem. Aquæ lucidæ & quietæ ſpeculum ſunt, in quo reſplendent proſpicientium vultus. Eodē modo viri iuſti & ſapientes aquæ ſunt perſpicuæ, in quibus veluti in claro ſpeculo apparent non ſolum virtutum imagines, & earum claritas & pulchritudo; ſed fœde ſceleratorum labes, & maculæ teterrimæ. Ideo impij homines & ſceleribus imbuti viros honeſtate conſpicuos, & doctrina excellentes affligere contendunt, in eoſque contumelias iaciunt, & ventos excitant, vt eos perturbēt, & à conſpectu ſuo longè proiiciant, ne corā illis impia eorum flagitia apertè conſpiciantur. Efferunt ſe homines flagitioſi inſolēter, & potentia ad aliorum perniciem abutūtur.
Eſt memoriæ proditum, pictorem quendā, *Simile.*
qui malè pinxerat gallos gallinaceos, iuſſiſſe famulo, vt veros gallinaceos longè propelleret à tabula, ne facta comparatione eius deprehenderetur ignauia. Sic qui ſpecie honeſtatis flagitia cooperit, qui virtutis imaginem malè depingit, viros virtutibus inſignes procul abigere conatur, ne ex illorum collatione eius fictæ virtutes apertè cognoſcantur. Ex quo efficitur, vt homines impij vitam iuſtis conentur eripere, et eorum nomen ex hominum memoria funditus delere. Hæc eſt cauſa cùr nefarij Iudæi Chriſtum Deum noſtrum

eos à maleficiis & ſceleribus deterrentem, & ad virtutē & ſincerum diuini numenis cultum adhortantem iniuriis acerbiſſimis proſequerentur, nec ab impio illo furore deſiſterent, donec eum maximis cruciatibus affectum, & grauiſſimis vulneribus cōfoſſum
Simile. immaniſſimè interfecerunt. Vt canthatides venenoſi vermiculi inter triticum vberimē & lætiſſimum naſcūtur, & inter roſas odoriferas, & maximè florentes, ſic impiorū inuidia in præclaris aliorum virtutibus verſatur, res pulcherrimè geſtas illoſtrium virorum cogitat, eos comitatur, qui virtute & ſapientia aliis præſtant, ex quibus vera gloria efflorefcit, & redundat. Hinc procedit detractio & maledictum: eſt enim inuidus vſque, adeo corruptus, vt quò clariora ſint iuſtorū facinora, eò magis ea deteſtetur. Illi accōmo-
Eſa. 5. dantur verba illa Eſaiæ: Væ qui dicitis bonū malum, & malum bonū, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras, ponētes amarum in dulce, & dulce in amarum. Hanc inuidiæ corruptionem innuit iis verbis Salomon in
Prou. 14 Prouerbiis: Putredo oſſium eſt inuidia. Vt
Simile. veſtis putrefacta non recipit ablutionem, ſic anima corruptione inuidentiæ putrida non facilè abluitur. Quin potius quò ampliùs creſcit aliorum gloria, eò magis ipſa corrumpitur, & deprauatur. Nec ſolùm inferiores ſuperioribus inuident, ſed qui in excelſiore loco ſunt conſtituti, ſubditorum virtute aliquando cruciantur: quo fit, vt eos affligant, & conturbent, quemadmodum faciebat Pharao, cui dicit Ezechiel: Qui conturbabas aquas.

Et conculcabas flumina earum. Non ſolùm quaſcunque aquas pedibus conculcabas, & conturbabas, ſed aquarū flumina. Quidam codices habent: Flumina eorū, hoc eſt, aliorum agros aquis affluentes. Forſaſſe hoc ait propter Pharaonici exercitus magnitudinē, qui omnes Aegypti aquas poterat tranſiens conculcare.

Expandam ſuper te rete meū. Ego, ait Deus, te capiam, & occidā. Metaphora eſt ſumpta à piſcatoribus retia in mare proiicientibus ad piſces capiendos & necandos. Rete ſuū appellat Deus regem Babylonis, quo miniſtro homines ſuperbos & impios euertebat. Hac
Sup. 12. & 17. dicendi exornatione vſus eſt ſuprà Ezechiel capite duodecimo, & decimoſeptimo aduerſus Sedechiam vaticinans.

Super faciem agri abiiciam te. Id eſt, poſtquàm fueris interfectus, proiiciam cadauer tuum in terram, vbi erit auibus expoſitum, & beſtiis.

Montes & valles implebuntur ex te. Hoc eſt, cadaueribus exercitus tui. Tu morieris, & copiæ tuæ tecum euertentur.

Et operiam, cùm extinctus fueris, cælos, & nigreſcere faciam ſtellas. Hoc eſt, erit tempus illud ærumnoſum, doloribus & calamitatibus pleniſſimum. Nulla erit quies, nulla ſecuritas, nulla oblectatio, ſed terror, clades, & turbulentiſſima tempeſtas: Audientur ſuſpiria, gemitus, eiulatus, flebiles querelę, & omnia mortem intentabunt. Tanta erit mœſtitia & miſeria veſtra, vt omnia vobis obſcura videātur. Nec ſol, nec luna, nec reliqua aſtra vobis videbuntur fulgere, ſed obſcura eſſe abſque vlla claritate. Nox calamitatum veſtrarum omnem ſolis candorem diſſipabit. Solet diuina ſcriptura magnum timorem, & acerbas ærumnas ſolis, & lunæ, & cæterorū
ſyderū obſcuritate ſignificare. Volens Eſaias *Eſa. 13.*
triſte Babyloniorum excidium deſcribere, ait: Stellæ cæli, & ſplendor earū non expandent lumen ſuum: obtenebratus eſt ſol in
ortu ſuo, & lumen non ſplendebit in lumi- *Eſa. 50.*
ne ſuo. Et Iudæorum excidium prædicens, ita Deum loquentē facit: Induam cælos tenebris, & ſaccum ponam operimentum eo-
rum. Eodē modo Ioel: Sol & luna obtene- *Ioel. 2.*
brati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem
ſuum. Et noſter Ezechiel cap. 34. tempus *Infr. 34.*
ærumnis plenum vocat dies nubis & caligi-
nis. Chriſtus Deus noſter in euangelio: Sol *Mat. 24*
obſcurabitur, & luna non dabit lumē ſuum, *Mar. 13*
& ſtellæ cadent de cælo. Latini etiā per tem- *Luc. 21.*
pora nubibus operta calamitatem ſignificāt. Vnde ingenioſus poeta primo de triſtibus: Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris. Verùm ſunt, qui hæc diuinarum literarū loca de ſignis intelligant diem iudicij præcedentibus, cùm Deus venturus eſt iudicatum viuos & mortuos. Sol autem, & luna, & ſtellæ cōtra naturam ſuā obſcurabuntur, vt oſtendāt eſſe alienū à clementiſſimo Deo oſtendere rigorē in diſtrictiſſimo illo vltimo iudicio. Oſtendēt igitur cæli mœrorē, quia Deus ille, qui ſemper pius eſt & miſericors, cuius proprium eſt miſereri, tunc durè caſtigabit reprobos, & ad ſupplicia æterna abſque vlla remiſſione relegabit, eo iuſtitiæ rigore vtens, qui à blanda & ſuaui clementia ſua, & ab antiqua pieta-
te videbitur alienus. Ille enim eſt, qui vult *1. Tim. 2.*
omnes homines ſaluos fieri: qui eſt pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis. Sed tunc ſeueritatē iuſtitiæ exercebit, & diſtrictè iudicabit. Qui ſigna hæc ad myſticā
intelligentiam traducunt, per ſolem intelli- *2. Cor. 1.*
gunt principes eccleſiaſticos, per lunā ſeculares, per ſtellā monachos, qui in regione tanquam in cælo fixi alios debēt virtutū ſplendore illoſtrare: qui tales eſſe debent, vt poſ-
ſint dicere cum Apoſtolo: Conuerſatio no- *Philip. 3.*
ſtra in cælis eſt. At tunc ſol obſcuratur, & luna non ſplendet claritate, cùm principes & præſules, cōtempta iuſtitia & æquitate, poſthabita religione, affectibus gubernantur, & gubernant, & iniquitate concitati falſis voluptatibus ducuntur. Stellæ de cælo cadentes ſunt monachi illi, qui ſolitariā quietem, & monaſticam tranquillitatem relinquunt,
& ad mundum reuertuntur. Vt enim piſces *Simile*
nonnulli marini aquam fluuiorum dulcem fugiunt,

fugiunt, amara autem, & maris ſalſedine delectantur, ſic nonnulli tranquillam religionis obſeruantiam deſpiciunt, & turbulentas mũdi tempeſtates eligunt, dulcedinem vitæ contemplatiuæ faſtidiunt, & ad amaras mũdi perturbationes decepti homines rapiuntur.

Simile. Sed qui ſolitudinem & quietem colunt, & eorum, qui ad mundum redierunt, ſciunt pericula, flagitia & calamitates, illis ſimiles ſunt, qui ex terra aliorum naufragium intuentur.

Nigreſcere faciam ſtellas. Hoc nunquam fuit, ſi vt litera ſonare videtur, intellexeris: ſed voluit ſignificare fore, vt omnia Aegyptiis triſtia et obſcura apparerent, etiam aſtra ſplendidiſſima.

Dabo tenebras ſuper terram tuam. Oſcurato ſole obſcuratur etiam terra. Sic vitioſo rege, & flagitiorũ labibus corrupto, populus quoque ſceleribus contaminatur.

Et irritabo cor populorum multorum. Subaudi, contra te: cum te afflictum, captiuum duxero ad gentes tibi penitus ignotas. Vel ſic: Concitabo aduerſus te populos multos, cùm calamitatem tuam perfectam fecero nationibus illis, ad quas tui poſt cladem tuam confugerint.

Cùm volare cœperit gladius meus ſuper facies eorum. Hoc eſt, cùm gladius iræ meæ vibrare, & coruſcare cœperit ante facies eorũ. Poteris per gladium Dei Nabuchodonoſorem intelligere, quo Deus impios occidebat.

Eſa. 20. Eodem modo apud Eſaiam appellat Deus regem Aſſyrium virgam furoris ſui. Impius Tamorlanus, qui attritis Turcis eorum imperatorem catenis vinctum, curru, quo vehebatur, adiũxerat, qui Armenos, Perſas, Aegyptios, Damaſcenos ſuperauerat, & infinitam hominum multitudinem immaniter interfecerat, dixit ſe eſſe flagellum Dei: & vt ait Palmerius Florentinus, quocunque eius tranſcẽderat nomen, ſola fama, quaſi fuiſſet miſſus à Deo peccatorum vltor, terribilis imminebat. Sabellicus libro octauo exemplorum, eum rogante quidam, cur nullis precibus flecteretur, toruo ac excandeſcenti aſpectu reſpondiſſe: An tu me hominem putas, & non potius Dei iram ad hominum perniciem in terris agentem? Idem aiunt dixiſſe Lupo epiſcopo Cretenſi Hunnorum regem crudeliſſimum. De huiuſmodi hominibus dixit Salo-

Prou. 27 mon in Prouerbiis: Ira non habet miſericordiam, nec erumpens furor: & impetum concitati ſpiritus ferre quis poterit?

Et diſſipabitur multitudo eius. Nam Aegyptii partim fuerunt occiſi, partim capti, & in diuerſas partes diſperſi.

Quæ erat ſuper aquas plurimas. Id eſt, ſuper agris aquarum abundantibus.

Et non conturbabit eas pes hominis vltrà. Id eſt, tanta erit Aegypti ſolitudo propter hominum excidium, & iumẽtorum interitum, vt multo tempore nec hominis, nec iumenti pedibus aquæ eius conturbentur. Vaſtationẽ Aegypti à rege Babylonis venturam his verbis prædicit.

Tunc puriſsimas reddam aquas eorum, & flumina eorum quaſi oleum adducã: ait Dominus Deus: cùm dedero terram Aegypti deſolatã: deſeretur autem terra à plenitudine ſua, quando percuſſero omnes habitatores eius, & ſcient, quia ego Dominus. Planctus eſt, & plangent eum, plangent eum filiæ Gentium, ſuper Aegy- D
ptum, & ſuper multitudinem eius plangent eum, ait Dominus Deus. Et factũ eſt in duodecimo anno, in quintadecima menſis, factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis cane carmen lugubre ſuper multitudinem Aegypti, & detrahe eã ipſam, & filias Gentium robuſtarum ad terram vltimã, cum his qui deſcendũt in lacum. Quo pulchriores, deſcende, & dormi cum incircunciſis. In medio interfectorum gladio cadent. Gladius datus eſt: & attraxerunt eã, & omnes populos eius. Loquentur ei potẽtiſsimi robuſtorum de medio inferni, qui cum auxiliatoribus eius deſcenderũt, et dormierunt incircunciſi, interfectique gladio. Ibi Aſſur, & omnis multitudo eius: in circuitu illius ſepulchra eorum: omnes interfecti & qui ceciderũt gladio, quorũ data ſunt ſepulchra in nouiſsimis laci. Et facta eſt multitu- E
do eius per gyrũ ſepulchri eius: vniuerſi interfecti, cadenteſque gladio, qui dederãt quondã formidinẽ ſuam in terra viuentiũ. Ibi Aelam, et omnis multitudo eius per gyrum ſepulchri ſui: omnes hi interfecti, ruenteſq; gladio, qui deſcenderunt incircunciſi ad terram vltimam: qui poſuerunt terrorem ſuum in terra viuentium, & portauerunt ignominiam ſuam cum his, qui deſcenderunt in lacum. In medio interfectorum poſuerunt cubile eius, in vniuerſis populis eius: in circuitu eius ſepulchrũ illius. Omnes F
hi incircũciſi, interfectique gladio: de-

 derunt

derũt enim terrorẽ ſuũ in terra viuẽtium: & portauerũt ignominiã ſuam cum his, qui deſcendunt in lacum: in medio interfectorum poſiti ſunt.

Tunc puriſſimas reddam aquas. Alij vertũt: Tunc profundas reddam aquas eorum, ſed eadẽ manet ſententia, ſolent enim aquæ altę limpidæ eſſe, & tranquillæ.

Et deſeretur terra à plenitudine ſua. Id eſt, cum terra Aegypti fuerit hominibus & iumentis deſtituta.

Planctus eſt. Hoc eſt, hæc eſt lamentatio, cuius ſupra memini, ad quam me dñs inuitauit. Eodem modo apud Eſaiam: Vocabit Do- *Eſa. 22.*
minus Deus exercituum in die illa ad fletum, & ad planctum. Et Amos, Ego, inquit, leuo *Amos. 5.*
ſuper vos planctum. Supra etiã dixerat Deus *Sup. 19.*
Ezechieli cap. 19. Aſſume planctum ſuper principes Iſrael. Et cap. 28. Leua planctum *Sup. 28.*
ſuper regem Tyri.

Et factum eſt in duodecimo anno. Eodem anno & eodem menſe facta eſt hæc viſio cũ ſuperiore, ſed non eodem die: præcedens enim facta fuit prima die menſis, hæc die quintadecima: præcedens nouilunio, hæc plenilunio. Lamentatur Ezechiel deſcenſum Aegyptiorum ad infernum.

Et detrahe eam ipſam, & filias gentium robuſtarum. Hoc eſt, vaticinare nõ ſolum Aegyptiorum multitudinẽ, ſed filias gentium, hoc eſt, ciuitates aliarum regionũ in Aegypto vicinarum eſſe ad inferos proiiciendas, atque in tenebroſum pœnarum lacum relegandas.
Infernum vocat terram vltimam, & lacum. *Sup. 31.*
Qua de re præcedente capite diſſeruimus.

Quo pulchrior es, deſcende. Pro deſcendes: imperatiuus pro indicatiuo futuro, more ſcripturæ. Alloquitur Pharaonem, ac ſi dicat: Quantò es aliis affluentior delicijs & opibus, tãtò durius in inferno torqueberis. Quò quis blandiùs carnem nutrit, eamque blandiùs reficit illecebris, & corporis pulchritudinẽ animæ pulchritudini anteponit: quò eſt potentior, & turpibus voluptatibus inquinatior, cò acerbioribus cruciatibus punitur: iuxta illud
Sapientiæ: Iudicium duriſſimum in his, qui *Sap. 6.*
præſunt, fiet. Exiguo enim conceditur miſericordia, potentes autem potenter tormẽta
patientur. Et iuxta illud Apocalypſis: Quan- *Apoc. 18.*
tum glorificauit ſe, & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctũ. Eſt enim coercenda caro, & abſtinentia domanda; atque
iuxta Pauli apoſtoli ſententiam cum vitijs & *Gal. 5.*
concupiſcentijs crucifigenda. Vt enim equo *Simile.*
ſerocienti, & ſeſſori minimè obtemperanti pabulum ſubducitur, & pro hordeo tribuitur ei palea, ſic carni noſtræ ſpiritui aduerſanti, & ob dapes, & delicias, & epularum varietates rationi rebellanti ſubducenda eſt eſcarũ copia, & cibus ſobrius ſuppeditandus, vt ſedata & caſtigata anima ſeſſori ſuo libentius obe-
diat. Audi D. Paulum dicentem: Caſtigo cor- *1. Cor. 9.*
pus meum, & in ſeruitutem redigo, ne cum aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. Domito corpore, & in ſeruitutem redacto, liberius inſurgit ſpiritus ad obſequium Dei, & ad diuina myſteria contemplanda. Nam, vt ait
idem apoſtolus, Licèt is, qui foris eſt noſter *2. Cor. 4.*
homo corrumpatur, tamen is, qui intus eſt, *Simile.*
renouatur de die in diem. Vt inimici in obſidione ſe dedunt hoſtibus, ſi illis alimenta auferantur, ita caro & ſenſualitas hoſtes animæ ablatis epulis ſe tradunt ipſi animæ, & ieiunio luxuria deſideria coercentur. His cauſis adducta ſancta mater eccleſia Romana catholica, ieiunia inſtituit à tempore apoſtolorum
non ſine exemplo Ieſu Chriſti ſeruatoris no- *Matth. 4.*
ſtri, qui in deſerto quadraginta diebus ieiu- *Luc. 4.*
nauit. Cùm autem ipſe dicat: Si quis vult ve- *Mar. 1.*
nire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat *Matt. 16*
crucem ſuam, & ſequatur me, oportet nos *Mar. 8.*
ieiunare, vt illum ſequamur. Si cõmortui ſu- *Luc. 9.*
mus, inquit apoſtolus in ſecunda ad Timoth. *2. Tim. 2.*
& conuiuemus, ſi ſuſtinebimus, cõregnabimus. *2. Cor. 1.*
Et in ſecunda ad Corin. Sicut ſocij paſſionũ *Rom. 8.*
eſtis, ſic eritis & conſolationis. Et ad Romanos: Si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti; ſi tamen compatimur, vt & cõglorificemur. Nõne aſpicis apertè opus eſſe compati cum Chriſto, vt cũ illo glorificemur? Id intelligens diuus Ioannes Chryſoſtomus ait: Si vis regnare cum Chriſto, patiaris cum Chriſto. Noſtra in hac vita beatitudo in Chriſti imitatione conſiſtit. Sed cum imitamur eos, qui Chriſtũ imitati ſunt, Chriſtum ipſum imitamur. Eam ob cauſam
aiebat diuus Paulus in prima ad Corinthios: *1. Co. 11*
Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti.
Sed diabolus, qui Chriſtum tentauit, vt frã- *Matth. 4*
geret ieiunium, & comederet, videns nihil aduerſus Chriſtũ profeciſſe, ſe ad eius membra conuertit, Chriſtianis ſuadens, vt ieiunio repudiato, epulis ſe dedant, & corporis voluptatibus. Et his ſuggeſtionibus & inſidiis magnam hominum multitudinem hac noſtra ætate decepit, & omnino ſuperauit, qui contempto ieiunio, defecerunt à fide, ſeque ad Lutheranos contulerunt, qui à diabolo poſſeſſi ieiunia irrident, alimentorum abſtinentiam ſubſannant, ſeſeque totos in turpes voluptates ingurgitant. Tãdem ſequuntur magiſtrum ſuum Lutherum, hominem deditum ventri, libidinum facibus incenſum, qui nocte quadam ob nimiã comeſſationẽ & ebrietatẽ fuit morte ſubita correptus, & à dæmone ſubfocatus. Hic eſt præceptor, quem hæretici noſtri temporis ſequuntur, qualis magiſter, tales diſcipuli. Et cum ſint ab Eccleſia catholica ſeparati, & Satanæ ſynagogæ addicti, & lumine gratiæ deſtituti, ſe vocant euangelicos, & Chriſti ſectatores. Cum tota eorum perfidia, in hoc potiſſimum cõſtat, nempe in euertendo & conculcando Chriſti euangelio, & ipſius, eiuſque Apoſtolorum inſtitutione delenda. Vnde ieiunium vituperant, quod Chri-

Chriſtus obſeruauit, & miris laudibus extu-
lit. Tanta eſt ieiunij vis, vt interrogantibus
diſcipulis, quare non potuiſſent dæmonium
quoddam eiicere: reſpondent Ieſus, vt aſſerit
Marc. 9. in euãgelio diuus Marcus Hoc genus in nul-
lo poteſt exire, niſi in oratione & ieiunio.
Sed quoniam ieiunium eiicit dæmonium,
præcipit ipſum demoniũ Lutheranis ieiuniũ
penitus repudiare: Nec ſolum Chriſtus ieiu-
nauit, & ieiunium laudauit, ſed etiam voluit
eius modũ docere ne res tam eximia ob ina-
nem gloriã amitteretur. Eam ob cauſam ait:
Matth. 6 Cùm ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ
triſtes. Nihilominus tamẽ audẽt hæretici ie-
iunium irridere & repudiare Nõne illud eſt
euangeliũ Chriſti velle delere, eiuſq; doctri-
nam extinguere? Quis non videt? Et tamen
tanta eſt eorũ inſania, tam intollerabilis in-
ſolentia, tã deteſtanda ſuperbia, tam impu-
dens obſtinatio, vt ſe euangelij vindices eſſe,
& Eccleſiæ Catholicæ inſtauratores iactent,
& Chriſti, ac Apoſtolorum imitatores appel
lent. O inaudita dementia, ô cæcitas deplorã-
Ioel 1. da! Per diuinum vatem Ioelem ait ita Deus:
Tob. 12. Conuertimini ad me in toto corde veſtro, in
ieiunio, & fletu, & planctu. In libro Tobiæ
ſunt hæc verba literis conſignata: Bona eſt
oratio cum ieiunio, & eleemoſyna, magis
Iudith. 4 quà m theſauros auri recõdere. In lib. Iudith:
Scitote, quoniam exaudiet Dominus preces
veſtras, ſi manentes permanſeritis in ieiuniis.
Pſal. 108 Diuinus pſaltes cecinit: Genua mea infirma-
ta ſunt à ieiunio, & caro mea immutata eſt,
Pſal. 34. propter oleum. Et alibi: Humiliabã in ieiu-
Pſal. 68. nio animã meam. Et iterum: Operui in ieiu-
1. Eſd. 8. nio animam meam. Eſdras libro 1. Prædica-
ui ieiunium iuxta fluuium Ahaua, vt affligε-
Deut. 19. remur coram Domino Deo noſtro. Moyſes
3. Re. 16. ieiunauit quadraginta dies, ſimiliter & Elias:
Matt. 17 quamobcauſam ait diuus Hieronymus eos
Mar. 9. apparuiſſe in monte cum Chriſto transfigu-
rato, qui quadraginta dies ieiunauerat. Ideo
aiebat diuus Paulus apoſtolus in epiſtola pri
1. Cor. 6. ma ad Corint. In omnibus exhibeamus nos-
metipſos ſicut Dei miniſtros, in vigiliis, in ie-
iuniis. Quid poterunt ad tantã nubem teſti-
moniorum diuinorum heretici reſpondere?
Quid contra hæc poterũt dicere illi, qui no-
men Chriſtianum pro Lutheranico mutarũt? qui Chriſtũ pro Luthero reliquerũt?
Abſtulerunt ieiuniũ, deleuerũt abſtinentiã,
tradiderunt ſe totos epulis, & potibus, & vo-
luptatibus, prædicant libertatẽ carnalem, ſpi-
ritus libertati inimicam, & audent ſe Chriſti
cultores, veri Chriſtianiſmi reformatores ap-
pellare, O cultores Bacchi, ô ſectæ Epicureæ
inſtauratores! Creuiſtis libertate ipſa Mahu-
metica liberiore accedente, & vultis arcẽ ſan
ctæ Eccleſiæ Romanæ munitiſſimã & tutiſ-
ſimam expugnare, & Ieſu Chriſti, ac ſancto-
rum patrũ doctrinã penitus delere: ſed illud
nunquã poteritis efficere: eſt enim ſancta &
Cant. 4. vniuerſalis Romana Eccleſia turris illa Da-
uidis, ex qua mille pendent clypei, & omnis
ſortium armatura: de qua ait Deus noſter. Et, *Matt. 16*
portæ inferi non præualebunt aduerſus eam.
Inferi portæ ſunt impiæ hæreſes veſtræ, quæ
etſi eccleſiam oppugnent, eam tamen nun-
quam expugnabunt: imò Chriſtiani inuicti
ſemper in vera fide permanebunt: Stat enim
firma Dei promiſſio illis facta. Ecce ego vo-
biſcum ſum omnibus diebus vſque ad cõſum
mationẽ ſęculi. Doleo Lutherani, & ægrè fe- *Matt. 28*
ro veſtram ruinã, & ob excidiũ veſtrum vim
lachrymarum profundo, qui ex veritate in er-
rorem excidiſtis, ex Eccleſia in Lutheraniſ-
mum, ex fide in perfidiam, ex excelſo illuſtris
gloriæ gradu fuiſtis in ſummã ignominiam
præcipitati, ex qua eſtis in æternos inferni cru
ciatus relegandi, niſi vos ad fidẽ cõuerteritis,
& ad ſanctam, ac piam matrem Eccleſiam
confugeritis, quæ vos viſceribus miſericordiæ
recipiet, ſi ad eam volueritis ſupplices acce-
dere. Sed dicetis fortaſſe, eſſe in ſancta ſcrip-
tura locum aliquẽ, qui faciat aduerſus ieiu-
nium: qua in re apertiſſimè fallimini. Nullus
eſt in diuinis literis talis locus, niſi vos illum
fingatis, aut deprauetis: ſenſus autem, quem
depromitis ex illo, falſus eſt, & impius, & to-
ti ſcripturæ ſanctæ repugnans. Quare nõ eſt, *Simile.*
cur talem ſenſum ſummis laudibus efferatis, *Matt. 23*
et aureum vocetis. Vt aurum extra templum
non erat ſanctificatum, nam templum non
ſanctificabat aurum, quod extra ipſum erat,
ſed quod erat in ipſo: ſic ſenſus extra diuinã
ſcripturam, licet quibuſdam admirabilis vi-
deatur, ſanctus tamen non eſt, nam ſancta
ſcriptura non approbat ſenſum ipſi repug-
nantem, qui extra illam eſt, ſed qui in ipſa eſt,
& cum illa cohæret, nõ approbat ſenſum fal-
ſum, impium, hæreticum, qualis veſter eſt. ſed
verum, pium, catholicum, cuiuſmodi eſt ille,
quem tenet ſancta mater Eccleſia Romana,
quæ abſtinentiam à cibis, & vinis laudat, &
aſſerit tantò vnumquenque maiorem pœnã
mereri, quanto magis fuerit deditus ventri, &
turpibus deliciis & illecebris. Quo enim quis
maiore ſtudio corporis pulchritudinem affe-
ctauerit contemptis ornamentis animi, eò ad
acerbiora tormenta deſcendere, quemadmo-
dum hoc loco ait Baruch. Sed de ieiunio, ea po-
teris videre, quæ cap. 16. diximus, verba illa
explanantes: Saturitas panis, & abundantia.
Et dormi cum incircumciſis. Hoc eſt, cum
ſceleratis, qui corde ſunt incircũciſi, dormies:
iacebis inter eos, qui fuerunt gladio interfe-
cti, tu & Aegyptij tecum.
Gladius datus eſt. Subaudi, à Deo regi Ba-
bylonis: ei enim dedit Deus facultatẽ Aegy-
ptios interficiendi.
Attraxerunt eam. Subaudi, Aegyptum,
Senſus eſt: Babylonij Aegyptios ad mortem
adduxerunt.
Ibi Aſſur & omnis multitudo eius. Hoc eſt,
in inferno eſt rex Aſſyrius, & ij, qui cũ eo oc-
ciſi fuerunt. Capite ſuperiore diximus, fuiſſe
hunc

Pharao, & omnis exercitus eius, ait Dominus Deus. Quia dedit terrorẽ ſuum in terra viuentium, & dormiuit in medio incircunciſorum, cũ interfectis gladio, Pharao, & omnis multitudo eius, ait Dominus Deus.

Ibi Moſoch, & Thubal. Moſoch eſt Cappadocia, Thubal eſt Hiſpania. Sunt qui per Thubal intelligant Italiam, quoniam apud Eſaiam capite vltimo, in loco illo: Tenentes
Eſa. 66. ſagittam in Italiam, pro Italia eſt in hebraico Thubal, pro quo ſeptuaginta habẽt Thobel. Paulus Burgenſis explicans hunc Ezechielis locum, ait per Thubal Hiſpaniam ſignificari. Lyranus per Thubal intelligit Iberiam, quod in idem recidit: Iberia enim eſt Hiſpania. Sed quoniam duplex eſt Iberia, vna orientalis, altera occidentalis, orientalis eſt iuxta Pontum inter Colchida & Armeniam, occidentalis eſt Hiſpania, nõ deeſt, qui aſſerat hoc loco Thubal Iberiam orientalem ſignificare. Fuit Thubal nepos Noë ex filio Iaphet, vt ait Hieronymus & Euſebius, qui cõdidit Hiſpaniam anno à diluuio centeſimo quadrageſimo, ante Troiam conditam annis ſeptẽ & triginta ſuper ſexcẽtos, & ante annũ Chriſtianæ ſalutis annis quatuor & ſeptuaginta ſupra centum & duo millia, vt videre licet apud Euſebium, & Beroſum. De his duobus nominibus Moſoch & Thu-
Sup. 27. bal diſſeruimus capite 27.

Et non dormient cum fortibus. Id eſt, non ſepelientur cum incircunciſorum magnatibus, qui morte naturali non violenta exceſſerunt è vita, qui vt ſtrenui equites honorificè fuerunt ſepulti cum mũdi pompa & gloria. Sed potius interficientur gladio, & iacebunt in campis inſepulti, feris, & volucribus expoſiti, & eorum oſſa in vltionẽ, & ſupplicium ſuorum ſcelerum confringentur. Hoc ideo ait, quia ſolebant tunc, qui fuerãt inuicti, cum armis ſepeliri, quibus antea induti pugnauerant, vt oſtenderent nunquã ſe arma amiſiſſe in bello: Sed quoniam erãt ſceleribus contaminati, ad infernum deſcẽdebant. Non ſolùm dum viuerent, iniqui erãt, ſed poſt mortẽ in eorum oſſibus videbatur quodammodo eorum nequitia inhærere. Id fortaſſe ſignificant verba hæc: Et fuerũt iniquitates eorum in oſſibus eorum. Sunt nonnulli, qui proponunt flagitia in ęternũ committere, & quanuis moriantur, non tamen moritur impium eorũ deſiderium. Contrà verò viri iuſti parati ſunt ad virtutum actiones in æternũ, & licet eis vita deſit, non deeſt tamen prompta voluntas. Eam ob cauſam
Pſal. 1. 8 dicebat regius vates: Inclinaui cor meũ ad faciẽdas iuſtificationes tuas in æternũ, propter retributionẽ. Vel, vt poteſt verti ex Hebræo, propter finem, vt ſit ſenſus: Ego conſiderans finem rerum, paraui Domine cor meum, ad ſeruandas leges tuas in æternum: Non tamẽ me fugit, poſſe literam illam ita diſponi: Inclinaui cor meũ ad faciendas iuſtificationes tuas propter retributionem æternã. Eſt autem retributio æterna ipſe Deus, quo beati in cælo fruuntur, qui eius præcepta in hac vita fideliter ſeruarũt. Poteris per arma, cum quibus ait Ezechiel, impios ad infernum deſcendere, eorum membra intelligere, de quibus ait Apoſtolus in epiſtola ad Romanos: Rom. 6.
Non exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato, ſed exhibete vos Deo tanquam ex mortuis viuẽtes, & membra veſtra arma iuſtitiæ Deo. Quemadmodum iuſtorũ mẽbra arma ſunt, quibus ipſi aduerſus hoſtes animæ pugnant, ita impiorum membra arma ſunt, quibus & alios vulnerant, & traiiciunt, & animam ſuam occidũt. Filij homi- Pſal. 56.
num, inquit regius vates, dentes eorũ arma & ſagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Vnde diuus Gregorius in moralibus, libro nono, capite 46. Arma inquit peccantiũ ſunt membra eorum, quibus peruerſa, quæ concupiunt, deſideria, exequuntur.

Et tu ergo. Subauditur Pharao. Alloquitur regem Aegypti, quem dicit eſſe confringendum inter impios, & ſepeliendũ in inferno cum his, quibus vita fuit ferro erepta.

Ibi Idumæa. Hoc eſt, in inferno erunt Idumæi. Eſau filius Iſaac appellatus fuit
Edom, à quo regio, quam coluit, appellata Gene 25
fuit Idumæa.

Ibi principes Aquilonis Hoc eſt: Babylonis. Erat enim Babylon ad Aquilonem reſpectu Hieroſolymæ: quamobrem ſolent eam diuini vates per Aquilonem ſignificare, vt Iere-
miias capite primo, & Ezechiel capite etiam Ierem. 1.
primo, quemadmodũ ibi explicuimus, ver- Sup. 1.
ba illa explanantes: Ecce ventus turbinis veniebat ab Aquilone.

Et vniuerſi venatores. Hoc eſt, omnes tyranni. Venatores enim oppreſſores ſunt ani-
malium, eorumque deceptores, & occiſores. Gene. 10.
Loquens diuina ſcriptura de Nemrod, ait: Ipſe cœpit eſſe potens in terra, & erat robuſtus venator coram Domino. Ac ſi diceret: Nemrod primus omnium affectauit tyrannidem, & cœpit dominari genti ſuæ, fuitque tyrannus omnibus potentior, qui erant ſub cælo. Id quod dicitur, coram Domino, hebraiſmus eſt, ac ſi diceret, ſub cælo, ſeu ſub ſole. In hebraico eſt, in facie Domini. Quæ verba hunc poſſunt habere intellectum. Erat fortis oppreſſor contempto conſpectu Dei. Quaſi diceret: Non timebat Deum eius ſcelera videntem. Exaggerare volens ſcriptura tyrannidem & flagitia Nemrod, ait ea feciſſe in facie Dei. Vel in facie Dei, hoc eſt, ſimulãs ſe eſſe Dei cultorem, & Deum ante oculos habere. Vt enim ſubditi eum ferre poſſent, ſuadebat illis, ſe eſſe à Deo miſſum, & ex eius decreto principatũ obtinere: exercebat tyrannidem, & populũ opprimebat, fingẽns

virtutem, & tegens ſub ea innumera malefi-cia. Non tamē me latet diuum Auguſtinum libro ſextodecimo de ciuitate Dei pro corā Domino legere contra Dominum, cuius ad literam hæc ſunt verba: Tutam, veramque in cælo viam molitur humilitas, ſurſum leuans cor ad Dominum, non contra Dominū, ſicut dictus eſt gigas: Iſte venator contra Dominum. Hoc deprompſit Auguſtinus ex tranſlatione ſeptuaginta, quæ habet: Hic cœpit eſſe gigas ſuper terram. Iſte erat gigas venator cōtra Dominum. In græco enim pro contra Dominum eſt ἔναντι κυρίου. Et paulò pòſt: ἐναντίον κυρίου. Dictio enantion ſignificat contra, & coram. Vnde enantios ſignificat contrarium. Quare vtroque modo poteſt ex græco in latinum trāſferri. Sed rectius eſt meo quidem iudicio vt transferatur corā Domino, ſiue in conſpectu Domini, nam dictio enanti propriè ſignificat, in conſpectu. Diuus Hieronymus ait venatorem in literis diuinis nunquam accipi in bonā partem.
Gene. 21 Iſmael & Eſau venatores fuerunt, quorum
Gal. 4. vnus proſecutus eſt odio fratrem ſuū Iſaac,
Gene. 27 alter fratrē ſuum Iacob. Volens diuinus vates ſignificare ſuiſſe diuino fauore à periculis illis ereptum, quæ in illum nefarij ac poten-
Psal. 90. tes homines machinati fuerant, ait: Liberauit me de laqueo venantium. Et rurſum: Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium. Hoſtium impiorum inſidias laqueos venantiū vocat. Talis erat Nēbrod, qui venator appellatur, quòd eſſet hominum oppreſſor, & extinctor, aut quòd eſſet animarum deceptor.

Vidit eos Pharao, & conſolatus eſt. Aſpiciet Pharao aliorum miſerias, & communis calamitas leuabit ei quodammodo dolorem. Leuis eſt conſolatio ex aliorū moleſtiis, ſed efficit aliquo modo aliorū perpeſſio, vt ea, quæ nobis accidūt, minora videantur. Aeſtimabat Pharao in inferno tormēta ſua leuiora, cum multis communicata. Impij in imo tartaro nullam habent conſolationē, ſed dicuntur quodammodo lætari, cū alios vident ſimilibus, aut grauioribus pœnis torqueri. Qua de re ea poteris videre, quæ diximus capite præcedente. Verùm præterita hæc, quibus vtitur propheta hoc loco, pro futuris accipiūtur more prophetarum, nondum enim mortuus fuerat Pharao, de quo loquitur in præſenti.

Quia dedit terrorem ſuum in terra viuentium. Id eſt, quia Pharao potentia ſua mortales in vita hac perterruit. Quidam codices correcti habent ad marginem: Quia dedi terrorem meum. Quaſi dicat Deus: Fiet hoc, quia ego tempore ſuo homines terrebo.

Annotationes ex Hebræo in caput XXXII.

V*Entilabas cornu in fluminibus tuis.* Eodem modo habēt ſeptuaginta interpretes. Ex hebraico poteſt rectè transferri: Educebas per flumina tua, ſubaudi, aquas. Pagninus vertit: Educebat flumina tua. Alij, Laſciuiſti in fluminibus tuis. Quæ omnia in idem coincidunt.

Et implebo colles tuos ſanie tua. In hebraico eſt: ומלאתי הגאיות רמותך Vmille thi hageaioth ramutheca. Dictio ramutheca poteſt eſſe à verbo רום rum, quod ſignificat extollere, vt apud Eſaiam: Super aſtra Esa. 14.
Dei exaltabo ſolium meum. Inde dictio rum ſignificat altitudinem, vt apud eundem Prophetam: Humiliabitur altitudo virorū. Hoc Esa. 2.
eſt, magna tum ſuperbia deiicietur. Et apud Habacuc: Altitudo manus ſuas leuauit. Id Habac. 3
eſt, ſeculi potentia in primordiis naſcentis eccleſiæ manus ſuas ô domine aduerſus diſcipulos tuos leuabit, eoſque variis moleſtiis afficiet. Quidam hoc referētes ad tranſitum Iudæorum per Iordanē, aiunt voluiſſe hoc loco prophetam ſignificare, fluuij illius altitudinem manus ſuas ex parte ſuperiore extuliſſe, hoc eſt aquas ſuas in tumulū eleuaſſe. Sed rectior eſt prior expoſitio, & diuini vatis propoſito congruentior. Cùm igitur verbum hoc ſignificet leuare, & efferre in ſublime, conſequens eſt, vt dictio ab eo deriuata altitudinem ſignificet & celſitatē. Quare poteſt hic Ezechielis locus ita verti. Et implebo colles tuos altitudine tua, hoc eſt, aceruo militum tuorū, vt capiatur altitudo pro cumulo cadauerū. Pro collibus poteris etiam vertere valles, colles enim reſpectu mōtium valles quodammodo appellantur. Vnde Pagninus habet: Implebo valles celſitudine tua. Poteris per Pharaonis celſitudinē & altitudinem duces & magnates Aegyptiorum intelligere, quibus ipſe gloriabatur. Hæc erat eius ſublimitas & altitudo ſubditos habere illuſtri loco natos, fortitudine ac potentia inſignes. At omnes hi in prælio ceciderunt, & fuerunt valles & colles eorum cadaueribus pleni. Poteſt deduci dictio hæc à verbo ramah, quod ſignificat proiicere. Vnde quidam vertunt: Implebo valles proiectionibus tuis, hoc eſt, militibus tuis in terrā proiectis. R. Dauid in cōmentariis legit: Implebo valles cadaueribus tuis. Tharghum: Implebo valles cadaueribus exercituum tuorum. Poteſt rectiſſimè deduci à nomine rimmah, quod ſignificat vermem & ſaniem: quam ſignificationē ſecutus eſt noſter interpres. Eſt enim ſanies ſanguis corruptus. Vnde ſeptuaginta tranſtulerūt: Replebo valles τοῦ αἵματός σου. Hoc eſt, ſanguine tuo.

Et irrigabo terrā fœtore ſanguinis tui ſuper montes. Pro fœtore eſt in hebraico צפתך tsaphatheca, à verbo צוף, quod ſignificat natare, & inundare: vt apud Ieremiam: In- Thren. 3
undauerunt, ſiue natauerunt aquæ ſuper caput meum. Quibus verbis ſummā calamitatem, qua premebatur, ſignificat. Vnde poterat locus hic verti: irrigabo terram natantē

ſiue

ſiue inundante ſanguine tuo ſuper montes. Vt ſit ſenſus. Terra tua Ægyptia, quæ aquis inundat, nunc inundabit ſanguine exercitus tui. ex quo tanta occidetur multitudo,vt interfectorum ſanguis montes excedat. Hyperbole eſt,à Cicerone appellata ſuperlatio,qua vult ingentem Ægyptiorum cladem ſignificare. Hac ratione ductus vertit Pagninus: Irrigare faciam terram inundantē tuam ſanguine tuo vſque ad mõtes. Poteſt dictio hæc deduci à verbo tſaphah, quod ſignificat ſpeculari,& proſpicere. Eam ob cauſam R. Dauid ita hunc locum interpretatur: Irrigare faciam terrã ſpeculationis tuæ ſanguine tuo. Ac ſi diceret Deus: Non ſolùm profundas vallas,ſed loca etiam excelſa, ex quibus tu longè diſtantia proſpiciebas,ſanguine tui exercitus rigabo. Significare autem verbũ hoc
Sup.3. ſpeculare indicat Ezechiel Deum ita inducens loquentem: Speculatorem dedi te. Sophim autem ſpeculatores ſignificat, & homines contemplationi,& philoſophiæ dedi-
1.Reg.1. tos. Ideo verba illa primi Regũ: Fuit vir vnus de Ramathaim Sophim,poſſunt rectè verti: Fuit vir quidam ab altera Ramatha, nempe ab ea quæ eſt ſpeculatorum. Duo erant oppida vocata Ramatha, in quorum altero habitabant diuini vates, & viri cæleſti philoſophiæ dediti,qui Sophim,hoc eſt ſpeculatores dicebantur, vbi Elcana commorabatur. Ramathaim eſt in plurali:hoc eſt, ex vna illarũ ciuitatum, quarũ vtraque dicebatur Ramatha. Tharghum habet: De Ramatha,de diſcipulis prophetarum. Vt ſit ſenſus: Erat Elcana ab oppido Ramatha, & erat ex diſcipulis prophetarum, qui vocantur Sophim. Significat etiam verbum hoc operire, & quia immunditia ſolet tegi,accipitur Immunditia,& ſtercore, & fœtore. Hac ratione ductus vertit,& rectè quidem, noſter interpres: Et irrigabo terram fœtore ſanguinis tui. Pro quo ſeptuaginta verterunt: Et irrigabitur terra ſtercoribus tuis.

Cùm volare cœperit gladius meus ſuper facies eorum. Pro, cùm volare cœperit, eſt in hebraico בעופפי Verbum eſt עוף vph,
Eſa.11. quod ſignificat volare, vt apud Eſaiam: Et volabunt in humeros Philiſtiim per mare. Ac ſi dicat: Et Chriſti diſcipuli pleni Spiritu ſancto celeriter ſe conferent in Palæſtinam, Syriam, Idumæam, & alias orbis terrarum oras,in quibus ſanctum Ieſu Chriſti nomen ſama celebrabũt, eiuſque ſacrũ euangelium docebũt. Significat etiam illuſtrare, & coruſcare. Quamobrem vertit Pagninus: Cùm coruſcare fecero gladium meum ſuper facies eorum.

Et non cõturbabit eas pes hominis vltrà. Pro vltrà eſt in hebraico עוד: quæ dictio hoc loco, & multis aliis longum temporis ſpatium ſignificat,non autem æternitatē. Qua de re
Sup.26. capite 26. diſſeruimus. Eſt dictio hæc deriua-
Pſal.118 ta à verbo עוד auadh,quod ſignificat expoliare. Vnde verba illa pſalmographi: Funes peccatorum circumplexi ſunt me, poſſunt verti ex hebræo: Funes impiorum expoliauerunt me. Per funes impiorũ cateruas intelligit hominũ immanium,qui ſcelere & maleficio paſcebantur, qui eum omnibus mundi opibus expoliauerãt,cum cogentes vt domo propria relicta ſe in ſolitudinem conferret. Thargum habet: Cœtus nefariorũ cõgregati ſunt aduerſus me. Sunt,qui verſum illum in hunc modum explanent: Dolores,quibus me flagitioſi homines vrgent, inſidias mihi parantes,& perniciem molientes,mihi tranquillitatem eripuerunt.

Quo pulchrior es. Poteſt verti ex hebræo: Quò magis es deditus deliciis. Verbum eſt naam,quod ſignificat pulchrũ eſſe, & illecebris ac voluptatibus delinitũ. Vnde verſus ille pſalmographi: Et nõ communicabo cum
electis eorum, poteſt ita verti: Et non comedam de voluptatibus eorũ. Ac ſi diceret diuinus pſaltes: Velim nunquam delectari his deliciis, quibus impij homines paſcuntur. Vtinam animus meus nulla peſtifera voluptate deliniatur, ſed ea firmo propoſito repudiem, & contemnã, ad quæ ſcelerati homines nefaria auiditate incenſi rapiuntur. Pſal.104

Et dormi cum incircumciſis. Pro & dormi eſt in hebraico: והשכבה à verbo xacab, quod ſignificat dormire, vt apud Iob 7. Ecce Iob.7.
nunc in puluere dormiam, & ſi mane me quæſieris non ſubſiſtã. Hoc eſt, ecce mox in terra dormiam, nam breui moriturus ſum: ſi autem me poſtea quæſieris, vt in me in hoc mundo aliquod conferas beneficium, nõ me inuenies, cùm citò ſim à vita migraturus. Significat coæquare, proſternere, & deiecere: vt ſecũdo Regum 8. Percuſſit Moab, 2.Reg.8.
& menſus eſt eos funiculo, coæquãs terræ. Hoc eſt, Subiugauit Dauid Moabitas, & veluti ad funiculum, & certam menſurã eos exegit, quos voluit interficere, eoſque mortuos in terram proſtrauit, deiecit. Thargum habet: Percuſſit Moabitas, & menſus eſt eos ſorte, proiiciendo eos in terrã. Et quoniam verbum hoc ſignificat proiicere, nomē mixcab ab eo deductum ſignificat vas, ex quo proiicitur aqua ad manus abluendas; quod gutturniũ appellatur: ſignificat etiam ſtratum, ſeu lectũ. Vnde id, quod eſt capite decimoſeptimo libri ſecundi Regum: Obtulē- 2.Reg.17.
runt ei ſtratoria & tapetia, poteſt verti: Obtulerunt ei lectos & tapetia. Vel, vt alij volunt, gutturnia & crateres. Nomē enim, quo ibi vtitur ſcriptura: nempe mixcab, ſtratoriũ ſignificat, & lectum, & gutturnium: à ſternendo, & proiiciendo. Ideo poterat hic Ezechielis locus ita verti: & proiicieris cum incircumciſis.

Gladio datus eſt. Poteſt verti ex hebræo: Gladio data eſt. Vt ſit ſenſus: Ægypti regio tradita eſt gladio Babyloniorũ. Ita tranſtulit Pagninus cum multis aliis.

Ibi Moſoch, & Thubal. Symmachus & Theodotio habent: Ibi cubile eorum. Hoc eſt infernus eſt impiorum cubile. Moſoch ſonat inſaniam, Thubal vniuerſam, vt ait hoc loco diuus Hieronymus. Vniuerſa inſania habet in infernum domicilium ſuum. Omnes, qui ad infernum relegantur, inſani ſunt, & viros pietate & ſapientia præſtantes ſtultos eſſe arbitrantur. Impios in inferno cruciatos inducit liber Sapientiæ in hunc modū loquētes: Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſa-

Sap. 5. niam. Et paulò pòſt, Pugnabit, inquit, orbis terrarum contra inſenſatos. Vbi vides omnes impios inſanire. Hæc fuit ſententia Socratica, longéque veriſſima, improbos omnes nō ſolum ſtultos eſſe, ſed dementes & inſanos. Eam ob cauſam ſapientiam à virtute non ſeparabat: quæ autem eſſet à virtute ſeiuncta, eam ignorantiam eſſe aſſerebat. Non diſcrepabat à ſententia hac diuus Auguſtinus, cùm veram philoſophiam eſſe diceret, Deū ſummo amore complecti. Et ſi quis ſit in illuſtri mundi gloria, & ſublimi dignitate cōſtitutus, tamen ſi eſt vitiis imbutus & contaminatus, abiectus eſt, & inſanus: imò quò altiorē obti-

Simile. net dignitatem, eò maiore cauſa irridetur, ſi eſt flagitiis coopertus. Vt citharœdus prodiēs ornatus, pretioſa veſte indutus, variis coloribus intexta, citharam ferens politiſſimam, auro & ebore diſtinctā, ipſe præterea forma ſit præditus eleganti, & appoſita ad decorem, & his rebus magnam populo expectationem commoueat, ſi ſubitò indicto ſilentio citharam abſurdiſſimè pulſet, & vocem emittat raucam, agreſtē, & acerbam, cum turpiſſima corporis actione, quò pretioſius ornatus ſit, & auidius expectatus, eò magis deriſus, & deſpectus deiicietur: ſic quanto quis in ſublimiore dignitate fuerit collocatus, & amplioribus bonis & mundi, & naturæ præditus, eò vehementiùs erit deriſus & contemptus, ſi pulchram reipublicæ citharam inſipienter attigerit, & flagitia antea occulta palam oſtenderit. Quò magis cæteris rebus erat celebris & expectatus, eò maiore ratione ſubſannabitur, & indignior cenſebitur.

ARGVMENTVM CAPITIS XXXIII.

HOrtatur populum, vt diuinorum vatum oraculis fidem habeat, oſtendens obiter, quod ſit & præſulis officium, & ſubditi. Dat operam, vt hominum voluntates à vitiis abducat, & ad virtutem impellat. Eos, qui animo ceciderant, & in conſilium ſuarum cogitationum deſperationem adhibuerant, erigit, & ſpe diuinæ miſericordiæ corroborat atq; confirmat: ne deſperatione oppreſſi, id experiri nolint, quod ſe aſſequi poſſe diffidant, ſed ad Deum confugiant, clementiſſimum patrē, animúmque transferant ad ea, quibus ſecundæ res ornantur, aduerſa adiuuantur. Narrat luctuoſum Hieroſolymæ excidium, quod antea prædixerat multis verbis flebilibus: & poſtremò impios ſuarū vaticinationū irriſores obiurgat.

CAPVT XXXIII.

ET factum eſt verbum Domini ad
me, dicens: Fili hominis loquere A
ad filios populi tui, & dices ad eos:
Terra, cùm induxero ſuper eam gladium, & tulerit populus terræ virum vnum de nouiſſimis ſuis, & conſtituerit eum ſuper ſe ſpeculatorem: & ille viderit gladium venientem ſuper terram, & cecinerit buccina, & annuntiauerit populo: audiens autem quiſquis ille eſt, ſonitum buccinæ, & non obſeruauerit, veneritque gladius & tulerit eum, ſanguis ipſius ſuper caput eius erit. Sonum buccinæ audiuit, & non ſe obſeruauit: ſanguis
eius in ipſo erit. Sin autē cuſtodierit, B
animam ſuam ſaluabit. Quòd ſi ſpe- *Sup. 3. d.*
culator viderit gladium venientem, & non inſonuerit buccina, & populus ſe non cuſtodierit, veneritque gladius, & tulerit de eis animam, ille quidem in iniquitate ſua captus eſt, ſanguinem autem eius de ma-
nu ſpeculatoris requiram. Et tu fi- *Sup. 3. d.*
li hominis ſpeculatorem dedi te domui Iſrael. Audiens ergo ex ore meo ſermonem, annuntiabis eis ex me. Si me dicente ad impium: Impie morte morieris, non fueris locutus, vt ſe cuſtodiat impius à via ſua, ipſe impius in iniquitate ſua morietur, ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annuntiante te ad impium, vt à viis ſuis conuertatur, non fuerit conuerſus à via ſua, ipſe in iniquitate ſua morietur: porrò tu animam tuam liberaſti. Tu ergo fili hominis dic ad domum Iſrael:
Sic locuti eſtis dicentes: Iniquitates C
noſtræ & peccata noſtra ſuper nos ſunt, & in ipſis nos tabeſcimus: quomodo ergo viuere poterimus? Dic ad eos: viuo ego dicit Dominus Deus:
Nolo mortem impij, ſed vt conuer- *Sup. 18. g.*
tatur impius à via ſua, & viuat.

Conuer-

Conuertimini à viis veſtris peſsimis: & quare moriemini domus Iſrael? Tu itaque fili hominis dic ad filios populi tui: Iuſtitia iuſti non liberabit eum, in quacunque die peccauerit: & impietas impij non nocebit ei, in quacunquedie conuerſus fuerit ab impietate ſua. Et iuſtus non poterit viuere in iuſtitia ſua, in quacunque die peccauerit. Etiam ſi dixero iuſto, quòd vita viuet: & confiſus in iuſtitia ſua fecerit iniquitatem, omnes iuſtitiæ eius obliuioni tradentur, & in iniquitate ſua, quam operatus eſt, in ipſa morietur.

EXPLANATIO.

F*Ili hominis, loquere ad filios populi tui.* Hoc eſt, ad Hebræos. A primo capite vſque ad finem viceſimi quarti locutus eſt Ezechiel de Iudæis: à capite viceſimo quinto vſque ad finem triceſimi ſecundi de variis gentium nationibus. Nunc ad Hebræos, vnde digreſſa fuerat oratio, reuertitur. Idem eſt, loquere ad filios populi tui, ac ad populum tuum. Aduerte: Non ait Deus: Loquere ad populum meum, quoniam ei
Exod. 32. non ſeruiebat. Non erat dignus, qui populus Dei vocaretur, qui Deo parere nolebat. Eodem modo dixit Deus Moyſi in monte Sinai, cum filij Iſraelis vitulum aureum coluiſſent: Vade, deſcende, peccauit populus tuus, quem eduxiſti de terra Aegypti. Non dixit, populus meus, ſed, tuus. Vel ideo ait Ezechieli. Loquere ad filios populi tui, vt intelligant præſules, ſe eſſe patres populi, quibus conuenit eum à vitiis reuocare, ad virtutem excitare, atque fontem illi veræ philoſophiæ aperire. Ideo ait diuus Bernardus: Solicitudo officium prælati eſt, non celſitudo. De Eliachim, quem conſtituit Dominus loco Sobnæ præpoſiti, ſcriptum
Eſa. 22. legimus apud Eſaiam, Erit quaſi pater habitantium in Ieruſalem. Vnde abbas idem eſt quod pater.

Terra, cum induxero ſuper eam gladium. Solent ciuitates, quæ hoſtium metuunt aduentum, hominem aliquem in alia quadam ſpecula collocare, qui eam ob cauſam dicitur ſpeculator, vt inde poſſit longè proſpicere inimicorum exercitum, eiuſque aduentum ciuibus nunciare, vt ſe in vrbem recipiant, & aduerſus hoſtes muniant & præparent. Ab hoc more bellico ſumit Ezechiel præſentem metaphoram, à Deo ſibi nunciatam, in qua inducit Deum in hunc modum loquentem. Cùm ego permiſero, vt veniat contra vrbem aliquam hoſtium exercitus, illa autem ciuitas elegerit ſpeculatorem, oportet ei credere. Nam ſi ſpeculator viderit inimicorum copias aduenientes, & nuntiauerit populo, populus autem ſe non ſeruauerit, & eam ob cauſam perierit, culpa huius interitus ſibi imputabitur, non autem ſpeculatori. Sin autem ſpeculator aduentum hoſtium ſilentio præterierit, & ob id aliquis fuerit captus & occiſus, ſpeculator reddet rationem huius excidij, illique culpa imputabitur, & vitio tribuetur, qui, cùm deberet clamare, ſubticuit. Peribit quidem populus, ſed de manu ſpeculatoris ſanguinem eius requiram. Non aliter euenit eccleſiaſtico ſpeculatori. Collatio eſt inter duos ſpeculatores, corporeum, & ſpiritualē. Præſul eſt ſpeculator, cuius munus eſt ſubditis nuntiare exercitum, & inſidias, & potētiam, & imminentia prælia dæmonis, mundi, & carnis. Si populus pręſuli fidem habuerit, ſeque aduerſus hoſtium tentationes munierit, & in virtutum actiones incubuerit; animæ ſalutem conſequetur: ſin autem illi nō crediderit, quin potius eius monita contempſerit, ſeque vitiis contaminauerit, in æternas pœnas relegabitur, & tota culpa imputabitur ei ſe polluenti, non autē præſuli veritatē nuntianti. Obſcurāt quidem quodammodo ſcelerati ſubditi præſulis nomen, & Chriſtianæ reipublicæ ſplendorem, dedecorantes & religionis autoritatē, & magiſtri. At ſi pręſul vitam ad certam rationis normam dirigit, et officiorum momenta diligenter perpendit, ſi toto pectore contēdit ſubditos à vitiis acriter reuocare, ad virtutem incendere, caſtigare improbos, præmiis afficere virtute præditos, ſi denique Chriſtum imitatur, ipſe inuitis impiis, & nominis celebritatē in hac vita, & in altera æternam beatitudinem cōſequetur: ipſi autem impij vtroque priuabuntur. At ſi præſul fuerit diuturno ſilentio vſus, & flagitia non reprehenderit, nec populi ſalutē curauerit, peribunt quidem improbi, ſed eorum exitium præſuli tribuetur, qui eam ob cauſam meritò dānabitur. Eadē metaphora ſpeculatoris vſus eſt etiam Ezechiel capite
tertio. Erigant igitur mentes Chriſtiani præ- *Sup. 3.*
ſules & concionatores, & hanc dei ſententiā diligēter attendāt. Apertè hoc loco ait Deus illis tacentibus imputari populi pernitiē: eorum enim munus eſt populū à vitiis deter-
rere. Quam ob cauſam eos, qui tacent vocat *Eſa. 56.*
Eſaias canes mutos, non valentes latrare. Et
in libro Exodi ſcriptum legimus ſummum *Exod. 28*
ſacerdotem ingredientem ſanctuarium, & ex eo egredientem tintinnabula ſonantia
habuiſſe, alioquin moriebatur. Eſaiæ illius *Eſa. 58.*
temporis concionatori dixit Deus: Clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam, & annuntia populo meo ſcelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Non ſolùm debet loqui euangelicus concionator, ſed clamare, nec ſolùm clamare, & ſtatim

tacere, ſed à clamore non deſiſtere. Ideo ait: Clama, ne ceſſes. Sed non contentus Deus his duntaxat verbis, adiecit: Quaſi tuba exalta vocẽ tuam, & annuntia populo meo ſcelera eorum. Et diuus Paulus, imò Deus per
2. Tim. 4. illum Timotheo ait: Prædica verbum: inſta opportunè importunè. Argue, obſecra, increpa, in omni patientia & doctrina. Lauans
Ioan. 13. Chriſtus pedes diſcipulis ſuis, oſtendit debere magiſtros, & præſules, & concionatores, ſubditorum immunditias abluere reprehen-
Matth. 5 ſionibus, & cæteris remediis ſaluantibus Ideo Dominus Diſcipulos ſuos, quos præſules & concionatores conſtituit, cum ſale comparauit exulcerante, non cum melle deliniente. Væ concionatori, qui principũ & magnatũ gratiã aucupans, & populi laudes affectans, loco reprehenſionũ vtitur adulationibus, & cum loquendi libertatem oſtendit, tum ma-
Simile. gis adulatur. Cicuta herba eſt venenoſa, teſte Plinio libro 25. cap. 13, cuius ſucco Athenienſes iudicio capitis damnatis necem inferre ſolebant. Sed vinum eſt promptum aduerſus eam remedium, nam eius venenum penitus extinguit, at ſi cicutæ parum vini admiſceas, reddetur venenũ pernicioſius, & prorſus immedicabile, quòd vini calor & vis venenum citius perferat ad cor. Sic adulatio eſt vitæ Chriſtianæ venenum, ſed exhortandi & reprehendẽdi libertas extinguit adulationem, at ſi nonnihil libertatis cum adulatione coniungas, vt tum maximè blandiaris, cũ maximè reprehendere videris, iã huiuſmodi adulatio immedicabilis eſt. Totius enim aſſentationis nulla eſt capitalior illa, qua vtuntur illi, qui ita blandiuntur, vt libertatis amantiſſimi eſſe videantur. Tunc impletur id, quod
Pſal. 9. ait regius pſalmographus: Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & iniquus bene-
Prou. 27. dicitur. At melius eſt, vt ait Salomon in Prouerbiis, à ſapiente corripi, quàm ſtultorum
Gal. 1. adulationibus decipi. Et diuus ille Paulus admirabilis cõcionator: An quæro, inquit, hominibus placere? Si adhuc hominibus place-
1. Theſ. 2 rem, Chriſti ſeruus non eſſem. Et iterũ: Nec enim aliquando fuimus in ſermone adulationis, ſicut ſcitis. Intueris igitur, quanta arguendi libertate debeat vti euangelicus con-
Simile. cionator. Sed quemadmodum periti medici pharmacis amaris dulce aliquid admiſcent, vt eos, quorum ægrotationibus mederi cupiunt, alliciant, ſic prudentes concionatores reprehenſionum acerbitatem debẽt ſuauitate quadam, ſi opus ſit, moderari, & ex aſperitate & lenitate ſalutarem medicinã conficere. Omnibus enim quæ fiunt, & dicũtur, adhibenda eſt modeſtia & temperãtia, vt perturbationum ſedatio cernatur, & decorum conſeruetur. Eſt enim in omni re conſiderandum quid aptũ ſit, & conſentaneũ tempori, & perſonæ: tum quid in dictis actioneque dedeceat. Vt periti oratores in cauſis a-
Simile. gendis non vtuntur ſemper eodem ſtatu, ſed illud accommodant ad locũ, tempus, & perſonas, prout controuerſiæ ac litis poſtulant qualitates, ſic prudentes concionatores, & præſules non ſemper aſperitate, nec ſemper lenitate vtuntur, ſed quid poſtulet ægritudo, & quam quiſque curationem recipere poſſit diligenter aſpiciunt. In primis autẽ opus eſt, vt concionatori in ſtudium diuinarũ literarum toto pectore incumbant: eſt enim ver-
bum Dei lucerna & lux, vt ait Salomon in *Prou. 6.*
Prouerbiis, vitæ verò via, & correptio, & caſtigatio. Et vt ait diuus Paulus in ſecunda ad
Timotheum: Omnis ſcriptura diuinitus in- *2. Tim. 3*
ſpirata vtilis eſt ad docendũ, ad arguendum, ad corripiendum, & ad erudiendum in iuſtitia. Sunt nonnulli, qui priuſquã diuinã ſcrutentur ſcripturam, volunt concionari, & vt ventorũ inanis gloriæ verba ſua proiiciunt,
quo fit, vt nullã populo afferant vtilitatem. *Simile.*
Vt poma immatura, quæ vẽro decutiuntur, nec ſuauitatẽ habẽt, nec ſtomacho proſunt, ſed quæ ſunt matura, & manu collecta, hæc grata & ſuauia ſunt, ſic huiuſmodi cõciones, quæ humani fauoris gratia habẽtur, quæ ante tempus vi venti decidunt, nec dulcedinem habent ſpiritualem, nec vtilitatem mentibus afferũt, at quæ ſunt tempore opportuno ex ſacris literis collectæ, & ad Dei honorẽ diſpoſitæ, hæ laudabiles ſunt, & vtiles, & ſuaues, & ſalubres. Nec ſatis eſt diuinas perlegere literas, ſed oportet iuxta illas vitam degere, &
poſtea cõcionari, & nõ ſemper tacere. Nam, *Eccle. 20*
vt ait Eccleſiaſticus: Sapientia abſcondita, & theſaurus occultus, quæ vtilitas in vtriſque?
Et Chriſtus Deus noſter: Non accẽdunt lu- *Matth. 5*
cernam, & ponunt eam ſub modio, ſed ſuper candelabrum, vt luceat omnibus qui in domo ſunt. Si ſacerdotibus Dianæ, quã gentes abſque fide inter falſorum numinũ vanitates numerarunt, tria tempora erãt conſtituta, vt ex antiquorum monimentis conſtare videmus, primum, in quo ſapientiam diſcerent, & virtutes, alterum in quo eas exercerent, tertium, in quo alios inſtruerent, quid faciendum cenſes euangelicis cõcionatoribus, qui debent eſſe admirabili ſapientia præditi, inſigni vitæ puritate ornati, & in ma-
gna authoritate conſtituti? Vt lucerna vna *Simile.*
alterã incendere non poteſt, ſi illa fuerit extincta, ſic præſul, aut concionator alios non inflammabit amore diuino, ſi ille fuerit lumine eiuſdem amoris deſtitutus. Non tamẽ me fugit fieri poſſe, vt Deus per vnum flagitioſum præſulem aut concionatorem, ſi ve-
lit, peccatores conuertat. Nam vt herus per *Simile.*
famulum iniquum bonam aliquando porrigit eleemoſynam, ſic Deus miniſterio ſcelerati hominis poteſt ad ſe impios allicere. Nihilominus tamen daturus eſt operam præſul, vt careat omni vitio, & tunc vitia vituperet. Forcipes, & emunctoria, quæ erant in
templo Salomonis, quibus lampades emun- *3. Re. 7.*
gebantur, ex auro erãt puriſſimo, vt diuinæ

literæ

literæ memoriæ prodiderunt, ad ſignifican-
dam eorum puritatē, qui aliorum immun-
ditias purgare & corrigere, eorumque ſcelera
obiurgare tenentur. Horum enim munus eſt
ſpeculari, & reprehendere, & vigilanter pro-
Simile. uidere, & lucernam in candelabro locare. Vt
hominum maledictis vulneratur, qui triticū
abſcondit, ne fame laborantibus ſubueniat,
laudibus verò effertur, qui vendit illud, ſic
obiurgandus eſt præſul, qui non vult ſcien-
tiam ſuam cum ſubditis communicare, nec
illis horreum doctrinæ aperire, ille vero lau-
dibus extollendus, qui docet, concionatur, &
Prou. 11 ſpeculatoris munus exercet. Vnde Salomon
in Prouerbiis: Qui abſcondit frumenta, ma-
ledicetur in populis, benedictio autem ſuper
Iere. 48. caput vendentium. Hinc Ieremias: Maledi-
ctus, qui prohibet gladium ſuū à ſanguine.
Hic eſt gladius, de quo ait pſalmographus:
Gladius meus deuorabit carnes. Et quia E-
ſaias gladium prohibuerat à ſanguine, hoc
eſt, verbo Dei nō reprehenderat peccata, di-
Eſa. 6. xit: Væ mihi, quia tacui. Et diuus Ioannes in
Apoc. 22. Apocalypſi: Et qui audit, dicat: Veni. At ta-
cet præſul, dormit nauclerus, cùm periclita-
tur nauis, medicus, cùm graſſatur peſtilētia,
ianitor, cùm deprædatur fur, ſpeculator, cùm
hoſtium exercitus aduentat, vigil, cùm ciui-
tas obſidetur. Id intuens Chryſoſtomus in
epiſtolam ad Hebræos: Miror, inquit, ſi quē
ex his, qui obtinent principatum, contigerit
æternam beatitudinem comparare in tanta
eorū deſidia, & in tot Dei aduerſus eos com
minationibus. Dormiebant Petrus, Ioannes
& Iacobus, & ſoli Simoni dixit Deus: Simō
Mar. 14. dormis? Quare, niſi quia voluit innuere, quid
inter ſomnum præſulis & ſubditorū inter-
eſſet? Credo equidem innumerabiles eſſe in
Dei Eccleſia pontifices, præſules, & cōciona-
tores, quibus ſpeculatorum nomē apertiſſi-
mè conuenit, qui curam habent ſubditorū,
qui animos à corporū contagio ſeuocarunt,
ſeque ad Chriſti imitationem contulerunt.
Sed ego in eos duntaxat inuehor, qui nō cu-
rant de officio & miniſterio, ſed de honori-
bus & reditibus, qui dediti voluptatibus vitā
in ſilentio tranſeunt veluti pecora, quæ na-
tura prona, ventrique obtemperantia finxit.
Hi ſi hunc Ezechielis locum attentè legerēt,
& has terribiles Dei minas intelligerēt, mul-
tò aliter fortaſſe vitæ ſuæ rationem inſtitue-
rent. Sed de ſpeculatoris munere hactenus.

*Et tulerit populus terræ virum vnum de no-
uiſſimis ſuis.* Hoc eſt, & populus regionis il-
lius elegerit ſpeculatorem quendam, etiam
ſi ſit ex iis, qui ſunt infimo loco nati, debet
tamen ei fidem adhibere. Per nouiſſimos in-
telligit plebeios homines, nulla illuſtri lau-
datione euectos. Eodem modo tenētur ſub-
diti præſuli obedire, etiam ſi ſit ſanguine ob-
ſcurus, nullaque generis nobilitate inſignis:
vera enim nobilitas in virtutum amplitudi-
ne conſiſtit. Præſtat quidem virum nobili
progenie eligere, ſi cōmodè fieri poteſt, quo-
niam virtus cum generis ſplendore copulata
illuſtrior apparet & pretioſior, inſtar gem-
mæ in auro puriſſimo incluſæ. Sed vera cla-
ritas eſt eſſe clarum virtutibus. Vt enim ne- *Simile.*
ceſſe eſt lancem in libra pondere impoſito
deprimi, ſic hominem impoſita obedientiæ
ſeruitute obedire primati, & credere maiori.
Vel de nouiſſimis, hoc eſt, de nobilioribus,
& magnatibus, & conſularibus. Nouiſſimū
ſignificat vltimum: qui autē in republica eſt
ſanguine illuſtrior, & rerum geſtarum glo-
ria præſtantior, vltimus eſt in aſcendendo.
Quemadmodum in ſcala altiſſimus gradus *Simile.*
vltimus dicitur & nouiſſimus, ſi aſcēdas, ſic
vir ille poteſt vltimus & nouiſſimus appel-
lari in republica, qui eſt in altiſſimo nobili-
tatis gradu conſtitutus. Ita poteſt intelligi lo
cus hic, nam ſpeculator hic refertur ad Eze-
chielem, qui erat ex genere regio, & ſacer-
dotali. Exiſtimo tamen per nouiſſimos ho-
mines, qui eligendi ſunt, intelligi humiles,
qui ſe propter Deum abiiciunt, & infimos
reputant, qui nec inanem aucupātur rumo-
rem, nec vmbras falſæ gloriæ conſectantur.
Hi debent in principatu, & dignitate conſti-
tui, & ſpeculatores eſſe, vt quanto ſe inferius
per humilitatem demittunt, tantò ſublimius
per dignitatem erigantur. Et in dignitate po-
ſiti debent priſtinam humilitatem ſeruare.
Rectorem, inquit Eccleſiaſticus, te poſuerūt, *Eccle. 32*
noli extolli, eſto in illis, quaſi vnus ex ipſis.
Et Dominus Ieſus apud Matthæum: Scitis, *Matt. 20*
quia principes gentium dominantur illis, &
qui maiores ſunt, poteſtatem exercēt in eos.
Non ita erit inter vos: ſed quicunque volue-
rit inter vos maior fieri, ſit veſter miniſter,
& qui voluerit inter vos primus eſſe, erit ve-
ſter ſeruus, ſicut filius hominis nō venit mi-
niſtrari, ſed miniſtrare. Vnde diuus Paulus
in epiſtola ad Philippēſes de Chriſto loquēs, *Phil. 2.*
Semetipſum, inquit, exinaniuit, formā ſerui
accipiens. Hinc effectū eſt, vt ſummus pon-
tifex, cum antea eſſet Dominus, agens priua-
tam perſonam, Vbi eſt in ſumma illa digni-
tate conſtitutus, ſe ſeruum ſeruorum Dei ap-
pellat. Inſignis quidem titulus, & præclara
antiſtitis Chriſtiani nomenclatura. Pontifex
verè Chriſtianus eſt ſeruus publicus: & quo
primum die eligitur, ſuis deliciis debet mori,
vt aliorū vtilitatibus viuere incipiat, nec eligi
debet ſuperbus, ſed humilis. Vt nonnullæ *Simile.*
aues priuſquam euolent, ſeque erigant in
ſublime, caput deprimunt, roſtroque terrām
attingunt, ſic animi humilitatem, ſuique ab-
iectionem oſtendere quis debet, prius quàm
ad excelſas euehatur dignitates.

Et ille viderit gladiū venientē. Hoc eſt, ho-
ſtiū exercitū aduerſus ciuitatē aduentātem.

Et cecinerit buccina. Hoc enim ſigno ſi-
gnificabant ſpeculatores hoſtium aduētum,
vt ſe ciues in vrbem reciperent, & aduerſus
inimicos pararent, & appellabātur illud pul

ſare

quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini.

Vt ſe cuſtodiat impius à via ſua. Hoc eſt, ab impia viuendi ratione.

Dic ad domum Iſrael. Hoc eſt, ad Iudæos qui nunc tecum ſunt in Chaldæa. Vel Hebræos in communi Iſraelis domũ appellat.

Iniquitates noſtræ & peccata noſtra ſuper nos ſunt. Hoc dicebant nefarij homines, ſceleribus contaminati, & deſperatione oppreſſi. Ac ſi dicerent: Grauamur põderibus flagitiorum noſtrorum, tot, tantaque ſunt ſcelera noſtra, vt ab illis liberari nequaquam poſſimus, quoniam ſunt penitus inexpiabilia. Et in ipſis nos tabeſcimus. Hoc eſt, nulla iam vulneribus noſtris proderit medicina. Sequitur. Quomodo ergo viuere poterimus? Hoc eſt, qui fieri poteſt, vt in hac vita habeamus vitam gratiæ, & in altera vitam gloriæ, cùm ſimus teterrimi, & omniũ ſcelerum maculis notatiſſimi? Hæc erant verba de diuina miſericordia deſperantium. Hæc eſt hæreſis Caina, quæ diuinæ pietati & miſericordiæ finem ponit & mẽſuram, cùm ea ſit infinita & immẽſa. In hac hæreſi fuit Iudas Scarioth: qui conſiderãs impiã proditionem, & deſperans de diuina pietate, laqueo
Matt. 27 ſe ſuſpẽdit. Magis peccauit deſperãdo de miſericordia Dei, quàm vendendo ipſum Deũ. In hunc modum ait D. Auguſtinus lib. 1. de ciuitate Dei, cap. 17. Iudæ factũ meritò deteſtamur: eumque veritas indicat, cum ſe laqueo ſuſpendit, ſceleratæ illius traditionis auxiſſe potius quã expiaſſe cõmiſſum: quoniam de dei miſericordia deſperando exitiabiliter pœnitẽs, nullũ ſibi ſalubris pœnitẽtię locũ reliquit. Hæc ille, quæ ſunt in ſacros canones relata. 23. q. 5. Si nõ licet. Et Leo papa, Sceleratior, inquit, omnibus ô Iuda, & infelicior extitiſti, quem nõ pœnitẽtia reuocauit ad Dñm, ſed deſperatio traxit ad laqueũ. Simili inducti deſperatione dicebãt Iudęi: Iniquitates noſtræ & peccata noſtra ſuper nos ſunt, ideo deſperamus. Et quãuis in hoc errabant Iudæi illi, quòd de Dei clemẽtia deſperabant, in eo tamen verũ dicebant, quòd affirmabãt, ſuper ſeipſos eſſe flagitia ſua veluti pondera grauiſſima. Nã cùm Dauid in Berſabæam & Vriã deteſtanda facinora commi-
Pſal. 37. ſiſſet, aiebat: Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meũ, & ſicut onus graue grauatę ſunt ſuper me. Verba ſunt hominis peccata ſua cognoſcentis, ſed ſibi illa remitti ac condonare deprecantis. Multi tamen ſcelera ſua non vident: nec mirum, cùm ea ſuper caput habeant, nõ coram oculis, aliorum autẽ ſcelera intuentur, quia in ea oculos conijciunt.

Nolo mortem impij. Erigit Hebręos Ezechiel promiſſione miſericordiæ Dei, cohortans illos, vt animũ recipiant, & ſpem conferãt in diuinã pietatem. Etſi enim eſſent grauiſſimis ſceleribus irretiti, tamẽ intelligerent infinitis partibus eſſe maiorem diuinam clemẽtiam, qua fieri veniam ſuis flagitiis ſupplicitèr poſtularent. Inducit igitur Deum miſericordiã ſuam promittentem peccatoribus, eosq; ſpe infinitæ bonitatis ſuæ conſolantem, ſi ſe à maleficiis ſepararent, & ad ipſum conuerterent. Conſidera, et iterum ac iterum memoria repete infinitam Dei miſericordiam. Cõfugiamus ad illum, quem inueniemus maiore alacritate paratum ad nos recipiendum, quàm nos ipſos ad eum amplexandum. Ipſe eſt qui ſalutem noſtram deſiderat, qui pro nobis acerbiſſima tormenta ſubiuit, qui in crucis ara ſe conſtituit hoſtiã, vt ſuo ſanguine crimina noſtra expiaret. Ipſe eſt, vt verbis
vtar Diui Pauli, qui vult omnes homines ſal- *1. Tim. 2.*
uos fieri, et ad agnitionẽ veritatis venire. Ipſe
eſt, qui dixit Petro dimittendũ eſſe proximo *Matt. 18*
nõ ſolum ſepties, ſed ſeptuagies ſepties. Ipſe
eſt, qui ouem perditam quæſiuit, & inuenit,
& ſuis humeris aſportauit. Ipſe eſt, qui filiũ *Luc. 15.*
prodigum, qui omnia bona ſua turpiter diſ- *Luc. 15.*
ſipauerat, benignè receperit. Ipſe eſt, pater *2. Cor. 1.*
miſericordiarum, & Deus totius conſolationis. Accedamus ergo ad eum, & vt ait diuus
Paulus, Adeamus cum fiducia ad thronum *Hebr. 4.*
gratiæ eius, vt miſericordiam conſequamur,
& gratiam inueniamus. Impius Cain vbi iu- *Gene. 4.*
ſtum Abel per ſummum ſcelus interfecit, dixit Deo: Maior eſt iniquitas mea, quàm vt
veniam merear. Ieremias inducit impios ita *Ierem. 2.*
loquentes: Deſperauimus: poſt cogitationes noſtras ibimus: & vnuſquiſque prauitatem
cordis ſui mali faciemus. Et D. Paulus aiebat *Epheſ. 4.*
Deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ. Cõtrà vero Iob dicebat: Etiamſi oc- *Iob. 13.*
ciderit me, in ipſo ſperabo. Et Eſaias: Domi- *Eſa. 33.*
ne miſerere noſtri, te enim expectauimus. Et
Dauid: Viriliter agite, & confortetur cor ve- *Pſal. 30.*
ſtrum, omnes qui ſperatis in Dño. Et rurſus:
Beatus vir, cuius nomen Dñi ſpes eius. Et Ec- *Pſal. 31.*
cleſiaſticus. Reſpicite filij nationes hominũ, *Eccle. 2.*
& ſcitote, quia nullus ſperauit in domino, &
derelictus eſt. Et D. Paulus in epiſtola ad He- *Hebr. 10*
bræos: Teneamus ſpei noſtræ confeſſionem indeclinabilem. Quis deſperaturus eſt de miſericordia illius Dei, qui ait: Viuo ego: Nolo mortem impij, ſed vt conuertatur à via ſua, & viuat. Viuo ego, eſt Dei affirmatio, & veluti iuramentum. Vel ſunt verba hęc Chriſti reſurgentis, quaſi dicat: Velit, nolit Iudæus, viuo ego. Nolo mortem peccatoris, qui mori volui pro peccatoribus. Volo, vt fructuoſa ſit mors mea, vt viuant hi, prò quibus mor-
tuus ſum. Hæc eadem ſententia fuit cap. 18. *Sup. 18.*
mandata, vbi eam explicuimus, verba illa explanantes: Omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt ampliùs non recordabor.

Et quare moriemini. Hoc eſt, ſi ad me fueritis conuerſi, & in gratia permanſeritis, nõ incideritis in mortem æternam.

Iuſtitia iuſti nõ liberabit eum. Vt iuſto, ſi ad peccãdum ſe addixerit, & in peccatum inciderit mortiferũ, non prodeſt prior iuſtitia ad

vitam æternam conſequendã, ita impio pœnitenti & verè contrito anteacta peccata nõ imputantur, vt propter ea ad infernum in æternum cruciandus relegetur. Hæc omnia fuerunt capite decimo octauo explanata.

Etiam ſi dixero iuſto, quòd vita viuet. Subauditur, ſi permanſerit in ſua iuſtitia: tunc enim vitam obtinebit, hic per gratiam, poſtea per gloriam.

D Si autem dixero impio: Morte morieris: & egerit pœnitentiam à peccato ſuo, feceritque iudicium & iuſtitiã, & pignus reſtituerit ille impius, rapinamque reddiderit, in mandatis vitæ ambulauerit, nec fecerit quicquã iniuſtum, vita viuet, & non morietur. Omnia peccata eius, quæ peccauerit, non imputabuntur ei: iudiciũ & iuſtitiam fecit, vita viuet. Et dixerunt filij populi tui: Non eſt æqui põderis via domini, & ipſorũ via iniuſta eſt. Cùm enim receſſerit iuſtus à iuſtitia ſua, feceritque iniquitates, morietur in eis. Et cùm receſſerit impius ab

Sup.18. impietate ſua, feceritque iudicium &

E iuſtitiam, viuet in eis. Et dicitis: Non eſt recta via Domini. Vnumquemque iuxta vias ſuas iudicabo de vobis domus Iſrael. Et factum eſt in duodecimo anno, in decimo menſe, in quinta menſis trãſmigrationis noſtræ, venit ad me qui fugerat de Ieruſalem, dicens: vaſtata eſt ciuitas. Manus autem Domini facta fuerat ad me veſpere, antequam veniret, qui fugerat: aperuitque os meum, donec veniret ad me manè, & aperto ore meo non ſilui amplius. Et factũ eſt verbum domini ad me, dicens: Fili hominis, qui habitãt in ruinoſis his ſuper humum Iſrael, loquentes aiunt: Vnus erat Abraham, & hæreditate poſſedit terrã: nos autem multi ſumus: nobis data eſt terra in poſſeſſionem. Idcirco dices ad eos. Hæc dicit Dominus deus. Qui in ſanguine comeditis, & oculos veſtros leuatis ad immunditias veſtras, & ſanguinem funditis, nunquid terram hæreditate poſsidebitis? Stetiſtis in gladiis veſtris, feciſtis abominationes, et vnuſquiſque vxorem proximi ſui polluit, & terrá hæreditate poſsidebitis?

Si autem dixero impio: Morte morieris. Indicat hic locus apertè neminẽ debere de diuina miſericordia deſperare, etiamſi ipſe Deus ei dicat, eum eſſe damnandum in æternum. Meritò ait diuus Thomas primo ſententiarum, ſi reuelaretur alicui ſe eſſe reprobatum, et damnandum, non debere credere, ſed exiſtimare eſſe illud illuſionem diaboli ſub ſpecie angeli lucis. Etſi ſciret à Deo eſſe talem reuelationem, tamen debere credere dictam eſſe ſub conditione, videlicet niſi pœnitentiam egerit, & ad Deũ confugerit. Ait enim Dominus apud Lucam: Non eſt voluntas patris, vt pereat vnus ex his puſillis. Et Luc. 18. hoc loco poſtquam dixit: Nolo mortẽ peccatoris, ſed vt conuertatur, & viuat, ſubdit paulò pòſt: Si autem dixero impio: Morte morieris, et egerit pœnitentiã à peccato ſuo, vita viuet.

Et egerit pœnitentiam à peccato ſuo. Pœnitentia, vt ait D. Hieronymus, eſt ſecunda tabula poſt naufragium. Et habetur de pœnit. diſt. 1. cap Secunda. Prima tabula eſt baptiſmus, ſecunda pœnitentia. Hæc non ducit ad portum ſalutis, delet enim omnem culpam, ſiue ſit venialis, ſiue mortifera. Et quoniam lethalia flagitia ex parte auerſionis à Deo habent connexionem, eam ob cauſam iuxta approbatam diui Thomæ ſententiam vnum ſine alio non dimittitur: at reſurgenti per pœnitentiam omnia dimittuntur. Et vt Chriſtus ait: Gaudium eſt in cœlo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, quàm ſuper nonaginta nouem iuſtis, qui non indigent pœnitentia. Hæc eſt pœnitentia in Chriſti nomine prædicata, de qua ait ipſe Luc. 24. Dominus: Sic oportebat pati Chriſtum, & reſurgere à mortuis tertia die. & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum in omnes Gentes. De illa dicebat Petrus Apoſtolorũ princeps: Pœni- Act. 3. temini, & conuertimini, vt deleãtur peccata veſtra. Et quamuis omnia peccata pœnitentia deleantur, non tamen dicendũ eſt, neceſſe eſſe, eum, qui à lethali crimine per pœnitentiã reſurgit, in eodẽ gradu gratiæ & charitatis, quam amiſerat, reſurgere: poteſt enim reſurgere in maiore, vel minore, vel æquali, iuxta ipſius pœnitentis conatum. Communiter melior eſt innocentia, quàm pœnitentia, quemadmodũ melior eſt veſtis integra, quàm diſſuta, & ſciſſa, etiamſi commiſſuris quibuſdam reſarciatur. Sed tanta poteſt eſſe pœnitentia, tam ardens, & inſignis, & in tam Simile. excelſo charitatis gradu, vt ſit incorruptione & innocentia præſtantior. Vt veſtis cæſuræ ſi aureis funiculis, & pretioſis gemmis copulentur, pulchriorem reddunt veſtem ipſam, quàm ſi tota ſana fuiſſet, & integra: ſic fieri poteſt, vt tam acerbo animi dolore, tãto feruore,

uore, tanta vi lachrymarum, tanta gratia & charitate quis reſurgat, vt pulchrior; reddatur, quàm ſi in crimē non incidiſſet. Sed de pœnitentia cap. viceſimo fuse diſſeruimus.

Feceritq́; iudicium & iuſtitiam. Hoc eſt, honeſtè & iuſtè vixerit. Hebraiſmus eſt, de quo alibi diſſeruimus.

Et pignus reſtituerit. Hoc explanatum fuit capite 18.

In mandatis vitæ ambulauerit. Id eſt, & in præceptis dei ambulauerit, quæ ſunt media ad vitam æternam conſequendam. Ita enim
Matt. 19 ait Deus: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. In lege etiam vetere cuſtodientibus dei mādata vita promittebatur. Capite decimo
Leuit. 18 octauo Leuitici ſunt hæc verba literis mandata: Cuſtodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo, viuet in eis. Et quanquā ſint, qui dicant, illud intelligi de vita duntaxat temporali, paraphraſtes tamē Chaldæus de æterna intelligit, ita vertens: Quæ faciens
Deut. 4. homo viuet in eis vita ſempiterna. Deuteronomij cap. 4. ait ita Deus: Audi præcepta & iudicia, quę ego doceo te, vt faciens ea viuas.
Sup. 18. Et ſuprà apud noſtrum Ezechielem cap. 18
& 20. & cap. 20. eadem eſt ſententia. Diuus Pau-
Rom. 10. lus in epiſtola ad Romanos cap. 10. ait ita: Moyſes ſcripſit quoniam iuſtitiam, quæ ex lege eſt, qui fecerit homo, viuet in ea: quæ autem ex fide eſt iuſtitia, ſic dicit: Ne dixeris in corde tuo, &c. Vbi Apoſtolus innuit Moyſem in lege vetere de vita locutū fuiſſe corporis, quæ præcepta ſeruantibus promittebatur. Similiter in epiſtola ad Galatas cap.
Gal. 3. 3. idem aſſerit his verbis: Quoniam autem in lege nemo iuſtificatur apud Deum, manifeſtum eſt, quia iuſtus ex fide viuit: lex autem nō eſt ex fide, ſed qui fecerit ea, viuet in illis. Hæc Apoſtolus: quibus oſtēdit promiſſam fuiſſe corporis vitam legis obſeruatoribus, non autem vitam animæ. Sed hoc intelligitur de iuſtitia, quæ ex lege erat, ſeparata, & excluſa fide. At ſi illi fidem habebāt Meſſiæ venturi, & ſpem ac charitatem, illa legis obſeruantia, & virtutum actionibus vitam æternam conſequantur, & cælorum ingreſſum poſt Chriſti mortem: viuentes, & bona opera in gratia efficientes vitam æternā merebantur, et cælorum gloriam immortalem, quam fuerunt poſt Chriſti mortem cōſecuti. Appellantur ergo hoc loco legis præcepta mandata vitæ, quia lex cuſtodientibus ea vitam pollicebatur. Pro mandatis vitæ poteris vertere, mandata viuētis: nam viri probi, qui viuentes appellantur, ſolent Dei præcepta ſeruare: impij enim mortui dicūtur. In mā-
Pſal. 118 datis viuentes ambulant. Quod iis verbis expreſſit regius vates: Beati immaculati in via, qui ambulāt in lege Domini. Et rurſus Beati
Pſal. 127 omnes qui timent Dominū, qui ambulāt in viis eius. De impiis verò dicit: Neſcierūt, nec
Pſal. 81. intellexerunt, in tenebris ambulant. Ipſe verò Dauid non ſolum in via Dei ambulabat, ſed etiā currebat. Viam, inquit ille, man- Pſal. 118
datorum tuorum cucurri, cùm dilataſti cor Cantic. 1
meum. Et in canticis ait Eccleſia: Trahe me poſt te, curremus in odorē vnguentorū tuorum. Et diuus Paulus in epiſt. prima ad Co- 1. Cor. 9
rinthios: Sic currite, vt comprehendatis. Et paulo pòſt: Ego igitur ſic curro, non quaſi in incertum. Et in epiſtola ſecunda ad Timotheū: Curſum conſummaui. Et ad Hebræos: 2. Tim. 4
Per patientiam curramus ad propoſitū no- Hebr. 12
bis certamen, aſpicientes in authorē fidei, & conſummatorem Ieſum. Non igitur in via ſedere, ſed ambulare debemus, imò currere.
Matri filiorum Zebedæi dicēti: Dic, vt hi duo Matt. 20
filij mei ſedeant, vnus ad dexteram, & alter ad ſiniſtrā tuam, reſpondit Chriſtus: Neſcitis, quid petatis: ipſi namque per matrem petebant. Poteris per mandata vitæ præcepta Chriſti, qui vita eſt, intelligere: ipſe enim de
ſe ait: Ego ſum reſurrectio, & vita. Et rurſus: Ioan 11.
Ego ſum via, veritas, & vita. Hæc eſt vita, de Ioan. 14.
qua dicēbat Moyſes populo Iudaico: Erit vi- Deut. 28
ta tua quaſi pendēs ante te. In monte enim Caluariæ coram Iudæis pependit Chriſtus Deus noſter: qui eſt vita illa, de qua hic ait Ezechiel. In mādatis vitæ ambulauerit. Ambulare in mādatis, eſt mandata ſeruare. He-
braiſmus eſt, quo vtitur etiā Ezechiel cap. 5. Sup. 5.
dicens: In præceptis meis non ambulauerūt.
Tertio libro Regum dicebat Salomon: Sit 3. Reg. 8.
cor noſtrum perfectum cum Domino Deo noſtro, vt ambulemus in decretis eius. Explicans autem quid eſſet ambulare in decretis eius, ſubdit: & cuſtodiamus mandata eius. Vbi particula, &, ponitur pro id eſt. Accipitur etiam ambulare pro viuere & conuerſa-
ri, vt apud diuum Paulum: Sic vt in die ho- Rom. 13.
neſtè ambulemus. Pro ſequi & imitari. Vt
3. Regum capite 15. Ambulauit in via pa- 3. Re. 15
tris ſui. Et ſecundo Paralipomenon cap. 17. 2. Par 17
Ambulauit in viis Dauid patris ſui. Et apud Gal. 5.
D. Paulum in epiſtula ad Gal. Spiritu ambulate, & deſideria carnis ne perfeceritis.

Non eſt æqui ponderis via Domini. Hoc eſt, iniquè agit Dominus. Hoc dicebant impij. Si malitia humana detrahit de bonitate diuina, quid mirum, ſi viros pietate & ſapientia præſtantes voce vulneret, & maledictis proſequatur.

Et factum eſt. Narrat excidium Hieroſolymæ, de quo antea fuit vaticinatus.

Manus autem Domini facta fuerat ad me. Hoc eſt, fueram afflatus ſpiritu prophetico. Diximus alibi accipi aliquando manum pro vaticinatione, & ſpiritu prophetico. Explicans autem quando hoc fuerat, ait fuiſſe veſpere, pridie quàm nuntius veniſſet: quod tēpus apud Iudæos eſt principiū diei, qui diem incipiunt à noctis crepuſculo.

Qui habitant in ruinoſis his. Hoc eſt, Hieroſolymæ, quæ poſt euerſionē à Babyloniis manſit plena ruinis. In his ruinis vrbis reliquit Nabuzardā quoſdā pauperes, qui terrā

Iere. vlt. coleient: vt cõſtat ex Ieremia, & quarto Re-
4.Re. vl. gum. Ahj ſe mandatũt fugæ, & in agros cõ-
fulerunt. Alij ſe in ſpeluncis occultaũt. Ad uerſus hos omnes vaticinatur modò Ezechiel. Nam cùm audiſſent populi gemitum, & flebiles querelas, verſarenturque in vrbis ruinis, & aliorum direptionibus, deberent dolere, & vehementer angi, atque ob admiſſa flagitia lacerari: ipſi lætitia efferebantur, quòd exiſtimarẽt, ſe eſſe totam promiſſionis terram poſſeſſuros. Sed multò aliter illis eue nit: nam mortuo Godolia contulerunt ſe in Aegyptum, vbi eos Babylonij immaniter occiderunt.

Qui in ſanguine comeditis. Exprobrat illis
Leuit. 19 comedere carnem cum ſanguine, quod tũc erat lege prohibitum, vt patet ex cap. 19. Leuit. Vel vult ſignificare eos inter comedendum de fundẽdo ſanguine proximi tractare.

Et oculos veſtros leuatis ad immũditias veſtras. Hoc eſt, oculos coniicitis in idola veſtra, ea ſumma veneratione colentes. Solet diuina ſcriptura idola appellare immunditias, & abominationes. Fortaſſe per immũditias libidinem intelligit, & vitia turpia, qui bus ſe Iudæi contaminabant. Leuare oculos in rem aliquam eſt eam diligere, & venera-
Pſa. 120 ri, & ſuſpicere: vt in pſalmo: Leuaui oculos
Pſa. 122 meos in mõtes, vnde veniet auxilium mihi. Et rurſus: Ad te leuaui oculos meos qui ha-
Eſa. 15. bitas in cælis. Et apud Eſaiam: Leuate in cælum oculos veſtros.

Et ſanguinem funditis. Subaudi, innocentium. Vel quorũcunque nullo iuſtitiæ ordine ſeruato.

Stetiſtis in gladiis veſtris. Nimirũ ad effundendum ſanguinem innocẽtum. Notat habitum paratorum ad occidendum. Appellat eos ſanguinolẽtos & homicidas. Stare in gladio eſt nõ ſolùm ſemel occidiſſe, ſed inſtructum eſſe & paratum ad occidendum ſæpe, & arte militari ſibi cõparare victum, & tandem crudelẽ eſſe, & ſanguinis diffuſorem. Idem etiã ſignificat viuere in gladio, qua dicendi exornatione vſus eſt Iſaac, cũ filio ſuo
Gene. 27. Eſau benedixit. Benedixerat Patriarcha ille filio ſuo Iacob ſecundo genito: & quia Eſau primogenitus calamitatẽ ſuam deplorauit, dixit illi: Viues in gladio, & fratri tuo ſeruies. Quæ verba arcanã continent ſententiam, & excelſum myſteriũ. Eſau primogenitus populus eſt Iudaicus, quẽ Deus filium ſuũ pri-
Exod. 4. mogenitũ vocauit, vt ex capite 4. Exodi conſtat apertiſſimè. Iacob verò ſecũdo genitus populus eſt Gentilicus, qui Chriſti fidẽ recepit, quem Chriſtus genuit ſanguine ſuo: de
Ioan. 1 quo ait diuus Ioannes: Quotquot autẽ eum receperunt, dedit eis poteſtatẽ filios Dei fieri, qui non ex ſanguinibus, nec ex voluptate carnis, ſed ex Deo nati ſunt. Hi ſunt filij ſecundo geniti, Deo placentes: Iudæi autẽ infideles primogeniti, Deo odibiles: de quibus
Eſa. 1. ipſe ait per Eſaiam: Filios enutriui, & exaltaui: ipſi aut ẽ ſpreuerunt me. Fuit populus Iudaicus adumbratus in Caino, Iſmaele, Eſau, primogenitus: Gẽtilicus verò in Abel, Iſaac, & Iacob, ſecũdo genitis. Eam ob cauſam in genialogia ſaluatoris, nec apud Matth. nec a- *Matth. 1*
pud Lucã vllũ ex his primogenitis ingreſſum *Luc. 3.*
fuiſſe reperies. Reprobantur quidem, quoniam populum Iudaicũ in perfidia ſua manentẽ adumbrabãt, quẽ Deus meritò reprobauit. Quid igitur voluit diuina ſcriptura in
Geneſi ſignificare, dicens: Eſau audita bene- *Gene. 27*
dictione Iacob cũ eiulato magno fleuiſſe, niſi innuere, impiam Iudæorũ ſynagogã ingemiſcere, quòd ſe videat à Deo derelictã, Eccleſiam autẽ Catholicam benedictã & electã? Porrò Deus per filios diuinorũ vatũ, & Chriſtianorũ prædicationẽ quotidie dicit Iudæorũ ſynagogę, ſe filio ſecũdo, hoc eſt, Gentium populo benedixiſſe, in eumq́; omnem excellentiam & amplitudinem contuliſſe, fidemque ſuã per vniuerſas gentiũ oras fama celebraſſe. Primogenita, & benedictio, & ea, quæ dolet Eſau fuiſſe ſibi ſublata, & Iacob conceſſa, ſunt fides, ſpes, charitas, & cæteræ virtutes, & nominis claritas, & horũ amplitudo: in quibus omnibus aſpicit planè ſynagoga eſſe ſibi Chriſti Eccleſiam antepoſitã. Et quemadmodum pater filio ærumnas ſuas deploranti aliquid impertiuit benedictionis, ita Deus derelictæ ſynagogæ rorem aëris, & terræ pinguedine tribuit, non eam omnino in mũdi opibus deſtituens. Sed ait illi: Viues in gladio, & fratri tuo ſeruies. Nam populus Iudaicus diuinorum vatum ſanguinẽ fudit, & viros omnes, qui ſingulari pietate, & eximia ſapientia alios anteibant, ad perniciem & vaſtitatẽ vocauit. Quid plura? ipſum ſuũ Meſſiam, verum Deum, qui humanitate aſſumpta illum veritatem docuit, viamque ad æternam beatitudinẽ conſequendã aperuit, quæ è cæli faſtigio deſcendens cum eo contulit ſermones ſuos, vt illum qui in caligine verſabatur, diuino lumine luſtraret, & ad gloriam immortalem tandem perduceret, impius populus, ad omnẽ immanitatem paratus, flagellauit, percuſſit, vulneribus traiecit, & cruci duris clauis affixit. Et ſanctos eius diſcipulos, quos ne voce quidẽ lædere debe-ret, cùm in eum magna cõferrent beneficia, ingratus populus trucidare conabatur. Et nunc omnia Iudæorum odia in Chriſtum,
eiusque pios ſectatores crudeliter ardẽt: &, vt *Gene. 27*
de illis vaticinatus eſt Iſaac, in gladio viuunt, hoc eſt, in odio & impietate: ſed fratri ſuo minori, hoc eſt, populo gentiũ, ſeruiunt: nam nec regem habent Hebræi, nec patriã ſuam
colunt, nec templum poſſident, nec legis ſa- *Gene. 21*
crificia exercent. Errat Agar in ſolitudine, errat ſynagoga exul à patria: neſcit viã, igno
rat Chriſtum, qui de ſe ait: Ego ſum via. Vi- *Ioan. 14*
tam agunt Iudæi infelicẽ, omni dedecore & ignominia plenam, per totum orbem terrarum diſperſi, cõtempti, calamitoſi, & execrabiles.

biles. Qui autē ex illis ad Chriſtum conuertūtur, in honore & celebritate verſantur. Et quoniā Iudæi illi, qui tēpore Ezechielis mānſerāt Hieroſolymæ, crudeles erāt, & ſanguinolenti, ait illis hoc loco diuinus vates: Steriſtis in gladiis veſtris. Sunt qui exiſtiment, ſtare in gladiis eſſe enſes manu portare ad occidendū: vt ſit ſenſus: Quemadmodum alij baculos portāt, vt ſe ſuper eos ſuſtentent, ita vos gladios, vt illis alios interficiatis. Accipitur aliquando gladius pro ira, & indignatione, & hoſtili potētia. vt apud Eſaiam: Si me *Eſa. 1.* ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. *Eſa. 34.* Vnde gladium ſanguine inebriare eſt occidere: vt apud eundē Eſaiā: Inebriatus eſt in cælo gladius meus. Ac ſi dicat Dominus: In cęlo decreui interficere Idumęos. In præſenti tamen gladius pro enſe accipitur ſanguinem inhumaniter effundente.

Hæc dices ad eos: Sic dicit Dominus Deus: Viuo ego, quia qui in ruinoſis habitāt, gladio cadent: & qui in agro eſt, beſtiis tradetur ad deuorandū: qui autem in præſidiis & ſpeluncis ſunt, peſte morientur. Et dabo terrā in ſolitudinē, et in deſertū: et deficiet ſuperba fortitudo eius, et deſolebūtur mōtes Iſrael, eò quòd nullus ſit, qui per eos tranſeat. Et ſcient, quia ego Dñs, cum dedero terram eorum deſolatā, & deſertā propter vniuerſas abomi-
G nationes ſuas, quas operati ſunt. Et tu fili hominis fili populi tui, qui loquūtur de te iuxta muros, & in oſtiis domorū: & dicunt vnus ad alterum, vir ad proximū ſuū loquētes: Venite, & audiamus, quis ſit ſermo egrediens à Dño. Et veniūt ad te, quaſi ſi ingrediatur populus: et ſedēt corā te populus meus, & audiūt ſermones tuos, & non faciunt eos: quia in cāticum oris ſui vertunt illos: & auaritiā ſuā ſequitur cor eorum. Et es eis quaſi carmen muſicum, quod ſuaui, dulciq; ue ſono canitur, & audiunt verba tua, & non faciunt ea. Et cùm venerit, quod prędictum eſt, ecce enim venit, tūc ſciēt, quòd propheres fuerit inter eos.

Viuo ego. Hoc eſt, id quod dico, abſque dubio veniet. Eſt veluti quædam forma iurandi: ac ſi dicat Deus: Quàm verum eſt me viuere, tam verum erit, eos euertendos eſſe. Et ita reuera impletum fuit. Nam qui in ruinis Hieroſolymæ habitabant, & qui ſe in agros contulerant, & qui ſe in ſpeluncas, & locos abſtruſos receperant, omnes periere, & fuere miſerabilem exitum conſecuti. Quidā mortuj ſunt hoſtium gladio, quidam beſtiarum dentibus, quidam fame & peſte.

Et deſolabuntur montes Iſrael. Hoc ideo ait: quia terra promiſſionis montoſa erat. Vel per montes homines intelligit ſuperbia elatos, vt in pſalmo. Montes ſicut cera fluxerunt à facie Domini. *Pſal 96.* Et apud Eſaiam. A facie tua montes defluent. *Eſa. 64.* Et apud Habacuc: *Haba. 3.* Aſpexit, & diſſoluit Gentes, & contriti ſunt montes ſeculi. Per montes ſeculi, ſiue æternos, vt vertunt alij, intelliguntur reges ſuperbi, qui multis ſeculis regnauerant.

Et tu fili hominis. Locutus fuerat de Iudæis, qui capto Sedechia, & trāſlato in Chaldæam remanſerant Hieroſolymæ: nunc ad eos reuertitur, qui ſecum erant in Babylonica, eiuſq; ue verba irridebant. Monebat eos diuinus vates, deterrens eos à vitiis & exhortans ad virtutes, atque illis prædicens futura, ſed illi hæc omnia in cantilenas deriſorias traducebant. Eum audiebant, ſed ſubſannabant. Oſtendebant velle dictis eius obedire, & ad illum ſe conferebant, ſed poſtea iuxta muros ad ſolem in hyeme, & inter priuatos parietes, ſeu ad ianuas domorum in ſtate de illo detrahebant, eumq; ue opprobriis vulnerabant. Contra Domini ſententiam dicentis: Maledictus, qui clam percuſſerit proximum ſuum. *Deut. 27* Ideo aiebat Dauid: Detrahentem ſecretò prpximo ſuo, hunc perſequebar. *Pſal. 100* Et Iob: Cùm ab eis receſſiſſem, detrahebant mihi. *Iob. 19.*

Quaſi ſi ingrediatur populus. Hoc eſt, ad te veniunt cateruatim. Septuaginta habent: Veniunt ad te quomodo populus congregari ſolet.

Et audiunt ſermones tuos. Curioſitate adducti, fingentes ſe velle illos ſeruare, sed eos complere nequaquam volunt. *Luc. 11.* Beati qui audiunt verbum Dei, inquit Dominus, ſed ſi cuſtodiūt illud. *Pſal. 102* Beati qui memores ſunt mādatorum eius, ſed vt faciant ea. Verba enim vitæ æternæ habet. *Ioan. 6.*

Et es eis quaſi carmen muſicū Audiūt te voluptatis cauſa: ſed doctrinam tuam minimè ſequūtur. Quemadmodum nōnulli oblectātur muſica, et muſicos, aliquorū fortitudinē, & res geſtas, ac facta præclara canētes, libenter audiunt, ſed virtutes, quas illi laudibus efferunt, & cantu celebrant imitari non curāt, ſic filij Iſraelis oblectationis & recreationis ſolummodò cauſa te audiunt, conſilia autem tua penitus contemnunt. Huiuſmodi ſunt, qui nunc concionatores audiunt, vt eorum mulceantur artificio, eloquentia, & doctrina: non autem vt iuxta eam rationem dirigant viuendi. *Simile.* Vt apes multa percurrētes, ſolum floribus delectātur, & illos decerpūt, alia relinquunt, ſic hi auditores totam concionē audiētes nihil volūt niſi flores, & pulchrè dicta. Hęc tantùm curant, ſolidā autem

doctrinam contemnūt, & iuxta eam viuere penitus ſpernunt. Adulationes quærunt & fabulas, vtilem veritatē faſtidiunt. Id præui-
2.Tim. 4 dens D. Paulus in epiſtola ſecūda ad Timotheum, aiebat: Erit tempus, cùm ſanā doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coacervabunt ſibi magiſtros prurientes auri-
Act. 17. bus, ad fabulas autem conuertētur. In Actis apoſtolorum ſcriptum legimus. Athenienſes ad nihil aliud vacaſſe, quam vt aliquid noui dicerent, aut audirēt. Sed nō propterea concionatores relicturi ſunt munus concionādi, nam etſi nonnulli ſint auditores curioſi, vani, & impij, ſunt tamen multi graues, docti, & pij, qui animi vtilitatē quærunt. Et quamuis omnes abirent præter vnū, ei tamen eſſet veritas nūtianda. Notum eſt illud Antimachi clari poetæ dictum, qui, vt refert Cicero de claris oratoribus, cùm conuocatis auditoribus legeret eis volumen ſuum, eumque loquentem omnes præter Platonē reliquiſſent: Legā, inquit, nihilominus, Plato enim mihi vnus inſtar eſt omnium.

Et cùm venerit. Hoc eſt, aiunt impij, te nō eſſe verum prophetam, ſed cùm venerit id quod tu prędixiſti, quod quidem iam venit, ſcient te eſſe diuinum vatem.

Annotationes ex Hebræo in caput XXXIII.

ET tulerit populus terræ virum vnū de nouiſſimis ſuis. In hebraico pro de nouiſſimis ſuis eſt מִקְצִיתָם mictſehem: à verbo קָצָה catſah, quod ſignificat ſuccidere, & finem facere. Vnde nomē cetſeh ſignificat finem, extremitatem, vltimum, & no-
Habac. 2 uiſſimū. Apud Habacuc cap. 2. vbi cōmunis editio habet: Cogitaſti confuſionem domui tuæ, concidiſti populos multos, & peccauit anima tua: Pro concidiſti eſt in hebraico cetſoth, quæ dictio poteſt eſſe verbum, & nomen. Noſter interpres traſtulit, concidiſti, vt ſit verbum noſtrum catſah, & rectè quidem. Alij exiſtimant eſſe nomē. Ideo poteſt transferri: Cogitaſti conſilium ad confuſionem domus tuæ, in finibus multorum populorum, & peccaſti in animā tuam. Ac ſi diceret Propheta: Tu ô Nabuchodonoſor cepiſti conſilium, quod non ſolùm in regno tuo, ſed etiam in extremitatibus aliorum populorum, in omnibus terrarum oris in ignominiam domus tuæ redundauit. Nam propter illud eiectus fuiſti ab hominum conſortio, & oſſa tua fuerunt deiecta è ſepulchro. Eam ob cauſam hoc Ezechielis loco pro de nouiſſimis ſuis poteſt rectè verti, ex finibus ſuis, vel ex terminis ſuæ regionis. Vt ſit ſenſus: Si elegerit populus virū aliquem in ſpeculatorem, de his, qui intra ſuos limites cōmorātur. Vel de extremis ſuis, hoc eſt, de his qui in finibus habitāt regionis. Vnde ſeptuaginta tranſtulerunt: Et tulerit populus terræ hominē vnum de ſuis. Solent enim ſpeculæ in finibus prouinciæ conſtitui, & in illis ſpeculatores in eiſdē extremitatibus degentes collocari, quoniam hi terram melius cognoſcunt, & hoſtes vicinos maiore odio proſequuntur. Huiuſmodi eſſe debent præſules, qui ſubditos optimè cognoſcant, & hoſtium animæ acerrimi ſint hoſtes, & veritatem intrepidè, ſed cum modeſtia annuntient, & rempublicam prudenter gubernant, potiùs amari, quàm timeri cupientes. Nam ſi omnia voluerint timore, & aſperitate, & inſolentia menſurare & regere, ea facilè euertēt. Simile.
Vt aqua magni ac profundi lacus cùm natura ſua tranquilla ſit, vi tamen venti agitatur, & cōmouetur, ſic populus ac ſi ſua ſpōte mitis ſit & quietus, nimia tamen ſeueritate & aſperitate præſulis veluti violenta procella concitari ſolet, & perturbari. Ideo ait Salomon in Prouerbiis. In hilaritate vultus Prou. 16.
regis vita, & clemētia eius quaſi imber ſerotinus. Et rurſus: Miſericordia & veritas cuſto Prou. 20.
diunt regem, & roboratur clemētia thronus eius. Et Chriſtus Deus noſter: Qui maior eſt Matt. 23
veſtrum, erit miniſter veſter. Ita tamē debet princeps & præſul miſericordiā & tranquillitatem colere, vt iuſtitiam non amittat. Ita Prou. 29
enim ait Salomon: Rex iuſtus eriget terrā, vir auarus deſtruet illam. Et liber Sapientię: Di- Sap. 1.
ligite iuſtitiam, qui iudicatis terrā. Oportet reipublicæ gubernatorē animū ad Deū erigere, eiuſq; pręcepta ſeruare, vt ſubditos ſuos rectè ac ſapienter regat. Ideo dicebat rex Dauid: Et nūc reges intelligite, erudimini, qui iudicatis terram. Seruite Domino in timore, & Pſal. 2.
exultate ei cū tremore. Apprehēdite diſciplinā, &c. Quibus verbis principes & antiſtites exhortatur, vt reſipiſcant, ne veſano furore ſe illi opponant, cuius potentiæ nemo poteſt reſiſtere, ſed potiùs eum colant, eius mādata obſeruēt, & ſapienter expendāt, quid faciāt. Vbi nos habemus: Apprehendite diſciplinā, habet litera hebraica נשקו בר. Quæ verba poſſunt latinè verti: Adorate filiū ſiue oſculamini filiū. Id quod dixit: Seruite Domino in timore, intelligitur de Deo patre: id quod ait: Adorate ſeu oſculamini filiū, intelligitur de filio Meſſia: qui hoc ait eſt ſpiritus ſanctus, qui per os Dauidis loquebatur. Vbi vides ſacroſanctæ trinitatis expreſſum myſteriū, illis latens, qui illud nolunt cōſiderare. Huic ſanctiſſimæ & indiuiduæ trinitate ſeruire, & parere debēt principes, ſi volunt, vt eis ſeruiant & pareant ſubditi, & virtutū momenta perpendant. Nam vt ait Eccleſiaſticus: Secundū Eccle. 10
iudicem populi, ſic & miniſtri eius, & qualis rector eſt ciuitatis, tales & inhabitātes eam.

Oculos veſtros leuatis ad immunditias veſtras. Septuaginta pro immunditiis tranſtulerunt abominationes. Pagninus idola. Solent enim idola in literis diuinis immunditiæ appellari, & abominationes.

Et

Et es eis quaſi carmen muſicum. Septuaginta habent: Et es eis quaſi vox pſalterij. Thargum habet: Es quidem illis quaſi canticum organorum. Verti poteſt: Et es illis veluti canticum amorum ſiue amatorium. In hebraica enim eſt agauim à verbo agau, quod
Ierem 4. ſignificat amare, vt apud Ieremiam cap. 4. Contempſerũt te amatores tui. Et apud noſtrum Ezechielẽ ca. 23. Tradidi eam in manus filiorum Aſſur, ſuper quorum inſaniuit libidine. Inſanire libidine Aſſyriorum, eſt amare eorum ritus, & eorum idolorum cultum vehemẽter diligere, & amplecti. Signifi-
Sup. 23. cat illis verbis dominus, ſe ideo Samariã, hoc eſt, decem tribus Aſſyriis tradidiſſe, quoniam ingratus ille Iudæorum populus Deo vero contempto commentitios Aſſyriorũ Deos coluit, & impias eorum ſuperſtitiones deperiit, ardenterque, & impatienter corruptus eorum mores amauit.

ARGVMENTVM CAP. XXXIIII.

INuehitur in paſtores, qui grege neglecto ſeipſos paſcunt voluptatibus & deliciis, & vt verbis vtar diui Pauli, quæ ſua ſunt, quærunt, non quæ Ieſu Chriſti. Inducit Deum promittentem ſe eſſe oues ſuas in ouilli eccleſia congregaturum. Vaticinatur de magni illius, veríque paſtoris in mundũ aduẽtu, hoc eſt, de Chriſto deo noſtro, qui deſcendit è cælis, humanámque induit formam, vt oues errantes diuino lumine luſtraret, & coadunaret, vberrimis paſcuis gratia, rerumque diuinarum cõtẽplatione, atque aquis cæleſtium donorum, ſanctarumq́ literarum reficeret, & ad cæleſtem beatitudinem perduceret, vbi admirabilibus, immortalibusq́ oblectationibus paſcerentur.

CAPVT XXXIIII.

ET factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Fili hominis propheta de paſtoribus Iſrael: propheta, & dices paſtoribus: Hæc dicit Dominus Deus: Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos: nonne greges à paſtoribus paſcuntur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini: & quod craſſum erat, occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis. Quod infirmum fuit non conſolidaſtis, & quod ægrotum non ſanaſtis: quod confractum eſt, non alligaſtis, & quod abiectũ eſt, non reduxiſtis, & quod perierat, non quæſiſtis: ſed cum auſteritate imperabatis eis, & cum potentia. Et diſperſæ ſunt oues meæ, eò quòd non eſſet paſtor, & factæ ſunt in deuorationem omnium beſtiarũ agri, & diſperſæ ſunt. Errauerũt greges mei in cunctis mõ- B
tibus, & vniuerſo colle excelſo, & ſuper omnem faciem terræ diſperſi ſunt greges mei, & non erat, qui requireret, non erat, inquam, qui requireret. Propterea paſtores audite verbum Domini. Viuo ego, dicit Dominus Deus: quia pro eo quòd facti ſunt greges mei in rapinam, & oues meæ in deuorationem omnium beſtiarũ agri, eò quòd non eſſet paſtor, nec enim quæſierunt paſtores mei gregem meum, ſed paſcebant paſtores ſemetipſos, & greges meos non paſcebãt, propterea paſtores audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus
Deus: Ecce egoipſe ſuper paſtores: C
requiram gregem meũ de manu eorum, & ceſſare faciam, vt vltra non paſcant gregem meum, nec paſcant amplius paſtores ſemetipſos: & liberabo gregem meum de ore eorum, & non erit vltrà eis in eſcam. Quia hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ipſe requiram oues meas, & viſitabo eas. Sicut viſitat paſtor gregem ſuum in die, quando fuerit in medio ouiũ ſuarum diſſipatarum, ſic viſitabo oues meas, et liberabo eas de omnibus locis, in quibus diſperſæ fuerant in die nubis & caliginis.

EXPLANATIO.

F*ili hominis propheta de paſtoribus Iſrael.* Hoc eſt aduerſus Hebræorum præſules, & magnates, quibus gubernandi populi cura commiſſa eſt. Sed omnia hæc ad Chriſtianos etiam illos antiſtites & principes referri poſſunt, qui nõ ſuos, ſed ſeipſos tantùm curare contendunt.

Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſeipſos. Subauditur, neglectis ouibus. Senſus eſt: Aeternum illis excidium annũtio, qui cũ principatũ obtineant, ſe illecebris tradunt, & ſceleribus contaminant: ſaluti autem animarum nolunt conſulere. Intelligens Moyſes quàm neceſſaria eſſet paſtoris cura & dili-
gentia aiebat: Prouideat Dominus Deus *Num.* 27
ſpiri-

ſpirituum, omnis carnis hominē, qui ſit ſu-
per multitudinem hanc, vt poſſit exire, &
intrare ante eos, & educere eos, vel introdu-
cere, ne ſit populus Domini ſicut oues abſq;
Deut. 1. paſtore. Et alibi dicebat Hebræis: Date ex
vobis viros ſapientes, & gnatos, quorū con-
uerſatio ſit probata in tribubus veſtris, vt po
nam eos vobis principes. De iniquis autē ait
Oſe. 8. Deus per Oſeam: Ipſi regnauerunt, & nō ex
Zach. 11 me, principes extiterunt, & non cognoui.
Hoc eſt, non approbaui. Et per Zachariam:
Ego ſuſcitabo paſtorem, qui derelictum non
cuſtodiet, & qui diſperſa nō quæret. Et pau-
lò pòſt: O paſtor, & idolum derelinquens
gregem. Permittit aliquando Deus ob homi-
num peccata, vt paſtores eligantur, qui ſub-
ditis perniciem machinentur. Tales paſtores
idola ſunt foris imaginem præſulum oſten-
dentia, intus vana. Qui oculos habent, & nō
vident, aures, & non audiunt, qui flagitia
publica diſſimulant, qui veritatem audire
Iob. 34. nolunt, nonne idola meritò vocātur? Deus,
inquit Iob, regnare facit hominem hypocri-
tam propter peccata populi. Ideo dicebat
Eſa. 3. Deus per Eſaiā: Dabo pueros principes eorū
effœminati dominabūtur eis. Et paulò pòſt:
Vos depaſti eſtis vineā meā, & rapina paupe-
ris in domo veſtra. Et per regium ac diuinū
Pſal. 52. vatem: qui deuorant plebem meam ſicut
eſcam panis. Multi enim principes & præ-
ſules ſtimulis auaritiæ & cupiditatis conci-
tati populum per ſummum ſcelus ſpoliant,
& lacerant, eiusque diuitias inexplebili deſi-
derio deuorant, & in altum ſuorum flagitio-
rum profundunt. Huiuſmodi principes &
paſtores mūdi honores quærunt & diuitias,
non autem ſolicitudinem & laborem. At
paſtor ille cæleſtis, Chriſtus Deus noſter ti
tulum dignitatis regiæ in cruce habuit, nō in
Ioan. 10. menſa: in laboribus, non in delicijs. Et de ſe-
ipſo ait: Ego ſum paſtor bonus: bonus pa-
ſtor animam ſuam ponit pro ouibus ſuis. Ea
cognomina ſumit, quibus homines amore
ad ſe alliciat. Ipſe eſt, qui omnia paſcit: pauit
populum Iſraeliticum quadraginta annis in
Exod. 16 deſerto: pauit Moyſem & Eliam cibo inui-
Exod. 24 ſibili quadraginta dies, & quadraginta no-
Deut. 9. ctes ieiunantes: paſcit naturalibus eſcis cun-
3. Re. 19 cta animantia: & fideles ſuos pane gratiæ, &
excellentibus ſacramētorum epulis admira-
biliter reficit, & recreat. Vocans Deus ſe pa-
ſtorem, ſuā erga nos charitatem & ſolicitu-
Pſal. 22. dinem oſtendit. De eo ait Dauid: Dominus
regit me, & nihil mihi deerit: in loco paſcuæ
Pſal. 26. ibi me collocauit. Et rurſus: Dominus illu-
minatio mea, & ſalus mea, quem timebo? Et
Zach. 2. ipſe paſtor ait ore Zachariæ prophetæ: Ego
ero murus igneus in circuitu eorum. Et ore
Eſa. 46. Eſaiæ: Etiamſi mater obliuiſcatur infantis
ſui, ego tamen non obliuiſcar tui. Et Petro,
quem vniuerſalem eccleſiæ paſtorem con-
ſtituit, dixit: Paſce oues meas. Non dixit
paſce teipſum, ſed oues: nec dixit; Occide il-
las, ſed paſce eas: Non ſuperbiam, faſtum,
& inſolentiam, ſed ſolicitudinē, curā; & vi-
gilantiam illi commendauit. Et idem Petrus *1. Pet. 5.*
alijs paſtoribus dicebat: Paſcite, qui in vobis
eſt, gregem Dei. Docens diuus Paulus tri- *Rom. 12.*
buentium, & præſulum munus, ait: Qui tri-
buit, in ſimplicitate, qui præeſt, in ſolicitu-
dine. Et curam ſuam oſtendens connume-
ratis laboribus ſuis ait. Præter illa, quæ ex- *2. Co. 11*
trinſecus ſunt, inſtantia mea quotidiana, ſo-
licitudo omnium eccleſiarum. Qui in fun-
ctione præfecturæ ſolicitudinem præſtat, re-
liquos numeros ſuæ dignitatis facilè exple-
bit. Sed hæc ſolicitudo erga oues debet eſſe,
vt illas ſpirituali cibo, & corporeo alimen-
to paſcat, non erga mundi honores & vani-
tates. Sunt enim nonnulli, qui eam, quam
eccleſiæ debent ſolicitudinem, ſeculo tradi-
derunt, vanam nominis celebritatē quæren-
tes, ſuum ſanguinem, non Ieſu Chriſti illu-
ſtrare conantes. Hinc effectum eſt, Deo ita
permittente, vt ſubditi aduerſus prę ſules ſæ-
penumero inſurrexerint, & contra excelſas
eccleſiæ dignitates oſtenderint rebellionem,
quoniam ipſi præſules eccleſiarū ſolicitudi-
nem reliquerunt. Vltionē diuinam eſſe arbi-
tror, & iuſtū Dei iudiciū, ita peccatis exigen-
tibus, vt ſubditi à præſulum obedientia defi-
ciant quòd prę ſules à ſolicitudine eos paſcē-
di defecerint. Antiqui philoſophi principē &
præſulem cum ſole comparabant, quē appel-
labant theon, hoc eſt currentē, vt ſignificarēt
debere illū omnia animo percurrere, eſſeq;
ei ſolicitudinem, & curam, & vigilantiā ſum-
mè neceſſariā. Eamob cauſam ei ſceptrum
rectum abſque folijs tribuebant, vt innuerēt,
iuſtitiam debere eſſe rectā, & affectionibus
deſtitutam. Vt autē firmitudinē eius in ęqui-
tate & iuſtitia oſtenderent, Martē, per quem
principem ſignificabant, indutū tunica ada-
mantina pinxerunt. Vt autē ipſum principē
veritatis cultorem eſſe debere indicarent,
principis ſtatuam collocauerunt in quodam
Aegypti ædificio, vbi erat rex Simandius ſe-
pultus, & habebat ſtatua illa principis veri-
tatem ex collo pendentē, tanquā pretioſum
monile, in quod ipſe oculos habebat conie-
ctos. Author eſt Diodorus Siculus libro 2.
Bibliothecæ. Nolebāt veteres illi, vt princeps
aſpiceret affectus corruptos, adulationes, &
vanitates, ſed vt in veritate oculos figeret,
qua adductus gubernaret, vt ſe non paſceret
delicijs, & traderet voluptatibus, ſed ſubdito-
rum ſaluti conſuleret, & pro illis curas, & la-
bores ſubiret. In vita Alexandri Magni, quā
Ioannes Monachus literis mandauit, prodi-
tum eſt memoriæ, Alexandrum has voces
emiſiſſe. Seruile eſt dedere ſe voluptatibus,
laboribus autem ſe exercere, res eſt princi-
pibus digna. Si hoc Gentes abſque fide ani-
mo perſpiciebant, quam rationem Deo red-
dent fideles, ſi illud intueri noluerint, qui-
bus Deus dicit: Væ paſtoribus Iſrael, qui
paſcunt

paſcunt ſeipſos? Si ſeculi principes ſaluti po-
puli conſulere tenentur, quanto magis pa-
ſtores eccleſiaſtici & religioſi, qui ſunt au-
reæ monetæ ingentis pretij in eccleſia Chri-
ſti? Oportet eos nihil intra ſe habere vilis
cupri, nullam alienæ materiæ miſtionem
recipere, nullum raucum ſonũ plumbi ede-
re, nihil adulterinum intrinſecus admittere.
Et quoniam ſunt virtutis pictores præcipui,
à quibus ſubditi artem pingendæ virtutis diſ-
cunt, vt ait in Apologetico Gregorius Na-
zanzenus, ſumma ope nitendum eſt, ne in-
ueniantur pulchræ virtutis peſſimi pictores,
vel certè ne alijs pictoribus, qui eam debent
in ſeipſis depingere, imaginis eius peſſima
præbeant exemplaria. Pulchram autem de-
pingent virtutem, ſi in eius actiones toto pe-
ctore incubuerint, & eccleſiæ ſolicitudinem
præſtiterint. Audiant diuum Paulum dicẽ-
Hebr. 13. tem: Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete
eis: ipſi enim peruigilant quaſi rationẽ red-
dituri pro animabus veſtris. Et alibi: Opor-
1. Tim. 3 tet epiſcopũ irreprehenſibilem eſſe. Et rur-
ſum: Attendite vobis, & vniuerſo gregi, in
Act. 20. quo vos ſpiritus ſanctus poſuit epiſcopos, re-
gere eccleſiam Dei, quam acquiſiuit ſan-
guine ſuo.

Lac comedebatis, & lanis operiebamini.
Nomine lactis intelligit opes, nomine lanæ
veſtiũ varietatẽ. Ionathas Chaldæus habet:
Comeditis, & abſumitis ſubditorũ diuitias.

Quod craſſum erat occidebatis. Hoc eſt,
diuitibus mortem inferebatis, vt eorum di-
uitias acciperetis. Arguit paſtores impios,
quòd pietatis momenta perpendere noluiſ-
ſent. Eſt enim eorum munus mederi ægro-
tis, infirmos conſolidare, fractos alligare, ab-
iectos reducere, perditos quærere, & leniter
ac iuſtè gubernare. Ideo ait Apoſtolus: Cor-
ripite inquietos, conſolamini puſillanimes,
1. The. 5. ſuſcipite infirmos, patiẽtes eſtote ad omnes.
Paſtor ille cœleſtis, Chriſtus Deus noſter re-
Mat. 18. lictis nonaginta nouem ouibus in deſerto
Luc. 15. venit eam, quæ errauerat, quæſitum, eam-
que inuentam aſportauit in humeris. Nona-
ginta nouẽ oues ſunt angeli electi, ouis, quæ
perierat, genus humanum, deſertũ cœlum
eſt, à nobis ſeparatum, aduentus ad quærẽ-
dam ouem perditam, eſt Chriſti incarnatio,
ouis impoſitio in humero eſt generis huma-
ni in proprio corpore redemptio, reuerſio
ad deſertum eſt reditus Chriſti ad vitam,
eiuſque in cœlum admirabilis aſcenſus. Feli-
ces illi paſtores, qui quærunt oues perditas,
imponunt ſuis humeris, earum ſaluti conſu-
lunt, & munus Chriſtiani paſtores exercent.
At væ illis, de quibus hoc loco loquitur E-
zechiel, quibus per Ieremiam ait Deus. Væ
paſtoribus, qui diſperdunt, & dilacerant gre-
Iere. 23. gem paſcuæ meæ. Ait diuus Gregorius tot
mortibus prælatos dignos eſſe, quot ad ſub-
ditos ſuos perditionis exempla trãſmittunt.
Debet paſtor primò panem habere in pera,
hoc eſt, ſacram ſcripturã in cognitione, iuxta
id, quod ait Deus per Malachiam: Labia ſa- Mala. 2.
cerdotis cuſtodiunt ſcientiam. Et per Oſeã: Oſe. 4.
Quoniam tu ſcientiam repuliſti, repellam
ego te, ne ſacerdotio fungaris mihi. Vnde di-
uus Paulus in epiſtola prima ad Timoth.
præſulem ait debere eſſe doctorem: & ad 1. Tim. 3
Titum, Oportet, inquit, continentem eſſe, Tit. 1.
amplectentem eum, qui ſecundum doctrinã
eſt, fidelem ſermonem, vt potẽs ſit exhortari
in doctrina ſana, & eos, qui contradicunt ar-
guere. Secundò, debet habere baculum ad
delinquentium correctionem. Ideo ait apo-
ſtolus: Peccantes coram omnibus argue, vt 1. Tim. 5.
& cæteri timorem habeant. Et rurſum: Ar- 2. Tim. 4.
gue, obſecra, increpa, in omni patientia &
doctrina. Oportet enim infundere vinum &
oleum, more cœleſtis Samaritani, vt corre-
ctio & pietas, iuſtitia & miſericordia, ſeueri-
tas & clementia copulentur. Et quoniam
præſules paſtores vocãtur, in quatuor illos
inſignes paſtores oculos conijciant, vt eos
imitentur, de quibus loquitur diuina ſcriptu
ra, eos ſummis laudibus efferens. Primus eſt
Abel iuſtus, quem liber Geneſis aſſerit fuiſſe Geneſ. 4.
ouium paſtorem. Abel idem eſt, quod lu-
gens, debẽt enim paſtores populi ſcelera de-
plorare. Id exercebãt illi, de quibus ait Ioel: Ioel. 2.
Inter veſtibulum & altare plorabunt ſacer- Ierem. 6.
dotes miniſtri domini, & dicent: Parce do-
mine, parce populo tuo. Id intelligens Iere-
mias aiebat: Quis dabit capiti meo aquam,
& oculis meis fontẽ lachrymarum, & plora
bo die ac nocte interfectos filiæ populi mei.
Alter paſtor eſt Iacob, qui de ſeipſo dicebat:
Die noctuque æſtu vrgebar, & gelu, fugie- Gen. 31.
batque ſomnus ab oculis meis. Et Chriſtus
cœleſtis paſtor apud Ioannem patrem cœ-
leſtem alloquens: Quos, inquit, dediſti mihi, Ioan 17.
ego cuſtodiui, & nemo ex eis perijt, niſi fili-
us perditionis. Tertius paſtor eſt Dauid, qui
de ſe ait: Paſcebam patris mei gregem, & ve-
niebat leo, & vrſus, & tollebat arietem de 1. Re. 17
medio gregis, & perſequebar eos, & percu-
tiebam, eruebamque prædam de ore eorũ,
& ſuffocabam, interficiebamque illos. Opor
tet ſe bonos paſtores leoni illi opponere, de
quo ait diuus Petrus in prima ſua canonica:
Aduerſarius veſter diabolus tanquam leo 1. Petr. 5.
rugiens circuit, quærens quẽ deuoret. Quar- Exod. 3.
tus eſt Moyſes, qui oues Ietro paſcebat. Hic
pro populo ad dominũ ardentes preces fun-
dens aiebat. Quieſcat domine ira tua, & eſto Exod. 32.
placabilis ſuper ira populi tui. Debent enim
præſules pro ouibus ſuis deum orare, eaſq́;
ex Aegypto auferre, & in terrã promiſſionis
dirigere, hoc eſt ex mundi flagitijs auertere,
& ad cæleſtis patriæ deſiderium exhortari.
Tenetur bonus paſtor communem vtilita-
tem ſuæ propriæ anteponere. Vt contemnẽ- Simile.
dus eſt, qui in nauigando ſe mauult incolu-
men ſeruare, quàm nauim, ſic eum vitupe-
randum exiſtimo, qui in reipublicæ diſcri-

mine ſuum propriũ commodum temporale communi animarum ſaluti anteponit. At præter hos quatuor paſtores, de quorũ laudibus nulla vnquam ætas conticeſſet, quorũ res geſtæ ſunt diuinis literis conſignatæ ad memoriam poſteritatis ſempiternam, oportet principes & præſules verè Chriſtianos paſtorem illum cæleſtem imitari, Chriſtum Deum noſtrũ, qui de ſeipſo ait: Ego ſum pa-
Ioan. 10. ſtor bonus. Ille pro nobis ſanguinẽ fundere, & crucis mortem ſubire non dubitauit. Ideo humanam naturam aſſumpſit immẽſus ille deus, mundi conditor & cõſeruator, vt oues in tenebris inextricabilibus errantes, ad veritatis ſplendorem adduceret, viamq; illis muniret ad gloriam immortalẽ cõſequendam. Illum expectauerant patres antiqui, de eius aduentu vaticinati fuerant diuini vates, aſſerentes fore, vt diuinus hic paſtor veniret, cuius ſanguine mundi maculæ abluerentur, & iniquitates expiarentur: cuius numine prædicebant eſſe infinitam hominum multitudinem ex impia idolorum ſuperſtitione ſeuocandam, & ad verã dei fidem & religionẽ conuertendã. Huius paſtoris veſtigia ſequũtur præſules illi, qui pro terrenis quærunt cæleſtia, pro fluxis æterna, pro exiguis magna, & pro animarum ſalute corporis vitam, ſi opus ſit, periculis exponunt, quorũ multi in dei eccleſia fuerunt, ſunt, & futuri ſunt. Et licet nonnulli aliquando reperiantur præſules, & principes immanes, & impij, qui ſcelere paſcũtur & maleficio, & viros opprimũt iuſtos & pios, eoſq; vocant ad cædem & vaſtitatẽ, non eſt tamen, cur animo cadamus, & ſcandalo aſſumpto aduerſus deũ aliquid cogitemus. Et ſi enim impios tyrannos interdum regnare permittit, illiſque pro ſua ſingulari pietate diuturnam ſæpe concedit impunitatem, non tamen flagitia impunita relinquit, quin potius ea differt æternis cruciatibus punienda. Solet etiam ex impiorũ malis magna bona colligere. Vt qui pulchrã
Simile. aurificis officinam, pretioſis monilibus ornatam ingreditur, non debet ægrè ferre fornacem, & carbones, quos ibi videt, quoniã ad annulos illos, & inaures, & cætera auri monilia & ornamẽta conficienda opus eſt igne, & carbonibus, ſic qui in dei eccleſia, vbi ſunt infiniti viri ſapientia inſignes, pietate conſpicui, charitate feruentes, omni virtutum genere præſtantes, aliquos viderit indoctos, fallaces, nefarios, tyrãnos, & impios, non debet occaſionem ſumere ruinæ, quia non eſſent martyres, niſi eſſent tyranni. Non permitteret deus malos, niſi poſſet ex illis bonũ aliquod elicere. Capite decimo octauo libri vndecimi de ciui. dei ait ita D. Auguſt. Nec deus vllum, nõ dico angelorum, ſed vel hominum crearet, quem malum futurum eſſe præſciſſet, niſi pariter noſſet, quibus bonorum vſibus commodaret. Atque ita ordinẽ ſeculorum tanquam pulcherrimum carmen etiam ex quibuſdam quaſi antithetis honeſtaret. Hæc Aurelius Auguſt. ibi. Et multis alijs in locis iniquos ait vtiles ideo eſſe, quia viros pios exercent ad virtutem patientiæ, & ad honeſtatis conſtantiam, cùm afflictio maximè conducat ad immortalitatis coronam obtinendam. Vnde aiebat apud Tobiam *Tob. 3.*
Sara cum deo loquens: Hoc habet pro certo omnis, qui colit te, quòd vita eius, ſi in probatione fuerit, coronabitur, ſi autem in tribulatione fuerit, liberabitur. Et Dauid: Iuxta *Pſal. 33.*
eſt dominus his, qui tribulato ſunt corde, & humiles ſpiritu ſaluabit. Et diuus Paulus: *2. Cor. 12*
Placebo mihi in infirmitatibus meis, in contumelijs, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtijs pro Chriſto. Sed infelices illi, qui affligentes iuſtos, ſeipſos crudeliter affligunt, & alios calamitatibus lacerantes æternum ſibi ipſis conflant excidium. Infelices paſtores, qui cum ouium ſaluti conſulere teneantur, quod craſſum eſt, occidunt, dei gregem non paſcunt, & ſeipſos in vitia ingurgitant, in quos hoc loco inuehitur Ezechiel.

Sed cum auſteritate imperabatis eis, & cum potentia. Hoc eſt aſperè, inſolenter, & ſuperbè illis dominabimini, & vt paucis dicam, tyrannidem exercebatis in eos. Per Eccleſiaſticum ait deus: In manſuetudine *Eccle. 3.*
opera tua perfice, & ſuper hominum gloria diligeris. Quantò maior es, humilia te in omnibus, & coram Deo inuenies gratiam. Et rurſum: Rectorem te poſuerunt, noli ex- *Eccl. 32.*
tolli, eſto in illis quaſi vnus ex ipſis. Et diuus *Tit. 1.*
Paulus in epiſtola ad Titũ, Oportet, inquit, epiſcopum ſine crimine eſſe, ſicut dei diſpenſatorem, non ſuperbum, non iracundum, non vinolentum, non percuſſorem: Quẽ- *Simile.*
admodum æſtate cùm vehementius tonuerit, quàm fulſerit, ſignum eſt ventorum, vt Plinius ait, ſic qui in aliorum peccata vehementer inuehitur, & clamores queribundos attollit, cum ipſe non perinde vitæ puritate nituerit, facile oſtendit animum habere auſteritatis potius, & ambitionis, ac vanitatis vento tumentem, quàm colentem iuſtitiæ, & Chriſtianæ pietatis. Bariona ſonat filium columbæ, & talis debet eſſe, qui alios ſuſcipit gubernandos. Quorſum enim Chriſtus *Matt. 16.*
deus noſter promittens Petro ſummũ pontificatum, ei dixit: Beatus es Simon Bariona, niſi vt oſtenderet, debere Eccleſiaſticum paſtorem columbæ habere manſuetudinem & ſimplicitatem? Sed quoniam oportet vti aliquando auſteritate, & grauiter punire, & obiurgationes nonnunquam incidunt neceſſariæ in quibus neceſſe eſt vti acerbiore contentione verborum, & acriore reprehenſionis & ſupplicij ſeueritate, ſed ita vt procul abſit ira & intemperantia, ait Gregorius Nazanzenus in libro de Ieremię dictis, difficile eſſe ſcire regere ſeipſum, ſcire autem regere alios difficilius. Et in Apologetico, Re-

uera, inquit, mihi uidetur ars artiũ, & diſciplina diſciplinarũ hominem regere, vel imbuere, quiſt inter omnes animãtes maximè & moribus varijs & volũtate diuerſus. Vt in corporibus multæ inueniuntur diſſimilitudines, alios enim aſpicimus celeritate inſtructos ad curſum, alios viribus ad paleſtram, quoſdam facie nigro colore affectos, quoſdam albo, alios formæ grauitate preditos eſſe, alios venuſtate, ſic in animis exiſtunt diuerſæ propenſiones, & infinitæ varietates. Quas omnes debet cognoſcere, qui rempublicam gubernandam ſuſcipit. Videãt igitur electores, ne rempublicam amentibus & ſceleratis committant. Latrunculi Syriæ ceperunt puellam Iſraeliticam, eamque Naamã Syro lepra contaminato tradiderunt. Eodẽ modo faciũt nonnulli electores, impiè quidem illi, & nefariè, qui religionem eripiunt virginem pulcherrimam, quam leproſo cuidam, flagitioſo, inerti, indocto, vitijs imbuto gubernandam committunt, vt ipſe eis ſuorũ vitiorum impunitatem largiatur, & cum erga eos ſit indulgẽtiſſimus, ſit aduerſus alios aſperrimus, imperans illis cum auſteritate.

Simile.

4. Re. 5.

Et diſperſæ ſunt oues meæ. Eſt enim hoc magnum periculum, nam lupus in oues ſimul congregatas non audet impetum facere, at ſi diſperganrur in eas ſtatim inuehitur.

Errauerunt greges mei in cunctis montibus. Alludit ad loca excelſa, vbi ſolebant Iudæi idola conſtituere, & ibi ea colere.

Super omnem faciem terræ. Hoc eſt, terrena ſectabantur, non cæleſtia. At in epiſtola ad Coloſſenſes ait apoſtolus: Quę ſurſum ſunt, quærite, vbi Chriſtus eſt, in dextera dei ſedens, quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. Si altè ſpectare voluerimus, & æternas beatorum ſedes contueri, & ſupera ac cæleſtia gaudia cogitare, omnia terrena contemnemus, & exigua ac friglia reputabimus.

Coloſ. 3.

Et non erat qui requireret. Nec rex, nec princeps, nec ſacerdos, nullus denique erat, qui errantem populum ad viam dei reuocaret, quoniam hi extra viam ſyluas vitiorum peragrabant. Omnes tam nobiles, & illuſtri loco nati, quàm obſcuri, & plebeij erant ſceleribus imbuti. Hoc intelligens Eſaias dicebat: A planta pedis vſque ad caput non erat in eo ſanitas. Hoc eſt, ab agricola vſque ad principem, ab infimo vſque ad ſupremũ, omnes erant flagitiorũ labibus infecti. Verba hæc repetit Ezechi. ad tanti mali magnitudinem exaggerandam.

Eſa. 4.

Ecce ego ipſe ſuper paſtores. Subaudi veniam, vt in eos grauiter animaduertam.

Requiram gregem meum de manu eorum. Id eſt, petam ab illis rationem excidij populi mei, eiuſque detrimentum illis imputabo.

Vt vltra non paſcant gregem meum. Auferam ab eis oues meas, quas opprimunt & perdunt. Hoc ſuit impletum tempore Chriſti, cum ipſe electos ſuos liberauit ab ſcribis & phariſæis, qui populum oneribus grauibus opprimebant, vt apud Matthæum, & Lucam licet videre. Ab hac legis ſeruitute, & onerum impoſitione liberati ſunt fideles per euangelicam libertatẽ, vt copioſe oſtendit apoſtolus in epiſtola ad Galatas. At oportet, quid ſit libertas hæc intelligere, ne eam male intellectam in ſceletum occaſionem ſumamus. Ita enim ait diuus apoſtolus: Vos in libertatem vocati eſtis fratres, tantùm ne libertatẽ in occaſionem detis carni, ſed per charitatem ſpiritus ſeruite inuicem. In epiſtola ad Romanos ait ita apoſtolus: Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati, & mortis. Et in ſecunda ad Corinth. Vbi autem ſpiritus domini, ibi libertas. Sed ad Romanos, Liberati, inquit, à peccato ſerui facti eſtis iuſtitiæ. A duplici damnatione, in quam incurrimus per Adam, nimirum peccati & mortis, liberati ſumus per Chriſtum. Eam ob cauſam ſanctus apoſtolus eius legem appellat legem ſpiritus contra peccatum, & legem vitæ contra mortẽ, dicens: Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis. Vnde libertas noſtra ſpiritualis eſt, non carnalis.

Mat. 23.
Luc. 11.
Gal. 4. & 5.
Gal. 5.
Rom. 8.
2. Cor. 3.
Rom. 6.
Rom. 8.

Et non erit vltra eis in eſcam. Id eſt, non amplius poſt hæc impij paſtores gregẽ meũ deuorabunt.

Requiram oues meas & viſitabo eas. Eodem modo apud Eſaiam: Sicut paſtor gregem ſuum paſcet: in brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo leuabit, fœtas ipſe portabit. Et apud Zachariam: Viſitabit dominus exercituum domum ſuum, domum Iuda.

Eſa. 40.
Zach. 10.

In die nubis & caliginis. Hoc eſt, tempore calamitatis. Qua de re ea poteris videre, quæ capite, 32. diximus, verba illa explanantes. Et operiam cœlos.

Infr. 32.

D

Et educam eas de populis, & cõgregabo eas de terris, & inducam eas in terram ſuã: & paſcam eas in mõtibus Iſrael, in riuis, & in cunctis ſedibus terræ. In paſcuis vberrimis paſcã eas, & in montibus excelſis Iſrael erunt paſcua earum: ibi requieſcent in herbis virentibus, & in paſcuis pinguibus paſcentur ſuper montes Iſrael. Ego paſcãoues meas, & ego eas accubare faciam, dicit Dominus Deus. Quod perierat, requiram, & quod abiectum erat, reducam: & quod confractum fuerat, alligabo: & quod infirmum fuerat, cõſolidabo: &

& quod pingue & forte, cuſtodiam: & paſcam illas in iudicio. Vos autem gregis mei, hæc dicit dominus deus: Ecce ego iudico inter pecus, et pecus arietũ & hircorũ. Nonne ſatis vobis erat paſcua bona depaſci? Inſuper & reliquias paſcuarũ veſtrarum conculcaſtis pedibus veſtris: & cum puriſsimam aquam biberitis, reliquam pedibus veſtris turbaſtis. Et oues meæ his, quę cõculcata fuerãt pedibus veſtris, paſcebãtur: & quæ pedes veſtri turbauerãt, hæc bibebant. Propterea hæc dicit dominus meus ad vos: Ecce ego ipſe iudico inter pecus pingue, & macilentum: pro eo quòd lateribus & humeris impingebatis, & cornibus veſtris ventilabatis omnia infima pecora, donec diſpergerentur foras. Saluabo gregem meum, & non erit vltra in rapinam: & iudicabo inter pecus, & pecus.

Et educam eas de populis, & cõgregabo eas. Per populos regiones intelligit Chaldęorũ. Sed quis non videt intelligi hoc præcipuè de Chriſto Deo noſtro, qui eos, qui diſperſi erant & vanis ac varijs gentium ſuperſtitionibus addicti, ad veram Hieroſolymam, hoc eſt, ad eccleſiam catholicam duxit, vbi eos congregauit, vt impio idolorum cultu relicto religionem veritatis pleniſſimam amplecterentur? Qua de re non ſolùm alibi apud hunc noſtrum Ezechielem, ſed etiam in noſtris in Eſaiam commentarijs fusè diſſeruimus, verba illa vndecimi capitis explanantes: A Thetros, & ab Aethiopia, & verba illa capitis vigeſimi ſeptimi: Et erit in die illa: clangetur in tuba magna.

In montibus Iſrael, in riuis, & in cunctis ſedibus terræ. Hoc eſt, in montibus, & vallibus aqua fluminum irriguis, & in omni denique loco fertili & herboſo. Explicans autem ſeipſum, ait: In paſcuis vberrimis paſcam eas. Felices illi, qui ſe deo committunt, & tam diligenti paſtori cuſtodiẽdos & paſcendos tradunt. Audi vnum ex illis aientẽ:
Psal. 22. Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in locò paſcuæ ibi me collocauit. Super aquam refectionis educauit me, animã meam conuertit. Locum paſcuæ vocat vberrimũ contemplationis rerum diuinarũ paſtum, quo mentes admirabili voluptate afficiuntur, aquam verò refectionis, gratiam ſpiritus ſancti, & amœna diuinarum literarum flumina. Ex his rebus tantum roboris animis iuſtorum accedit, vt nullis calamitatum fulminibus terreantur, nullis ſceleratorum oppugnationibus debilitentur.

Quod perierat, requiram. Quemadmodum paſtor ouem perditam requirens, ſolet *Simile.* in locum excelſum aſcendere, vt inde ad eã clamet, ita Chriſtus genus humanum requirens in excelſam crucem in monte Caluariæ defixam aſcendit, vt nos ad ſeipſum clamore magno vocaret. Et quamuis impij Iudæi Chriſti voces contemnunt, quod ipſe iam ijs verbis dixerat per Salomonem: Vo- *Prou. 1.* caui, & renuiſtis, extendi manum meam, & non fuit, qui aſpiceret, eius tamen voces emiſſas è cruce audiunt electi, veluti oues ſibilum ſui paſtoris attendentes. Ipſe enim dixerat per Zachariam prophetã: Sibilabo *Zach. 10* eis, & congregabo illos, quia redemi eos. Sibilat Chriſtus, ſibilat etiam diabolus. Vis ſcire cuius paſtoris ſis ouis, intuere cuius ſibilum ſequaris.

Quod confractum fuerat alligabo. De eo dixerat Eſaias: Calamum caſſatum non con- *Esa. 42.* teret. Quem locũ diuus Matthæus de Chri- *Mat. 12.* ſto interpretatur. Per calamum caſſatum homines intelligit imbecillos, & fragiles in fide, quos Chriſtus roborauit, congregauit, & vinxit.

Quod infirmum fuerat, conſolidabo. Pręſulis & concionatoris munus eſt vulnera curare, non exulcerare, morbis mederi, non eos efficere. De Chriſto dixerat Eſaias: Ve- *Esa. 53.* rè dolores noſtros ipſe tulit, & languores noſtros ipſe portauit. Quem locum diuus Matthæus & diuus Petrus de Chriſto interpretantur. Sed Matthæus de corporis lan- *Matt. 8.* guoribus, quibus ipſe mirabiliter medeba- *1. Pet. 2.* tur. Petrus autẽ de animi ęgritudinibus, hoc eſt, de peccatis, à quibus genus humanum liberauit. Et vterque rectiſſimè, et literaliter, nam vnus ac idem ſcripturæ locus duos poteſt habere ſenſus literales.

Quod pingue & forte cuſtodiam. Ne ſcilicet ægrotet. Aegros curabo, vt reſtituantur in priſtinam ſanitatem, robuſtos autẽ ac valentes præſeruabo, ne incidant in morbum. Pro cuſtodiam verti poteſt, exterminabo, ſiue diſperdam. Et tunc erit ſenſus: Pingues & potentes, qui opprimunt imbecillos, & in viros innocentes contumelias iaciunt, caſtigabo. Id voluit diuina ſcriptura in Exodo ſignificare, cum dixit, eſſe bouẽ *Exo. 21.* cornipetam lapidibus obruendum. Quid per bouem cornu percutientem niſi homo immanis intelligitur, qui alios vexat, & ad excidium vocat? Aſpicis hic totum præſulis munus numeris ſuis abſolutũ. Debet enim bonos remunerari, malos verò punire, vitia euellere, & virtutes plantare. Vnde Ieremiæ *Ierem. 1.* dixit Deus: Conſtitui te hodię ſuper gentes, & ſuper regna, vt euellas, & deſtruas, & diſperdas, & diſſipes, & ædifices, & plantes. Sed ad hoc opus eſt habere præſulem amorem charitatis in animo, laborem in negotijs, for

titudinem

titudinem in periculis, conſilium in prouidendo, induſtriam in agendo, conſtantiam in perſeuerando.

Et paſcam illas in iudicio. Hoc eſt, ſapienter, ſciens quid cuique conueniat. Vel in iudicio, id eſt, in rectitudine, & æqualitate, dans vnicuique quod ſuum eſt. In hoc conſiſtit iuſtitia, quæ eſt omnium moralium domina, ac regina virtutum.

Vos autem greges mei. Increpatis iniquis principibus increpat modò ſubditos iniquos, qui cum lautè & ſplendidè vitam agant, volunt alios opprimere, & inter eos diſcordiã ſeminare. Ideo ait: Ecce ego iudico inter pecus & pecus, hoc eſt, inter bonos & malos. Id explicare volens ſubdit, & inter arietem & hircum: Per arietem ſubditum bonum intelligit, per hircum malum, per aquas pedibus conculcatas pacem perturbatam. Poteſt hoc hæreticis accommodari, qui cum legant ſacram ſcripturã, quę eſt aqua pura, & lucida, eam turbant, & conculcant, & perpera interpretantur. Et ita decipiunt multos, quibus familiariter vtuntur. Quam ob cauſam oportet eos ſummoperè vitare. Hæreticum hominem, inquit diuus Paulus
Tit. 3. in epiſtola ad Titum, poſt vnam, & ſecundã correptionem deuita, ſciens quia ſubuerſus eſt, qui eiuſmodi eſt, & delinquit, cùm ſit proprio iudicio condemnatus. Et diuus Io-
2.Ioan.1. annes in epiſtola ſua ſecunda. Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domũ, nec aue ei dixeritis. Et ſi hæretici velint ſanctitatem oſtentare, non eſt illis habẽda fides. Ideo dicebat Chri-
Matt. 7. ſtus: Attendite à falſis prophetis, qui veniũt ad vos in veſtimentis ouium: intrinſecus autem ſunt lupi rapaces: à fructibus eorum cognoſcetis eos. Citant quidẽ diuinas ſcripturas, ſed deprauatè: & ad hæreſes ſuas comfirmandas locos afferunt ſacrarum literarum, ſed qui illud minimè dicant. Vt qui
Simile. regis imaginem ex auro, & gemmis pretioſis à ſolerte artifice fabricatam diſſoluunt, & transferunt aurum illud & gemmas in canis imaginem, quam ex eadem materia conficiunt, aiunt imaginem illam ſuam canis, eſſe regis imaginem, quoniã idem eſt aurũ, & ijdem pretioſi lapilli: ſic hæretici imaginẽ fidei diſſoluunt, & ex iiſdem ſacræ ſcripturæ authoritatibus perperam ac falſo expoſitis imaginem perfidiæ conficiunt, & ornant: & aiunt illam eſſe fidei & veritatis imaginem, quoniam eſt ex iiſdem locis ſanctarum ſcripturarũ conſtructa. Et hoc modò imbecillos & fragiles homines ſæpenumerò fallunt, ſuadentes illis turpem illam canis figuram, hoc eſt peſtiferam ſuam hæreſim eſſe pulchram regis, hoc eſt expreſſam veritatis imaginem. Hac ſimilitudine vtitur Irenæus libro aduerſus Valentinum primò.

Pro eo quod lateribus & humeris. Metaphora ſumpta à bouibus pinguibus & robuſtis, qui imbecillos & macilentos impellunt, & lateribus, humeris, ac cornibus eos percũtiunt.

Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem Ioan. 1.
vnum, qui paſcat eas, ſeruum meum Ioã. 10.
Dauid: ipſe paſcet eas: & ipſe erit eis Eſa. 40.
in paſtorem. Ego autem dominus Dan. 9.
ero eis in deum, & ſeruus meus Dauid princeps in medio eorum: Ego dominus locutus ſum. Et faciã cum eis pactum pacis: & ceſſare faciam beſtias peſſimas de terra: & qui habitant in deſerto ſecuri dormient in ſaltibus. Et ponam eos in circuitu collis mei benedictionem: & deducam imbrem in tempore ſuo, & pluuiæ benedictionis erunt. Et dabit lignum agri fructum ſuum, & terra dabit germen ſuum, & erunt in terra ſua abſque timore: & ſcient, quia ego dominus, cùm contriuero catenas iugi eorum, et eruero eos de manu imperantium ſibi: & non erunt vltra in rapinam in gentibus, nec beſtiæ terræ deuorabunt eos: ſed habitabunt confidenter abſque vllo terrore. Et ſuſcitabo eis germen nominatum: & non erunt vltra imminuti fame in terra, neque portabunt vltrà opprobrium gentium. Et ſcient, quia ego dominus deus eorum cùm eis, & ipſi populus meus domus Iſrael: ait dominus Deus. Vos autem Ioã. 10.
greges mei, greges paſcuæ meæ homines eſtis, & ego dominus Deus veſter, dicit dominus Deus.

Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorem vnum, qui paſcat eas, ſeruum meum Dauid. Verba ſunt Dei patris verum paſtorem Chriſtũ promittentis. Cùm Moyſes ad exitum vitæ vocaretur, populo Iſraelitico benedixit. Et poſtquam multa de Chriſti protulit aduentu, has voces emiſit: Habitabit Iſrael Deut. 33.
confidenter ſolus, oculus Iacob in terra frumenti & vini, cœlique caligabunt rore. Iſraelem, qui vocatur Iacob, oculum appellat per appoſitionem, nõ corporis oculum, ſed aquæ, hoc eſt fontem, à quo deductus eſt populus Iſraeliticus, veluti fluuius à fonte. Oculus fuit & vena aquarũ multarum, à qua deriuatus eſt populus, qui Iacob etiã appellatur. Hunc Iſraeliticũ populũ, hos Hebræos à Iacob genus ſuũ ducentes dixit loco illo Moyſes eſſe tempore Chriſti cũ animi

ſecuritate in eccleſia catholica habitaturos.
Eccleſiam autem vocat terram frumenti &
vini, hoc eſt in qua futurus erat Chriſtus in
ſancto euchariſtiæ ſacramento ſub ſpecie-
bus frumenti & vini. Vel per vinum & fru-
mentum intelligit abundantiam donorum
cæleſtium quod alijs verbis idem ſignifican-
tibus repetit, dicens: Cœlique caligabunt ro-
re. Hoc eſt, ex cœlis diſtillabuntur pluuiæ ec
cleſiam fœcundantes: erit eccleſia irrigata
affluentia gratiæ, & diuinorum bonorum.
Hæc eſt terra illa fertiliſſima, de qua dixit
Pſal. 22. pſalmographus: In loco paſcuæ ibi me col-
locauit, ſuper aquã refectionis educauit me.
Per Iſraelitas hi intelliguntur, qui erant fidẽ
Chriſti recepturi, qui ſunt Iſraelitæ ſecundũ
ſpiritum, ſiue ſint ex Hebræis, ſiue ex genti-
bus. Qui autem ſunt infideles, hi etiam ſi
ſint Iſraelitæ ſecundum carnem, non autẽ
ſunt ſecundum diuinam promiſſionem. In
epiſtola ad Romanos ait ita diuus Paulus:
Rom. 9. Non enim omnes, qui ex circunciſione ſunt
Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ, nec qui ſemen ſunt
Abrahæ, omnes filij. Sed in Iſaac vocabitur
tibi ſemen, id eſt, non qui filij carnis hi filij
Dei ſunt, ſed qui filij ſunt promiſſionis, æ-
ſtimantur in ſemine. Et in epiſtola prima
1. Cor. 10 ad Corinthios, Videte, inquit, Iſraelem ſe-
cundum carnem: innuens alterum eſſe ſe-
cundum ſpiritum. De hoc Iſraele ſecundum
ſpiritum vaticinatus eſt loco illo Deutero-
mij Moyſes, prædicens illum eſſe in eccleſia
dei fidenter habitaturum. Id aſſeruit poſtea
Ierem. 23. Ieremias ita dicens: Ecce dies veniens, dicit
dominus, & ſuſcitabo Dauid germen iuſtũ,
& regnabit rex, & ſapiens erit: & faciet iu-
dicium & iuſtitiam in terra. In diebus illis
ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit confidẽ-
ter. Et hoc eſt nomen, quod vocabunt eũ:
dominus iuſtus noſter. Vbi in editione vul-
gata eſt dominus, eſt in hebraico Iehouah,
quod nomen ex omnium & Hebræorum &
Chriſtianorum ſententia tantum de vero
deo dicitur, & illi ſoli tribuitur. Indicat a-
pertè Ieremias his verbis: Meſſiam eſſe verũ
Deum, in cuius aduentu erant Iſraelitæ cũ
animi fiducia & trãquillitate in eccleſia cõ-
moraturi, & eternam ſalutem conſecuturi,
ipſumque futurum eſſe paſtorem, & regẽ,
& verum Dauidẽ, & ſuper Dauidis thronũ
ſeſſurum. Illum autem locum intelligunt
de Chriſto omnes, tam Iudæi quàm Chri-
ſtiani, ſed variant in tempore. Idem repetit
Ierem. 33 Ieremias trigeſimotertio, dicens. Ecce dies
venient, dicit dominus: & ſuſcitabo verbũ
bonum, quod locutus ſum ad domum Iſ-
rael, & ad domum Iuda: in diebus illis. &
in tempore illo germinare faciã Dauid ger-
men iuſtitiæ, & faciet iudicium & iuſtitiam
in terra. In diebus illis ſaluabitur Iuda, &
Iſrael habitabit confidenter, & hoc eſt no-
men. quod vocabunt eum, dominus iuſtus
noſter. Vel vt alij vertunt, Deus iuſtitia no-
ſtra. Chriſtus enim eſt ille, qui iuſtificat nos,
de quo ait diuus Paulus in epiſtola prima ad 1. Cor. 1.
Corinthios: Qui factus eſt nobis ſapientia,
& iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio.
Hic eſt ſupremus rex, cæleſtis Dauid, ex eius
ſemine ſecundum carnem, de quo dixerat
Eſaias: Super ſolium Dauid ſedebit, & ſuper Eſa. 9.
regnũ eius. Ideo dixit Gabriel angelus ſacra
tiſſimæ virgini: Vocabis nomẽ eius Ieſum: Luc. 1.
hic erit magnus, & filius altiſſimi vocabitur.
Et dabit illi dominus Deus ſedem Dauid pa
tris eius, & regnabit in domo Iacob in æter-
num, & regni eius non erit finis. Et quia
Chriſtus proceſſit ex genere Dauidis, fuitq;
paſtor & rex quemadmodum Dauid, &
multis in rebus fuit adumbratus in Dauide,
ideo Ezechiel hoc loco appellat eum Daui-
dem, imò Deus pater per illum, dicens: Et
ſuſcitabo ſuper eos paſtorem vnum, qui
paſcat eos, ſeruum meum Dauid. Et rurſus
capite 37. Et ſeruus meus Dauid rex ſuper Inf. 37.
eos, & paſtor vnus erit ominum eorum. Eã
ob cauſam Ieremias duobus locis paulò an-
tè citatis eum vocat Dauidem, regem & pa-
ſtorem, quemadmodum Ezechiel. Eſſe au-
tem Chriſtum paſtorem à patre cœleſti miſ
ſum indicat Eſaias iſs verbis: Ecce Deus ve- Eſa. 40.
ſter, ecce dominus Deus in fortitudine veni-
et, & brachium eius dominabitur, ecce mer-
ces eius cum eo, & opus illius coram illo. Si-
cut paſtor gregem ſuum paſcet, in brachio
ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo leua-
bit, fœtas ipſe portabit. Intuere quàm dilu-
cidè aſſerat Chriſti diuinitatem & humani-
tatem: apertè eum vocat deum & dominũ,
& paſtorem humeris ſuis oues portantem.
Poſtquam Michæas capite 5. locutus eſt de Mich. 5.
vtraque Chriſti natiuitate, temporali & æ-
terna, ſubdit: Stabit, & paſcet in fortitudi-
ne domini. Hoc eſt, perpetuò regnabit in ec-
cleſia paſcens oues ſuas magna fortitudine,
efficienſque per ſe, & per Apoſtolos ſuos
clariſſima miracula. Ideo Dauid in perſona
eccleſiæ canebat: Nos autem populus eius, Pſal. 78.
& oues paſcuæ eius. Oues ſunt Chriſtiani
& fideles omnes paſtoris illius qui de ſe ait:
Ego ſum paſtor bonus: & cognoſco oues Ioan. 10.
meas. Aſpicis non eſſe nouum nomen hoc
paſtoris, quo ſe Chriſtus cognominauit, ſed
tributum ei fuiſſe à prophetis: nec eſſe no-
men, quo nos terreret, ſed quo nos ad amo-
rem excitaret. Ipſe enim ait per Oſeam: In Oſe. 11.
funiculis Adam traham eos, in vinculis cha-
ritatis. Hunc paſtorem imitabatur ille, qui
ouibus ſuis dicebat: Cupidè volebamus tra- 1. Theſ. 2.
dere vobis non ſolum euangelium Dei, ſed
etiam animas noſtras, quoniam chariſſimi
nobis facti eſtis. Vocans ſe Chriſtus paſtorẽ,
oſtendit quanta cura nos paſcat, & quanto
nos labore redemerit, vt ex remedij quali-
tate periculi noſtri magnitudinem cogite-
mus. Cum duplex ſit paſtus, alter animæ,
alter corporis, multò magis ſe Chriſtus ſo-
licitum

licitum oſtendebat erga oues ſuas in paſtu
animæ, quam corporis: nam præ fame ſpi-
cas vellebant aliquando & calamitatibus
premebantur, at in paſtu animæ ſummam
curam habuit: concionabatur, docebat, ar-
guebat, conſolabatur. At hodie à multis ille
vocatur præſtantior paſtor cui maior eſt cu-
ra corporum quam animarum: famem pa-
nis permiſit Chriſtus diſcipulis ſuis, non au-
tem famem doctrinæ: eſt enim verus anima-
rum paſtor. Quapropter diuus Paulus in
epiſtola ad Hebræos Ieſum Chriſtum appel
Hebr.13. lat magnum paſtorem. Ei aſſentiens Petrus
apoſtolorum princeps in prima ſua canoni-
1.Pet.2. ca, Conuerſi, inquit, eſtis nunc ad paſtorē,
& epiſcopum animarum veſtrarum. Id præ-
dixit hoc loco Ezechiel, inducens promittē-
tem deum patrem, ſe eſſe ſuſcitaturum pa-
ſtorem vnum, ſeruum ſuum Dauidem. Et
Oſe.3. Oſeas dicens. Poſt hæc reuertentur filij Iſra
el, & quærent dominum Deum ſuum, &
Dauid regem ſuum. Pro quo habet tranſla-
tio Chaldaica: Poſt hæc reuertentur filij Iſ-
raelis, & quærent cultum Dei ſui, & obedi-
ent Meſſiæ, filio Dauidis, regi ſuo. Perſpicu-
um eſt, nec Ezechielem, nec Ieremiam, nec
Oſeam, nec alios prophetas illius memoriæ,
de Dauide patre Salomonis locutos fuiſſe,
cùm eum venturum prędicebant, quoniam
iam exceſſerat è vita, & inter eos & illum
longum annorum interuallum interfluxe-
rat. Sed intelligebantur vaticinia illa de cœ-
leſti Dauide, cuius ille terrenus eximia pieta
te præſtante geſſerat imaginem. Quemad-
1.Reg.17 modum Dauid baculo et quinque lapidibus
vicit Goliam, ſic Chriſtus cruce, & quinque
Ioan.16. vulneribus mundum ſuperauit. Ipſe enim
de ſe ait: Confidete, ego vici mundū. Tan-
ta eſt eius fortitudo, vt manus eius in cruce
vulneribus confoſſæ, & duris clauis traiectæ
mundum vincerent, & dæmonis tyrannidē
depellerent. Manus enim illæ Dei ſunt, quæ
mundum condiderunt: quoniam Chriſtus
deus eſt & homo, duas in eo naturas cognoſ
cimus, vnam autem perſonam, vnum ſup-
poſitum, vnam hypoſtaſim. Perſona ſuper
hypoſtaſim non addit niſi determinatā na-
turam, nempe rationalem, & in Chriſto nō
eſt alia hypoſtaſis præter hypoſtaſim verbi.
Quam ob cauſam in concilio Epheſino aſ-
ſertum & decretum fuit, factam fuiſſe vnio-
nem in hypoſtaſi aut ſuppoſito, quemad-
modum in concilio Chalcedonenſi factam
fuiſſe in perſona. Et ita verè aſſerimus, ma-
nus illas, quæ in cruce affixę fuerūt, eas eſſe,
quæ cœlum formarunt, quoniam harū ma-
nuum ſuppoſitum & perſona eſt Deus. Vi-
debatur ille, qui erat inuiſibilis, tangebatur
ille, qui erat intangibilis, moriebatur ille, qui
erat immortalis. Et brachijs extenſis pulſa-
1.Reg.16 bat citharam cœleſtis ille Dauid, & dæmon
vincebatur. Hic eſt ille Dauid, qui pro ouiū
ſalute mortuus eſt, qui nos ſuo corpore ſa-
cratiſſimo, & ſuo ſanguine pretioſiſſimo re
creat & reficit, qui nos paſcit ſua gratia, &
bonorum abundantia: de quo ait hoc loco
deus pater per Ezechielem: Et ſuſcitabo ſu-
per eas paſtorē vnum, qui paſcat eas, ſeruū
meum Dauid, &c.

Seruum meum. Pater cœleſtis Chriſtū vo-
cat ſeruū ſuum ratione humanitatis aſſum-
ptæ, ſecundū quam minor eſt patre, iuxta id
quod ipſe ait. Pater maior me eſt. At ſecūdū *Ioā. 14.*
diuinitatem æqualis eſt patri. Ipſe enim ait:
Ego et pater vnū ſumus. Dicēs vnū, ſignificat
vnitatē naturæ & ſubſtātię, dicēs ſumus, di-
ſtinctionē perſonarū. Vnde D. Paul. in epi- *Phil. 2.*
ſtola ad Philippenſ. Hoc, inquit, ſentite in vo
bis, quod in Chriſto Ieſu, qui cùm in forma
dei eſſet, non rapinā arbitratus eſt, eſſe ſe æ-
qualē Deo: ſed ſemetipſum exinaniuit, for-
mā ſerui accipiens, in ſimilitudinē hominū
factus, et habitu inuētus vt homo. Ac ſi dice
ret: Ita afficiamini erga vos, quomodo ſibi af
fectus fuit Chriſtus, qui noſtrā quęrēs vtilita
tē abiecit ſemetipſum. Nā cùm in eadē eſſet
cū patre ſubſtantia, deo patri æqualis & cō-
ſubſtātialis, cū poſſet hāc ęqualitatē & con-
ſubſtātialitatē ſine rapina & iniuria ſibi tri-
buere, noluit eā apud homines imperioſe vē
dicare: quin potius ſeipſum exinaniuit, aſ-
ſumēs hominis naturā, planè inſtar hominū
ac verus homo factus eſt perinde ac vnus qui
uis ex hominibus, ꝙ ad naturā attinet, non
aūt quo ad vitiū contractū. Et quoniā dei fi-
lius formā ſerui accepit, & vt ipſe ait, nō ve-
nit miniſtri, ſed miniſtrare, & quia deo patri *Matt. 20*
obediuit factus obediēs vſq; ad mortē, mor- *Philip. 2.*
tē autē crucis, ideo à patre appellatur ſeruus
hoc loco, & cap. 37. Et ſeruus meus Dauid *Inf. 37.*
rex ſuper eos. Et apud Eſa. Ecce ſeruus me- *Eſa. 42.*
us, ſuſcipiam eum, electus meus: complacuit *Matt. 12*
ſibi in illo anima mea. Quem locum diuus
Matthæus de Chriſto interpretatur.

Princeps in medio eorū. Quaſi centrum, à
quo ductæ ad circunferentiam lineæ omnes
ſunt æquales. Vult ſignificare Chriſtum iu-
dicē eſſe rectū, apud quem non eſt acceptio
perſonarū. Id quod aſſerit his verbis in Deu
ter. diuina ſcriptura: Deus perſonā non reci- *Deut. 10.*
pit, nec munera. Et Iob, Deus, inquit, non *Iob. 34.*
accipit perſonā principū, nec cognouit ty-
rannum. Hanc ſententiam affert D. Petrus cap.
10. Actorum, & D. Paulus capite 2. epiſtolę *Act. 10.*
ad Roman. Qui in medio eſt, omnibus vult *Rom. 2.*
ęqualiter cōſulere, quod eſt Chriſtiani prin
cipis & præſulis munus. Volētes veteres Ae-
gyptij regem ſignificare, turrē pingebant à
ſerpente in orbem circundatam & redimi-
tam. Turris illa tutiſſima eſt regis præſentia
& voluntas, quæ in medio circuli, in medio
regni, in medio rerum debet eſſe, vt omnes
eum videant, participent, ament, & ad eum
neceſſaria referant, & ab eo videantur, amē-
tur, & iuſtè iudicentur. Serpens ille tenens
principem in medio populus eſt prudēs, qui
cum

eum eligit præſulem, & rectorem; qui me-
dium teneat, & colat æqualitatem: prudẽs
enim cum ſerpente comparatur, iuxta ſal-
Matt. 10. uatoris illud: Eſtote prudentes ſicut ſerpen-
tes. Plato libro 5. legum vrbem ſuæ reipub-
licæ metropolim, principis domicilium in
medio regionis dicebat eſſe conſtituendã.
Gen. 23. In libro Geneſis ita ſcriptum legimus: Ha-
bitabat autem Ephron in medio filiorum
Heth. Et rectè in medio eorũ habitabat, qui
inter eos principatum obtinebat. Quia de re
fusè diſſeruimus capite duodecimo, verba
illa explanãtes: in medio domus exaſperãtis.

Et faciam cum eis pactum pacis. Ipſe
Ioan. 14. enim dixit: Pacem meam do vobis, pacem
relinquo vobis.

Et ceſſare faciam beſtias peſſimas de terra.
Qui totum hoc intelligũt de reditu Hebreo-
rum ex Babylonia, per paſtorem intelligũt
Zorobabelem, & per oues Iudæos: & per
beſtias peſſimas intelligunt ad literam feras,
que erant in terra promiſſionis ob eius ſoli-
tudinẽ. Nos autem qui totum hoc præcipuè
intelligimus de Chriſto, intelligimus paſto-
rem eſſe Chriſtum, oues fideles, beſtias au-
tem peſſimas eſſe vitia nefaria, & homines
impios, ſceleratumque labibus infectos, ac dę-
mones generis humani inimicos, iuxta illud
Pſal. 73. pſalmographi: Ne tradas beſtijs animas cõ-
fitentium tibi.

*Et ponam eos in circuitu collis mei bene-
dictionem.* Hoc eſt, ponam fideles meos in-
tra eccleſiam meam, vbi erunt felices. Acci-
pitur benedictio pro felicitate & fœcundita-
te: & collis pro eccleſia in excelſo loco ſita.

Et pluuia benedictionis erunt. Hoc eſt,
erunt pluuiæ fertilitatis & fœcunditatis. Nõ
ſolùm non nocebunt fructibus, ſed prode-
runt. Erit tempus illud felix, & affluens do-
ctrinis. Accipitur pluuia pro doctrina, vt in
Deut. 32 Deuteronom. Concreſcat in pluuiã doctrina
mea, fluat vt ros eloquium meum. Nam
Simile. quemadmodum pluuia agros rigat, & fœ-
cundat, & ſegetes educat, atque confirmat,
& plantas lætiſſimorũ fructuum copia ex-
ornat, ſic Chriſtiana doctrina pios homines
irrigat, eorumque animos alit ad æternita-
tem, vberrimoſque virtutum fructus produ-
cit. Hanc tribuit Deus populo ſuo tempore
opportuno copioſam & abundantem, iuxta
id quod ait regius vates: Pluuiam volunta-
Pſal. 67. riam ſegregabis Deus hæreditati tuæ. Pluuiã
voluntariam appellat doctrinam deſideratã
& tempeſtiuam: hæreditatem verò Dei vo-
cat populũ Chriſtianũ, quem Deus tanquã
agrum hæreditarium excolendum ſuſcepit:
quem, cùm eſſet antea ſterilis, doctrinæ ſuæ
imbribus irrigauit, & fructiferũ reddidit.

Cùm contriuero catenas iugi eorum. Chri-
ſtus contriuit graue diaboli iugum, quod
erat hominum ceruicibus impoſitum, &
loco eius iugum nobis impoſuit ſuaue. Id
Eſa 9. prædixerat his verbis Eſaias: Iugum oneris
eius, & virga humeri eius, & ſceptrum ex-
actoris eius ſuperaſti. Ac ſi diceret: Cùm ve-
neris ô Domine Ieſu, & aſſumpta huma-
nitate viam ad gloriam immortalẽ munie-
ris, eripies homines à graui dæmonis iugo,
quo ipſe dæmum eorum colla deprimit, &
à virga, qua eos percutit, & à ſceptro, quo
imperat: & diaboli denique tyrannidem de-
lebis. Sed heu, quàm multi hodie Chriſti
iugum repellunt, ſeque ſatanæ iugo ſubmit-
tunt! Eſt quidem dæmonis iugum aſperũ,
& graue, & intolerandum, Chriſti verò le-
ue, ſuaue, & amplectendum: inuitat diabo-
lus mortales ad pondus ſui iugi, & currunt
libenter, inuitat eos Chriſtus ad ſui iugi ſua-
uitatem, & renuunt. Venite ad me, inquit
clementiſſimus dominus, omnes qui labo- Matt. 11
ratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos.
Tollite iugum meum ſuper vos, & inuenie-
tis requiem animabus veſtris, iugum enim
meum ſuaue eſt, & onus meum leue. Per
Ieremiam ait ita Deus: Ambulate in via bo- Ierem. 6.
na, & inuenietis refrigerium animabus ve-
ſtris. Et dixerunt: Non ambulabimus: Im-
pii homines diuinum iugum aiunt durum
eſſe, & laboribus plenũ: at Chriſtus, qui eſt
ipſa veritas, illud leue & ſuaue eſſe aſſeuerã-
ter affirmat. Et diuus Ioan. in prima epiſto- 1. Ioã. 5.
la ſua, Mandata, inquit, dei grauia nõ ſunt,
quoniã omne, quod natum eſt ex deo, vin-
cit mundum. Et diuinus pſaltes: Nunquid
adhæret tibi ſedes iniquitatis, qui fingis labo- Pſal. 39.
rem in præcepto? Ac ſi dicat: Tu qui fingis
dei pręcepta dura eſſe et intolerabilia, non-
ne ſedes in flagitijs? Sedes quidem. Dei iu-
gum graue appellas, in eius præceptis fingis
labores, non quòd hoc ita ſit, ſed quod tu
ſis in ſede iniquitatis collocatus, ex qua
ſurgere non vis. Dum lignũ viride eſt, poteſt
eſſe graue iugũ ex illo factum: ſed longum
tempus reddit lignum ſiccum & leue. Priuſ-
quam Dei filius ſuper ſe iugũ ferret, poterat
illud graue eſſe, ſed poſtquã illud Chriſtus
collo ſuo impoſuit, atq; triginta & tres an-
nos portauit, effectũ eſt ſiccum & leue. Po-
terat Chriſtus legem ſuam cũ lapide cõpara-
re, aut ligno, aut aliqua huiuſmodi re, ſed
ideo voluit eam cũ iugo cõparare, quia iu-
gum niſi à duobus portari nõ poteſt, vt ſig-
nificaret dei ſeruũ non eſſe ſolũ, cùm põdus
aliquod aut laboris, aut calamitatis, propter
Chriſtũ ferret toleranter, eiuſq; iugum por-
taret: ipſe enim Chriſtus illud ex altera par-
te tollit, & ſeruo ſuo vires ſuppeditat. Et
ita Dei ſeruus labores vitæ, ærumnas mun-
di, & grauia humanarum moleſtiarum
pondera valet ſuſtinere, & cum ſocietate
Chriſti ea inuenit ſuauia, & adiuncta que-
dam, atque veluti alas, quibus volat in ſub-
lime vſque ad cœlum. Vt enim currus etſi Simile.
grauis ſit, efficit tamen, vt boues onus alias
intolerandum ferant, ſic Chriſti iugum,
quamuis iugum ſit, efficit tamen, vt dei ſeruus
vitæ

vitæ onera ſuſtineat, & ferat, & ſe extollat
in excelſum, tendens ad Chriſtum in curru
Eliæ: eiuſque alia myſteria ſole ipſo lucidio-
Simile. rà lætus ac tutus contemplatur. Vt pennæ
quamuis ſuum habeãt pondus, tamẽ corpus
auis oncroſum ferunt in ſublime, ſic Dei iu-
gum, licet naturæ per peccatũ corruptæ gra-
ue videatur, tamen hominem ſuapte natura
grauem extollit in excelſum, & volare facit
vſque ad cælorum altitudinẽ. Tam ſuaue eſt
Chriſti iugum, vt qui illud collo ſuo impo-
nit admirabiles voluptates percipiat & incre
dibilibus animæ oblectationibus perfunda-
tur. Iugum eſt, fateor æquidem, ſed ſuaue
pondus eſt, ſed leue. Non omnino Chriſtus
nobis ſubtrahit iugum, & onus, nõ nobis la-
borem penitus aufert, ſed cõmutat. Pro aſpe
ro mũdi iugo tribuit ſuaue, & pro graui one-
re leue, vt in hac vita animæ tribuat quietẽ,
Zach. 5. & in altera gloriam ſempiternã. Graue onus
eſt iniquitas ſedens ſuper talentum plumbi,
Pſal. 37. quo ille premebatur, qui aiebat: Iniquitates
meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, & ſicut
onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Sed Deus
tunc nos onerat, cùm à peccati pondere exo-
nerat, onerat beneficio, cũ exonerat peccato.
Pſal. 54. Onera noſtra ſuper ſe portauit, vt nos mun-
di leuaret impedimentis. Ideo canebat diui-
nus pſaltes: Iacta ſuper Dñm curam tuã, vel,
vt poteſt verti ex hebræo, pondus tuũ, & ipſe
te enutriet, ſeu vt alij vertunt, ſubleuabit.
Matt. 11 Quid plura? Ipſe Chriſtus nos vocat laborã-
tes, & põdere preſſos, vt nos laboribus leuet,
& oneribus. O immẽſam Chriſti clementiã,
ô infinitã Dei noſtri pietatẽ? Quis non ad-
mirabitur tam ſingularẽ erga nos amorẽ ad-
mirabilẽ charitatis abundantiã? Si cadimus,
erigit nos, ſi torpemus, excitat, ſi dormimus,
exuſcitat, ſi erramus, ducit ad viam, ſi labo-
ramus, clamat & vocat nos, vt pro labore re-
quiem nobis largiatur, ſi vinculis vitiorum
detinemur, catenas iugi dæmonis conterit &
Pſa. 115 cõfringit. Quid igitur retribuemus domino,
pro omnibus, quæ retribuit nobis? Ipſe eſt,
qui à nobis iugum ſatanę repellit, qui ait hoc
loco per Ezechielem: Cùm contriuero cate-
nas iugi eorum, &c.

De manu imperantium ſibi. Hoc eſt, de
poteſtate diaboli, mundi, & carnis, & ipſius
Ioan. 8 peccati. Qui facit peccatum, inquit, ipſa veri-
tas, ſeruus eſt peccati. Hanc ſententiã expli-
Rom. 6. cuit D. Paulus in epiſtola ad Romanos cap. 6
2. Pet. 2. & Diuus Petrus in epiſtola ſua ſecunda ca-
pite ſecundo. Vel de manu imperantiũ, hoc
eſt, de Chaldæorum ſeruitute. Nam totum
hoc poteſt referri ad reductionem populi Iſ-
raelitici à Chaldæa in terrãm promiſſionis,
nec nos inficimur illud, ſed apertè fatemur.
Verùm arbitramur eſſe totum hoc ad Chri-
ſti tempus referendum, quando Gentes re-
ceperunt fidem, & cum Iudæis credentibus
fuerunt in eccleſia vna congregatæ. Id vo-
luit diuinus vates in primis prædicere, hoc
fuit eius præcipuum propoſitum & inſtitu-
tum, & hanc exiſtimo eſſe literalem & ger-
manam huius loci intelligentiam.

Et ſuſcitabo eis germen nominatum. Hoc eſt,
mittam ad eos Chriſtũ. Verba ſunt Dei pa-
tris. Eum, quẽ paulò antè appellauit Daui-
dem, appellat modò germen nominatum. *Iere. 23.*
Eodẽ modo apud Ieremiã: Suſcitabo Dauid *Eſa. 4.*
germẽ iuſtum. Et apud Eſaiã: In die illa erit
germen Dñi in magnificẽtia & gloria. Ac ſi
dicat: Tempore humanæ redemptionis cele-
brabitur Chriſti nomẽ, & verus ac purus Dei
cultus omnibus terrarũ finibus propagabi-
tur, & dæmonis tyrãnis euertetur. Apud Za- *Zacha. 3.*
chariam prophetam, vbi Chriſtus appellatur
Oriens, pro Oriente poterat verti germen,
vtrunque enim eadẽ dictio hebraica ſignifi-
cat. Accipitur igitur germen dñi pro Chriſto
vero Deo, et vero homine, quẽ ideo hoc loco
Ezechiel appellat germẽ nominatũ, quia eſt
celebratus ſermone omnium nationum, &
ille, quẽ diuini vates nominarunt, & nuntia-
rũt, de cuius nomine prędixerat regius pſal- *Pſal. 8.*
tes: Dñe dominus noſter, quã admirabile eſt
nomen tuũ in vniuerſa terra! Ac ſi diceret:
Quã celebris eſt tui nominis amplitudo, quę
omnes Gentiũ oras peragrauit! Famã huius
germinis nominati celebrauit ipſe Deus om-
nibus terrarũ finibus per apoſtolos ſuos, de
quibus dixerat idem diuinus vates: In omnẽ
terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis
terræ verba eorum. Et Chriſtus Deus noſter *Pſal. 18.*
apud Lucam. Sic oportebat Chriſtũ pati, & *Luc. vlt.*
reſurgere à mortuis, & prædicari in nomine
eius pœnitentiam, & remiſſionem peccato-
rum in omnes Gentes. Vides igitur eſſe Chri
ſtum non in vna tãtùm natione, ſed in om-
nibus Gentibus, omniũ linguis & literis no-
minatum & celebratũ. Quidam aiunt hũc,
quem Ezechiel vocat germen nominatum,
eſſe Zorobabelẽ, ſed nos credimus Ezechielẽ
hoc loco de Chriſto vaticinari, & hoc præci-
puè intendere, etiamſi minus præcipuè de
Zorobabele & reditu Hebræorum à captiui-
tate vaticinetur.

Et non erunt vltrà imminuti fame in terra.
Hoc eſt, non deerit vnquã in eccleſia catho-
lica vera doctrina, non erit fames verbi Dei.
Qui hoc intelligunt ſolùm de reditu Iudęo-
rum in terram ſuam, per famem ad literam
intelligunt penuriam ciborum corporeorũ,
& annonæ caritatem, quam aiũt non fuiſſe
in Iudæa poſt Hebræorum regreſſum ad il-
lam, ſed fuiſſe ſemper magnam terræ fertili-
tatem, & alimentorum abundantiam. At
neſcio quomodo ſe poterunt à dubiis expli-
care, cũ conſtet ex libro primo Eſdræ capite.
4. & 5 & ex primo Machabęorũ Iudęos po- *Eſd. 4. 5*
ſtea famem ſuſtinuiſſe. Niſi dicant hanc abũ- *1. Mac. 1*
dantiam frugum & ciborũ promiſſam fuiſ-
ſe iuſtis, non impiis. Sed tunc quomodo pro
babunt, omnes illos, qui in agrorũ ſterilitate
abundabant frumento, iuſtos eſſe, omnes

verò, qui fame laborabant, impios? Non iſe potuerūt facilè eripere, niſi fortè dicant, promiſiſſe Deum hanc ciborum affluentiā ſtatim poſt reditum, non autem perpetuò.

Matt. 28 *Et ſcient, quia ego Dominus Deus eorū cum eis.* Ipſe enim ait apud Matthæum: Ecce ego vobiſcum ſum cunctis diebus vſque ad conſummationem ſeculi.

Vos autem greges mei, greges paſcuæ meæ homines eſtis. Hęc litera eſt ita diſponenda. Vos autem ô homines eſtis greges mei, greges paſcuæ meę. Locutus fuerat Deus de ouibus, & ne aliquis exiſtimaret eſſe hoc ad literam de pecoribus intelligendū, explicat nunc ſeipſum dicens, ſe per oues & greges homines intelligere, non autem pecora. Exponit Deus metaphoram, qua vſus fuerat. Vel ſic: Vos ô greges mei Chriſtiani, qui meis ſacramentis paſcimini, & mihi adheretis, digni eſtis, qui homines vocemini. Infideles, & nefarij ferę ſunt, non homines, vos autē qui cœlum aſpicitis, qui ratione vtimini, qui turpes voluptates, falſos mundi honores, incertas ac fallaces diuitias, & alia huiuſmodi, qui mortales flagitiis cooperti ardenter amant, contemnitis, & parua ducitis, atque ad bona immortalia aſpiratis, homines eſtis: illi autem, qui ſolùm terrā intuentur, & corporis illecebris ducūtur, bruta potiùs quàm homines

Eccle. 12 appellantur. In Eccleſiaſte ait ita Salomon: Deum time, & mandata eius ſerua, hoc eſt omnis homo. Vnde qui nec Deū timet, nec

Ephes. 4. eius ſeruat præcepta, homo dici nō meretur. Licèt enim veterē induat hominē, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris, tamē quia non renouatur ſpiritu mentis, nec induit nouum hominem, qui ſecundū Deum creatus eſt in iuſtitia, & ſanctitate veritatis,

Pſal. 48. bellua potiùs quā homo poteſt appellari. Homo cùm in honore eſſet, inquit diuinus vates, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Vnde

1. Co. 15 ait Apoſtolus in epiſtola prima ad Corinthios: Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cęlo cæleſtis. Qualis terrenus, tales terreni, & qualis cæleſtis, tales cæleſtes. Igitur ſicut portauimus imaginem terreni,

Coloſſ. 3. portemus & imaginem cęleſtis. Et ad Coloſſenſes: Expoliantes veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouū. Hoc intuens D. Auguſtinus ait ſermone 18. in Ioannem: Homo ſi viuit ſecundum carnem, pecoribus coniungitur, ſi ſecundum ſpiritum, Angelis ſociatur. Cùm Deus ſtatuiſſet ex omnibus animantibus ſolùm hominē facere rationis participem, & cęli cultorē, eum ad cęli contemplationem erexit, vt illud aſpiceret, quò erat migraturus, ſi eo munere fungeretur, cuius colendi efficiendique cauſa eum Deus ſui præſtantiſſimi numinis ſimilem efficiebat. Eſt hoc animal prouidum, ſagax, multiplex, acutū, memor, & tantæ excellentiæ & dignitatis, vt ſi ſeipſum vellet conſiderare, Deum perpetuò ſumme diligeret, à quo tantam acceperit præſtantiam. Etſi homo ſit ex terra, non tamen vt incola & habitator, ſed vt ſpectator rerum ſuperarum & cæleſtium, quarum ſpectaculum nulli alij generi conuenit animantiū. Sed nefarij ac flagitioſi homines ſuę dignitatis obliti diffluunt voluptate virtute inimica, quæ boni naturam fallaciter imitando adulterat, eamque omni honeſtati anteponūt. Quare ſe humanis abdicāt dignitate & amplitudine & brutorū animalium, quorum mores ſequuntur, nomine appellantur. Hinc procedunt proditiones, inimicitiæ, & diſcordiæ, hominum dignitati & præſtātiæ maximè inimicæ: homo enim dicitur ab homonoco ὁμονοεῖν, quod ſignificat conſentio & concordo. vnde homonus idem eſt quod cōcors & cōſentaneus, & homonia concordia. Eſt enim natus ad concordiam & amorem. Marcus Varro hominē deriuari ait ab humo, ſed prior etymologia videtur rectior, eiuſque dignitati congruentior.

Et ego dominus deus veſter. Cùm Deū habeamus, & ille ſit noſter, quid præter illum deſideramus? Id intelligens regius vates aiebat: Quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? Ac ſi diceret: Deſiderēt alij, quod voluerint, ego certè Domine Deus te ipſum deſidero, tui amore inflāmor, nec in cælo, nec in terra aliquid volo præter te ipſum. Ad te aſpiro, te amplector, te contemplor, tu es ſpes mea fortitudo mea, refugium meum, opes meæ, & denique omne meum bonum. *Pſal. 72.*

Annotationes ex Hebræo in caput XXXIIII.

PRopheta de paſtoribus Iſrael. Septuaginta habent: Propheta ſuper paſtores Iſrael. Et ita etiam habet Pagninus. Pro, dé, eſt in hebraico עַל quæ particula ſignificat ſuper, iuxta, de, contra, ad, apud, propter. *Gene. 1.* Geneſis primo cap. Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. *Pſal. 136* Et pſal. 136. Super flumina Babylonis illic ſedimus, et fleuimus. Hoc eſt, iuxta Tigrim & Euphratem. Et Numerorum *Num. 14* cap. 14 Murmurauerunt contrà Moyſem et contra Aarō. Ideo poterat hic Ezechielis locus ita verti: Vaticinare contrà paſtores Iſrael. Pro paſtoribus eſt in hebraico רֹעֵי à verbo רָעָה rahah, quod ſignificat paſcere, cogitare, affligere, confringere, cōterere, amare, coniungere. In hoc eodem capite ait Deus per Ezechielē: Paſcam eā in mōtibus Iſrael. *Mich. 5.* Loquēs Michæas de rege Aſſyriorū ait: Suſcitabimus ſuper eum ſeptem paſtores, & octo primates homines, & paſcent terram Aſſur in gladio, & terrā Nenrod in lanceis ſuis. Per ſeptem & octo numeros definitos intelligit numerum indefinitum, & per paſtores principes Medorū, & Perſarū, qui terram Aſſur,

Et ex-

& terram Nenrod, hoc eſt, Aſſyriam & Babyloniam deuaſtarunt, & armis percuſſerũt. Vbi in verſione vulgata eſt: Et paſcent terram, eſt in hebræo hoc noſtrũ verbũ rahah: ideo poterat locus ille ita verti: Et contererẽt, ſeu confringent terram: Vel vi armorum cõiungent terrã Aſſur & terram Nenrod: hoc eſt, ex duobus regnis Aſſyriorum & Babyloniorum regnum vnum efficient. Id quod re vera effectum eſt. Vel paſcent regiones illas armis ſuis. Id eſt, eas violenter gubernabunt. Omnes has explanationes recipit locus ille, quia verbum rahah illic poſitũ omnes has habet ſignificationes. Capite. 22 ait

Iere. 22. Ieremias. Omnes paſtores tuos paſcet ventus. Hoc eſt, omnes tui principes & præſules res friuolas & vanas molientur, oblectabuntur vento vanitatis, & veluti chamæleontes aëre paſcẽtur. Poteſt tamẽ locus ille ita trãſferri: Omnes paſtores tuos cõteret vẽtus. Pro quo Thargum habet: Omnes gubernatores tui diſpergentur in omnem vẽtum. Ac ſi diceret: Reges Aſſyriæ & Aegypti perinde cõterentur, ac ſi eos vẽtus validus in varias partes expuliſſet. Vel ſic: Omnes paſtores tui cogitabunt ventum, vel diligent ventũ. Significat enim verbũ hoc cogitare, & diligere. Vnde רע reagh ſignificat cogitationem, & amicũ,

Pſa. 138 vt in pſalmo: Intellexiſti cogitationes meas de longè. Quibus verbis vult diuinus pſaltes Dei prouidentiam & cogitationẽ ſignificare cui non ſolùm facta, ſed etiam cogitata notiſſima ſint. Ideo ait. De longè domine, hoc eſt, de cælo intellexiſti meas cogitationes cũ ego in terra ſim. Vel de longè, hoc eſt, priuſquam ego rem cogitẽ, iam tu ſcis, quid ego ſim cogitaturus. Vel à longè, hoc eſt, cũ adhuc ſit longe ab opere: cognoſcis enim cogitationes noſtras dum adhuc res ſunt in potẽtia, priuſquã exeant in actũ. Ideo verò, quod eſt in eodem pſalmo paulò pòſt. Mihi autẽ nimis honorificati ſunt amici tui Deus, verti poteſt: Mihi autẽ valde pretioſæ ſunt cogitationes tuæ Deus. Eſt enim idem nomẽ teah, quod, vt diximus, & amicum ſignificat, & cogitationem. Eſt autem ſenſus: Mihi domine eximia & præclara videntur conſilia tua. Sed quoniam dictio ſignificãs pretioſum ſignificat etiam rarũ, poteſt locus ille ita verti. Mihi autẽ domine raræ fuerunt cogitationes tuæ. Hoc eſt, rarò intelligo cogitationes tuas, ex conſiliis tuis pauca cognoſco. Vnde id,

1. Reg. 3. quod eſt capite tertio libri Regũ primi mandatum: Sermo domini erat pretioſus in diebus illis, poterat verti: Rarus erat ſermo Dei in tempore illo. Rarò enim tũc Deus prophe-

Eccle. 1. tis loquebatur. In Eccleſiaſte, vbi vulgata editio habet: Et ecce vniuerſa vanitas, et afflictio ſpiritus, pro afflictione eſt rehuth, ab eodem verbo noſtro rahah. Quare in hunc modum verti poteſt locus ille: Et ecce omnia vanitas & cogitatio ſpiritus. Vel & paſtus ſpiritus, vt ſpiritus pro vento accipiatur, quemadmodũ multis in locis diminatũ literarum. Et tunc erit ſenſus: Poſtquã omnia, quæ in mundo ſunt, in animo verſaui, eaque caduca eſſe, & fragilia perſpexi, facta ſumma omniũ harum rerum, intellexi omnes eſſe vanas, & inanes, & cibũ venti, & homines, qui his rebus paſcũtur, & oblectantur, ventum ipſum bibere, & comedere dixi, eoſque cum chamæleõtibus, *Simile.* qui aere ſuſtentantur, comparaui. At paraphraſtes Chaldæus ſpiritus fractionẽ ſeu cõtritionem vertit, quod coincidit cum vulgata *Pſal.* 36. editione. In pſal. 36. vbi nos habemus, Spera in Deo, & fac bonitatem, & inhabita terrã, & paſceris in diuitiis eius. Pro paſceris eſt hoc idem verbum, & pro diuitiis eius eſt in hebraico fide, ſeu veritate. Voluerunt ſignificare ſeptuaginta, fidem & veritatẽ magnas eſſe diuitias. Nonnulli vertunt: Paſce fidem, vt ſit ſenſus: Ne te torqueat flagitioſorũ hominũ proſperitas, quoniam mundi opes tanquam floſculi decidunt, euaneſcunt, et conſumuntur. Incumbe in virtute actiones, fige ſpem tuam in Deo, & nutri te ipſum fide & veritate, comede hæc, quæ animũ alunt ad æternitatem. Vel doce veritatem, & fidei doctrinam. Qui alios inſtruit, eos paſcit, iuxta id quod ait Deus apud Ieremiam: Dabo vobis *Ierem.* 3. paſtores iuxta cor meũ, & paſcent vos ſcientia & doctrina. Ab hoc verbo rahah deriuatur dictio hæc rohe, qua in præſenti vtitur Ezechiel, dicens: Propheta de paſtoribus Iſrael.

Et cum puriſſimam aquã biberetis. Pro puriſſima eſt in hebraico משקע mixcagh, quod nomen profunditatem ſignificat, à verbo xacah, quod ſignificat profundum eſſe, & ſubmergere. Eam ob cauſam verti poterat hic locus: Et cum profunditatem aquæ biberetis, hoc eſt, aquam profundam & multam. Sed quoniam aqua nimis alta non facile turbatur, rectè vertit interpres noſter pro aqua profundiſſima aquam puriſſimã. Eodem modo cap. 32. pro eo quod multi ver- *Sup.* 32. tunt ex hebraico: In profundum deſcendere faciam aquam eorum, clariùs vertit noſter interpres: Puriſſimas reddam aquas eorum.

Et faciam cum eis pactum pacis. Pro pacto pacis habent ſeptuaginta: διαθήκην εἰρήνης, Hoc eſt, teſtamentum pacis. Promiſit Deus hoc loco nouum teſtamentum quod eſt pacis pleniſſimum. Naſcente Chriſto nouoque teſtamento incipiente cecinerunt angeli: *Luc* 2. Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Vel vt poteſt verti ex græco: Et in terra pax hominibus bona voluntas. At vetus teſtamentum datum fuit in monte Sinai ſonantibus tonitruis, & mi- *Exod.* 19 cantibus fulgoribus. Quæ omnia terrorem incutiebant, cùm angelorum cantica pacem & amorem ſignificarent. Eã ob cauſam hoc loco legem euangelicam vocat Ezechiel teſtamentum pacis.

Germen nominatum. Septuaginta habent plantã pacis. Hoc eſt, Chriſtũ, qui arbor eſt

eſt vitæ, & planta producens pacem Pagninus vertit: Plantationem in nomẽ Alij, plãtam celebri nomine. Quod in idem coincidit. Id eſt Chriſtum, qui ſuis pariet nomen, nam ab eodem Chriſto Chriſtiani vocabuntur. Planta ſignificat Deũ factũ hominẽ. Pro germine eſt in hebraico מטע mattagh, à verbo natagh, quod ſignificat plantare, vt in
Pſal. 43. pſalmo: Manus tua Gentes diſperdidit, & plantaſti eos. Hoc eſt: Potentia tua Domine euertit Gentes barbaras & incultas, quæ Palæſtinam incolebant, & earum loco plantaſti Iſraelitas.

ARGVMENTVM
CAP. XXXV.

PRædicit Idumæorum euerſionẽ, quod populum Domini afflixerint. Idem eſt argumentũ cũ eo, quod capite viceſimoquinto tractauit, poſtquam aduerſus Ammonitas & Moabitas vaticinatus eſt.

CAPVT XXXV.

A ET factus eſt ſermo Domini ad me dicens: Fili hominis pone faciem tuam aduerſus montem Seir, & prophetabis de eo, et dices illi: Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te mons Seir: et extendam manũ meam ſuper te, et dabo te deſolatum, ac deſertum. Vrbes tuas demoliar: et tu deſertus eris: et ſcies quia ego Do-
B minus. Eò quod fueris inimicus ſempiternus, et concluſeris filios Iſrael in manus gladij in tempore afflictionis eorum, in tempore iniquitatis extremæ: propterea viuo ego, dicit dominus Deus, quoniam ſanguini tradam te, et ſanguis te perſequetur: et cùm ſanguinem oderis, ſanguis perſequetur te. Et dabo montem Seir deſolatum atque deſertum, et auferam de eo euntem et redeũtem. Et implebo montes eius occiſorũ: in collibus tuis, et in vallibus tuis, atque in torrentibus interfecti gladio cadent.

PLANATIO.

Ge ...em tuam aduerſus montẽ Seir. ...ns eſt in terra Edom, in qua ...uit Eſau, in regione Gabalena. ... Eſau piloſus erat, & hiſpidus, ...gio illa Seir, quæ ſonat piloſum. Oram illam coluerat prius Corrhæus, Gene. 14.
quem Chodorlaomor vita priuauit. Huius Deut. 2.
mõtes Seir meminit liber Gene & Deuteronomij, et Eſaias in viſione Idumeę 21, & Ma Eſa. 21.
lachias capite primo, & noſter Ezechiel ca- Mala. 1.
pite viceſimoquinto: & Ioſephus libro ſecũdo antiquitatum capite primo: vbi ait, Eſau habitaſſe in Seir, & regionẽ à ſeipſo appellaſſe: cùm autẽ ille Edõ vocaretur, fuiſſe regionem illã Edom etiã & Idumæã vocatam. Et quoniam Idumæi ab Abraham genus ducẽtes incẽſi odio perpetuo in Iſraelitas eos iniuriis conati ſunt opprimere, qui ab Abrahã etiam deſcendebant, fuerũt iuſtè oppreſſi ab Sup. 25.
ipſis Iſraelitis tempore Machabęorũ, & tandem ob flagitia ſua meritò euerſi. Et de eorũ euerſione vaticinatus hoc loco Ezechiel. 1. Mac. 1
Cùm in fine capitis ſuperioris locutus fuiſſet de regno Chriſti, & de eccleſia catholica, atque de verorum Iſraelitarũ nobilitate, quos ibi Deus gregem vocauit ſuum, hoc eſt, de Chriſtianorum dignitate & amplitudine, & de ſaluatoris noſtri mirabili in mundum aduentu, per quem erant credentes vitam conſecuturi, nunc agit de euerſione impiorum, quos mẽtis oculis proſpiciebat, nõ eſſe Chriſtum recepturos. Et ſub nomine Edõ aduerſus eos vaticinatur. Edom idem eſt quod terrenus, terreni verò ſunt, qui cælo contẽpto intuentur terram duntaxat, & neglecta virtute, vitiis contaminantur.

Ecce ego ad te. Hoc eſt, ecce ego aduerſus te venturus ſum. Poteſt verti: Ecce ego contra te. Hoc explicans ſubdit. Extẽdam manũ meã ſuper te. Hoc eſt, te grauiter puniturus ſum. Euerſurus ſum te. Hebraiſmus eſt vſitatiſſimus in literis diuinis, de quo alibi locuti ſumus. De hac euerſione Idumææ vaticinatus eſt in hunc modum Abdias capite vnico: Abd. 1.
Perdam ſapientes de Idumæa, & prudentiã de mõte Eſau. Et paulò pòſt: Propter interfectionem et propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob operiet te confuſio, & peribis Eſa. 34.
in æternũ. De ea vaticinatus eſt Eſaias cap. Iere. 49.
34. & Iere. 49.

Eò quòd fueritis inimicus ſempiternus. Ego te euertam, ait Deus, propterea quòd odio perpetuo fueris proſecutus populum Iſraelis: eiuſque ſanguinem manu armata effuderis, cum illi calamitatibus premerentur acerbiſſimis. Hoc ideo ait, quia Idumæi in bello aduerſus Hebræos Babyloniis adhæſerunt, illis opem ferentes. In lib. Geneſis ſcri- Gene. 27
ptum legimus Eſau primogenitũ Iſaac odio habuiſſe Iacob propter benedictionem ſibi ereptam, dixiſſeque in corde ſuo: Veniẽt dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum. Hoc odium fuit in poſteris Eſau aduerſus poſteritatem Iacob perpetuũ confirmatum. Cùm nihil ſit peſtilentius odio, nihil magis hominum naturæ repugnans, tamen nihil magis durat, nihil eſt diuturnius & permanentius. Volens illud è cordibus

hominum

Matth. 5 hominum eradicare Deus, aiebat: Diligite inimicos veſtros, benefacite iis, qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus vos. Et diuus
Epheſ. 4. Paulus in epiſt. ad Epheſ. Sol non occidat ſu-
1. Ioa. 3. per iracundiam veſtram. Et D. Ioannes in prima ſua canonica: Qui odit fratrem ſuum homicida eſt. Et paulò pòſt: Chariſſimi diligamus nos inuicem: qui non diligit, non nouit Deum. Odia noſtra in ſcelera ardere debent, non in perſonas. Qui diligitis Do-
Pſal 95. minum, inquit regius vates, odite malum.
Pſa. 118 Et alibi: Iniquitatem odio habui, & abominatus ſum.

In tempore iniquitatis extremæ. Hoc eſt, cū Deus ſummam eorum iniquitatē puniret. Ac ſi diceret: In tempore punitionis maximorum ſcelerum. Vel capitur iniquitas pro pœna: vt ſit ſenſus. Tunc tu ò Edō Hebræos occidebas, cùm ipſi ſumma pœna afficerentur. Homines ſummè afflictos & calamitoſos affligebas. Vel in tempore quo illi ſuorum peccatorum pœnas perſoluebant. Tūc dicitur iniquitas extrema, cùm Deus punitionem ampliùs non differt. Vel Tempore ſummæ iniquitatis tuæ. Summum fuit Idumæorum ſcelus populum Dei vndique oppugnare, cū ille à Babyloniis opprimeretur. Pagninus vertit: In tempore quo propter iniquitatem eorum venit finis. Hoc eſt, quādo tota Hieroſolyma ob Idumæorum ſcelera fuit euerſa, & incenſa, & ſolo adæquata.

Quoniam ſanguini tradam te, & ſanguis te perſequetur. Hoc eſt, ego te tradam hominibus ſanguinolentis, homicidis, & crudelibus, qui te trucident, & ferro vitæ eripiant. Sequitur. Et cùm ſanguinem oderis, ſanguis te perſequetur. Hoc eſt, tu homines illos occiſores odio habebis. Illi autem te interficiēt. Vel ita Ego te ò Idumæa tradam Hebræis, qui tibi inferant cædē: tu eos odio proſequeris, cùm ſint conſanguinei tui, illi verò te ad ferrum & flammam vocabunt. Ideo Iudęos vocat ſanguinem Idumæorum, quia vtrique ab Abraham, per Iſaac originem ducebant, Iudæi per progeniem Iacob, Idumæi
Gene. 25 per progeniem Eſau, filios Iſaac & Rebeccæ. Quidam pro, cum, vertunt niſi, vt ſit ſenſus: Niſi ſanguinem oderis, niſi ab hominum cæde te abſtinueris, tu ipſę gladio peribis.

Auferam de eo euntem & redeuntem. Non ſolùm non habebit habitatorem mons ille, ſed nec erit, qui per illum iter faciat. Erit penitus deſertus.

C In ſolitudines ſempiternas tradam te, et ciuitates tuæ non habitabūtur: et ſcietis, quia ego Dominus Deus. Eò quòd dixeris: Duæ gentes, et duę terræ meæ erunt, et hæreditate poſſidebo eas, cùm dominus eſſet ibi: propterea viuo ego, dicit dominus deus; quia faciam iuxta iram tuam: et ſecundum zelum tuum, quem feciſti odio habens eos: et notus efficiar per eos, cùm te iudicauero. Et ſcies, quia ego Dominus audiui vniuerſa opprobria tua, quę locutus es de montibus Iſrael, dicens: Deſerti nobis ad deuo- D
randum dati ſunt. Et inſurrexiſtis ſuper me ore veſtro, & derogaſtis aduerſum me verba veſtra: ego audiui. Hæc dicit Dominus Deus: Lætantę vniuerſa terra in ſolitudinem te redigam. Sicuti gauiſus es ſuper hæreditatem domus Iſrael, eò quòd fuerit diſſipata, ſic faciam tibi: diſſipatus eris mōs Seir, & Idumæa omnis: et ſciēt, quia ego Dominus Deus.

Eò quòd dixeris duæ gētes, & duæ terræ, meæ erunt. Per duas gentes, & duas terras intelligebant Idumæi Iudæam cum duabus tribubus, & Samariam cum decem tribubus. Exiſtimabant enim ſe eſſe cum Babyloniis totā terram Hebræorum vaſtaturos, eamq; poſſeſſuros. Vel per duas gētes & duas terras intelliguntur duæ regiones, nimirum Iudæa & Idumæa, quas Idumæi dicebant ſuas futuras eſſe. Volebant Iudæos affligere, & occidere, atque eorum terram poſſidere, at poſtea fuerunt ab ipſis Iudæis ſuperati & interfecti. Vide quibus odiis hi conſanguinei inuicem ardebant. Omnes procedebant ab vno principio, nempe Iſaac: ſed quamuis eſſent ſanguine coniuncti, erant tamen voluntatibus diſtracti. Vt ex eadem materia prima elemen- Simile.
ta contrarias habent qualitates, ſic fratres ex eodem patre progeniti, & conſanguinei ex eadem ſtirpe producti ſecum diſcordant, ardentibuſque inter ſe odiis aliquando diſſident, & tanta eſt inter eos, quanta maximè poteſt eſſe, morum ſtudiorumque diſtantia. Fit enim, & neſcio quomodo, vt qui cum de vita, opibus, & honoribus aliquis contenderit, cuius ex incidiis euaſerit, huc ſemper oderit, nulla conſideratione eius, qui ait: Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos.

Cùm Dominus eſſet tibi. Hoc eſt, cùm Deus Ioan. 15.
in Iudæa coleretur. Vel ſic: Hoc tu dicebas audiente Deo, qui ibi erat, vbi tu verba hæc emittebas: Deus enim vbique eſt, & omnia videt, & audit.

Cùm te iudicauero Hoc eſt, cùm te puniero, & opes tuas hoſtibus tuis tradidero. Homines ſcelerati, qui auiditate incenſi ad mūdi opes aſpirant, nulla re magis torquentur, quam earum amiſſione: hanc exiſt[illegible] ſummā eſſe calamitatem. At viri ſ[illegible] charitate præſtantes non opum d[illegible]

non tectorum excisione, non oppidorũ va-
ſtitate ita mouentur, vt de gradu honeſtatis
& conſtantiæ deiiciantur. In harum rerum
Iob. 1. amiſſione dicunt cum Iob. Dominus dedit,
Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ita
factum eſt: ſit nomen Domini benedictum.
Eam ob cauſam non tam earum rerum fa-
cultatẽ & copiam expetendã putant, quàm
in vtendo rationẽ, & in carendo patientiam.
Et quamuis diuites ſint, magis in illis virtus
elucеſcit, quàm opũ abundantia. Vt obſcu-
Simile. ratur luce ſolis lumẽ lucernæ, ſic rerum cor-
porearum æſtimatio virtutis ſplendore eua-
neſcit, & quaſi tenebris obfuſcatur. Sed quo-
niam Idumæi auaritiæ ſtimulis agitabãtur,
nihilque erat illis magis in optatis quàm di-
uitiarum affluentia, ideo illis Deus earum
amiſſionẽ minatur. Abſtulit eas Deus ab il-
lis, quoniam eis intẽperanter abutebãtur. Et
ſi enim diuitiæ ex ſe malæ non ſint, ſunt ta-
men periculoſæ, & eam ob cauſam non eſt
illis cor tradendum. Ideo aiebat Eccleſiaſti-
Eccleſ. 8. cus: Multos perdidit aurum & argentum. Et
Christus Deus noſter: Nemo poteſt duobus
Matth. 6 dominis ſeruire, non poteſtis ſeruire Deo &
Pſal. 61. mammonæ. Et Dauid: Diuitiæ ſi affluant,
nolite cor apponere. Ac ſi dicat: Si mundi
opes obtinueritis, nolite eas ardenter dilige-
re, non illis adiiciatis animũ: poſſidere, ſi vo-
lueritis diuitias, ſed non illis ſeruiatis, ſeruate
cor Deo: erga diuitias autem perinde affecti
ſitis, ac ſi nihil poſſideatis. Tranſit enim bre-
ui imago caducarum rerum inanis & adum-
brata. Quam ob cauſam ſunt pro nihilo pu-
tandæ, Deus autem, qui ſemper eſt, ſumma
charitate diligendus.

Deſerti. Subaudi, ſunt montes Iudææ. Tan-
ta eras ô Idumæa ſuperbia elata, vt diceres,
iam montes Iſraelis euerſos eſſe, & deſertos,
tibique traditos ad deuorandum. Hoc aiebãt
Idumæi aſſerentes non poſſe Deũ Hebræos
in Iudæam reducere, nec ex Babylonica ca-
ptiuitate in priſtinam libertatem reuocare.

Et inſurrexiſtis ſuper me ore veſtro. Id eſt,
læſiſtis me verbis blaſphemiæ, quæ in meam
iniuriam redundabant. Id explicat aliis ver-
bis ſubiiciens. Et derogaſtis aduerſum me. De-
rogabant Idumæi aduerſum Dei legẽ & po-
pulum: & ait Deus iniurias in populũ ſuum
Act. 9. iactas, ſibi ipſi illatas eſſe. Ideo dicebat Chri-
Luc. 10. ſtus Saulo Chriſtianos opprimere, & de me-
dio tollere conãti. Saule Saule quid me per-
ſequeris? Et diſcipulis ſuis. Qui vos ſpernit,
me ſpernit.

Lætante vniuerſa terra. Subaudi, ob euer-
ſionem tuam. Poteris per vniuerſam terram
eam intelligere, quam ipſi Idumæi vaſtare
conabantur, nempe Idumæam: vt ſit ſenſus.
Cùm tota Idumææ regio gaudio exultaue-
rit, & Idumæi fuerint per Cyrũ ad patriam
ſuam, priſtinamque dignitatẽ reſtituti, tunc
eris tu ô Idumæa euerſa, & in ſolitudinẽ re-
dacta. Quemadmodũ ob Hebræorũ ærum-
nas efferebaris lætitia, ita illi tuas ærumnas
vidẽtes, diuinamque iuſtitiã contemplantes
gaudio perfundentur. Simile quippiam ait
Deus per Eſaiam: Ecce ſerui mei comedent, Eſa. 65.
& vos eſurietis: ecce ſerui mei bibent, & vos
ſitietis: ecce ſerui mei lætabũtur, & vos con-
fundemini. Sed quoniam per Iſraelitas fide-
les, per Idumæos verò infideles ſignificãtur,
poſſunt verba hæc ad tempus gratiæ referri,
quando viri iuſti vidẽtes deletam eſſe impio-
rum idololatriam, & Gentes ad Chriſti fidẽ
religionemque conuerti, mirabiliter lætabã-
tur. Cum impij relicto idolorum cultu adhæ-
rent veritati, perire dicuntur, & euerti, non
quo ad perſonas, ſed quo ad impietates. Perit
eorum perfidia & infidelitas, pereunt eorum
ſcelera & flagitia. Lætatur igitur Eccleſia ob
Idumææ, hoc eſt, ob idololatriæ euerſionem.
Id effecit omnipotens ille Saluator noſter
ſuas vires explicans, omnia illuſtrans, tũ quę
oculis apparent, tum quæ oculos ſubterfu-
giunt. Ipſe eſt lumẽ de lumine, ſplendor glo- Hebr. 1.
riæ, & figura ſubſtantiæ eius, verus Deus, qui
omnia continet & coercet, nihil deſertum à
ſua potentia relinquens.

Annotationes ex Hebræo in caput XXXV.

ET *ciuitates tuæ non habitabuntur.*
Pro non habitabuntur eſt in hebræo:
לאת ישבנה loi haxobnaih. Verbũ
eſt ישב, quod ſignificat habitare. Quare re-
ctè tranſtulit interpres noſter. Septuaginta
etiam & nonnulli alij eodem modo tranſtu-
lerunt. Sed quoniam verbum hoc ſignificat
etiam reuerti & reuocare, non deſunt, qui
hunc locum ita vertant: Et vrbes tuæ nõ re-
flectentur, nimirum ad dignitatẽ & amplitu-
dinem ſuam. Ac ſi dicat: Nunquã ciuitates
tuæ ad priſtinam celebritatẽ reuocabuntur.
Significat etiam reddere, vt apud Nahũ pro- Nahũ. 2.
phetam: Reddidit Dominus ſuperbiã Iacob,
ſicut ſuperbiam Iſrael. Vbi ſuperbia accipi-
tur in bonam partem pro gloria & amplitu-
dine. Poterat locus ille ita verti: Reuocabit
Dominus magnificentiã & dignitatẽ Iacob
iuxta maieſtatem Iſraelis. Vbi Iacob & Iſrael
pro eodẽ accipiuntur, vt ſit ſenſus: Reſtituet
Dominus populum Iudaicum in priſtinum
illum ſuum ſplendorẽ, quem ei Sennacheri-
bus obſcurauit. Sed quoniam verbũ hoc ſi-
gnificat etiam quieſcere, vertunt nonnulli in
hunc modũ. Quieſcere fecit Dominus glo-
riam Iacob, iuxta gloriam quam quondam
habuerant filij Iſraelis. Et per gloriam He-
bræorum intelligunt Hieroſolymam, quæ
quamuis in aduentu Sennacheribi fuit cõtur-
bata, & magna ex parte deſtituta fortitudine,
fuit tamen erepta, & ad priſtinam quietẽ re-
ſtituta, & exercitus Sennacheribi ab Angelo 4. Re. 19.
mirabiliter nocte quadam occiſus. Ionathas
habet:

habet: Redire fecit dominus fortitudinē ſuā
Pſal. 32. ad Iacob. Illud etiam pſalmographi: Vt inhabitem in domo Domini in longitudinem dierum, verti poteſt: Vt requieſcam in domo Domini tempore longiſſimo. Ab hoc verbo deducitur dictio mixbah, quę ſignificat auerſionem, & quietem ſiue otium, Vnde illud
Prou. 1. Prouerbiorū: Auerſio paruulorū interficiet eos, verti poteſt: Otium ſtultorum perdet il-
Eccle. 33 los. Nam vt ait Eccleſiaſticus: Multam malitiam docuit otioſitas. Alit enim delicias, & omne flagitiorum genus.

Et derogatis aduerſum me, verba veſtra, ego audiui. Poſſunt hæc ita diſponi: Et derogatis aduerſum me verba veſtra, & poſt comma ſubditur, ego audiui. Pro derogare eſt in hebraico verbum athar, quod ſignificat loqui, efflagitare, verba dura multiplicare. Hac ratione ductus vertit Pagninus: Et multiplicaſtis aduerſum me verba veſtra, ego audiui. At ſeptuaginta verba veſtra connectūt cum verbo audiui, ita vertentes: Et vociferati eſtis contra me, verba veſtra ego audiui.

ARGVMENTVM CAPITIS XXXVI.

Promittit Deus Iſraelitis ſe eſſe eos à Gētibus, & Babyloniorum captiuitate liberaturum. Miſericors eſt enim, et nō patitur fragilitatem hominū ſupra vires affligi & tentari: quin potius poſt tempeſtatem tranquillitatem largitur. Indicat Hebræorum calamitatum cauſam eſſe eorum impietatem & perfidiam: beneficia verò in illos collata eſſe diuinæ miſericordiæ tribuenda. Prædicitur Chriſti Dei noſtri in mundum aduentus, & cordiū hominum inſtauratio.

CAPVT XXXVI.

A TV autem fili hominis propheta
ſuper montes Iſrael, & dices:
Montes Iſrael audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus: Eò
Sup. b. quòd dixerit inimicus de vobis: Euge altitudines ſempiternæ in hæreditatem datæ ſunt nobis: propterea vaticinare, & dic: Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod deſolati eſtis, & conculcati per circuitum, & facti in hæreditatem reliquis gentibus, & aſcendiſtis ſuper labium linguæ, & opprobrium populi, propterea montes Iſrael audite verbum Domini Dei. Hæc dicit Dominus Deus montibus & collibus, torrentibus, vallibuſque, & deſertis, parietinis, & vrbibus derelictis, quę depopulatæ ſunt, & ſubſannatæ à reliquis gētibus per circuitum. Propterea hæc dicit dominus B
Deus: quoniam in igne zeli mei locutus ſum de reliquis gentibus, & de Idumæa vniuerſa: quæ dederunt terram meam ſibi in hæreditatem cum gladio, & toto corde, & ex animo, & eiecerunt eam, vt vaſtarent: idcirco vaticinare ſuper humum Iſrael, et dices montibus & collibus, iugis, & vallibus: Hæc dicit Dominus Deus. Ecce ego in zelo meo, & in furore meo locutus ſum, Eò quòd confuſionem gentium ſuſtinueritis, idcirco hæc dicit Dominus Deus. Ego leuaui manum meam, vt gentes, quæ in circuitu veſtro ſunt, ipſæ confuſionem ſuam portent. Vos autem mōtes Iſrael ramos veſtros germinetis, & fructum veſtrum afferatis populo meo Iſrael, prope enim eſt, vt veniat.
Quia ecce ego ad vos, et conuertar ad C
vos, & arabimini, & accipietis ſementem. Et multiplicabo in vobis homines, omnemque domū Iſrael: & habitabuntur ciuitates, & ruinoſa inſtaurabuntur. Et replebo vos hominibus, & iumentis, et multiplicabuntur, et creſcent.

EXPLANATIO.

Propheta ſuper montes Iſrael. Hoc eſt, vaticinare de inſtauratione montiū terrę promiſſionis. Superiore capite locutus eſt monti Seir, per quem ſignificauit Idumæam: nunc montibus Iſraelis, per quos totam Iudæam, quæ mōtoſa eſt, abſque dubio intelligit. Synecdoche eſt, figura frequentiſſima, cùm pars accipitur pro toto, vt in Ge- Gene. 6.
neſi: Omnis caro corruperat viam ſuā. Accipitur caro pro toto homine.

Montes Iſrael audite verbum Domini. Res alloquitur inſenſibiles, quoniam homines eum audire nolebant. Eodem modo Eſaias: Audite cæli, auribus percipe ter- Eſa. 1.
ra. Vel eſt metonymia ſeu transformatio, cùm continens pro eo quod cōtinetur, vſur-
patur, vt apud Eſaiam: Vlulate naues maris. Eſa. 23.
Hoc eſt, lamētamini, qui in nauibus nauigatis. Et apud Lucam: Ieruſalem Ieruſalē, quæ Luc. 13.
occidis prophetas. Vrbs ipſa nō occidebat di- Matt. 23
uinos vates, ſed Iudæi eam colētes. Et noſter

Ezechiel

Ezechiel capite ſuperiore. Ecce ego ad te
mons Seir. Hoc eſt, ego vos caſtigabo Idu-
Sup. 35. mæi, qui habitatis in monte Seir.

Eò quòd dixerit inimicus de vobis, euge. Hoc
eſt, quoniam Idumæi hoſtes veſtri calamita-
te veſtra delectati dixerunt lætantes, eſſe vos
ab illis poſſidēdos. Videntes Idumæi Iſraeli-
tarum ærumnas, Hieroſolymæ euerſionem
per Chaldæos, & totius terræ promiſſionis
vaſtitatem, fuerunt incredibili voluptate af-
fecti, & exiſtimarunt totam regionem illam
eſſe in ditionem ſuam redigendam, vt capite
ſuperiore oſtēſum fuit. Eam ob cauſam aie-
bāt: Euge, altitudines ſempiternæ in hæredi-
tatem datæ ſunt nobis: Ac ſi dicerent: Haha,
montes Iſraelis poſſidebimus tanquā hære-
ditatem in nos collatā, qui alti ſunt non ho-
minum artificio, ſed Dei voluntate, qui eos
à mundi principio excelſos conſtituit. Ideo
poterat verti locus hic: Euge, excelſa loca à
ſeculo, nobis ſunt data in hæreditatem. Sed
ideo montes Iudææ vocabant Idumæi alti-
tudines ſempiternas, vt eos in perpetuū du-
raturus, vel ſuos ſemper futuros eſſe ſignifi-
carent. Poteris per hos montes martyres in-
telligere, tempore Diocletiani, & aliorū ty-
rannorum, quando Chriſtiani fuerunt cala-
mitatibus preſſi, & variis tormentorum ge-
neribus cruciati, eisque paſſim infideles peri-
culum capitis afferebant, & aduerſus illos o-
dium vſque ad ſanguinem excitabant. Tunc
fuerūt multæ Chriſtianorū eccleſię proſcri-
ptæ, multę direptioni commiſſæ, multę fun-
ditus vaſtatę. Et montes Iſraelis, hoc eſt, ve-
rè Chriſtiani excelſo animo, & virtutū ma-
gnitudine cumulati fuerunt ab Idumęis, hoc
eſt, à terrenis hominibus, terram tantùm in-
tuentibus immaniter afflicti. Edom enim
terrenum ſignificat. Hos montes, quorum
nomine Eccleſię magnates, & viri Apoſto-
lici, & Chriſti martyres intelliguntur, conſo-
latur hoc loco noſter Ezechiel, promittens
illis quietem & proſperitatem, & neceſſaria-
rum rerum affluentiam tempore Conſtan-
tini Imperatoris. Qui ad Chriſtum confu-
giunt, & ſi ſe videant magnis calamitatum
fluctibus exagitari, & inimicorum ſuorum
telis transfigi, non debent tamen cadere ani-
mis, quoniam Deus qui eos affligi permittit,
eorum prælium, & certamē intuetur, & eos,
cùm opus fuerit, liberabit. Vult enim eos per
varias calamitatum anguſtias ad vitam per-
ducere immortalem, quare oportet eas ęquo
animo tolerare. Ita enim faciebāt, qui mon-
tes hoc loco appellantur. Appellari viros iu-
ſtos & ſapientes montes, eſt in diuinis literis
Pſal. 1. ſatis vſitatum, vt in pſalmo: Suſcipiant mō-
Simile. tes pacem populo, & colles iuſtitiam. Nam
quemadmodum ſol prius montes illuſtrat,
à quibus poſtea ſuſcepti luminis ſplendor
reſilit in valles, ſic Deus viros charitate ex-
cellētes illuminat, vt ipſi ſapientiæ lumen ad
alios fundant. Dicuntur autē hoc loco mon-
tes ſiue altitudines ſempiternæ, non quod
fuerint ab ęterno, ſed quòd ab æterno fue-
rint ad hoc pręordinati à Deo, vt per eos ipſe
Deus alios illuminaret. Id cecinit his verbis *Pſal. 75.*
regius vates. Illuminās tu mirabiliter à mō-
tibus æternis. Ex ſe non poterant emicare ſa-
pientiæ, & charitatis ſplendore, eamque in
alios diffundere, niſi eos Deus prius illumi-
naret. Id ingenuè fatebatur diuus Paulus, di- *2. Cor. 3.*
cens: Nō ſumus ſufficientes cogitare aliquid
ex nobis, quaſi ex nobis, ſed omnis noſtra
ſufficientia ex Deo eſt. Et rurſus: Deus qui *2. Cor. 4.*
dixit, de tenebris lumen ſplendeſcere, ipſe e-
luxit in cordibus noſtris ad illuminationem
ſcientiæ claritatis Dei. Et alibi: Non ego au- *1. Co. 15*
tem, ſed gratia Dei mecū. Verum in pſalmo
illo, pro à mōtibus æternis, vertit diuus Hie-
ronymus, à montibus captiuitatis. Et Sym-
machus, à montibus prędæ, quod idem ferè
eſt. Ac ſi dicat pſalmographus: Tu Deus
mundum illuminaſti per viros excelſos &
pręcellētes, qui & ſi eſſent ſpiritu liberi, cor-
pore tamen à tyrannis captiui detinebātur.
Præda erant infidelibus, qui eos coniiciebant
in vincula, & variis quotidie cruciatibus tor-
quebant. Per captiuitatem Hebræorum ſub
Babyloniorū poteſtate ſignificabatur Chri-
ſtianorum afflictio ſub poteſtate Romano-
rum, quæ à Nerone vſque ad Conſtantinū
durauit. De hac afflictione dixerat regius va- *Pſal. 36.*
tes: Gladiū euaginauerūt peccatores, intēde-
runt arcū ſuū, vt decipiāt pauperē et inopē,
vt trucident rectos corde. Et quoniā Roma
erat caput imperij, & in ea habitabat impius
Nero, & alij tyranni, qui apoſtolos & viros
apoſtolicos affligebāt, vocauit eā diuus Petrus *1. Pet. 5.*
in prima epiſtola ſua Babylonem, vbi verè
Iſraelitę, hoc eſt Chriſtiani veluti in babylo-
nica captiuitate angebantur. At imperante
Maximo Conſtantino, & ad Chriſti fidem
conuerſo facta fuit in tota eccleſia admirabi-
lis tranquillitas: & vrbs inclyta Roma, quæ
ab infidelibus imperatoribus poſſeſſa fuerat,
fuit donata eccleſiæ, & à ſummis pontifici-
bus gubernata, & in ſumma dignitate cōſti-
tuta. Id vaticinatus fuit hoc loco Ezechiel
promittēs eccleſiæ Romanæ proſperitatem.
In vrbe Roma conſtituit diuus Petrus Ca-
thedram ſuam Deo ita præcipiente, & Eccle-
ſiam hanc Romanā rexit idem Petrus Apo-
ſtolorum princeps, eiuſque ſucceſſores ſum-
mi pōtifices: in qua, vt aſſerit in epiſtola 162.
D. Auguſtinus, apoſtolicę cathedræ ſemper
viguit principatus. Nam cum aliæ eccleſiæ,
quibus Apoſtoli præfuerunt, defecerint à fi-
de, ſola Romana Eccleſia, ſancta, & apoſto-
lica, mater noſtra, ob Chriſti gratiam à tra-
mite apoſtolicæ prędicationis nunquā de-
clinauit: ſed in norma illa, quam ab exordio
fidei Chriſtianæ ab apoſtolis accepit, ſem-
per illibata permanſit. Eam ob cauſam Ro-
manæ Eccleſiæ fides ſemper habita eſt fides
catholica, vſqueadeo, vt Gratianus Impera-
tor

toi quo gubernante floruit diuus Hieronymus, præcepit, ne quis de fide diſputaret, ſed omnes eam religionem retinerent, quam vertex apoſtolorū Petrus initio tradidiſſet, ac tūc Damaſus ſummus pontifex epiſcopus Romanus cuſtodiret. Et non ſolum hoc fuit tunc præceptum, & mandatum eccleſiaſticæ hiſtoriæ, & perpetuis conſignatū monimentis, ſed etiam edictum ipſum Gratiani eſt in codice imperatoris Iuſtiniani relatū, capit. 1. de ſumma trinitate & fide cathol.

Simile. Quemadmodum in grano eſt virtualiter, vt ita loquar, herba, folia, ſpica, & fructus ſic in his verbis, Credo quicquid credit ſancta Romana eccleſia, continetur totum euangeliū, cuncta concilia vniuerſalia, & omnis denique ſacra ſcriptura. In ſancto Chalcedonēſi concilio legimus acclamatum fuiſſe: Omnes ita credimus: Papa Leo ſic credit, anathema ei, qui partit, & ei, qui diuidit Et iterū: Petrus per Leonem ita locutus eſt, apoſtoli ita docuerunt, pie, & vere Leo docuit. Omnes ita credimus, ſicut Leo, ita credimus. Aſpicis eccleſiæ Romanæ excellentiam, in quam apoſtoli ſancti doctrinam cum ſanguine ſuo profuderunt, cui euangelium Petrus & Paulus ſanguine ſuo ſignatum reliquerunt, in qua ſedit beatus Petrus, & eius ſucceſſores. Fuiſſe autem beatum Petrum eccleſiæ caput, eſſeque Romanum pontificem Petri ſucceſſorem, & totius eccleſiæ paſtorē aſſerūt omnes doctores catholici, quotquot hac de re ſententiam ſuam monimentis conteſtatam reliquerunt. Cyrillus patriarcha Alexandrinus in libro Theſauro ita ait: Sicut Chriſtus accepit à patre ſceptrum eccleſiæ gentium dux ex Iſrael, egrediens ſuper omnem principatum & poteſtatem, ſuper omne quodcunque eſt, vt ei cuncta curuentur, ſic & Petro, & eius ſucceſſoribus pleniſſimè commiſit, & nulli alij apoſtolorum quàm Petro, Chriſtus quod ſuum eſt plenum, ſed ipſi ſoli dedit. Et rurſus: Petro omnes iure diuino caput inclinant, & primates mundi tanquam ipſi domino Ieſu obediunt. Chryſoſtomus explanans verba illa

Matt. 16 Chriſti apud Matthæum: Super hanc petrā ædificabo eccleſiam meam: Deus, inquit, concedere ſolus poteſt peccatorū remiſſionem, & vt futura eccleſia tot, tantiſque fluctibus impetu erumpētibus immobilis permaneat, cuius paſtor & caput piſcator homo, atque ignobilis, terrarū orbe reluctante adamantis naturam firmitate ſuperet: hæc, inquam, omnia, quæ ſolius dei ſunt, ſe pollicetur daturum. Et infra: Hunc Petrū vniuerſo terrarum orbi Chriſtus præpoſuit.

Luc. 22. Theophilactus etiam explicans verba illa apud Lucam: Et tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos, beatum Petrum principem apoſtolorum vocat, & omnium principatum, atque orbis præfectūram ait recepiſſe. Diuus Ambroſius enarrans locum illum diui Pauli in epiſtola prima ad Timothæum: vt ſcias, quemadmodum oporteat te in domo dei conuerſari, quæ eſt eccleſia dei viui. *1. Tim. 3.* Cùm, inquit, totus mundus dei ſit, eccleſia tamen domus eius dicitur, cuius hodie rector eſt Damaſus. Diuus Hieronymus in epiſtola ad papam Damaſum, & habetur vigeſimaquarta quæſt. 1. Quoniam vetus. Ego, inquit, nullum præmium niſi Chriſtū ſequens beatitudini tuæ, id eſt cathedræ Petri communionem conſortior: ſuper illam petram ædificatam eccleſiam ſcio. Et paulò poſt: Quicunque tecum non colligit, ſpargit, hoc eſt, qui Chriſti non eſt, antichriſti eſt. Diuus Gregorius libro 4. regiſtri, epiſtola 32. Cunctis, inquit, euangelium ſcientibus liquet, quòd voce dominica ſancto, & omnium apoſtolorum principi Petro apoſtolo totius eccleſiæ cura commiſſa eſt: ipſi quippe dicitur: Petre amas me? Paſce oues meas. *Ioan. 21.* Ipſi dicitur: ecce Satanas expetiuit cribare vos ſicut triticum: & *Luc. 22.* ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos: Ipſi dicitur: Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo eccleſiam meā: & *Mat. 16.* portæ inferi non præualebunt aduerſus eā. Et tibi dabo claues regni cœlorū, & quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis. Ecce claues regni cœleſtis accepit: poteſtas ei ligandi & ſoluendi tribuitur, cura ei totius eccleſiæ, & principatus committitur. Diuus Bernardus Romanum pontificem appellat totius eccleſiæ caput, & vicarium Ieſu Chriſti. Et in epiſtola prima ad Eugenium papam, Locus, inquit, in quo ſtas, terra ſancta eſt: locus Petri eſt, locus principis apoſtolorum, vbi ſteterunt pedes eius. Locus *Pſal. 104* illius eſt, quem conſtituit dominus dominum domus ſuæ, & principem omnis poſſeſſionis ſuæ. In Conſtantienſi concilio damnatus eſt eorum error, qui aiebant Romanam eccleſiam non eſſe inter alias eccleſias ſupremam. In concilio Florentino ſub Eugenio quarto ſunt hæc verba literis mandata: Diffinimus ſanctam apoſtolicam ſedem, & Romanam pontificem in vniuerſum orbem tenere primatum, & ipſum Romanum pontificem ſucceſſorem eſſe beati Petri principis apoſtolorum, & verum Chriſti vicarium, totiusque eccleſiæ caput: & omnium Chriſtianorum patrem ac doctorem exiſtere: & ipſi in beato Petro paſcendi, regendi, & gubernandi vniuerſam eccleſiam à domino noſtro Ieſu Chriſto plenam poteſtatem traditam eſſe, quemadmodū etiam in geſtis œcumenicorū cōciliorum & in ſacris canonibus continetur. Vbi aſpicis hanc veritatem non eſſe nouam, ſed antiquam, à ſanctis patribus, & catholicis doctoribus aſſertam, multis ſacris concilijs

œcumenicis, & eccleſiæ vniuerſalis decretis & canonibus confirmatam. Id quod modò multis in locis ſacroſancti generalis concilij Tridentini aſſertum fuit, vt in ſeſſione quartadecima de caſuum reſeruatione, capite 7. & ſeſſione vigeſimaquinta, capite vigeſimoprimo in principio, & in decreto de indulgentijs, & alijs in locis. Dies me deficeret, ſi conciliorum omnium decreta, ſacrorũ canonum conſtitutiones doctorum eccleſiaſticorum, tam veterũ quàm recentium ſententias veritatem hanc aſſerentes vellẽ recenſere. At hæretici noſtri tẽporis, cum extra eccleſiam ſint, & eam ob cauſam eam euertere toto pectore contendant, magnòpere nituntur ſummum ex ea tollere pontificem, & ad vnum illum expugnandum totas ſuas diabolicas machinas conuertunt. Exiſtimant enim deleto pontifice maximo, eccleſiam ipſam conſiſtere non poſſe, ſed ſublato capite corpus ſtatim ruere, & perire. Eam ob cauſam ſtudent, vt quem Chriſti vicarium, Petri ſucceſſorem, eccleſiæ caput eſſe perſpiciunt, cuius miniſterio in eccleſia vnitas ſpiritu in vinculo pacis retinetur, omnibus reddant exoſum & inuiſum. De eo iniuſtè detrahunt, in eum iaciunt contumelias, illum denique in odiũ

Simile. & inuidiam falſis criminibus vocant. Vt qui vult rempublicam euertere, & in ea ſeditionem concitare, principem petit in primis, illum famoſis libellis proſcindens, & ex illuſtris dignitatis gradu præcipitare contendẽs: ſic hæretici volentes eccleſiam perturbare, & extinguere, in eius caput ſub Chriſto capite, hoc eſt in pontificem maximum inuehuntur, eius dignitatem & principatum auferre, ſplendorem extinguere, & omnia denique ornamenta eius delere contendunt. At longè opinione falluntur. Quò enim fortius eccleſiam Romanã labefactare voluerint, eò magis illam Deo permittente illuſtrabunt. Et quemadmodum hæretici in primis ſummũ pontificem volunt deiicere, ſic catholici eum in primis tueri debent. Vt

Simile. ſolertes & periti pictores ante omnia caput effigiant, nec in alia membra priùs deſtinãt lineas, & artem dirigunt ac manum, quàm imaginis faſtigium abſoluant, ſic qui aduerſus impias Lutheri hæreſes ſcribere voluerint, & excellentem eccleſiæ imaginem depingere, à capite debent exordium ſumere, hoc eſt, à ſummi pontificis authoritate & principatu, & perfecto capite, abſoluto opere hoc de pontificis maximi dignitate, tunc ad reliqua membra delinianda progediantur. Arx, quam contra nos conſtruxerunt, eſt negare ſummi põtificis autoritatem: hæc eſt turris, ad quam præcipuè confugiunt: ſed ea victa & expugnata omnes hæreticorum aduerſus catholicam fidem, machinas ruere

1. Tim. 3. neceſſe eſt. Et quoniam eccleſia eſt, vt ait apoſtolus, columna & firmamentum veritatis, ſemper firma permanebit. Hæc eccleſia etſi in principio ſub crudelibus & impijs imperatoribus calamitates ſuſtinuit, fuit tamen poſtea tranquillitatem conſecuta. Id cecinerat regius vates, vaticinans tempus fore, cùm Deus fideles ſuos ab imperatorum infidelium tyrannide liberaret, ita dicens: Benedixiſti domine terram tuam, auertiſti *Pſal. 84.* captiuitatem Iacob. Vbi præterita pro futuris more prophetico ponuntur. Ac ſi diceret: Eccleſiam tuam domine cœleſtibus bonis afficies, eamque ab infidelium tyrannide liberabis. Poteſt benedictio hæc de ea felicitate intelligi, quam pater cœleſtis mundo impertiuit, vnigenam, filium ſuum mittens è cœlo: de qua ita ait in epiſtola ad Epheſios diuus Paulus: Benedictus Deus, & pater *Epheſ. 1.* domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali in cœleſtibus in Chriſto. At Ezechiel de illa loquitur hoc loco, quam eccleſia tempore diui Syluestri pontificis maximi, imperium obtinente Conſtantino, fuit mirabiliter adepta præter infidelium ſpem: Dixerat enim de Chriſtianis afflictis infidelis populus, Euge, altitudines ſempiternæ in hæreditatem datæ ſunt nobis.

Facti in hæreditatem reliquis gentibus. Diuerſe nationes poſſederunt terram Iſraelis poſt Hebræorum excidium & captiuitatem. Vnde aiebat Marathias ſecundo capite libri ſecundi Machabæorum de *1. Mac. 2* Iudæa loquens: Quæ gens non hæreditauit regnum eius? & quæ non obtinuit ſpolia eius?

Aſcendiſti ſuper labium linguæ. Hoc eſt, traducti eſtis in fabula. Populus in vos paſſim coniecit opprobria: eſtis omnibus in deriſionem, & prouerbium: iuxta illud Pſal. *Pſal. 78.* Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris, ſubſannatio & deriſio ijs, qui in circuitu noſtro ſunt.

Quoniam in igne zeli mei locutus ſum de reliquis gentibus, & de Idumæa vniuerſa. Hoc eſt, quoniam cum ira & affectu iuſtitiæ & ſeueritatis meæ locutus ſum contra gentes, præſertim contra Idumæam. Loqui in igne zeli hebraiſmus eſt, pro effundere verba cum ſtomacho & ira. Loquitur Deus more humano, ſignificans his verbis tempus fore, vt commotus ille gentium infidelium immanitatibus & flagitijs, eas ferro, peſte, ac flamma conſumeret: earumque reliquias exilio & egeſtate mulctaret. Ita per Sophoniam prophetam. Effundam, inquit *Sopho. 3.* Deus, indignationem meam, omnem iram furoris mei: in igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra.

Qui dederunt terram meam ſibi in hæreditatem cum gladio. Id eſt, qui dicebant, datam ſibi eſſe in hæreditatem Iudæam, quam gladiis oppugnauerant. At pro gladio eſt in nonnullis libris correctis: cum

gaudio

gaudio, & ita eſt in hebraico. Et ſequitur: Toto corde: & ex animo. Vt ſit ſenſus. Hoc fecerunt exultantes, lætitia animi affecti, cùm nihil illis eſſet magis in optatis.

Et eiecerunt eam, vt vaſtarent. Id eſt, eiecerunt terræ habitatores, vt eam redderent deſertam. Pro vaſtarent, poteſt verti, in prædam: vt ſit ſenſus. Eiecerunt habitatores, vt terram direptioni committerent.

Ecce ego in zelo meo. Id eſt indignatus. Eodem modo etiam ſi diuerſis verbis dicitur
Pſal. 2. de Deo in Pſalmo: Tunc loquetur ad eos in ira ſua, & in furore ſuo conturbabit eos. Solet diuina ſcriptura Deum inducere humano aliquando more loquentem, & operantem, vt eum intelligamus.

Ego leuaui manum meam in gentes. Hoc eſt, ego iuraui eſſe me gentes puniturum? ipſe abſque dubio, quæ circa Iudæam ſunt, ignominiam ſuam ferent: & ſuorum ſcelerum mihi pœnas perſoluent. Leuare manū pro iurare hebraiſmus eſt. Huiuſmodi erat quondam geſtus iurantium, & ſtatuta appoſita ad aliquid magnum promittendum.
Gene. 14 In libro Geneſis ſcriptum legimus, dixiſſe Abraham: Leuo manum meam ad Dominum Deum: hoc eſt, eleuata manu iuro domino. Eodem modo accipi poteſt apud
Sup. 20. Ezechielem capite vigeſimo, vbi Deus ait:
Pſal. 118. Et leuaui manum meam pro ſtirpe domus Iacob. Eſt etiam leuare manum, dare operam, vt in Pſalmo: Leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Aliquando idem eſt quod miſericordiam poſtulare, ſignum-
Pſal. 62. que deuotionis oſtendere, vt in Pſalmo: In
Eſa. 1. nomine tuo leuabo manus meas, Et apud
Ierem. Eſaiam: Cum extenderitis manus veſtras.
Pſal. 73. &c. Et apud Ieremiam: Leua ad Deum manus tuas. Et etiam manum leuare vehementer percutere, vt in Pſalmo: Leua manus tuas in ſuperbias eorum. Hoc autem Ezechielis loco leuare manū idem eſt quod promittere. Poteſt nihilominus accipi pro caſtigare: vt ſit ſenſus. Ego, inquit Deus, in gentes, quæ in circuitu terræ promiſſionis habitant, grauiter animaduertam.

Vos autem montes Iſrael ramos veſtros germinetis. Montes terræ promiſſionis inſigniores ſunt quindecim, Iaſhia, Libanus, Bahalgad, Hermon maior, Hermon minor, Thraconitinores, Galaad, Habarim, Feticus mons Seir, Ephraim montana, Somrom, Gelboe montes, Acrabitenæ montes, Thabor, quinque montes in circuitu Hieroſolymæ, de quibus Hieronymus in locis Hebraicis, & poſt eum Zieglerus in ſua paleſtina. Hos montes alloquitur in præſenti Deus, ac ſi dicat: Efficiam, vt qui vos vaſtarunt, & in circuitu veſtro ſunt, luant ſuorum flagitiorū pœnas, vos autem montes terræ promiſſionis, qui nunc eſtis inculti, producatis arbores, & ramos frondoſos, fructumque lætum feratis populo Iſraelitico à Babylonica captiuitate reuerſo. Hoc ideo ait, quia tempore obſidionis fuerant montes Iſraelis vaſtati, & arbores cæſæ. At nunc eis proſperitatem promittit, & fructuum abundantiam. Id eccinerat his verbis regius vates: Etenim dominus dabit benignitatem, *Pſal. 84.*
& terra noſtra dabit fructum ſuum. Qui maioribus calamitatibus fuerant oppreſſi, vberiorem fructum produxerunt. Nam, vt ait apud Ioannem Chriſtus Deus noſter: Niſi granum frumenti cadens in terram, *Ioan. 12.*
mortuū fuerit, ipſum ſolum manet: ſi autē mortuum fuerit, multum fructum affert. Et in libro Exodi ſcriptum legimus, tantò *Exod. 1.*
magis creuiſſe filios Iſraelis, quantò magis opprimebantur. Loquitur hoc loco Ezechiel de tempore reuerſionis in Iudæam, quando arbores, & cæteræ plantæ Deo ita volente plus ſolito fructiferæ fuerunt. Id prædixerat iis verbis diuinus Pſaltes: Viſitaſti terram, & inebriaſti eam, multipli- *Pſal. 64.*
caſti locupletare eam. Sed Pſalmus hic etſi de Hebræorum reductione à Babylonica captiuitate intelligatur, vt aſſerunt Origines, & Euſebius Cæſarienſis, præcipuè tamen de Chriſti eccleſia intelligitur, & de iis, quos Deus à captiuitate peccati, ab idololatriis, & impiis gentium ſuperſtitionibus in vnum corpus adduxit & congregauit, ad vnam fidem, ad vnam eccleſiam, cuius caput Chriſtus eſt. Non nego poſſe de ea *Ephеſ. 5.*
benignitate intelligi, qua vſus eſt Deus erga *Coloſ. 1.*
Iſraelitas, cum illis à Chaldæa reuerſis omnia neceſſaria ſuppeditauit, ſed hoc aſſeuerantèr affirmo, debere in primis ad Chriſti myſteria referri, & ad eius eccleſiam ex Gentibus & Iudæis congregatam, plenam ſacramentorum fructibus, & cæleſtium donorum abundantia. Hæc eſt fertilitas, de qua loquebatur Dauid, & de qua vaticinatur hoc loco Ezechiel.

Propè eſt enim, vt veniat. Nimirum à Babylonica captiuitate in patriam ſuam. Conſolatur populum Iſraeliticum in Chaldæa detentum. Vel ſic: Futurum eſt, ait Deus, vt citò ad me veniat populus Hebræorum. Ideo eos ad vos ô montes reducam, quia ſunt citò ad me conuertendi. Vel ſic: Propè eſt vt reuertatur, quod promitto: non enim tardabit. Vel propè eſt, vt veniat Chriſtus, quem ego miſſurus ſum, vt vos congreget: & vobis viam muniat ad cœleſtem Hieroſolymam, atque ad æternam ducat beatitudinē, vbi eo in æternum fruamini.

Quia ecce ego ad vos. Subaudi venturus ſum, vt omnia vobis neceſſaria ſuppeditē. *Agge. 1.*
Qua de re multa prædixit Aggæus capit. 2. *Zacha. 4.*
Zacharias cap. 4. & 6. Malachias cap. 3. vbi *& 6.*
ea poteris videre. *Malac. 3*

Et multiplicabo in vobis homines. Homines vocat eos, qui ad rationis normam

ſecuritate in eccleſia catholica habitaturos.
Eccleſiam autem vocat terram frumenti &
vini, hoc eſt in qua futurus erat Chriſtus in
ſancto euchariſtiæ ſacramento ſub ſpecie-
bus frumenti & vini. Vel per vinum & fru-
mentum intelligit abundantiam donorum
cæleſtium quod alijs verbis idem ſignifican-
tibus reperit, dicens: Cœlique caligabunt ro-
re. Hoc eſt, ex cœlis diſtillabuntur pluuiæ ec
cleſiam fœcundantes: erit eccleſia irrigata
affluentia gratiæ, & diuinorum bonorum.
Hæc eſt terra illa fertiliſſima, de qua dixit
Pſal. 22. pſalmographus: In loco paſcuæ ibi me col-
locauit, ſuper aquã refectionis educauit me.
Per Iſraelitas hi intelliguntur, qui erant fidẽ
Chriſti recepturi, qui ſunt Iſraelitæ ſecundũ
ſpiritum, ſiue ſint ex Hebræis, ſiue ex genti-
bus. Qui autem ſunt infideles, hi etiam ſi
ſint Iſraelitæ ſecundum carnem, non autẽ
ſunt ſecundum diuinam promiſſionem. In
epiſtola ad Romanos ait ita diuus Paulus:
Rom. 9. Non enim omnes, qui ex circunciſione ſunt
Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ, nec qui ſemen ſunt
Abrahæ, omnes filij. Sed in Iſaac vocabitur
tibi ſemen, id eſt, non qui filij carnis hi filij
Dei ſunt, ſed qui filij ſunt promiſſionis, æ-
ſtimantur in ſemine. Et in epiſtola prima
1. Cor. 10 ad Corinthios, Videte, inquit, Iſraelem ſe-
cundum carnem: innuens alterum eſſe ſe-
cundum ſpiritum. De hoc Iſraele ſecundum
ſpiritum vaticinatus eſt loco illo Deotero-
mij Moyſes, prædicens illum eſſe in eccleſia
dei fidenter habitaturum, Id aſſeruit poſtea
Ierem. 13. Ieremias ita dicens: Ecce dies venient, dicit
dominus, & ſuſcitabo Dauid germen iuſtũ,
& regnabit rex, & ſapiens erit: & faciet iu-
dicium & iuſtitiam in terra. In diebus illis
ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit confidẽ-
ter. Et hoc eſt nomen, quod vocabunt eũ:
dominus iuſtus noſter. Vbi in editione vul-
gata eſt dominus, eſt in hebraico Iehouah,
quod nomen ex omnium & Hebræorum &
Chriſtianorum ſententia tantum de vero
deo dicitur, & illi ſoli tribuitur. Indicat a-
pertè Ieremias his verbis: Meſſiam eſſe verũ
Deum, in cuius aduentu erant Iſraelitæ cũ
animi fiducia & trãquillitate in eccleſia cõ-
moraturi, & eternam ſalutem conſecuturi,
ipſumque futurum eſſe paſtorem, & regẽ,
& verum Dauidẽ, & ſuper Dauidis thronũ
ſeſſurum. Illum autem locum intelligunt
de Chriſto omnes, tam Iudæi quàm Chri-
ſtiani, ſed variant in tempore. Idem repetit
Ierem. 33 Ieremias trigeſimotertio, dicens. Ecce dies
venient, dicit dominus: & ſuſcitabo verbũ
bonum, quod locutus ſum ad domum Iſ-
rael, & ad domum Iuda: in diebus illis, &
in tempore illo germinare faciã Dauid ger-
men iuſtitiæ, & faciet iudicium & iuſtitiam
in terra. In diebus illis ſaluabitur Iuda, &
Iſrael habitabit confidenter, & hoc eſt no-
men. quod vocabunt eum, dominus iuſtus
noſter. Vel vt alij vertunt, Deus iuſtitia no-
ſtra. Chriſtus enim eſt ille, qui iuſtificat nos,
de quo ait diuus Paulus in epiſtola prima ad
Corinthios: Qui factus eſt nobis ſapientia, *1. Cor.* 1.
& iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio.
Hic eſt ſupremus rex, cæleſtis Dauid, ex eius
ſemine ſecundum carnem, de quo dixerat
Eſaias: Super ſolium Dauid ſedebit, & ſuper *Eſa.* 9.
regnũ eius. Ideo dixit Gabriel angelus ſacra
tiſſimæ virgini: Vocabis nomẽ eius Ieſum: *Luc.* 1.
hic erit magnus, & filius altiſſimi vocabitur.
Et dabit illi dominus Deus ſedem Dauid pa
tris eius, & regnabit in domo Iacob in æter-
num, & regni eius non erit finis. Et quia
Chriſtus proceſſit ex genere Dauidis, fuitq́;
paſtor & rex quemadmodum Dauid, &
multis in rebus fuit adumbratus in Dauide,
ideo Ezechiel hoc loco appellat eum Daui-
dem, imò Deus pater per illum, dicens: Et
ſuſcitabo ſuper eos paſtorem vnum, qui
paſcat eos, ſeruum meum Dauid. Et rurſus
capite 37. Et ſeruus meus Dauid rex ſuper *Inf.* 37.
eos, & paſtor vnus erit omnium eorum. Eã
ob cauſam Ieremias duobus locis paulò an-
tè citatis eum vocat Dauidem, regem & pa-
ſtorem, quemadmodum Ezechiel. Eſſe au-
tem Chriſtum paſtorem à patre cœleſti miſ
ſum indicat Eſaias ijs verbis: Ecce Deus ve- *Eſa.* 40.
ſter, ecce dominus Deus in fortitudine veni-
et, & brachium eius dominabitur, ecce mer-
ces eius cum eo, & opus illius coram illo. Si-
cut paſtor gregem ſuum paſcet, in brachio
ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo leua-
bit, fœtas ipſe portabit. Intuere quàm dilu-
cidè aſſerat Chriſti diuinitatem & humani-
tatem: apertè eum vocat deum & dominũ,
& paſtorem humeris ſuis oues portantem.
Poſtquam Michæas capite 5. locutus eſt de *Mich.* 5.
vtraque Chriſti natiuitate, temporali & æ-
terna, ſubdit: Stabit, & paſcet in fortitudi-
ne domini. Hoc eſt, perpetuò regnabit in ec-
cleſia paſcens oues ſuas magna fortitudine,
efficienſque per ſe, & per Apoſtolos ſuos
clariſſima miracula. Ideo Dauid in perſona
eccleſiæ canebat: Nos autem populus eius, *Pſal.* 78.
& oues paſcuæ eius. Oues ſunt Chriſtiani
& fideles omnes paſtoris illius qui de ſe ait:
Ego ſum paſtor bonus: & cognoſco oues *Ioan.* 10.
meas. Aſpicis non eſſe nouum nomen hoc
paſtoris, quo ſe Chriſtus cognominauit, ſed
tributum ei fuiſſe à prophetis: nec eſſe no-
men, quo nos terreret, ſed quo nos ad amo-
rem excitaret. Ipſe enim ait per Oſeam: In *Oſe.* 11.
funiculis Adam traham eos, in vinculis cha-
ritatis. Hunc paſtorem imitabatur ille, qui
ouibus ſuis dicebat: Cupidè volebamus tra- *1. Theſ.* 2.
dere vobis non ſolum euangelium Dei, ſed
etiam animas noſtras, quoniam chariſſimi
nobis facti eſtis. Vocans ſe Chriſtus paſtorẽ,
oſtendit quanta cura nos paſcat, & quanto
nos labore redemerit, vt ex remedij quali-
tate periculi noſtri magnitudinem cogite-
mus. Cum duplex ſit paſtus, alter animæ,
alter corporis, multò magis ſe Chriſtus ſo-

licitum

licitum oſtendebat erga oues ſuas in paſtu animæ, quam corporis: nam præ fame ſpicas vellebant aliquando & calamitatibus premebantur, at in paſtu animæ ſummam curam habuit: concionabatur, docebat, arguebat, conſolabatur. At hodie à multis ille vocatur præſtantior paſtor cui maior eſt cura corporum quam animarum: famem panis permiſit Chriſtus diſcipulis ſuis, non autem famem doctrinæ: eſt enim verus animarum paſtor. Quapropter diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos Ieſum Chriſtum appel- *Hebr. 13.* lat magnum paſtorem. Ei aſſentiens Petrus apoſtolorum princeps in prima ſua canoni- *1. Pet. 2.* ca, Conuerſi, inquit, eſtis nunc ad paſtorē, & epiſcopum animarum veſtrarum. Id prædixit hoc loco Ezechiel, inducens promittentem deum patrem, ſe eſſe ſuſcitaturum paſtorem vnum, ſeruum ſuum Dauidem. Et *Oſe. 3.* Oſeas dicens. Poſt hæc reuertentur filij Iſrael, & quærent dominum Deum ſuum, & Dauid regem ſuum. Pro quo habet tranſlatio Chaldaica: Poſt hæc reuertentur filij Iſraelis, & quærent cultum Dei ſui, & obedient Meſſiæ, filio Dauidis, regi ſuo. Perſpicuum eſt, nec Ezechielem, nec Ieremiam, nec Oſeam, nec alios prophetas illius memoriæ, de Dauide patre Salomonis locutos fuiſſe, cùm eum venturum prædicebant, quoniam iam exceſſerat è vita, & inter eos & illum longum annorum interuallum interfluxerat. Sed intelligebantur vaticinia illa de cœleſti Dauide, cuius ille terrenus eximia pietate præſtante geſſerat imaginem. Quemad- *1. Reg. 17* modum Dauid baculo et quinque lapidibus vicit Goliam, ſic Chriſtus cruce, & quinque *Ioan. 16.* vulneribus mundum ſuperauit. Ipſe enim de ſe ait: Confidete, ego vici mundū. Tanta eſt eius fortitudo, vt manus eius in cruce vulneribus confoſſæ, & duris clauis traiectæ mundum vincerent, & dæmonis tyrannidē depellerent. Manus enim illæ Dei ſunt, quæ mundum condiderunt: quoniam Chriſtus deus eſt & homo, duas in eo naturas cognoſcimus, vnam autem perſonam, vnum ſuppoſitum, vnam hypoſtaſim. Perſona ſuper hypoſtaſim non addit niſi determinatā naturam, nempe rationalem, & in Chriſto nō eſt alia hypoſtaſis præter hypoſtaſim verbi. Quam ob cauſam in concilio Epheſino aſſertum & decretum fuit, factam fuiſſe vnionem in hypoſtaſi aut ſuppoſito, quemadmodum in concilio Chalcedonenſi factam fuiſſe in perſona. Et ita verè aſſerimus, manus illas, quæ in cruce affixę fuerūt, eas eſſe, quæ cœlum formarunt, quoniam harū manuum ſuppoſitum & perſona eſt Deus. Videbatur ille, qui erat inuiſibilis, tangebatur ille, qui erat intangibilis, moriebatur ille, qui erat immortalis. Et brachijs extenſis pulſa- *1. Reg. 16* bat citharam cœleſtis ille Dauid, & dæmon vincebatur. Hic eſt ille Dauid, qui pro ouiū ſalute mortuus eſt, qui nos ſuo corpore ſacratiſſimo, & ſuo ſanguine pretioſiſſimo recreat & reficit, qui nos paſcit ſua gratia, & bonorum abundantia: de quo ait hoc loco deus pater per Ezechielem: Et ſuſcitabo ſuper eas paſtorē vnum, qui paſcat eas, ſeruū meum Dauid, &c.

Seruum meum. Pater cœleſtis Chriſtū vocat ſeruū ſuum ratione humanitatis aſſumptæ, ſecundū quam minor eſt patre, iuxta id quod ipſe ait. Pater maior me eſt. At ſecūdū *Ioā. 14.* diuinitatem æqualis eſt patri. Ipſe enim ait: Ego et pater vnū ſumus. Dicēs vnū, ſignificat vnitatē naturæ & ſubſtātię, dicēs ſumus, diſtinctionē perſonarū. Vnde D. Paul. in epi- *Phil. 2.* ſtola ad Philippenſ. Hoc, inquit, ſentite in vobis, quod in Chriſto Ieſu, qui cùm in forma dei eſſet, non rapinā arbitratus eſt, eſſe ſe æqualē Deo: ſed ſemetipſum exinaniuit, formā ſerui accipiens, in ſimilitudinē hominū factus, et habitu inuētus vt homo. Ac ſi diceret: Ita afficiamini erga vos, quomodo ſibi affectus fuit Chriſtus, qui noſtrā quęrēs vtilitatē abiecit ſemetipſum. Nā cùm in eadē eſſet cū patre ſubſtantia, deo patri æqualis & cōſubſtātialis, cū poſſet hāc ęqualitatē & conſubſtātialitatē ſine rapina & iniuria ſibi tribuere, noluit eā apud homines imperioſe vēdicare: quin potius ſeipſum exinaniuit, aſſumēs hominis naturā, planè inſtar hominū ac verus homo factus eſt perinde ac ynus quiuis ex hominibus, quod ad naturā attinet, non aūt quo ad vitiū contractū. Et quoniā dei filius formā ſerui accepit, & vt ipſe ait, nō venit miniſtri, ſed miniſtrare, & quia deo patri *Matt. 20* obediuit factus obediēs vſq; ad mortē, mor- *Philip. 2.* tē autē crucis, ideo à patre appellatur ſeruus hoc loco, & cap. 37. Et ſeruus meus Dauid *Inf. 37.* rex ſuper eos. Et apud Eſa. Ecce ſeruus me- *Eſa. 42.* us, ſuſcipiam eum, electus meus: complacuit *Matt. 12* ſibi in illo anima mea. Quem locum diuus Matthæus de Chriſto interpretatur.

Princeps in medio eorū. Quaſi centrum, à quo ductæ ad circunferentiam lineæ omnes ſunt æquales. Vult ſignificare Chriſtum iudicē eſſe rectū, apud quem non eſt acceptio perſonarū. Id quod aſſerit his verbis in Deuter. diuina ſcriptura: Deus perſonā non reci- *Deut. 10.* pit, nec munera. Et Iob, Deus, inquit, non *Iob. 34.* accipit perſonā principū, nec cognouit tyrannum. Hanc ſententiam affert D. Petrus cap. 10. Actorum, & D. Paulus capite 2. epiſtolę *Act. 10.* ad Roman. Qui in medio eſt, omnibus vult *Rom. 2.* ęqualiter cōſulere, quod eſt Chriſtiani principis & præſulis munus. Volētes veteres Aegyptij regem ſignificare, turrē pingebant à ſerpente in orbem circundatam, & redimitam. Turris illa tutiſſima eſt regis præſentia & voluntas, quæ in medio circuli, in medio regni, in medio rerum debet eſſe, vt omnes eum videant, participent, ament, & ad eum neceſſaria referant, & ab eo videantur, amētur, & iuſtè iudicentur. Serpens ille tenens principem in medio populus eſt prudēs, qui

eum eligit præſulem, & rectorem, qui medium teneat, & colat æqualitatem: prudēs enim cum ſerpente comparatur, iuxta ſalMatt.10. uatoris illud: Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. Plato libro 5. legum vrbem ſuæ reipublicæ metropolim, principis domicilium in medio regionis dicebat eſſe conſtituendā. Gen. 23. In libro Geneſis ita ſcriptum legimus: Habitabat autem Ephron in medio filiorum Heth. Et rectè in medio eorū habitabat, qui inter eos principatum obtinebat. Quia de re fusè diſſeruimus capite duodecimo, verba illa explanātes: in medio domus exaſperātis.

Et faciam cum eis pactum pacis. Ipſe Ioan.14. enim dixit: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis.

Et ceſſare faciam beſtias peſſimas de terra. Qui totum hoc intelligūt de reditu Hebræorum ex Babylonia, per paſtorem intelligūt Zorobabelem, & per oues Iudæos: & per beſtias peſſimas intelligunt ad literam feras, quæ erant in terra promiſſionis ob eius ſolitudinē. Nos autem qui totum hoc præcipuè intelligimus de Christo, christianis paſtorem eſſe Chriſtum, oues fideles, beſtias autem peſſimas eſſe vitia nefaria, & homines impios, ſcelerumque labibus infectos, ac dæmones generis humani inimicos, iuxta illud Pſal.73. pſalmographi: Ne tradas beſtijs animas cōfitentium tibi.

Et ponam eos in circuitu collis mei benedictionem. Hoc eſt, ponam fideles meos intra eccleſiam meam, vbi erunt felices. Accipitur benedictio pro felicitate & fœcunditate: & collis pro eccleſia in excelſo loco ſita.

Et pluuia benedictionis erunt. Hoc eſt, erunt pluuiæ fertilitatis & fœcunditatis. Nō ſolùm non nocebunt fructibus, ſed proderunt. Erit tempus illud felix, & affluens doctrinis. Accipitur pluuia pro doctrina, vt in Deut.32 Deuteronom. Concreſcat in pluuiā doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum. Nam Simile. quemadmodum pluuia agros rigat, & fœcundat, & ſegetes educat, atque confirmat, & plantas lætiſſimorū fructuum copia exornat, ſic Chriſtiana doctrina pios homines irrigat, eorumque animos alit ad æternitatem, vberrimoſque virtutum fructus producit. Hanc tribuit Deus populo ſuo tempore opportuno copioſam & abundantem, iuxta id quod ait regius vates: Pluuiam volunta-Pſal. 67. riam ſegregabis Deus hæreditati tuæ. Pluuiā voluntariam appellat doctrinam deſideratā & tempeſtiuam: hæreditatem verò Dei vocat populū Chriſtianū, quem Deus tanquā agrum hæreditarium excolendum ſuſcepit: quem, cùm eſſet antea ſterilis, doctrinæ ſuæ imbribus irrigauit, & fructiferū reddidit.

Cùm contriuero catenas iugi eorum. Chriſtus contriuit graue diaboli iugum, quod erat hominum ceruicibus impoſitum, & loco eius iugum nobis impoſuit ſuaue. Id Eſa 9. prædixerat his verbis Eſaias: Iugum oneris eius, & virga humeri eius, & ſceptrum exactoris eius ſuperaſti. Ac ſi diceret: Cùm veneris ô Domine Ieſu, & aſſumpta humanitate viam ad gloriam immortalē munieris, eripies homines à graui dæmonis iugo, quo ipſe dæmum eorum colla deprimit, & à virga, qua eos percutit, & à ſceptro, quo imperat: & diaboli denique tyrannidem delebis. Sed heu, quàm multi hodie Chriſti iugum repellunt, ſeque ſatanæ iugo ſubmittunt! Eſt quidem dæmonis iugum aſperū, & graue, & intolerandum, Chriſti verò leue, ſuaue, & amplectendum: inuitat diabolus mortales ad pondus ſui iugi, & currunt libenter, inuitat eos Chriſtus ad ſui iugi ſuauitatem, & renuunt. Venite ad me, inquit clementiſſimus dominus, omnes qui labo- Matt.11 ratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & inuenietis requiem animabus veſtris, iugum enim meum ſuaue eſt, & onus meum leue. Per Ieremiam ait ita Deus: Ambulate in via bo- Ierem.6. na, & inuenietis refrigerium animabus veſtris. Et dixerunt: Non ambulabimus: Impij homines diuinum iugum aiunt durum eſſe, & laboribus plenū: at Chriſtus, qui eſt ipſa veritas, illud leue & ſuaue eſſe aſſeuerāter affirmat. Et diuus Ioan. in prima epiſto- 1.Ioā. 5. la ſua, Mandata, inquit, dei grauia nō ſunt, quoniā omne, quod natum eſt ex deo, vincit mundum. Et diuinus pſaltes: Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis, qui fingis labo- Pſal. 39. rem in præcepto? Ac ſi dicat: Tu qui fingis dei præcepta dura eſſe et intolerabilia, nonne ſedes in flagitijs? Sedes quidem. Dei iugum graue appellas, in eius præceptis fingis labores, non quòd hoc ita ſit, ſed quod tu ſis in ſede iniquitatis collocatus, ex qua ſurgere non vis. Dum lignū viride eſt, poteſt eſſe graue iugū ex illo factum: ſed longum tempus reddit lignum ſiccum & leue. Priuſquam Dei filius ſuper ſe iugū ferret, poterat illud graue eſſe, ſed poſtquā illud Chriſtus collo ſuo impoſuit, atq; triginta & tres annos portauit, effectū eſt ſiccum & leue. Poterat Chriſtus legem ſuam cū lapide cōparare, aut ligno, aut aliqua huiuſmodi re, ſed ideo voluit eam cū iugo cōparare, quia iugum niſi à duobus portari nō poteſt, vt ſignificaret dei ſeruū non eſſe ſolū, cùm pōdus aliquod aut laboris, aut calamitatis, propter Chriſtū ferret toleranter, eiuſq; iugum portaret: ipſe enim Chriſtus illud ex altera parte tollit, & ſeruo ſuo vires ſuppeditat. Et ita Dei ſeruus labores vitæ, ærumnas mundi, & grauia humanarum moleſtiarum pondera valet ſuſtinere; & cum ſocietate Chriſti ea inuenit ſuauia, & adiuncta quedam, atque veluti alas, quibus volat in ſublime vſque ad cœlum. Vt enim currus etſi Simile. grauis ſit, efficit tamen, vt boues onus alias intolerandum ferant, ſic Chriſti iugum, quāuis iugum ſit, efficit tamen, vt dei ſeruus

vitæ onera ſuſtineat, & ferat, & ſe extollat in excelſum, tendens ad Chriſtum in curru Eliæ: eiuſque alta myſteria ſole ipſo lucidiora lætus ac tutus contemplatur. *Simile.* Vt pennæ quamuis ſuum habeāt pondus, tamē corpus auis oneroſum ferunt in ſublime, ſic Dei iugum, licet naturæ per peccatū corruptæ graue videatur, tamen hominem ſuapte natura grauem extollit in excelſum, & volare facit vſque ad cælorum altitudinē. Tam ſuaue eſt Chriſti iugum, vt qui illud collo ſuo imponit admirabiles voluptates percipiat & incredibilibus animæ oblectationibus perfundatur. Iugum eſt, fateor æquidem, ſed ſuaue pondus eſt, ſed leue. Non omnino Chriſtus nobis ſubtrahit iugum, & onus, nō nobis laborem penitus auſert, ſed cōmutat. Pro aſpero mūdi iugo tribuit ſuaue, & pro graui onere leue, vt in hac vita animæ tribuat quietē, *Zach. 5.* & in altera gloriam ſempiternā. Graue onus eſt iniquitas ſedens ſuper talentum plumbi, *Pſal. 37.* quo ille premebatur, qui aiebat: Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Sed Deus tunc nos onerat, cùm à peccati pondere exonerat, onerat beneficio, cū exonerat peccato. *Pſal. 54.* Onera noſtra ſuper ſe portauit, vt nos mundi leuaret impedimentis. Ideo canebat diuinus pſaltes: Iacta ſuper Dñm curam tuā, vel, vt poteſt verti ex hebræo, pondus tuū, & ipſe te enutriet, ſeu vt alij vertunt, ſubleuabit. *Matt. 11* Quid plura? Ipſe Chriſtus nos vocat laborātes, & pōdere preſſos, vt nos laboribus leuet, & oneribus. O immēſam Chriſti clementiā, ô infinitā Dei noſtri pietatē! Quis non admirabitur tam ſingularē erga nos amorē admirabilē charitatis abundantiā? Si cadimus, erigit nos, ſi torpemus, excitat, ſi dormimus, exuſcitat, ſi erramus, ducit ad viam, ſi laboramus, clamat & vocat nos, vt pro labore requiem nobis largiatur, ſi vinculis vitiorum detinemur, catenas iugi dæmonis conterit & *Pſa. 115* cōſtringit. Quid igitur retribuemus domino, pro omnibus, quæ retribuit nobis? Ipſe eſt, qui à nobis iugum ſatanę repellit, qui ait hoc loco per Ezechielem: Cùm contriuero catenas iugi eorum, &c.

De manu imperantium ſibi. Hoc eſt, de poteſtate diaboli, mundi, & carnis, & ipſius peccati. *Ioan. 8* Qui facit peccatum, inquit, ipſa veritas, ſeruus eſt peccati. Hanc ſententiā expli- *Rom. 6.* cuit D. Paulus in epiſtola ad Romanos cap 6 *2. Pet. 2.* & Diuus Petrus in epiſtola ſua ſecunda capite ſecundo. Vel de manu imperantiū, hoc eſt, de Chaldæorum ſeruitute. Nam totum hoc poteſt referri ad reductionem populi Iſraelitici à Chaldæa in terram promiſſionis, nec nos inficimur illud, ſed apertè fatemur. Verùm arbitramur eſſe totum hunc ad Chriſti tempus referendum, quando Gentes receperunt fidem, & cum Iudæis credentibus fuerunt in eccleſia vna congregatæ. Id voluit diuinus vates in primis prædicere, hoc fuit eius præcipuum propoſitum & inſtitutum, & hanc exiſtimo eſſe literalem & germanam huius loci intelligentiam.

Et ſuſcitabo eis germen nominatum. Hoc eſt, mittam ad eos Chriſtū. Verba ſunt Dei patris. Eum, quē paulò antè appellauit Dauidem, appellat modò germen nominatum. *Iere. 23.* Eodē modo apud Ieremiā: Suſcitabo Dauid *Eſa. 4.* germē iuſtum. Et apud Eſaiā: In die illa erit germen Dñi in magnificētia & gloria. Ac ſi dicat: Tempore humanæ redemptionis celebrabitur Chriſti nomē, & verus ac purus Dei cultus omnibus terrarū finibus propagabitur, & dæmonis tyrānis euertetur. *Zacha. 3.* Apud Zachariam prophetam, vbi Chriſtus appellatur Oriens, pro Oriente poterat verti germen, vtrunque enim eadē dictio hebraica ſignificat. Accipitur igitur germen dñi pro Chriſto vero Deo, et vero homine, quē ideo hoc loco Ezechiel appellat germē nominatū, quia eſt celebratus ſermone omnium nationum, & ille, quē diuini vates nominarunt, & nuntiarūt, de cuius nomine prędixerat regius pſal- *Pſal. 8.* tes: Dñe dominus noſter, quā admirabile eſt nomen tuū in vniuerſa terra! Ac ſi diceret: Quā celebris eſt tui nominis amplitudo, quę omnes Gentiū oras peragrauit! Famā huius germinis nominati celebrauit ipſe Deus omnibus terrarū finibus per apoſtolos ſuos, de quibus dixerat idem diuinus vates: In omnē terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. *Pſal. 18.* Et Chriſtus Deus noſter *Luc. vlt.* apud Lucam. Sic oportebat Chriſtū pati, & reſurgere à mortuis, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remiſſionem peccatorum in omnes Gentes. Vides igitur eſſe Chriſtum non in vna tātùm natione, ſed in omnibus Gentibus, omniū linguis & literis nominatum & celebratū. Quidam aiunt hūc, quem Ezechiel vocat germen nominatum, eſſe Zorobabelē, ſed nos credimus Ezechielē hoc loco de Chriſto vaticinari, & hoc præcipuè intendere, etiamſi minus præcipuè de Zorobabele & reditu Hebræorum à captiuitate vaticinetur.

Et non erunt vltrà imminuti fame in terra. Hoc eſt, non deerit vnquā in eccleſia catholica vera doctrina, non erit fames verbi Dei. Qui hoc intelligunt ſolùm de reditu Iudęorum in terram ſuam, per famem ad literam intelligunt penuriam ciborum corporeorū, & annonæ caritatem, quam aiūt non fuiſſe in Iudæa poſt Hebræorum regreſſum ad illam, ſed fuiſſe ſemper magnam terræ fertilitatem, & alimentorum abundantiam. At neſcio quomodo ſe poterunt à dubiis explicare, cū conſtet ex libro primo Eſdræ capite. 4. & 5. & ex primo Machabęorū Iudęos po- *Eſd. 4. 5* ſtea famem ſuſtinuiſſe. *1. Mac. 1* Niſi dicant hanc abūdantiam frugum & ciborū promiſſam fuiſſe iuſtis, non impiis. Sed tunc quomodo probabunt, omnes illos, qui in agrorū ſterilitate abundabant frumento, iuſtos eſſe, omnes

verò, qui fame laborabant, impios? Non iſſe poterunt facilè eripere, niſi forrè dicant, promiſiſſe Deum hanc ciborum affluentiã ſtatim poſt reditum, non autem perpetuò.

Matt. 28 *Et ſcient, quia ego Dominus Deus eorũ cum eis.* Ipſe enim ait apud Matthæum: Ecce ego vobiſcum ſum cunctis diebus vſque ad conſummationem ſeculi.

Vos autem greges mei, greges paſcuæ meæ homines eſtis. Hęc litera eſt ita diſponenda. Vos autem ô homines eſtis greges mei, greges paſcuæ meę. Locutus fuerat Deus de ouibus, & ne aliquis exiſtimaret eſſe hoc ad literam de pecoribus intelligendũ, explicat nunc ſeipſum dicens, ſe per oues & greges homines intelligere, non autem pecora. Exponit Deus metaphoram, qua vſus fuerat. Vel ſic: Vos ô greges mei Chriſtiani, qui meis ſacræ mentis paſcimini, & mihi adhæretis, digni eſtis, qui homines vocemini. Infideles, & nefarij ferę ſunt, non homines, vos autẽ qui cęlum aſpicitis, qui ratione vtimini, qui turpes voluptates, falſos mundi honores, incertas & fallaces diuitias, & alia huiuſmodi, quę mortales flagitiis cooperti ardenter amant, contemnitis, & parua ducitis, atque ad bona immortalia aſpiratis, homines eſtis: illi autem, qui ſolùm terrã intuentur, & corporis illecebris ducũtur, bruta potiùs quàm homines

Eccle. 12 appellantur. In Eccleſiaſte ait ita Salomon: Deum time, & mandata eius ſerua, hoc eſt omnis homo. Vnde qui nec Deũ timet, nec

Epheſ. 4. eius ſeruat præcepta, homo dici nõ meretur. Licèt enim veterẽ induat hominẽ, qui corrumpitur ſecundum deſideria erroris, tamẽ quia non renouatur ſpiritu mentis, nec induit nouum hominem, qui ſecundũ Deum creatus eſt in iuſtitia, & ſanctitate veritatis,

Pſal. 48. bellua potiùs quã homo poteſt appellari. Homo cùm in honore eſſet, inquit diuinus vates, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Vnde

1.Co. 15 ait Apoſtolus in epiſtola prima ad Corinthios: Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cęlo cæleſtis. Qualis terrenus, tales terreni, & qualis cæleſtis, tales cæleſtes. Igitur ſicut portauimus imaginem terreni,

Coloſſ. 3. portemus & imaginem cęleſtis. Et ad Coloſſenſes: Expoliantes veterem hominem cum actibus ſuis, & induentes nouũ. Hoc intuens D. Auguſtinus ait ſermone 18. in Ioannem: Homo ſi viuit ſecundum carnem, pecoribus coniungitur, ſi ſecundum ſpiritum, Angelis ſociatur. Cùm Deus ſtatuiſſet ex omnibus animantibus ſolùm hominẽ facere rationis participem, & cęli cultorẽ, eum ad cęli contemplationem erexit, vt illud aſpiceret, quò erat migraturus, ſi eo munere fungeretur, cuius colendi efficiendique cauſa eum Deus ſui præſtantiſſimi numinis ſimilem efficiebat. Eſt hoc animal prouidum, ſagax, multiplex, acutũ, memor, & tantæ excellentiæ & dignitatis, vt ſi ſeipſum vellet conſiderare, Deum perpetuò ſumme diligeret, à quo tãtam acceperit præſtantiam. Etſi homo ſit ex terra, non tamen vt incola & habitator, ſed vt ſpectator rerum ſuperarum & cæleſtium, quarum ſpectaculum nulli alij generi conuenit animantiũ. Sed nefarij ac flagitioſi homines ſuę dignitatis obliti diffluunt voluptate virtute inimica, quæ boni naturam fallaciter imitando adulterat, eamque omni honeſtati anteponũt. Quare ſe hominis abdicãt dignitate & amplitudine & brutorũ animalium, quorum mores ſequuntur, nomine appellantur. Hinc procedunt proditiones, inimicitiæ, & diſcordiæ, hominum dignitati & præſtãtiæ maximè inimicæ: homo enim dicitur ab homonoeo ὁμονοεῖν, quod ſignificat conſentio & concordo, vnde homonous idem eſt quod cõcors & cõſentaneus, & homonoia concordia. Eſt enim natus ad concordiam & amorem. Marcus Varro hominẽ deriuari ait ab humo, ſed prior etymologia videtur rectior, eiuſque dignitati congruentior.

Et ego dominus deus veſter. Cùm Deũ habeamus, & ille ſit noſter, quid præter illum deſideramus? Id intelligens regius vates aie- Pſal. 72.
bat: Quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? Ac ſi diceret: Deſiderẽt alij, quod voluerint, ego certè Domine Deus te ipſum deſidero, tui amore inflãmor, nec in cælo, nec in terra aliquid volo præter te ipſum. Ad te aſpiro, te amplector, te contemplor, tu es ſpes mea fortitudo mea, refugium meum, opes meæ, & denique omne meum bonum.

Annotationes ex Hebræo in caput XXXIIII.

Propheta de paſtoribus Iſrael. Septuaginta habent: Propheta ſuper paſtores Iſrael. Et ita etiam habet Pagninus. Pro, dè, eſt in hebraico על quæ particula ſignificat ſuper, iuxta, de, contra, ad, apud, propter. Geneſis primo cap. Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. Et pſal. 136. Super flumina Babylonis illic ſedimus, et fleuimus. Hoc eſt, iuxta Tigrim & Euphratem. Et Numerorum cap. 14 Murmurauerunt contrà Moyſem et contra Aarõ. Ideo poterat hic Ezechielis locus ita verti: Vaticinare contrà paſtores Iſrael. Pro paſtoribus eſt in hebraico רעי à verbo רעה rahah, quod ſignificat paſcere, cogitare, affligere, confringere, cõterere, amare, coniungere. In hoc eodem capite ait Deus per Ezechielẽ: Paſcam eã in mõtibus Iſrael. Loquẽs Michæas de rẽge Aſſyriorũ ait: Suſcitabimus ſuper eum ſeptem paſtores, & octo primates hominũ, & paſcent terram Aſſur in gladio, & terrã Nenrod in lanceis ſuis. Per ſeptem & octo numeros definitos intelligit numerum indefinitum, & per paſtores principes Medorũ, & Perſarũ, qui terram Aſſur,

Gene. 1. Pſal. 136 Num. 14 Mich. 5.

& terram Nenrod, hoc eſt, Aſſyriam & Babyloniam deuaſtarunt, & armis percuſſerũt. Vbi in verſione vulgata eſt: Et paſcent terram, eſt in hebræo hoc noſtrũ verbũ rahah: ideo poterat locus ille ita verti: Et contererẽt, ſeu confringent terram: Vel vi armorum cõiungent terrã Aſſur & terram Nenrod: hoc eſt, ex duobus regnis Aſſyriorum & Babyloniorum regnum vnum efficient. Id quod re vera effectum eſt. Vel paſcent regiones illas armis ſuis. Id eſt, eas violenter gubernabunt. Omnes has explanationes recipit locus ille, quia verbum rahah illic poſitũ omnes has habet ſignificationes. Capite. 22 ait
Iere. 22. Ieremias. Omnes paſtores tuos paſcet ventus. Hoc eſt, omnes tui principes & præſules res friuolas & vanas molientur, oblectabuntur vento vanitatis, & veluti chamæleontes aere paſcẽtur. Poteſt tamẽ locus ille ita trãſferri: Omnes paſtores tuos cõteret vẽtus. Pro quo Thargum habet: Omnes gubernatores tui diſpergentur in omnem vẽtum. Ac ſi diceret: Reges Aſſyriæ & Aegypti perinde cõterentur, ac ſi eos vẽtus validus in varias partes expuliſſet. Vel ſic. Omnes paſtores tui cogitabunt ventum, vel diligent ventũ. Significat enim verbũ hoc cogitare, & diligere. Vnde רעה reagh ſignificat cogitationem, & amicũ,
Pſa. 138 vt in pſalmo: Intellexiſti cogitationes meas de longè. Quibus verbis vult diuinus pſaltes Dei prouidentiam & cogitationẽ ſignificare cui non ſolùm facta, ſed etiam cogitata notiſſima ſint. Ideo ait. De longè domine, hoc eſt, de cælo intellexiſti meas cogitationes cũ ego in terra ſim, Vel de longè, hoc eſt, priuſquam ego rem cogitẽ, iam tu ſcis, quid ego ſim cogitaturus. Vel à longè, hoc eſt, cũ adhuc ſit longe ab opere: cognoſcis enim cogitationes noſtras dum adhuc res ſunt in potẽtia, priuſquã exeant in actũ. Ideo verò, quod eſt in eodem pſalmo paulò pòſt. Mihi autẽ nimis honorificati ſunt amici tui Deus, verti poteſt: Mihi autẽ valde pretioſæ ſunt cogitationes tuæ Deus. Eſt enim idem nomẽ reah, quod, vt diximus, & amicum ſignificat, & cogitationem. Eſt autem ſenſus: Mihi domine eximia & præclara videntur conſilia tua. Sed quoniam dictio ſignificãs pretioſum ſignificat etiam rarũ, poteſt locus ille ita verti. Mihi autẽ domine raræ fuerunt cogitationes tuæ. Hoc eſt, rarò intelligo cogitationes tuas, ex conſiliis tuis pauca cognoſco. Vnde id,
1. Reg. 3. quod eſt capite tertio libri Regũ primi mandatum: Sermo domini erat pretioſus in diebus illis, poterat verti: Rarus erat ſermo Dei in tempore illo. Rarò enim tũc Deus prophe
Eccle. 1. tis loquebatur. In Eccleſiaſte, vbi vulgata editio habet: Et ecce vniuerſa vanitas, et afflictio ſpiritus, pro afflictione eſt rehuth, ab eodem verbo noſtro rahah. Quare in hunc modum verti poteſt locus ille: Et ecce omnia vanitas & cogitatio ſpiritus. Vel & paſtus ſpiritus, vt ſpiritus pro vento accipiatur, quemadmodũ multis in locis diuinarũ literarum. Et tunc erit ſenſus: Poſtquã omnia, quæ in mundo ſunt, in animo verſaui, eaque caduca eſſe, & fragilia perſpexi, facta ſumma omniũ harum rerum, intellexi omnes eſſe vanas, & inanes, & cibũ venti, & homines, qui his rebus paſcũtur, & oblectantur, ventum ipſum bibere, & comedere dixi, eoſque cum chamæleõribus, Simile.
qui aere ſuſtentantur, comparaui. At paraphraſtes Chaldæus ſpiritus fractionẽ ſeu cõtritionem vertit, quod coincidit cum vulgata Pſal. 36.
editione. In pſal. 36. vbi nos habemus, Spera in Deo, & fac bonitatem, & inhabita terrã, & paſceris in diuitiis eius. Pro paſceris eſt hoc idem verbum, & pro diuitiis eius eſt in hebraico fide, ſeu veritate. Voluerunt ſignificare ſeptuaginta, fidem & veritatẽ magnas eſſe diuitias. Nonnulli vertunt: Paſce fidem, vt ſit ſenſus: Ne te torqueat flagitioſorũ hominũ proſperitas, quoniam mundi opes tanquam floſculi decidunt, euaneſcunt, et conſumuntur. Incumbe in virtute actiones, fige ſpem tuam in Deo, & nutri te ipſum fide & veritate, comede hæc, quæ animũ alunt ad æternitatem. Vel doce veritatem, & fidei doctrinam. Qui alios inſtruit, eos paſcit, iuxta id quod ait Deus apud Ieremiam: Dabo vobis Ierem. 3.
paſtores iuxta cor meũ, & paſcent vos ſcientia & doctrina. Ab hoc verbo rahah deriuatur dictio hæc rohe, qua in præſenti vtitur Ezechiel, dicens: Propheta de paſtoribus Iſrael.

Et cum puriſſimam aquã biberetis. Pro puriſſima eſt in hebraico משקע mixcagh, quod nomen profunditatem ſignificat, à verbo xacah, quod ſignificat profundum eſſe, & ſubmergere. Eam ob cauſam verti poterat hic locus: Et cum profunditatem aquæ biberetis, hoc eſt, aquam profundam & multam. Sed quoniam aqua nimis alta non facile turbatur, rectè vertit interpres noſter pro aqua profundiſſima aquam puriſſimã. Eodem modo cap. 32. pro eo quòd multi ver- Sup. 32.
tunt ex hebraico: In profundum deſcendere faciam aquam eorum, clarius vertit noſter interpres: Puriſſimas reddam aquas eorum.

Et faciam cum eis pactum pacis. Pro pacto pacis habent ſeptuaginta: διαθήκην εἰρήνης, Hoc eſt, teſtamentum pacis. Promiſit Deus hoc loco nouum teſtamentum quod eſt pacis pleniſſimum. Naſcente Chriſto nouoque teſtamento incipiente cecinerunt angeli: Luc 2.
Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Vel vt poteſt verti ex græco: Et in terra pax hominibus bona voluntas. At Vetus teſtamentum datum fuit in monte Sinai ſonantibus tonitruis, & mi- Exod. 19
cantibus fulgoribus. Quæ omnia terrorem incutiebant, cùm angelorum cantica pacem & amorem ſignificarent. Eã ob cauſam hoc loco legem euangelicam vocat Ezechiel teſtamentum pacis.

Germen nominatum. Septuaginta habent plantã pacis. Hoc eſt, Chriſtũ, qui arbor eſt

eſt vitæ, & planta producens pacem Pagninus vertit: Plantationem in nomē Alij, plātam celebri nomine. Quod in idem coincidit. Id eſt Chriſtum, qui ſuis parier nomen, nam ab eodem Chriſto Chriſtiani vocabuntur. Planta ſignificat Deū factū hominē. Pro germine eſt in hebraico מטע mattagh, à verbo natagh, quod ſignificat plantare, vt in
Pſal. 43. pſalmo: Manus tua Gentes diſperdidit, & plantaſti eos. Hoc eſt: Potentia tua Domine euertit Gentes barbaras & incultas, quæ Palæſtinam incolebant, & earum loco plantaſti Iſraelitas.

ARGVMENTVM CAP. XXXV.

PRædicit Idumæorum euerſionē, quod populum Domini afflixerint. Idem eſt argumentū cū eo, quod capite viceſimoquinto tractauit, poſtquam aduerſus Ammonitas & Moabitas vaticinatus eſt.

CAPVT XXXV.

A ET factus eſt ſermo Domini ad
me dicens: Fili hominis pone
faciem tuam aduerſus montem Seir,
& prophetabis de eo, et dices illi:
Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego
ad te mons Seir: et extendam manū
meam ſuper te, et dabo te deſolatum,
ac deſertum. Vrbes tuas demoliar: et
tu deſertus eris: et ſcies quia ego Do-
B minus. Eò quod fueris inimicus ſem-
piternus, et concluſeris filios Iſrael in
manus gladij in tempore afflictionis
eorum, in tempore iniquitatis extre-
mæ: propterea viuo ego, dicit domi-
nus Deus, quoniam ſanguini tradam
te, et ſanguis te perſequetur: et cùm
ſanguinem oderis, ſanguis perſeque-
tur te. Et dabo montem Seir deſola-
tum atque deſertum, et auferam de
eo euntem et redeūtem. Et implebo
montes eius occiſorū: in collibus tuis,
et in vallibus tuis, atque in torrenti-
bus interfecti gladio cadent.

EXPLANATIO.

Gene 36. *POne faciem tuam aduerſus montē Seir.* Seir mons eſt in terra Edom, in qua habitauit Eſau, in regione Gabalena. Et quoniam Eſau piloſus erat, & hiſpidus, vocata eſt regio illa Seir, quæ ſonat piloſum. Oram illam coluerat prius Corrhæus, Gene. 14.
quem Chodorlaomor vita priuauit. Huius Deut. 2.
mōtes Seir meminit liber Gene & Deutero- Eſa. 21.
nomij, et Eſaias in viſione Idumeę ſi, & Ma Mala. 1.
lachias capite primo, & noſter Ezechiel ca- Sup. 25.
pite viceſimoquinto: & Ioſephus libro ſecūdo antiquitatum capite primo: vbi ait, Eſau habitaſſe in Seir, & regionē à ſeipſo appellaſſe: cùm autē ille Edō vocaretur, fuiſſe regionem illā Edom etiā & Idumæā vocatam. Et quoniam Idumæi ab Abraham genus ducētes incēſi odio perpetuo in Iſraelitas eos iniuriis conati ſunt opprimere, qui ab Abrahā etiam deſcendebant, fuerūt iuſtè oppreſſi ab ipſis Iſraelitis tempore Machabęorū, & tan- 1. Mac. 5
dem ob flagitia ſua meritò euerſi. Et de eorū euerſione vaticinatus hoc loco Ezechiel. Cùm in fine capitis ſuperioris locutus fuiſſet de regno Chriſti, & de eccleſia catholica, atque de verorum Iſraelitarū nobilitate, quos ibi Deus gregem vocauit ſuum, hoc eſt, de Chriſtianorum dignitate & amplitudine, & de ſaluatoris noſtri mirabili in mundum aduentu, per quem erant credentes vitam conſecuturi, nunc agit de euerſione impiorum, quos mētis oculis proſpiciebat, nō eſſe Chriſtum recepturos. Et ſub nomine Edō aduerſus eos vaticinatur. Edom idem eſt quod terrenus, terreni verò ſunt, qui cælo contēpto intuentur terram duntaxat, & neglecta virtute, vitiis contaminantur.

Ecce ego ad te. Hoc eſt, ecce ego aduerſus te venturus ſum. Poteſt verti: Ecce ego contra te. Hoc explicans ſubdit. Extēdam manū meā ſuper te. Hoc eſt, te grauiter puniturus ſum. Euerſurus ſum te. Hebraiſmus eſt vſitatiſſimus in literis diuinis, de quo alibi locuti ſumus. De hac euerſione Idumææ vaticinatus eſt in hunc modum Abdias capite vnico: Abd. 1.
Perdam ſapientes de Idumæa, & prudentiā de mōte Eſau. Et paulò pòſt: Propter interfectionem et propter iniquitatem in fratrem tuum Iacob operiet te confuſio, & peribis Eſa. 34.
in æternū. De ea vaticinatus eſt Eſaias cap. Iere. 49.
34. & Iere. 49.

Eò quòd fueritis inimicus ſempiternus. Ego te euertam, ait Deus, propterea quòd odio perpetuo fueris proſecutus populum Iſraelis: eiuſque ſanguinem manu armata effuderis, cum illi calamitatibus premerentur acerbiſſimis. Hoc ideo ait, quia Idumæi in bello aduerſus Hebræos Babyloniis adhæſerunt, illis opem ferentes. In lib. Geneſis ſcri- Gene. 27
ptum legimus Eſau primogenitū Iſaac odio habuiſſe Iacob propter benedictionem ſibi ereptam, dixiſſeque in corde ſuo: Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum. Hoc odium fuit in poſteris Eſau aduerſus poſteritatem Iacob perpetuū confirmatum. Cùm nihil ſit peſtilentius odio, nihil magis hominum naturæ repugnans, tamen nihil magis durat, nihil eſt diuturnius & permanentius. Volens illud è cordibus

Matth. 5 hominum eradicare Deus, aiebat: Diligite
inimicos veſtros, benefacite iis, qui oderunt
vos, & orate pro perſequentibus vos. Et diuus
Epheſ. 4. Paulus in epiſt. ad Epheſ. Sol non occidat ſu-
1. Ioa. 3. per iracundiam veſtram. Et . Ioannes in
prima ſua canonica: Qui odit fratrem ſuum
homicida eſt. Et paulò pòſt: Chariſſimi di-
ligamus nos inuicem: qui non diligit, non
nouit Deum. Odia noſtra in ſcelera arde-
re debent, non in perſonas. Qui diligitis Do-
Pſal 95. minum, inquit regius vates, odite malum.
Pſa. 118 Et alibi: Iniquitatem odio habui, & abo-
minatus ſum.

In tempore iniquitatis extremæ. Hoc eſt, cū
Deus ſummam eorum iniquitatē puniret.
Ac ſi diceret: In tempore punitionis maxi-
morum ſcelerum. Vel capitur iniquitas pro
pœna: vt ſit ſenſus. Tunc tu ô Edō Hebræos
occidebas, cùm ipſi ſumma pœna afficeren-
tur. Homines ſummè afflictos & calamito-
ſos affligebas. Vel in tempore quo illi ſuo-
rum peccatorum pœnas perſoluebant. Tūc
dicitur iniquitas extrema, cùm Deus puni-
tionem ampliùs non differt. Vel Tempore
ſummæ iniquitatis tuæ. Summum fuit Idu-
mæorum ſcelus populum Dei vndique op-
pugnare, cū ille à Babyloniis opprimeretur.
Pagninus vertit: In tempore quo propter ini
quitatem eorum venit finis. Hoc eſt, quādo
tota Hieroſolyma ob Idumæorum ſcelera
fuit euerſa, & incenſa, & ſolo adæquata.

*Quoniam ſanguini tradam te, & ſanguis
te perſequetur.* Hoc eſt, ego te tradam homi-
nibus ſanguinolentis, homicidis, & crudeli-
bus, qui te trucident, & ferro vitæ eripiant.
Sequitur. Et cùm ſanguinem oderis, ſanguis
te perſequetur. Hoc eſt, tu homines illos oc-
ciſores odio habebis. Illi autem te interficiēt.
Vel ita Ego te ô Idumæa tradam Hebræis,
qui tibi inferant cædē: tu eos odio proſeque-
ris, cùm ſint conſanguinei tui, illi verò te ad
ferrum & flammam vocabunt. Ideo Iudęos
vocat ſanguinem Idumæorum, quia vtri-
que ab Abraham, per Iſaac originem duce-
bant, Iudæi per progeniem Iacob, Idumæi
Gene. 25 per progeniem Eſau, filios Iſaac & Rebec-
cæ. Quidam pro, cum, vertunt niſi, vt ſit
ſenſus: Niſi ſanguinem oderis, niſi ab ho-
minum cæde te abſtinueris, tu ipſe gladio
peribis.

Auferam de eo euntem & redeuntem. Non
ſolùm non habebit habitatorem mons ille,
ſed nec erit, qui per illum iter faciat. Erit pe-
nitus deſertus.

C In ſolitudines ſempiternas tradam
te, et ciuitates tuæ non habitabūtur:
et ſcietis, quia ego Dominus Deus.
Eò quòd dixeris: Duæ gentes, et duę
terræ meæ erunt, et hæreditate poſsi-
debo eas, cùm dominus eſſet ibi: pro
pterea viuo ego, dicit dominus deus:
quia faciam iuxta iram tuam: et ſe-
cundum zelum tuum, quem feciſti
odio habens eos: et notus efficiar per
eos, cùm te iudicauero. Et ſcies, quia
ego Dominus audiui vniuerſa oppro
bria tua, quę locutus es de montibus
Iſrael, dicens: Deſerti nobis ad deuo- D
randum dati ſunt. Et inſurrexiſtis ſu-
per me ore veſtro, & derogaſtis ad-
uerſum me verba veſtra: ego audiui.
Hæc dicit Dominus Deus; Lætantę
vniuerſā terra in ſolitudinem te redi-
gam. Sicuti gauiſus es ſuper hæredi-
tatem domus Iſrael, eò quòd fuerit
diſsipata, ſic faciam tibi: diſsipatus eris
mōs Seir, & Idumæa omnis: et ſciēt,
quia ego Dominus Deus.

*Eò quòd dixeris duæ gētes, & duæ terræ, meæ
erunt.* Per duas gentes, & duas terras intelli-
gebant Idumæi Iudæam cum duabus tribu-
bus, & Samariam cum decem tribubus. Exi-
ſtimabant enim ſe eſſe cum Babyloniis totā
terram Hebræorum vaſtaturos, eamq; poſ-
ſeſſuros. Vel per duas gētes & duas terras in-
telligūtur duæ regiones, nimirum Iudæa &
Idumæa, quas Idumæi dicebant ſuas futuras
eſſe. Volebant Iudæos affligere, & occidere,
atque eorum terram poſſidere, at poſtea ſue-
runt ab ipſis Iudæi ſuperati & interfecti. Vi-
de quibus odiis hi conſanguinei inuicem ar-
debant. Omnes procedebant ab vno princi-
pio, nempe Iſaac: ſed quamuis eſſent ſangui-
ne coniuncti, erant tamen voluntatibus di-
ſtracti. Vt ex eadem materia prima elemen- Simile.
ta contrarias habent qualitates, ſic fratres ex
eodem patre progeniti, & conſanguinei ex
eadem ſtirpe producti ſecum diſcordam, ar-
dentibuſque inter ſe odiis aliquando diſſi-
dent, & tanta eſt inter eos, quanta maximè
poteſt eſſe, morum ſtudiorumque diſtantia.
Fit enim, & neſcio quomodo, vt qui cum de
vita, opibus, & honoribus aliquis contendo-
rit, cuius ex inſidiis euaſerit, hūc ſemper ode-
rit, nulla conſideratione eius, qui ait: Hoc eſt
præceptum meum, vt diligatis inuicem, ſicut
dilexi vos.

Cùm Dominus eſſet tibi. Hoc eſt, cùm Deus Ioan. 15.
in Iudæa coleretur. Vel ſic: Hoc tu dicebas
audiente Deo, qui ibi erat, vbi tu verba hæc
emittebas: Deus enim vbique eſt, & omnia
videt, & audit.

Cùm te iudicauero. Hoc eſt, cùm te punie-
ro, & opes tuas hoſtibus tuis tradidero. Ho-
mines ſcelerati, qui auiditate incenſi ad mū-
di opes aſpirant, nulla re magis torquentur,
quam earum amiſſione: hanc exiſtimant
ſummā eſſe calamitatem. At viri ſapientia et
charitate præſtantes non opum direptione,

non tectorum excisione, non oppidorū va-
ſtitate ita mouentur, vt de gradu honeſtatis
& conſtantiæ deiiciantur. In harum rerum
Iob.1. amiſſione dicunt cum Iob. Dominus dedit,
Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ita
factum eſt: ſit nomen Domini benedictum.
Eam ob cauſam non tam earum rerum fa-
cultatē & copiam expetendā putant, quàm
in vtendo rationē, & in carendo patientiam.
Et quamuis diuites ſint, magis in illis virtus
eluceſcit, quàm opū abundantia. Vt obſcu-
Simile. ratur luce ſolis lumē lucernæ, ſic rerum cor-
porearum æſtimatio virtutis ſplendore eua-
neſcit, & quaſi tenebris obfuſcatur. Sed quo-
niam Idumæi auaritiæ ſtimulis agitabātur,
nihilque erat illis magis in optatis quàm di-
uitiarum affluentia, ideo illis Deus earum
amiſſionē minatur. Abſtulit eas Deus ab il-
lis, quoniam eis intēperanter abutebātur. Et
ſi enim diuitiæ ex ſe malæ non ſint, ſunt ta-
men periculoſæ, & eam ob cauſam non eſt
illis cor tradendum. Ideo aiebat Eccleſiaſti-
Eccleſ.8. cus: Multos perdidit aurum & argentum. Et
Chriſtus Deus noſter: Nemo poteſt duobus
Matth.6 dominis ſeruire, non poteſtis ſeruire Deo &
Pſal.61. mammonæ. Et Dauid: Diuitiæ ſi affluant,
nolite cor apponere. Ac ſi dicat: Si mundi
opes obtinueritis, nolite eas ardenter dilige-
re, non illis adiiciatis animū: poſſidere, ſi vo-
lueritis diuitias, ſed non illis ſeruiatis, ſeruate
cor Deo: erga diuitias autem perinde affecti
ſitis, ac ſi nihil poſſideatis. Tranſit enim bre-
uis imago caducarum rerum inanis & adum-
brata. Quam ob cauſam ſunt pro nihilo pu-
tandæ. Deus autem, qui ſemper eſt, ſumma
charitate diligendus.

Deſerti. Subaudi, ſunt montes Iudææ. Tan-
ta eras ò Idumæa ſuperbia elata, vt diceres,
iam montes Iſraelis euerſos eſſe, & deſertos,
tibique traditos ad deuorandum. Hoc aiebāt
Idumæi aſſerentes non poſſe Deū Hebræos
in Iudæam reducere, nec ex Babylonica ca-
ptiuitate in priſtinam libertatem reuocare.

Et inſurrexiſtis ſuper me ore veſtro. Id eſt,
læſiſtis me verbis blaſphemiæ, quæ in meam
iniuriam redundabant. Id explicat aliis ver-
bis ſubdens. Et derogaſtis aduerſum me. De-
rogabant Idumæi aduerſum Dei legē & po-
pulum: & ait Deus iniurias in populū ſuum
Act.9. iactas, ſibi ipſi illatas eſſe. Ideo dicebat Chri-
Luc.10. ſtus Saulo Chriſtianos opprimere, & de me-
dio tollere conāti. Saule Saule quid me per-
ſequeris? Et diſcipulis ſuis. Qui vos ſpernit,
me ſpernit.

Lætante vniuerſa terra. Subaudi, ob euer-
ſionem tuam. Poteris per vniuerſam terram
eam intelligere, quam ipſi Idumæi vaſtare
conabantur, nempe Idumæam: vt ſit ſenſus.
Cùm tota Idumææ regio gaudio exultaue-
rit, & Idumæi fuerint per Cyrū ad patriam
ſuam, priſtinamque dignitatē reſtituti, tunc
eris tu ò Idumæa euerſa, & in ſolitudinē re-
dacta. Quemadmodū ob Hebræorū ærum-
nas efferebaris lætitia, ita illi tuas ærumnas
vidētes, diuinamque iuſtitiā contemplantes
gaudio perfundentur. Simile quippiam ait
Deus per Eſaiam: Ecce ſerui mei comedent, Eſa.65.
& vos eſurietis: ecce ſerui mei bibent, & vos
ſitietis: ecce ſerui mei lætabūtur, & vos con-
fundemini. Sed quoniam per Iſraelitas fide-
les, per Idumæos verò infideles ſignificātur,
poſſunt verba hæc ad tempus gratiæ referri,
quando viri iuſti vidētes deletam eſſe impio-
rum idololatriam, & Gentes ad Chriſti fidē
religionemque conuerti, mirabiliter lætabā-
tur. Cum impij relicto idolum cultu adhæ-
rent veritati, perire dicuntur, & euerti, non
quoad perſonas, ſed quo ad impietates. Perit
eorum perfidia & infidelitas, pereunt eorum
ſcelera & flagitia. Lætatur igitur Eccleſia ob
Idumææ, hoc eſt, ob idololatriæ euerſionem.
Id effecit omnipotens ille Saluator noſter
ſuas vires explicans, omnia illuſtrans, tū quę
oculis apparent, tum quæ oculos ſubterfu-
giunt. Ipſe eſt lumē de lumine, ſplendor glo- Hebr.1.
riæ, & figura ſubſtantiæ eius, verus Deus, qui
omnia continet & coercet, nihil deſertum à
ſua potentia relinquens.

Annotationes ex Hebræo in caput XXXV.

ET *ciuitates tuæ non habitabuntur.*
Pro non habitabuntur eſt in hebræo:
לאת ישבנה lothaxobnath. Verbū
eſt ישב, quod ſignificat habitare. Quare re-
ctè tranſtulit interpres noſter. Septuaginta
etiam & nonnulli alij eodem modo tranſtu-
lerunt. Sed quoniam verbum hoc ſignificat
etiam reuerti & reuocare, non deſunt, qui
hunc locum ita vertant: Et vrbes tuæ nō re-
mittentur, nimirum ad dignitatē & amplitu-
dinem ſuam. Ac ſi dicat: Nunquā ciuitates
tuæ ad priſtinam celebritatē reuocabuntur.
Significat etiam reddere, vt apud Nahū pro- Nahū.2.
phetam: Reddidit Dominus ſuperbiā Iacob,
ſicut ſuperbiam Iſrael. Vbi ſuperbia accipi-
tur in bonam partem pro gloria & amplitu-
dine. Poterat locus ille ita verti: Reuocabit
Dominus magnificentiā & dignitatē Iacob
iuxta maieſtatem Iſraelis. Vbi Iacob & Iſrael
pro eodē accipiuntur, vt ſit ſenſus: Reſtituet
Dominus populum Iudaicum in priſtinum
illum ſuum ſplendorē, quem ei Sennacheri-
bus obſcurauit. Sed quoniam verbū hoc ſi-
gnificat etiam quieſcere, vertunt nonnulli in
hunc modū. Quieſcere fecit Dominus glo-
riam Iacob, iuxta gloriam quam quondam
habuerant filij Iſraelis. Et per gloriam He-
bræorum intelligunt Hieroſolymam, quæ
quamuis in aduentu Sennacheribi fuit cōtur-
bata, & magna ex parte deſtituta fortitudine,
fuit tamen erepta, & ad priſtinam quietē re-
ſtituta, & exercitus Sennacheribi ab Angelo 4.Re.19.
mirabiliter nocte quadam occiſus. Ionathas
haber:

habet: Redire fecit dominus fortitudinē ſuā
Pſal. 32. ad Iacob. Illud etiam pſalmographi: Vt inhabitem in domo Domini in longitudinem
dierum, verti poteſt: Vt requieſcam in domo
Domini tempore longiſſimo. Ab hoc verbo
deducitur dictio mixbah, quę ſignificat auerſionem, & quietem ſiue otium. Vnde illud
Prou. 1. Prouerbiorū: Auerſio paruulorū interficiet
eos, verti poteſt: Otium ſtultorum perdet il-
Eccle. 33 los. Nam vt ait Eccleſiaſticus: Multam malitiam docuit otioſitas. Alit enim delicias, &
omne flagitiorum genus.

Et derogatis aduerſum me, verba veſtra, ego audiui. Poſſunt hæc ita diſponi: Et derogatis aduerſum me verba veſtra, & poſt comma ſubditur, ego audiui. Pro derogare eſt in hebraico verbum athar, quod ſignificat loqui, efflagitare, verba dura multiplicare. Hac ratione ductus vertit Pagninus: Et multiplicaſtis aduerſum me verba veſtra, ego audiui. At ſeptuaginta verba veſtra connectūt cum verbo audiui, ita vertentes: Et vociferati eſtis contra me, verba veſtra ego audiui.

ARGVMENTVM CAPITIS XXXVI.

PRomittit Deus Iſraelitis ſe eſſe eos à Gētibus, & Babyloniorum captiuitate liberaturum. Miſericors eſt enim, et nō patitur fragilitatem hominū ſupra vires affligi & tentari: quin potius poſt tempeſtatem tranquillitatem largitur. Indicat Hebræorum calamitatum cauſam eſſe eorum impietatem & perfidiam: beneficia verò in illos collata eſſe diuinæ miſericordiæ tribuenda. Prædicitur Chriſti Dei noſtri in mundum aduentus, & cordiū hominum inſtauratio.

CAPVT XXXVI.

A TV autem fili hominis propheta
ſuper montes Iſrael, & dices:
Montes Iſrael audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus: Eò
Sup. b. quòd dixerit inimicus de vobis: Euge altitudines ſempiternæ in hæreditatem datæ ſunt nobis: propterea vaticinare, & dic: Hæc dicit Dominus Deus: Pro eo quod deſolati eſtis, & conculcati per circuitum, & facti in hæreditatem reliquis gentibus, & aſcendiſtis ſuper labium linguæ, & opprobrium populi, propterea montes Iſrael audite verbum Domini Dei. Hæc dicit Dominus Deus montibus & collibus, torrentibus, vallibuſque, & deſertis, parietinis, & vrbibus derelictis, quę depopulatæ ſunt, & ſubſannatæ à reliquis gētibus per circuitum. Propterea hæc dicit dominus B
Deus: quoniam in igne zeli mei locutus ſum de reliquis gentibus, & de Idumæa vniuerſa: quæ dederunt terram meam ſibi in hæreditatem cum gaudio, & toto corde, & ex animo, & eiecerunt eam, vt vaſtarent: idcirco vaticinare ſuper humum Iſrael, et dices montibus & collibus, iugis, & vallibus: Hæc dicit Dominus Deus. Ecce ego in zelo meo, & in furore meo locutus ſum, Eò quòd confuſionem gentium ſuſtinueritis, idcirco hæc dicit Dominus Deus. Ego leuaui manum meam, vt gentes, quæ in circuitu veſtro ſunt, ipſæ confuſionem ſuam portent. Vos autem mōtes Iſrael ramos veſtros germinetis, & fructum veſtrum afferatis populo meo Iſrael, prope enim eſt, vt veniat. Quia ecce ego ad vos, et conuertar ad C
vos, & arabimini, & accipietis ſementem. Et multiplicabo in vobis homines, omnemque domū Iſrael: & habitabuntur ciuitates, & ruinoſa inſtaurabuntur. Et replebo vos hominibus, & iumentis, et multiplicabuntur, et creſcent.

EXPLANATIO.

PRopheta ſuper montes Iſrael. Hoc eſt, vaticinare de inſtauratione montiū terrę promiſſionis. Superiore capite locutus eſt monti Seir, per quem ſignificauit Idumæam: nunc montibus Iſraelis, per quos totam Iudæam, quæ mōtoſa eſt, abſque dubio intelligit. Synecdoche eſt, figura frequentiſ-
ſima, cùm pars accipitur pro toto, vt in Ge- Gene. b.
neſi: Omnis caro corruperat viam ſuā. Accipitur caro pro toto homine.

Montes Iſrael audite verbum Domini. Res alloquitur inſenſibiles, quoniam homines eum audire nolebant. Eodem modo
Eſaias: Audite cæli, auribus percipe ter- Eſa. 1.
ra. Vel eſt metonymia ſeu transformatio,
cùm continens pro eo quòd cōtinetur, vſur-
patur, vt apud Eſaiam: Vlulate naues maris. Eſa. 23
Hoc eſt, lamentamini, qui in nauibus nauiga-
tis. Et apud Lucam: Ieruſalem Ieruſalē, quæ Luc. 13.
occidis prophetas. Vrbs ipſa nō occidebat di- Matt. 23
uinos vates, ſed Iudæi eam colētes. Et noſter

Ezechiel

Ezechiel capite ſuperiore . Ecce ego ad te
mons Seir . Hoc eſt , ego vos caſtigabo Idu-
Sup. 35. mæi,qui habitatis in monte Seir.

Eò quòd dixerit inimicus de vobis,euge. Hoc
eſt,quoniam Idumæi hoſtes veſtri calamita-
te veſtra delectati dixerunt lætantes, eſſe vos
ab illis poſſidẽdos. Videntes Idumæi Iſraeli-
tarum ærumnas , Hieroſolymæ euerſionem
per Chaldæos , & totius terræ promiſſionis
vaſtitatem, fuerunt incredibili voluptate af-
fecti, & exiſtimarunt totam regionem illam
eſſe in ditionem ſuam redigendam,vt capite
ſuperiore oſtẽſum fuit. Eam ob cauſam aie-
bãt: Euge,altitudines ſempiternæ in hæredi-
tatem datæ ſunt nobis! Ac ſi dicerent: Haha,
montes Iſraelis poſſidebimus tanquã hære-
ditatem in nos collatã, qui alti ſunt non ho-
minum artificio, ſed Dei voluntate , qui eos
à mundi principio excelſos conſtituit. Ideo
poterat verti locus hic: Euge, excelſa loca à
ſeculo , nobis ſunt data in hæreditatem. Sed
ideo montes Iudææ vocabant Idumæi alti-
tudines ſempiternas, vt eos in perpetuũ du-
raturus, vel ſuos ſemper futuros eſſe ſignifi-
carent. Poteris per hos montes martyres in-
telligere, tempore Diocletiani, & aliorũ ty-
rannorum, quando Chriſtiani fuerunt cala-
mitatibus preſſi , & variis tormentorum ge-
neribus cruciati, eisque paſſim infideles peri-
culum capitis afferebant, & aduerſus illos o-
dium vſque ad ſanguinem excitabant. Tunc
fuerũt multæ Chriſtianorũ eccleſię proſcri-
ptæ,multę direptioni commiſſæ,multę fun-
ditus vaſtatę. Et montes Iſraelis,hoc eſt,ve-
rè Chriſtiani excelſo animo, & virtutũ ma-
gnitudine cumulati fuerunt ab Idumęis,hoc
eſt,à terrenis hominibus, terram tantùm in-
tuentibus immaniter afflicti . Edom enim
terrenum ſignificat . Hos montes , quorum
nomine Eccleſię magnates , & viri Apoſto-
lici,& Chriſti martyres intelliguntur,conſo-
latur hoc loco noſter Ezechiel , promittens
illis quietem & proſperitatem,& neceſſaria-
rum rerum affluentiam tempore Conſtan-
tini Imperatoris. Qui ad Chriſtum confu-
giunt , & ſi ſe videant magnis calamitatum
fluctibus exagitari , & inimicorum ſuorum
telis transfigi,non debent tamen cadere ani-
mis, quoniam Deus qui eos affligi permittit,
eorum prælium,& certamẽ intuetur,& eos,
cùm opus fuerit,liberabit. Vult enim eos per
varias calamitatum anguſtias ad vitam per-
ducere immortalem,quare oportet eas ęquo
animo tolerare. Ita enim faciebãt,qui mon-
tes hoc loco appellantur. Appellari viros iu-
ſtos & ſapientes montes, eſt in diuinis literis
Pſal. 71. ſatis vſitatum,vt in pſalmo: Suſcipiant mõ-
Simile. tes pacem populo, & colles iuſtitiam. Nam
quemadmodum ſol prius montes illuſtrat,
à quibus poſtea ſuſcepti luminis ſplendor
reſilit in valles , ſic Deus viros charitate ex-
cellẽtes illuminat,vt ipſi ſapientiæ lumen ad
alios fundant. Dicuntur autẽ hoc loco mon-
tes ſiue altitudines ſempiternæ, non quod
fuerint ab ęterno , ſed quòd ab æterno fue-
rint ad hoc prçordinati à Deo,vt per eos ipſe
Deus alios illuminaret . Id cecinit his verbis *Pſal. 75.*
regius vates . Illuminãs tu mirabiliter à mõ-
tibus æternis. Ex ſe non poterant emicare ſa-
pientiæ, & charitatis ſplendore , eumque in
alios diffundere , niſi eos Deus prius illumi-
naret. Id ingenuè fatebatur diuus Paulus,di- *2. Cor. 3.*
cens: Nõ ſumus ſufficientes cogitare aliquid
ex nobis , quaſi ex nobis , ſed omnis noſtra
ſufficientia ex Deo eſt. Et rurſus : Deus qui *2. Cor. 4.*
dixit,de tenebris lumen ſplendeſcere, ipſe e-
luxit in cordibus noſtris ad illuminationem
ſcientiæ claritatis Dei. Et alibi: Non ego au- *1. Co. 15*
tem,ſed gratia Dei mecũ. Verum in pſalmo
illo, pro à mõtibus æternis, vertit diuus Hie-
ronymus, à montibus captiuitatis. Et Sym-
machus, à montibus prędæ, quod idem ferè
eſt . Ac ſi dicat pſalmographus : Tu Deus
mundum illuminaſti per viros excelſos &
præcellẽtes. qui & ſi eſſent ſpiritu liberi,cor-
pore tamen à tyrannis captiui detinebãtur.
Præda erant infidelibus,qui eos coniiciebant
in vincula,& variis quotidie cruciatibus tor-
quebant. Per captiuitatem Hebræorum ſub
Babyloniorũ poteſtate ſignificabatur Chri-
ſtianorum afflictio ſub poteſtate Romano-
rum, quæ à Nerone vſque ad Conſtantinũ
durauit. De hac afflictione dixerat regius va- *Pſal. 36.*
tes: Gladiũ euaginauerũt peccatores,intẽde-
runt arcũ ſuũ, vt decipiãt pauperẽ et inopẽ,
vt trucident rectos corde . Et quoniã Roma
erat caput imperij,& in ea habitabat impius
Nero,& alij tyranni , qui apoſtolos & viros
apoſtolicos affligebãt,vocauit eã diuus Petrus *1. Pet. 5.*
in prima epiſtola ſua Babylonem , vbi verè
Iſraelitę,hoc eſt Chriſtiani veluti in babylo-
nica captiuitate angebantur . At imperante
Maximo Conſtantino , & ad Chriſti fidem
conuerſo facta fuit in tota eccleſia admirabi-
lis tranquillitas : & vrbs inclyta Roma, quæ
ab infidelibus imperatoribus poſſeſſa fuerat,
fuit donata eccleſiæ, & à ſummis pontifici-
bus gubernata , & in ſumma dignitate cõſti-
tuta . Id vaticinatus fuit hoc loco Ezechiel
promittẽs eccleſiæ Romanæ proſperitatem.
In vrbe Roma conſtituit diuus Petrus Ca-
thedram ſuam Deo ita præcipiente,& Eccle-
ſiam hanc Romanã rexit idem Petrus Apo-
ſtolorum princeps,eiusque ſucceſſores ſum-
mi põtifices: in qua,vt aſſerit in epiſtola 165.
D. Auguſtinus , apoſtolicę cathedræ ſemper
viguit principatus. Nam cum aliæ eccleſiæ,
quibus Apoſtoli præfuerunt, defecerint à fi-
de,ſola Romana Eccleſia, ſancta, & apoſto-
lica, mater noſtra, ob Chriſti gratiam à tra-
mite apoſtolicæ prędicationis nunquã de-
clinauit: ſed in norma illa,quam ab exordio
fidei Chriſtianæ ab apoſtolis accepit , ſem-
per illibata permanſit. Eam ob cauſam Ro-
manæ Eccleſiæ fides ſemper habita eſt fides
catholica, vſqueadeo,vt Gratianus Impera-
tor

tot quo gubernante floruit diuus Hieronymus, præcepit, ne quis de fide diſputaret, ſed omnes eam religionem retinerent, quam vertex apoſtolorū Petrus initio tradidiſſet, ac tūc Damaſus ſummus pōtifex epiſcopus Romanus cuſtodiret. Et non ſolum hoc fuit tunc præceptum, & mandatum eccleſiaſticæ hiſtoriæ, & perpetuis conſignatū monimentis, ſed etiam edictum ipſum Gratiani eſt in codicē imperatoris Iuſtiniani relatū, capit. 1. de ſumma trinitate & fide cathol. *Simile.* Quemadmodum in grano eſt virtualiter, vt ita loquar, herba, folia, ſpica, & fructus ſic in his verbis, Credo quicquid credit ſancta Romana eccleſia, continetur totum euangeliū, cuncta conſilia vniuerſalia, & omnis denique ſacra ſcriptura. In ſancto Chalcedonēſi conſilio legimus acclamatum fuiſſe: Omnes ita credimus: Papa Leo ſic credit, anathema ei, qui partit, & ei, qui diuidit. Et iterū: Petrus per Leonem ita locutus eſt, apoſtoli ita docuerunt, pie, & vere Leo docuit. Omnes ita credimus, ſicut Leo, ita credimus. Aſpicis eccleſiæ Romanæ excellentiam, in quam apoſtoli ſancti doctrinam cum ſanguine ſuo profuderunt, cui euangelium Petrus & Paulus ſanguine ſuo ſignatum reliquerunt, in qua ſedit beatus Petrus, & eius ſucceſſores. Fuiſſe autem beatum Petrum eccleſiæ caput, eſſeque Romanum pontificem Petri ſucceſſorem, & totius eccleſiæ paſtorē aſſerūt omnes doctores catholici, quotquot hac de re ſententiam ſuam monimentis conteſtatam reliquerunt. Cyrillus patriarcha Alexandrinus in libro Theſauro ita ait: Sicut Chriſtus accepit à patre ſceptrum eccleſiæ gentium dux ex Iſrael, egrediens ſuper omnem principatum & poteſtatem, ſuper omne quodcunque eſt, vt ei cuncta curuentur, ſic & Petro, & eius ſucceſſoribus pleniſſimè commiſit, & nulli alij apoſtolorum quàm Petro, Chriſtus quod ſuum eſt plenum, ſed ipſi ſoli dedit. Et rurſus: Petro omnes iure diuino caput inclinant, & primates mundi tanquam ipſi domino Ieſu obediunt. Chryſoſtomus explanans verba illa
Matt. 16 Chriſti apud Matthæum: Super hanc petrā ædificabo eccleſiam meam: Deus, inquit, concedere ſolus poteſt peccatorū remiſſionem, & vt futura eccleſia tot, tantiſque fluctibus impetu erumpētibus immobilis permaneat, cuius paſtor & caput piſcator homo, atque ignobilis, terrarū orbe reluctante adamantis naturam firmitate ſuperet: hæc, inquam, omnia, quæ ſolius dei ſunt, ſe pollicetur daturum. Et infra: Hunc Petrū vniuerſo terrarum orbi Chriſtus præpoſuit.
Luc. 22. Theophilactus etiam explicans verba illa apud Lucam: Et tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos, beatum Petrum principem apoſtolorum vocat, & omnium principatum, atque orbis præfecturam ait recepiſſe. Diuus Ambroſius enarrans locum illum diui Pauli in epiſtola prima ad Timotheum: vt ſcias, quemadmodum oporteat te in domo dei conuerſari, quæ eſt eccleſia *1. Tim. 3.*
dei viui. Cùm, inquit, totus mundus dei ſit, eccleſia tamen domus eius dicitur, cuius hodie rector eſt Damaſus. Diuus Hieronymus in epiſtola ad papam Damaſum, & habetur vigeſimaquarta quæſt. 1. Quoniam vetus. Ego, inquit, nullum præmium niſi Chriſtū ſequens beatitudini tuæ, id eſt cathedræ Petri communionem conſortior: ſuper illam petram ædificatam eccleſiam ſcio. Et Paulò poſt: Quicunque tecum non colligit, ſpargit, hoc eſt, qui Chriſti non eſt, antichriſti eſt. Diuus Gregorius libro 4. regiſtri, epiſtola 32. Cunctis, inquit, euangelium ſcientibus liquet, quòd voce dominica ſancto, & omnium apoſtolorum principi Petro apoſtolo totius eccleſiæ cura commiſſa eſt: ipſi quippe dicitur: Petre amas *Ioan. 21.*
me? Paſce oues meas. Ipſi dicitur: ecce Sa- *Luc. 22.*
tanas expetiuit cribare vos ſicut triticum: & ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuerſus confirma fratres tuos: Ipſi dicitur: Tu es Petrus, & ſuper hanc Petram ædificabo eccleſiam meā: & *Mat. 16.*
portæ inferi non præualebunt aduerſus eā. Et tibi dabo claues regni cœlorū, & quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cœlis: & quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cœlis. Ecce claues regni cœleſtis accepit: poteſtas ei ligandi & ſoluendi tribuitur, cura ei totius eccleſiæ, & principatus committitur. Diuus Bernardus Romanum pontificem appellat totius eccleſiæ caput, & vicarium Ieſu Chriſti. Et in epiſtola prima ad Eugenium papam, Locus, inquit, in quo ſtas, terra ſancta eſt: locus Petri eſt, locus principis apoſtolorum, vbi ſteterunt pedes eius. Locus *Pſal. 104*
illius eſt, quem conſtituit dominus dominum domus ſuæ, & principem omnis poſſeſſionis ſuæ. In Conſtantienſi conſilio damnatus eſt eorum error, qui aiebant Romanam eccleſiam non eſſe inter alias eccleſias ſupremam. In conſilio Florentino ſub Eugenio quarto ſunt hæc verba literis mandata: Diffinimus ſanctam apoſtolicam ſedem, & Romanam pontificem in vniuerſum orbem tenere primatum, & ipſum Romanum pontificem ſucceſſorem eſſe beati Petri principis apoſtolorum, & verum Chriſti vicarium, totiuſque eccleſiæ caput: & omnium Chriſtianorum patrem ac dominum exiſtere: & ipſe in beato Petro paſcendi, regendi, & gubernandi vniuerſam eccleſiam à domino noſtro Ieſu Chriſto plenam poteſtatem traditam eſſe, quemadmodū etiam in geſtis œcumenicorū cōciliorum & in ſacris canonibus continetur. Vbi aſpicis hanc veritatem non eſſe nouam, ſed antiquam, à ſanctis patribus, & catholicis doctoribus aſſertam, multis ſacris concilijs

œcumenicis, & eccleſiæ vniuerſalis decretis & canonibus confirmatam. Id quod modò multis in locis ſacroſancti generalis concilij Tridentini aſſertum fuit, vt in ſeſſione quartadecima de caſuum reſeruatione, capite 7. & ſeſſione vigeſimaquinta, capite vigeſimoprimo in principio, & in decreto de indulgentijs, & alijs in locis. Dies me deficeret, ſi conciliorum omnium decreta, ſacrorũ canonum conſtitutiones doctorum eccleſiaſticorum, tam veterũ quàm recentium ſententias veritatem hanc aſſerentes vellẽ recenſere. At hæretici noſtri tẽporis, cum extra eccleſiam ſint, & eam ob cauſam eam euertere toto pectore contendant, magnòpere nituntur ſummum ex ea tollere pontificem, & ad vnum illum expugnandum totas ſuas diabolicas machinas conuertunt. Exiſtimant enim deleto pontifice maximo, eccleſiam ipſam conſiſtere non poſſe, ſed ſublato capite corpus ſtatim ruere, & perire. Eam ob cauſam ſtudent, vt quem Chriſti vicarium, Petri ſucceſſorem, eccleſiæ caput eſſe perſpiciunt, cuius miniſterio in eccleſia vnitas ſpiritu in vinculo pacis retinetur, omnibus reddant exoſum & inuiſum. De eo iniuſtè detrahunt, in eum iaciunt contumelias, illum denique in odiũ
Simile. & inuidiam falſis criminibus vocant. Vt qui vult rempublicam euertere, & in ea ſeditionem concitare, principem petit in primis, illum famoſis libellis proſcindens, & ex illuſtris dignitatis gradu præcipitare contendẽs: ſic hæretici volentes eccleſiam perturbare, & extinguere, in eius caput ſub Chriſto capite, hoc eſt in pontificem maximum inuehuntur, eius dignitatem & principatum auferre, ſplendorem extinguere, & omnia denique ornamenta eius delere contendunt. At longè opinione falluntur. Quò enim fortius eccleſiam Romanã labefactare voluerint, eò magis illam Deo permittente illuſtrabunt. Et quemadmodum hæretici in primis ſummũ pontificem volunt deiicere,
Simile. ſic catholici eum in primis tueri debent. Vt ſolertes & periti pictores ante omnia caput effigiant, nec in alia membra priùs deſtinãt lineas, & artem dirigunt ac manum, quàm imaginis faſtigium abſoluant, ſic qui aduerſus impias Lutheri hæreſes ſcribere voluerint, & excellentem eccleſiæ imaginem depingere, à capite debent exordium ſumere, hoc eſt, à ſummi pontificis authoritate & principatu, & perfecto capite, abſolutoq́ opere hoc de pontificis maximi dignitate, tunc ad reliqua membra deliniãda progrediantur. Arx, quam contra nos conſtruxerunt, eſt negare ſummi põtificis autoritatem: hæc eſt turris, ad quam præcipuè confugiunt: ſed ea victa & expugnata omnes hæreticorum aduerſus catholicam fidem, machinas ruere
1. Tim. 3. neceſſe eſt. Et quoniam eccleſia eſt, vt ait apoſtolus, columna & firmamentum veritatis, ſemper firma permanebit. Hæc eccleſia etſi in principio ſub crudelibus & impijs imperatoribus calamitates ſuſtinuit, fuit tamen poſtea tranquillitatem conſecuta. Id cecinerat regius vates, vaticinans tempus fore, cùm Deus fideles ſuos ab imperatorum infidelium tyrannide liberaret, ita dicens: Benedixiſti domine terram tuam, auertiſti Psal. 84.
captiuitatem Iacob. Vbi præterita pro futuris more prophetico ponuntur. Ac ſi diceret: Eccleſiam tuam donũq; cœleſtibus bonis afficies, eamq́ue ab infidelium tyrannide liberabis. Poteſt benedictio hæc de ea ſelicitate intelligi, quam pater cœleſtis mundo impertiuit vnigenam, filium ſuum mittens è cœlo: de qua ita ait in epiſtola ad Epheſios diuus Paulus: Benedictus Deus, & pater Ephes. 1.
domini noſtri Ieſu Chriſti, qui benedixit nos in omni benedictione ſpirituali in cœleſtibus in Chriſto. At Ezechiel de illa loquitur hoc loco, quam eccleſia tempore diui Syluestri pontificis maximi, imperium obtinente Conſtantino, fuit mirabiliter adepta præter infidelium ſpem: Dixerat enim de Chriſtianis afflictis infidelis populus. Euge, altitudines ſempiternæ in hæreditatem datæ ſunt nobis.

Facti in hæreditatem reliquis gentibus. Diuerſę nationes poſſederunt terram Iſraelis poſt Hebræorum excidium & captiuitatem. Vnde aiebat Mathathias ſecun- 2. Mac. 2.
do capite libri ſecundi Machabæorum de Iudæa loquens: Quæ gens non hæreditauit regnum eius? & quæ non obtinuit ſpolia eius?

Aſcendiſti ſuper labium linguæ. Hoc eſt, traducti eſtis in fabula. Populus in vos paſſim coniecit opprobria: eſtis omnibus in deriſionem, & prouerbium: iuxta illud Pſal. Psal. 78.
Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris, ſubſannatio & deriſio ijs, qui in circuitu noſtro ſunt.

Quoniam in igne zeli mei locutus ſum de reliquis gentibus, & de Idumæa vniuerſa. Hoc eſt, quoniam cum ira & affectu iuſtitię & ſeueritatis meæ locutus ſum contra gentes, præſertim contra Idumæam. Loqui in igne zeli hebraiſmus eſt, pro effundere verba cum ſtomacho & ira. Loquitur Deus more humano, ſignificans his verbis tempus fore, vt commotus ille gentium infidelium immanitatibus & flagitijs, eas ferro, peſte, ac flamma conſumeret: earumq́ue reliquias exilio & egeſtate mulctaret. Ita per Sophoniam prophetam, Effundam, inquit
Sopho. 3. Deus, indignationem meam, omnem iram furoris mei: in igne enim zeli mei deuorabitur omnis terra.

Qui dederunt terram meam ſibi in hæreditatem cum gladio. Id eſt, qui dicebant, datam ſibi eſſe in hæreditatem Iudæam, quam gladijs oppugnauerant. At pro gladio eſt in nonnullis libris correctus: cum

gaudio

gaudio, & ita eſt in hebraico. Et ſequitur:
Toto corde: & ex animo. Vt ſit ſenſus.
Hoc fecerunt exultantes, lætitia animi affecti, cùm nihil illis eſſet magis in optatis.

Et eiecerunt eam, vt vaſtarent. Id eſt, eiecerunt terræ habitatores, vt eam redderent deſertam. Pro vaſtarent, poteſt verti, in prædam: vt ſit ſenſus. Eiecerunt habitatores, vt terram direptioni committerent.

Ecce ego in zelo meo. Id eſt indignatus.
Eodem modo etiamſi diuerſis verbis dicitur
Pſal. 2. de Deo in Pſalmo: Tunc loquetur ad eos in
ira ſua, & in furore ſuo conturbabit eos.
Solet diuina ſcriptura Deum inducere humano aliquando more loquentem, & operantem, vt eum intelligamus.

Ego leuaui manum meam in gentes. Hoc eſt, ego iuraui eſſe me gentes puniturum? ipſe abſque dubio, quæ circa Iudæam ſunt, ignominiam ſuam ferent: & ſuorum ſcelerum mihi pœnas perſoluent. Leuare manū pro iurare hebraiſmus eſt. Huiuſmodi erat quondam geſtus iurantium, & ſtatuta appoſita ad aliquid magnum promittendum.
Gene. 14 In libro Geneſis ſcriptum legimus, dixiſſe
Abraham: Leuo manum meam ad Dominum Deum: hoc eſt, eleuata manu iuro domino. Eodem modo accipi poteſt apud
Sup. 20. Ezechielem capite vigeſimo, vbi Deus ait:
Pſal. 118. Et leuaui manum meam pro ſtirpe domus
Iacob. Eſt etiam leuare manum, dare operam, vt in Pſalmo: Leuaui manus meas ad mandata tua, quæ dilexi. Aliquando idem eſt quod miſericordiam poſtulare, ſignumque deuotionis oſtendere, vt in Pſalmo: In
Pſal. 62. nomine tuo leuabo manus meas, Et apud
Eſa. 1. Eſaiam: Cum extenderitis manus veſtras.
Ieren. &c. Et apud Ieremiam: Leua ad Deum
Pſal. 73. manus tuas. Et etiam manum leuare vehementer percutere, vt in Pſalmo: Leua manus tuas in ſuperbias eorum. Hoc autem Ezechielis loco leuare manū idem eſt quod promittere. Poteſt nihilominus accipi pro caſtigare: vt ſit ſenſus. Ego, inquit Deus, in gentes, quæ in circuitu terræ promiſſionis habitant, grauiter animaduertam.

Vos autem montes Iſrael ramos veſtros germinetis. Montes terræ promiſſionis inſigniores ſunt quindecim, Taſhua, Libanus, Behalgad, Hermon maior, Hermon minor, Thraconitinores, Galaad, Habarim, Ferreus mons Seir, Ephraim montana, Somrom, Gelboe montes, Acrabitenæ montes, Thabor, quinque montes in circuitu Hieroſolymæ, de quibus Hieronymus in locis Hebraicis, & poſt eum Zieglerus in ſua paleſtina. Hos montes alloquitur in præſenti Deus, ac ſi dicat: Efficiam, vt qui vos vaſtarunt, & in circuitu veſtro ſunt, luant ſuorum flagitiorū pœnas, vos autem montes terræ promiſſionis, qui nūc eſtis inculti, producatis arbores, & ramos frondoſos, fructumque lætum feratis populo Iſraelitico à Babylonica captiuitate reuerſo. Hoc ideo ait, quia tempore obſidionis fuerant montes Iſraelis vaſtati, & arbores cæſæ. At nunc eis proſperitatem promittit, & fructuum abundantiam. Id cecinerat his verbis regius
vates: Etenim dominus dabit benignitatem, *Pſal. 84.*
& terra noſtra dabit fructum ſuum. Qui maioribus calamitatibus fuerant oppreſſi, vberiorem fructum produxerunt. Nam, vt ait apud Ioannem Chriſtus Deus noſter:
Niſi granum frumenti cadens in terram, *Ioan. 12.*
mortuū fuerit, ipſum ſolum manet: ſi autē mortuum fuerit, multum fructum affert.
Et in libro Exodi ſcriptum legimus, tantò *Exod. 1.*
magis creuiſſe filios Iſraelis, quantò magis opprimebantur. Loquitur hoc loco Ezechiel de tempore reuerſionis in Iudæam, quando arbores, & cæteræ plantæ Deo ita volente plus ſolito fructifere fuerunt. Id
prædixerat iis verbis diuinus Pſaltes: Viſi- *Pſal. 64.*
taſti terram, & inebriaſti eam, multiplicaſti locupletare eam. Sed Pſalmus hic etſi de Hebræorum reductione à Babylonica captiuitate intelligatur, vt aſſerunt Origines, & Euſebius Cæſarienſis, præcipuè tamen de Chriſti eccleſia intelligitur, & de iis, quos Deus à captiuitate peccati, ab idololatriis, & impiis gentium ſuperſtitionibus in vnum corpus adduxit & congregauit, ad vnam fidem, ad vnam eccleſiam, cuius
caput Chriſtus eſt. Non nego poſſe de ea *Epheſ. 5.*
benignitate intelligi, qua vſus eſt Deus erga *Coloſ. 1.*
Iſraelitas, cum illis à Chaldæa reuerſis omnia neceſſaria ſuppeditauit, ſed hoc aſſeueranter affirmo, debere in primis ad Chriſti myſteria referri, & ad eius eccleſiam ex Gentibus & Iudæis congregatam, plenam ſacramentorum fructibus, & cæleſtium donorum abundantia. Hæc eſt fertilitas, de qua loquebatur Dauid, & de qua vaticinatur hoc loco Ezechiel.

Propè eſt enim, vt veniat. Nimirum à Babylonica captiuitate in patriam ſuam. Conſolatur populum Iſraeliticum in Chaldæa detentum. Vel ſic: Futurum eſt, ait Deus, vt citò ad me veniat populus Hebræorum. Ideo eos ad vos ô montes reducam, quia ſunt citò ad me conuertendi. Vel ſic: Propè eſt vt veniat id, quod promitto: non enim tardabit. Vel propè eſt, vt veniat Chriſtus, quem ego miſſurus ſum, vt vos congreget: & vobis viam muniat ad cœleſtem Hieroſolymam, atque ad æternam ducat beatitudinē, vbi eo in æternum fruamini.

Quia ecce ego ad vos. Subaudi venturus
ſum, vt omnia vobis neceſſaria ſuppeditē. *Agge. 2.*
Qua de re multa prædixit: Aggæus capit. 2. *Zacha. 4.*
Zacharias cap. 4. & 6. Malachias cap. 3. vbi *& 6.*
ea poteris videre. *Malac. 3*

Et multiplicabo in vobis homines. Homines vocat eos, qui ad rationis normam

vitam dirigunt: qui peſtilentibus delicijs repudiatis virtutem amplectuntur, qui cauẽt, ne quid in dedecorè effœminatè ve faciãt: tum in omnibus & deliberationibus & factis ne quid impiè moliantur aut cogitent. Nec enim figura corporis humani, nec ratio excellens hominũ naturæ ſignificat natum eſſe hominem, vt corporis voluptatibus frueretur, ſed vt res ederet præclarè geſtas, & in honeſtatis actiones toto pectore incumberet, & tandem gloriam ſempiternam obtineret.

Et habitabuntur ciuitates. Hoc eſt in libris Eſdræ impletum oſtenditur.

Et replebo vos hominibus & iumentis. Hoc eſt, mitibus, & immanibus, iuſtis & iniuſtis. Efficiam, vt qui fuerant tyranni & crudeles depoſita tyrannide & crudelitate, cum impijs & manſuetis in eccleſia viuant. Id vaticinatus fuerat his verbis Eſaias. *Eſa. 11.* Habitabit lupus cum agno, & pardus cum hœdo accubabit. Vitulus, leo, & ouis ſimul morabuntur. Solet ſacra ſcriptura homines aliquando cum brutis comparare.

Et habitare vos faciã ſicut à principio, boniſq́; donabo maioribus, quã habuiſtis ab initio: & ſcietis, quia ego dominus. Et adducam ſuper vos homines populum meũ Iſrael, & hæreditate poſsidebunt te. Et eris eis in hæreditatẽ, et nõ addes vltrà, vt abſq; eis ſis. Hæc dicit dominus Deus. Pro eò quòd dicũt de vobis: Deuoratrix hominũ es, & ſuffocans gentem tuã: propterea homines nõ comedes ampliùs, & gentem tuã non necabis vltra, ait dominus Deus. Nec auditam D faciam in te amplius confuſionem gentium, & opprobrium populorũ nequaquam portabis, & gentem tuã non amittes amplius ait dominus Deus. Et factum eſt verbum domini ad me, dicens: Fili hominis, domus Iſrael habitauerunt in humo ſua, & polluerunt eam in vijs ſuis, & in ſtudijs ſuis. Iuxta immunditiã mẽſtruatæ facta eſt via eorum coram me, & effudi indignationem meam ſuper eos, pro ſanguine, quem fuderunt ſuper terram. Et in idolis ſuis polluerunt eam, & diſperſi eos in gentes, & ventilati ſunt in terras: iuxta vias eorum, & adinuentiones eorum iudicaui eos.

Et habitare vos faciam ſicut à principio. Scilicet quando repleti eratis habitatoribus Hebræis. Quidam vertunt. Habitare faciem vos iuxta antiquitates veſtras. Hoc eſt, vt antea.

Boniſq́; donabo maioribus quàm habuiſtis ab initio. Hoc eſt, maiora beneficia in vos conferã poſt reditum à captiuitate quã antea. Hic oritur difficilis quędã quæſtio, quando deus Hebræis hanc felicitatem largitus eſt. Ante Babylonicam captiuitatem Hebræi viros habuerunt omni ſanctitate, ſapientia, & animi fortitudine præſtantes, & præterea fuerunt ditiſſimi, præſertim tempore Dauidis, & Salomonis, tot opibus repleti, tanta diuitiarum abundantia cumulati, tot victorijs de hoſtibus reportatis inſignes, tum ampla ſumptuoſorum ædificiorum magnificentia muniti, in tam eximia dignitate & amplitudine conſtituti, vt nullus eſſet populus cum illis comparandus. At poſt reditum à Chaldæa in egeſtate & inopia vitam traducebant, ſubditi Perſis & Medis, afflicti & calamitoſi. Et quanuis templum inſtaurarent, tamen tantum aberat à prioris templi magnificentia & præſtantia, vt ſenes qui illuſtre Salomonis templum aſpexerant, eiuſque ſumptuoſitatis, pulchritudinis, amplitudinis, & præſtantiæ recordabantur, cum ſecundi templi paupertatẽ aſpicerent, lamentarentur, & non poſſent lachrymas tenere, vt libro primo Eſdræ *1. Eſd. 3.* literæ diuinæ memoriæ prodiderunt. Id quod etiam Ioſephus vndecimo antiquitatũ libro literis mandauit. Quæ eſt igitur maior hæc felicitas, quàm illis hoc loco deus tempore ſecundi templi promiſit? Auget huius quæſtionis difficultatem id, quod ait Aggæus propheta capite ſecundo, qui cùm *Agg. 2.* reuerſus eſſet cum Hebræis ſuis ex Babylonica captiuitate, & quadam die viſeret templum, quod Hieroſolymæ inſtaurabatur, afflatus ſpiritu prophetico has voces emiſit: Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ, plusquam primæ, dicit dominus exercituum. Quid eſt, in quo maior hæc ſecundi templi gloria conſiſtit? Non quidem in diuitijs, non in templi magnitudine & maieſtate, non in cæremonijs, non in ſacerdotum ſanctitate, non in diuinorum vatum oraculis & vaticinationibus, nam omnia hæc multò illuſtriora in primo templo fuerunt. Quæ eſt igitur hæc gloria ſecundi templi, & quod eſt hoc præſtantius bonum, de quo loquebatur Aggæus, & agit hoc loco Ezechiel? Credo abſque dubio & Ezechielem hic, & Aggæum illic de admirabili Chriſti præſentia in terra locutos fuiſſe. Videbam mentis oculis per ſpiritum propheticum, tempus fore, cum Deus factus homo in terra promiſſionis, intra mœnia Hieroſolymæ, in ſecundo illo Iudæorum templum ſeſe videndũ mortalibus præberet, ipſos Hebræos alloqueretur,

cum

cum illis coniunctiſſimè verſaretur, illis
prædicaret, & viam ad æternam beatitu-
dinem conſequendam muniret. Illic docuit
Chriſtus veritatem, & cœleſtem doctrinã,
ingentia miracula edidit, euangelium præ-
dicauit, & ex ea regione euangelium exi-
uit. Ita futurum eſſe prædixerat ijs verbis
Eſa. 2. Eſaias: De Sion exibit lex, & verbum do-
mini de Ieruſalem. Vbi per legem & verbũ
domini intelligitur abſque dubio euange-
liũ, Nam vetus teſtamentum exiuit à mõ-
te Sinai, nouum autem à monte Sione, de
Exo. 20. quo prædixerat Baruc inducẽs deum in hũc
Galat. 4. modum aientem, & ſtatuam illis teſtamẽ-
Bar. 2. tum alterum ſempiternum. In vetere te-
ſtamento promittebat Moyſes obſeruanti-
bus illud bona terræ fluxa & caduca, in no-
uo autem promittit deus bona cæli immor-
talia & ſempiterna. Hæc lex eſt gratiæ, hoc
eſt euangelium, hoc eſt bonum nuntium,
hoc eſt teſtamentum illud, de quo locutus
Iere. 31. fuerat deus per Ieremiam: Ecce dies veniet,
dicit dominus, & feriam domui Iſrael, &
domui Iuda teſtamentum nouum: Et per
Eſa. 55. Eſaiam: Inclinate aurem veſtram, & venite
ad me, audite, & viuet anima veſtra, & fe-
riam vobiſcum pactum ſempiternum. Ap-
paruit Chriſtus verus deus, & verus homo,
& vt verbis vtar diui Pauli, apparuit benig-
1. Tim. 3. nitas & humanitas ſaluatoris noſtri Dei, nõ
ex operibus iuſtiæ, quæ fecimus nos, ſed ſe-
cundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fe-
cit, per lauacrum regenerationis ſpiritus ſan
cti, quem effudit in nos abundè per Ieſum
Chriſtum ſaluatorem noſtrum, vt iuſtifica-
ti gratia ipſius, hæredes ſimus ſecundum
ſpem vitæ æternæ. Hæc fuit gloria Hieroſo-
lymæ: hæc fuit illuſtrior illa dignitas, &
illud præſtantius bonum, quod deus ſecun-
do templo promiſit. Quid poterat glorio-
ſius eſſe, quàm videre deum verum huma-
nitate aſſumpta, eumque audire, & ample-
cti? Quid poterat in hac vita maius bonũ
excogitari? Quid poterat eſſe ad animæ
ſuauitatem iucundius? ad veram vtilitatem
accommodatius? ad gloriam æternam cõ-
ſequendam præſtantius? Hæc ſunt illuſtria
illa, quæ de Hieroſolyma vaticinati ſunt
prophetæ, iuxta id quod ait regius vates:
Pſal. 87. Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas dei. In ea
viſus eſt deus, & euangelium illud docuit,
quo apoſtoli Gentes barbaras & agreſtes, &
idolorum cultrices ab impura ſimulachro-
rum ſuperſtitione ad caſtiſſimum diuini nu-
minis cultum, pleniſſimamque veritatis re-
ligionem traduxerunt, & ſanctiſſimum Ie-
ſu Chriſti nomen per totum orbem terrarũ
celebrarunt. Id intellexit Aggæus loco cita-
to abſque vlla dubitatione. Sed vt hoc per-
ſpicuũ euadat, eius verba expendamus. Lo-
quens propheta Zorobabelo, & Ieſu filio Io
ſedech, & reliquis Hebræis ſecundi templi æ-
Agg. 2. dificium inchoantibus, has voces emiſit: Quis
in vobis eſt relictus, qui vidit domum iſtam
in gloria ſua prima? Et quid vos videtis hãc
nunc? Nunquid non ita eſt, quaſi non ſit
ex oculis veſtris? Ac ſi diceret: Quis ex vo-
bis reliquus eſt, qui viderit primum templũ
in magnificentia ſua, videns nunc templum
hoc ſecundum, nonne intelligit plane non
eſſe hoc cum illo comparandum? Et paulò
pòſt, vbi eos conſolatus eſt ob Chriſti ad-
uentum ita ait: Hæc dicit dominus exercitu-
um; Adhuc vnum modicũ eſt, & ego com-
mouebo cælum, & terram, & mare, & ari-
dam, & mouebo omnes gentes. Ac ſi dice-
ret: Poſt tempus aliquod, & illud breue reſ-
pectu annorum à mundi creatione, ego ve-
niam, & mouebo totum orbem terrarum:
magnus erit motus non ſolùm inter Iudæ-
os, ſed etiam inter gentes circa fidem & re-
ligionem, Et ſubdit ſtatim: Et veniet deſi-
deratus cũnctis gentibus, & implebo domũ
iſtam gloria, dicit dominus exercituum.
Meum eſt argentum, & meum eſt aurum,
magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ
pluſquam primæ. Hæc diuinus vates Non-
ne vides, quàm apertè prædixerit mirabi-
lem dei in terram aduentum, & ideo ſecun-
dum templum glorioſius eſſe primo, quia
ipſe deus erat illud ingreſſurus, & in eo præ-
dicaturus? Quare inquit præſtantius fore
ſecundum templum, quàm primum, niſi
quia ad illud veniet deſideratus cunctis gen-
tibus, illudque gloria implebit ob præſen-
tiam ſuam? In ſancto euangelio ſcriptum
legimus fuiſſe Chriſtum deum noſtrum in
templo præſentatum. Ibi concionatus eſt, *Luc. 2.*
& edidit miracula, quam ob cauſam illud
ingenti gloria decorauit. Cùm autem tem-
plum illud ſecundum ſit euerſum, & fun-
ditus deletum, apertiſſimè oſtenditur, ve-
niſſe Meſſiam, qui iuxta diuini vatis oracu-
lum erat ad templũ illud venturus. Si deus
promiſit per Aggæum prophetam ven-
turum eſſe Meſſiam ad illud templũ, dum
extaret, templum autem eſt ſolo adæqua-
tum, nec eſt tale templum, nec lapis ſuper
lapidem, quæ inſania eſt Meſſiam venturũ
expectare? Ad quod templum ſecundum
venturus eſt, ſi corruit, ſi eſt funditus dele-
tum, ſi nec talis templi reperitur veſtigium?
Nec poſſunt dicere Iudæi ſe habituros eſſe
templum aliud, ad quod Chriſtus veniat,
nam Aggæus eorum propheta de eo ipſo
templo locutus eſt, quod tunc Hieroſolymis
conſtruebatur, & non de alio, vt eius ver-
ba plane teſtantur, Imò apertè dixit, nul-
lum aliud futurum eſſe, conijciens enim o-
culos in templum ipſum, dixit: Magna, ſi-
ue vt ex Hebræo rectè verti poterat, maior
erit gloria domus iſtius nouiſſimæ, quàm
primæ. Aſſeruit propheta templũ illud no-
uiſſimum eſſe, & vltimum, vltra quod nul-
lum aliud illis futurum eſſet. Id quod hodie
impletum aſpicimus, Vbi enim Iudæi tem-

 plum

plum habent, vbi immolent ſacrificia? Nuſquam quidem. Nullam habent fidem, nullũ ſacrificium, nullum regem, nullum ſacerdotem, nullum templum. Sed qui ex illis veram Chriſti fidem receperunt, eiuſque adhæſerunt conſilijs, ſunt beatitudinem cœleſtem, ſummumque bonum cõſecuti. Et quoniam diuini vates mentis oculis intuebantur, vnigenitum Dei filium hanc ad illos felicitatem allaturum, qui in eorũ ciuitate & templo erat videndus, & cum illis locuturus, & in regione illa verſaturus, promiſerunt illis ex parte Dei bona hæc, de quibus hic, & alijs locis loquitur Ezechiel. Sed dices: Nonne Ezechiel hoc loco loquebatur de Iudæorum reditu à Babylonica captiuitate? Loquebatur quidem: ſed de ea liberatione ſe transfert ad liberationem captiuitatis ſpiritualis: & ad redemptionem generis humani per Chriſtum more aliorum pro-
Pſal. 71. phetarum. Dauid in Pſalmo 71. loquens de Salomone terreno, transfert ſermonẽ ſuũ ad Salomonem cæleſtem; hoc eſt, ad Chriſtum Ieſum. Nam dicens prius: Deus iudicium tuum regi da, & iuſtitiam tuam filio regis, ſubdit paulò poſt: permanebit cum ſole & ante lunam in generatione & generationem. Quæ verba Salomoni nullo modo poſſunt conuenire; ſed Chriſto, regi pacifico, cuius Salomon imaginem gerebat, quemadmodum nec illa, quæ paulò poſt ſequuntur: Et benedicentur in ipſo omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eũ. Nam hoc multis retro ante ſeculis deus promiſerat Abrahamo eſſe in Chriſto adim-
Gene. 12. plendum, dicens: In ſemine tuo benedicentur omnes gentes terræ. Quod explanans diuus Paulus in epiſtola ad Galatas, Non
Galat. 3. dicit, inquit, & ſeminibus, quaſi in multis, ſed quaſi in vno, & ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. Oſtendit apoſtolus ſignificare verba illa omnes nationes Deo patri per Chriſtum reconciliandas eſſe, omneſque eſſe gloriam immortalem conſecuturos, qui ſe illi commiſerint, eius verba cuſtodierint, & in fide formata perſeuerauerint. Eodem modo volens Eſaias loqui de Chriſto, incipit ſermonem à Cyro temporario liberatore, ſed conuertit ad cæleſtẽ voces ſuas, cum enim cap. 45. diceret: Hæc dicit dominus Chriſto meo
Eſa. 45. Cyro & poſtea multa de eo, qui capta Babylone Iudæos miſit in terram promiſſionis, diſſereret: Subiunxit: Verè tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael ſaluator. Quæ verba de Chriſto apertiſſime intelliguntur. Appellatur Deus abſconditus, quia diuinitas in humanitate delitescebat, & fortitudo in fra-
Hab. 3. gilitate abſcondebatur. Ita dixerat Habac. prop. Ibi abſcondita eſt fortitudo eius. Et
Matt. 13. ipſe de ſe ait apud Matthæum: Simile eſt regnum cœlorum theſauro abſcondito in agro. Ipſe enim eſt regnum cœlorum, qui de ſe ait:
Luc. 17. Regnum Dei intra vos eſt. Aſpicis igitur morem eſſe diuinorum vatum ſermonem ſuum ex rebus corporeis ad ſpirituales transferre, & à reductione à captiuitate Babylonis ad liberationẽ animæ ex peccati captiuitate verba ſua traducere, quod erat præcipuum eorum inſtitutum, erat enim Chriſtus ſcopus omnium prophetarum.

Et hæreditate poſsidebunt te. Id eſt, viri probi te firmiter poſſidebunt.

Et non addes vltra, vt abſque eis ſis. Aſpicis hoc non referri ad tempus Zorobabeli, & Eſdræ, ſed eſſe ad Chriſti tempus referendum. Etſi de reditu agat à captiuitate Babylonis, tamen multa inſerit quæ ſoli eccleſiæ Chriſti conueniunt, & liberationi à ſeruitute peccati. Non eſt igitur dicendum terram illam Iudææ poſt Hebræorum reditum non fuiſſe vnquam vaſtatam, & à Iudæis deſtitutam, cum ſciamus luce meridiana clarius, fuiſſe poſtea vaſtatam à Romanis, & Iudæos partim interfectos, partim captiuos per orbem terrarum diſperſos, & Hieroſoly- *Matt. 16.*
mam incendio traditam, & in cinerem conuerſam. Sed intelliguntur hæc de ſancta Chriſti eccleſia, aduerſus quam portæ inferi non præualebunt, quæ in perpetuũ durabit.

Deuoratrix hominum es. Hoc dicebant Iudææ inimici eius, quod multi Iudæi in ea fuiſſent à Babylonijs interfecti, multi peſte & fame mortui, multi in captiuitatẽ ducti. Præterea ipſi Iudæi inter ſe ſæpe dimicabant, & ſeipſos occidebant, & turbulentis illis diſſidijs conuellebatur animorum ſtatus, & ipſi diſſidentes vita priuabantur.

Gentem tuam non necabis vltrà. Hoc eſt, longo tempore Qua de re alibi diſſeruimus.

Domus Iſrael habitauerunt in humo ſua, & polluerunt eam in vijs ſuis. Oſtendit fuiſſe filios Iſraelis è terra ſua ob fraudes ſuas expulſos. Senſus eſt: Hebræi dum colerent patriam ſuam, eam vitijs ſuis polluerunt, ac ſeipſos ſceleribus contaminarunt. Quare in eos grauiter animaduerti. Accipitur via pro viuendi ratione, vt in Pſal. Et in via pecca- *Pſalm. 1.*
torum non ſtetit.

Iuxta immunditiam menſtruatæ. Immũditia, & pannus menſtruatæ, hoc eſt mulieris menſes ſuos habentis, ſignificat in literis diuinis animi impuritatem & contamina-
tionem. Ita apud Eſaiam dicebant Iudæi: *Eſa. 64.*
Quaſi pannus menſtruatæ vniuerſæ iuſtitiæ noſtræ.

Iuxta vias eorum, & adinuentiones eorum iudicaui eos. Id eſt, iuxta eorum ſcelera illos punit. Alibi diximus in ſancta ſcriptura peccata appellari hominum adinuentiones,
vt in Pſalmo: Ibunt in adinuentionibus ſuis. *Pſal. 80.*

Et ingreſsi ſunt ad gentes ad quas introierunt, & polluerunt nomen
ſanctum meũ, cum diceretur de eis: *Eſa. 52.*
Populus domini iſte eſt, & de terra

eius

Rom. 2.d eius egreſsi ſunt. Et peperci nomini ſancto meo, quod pollueràt domus Iſrael in gentes, ad quas ingreſsi ſunt. Idcirco dices domui Iſrael: Hæc dicit dominus Deus: Non propter vos ego faciam domus Iſrael, ſed propter nomen ſanctum meum, quod polluiſtis in gentibus, ad quas intraſtis. Et ſanctificabo nomen meum magnum, quod pollutum eſt inter gẽtes, quod polluiſtis in medio earum, vt ſciant gentes, quia ego dominus, dicit dominus exercituũ, cùm ſanctificatus fuero in vobis corã eis. Tollam quippe vos de gentibus, et cõgregabo vos de vniuerſis terris, & adducam vos
Sup. 11.d in terram veſtram. Et effundam ſuper vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis veſtris, & ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos. Et dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum ponam in
Sup. 11.d medio veſtri. Et auferam cor lapideũ de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum, & ſpiritum meum ponam in medio veſtri.

Et ingreſſi ſunt ad gentes, ad quas introierunt. Id eſt, Gentium, ad quas ducti ſunt, ſuperſtitionibus adhæſerunt.

Et polluerunt nomen ſanctum meum. Hoc eſt, in cauſa fuerunt, vt nomen meum inter gentes blaſphemaretur. Videntes enim gentes eorũ maleficia dicebant: Qualis eſt deus ille, qui talem populum habet, tam flagitioſum, tot ſceleribus contaminatum? Si ſanctus eſſet, non eſſent illi impii, ſi potens eſſet, non permiſiſſet eos de terra depelli. Aſpicis hoc loco impios homines nomini Dei, quantum in ſe eſt, maculam inurere. Eſt quidem nomen Dei ex ſe ſanctum, & impollutum, at illud polluunt impij. Ita
Eſa. 52. per Eſaiam ait deus: Ablatus eſt populus meus gratis: dominatores eius iniquè agũt, dicit dominus, & iugiter tota die nomen meũ blaſphematur. Illum locum citat apo-
Roma 2. ſtolus in epiſtola ad Romanos. Cum Da-
2.Reg.11. uid Bethſabeæ ſtuprum, & viro eius mortẽ intuliſſet, illeque peccata ſua agnoſceret, & ſibi remitti ac condonari deprecaretur, dixit
2.Reg.12 ei Nathan vir omni ſapientia & pietate præſtanti: Quoniam blaſphemare feciſti inimicos nomen domini, propter hoc verbum filius, qui natus eſt tibi, morte morietur. Vbi aſpicis Dauidem ob peccata ſua dediſſe hoſtibus domini eum blaſphemandi occaſionem. Dicebat enim Deum Iudæorum conſtituiſſe regem iniuſtum, qui ſe vitio cõtaminaſſet, & innocentem Vriam ad certũ
capitis periculum miſiſſet. Hunc locum ita *2.Reg. 11.*
vertit Ionathas Chaldæus: Aperiendo aperuiſti os inimicorum domini in hoc negotio. Ac ſi diceret: Dediſti cauſam impijs hominibus contra ipſum loquendi, qui te in regia conſtituit dignitate.

Et peperci nomini ſancto meo. Hebraiſmus eſt, ac ſi diceret Deus: Nolui, vt nomen meum irrideretur, & fama mea apud gentes obſcuraretur. Qui alicui rei parcit, non vult eam irrideri, aut extingui. Senſus eſt: Ideo populum à ſeruitute Babylonica liberabo, & in priſtinam dignitatem reducam, vt videant gentes potentiam meam. Beneficia in Hebræos collata non eorum meritis attribuuntur, ſed diuinæ miſericordiæ. Eam ob cauſam ſubdit Deus: Non propter vos ego faciam domus Iſrael, ſed propter nomen ſanctum meum. Id intel-
ligens Dauid aiebat: Propter nomen tuum *Pſal. 24.*
domine propitiaberis peccato meo, multum eſt enim. Nos etiam in calamitatibus noſtris debemus ad dominum confugere, ab eo liberationem & victoriam petentes, non gloriæ noſtræ cauſa, ſed ne eius ſanctiſſimum nomen ludibrio ſit impijs. Eo-
dem modo idem Dauid: Non nobis, *Pſal. 115*
inquit, Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam, propter miſericordiam tuam, nequando dicant gentes: Vbi eſt Deus eorum. Et ipſe dominus per Eſaiam:
Propter me, inquit, ego faciam, vt non *Eſa. 48.*
blaſphemer, & gloriam meam alteri non dabo. Verùm ſeptuaginta interpretes hunc Ezechielis locum ita vertunt: Et peperci eis propter nomen ſanctum meum.

Et ſanctificabo nomen meum. Hoc eſt, ſanctum & admirabile illud oſtendam. Vel ſic: Efficiam, vt fama mea in omni orbe
terrarum celebretur. Ita intelligitur id *Matt. 6.*
quod Chriſtus docuit petendum: Sancti- *Luc. 11.*
ficetur nomen tuum. In qua petione hæc occurrit dubitatio: Cum id petamus, quod deeſt, ſit autem nomen Dei ſanctum, cur petimus, vt ſanctificetur? Huic obiectioni reſpondendum exiſtimo: Dei nomen ſanctum in ſe eſſe, nos autem petere, vt nobis ſanctificetur, quo alij opera noſtra videntes Deum ſummis laudibus efferant:
iuxta illud ſaluatoris noſtri: Sic luceat lux *Matt. 5.*
veſtra coram hominibus vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cælis eſt. Et iuxta illud diui Petri in
prima ſua canonica: Ex operibus vos conſi- *1.Petr. 2.*
derantes glorificent Deũ in die viſitationis. Vel petimus, vt nomẽ dei quod in ſe ſanctũ & magnũ eſt, ita ab omnibus cognoſcatur. Nam licet fuerit notus in Iudæa dominus,
& in Iſraele magnũ nomẽ eius, in alijs ta- *Pſal. 75.*
men regionibus nõ colebatur, nec cognoſcebatur. Et ob euangelij prædicationem Dei

nomen

nomen fama celebratur illuſtri, & regionibus abſtruſis innoteſcit, & in illis colitur, & laudibus effertur. Et hoc eſt ſanctificari dei nomen. Petimus itaque, vt dei nomen, quod in ſe eſt omni prędicatione digniſſimũ, vbiq; terrarũ celebretur, & diligatur, eiq; omnes homines cultum adhibeant, & honorem.

Cùm ſanctificatus fuero in vobis coram eis. Hoc eſt, cùm vos coram illis me ſanctũ eſſe oſtenderitis: oſtendetis autem hoc, cùm eorum ſuperſtitionibus & vitijs repudiatis incubueritis in virtutum actiones; inuocaueritis meipſum, me vnum Deum adorandũ eſſe aſſerueritis, mihi ſeruieritis, & ſummis laudibus extuleritis. Tunc ego vos eripiam à miſeram ſeruitute, & oſtendam potentiam meam, & intelligent gentes me eſſe verum & potentem Deum.

Et effundam ſuper vos aquam mundam, & emundabimini. Dixerat deus Iudæis paulò ante ſe eſſe eos ablaturum de gentibus, & congregaturum de vniuerſis terris, & adducturum in Iudæam, id quod effectum fuit tempore Cyri, vt conſtat ex primo capite libri primi Eſdræ, quemadmodum vaticinatus fuerat Eſaias cap. 44. & 45. & alij
1. Eſdr. 1. diuini vates. Nunc promittit illis, daturum ſe eis eſſe aquam mundam, qua ab in-
Eſa. 44. & 45. munditijs ſuis abluerentur. Multi ex Iudæis intelligunt hoc de tempore Meſſiæ, dicentes hanc aquam eam eſſe, de qua agit capite. 47. per quam bonorum intelligunt affluentiam. Rectè illi quidem, niſi in hoc errarent, quòd Meſſiam, qui iam venit, venturum eſſe exſpectarent. Si hoc de Chriſti tempore aſſerunt etiam Iudæi, quis erit Chriſtianus, qui illud neget ad Chriſtum referendum? Quis non videt hæc de eccleſia præcipuè intelligi, in qua deus fideles coadunauit, & à dæmonis tyrannide eripuit? Eccleſia eſt Sion, mons fidei & virtutum, de quo ait Chriſtus Deus noſter, de Deo patre loquens: Ego autem conſtitutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius; prædicans præceptum eius. De eccleſia id intel-
Pſalm. 2 ligitur, quod ait diuinus Pſal. Elegit dominus Sion, elegit eam in habitationem ſibi. Et Eſaias: Reſpice Sion ſolennitatem ciui-
Pſa. 131 tatis noſtræ: oculi tui videbunt Ieruſalem,
Eſa. 33. habitationem opulentam, tabernaculum, quod nequaquam transferri poterit. Super eccleſiam effudit Deus aquam mundã, vt ab omnibus peccatis mũdaremur. Nam ſi hoc ſolùm de reditu Hebræorum à Babylonica ſeruitute intellexeris, dic obſecro, quando Deus illis aquam effudit, qui per aquam intelligis lympham materialem? Quæ eſt hęc aqua munda, quæ ſcelerum labes abluebat, & animas expiabat? Hæc aqua abſque dubio eſt diuina gratia, & ſpiritualium bonorum abundantia, quæ de ſaluatore Ieſu Chriſto per ſacramenta tanquã per fontes dimanat,
Eſa. 12. & totam eccleſiã rigat; De ea dicebat Eſaias: Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris. Non ait: Haurietis aquam, ſed aquas, nec de fonte, ſed de fontibus, vt gratiæ magnitudinem, & donorum ſpiritualium multitudinem ſignificaret. In fonte eſt aqua, at in pharmacopolæ officina ſunt diuerſa aquarum ſalutariũ genera: ita in eccleſia, quæ eſt diuini medici officina, & miropolium cæleſte, ſunt multa ſacramenta, multa dona, varia gratiarum genera, cæleſtis doctrina, diuinæ inſpirationes, admirabilis ſalutarium medicamentorum abundantia: quæ omnia aquarum nomine ſignificantur. Ad has ſalutares aquas nos inuitat alibi idem Eſaias, dicens: Omnes ſitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentũ, Eſa. 55.
properate emite, & comedite. Hę ſunt aquę, quæ eccleſiã Dei perpetuis gaudijs afficiũt, quæ, vt eſt Canticorum literis proditum, Cant. 4.
impetu currunt de Libano. De quibus ait Pſal. 45.
regius vates: Fluminis impetus lætificat ci- Pſal. 22.
uitatem Dei. Et rurſum. Super aquam refectionis educauit me. Et Zacharia de tem- Zach. 13
pore Meſſiæ loquens, In die illa, inquit, erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ieruſalem in ablutionẽ peccatoris, & menſtruatæ. Et Ioel. Per omnes riuos Iuda ibũt Ioel. 3.
aquæ, & fons de domo domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum. Riui Iuda ſunt eccleſiæ ſacramenta, aquas gratiæ conferentia, domus autem domini, vbi in principio congregati ſunt fideles, eſt Hieroſolyma, vnde fons cæleſtis doctrinæ manauit, quæ orbem terrarum adimpleuit. Et quoniam gratia, vt ait D. Paulus in epiſt. ad Roman. non eſt ex operibus, alioquin gratia iam non eſſet gratia, ait Chriſtus in Apoc. Rom. 11.
Ioannis Ego ſitienti dabo de fonte aquę viuæ gratis. Huius aquæ imaginem gerebat il- Apoc. 21
la, quam virgo Rebecca ſeruo Abrahami, eiuſque camelis impertiuit. Quoniam futurum erat, vt diuina Rebecca, glorioſa Dei Gen. 24.
genitrix virgo eſſet gratiæ diſpenſatrix, eamque non ſolùm hominibus, ſed etiam brutis, hoc eſt non ſolùm iuſtis, ſed peccatoribus ad ipſam confugientibus impetraret. Hæc eſt aqua, de qua ait Chriſtus Samaritanæ. Qui biberit ex aqua, quam ego dabo Ioan. 4.
ei, non ſitiet in æternum, ſed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Quemadmodum auceps Simile.
auiculam capit, qua vtitur ad alias capiendas, eamque aliarum auium vocatricem & inuitatricem iuxta fontem aliquẽ in vinculum coniectam collocat, vt alijs illuc conuenientibus impleat ſuum rete: ſic dominus Ieſus mulierem illam Samaritanã veluti turturem quandã voluit aucupari iuxta fontem Iacob, vt illa eſſet multorum volucrum inuitatrix, qui exeuntes è ciuitate ad Chriſtum conuenerunt, quos ille in admirabili reti fidei recepit, vt ex illo aucupio ad vitam æternam perduceret. A quam illã potauerunt,

Inſ. 47. tauerunt, de qua ait hoc loco Deus per Eze
chielem: Effundam ſuper vos aquam mun-
dam, & emundabimini. De qua ait etiam
capite 47.

Et ab vniuerſis idolis veſtris mundabo vos.
Quia ea actu, & affectu à vobis proijcietis,
vt illis derelictis mihi ſeruiatis. Nemo enim
poteſt duobus dominis ſeruire, vt ait apud
Matt. 6. Matthæum Chriſtus Deus noſter. Cùm
Pharao permitteret Hebręis, vt Deo in Aegy
pto victimas immolarent, reſpondit Moy-
Exod. 8. ſes: Non poteſt ita fieri: abominationes
enim Aegyptiorũ immolabimus Deo no-
ſtro? Fieri non poteſt, vt Pharaoni, hoc eſt,
diabolo, & Deo ſimul ſeruiamus. In tem-
1. *Reg.* 5. plo Dagonis non potuit eius ſimulachrum
cum arca Dei erectum eſſe, & coli. Et Elias
illis, qui de Deo vero, & Baali deo com-
3. *Reg.* 18 mentitio ſeruire gloriabantur, Vſquequo,
inquit, claudicatis in duas partes? Si domi-
nus eſt Deus, ſequimini eum, ſi autem Baal,
ſequimini illum. Id explicans diuus Paulus
in epiſtola 2. ad Corinth. Quæ, inquit, par-
2. *Cor.* 6. ticipatio iuſtitię cum iniquitate? Quæ ſocie
tas luci ad tenebras? Quæ contentio Chriſti
ad Belial?

Et dabo vobis cor nouũ & ſpiritum nouũ.
Id eſt, dabo vobis animi puritatem, & vim
illam, per quam nihil niſi rectum, iuſtum,
& pium expetitur. Huius diuinæ reforma-
tionis eò magis participes efficimur, quò
magis ſpiritus noſter ad imaginem Dei re-
nouatur. Hanc reformationem, & cordis
nouitatem, & ſpiritus inſtaurationẽ petebat
Pſal. 50. à Deo Dauid, dicẽs: Cor mundũ crea in me
Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſce-
ribus meis. Cor poſtulauit mundum, nam
de immundo exeunt ea, quæ hominem con
taminant, qualia ſunt, cogitationes malæ,
Matt. 15 homicidia, adulteria, furta, falſa teſtimonia,
blaſphemiæ. Hæc ſunt, inquit deus, quæ coin
quinant hominem. Hæc ſunt quę mẽtis ocu
lis tenebras obfundunt, ne deum aſpiciant.
Beati verò illi, qui ſunt mundi corde, quo-
Matt. 5. niam ipſi Deum videbunt. Beati qui ſpiritu
nouo, induti homine nouo Deum eos inno-
uantem amplectuntur. Vnde diuus Paulus
Epheſ. 4. in epiſtola ad Epheſ. Renouamini, inquit,
ſpiritu mentis veſtræ. Hoc promiſerat Deus
his verbis per Zachar. Effundam ſuper do-
mum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem
ſpiritum gratiæ & precum. Cùm Deus cæ-
remonias & ſacrificia legis veteris antiqua-
ret, & nouam ferret legem, opus erat noua
in hominibus corda creare. Id intelligens re-
Pſal. 95. gius vates canebat: Cantate domino canti-
cum nouum, cantate domino omnis terra.
Et Eſaias: Noua ego annuntio. Et rurſus ita
Eſa. 42. Deum loquentẽ inducit: Creo cælos nouos,
Eſai. 65. & terram nouam. Vbi per cœlos nouos in-
Apoc. 21 telligit Apoſtolos, & viros iuſtos, per terrã
verò nouam Eccleſiam catholicam, in quà
eſſent corda noua & ſpiritus noui, qui in
nouitate animorum noua deo cantica emit-
terent. Ideo ait in Apocalypſi beatus Ioan-
nes: Vidi cœlum nouum, & terram nouã.
Et paulò pòſt. Vidi ſanctam ciuitatem Ie-
ruſalem nouam, deſcendentem de cœlo. Et
iterum Et dixit, qui ſedebat in throno: Ecce
noua facio omnia. Et apud eundem Ioan-
nem ait Chriſtus: Mandatum nouum do *Ioan.* 13.
vobis, vt diligatis inuicem. Et ſi mandatum
de proximi dilectione fuerit antiquum, &
in lege vetere ſcriptum, nam Chriſtus apud
Matthæum illud ait eſſe vnum de primis le *Matt.* 22
gis præceptis, hoc tamen loco illud nouum
appellat, quia erat ab eo innouatum & in-
ſtauratum, quoniam fuerat per Phariſæorũ
traditiones ferè deletum. Addiderant enim *Matth.* 5
præcepto de charitate: & odio habebis ini-
micum tuum, quæ verba in lege nuſquam
inueniuntur. Dicitur etiam præceptum
nouum, quòd in nouo teſtamento frequen-
tius inueniatur. Cùm lex de cæremonijs &
ſacrificijs frequentiſſimè faciat mentionem,
rarò meminit huius præcepti: at Euangeliũ
Chriſti illud vbique prædicat, & inculcat.
Præterea ideo dicitur nouũ, quia quemad-
modũ quod nouum eſt, propinquũ eſt prin
cipio ſuo, ſic charitas nos Deo rerũ omniũ
principio vnit, & propinquos reddit. Po-
ſtremò nouum appellatur charitatis præce-
ptum, quòd non poſſit perfectè niſi nouo
ſpiritu adimpleri. Nam charitas Dei teſte
diuo Paulo ad Romanos, diffuſa eſt in cor- *Rom.* 5.
dibus noſtris per ſpiritum ſanctum, qui da-
tus eſt nobis. Spiritus ſanctus corda noſtra
innouat, diffundens in ea charitatem, non
ſolùm erga Deum, ſed erga proximum. Et
licet charitas & dona Dei propria ſint totius
trinitatis, tamen ſpiritui ſancto attribuun-
tur, quòd ſola diuina voluntate donentur,
per cuius modum ſpiritus ſanctus à patre &
filio ſpiratur. Et inter alia præcipua quadã
ratione illi charitas aſcribitur, quod per il-
lum, qui charitas eſt patris & filij ſtatuit nos
Deus ſecum, & inter nos inuicem charitate
coniungi. Ideo ait Apoſtolus dari nobis cha-
ritatem Dei per ſpiritum ſanctum, qui datur
nobis. Non quòd ſpiritus ſanctus ſecundum
ſubſtantiam illabatur nobis, & in nobis in-
ſit ſecundum ſuam naturam, ſed datur no-
bis in effectu ſuo, nimirum per charitatem,
quam infundit in corda noſtra: qua Chari-
tate & deum diligimus & proximum. Ideo
diuus Auguſtinus hanc charitatẽ eam dicit
eſſe, nõ qua diligit nos Deus, quæ eſt eius eſ-
ſentia diuina, ſed quia in nobis inhærente
ipſum Deum amamus, quæ quidem effe-
ctus eſt, & impreſſio in nobis diuinæ boni-
tatis. De vtraque charitate intelligitur id,
quod ait Chriſtus Deus noſter: Qui diligit
me, diligetur à patre meo. Et de vtraque
ait Origenes, hunc locum diui Pauli intel-
ligi: de ea quæ prima cauſa eſt noſtræ ſalu-
tis, quæ eſt illa, qua nos diligit Deus, diuino

enim fauore præuenimur, non quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe prior
1. Ioan. 4 dilexit nos. Sed hæc charitas Dei in corda noſtra diffunditur, quemadmodum dicimus diffundi cauſam per effectus, & principis magnificentiam, quæ in ipſo eſt, dicimus in ciues per beneficia diffundi. De hac igitur charitate locum illum Apoſtoli interpretatur, & de ea etiam, qua nos ipſum Deum ſummo proſequimur amore, & proximum ſicut nosipſos diligimus. Et quoniam hæc charitas, qua proximum amplectimur, non eſt niſi in corde nouo, ideo eius præceptum nouum vocatur, preſertim cùm Deus illud
Simile. innouauerit. Quemadmodum qui feudum habet tantùm in vita ſua, ſibi à patre ſuo relictũ, ita vt dominiũ penes concedentem remaneat, innouat illud, & nouum conficit contractum, & ita dicitur habere nouũ feudum, non quòd ſit nouum, ſed ob nouum pactum, & feudi innouationem: ſic cùm præceptum de proximi charitate datum à Deo in lege vetere eſſet obliuione poſteritatis ferè deletum & extinctum, & veluti feudum in vltima vita quaſi pœnitus finiretur, innouauit & inſtaurauit illud Chriſtus deus noſter: quam ob cauſam nouum ab illo meritò appellatur. Dedit nobis dominus præceptum hoc denuò, vt illud vicinus intuentes, & ſuum eſſe contemplantes, obligationẽ ſeruandi illud in memoriam redigeremus. Et quoniam ad illud implendum nouo corde indigebamus, promiſit hoc loco, ſe illud nobis eſſe daturum. Hoc idem dixit ſuprà
Sup. 11. capite 11. vbi ea poteris videre, quæ ibi expoſuimus.

Et auferam cor lapideum. Indicat legem gratiæ, Chriſti ſanguine confirmatam, quæ duriſſima hominum immanium & indomitorum corda emolliuit, & mitia fecit. Annotauit hoc Tertullianus, & rectè quidem, Chriſti ſanguinem ea corda domuiſſe, & mollia reddidiſſe, quæ terribilis Romanorũ potẽtia lenire & domare nunquam potuit. Corda hominum lapidea, dura, & in ſceleribus obſtinata, nullam piæ & ſalubris doctrinæ impreſſionem admittentia, fuerunt in carnea conuerſa, docilia, & mollia, & ad diuinam doctrinam accipiendam accommodata. Diuus Gregorius lib. 10. Moraliũ hunc explicans locum ait: Cor lapideum tollit Deus, cùm à nobis ſuperbiæ duritiam ſubtrahit: & cor carneum tribuit, cùm eandem duritiam ad ſenſum reducit. Cùm cor noſtrũ ſit id, quod à nobis Deus præcipuè exigit, ſumma ope niti decet illius duritiam & prauitatem vitare. Abominabile domino,
Prou. 11 ait Salomon, eſt cor prauum. Et Ieremias:
Ierem. 4. Laua à malitia cor tuum. Vnde ait apoſto-
2. Theſ. 3 lus in epiſtola 2. ad Theſſalonicenſes. Dominus autem dirigat corda veſtra in charitate Dei & patientia Chriſti. Idẽ dixit Ezec. cap. 11. vbi de cordis duritia latè diſſeruimus.

Et faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis & operemini. Et habitabitis in terra, quam dedi patribus veſtris: & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deum. Et ſaluabo vos ex vniuerſis inquinamentis veſtris, & vocabo frumentum, & multiplicabo illud, et non imponam vobis famem. Et multiplicabo fructum ligni, & genimina agri, vt non portetis vltrà opprobrium famis in gentibus. Et recordabimini viarum veſtrarum peſſimarum, ſtudiorumque non bonorum: & diſplicebunt vobis iniquitates veſtræ. & ſcelera veſtra. Non propter vos ego faciam, ait Dominus Deus: notum ſit vo- Rom. 6. d
bis. Confundimini, & erubeſcite ſuper vijs veſtris domus Iſrael. Hæc C
dicit Dominus Deus: In die qua mundauero vos ex omnibus iniquitatibus veſtris, & inhabitari fecero vrbes, & inſtauraucro ruinoſa, & terra deſerta fuerit exculta, quæ quondam erat deſolata in oculis omnis viatoris, dicent: Terra illa inculta facta eſt vt hortus voluptatis, & ciuitates deſertæ & deſtitutæ, ac ſuffoſſę, munitæ ſederunt. Et ſcient gentes, quæcunque derelictæ fuerint in circuitu veſtro, quia ego Dominus ædificaui diſſipata, plantauique inculta: ego Dominus locutus ſum, & fecerim. Hæc dicit Dominus Deus: Adhuc in hoc inuenient me domus Iſrael, vt faciam eis. Multiplicabo eos ſicut gregem hominum vt gregem ſanctum, vt gregem Ieruſalem in ſolennitatibus eius. Sic erunt ciuitates deſertæ, plenæ gregibus hominum: et ſcient, quia ego Dominus.

Et habitabitis in terra, quam dedi patribus veſtris. Diuus Auguſtinus libr. tertio de doctrina Chriſtiana, capite 34. hunc enarrans locum ait: Non carnaliter, ſicut carnalis Iſrael, ſed ſpiritualiter, ſicut ſpiritualis Iſrael, debemus accipere. Eccleſia quippe ſine macula & ruga ex omnibus gentibus congregata, atque in æternum regnatura cum Chriſto,

ſto, ipſa eſt terra beatorum, terra viuentiũ.
Ipſa eſt intelligenda patribus data, quando
eis certa, & immutabili Dei voluntate pro-
miſſa eſt: quoniam ipſa promiſſionis vel
prædeſtinationis firmitate iam data eſt, quæ
danda ſuo tempore, à patribus credita eſt.
Hæc ille: quibus per terram promiſſionis
patriam intellegit cæleſtem, & Eccleſiam
triumphantem. Sed quoniam in eccleſiam
illam triumphantem nemo ingreditur, niſi
fuerit huius eccleſiæ militantis membrum,
& ciues huius, qui in gratia migrant, in illam
transferuntur, per hanc terram, quam Deus
1.Tim. 3 hoc loco promiſit, eccleſia hæc catholica
Pſal. 47. abſque dubio ſignificatur, quæ eſt domus
Eſa. 5. Dei, columna & firmamentum veritatis.
Apoc. 21. Hæc eſt ciuitas regis, vinea electa, noua Hie-
Pſal. 45. roſolyma, ciuitas Dei, & terra promiſſa.

Et dabo frumentum. Hoc eſt, ad iuſſum
meum, ad vnam vocem meam veniet ma-
gna frumenti copia. Reddam terram ferti-
liſſimam: & fame non laborabitis. Non ſo-
lùm loquitur de cibis corporis, ſed de alimẽ-
torũ animæ abũdantia. Ac ſi dicat: Ego vo-
bis gratiã tribuã, & ſacramẽta, & verbi Dei
cõcionatores: quæ omnia frumẽti ſiue cibi
nomine ſignificatur. Verus animi cibus ſpi-
ritualis eſt, & vera fames eſt rerum ſpiritua-
lium penuria. Hac fame laborabat filius ille
Luc. 15. prodigus, qui in ſe reuerſus dixit: Quanti
mercenarij in domo patris mei abundant
panibus, ego autem hic fame pereo. Com-
paratione ſtatus illius præſentis, in quo erat,
& præteriti, quem amiſerat, excitatus eſt ad
pœnitentiã. Vidit famem præſentẽ, & me-
minit abundantiæ præteritæ, & in ſuſpiriũ
erupit. Et ſi peccator ſe videat omni huma-
narum opum copia affluentem, tamen cog-
noſcit ſe veris diuitijs carere: nam torquetur
animo, & nec ſatiatur, nec eius ſitis vnquã
expletur. Quid habet, qui deum non habet?
Quid poſſidet, qui ſeipſum non poſſidet?
Id intelligens D. Auguſtinus aiebat: Om-
nis copia, quæ Deus meus non eſt, egeſtas
mihi eſt. Omnia appetunt in centro ſuo cõ-
Simile. quieſcere: ideo ignis ſurſum tendit, lapis au-
tem deorſum. Eodem modo anima noſtra
in Deo quieſcere deſiderat tanquam in cen-
tro ſuo. Eam ob cauſam ait Aurelius Augu-
ſtinus: Creaſti nos domine ad te, ideo in-
quietum eſt cor noſtrum, donec requieſcat
in te. Hinc efficitur, vt mundi diuitiæ, &
proſperarum rerum abundantia, honores,
& dignitates nequaquã poſſint animam ſa-
tiare, cùm centrum non ſint, vbi illa quieſ-
Simile. cit. Et vt lapis & ſi auro ornetur, & in arcu-
la pretioſa includatur, non tamen propen-
ſionem amittit, quam habet ad centrum
& proprium locum, vbi eſt eius quies: ſic
anima noſtra quamuis magnis mundi opi-
bus & dignitatibus affluamus, non tamen
tranquilla omnino & ſatiata eſt, donec in
cœlo conquieſcat in deo, illoque in æternũ
fruatur. Sentit quidem ob gratiæ aſſiſten-
tiam modum quendam quietis & ſuauita-
tis, ſed perfectam quietem & ſuauitatem in
cœlo tantum conſequitur. At impij homi-
nes nullam habent effigiem quietis, nec ſa-
turitatis. Imagines & vmbras rerum come-
dũnt peccatores, ideo non replentur. Id in-
telligens aiebat Salomon: Iuſtus comedit, Prou. 13.
& replet animam ſuam, venter autem im-
piorum inſaturabilis eſt. Et Eſaias: Declina- Eſa 9.
bit ad dextram, & eſuriet. Et Oſeas: Come- Oſe. 4.
dent, & non ſaturabuntur. Et Amos, aut Amos 8.
potius, Deus per illum: Emittam famem in
terram, non famem panis, nec ſitim aquæ,
ſed audiendi verbum domini. Hanc famem
permittit Deus aliquando ob hominum ſce-
lera nefanda, permittens vt impij præſules
rempublicam gubernandam ſuſcipiant, qui
nec concinnantur, nec cõcionatores admit-
tunt, ſed ſcientiam repellunt, & veram ani-
morum eſcam abſcondunt. De huiuſmodi
paſtoribus ait Salomon in Prouerb. Qui ab- Prou. 11.
ſcondit frumenta, maledicitur in populo.
Cũ hæc fames in terra viguiſſet, venit diuus
ille concionator Chriſtus Deus noſter, qui
eam abſtulit, & frumenti ſaturitatẽ tribuit.

*Et multiplicabo fructum ligni, & genimi-
na agri.* Hoc eſt, arbores lętiſſimorum fru-
ctuum copia exornabo, & terram frugife-
ram reddam. Poteris per lignũ hoc lignum
vitæ intelligere, & per agrum Eccleſiam,
cuius admirabilis & vberrimus fructus viros
Chriſtiana pietate præſtantes reficit & re- Prou. 3.
creat. Nam, vt ait in Prouerbijs Salomon,
de ſapiẽtia patris, quę Chriſtus eſt, loquens, Prou. 11.
lignum vitæ eſt his, qui apprehenderint eã.
Et rurſus: Fructus iuſti lignum vitæ. Poteris
per lignum virum iuſtum intelligere, de
quo ait regius vates: Erit tanquàm lignum, Pſalm. 1.
quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarũ,
quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo.
Vir enim iuſtitia præſtanti inſtar arboris fœ-
cundæ pulchros virtutis fructus, illoſque tẽ-
peſtiuos producit.

*Recordabimini viarum veſtrarum peſſima-
rum.* Impiam veſtram priſtinam viuendi
rationem in memoriã redigetis, vt eius pœ-
nitentiam agatis, eamque deteſtemini. Ideo
ait Iere. Vide vias tuas in cõualle: ſcito quid Ierem. 2.
feceris. Ac ſi dicat: Adhuc veſtigia tua appa-
rent in valle, quibus terram attingebas, cum
ibas ad idola colẽda, intuere ea, cõſidera pec-
cata tua, vt illa execreris, teq; illorum pœni-
teat. Et in Deute. ſcriptũ legimus: Memẽto, Deut. 9.
& ne obliuiſcaris, quomodo ad iracundiam
prouocaueris dominũ deum tuũ. Ideo præ-
terita vitia ſunt in memoriã reuocãda, vt ea
deploremus, nõ vt ex illorũ cogitatione vo-
luptatem capiamus. Audi diuũ Paulũ dicẽ-
tem: Quæ quidẽ retrò ſunt obliuiſcẽs, ad ea Philip. 3.
verò, quæ ſunt priora, extẽdens meipſum ad
deſtinatum perſequor, ad brauium ſupernæ
vocationis dei in Chriſto Ieſu. Aſpicis igitur

debere nos peccatorum præteritorum & recordari, & obliuiſci, recordari ob acquirendum dolorem, obliuiſci ob fugiendã voluptatem. Multa ſunt enim, quorum vtile eſt obliuiſci. Ferunt floruiſſe apud Græcos virũ quendam nomine Themiſtoclem, incredibili quadam animi atque ingenij magnitudine, cui cùm Simonides artem memoriæ polliceretur, obliuionis, inquit, mallem: nam memini eorum, quæ nolo: obliuiſci non poſſum, quæ volo. Meminit huius apophthegmatis Cicero lib. 2. de Oratore, & 4. de finibus. Et Plutarchus lib. 5. apophthegmatum. Sed quoniam neceſſe eſt de peccatis confiteri, & ſanctum pœnitentiæ ſacramentum frequentare neceſſe eſt reuocare in memoriam delicta, vt debitam illorum confeſſionem faciamus. Vt qui incidit

Simile. in flumen, non obruitur, quandiu aqua non accedit ad os, quoniam reſpirare poteſt, & non ſubmergi: ſin autem aqua attigerit, & impleuerit os, ſtatim obruitur, & moritur: ſic qui incidit in peccati gurgitem, adhuc ſpem habet vitæ, ſi os non habet impeditum, ſi paratus eſt de ſceleribus debitè confiteri, ſin autem tanta eſt culparum aqua, vt ei ſuper os aſcendat, quò flagitia ſua ſilentio prætereat, nolens de illis confiteri, obruitur miſer, & ad ima tartarorum deſcendit. Eam ob cauſam dicebat regius vates: Non me demer-

Pſal. 68. gat tempeſtas aquæ, nec abſorbeat me profundum, nec vrgeat ſuper me puteus os ſuum. Aquis maris obruti ſunt Aegyptij,

Exod. 14 non Iudæi: Iudæus enim ſignificat confitentem, Aegyptius turbatum. Ille eripitur, qui ad veram confugit confeſſionem, ille perit, qui obſtinatione turbatus, peccatorum ſuorum confeſſionem contemnit.

Non propter vos ego facio. Hoc eſt, non ex operibus iuſtis, quæ feceritis, ſed meam intuens miſericordiam vos liberabo. Hoc ita

Tit. 3. eueniſſe teſtatur his verbis in epiſtola ad Titum diuus Paulus: Apparuit benignitas & humanitas ſaluatoris noſtri Dei, non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundũ ſuam miſericordiã ſaluos nos fecit, per lauacrum regenerationis, &c.

Et inſtaurauero ruinoſa. Hoc eſt, hoc faciam, cùm ciuitates terræ promiſſionis, quæ modò euerſę ſunt, fuerint inſtauratæ, & deleta ac diruta ædificia in priſtinam amplitudinem reſtituta. Liberabo vos à Babylonica ſeruitute, & erunt mœnia veſtra magnificentiſſimè inſtaurata. Per hæc mœnia homines ſignificantur, quaſi dicat Deus: Homines antea vitijs contaminati, infidelitate corrupti, inſipientia cæci, omnibus flagitiorum maculis notati, qui per peccatum ceciderant, & fuerant funditus euerſi, erunt diuino fauore erecti, mundati, illuminati, & in Chriſtiana nobilitate conſtituti.

In oculis omnis viatoris. Hoc eſt, coram oculis omnium tranſeuntium. Poteris per viatores homines intelligere. Ait enim in epiſtola ad Hebræos apoſtolus: Non habe- *Heb. 13.*

mus hic manentem ciuitatem, ſed futuram inquirimus. Et de patribus antiquis ait in eadem epiſtola: Iuxta fidem defuncti ſunt om- *Heb 11.*

nes iſti, non acceptis repromiſſionibus, ſed à longè eas aſpicientes, & ſalutantes, & confitentes, quia peregrini ſunt & hoſpites ſuper terram. Qui enim hoc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere, &c. Et in ſecunda ad Corinth. Dum ſumus, inquit, in corpore, pere- *2. Cor. 5.*

grinamur à domino.

Terra illa inculta facta eſt vt hortus voluptatis. Hoc eſt, terra promiſſionis, quæ nunc inculta eſt, & deſerta, quòd fuerint ex ea Hebræi in Chaldęam abducti, poſt eorũ reditum à captiuitate, erit culta & frugifera inſtar hortus amœniſſimi, & viridarij pulcherrimi. Idem prædixerat his verbis Eſaias: Conſolabitur dominus Sion, & conſolabi- *Eſa. 51.*

tur omnes ruinas eius, & ponet deſertum eius quaſi delicias, & ſolitudinem eius quaſi hortum domini. Poſſunt hæc referri, & rectè quidem ad Gentilitatem, quæ cum ante gratiam inculta fuiſſet, & deſerta, abſque fide & charitate, fuit poſtea per euangelij prędicationem culta & fructifera, & ob fidem, & ſacramentorum receptionem vberrimos virtutum fructus mirabiliter tulit.

Et ciuitates deſertæ. Subaudi, ab habitatoribus, deſtitutæ ab alimentis, ſuffoſſæ, hoc eſt, euerſæ ab inimicis, muros funditus delentibus. Hæ ciuitates reſtaurabuntur, & munitæ colentur.

Adhuc in hoc inuenient me domus Iſrael, vt faciam eis. Quærent me verè Iſraelitæ, & inueniar ab eis, quibus ea faciam, quæ ſequuntur.

Multiplicabo eos ſicut gregem hominum. Hoc eſt, non erit grex pecorum, ſed hominum. Erunt viri iuſti, ratione vtentes, qui ea officia exercebant, quorum cauſa eos mundi creator ſui diuini numinis ſimiles effecit, & naturam rationis compotem impertiuit. Comparat ſe Chriſtus cum paſtore, & fideles ſuos cum ouibus, non brutis, ſed intelle-

ctus participibus. Id quod apud D. Ioannem *Ioan. 10.*

cap. 10. multis verbis explicuit, Qua de re *Supr. 34.*

cap. 34. ſuprà diſſeruimus.

Vt gregem Ieruſalem in ſolennitatibus eius. Hoc eſt, numerus hominum excedet numerum ouium, quæ in feſtiuitatibus conueniunt Hieroſolymam, vt ibi immolentur, & comedantur. Diebus ſolennibus erat Hieroſolymæ magna pecorum multitudo, præſertim tribus ſolennitatibus, quibus Iudæi tenebantur venire ad templum, de quibus loquitur diuina ſcriptura cap. 23. Exod.

& alijs in locis. *Exod. 23*

Annota-

Annotationes ex Hebræo in caput XXXVI.

PRo *eo quòd deſolati eſtis, & conculcati per circuitum* Septuaginta habent: Pro eo quòd inhonorati eſtis vos ab iis, qui ſunt in circuitu veſtro. Pagninus: Pro eo quòd deſolauerunt & abſorbuerunt vos vndique. Quæ omnia in idem coincidunt. Pro deſolati eſtis eſt in Hebraico, שׁמּוֹת xammoth, à verbo xamam, quod ſignificat deſolare, perire, & euertere, vt 5. cap. Threnorum: Propter montem Sion, qui diſperiit. Vel, vt alij vertunt, qui deſolatus eſt. *Thren. 5.* *Iob. 16.* Id vero quod ait Iob: In nihilum redacti ſunt omnes artus mei, poteſt verti ex Hebræo: Deſolaſti omnem congregationem membrorum meorum. Ac ſi diceret: Omnia membra mea vulneraſti. Eſt enim idem verbum. Significat etiam obſtupeſcere, & conturbari, vt apud eundem Iob: Attendite me, & obſtupeſcite. Vnde id, quod eſt in *Iob. 21.* pſalmo: In me turbatum eſt cor meū, verti *Pſal. 142.* poteſt: Intra me obſtupuit cor meū. Id etiā *Eſa. 59.* quod eſt apud Eſaiam: Et aporiatus eſt, quia non eſt, qui occurrat, pro aporiatus eſt, eſt in hebraico hoc idem verbum. Quare poterat verti locus ille: Et obſtupuit, quia non erat, qui occurreret. Ex his omnibus colligitur poſſe hunc Ezechielis locum ita verti: Eo quod in nihilum redacti eſtis. Vel, quod præ nimio dolore obſtupuiſtis.

Propè enim eſt vt veniat. Ex hebraico poteſt verti: Appropinquarūt enim, vt veniāt, Subaudi, ad me. Ac ſi dicat Deus: Dederunt ſigna futuræ reſipiſcentiæ: oſtenderunt ſe pœnitentiam velle agere, & ad me confugere. Pro propè eſt, in hebraico eſt קרבו cerebu, à verbo caran, quod ſignificat ap- *Eſa. 26.* propinquare, vt apud Eſaiam: Recede à me: *Pſal. 65.* non appropinques mihi. Et in pſalm. Dum appropiant ſuper me nocentes, vt edant carnes meas. Significat etiam dimicare & pugnare, vnde cerau ſignificat bellum, vt in pſalmo: diſſipa gentes quæ bella volunt. Vnde id, quod modò citabam ex pſalmo: Dum *Pſal. 69.* appropiant ſuper me nocentes, ſeu vt legit Auguſtinus: dum appropinquant ſuper me nocentes, poteſt rectè transferri ex hebræo: Dum dimicant aduerſus me impij. Significat præterea verbum hoc offerre, vt capite tertio Numerorū: Mortui ſunt enim Nadab *Num. 3.* & Abiu, cùm offerrent ignem alienum. Significat poſtremò adhærere, vt in pſalmo: Mihi adhærere Deo bonum eſt. Vel mihi bonum eſt offerre meipſum Deo. Vnde lo- *Pſal. 72.* cus hic Ezechielis poterat rectè conuerti ex hebræo: Obtulerunt enim ſe, vt veniant.

Et adducam ſuper vos homines, populum meum Iſrael. Hoc eſt: Super vos ò montes Iudææ adducam homines, nimirum populum meum Iſrael, qui modò in Babylonica captiuitate detinetur. Efficiā, vt vos incolant Iudæi, qui modò à vobis abſunt. Septuaginta ita tranſtulerunt καὶ γεννήσω ἐφ' ὑμᾶς ἀνθρώπους ἀντὶ τοῦ λαοῦ μου ἰσραήλ. Hoc eſt, & generabo ſuper vos homines pro populo meo Iſrael. Ac ſi dicat Deus: Ego ò eccleſia mea pro populo Iſraelitico quondam fideli generabo tibi apoſtolos, & viros apoſtolicos, & magnam fidelium Chriſtianorum infinitatem. Id cecinerat iis verbis regius vates: Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij, conſtitues eos principes ſuper omnem terram. *Pſal. 44.* Hi ex indoctis piſcatoribus facti ſunt principes totius orbis terrarum, non ſolùm dum vitam agerent tantummodò, vt Iulius Cæſar, & Octauianus Auguſtus, ſed etiam per mille quingentos annos talē obtinent principatum, vt etiam ſummi imperatores & illuſtriſſimi mundi monarchæ ante eorum oſſa venerabundi procumbant, optantes vel veſtigia pedum eorum exoſculari. Horum tanta eſt authoritas & maieſtas, vt qui eos audit, ipſum Deum audiat, qui eos ſper- *Luc. 10.* nit, ipſum Deum ſpernat. Patres fuerunt patriarchæ & prophetæ, quorum loco nati fuerunt apoſtoli, qui orbis terrarum principatu potirentur, & viri alij ſapientia inſignes, virtute præcellentes, charitate præſtantes, qui omnes mundi nationes ſancta religione imbuerunt, & admirabile Ieſu Chriſti nomen vbique celebrarunt. Hos genuit Chriſtus ſanguine ſuo, hæc eſt admirabilis illa generatio, de qua ait Eſaias: Generationem eius quis enarrabit? Ac ſi diceret: Quis *Eſa. 53.* poterit conſequi oratione magnam illam, ſpiritualem, & infinitam hominū prolem, quos Chriſtus eſt ſuo ſanguine geniturus? *Ioan. 1.* Id explicans Diuus Ioannes ait: Quotquot autem eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credūt in nomine eius, qui non ex ſanguinibus, nec voluntate carnis, nec ex volūtate viri, ſed ex deo nati ſunt. Nō ait euāgeliſta fuiſſe beneficiū hoc conceſſum magnatibus, & in ſolos principes collatū, ſed in omnes, quicunque in Chriſtū crediderūt. Intuere Dei noſtri bonitatē. Non eſt apud eum acceptio perſonarum, vt. 10. Deuteronomij. & ſecundo Paralipomenon 19. *Deu. 10.* & capite ſecundo epiſtolæ ad Romanos, & *2. Pa. 19.* multis alijs in locis literæ diuinæ conteſtatur. *Rom. 2.* Deus eſt omnium, communis omnibus, qui vult omnes homines ſaluos fieri. *Gal. 2.* Quotquot autem eum receperunt, ſiue ſint Iudęi, ſiue Gentes: ſiue reges, ſiue coloni: *1. Tim. 2.* ſiue diuites, ſiue pauperes, ſiue mares, ſiue fœminę, ſiue ſenes, ſiue adoleſcentes. Neminem reijcit, neminem contemnit, omnibus in eum credentibus dedit poteſtatem filios Dei fieri. Quod poterat maius erga homines beneficium excogitari? Quid nobis poterat eſſe glorioſius, quid illuſtrius? Quæ poterit tanta ingenij vbertas exiſtere, quæ tanta dicendi copia, quod tam eminens atque incredibile genus orationis, quo quiſquam

poſſit ſingularem hanc Dei noſtri erga nos charitatem non dicam amplecti dicendo, ſed recenſere munerando? Quid eſt eſſe filios dei, niſi eſſe Chriſti ſanguine ſpiritualiter genitos, ipſius Dei hæredes? Si enim filij,
Galat. 4. & hæredes, ait apoſtolus. Hæredes Dei, cohæredes autem Chriſti. Hæc eſt generatio, de qua hoc loco ait deus per Ezechielem iuxta ſeptuaginta interpretum tranſlationem: Et generabo ſuper vos homines pro populo meo Iſrael.

Et diſplicebunt vobis iniquitates veſtræ. In hebraico pro & diſplicebũt eſt ונקטתם vnecorthem, à verbo קוט, quod ſignificat abominari. Ideo ſeptuaginta tranſtulerunt. Et abominationi habebimini ante faciem veſtram iniquitatibus veſtris. Significat etiam excidere & interficere. Ideo vertit Paginus: Et quòd ſucciſione digni eſſetis, iudicabitis in conſpectu veſtro propter iniquitates veſtras. Ac ſi diceret: Videntes ſcelera veſtra coram oculis veſtris, iudicabitis vos dignos eſſe morte. Significat etiam litigare, vt in pſalmo Quadraginta annis litigaui cũ generatione hac. Pro quo ſeptuaginta verterunt: Quadraginta annis offenſus fui gene-
Pſal. 94. rationi illi. Et alij: Quadraginta annis proximus fui generationi huic. Significat etiã diſ-
Pſa. 138. plicere & tabeſcere, vt in pſal. Super inimicos tuos tabeſcebã. Vel inimici tui mihi diſplicebant. Vel aduerſus inimicos tuos litigabam. Vnde poterat locus hic Ezech. verti: Et tabeſcetis intra vos ſuper iniquitates veſtras. Vel litigabitis intra vos aduerſus flagitia veſtra.

ARGVMENTVM CAPITIS XXXVII.

Capite ſuperiore promiſit Deus ſe eſſe reducturum filios Iſraelis à Babylonica captiuitate in terram promiſſionis, & Hieroſolymam inſtauraturum: vbi per Babylonicam captiuitatem mundum intelligit & peccatum, per Hieroſolymã verò eccleſiam catholicam, & gratiam, quæ in hac vita non eſt niſi in eccleſia. Hoc autem capite pollicetur Deus idem ſub alia dicendi forma: nam impios homines ſcelerum labibus infectos oſſa arida appellat, quibus campus, hoc eſt mundus, quem ſupra ſignificauerat nomine Babylonis, plenus erat. Sed illa erecturum, & ſuſcitaturum pollicetur, Hieroſolymamq́; reducturum. Qua in re voluit oſtendere, fore vt peccatores ab infidelitate & impia ſuperſtitione eriperet, tetraſq́; illorum maculas, & ſcelerum labes ſuo ſanguine expiaret, eoſq́; in eccleſia ſua cõſtitueret. Itaque capite hoc aſtruitur fides promiſſioni præcedenti, ducto argumento à corporum reſurrectione, vt à re certiſſima. Oſtenditur, decem tribuum cum duabus ſotiatas: & Chriſti in mundum prædicitur aduentus, quem diuinus vates regem, & paſtorem vnum, eumq́; æternum vocat.

3 0

CAPVT XXXVII.

Facta eſt ſuper me manus Domini, & eduxit me in ſpiritu Domini, & dimiſit me in medio campi, qui erat plenus oſſibus: & circunduxit me per ea in gyro. Erant autem multa valde ſuper faciem campi, ſiccaque vehementer. Et dixit ad me: Vaticinare de oſſibus iſtis, & dices eis: Oſſa arida audite verbum Domini. Hæc dicit Dominus Deus oſſibus his: Ecce ego intromittam in vos ſpiritum, & viuetis: et dabo ſuper vos neruos, & ſuccreſſere faciam ſuper vos carnes, & ſuper extendam in vobis cutem, & dabo vobis ſpiritum, & viuetis: & ſcietis, quia ego Dominus. Et prophetaui, ſicut præceperat mihi. Factus eſt autem ſonitus Prophetante me, & ecce commotio. Et acceſſerunt oſſa ad oſſa: vnumquodque ad iuncturam ſuam. Et vidi, & ecce ſuper ea nerui, et carnes aſcenderunt, & extenta eſt in eis cutis deſuper, & ſpiritum non habebant. Et dixit ad me: Vaticinare ad ſpiritum, vaticinare fili hominis: et dices ad ſpiritum: Hæc dicit Dominus Deus: A quatuor ventis veni ſpiritus, & inſufflā ſuper interfectos iſtos, & reuiuiſcant. Et prophetaui, ſicut præceperat mihi. Et ingreſſus eſt in ea ſpiritus, & reuixerunt, ſteteruntq́ue ſuper pedes ſuos: exercitus grandis nimis valde. Et dixit ad me: Fili hominis oſſa hæc vniuerſa domus Iſrael eſt. Ipſi dicunt: Aruerunt oſſa noſtra, & perijt ſpes noſtra, & abſciſſi ſumus.

A
B

EXPLANATIO.

Facta eſt ſuper me manus Domini. Hoc eſt, venit in me ſpiritus prophetiæ: afflatus ſum ſpiritu prophetico. Hebraiſmus

muſ eſt, quo etiam eſt vſus capite primo, & (Sup. 1. & 3.) tertio: quibus in locis manus pro ſpiritu vaticinandi accipitur: pro quo dixit capite vndecimo (Sup. 11.): Irruit in me ſpiritus domini. Fortaſſe per manum domini intelligit Dei filium: qui manus domini eam ob cauſam appellatur, quia per ipſum omnia facta ſunt (Ioan. 1.). Ob eam etiam cauſam brachium domini appellatur ab Eſaia dicente: Parauit (Eſa. 52.) dominus brachium ſuum in oculis omniũ gentium. Ac ſi diceret: Mittet de cælis pater æternus filium ſuum vnigenitum, & videbunt homines eum, per quem omnia facta ſunt. Et rurſum: Quis credidit auditui (Eſa. 53.) noſtro, & brachium domini cui reuelatum eſt? Quaſi dicat: Quis noſtris verbis fidem habebit? & qui ſunt illi, quibus innoteſcet, Chriſtum illum, qui pro humano genere ſummos cruciatus perpeſſus eſt, eſſe rerum omnium conditorem & moderatorem? Vel ſic: Facta eſt ſuper me manus domini, & duxit me, &c. Hoc eſt, videbar mihi aſportari manu effigiei cuiuſdam Deum repræſentantis, & in campum duci, &c.

Et eduxit me in ſpiritu Domini. Refertur hoc ad manum, vt ſit ſenſus: Eduxit me manus domini in ſpiritu domini. Vel refertur ad dominum, ac ſi diceret: Afflatus ſum ſpiritu domini, qui dominus eduxit me, &c. Particula illa domini poteſt verti per nominandi caſum, vt diuinus vates. Et adduxit me in ſpiritu dominus. Senſus eſt: Non corporaliter ductus ſum de loco ad locum, ſed totum hoc per ſpiritum imaginariè mihi oſtenſum eſt: videbar enim mihi egredi ad quendam campũ, & in ſpiritu dei vidi manum, quæ me ducebat.

Et dimiſit me in medio campi, qui erat plenus oſſibus. Aenigmaticè deſcribit Iudæorũ liberationem, eoſque meritò cum oſſibus aridis confert: nam vt oſſa arida per ſe animum recipere, & ad vitam redire nequaquam poſſunt, ſed neceſſe eſt vt diuino fauore adiuuentur: ſic Hebræi in Babylonica ſeruitute conſtituti, nec ad patriam reuerti per ſe poterant, nec à miſera captiuitate liberari, niſi eos Deus mirabiliter eriperet. Cũ autem per captiuitatem peccatum intelligatur, & qui captiui erant oſſibus aridis comparentur, non eſt dubium, quin per oſſa arida peccatores intelligantur. Et meritò quidem, fieri enim non poteſt, vt impij per ſe, ex viribus proprijs iuſtificentur. Cùm autẽ à peccati morte redeunt ad vitam iuſtitiæ, hoc dei miſericordiæ tribuitur, qui gratiam ſuam largitur peccatori. Opera noſtra ex ſe bona in lethali flagitio facta, gratiam qua iuſtificamur, cum ex impijs efficimur iuſti, non merentur ex condigno. Id quidem eſt quod aiunt catholici doctores opera noſtra non mereri primam iuſtificationẽ. Si enim gratia eſt, iam non ex operibus: alioquin, vt verbis vtar diui Pauli, gratia iam non eſt gratia. Et alibi: Non ex operibus, inquit, iu- (Rom. 11.) ſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam (Tit. 3.) miſericordiam ſaluos nos fecit. Eſt tamen neceſſe, vt huiuſmodi iuſtificationi concurrat motus liberi arbitrij. Ideo ait diuus Auguſtinus: Qui creauit te ſine te, non ſaluabit te ſine te. Non enim fit hæc iuſtificatio abſque bono opere, & motu voluntatis diuinam gratiam acceptantis. Verum bona opera primam iuſtificationem præcedentia etſi iuſtificationem ipſam non mereantur, ſunt tamen diuinæ miſericordiæ prouocantia, & hominem ad ipſam recipiendam diſponentia. At poſt iuſtificationem cum gratia gratum faciente de condigno meremur, incumbentes in bona opera, & virtutũ actiones, ſed meriti noſtri fundamentum eſt in diuina miſericordia collocatum. Vt anu- (Simile.) lus cupreus pretioſiſſimo adamante ornatus ſummi valoris eſt, non ob cuprum, ſed ob gemmam inæſtimabilem, cupro ipſi incluſam: ſic bona opera noſtra in gratia vitam æternam merentur, non quod noſtra ſint, quia ſic vt cuprum ſunt parui pretij, ſed quia fiunt in gratia, & inſignita ſunt tanquam inæſtimabili adamante merito mortis & paſſionis Chriſti, cui per gratiam adhæremus: qui nobis ob miſericordiam ſuam bona opera in gratia facientibus vitam æternam promiſit. Eam ob (Matt. 20) cauſam in euangelio vita æterna merces iuſtorum appellatur, quòd eam bonis ſuis operibus mereantur. Vnde diuus Paulus (2. Tim. 4) in epiſtola ſua ſecunda ad Timotheum connumeratis laboribus ſuis ſubdit: In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus iudex, non ſolum autem mihi, ſed & ijs, qui diligunt aduentum eius. Præmium ſuorum operum, hoc eſt vitam æternam appellat coronam iuſtitiæ, quòd eam meruerit, & Deum eſſe eam ei daturum dicit, quòd iuſtus ſit iudex. Illud eſt aduertendum, non dixiſſe: quam dabit mihi dominus, ſed quam reddet mihi dominus: reddere enim eſt dare, quod debetur. Vnde in epiſtola ad Romanos, Reddite, inquit, (Rom. 13.) omnibus debita. Volens Chriſtus hanc oſtendere veritatem ait apud Matthæum: Fi- (Matt. 16.) lius hominis venturus eſt in gloria patris ſui cum angelis ſuis, & tunc reddet vnicuique ſecundum opera eius. Attende: Non ait, dabit, ſed reddet. Et rurſum loquens de eorum præmio, qui bene in vinea, hoc eſt, in eccleſia laborarunt, Voca, inquit, operarios, & redde illis mercedem. Merces eſt id, quod debetur ex merito. Aſpicis igitur (Matt. 20) exigi opera ad æternam ſalutem, per quæ illam conſequimur, non ex ipſorum operum in ſe dignitate, ſed ex illis cum fide, ſpe, & charitate coniunctis, per quæ ex dei miſericordia ita nobiſcũ paciſcentis vitã æternam dicimus mereri. Quamuis enim quis fidem

habeat

habeat, ſi tamen eſt peccato mortifero aſtri-
ctus, non prodeſt ei fides ad æternam ſalu-
tem conſequendam: Fides, qua vitam æter-
Gal. 5. nam meremur, ea eſt, quæ, vt ait apoſtolus,
per charitatem operatur. Nam ipſe ait: Si
1. Cor. 13 habuero omnem fidem, ita vt mõtes tranſ-
feram, charitatem autem non habuero, nihil
ſum. Hoc quidem eſt quod ait diuus Iaco-
Iacob. 2. bus apoſtolus in canonica ſua: Videtis, quòd
ex operibus iuſtificatur homo, & non ex fi-
de tantùm. Loquitur de ſecunda iuſtificatio
Apoc. 22 ne, de qua ait diuus Ioannes in Apocalypſi:
Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc, ſanctus
ſanctificetur adhuc. Ex operibus enim, ad-
iuncta gratia meremur ſalutem, & iuſti no-
minamur. Nec repugnat hæc Iacobi ſenten-
tia diui Pauli doctrinæ, qui in epiſtola ad
Romanos ait hominem non iuſtificari ex o-
Rom. 11 peribus. Ibi enim loquitur apoſtolus de pri-
ma iuſtificatione, quando peccator ex im-
pio fit iuſtus per Dei gratiam: Iacobus autẽ
loquitur de ſecunda iuſtificatione, de qua
loquitur Ioannes in Apocalypſi. Diuus
Apoc. 22 Paulus errorem Iudæorum refellit, qui ſe
meritis bonorum operum gratiam euangeli
cam arbitrabantur obtinuiſſe, aſſerentes
non eſſe ad euangelium recipiendos genti-
les, qui fuerant idolorum cultores, & in ope
ra legis veteris non incubuerant, apoſtolus
autem docet non iuſtificari hominem ex o-
peribus fidem & primam iuſtificationem
præcedentibus, ſed ex Dei gratia. Sed quo-
niam erant nonnulli, qui ex hac Pauli do-
ctrina perperam intellecta bona opera con-
temnebant, & ſolam fidem ad vitam æter-
nam conſequendam ſatis eſſe affirmabant,
voluit illis diuus Iacobus, veritatem illius
doctrinæ beati Pauli oſtendere, aſſerentes
hoc de prima intelligi iuſtificatione, non au-
tem de ſecunda, nam ſi poſt primam iuſtifi
cationem quis bona opera reliquerit, ſeque
ſceleribus contaminauerit, amittet gratiam
manente fide, quę ſine operibus mortua eſt.
Iacob. 2. Aſpicis igitur horum duorum apoſtolorum
ſententias inter ſe non repugnare, quin po-
tius maximè cohærere, & impios non me-
reri ex condigno primam iuſtificationem,
etiam ſi poſteaquã ſunt in gratia conſtituti,
bonis ſuis operibus vitam æternam merean-
tur. At noſtri temporis hæretici non ferunt
meriti vocabulum, aſſerentes nullum eſſe
meritum, & vocabulum hoc delendum pe-
nitus eſſe, & bona opera noſtra in gratia
nihil mereri, imò peccata eſſe. Quod qui-
dem mirandum non eſt. Cùm enim illi ſint
à fide ſeparati, & ab eccleſia excluſi, cum
cæci ſint; ſeque vitijs contaminauerint, &
Satanæ dediderint, & vt verbis vtar apoſtoli
eum tradiderit illos Deus in reprobum ſen-
Rom. 1. ſum, quid mirum eſt eos dicere, nullum eſſe
meritũ, cum ipſi nihil boni mereantur? Me-
ritum vocabulum eſt ſanctorum doctorũ,
Hieronymi, Auguſtini, Ambroſij, Gregorij
& reliquorũ patrum, qui vitæ ſanctitate, &
miraculorum euidentia fuerunt præcellen-
tes, & ingenij acumine, ac doctrinæ & ſa-
pientiæ celebritate præſtantes. Pleni ſunt li-
bri doctorum theologorum, tam veterum,
quàm recentium dictione hac, plena eſt prę-
ſens ſchola, plena eſt antiquorum vetuſtas,
quorum ſcripta ad memoriam immortalẽ
conſecrantur. Res ipſa per ſe loquitur, infi-
nitis lucet exemplis, clarior eſt luce meridia-
na. Nihilominus tamen audent Lutherani
aſſerere vocem hanc nunquam fuiſſe in ec-
cleſia auditam, nec inter doctores vſitatam,
nec in ſacris Biblijs reperiri. O errorem in-
tolerabilem, ô figmentum impudens? Nu-
merarem doctorum ſanctorum loca, niſi eſ-
ſent innumerabilia. Paſſim vocabulum hoc
in catholicorum patrum tam Latinorum,
quàm Græcorum libris inuenitur. Quinimò
ipſa ſacra ſcriptura hoc vtitur vocabulo, ni-
mirum capite Eccleſiaſtici ſexto decimo,
quod eam ob cauſam annotandum duxi. Ita
enim eſt loco illo ſcriptum: Omnis miſeri-
cordia faciet locum vnicuique ſecundũ me- *Eccle. 16.*
ritum operum ſuorum. Sed cur in tam ma-
nifeſto Lutheranorum errore refutando tẽ-
pus conſumo? Vt autem eò, vnde deducta
eſt, reuertatur oratio, cum plęrique Iudęo-
rum, qui in Babylonica captiuitate detine-
bantur, eſſent flagitijs conſtricti, meritò eos,
imò peccatores omnes nefarios, mortiferis
labibus pollutos vocat noſter Ezechiel oſſa
arida, quæ per ſe ad vitam ſine diuino fauo-
re non poſſunt redire, quemadmodum nec
impij abſque diuina gratia iuſtificari. Hoc in
telligens regius vates canebat: Spiritus vadẽs
& non rediens. Ac ſi diceret: Per ſe quidem *Pſal. 77.*
poteſt homo lethale flagitium committere,
& à Deo recedere, verùm per ſeipſum niſi
adiutus ſpeciali Dei auxilio ad Deum redire
nõ poteſt. Eſt enim gratia qualitas, quæ per
ſe vadit, ſed per ſe non redit. Vnde noſter *Sup. 2.*
Ezechiel capite ſecũdo: Ingreſſus eſt, inquit,
in me ſpiritus, poſtquam locutus eſt mihi,
& ſtatuit me ſupra pedes meos. Et Cãtico-
rum primo. Trahe me poſt te. Et Ieremias *Cant. 1.*
in Lamẽtationibus. Conuerte nos domine *Thr. 5.*
ad te, & cõuertemur. Et diuus Paulus: Gra- *1. Cor. 15*
tia Dei ſum id, quod ſum. Et Chriſtus Deus *Ioan. 6.*
noſter: Nemo venit ad me, niſi pater meus
traxerit eum. Et quoniã per campum intelli-
git hoc loco Ezechiel Babylonẽ, per Babylo-
nem autem mundũ, qui, vt ait diuus Ioan. *1. Ioan. 5*
totus in maligno poſitus eſt, apertè conclu-
ditur, per campũ plenũ oſſibus mortuorũ,
mundum plenum peccatoribus ſignificari.

Et circumduxit me per ea in gyro. Vt ſcilicet
ea plenius viderem. Noluit Deus, vt otioſus
eſſem, ſed vt ambularem, non inter oſſa, ea
tangendo, ſed in eorum circuitu, ne eorum
tactu contaminarer. Licebat illi oſſa videre,
& in eorum circuitũ ambulare, ſed nõ tan-
gere illa, & ſeipſum ex eorũ tactu polluere.

Et at

Leuit. 11 Erat enim lege prohibitũ tangere cadauera.
Num. 10 Ita licet viro iuſto & ſapienti alloqui impios & ſceleratos, eosque à vitiis deterrere, & ad virtutem cohortari, ſed illis familiariter vti non licet, ne eorum flagitiis coinquinetur.
Num 17 Id intelligens Moyſes dicebat: Recedite à tabernaculis hominum impiorum: nolite tangere quæ ad eos pertinent, ne inuoluamini
Simile. in peccatis eorum. Quemadmodũ qui è terra naufragium alicuius intuetur, poteſt illũ tabula vel ligno, vel fune, aliquo modo iuuare, ſed non ita ſe debet inuoluere cũ illo, vt obruantur ambo, ſic qui iuſtitia & ſapientia præſtat, debet teterrimus hominibus ſcelerum maculis notatis, in vitiorum gurgite laborantibus opem ferre verbis, cõſiliis, & exemplis, illisque aliquibus modis ne penitus ſubmergantur, opitulari, ſed ita cautè & ſapienter, ne eorum maleficiis contaminetur.

Erant autem multa ſuper faciem campi, ſiccáque vehementer. Hoc eſt, erant hæc oſſa multa, & inhumata, & ob temporis vetuſtatem aridiſſima. Vult ſignificare multos eſſe peccatores ſummè vitioſos, & longa tempo-
Simile. ris diuturnitate flagitiis contaminatos. Vt enim oſſa quo ſunt aridiora, eò magis indicant longè abeſſe à vita, ita peccatores quantò ſicciores vocantur, tantò longius à gratia, quæ eſt animæ vita, abeſſe intelliguntur.

Dixit ad me. Nimirum Dominus, vel Angelus, qui me ducebat.

Oſſa arida audite verbum Domini. Volebat Deus illis vitam tribuere, ſed vt viuerẽt, opus erat verbum Domini audire. Eſt enim perſpicuum magnam vim habere verbum Dei ad conuertendos ad Chriſtũ peccatores.
Heb. 4. Diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos: Viuus eſt, inquit, ſermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti. Dei verbum gla-
Eſa. 49. dio vtrinque ſcindenti cõparatur. Eſaias inducit Chriſtum ita loquentẽ: Poſuit os meũ quaſi gladium acutũ. Hic eſt gladius de quo
Epheſ. 6. ait Apoſtolus in epiſtola ad Epheſios: Et gladius ſpiritus, quod eſt verbum Dei. Poteſt tamẽ locus ille diui Pauli ad Hebræos de Chriſto intelligi, qui verbum Dei eſt, de quo ait
Ioan. 1. diuus Ioannes: In principio erat verbũ. Etiã ſi non deſint, qui de verbo illo intelligant, de
Luc. 11. quo ait Chriſtus: Beati, qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud. Si magnifacimus, & veneramur ſanctorum veſtes, quoniam eorum corpora tetigerunt, & meritò quidem, quantò magis venerari debemus verba illa, quę ex ore Chriſti prodierunt, quæ ex eius corde exierũt, quibus ipſi ſancti ſanctitatem compararunt? O verba Chriſti diuina, ô reliquias ſanctas, tam pretioſas, & tam parui
Acto. 2. æſtimatas? Concione vna diui Petri tria millia hominum in Chriſto crediderunt. Vide admirabilẽ Dei verbi vim & virtutem. Eam ob cauſam conuocantes Apoſtoli diſcipulo-
Acto. 6. rum multitudinem, vt narrat in Actis diuus Lucas, has voces emiſerunt: Non eſt æquum nos relinquere verbũ Dei, & miniſtrare menſis. Et ſi menſæ illæ erant pauperum & viduarum, tamẽ opus prædicationis verbi Dei illis prætulerunt.

Factus eſt autem ſonitus. Id eſt, cœperunt peccatores ſcelera ſua deteſtari.

Et ecce commotio. Hoc eſt, attritio quædã. Sed adhuc vitã non habebãt, quia ſcelerum deteſtatio & attritio eſſe poſſunt abſque contritione, & ex conſequente abſque gratia. Fieri enim poteſt, vt quis flagitia deteſtetur, & attritus ſit, cum tamẽ exiſtat in mortifero peccato, quod tamen tollitur per veram contritionem. Vera autem contritio tria exigit, vt verbis vtar ſcolaſticis, quæ ſunt diſplicentia de commiſſis peccatis ſupra omne odibile, propoſitum vitandi peccata ſupra omne vitabile, & propoſitum confitendi, ſeu ſatisfaciendi, ſi homo confeſſus nõ eſt. Poſſunt referri verba hęc literaliter ad ipſa oſſa, quãdo ſe coniunxerunt. Sunt qui commotionem hanc referendam dicant ad Babyloniorum conturbationẽ à Perſis & Medis excitatam, quando Babylonem expugnarũt, & Iudæos in patriam ſuam liberos miſerũt: Et ita oſſa coniuncta ſunt, quodlibet ad iuncturã ſuam, quia vnuſquiſque tribui & familiæ ſuæ adhærebat. Et hoc modo fuerunt reuerſi in Iudæam, & in priſtina ſua dignitati conſtituti.

A quatuor ventis veni ſpiritus, & inſuffla ſuper interfectos iſtos. Iudæi, qui oſſibus aridis, & hominibus interfectis comparantur, captiui erant in omni regione Chaldæę, quidam ad plagã Orientalẽ, quidã ad Occidentalẽ, hi ad Meridiem, alij ad Septentrionem. Ideo inuocat propheta ſpiritũ ſanctũ, qui ad eos veniat ad excitãdos à quatuor ventis, hoc eſt, à quatuor mundi plagis, in quibus exulabant, eisque vires tribuat & animum, & audaciam. Erant enim adeo debilitati, & fracti, & deterriti, vt non putarent ſe poſſe ad Iudæam redire, etiam ſi eis Cyrus copiam faceret redeundi. Quam ob cauſam id non audebant experiri, quod nullo modo obtinere poſſe credebãt. At cùm ad eos venit ſpiritus, animum receperũt, quo ſe retulerunt in patriam, vbi vrbem & templum inſtaurarunt. Sed per hanc Iudæorũ in patriam reductionem, vti diximus, & per hæc oſſa ad vitã reuocata impiorum iuſtificatio intelligitur, & humani generis per Chriſtum redemptio. Eam ob cauſam inuocat diuinus vates Spiritum ſanctum, qui veniat à quatuor ventis, hoc eſt vndique, qui vbique eſt, & Chriſtianos ex quatuor orbis partibus in vna eccleſia catholica, in vnitate vnius fidei in ſpiritu Dei congreget, & coadunet. Diuus Ambroſius libro 3. de Spiritu ſancto explicans hunc locum, per hunc ſpiritum intelligit ſpiritum ſanctum. Per aduentum ſpiritus à quatuor ventis voluit fortaſſe diuinus vates ſignificare eum occultè venire, eiuſque aduentũ nõnullis in rebus cum venti qualitatibus quo-

dammodo conferre. Eodem modo Chriſtus *Ioan. 3.* apud Ioannem: Spiritus, inquit, vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, & neſcis vnde veniat, aut quò vadat. Licet enim apud Ioannem loco illo per ſpiritum intelligatur ventus, vt multi interpretantur, tamen omnes aiunt vſum fuiſſe Chriſtum quadam ſimilitudine ob nominis, & multarum rerum conuenientiam, quemadmodum hic apud Ezechielem. Vt enim ventus liberè fertur impetu ſuo, nullis humanis legibus conſtrictus, ſed vbique ſpirat, in aere, in terra, & in mari, penetrans aliquando viſcera terræ, ſic ſpiritus ſanctus in opera- *Rom. 9.* tionibus ſuis liber eſt, nemo eum cogere, nemo retinere poteſt. Eius miſeretur, quem vult proſequi fauore, quem verò vult indurat; poteſt ex vaſe iræ facere vas miſericordiæ, & ex vili luto magnum & pretioſum vas, & ex abie- *1. Re. 16* cta materia opus inſigne. Dauidem paſtorem euexit in regiam dignitatem, eique ſpiritum *Matth. 4* vaticinandi impertiuit. Petrum piſcatorem *Matt. 16* Apoſtolum conſtituit, & principem apoſto- *Matth. 9* lorum: Matthæum ex publicano fecit euan- *Act. 9.* geliſtam: Paulum ex perſecutore doctorem Gentium, & vas electionis. Et quemadmodum ventus eſt inuiſibilis, magna tamen efficit, nam delicatas turres, arbores euellit, & ſaxa rupium ſcindit, ſic Spiritus ſanctus eos, qui ſuperbia elati in illuſtriſſima dignitate conſtituti, deiicit aliquando, vt fragilitatem ſuam, mundi vanitatem, & diuini numinis potentiam agnoſ- *Dan. 4.* cant: id quod Nabuchodonoſori, & Antio- *2. Mac. 9.* cho, & multis aliis contigiſſe diuinæ literæ conteſtantur. Poteſt arbores ſteriles, hoc eſt, impios peccatores radicitus euellere, iuxta illud *Pſal. 51.* pſalmographi: Propterea Deus deſtruet te in finem, euellet te, & emigrabit te de tabernaculo tuo, & radicem tuam de terra viuentium. Poteſt etiam ſaxea & dura hominum corda conuertendo, & ad pœnitentiam adducere, quemadmodum fecit latroni, peccatrici, *Luc. 23.* & Zachæo. Præterea vt ventus ſe per omnia *Luc. 7.* transfundit, ſic Spiritus ſanctus omnia im- *Luc. 19.* plet, iuxta id quod eſt libro Sapientiæ man- *Sap. 1.* datum: Spiritus Domini repleuit orbem ter- *Dan. 3.* rarum. Tribus pueris affuit in ignis fornace, *Dan 6* Danieli in lacu leonum, Moyſi in deſerto, *Exod. 3.* Ionæ in ventre ceti; Petro in carcere, Paulo *Ione. 2.* in profundo maris. Omnia ſcit, omnia pene- *Act. 12.* trat, & vt verbis vtar apoſtoli in epiſtola pri- *2. Co. 11* ma ad Corinthios: Spiritus omnia ſcrutatur *1. Cor. 2.* etiam profunda Dei. Deinde vt ventus interdum tranquillus & ſuauis eſt, interdum violentus & fortis, ſic Spiritus ſanctus quoſdam *2. Pa. vlt* ſuauitate & tranquillitate reficit, vt Petrum & *Act. 9.* Ioannem: quoſdam verò in impetu deiicit & proſternit, vt Manaſſem regem, & Saulum Tharſenſem. Impius Manaſſes cùm ſe vidit regno ſuo priuatum, & in Babylonicam captiuitatem coniectum, Deum cognouit, & ad illum ſupplex confugit. Saulus autem proſtratus, captus viſu, oculos aperuit, & pro eo, quem odio proſequebatur, acerbiſſimos cru-ciatus tulit, ſe hoſtium telis intrepidè millies obiecit, & tandem mortem ipſam alacri & erecto animo ſubiit. Denique vt venti vocem audimus, cùm ignoremus, vnde veniat, aut quò vadat, quoniam non eſt nobis perſpectus & exploratus definitus locus eleuationis eius, nec defectionis, ſic vocem internam ſpiritus ſancti audimus aliquando, & intelligimus nos ab eo doceri, rapi, & abſorberi, ſed neſcimus quomodo animam noſtram ingrediatur, qui vbique eſt, aut quomodo inde recedat. Eas ob cauſas exiſtimo dixiſſe noſtrum vatem: A quatuor ventis veni ſpiritus, & inſuffla ſuper interfectos iſtos.

Et ingreſſus eſt in eâ ſpiritus: Hoc eſt, inſtorauit in ea ſpiritus vitalis, & vixerunt. Vel per ſpiritum intelligit gratiam Spiritus ſancti, quaſi dicat: Impertiuit illis Deus gratiam, & vixerunt, cùm antea eſſent per peccatum mortua, imò oſſa arida mortuorum. Impii ſceleribus contaminati mortui dicuntur: cùm autem diuino fauore peccata relinquunt, & gratiam conſequuntur, viui nominantur. Ho- *Sap. 16.* mo, inquit in libro Sapientiæ diuina ſcriptura, occidit quidem per malitiam animam ſuam. Ex quo colligis impium hominem eſſe ſui ipſius homicidam. Diuus Iacobus in epiſto- *Iaco. 1.* la ſua canonica: Peccatum, inquit, cùm conſummatum fuerit, generat mortem. Ac ſi dicat: Peccatum tunc eſt mortiferum, & mortem gignit, cùm plenè fuerit deliberatum, & voluntas impiæ concupiſcentiæ perfectè conſenſerit, ſiue in actum exeat exteriorem, ſiue non. De eo dixit ſuprà Ezechiel: Anima, quæ *Sup. 18.* peccauerit, ipſa morietur. Ex quibus verbis probatur, vitam impii eſſe mortem. Vnde ait Salomon in Eccleſiaſte: Vidi impios ſepul- *Eccleſ. 8.* tos, qui etiam cùm adhuc viuerent, in loco ſancto erant, & laudabantur in ciuitate quaſi iuſtorum operum. Hoc eſt horribile quoddam monſtrum eſſe animam mortuam in corpore viuo. Qui fieri poteſt, vt viui ſint, qui ſunt in vitiorum tumulo ſepulti? Quando Deus in *Num. 19* lege præcepit, ne quis hominem mortuum attingeret, volebat in primis prohibere, ne quis impiis hominibus familiariter vteretur: qui enim ſuis flagitiis inquinati, mortui vocantur. Exiſtimamus ſæpe nos in homines reſpicere, cùm homines non ſint, ſed hominum ſepulchra. In hominibus non homines videmus, ſed cadauera. Intuemur quaſdam ſtatuas viuas quoad ſenſum, mortuas quoad animam. Intuemur oſſa arida in campo, hoc eſt, in mundo conſtituta. Sed beati, qui audiunt verbum Dei, vt à vitiis reſurgant. Venit hora, inquit apud Ioannem Chriſtus, & *Ioan. 5.* nunc eſt, quando mortui audient vocem filii Dei, & qui audierint, viuent. Quemadmodum *Simile.* fulmen enſem attingens, vaginam foris integram relinquit, ferrum autem intus terit, ſic lethale flagitium corpus viuum foris relinquit, animam autem intus occidit, ſeparans ab illa gratiam, quæ eſt animæ vita.

Et

Et vixerunt. Redierunt oſſa ad vitã. Voluit diuinus vates his verbis reſurrectionem mortuorũ ſignificare, & eſt perſpicua quædam de reditu ad vitam vaticinatio. Quoniã capite ſuperiore oſtendit inenarrabilia vitæ æternæ bona, voluit hic oſtendere reſurrectionemq́, & viros iuſtos in corpore & anima ſuſcitatos bona illa eſſe obtenturos. De hoc

Dan. 12. reditu ad vitam ait Daniel: Multi ex his, qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt, alij in vitam æternam, & alij in opprobrium, vt videant ſemper. Seu vt alij vertunt ex Hebræo, & iſti in opprobrium, & confuſionem æternam. Quod autem ait: Multi ex his, qui dormiunt, vult ſignificare omnes mortuos, quos [illegible] [illegible] explanauit [illegible]

Ioan. 5. [illegible] dicens [illegible] Veniet hora, in qua omnes, qui in monumentis ſunt, audient vocem filij dei, & procedent, qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ, qui verò mala egerint, in reſurrectionem iudicij. Hæc eſt Danielis paraphraſis. Eſaias etiam ait: Viuent mortui

Eſa. 26. tui, interfecti mei reſurgent. [illegible]

Ioel. 3. inducit Chriſtum [illegible] Conſurgant, & aſcendant gentes in vallem Ioſaphat, quia ibi ſedebo, vt iudicem omnes gentes in circuitu. Et Iob: Credo, quòd

Iob. 19. redemptor meus viuit, et in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, & rurſum circundabor pelle mea, & in carne mea videbo deum ſaluatorem meum. Quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius. Diuus Paulus in epiſtola prima ad Corinthios toto quintodecimo capite probat car-

1.Co.15 nis reſurrectionem, & concludens ait: Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in nouiſſima tuba. Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur, oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immor-

Roma. 8. talitatẽ. Hoc aſſerit in epiſtola ad Romanos

1.Theſ.4 capite octauo, & prima ad Theſſalonicenſes

1.Co.15 capite 4. & alijs in locis. Sed cum diuus Paulus dicat reſurrectionem futurã eſſe in momento, in ictu oculi, quærendum videtur, cur hoc loco dicat Ezechiel, neruos & carnes aſcendiſſe, & cutem deſuper extenſam eſſe, & poſtea ait, ſpiritum fuiſſe ingreſſum in oſſa, illiſque vitam tribuiſſe. Quæ omnia videtur innuere reſurrectionẽ fore ſucceſſiuè. Huic obiectioni reſpondendum puto, omnia hæc quæ narrat Ezechiel, ſimul facta fuiſſe: ſed non ſimul potuiſſe à diuino propheta explicari. Non intelligas tamen per momentum illud inſtans ſignificari, partium expers, in quo aiunt philoſophi nihil fieri, ſed tẽpus breuiſſimum, inſtans enim non eſt tẽpus, imò nec pars temporis, vt aſſerit Ariſtoteles quarto Phyſicorum capite 11. [illegible] ſexto Phyſicorum capite 3. indiuiſibile

eſt, ita vt nihil in eo moueatur. De hoc igitur inſtanti non loquitur apoſtolus, ſed de parua temporis mora, in qua erit collectio cinerum & mortuorum reſurrectio, immenſa eſt enim Dei virtus, quæ in tam breui tempore rem tam admirabilem operabitur. Hũc Ezechielis locum exponit D. Ambroſius de reſurrectione mortuorum [illegible] libro de fide reſurrectionis, et Tertullianus in libro de reſurrectione carnis.

Steteruntque ſuper pedes ſuos. Hoc eſt, ſurrexerunt, & erecti ſteterunt. Sed quoniã ducto argumento à mortuorum reſurrectione explicat diuinus vates impiorum iuſtificatio-

nem, dicendum eſt homines illos poſt reditum ad vitam gratiæ ſuper pedes ſuos, hoc eſt [illegible]

[illegible] Quod autem ſit ſtare ſuper pedes, oſtendimus capi- Sup. 2.

te 2. verba illa explanantes: Fili hominis ſta ſuper pedes tuos.

Oſſa hæc vniuerſa domus Iſrael eſt. Hoc eſt, per hæc oſſa [illegible] ſignificatur. Nam cum tibi oſtendi eſſe me reſuſcitaturum mortuos omnes, quid mirũ poſſe me [illegible] qui nunc in regionibus Chaldææ velut in ſepulchris detinentur, ad patriam ſuã reuocare?

Ipſi dicunt: aruerunt oſſa noſtra. Ita Iudæis infringitur audacia, et langueſcit incurſio, vt dicant [illegible]

[illegible] patriam redeundi. Explicantes autem quod dixerant, ſubiungunt. Et periit ſpes noſtra: Repetitio eſt ſuperioris ſub alijs verbis apertioribus. Sequitur. Et abſciſſi ſumus. Subaudi à Simile.

patria noſtra. Ac ſi dicerent: Vt fieri nõ poteſt, vt ramus ab arbore penitus abſciſſus illi poſtea coniungatur, & inſeratur, ſic fieri non poteſt, vt nos à Iudæa ſeparati ad illam reuertamur. Et vt arbor deſtituitur ſpe ſua, Simile.

ſi euellantur radices eius, ita cum nos ſimus à priſtina noſtra dignitate radicitus euulſi, quomodo poterimus ad illam vnquam re- Iob. 19.

ſtitui? Sic aiebat Iob: Pereo, & quaſi euulſæ arboris abſtulit ſpem meam. Non deſperabat de ſalute animæ, & de diuina miſericordia: ſed ita erat eius calamitas, vt diffideret redire poſſe ad priſtinam proſperitatem. At multi adid impietatis perueniunt, vt deſperẽt poſſe veniam conſequi ſuorum ſcelerum, & morti corporis propinqui, nullum ſpirituale admittunt remedium, nullam animæ medicinam. [illegible] Simile.

[illegible] Vt arboris truncus in gurgite fluuij natans à quouis homine facilè attrahitur aliquo inſtrumento è medio aquarum ad littus, at vbi terram [illegible] non poſſunt illud quatuor homines mouere, ſic peccatum, dum viuit homo, vſque adeo videtur leue, vt facilè illud admittat: at mortis tempore cum iam

homo eſt terræ propinquus, tunc apparet ita graue, vt non valens peccator tantum onus ferre, cogitet de tãta ponderis magnitudine, & tali cogitationi deſperationẽ penitus adhibeat. Duplici tentatione aggreditur diabolus hominem, vna eſt facilitatis in admiſſione, altera difficultatis in deſperatione. Vita noſtra fluuius eſt, mors littus, truncus arboris peccatum. Quandiu peccator ſpem figit in Deo, non eſt de ſalute eius deſperandum, ſed ſi ipſe de diuina miſericordia penitus deſperet, incurabilis eſt. Talis erat ille, de quo aiebat Michæas propheta: Super hoc *Mich. 1.*
plangam, & vlulabo, quia deſperata eſt plaga eius.

Propterea vaticinare & dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego aperiam tumulos veſtros, & educam vos de ſepulchris veſtris populus meus: & inducam vos in terram Iſrael. Et ſcietis, quia ego Dominus, cùm aperuero ſepulchra veſtra, & eduxero vos de tumulis veſtris popule meus, & dedero ſpiritum meum in vobis, & vixeritis. Et requieſcere vos faciam ſuper humum veſtram, & ſcietis, quia ego Dominus locutus ſum, & feci, ait Dominus Deus. Et factus eſt ſermo Domini ad me di-
C cens: Et tu fili hominis ſume tibi lignum vnum, & ſcribe ſuper illud, Iudæ, & filiorum Iſrael, et ſociorum eius: & tolle lignum alterũ, & ſcribe ſuper illud: Ioſeph lignũ Ephraim, & cunctæ domus Iſrael, ſociorumque eius. Et adiunge illa vnum ad alterum tibi in lignum vnum, et erunt in vnionem in manu tua. Cùm autẽ dixerint ad te filij populi tui loquentes: Nonne indicas nobis, quid in his tibi velis? Loqueris ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego aſſumam lignum Ioſeph, quod eſt in manu Ephraim, et tribus Iſrael, quæ ſunt ei adiunctæ, et dabo eas pariter cum ligno Iuda, et faciam eas in lignum vnum, et erunt vnum in manu eius. Erunt autẽ ligna, ſuper quæ ſcripſeris, in manu tua in oculis eorum, et dices ad eos: Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego aſſumam filios Iſrael de medio nationũ, ad quas abierunt, et cõgregabo eos vndique, et adducam ad humum ſuam.

Ecce ego aperiam tumulos veſtros, & educam vos de ſepulchris veſtris. Tumulos & ſepulchra vocat carceres Chaldææ, & loca, vbi filij Iſraelis captiui detinebantur, captiuitas enim mors dicitur ciuilis. Senſus eſt: Ego vos liberabo à babylonica ſeruitute: Ego mundũ eripiã à captiuitate peccati. Nulla eſt maior ſeruitus quàm ſeruire peccatis: Qui facit pec- *Ioan. 8.*
catum, inquit Dominus, ſeruus eſt peccati. Contrà, nulla maior libertas, quàm ſeruire Deo: ſeruire Deo regnare eſt. Qui ſpiritu Dei ducitur, liber eſt. Nam vt ait diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Corinthios: Vbi ſpiri- *2. Cor. 3.*
tus Domini, ibi libertas. Eam ob cauſam in epiſtola ad Galá. haec Non ſumus ancillæ *Galat. 4.*
filij, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos liberauit. Hæc eſt cauſa, cur euangelium Chriſti lex perfectæ libertatis appellatur, ita enim ait Iacobus Apoſtolus: Qui autẽ perſpexerit *Iaco. 1.*
in lege perfectæ libertatis, & permanſerit in ea, non auditor obliuioſus factus, ſed factor operis, hic beatus in facto ſuo erit. Hæc apoſtolus. Qui mente purgata non ſolùm exterioribus, ſed interioribus oculis euangelium penetrat, in eius fertur authorem, eius erga ſe cognoſcit charitatem, & ſuo erga eum inflammatur amore, hic liber eſt, & ſpiritu libertatis fretus clamat abba pater. Sed hac li- *Rom. 8.*
bertate hæretici intemperanter abutuntur. Prædicant carnis libertatem, cùm Chriſtiana libertas ſpiritualis ſit. Creſcunt Mahumetica & Epicurea libertate accedente, eiuſque ſacerdotes repudiato voto caſtitatis ſub titulo coniugij ſe ingurgitant in perpetuum concubinatũ & ſacrilegium. Appellant matrimonia ea, quæ ſunt impuriſſima & obſtinatiſſima meretricia: & dicunt libertatem Chriſtianam eſſe nemini obedire, ſed carnis voluptate duci. O cæca pectora, ô intellectus cimmeriis tenebris atriores! Audite obſecro hæretici diuum Petrum apoſtolorum principem in prima epiſtola ſua veſtram impiam opinionem hoc modo refutantem: Subiecti *1. Pet. 2.*
eſtote omni humanæ creaturæ propter Dominum, ſiue regi quaſi præcellenti, ſiue ducibus tanquam a Deo miſſis ad vindictã maleſactorum, laudẽ verò bonorũ, quia ſic eſt voluntas Dei, vt benefacientes obmuteſcere faciatis imprudentium hominum ignorantiam, quaſi liberi, & non quaſi velamen habentes malitiæ libertatẽ: ſed ſicut ſerui Dei. Hæc princeps apoſtolorum. Quid poterat dici clarius? Quid poterat ô infelices Lutherani veſtram hæreſim damnare apertius? Veſtrum abuſum tollit, quem prætextu libertatis Chriſtianæ prætenditis. Liberi ſunt verè Chriſtiani à iugo legis veteris, à peccatis, à tyrannide dæmonis, à ſeruitute Babylonis. His non debent ſeruire, ſi volunt Chriſtiana vti libertate. Sed parendum eſt magiſtratibus

abſque

abſque euangelij contumelia, & reddenda
Matt. 22. ſunt, quæ ſunt Cæſaris Cæſari; quę ſunt dei,
Gal. 5. Deo, crucifigenda eſt caro cum vitiis & con-
Matt. 16 cupiſcentiis, neganda eſt propria voluntas,
Luc. 9. & ferenda crux propria, vt ita à peccato libe-
ri Ieſum Chriſtum ſequentes vitam æternã
conſequamur. Hæc eſt Chriſtiana libertas,
non ea, qua hæretici gloriantur, quæ eſt illis
ſuorum flagitiorum velamẽ, & vana impio-
rum ſcelerum excuſatio. Vocant libertatem
cæci homines diffluere illecebris, & turpibus
voluptatibus, euertere templa Deo, eiusque
ſanctis à principio eccleſiæ vſque ad hãc no-
ſtram memoriam dedicata, eripere ſacramẽ-
ta à Chriſto inſtituta, turbare ordinem eccle
ſiæ, ſupplantare veterum patrum diſciplinã,
antiquitatis authoritatem conuellere, extin-
guere religionem, pietatem, timorem, hone-
ſtatem, pudorem, & virtutẽ denique de me-
dio tollere, & penitus delere. Hæc eſt eorum
libertas, quam prædicant impij Lutherani,
quæ ex diametro repugnat Chriſtianæ li-
bertati, quam Deus hoc loco apud Ezechie-
lem promiſit. Illud eſt hoc loco aduertendũ,
impios omnes eſſe in ſcelerũ tumulis ſepul-
tos. Sed poteſt eos Deus à peccatis abducere,
eisque gratiam ſuã impertiri. Ipſe enim ait:
Ecce ego aperiam tumulos veſtros, & edu-
Ioan. 11. cam vos de ſepulchris veſtris. Qui Lazarum
fœtentem eduxit de ſepulchro, & ad vitam
reuocauit, poterit, ſi voluerit, impium con-
uertere, & ad ſeipſum adducere. Sed attẽde.
Matt. 23 Apud Matthæum comparat Dominus im-
pios homines cũ ſepulchris dealbatis oſſibus
mortuorum plenis, hic autem dicit ſe eſſe eos
ablaturum de ſepulchris. Cùm igitur impij
ſint ſepulchra, & dicat Deus ſe eſſe illos edu-
cturum de ſepulchris, nónne vides eum di-
cere, ſe eſſe impios homines à ſeipſis eductu-
rum? Vult dicere Deus: Ego liberabo vos à
vobis. Vtinam Deus me à meipſo eripiat.
Eripe me à me Chriſte ſancte, eripe me ab
intimis inimicis meis, qui ſunt mei proprij
appetitus, mea propria voluntas, mea vana
deſideria. Libera me ab acerrimo meo inimi
co, hoc eſt à meipſo; educ me à tumulo mei
ipſius, vt à meipſo liberatus, ad teipſum con
fugiam. Iaceo in meipſo tanquam in ſepul-
chro, expecto vocem tuam illam dulciſſimã
miſericordiæque pleniſſimam: Hector exi fo
ras. Vbicũque ſum, meum habeo mecũ ini-
micum: quocunque eo, illum mecum fero,
nimirum corpus meum quod mihi nõ licet
Roma. 7. occidere. Sed exclamo cũ Apoſtolo: Quis me
liberabit de corpore mortis huius? De cor-
pore loquitur Apoſtolus, non quatenus ſe-
des eſt, & organum naturale animæ, ſed qua
ratione obnoxium eſt corruptioni, nam cor-
pus, quod corrumpitur, aggrauat animam.
Sap. 9. Triſmegiſtus ille Hermes Aegyptius, cuius
eruditionẽ antiquitas admirabatur, in ſepti-
mo Pymandri de corpore loquens, quod ve-
ſtem animæ appellat, hæc verba literis man-
dauit: In primis oportet veſtem, quam cir-
cumfers, exuere, indumẽtum inſcitiæ, praui-
tatis fundamentum, corruptionis vinculum,
velamen opacum, viuam mortẽ, ſenſitiuum
cadauer, ſepulchrum circũuertibile, domeſti-
cum denique furẽ: qui dum blanditur, odit,
dum odit, inuidet. Huiuſmodi eſt, quo circũ-
tegeris, vmbraculum inimicum. Ad ſeipſum
te deorſum raptat, ne fortè conſpiciens veri-
tatis decorem, ac proximum bonum, huius
oderis prauitatem, nẽve huius inſidias, quas
in te aſſiduè machinatur, aliquando perſen-
tias. Hæc ille. Vide quæ nomina imponat cor
pori Aegyptius ille, cuius admirabilẽ doctri-
nam priſci omnes magnis laudibus extule-
runt. Intuere quàm apertè corpus appellet
ſepulchrum. Hinc eueniſſe arbitror, vt Græci
corpus appellent ſoma, ſepulchrum verò ſi-
ma, innuentes corpus noſtrũ ſepulchrũ eſſe,
σῶμα enim quaſi σῆμα, quòd anima ſit in
corpore quaſi ſepulta. Sed quoniam homo
caro dicitur & corpus, per ſynecdochen, vt
pars accipiatur pro toto, vocatur homo ipſe
ſepulchrum. Ex quo concluditur promiſiſſe
Deum hoc Ezechielis loco eſſe nos à nobis
ipſis erepturum, cùm ait, educam vos de ſe-
pulchris veſtris.

*Et requieſcere vos faciam ſuper humum ve-
ſtram.* Qui nunc in aliena laboratis. Dabo
vobis tranquillitatẽ & pacem in Sione. Pol-
licetur Deus pacẽ illam eccleſiæ ſuæ, de qua
poſtea dixit: Pacem relinquo vobis, pacem Ioan. 14.
meam do vobis. Non quomodo mũdus dat,
ego do vobis. Pollicetur Deus viris iuſtis pro-
ſperitatem & quietem, quam illis impertit.
Et quanuis eos acerbis calamitatibus aliquã-
do exerceat, non tamen eos vult perdere, ſed
illuſtrare. Vt aurum in aquam coniectũ nõ Simile.
amittit colorem, nec pretium, in ignẽ verò
immiſſum purius redditur, & ſplẽdidius: ſic
vir iuſtus & ſapiens in aquã proſperitatis nõ
amittit virtutem nec ſplendorem, in igne ve-
rò calamitatis redditur illuſtrior & præſtan-
tior, habet enim cũ auro ſimilitudinẽ. Im-
pius autẽ ſimilis eſt luto, quod in aqua diſ-
ſoluitur, in igne induratur: nam rebus ſecũ-
dis & ad voluntatem fluentibus ducitur vo-
luptatibus & illecebris; & opinione inflatus
verſatur in erroribus, cùm verò reſipuerit, ſi
ſe ærumnis videt oppreſſum, indureſcit, &
ab omni tolerantia relictus in ſceleribus ob-
ſtinatur.

*Et ſcietis quia ego Dominus locutus ſum, &
feci.* Cùm ea, quæ dico, videritis completa,
tunc ſcietis vera eſſe ea, quæ nunc vobis per
Ezechielem polliceor.

Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens:
Narrat diuina hiſtoria libro tertio Regũ om- 3. Re. 12.
nes duodecim tribus Iſraelis cõiunctas fuiſſe
ſub vno rege Salomone, ſed poſt eius obitũ
obtinente regnum filio eius Roboam, fuiſſe
decẽ tribus diuiſas à duabus, & ſecutas fuiſſe
Ieroboam. Itaque duæ tribus nimirũ Iuda

& Beniamin cum magna parte ſacerdotum & leuitarum adhæſerunt Roboam filio Salomonis, qui regnauit in Iuda & Ieruſalem, & appellatus eſt principatus eius regnum Iuda, decem autem tribus cum parte ſacerdotũ & leuitarum adhæſerunt Ieroboam, cuius principatus appellatus eſt regnum Iſraelis. Et quoniã Ieroboam erat de tribu Ephraim, Ephraim autem fuerat filius Ioſeph, & hi qui eum ſequebantur, habitabant in Samaria, appellabãtur hæ decem tribus Ephraim, & Ioſeph, & Samaria. Decem tribus fuerũt captæ ab Aſſyriis, duæ verò à Babyloniis: nam, etſi poſtea regnum Aſſyriorum & Babyloniorum vnum fuit, & ſub vno principe, tunc tamen duo erant regna diuiſa, Aſſyria, & Babylonia. Cùm autem Ezechiel eſſet in Babylonia captiuus, vidit mentis oculis per ſpiritum propheticũ fore, vt multi ex decẽ tribubus adhærerent duabus, & ita omnes duodecim tribus in Iudæa coniungerentur, eſſentque coadunatæ in vnum populum, vt antea tempore Salomonis. Illud eſt certiſſimum, pleroſque Iudæos ex decem tribubus nunquã rediiſſe Hieroſolymã, captiui enim & poſiti inter gentes idolorũ cultrices, ipſi etiam idola coluerũt, & legem Moyſi penitus repudiarunt, exceptis paucis, in quibus fides & virtus eluceſcebant. Sed illi, qui redierunt Hieroſolymam, fuerunt cum aliis Hebræis duarum tribuum coniuncti: & omnes fuerunt in vnum corpus redacti. Hoc voluit Ezechiel hoc loco ſignificare ſub figura duorum lignorũ in vnum coniunctorum.

Sume tibi lignum vnum. Hoc eſt, accipe duo ligna, & ſcribe in vno nomine tribus Iuda cum Hebræis illis, qui illi adhæſerunt, nimirum cũ illis, qui ſunt ex tribu Beniamin, & ſacerdotibus ex tribu Leui, & in altero ligno ſcribe nomen decẽ tribuum, quæ ſecutæ ſunt Ieroboam, qui fuit ex tribu Ephraim filij Ioſeph, & adiunge duo hæc ligna, ita vt ex duobus vnum efficiatur. Et explicatio his Hebræis, ita eſſe duo regna, nimirũ Iudæ & Samariæ inter ſe coniungẽda poſt Babylonicã captiuitatem: & ex duobus populis vnũ eſſe efficiendum. Solebant aliquãdo diuini vates ſigno aliquo ſenſibili futura prædicere, vt vehementius populũ mouerent, quemadmodum fecit hic Ezechiel: & cap. quinto, quãdo

Sup. 5. aſſumptione gladij acuti pilos radẽtis vaſtationem populi ſignificauit: & capite duodecimo, quãdo vaſa aſportauit tranſmigrationis, vt futuram regis Sedechiæ captiuitatem

Sup. 12 oſtenderet: & multis aliis in locis. Similiter

Eſa. 20. Eſaias cap. 20. apparens nudus corã populo, futuram Aegyptiorum nuditatem & captiuitatẽ vaticinatus eſt. Et Ieremias capite 27.

Iere. 27. imponens collo ſuo vincula & catenas, ſignificauit eſſe regem Iudæ, & reges alios à Nabuchodonoſore expugnandos, & in vincula coniiciendos. Verùm per hæc duo ligna intelligunt nonnulli duo ſceptra regum, eſt enim ſceptrum ſymbolum regni. Huic interpretationi fauet tranſlatio ſeptuaginta, pro lignis virgas conuertens, ſceptrum enim aliquando virga appellatur, iuxta illud pſalmographi: Virga directionis, virga regni tui. Psal. 44.

Alij pro lignis tabellas interpretantur, quibus Ezechiel erat & nomina duarum, & decem tribuum ſcripturus. Sed per hanc duorũ populorum vnionẽ intelligebat propheta eſſe duos populos, nimirum Iudæorum, & Gentium ad vnum Chriſtum per fidem conuerſuros, & ex his duobus populis eſſe vnã eccleſiam conſtituendã per eundẽ Chriſtum. Id intelligẽs D. Paulus has voces emiſit. Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnũ, & medium parietem maceriæ ſoluens, inimicitias in carne ſua, legem mandatorũ decretis euacuans, vt duos condat in ſemetipſo in vno nouo homine, faciens pacem, vt reconciliet ambos in vno corpore Deo per crucem. Hæc ille. Duo itaque populi inter ſe diſcrepantes Iudaicus & Gentilicus in vnam fidem, in vnam eccleſiam, in vnam Chriſtianã religionem conuenerunt. At multi ô plures ex Gentilitate, quæ ſterilis erat, quàm ex fertili Iudaiſmo de ad Chriſtum conuolerunt, & vanas ſuperſtitiones repudiarũt. Id prædixerat his verbis Eſaias: Lauda ſterilis, quæ non Eſa. 54.

paris, decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas, quoniam multi filij deſertæ, magis quàm eius, quæ habebat virum, dicit Dominus. Hanc duorum populorum in vna eccleſia congregationem & vnionem ſub figura Iuda & Iſrael prædixit his verbis Oſeas. Congregabuntur filij Iſrael, & filij Iuda pariter, Oſe. 1.

& ponẽt ſibimet caput vnum. Ac ſi diceret: Congregabuntur fideles, tam ex Iudæis, quàm ex Gentibus, & recipient Chriſtum, qui erit eorum Deus, princeps & Dominus. Hoc etiam vaticinatus fuit Zachar. in hunc Zach. 4.

modum ſub figura aurei candelabri: Vidi, & ecce candelabrum aureum totum, & lampas eius ſuper caput ipſius, & ſeptẽ lucernæ eius ſuper illud, & ſeptem infuſoria lucernis, quæ erant ſuper caput ipſius, & duæ oliuæ ſuper illud, vna à dextris lãpadis, & vna à ſiniſtris eius. Candelabrũ aureum humanitatẽ Chriſti ſaluatoris noſtri ſignificabat ab omni macula peccati penitus alienam. Lampas ſuper caput eius diuinitatẽ carni coniunctã oſtendebat: ſeptem lucernæ cum infuſoriis imaginem ſeptem donorum ſpiritus ſancti gerebant, quæ Eſaias connumerat, & ſuper Do- Eſa. 11.

minum Ieſum requieuiſſe oſtendit. Oliua à dextris Iſraeliticum populum, oliua à ſiniſtris Gentilicum adumbrabat. Hi duo populi erant Chriſtum recepturi, & in Eccleſia catholica coadunandi. Eam ob cauſam in fine capitis adiecit. Hi ſunt duo filij olei ſplendoris, qui aſſiſtunt dominatori vniuerſæ terræ. Hoc ipſum poſtea clarius ſignificauit, dicens: Zach. 14

Erit dominus rex ſuper vniuerſam terrã: in die illa erit dominus vnus, & erit nomen eius vnum.

vnũ. Ac ſi diceret: Propagabitur Eccleſia ex Gentibus & Iudæis congregata, cuius Rex erit Ieſus Chriſtus. Ille coletur in tempore illo, & in omni Eccleſia nomen eius inuocabitur. Vnus erit Chriſtus, vnum baptiſma, vna fides, vna Eccleſia: & ex duobus lignis antea diuiſis efficietur vnũ, hoc eſt, ex duobus populis efficietur vna congregatio.

Ioſeph lignum Ephraim. Ioſeph ſignificat decem tribus, quæ lignum Ephraim dicũtur, quia diuiſo regno, vt diximus, Ieroboam qui erat de tribu Ephraim filij Ioſeph imperauit Iſraeli, hoc eſt, decem tribubus.

Et erunt vnum in manu eius. Id eſt, in manu Dei. Poteſt verti ex Hebræo: Et erunt vnum in manu mea. Vt dicat Deus: ego ero rex horum duorum populorũ, vterque erit in manu mea, ſed ita, vt ex duobus populis ſit vna Eccleſia.

Ecce ego aſſumam filios Iſrael de medio nationum. Explicat quod dixerat: Senſus eſt: Ego liberabo filios Iſraelis à Babylonica captiuitate, & credentes omnes in vna congregabo eccleſia catholica.

D Et faciam eos in gentem vnam in terra, in montibus Iſrael, et rex vnus erit omnibus imperans. Et nõ erunt vltrà duę gentes, nec diuidentur amplius in duo regna. Nec polluentur vltrà in idolis ſuis, & abominationibus, & cunctis iniquitatibus ſuis: & ſaluos eos faciam de vniuerſis ſedibus ſuis, in quibus peccauerunt; & emundabo eos, & erunt mihi populus, & ego ero eis Deus: & ſeruus meus Dauid rex ſuper eos, & paſtor vnus erit omnium eorum. In iudiciis meis ambulabũt, & mãdata mea cuſtodiẽt, & facient ea. Et habitabũt ſuper terrã, quam dedi ſeruo meo Iacob, in qua habitauerunt patres veſtri, & habitabunt ſuper eam ipſi, & filij eorum, & filij filiorum eorum vſque in ſempiternum: Et Dauid ſeruus meus princeps eorũ in perpetuum. Et percutiã illis fœdus pacis, pactum ſempiternũ erit eis. Et fundabo eos et multiplicabo, et dabo ſanctificationem meã in medio eorum in perpetuũ. Et erit tabernaculũ meũ in eis: et ero eis Deus, et ipſi erũt mihi populus. Et ſciẽt Gẽtes, quia ego dominus ſanctificator Iſrael, cùm fuerit ſanctificatio mea in medio eorum in perpetuum.

Et faciam eos in gentem vnam, in terra, in montibus Iſrael, & rex vnus erit. Cum hac vaticinatione conuenit id, quod ait Sophonias: Beratur, & exulta in omni corde filia Ieruſalem: abſtulit dominus iudiciũ tuum, auertit inimicos tuos: rex Iſrael dominus in medio tui, non timebis malum vltrà. *Sophon. 3* Et Zacharias: Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalem, ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator, ipſe pauper, &c. *Zacha. 9* Hic eſt rex, quẽ diuini vates prædixerunt, eſſe homines in variis mundi partibus diſperſos in vnã Eccleſiam congregaturum, quemadmodũ hic ait Ezechiel, & paulo antè oſtendimus. Et Eſaias: Congregabit filios Iſrael, & diſperſos Iuda colliget à quatuor partibus terræ. *Eſa. 11.* Non id ſilentio tranſiuit Ieremias, ſed ita inducit Meſſiam loquentem: Cõgregabo eos de vniuerſis terris, & reducam ad locum iſtum, & habitabunt confidenter. *Iere. 32.* Et diuinus pſaltes: Aedificans Ieruſalem dñs: diſperſiones Iſraelis congregabit. *Pſal. 146* Hic dominus eſt rex ille, de quo hoc loco ait Ezechiel: Et rex vnus erit omnibus imperans: Hic eſt, de quo dicebant magi Orientales: Vbi eſt, qui natus eſt rex Iudæorum? Non dicunt: Vbi eſt rex Iudæorũ, ſed qui natus eſt rex, priuſquam enim naſceretur, rex erat, & iã natus eſt rex. *Matth. 2* De eo dixit angelus virgini ſanctiſſimæ Mariæ: Regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius nõ erit finis. *Luc. 1.* Et Nathanael apud Ioã. Chriſtũ alloquens: Rabbi inquit, tu es filius dei, tu es rex Iſrael. *Ioan. 1.* Multi ſunt in repub. Chriſtiana reges & dominatores, ſed vnus eſt omniũ regum, & Dñs dominantium, cui alij parere debent, quem colere & ſequi tenentur. Tũc enim reges, & principes, & præſules rectè munere ſuo fungentur, & nomen ſuũ commendabunt immortalitati, cùm Chriſto paruerint, ei per charitatem adhæſerint, & in rectè iuſtitię virtutum actiones incubuerint. Felix appellabitur regnum, quod tales obtinuerit gubernatores, calamitoſum verò, quod fuerit à tyrannis gubernatum. Vt homo oculis priuatus manet in tenebris, ita reſpublica orbata iuſtis & ſapientibus rectoribus circunfunditur caligine. *Simile.* Eſt enim gubernator oculus reipublicæ, quemadmodum dux oculus exercitus. Eam ob cauſam Demas inſignis orator, cùm videret, migraſſe Alexandrum Magnum è vita, exercitũ Macedonũ cum Cyclope cõparauit.

Et ſeruus meus Dauid rex ſuper eos. Verba ſunt patris cæleſtis, qui Chriſtum filiũ ſuum vnigenitum verum Deum, & verum hominem ſeruum ſuum vocat ob aſſumptã humanitatem, ſecundum quam minor eſt patre, cùm ſecundum diuinitatem æqualis ſit illi. *Ioan 14.* *Ioan. 10.* Eodẽ modo ſuprà dixit cap. 34. Suſcitabo ſuper eas paſtorem vnũ, qui paſcat eas, ſeruũ meum Dauid. *Sup. 34.* Dauidem vocat Chriſtũ, hoc eſt, manu fortem, cuius alter Dauid imaginẽ geſſerat. Vbi hic ait: Et ſeruus meus Dauid,

dictio,

dictio. Dauid. poteſt eſſe in recto, vt ſit ſenſus: Meſſias ſeruus meus, qui erit verus Dauid qui Goliã, hoc eſt mundũ ſuperabit. Vel in gignendi caſu, vt ſit ſenſus: Seruus meus, Dauidis filius ſecundum carnem. Eodẽ modo Deus pater per Ieremiam: *Iere. 30.* Seruiet, inquit, Domino Deo ſuo, & Dauid regi ſuo, quem ſuſcitabo eis. Hunc regem expectabãt Iudæi, qui erat illis magna bona largiturus. Erant autem hæc bona ſpiritualia & cæleſtia. Sed dices: Cur igitur audientes natum eſſe regẽ turbati ſunt? *Matth. 2.* Cùm enim reges magi interrogarent, vbi eſſet, qui natus erat rex Iudæorũ, ait euangeliſta turbatum eſſe regem Herodem, & totam Hieroſolymã cum illo. Turbari Herodem alienigenam non videtur mirum, qui tyrannicè principatum obtinebat: ſed turbari Iudæos ortu ſui regis, quem ipſi expectabant, hoc mirãdum quidem videtur. Sed turbabat eos eorum impietas, & vt ait Sapientia: *Sap. 5.* Excæcauit eos malitia eorum. Si virtute præditi eſſent, regem ſuum iuſtum, quem expectauerant antiqui patres, de quo vaticinati fuerant vates diuini, cuius aduẽtu erant homines à vitiorum tenebris eripiendi & fidei atque gratiæ lumine mirabiliter illuſtrandi, venire gauderent. *Simile.* Vt bonus villicus cum vberrimos fructus videt labore ſuo productos, cupit venire dominum, vt ſuſcepti laboris vtilitatẽ aſpiciat, vt eum afficiat præmio, & miles ſtrenuus poſt prælium & victoriam præſentiam regis deſiderat, vt ſudores ſuos, & vulnera, & animi corporiſque fortitudinem remuneratione compẽſet, ſic qui villicationem ſibi traditam à Deo fideliter geſſit, & aduerſus mundum, diabolũ, & carnem fortiter dimicauit, atque de illis illuſtrem victoriam indefeſſa virtute fuit conſecutus, cupit ad præmium, & palmam ſuam Chriſtum venire. Contrà verò qui mundi voluptatibus & peſtilentibus illecebris deliniti, & cupiditatis ſtimulis concitati virtutem contemnunt, et à vitiis ſuperantur, cùm pœnam formident, & conſcientiæ furiis exagitentur. Chriſtum nequaquam venire deſiderant. Hæc eſt cauſa, cur Iudæi nato Chriſto turbati ſunt, qui timebant Domini ac regis præſentiam, quem iuſtum eſſe iudicem credebant. Reus non vult videre iudicem, nec proditor principem, nec perfidus cognitorẽ. Iudæi euerterant villam, tradiderant ſe hoſtibus, omnia bona dilapidauerant, ob eam cauſam audito nuntio de regis ſui aduentu, cœperunt turbari.

Et paſtor vnus erit omnium. Ipſe ait apud *Ioan. 10.* Ioannem: Fiet vnum ouile, & vnus paſtor. Hic eſt paſtor ille, de quo dixerat Deus pater *Zach. 13.* per Zachariam: Percutiam paſtorem, & diſpergentur oues, quem locum Chriſtus Deus *Matt. 26* noſter apud Matthæum de ſeipſo interpre- *Luc. 15.* tatur. Hic eſt paſtor, qui ouem errantẽ quæſiuit, & ſuis humeris impoſuit. Qui languores noſtros tulit, & labores noſtros portauit, vt ait Eſaias. Nam vt ait idem propheta eodẽ *Eſa. 53.* capite: Omnes nos quaſi oues errauimus: vnuſquiſque in viam ſuam declinauit, et poſuit dominus in eo iniquitatem omniũ noſtrum. Qua de re diſſeruimus cap. 34.

In iudiciis meis ambulabunt. Hoc eſt, legẽ meam cuſtodient.

Et filij filiorum eorum in ſempiternum. Nõ igitur intelligitur hoc de terra Iudææ, ex qua pulſi fuerunt Iudæi, & nunc à Turcis poſſidetur. Sed intelligitur de eccleſia catholica, quæ nunquam delebitur, in qua fideles in perpetuum habitabunt.

Et Dauid ſeruus meus princeps eorum in perpetuum. Id quidem eſt, quod dicebat Gabriel angelus Dei genitrici Mariæ: Et regni eius *Luc. 1.* nõ erit finis. Semper enim Chriſtus in eccleſia ſua regnabit. Vnde dicebat turba apud *Ioan 12.* Ioannẽ: Nos audiuimus ex lege, quia Chriſtus manet in æternum. Et pſalmographus: *Pſal. 109* Tu es ſacerdos in æternum.

Percutiam illis fœdus pacis. Id prædixerat *Pſal. 84.* iis verbis Dauid: Audiam quid loquatur in me dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem ſuam. Et ipſe Dominus, Pa- *Ioan. 14.* cem, inquit, relinquo vobis, pacem meã do vobis, Chriſti euangelium fœdus eſt pacis, totum ſpirans amorem, pacem, & charitatẽ. Et quoniam euangelium ſemper eſt duraturum, ſequitur: Pactum ſempiternum erit eis. Hunc locum ita ſeptuaginta tranſtulerunt: Et ponam eis teſtamentum pacis, teſtamentum ſempiternum erit eis. Quibus verbis apertè indicant eſſe hoc ad nouũ teſtamentum referendum, quod eſt pace pleniſſimum. Naſcente Chriſto cœlites pacem *Luc. 2.* nuntiauerunt, & hanc optatiſſimam pacem poſtea Chriſti diſcipuli in toto terrarũ orbe prædicarunt, de quibus prædixerat Eſaias: *Eſa. 52.* Quam ſpecioſi pedes euangelizantium pacem, euangelizantium bona! Quem locum Diuus Paulus in epiſtola ad Romanos de *Rom. 10.* apoſtolis interpretatur, & euangelicis concionatoribus. Loquebatur illic Eſaias de Hebræorum liberatione à Babylonica captiuitate, & Diuus Paulus explicans præcipuum prophetæ propoſitum, de captiuitate à peccato & redemptione per Chriſtum, & apoſtolorum prædicatione illud explanat. Docet apoſtolus prophetarum inſtitutum fuiſſe in primis Chriſti myſteria prædicare, et de corporis liberatione ad iuſtificationem animæ ſe transferre. Alia redemptionis humanæ arcana verborum regunt inuolucris, & nomine Babylonis mundum, nomine verò Hieroſolymæ eccleſiam ſignificat, quemadmodum hoc capite Ezechielẽ feciſſe intuemur. Quare non eos audiendos eſſe exiſtimo, qui cùm glorientur nomine Chriſtiano, hebraizant cum Hebræis, repunt humi, nihil altius à terra conſurgunt, omnia diuinorum vatũ oracula de ereptione ſeruitutis Babylonicæ loquentia ad illam tantummodò corporis redu-

ctionem ad Iudæa in referenda eſſe aſſeuerant, & alia huiuſmodi quæ apoſtoli de arcanis, & altis redemptionis humanæ per Chriſtum myſteriis interpretantur, ipſi literam ſequentes, non autem literæ ſpiritū, ea ſolùm ad Iudæorum res geſtas aſſeueranter affirmant pertinere.

Et fundabo eos Hoc eſt, ſtatuam eos in terra firma, vbi habebunt ſolidum fundamentum. Ponam eos in terra promiſſionis, vbi vrbem habebunt munitam, & in locis firmis fundatam. Hæc eſt catholica eccleſia fundata ſuper Chriſtum. Chriſtus eſt primū illud fundamentū, de quo ait diuus Paulus in epiſtola prima ad Corinthios: *1. Cor. 3.* Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Ipſe eſt ſanctorum fundamentum, de quo ait idem *Ephes. 2.* Apoſtolus in epiſtola ad Epheſios: Eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamento apoſtolorū & prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Ieſu Chriſto. Illud eſt certiſſimum eſſe eccleſiam ſuper Petrum ædificatam, iuxta illud Chriſti Dei noſtri: *Matt. 16* Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam. Ita illū locum Hieronymus, Auguſtinus, Gregorius, & omnes Doctores catholici interpretātur, quorum multos citat Ioannes Eckius in libro qui inſcribitur Enchiridion locorum communium aduerſus Lutherū, & in libro ſuo primo de primatu Petri. Et Albertus Pighius libro ſuæ hierarchiæ eccleſiaſticæ, ambo viri doctiſſimi & optimi. Et ſanctus ille Epiſcopus Ioannes Roffenſis Anglicus, aut potius angelicus, qui pro vera fide Chriſti incredibiles tulit cruciatus, & animo erecto & inuicto mortem ſubire nō dubitauit, ab impio & hæretico tyranno ſibi iniuſtè illatam, hanc veritatē in libro ſuo aureo aduerſus articulos Lutheri apertiſſimè oſtendit. Itaque omnes orthodoxi patres tā Græci quàm Latini omnibus ab initio eccleſiæ ſeculis, ex omnibus terræ cardinibus, per petram intelligunt Petrum, ſuper quem ædificatam eſſe eccleſiam Chriſti omnes nō ſolùm fatentur, ſed profitentur. Sed Petrus eſt ſecundum fundamentum, Chriſtus autem primū. Itaque eccleſia eſt fundata ſuper Petrum, Petrus autē ſuper Chriſtum, & ita primum eccleſiæ fundamentum Chriſtus eſt. Id quidē eſt, quod dicitur hoc loco: Et fundabo. Illud eſt hoc loco aduertendum, eos eſſe fundatos, qui fide muniti ſunt, qui iuſtitiam colunt & pietatem, qui ſanctæ eccleſię Romanæ catholicę obediunt, qui Chriſtum eiuſdem eccleſię conſtitutorem ſequuntur, contrà verò, eos qui Babylonem colunt, qui Lutheranam perfidiam tenent, qui ſe vitiis contaminãt, fundatos nullo modo eſſe. Qui fieri poteſt, vt fundamentum habeant, qui ſunt eiecti ab eccleſia in Chriſto fundata, qui deficiunt à fide, qui ruunt vento tentationis, qui ſeruiunt Nabuchodonoſori, hoc eſt, diabolo, in Babyloniæ regno, hoc eſt in Lutheranica congregatione, in hæreticorum confuſione, in ſpirituali captiuitate? Omnes impiorū turres parua procella euertit. Eam ob cauſam ait Chriſtus apud Matthæū: *Matth. 7.* Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, aſſimilabitur viro ſapienti, qui ædificauit domū ſuam ſuper petram, & deſcendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & nō cecidit, fundata enim erat ſupra petram. Et omnis, qui audit verba mea hæc, & non facit ea, ſimilis erit viro ſtulto, qui ædificauit domū ſuam ſuper arenam, & deſcendit pluuia, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit. *Eſa. 46.* Id animi oculis præuidens Eſaias, dicebat: *Eſa. 54.* Memētote iſtud, & fundamini. Et rurſum: In iuſtitia fundaberis. Ac ſi dicat: Vera virtus eſt firmum fundamentum. Non poteſt eſſe autem vera & perfecta virtus abſque fide. Ea autem, quæ vera eſt & perfecta, ſolidum fundamētum eſt. Hæc eſt, quæ radices agit, atque etiam propagatur: cætera omnia mundi opes, deliciæ, voluptates, honores, alia huiuſmodi ad quæ pleriqué cupiditate incenſi aſpirant, tanquam floſculi decidunt, & incerta ſunt, non in hominum poteſtate ſita, ſed in mundi varietate collocata.

Et dabo ſanctificationem meam in medio eorum in perpetuum. Hoc eſt, ſemper erit in eccleſia mea ſanctitas, ſemper erunt aliqui, qui ſint virtutibus ſepti, vitaque ſanctimonia ornati. Poteſt hoc referri ad ſanctum euchariſtiæ ſacramentum. De eo dixerat pſalmographus, *Pſal. 110* Memoriam fecit mirabiliū ſuorum miſericors, & miſerator Dominus, eſcā dedit timentibus ſe. Memor erit in ſeculum teſtamenti ſui. Et Malachias: *Mala. 1.* Ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnū eſt nomē meum In gentibus: & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.

Et erit tabernaculum meum in eis. Hoc eſt, erit habitatio mea in manibus eorum, prius per gratiam, poſtea per gloriā. Per tabernaculum etiam intelligitur eccleſia, cuius imaginē gerebat legis veteris tabernaculū. Eam ob cauſam Eſaias eccleſiam appellauit tabernaculum, *Eſa. 33* quod nequaquā tranſferri poteſt. Et regius vates: Fluminis, inquit, impetus lætificat ciuitatē Dei. *Pſal. 45* Hoc eſt donorum & gratiarū influxus eccleſiam catholicam, in qua verus Dei cultus viget, tutam reddit, & ſpirituali gaudio afficit, atque perpetua lætitia exhilarat. Et volens idem aliis verbis oſtendere, ait: Sanctificauit tabernaculū ſuū altiſſimus, per tabernaculum eccleſiam catholicam ſignificans. Non me fugit non deeſſe, qui per flumen hoc intelligant Iordanem, cuius impetum aiunt lætificaſſe ciuitatem Dei, hoc eſt, populum Iudaicum, cùm ad eius tranſitum illius aquę conſtiterūt. Sed tūc dicendū erat: Fluminis diuiſio,

Ioſue. 3. & aquarum ſlaio, non autem fluminis impetus. Ob [illegible]entur ſuo Iordane Iudæi, ego ſane nanque aliud flumen exiſtimo illud eſſe, quod ciuitatem Dei gaudio afficit, cum baſilio Magno, & Aurelio Auguſtino, & aliis huiuſmodi patribus, qui præſtantibus ingenijs admirabili ſanctimonia, eximia ſapiẽtia excelluerunt, per flumen hoc intelligunt ſpiritum ſanctum, per fidem & virtutes influentes in pectore credentiũ, vnde fluũt admirabiles illæ aquæ, de quibus ait Chriſtus: Qui credit in Ioan. 7. me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Et ſubiungit euangeliſta: Hoc autem dixit de ſpiritu, quẽ accepturi erant credentes in eum. Hic ſpiritus eſt inexhauſta bonorum omnium copia, & comparatur flumini placidiſſimo inter amœnas ripas & virentia prata, impetu delectabili, & dulci aquarum ſonitu, ciuitatem ingrediẽti, & admirabili influentia irriganti. Ciuitas autem Dei eccleſia eſt, de qua ait D. Ioannes in Apoc. 21 Apocalypſi: Vidi ciuitatẽ ſanctam Ieruſalẽ nouam, deſcendentem de cælo, à Deo paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. Hæc eſt ciuitas Dei, & tabernaculum admirabile, quod ſanctificauit altiſſimus, aduerſus quod Matt. 16 nec portæ inferi præualebunt. Ex hebraico vertunt nonnulli verſum illum pſalmographi: Sanctuarium tabernaculorum altiſſimi. Sed illud noſtram non euertit expoſitionẽ, imò eam confirmat: eſt enim Dei eccleſia ſanctuarium omnium tabernaculorum, hoc eſt, omnium particularium eccleſiarũ, quarũ nulla poteſt eſſe tabernaculum altiſſimi, niſi fuerit in vnitate catholicæ eccleſiæ ſanctificata, quæ eſt vniuerſale Dei tabernaculũ, de quo ille ait hic per Ezechielem: Et erit tabernaculum meum in eis. Poteris per tabernaculum Chriſtũ intelligere, de quo ait Diuus Apoc. 21 Ioannes in Apocalypſi: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus, & habitabit cum eis, & ipſi populus eius erunt, & ipſe Deus cum eis erit eorum Deus. Videtur D. Ioannes ad hunc Ezechielis locum alludere, illumq; de Chriſto explanare. Appellatur Chriſtus tabernaculum, quod in eo inhabitet, vt ait Diuus Coloſſ. 1. Paulus ad Coloſſenſes ſcribens, omnis plenitudo diuinitatis. Et bene ait, cum hominibus Prou. 8. eſſe, nam ipſe Chriſtus de ſeipſo ait in Prouerbijs Salomonis: Deliciæ meæ ſunt eſſe cũ filiis hominum. Cum autem Deus Pater pro multa. tabernaculum ſuum ſore ſemper cũ hominibus, & per tabernaculum Chriſtus intelligatur, aperte colligitur, Chriſtum in perpetuum eſſe in eccleſia ſua futurum. Id Matt. 28 quod ait ipſemet Chriſtus apud Matthæũ: Ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſq; ad conſummationem ſeculi.

Ego dominus ſanctificator Iſrael. Duplex eſt Iſrael, alter ſecundũ carnem, alter ſecundum ſpiritum. Iſrael ſecundum carnem eſt Iudæorum populus, Iſrael ſecundũ ſpiritũ eſt concio fidelium, ſiue ex Iudæis ſint, ſiue ex Gentibus, dummodo Chriſtum ſe [illegible] Eo ſi Deus dicitur ſanctificator Iſrael, quod volebat ſignificare Eſaias capite [illegible], cum Eſa. Deum ſanctum Iſrael vocaui. Hoc eſt, antiſtitorem omnium ecclesiarum, quoniam & iuſtitiam colebant. Et hæc erat dei prophetiſa, qua diuini vates vtebantur.

Annotationes ex Hebræo in caput XXXVII.

A *Quatuor ventis veni ſpiritus.* In hebraico pro ventis & pro ſpiritu idem eſt nomen, nempe רוח, ruach. Similiter in tranſlatione ſeptuaginta πνεῦμα. Vnde verſio Latina Complutenſis deſumpta ex græca habet, A quatuor ſpiritibus veni ſpiritus. Dicitur hæc ruach ſignificat ſpiritum, & quia ventus ſpiritus etiam dicitur, ſignificat Gene. 1. ventum. Vnde id quod eſt primo capite Geneſis, Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas, intelligunt nonnulli de vento magno, qui ſufflabat ad ſiccandas aquas, appellatur autem dei, quia ſolet ſcriptura, ea quæ magna ſunt, Dei appellare, vel ideo dicitur ſpiritus Dei, qui fuit miſſus à Deo. Sed ego exiſtimo ſpiritum Dei loco illo non accipi pro vẽto, imò nec tunc eſſe ventum, ventus fit ex terræ exhalationibus cum aeris motione, at tunc nondũ erat aer, quoniã nondum erat cælũ, nec ignis, eſt enim aer inter cælũ & terram: aut inter terram & ignem. Præterea nec tunc erãt exhalationes terræ, cum terra eſſet inanis & vacua, & tenebræ eſſent ſuper faciem abyſſi. Quare arbitror locum illum intelligi de ſpiritu ſancto, qui, vt ait D. Hieronymus, incubabat ſuper aquis, fouens illas inſtar volucris oua calore animantis. Idẽ ait Magnus Baſilius referens Syri cuiuſdam ſententiam aientis ſpiritum ſanctum vitalem fœcunditatem aquarum naturæ præbuiſſe incubatis auis effigie vim vitalem imprimentis in ea, quæ ab ipſa fouentur. Et aſſerit probabiliũ eſſe maioribus intelligi locum illũ de ſancto Dei ſpiritu. Diuus etiam Ambroſius enarrans locum illum, ait: Etſi aliqui pro aere accipiat, aliqui pro ſpiritu, quem ſpiramus, nos tamẽ cum ſanctorum & fidelium ſententia congruentes, ſpiritum ſanctum accipimus, vt in conſtitutione mundi operatio trinitatis eluceat. Hæc ille, quibus oſtendit non ſolum ex ſua, ſed ex antiquorum patrum ſentẽtia per ſpiritũ Dei ſpiritum ſanctum ſignificari. Exiſtimo tamẽ per ſpiritum pro vento accipi cap. 1. Eccleſiaſtes, vbi ait Salomõ: Luſtrãs vniuerſa Eccle. 1. in circuitu pergit ſpiritus, & in circulos ſuos reuertitur. Quaſi dicat: Circuit, & pergit vẽtus, et in ſuos orbes reuertitur, vt iterũ ſufflet. Spiritus labiorũ ſignificat verba quod ex ore cum ſpiritu egrediantur, vt apud Eſaiã. Spiritu labiorũ ſuorum interficiet impiũ. Aliquã Eſa. 11. do ſpiritus ſignificat iram, apud Zachariam: Zacha. 6

Qui

Qui egredi uetur in terrã Aquilonis, requieſcere fecerunt ſpiritum meum in terra aquilonis. Et in Prouerbijs: Totum ſpiritũ ſuum
Prou. 29 profert ſtultus. Hoc eſt, omnem furore ſuũ effundit ſtatim inſipiens. Quidam exiſtimãt illic ſpiritum accipi pro voluntate et deſiderio. Et quamuis multa ſignificet, hoc tamen Ezechielis loco in prima parte capitur pro mundi plagis, oriente, occidente, aquilone, et meridie: in ſecunda vero pro ſpiritu vitali. Vnde poterat hic locus ita verti. A quatuor mundi plagis veni vitalis ſpiritus.

Et ſaluos eos faciam de vniuerſis ſedibus ſuis. Septuaginta habent. Et eruam eos ex omnibus iniquitatibus ſuis. Peccata impiorũ ſunt ſedes, in quibus illi ſedent. Humanum eſt incidere in peccatum, & lineas tranſilire, ſed in peccatis ſedere & perſeuerare, hoc eſt penitus intolerandum, & diabolicum. Ei, qui ſe ab errato reuocare molitur, facilè ignoſcitur, ſi ad Deum ſupplex cõfugit, at obſtinatus, qui in Dei præcepto fingit laborem, & nõ vult recedere à peccato, quomodo veniam con-
Pſal. 93. ſequetur? Eũ alloquitur ita pſalmographus: Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto? Quaſi dicat: Tu qui ais te non eſſe Dei præcepta ſeruaturũ, quòd nimis difficilia ſint, nonne ſedes in peccatis? Sedes quidem. Peccata tua & ſcelera tua ſunt ſedes tuæ.

Et dabo ſanctificationem meam in medio eorum. Pro ſanctificatione mea eſt in hebraico מקדשי micddaxi, à verbo cadhax, quod ſignificat ſanctificare. Vnde id quod paulò poſt ſequitur: Ego dominus ſanctificator Iſrael, poteſt verti: Ego dominus ſanctifico Iſraelem. Ab hoc verbo deriuatur codhex, quę dictio ſignificat ſanctitatem, vt capite tertio
Exod. 3. Exodi: Locus, in quo ſtas, terra ſanctitatis eſt, pro quo noſter interpres tranſtulit, terra ſan-
Pſal. 19. cta eſt. Et pſalmo 19 Mittat tibi auxilium de ſanctitate, pro quo noſter interpres vertit: Mittat tibi auxiliũ de ſancto, hoc eſt, tabernaculo, vbi tunc arca fœderis quieſcebat. Nã Tharghum habet, de domo ſanctuarij. Vel de ſancto, hoc eſt, de cælo. Ac ſi populus, qui pro rege ad bellum difficile proficiſcẽte vota faciebat, ita diceret: Intueatur Deus periculum tuum è ſancto cælo ſuo, teq; te ſaluum & triumphãtem à bello reducat. Dictio autẽ hæc micddax ſignificat ſanctuarium, et tem-
Exod. 15 plum Deo ſacratum, vt capite 15. Exodi: Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmiſſimo habitaculo tuo, quod operatus es Dñe, ſanctuarium tuũ Domine, quod firmauerunt manus tuæ. Quibus verbis vaticinatus eſt Moyſes, eſſe Hieroſolymę templum à Deo conſtituendũ, quod appellat ſanctuarium. Hac ratione ducti nonnulli aiunt Deum hoc Ezechielis loco promiſiſſe Hebræis in Babylonis vincula coniectis, eſſe illis templum Hieroſolymæ inſtauraturum, quod hic ſanctificationem ſuam, ſeu ſanctuarium ſuum vocat. Sed negare non poſſunt per templum illud Eccleſiam ſignificari. Ego exiſtimo per hanc Dei ſanctificationem intelligi ſeptem Eccleſiæ ſacramenta gratiam cõferẽtia ex opere operato, quæ Chriſtus Deus noſter inſtituit in perpetuum duratura. Huic interpretationi fauet tranſlatio ſeptuaginta ita habens: Et ponam ſancta mea in medio eorum in perpetuum. Sancta ſunt ſacramẽta, quibus ſanctificamur, quæ in medio fidelium dicũtur eſſe, vt omnes ea communicẽt. Id quidem eſt, quod dicimus in ſymbolo ſanctorum communionem: eſt enim ſanctorũ communio ſacramẽtorum participatio. Fateor equidem Eccleſiam ipſam eſſe ſanctorum, hoc eſt fidelium omnium communionem & ſocietatẽ. In primitiua enim Eccleſia omnes fideles ſancti appellabantur, etiamſi minus ſanctè atq; integrè viuerent: ſatis erat ad hoc, vt ſancti dicerentur, nomẽ dare Chriſto, eiuſque Eccleſiæ aſcriptos eſſe. Eſt enim Eccleſia congregatio fidelium, et corpus vnũ ex multis membris compactum, cuius caput Chriſtus eſt. In epiſtola ad Rom. ait ita D. Rom. 12.
Paulus: Sicut in vno corpore multa mẽbra habemus, omnia autem membra nõ eandẽ actum habẽt, ita multi vnum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius mẽbra. Et in epiſtola 1 ad Corinth. Sicut corpus 1. Co. 12
vnum eſt, & membra habet multa, omnia autem membra corporis cum ſint multa, vnum tamen corpus ſunt, ita & Chriſtus. Et ad Epheſios: Creſcamus in illo per omnia, Epheſ. 5.
qui eſt caput Chriſtus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem iuncturã ſubminiſtrationis. Et rurſus: Chriſtus caput eſt Eccleſię, ipſe ſaluator corporis eius. Vides igitur Eccleſiam communẽ eſſe fidelium ſub vno capite Chriſto. Sed fit hæc cõmunicatio per Eccleſiæ ſacramenta, que vocantur ſancta, quorum eſt in Eccleſia ſocietas quædam & communio, iuxta id quod ait in epiſtola 1. ad Corinth. Apoſtolus: Vnus 1. Cor. 10
panis, & vnum corpus multi ſumus, qui de vno pane participamus. Hæc Eccleſiæ ſacramenta, quæ ſunt ſigna quædã, quibus Chriſtiani ab infidelibus diſcernũtur, & ſigna ſacræ rei, nimirũ inuiſibilis gratiæ, quæ in elemento viſibili confertur, & ſigna efficacia: quæ ipſam continent gratiam eiuſque cauſa ſunt, atque id, quod ſignant efficiunt, & ſigna, quibus præteritorũ admonemur, & præſentium, & futurorum. hæc, inquã, ſunt ea, quæ hoc loco Deus ore Ezechielis ſe fidelibus ſuis daturũ promiſit. Quæ ſunt numero ſeptenario cõprehenſa, qui numerus eſt ſpiritui ſancto familiaris. Dona ſpiritus ſancti ſeptem ab Eſaia recẽſentur. In Apoca. ait D. Eſa 11.
Ioannes vidiſſe agnum ſtantem tanquã occiſum habentem cornua ſeptẽ, & oculos ſe- Apoc. 5.
ptem, qui ſunt ſeptẽ ſpiritus Dei. Et in eodẽ loco ſeptem ſignis ait fuiſſe veteris teſtamenti paginam ſignatam, quam agnus, qui

habet clauem Dauid, qui aperit, & nemo
Apoc. 3. claudit, reſerauit. Et ruſum: Septem Angeli,
qui habebant ſeptem tubas, præparauerunt,
Apoc. 2. vt tuba canerent. Et alio eiuſdem Apocalypſis loco: Hæc dicit, qui tenet ſeptem ſtellas
in dextera ſua, qui ambulat in medio ſeptem
candelabrorum aureorum. Septem ſunt pa-
Matt. 15 nes, quibus Dñs turbas pauit apud Matthęũ.
Zach. 3. Septem ſunt oculi apud Zachariam ſuper v-
Zach. 4 num lapidem. Et ſeptem lucernæ taberna-
4. Reg. 5. culi ſuper vnum candelabrum. Et ſeptem
denique fuerunt lotiones Naaman in Iordane. Quibus omnibus fuerunt ſeptem ſacramenta adumbrata, de quibus hic loquitur Ezechiel.

ARGUMENTUM CAPITIS XXXVIII.

PRædicit aduentum Gog, & Magog in terram promiſſionis, & eorum cladem & euerſionem. Hoc eſt penultimũ Ezechielis vaticinium, quod his duobus capitibus ſequentibus continetur: vltimum verò eſt de imagine templi inſtaurandi, quod incipit à capite quadrageſimo, & durat vſque ad finem libri. Cùm toto hoc opere Ezechiel vaticinatus fuiſſet de Chriſti regno & gratia, nunc quaſi per oppoſitionem voluit de Antichriſti regno et tyrannide tractare.

CAPUT XXXVIII.

A ET factus eſt ſermo Domini ad me, dicens: Fili hominis pone faciem tuam contra Gog, & terram Magog, principem capitis Moſoch, & Thubal: & vaticinare de eo, & dices ad eũ: Hæc dicit Dominus Deus: Ecce ego ad te Gog principem capitis Moſoch, & Thubal. Et circumagam te: & ponam frænum in maxillis tuis, & educam te, & omnem exercitum tuum, equos, & equites veſtitos loricis vniuerſos, multitudinem magnam, haſtam, & clypeum arripientium, & gladium. Perſæ, Aethiopes, & Libyes cum eis, omnes ſcutati & galeati. Gomer, & vniuerſa ag-
B mina eius, domus Thogorma latera aquilonis & totum robur eius, populique multi tecũ. Præpara & inſtrue te, & omnem multitudinem tuam, quæ coaceruata eſt ad te, & eſto eis in præceptum. Poſt dies multos viſitaberis: in nouiſsimo annorum venies ad terram, quæ reuerſa eſt à gladio, & congregata eſt de populis multis ad montes Iſrael, qui fuerunt deſerti iugiter. Hæc de populis educta eſt: & habitabunt in ea confidenter vniuerſi. Aſcendẽs autẽ quaſi tempeſtas venies, & quaſi nubes, vt operias terrã tu, & omnia agmina tua, & populi tui tecũ. Hæc dicit Dominus Deus: In die illa aſcendent ſermones ſuper cor tuũ, & cogitabis cogitationem peſsimã, et dices: Aſcendam ad terrã abſ- C
que muro. Veniam ad quieſcentes, habitanteſq; ſecure: hi omnes habitant ſine muro, vectes et portæ non ſunt eis. Vt diripias et inuadas prædã, et inferas manum tuam ſuper eos qui deſerti fuerãt, et poſtea reſtituti, et ſuper populum, qui eſt congregatus ex gentibus, qui poſsidere cœpit, et eſſe habitator vmbilici terræ.

EXPLANATIO.

PONe faciem tuam contra Gog, & terram Magog. *Hoc eſt, vaticinare aduerſus Gog, & Magog. Superiore capite prædixit diuinus vates fore, vt Iudæi, qui in Babylonica detinebantur captiuitate, ad patriã redirent, & Hieroſolymam colerent, vbi ab vno rege in perpetuum gubernarentur. Quo oraculo voluit ſignificare eſſe fideles omnes in vna Eccleſia congregãdos, & ab vno Chriſto in perpetuum regendos. Et quoniam intuebatur mentis oculis futuros eſſe multos tyrannos, & hæreticos, & alios impios & immanes homines, qui Eccleſiam Chriſti affligerent, & Chriſtianos variis calamitatibus opprimerent, inuehitur nunc in illos, quos nomine Gog & Magog ſignificauit. Et quia præcipuus Eccleſiæ perſecutor, et acerrimus hoſtis futurus eſt Antichriſtus, ideo aduerſus eum his duobus capitibus pręcipuè vaticinatur. Antichriſtus appellatur Gog, populus autem, qui eum ſecututus eſt, Magog: nam in ſacris literis, & in ſanctorum doctorum libris Gog & Magog Antichriſtum, eiuſque membra deſignant. Gog idem eſt quod tectum, au hore diuo Hieronymo, quoniam Antichriſtus erit diaboli tegumentum ſub ſpecie humana. Erit quidẽ homo, ſed quoniam in eo diabolus habitabit, tectum & domus diaboli vocatur, Magog verò, idem eſt quod a Gog: nã apud Hebræos litera, m, eſt præpoſitio, a, vel ab. Ideo per Magog gentes impiæ intelliguntur, a Gog, hoc eſt, ab Antichriſto deceptæ. Ex his [illegible] ſuit*

quidam

quidam appellatus Magog, vt in lib. Geneſis Gen. 10 diuina teſtatur ſcriptura, qui Magogas a ſe nominatos inſtituit, vt aſſerit Flauius Ioſephus libro 1 Antiquitatum capite 11. Vbi etiam ait hos Magogas ro eſſe, quos Græci Scythas appellarunt. Hac ratione ducti exiſtimant nonnulli ex Hebræis Gog et Magog gentes eſſe quaſdam e Scythia, quæ venerūt aduerſus Iudæos, & oppugnarunt Hieroſolymam, ſed poſtea perierunt. Ex Latinis quidam putant Gog & Magog non eſſe determinatas gentes, ſed omnes Eccleſiæ catholicæ perſecutores: ita vt per Gog intelligātur tyranni & hæreſiarchæ, per Magog verò eorum ſatellites & ſectatores. Sed quoniā magni authores aſſerunt has gentes Scythicas eſſe, & Turcæ teſte Pomponio Mela, referēte Hermolao Barbaro, ſunt populi Scythici, à quibus orti ſunt, qui hodie Turci dicuntur, & latiſſimè imperitant, & Chriſtianos immaniter affligunt, fortaſſis hi ſunt, de quibus hoc loco agit Ezechiel, quorum tyrannidem prædicit, & tandem eorum interitum & perniciem vaticinatur. Spero enim fore, vt citò eorum ruat imperium, & ipſi de medio deleantur. Diuus Ambr. lib. 2. de fide ait hunc Gog Gotum eſſe. Et diuus Iſidorus in etymologiarum libro, Gotos ait fuiſſe denominatos a Magog filio Iaphet. Quā ob cauſam non deſunt, qui dicant has gentes Gog & Magog Gothos eſſe, qui Dei Eccleſiā grauiter vexarunt: ſed poſtea omnes perierūt. Paulus Oroſius, Eutropius, Blondus, Leonardus Aretinus, & multi alij ſcriptores narrāt Gothos immanes populos fuiſſe, & ſubiugaſſe Italiam, Galliam, Hiſpaniā, & magnā partē Africæ, & Aſiæ. Hi Romā orbis caput, bonarum diſciplinarum mercaturā, & antiquitatum monimentis ornatam euerterūt, & vrbes alias celebres, mœnibus altiſſimis munitas, ſolo adæquarunt. Voluerunt, vt aiunt nonnulli, antiqua omnia delere, & alterum mundum conſtituere, ne præteritorū ſeculorum vllū maneret veſtigium, ſed omnis vetuſtatis memoria extingueretur, vt ipſi ſolùm eſſent per vniuerſum orbem celebrati, tanquam noui mundi conditores. Sed omnes fuerunt conſumpti, & cunctæ eorū in contentiones ad magnam mundi gloriā floreſcentes corruerūt. Petrus Apianus in libro de mundi deſcriptione ait Magog eſſe ciuitatem Aſiæ regionis Cyrrheſtice. Plinius libro quinto hiſtoriæ naturalis, capite 23. Cœleſyria, inquit, habet Bambycem, quæ alio nomine Hierapolis vocatur, Syris verò Magog. Ibi prodigioſa, &c. At Ioānes Annius Viterbenſis in commentariis in Beroſum hæc vltima Plinij verba legit in hunc modū: Syris vero Magog ibi. Hoc eſt patria Magog. Et paulò pòſt ait idem Plinius, in eadem regione eſſe vrbem Cyrrhum, à qua denominata eſt Cyrrheſtica prouincia. Quod conuenit cum Petro Appiano. Strabo etiam libro quartodecimo meminit Magogitū, & multi alij authores. Sunt, qui dicant Gog, & Magog eſſe Getas & Maſſagetas, quorum opinionem D. Auguſtinus libro 20. de ciuitate Dei reprobauit cap. vndecimo. Et quoniam Gog ſignificat tectum, Magog verò detectū, exiſtimant nonnulli per Gog intelligi hypocritas, qui dei eccleſiam occultè odio proſequuntur, per Magog verò homines apertè impios, ex omniū ſcelerū colluuione natos, non ſolùm à virtute, ſed etiam à ſimulatione virtutis alienos. Ego etſi nullam harum improbo opinionum, exiſtimo tamen per Gog & Magog intelligi præcipuè Antichriſtum, eiuſque ſectatores tēpore illius, poſſe tamen hoc ad omnia eius membra omni tēpore accommodari. Nam diuus Ioannes in Apocalypſi loquens de Antichriſto meminit Gog & Magog, quaſi Gog ſit Antichriſtus, Magog verò populus ab eo ſeductus. Apoc. 20 Membra præcipua Antichriſti ſunt hæretici, vt quondam Arrius, nunc autem Lutherus, homo ad omnia ſcelera paratus, nulla dignitate conſpicuus, ſolùm erroribus notus, procella patriæ, turbo ac tempeſtas pacis & veræ doctrinæ, & eccleſiæ catholicæ acerrimus hoſtis. Et omnes, qui illius impiis hæreſibus adhærent, eaſque augent, & amplificant, vt Caluinus, & alij hæretici, qui fide deſtituti, omniumque virtutum ornamentis nudati in ſumma ignominia verſantur. Hi omnes, ac impii Turci hoſtes eccleſiæ crudeliſſimi, ſunt abſque dubio membra Antichriſti, aduerſus quos hoc loco vaticinatur Ezechiel.

Principem capitis Moſoch & Thubal. Hoc eſt, vaticinare contra Antichriſtum, qui erit princeps principis Cappadociæ & Hiſpaniæ. Rex Cappadociæ, & rex Hiſpaniæ Antichriſto ſubiicientur. Nomine capitis intelligitur rex, nomine Moſoch Cappadocia, nomine Thubal Hiſpania, vt ait Flauius Ioſephus libro Antiquitatum primo, & nos ſupra oſtendimus cap. 27. Poteſt hoc rectè ad Turcorum principem referri, qui modò eſt princeps capitis Moſoch & Thubal, accipitur autem caput non pro rege, ſed pro ciuitate præcipua ſedis imperatoriæ, hoc eſt pro Conſtantinopoli vrbe floretiſſima, quo ſe tranſtulit imperator Conſtantinus Maximus, poſtquam ſe ad Chriſti fidem conuertit, Romamque eccleſiæ, ſummiſque pontificibus donauit. Ciuitas illa Conſtantinopolis, quæ antea Bizantium vocabatur, à Conſtantino aucta & denominata, fuit quōdam caput imperij, cui Moſoch & Thubal, hoc eſt, Cappadocia in Oriente, & Hiſpania in Occidente ſubiectæ erant. Nunc non ſine graui orbis Chriſtiani iactura crudeliſſimi Turcorum tyranni paret imperio. Impius Turcorum imperator eius ciuitatis eſt princeps, quæ olim imperij Chriſtianorum fuit caput. Nam Amurates impius Turcorum rex, qui vaſtauit Illyricos & Vogatos,

 Pelo-

Peloponeſſum vi cepit, & murũ Iſthmi Corinthiaci deiecit. Albamq; Vngariæ anno à Chriſto nato 1439. cinxit obſidione. filio Mahumeto regnũ reliquit, acerrimo Chriſtianorum inimico. Hic Bulgariam & Ruſciam ſibi ſubiecit, Nigropontum in deditionem accepit, Moldauiam, & Vualachiam euertit, & Conſtantinopolim expugnauit, quam modò poſſidẽt gentes Turciæ nominis Chriſtiani inimicæ, aduerſus quas intelligi poteſt hoc Ezechielis vaticinium. Sed nos primam de Antichriſto expoſitionẽ ſequamur, qui eſt Turcorum, & aliorum impiorum caput.

Et circumagã te, & ponã frenũ in maxillis tuis. Hoc eſt, te coercebo, ne facias, niſi quod ego permiſero. Eodem modo apud Eſaiam
Eſa. 37. dixit Deus impio Sennacheribo: Ponam circulum in naribus tuis, & frænũ in labiis tuis.
Sup. 29. Et apud Ezechielem noſtrum cap. 29. dixit Pharaoni: Ponã frænũ in maxillis tuis. Tanta erit Antichriſti impietas & immanitas, tot erunt eius flagitia, vt ſi ei daretur nocẽdi ad libitum facultas, totum orbem terrarum penitus deleret & vaſtaret. Metaphora eſt ſumpta ab equo, quem ſtrenuus aſcẽſor domat fræno, & in gyrum ducit & coercet.

Et educam te, & omnem exercitum tuum. Hoc eſt, permittã, vt venias cum magno exercitu ad affligendos & probandos Chriſtianos. Volens Antichriſtus populũ Chriſtianorum opprimere, gentes congregabit, & in ordinem rediget. & harũ gentium ordinata multitudo appellatur exercitus. Non enim dicitur exercitus multitudo militũ, niſi ſint diſpoſiti & ordinati. Ordo eſt digeſtio, & in ſuo loco rei cuiuſque collocatio. Tanta eſt ordinis vis vt etiam qui ordinem conantur euertere, illud abſque ordine nõ valeant ef-
Simile. ficere. Vt lapides, latera, ligna, tegulæ, hæc omnia confuſè miſta, & inordinatim coniecta non efficiunt domũ, cùm verò ordinantur & diſponuntur, tunc fit domus, ſic homines inordinati, vt Socratis vtar ſimilitudine apud Xenophontẽm, non efficiunt exercitum, cùm verò ordine diſponuntur, efficiunt. Hoc intelligens Antichriſtus ad eccleſiaſticum ordinem oppugnandũ copias ducet ordinatas. Sed eius ordo erit confuſio.

Veſtites loricis vniuerſos. Poterat ita verti ex hebræo: indutos omni armorum genere à pedibus ad capita.

Perſa, Æthiopes. Deſcribit exercitum Antichriſti, cui omnes hæ gentes parebunt. Per Perſas intelligit Orientales, per Aethiopes, Meridionales, per Lybies Occidentales, per Gomer & Thogorma Septentrionales. Ex omnibus his orbis plagis inſurgẽt multi aduerſus Chriſtum. Ipſe enim lapis eſt & ſi-
Eſa. 8. gnum, cui contradicetur. Id intuens Eſaias de Chriſto loquens dicebat. Erit vobis in ſanctificationem, in lapidem autẽ offenſionis & in petram ſcandali duabus domibus Iſrael. Ad quæ verba alludit Apoſtolus in epiſtola prima ad Corinthios, dicens: Of- 1. Cor. 1.
fenderunt in lapidem offenſionis. Et iuſtus ille Simeon apud Lucam: Ecce poſitus eſt Luc. 2.
hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſrael, & in ſignum, cui contradicetur. Verum per Gomer intelligunt nonnulli Galatas, per Thogorma Phryges, alij verò Germanos.

Prapara, & inſtrue te. Hoc eſt, mea permiſſione te aduerſus fideles inſtrues & præparabis.

Et eſto eis in præceptum. Id eſt, tu exercitui tuo imperabis, ille autem tibi parebit.

Poſt dies multos viſitaberis. Tu ô Antichriſte affliges fideles, ſed punieris grauiſſimè. Viſitare in literis diuinis punire aliquando ſignificat, vt in pſalmo: Viſitabo in virgas Pſal. 88.
iniquitates eorũ. Et tertiodecimo Eſaiæ cap. Eſa. 13.
Viſitabo ſuper orbis mala, & contrã impios iniquitatem eorum.

In nouiſſimo annorum venies ad terrã, quæ euerſa eſt à gladio. Hoc eſt, in fine mundi venies aduerſus eccleſiã, quæ liberata a tyrannorum gladio, ab impiorum cædibus & calamitatibus in pace & ſecuritate quieſcet.

Et congregata eſt de populis multis. Nam multi ex omnibus mũdi plagis in vnam eccleſiam conuenerunt, in qua ſunt coadunati. Sequitur: Ad montes Iſrael. Hæc verba duos poſſunt ſenſus recipere. Primus eſt: Veniens ad eccleſiam ex multis gẽtibus collectam, montibuſq; Iſraelis, hoc eſt, patriarchis inſitam & prophetis. Hoc ideo ait, quoniam populus Gentilicus fidem recepit, quã habuerant antiqui patres, & vt ait in epiſtola ad Romanos diuus Paulus, cùm oleaſter Rom. 11.
eſſet, inſertus eſt fractis ramis oliuæ. Comparauit Apoſtolus populum Iſraeliticum cum Iere. 11.
oliua, Ieremiam ſecutus, qui illum oliuam vberem, pulchram, & fructiferam vocauit: populum autem Gentilicum cum oleaſtro, qui nihil habuit dulcedinis ex oliua germana, niſi poſtquam in eius radicem fuit inſitus, hoc eſt, in fidem patriarcharum, & virorum veteris teſtamenti fide & virtute præſtantium, & in eorum locum aſſumptus. Id Pſal. 44.
intuens diuinus pſaltes ita alloquitur eccleſiam: Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij. Fides, quã habuerunt ſancti veteris teſtamenti, & quam nos habemus, eadem eſt, ſed illi credebant in Chriſtum venturũ, nos autem in eum quem veniſſe aſſeueramus. Eam ob cauſam ait hoc loco Ezechiel, eſſe eccleſiã congregatam de populis multis ad montes Iſrael, hoc eſt, ad patres antiquos fide illuſtres, virtute præditos, & ſapientia inſignes. Hic eſt primus huius loci ſenſus, ſecũdus eſt hic. Venies ad eccleſiam ex variis hominum generibus congregatam, & præcipue venies ad montes Iſrael, hoc eſt, ad terram ſanctã, quæ fuit ſæpe vaſtata & euerſa, & ibi in Chriſtianis impietatem tuam exercebis.

Hæc

Hæc de populis educta eſt. Id eſt, hæc eccleſia Chriſti ſuo de Gentibus vocata, & de earum ſuperſtitionibus abducta. Vel ſic: Hæc terra Iſraelis eruetur à potentia e populorum infidelium, priuſquam veniat Antichriſtus, & à Chriſtianis ſecurè poſſidebitur. Sed in fine mundi ab Antichriſto oppugnabitur.

Aſcendens autem Nimirū tu o Gog, ò Antichriſte. Comparat eum cū tempeſtate ob ferocia verba, & comminationes, quibus homines terrebit, & nubi, ob falſam doctrinā, qua homines decipiet & obſecabit. Vel per tempeſtatem intelligitur crudelitas, per nubem voluptas. Nam ad Chriſti fidem euertendā quoſdā calamitatibus vexabit, quoſdam verò illecebris & deliciis alliciet.

Aſcendent ſermones ſuper cor tuum. Hoc eſt, verſabis in animo tuo cogitationes, inibis tecum conſilium de affligēda eccleſia. Deus illi permittet eccleſiam oppugnare. Aſcendere cogitationes in cor alicuius, eſt phraſis

Luc. 24. hebræa pro cogitare. Ita apud Lucam: Quid turbati eſtis, & cogitationes aſcendunt in corda veſtra? Si hi cogitatus impij ſunt, ſta-

Exod. 12. Simile. tim ſunt interficiendi. Vt Pharao non dimiſit Iſraelitas, donec primogeniti occiſi ſunt, ſic ſi volumus, vt nos dimittat dæmō, oportet nefarios occidere cogitatus, qui primum in corde gignuntur.

Et dices, Aſcendam ad terram abſque muro. Hoc eſt, ad eccleſiam, quæ tunc erit omni ferè humano auxilio deſtituta. Ac ſi dicat: Capiam terram, ac ſi eſſet oppidum abſque muro & defenſione. Vide Antichriſti ſuperbiam. Murus vniuſcuiuſque eccleſię particularis eſt diligens præſul, iuſtus & ſapiens, qui debet eccleſiam ſuam ſeruare, illamque loco vectis & portæ cuſtodire.

Vt diripias ſpolia, & inuadas prædam. Spoliabit enim eccleſias, & affliget viros eccleſiaſticos. Idem faciunt tyranni, qui ſunt mēbra Antichriſti. virorum piorum diuitias diripiunt, ſed perniciem machinātur ſibi, alijs autem, quos affligunt, & quorū opes committūt direptioni, coronā tolerātiæ neſcien-

Simile. tes cōficiunt. Vt qui verſatur in theatro aut circo, vbi exagitatur taurus, ſi ſolers eſt, venienti tauro, atque in illum inuehenti relinquit pallium in cornibus, ipſe verò ſe vertit in fugam, & hoc modo ſaluus euadit: ſic viri iuſti pietatem & charitatem colentes in mūdi agonibus & certaminibus relinquunt tyrannis diuitias humanas, ipſi autem incolumes ad Chriſtum confugiunt, dicētes cum

Philip. 3. Apoſtolo: Propter Chriſtum omnia detrimentum fecimus, & arbitramur vt ſtercora, vt Chriſtum lucrifaciamus. Veræ tamē Chriſtianorum diuitiæ, quibus eos Antichriſtus conabitur ſpoliare, ſunt fides, ſpes, charitas, & cæteræ virtutes. Fortaſſe per ſpolia ipſos homines intelligit, qui Antichriſto adhęrentes, eius præda & ſpolia dicuntur. Nam apud

Eſa. 53. Eſaiam ait Deus pater: Diſpertiam ei plurimos. Hoc eſt, dabo filio meo ſeruos multos. Et ſubiungit ſtatim: Et fortium diuidet ſpolia. Spolia fortium eos appellat, qui dæmoni ſeruiebant, & mūdo, & carni, quos Chriſtus ab hoſtibus animæ ereptos diſtribuit.

Nam quoſdam, vt ait in epiſtola ad Ephe- Epheſ. 4.

ſios beatus Paulus, dedit apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios verò Euangeliſtas, alios autem Paſtores & Doctores. De iis

ſpoliis ait Chriſtus apud Lucam: Cum for- Luc. 11.

tis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt ea quæ poſſidet: ſi autē fortior illo ſuperueniens vicerit eum, vniuerſa arma eius auferet, in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuet. Sed quoniam hoc poteſt ad literā de Turcis intelligi, vt diximus, & ad illos totum hoc rectè referendum putamus, ideo per hæc ſpolia opes intelligimus humanas, quas gentes Turcicæ nobis diripuerunt. Et hac in re apertè videmus eſſe hoc vaticinium adimpletum. Nam oculis noſtris aſpicimus, non ſine acerbo animi dolore eccleſiæ terras, & Chriſtianorum diuitias eſſe hodie à Turcis poſſeſſas, eoſque populo Chriſtiano magnas clades & ſtrages intuliſſe. Exigunt hoc peccata noſtra, quibus Deus infenſus nos ab infidelibus veluti ſuæ iuſtitiæ miniſtris torqueri permittit. Sed euertentur tamen aduerſarij noſtri, vt euerſi fuerunt Aegyptij, Babylonij, Macedones, Pharao, Sennacherib, Nabuchodonoſor, & alij huiuſmodi tyranni, qui Dei populum afflixerunt, & magnis calamitatibus lacerarunt.

Et inferas manum tuam ſuper eos, qui deſerti fuerant, & poſtea reſtituti. Hoc eſt, dabis operam o Antichriſte, vt Chriſtianos ſummis premas calamitatibus: qui Chriſtiani deſerti ſunt & ſpoliati à terra ſancta, ſed poſtea reſtituentur, & totam Palæſtinam à Turcis captam expugnabunt, & ſecurè poſſidebunt. Colligitur ex hoc diuini vatis oraculo, Chriſtianos expugnaturos eſſe Iudæā, eamque ab impiis infidelibus erepturos, à quibus nunc tyrannicè poſſidetur: & ibi incipiendam eſſe primam Antichriſti perſecutionē in fine mundi. Sed quoniam verba hæc poſſunt fortaſſe aliū ſenſum recipere, noſq; de futuris incerti ſumus, altero modo literā hanc interpretabimur, pio lectori electionem committentes. Conaberis ò Antichriſte Chriſtianos ſummo vrgere mœrore, & ad æternum vocare exitium: qui ex Gentilitate quondam ſteriles ad eccleſiā Chriſti repudiato idolorum cultu venerunt. Hæc Gentilitas eſt ſterilis illa, de qua cecinit regius

vates: Qui habitare facit ſterilem in domo, Pſa. 112.

matrem filiorum lætantem. Et Eſaias: Lau-

da ſterilis, quæ non paris, decanta laudem, Eſa. 54.

& hinni, quæ non pariebas: quoniam multi filij deſertæ, magis quam eius quæ habebat virum. Quem locum diuus Paulus

de Chriſti Eccleſia ex Gentibus congrega- Galat. 4.

ta in Epiſtola ad Galatas interpretatur.

Deſerta

Deſerta dicebatur Gentium cõgregatio, quę ſeruiens idolis nullos producebat virtutum fructus: vbi autem adhæſit Chriſto, quẽ Iudæorum ſynagoga repudiauit, facta eſt multorum filiorũ mater. Aſpicis igitur, eos qui deſerti fuerant, & poſtea ſunt reſtituti Gentiles eſſe, qui ad eccleſiam conuenerunt. Id explicare volens diuinus vates ſubdidit: & ſuper populum, qui eſt congregatus ex Gentibus. Vbi particula, &, accipitur pro, id eſt.

Qui poſſidere cœpit, & eſſe habitator vmbilici terræ. Hoc eſt, qui populus poſſeſſionibus colendis operam dedit, cœpitque habitare in terra promiſſionis. Vmbilicus terrę eſt periphraſis Iudæę, quę eſt in medio terræ cõſtituta veluti vmbilicus in medio corporis. Id intuens Dauid de Chriſto loquens,
Pſal. 73. Operatus eſt, inquit, ſalutẽ in medio terræ. Antiqui coſmographi diuiſerunt terram habitabilem in ſeptem ſpacia, quæ climata vocarunt, & Hieroſolyma eſt in quarto climate ſita. Ex quo concluditur, eam rectè medium & vmbilicum terræ appellari. Ibi operatus eſt Chriſtus ſalutẽ, ibi prædicauit, docuit, & miracula edidit, & ibi pro nobis mortuus eſt. Et inde exierunt primi Chriſtiani, qui per orbem terrarum ſanctum Chriſti euangelium nuntiarunt.

Saba, et Dedan, et negotiatores Tharſis, & omnes leones eius dicent tibi: Nunquid ad ſumenda ſpolia tu venis. Ecce ad diripiendam prædam congregaſti multitudinem tuam, vt tollas argentum et aurum, et auferas ſupellectilem, atque ſubſtantiam, et diripias manubias infinitas. Propterea vaticinare fili hominis, et dices ad Gog: Hæc dicit Dominus Deus: Nunquid non in die illo, cùm habitauerit populus meus Iſrael cõ-
E fidenter, ſcies? Et venies de loco tuo à lateribus aquilonis tu, et populi tui tecum: aſcenſores equorum vniuerſi, cœtus magnus, et exercitus vehemens. Et aſcendes ſuper populum meum Iſrael, quaſi nubes, vt operias terram. In nouiſsimis diebus eris, et adducam te ſuper terram meam, vt ſciant gentes meæ, cùm ſanctificatus fuero in te, in oculis eorum ô Gog. Hæc dicit Dominus Deus: Tu ergo ille es, de quo locutus ſum in diebus antiquis in manu ſeruorũ meorum prophetarum Iſrael, qui prophetauerunt in diebus illorũ temporum, vt adducerem te ſuper eos.

Saba & Dedan, & negotiatores Tharſis. Populi ſunt, qui Antichriſto adhærebunt, & multi alij, qui ob vires & immanitatem leones hoc loco appellantur.

Et diripias manubias infinitas. Manubiæ dicuntur, quæ manu capiuntur ab hoſtibus. Deſcribit auaritiam & cupiditatem Antichriſti, & omnium qui euangelij veritatem, & eccleſiam catholicam oppugnant. Poteris per manubias animas intelligere fidelium, Chriſti victoriis cõgregatas, quę ſe ſunt Antichriſto traditur æ.

Cùm habitauerit populus meus Iſrael confidenter. Hoc eſt, cum populus Chriſtianus, qui eſt Iſrael ſecundum ſpiritum, recuperata terra promiſſionis, vitã degerit ſecurè, & terram illam tutò coluerit, tunc veniet Antichriſtus à lateribus aquilonis, hoc eſt, à plaga ſeptentrionali, per quam fortaſſe intelligit Babylonem, quæ eſt ad aquilonẽ reſpectu Hieroſolymæ, iuxta id quod ait Iere- *Ierem. 1.*
mias: Ab aquilone pandetur omne malum. Poteris per latera aquilonis Scythiam intelligere, quæ reſpectu terræ ſanctæ eſt ad ſeptentrionem, vnde venerunt Turci, qui ſunt membra Antichriſti.

Et aſcendes ſuper populum meũ Iſrael, quaſi nubes. Id eſt, venies ſubitò contra eccleſiam quaſi nubes atra, quæ ſurgit inſperatò, ex qua ſtatim magna oritur procella totã terram operiens & vaſtans. Omnia metu implebis, & terroribus & calamitatibus. Erit *Matt. 24*
enim tunc talis tribulatio, qualis non fuit ab initio mundi vſque modò, nec fiet.

In nouiſſimis diebus eris. Hoc eſt, non venies modò, ſed prope finem mundi in vltimis temporibus.

Et adducam te ſuper terram meam. Id eſt, permittam te venire contra terram promiſſionis. Terram illam appellat Deus ſuã ſingulari quadam ratione, quia ibi natus eſt, ibi myſteria redemptionis humanæ cõfecit. Ibi fuit eius mors, reditus ad vitam, & aſcenſus in cælum. Eam ob cauſam etſi eius ſit omnis terra, iuxta id quod ait diuinus pſaltes: *Pſa. 23.*
Domini eſt terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuerſi qui habitant in ea: terrã tamen promiſſionis ſuam appellat. Ideo loquens Eſaias cum Chriſto, de illa dixit: Erit *Eſa. 8.*
extenſio alarum eius implens latitudinem terræ tuæ ô Emanuel. Sed quæres fortaſſe, cur Deus permiſſurus ſit venturũ eſſe Antichriſtũ, qui tot calamitatibus Chriſtianos affligat. Noli hæc ſcrutari, nec rationes cõſiliorum Dei, quæ ad te non attinent, curioſè intueri. Et vt verbis vtar apoſtoli: Noli altũ ſapere, ſed time. Verũ Deus ideo mala per- *Rom. 11.*
mittit, vt ex illis eliciat bona. Antichriſtus affliget iuſtos, ſed dabit illis Deus gratiam & patientiam, quibus plus merebuntur. Cùm ficere monile pretioſum & elaboratũ induſtria *Simile.*

ex

ex auro excellenti nō eſt mirum, ſed ex vili plumbo efficere purū aurum, hoc eſt abſque dubio mirabile. Ex auro quilibet artifex con ficiet monile, ſed ex infimo cupro pretioſum aurum educere, & aureum monile cōflare, emblemate pictum, & mirabiliter elaboratum, eſt alchimia cœleſtis. Ita ex bono bonum facere bonum eſt, ſed humanum, at ex vitio depromere virtutem, hoc eſt diuinum. Homines ex auro virtutum efficiunt monilia meritorum, ſed aurifex ille, qui ex ſcelerum plumbo extrahit virtutum aurū, Deus eſt. Ille ex impiorum ſceleribus aduerſus iuſtos admiſſis ipſorum iuſtorum elicit gloriam & vtilitatem: imò ex culpa noſtra elicit commodum noſtrum, nam largitur nobis contritionem, & fauore ſuo agimus pœnitentiam. Incidunt homines in peccata, & ille miſericordiam ſuam oſtendit, pœnitentibus flagitia remittens, & iuſtitiam ſuam, deiiciens in æternas pœnas obſtinatos. Ex noſtris malis ingentia bona depromit. Ideo ait Auguſtinus: Deus adeò bonus eſt, vt non permitteret malum, niſi præuidiſſet, poſſe inde aliquod elicere bonū. Permittet vt Antichriſtus variis tormentis vrgeat viros pietate & charitate præſtantes, vt eorum firmitudo clariùs eluceſcat, & eorum gloria magnificentius illuſtretur, Beati, inquit Dominus, *Matth. 5* qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cęlorū. Vnde diuus Paulus: Perſecutionem, inquit, *1. Cor. 4.* patimur, & ſuſtinemus. Et rurſum: Id quod *2. Cor. 4.* in præſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtrę ſupra modū in ſublimitate æternū gloriæ pondus operatur in nobis.

Vt ſciant Gentes me. Hoc eſt, vt ſciant fideles me eſſe Deum iuſtum & potentē, cùm te interfecero. Tunc Deus iuſtitiā & potentiam ſuam declarat, cùm aſperā alicuius impij tyrannidem euertit, illumque ad pœnā & cruciatum rapit.

Cùm ſanctificatus fuero in te. Id eſt, cùm me ſanctum oſtendero te occidendo, & exercitum tuum tecum ad æternum excidium relegādo. Tu ô Antichriſte, ô hoſtis immanis, tanquam leo furore incitatus ad Chriſtianorum meorum cædē rapieris. Sed ego ex tuo ore ac faucibus fideles illos meos eripiam, qui voluerint in fide permanere, teque inſigni ſupplicio coercebo, & illuſtria iuſtitiæ meæ documenta conſtituam: qua in re ſanctus ac potens apparebo: vt qui fuerint in fide & charitate conſtantes, gaudio afficiantur, & ad colendum diuinum nūmē ardentius excitentur. Aſpicis hoc loco celebriorē eſſe apud homines Domini gloriā, cùm impios homines, omnibus ſceleribus coopertos punit, & ingētibus opprimit calamitatibus. *Exod. 14* Cùm Deus impium Pharaonem obruit in mari, adhibuerunt ei Iſraelitæ cultūs & honores, agentes ei gratias, eiuſque ſanctiſſimū *Exod. 15* nomen hoc carmine celebrantes: Cātemus Domino, glorioſè enim magnificatus eſt, equum & aſcenſorem deiecit in mare. Ideo aiunt Deum fuiſſe glorioſè magnificatum, *Eccl. 36* quia impium tyrannum deiecit in mare. Eccleſiaſticus etiam Deum in hunc modū alloquitur. Glorifica manum, & brachiū dextrum, excita furorem, & effunde iram: auſfe aduerſarium, & affige inimicū. Et de ipſius Antichriſti ſupplicio ait pſalmographus: *Pſal. 9.* Cognoſcetur Dominus iudicia faciens, in operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator.

In manu ſeruorum meorum prophetarum Iſrael. Hebraiſmus eſt: id eſt, per ſeruos meos diuinos vates. Multis enim in locis vaticinati ſunt de Antichriſto. Dauid pſalmo *Pſal. 9.* nono, & multis aliis, Daniel capite ſeptimo, *Dan. 7. 8* octauo, nono, Eſaias, Ieremias, & alii variis *9.* in locis. Libro Numerorū cap. 24. vbi noſtra *Num. 24* verſio habet: Tolletur propter Agog rex eius, & auferetur regnum illius, habet tranſlatio ſeptuaginta: Exibit homo ex ſemine eius, & dominabitur gentibus multis, & exaltabitur pſoch regnum eius. Quæ verba diuus Hieronymus de Antichriſto interpretatur. Et pro pſoch legit ille Gog. Ita fortaſſe erat in eius codice.

Et erit in die illa, in die aduentus, F
Gog ſuper terram Iſrael, ait dominus Deus: Aſcendet indignatio mea in furore meo, & in zelo meo. In igne *Mat. 24. c* iræ meæ locutus ſum, quia in die illa *Luc. 21. c* erit commotio magna ſuper terram Iſrael: & commouebuntur à facie mea piſces maris, & volucres cæli, & beſtiæ agri: & omne reptile, quod mouetur ſuper humum, cunctique homines, qui ſunt ſuper faciem terrę.
G
Et ſubuertentur montes, & cadent ſepes, et omnis murus corruet in terram. Et conuocabo aduerſus eum in cunctis montibus meis gladium, ait Dominus Deus. Gladius vniuſcuiuſque in fratrem ſuum dirigetur. Et iudicabo eum peſte & ſanguine, et imbre vehementi, & lapidibus immenſis. Ignem et ſulphur pluam ſuper eum, et ſuper exercitum eius, & ſuper populos multos, qui ſunt cum eo. Et magnificabor, & ſanctificabor, et notus ero in oculis multarum gentium: et ſcient quia ego ſum Dominus.

Et erit in die illa. Prædicit Deus ſe eſſe grauiter puniturum Antichriſtum,

Commouebuntur à facie mea piſces maris, & volucres cæli. Vtitur ea orationis exornatione, quam rhetores Græci ὑπερβολὴν, Latini ſuperlationem vocant. Ea vtuntur aliquãdo diuini vates ad vim & impetum iræ diuinæ oſtendendum & exaggerandum. Ad hunc
Pſal. 17. modum ait Dauid: Commota eſt, & cõtremuit terra, & fundamenta montium cõtur-
Eſa. 13. bata ſunt, quoniam iratus eſt eis. Et Eſaias ita Deum loquẽtem inducit: Cælum turbabo, & mouebitur terra de loco ſuo, propter indignationem domini exercituum. Poteris per piſces maris homines intelligere, mundi negotiis irretitos, & peſtilentibus voluptatibus deditos, per volucres cęli vanos, et ſuperbia elatos: per beſtias agri, voraces & ventri obedientes: per reptilia, cupidos & auaritiæ ſeruos. Et quia ſolent diuini vates interpretari ea, quæ obſcuris verbis proponunt, & ea, quæ ſunt explicatu difficilia, verbis aliis apertis explanant, ſubdit ſtatim: Cunctique homines, qui ſunt ſuper faciem terræ: innuẽs ſe per hæc animalia rationis expertia, homines ſignificare maculis ſcelerum contaminatos, qui non homines appellari merentur, ſed feræ. Nec eſt mirum nomine brutorũ homi-
Acto. 10. nes intelligi, nã in Actis apoſtolorũ fuit vas
Matth. 3 brutorum animalium diuo Petro oſtenſum,
Luc. 3. per quæ homines ſignificabãtur. Et in euangelio Iudæi genimina appellantur viperarũ.

Et ſubuertentur montes, & cadent ſepes, & omnis murus corruet. Per montes intelliguntur magnates & eloquentes, quos Antichriſtus decipiet, per ſepes & muros concionatores clari, & præſules vani, qui gloriantur ſe eſſe eccleſiæ defenſores, & mundi ſcientia & eloquentia ornatos. Multi ex his relinquent Chriſtum, & Antichriſto adhærebũt. Superbi eloquentes tradent ſe Antichriſto, ſed humiles in charitate fundati, in fide & virtute
Simile. permanebunt. Vt æs plus tinnit quam aurũ, & longius auditur, cum tamen aurum multò ſit præſtantius: ſic eloquentia cum ſciẽtia coniuncta longiùs ſonat, quàm humilitas cũ charitate copulata, cùm tamen huiuſmodi humilitas multò ſit illuſtrior & præſtãtior. Sciẽtia, inquit apoſtolus, inflat, charitas ædi-
1. Cor. 8. ficat. Et turſum: Si linguis hominũ loquar,
1. Cor. 13 & angelorum, charitatẽ autem non habeã, factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens. Concionator ſuperbia elatus tinnitu ſuo longiùs ſonat, ſed humilis Chriſtianus maioris eſt pretij.

Et conuocabo aduerſum eum in cunctis montibus meis gladium. Hoc eſt, in terra Iſraelis quæ magna ex parte montoſa eſt, aduerſus Antichriſtũ, eiuſq; ſectatores ſupplicia excitabo. Verba ſunt Dei ſeueritatẽ iuſtitiæ ſuæ declarantis aduerſus impios, eoſque ad internecionem redacturũ eſſe promittentis. Conabitur Antichriſtus eccleſiam dei euertere, & ad excidium & vaſtitatem vocare: ſed illum impia flagitia, cædeſque terras anhelantem, & infinitam hominum multitudinem opprimentem conteret Deus, illum ſummis vrgebit calamitatibus, & ad ęternos inferorũ cruciatus tandem relegabit. Peſtis quam aliis machinabitur, in eius caput redundabit: iuxta id quod dixit Eſaias: Væ qui pręedaris, nõ- Eſa. 33.
ne ipſe prædaberis? Et Dauid: Lacũ aperuit,
& effodit eum, & incidit in foueam, quam Pſal. 7.
fecit: Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipſius iniquitas eius deſcẽdet. Nihil ſceleris, nihil fraudis prætermittet Antichriſtus, vt homines ſeducat, et à veritate auertat: atque in homines pios ſummam exercebit tyrannidem & immanitatem. Inſano furore, & cæco impetu debacchabitur, ſed ipſe miſer peribit, & ſuorum flagitiorum pœnas dabit, & impietas, quæ illum ad aliorum exacuet perniciem, eum perdet, & ad cædem, ignominiam, & æternum exitium adducet.

Gladius vniuſcuiuſque Mortuo Antichriſto pugnabunt eius ſectatores contra ſeipſos, mutuis ſe vulneribus interficientes. Præterea puniet eos Deus peſte ſæuiente, & procella horribili: & mittet in illos fulgura & ſulphur: & ita ſuorum ſcelerum iuſtas pœnas perſoluent.

Et magnificabor, & ſanctificabor. Hoc eſt, & tunc oſtendam eſſe me magnum & ſanctum, cum me viderint homines piorum & impiorum habere rationem, & impium immaniſſimi tyranni furorem terribili ſupplicio coercere. Interficiam Antichriſtũ, eumq; cum ſectatoribus ſuis in barathrum obſcurarum tenebrarum proiiciam, vbi omnes illi æternis cruciatibus torquebuntur. Loquens diuus Paulus de Antichriſto in epiſtola ſe-
cunda ad Theſſalonicenſes ait, non ventu- 2. Theſ. 2
rum eſſe diem vltimi iudicij, priuſquam veniat Antichriſtus, cuius ad literam hæc ſunt verba: Quoniam niſi venerit diſceſſio primum, & reuelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui aduerſatur, & extollitur ſuper omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in templo dei ſedeat, oſtendẽs ſe tanquam ſit Deus. Beatus Gregorius in Gene. 49
Moralibus locum illum Geneſis: Fiat Dan coluber in via, de Antichriſto interpretatur: atque nonnullorum ſententiam eſſe Antichriſtũ eſſe de tribu Dan proceſſurum. Hanc ſententiam ſequitur in quarta parte theologali diuus Antoninus, aſſerens Antichriſtũ futurum eſſe de tribu Dan. Ideo diuum Ioã-
nem in Apocalypſi, vbi agit de numero ſig- Apoc. 7.
natorum, de quibus dixerat angelus: Nolite nocere terræ, & mari, nec arboribus, quoadúſque ſignemus ſeruos dei noſtri in frontibus eorũ, numeratis tribubus Iſraelis de tribu Dan nullam feciſſe mentionem. Ait etiã ibi diuus Antoninus, Antichriſtum ædificaturum eſſe Hieroſolymæ quoddam templum, in quo ponet ſoliũ ſuum, aſſerens ſe eſſe deũ & Meſſiam in lege promiſſum: & attractrũ

eſſe

eſſe ad ſe homines terrore tormentorũ, pro-
miſſione diuitiarum & voluptatum, & ope-
ratione falſorum miraculorum. Et duraturã
eſſe prædicationem eius tribus annis cũ dimi-
Dan. 12. dio, iuxta id quod ait Daniel capite duodeci-
Apoc. 12 mo, & Apocalypſis duodecimo. Vincentius
in Speculo hiſtoriali ita ait: Antichriſtus cir-
ca finem mundi naſcetur in Babylonia, ex
viro & muliere, ſed concepto & animato, vt
ait magiſter in hiſtoria ſcholaſtica deſcendet
diabolus in vterum matris ad implendum
illum omni malitia, vtens eo vt vaſe ſuo. Hęc
ille. Etſi angelus bonus detur ei ad cuſtodiã,
vt aliis hominibus datur à Deo, iuxta beati
Thomæ in prima parte ſententiam, poſtquã
tamen incœperit vti malitia, nullum effe-
ctum cuſtodiæ in eo obſtinato exercebit. Hic
Antichriſtus, vt ait Vincentius, cùm venerit
Hieroſolyma, circuncidetur, & illum Iudæi
vt Meſſiam recipient, & venerabuntur. Id
ſignificauit illis Chriſtus dicens apud Ioan-
Ioan. 5. nem. 5. Ego veni in nomine patris mei, & nõ
accepiſtis me, ſi alius venerit in nomine ſuo,
illum accipietis. Ait diuus Gregorius, & ha-
betur de conſecratione diſtin. 3. capit. Perue-
nit, præcepturum eſſe Antichriſtum, vt
dies ſabbati, & dies dominica ab omni opere
cuſtodiatur, dies ſabbati propter Iudæos, dies
dominica propter ſeipſum, affirmabit enim
ſe eſſe poſt mortem die dominica ad vitam
rediturum. De illo ait ita apoſtolus in epi-
2. Theſ. 2 ſtola ad Theſſalonicenſes ſecunda. Tunc re-
uelabitur ille iniquus, quem dominus Ieſus
interficiet ſpiritu oris ſui, & deſtruet illuſtra-
tione aduentus ſui eum, cuius eſt aduentus
ſecundum operationem Satanæ in omni
virtute, & ſignis, & prodigiis. Vbi accipi-
tur virtus pro vi & potentia diaboli, qua An-
tichriſtus ſigna magna efficiet, quibus mul-
Simile. tos perdet. Et quemadmodum leo proſpi-
cit ex inſidiis, ſi qua ſe offerat præda, ſic
ille nihil aliud dies noctéſque machinabitur,
quàm quomodo homines decipiat, ſéq; poſ-
ſit illorum ſanguine ſatiare. Poſtremo tamẽ
ipſe ſpiritu oris Chriſti interficietur. Id præ-
Daniel. 2 dixit iis verbis Daniel: Sine manu contere-
Eſa. 11. tur. Et Eſaias: Spiritu labiorum ſuorum in-
Zach. 11 terficiet impium. Zacharias propheta vocat
Antichriſtum paſtorem ſtultum & idolum.
Quæ maior poteſt eſſe ſtultitia, quã ſeipſum
& alios perdere? Quam ob cauſam eũ apo-
2. Theſ. 2 ſtolus filium vocat perditionis. Et quis po-
teſt verius appellari idolum, quàm ille, quẽ
cæci & impii homines colent vt deum, & di-
uino cultu venerabuntur? Eum euangeliſtę
vocant abominationem, & deſolationem,
& in diuerſis ſacræ ſcripturæ locis appella-
tur percuſſor, perſecutor, beſtia, iniquus,
ſuperbus, aduerſarius, fur, pſeudopropheta,
immundus, impius, fraudulentus, inimi-
cus, ſemen peſſimum, fera ſingularis, & hoc
loco apud noſtrum Ezechielem Gog, eiuſq;
ſectatores Magog.

Annotationes ex Hebræo in caput XXXVIII.

V*Enies ad terram, quæ reuerſa eſt à gla-
dio*. Pro quæ reuerſa eſt, eſt in Hebrai-
co: מְשׁוֹבֶבֶת mezobebeth, à ver-
bo שׁוּב quod ſignificat reuerti, auertere,
eripere, quieſcere, conterere. Ex hac ſignifica-
tionum varietate fluxit interpretum varietas
Noſter tranſlator vertit: Quæ reuerſa eſt. Pa-
gninus: Ad terram contrita gladio. R. Dauid
Ad terram ereptã à gladio. Pagninus reſpe-
xit ad terræ vaſtationem & calamitatem. R.
Dauid. ad eius liberationem. Poteſt verti ad
terram, quę quieuit à gladio. Significare autẽ
verbum hoc auertere indicat locus ille pſal- Pſa. 84.
mographi: Auertiſti captiuitatem Iacob. Qui
poterat rectè verti: Eripuiſti captiuitatẽ Ia-
cob. Hoc eſt, liberaſti à captiuitate Babyloni-
ca Hebræos. Sed cùm in illo pſalmo multa
dicantur, quæ hiſtoriæ de reditu à Chaldæa
non conueniant, ſed humanæ redemptioni,
interpretantur illum viri doctiſſimi de libe-
ratione à tyrannide diaboli, & peccati ſerui-
tute. Illud etiam pſalmographi: Conuertere Pſal. 115
anima mea in requiem tuam, quia dominus
benefecit tibi, poteſt trãsferri: Quieſce anima
mea in tranquillitate tua, quia dominus red-
didit te tibi. Ac ſi dicat: Cũ antea ob admiſſa
ſcelera non eſſes tua, ſed corporis, cui obtem-
perabas, corporis voluptate oblectabaris, eius
quærebas requiem, cui te ſubieceras. at nunc
delectare gaudio ſpirituali, oblectare gaudio
tuo, quoniam iam es tua, quoniam dominus
reddidit te ipſum tibi, liberans te à peccato,
quieſce igitur in requie tua, ſeu conuertere in
requiem tuam.

Quaſi tempeſtas venies. In Hebraico eſt:
כַּשֹּׁאָה caxoah venies. Dictio eſt deriuata
à verbo xoach, quod ſignificat deſolare, va-
ſtare, ſonare, impetum facere. Vnde Pagni-
nus vertit: Veluti multitudo aquarum. Alii
transferunt. Tanquam inundatio aquarum
repente venientium cum impetu. Poteſt ver-
ti: Venies tanquam deſolatio, aut vaſtatio.
Significat hoc nomen idem quod xaon, pro
quo Latinus interpres vertit aliquando miſe-
riam, vt in pſalmo 39. Eduxit me de lacu Pſal. 39.
miſeriæ, & de luto fæcis Quod poteſt tranſ-
ferri: Eduxit me de lacu ſtrepitus, ſeu ſoni-
tus, ſeu inundationis. Hoc eſt, extraxit me de
ciſterna, in quam aquæ inundantes & vehe-
mentes cum impetu magno deſcendebant.
Ac ſi diceret: Eripuit me Deus à plurimis &
vehementiſſimis calamitatibus, quæ vi do-
lorum & moleſtiarum me obruebãt. Deſcri-
bit impetum & magnitudinẽ ęrumnarũ qui-
bus eſſet penitus ſubmerſus, niſi eũ Deus mi-
rabiliter liberaſſet.

Negotiatores Tharſis. Septuaginta trãſtule-
runt: ἔμποροι καρχηδόνιοι. Hoc eſt, merca-
tores Carthaginenſes. Quidam vertunt:

Mercatores maris. Dictio Tharſis ſignificat mare, & Carthaginem, & alia, de quibus ſupra diſſeruimus in annotationibus in primũ caput, verba illa exponentes: Et aſpectus totarum, & opus earum quaſi viſio maris.

ARGVMENTVM CAP. XXXIX.

Vaticinatur aduerſus Gog & Magog, qui eos, qui fuerint in fide Chriſti conſtantes, tolerantia rerum humanarũ muniti, & virtutibus denique omnibus veluti mœnibus ſepti oppugnabunt, ſed non expugnabunt: quoniam viri iuſti eligẽt de ciuitate, imò de vita potius, quàm de veritate dimoueri. Deſcribit acerbiſſimum impiorum interitum, qui honeſtate contempta ſe corporis voluptatibus tradunt, Dei, hominúmque iura peruertunt, & in cæcas tenebras tandem proiiciuntur. Idem ferè eſt huius capitis ac ſuperioris argumentum.

CAPVT XXXIX.

A TV autem fili hominis vaticinare aduerſum Gog, et dices: Hęc dicit Dominus Deus: Ecce ego ſuper te Gog principem capitis Moſoch et
Apoc. 20. Thubal. Et circumagam te, et ſeducam te, et aſcendere te faciam de lateribus aquilonis, et adducam te ſuper montes Iſrael. Et percutiam arcum tuum in manu ſiniſtra tua, et ſagittas tuas de manu dextera tua eiiciam. Super montes Iſrael cades tu, et omnia agmina tua, et populi tui, qui ſunt tecum. Feris, auibus, omnique volatili cæli, et beſtiis terræ dedi te ad deuorandum. Super faciem agri cades, quia ego locutus ſum, ait
B Dominus Deus. Et immittam ignem in Magog, & in iis, qui habitant in inſulis confidenter, & ſciẽt, quia ego Dominus. Et nomen ſanctum meum notum faciam in medio populi mei Iſrael: & non polluam nomen ſanctum meum amplius: et ſcient gentes, quia ego Dominus ſanctus Iſrael. Ecce venit, et factum eſt, ait Dominus Deus. Hæc eſt dies, de qua locutus ſum. Et egredientur habitatores de ciuitatibus Iſrael, et ſuccendent, et comburent arma, clypeum et haſtas, arcum et ſagittas et baculos manuum, et contos: et ſuccendent ea igni ſeptem annis. Et C
non portabunt ligna de regionibus, nec ſuccident de ſaltibus, quoniam arma ſuccendent igni, & deprædabuntur eos, quibus prædæ fuerant, & diripient vaſtatores ſuos, ait Dominus Deus. Et erit in die illa, dabo Gog locum nominatum ſepulchrum in Iſrael, vallem viatorum ad orientem maris, quæ obſtupeſcere faciet prætereuntes.

EXPLANATIO.

Vaticinare aduerſus Gog. Quid intelligatur per Gog & Magog, diximus capite ſuperiore, vbi etſi multas attulimus expoſitiones, eam tamen præcipuè ſecuti ſumus, quæ videtur literæ accommodatior, & diuini vatis propoſito conueniẽtior, vt per Gog Antichriſtũ, per Magog eius ſectatores intelligeremus, etiã ſi fateamur poſſe per Gog & Magog principem Turcarũ ſignificari, & tyrannos alios, ac hæreſiarchas cum ſequacibus ſuis, qui omnes ſunt Antichriſti membra. Eorum animi caligine flagitiorum obducti diuinæ iuſtitiæ ſeueritatem non intuentur, cuius contemplatione ſolent homines à ſceleribus deterreri, et ad virtutem excitari.

Ecce ego ſuper te. Subaudi, venturus ſum, vt te perdam. Hebraiſmus eſt in diuininis literis non infrequens.

Principem capitis Meſoch. Hoc fuit explicatum capite ſuperiore.

Circumagam te, & educam te. Id eſt, coercebo te in gyro fræno ſeueritatis meæ, & educam te de terra aquilonis. Permittam, vt de aquilone ad oppugnãdam eccleſiã educaris. Ita noſtra hac memoria permiſit Deus oppugnari eccleſiam ſuam à Luthero, Mũſtero, Caluino, & aliis huiuſmodi peſtibus, qui cum nihil aliud molirentur, quàm extinguere veritatem, ſe tamen veritatis eſſe aſſertores iactabundi gloriabãtur. Vt in pharma- *Simile.*
copolæ officina & miropolio inter alia vaſa ſunt nonnulla ornata literis medicamẽtum aliquod ſalutare illic incluſum ſignificantibus, cum tamen nihil præter toxicum contineant, & remedium aduerſus venenum præ ſe ferentia, ſunt plena veneno: ſic hęretici, ſapientes falſi fingunt ſe eſſe virtute præditos, & ſapientia ornatos, cùm ſint nefariis ſceleribus imbuti, & peſtilentibus hęreſibus contaminati, & omni vera ſapientia deſtituti. Et vt verbis vtar D. Pauli, repleti ſunt omni ini- *Rom. 1.*
quitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, inuidia, homicidio, contentione, & dolo.

& dolo. Itaque non docēt virtutes, ſed vitia. Et quanuis virtutes docerent, nihil hoc prodeſſet illis, cùm id quod verbis docerēt, *Simile.* operibus deſtruerent. Vt ſaltandi magiſter non poterit commodè diſcipulos ſuos verbis inſtruere, niſi ipſe ludū ſaltatorium ingrediatur, & ſaliat ac tripudiet, ſic qui ſe magiſtros venditant virtutum, debēt eas exercere, & operibus inſtruere, eaque actis efficere, quæ verbis alios docent. Exeant ad circū, exerceant tripudium virtutum, & ita plus operibus proficient vno die, quā verbis multis annis, ſi facta diſcrepant à verbis. Oleum perdunt & operam plerunque, qui honeſtatem in ore continēt duntaxat, in corde verò & manibus impia flagitia. In huiuſmodi *Rom. 2.* magiſtros inuehitur Apoſtolus his verbis in epiſtola ad Romanos: Qui alium doces, teipſum non doces, qui prædicas nō furandū, *Matt. 15* furaris: qui dicis nō mœchandum, mœcharis. *Eſa 29.* Et Chriſtus Deus noſter apud Matthæū: Hypocritæ bene prophetauit de vobis Eſaias dicens: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorū longè eſt à me. Huiuſmodi ſunt hæretici, quos Deus permiſit, vt ab Aquilone, hoc eſt à Germania, vbi natus eſt Lutherus, venirent, vt affligerent Eccleſiam. Illis verba hæc Dei per Ezechielem conueniunt, etiam ſi propriè, vt dixi, ad Antichriſtū referantur, cui Deus ait: Educā te, vt ſubaudiatur, de terra aquilonari. Vel, Educam te in gyrum, cohibens tuam deprauatam voluntatem duritia fræni, ne indomitæ tuæ cupiditates, & effrænatæ libidines longiùs dilatentur, ſed ſeueritate diuinæ iuſtitiæ contrahantur. Paucis enim annis regnabis, quoniā ego te interficiam, & telam tuorū ſcelerum, & vitæ tuæ concidam. Quidam codices habent pro educam te, ſeducam te. Ac ſi dicat Deus: Permittā, vt ſeducaris. Ad id enim furoris & inſaniæ perducetur Antichriſtus, vt Deum contemnat, & pro nihilo putet, & perpetuam ſibi fœlicitatē polliceatur. Nullam exiſtimabit tantam eſſe alicuius potentiam, quæ illum valeat de ſuo florente ſtatu dimouere. Id intelligens pſalmographus ita *Pſal. 9.* de illo vaticinatus eſt: Non eſt Deus in conſpectu eius, inquinatæ ſunt viæ illius in omni tempore. Auferuntur iudicia tua à facie eius, omnium inimicorum ſuorum dominabitur. Dixit enim in corde ſuo: Non mouebor à generatione in generationē, ſine malo. Hæc vltima verba, ſine malo, ſuſpēſa manent, niſi illis adiungat verbum ero, vt ſit eclipſis in figura diuinis literis frequēs. Quaſi dicat Antichriſtus. Tanta firmitudine & perpetuitate roboratus ſum, vt nihil me poſſit dimouere: ſemper ero ſine malo, hoc eſt, ſine dolore & calamitate. O cæcum hominis furorem. ô caliginē ſtupendā! Cùm omnia corporea ſint fluxa & caduca, & homo ſic bulla, & omnis caro fœnum, audebit *Eſa. 40.* Antichriſtus ſe æternum appellare, & perpetuam ſibi vitæ proſperitatem polliceri.

Aſcendere te faciam de lateribus aquilonis, & adducam te ſuper montes Iſrael. Hoc eſt, venies à regione ſeptentrionali ad Iudæam, quæ montibus abundat. Potes per montes Iſrael viros intelligere fide inſignes, virtutūque altitudine præſtātes. Nihil eſt enim excelſius virtute, nihil illuſtrius & ſublimius. Neſciunt plerique mortales, quantam celſitatem virtus habeat, nomen virtutis tantùm vſurpant, quid ipſa valeat, ignorant. Virtus in horribili procella tranquilla eſt, in tenebris lucet, pulſa loco non dimouetur, quātò humilior videtur, tantò altior apparet. Nihil tam altum natura conſtituit, quod poſſit cū eius altitudine comparari. Hæc eſt, quā ſolam Stoici ſatis eſſe dicebant ad bene beateque viuendum. Sed illi vmbrā quandā virtutis videbāt, ipſam autem veram virtutem non intuebantur. Nam non eſt vera virtus, vt ait Auguſtinus libro quarto de ciuitate Dei, niſi quæ ad eum finē tendit, vbi eſt bonum hominis, quo melius non eſt. Sed virtutis altitudinem illi non aſpiciunt, quorum cogitatio eſt in terram prona, humique defixa, de quibus ait diuinus pſaltes: Oculos *Pſal. 16.* ſuos ſtatuerunt declinare in terram. Seneca ſolo lumine naturali, aut Chriſtianorū conſortio, aut vtroq; illuſtratus, ait epiſtola 88. Virtus extollit hominē, & ſuper aſtra mortales collocat. Et tragœdia nona: Nunquam ſtygias fertur ad vmbras inclyta virtus. Et Saluſtius in procemio de bello Catilinario: Quæ homines arant, nauigant, ædificant, virtuti omnia parent. Et Virgilius libro Aeneidos ſexto: Iupiter aut ardens euexit ad æthera virtus. Tanta eſt virtutis altitudo, vt non ſolùm Chriſtiani eam lumine fidei & doctrinæ aſpiciant, ſed etiam nōnulli ex infidelibus & indoctis eam quodammodo intueantur. Hæc eſt quæ hominē etiam in vita mortali fert in cælum, eius animū à rerum caducarum cogitatione abducens, & ad altiſſimam rerum diuinarum transferēs contemplationem. Vnde D. Paulus aiebat: Conuerſatio noſtra in cælis eſt. Sed virtus hæc, de qua loquor, quæ hominem rapit in cælū, eſt cū illa charitate coniuncta, quæ, vt verbis vtar Auguſtini, eſt rectiſſimi animi affe- *Philip. 3.* ctio, qua diligitur Deus propter ſe, & proximus propter Deum. Hęc eſt virtus, ad quam debemus aſpirare, & in cuius actiones debemus incumbere. Danda opera eſt, vt appetitus pareant rationi, eamque nec ob cæcum impetum præcurrant, nec ob ignauiam deſerāt, ſintque ab omni turbulēta animi perturbatione aliena, ex quo eluceat animi trāquillitas & moderatio.

Et percutiam arcū tuum in manū ſiniſtra tua. Hoc eſt, omnem potentiam tuam labefactabo, & penitus euertam. Poteris per arcum & ſagittas dolos Antichriſti intelligere. Solent ſagittarij arcū manu ſiniſtra tenere,

ſagittas verò dextera. Si verò illis arcum auferas & ſagittas, omnem illis aufers poteſtatem. Impij autem, quoniam cogitationes nihil niſi peſtem aliis & perniciē moliuntur, cum ſagittariis comparārut. Ideo ait in pſal- *Pſal. 10.* mo regius vates: Quoniam ecce peccatores intenderunt arcum, parauerūt ſagittas ſuas in pharetra, vt ſagittent in occulto rectos corde. Sed ab omnibus his ſagittis ſumus Dei armis liberandi, & ſcuto fidei protegendi. Id intelligens D. Paulus in epiſtola ad E- *Epheſ. 6.* pheſios. Propterea, inquit, accipite armaturam Dei, vt poſſitis reſiſtere in die malo. Diem malum vocat tempus calamitatum & tentationum. Et paulo poſt: In omnibus ſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela nequiſſimi ignea extinguere.

Feris auibus. Mortuo Antichriſto, eiuſq; populo, manebunt cadauera inſepulta, ſed in ventribus ferarum & auium ſepelientur. Intuere Dei iudicia, & mundi viciſſitudines & varietates. Ille, qui potens erat, & magna ſatellitum caterua comitatus, qui mundum terrebat, & quaſi œſtro, impetu ſcelerum abſque vllo metu ad omnia maleficia incitabatur, corruit ignominioſè, & fuit à Deo interfectus, & eius cadauer factum eſt auium & ferarum alimentum. O mirabilem, & breuem, tam celerem & tam variam mundi commutationem. Cùm ſe viderit in illuſtri dignitate, vt mundi fert opinio, conſtitutum, omnem virtutem conabitur extinguere, & Chriſtianæ religionis ſplendorem maculare: & reipublicæ ac ſibi ipſi perniciem machinabitur. Nec mirum, cùm ad rempublicam gubernandā ingreſſurus ſit abſque conſilio: cùm enim futurus ſit omni ſapientia deſtitutus, conſequens eſt, vt conſilio etiam deſtituatur. In Prouerbiis ita ait Salomon: *Prou. 13* Qui agunt omnia cum cōſilio, reguntur ſa- *Simile.* pientia. Vt dux qui prælium difficile abſque armis ingreditur, facilè corruit, ſic qui abſque conſilio rempublicam gubernandā capeſſit, facilè ſeipſum perdit, & in dedecus perpetuum incurrit. Poteris per has beſtias dæmones intelligere, de quibus dicitur in *Pſal. 73.* pſalmo: Ne tradas beſtiis animas confitentes tibi, & animas pauperum tuorum ne obliuiſcaris in finem. Similiter per volucres, de *Luc. 8.* quibus ait Chriſtus in euangelio: Aliud ſemē cecidit ſecus viam, & conculcatū eſt, & volucres cæli comederunt illud. Vbi per volucres dæmones ſignificātur, quos diuina ſcri- *Pſal. 73.* ptura in pſalmo populos Aethiopum vocat: hoc eſt coruos, & cæteras aues nigredine affectas, ita dicens: Tu confregiſti capita draconis, dediſti eum eſcā populis Aethiopum. Quibus verbis voluit ſignificare impios Aegyptios in mari rubro obrutos dæmonum fuiſſe prędam & paſtum. Cibus diaboli peccator eſt, iuxta id quod ei dixit Deus: Terrā *Geneſ. 3.* comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Eſt enim perſpicuum, in literis diuinis nomine terræ impios ſignificari. Hos dicitur diabolus deuorare, cùm illis perſuadet, vt ſe vitiis lethalibus contaminēt, iuxta id quod ait D. Petrus: *1. Pet. 5.* Aduerſarius veſter diabolus, tanquā leo rugiens circuit, quærens quem deuoret.

Et immittam ignem in Magog & in iis qui habitant in inſulis confidenter. Hoc eſt, Ego immittā fulmina in populum Antichriſto adhærentem, & in omnes illos qui cùm ſint variis periculis expoſiti, & maris mundi fluctibus exagitati, degunt tamē in ſtulta quadam ſecuritate, fiduciam ſuam in Antichriſto figentes. Quemadmodum per continen- *Simile.* tem & terram firmam intelligūtur iuſti, ita per inſulas, & inſularum cultores intelliguntur impij & ſcelerati. Ita intelligitur locus ille pſalmographi: Dominus regnauit, exultet *Pſal. 96.* terra, lætentur inſulæ multæ. Ac ſi diceret: *Rom. 4.* Chriſtus deleuit diaboli tyrannidem: mortuus eſt propter peccata noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram, & regnat in orbe terrarum, & occiſurus eſt Antichriſtum, eam ob cauſam gaudio exultent non ſolùm iuſti, ſed peccatores. Mittet enim ignem aduerſus Magog, nouiſſimis temporibus priuſquam è cælo deſcendat ad iudicia exercenda. De eo igne loquitur eodem pſalmo propheta, dicens: Ignis ante ipſum præ- *Pſal. 96.* cedet, & inflammabit in circuitu inimicos eius. Per hunc ignem intelliguntur fulmina, quibus Antichriſtus perterrebit, & interficietur: vel vis & poteſtas, qua Chriſtus in Antichriſtum, eiuſque ſectatores vtetur.

Et nomen ſanctum meum notum faciam in medio populi mei Iſrael. Subaudi cùm impios puniero. Ideo pſalmogr. Cognoſcetur Do- *Pſal. 9.* minus iudicia faciens. Quid autem ſequitur: Et non polluam nomen ſanctum meū amplius, hunc habet ſenſum. Non permittam, vt homines amplius de me detrahant, quòd Antichriſtum nō puniam. Eius blaſphemias coercebo, eumque ignominioſè interfectum ad pœnas æternas relegabo.

Quia ego Dominus ſanctus Iſrael. Id eſt, ſanctificans Iſraelem. Ita Eſaias: Blaſphema- *Eſa. 1.* uerunt ſanctū Iſrael, id eſt eum, qui ſanctificat Iſraelem. Et rurſus: Redemptor noſter Dn̄s exercituum: nomē eius ſanctum Iſrael. *Eſa. 49.*

Ecce venit, & factū eſt. Præterita pro futuris. Senſus eſt: Id quod futurū vaticinor, ita certum eſt, ac ſi iam veniſſet, & factū eſſet.

Et egredientur habitatores de ciuitatibus Iſrael, & comburent arma. Hoc eſt, mortuo Antichriſto, eiuſq; exercitu interfecto, egredientur verè Chriſtiani habitatores ciuitatē Eccleſiæ, & accipient hoſtium mortuorum clypeos, haſtas, arcus, & cætera arma, eaque igne comburent. Tanta autē erit armorum copia, vt multo temporis ſpatio non ſit illis neceſſe ligna ſuccidere ad comburēdum, ea enim pro lignis ſufficient. Quod autem ait: Succendent ea igni ſeptē annis, ponitur tempus certum pro incerto: ſit enim numerus

ſepte-

ſeptenarius hebræis familiaris propter diem
ſeptimum, quem obſeruant. Volens Eſaias
ſignificare, tam admirabilẽ futurã eſſe Hie-
roſolymæ virorum paucitatem ob cladẽ Iu-
dæorũ, vt mulię viduæ apprehenderent vi-
rum vnum, quẽ vix poſſent inuenire, dixit:
Apprehendẽt ſeptem mulieres virũ vnum.
Vbi ſeptem mulieres pro multi ponũtur. Et
Eſa. 30. rurſus: Lux ſolis erit ſeptẽpliciter, ſicut lux
Iere. 15. ſeptem dierum. Explicans Ieremias Hieroſo-
lymæ calamitatem & Hebræorum interitũ:
Infirma eſt, inquit, quæ peperit ſeptem. Ac
ſi diceret: Oppreſſa eſt Hieroſolyma mater
multorum virorũ, qui in prælio corruerunt.
Geneſ. 4. Mulier cum filiis augetur, dicitur corrobora-
ri. cũ autẽ eos amittit, infirmari. Id quod eſt
in Geneſi: Omnis qui occiderit Cain, ſeptu-
plũ punietur, hunc habet ſenſum: Qui Cain
interfecerit, multiplici pœna multabitur, &
perfectè punietur. Nõ quòd ſepties puniatur
Pſal. 11. cùm nec bis Deus iudicet idẽ, ſed perfectè ca-
ſtigabitur. Quemadmodũ dicitur in pſalmo
Argentũ igne examinatũ, purgatũ ſeptuplũ.
1. Reg. 2. In oratione Annæ, quæ fuit capiti ſecũdo li-
bri 1. Regũ mãdata, vbi cõmunis verſio ha-
bet: Sterilis peperit plurimos, eſt in hebraico
Sterilis peperit ſeptẽ. Vbi aſpicis accipi nume-
Prou. 24. rũ definitũ pro indefinito. Eodem modo ar-
Matt. 18 bitror intelligi Prouerbiorum illud: Septies
in die cadit iuſtus. Et illud Euangelij: Quo-
ties peccauit in me frater meus, & dimittã
ei? vſque ſepties? Quibus Petri verbis re-
ſpõdit Chriſtus: Non dico tibi vſque ſepties,
ſed vſque ſeptuagies ſepties. Ac ſi diceret:
Non ſolùm ſæpe dimittes pœnitenti, ſed
quoties peccauerit. Nec obſtat id, quod deus
Amos. 1. dixit per Amos prophetam; Super tribus ſce-
leribus Damaſci, & ſuper quatuor non con-
uertam eam, ſiue, vt poteſt verti ex Hebręo,
non parcam ei. Ac ſi diceret: Quoniam Da-
maſcus ter & quater, hoc eſt, ſepties incidit
in ſcelera, quoniam ſæpe flagitia committit,
non ea illi condonabo: nam apud Matthæũ
agit de pœnitente, apud Amos autẽ de pec-
catore obſtinato nullum faciente finẽ pec-
cãdi. Huiuſmodi erat Syria, cuius caput erat
Damaſcus, de qua loco illo Deus per ſitum
diuinum vatẽ loquebatur. Sed tanta eſt Dei
miſericordia, vt ſi benè aduertas, verbis illis,
quibus Syris ſupplicium minabatur, eos vo-
luit excitare ad pœnitentiam, vt illis ad ſe-
ipſum conuerſis flagitia condonaret. Sed vt
eò, vnde digreſſa eſt, redeat oratio, his verbis
vult Ezechiel ſignificare, poſt Antichriſti
interitum fore multis diebus in Eccleſia tam
mirabilem pacem, vt arma comburãtur. Et
licet hoc poſſit rectè de pace corporis intel-
ligi, ego tamen exiſtimo eſſe potiùs ad pa-
Eſa. 2. cem ſpiritus referendũ. Eodẽ modo Eſaias
volens ſignificare fore, vt tempore Meſſiæ
magna eſſet ſpiritualis tranquillitas, ait, con-
flandos eſſe gladios in vomeres, & lanceas
Pſal. 45. in falces. Et pſalmographus: Venite, & vi-
dete opera Domini, quæ poſuit prodigia ſu-
per terram, auferens bella vſque ad finem
terræ: Arcum conteret, & confringet arma,
& ſcuta comburet igne. Quibus verbis dul-
ciſſimã illam animi pacem prædixit, quam
hominibus attulit Chriſtus, quæ ab illis ſo-
lùm cognoſcitur, qui iuſtitiam colunt & pie-
tatem, & Chriſtianam religionem ample-
ctuntur. Arma dæmonis, mundi & carnis,
ſunt tentationes, doli, ſpes diuitiarum, & ho-
norum, & peſtilentium voluptatum, quibus
animæ hoſtes nos vndique oppugnare con-
tendunt. At illa debemus illo diuini amoris
igne comburere, de quo ait Dominus apud
Lucam: Ignẽ veni mittere in terram, et quid *Luc. 12.*
volo, niſi vt accendatur? Hanc eſſe exiſtimo
germanam huius loci interpretationẽ. Anti-
qui Iudæi huius loci Ezechielis explanatione
aſſeruerũt ſe eſſe calamitoſos, & variis acer-
bisque ærumnis oppreſſos, & hanc ſuã cala-
mitatem eſſe mille annos duraturã ab euer-
ſione Hieroſolymæ per Titum, illis autẽ fi-
nitis venturũ eſſe Meſſiam, qui eos eriperet
à Gog & Magog, & ad priſtinam felicitatem
reuocaret. At vanam eſſe & commẽtitiam,
hanc eorũ ſpem, & falſam interpretationẽ,
clarius eſt luce meridiana, cùm ſit apertiſſi-
mum ab illa Hieroſolymæ euerſione ad hãc
vſque ætatẽ mille quadringentos nonaginta
& quatuor annos intefluxiſſe. Currit enim
nũc annis à virginis partu milleſimus quin-
genteſimus ſexageſimus ſeptimus. Hieroſo-
lyma autẽ fuit euerſa anno Domini ſeptua-
geſimo tertio iuxta Euſebij ſententiam de
temporibus, & cæterorũ, qui Romanorum
geſta cum annorũ memoria literis manda-
runt. Eam ob cauſam alii hoc corrigere vo-
lentes, dixerunt hos mille annos numerãdos
eſſe non à Tito Imperatore, ſed ab Hadria-
no, qui idolum in loco templi Hieroſolymę
collocauit. Sed hoc eſt planè falſum, cùm ſit
perſpicuum abſque dubio Hadrianum mi-
graſſe è vita anno centeſimo quadrageſimo
à Chriſti natali die, vt aſſerit Euſebius de tẽ-
poribus, & conſtat ex hiſtoriis, & certiſſima
annalium computatione. Ex quo concludi-
tur, ab eius interitu vſque ad noſtra tempo-
ra preteriiſſe annos mille quadringentos vi-
ginti ſeptem, & ex conſequente vanũ eſſet,
& planè commentitiũ id, quod hebræi vete-
res de ereptione ſua à Gog, & Magog per
Meſſiam ſuũ, quem miſeri expectant, prædi-
xerunt. Intelligitur ergo per Gog Antichri-
ſtus, quẽ Chriſtus interficiet, & per Magog,
populus deceptus, Antichriſti ſectator. Sed
inſurgit hinc non parua difficultas. Nã non-
nulli doctores Catholici aiunt poſt Antichri-
ſti interitum, poſt eius perſecutionem, quam
dicunt eſſe tres annos cum dimidio duratu-
ram, vſque ad quadraginta quinque dies fu-
turũ eſſe diem vltimi iudicij: hos autẽ qua-
draginta quinque dies dandos eſſe à Deo,
vt illi qui fuerant ab Antichriſto decepti,

locum

locum habeant, & tempus pœnitēdi. Et hoc *Dan.* 12. colligunt ex dictis Danielis prophetę capite 12. Cùm autem hic dicat Ezechiel futuros eſſe poſt mortem Antichriſti annos ſeptem eximiæ pacis & quietis, & per ſeptem multi intelligantur, videtur eſſe inter hos duos loco repugnantia. At dicendum exiſtimo in vtroque loco poni numerum certū pro incerto. Nam ſi apertè ex ſcripturis conſtaret, futuros eſſe præcisè & determinatè quadraginta quinque dies ab Antichriſti morte vſque ad diem iudicij, ſcirent homines diem illum poſt Antichriſti mortē, imò incipiente eius perſecutione, quę duratura eſt tres annos cū dimidio: atqui hoc repugnat verbis Chriſti *Matt.* 24 dicentis: De die autē illo & hora nemo ſcit, nec Angeli cælorum, niſi ſolus Pater. Imò veniet dies ille inſperatus & repentinus, vt Dominus loco illo aſſeruit. Hoc etiam aſſerit diuus Paulus in prima ad Theſſalonicen- *1. Theſ.* 5 ſes, dicēs: Dies Domini ſicut fur in nocte, ita veniet. Cùm enim dixerint: Pax & ſecuritas, tunc repentinus eis ſuperueniet interitus. Ego exiſtimo locum illum Danielis eſſe explicatu difficilimū, nec ex eo colligi apertè id, quod nonnulli dicunt de illis quadraginta quinque diebus ab Antichriſti morte vſque ad vltimi iudicij diem. Non enim ſequitur: poſt Antichriſti obitū erunt quadraginta quinque dies, ergo non plures, ſed ſtatim immediate ſequitur vniuerſale Iudiciū.

Præterea non conſtat, ſint ne dies illi naturales, an annuales inſtar illorum, de quibus Deus dixerat noſtro Ezechieli capite quar- *Sup.* 4. to: Diem pro anno dedi tibi. Fortaſſe accipitur dies pro menſe, aut pro hebdomada. Sed quoniam hęc, de quibus vaticinatur diuinus vates, futura ſunt, & obſcurè ab eo dicuntur, & de huiuſmodi rebus incerti ſumus, nihil audeo temerè affirmare: præſertim cū *Dan.* 12. eodem capite duodecimo, vbi Daniel agit de his diebus, dicat, clauſos eſſe eius ſermones & ſignatos vſque ad præfinitū tempus. Illud velim tibi perſuadeas, me exiſtimare, ſi aliquid poſſum conſequi coniecturis, mundum poſt Antichriſti interitū eſſe nonnullos annos duraturū, ſed incertum nobis eſſe tempus illud, futuramque eſſe poſt tempeſtatem quietem, & poſt bellū pacem, de qua exiſtimo Ezechielem locutū fuiſſe hoc loco. Verùm per habitatores ciuitatis Iſraelis, quos hic ait Ezechiel, egreſſuros eſſe, & inimicorum arma igni tradituros, poteris ſanctos intelligere habitatores manſionum cæ- *Ioan.* 14. leſtium, de quibus ait Chriſtus: In domo patris mei māſiones multæ ſunt. Hi egredientur cum Chriſto Deo noſtro, ad impiorum arma comburenda: quia venient cum eo in die iudicij ad iudicanda ſceleratorū flagitia. Diuina autem ſententia, quam ſancti approbabūt, deiicientur impij cum armis, hoc eſt, cum fraudibus & ſceleribus ſuis, in ignē inextinguibilem, vbi ſemper ardebunt, pœnas maleficiorum ſuorū iuſtas illas quidē luentes, ac ſine ſpe vlla gloriæ ſeipſos cruciantes. De ſanctis eſt in libro Sapientiæ literis man- *Sap.* 3. datum: Iudicabūt nationes, & dominabuntur populis, & regnabit Dominus illorū in æternum. Et Chriſtus in euangelio diſcipu- *Matt.* 19 los ſuos alloquēs: Vos, inquit, qui ſecuti eſtis me, in regeneratione, cùm ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim iudicantes duodecim tribus Iſrael. De impijs verò dictum fuit ſu- *Sup.* 32. pra capite 32. Deſcenderunt ad infernum cum armis ſuis.

Et deprædabuntur eos, quibus præda fuerāt. Hoc eſt, ſpoliabuntur eos, à quibus fuerant ſpoliati. Vult ſignificare propheta magnam impiorum cædem & calamitatem, piorum verò admirabilem victoriam.

Dabo Gog locum nominatum, ſepulchrum in Iſrael, vallem viatorum. Ego, ait Deus, dabo ipſi Gog pro ſepulchro in terra Iſraelis vallem, qua viatores eunt ad mare verſus orientem. Ibi iacebat Gog, cum ſectoribus ſuis, vbi tantus erit fœtor cadauerum, vt prætereuntes obſtupeſcant, & nares obturent. Aduerte. Ille, qui excelſos montes ſibi aſſumebat, in infima valle mortuus iacebit, vbi ob nimium fœtorem ſepelietur. Mortuo Alexandro Magno, dixit quidam philoſophus, vt refert in quarta parte theologali diuus Antonius: Hic qui terram heri totā conculcabat, hodie ab ea cōculcatur: Heri poſſidebat eā, hodie poſſidetur ab illa: heri non ſufficiebat ei totus mundus, nunc ſufficiunt ei quatuor vlnæ terræ. Eodem modo Antichriſtus, cui totus orbis terrarū paruus videbitur, in valle ima ignominiosè ſepelietur prope mare. Hoc mare non eſt Oceanum, nec Mediterraneum, ſed mare mortuū, quod eſt ad partem Orientalem Iudææ. Poteris per vallem viatorum, vbi ſepelietur Antichriſtus infernum intelligere, vbi impij ſepeliuntur. Ibi iacet diues ille, de quo ait Chriſtus apud Lu- *Luc.* 16. cam: Mortuus eſt diues, & ſepultus eſt in infernum. Appellatur autē infernus vallis viatorum, quia ad eum illi eunt, qui via illa lata incedunt, de qua ait Dominus Ieſus: La- *Matth.* 7 ta porta & ſpatioſa via eſt, quę ducit ad perditionem, & multi ſunt qui intrāt per eam. Dicitur autem vallis hæc ad orientē maris, quia ex eo oritur amaritudo, & in eo eſt fons amariſſimus dolorum.

Et ſepelient ibi Gog, & omnem multitudinē eius, & vocabitur vallis multitudinis Gog. Et ſepelient eos domus Iſrael, vt mundent terram ſeptem mēſibus. Sepeliet autem eum omnis populus terræ, & erit eis nominata dies, in qua glorificatus ſum, D ait Dominus Deus. Et viros iugiter con-

conſtituent luſtrãtes terram, qui ſepeliant, & requirant eos, qui remãſerant ſuper faciem terræ, vt emũdarent eam: poſt menſes autem ſeptem quærere incipient. Et circuibunt peragrantes terram: cumq́ue viderint os hominis, ſtatuent iuxta illud titulum, donec ſepeliant illud pollinctores in valle multitudinis Gog. Nomẽ autem ciuitatis Amona, & mundabunt terrã. Tu ergo fili hominis, hæc dicit Dominus Deus, dic omni volucri, & vniuerſis auibus, cunctiſq; beſtiis agri: Conuenite, properate, concurrite vndique ad victimam meam, quam ego immolo vobis, victimam grandẽ ſuper montes Iſrael: vt comedatis carnem, & bibatis ſanguinem. Carnes fortium comedetis, et ſanguinem principum terræ bibetis, arietũ, & agnorum, & hircorum, taurorumq́ue, & altilium, & pinguium omnium. Et comedetis adipem in ſaturitatem, & bibetis ſanguinẽ in ebrietatem, de victima, quam ego immolaui vobis: & ſaturabimini ſuper mẽſam meam de equo, & equite forti, & de vniuerſis viris bellatoribus, ait Dominus Deus.

Et vocabitur vallis multitudinis Gog. Septuaginta habent: Et vocabitur tunc cœmeterium Gog.

Et ſepelient eos domus Iſrael. Hoc eſt, Chriſtiani ſepelient Antichriſtum, & exercitum eius. Sed dices: Nõne paulò antè dixerat per hunc prophetam Deus: Ferũ, auibus, omniq́ue volatili, & beſtiis terræ dedi te ad deuorandum: ſuper faciem agri cades? Dixit quidem, ſignificãs his verbis fore, vt Antichriſti, eiuſque ſectatorum cadauera inſepulta iacerent in campo, & eſcæ fierent volucrum & ferarum. Sed id non repugnat huic loco, vbi ait eſſe Antichriſtum à Chriſtianis ſepeliendum. Nam cadauera Antichriſti, eiuſque ſequacium primò iacebunt in terra inſepulta, vbi ab auibus & beſtiis magna ex parte deuorabuntur: & ita intelligitur id, quod paulò ante dictum fuit. Sed poſtea ob nimiũ cadauerum fœtorem ſepelient ea Chriſtiani, non ob eorum honorem, ſed ne aer tot corporũ corruptorum fœtore corrumpatur: & ita intelligitur id, quod modò ait diuinus vates. Poteſt hoc ita intelligi. Domus Iſrael, hoc eſt populus Chriſtianus ſepeliet Antichriſtum, hoc eſt, eius memoriam extinguet, eiuſq; errores & ſcelera quaſi fœtores in obliuionis ſepulchra proiiciet. Delebitur eius nomen, et celebrabitur fama iuſtorũ, iuxta id quod ait Salomon in Prouerb Memoria iuſti cum *Prou.* 10.
laudibus, & nomen impiorum putreſcet.

Et erit eis nominata dies. Id eſt, celebrabũt fideles diem illum, quo ego ſum Antichriſtum interfecturus. Vel erit illis dies illa nominata, hoc eſt, nomen illis pariet & famam. Et tanta erit impiorũ clades, vt viri iuſti conſtituant homines, qui terram luſtrent, et mũdent, cadauera ſepelientes, ne ob eorum corruptionem aer corrumpatur.

Poſt menſes autem ſeptem. Septẽ menſibus ſepelient cadauera, quæ inuenerint: illis autẽ finitis finem facient quærẽdi. Poteris hoc ita intelligere: Viri docti & pii, verè Chriſtiani dabunt operam, vt nihil remaneat hæreſum, quod non ſepeliatur cum hæreſiarcha, hoc eſt, cum Antichriſto: & ita terra Eccleſiæ munda manebit. Sin autem poſtea oſſa aliqua, hoc eſt hæreticæ prauitatis duritiem, & ſcelera obſtinata inuenerint, ea annotabunt, vt ſepeliant, & igne comburant. Poteris per hec vacua oſſa hypocriſim intelligere: Vt os *Simile.*
plenum medulla eſt vtilis eſca, & optimum alimentum, at abſque medulla cibus eſt canis: Sic cæremoniæ exteriores cum virtute coniunctæ, & ſpecies honeſtatis refertæ medulla, & ſubſtantia religionis epulæ ſunt excellentes & ſalutares: at exteriorum apparẽtia abſque virtute cibus eſt dæmonis, qui nõ virtutis ſubſtantia, ſeu vitio ſub ſpecie virtutis delectatur. Non comedit cælum, ſed terram, iuxta id quod ei dixit Deus: Terram *Geneſ.* 3.
comedes cunctis diebus vitæ tuæ. Has exteriores ſuperficies, hæc oſſa virtute vacua, ſepelient viri iuſti, dantes operam, vt vera virtus ſplẽdeſcat, hypocriſis verò extinguatur. Nec eſt mirum, miniſtros Satanæ transfigurare ſe in miniſtros iuſtitiæ, cũ ipſe ſatanas, vt verbis vtar Apoſtoli, transfiguret ſe in *2.Cor.* 11.
Angelum lucis.

Pollinctores. Id eſt, funerum accuratores, & cadauera ſepelientes.

Nomen autem ciuitatis Amona. Amona idem eſt quod multitudo. Ita vocabitur ciuitas prope vallem interfectorum ob cadauerũ multitudinem. Septuaginta pro Amona habent πολυάνδριον, Hoc eſt, cœmeterium, vel multitudo hominum ſepultorum. Sunt qui ciuitatem hanc Hieroſolymam eſſe contendant.

Conuenite, properate. Conuocat aues & feras ad deuorandum hoſtium cadauera. Eodẽ *Eſa* 56.
modo Eſaias: Omnes beſtiæ agri venite ad de *Iere.* 12.
uorandum. Similiter Ieremias: Congregamini omnes beſtiæ agri, properate ad deuorandum.

Vt comedatis carnem, & bibatis ſanguinem. Priuſquam enim cadauera ſepeliantur, erunt nonnullis diebus inſepulta in terra, quò aues & beſtiæ congregabuntur ad deuorandum illa.

illa. Vocat igitur diuinus vates bruta animalia, vt cadauera comedant, eorumque ſanguinem bibãt. Poteris per carnem & ſanguinem homines intelligere ventri deditos, cupiditatum ſeruos, & libidinum ſtimulis concitatos: de quibus ait in epiſtola prima ad
1. Cor. 15 Corinth. diuus Paulus: Caro & ſanguis regnum dei non poſſidebunt.

Arietum, agnorum, hircorum, taurorúmque & altilium, & pinguium omnium. Per hæc omnia ſignificãtur ſceleratorum hominum diuerſitates, qui Antichriſto adherebunt; & cum eo interficiẽtur. Sed quoniam poſtquã propheta hęc animalia nominauit, ſubdidit: Et pinguium omnium: quibus verbis ſignificat, non de iis omnibus loqui, ſed de illis ſolùm quæ pinguia ſunt, & viribus præſtantia, non deeſt, qui dicat, per hæc pinguia animalia eos intelligi, qui cum potentia valeant, & in alios dominentur, ſunt ſceleribus conſtricti, & in flagitiis cũ ignominia verſati. Sunt enim nonnulli, qui etſi dum vitam agerent priuatam, iuſti viderentur, cùm tamen in dignitatibus conſtituuntur, & publicam induunt perſonam, nullam oſtendunt virtutẽ, nullum ſplendorem: imò potentia fiunt deteriores. Pauci ſunt quibus velle & poſſe ſimul non afferant detrimentum. Multos vidimus in aduerſitate fulgere, quos in rerum proſperarum abundantia aſpeximus obſcu-
Simile. ran. Vt gemmæ quædã ſunt in obſcuro ſplẽdidiores quã in luce: ſic nõnulli in vita quieta latitantes probitatis claritatẽ oſtendebant, qui poſtea ad magiſtratus, & gubernandæ reipublicæ munus euecti, vitia occulta pre ſe ferunt, & in dedecore & ignominia verſantur. Dum erant priuati, & abſconditi, lucebant, ſed exeuntes in lucem, & ad rempublicam miniſtrandam accedentes, lucem amiſerunt. Huiuſmodi futuri ſunt multi ex his, qui Antichriſto adhærebunt, qui vbi ab eo fuerint in dignitatibus conſtituti, & honores ac magiſtratus geſſerint, impietates ſuas peſtilentes, quas antea quodammodo operuerant, declarabunt. Ad id perducentur ſceleris, vt Deum ipſum deſpiciant, & pro nihilo
Prou. 15. putent, iuxta id quod ait in Prouerbiis Salomon: Impius cum in profundũ venerit peccatorum, contemnit, ſed ſequitur eum igno-
Pſal. 36. minia & opprobrium. De talibus ait pſalmographus: Iniuſti autem diſperibũt, ſimul re-
Ecclеſ. 7. liquię impiorum interibũt. Et Eccleſiaſticus: Vindicta carnis impij ignis & vermis.

E Et ponam gloriam meam in gentibus, & videbunt omnes gentes iudicium meum, quod fecerim, & manum meam, quã poſuerim ſuper eos: & ſcient domus Iſrael, quia ego Dominus Deus eorum à die illa, & deinceps. Et ſcient gentes, quoniam in iniquitate ſua capta ſit domus Iſrael, eò quòd dereliquerint me, & abſcõderim faciem meam ab eis, & tradiderim eos in manus hoſtium, & ceciderint in gladio vniuerſi. Iuxta immunditiam eorum et ſcelus feci eis, et abſcondi faciem meã ab illis. Propterea hæc dicit Dñs Deus: Nunc F reducam captiuitatem Iacob, et miſerebor omnis domus Iſrael. Et aſſumam zelum pro nomine ſancto meo, et portabunt confuſionem ſuã, et omnem præuaricationem, qua præuaricati ſunt in me, cùm habitauerint in terra ſua confidenter, neminem formidantes, et reduxero eos de populis, et congregauero de terris inimicorum ſuorum, et ſanctificatus fuero in eis in oculis gentiũ plurimarum. Et ſcient, quia ego Dominus Deus eorum, eò quòd tranſtule- G
rim eos in nationes, et congregaue- Sup. 32. c
rim eos ſuper terram ſuam, et nõ dereliquerim quenquam ex eis ibi. Et non abſcondam vltrà faciem meam ab eis, eò quòd effuderim ſpiritum meum ſuper omnem domum Iſrael, ait Dominus Deus.

Et ponam gloriam meam in gentibus. Hoc eſt, ob iuſtitiæ meę ſeueritatem in flagitioſos nomen meum gentes celebrabunt, quòd aſperrimam Antichriſti tyrannidem funditus euerterim.

Et manum meam, quam poſuerim ſuper eos. Hoc eſt, & videbunt, quemadmodũ eos puniero. Ponere ſuper aliquem manũ, eſt illũ ſupplicio afficere. Hebraiſmus eſt in literis diuinis creberrimus, de quo alibi diſſeruimus.

Et ſcient gentes, quoniam in iniquitate ſua capta ſit domus Iſrael. Id eſt, erit hominibus perſpectum & cognitum, fuiſſe populum fidelem meritò afflictum. Nam tunc abũdabit Matt. 24.
iniquitas, vt ait dominus Ieſus, & refrigeſcet charitas multorum. Vnde ait Diuus Paulus 2. Tim. 4
in epiſtola ſecunda ad Timotheum: Erit tẽpus, cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebũt, ſed ad ſua deſideria coaceruabunt ſibi magiſtros prurientes auribus, & à veritate quidem auditum auertent, ad fabulas autem conuertentur. Cùm autem multa futura ſint flagitia, punientur fideles, & diuina permiſſione oppugnabit eos Antichriſtus: acerbis eos premet calamitatibus, & fraudibus peſtilentibus ſeducet. Cùm autem mortuus fuerit tyrannus, confugient ad Deum, intelligentes iuſtas ſe ſuorum ſcelerum pœnas dediſſe.

dediſſe. Poteris per domum Iſraelis intelligere Iudæos, & tunc erit ſenſus: Cognoſcēt Gentes fuiſſe meritò Hieroſolymam à Romanis captam & euerſam, & Iudæos interfectos, & afflictos, & vſque ad Antichriſti interitum diuerſis principibus ſubiectos, quia Chriſtum verum Deum & hominem, qui ideo humanam induit formam, vt eos, qui in caligine verſabātur, diuino lumine luſtraret, falſis criminibus ad interitum vocarunt, & vulneribus ſauciatum immaniter occiderūt. Sed in fine mundi poſt Antichriſti cædem omnes Iudæi ad veram Chriſti fidē conuertentur, & in vna eccleſia cum aliis catholicis congregabuntur.

Et abſconderim faciem meam ab eis. Oſtēdere faciem alicui, eſt illum proſequi fauore, abſcondere verò faciem ab eo, eſt illi non fauere, non ſe ei propitium oſtendere. Eam ob *Pſal. 79.* cauſam iis verbis diuinus pſaltes Deum alloquebatur: Deus virtutum conuerte nos, & oſtende faciem tuam, & ſalui erimus. Ac ſi diceret: Quouſque eris nobis iratus Domine Deus exercituum? Iam quæſo nos reduc tecum in gratiam, proſequere nos fauore tuo, *Can. 2.* & ſalutem conſequemur. Et in Canticis: Oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in *Deut. 31* auribus meis. Oſtendens Deus Moyſi futurā populi Iudaici rebellionem dixit ei: Irritum faciet fœdus, quod pepigi cum eo, et Iraſcetur furor meus contra eum, in die illo, & derelinquam eum, & abſcondam faciem meam ab *Eſa 54.* eo, et erit in deuorationem. Et apud Eſaiam: In momento indignationis abſcondi faciem meam parumper à te. Et rurſum idem pro- *Eſa. 59.* pheta impios Iudæos alloquens aiebat: Peccata veſtra abſconderunt faciem eius à vobis. Hoc eſt, ſcelera veſtra Deum aduerſus vos irritarunt, ea fuerunt in cauſa, vt ipſe à vobis auerteret faciem illam ſuam rerum veſtrarū quondam fautricem. Effecerunt flagitia veſtra, vt Deum illum, quem antea propitium & fautorem habuiſtis, modò infeſtum & iratum ſentiatis. Et iterum ipſos Iudæos in Babylonica ſeruitute detentos ita inducit cum *Eſa. 64.* Deo loquentes: Abſcondiſti faciem tuam à nobis, et alliſiſti nos in manu iniquitatis no- *Pſal. 118* ſtræ. Et Dauid: Faciem tuam, inquit, illumi- *Pſa. 4.* na ſuper ſeruum tuum. Et alibi: Signatū eſt ſuper nos lumen vultus tui domine. Ac ſi diceret: Vultu tuo domine ſplendidiſſimo nos aſpexiſti, alacritate & iucunditate faciei tuæ tuum erga nos fauorem indicaſti, ex quo effectum eſt, vt nobis omnia florerent, & in gentibus bonis circumflueremus.

Nunc reducam captiuitatē Iacob. Mortuo Antichriſto manebūt fideles liberi ab eius tyrannide, aſpera captiuitate. Poteſt hoc referri ad Iudæos, qui videntes mortuum Antichriſtum, quem Meſſiam ſuum eſſe crediderant, & ſe ipſos deceptos, & in erroribus intolerādis verſatos, conuertentur ad Chriſtū, in quē antea credere nolebāt. Id quidē eſt, quod nūc ait: Reducam nimirū ad me captiuitatem Iacob, hoc eſt, infideles Iudæos, qui captiui à dæmone detinebantur. Tunc videbunt impletum id, quod ait Diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: Cęcitas ex parte contigit in Iſ- *Rom. 11.* rael, donec plenitudo Gentiū intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. Ex parte dicit, quia non omnes Iſraelitæ cæci fuerūt, ſed magna eorū pars, quæ fuit multò maior, quàm reliquiarū, quæ fidem ſuſceperunt. Huius cæcitatis non eſt dicendū fuiſſe Deum cauſam ef- *Rom. 10.* fectricem, cùm ſit diues, vt verbis vtar apo- *Epheſ. 2.* ſtoli, in omnes, qui inuocant illum, & diues in miſericordia. Id autē quod eſt apud Eſaiā: *Eſa. 6.* Excæca cor populi huius, hūc habet ſenſum: Annuntia tu ô Eſaia excæcandum eſſe cor populi Iudaici. Non quòd Deus populū obcæcaret, ſed vt obcęcaretur permiſit, non dās illis gratiam, quia illi eam ſolùm nullo modo merebantur, ſed nec eam petebant, nec volebant. Imò Chriſtus alloquens Hieroſo- *Matt 23* lymam aiebat. Quoties volui congregare filios tuos, & noluiſti. Nec dicit Diuus Paulus: Cæcitas ex parte contigit in Iſrael, vt plenitudo Gentiū intraret, quaſi non poſſent Gētes intrare, niſi Iudæi obcæcarentur, ſed donec plenitudo Gentium intraret. Non igitur eos Deus obcæcauit, ſed eorū inuidia, & malitia, & pertinacia eos tenebris cooperuerūt. Deus enim eſt lux vera, quæ illuminat om- *Ioan. 1.* nem hominē venientem in hunc mundum, qui Gentes antea cæcas vero fidei lumine illuſtrauit. Et quia Iudæorum cæcitas accepta occaſione viā muniuit, qua Gentes ingrederentur, duratura eſt, donec Gentium plenitudo recipiat fidem, & tunc finita cæcitate mortuo Antichriſto, ingredientur omnes He- *Ioan. 10.* bræi: & erit tūc vnum ouile, & vnus paſtor. Id prædixerat regius vates ita canens: Cogi- *Pſal. 20.* tauerunt conſilia, quæ nō potuerūt ſtabilire: quoniam pones eos dorſum, in reliquiis tuis præparabis vultum eorum. Hæc Iudæorum conſilia fuerunt, velle Chriſti famam extinguere, eiuſque ſplēdorem maculare, quæ eos fefellerunt: nam quantò magis eius famam voluerunt ſepelire, tantò eam ſplendidius illuſtrarūt. Eos poſuit Deus deorſum, permittēs vt caderent retro, ſed in reliquiis, hoc eſt in Enoc & Elia, tempore Antichriſti præparabit vultum illorum, eos illuminando, & ad veram fidem conuertendo. Et tunc implebitur id, quod dixit Eſaias: Et veniet Sion re- *Eſa. 59.* demptor, & eis, qui redeunt ab iniquitate in Iacob, vel vt vertit Diuus Paulus: Venit ex *Rom. 11.* Sion, qui eripiat, et auertat impietatem à Iacob. Tunc enim plenitudo Gentiū introibit, & omnis Iſrael ſaluus erit, & reducetur in libertatem captiuitas Iacob. Iudæi, Gentiles, & Mahumeti, recipient Chriſti fidem. Diuus Auguſtinus, Diuus Hieronymus, & infiniti propè doctores aiunt circa finem mundi venturos eſſe Eliam & Enoch, & conuerſuros eſſe Iudæos ad Chriſti fidem. De Elia

Mala 4. enim ait Deus per Malachiam: Ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis, & cõuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum.

Et aſſumam zelum pro nomine ſancto meo. Id eſt, proſequar Iudæorum populum amore, vt antea ſolebam, & hoc non propter eorum merita, ſed propter nomẽ ſanctũ meũ.

Et portabunt confuſionem ſuam. Quãdo in memoriam reduxerint, ſe de Chriſto detraxiſſe, eumque iniuriis affeciſſe, & ad cædem crudeliſſimam vocaſſe.

Et reduxero eos de populis. Hoc eſt, de Gentiũ erroribus et idololatriis. Ac ſi dicat? Mortuo Antichriſto, Chriſtiani illi, qui fuerãt inter fidei hoſtes captiui, liberabuntur, & ad terras ſuas reducentur.

Eò quòd effuderim ſpiritum meum ſuper omnem domum Iſrael. Id eſt, eccleſiæ meæ fauebo, nam in illam conferam gratiam, & ſpiritum meum. Hic eſt ſpiritus ille, de quo di-
Ioel, 2. xit Deus per Ioelem prophetam. Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. Totũ hoc ab illo loco. Nũc reducam captiuitatem Iacob, vſque ad finem huius capitis, vbi agitur de reductione à captiuitate, poteſt intelligi de reditu à captiuitate Babylonica, in qua Iudæi, cùm hæc Ezechiel literis mandaret, detinebantur. Locutus fuerat primò de liberatione ab illa ſeruitute, poſtea ſe trãſtulit ad liberationem ſpiritualem à peccato, & ad redemptionem per Chriſtum in primo aduentu, vnde ſe contulit ad Antichriſti tyrannidem, & ad liberationẽ ab ea per Chriſtum prope finem mundi, & ad pacem & tranquillitatem, & vnitatem eccleſiæ poſt mortem Antichriſti: nunc redit ad id, vnde digreſſus eſt, nimirum ad liberationem Hebræorum à Babylonica ſeruitute, quã Deus illis hoc loco promiſit.

Annotationes ex Hebræo in caput XXXIX.

Circum agã te, & educã te. In hebraico eſt: ושׁובבתיך ושׁשׁאתיך vexouauttica vexixethica. Primũ verbũ eſt xauau, quod ſignificat circumagere, conterere, et in ſcintillas redigere. Vnde xeuib ſignificat ſcintillam, fragmentum, & contritionem, & araneæ telam. Id quod eſt apud
Oſe. 8. Oſeam cap. 8 In aranearum telas erit vitulus Samariæ, poteſt verti: In fragmenta ſeu ſcintillas redigetur vitulus Samariæ. Ac ſi diceret: Confringendus eſt ab Aſſyriis vitulus, quem decem tribus Deo vero relicto coluerunt. Ergo pro circumagam te hoc loco po-
3. Re. 12 terat verti: Conteram te, ſiue confringã te, ſiue in fruſta aut ſcintillas redigam te. Septuaginta tranſtulerũt: συνάξω σε. Id eſt, congregabo te. Ac ſi dicat Deus: Ego permittã, vt exercitum tuum congreges, et pares. Secũdum verbum eſt xaxah, quod ſignificat ſuccidere, adducere, euertere, ſeducere, & ſextare, hoc eſt, ſextam partem detrahere. Vnde dictio xex ab hoc verbo deriuata ſignificat ſex. Eam ob cauſam verti poterat locus hic: Et ſuccidam, ſiue euertam te. Vel, & ducam te, quemadmodum tranſtulit noſter interpres, ſeptuaginta interpretes ſecutus. Vel permittã vt ſeducaris. Cui interpretationi fauet paraphraſis Chaldaica habens: Errare faciam te. Vel, Et relinquam ſextam partem ex te. Et ita vertit Pagninus. Quaſi dicat: Quinque partes populi tui interficiã, ſextam autem intactam reſeruabo. Vel, Et ſex plagis afficiam te. Has plagas connumerauit capite præcedente, cum dixit: Et iudicabo eum peſte, & ſanguine, & imbre vehementi, & lapidibus immenſis, & igne, & ſulphure. Perpende hanc vltimam interpretationem, & fortaſſe tibi non diſplicebit, placuit enim nonnullis viris doctis. Ea, quæ literis mando, priuſquam proferantur in lucem, amicis oſtendo, viris doctis & limato
iudicio præditis. Vt enim pictor ſolers et prudens tabulas à ſe pictas, & induſtria elaboratas aliis porrigit conſiderandas: vt ſi quid in illis deprehenderint erratum, emendetur, illeque ſecum, et cum aliis quid in illis reprehenſibile ſit, exquirit: ſic amicorum ſapientium conſilio permulta nobis facienda, & omittenda, & corrigenda ſunt. Simile.

Et immittam ignem in Magog, & in iis, qui habitant in inſulis confidenter. Septuaginta habent. Et mittam ignem in Magog, & habitabuntur inſulæ in pace. Ciuitates ſeditionibus commotæ, & ſceleratorum procellis exagitatæ inſulæ appellantur. Ea ratione ductus Eſaias Hieroſolymam vi impiorum op- Eſai. 20.
pugnatam, & concuſſam, inſulam his verbis vocauit: Et dicet habitator inſulæ huius. Inſulæ etiam pro Gentibus flagitiorũ ſtimulis concitatis accipiuntur, vt apud eundem
Eſaiam: Taceant ad me inſulæ. Hoc eſt Eſa. 41.
animum recipiant, & in rerum aduerſarum mole viribus roborentur: æquo, tranquillo, ac forti animo me expectent. Hactenus ceciderant animo, & vitiis ſe tradiderant: nunc recipiant nouas vires, & ad me conuertantur. Volens autem diuinus vates indicare, quid per inſulas intelligeret, ſubiũxit. Et Gentes mutent fortitudinem ſuam. Vbi particula, &, accipitur pro id eſt. Tacere inſulas ad Deum, & Gentes mutare fortitudinem ſuam, idem eſt. Mutare autem fortitudinem hebraiſmus eſt, ſignificans accipere nouas vires, quemadmodum tacere ad Deum.
Vnde idem propheta, In ſilentio, inquit, & Eſa. 30.
ſpe erit fortitudo tua. Et diuinus pſaltes: Pſal. 36.
Tace Domino, pro quo noſter interpres habet: Subditus eſto Domino. Vtroque enim modo verti poteſt. Accipi autem inſulas pro Gentibus indicat apertè locus
Eſaiæ capite quadrageſimo ſecundo. Nam Eſa. 42.
vbi

vbi communis editio habet: Legem eius in-
ſulæ expectabunt, habent ſeptuaginta inter-
pretes: Gentes ſperabunt. Quã verſionẽ di-
Matt. 12 uus Matthæus capite ſui euangelij duodeci-
mo ſecutus eſt. Poterat igitur transferri lo-
cus hic Ezechielis: Mittam ignem in Magog,
& habitabuntur vrbes in pace. Vel, & Gen-
tes quæ fuerant ab Antichriſto exagitatæ, eo
mortuo in tranquillitate vitam degent.

Dabo Gog locum nominatum, ſepulchrum in Iſrael. Pro loco eſt in Hebraico מקומם
mecom, à verbo קום, quod ſignificat ſta-
Ioſue. 2. re, & ſtabile eſſe. Secundo capite Ioſue, vbi
nos habemus: Non remanſit in nobis ſpiri-
tus, pro remanſit eſt in hebraico verbũ hoc.
Ideo poterat verti locus ille: Nõ ſtetit in no-
bis ſpiritus. Nam cùm homo metu perter-
retur, cadit eius ſpiritus, & concidit cor eius.
Id ſignificant verba illa Dauidis primo libro
1. Re. 17. Regum mãdata: Non concidat cor cuiuſquã
in eo. Cùm autem eſt intrepidus, nullo ti-
more commotus, dicitur ſtare. Vnde apud
Latinos ſtare animo, eſt eſſe fortitudine ro-
boratum, & nullo modo deſpondere. Ita
Cicero in epiſtola quadã ad Atticum: Sta-
mus, inquit, animis. Et ſtare pro durare &
permanere ſæpenumero vſurpat, vt libro
Officiorum ſecũdo: Vtinam reſpublica ſte-
tiſſet, quo cœperat ſtatu. Capite quadrage-
Eſa. 46. ſimo ſexto, inducit Eſaias Deum in hunc
modum loquentem: Cõſilium meum ſta-
bit, & voluntas mea fiet. Vbi pro ſtabit eſt
verbum hoc קום. Ac ſi dicat Deus: Per-
manens erit & ſtabit conſilium meum, &
quicquid voluero, fiet. Significat etiam ver-
Pſal. 11. bum hoc ſurgere, vt in pſalmo vndecimo:
Pſal. 1. Nunc exurgam, dicit Dominus. Et pſalmo
primo: Ideo non reſurgũt impij in iudicio.
Et ſi omnes reſurrecturi ſunt, iuxta id quod
ait diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Co-
2. Cor. 6. rinthios: Omnes quidẽ reſurgemus, ſed non
omnes immutabimur, tamen impij non di-
cuntur reſurgere, quia nõ ſunt ad vitã æter-
nam reſurrecturi, quæ eſt reſurrectio iuſto-
rum, de qua loquitur illic pſalmographus.
Cùm reſurrectio ſit reditus ad vitã, vita au-
tem damnatorũ mors potius dicatur quàm
vita, rectè dicit diuinus pſaltes impios non
eſſe reſurrecturos. Sed quoniam verbũ hoc,
quod pro reſurgere ponitur, ſtare etiam ſi-
gnificat, vti diximus, poteſt locus ille hunc
habere intellectum: Quanquã mortales om
nes ſunt ad vitam reuocandi, cùm Chriſtus
de cæli faſtigio ad vniuerſale iudicium exer-
cendum venerit, tamẽ nefarij homines, qui
ſe impiis tradiderũt ſceleribus, & vitiorum
ſuorum conſtituerũt monumenta, & in le-
thali flagitio è vita migrarunt, non poterũt
in iudicio conſiſtere, aut ſtare, ſed cauſa ca-
dent, & ſeparati à cœtu iuſtorum, in ba-
rathrum æternarum pœnarum præcipita-
buntur. Apud Marcum Tullium, & graues
illos authores, qui nobis fontes aperuerunt
eloquentiæ, & linguam illuſtrarunt Latinã,
ille dicitur cadere cauſa, qui litem amittit, ad-
uerſus quem iudex ſententiam fert. A verbo
hoc קום deriuatur nomen macon, quod
ſtationem ſeu locũ ſignificat: vt apud Iob: Iob. 20.
Nec vltra intuebitur eum locus ſuus. Vbi lo
cus accipitur pro oppido, ſeu cõgregatione,
in qua habitabat. Et pſalmo centeſimo ter- Pſal. 103
tio: In omni loco dominationis eius benedic
anima mea Dominũ. Ea ratione ductus in-
terpres noſter vertit ita hunc Ezechielis lo-
cum: Dabo Gog locũ nominatũ. Pro nomi-
nato eſt in hebraico dictio xam, quæ ſignifi-
cat ibi, & illic, vt in pſalmo: Super flumina Pſal. 136
Babylonis, illic ſedimus, & fleuimus. Pro il-
lic eſt in hebraico hæc eadem dictio. Signifi-
cat etiã illuc, Vt apud Iob: Nudus egreſſus Iob. 1.
ſum de vtero matris meæ, & nudus reuertar
illuc. Vbi per vterum matris intelligit ſepul
chrum & terram, quæ eſt omnium mater.
Id intuens Salomon dicebat in Eccleſiaſte: Eccle. 3.
Omnia pergunt ad vnum locũ: de terra fa-
cta ſunt, & in terram pariter reuertuntur.
Narrat Titus Liuius libro primo ab vrbe cõ-
dita, filiis Tarquinij Delphos profectis & in-
terrogantibus, quis eorum eſſet Romæ prin
cipatum obtenturus, dictum eſſe, eũ regna-
turũ, qui prius matrẽ oſculatus eſſet. Cùm
autem illi currerent, vt matrem oſcularen-
tur, Iunius Brutus, qui aderat, & reſponſum
audierat, prolapſum ſe finxit, & terrã oſcula-
tus eſt, eam eſſe matrẽ ſuam intelligens. Id-
que factum eius rei euentum comprobauit.
Nam cum eiuſdem Bruti opera Tarquinius
expulſus eſſet, ob eius ſuperbiã & cætera fla-
gitia, fuit ipſe Brutus primus conſul creatus.
Oſculatus eſt enim primum matrem ſuam,
hoc eſt terram, quem Iob vterũ matris ſuæ
appellauit, dicens: Nudus egreſſus ſum de
vtero matris meæ, nudus reuertar illuc. Et
pro illuc eſt in hebraico dictio xam: Vides
igitur dictionem hanc ſignificare illic, illuc,
& ibi. Eã ob cauſam Pagninus ita vertit hũc
Ezechielis locum: Dabo ipſi Gog locum ſe-
pulchri ibi in Iſrael. Sed quoniam hæc parti-
cula xam deriuatur à dictionem xem, quæ
ſignificat nomen, ideo ponitur pro re nomi-
nata: quam ſignificationẽ ſecutus eſt, & re-
ctè quidem noſter interpres.

Et quòd effuderim ſpiritũ meum ſuper omnem domum Iſrael. In explanatione per hunc ſpi-
ritum diximus ſignificari ſpiritus ſancti gra-
tiam. Poteſt nihilominus per illum intelligi
ira Dei, quã ipſe aduerſus Iudæos oſtendit,
puniens eos iuxta eorum ſcelera. Huic expo
ſitioni fauet ſeptuaginta interpretũ tranſla-
tio, quæ pro ſpiritu habet *θυμὸν*, hoc eſt furo-
rem, pro quo in hebraico eſt dictio רוח
ruach, qui ſpiritũ ſignificat, vt apud Eſaiam Eſai. 32.
capite 32. Donec effundatur ſuper nos ſpi-
ritus de excelſo Et furorum, vt apud Zacha- Zach 6.
riam: Requieſcere fecerunt ſpiritum meum
in terra aquilonis.

ARGVMENTVM CAPITIS XL.

Oſtenditur diuino vati Dei templi & ciuitatis, hoc eſt eccleſiæ militantis per Chriſtum inſtitutio, & eccleſiæ triumphantis gloria, & mirabilis amplitudo, vbi beati pulcherrimis ornamentis muniti, & cæleſtibus inexplicabilibuſq; gaudiis magnificẽtiſſimè cumulati Deum ipſum intuentur, & ſempiterna diuini numinis contemplatione oblectantur. Intuetur Ezechiel mẽtis oculis diuino lumine luſtrata menſuram longitudinis, latitudinis, & altitudinis portarum, thalamorũ, feneſtrarũ, veſtibulorum, cubiculorũ, graduum, & totius denique ædificij: quod verbis deſcribit difficillimis explicatu. Qui erat ſpiritu prophetico afflatus, qui animi aciẽ perpurgatã in verũ omniũ dominum & moderatorẽ intendebat, alta hæc myſteria ſele ipſo ſplendidiora penetrabat. Nos verò, qui humi repimus, & in tam eximium rerum excelſarum ſplendorẽ extollere intellectum non valemus, dabimus operã, vt literam in apertiore ſententia exponamus, illis ſaltem aperiens fores, qui in arcana interiora penetrare voluerint. Nos experiemur hæc, illi ſubliniora conſequi contendãt: par enim eſſe exiſtimo, omnes omnia experiri, qui res magnas, & magnopere expetendas concupiuerunt.

CPAVXT XL.

A IN vigeſimo quinto anno tranſmigrationis noſtræ, in exordio anni, decima mẽſis, quartodecimo anno poſtquam percuſſa eſt ciuitas, in ipſa hac die facta eſt ſuper me manus Domini, et adduxit me illuc in viſionibus Dei. Adduxit me in terrã Iſrael; et dimiſit me ſuper montẽ excelſum nimis, ſuper quem erat quaſi ædificium ciuitatis vergentis ad auſtrum: et introduxit me illuc. Et ecce vir, cuius erat ſpecies, quaſi ſpecies æris, & funiculus lineus in manu eius, & calamus menſuræ in manu eius. Stabat autem in porta, et locutus eſt ad me idem vir: Fili hominis, vide oculis tuis, & auribus tuis audi, et pone cor tuum in omnia quę oſtendam tibi: quia vt oſtendantur tibi, adductus es huc. Annuntia omnia quæ tu vides, domui Iſrael.

EXPLANATIO.

IN *vigeſimo quinto anno* Cũ Hebręi eſſent in Babylonica captiuitate detenti, eorũque langueſceret induſtria, & vires confringerentur, non exiſtimabãt fieri poſſe, vt ad patriam aliquando redirent, & templum ac ciuitatẽ ſuam inſtaurarent. At voluit eos Deus ſpe reſtitutionis ſuæ per Ezechielem reficere & roborare. Eam ob cauſam oſtendit ei templi Hieroſolymæ, eiuſdemque vrbis inſtaurationem, præcipiens illi, vt annũtiaret Hebræis viſionem hanc, qua intelligerent, eſſe ſeipſos ad patriam ſuam, reuocandos, & in priſtinam dignitatem reſtituendos. Vt autem huius vaticinationis memoria nõ deleretur obliuione poſteritatis, mandauit eam literis diuinus vates, vt eſſet perpetuis conteſtata monimẽtis. Nuntiabat illis ventura, hortans eos ne exilio & calamitate, & rerum aduerſarũ fluctibus vſqueadeo commouerentur, vt ærumnis ſuis adhiberent de diuina pietate deſperationem. Quin potius eos excitabat, vt ad Deum confugerent, in quo ſpem ſuam collocarẽt, nam ipſe ſciebat fore, vt ad terrã promiſſionis gaudio exultantes redirent; quoniam ſpiritu prophetico viderat templi & ciuitatis reædificationem, quam à principio huius capitis vſque ad finem libri multis verbis deſcribit. Et ita euenit, vt ipſe prædixit: Nam ſub Zorobabele, & Ieſu filio Ioſedech, & Nehemia, fuerunt Iſraelitæ ad patriam cum gaudio & honore reuocati, & templum ac vrbem collapſam reſtituerunt, vt in libris Eſdræ literis diuinæ teſtantur. 1. Eſd. 1. 2. 3. 4. Sed vaticinans Ezechiel de templo Hieroſolymæ ædificando rapitur ſpiritu, & à templo materiali ad templum ſpirituale ſe transfert, & de eccleſia Catholica, de hoc admirabili templo, quod mentis oculis intuebatur conſtruendum à Chriſto, vaticinatur. Templum enim hoc, quod ſpiritu prophetico vidit, de quo præcipuè tractat in hac viſione, multò ſublimius eſt & magnificentius templo illo ſecundo ſub Zorobabele ædificato, imò ipſo primo templo à ditiſſimo & illuſtriſſimo rege Salomone ſumptuoſiſſimè condito, multò illuſtrius & præſtantius. Et ciuitas hæc, quam ædificandam perſpexit, per quam etiam eccleſia ſignificatur, multò eſt amplior, & capacior, & celebrior ciuitate illa, quam Nehemias & Zorobabel inſtaurauerunt. Præterea templum illud ſecundum reædificatũ fuit in loco, vbi prius fuerat, vt conſtat ex libro primo Eſdræ, capite 3 atqui primum templum 1. Eſd. 3. fuerat in vrbe ædificatum, vt patet ex tertio & quarto Regum, ergo ſecundum fuit in eadem 3. Reg. 6. vrbe conditum à Nehemia, & cæteris 4. Reg. 24 Hebræis. At templũ hoc, de quo hic loquitur Ezechiel, non erat in ciuitate, imò longo interuallo diſtabat ab illa, quoniã inter templum & ciuitatem erat pars quędam portionis ſacerdotum, & tota portio leuitarum, vt cap. vltimo huius viſionis licet videre. Et multa alia dicit de aquis è templo egredientibus, & in mare mortuorum intrantibus, Inſr. 48. de arboribus fœcundiſſimis, quæ ſingulis Inſr. 47.

menſibus

menſibus vbertimos fructus ferebant; & de
multis alijs, quæ in ſecundi templi inſtaura-
tione nunquam fuerunt, nec erunt in æter-
num in populo Iudæorum. Quare in errore
aperto verſantur, qui aiunt omnia hæc eſſe
ad reditum Iudæorũ ex Babylonica capti-
uitate in patriam referenda, & ad vrbis Hie-
roſolymæ ac templi lapidij inſtaurationem
tantummodo accommodanda, & ad nihil
aliud Ezechielem reſpexiſſe. Quis non videt
hæc omnia, & multa alia, quæ hic fuerunt
prædicta, quæ diuinus vates conſpexit fore
in huius ſui templi & vrbis conſtructione,
nec in primo nec in ſecundo templo, nec in
ciuitate Hieroſolyma terrena vnquã fuiſſe.
Referuntur quidem ad eccleſiam catholicã,
& ad hominum generis redemptionem per
Chriſtum, vt ipſo adiuuante in huius viſio-
nis progreſſu oſtendemus. Erat enim præci-
puum diuini vatis inſtitutum de templo illo
vaticinari, quod Chriſtus erat cõſtructurus,
& de ciuitate illa pietatis & religionis pleniſ-
ſima, hoc eſt, de eccleſia catholica, quam ſal-
uator noſter verus Deus & verus homo mi-
rabiliter conſtituit, tanta firmitudine & for-
titudine roboratã, vt nullis vnquam nec ty-
rannorum, nec hæreticorũ machinis poſſit
Matt. 16 euerti. Ea enim eſt illa, de qua dixit ipſe Do-
minus: Portæ inferi non præualebũt aduer-
ſus eam. Calx, qua fuit hæc domus coagmẽ-
tata & aſtricta, non materialis eſt, ſed ſpiri-
tualis, ſanguine ipſius Chriſti conglutinata,
vt homines cæleſti patri recõciliaret, & duos
populos diuiſos Gentium & Hebræorum in
hac vna domo coniungeret, ſibique per fidẽ
& charitatem copularet. Ideo ait diuus Pau-
Epheſ. 2. lus in epiſtola ad Epheſios: Vos qui aliquã-
do eratis longè, facti eſtis propè in ſanguine
Chriſti. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit
vtraque vnum, & medium parietem mace-
riæ ſoluens inimicitias in carne ſua. Medius
paries, quem Chriſtus diruit morte ſua, qui
& Gentes & Iudæos diuidebat, & vtroſque
à Deo ſeparabat, peccatũ erat, & hominum
flagitia, & odio inter Gentes & Iudæos, quæ
omnia idẽ Apoſtolus ſtatim appellat inimi-
citias, & ex duobus populis domũ vnã con-
ſtituit. Hæc eſt domus illa, de qua ait Apo-
1. *Tim.* 3 ſtolus in epiſtola prima ad Timotheum: Vt
ſcias, quomodo oporteat te in domo Dei cõ
uerſari, quę eſt eccleſia Dei viui, columna &
firmamentũ veritatis. Et in prima ad Corin-
1. *Cor.* 3 thios: Templum, inquit, Dei ſanctũ eſt, quod
2. *Cor.* 6. eſtis vos. Et in ſecũda: Vos eſtis templũ Dei
viui. Hoc templum, hanc eccleſiam catholi-
cam conſummauit Chriſtus, cùm pendẽs in
cruce vulneribus ſauciatus, volens ſpiritum
Ioan. 19. emittere dixit: Conſummatũ eſt. Et quoniã
eccleſia catholica non ſolùm templũ voca-
tur in diuinis literis, ſed ciuitas: eam ob cau-
ſam agit in hac viſione Ezechiel de tẽpli &
ciuitatis, hoc eſt, de eccleſiæ per Chriſtũ con
ſtructione. Eccleſia enim eſt ciuitas illa, de
qua ait regius vates: Fluminis impetus læti- *Pſal.* 45.
ficat ciuitatẽ Dei. Ac ſi diceret: Donorũ cæ-
leſtium & gratiarũ affluentia eccleſia Chri-
ſti gaudio perfundit. Vocatur eccleſia, auro-
ra, mater, ſponſa, colũba, amica, electa, fons
Iſraelis, cælum, regina, vinea electa, regnum
Dei, ſoliũ Dauidis, domus Iacob, Sion, Hie-
roſolyma, domus Dei, colũna & firmamen-
tum veritatis, mons ſanctitatis, tabernaculũ,
templũ, ciuitas Dei, & alijs nominibus eius
dignitatem explicantibus. Sed ex omnibus
his elegit Ezechiel hæc duo, nempe templũ
& ciuitatẽ, quibus ipſe, imò Deus per ipſum
eam ſignificauit. Et quoniã diuini vates pre-
dixerũt Meſſiam eſſe regem, vt Dauid pſal-
mo 2. Zacharias capite 9. Sophonias capite *Pſal.* 2.
tertio, Ezechiel capite trigeſimo ſeptimo, & *Zach.* 9.
multi alij idipſum cõteſtantes, huius autem *Sophon.* 3
regis munus erat ædificare templũ & ciui- *Sup.* 37
tatem, agit modò Ezechiel de hac ædifica-
tione ſibi à Deo oſtenſa in ſpiritu, fuit enim
hæc viſio intellectualis & imaginaria. De æ-
dificatione hac fuerat Dauid in hunc modũ *Pſal.* 146
vaticinatus: Aedificans Ieruſalẽ Dominus
diſperſiones Iſraelis congregabit. Nõ loqui-
tur diuinus pſaltes præcipuè de mœniũ ter-
renæ vrbis conſtructione, ſed de ędificatione
eccleſiæ, diuinis ſacramentis tanquã firmiſ- *Zach.* 6.
ſimis muris & propugnaculis munitæ. Za-
charias de Meſſia loquens: Ecce, inquit, vir,
Oriens nomen eius, & ſubter eũ orietur, &
ædificabit templũ Domino. De hoc Oriente
ait alter Zacharias Ioannis Baptiſtæ pater: *Luc.* 1.
Viſitauit nos Oriens ex alto, illuminare iis,
qui in tenebris, & in vmbra mortis ſedent.
Sed pro Oriente eſt apud Zachariam dictio
tſema, quæ germẽ etiam ſignificat, cuius no-
mine Chriſtus quoque ſignificatur, vt apud
Eſaiam: In die illa erit germen Domini in *Eſa.* 4.
magnificentia & gloria. Et apud Ieremiam: *Iere.* 23.
Suſcitabo Dauid gregem iuſtum, & regna-
bit rex, & ſapiens erit. Quæ verba non de
Dauide, qui mortuus erat, ſed de Chriſto
qui erat venturus intelliguntur. Huius ædifi-
cationis meminit etiàm Eſaias, cum Deum *Eſa.* 45.
patrem ita inducit de filio ſuo loquentem:
Ipſe ædificabit ciuitatẽ meam, & captiuitatẽ
meam dimittet non pretio, nec muneribus.
Ac ſi diceret: Ipſe meã conſtituet eccleſiam,
& homines à dæmone captiuos eripiet, non
auro & argento, ſed verbo, & pretioſo ſan-
guine ſuo, & verã propagabit religionẽ toto
terrarum orbe, & eos, qui erant varijs ritibus
& ſuperſtitionibus obſtricti, & per diuerſas
regiones diſperſi, in vna eccleſia cõgregabit.
Hæc eſt Hieroſolyma ſpiritualis, in qua re-
gnat Chriſtus, & regnabit in æternũ, quę cõ-
ſtructa eſt viuis & lapidibus, hoc eſt fideli-
bus Chriſtianis Deũ colentibus, veramq; fi-
dem eius amplexantibus. Per Nathan illum
prophetam ſapientia inſigni, & virtute præ-
ſtanti, quẽ effert laudibus diuina ſcriptura
allocutus eſt Deus Dauidẽ in hunc modũ:

ſuſcitabo

2.Reg.7. ſuſcitabo finem tuum poſt te, quod egredie-
tur de vtero tuo, & firmabo regnũ eius, ipſe
ædificabit domũ nomini meo, & ſtabiliam
thronum regni eius vſque in ſempiternum.
Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in fi-
lium. Quem locum diuus Paulus in epiſtola
Hebr. 1. ad Hebræos de Chriſto interpretatur. Incœ-
pit propheta loqui de Salomone caduco,
terrenæ Hieroſolymæ rege, ſed raptus in ſpi
ritu transfert ſermonem ad Salomonẽ æter-
num, eccleſiæ catholicæ regem, more pro-
phetarũ. Id enim, quod præcipue verbis il-
lis Spiritus ſanctus intendit, fuit promittere
Chriſtum, qui eſſet eccleſiam ædificaturus.
Si perpendere volueris, inuenies nõnulla in
in illo vaticinio, quæ nõ Salomoni, ſed Chri
ſto conueniunt. Qui enim fieri poteſt, vt ei
verba illa accommodentur: Stabiliam thro-
num regni eius in ſempiternũ, cùm videa-
mus clarius luce meridiana thronũ eius de-
feciſſe, & fuiſſe Hieroſolymã penitus euer-
ſam, & terram illam Iudææ eſſe ab infideli-
bus occupatã? Sed dicuntur illa de Salomo-
ne, quatenus erat Chriſti figura, & eam ob
cauſam ſunt præcipuè de Chriſto intelligẽ-
da, qui templum perpetuum, hoc eſt, eccle-
ſiam ædificauit & erexit nunquam interitu-
ram. Illud Salomonium templum, quia ma
nu factũ eſt, manu cecidit, eccleſia verò quia
diuino ſpiritu ædificata eſt, nunquam peri-
bit, eſt enim ædificium diuinum, quod nulla
humana vis euertet, nulla vetuſtas cõſumet,
nulla poſteritatis obliuio delebit. Hoc eſt
ædificium, de quo vaticinatus eſt hoc capite
cum ſequentibus Ezechiel. Hic eſt ſenſus li-
teralis huius viſionis, hic eſt eius germanus
intellectus, non autem ille qui prima facie
videtur vocibus ſignificari, ſed quem præci-
puè diuinus vates intelligit, & Spiritus ſan-
ctus intendit. & quoniam duplex eſt eccle-
ſia, altera militãs in terra, altera triumphans
in cælo, loquens diuinus vates de militante,
transfert ſe interdum ad triumphantẽ, quo-
niam omnes qui ad triumphantem aſcen-
dunt, ciues fuerunt militãtis. Cùm autem ad
ſublimem illam, qui triumphat in gloria, &
ad excelſam myſteriorum eius contempla-
tionem ingreditur illum, quaſi quidã æſtus
ſpiritus procul atripit à terra, atque in altum
à conſpectu penè omnium tollit. Hinc effi-
citur, vt nobis viſio hæc obſcuriſſima videa-
tur. Et quoniam ego nunquam tantũ mihi
tribui, & arrogaui, vt ſperarem eſſe me huic
obſcuritati lucem aliquam allaturũ, eiuſque
difficultas me deterrebat, & ab iis commen-
tariis ſcribendis retardabat, cogitaui ſæpe de
illis dimittendis. Sed ingredienti mihi conſi-
derandum fuit, quid agere deberẽ, nunc qui-
dem iam quocunque ferar, danda nimirum
vela ſunt. Vtinam aura ſecunda, & diuinæ
ſapientiæ flatu nauigationem conficiam:
vtinam diuinus ſpiritus animũ meũ afflet,
vt poſſim diuini vatis mentem explicare,
eiuſque cæleſtis philoſophiæ fontes aperire.
Sed iam ad literæ explanationẽ accedamus.

*In viceſimo quinto anno transmigrationis
noſtræ.* Obtinẽte Iudæorum regno Ioachin,
qui fuit etiam Iechonias appellatus, capta
fuit Hieroſolyma à Chaldæis, & multi Iu- *4.Reg. 24*
dæorum fuerũt cum rege ſuo in Chaldæam
tranſlati. Poſt Iechoniã fuit Sedechias in re- *4.Re. 24.*
giam dignitatem euectus, ſed anno ſui prin-
cipatus vndecimo fuit oppugnatus à Chal-
dæis, & captus, & acerbiſſimis calamitatibus
oppreſſus, & tota Hieroſolyma vaſtata, &
funditus euerſa, & Iudæi in vincula conie-
cti, ac in Chaldæam ignominioſè adducti.
Et hæc propriè appellatur captiuitas Ba-
bylonica, cùm ea quæ fuit ſub Iechonia
tranſmigratio appelletur. Ait igitur nunc E-
zechiel, qui cum Iechonia tranſmigrauerat,
fuiſſe ſibi oſtenſam à Deo viſionẽ hanc an-
no viceſimoquinto à tranſmigratione, &
quartodecimo à captiuitate, quando ciuitas
ſub Sedechia vaſtata fuit. Idem annus, qui
fuit vndecimus à trãſmigratione Iechoniæ,
fuit vndecimus à regno Sedechiæ, in quo e-
uerſa fuit ciuitas. Si autem iungas quatuor-
decim cum vndecim, inuenies viginti quin-
que, tot enim interfluxerunt inter tranſmi-
gratione Iechoniæ, & viſionem hanc. Vnde
conſtat fuiſſe annum quartumdecimũ à ci-
uitatis euerſione, viceſimumquintũ à tranſ-
migratione Iechoniæ. Fuit autẽ eius tranſ-
migratio anno viceſimoquinto à lege inuẽ-
ta, & à iobileo, nam liber legis inuentus fuit
anno iobilei. Cùm autem Ezechiel inciperet
vaticinari anno quinto à tranſmigratione, vt
ipſe capite primo aſſeruit, rectè ſequitur,
fuiſſe annum illum trigeſimum ab eo tem-
pore, quo liber legis regnante Ioſia fuit à
ſummo pontifice repertus, vt in explanatio-
ne primi capitis oſtendimus. Atqui à prima
viſione vſque ad hanc fluxerunt viginti an-
ni, & à tranſmigratione ad illam viginti-
quinque. Ergo viſio hæc facta fuit anno
quinquageſimo ab inuenta lege, & ex cõſe-
quente à iobileo. Cùm autem iobileus eſſet
anno quinquageſimo, apertè concludimus,
fuiſſe viſionẽ hanc oſtẽſam Ezechieli anno *Sup. 1.*
iobilei, quãdo omnia ſunt libera. Aequum
enim erat, vt in iobileo, in anno libertatis
oſtenderetur hæc viſio de Chriſti in mundũ
aduentu, & eccleſiæ cõſtitutione, & redem-
ptione humana, quãdo vnigenitus Dei filius
homines à peccato, & à dæmonis tyrãnide,
& ab Agar ancilla in ſeruitute generante, & *Galat. 4.*
cum filiis ſuis ſeruiente eripuit, & in eccleſia
catholica, quæ eſt ſuperna Hieruſalem, non
terrena, reſpiciens vt ſynagoga, ſed quæ ſur-
ſum ſunt, quærens, quæ libera eſt, & mater
noſtra, collocauit. Quã ob cauſam ait Apo- *Galat. 4.*
ſtolus: Itaque fratres non ſumus ancillæ fi-
lii, ſed liberæ, qua libertate Chriſtus nos li-
berauit. Hæc eſt libertas, de qua ait idẽ Apo-
ſtolus: Vbi ſpiritus Domini, ibi libertas. Et *2.Cor. 3.*

diuus

Ioan. 1. diuus Iacobus apoſtolus euangelium vocat legem libertatis. Sed hæc libertas ſpiritualis eſt, non carnalis, qualis eſt illa, quam prædicant Lutherani, & cæteri hæretici carni obedientes, quorũ libertas eſt impia ſeruitus, quoniam ſeruiunt dæmoni, mundo & carni. Et prætextu euangelicæ libertatis carnalẽ prædicant libertatem, & omnem doctrinã euãgelicam, omnemque eccleſiaſticã diſciplinam euertere contendunt. Qua de re alibi diſſeruimus. Vera libertas eſt nõ ſeruire peccatis, & repudiatis veteris legis cæremonijs, & gentium ſuperſtitionibus, euangelij ſequi puritatem. Hanc libertatem attulit in mundum Chriſtus Deus noſter, hæc eſt libertas ſpiritualis & perpetuus iobileus, cuius figura fuit iobileus ille antiquus in lege cõſtitutus, in quo Ezechiel vidit eccleſiæ per Chriſtum conſtitutionem, et libertatem euangelicam, & cætera, quæ huic vltimæ parti ſuarum viſionum mandauit. Præterea nõ deſunt, qui aſſerant fuiſſe viſionẽ hanc Ezechieli oſtenſam mẽſe ſeptimo, die expiationis, qui deci-
Leuit. 16. mus erat, & celebris apud Hebræos, vt eſt in libro Leuitici literis mandatum. Nec obſtat dicere Ezechielem hoc loco, fuiſſe hoc in exordio anni. Et ſi enim annus apud Hebræos incipiebat à prima die menſis primi, tamen annus iobilei incipiebat à decima die menſis ſeptimi. Vnde in Leuitico dicebat deus: Clã-
Leui 25. ges buccina menſe ſeptimo, decima die mẽſis propitiationis tempore, in vniuerſa terra veſtra, ſanctificabiſque annum quinquageſimum. Cum igitur viſio hæc facta fuerit in principio anni iobilei, atqui principiũ anni iobilei inciperet die decimo, qui erat dies expiationis & celebritatis, apertè cõcluditur, factam fuiſſe viſionem hanc in die expiationis & celebritatis. Et pulchrè quidem, nam viſio hæc agit de eccleſiæ catholicæ ædificatione, in qua eſt vera peccatorũ expiatio, & perennis ſanctorum celebritas. Eodem modo apparitio angeli facta Zachariæ, in qua fuit exordium redẽptionis humanæ denũtiatum, fuit die expiationis, vt validiſſimus rationibus Pauli Burgenſis in additione ad capud primum diui Lucæ probauit. Triplex
Luc. 1. erat annus apud Iudæos, nimirum vſualis, legitimus, & emergẽs. Vſualis incipiebat à Ianuario, & eo vtebantur in contractibus: legitimus incipiebat primo die lunæ propinquioris æquinoctio vernali, & eo vtebantur in ſolennitatibus, emergens incipiebat prima die iobilei, quæ erat decima dies menſis ſeptimi, aut aliquo die celebri & memorabili ob factum aliquod egregium & inſigne. Et de hoc tertio anno loquitur in præſenti Eze-
chiel, qui fuit quartus decimus à ciuitate percuſſa, quia à tranſmigratione Babylonis
Matt. 2. fuerunt, teſte diuo Matthæo, quatuordecim generationes vſque ad Chriſtum, quando promiſſa eſt reſtitutio, & vera ſpiritualis Hieroſolymæ inſtauratio.

Facta eſt ſuper me manus domini. Hoc eſt, afflatus ſum diuino ſpiritu. Vidi intellectuali & imaginaria viſione per ſpiritũ prophetice ea, quæ ſequuntur. Fortaſſe videbatur ſibi aſportari manu cuiuſdam effigiei deum repræſentantis. Pagninus vertit: Fuit ſuper me prophetia domini. Alij transferunt: Facta eſt vis diuina ſuper me. Hebraiſmus eſt, quo vſus fuit Ezechiel cap. primo, & tertio, *Sup. 1. 3.*
& trigeſimo ſeptimo. *& 37.*

Et adduxit me illuc. Adduxit me manus domini in terrã Iudææ. Nihil præceſſit in litera, ad quod referatur hoc aduerbiũ illuc. Sed volens oſtẽdere eſſe ad terram promiſſionis referendũ, ſubdit: Adduxit me in terrã Iſrael. Prolepſis eſt figura, cũ quæ ſequi debent, præponuntur, vt in Pſal. Fundamenta *Pſal. 86.*
eius in mõtibus ſanctis, diligit dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Iacob. Et *Supr. 1.*
ſupra capite primo: Et factum eſt, &c.

In viſionibus dei. Id eſt, in viſionibus egregijs & diuinis. Ea, quæ magna ſunt & eximia, Dei appellantur, vt ciuitas Dei, cedrus Dei. Et ſi tota hæc viſio vna ſit vſque ad finem libri, tamẽ voluit propheta vti numero plurali, quia longa eſt, & multa cõplectens. Tu autem perpende eius maieſtatẽ & amplitudinem. Qui eam videt, propheta dei eſt, qui eam oſtẽdit, eſt Deus, locus, in quo oſtẽditur, eſt terra ſancta, quo propheta raptus fuit, qui eũ illuc duxit, eſt dominus, aut manus domini, id quod videtur, eſt humani generis redemptio. Quis tanta rerum celſitudine non mouebitur?

Et dimiſit me ſuper montẽ excelſum nimis. Hic eſt mons Sion, quem nimis excelſum vocat ob rei dignitatẽ, ſublimemq; myſteriorum ibi effectorũ celſitudinem. Erat diuus vates corpore in Babylonia, ſpiritu verò, & viſione prophetica in Iudæa, quæ longo inter ſe interuallo diſtabant. Duplex fuit huius viſionis locus, vnus ſubiectiuè, hoc eſt, Babylonia, alter obiectiuè, hoc eſt, Iudæa. Et in vtroque erat Ezechiel eodem tempore, ſed diuerſo modo.

Super quem erat quaſi ædificium ciuitatis vergentis ad auſtrum. Non vidit oculis corporis ædificium aliquod realiter, ſed mentis oculis imaginem quandã ædificij conſpexit, eam ob cauſam ait: Super quem erat quaſi ædificium. Poteſt etiam particula, quaſi, referri ad verbum ciuitatis, vt ſit ſenſus: Super montem illum excelſum vidi mentis oculis ædificium quaſi ciuitatis vergentis ad auſtrum. Hoc ædificium templum eſt, ſed quoniam templum hoc erat cinctum muris: munitum domibus, atrijs, portis, & mœnibus, ideo ob eius amplitudinem & magnificentiam cum ciuitate comparatur. Et quoniam mons ille erat altior ex parte aquilonari, ideo dicitur ædificium hoc eſſe inſtar ciuitatis vergentis ad auſtrum, quia ex parte auſtri erat aliquantulum dimiſſum. Sunt

qui dicant duo hic vidiſſe prophetam, nimirum templum & ciuitatem, qui ædificium intelligunt templum, per ciuitatẽ verò vergentem ad auſtrum nouam Hieroſolymã, de qua loquitur Ezechiel in fine viſionis. At prior expoſitio eſt planior, & literæ accommodatior: nõ enim ait: ſuper quẽ erat quaſi ædificium & ciuitas, ſed ſuper quem erat quaſi ædificium ciuitatis. Vidit quidem ciuitatem, ſed modò de illa non loquitur, loquetur autem poſtea. Nunc deſcribit templum illud magnificum cum vrbe comparatum, quod etiam dicitur ſuo modo Ieruſalẽ. De

Pſal. 121. eo ait ita pſalmographus: Ieruſalem, quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipſum. Aduerte. Non ait: Ieruſalẽ, quæ ædificata eſt ciuitas, ſed vt ciuitas: quemadmodum hoc loco Ezechiel non ait vidiſſe ædificium ciuitatis, ſed quaſi ædificium ciuitatis. Verba illa Dauidis: Cuius participatio eſt in idipſum, hunc habent ſenſum: Aedificatio eius eſt omnibus numeris abſoluta, nã participatio ſuorum ciuiũ eſt ſibi ipſis coniuncta, & vna fide adunata. Primum huius ciuitatis fundamentum eſt Chriſtus, de quo ait apoſtolus in prima ad Corinthios: Fun-

1. Cor. 3. damentũ aliud nemo poteſt ponere præter id, quod poſitũ eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus:

1. Cor. 3. Et quia Deus hanc ædificauit eccleſiam, ait eodem loco apóſtolus: Dei ædificatio eſtis. Et paulò pòſt: Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.

Ecce vir, cuius erat ſpecies, quaſi ſpecies æris. Hic erat filius Dei, Chriſtus deus noſter, verus deus, & verus homo. Hic eſt, qui prophetam ex Babylonia ad montẽ illũ excelſum adduxit: hic eſt, quã antea Ezechiel vocauerat manũ domini, quia ipſe eſt, per quẽ deus

Ioan. 1. fecit omnia: omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil, quare manus Dei meritò appellatur. Ipſe eſt, quẽ modò vocat virũ ob aſſumptã humanitatẽ, quemadmodũ vocatur multis locis diuinarũ ſcripturarum. Eſaias inducit Deum patrem ita lo-

Eſa. 26. quentem: Voco ab Oriente iuſtũ, & à terra longinqua virum voluntatis meæ. Intelligi autem verba hæc præcipuè de Chriſto indicant ea, quæ ſequuntur. Propè feci, aut vt poteſt verti ex hebræo, prope faciã iuſtitiam meam, non elongabitur: & ſalus mea non morabitur. Eum, quẽ appellauerat virum, appellat iuſtitiam & ſalutem ſuam. Et Ieremias de Chriſti incarnatione loquẽs: Crea-

Iere. 31. uit, inquit, dominus nouum ſuper terram: fœmina circundabit virum. Hoc eſt, virgo ſacratiſſima in vtero ſuo circundedit Chriſtum, virum perfectum, qui ab inſtanti conceptionis ſuæ fuit virtute & ſcientia plenus. Et Zacharias: Ecce vir, Oriens nomen eius.

Zach. 6. Et diuus Petrus in Actis apoſtolorũ: Ieſum

Actor. 2. Nazarenum virum approbatum à Deo. Incidens diuus Ambroſius in hunc locũ libro 5. de fide ait: Vir erat, quia typus ſuſcipiẽdi corporis declarabatur. Apparet autẽ Chriſtus colore æreo, quia æs forte eſt, & longiſſimè ſonat. Eſt enim Chriſtus fortis, & verba eius longè ſonuerunt, in omnibus terrarum oris fuerunt audita per apoſtolos ſuos nuntiata, de quibus cecinerat regius vates:

In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in *Pſal. 18.*

fines orbis terræ verba eorum. Nulla eſt regio tam barbara & remota, ad quam non peruenerit aliquando aliqua de Chriſto notitia. Præterea æs funditur igne, eiusque calore liqueſcit, quando ex eo ſtatua aliqua conflatur, & Chriſtus deus noſter fuit igne diuini ſui amoris perfuſus, & ardente charitate inflammatus. Eas ob cauſas exiſtimo

ſerpentem illum in ligno erectum, in quem *Num. 21.*

ægroti oculos conijciebant, vt conſequerentur ſanitatem, æneum fuiſſe, quia Chriſti crucifixi imaginem gerebat, ad quem mentis aciem extollere, quem fidei oculis intueri, ad quem denique confugere debemus. Ita

enim dixit ipſa veritas: Sicut Moyſes exalta- *Ioan. 3.*

uit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis, vt omnis, qui credit in illum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Cũ autem ſerpens ille eſſet ex ære, par erat, vt ille, qui in ſerpente adumbrabatur, ſpeciem haberet æris duri & candentis, vt in duritie oſtenderetur eius firmitudo & fortitudo, in ſonitu eius euangelium longè diuulgatum, in colore ignito eius ardentiſſima charitas.

Et funiculus lineus in manu eius. Septuaginta pro funiculo lineo habent funiculum ædificatorum: quod idẽ eſt. Eodem modo

Zacharias. Ecce, inquit, vir, & in manu eius *Zacha. 2.*

funiculus menſorum. Et dixit: Quo vadis? Et dixit mihi, vt metiar Ieruſalem. Hic vir apud Ezechielẽ hoc loco manu vna habebat funiculum lineum, quo vtuntur cæmentarij ad diſponendos recto ordine lapides, altera calamum, hoc eſt amuſſim, ſiue regulam architectoriã ad ipſos lapides menſurandos. Nam admirabilis eccleſiæ ordo eſt inſignis quędam ſtructura tanquam ad regulã facta, & ad lineam reſpondens. His duobus inſtrumentis & menſuris, funiculo lineo, & virga menſoria vtuntur architecti in ædificijs conſtruendis. Apparet Chriſtus Deus noſter in habitu architecti, quia ipſe eſt, qui mundum condidit, & qui venturus erat, quemadmodum venit, ad conſtituendam eccleſiam nouam Hieroſolymam, & ad nouum hoc & admirabile templum ædificandum.

Et quia iuſtus eſt, imò ipſa iuſtitia, in mani-

bus habet mẽſuras, tribuẽs vnicuiq; iuxta o- *Roma. 2.*

pera ſua, apud quẽ nõ eſt acceptio perſona-

rum, vt aſſerit multis in locis diuina ſcriptu- *Acto. 10.*

ra, ipſe omniũ merita diſcutit & menſurat. Funiculo lineo mẽſurare poterat res magnę longitudinis, vt atria, veſtibula, et mœniũ circuitũ, virga verò lignea ſeu cãnea res minores, vt muri craſſitudinẽ, portarũ aditus

&

& alia huiuſmodi. Omne vitę noſtræ ædificium debet eſſe ad normã & funiculũ Chriſti directũ, ſi volumus ne ruat, & euertatur. Verũ per regulã ſiue amuſſim & funiculũ architectorum cum perpendiculo intelligitur euangelij prædicatio, quæ debet eſſe in manibus, hoc eſt, in operibus, per manus enim opera ſignificantur. Id quod iuxta verſionem ſeptuaginta citatam ab apoſtolo in epiſtola ad Romanos ait pſalmographus: In *Rom. 10* *Pſal. 18.* omnem terram exiuit ſonus eorum, poteſt verti ex hebræo: In omnem terram exiuit norma eorum, ſiue amuſſis, ſiue funiculus, & directoriũ. Quod iuxta diui Pauli ſententiam de euangelica prędicatione intelligitur. Eſt enim euangelicus concionator architectus, eiusq́ue conciones ſunt regulæ honeſtè viuendi, & eius vita debet eſſe ad certũ verborum eius perpendiculum directa. Vnde egregius ille concionator Paulus aiebat: Vt *1. Cor. 3* ſapiens architectus fundamentũ poſui. Apparet itaq; Chriſtus vt architectus, & vt iuſtus iudex cũ virga menſuratoria, non duas virgas habet, ſed vnam, ad omnes æqualiter iuxta eorum merita menſurandos. Vtinam omnes, quibus eſt regendi cura demandata, hunc diuinum architectum & iudicem imitarentur. At ſunt nonnulli, qui eorum, aduerſus quos odio flagrant, res geſtas magnas & illuſtres parua quadã arundine metiuntur, volẽtes eorũ gloriã minuere et extenuare, & ſi poſſent penitus extinguere: eorum autem res paruas illas quidẽ, & minimè laudabiles, quos amore proſequuntur, longa virga mẽſuraria metiuntur, eos laudibus efferẽtes, & nimijs ſtudijs celebrãtes. Duas habent virgas, vnã odij & inuidiæ, alteram deprauati amoris & affectionis. Itaq; mẽſurãtes non virga iuſtitiæ rectæ, ſed affectus corrupti. Non de illis loquor, qui iuſtitiã colũt & pietatẽ, quorũ multos eſſe non ignoro, ſed de iis, qui pro norma non habent rationem, ſed voluntatem, qui dicunt: Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas.

Stabat autem in porta. Subaudi, muri exterioris. Ideo Chriſtus ſtabat ad portam, quia per ipſum habemus acceſſum ad patrẽ: ipſe *Ioan. 14.* enim ait apud Ioannẽ: Nemo venit ad patrem niſi per me. Fieri non poteſt, vt quis ad hoc admirabile eccleſiæ ædificium ingrediatur niſi per Chriſtũ. Vel ideo ſtabat in porta, quia quondã iudicium in porta vrbis fiebat: ibi exercebatur iudicis officium. Qua in re voluit oſtendere Chriſtus eum eſſe iudicem viuorũ & mortuorum. Apud Hebræos appellabatur iudex arguens in porta, quia ibi ſolebat arguere delinquentes. Ita intelligitur illud Eſaiæ: Arguentẽ in porta ſupplã- *Eſa. 29.* tabant. Hoc eſt homines ſcelerati iuſtũ iudicem opprimebant. Et illud Amos: Odio ha- *Amos. 5.* buerunt corripientem in porta.

Vide oculis tuis, & auribus tuis audi. Non erat illic Ezechiel corpore, ſed animo: ideo hoc de oculis & auribus nõ corporis intelligitur, ſed mentis. Præcipit Deus diuino vati, vt animo diligenter perpendat viſionẽ hãc: inſinuans eſſe magni ponderis, quæ magnã requirit attentionẽ. De iis auribus ait Chriſtus in euangelio: Qui habet aures audiendi, *Luc. 8.* audiat. Similiter Ioann. in Apocalypſi. Qui huiuſmodi aures & oculos nõ habent, idola *Apoc. 2. & 3.* appellari poſſunt, licèt corporis oculis lynceis, & auribus ceruinis ſurrectis ſint inſtructi. De ijs ait pſalmographus: Oculos habẽt, *Pſal. 113* & non videbunt, aures habent, & non audient. Vnde Zacharias. O paſtor, inquit, ô *Zach. 11.* idolum. Sunt nonnulli, qui non proprijs oculis vident, ſed alienis, ita enim ſunt ducti affectibus, vt credant, non quod vident, ſed quod alij ſe audiſſe teſtentur: cum dicat prouerbium: Plurис eſt oculatus teſtis vnus, quàm auriti decẽ. Vnde oculata fides tertio Inſtitutionum Iuſtiniani de gradibus cognationũ, tũ dicitur, cùm res ſubijcitur oculis.

Et pone cor tuum in omnibus, quæ ego oſtendam tibi. Hoc eſt, cogita, & memoria repete ea, quę tibi ſum oſtẽſurus. Nõ ſolũ deus Ezechieli præcepit, vt hæc videret, & audiret, ſed vt ea cogitationi mandaret, & in animo verſaret, & in memorię theſauro reponeret.

Quia vt oſtẽdatur tibi adductus es huc. Attulit Deus Ezechielem in ſpiritu ad montẽ Sionem, vt oſtenderet illi ædificiũ eccleſiæ Catholicæ, quod erat conſtructurus, vt ipſe viſionẽ hanc intelligeret, & alijs nunciaret. Ideo ait illi Deus: Annuntia omnia, quæ tu vides, domui Iſrael, hoc eſt fidelibus, qui Iſraelis nomine ſignificantur. Ideo Deus hominibus ſcientiã impertit, vt illi & ſibi proſint, & alijs. Quid prodeſt lucerna ſub modio? Vt tabula etiã ſi ſit à Michaele angelo *Simile.* mirabiliter picta, & accuratè elaborata, inutilis tamen erit, ſi fuerit tenebris cooperta, indiget enim luce, vt poſſit conſpici, & cõſpicientibus vtilitatem afferre: nam in obſcura domo recondita nullum prę ſe fert artificiũ, nullum ſplendorem, nullam vtilitatem: ſic ſcientia etiam ſi ex ſe ſit admirabilis & fructuoſa, nullam tamen affert admirationem, nullum fructũ, niſi ſit alijs cõmunicata, & luce participationis perſpecta. Ideo ait Ec- *Eccle. 20* cleſiaſticus: Sapientia abſconſa, & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtriſque? Contrà verò de viris doctrina præſtantibus, & alios eruditione ſua inſtruentibus ait Daniel: Qui docti fuerint, fulgebunt quaſi ſplendor fir- *Dan 12.* mamẽti, & qui ad iuſtitiam erudiũt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. Nõ ſolum ſibi ſapientes eſſe debent velle, qui ſunt inſtructi ſcientia, ſed alijs. Ad Architam ita ſcribebat Plato: Non ſibi ſoli ſe natũ homo meminerit, ſed patriæ, ſed ſuis, vt perexigua pars illi relinquatur.

Et ecce murus forinſecus in circuitu domus vndique, & in manu viri

calamus menſuræ ſex cubitorum & palmo: & menſus eſt latitudinem ędificij calamo vno, altitudinē quoque calamo vno. Et venit ad portā, quæ reſpiciebat viam orientalem, & aſcendit per gradus eius: & mēſus eſt limē portæ calamo vno latitudinem, id eſt, limen vnū calamo vno in lati-
B tudine. Et thalamum vno calamo in longum, & vno calamo in latum: & inter thalamos quinque cubitos: & limen portæ iuxta veſtibulum portæ intrinſecus, calamo vno. Et menſus eſt veſtibulum portæ octo cubitorum, & frontem eius duobus cubitis. Veſtibulum autem portæ erat intrinſecus.

Ecce muros forinſecus in circuitu domus vndiq;. Locum illum, vbi conditū erat totum ædificium, appellat Ezechiel domū: quę domus cincta erat muro vndiq; per circuitum. Volens autem propheta totū hoc ædificium deſcribere, incipit à muro forinſeco, vt ad intrinſecū templi perueniat. Nā naturalis cognitio incipit ab extrinſeco, nimerū à ſenſu: ſenſus enim portæ ſunt intellectus, nam, vt ait Ariſtoteles, prius ſentimus, quàm intelligamus: imò, vt ipſe ait libro tertio de Anima, capite tertio, exiſtimatio non poteſt eſſe abſque imaginatione, nec imaginatio abſq; ſenſu: eſt enim ſenſus oſtium ad imaginationem, & exiſtimationem, & intelligentiam. Hinc fit vt ſenſu videamus Dei creaturas, ex quarum cognitione ad creatoris cognitionē poſſimus peruenire, & eius bonitatē & ſapientiam oculis intellectus intueri. Id ait his verbis in epiſtola ad Rom. D. Paulus: Inui-
Roma. 1. ſibilia Dei à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur. Ac ſi diceret: Per Dei effectus, reſque ab eo creatas, ſenſibus expoſitas, intelliguntur eius inuiſibilia à creatura mundi, hoc eſt, à conſtitutione mundi, ex quo conditus eſt mundus. Vel à creatura mundi, hoc eſt ab homine, qui inter omnes creaturas, quæ ſenſu percipiuntur, primum ſemper locum obtinuit. Vel à creatura mundi, hoc eſt, ex mūdi creaturis. Ea enim eſt rerum à Deo creatarum pulchritudo, & diſpoſitio, vt nemo ſit tanta barbarie & immanitate affectus, qui earum excellentem ordinem, & admirabilem ſpeciem ſentiens non poſſit eximium earum effectorem contemplari: & à ſenſu exteriore ad interiorem intelligentiam diuinę ſapientiæ, & potentiæ, & bonitatis perduci. Diuus Auguſt. lib. octauo de Ciuitate Dei, capite nono & 11. incidens in hunc Apoſtoli locum ad dubitationem tollendā legit, à conſtitutione mundi. Plato in Timæo vnū eſſe principem & originē rerū ſenſit & docuit, cuius maieſtatem tantam eſſe aſſeruit, vt nec poſſet lingua explicari, nec animo cōprehēdi. Ex rebus enim creatis ad rerum omnium effectoris aſcendit cognitionem. Marcus Tullius libro primo de natura deorum, Deus inquit, eſt aliquis, qui regit, qui gubernat, qui curſum aſtrorum, qui mutationes temporum, rerum viciſſitudines, ordineſque conſeruat. Et in ſecūdo, Quid, inquit, poteſt eſſe tam apertam, tamque perſpicuum, cum cælum ſuſpeximus, cæleſtiaque contemplati ſumus, quàm eſſe aliquod numē præſtantiſſimæ mentis, quo hæc regantur? Et noſter Lactantius Nemo, inquit, tam rudis vnquam fuit, tamque feris moribus, quin oculos ſuos in cælum tollens, aliquam Dei prouidentiā intelligat ex ipſa rerū magnitudine, motu, diſpoſitione, conſtātia, vtilitate, & pulchritudine. Hæc ille: Sed illud velim tibi perſuadeas, Deum non ita cognoſci per creaturas, vt nobis per illas ſecundum naturam & eſſentiā ſuam innoteſcat, ſed ſecundum potentiam, qua eſt rerum conditor & effector. Vt enim videntes ſolis effectus, nō
ſtatim intelligimus eius ſubſtantiam, quod *Simile.*
attinet ad metaphyſicum, nec eius quantitatem, quod attinet ad aſtrologum, ſed ex eius affectibus cognoſcimus eum eſſe cauſam & effectorem, lucidum, calidum, & ſiccum: ſic videntes Dei creaturas non ſtatim per illas intelligimus eius ſubſtantiā & naturam, ſed ex illis intelligimus eum eſſe primā cauſam, bonum, potentem, ſapientem, & huius vniuerſitatis moderatorem. Vnde Auguſtinus libr. ſexto de Trinitate in creaturis apparere
ait Dei veſtigium. Vt enim greſſus animalis *Simile.*
in terra expreſſus eius oſtendit diſtinctionē, viſo enim veſtigio intelligis eſſe equi, ſed nō cognoſcis ex veſtigio eſſe equum pulchrū, aut rufum, aut nigrum: ſic Deus ex creaturis cognoſcitur, ſed confuſa notitia: viſis enim rebus creatis tanquā Dei veſtigijs ducimur in creatoris cognitionem, ſed non ita diſtinctè, vt eius naturā comprehendamus. Aſpicis igitur ſenſum viſus iuxta diui Pauli ſententiam principium eſſe cognitionis diuinæ. Quod etiam verum eſt in ſenſu audiendi.
Nam ipſe Apoſtolus in eadē epiſtola, Quo- *Rom. 10.*
modo, inquit, credent ei, quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prædicante? Et pauló póſt: Ergo fides ex auditu. Poteſt quidem Deus inſpirare cognitionem ſui abſque corporis auribus, fidemque ſine exteriore auditu: ait enim Dionyſius fuiſſe quoſdam gentiles ſolo angelorum miniſterio ad Chriſti fidē conuerſos. Sed de illa non loquor, ſed de ea, de qua loquitur apoſtolus, quæ eſt ex auditu: quia eo modo communiter adducti ſunt homines ad fidem: auditus enim ad fidem diſpoſitiuè inducit, Deus autem eam tribuit. Cū igitur totum hoc ædificium

cium eccleſiam ſignificet & adumbret, eccleſia autem ſit collectio habentium dei cognitionẽ & fidem, quæ eſt in primis neceſſaria, cùm ſine fide, authore D. Paulo impoſ- Hebr. 11 ſibile ſit placere Deo, fides autem ſit ex auditu, auditus verò ab exteriore, ideo diuinus noſter vates ab exteriore voluit incipere tanquam à principio.

Et in manu viri calamus mẽſura ſex cubitorũ, & palmo. Quia dixerat ſupra habuiſſe virum in manu menſuræ calamum, hoc eſt, cãnam menſoriã, & non expreſſerat quantitatem menſuræ, ideo nunc eam voluit exprimere. Erat, inquit, calamus ille menſurãdi ſex cubitorũ & palmi. Quidam exiſtimãt habere virgam illam menſoriã ſex cubitos, & palmum vnum: quidam verò, & rectiùs meo quidem iudicio, ſex tantũ cubitos, ſed hos cubitos nõ eſſe prophanos & vulgares, ſed ſacros, qui palmo vno maiores erãt pro- Apoc. 21 phanis. Diuus Ioannes in Apocalypſi, vbi viſionem nouæ ciuitatis deſcribit, ita ait: Et qui loquebatur mecum, habebat menſuram arundineam auream. Hoc eſt, menſurã auri, ſimilem arundini menſoriæ. Per aurum intelligitur diuina ſapientia, & per menſuram auream iuſtitia ſapientiæ diuinæ. Erat igitur calamus hic aureus iuxta diui Ioannis ſententiam, et habebat ſex cubitos, quorũ vnuſquiſque excedebat palmo vno cubitum vulgarem, iuxta id, quod hoc loco ait Ezechiel. Perſpicuum eſt libros, Exodi, Leuitici, Numerorũ, & Deuteronomij legentibus apud Hebræos menſuras ſantuarij maiores eſſe alijs communibus. Cubitus vulgaris continebat quinq; palmos, cubitus verò ſanctuarij ſex. Accipitur autem palmus pro quantitate quatuor digitorum, quæ Luſitanè dicitur mam traueſſa. Et quoniam cubitus ſacer continebat cubitum prophanum & palmum vnum, ait Ezechiel, hunc calamum menſorium, quem vir manu tenebat, eſſe ſex cubitorum, ex illis cubitis, quorũ quilibet habet cubitum vulgarem cum palmo, hoc eſt, ſex palmos, In hebraico enim eſt: In manu viri calamus menſuræ ſex cubitorum in cubito & palmo. Ac ſi diceret: Loquor de cubito, qui præter vlnam commu- Infr. 43. nem continet vnum palmum. Hoc oſtenditur apertè capite quadrageſimo tertio. vbi hæc ſunt verba: Iſtæ autem menſuræ altaris in cubito veriſſimo, qui habet cubitum & palmum. Veriſſimum cubitum eum vocat, quo vtebantur in templo ſacerdotes. Maior erat menſura templi, quàm ſeculi, quia largius mẽſuraturi ſumus, & largituri deo quã mundo, & diuinarum rerum vſibus, quàm humanarum, nam ipſe Deus eſt bonorum omnium largitor. Et eccleſiæ ſuæ menſura vera eſt & plena: ſed hæc plenitudo in eccleſia triumphante ſupereffluens eſt, Mundi menſura deficiẽs eſt & fallax: at gloriæ ſempiternæ mẽſura pleniſſima eſt, & veriſſima.

Per ſex palmos cuiuſque cubiti, & per ſex cubitos cuiuſque calami, quo vir hic metiebatur, intelligitur Chriſti ſapientia & iuſtitia, qui omnia cognoſcit & menſurat. Numero enim ſenario omnia creata ſignifican- Geneſ. 1. & 2. tur: quoniam ſpatio ſex dierum Deus mundum creauit. Illud eſt etiam ſciendum calamum illum ſacrum habuiſſe cubitos diſtinctos quibuſdam ſignis & notulis, quemadmodum in vlnis noſtris menſorijs & medietates, & quartæ deſignantur.

Et menſus eſt latitudinẽ ædificij calamo vno, altitudinẽ quoque calamo vno. Loquebatur de muro exteriore totũ ædificiũ cingente, & de viro habente calamũ, quo erat totũ ædificiũ menſuraturus. Nunc ait virũ illũ menſuraſſe ædificiũ illud calamo vno in latitudine, & calamo vno in altitudine. Sed hæc prima facie non videntur poſſe cum ſequentibus coherere. Qui enim fieri poteſt, vt totius ædificij latitudo vnius ſit calami ſex cubitos continentis, cũ hic murus exterior quatuor habeat latera æqualia, quorũ vnum quoque habet quingentos calamos in exteriore ſuperficie? Hac ratione ducti aiunt nõnulli intelligi hoc nõ de cãpi latitudine, ſed de muri ſpiſſitudine & dẽſitate, vt ſit ſenſus: Menſurauit craſſitudinẽ muri illius, & erat ſex cubitorum, ſimiliter & altitudinem. Sed cùm diuini vatis inſtitutũ ſit ædificiũ deſcribere rectè diſpoſitũ, non ſit autẽ rectè diſpoſitus murus, cuius craſſitudo æqualis eſt altitudini, dicũt alij per hoc ædificiũ, quod prius fuit menſuratũ intelligi domunculam quandã, quæ erat ſupra portã muri exterioris ad vigilum excubias deputata, quæ intra parietes ſpatium habet ſex cubitorum, & tot etiam in latitudine. Ego exiſtimo per ædificium hoc intelligi totum ædificium cum muris, atrijs, thalamis, & templo, & totam deniq; hanc machinam, quam his capitibus deſcribit Ezechiel. Per latitudinẽ autem intelligo totam magnam planiciẽ, in qua erat ſitum ædificium, per altitudinem verò murorũ & parietum celcitatem. Exiſtimoq; nihil aliud voluiſſe his verbis diuinũ vatem ſignificare, niſi totum hoc magnũ ædificium fuiſſe vno calamo menſuratũ, non quod vnius tantũ calami eſſet tam ingens machina, ſed quod tota menſuratio non diuerſis calamis facta fuerit, ſed illo ſolo, quẽ vir mẽſurator manu tenebat. Ac ſi diceret Ezechiel: Nõ habebat vir ille multos calamos, vnum tantũ habebat, quo totum ædificium tam in latitudine, quàm in altitudine menſus eſt. Hæc eſt clara & germana huius loci intelligentia. Vult ſignificare propheta, Chriſtum eſſe iuſtũ iudicem, apud quẽ non eſt acceptio perſonarũ, Deut. 10 vt decimo Deuteronomij, & decimonono 2. Par. 19 ſecũdi Paralipomenon, & alijs in locis diui- Iob. 37. næ literæ teſtãtur. Rectus iudex, qui merito- Roma. 2. rum momenta perpendit, & munus ſuũ ad Act. 10. rectam iuſtitiæ in æqualitate cõſiſtentis nor-

mani dirigit, vnã tantũ virgam habet, rectã illã, bona ac mala metientem. Duabus enim *Prou. 20.* rebus reſpublica cõtinetur, prẹmio et pœna. Id voluit in Prouerb. Salomon ijs verbis ſignificare. Pondus & põdus, mẽſura & menſura, vtrunque abominabile eſt apud deum. Ac ſi diceret: Eos deteſtatur deus, qui diuerſis vtuntur ponderibus & menſuris, qui idẽ factũ in inimico vituperant, in amico laudibus efferũt: qui non voluntatẽ ſuã iuxta leges, quin potius leges ipſas iuxta ſuã voluntatẽ metiuntur. Vt enim cymbaliſtæ vſque adeo variè cymbala pulſant, vt in defunctorũ obitu, tẽpore luctus plorare videãtur, die *Simile.* bus autẽ feſtis, vel publicis ludis ridere, et lętitia exultare, ſic iniuſti & affectibus ducti iudices, qui nõ ratione & æquitate, ſed voluntate & appetitu reguntur, leges ad libitũ interpretãtur. Adducũt eas ad deprauatã affectionẽ ſuã, illaſq; ita vertunt, & euertunt, vt modò videãtur lugere, modò lætitia geſtire & tripudiare. Duos homines idẽ delictũ pariter cõmittentes, ſeq; pari culpa implicãtes vno ac eodẽ textu impariter iudicãt, quem amplectũtur amicitia, aut à quo munera acceperũt, liberè abſoluũt, & virga affectionis menſurant, alterũ autem, quẽ tali nõ proſequuntur affectu, grauiter damnãt. Cùm lex deberet eſſe regula recta, ad quam mores dirigerentur, efficiuntur illi ex ea regulã Leſbiã, quę ad eorũ mores dirigatur. Erat quidẽ regula Leſbia plumbea, & applicabatur lapidibus, cùm ei lapides applicari deberẽt, ad quam alludit Ariſtoteles quinto Moralium. Vt araneæ ex floribus ſalutaribus conficiũt *Simile.* venenũ, ſic nonnulli iudices & iuriſperiti ex legibus iuſtis conflant & ſibi & alijs perniciem. Leges conditæ ſunt ad lites dirimẽdas, illi autem ex illis occaſionem ſumunt lites propagandi: remediũ controuerſiarũ in earundem venenum conuertunt. Leges iubẽt ſeruari æqualitatem, ille autem eas peruertentes depromunt ex illis inæqualitatis ſententias. Huiuſmodi iudices duos habent calamos, duas menſuras, vna metiuntur diuites, altera metiũtur pauperes, vna magnos, altera paruos, vna amicos, altera inimicos. Hos alloquitur Deus in Leuitico, dicens: *Leuit. 19.* Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in menſura. Ipſe Deus omnia in menſura, & numero, & pondere diſpoſuit, vt eſt libro Sapientiæ mandatum. *Sap. 11.* Et apud Eſaiam ait? Ponam in pondere iu- *Eſai. 28.* dicium, & iuſtitiam in menſura. Non ait, in ponderibus, ſed in pondere, nec in menſuris, ſed in mẽſura. Duas habet menſuras iudex, qui reſpicit ad munera. Nullum eſt in iudice vitium tetrius cupiditate & auaritia, habere enim quæſtui rempublicam ſceleratũ eſt & nefarium. Cùm perſpicuum ſit, corrũpi homines admiratione diuitiarum, nihilque eſſe tam ſanctũ, quod non violent amore pecuniæ, nihil tam munitum, quod non oppugnent, ſumma ope niti decet, ne capiãtur diuitiarum cupiditate, ne & ſe, & rempublicã euertant. Scitum eſt illud Pontij Sãnitis, qui aiebat ſe velle tunc natum eſſe, quando Romani munera accipere cœpiſſent, non enim paſſus eſſet diutius eos imperare. Intelligebat vir ſapiens, vix poſſe rempublicã ſtare, cùm iudices & gubernatores accipiunt munera. In Deuteronomio ait ita Deus: Non *Deut. 16.* accipies perſonã, nec munera, quia munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum. Et Salomõ in Prouer. Mune- *Prou. 17.* ra de ſinu impius accipit, vt peruertat ſemitas iudicij. Et Eſa. Væ qui iuſtificatis impiũ *Eſa. 5.* pro muneribus, & iuſtitiam iuſti auffertis ab eo. Hinc oritur inęqualitas, quę eſt murmuris & ſeditionis ſeminarium, & expellitur ęqualitas pacis & trãquillitatis altrix, et amittitur mẽſura recta, quæ hic ab Ezechiele calamus appellatur, quo Chriſtus ædificiũ mẽſurat. Et quoniã in eccleſia diuerſa munera ſunt, & varia merita, ideo in eo ædificio diuerſæ ſunt quantitates, & variæ magnitudines, ſed omnia hæc vno calamo, hoc eſt, magna mẽſurantur ęqualitate, vt iuxta cuiuſq; opera præmia aut ſupplicia tribuantur. Nã vt ait D. Paulus in epiſtola ad Roman. Deus *Roma. 2.* reddet vnicuiq; ſecundũ opera ſua, & apud D. Ioannẽ ait dominus In domo patris mei *Ioan. 14.* manſiones multæ ſunt. Quibus verbis indicat æternæ glorię differentiã. Sicut enim alia eſt claritas ſolis, vt ait apoſtolus in prima ad Corinthios, alia claritas lunæ, alia claritas ſtellarũ, ſtella etiã a ſtella differt in claritate, *1. Cor. 15.* ſic & reſurrectio mortuorum. Sed quemadmodũ ſtellæ in cælo ſunt collocatæ, ſic ſancti ſunt in firmamento immortalitatis & ęternitatis cõſtituti. Vna quippe eſt electorũ omniũ in cælo beatitudo quo ad obiectum, ſed non æqualiter ab omnibus participata, quoniã ſicut diuerſa ſunt iuſtorũ merita, ſic diuerſa ſunt gloriæ dona. Vnus eſt denarius omnibus, vna merces pro vineæ laboribus, *Mat. 20.* vna eſt vita æterna, quã omnes habẽt, vnus Deus, quo omnes fruuntur, ſed alij maiorẽ gloriã, alij minorem iuxta vniuſcuiuſq; merita participabũt. Et hæc eſt vera æqualitas, præmia cum meritis equaliter mẽſurare. Sol *Simile.* cùm obiectum ædificij parietẽ illuſtrat, per omnes illius partis ianuas ingreditur, eas implens claritate, ſed cũ inæqualis magnitudinis ſint, per magnas multum ingreditur ſplendoris, per paruas verò parum. Et dicimus verè, ſolem æqualiter ianuas illas implere, nõ quòd æqualis ſit ſplẽdoris magnitudo per paruam, & per magnam introeũtis, ſed quòd ęqualis ſit vniuſcuiuſque ianuę magnitudini & capacitati. Sic ille eſt iuſtus iudex, non qui omnes eodẽ modo metitur, & paria præmia imparibus meritis tribuit, & æqua dona inter inæquales diſtribuit, talis enim æqualitas inæqualitas eſt, ſed qui præmia largitur iuxta meritorũ magnitudinem

&

& potionẽ, qui leges obſeruat, quibus propoſita ſunt ſupplicia vitijs, præmia virtutibus. Talis iudex Deo placebit, et inter homines celebritatẽ cõparabit. ſundamentũ enim perpetuæ cõmendationis & gloriæ eſt iuſtitia, cui ineſt ſummus virtutis ſplẽdor, quam viri ſapientes omnium dominam, & reginã virtutũ appellarũt. Illud eſt hoc loco aduertendum, non penetraſſe Ezechielem huius magnificæ ædificij interiora, niſi poſtquam eius menſurã & figuram cognouit. Menſuratio & figura ad geometriam abſque dubio pertinent. Nam obſtruſa arcana, & magna eccleſiæ ſanctę myſteria & ſacramẽta nõ ille rectè penetrabit, qui fuerit impurus, ſceleꝛumque maculis contaminatus, ſed ille qui fuerit virtute præditus, & ſapientia ornatus. *Simile.* Vt enim geometria medium docet & extrema, medium, vt illud amplexemur, extrema, vt ea fugiamus, ſic Chriſtiana philoſophia de virtute diſſerit, & de virtute in medio conſiſtente, vt eam ſequamur, de vitio cũ extremis coniuncto, vt illud deteſtemur. Ex quo efficitur, vt abſq; virtute in medioeritate ſita, quæ per geometriã ſignificatur, nemo poſſit ad ſapientiæ perfectionẽ peruenire. Id fortaſſe intellexit Plato, cùm in foribus academię ſuæ ſcripſit: Nemo huc ingrediatur expers geometriæ.

Et venit ad portã, quæ reſpiciebat viã orientalem. Dixerat paulo antè, virum hunc, qui calamũ mẽſuræ manu tenebat, in porta ſtetiſſe, nũc ait eum veniſſe ad portam. Si erat in porta, quomodo poſtea venit ad illam? Huic obiectioni poſſumus reſpondere, priùs fuiſſe in porta ex parte exteriore, poſtea verò venit ad partẽ huiuſdem portæ interiorem, erat enim murus, in quo erat porta, latus, & ex vna parte craſſitudinis venit ad alterã. Accipitur autẽ hic porta, non pro foribus, ſed pro oſtio, & muri apertura. Vel antea locutus fuit Propheta de porta primi muri totũ ædificiũ ambientis, nunc verò de porta ſecundi muri, quæ ad orientẽ reſpiciebat. Hac porta oriẽtali ingreditur ſol ille iuſtitiæ, de quo ait Zacharias propheta: Ecce *Zacha.6.* vir, Oriens nomẽ eius: Et ſubter eũ orietur, ædificabit tẽplũ domino. Vbi paraphraſtes Chaldæus pro Oriẽte vertit Meſſiã. De quo dixit alter Zacharias: Viſitauit nos Oriẽs ex *Luc. 1.* alto, illuminare ijs, qui in tenebris et in vmbra mortis ſedẽt, ad dirigẽdos pedes noſtros in viam pacis. Poſſumus per hanc portã, rationem naturalem intelligere, qua Deus intellectum noſtrum lumine illuſtrat, de quo *Pſalm.4.* ait regius vates: Signatum eſt ſuper nos lumẽ vultus tui domine. Vel porta hæc lumine Oriẽtis illuſtrata fides eſt, quæ eſt porta & principiũ ſalutis, nã ſine fide, authore D. *Hebr. 11* Paulo, impoſſibile eſt placere Deo: credere enim oportet accedentem ad Deũ, quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit. Et opinionem hanc tangit quædam gloſa de pœnitentiæ diſtinctione ſecunda, capite, Cùm ſanctam, in verbo, ad portam. Neceſſaria eſt nobis naturalis ratio, ſed non ſatis eſt. Ratio & fides ſunt veluti duæ ſtellæ, arctica, & antarctica, quibus nautæ gubernãtur. Vt enim *Similitudo.* qui ex noſtra hac Luſitania ad Indiam tendunt orientalem, immenſum mare nauigãtes, vſque ad lineam æquinoctialem oculos conijciunt in polum arcticum, vbi eſt ſtella illa ſeptentrionalis, qua reguntur, at tranſacta linea, ſtellã illã ſeptentrionalẽ amittunt & ab eius conſpectu penitus diſcedunt, atq; alterã ſtellã nimirum auſtralem in polo antarctico intuẽtur, qua deinceps gubernãtur, ſic in hac vita inceperturi ſumus nauigationẽ noſtrã ducti ſtella rationis, & ad illã actiones noſtras directuri. Sed ſi volumus ad cælorũ Indiã peruenire, opus eſt nauigationi noſtrę, hãc rationis humanæ nauigationem relinquere, & firmam fidei ſtellam intueri, illaque nauigare, & iuxta eam opera noſtra, vitamque curſum conficere, & ab eius regula non declinare. Cùm enim ſe obtulerint res illæ, quæ humanam rationem tranſcendũt, & noſtri iudicij limites excedũt, quales ſunt eæ, quæ ad Chriſtianam religionem, ad eccleſiæ catholicæ ſacramenta, ad redemptionis humanæ myſteria, & ad alia cæleſtiaq; arcana concernunt, opus eſt non ad rationis humanæ ſtellam, ſed ad certiſſimum fidei ſydus intueri, eaque gubernari. Gentes à fide alienæ ideo ad cælorum portum accedere non poſſunt, quin potius in mũdi mari obruuntur, quia vnam tantum habẽt ſtellam, nimirum naturalem rationem, Iudęi verò in perfidia ſua obſtinati vtraque ſunt ſtella deſtituti, non enim ſolũ carent fide, ſed etiã ob impia ſcelera, & peſtilentẽ obſtinationẽ, ipſa quoque naturali ratione videntur relicti. Ideo aiebat D. Paulus in prima ad Corinthios. Prędicamus Chriſtum crucifixum, *1.Cor.1.* Iudęis quidem ſcandalũ, Gentibus autem ſtultitiam, ipſis autem vocatis Iudæis atq; Gręcis Chriſtũ Dei virtutem, & Dei ſapientiam. Eſt igitur porta hęc orientalis aut ratio in rebus humanis, aut fides in diuinis. Poteris per portam hanc timorẽ intelligere, à quo incipit ſapientia, iuxta illud pſalmographi: Initium ſapientiæ timor domini. Quod eſt à *Pſal. 110.* Salomone in Prouerbijs, & ab Eccleſiaſtico *Prou.9.* vſurpatum. Hic timor incipit intellectũ illu- *Eccle.1.* ſtrare eorum, qui ſe humiliant, animum dimittunt, & ad Deum ſupplices accedunt. Id voluit Dauid verbis illis ſignificare: Decla- *Pſal. 118.* ratio ſermonum tuorum illuminat, et intellectum dat paruulis. Vel, vt poteſt verti ex hebreo: Porta ſermonum tuorũ illuminat, & intellectum dat humilibus. Id, quod alibi appellat initium ſapientię, vocat hic portã diuinorum ſermonum. Non ſolum qui intimam penetrat ſapientiam, & perfectam obtinet charitatem, illuminatur, ſed etiam oſtium ſapientię rerum diuinarum, hoc eſt, timor

timor domini mentem lumine aliquo illuſtrat, vt percipiat, quid ſit fugiendum, quid ſequendũ. Ideo hæc porta appellatur orientalis, qua Oriens ipſe, hoc eſt, Chriſtus homines ad perfectã charitatem perducit. Timor quaſi locũ parat charitati, & vt ait D. Auguſtinus in expoſitione epiſtolæ primæ Diui Ioannis, cum cœperit charitas habitare, pellitur timor, qui ei præparauerat locum, ad cuius rei explanationẽ hac vtitur ſimilitudine. Sicut videmus per ſetam introduci
Simile. linum, quando aliquid ſuitur, ſeta prius intrat, ſed niſi exeat, non ſuccedit linum, ſic timor primo occupat mentem, non autem ibi remanet, quia ideo intrauit, vt introduceret charitatem: Ideo ait D. Ioannes in prima
1. Ioan. 4. *Simile.* ſua epiſtola: Perfecta charitas foras mittit timorem. Vt ad conſtruendam templi lapidei teſtudinem fit priùs artificiũ quoddam ligneum, quod ſimplex fornicis appellatur, ſed conſummato ædificio totum illud ſimplex in terram proijcitur, quippe quod ſolũ ad perficiendum templum ſeruiebat, ſic ad perfectæ charitatis conſtructionem erigitur timor: ſed perfecta iam charitate decidit timor ille tanquam artificium tabulatum, & remanet pulchrũ magnificumque charitatis ædificium. Non laudo timorem illum, qui oritur ex amore ſui, & diffidentia Dei, de eo enim ait dominus: Nolite timere puſillus
grex. Et rurſum: Non turbetur cor veſtrũ, *Luc. 12.*
nec formidet. Eum laudo timorem, de quo *Ioan. 14.*
ait Deus: Dominum Deum tuum timebis. *Deut. 6.*
Et Ioſue: Timete Deum, & ſeruite ei corde *Ioſue 24.*
perfecto. Et pſalmographus: Firmamentum *Pſal. 24.*
eſt dominus timentibus eum. Et Malachias: Orietur vobis timentibus nomen meum ſol
iuſtitiæ. Et Chriſtus Deus noſter: Timete *Matt. 10*
eum, qui poteſt & animã & corpus perdere in gehennam. In via Dei, inquit, Diuus Gregorius 2. Moraliũ à timore incipitur, vt ad fortitudinem veniatur. Et quoniã timor hic Chriſtum intuetur, dicitur hæc porta ad Orientem reſpicere. Sed vt melius hæc porta, & tota hæc machina intelligatur, facturum me eſſe operepretium exiſtimaui, ſi figurã hanc totius ædificij delinearem.

OCCIDENS.

ORIENS.

Aedificiũ hoc ſitũ erat in ſpatio quadrato, cuius vnũ latus reſpiciebat rectè ad Orientem, & hoc erat anterius, oppoſitũ verò ad Occidentem: & hoc erat poſterius, alia duo etiam oppoſita, vnum ad ſeptentrionẽ, alterum & meridiem. Habebat ædificiũ hoc tres muros, vnum exteriorem totũ ædificiũ cingentem, alterum medium, tertiũ interiorẽ. Intra vnumquodq; erat atriũ, in intimo autem erat templum conſtructum. Atriũ intimum inter templũ & murum intimũ appellatur atrium ſacerdotum, ſeu atrium interius. Atriũ inter murum intimum & medium appellatur exterius reſpectu interioris, ſiue atrium mundorum. Atrium inter medium & exteriorem murum appellatur locus vulgi, ſeu atriũ immũdorum, quoniam illuc poterant etiam gentiles introire ad deũ colendum, vt ex tertio libro Regum, & ex
euangelio Ioannis cõſtare videtur. Sunt qui *3. Reg. 8.*
exiſtiment intimum atrium eſſe ſacerdotũ, *Ioan. 12.*
quod erat altiùs, & tẽplo propinquius, medium eſſe virorum, illud autem, quod erat inter primũ & ſecundum murum eſſe atriũ fœminarum. Sed nos primam ſequemur denuminationem. Prioius murus in quadrum diſpoſitus, totum ambiens ædificium latera habebat æqualia, quorũ vnumquodque habebat

bebat quingentos calamos, in longitudine, in exteriore ſuperficie. Cum autem quilibet calamus ſex cubitos cōtineret, vt antea diximus, apertè oſtenditur, vnumquodque latus tria millia cubitorum continere, & ex conſequente totum ędificium habere in circuitu duodecim millia cubitorū, nam quater tria millia, efficiunt duodecim millia. Murus medius minor erat, interior autem minimus. In primo muro erant tres portæ, vna ad orientem, altera ad aquilonem, tertia ad auſtrum. Similiter in ſecundo, & in tertio. Itaque in his tribus muris nouē erant portæ, tres ad orientē ſeipſas directè reſpicientes, totidem eodem modo ad aquilonē, & totidem ſimiliter ad meridiē. Portæ muri exterioris nullam habebant porticum, portę verò ſecundi & tertij muri porticus habebant in qualitate ſimiles, in quātitate æquales, in hoc tantummodo differentes, quod ſecundi muri porticus ſeptem habebant gradus, tertij vero octo. Et porticus muri ſecundi erant ab interiore parte muri ſui, porticus verò muri tertij erant ab exteriore. Præterea illud eſt intelligendum ex vulgi loco aſcenſum eſſe ſeptem graduum ad atrium mundorum, ab atrio autem mundorū ad atrium ſacerdotū aſcenſum eſſe octo graduū, & ab atrio ſacerdotum ad templum ſimiliter octo graduum aſcenſum. Ex quo colligitur eſſe templū in loco quadam excelſo conſtitutū. Excelſa eſt enim Dei eccleſia, omnibuſque

Matt. 5. conſpicua, nam vt dominus ait: Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montē poſita. Hic eſt mons ille, de quo ait D. Ioannes in Apoca-

Apoc. 21 lypſi: Suſtulit me angelus in ſpiritu in mōtem magnū & altū, et oſtendit mihi ciuitatē ſanctam Ieruſalem. Diximus enim in huius capitis exordio totū hoc ædificiū quaſi ciuitatē, & Ieruſalē appellari. Eſt ædificium hoc quadrangulare in quadro æquilatero ſitū, de

Apoc. 21 quo ait in Apocalypſi D. Ioannes: Ciuitas in quadro poſita eſt, & longitudo eius tanta, quanta latitudo. Voluit ſpiritus ſanctus hic apud Ezechielem, et illic apud Ioannē ſignificare perpetuam Eccleſiæ catholicæ firmitudinem ac conſtantiam. Nam corpus quadratū quocunque vertatur, ſemper manet fixum. Quam ob cauſam Ariſtot. lib. 1. Moralium Nicomachiorum aduerſus eos diſputās, qui hominis felicitatē in bonis externis, incertis, & in caſu ſitis collocabant, ait non eſſe felicem eū, qui inſtar chamęleontis ad ſpeciē rerū, quibus admouetur, mutat colorem, ſed qui virtute & conſtantia munitus, quadratus eſt. Libro etiā Rhetoricorū tertio huius prouerbij mentionem facit. Quemad-

Simile. modum enim figura quadrata, in quacunq; partē voluatur, ſui ſimilis eſt: ſic vir virtute & ſapiētia præſtāti animū tenet immobilē: nec florenti rerū ſtatu, nec aduerſarum rerū procella propoſitū mutat, & à virtute detorquet: nec eſt quicquā, qui illū de fortitudinis et conſtantiæ gradu deijciat. Et quoniā Gentiles aiebant Mercuriū Deum eſſe veritatis, eum ſuper lapidē quadratū pingebāt, ſignificantes veritatē eſſe firmā, ſibiq; cohęrere, mendaciū verò tanquā inſtabile ſuper globū mobilē, nuſquam firmiter conſiſtentem. Si conſtantiā ipſam in virtute vndique perfectā & abſolutā oculis cerneremus, admiraremur abſq; dubio eius pulchritudinē & præſtantiā, ipſaque mirabiles erga nos ſui ipſius amores excitaret. Cùm autē tanta ſit *Mat. 16.*
Eccleſiæ catholicæ veritas, & firmitudo ac conſtantia, vt ne inferorū quidē portæ poſſint aduerſus eam præualere, non eſt mirū, ſi quadrata deſcribatur. Præterea in architectura nihil eſt ipſa quadratura pretioſius & antiquius. Cùm autem Ezechielis propoſitū fuerit pulcherrimū deſcribere ædificiū, quod Eccleſiæ pulcherrimæ gereret imaginem, oportebat eam quadratam deliniare. Ruſus per quadraturam hanc voluit Deus quatuor Euangeliſtarum, et quatuor virtutum cardinalium adumbrare quadraturam: inſinuare quatuor mūdi partes, ex quibus erant multi ad eccleſiam venturi. Per murū templū hoc vndique cingentē intelligitur Deus: de quo *Eſa. 26.*
dixerat Eſaias de Eccleſia loquēs: Vrbs fortitudinis noſtræ Sion, ſaluator ponetur in ea murus & antemurale. Appellat eā Sion, hoc eſt, ſpeculā, quoniā ex ea cæleſtia contemplamur. Huius eccleſiæ murus Deus eſt, eā vndique protegens & circundans. Hoc iis verbis prædixit Zacharias: Ego ero ei, ait do- *Zacha. 2.*
minus, murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius. Et pſalmiſta: Dominus in *Pſal. 124*
circuitu populi ſui, ex hoc nunc, & vſque in *Pſal. 126.*
ſeculum. Et alibi: Niſi Dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra vigilat, qui cuſtodit eam. Vbi vides Deum eſſe Eccleſiæ murum, & gloriam, & cuſtodem. Hanc Eccleſiæ dignitatem et amplitudinem intuens mentis oculis, idem diuinus vates concinebat. Glorioſa *Pſal. 86.*
dicta ſunt de te ciuitas Dei. Hic eſt murus ille, de quo ait diuus Ioānes in Apocalypſi, *Apoc. 21*
vbi Eccleſiæ militantis ciuitatem deſcribit, etiam ſi nonnulla interdum miſceat ad Eccleſiam triumphantem pertinētia. Et habebat ciuitas hæc murum magnum & altum. Sed dices fortaſſe. Qui fieri poteſt, vt hi duo loci Ezechielis & Ioannis cohæreant, cùm Ioannes vnum tantùm murum deſcribat, Ezechiel autem tres? Huic obiectioni eſt in promptu reſponſio. Nam cùm per murum eccleſiæ Deus intelligatur, Deus autē vnus ſit, apertè cōcluditur, ſcripſiſſe meritò diuū Ioannem vnicum murum. At cùm in diuinis tres ſint diſtinctæ perſonæ, poſuit Ezechiel tres muros. Diuus Ioannes reſpexit ad vnitatem eſſentiæ, diuus Ezechiel ad diſtinctionem perſonarum. Eſt enim Deus vnus in ſubſtantia, trinus autē in perſonis. Aſpicis igitur miram eſſe cōſonantiam intra ea, quæ inter ſe repugnantia videbantur. Poſ-

ſumus etiam huic obiectioni ita reſpondere. Diuus Ioannes capite illo loquitur de eccleſia militante, ſed quatenus eſt ad eccleſiam triumphantem trãſferenda: quã ob cauſam multa connectit & coniungit ad eccleſiam ipſam triumphantẽ concernentia: Ezechiel autem hoc capite de eccleſia militante in ſe, etiam ſi poſtea in fine viſionis nonnulla dictat, quæ poſſunt ad triumphantem referri. Ideo dicimus diuũ Ioannem vnicum murum vidiſſe, quia ciuitas triumphãs diuina tantùm eget protectione: Ezechielem verò tres, quia eccleſia militans triplici indiget præſidio, diuino, angelico, humano, per præſules & principes. Habebat prÿterea diuerſas portas ad diuerſas mundi plagas reſpiciẽtes, quia de diuerſis mũdi regionibus erãt multi ad templum hoc ingreſſuri, qui repudiatis ſuperſtitionibus ſanctæ religioni adhæſeruni, & verũ Dei cultum toto orbe terrarũ amplexati ſunt Hoc intuens Dauid eccleſiã ipſam ob Chriſti victoriam adeptam, & dęmonis tyrannidem expulſam inducit hoc modo gaudio exultantẽ. Omnes gẽtes plau- *Pſal. 46.* dite manibus, iubilate Deo in voce exultationis: quoniã Dominus excelſus, terribilis, rex magnus ſuper omnem terram. Subiecit populos nobis, & gentes ſub pedibus noſtris. Et Eſaias, Ambulabunt, inquit, qui liberati *Eſai. 35.* fuerint, & redempti à Domino: conuertentur, & venient in Sion cum laude, & lætitia ſempiterna ſuper capita eorum. Et rurſus alloquẽs eccleſiã primitiuam, Leua, inquit, *Eſa. 60.* in circuitu oculos tuos, & vide, omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi. Filij tui de longè venient, & filiæ tuæ de latere ſurgent. Tunc videbis, & afflues, & mirabitur, & dilatabitur cor tuum, quando conuerſa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo gentiũ venerit tibi. Ac ſi diceret, Reſpice ô Eccleſia primitiua ad omnes terrarũ oras, & intuebe ris ingrediẽtẽ per portas tuas innumerabilẽ gentium multitudinem. Omnes ad te repudiato idolorũ cultu conuenient, non vno loco, ſed vna fide Fideles tui non ſolũ à terris propinquis, ſed etiã ab vltimis totius globi terrarũ regionibus veniẽt: quos tu ad te properãtes intueberis, et oblectatione perfuſa exultabis: et prę admirabili gaudio erit cor tuũ propagatũ, cum hominũ multitudo cũ magno mari collata, gentiumque fortitudine inſigniũ varietas ad te confugerint, miraculorũq; fulgura coruſcauerint. Chriſtus quoque apud Lucã: Venient, inquit, ab oriente, & occidente, & aquilone, & auſtro, & accũbent in regno Dei. His igitur prænotatis ad literæ expoſitionem accedamus.

Et aſcendit per gradus eius. Nimirum portæ orientalis ſecũdi primi muri, ad quã venit de porta orientali primi muri, quẽ exteriorẽ vocamus. Sunt, qui dicant gradus hos eſſe in porta hac orientali muri ſecundi in eiuſdem muri ſpiſſitudinẽ diſpoſitos. Alij dicunt eſſe vltra portam. Ego exiſtimo eſſe ante portam. Nam poſtquam per eos ductor Ezechielis aſcendit, menſus eſt limen portæ. Si autem eſſent vel in muri latitudine, vel vltra portam, diceret Ezechiel: Menſus eſt limen portæ, & aſcendit per gradus. At non ita ait: ſed, Aſcendit per gradus eius, & poſt ea ſubdit: Et menſus eſt limen portæ. Cùm igitur priùs introeunti occurrerint gradus, quàm limen portæ, apertè oſtenditur, eſſe illos ante portam. Non eſt ſilentio prætereundum per varios gradus eſſe ad ſacrarium, hoc eſt, ad cælum aſcenſionem. Hi ſunt gradus virtutum & meritorum. Nemo enim repentè fit ſummus. Nihil ſe vniuerſum profundit, & totum ſubitò euolat, ſed quæ fiunt & aguntur, ex paruis principijs procedunt, & ſuis progreſſionibus augentur. Hę progreſſiones appellantur gradus ab Ezechiele. De illis ait pſalmographus: Beatus vir, cuius eſt auxilium abs te, aſcenſiones *Pſal. 83.* in corde ſuo diſpoſuit, in valle lachrymarũ, in loco, quem poſuit. Etenim benedictionẽ dabit legiſlator: ibunt de virtute in virtutẽ, videbitur Deus deorũ in Sion. Ex his verbis colliges eſſe mundũ hunc vallem lachrymarũ cælũ verò eſſe montis excelſi cacumen, quò per virtutum gradus, et Chriſtianę philoſophiæ progreſſiones illi perueniunt, qui meritò felices appellantur. Loquens Iob de *Iob. 31.* vitæ ſuæ libro aiebat: Per ſingulos gradus meos pronuntiabo illum, & quaſi principi offeram eum. Ea, quæ perfectionem conſequuntur, non ſtatim ad verticem illius perueniunt, ſed per incrementa meritorũ illuc extolluntur. Vt terra, vbi ſemen ſparſum recipit, primùm ideo occatum cohibet, deinde *Similitudo.* diffundit, & elicit herbeſcentem ex eo viriditatẽ, quæ nixa fibris ſtirpiũ paulatim ereſcit, erigitur calamus geniculatus ſtipulis ipſum ambientibus, & fundit frugẽ ſpicæ ordine ſtructam, aduerſus auicularũ morſus ariſtis munitam, donec fructus ad maturitatem perducitur: ſic vita Chriſtiana à virtute ad virtutem progreditur, donec vehitur ad culmen. Quidam incipiunt, alij proficiunt, alij verò faſtigium obtinent. Hos nimirum gradus dominus apud Marcum ſub meſſis nomine his verbis deſcribit. Sic eſt regnum dei, quemadmodum ſi homo iaciat ſemen- *Marc. 4.* tem in terram, & dormiat: & exurgat nocte & die, & ſemen germinet, & increſcat, dum neſcit ille. Vltrò enim terra fructificat, primùm herbam, deinde ſpicam, deinde plenũ frumentum in ſpica. Cũ deſideria bona cõcipimus ſpargitur ſemen in terram, cum in virtutũ actiones incumbimus, herba ſumus, cum in earum firmitudine mentem omnẽ figimus & locamus, & Chriſtianæ philoſophiæ comparamus perfectionem, iam plenã frugem in ſpica proferimus. Verũ quot ſint gradus huius portæ non explicat hoc loco Ezech. Aiunt nonnulli ſeptem eſſe: quorũ

ſenten.

ſententiæ ego libenter aſſentior, ductus tráſlatione ſeptuaginta interpretū ita dicēte: Et ingreſſus eſt in ſeptē gradibus portā reſpiciē tem ad orientē. Explicās D. Gregorius hūc locū ait: In virtutū noſtrarū gradibus Chriſtus aſcendere dicitur, quia tantò nobis ipſe ſublimior oſtenditur, quāto noſter animus à rebus infimis ſeparatur. Et ſunt hæc eius verba in ſacros canones relata, de Pœni. diſt., 2. cap. Cum ſanctam.

Et menſus eſt limē portæ calamo vno. Duorum liminum fit mentio capite hoc, nempe huius, quod erat in oſtio muri ſecūdi ex parte orientis, & illius, quod erat in eadem porta ex parte occidentis verſus pauimentum. Vtrunque habebat calamum vnum, hoc eſt, ſex cubitos in latitudine, quia eandem latitudinem habebat muri ſpiſſitudo. Erat autem limen aliquantulum à terra erectū.

Et thalamū vno calamo in longum. & vno calamo in latū. Hoc eſt, quemlibet ſex thalamorum. Hi thalami erant cubicula quædā, ſiue domunculæ ad vſus templi deſtinatæ. Erantq; nonnullæ illarū iuxta portas: quia ſignificant manſiones præſulū, & côcionatorum, qui eos, qui ad portam, hoc eſt, ad fidem, ſeu ad pœnitentiam accedunt, leniter & beneuolè ſuſcipiunt. Vel eam ob cauſam erant hæ manſiones iuxta oſtium, quia illi acquieſcendum eſt, in eo manendum, qui

Ioan 14. de ſeipſo ait: Ego ſum oſtiū. Et rurſus: Ego

Ioan. 10. ſum via, veritas, & vita.

Et inter thalamos quinque cubitos. Subaudi, menſus eſt. Inter primum & ſecundū thalamū ſpatium erat ſiue veſtibulū quinque cubitorum, inter ſecundum autem & tertiū thalamum alterum veſtibulum eiuſdem menſuræ.

Et limen portæ iuxta veſtibulum portæ intrinſecus calami vno. Limē portæ, quod antea fuit mēſuratū, erat in porta muri medij, ex parte exteriore verſus orientē, limē verò, quod hic menſuratur, erat in eadem porta ex parte interiore verſus occidentem. Erant autem hæc duo limina eiuſdem menſuræ, nimirum vnius calami, vt ſupra dictum eſt. Limina ſolent vulgò ſtatui ingreſſu foris, hoc autem limen erat internum, quam ob cauſam additur hic particula hæc, intrinſecus, quòd eſſet præter conſuetudinem. Aduerte, Non ſolum huius ædificij calamus & cubitus erant, vt antea diximus, à vulgi mēſuris differentes, ſed etiam limen à mundi conſuetudine diſcrepabat. Debemus enim non mundi mores ſequi, ſed diuinam voluntatem. Eam ob cauſam fuit Achan filius Charmi obrutus lapidibus iuſſu Ioſue, quia regulā auream Iericho contra ipſius Ioſue

Ioſue 7. præceptū ſurripuit. Ioſue Chriſti figurā gerebat, Iericho mundi, regula Iericho ſignificabat mundi regulā, eiuſque impiā conſuetudinē, quā viri Chriſtiani ex Chriſti præcepto ſub mortis æternæ pœna declinare tenentur. Id intelligēs D. Paulus in epiſtola ad Romanos aiebat: Nolite côformari huic ſeculo, ſed reformamini in nouitate ſenſus veſtri. Dicens, huic ſeculo, indicat alterum eſſe ſeculum, cui debemus conformari. Conformamur autē huic ſeculo, cum eius voluptates, illecebras, diuitias, & impiam viuēdi rationē ſequimur, cùm vitijs contaminamur, mūdique vanitatibus amore deſigimur. Côtra verò tum reformamur in nouitate ſenſus, cùm ad Chriſtum confugimus, cū contemnimus voluptates, cum omnē vitæ curſum in Dei obſequio, in labore corporis, atq; in animi contentione côficimus, cū nihil in vita expetēdū ducimus, niſi quod eſt honeſtū, & cum vera dignitate côiunctū. Demū tunc mūdo conformamur, cū eius res fallaces & nefariæ veluti æneum ſigillū in cordibus noſtris, quę earū dulcedine inſtar cerę molleſcunt, imprimuntur, in ſuam nos vanitatem transformantes, vt eas quocunque nos ducant, ſequamur. Tunc verò reformamur in nouitate ſenſus, cum Chriſtum induimus, eiuſque amorem habemus in animis impreſſum, & iuxta eiuſdem apoſtoli ſententiā, Sicut portauimus imaginem terreni, portamus imaginem cæleſtis Et eū deponimus ſecundū priſtinam conuerſationē veterem hominem, qui corrumpitur, & renouamur ſpiritu mentis noſtræ. Rom. 12 1. Cor. 15 Epeſ. 4.

Et menſus eſt veſtibulū portæ octo cubitorū. Supra portam erat ex parte interiore porticus quædam, habens quoddam ſpatiū, quod appellatur hoc loco veſtibulum portæ. Mēſurauit enim, & primum limen exterius, deinde thalamos, nam menſurato vno omnes menſurabantur, cum omnes eſſent eiuſdem menſurę & quantitatis, poſtea menſurauit veſtibula quinque cubitorū, quæ erant inter thalamos, deinde ſecundū limen, quod erat ex parte interiore, poſtremò veſtibulū octo cubitorū, quod erat ſpatium porticus, ſiue, vt dicunt nōnulli, ipſa porticus. Eſt autem porticus locus amplus tecto incluſus ad repellendos imbres, & feruentis ſolis æſtus declinādos, & vmbræ ac de ambulationis gratia ædificatus. Aſpicis igitur menſuratā eſſe totam porticus latitudinem præter ſpatium illud duorū cubitorū, quod erat inter ſecūdum hunc murū & primum thalamū. Diſtulerat autem illud menſurare vſq; adhuc, quòd eſſet minor huius porticus pars. Nunc redit ad illud menſurandū, vocās illud frontē, dicens. Et frontē eius duobus cubitis. Spatiū illud ideo vocatur frōs, quia per illud videbatur frōs porticus verſus orientē conſtituta. In qualibet porticu duæ erāt frōtes Sūt qui per has frōtes intelligant duas colnmnas rotundas muro adhærentes, quarū vna erat ad dexteram, altera ad ſiniſtram, quæ erectæ erant vltra totum portæ ædificium, & habebat quælibet earum duos cubitos in diametri craſſitudine. Sed quoniā in ijs frontibus

bus erant feneſtræ obliquæ ad illuſtranda eius interiora, vt poſtea videbimus, non videtur fieri poſſe, vt in tam paruo circulo, cuius diameter duorum duntaxat eſſet cubitorum, eſſet interior cōcauitas, & cochleæ & feneſtræ. Quare rectiùs illi meo quidem iudicio ſentiunt, qui exiſtimant has duas frontes duas eſſe turres, portam ex vtraque parte munientes & ornantes, in quarū turrium ſummitatibus erant pomelli, ſuper quos erant rami palmarum cælati. In his turribus erant intus aſcenſus ſurſum per cochleam, quarū turrium murus cochleam circundans habebat duos cubitos craſſitudinis ex vtraque parte. Quidam per frontem, de qua hic loquitur propheta, intelligunt frontiſpicium, alij paraſtades, quas Vitruuius antas vocat, hoc eſt lapides vtrunque latus portæ munientes. Erant quidē in porta turres illæ, quæ frontes appellantur, ſed longè diuerſæ ab ijs frontibus, de quibus modo loquitur Ezechiel, nam hic non loquitur de frontibus portæ, ſed de ſpatijs illis, quæ erant inter ſecundum murum & primum thalamum, quæ frontes appellantur. Illud eſt hoc loco aduertendum, ideo veſtibulum hoc eſſe octo cubitorū, quia octauū diem, hoc eſt domini reſurrectionem adumbrabat, & reditus Chriſti ad vitā imaginem

Roma.4. gerebat. Ille enim reſurrexit, vt ait apoſtolus, propter iuſtificationem noſtram. Per hoc veſtibulum ducimur ad ſancta ſanctorum, hoc eſt ad æternam beatitudinem, ſi tamen per frontem duobus cubitis menſuratam tranſierimus. Frons hæc dilectio eſt, duo cubiti ſunt amor Dei, & amor proximi.

Mat.21. Duo mandata ſunt, in quibus, vt ait ipſa veritas, vniuerſa lex pendet & prophetæ: diligere Deum ſuper omnia, & proximū ſicut teipſum. Vnde ait diuus Paulus in epiſtola

1.Tim.1 ad Timotheum: Finis præcepti eſt charitas. Eſt enim charitas plenitudo legis, & totius diuinæ ſcripturæ ſcopus. Amore ſociata eſt creatori ſuo creatura rationis cōpos, & vinculum dilectionis ligat vtroſque in idipſum tantò felicius, quantò fortius. Sed vt indiuiſa ſocietas & mirabilis concordia vtrobiq; perfecta haberetur, geminatus eſt nexus in charitate Dei & proximi, vt per charitatem Dei omnes vni adhærerent, per charitatē proximi omnes vnū fierent, vt quod de illo vno quiſq; in ſemetipſo non caperet, plenius per charitatē proximi in altero poſſideret, & bonum omniū fieret totum ſingulorū. Hi duo

Eſa.6. nexus ſunt duæ partes forcipis apud Eſaiā, quibus pruna comprehenditur, & duo cubitus, de quibus hoc loco agit Ezechiel.

Veſtibulū autem portæ erat intrinſecus. Solent veſtibula eſſe citra portā, Hoc autē erat intra. Nam in templo dei conſuetudo mūdi poſiti in maligno nō admittitur. Qua de re

1.Ioan.5. paulò antè diſſerui. Eſt autē veſtibulū locus ante ædiū ianuam inter ædes ipſas & viam relictus. Vnde Plautus in Moſt. Viden veſtibulum ante ædes.

Porrò thalami portæ ad viam orientalē tres hinc, & tres inde, menſura vna trium, et menſura vna frontium ex vtraque parte. Et menſus eſt latitudinem liminis portæ decem cubitorum: & longitudinem portæ tredecim cubitorum, Et marginem ante thalamos cubiti vnius, & cubitus vnus finis vtrinque: thalami autem ſex cubitorum erant hinc & inde. Et menſus eſt portam à tecto thalami vſque ad tectum eius, latitudinem viginti quinq; cubitorum: oſtium contra oſtium. Et fecit frontes per ſexaginta cubitos, et ad frontem atrium portæ vndique per circumitum. Et ante faciem portæ, quæ pertingebat vſque ad faciē veſtibuli portæ interioris quinquaginta cubitos. Et feneſtras obliquas in thala- C
mis, & in frontibus eorum, quæ erāt intra portam vndique per circumitum: ſimiliter autem erāt et in veſtibulis feneſtræ per gyrū intrinſecus: & ante frontes pictura palmarū cælata. Et eduxit me ad atriū exterius, & ecce gazophylacia, & pauimentum ſtratū lapide in atrio per circūitū: triginta gazophylacia in circumitu pauimenti. Et pauimentū in frōte portarum ſecundum longitudinē portarum erat inferius. Et menſus eſt latitudinem à facie portæ inferioris vſque ad frontem atrij interioris extrinſecus, centum cubitos ad orientē & ad aquilonem, Portam quoque, quæ reſpiciebat viam aquilonis atrij exterioris menſus eſt tam in lōgitudine, quàm in latitudine. Et thalamos eius tres hinc, & tres inde, & frontem eius, & veſtibulum eius ſecundum menſuram portæ prioris: quinquaginta cubitorum longitudinem eius, & latitudinē viginti quinque cubitorum. Feneſtræ autē eius, D
& veſtibulum & ſculpturę ſecundū menſuram portæ, quæ reſpiciebat ad orientem: et ſeptem graduum erat aſcen-

aſcenſus eius: et veſtibulum ante eã. Et porta atrij interioris contra portã aquilonis, & orientalem: & menſus eſt à porta vſque ad portam centum cubitos.

Porrò thalami porta ad viam orientalem tres hinc, & tres inde. Quoniã vnius tantũ thalami meminerat, ne aliquis exiſtimaret vnum tantùm eſſe in qualibet porticu, explicat nunc eſſe in porticu illa, quæ erat ad viam orientalem, tres ex vno latere, & tres ex altero. A porta muri ſecundi vſque ad portam muri tertij, erat quædam via, quæ infrà medium veſtibulum appellatur, quoniam per medium illud veſtibulum tranſgrediebatur. Et ex vna parte illius viæ erat quoddam latus illius porticus, quæ illic erat, ex altera verò alterum: & in vtroque erant tres thalami, & duo veſtibula quinque cubitorum: inter thalamos etiam vnum veſtibulum octo cubitorum, & frons illa duorũ cubitorũ, quæ erat inter primum thalamum & murum. Et ne quis exiſtimaret hos thalamos inæquales eſſe, explicat eſſe eiuſdem dimenſionis, ſimiliter frontes. Diximus enim ſuprà in latere vno vnã eſſe frontẽ, in altero verò alterã, quæ ambæ eandem habebãt quantitatẽ. Hæ frontes non erant portæ, ſed ſpatia inter murum & primũ thalamũ. Sũt, qui exiſtiment eſſe frontes thalamorum: ſed nos noſtram ſequimur expoſitionem.

Et menſus eſt latitudinẽ liminis portæ decem cubitorum. Suprà menſus eſt ſpiſſitudinẽ liminis, procedendo ab oriente ad occidentẽ, nunc verò metitur latitudinem ab aquilone ad meridiem. Erat autem hæc latitudo decẽ cubitorũ, altitudo verò, quæ hic appellatur lõgitudo, tredecim cubitorũ: Numero denario decẽ præceptorum decalogi additur ternarius numerus, quia ille legis perficit mandata, qui fide viua in ſanctiſſimã credit trinitatem. Qui autẽ huiuſmodi eſt, inter homines obtinet verũ honorem, iuxta id quod ait pſalmographus: Tunc non confundar, cum
Pſal. 118 perſpexero in omnibus mãdatis tuis. Et rur-
Pſal. 111. ſus: Beatus vir qui timet dominũ, in mandatis eius volet nimis: gloria & diuitiæ in domo eius. Apud Deũ autem obtinet gloriam immortalem iuxta illud: Si vis ad vitam in-
Mat. 19. gredi, ſerua mandata. Et illud: Scio quia
Ioan. 12. mandatum eius vita æterna eſt.

Et marginem ante thalamos. Ante domũculas illas, quæ hoc capite thalami appellantur, erat ſedile quoddã, quod vocatur margo hoc loco. Habebat autẽ cubitũ vnum in altitudine, & cubitũ vnum in latitudine. Per thalamos, vbi habitabant, qui ad portã accedentẽs recipiebãt, ſignificatur charitas, per ſedile ante eos fides, quę charitatẽ antecedit: poteſt enim eſſe fides in hac vita abſque charitate, charitas autem abſque fide non item.

Poſſe quidem eſſe fidẽ abſque charitate, indicat diuus Paulus in epiſtola ad Corinth.
dicens: Si habuero omnem fidẽ, ita vt mon- 1. Cor. 13
tes transferam, charitatẽ autẽ non habuero, nihil ſum. Non poſſe autem eſſe charitatem abſque fide in hac vita, oſtendit idem apo-
ſtolus, dicens in epiſtola ad Hebræos: Sine Hebr. 11
fide impoſſibile eſt placere Deo. Eam ob cauſam thalami multorum ſunt cubitorũ, ſedile autem vnius, quia charitas non ſolum Deum, ſed proximos omnes complectitur, fides autem vna eſt, ne in ſchiſmata et ſectas
diuidatur: vnde magnitudinem arcæ Noe Geneſ. 6.
vnus cubitus includit. Et quoniam & deum & proximum debemus amplecti charitate, ideo ex vtraque parte ſunt thalami conſtituti: & quia charitas in vtroque teſtamento præcipitur.

Oſtium contra oſtium. Hoc eſt, erat porta è regione portæ: ſibi portæ mutuò reſpondebant. Poteſt hoc intelligi de portis murorum. Nam in latere orientali tres erant portæ, vna in vnoquoque muro, quæ omnes directè ſibi inuicem reſpondebant: totidem ſimiliter in latere aquilonari, & totidem in auſtrali. Vel poteſt intelligi de portis thalamorum: nam eorum portæ, quæ erant ex vno latere porticus, erãt directè verſus portas thalamorum ex altero latere. Hæc videtur rectior expoſitio, quoniam de thalamis loquebatur, non de muris.

Et fecit frontes per ſexaginta cubitos. Hoc eſt, menſurauit frontes, quæ erant ſexaginta cubitorum. Numerus ſenarius pertinet ad mundi creationem, qui ſex diebus conditus eſt: denarius verò propter decalogũ ad perfectionem: vt per ſingulos dies decades ſingulæ ſupputentur: & à creaturarũ contemplatione ad perfectã dei contemplationem veniamus. Ea enim, quæ Deus ſex diebus creauit homines mouent, vt eum diuinã admirentur, Deumque ipſum rerũ omnium effectorem cognoſcant, eiuſque amore inflammati ad ipſum rapiantur.

Et feneſtras obliquas in thalamis. Aiunt nõnnulli, has feneſtras ideo vocari obliquas, quia erant exterius ſtrictæ, intus verò latæ: ita enim fieri ſolent communiter feneſtræ, vt domus poſſint magnã claritatem recipe-
re. De Salomone ait diuina ſcriptura libro 3 Reg. 6.
Regum 3. Fecit in templo feneſtras obliquas. Nam illi, quibus lumen ſapientię conceditur, templi penetralia replent, & qui ſplendorem diuinę contemplationis percipiunt, mox animum dilatant, & ad maiora recipienda ſe præparant. Ego nihilominus exiſtimo, has feneſtras obliquas contrario modo dici, nempe quia erãt foris latæ, intus verò ſtrictæ, vt parũ exterioris claritatis reciperent. Ideo dicebantur obliquæ, quia non erãt inſtar aliarũ feneſtrarũ conſtructæ. Nã tẽplũ illud Salomonis, & ſimiliter domus hæ, quæ hic vocãtur thalami, diuino ſplen-

Iii 3 dore,

dore, magis quã corporeo lumine illuſtrabantur. Etſi vtrunque lumen bonum ſit, & interius per conſcientiam, & exterius per exemplum, tamen multò illuſtrius & præſtãtius eſt interius, quam exterius. *Pſal. 44.* Omnis gloria filiæ regis, inquit regius pſaltes, ab intus, in fimbrijs aureis circumamicta varietatibus. Ac ſi diceret: Omnis animæ decor & pulchritudo, & omnes eius voluptates ſunt intus in ipſa anima conſtitutæ: eius gloria & ornamenta ſunt præclaræ virtutes. At ita interiore ornatu delectatur, vt exteriorem etiam curet, & exquirat. Vult aureas fimbrias hominum conſpectui obiectas, & exemplorum bonorum varietatem in operibus exterioribus apparentem. Aſpicis igitur bonum eſſe vtrũque ſplendorem, ſed illum longe præſtare, qui intus in rectè factorum conſcientia inuenitur. Id intelligens diuus *2 Cor. 1.* Paulus aiebat: Hæc eſt gloria noſtra teſti*Simile.*monium conſcientiæ noſtræ. Vt pyrum & nucis nucleũ comedimus, putamina autem & operimẽta in terrã deijcimus, ſic virtute oblectamur, ſpeciẽ autẽ virtutis à virtute ſeparatã contemnimus. Virtus eſt veluti ſubſtantia, exterior verò ſuperficies oculis expoſita veluti accidens. Sed vt ſuperficies nucleum cuſtodit, ſic exteriora virtutem conſeruant. Bonæ cæremoniæ ad honeſtatem & dei cultum pertinentes non ſunt per ſe religionis ſubſtantia, ſed ſunt ipſius ſubſtantiæ ornatrices & conſeruatrices, & veluti folia quædã, quæ cedunt in fructuum pulchritudinem & cuſtodiã. Hoc de ſuperficie illa exteriore intelligendum duco, quæ eſt cum interiore virtute coniuncta, nam qui tetra ſcelera alba virtutum ſpecie cooperit, ſimulans *Simile.* ſanctitatem, non religioſus eſt, ſed hypocrita, cygno ſimilis, qui plumas omnes cãdidas habet, carnes autem nigras, foris albus, intus niger. Eam ob cauſam lex vetus eſum cygni prohibebat. Et quamuis hypocrita ieiunijs & *Leui. 11.* precibus ſeipſum cruciet, nullam tamen cõſequitur veram ſalutem. Eſt latro ille, qui à ſiniſtris cũ domino pepẽdit, & Simon Cy*Marc. 15* renæus crucem ferens alienã, quoniã inanis *Matt. 27* gloriæ auiditate incenſus ea facit, quæ non diligit. Vt arũdo foris pulchra intus vanã la*Simile.*nuginem pro fructu producit: ſic hypocrita ſpecie exteriore virtutis ornatus foris, intus autẽ à vera virtute penitus alienus pro ſolido gloriæ fructu ramuſculos producit, inanes illos quidem, & vento vndique agitatos. Vnde ait in libro ſapientiæ ſcriptura diuina: *Sap. 1.* Spes impij quaſi lanugo. Quẽadmodũ non*Simile.*nulli mercatores pelles tantum vendũt vulpium & martium, corda autem & interiora eorum animaliũ non curant: ſic hypocritæ exteriora tantum hominibus vendũt, de interioribus non tractãt: Pelliones ſunt, & pelles vendunt quibus diuitias, honores, dignitates lucrãtur: mercatura eſt ſurda, ſed vilis, *Leuit. 1.* quæ tota in pellibus verſatur: cũ Deus præcipiat in lege, vt pellis animalis illi immolati extrahatur. Sed væ miſeris illis, qui neſciũt, quid ob tale lucrum amittant, amittunt cælum pro terra, animam pro corpore, deũ pro mundo. Pretium, quod ex hac negotiatione hypocritæ conſequuntur, pœna eſt æterna, & cęcarum tenebrarum vorago, imo in hac vita cruciãtur, & cotidianis cruciatibus æternos ſibi emunt cruciatus. Non obtinebunt gloriam, nec Deum in beatitudine intuebũtur. Ideo ait Iob: Non veniet in conſpectu *Iob. 13.* eius omnis hypocrita. Illi ſolùm Deum videbunt, qui fuerint animi puritate præditi. Vnde ait Chriſtus Deus noſter: Beati mun*Matt. 5.* do corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Quomodò Deum videbunt, qui ſeipſos nõ vident? Ea cęcitate laborant impij hypocritæ, vt ſibi libenter aſſententur, vt nec fœdiſſimas labes ſuas, & tetras maculas aſpiciant, nec quàm longè abſint à pietatis excellentia, & iuſtitiæ præſtantia cognoſcant. Quam ob cauſam rarò ad Deum cõuertentur. Cũ enim ſe eſſe Chriſtianę religionis diſciplina inſtructos confingant, effugant ſpiritũ ſanctum, abſque quo conuerti non poſſunt. In libro Sapientiæ ſunt hæc verba literis mandata: Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fi*Sapien 1.*ctum. Eam ob cauſam Chriſtus væ, & æternam hypocritis annuntiat damnationem. Apud Matthæum. Væ, inquit, vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ, qui comeditis domos *Mat. 23.* viduarum, orationes longas orantes, propter quod amplius accipitis iudicium. Hi nullum habent intus in conſcientia ſplendorem, totam lucem ab exteriore aucupantur. At viri euãgelica pietate inſignes, & Chriſtiana pietate præſtantes interna claritate gloriantur, Ideo feneſtras conficiũt obliquas, quibus ab exteriore parum luminis introeat, quoniam diuino lumine oblectantur. Cæterũ per has feneſtras ſignificantur præſules, & concionatores, per quos debet ſolis diuini claritas ad populum introire. Ideo hæ feneſtræ obliquæ ſunt & anguſtæ, vt per eas poſſit ſplendor ingredi, non latro. Sed quoniam per hos thalamos, per has domũculas & manſiones præſules et cõcionatores ſignificari diximus, per earũ feneſtras illorum ſenſus intelligimus: qui obliqui, hoc eſt à falſa mundi opinione abhorrere debent, ne impiã ſceleratorum conſuetudinem imitantes, dicant cum *Iere. 9.* illis: Aſcendit mors per feneſtras noſtras, ita enim eos facit Ieremias loquentes.

Similiter autẽ erãt & in veſtibulis feneſtræ. Per veſtibula hæc intelligũtur porticus, hoc eſt ſpatia tecto cooperta.

Et ante frontes pictura palmarũ cælata. In ſuperiore parte frontiũ muri, quæ erãt in lateribus portę hinc & inde, erãt palmę ad ornatum & pulchritudinem ſculptæ. Nomine palmæ ſignificatur corona victorię, quæ tẽplũ Dei ingredientibus promittitur, ſi legitimè pugnauerint, non coronabitur, inquit

Apoſto-

2.Tim.2 Apoſtolus, niſi qui legitimè certauerit. Sed
duplex eſt corona, vna in hac vita, altera in
futura, corona huius vitæ poteſt amitti &
euaneſcere, corona gloriæ eſt ſempiterna.
Ideo non ait Ezechiel eſſe illic palmas verè
& re ipſa, ſed palmarum imaginem & cæla-
turam: quoniam huius mũdi res fluxæ ſunt,
& veluti imagines & figuræ, corona autem
gloriæ in cælo immortalis eſt, quam beatus
Petrus appellat immarceſſibilẽ: beatus Pau-
1.Pet. 5. lus incorruptam, beatus Iacobus coronam
1.Cor.9. vitæ, & pſalmographus coronam de lapide
Iacob. 1. pretioſo. Ideo ait Ezechiel has frontes excel-
Pſal. 20. ſas eſſe palmis veluti coronis redimitas, quo
niam viri magni, qui rerum cæleſtium aui-
ditate inflammati ad deũ aſpirant, de mun-
do, dæmone, & carne mirabilem victoriam
reportant. In reliquo repoſita eſt illis coro-
2.Tim. 4 na iuſtitię, quam reddet illis dominus in illa
die iuſtus iudex.

Et eduxit me ad atrium exterius. Id eſt, vir
qui me ducebat, introduxit me ad ſecundũ
atriũ, quod, vt diximus, appellatur exterius
reſpectu interioris, in quo ſitũ erat templũ.
Primum atrium erat inter primum & ſecũ-
dum murum, de quo atrio hucuſque locuti
ſumus, quod appellabatur locus vulgi, ſeu
atrium immundorum. Ab hoc primo atrio
eductus eſt Ezechiel ad ſecundum, quod ap-
pellabatur exterius, ſeu atrium mundorum
de quo nunc loquitur, quod erat inter mu-
rum ſecundum & tertium procendo ad tẽ-
plum. Hoc ſecundum atrium erat altius
primo, quod erat immundorum, & inferius
vltimo, quod erat ſacerdotum. Hoc autem
ſacerdotum atrium erat alijs altius, & tem-
plo propinquius. Nam ſacerdotes ſunt in ex-
celſa dignitate conſtituti, & debent eſſe deo
propinqui per charitatem, & animi purita-
tẽ, & cæteras virtutes. De illis ait dominus:
Exod 9. Sacerdotes, qui accedunt ad dominum, ſan-
Pſal. 131 ctificentur, ne percutiã eos. Et pſalmogra-
Eſa. 52. phus: Sacerdotes tui induantur iuſtitia. Et
Eſaias: Mundamini, qui fertis vaſa domini.

Et ecce gazophylacia. In hoc ſecundo atrio
erant triginta gazophylacia. Sunt autem ga
zophylacia reconditoria diuitiarũ. Fortaſſe
erant illic poſita, vt in ea poſſent, qui vellẽt,
eleemoſynas conijcere, vel vt in illis templi
theſauri reconderentur. Eccleſiam introeũ-
tibus gazophylacia exponuntur ſpiritualiũ
diuitiarum plena: de quibus eſt in Prouer-
bijs literis mandatum: redemptio animæ
Prou. 13. viri diuitiæ ſuæ. Hoc eſt, anima viri redi-
mitur opibus ſuis, quæ ſunt veræ virtutes.
Septuaginta pro gazophylacijs habent tha-
lamos. Aquila habet cellaria. Symmachus
exedras. Sunt, qui dicant habitationes eſſe
Leuitarum, qui templo ſeruiebant. Alij aſ-
ſerunt in illis gazophylacijs ſolitos eſſe mi-
niſtros templi occidere animalia, quæ erant
Deo immolanda.

Et pauimentum ſtratum lapide. Pauimen-
tum hoc erat in atrio ſecundo inter portam
orientalem ſecundi muri, & portam orien-
talem muri tertij, qui erat interior, & tẽplo
propinquior. In hoc pauimẽto erant trigin-
ta gazophylacia, quindecim in latere au-
ſtrali, quindecim in aquilonari.

Portam verò, quæ reſpiciebat viã aquilonis.
Deſcribitur porta aquilonaris, quæ erat por-
tæ orientali ſimilis.

Et thalamos eius tres hinc, et tres inde. Sub-
audi, menſus eſt. Ex vno latere portæ aqui-
lonaris erant tres thalami, ex altero alij tres.
Vtraque pars eſt vtrunq; teſtamentum: &
litera & ſpiritus: quæ omnia ſanctiſſimæ tri-
nitatis myſterium docent.

Secundum menſuram portæ prioris. Portam
priorem appellat portam orientalẽ, de qua
priùs locutus eſt.

Quinquaginta cubitorũ longitudinẽ eius.
Accipitur longitudo pro altitudine.

Et ſcriptura. Subaudi palmarũ. Dixerat
enim antea, eſſe in frontiũ capitibus pictu-
ram palmarum cælatam. Septuaginta pro
ſculpturis habent palmas.

Et ſeptem graduum erat aſcenſus eius. Hinc
apparet, à vulgi loco ad atrium mundorum
aſcenſum eſſe ſeptem graduum. Nam per
ſeptem dona ſpiritus ſancti, de quibus agit
capite vndecimo Eſaias, poſſumus ad excel- Eſa. 11.
ſam rerum diuinarum contemplationem
aſcẽdere. Peterea portam ſalutis ingredien-
tibus nondũ eſt animi quies & ſecuritas, niſi
ſeptem gradus virtutum tranſeant: quarum
tres theologales dicuntur, quatuor verò car-
dinales.

*Et porta atrij interioris contra portã aqui-
lonis & orientalẽ.* Hoc eſt, portæ atrij inte-
rioris erant è regione aliarum portarũ. Tres
muri erant in hoc ædificio, & in quolibet
erant tres portæ, vna ad orientem, altera ad
aquilonem, alia ad meridiem: & ita erant
diſpoſitæ, vt qui eſſet in exteriore, viderent
alias duas, & portam templi. Templũ enim
tres habebat portas, murorum portis reſpõ-
dentes. Itaque in parte orientali quatuor
erant directæ portæ, tres murorum, & vna
templi. Similiter in parte auſtrali, & ſepten-
trionali. In parte verò occidentali nulla erat
porta, quia ibi erat ſacrariũ, quò nemo ingre
diebatur, niſi ſummus ſacerdos: & ſacrariũ
hoc, quod ſanctum ſanctorum vocatur, non
habebat introitum niſi per templum. Eã ob
cauſam templũ hoc multas portas habebat,
vt ad illud ex varijs partibus introirẽt: quia
futurum erat, vt in eccleſiam catholicam
hoc templo ſignificatam multi ex diuerſis
orbis terrarum oris ingrederentur. Portarũ
varietas introeuntium varietatem ſignifica-
bat. Hæ ſunt portæ, de quibus dixerat regius
vates: Diligit dominus portas Sion ſuper Pſa. 86.
omnia tabernacula Iacob. Ac ſi diceret: Cha
riores habet Deus portas eccleſiæ, quàm ha-
buerit vnquam vniuerſam ſynagogam.

Quis eſt tam omni intellectu alienus, qui credat hoc de portis terrenæ Hieroſolymæ præcipuè intelligi quas ſcimus fuiſſe traditas igni, & in cineres ac fauillas conuerſas? De portis ſpiritualis Hieroſolymæ loquebatur propheta: de quibus iterum cecinit: Intro- *Pſa. 99.* ite portas eius in confeſſione, atria eius in hymnis confitemini illi. His portis ingrediũtur nonnulli ab oriente venientes, qui tepidi erant & laſſi, & alij ab aquilone frigidi, alij à meridie feruentes. Præterea alij veniebant ab ſtatu vitæ florente per orientem ſignificato, alij de auſtro procelloſo, & mundi aduerſitate ſeculu fugientes, alij ab alto aquilone, hoc eſt, à mundi ſuperbia, de qua ait *Iere. 1.* Ieremias: Ab aquilone pandetur omne ma- *Eccle. 10* lum. Nam, vt ait Eccleſiaſticus: Initium omnis peccati eſt ſuperbia. Ea relicta, & vana mũdi põpa repudiata multos ad Chriſti eccleſiã veniſſe cognouimus. Ex parte occidẽtis, nõ erat in hoc tẽplo porta viſa, quoniã ex occidẽte, ex morte æterna per occaſum ſignificata nemo venit ad Chriſtum: poſt mortẽ corporis nûllus eſt locus reuertendi. Ideo ait *Gala. 6.* Apoſt. Dum tẽpus habemus operemur bonum ad omnes, maximè autem ad domeſticos fidei. Et Chriſtus Deus noſter apud *Ioan. 9.* Ioannem: Operamini, dum dies eſt, veniet nox, quãdo iam nullus poterit operari. Promerendi tempus in hac duntaxat vita eſt.

Et menſus eſt à porta vſque ad portam centum cubitos. Hæc erat pauimenti longitudo inter duas portas aquilonares muri ſecundi & tertij.

Et eduxit me ad viam auſtralem: et ecce porta, quæ reſpiciebat ad auſtrum: & menſus eſt frontem eius, & veſtibulum eius iuxta menſuras ſuperiores. Et feneſtras eius, & veſtibula in circuitu ſicut feneſtras cæteras, quinquaginta cubitorum longitudine et latitudine viginti quinque cubitorum. Et in gradibus ſeptem aſcendebatur ad eam: & veſtibulum ante fores eius: & cælatæ palmæ erãt, vna hinc, & altera inde in frõte eius. Et porta atrij interioris in via auſtrali: & menſus eſt à porta vſq; ad portam in via auſtrali centum cubitos. Et introduxit me in atrium interius ad portam auſtralem: & menſus eſt portam iuxta menſuras ſuperiores. Thalamum eius, et frontem eius, & veſtibulum eius hiſdem menſuris, & feneſtras eius, & veſtibulum eius in circuitu quinquaginta cubitos longitudinis, et latitudinis vigintiquinque E cubitos. Et veſtibulum per gyrum longitudine vigintiquinque cubitorum, et latitudine quinque cubitorũ. Et veſtibulũ eius ad atrium exterius: & palmas eius in fronte: et octo gradus erant, quibus aſcendebatur per eam. Et introduxit me in atrium interius per viam orientalem: & menſus eſt portam ſecundum menſuras ſuperiores. Thalamum eius, et frontem eius: et veſtibulum eius ſicut ſuprà: & feneſtras eius, & veſtibula in circuitu longitudine quinquaginta cubitorũ, & latitudine vigintiquinque cubitorum. Et veſtibulum eius, id eſt, atrij exterioris: & palmæ cælatæ in fronte eius hinc & inde: & in octo gradibus aſcẽſus eius. Et introduxit me ad portam, quæ reſpiciebat ad aquilonem: & menſus eſt ſecundũ menſuras ſuperiores. Thalamum eius, & frontem eius, & veſtibulum eius, & feneſtras eius per circuitum longitudine quinquaginta cubitorum, & latitudine vigintiquinque cubitorum.

Et adduxit me ad viam auſtralem. Verti poterat: Inde me duxit per viam meridiei.

Iuxta menſuras ſuperiores Id eſt, hæc porta auſtralis cum poſtibus ſuis eiuſdem erat magnitudinis cum porta prius deſcripta.

Et cælatæ palmæ erant. Erant frontes palmis in ſummitate ſculptis ornatæ, & veluti coronis victoriæ redimitæ, quemadmodum de alijs frontibus diximus. Aduerte. Palma vna erat ad dextram, & altera ad ſiniſtram, quia & illi à Deo coronãtur, qui in proſperitate habent temperantiam & moderationem, & illi, qui in aduerſitate patientia ſe muniunt, rerumq́ue humanarum tolerantia. Per dextram florens ſtatus intelligitur, & mundi felicitas, per ſiniſtram verò aduerſitas & calamitas. Palma verò victori- *2. Par 3.* bus datur. Ideo eam Salomon in templo pingere præcepit. Sed oportet fortiter laborare, & contendere Iob comparat homi- nem cum milite dicens: Cũctis diebus, qui- *Iob. 14.* bus nunc milito. Et alibi: Militia eſt vita ho- *Iob. 7.* minis ſuper terram. Et comparat eum cum mercenario dicẽs: Sicut dies mercenarij dies *Iob. 7.* eius. Vult ſignificare, debere hominem cautè viuere veluti inter perpetuos inimicos inſtar militis in bello, & fortiter dimicare, & altera ex parte debere ignauiam repellere, & labores ſubire inſtar mercenarij tota die

labo.

laborantis. Id voluit diuina ſcriptura ſignificare, cum dixit, eos, qui templum Hieroſolymæ, & mœnia ciuitatis inſtaurabant, manu vna feciſſe opus, & altera tenuiſſe gladium. Armati ædificabãt pugnantes & laborantes. Et Dñs non reddit denariũ niſi iis, qui in vinea laborauerũt. Denarius autem eſt merces æterna, eſt palma victoriæ, & corona vitæ, quã repromiſit Deus diligẽtibus ſe, quæ hoc loco apud Ezechielẽ per palmã ſignificatur.

2. Eſd. 4. · *Matt. 20* · *Iaco. 1.*

Et porta atrij interioru in via auſtrali. Hoc eſt, porta tertij atrij, qua erat ingreſſus ad atriũ interius per viã reſpicientẽ ad auſtrum.

In via auſtrali centum cubitos. Hæc erat pauimenti longitudo à porta ad portam, in parte auſtrali. Tria pauimẽta menſurauit, orientale, aquilonare, & auſtrale.

Thalamum eius & frontem eius. Id eſt, thalamos eius & frontes ſeu poſtes eius.

Et oſtij gradus erãt, quibus aſcendebatur per eam. Ex atrio primo ſiue immundorũ aſcẽdebatur ad atrium ſecundũ ſiue mundorum per ſeptem gradus, ab atrio verò ſecundo ad atrium tertium ſiue ſacerdotum per octo.

Et veſtibulum eius, id eſt, atrij exterioris, & palmæ cælata. Poterat hoc ita verti. Et veſtibulum eius erat in atrio exteriore, & quædã palmæ in poſtibus, &c.

Et veſtibulum eius reſpiciebat ad atrium exterius: & cælatura palmarum in fronte eius hinc & inde: & in octo gradibus aſcenſus eius. Et per ſingula gazophylacia oſtium in frontibus portarum. Ibi lauabant holo-
F cauſtum. Et in veſtibulo portæ duæ menſæ hinc, & duæ menſæ inde: vt immoletur ſuper eas holocauſtum, & pro peccato, & pro delicto. Et ad latus exterius, quod aſcendit ad oſtiũ portæ, quæ pergit ad aquilonem, duæ menſæ: & ad latus alterum ante veſtibulum portæ duæ menſæ. Quatuor menſæ hinc, & quatuor menſæ inde: per latera portæ octo menſæ erant, ſuper quas immolabant. Quatuor autem menſæ ad holocauſtum de lapidibus quadris extructæ: longitudine cubiti vnius & dimidij, & altitudine cubiti vnius ſuper quas ponent vaſa, in quibus immolatur holocauſtum & victima: & labia earũ palmi vnius reflexa intrinſecus per circuitum: ſuper menſas autem carnes oblationis. Et extra portam interiorem gazophylacia cantorum in atrio interiori, quod erat in latere portæ reſpicientis ad aquilonem: et facies eorum contra viam auſtralem, vna ex latere portæ orientalis, quæ reſpiciebat ad viam aquilonis. Et dixit ad me: Hoc eſt gazo- G
phylacium, quod reſpicit viam meridianam, ſacerdotum erit, qui excubant in cuſtodiis templi. Porrò gazophilacium, quod reſpicit ad viam aquilonis, ſacerdotum erit, qui excubant ad miniſterium altaris. Iſti ſunt filij Sadoch, qui accedũt de filiis Leui ad dominum, vt miniſtrent ei. Et menſus eſt atrium longitudine centum cubitorum, et latitudine centum cubitorum per quadrum: et altare ante faciem templi. Et introduxit me in veſtibulum templi, et menſus eſt veſtibulum quinque cubitis hinc, & quinque cubitis inde, & latitudinem portæ trium cubitorum hinc, et trium cubitorum inde. Longitudinem autẽ veſtibuli viginti cubitorum: et latitudinẽ vndecim cubitorum: et octo gradibus aſcẽdebatur ad eum. Et columnæ erant in frõtibus, vna hinc, et altera inde.

Et veſtibulum eius reſpiciebat ad atrium exterius, & cælatura, &c. Poterat hoc ita verti: Et frontes eius erãt in atrio exteriore, palmęque in ipſis frontibus ex vtroque latere.

Et ibi lauabant holocauſtum Vnumquodque gazophylacium habebat oſtium verſus pauimentum, quod erat in frontibus portarum. Et in oſtiis horum gazophylaciorũ abluebant miniſtri templi carnes immolãdas, quæ erant penitus comburendę: quę hic vocãtur holocauſtũ, holocauſtũ idem eſt quod totum crematum. Qui ſe deo offerũt in holocauſtum, debent animum expiare, & conſcientiam piis lachrymis abluere. Eſt enim animus fractus, atq; ob criminis admiſſi conſcientiam iuſto mœrore, & lachrymarũ abũdantia deiectus, ſacrificium Deo gratiſſimũ. Ita enim ait Dauid: Sacrificium Deo ſpiritus *Pſal. 50.*
contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Si magnifacimus aquas florum aut herbarum, quia abluunt oculos, aut medentur nõnullis vulneribus, cur non magnifacimus lachrymas, quæ abluunt animæ ſordes, eiuſque vlcera curant? Hic liquor eſt omni balſamo prætioſior, vtilior, & ſalutarior. Id voluit ſignificare Salomon, cùm mare fuſile, & luteres in tẽplo conſtituit. Per *3. Reg. 7.*

mare fuſile & æneum, in quo lauabantur ſacerdotes deo ſacrificium oblaturi, ſignificabatur vera peccatorum confeſſio cũ lachrymis coniuncta, qua ſacerdotes nouę legis ad altare accedentes debent conſcientiæ maculas expiare. Luteres autem in quibus carnes in altari holocauſtorum offerendæ abluebantur, lachrymæ ſunt contritionis, quibus debent
Ioan 9. verè Chriſtiani labes ſuas delere, vt ſanctum fiat domino ſacrificium, & ad fontem Siloe, hoc eſt, ad veram ſcelerum confeſſionem, ad ſanctum pœnitentię ſacramentum confugere, vt excæcati, & flagitiorum tenebras detergant. Omnes fluuij non poſſunt prunã vnã
Simile. extinguere purgatorij, & piæ contritionis lachrymæ ignem illum extinguunt. Vt cùm domus aliqua incẽdio flagrat, qui eam volũt à flammis eripere, ad aquas confugiunt, ſic nos videntes animas noſtras flammis impiarum cupiditatum flagrantes, ſtatim ad lachrymas recurſuri, quibus incendiũ extin-
Simile. guamus. Vt in pelui poſitus numus à certo quodã loco non cernitur, at ſi vas illud fuerit impletũ aqua, ſtatim videtur numus à longe intuentibus, ſic anima noſtra in vaſis fictilibus, intra noſipſos numus hic admirabilis imagine Dei inſignitus non videtur à nobis, quo fit, vt nos ipſos ignoremus, at tanta poteſt eſſe piatum lachrymarum copia, vt ipſam animam noſtram intueamur, eiuſque peſtilentes labes emundemus. Quatuor ſunt piarum lachrymarum formæ, prima eſt earum, quæ ob peccata propria funduntur, de
Pſa. 5. quibus dixit Dauid: Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis ſtratum
Pſal. 118 meum rigabo. Secunda eſt ob aliena flagitia, iuxta illud eiuſdem diuini vatis: Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non cuſtodierunt legem tuam. Ac ſi diceret: Ideo oculos meos in lachrymarũ fontes cõuerti, quia intueor mortales legem tuam contemnere, ſeque ſceleribus contaminare. Hac ratione
Ierem. 9. ductus aiebat Ieremias: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos filiæ populi mei. Ac ſi diceret: Vtinam caput meum eſſet fons perennis, & oculi mei venę lachrymarum, vtinam caput meum eſſet in aquas conuerſum, quæ per oculos tanquam per canales perpetuò manarẽt, vt ita poſſem ſcelera populi mei debita lachrymarũ abundantia deplorare. Tertia lachrymarũ ſpecies
Pſal. 136 eſt, cum pro longo huius vitæ incolatu, & memoria exilij à patria cæleſti diffundũtur, iuxta illud: Super flumina Babylonis illic
Pſal. 41. ſedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. Et illud: Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei? Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dũ dicitur mihi quotidie, vbi eſt Deus tuus? Quarta eſt pro acerbiſſimorum cruciatuum, & innocentiſſimæ mortis Ieſu Chriſti memoria. Eam animo intuens Ieremias, vimque lachrymarum profundens, aiebat: Defecerunt pre *Thren. 2*
lachrymis oculi mei, conturbata ſunt viſcera mea. Hæ quatuor lachrymarum formæ ſunt quatuor illæ hydrię, quas aquis impleri as iuſſit Elias effundi ſuper holocauſtũ, quod fuit *3. Re. 18*
gratum Deo, & igne cæleſti mirabiliter deuoratum. Nec caret myſterio fuiſſe ignem cum his aquis copulatũ, ita enim debet Nilus cum Aetna coniungi, vt piarum lachrymarum affluentiam fundamus, & ardenti diuini amoris incendio flagremus. Eſt in Gal- *Simile.*
lia fons quidam frigidiſſimus, qui, vt teſtatur Baptiſta Fulgoſus, cum aquis aliquando flãmas ignis diffundit, ſic vir verè Chriſtianus cum piis lachrymis debet diuinæ charitatis flammas connectere, & beato illo ac admirabili incendio flagrare. Aqua lachrymarum eſt veluti mare rubrum, vbi Pharao, hoc eſt, *Exod. 14*
impius appetitus cum vitiorum exercitu obruitur, & flagitiorum capita confringuntur, iuxta illud: Contribulaſti capita draconum *Pſal. 73.*
in aquis. Nec ſolùm lachrymæ obruunt flagitia, ſed etiam cordis terram irrigant, & *Geneſ. 2.*
frugiferam reddunt. Eſt enim lachrymarum abundantia fons ille paradiſi irrigans vniuerſæ terræ ſuperficiem, & conſitum hortum, de quo aiebat Eccleſiaſticus: Rigabo hortum *Eccleſ. 14*
plantationis. Eſt etiam natatorium Siloe, vbi oculi animorum abluuntur. Felix ille, *Ioan. 9.*
qui piis lachrymis effunditur, quoniam in æterna beatitudine oblectabitur. Nam, vt ait regius vates, Qui ſeminant in lachrymis, *Pſal. 12*
in exultatione metent. O beata ſemina, quæ pro fructu æternam producunt voluptatem. Vnde Chriſtus Deus noſter, Beati, inquit, *Matth. 5*
qui lugent, quoniam ipſi conſolabũtur. Ipſe Dominus ſuper Lazarum plorauit mortuũ, *Ioan. 11.*
& videns ciuitatem fleuit ſuper illam. Dauid luxit Abſolonem, Chriſtus populum Iudai- *Luc. 19.*
cum, fleuit mundi ſcelera, petens à patre cæleſti eorum remiſſionẽ, & vt ait Diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos, cum clamore va- *Hebr. 5.*
lido & lachrymis offerens exauditus eſt pro ſua reuerentia. Audiamus Diuum Bernardum iis verbis falſam noſtram lætitiam obiurgantem: Chriſtus compatitur, & plorat, homo patitur, & ridebit? Et alibi: Deliciæ angelorum ſunt lachrymæ noſtræ, & delectabiles lachrymæ pœnitentis. Et iterum: Felices lachrymæ, quas benignæ manus conditoris abſtergunt, & beati oculi, qui in talibus liqueſieri elegerunt. D. Hieronymus ita inquit: O lachryma, humilis tua eſt potentia, tuum regnum, tribunal iudicis nõ vereris: amicorum tuorum accuſatoribus ſilentium imponis. Non eſt qui te aeredere veiet, ſi ſola intraueris, vacua non redibis, magis crucias diabolũ, quã pœna infernalis. Quid plura, vincis inuincibilem, ligas omnipotentem, inclinas filium virginis. Et diuus Gregorius: Regnum cęlorum rapi vult noſtris fletibus, quod noſtris meritis nõ debetur. Et Caſſiodorus in pſalmo: Fletus eſt cibus anima-

rum,

rum, corroboratio ſenſuum, abſolutio pecca
torum refectio mentium, lauacrum culparũ.
Simile. Hæc ille. Vt gelu dureſcit in vaſe quodã in-
cluſum, ſed ſi igne agitatur, liqueſcit, & per
vaſis egreditur foramina, ſic peccati frigidi-
tas vertitur in duritiem, at ſi diuini amoris
igni admoueatur, liqueſcit gelata illa frigi-
ditas, & in lachrymas reſoluta diffunditur
per oculos. Quærẽdus eſt hic ignis, vt diffluãt
Pſal. 147 lachrymæ, & peccata deleãtur. Emittet enim
illum Deus, & liquefaciet ea, flabit ſpiritus
eius, & fluent aquæ. Lugeamus igitur, & af-
fluentiam lachrymarũ fundamus, atque in
atrio interiore, in intimo conſcientię noſtrę,
holocauſtũ, hoc eſt nos ipſo deo dicatos per-
ennibus lachrymis lauemus, eos in ſpiritu
imitantes, de quibus hic ait Ezechiel: Et ibi
lauabant holocauſtum.

Vt immoletur ſuper eas holocauſtum. Occi-
debatur animal, & caro eius lauabatur &
cremabatur, & ita oblata Deo vocabatur ho-
locauſtum, hoc eſt ſacrificium totum com-
buſtum. Etſi hoc ſacrificij genus antiqua-
tum eſt, remanſit tamen id, quod ſignifica-
batur per illũ. Caro noſtra eſt diuini amo-
ris igne comburenda, & tota Deo immolan-
da. Si enim eam effrænatam, ſibique præſi-
dentem exultare & nutriri reliquerimus, ab-
iiciet moderationem & continẽtiam, & ani-
mum perturbabit, & ad perniciem ſempiter-
Geneſ. 3. nam adducet. Hæc eſt Heua nos ad pomum
Gene. 39. prohibitum inuitans. Hæc eſt Aegyptia Pu-
tipharis vxor Ioſephum ad falſas voluptates
volẽs allicere. Hæc eſt Iahel Siſarã ficto amo-
Iud. 4. re ſeducens, ſed verè occidens. Hæc eſt Dali-
Iud. 16. la, quæ Samſonem in ſinum ſuum blãdè ex-
cepit, eique capillos amputauit, tradiditque
Philiſtęis hoſtibus ſuis, qui illum oculis pri-
uarunt, & ad ignominiam traduxerunt. Hæc
Mar. 6. eſt puella ſaltatrix, quæ Ioãnis caput petiuit.
Ioan. 18. Hęc eſt ancilla oſtiaria, ad cuius vocẽ Chri-
ſtum negamus. Eam debemus coercere &
1. *Cor.* 9 caſtigare iuxta id, quod ait Apoſtolus in pri-
ma ad Corinthios: Caſtigo corpus meum, &
Rom. 12. in ſeruitutem redigo. Et ad Romanos: Obſe-
cro vos fratres per miſericordiam Dei, vt ex-
hibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentẽ, ſan-
ctã, Deo placentẽ, rationabile obſequiũ ve-
ſtrũ. Hoſtia occidebatur, & apoſtolus monet
vt carnẽ mortificemus, vt ſit hoſtia viuẽs, vt
ſit victima viua. Si victima eſt, occiſa eſt, ſi oc
ciſa, quomodo viua? Qui fieri poteſt, vt mor-
tua & viua eodẽ tẽpore ſit? Vult ſignificare
apoſtolus, ita nos debere carnem mortificare
vt ſit mortua peccato, viua autẽ gratię, mor-
tua concupiſcentię, viua verò virtuti. Imò
viua eſſe non poterit, niſi hoc modo fuerit
Rom. 8. mortua. Ait enim Apoſtolus: Si ſecundũ car-
nẽ vixeritis, moriemini, ſin autẽ ſpiritu facta
carnis mortificaueritis, viuetis. Viuere ſecun-
dum carnẽ, eſt eius imperio ſubeſſe, eius legi-
Rom. 13. bus obtẽperare, eius deſideriis duci. Ideo ait
poſtea in eadẽ epiſtola Apoſtolus: Curam

carnis ne feceritis in deſideriis. Et ad Coloſ- *Coloſſ.* 3.
ſenſes: Mortificate membra veſtra, quæ ſunt
ſuper terram. Et ad Galatas: Qui autẽ ſunt *Galat.* 5.
Chriſti carnẽ ſuam crucifixerunt cum vitiis
& concupiſcentiis.

Et pro peccato, & pro delicto. Peccatum eſt
in commiſſione, delictũ verò in omiſſione.
Vel per peccatum intelligitur culpa venialis,
per delictum verò flagitium mortiferum.

*Et ad latus exterius, quod aſcendit ad oſtium
portæ, quæ pergit ad aquilonem.* Ex his verbis
colligitur, huius ædificij locum altiorem eſſe
ex parte aquilonari, quod ſupra aſſeruimus,
verba illa explanantes. Quaſi ædificium ciui-
tatis vergentis ad auſtrum.

De lapidibus quadris extructa. Non rotun-
dis, qui non ſunt ad ædificium apti, ſphærica
enim in puncto ſe tangunt. Lapides quadra-
ti ex omni latere firmiter manent, lapidem
angularem imitantes, qui factus eſt in caput *Pſal.* 117
anguli, de quo ait Apoſtolus in epiſtola ad *Epheſ.* 2.
Epheſios: Iam non eſtis hoſpites & aduenę,
ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei,
ſuperædificati ſupra fundamentum Apoſto-
lorum & prophetarũ ipſo ſummo angulari
lapide Ieſu Chriſto, in quo omnis ædificatio
conſtructa creſcit.

*In quibus immolatur holocauſtum, & victi-
ma.* Holocauſtum erat totum crematũ, vi-
ctima non cremabatur tota, ſacrificium com-
prehendit vtrumque.

Gazophilacia cantorum in atrio interiore.
Quatuor gazophylacia erãt in intimo atrio,
duo cantorum, duo verò ſacerdotum. Sacer-
dotes immolabant Deo victimas, & canto-
res inter immolandum canebant, Deum lau-
dibus efferentes. Ea ſacrificia ſunt Deo grata,
quæ ſponte & cum gaudio fiunt. Id intelli-
gens regius vates canebat: Voluntariè ſacri- *Pſal.* 53.
ficabo tibi, & cõfitebor nomini tuo domine,
quod bonum eſt. Vbi confiteri accipitur pro
laudare. Sunt, qui exiſtimẽt in iis duobus ga-
zophylaciis ſolitos eſſe habitare ſacerdotes
per hebdomadas ſucceſſiuè, qui templo mi-
niſtrabant, & in aliis duobus ſimiliter canto-
res. Quidam exiſtimant, nec ſacerdotes nec
leuitas in his gazophilaciis commorari, ſed
ſeruari in illis inſtrumenta, ſacerdotum &
cantorum miniſterio neceſſaria, qualia ſunt,
thuribula, gladij ad occidendum victimas,
phialæ, & alia huiuſmodi pro ſacerdotibus,
pro cantoribus verò citharæ, tympana, cym-
bala, & alia huiuſmodi.

Iſti ſunt filij Sadoch Tertio libro Regũ fuit 3. *Reg.* 2.
memoriæ proditum, fuiſſe Abiatharum de
ſummo ſacerdotio deiectum, et Sadochum à
Salomone eius loco conſtitutũ. Et ita redu-
ctum fuit ſummũ ſacerdotium ad progeniẽ
Eleazari Aaronis filij. Huius Sadochi erãt fi-
lij, qui huic templo ſeruiebant. Sadoch idem
eſt quod iuſtus & iuſtificans, per quem
Chriſtus ſignificatur, de quo dicitur in pſal- *Pſal.* 10.
mo: Iuſtus Dominus, & iuſtitias dilexit,

æquitatem vidit vultus eius. Et D. Paulus in prima ad Corinthios. Factus eſt nobis ſapientia, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio. Huius ſunt filij omnes verè Chriſtiani, de quibus ait D. Ioannes: Quotquot autem eum receperunt, dedit eis poteſtatē filios Dei fieri, iis qui credunt in nomine eius, qui non ex ſanguinibus, nec ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati ſunt.

1.Cor.1. Ioan.1.

Et menſus eſt atrium longitudinem centum cubitorum. Loquitur de atrio interiore, quod erat in medio totius ædificij, in quo atrio ſitū erat templum. Erat autem atrium hoc quadratum, tam latum, quàm longum.

Longitudinem autem veſtibuli viginti cubitorum. Incipit deſcribere templū, in quo erat veſtibulum, ſanctum, & ſancta ſanctorū. In veſtibulo ſunt catechumeni, in ſancto baptizati, in ſanctis ſanctorum charitate præditi, ſapientia ornati, virtutum omnium mœnibus muniti, qui diuinarum rerum contēplationi dediti, corpore habitant in terra, animo verò in cælo, in carne humana degentes vitam cæleſtem, ac diuini bonitatis effigiem in ſuis moribus ac factis adūbrantes. Huius ſanctuarij ſiue ſancti ſanctorum porta anguſta eſt, & pauci per eam ingrediuntur. De ea ait regius vates: Hæc porta Domini, iuſti intrabunt per eam. Et Chriſtus Deus noſter apud Matthæum: Intrate per anguſtam portā, & apud Lucam: Contendite intrare per anguſtam portam.

Pſal.117 Matth.7 Luc.13.

Et octo gradibus aſcendebatur ad eam Subaudi interiorem portam. Hi octo gradus ſunt octo illæ beatitudines, de quibus ait Chriſtus: Beati pauperes ſpiritu, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum. Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terram. Beati qui lugent, quoniā ipſi conſolabuntur. & cæteræ quæ in euāgelio D. Mat recitantur, quod euangeliū canitur in feſto omnium ſanctorum. Celebrat eccleſia eorum memoriam, qui animum à corporis contagio ſeuocarūt, ſeque ad Chriſti imitationem contulerunt. Epiſtola Apocalypſi illi feſto deſtinata narrat multos eſſe beatos in gloria cæleſti, euangelium explicat vias, quibus ſe ad gloriam illam ſempiternā contulerunt, & gradus, quibus illuc aſcenderunt, & cæleſtem illam beatitudinem cōpararunt: Eſt euangelium illud ſumma quædā graduum paradiſi, & veluti itinerariū quoddam, docens vias ad æternitatem ducētes. De iis viis dicitur in pſal. Vias tuas Domine demōſtra mihi, & ſemitas tuas edoce me. Mare rubrum in exitu Iſraelitarū de Aegypto fuit in vias varias diuiſum. Ita enim ait diuinus vates. Qui diuiſit mare rubrum in diuiſiones aquarū. Nō dixit, in diuiſionē, ſed in diuiſiones, vt multas fuiſſe vias oſtenderet. Fluuius autē Iordanis vnā ſolùm habuit quando ad ingreſſum Hebræorū fuit retrorſum mirabiliter cōuerſum. Nā volētibus ad Aegypto, à mundi caligine, à flagitiis & ſceleribus exire

Matth.5 Apoc.7. Pſal 24. Exod.14 Pſa.135 Ioſue.3. Pſal.113

viæ multæ oſtendūtur: terrā autem promiſſionis, hoc eſt, cæleſtem patriā ingredientibus vna patet via, nimirum deſcendere in gratia gratum faciente, ad quam viæ aliæ dirigūtur, et per hanc portam illi ad æternā ingrediuntur beatitudinem, qui ex hac vita in charitate migrant, vel ſtatim, vel ſi non ſunt omnino purgati, poſtquam in purgatorio permundā tur. Vocantur autem hi octo gradus beatitudines, quòd ad certam illam tendant beatitudinem, in qua cœtus mentium beatarū Deo in æternum fruuntur. Quæ ſunt ad finē aliquem ordinata, debent habere ſimilitudinē aliquam & proportionē cum illo fine, cùm autem nos ſimus ordinati ad æternam beatitudinem, oportet habere cum ea aliquam ſimilitudinem & proportionem. Eſt autem hæc ſimilitudo & proportio ſeruare beatitudines diſpoſitiuas & præparatiuas ad obtinēdam beatitudinē vltimam & fruitiuā. Beatitudines autem ſunt paupertas ſpiritus, manſuetudo, lachrymæ, deſiderium iuſtitiæ, miſericordia, munditia cordis, pax, patientia. Vt ſi quis in papyro delineatū ædificiū magnificæ aulæ portaret manu, interrogāti quid manu teneret, poſſet rectè reſpondere, ſumptuo ſam aulam: non quod re ipſa manu teneret lapides, ligna, calcem, & magnam clauorum vim, ſed quod graphidem ædificij & linearū ductum, et ipſum denique ædificium illic deſcriptum geſtaret, ſic paupertas, māſuetudo, miſericordia, & cæteræ huiuſmodi virtutes hic connumeratæ dicuntur beatitudines, nō quòd re vera ſint ipſa æterna beatitudo, ſed quòd ſint imago quædam & deſcriptio, quā debet intueri & imitari, qui cæleſtem aulam conſequi, ſibique quodāmodo ædificare voluerit: & quòd qui his virtutibus eſt præditus & in corpore humano vitam cæleſtē imitatur, gerat imaginem beatorum, quare ipſe beatus etiam appellatur. Has octo beatitudines appellat hoc loco Ezechiel octo gradus, dicens: Et octo gradibus aſcendebatur ad eam

Simile.

Et columnæ erant in frontibus. Frontes hoc loco appellantur duæ partes parietis, quæ ex vtraque parte oſtij exiſtebant. In vno latere oſtij erat vna, in altero altera: quemadmodum in templo Salomonis, vt 3. Regum literæ diuinæ teſtantur. Per has duas columnas ſignificantur principes ſeculares Chriſtianam rempublicam in tēporalibus gubernātes, & præſules eccleſiaſtici eandē in ſpiritualibus regentes. In epiſt. ad Galatas: Petrus & Ioannes columnę vocantur. Imò ipſe Chriſtus Apoſtolos omnes & viros Apoſtolicos, principes & præſules colūnas vocat in pſalmo, dicens: Liquefacta eſt terra, & omnes, qui habitant in ea, ego confirmaui columnas eius. Ac ſi diceret: Cùm mundus eſſet veluti antiqua domus minitans ruinam, & prope ruitura, ego eam fulciui columnis, hoc eſt, Chriſtianis principibus & præſulibus confir-

3.Re.7. Galat.2. Pſal.74.

confirmaui. De ĩis columnis ait Salomon in *Prou. 10* Prouerbiis: Sapientia ædificauit ſibi domũ, excidit columnas ſeptẽ. Hæc ſapientia Chriſtus eſt, qui domum, hoc eſt catholicam Eccleſiam ædificauit, de qua tota hac viſione loquitur Ezechiel. Et columnis ſeptẽ, id eſt, multis principibus catholicis & præclaris ſapientibus eã muniuit. Frequens enim eſt, & in diuinis literis vſitatũ, numero ſeptenario intelligi indeterminatam multitudinem, vt alibi oſtendimus. Volens Deus oſtendere apud Salomonem multos futuros eſſe, numero vtitur ſeptenario, volens autem ſignificare, non ſolùm de Eccleſiaſticis loqui, ſed etiam de ſecularibus, apud Ezechielem duos nominauit duabus columnis ſignificatos.

Simile. Vt homo ex duabus partibus cõſtat, corpore & anima, ſic reſpublica Chriſtiana duobus regiminibus gubernatur, nimirum ſpirituali, quod animæ reſpondet, & temporali, quod corpus ſpectat. Et vt anima & corpus tam intimam habent inter ſe coniunctionẽ, vt nec anima velit corpus deſerere, nec corpus ab ea ſeparari: ſic hæ duæ gubernationes mutuam debent inter ſe, ſummamque habere concordiam & amicitiam. *Simile.* Quemadmodũ ea, quæ ex India aſportantur Orientali, magnifacimus, quòd deferantur ex regione remotiſſima, ſic principes terræ ſpirituale principatũ & veram religionẽ, quam filius Dei attulit ex cælo in terram, quapropter humanam naturam aſſumpſit, debent pluris quã terrena, imò ſummo pretio æſtimare: nam ea, quæ ex oris ſemotis adducuntur, parua ſunt & caduca, ea autem, quæ de cælo venerunt, magna ſunt, & perpetua. Quare debẽt duæ templi columnæ mutua, maximaque inter ſe conſuetudine & charitate coadunari. Hæ ſunt duæ illæ columnæ, *Cant. 3.* de quibus eſt in Canticis literis mandatum. Ferculũ fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani, columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum, aſcenſum purpureũ media charitate cõſtrauit. Hoc eſt, verus Salomon, rex pacificus. Chriſtus Deus noſter Eccleſiã conſtituit de lignis cedrorũ Libani, hoc eſt, de Chriſtianis odoriferis, vbi columnas, id eſt, principes & antiſtites collocauit, argenteos ob vitæ puritatem & doctrinæ ſplendorem: cuius Eccleſiæ pauimentũ eſt aureum propter charitatem, & tectum purpureum ob Chriſti ſanguinem: & medium ſiue intimũ eius diuino circũdatum amore. Quemadmodum operimentũ tentorij ſiue cælum lecti eos tegit, qui in lecto ſunt: ſic & Chriſti ſanguis eos, qui in Eccleſia commorãtur. At principes illi, & antiſtites, qui diuina lege contempta ſe turpibus dedunt voluptatibus, qui non ſolùm nocẽt, quòd ipſi deprauantur, ſed quod alios deprauent, peccato & exemplo lædentes, non merentur appellari columnę: ſed qui appetitus ſuos domuerint, & de mundo, carne, & dæmone victoriam reportauerint. Ita enim ait apud Ioannẽ in Apocalypſi Deus noſter: Qui vicerit, faciam illum columnã in templo Dei mei. Hæ ſunt columnæ, de quibus loquitur hic Ezechiel.

Annotationes ex Hebræo in caput XL.

IN *exordio anni.* Septuaginta habent, *ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ*. Hoc eſt, in primo menſe. Si primus erat mẽſis, apertè colligitur, principium eſſe anni. Sed hic primus mẽſis non erat anni legitimi, ſed anni iubilei, qui annus incipiebat mẽſe ſeptimo, die decima mẽſis, quæ eſt dies expiationis, vt oſtẽdimus in explanatione. Pro exordio eſt in hebræo: בראש be rox: quæ dictio principiũ ſignificat, & exordium, vt in pſalmo: Principium *Pſal. 118* verborum tuorum veritas. Ac ſi diceret: A principio, à mundi cõſtitutione ſemper verba tua fuerunt veritate pleniſſima. Significat etiam caput, & ſummitatem, & principem. Pro capite accipitur capite tertio Geneſis: *Geneſ. 3.* Inimicitias ponam inter te & mulierem, & ſemen tuum, & ſemẽ illius, & ipſa conteret caput tuum. Septuaginta habent: Ipſe tuum conteret caput, Chriſtum intelligẽtes virginis filiũ, qui dæmonis opera euertit, hominesque ab eius tyrannide liberauit. Huc alludens Apoſtolus Romanis dicebat: Deus *Rom. 16.* autem pacis conterat Satanam ſub pedibus veſtris velociter. Ex hebraico poteſt verti: Et inter fructum tuum & fructum illius, & ipſe confringet caput tuũ. Paraphraſis Chaldaica habet: Inimicitiam ponam inter te & inter mulierẽ, & inter filium tuũ & filium eius. Ipſe obſeruabit tibi, quod feciſti ei à principio. & tu obſeruabis ei in finem. At editio vulgata refert hoc ad virginem Mariam ita vertens. Et ipſa conteret caput tuum. Et rectè quidẽ: Ipſa enim eſt cæleſtis Iudith, quæ caput impij Olophernis præcidit, quoniam eum peperit, qui hãc de dæmone victoriam reportauit. Capite 2 Geneſis, vbi nos habe- *Geneſ. 2.* mus: Fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum paradiſum, qui inde diuidebatur in quatuor capita. Pro capitibus eſt in hebraico nomẽ hoc rox. Ea enim, quæ ab vno diuiduntur, appellantur capita, quia vnumquodq; caput ſibi ipſi efficitur. Ideo habet paraphraſis Chaldaica: Erat in quatuor capita fluminum. Septuaginta verò tranſtulerunt: Diuiditur in quatuor principia Sed quoniam dictio hæc ſignificat pręcipuũ, poteſt verti locus ille: Qui inde diuiditur in quatuor flumina pręcipua. R. Ionah vertit: In quatuor flumina magna. Eam ob cauſam verti poterat hic Ezechielis locus: In præcipuo anno. Hoc eſt in anno iubilei, qui apud Hebręos inter omnes alios annos principatum obtinebat, Et appellabatur annus emergens.

Et ecce vir, cuius erat ſpecies quaſi ſpecies æris. Septuaginta habent: Et ecce vir, & viſio eius erat quaſi viſio æris ſplendentis. Et præclatè quidem, nã de eo ait D. Baulus in epi- Hebr. 1. ſto. ad Hebræos: Qui cùm ſit ſplendor gloriæ, & figuræ ſubſtantiæ eius. Vbi Cyrillus per ſplendorem gloriæ coæternitatem ait ſignificari. Photius per hanc æternæ gloriæ relucẽtiam ſignificari ait filium à patre procedentem. Nec otioſum putat participium ὢν, eſt enim in Græco: Qui ens ſplendor gloriæ: ens enim nomen filij eſſe exiſtimat ſicut & patris. Loquẽs enim Deus Moyſi dixit illi: ἐγώ εἰμι ὁ ὤν. Id eſt, ego ſum ens. Pro quo vertit noſter interpres: Ego ſum, qui ſum. Cæterum pro ære eſt in hebraico נחשת nechoxeth, quod nomen æs signi- Ierem. 6. ficat, & chalybem: pro quo apud Ieremiam tranſtulit etiam æs noſter interpres, dicens: Ambulantes fraudulenter, vt æs & ferrum vniuerſi corrupti ſunt. Vbi nõnulli pro ære chalybem tranſtulerunt. Solent fabri ferrarij chalybem cum ferro miſcere, vt gladiorum acies acutiſſimæ ſint, & ſplẽdidiſſimę, & celerrimè ſecent. Eſt igitur Ieremiæ ſenſus. Quemadmodum chalybs cum ferro copulatur in armorum conflatione, ſic homines nefarij, ex fraudibus compoſiti mutua inter ſe familiaritate coniunguntur, vt aliis perniciem machinentur.

Et feneſtras obliquas in thalamis. Pro obliquis eſt in hebraico: אטמות atumoth, à verbo אטם atam, quod ſignificat claude- Pſal. 57. re, & obturare, vt in Pſalmo: Furor illis ſecũdum ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ obturantis aures ſuas. Ea ratione ducti vertunt quidã. Feneſtras clauſas. Pagninus retulit nomen hoc ad portas, nõ autem ad feneſtras, cùm in hebraico ad feneſtras referri videatur, non autem ad portas. Et in Theſauro incidens in hunc locũ ad feneſtras illud refert, & exponit feneſtras clauſas, id eſt, anguſtas forinſecus Septuaginta verterunt: Et feneſtræ abſconditæ ſuper theim. Domunculas illas, quas noſter interpres vocat thalamos, appellant illi theim. Symmachus habet: Et feneſtras toxicas. Fortaſſe ideo eas toxicas vocat, quia inſtar ferri ſagittæ toxico tinctæ ex parte interiore erãt ſtrictæ, ex parte verò exteriore latæ. Ea enim, quæ in tẽplo hoc deſcribũtur, ſunt ab vſu populari abhorrẽtia, & à mũdi opinione diſcrepãtia.

Et labia earũ palmæ vnius, reflexa intrinſecus per circuitum. D. Hieronymus ait labia hæc eſſe coronas menſarum margines ipſas ambientes. Vgo Cardinalis ait eſſe erecturas eminẽtes ſuper qualibet menſarũ in menſæ extremitatibus per orbẽ. Quæ duę ſentẽtiæ in idem concidũt. In hebraico pro labiis eſt שפתים xephattaim, à verbo xaphath, quod ſignificat diſponere. Exiſtimant Hebræi xephattaim eſſe vncinos: nã Thargum ita hunc locum trãſtulit. Et vncini egrediebantur menſuræ vnius quatuor digitorum, fixi in columnis in domo immolantiũ infra porticum. Hæc verba explanans R. Dauid in commentariis ait fuiſſe vncinos ferreos in columnis, & parietibus defixos, vt in illius miniſtri templi animalia immolãda ſuſpenderent ad ea excorianda. Hac ratione ductus vertit Pagninus. Et vncini ferrei ad ſuſpendendum carnem menſuræ quatuor digitorum, præparati intrinſecus circũ circa. Hoc nomine vſus eſt in pſalmo 67. regius vates, Pſal. 67. pro quo ſeptuaginta interpretes tranſtulerũt cleros, hoc eſt, ſortes: Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in pallore auri. Hæreditates appellantur ſortes. Dormire inter medias ſortes, ſiue inter medios cleros, eſt habitare, vbi nulla eſt ſecuritas, nimirum in terminis & liminibus duarum hæreditatum, ſiue regionum inter ſe diſſidentium. Eſt ergo ſenſus. Si habitaueritis vos ô præſules iuxta inimicos inter veſtram & eorum hæreditatem, non in aulis veſtris pigri & otioſi, dediti ventri & ſomno, ac ſi nullum ſit periculum, ſed tanquam peruigiles, & ad quẽuis hoſtis rumorem poſſitis excitari, pulchra & decorata erit Eccleſia vobis cõmiſſa: erit inſtar columbæ candidæ pennas deargentatas, & dorſum fuluo auro ſimile habentis. Huic expoſitioni fauet tranſlatio diui Hieronymi ita ex hebraico vertentis. Si dormieritis inter medios terminos, pennæ columbæ deargentatæ, & poſteriora dorſi eius in virore auri. Quod in pſalmo vocauit terminos, vocat hic apud Ezechielem labia, ſeu fines & terminos menſarum, ſeu coronas menſas ipſas circundãtes, & vndique ambientes. Qui vocabulum hoc aiunt ſignificare vncinos, aſſerunt etiam tripodes, & ollas, & locum, vbi ſunt ollæ, ſignificare. Aiuntq; hunc eſſe verum huius pſalmi intellectũ. Et ſi nunc tam ſordidi & atri ſitis, quàm hi, qui inter fuliginoſas ollas, & tripodes, & vncinos iacent, eritis tamen poſtea nitidi, & tanto candore affecti, vt poſſitis cum columba comparari, quæ pulchra eſt, & alas habet argẽteas, corporisque pennas auro fuluo ſimiles, & excellente colore affectas. Et ſi nunc in luctu & gemitu verſemini, & acerbis calamitatibus premamini, tamen polliceor vobis fore tempus, quo ſitis gaudio perfuſi, & in veſtrum decus reſtituti, ac in priſtinam dignitatem reuocati. Poteſt locus ille ita verti Si dormiatis inter media labia, &c. Et tunc erit ſenſus. Si cùm de vobis homines impij detraxerint, cùm nomen veſtrũ maledictis violauerint, & ſplendorem veſtrum maculare voluerint, inter eorum labia ſecurè quieueritis, nullam de illis vltionem ſumentes, ſed eorum contumelias æquo animo tolerãtes, eritis abſque dubio albis columbis ſimiles, quæ ſunt pulchro eximioque colore inſtar auri & argẽti affectæ, & admirabili pulchritudine

tudine decoratæ. Quo magis famã veſtram voluerint ſuis verbis obſcurare, eò ampliùs veſtra patientia, virtutis conſtantia, & erecti animi firmitudo eam illuſtrabũt. Nihil enim magis conducit, ad præclaræ famæ amplitudinem glorioſiùs augendam, quàm ſceleratorum hominum iniuria. Virorũ enim iuſtitiam & pietatem colentium dignitas flagitioſorum hominum contumeliis magnificentiſſimè illuſtratur. Vera huius vitę gloria non conſiſtit in vocibus malè iudicantium, nec in temeraria & inconſiderata multitudinis opinione impiorum facinorũ plerunque laudatricis, ſolida res eſt, & expreſſa, nõ adumbrata: ea eſt ſplendor virtutum, conſentiens laus bonorum, incorrupta vox bene de excellente virtute ſentientium. Et ita nomen hoc xephattaim, & illic apud Dauidem, & hic apud Ezechielem eandem habet ſignificationem, labia in vtroque loco ſignificans, ſed ita vt labium æquiuocum ſit, non vniuocum.

ARGVMENTVM CAPITIS XLI.

INgreditur diuinus vates in templũ, & ædificandæ Eccleſiæ catholicæ admirabilem perſpicit diſpoſitionẽ. Introduxerat eum vir ille, qui calamum menſorium, & funiculũ lineum manu tenebat, in tria illius ædificij atria, vt ea, quæ templum cingebãt, aſpiceret. Nunc eum in templum ipſum introducit, vt poſſit eximia illius myſteria penetrare, & ſanctæ Eccleſiæ Romanæ ordinem pulchritudinẽ, hierarchiam, & ſacramenta mentis oculis intueri.

CAPVT XLI.

A ET introduxit me in templum, et mẽſus eſt frontes ſex cubitos latitudinis hinc, & ſex cubitos latitudinis inde, latitudinẽ tabernaculi. Et latitudo portæ decem cubitorũ erat: & latera portæ, quinque cubitis hinc & quinque cubitis inde: et mẽſus eſt longitudinem eius quadraginta cubitorũ, & latitudinem viginti cubitorũ. Et ingreſſus intrinſecus mẽſus eſt in fronte portæ duos cubitos: & portam ſex cubitorum, et latitudinem portæ ſeptem cubitorum. Et menſus eſt longitudinẽ eius viginti cubitorũ, & latitudinem viginti cubitorum ante faciem templi. Et dixit ad me: Hoc eſt ſanctũ ſanctorum. Et menſus eſt parietem domus ſex cubitorũ, et latitudinẽ lateris quatuor cubitorũ vndique per circuitum domus. Latera autem latus ad latus bis trigintatria: & erant eminentia, quæ ingrederentur per parietẽ domus in lateribus per circuitum, & continerent, et non attingerent parietẽ templi. Et platea erat in rotundũ, aſcendens ſurſum per cochleam, et in cœnaculũ templi deferebat per gyrum. B
Idcirco latius erat templum in ſuperioribus: & ſic de inferioribus aſcendebatur in ſuperiora, & in medium. Et vidi in domo altitudinem per circuitum, fundata latera ad mẽſuram calami ſex cubitorum ſpacio, & latitudinem per parietem lateris forinſecus quinque cubitorum: et erat interior domus in lateribus domus.

EXPLANATIO.

ET *introduxit me in templũ.* Viri ſapientia præſtantes, qui philoſophiæ fontes voluerũt aperire, & res cognitu digniſſimas ab obliuione hominũ atque ſilentio vindicare, tres eſſe mundos aſſerunt, & has ſuas aſſertiones literis mandarunt. Primum mundum alios excelſitate, dignitate, & amplitudine facilè vincentem appellarunt ſupramundum, angelicum, & intellectualem: qui à nemine ſatis pro dignitate laudibus effertur, quoniam eſt ſupremum illud mentium beatarum domiciliũ, quæ Deo ſempiterno æuo fruuntur. Tãta eſt gloria refertũ, vt eius admiratione quadã veluti perculſus D. Paulus has voces emiſit: Sicut ſcriptũ eſt. Quod oculus nõ vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcẽdit, quę pręparauit Deus his, qui diligunt illum. Mundum ſecundum appellarunt cæleſtem, qui nouem orbibus ſeu globis conſtat: quorum vnus primum mobile appellatur, & extimus cæleſtis, qui reliquos omnes complectitur. Tertium & poſtremum appellarunt ſublunarem, quatuor elemẽtis conſtantẽ, quorum infimum eſt terra immobilis, In quam feruntur omnia ſuo nutu pondera, quæ ima ſede ſemper hæret, complexa mediũ totius vniuerſitatis locum. In hoc mundo propoſuit Deus hominem, qui etiã mundus appellatur, ſed mundus paruus, qui à Græcis dicitur microcoſmos, & in euangelio omnis creatura nuncupatur: quia rerũ omniũ creaturarũ communicationem re ipſa complectitur. Quemadmodum magni reges, cùm vrbem aliquam mœnibus inſignem olim condebant, ſoliti erant ſtatuam ſuam in ea collocare, vt vrbe abſoluta imaginem ſuam omnes aſpicerẽt:

1. Cor. 2.

Mat. vlt.

Simile.

ſic

ſicc ſummus ille Deus totius mũdi effector,
& moderator conſtructa mundi machina
poſtremũ omnium hominem in medio illis
tanquam imaginẽ ſuam cõſtituit: hac enim
in re homo ſuperat cælos admirabile cõuer-
ſione & celebritate concitatos, & micanti-
bus aſtris diſtinctos, quòd non illos, ſed eum
ſciamus eſſe ad Dei imaginẽ & ſimilitudi-
nem procreatum, & in hoc tertio mundo,
quem incolumus, vt primum conſequatur,
conſtitutũ. Hic tertius mundus, in quo mor-
tales vitam degunt, plenus eſt tenebrarum:
primus plenus lucis: medius ex luce & tene
bris temperatus. Hic per aquas ſignificatur
fluxas & inſtabiles, ille per ignẽ ſplendidiſſi-
mum, & immortalẽ, medius hoc eſt cælum
mediam obtinens naturam per ignem & a-
quam: quam ob cauſam ab Hebræis vocatur
xamaiim: eſt enim xamaiim: ex quod ſigni-
ficat ignẽ, & maiim, quod ſignificat aquas,
compoſitum, vt nonnulli ex Hebræis arbi-
trantur. Horum trium mundorũ imaginem
Exod. 25. gerebat antiquũ illud tabernaculũ à Moyſe
3. Reg. 6. mirabiliter cõſtructum: & poſtea templum
illud magnificum à Salomone ædificatum.
Erat enim tabernaculũ quemadmodum &
templum in tres partes diuiſum, quarũ ſin-
gulæ ſingulos, quos dixi, mundos repræſen-
tabant. Prima pars, quæ atrium nuncupaba-
tur, vbi homines ambulabant non ſolum
mundi, ſed immundi, non ſolùm ſacri, ſed
etiã prophani, vbi animalia Deo oblata oc-
cidebantur, erat huiuſmodi ſublunaris ex-
preſſum ſimulachrum Hic enim boni com-
morantur, & mali, eſtque perpetua ortus &
interitus viciſſitudo. Pars illa tabernaculi ſe-
cunda, quæ dicebatur ſancta, tota auri micãs
ſplendore, candelabroque ſeptẽ lucernis di-
ſtincto illuminata cælũ repræſentabat quod
ſeptem planetis per ſeptem lucernas ſignifi-
Exod. 25 catis illuſtratur. Pars illa intima, quæ erat ſa-
Exod. 26 cratior, vocata ſancta ſanctorũ, vbi erat pro-
3. Re. 6. pitiatorium, & cherubim alas ſuas expandẽ-
tes, & ſeipſos ſpectantes, imago erat mundi
illius angelici, ſupremi, & ſempiterni, vbi ſan
cti requieſcunt, diuina viſione ſummè oble-
ctati, bonorum copia repleti, & pulcherrimis
gloriæ immortalis ornamentis magnificen-
tiſſimè muniti. Illa enim Dei ciuitas ſempi-
terna eſt tabernaculum illud, quod, vt verbis
Hebr. 8. vtar Apoſtoli in epiſtola ad Hebræos, fixit
Hebr. 9. Deus, & non homo. Nam in ſancta ſancto-
rum ſemel in anno ſolus pontifex cum ſan-
Hebr. 9. guine introibat, quoniam futurum erat, vt
Chriſtus Ieſus aſſiſtens pontifex futurorũ
bonorum per amplius & perfectius taberna-
culum, per proprium ſanguinẽ introiſſet ſe-
mel in ſancta ſanctorum æterna redemptio-
Exod. 38 ne inuenta. Aſpicis igitur per tres taberna-
culi partes, tres mundos ſignificari, hunc quẽ
homines & bruta incolunt, cæleſtem in quo
micantes planetæ coruſcãt, & ſupercæleſtẽ,
beatiſſimum ſanctorum domiciliũ. Et quo-
niam ſanctum ſanctorum æternã adumbra-
bat beatitudinẽ, ad quam ante Ieſu Chriſti Matt. 27.
mortem nemo aſcẽdebat, erat vero tectum, Mar. 15
quod ſub illo moriente ſciſſum, vt intellige-
remus eſſe nobis per Chriſti ſanguinem & Luc. 23.
crucem ad ſupercæleſtẽ patriam, & cælitum
conſortium viam reſeratã. Ideo crux Chri-
ſti duo ligna habebat coniuncta, vnũ rectũ,
tendens ſurſum, alterũ tranſuerſum, vt in-
telligeremus naturam humanã per lignum
tranſuerſum ſignificatam ſociatam eſſe an-
gelicæ naturæ per lignum ſurſum erectum
intellectæ, & merito crucis & mortis inno-
centiſſimi agni fuiſſe homines angelorũ cõ-
ſortium in æterno tabernaculo conſecutos.
Sciſſio veli indicauit patere deinceps nobis
aditum ad patriam, & gloriam ſanctorũ, ad
cœtum mentium beatarum, vnde ob primi
parentis peccatũ eramus à principio ſecluſi.
Et licet hi tres mundi ſint diſtincti inter ſe,
poſſunt tamen vnus mũdus appellari, quòd
ab vno principio, & ad eundem finẽ omnes
referantur, & vno quodam concentu inter
ſe temperẽtur. Quod in vno eſt, in alio etiã
quodammodo inuenitur. eſt apud nos ignis,
eſt in cælo ſol, eſt in æterna beatitudine per-
fecta & ſumma charitas. Elementaris ignis
vrit, cæleſtis illuminat, ſupercæleſtis amore
ſuauiſſimo & beatiſſimo inflammat. Hi três
mundi non ſolùm in tabernaculo Moyſi, et
in templo Salomonio, ſed in hoc etiam ad-
mirabili Ezechielis templo fuerunt adum-
brati. Et præter eos alius eſt mundus, nimi-
rum Eccleſia catholica, in qua hi tres quo-
dammodo continẽtur, nam in ea eſt vita &
mors mundi ſublunaris, eſt claritas & obſcu-
ritas mundi cæleſtis, eſt charitas mundi ſu-
pracæleſtis, quæ hic incipit, ſed ibi eſt omni-
bus numeris abſoluta. In eccleſia eſt fides il
la, quæ eſt iuxta D. Pauli ſententiã ſubſtan- Hebr. 11
tia rerum ſperandarum, argumentum non
apparentium. Dicitur autẽ ſubſtantia, quòd
per fidem ſubſiſtant in nobis etiam modò
ſperanda, quæ in futuro per experientiã ſub-
ſiſtent. Id intelligens Chryſoſtomus in ex-
poſitione in epiſtolam ad Hebræos ait: Fides
in anima noſtra facit ſubſiſtere ea, quæ non
videntur. Itaque in eccleſia ea dicuntur ſuo
modo eſſe, quæ in æterna ſunt beatitudine.
Et licèt ibi non ſit fides cũ beatitudine, quo-
niam fides in ſui rationi habet imperfectio-
nem, quę eſt ex parte ſubiecti, vt ſcilicet cre-
dens nõ videat id quod credit, beatitudo au-
tem ex ſui ratione habet perfectionẽ ex par-
te ſubiecti, vt ſcilicet beatus videat id, quo
beatificatur, eſt tamẽ in beatitudine id, quod
credimus, etiam ſi ibi fides non ſit, nec quo
ad actum, nec quo ad habitũ. Imò iuxta D.
Thomæ ſententiam fieri nequaquã poteſt,
vt eadem fides numero maneat in patria,
itaque non ſolũ manet, ſed nec manere po-
teſt. Non tamen me fugit Durandũ ſubtili-
bus, & ingenioſis argumẽtis oſtendere velle,
poſſe

poſſe in beatitudine fidem quo ad habitum manere, ſed D. Thomæ ſententiam ſemper amplectendam duxi ob eius rationem, et admirabilem doctrinam, & ſapientiam, & ſanctitatem. Cùm autẽ per hoc Ezechielis templum tres mundi ſignificentur, hi autẽ mũdi in eccleſia intelligantur, rectè aſſerunt, qui per templum hoc, eccleſiam intelligendã dicunt, quã Deus voluit diuino noſtro vati in hoc admirabili ędificio demõſtrare. Duo alia ædificia nempe tabernaculũ Moyſaicum, et templum Salamonium eccleſiam etiam adumbrabant, ſed templum pręcipuè, nam per tabernaculum propriùs legis veteris ſtatus ſignificabatur, per templum verò ſtatus eccleſię. Eam ob cauſam ad tabernaculi conſtructionem ſolum Hebræi conuenerũt, ad ædificationem verò templi nõ ſolùm Iudæi, ſed Gentiles, vt diuina commemorat ſcriptura,
3. Re. 5. Ideo tabernaculũ erat mutabile, templũ verò firmũ & immobile. Et quãuis hoc ita ſit, vt toto tẽplo ſignificetur eccleſia, tamẽ per ſancta ſanctorũ ſignificatur æterna beatitudo et eccleſia triũphans. Vt enim nemo poterat ingredi ad ſancta ſanctorũ niſi per templũ, ſic nemo ad gloriã peruenit immortalẽ et eccleſiã triumphantẽ niſi per eccleſiã militãtem. Qui ſunt extra hoc ędificiũ, ſunt extra eccleſiam, qui in illo ſunt, in ea morantur, ſed qui magis accedunt ad ſancta ſanctorum, maiore flagrant charitate. Quidã ingrediuntur, quidã proficiſcuntur quidã longiùs procedunt, perfectionẽ euangelicã obtinentes, et in cęlis conuerſantes, aientes cũ apoſtolo: Cõuerſatio noſtra in cælis eſt. Hoc templũ ingreditur
Philip. 3. nunc Ezechiel cũ ductore ſuo, ipſius templi architecto, et mẽſuratore, hoc eſt cũ Chriſto, quem magnoperè obſecro & precor, vt meipſum ducat veramque mihi eius intelligentiam oſtendat.

Et menſus eſt frontes. Frontes hoc loco appellantur ſuperficies exteriores parietum ex vtraque parte oſtij exiſtẽtium, quòd ad portam accedentibus è fronte ac è regione apparerent. Superficies autem interiores nõ appellantur frontes, quòd ingredi volẽtes laterent. Habebant verò hæ frõtes ſex cubitos la-
Geneſ. 1. titudinis ex vtraque parte Sex diebus cõditus eſt mundus, quam ob cauſam per numerum ſenarium creaturarum creatio intelligitur, ex qua ad creatoris conſiderationem poſſumus peruenire, ex rerum creatarũ ordine, pulchritudine & conſtantia cognoſcentes effectorẽ. Ideo ſex cubiti erant latitudinis in frontibus templi, quę ſe templum ipſum ingrediẽtibus offerebant.

Latitudinem tabernaculi. Hoc eſt mẽſus eſt totã templi latitudinẽ. Accipitur tabernaculum pro tẽplo. Porticus tẽpli habebat viginti cubitos longitudinis, & vndecim latitudinis, corpus templi appellatum ſanctum habebat quadraginta cubitos longitudinis, & viginti latitudinis, ſanctum ſanctorum habebat viginti cubitos longitudinis, & totidem latitudinis. Longitudo autem ſancti, & ſancti ſanctorum erat ab oriente ad occidentem, latitudo verò ab aquilone ad auſtrũ. Sed in porticu diuerſo modo, nam eius longitudo erat ab aquilone ad auſtrum, latitudo verò ab oriente ad occidentem. Igitur longitudo porticus, & latitudo ſancti, et latitudo ſancti ſanctorum eandem habebant meſuram, nimirũ cubitos viginti. Itaque ſemper templum ſiue in porticu, ſiue in ſancto, ſiue in ſancto ſanctorum habet viginti cubitos ab aquilone ad auſtrum. Nunc menſuratur ea pars templi, quæ appellabatur ſancta, quæ erat tẽpli corpus, & primum menſuratur eius latitudo, & ait diuinus vates, duas eius frontes habere in latitudine duodecim cubitos, nam vnaquæq; ſex cubitos habebat, & ait hanc eſſe tabernaculi hoc eſt templi latitudinẽ. Et ſubdit ſtatim: Et latitudo portæ duodecim cubitorum erat. Erat in medio porta decem cubitorũ, in latitudine, quæ ex vtroque latere frontẽ vnã habebat longitudinis ſex cubitorum, cùm autem duæ eſſent frontes longitudinem efficiebant duodecim cubitorum. Sed hæc non videntur prima fronte cohærere, nam ſi porta in medio parietis tranſuerſi decem erat cubitorum, & duæ eius frõtes duodecim cubitos habebant, rectè ſequitur totam templi latitudinem eſſe viginti duorum cubitorum, decem enim cubiti portę cũ duodecim frontium efficiunt viginti duos: at nos dicimus totam eius latitudinem viginti duntaxat eſſe cubitorum. Sed diligenter intuentibus nulla hic apparet contrarietas, nã porta hoc loco non pro muri apertura accipitur, ſed pro foribus, & valuis ligneis, quæ aperturam ipſam claudebant, quæ valuæ latiores erãt ipſa oſtij apertura. Duæ valuæ portam in medio claudebant, quarum vtraque quinque habebat cubitos, & ex conſequenti ambæ decem cubitos efficiebant, cũ tamẽ apertura ipſa octo tantùm eſſet cubitorum. Iuxta valuarum cardines erant duæ erecturæ extra aperturã, quarum vnaquæque vnum cubitũ habebat. Et ita licet valuæ, cùm clauſæ erant, decem haberẽt cubitos latitudinis, porta tamẽ octo duntaxat habebat, quia duæ erecturæ duos cubitos occupabant. Cùm ergo porta eſſet octo cubitorum, & ex vtraque eius parte ſex eſſent cubiti, apertè oſtenditur, totam templi latitudinem viginti eſſe cubitorum, vt ſtatim aſſerit propheta.

Et latera portæ. Poteſt verti ex hebræo: Et humeri portæ. Et rectè quidẽ, nã humeri ad opera referuntur, propter que per portam fit ad vitam ingreſſus In veſte pontificis ſuper- Exod. 39
humerale cum rationali conſtringebatur, vt rationi opera copularentur, & poſſet dicere Pſal. 118
vir eccleſiaſticus: A mandatis tuis intellexi.

Et menſus eſt eius longitudinem quadraginta cubitorum. Hoc intelligitur de parte illa templi, quę appellabatur ſancta, quę erat quadra-

 ginta

ginta cubitorũ in lõgitudine ab oriẽte ad oc
cidẽtem, et ab ingreſſu vſque ad ſanctuariũ,
Act. 15. quia per multas calamitates oportet nos in-
Exod. 24 troire in regnũ Dei. Numerus quadragena-
3. Re. 19 rius afflictiones plerunque deſignat. Vnde
Num. 14 Moyſes & Elias quadraginta dies ieiunãt, &
Deut. 29 filij Iſraelis quadraginta annis in ſolitudine
affliguntur.

Et ingreſſus intrinſecus. Hoc eſt, in ſancta
ſanctorum.

*Et menſus eſt longitudinem eius viginti cu-
bitorum, & altitudinem viginti cubitorum.*
Hæc pars templi erat æquilatera, tota vndi-
que quadrata & æqualis, & omnibus nume-
ris abſoluta: cum aliæ duæ partes inæquales
eſſent, nempe porticus & ſancta. Vt autem
hæc perfectè intelligãtur, cõducere arbitror,
eorum ortũ à fronte repetere. Hieroſolymæ
templum non fuit à Dauide ſanguinis effu-
3. Reg. 5. ſore conditum, ſed à Salamone pacis aman-
67. tiſſimo, qui a futurũ erat, vt rex cęleſtis verus
Eſai. 9. Solomõ, hoc eſt verè pacificus, Chriſtus deus
Ephe. 2. noſter, quem Eſaias principem pacis vocat, et
D. Paulus pacem noſtram, nõ alieno ſangui-
ne diffuſo, ſed proprio ędificaret eccleſiã, cu-
ius locus erat in pace futurus, iuxta id, quod
Pſal. 75 cecinerat regius vates: Et factus eſt in pace
locus eius. Hic eſt clementiſſimus ille Deus
noſter Chriſtus Ieſus, qui non ſolùm huma-
num ſanguinem nõ ſitiuit, ſed etiã ne homi-
nes perirent, ipſe ſanguineas guttas ſudauit,
Luc. 22. & ſanguinem ſuum fundi permiſit, eoque
perfuſus, vulneribus confoſſus migrauit è vi-
ta, pacificans, vt ait apoſtolus, per ſanguinem
Coloſ. 1. crucis, ſiue quæ in terris, ſiue quæ in cælo
ſunt. Hic eſt verus Salomon, hic eſt verè pa-
cificus, hic eſt noſter verus architectus, eccle-
ſiæ catholicæ ędificator. Et quemadmodum
Salomoni pater Dauid neceſſaria parauit ad
templi ſtructurã, ſic pater Chriſto, Chriſtus
autem nobis. Et quemadmodũ conſumma-
to templo, & fundente Salomone preces, ig-
nis deſcendit de cælo: vt in libro ſecundo Pa-
2. Par. 7 ralipomenon literæ diuinæ teſtantur, & ſa-
cerdotes ſonitum tubis eleuabant: ſic con-
Ioan. 19. ſtructa eccleſia, poſt quã Chriſtus dixit: Con
ſummatũ eſt, & in cælo rogauit patrẽ iuxta
Ioan. 14. id, quod ipſe dixerat apud Ioãnem: Ego ro-
Acto. 2. gabo patrem, et alium paracletum dabit vo-
bis, deſcendit ignis ſuper diſcipulos, & appa-
ruerunt illis diſpertitæ linguæ tanquã ignis,
ſeditque ſuper ſingulos eorũ, & repleti ſunt
omnes ſpiritu ſancto. Et ſonitu tubarũ con-
cionum ſuarum mundũ repleuerunt. Quod
per Salomoniũ templũ, id etiã per hoc Eze-
chielicum ſignificabatur. In vtroque media
illa pars, quæ vocabatur ſancta, longa erat, et
ſtricta. Quis inæqualitatem hanc non lamẽ-
tabitur? Quis hoc contẽplans poterit lachry-
mas continere? Quis non ingemiſcet, & ab
imo pectore ſuſpiria nõ educet, vidẽs eſſe
huius templi longitudinem duplo maiorem
eius latitudine. Indicat enim inæqualitas

hæc, nihil eſſe in hac vita, quod animum ſa-
tiet & impleat, eique quietem & ſecuritatẽ
penitus tribuat. Omnia ſunt plena dolore,
ægritudine, calamitate, & anxia quadam ex-
pectatione. Et vt verbis vtar diui Pauli in epi-
ſtola ad Romanos: Omnis creatura ingemiſ- Rom. 8.
cit, & parturit vſque adhuc: non ſolùm au-
tem illa, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus ha-
bentes, & ipſi intra nos gemimus adoptio-
nem filiorum dei ſpectantes, redemptionem
corporis noſtri. Admonemur hac templi di-
ſparitate, non eſſe hic cõſummatam pacem,
non perfectum gaudium, non ſtabiles hono-
res, permanentes diuitias, non firmas iucun-
ditates. Quæ firma poteſt eſſe lætitia, cùm
dies & noctes cogitandum ſit, iamiam eſſe
moriendum cotidie, & propter breuitatem vitæ
nunquam longè poſſe abeſſe? Non quod vir
iuſtus morte perterreatur, illis enim mors
terribilis eſt, quorum cum vita extinguitur
nomen, non illis, quorum laus emori non
poteſt, ſed cum ſimus incerti, ſimus nec ne
in libro vitæ cõſcripti, & peccata noſtra me-
moria ſæpenumero repetamus, ideo time-
mus, & in cõmunibus moleſtiis verſamur.
Vera ſecuritas & perpetua trãquillitas æter-
næ beatitudini reſeruantur. Hic noxiam vi-
demus inæqualitatem, nam hic paupertate
laborat, ille diuitiis affluit: hic ſitit, ille ebrius
eſt, hic lætitia geſtit, ille ærũnis opprimitur.
Quidam naſcuntur, quidam moriũtur: qui-
dam rident, quidam copiam fundũt lachry-
marum. Sed omnes obnoxij ſunt miſeriis &
calamitatibus, & omnes interdum moleſtiis
lacerantur, & omnia tandem conſumuntur.
Nihil eſt opere aut manu factum, quod ali-
quando non conficiat & conſumat aut ca-
ſus, aut vetuſtas. Ideo longum eſt templum,
quia hic longanimitate indigemus, & rerum
humanarum tolerantia: & ideo eſt angu-
ſtum, quia ærumnarum angimur anguſtiis.
Sed ideo fortis eſt murus & validus, quia &
ſi impij & heretici eccleſiam velint impie-
tate & perfidia ſua euertere, nunquam illud Matt. 13
tamen poterunt efficere. Licet zizania ſimul
creſcant cum tritico vſque ad meſſem, triti-
cum tamen ſolùm infertur in horreum Dei,
zizania verò traduntur igni. Et ideo altum
eſt ædificium, quia excelſa ſunt eccleſiæ my-
ſteria & ſacramenta. Erat autem ſanctum à
ſancto ſanctorum diuiſum, quia eccleſia mi-
litans per ſanctum intellecta in terra eſt,
triumphans verò per ſanctum ſanctorũ ſig-
nificata ſuper cælos. Ad eam ſuſpiramus ex Hebr. 11
hoc exilio, à longè eam aſpicientes et ſalu-
tantes, & confitentes, eſſe nos peregrinos
& hoſpites ſuper terram. Id intuens diuus
Paulus in epiſtola ſecũda ad Corinthios aie-
bat: In hoc ingemiſcimus, habitationem 2. Cor. 5.
noſtram, quæ de cælo eſt, ſuperindui cu-
pientes, ſi tamen veſtiti, & non nudi in-
ueniamur. Nam & qui ſumus in hoc taber-
naculo, ingemiſcimus grauati. Et paulò poſt:
Dum

Dum ſumus in corpore peregrinamur à domino: per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem. Quemadmodum niſi amoto velo in templo Salomonis, & reſerato oſtio in templo Ezechielis, nemo poterat ſanctum ſanctorum penetrare, ſic nemo ingreditur in æternam beatitudinem, niſi amoto corpore, in quo dum viuimus, ſumus à cæleſti patria
Philip. 1. ſecluſi. Eam ob cauſam dicebat apoſtolus: Cupio diſſolui, & eſſe cũ Chriſto. Etſi enim
Philip. 3. erat cum Chriſto, quoniam vt ipſe ait: eius conuerſatio erat in cælis, tamen exulabat, & in corpore exiſtens peregrinabatur. Illic quã do diſſoluto carnis vinculo Deũ viderimus, erimus verè præſentes, quoniã diuina viſione oblectabimur, & Deo ipſo fruemur. Illic viuemus, hic morimur: noſtra enim quæ dicitur vita, mors eſt; hi viuũt, qui è corporum
Pſa. 136 vinculis tanquam è carcere euolauerunt. Hic ſuper flumina Babylonis ſedemus, & flemus, cogitantes ſuper cæleſtem montem Sionem,
Pſal. 125 cumq; memoria repetentes Et euntes imus,
Pſal. 70. & flemus, mittentes ſemina noſtra, illic verò introibimus in potentias domini, exultantes gaudio: & portantes manipulos noſtros perpetuum alleluia cantabimus. Hic ſumus in templo, in quo longitudo ſuperat latitudinem, illic erimus in ſancto ſanctorum vbique quadrato, vbi tanta eſt latitudo, quanta longitudo. Hic ſunt odia, & diuiſiones propter charitatis defectum, illic ſumma pax, ſumma concordia ob charitatis eximiæ abundantiam. O fœlix patria, ò votis omnibus optanda ciuitas, omni ex parte quadrata, omnino perfecta, vbi nulla eſt inæqualitas, nulla iniuſtitia, nullum ſcelus, nullus dolor, nulla nox, nullum denique malum. Quid poteſt excogitari glorioſius, quam in ſancto illo ſanctorum ſuper cæleſti habitare, ſummum illum cæli moderatorem omnia nutu gubernantem intueri, illam ſempiternam pulchritudinem aſpicere, eiuſque inæſtimabili gloria ſemper cumulari? Sed illud eſt lachrymarum abundantia deplorandum, templum quod ſanctum dicitur, quadraginta cubitis protendi, ſanctum verò ſanctorum viginti ſolùm, quoniam his monemur menſuris, multos eſſe in eccleſia militante, qui non erunt ad triumphantem: nã
Matt. 22 iuxta Dei noſtri ſententiam: Multi ſunt vocati, pauci verò electi. Quam ob cauſam eccleſia catholica cum ſagena miſſa in mare
Matt. 13 comparatur, promiſcuam hominum multitudinem continente: quam, cum impleta eſſet, educentes, & ſecus litus ſedentes elegerunt bonos in vaſa, malos autem foras miſerunt. Erat in ſanctis ſanctorum propitiatorium: quia futurum erat, vt filius Dei humanitate aſſumpta aduocatus noſter eſſet
1. Ioan. 2 in gloria æterna. Vnde ait Diuus Ioannes in prima ſua epiſt.: Aduocatũ habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum: & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris: non pro noſtris autem tantùm, ſed etiam pro totius mundi. Propitiatorium illud Chriſtum adũbrabat, quem iuxta diui Pauli ſententiam, Rom. 3.
propoſuit Deus propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius. Cherubim adumbrantes propitiatorium, ſeque mutuò reſpicientes, ſumma & altiſſima Chriſti myſteria ſignificabant, & admirabilem ipſorum myſteriorum conſonantiam. Loquebatur autẽ Deus Exod. 25
de medio eorum, & reſponſa dabat, & in 1. Reg. 6.
illis ſedebat. Ad quod alludit in verbis regius Pſal. 98.
vates: Dominus regnauit, iraſcantur populi, qui ſedes ſuper cherubim moueatur terra. Cherub idem eſt quod ſcientiæ plenitudo, & quia Deus omnem ſuperat ſcientiam, ſuper plenitudinem ſcientiæ dicitur ſedere, & ex oraculo, vbi erant cherubim dare reſponſa, quia Deus ex ſcientiæ plenitudine reſpondebat. Ipſe enim omnia ſcit, omnia videt, omnia cognoſcit, ipſe eſt ipſa ſapientia, quæ omnia nutu ſuo gubernat & moderatur. Ipſe eſt, quem in ſancto ſanctorum viſuros nos eſſe ſperamus, in æterna illa beatitudine omnibus numeris abſoluta, per hoc ſanctum ſanctorum ſignificata, vbi eſt perfecta quadratura, vbi longitudo & latitudo eandem habẽt menſurã, de qua ait hoc loco Ezechiel: Et menſus eſt longitudinem eius viginti cubitorum, & latitudinem viginti cubitorũ. Poteris hoc ita explanare, vt per propitiatoriũ in medio duorũ cherubim ipſum propitiatorium contemplantiũ, & mutuò ſe reſpicientium intelligas Chriſtum in medio duorum teſtamentorum, quæ de Chriſto loquuntur, & ambo ſummo cõcentu cohærent: vetus eſt figura noui, nouum explicatio veteris. Per Eliam, qui pugnaturus eſt cum Antichriſto, ſignificatur nouum teſtamentum: per Moyſen, qui legem tulit, vetus. Igitur propitiatorium in medio duorũ cherubim, eſt Chriſtus in medio Moyſi & Eliæ Matt. 17
transfiguratus. Cæterùm eadem menſuram fuit ſancti ſanctorum tabernaculi Moyſi, & Exod. 25
templi Salomonis, vt in libro Exodi, & in 3. Reg. 6.
tertio Regum literæ diuinę memoriæ prodiderunt.

Et menſus eſt parietem domus: Subaudi, in ſpiſſitudine.

Et latitudinem lateris quatuor cubitorum vndique per circuitum domus. Hoc eſt, menſus eſt latitudinem ſingulorum ſediliũ. Erãt in templo trigintatria ſedilia ex parte auſtrali, & alia trigintatria ex parte aquilonari iuxta murum templi: & vnumquodque habebat quatuor cubitos in latitudine. In his ſedilibus ſeu cathedris ſedebant ſacerdotes in choro. Longitudo templi diſpoſita erat ab oriente ad occidentem: & erant hæc ſedilia veluti ſtalla, quæ ſunt in choris monachorum: & vocantur hoc loco latera, quæ erant ita diſpoſita. In ſanctis ſanctorum ex parte aquilonis erant decem latera ſiue ſedilia: extra ſancta ſanctorum in anteriore

parte templi iuxta murũ ex parte etiã aquilonari erant viginti latera: iuxta murũ frõtis orientalis erant tria. Et eodẽ penitus modo erãt diſpoſita alia triginta tria verſus auſtrũ, Ab oſtio templi vſque ad latera iuxta murũ aquilonis erant ſex cubiti, templum habebat in longitudine quadraginta, & ſanctum ſanctorum viginti. Cùm igitur ex vtraque parte eſſent triginta ſedilia, & quælibet pars ſexaginta cubitos haberet, aperte ſequitur vnũ quodque ſedile duos occupare cubitos. In longitudine erant ſexaginta ſedilia, triginta ex vna parte, & triginta ex altera: ſex autem ſedilia erant in latitudine, ſcilicet à porta ad parietem aquilonis tria, & ab eadem porta ad parietem auſtri alia tria, quia quælibet illarum partium habebat ſex cubitos, et vnũquodque ſedile duos, & ita erant ſex ſedilia in ſpatio duodecim cubitorum. Aut erant in hoc pariete & in altero, qui erat inter ſanctum & ſanctum ſanctorum, hęc ſex ſedilia. Quod autem ait Ezechiel, vnumquodque ſedile quatuor cubitos occupare, id intelligendum eſt à parte anteriore in poſteriorem, in altitudine verò vnumquodque ſex cubitos occupabat, at à dextera parte in ſiniſtram duos tantùm. Ita hunc locum exponit Vgo cardinalis vir doctiſſimus. Richardus de ſancto Victore vir etiam eruditiſſimus ait, hæc latera eſſe deambulatoria quædam. Lyranus verò non minore ſapiẽtia excultus ait eſſe appendicia, lateribus templi exterius adhærentia. Alij pro lateribus vertunt thalamos, dicunt eſſe domunculas prope templum ex parte exteriore. Hæ ſunt ſententiæ virorum doctorũ hunc locum explanantium, variæ illæ quidem, ſed nulla earum abſque ratione fundamento. Et licet quælibet harum defendi poſſit, prima tamẽ videtur conuenientior, & expeditior. Nec obſtat id, quod aiunt eius improbatores, neque in ſancto ſanctorum templi Salomonis non fuiſſe ſedilia, quoniã nemo illuc ingrediebatur niſi ſummus ſacerdos ſemel in anno, & eam ob cauſam in ſancto ſanctorum huius templi Ezechielis non debere eſſe ſedilia & ex conſequẽti non eſſe aptam Vgonis ſententiam, qui ibi viginti ſedilia collocauit, decẽ ex vna parte, decẽ verò ex altera. Hæc, inquam, obiectio non obſtat, imò ſatis fragilis eſt, multa enim in hoc Ezechielis templo deſcribuntur, quæ in templo Salomonis nũquam fuerunt. In templo Salomonico non erat æquum eſſe ſedilia, in Ezechielico autẽ erat. Nam ſactarium ſiue ſanctum ſanctorum templi Salomonis imaginem gerebat æternæ beatitudinis ante mortem Chriſti, quam ob cauſam tegebatur velo, & nemo illuc ingrediebatur præter ſummum pontificem ipſius Chriſti imaginem gerẽte, vt aſſerit in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus. At *Hebr. 9.* ſanctum ſanctorum huius templi Ezechielis figura erat eccleſiæ triumphantis poſt Chriſti mortem, poſtquam ſciſſum eſt velum, & cælum ob crucem Chriſti reſeratum, poſtquam Chriſtus dixit latroni: Hodie mecum *Matt. 27* eris in paradiſo, & innumerabilis ſanctorum *Mar. 15* multitudo fuit gloriam ſempiternam conſecuta. *Luc. 23.* Quod verò obiiciunt, tot ſedilia non poſſe in templo locari, quoniam occuparent totum illud ex vtraq; muri parte, & ita nullus eſſet ingreſſus in templum ex parte aquilonari, nec ex auſtrali, et ex conſequẽte duo oſtia templi, quorum vnum erat ad aquilonem, alterum ad auſtrum, inutilia eſſent: id parum habet vigoris, nam fieri potuit, vt ſedile illud, quod erat iuxta oſtium ex parte aquilonari, ſciſſum eſſet à porta vſque ad templum, vt introire volẽtibus præberet ingreſſum, & nihilominus nomen ſedilis nõ amitteret, & ſimiliter de eo, quod erat in parte auſtrali. Illud eſt hoc loco aduertendum, hęc latera eſſe bis triginta tria, quia futurũ erat, vt ſpiritualem purgationem haberemus. In *Leuit. 12* Leuitico ſcriptum eſt, debere mulierem poſt *Luc. 2.* partus hebdomadã explere triginta tres dies, vt veniret ad templi purificationem. Sed hoc erat in primo ortu, nimirũ naturali cũ autẽ nos indigeamus ſecunda natiuitate, nempe ſpirituali regeneratione, indigemus bis triginta diebus, vt ad templum ſempiternum, ad immortale gloriæ domicilium ingrediamur. Oportet magnam animi puritatem acquirere, nec ſolùm abhorrere à maleficio exteriore, ſed etiam mentem & cogitationẽ integram & puram ſeruare, & Chriſto adhærere, vt vita noſtra ſit laudabilis & perfecta, quæ tantò erit purior, quantò erit Deo propinquior. Vt in rebus naturalibus ſunt cauſæ & affectus, ſic in ſpiritualibus. Et quẽ- *Simile.* admodu in naturalibus quantò effectus propinquior eſt cauſæ, eique ſimilior, tantò eſt perfectior, vt in ignis calore videmus qui igni proximus efficaciſſimus eſt, quantò autẽ ſe magis diſtrahit et elongat ab igne, tantò magis ex vi ſua amittit, ſic in ſpiritualibus tantò vita Chriſtiana eſt nobilior & præſtãtior, quantò magis ad Chriſtũ accedit, eſtque eius imitatione propinquior. Cùm autẽ ab eo nõ diſcedit, imò illum amplectitur, & cũ eo ardentiſſima charitate connectitur, tũ dicitur ſuis numeris abſoluta: Et quoniam charitatis officiũ eſt nos cum Chriſto vnire & cõiungere iuxta id, quod ait D. Ioãnes: Qui manet *1. Ioan. 4* in charitate, in Deo manet, & deus in eo: & iuxta id quod ait D. Paulus. Qui adhæret Deo vnus ſpiritus eſt. Et alibi: Super omnia *1. Cor. 6.* autẽ charitatẽ habete, quod eſt vinculũ perfe *Coloſſ. 3.* ctionis, & per hanc noſtrã cum Chriſto coniunctionẽ obtinemus, ſumma ope niti decet, hanc quærere, & retinere charitatem, vt vita noſtra Chriſtũ ſequatur & imitetur, & effectus ſit cauſæ proximus & ſimilimus, vt eximiã regenerationis puritatẽ cõſequamur. Et ita nõ ſolũ naturæ puritatẽ triginta triũ dierũ obtinebimus, ſed etiam bis triginta tribus diebus,

diebus, hoc eſt, perfecta puritate ornati templum ſuper cęleſtis beatitudinis ſummo gaudio exultantes penetrabimus.

Et erat eminentia. Hoc eſt, quædam ligna exibant ex pariete templi, & eminebāt foras, quæ ingrediebantur ipſa ſedilia, vt ea ſuſtentarent per circuitum, ne ipſa ſedilia attingerent parietem. Sedilia illa, quæ erant iuxta murum orientalem, quorū tria erant ex vno latere portæ, tria verò ex altero, diſtabant à pariete cubito vno, vt poſſent palmę cælatę videri, alia verò ſedilia, quæ erāt in lateribus templi, parum diſtabant à pariete, quoniam palmæ cælatæ erant ſuper illa.

Et platea erat in rotundum. Platea vocatur ſpatium quoddam rotundū, vbi erat turris rotunda intus vacua cum gradibus, quibus aſcendebatur in orbem per cochleam ab inferiore manſione templi ad ſecundū & tertium cænaculum. Ideo platea hæc, quæ ad ſupremā habitationē præbebat viā, rotunda erat, perfectiſſima, capaciſſima & pulcherrima. Talis eſt virtus, per quā ad æternā aſcēdimus beatitudinem. Ideo elementa à Deo creata rotunda ſunt, ſimiliter ſol, luna, & globi illi ætherij, monimēta diuinitatis perpetua. Et ea, quæ ſingulari proſequimur amore, cùm rotunda oculi pupilla comparamus. Hæc cochlea, per quam aſcendebatur ad ſupremam manſionem, arcta erat, quia arcta eſt via, quę ducit ad vitam, vt ait Chri-
Matth. 7 ſtus Deus noſter, & pauci ſunt qui inueniūt eam. Hæc via anguſta eſt pœnitentia & corporis caſtigatio, et afflictio propter deū ęquo
Luc. 5. animo tolerata. Ad hanc vocat nos Chriſtus Deus noſter, qui de ſeipſo ait: Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam:
Luc. 13. Et rurſum: Niſi pœnitentiam, inquit, habueritis omnes ſimiliter peribitis. Et D. Ioā-
Matth. 3 nes Baptiſta: Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum. Si Chriſtus verus Deus noſter ieiunauit, ſi orauit, ſi iniurias pertulit, ſi calamitatum anguſtiis vndique afflictus, & vulneribus traiectus mortem acerbiſſimam tolerauit, quare nos voluptatibus ducemur, deliciis diffluemus, &
Simile. labores honeſtos repudiabimus? Properat quidam rex ad prælium vndique armatus, ducens exercitum militū omnibus armis indutorum, erigitur ſignum militare, expanduntur vexilla & regia ſtemmata, duces bellica armatura muniti cohortes adhortantur. Sed ſi videres eſſe in exercitu homines aliquos dearmatos, illecebris delinitos, qui pro thoracibus & loricis lenia ſerica induerent, pro galeis pileos bombycinos, et pro gladiis flabella portarent, eos inſanos cenſeres, moneresque ne corā rege ita apparerent induti, quin potius ſe armis induerent, vt decet ſtrenuos milites ſui ducis & regis imitatores. Eodem modo cùm Chriſtus laboribus, & doloribus, & tormētis, & patientia ſe induerit, & ſignū crucis erigat, procedantque armati Apoſtoli & Martyres, & cæteri, qui Chriſtum regem ſuū ſequuntur, quare nos relictis armis delicias amplectemur, & contemptis laboribus Chriſtiano dignis ad falſas mundi voluptates auiditate incenſi aſpirabimus? Mutemus veſtimenta, & armis pœnitentię muniamur. Hæc ſunt arma illa reſplendentia, de quibus ait D. Paulus in epi- *Rom 13.*
ſtola ad Romanos. Induamur arma lucis. *2 Cor. 6*
Et in ſecunda ad Corinthios: Per arma iuſti- *2. Co. 10*
tiæ à dextris & à ſiniſtris. Et rurſum. Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum. Et ad Epheſios: Induite vos armaturam Dei. *Epheſ. 6.*
Exeuntes de Aegypto oportet, vt armati incedamus, ſi volumus verā promiſſionis terram penetrare. Id volens ſignificare diuina ſcriptura in libro Exodi ait: Armati aſcende- *Exod. 13*
rūt filij Iſrael de terra Aegypti. Induere hāc armaturam idem eſt quod agere pœnitentiam, & per arctam viam, per anguſtam cochleam ad vltimū & ſupremum cœnaculū, hoc eſt, ad æternam beatitudinē peruenire.

Idcirco latius erat templum in ſuperioribus. Hoc refertur ad id, quod dixerat de lateribus. Nam cū latera ſiue ſedilia eſſent in parte inferiore templi iuxta parietes, bonamque templi partem occuparent, conſequens eſt, vt templū maius ſpatium haberet ſurſum, quàm deorſum. Vel ideo ait latius eſſe templum in ſuperioribus, quia parietes multò erant latiores infrà quàm ſuprà, & quantò magis aſcendebant ſurſum, tantò erant anguſtiores, quantò autem magis ſe ſtringebāt ſurſum ſe erigentes, tantò latius vacuum efficiebant. Nam templū virum firmū debet habere fundamentum, & plus habere ſolidi, quàm oſtentationis. Et quemadmodū mu- *Simile.*
rus ille, quantò altiùs erigebatur, tantò debilior apparebat, ſic viri iuſti quantò excelſiùs ad cælum virtutibus extolluntur, tantò fragiliores & inutiliores à mundo cenſentur.

Et vidi in domo altitudinem per circuitum fundata latera, &c. Exprimit laterum ſiue ſedilium altitudinē. Senſus eſt: Vidi in templo altitudinem laterum per circuitū, quorum laterum ſiue ſedilium vnumquodque habebat ſex cubitos in altitudine, erantque hæc latera fundata in trabibus, quę ex parietibus exibant, vt ſedilia ſuſtentarent. Et habebant hæ trabes fundamētales intra parietes quinque cubitos extra ipſa latera.

Erat interior domus in lateribus domus. Hoc eſt, & eodem modo ſe habebat ſanctū ſanctorum circa hæc ſedilia.

Et inter gazophylacia latitudinē viginti cubitorum in circuitu domus vndique. Et oſtium lateris ad orationem: oſtium vnum ad viam aquilonis, et oſtium vnum ad viam auſtralem: et latitudinē loci ad orationem

quinque cubitorum in circuitu. Et ædificium,quod erat ſeparatum, verſúmque ad viam reſpicientẽ ad mare latitudinis ſeptuaginta cubitorum, paries autem ædificij quinque cubitorum latitudinis per circuitum, & longitudo eius nonaginta cubitorũ, Et menſus eſt domum longitudinis centum cubitorum: & quod ſeparatum erat ædificium, & parietes eius longitudinis centum cubitorum. La titudo autem ante faciem domus, & eius,quod erat ſeparatũ cõtra orien-
C tem centum cubitorum. Et menſus eſt longitudinem ædificij contra faciem eius, quod erat ſeparatum ad dorſum: ethecas ex vtraque parte centum cubitorum: & templum interius, & veſtibulum atrij. Limina & feneſtras obliquas, & ethecas in circuitu per tres partes contra vniuſcuiuſque limẽ, ſtratumque ligno per gyrum in circuitu: terra aute vſque ad feneſtras,& feneſtræ clauſæ ſuper oſtia. Et vſque ad domum interiorem, & forinſecus, per omnem parietem in circuitu intrinſecus, & forinſecus, ad menſuram,

Et inter gazophylacia latitudinem viginti cubitorum. Id eſt, latitudo omnium ſpatiorum, quæ erat inter gazophylacia ſiue exedras,erat viginti cubitorum.

Et oſtium lateris ad orationem. In vtroque latere templi erat oſtiũ,quo poſſent ingredi ad preces ad Dominum fundendas. Accipitur hic latus pro parte aquilonari, & auſtrali. Per aquilonem ſignificatur calamitas, per meridiem proſperitas, vt intelligamus debere nos orare & in mœrore & in lætitia in ærumnarum anguſtiis, & in rerũ proſperarũ affluentia, in vtoque ſtatu,& calamitoſo & florente. Eſt enim deprecatio portus tutus, ad quem in omni procella debemus confugere. In illa inueniemus quietem, & animi oblectationem, & per eam effectũ noſtri pij deſiderij conſequemur, præſertim ſi fuerit cum humilitate, & animi ſubmiſſione con-
Iud. 9. iuncta In libro Iudith ita ſcriptum legimus:
Pſal. 36. Humilium & manſuetorum domine ſemper tibi placuit deprecatio. Regius vates, Subditus,in quit, eſto Domino,& ora eum.
Pſal. 101 Et rurſum: Reſpexit in oratione humilium.
Eccleſ. 35 Eccleſiaſticus: Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit,& donec propinquet,non conſolabitur, & non diſcedet,donec altiſſimus aſpiciat. Hoc intelligẽs Daniel has voces emit- *Dan.* 9.
tebat. Propter temetipſum inclina Deus meus aurem tuam, & audi. Nec enim in iuſtificationibus noſtris proſternimus preces ante faciem tuam,ſed in miſerationibus tuis
multis. Deus ipſe, qui nullius in ſe ſuperari *Luc.* 18.
viribus poteſt, humilis publicani precibus fuit victus. At qui ſuperbia elati preces ad Deum fundunt, cùm nec ſeipſos cognoſcãt, nec velint à ſceleribus deſiſtere, non merentur exaudiri. Ideo huiuſmodi hominibus aie-
bat Deus per Eſaiam: Cùm extẽderitis ma *Eſa.* 1.
nus veſtras,auertam oculos meos à vobis, & cùm multiplicaueritis orationem, nõ exau-
diam Idẽ Eſaias: Peccata, inquit veſtra,ab- *Eſa.* 59.
ſconderũt faciem eius à vobis. Et Ieremias: *Thren.* 3
Nos iniquè egimus, & ad iracundiam prouocauimus,idcirco tu inexorabilis es. Cõtra verò viris iuſtitiam & pietatem colentibus dicebat apud Ioannem Chriſtus Deus noſter.
Si manſeritis in me, & verba mea in vobis *Ioan.* 15
manſerint,quodcũque volueritis,petetis, &
fiet vobis. Et apud Lucam: Petite, & dabitur *Luc.* 11,
vobis,quærite, & inuenietis, pulſate, & aperietur vobis. At ſi Deus non ſtatim ſuis poſtulata concedat, illud eſt, vt ea pluris æſtimemus adepta, vel quia illis quæ petunt, nullam afferunt vtilitatem. Nam vt præclarè ait D. Auguſtinus: Sæpe Deus multos non exaudit ad voluntatẽ, vt exaudiat ad ſalutẽ. Et alibi: Nõ eſt iam miſerũ non adipiſci quod velis, quã adipiſci velle, quod non oporteat. Id intelligens Menedemus philoſophus, vt narrat Raphael Volaterranus iuueni dicenti: Magna res eſt aſſequi quod optes, reſpondit: Multò magis eſt optare quod deceat. Effectum precationum noſtrarũ obtinebimus abſque dubio, ſi id quod fuerit Deo gratum, noſtræque animæ vtile & ſalutare à Deo cum humilitate,& feruore,& conſtantia petierimus. Et quoniam oratio, vt ait Damaſcenus, eſt aſcenſus intellectus in Deum, & per intellectum vtraque vis intelligitur apprehenſiua & motiua, oportet eum qui vult precibus à Deo petita impetrare, cognoſcere defectos ſuos, & Dei potentiam miſericordiamque intelligere, & ad illũ eum deſiderio, ſpe, & verò corde cõfugere Moyſes precibus pugnans contra Amalech manus ha-
bebat ad Deum leuatas. Et Ieremias ait: Le- *Exod* 17
uemus corda noſtra cũ manibus ad Domi- *Thren* 3
num. Et quemadmodũ ad preces Eliæ deſ- 4 *Reg.* 1
cendit ignis de cælo, ſic nobis pias precationes fundentibus veniet ignis diuini amoris, qui corda noſtra incendat, & ſtudio immortalitatis inflammet. Et vt verbis vtar beati Cypriani in epiſtola prima ad Corneliũ, incũbamus genibus aſſiduis, et deprecationibus crebris. hæc ſunt enim nobis arma cœleſtia, quæ ſtare & perſeuerare firmiter faciũt, hæc ſunt munimenta ſpiritualia, & tela diuina quæ protegunt. Illud eſt hoc loco aduertendum in templo hoc oſtia eſſe ad orationem,

tionem, & templum Salomonis domum
Eſa.56. orationis vocatum fuiſſe. Ipſe Salomon con
fecto tẽplo has voces in eo emiſit, quæ ſunt
3.Reg.8 lib. Reg.3.mandata. Audi Domine hymnũ
& orationem, quã ſeruus tuus orat coram
te hodie, vt ſint oculi tui aperti ſuper domũ
hanc nocte ac die, ſuper domũ de qua dixi-
ſti: Erit nomen meum ibi, vt exaudias ora-
tionem, quam orat in loco iſto ad te ſeruus
tuus, vt exaudias deprecationem ſerui tui, &
populum tuũ Iſrael, quodcunque orauerint
in loco iſto. Hæc ibi. Credimus abſque du-
bio Deum vbique eſſe per eſſentiam, præſen
tiam, & potentiam ſicut cauſam in effecti-
bus eius bonitatem participantibus. Vult ta-
men eſſe templa precibus & diuino cultui
Deut.16 deſtinata. In Deuteronomio ita ait: Nõ po-
teris immolare phaſe in qualibet vrbiũ tua-
rum, ſed in loco, quẽ elegerit dominus Deus
Dan.6. tuus, vt inhabitet nomẽ eius ibi. Daniel cum
eſſet in Babylonica captiuitate detentus, &
non poſſet templũ adire Hieroſolymæ, il-
luc dirigebat oculos, fundens preces facie ad
templum verſa. Et multi etiã exules ad tem
3.Reg.8. plum verſa facie orantes exaudiebantur. Po-
teris ne oſtendere locum in Iudæa, cui tale
ſit cõceſſum priuilegium? Minimè quidem.
3.Reg.6. In templo dabat Deus olim reſponſa, & ibi
Angelus apparuit Zachariæ. De templo eie-
Luc.1. cit Chriſtus Deus noſter emẽtes & venden-
Matt.21 tes, vocãs templum domum patris ſui, cùm
Mar.11. tamen ſciret totum vniuerſum domũ patris
Luc.19. ſui eſſe. Ingreſſus enim templum dixit: Scri-
Ioan 2. ptum eſt: Domus mea, domus orationis vo-
cabitur, vos autem feciſtis illam ſpeluncã la-
tronum. At poſtquam Iudæi eundẽ Chri-
ſtum ſeruatorem noſtrum falſis criminibus
ad cædem vocarũt, & vulneribus traiectum
cruci affixerunt, fuit templũ illud euerſum.
Et eius euerſione appropinquante auditæ
ſunt angelorum voces dicentium: Receda-
mus ex iis ædibus. Et ne me hoc fingere exi-
ſtimes, lege Ioſephum libro de bello Iudai-
co ſeptimo, capite decimoſeptimo. Egeſip-
pum lib.5.cap.44. Euſebium libro de hiſto-
ria Eccleſiaſtica 7 cap 3 qui omnes hoc me-
moriæ prodiderunt. Sed quando templum
illud euerſum eſt, multæ iam erant eccleſiæ
Chriſtianorum, quæ fuerunt tempore apo-
ſtolorum ædificatæ, vbi fideles, quæ ad re-
ligionem & Chriſti fidem pertinerent, do-
cerentur, Deum orarent, & ſanctiſſimum
Domini corpus ſumerent. Sed quoniam
in iis eccleſiis nonnulli ex Corinthiis diſ-
cordiam excitabant, & cibum ſumebant,
reprehẽdit eos Apoſtolus in epiſtola prima
1.Co.11 ad eos miſſa, capite 11. dicens: Conuenienti-
bus vobis in eccleſiam, audio ſciſſuras eſſe
inter vos. Et paulò pòſt: Nunquid non do-
mos habetis ad manducandũ, & bibẽdum?
An eccleſiam Dei contemnitis? Et ipſe apo-
ſtolus docet ibi, quemadmodũ & viri & fœ-
minæ in eccleſiis debeãt orare. Et capite 14.
ait: Mulieres in Eccleſiis taceant, non enim *Act.14.*
permittitur eis loqui. Nónne vides apertiſſi-
mè iam tũc eccleſias fuiſſe? In Actis apoſto-
lorum ſcriptum legimus Paulum & Barna-
bam per ſingulas eccleſias presbyteros con-
ſtituiſſe. Lege hiſtoriam Eccleſiaſticã Euſe-
bii, & videbis multas fuiſſe eccleſias à Chri
ſtianis tempore apoſtolorũ, & poſt eorum
obitum ędificatas, quarum nonnullas impii
tyranni in odium Chriſti aliquando euerte-
bant. Libro ſeptimo memoriæ prodidit, vo-
luiſſe Chriſtianos eccleſiã cõſtruere in quo-
dam loco turis anguſti, vbi rupes quædam
ſpatium, quantum eccleſiæ ſatis eſſet, dene-
gabat, ſed precibus cuiuſdam fidelis, viri iu-
ſti, nomine Gregorij fuiſſe rupem mirabili-
ter motam, & aliò tranſlatam, quantũ ſpa-
tij ad condendã quærebatur eccleſiam. Di-
uus Hieronymus in commentariis in epiſto-
la ad Galathas ait diuum Ioannẽ Apoſto-
lum, cùm ad exitum vitæ vocaretur, iuſſiſſe
ſe ferri in eccleſiam, & in vita ſanctæ Paulæ
ait eam oculis propriis domũ aſpexiſſe Cor-
nelij, cuius meminit diuus Lucas in Actis, *Act.10.*
quæ facta fuerat eccleſia. Diuus Auguſtinus
multis locis eos laudibus effert, qui eccleſias
erigunt, præſertim libro vigeſimo cõtra Fau
ſtum. & libro 22. de Ciuitate Dei. Maximus
ille Conſtantinus Imperator, vbi Chriſti fi-
dem recepit, & gentilica ſuperſtitione repu-
diata veram religionem dilatare contendit,
Romæ in monte Cœlio magnificam Late-
ranenſem eccleſiam, ſaluatoris appellatam
conſtruxit, quam diuus Syluester ſummus
pontifex conſecrauit. Aedificauit etiã eccle-
ſiam diui Petri Apoſtolorũ principis in Va-
ticano, & eccleſiã diui Pauli in via Oſtienſi,
& alias aliis in locis, quas omnes magnificis
ornauit muneribus, magnisque prouẽtibus
dotauit. Narrat Nicephorus Calliſtus libro
ſeptimo ſuæ eccleſiaſticę hiſtorię capite 49.
eum tria maxima templa Conſtantinopoli
ſeruatori Chriſto conſtructa dedicaſſe. Et
multa alia diuerſis in locis, quorũ meminit
lib 8. cap.4. Tanta fuit illius principis pietas,
tanta fideliũ illius memoriæ religio, vt fue-
rint Romæ illo tempore pluſquam tria mil-
lia templa Deo & diuis conſecrata, vt refert
Andreas Fuluius in libro ſuo de Antiquita-
te Romana. Vide epiſtolas diui Pauli, & A-
cta apoſtolorum, lege hiſtorias fide dignas,
tam antiquas quàm recẽtes: erue memoriã
non ſolùm ex ſermone hominũ huius æta-
tis, ſed etiam ex annalium vetuſtate Reuol-
ue graues authores tam eos, qui cõmunem
vitæ curſum confecerunt, quam eos, qui ſe
à corporis contagio ſeuocantes, & in carne
humana vitam cæleſtem ſequentes, diuinæ
bonitatis effigiem in ſuis moribus adumbra
runt, & videbis abſque dubio fuiſſe ſemper
in eccleſia Chriſti à tempore apoſtolorũ vſ-
que ad hanc noſtrã memoriam ſacras ædes
in Dei diuorumque honorẽ conſtitutas, quę

templa

templa & eccleſiæ appellantur: in quibus fideles orant, adorant Deum in ſpiritu & veritate, audiunt ſanctum Miſſæ ſacrificiũ: vbi verbum Dei prædicatur, & ſacramenta miniſtrantur. Hoc fuit ſemper in eccleſia catholica, & modò eſt, & ſemper erit. Hoc eſt certum, & clarius luce meridiana. Et tamẽ audent Lutherani, Caluiniſtæ, Bucceriſtæ, & cæteri hæretici noſtri temporis hanc apertiſſimam veritatem negare. Et aiunt ſacras ędes & eccleſias Deo dedicatas mera eſſe figmẽta: imò eas contaminant, & ſpiritu ſatanico concitati funditus euertunt. Impletum videmus apud illos id, quod dixit ipſa veritas:

Matt. 23 Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. Ea delere conantur, quæ ſancti Dei apoſtoli conſtituerũt, quæ pia, vtilia, ſalutaria, & ſancta cenſuit antiquitas, quæ eccleſia catholica ſemper tenuit, & cõſenſus populi Chriſtiani Deo ita volente per tot ſecula comprobauit. Volunt turbare ordinem eccleſiæ, extinguere veterum diſciplinam, conuellere omnem omnium temporum authoritatẽ. Diripiunt eccleſias, vaſtant monaſteria, expellunt monachos, contaminant virgines, conculcant religionem, contemnunt legum ſeueritatem, conantur auferre iudicia, ne quid ſit illis in tanta impietate & atrocitate metuendum, & totam denique Chriſti eccleſiã contendunt ad interitum & vaſtitatem vocare. Quid viſum fuit vnquã indignius ſub ſole? O homines inſipientes, qui vt Lutherũ ſequeremini hominem natũ ad ſeditionem, impium & factioſum, qui ſe ſcelerum miniſtrum præbuit, Dei hominumq́ue iura violauit, & patriam ſuã euertit, veram religionem reliquiſtis, pro fide perfidiã amplecten-

Matt. 21 tes, & vos ipſos ampliſſimo Chriſtianorum nomine ſpoliantes. Vocat Deus templũ domum ſuam, & domum orationis, conſtituerunt Apoſtoli eccleſias ad orandum, ſeruauit hoc eccleſia à ſui principio vſque adhuc abſque vlla intermiſſione, vos autẽ eccleſias peruertitis, & precationes eccleſię atque horas canonicas irridetis, & pro nihilo putatis.

Ioſue. 6. Quid voluit diuina ſcriptura in libro Ioſuæ ſignificare, quando memoriæ prodidit, corruiſſe muros Iericho, cùm ſacerdotes ſeptẽ buccinis clangentes vrbem ſepties circuirent, niſi fore vt diaboli machinæ ſeptẽ horarum canonicarum buccinis corruerẽt? Septẽ fue-

Pſal. 118 runt buccinæ clangentes, & Dauid: Septies, inquit, in die laudem dixi tibi. Diuus Cyprianus in expoſitione orationis dominicæ aſſerit horas canonicas fuiſſe etiam in vetere teſtamento obſeruatas. Vide quanta ſit earũ antiquitas. Diuus Hieronymus in epiſtola ad Demetriadem de virginitate ſeruanda, & in epitaphio diuæ Paulæ horarũ canonicarum mentionem facit. Similiter & Chryſoſtomus homilia quinquageſima nona, & Baſilius de inſtitutione vitæ religioſorũ, & innumeri alij patres, quos longum eſſet recẽſere. Hanc piam & antiquam eccleſiæ conſuetudinem ſacris canonibus roboratã, ſanctis conciliis confirmatam, quam illi mirabiliter et inuiolabiliter ſeruarunt, qui ob admirabilem doctrinam, & vitæ ſanctitatem nomen ſuum immortalitati commendarũt, & pro Chriſti fide impij ferri crudelitatẽ erecto animo ſubierunt, contemnunt hæretici noſtri temporis, qui eccleſias, & earum precationes non ſolum irrident, ſed etiam damnant, & impetu diabolico funditus delent. Cum Chriſtiani quondam, imperium obtinente Aurelio Alexandro homine infideli, publicum quendam locum occupaſſent, ibíque eccleſiam condidiſſent, vbi funderent precationes, contrà autem caupones quidã Gentiles antè ſuum eſſe locum illũ contenderent, imperator Gentilis audita controuerſia reſpondit, quoquo modo eſſet, ſatius eſſe in eo loco Deum coli, quàm cauponarias exerceri. Refert hiſtoriam hanc Baptiſta Fulgoſius. Homo à Chriſti fide alienus, ſolùm lumine naturali illuſtratus templa à Chriſtianis condita conſeruabat, & Lutherani, qui ſe Chriſtianos iactant, templa diruunt: & vbi olim ſanctę miſſę ſacrificium celebrari ſolebat, & alta humanæ redemptionis myſteria tractabantur, ibi nunc meretricia, & nefandę turpitudines à Lutheranis exercẽtur. O ſcelus inauditum? ô flagitiũ deteſtabile? ò impudentiam omni lachrymarum abundãtia deplorandam? Quis nõ videt, eſſe hos hæreticos omnibus tyrannis Gentilibus immaniores & teteriores? Quis non intuetur eorum exitium, & non dolet æternam eorum damnationem? Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum, vt plorẽ die ac nocte eorum perniciem, qui à vera Chriſti fide deſecerunt, fraudes inexpiabiles concipiunt, in vitia ſe ingurgitant, & cum nihil minus habeant quàm fidem, fideles ſe eſſe iactant, & fide gloriantur, cùm repudiauerint fidem, ſeq́ue ex Chriſtianæ nobilitatis altiſſimo gradu præcipitauerint? Subſannant eccleſias, & preces canonicas, cùm dicat hoc loco Ezechiel eſſe in templo à Deo ſibi demonſtrato, quod eccleſiæ catholicæ imaginem gerebat, oſtia ad orationes, & ſedilia ad diuinas laudes deo decantandas.

Et ædificium, quod erat ſeparatum. Exiſtimant nonnulli per ædificium hoc intelligi quædam templi appendicia, per ſeparatum verò ipſum templum, quod ob eius excellẽtiam ſeparatum dicatur. Sed qui fieri poteſt, vt ædificium ſeparatum accipiatur pro templo cum appendiciis, cùm templum ſit viginti cubitorum in latitudine, vt antea dixit propheta, hic autem aſſerat, templum hoc ſeparatum ſeptuaginta habere cubitos in latitudine? Huic obiectioni non poterunt reſpondere, niſi fortaſſe dicant, hęc appendicia quinquaginta cubitos latitudinis occupare. Sed nulla videtur proportio totũ templum

vigin-

viginti ſolùm cubitos latitudinis habere, appēdicia verò quinquaginta. Accedit ad hoc, quod paries templi habebat in latitudine ſex cubitos, quemadmodum antea dixerat: Et menſus eſt parietem domus ſex cubitorum: paries autem huius ædificij erat latitudinis quinque cubitorū. Prætetea templum erat verſus orientem, hoc autē ædificium verſus occidentem: ita enim ait propheta: Et ædificium, quod erat ſeparatū verſumque ad viā reſpicientem ad mare. Hoc autem mare eſt Mediterraneum, quod reſpectu Hieroſolymæ eſt ad occidentem. Quare exiſtimo ædificium hoc ſitum fuiſſe circa templū, ſed ab eo ſeiunctum, eſſeq́ue habitationē ſacerdotum. Et quia à templo decē cubitis, vt aiunt, diſtabat, appellatur ædificium ſeparatum.

Et longitudo eius nonaginta cubitorum. Hęc eſt longitudo ædificij ſeparati. Sed videtur propheta ſtatim ſibi ipſi repugnare: nā ſubdit: Et mēſus eſt domus longitudinem centum cubitorum. Si eius longitudo nonaginta duntaxat erat cubitorum, quomodo aſſerit confeſtim eſſe centum cubitorū? Huic obiectioni reſpondendū exiſtimo, ędificium nonaginta longitudinis cubitos habuiſſe, nō comprehenſa parietū ſpiſſitudine: ſed quoniam duo erant parietes alter in fronte, alter in fine, & vnumquodque quinque cubitos in ſpiſſitudine occupabat, apertè colligitur, totum hoc ædificium centū eſſe cubitorum in longitudine, ſi parietes comprehendūtur, qui ambo decem cubitos occupabāt. Itaque foris eſt centum cubitorum, intus verò nonaginta. Sunt qui exiſtiment, per domū hoc loco intelligi templum, quod in longitudine centum cubitos habebat. Nam murus claudens porticum templi verſum atrium interius habet ſpiſſitudinem ſex cubitorum, latitudo porticus erat vndecim cubitorū, murus frontis, qui diuidebat porticū à templo, habebat ſex cubitos in ſpiſſitudine, inter murum frontis & latera ſeu ſedilia, quæ erāt iuxta murum frontis, erat vnus cubitus, illa latera habebant quatuor cubitos ab oriente in occidentē, ab illis lateribus vſque ad ſancta ſanctorū habebat vacuum templi quadraginta cubitos, murus diuidens ſancta ſanctorū ab interiore parte templi habebat ſex cubitos ſpiſſitudinis, ſanctum ſanctorū habebat in longitudine viginti cubitos, murus claudens templum verſus occidentē habebat ſpiſſitudinem ſex cubitorū. Si hos omnes cubitos iunxeris, inuenies centum in longitudine, quemadmodū ait litera. Hæc erat totius templi longitudo Habebat etiam ędificium ſeparatū eandem longitudinē: ſequitur enim: Et quod ſeparatū erat ædificium, & parietes eius longitudinis centum cubitorum Erat hoc ædificium ita amplum, quia in eo habitabant ſacerdotes.

Latitudo autem ante faciem domus, & eius quod erat ſeparatum. Latitudo hæc erat quędam platea ſiue area, in quam ſacerdotes conuenirent.

Et menſus eſt longitudinem ædificij contra faciem eius. Menſurat duo ædificia, nempe aquilonare & auſtrale, inter quæ erat ædificium ſeparatum ad dorſum, hoc eſt, ad partem templi occidentalem.

Hethecas ex vtraque parte. Hethecæ occupabant totam ædificii longitudinē, & menſuratis illis, totum ædificium manebat menſuratum. Hethecæ ſiue ethecæ erant deambulatoria quædam, ſiue ſolaria prominentia ex alto extra ædificium. Aiunt nōnulli eſſe pilarios parietibus inſertos, ad corroboranda ædificia. Alij aſſerunt eſſe thalamos, ſeu cubicula. Quidā vertūt manſiunculas: Omnia Chriſtus menſurat, ſiue magna, ſiue parua. *Et templū interius* Hoc eſt, ſanctū ſanctorū.

Stratumq́; ligno per gyrum in circuitu Hoc eſt, totum templum erat lignis cedrinis cruſtatum. Parietes templi erant à terra vſque ad feneſtras cooperti ligneis tabulis, vt cælaturæ, & pictura melius apparerent, & diuturnius durarent. Et non ſolū erat hoc operimentum vſque ad feneſtras, ſed etiā vſque ad tectum. Et ipſæ feneſtræ erant cedro tectæ. Itaque omnes tēpli parietes erant cedro tecti, quemadmodū in templo Salomonis. 3. Reg. 6.

Vſque ad domum interiorem. Hæc coopertura erat in templo, & in ſanctis ſanctorū, eratq́ue in propoitione æquali intus & foris: nam in gloria æterna præmia iuxta merita dabūtur. Itaque enim ait Chriſtus apud Matthæum? Filius hominis venturus eſt in gloria patris ſui cum angelis ſuis: & tūc reddet vnicuique ſecundum opera eius. Matt. 16 Quod de illis intelligendū eſt, qui vſque ad lucem & vſum liberi arbitrij perueniunt. Nam prima gratia quę ante rationis vſum in baptiſmo in infantulos confertur, eique gloria reſpondens non eſt operum remuneratio, ſed effectus diuinæ pietatis, & mortis ac paſſionis Chriſti. De adultis loquitur Dominus, cùm ait, ſe illis iuxta eorum opera redditurum. De illis ait Eccleſiaſticus: Omnis miſericordia faciet locum vnicuique ſecundum Eccl. 16. meritum operū ſuorū. Et pſalmog. Da illis Pſal. 27. ſecundum opera eorū, & ſecundum nequitiam adinuentionum ipſorū tribue illis. Et D. Paulus in epiſt. ad Rom. de Deo loquens: Rom. 2. Qui reddet, inquit, vnicuique ſecūdum opera eius. Id prædixit iis verbis Dauid: Iudicabit Pſal. 9. orbē terrarum in æquitate. Hæc eſt menſura & proportio intus & foris, de qua hic agit Ezechiel: nihil enim in hoc templo eſt abſque menſura & ratione.

Et fabrefacti cherubim & palmę: D
& palma inter cherub & cherub. Duasq́ue facies habebat cherub, faciem hominis iuxta palmam ex hac parte, & faciem leonis iuxta palmam

ex alia parte expreſſam. Per omnem domum in circuitu: de terra vſque ad ſuperiorem partẽ cherubim: & palmæ cęlatę erant in pariete templi. Limen quadrangulum, & facies ſanctuarij aſpectus contra aſpectum. Altaris lignei trium cubitorum altitudo et longitudo eius duorum cubitorũ, & anguli eius, et longitudo eius, et parietes eius lignei. Et locutus eſt ad me: Hæc eſt menſa coram Domino. Et duo oſtia erant in templo, et in ſanctuario: et in duobus oſtiis ex vtraque parte bina erant oſtiola, quæ in ſe inuicem plicabantur. Bina enim oſtia erant ex vtraque parte oſtiorũ. Et cælata erant in ipſis oſtiis templi cherubim, et ſculptura palmarum, ſicut in parietibus quoque expreſſa erant. Quam ob rem et groſſiora erãt ligna in veſtibuli fronte forinſecus, ſuper quæ feneſtræ obliquæ, et ſimilitudo palmarũ hinc ac inde in humerulis veſtibuli ſecundũ latera domus, latitudinemq́ue parietum.

Et fabrefacti cherubim & palmæ. Hoc eſt, in tabulis cedrinis parietes templi cooperientibus erant ſculpti cherubim & palmæ, ita vt eſſet palma inter cherub & cherub: & vnuſquiſque cherub duas facies habebat, alteram hominis, alteram leonis, ſed vtraque ad palmã reſpiciebat. Quæ eſſent imagines hæ, quæ appellabantur cherubim, alibi oſtendimus. Cherub idem eſt quod quaſi plures, per quem ſignificatur princeps, in quo virtutes omnes, quæ ſunt per ſubditos diſperſæ, debent recondi & copulari. Debet etiam eſſe quaſi plures, quia debet omnibus conſulere, & de omnium ſalute cogitare. Vt in ſolo capite ſunt oculi, vt omnia videant, & non in membro alio: ſic ſoli principi & præſuli, & dominium obtinenti conuenit, omnium vitam inquirere & cognoſcere, omnia videre, omnibus conſulere, eſſe pro omnibus vehementer ſolicitum, & omnia denique, quæ ad rectam ſuæ reipublicæ gubernationem pertinent, circunſpicere, & mentis oculis collustrare. Quid aliud eſt, vnumquenque cherub duas habere facies, vnam hominis ſerenam & lenem, alteram leonis iratam & truculentam, niſi debere principem viris iuſtis ſe benignum oſtendere & ſuauem, ſceleratis verò ſeuerum & terribilem? Quibuſdam debet humanitatem oſtendere, quibuſdam terrorem incutere: illis debet fauere, hos autem punire. Sed ſiue præmio ſub- *Simile.*

ditos efficiat, ſiue pœna, ſemper coniectutus eſt oculos in palmam, hoc eſt, in præmium victoriæ, quod diuus Paulus in epiſtola ſecunda ad Timoth. appellat coronam iuſtitiæ, & diuus Iacobus coronam vitæ, & diuus Petrus immarceſſibilem gloriæ coronã. Hæc eſt retributio illa, de qua dicebat regius vates: Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas in æternum propter retributionem: ſeu vt poteſt verti ex hebræo: propter æternam retributionem. In hac æterna retributione in primis numerandus eſt Deus, quo in patria cæleſti illi fruũtur in æternum, qui in corporibus humanis vitam cæleſtem imitati ſunt. Abrahamo dixit Deus: Ego merces tua magna nimis. Hęc eſt merces illa, de qua aiebat Chriſtus diſcipulis ſuis: Merces veſtra copioſa eſt in cælo. In hoc præmio debent principes figere oculos, nihilque habere antiquius quàm intelligere, quid velit Deus, quid iubeat, quid prohibeat, vt ad normam voluntatis diuinæ omnia ſua conſilia, omnes cogitationes, omnia opera & verba, omnes denique vitæ ſuæ rationes dirigant, et officij ſui momenta perpendant. Vt numero diſcernimus plures à paucioribus, & menſura maius à minore, & ſtatera ac bilance graue à leui: ſic iudicio integro iuſtum ab iniuſto diſcernimus & iudicamus. Sin autem principis iudicium vel ob amorem, vel ob odium, vel ob perturbationem aliquam fuerit corruptum, iam tunc non oculos conijcit in palmam, ſed in terram: inter illos connumerandus, de quibus ait pſalmographus: Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram. Vt enim aqua quanto eſt purior, & quantò minus habet terrenæ miſtionis, tantò eſt ſalubrior, & humanæ naturæ accommodatior, ſic ille eſt muneri publico, & reipublicæ gubernationi conuenientior & aptior, qui minus permiſtus eſt, qui in rebus ad iuſtitiam pertinentibus non terræ affectione ducitur, nec perſonam recipit, ſed rectam iuſtitię puritatem intuetur. Eſt enim iuſti principis cognoſcere ſe gerere perſonam ciuitatis, debereque eius pulchritudinem & dignitatem ſuſtinere, reſiſtere temeritati multitudinis, bonos præmio afficere, iniquos caſtigare, ſuccurrere ſaluti communi, intercludere ſeditionum vias, vt nec diuitibus obſit inuidia, nec pauperes circumueniantur. Poteris hoc loco per palmam ſemper virentem, nullos vnquam æſtus reformidantem vitum virtute & conſtãtia præditum intelligere, de quo dicitur in pſalmo: Iuſtus vt palma florebit. Hæc eſt arbor illa, de qua ait pſalmographus: Erit tanquam lignum, quod plãtatum eſt ſecus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Eã ob cauſam virtutis conſtãtia per palmam ſignificatur, quia incorruptibilis ferè eſt, & pondere non flectitur, et nunquam illi decidunt folia, niſi vi tollãtur. Et ſi etiam laurus & oliua, & nonnullæ

2 Tim. 4
Iac. 1.
1 Pet. 5.
Pſal. 118
Gene. 15
Pſal. 16.
Simile.
Pſal. 1.
Pſal. 1.

nonnullæ aliæ huiuſmodi plantæ perennem
habeant foliorum viriditatem, tamen non
ita retinent folia, quin aliis ſuccreſcentibus
priora decutiant. Videmus ex illis folia quæ-
dam interdum cadere: ex palma verò nun-
quã. Huic perenni immobilitati virtutis fir-
mitudo cum gratia cõiuncta cõparatur. Hæc
in ſolo templo, hoc eſt in ſola Eccleſia Chri-
ſti inuenitur: qui verò illa præditus eſt, pal-
ma dicitur ob virtutis firmitudinem: & che-
rub duas habens facies, vnam animalis ratio-
ne vtentis, alteram leonis fortitudine præſtã
tis, quoniam prouidentia vtitur, et fortitudi-
nis præſtantia: prędictus eſt forti prouidentia,
& prouida fortitudine. Sed quoniam virtus
à vitiorum tentatione oppugnatur, ſed nihi-
lominus vincit, pingebant antiqui draconem
pectus leonis mordentem, quem tamen ipſe
leo vnguibus lacerabat: vt ſignificarent im-
piam cupiditatem & tentationem in animũ
fortitudine pollentem inuehi, & impetũ fa-
cere, ſed ab ipſo ſuperari, & mirabiliter excin
di. Et quoniam palma multis durat ſeculis,
accipitur aliquando pro longa temporis diu-
turnitate. Hinc effectũ eſt, vt Quintius Gręe-
cus author aſperum quendam locum & ex-
celſum, ac ſuperatu difficilem poſuerit: in
cuius vertice palma conſurgeret, cuius in fa-
ſtigio virtus inſideret. Per montis aſperitatẽ
varios labores ſignificat, per palmam verò,
temporis longinquitatem. Non enim exiſti-
mabat, fieri naturaliter poſſe, vt quiſpiam ad
perfectam aliquam virtutem perueniret, niſi
per labores, quos diu toleraſſet. Omnia enim
præclara ardua ſunt, & rara & difficilia: nec
quicquam difficilius quàm inueniri, quod ſit
omni ex parte repentè in ſuo genere abſolu-
tum: Quam ob cauſam poteris hoc loco no-
mine palmæ diuturnitatem intelligere, in
quam viri ſapientes vtraque facie ci hominis
& leonis, hoc eſt, vtroque tempore & pacis
& belli debent oculos conijcere, exiſtimantes
neminem repentè ad ſummum virtutis ca-
cumen peruenire: ſed oportere diu laborare,
vt Chriſtianæ philoſophiæ perfectio compa-
retur, & ad gloriam ſempiternam tandem
perueniatur.

Limen quadrangulum, & facies aſpectus ſanctuarij contra aſpectum. Hoc eſt, poſtes
templi erant quadrati, quales etiam erãt po-
ſtes ſanctuarij: erat enim aſpectus ſicut aſ-
pectus, id eſt, poſtis ſanctuarij poſti templi
reſpondebat.

Hac menſa coram Domino. Hæc menſa eſt
contemplatio rerum diuinarũ, quæ eſt ſalu-
berrima & ſuauiſſima animarũ eſca. In hac
menſa reficiuntur ij, qui ſe Deo tradunt, &
pabulo ſpiritualis dulcedinis recreantur, ani-
mumque alunt ad æternitatem. De illa aie-
Pſal. 22. bat regius pſaltes: Paraſti in conſpectu meo
menſam aduerſus eos, qui tribulant me. Hoc
paſtu recreatus vir iuſtus nullis calamitatum
fulminibus perturbatur, nullis ſceleratorum
oppugnationibus opprimitur. Eſt enim mẽ
ſa hæc doctrina Euangelica, de qua ait Salo
mon in Prouerbiis: Sapientia propoſuit mẽ- *Prou 9.*
ſam ſuã. Ac ſi dicat: Dei filius, qui eſt ſapien-
tia patris, propopoſuit Euangelicam doctri-
nam veluti menſam cæleſtiũ epularum, ad
quas homines inuitauit. De hoc cõuiuio va-
ticinatus fuerat his verbis Eſaias: Et faciet *Eſa. 25.*
Dominus exercituum omnibus populis in
monte hoc conuiuium pinguium. Per mon-
tem hunc ſignificatur Eccleſia, quæ celſitu-
dine ſua mons altiſſimus appellatur: per cõ-
uiuium doctrina Euangelica, quo ſaluberri-
mo alimento mentes ad immortalitatẽ alũ-
tur. His diuinis dapibus, & ſuauiſſimis pocu-
lis refecti viri pij nullis incommodis de tran-
quillitate animi, & gradu conſtantiæ deiiciũ
tur. Nullæ humanæ epulæ, nullæ delicatæ
exquiſitæque dapes ſunt vllo modo cũ ſua-
uiſſimis Chriſti verbis, eiuſque euangelio ſa-
cratiſſimo comparandæ. Hoc ſanctiſſimum
euangelium eſt prandium illud, ad quod cę-
leſtis pater mortales inuitauit, dicens: Dicite *Matt. 22*
inuitatis: Ecce prandium meum paraui: tau-
ri mei, & altilia occiſa ſunt, & omnia parata,
venite ad nuptias. Hæc eſt cœna illa magna,
de qua ait apud Lucã Chriſtus Deus noſter: *Luc. 14.*
Homo quidam fecit cœnam magnã, & vo-
cauit multos, qui cœperunt ſe excuſare: Ma-
gna eſt, quia Dei eſt. Magna opera domini,
ait Dauid, exquiſita in omnes voluntates *Pſal. 110*
eius Cœna mũdi parua eſt, dei verò magna.
At nos pro paruis magna relinquimus, pro
mundi cœna Chriſti cœnam contẽnimus,
eximios & ſalutares Dei cibos repudiamus,
et falſas ac peſtiferas mũdi dapes exquirimus
Inuitat nos mundus ad epulas corruptibiles
et venenoſas, et accurrimus, inuitat nos Chri
ſtus ad eſcas cæleſtes & immortales, & non
mouemur. Vocaui, inquit ipſe per Eſaiam, et *Eſai. 50.*
non erat, qui audiret. Et per Salomonẽ: Vo- *Prou. 1.*
caui, & renuiſtis, extendi manum meam, &
non fuit, qui aſpiceret. Et apud Matthæum: *Matt. 11*
Venite ad me omnes, qui laboratis, & one-
rati eſtis, & ego reficiam vos: Sed cœperunt
ſe excuſare. Primus dixit. Villam emi, & ne-
ceſſe habeo exire, & videre illam. Alter dixit
Iuga boum emi quinque, & eo probare il-
la. Alius dixit: Vxorem dixi. Et omnes vo-
ce Domini damnati ſunt. Sed dices: Quid,
nonne hæc licita ſunt? Quis vnquam dam-
nauit emere villam, emere boues, & vxorem
ducere? Si igitur hæc abſque peccato fieri poſ
ſunt, quare Chriſtus eos damnat, qui ea fe-
cerunt? Huic obiectioni reſpondendũ puto,
non ideo eos damnatos fuiſſe, quia hæc fe-
cerunt, ſed quia ea vſque adeò vehementer
amarunt, vt pro illis Chriſtum relinquerent.
Non ideo ęternum merentur exitium, quod
hæc poſſiderent, ſed quòd ea Chriſto ante-
ponerent. Non illis præcipiebat Chriſtus, vt
illa relinquerent, ſed ne propter illa Deum
relinquerent, vt ſe cum illis non coniun-

gerent, ſed vt ſeipſos à corrupta affectione diſiungerent, & à deprauato amore ſepararent. Id voluit Deus ſignificare, quando Abrahamo dixit: Egredere de terra tua, & de
Gene. 12 cognatione tua & de domo patris tui. Amãdus eſt pater, amanda eſt patria, amanda vxor, amanda cognatio, ſed amore ſancto & ordinato. At ſi hic amor nec puritatem habet, nec ordinem, ſi Dei amorem excludit, & totum amantem rapit & abſorbet, & à Deo alienat, impius eſt, & perniciem parit ſempiternam. Sed aduerte, & quid primus eorum, qui ſe excuſarunt, reſponderit, perpẽde. Emi, inquit, villam, & neceſſe habeo exire, et videre illam. O cæcum hominem! O inſipiẽtiam deplorandam! Dic obſecro, ſi villam nõ videras, quomodo eam emebas? Volo, inquit, videre illam. Adhuc eam non viderat, & iam tanti faciebat, vt pro illa relinqueret cœnam domini. Non videmus mundum, non eius dolos conſideramus, nullã veram in eo quietem aſpicimus, & tamen illum emimus, pro illo Deum contemnimus, & pro nihilo putamus. Neceſſe habeo exire, & videre illã. Quę eſt hæc neceſſitas? Quis te cogit? Vnde vis exire, & quid vis videre? Egrederis à ratione, à iudicio, à veritate, et tandem à teipſo. Vide
Eſa. 46. quid dicat Deus per Eſaiam: Præuaricatores redite ad cor. Præcipit Deus, vt redeas, & tu vis exire. Vis videre mundum, ſi teipſum vidiſſes, mundum videre non cuperes. Vis aſpicere res breues, fluxas, fugaces, incertas, & in caſu citas, vis intueri dolos, mendacia, ſuperbiam, auaritiam, & cætera huiuſmodi, ad quæ cæci mortales ſtimulis cupiditatis exagitati ardenter aſpirant. Hæc ſunt, quæ incredibiles ſui in te amores excitarunt, cũ re ipſa turpia ſint, vana, & fallacia, & citò peritura. Et pro illis honeſtatem relinquis, decus, & virtutem, qua nihil eſt in vita pulchrius, nihil firmius, nihil præſtantius, nihil diuturnius. Nihil eſt tam tetrum, nihil tam aſpernandum, nihil homini tam indignum, quàm repudiare virtutem, & relinquere rationem, eſt enim ratio quæ hominem ſeparat à bruto, quæ eſt domina & regina, quæ connexa per ſe, & progreſſa longius fit perfecta virtus, hæc in animæ republica imperare debet, & appetitus obedire, hęc debet concupiſcentias vincere, iracundiam cohibere, turbationes ſedare, vt in homine reſplendeat conſtantia & moderatio. Si hanc ſequereris, non pro rebus mundi Chriſtum relinqueres non velles videre mundum, qui, vt ait Diuus
1. Ioan. 5 Ioannes, totus in maligno poſitus eſt. Mundus hic mare eſt, in quo omnia flumina vanitatũ ingrediũtur, quò conueniunt aquæ deliciarum, imbecillitatũ, fallaciarũ, mendaciorum, ſuperbiæ, auaritiæ, inuidiæ, & cæterarum huiuſmodi peſtium. Imò ſepulchrum eſt peccatorum. Peccauerunt in paradiſo primi parentes noſtri, & per peccatum mortem
Geneſ. 2. incurrerunt, dixerat enim Deus? Quocunq; die ex eo comederitis, morte moriemini. Comederũt, & mortui ſunt, & fuerũt in hũc mundum tanquam in ſepulchrũ deiecti. Tu Geneſ. 3. igitur, qui corporis ſepulchrum exhorreſcis, cur flagitioſorum ſepulchrum ardenti amore proſequeris? O rẽ Chriſtiano homini indignam? Sed videte hominis vanitatẽ. Emi, inquit, villam. Emiſti eam pretio animæ. In villa empta, inquit Auguſtinus, dominatio notatur. Volebat aliis præeſſe, qui ſibi non præerat, volebat aliis imperare, qui ſibi non imperabat, qui non refrænabat appetitum, non ſpernebat voluptates, non coercebat vanitatem, non cæteras animi labes repellebat. Quomodo alios teneret, qui ſeipſum non tenebat? Sed volebat primus videri, & inani quadam gloria oblectari. Vt ignauo et imbe- Simile. cillo equiti prælium ingredienti, pretioſis armis induto, non ſolùm nihil prodeſt galea auro fulgẽs & gemmis, ac pulcherrarum pennarum criſta decorata, ſed etiam obeſt, quoniam hoſtium multitudo in eum vehementius irruit, & impetum facit, ſic homini vano & inani gloria ducto nihil prodeſt mundi dignitas & dominatio, quin potius detrimẽtum illi affert & incommodum, quoniam illum pleríque vocibus vulnerant, & irridẽt, & hoſtes etiam animæ vehementius lędunt. Nos verò mundum relinquamus, eius vanitatem deteſtemur, eius ambitionẽ vt peſtem fugiamus, & ad menſam domini, ad euangelicam doctrinã properemus, cuius imaginẽ gerebat menſa hæc, quam vidit Ezechiel in templo ſibi oſtenſo conſtitutã. Illud eſt hoc loco aduertendum, menſam hanc habere in altitudine tres cubitos, quia in ea non reficiũtur, niſi qui fidem habuerunt trinitatis, in longitudine duos cubitos, quia in duobus mandatis vniuerſa lex pendet & prophetæ, Matt. 22 in amore Dei, & proximi. Non dicitur autem hoc loco habere latitudinem, quia ſummè lata eſt, iuxta id quod ait pſalmographus Pſal. 118 Latum mandatum tuum nimis. Huius mẽſæ cibi integri ſunt & ſalutares, quos euangelici concionatores debent populo proponere. At tantum eſt auditorũ faſtidiũ, vt nolint has epulas guſtare, quin potius floſculis delectantur, & lepore ac ſuauitate quadam dictorum alliciuntur. Vt apes fructus, ſolidaſq; Simile. eſcas contemnunt, flores autem carpunt, & delibant, ſic multi ex auditoribus graue concionum doctrinam faſtidiunt, ioco autem aliquo oblectantur, non ſubſtantiam ſequũtur & ſalubritatem, ſed pigmentum, & oblectationem, flores quærunt, nõ ſolidum cibum. Poteris per hanc menſam ſacrum eccleſiæ altare intelligere, vbi eſt ſanctum eucharistiæ ſacramentum, quod nobis Chriſtus reliquit, vt ſuam erga nos admirabilẽ charitatem oſtenderet, & vt nos hoc cæleſti cibo recreati nouas vires aduerſus animæ hoſtes reciperemus. Non cõmuni aliquo, & vſitato cibi genere, ſed ſui ſanctiſſimi corporis,

ſuique

ſuique pretioſiſſimi ſanguinis alimento nos mirabiliter reficere in hoc ſancto ſacramēto curauit. *Pſal. 105* Quis loquetur potētias Domini, auditas faciet omnes laudes eius? Quis vnquā propno ſenſu ductus talia cogitaret. Ille qui vita eſt, vt nos viueremus, ſuo proprio corpore & ſanguine ſibi voluit vnire & cōiungere, *Ioan. 6.* ipſe enim ait: Caro mea verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt potus, qui manducat meam carnē, & bibit meum ſanguinem, in me manet, & ego in illo. In hoc admirabili ſacramento ſimul vt ad materiam acceſſerit forma, fit, vt Chryſoſtomus ait, transmutatio, vel vt ait Theophylactus, tranſelementatio, vel vt in magno & ſacro Lateranenſi concilio definitū eſt, fit tranſſubſtantiatio panis & vini in corpus & ſanguinem Domini noſtri Ieſu Chriſti. Nec obſtat eſſe ſacerdotes aliquos ſacramentum hoc conficientes inquinatos ſceleribus, quoniā vt pręclarè ait diuus Auguſtinus, non in merito conſecrantis, ſed in verbo perficitur creatoris, & in virtute ſpiritus ſancti. Conſecrat ſacerdos non virtute propria, ſed vt Dei miniſter, poteſt autē quis miniſter Dei eſſe, etiam *Simile.* ſi iuſtus non ſit. Vt eleemoſyna fructum nō amittit, quam Dominus largitur per iniqui ſerui miniſterium, ſic ſacramentum etſi per iniuſtum miniſtretur ſacerdotē, non tamen *Simile.* amittit virtutem ſuam. Quemadmodū per lapideum canalem tranſit aqua ad areolas, plurimam hortis afferens vtilitatem, cum in ipſo lapideo canali nihil generet, ſic ſpiritualis virtus ſacramenti admirabilē fructum in recipientibus producit, cùm tamen ſacerdotibus, ſi impij ſunt, non proſit. Siue igitur per ſacerdotes flagitiis cōtaminatos, ſiue per iuſtos, veramque pietatē colentes ſanctum euchariſtiæ ſacramentum conficiatur, idem *Simile.* eſt, quoniam non virtute hominū, ſed Dei conſecratur. Vt medici ęgrotatio non impedit medicinæ virtutem, ſic nec ſacerdotis flagitium ſacramenti effectū. Hoc eſt diuinum pabulū, hæc eſt cæleſtis refectio, hæc eſt eſca illa quam in memoriam mirabilium ſuorū nobis Dominus reliquit, de qua ait diuinus *Pſa. 116* ac regius vates: Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors & miſerator Dominus, eſcam dedit timentibus ſe. Accedamus ſupplices ad has epulas diuinas, ad hanc admirabilem menſam, de qua ait hoc loco Ezechiel: Hæc eſt menſa coram Domino.

Et duo oſtia erant in templo, & in ſanctuario. Hoc eſt, in pariete diuidente templum à porticu erant duo oſtia, & alia duo in pariete diuidente templum à ſancto ſanctorum. In fronte templi erat porta vna, qua patebat ingreſſus in templum, altera in ſacrario ſeu ſanctuario, ſeu ſancto ſanctorum, qua ad illud patebat ingreſſus. Sed quodlibet oſtium duas habebat valuas inuicē copulatas, quarum vnaquæque habebat oſtiolum, quod poterat claudi, & aperiri ſine alio. Et quemadmodū porta habebat duas valuas ſiue fores in introitu, ſic etiā eas habebat in fine ex parte interiore. Vult Deus hoc loco ſignificare magnū eſſe in hoc templo theſaurum, quòd tot foribus claudatur. Theſaurus hic eſt cæleſtium diuitiarum copia in eccleſia catholica repoſitarum. Hic eſt theſaurus fidei, ſpei & charitatis, & præterea meritorū Chriſti & ſanctorum. Merita paſſionis & mortis Domini noſtri Ieſu Chriſti, ac ſacratiſſimæ virginis Marię, & aliorū diuorū, qui fuerunt propter Deum afflicti, & qui propter eum calamitates ſuas æquo animo tulerunt, in quibus patiebatur ipſe Chriſtus, & patitur modò, & vſque in finē ſeculi patietur, multò ſunt abundantiora, quàm omnia mūdi flagitia, pro quibus ſola vna gutta ſui ſanguinis ſatis facere potuiſſet. Hæc meritorū Chriſti & ſanctorum eius, hoc eſt capitis & corporis ſuperabundantia, eſt theſaurus ille inexhauſtus Eccleſiæ, cuius diſpenſatio cū ad epiſcopos, tum ad ſummū pontificem præcipuè pertinet, qui totius eccleſiæ ſub Chriſto capite caput eſt, cui Chriſtus ipſe peculiariter claues regni cęlorum commiſit, dicens: *Matt. 16* Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam, & portæ inferi nō præualebunt aduerſus eam. Et tibi dabo claues regni cælorum, & quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum in cælis, & quodcūque ſolueris ſuper terrā, erit ſolutum in cælis. Nulli apoſtolorum hoc dixit Deus, niſi Petro, quemadmodum illi ſoli dixit: Paſce agnos meos, paſce oues meas. *Ioan. 21.* Quibus verbis Petri, eiuſque ſucceſſorum primatus oſtenditur. Etſi apoſtoli ligandi & ſoluendi, & gregem Chriſti paſcendi poteſtatē habebāt, quibus Deus dixit: *Ioan. 20.* Quorum remiſeritis peccata, remittuntur eis, tamen ſoli Petro dictū fuit: Tibi dabo claues regni cælorū: Et paſce oues meas, tanquam pręcipuo, & Chriſti vicario, & principi apoſtolorum. Et quoniam ſummus pontifex, Chriſti vicarius, ſucceſſor beati Petri claues habet ligandi, & abſoluendi, poteſt indulgentias ex Chriſti theſauro concedere. Hac ratione pœnitens nō ſolùm à culpa, ſed etiā ab omni pœna, vel ab eius parte abſoluitur. Aſpicis igitur eſſe in eccleſia ſuperabundantiā meritorū Chriſti & ſanctorū, ex quibus quatenus ſatisfactoria ſunt, pendet & conſtat indulgentiarū theſaurus. De huius theſauri diſpenſatione dicebat apoſtolus Paulus: *1. Cor. 4* Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, & diſpēſatores myſteriorum Dei. *1. Cor. 9.* Et iterum: Diſpenſatio mihi credita eſt. *2. Cor. 2.* Et rurſus: Cui donaſtis aliquid, & ego, nam & ego quod donaui, ſi quid donaui propter vos in perſona Chriſti. Omnia opus bonum in charitate factū meritorium eſt, & ſatisfactoriū, meritorium qua ratione bonum eſt, factum in gratia, ſatisfactorium, quatenus pœnale. Et licèt quatenus meritorium non excedat perſonam merētis, quòd

 nullus,

nullus, Chriſtũ ſemper excipio, poſſit alteri vitam æternã mereri, ſaltem de condigno, quatenus tamen ſatisſactoriũ eſt, etiã de condigno eam excedit. Et ita merita Chriſti pœnalia, & ſacratiſſimæ Dei genitricis Mariæ, & aliorum ſanctorũ manent in eccleſia per ſummũ pontificem diſpenſabilia. Vnde pontifex maximus concendit indulgẽtias et licet hæretici noſtri tẽporis inguldentias irrideant, eſt tamẽ cũ tota eccleſia catholica firmiter tenendum, eas eſſe vtiles, & animæ ſalutares, & à ſummis pontificibus meritò & verè cõcedi. Aduerſus hunc hæreticorũ errorem de irridendis indulgẽtiis diſſeruit Ioannes Roffenſis vir eximia eruditione & Chriſtiana pietate præditus, ab articulo 17. vſq; ad viceſimumſeptimũ, vbi grauiter & euidenter Lutheri impietatẽ refutat & conuincit. Et poſt illum Martinus Ledeſmius præceptor meus doctiſſimus, nõ minore pietate & eruditione excultus in ſua ſecunda quarti, quæſtione vigeſimaſeptima. Et ante illum innumeri doctores ſcholaſtici in 4. ſententiarũ, diſtinctione 20 & decretorũ doctores in cap. Indulgentiæ, de pœni. & remi. lib. 6. & aliis in locis. Et poſt eos ſacroſancta ſynodus Tridentina ſeſſione 25. decreuit poteſtatẽ conferendi indulgentias à Chriſto eccleſiæ conceſſam eſſe, atque huiuſmodi poteſtate diuinitus ſibi tradita antiquiſſimis etiam temporibus illam vſam fuiſſe, eſſeque indulgentiarum vſum Chriſtiano populo maximè ſalutarem, & ſacrorum conciliorum authoritate probatum, & in eccleſia retinendũ. Factum fuit hoc decretum ad refutandam hæreticorum perfidiam, & veritatẽ oſtendendã, non autem quod aliquis catholicus de hoc dubitaret. Omnes Chriſtiani doctores indulgentias amplectũtur, & apertiſſimè probãt eſſe in eccleſia theſaurum meritorũ Chriſti, & ſanctorum eius. Hic eſt theſaurus, quẽ hoc loco Ezechiel fore in eccleſia ſignificauit, cùm templi portã ex vtraque parte clauſam eſſe oſtendit, quatuor foribus cõcluſam. In ſancto ſanctorũ, per quod ſupercæleſtis patria intelligitur, clauſam eſſe eodem modo oſtium dixit, vt magnum ibi eſſe theſaurum ſignificaret, nempe æternam beatitudinem, diuinam viſionem, & fruitionẽ Dei, vbi illi, quibus fuit minima cum corpore contagio, qui è vita in gratia migrarunt, requieſcũt, admirabilibus diuitiis cumulati,

Super qua feneſtra obliqua. Id eſt, arctæ ex parte interna.

Secundũ latera domus. Latera hoc loco appellantur muri claudẽtes porticũ templi ab oriente in occidentẽ. Hi muri continuabantur muris templi longitudinẽ claudentibus.

Annotationes ex Hebræo in caput X L I.

L*Atera autem, latus ad latus bis triginta-tria.* In nonnullis codicibus eſt, bis triginta trium, nimirum pedum. Particula, bis, non eſt in tranſlatione ſeptuaginta interpretũ, nec Pagnini. In hebraico eſt פעמים pehamim, quæ dictio idem eſt quod bis, vt cap. Numerorum 20. Et percuſſit petrã virga ſua bis. *Num. 20* Significat etiam pedes, & manus. Nam in pſal. 57. vbi cõmunis editio habet: *Pſal. 57.* Lauabit manus ſuas in ſanguine peccatoris, pro manibus eſt hoc idem nomen, pro quo D. Hieronymus vertit ex Hebræo, pedes, dicens: Pedes ſuos lauabit in ſanguine impij. Quẽ ſequitur eo loco Pagninus. Vt ſit ſenſus: Facta ſtrage impiorum, vir iuſtus victor, per ſanguinem eorum gradietur, abluens in illo pedes ſuos Et in Pſal. 73. vbi nos habe- *Pſal. 73.* mus: Leua manus tuas in ſuperbias eorũ in finem, pro manibus vertit vterque pedes, cũ ſeptuaginta in vtroque loco tranſtulerint: χεῖρας, hoc eſt manus. Cùm autem nomen פעם ſignificet bis, & pedem & manum, vertit diuus Hieronymus bis triginta trium, & Pagninus: Trium & triginta pedum. Poteſt etiam verti: Triginta trium manuum, ſiue palmorum. Sed quoniã dictio hæc deriuatur à verbo paham, quod ſignificat terrere, & conterere, vt apud Danielem: Vidit *Dan. 2.* Nabuchodonoſor ſomnium, & contertitus eſt ſpiritus eius, poteſt verti locus ille pſalmi 73. Leua terrores tuos, vel malleos tuos in ſuperbias eorum. Ac ſi diceret. Contere Domine, & calamitatibus eos opprime, qui templum ſanctum tuum immaniter euerterunt. Verùm pro lateribus in hebraico eſt hoc nomen צלע tſelagh, quod propriè co- *Geneſ. 2.* ſtam ſignificat, vt cap. 2. Geneſis: Tulit vnã de coſtis eius, & repleuit carnem pro ea. Et ædificauit Dominus Deus coſtam, quã tulerat de Adam in mulierẽ. Et quia coſtæ ſunt in vtroque latere animalis, appellatur cuiuſlibet rei latus hoc nomine. Et quia trabes domus ſunt veluti eius coſtæ, transfertur nomen hoc ad trabes ſignificãdas. Ideo poteſt hic Ezechielis locus ita verti: Erant autem trabes, trabes ſuper trabem trium & triginta pedum, parietem templi ingredientes.

Et duo oſtia erant in templo. Pro oſtiis eſt in hebraico: דלתות delathoth. Dictio hæc abſque dubio oſtium ſignificat, vt in pſal. *Pſa. 140* Pone Domine cuſtodiã ori meo, & oſtium circunſtãtiæ labiis meis. Labia indigẽt oſtiis, quód inſtar oſtiorũ debeant frequenter claudi, & raró aperiri. Vnde Iob: Portas vultus *Iob. 41.* eius quis aperiet? Vbi per portas vultus ſiue faciei labia intelligit. Obſecrabat Deũ regius vates, vt linguam ſuã coerceret, ne quid vnquã loqueretur, niſi quod in ipſius Dei gloriam, aut in veram hominum vtilitatem redundaret. Nam, vt ipſe alio loco ait: Vir lin- *Pſal. 139* guoſus non dirigetur in terra. Et Salomon *Prou. 10.* in Prouerbiis: In multiloquio nõ deerit peccatum, qui autem moderatur labia ſua, prudentiſſimus eſt. Ideo D. Iacobus in canoni- *Iaco. 1.* ca ſua: Sit, inquit, omnis homo velox ad audiendum,

diendum, tardus autem ad loquendum. Et
Iaco. 3. rurſum: Si quis autem putat ſe religioſum
eſſe non refrænans linguam ſuam, ſed ſedu-
cens cor ſuum, huius vana eſt religio. Homo
non cuſtodiẽs os ſuũ eſt vas abſque opercu-
Num. 19 lo, de quo dicitur in lib. Numerorum: Vas
non habens operculum, nec ligaturam deſu-
per, immundum erit. Eſt etiã equus abſque
fræno, & nauis abſque gubernaculo. Lingua
inuidi & ſcelerati non ſolũ præſentibus no-
cet, ſed etiam abſentibus, quam ob cauſam
gladio comparatur & ſagittæ: gladio quidẽ,
quod eos, qui propè ſunt, vulneret & occi-
dat, ſagittæ verò, quòd remotos & longè di-
ſtantes transfigat. Exacuerunt, ait pſalmo-
Pſal. 63. graphus, vt gladium linguas ſuas. Et iterum:
Pſa. 56. Lingua eorum gladius acutus. Et Ieremias:
Ierem. 9. Extendẽrunt linguam ſuam arcũ mendacij.
Et paulò pòſt. Sagitta vulnerans lingua eo-
rum. Omnis linguæ immoderatio ex cordis
Simile. immoderatione procedit. Quemadmodum
mota tota radice mouentur etiam folia, ſic
perturbatio corde, perturbatur etiam lingua.
Ea autem immoderata generat mortẽ, quẽ-
admodum moderata vitam. Eam ob cauſam
Prou. 18 ait Salomon in Prouerbiis: Mors & vita in
manibus linguæ. Et Chriſtus Deus noſter a-
Matt. 12 pud Matthæum: Ex verbis tuis iuſtificaberis,
& ex verbis tuis condemnaberis. Pittacus A-
maſidi regi miſit è victima linguam vt mẽ-
brum peſſimum, & idem optimũ. Antipa-
ter apud Plutarchum, cùm quidam mentio-
nem feciſſet de Demade ſenio confecto, ſed
craſſo & loquace, velut, inquit, ex immola-
ta victima venter tantum & lingua ſupereſt
Hoc ideo dicebat, quia tunc immolãtes Græ-
ci abſque fide animalia ſuis falſis diis, lin-
guam tamen eorum tanquam prophanum
membrum non immolabant. Non adhibe-
bant ſacris ſuis linguam, qua ſciebant multa
ſcelera committi, etiamſi non ignorarent, eã
plurimum vtilitatis mortalibus afferre. Vnde
ortum eſt prouerbium: Lingua quò vadis?
Erectum ciuitatẽ, eandẽ denuo ſubuerſura.
Refertur à Suida, Zenodoto, & Diogenia-
1. Cor. 3. no. Cùm autem os hominis ſit porta quædã
2. Cor. 6. homo autem iuxta Diui Pauli ſententiã ſit
templum Dei, oportet habere duo oſtia in
ore, quibus operturam cuſtodiat, firmiter-
que obſerat & claudat, ne linguæ modera-
tæ theſaurus à furibus rapiatur. Id intelli-
gens Ezechiel ait: Et duo oſtia erant in tem-
plo, & cætera.

ARGVMENTVM CAPITIS XLII.

*CApite ſuperiore deſcripſit templum in
tres partes diuiſum, porticum, ſanctum,
& ſanctum ſanctorum. Nunc loquitur
de Gazophylacijs, & de duobus ædificiis, quæ ſi-
ta erant extra templum, ab eius muris decem
cubitos diſtantia.*

CAPVT XLII.

ET eduxit me in atrium exterius A
per viam ducentem ad aquilonẽ
& introduxit me in gazophylacium,
quod erat contra ſeparatum ædificiũ,
& contra ædem vergentem ad aqui-
lonem in facie longitudinis centum
cubitos oſtij aquilonis, & latitudinis
quinquaginta cubitos contra viginti
cubitos atrij interioris, & contra pa-
uimentum ſtratũ lapide atrij exterio-
ris, vbi erat porticus iuncta porticui
triplici. Et ante gazophylacia de am-
bulatio decẽ cubitorũ latitudinis, ad
interiora reſpiciens viæ cubiti vnius.
Et oſtia eorum ad aquilonẽ, vbi erãt
gazophylacia in ſuperioribus humi-
liora, quia ſupportabãt porticus, quæ
ex illis eminebant de inferioribus, &
de mediis ædificij. Triſtega enim erãt, B
& non habebant columnas, ſicut
erant columnæ atriorum. Propterea
eminebant de inferioribus, & de me-
diis à terra cubitis quinquaginta. Et
peribolus exterior ſecundum gazo-
phylacia, quæ erant in via atrij exte-
rioris ante gazophylacia. Longitudo
eius quinquaginta cubitorum, quia
longitudo erat gazophylaciorum a-
trij exterioris quinquaginta cubito-
rum, & longitudo ante faciem tem-
pli centum cubitorum. Et erat ſubter
gazophylacia hæc introitus ab orien-
te ingredientium in ea de atrio exte-
riore in latitudine periboli atrij, quod
erat contra viam orientalem in fa-
ciem ædificij ſeparati. Et erant ante
ædificium gazophylacia, & via ante
faciem eorum iuxta ſimilitudinẽ ga-
zophylaciorum, quæ erãt in via aqui-
lonis. Secundum longitudinem eo-
rum ſic & latitudo eorum, & omnis
introitus eorum, & ſimilitudines &
oſtia eorum ſecundũ oſtia gazophy-
laciorum, quæ erant in via reſpiciẽte
ad auſtrum.

EXPLANATIO.

ET eduxit me in atrium exterius. Capite
quadrageſimo diximus totũ hoc ædifi-
cium

cium triplici muro eſſe vndique cinctũ, eſſe autem atrium, quod immundorũ appellabatur inter primũ & ſecundum murum, alterum autem, quod appellabatur mundorũ ſiue exterius reſpectu interioris inter ſecundum & tertium murum, intra tertium verò murum & templum eſſe atrium interius, ſeu ſacerdotum. Ex atrio primo eductus eſt propheta à ductore ſuo ad ſecundũ & tertium, & ad templum, & ſanctum ſanctorũ, quia ab exterioribus eſt ad interiora progreſſus, et à cognitione creaturarũ ad creatoris cognitionem. *Iob.12.* Ita enim ait Iob: Interroga iumenta, & docebunt te, & volatilia cæli, & indicabunt tibi, loquere terræ, & reſpondebit tibi, & narrabunt piſces maris. Qui verò templũ intimum ingrediuntur, & diuina charitate & ſapientia replentur, dicunt cũ Apoſtolo: *2.Cor.3.* Reuelata facie gloriam Domini ſpeculantes in eandem imaginẽ transformamur, à claritate in claritatem tanquam à Domini ſpiritu. Tales fuit diuinus noſter vates, qui ab exterioribus ad intima penetrauit. Et egreſſus ex tẽplo ad atriũ interius, vt videret perfectius ea, quæ ante viderat, modò ex atrio interiore educitur à ductore ſuo ad atrium exterius, quod erat mundorũ per viã aquilonarem, & per portam reſpicientẽ ad aquilonem, quæ erat in muro interiore. Per tres muros, tria atria, tres portas in quolibet muro, tres partes templi, tres hominum gradus intelliguntur, incipientium, proficientium, & perfectorum. Ait igitur Ezechiel: Eduxit me, nimirum qui me ducebat, & templum mẽſurabat, in atrium exterius. Iam diuinus vates hoc atrium aſpexerat, priuſquã ad interiora ingrederetur, ſed tunc nõ habuit perfectam, omnibusque numeris abſolutã cognitionem. At poſtquam templum, & ſanctum ſanctorum vidit, & alta Dei myſteria mentis oculis diuino lumine luſtratis perſpexit, & intima penetrauerit: redit ad exteriora, vt ea expeditiùs & abſolutiùs intueatur. Illi perfectè creaturarum naturas contemplantur, qui ſe creatoris contemplationi dediderunt, eiusque deſiderio & amore flagrarunt. Oſtendit Deus Ezechieli atriũ exterius, & omnia incluſiuè vſque ad ſancta ſanctorum: nunc illum ad exteriora ducit, vt ea perfectè cõtempletur. Sapientia enim non eſt in principio tota & abſoluta docenda: ſed ſenſim progrediendũ eſt, & ad priùs oſtenſa interdũ reuertendũ. Oportet enim ea in animo verſare, & iterũ ac iterum memoria repetere. Poſtquam regius vates fuit diuino amore incenſus, & alta Dei arcana animo perſpexit, redibat ad contemplationẽ globorum cæleſtium, & intuens ſolem, lunam, & reliqua aſtra diuini numinis perpetua monimenta, contemplabatur ſingularẽ Dei erga homines amorẽ, qui illis tam eximia opera condidiſſet: & memoria tanti effectoris aiebat: *Pſal. 8.* Quoniam videbo cælos tuos, opera digitorum tuorum, lunam & ſtellas, quæ tu creaſti. Quid eſt homo, quòd memor es eius, &c. Et in fine pſalmi diuino quodam amore abſorptus has voces emittebat: Domine Dominus noſter quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra. Intuere quemadmodum à creatoris cõtemplatione ad creaturas contemplãdas reuertitur, vt ab illis ad illum redeat, cuius amore flagraret. Cùm animus ſe à corporis obſequio ſeiungit, voluptatemque veluti peſtiferam labem honeſtatis reſpuit, ſeque Dei amore incẽdit, ſi tum cælum, terram, mare, rerumque omnium naturã intuetur, eaque vnde generata, quò recurrant, quando, & quomodo peritura, quid fluxum & mortale, quid ſtabile & æternum contemplatur, in hoc conſpectu, & cogitatione, & rerum magnificentia, Deus immortalis, quanto gaudio afficitur, quanta firmitudine delicias mundi perituras contemnit, & ea, quę inſipientes mortales expetenda exiſtimãt, pro nihilo putat, & ad cæleſtia & immortalia ardenti charitate inflammatus rapitur.

Et introduxit me in gazophylacium. Hoc eſt, ex atrio illo exteriore eduxit me ad gazophylacium. Duo erãt gazophylacia, de quibus modò agit, iuncta duabus porticibus interioribus, aquilonari & auſtrali. Nunc autem loquitur de auſtrali: ſed quod de vno dicit, de altero vult intelligi, cùm vtrunque eiuſdem eſſet menſuræ & ſtructuræ.

In facie longitudinis centum cubitos oſtij aquilonis. Hoc eſt, in fine illius ſpatij, quod habebat in longitudine centum cubitos, quę longitudo erat ante oſtium templi aquilonare. Vel ſic: Porta aquilonaris reſpiciebat faciem huius ędificij centum cubitos habentis in longitudine, & quinquaginta in latitudine. Porta hac egrediebantur ad locum prophanum: nam ſpiritualis perfectio publicam vtilitatem ſpectat, & ad hominum ſalutem intuetur. Ita enim ait Deus: Diliges proximum tuũ ſicut teipſum. *Deut.6. Matt.22* Et iterum: Hoc eſt præceptum meũ, vt diligatis inuicem, ſicut dilexi vos. *Ioan 15.* Moyſes cùm eſſet in monte cum Deo, audita populi defectione, contemplationẽ reliquit, & ad ſuccurrendum populo perrexit. *Exod. 32* Et Dominus Ieſus cũ in horto preces funderet ad patrem, ſurrexit ab oratione, & venit ad diſcipulos ſuos, exhortãs eos, vt vigilarent, & orarent. *Matt. 26 Mar. 14.* Et diuus Paulus in epiſtola prima ad Theſſalonicenſes, De charitate fraternitatis, inquit, non neceſſe habemus vobis ſcribere, ij ſi enim vos à Deo didiciſtis, vt diligatis inuicem. *1.Theſ. 4*

Contra viginti cubitos atrij interioris. Senſus eſt: è regione ſpatij viginti cubitorum atrij interioris, & è regione pauimenti atrij exterioris erat quædam porticus ante porticum, quarum vtraque triplex appellabatur, quod triplicem haberet manſionem. Cæterum pro porticu vertunt quidam exedram,

alij

alii cameram,alij gazophylacium vel cellu-
lam: Aiuntque vnam eſſe poſt alterā,eſſeq́;
tres cellularum gradus: & ideo appellari tri-
plicem cellulā, quòd tres eſſent ordines ea-
rum. Erant hæ cellulæ coram atrij exterioris
pauimento lapidibus ſtrato,ne pedes aut lu
to hyemis, aut puluere æſtatis contamina-
rētur. Pedes ſunt affectiones noſtræ,de qui-
Pſal. 121 bus ait diuinus pſaltes: Stantes erant pedes
noſtri in atriis tuis Ieruſalē. Eius enim amor,
& deſiderium,& affectio in cæleſti Hieroſo-
lyma verſabātur. Hos pedes,has affectiones
abluere oportet, ne ſcelere aliquo polluan-
tur. Sin autem eas inquinauerimus, ſumus
ſtatim ad diuinum lauacrum properaturi,vt
ita æternam beatitudinem cōſequamur. In
lib. Geneſis ſcriptū legimus Abrahamū An-
gelis in hominum viatorum ſpecie hoſpitio
Gene. 18 acceptis dixiſſe: Lauentur pedes veſtri,& re-
quieſcite ſub arbore: ponamque buccellam
panis, vt conſortetur cor veſtrum, & poſtea
tranſibitis. Qui in fide eccleſiæ quaſi in pa-
triarchæ fidelis hoſpitio vt peregrinus in hoc
mundo recipitur, ſi cū angelis cupit tranſi-
re,& in æternas gloriæ ſedes feliciter volare,
ſtudeat lauare pedes piarum lachrymarum
aqua,& ad ſpiritualem Siloem,ad ſacramen
ti confeſſionis fontē, ad hoc admirabile pœ-
nitentiæ lauacrum accedere, vt flagitiorum
maculas poſſit abluere. Partem enim cum
Chriſto non habebit, vt ipſe Petro dixit, qui
ab ipſo lotus non fuerit. Ipſe,vt ait in Apo-
Ioan. 13. calypſi D. Ioannes,dilexit nos,& lauit nos à
peccatis noſtris in ſanguine ſuo. Et huius ſan
Apoc 1. guinis merita currūt per ſanctum pœniten-
tiæ ſacramentum,& per alia ſacramenta, &
oportet accedere ad illa: nō enim nobis pro-
derunt medicamēta, niſi ea languoribus ap-
plicemus. Cùm autem peccator lotus fue-
rit,ad crucē confugiat, & ſub ipſa arbore re-
quieſcat, in qua ſpem ſuam collocet & con-
ſtituat. Et ita aſſumpta cæleſtis panis buc-
cella, viuo ac diuino pabulo refectus, viatico
ſalutari munitus tranſibit lætus ex hoc mū-
Ioan. 13. do ad patrē. Eam ob cauſam Chriſtus Deus
noſter pedes diſcipulorū lauit, & poſtea ſan
ctum illis euchariſtiæ ſacramentum tribuit.

Deambulatio decem cubitorum latitudinis.
Dixerat eſſe gazophylacia contra pauimen-
tum lapidibus ſtratū, & ne aliquis exiſtima-
ret,nihil eſſe inter medium,ait nunc eſſe in-
ter gazophylacia deambulationem decē cu-
bitorum latitudinis ad interiora reſpicientē
verſus viam, quæ erat cubiti vnius in latitu-
dine. Aduerte. Erat quædam latitudo in hoc
ædificio,ſed ad viam arctam in ſanctuarium
tendentem reſpiciebat, intuebatur ſtrictam
viam,cubitum vnum latitudinis habentem.
Hæc latitudo eſt vita principum & magna-
tum,qui purpura induūtur & ſerico,& epu-
lis delicatis & exquiſitis paſcuntur. Hi in fi-
Matth. 7 de eccleſiæ Romanæ vitam degentes, æter-
nam cōſequentur beatitudinem,ſi eius vi-
tam aſpexerint, ſi ad arctā viam, quæ ducit
ad vitam, aſpirauerint, ſi Dei præcepta cu-
ſtodierint,& à vita in gratia exceſſerint. Sed
perpende. Non ait: Reſpiciens ad viam cubi-
ti vnius, ſed reſpiciens ad interiora viæ cubiti
vnius. Semper enim vir Chriſtianus debet *Gene.* 19
interiora intueri, ne ſi retrò aſpiciat, in ſta- *Luc.* 17.
tuam ſalis inſtar vxoris Loth conuertatur. *Philip.* 3.
Vnde Apoſtolus in epiſtola ad Philippenſes:
Quæ quidem, inquit, retro ſunt obliuiſcens,
ad ea verò quæ ſunt priora, extendēs meip-
ſum, ad deſtinatum perſequor, ad brauium
ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu. Et
licet principes ſplendidè induātur & come-
dant, non tamen eorum vita latitudo voca-
tur, quòd ſit ſecura & tranquilla abſque la-
bore & moleſtia, ſed ob eorum opes, domi-
natum,ędium regiarum magnificentiam, &
ob eorum amplitudinem & maieſtatē. Sunt
tamen hæc omnia laborum & dolorū ple-
niſſima. Scitū eſt illud regis Dionyſij à Ci-
cerone in quinta Tuſculana traditū,qui Da-
mocli eum feliciſſimū vocanti,eiusque bea-
titudinem experiri cupienti, eam tribuit ad
tempus. Iuſſit enim illū in ſtrato aureo col-
locari, textili ſtragulo ſumptuoſis emblema-
tis picto,tum ad menſam præſtanti pulchri-
tudine pueros delectos præcepit conſiſtere,
ad ſeruiendum illi promptos ac paratos. Aſ-
ferebantur pretioſa vnguenta, cremabantur
odoriferi paſtilli, menſæ delicatiſſimis dapi-
bus replebātur. Sed in hac regia pompa con-
ſtitutus Damocles, beatumque ſe exiſtimās
vidit fulgentem gladium, quem rex Diony-
ſius è lacunari ſeta equina appenſum iuſſe-
rat demitti, vt eius capiti immineret. Et tan-
tò fuit metu perterritus, vt nec in elegantes
miniſtratores oculos coniiceret, nec ad ex-
quiſitas epulas manum porrigeret, quin po-
tius regem obteſtabatur, vt ei permitteret
diſcedere, erat enim iam ei breui illo tem-
pore ſatis perſpectum & exploratū, eſſe re-
giam dignitatem periculis obnoxiam, mole-
ſtiis expoſitam, & laboribus ac anxietatibus
vndique cinctam.

Et oſtia eorum. Hoc eſt, oſtia gazophyla-
ciorum erant verſus auſtralē partem, & ſu-
per his gazophylaciis erant etiam alia gazo-
philacia habētia arctiores parietes. Tres erāt
ordines gazophylaciorum, quædā erant in-
fima, quædam media, quædam ſuprema, &
quantò ſuperius aſcendebant, tantò erant
humiliora ex parte exteriore. Nam paries
primæ manſionis erat craſſior pariete man-
ſionis ſecundæ, paries autem manſionis ſe-
cundæ, craſſior pariete manſionis tertiæ, &
ita ſuprema gazophylacia parietem habebāt
anguſtiorē. Erat hic paries ex parte interiore
ad perpendiculum rectus, ſed ex parte exte-
riore erat ſurſum anguſtior, & retractior.
Quam ob cauſam ſuprema gazophilacia hu
miliora & arctiora erant ex parte exteriore.
At ex parte interiore ęqualia erāt, ſi parietes

erant æquales ad perpendiculum directi, vel
capaciora, ſi parietes ex parte interiore ſur-
ſum aſcendentes ſe etiam aſtringebant. Præ-
terea in gazophylaciis infimis & mediis erãt
porticus eminẽtes ex ædificio, quæ illud craſ-
ſius efficiebant, quod in ſuprema manſione
non erat. Hoc vult propheta ſignificare, di-
cens, quia ſupportabant porticus, quæ ex
illis eminebant de inferioribus, & de mediis
ædificij. Sequitur: Triſtega enim erãt. Id eſt,
tres habebant manſiones, infimam, mediam,
& ſuperam. Ea autem gazophylacia, quæ in
ſummo erant ordine, humiliora erant. Nam
in eccleſia Chriſti quantò quis altior eſt dig-
nitate & amplitudine, tantò debet eſſe ſub-
miſſior humilitate & animi abiectione. Id
docuit Chriſtus Deus noſter, qui aduocato
paruulo dixit diſcipulis ſuis de dignitate con-
Matt. 18 tendentibus: Quicunque ſe humiliauerit
ſicut paruulus hic, hic eſt maior in regno
Luc. 19. cælorum. Et iterum: Quicunque voluerit in-
ter vos maior fieri, ſit veſter miniſter. Et rur-
Matt. 20 ſum: Qui ſe humiliat, exaltabitur. Et de ipſo
Matt. 24 Chriſto ait ita D. Paulus: Humiliauit ſemet-
Philip. 2. ipſum, factus obediens vſque ad mortẽ, mor-
tem autem crucis, propter quod Deus exal-
tauit illum, & dedit illi nomen, quod eſt ſu-
Eccl. 3. per omne nomen. Quantò maior es, inquit
Eccleſiaſticus, humilia te in omnibus, & co-
ram Deo inuenies gratiam. Et diuus Petrus
1. *Pet.* 5. in prima epiſtola ſua: Humiliamini ſub po-
Simile. tenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore
viſitationis. Granum frumenti in terrã deie-
ctum cæſpites frangit, & deorſum tendit, &
quo profundius deſcendit eius radix, eò ex-
celſius eius culmus crebris geniculis interſe-
ctus ſurſum erigitur. Naturæ propoſitum eſt
ex ſemine illo fructum producere, illudq́ue
ſurſum extollere, vt autem hoc faciat, opus
eſt, vt radix profundius defigatur, cùm verò
ſurſum extollitur, ſolem quærit, abſque quo
non vegetatur. Eodem modo qui altius vo-
lunt efferri, in Dei contemplationem rapi,
& veram dignitatem adipiſci, debent per ani
mi humilitatẽ deſcẽdere, imbecillitatẽ ſuam
intueri, ſeq́; omni honore penitus indignos
iudicare. Et ita erigentur, ſolem iuſtitiæ quæ-
rentes, in eo totã ſpem ſuam, totam curam
& cogitationem collocantes. Ariſtoteles, qui
cæteris philoſophis, excipio ſemper Plato-
nem, eruditione præſtitit, hominem defi-
niens ait eſſe animal rationis particeps, mor-
tale. Has duas differentias formæ procrea-
trices poſuit in definitione, vocans eũ mor-
ti obnoxium, non ſolùm vt à diis ſuis com-
mentitiis ſepararet, ſed vt illum ſuæ fragili-
tatis admoneret. Si ſe extolleret aſpiciens ſe
compotem rationis, & bonorum immor-
talium capacem, ſtatim ſe intueretur eſſe ca-
ducũ & mortalẽ, quò ſuperbiã deponeret, et
imbecillitatem ſuam perſpiceret. Hac conſi-
deratione ducti magni viri, in ſublimi di-
gnitate conſtituti, & mentis opibus muniti

profundam humilitatẽ amplectuntur. Id ſi-
gnificare volens diuinus noſter vates ait, ſu-
pera gazophilacia humiliora eſſe inferiori-
bus, quia viri iuſti, qui ſunt gazophylacia &
theſauri gazarum Dei, quantò ſuperiorem
obtinent locum, tantò humiliores ſunt. Vt *Simile.*
enim vaſa, cùm replentur liquore, aerẽ ex-
pellunt, ſic qui in virtute proficiunt, deiiciũt
vanitatem, omneque ſuperbiæ genus deie-
ſtantur. Contrà verò quemadmodum vaſa,
cùm euacuantur liquore, implentur aere: ſic *Eccle.* 10
multi deſtituti virtute implẽtur ſuperbia. De *Eſa.* 14.
ea ait Eccleſiaſticus: Initiũ omnis peccati eſt *Geneſ.* 3.
ſuperbia. Hæc de cælo præcipitauit Luciferũ, *Eſa.* 14.
hæc de paradiſo eiecit Adam. Hæc hæreſes *Geneſ.* 3.
inuenit, & hæreticos efficit, & ſeparat ab ec-
cleſia. Lucifer voluit eſſe ſimilis altiſſimo:
Adam & Heua voluerunt eſſe ſicut dij ſciẽ-
tes bonum & malum, hæretici volũt eſſe ſu-
per magnos eccleſiæ epiſcopos ac paſtores,
ſuper omnes doctores, ſuper ſummum pon-
tificem Chriſti vicarium, ſuper concilia œcu-
menica. Talis fuit Lutherus ordinis deſertor,
ſuæ religionis apoſtata, homo libidini tradi-
tus, commeſſationibus & ebrietatibus dedi-
tus, impius, & ſeditioſus, qui peſtilẽtibus hæ-
reſibus ſuis veluti incantamentis quibuſdã
quamplurimos infatuauit: quorum nõnul-
li in illam Circem incidentes, hauſto venena
to poculo libertatis carnalis, verſi ſunt in bru
ta ipſa peſtilente Circe peſtilentiora.

Et peribolus exterior. Deſcribit murũ ædi-
ficium aquilonare claudẽtem. Deriuatur pe-
ribolus à verbo periballo græco, quod ſigni-
ficat cingere & amplecti. Hic igitur murus,
qui porticum ædificij aquilonaris circunda-
bat habebat quinquaginta cubitos lõgitudi-
nis. Ex quo ſequitur habere ipſam porticum
eoſdem ſeptuaginta cubitos in longitudine.
Et eandem longitudinem habebant decẽ illa
gazophylacia, quæ cum porticu aquilonari
muri ſecundi cohærebant.

*Et longitudo ante faciem templi centum cu-
bitorum.* Hoc eſt, longitudo huius ædificij
aquilonaris erat ante faciem templi, id eſt,
iuxta longitudinem templi. Eadem etiã erat
menſura ædificij auſtralis.

Et erant ante ædificium gazophylacia. Præ-
ter templum erãt in hoc ambitu tria ædificia
ſimilia, vnum appellabatur ſeparatum, alte-
rum aquilonare, aliud auſtrale. Et habebant
hæc tria ædificia ſua gazophilacia ſimilia &
æqualia. Ait verò nunc. Et erant ante ædifi-
cium, nimirũ ſeparatũ gazophylacia, eratq́;
via ante oſtia eorum inſtar gazophylacio-
rum viæ aquilonis. Ac ſi diceret: Gazophy-
lacia ædificij ſeparati erant ſimilima gazo-
phylaciis aquilonaris ædificij, & eandem
ſimilitudinem habebant gazophylacia ædi-
ficij auſtralis.

Reſpiciente ad auſtrum. Quidam codices
habent: Reſpiciente ad Notum, ſed pro eo-
dem accipitur.

Oſtium

C Oſtium in capite viæ, quæ via erat ante veſtibulum ſeparatum per viam orientalem ingredientibus. Et dixit ad me: Gazophylacia aquilonis & gazophylacia auſtri, quæ ſunt ante ædificium ſeparatum, hæc ſunt gazophilacia ſancta, in quibus veſcũtur ſacerdotes, qui appropinquant ad Dominum in ſancta ſanctorum. Ibi ponent ſancta ſanctorum, et oblationem pro peccato, et pro delicto: locus enim ſanctus eſt. Cùm autem ingreſsi fuerint ſacerdotes, non egredientur de ſanctis in atrium exterius: et ibi reponent veſtimenta ſua, in quibus miniſtrant, quia ſancta ſunt: veſtienturque veſtimentis aliis, et

D ſic procedent ad populum. Cumque compleſſet menſuras domus interioris, eduxit me per viam portæ, quæ reſpiciebat ad viam orientalem: et menſus eſt eam vndique per circuitum. Menſus eſt autem contra ventum orientalem calamo menſuræ: quingentos calamos in calamo menſuræ per circuitum. Et menſus eſt contra ventum aquilonis quingentos calamos in calamo menſuræ per gyrum. Et ad ventum auſtralem menſus eſt quingentos calamos in calamo menſuræ per circuitum. Et ad ventum occidentalem menſus eſt quingentos calamos in calamo menſuræ. Per quatuor ventos menſus eſt murum eius vndique per circuitum, longitudinem quingentorum cubitorum, et latitudinem quingentorum cubitorum diuidentem inter ſanctuarium et vulgi locum.

Oſtium in capite via. Id eſt, ſecundũ oſtia gazophylaciorum, quæ ſpectabant ad meridiem, erat oſtiũ initio viæ, quæ erat ante veſtibulum ſeparatũ: vel vt poteſt verti ex hebræo: quæ erat ante parietem elegantẽ verſus orientem, cum homines ingrediebantur tẽplũ. Hęc gazophylacia auſtralia habebãt oſtium verſum ad oriẽtem. Appellatur autẽ hic paries elegans, quòd eſſet aptiſſimus, & conſtaret lapidibus cæſis. Rectè tamen tranſtulit interpres noſter, quis idem nomẽ ſignificat parietem, ſepem, & veſtibulum. Erat autem veſtibulum hoc pulchrius aliis, quam ob cauſam dicitur ſeparatum.

Et dixit ad me. Subauditur, ductor meus, ædificij menſurator.

Gazophylacia aquilonis. Deſcripſit gazophylacia: nunc oſtendit eorum vſum.

In quibus veſcuntur ſacerdotes. Ibi comedebant ſacerdotes oblationes, quæ offerebantur in templo.

Ibi ponent ſancta ſanctorum. Hoc eſt, in his gazophylaciis ponent ſacerdotes carnes immolatas deo. Victimas Deo oblatas appellat *(Deut. 12.)* ſancta ſanctorũ: vel vt poteſt verti ex hebręo *(Deut. 14.)* ſanctitates ſanctitatum. Huiuſmodi oblationes erant in loco ſancto comedẽdæ iuxta legis decretum.

Pro peccato & pro delicto. Per peccatum intelligitur culpa venialis, per delictum mortiſera. Vel per peccatum intelligitur, flagitium per commiſſionẽ, per delictum, flagitium per omiſſionem. Fortaſſe per peccata intelliguntur ſcelera ex induſtria perpetrata, per delicta verò ea, quæ ſunt ignorãter admiſſa: de quibus ait pſalmographus: Delicta quis intelligit? *(Pſal. 18.)* Ab occultis meis munda me, & ab alienis parce ſeruo tuo.

Cumque ingreſſi fuerint ſacerdotes. Cùm ſacerdotes veſtibus ſanctis induti diuino cultui dedicatis ingreſſi fuerint hæc gazophylacia, non inde cum illis exibunt ad populum. Exuent veſtes ſanctas, eaſque in gazophylaciis deponent: & aliis induti ad populũ accedẽt. Vult hoc loco Dominus ſignificare, non eſſe rudi populo alta dei myſteria manifeſtãda. Qui nõ poſſunt templi abdita penetrare, nec ſublimia diuinæ ſapientiæ arcana intelligere, lacte facili ſimplicis cuiuſdam doctrinæ nutriendi ſunt, non ſolido excelſorum myſteriorum cibo. Id intelligens diuus Paulus aiebat Corinthiis: Tanquã paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam: nondũ *(1. Cor. 3.)* enim poteratis. Non ſunt paſſim quilibet ad ſublimium arcanorum interpretationẽ admittendi. Id dixerat iis verbis Eſaias: Secretum meũ mihi, ſecretum meũ mihi. *(Eſai. 24.)* Et rurſum: Quem docebit dominus ſcientiam, & quem faciet intelligere auditũ? *(Eſai. 28.)* Ablactatos à lacte, auulſos ab vberibus. Paruulis ac lactentibus non ſolum non prodeſt ſolidus cibus, ſed etiam ſuffocat eos, & occidit, qui integræ ætatis hominibus conuenit. Incipientes non confeſtim cogendi ſunt, vt in eximiam diuinorum myſteriorum claritatẽ mentis aciem imbecillam intendant: ne forte ingenti ſplendore offenſi oculos in terram coniiciant, cæleſtem doctrinam intueri nolentes. Sed aſſueſcant imaginem veritatis ſimplicis intueri, & ita animum purgantes, aditum ſenſim aperiant ad alta ac fulgentia myſteria contemplanda. Qui ſunt ſceleribus aſtricti, & peſtilentibus flagitiorum labibus contaminati, cæleſtem ac ſublimem doctrinam contemnunt, & pro nihilo putant. Iam ob cauſam dicebat Chriſtus Deus noſter *(Matth. 7)*

Matth. 7 Nolite dare ſanctum canibus, nec mittatis
margaritas veſtras ante porcos. Et ſapientes
Hebræorum præcipiebant, ne quis niſi ætate
matura primum caput Geneſis, & Cantica
canticorum, & primā ac vltimam Ezechie-
lis viſionem attingeret, quoniam hæc diffici-
lima erant intellectu, & excelſa Dei arcana
continebant. Nec ſolùm fideles, ſed ij etiam,
qui fuerunt expertes fidei, ſolo naturæ et hu-
manæ philoſophiæ lumine illuſtrati intelle-
xerunt, non debere alta dei arcana omnibus
indifferenter explicari. Imò non eſſe myſte-
ria cenſebant, quæ non eſſent occulta. Hinc
effectum eſt, vt in templis ſuis Sphinges de-
pingerent occulta ænigmata proponentes.
Qua in re occulta eſſe dei myſteria ſignifica
bant, quæ ſolùm illi poſſent cōtemplari, qui
demiſſo lacte, cæleſti alerentur ambroſia. Eā
ob cauſam magnus ille Pythagoras illuſtri
ſapientiæ laude celebratus factus eſt magiſter
ſilentij, nec arcana, de quibus inter paucos
diſſerebat, mandare literis voluit, quibuſdam
exceptis, quæ cum ad vitæ exitum vocaretur
morientibus vocibus filiæ ſuæ Damæ com-
mendauit. Hoc eius inſtitutū ij ſecuti ſunt,
qui fuerunt Pythagorici vocati. Illud Lyſis
ab Hipparcho violatū quæritur: in illud de-
nique iuratos Ammonij diſcipulos Plotinū
& Herennium teſtatur Porphyrius. Id quod
eleganter oſtēdit Beſſarion in opere ſuo pro
defenſione Platonis. Epictetus philoſophus
aiebat: Ne loquaris multum inter ineruditos
de ſpeculationibus, ſed fac aliquid ex ipſis
ſpeculationibus: veluti in conuiuio ne dicas,
quo pacto oporteat comedere, ſed comede,
vt oportet. Et alibi multis verbis prohibet
difficilia arcana rudi populo oſtentare. Sed
1. Cor. 3. ex noſtris diuus Paulus Corinthiis imperfe-
ctis ſolidum cibum negauit, quod Dionyſio
Areopagitæ, aliiſque excellēti ingenio & do-
1. Cor. 2. ctrina viris concedebat: de quibus ipſe aie-
bat: Sapientiam loquimur inter perfectos. Et
ipſe Dionyſius diſcipulus eius inſtitutū eſſe
ait, eccleſiæ firmiter obſeruatum, ne ſecre-
tiora dogmata apertis literis, ſed voce tan-
tum iis, qui ritè eſſent initiati, communica-
rentur. Id volens diuina ſcriptura oſtendere
hoc loco, ait ſacerdotes veſtes ſacras domi
abſcondere, ne illas populus tractaret, &
contemneret.

*Cúmque compleſſet menſuras domus inte-
rioris.* Expletis menſuris interiorum, trāsfert
ſe ad exteriora menſuranda. Loquitur nunc
propheta de menſura muri primi totū ædi-
ficium ambientis, Et ait: Eduxit me, nimi-
rum ductor meus, per viam portæ, quæ re-
ſpiciebat ad viam orientalem, quæ eſt prima
porta huius ædificij, illis ſe primò offerens in
primo muro, qui ex orientali parte ad tem-
plum procedunt. Tres, vti diximus, erant in
quolibet muro portæ: cùm autem tres eſſent
muri, nouem erant portæ, tres ad orientem,
tres ad aquilonem, tres ad auſtrum. Cùm
autem omnes hæ portæ apertæ eſſent, Ita ſe
inuicem reſpiciebant, vt qui eſſet in prima,
videret ſecundam & tertiam, & portā tem-
pli atque ipſum templum: nam templū tres
habebat portas murorum portis reſponden-
tes. Duodecim igitur erant portæ quæ ad ip-
ſum templū ingrediendum aditū præbebāt,
nouem in muris, & tres in ipſo tēplo: præter
portas thalamorum, cellularum, & reliquarū
ædium. Hæ duodecim portæ præcipuæ duo-
decim apoſtolorum imaginem gerebant, per
ipſorum enim fidem, & vitā, & prædicatio-
nem ingreſſi ſunt homines in eccleſiā Chri-
ſti. Hi ſunt duodecim Chriſti diſcipuli præ-
cipui, & duodecim illæ portæ ſpiritualis Hie-
roſolymæ in terra militantis, de quibus ait
in Apocalypſi diuus Ioannes: Et habebat, Apoc. 21
nimirum eccleſia, murum magnum & altū
habentem portas duodecim, & angelos duo-
decim. Murum habet eccleſia catholica ingē-
tem & excelſum, quia ad cælum tendit, &
omnes infidelium congregationes ſuperat
dignitatis altitudine, & virtutum celſitate: et
omnia eius dogmata ſublimia ſunt, & ad cæ-
lum reſpicientia. Duodecim habet portas,
quia duodecim fuerunt tribus Iſrael, genus
ſuum ducentes à duodecim patriarchis figu-
ram duodecim apoſtolorum gerētibus. Erāt
in his duodecim portis angeli duodecim apo
ſtolorum cōadiutores, ad electos in ſanctam
ciuitatem inducendos. Pro angelis legunt
nonnulli angulos, ſed malè, cum in græco
ſit ἀγγέλους. Et paulò pòſt: Et duodecim, in-
quit, portæ duodecim margaritæ ſunt. Mar-
garitas & vniones vocat apoſtolos ob exi-
miam illorum claritatem, & admirabilem
virtutum ſplendorem. Adumbratus etiam
fuit numerus hic duodecim apoſtolorum
in duodecim prophetis: & in duodecim
fontibus aquarum in Helim repertis, vbi
erant & palmæ ſeptuaginta alios ſeptuagin- Exod. 15
ta Chriſti diſcipulos adumbrantes. Et in Exod. 28
duodecim lapidibus pretioſis rationalis ſa-
cerdotis. In duodecim exploratoribus ter-
ræ promiſſionis. In duodecim lapidibus
altaris, quod Elias diuino amore inflam- Num. 13
matus conſtruxit. In duodecim viris, quos 3. Re. 18
elegit Ioſue, vt duodecim lapides ex Iorda- Ioſue. 4.
ne fluuio in terram promiſſionis aſporta-
rent, aliosq́ue duodecim ex terra ferrent ad
fluuium, cum Iordanem ſe retrorſum con-
uertentem Hebræi mirabiliter tranſierunt: Pſa. 113
Ioſue elegit duodecim viros, qui non ſo-
lùm nomine, ſed etiam facto fuit Ieſu
Chriſti figura, qui duodecim diſcipulos ele-
git, quemadmodum ipſe eis dicebat: Non-
ne ego vos duodecim elegi? Et iterum: Non Ioan. 6.
vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. Hi duo- Ioan. 13.
decim apoſtoli eiecerunt duodecim lapides
Iordanis in terram promiſſionis, & duo-
decim terræ promiſſionis in Iordanem:
quia ex hoc mundo, qui fluuius eſt perpetuò
fluens, & ad mare mortis tendēs, res aliquas
propba-

prophanas in ſacras tranſtulerunt: terrenas in cæleſtes, & humanas in diuinas commutarunt: contrà verò res ſacras, cæleſtes, & diuinas, ad prophanas, terrenas, & humanas attulerunt, vt terræ cælique conſortium in lege gratiæ factum eſſe oſtenderent, quando mortuo Moyſe, mortua ſynagoga bonus Ieſus viros Iſraelitas ad terrã promiſſam, hoc eſt ad beatitudinẽ duceret immortalẽ. Elegit
Luc.6. Ioſue duodecim, qui eorum gererent imaginem, de quibus ait diuus Lucas: Elegit Ieſus duodecim, quos apoſtolos nominauit. Fue-
2.Reg.2. runt autem duodecim apoſtoli in duodecim pueris Dauidis adumbrati, qui fortiter occubuerunt in prælio, ſed Dauid victoriam reportauit. Nam etſi duodecim apoſtoli mortui ſunt aduerſus mundi dolos pro Chriſti veritate certantes, vicit tamen Chriſtus apoſtolorum Dominus, & per ipſos de mundo
Simile. glorioſè triumphauit. Vt in mũdo naturali per duodecim ſigna Zodiaci ſol cõficit curſum ſuũ admirabili ordine & celeritate: ſic in mundo ſpirituali Chriſtus ſol iuſtitiæ per duodecim Apoſtolos deducitur, qui eius fidem prędicauerunt, & ſanctũ nomen eius per cunctas nationes celebrarunt: & per eos ipſe aſperrimã dæmonis tyrannidẽ euertit: & expulſis tenebris ingenti ſplẽdore mundum illuſtrauit. Eſt autem Zodiacus circulus in ſphæra cæleſti, duodecim continens ſigna, dictus à nomine græco Zoi, quod ſignificat vitam & ſubſtantiam, quoniam à vero ſole iuſtitiæ vitam habemus, & per illũ ſubſiſtimus: & vt ait diuus Paulus in Actis apo-
Act.17. ſtolorum: In ipſo, nimirũ deo, viuimus, mo-
Simile. uemur, & ſumus. Vt dies artificialis fuit in duodecim horas diſtributus: ſic oportebat, vt dies gratiæ, & tẽpus lucis euangelicę duodecim haberet apoſtolos, qui cæleſtis luminis claritatẽ per omnes orbis regiones, propagarent, & falſorũ deorum cultũ delerent. Et ne mundus apoſtolorũ victoriam humanis viribus tribueret, eos elegit Deus, qui eſſent in mundo pauperes, inſipientes, & ab-
1.Cor.1 iecti. Hoc quidẽ eſt, quod ait Apoſtolus: Infirma mundi elegit Deus, vt confundat fortia: & ignobilia mundi & cõtemptibilia elegit Deus, & ea quæ non ſunt, vt ea, quę ſunt deſtrueret. Accedit ad hoc, quòd ea, ad quæ mittebantur apoſtoli, cæleſtia erant, nõ terrena, quam ob cauſam oportebat, miſſos ad illa ad cælum aſpirare, non autẽ ad terram. Cùm autem pauperes ſpiritu in cælũ libẽntiùs & frequẽtiùs mentis oculos conijciant, quàm ij, qui ad mundi diuitias auiditate incenſi rapiuntur, apertè oſtenditur, fuiſſe pauperes conuenienter miſſos ad euangelium prædicandum, nõ autem eos, qui diuitijs affluebant. Præterea quomodo erant paupertatem prædicaturi, qui mundi opibus abundabant? Non ſatis eſt intelligere vtilem eſſe virtutem & ſalutarẽ, eamque verbis elegantibus, & rationibus ſubtilibus, & ſententijs ſcripturarum ſuadere, ſi ille, qui eam vocibus prædicat, ab ea factis abhorret. Melius eam prædicat, qui eam ſeruat, quàm qui eã ſeruandam eſſe oſtendit, ſi illa præditus non eſt. Vt oues non herbam euomentes paſto- *Simile.*
ribus vtiliter oſtendunt, quantum comederint, ſed cibum intus coquentes, & lactis copiam, ac lanam molliorẽ & ponderoſiorem producentes, & pinguedinẽ demonſtrantes: his enim rebus optimum eſſe paſtum ſuum apertè oſtendunt: ſic concionatores nõ euomentes verba, & ſpeculationes ſubtiles oſtẽtantes, populo fructuosè penitus oſtendunt, præclarum eſſe virtutum paſtum, & ſalutarem, & amplectendũ, ſed intus virtutem coquentes & obſeruãtes, cùm in ipſius virtutis actiones incumbunt, cùm lacte miſericordię affluunt, & velleribus charitatis ſe ſe, & alios induunt, tunc planè oſtendunt, quantum in Chriſti lege profecerint, & quantum alij in ea debeant proficere: & ita auditorum animos factis potius, quàm verbis ad virtutẽ incitant & impellunt, nec ſolum eam amplectendã eſſe populo ſuadent, ſed perſuadent. Vtilia ſunt verba, ſed opera vtiliora. Timotheum hortatur diuus Paulus ad cõcionandum, ſed dicebat illi: Tu verò vigila, in *2.Tim.4*
omnibus labora, opus fac euangeliſtæ. Et poſtquam Titum ad munus cõcionandi excitauit, ait illi: In omnibus teipſum præbe *Tit.2.*
exemplum bonorum operum. Et Chriſtus Deus noſter: Qui fecerit, inquit, & docuerit, *Matth.5*
hic magnus vocabitur in regno cælorum. Cùm igitur apoſtoli eſſent paupertatem ſpiritus prædicaturi, dicebat eos pauperes ſpiritu eſſe. Sed hæc eorum paupertas mundum ſuperauit. Dedit illis Deus poteſtatem ſuper naturam, vt illam curarent, ſuper dæmones, vt eos expellerent, ſuper elemẽta, vt ipſa immutarent, ſuper mortẽ, vt eam contemnerent, & mortuos ad vitam reducerent, ſuper Angelos, vt ſanctum corpus Domini conſecrarent. Miſit Chriſtus Apoſtolos ſuos quaſi ignis ſcintillas ſuas. Vt ſicut ignis in ſcin- *Simile.*
tillis ſuis aſpicitur, ſic in eorum miraculis, & virtutibus, & ſapientia, diuina potentia agnoſceretur. Piſcatores erant, ſed animas piſcabantur. De illis dixerat Deus per Iere- *Iere.16.*
miam: Ecce ego mitto piſcatores multos, dicit Dominus, & piſcabuntur eos. Ideo illis Chriſtus aiebat: Venite poſt me, faciam vos *Matth.4*
fieri piſcatores hominum. Hi innumerabilem hominum multitudinẽ adduxerunt ad eccleſiam: quare portæ eccleſiæ dicuntur, & cùm ſint duodecim, per duodecim præcipuas huius ædificij oſtenſi Ezechieli portas meritò ſignificantur.

Et menſus eſt eam. Subaudi domum: de qua dixerat: Cumque compleſſet menſuras domus interioris. Per domum intelligit totum ædificium, quod iam fuerat ex parte interiore menſuratum, vt viſum eſt, nunc verò menſuratur ex parte interiore.

Menſus eſt contra ventum orientalem. Totum hoc ædificium erat muro circundatum, qui nunc menſuratur. Hic murus erat quadratus, habens ex parte orientis in longitudine quingentos calamos, totidem ex parte occidentis, æqualiter ex parte aquilonis, & auſtri, vt hoc loco ait Propheta. Quatuor præcipui venti pro quatuor præcipuis orbis plagis accipiuntur. Calamus, vt capite quadrageſimo oſtendimus, continet ſex cubitos, atqui quælibet ex quatuor muri quadrati partibus complectitur quingentos calamos, ergo complectitur tria millia cubitorum: ſi enim quingentos ſexies numeraueris, inuenies tres mille. Cùm autem ſint quatuor partes muri, apertè relinquitur concluſum, totum ædificium in toto ſuo ambitu duodecim millia cubitorum continere: quater enim tria millia duodecim millia conficiunt. Tot enim ſunt ſignati ex vnaquaque tribu
Apoc.7. Iſraelis. Ex tribu Iuda duodecim millia ſignati, ex tribus Ruben duodecim millia ſignati, & ſic de cæteris tribubus à diuo Ioanne in Apocalypſi nominatis.

Per quatuor ventos menſus eſt murum. Recapitulatio eſt eorū, quæ dixerat: & eſt ſenſus: Ex omnibus quatuor partibus menſus eſt murum exteriorem totū ædificium cingentem: & quodlibet quadrū habebat quingentos calamos menſuræ in longitudine. Et quia ædificium erat ex omni parte quadratum, ſubdit: Longitudinem quingētorum, & latitudinem quingentorum. Particula, cubitorum, quæ eſt in nonnullis codicibus, delenda eſt, quoniam non eſt in hebraico, nec in græco, nec in tranſlatione Pagnini, nec aliorum. Et diuus Hieronymus aſſerit non eſſe hic ponendam: imo loco cubitorū, debet eſſe, calamorum. Et ita habent nonnulli codices correcti.

Diuidentē inter ſanctuariū & vulgi locum. Id eſt, qui murus exterior diuidebat ædificiū ſanctum à loco prophano. Cingebat murus hic totū ædificium, quod hic ſanctuariū ſiue ſanctū appellatur. Locus vulgi hoc loco nō accipitur pro atrio primo inter primum & ſecundum murum, ſed pro loco prophano extra ædificium. Murus hic, qui nunc inuētus eſt habere duodecim millia cubitorū in
Matt.20 circuitu, erat primus, ſed fuit poſtremo mēſuratus. Multi enim ſunt & nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi. Poſtquam diuinus vates penetrauit ſacrarium, reuerſus eſt ad exteriorem murum, vt eius menſuram perfectè contemplaretur. Oportet enim ad rerum externarū ſcientiam vtiliter & ſalubriter comparandam, accedere priùs ad Dei ſacrarium, & mentis aciem perpurgatam ad Deum tollere, diuiniq́ue numinis amore inflammari. Nam qui fuerit impurus, flagitiorum maculis contaminatus, ſcelerumq́; vin-
Sap.1. culis aſtrictus, erit vera & ſalutari ſcientia deſtitutus. Eſt enim libro Sapientiæ mādatum: In maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Et Dauid cecinerat: A mādatis tuis *Pſal.118*
intellexi. Et quāuis homo in nonnullas virtutum actiones incumbat, tamen ſi vel ſolo vno peccato mortifero aſtringitur, ad alta myſteria intuenda non facilè ſurgit. Vt auis *Simile.*
& ſi pedem vnum ſolutum habeat, & alas expandat, ſi tamen vel ſolo vno pede ligata eſt, tota eſt ligata, & volare non poteſt: ſic homo licèt ad eleemoſynam largiendam, & ad preces fundendas, & ad alia nonnulla bona facienda liber eſſe videatur, totus tamen ligatus eſt, & penitus aſtrictus, ſi ſolo vno ſcelere lethali ligatur, eiuſq; vinculo aſtringitur. Poteſt quidem multa ex ſe bona operari, ſed ei ad vitam æternam non proficientia, vt illis eam mereatur, cùm ſit in peccato mortifero, & dæmonis funibus ligatus. Oportet ſolutionē quærere, eaq́ue impetrata alas pandere, & per contemplationem, & amorem diuinū euolare in ſublime. Vera ſapientia eſt cū virtute coniuncta: ſi verò abſque virtute eſt, ſcientia mundi vocatur, & vt ait Apoſtolus, ſtultitia eſt apud Deum. Nihil eſt *1.Cor.3.*
homine tetro, ſcelerumque labibus coinquinato inſanius, nihil eo mentis tenebris circūfuſo ſtultius, nihil illo impiæ cupiditatis ſtimulis concitato dementius, etiamſi mundi ſcientia ſit magnopere inſtructus. Qui fieri poteſt, vt ſapiens ſit, qui ſeipſum perdit, qui neſcit veram quærere ſalutem, nec hoc puſillum temporis vitæ, quod illi datum eſt, placidè & tranquillè traducere: ſed ſemper turbulentis animi commotionibus agitatur, & aut inani formidine, aut peſtilēti ſolicitudine, aut effrænata cupiditate torquetur? Vnde ait D. Ambroſius in epiſtola quadā: Vbi ſapientia, ibi virtus animi, ibi conſtantia & fortitudo. Et Lactantius Firmianus libro primo diuinarum inſtitutionum: Omnis ſapientia hominis in hoc vno eſt, vt Deū cognoſcat, & colat. Sapiens eſt ille, qui non à populi temerarij pendet iudicio, ſed in ſe omnia ſua poſita eſſe ducit, humanoſque caſus virtute inferiores eſſe exiſtimat. Notum eſt illud Biantis Prienenſis, inſignis philoſophi, qui cùm ſe fugæ mandaret cum ciuibus ſuis capta patria, cæteriſque rerum pretioſarum ſarcinulis onuſti diſcederent, admonitus à quodā vt idem ipſe faceret. Ego verò, inquit, facio, nam omnia bona mea mecū porto. In hac ſententia erat Antiſthenes, qui aiebat, vt refert Laertius, ea paranda eſſe bona, quæ facto naufragio cum Domino natarent. Sed hi nō erant verè ſapientes, cùm eſſent fide deſtituti, & licet multa dicerent digna cognitu, & ſapientiam laudibus efferrent, non tamē veram ſapientiam mentis oculis intuebantur: Si enim eius forma oculis cerneretur, mirabiles ſui amores excitaret. Et multos arbitror ad eam peruēturos eſſe, niſi arbitrarentur ſe ad eam iam

perueniſſe. Nos demus operam, vt ad eam
perueniamus: Contemnamus humana, aſpi
remus ad diuina, vt ſummum illud bonum,
ad quod creati ſumus, poſſimus adipiſci. Vt
autem rerum conditarũ ſalutarem obtinea-
mus ſcientiam, accedamus prius ſupplices
ad Dei ſacrarium, ad propitiatorium, ad
1. Ioan. 2 & 4. Chriſtum noſtrũ verum Deum, qui eſt pro-
pitiatio noſtra, eũ ardenter amemus, ad eum
confugiamus, eum ſuauiter amplectamur,
& immortalitatis amore inflammemur.

Annotationes ex Hebræo in caput XLII.

ET *eduxit me in atriũ exterius per viam*
ducentem ad aquilonem. Septuaginta
habent: Et eduxit me in atrium exte-
rius ad orientem, contra portam, quæ eſt ad
aquilonẽ. Aduerte. Qui eũ ducebat, oriens
erit, eumque ducebat ad orientem. Semper
Chriſtus nos ducit ad ſeipſum. Ipſe eſt dux,
Mich. 5. & oriens. De eo dixit Michæas alloquens
Bethlehem: Ex te enim exibit dux, qui regat
Matth. 2 populum meum Iſrael. Et Zacharias Pro-
Zach 6. pheta: Ecce vir, Oriens nomen eius, & ſub-
ter eum orietur, & ædificabit templũ Domi-
Luc. 1. no. Et alter Zacharias: Viſitauit nos Oriens
ex alto. Per viam aquilonis calamitas signi-
ficatur. Aſpicis igitur, Chriſtum nos ad ſe-
ipſum ducere, etiam quando nos incidere
ſinit in ærumnas, & permittit, vt mœrori-
bus premamur. Vult enim, vt cum nos mo-
leſtiis viderimus laceratos, & ærumnarum
fluctibus concuſſos, & moleſtiarum copiis
vndique obſeſſos, confugiamus ad ipſum
tanquam ad verum protectorem, ipſum in-
uocemus, in eius miſericordia omnẽ ſpem
noſtram, omnem curam & cogitationem
Pſa. 49. conſtituamus. Ipſe enim ait: Inuoca me in
die tribulationis, & eruam te, & honorifi-
cabis me. Nos igitur ingraueſcente rerum
aduerſarum mole, non debilitemur, & fran-
gimur, exiſtimentes eſſe nos à Deo penitus
derelictos, ſed ſpes cum deſperatione con-
fligat, eamque potẽter ſuperet, & ad Deum
ſe erigat, ad orientem reſpiciat, qui nos du-
cit ad orientem, hoc eſt ad Chriſtũ, qui nos
ducit ad ſeipſum per viã aquilonis, hoc eſt,
per varias & acerbas calamitates. Ipſe enim
viros pietatẽ & iuſtitiã colentes per ærum-
narum anguſtias ad ſe ducit aliquando, vt
illis gloriam immortalem largiatur.

Porticus iuncta porticui triplici. Pagninus
habet: Cubiculum contra faciem cubiculi
in tertiis cubiculis, inferiori, medio, & ſu-
periore. Pro porticu, ſeu vt Pagninus vertit,
cubiculo eſt in Hebraico אתיק attic, quæ
dictio præter alias ſignificationes angulum
ſignificat. Eam ob cauſam Thargum habet:
Angulus ante angulum. Deriuatur à verbo
נתק nathac, quod ſignificat diſſipare &
euellere, vt apud Iob: Cogitationes meæ diſ- *Iob. 17.*
ſipatæ ſunt, torquentes cor meum. Ac ſi di-
ceret: Cùm dulces meæ cogitationes eſſent
in corde meo infixæ, & vis calamitatum eas
euelleret, ipſæ dum euellerentur, cor meum
etiam euellebant. Felix ille, vt à quo non
poſſunt piæ cogitationes conuelli, niſi ip-
ſum cor, in quo illæ inſitæ ſunt, conuella-
tur. Poteſt etiam ex Hebræo verti ita lo-
cus ille: Cogitationes meæ eradicatæ ſunt,
poſſeſſiones ſiue hæreditates cordis mei. Ia-
rax enim, à quo dictio hæc deriuatur, tor-
quere ſignificat & poſſidere, & hæredita-
re: ex quo efficitur, vt pro eo quod noſter
interpres dixit, torquentes cor meum, poſ-
ſit transferri, poſſeſſiones ſiue hæreditates
cordis mei. Cogitationes rerum diuina-
rum, quibus eius animus oblectabatur, &
in quibus diu verſatus fuerat, appellat cor-
dis ſui poſſeſſiones, & veluti patrimonium
& ſubſtantiam.

Et peribolus exterior ſecundum gazophyla-
cia. Peribolus eſt ambitus & lorica muro-
rum: pro quo in Hebraico eſt גדר gadher,
pro quo Pagninus vertit parietem. Verbum
hebraicum gadhar ſignificat ſepire, circũda-
re, & parietem conſtruere. Vnde nomẽ hoc
ſepem ſignificat, & parietem, & clauſuram,
& maceriam, vt in Prouerbiis: Et maceria *Prou. 24*
lapidum deſtructa erat. Igitur peribolus hoc
loco paries erat & clauſtrum. Septuaginta
tamen tranſtulerunt φλιὰ, quod nomen li-
men ſignificat ſeu poſtẽ. Et paulo pòſt pro
peribolo habent τὸ φῶς, quod nomẽ lucem
ſignificat & lumen, quoniam huius ſancti
ædificij paries eſt diuinæ gratiæ lumen, &
ipſe gratiæ largitor, qui eſt lumen de lumi-
ne, ſplendor gloriæ, & figura ſubſtãtiæ eius. *Heb. 1.*
Et lux illa vera, quæ illuminat omnem ho- *Ioan. 1.*
minem venientem in hunc mundum, quæ *Ioan. 8.*
de ſe ait: Ego ſum lux mundi.

Et omnes introitus eorum, & ſimilitudines.
Pro ſimilitudinibus eſt in Hebraico dictio
משפט mixppat, à verbo שפט quod
ſignificat iudicare, vt apud Eſaiã quinqua- *Eſai. 59.*
geſimo nono. Non eſt qui iudicet verè, vel
vt quidam eſt hebraico vertendum ait: Non
eſt qui ſe iudicet in veritate. Vnde nomen
mixppat ſignificat iudicium, vt capite deci-
mo octauo Deuteronomij: Hoc erit iudiciũ *Deut. 18*
ſacerdotum à populo, & ab his qui offerunt
victimas. Significat etiam ius, legem, men-
ſuram, normam, diſpoſitionem, ſimilitu-
dinem. Ideo poterat locus ille Deuterono-
mij verti: Hoc erit ius Sacerdotum, vt ca-
piant à populo, & ab immolantibus vi-
ctimas armum & ventriculum. Quaſi dicat:
Hoc poterunt Sacerdotes capere à populo *Iere. 10.*
iure ſuo. Id quod eſt apud Ieremiam: Cor-
ripe me Domine, veruntamen in iudicio, &
non in furore, verti poteſt: Caſtiga me Do-
mine, veruntamen in menſura, non autẽ in
furore. Pro iudicio enim eſt in hebraico hoc
idem

idem nomẽ. Ac ſi dicat: Cognoſco Domine me acerbiſſima ſupplicia mereri, ſed tu non pro meritis, ſed iuxta miſericordiam tuam me punias, placatè & moderatè in me animaduerte. Id etiam quod eſt in pſalmo: diſponit ſermones ſuos in iudicio, verti poterat: Diſponit verba ſua in mẽſura. Vel perpendit verba ſua ad normam. Vel menſurat verba ſua iuxta legem. Vel metitur impenſas ſuas in mẽſura. Ac ſi dicat, menſurat expenſas ſuas iuxta id quod habet, ſecundũ facultates ſuas ita facit ſumptus. Diſponit ſubſtantiam ſuam in menſura, vel in ſimilitudine quoad qualitatẽ, & in æqualitate quoad quantitatem. Cùm autem dictio hęc tot habeat ſignificationes, poteſt hic Ezechielis locus variè transferri. Pagninus habet: Et omnes exitus eorum, & ſecundum modos eorum. Alij pro ſimilitudinibus transferunt ſymmetrias. Poteſt verti: Omnes introitus eorum erant iuxta menſuras, & iuxta oſtia eorum, quæ erant in via reſpiciente ad auſtrum. Comparat gazophylacia, quæ erant ad orientẽ in ingreſſibus ſuis cum gazophylaciis, quæ erant ad meridiem. Eandẽ enim habebant menſuram, ſiue ſimilitudinẽ, ſiue ſymmetriam, ſiue diſpoſitionem, & eadem oſtia. Itaque magna erit in his gazophylaciis æqualitas, quia in eccleſia debet eſſe tecta iuſtitia, quæ in æqualitate conſiſtit.

Pſal. 11.

ARGVMENTVM CAP. XLIII.

Vidit gloriam Dei in templum ingredientem, terramq́ue luſtrantẽ. Perfidiam Iſraelitarum commemorat, qui repudiato veri Dei cultu Gentium idola coluerunt. Reuocat eos ad pœnitentiam, & ritum ſacrificandi deſcribit.

CAPVT XLIII.

A Et duxit me ad portam, quæ reſpiciebat ad viam orientalem. Et ecce gloria Dei Iſrael ingrediebatur per viam orientalem, et vox erat ei, quaſi vox aquarum multarum, & terra ſplendebat à maieſtate eius.
Sup. 9. a. Et vidi viſionem ſecũdum ſpeciem, quam videram, quando venit, vt diſperderet ciuitatem: & ſpecies ſecundum aſpectum, quem videram iuxta
Sup. 1. a. fluuium Chobar. Et cecidi ſuper faciem meam. Et maieſtas Domini ingreſſa eſt templum per viam portæ, quæ reſpiciebat ad Orientem. Et eleuauit me ſpiritus, & introduxit me in atrium interius: & ecce repleta
B erat gloria Domini domus. Et audiui loquentem ad me de domo: & vir ſtabat iuxta me. Et dixit ad me, Fili hominis, locus ſolij mei & locus veſtigiorum pedum meorum, vbi habito in medio filiorum Iſrael in æternum. Et non polluent vltra domus Iſrael nomẽ ſanctum meum, ipſi & reges eorum in fornicationibus ſuis, & in ruinis regum ſuorum, & in excelſis. Qui fabricati ſunt limen ſuum iuxta limen meum, & poſtes ſuos iuxta poſtes meos: & murus erat inter me et eos: et polluerunt nomẽ ſanctum meũ in abominationibus, quas fecerunt: propter quod conſumpſi eos in ira mea.

EXPLANATIO.

Et duxit me ad portam. Tribus ſuperioribus capitibus mandauit diuinus noſter vates literis ædificij menſuras, ordinem, & ſtructuram. Nunc narrat vidiſſe quippiam illuſtriſſimum & ampliſſimum, quod Dei gloriam repræſentabat, in idem ædificium per viam ingrediens orientalem. Hanc Dei gloriam vidit capite primo, & nono, & decimo, in viſione quatuor animalium, de qua illis capitibus diſſeruimus. Capite 10. in ſignum incendij Hieroſolymæ dixit ſe vidiſſe virum è medio rotarum, & animalium prunas accipientem, quibus erat vrbs à Babyloniis penitus comburenda. Et paulò pòſt ait gloriam Domini ſteiſſe in introitu domus Domini orientalis, & in fine capitis vndecimi eã ait abſceſſiſſe de medio ciuitatis. Voluit Deus viſione illa ſignificare ſubtractionẽ protectionis ſuæ à templo illo Hieroſolymæ terrenæ, quod erat ob Hebræorum ſcelera igni tradendum. Gloria illa Dei, quæ ex illo templo egreſſa eſt per portam orientalem, in hoc templum ingreditur modò per eandem portam, templum enim hoc diuerſum erat, vt diximus, ab illo: Exiuit in euerſione templi veteris, & rediuit in ædificatione templi noui. Egreſſa eſt à ſynagoga, & ingreſſa eſt in Eccleſiam: egreſſa eſt cum cæremoniarum vetuſtate, & ingreſſa eſt cum ſpiritus nouitate. Diſceſſit à perfidis Iudæis, cùm vetera tranſierunt, & illuſtrauit fideles Chriſtianos, cùm noua facta ſunt omnia. Per quam portam egreſſa eſt, per eandem rediuit. Quare nemo debet de diuina miſericordia deſperare. Si abs te ablata eſt Dei gratia, confuge ad ipſum Deum, vim lachrymarum pœnitentiæ profunde, die cum Propheta: Redde mihi lætitiam ſalutaris tui, & ſpiritu principali confir-

Sup. 10.

Pſa. 50.

confirma me. Nullum locum prætermittas
ad diuinam clementiam excitandam. Cognoſce
labes & maculas tuas ex ſe inexpiabiles,
deinde deteſtare illas, tum præterea ſpē
omnem illas delēdi in diuina pietate conſtitue,
& ad ſanctum confeſſionis ſacramentū
accede, & ita gratiam, quam amiſeras, conſequeris,
& gloria Domini, quæ abs te abſceſſerat,
redibit. Sed oportet animam expiare,
nam cùm gratia ſit purum balſamū,
purum etiā vas requirit. Et quia huiuſmodi
erat Ezechiel, nullis mortiferis vitiorum
labibus infectus, ſed animæ puritate decoratus,
virtutumque præſidio munitus, duxit
illum vir ille, qui templum menſurabat, ad
portam, quæ reſpiciebat ad viam orientalem,
hoc eſt, quæ erat verſus orientem,
vbi Dei gloriam mentis oculis aſpiceret. Hęc
Eſa. 40. dei gloria Chriſtus eſt, de quo dixerat Eſaias:
Reuelabitur gloria domini, & videbit omnis
caro ſalutare Dei noſtri. Nam cùm iuxta
Prou. 12. Salomonis ſententiam filius ſapiens ſit gloria
patris, quātò magis filius Dei, qui eſt ipſa
ſapientia, erit gloria Dei?

Et ecce gloria dei Iſrael ingrediebatur. Id eſt,
præclara quædam effigies, quæ Deū repræſentabat.
Gloria Dei, quæ diſceſſerat reuertitur:
nam Chriſtus mortuus eſt, ſed reſurrexit.
Diſceſſit per migrationem a vita, reuertitur
per reditum ad vitā. Exijt per portam
Hieroſolymæ, & vt ait Diuus Paulus in
Hebr. 13 epiſtola ad Hebræos, vt ſanctificaret per ſuū
ſanguinē populū, & extra portam paſſus eſt,
at ædificat nouam ciuitatem, nouam Hieroſolymam,
conſtruit nouum templum, inſtituit
catholicam Eccleſiam, ad quam ingreditur,
in qua permanet, ex qua nunquam
exibit, iuxta id quod ipſe ait: Ecce ego vobiſ-
Matt. 28 cum ſum omnibus diebus vſq; ad conſummationem
ſeculi. Non ait: Ero vobiſcum,
vt cum Lucifero in cælo, cum Adam in paradiſo,
cū Moyſe in ſynagoga, cū his enim
& ſi fuit, non fuit tamen vſque ad conſummationem
ſeculi. At humanitate aſſumpta
cum eccleſia ſua erit perpetuò. Vt enim id
quod aſſumpſit, nunquā dimiſit, nunquam
enim diuinitas dimiſit corpus, nec animam,
etiamſi anima fuerit à corpore ſeparata, ita
nunquā eccleſiā ſuam dimittet, quę eſt corpus,
cuius ipſe teſte Apoſtolo caput eſt. Eā
1. Cor. 12 ob cauſam voluit vocari Emanuel, hoc eſt
Epheſ. 4. nobiſcū deus, quia ſemper nobiſcū erit. Non
Eſa. 7. ſolū ipſe ſemper durabit, ſed etiā nomē eius,
cuius ſignificatio & veritas nunquā peribit.
Ideo ait Ezechiel gloriā Dei in templū hoc
ſibi oſtenſum introiſſe, ſed non ait inde exiuiſſe,
& Eccleſiam ſuam repudiaſſe.

Et vox erat ei quaſi vox aquarū multarū.
Hoc eſt, ſonora erat valde, veluti cùm aquæ
multæ cùm impetu illidunt rupibus. Vult
ſignificare diuinæ potentiæ magnitudinem.
Sup. 1. Capite etiam primo dixerat: Audiebā ſonū
alarum quaſi ſonū aquarū multarū, quaſi
ſonum ſublimis dei. Videbantur enim Ezechieli
animalia volare, aliſq; ſonitū magnū
efficere. Hæc Dei vox ſignificabat vocem illam
euangelicā, quæ in vniuerſo orbe terrarum
intonuit, cū Chriſtus prius per ſemetipſum,
deinde per apoſtolos ſuos euangeliū
prædicauit. De ea vaticinatus eſt in hūc modum
regius vates. In omnem terram exiuit Pſa. 18.
ſonus eorū, & in fines orbis terræ verba eorum.
Et iterum: Vox domini ſuper aquas,
deus maieſtatis intonuit, dominus ſuper a- Rom. 10
quas multas. Hæ aquę multę, in quibus au- Pſal. 28.
dita fuit doctrina cęleſtis, ſunt populi multi,
iuxta id quod ait Diuus Ioannes in Apoca- Apoc. 17
lypſi: Aquæ, quas vidiſti, populi ſunt, & gētes,
& linguę. Intonuit enim Chriſtus, quem
Deū maieſtatis vocat hoc loco propheta, &
habuit eius vox tantam vim, vt dæmonia
eijceret, mortuos ad vitam reduceret, dura
hominum corda ad fidem conuerteret, &
veritatem magnificis miraculis cōfirmaret.
Eā ob cauſam ſubdit regius pſaltes: Vox do- Pſal. 28.
mini in virtute, vox domini in magnificētia.
Hæc vox ſuper aquas multas eas ex amaritudine
idololatriæ ad ſuauitatem veri Dei
cultus conuertit. Hæc in deſerto Marc con- Exod. 15.
uertit aquas amaras in dulces, aquæ enim
populi ſunt, & gentes. Hæ ſunt aquæ, quæ
de petra ortę ſunt: Petra autē erat Chriſtus,
qui verbo & ſanguine ſuo infinitam genuit Exod. 17.
hominum multitudinem, de quibus ait D. 1. Cor. 10
Ioannes: Dedit eis poteſtatē filios Dei fieri, Ioan. 1.
ijs qui credunt in nomine eius, qui non ex
ſanguinibus, nec ex voluntate carnis, ſed ex
Deo nati ſunt. Hæ ſunt aquæ, de quibus ait
Eſaias: Beati qui ſeminant ſuper aquas. Hoc Eſa. 32.
eſt, qui verbum Dei gentibus prædicant,
eiuſque doctrinam populo annuntiant. Super
has aquas Deus maieſtatis intonuit, cū
gentes conuocauit ad fidem, ad ſolennem
panegyrim, ad tranſlationem arcæ fœderis,
hoc eſt, ad triumphalem ingreſſum Eccleſiæ 2. Reg. 7.
Dei in tabernaculum domini, quod eſt cæ- 3. Reg. 8.
lum. De hac Dei voce cecinerat diuinus
pſaltes: Conturbatæ ſunt gentes, & inclinata
ſunt regna, dedit vocem ſuam, mota eſt Pſal. 45.
terra. Vniuerſæ enim nationes obſtupuerunt,
& ſuccubuerunt, cū intonuit vox euangelij,
& apoſtoli Chriſto fidem vbique prędicauerunt.
Tunc ſuccubuerunt principes,
& humiliata ſunt regna, & mundus fuit ſuperatus,
non machinis pilas ſulphureas iaculantibus,
nō armis humanis, & bellicis munitionibus.
Hæc enim hominum ſunt barbarorum
& immanium, nihil propugnatori
noſtro talibus opus erat. Simplici voce ſua
mūdi tyrānos proſtrauit. Arma, inquit, apo- 2. Cor. 10
ſtolus, militiæ noſtrę, non carnalia ſunt, ſed
potentia Deo. Hæc Dei vox erat quaſi vox
aquarū multarū, quia aquæ multæ, hoc eſt
populi multi eundē Chriſtū conſona voce
laudibus extulerūt. Huic interpretationi fauet
ſeptuaginta tranſlatio ita habens Vox

quaſi geminantium multorũ. Si diuinas li-
teras diligenter perſpexeris, & vtriuſque te-
ſtamenti volueris memoriã replicare, vide-
bis in Dei apparitionibus ſonitum eius au-
diri. Deſcendente Deo in montẽ Sinai ſoni-
tus buccinę paulatim creſcebat. Et cunctus
Exod. 19. populus videbat voces, & lampades, & ſoni-
Exod. 20 tum tubæ. Dum complerentur dies pente-
coſtes, erant omnes diſcipuli pariter in eodẽ
loco, & factus eſt repentè de cælo ſonus tã-
quam aduenientis ſpiritus vehemẽtis, & re-
pleuit totam domum, vbi erant ſedentes. Et
hoc loco apud Ezechielem: Et vox erat ei,
Actor. 2. quaſi vox aquarum multarum.

Et terra ſplendebat à maieſtate eius. Hoc
eſt, tanta erat eius lux, vt totã terrã illuſtra-
ret. Videbantur animalia illa prophetæ tãto
ſonitu tonare, tantaque claritate fulgere, vt
terra ipſa reſonare, & micare videretur. Ge-
rebat hic ſplendor imaginem ſplendoris il-
lius, quo fulgebant iuſti tanquam ſcintillæ
Sapien. 3 in arundineto diſcurrentes, euangelicamque
doctrinã mundo nunciantes. Edebant enim
admiranda facinora, omnẽ naturæ vim lon-
gè ſuperantia. Homines nullis literis huma-
nis inſtructi magnos mũdi philoſophos vin-
cebant, pauci numero nationes multitudine
innumerabiles, locis infinitas, oris diſiũctas,
homines humili loco nati magnos terræ
principes, in illuſtri mundi gloria & dignita-
te conſtitutos. Omnes orbis terrarũ regiones
ſe voci euangelicę vltrò ſubmiſerunt, & mi-
raculorum fulgoribus coruſcarunt. Hoc in-
Pſal. 45. tuẽs animo regius vates canebat. Venite, &
videte opera domini, quæ poſuit prodigia
ſuper terram. Cùm homines eſſent errorũ
tenebris circunfuſi, viderũt lucem euangeli-
cam, qua terra reſplenduit. De illa vaticina-
Eſa. 9. tus eſt ijs verbis Eſaias: Populus, qui ambu-
labat in tenebris, vidit lucem magnam, ha-
bitãtibus in regione vmbræ mortis, lux orta
Eſaia 6. eſt eis. Et alibi cũ admirabilẽ illã viſionem
domini ſuper ſolium ſedẽtis, per quẽ Chri-
ſtum intellegebat, vt ex Diuo Ioanne colli-
Ioan. 12. gitur, literis mandaret, dixit: Plena eſt omnia
terra gloria eius. Et Ezechiel hoc loco Et ter
ra ſplendebat à maieſtate eius. Ac ſi diceret:
Tota terra ſplendore Chriſti illuſtrabatur.
Ioan. 1. Imò Chriſtus erat lux vera, quæ illuminat
omnẽ hominẽ venientẽ in hunc mundum.
Poteris per terram homines intelligere, qui
cùm abſque fide Chriſti eſſent tenebræ, fue-
runt eius fide illuminati, & in lucẽ cõuerſi.
Id intelligens Apoſtolus aiebat in epiſtola
Ephe. 5. ad Epheſios. Eratis aliquando tenebræ, nũc
autem lux in domino Et quoniam diabolus
princeps eſt impiorum, appellatur ab eodem
Epheſ. 6. Apoſtolo rector tenebrarum.

*Et vidi viſionẽ ſecundũ ſpeciem, quã vide-
ram, quãdo venit, vt diſperderet.* Hoc eſt, vidi
viſionẽ ſimilem viſioni illi, quã vidi, quãdo
vir indutus lineis venit, vt diſperderet Hie-
roſolymã. Viſio illa incipit à capite octauo,
& protenditur vſque ad finem vndecimi,
nam capite octauo oſtẽditur cauſa euerſio-
nis Hieroſolymę, nono deſcribitur ipſa euer
ſio, decimo & vndecimo oſtẽditur diſceſſio
gloriæ Domini à templo & ciuitate. Non-
nulli vertunt: Quando veni, vt diſperderem
ciuitatem, hoc eſt, vt eam euertendam præ-
dicerem. Pro quo ſeptuaginta verterunt.
Quando ingrediebar, vt vngerem ciuitatẽ.
Loquitur de deſignatione tau, de qua capite
nono fusè diſſeruimus. Vel loquitur de vn-
ctione & reſperſione ſanguinis occiſorum
in ciuitatis euerſione.

Iuxta fluuiũ Chobar. Id eſt, & erat ſimilis
viſioni, quã vidi iuxta fluuiũ Chobar, quã
primo capite deſcripſi: Chobar fluuius eſt
Babylonis, & vt ait diuus Hieronymus pon-
dus ſignificat: Babel verò confuſionem, per
quam mundus ſignificatur Qui Babylonis
ciues ſunt, & cultores, pondere peccati pre-
muntur: qui verò ibi peregrinantur, & in
cæleſtem patriã oculos conijciunt, non ſub
põdere ſunt, ſed iuxta pondus: nam etſi la-
bantur aliquãdo, citò tamẽ reſurgunt: & vi-
dentes ſe ab obſeruatione diuinæ legis decli-
nare, peccatum ſuũ confeſtim deplorant, ad
confeſſionẽ confugiunt, & illud ſibi remitti
ac cõdonari deprecantur. Eã ob cauſam nõ
ait Ezechiel: Cùm eſſem in fluuio, vel ſub
fluuio ponderis, ſed iuxta fluuium Chobar.
Præterea quid grauius fluuio Babylonis?
Quid grauius mundi fluminibus, de quibus Pſal. 136.
dicitur in pſalmo: Super flumina Babylonis,
illic ſedimus & fleuimus, dũ recordaremur
tui Sion. Si ſuper flumina ſedẽtes lugent, vel
iuxta flumina, vt poteſt verti ex hebręo, quid
eſt illis faciendũ, qui ſub fluminibus demerſi
iacent? Hebræi in Babyloniam adducti ver-
ſabantur in luctu, & perpetuis lamentis, &
præ dulcis patriæ deſiderio ex oculis ſuis ſu-
per fluminũ aquas vim aquarũ profunde-
bant, vt flumina illa tributum lachrymarũ
ſuarum ad mare differrent. Omnia, quæ in
mundo ſunt, flumina ſunt, omnia fluunt &
prætereunt, & ad mare mortis percurrũt: &
vt ait diuus Paulus in prima ad Corinthios: 1. Cor. 7.
Præterit figura huius mũdi. Nos etiã exules
à Sione illa, de qua ait regius vates: Te decet
hymnus deus in Siõ, pio animi affectu, æter- Pſal. 64.
næque ciuitatis deſiderio ſuper flumina Ba-
bylonis ſedentes ingentem lachrymarum
multitudinem fundamus. Non in flumina
præcipitemur, nõ illis obruamur, ſed ſedea-
mus ſuper illa, ſeu iuxta illa, & lugentes cæ-
leſtem Sionẽ in memoria verſemur. O ſan-
cta Sion, vbi totum ſtat, & nihil fluit, vbi
omnia ſunt immortalia & æterna Quis nos
in Babyloniam deiecit, vt ſuper eius flumi-
na vitam noſtram lachrymarum pane ſu-
ſtẽtemus? Iuxta hæc flumina erat Ezechiel,
cùm viſionem aſpexit animalium, ad quam
ſe retulit hoc loco, iuxta fluuium Chobar.
Chobar ſignificat etiã fortitudinem, & po-
tent-

teniam, & quaſi filium, & quaſi (rumen-
tum. Fluuius eſt in terra Chaldæorum, quē
nonnulli aiunt eſſe Euphratem, alij Abor-
ram, de quo Ptolemæus & Strabo.

Et cecidi ſuper faciem meam. Non valens
ferre tam eximium diuini maieſtatis ſplen-
dorem. Sed non retrorſum cadit, ſed ſuper
faciem ſuam, vt videat quò cadat. Vel ideo
cecidit ſuper faciē ſuā, vt Deū, quem in effi-
gie illa glorioſa intelligebat, adoraret. Vel
quia iuſtus quātò amplius de Deo intelligit,
tantò profundius ſe humiliat & abijcit.

*Et maieſtas Domini ingreſſa eſt templū per
viam portæ, quæ reſpiciebat.* Quemadmodū
Sup. 10. prius egreſſa eſt per portam orientalem, ſic
& 11. nunc per eandem portam ingreditur.

Et leuauit me ſpiritus. Ceciderat ſuper fa-
ciem ſuam, & indigebat ſubleuante: qui au-
tem eum ſubleuauit, ſpiritus fuit. Per ſpiri-
tum intelligit ſpiritum ſanctū: vel hunc vi-
rum, qui eum ducebat, & ædificium menſu-
rabat, qui erat Chriſtus, vt capite 40. oſten-
dimus. Qui cadit, indiget Chriſto erectore.
Ioan. 15. Ipſe enim ait: Sine me nihil poteſtis facere.
Sed quia diuinus vates ceciderat per humili-
Luc. 14. tatem, fuit à Deo ſurſum erectus. Nam qui
ſe humiliat, exaltabitur.

Et introduxit me in atriū interius. Vt me
faceret intueri gloriā Domini, quæ illuc fue-
rat ingreſſa. Ducit nos Chriſtus ad interio-
ra, vt dediti ſpiritui mentem reuocemus à
ſenſibus, cogitationem à mundi conſuetu-
dine ſeparemus, & centrum noſtrum in no-
bis ipſis, hoc eſt, Deū intra cor noſtrū inqui-
ramus. Vt diuinū lumen infundatur animæ
noſtræ, oportet vt ipſa vt luna ad ſolē ſem-
piternum cōuertatur, & propriè mens ſub-
limis fiat: mens autem propriè ſublimis fiet,
ſi diuinā mentē quæſierit centrū ſui, ſenſuū
autē deceptiones reliquerit. Si Deū quæſie-
rit, pulchritudinem ipſam quæret, ſi Deum
inuenerit, ipſam inueniet ſapientiam, ſi deū
habuerit, ipſam ſecum habebit ſempiternam
bonitatem. Recurrat ad fontem vitæ, & ha-
bebit vitā. Sed oportet relinquere quodam-
modò corpus, & in atriū interius introduci.
Hæc eſt vera Philoſophia etiā ex mente Pla-
tonis, ſolutio animæ à corpore, & conuer-
ſio quædam, ad interiora illa, quæ verè ſunt
immortalia, & diuina: vt refert Alcinous in
libro de doctrina Platonis.

Et ecce repleta eſt gloria domini domus. To-
tū illud ædificiū erat gloria domini illuſtra-
tū. Hæc domus eſt eccleſia catholica, de qua
ait apoſtolus: Vt ſcias, quomodo oporteat
te in domo Dei conuerſari, quæ eſt eccleſia
Dei viui, columna & firmamentū veritatis.
Hoc templū ſumus nos, iuxta id quod ait D.
2. Cor. 6. Paulus: Vos eſtis templum Dei viui. De hac
Dei gloria Eccleſiam adimplente dixerat re-
Pſal. 71. gius ac diuinus vates: Benedictum nomen
maieſtatis eius in æternū: & replebitur maie
ſtate eius omnis terra. Cùm ſcilicet Chriſtus
apparuerit in carne, & per ſe ac Apoſtolos
ſuos cūctas nationes ad veri Dei cultū per-
duxerit. Erat templū hoc repletū gloria do-
mini: quia ſolus dominus nos replet. Mundi
omnia occupare animū noſtrū poſſunt, re-
plere autē non poſſunt. Vnde etſi homo mū-
di diuitijs, rerumque omnium affluentibus
copijs abundet, nunquā tamen illis erit im-
pletus & quietus, donec in Chriſto ſatietur,
& quieſcat. Id ſentiens Dauid aiebat: Satia- Pſal. 16.
bor, cū apparuerit gloria tua. Ac ſi diceret:
Cū te domine fruar, cum numen tuū ſan-
ctiſſimū intuear, tunc omnibus gaudijs im-
plebor, tunc verè ſatiabor, tunc ego omnibus
bonis cumulatus, & in dulciſſima & inex-
plicabili tuæ diuinitatis viſione conquieſcā.
Mūdi voluptates et opes fallaces ſunt, finitę,
& celeriter interituræ, ideo animā immor-
talem, bonorum infinitorum capacem ſatu-
rare & implere nequaquā poſſunt. At hoc
intelligere illi nolunt, qui tenebras luci an-
teponunt, & inanibus bonorum ſimulachris
deluſi vera & diuina bona deſpiciunt, &
propter veræ pulchritudinis ignorantiā illi
vanam ei ſpeciem præferunt, corporeas for-
mas fluxas & caducas admirantur, atq; ar-
dēte amore proſequūtur. Sed aduerte. Aedi-
ficato hoc tēplo, de quo ait Ezechiel, appa-
ruit gloria Domini replens totū ædificium,
quemadmodū cōpletū tabernaculū Moyſi
fuit repletū gloria domini. Ita enim ait diui-
na ſcriptura in Exodo: Operuit nubes ta- Exod. 40
bernaculū, & gloria domini impleuit illud.
Hoc ideo factū eſſe exiſtimo, vt oſtenderet
diuina ſcriptura omnia Moyſi & verba &
facta intus quidē gloria Dei plena eſſe, exte-
riùs verò nube adopertа. De qua nube ibidē
ſubiūgitur: Non poterat Moyſes ingredi te-
ctū fœderis, nube operiēte omnia, & maie-
ſtate Dei coruſcante. Erat tabernaculū illud
Eccleſiæ figura, quæ erat gloria Dei illuſtrā-
da. Sed erat hoc myſteriū nube coopertū, &
in lege gratiæ reuelādū. Sed ideo hoc Iudęi
hodie non intelligūt, quia cū in ſpiritu legis
eximius ſit fulgor & ſplendor, in litera verò
magna caligo & obſcuritas, non ferūt eorū
lippientes oculi legis claritatē, nec penetrāt
eius caliginē. Chriſtiani verò quorum ocu-
lis verum lumen effulſit, vt reuelata facie
gloriam Dei ſpeculari poſſint, in legis litera
ſpiritum inueſtigare conentur.

Et audiui loquentē ad me de domo. Sed non
dicit, quid audierit. Fortaſſe fuit ſermo ille
vſqueadeo admirabilis, vt humanum ſupe-
raret intellectū: & ideo illum propheta non
recenſet, vt eius indicet amplitudinem &
admirabilitatem. Nonnulla ſunt, quæ ma-
ioribus laudibus efferimus, ſi ea ſilentio trāſ-
eamus, quàm ſi laudemus, eorum magnitu-
dinem magis exprimimus, eam non expri-
mentes, quoniā eam inexplicabilem oſten-
dimus, quàm ſi eam explicaremus. Qua de
re ea poteris videre, quæ diximus in noſtris

in Eſaiam commentariis, verba illa capitis *Eſaias 6.* ſexti explanantes: Seraphin ſtabant ſuper illud, ſex alæ vni, & ſex alæ alteri. Duabus velabāt faciē eius, &c. Ezechiel erat in atrio interiore, Deus autem loquebatur illi de domo, ſed eius verba ſilentio præterit: ea ſolū exprimit, quæ ei dixit ductor eius, qui illi templum illud oſtendebat, qui cum eo tunc erat in atrio. Vel ille, qui locutus eſt prophetæ de domo, erat ipſe eius ductor, qui cū eo erat in atrio: & loquebatur de domo, non quòd eſſet intus domi, ſed quòd ſermo eius eſſet de illius domus ſtructura, menſuris, ordine, & myſterijs. Ac ſi diceret: Audiui loquentem mihi virum, qui mecum erat, & tractabat de ijs, quę ad domum illam attinerent. Volens autem Ezechiel hoc clarius ſignificare, ſubdit: Et vir, qui ſtabat iuxta me, dixit mihi, &c.

Locus ſolij mei, & locus veſtigiorum pedum meorum, vbi habito in medio filiorū Iſrael in æternum. Id eſt, templum hoc eſt locus throni mei, & hic habito in æternum. Hæc ſunt verba viri illius, qui Ezechielē ducebat, quæ planè oſtendunt eum eſſe Deum, nec mirū, cū ille Chriſtus eſſet, qui verus eſt deus. Diximus per templum hoc Eccleſiam ſignificari. *Pſal. 75.* Hic eſt locus ſolij Dei, de quo cecinit diuinus vates: Factus eſt in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. Et iterū. *Pſal. 25.* Domine dilexi decorem domus tuæ, & locū habitationis gloriæ tuæ. Vbi diuus Auguſtinus per hanc domum Eccleſiam Dei intelligit, cuius decorem in viris iuſtis ait eſſe. Hæc domus eſt vbi Chriſtus eſt, & erit ſemper, de qua hic ait: Vbi habito in æternum: de qua ait diuus Ioannes in Apocal. *Apoc. 21* Ecce tabernaculū Dei cum hominibus, & habitabit cum eis. Non intelligi hoc de terrena Hieroſolyma, nemo eſt, qui non videat, niſi ſit tenebris penitus coopertus, cùm de ea dixerit ipſe Chri*Mat. 23.*ſtus Relinquetur vobis domus veſtra deſer*Ioan. 14.*ta: Et iterū. Surgite, eamus hinc, & ſciamus eam fuiſſe à Romanis euerſam, & incendio commiſſam, & in cineres redactam, & totā illam regionem nunc à Turcis poſſeſſam. Quod autē ait hoc loco deus ſe habitare in medio filiorū Iſraelis, intelligitur de Chriſtianis: hi enim ſunt verè Iſraelitæ ſecundū ſpiritum, vt alibi oſtendimus.

Et non polluent vltrà. Polluere nomē dei hoc loco, eſt illud idolis tribuere, & verum cultum ſoli deo debitum ad falſorum deorū vanitates transferre.

In fornicationibus ſuis Hoc eſt, in ſuis idololatrijs. Sequitur: Et in ruinis Regum ſuorum, & in excelſis. Hoc eſt, in peccatis regū, quæ fuerunt eis cauſa ruinæ: & in locis ſublimibus, vbi idola collacabāt, & ſuperſtitiones ſuas exercebant.

Qui fabricati ſunt limen ſuum iuxta limē meū. Hoc eſt, qui iuxta tēplū meū domos ſuas ædificabant, polluētes locum ſanctum. Vel ſic: Coluerūt idola, & limen ſuum, hoc eſt, limen idolorum iuxta limen templi poſuerunt. Manaſſes enim in atrijs templi collocauerat idola, vt libro quarto Regum licet *4. Reg. 21* videre. Et ſuprà dixit Ezechiel capit. octauo, *Sup. 8.* idolū zeli in templo eſſe. Vel ſic, & melius meo quidē iudicio. Qui cùm iuxta templū meum habitarent, poſteſque ſuos haberent iuxta poſtes meos, & murus duntaxat aulas ſuas à templo meo diuideret, mei tamē obliuiſcebantur: & nomen meum polluentes veram fidem repudiabāt. Eos Hieroſolymæ reges reprehendit, qui fuerunt idolorū cultores: non quòd iuxta templum habitarent, ſed quòd cùm iuxta illud habitarēt, illud nō intuebantur, quin potius falſis dijs aras conſtituebāt, quibus victimas immolabāt. Hinc colliges cęteris paribus grauiùs peccare monachū, qui in monaſterio crimen admittit, quā laicū in ſeculo, Et ſi ſint nónulli monachi terris maculis cōtaminati, nō ideo tamē vituperāda eſt religio, in qua viri iuſti pietatem & charitatē colentes vitā degūt, qui nō in præmijs humanis ſpem poſuerunt rerum ſuarū, ſed Deo ſe in holocauſtū obtulerunt, & mundi opes & vanitates pro nihilo putarunt. Vt frugifer & amœnus hortus, plantis vtilibus & ſalutaribus conſitus non ideo eſt *Simile.* repudiandus & excidendus, quòd in illo vrtica quædam inter ſalutaria olera oriatur: ſic nec damnanda eſt religio, ſi inter viros ſapientia & virtute præſtantes quidam inueniatur voluptatibus deditus, aut ambitione contaminatus. In aula magnifica & *Simile.* ſumptuoſa eſt aliquando regula quædam fracta, aut pinna deiecta, & nihilominus ædificium non relinquitur, nec ideo vituperatur, quin potius ob eius amplitudinem & magnificentiā laudibus effertur: ſic in monachali religione, quanuis quidam ſit fractus, & vitijs imbutus, ipſa tamen dei aula eſt eximia & admirabilis, nec debet ob imbricem confractam relinqui, ſed corrigatur imbrex, aut alia loco eius ponatur, & ob eius virtutes & morum puritatem laudetur. In aula illa glorioſa collegij Chriſti fractæ ſunt *Matt. 26* duæ regulæ deliciates, nimirum Petrus Chri*Marc. 14*ſtum negando, & Iudas eum vendendo: at Petrus correctus eſt, Iudas autem cecidit penitus, ſed pro hac regula fuit alia collata, nēpe Mathias, vt in actis Apoſtolorum refert D. Lucas. *Actor. 1.* Excidit vnus, & fuit loco eius conſtitutus alius. Nec quia Iudas fuit impius, debet Chriſti collegium vituperari, ſimiliter nec paradiſus terrenus, quòd in eo fuerit arbor ſcientiæ boni & mali, cuius pomo Dei *Geneſ. 2.* præceptum violarunt primi noſtri parentes: erat enim in illo arbor vitę, & ipſe amœnus erat & admirabilis, conſitus plantis ſalutaribus, pulchris, & excellentibus.

Propter quod conſumpſi eos. Nempe in obſidione & euerſione Hieroſolymæ per Babylonios: vbi Iudæi fuerūt partim interfecti,

partim

tim captiui in Babyloniam abducti, vbi fue-
runt calamitatibus oppreſſi.

Nunc ergo repellant procul forni-
C cationem ſuam, & ruinas regũ ſuo-
rum à me: & habitabo in medio eo-
rum ſemper. Tu autem fili hominis:
oſtende domui Iſrael templũ, & cõ-
fundantur ab iniquitatibus ſuis: &
metiãtur fabricam. Et erubeſcant ex
omnibus, quæ fecerunt: figuram do-
mus, & fabricæ eius exitus & introi-
tus, & omnem deſcriptionem eius,
& vniuerſa præcepta eius, cunctum-
que ordinem eius, et omnes leges e-
ius oſtẽde eis. Et ſcribes in oculis eo-
rum, vt cuſtodiãt omnes deſcriptio-
nes eius, & præcepta illius, et faciant
ea. Iſta eſt lex domus, in ſummitate
montis omnes fines eius, in circuitu
ſanctum ſanctorum eſt: hæc eſt ergo
D lex domus. Iſtæ autem mẽſuræ alta-
ris in cubito veriſsimo, qui habebat
cubitum & palmum: in ſinu eius erat
cubitus, & cubitus in latitudine:
& definitio eius vſque ad labium e-
ius: et in circuitu palmus vnus. Hæc
quoque erat foſſa altaris: & de ſinu
terræ vſque ad crepidinẽ nouiſsimã
duo cubiti, & latitudo cubiti vnius.
Et à crepidine minore vſque ad cre-
pidinem maiorem quatuor cubiti, &
latitudo cubiti vnius. Ipſe autẽ ariel
quatuor cubitorum: et ab ariel vſq;
E ad ſurſum cornua quatuor. Et ariel
duodecim cubitorum in longitudine
per duodecim cubitos latitudinis:
quadrangulum æquis lateribus. Et
crepido quatuordecim cubitorũ lõ-
gitudinis per quatuordecim cubitos
latitudinis in quatuor angulis eius:
& corona in circuitu eius dimidij cu-
biti, et ſinus eius vnius cubiti per cir-
cuitum: gradus autem eius verſus ad
orientem.

Nunc ergo repellãt procul. Intuere Dei mi-
ſericordiam, qui eos, qui eo relicto idola co-
luerunt, & fraudes teterrimas conceperant,
vocat ad pœnitentiã, vt illis peccata omnia
cõdonet, & vitã æternã largiatur. Id voluit
diuina ſcriptura ſignificare lib. 2. Paralip. di-
2. Par. 30 cens: Pius & clemens eſt dominus Deus ve-
ſter: & nõ auertet faciẽ ſuã à vobis, ſi reuerſi
fueritis ad eum. Et per hunc noſtrum Eze
chielẽ dixit Deus cap. decimo octauo. Nolo Sup. 18.
mortem morientis: dicit dominus Deus, re-
uertimini, & viuite.

*Oſtende domus Iſrael templum, & confun-
dantur ab iniquitatibus ſuis.* Sẽſus eſt: Oſtẽ-
de Hebræis templum hoc, quod tibi oſten-
do, illudque eis deſcribe, vt animo perſpi-
ciãt, & memoria repetant, fuiſſe Salomoniũ
templum ob eorum ſcelera deletum, meq;
quem illi ob vana idola reliquerunt, eum
eſſe, qui illis poſſum templum hoc, quod ti-
bi oſtendo, largiri. Hoc facies, vt illi viſo hoc
templo à te deſcripto intelligant, ſua flagi-
tia in cauſa eſſe, vt tam magnifico & ſump-
tuoſo templo ſint deſtituti. Non erit paruũ
huius ædificij præmium, intelligere Iudæos
ſcelera ſua, & flagrare huius templi videndi
deſiderio: vt ad hoc animum purgent, & ec-
cleſiæ Chriſti amplitudinẽ & maieſtatem
cognoſcant & colant.

Et metiantur fabricam. Vt eius magnitu-
do, & amplitudo, & magnificentia ſint illis
perſpectæ & exploratæ. Sed hoc potius refe-
rendum eſſe exiſtimo ad Eccleſiam, vt ſit
ſenſus. Dent operam, vt templi futuri per
hoc intellecti ſignificationem animo perci-
piant: ſtudeant illuſtria Eccleſiæ Catholicæ
myſteria cõtemplari: quę mentis oculis in-
tuebuntur, ſi animos ſuos expiauerint: ſi
enim peccati vetuſtatem exuerint, huius
noui templi intelligent te prędicente, ratio-
nem. Vt ipſi nouum ſint templum, oportet Coloſ. 3.
veterem hominẽ ſpoliare cum actibus ſuis, Epheſ. 4.
& induere nouum, iuxta diui Pauli ſenten-
tiam. Non intelligent huius templi arcana,
non poterunt fabricam eius metiri, nec ani-
mo diuina Eccleſię ſacramenta complecti,
ſi in ſua perfidia perſeuerauerint, & morti-
feris impiorum facinorum labibus fuerint
omnino corrupti, & deprauati.

Et vniuerſa præcepta eius. Hoc eſt, quid
debeant facere, & quãdo, & quomodo ſint
victimas immolaturi. Sæpe tempore fit, vt
quod plerũque honeſtũ haberi ſoleat, inue-
niatur non eſſe honeſtũ. Eſt enim conſide-
randũ in omni re quid aptũ ſit, & conſenta-
neum tẽpori & perſonę, tũ quid in dictis fa-
ctisq; dedeceat. Cũ Timantes immolatam
Iphigeniam depingeret, & triſtẽ expreſſiſ-
ſet Calchantem, mœſtiorem Vlyſſem, mœ-
ſtiſſimũ Menelau, & oporteret triſtiorem
eſſe eius patrem Agamemnonẽ, videns non
poſſe ſummũ illũ luctũ penicillo imitari, ca-
put mœſtiſſimi patris Agamemnonis velo
obtexit. Non enim decebat eſſe in tabula ali-
quẽ, quẽ luctu et dolore pater mortuę Iphi-
genię non ſuperaret. Etſi tabula illa magna
eſſet induſtria elaborata in oſtẽſione luctus
Græcorum, tamen vitium eſſe exiſtimauit
inſignis pictor Timantes, pingere amicos
ſummo ſqualore affectos maximoque do-
lore laceratos, vbi patrem nõ poſſet triſtio-

rem depingere. Si id, quod alioquin artificiū & ingeniū pictura præ ſe fert, vitium eſt ob tēporis ac loci circunſtantiā, quāto magis in vita, in moribus & factis? Si pictor quid deceat, quęrit, ſi quid tēpora petāt, quid perſonis dignū ſit, conſiderat quid faciēdū eſt homini in rebus faciendis, in quibus debet decorū ſeruare, & delectū perquirere? ex quibus eius pendet vita aut mors, gloria aut infamia? Per vniuerſa præcepta intelliguntur hoc loco rerū faciendarū circunſtantiæ, & modus, & diſcretio, quam D. Bernardus in Cātica aurigam virtutū vocat: vbi etiam ait: Tolle diſcretionem, & virtus vitium erit.

Et omnes leges eius. Id eſt, omnia eius ſtatuta. Nonnulli per leges templi intelligunt eius deſcriptiones: alij eius cæremonias.

Et faciant ea. Ideo illis templū diuinū, cultum, præcepta & circunſtātias, & ſtatuta, & cæremonias oſtendes, vt hæc omnia opere adimpleat. Finis moralis philoſophię potius eſt facere, quàm ſcire. Quid tibi prodeſt definitionē virtutis precipere, ſi ipſam non habeas virtutē? Non in ſermone regnum Dei
1.Cor.4. eſt, inquit Apoſtolus, ſed in virtute. Et Ariſtoteles, Non de virtute, inquit, ſcire ſat eſt, ſed enitendum eſt, ipſam habere. His, qui in virtutis actiones incubuerint, dicet Domi-
Matt.25. nus: Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quia opera miſericordiæ impleuiſtis. Non dicet: Percipite regnū, quia ſcientia fuiſtis inſtructi, ſed quia in bonis operibus
Luc.19. fuiſtis verſati. Ideo nō ait: Diſcite, dū venio, ſed negotiamini, dū venio. Bona eſt ſciētia,
Simile. ſed debet eſſe cum virtute copulata. Vt malum limeū ſolum non comeditur, ſed cum perdice, aut alio eiuſmodi cibo, ſic ſcientia per ſe ſola abſque virtute eſca eſt inutilis, at cum virtute miſta magnam affert vtilitatē, & virtutē reddit ſuauiorē & illuſtriorē. Negotia, ad quæ nos Deus inuitat, dicēs: Negotiamini, dum venio, opera ſunt honeſta, & actiones virtutū. Contēplatio actio etiā eſt, ſed mentis & intellectus. Quædā ſunt animæ, quædā corporis actiones, & ad vtraſque nos dominus inuitat. Ex his duobus generibus actionū reſultant duæ vitę, actiua & cōtemplatiua, ex quarū miſtione efficitur & conflatur mirabilis quædā compoſitio, vita quędā euangelica, & Chriſtiana ac ſublimis
Luc.12. philoſophia. Ad has duas vitas nos hortatur dominus, dicēs: Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris. Per lumborū præcinctionē, & præparationē ad labores intelligitur vita actiua, per lumē verò intellectus, & lucernas ardentes vita cōtēplatiua. Quæ duæ vitæ nomine Liæ & Rachelis ſignificātur. Lia enim idē eſt, q̄ labor, Rachel verò idē eſt, q̄ vidēs deū. Tertia vita ab ijs duabus diſtincta et ſeparata, quę eſt poſita in delicijs, & voluptatibus, et flagitijs, nō hominis eſt, ſed bruti. Nō enim dicendus eſt homo, qui ducitur appetitu, qui eſt ſecundię expers, qui diffluit illecebris, qui perturbationibus animi ſuccūbit, qui virtutē ſpernit, et vitiū ſectatur, qui cùm animū habeat, quo nihil eſt in vita præſtantius, nihil excelſius, ſic ſe abijcit & proſternit, vt nihil inter ſe ac inter quadrupedē aliquē putet intereſſe.

Iſta eſt domus in ſummitate mōtis. Hoc eſt, hæc eſt deſcriptio huius ædificij ſuper mōte
fundati, vt viſum fuit capite quadrageſimo. Sup 40.
Hoc ædificiū ſuper montē ſitum, eſt Eccleſia catholica ſuper Chriſtum ædificata, quæ ædificiū, & templum, & ciuitas appellatur.
De ea ait apud Mattheū dominus: Non po Matt.5.
teſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita.
Mons eſt Chriſtus, de quo ait Daniel: Lapis, Dan.2.
qui percuſſit ſtatuā, factus eſt mōs magnus,
& impleuit vniuerſam terrā. Eum appellat Eſa.2.
Eſaias montē præparatum domus domini
in vertice montiū. Similiter & Michæas, ad Mich.4.
quem confluunt omnes gentes. Hic eſt primum & præcipuū huius ciuitatis fundamē-
tū, de quo ait apoſtolus: Fundamentū aliud 1.Cor.3.
nemo poteſt ponere, niſi id quod poſitū eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Ait igitur Deus Ezechieli. Hęc eſt deſcriptio, lex, et ratio huius ædificij, quod tibi in vertice mōtis ſitū oſtēdo, vt totū ſit ſacroſanctū, nā omnes fines eius in circuitu ſunt ſanctæ, imò ſancta ſanctorū. Tanta ſanctitate eſt hoc templū refertum, vt totū cum ſuis terminis ſit ſanctum ſanctorū. In tabernaculo Moyſi, & in tēplo
Salomonis illa duntaxat pars ſancta ſancto Exod.26.
rum vocabatur, in qua erat arca et propitia- 3.Reg.6.
toriū, at in hoc tēplo nulla eſt pars, quæ nō poſſit ſanctū ſanctorū appellari. Intuere huius templi ſanctitatē & excellentiam. Poteris per templū hoc virginē ſacratiſſimā Dei genitricē intelligere, totā ſanctā, totam pulchrā, totā immaculatā, cui dixit in Canticis
ſponſus: Tota pulchra es amica mea, et ma- Cant.4.
cula non eſt in te. Hæc eſt templū domini, ſacrariū ſpiritus ſancti, ædificiū illud celeber-
rimū, de quo ſuprà dixerat Ezechiel: Dimi- Sup.4.
ſit me ſuper mōtem excelſum nimis, ſuper quē erat quaſi ędificiū ciuitatis. Cū ciuitates omnes ſoluerēt tributū, magna eſſet libertas & eximiū priuilegiū, eſſe vnā, quę illud nūquā redderet, ſed eſſet libera, & ab illo penitus immunis. Eſſet hoc profectò ſignū magnæ nobilitatis, & amplitudinis, & gloriæ, præſertim, ſi hac lege cōdita eſſet, vt eſſet in perpetuū libera. Omne genus humanū eſt ſoluendo tributo obnoxiū, eſt autē tributū hoc peccatū, in quo omnes generātur. Adæ præuaricatio non ſolū illi nocuit, ſed propagini, nec ſolū ſibi acceptā à Deo ſanctitatem & iuſtitiā perdidit, ſed etiā nobis. Et inquinatus ille per inobedietię peccatū, mortē & peccatū in omne genus humanū transfudit,
dicente apoſtolo: Per vnū hominē peccatū Rom.5.
intrauit in mūdū, & per peccatū mors, et ita in omnes homines mors pertrāſit, in quo omnes peccauerūt. Hoc Adæ peccatū, quod origine

origine vnũ eſt, & propagatione, nõ imita-
tione transfuſum omnibus, ineſt vnicuique
propriũ, per meritũ vnius mediatoris domi-
1. Cor. 1 ni noſtri Ieſu Chriſti, qui nos deo recõcilia-
uit in ſanguine ſuo, factus nobis iuſtitia, ſan-
ctificatio, & redẽptio, tollitur in baptiſmi ſa-
cramento, vbi Chriſtum induimus, iuxta id
Gala. 3. quod ait apoſtolus: Quicũq; baptizati eſtis,
Chriſtũ induiſtis. Et quoniã omnes in pec-
cato originali cõcipiuntur, dicebat diuinus
Pſa. 50. pſaltes. Ecce enim in iniquitatibus cõceptus
ſum, & in peccatis concepit me mater mea.
Et D. Paul. Eramus natura filij iræ. At admi
Epheſ. 2. rabilis virgo Maria Dei genitrix tributũ hoc
nũquã tulit. Fuit hoc ſingulare quoddã pri-
uilegiũ, quod ei cõceſſit ſummus rex quoniã
fuit genita, vt deũ ipſum generaret, & creata
à deo in tẽpore, vt eũ, qui eſt abſq; tẽpore,
cõciperet. Ideo fuit abſq; peccato concepta,
quia eũ erat cõceptura, qui hominũ peccata
deleret, de quo dicebat ſanctificatus Baptiſta:
Ioan. 1. Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mũdi.
Hæc eſt immaculata dei genetrix, hæc eſt ci-
uitas illa immunitate ornata, quæ tale tribu-
tũ pẽdere nõ agnouit, de qua ita veluti ſtu-
pefactus diuinus pſaltes canebat. Glorioſa di
Pſal. 86. cta ſunt de te ciuitas Dei. Et iterũ: Benedixi-
Pſal. 84. ſti domine terrã tuã, auertiſti captiuitatẽ Ia-
cob. Peccatum originale vocat captiuitatem
Iacob. Hęc eſt terra illa ſacerdotalis, quę nul
Gene. 47 lo erat obnoxia tributo: Eſt in Geneſi diuinis
literis mãdatum totã terrã Aegypti tributa-
riã fuiſſe Pharaoni præter terrã ſacerdotalẽ.
Ita permiſit Deus, vt terris alijs tributo ob-
noxijs, ſola ſacerdotis terra libera eſſet om-
nino. Chriſtus eſt æternus ille ſacerdos, de
Pſal. 109 quo ait Dauid: Tu es ſacerdos in æternũ ſe-
Hebr. 7. cundũ ordinem Melchiſedech: virgo autem
ſanctiſſima Dei genitrix eſt eius terra, quæ
fructum tulit ipſum dominũ æternũ ſacer-
dotẽ, qui admirabilia rerũ ſanctiſſimarũ my
ſteria nobis aperuit, & fidẽ ac verã religionẽ
per omnes terrarum regiones longè lateque
propagauit, noſtraque ſcelera ſacrificio ſui
corporis ſacratiſſimi, et effuſione ſui ſangui-
nis prætioſiſſimi expiauit, vt nos ad gloriam
perduceret ſempiternã. Huius ſacerdotis ter-
ra ęſt illa, quæ nullũ vnquã penitus habuit
peccatum nec originale, nec actuale. De illa
Eccle. 51. ait Eccleſiaſticus: Liberaſti me domine ſecũ-
dum multitudinem miſericordiæ tuæ. Fuit
enim ab omni culpa præſeruata. Hæc eſt vir
ga egreſſa de radice Ieſſe, de qua flos ille aſ-
cendit, qui ait: Ego flos campi, & lilium con-
uallium. Ad hunc Eſaiæ locum alludens D.
Ambroſius, loquens de virgine Maria, ait:
Eſa. 11. Hæc eſt virga, in qua nec nodus originalis,
Cant. 2. nec cortex venialis culpæ fuit. Et glorioſus
martyr Cyprianus: O virgo iuſta & omni
iuſtitia pleniſſima, cuius conceptio ſingula-
ris. Et beatus Hilarius: O virgo benedicta ſu-
per omnes fœminas, quæ angelos vincis pu-
ritate, quę omnes ſanctos ſuperas pietate, In
ſacro conſilio Tridẽtino in quinta ſeſſione,
vbi dicitur & aſſeritur omnes eſſe in pecca-
to originali conceptos, in fine decreti ſunt
hæc verba literis mandata: Declarat tamen
hæc ipſa ſancta ſynodus, non eſſe ſuis inten-
tionis comprehendere in hoc decreto, vbi de
peccato originali agitur, beatã & immacu-
latam virginem Mariam, Dei genitricẽ. Hæc
ibi. Hæc ſacratiſſima ſemper virgo eſt, quaſi
ædificium ciuitatis ſupra montem ſitæ, hoc
eſt, ſupra genealogiã fundatę patriarcharum
& regum, & prophetarum, & cæterorum,
quos numerat diuus Matthæus, dicẽs: Liber Matt. 1.
generationis Ieſu Chriſti, filij Dauid, filij
Abraham: Abraham genuit Iſaac, Iſaac au-
tem genuit Iacob, Iacob autem genuit Iu-
dam, &c. De quibus omnibus orta eſt ſacro-
ſancta virgo Maria, de qua natus eſt Ieſus,
qui vocatur Chriſtus. Ex multis lapidibus,
& corbibus terræ efficitur mons, & ex mul-
tis patriarchis, & regibus, & prophætis, &
alijs fit genealogia. Tota huius generis con-
geries mons eſt admodũ excelſus, ſuper quẽ
eſt glorioſa Dei genitrix, illos omnes, à qui-
bus originẽ ducit longè ſuperans altitudine,
puritate, ſanctitate, gloria, et excellẽtia. Qua-
re ab Ezechiele meritò appellatur domus
Dei, tota ſancta, imò tota ſancta ſanctorũ in
ſummitate montis cõſtituta. Heua duxit te-
nebras, Maria lucẽ: Heua mortem, Maria vi-
tã: Heua culpã, Maria gratiam. In Maria fuit
inſtauratũ, quod in Heua fuerat amiſſum.
Qua in re voluit Deus ſapientiã ſuã oſten-
dere. Si artifex conflauit & effecit vas quod-
dam pulchrũ ingentique induſtria elabora-
tũ, cenſetur ingenioſus artifex. Sed ſi fracto
eo, aliud fecerit ex eadem materia, ex eodem
auro multò elegantius & illuſtrius, tũc illũ
ſolertiſſimũ artificẽ dicimus, ſummiſq; lau-
dibus efferimus. Sapientiſſimus ille opifex, Geneſ. 1.
ille aurifex cęleſtis in mũdi principio vas cõ-
flauit pulchrũ & eximiũ, nimirum Heuam,
ſed vas hoc cõcuſſione tentationis ſerpentis
fuit vſqueadeo ruptũ & attritum ob ſcelus
perpetratũ, vt ne vnã quidem gratiæ guttã
caperet. At diuinus cęlator & anaglyptes ex
eadem maſſa, ex eadem carne humana, &
ipſius Heuæ progenie fecit vas aliud multò
excellentius & pręſtantius abſque vlla com-
paratione, nẽpe virginẽ ſacratiſſimã Mariã,
vas diuinũ & admirabile, vas vitę, plenũ gra
tia & ſanctitate, per quod genus inſtaurauit
humanum. De ea ait Eccleſiaſticus: Vas ad- Eccle. 43
mirabile opus excelſi. Ex quo colligimus
ſummã eſſe huius cæleſtis artificis ſapientiã,
qui virginem ſacratiſſimam condidit, vt ex
illa ipſe naſceretur, qui peccata deleret, &
hominibus errantibus viã æternæ beatitudi-
nis conſequendæ aperiret. Poteris literã hãc
ita diſponere: Iſta eſt lex domus: In ſumita-
te montis omnes fines eius, in circuitu ſan-
ctum ſanctorum eſt. Ac ſi diceret: Hæc eſt
ratio huius ædificij, Omnes eius termini
erunt

erunt in montis faſtigio, & ſanctum ſanctorum erit intus ſitum in circuitu. Et hoc dices filijs Iſraelis, vt intelligant ad huius ædificij exemplar conſtruendum eſſe futurum ædificium. Tale ædificium filij Iſraelis nunquam confecerunt, nam ſecundũ templum fuit multò minus: imò ipſum templum Salomonium ad huius templi magnificentiã non acceſſit. Sed cõfecit illud Chriſtus Deus noſter, diuinus architectus, qui illud Ezechieli oſtendebat. Quemadmodum Deus *Exod.* 25. oſtendit Moyſi exemplar tabernaculi, quod erat in lege illa vetere conficiendum, ita oſtendit Ezechieli templum admirabile, eccleſiæ catholicæ, quod ipſe Deus erat in lege noua conſtructurus.

Iſta ſunt menſura altaris. Deſcripto templo, deſcribit altare holocauſti, quod erat in templo: cuius altaris menſura erat cubiti veriſſimi habentis palmum ſupra cubitũ vulgarẽ. Duplex erat cubitus, vnus prophanus, alter ſacer, quo vtebantur ſacerdotes in templo, & hic erat maior prophano, illumque palmo vno excedebat. Qua de re capite quadrageſimo diſſeruimus.

In ſinu eius erat cubitus. Nimirum altaris. Sinum appellat fundamentũ, quod erat eleuatum ſuper terram, & huius eleuationis menſura erat cubiti vnius. Appellabatur ſinus, quia curuitatẽ habebat: & quia quemadmodum ſinus, quæ in ea ponuntur, recipit, ita hæc baſis ea, quæ ſuper illa ſita erant. Hoc altare incipiebat à terra: & pars illa prima, quæ ſinus dicebatur, erat altitudinis cubiti vnius. Super eã erat altera pars, quæ appellatur crepido minor, eſt autem crepido cuiuſq; rei extremitas. Erat autẽ hæc crepido altitudinis duorũ cubitorũ. Super crepidinẽ hanc erat altera crepido altitudinis quatuor cubitorũ, crepido maior appellata. Super eã erat altare, quod appellatur ariel, aſcendens ſurſum quatuor cubitos. Aliæ partes erant veluti baſes huius altaris, in cuius ſuperficie ſuperiore cremabatur holocauſtum. Et hoc altare terminabatur, in quadam erectura, ſurſum eleuata, quæ appellatur labium, & erat vnius palmi. Et in quolibet altaris angulo erat cornu vnũ. His prælibatis accedamus ad literę explanationẽ. In ſinu eius erat cubitus. Hoc eſt, altaris baſis eleuabatur à terra ſurſum, eratq; eleuationis altitudo cubiti vnius. Sequitur: Et cubitus in latitudine. Id eſt, hoc fundamentũ erat latius crepidine cubitum vnũ: erat enim crepido anguſtior fundamento: & quo magis eleuabatur hoc opus, eò erat arctius, inſtar pyræ. Nã cũ per altare hoc intelligatur mens noſtra, in qua debet eſſe perpetuus ignis diuinæ charitatis, in quo nos ipſos deo immolemus in perpetuũ holocauſtũ, anima autem noſtra quãtò altiùs tendit, tãto ſe magis vnit, eũ quærẽs, qui eſt ipſa vnitas, ideo hoc altare, quantò excelſius extollitur, tantò ſe magis vnit & aſtringit. Et quemadmodũ ignis ſurſum tẽdens quærens ſuũ centrũ & locum, ſe aſtringit, & pyramidalẽ efficit figuram, ſic anima *Simile.* noſtra ſurſum ſe efferens, quærens deũ centrum ſuũ, ſe vnit & coadunat: & veluti ignis creatus quærit ignem illum increatum, de quo ait diuus Paulus, & fuerat in Deuteronomio literis mandatum. Deus noſter ignis *Deut.* 4. conſumens eſt. Huius altaris menſuræ ſunt *Hebr.* 12 ornamenta virtutum, quæ accipiuntur in cubito veriſſimo, hoc eſt in fide catholica, per quam omnium virtutum opera quodãmodo menſurantur, ſine qua fide teſte apoſtolo impoſſibile eſt placere Deo. *Hebr.* 11

Et definitio eius vſq; ad labium. Id eſt, hoc altare incipiebat à pauimento, & ſurſum aſcendens ſe aſtringebat, & terminabatur eius altitudo in labio altaris, quod labium erat vnius palmi: & ſuperiorem ſuperficiem vndique cingebat.

Hæc quoque erat foſſa altaris. Hoc eſt, in ſuperficie ſuperiore altaris erat quædam foſſa, vbi cremabatur holocauſtum. Eſſe autem foſſam hanc in altitudine altaris, non autem in terra indicat tranſlatio ſeptuaginta habens: Altaris altitudo. Quantò anima noſtra ſe altius ad Deum extulerit, tantò profundiorem humilitatis foſſam habebit in ſeipſa. Eſt enim foſſa hæc in altari humilitas in anima, & propriæ fragilitatis cognitio, quæ hominem Deo gratum facit, ſicut ſuperbia infeſtum. Ideo ait Eccleſiaſticus: Odibilis coram Deo & hominibus eſt ſuperbia. *Eccle.* 10.

Ipſe autem ariel. Ariel ſonat lucẽ Dei, ſeu leonem dei, ſiue leonem fortem. Capite 29. Eſaiæ accipitur pro ciuitate Hieroſolyma, vbi erat altare holocauſti, hic autem accipitur pro ipſo altari. Vocatur autẽ altare holocauſti ariel, quia veluti fortis leo carnes cõſumit, ita altare hoc victimas & holocauſta. Poteris per altare hoc in terra fixo, & ſurſum erecto crucẽ ſanctũ intelligere, vbi pro nobis immolatus eſt Chriſtus, ſe hoſtiã deuouens ac conſtituens. Hoc eſt ſummũ noſtrũ holocauſtũ, quod igne diuini amoris flagrauit. In lignis illis cõbuſta eſt vnica phœnix flammis ſuæ charitatis incenſa. Quando *Eſai.* 29. diſcipulis ſuis pedes lauit, & in vltima cœna *Ioan* 13. admirabile euchariſtiæ ſacramentum inſtituit, & apud eos ſermonem illum habuit amoris pleniſſimum, quẽ diuus Ioannes copioſè literis mandauit, quid aliud faciebat diuina illa phœnix, quã alas mouere, ignisq; ardentes flammas erigere, quibus erat in crucis ara cremanda? Illic mortuus eſt dator vitæ, vt morte ſua mortem occideret: illic pependit ipſa vita, vt nobis tribueret vitam: de qua fuerat in libro Deuteronomij prædictum: Erit vita tua pendens ante te. Illic *Deu.* 28. ſummus ſacerdos expirauit, vt vbi terminabatur eius labor, inciperet noſtra requies. Quid voluit diuina ſcriptura in libro Ioſue *Ioſu.* 10. ſigni-

ſignificare, dicēs, homicidā poſt mortē ſummi pontificis abſolutū ad patriam propriam redire, niſi fore, vt genus humanū, quod ſibi ob peccatū intulerat mortem, poſt Christi ſummi ſacerdotis mortem à ſcelerū vinculis abſolutū ad paradiſi poſſeſſionē perueniret? Crux illa ſacratiſſima eſt arbor vitæ:
Geneſ. 2. eſt ſcala Iacob, quæ cælos attingebat, cui do-
Gene. 28 minus erat affixus, per quā ad regnū cęleſte poſſumus aſcendere. Hæc eſt virga Aaronis,
Exod. 14 quæ mare diuiſit, & viā oſtendit ad verā patriā promiſſionis, quæ traducto Dei populo Aegyptios ſubuertit. Hæc eſt cithara Dauidis,
1. Reg. 16. dis, quæ dæmones effugabat. Hæc eſt clauis illa paradiſi, quæ cælum aperuit. Nam cùm antea clauſum eſſet, fuit ita diuinitus per crucem reſeratum, vt diceret diuus Stephanus: Video cælos apertos. Id intelligens exi-
Actor. 7. mius ille vates Eſaias intuens mentis oculis innocentiſſimū agnū, dominum Ieſum eſſe ſuper humerum crucem baiulaturū, inducit patrem cæleſtē has voces emittentem: Dabo
Iſai. 22. clauem domus Dauid ſuper humerum eius, & aperiet, & non erit, qui claudat. Hæc domus regis Dauidis eſt gloria cæleſtis, aula regis ſempiterni: clauis, qua aperitur, crux Christi eſt, quam pius Ieſus, verus Iſaac per
Gene. 22 cliuum montis Moriæ, ad locū tendens Caluarię ſuis humeris aſportauit. Illa fuit in mōtis vertice cōſtituta, & Christi corpore ſacra-
Matt. 27 ra & glorioſa: ibique remanſit erecta tanquā
Marc 15. ſingulare trophęum, & clariſſimum diuinę
Luc. 23. pietatis monumentum. In ea oblatus eſt fi-
Ioan. 19 lius Dei, quia ipſe voluit. Illa eſt altare cæleſtis holocauſti, quod fuit adūbratū in altari
Iſa. 53. hoc, de quo hic loquitur Ezechiel. Altare hoc quatuor cornua habebat, & crux alia ſimiliter quatuor: quorum duo tranſuerſa etſi viderentur manus Christi tenere, ab ipſis tamen manibus tenebantur. Ita enim ait Ha-
Haba. 3. bacuc. Et cornua in manibus eius. Ipſe ſuſtētabat crucē in qua pro nobis immolabatur. Appellatur hoc altare ariel, & ipſa crux ariel fuit, hoc eſt leo fortis, quia ipſa vicit mundū. Ea aduerſus hoſtes tam animæ, quàm corporis munimur. Ea eſt ſignum noſtrarū ſpiritualium & temporalium victoriarū. Ea eſt fortitudo noſtra, ea eſt Christianæ dignitatis pulcherrimum ornamentum, noſtręque ſalutis firmiſſimum præſidium. Cùm fi-
4. Reg. 6. lij prophetarum prope Iordanem cæderent ligna ſecuribus, exilijt ferrum ſecuris, & merſum eſt in flumine: ſed Eliſæus lignū ſecuris accepit, & miſit in flumen, & ferrum merſum ſtatim ſuper natauit: & receperunt illud filij prophetarum. Nō poterat erui per ſe, venit Eliſæus, & accepto ligno illud eruit. Nonne aſpicis crucis myſterium. Erat mundi durities in profundo errorum ſubmerſa, iacebat grauis natura noſtra peccato corrupta in ignorātiæ profunditate: hærebat genus humanum in imo fluuij pondere peccati grauatum propter lignum, in quo peccauit Adam, propter primorum parentum tranſgreſſionem, & propter infinitatem ſcelerū; venit cęleſtis Eliſęus Chriſtus Deus noſter, & per lignum crucis erexit ferrum, exulit hominum genus, quod ſimile duro & graui ferro in errorum profundo iacebat. Ita Tertullianus, & poſt illum Cyrillus figurā hāc interpretantur.

Et ariel duodecim cubitorum. Erat hoc altare quadratum æquis lateribus. Locus cremationis, qui erat in ſuperiore ſuperficie, erat duodecim cubitorum, ſed tota ſuperficies erat quatuordecim: pars autem ſuperficiei circuens locum cremationis appellatur corona, quòd inſtar coronæ caput altaris redimeret: eratque dimidij cubiti craſſitudo eius. Diximus per altare hoc intelligi mentē noſtram, quæ debet eſſe quadrata, hoc eſt conſtans ac firma in virtute. Per duodecim cubitos in loco cremationis intelligitur inſtructio duodecim apoſtolorum: & per quatuordecim cubitos in tota ſuperficie, quatuordecim articuli fidei. Et per coronam intelligitur victoria, quam anima de hoſtibus ſuis reportat, eorum tentationibus reſiſtēs: & præmium, quo afficitur à deo eius certaminis inſpectore. In hoc altari debemus propriā comburere voluntatē igne illo, de
quo ait Chriſtus. Ignē veni mittere in terrā, *Luc. 12.*
& quid volo, niſi vt accēdatur? In huius animæ foſſa eſt magna cogitationū multitudo,
quæ vix poſſunt cohiberi. Vt enim fluuius *Simile.*
aquarum rapidus & vehemens magna cum difficultate detinetur & impeditur: ſic fluuius cogitationum à fonte cordis manantiū vix poteſt coerceri, ne aliqua fluat ex parte, nam obturata vna exit per alteram. At ſi vir eſt animi fortitudine munitus, impetū inutiliū cogitationum cōtinet & coercet, & ita ariel, hoc eſt leo fortis eius animus vocatur. In hoc altari pro vitulo debemus immolare ſuperbiæ tumorē, pro ariete irā ferueſcentē extinguere, pro hirco ſenſualitatis motū exurere, pro columbis & turturibus cūctas cordis vanitates cōcidere. Hæ ſunt veræ victimę igne charitatis exuſtæ, & gladio obedientiæ occiſæ. Præcepit Deus Abrahamo, vt filium
ſuum Iſaac immolaret, ille autē eum occi- *Gene. 22.*
dere volens occidit arietem, Iſaac incolume permanente. Iſaac gaudium & riſum ſignificat. Vult deus, vt carnis voluptates occidamus, eaſq; tanquā filios immolemus. Cùm autem gaudia & oblectationes ſacrificamus deo, nō illa amittimus, nam amittentes gaudia corporis, inuenimus gaudia ſpiritus, iugulamus arietē falſæ voluptatis, & inuenimus Iſaac diuinæ conſolationis. Aſpicis igitur per hoc altare holocauſti animam noſtram ſignificari, in qua debet eſſe charitatis ignis, vbi nos ipſos immolemus, & ſignificari ſanctam Chriſti crucem, in qua ipſe ſe obtulit in holocauſtum, & diuinum ſacrificium. Foſſa altaris eſt humilitas Chriſti,

quæ magnoperè apparuit in cruce, vel eſt humilitas in anima verè Chriſtiani, vel eſt cogitationum receptaculum.

Et ſinus eius vnius cubiti. Id eſt, fundamẽtum altaris erat vnius cubiti ſuper terram, per quatuor latera.

Gradus autẽ eius verſi ad orientem. Ita vt qui aſcenderent ad immolandum, haberent oculos aduerſus templũ. Aduerte. Non explicat, quod ſint gradus, quibus aſcẽditur ad holocauſtum. Nam ad Chriſtum crucifixũ variè tendunt homines, vt ſe cum illo crucifigant, alij per plures gradus, alij per pauciores. Ideo graduum numerus relinquitur incertus, vt etſi ad altiores aſcẽdamus, ſemper tamen in inferioribus nos eſſe exiſtimemus, eamusque iuxta prophetæ ſententiã de virtute in virtutẽ, donec videatur deus in Sion.
Pſal. 83. Hoc eſt, in æterna felicitate.

Et dixit ad me, fili hominis hæc dicit dominus Deus: Hi ſunt ritus altaris, in quacunque die fuerit fabricatum, vt offeratur ſuper illud holo-
F cauſtum, & effundatur ſanguis. Et dabis Sacerdotibus & Leuitis, qui ſunt de ſemine Sadoc, qui accedunt ad me, ait dominus Deus: vt offerant mihi vitulum de armento pro peccato. Et aſſumens de ſanguine eius pones ſuper quatuor cornua eius, & ſuper quatuor angulos crepidinis, & ſuper coronâ in circuitu: & mundabis illud, & expiabis. Et tolles vitulum, qui oblatus fuerit pro peccato, & combures eum in ſeparato loco domus extra ſanctuarium. Et in die ſecunda offeres hircum capratum immaculatum pro peccato, & expiabunt altare, ſicut
G expiauerunt in vitulo. Cumque compleueris expians illud, offeres vitulum de armento immaculatum, & arietem de grege immaculatum. Et offeres eos in conſpectu domini: & mittent ſacerdotes ſuper eos ſal, & offerent eos in holocauſtum domino. Septem diebus facies hircum pro peccato cotidie, & vitulum de armento, & arietem de pecoribus immaculatos offerent. Septem diebus expiabunt altare, & mundabunt illud: & implebunt manum eius. Expletis autem ſeptem diebus in die octaua, & vltra facient ſacerdotes ſuper altare holocauſta veſtra: & quæ pro pace offerunt. Et placatus ero vobis: ait dominus Deus.

Et dixit ad me. Egit de altari ſacrificij, nũc agit de ritibus ſacrificandi. Sequitur. Hi ſunt ritus altaris. Id eſt, hæ ſunt obſeruationes circa altare hoc cuſtodiendæ.

Qui ſunt de ſemine Sadoc. Sadoc idem eſt quod iuſtus, ſacerdos fuit in lege vetere, de quo ſupra locuti ſumus, Cap. 40.

Vt offerant mihi vitulũ de armento pro peccato. Idẽ dixerat his verbis dominus in Le- *Leui. 1.*
uitico: Immolabit vitulum coram domino: & offerent filij Aaronis ſacerdotis ſanguinẽ eius fundentes per altaris circuitum. Hic vitulus pro populi peccato oblatus, Chriſti imaginẽ gerebat de quo dixerat Eſaias: Ob- *Eſai. 53.*
latus eſt, quia ipſe voluit. Ad illum locũ Leuitici videtur alludere regius vates, quando in pſalmo inducit Chriſtũ cum patre in hũc *Pſal. 39.*
modũ loquentem: Holocauſtomata & pro peccato non tibi placuerunt, tunc dixi: Ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me, vt facerem voluntatem tuã, Deus meus volui. Agebatur de ſacrificio, et quoniam liber Leuiticus plenus eſt ſacrificiorũ, celeſtia ſacramenta ſpirantium, per caput libri intelligitur principium Leuitici, & ipſum primum caput, vbi tractatur de vitulo pro mundi peccato immolãdo. Statim in libri frontiſpicio agitur de Chriſto pro hominum ſceleribus ſacrificando. Intelligi autem pſalmũ illum de Chriſto, indicat D. Paulus in epiſtola ad Hebræos. Sunt tamen, qui per caput libri *Hebr. 10*
ſummam intelligant totius ſcripturæ, vt ſit ſenſus. Si totam legis ſubſtantiam in epitomen & compendium redegeris, totam eam inuenies locutam eſſe de me.

Et aſſumẽs de ſanguine eius pones ſuper quatuor cornua eius. Hoc eſt, accipiens de ſanguine vituli immolati pones illud ſuper quatuor cornua altaris. Hic eſt ſanguis Chriſti, qui quatuor crucis cornua tinxit, & quatuor mundi partes liberauit, & à dæmonis tyrãnide redemit. Nõ corruptibilibus auro & ar- *1. Pet. 1.*
gento, inquit Apoſtolorũ princeps, redẽpti eſtis de vana veſtra conuerſatione paternæ traditionis, ſed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti & incontaminati. Et D. Paulus in prima ad Corinthios: Empti enim *1. Cor. 6.*
eſtis pretio magno. Et D. Ioannes in prima epiſtola ſua: Sanguis Ieſu Chriſti filij Dei *1. Ioan. 1*
emundat nos ab omni peccato. Hic Chriſti ſanguis quatuor altaris cornua decorans, quatuorque orbis terrarũ oras eripiens, fuit per duodecim apoſtolos prędicatus, qui ſunt duodecim cubiti huius altaris in lõgitudine, & in latitudine, quoniam mundum vniuerſum in longitudine & latitudine peragrarunt, & vt diuinus cecinerat vates: In om- *Pſal. 18.*

nem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Verùm vbi æditio noſtra habet: Et aſſumens de ſanguine eius, & pones, &c. habent ſeptuaginta: Et aſſument de ſanguine eius, nempe ſacerdotes, & ponent. Eam ob cauſam poteſt hoc ita explanari. Aſſumēs de ſanguine eius pones ſuper quatuor cornua eius, hoc eſt, aſſumendum à ſacerdotibus dices, & ab illis ſuper quatuor cornua altaris ponendum. Vel ideo hoc ſanguine vngebatur altare, vt intelligeremus, debere nos animam noſtram vngere memoria ſanguinis Ieſu Chriſti per piam & deuotam meditationem & compaſſionem, & ad ipſam animam meritum ſanguinis paſſionis, & mortis redemptoris noſtri per ſancta ſacramenta applicare.

Et cōbures illū in ſeparato loco domus extra ſanctuarium. Hoc eſt, non comburetur hic vitulus domi, ſed in loco ſeparato à domo extra ſanctuarium. Eodē modo in libro Le-
Leuit. 16 uitici & numerorū præcepiſſe Deum legi-
Num. 19 mus, vitulū pro peccato immolatū extra caſtra aſportari. Hęc loca interpretās de Chriſto D. Paulus in epiſtola ad Hebræos, Quo-
Hebr. 13 rum animalium, inquit, infertur ſanguis pro peccato in ſancta per pontificem, horū corpora cremabātur extra caſtra. Propter quod & Ieſus vt ſanctificaret per ſuum ſanguinē populū extra portā paſſus eſt. Exeamus igitur ad eum extra caſtra improperium eius
Matt. 21 portantes: Hæc ille. Idem voluit ipſe Chriſtus Iudæis ſignificare, quando narrauit illis parabolam de patre familias, qui vineā plātauerat, miſitque filium ſuum ad colonos, qui eum apprehenſum eiecerūt extra vineā, & occiderūt. Fuit enim à ciuitate Hieroſolyma deiectus, et in mōte Caluarię crucifixus, vbi diuini amoris incendio flagrans, fuit vitulus cęleſtis in crucis altari pro nobis immolatus. Sed & vnuſquiſq; noſtrū vitulus eſſe debet totus immolatus in cruce pœnitentiæ, extra ciuitatē mundi, extra caſtra vanitatū, & deliciarum, extra inanes hominū opiniones, & dimicationes, & cupiditates. Ad hoc
Rom. 12 nos hortatur apoſtolus in epiſtola ad Romanos, dicens: Obſecro vos fratres per miſericordiā Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem, ſanctā, Deo placentem, rationabile obſequiū veſtrū. Rationabile obſequium appellat humanū ſacrificium, cū homo ſeipſum immolat Deo, ei ſeruiens & obtemperans. Græcè enim eſt, latrian logicin. Hoc eſt, nō carnale ſacrificiū vitulorū mortuorum, & animalium irrationabiliū, quēadmodum Iudęi olim offerebant, ſed rationale & ſpirituale nouæ in Chriſto vitæ ſacrificium, ſacrificate vos ipſos viuentes et rationales. Id appellat hoſtiam viuentem, & obſequium rationale. Ac ſi diceret: non eſt neceſſe, vt occidatis vos ipſos, eſt enim omnibus anima in cuſtodia corporis retinēda, nec iniuſſu Dei eius creatore ex hac vita diſcedendum, & vincula carceris frangenda, ne minus aſſignatum à Deo defugiſſe videamini, ſed occidite impios appetitus, & concupiſcentias deprauatas, contemnite voluptates, coercete vanas cogitationes, offerte Deo animam & cor veſtrum, & ita mortui quo ad carnem, & viui quo ad ſpiritum, eritis viuum & rationale holocauſtum. Hoc autem obſecrabat Romanos diuus Paulus, dicens: Obſecro vos fratres, quibus verbis fraternam eius charitatem, & profundam animi ſubmiſſionem oſtendebat. Et ne aliquis exiſtimaret ſatis eſſe præbere Deo voluntatem, non autem corpus, incipit à corporibus, indicans non ſatis eſſe Deum colere intus per voluntatem, ſed oportere corpora etiam illi immolare per bonorum operum ſacrificia, per pœnitentiam & carnis mortificationem. Quibus verbis obiter oſtēdit antiquata eſſe & finita legis ſacrificia animalium mortuorum, quæ vmbra fuerant Chriſti occidendi, qui morte ſua erat mortem occiſurus. Nūc verò mortuo iam Chriſto, & eccleſia conſtituta, & humana redēptione celebrata, ceſſaſſe iā vetera ſacrificia, quoniam apparente veritate neceſſe eſt vmbras & figuras diſparere. Oportet autem rationabile obſequium, & ſacrificium, hoc eſt, nos ipſos Deo immolare. Ita hunc diui Pauli locum Origenes, & Photius, & alij nonnulli exponunt. Poteris nihilominus per obſequium rationabile illud intelligere, quod eſt ad rationis normam directum, & rationabiliter factum. Ita illud interpretatus Auguſtinus libro decimo de ciuitate Dei, & diuus Hieronymus in ſcholijs: & Theophylactus in commentarijs in illum locum: & poſt eos diuus Thomas. Nam non ſatis eſt bonum opus efficere, niſi illud prudenter & rationabiliter efficias, & perſonæ temporis, ac loci, ordinem & circunſtantias obſerues, iuxta id quod ait in prima ad Corinthios
apoſtol. Omnia honeſtè, & ſecundum or- 1. Cor. 4.
dinem fiant in vobis. Hoc eſt, decenter, & ordinatè, & cum debitis circunſtantijs.

Et mittent ſacerdotes ſuper eos ſal. In Le-
uitico ſunt hęc verba literis mandata: Quic- Leuit. 2.
quid obtuleris ſacrificij, ſale condies: Et
apud Marcum ait dominus: Omnis enim Mar. 9.
igne ſalietur, & omnis victima ſale ſalietur. Et paulò pòſt: Habete in vobis ſalem. Per ſalem ſapientia intelligitur, & prudentia. Debemus nos Deo in holocauſtum offerre & perpetuū ſacrificium, ſed ſapienter & prudenter, vt paulò antè dicebam, iuxta id quod
citabam ex apoſtolo: Rationabile ſit obſe- Rom. 12.
quiū veſtrum. Omnes virtutū actiones de-
bent eſſe, cū prudentia coniunctæ. Còque- 4. Reg. 2.
rentibus ciuibus Iericho, & apud prophetā Eliſæum ſterilitatem aquarum regionis illius lamentantibus dixit diuinus vates: Afferte mihi vas nouum, & mittite in illud ſalem. Et ſale illo aquas reddidit dulces. Aquæ

illæ ſteriles, ſunt quædam Moſaicæ ſanctiones, quarum ſuperficies, ſi literam tantùm ſpectes, nihil habere videtur, quod legentem ædificet, nihil, quod illum oblectet. At ſi cũ ad legis lectionem acceſſeris, cor nouum attulens, ſale ſapientiæ refectum, in litera occidente ſpiritum inuenies viuificantem: & id quod ſterile tibi & amarum videbatur, in ſuauitatem & dulcedinem conuertetur. Videbis enim verba illa ſpirare diuina nouæ legis ſacramenta, & bonorum, quæ erant ventura, imaginem geſſiſſe.

Septem diebus facies hircum. Hoc eſt, ſacrificabis hircum. Sequitur: Et vitulum de armento. Ex Hebraico poteſt verti: Et vitulum filium bouis. Sequitur: Et arietem de pecoribus immaculatos. Dictio, immaculatos refertur ad hircum & vitulum & arietem. Vitulus eſt corpus proprium, hircus portio ſenſitiua, aries ratio, quæ ductrix eſt operum animæ ſicut ouium ductor eſt aries. Omnia hæc debemus deo immolare ſeptem diebus, hoc eſt, toto vitæ ſpatio, numerus enim ſeptenarius totum tẽpus pœnitentiæ deſignat. Hi ſunt ſeptem dies, quibus ad ſpiritualem circuncifionem peruenitur. Et quibus ſeptẽ
Eſa 11. illis donis ſpiritus ſancti ab Eſaia capite vndecimo numeratis ornati, perueniemus ad diem octauum, ad reſurrectionem vitæ, ad montem æternæ hæreditatis, de quo dicitur in lib. Exodi Introduces eos, & plantabis in
Exod. 15. monte hæreditatis tuæ, firmiſſimo habitaculo tuo, quod operatus es domine. Ibi requieſcent, qui hic tempore ſeptenario ſeipſos Deo obtulerint & immolauerint, & vt ait Chriſtus apud Matthæum: Tunc ſulge-
Matt. 13 bunt iuſti ſicut ſol in regno patris eorum.

Et implebunt manus eius. Nimirum altaris. Vt manu capimus oblata, ita altare capiebat ea, quæ in eo immolanda ponebantur. Vel ſic: Filij Iſraelis implebunt manum ſacerdotis immolantis. Nam populus animalia ſacerdoti miniſtrabat. Vel ſic: Sacerdotes implebunt manum ſuam carnibus ſacrificiorum. In nonnullis enim codicibus pro implebunt manum eius eſt ad marginem, implebunt manum ſuam. Et Septuaginta habent: Et implebunt manus eorum, ſiue ſuas.

Et quæ pro pace offerunt. Precantes vt pacem obtineant. Vel gratias agentes pro pace obtenta. Ex hebraico verti poteſt: pacificas hoſtias veſtras. Solebant quondam veteres, cùm pacem & tranquillitatem conſequebantur, hoſtias Deo offerre, quæ dicebantur pacificæ, ad animi gratitudinem pro
Exod. 24 tam eximio beneficio oſtendendam. De ijs
& 32. hoſtijs pacificis loquitur diuina ſcriptura ca
Leuit. 3. pite vigeſimo quarto, & trigeſimo ſecundo
& 7. Exodi. Et capite tertio, & ſeptimo Leuitici.
2. *Par.* 35 Et capite 35. libri ſecundi Paralipomenon. Et alijs in locis.

Annotationes ex Hebræo in Caput XLIII.

Et in ruinis regum ſuorum. Non contaminabitur nomen meũ, ait Deus, in peccatis Hebræorum, & regũ ipſorũ. Eorũ peccata ruinas appellat. In Hebraico pro ruinis eſt פִּגְרֵי pighre, à verbo פָּגַר, quod ſignificat ruere, defatigari, & laſſum eſſe, vt primo Regum 20. Subſtiterãt enim 1. *Reg.* 20
ducenti, qui laſſi tranſire non poterant torrentem Beſor. Inde deriuatur nomen hoc pegher, quod laſſitudinem ſignificat & ruinam, quã ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres. Significat etiã hoc nomẽ cadauer, vt apud Eſaiã: Quaſi cadauer putridum. Et *Eſai.* 14.
Numerorũ quartodecimo: Veſtra cadauera *Num.* 14
iacebũt in ſolitudine. Hac ratione ducti Pagninus & Brixianus vertũt: In cadaueribus regũ ſuorũ. Videtur alludere diuinus vates ad reges Amõ & Manaſſem, qui fuerũt iuxta templũ ſepulti in hortis ſuis: & cadaueri- 4. *Reg.* 21
bus ſuis ſacra polluerũt. Quicquid enim tũc 2. *Par.* 33
attingebat cadauer, pollutũ manere dicebatur iuxta legis cæremonias, vt cõſtat ex Leuitico & Deuteronomio, Poteris per ruinas *Leui.* 11.
intelligere cædes, quas principes & magna *Deut.* 14
tes Iudæorũ inferebant innocentibus. Huic interpretationi fauet verſio ſeptuaginta, ita habens: Non contaminabit vltrà domus Iſraelis nomen meũ ſanctũ, ipſi & duces eorũ in fornicatione ſua, & in homicidijs ducum ſuorum. Pro in ruinis vertunt *ἐν ταῖς φοναῖς*, hoc eſt, in homicidijs.

Et combures eũ in ſeparato loco domus. Pro in ſeparato loco eſt in hebraico vnica dictio cũ præpoſitione, nẽpe בְּמִפְקַד, bemiphcadh, à verbo pacadh, quod ſignificat viſitare, vt in pſalmo: Viſita vineam iſtam. Signi- *Pſal.* 79.
ficat etiam præcipere, vt apud Eſaiã: Domi- *Eſai.* 13.
nus exercituum pręcipit militiæ belli. Significat etiã recenſere. Ideo poterat verti locus ille Eſaiæ: Dominus exercituũ recenſet exercitum bellicum. Et conſtituere, vt in libro Numerorum 1. Conſtitues eos ſuper taber- *Num.* 1.
naculum. Eam ob cauſam locus ille Iob: Vi- *Iob.* 10.
ſitatio tua cuſtodiuit ſpiritũ meum, poteſt tranſferri: Præceptum tuum, vel conſtitutio tua cuſtodiuit ſpiritum meum. Idem enim vocabulum ſignificat viſitationem præceptum, & conſtitutionem. Illud quoque Eze- *Sup.* 9.
chielis: Appropinquauerunt viſitationes vrbis, verti poteſt: Appropinquauerũt conſtituti ſuper vrbem. Illud etiã pſalmographi: *Pſal.* 18.
Iuſtitiæ domini rectæ, transferri poteſt. Cõſtitutiones domini rectæ. Quare locus hic Ezechielis poteſt ita conuerti. Et combures eum ex præcepto, vel conſtitutione domus, extra ſanctuarium. Ac ſi dicat. Cõbures eũ extra ſanctuarium iuxta templi conſtitutionem. Ita enim erat ſtatutum, vt ſacerdotes animalia hæc extra ſanctuarium comburerent. Hac ratione ductus Pagninus trãſtulit:

Et

Et comburet eum comburens ſecundum præceptum domus extra ſanctuariū. Nihilo minus tamen dictio hæc locum ſeparatum ſignificat. Vnde ſeptuaginta habent: Et cōburet in loco ſeparato domus extra ſancta. Quos hoc loco ſecutus eſt Latinus noſter interpres. Et meritò quidem, actiones enim virtutum non in loco publico ad hominum laudem & populi rumuſculos aucupandū fieri debent, ſed in loco ſeparato, iuxta id quod ait dominus: Attendite, ne iuſtitiam
Matth 6 veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis, alioquin mercedem non habitis apud patrem veſtrum. Et paulò pòſt: Te autē faciēte eleemoſynā, neſciat ſiniſtra tua quid faciat dextera tua. Et paulò pòſt: Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, ora patrem tuum in abſcondito. Non prohibet deus fieri bona opera publicè, quando oportet, oportet autem ſæpe, ſed ne intentio ſit ob gloriam inanem, ad vanam hominum opinionem quærendam, ſed ad deum ipſum dirigatur. Ideo
1. *Cor*.10 ait apoſtolus: Siue manducatis, ſiue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Vt homo cooperit domi ſuppellecti-
Simile. lia, ne inquinētur, ſic cooperire debet bona opera, quæ agit, ne corrūpantur. Mirū eſt profectò, ſed lugendum quidē, habere hominem domi ſuæ veſtes in apoditerio tectas, parmā tectam lineo operimento, gladium opertum vagina, ſagittas pharetra, & ſic de cæteris, ſolùm autem virtutem, ſi quam habet, detectā. Omnia vult habere cooperta, præter bona opera, in quæ aliquando incūbit, quæ vult omnibus diuulgari. Quo fit, vt Pro illis à Deo nō recipiat beatitudinis præ-
Matth.6 mium. Ipſe enim ait: Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuā, nimirū inanem hominū laudem. Vt autem virtutum actiones meritoriæ ſint apud Deū, debent ad ipſum dirigi, & vanos populi rumuſculos vitare. Ideo ait Deus hoc Ezechielis loco, vt ſacrificia noſtra fiant in loco ſeparato.

Expiabunt altare. In Hebraico eſt pro expiabunt יְכַפְּרוּ iecapperu, à verbo chaphar, quod ſignificat linire bitumine, vt Geneſis ſexto: Bitumine linies intrinſecus
Geneſ. 6. & extrinſecus. Significat etiam placare, & expiare. Id quod habet communis editio in
Exod. 30 Exodo: Et deprecabitur Aaron ſuper cornua altaris ſemel per annum in ſanguine, quod oblatum eſt pro peccato, reddi poterat Latinè in hunc modum: Expiabit Aaron, cùm poſuerit ſanguinem oblatum pro peccato ſuper cornua altaris ſemel in anno. Sūmus enim ſacerdos Chriſtus deus noſter ſcelera noſtra expiauit, cùm ſanguinem ſuum oblatum pro mundi peccatis ſuper cornua crucis profudit. A verbo hoc deriuatur nomen chapreth, quod placationē ſignificat,
Pſal. 48. vt in pſalmo: Frater non redimet, redimet homo, & non dabit Deo placationem ſuā. Ac ſi dicat: Multi erunt tanta imbuti impietate, vt nolint Chriſti ſanguine liberari, et hi à nemine vnquam liberabuntur, nā ſi Chriſtus, qui ob aſſumptam humanitatem frater noſter eſt, verus homo, & verus deus, eos nō eſt redempturus ex parte ipſorum, qui fieri poteſt, vt purus homo aliquis eos poſſit redimere? Nemo igitur eſt, qui perfidos, et impios in ſua impietate manētes eripiat, nemo qui aliquid pro illis tribuat Deo, quo illum placare poſſit. Poſſunt hæc verba ita ex Hebræo trāſferri: Fratrem redimendo redimere nō poteſt aliquis, nec dare Deo pro vita eius redemptionem, vt ſit ſenſus: Nemo ſperet ſe diuitiarum magnitudine comparaturum alicui, quem amore proſequatur, huius vitæ perpetuitatem, non eſt, qui aliquem poſſit à morte liberare, nec pretiū redemptionis eius Deo perſoluere, cùm Deus ad vitam alicui dilatandam nullis opibus moueatur. Cùm igitur verbū hoc bitumine linire ſignificet, & placare, & expiare, hæc autē vltima ſignificatio ſit huic loco congruentior, meritò eā ſecutus eſt noſter interpres.

ARGVMENTVM CAPITIS XLIIII

Oſtendit diuinus vates, quæ templi porta ſit clauſa. Iubetur populi flagitia reprehēdere. Explicat, qui ſint ad templi miniſteriū admittendi, qui verò reprobādi. Deſcribit ſacerdotum officium, qui tanta debent eſſe animi puritate & magnitudine muniti, tam firma rerum humanarum tolerantia roborati, tam validis virtutum mœnibus vndique ſepti, vt nullis tentationum oppugnationibus vincantur, nullis hoſtium machinis expugnentur.

CAPVT XLIIII.

ET conuertit me ad viam portæ ſanctuarij exterioris, quæ reſpi- A
ciebat ad orientem: & erat clauſa. Et dixit dominus ad me: Porta hęc clauſa erit, & non aperietur: & vir non trāſibit per eam, quoniam dominus Deus Iſrael ingreſſus eſt per eam: eritque clauſa principi. Princeps ipſe ſedebit in ea, vt comedat panem coram domino. Per viam portæ veſtibuli ingredietur, & per viam eius egredietur. Et adduxit me per viam portæ aquilonis in conſpectu domus: & vidi: & ecce impleuit gloria domini domum domini. Et cecidi in faciem meam: & dixit ad me dominus: Fili hominis pone cor tuū, & vide oculis tuis, & auribus tuis

audi omnia, quæ ego loquor ad te de vniuerſis cæremonijs domus domini, & de cunctis legibus eius. Et pones cor tuum in vijs templi, per omnes exitus ſanctuarij: & dices ad exaſperantem me domum Iſrael: Hæc dicit dominus Deus: Sufficiant vobis omnia ſcelera veſtra domus Iſrael, eò quòd inducitis filios alienos incircunciſos corde, & incircunciſos carne, vt ſint in ſanctuario meo, & polluant domum meam: & offertis panes meos, adipem & ſanguinem, & diſſoluiſtis pactum meum in omnibus ſceleribus veſtris: & non ſeruaſtis præcepta ſanctuarij mei: & poſuiſtis cuſtodes obſeruationum mearum in ſanctuario meo vobis metipſis. Hæc dicit dominus Deus: Omnis alienigena incircunciſus corde, & incircunciſus carne non ingredietur ſanctuarium meum, omnis filius alienus, qui eſt in medio filiorum Iſrael.

B

EXPLANATIO.

ET conuertit me. Nimirũ ductor meus. Locutus fuit de templo, & de altari holocauſti: nunc loquitur de eius oblationibus. Templum & atrium intra tertiũ murum, quod erat intimum, in quo erat ipſum templum: totum hoc appellabatur ſanctuarium, ſed templum dicebatur ſanctuarium interius, atrium verò ſanctuarium exterius, quia erat extra templum. Ait igitur ſe fuiſſe conuerſum ad viam portæ orientalis atrij interioris, quod atriũ appellabatur ſanctuarium exterius: quæ quidem porta clauſa erat.

Porta hæc clauſa erit, & nõ aperietur. Capite ſuperiore dictum fuit, ingreſſum fuiſſe dominum per portam hanc. Et quoniam gloria domini per eam introierat, nemo poterat ingredi per illam. Oportebat eſſe portã illam magno affectam honore, & ingente veneratione, quæ tanta dignitate & excellentia erat ornata, vt Deus dignaretur per illam introire. Et licèt porta hæc omnibus eſſet clauſa, poterat tamẽ princeps ingredi per eam, & in ea ſedere: ideo ait: Eritque clauſa principi. Ac ſi dicat: Erit clauſa ad vſum principis: omnibus alijs clauſa erit, præterquam ipſi: ille enim eam clauſam habebit. Sed quis non videt, portã hanc in domo dei perpetuò clauſam, per quam ſolus Deus ingreſſus & egreſſus eſt, eſſe ſacratiſſimã Dei genitricẽ Mariam, perpetua virginitate præditam, in cuius vtero virgineo Deus humanam carnem ex puriſſimis eius ſanguinibus aſſumpſit: per quam egreſſus eſt Chrſtus naſcens in mundo, illa in virginitate ſua permanente? D. Hieronymus explicans hunc locum per hanc portã ſemper clauſam, hanc ſacratiſſimam ſemper virginem Mariã intelligit. In eadem ſententia eſt diuus Ioannes Chryſoſtomus in homilia de Ioãne Baptiſta, & beatus Ambroſius epiſtola 81. & ſanctus Cyprianus de ſymbolo apoſtolorũ: & diuus Auguſtinus tomo decimo ſermone ſecundo natiuitatis domini, & ſermone quartodecimo eiuſdem feſti: & Damaſcenus libro quarto, capite quinto decimo: & Euſebius Emiſcenus de natiuitate domini homilia prima: & multi alij doctores. Eſt igitur hęc porta abſque dubio Dei genitrix virgo, ex qua natus eſt Ieſus, qui ſe hominibus oſtendit, & communicauit, & cum illis cõuerſatus eſt. Ita de illo prædixerat Baruc propheta: Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius aduerſus eum. Hic adinuenit omnem viã diſciplinæ, & tradidit illã Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cũ hominibus conuerſatus eſt. Hæc ille. Porta hæc clauſa, per quam ille egreſſus eſt, Maria eſt ſemper virgo, princeps autem hic, qui per eã ingreſſus & egreſſus eſt, ipſe Chriſtus eſt Deus noſter, quem Eſaias principẽ pacis appellat, & diuus Ioãnes in Apocalypſi principẽ regũ terræ. Hæc eſt porta illa orientalis, in quã ingreſſus eſt oriẽs ille, de quo dixerat Zacharias propheta. Ecce vir: Oriẽs nomẽ eius: per quã egreſſa eſt lux illa, quę de ſe ait: Ego ſum lux mũdi. In arca Noe erat quædam ianua, qua ingrederetur lux, quæ ſplenderet, non autẽ aqua, quæ obrueret. Hæc arca imago fuit eccleſiæ catholicæ iuxta Origenis ſententiam, quem hac in re ſecutus eſt diuus Hieronymus, & viri alij ſapiẽtia pręſtantes. Ianua huius arcę virgo eſt Dei genitrix, per quam in eccleſiã ingreditur claritas gratiæ, qua ſalui ſumus, ſed non aqua culpę, qua ſubmergamur. Hãc habet naturã vitrea feneſtra ob materiã trãſlucidã, vt lucem recipiat, non autem aquam nec puluerẽ, ob diaphanitatẽ capax eſt claritatis, ob ſoliditatẽ impenetrabilis, & aquarum expultrix. Et quemadmodum ſol per vitream feneſtram ingreditur, & egreditur ſine ipſius vitri corruptione, ſic ſol iuſtitiæ Chriſtus Deus noſter in ſacratiſſimo virginis vtero fuit admirabiliter conceptus, & ex ea natus abſq; ipſius virginis fractione, mãſit enim virgo in partu, & poſt partũ quẽadmodum ante partũ. Hæc eſt, de qua dixerat Eſaias: Ecce virgo cõcipiet, & pariet filiũ, & vocabitur nomen eius Emmanuel: hoc eſt nobiſcum Deus. Hæc porta clauſa eſt in æternum ſecundum virginitatem, ſed aperta ſecundum charitatem: illa eſt enim, per cuius merita & interceſſionem viri iuſti æter-

Baruc. 3
Eſai. 9.
Apoc. 1.
Zach. 6.
Ioan. 8.
Geneſ. 6.
Simile.
Eſa. 7.
Matth. 1

æternum gloriæ templum ingrediuntur. De
Pſal 117 ea cecinit diuinus pſaltes: Hæc porta domi-
ni, iuſti intrabunt per eam : hoc eſt per eius
meritum & interceſſionem . Hæc eſt porta,
Ruth. 4. in qua factum eſt matrimonium inter Booz
& Ruth, hoc eſt inter Chriſtum & eccleſiā.
2. Reg. 18 Iuxta hanc portā ſedens Dauid audiuit ſal-
uum eſſe exercitum ſuum, & mortuum ho-
Ierem 7. ſtem ſuum Abſolonem. Eam ob cauſam
Ieremias has voces emiſit : Sta in porta do-
mus domini. Hæc eſt porta, cui appropin
Luc. 7. quans filius Dei mortuum ſuſcitauit. Nam
ideo genus humanum, quod per peccatum
Pſal. 18. mortuum erat, & ad vitam rediit, quia filius
Dei humanam aſſumpſit naturam, ex vtero
virginis tanquā ſpōſus de thalamo ſuo pro-
ceſſit, & exultauit vt gigas ad currendā viā:
à ſummo cælo egreſſio eius, et occurſus eius
Apocal. 4 vſque ad ſummū eius. Hæc eſt porta, de qua
ait diuus Ioānes in Apocalypſi: Vidi, & ecce
oſtium apertū in cælo. Aperta eſt porta hęc
per charitatem, vt eius precibus & meritis
nos intromitteret ad cælum: ſed clauſa per
virginitatē, vt eſſet omni puritate prædita,
Dani. 13 & ab omni corruptione penitus reſeruata.
Si Habacue in lacū leonū deferens Danieli
prandiū ingreſſus & egreſſus eſt, non apertis
oſtiis, ſed clauſis, quomodo beatiſſima Dei
genitrix non poſſet ſaluis clauſtris pudoris
concipere, & parere, cùm eius filius ſit ipſe
Deus, factus homo ? Natus eſt ſol de ſtella,
Simile. ſol qui occaſum neſcit, ſtella, quæ ſemper
rutilat & micat. Quemadmodū ſydus radiū
profert abſq; ſui corruptione, ſic beata Ma-
ria filium peperit abſque virginalis pudicitię
Simile. amiſſione. Vt adueniēte nocte multa ſyde-
ra apparent in cælo ab oriente ad occaſum
sendentia, ſed paruo lumine rutilātia, in au-
rora verò ſole aduentāte apparet ſtella ful-
gentiſſima, quæ lucifer & ſtella matutina, &
ſydus auroræ ſolem præcedens appellatur:
ſic poſt peccatū Adæ adueniente nocte cul-
pæ aſtra multa apparuerūt: nimirum Abel,
Enoch, Noe, Abraham, & cæteri patriarchæ
& prophetæ, ſed omnia hæc aſtra paruo gra-
tiæ lumine micabāt. At tēporis plenitudine
aduentāte, quo erat pater filiū ſuum miſſu-
rus vt mundū vniuerſum diuino ſplendore
illuſtraret, ſolem illum iuſtitiæ Chriſtū deū
noſtrum, apparuit virgo ſacratiſſima, ſtella
illa matutina, pulcherrima, aurora illa fulgē-
tiſſima, quæ attulit diuinum ſolē, qui noctis
diſpulit tenebras, & admirabilem lucē gra-
tiæ ſecum aſportauit. Hæc eſt mater & vir-
go, quæ verbū peperit intacta, aurora illa, de
qua eſt in Canticis literis mandatū. Quæ eſt
Cant. iſta, quæ progreditur quaſi aurora conſur-
gens. Extulit eam Deus, quia ipſa ſe humi-
liauerit: iuxta id quod ipſa cecinit: Depoſuit
Luc. 1. potentes de ſede, & exaltauit humiles. Vir-
go eſt & humilis. Audis virginē, audis humi-
lem. Si non poteſt virginitatē humilis imi-
tari, imitare humilitatē virginis: nec dubites
de eius virginitate, qui de eius humilitate nō
dubitas. Rubus eſt ardens, ſed ſeipſum non Exod. 3.
cōbusens. Vt verbū abſq; corruptione cordis Simile.
cōcipitur, et procedit, quin potius cordis cor
ruptio perfecti verbi conceptionē non pati-
tur: ſic Chriſtus, qui verbū eſt patris, de quo
ait diuus Ioānes, In principio erat verbum,
& verbum erat apud Deū: & Deus erat ver- Ioan. 1.
bū: ſine matris corruptione conceptus, & in
lucē editus fuit. Cùm caro ita fuerit à verbo
ſumpta, vt eſſet caro verbi Dei, æquum erat,
vt abſque matris corruptione conciperetur.
Vnde in quodam Epheſini cōcilii ſermone
legitur: Quæ parit carnem puram, à virgini-
tate ceſſat: ſed quia natum eſt in carne ver-
bum, Deus cuſtodiuit virginitatem, ſeipſum
oſtendens per hoc verbū : nec enim noſtrū
verbū cùm paritur, corrumpit mentem, nec
Deus verbum ſubſtantialem patrem eligens
perimit virginitatē. Et D. Auguſtinus, Fas,
inquit, non erat, vt per eius aduentum vio-
laretur integritas, qui venerat ſanatum cor-
rupta. Ait innocētius tertius vir omni ſapiē-
tia & nobilitate pręſtāti, pōtifex maximus,
& refert D. Antoninus quarta parte theo-
logali, fuiſſe quondam Romæ templū paci
dedicatum, quod Gentes illæ à fide alienatæ
ęternū eſſe exiſtimabāt, quòd dixiſſet Apol-
lo fore, vt nunquā rueret, niſi cū virgo quæ-
dā pareret inuiolata virginitate permanēte.
Cùm autem illæ hoc fieri poſſe non crede-
rent, ædificiū illud templū perpetuitatis ap-
pellarunt. At nocte illa, qua Chriſtus natus
eſt, corruit teplū illud, & fuit funditus euer-
ſum, quia ſcilicet virgo Dei genitrix filium
tunc peperit permanens intacta. Refert etiā
eodē loco diuus Antoninus citās diuū Tho-
mam, in ſepulchro cuiuſdā Gentilis, qui ante
aduentū Chriſti migrauerat è vita, fuiſſe ſub
capite defuncti inuentam laminam, in qua
erāt hæc verba literis exarata: Chriſtus naſ-
cetur de virgine Maria, & credo in eum : O
ſol iterū me videbis Conſtātini & Hyrenæ
temporibus. Et ita euenit: nam imperiū ob-
tinente Conſtātino quodam filio Hyrenæ,
qui multos poſt annos à Cōſtantino Maxi-
mo imperauit, fuit ſepulchrum illud reſera-
tum, & lamina hæc reperta. In Pſalmo, vbi
nos habemus iuxta verſionem ſeptuaginta: Pſal. 109
Ex vtero ante luciferū genui te : poteſt eſſe,
ſi verba verbis ex hebraico in latinū ſermo-
nem reddideris: Ab vtero auroræ tibi ros ge-
nerationis tuæ. Loquitur cæleſtis pater cum Matt. 22
filio ſuo vnigenito Chriſto Deo noſtro, vt Marc. 12
ipſe Chriſtus apud Euangeliſtas teſtatur: & Luc. 20.
diuus Paulus in epiſt. ad Hebræos: & in pri- Hebr. 1.
ma ad Corinth. Et diuus Petrus in Actis A- 1. Cor. 15
poſtol. At igitur filio: Ab vtero auroræ, hoc Actor. 2.
eſt, à ventre virginis ſanctiſſimæ tibi ô Chri
ſte eſt corpus generatum. Vt enim terræ va- Simile.
por vi ſolis fertur in ſublime, atque ibi ſub
aurora concretus conuertitur in rorem, qui
decidens terram reddit fertilem & lætam:
ſic

ſic puriſſimus ſanguis virginis glorioſæ Ma-
rię, virtute ſpiritus ſancti vterum influens
ſine vlla virilis ſeminis cōmiſtione cōcreuit
in corpus Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui
editus in lucem terram gaudio affecit,& ge-
neri humano ſpiritualem fœcunditatem tri-
buit, vt vberes virtutum fructus produceret.
Id mentis oculis intuens Eſaias Chriſti con-
ceptum,& ortū ex vtero virgineo cum rore
ijs verbis comparauit: Rorate cæli deſuper,
Eſai. 45. & nubes pluant iuſtum, aperiatur terra, &
germinet ſaluatorem. Aſpicis igitur Chriſtū
Deum noſtrum puritatis amatorem ex pu-
riſſima virgine natum fuiſſe. Ille, qui potuit
ad diſcipulos ingredi, ab illiſque egredi ia-
nuis clauſis, vt ſacrum teſtatur Euāgelium,
Ioan. 20. potuit ex virginis vtero exire pura virginita-
te permanente. Et licet euangelium ſilentio
pertranſeat, eſt tamen piè credendum illum
prius matri, quàm diſcipulis apparuiſſe, ad
eamque fuiſſe foribus clauſis ingreſſum. Sol
cùm primū oritur, apparet in mōte altiore,
eundemque radijs illuſtrat, poſtea alijs lo-
cis claritatem ſuam oſtendit: ita ſol iuſtitiæ
Chriſtus deus noſter, ex cuius ſplēdore pro-
cedit alius ſplendor, de quo ait per diuinum
Malac. 4 ſuum vatē cæleſtis pater. Vobis timentibus
nomen meum orietur ſol iuſtitiæ: in reſur-
rectione ſua prius apparuit ſacratiſſimę vir-
gini Mariæ, quam affecit gaudio inenarrabi-
li, montemque illum illuſtrauit, omnes alios
montes celſitudine, virtute & charitate vin-
centem, ipſoſque angelos puritate ſuperan-
tem. Ea eſt mons ille ſublimis, ex quo iuxta
Danielis oraculū abſciſus eſt lapis ſine ma-
Dan. 2. nibus, qui vniuerſum orbem terrarū adim-
pleuit: quoniam ex ea genitus eſt Chriſtus
abſq; virili opere, ſed ſpiritus ſancti virtute,
qui eſt lapis ille, quem reprobauerunt ædifi-
cātes, qui factus eſt in caput anguli, qui ideo
dicitur totā terrā adimpleuiſſe, quia fuit eius
Pſal. 117. ſanctiſſimū nomē per cunctas nationes fa-
Mala. 21. ma celebratū. Cū igitur ſanctiſſima dei geni
trix virgo ſit ob eximiā ſanctitatē mōs om-
niū altiſſimus, illi priùs ſol iuſtitiæ ſummus
& ſempiternus in die reditus ſui ad vitā pul-
cherrimus apparuit, & poſtea multis alijs,
quēadmodū diuinæ literæ cōteſtātur. Et vt
1. Mal. 6 verbis vtar diuinæ ſcripturæ, refulſit ſol in
clypeos aureos & æreos,& reſplēduerūt mō
tes ab eis. Sed priùs Oriens illuſtrauit portā
hanc orientalem clauſam in ęternū: hoc eſt,
Mariā ſemper virginē, de qua hoc loco lo-
quitur Ezech. Poteris per hāc portā clauſam
Eſai. 29. ante Chriſti aduentū ſacrā intelligere ſcrip-
turā, quā Eſaias librū ſignatū vocat: ſed eā
Apoc. 5. Chriſtus reſerauit, vt D. Ioan. in Apocalyp.
multis verbis teſtatur. Ipſe eſt enim agnus
ille, qui librū ſeptē ſigillis ſignatū, quem ne-
mo aperire poterat, aperuit: de quo aiebant
Luc. 24. duo diſcipuli. Nonne cor noſtrū ardens erat
in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret
nobis ſcripturas? De eo ait eodem capite D.
Lucas: Tunc aperuit illis ſenſum, nēpe diſci-
pulis ſuis, vt intelligerēt ſcripturas. Præterea
poteris per portam hanc intelligere cæleſtia-
nuam vſque ad Chriſtum clauſam, quam
ipſe Chriſtus claue crucis ſuæ aperuit: quam
ob cauſam dixit in actis diuus Stephanus:
Video cælos apertos. Et de diuo Petro ait in
ijſdem Actis diuus Lucas: Vidit cælum aper *Actor. 7.*
tum,& deſcendens vas quoddam velut lin- *Actor. 10*
teum magnum. Et quamuis locus hic Eze-
chielis omnes has interpretationes recipiat,
exiſtimo tamen illarum primam præſtan-
tiorem eſſe, aliaſque non eſſe cum ea con-
ferendas: continet enim ſententiam pietatis
pleniſſimam, & diuini vatis inſtituto con-
gruentiſſimam, & quamplurimis ſanctorū
patrum teſtimonijs confirmatam. Voluit
abſque dubio diuinus vates per hanc por-
tam perpetuò clauſam Dei genitricis Ma-
rię virginitatem perpetuam prędicere, eam-
que monimentis nunquam interituris con-
ſignare.

Princeps ipſe ſedebit in ea, vt comedat panē coram Domino. Princeps poterit in tēplo co-
medere partem ſuā ſacrificij & oblationis,
quam hic diuinus vates intelligit per panē:
ſiue ſit panis, ſiue quis alius cibus. Ita intel-
ligitur locus ille Leuitici: Sacerdotes ſancti *Leuit. 21*
erunt deo ſuo, & non polluent nomen eius:
incenſum enim Domini, & panes Dei ſui
offerunt. Sed quoniam per hunc principem
Chriſtus intelligitur, poteris per panem hūc
euangelicam intelligere doctrinam, quam
ipſe Chriſtus comedit, et alijs tradidit come-
dendam, docens alios, & id, quod docebat,
efficiens. Ad huius panis cōuiuium nos in-
uitat ipſe Dominus, dicens: Homo quidam *Luc. 14.*
fecit cœnam magnam, & vocauit multos:
& miſit ſeruum ſuum hora cœnæ dicere in-
uitatis vt venirent. At ſi nos ad eam accede-
re recuſamus, ille ad nos venit, dicens in A-
pocal. apud Ioannem: Ecce ſto ad oſtium, & *Apoc. 3.*
pulſo, ſi quis aperuerit mihi, intrabo ad illū,
& cœnabo cum eo. Intuere obſecro Dei no-
ſtri bonitatem: inuitat nos ad ſe, cùm autem
eius cœnam contemnimus, ipſe nos quærit,
& cordis noſtri fores pulſat, vt nobiſcum cœ
net. Ipſe autem ſecum fert dulces epulas, &
excellentes dapes. O admirabilem Dei no-
ſtri pietatem, & ſingularem ſaluatoris noſtri
clementiam! De hoc admirabili conuiuio
ea poteris videre, quæ capite quadrageſimo
primo diximus, verba illa explanantes: Hæc *Sup. 41.*
eſt menſa coram Domino.

Per viā veſtibuli portæ ingredietur, & per viam eius egredietur. Quicunque in templū
ingrediebantur per vnam portam, debebāt
egredi per aliam, præter principem, qui vna
& eadem porta ingrediebatur, & egrediebā-
tur. Qua de re infrà diſſeremus capite 46.
Chriſtus ingreditur in templum, vt eos il-
luc ducat, qui per ſe introire non poſſunt: &
egreditur ad quærendos alios, quos illuc

etiam

Gen. 28 etiam adducat. Eodem modo per ſcalam Iacob angel. aſcendebant & deſcendebant: aſcendebant ad ducendos quoſdam, deſcendebant ad quærendos alios.

Et ecce impleuit gloria Domini domum Domini. Hoc eſt, res illa admirabilis, fulgentiſſima & illuſtriſſima, quæ Dei gloriam repręſentabat impleuerat totum templū. Voluit ſignificare fore, vt Chriſti ſplendor totā Eccleſiam illuſtraret. Tempore ſynagogæ fuit aliqua oſtenſio gloriæ Domini, ſed aduenięte Chriſto omnis illa gloria diſparuit: non quòd eſſet in nihilum redacta, ſed quia tanta fuit Chriſti charitas, vt comparatione eius

Simile. illa alia non appareret. Quemadmodū adueniente claro & ſplendido Sole lux ſtellarū non apparet: ſic adueniente Chriſto, & coruſcante euangelio, ceſſauit legis veteris ſplēdor. Cùm enim accedit perfectū, deſtruitur quod eſt imperfectum.

Et cecidi in faciem meam. Nempe ex humilitate & animi demiſſione: non enim ſe dignum eſſe exiſtimabat, qui tantam gloriam intueretur. Vel cecidit perterritus viſa tanta maieſtate. Semper cadit in faciem ſuam, nunquam retrorſum. Qua de re alibi diſſeruimus.

Et dixit ad me Dominus. Pro Domino eſt in hebraico iehouah, nomen Dei tetragrammaton, quod ſoli conuenit deo. Deum vocat virum illum, qui templum illud conſtruxit, illudque oſtendebat: nec mirum, cùm vir ille Chriſtus eſſet, vt cap. quadrageſimo copiosè oſtendimus.

Pone cor tuum, & vide oculis tuis, & auribus tuis audi. Priuſquam ei dicat, vt videat, et audiat, eum hortatur, vt cor apponat: parum enim ei prodeſſet videre & audire, niſi cor apponeret. Cor apponere, eſt oculos mentis aperire, eiuſque aures præbere, diligenter aduertere, & animum ad harum rerum contēplationem cū bona intentione dirigere. Ideo

Luc. 8. Chriſtus ait: Qui habet aures audiendi, audiat. Aures animi, et cordis oculos quærebat, ſine quibus parum prodeſt oculos & aures corporis habere. Impij Iudęi Chriſtum videbant, & audiebant, ſed quia non apponebāt cor ad illum, minimè cōuerſi ſunt: quin potius nefandas ei intulerunt manus, eumque in diſcrimen capitis impiè vocarunt.

De vniuerſis ceremoniis domus Domini, & de cunctis legibus eius. Non ſolùm volo, vt cæremonias intelligas & ſerues, ſed quod maius eſt, leges bene viuendi, quæ ſunt diuina præcepta. Perfectio eſt præcepta Dei, & bonas cæremonias cuſtodire, ſed contēnere præcepta & euangelica conſilia, totam autē religionē velle cōſtituere in cæremoniis, impium eſt, & hominū parum conſideratè cogitantium, ipſaque religione intemperanter

Simile. abutentiū. Vt virga recta in manu iudicis ſignum eſt iuſtitiæ rectæ, ſic rectæ cæremoniæ ſigna ſunt rectæ religionis, & quemadmodū vituperandus eſt iudex, qui cùm ſit iniuſtus, totam dignitatem ſuam in rectitudine virgæ conſtituit, ferens manu virgam rectam, intus autem conſcientiam obliquā, ſic ille improbandus eſt, qui cęremoniarum ſpecie gloriatur, ab earum rectitudine non diſcedens, in illiſque totam religionis ſubſtantiā ponens, cùm tamen intus ſit ſceleribus inquinatus, Matt. 23 omniq; religione deſtitutus. Huiuſmodi homines vocat Chriſtus ſepulchra dealbata, quę foris apparent hominibus ſpecioſa, intus verò plena ſunt oſſibus mortuorum, & omni ſpurcitia, quoniam hi nullam veræ religionis, germanęque iuſtitię ſolidam expreſſamque ſubſtantiam tenent, vmbra ſolum & ſignis quibuſdam exterioribus vtuntur. Tota eorum vita nihil aliud eſt, quàm externa dealbatio, intus autem tetra ac fœda vitioſitas. Oportet virtutem colere, & veram religionē cuſtodire, & præter id vti vtilibus, & honeſtis, & pulchris cæremoniis. Vt enim arboris Simile. cortex etſi fructum non proferat, illum tamen ornat & ſuſtentat, ſic cæremoniæ, licèt non in illis ſubſtantia conſiſtet religionis, eā tamen decorant & conſeruant. Quā ob cauſam qui religionem profitemur, non debemus cæremonias aſpernari. Vt mali perſici Simile. exterius comedimus, interiorem verò nucleū duro cortice coopertum foras proiicimus, ſic laici noſtra comedūt exteriora, interiora verò non curant, quia nec ea vidēt, nec intelligūt, ſed cæremoniis noſtris rectè diſpoſitis ædificantur. Nos verò etſi vtrunque colere debeamus, interius tamen pluris æſtimemus, quoniam etſi dura mali perſici nux foris proiicia tur, illa tamen præſtantior eſt & excellētior carnoſo pomo, quoniā ſemen eſt, vnde procedit plāta, quæ perſica mala producit. Cùm enim arbor caduca ſit, producit ex ſe ſemen, quo arborem generet ſui ſimilem, vt quæ ſe non poteſt perpetuò ſeruare indiuiduo, ſe ſaltem conſeruet in ſpecie. Et hoc modo ita efficiēte natura ſui perpetuitatem promittit. Ex quo efficitur, vt ſi quis ſemen aliquod integrum comedat, non illud dentibus terens, nunquam illud digerat in ſtomacho, non vult enim natura, vt ſemen illud integrum digerat, quod ipſa ad perpetuitatem ſpeciei produxit.

Et pones cor tuum in viis templi. Id eſt, omnes vias templi, quas tibi oſtendi, conſidera, in animo verſa, & memoria repete, quoniā Eccleſiæ ſpirant ſacramenta. Fortaſſe ponere cor in viis templi, eſt obſeruare, ne aliquis per hæreſim egrediatur ab Eccleſia, ne ve hæreticus aliquis ſe inter catholicos intromittat, vt eos corrumpat dogmate aliquo peſtilēte. Vel eſt diligenter attendere, ne indigni ad ſacerdotium admittantur. Id autem ad præſules pertinet Eccleſiaſticos. Vel ſic: Intuere omnes vias templi per omnes exitus illius, & videbis multos Gentiles à fide alienos, & ſceleribus imbutos ingredi in loca ſancta, in quę

non licet niſi ſacerdotibus introire. Reprehẽdit Deus Iudæos, quòd cum Gentilibus haberent communicationẽ, contra id quod illis Exod 34 præceperat in lege, vt conſtat ex. 34. capite Exodi: & quòd eos ad intimũ templi ſui admiſiſſent, cùm ingredi non poſſent niſi in primum atrium. Hanc exiſtimo eſſe germa- 3. Reg. 8 nam huius loci interpretationem.

Sufficiant vobis omnia ſcelera veſtra. Id eſt hactenus ô Iſraelitæ nefanda ſcelera perpetraſtis, cum alienigenas introduxeritis in templum, qui illud irriderent, & permittentibus vobis idolis ſuis pollurent, ibique deteſtanda flagitia committerẽt. Nolite amplius vos ipſos vitiis contaminare, ceſſate à criminibus nolite materiã præparare incendio futuro. Sunt enim, qui ſcelera cumulant ſceleribus propter ſpem impunitatis, quæ eſt maxima illecebra peccandi. Eã ob cauſam quos ipſa virtus in officio retinere nõ poteſt, ij magnitudine pœnæ à ſcelere ſeparari debent. Nihil periculoſius impunitate, quoniã ad deterio- Eccle. 5. ra inuitat. Ideo aiebat Eccleſiaſticus: Nõ ad- Eſai. 5. iicias peccatũ ſuper peccatũ, & ne dicas: Miſeratio Dei magna eſt. Et Eſaias: Væ qui trahitis iniquitatẽ in funiculis vanitatis, et quaſi vinculum plauſtri peccatum.

In circunciſos corde, & incircunciſos carne. Aſpicis hic apertè duplicem eſſe circuncisionem, alteram corporis, alteram animi.

Et offertis panes meos. Loquitur de panibus propoſitionis, quos ſacerdotes in templo Exod. 25 offerebant. De illis ait ita Deus in Exodo: Pones ſuper menſam panes propoſitionis in conſpectu meo ſemper. Vel per panes intelligit omne oblationum genus, ſiue carnes eſſent ſiue panes, ſiue fructus. Solet enim diuina ſcriptura nomine panis cibos omnes ſignificare, vt alibi oſtẽdimus. Non eò Deus reprehendit Hebræos ſacerdotes, quòd ei offerrent panes, ſed quòd illos in mortifero peccato offerrent. Polluentes Dei templum, in illudque admittentes Gentes à fide alienas, atque diuina iura violantes Deo ex more panes offerebant. Eodem modo non prohibet Deus Chriſtianis ſacerdotibus ſacrũ facere, & miſſam celebrare, cùm ei ſit ſacrificium hoc gratiſſimum, ſed illis prohibet ne ad altare accedant cum mortiferi criminis conſcien- 1. Co. 11 tia. Ideo ait Apoſtolus. Quicunque manducauerit panem, & biberit calicem domini indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini. Si Deus legis veteris ſacerdotes reprehendit, quòd contaminati nefario ſcelere panem propoſitionis offerebãt, qui erat vmbra quędam ſancti euchariſtiæ ſacramenti, quanto maiore reprehenſione digni erunt nouæ legis ſacerdotes, ſi flagitiis peſtilentibus aſtricti miſſam celebrauerint & ſacramentũ corporis & ſanguinis domini noſtri Ieſu Chriſti cõfecerint? Non enim panem propoſitionis offerunt, ſed panem viuũ, qui de cælo deſcẽ- Ioan. 6. dit, non vmbram, ſed veritatem, non falſam imaginem cibi, ſed eum, qui ait: Caro mea Ioan. 6. verè eſt cibus, et ſanguis meus verè eſt potus. Facta autem conſecratione non remanet in ſacramento hoc forma ſubſtãtialis panis, ſed in corpus Chriſti conuertitur, fitque admirabilis tranſubſtantiatio, & ſub qualibet parte hoſtiæ conſecratæ eſt totus Chriſtus verus Deus & verus homo. Hoc ſanctiſſimum ſacramentum, quatenus in eo Chriſti paſſio repræſentatur, qua ſe, vt ait in epiſtola ad Epheſios D. Paulus, obtulit hoſtiam Deo, Epheſ. 5. rationem habet ſacrificij, & verum eſt ſacrificium, quatenus verò traditur gratia inuiſibilis, habet rationem ſacramẽti, & verum eſt ſacramentum, ad quod nec ſacerdotes, nec laici cum conſcientia lethalis flagitij accedere debent.

Et polluiſtis cuſtodes obſeruationum mearũ in ſanctuario meo vobis metipſis. Hoc eſt, conſtituiſtis cuſtodes & miniſtros obſeruationũ mearum in templo, homines Gentiles ob vtilitatem veſtram. Non aduertis ſint ne mũdi an immundi, dummodo vobis ſeruiant, & ad commodum veſtrum reſpiciant. Anteponebant propriam vtilitatem Dei obſequio et honori, vt valerent, cùm dicat Salomon in Prou. 7. Prouerbiis: Fili honora dominum, et valebis. Aliud exiſtimabant eſſe commodum, aliud virtutem, exiſtimantes poſſe commodũ eſſe abſque virtute, qua in re grauiter errabant. Peruertunt mortales ea, quæ ſunt fundamẽta naturæ, cùm vtilitatẽ ab honeſtate ſeiungunt. Qui enim fieri poteſt, vt ſit vtile, quod perniciem ſecum affert ſempiternam? Quod honeſtum eſt, id certè vtile, quod autem honeſtum non eſt, id vtile, vt ſit, effici non poteſt, aduerſante & repugnante natura. Sed ex vtilibus illud eſt præſtantius: quod eſt cõmunius. Vnde in libro Machabæorũ ſecũdo, 2. Mac. 4 capite quarto ſcriptum legimus: Communẽ vtilitatem apud te vniuerſæ multitudinis cõſidera. Vel ſic: Poſuiſtis in templo homines, qui viderent, vtrum mea præcepta cuſtodirentur, vobis metipſis, hoc eſt ob vtilitatem veſtram, vt ex illis, qui præcepta mea non ſeruarent, pecunias extraheretis.

Omnis filius alienus. Hoc eſt, idolorum cultor.

Sed & leuitæ, qui longè receſſe- C runt à me in errore filiorum Iſrael, & errauerunt à me poſt idola ſua, & portauerunt iniquitatem ſuam, erunt in ſanctuario meo æditui, & ianitores portarum domus, & miniſtri domus, Ipſi mactabunt holocauſta & victimas populi, & ipſi ſtabunt in conſpectu eorum, vt miniſtrent eis. Pro eo quòd miniſtrauerunt illis in conſpectu idolorum ſuorum, & facti

ſunt

ſunt domui Iſrael in offendiculū iniquitatis. Idcirco leuaui manum meā ſuper eos, ait Dominus Deus: & por-
D tauerunt iniquitatem ſuam. Et non appropinquabunt ad me, vt ſacerdotio fungantur mihi, nec accedent ad omne ſanctuarium meum iuxta ſancta ſanctorum: ſed portabunt confuſiōnem ſuam, et ſcelera ſua, quę fecerunt. Et dabo eos ianitores domus in omni miniſterio eius, & vniuerſis, quæ fient in ea. Sacerdotes autem & leuitæ filij Sadoc, qui cuſtodierunt cæremonias ſanctuarij mei, cùm errarent filij Iſrael à me, ipſi accedent ad me, vt miniſtrent mihi: et ſtabunt in conſpectu meo, vt offerant mihi adipem et ſanguinem, ait Dominus meus. Ipſi ingredientur ſanctuarium meum, et ipſi accedent ad menſam meam, vt miniſtrent mihi, & cuſtodiant cæremonias. Cumque ingredientur portas atrij interioris, veſtibus lineis induentur, nec aſcēdet ſuper eos quicquam laneum, quādo miniſtrant in portis atrij interioris, et intrinſecus. Vittæ lineæ erunt in capitibus eorum, et fœminalia linea erunt in lumbis eorum, et nō accingentur in ſudore.

Sed & leuitæ qui longè receſſerunt à me Omnes ſacerdotes erant leuitæ, hoc eſt, de tribu Leui, ſed non omnes leuitę aucti erant ſacerdotio. Nunc loquitur de leuitis ſacerdotibus, qui cùm populus incideret in idololatriam, etiam corruerunt, & idola coluerūt. Eam ob cauſam ait Deus, eos ampliùs non eſſe ſacerdotio functuros, ſed futuros eſſe cuſtodes & ianitores, non enim merebantur munus ſacerdotale exercere, ſed officia infima, qualia erant cuſtodum & ianitorum. Debent enim ſacerdotes indui iuſtitia, & puritate, iuxta id
Pſal. 131 quod ait ſcriptura: Sacerdotes tui induantur
Eſai. 52. iuſtitia. Et illud: Mundamini, qui fertis vaſa domini. At hi ſacerdotes legem Dei neglexerant, ſeque vitiis contaminauerant, de quibus dixerat Deus per Ezechielem cap.
Sup. 22. 22. Sacerdotes eius contempſerunt legem meam, & polluerunt ſanctuaria mea, inter ſanctum & prophanum non habuerunt diſtantiam.

Et portauerunt iniquitatem ſuam. Hoc eſt, fuerunt ob flagitia ſua puniti. Portare iniquitatem eſt luere pœnas ſceleris. Hebraiſmus eſt in diuinis literis ſatis frequens.

Ipſi mactabant holocauſta & victimas populi. Hi ſacerdotes ſceleribus imbuti, quādo populus à me defecit, & vana coluit idola, miniſtrabant ei ſacrificantes falſis diis holocauſta & victimas, quas populus dæmoniis offerebat. Non ſolùm populi idololatriam non vituperarunt, ſed illi adhæſerunt: Quidā codices habent: Mactabunt. Et tunc erit ſenſus: Non exercebunt munus orandi, & ſacrificandi, ſed ſolùm occidendi victimas, quod eſt inter omnia infimum.

Idcirco leuaui manum meā ſuper eos. Hoc eſt, eam ob cauſam eos grauiter puniui. De hoc hebraiſmo alibi diſſeruimus.

Sacerdotes autem leuitæ filij Sadoc. Sadoc idē eſt quod iuſtus, & re vera fuit Sadoc nomine & factis. Hic fuit in ſummo ſacerdotio conſtitutus abiecto Abiathare, cùm regnum obtineret Salomō, vt licet videre tertio libro
Regum. Aſpicis hoc loco in templo Ezechie- 3. *Reg.* 3.
lis reprobatos fuiſſe ſacerdotis filios Leui, & approbatos filios Sadoc, quoniam futurum erat, vt in Eccleſia catholica reprobatis legis veteris ſacerdotibus, eligerentur ſacerdotes euangelici, filij Sadoc, hoc eſt filij Chriſti, qui fuit verus Sadoc, verus iuſtus, cuius ille antiquus imaginem gerebat. Hic eſt iuſtus ille, de
quo dixit Zacharias propheta: Ecce rex tuus *Zach.* 9.
venit tibi iuſtus & ſaluator. Fuit enim Chriſtus rex & ſacerdos, quam ob cauſam fuit in Melchiſedech rege Salem & ſacerdote altiſſimi adumbratus. De quo cecinit diuinus pſal-
tes: Tu es ſacerdos in æternum ſecundū or- *Pſal.* 109
dinem Melchiſedech. Sacerdotis officium eſt diuinis ſanctæ religionis myſteriis, rerumque ſalutarium ſcientia homines inſtruere, eorūque ſcelera ſacrificio expiare, ac ad Deū pro illis pias fundere precationes. Regis autē officium eſt rempublicā rectè gubernare, eamque iuſtitia & pace cōſeruare, & ab hoſtibus tueri Hæc munera in ſolo Chriſto perfecta, & omnibus numeris abſoluta reperiuntur.
Hoc intuēs D. Paulus in epiſtola ad Hebręos *Heb.* 7.
hunc pſalmographi locum de Chriſto interpretatur. Huius diuini ſacerdotis filij appel-
lantur verè Chriſtiani, iuxta id quod ait D. *Ioan.* 1.
Ioannes: Quotquot autem eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. In morte Heli & Abiatharis, & conſtitutione Samuelis & Sadoc voluit Deus oſtendere antiquādum eſſe & penitus finiendum, legis veteris ſacerdotium, & euangelicum conſtituendū, quod eodem modo de regno fuit in reprobatione Saulis, & electione Dauidis adumbratū. Cùm enim mutaretur teſtamentū, oportebat mutari ſacerdotiū, vt iam non eſſet ſacerdotium temporale, ſed æternum. Id ſignificare volēs diuina ſcriptura, ait, Chriſti ſacerdotium fuiſſe iuramēto confirmatum, vt in-
dicaret æternum fore, dicēs in pſalmo: Iura- *Pſa.* 109
uit Dominus, & nō pœnitebit eū, tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchi-

 ſedech.

ſedec. Aaronis autem ſacerdotium, quoniam erat commutandum, non fuit iureiurando conſtitutum.

Ipſi accedent ad menſam meam. Hæc eſt mē-
Sup. 41. ſa illa, de qua dictum fuit cap. 41. Hæc eſt menſa coram domino.

Veſtibus lineis induentur. Signū, vt definiūt philoſophi, eſt quod aliud ſenſui, aliud intellectui repræſentat. Veſtis illa ſacerdotalis repræſentabat ſenſui eſſe lineam et candidam, ſed intellectus iudicabat eam animi candorē ſignificare. Eodem modo Chriſtiani ſacerdotes in Eccleſiis lineis veſtibus ſuperinduūtur, animi puritatem, quæ in ſacerdotibus requiritur, ſignificantibus. Et quoniā Chri-
1. Pet. 2. ſtianus populus eſt, vt ait Diuus Petrus, genus electum, regale ſacerdotium, gens ſancta populus acquiſitionis, oportet Chriſtianos omnes veſtibus cādidis indui, expoliātes, iu-
Coloſſ. 3. xta Diui Pauli ſententiam, veterem hominē eum actibus ſuis & induentes nouum. Au-
Rom. 6. diamus eundem Apoſtolum dicentem: In-
Coloſſ. 3. duimini Dominū Ieſum Chriſtum. Et alibi: Induite vos ſicut electi Dei, ſancti, & dilecti viſcera miſericordiæ humilitatem, modeſtiā,
Eſa. 52. patientiam. Id dixerat iis verbis Eſaias: Inducre veſtimentis gloriæ tuæ Ieruſalem. Vt in cæleſtem patriā ingrediamur, iis veſtibus albis indui debemus. Viginti quatuor ſenio-
Apoc. 4. res, quos vidit Diuus Ioannes in cælo in thronis ſedentes, erant, veſtimentis albis circum-
Apoc. 7. amicti, & illi ſimiliter, qui ſtabant ante thronum in cōſpectu agni, qui palmas manu tenentes diuinū numen pleno ore laudabant.

Vitta linea. Id eſt mitræ, ſiue thyaræ. Per has vittas albas habēdas in capite ſignificatur candor ſapientiæ in intellectu, vel gratiarum
Sap. 5. corona iuxta Diuum Hieronymum. Vnde dicitur in libro Sapientiæ. Iuſti accipient diadema ſpeciei de manu Domini.

Et fœminalia linea. Per quæ ſignificatur
Exod. 28 continentiæ virtus. Hæc tria, nempe veſtes lineæ, vitę lineę, & fœminalia, iuſſa ſunt fieri ſacerdotibus, vt conſtat ex capite vigeſimo octauo libri Exodi.

Et non accingentur in ſudore. Id eſt, non accingentur adeo arctè & strictè, vt grauentur labore & ſudore. Vel ſic, accingant ſe ſacerdotes, ſed non cùm ſudauerint, ne veſtes ſacerdotales coinquinentur ſudore. Volebat Deus, vt veſtes illæ, quibus animi puritas ſignificabatur, puræ eſſent, & ab omni macula ſeruatæ.

Cumque egredientur atrium exterius ad populum, exuent ſe veſtimentis ſuis, in quibus miniſtrauerant, & reponent ea in gazophylacio ſanctuarij, & veſtient ſe veſtimētis aliis: & non ſanctificabunt populum in veſtibus ſuis. Caput autem ſuum non radent, nec comam nutrient, ſed tondentes attondent capita ſua. Et vinum non bibet omnis F
ſacerdos, quando ingreſſurus eſt atrium interius. Et viduam & repudiatam non accipient vxores, ſed virgines de ſemine domus Iſrael. Sed & viduam, quæ fuerit vidua à ſacerdote, accipient: & populum meum docebunt quid ſit inter ſanctum & pollutum: & inter mundum & immundum oſtendent eis. Et cùm fuerit controuerſia, ſtabunt in iudiciis meis, & iudicabunt. Leges meas & præcepta mea omnibus ſolennitatibus meis cuſtodient, & ſabbata mea ſanctificabunt. Et ad mortuum hominem non ingredientur, ne polluantur, niſi ad patrem & matrem, filium & filiam, fratrem & ſororem, quæ alterum virum non habuerit: in quibus contaminabuntur. Et poſtquam G
fuerit emundatus, ſeptem dies numerabuntur ei, & in die introitus ſui in ſanctuarium ad atrium interius, & miniſtrent mihi in ſanctuario, offeret pro peccato ſuo, ait dominus Deus. Non erit autem eis hæreditas: ego Deut. 18.
hæreditas eorum: & poſſeſsionem Num. 18
non dabitis eis in Iſrael: ego enim poſſeſsio eorum. Victimā et pro peccato & pro delicto ipſi comedent: & omne votum in Iſrael ipſorum erit. Et primitiua omnium primogenitorum, & omnia libamenta ex omnibus, quæ offeruntur, ſacerdotum erunt. Et primitiua ciborum veſtro- Exod. 22
rum dabitis ſacerdoti, vt reponat benedictionem domui ſuæ. Omne mor- Leuit. 22
ticinum et captum à beſtia de auibus & de pecoribus, non comedent ſacerdotes.

Cùmque egredientur atrium exterius. Subaudi, ex atrio interiore. Totū hoc fuit ſuprà
expoſitum, cap. 42. Sup. 42.

Non ſanctificabunt populum in veſtibus ſuis. Id eſt, non exibunt in veſtibus ſacerdotalibus ad benedicendum populo, ſed in veſtibus communibus.

Caput autem ſuum non radent, nec comā nutrient. Hoc eſt, habebunt capillos, ſed tonſos & mutilatos. Non erunt compti capilli, nec madentes cincinnorum fimbrię. Id autē quod

Num. 8. quod eſt capite octauo Numerorũ ſcriptũ,
vbi Deus præcepit ſacerdotibus radere pilos,
intelligitur de pilis corporis, non autem de
pilis capitis. Per capillos capitis intelligũtur
opes Vult Deus ſignificare, poſſe ſacerdotes
habere neceſſaria, ſed non ſuperflua. Opus
eſt ſuperuacanea reſecare. Audiant diuum
1. Tim. 6 Paulum dicentem: Habentes alimenta, &
quibus tegamur, iis cõtenti ſimus. Nam qui
volunt diuites fieri, incidunt in tentationẽ,
Num 18 & in laqueum diaboli. In libro Numerorũ
ſunt hæc verba literis mandata, quæ Deus
dixit ſacerdotibus: In terra eorum nihil poſ-
ſidebitis, nec habebitis partem inter eos, ego
pars & hæreditas tua in medio filiorũ Iſrael.
Et paulò pòſt: Nihil aliud poſſidebunt, de-
cimarum oblatione contenti, quas in vſus
eorum & neceſſaria ſeparaui. Et in hoc eo-
dem capite apud noſtrum Ezechielem: Nõ
erit autem eis hæreditas, ego hæreditas eo-
rum. Non nego poſſe ſacerdotes Chriſtianos
diuitias habere, ſed ita eas habere debent, vt
ſolùm neceſſaria ſumant: cætera debent in-
ter pauperes, & Chriſtianæ pietatis atque
religionis opera diſtribuere. Hoc eſt enim
præſulum officiũ, vt & ſpiritualiter, & cor-
poraliter ouibus prouideant. Sed væ illis, qui
clauem arculæ theſauri nemini audent tra-
dere, ſed in brachio portant, claues autẽ ani-
marum aliis ſacerdotibus committunt indo-
ctis & flagitioſis. Non tamen me fugit, mul-
tos eſſe ſacerdotes & antiſtites in eccleſia ca-
tholica, præcipuè in noſtra hac Luſitania,
qui mundi vanitatibus neglectis verã colunt
pietatem, diuini cultus amatores, viſceribus
miſericordiæ erga pauperes induti, religionũ
patroni, humilitate conſpicui, ſapientia inſi-
gnes, ſancto fidei zelo ardẽtes, & diuina cha-
ritate flagrantes.

Leuit. 10 *Vinum non bibet omnis ſacerdos, quando in-
greſſurus eſt in atrium interius.* Hoc habetur
Leuitici capite decimo. Si tanta ſobrietas &
abſtinentia requirebatur in ſacerdotibus le-
gis veteris, quãtò maior requiretur in ſacer-
dotibus nouæ legis, vbi maior eſt puritas &
excellentia?

Et viduam, & repudiatam. Id eſt, nõ du-
cent vxorem, niſi virginem. Hoc habetur ca-
Leui. 21 pite 21. Leuitici. Sacerdotes nouæ legis non
accipient ſynagogã, quæ à Chriſto receſſit,
& fuit ab illo repudiata.

*Et cùm fuerit controuerſia, ſtabunt in iudi-
ciis meis.* Sacerdotes ſententiam ferebant de
Agg. 2. rebus ad legem Dei pertinentibus. Vnde ait
Mala. 2 Aggæus propheta: Interroga ſacerdotes le-
gem. Et Malachias: Labia ſacerdotis cuſto-
diunt ſcientiam. Cùm inter Iudæos erat ali-
qua controuerſia, veniebant ad ſummũ ſa-
cerdotẽ, qui vocatis aliis ſacerdotibus diſſen-
ſionem dirimebat. Illud autem, quod ille iu-
Deut. 17 dicabat, firmiter tenebatur. In libro Deute-
ronomij ſunt hæc verba literis teſtata. Si dif-
ficilè & ambiguum apud te iudiciũ eſſe per-
ſpexeris, inter ſanguinem & ſanguinẽ, cau-
ſam & cauſam, lepram, & lepram, & iudicũ
inter portas tuas videris iudiciũ variare, ſur-
ge, & aſcende ad locum, quem elegit Domi-
nus Deus tuus: veniesque ad ſacerdotes Le-
uitici generis, & iudicem, qui fuerit illo tem-
pore, quæresque ab eis, qui iudicabũt tibi iu-
dicij veritatem. Et facies, quod dixerint, qui
præſunt loco, quẽ elegerit Dominus, & do-
cuerint te iuxta legem eius: ſequerisque ſen-
tentiam eorum, nec declinabis ad dexteram
nec ad ſiniſtram. Qui autem ſuperbierit no-
lens obedire ſacerdotis imperio, qui eo tem-
pore miniſtrat Domino Deo tuo, ex decreto
iudicis moriatur homo ille. Hæc ibi. Aſpicis
apertè in ſynagoga non omnes cauſas, ſed
difficiliores fuiſſe ad ſummum ſacerdotem
relatas, & ſuprẽmũ illud iudicium ſenatum
ſacerdotũ habuiſſe, ſed vnum eſſe ſummum
iudicem, nimirum ſummum ſacerdotẽ, qui
authoritate ſua ſententiam ferebat: à quo
nulla penitus erat appellatio. Nam alioquin
nulla eſſet in republica illa pax, nulla tran-
quillitas, nulla firmitudo, nulla concordia.
Ex quo ſequeretur, vt citò rueret, & in ſe di-
uiſa ſubitò deſolaretur: nam iuxta Dei no-
ſtri ſententiam: Omne regnũ in ſe diuiſum Matt. 12
deſolabitur. Neceſſe fuit ad illius reipublicæ Luc. 11.
conſeruationẽ eſſe vnum caput, vnum iu-
dicem ſupremum, vnum ſummũ pontificẽ,
qui difficiles cauſas iudicaret, à quo nemo
poſſet appellare. Si Deus ſynagogæ proui-
dit, tribuens ei vnum pontificẽ maximum,
qui vltimam ferret ſententiam, ne tota cor-
rueret reſpublica illa, qui fieri poterat, vt ec-
cleſiæ non prouideret, quã ſuo ſanguine ac-
quiſiuit, quam admirabili amore proſequi-
tur, pro qua vitam in crucis ara profudit?
Thronus ille antiquus cathedræ Apoſtolicæ
imaginem gerebat, & ſupremus ille ſacerdos
& iudex ſummũ noſtrum pontificẽ adum-
brabat vniuerſalẽ totius eccleſiæ paſtorem
& magiſtrum, ad quem pertinet cõtrouer-
ſias de fide & religione componere & defi-
nire. Si nauis abſque nauclero gubernari nõ Similia.
poteſt, ſi humanũ corpus abſque capite non Mar. 4.
exiſtit, ſi ouile abſque paſtore direptioni cõ- & 6.
mittitur, ſi ciuitas abſque gubernatore euer- Epheſ. 1.
titur, & ad excidium & vaſtitatem vocatur, Coloſſ. 1
qui fieri poteſt, vt Eccleſia catholica ſit nau- Ioan. 1.
clero, capite, paſtore, & gubernatore deſtitu- Matth. 5
ta: cùm ſit nauis, & corpus, & ouile, & ciui-
tas ſuper montẽ ſita, vt literæ diuinæ teſtan-
tur? Eſt igitur confitendum & profitẽdum,
Romanum pontificẽ, qui re vera eſt imme-
diatus Chriſti vicarius, & Petri Apoſtolorũ
principis ſucceſſor, & totius Eccleſiæ caput,
habere ſupremã in Dei Eccleſia poteſtatem
& authoritatem: ad ipſumque eſſe maiores
& difficiliores cauſas deferendas, vt ipſe eas
definiat, & quæſtiones dirimat, & abſoluat.
Hoc aſſerit apertè Anacletus epiſtola prima
de oppreſſione Epiſcoporum. Tertia autem

epiſtola de patriarchis & primatibus hęc verba literis mandauit: Sacroſancta Romana & Apoſtolica Eccleſia non ab Apoſtolis, ſed ab ipſo Domino Saluatore noſtro primatū obtinuit, & eminentiā poteſtatis ſuper vniuerſas Eccleſias, ac totum Chriſtiani populi gregem aſſecuta eſt. Euariſtus, Ad ſedē, inquit, Apoſtolicam tanquam ad caput ſunt dubia referenda. Idem aſſerunt Sixtus primus & Eleutherius ad eccleſias ſcribentes Gallicanas. Pius primus in epiſt. ad omnes Eccleſias, Victor in epiſtola ad Theophilū, Zepherinus in epiſtola ad epiſcopos Sicilianos, Marcellus in epiſtola ad epiſcopos Antiochiæ, Euſebius ad epiſcopos Campanię & Tuſciæ, Melciades ad Hiſpaniarū epiſcopos, Iulius primus ad epiſcopos orientales. Sed ne aliquis dicere poſſit me in ſummorū pontificum authoritatē ipſos ſummos pontifices citare, referam nonnullas antiquorū doctorum authoritates. Idem tenet Irenæus libro tertio aduerſus hæreſes capite tertio, Hieronymus in epiſtola ad Damaſum, Auguſtinus contra epiſtolā Manichæi capite quarto, & in epiſtola 161. ad Glorium & Eleuſinum: & in Ioannem tractatu quinquageſimo ſexto. Cyprianus in epiſtola prima ad Cornelium: & tractatu de ſimplicitate prælatorum. Ambroſius in libro de exceſſu fratris ſui capite ſeptimo, & ſermone quadrageſimoſeptimo, de fide Petri. Cyrillus in Theſauro à diuo Thoma citatus. Et alij propè infiniti. Sed ne hæretici dicāt, me hoc authoritatibus hominū ſingularium probare, qui in errores incidere potuerint, cōcilia & totius vniuerſalis Eccleſiæ ſanctiones citabo. Capite 18. concilij Niceni ſunt hæc verba literis mandata: Omnes Epiſcopi in cauſis grauioribus liberè Apoſtolicā appellent ſedem, atque ad eam quaſi ad matrem confugiant, cuius diſpoſitioni omnes maiores eccleſiaſticas cauſas antiqua Apoſtolorū authoritas reſeruauit. In Concilio Chalcedonenſi: Veneramur ſecundū ſcripturas, & canonum definitionem ſanctiſſimum antiquæ Romanæ Epiſcopum primum eſſe & maximum epiſcoporum. Et infra: Si quis Epiſcopus prædicatur infamis, liberā habeat ſententiam appellādi ad beatiſſimū Epiſcopum antiquæ Romæ, quia habemus Petrū petram refugij, & ipſi ſoli libera poteſtate loco Dei ſit ius diſcernēdi ſecūdum claues à Domino ſibi datas, & omnia ab eo definita teneantur tanquā à vicario apoſtolici throni. Aliud huius veritatis teſtimonium extat in quinta ſynodo generali apud Conſtantinopolim celebrata in ſententia contra Anthymum. Aliud in ſexto ſynodo generali, actione quarta. Aliud in concilio Lugdunenſi ſub Gregorio. Aliud in cōcilio Lugdunenſi ſub Innocentio quarto. Aliud in concilio Florentino, cuius ad literam hæc ſunt verba: Definimus ſanctam apoſtolicam ſedem, & Romanum pontificem in vniuerſum orbem tenere primatū, & ipſum pontificem Romanum ſucceſſorem eſſe beati Petri principis apoſtolorum, & verum Chriſti vicarium, totiusque Eccleſiæ caput, & omnium Chriſtianorum patrem & doctorem exiſtere, & ipſi in beato Petro paſcēdi & gubernandi vniuerſam Eccleſiā à Domino noſtro Ieſu Chriſto plenam poteſtatem traditam eſſe, ſicut in geſtis œcumenicorū conciliorum continetur. Hæc in concilio Florentino. Multa alia concilia, multa ſanctorū patrum decreta, multas doctorū catholicorum authoritates, multas ſacrorū canonum ſanctiones allegarem, niſi breuitati ſtuderē. Hoc eſt certiſſimū, & de fide, & in hac fide vixerunt & mortui ſunt apoſtoli Chriſti. & & ſancti martyres, & cōfeſſores, & virgines, & omnes denique Chriſtiani catholici, quorum multi nomina ſua ob eximiā eruditionem, & ſingularē ſapientiam, & admirabilem virtutem æternitati commendarunt. Quare improbandi ſunt Caluiniſtæ, Oecolampadiſtæ, Zuingliſtæ, Buceriſtæ, Lutheraniſtæ, & cæteri huiuſmodi peſtes, hæretici deteſtabiles, ab impio Luthero principium ducentes, qui inutilibus & inualidis argumētis in dęmonis officina cōflatis, ſummū pontificem ex Eccleſia delere conantur, vt ablato capite totum ruat corpus, & Eccleſię ſanguine Chriſti ædificata penitus euertatur. Hoc moliuntur, hoc efficere cōtendunt, ſed nunquam tam impij deſiderij effectū cōſequentur. Deus enim eccleſiā ſuā conſeruabit, pro qua ſanguinem ſuum fudit: aduerſus quam, vt ipſe ait, nullæ inferorum portæ præualebunt. *Matt. 16* Poſſem facillimo negotio hæreticorum argumenta labefactare, & diluere, & facerem quidem, niſi eſſent vſqueadeò inepta, ridicula, falſa, & ſibi ipſis repugnantia, vt ipſa per ſe diluerentur. Quare ſuperuacaneum eſſe exiſtimo in illis diluendis conterere tempus. Præſertim cùm aduerſus ea ſcripſerint hac noſtra memoria multi viri catholici, admirabili ſapientia præditi: qui omnes hæreticorum calumnias & impietates doctiſſimè & apertiſſimè refutarūt, inter quos tres viri noſtri Luſitani zelum fidei, ingenij acumen, eruditionis præſtantiam oſtenderunt, qui modò viuunt, & ſcribunt, nempe Dominus Gaſpar Caſalius Epiſcopus Lirienſis, Dominus Ioannes Soarius Epiſcopus Conimbricenſis, ambo antiſtites digniſſimi, & reuerendiſſimi, & Didacus à Paiua Andradius magni nominis & celebritatis vir. Et quoniam hi & multi alij aduerſus Lutherum multa literis mandarunt, ſatis eſſe duxi oſtendere Lutheranis hæc loca, vt hac teſtimoniorū nube perterriti, ſuam aſpiciant confuſionem, qui Lutherum ſequuntur hominē impium & arrogantem, qui ſe toti oppoſuit Eccleſiæ, qui viros ſanctitate & ſapientia pręſtan-

tes contempſit, qui veritatem clariſſimam calumniatus eſt, qui deſunctorum innocentiæ non pepercit, qui odio æſtuans, iracundia ardens fertur præceps in cõtumeliam, quem leuitas ſeditioſum, perfidia hæreticum reddidit, quem cæca & dominandi, & nomen inter impios conſequendi cupiditas ad reipublicæ perniciẽ exagitauit, qui vniuerſam Dei eccleſiã deſideraui ad excidium & vaſtitatem vocare. Hi, & qui eum ſequuntur iudicium ſacerdotũ præſertim ſummi pontificis aſpernantur, cùm dicat hoc loco Deus per Ezechielem, Cùm fuerit controuerſia, ſtabunt in iudiciis meis, & iudicabunt, &c.

Et ſabbata mea ſanctificabunt. Non ait: Et ſabbata veſtra, ſed, & ſabbata mea ſanctificabunt. Loquitur de legis nouæ feſtiuitatibus, de legis autem veteris feſtiuitatibus ait apud Eſaiam: Calendas veſtras, & ſolẽnitates veſtras odiuit anima mea. Non erant durãte lege feſta illa mala, ſed erãt ceſſatura enuntiato euangelio, erantque Deo moleſta ob Iudæorum impietatem. At ſi hodie in noſtris feſtis non Dei honorem, ſed noſtram quæſierimus voluptatem, & vanam lætitiã, ſolennitates ipſas, quod in nobis eſt, maculabimus, Deoque vſque adeò odibiles reddemur, vt dicat nobis: Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima mea. Ad eas poteſt referri id, quod ait in Lamẽtis Ieremias: Viderunt eam hoſtes, & deriſerunt ſabbata eius. Tunc hoſtes animæ, hoc eſt, dæmones ſabbata noſtra ſubſannant, cum nos in illis non Deo iuſto, ſed noſtro appetitui deprauato paremus. In huiuſmodi feſtiuitatibus amittimus puerum Ieſum, & pro lætitia miſeriam comparamus. Qui in feſtiuitatibus tempus terũt in choreis & tripudiis, & ludis aliis, diemque in vanis ſuis gaudiis conſumunt, vt parum remaneat ad miſſæ ſacrificium, & ad concionem euangelicam audiendam, pulpam & muſculũ vorant, & in appetituum ſuorum conſumũt, oſſa autẽ cultui diuino relinquunt. Vt qui amicum inuitat ad prandiũ, debet cibos ad inuitati guſtũ præparare, nõ ad ſuũ, nam ſi cõuiua dulcibus dapibus delectetur, ipſe vero eas conficiat acres & ſalſas, quia illas ita appetit, manet ipſe ſatisfactus, amicus verò illepidus, nullum conuiuii ſentiens guſtum, nullam ſuauitatem, ſic in diuorum feſtis, in quibus Deum veluti ad prandiũ inuitamus, opus eſt, vt eas eſcas cõficiamus, quę illi ſint gratæ, non autẽ vano noſtro appetitui iucundæ, nam ſi illũ ludis ad mundi illecebras, & impietates excitantibus, quibus noſter oblectatur appetitus, honorare voluerimus, manebit ille eſuriens, nos autem ſaturi. Faciunt homines in diuorum feſtis tripudia, thyaſos, ſaltatriculas humeris vectas, pungunt & feriunt tauros in circo, vt ſtimulis incitati irritentur ad curſum, & ad occidẽdos homines exagitentur. Denique eos faciunt ludos, ea exhibent ſpectacula, quibus ipſi oculos reficiunt, ſed quibus Deus minimè delectatur. Quantò melius eſſet dies feſtos in cultu diuino, eleemoſynis, precationibus, & aliis huiuſmodi operibus piis tranſigere, quã in ludis Chriſtiano populo indecentibus. Non damno populi ſpectacula etiam ad corporis oculos recreandos pertinentia, dũ modò ſint honeſta & moderata, ſed ea velim à principibus & præſulibus Chriſtianis prohiberi, quæ vanam & impiam ſapiunt gentilitatẽ à vero Dei cultu abhorrentia, & turpes illecebras incitantia.

Eſa. 1.

Thren. 1.

Luc. 2.

Simile.

Simile.

Et ad mortuum hominem non ingredietur. Intuere quanta in veteris legis ſacerdotibus puritas requireretur, vt intelligas quãto maiorem eam debeant habere nouę legis ſacerdotes, qui non ſolùm debent ab omni maleficio abſtinere, sed etiam mentem ipſam, & omnem animi agitationẽ puram integramque ſeruare. Per mortuos eos intellige, qui ſunt ſceleribus aſtricti, qui ob mortiferũ peccatum mortui appellãtur. De his ait Dominus: Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. Præcepit Deus ſacerdotibus, ne mortuos tangant, hoc eſt, ne impiorum hominũ vtantur familiaritate. Vt enim molaris dens vnus corruptus alios cõtactu corrumpit, ſic nefarius homo impietate ſua alios inficit & perdit. Id intelligẽs diuinus vates aiebat: Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorũ, & in via peccatorum non ſtetit: & in cathedra peſtilentiæ non ſedit. Et diuus Paulus in prima ad Corinthios: Modicum fermentũ totam maſſam corrumpit. Et Chriſtus Deus noſter: Cauete à fermento pharisæorum. Et alibi: Attẽdite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces.

Matth. 8

Simile.

Pſal. 1.

1. Cor. 5.

Luc. 12.

Matth. 7

Niſi ad patrem & matrem. Videtur locus hic repugnare loco illi Leuitici: Ad omnem mortuum nõ ingredietur omnino, ſuper patre quoque ſuo & matre non contaminabitur. At nulla eſt inter hęc duo loca repugnãtia, nam Leuiticus loquitur de ſummo ſacerdote, Ezechiel autem hic de ſacerdotibus.

Leui. 21.

Et poſtquam fuerit emundatus. Id eſt, ſi ſacerdos ſe mortui cõtactu polluerit, aqua expiationis ſe mundabit, vt eſt libro Numerorum mandatum. Et ſeptem diebus non poterit ingredi ſanctuarium, quibus tranſactis ingredietur.

Num. 8.

Non erit autem eis hereditas, ego hereditas eorum. Id eſt, ſacerdotes non habebũt hæreditatem, nam ego, inquit Deus, ero eis hæreditas. Hoc eſt, oblatis mihi ſuſtentabuntur. Omnes tribus Iſraelis habebant in terra promiſſionis poſſeſſiones & hęreditates præter tribum Leui, quæ erat tribus ſacerdotum. Qua de re vide Deuteronomium 18. & Numeros 18. & diuum Paulũ in prima ad Corinthios. Nam qui altari ſeruiebãt, eo ſe ipſos ſuſtentabant. Poterant nihilominus

Deut. 18

Num. 18

1. Cor. 9.

ſacerdotes loca quædam poſſidere ad habi-
tandum, & pecora alenda, vt videre licet in
Ioſue. 21 libro Ioſue, & apud hũc noſtrum Ezechie-
Infr. 48. lem capite vltimo, non autem hæreditatem
more aliarum tribuum.

Victimã & pro peccato & pro delicto come-
Num. 18 *dent*. Nimirum ſacerdotes. Ita præceperat
Deut. 18 Deus libro Numerorũ capite 18. & Deute-
Oſe. 4. ronomij 18. Per Oſeam etiam ait Deus lo-
quens de ſacerdotibus: Peccata populi mei
comedent. Ac ſi dicat, Sacedotes comedent
victimas oblatas pro peccato à populo meo.
Solet diuina ſcriptura hoſtiam oblatam pro
peccato peccatũ vocare. Ita intelligitur id,
2. *Cor.* 5. quod ait in ſecũda ad Corinthios D. Paulus:
Eum, qui non nouerat peccatum, pro nobis
peccatũ fecit, vt nos efficeremur iuſtitia Dei
in ipſo. Quaſi dicat: Deus pater filium ſuum
vnigenitum, qui peccatum non fecerat, fecit
pro nobis ſacrificium pro peccato, vt nos per
ipſum iuſti eſſemus. Et in epiſtola ad Ro-
Rom. 8. manos: Deus filium ſuũ mittens in ſimilitu-
dinẽ carnis peccati, & de peccato damnauit
peccatum in carne, vt iuſtificatio legis imple
retur in nobis. Damnauit Deus peccatũ de
peccato, ſiue per peccatũ, hoc eſt per Chri-
ſtum, qui ſe hoſtiam conſtituit pro peccato.
Primaſius tamẽ epiſcopus Vticenſis ita hunc
locum interpretatur: De carne, quæ in nobis
antea ſeruiebat peccato, vicit peccato non
peccando, quemadmodũ ſi quis de Barbaris
vineat Barbaros. Vel ſic, de peccato Iudaeo-
rum, qui occiderũt Dominũ, peccatũ diabo-
li, quo hominẽ implicauerat, condemnauit,
Heb. 2. ſicut ad Hebræos ſcriptum eſt: Vt per mor-
tem deſtitueret eũ, qui habebat mortis impe
rium. Et rectè mors peccatum dicitur, quam
de peccato conſtat eſſe generatum. Hæc ille.

Et omne votum in Iſrael ipſorum erit. Id
eſt, omne quod ex voto obtulerint filij Iſ-
raelis, erit ſacerdotum. Ita dictum fuerat li-
Num 18 bro Numerorum.

Et primitiua omnium primogenitorũ. Id eſt,
omnia primitiua, quæ ſunt primogenita.

Vt reponat benedictionẽ domui ſuæ Hoc eſt,
vt ſacerdos his donis domũ ſuam impleat.
Benedictio in diuinis literis idem aliquando
1. *Re.* 25 eſt quod donum. Nam primo Regũ ſcriptũ
legimus, petiſſe Dauidẽ à Nabale per nun-
tios ſuos, vt mitteret ei benedictionẽ. Signi-
ficat etiam ſufficientiam rerum, & eſt ſen-
ſus: Omnes hæ oblationes erunt ſacerdotũ,
vt habeant domi neceſſaria familiæ ſuæ.

Omne morticinum. Hoc etiam habetur
Deut. 14 cap. 14. Deuteronomij, & 17. atque 22. Le-
Leui. 17 uitici. Morticinum dicitur id quod eſt ſuffo-
& 22. catum, vel morbo extinctum abſque ſangui-
nis effuſione. Eos repellit Deus, qui in ſan-
guine ſuo, hoc eſt, peccato ſuo mortui ſunt,
& qui à beſtiis, hoc eſt, à dæmonibus capiun
tur, de quibus beſtiis id poteſt intelligi, quod
Pſa. 73. dicitur in pſalmo: Ne tradas beſtiis animas
confitentes tibi.

Annotationes ex Hebræo in caput XLIIII.

*Eritq́ clauſa principi: princeps ipſe ſede-
bit in ea*. Septuaginta habent: Et erit
clauſa, quia dux hic ſedebit in ea. Hic
eſt dux ille, de quo ait Michæas propheta: *Mich.* 5.
Ex te enim exibit dux, qui regat populum *Matth.* 2
meum Iſrael. Pagninus habet: eritque clau-
ſa principis, principis erit, ille manebit in ea.
Ac ſi diceret: Porta hæc ſemper clauſa erit
illius principis, qui verè eſt princeps, & ipſe
nouẽ menſes in eius ſacratiſſimo vtero ma-
nebit. De principe illo loquitur, qui de ſe ait, *Matt.* 28
Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in
terra. Huius principis imaginẽ gerebat Da-
uid, cui dixit Deus, vt eſt in primo Paralipo- 1. *Pa.* 11
menon ſcriptum: Tu paſces populũ meum
Iſrael, & tu eris princeps ſuper eum. Hũc qui
habet æternum principatum appellat D. Pe- 1 *Pet.* 5.
trus principẽ paſtorum, & D. Ioannes prin- *Apoc.* 1.
cipem regum terræ, & Ezechiel principem
principem, hoc eſt, nomine & re principatũ
habentem. Thargum ita vertit hunc locum:
Eritque clauſa, erit principis, princeps ipſe
ſedebit in ea. Poterat rectè transferri, eritque
clauſa principi principũ, ipſeque ſedebit in
ea. In hebraico pro principe eſt נָשִׂיא na-
ſi, à verbo נשא naſa, quod ſignificat ex-
tollere, & eleuare, quod princeps in ſublime
efferatur, & ſuper alios eleuetur. In libro Ge *Gene.* 23
neſ. ſcriptum legimus, dixiſſe filios Heth A-
brahamo: Princeps Dei es apud nos, vbi pro
principe eſt nomen hoc. Volentes eum ma-
gnum principem appellare, principem Dei
appellant, ea enim quæ Dei ſunt, magna
quippe ſunt. Et quoniam proprium eſt prin
cipis parcere ſubiectis veniam ſuppliciter pe-
tentibus, ſignificat verbum hoc parcere, &
condonare, & propitiũ eſſe. Significat etiam
recipere, & ita accipitur cap. 4. Geneſis, vbi *Geneſ.* 4.
Deus dixit Caino dolore preſſo, quòd Deus
ad Abelum fratrẽ ſuum, & ad munera eius
reſpexiſſet: Nónne ſi bene egeris, recipies?
Subaudi, mercedem à Deo. Vbi pro recipies
eſt in hebraico verbum hoc naſa. Quam ob
cauſam verti poterat locus ille: Nõne ſi be-
ne egeris, erit parcere? Ac ſi dicat: Si pœni-
tentiam egeris, & in virtutum actiones in-
cubueris, parcet tibi Deus, condonabit tibi
peccatum tuũ, eritque tibi propitius. Thar-
ghum habet: Nónne ſi rectè feceris, remit-
tentur tibi opera tua? Sin autem non bene-
feceris, ad diem iudicij peccatũ tuum reſer-
uatur. Illud etiã, quod ait apud Oſeã Deus: *Oſe.* 1.
Non addam vltra miſereri domui Iſrael, ſed
obliuione obliuiſcar eorum: poterat verti:
Non addam vltrà miſereri domus Iſraelis,
ſed in vniuerſum eos à facie mea tollã. Pro
obliuiſcar enim eſt in hebraico verbũ, quod
poteſt eſſe naſa, vel naxa, naxa ſignificat ob-
liuiſci, naſa præter alia ſignificat tollere, &
extollere.

extollere. Loquebatur Deus illic de decem tribubus Iſraelis, quæ fuerant capıæ ab Aſſyriis, & à Samaria abductæ, ad quam præter paucos nunquam redierunt. Sed quoniam verbum hoc noſtrū naſa parcere ſignificat, vertit Ionathas Chaldæus: Nō addam vltrà miſereri Iſraelitarum, ſed ſi cōuerſi fuerint, parcendo parcam eis. Poterat verti. Non miſerebor amplius Iſraelitarum, ſed eleuabo ſuper eos inimicos, qui ſcilicet illos affligant, & in perpetua ſeruitute contineant. Ab hoc verbo Naſa deriuatur nomen ſeath, quod ſignificat excellētiam, honorem, & dignitatē.

Gene. 49 Id quod nos habemus in Geneſi: Prior in donis, maior in imperio, vertit Pagninus: Excellentia, dignitas, & excellētia fortis. Qui locus poterat verti: Excellentia dignitatis, excellētia fortitudinis. Per excellentiam dignitatis intelligitur ſacerdotium, per excellentiā fortitudinis regnum. Eſt igitur ſenſus: Tibi ô Rubē debebatur ſacerdotium & regnū cum ſis primogenitus, ſed quia inſtar aquæ celeriter labentis fluxiſti, non coercens libidinem, neutrum conſequeris. Et ita factum eſt, nam ex Ruben primogenito nec ſacerdotes deſcēderunt, nec reges, quin potius ſacerdotium fuit tranſlatum ad Leui, et regnum ad Iudā. Et quoniam primogenitus, qui donis his priuabatur, dicebatur priuari primogenitura, vertit Onchelus paraphraſtes Chaldæus locum illum in hunc modum: Tu accepturus eras partes tres, primogenituram ſcilicet, & ſacerdotium, & regnum, ſed quia ſecutus es voluntatem tuam ſicut aqua effuſa, nō proficies, nec accipies portionem ſuper excreſcētem. Hæc paraphraſtes, qui reſpexit potius ad ſenſum, quàm ad verba. Hunc eundem ſenſum ſequitur diuus Hieronymus in quęſtionibus ſuper Geneſim. Diuus Ambroſius

Exod. 4. de benedictionibus patriarcharum per Rubē primogenitum, qui quoniam patrem ſuum affecit iniuriis, priuatus fuit regno & ſacerdotio, intelligit populum Iudaicum, quem Deus vocabat filium ſuum primogenitum, qui quoniam Deum vulnerauit, in eum contumelias iecit, eumq́ue crucis affixit, fuit deiectus, & ab eo regnum & ſacerdotiū meritò ablatum. Eodem modo Eucherius & Iſidorus per Ruben populum Iudaicum interpretātur. Deriuatur etiam ab hoc verbo nomen naſi, quod principem ſignificat, & rem excelſam, principatum ſuper alias obtinentē, quo vſus eſt hoc loco Ezechiel.

Errauerunt à me poſt idola Septuaginta habent: Cùm erraret Iſrael à me poſt cogitationes ſuas. Ita enim pro poſt idola tranſtulerunt: *ὀπίσω τῶν ἐνθυμημάτων* Turpes & inanes cogitationes idola eſſe affeuciarunt.

Non accingentur in ſudore. Pro in ſudore eſt in hebraico ביזע baiazach. Nomen iezach

Geneſ. 3. ſudorem ſignificat, & laborem, vt Geneſis tertio: In ſudore vultus tui veſceris pane tuo. Ac ſi dicat, in labore magno, ſolet enim vulgus ſudorem emittere in magno aliquo labore. Eſt igitur ſenſus: Non erunt nimis arctæ ſacerdotum veſtes, ne cum labore accingantur. Huic interpretationi fauet verſio ſeptuaginta, ita habens, *οὐ περιζώσονται βίᾳ*. Hoc eſt, non accingentur violenter, ſeu cum violentia Quidam exiſtimant verba hęc eſſe in hunc modum intelligenda: Non ſe accingāt ſacerdotes in locis, vbi præcipuè ſudor ſolet erumpere, veluti in axillis & pudendis. Ionathas Chaldæus habet: Non accingēt ſe ſuper lumbos ſuos: ſed ſuper cor ſuum Ac ſi diceset: Media illa corporis parte ſe accingēt, vbi cor humanum ſitum eſt. Pagninus vertit: Non accingent ſe poſt ſudorem. Ac ſi dicat: Accingent ſe ſacerdotes, ſed non poſtquam ſudor eruperit, ne veſtes ſacerdotales coinquinentur.

Non erit autem eis hæreditas: ego hæreditas eorum. In nonnullis codicibus particula, nō, notata eſt obelo, tanquam non ſit de textu, ſed addita aliunde, eamq́ue ob cauſam iugulandam eſſe cenſent, & delēdam. In hebraico certè talis particula non eſt, nec in trāſlatione Complutenſi, quæ ita habet: Erit autē eis hæreditas, hęc nō erit terrena, ſed diuina: ego enim ſum hæreditas eorum. Huic interpretationi fauet trāſlatio ſeptuaginta ita habens: Et erit eis hæreditas, ego Dominus, ego Dominus hæreditas eorū, & Pagnini ita vertentis: Erit ſacerdotium eis in hæreditatem, ego hæreditas eorum. Vbi vides eū non poſuiſſe particulā, non, Sed etſi addatur hæc particula, non, poſſunt tamen verba hæc ad eandem reduci intelligentiam, vt ſit ſenſus: Non erit ſacerdotibus hæreditas terræ inſtar aliarum tribuum, ſed Dominus oblationes illis ſuppeditans eis pro hæreditate ſufficiet.

ARGVMENTVM CAP. XLV.

AGit de diuiſione terræ poſſidēda, ab ea diuerſa, quæ facta fuit tempore Ioſue: nā ex tota terra promiſſionis quatuor portiones ſeparātur, quarum prima deputatur templo & ſacerdotibus, altera leuitis, tertia ciuitati, quarta principatum obtinentis. Exhortatur principes, vt ſtudeant clauum regni firmiter tenere, & in magnis etiam fluctibus gubernacula reipublicæ rectè tractare: ne opinionibus inflati, in erroribus intolerandis verſentur, ad idq́ inducātur ſuperbia, vt iura diuina & humana peruertant, propter eam, quā multi ſibi opinionis errore fingunt dignitatē Nihil enim debet principibus magis eſſe in optatis, nihil antiquius, nihil præſtabilius, quā Deum ardenti amore amplecti, rectam iuſtitiam colere, & ad certam eius normam omnes ſuas actiones dirigere.

CAPVT XLV.

CVm quę cœperitis terram diuidere ſortitò, ſeparate primitias A

 Domi-

Domino, ſanctificatum de terra, longitudine vigintiquinque millia, & latitudine decem millia: ſanctificatũ erit in omni termino eius per circuitum. Et erit omni ex parte ſanctificatum quingentos per quingentos quadrifariam per circuitum: & quinquaginta cubitis in ſuburbana eius per gyrum. Et à menſura iſta menſurabis longitudinem viginti quinque millium, & latitudinem decem millium,

B & in ipſo erit templum, ſanctumque ſanctorum. Sanctificatum de terra erit ſacerdotibus miniſtris ſanctuarij, qui accedunt ad miniſterium domini. Et erit eis locus in domos, & in ſanctuarium ſanctitatis. Viginti quinque autem millia longitudinis, & decem millia latitudinis erunt leuitis, qui miniſtrant domui. Ipſi poſsidebunt viginti gazophylacia. Et poſſeſsionem ciuitatis dabitis quinque millia latitudinis, & longitudinis vigintiquinque millia ſecũdum ſeparationem ſanctuarij omni

C domui Iſrael. Principi quoque hinc et inde in ſeparationem ſanctuarij, & in poſſeſsionem ciuitatis contra faciẽ ſeparationis ſanctuarij, & contra faciem poſſeſsionis vrbis, à latere maris vſque ad mare, & à latere orientis vſque ad orientem: longitudinẽ autem iuxta vnamquanque partem à termino occidentali vſque ad terminum oriẽtalem. De terra erit ei poſſeſsio in Iſrael: & non depopulabuntur vltrà principes populum meum, ſed terram dabunt domui Iſrael: ſe-

D cundum tribus eorum. Hæc dicit dominus Deus: Sufficiat vobis principes Iſrael: iniquitatem & rapinas intermittite, & iudicium & iuſtitiã facite, ſeparate confinia veſtra à populo meo, ait Dominus Deus. Statera iuſta, & ephi iuſtum, & batus iuſtus erit vobis. Ephi & batus æqualia, & vnius menſuræ erunt, vt capiat decimam partem coribatus, & deci-

Exo 30.b mam partem cori ephi: iuxta men-

Leui. 27.c ſuram cori erit æqua libratio eorum. Siclus autem viginti obolos habet: *Num. 3.g* porrò viginti ſicli, & viginti quinque ſicli, & quindecim ſicli mnam faciunt.

EXPLANATIO.

C*Vmq́ cœperitis terrã diuidere ſortitò.* Ita vt quilibet habeat ſuam ſortem & partem, ſeparabitis portionem domino. eritq́ue ſancta. Hoc eſt ſeparabitis terrã ſacerdotibus domino ſeruientibus, quæ erit ſancta. Portionem ſacerdotum appellat primitias Domino, & quippiam ſanctificatum, quoniam ſacerdótes erant cultui diuino dedicati. Explicans autem Deus quãtitatem terræ ſacerdotum ait, debere habere in longitudine viginti quinque millia calamorum, in latitudine autem decem millia.

Et erit omni ex parte ſanctificatum quingentos per quingentos. Hoc eſt, ex hac ſacerdotum terra accipietur ſpatium quoddam quadratum pro templo ædificando, & habebit quodlibet latus huius ſpatij quingentos calamos. Hæc erit quantitas muri exterioris totum ædificium cingẽtis. Cùm calamus vnus contineat ſex cubitos, & quodlibet quadrum quingentos occupet calamos, apertè oſtenditur quodlibet quadrum tria millia cubitorũ occupare. Cùm autem quater tria millia efficiant duodecim millia, neceſſariò cõcluditur, totum hoc ædificium duodecim millia cubitorum in exteriore ſuperficie occupare. Qua de re capite 40. diſſeruimus. Id autem quod ait fore ſpatiũ hoc ex omni parte ſanctificatum, indicat templi reuerẽtiam, & ſacerdotum ſanctitatem, de quibus dicitur in Exodo: Sacerdotes, qui accedunt ad Dominum, ſanctificentur. De templo autem dicitur in pſalmo: Sanctum eſt templum tuum, mirabile in æquitate. *Exod. 19* *Pſal. 64.*

Et quinquaginta cubitos in ſuburbana eius. Id eſt, & erit extra ædificium hoc ſuburbiũ quoddam cingens totum illud, in quo ſuburbio nulla erit domus, nulla arbor, ſed erit veluti circus quidam in templi reuerentiam: qui circus habebit in latitudine cubitos quinquaginta per gyrum. Per hunc enim numerum ſignificatur ſpiritualis libertas, & priuilegia eorum, qui tẽplo dei ſeruiunt, iobileus enim quinquagenario numero deputatur, vt conſtat ex libro Leuitici & Numerorum. Pro ſuburbano habent ſeptuaginta ſpatium, hoc eſt atrium vacuum. *Leuic 25* *Num. 36*

Et à menſura iſta. Hoc eſt, prope hanc terram menſuratam, dedicatam ſacerdotibus, alia pro Leuiticis portio menſurabitur, habens in longitudine viginti mille calamos, et in latitudine decem mille.

Et in ipſo erit templum. Id eſt, in ſpatio mẽſurato pro ſacerdotibus ędificabitur templũ. Aſpicis ſacerdotes, qui de templo edebant,

debere

debere iuxta templum habitare. Quod perpende pro præſulum reſidentia. In libro enim Numerorum dicebat Deus ſacerdotibus & Leuitis: Excubate in cuſtodia ſanctuarij. Vt
Num. 18 ianitor, cui claudendi & recludendi demandata eſt cura, ad ianuam debet aſſiſtere, & nauis gubernator ad clauum ſedere: ſic præſul in eccleſia ſua abſque dubio debet reſidere, & oues ſuas præſentia, doctrina, & vitæ
Ioan. 10. exemplo paſcere. Quis non videt hęc munera præſentiam requirere perſonalem? Si bonus paſtor tenetur vitam ſuam pro ouibus ſuis ponere, qui fieri poteſt, vt ob lucrum ſuum, aut voluptatem, aut ob metum temporalis cuiuſdam periculi poſſit ab eccleſia ſua diſcedere, & oues ſuas in periculo relinquere? Petro dixit Deus: Paſce oues meas,
Ioan. 20. Non dixit: Deuora eas, eſto Dominus earũ, tonde illas, ſed paſce eas. Vbi vides prælati eccleſiaſtici munus paſcere eſſe et operari. Id voluit dominus ſignificare, cũ mittẽs diſci-
Luc. 10. pulos ſuos concionatum non dixit: Meſſis quidem multa, præſules autem pauci, ſed operarij autem pauci. Operarios eos vocat, non Dominus otioſos. Vnde diuus Paulus
1. Tim. 3 in epiſtola prima ad Timotheum. Qui, inquit, epiſcopatum deſiderat, bonũ opus deſiderat: Non dicit bonam dignitatẽ, bonas delicias, bonas diuitias, bonos reditus, ſed bonũ
1. Theſ. 5 opus ſeu laborem. Et in 1. ad Theſſal.: Rogamus vos fratres, vt noueritis eos, qui laborant inter vos, & præſunt vobis in Domino, & monent vos, vt habeatis illos abundantius in charitate propter opus illorum. Et in
2. Theſ. 3 ſecunda ad eoſdem: Si quis non vult operari, nec mãducet. Vide quemadmodum opus & laborem præſulum commendet. In ſecũ-
Geneſ. 2. do Geneſis capite ſcriptum legimus, adduxiſſe Deũ animalia ad Adam, vt videret quid vocaret ea. Si Deus volebat, vt Adam, animalia cognoſceret, quod eſſet præpoſitus illis, quid reſpondebunt paſtores, qui oues ſibi commiſſas nec vident, nec cognoſcunt, nec curant? Aſpicis igitur apertè neceſſariam eſſe corporalem reſidentiam paſtoribus ad laborem officij exercendum. In concilio Lateranenſi ſancitum eſt, ne eccleſiaſticum miniſterium committatur, niſi ei, qui reſidere in loco, & curam eccleſiæ per ſeipſum valeat exercere. Quam ob cauſam arctiſſimè ibi inhibetur, ne quis duas parœcias, quibus per ſe reſidere nõ poſſit, valeat retinere, nec fructus earum percipere. Quando diuus Pau-
1. Tim. 3 lus in epiſtola prima ad Timotheum dixit, præſulem vnam ſolam vxorem poſſe habere, quibus verbis prohibet bigamum ordinari, inhibet etiam eum plures vſurpare eccleſias. Ita locum illum diuus Ambroſius in libro de dignitate ſacerdotali interpretatur. At nunc quot ſunt, qui plures habent eccleſias, plura beneficia incompatibilia? Filij Heli ſacerdotis rapina paſcebantur,
1. Reg. 2. nam cum aliquis victimam immolaret, veniebat puer, dum carnes coquerentur, & mittebat fuſcinulam tridentem in ollam aut lebetem, & quicquid extollebat fuſcinula, capiebat ſibi ſacerdos. Ex quo efficiebatur, vt multi moleſtia affecti à ſacrificiis Domini deſiſterent. Eodem modo nunc nonnulli ſacerdotes multa beneficia incompatibilia fuſcinula & harpagine multorum dentium ſeu vncinorum capiunt, & illa omnia connectunt: & falſa narratione ad ſummum pontificem relata ea comedunt & poſſident ad reditus & diuitias reſpicientes, animas au- *Simile.*
tem ſubditorum parum curantes. Vt impiæ mulieres, quæ vt pariunt, infantulos exponunt, & vt aiunt vulgò fortunæ committũt, vt alieno lacte nutriantur, aut pereant, debent graui ſupplicio puniri: ſic præſules, qui vt liberiùs ſe dedant voluptatibus, eccleſias ſuas aliis cõmittunt curãdas, vt aliena alantur doctrina, aut penitus deſtituantur, grauiſſimum crimen incurrunt, cuius debitas pœnas Domino perſoluent: iis enim aliquando magnas eccleſias committunt, qui imperiti *Simile.*
ſunt, & indigni. Vt qui primò muſicam fidium diſcunt, lyras nonnullas perdunt & obterunt, ſic non ſine populi detrimento eccleſias curandas accipiunt, qui ad tam graue miniſterium indocti accedunt & ignaui. Quare eccleſiaſtici prçſules reſidere debent, & eccleſias ſuas iuſtè et ſapiẽter regere. Multa ſunt concilia, quæ hoc præcipiunt, multa ſummorum põtificum decreta, quæ ideo non connumero, quia penè ſunt innumerabilia. Sed ſi volueris ſanctorum doctorum authoritates videre, hanc veritatem apertè conteſtantes, lege Auguſtinum in libro de paſtor. Gregorium Nazanzenum in oratione de ſtatu epiſcopali, Hieronymum in epiſtola ſecunda ad Oceanum, Ambroſium & Gregorium in paſtoralibus, Chryſoſtomum in libris de ſacerdotio, Bernardum ſermone ſeptuageſimoſeptimo in Cantica. Poſt quos omnes fuit hoc etiam decretũ in ſancto concilio Tridentino ſeſſione 6. in decreto de reformatione, & ſeſſione 23. in decreto etiam de reformatione.

Et poſſeſſionem ciuitatis dabitis. Hoc eſt ſeparabitis terræ portionem ciuitati concedendæ, ipſiuſque miniſtris & ſeruitoribus. Habebit autem hæc portio quinque millia calamorũ in latitudine, & viginti quinque millia in lõgitudine: quæ longitudo erit æqualis longitudini terræ ſacerdotum. Ideo ait: Secũdum ſeparationem ſanctuarij. Ac ſi diceret: quẽadmodũ in portione ſeparata ſacerdotibus, in qua debet eſſe ſanctuarium. Vel ſecũdum ſeparationem ſanctuarij, hoc eſt è regione portionis ſacerdotum & leuitarum.

Principi quoque hinc et inde in ſeparationem ſanctuarij. Id eſt, dabitis etiã principi portionẽ & terram ex vtraque parte ſanctuarij, ita vt ſeparetur à ſanctuario ſitq; iuxta portionem ſacerdotum templo ſeruientiũ, et iuxta

portionem ciuitatis Habebitq́ue hęc princi-
pis portio duo latera, vnum ad orientem, al-
terum ad occidentē ita diſpoſita, vt portio-
nes ſacerdotum & leuitarum cum templo
& vrbe ſint in medio cōſtitutæ. Oſtendit hic
locus debere principes ſacerdotibus, rebusq́;
eccleſiaſticis fauere, eaſq́ue vndique prote-
gere & ſeruare, & legi dei obedire. Ideo illis
præcipiebat Deus, vt deſcriptum ſibi habe-
Deut. 17 ſent Deuteronomium legis.

A latere maris vſque ad mare. Hoc eſt à par
te occidentali porrigetur ad occidentē. Hoc
mare eſt mediterraneum, quod eſt ad occi-
dentem reſpectu Hieroſolymæ. Vult ſignifi-
care tantam eſſe latitudinem portionis prin-
cipis verſus orientem & verſus occidentem,
quanta eſt latitudo trium aliarum portio-
num. Pro à latere maris vſque ad mare tran
ſtulit Pagninus: Ab angulo occidentali vſq;
ad occidentem.

Sufficiat vobis. Subauditur portio veſtra.
Exhortatur principes Iſraelis: ac ſi dicat illis:
Nolite iniuriam ſubditis inferre, eorumq́ue
diuitias ſubripere, & in gurgitem vanitatis
profundere. Eò enim adducuntur nonnulli
principes, vt eos iuſtitiæ capiat obliuio, cùm
fuerint facibus cupiditatis incitati: vos autē
date operam, ne quicquam inferatis domum
præter memoriam nominis ſempiternam.
Veſtra iuſtitia & ſapientia regnum illuſtra-
te, & ad ſummam amplitudinem perducite.
Sap. 22. De regibus auaris & iniuſtis dixerat antea:
Principes eius in medio illius quaſi lupi ra-
pientes prædam: ad effundēdum ſanguinē,
& ad perdendas animas, & auarè ſectando
lucra. Alcamenes cuidam percontanti quo
pacto quis regnum optimè ſeruare poſſet, Si
lucrum, inquit, non magnifecerit. Et Ageſi-
laus dicebat, principis eſſe, non deliciis, ſed
temperantia & fortitudine priuatis homini-
bus antecellere. Et quoniam principum eſt
iuſtè ac rectè iudicare, ait illis Deus: Iudicium
& iuſtitiam facite. Hoc eſt, ad iuſtitiæ normā
omnia dirigite. Idem eſt quærere iudicium,
Eſai. 1. vt apud Eſaiam: Quærite iudicium, ſubue-
nite oppreſſo. Accipitur aliquādo iudicium
pro damnatione, vt in teſtimonio illo Chri-
Ioan. 5. ſti apud Ioannem: Procedent qui bona fe-
cerunt in reſurrectionem vitæ, qui verò ma-
la egerint, in reſurrectionē iudicij: Aliquan-
Exod. 7. do pro punitione, vt in Exodo, vbi ait Deus:
Educam exercitum & populum meum, fi-
lios Iſrael de terra Aegypti per iudicia ma-
xima: hoc eſt, puniēdo maximè Aegyptios.
Vbi ſeptuaginta interpretes tranſtulerunt
cum vltione. Significat etiam iudiciū ipſum
officium ſeu ad miniſtrationem iuris, præ-
ſertim cum connectitur cum iuſtitia: vnde
facere iudicium et iuſtitiam, eſt rectè et iuxta
verum & æquum ius iudicare: quomodo ac-
2. Reg 8. cipitur hoc loco. & libro ſecundo Regum 8.
Faciebat Dauid iudicium & iuſtitiam omni
populo: & aliis in locis. Illud eſt hoc loco

aduertendum, in hac diuiſione prius factam
eſſe mentionem ſacerdotū, quàm principiū:
quoniam in eccleſia Chriſti in ſpiritualibus
reges ſubiiciuntur ſacerdotibus, illis peccata
ſua confitentes, & ab illis abſolutionem eo-
rum, & alia Chriſti ſacramenta recipientes,
eoſq́ue magnoperè venerantes. Habent qui-
dem reges terrę vinculi poteſtatem: poſſunt
enim homines nefarios in carcerem conijce-
re, eoſq́ue ab illis abſoluere. Verùm eorum
vincula corporea ſunt tantùm: ſacerdotum
autem vincula ipſam animam attingunt, at-
que ad cælū vſque perueniūt, poſſunt enim
animas ligare & abſoluere, & quæ confece-
rint in terra, erunt rata in cælo, & à Deo cō- *Ioan.* 20.
firmata. Ita enim illis dixit Deus. Quorum
remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quo-
rum retinueritis, retēta ſunt. Vide quid Chri- *Matt.* 16
ſtus dixerit Diuo Petro: Quodcunque liga-
ueris ſuper terram, erit ligatum & in cęlis, &
quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolu-
tum in cælis. Quæ verba poſtea Apoſtolus
dixit apud Matthæum. In 3. libro de ſacer- *Matt.* 18
dotio ait ita Chryſoſtomus: Sacerdotiū qui-
dem tanto eſt regno excellentius, quantum
ſpiritus & carnis interuallū eſſe poteſt. Am-
broſius in lib. de dignitate ſacerdotali hæc
verba ſcripta reliquit: Si regum fulgori com-
pares ſacerdotem, & principum diademati,
longe erit inferior rex, quàm ſi plumbi me-
tallum cum auri compares fulgore, quippe
cùm videas regum colla & principum ſub-
mitti genibus ſacerdotū, & exoſculatis eorū
dextris orationibus eorum credunt ſe com-
muniri. Aſpicis igitur altiores eſſe ſacerdotes
regibus & principibus in rebus animā con-
cernētibus. At in rebus prophanis reges non
ſubiiciūtur ſacerdotibus. Nec verū eſt, quod
dicere poſſunt nonnulli, fuiſſe Hebræorum
reges à ſacerdotibus electos, quales fuerunt
Saul & Dauid, nam neuter eorum fuit à ſa-
cerdote aliquo electus, & in regia dignitate
conſtitutus, ſed à Deo, etiam ſi electio illa
fuerit à ſacerdote publicè oſtenſa, ſi fortaſſe
Samuel erat ſacerdos. Fuit quidem electio
illa à Deo, ſed vnctio fuit à Samuele ex Dei
præcepto miniſtraliter celebrata, vt lib. 1. *1. Re.* 10
Regum diuinæ literæ teſtantur, vbi ad lite-
ram hæc ſunt verba: Tulit Samuel lenticu-
lā olei, & effudit ſuper caput Saulis, & deoſ-
culatus eſt eum, & ait: Ecce vnxit te Domi-
nus ſuper hæreditatem ſuam in principem. *1. Re.* 16
Et paulò poſt oſtēſo Saule dixit Samuel po-
pulo: Certè videtis quem elegit Dominus.
Dauid etiā à Deo fuit electus, non à Samue-
le. Et licet hi duo reges fuiſſent electi à Sa-
muele, non inde ſequitur, fuiſſe eos electos
à ſacerdote, nam Samuel propheta fuit, &
vir omni ſapientia & iuſtitia præſtanti, ſa-
cerdos autem, vt mea fert opinio, non fuit,
tametſi multi eum fuiſſe ſacerdotem arbi-
trentur. Lege vtrunque teſtamentum, nuſ-
quam inuenies eum fuiſſe ſacerdotem. Imò

Diuus

Diuus Auguſtinus libro quæſtionum veteris & noui teſtamenti, quæſt. quadrageſima ſexta eos aſſerit in errore verſari, qui dicunt eum auctum ſacerdotio fuiſſe. Quam ſententiam Ioannes Arboreus in ſua Theoſophia non ſolùm ſequitur, ſed grauiter defendit. Et quamuis ſacerdos fuerit Samuel, nunquã tamen inuenies ei Saulem aut Dauidem in temporibus paruiſſe, nec vllum Hebręorum regem quo ad ea fuiſſe ſubditum ſacerdotibus, quatenus ſacerdotes erant, etiam ſi Samueli & aliis, quatenus iuſti, & ſapiẽtes erãt, & Dei nuntij parere tenerẽtur in rebus iuſtis & à Deo præceptis. At hoc nõ erat ſacerdotibus obtemperare, ſed Deo. Habẽt enim reges in temporalibus ſuperiorem neminẽ, etiã ſi in ſpiritualibus ſacerdotibus ſubiiciantur. Quam ob cauſam hoc loco ſacerdotes il lis præponuntur. Et quoniam diſtincta ſunt munera ſacerdotum, & eorum, qui rempublicam in temporalibus gerunt gubernandã, ideo hoc loco diſtinguuntur eorum portiones. Moyſes primus Hebræorũ princeps lumine diuinæ gratiæ illuſtratus Aaroni ſacerdoti ſpiritualia demandauit, ſibi temporalia
Exod. 28 gubernanda reliquit. Romulus primus Romanorum rex naturali ſplendore illuminatus inſtituit ſacra quædã, quæ conficerentur à ſacerdotibus, eos in iis, quæ ad religionem concernebant, præficiens, ſibi autem regni gubernaculum reliquit: exiſtimans difficilimum eſſe regno ſimul & ſacerdotio ſatisfacere. Authores ſunt Marcus Varro, Dionyſius Halicarnaſſeus, Antonius Sabellicus, Blondus Forliuienſis, & alij. Sacerdotis munus eſt religione, & rerum diuinarũ doctrina populum imbuere, eius peccata ſacramẽtis expiare, & pro illo ad Deũ pias crebrasq; precationes fundere. Regis autem munus eſt iuſtitiam ſeruare, eorum, qui ſe in ipſius tutelam tradiderint ſalutem & pacem tueri, & tandem viros laude dignos præmio afficere, impios verò iuxta ſcelerũ quantitatẽ & qualitatẽ punire. Quemadmodũ cum brachij,
Simile. quod vulnere habebas traiectum, adeptus es ſanitatem, aut febrem ob nimiam ciborum abundantiam vigẽtem expuliſti, ſuiſtique ad priſtinam dignitatẽ reſtitutus, apertis ſignis oſtendiſti, robuſtam ac fortem te habere naturam, ſiquidẽ cùm eſſet ab ægritudine oppugnata, expugnata tamen nõ fuit, ſed te ad priſtinum reduxit vigorem, ſic et ſi multos videas delinquentes ex iuſtitia puniri, & vita priuari, ſuorumque flagitiorũ pœnas debitas variè perſoluere, debes tamẽ intelligere, validum eſſe, & vigore ac fortitudine roboratum corpus reipublicæ, quoniam vitiis reſiſtit, ac maleficia, quæ ſunt peſſima ægritudinum genera expellit, & in ſceleratos animaduertit, coercens eos iuſtitiæ rigore & ſeueritate. Hoc tum fit, cùm princeps rectè gubernat, eum bonis fauet, noxios autẽ caſtigat, cum fert opem patriæ, ſuccurrit communi ſaluti, intercludit omnes ſeditionum vias, quo fit, vt & ſacerdotes & ciuitatẽ tueatur. Eã ob cauſam eius portio tres alias portiones, nempe ſacerdotum, Leuitarum, & vrbis ex vtraque parte continet in medio. Sed quoniam non eas rectè tuebitur, ſi cupiditatis diuitiarum ſtimulis agitatus aliena diripuerit, præcipit ei Deus hoc loco, vt ſit portione ſua contentus, dicens: Sufficiat vobis principes Iſrael.

Statera iuſta, & ephi iuſtum, & batus iuſtus erit vobis. Statera inſtrumentum eſt, quo res ponderantur, ephi eſt menſura aridorum, batus menſura liquidorum. Omnia hæc debent eſſe iuſta & æqualia. Nam, vt in Prouerbiis Salomon: Statera doloſa abominatio eſt apud Deum. Et iterum: Pondus & pondus, menſura & menſura, vtrunque abominabile eſt apud Deum. In libro Leuitici ſunt hæc verba literis mandata: Nolite facere iniquum aliquid in iudicio, in regula, in pondere, in menſura: ſtatera iuſta, & æqua ſint pondera, iuſtus modius, æquuſque ſextarius. Et ſi hæc de ponderibus & menſuris intelligantur ad literam, tamen exiſtimo eſſe præcipuè ad iuſtitiam & ęquitatem, & animi iudicium referenda. Oportet iuſtitiam, quæ in æqualitate conſiſtit, ſeruare, & res omnes iuſta ſtatera metiri. Qui fluxa pro æternis eligunt, apud quos maioris ponderis ſunt incerta & caduca, quàm certa & immortalia, falſam habent iudicij bilancem, & mendaces ſunt in ponderibus ſuis. Diuitiæ, magiſtratus, mundi honores, & voluptates, & cætera huiuſmodi, quæ decepti mortales magnifaciunt, in Salomonis mortalium ſapientiſſimi ſtatera nullius ſunt põderis, nullius pretij, vana ſunt, & ipſa vanitas. Vnde ipſe ait: Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. Id dixerat antea iis verbis eius pater in pſalmo: Veruntamen vani filij hominum, mendaces filij hominum in ſtateris, vt decipiant ipſi de vanitate in idipſum. Vbi Euthymius per ſtateras intelligit iudicia, dicẽs: Corrupta eſt in mortalibus iudicij ſedes, quoniã eligunt inſtabilia pro ſtabilibus, & mala pro bonis. Verùm ex hebraico poſſunt hæc ita transferri. Certè vani filij hominis, mendaces filij viri, in ſtateras ſi aſcendant, ipſi pariter leuiores erunt vanitate. Per filios hominis conſuetudine linguæ hebrææ homines intelligit obſcuros, & infimo loco natos, per filios autem viri viros nobiles & illuſtri laude celebratos. Et ita eſt ſenſus: Tãta eſt mortalium vanitas, vt non ſolũ ignobiles & plebeij, ſed etiam clari & in hominũ celebritate verſati, ſint vſqueadeo futiles & leues, vt ſi omnes in vnũ collecti cum ipſa vanitate ponantur in bilance, præponderet vanitas ipſa, & illi tanquam leuiores ſurſum efferantur.

Prou. 11. Prou. 20. Leui. 19. Eccl. 1. Pſal. 61.

Siclus autem. Agit de iuſto pondere pecuniæ. Qua de re vide caput trigeſimũ Exodi, & 27. Leuitici, & 3. Numerorum. Exod. 30 Leuit. 27 Num. 3.

E Et hæ ſunt primitiæ, quas tolletis: ſextam partem ephi de coro frumẽti, & ſextam partem ephi de coro hordei. Menſura quoque olei, batus olei decima pars cori eſt, quia decem bati implent corum, Et arietem vnũ de grege ducentorum de his, quæ nutriuit Iſrael in ſacrificiũ, & in holocauſtum, & in pacifica, ad expiandũ pro eis, ait Dominus Deus, Omnis populus terræ tenebitur primitiis his principi in Iſrael. Et ſuper principem erunt holocauſta, & ſacrificium, & libamina in ſolennitatibus, & in calendis, et in ſabbatis, in vniuerſis ſo-F lennitatibus domus Iſrael. Ipſe faciet pro peccato ſacrificium, & holocauſtum, & pacifica ad expiandum pro domo Iſrael. Hæc dicit Dominus Deus: In primo menſe, vna menſe ſumes vitulum de armento immaculatum, & expiabis ſanctuarium. Et tollet ſacerdos de ſanguine, quod erit pro peccato, et pones in poſtibus domus, et in quatuor angulis crepidinis altaris, & in poſtibus portę atrij interioris. Et ſic facies in ſeptima mẽſis pro vnoquoque, qui ignorauit, & errore deceptus eſt, & expiabis pro domo. In primo menſe, quartadecima die menſis erit vobis paſchæ ſolennitas, ſeptẽ diebus azyma comeG dentur. Et faciet princeps in die illa pro ſe, & pro vniuerſo populo terræ vitulum pro peccato. Et in ſeptẽ dierum ſolennitate faciet holocauſtum domino ſeptem vitulos, & ſeptem arietes immaculatos ſeptẽ diebus; & pro peccato hircum caprarum. Et ſacrificium ephi per vitulũ, et ephi per arietem faciet: et olei hin per ſingula ephi. Septimo menſe, quintadecima die menſis in ſolennitate faciet, ſicut ſuprà dicta ſunt per ſeptem dies, tam pro peccato, quàm pro holocauſto, et in ſacrificio, & in oleo.

Deut. 18 *Et hæ ſunt primitiæ.* In libro Deuteronomij pręceperat Deus dari primitias, hoc autẽ loco explicat earum quantitatem. *Luc. 12.* In libro *Num. 8* Leuitici, & in libro Numerum præceptum erat à Deo literis mandatum, vt filij primogeniti expletis diebus purgationis deferrẽtur ad templum, vbi domino pro illis, offerretur agnus anniculus, & pullus colũbæ, ſeu turtur, aut ſaltem par turturum, aut pullorum columbarum ab iis, qui ob inopiam agnum offerre non poterant. Quam ob cauſam ſa- *Luc. 2.* cratiſſima virgo Dei genetrix ob paupertatem ſuam nõ agnũ obtulit, ſed par turturũ, aut duos pullos columbarũ. Sed quid dico? imò agnum illum obtulit immaculatum, de *Ioan 1.* quo aiebat ſanctificatus Baptiſta: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hebræi Deo filios primigenitos offerebant, veluti primitias fructuũ ſuorũ, nos intentiones noſtras, quæ in nobis ſunt primogenitæ, illi offeramus. Priuſquam aggrediamur opus aliquod tribuamus Deo intentionẽ & voluntatem, & poſtea opus ipſum. Sunt quidam nonnulli, qui in bonis operibus intentionẽ ſeparant à deo, eam illi præripiunt, & mundo dedunt, Deum ipſum non curãt, ſed hominibus ſolùm placere deſiderant. Quã ob *Simil.* cauſam in virtutis actione nõ ad ipſam virtutem reſpiciunt, ſed ad eius ſpeciem, ſimiles pictoribus, qui ad imaginum colores & vmbras potiùs attendũt, quàm ad ſubſtanitam, & cùm interiora contemnãt, in exprimendis exterioribus omnes ingenij vires profundunt, & quãto magis intuentiũ oculos decipiunt, tantò excellentiores iudicantur. Vult Deus vt primogenita, hoc eſt cogitationes et intentiones ei offeramus, & cũ illis agnum, id eſt manſuetudinẽ, & pullũ columbæ, aut turturem, hoc eſt veram animi cõtritionem & puritatem, quoniam hæc volatilia vtũtur gemitu pro cantu, & puritatẽ quandã referunt. Nõ vult Deus offerri ſibi canes latrantes, hoc eſt homines, qui alios lædant conuiciis et maledictis, nec leones rugientes et crudeles, nec lupos rapaces, nec ſues in libidinis volutabro iacentes, nec talpas, quæ cæcitate affectæ intra terrã commorantur. Non vult offerri ſibi vitia, nec homines illis implicatos, ab eis deſiſtere nolẽtes. Virtute oblectatur, & animi candore, & viros virtute præditos diligit, qui nõ ſolùm ei opera, ſed operum primitias, & primogenita offerre conãtur, qui eum animo quærunt, qui ad illũ ſeipſos extollunt, qui totam illi intentionẽ tribuunt, & in eo meditantur. Ideo aiebat Ec- *Eccleſ. 6.* cleſiaſticus: Cogitatũ tuũ habe in præceptis Dei. Et Deus per Salomonem in Prouerbiis *Prou. 23* Præbe fili mi cor tuum mihi. Heliotropium *Simile.* herba eſt ſolaris, ſic dicta, quòd ſe circũ agat cum ſole, eius ortum mane ſpectat, eiuſque curſum ſequitur, ad illum ſolia vertẽs, at radicem nunquam mutat, ſemper eam habet in terra defixam, ſic multi ſolẽ iuſtitiæ Chriſtum Deum noſtrum ſequi videntur, ſed ſoliis & apparentiis, cùm radicẽ, hoc eſt intentionem habeant intra terram, vbi eſt eorum theſaurus, iuxta id quod ait Dominus: Vbi *Matth. 6*

eſt

eſt theſaurus tuus, ibi & cor tuũ. Cor habent
in terra fixum, & intentionẽ in rebus terre-
nis & caducis locatã. Hi etſi Deo opera vi-
deantur tribuere, operum tamen primitias
illi nequaquam tribuunt, ſolis eum quærũt,
animo autem adhærent terræ, & radicem
deorſum immittunt. Sedent, & non ambu-
lant, qui ſceleribus aſtringũtur. Ita enim ait
Pſal. 118 pſalmiſta: Non enim qui operãtur iniquita-
tem, in viis eius ambulauerũt. Horum ani-
mus nõ Deum quęrit, quin potius, vt verbis
vtar Salomonis: Cor iniqui inquirit mala.
Prou. 27 Contrà verò vt vapores graues virtute ſolis
Simile. extolluntur à terra, quærẽtes ipſum ſolem,
ſeque cõdenſantes in nubes lucidas volitãt,
poſt illum, ſic multi ex terra, ex affectibus
terrenis exurgunt, & Chriſtum quærentes
fiunt nubes illæ fulgidæ, de quibus aiebat E-
Eſai. 60. ſaias: Qui ſunt hi, qui vt nubes volant? Ita-
que vt heliotropiũ & vapor ſolem quærũt,
ſed variè, nam harum rerum altera non ele-
uatur à terra, altera eleuatur, ſic multi Deũ
quærunt, quorũ quidam non extollunt cor
ad Deum, nec ad illum dirigunt intentionẽ,
alij verò totos ſe illi tradunt, à terra ſurſum
eleuati. Hi non ſolùm exterius, ſed interius
Deo largiuntur, non ſolùm opus, ſed inten-
tionem, non ſolùm fructum, ſed primitias.

Sextam partẽ ephi de coro frumẽti. Ephi cõ-
tinet tres modios, corus verò triginta, batus
eandem continet mẽſuram, quam ephi, ſed
ephi eſt aridorum, batus verò liquidorum.

*In ſacrificium, & in holocauſtum, & in pa-
cifica.* Holocauſtum erat totũ combuſtum,
pacificum erat oblatio, cuius vna pars crema-
batur, altera erat ſacerdotis, alia verò offe-
rentis, quæ pro pace fiebat, ſacrificium om-
nes oblationes Deo factas in vniuerſum cõ-
prehendebat, & virtutes etiam quaſcunque
amplectebatur.

Principi Iſraeli. Princeps Iſraelis hoc lo-
co accipitur pro ſummo ſacerdote, & eſt
ſenſus. Has primitias tenebitur omnis popu-
lus in principem ſacerdotum conferre. Sunt
qui per principem hoc loco eum intelligãt,
Eſa. 9. quem Eſaias principem pacis appellat, & D.
Apoc. 1. Ioannes principem regum terræ, qui vt in
titulo crucis oſtenditur, rex eſt Iudæorum,
hoc eſt confitentium & credentium, qui de
Pſal. 2. ſe ait in libro pſalmorum: Ego autẽ conſti-
tutus ſum rex ab eo ſuper Sion montem
ſanctum eius.

*Et ſuper principes erunt holocauſta, & ſa-
crificium, & libamina.* Hoc eſt, ſummi pon-
tificis principis ſacerdotum intereſt offerre
Deo ſacrificia. Vel vt alij dicunt, facere ſum-
ptus & impenſas in ſacris faciendis. Libami-
na erant oblationes rerum liquidarum. Sed
quoniã vt modò dicebamus, per principem
intelligunt nonnulli Chriſtũ, hoc etiam po-
teſt ad illum referri. Ipſe eſt, qui ſe pro no-
bis holocauſtum conſtituit, quoniam legis
veteris holocauſta per ſe Deo non placebãt.
Ipſe enim ait in pſalmo conferens cum pa- *Pſal. 39.*
tre ſermonem: Sacrificium & oblationem
noluiſti, aures autem perfeciſti mihi, holo-
cauſtum & pro peccato non poſtulaſti, tunc
dixi: Ecce venio.

In ſolennitatibus. Hoc eſt, in paſchate, pẽ-
tecoſte, & ſcenophegia. In calendis, hoc eſt
in nouiluniis, in ſabbatis, hoc eſt, in omnibus
diebus feſtis, quæ ob inſigne aliquod factum
celebrabantur, ſiue ſint ſabbata, ſiue quæli-
bet alia feſta: In his ſolẽnitatibus magni ſum-
ptus in vſum ſacrificiorum erogabantur à
principe ſacerdotum, quam ob cauſam ei
tribuebantur primitiæ.

In primo menſe. Nimirum Martio, qui à
Iudæis Niſan appellabatur. Qua de re capi-
te primo diſſeruimus.

Vna menſis. Id eſt, prima die menſis. Ita
vna ſabbati, id eſt prima die ſabbati, quæ eſt
dies dominica, ita intelligitur illud Lucæ: *Luc. 24.*
Vna ſabbati valde diluculo venerũt ad mo-
numentum. Hoc eſt, die dominica fulgen-
te aurora.

Sumes vitulum de armento immaculatum.
Alloquitur ſacerdotẽ, qui erat templum ex-
piaturus ſanguine vituli: qui non eſſet domi
nutritus, ſed in grege & armento, nullam-
que corporis haberet maculam. Vide quãta
munditiės in hoc vitulo requiratur. Signifi-
cant hoc loco literæ diuinæ puritatem, quæ
in ſacrificiis deo oblatis requiritur. Sed ſi eas
altiùs ſpectare volueris, ſublimiorem inue- *Simile.*
nies intelligentiam. Vt enim odoriferum tri-
folium primo viſu delectat, & ſuauem ali-
quem ex ſe mittit odorẽ, ſed quantò magis
manibus teritur, tanto ſuauiùs fragrat, &
maiorem odorẽ reddit, ſic diuina verba etſi
in aperto orationis argumento, & in ſenten-
tia, quæ primo apparet, ſuauitatẽ quandam
ſpirant, ſi ea tamen attentiùs tractaueris, &
aditum aperueris ad alia myſteria contem-
plãda, multò admirabiliorẽ & ſuauiorẽ odo-
ris fragrantiã emittent. Tractemus igitur, &
manibus teramus verba hæc, & reconditam
ſententiã ſcrutemur. Vitulus hic pro peccato
oblatus, cuius ſanguis erat labes noſtras ex-
piaturus. Chriſtus eſt vetus Deus noſter, *Leui. 1.*
cuius meminit diuina ſcriptura primo capi-
te Leuitici dicẽs: Immolabitq; vitulũ coram
Domino, vt offerant filij Aaron ſacerdotis
ſanguinem eius, fundentes per altaris circui-
tum. Et dixerat antea: Maſculum immacu-
latum afferet ad placãdum ſibi Dominum. *Eſai. 59.*
Ideo dicitur immaculatus, quia iuxta Eſaiæ
vaticinium, Iniquitatẽ nõ fecit, nec fuit do-
lus in ore eius. Quem locũ D. Petrus in pri- *1. Pet. 2.*
ma epiſtola ſua de Chriſto interpretatur. Et *1. Ioan. 3.*
ad hoc alludens D. Ioannes in prima etiam
epiſtola ait: Scitis, quia ille apparuit, vt pecca-
ta noſtra tolleret, & peccatũ in eo non eſt.
Eam etiã ob cauſam dicitur de armẽto, quia
nullo fuit peccati iugo preſſus. Vel de armẽ-
to dicitur, quia fuit de grege patriarcharum,
quem

Matth. 1 quem diuus Matthæus vocat filium Daui-
dis, filium Abrahami. Hic eſt vitulus ſagina-
tus lactæ ſacratiſſimæ virginis, pro filij pro-
digi ſalute occiſus, opprobriis affectus, & cru
ci tandem crudeliter affixus. De eo loquitur
Luc. 15. apud Lucam ipſe Chriſtus in parabola illa,
in qua ita patrem inducit loquentem. Ad-
ducite vitulum ſaginatum, & occidite, &
manducemus, & epulemur. Ipſe Deus pater
Eſa. 53. ait apud Eſaiam: Propter ſcelus populi mei
Rom. 8. percuſſi eum. Et de illo ait Apoſtolus in epi-
ſtola ad Romanos: Proprio filio ſuo nõ pe-
percit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum.
Ideo ait: Occidite, & manducemus, & epu-
lemur. O cibum diuinum, ô epulas cæleſtes.
Huius vituli carne paſcimur, eius ſanguinẽ
Ioan. 6. ſumimus, & conuiuiũ hoc quotidie celebra-
tur. Ipſe diuinus vitulus de ſe ait: Caro mea
verè eſt cibus, & ſanguis meus verè eſt po-
tus, qui manducat meam carnem, & bibit
meum ſanguinẽ, in me manet, & ego in il-
lo. O admirabile euchariſtiæ ſacramentum,
ô panem viuum, ô epulas cæleſtes, ô ſuaues
Luc. 15. ac diuinas delicas noſtras, & verè diuinũ nu
trimentum. Adducite, inquit pater, vitulum
ſaginatum, & occidite, & mãducemus. Ipſe
Deus, qui ſalutẽ peccatoris eſuriebat, in eius
conuerſione dicitur manducare & epulari.
Conuertere igitur ô peccator ad Deũ tuũ,
vt ſaltem Deum ipſum ſaties, & ſalute tua
eius deſiderium expleat. Nónne audis vocẽ?
Quid facis? Cur in peecaio permanes? Cur
non redis ad patrem? O demẽtes nos ipſos?
Intelligimus Dei bonitatem, perſpicimus &
exploramus eius clemẽtiam, & auditis eius
verbis pietate pleniſſimis adhuc moramur?
Adhuc nõ currimus ad illum? Eamus ô fra-
tres chariſſimi, feſtinemus & properemus, et
tanquã filij prodigi ad Dei miſericordiam,
ad patris clementiam ſupplices cõfugiamus.
Quid quærimus in mundo, qui nos ad pee-
dendum quærit? Spectat nos Deus, imò vo-
cat vt vobis vitam tribuat, nos veró fugimus
ab illo, vocat nos mundus, vt interficiat, &
ad illum confugimus. Quærimus vitam in
domo mortis, & lætitiam in valle miſeriæ,
Simile. O ignorantiam noſtram, ô cæcitatẽ deplo-
randam. Vt ſanguis ſagitta veneno infecta
corruptus confugit ad cor, ab eo remedium
quærens: ſed cùm primũ cor attingit, gigoit
interitum, & quærens vitam, inuenit mortẽ:
ſic qui calamitatibus preſſi ad mundũ con-
fugiunt, in eo remedium quærentes, inue-
niunt mortem, vbi vitam inuenire putabãt.
Vitam in mortis domicilio quærunt, & exi-
ſtimantes ſe eſſe medicinã inuenturos, æter-
nam ſibi perniciem machinantur. Nos veró
Ioan. 11. confugiamus ad eum, qui ait: Ego ſum reſur
rectio & vita: curramus ad fontem remedij,
properemus ad Chriſtum, qui nos in crucis
ara expectat, vbi ſe pro nobis hoſtiam con-
ſtituit, vt in morte ſua nos à morte noſtra li-
beraret. Vitulus in monte Caluariæ occiſus
occidit mortem, vt nos in cæleſti monte di-
uinæ viſionis, in domicilio beatorũ ſempi-
terno poſſemus viuere & quieſcere, vitam-
que placidiſſimam, & bonorũ omnium ple-
niſſimam traducere. De huius vituli cæde
loquitur hoc loco Ezechiel.

*Et tollet ſacerdos de ſanguine, quod erit pro
peccato, & ponet in poſtibus, &c.* Hoc eſt, ac-
cipiet ſacerdos ex ſanguine vituli pro pecca-
to immolati, & aſperget illo poſtes templi,
& quatuor angulos extremę oræ altaris, &
poſtes portæ atrij illius, in quo ſitũ eſt tem-
plum. Hic eſt ſanguis agni paſchalis, qui in
poſtibus & ſuper liminaribus domorum po-
ſitus filios Iſraelis eripuit in Aegypto. Hic eſt *Exod.* 12.
ſanguis Chriſti Dei noſtri, per quẽ introiuit *Hebr.* 9.
ſemel in ſancta, ęterna redemptione inuẽta,
cuius imaginẽ gerebat ſanguis agni paſcha-
lis, & vituli immaculati, & ſanguis ille, quo
fuit aſperſum tabernaculum. Nam vt ait in
epiſtola ad Hebræos D. Paulus: Omnia pe- *Exod* 24
nè ſecundum legem in ſanguine mundabã- *Hebr.* 9.
tur, & ſine ſanguinis effuſione nõ fiebat re-
miſſio, quia futurum erat, vt Chriſti ſanguis
nos à maculis noſtris expiaret, & ſcelera om
nia deleret. Id intuens D. Ioannes has voces
emiſit: Lauit nos à peccatis noſtris in ſan- *Apoc.* 1.
guine ſuo. Et quoniam hoc non fuit in vna
duntaxat orbis terrarum parte, ſed in omni-
bus quatuor mũdi plagis, dixit hoc loco Eze
chiel, eſſe ſanguinem hunc in quatuor an-
gulis crepidinis altaris ponendum.

Pro vnoquoque, qui ignorauit. Sæpe enim
ob errorem, in quo verſamur, incidimus in
flagitia. Id intuens diuinus pſaltes canebat:
Delicta quis intelligit, ab occultis meis mun-
da me, & ab alienis parce ſeruo tuo. Et alibi:
Delicta iuuentutis meæ, & ignorãtias meas *Pſal.* 18.
ne memineris. Nemo eſt enim, qui poſſit er-
rata omnia perſpicere, qui in tantis tenebris
nihil offendat, quem ſcelus aliquod ſpecie
virtutis non aliquando decipiat. Fraudibus *2. Co.* 11.
vtitur diabolus, & vt ait Apoſtolus, transfi-
gurat ſe in angelum lucis.

In prima menſe, quartadecima die menſis.
Loquitur de paſchæ oblationibus: incipie-
bat enim paſcha quartadecima die lunæ, vt
hoc loco, & in lib. Exodi literæ diuinæ te- *Exod.* 12.
ſtantur. Et quoniam in hoc feſto comedeba-
tur agnus, appellabatur agnus ille etiã paſ-
cha, qui Chriſtum adumbrabat. Ideo ait D.
Paulus in epiſtola 1. ad Corinthios. Paſcha *1. Cor.* 5.
noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Imò pa-
nis azimus, qui comedebatur in ſolennitate
illa, paſcha quoque vocabatur. Sed propriè
paſcha erat ſolennitas illa à Deo in exitu Iſ-
raelis conſtituta, quando Angelus transſiens
occidebat Aegyptiorum primogenitos, relin
quens Hebræos incolumes, & quãdo Hebręi
ipſi ex Aegypto tranſierunt. Quam ob cau-
ſam feſtum illud vocatum eſt paſcha, quod
idem eſt quod trãſitus. Cùm autẽ ex Aegy-
pto, ex hoc mundo tranſimus ad veram

promiſſionis patriam, paſcha celebramus. Ideo cùm in die feſto reſurrectionis dominicæ, alij alijs inuicem bonum paſcha precantur, neſcientes fortaſſe quid dicant, bonũ ex hac vita tranſitum, bonum phaſe, bonã denique mortem ſibi mutuò precantur. Cùm paſcha idem ſit, quod phaſe, phaſe autẽ tranſitũ ſignificet, tranſitus autẽ ſit mors, apertè oſtenditur, paſcha bonum ſibi inuicem precantes bonam ſibi mortem precari. Et rectè quidem: nam quæ poteſt eſſe ſolennior feſtiuitas, quam à pœna temporali ad gloriã pro-
Pſal. 115 ficiſci ſempiternam? Pretioſa, inquit propheta, in conſpectu Domini mors ſanctorũ eius.
Apoc. 14. Et beatus Ioannes in Apocal. Beati mortui, qui in Domino moriũtur. Aſpicis igitur paſ-
Ioan. 13. cha tranſitum ſignificare. Ad hanc ſignificationem alludit diuus Ioannes dicens: Ante diem feſtum paſchæ, ſciens Ieſus quia venit hora eius, vt tranſeat ex hoc mundo ad patrem, cùm dilexiſſet ſuos, qui erãt in mundo in finẽ dilexit eos. In verbo, tranſiret, innuit paſcha tranſitum ſignificare: in quo tranſitu erat agnus innocens Chriſtus Deus noſter ad patrẽ tranſiturus. Celebrabatur enim Iudæorum paſcha, & occidebatur agnus paſchalis, quo tempore paſſus eſt Chriſtus. Sed dices fortaſſe: Qui fieri poteſt, vt euangelia
Matt. 26 cohæreant, cùm dicat Matthæus, Chriſtum
Ioan. 13. manducaſſe prima die azymorum, hoc eſt, prima die ſolennitatis paſchæ, Ioannes autẽ aſſerat fuiſſe id ante diem feſtũ paſchæ? Huius quæſtionis facilis eſt reſponſio. Hebræi incipiebant ſolennitates ſuas ſtatim poſt primas veſperas: cùm autem anno illo ſolennitas paſchæ incideret in diẽ veneris, incœpit feſtum die Iouis poſt veſperas. Et quoniam eo tempore nempe noctis diei Iouis, quando iã ſolennitas incœperat, agnus paſchalis mãducabatur, ait Matthæus, Chriſtum die feſto paſchæ agnum manducaſſe. Scripſit enim hebraicè, reſpexitque ad Hebræorum morẽ. At D. Ioannes, qui græcè ſcripſit, & ad Græcorum & Latinorum reſpexit conſuetudinem, qui diem incipiunt poſt mediã noctẽ, dixit hoc fuiſſe ante feſtum paſchæ, qui dies feſtus erat dies Veneris. Licet enim feſtum inciperet poſt primas veſperas feriæ quintæ,
Exod. 12 tamen à die ſequente denominabatur. Ita enim eſt in lib. Exodi de agni paſchalis immolatione memoriæ proditum: Erit agnus abſque macula, maſculus, anniculus, immolabitque vniuerſa multitudo filiorum Iſrael ad veſperam, aut vt alij vertunt: inter veſperas, nimirũ primas & ſecũdas. Vbi paraphraſtes Chaldæus habet: Inter duos ſoles, ſeu inter duo lumina, hoc eſt, inter occaſum ſolis, et principium noctis. Cùm ſol occidit, abſceditque à noſtro orizonte, dicitur occaſus ſolis, ſed adhuc remanet in aere claritas quędam ſolis, donec incubat nox atra, & tunc occidit lumen. Vnde ſpatium illud poſt occaſum ſolis ante occaſum luminis & claritatis, dicitur ſpatium inter duos ſoles ſeu inter duo lumina, & ita ait occidendã eſſe agnum inter occaſum ſolis, & principium noctis, quo tempore iuxta euãgeliſtas Chriſtus paſcha manducauit. Paraphraſis tamẽ chaldaica Complutenſis, qua ego vtor, nõ habet inter duos ſoles, ſed ad veſperam, cum editione vulgara. Itaque Matthæus & Ioannes idem dicunt, ſed diuerſis verbis, ambo cohærent & congruunt: ambo aiunt Chriſtum cũ diſcipulis ſuis paſcha comediſſe die Iouis veſpere iam facto: quod tempus dies feſtus iam vocabatur, & prima dies azymorũ iuxta Hebræos, & ante diẽ feſtum paſchæ iuxta Græcos et Latinos. Et quoniam non ſolùm ſolennitas ipſa, & agnus paſchalis vocabatur paſcha, ſed etiam panis azymus, & quicquid manducabatur in ſolẽnitate illa, ait D. Ioãnes Iudæos feria ſexta non introiſſe in prætorium, ne contaminarentur, ſed manduca-
rent paſcha. Vbi per paſcha, quicquid tunc Ioan. 18.
manducabatur, intelligitur. Nõ me fugit, alios aliter hunc modũ ſoluiſſe: ſed hãc exiſtimo eſſe germanã & veram huius loci ſolutionem & explanationẽ. Neceſt dicendũ vllam eſſe inter Matthæũ & Ioannem repugnantiã: id enim quod literis mandarũt, ambo viderunt, præſentes enim fuerunt vltimæ cœnæ, & teſtes oculati, ea quæ de cœna illa
ſcribunt, proprijs oculis aſpexerũt. Diuus Lu- Luc. 1.
cas ea, quæ ab Apoſtolis accepit, ſicut tradiderunt ei, qui ab initio ipſi viderunt, et miniſtri fuerunt ſermonis, literis mãdauit, vt ipſe in euangelij ſui exordio teſtatur. Marcus verò, quæ à Petro didicerat, rogatus à diſcipulis ſcripſit. Authores ſunt Clemẽs in ſexto diſpoſitionum libro apud Euſebiũ libro 2. eccleſiaſticæ hiſtoriæ, cap. 15. Et Papias apud eundem eodem lib. & capite: & libro 3 capite vltimo. Et Origenes lib. 1 commentariorum in Matthæum, eodem Euſebio referente libro 6. cap. 18. Et Euſebius ipſe libro 3. cap 4 Hieronymus de viris illuſtribus in vita D. Marci. Irenæus lib. 3. aduerſus hæreſes, cap 1. & alij propè infiniti: Itaque licet Lucas & Marcus audita referant dirigente eos ſpiritu ſancto, Matthæus tamen & Ioannes ea perpetuis conſignarunt monumẽtis, quę ſuis oculis conſpexerunt.

Et faciet princeps. Id eſt, & offeret princeps. Sequitur: In die illa, hoc eſt, quartadecima die menſis.

Septem vitulos, & ſeptem arietes. Hi erant immolandi ſingulis diebus ſpatio ſeptem die-
rum Hi ſunt martyres, qui vitulum illum ſe- Leui. 1.
cuti ſunt, qui pro nobis oblatus eſt, & arietem illum, quem Abraham immolauit. Vo-
luerunt enim pro Chriſto mortem commu- Gene. 22
tare, vt tali morte immortalitatẽ conſequerentur. Rapiebantur martyres ad ſuppliciũ, & eorum animæ à vinculis corporum euolantes in æternas manſiones domus Dei ingrediebantur, gratia illuſtratæ, virtu-

tumque ornamentis munitæ.

Et ſacrificiũ ephi per vitulũ. Id eſt, toties offeret ephã, quot erũt vituli & arietes: quot autẽ ephas obtulerit, tot offeret menſuras olei. Ephi, vt diximus, ſeu epha mẽſura erat aridorũ: hic autẽ accipitur pro ſimilæ mẽſura: eſt autẽ ſimila tritici farina pura & delicata.

Et olei hin Hin menſura erat illius temporis, & vt nonnulli putant, tertia pars bati.

Septimo menſe. Id eſt, in feſto tabernaculorum fient oblationes, quemadmodũ in feſto paſchæ. Quis autem ſit menſis ſeptimus, diximus capite primo.

Annotationes ex Hebræo in caput XLV.

Separate confinia veſtra. In hebraico eſt. Separate גְּרֻשֹׁתֵיכֶם geruxothecẽ: à verbo גָּרַשׁ garax, quod ſignificat proiicere & eiicere: vt Exodi 34. Ego ipſe eiiciam ante faciẽ tuã Amorrhęũ. Vnde eius deriuatiuũ ſignificat confinium, & limitem, quòd ſit in fine proiectum à re ipſa. Quam ſignificationem ſecutus eſt, & rectè quidem, noſter interpres. Significat etiam tributum, quòd ſit ſuper populũ proiectũ. Quam ſignificationem ſequitur Rabi Dauid ita hunc locũ vertens: Separate tributa veſtra à populo meo. Et Pagninus: Auferte angarias veſtras à populo meo Et Brixianus: Separate exactiones veſtras à populo meo. Alij vertunt: Separate proiecta veſtra: hoc eſt, iniuſta tributa, quę in populũ proiicitis. A verbo hoc deriuatur etiam nomen gerex, quod fructũ ſignificat, qui virtute ſolis & lunæ germinat & matureſcit cuius ſolito: quòd eũ ſol & luna foras eiiciant. Benedicens Moyſes terrę Ioſeph, dixit: De benedictione Dñi terra eius, de pomis cæli, & rore, atque abyſſo ſubiacente: de pomis fructuum ſolis et lunę. Ac ſi diceret: Benedicta ſit à Domino terra Ioſeph ob delicias cæli, ob rorem delicatiſſimũ, quo supernè irrigabitur, et ob abyſſum, hoc eſt, ob frõtes aquarum è terra ſcaturientium et erumpentium: & ob fructus optimos, qui ſolent citò produci, & ad maturitatem peruenire beneficio caloris ſolis, & humiditate lunæ. Huiuſmodi fructus fert terra, quæ eſt à parte orientis verſus meridiem, non quæ ad radices montis eſt verſus ſeptentrionẽ, quę ſolem habet tranſuerſum. Vbi fructus tardiùs producuntur, & difficiliùs matureſcunt.

Exo 34.

Deut. 33

Siclus autem viginti obolos habet. Pro ſiclo eſt in hebraico xecel, à verbo xacal, quod ſignificat ponderare. Nomẽ eſt nummi antiquiſſimi: de quo dicitur in Gene. Terra, quã poſtulas, quadringentos ſiclos argenti valet. Continebat ſiclus viginti obolos, vt conſtat ex hoc loco, & ex cap. trigeſimo Exodi. Sed hoc intelligitur iuxta veterum doctorũ ſententiam de ſiclo templi: nam ſiclus, quo in tẽplo vtebantur ſacerdotes, conſentiente Ioſepho quatuor habebat drachmas, quarum quælibet quinque obolos continebat. Siclus autẽ vulgaris, & prophanus duas tantũ habebat drachmas, & ex conſequẽte decẽ obolos.

Gene. 23

Exod 30

Pro vnoquoque qui ignorauit, & error decepti eſt. Pro ignorauit eſt in hebraico. [illegible] xoghch, à verbo שָׁגָה quod ſignificat errare, vt cap. 6. Iob: Si quid fortè ignoraui, inſtruite me. Iob 6. Significat etiã diſcedere, vt in pſalmo: Spreuiſti omnes diſcedẽtes à iudiciis tuis. Pſal. 118 Quod poterat verti: Conculcaſti omnes errantes à conſtitutionibus tuis. Significat quoque delectari, vt Prouerbiorũ quinto: Prou 5. In amore eius delectare iugiter. Pro quo nõnulli vertunt: In amore eius errabis iugiter. Nimia enim occupatio in vxoris amore hominem ſeparat à diuino cultu, rerumq́; cæleſtium cõtemplatione. Ab hoc verbo deriuatur xeghoth, quod nomẽ errores ſignificat & delicta ignoranter admiſſa, vt in pſalmo: Pſal. 18. Delicta quis intelligit? Seu vt alij vertũt: Ignorantias quis intelliget? Pſal. 7. Alterum nomẽ ab hoc verbo deductum eſt xiggaion, quod eſt in titulo pſalmi ſeptimi pro quo ædirio vulgata habet pſalmum, dicens: Pſalmus Dauid, quem cantauit Domino, &c. Et rectè quidẽ, nam trãſlatio ſeptuaginta habet ita: ψαλμὸς τῷ Δαυίδ. Pro xiggaion habet pſalmum. Pro quo D. Hieronymus tranſtulit ignorationẽ, quomodo etiam tranſtulerat Symmachus & Aquila teſte Reuclino. Et rectè quidem, compoſuit enim Dauid pſalmum hunc aduerſus Saulum, aſſerens ſe neſcire quicquam omnino, quo aduerſus ſe incitatum regis furorẽ mereretur. Hoc nomine in plurali vſus eſt Habacuc, dicens: Oratio Habacuc pro ignorantiis. Haba. 3. Ac ſi diceret: Hęc eſt oratio, quam habuit Habacuc ad Deum, ne ſuis popularibus imputaret ignorãtias, nec eos in babylonica captiuitate penitus relinqueret. Sed quoniã eius primitiuũ delectari ſignificat, vertunt nõnulli inſcriptionem pſalmi illius. Oblectatio ſiue iucũditas Dauidis: fuit enim iucũdus pſalmus hic, & gaudio plenus. Alij dicunt eſſe nomen cantus: ita ab inſtrumẽto muſico appellari. Alij cantatum fuiſſe hunc pſalmum ad numeros cuiuſdam vulgaris cantilenæ, cuius initiũ erat xiggaion. Ex omnibus his expoſitionibus ea mihi valde arridet, quæ ex xiggaion ignorantiam intelligit, tum ipſius nominis ratione, quòd verbũ xagah ignorare ſignificet, tũ quòd pulchrè cõſonet argumento pſalmi, quo Dauid negat ſe agnoſcere peccatum ſibi à Saule obiectũ. Cùm igitur verbũ hoc varias habeat ſignificationes, varie trãſferri poteſt locus hic Ezechielis. Pro eo enim, quod vulgaris editio habet. Pro vnoquoque qui ignorauit, verti poteſt: Pro vnoquoque diſcedente, nempe à via Dei. Vel pro vnoquoque delinquente. Vel pro vnoquoque ſibi complacente. Vel pro vnoquoque ſe vanè delectante.

ARGVMENTVM CAP. XLVI.

AGit de ſacrificiis ſabbatorum & calendarum, & de principis oblatione. Docet quibus templi portis ingredi oporteat, & egredi: & quæ principis dona durẽt ad annum duntaxat remiſſionis, quæ verò perpetuitatẽ promittant, vigeantq́; memoria omnium ſæculorũ. Loquitur de ſacerdotum officio, & de nonnullis nouæ legis ſacramentis, quæ immenſus ille Deus mũdi conditor ac conſeruator inſtituit, vt ſuã erga nos admirabilem charitatem ſignificaret.

CAPVT XLVI.

A HAec dicit Dominus Deus: Porta atrij interioris, quæ reſpicit ad orientem, erit clauſa ſex diebus in quibus opus fit: die autem ſabbati aperietur: ſed & in die calendarũ aperietur. Et intrabit princeps per viam veſtibuli portæ de foris: & ſtabit in limine portæ: & facient ſacerdotes holocauſtum eius, & pacifica eius: & adorabit ſuper limen portæ, et egredietur: porta autẽ nõ claudetur vſq; B ad veſperã. Et adorabit populus terræ ad oſtiũ portæ illius in ſabbatis & in calendis coram Dño. Holocauſtũ autem hoc offeret princeps domino: in die ſabbati ſex agnos immaculatos, & arietem immaculatũ. Et ſacrificiũ ephi per arietẽ: in agnis autẽ ſacrificiũ, quod dederit manus eius: & olei hin per ſingula ephi. In die autem calendarum vitulum de armento immaculatũ: & ſex agni, & arietes immaculati erũt. Et ephi per vitulum, ephi quoque per arietem faciet ſacrificiũ: de agnis autẽ ſicut inuenerit manus eius: et oleo hin per ſingula ephi.

EXPLANATIO.

P*orta atrij interioris.* Loquitur de porta orientali muri tertij, quæ erat atrij ſacerdotum, vbi templum erat ædificatum: quæ porta clauſa erat ſex diebus laboris, ſeptimo autem die, quando ſabbatũ erat & requies, aperiebatur, & ſimiliter calendarum die, hoc eſt, die ſeptimo mẽſis, qui apud Hebræos feſtus erat. Deſcribit loca, quæ adeunda erant pro ratione dierũ feſtorum. Hęc orientalis porta, ſex diebus clauſa, ſed ſabbato aperienda, eſt diuina ſcriptura quæ reſpicit ad orientem, hoc eſt ad Chriſtum: de quo
Zach. 6. ait Zacharias: Oriens eſt nomen eius. Dicitur autem reſpicere ad Chriſtum, quia de eo loquitur: ille eſt eius ſcopus. Ipſe enim ait apud Ioannem: Scrutamini ſcripturas, quia ipſæ ſunt, quæ teſtimonium perhibẽt de me. Fuit autem clauſa porta hæc ſex diebus laboris, Ioan. 5. de quibus dixit Deus: Sex diebus operaberis, Exod. 23. hoc eſt, toto legis tempore. Erat enim lex illa laboris plena, de qua ita ait in Actis diuus Petrus: Quid tentatis Deum, imponere iugũ Act. 15. ſuper ceruices diſcipulorum, quod nec patres noſtri nec nos portare potuimus? Fuit autẽ aperta ſabbato, hoc eſt, tempore gratiæ, & quietis animarum, cùm Chriſtus dixit: Venite ad me omnes, qui laboratis & onerati Matt. 11 eſtis, & ego reficiam vos: et inuenietis requiẽ animabus veſtris. De diuina ſcriptura ante aduentum Chriſti dixit Dauid: Tenebroſa aqua in nubibus aeris. Psal. 17. Nubes prophetę ſunt, et diuinarum literarum ſcriptores, de quibus ait Eſaias: Qui ſunt hi, qui vt nubes volãt? Eſai. 60. Aqua tenebroſa eſt doctrina obſcura, quæ erat in his nubibus tenebris cooperta. Nulla enim mentis acies tam perſpicax eſſe poterat, quę per ſe Deum in diuina ſcriptura latentẽ perciperet, ſublimia eius arcana penetrando. Id voluit ipſe Deus ſignificare, cùm veniens ad Moyſen legem laturus, montem Horebum nube cooperuit denſa, et Moyſi faciem obtexit velo, Exod. 19. & Salomonium templum obſcura Exod. 34. nebula impleuit, & arcã fœderis velo iuſſit 2. Cor. 3. cooperire. At Chriſtus Dei filius, ſplendor 3. Reg. 8. gloriæ, et figura ſubſtantiæ eius, ipſas diuinas Exod. 40 literas explicauit. Qua de re alibi diſſeruimus. Hebr. 1. Poteris per hanc portam intelligere paradiſi ianuam, quæ toto tẽpore legis veteris fuit clauſa, & poſt Chriſti mortẽ aperta: ipſe enim dixit latroni: Hodie mecum eris in paradiſo. Luc. 23. Hæc cælorum porta aperta fuit ſabbato, hoc eſt, tempore gratiæ, & in neomenia, in feſto calendarum, quod erat in nouilunio. Tempus gratię feſtum eſt, et noua luna, quando omnia innouata ſunt, de quo tempore dixerat regius ac diuinus vates: Cantate Domino canticum nouũ, cantate Dño Psal. 95. omnis terra. Feſtiuitates enim legis antiquæ tẽpus gratiæ adſibilabant. Ideo ait in epiſt. ad Coloſ. D. Paulus: Nemo vos iudicet in cibo, Coloſſ. 2. aut potu, aut in parte diei feſti, aut neomeniæ, aut ſabbatorũ, quæ ſunt vmbra futurorum. Hæc cæli porta nobis etiã dum in terris vitã degimus, clauſa eſt, quod explicare volens Ezech. ait: Erit clauſa ſex diebus, in quibus opus fit. Tẽpus vitæ noſtræ tẽpus laboris appellatur. Homo enim, vt dicitur in lib. Iob Iob. 5. naſcitur ad laborem, ſed aperitur porta hæc iuſtis in morte, qui ea æternam ingrediuntur beatitudinẽ. Hęc eſt porta illa, de qua ait diuinus pſaltes: Hæc eſt porta Dñi, iuſti intrabũt per eã. Psa. 117 Et quoniã ſempiterna requies appellatur ſabbatiſmus, iuxta id quod ait D. Paulus in epiſt. ad Hebręos: ideo ait Ezechiel eam ſabbato aperiri, & ſolennitate neomeniæ, quando viri ſancti è corporum vinculis

euolantes nouam vitam ingrediuntur, vbi
æuo ſempiterno in cæleſti patria oblectãtur.
Mundus hic eſt veluti venter quidam natu-
ræ, in quo ſumus, quamdiu hic vitam degi-
mus, quo autem die migramus à vita, naſci-
mur, & tunc viuere incipimus: vnde mors
ſanctorum natale eorum dicitur. Duo ſunt
vteri, alter matris, alter naturæ, egredientes
ab vtero matris ingredimur vterum naturę,
& exeuntes ab vtero naturę, atque in lucem
editi, vitam veram adipiſcimur, quã nec ca-
ſus poteſt eripere, nec inuidia labefactare,
nec vetuſtas vlla conſumere. Qui enim in
gratia moriuntur, aut ſtatim conſequuntur
æternam beatitudinẽ, ſi purgati diſcedũt, aut
in purgatorium relegãtur, donec purgari ad
gloriam transferantur immortalem. Poteris
per portam hanc rerum diuinarum cõtem-
plationem intelligere, quæ nobis clauſa eſt,
quando diebus laboris, hoc eſt exterioribus
occupationibus deſtinemur, præſertim ſi hi
labores ſunt opera ſeruilia, hoc eſt peccata,
his enim occupati à cæleſtium myſteriorum
contemplatione impedimur, & ab arcanis
diuinarum literarum intelligendis retarda-
mur. Sin autem quieſcimus, & ſcelera relin-
quimus, aperitur nobis porta cæleſtis philo-
ſophiæ, & diuinæ ſapientiæ, qua præceptrice
poſſumus alta myſteria contemplari, & in
tranquillitate vitam traducere, cupiditatum
ardore reſtincto, affert enim diuinarum re-
rum contemplatio pacem animo, eumque
ſuauitate reficit, & concordia quadã placat
Pſal. 38. & lenit. Et in hac trãquillitate incẽditur ani-
mus igne illo charitatis, de quo dicebat diui-
1. Cor. 3. nus pſaltes: In meditatione mea exardeſcet
ignis. Et vt ait D. Paulus in ſecũda ad Corin-
thios: Reuelata facie gloriã domini ſpeculã-
tes in eandẽ imaginẽ trãsformamur à clari-
tate in claritatẽ, tanquam à Dñi ſpiritu. Hæc
eſt admirabilis illa requies, ad quã aſpirabat
Pſal. 54. Dauid dicens: Quis dabit mihi pennas ſicut
columbæ, & volabo, & requieſcam. Ideo ait
Ezechiel, portam hanc ſabbato aperiri, cùm
ad mentis quietẽ accedimus, et exterioribus,
quæ diſtrahunt, relictis, interiorem animi ſe-
curitatem quærimus, qua Deũ inuenire poſ-
ſimus, & in eius ſuauitate conquieſcamus.
Hic eſt admirabilis ſabbatiſmus, & præclara
neomenia, cùm anima diuinę contẽplationi
dedita alitur ad ęternitatẽ cæleſtẽ, & nouita-
te vitæ, nouilunio puritatis à ſole iuſtitiæ il-
luſtratur. Alioquin qui ſceleribus imbutus, et
vitiis obſtinatus ad hanc acceſſerit contẽpla-
tionem, perniciem ſibi fortè comparabit, eſt
Exod. 19. enim in libro Exodi literis mandatũ, eſſe la-
pidibus interficiendam beſtiam, quæ montẽ
tetigerit, per quem contemplationis altitudo
Prou. 25 ſignificatur. Et in Prouerb. ait Salomõ: Qui
ſcrutator eſt maieſtatis, obruetur à gloria.

Sed & in die calendarum aperietur Primus
dies mẽſis erat dies calendarũ, & appellaba-
tur neomenia, hoc eſt nouiluniũ: nam apud
Hebræos ſemper menſis incipiebat à noui-
lunio, eratque dies ille ſolennis. De quo dici *Pſal. 80.*
tur in pſalmo: Buccinate in neomenia tuba,
in inſigni die ſolennitatis veſtræ.

Et facient ſacerdotes holocauſtum eius Hoc
eſt, offerent ſacerdotes holocauſtum princi-
pis. Princeps illud ſacerdotibus offerebat, illi
autem Deo.

Adorabit ſuper limen portæ Id eſt, princeps
incuruabit ſe apud limen portæ adorando
Deum.

Ad oſtium portæ illius. Id eſt, ad ingreſſum
illius portæ orientalis.

Sex agnos immaculatos Hoc eſt, integros
& mundos abſque labe, & corporis defectu.
Locutus fuerat de ſacrificio principis, nũc ex-
plicat numerum & puritatem immolando-
rum. Pro ſex diebus laboris offeret ſex agnos
immaculatos. Inſinuat omnia principis ope-
ra immaculata eſſe debere, & Deo oblata.
Offeret etiam arietẽ, qui oues ducit, hoc eſt
intellectum, iuxta id, quod ait Apoſtolus in
ſecunda ad Corinthios: In captiuitatem re- *2. Co. 10.*
digentes intellectum in obſequium Chriſti.
Poſtea ait, offerendũ eſſe vitulum de armẽ-
to, hoc eſt domandũ eſſe appetitum, et con *Galat. 6.*
tinentiæ fræno coercendũ, vt iuxta Apoſtoli
ſententiam: Stigmata domini Ieſu in corpo
re noſtro portemus. Ipſe enim in ſecunda ad *2. Cor. 4.*
Corinthios, Semper, inquit, mortificationẽ
Ieſu Chriſti in corpore noſtro circunferẽtes,
vt & vita Ieſu manifeſtetur in corporibus
noſtris. Et iungenda eſt ſimila, quæ eſt pu-
ra & exquiſita farina, hoc eſt, oratio, quæ eſt
animi refectio, cui addendum eſt oleum mi-
ſericordiæ erga pauperes. Et ita manet abſo-
lutum principis ſacrificium, ſi fuerit cũ oleo
clementiæ & miſericordiæ conditum, & de-
coratũ. Nihil eſt tam regiũ, tam illuſtre, quã
miſereri afflictorum, opẽ ferre ſupplicibus,
excitare iacentes, occidẽtibus opitulari, cõtrà
verò nihil tam abiectum, quam ad ſummũ
principatum acerbitatem & immanitatem
adiungere. Nihil eſt in principe laudabilius
placabilitate & clementia, quantum appro
bãdam dicimus, cùm adhibetur ſeueritas, ita
iuſtitia exigẽte, ſine qua adminiſtrari reſpu-
blica non poteſt.

Et ſacrificium ephi per arietem. Hoc eſt,
cum quolibet ariete offeret epham ſimilæ,
quot fuerint arietes, tot erunt ephæ farinæ
puriſſimæ.

*In agnis autem ſacrificium, quod dederit ma-
nus eius, &c.* Sẽſus eſt: Cùm obtulerit agnos
offeret tot ephas, quot manus eius dare po-
tuerit iuxta eius arbitrium & facultatem.
Quot autem ephas farinæ obtulerit, tot hin
olei offeret. Epha ſeu ephi et hin, vt diximus
menſuræ erant illius temporis.

Sex agni & arietes. In margine eſt, et aries,
& ita habent nõnulli codices correcti. Paulò
antè loquens de ſabbati holocauſto dixerat:
Sed agnos immaculatos, & arietem imma-
culatum.

eulatum. Eodem modo erat in calendis, ſed
offerebatur præter hęc omnia vitulus de armento immaculatus.

Et ephi per vitulum, ephi quoque per arietem. Hoc eſt, cùm obtulerit vitulum, offeret etiam menſuram ephæ, & ſimiliter cùm obtulerit arieté. Quot fuerint vituli & arietes, tot erunt ephæ.

Sicut inuenerit manus eius. Hoc eſt, pro eius facultate & arbitrio.

C Cumq́ue ingreſſurus eſt princeps, per viam veſtibuli portæ ingrediatur, & per eandē viam exeat. Et cùm intrabit populus terræ in conſpectu Domini in ſolennitatibus: qui ingreditur per portam aquilonis, vt adoret, egrediatur per viam portæ meridianę, porrò qui ingreditur per viam portæ meridianæ egrediatur per viā portæ aquilonis, non reuertetur per viam portæ, per quam ingreſſus eſt: ſed è regione illius egredietur. Princeps autē in medio eorum erit, cum ingredientibus ingredietur, & cum

D egredientibus egredietur. Et in nundinis & ſolennitatibus erit ſacrificiū ephi per vitulū, & ephi per arietem: in agnis autem erit ſacrificium, ſicut inuenerit manus eius, & olei hin per ſingula ephi. Cùm autē fecerit princeps ſpontaneum holocauſtum, aut pacifica voluntaria Domino, aperietur ei porta, quæ reſpicit ad orientem, & faciet holocauſtum ſuum, & pacifica ſua, ſicut fieri ſolet in die ſabbati: & egredietur, claudeturq́ue porta, poſtquam exierit. Et agnum eiuſdem anni immaculatum faciet holocauſtū quotidie Domino: ſemper manè faciet illud. Et faciet ſacrificium ſuper eo cata manè manè ſextam partem ephi: & de oleo tertiam partem hin, vt miſceatur ſimilæ: ſacrificium Domino legitimum, iuge atque perpetuum. Faciet agnum & ſacrificium, & oleum cata manè manè holocauſtum ſempiternum.

Cúmque ingreſſurus eſt princeps. Explicat per quas portas templi ingredi, egredique oporteat.

Cùm intrabit populus terra in conſpectu Domini in ſolennitatibus. Tres erant ſolennitates præcipuæ, nempe paſcha, ſcenophegia, et
pentecoſte, quas hic intelligit, de quibus agi
tur cap. 23. Leuitici. *Leuit. 23*

Non reuertetur per viam porta, per quā ingreſſus eſt. Qui eadem porta redit, qua ingreſſus eſt, retro aſpicit, & rei illi, ad quam acceſſerat, terga vertit. Præcipiebat Deus vt qui templum adibat, & vſque ad portā ſancti ſanctorū accedebat, per aliam egrederetur portam, ne propitiatorio terga verteret, cùm exiret. Sunt nonnulli, qui calamitatum anguſtiis oppreſſi ad Deum cōfugiunt, pias ad illum fundentes precationes, & ad Chriſtum Deum noſtrū, quem Deus propoſuit
propitiatorē per fidem in ſanguine ipſius, *Rom. 3.*
vt ait D. Paulus, qui eſt propitiatio pro peccatis noſtris, vt ait D. Ioannes, ſupplices ac- *1. Ioan. 2*
cedunt, eiusq́ue diuinam miſericordiā vocibus lamentabilibus implorant. At remedio impetrato Deum ipſum relinquunt, & ab eo declinantes præbēt terga fugæ, & cùm deberent beneficij memoriam colere obſeruantia perpetua, illius penitus obliuiſcūtur.
Vt qui aqua indigent, ſe conferunt in fontē,
oculos in eum dirigentes, ſed hauſta aqua, & *Simile.*
plena hydria reuertuntur, fontique terga vertunt, ſic multi periculis cincti, & ærumnis vndique oppugnati ad fontem miſericordiæ confugiunt, ſed aqua remedij impetrata, fontem illum aquę viuæ cōtemnunt, qui
ait apud Ieremiam: Me dereliquerunt fontē *Ierem. 2.*
aquæ viuæ. Cùm verſarentur in gemitu & calamitate, abſtraxerunt ſe à peccato, fecerunt pia vota Deo, & ad virtutum montem feſtinarunt: ſed erepti à periculo reſpexerunt retro, & ad priſtina ſcelera redierunt. Debe-
rent quidem vltrà procedere, & retro non
aſpicere. Id voluit Deus ſignificare præci- *Geneſ 19*
piens egredientibus à Sodomorum ciuitate *Luc. 9.*
ne retro reſpicerent, & mittentibus manum
ad aratrum, ne oculos leuarēt poſt terga. Id
intuens D. Paulus in epiſtola ad Philippēſes *Philip. 3.*
aiebat: Quæ quidem retro ſunt, obliuiſcens, ad ea verò quæ ſunt priora, extendens me ipſum, ad deſtinatū perſequor, ad brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu.
Oportet igitur ſeruare perpetuā in recta vi- *Pſa. 83.*
uendi ratione conſtantiam, & vt verbis vtar regij vatis, ire de virtute in virtutem, donec videatur Deus in Sion. Sed quoniam ob humanam fragilitatem non poſſumus ſemper Deum contemplari, & opus eſt contemplationem & orationem interdum intermittere, & corpori neceſſaria quærere, præcipit Deus, vt ita hoc fiat, ne illi terga vertamus. Id volens diuinus noſter vates oſtēdere, ait iuſſiſſe Deum, ne qui ad templum per portam auſtralem ingrederentur, per eandem redirent, ſed per aquilonarē, & è conuerſo.

Princeps autem in medio eorum erit. Princeps in medio debet eſſe omnibus conſu-
lens, vt cor in medio corporis, vt ſol in me- *Similia.*
dio planetarum, vt centrū in medio ſphęræ, vt ſignum in medio ſcopi.

Vt in nundinis. Hoc eſt in diebus feſtis. Poteris per nundinas mercaturam & negotiationem ſpiritualem intelligere, de qua illud intelligitur apud Lucā: Negotiamini, dum venio. *Luc. 19.*

Spontaneum holocauſtum. Ideo holocauſtum hoc dicitur ſpontaneum, quia ad illud faciendum nullo iure tenebatur. Vel omne ſacrificium dicitur ſpontaneum, quia ſponte fieri debet, non coactè. Ideo aiebat Dauid: *Pſal. 53.* Voluntariè ſacrificabo tibi Domine. Et Chriſtus Deus noſter: *Matt. 13* Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito in agro, quem qui inuenit homo, abſcondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuerſa quæ habet, & emit agrum illum. Optimum eſt pro Chriſto comparando, teipſum relinquere, & vendere omnia quæ habes, ſed quoniā hoc debet eſſe libenter, apponuntur hæc verba: Et præ gaudio illius. Eodē modo Eſaias: *Eſai. 12.* Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris.

Aperietur ei porta, quæ reſpicit ad orientē. Hoc eſt, porta orientalis, quæ ſex diebus laboris erat clauſa, aperietur, cum princeps fecerit holocauſtum ſpontaneum, aut pacifica voluntaria, quemadmodum ſolet in die ſabbati aperiri. Itaque etiam in profeſtis & diebus laboris erit feſtum, cùm princeps holocauſtum voluntarium immolauerit. Permittebat Deus tot feſta, vt ipſe laudaretur, & homines requiem ſuis laboribus interponerent. Optimi ſunt honeſti labores, ſed omnia debet ratione quadam omnium motionum moderatrice temperari: nam nimij & continui labores obſunt magis quā proſunt. Eſt interdum laboribus miſcenda quies, illiſque interponenda honeſta quædam oblectatio. Nam ſi omnis lætitia denegetur naturæ, in nullaque humanitatis iucunditate verſetur homo, nequaquam labores poterit ferre, ſed illis penitus obruetur. Non conſiſtit beata vita in ludo & ioco, ſed in virtutū actionibus, at quoniam perpetuum laborē ferre non poſſumus, ceſſatione opus eſt aliquando. Non eſt tibi quidem viuendum, vt ludas, hoc enim ſtultum eſt & puerile, ſed ludere aliquando honeſtè, vt ſerias res gerere poſſis, fuit ſemper ſapientium virorum ſententia conceſſum. Hoc aſſeruit grauis ille Anachaſis, quem hac in re citat & ſequitur Ariſtoteles in decimo ethicorū. Hæc eſt diui Auguſtini ſententia in ſecundo de muſica, quem ſequitur diuus Thomas in ſecūda ſecundæ quæſtione 268. Arundo non creſcit abſque nodis: erigitur ſurſum geniculatim, & in nodo tantiſper quieſcit: & *Simile.* poſtea iterum ſurgit, & ſurſum tendit. Genicula illa & internodia ſunt veluti quietes, & à laboribus ceſſationes. Naſcitur ex radice calamus, diffunditque herbeſcentem viriditatem, quæ nixa fibris ſtirpium ſurſum creſcit, culmoque geniculato ſurſum erigitur, & creſcens efficit nodum, in quo quieſcit, deinde iterum ſurgit, & laborat. Eodem modo nos oportet dare operam virtuti, & illud cum labore ad veram laudem directum iter diligere: ſed vt illud tolerare poſſimus, debemus inter nodia quædā efficere, in quibus à laboribus interdum ceſſemus, & ſeruato decore quieſcamus. Sed ſuimus ſtatim aſcenſuri, & reuerſuri ad laborē, ne ſi fuerimus turpi otio dediti, vincat voluptas rationem, & falſis delicijs, quæ celeriter decidūt, & defloreſcunt, capiamur. Vt inculta terra *Simile.* gignit tribulos & ſentes, ſic homo otioſus impias gignit cogitationes, & ſcelera nefaria producit. Vult Deus, ne vitam deſidia & inutili ſilentio tranſeamus, veluti pecora, quæ natura terræ prona, ventrique obedientia finxit. In labore, dixit Deus Adamo, co- *Geneſ 3.* medes omnibus diebus vitæ tuæ. Et in libro Iob ſcriptum legimus: Homo naſcitur ad *Iob. 15.* laborem. Et diuus Paulus: Si quis, inquit, *2. Theſ. 3* non vult laborari, non manducet. Et diuus Hieronymus: Nullus labor durus, nullum tempus longum videri debet, quo gloria æternitatis acquiritur. Et Pittachus apud Raphaelem Volaterranū: Totius honeſti dux, & fundamentum continentiæ labor in primis eſt. Et Heſiodus apud Stobæum: Per labores virtus incedit. Et Plato: Breues virtutis labores æterna voluptas ſequitur. Quo fit vt viri ſapientes laborent, etiam cùm a labore ceſſare videntur. Notum eſt illud Scipionis Aphricani, nunquā ſe minus otioſum eſſe, quàm cum otioſus, nec minus ſolùm, quàm cùm ſolus eſſet. Sed quoniam relaxare animum poſſumus, dummodò caueamus intemperantiam, & meminerimus verecundiæ, dedit Deus ſabbata & alia feſta, quibus eum laudibus efferremus, & poſſemus cultui diuino vacare, atque laboribus noſtris honeſtam quietem & lætitiam interponere.

Clauděturq; porta. Hoc erat in holocauſto ſpontaneo & pacificis, tunc enim claudebatur porta, cùm primū princeps exibat. In ſabbatis verò & calendis nō claudebatur porta vſque ad veſperas.

Cata manè. Hoc eſt, iuxta manè. Ac ſi dicat: Singulis diebus manè. Loquitur de ſacrificio quod quotidie tempore aurore fiebat. Eſt enim tempus hoc precibus & ſacrificiis aptum. Cùm rex Dauid eſſet ab hominum cœtu ſeparatus ob regis Saulis inſidias, & ab eo in deſertas & incultas ſolitudines pulſus, vbi pietatem alebat in diuino lumine contemplando, aiebat: Deus Deus meus *Pſal. 62.* ad te de luce vigilo. Et alibi: Quoniam ad *Pſal. 5.* te orabo Domine manè, exaudies vocem meam. Et ſubdit ſtatim: Manè aſtabo tibi, & videbo. Ac ſi dicat: Tempore matutino aſſiſtam ſupplex miſericordiæ tuę, & erectis in cælum oculis intuebor, dum mihi calamitatibus preſſo opem tuleris. Et iterum: *Pſal 87.* Manè oratio mea præueniet te.

Faciet agnum. Hoc eſt, offeret agnum.

Eodem modo facere bouem eſt illud immolare, aut parare ad immolandū: quo tro-
3. Re. 18. po vtitur ſacra ſcriptura tertio Regum 18. Vnde Macrobius Aurelius libro tertio Saturnalium enarrans illud Vergelij: Cùm faciam vitula, &c. hæc verba literis mandauit: Vitula dixit pro vitulatione, quod nomen eſſe ſacrificij ob lætitiam ſacti ſuperius expreſſimus Cùm faciam vitula, id eſt, cùm faciam rem diuinam nō oue, non capra, ſed vitula. Tanquam dicat: Cùm vitulam pro frugibus ſacrificauero.

Hæc dicit Dominus Deus: Si dederit princeps donum alicui de filiis ſuis, hæreditas eius filiorum ſuorum erit: poſsidebunt eam hæreditariè.
F Si autem dederit legatum de hæreditate ſua vni ſeruorum ſuorum, erit illius vſque ad annum remiſsionis, et reuertetur ad principem: hæreditas autem eius filiis eius erit. Et non accipiet princeps de hæreditate populi per violentiam, & de poſſeſsione eorum: ſed de poſſeſsione ſua hæreditatem dabit filiis ſuis: vt non diſpergatur populus meus vnuſquiſque à poſſeſsione ſua. Et introduxit me per ingreſſum, quæ erat ex latere portæ in gazophylacia ſanctuarij ad ſacerdotes, quæ reſpiciebant ad aquilonem: & erat ibi locus vergens
G ad occidentem. Et dixit ad me: Iſte eſt locus, vbi coquēt ſacerdotes pro peccato, & pro delicto: vbi coquent ſacrificium, vt non offerant in atrio exteriore, & ſanctificetur populus. Et eduxit me in atrium exterius: & circunduxit me per quatuor angulos atrij: & ecce atriolum erat in angulo atrij atriola ſingula per angulos atrij. In quatuor angulis atrij atriola diſpoſita: quadraginta cubitorū per longum, & triginta per latum menſuræ vnius quatuor erant. Et paries per circuitū ambiens quatuor atriola: & culinæ fabricatæ erant ſubter porticus per gyrum. Et dixit ad me: Hæc eſt domus culinarum, in qua coquent miniſtri domus Domini victimas populi.

Si dederit princeps domū alicui de filiis ſuis. Locus eſt de principe, nunc de eius hæreditibus loquitur. Senſus eſt: Si princeps aliquid in filios ſuos contulerit, ipſi illud habebunt in perpetuum, ea portio ſemper eorum erit in perpetuam hæreditatē. Sin autem dederit aliquid ſeruis, illud habebunt ſerui vſque ad tempus, nimirum vſque ad annū remiſſionis, hoc eſt vſque ad annum iobilei, qui erat anno quinquageſimo, in quo omnia ad priorem Dominum reuertebantur, vt con-
ſtat ex Leuitico. Poteſt hoc referri ad annum *Leui. 25.*
ſeptimum, qui appellabatur annus remiſſio- *& 27.*
nis, vt conſtat ex libro Deuteronomij. Itaq; filij habebunt firmam proprietatē, ſerui autem vſum duntaxat, vel fructū pro tempo-
re. Nam vt ait apud Ioannē Chriſtus Deus *Ioan. 8.*
noſter: Seruus non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternū. Filij dei
ſunt illi, de quibus ait diuus Ioannes: Quot- *Ioan. 1.*
quot autem eum receperunt, dedit eis poteſtatē filios Dei fieri. Impij verò ſerui vocantur nequā, & ſerui peccati: iuxta illud euan-
gelicum: Serue nequam, omne debitum di- *Matt. 18*
miſi tibi, quoniam rogaſti me, &c. & illud: *Ioan. 8.*
Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Id intelligens diuus Paulus aiebat in epiſtola ad
Galatas: Quoniam autem eſtis filij Dei, mi- *Galat. 4.*
ſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra clamantem abba pater. Itaque iam non eſt ſeruus, ſed filius, quod ſi filius, & hęres per deū. Eſt autē hæc hæreditas gloria æterna, quam iuſti obtinēt, qui filij Dei ſunt: impiis autem dantur ad tempus bona temporalia, quæ illis in morte auferuntur, quoniam ſunt ſerui. Quare mundi diuitiæ non ſunt verè in bonis connumerandæ, quoniam nullā habent firmitudinem, nullā perpetuitatē: & ab impiis hominibus ſæpenumero poſſidentur.

Et non accipiet princeps de hæreditate populi, &c. Per hæreditatem bona immobilia intelliguntur, per poſſeſſionem verò mobilia. Aſpicis non eſſe principem dominum ſubſtantiæ populi. Imò debet ſubditos defendere & protegere veluti iuſtitia quædam animata, & lex viua Et ita debet conſeruare populum, vt videatur potiùs populus à principe nutriri, quàm princeps a populo ſuſtentari. aduerte obſecto. In toto hoc capite Ezechiel agit de principe, ſed nuſquam ei adulatur, imò eum monet, & ex Dei parte præcipit, ne quid accipiat violenter ex populi hæreditate & poſſeſſione. Principem ad virtutem hortatur, non autem illi blanditur. At multorum hominū videbis ſcripta principū ſuæ ætatis laudibus referta, etiam ſi videant eorum voluntatem ſolutam, virtutem verò alligatam. Eſt quidem virtus principū laudanda, nam vt aqua humore ſuo arborē educat atque confirmat, & facit adoleſcere, & fructus vberes producere, ſic laus auget & alit aliquando virtutem, eamque pulchriorē
& ſublimiorē reddit. Hac ſimilitudine vſus *Simile.*
eſt Pindarus, à qua depromptum eſt tritum illud & antiquum prouerbium. Virtus lau-

daſa

data creſcit. Aut fortaſſe fuit ſimilitudo à prouerbio deducta. Poſſumus itaque principum rectè facta laudibus efferre, & perpetuis conſignare monimentis, non autẽ omnes eorum actiones ſiue pias, ſiue impias indifferenter & ſine delectu admirari, & adulari, & laudibus extollere. Hoc enim eorum eſt proprium, qui ficto amore principũ fauorem & gratiam captare & aucupari concupiſcunt. Quin potius illi, quorum intereſt eos monere, non debent neceſſariam veritatem ſilentio tranſire, ſeruato tamen illis honore & decoro, ſed eorũ ſcelera, ſi in ea inciderint, leniter, ſed grauiter & ſapienter reprehendere. Alexandrũ Magnum ſcriptum legimus eieciſſe ab aula ſua quendã philoſophum, cuius familiaritate vſus diu fuerat, quòd eum nunquam reprehendiſſet. Interrogatus enim à philoſopho, cur eum dimitteret, & à conſuetudine ſua longius propelleret: Quia, inquit, aut errores & defectus meos intelligis, aut non intelligis, ſi eos non intelligis, es inſipiens, ſin autem intelligis, adulator, qui me nunquam eorũ admonuiſti. Ideo familiaritati tuæ nuntium remitto, quia eius conſuetudinem repudio, qui aut ignorãtia laborat, aut adulationibus vtitur. Oportet magnos principes ſapientibus illis familiariter vti, qui illis veritatem dicãt. Vides igitur opus eſſe ſapientibus labentẽ principem ad decus excitare, errantem ab errore deducere, eius flagitia reprehendere, ei denique ſuadere optimum eſſe portum pereunti mutationem conſilij, & impij propoſiti re-
Simile. uocationem. Sed hoc agant moderatè, ſimiles legibus, quę hortantur, reprehendũt, prohibent, & præcipiunt, ductæ non iracundia, ſed æquitate, non impetu, ſed moderatione. Interrogatus Antiſthenes philoſophus cur magnates voce ſuppreſſa reprehenderet, & non queribunda, reſpondit Veſpas itidem ſonum, haud magnũ alis excitare, aculeum tamen acerrimum habere. Diuus Paulus in
Galat. 6 epiſtola ad Galatas ita ait: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis. Si quilibet homo incidens in flagitia eſt leniter & modeſtè reprehendendus, quãtò magis princeps, qui eſt in ſublimi dignitate conſtitutus? Aſpicis hoc loco iuſtum ac ſapientem Ezechielem de principe loqui, ſed nec illi aſſentari, nec in eum irruere, & contumeliam iacere. Monet illũ, & Dei nomine præcipit, ne ſubditos ſpoliet, cùm non ſit opum populi Dominus, ſed eius rector & conſeruator, cuius eſt, commoda ſuorũ defendere, non diuellere, omnes eadẽ æquitate continere, gerere perſonam regni, ſuſtinere decus, ſeruare leges iura deſcribere, & omnium gubernationem fidei ſuę commiſſam meminiſſe. Debẽtur principi tributa, quibus poſſit ſuſtentari, dignitatem ſuam tueri, regnum in pace & iuſtitia regere, & aduerſus hoſtes protegere & conſeruare. Ideo ait di- *Rom. 13.*
uus Paulus: Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem. Vbi perpende, non dixiſſe Apoſtolũ: Date tributa, ſed reddite, inſinuans nõ eſſe tributum donationem gratis datam, ſed opus iuſtitiæ principi debitum. Id dixerat antea iis *Matt. 22*
verbis Chriſtus Deus noſter: Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. At non licet principi ſubditorum diuitias *Simile.*
diripere, ac ſi eſſet earum dominus. Vt ſol illuminat lunã, quæ abſque illo nullã emitteret claritatem, quoniã omnem lucẽ ſuam accipit à ſole, ſic princeps fauore ſuo ſubditum illuſtrat, qui abſque principis beneuolentia in obſcuritate iaceret, nulloque ſplendore micaret. Videmus enim in eum omniũ oculos eſſe coniectos, quem princeps proſequitur fauore, eumque in hominũ celebritate verſari, quem princeps laudibus extollit. Solet enim populus principẽ imitari. Quo fit, vt ſi princeps iuſtus ſit & pius, populus iuſtitiam colat & pietatem, ſin autem iniuſtus & impius, populus plerunque ſe ſceleribus imbuat & contaminet. Nunquam ſubditi ſe tot flagitiis inquinarent, niſi eſſent ad morum corruptelã exemplo ſceleratorum principum incitati.

Et introduxit me per ingreſſum. Nimirum ductor meus.

Iſte eſt locus, vbi coquent ſacerdotes. Non vult Deus ſacrificia cruda, virtutes crudas, veritates crudas. Vult vt omnia hæc in aqua modeſtiæ, ſale prudentiæ, & igne charitatis concoquantur.

Pro delicto, & pro peccato. Hoc eſt, pro ſcelere de induſtria perpetrato, & pro peccato ignoranter admiſſo. Huic interpretationi fauet tranſlatio Septuaginta habens: Pro delicto, & pro ignorantia. Quidam per delictum intelligunt crimẽ omiſſionis, per peccatum verò crimen commiſſionis.

Vt non efferant in atrium exterius, & ſanctificetur populus. Codices correcti habent: Vt nõ efferant in atriũ exterius. Senſus eſt: Sacerdotes coquent intus ſacrificia, ne exeuntes foras populum attingant, qui contactu ſacerdotum ſanctis veſtibus indutorum ſanctus cenſebitur. Vult Deus ſignificare nõ eſſe impuris hominibus alia Dei arcana oſtendẽda. Qua de re capite quadrageſimo ſecundo diſſeruimus.

Et eduxit me in atrium exterius. Hoc atrium erat inter ſecundum murum & tertium, quod exterius appellatur reſpectu interioris, quod erat intra murum tertium, vt ſupra oſtendimus capite 40.

Menſuræ vnius quatuor erant. Id eſt, vnũquodque illorũ quatuor atriolorum ſeu gazophylaciorum vnius atque eiuſdem erat menſuræ. Longitudo vnius aliorum etiam erat longitudo, ſimiliter & latitudo.

Subter

Subter porticus per gyrum. Per porticus intelligit foramina, & ſtructuras quaſdã apertas in parte muri ſuperiore, vbi imponebantur ollæ, ſub quibus erant alia foramina ad ignem ſubiiciendum. Per has colinas, vbi victimæ miniſtrabantur, intelligunt oratoria, vbi ſacerdotes debent Deo ſe ipſos offerre, & dona pro hominum peccatis, quoniã pontifex ex hominibus aſſumptus, vt ait A-
Heb. 5. poſtolus, pro hominibus conſtituitur in his, quæ ſunt ad Deum, vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis.

Annotationes ex Hebræo in caput X L V I.

C*Vm autem fecerit princeps ſpontaneum holocauſtum.* Septuaginta pro ſpõtanea habent ὁμολογίας hoc eſt, confeſſionem. Tunc enim princeps holocauſtum Deo offert, cum ad pœnitentiæ ſacramentũ à Deo inſtitutũ accedens de peccatis ſuis verè confitetur, & demiſſo ac contrito animo ſolutionem quærit à ſacerdote, eſt enim animus deiectus, ac ob ſceleris admiſſi conſcientiam debito dolore confractus, illudque confitens, gratum ſacrificium. Ita namq; ait di-
Pſal. 50. uinus vates: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Fuiſſe autem pœnitentiæ ſacramentum à Chriſto inſtitutum, indicant apertè hæc ipſius verba ad Petrum directa.
Matt. 16 Tibi dabo claues regni cælorum & quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cęlis, et quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis. Tum ad alios
Matt. 18 apoſtolos: Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis ſuper terrã, erunt ligata et in cęlo, & quæcunque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælo. Et poſt reſurrectionem ad
Ioan. 20. eoſdem: Accipite ſpiritum ſanctum, quorũ remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retẽta ſunt. Vult Deus animorum ægritudinibus mederi, & in peccatores conferre ſalutem, ſed in ea conferenda ſacerdotis vtitur miniſterio, vt ille veluti ſpiritualis medicus adhibeat medicinam. Sed oportet ægrum ei vulnus oſtendere, qui eſt à Chriſto medicus conſtitutus. Qui enim fieri poteſt, vt medicus vulneri medeatur, quod ęgrotus oſtendere erubeſcit, et indica-
Simile. re non vult? Vt qui intus habet ſuper abundantes bilis, aut phlegmatis, peſtiferos humores ſtomacho grauiter nocẽtes, ſi vomuerit, leuabitur ægritudine, ſic qui tetra flagitia cõcepit, & ſcelera morrifera admiſit, oportet ea euomere, & ſui ipſius accuſatorem exiſtere, ſi voluerit ſanitatem obtinere, ſin autem de illis confiteri noluerit, intus vrgebitur, & peſtilente criminum humore ſuffocabitur. Quare neceſſe eſt ſacramentum hoc pœnitentiæ adire, & de propriis peccatis confiteri. Hoc enim erit holauſtum Deo gratiſſimum. Vnde Septuaginta pro ſpontaneo holocauſto verterunt confeſſionem holocauſtum. Verùm in Hebraico pro ſpõtaneo eſt נְדָבָה nedhauah, à verbo נָדַב nadhau, quod ſignificat ſponte aliquid elargiri aut offerre, *Exod. 25*
vt in Exodo: Ab omni homine, qui offert vltroneus, accipietis eas. In Hebraico totũ hoc, qui offert vltroneus, eſt vnum verbũ, nempe nadhau. Et poterat locus ille ita etiã Latinè reddi: Ab omni homine, cuius cor ſponte offert oblationem, eam accipietis. Inde deriuatur nomen nadhin, quod ſignificat rem ſpontaneam, & liberalem, & principẽ, ita à liberalitate appellatum. Hoc nomine vtitur *Eſai. 32.*
Eſaias capite trigeſimo ſecundo, vbi cõmunis editio habet: Princeps verò ea, quæ digna ſunt principe, cogitabit, & ipſe ſuper duces ſtabit. Quæ verba poterant in hunc modum verti ex Hebræo: Liberalis autem liberalia cogitat, & ob liberalia facta ad magnam dignitatem euehitur. Id quod dicitur in pſalmo. Spiritu principali confirma me, verti po- *Pſal. 50.*
teſt: Spiritu liberali, ſeu ſpontaneo confirma me. Spiritum ſpontaneum vocat vim illam ſpiritus ſancti, qua animus noſter munitus ſe à voluptatibus ſponte abducit, perturbationes liber coercet, et Dei voluntatẽ promptus lætuſque amplectitur. Quòd ſi legamus ſpiritu liberali ſeu munifico, idẽ ſenſus manebit, ſi quidem vis illa efficit, vt ſe animus noſter liberè deo tribuat. Ac ſi communẽ verſionẽ ſequamur, quam ſequi debemus, quoniam omnibus aliis merito anteponitur, per ſpiritũ principalẽ debemus ſpiritũ ſanctũ intelligere, qui eã ob cauſam dicitur ſpiritus principalis ſiue regius, quia animum, in quo habitat, regit, eſtq; eius princeps, & dux, & protector, & liberator. Diuus Hieronymus vertit: Spiritu potenti. Felix: Spiritu munifico. Quæ omnia in eandem coincidunt ſententiã. Qui enim verè princeps eſt, fortis debet eſſe, & munificus, & ſubditos ſuos tueri, & amplificare, & ad eximiã amplitudinẽ per- *Iob. 15.*
ducere. Vbi nos habemus in libro Iob: Abſtulit quaſi ventus deſideriũ meum, pro deſiderio meo eſt in Hebraico hoc idẽ nomen, ideo verti poterat locus ille: Abſtulit quaſi ventus præcipuum meũ, ſiue principẽ meũ, hoc eſt, animam, quæ in me præcipua eſt. Et quoniam non ei abſtulerat ventus animam quo ad ſubſtantiam, ſed quo ad deſiderium, ideo interpres noſter pro anima, ſiue principe, ſiue præcipua, rectè tranſtulit deſideriũ. Sed quoniam nomen hoc principatum etiã ſignificat, poterat quoque verti locus ille: Rapuit quaſi ventus principatum meũ. Ac ſi diceret: Quemadmodum ventus paleas facilè rapit, & ſtipulas longè propellit, ſic Deus omnes meas diuitias, & potentiam, & honores, quibus apud homines valebam, repentè à me abſtulit, quæ omnia Deo ita volente penitus euanuerunt. Ita enim para-

phraſis Chaldaica locum illũ interpretatur
Id etiam, quod ait pſalmographus: Pluuiam
Pſal. 67. volũtariam ſegregabis Deus hæreditati tuæ:
poterat quoque verti: Pluuiam liberalẽ aut
copioſam deſtillabis Domine hęreditati tuę.
Hæreditatem Dei vocat Hebræorum populum,
quem Deus tanquam agrum hęreditarium
ſumpſerat excolendum, ſuæque miſericordiæ
imbribus copioſis irrigandum. Poteris
per pluuiam voluntariã eam intelligere,
quæ eſt tempeſtiua, & ab hominibus deſiderata.
Vel dicitur voluntaria, quoniam
eam Deus voluntariè tribuit, vel munifica,
quoniam illam ex magnificẽtia ſua largitur,
vel quia copioſa eſt. Hæc pluuia copioſa eſt
cæleſtis doctrina, qua deus irrigat verè Iſraelitas,
hoc eſt, fideles Chriſtianos. Eſt enim catholicus
populus hęreditas illa, de qua dice-
Pſal. 2. bat Deus pater filio ſuo vnigenito. Poſtula à
me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam,
& poſſeſſionem tuam terminos terræ. Sed
hæc pluuia cæleſtis, hæc euangelica doctrina
in torrentes excreſcens caſtra hoſtium euertit,
hæreditatem verò Dei ſalubriter irrigat
& fœcundat. Cùm autem dictio nedhauab,
qua hic vtitur Ezechiel, omnia hæc habeat
ſignificata, poteſt hic Ezechielis locus variè
transferri. Noſter interpres habet: Cùm autẽ
fecerit princeps ſpontaneum holocauſtum.
Septuaginta: Si autem fecerit princeps cõfeſſionem
holocauſtũ. Pagninus ſequitur communem
editionẽ. Poterit locus hic ita rectè
transferri. Porrò cum princeps liberale fecerit
holocauſtum. Ac ſi dicat. Non ſolùm ſabbatis
& calendis aperietur principi Oriẽtalis
porta, ſed etiã diebus profeſtis, ſi in illis munificum
domino obtulerit ſacrificium.

Semper manè faciet illud, & ſacrificium faciet ſuper eo cata manè manè. Loquitur de
ſacrificio quodã, quod erat cotidie nõ veſpere
ſed manè faciendũ, illudque appellat agnũ
immaculatum, & poſtea faciendum eſſe
ait ex ſimila, quæ eſt farina tritici puriſſima.
Ego exiſtimo diuinum vatem reſpexiſſe hoc
loco ad ſanctum Euchariſtiæ ſacramentum,
quod mentis oculis diuino lumine luſtratis
intuebatur eſſe tempore gratiæ in eccleſia
futurum. Et quia in eo Chriſtus realiter cõtinetur,
appellat illud agnum immaculatũ,
Eſa. 53. de quo dixerat Eſaias: Oblatus eſt, quia ipſe
voluit, & non aperuit os ſuum, ſicut ouis ad
occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram
Ioan. 1. tondente ſe obmuteſcet. Et D. Ioannes baptiſta:
Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata
Apoc. 5. mundi. Et D. Ioannes euangeliſta in Apocalypſi.
Et vidi: et ecce in medio throni et quatuor
animalium, & in medio ſeniorum agnum
ſtantem tanquam occiſum, habentem
cornua ſeptem, & oculos ſeptem, qui ſunt
ſeptem ſpiritus Dei miſſi in omnem terram.
Et quoniam materia huius ſacramenti eſt
panis, ait eſſe ex ſimila conficiendũ. Et quoniam
ſanctum miſſæ ſacrificium manè celebratur,
non veſpere, ait eſſe ſemper manè faciendũ.
Agnus paſchalis et mãna fuerũt duę
huius altiſſimi ſacramenti figuræ, de quibus
nũc Ezechiel mentionẽ agit, alludẽs per agnũ
immaculatũ ad agnum paſchalẽ, & per
ſimilam ad manna. Huic interpretationi
fauet verſio, cui diuus Hieronymus adiecit
commentaria, quæ ita habet: Et ſacrificium
ſiue manna faciet ſuper eo manè. Verbum
hoc manna addidit diuus Hieronymus meo
quidem iudicio ex Symmachi editione, quæ
quidem hoc loco mirabilis eſt, et myſterium
redemptionis humanæ per Chriſtũ Ieſum,
qui in hoſtia conſecrata continetur, mirabiliter
explanat. Erat quidem manna panis ille *Exod. 16*
quo fuerunt filij Iſraelis in deſerto nutriti, *Num. 11*
de quo cecinit regius ac diuinus vates: Pluit *Pſal. 77.*
illis manna ad manducandum, panem cæli
dedit eis, panem angelorũ mãducauit homo.
Cæleſtis autem panis, quem nos manducamus,
Chriſtus eſt, de ſeipſo dicens: Ego ſum *Ioan. 6.*
panis viuus, qui de cęlo deſcẽdi, ſi quis manducauerit
ex hoc pane, viuet in æternum, &
panis, quem ego dabo, caro mea eſt pro mũdi
vita. Solitus eſt Deus nos iis rebus à pernicie
liberare, quibus incidimus in perniciem. *Geneſ. 2.*
A ligno ſcientiæ boni & mali ortũ eſt pec- *& 3.*
catum, & à ligno crucis, gratiæ reſtitutio, vt
qui in ligno vincebat, in ligno quoque vin- *Geneſ. 7.*
ceretur. Aquis diluuij mundus periit, aquis
baptiſmi inſtauratus fuit, dicente Dño: Niſi *Ioan. 3.*
quis renatus fuerit ex aqua, & ſpiritu ſancto
non poteſt introire in regnum Dei. Somniis *Gene. 37*
fuit Ioſeph vẽditus et abiectus, ſomniis fuit in *Gene. 41*
excelſa dignitate cõſtitutus. Per cibũ ingreſ- *Geneſ. 2.*
ſa eſt mors dicente Domino: Quocunq; die *& 3.*
comederis ex eo, morte morieris, per cibum *Ioan. 6.*
ingreditur vita, dicente ipſa vita: Qui manducat
me, & ipſe viuet propter me. Hic eſt
panis, qui de cælo deſcendit, qui manducat
hunc panem, viuet in ęternum. De hoc pane
cæleſti, de hoc diuino ſacramento loquitur
in præſenti Ezechiel dicens: Et manna faciet
ſuper eo. Septuaginta pro manna habent
θυσίαν quæ dictio hoſtiã ſignificat, quoniã in
hoſtia conſecrata iã non eſt panis, ſed Chriſti
corpus, panis enim in corpus ſubſtantialiter
conuertitur, ipſe enim Chriſtus ait: Hoc eſt *Matt. 26*
corpus meum. Vbi autẽ Chriſti corpus eſt, *Mar. 14.*
ibi eſt eius ſanguis, eius anima, eius diuinitas, *Luc. 22.*
Itaque in hoſtia cõſecrata totus Chriſtus eſt *1. Co. 11*
verus Deus & verus homo, ſimiliter et in calice,
ſed ſub accidẽtibus ſine ſubiecto exiſtẽtibus
abſconditus. Id intuens ſpiritu prophetiæ
Eſaias has voces emiſit. Verè tu es Deus *Eſai. 45.*
abſconditus. Et noſter Ezechiel: Sẽper manè
faciet illud, &c.

Vſque ad annum remiſſionis. Pro remiſſionis
eſt in hebraico, דרור deror, quæ dictio & remiſſionem
ſignificat, et libertatem, vt in Le *Leui. 25.*
uitico: Sanctificabis annum quinquageſimũ
& vocabis remiſſionem cunctis habitatoribus
terræ tuæ. Vbi pro remiſſionem poteris
vertere

vertere libertatem. Vnde hirundo apud Hebræos hoc nomine appellatur, quòd liberè in hominum domicilijs ædificet. In anno libertatis omnes viri ſapientes, virtutumque ornamentis exculti, qui nunc ſceleratorum principatui ſubijciuntur, veram libertatem conſequentur. Hoc erit tempore illo vltimo, quo mortui ad vitã reuocabuntur, & Chriſtus venerit ad iudicium exercendum. Tunc multi ex illis, qui nũc ſunt ad ſublimẽ euecti dignitatem, & in hominũ celebritate verſantur, in ſempiternam ignominiã, & acerbiſſima tormenta deijcientur, cõtra verò multi, qui modò ſunt ſerui, abiecti, inopes, & nulla denique mundi gloria inſignes, obtinebunt tunc gloriam immortalẽ, & qui iuſtitiam in terra coluerunt, & charitate flagrarũt, æternam in cælis amplitudinem conſequentur.

Luc. 21. Cùm Chriſtus de ſignis vniuerſalis iudicij apud diſcipulos ſuos diſſeruiſſet, addidit: His autem fieri incipientibus reſpicite, & leuate capita veſtra, quoniã appropinquat redẽptio veſtra. Non eſt redemptio niſi præcedat captiuitas, cùm autem adueniante mundi fine appropinquet iuſtorum redemptio, apertè concluditur, eos antea captiuos fuiſſe, & ex conſequente vitam hanc eſſe eorum captiuitatem. Id animo percipiens diuinus vates

Pſa. 125 canebat: Conuertere Domine captiuitatem noſtram, ſicut torrens in auſtro. Tunc erit iobileus iuſtorum, & annus remiſſionis atq; veræ libertatis. Pro anno remiſſionis vertit Pagninus annum libertatis.

In quatuor angulis atrij atriola diſpoſita. Pro diſpoſita eſt in hebraico קטרות cethuroth, à verbo catar, quod ſignificat ſuffire, adolere, diſponere, & ligare. Quare poterat etiã verti locus hic: In quatuor angulis atrij erant atriola ligata, & ita trãſtulit Pagninus. Ac ſi diceret: Erant atriola coniuncta & inter ſe colligata in quatuor angulis atrij. Significare autem verbum hoc ligare, indicat

Gene. 38 locus ille Geneſis: In ipſa effuſione infantiũ vnus protulit manum, in qua obſtetrix ligauit coccinum. Significare autẽ ſuffire ſeu

Eſa. 65. ſacrificare indicat locus ille Eſaiæ: Qui ſacrificauerunt ſuper montes, & ſuper colles, &

4. Re. 18. cæt. Et illud quarti Regum, Vſque ad illud tempus filij Iſrael adolebant ei incenſum. Ideo quidam vertunt atriola fumoſa. Hoc eſt, atriola, in quibus fumus ſacrificiorum apparebat. Poteſt verti: Atriola ſuffimentorum, ſeu ſacrificiorum.

ARGVMENTVM CAPITIS XLVII.

INuenitur aquas è templo fluentes, doctrinã euangelicam, & Apoſtolorum conciones ſignificantes, quæ omnes terrarum oras irrigarunt, & mortalium animos ad æternitatem aluerunt. His aquis irrigati mortales immortales fructus ferunt. Abſoluitur hoc capite diuiſio terræ Iſraeliticæ, quæ fuit capite quadrageſimo quinto inchoata.

CAPVT XLVII.

ET conuertit me ad portam domus, & ecce aquæ egrediebãtur ſubter limen domus ad orientem: facies enim domus reſpiciebat ad oriẽtem: aquæ autem deſcendebant in latus templi dextrum ad meridiem altaris. Et eduxit me per viam portæ aquilonis. Et conuertit me ad viam foras portam exteriorem, viam quæ reſpiciebat ad orientem: & ecce aquę redundantes à latere dextro. Cùm egrederetur vir ad orientem, quia habebat funiculum in manu ſua, & menſus eſt mille cubitos, & traduxit me per aquam vſque ad talos. Rurſumque menſus eſt mille, & traduxit me per aquam vſque ad genua: & menſus eſt mille, & traduxit me per aquam vſque ad renes. Et menſus eſt mille torrentem, quem non potui pertranſire, quoniam intumuerant aquæ profundi torrentis, qui non poteſt tranſuadari. Et dixit ad me: Certè vidiſti fili hominis. Et eduxit me, & conuertit ad ripam torrentis. Cùmque me conuertiſſem: ecce in ripa torrentis ligna multa nimis ex vtraque parte. Et ait ad me. Aquæ iſtæ, quæ egrediuntur ad tumulos ſabuli orientalis, & deſcendunt ad plana deſerti, intrabunt mare, & exibunt, et ſanabuntur aquæ. Et omnis anima viuens, quæ ſerpit, quocunque venerit torrens, viuet: et erunt piſces multi ſatis, poſtquã venerint illuc aquæ iſtæ, ſanabuntur: et viuent omnia, ad quæ venerit torrens. Et ſtabunt ſuper illa piſcatores: ab Engaddi vſque ad Engallim ſiccatio ſagenarũ erit: plurimæ ſpecies erunt piſcium eius, ſicut piſces maris magni multitudinis nimiæ.

A

B

EXPLANATIO.

ET conuertit me. Nimirũ ductor meus. Quaſi dicat: Vir ille, qui mihi ædificium oſtendebat, cõuertit me ab atrio

exteriore, vbi erat domus culinarum, in quibus victimæ coquebantur, ad portam tēpli, ex qua egrediebantur aquæ veluti fontis ſcaturientis. Fluebant quidem hę aquę ex limine & oſtio ſancti ſanctorum, & declinabant ad latus dextrum per partem meridionalē: egredientibus enim è templo manebat latus eius dextrum ad meridiē. Aquæ verò fluebant ad orientem: nam porta pręcipua templi, vt diximus, erat ad orientē. Fluebant autē aquæ per templum, & per eius porticū, vnde veniebant ad atrium exterius, ſemper verſus oriētem, quò frons templi vergebat. Hic fluuius è limine ſanctuarij ſcaturiens, & fluens longiſſimè, eſt doctrina euāgelica per totum orbem diffuſa, quæ omnes nationes ad veri dei cultum reuocauit. De illa ait Eccleſiaſti-
Eccl. 15. cus: Aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum.
Pſa. 22. Et regius vates: Super aquam refectionis
Ioel. 3. educauit me, animam meam conuertit. Et Ioel propheta: Et erit in die illa: ſtillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lacte, & per omnes riuos Iuda ibunt aquæ, et fons de domo domini egredietur, & irrigabit torrentem ſpinarum. Aſpicis quàm apertè Ioel de hoc fonte locutus ſit, qui erat è templo domini fluxurus: & de eius aquis, quibus erant homines rigandi, & ad vitam beatam
Zach. 3. alendi. De illis ait ita Zacharias: In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ieruſalem, in ablutionem peccatoris & menſtruatæ. Hæ aquæ ſunt conciones euāgelicæ, & cæleſtis Chriſti doctrina, & perenne atque amœnum diuinarum literarū flumen. Manabat autem ab oſtio et limine ſanctuarij, quia exordium habuit à Chriſto ſaluatore noſtro, qui eſt limen & porta ſan-
Ioan. 14. ctuarij, hoc eſt oſtium cæli, & via, & ve-
Ioan. 10. ritas, & vita. Ipſe de ſe ait: Ego ſum oſtium, per me ſi quis introierit, ſaluabitur. Tu verò mentis oculis intuere excellentem ordinem, pulchramq; diuinæ diſpenſationis diſpoſitionem. Deſcripſit diuinus vates templū nunc verò mirabilem fluuium ab illo manantem: quoniam futurum erat, vt conſtitueretur eccleſia Chriſti, & inde viuificæ ſalutareſque aquæ euangelicæ doctrinæ, et baptiſmi, & gratiæ, à Chriſto productæ per eā deriuarentur, & fluerent. Sed non exeunt è templo niſi porta ad orientem reſpiciente, nec fluunt per templum latere ſiniſtro, ſed
Luc. 1. dextro, quia ad Chriſtum tendunt, qui eſt oriens cæleſtis, qui viſitauit nos oriens ex alto, & vitia deteſtantur per ſiniſtram ſignificata, virtutes autem quærunt, quæ per dextram intelliguntur.

Et eduxit me per viam portæ aquilonis. Eductus eſt propheta ad orientē, ſed per aquilonem: quoniam ad ſplendorem virtutum, & diuinarum rerum contemplationem ſolet Deus ſuos adducere per afflictiones & calamitates nomine aquilonis ſignificatas.

Cum egrederetur vir. Quis ſit vir hic diximus cap. 40.

Et menſus eſt mille cubitos. Nempe huius riui in longitudinem, vbi aquæ altitudo tam parua erat, vt talos non excederet: at poſtea profunda erat, deinde profundior, et tandem profundiſſima: non enim poterat vadari. Hæc eſt diuina ſcriptura, quæ nonnullis in locis eſt adeò aperta, & perſpicua, vt quilibet eam poſſit vado tranſire, aliis autem difficilis eſt, alius difficilior, aliis verò difficilima, tantæ profunditatis, vt per ſe nemo eā poſſit pedibus traiicere, niſi ſit diuino adiutus fauore, et cęleſti quodā lumine illuſtratus. Quartò libro Regum eſt proditum memoriæ, aſ- 4. Reg. 2.
cendiſſe Eliam in cælum, & pallium ſuum diſcipulo ſuo Eliſæo reliquiſſe: quo ipſe Eliſæus profundas Iordanis aquas pertranſiuit. Abſque pallio illo fieri non poterat, vt aquę traiicerentur pedibus, at pallio munitus potuit eas Eliſæus ſiccis pedibus tranſuadare. Elias idem eſt quod Deus Dominus. Quis eſt Deus Dominus, verus Deus, & verus homo, niſi Chriſtus redemptor noſter? Hic aſcendens in cęlum pallium ſuum diſcipulis ſuis reliquit, quo poſſent ſacram ſcripturam intelligere, eiuſque profundas aquas penetrare. Hoc pallium eſt cæleſtis ſapientia cum diuina gratia coniuncta: eſt charitas illa, de qua ait diuus Petrus: Charitas 1. Pet. 4.
operit multitudinem peccatorū. Vide quam admirabile ſit pallium hoc, quod ſcelerum tegit multitudinem. Hæc eſt veſtis illa, de qua ait Chriſtus: Amice quomodo huc in- Matt. 22
traſti non habēs veſtem nuptialem? O diuinum tegumentum, ô veſtes glorioſas. De iis dixerat Eſaias: Induere veſtimētis glorię tuæ Eſa. 52.
Ieruſalem. Et quoniam qui præditus eſt charitate, eſt Deo ipſo indutus, ait diuus Paulus in epiſtola ad Romanos: Induimini Domi- Rom. 13.
num Ieſum Chriſtum. Cùm igitur diuinarum literarum fluuius ſit multis in locis profundiſſimus, ego autem non poſſim præ ingenij imbecillitate trāſire, te precor ſumme Deus, vt tuæ gratiæ & ſapientiæ palliū mihi porrigas, quo valeam Iordanis aquas ſecurus traiicere, et alta tui numinis arcana penetrare. Fluuius ille Iordanis, & hic, quē vidit Ezechiel ab oſtio templi manantem, etſi reipſa duo eſſe videantur, ſententia tamen et verò intellectu idem ſunt. Illud eſt hoc loco aduertendum, Ezechielem eò altiorem fluuium hunc inueniſſe, quo amplius illū menſuraret: quanto enim plus euangelium legimus, tanto plura in eo, & altiora myſteria intelligimus. In eo refugium, & conſolationem, & fortitudinem, & ſapiētiam inuenimus, & arma, quibus valeamus dæmonē, eiuſque ſatellites ſuperare. Eſt enim euangelium torrens ille, ex quo Dauid quinque 1. Re. 17.
limpidiſſimos lapides eduxit, vt ſuperbum Goliam interficeret, quorum vno blaſphemum occidit, & Philiſtæos ſuperauit.

Lapides

Lapides torrentis ſunt authoritates ſanctæ ſcripturæ: Golias eſt dæmon, Philiſthæi ſunt hæretici demonis miniſtri. Exiuit flumẽ hoc à Sione, iuxta id quod vaticinatus fuerat Eſaias: De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ieruſalem, ibi enim incœpit euangelium prædicari, ſed poſtea fuit per totã Palæſtinam, & regiones circumiacẽtes diuulgatum, & tandem propagatum in omnibus terrarum finibus, vt iam nõ diceretur notus in ſola Iudæa Deus, & in Iſraele magnum nomen eius, ſed eius nominis cognitio ſic omnes Gentium oras peragraret, vt non ſolum homines manſueti, & ſcientia exculti, ſed etiam barbari & immanes relicta feritate, & repudiato idolorum cultu, Chriſtum eſſe crederẽt totius orbis effectorem & moderatorem, & ſanguine ſuo mundum redemiſſe, hominumque ſcelera expiaſſe. De fluuio hoc ait per Eſaiam Deus: Ponam in deſerto viam, & in inuio flumina. Et ruſum: Effundam aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam. Effundam ſpiritũ meum ſuper ſemen tuum, & benedictionem meam ſuper ſtirpem tuam. Et noſter Ezechiel toto hoc capite de fluuio hoc vaticinatur. Dicens autem eũ progreſſu creuiſſe, fuiſſeque profundiorem, voluit fidei & euangelij incrementa indicare.

Eſai. 2.

Pſal. 75.

Eſa. 43.

Eſai. 44.

Et menſus eſt mille torrentem. Id eſt, menſurauit torrentem illum cubitis mille, quem non potuit vadare, quia ita creuerant aquæ, vt niſi natando tranſuadari non poſſet. Innuit magnam diuinarum literarum profunditatem.

Certè vidiſti. Monet prophetã, vt ea, quæ vidit, alia mente cogitet, & diligenter memoria repetat, quòd ſint myſterijs pleniſſima. Senſus eſt: Porrò aſpexiſti, quemadmodum fons egrediens ex oſtio ſanctuarij creuerit in fluuium magnũ & impermeabilem, indies profundiorem. Et perpende myſterium hoc.

Ecce in ripa torrentis ligna multa nimis ex vtraque parte. Significat amœnitatẽ & fertilitatem, & vberrimorum fructuum abundantiã, quę erat ex euangelica doctrina producenda, per ligna homines ſignificãtur, per eorum poma virtutum fructus. Comparari homines arboribus indicat locus ille pſalmographi: Tunc exultabũt omnia ligna ſyluarum à facie Domini, quia venit. Et illud Euangelij: Securis ad radicem arboris poſita eſt: omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur.

Pſal. 95.

Matth. 3.

Aquæ iſtæ, quæ egrediuntur ad tumulos ſabuli orientalis. Hoc eſt, hæ aquæ, quæ ex oſtio ſanctuarij egredientes fluunt verſus orientem, ſuoque curſu vehementi trahunt arenas, eriguntque tumulos earum in alueo ſuo, & deſcendunt ad planitiem ſolitudinis, ingredientur mare mortuum, & exibunt ab eo, cuius maris aquæ huius fluminis ingreſſu ſanabuntur. Eius ingreſſu quæ prius erant amara, dulceſcẽt, & quæ prius mortua erãt, reuocabuntur ad vitã: medetur enim euangelium publicanis, meretricibus, & peccatoribus. Sabulum ſignificat arenam: & quoniam Iordanis fluuius ſolet tumulos arenæ efficere, intelligunt per tumulos Sabuli Iordanem: vt ſit ſenſus: Aquæ hæ, quæ fluunt ad Iordanem, poſtea in mare mortuum introibunt. Mare mortuum eſt quidam lacus Iudææ dictus Aſphaltites, in quo nullus eſt piſcis: imò nihil in eo viuum reperitur: vnde mortuũ vocatur. Præterea nihil in eo mergitur, & obruitur, ſed omnia natant, & in aquæ apparẽt ſuperficie. Quam ob cauſam illi comparantur, qui nullum abſcondũt ſecretum, ſed omnia referãt, & in lucem produnt. Eſt lacus hic magnus: nullus fluctibus agitatus: quam ob rem cum illo conferuntur, qui in tranquillitate vitam degunt, nullis calamitatibus preſſi, nullis ærumnarum fluctibus concitati. De eo vide Ariſtotelẽ libro ſecundo Meteorologicorum, capite tertio, Plinium libro quinto, Iuſtinũ libro trigeſimonono, Solinũ capite quadrageſimooctauo, Cornelium Tacitum, & alios. Iordanis fluuius ingreditur in hoc mare mortuũ, & ſuauitatem ſuam amittit, quemadmodũ Hypanis fluuius Scithiæ, qui miram habet dulcedinẽ, donec miſceatur ei exiguus fons, quẽ Herodotus vocat exampæum, qui ſua amaritudine totum Hypanium corrumpit. Dixit autem Ezechiel fore, vt fluuius hic egrediens de templo, ingrederetur in mare mortuum, illudque dulce redderet & viuũ, & ab illo egrederetur. Idẽ euenire cernitur Rhodano, qui fertur per Lemanũ ſiue Loſannum lacum, exitque ab eo fluens verſus Lugdunum nobilem vrbem, totiuſque Galliæ celebre emporium, vbi ego eum vidi: & inde in mare mediterraneum erumpit. Sunt qui dicant voluiſſe Ezechielem ſignificare, hunc fluuium in Iordanem intraturũ, & ita in mare mortuũ. Alij aiunt voluiſſe illum innuere ingreſſurum eſſe fluuium hunc per ſe in mare mortuũ abſque ingreſſu in Iordanẽ, & ita aquas maris ſanaturũ. Sed neutrum videtur prima facie cũ veritate cohærere: nam nec per ſe, nec per Iordanem talis fluuius ingreſſus eſt vnquam mare illud, nec illius maris mortui aquæ vnquam ſanatæ fuerunt, quin potius Iordanis aquas inficiũt. Imò nec erit vnquam templũ aliquod Hieroſolymæ, à quo talis fluuius egrediatur: cũ aſſerat Aggæus propheta, nullum iam futurum eſſe templũ Iudæorum, & illud quod conditum fuit ab Hebræis poſt reditũ à Babylonica captiuitate, fuiſſe vltimum & nouiſſimum. Ex quo conſtat, totum huius loci ſenſum eſſe ſpiritualem, & hunc ſpiritũ eſſe verum & literalem intellectũ. Ille enim eſt literalis & germanus ſenſus, quem Spiritus ſanctus præcipuè intẽdit exprimere, ſiue ſit

Similia.

Agg. 2.

vulgaris, & in aperta orationis ſuperficie elu-
ceſcat, ſiue ad interiorē & arcanā ſententiā
traducatur. Quare per fluuiū hunc è tēplo
fluentem, Baptiſmum, & alia ſacramēta, &
gratiam, & CHRISTI euangeliū in ſen-
ſu hiſtorico & literali intelligimus, & per
mare mortuum peccatorem mortiferis ſce-
leribus inquinatum. Et ſi infidelis ſit omni
flagitiorum genere contaminatus, & obcri-
mina peſtilentia mortuus, tamen ſi fuerit
aquis baptiſmi ablutus, & euāgelica doctri-
na irrigatus, recipiet ſalutē & vitam, & vir-
tutum fructus feret vberrimos & lætiſſimos.
Qui antea vitiorum erat vorago, lacus fœti-
dus, & mare mortuum & amarum, vbi nihil
erat vitæ, nihil gratiæ, nihil veræ dulcedinis,
in fluuium ſuauem, & ſalutarem, & amœ-
num, & piſcibus abundantem conuertetur.
Qui turbulentis & concitatis animi permo-
tionibus agitabatur, ſeque ſcelerū miniſtrū
præbebat, & errorum tenebris coopertus lu-
cem pro nihilo putabat, recepta fide & cha-
ritate vitam placidè & tranquillè traducet,
in virtutū actiones incumbet, & diuinæ gra
tiæ radiis illuminatus, tanquā in ſpeculo pu-
ro poterit imaginem veritatis intueri, & cæ-
leſtia myſteria aſtris ſplendidiora contem-
plari. Hæc admirabilis mutatio illi proueniet
ex aquis manantibus ab oſtio ſancti ſancto-
rum, hoc eſt, à Chriſto porta cæli per ſanctū
ſanctorum ſignificati. Eſt enim perſpicuum
per ſanctum ſanctorum intelligi cælum, vt
Heb. 9. multis verbis oſtēdit in epiſtola ad Hebræos
diuus Paulus. Has aquas, hæc diuina ſacra-
mēta vidit Ezechiel fluere per latus dextrū,
hoc eſt, per IESV Chriſti crucifixi vulnus
lanceæ, qua fuit eius dextrum latus percuſ-
ſum. Nam ex Chriſti latere, vt diuus teſtatur
Auguſtinus, Eccleſię ſacramenta fluxerunt.
Vel ideo ait, has aquas per latus dextrum
fluxiſſe, quia ad eos perueniunt, qui in die
iudicij ad dexteram ponētur, iuxta id quod
Matt. 25 dicitur in euangelio: Statuet oues quidem à
dextris ſuis, hœdos autē à ſiniſtris. Exiſtimo
tamen, diuinum vatem ad dextrum Chriſti
latus reſpexiſſe. Ad has cæleſtes aquas nos
Ioan. 7. ipſe Dominus apud Ioannē iis verbis inui-
tat: Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Hic
Eſai. 55. eſt, qui dixerat apud Eſaiam: Omnes ſitien-
tes venite ad aquas. Et ipſe Eſaias ſpiritu
Eſai. 12. prophetico afflatus aiebat: Haurietis aquas
in gaudio de fontibus ſaluatoris. Erat in eius
corde fons gratiæ & miſericordiæ, qui per
quinque fontes, hoc eſt, per quinque vulne-
ra erumpebat. Quid aliud ſunt illa quinque
vulnera, quā admirabiles fontes miſericor-
Ioan. 19 diæ? Præſertim vulnus lateris, ex quo exiuit
ſanguis & aqua, vt ſanguine redimeremur,
aqua lauaremur. O fontem ſingularē aquā
& ſanguinem manantem, ó aquas ſalutares
ex tali fonte fluentes, ó diuina Eccleſię ſacra
menta ex latere Chriſti dextro egredientia,
& totum vniuerſum orbem terrarū rigan-

tia! De iis aquis dixit Zacharias propheta: Et *Zach. 14.*
erit in die illa, exibunt aquæ viuæ de Ieruſa-
lem, medium earum ad mare orientale, &
medium earū ad mare nouiſſimū. Ac ſi di-
ceret: Tempore gratiæ egredientur Hiero-
ſolyma aquæ præſtantes vitam bibentibus,
quæ aquæ ſunt conciones euangelicæ, Chri-
ſti doctrina, & ipſum Chriſti euangelium, et
Eccleſiæ ſacramēta, quæ omnia, quia multa
ſunt, non aqua, ſed aquæ appellātur, quæ to-
tum orbem habitabilem alluent, ab oriente
ad occidentē. Id prędixerat his verbis Eſaias: *Eſai. 11.*
Repleta eſt terra ſcientia domini ſicut aquæ
maris operientis. Ac ſi diceret: Tempore
Euangelij replebitur terra ſcientia Domini:
erit enim cognitio Chriſtiani nominis excē-
ſa, veluti aqua maris omnia tegens.

Et deſcendunt ad plana deſerti. Per hūc de-
ſertum intelligunt nonnulli planitiem, vbi
erat mare Tyberiadis: & aiunt fluuiū hunc
partem influxiſſe in mare illud Tyberiadis,
partim in mare mortuum, & deinde in ma-
re mediterraneum ad occidentem. Huic opi-
nioni fauet Hebræorum ſententia: aſſerunt
enim fluuium hunc fuiſſe in duas partes di-
uiſum, quarum vna fluebat verſus orien-
tem, altera verſus occidentem. Nos diuiſio-
nem hanc amplectimur, ſed eam multò ali-
ter explanamus. Per hos duos amnes ſub
vno principio intelligimus eccleſiam orien-
talem, & eccleſiam occidentalem ſub vno
paſtore, ſub vno ſummo pontifice vniuerſa-
li rectore & magiſtro. Et quamuis duæ ſint
Eccleſiæ loco & ſitu, fide tamē, & religione,
& ſacramentis, vna eſt Eccleſia catholica,
cuius vniuerſalis paſtor eſt pontifex maxi-
mus, iuxta id quod ore ſuo Dominus dixit: *Ioan. 10.*
Erit vnum ouile, & vnus paſtor.

Et omnis anima viuens, quæ ſerpit. Hoc eſt,
omne viuens, quod ſine pedibus mouetur,
habebit vitam, ſi fuerit hac aqua nutritum.
Per viuentia, quæ abſque pedum miniſterio
mouentur, piſces intelligit, quod ſtatim ex-
plicat, dicens: Et erūt piſces multi ſatis, poſt-
quam venerint illuc aquæ iſtæ. Lacus ama-
rus, vt diximus, homo eſt infidelis, qui ante
baptiſmū mare mortuum eſt abſque piſci-
bus: hoc eſt, abſque virtutum fructibus. At
poſt baptiſmū & Euangelium receptū eius
opera nomine piſcium ſignificata erūt viua,
ipſeque erit virtutum ornamentis excultus,
& ab omni ſuperſtitione ſeuocatus. Poteris
per piſces homines intelligere in lacu, hoc
eſt, in mundo habitantes.

*Et ſanabuntur, & viuent omnia, ad quæ
venerit torrens.* At multi ſanari nolunt, de
quibus ait Deus per Ieremiam. Curauimus Ba *Iere. 15.*
bylonem, & non eſt ſanata.

Et ſtabunt ſuper illa piſcatores. Vt ſcilicet
capiant piſces. Hi ſunt euangelici conciona-
tores, quibus dictū eſt: Faciā vos fieri piſca- *Matth. 4*
tores hominum. De his dixerat Deus per Ie- *Iere 16.*

remiam: Ecce ego mittā piſcatores multos, & piſcabuntur eos.

Ab Engaddi vſque ad Engalim. Id eſt, iuxta lacum illum ſiccabūtur retia piſcatorum à termino vno vſque ad alterum. Engaddi eſt vbi lacus finitur, Engalim verò vbi lacus incipit. Loci ſunt iuxta mare mortuum ex diui Hieronymi ſententia, alter in principio, alter in fine.

In litoribus autem eius, et in paluſtribus non ſanabūtur, quia in ſalinas dabuntur. Et ſuper torrentē orietur in ripis eius ex vtraque parte omne lignum pomiferum: non defluet fo-
Pſal. 1. a liū ex eo, et nō deficiet fructus eius:
C per ſingulos menſes afferet primitiua, quia aquæ eius de ſanctuario egredientur: et erunt fructus eius in cibū, & folia eius ad medecinam. Hæc dicit Dñs Deus: Hic eſt terminus, in
Gene. 48 quo poſsidebitis terrā in duodecim tribus Iſrael: quia Ioſeph duplicem funiculum habet. Poſsidebitis autē eam ſinguli æquè vt frater ſuus: ſuper quam leuaui manum meam, vt darem patribus veſtris: & cadet terra hæc vobis in poſſeſsione.

In litteribus autem eius, & in paluſtribus. Hoc eſt, in locis cœnoſis, & paluſtribus prope hunc locū non ſanabūtur aquæ ab amaritudine, ſed ad ſalem reſeruabūtur. Loquitur de reprobis, quos cœnoſos vocat & paludoſos, qui nullis ſalutaribus aquis, nulla euangelica doctrina volūt dulceſcere & ſanari, ſed indies inſolentiores & peſtulentiores redduntur. Nulla aliorum facta illis grata ſunt, maledictis & vocibus querelarum plenis viros iuſtos & iniuſtos nullo habito diſcrimine violant, aliorumque vitā reprehendentes, ſuam haud quaquam curant. His di-
Prou. 4. cebat Salomon in Prouerbiis: Remoue à te os prauum, & detrahentia labia ſint procul
1. Cor. 6. à te. Et D. Paulus in prima ad Corinthios: Nec maledici, inquit, nec rapaces regnū Dei
Simile. poſſidebunt. Vt gallina dū roſtri ictu domus pauimentum ſordibus inquinatū ſcrutatur, eſcam quærens, ſi adamantē, aut ſmaragdū, aut gemmā aliam precioſam reperit, reiicit, & contemnit, ſin autem inuenit vermiculū, aut vile milij granum, illud læta eligit, & accipit, ſic detractor vitas aliorum inquirit & inueſtigat, ſi eorū præclara facta reperit, ſilentio pertranſit, reiicit, contemnit, ſin autē inuenit flagitium aliquod, aut erratum quāuis leue ei inquirenti occurrit, illud accipit geſtiens, vt eius autorē vocibus vulneret, & lædat. Vita maledicorum eſt in aliorū vitas conferre maledicta, obiicere errantibus crimina, pergere in conuicia, inurere illis ignominiæ notam, eorum ſplendorem maculis aſpergere. Nulla in eorum ore eſt dulcedo, nulla ſuauitas, ſed inſtar maris mortui ſalſedine & amaritudine pleni vitam in aliorum vituperatione traducunt. Hæ ſunt immūdæ limoſæque paludes, quarum aquæ nō dulceſcunt. Et quoniā hi impij & maledici homines finem infeliciſſimum habere ſolent, dicuntur reſeruari ad ſalis condimentum, vt nos miſerum eorum excidium intuentes ſale prudentiæ cōdiamur. Eam ob cauſam arbitror fuiſſe vxorem Loth non in lignū aut
lapidem, ſed in ſalem conuerſam. Vnde ait Gene. 19
Salomon in Prouerbiis: Peſtilente flagellato Prou. 19
ſtultus ſapientior erit. Erudiunt enim mul- Prou. 21.
tos infeliciſſimi ſceleratorum caſus, eorumque miſerabilia exempla. Proſunt nobis flagitioſi homines, quia nos cōdiunt exemplorum ſale, & quia nos calamitatibus oppugnant, & exercent ad patientiam. Eam ob cauſam reliquit Deus ſemper infideles aliquos in terra promiſſionis, vt Dei populum exercerent, nobiſque tentationes eadem ratione relinquit: vt in virtute & patientia exerceremur, poſſimuſque dicere cū Apoſto-
lo: Gloriamur in tribulationibus. Rom. 5.

Non definet foliū ex eo. Viros iuſtitia Chriſtiana religione præſtantes cum arboribus comparat fœcundis iuxta dulces ſalutarium aquarum fluuios ſatis, pulcherrimos fructus, & illos quidē tempeſtiuos ſerentibus, virentibus omni tempore, nulloſque æſtus formidantibus. Nam qui iuſtitiam colunt & pietatem, & charitatis flagrant ſtudio, aquiſq; diuinarum literarum irrigantur, hi admirabiles virtutum fructus producunt, ex quibus vera gloria effloreſcit. Et quæcunque eis accidunt, illi vertunt in bonū, quo nihil eſt illis antiquius, nihil magis in optatis. Cùm enim ſint ea mēte, quam veritas & ratio præſcribit, omnia humana moderatè & placatè ferunt, animum ad ea transferentes, quibus ſecundæ res ornantur, aduerſæ adiuuantur. Speciem gloriæ deſpiciunt collectam ex vanis ſplendoris inſignibus, mūdi opes breues, fugaces, & caducas exiſtimant, verum decus in virtute, Chriſtiana religione, & diuini numinis imitatione cōſiſtere abſque dubio credunt. Id voluit pſalmographus verbis illis oſtendere, quibus virum beatum deſcribit.
Erit tanquam lignum, quod plantatū eſt ſe- Pſal. 1.
cus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium eius nō defluet. Et ſubdit ſtatim: Et omnia quæcūque faciet, proſperabuntur. Ac ſi dicat: Et fructus edit, qui non pereunt, quoniā illi omnia vertuntur in vtilitatem, ſiue proſperis rebus, & ad voluntatē fluentibus vtatur, ſiue rerum aduerſarum ictibus oppugnetur. Id quod D.
Paulus in epiſtola ad Romanos his verbis Rom. 8.
aſſeruit: Scimus, quoniam diligentibus Deū omnia cooperantur in bonum, iis, qui ſecū-

dum propoſitũ vocati ſunt ſancti. Sed hoc impij homines non ſolùm non intelligunt, ſed ne ſuſpicantur quidem. Viris piis & iuſtis diuitiæ ſunt inſtrumẽta miſericordiæ, inopia autem & egeſtas cauſa humilitatis, bona valetudo vires illis ſuppeditat ad ferẽdos labores, ægrotatio verò materiam illis miniſtrat patientiæ. In dignitate excelſa cõſtituti ſunt felices, quoniam iuſtitiam exercent in æquabilitate conſiſtẽtem, abiecti verò, & ſceleratorum tyrannide preſſi, beati, quoniam perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam: Vt calor naturalis in eo, qui rectè valet, habetq; ſanam & robuſtam complexionem, omnia concoquit alimenta, in bonumq́ue digerit ſanguinẽ, ſic qui Deũ diligit, eiuſque amore inflammatur, quicquid accidit, benè vertit, et ita digerit, vt ei cooperetur in bonum. Id autem quod ait Dauid de ligno plantato ſecus decurſus aquarum, ait etiam Ierem. cap 17.

Matth. 5. *Simile.* *Iere. 17.*

Quia aqua eius de ſanctuario egredientur. Hoc eſt, ideo arbores erunt fructuoſæ, quia de ſanctuario, hoc eſt, de cælo venient ad eas aquæ gratiæ, quibus irrigabũtur. Omne datum optimum, ait diuus Iacobus, & omne donum perfectum de ſurſum eſt, deſcendẽs à patre luminũ. Et diuus Paulus: Quid, inquit, habes, quod non acceperis? Omnes homines arbores ſunt, ſed quidam aquis gratiæ rigantur, quidam verò ſteriles ſunt, nullis aquis cæleſtibus irrigati, quoniam nec illi eas quærũt, nec illis digni ſunt. Sed nec ideo dicendum eſt, non eſſe in illis imaginẽ Dei, quòd Dei gratiã non habeant. Vt enim cùm aurum funditur, & cuditur moneta, nõ manet in auro ferrũ formæ, ſed eius character, & inſignia impreſſa, ſic in anima noſtra à Deo creata non manet idem Deus per gratiam, ſed eius imago. Si cymbalũ funditur, non manet in eo argilla typi ſiue formæ, eiusq́ue ſubſtantia, ſed literarũ characteres, qui in ipſa forma ſculpti, eodem modo in cuiuſlibet hominis anima licèt ſit imago dei, non tamen neceſſe eſt, vt ſit per gratiã ipſe Deus. Nec eſt anima hominis ex ſubſtantia Dei facta: nam ſubſtãtia Dei eſt prorſus incommutabilis, anima autem hominis cõmutabilis. Non ait diuina ſcriptura: Fecit Deus hominem de ſubſtantia ſua, ſed ad imaginẽ & ſimilitudinem ſuam. Qua de re vide Auguſtinũ libro ſeptimo de Geneſi ad literam, Chryſoſtomum in explanatione capitis ſecundi Geneſis, Tertullianum aduerſus Martionem, Ioannẽ Arboreum libro primo ſuæ Theoſophiæ. Qui omnes, & alij infiniti aſſerunt non eſſe animã noſtram ex ſubſtantia Dei factam, vt Carpocrates impiè aſſerebat, nec neceſſe eſſe, in ea Deum per gratiã exiſtere, quòd in ea ſit imago quædã ipſius.

Iaco. 1. *1. Cor. 4.* *Simile.* *Simile.* *Geneſ. 1.*

Et erunt fructus eius in cibum, & folia eius in medicinam. Fructus virorum iuſtorũ ſunt virtutes, folia verò ſunt cæremoniæ. Non ſolùm virtutes proſunt, ſed etiam bonæ cæremoniæ cũ virtutibus coniunctæ. Virtutes ſunt cibi animi excellẽtes, quibus homo alitur ad æternitatem, cæremoniæ autem ſunt folia conferentia ſalutarem medicinam. Et quemadmodũ folia licèt non ferant fructus, eos tamen ſuſtentãt, & arborem ornant, ſic licèt in cæremoniis non ſit per ſe religionis ſubſtantia, conducunt tamen ad religionis ſubſtantiam conſeruãdam, & ad pulchrum vitæ Chriſtianæ ornamẽtum. Arundines in vineis ſeu ligna vites ſubſtantia non ferunt vuas, ſed ſuſtinent, ſepes in agro arboribus conſito non nutrit plantas, ſed ſeruat, ſic cæremoniæ rectè inſtitutæ non ſunt ipſæ quidem per ſe ipſa religio, ſed ad eam ornandã & conſeruandam mirum in modum conducunt. Diuus Dionyſius capite primo de Cæleſti hierarchia ait diuina manifeſtari hominibus ſub aliquibus ſimilitudinibus ſe ſenſui obiicientibus, animũ, ad intellectiua eleuantibus. Cùm autem cæremoniæ ſe offerant oculis, mouent quidẽ animos, & homines excitant ad Dei obſequium, quod nõ ſolùm interioribus actibus, ſed etiam exterioribus profitẽtur. At ſi cæremoniæ fuerint charitate ſeiunctæ, tegẽtes ſcelera ſpecie ſanctitatis, ad hoc factæ, vt virtutẽ ſimulent, & flagitia cooperiant, & homines decipiant, non modo nõ proſunt ad vitam immortalem habentibus illas, ſed interitum illis æternum machinantur. Huiuſmodi erat Phariſæorum iuſtitia, in oſtentatione conſiſtens, non in propoſiti rectitudine, folia tantũ habebat & exteriores apparentias, ſed nullum pietatis fructum, nullã interiorem puritatẽ, nullam germanam virtutẽ. Id intuens Dominus dixit diſcipulis ſuis: Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam ſcribarũ & phariſæorum, non intrabitis in regnũ cælorum. Nomen tantùm virtutis vſurpabant, quid ipſa valeret, neſciebant. Vtinam non eſſent hodie multi, qui iuſtitia phariſaica gloriarẽtur. Olim induebãtur homines vili fuſtanico thorace, cum limbis & fimbriis manicarum ſericis & bombycinis pretioſis foris apparẽtibus. Intus latebat vile, foris apparebat pretioſum. Hæc antiqua indumẽti conſuetudo mutata eſt apud nonnullos ex corpore ad animam. Intẽtiones impiæ fimbriis extremitatibusq́ue virtutum ornantur, & corda fuſtanica ſceleribus imbuta bombycinis ſignis, & eximiæ ſanctitatis fuco extrinſecus muniuntur. Folia pulchra habent, ſed nullum fructum. Ideo dicebat Dominus: Omnis arbor, quæ non facit fructum bonũ, excidetur, & in ignem mittetur. Excidetur eius vita, eius lætitia non ſolùm corporis, ſed animæ, ſeparabitur infelix arbor à cœtu beatorũ, & in ignem relegabitur æternũ. Eſt enim hypocrita arbor ſecus viam foliis ornata, fructu autem deſtituta, quæ areſcet in æternum. Id volens Chriſtus ſignificare, videns ficulneã ſecus viã venit ad eã, & nihil in ea inueniens

Simile. *Simile.* *Matth. 5* *Matth. 7*

præter

Matt. 21 *Marc. 11* præter ſolia, ait illi. Nunquam ex te fructus naſcatur in æternũ. Et areſacta eſt continuò ficulnea. Huiuſmodi ſolia viriditatẽ habent, nõ vtilitatẽ. Quare ab his arboribus, de quibus hoc loco agit Ezechiel, penitus diſcrepabant, quæ fructũ habebãt in cibũ, & folia in medicinam, erant enim iuxta fluuiũ gratiæ, & euãgelicæ doctrinæ ſatæ, & Chriſti aquis irrigatæ, quibus floreſcẽtes amœniſſima folia, & vberrimos fructus producebãt. De harum aquarum fluuio arboribus fructiferis & ſalutaribus ex vtraque parte circundato ait ita diuus Ioannes in Apocalypſi: *Apoc. 22* Et oſtendit mihi fluuium aquæ viuæ, ſplendidũ tãquam cryſtallum, procedentem de ſede dei, & agni. In medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis lignum vitæ afferens fructus duodecim, per menſes ſingulos reddens fructum ſuum, & folia ligni ad ſanitatẽ gentiũ. Lignũ poſuit pro lignis ſeu arboribus, vtẽs ſingulari pro plurali more ſcripturarũ. Vult ſignificare eſſe fluuium illum arboribus fœcundiſſimis ornatum & amœnũ, quæ perpetuò lætiſſimos fructus ferebant, & frõdibus vmbriferis & ſalutaribus ad vitã animarum conducentibus tegebantur. Ezechiel ait fluuium hunc egredi à ſanctuario: Ioannes autem à ſede Dei, quod reipſa idem eſt, per ſanctuarium enim, vt ex diuo Paulo deprõpſimus in epiſtola ad Hebræos, *Hebr. 9.* cælum intelligitur, quod ſedes Dei dicitur, iuxta id quod ipſe per Eſaiam ijs verbis teſtatur: *Eſai. 66.* Cælũ ſedes mea eſt, & nos in oratione dominica: *Matth. 6* Pater noſter, qui es in cælis. Chriſtianos, qui exuberante donorũ Dei effuſione, & euangelij fluuio alũtur, de quo ait Dauid: Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei, *Pſal. 45.* appellat Ezechiel arbores pomiferas perpetuò virentes. Ioannes autem arbores viuas ſeu vitæ, edentes duodecim fructus per ſingulos menſes, atque ſeipſos duodecim Apoſtolorum doctrina, & vita gratiæ recreantes. Ex vtraque parte, hinc & inde ſunt arbores fluuio cæleſti irrigatæ, quia ex vtroque populo Iudaico & Gentilico multi fidem & baptiſmũ receperunt, & flumine donorũ cæleſtium ſuſtentantur. Ex his duobus populis, qui antea diſſidebant, conflauit Chriſtus Eccleſiã ſuã, eos in vna fide & charitate, & in vno populo Chriſtiano coniungens. Hoc intuens diuus Paulus in epiſtola ad Epheſios de *Epheſ. 2.* Chriſto loquẽs, veritatẽ hanc literis in hũc modum mãdauit: ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum & medium parietẽ maceriæ, ſoluẽs inimicitias in carne ſua, legẽ mandatorum decretis euacuans, vt duos cõderet in ſemetipſo in vnum nouum hominẽ, faciens pacẽ, vt reconciliet ambos in vno corpore Deo per crucem, interficiẽs inimicitias in ſemetipſo. Aſpicis igitur Gentiũ & Iudeorum inimicitias fuiſſe ſolutas per Chriſtũ, et ex duobus populis diuerſorum rituũ & cultuum fuiſſe vnũ Chriſtianum populũ conflatum. Quam ob cauſam ait diuinus noſter vates eſſe fluuiũ euangelij ex vtraque parte arboribus fructiferis cinctũ, hoc eſt, ex Gentibus & Iudæis fidẽ recipientibus, quos Chriſtus traxit ad veram dignitatẽ. Nã qui in illum non credunt, in perpetua ignominia, & dedecore volutantur.

Hic eſt terminus in quo poſſidebitis terram. Capite quadrageſimoquinto incœpit Propheta diuidere terrã Iſraeliticã, & interpoſitis quibuſdã incidentibus diuiſionẽ illam intermiſit, ad quam nunc perficiendã reuertitur. Et priuſquam terram diuidat per ſortes, diſtinguit eius terminos ex omni parte, orientali, occidẽtali, aquilonari, & meridiana.

In duodecim tribus Iſrael. Iacob habuit duodecim filios, ex quibus fuerunt duodecim tribus productæ. Sed tribus Leui, quæ erat ſacerdotalis, non connumeratur inter tribus, quia nõ habebat ſortem & hæreditatem more aliarum tribuum, ſed templo ſeruiebat, quam ob cauſam populus ei alimẽta ſuppeditabat. Habebat quidem portionem ſuam, ſed ab alijs longè diuerſam, vt capite quadrageſimoquinto oſtendimus. Nihilominus tamen præter hanc tribũ ſunt duodecim aliæ tribus, quoniam duo filij Ioſeph, Manaſſes & Ephraim duas tribus conſtruerũt. Id voluit Ezechiel ſignificare, dicẽs Quia Ioſeph duplicem funiculũ habet, hoc eſt duplicem hæreditatem & portionẽ, *Gene. 48* nam diuiſio terræ fiebat funiculis per agros à mẽſoribus extentis. Hoc explicat clariùs paraphraſtes Chaldæus ita habens: Ioſeph recipiet duas partes: Ephraim vnam, & Manaſſes alteram. Fuiſſe autem terram funiculis *Pſal. 77.* diuiſam indicat locus ille pſalmographi: Eiecit à facie eorum gentes, & ſorte diuiſit eis terram in funiculo diſtributionis.

Super quam leuaui manum meam. vt darẽ patribus veſtris. Hoc eſt, quã patribus veſtris promiſi. Leuare manum meam hebraiſmus eſt pro promittere, de quo alibi diſſeruimus: Promiſiſſe autẽ terrã illã Hebræis, indicant diuinæ literæ capite duodecimo Geneſis, & *Hebr. 11* vigeſimoquarto & vigeſimoſexto, & capite *Geneſ. 12* vndecimo epiſtolæ Pauli ad Hebræos, & *& 24.* multis alijs in locis, ad quæ alludit locus hic. *& 26.*

Hic eſt autem terminus terræ: ad plagam ſeptentrionalem, à mari magno via Hethalon venientibus Seda da, Emath, Berotha, Sabarim, quæ eſt inter medium Damaſci, et confinium Emath, domus Thichon, quæ eſt iuxta terminum Auran. Et erit terminus à mari vſque ad atrium Enon terminus Damaſci, & ab aquilone ad aquilonem terminus Emath: D plaga ſeptentrionalis. Porrò plaga orien-

D orientalis de medio Auram, & de medio Damaſci, et de medio Galaad, et de medio terrę Iſrael, Iordanis diſterminans ad mare orientale, metiemini plagam orientalem. Plaga autem auſtralis meridiana à Thamar vſque ad aquas contradictionis Cades: & torrens vſque ad mare magnum, & hæc eſt plaga ad meridiẽ auſtralis. *E*t plaga maris, mare magnũ à confinio per directum, donec venias *E*math: hæc eſt plaga maris. *E*t diuidetis terrã iſtam vobis per tribus Iſrael: & mittetis eam in hæreditatem vobis, & aduenis, qui acceſſerint ad vos, qui genuerint filios in medio veſtrum: & erunt vobis ſicut indigenæ inter filios Iſrael: vobiſcum diuident poſſeſsionem in medio tribuũ Iſrael. In tribu autẽ quacunque fuerit aduena, ibi dabitis poſſeſsionem illi, ait Dominus Deus.

Hic eſt autem terminus terræ. Diuiſio terræ promiſſionis in tribus locis ſacræ ſcripturæ deſcribitur, primò à Moyſe in libro Nu-
Num. 34 merorum, cap. 34. ſecũdò à Ioſue libro ſuo, cap. 15. tertiò hoc loco. Illud eſt ſciendum,
Ioſue 15 diuiſionem hanc ab Ezechiele factã æqualem eſſe, & ab alijs diuerſam, nam licèt poſt reditum à ſeruitute Babylonica plerįq; Iudæi eſſent ex tribu Iuda, & Beniamin, & Leui, nam aliæ tribus quæ captiuæ abductæ fuerant ab Aſſyrijs, nunquã redierunt, præter paucos earum, qui antea ad muniſſimã Hieroſolymam confugerant, & nonnullos qui poſtea ab Aſſyria fugerunt, tamen inter omnes tribus æqualiter hic diſtribuuntur portiones.

A mari magno via Hethalõ venĩetibus ſadalà. Hoc eſt, a mari Mediterraneo pergentibus per viã Ethalon in Sadala, Emath, &c. Nomina ſunt oppidorũ ſitorum in cõfinio terræ Iſraeliticæ ex parte aquilonari. Diuus Hieronymus ait Emath eſſe ciuitatem illã, quæ poſtea dicta fuit Epiphania.

De medio Aurã, & de medio Damaſci. Id eſt, de confinio inter Auram & Damaſcũ. Ac ſi diceret: Terminus orientalis eſt per confinium horum locorum.

Diſterminans ad mare orientale. Hoc eſt, ad mare mortuũ, de quo paulò antè diſſeruimus, quod eſt ad orientem reſpectu Hieroſolymę, cùm mare mediterraneum ſit ad occidentem.

Plaga autem auſtralis. Nunc diuidit terminũ, qui eſt ad meridiẽ, à Thamar vſq; ad aquas contradictionis Cades, hoc eſt vſque ad Cades, vbi fuerunt aquæ contradictionis, vt eſt in libro Numeror. mandatũ. Thamar Num. 20
teſte D. Hieronymo vrbs eſt in ſolitudine, quæ poſtea fuit Palmira nuncupata. Cades locus erat in deſerto, vbi exceſſit è vita Maria ſoror Moyſi. Et ait diuus Hieronymus in libro de locis Hebraicis monſtrari ibi ſuo tẽpore Mariæ ſepulchrũ. Ibi Moyſes rupe percuſſa aquam dedit populo ſitienti, ſed ad illam peccauit. Nam cùm filij Iſraelis ſiti laborarent verſi in ſeditionẽ has voces aduerſus Moyſem & Aaronem emiſerunt: Quare
nos de Aegypto eduxiſtis in locũ huc peſſi- Num. 20
mũ, qui ſeri non poteſt, qui nec ficũ gignit, nec vineas, nec mala granata, inſuper & aquã non habet ad bibendũ? Moyſes autẽ & Aarõ dimiſſa multitudine, ingreſſi in tabernaculũ fœderis corruerunt proni in terram, ad dominũ ijs verbis clamãtes: Audi domine Deus huius populi clamorem, & aperi eis theſaurum tuum, fontem aquæ viuæ, vt extincta ſiti à maledictis deſiſtant. Et apparuit gloria domini ſuper eos, locutusque eſt dominus Moyſi, dicens: Tolle virgam, & congrega populum tu, & Aarõ frater tuus, & loquimini ad petrã coram eis, & illa dabit aquas. Cũque eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo, & iumẽta eius. Tulit igitur Moyſes virgam, quæ erat in cõſpectu dñi, ſicut præceperat ei, congregata multitudine ante petrã, dixitque eis. Audite rebelles & increduli: Num de petra hac vobis aquã poterimus eiicere? Cumque eleuaſſet Moyſes manũ, percutiens virga bis ſilicem, egreſſæ ſunt aquę copioſiſſimę, quibus poſſent & homines & iumenta ſitim ſedare & extinguere. Dixitque dominus ad Moyſem & Aaronem: Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretur me coram filijs Iſraelis, non introducetis hos populos in terra, quam dabo eis. Hæc eſt aqua contradictionis, vbi iurgati ſunt filij Iſraelis contra dominum, & ſanctificatus eſt in eis. Sed de hiſtoria hactenus. De ijs aquis cecinit regius pſaltes: Inter-
rupit petram in eremo, & adaquauit eos ve- Pſal. 77.
lut in abyſſo multa. Et paulò pòſt: Percuſſit
petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes in- Pſal. 113
undauerunt. Et alibi: Conuertit petram in ſtagna aquarum, & rupes in fontes aquarũ. Quæſtio eſt, qua in re peccauerit Moyſes. Quidam aiunt illũ eò in crimine incidiſſe, quòd hæſitauerit, poſſet ne aqua manare ex rupe illa. Huic opinioni aſtipulatur diuus Auguſtinus libro ſextodecimo contra Fauſtum Manichæũ, vbi ait: Arguitur Moyſes voce diuina, quòd eius fides ad aquã de petra eliciendã titubauerit, quod ei cum peccato Petri poteſt eſſe commune, qui in medijs fluctibus ſimili fidei defectu titubauerit.
Et explanans verba illa pſalmographi: Et Pſal. 105
vexatus eſt Moyſes propter eos, qui exacerbauerunt ſpiritum eius, & diſtinxit in labijs ſuis: Quid eſt, inquit, diſtinxit? Quaſi illud

non

non poſſet Deus facere, qui tanta iam fecerat, vt aqua de petra proflueret. Dubitanter enim petiam virga percuſſit: ideo hoc miraculum diſtinxit à cæteris, in quibus non dubitauerat. Hæc ille: quibus ait Moyſem de verbis dei dubitaſſe. Alij putãt nõ dubitaſſe Moyſem de verbis Dei, ſed exiſtimaſſe non eſſe eum daturum aquam populo iam duro & indomito, nõ quod non poſſet, ſed quòd ingrati & ſcelerati homines non mererẽtur tale miraculum videre. Inter quos eſt Lyranus, qui locum illum Numerorũ explanans ait: Licet non dubitauerit de potentia Dei, quin poſſet illud, dubitauit tamẽ de effectu, ne impediretur propter malitiam populi. Vides duas opiniones: vnam exiſtimantium Moyſem dubitaſſe de Dei potentia: alterã cre entium eum non de Dei potentia dubitaſſe, ſed de miraculi effectu ob populi maleficia. Eſt alia opinio arbitrantiũ nec Moyſem nec Aaronem dubitaſſe de miraculo, aut eius effectu, peccaſſe tamen, non quod aliqua in re dubitauerint, ſed quod Dei præcepto non paruerint. Præceperat enim illis Deus, vt petræ coram populo loquerentur, quæ aquarum affluentiam ſtatim produceret, ex ſolo verbo abſque virgæ percuſſione, vt eſſet hoc nouum quoddam miraculum, & clariſſimum diuinæ potentiæ ſignũ: non enim adhuc ſimile factũ fuerat. At illi non ſunt locuti cũ petra, ſed eã Moyſes bis virga percuſſit. Qua in re Deo nõ obtemperarũt, eãque ob cauſam in crimen inciderũt. Non enim videtur veriſimile, Moyſem non credidiſſe domino, & de verbis eius dubitaſſe. Nec obſtat id quod illis dixit ſtatim Deus: Quia non credidiſtis mihi, &c. nam credere accipitur pro obedire, vt in pſalmo. Quia mandatis tuis credidi: & multis al js
Pſal. 118 in locis diuinarum literarum. Hæc eſt tertia & vltima opinio, quæ eſt ſatis probabilis & veriſimilis. At ex ijs tribus nullã exiſtimo eſſe contẽdam, ſed quæ verior ſit ingenuè fateor me ignorare: quam ob cauſam nihil audeo aſſerere. Illud ſcio fuiſſe hoc in Cades, de quo loco ait Ezechiel hoc loco: Plaga autem auſtralis meridiana à Thamar vſque ad aquas contradictionis Cades.

Vſq; ad mare magnum. Hoc eſt, mediterraneum: ad differentiã maris mortui, & maris Galilææ.

Et plaga maris. Id eſt, plaga occidentalis, quoniam mare eſt ad occidentem reſpectu Hieroſolymæ.

Et mittetis eam in hæreditatem vobis & aduenis. Per aduenas intelligit proſelytos, qui ex Gentilitate ad Iudaiſmum conuertebantur. Hi priuſquam fidem recepiſſent, appellabantur hoſpites & aduenæ, recepta verò fide vocabantur Iudæi, licet non ex genere, ex lege tamen. Tota hæc terra Iſraelitica, de qua hic loquitur Ezechiel, Eccleſiã Chriſti adumbrabat, quæ erat à Gentibus & Iudæis poſſidenda. Eam ob cauſam ait ſpre in hæreditatem Iudæis & Gẽtilibus, qui ab Hebræis aduenæ vocabantur. Et quoniam Epheſij Chriſti fidem receperant, licet Gentiles eſſent, iam tamen non exteri in eccleſia, ſed ciues ſimul cum Iudæis in Chriſtũ credentibus dicebantur. Quam ob cauſam illis *Epheſ.* 2.
ita ait diuus Paulus: Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide, Ieſu Chriſto. Sunt quidem omnes, dum in hoc ſeculo vitam degunt, hoſpites & peregrini, ſi vita hæc fluxa cum æterna cõparetur. Mundus enim hic carcer eſt & exilium electorum, propria autem patria in cælo eſt, cuius deſiderio tenentur, ad quam ex hac lachrymarum valle ſuſpirijs ab imo pectore eductis, & lamentabilibus vocibus aſpirant. At ſi Gentilitatem idololatriæ deditam, cũ Chriſtiana religione veritatis pleniſſima conferre volueris, inuenies abſque dubio, eos qui ex infidelitate ad Chriſti fidem conuertuntur, eſſe reuera Eccleſiæ militantis ciues, & domeſticos dei, iuxta diui Pauli ſententiam, atque ſpe Eccleſiam triumphantem poſſidere, à qua quidem re ipſa ſeparati peregrinantur. Id intuentes animo antiqui patres fide & ſapiẽtia præſtantes terram repromiſſionis pro nihilo putabant, ad cæleſtem autem patriã, veram promiſſionis terrã deſiderio & amore incenſi rapiebantur. Expectabant enim ciuitatem æternis fundamentis munitam, cuius artificem & conditorem Deum eſſe credebant. De iis ait in hunc modum in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus: Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti non acceptis *Hebr.* 11
repromiſſionibus, ſed à longè eas aſpiciẽtes & ſalutantes, & confitentes quia peregrini ſunt & hoſpites ſuper terram. Ad hoc alludẽs diuinus pſaltes has flebiles voces ad Deũ emittebat: Exaudi orationem meã, domine, *Pſal.* 38.
& deprecationem meã, auribus percipe lachrymas meas. Ne ſileas, quoniam aduena ſum ego apud te, & peregrinus, ſicut omnes patres mei. Quam ſententiam repetit libro primo Paralipomenon. Vnde beatus Petrus *1. Par.* 29
in epiſtola ſua prima, Petrus, inquit, apoſtolus Ieſu Chriſti electis aduenis diſperſionis *1. Petr.* 1
Ponti, &c. Et rurſus: Chariſſimi obſecro vos *1. Pet.* 2.
tãquã aduenas & peregrinos. Viri enim pietate inſignes in terra vt hoſpites & peregrini ætatem traducũt, & ex hac vita ita diſcedũt tanquã ex hoſpitio, non tanquam ex domo, intelligentes commorandi illis Deũ diuerſorium dediſſe, nõ habitãdi domicilium, eſſe autem in cælo permanentem ſempiternãq; ciuitatem conſtitutã. Nunquã enim tanta in hac vita conati fuiſſent, quæ ad æternitatis memoriã pertinerẽt, niſi mentis oculis æternitatem ad ſe attinere perſpexiſſent. Quis enim perpetuos ſummoſq; labores ſuſcipe-

Vt in nundinis. Hoc eſt in diebus feſtis. Poteris per nundinas mercaturam & negotiationem ſpiritualem intelligere, de qua illud intelligitur apud Lucã: *Luc. 19.* Negotiamini, dum venio.

Spontaneum holocauſtum. Ideo holocauſtum hoc dicitur ſpontaneum, quia ad illud faciendum nullo iure tenebatur. Vel omne ſacrificium dicitur ſpontaneum, quia ſponte fieri debet, non coactè. *Pſal. 53.* *Matt. 13* Ideo aiebat Dauid: Voluntariè ſacrificabo tibi Domine. Et Chriſtus Deus noſter: Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito in agro, quem qui inuenit homo, abſcondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit vniuerſa quæ habet, & emit agrum illum. Optimum eſt pro Chriſto comparando, teipſum relinquere, & vendere omnia quæ habes, ſed quoniã hoc debet eſſe libenter, apponuntur hæc verba: *Eſai. 12.* Et præ gaudio illius. Eodẽ modo Eſaias: Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris.

Aperietur ei porta, quæ reſpicit ad orientẽ. Hoc eſt, porta orientalis, quæ ſex diebus laboris erat clauſa, aperietur, cum princeps fecerit holocauſtum ſpontaneum, aut pacifica voluntaria, quemadmodum ſolet in die ſabbati aperiri. Itaque etiam in profeſtis & diebus laboris erit feſtum, cùm princeps holocauſtum voluntarium immolauerit. Permittebat Deus tot feſta, vt ipſe laudaretur, & homines requiem ſuis laboribus interponerent. Optimi ſunt honeſti labores, ſed omnia debet ratione quadam omnium motionum moderatrice temperari: nam nimij & continui labores obſunt magis quã proſunt. Eſt interdum laboribus miſcenda quies, illiſque interponenda honeſta quædam oblectatio. Nam ſi omnis lætitia denegetur naturæ, in nullaque humanitatis iucunditate verſetur homo, nequaquam labores poterit ferre, ſed illis penitus obruetur. Non conſiſtit beata vita in ludo & ioco, ſed in virtutũ actionibus, at quoniam perpetuum laborẽ ferre non poſſumus, ceſſatione opus eſt aliquando. Non eſt tibi quidem viuendum, vt ludas, hoc enim ſtultum eſt & puerile, ſed ludere aliquando honeſtè, vt ſerias res gerere poſſis, fuit ſemper ſapientium virorum ſententia conceſſum. Hoc aſſeruit grauis ille Anachaſis, quem hac in re citat & ſequitur Ariſtoteles in decimo ethicorũ. Hæc eſt diui Auguſtini ſententia in ſecundo de muſica, quem ſequitur diuus Thomas in ſecũda ſecundæ quæſtione 168. Arundo non creſcit abſque nodis: erigitur ſurſum geniculatim, & in nodo tantiſper quieſcit: & *Simile.* poſtea iterum ſurgit, & ſurſum tendit. Genicula illa & internodia ſunt veluti quietes, & à laboribus ceſſationes. Naſcitur ex radice calamus, diffunditque herbeſcentem viriditatem, quæ nixa fibris ſtirpium ſurſum creſcit, culmoque geniculato ſurſum erigitur, & creſcens efficit nodum, in quo quieſcit, deinde iterum ſurgit, & laborat. Eodem modo nos oportet dare operam virtuti, & illud cum labore ad veram laudem directum iter diligere: ſed vt illud tolerare poſſimus, debemus inter nodia quædã efficere, in quibus à laboribus interdum ceſſemus, & ſeruato decore quieſcamus. Sed ſumus ſtatim aſcenſuri, & reuerſuri ad laborẽ, ne ſi fuerimus turpi otio dediti, vincat voluptas rationem, & falſis deliciis, quæ celeriter decidũt, & defloreſcunt, capiamur. Vt inculta terra *Simile.* gignit tribulos & ſentes, ſic homo otioſus impias gignit cogitationes, & ſcelera nefaria producit. Vult Deus, ne vitam deſidia & inutili ſilentio tranſeamus, veluti pecora, quæ natura terræ prona, ventrique obedientia finxit. *Geneſ. 3.* In labore, dixit Deus Adamo, comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Et in libro *Iob. 15.* Iob ſcriptum legimus: Homo naſcitur ad laborem. Et diuus Paulus: Si quis, inquit, *2.Theſ. 3* non vult laborare, non manducet. Et diuus Hieronymus: Nullus labor durus, nullum tempus longum videri debet, quo gloria æternitatis acquiritur. Et Pittachus apud Raphaelem Volaterranũ: Totius honeſti dux, & fundamentum continentiæ labor in primis eſt. Et Heſiodus apud Stobæum: Per labores virtus incedit. Et Plato: Breues virtutis labores æterna voluptas ſequitur. Quo fit vt viri ſapientes laborent, etiam cùm a labore ceſſare videntur. Notum eſt illud Scipionis Aphricani, nunquã ſe minus otioſum eſſe, quàm cum otioſus, nec minus ſolùm, quàm cùm ſolus eſſet. Sed quoniam relaxare animum poſſumus, dummodò caueamus intemperantiam, & meminerimus verecundiæ, dedit Deus ſabbata & alia feſta, quibus eum laudibus efferremus, & poſſemus cultui diuino vacare, atque laboribus noſtris honeſtam quietem & lætitiam interponere.

Clauderturq́; porta. Hoc erat in holocauſto ſpontaneo & pacificis, tunc enim claudebatur porta, cùm primũ princeps exibat. In ſabbatis verò & calendis nõ claudebatur porta vſque ad veſperas.

Cata manè. Hoc eſt, iuxta manè. Ac ſi dicat: Singulis diebus manè. Loquitur de ſacrificio quod quotidie tempore auroræ fiebat. Eſt enim tempus hoc precibus & ſacrificiis aptum. Cùm rex Dauid eſſet ab hominum cœtu ſeparatus ab regis Saulis inſidias, & ab eo in deſertas & incultas ſolitudines pulſus, vbi pietatem alebat in diuino lumine contemplando, aiebat: *Pſal. 62.* Deus Deus meus ad te de luce vigilo. *Pſal. 5.* Et alibi: Quoniam ad te orabo Domine manè, exaudies vocem meam. Et ſubdit ſtatim: Manè aſtabo tibi, & videbo. Ac ſi dicat: Tempore matutino aſſiſtam ſupplex miſericordiæ tuę, & erectis in cælum oculis intuebor, dum mihi calamitatibus preſſo opem tuleris. *Pſal. 87.* Et iterum: Manè oratio mea præueniet te.

Faciet agnum. Hoc eſt, offeret agnum.

Eodem modo facere bouem eſt illud immolare, aut parare ad immolandũ: quo tropo vtitur ſacra ſcriptura tertio Regum 18. 3. Re. 18.
Vnde Macrobius Aurelius libro tertio Saturnalium enarrans illud Vergilij: Cùm faciam vitula, &c hæc verba literis mandauit: Vitula dixit pro vitulatione, quod nomen eſſe ſacrificij ob lætitiam facti ſuperius expreſſimus Cùm faciam vitula, id eſt, cùm faciam rem diuinam nõ oue, non capra, ſed vitula. Tanquam dicat: Cùm vitulam pro frugibus ſacrificauero.

Hæc dicit Dominus Deus: Si dederit princeps donum alicui de filiis ſuis, hæreditas eius filiorum ſuorum erit: poſsidebunt eam hæreditariè.
F Si autem dederit legatum de hæreditate ſua vni ſeruorum ſuorum, erit illius vſque ad annum remiſsionis, et reuertetur ad principem: hæreditas autem eius filiis eius erit. Et non accipiet princeps de hæreditate populi per violentiam, & de poſſeſsione eorum: ſed de poſſeſsione ſua hæreditatem dabit filiis ſuis: vt non diſpergatur populus meus vnuſquiſque à poſſeſsione ſua. Et introduxit me per ingreſſum, quæ erat ex latere portæ in gazophylacia ſanctuarij ad ſacerdotes, quæ reſpiciebant ad aquilonem: & erat ibi locus vergens
G ad occidentem. Et dixit ad me: Iſte eſt locus, vbi coquẽt ſacerdotes pro peccato, & pro delicto: vbi coquent ſacrificium, vt non offerant in atrio exteriore, & ſanctificetur populus. Et eduxit me in atrium exterius: & circunduxit me per quatuor angulos atrij: & ecce atriolum erat in angulo atrij atriola ſingula per angulos atrij. In quatuor angulis atrij atriola diſpoſita: quadraginta cubitorũ per longum, & triginta per latum menſuræ vnius quatuor erant. Et paries per circuitũ ambiens quatuor atriola: & culinæ fabricatæ erant ſubter porticus per gyrum. Et dixit ad me: Hæc eſt domus culinarum, in qua coquent miniſtri domus Domini victimas populi.

Si dederit princeps domũ alicui de filiis ſuis. Locus eſt de principe, nunc de eius hæredibus loquitur. Senſus eſt: Si princeps aliquid in filios ſuos contulerit, ipſi illud habebunt in perpetuum, ea portio ſemper eorum erit in perpetuam hæreditatẽ. Sin autem dederit aliquid ſeruis, illud habebunt ſerui vſque ad tempus, nimirum vſque ad annũ remiſſionis, hoc eſt vſque ad annum iobilei, qui erat anno quinquageſimo, in quo omnia ad priorem Dominum reuertebantur, vt conſtat ex Leuitico. Poteſt hoc referri ad annum ſeptimum, qui appellabatur annus remiſſionis, vt conſtat ex libro Deuteronomij. Itaq; filij habebunt firmam proprietatẽ, ſerui autem vſum duntaxat, vel fructũ pro tempore. Nam vt ait apud Ioannẽ Chriſtus Deus noſter: Seruus non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternũ. Filij dei ſunt illi, de quibus ait diuus Ioannes: Quotquot autem eum receperunt, dedit eis poteſtatẽ filios Dei fieri. Impij verò ſerui vocantur nequã, & ſerui peccati: iuxta illud euangelicum: Serue nequam, omne debitum dimiſi tibi, quoniam rogaſti me, &c. & illud: Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. Id intelligens diuus Paulus aiebat in epiſtola ad Galatas: Quoniam autem eſtis filij Dei, miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra clamantem abba pater. Itaque iam non eſt ſeruus, ſed filius, quod ſi filius, & hæres per deũ. Eſt autẽ hæc hæreditas gloria æterna, quam Iuſti obtinẽt, qui filij Dei ſunt: impiis autem dantur ad tempus bona temporalia, quæ illis in morte auferuntur, quoniam ſunt ſerui. Quare mundi diuitiæ non ſunt verè in bonis connumerandæ, quoniam nullã habent firmitudinem, nullã perpetuitatẽ: & ab impiis hominibus ſæpenumero poſſidentur.

Leui. 25. & 27. *Ioan. 8.* *Ioan. 1.* *Matt. 18* *Ioan. 8.* *Galat. 4.*

Et non accipiet princeps de hæreditate populi, &c. Per hæreditatem bona immobilia intelliguntur, per poſſeſſionem verò mobilia. Aſpicis non eſſe principem dominum ſubſtantiæ populi. Imò debet ſubditos defendere & protegere veluti iuſtitia quædam animata, & lex viua Et ita debet conſeruare populum, vt videatur potiùs populus à principe nutriri, quàm princeps à populo ſuſtentari. aduerte obſecro. In toto hoc capite Ezechiel agit de principe, ſed nuſquam ei adulatur, imò eum monet, & ex Dei parte præcipit, ne quid accipiat violenter ex populi hæreditate & poſſeſſione. Principem ad virtutem hortatur, non autem illi blanditur. At multorum hominũ videbis ſcripta principũ ſuæ ætatis laudibus referta, etiam ſi videant eorum voluntatem ſolutam, virtutem verò alligatam. Eſt quidem virtus principũ laudanda, nam vt aqua humore ſuo arborẽ educat atque confirmat, & facit adoleſcere, & fructus vberes producere, ſic laus auget & alit aliquando virtutem, eamque pulchriorẽ & ſublimiorẽ reddit. Hac ſimilitudine vſus *Simile.*
eſt Pindarus, à qua depromptum eſt tritum illud & antiquum prouerbium. Virtus lau-

data creſcit. Aut fortaſſe fuit ſimilitudo à prouerbio deducta. Poſſumus itaque principum rectè facta laudibus efferre, & perpetuis conſignare monimentis, non autē omnes eorum actiones ſiue pias, ſiue impias indifferenter & ſine delectu admirari, & adulari, & laudibus extollere. Hoc enim eorum eſt proprium, qui ficto amore principū fauorem & gratiam captare & aucupari concupiſcunt. Quin potius illi, quorum intereſt eos monere, non debent neceſſarism veritatem ſilentio tranſire, ſeruato tamen illis honore & decoro, ſed eorū ſcelera, ſi in ea inciderint, leniter, ſed grauiter & ſapienter reprehendere. Alexandrū Magnum ſcriptum legimus eieciſſe ab aula ſua quendā philoſophum, cuius familiaritate vſus diu fuerat, quòd eum nunquam reprehendiſſet. Interrogatus enim à philoſopho, cur eum dimitteret, & à conſuetudine ſua longius propelleret: Quia, inquit, aut errores & defectus meos intelligis, aut non intelligis, ſi eos non intelligis, es inſipiens, ſin autem intelligis, adulator, qui me nunquam eorū admonuiſti. Ideo familiaritati tuæ nuntium remitto, quia eius conſuetudinem repudio, qui aut ignorātia laborat, aut adulationibus vitiat. Oportet magnos principes ſapientibus illis familiariter vti, qui illis veritatem dicāt. Vides igitur opus eſſe ſapientibus labentē principem ad decus excitare, errantem ab errore deducere, eius flagitia reprehendere, ei denique ſuadere optimum eſſe portum pereunti mutationem conſilij, & impij propoſiti reuocationem. Sed hoc agant moderatè, ſimiles legibus, quę hortantur, reprehendūt, prohibent, & præcipiunt, ductæ non iracundia, ſed æquitate, non impetu, ſed moderatione. Interrogatus Antiſthenes philoſophus cur magnates voce ſuppreſſa reprehenderet, & non queribunda, reſpondit Veſpas itidem ſonum, haud magnū alis excitare, aculeum tamen acerrimum habere. Diuus Paulus in epiſtola ad Galatas ita ait: Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis. Si quilibet homo incidens in flagitia eſt leniter & modeſtè reprehendendus, quātò magis princeps, qui eſt in ſublimi dignitate conſtitutus? Aſpicis hoc loco iuſtum ac ſapientem Ezechielem de principe loqui, ſed nec illi aſſentari, nec in eum irruere, & contumeliam iacere. Monet illū, & Dei nomine præcipit, ne ſubditos ſpoliet, cùm non ſit opum populi Dominus, ſed eius rector & conſeruator, cuius eſt, commoda ſuorū defendere, non diuellere, omnes eadē æquitate continere, gerere perſonam regni, ſuſtinere decus, ſeruare leges, iura deſcribere, & omnium gubernationem fidei ſuę commiſſam meminiſſe. Debētur principi tributa, quibus poſſit ſuſtentari, dignitatem ſuam tueri, regnum in pace & iuſtitia regere, & aduerſus

Simile.

Galat. 6

hoſtes protegere & conſeruare. Ideo ait diuus Paulus: Reddite omnibus debita, cui tributum tributum, cui vectigal vectigal, cui timorem timorem, cui honorem honorem. Vbi perpende, non dixiſſe Apoſtolū: Date tributa, ſed reddite, inſinuans nō eſſe tributum donationem gratis datam, ſed opus iuſtitiæ principi debitum. Id dixerat antea in verbis Chriſtus Deus noſter: Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei Deo. At non licet principi ſubditorum diuitias diripere, ac ſi eſſet earum dominus. Vt ſol illuminat lunā, quæ abſque illo nullā emitteret claritatem, quoniā omnem lucē ſuam accipit à ſole, ſic princeps fauore ſuo ſubditum illuſtrat, qui abſque principis beneuolentia in obſcuritate iaceret, nulloque ſplendore micaret. Videmus enim in eum omniū oculos eſſe coniectos, quem princeps proſequitur fauore, eumque in hominū celebritate verſari, quem princeps laudibus extollit. Solet enim populus principē imitari. Quo fit, vt ſi princeps iuſtus ſit & pius, populus iuſtitiam colat & pietatem, ſin autem iniuſtus & impius, populus plerunque ſe ſceleribus imbuat & contaminet. Nunquam ſubditi ſe tot flagitiis inquinarent, niſi eſſent ad morum corruptelā exemplo ſceleratorum principum incitati.

Rom. 13.

Matt. 22

Simile.

Et introduxit me per ingreſſum. Nimirum ductor meus.

Iſte eſt locus, vbi coquent ſacerdotes. Non vult Deus ſacrificia cruda, virtutes crudas, veritates crudas. Vult vt omnia hæc in aqua modeſtiæ, ſale prudentiæ, & igne charitatis concoquantur.

Pro delicto, & pro peccato. Hoc eſt, pro ſcelere de induſtria perpetrato, & pro peccato ignoranter admiſſo. Huic interpretationi fauet tranſlatio Septuaginta habens: Pro delicto, & pro ignorantia. Quidam per delictum intelligunt crimē omiſſionis, per peccatum verò crimen commiſſionis.

Vt non efferant in atrium exterius, & ſanctificetur populus. Codices correcti habent: Vt nō efferant in atriū exterius. Senſus eſt: Sacerdotes coquent intus ſacrificia, ne exeuntes foras populum attingant, qui contactu ſacerdotum ſanctis veſtibus indutorum ſanctus cenſebitur. Vult Deus ſignificare nō eſſe impuris hominibus alta Dei arcana oſtendēda. Qua de re capite quadrageſimo ſecundo diſſeruimus.

Et eduxit me in atrium exterius. Hoc atrium erat inter ſecundum murum & tertium, quod exterius appellatur reſpectu interioris, quod erat intra murum tertium, vt ſupra oſtendimus capite 40.

Menſura vnius quatuor erant. Id eſt, vnumquodque illorū quatuor atriolorum ſeu gazophylaciorum vnius atque eiuſdem erat menſuræ. Longitudo vnius aliorum etiam erat longitudo, ſimiliter & latitudo.

Subter

Subter porticus per gyrum. Per porticus intelligit foramina, & ſtructuras quaſdã apertas in parte muri ſuperiore, vbi imponebantur ollæ, ſub quibus erant alia foramina ad ignem ſubiiciendum. Per has colinas, vbi victimæ miniſtrabantur, intelliguntur oratoria, vbi ſacerdotes debent Deo ſe ipſos offerre, & dona pro hominum peccatis, quoniã pontifex ex hominibus aſſumptus, vt ait A- *Heb. 5.* poſtolus, pro hominibus conſtituitur in his, quæ ſunt ad Deum, vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis.

Annotationes ex Hebræo in caput XLVI.

C*Vm autem fecerit princeps ſpontaneum holocauſtum.* Septuaginta pro ſpõtanea habent ὁμολογίαν hoc eſt, confeſſionem. Tunc enim princeps holocauſtum Deo offert, cum ad pœnitentiæ ſacramentũ à Deo inſtitutũ accedens de peccatis ſuis verè confitetur, & demiſſo ac contrito animo ſolutionem quærit à ſacerdote, eſt enim animus deiectus, ac ob ſceleris admiſſi conſcientiam debito dolore confractus, illudque confitens, gratum ſacrificium. Ita namq; ait di- *Pſal. 50.* uinus vates: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus: cor contritum & humiliatum Deus non deſpicies. Fuiſſe autem pœnitentiæ ſacramentum à Chriſto inſtitutum, indicant apertè hæc ipſius verba ad Petrum directa. *Matt. 16* Tibi dabo claues regni cælorum & quodcunque ligaueris ſuper terram, erit ligatum & in cęlis, et quodcunque ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis. Tum ad alios *Matt. 18* apoſtolos: Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis ſuper terrã, erunt ligata et in cęlo, & quæcunque ſolueritis ſuper terram, erunt ſoluta & in cælo. Et poſt reſurrectionem ad *Ioan. 20.* eoſdem: Accipite ſpiritum ſanctum, quorũ remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retẽta ſunt. Vult Deus animorum ægritudinibus mederi, & in peccatores conferre ſalutem, ſed in ea conferenda ſacerdotis vtitur miniſterio, vt ille veluti ſpiritualis medicus adhibeat medicinam. Sed oportet ægrum ei vulnus oſtendere, qui eſt à Chriſto medicus conſtitutus. Qui enim fieri poteſt, vt medicus vulneri medeatur, quod ęgrotus oſtendere erubeſcit, et indica- *Simile.* re non vult? Vt qui intus habet ſuper abundantes bilis, aut phlegmatis, peſtiferos humores ſtomacho grauiter nocẽtes, ſi vomuerit, leuabitur ægritudine, ſic qui tetra flagitia cõcepit, & ſcelera mortifera admiſit, oportet ea euomere, & ſui ipſius accuſatorem exiſtere, ſi voluerit ſanitatem obtinere, ſin autem de illis confiteri noluerit, intus vrgebitur, & peſtilente criminum humore ſuffocabitur. Quare neceſſe eſt ſacramentum hoc pœnitentiæ adire, & de propriis peccatis confiteri. Hoc enim erit holauſtum Deo gratiſſimum. Vnde Septuaginta pro ſpontaneo holocauſto verterunt confeſſionem holocauſtum. Verùm in Hebraico pro ſpõtaneo eſt נדבה nedhauah, à verbo נדב nadhau, quod ſignificat ſponte aliquid elargiri aut offerre, *Exod. 25* vt in Exodo: Ab omni homine, qui offert vltroneus, accipietis eas. In Hebraico totũ hoc, qui offert vltroneus, eſt vnum verbũ, nempe nadhau. Et poterat locus ille ita etiã Latinè reddi: Ab omni homine, cuius cor ſponte offert oblationem, eam accipietis. Inde deriuatur nomen nadhin, quod ſignificat rem ſpontaneam, & liberalem, & principẽ, ita à liberalitate appellatum. Hoc nomine vtitur *Eſai. 32.* Eſaias capite trigeſimo ſecundo, vbi cõmunis editio habet: Princeps verò ea, quæ digna ſunt principe, cogitabit, & ipſe ſuper duces ſtabit. Quæ verba poterant in hunc modum verti ex Hebræo: Liberalis autem liberalia cogitat, & ob liberalia facta ad magnam dignitatem euehitur. Id quod dicitur in pſalmo. Spiritu principali confirma me, verti po- *Pſal. 50.* teſt: Spiritu liberali, ſeu ſpontaneo confirma me. Spiritum ſpontaneum vocat vim illam ſpiritus ſancti, qua animus noſter munitus ſe à voluptatibus ſponte abducit, perturbationes liber coercet, et Dei voluntatẽ promptus lætuſque amplectitur. Quòd ſi legamus ſpiritu liberali ſeu munifico, idẽ ſenſus manebit, ſi quidem vis illa efficit, vt ſe animus noſter liberè deo tribuat. At ſi communẽ verſionẽ ſequamur, quam ſequi debemus, quoniam omnibus aliis merito anteponitur, per ſpiritũ principalẽ debemus ſpiritũ ſanctũ intelligere, qui eã ob cauſam dicitur ſpiritus principalis ſiue regius, quia animum, in quo habitat, regit, eſtq; eius princeps, & dux, & protector, & liberator. Diuus Hieronymus vertit: Spiritu potenti. Felix: Spiritu munifico. Quæ omnia in eandem coincidunt ſententiã. Qui enim verè princeps eſt, fortis debet eſſe, & munificus, & ſubditos ſuos tueri, & amplificare, & ad eximiã amplitudinẽ per- *Iob. 15.* ducere. Vbi nos habemus in libro Iob: Abſtulit quaſi ventus deſideriũ meum, pro deſiderio meo eſt in Hebraico hoc idẽ nomen, ideo verti poterat locus ille: Abſtulit quaſi ventus præcipuum meũ, ſiue principẽ meũ, hoc eſt, animam, quæ in me præcipua eſt. Et quoniam non ei abſtulerat ventus animam quo ad ſubſtantiam, ſed quo ad deſiderium, ideo interpres noſter pro anima, ſiue principe, ſiue præcipua, rectè tranſtulit deſideriũ. Sed quoniam nomen hoc principatum etiã ſignificat, poterat quoque verti locus ille: Rapuit quaſi ventus principatum meũ. Ac ſi diceret: Quemadmodum ventus paleas facilè rapit, & ſtipulas longè propellit, ſic Deus omnes meas diuitias, & potentiam, & honores, quibus apud homines valebam, repentè à me abſtulit, quæ omnia Deo ita volente penitus euanuerunt. Ita enim para-

phraſis Chaldaica locum illũ interpretatur
Id etiam, quod ait pſalmographus: Pluuiam
Pſal. 67. volũtariam ſegregabis Deus hæreditati tuæ:
poterat quoque verti: Pluuiam liberalẽ aut
copioſam deſtillabis Domine hęreditati tuę.
Hæreditatem Dei vocat Hebræorum popu-
lum, quem Deus tanquam agrum hęredita-
rium ſumpſerat excolendum, ſuæque miſe-
ricordiæ imbribus copioſis irrigandum. Po-
teris per pluuiam voluntariã eam intellige-
re, quæ eſt tempeſtiua, & ab hominibus de-
ſiderata. Vel dicitur voluntaria, quoniam
eam Deus voluntariè tribuit, vel munifica,
quoniam illam ex magnificẽtia ſua largitur,
vel quia copioſa eſt. Hæc pluuia copioſa eſt
cæleſtis doctrina, qua deus irrigat verè Iſrae-
litas, hoc eſt, fideles Chriſtianos. Eſt enim ca-
tholicus populus hęreditas illa, de qua dice-
Pſal. 2. bat Deus pater filio ſuo vnigenito. Poſtula à
me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam,
& poſſeſſionem tuam terminos terræ. Sed
hæc pluuia cæleſtis, hæc euangelica doctrina
in torrentes excreſcens caſtra hoſtium euer-
tit, hæreditatem verò Dei ſalubriter irrigat
& fœcundat. Cùm autem dictio nedhauab,
qua hic vtitur Ezechiel, omnia hæc habeat
ſignificata, poteſt hic Ezechielis locus variè
transferri. Noſter interpres habet: Cùm autẽ
fecerit princeps ſpontaneum holocauſtum.
Septuaginta: Si autem fecerit princeps cõfeſ-
ſionem holocauſtũ. Pagninus ſequitur com-
munem editionẽ. Poterit locus hic ita rectè
transferri. Porrò cum princeps liberale fece-
rit holocauſtum. Ac ſi dicat. Non ſolùm ſab-
batis & calendis aperietur principi Oriẽtalis
porta, ſed etiã diebus profeſtis, ſi in illis mu-
nificum domino obtulerit ſacrificium.

Semper manè faciet illud, & ſacrificium faciet ſuper eo cata manè manè. Loquitur de
ſacrificio quodã, quod erat cotidie nõ veſpe-
re ſed manè faciendũ, illudque appellat ag-
nũ immaculatum, & poſtea faciendum eſſe
ait ex ſimila, quæ eſt farina tritici puriſſima.
Ego exiſtimo diuinum vatem reſpexiſſe hoc
loco ad ſanctum Euchariſtiæ ſacramentum,
quod mentis oculis diuino lumine luſtratis
intuebatur eſſe tempore gratiæ in eccleſia
futurum. Et quia in eo Chriſtus realiter cõ-
tinetur, appellat illud agnum immaculatũ,
Eſa. 53. de quo dixerat Eſaias: Oblatus eſt, quia ipſe
voluit, & non aperuit os ſuum, ſicut ouis ad
occiſionem ducetur, & quaſi agnus coram
Ioan. 1. tondente ſe obmuteſcet. Et D. Ioannes bap-
tiſta: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata
Apoc. 5. mundi. Et D. Ioannes euangeliſta in Apoca-
lypſi. Et vidi: et ecce in medio throni et qua-
tuor animalium, & in medio ſeniorum ag-
num ſtantem tanquam occiſum, habentem
cornua ſeptem, & oculos ſeptem, qui ſunt
ſeptem ſpiritus Dei miſſi in omnem terram.
Et quoniam materia huius ſacramenti eſt
panis, ait eſſe ex ſimila conficiendũ. Et quo-
niam ſanctum miſſæ ſacrificium manè cele-
bratur, non veſpere, ait eſſe ſemper manè fa-
ciendũ. Agnus paſchalis et mãna fuerũt duę
huius altiſſimi ſacramenti figuræ, de quibus
nũc Ezechiel mentionẽ agit, alludẽs per ag-
nũ immaculatũ ad agnum paſchalẽ, & per
ſimilam ad manna. Huic interpretationi
fauet verſio, cui diuus Hieronymus adiecit
commentaria, quæ ita habet: Et ſacrificium
ſiue manna faciet ſuper eo manè. Verbum
hoc manna addidit diuus Hieronymus meo
quidem iudicio ex Symmachi editione, quæ
quidem hoc loco mirabilis eſt, et myſterium
redemptionis humanæ per Chriſtũ Ieſum,
qui in hoſtia conſecrata continetur, mirabi-
liter explanat. Erat quidem manna panis ille *Exod. 16*
quo fuerunt filij Iſraelis in deſerto nutriti, *Num. 11*
de quo cecinit regius ac diuinus vates: Pluit *Pſal. 77.*
illis manna ad manducandum, panem cæli
dedit eis, panem angelorũ mãducauit homo.
Cæleſtis autem panis, quem nos manduca-
mus, Chriſtus eſt, de ſeipſo dicens: Ego ſum *Ioan. 6.*
panis viuus, qui de cęlo deſcẽdi, ſi quis man-
ducauerit ex hoc pane, viuet in æternum, &
panis, quem ego dabo, caro mea eſt pro mũ-
di vita. Solitus eſt Deus nos iis rebus à perni-
cie liberare, quibus incidimus in perniciem. *Geneſ. 2.*
A ligno ſcientiæ boni & mali ortũ eſt pec- *& 3.*
catum, & à ligno crucis, gratiæ reſtitutio, vt
qui in ligno vincebat, in ligno quoque vin- *Geneſ. 7.*
ceretur. Aquis diluuij mundus periit, aquis
baptiſmi inſtauratus fuit, dicente Dño: Niſi *Ioan. 3.*
quis renatus fuerit ex aqua, & ſpiritu ſancto
non poteſt introire in regnum Dei. Somniis *Gene. 37*
fuit Ioſeph vẽditus et abiectus, ſomniis fuit in *Gene. 41*
excelſa dignitate cõſtitutus. Per cibũ ingreſ- *Geneſ. 2.*
ſa eſt mors dicente Domino: Quocunq; die *& 3.*
comederis ex eo, morte morieris, per cibum *Ioan. 6.*
ingreditur vita, dicente ipſa vita: Qui man-
ducat me, & ipſe viuet propter me. Hic eſt
panis, qui de cælo deſcendit, qui manducat
hunc panem, viuet in ęternum. De hoc pane
cæleſti, de hoc diuino ſacramento loquitur
in præſenti Ezechiel dicens: Et manna faciet
ſuper eo. Septuaginta pro manna habent
θυσίας quæ dictio hoſtiã ſignificat, quoniã in
hoſtia conſecrata iã non eſt panis, ſed Chriſti
corpus, panis enim in corpus ſubſtantialiter
conuertitur, ipſe enim Chriſtus ait: Hoc eſt *Matt. 26*
corpus meum. Vbi autẽ Chriſti corpus eſt, *Mar. 14.*
ibi eſt eius ſanguis, eius anima, eius diuinitas. *Luc. 22.*
Itaque in hoſtia cõſecrata totus Chriſtus eſt *1. Co. 11*
verus Deus & verus homo, ſimiliter et in ca-
lice, ſed ſub accidẽtibus ſine ſubiecto exiſtẽ-
tibus abſconditus. Id intuens ſpiritu prophe
tiæ Eſaias has voces emiſit. Verè tu es Deus *Eſai. 45.*
abſconditus. Et noſter Ezechiel: Sẽper ma-
nè faciet illud, &c.

Vſque ad annum remiſſionis. Pro remiſſionis
eſt in hebraico, דרור deror, quæ dictio & re-
miſſionem ſignificat, et libertatem, vt in Le *Leui. 25.*
uitico: Sanctificabis annum quinquageſimũ
& vocabis remiſſionem cunctis habitatori-
bus terræ tuæ. Vbi pro remiſſionem poteris

vertere libertatem. Vnde hirundo apud Hebræos hoc nomine appellatur, quòd liberè in hominum domiciliis ædificet. In anno libertatis omnes viri ſapientes, virtutumque ornamentis exculti, qui nunc ſceleratorum principatui ſubiiciuntur, veram libertatem conſequentur Hoc erit tempore illo vltimo, quo mortui ad vitã reuocabuntur, & Chriſtus venerit ad iudicium exercendum. Tunc multi ex illis, qui nũc ſunt ad ſublimẽ euecti dignitatem, & in hominũ celebritate verſantur, in ſempiternam ignominiã, & acerbiſſima tormenta deiicientur, cõtra verò multi, qui modò ſunt ſerui, abiecti, inopes, & nulla denique mundi gloria inſignes, obtinebunt tunc gloriam immortalẽ, & qui iuſtitiam in terra coluerunt, & charitate flagrarũt, æternam in cæl s amplitudinem conſequentur.
Luc. 21. Cùm Chriſtus de ſignis vniuerſalis iudicij apud diſcipulos ſuos diſſeruiſſet, addidit: His autem fieri incipientibus reſpicite, & leuate capita veſtra, quoniã appropinquat redẽptio veſtra Non eſt redemptio niſi præcedat captiuitas, cùm autem aduenante mundi fine appropinquet iuſtorum redemptio, apertè concluditur, eos antea captiuos fuiſſe, & ex conſequente vitam hanc eſſe eorum captiuitatem. Id animo percipiens diuinus vates
Psa. 125 canebat: Conuertere Domine captiuitatem noſtram, ſicut torrens in auſtro. Tunc erit iobileus iuſtorum, & annus remiſſionis atq; veræ libertatis. Pro anno remiſſionis vertit Pagninus annum libertatis.

In quatuor angulis atrij atriola diſpoſita. Pro diſpoſita eſt in hebraico קטרות cethuroth, à verbo catar, quod ſignificat ſuffire, adolere, diſponere, & ligare. Quare poterat etiã verti locus hic: In quatuor angulis atrij erant atriola ligata, & ita trãſtulit Pagninus. Ac ſi diceret: Erant atriola coniuncta & inter ſe colligata in quatuor angulis atrij. Significare autem verbum hoc ligare, indicat
Gene. 38 locus ille Geneſis: In ipſa effuſione infantiũ vnus protulit manum, in qua obſtetrix ligauit coccinum. Significare autẽ ſuffire ſeu
Esa 65. ſacrificare indicat locus ille Eſaiæ: Qui ſacrificauerunt ſuper montes, & ſuper colles, &
4. Re. 18. cæt. Et illud quarti Regum, Vſque ad illud tempus filij Iſrael adolebant ei incenſum, Ideo quidam vertunt atriola fumoſa. Hoc eſt, atriola, in quibus fumus ſacrificiorum apparebat. Poteſt verti: Atriola ſuffimentorum, ſeu ſacrificiorum.

ARGVMENTVM CAPITIS XLVII.

INtuetur aquas è templo fluentes, doctrinã euangelicam, & Apoſtolorum conciones ſignificantes, quæ omnes terrarum oras irrigarunt, & mortalium animos ad æternitatem aluerunt. His aquis irrigati mortales immortales fructus ferunt. Abſoluitur hoc capite diuiſio terræ Iſraeliticæ, quæ fuit capite quadrageſimo quinto inchoata.

CAPVT XLVII.

ET conuertit me ad portam domus, & ecce aquæ egrediebãtur A
ſubter limen domus ad orientem: facies enim domus reſpiciebat ad oriẽtem: aquæ autem deſcendebant in latus templi dextrum ad meridiem altaris. Et eduxit me per viam portæ aquilonis. Et conuertit me ad viam foras portam exteriorem, viam quæ reſpiciebat ad orientem: & ecce aquę redundantes à latere dextro. Cùm egrederetur vir ad orientem, quia habebat funiculum in manu ſua, & menſus eſt mille cubitos, & traduxit me per aquam vſque ad talos. Rurſumque menſus eſt mille, & traduxit me per aquam vſque ad genua: & menſus eſt mille, & traduxit me per aquam vſque ad renes. Et menſus eſt mille torrentem, quem non potui pertranſire, quoniam intumuerant aquæ profundi torrentis, qui non poteſt tranſuadari. Et dixit B
ad me: Certè vidiſti fili hominis, Et eduxit me, & conuertit ad ripam torrentis. Cumque me conuertiſſem: ecce in ripa torrentis ligna multa nimis ex vtraque parte. Et ait ad me. Aquæ iſtæ, quæ egrediuntur ad tumulos ſabuli orientalis, & deſcendunt ad plana deſerti, intrabunt mare, & exibunt, et ſanabuntur aquæ. Et omnis anima viuens, quæ ſerpit, quocunque venerit torrens, viuet: et erunt piſces multi ſatis, poſtquã venerint illuc aquæ iſtæ, ſanabuntur: et viuent omnia, ad quæ venerit torrens. Et ſtabunt ſuper illa piſcatores: ab Engaddi vſque ad Engallim ſiccatio ſagenarũ erit: plurimæ ſpecies erunt piſcium eius, ſicut piſces maris magni multitudinis nimiæ.

EXPLANATIO.

E*T conuertit me.* Nimirũ ductor meus. Quaſi dicat: Vir ille, qui mihi ædificium oſtendebat, cõuertit me ab atrio

Lapides torrentis ſunt authoritates ſanctæ
ſcripturæ: Golias eſt dæmon, Philiſthæi ſunt
hæretici dæmonis miniſtri. Exiuit flumē hoc
à Sione, iuxta id quod vaticinatus fuerat
Eſai. 2. Eſaias: De Sion exibit lex, & verbum Domi-
ni de Ieruſalem, ibi enim incœpit euange-
lium prædicari, ſed poſtea fuit per totā Pa-
læſtinam, & regiones circumiacētes diuul-
gatum, & tandem propagatum in omnibus
terrarum finibus, vt iam nō diceretur notus
Pſal. 75. in ſola Iudæa Deus, & in Iſraele magnum
nomen eius, ſed eius nominis cognitio ſic
omnes Gentium oras peragraret, vt non ſo-
lum homines manſueti, & ſcientia exculti,
ſed etiam barbari & immanes relicta ferita-
te, & repudiato idolorum cultu, Chriſtum
eſſe crederēt totius orbis effectorem & mo-
deratorem, & ſanguine ſuo mundum rede-
miſſe, hominumque ſcelera expiaſſe. De flu
Eſa. 43. uio hoc ait per Eſaiam Deus: Ponam in de-
Eſai. 44. ſerto viam, & in inuio flumina. Et ruſum:
Effundam aquas ſuper ſitientem, & fluenta
ſuper aridam. Effundam ſpiritū meum ſu-
per ſemen tuum, & benedictionem meam
ſuper ſtirpem tuam. Et noſter Ezechiel toto
hoc capite de fluuio hoc vaticinatur. Dicens
autem eū progreſſu creuiſſe, fuiſſeque pro-
fundiorem, voluit fidei & euangelij incre-
menta indicare.

Et menſus eſt mille torrentem. Id eſt, men-
ſurauit torrentem illum cubitis mille, quem
non potuit vadare, quia ita creuerant aquæ,
vt niſi natando tranſuadari non poſſet. In-
nuit magnam diuinarum literarum profun-
ditatem.

Certè vidiſti. Monet prophetā, vt ea, quæ
vidit, alta mente cogitet, & diligenter me-
moria repetat, quòd ſint myſterijs pleniſſi-
ma. Senſus eſt: Porrò aſpexiſti, quemadmo-
dum fons egrediens ex oſtio ſanctuarij cre-
uerit in fluuium magnū & impermeabilem,
indies profundiorem. Et perpende myſte-
rium hoc.

*Ecce in ripa torrentis ligna multa nimis ex
vtraque parte.* Significat amœnitatē & fer-
tilitatem, & vberrimorum fructuum abun-
dantiā, quę erat ex euangelica doctrina pro-
ducenda, per ligna homines ſignificātur, per
eorum poma virtutum fructus. Comparari
homines arboribus indicat locus ille pſal-
mograph.: Tunc exultabūt omnia ligna ſyl-
uarum à facie Domini, quia venit. Et illud
Pſal. 95. Euangelij: Securis ad radicem arboris poſita
Matth. 3 eſt: omnis arbor, quæ non facit fructum bo-
num, exciderur & in ignem mittetur.

*Aquæ iſtæ, quæ egrediuntur ad tumulos ſa-
buli orientalis.* Hoc eſt, hæ aquæ, quæ ex
oſtio ſanctuarij egredientes fluunt verſus
orientem, ſuoque curſu vehementi trahunt
arenas, eriguntque tumulos earum in alueo
ſuo, & deſcendunt ad planitiem ſolitudinis,
ingredientur mare mortuum, & exibunt ab
eo, cuius maris aquæ huius fluminis ingreſ-
ſu ſanabuntur. Eius ingreſſu quæ prius erant
amara, dulceſcēt, & quæ prius mortua erāt,
reuocabuntur ad vitā: medetur enim euan-
gelium publicanis, meretricibus, & peccato-
ribus. Sabulum ſignificat arenam: & quo-
niam Iordanis fluuius ſolet tumulos arenæ
efficere, intelligunt per tumulos Sabuli Ior-
danem: vt ſit ſenſus: Aquæ hæ, quæ fluunt
ad Iordanem, poſtea in mare mortuum in-
troibunt. Mare mortuum eſt quidam lacus
Iudææ dictus Aſphaltites, in quo nullus eſt
piſcis: imò nihil in eo viuum reperitur: vnde
mortuū vocatur. Præterea nihil in eo mer-
gitur, & obruitur, ſed omnia natant, & in
aquæ apparēt ſuperficie. Quam ob cauſam *Similia.*
illi comparantur, qui nullum abſconditū ſe-
cretum, ſed omnia reſerāt, & in lucem pro-
dunt. Eſt lacus hic magnus: nullus fluctibus
agitatus: quam ob rem cum illo conferun-
tur, qui in tranquillitate vitam degunt, nul-
lis calamitatibus preſſi, nullis ærumnarum
fluctibus concitati. De eo vide Ariſtotelē li-
bro ſecundo Meteorologicorum, capite ter-
tio, Plinium libro quinto, Iuſtinū libro tri-
geſimonono, Solinū capite quadrageſimo-
octauo, Cornelium Tacitum, & alios. Iorda-
nis fluuius ingreditur in hoc mare mortuū,
& ſuauitatem ſuam amittit, quemadmodū
Hypanis fluuius Scythiæ, qui miram habet
dulcedinē, donec miſceatur ei exiguus fons,
quē Herodotus vocat exampæum, qui ſua
amaritudine totum Hypanium corrumpit.
Dixit autem Ezechiel fore, vt fluuius hic e-
grediens de templo, ingrederetur in mare
mortuum, illudque dulce redderet & viuū,
& ab illo egrederetur. Idē euenire cernitur
Rhodano, qui fertur per Lemanū ſiue Lo-
ſanum lacum, exitque ab eo fluens verſus
Lugdunum nobilem vrbem, totiusque Gal-
liæ celebre emporium, vbi ego eum vidi: &
inde in mare mediterraneum erumpit. Sunt
qui dicant voluiſſe Ezechielem ſignificare,
hunc fluuium in Iordanem intraturū, & ita
in mare mortuū. Alij aiunt voluiſſe illum
innuere ingreſſurum eſſe fluuium hunc per
ſe in mare mortuū abſque ingreſſu in Ior-
danē, & ita aquas maris ſanaturū. Sed neu-
trum videtur prima facie cū veritate cohæ-
rere: nam nec per ſe, nec per Iordanem talis
fluuius ingreſſus eſt vnquam mare illud, nec
illius maris mortui aquæ vnquam ſanatæ
fuerunt, quin potius Iordanis aquas inficiūt.
Imò nec erit vnquam templū aliquod Hie-
roſolymæ, à quo talis fluuius egrediatur: cū
aſſerat Aggæus propheta, nullum iam futu- *Agg. 2.*
rum eſſe templū Iudæorum, & illud quod
conditum fuit ab Hebræis poſt reditū à Ba-
bylonica captiuitate, fuiſſe vltimum & no-
uiſſimum. Ex quo conſtat, totum huius loci
ſenſum eſſe ſpiritualem, & hunc ſpiritū eſſe
verum & literalem intellectū. Ille enim eſt
literalis & germanus ſenſus, quem Spiritus
ſanctus præcipuè intēdit exprimere, ſiue ſit

vulgaris, & in aperta orationis ſuperficie eluceſcat, ſiue ad interiorē & arcanā ſententiā traducatur. Quare per fluuiū hunc è tēplo fluentem, Baptiſmum, & alia ſacramēta, & gratiam, & CHRISTI euangeliū in ſenſu hiſtorico & literali intelligimus, & per mare mortuum peccatorem mortiferis ſceleribus inquinatum. Et ſi infidelis ſit omni flagitiorum genere contaminatus, & obcriminа peſtilentia mortuus, tamen ſi fuerit aquis baptiſmi ablutus, & euāgelica doctrina irrigatus, recipiet ſalutē & vitam, & virtutum fructus feret vberrimos & lætiſſimos. Qui antea vitiorum erat vorago, lacus fœtidus, & mare mortuum & amarum, vbi nihil erat vitæ, nihil gratiæ, nihil veræ dulcedinis, in fluuium ſuauem, & ſalutarem, & amœnum, & piſcibus abundantem conuertetur. Qui turbulentis & concitatis animi permotionibus agitabatur, ſeque ſcelerū miniſtrū præbebat, & errorum tenebris coopertus lucem pro nihilo putabat, recepta fide & caſtitate vitam placidè & tranquillè traducet, in virtutū actiones incumbet, & diuinæ gratię radiis illuminatus, tanquā in ſpeculo puro poterit imaginem veritatis intueri, & cæleſtia myſteria aſtris ſplendidiora contemplari. Hæc admirabilis mutatio illi proueniet ex aquis manantibus ab oſtio ſancti ſanctorum, hoc eſt, à Chriſto porta cæli per ſanctū ſanctorum ſignificati. Eſt enim perſpicuum per ſanctum ſanctorum intelligi cælum, vt multis verbis oſtēdit in epiſtola ad Hebræos *Heb. 9.* diuus Paulus. Has aquas, hæc diuina ſacramēta vidit Ezechiel fluere per latus dextrū, hoc eſt, per IESV Chriſti crucifixi vulnus lanceæ, qua fuit eius dextrum latus percuſſum. Nam ex Chriſti latere, vt diuus teſtatur Auguſtinus, Eccleſię ſacramenta fluxerunt. Vel ideo ait, has aquas per latus dextrum fluxiſſe, quia ad eos perueniunt, qui in die iudicij ad dexteram ponētur, iuxta id quod *Matt. 25* dicitur in euangelio: Statuet oues quidem à dextris ſuis, hœdos autē à ſiniſtris. Exiſtimo tamen, diuinum vatem ad dextrum Chriſti latus reſpexiſſe. Ad has cæleſtes aquas nos *Ioan. 7.* ipſe Dominus apud Ioannē iis verbis inuitat: Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Hic *Eſai. 55.* eſt, qui dixerat apud Eſaiam: Omnes ſitientes venite ad aquas. Et ipſe Eſaias ſpiritu *Eſai. 12.* prophetico afflatus aiebat: Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris. Erat in eius corde fons gratiæ & miſericordiæ, qui per quinque fontes, hoc eſt, per quinque vulnera erumpebat. Quid aliud ſunt illa quinque vulnera, quā admirabiles fontes miſericor- *Ioan. 19* diæ? Præſertim vulnus lateris, ex quo exiuit ſanguis & aqua, vt ſanguine redimeremur, aqua lauaremur. O fontem ſingularē aquā & ſanguinem manantem, ô aquas ſalutares ex tali fonte fluentes, ô diuina Eccleſię ſacramenta ex latere Chriſti dextro egredientia, & totum vniuerſum orbem terrarū rigantia! De iis aquis dixit Zacharias propheta: Et *Zach. 14.* erit in die illa, exibunt aquæ viuæ de Ieruſalem, medium earum ad mare orientale, & medium earū ad mare nouiſſimū. Ac ſi diceret: Tempore gratiæ egredientur Hieroſolyma aquæ præſtantes vitam bibentibus, quæ aquæ ſunt conciones euangelicæ, Chriſti doctrina, & ipſum Chriſti euangelium, et Eccleſiæ ſacramēta, quæ omnia, quia multa ſunt, non aqua, ſed aquæ appellātur, quæ totum orbem habitabilem alluent, ab oriente ad occidentē. Id prędixerat his verbis Eſaias: *Eſai. 11.* Repleta eſt terra ſcientia domini ſicut aquæ maris operientis. Ac ſi diceret: Tempore Euangelij replebitur terra ſcientia Domini: erit enim cognitio Chriſtiani nominis extēſa, veluti aqua maris omnia tegens.

Et deſcendunt ad plana deſerti. Per hūc deſertum intelligunt nonnulli planitiem, vbi erat mare Tyberiadis: & aiunt fluuiū hunc partem influxiſſe in mare illud Tyberiadis, partim in mare mortuum, & deinde in mare mediterraneum ad occidentem. Huic opinioni fauet Hebræorum ſententia: aſſerunt enim fluuium hunc fuiſſe in duas partes diuiſum, quarum vna fluebat verſus orientem, altera verſus occidentem. Nos diuiſionem hanc amplectimur, ſed eam multò aliter explanamus. Per hos duos amnes ſub vno principio intelligimus eccleſiam orientalem, & eccleſiam occidentalem ſub vno paſtore, ſub vno ſummo pontifice vniuerſali rectore & magiſtro. Et quamuis duæ ſint Eccleſiæ loco & ſitu, fide tamē, & religione, & ſacramentis, vna eſt Eccleſia catholica, cuius vniuerſalis paſtor eſt pontifex maximus, iuxta id quod ore ſuo Dominus dixit: *Ioan. 10.* Erit vnum ouile, & vnus paſtor.

Et omnis anima viuens, quæ ſerpit. Hoc eſt, omne viuens, quod ſine pedibus mouetur, habebit vitam, ſi fuerit hac aqua nutritum. Per viuentia, quæ abſque pedum miniſterio mouentur, piſces intelligit, quod ſtatim explicat, dicens: Et erūt piſces multi ſatis, poſtquam venerint illuc aquæ iſtæ. Lacus amarus, vt diximus, homo eſt infidelis, qui ante baptiſmū mare mortuum eſt abſque piſcibus: hoc eſt, abſque virtutum fructibus. At poſt baptiſmū & Euangelium receptū eius opera nomine piſcium ſignificata erūt viua, ipſeque erit virtutum ornamentis excultus, & ab omni ſuperſtitione ſeuocatus. Poterit per piſces homines intelligere in lacu, hoc eſt, in mundo habitantes.

Et ſanabuntur, & viuent omnia, ad quæ venerit torrens. At multi ſanari nolunt, de quibus ait Deus per Ieremiam. Curauimus Ba- *Iere. 15.* bylonem, & non eſt ſanata.

Et ſtabunt ſuper illa piſcatores. Vt ſcilicet capiant piſces. Hi ſunt euangelici concionatores, quibus dictū eſt: Faciā vos fieri piſca- *Matth. 4* tores hominum. De his dixerat Deus per Ie- *Iere 16.*

remiam:

remiam: Ecce ego mittã piſcatores multos, & piſcabuntur eos.

Ab Engaddi vſque ad Engalim. Id eſt, iuxta lacum illum ſiccabũtur terra piſcatorum à termino vno vſque ad alterum. Engaddi eſt vbi lacus finitur, Engalim verò vbi lacus incipit. Loci ſunt iuxta mare mortuum ex diui Hieronymi ſententia, alter in principio, alter in fine.

In litoribus autem eius, et in paluſtribus non ſanabũtur, quia in ſalinas dabuntur. Et ſuper torrenté orietur in ripis eius ex vtraque parte omne lignum pomiferum: non defluet fo-
Pſal. 1. a liũ ex eo, et nõ deficiet fructus eius:
C per ſingulos menſes afferet primitiua, quia aquæ eius de ſanctuario egredientur: et erunt fructus eius in cibũ, & folia eius ad medecinam. Hæc dicit Dñs Deus: Hic eſt terminus, in
Gene. 48 quo poſsidebitis terrã in duodecim tribus Iſrael: quia Ioſeph duplicem funiculum habet. Poſsidebitis autẽ eam ſinguli æquè vt frater ſuus: ſuper quam leuaui manum meam, vt darem patribus veſtris: & cadet terra hæc vobis in poſſeſsione.

In litteribus autem eius, & in paluſtribus. Hoc eſt, in locis cœnoſis, & paluſtribus prope hunc locũ non ſanabũtur aquæ ab amaritudine, ſed ad ſalem reſeruabũtur. Loquitur de reprobis, quos cœnoſos vocat & paludoſos, qui nullis ſalutaribus aquis, nulla euangelica doctrina volũt dulceſcere & ſanari, ſed indies inſolentiores & peſtilentiores redduntur. Nulla aliorum facta illis grata ſunt, maledictis & vocibus querelarum plenis viros iuſtos & iniuſtos nullo habito diſcrimine violant, aliorumque vitã reprehendentes, ſuam haud quaquam curant. His di-
Prou. 4. cebat Salomon in Prouerbiis: Remoue à te os prauum, & detrahentia labia ſint procul
1. Cor. 6. à te. Et D. Paulus in prima ad Corinthios: Nec maledici, inquit, nec rapaces regnũ Dei
Simile. poſſidebunt. Vt gallina dũ roſtri ictu domus pauimentum ſordibus inquinatũ ſcrutatur, eſcam quærens, ſi adamantẽ, aut ſmaragdũ, aut gemmã aliam pretioſam reperit, reiicit, & contemnit, ſin autem inuenit vermiculũ, aut vile milij granum, illud læta eligit, & accipit, ſic detractor vitas aliorum inquirit & inueſtigat, ſi eorũ præclara facta reperit, ſilentio pertranſit, reiicit, contemnit, ſin autẽ inuenit flagitium aliquod, aut erratum quãuis leue ei inquirenti occurrit, illud accipit geſtiens, vt eius autorẽ vocibus vulneret, & lædat. Vita maledicorum eſt in aliorũ vitas conferre maledicta, obiicere errantibus crimina, pergere in conuicia, inurere illis ignominiæ notam, eorum ſplendorem maculis aſpergere. Nulla in eorum ore eſt dulcedo, nulla ſuauitas, ſed inſtar maris mortui ſalſedine & amaritudine pleni vitam in aliorum vituperatione traducunt. Hæ ſunt immũdæ limoſæque paludes, quarum aquæ nõ dulceſcunt. Et quoniã hi impij & maledici homines finem infeliciſſimum habere ſolent, dicuntur reſeruari ad ſalis condimentum, vt nos miſerum eorum excidium intuentes ſale prudentiæ cõdiamur. Eam ob cauſam arbitror fuiſſe vxorem Loth non in lignũ aut lapidem, ſed in ſalem conuerſam. Vnde ait Gene. 19
Salomon in Prouerbiis: Peſtilente flagellato Prou. 19
ſtultus ſapientior erit. Erudiunt enim mul- Prou. 21.
tos infeliciſſimi ſceleratorum caſus, eorumque miſerabilia exempla. Proſunt nobis flagitioſi homines, quia nos cõdiunt exemplorum ſale, & quia nos calamitatibus oppugnant, & exercent ad patientiam. Eam ob cauſam reliquit Deus ſemper infideles aliquos in terra promiſſionis, vt Dei populum exercerent, nobisque tentationes eadem ratione relinquit: vt in virtute & patientia exerceremur, poſſimusque dicere cũ Apoſto-
lo: Gloriamur in tribulationibus. Rom. 5.

Non defluet foliũ ex eo. Viros iuſtitia Chriſtiana religione præſtantes cum arboribus comparat fœcundis iuxta dulces ſalutarium aquarum fluuios ſatis, pulcherrimos fructus, & illos quidẽ tempeſtiuos ferentibus, virentibus omni tempore, nullosque æſtus formidantibus. Nam qui iuſtitiam colunt & pietatem, & charitatis flagrant ſtudio, aquisq; diuinarum literarum irrigantur, hi admirabiles virtutum fructus producunt, ex quibus vera gloria effloreſcit. Et quæcunque eis accidunt, illi vertunt in bonũ, quo nihil eſt illis antiquius, nihil magis in optatis. Cùm enim ſint ea mẽte, quam veritas & ratio præſcribit, omnia humana moderatè & placatè ferunt, animum ad ea transferentes, quibus ſecundæ res ornantur, aduerſæ adiuuantur. Speciem gloriæ deſpiciunt collectam ex vanis ſplendoris inſignibus, mũdi opes breues, fugaces, & caducas exiſtimant, verum decus in virtute, Chriſtiana religione, & diuini numinis imitatione cõſiſtere abſque dubio credunt. Id voluit pſalmographus verbis illis oſtendere, quibus virum beatum deſcribit:
Erit tanquam lignum, quod plantatũ eſt ſe- Pſal. 1.
cus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium eius nõ defluet. Et ſubdit ſtatim: Et omnia quæcũque faciet, proſperabuntur. Ac ſi dicat: Et fructus edit, qui non pereunt, quoniã illi omnia vertuntur in vtilitatem, ſiue proſperis rebus, & ad voluntatẽ fluentibus vtatur, ſiue rerum aduerſarum ictibus oppugnetur. Id quod D.
Paulus in epiſtola ad Romanos his verbis Rom. 8.
aſſeruit: Scimus, quoniam diligentibus Deũ omnia cooperantur in bonum, iis, qui ſecũ-

dum

dum propoſitũ vocati ſunt ſancti. Sed hoc
impij homines non ſolùm non intelligunt,
ſed ne ſuſpicantur quidem. Viris piis & iuſtis
diuitiæ ſunt inſtrumẽta miſericordiæ, inopia
autem & egeſtas cauſa humilitatis, bona va-
letudo vires illis ſuppeditat ad ferẽdos labo-
res, ægrotatio verò materiam illis miniſtrat
patientiæ. In dignitate excelſa cõſtituti ſunt
felices, quoniam iuſtitiam exercent in æqua-
bilitate conſiſtẽtem, abiecti verò, & ſcelera-
torum tyrannide preſſi, beati, quoniam per-
Matth. 5. ſecutionem patiuntur propter iuſtitiam: Vt
Simile. calor naturalis in eo, qui rectè valet, habetq́;
ſanam & robuſtam complexionem, omnia
concoquit alimenta, in bonumq́ue digerit
ſanguinẽ, ſic qui Deũ diligit, eiuſque amore
inflammatur, quicquid accidit, benè vertit, et
ita digerit, vt ei cooperetur in bonum. Id au
tem quod ait Dauid de ligno plantato ſecus
Iere. 17. decurſus aquarum, ait etiam Ierem. cap. 17.

Quia aquæ eius de ſanctuario egredientur.
Hoc eſt, ideo arbores erunt fructuoſæ, quia
de ſanctuario, hoc eſt, de cælo venient ad eas
Iaco. 1. aquæ gratiæ, quibus irrigabũtur. Omne da-
tum optimum, ait diuus Iacobus, & omne
donum perfectum de ſurſum eſt, deſcendẽs
1. Cor. 4. à patre luminũ. Et diuus Paulus: Quid, in-
quit, habes, quod non acceperis? Omnes ho-
mines arbores ſunt, ſed quidam aquis gratiæ
rigantur, quidam verò ſteriles ſunt, nullis
aquis cæleſtibus irrigati, quoniam nec illi
eas quærũt, nec illis digni ſunt. Sed nec ideo
Simile. dicendum eſt, non eſſe in illis imaginẽ Dei,
quòd Dei gratiã non habeant. Vt enim cùm
aurum funditur, & cuditur moneta, nõ ma-
net in auro ferrũ formæ, ſed eius character,
& inſignia impreſſa, ſic in anima noſtra à
Simile. Deo creata non manet idem Deus per gra-
tiam, ſed eius imago. Si cymbalũ fundatur,
non manet in eo argilla typi ſiue formæ,
eiusq́ue ſubſtantia, ſed literarũ characteres,
qui in ipſa forma ſculpti, eodem modo in
cuiuſlibet hominis anima licèt ſit imago dei,
non tamen neceſſe eſt, vt ſit per gratiã ipſe
Deus. Nec eſt anima hominis ex ſubſtantia
Dei facta: nam ſubſtãtia Dei eſt prorſus in-
commutabilis, anima autem hominis cõmu
Geneſ. 1. tabilis. Non ait diuina ſcriptura: Fecit Deus
hominem de ſubſtantia ſua, ſed ad imaginẽ
& ſimilitudinem ſuam. Qua de re vide Au-
guſtinũ libro ſeptimo de Geneſi ad literam,
Chryſoſtomum in explanatione capitis ſe-
cundi Geneſis, Tertullianum aduerſus Mar-
tionem, Ioannẽ Arboreum libro primo ſuæ
Theoſophiæ. Qui omnes, & alij infiniti aſ-
ſerunt non eſſe animã noſtram ex ſubſtan-
tia Dei factam, vt Carpocrates impiè aſſere-
bat, nec neceſſe eſſe, in ea Deum per gratiã
exiſtere, quòd in ea ſit imago quædã ipſius.

*Et erunt fructus eius in cibum, & folia eius
in medicinam.* Fructus virorum iuſtorũ ſunt
virtutes, folia verò ſunt cæremoniæ. Non
ſolùm virtutes proſunt, ſed etiam bonæ cæ-
remoniæ cũ virtutibus coniunctæ. Virtutes
ſunt cibi animi excellẽtes, quibus homo ali-
tur ad æternitatem, cæremoniæ autem ſunt
folia conferentia ſalutarem medicinam. Et *Simile.*
quemadmodũ folia licèt non ferant fructus,
eos tamen ſuſtentãt, & arborem ornant, ſic
licèt in cæremoniis non ſit per ſe religionis
ſubſtantia, conducunt tamen ad religionis
ſubſtantiam conſeruãdam, & ad pulchrum
vitæ Chriſtianæ ornamẽtum. Arundines in *Simile.*
vineis ſeu ligna vites ſubſtantia non ſerunt
vuas, ſed ſuſtinent, ſepes in agro arboribus
conſito non nutrit plantas, ſed ſeruat, ſic cæ-
remoniæ rectè inſtitutæ non ſunt ipſæ qui-
dem per ſe ipſa religio, ſed ad eam ornandã
& conſeruandam mirum in modum con-
ducunt. Diuus Dionyſius capite primo de
Cæleſti hierarchia ait diuina manifeſtari ho
minibus ſub aliquibus ſimilitudinibus ſe
ſenſui obiicientibus, animũ, ad intellectiua
eleuantibus. Cùm autem cæremoniæ ſe of-
ferant oculis, mouent quidẽ animos, & ho-
mines excitant ad Dei obſequium, quod nõ
ſolùm interioribus actibus, ſed etiam exte-
rioribus profitẽtur. At ſi cæremoniæ fuerint
charitate ſeiunctæ, tegẽtes ſcelera ſpecie ſan-
ctitatis, ad hoc factæ, vt virtutẽ ſimulent, &
flagitia cooperiant, & homines decipiant,
non modo nõ proſunt ad vitam immorta-
lem habentibus illas, ſed interitum illis æter-
num machinantur. Huiuſmodi erat Phari-
ſæorum iuſtitia, in oſtentatione conſiſtens,
non in propoſiti rectitudine, folia tantũ ha-
bebat & exteriores apparentias, ſed nullum
pietatis fructum, nullã interiorem puritatẽ,
nullam germanam virtutẽ. Id intuens Do-
minus dixit diſcipulis ſuis: Niſi abundauerit *Matth. 5*
iuſtitia veſtra pluſquam ſcribarũ & phari-
ſæorum, non intrabitis in regnũ cælorum.
Nomen tantùm virtutis vſurpabant, quid
ipſa valeret, neſciebant. Vtinam non eſſent
hodie multi, qui iuſtitia phariſaica gloriarẽ-
tur. Olim induebãtur homines vili fuſtanico
thorace, cum limbis & fimbriis manicarum
ſericis & bombycinis pretioſis foris apparẽ-
tibus. Intus latebat vile, foris apparebat pre-
tioſum. Hæc antiqua indumẽti conſuetudo
mutata eſt apud nonnullos ex corpore ad a-
nimam. Intẽtiones impiæ fimbriis extremi-
tatibusque virtutum ornantur, & corda fu-
ſtanica ſceleribus imbuta bombycinis ſignis,
& eximiæ ſanctitatis fuco extrinſecus mu-
niuntur. Folia pulchra habent, ſed nullum
fructum. Ideo dicebat Dominus: Omnis ar- *Matth. 7*
bor, quæ non facit fructum bonũ, excidetur,
& in ignem mittetur. Excidetur eius vita,
eius lætitia non ſolùm corporis, ſed animæ,
ſeparabitur infelix arbor à cœtu beatorũ, &
in ignem relegabitur æternũ. Eſt enim hy-
pocrita arbor ſecus viam foliis ornata, fructu
autem deſtituta, quæ areſcet in æternum. Id
volens Chriſtus ſignificare, videns ficulneã
ſecus viã venit ad eã, & nihil in ea inueniens

Matt. 21 præter folia, ait illi. Nunquam ex te fructus
Marc. 11 naſcatur in æternū. Et areſacta eſt continuò
ficulnea. Huiuſmodi folia viriditatē habent,
nō vtilitatē. Quare ab his arboribus, de qui-
bus hoc loco agit Ezechiel, penitus diſcrepa-
bant, quæ fructū habebāt in cibū, & folia in
medicinam, erant enim iuxta fluuiū gratiæ,
& euāgelicæ doctrinæ ſatæ, & Chriſti aquis
irrigatæ, quibus floreſcētes amœniſſima fo-
lia, & vberrimos fructus producebāt. De ha-
rum aquarum fluuio arboribus fructiferis &
ſalutaribus ex vtraque parte circundato ait
Apoc. 22 ita diuus Ioannes in Apocalypſi: Et oſten-
dit mihi fluuium aquæ viuæ, ſplendidū tā-
quam cryſtallum, procedentem de ſede dei,
& agni. In medio plateæ eius, & ex vtraque
parte fluminis lignum vitæ afferens fructus
duodecim, per menſes ſingulos reddens fru-
ctum ſuum, & folia ligni ad ſanitatē gentiū.
Lignū poſuit pro lignis ſeu arboribus, vtēs
ſingulari pro plurali more ſcripturarū. Vult
ſignificare eſſe fluuium illum arboribus fœ-
cundiſſimis ornatum & amœnū, quæ per-
petuò lætiſſimos fructus ferebant, & frōdi-
bus vmbriferis & ſalutaribus ad vitā anima-
rum conducentibus tegebantur. Ezechiel ait
fluuium hunc egredi à ſanctuario: Ioannes
autem à ſede Dei, quod re ipſa idem eſt, per
ſanctuarium enim, vt ex diuo Paulo deprō-
Hebr. 9. pſimus in epiſtola ad Hebræos, cælum intel-
ligitur, quod ſedes Dei dicitur, iuxta id quod
Eſai. 66. ipſe per Eſaiam ijs verbis teſtatur: Cælū ſe-
Matth. 6 des mea eſt, & nos in oratione dominica: Pa
ter noſter, qui es in cælis. Chriſtianos, qui
exuberante donorū Dei effuſione, & euan-
gelii fluuio alūtur, de quo ait Dauid: Flumi-
Pſal. 45. nis impetus lætificat ciuitatem Dei, appellat
Ezechiel arbores pomiferas perpetuò viren-
tes. Ioannes autem arbores viuas ſeu vitæ, e-
dentes duodecim fructos per ſingulos men-
ſes, atque ſeipſos duodecim Apoſtolorum
doctrina, & vita gratiæ recreantes. Ex vtra-
que parte, hinc & inde ſunt arbores flúuio
cæleſti irrigatæ, quia ex vtroque populo Iu-
daico & Gentilico multi fidem & baptiſmū
receperunt, & flumine donorū cæleſtium
ſuſtentantur. Ex his duobus populis, qui an-
tea diſſidebant, conflauit Chriſtus Eccleſiā
ſuā, eos in vna fide & charitate, & in vno po
pulo Chriſtiano coniungens. Hoc intuens
diuus Paulus in epiſtola ad Epheſios de
Epheſ. 2. Chriſto loquēs, veritatē hanc literis in hūc
modum mādauit: ipſe eſt pax noſtra, qui fe-
cit vtraque vnum & medium parietē mace-
riç, ſoluēs inimicitias in carne ſua, legē man-
datorum decretis euacuans, vt duos cōderet
in ſemetipſo in vnum nouum hominē, faci-
ens pacē, vt reconciliet ambos in vno corpo-
re Deo per crucem, interficiēs inimicitias in
ſemetipſo. Aſpicis igitur Gentiū & Iudeo-
rum inimicitias fuiſſe ſolutas per Chriſtū, et
ex duobus populis diuerſorum rituū & cul-
tuum fuiſſe vnū Chriſtianum populū con-
flatum. Quam ob cauſam ait diuinus noſter
vates eſſe fluuiū euangelij ex vtraque parte
arboribus fructiferis cinctū, hoc eſt, ex Gen-
tibus & Iudæis fidē recipientibus, quos Chri
ſtus traxit ad veram dignitatē. Nā qui in il-
lum non credunt, in perpetua ignominia, &
dedecore volutantur.

Hic eſt terminus in quo poſſidebitis terram.
Capite quadrageſimoquinto incœpit Pro-
pheta diuidere terrā Iſraeliticā, & interpoſi-
tis quibuſdā incidentibus diuiſionē illam in-
termiſit, ad quam nunc perficiendā reuerti-
tur. Et priuſquam terram diuidat per ſortes,
diſtinguit eius terminos ex omni parte, ori-
entali, occidētali, aquilonari, & meridiana.

In duodecim tribus Iſrael. Iacob habuit
duodecim filios, ex quibus fuerunt duo-
decim tribus productæ. Sed tribus Leui,
quæ erat ſacerdotalis, non connumeratur
inter tribus, quia nō habebat ſortem & hæ-
reditatem more aliarum tribuum, ſed tem-
plo ſeruiebat, quam ob cauſam populus ei
alimēta ſuppeditabat. Habebat quidem por-
tionem ſuam, ſed ab alijs longè diuerſam,
vt capite quadrageſimoquinto oſtendimus.
Nihilominus tamen præter hanc tribū ſunt
duodecim aliç tribus, quoniam duo filij Io-
ſeph, Manaſſes & Ephraim duas tribus con-
ſtituerūt. Id voluit Ezechiel ſignificare, dicēs
Quia Ioſeph duplicem funiculū habet, hoc
eſt duplicem hæreditatem & portionē, nam *Gene. 48*
diuiſio terræ fiebat funiculis per agros à mē
ſoribus extentis. Hoc explicat clariùs para-
phraſtes Chaldæus ita habens: Ioſeph reci-
piet duas partes: Ephraim vnam, & Manaſ-
ſes alteram. Fuiſſe autem terram funiculis
diuiſam indicat locus ille pſalmographi: Eie *Pſal. 77.*
cit à facie eorum gentes, & ſorte diuiſit eis
terram in funiculo diſtributionis.

*Super quam leuaui manum meam, vt darē
patribus veſtris.* Hoc eſt, quā patribus veſtris
promiſi. Leuare manum meam hebraiſmus
eſt pro promittere, de quo alibi diſſeruimus:
Promiſiſſe autē terrā illā Hebræis, indicant
diuinç literæ capite duodecimo Geneſis, & *Hebr. 11*
vigeſimoquarto & vigeſimoſexto, & capite *Geneſ. 12*
vndecimo epiſtolæ Pauli ad Hebræos, & *& 24.*
multis alijs in locis, ad quæ alludit locus hic. *& 26.*

Hic eſt autem terminus terræ: ad
plagam ſeptentrionalem, à mari ma-
gno via Hethalon venientibus Seda
da, Emath, Berotha, Sabarim, quæ
eſt inter medium Damaſci, et confi-
nium Emath, domus Thichon, quæ
eſt iuxta terminum Auran. Et erit
terminus à mari vſque ad atrium E-
non terminus Damaſci, & ab aquilo-
ne ad aquilonem terminus Emath: D
plaga ſeptentrionalis. Porrò plaga

D orientalis de medio Auram, & de medio Damaſci, et de medio Galaad, et de medio terrę Iſrael, Iordanis diſterminans ad mare orientale, metiemini plagam orientalem. Plaga autem auſtralis meridiana à Thamar vſque ad aquas contradictionis Cades: & torrens vſque ad mare magnum, & hæc eſt plaga ad meridiẽ auſtralis. *E*t plaga maris, mare magnũ à confinio per directum, donec venias *E*math: hæc eſt plaga maris. *E*t diuidetis terrã iſtam vobis per tribus Iſrael: & mittetis eam in hæreditatem vobis, & aduenis, qui acceſſerint ad vos, qui genuerint filios in medio veſtrum: & erunt vobis ſicut indigenæ inter filios Iſrael: vobiſcum diuident poſſeſsionem in medio tribuũ Iſrael. In tribu autẽ quacunque fuerit aduena, ibi dabitis poſſeſsionem illi, ait Dominus Deus.

Hic eſt autem terminus terræ. Diuiſio terræ promiſſionis in tribus locis ſacræ ſcripturæ deſcribitur, primò à Moyſe in libro Nu-
Num. 34 merorum, cap. 34. ſecũdo à Ioſue libro ſuo, cap. 15. tertio hoc loco. Illud eſt ſciendum,
Ioſue 15 diuiſionem hanc ab Ezechiele factã æqualem eſſe, & ab alijs diuerſam, nam licèt poſt reditum à ſeruitute Babylonica plenq; Iudæi eſſent ex tribu Iuda, & Beniamin, & Leui, nam aliæ tribus quæ captiuæ abductæ fuerant ab Aſſyrijs, nunquã redierunt, præter paucos earum, qui antea ad muniſſimã Hieroſolymam confugerant, & nonnullos qui poſtea ab Aſſyria fugerunt, tamen inter omnes tribus æqualiter hic diſtribuuntur portiones.

A mari magno via Hethalõ veniẽtibus ſadalà. Hoc eſt, a mari Mediterraneo pergentibus per viã Ethalon in Sadala, Emath, &c. Nomina ſunt oppidorũ ſitorum in cõfinio terræ Iſraeliticæ ex parte aquilonari. Diuus Hieronymus ait Emath eſſe ciuitatem illã, quæ poſtea dicta fuit Epiphania.

De medio Aurã, & de medio Damaſci. Id eſt, de confinio inter Auram & Damaſcũ. Ac ſi diceret: Terminus orientalis eſt per confinium horum locorum.

Diſterminans ad mare orientale. Hoc eſt, ad mare mortuũ, de quo paulò antè diſſeruimus, quod eſt ad orientem reſpectu Hieroſolymę, cùm mare mediterraneum ſit ad occidentem.

Plaga autem auſtralis. Nunc diuidit terminũ, qui eſt ad meridiẽ, à Thamar vſq; ad aquas contradictionis Cades, hoc eſt vſque ad Cades, vbi fuerunt aquæ contradictionis,
vt eſt in libro Numeror. mandatũ. Thamar *Num.* 20
teſte D. Hieronymo vrbs eſt in ſolitudine, quæ poſtea fuit Palmira nuncupata. Cades locus erat in deſerto, vbi excedit è vita Maria ſoror Moyſi. Et ait diuus Hieronymus in libro de locis Hebraicis monſtrari ibi ſuo tẽpore Mariæ ſepulchrũ. Ibi Moyſes rupe percuſſa aquam dedit populo ſitienti, ſed ad illam peccauit. Nam cùm filij Iſraelis ſiti laborarent verſi in ſeditionẽ has voces aduerſus Moyſem & Aaronem emiſerunt: Quare
nos de Aegypto eduxiſtis in locũ hunc peſſi- *Num.* 20
mũ, qui ſeri non poteſt, qui nec ficũ gignit, nec vineas, nec mala granata, inſuper & aquã non habet ad bibendũ? Moyſes autẽ & Aarõ dimiſſa multitudine, ingreſſi in tabernaculũ fœderis corruerunt proni in terram, ad dominũ ijs verbis clamãtes: Audi domine Deus huius populi clamorem, & aperi eis theſaurum tuum, fontem aquæ viuæ, vt extincta ſiti à maledictis deſiſtant. Et apparuit gloria domini ſuper eos, locutusque eſt dominus Moyſi, dicens: Tolle virgam, & congrega populum tu, & Aarõ frater tuus, & loquimini ad petrã coram eis, & illa dabit aquas. Cũque eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo, & iumẽta eius. Tulit igitur Moyſes virgam, quæ erat in cõſpectu dñi, ſicut præceperat ei, congregata multitudine ante petrã, dixitque eis. Audite rebelles & increduli: Num de petra hac vobis aquã poterimus eiicere? Cumque eleuaſſet Moyſes manũ, percutiens virga bis ſilicem, egreſſæ ſunt aquę copioſiſſimę, quibus poſſent & homines & iumenta ſitim ſedare & extinguere. Dixitque dominus ad Moyſem & Aaronem: Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretur me coram filijs Iſraelis, non introducetis hos populos in terra, quam dabo eis. Hæc eſt aqua contradictionis, vbi iurgati ſunt filij Iſraelis contra dominum, & ſanctificatus eſt in eis. Sed de hiſtoria hactenus. De ijs aquis cecinit regius pſaltes: Inter-
rupit petram in eremo, & adaquauit eos ve- *Pſal.* 77.
lut in abyſſo multa. Et paulò poſt: Percuſſit *Pſal.* 113
petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt. Et alibi: Conuertit petram in ſtagna aquarum, & rupes in fontes aquarũ. Quæſtio eſt, qua in re peccauerit Moyſes. Quidam aiunt illũ eò in crimine incidiſſe, quòd hæſitauerit, poſſet ne aqua manare ex rupe illa. Huic opinioni aſtipulatur diuus Auguſtinus libro ſextodecimo contra fauſtum Manichæũ, vbi ait: Arguitur Moyſes voce diuina, quòd eius fides ad aquã de petra eliciendã titubauerit, quod ei cum peccato Petri poteſt eſſe commune, qui in medijs fluctibus ſimili fidei defectu titubauerit.
Et explanans verba illa pſalmographi: Et *Pſal.* 105
vexatus eſt Moyſes propter eos, qui exacerbauerunt ſpiritum eius, & diſtinxit in labijs ſuis: Quid eſt, inquit, diſtinxit? Quaſi illud

non

non poſſet Deus facere, qui tanta iam fecerat, vt aqua de petra profluerет. Dubitanter enim petram virga percuſſit: ideo hoc miraculum diſtinxit à cæteris, in quibus non dubitauerat. Hæc ille: quibus an Moyſem de verbis dei dubitaſſe. Alij putāt nō dubitaſſe Moyſem de verbis Dei, ſed exiſtimaſſe non eſſe eum daturum aquam populo iam duro & indomito, nō quod non poſſet, ſed quòd ingrati & ſcelerati homines non mererētur tale miraculum videre. Inter quos eſt Lyranus, qui locum illum Numerorū explanans ait: Licet non dubitauerit de potentia Dei, quin poſſet illud, dubitauit tamē de effectu, ne impediretur propter malitiam populi. Vides duas opiniones: vnam exiſtimantium Moyſem dubitaſſe de Dei potentia: alterā credentium eum non de Dei potentia dubitaſſe, ſed de miraculi effectu ob populi maleficia. Eſt alia opinio arbitrantiū nec Moyſem nec Aaronem dubitaſſe de miraculo, aut eius effectu, peccaſſe tamen, non quod aliqua in re dubitauerint, ſed quod Dei præcepto non paruerint. Præceperat enim illis Deus, vt petræ coram populo loquerentur, quæ aquarum affluentiam ſtatim produceret, ex ſolo verbo abſque virgæ percuſſione, vt eſſet hoc nouum quoddam miraculum, & clariſſimum diuinæ potentiæ ſignū: non enim adhuc ſimile factū fuerat. At illi non ſunt locuti cū petra, ſed eā Moyſes bis virga percuſſit. Qua in re Deo nō obtemperarūt, eāque ob cauſam in crimen inciderūt. Non enim videtur veriſimile, Moyſem non credidiſſe domino, & de verbis eius dubitaſſe. Nec obſtat id quod illis dixit ſtatim Deus: Quia non credidiſtis mihi, &c. nam credere accipitur pro obedire, vt in pſalmo. Quia mandatis tuis credidi: & multis alijs *Pſal. 118* in locis diuinarum literarum. Hæc eſt tertia & vltima opinio, quæ eſt ſatis probabilis & veriſimilis. At ex ijs tribus nullā exiſtimo eſſe contēndam: ſed quæ verior ſit ingenuè fateor me ignorare: quam ob cauſam nihil audeo aſſerere. Illud ſcio fuiſſe hoc in Cades, de quo loco ait Ezechiel hoc loco: Plaga autem auſtralis meridiana à Thamar vſque ad aquas contradictionis Cades.

Vſq; ad mare magnum. Hoc eſt, mediterraneum: ad differentiā maris mortui, & maris Galilææ.

Et plaga maris. Id eſt, plaga occidentalis, quoniam mare eſt ad occidentem reſpectu Hieroſolymæ.

Et mittetis eam in hæreditatem vobis & aduenis. Per aduenas intelligit proſelytos, qui ex Gentilitate ad Iudaiſmum conuertebantur. Hi priuſquam fidem recepiſſent, appellabantur hoſpites & aduenæ, recepta verò fide vocabantur Iudæi, licet non ex genere, ex lege tamen. Tota hæc terra Iſraelitica, de qua hic loquitur Ezechiel, Eccleſiā Chriſti adumbrabat, quæ erat à Gentibus & Iudæis poſſidenda. Eam ob cauſam ait ſore in hæreditatem Iudæis & Gētilibus, qui ab Hebræis aduenæ vocabantur. Et quoniam Epheſij Chriſti fidem receperant, licet Gentiles eſſent, iam tamen non exteri in eccleſia, ſed ciues ſimul cum Iudæis in Chriſtū credentibus dicebantur. Quam ob cauſam illis *Epheſ. 2.* ita ait diuus Paulus: Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide, Ieſu Chriſto. Sunt quidem omnes, dum in hoc ſeculo vitam degunt, hoſpites & peregrini, ſi vita hæc fluxa cum æterna cōparetur. Mundus enim hic carcer eſt & exilium electorum, propria autem patria in cælo eſt, cuius deſiderio tenentur, ad quam ex hac lachrymarum valle ſuſpirijs ab imo pectore eductis, & lamentabilibus vocibus aſpirant. At ſi Gentilitatem idololatriæ deditam, cū Chriſtiana religione veritatis pleniſſima conferre volueris, inuenies abſque dubio, eos qui ex infidelitate ad Chriſti fidem conuertuntur, eſſe reuera Eccleſiæ militantis ciues, & domeſticos dei, iuxta diui Pauli ſententiam, atque ſpe Eccleſiam triumphantem poſſidere, à qua quidem re ipſa ſeparati peregrinantur. Id intuentes animo antiqui patres fide & ſapiētia præſtantes terram repromiſſionis pro nihilo putabant, ad cæleſtem autem patriā, veram promiſſionis terrā deſiderio & amore incenſi rapiebantur. Expectabant enim ciuitatem æternis fundamentis munitam, cuius artificem & conditorem Deum eſſe credebant. De ijs ait in hunc modum in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus: Iuxta fidem *Hebr. 11* defuncti ſunt omnes iſti non acceptis repromiſſionibus, ſed à longè eas aſpiciētes & ſalutantes, & confitentes quia peregrini ſunt & hoſpites ſuper terram. Ad hoc alludēs diuinus pſaltes has flebiles voces ad Deū emittebat: Exaudi orationem meā, domine, *Pſal. 38.* & deprecationem meā, auribus percipe lachrymas meas. Ne ſileas, quoniam aduena ſum ego apud te, & peregrinus, ſicut omnes patres mei. Quam ſententiam repetit libro *1. Par. 29* primo Paralipomenon. Vnde beatus Petrus in epiſtola ſua prima, Petrus, inquit, apoſto- *1. Petr. 1* lus Ieſu Chriſti electis aduenis diſperſionis Ponti, &c. Et rurſus: Chariſſimi obſecro vos *1. Pet. 2.* tāquā aduenas & peregrinos. Viri enim pietate inſignes in terra vt hoſpites & peregrini ætatem traducūt, & ex hac vita ita diſcedūt tanquā ex hoſpitio, non tanquam ex domo, intelligentes commorandi illis Deū diuerſorium dediſſe, nō habitādi domicilium, eſſe autem in cælo permanentem ſempiternāq; ciuitatem conſtitutā. Nunquā enim tanta in hac vita conati fuiſſent, quæ ad æternitatis memoriā pertinerēt, niſi mentis oculis æternitatem ad ſe attinere perſpexiſſent. Quis enim perpetuos ſummoſq; labores ſuſcipe-

ret, ſi exiſtimaret fore, vt eius gloria iiſdē finibus quibus vita, eſſet vnquā terminanda? At ſapientū animus ita ſe erigit, & immortalitatem proſpicit, vt certiſſimè credat, cum exceſſerit è vita, tum deniq; victurum eſſe, & gloriā immortalē conſecuturum. Aſpicis igitur viros fide & charitate præſtantes in hac vita diuerſa ratione peregrinantes eſſe, & ciues: & ex conſequente loca diuinarū literarum, quæ inter ſe diſtare & diſcrepare videbantur, quæ eos aliquando aduenas & peregrinos appellant, aliquādo ciues & domeſticos, non ſolùm non repugnare, ſed etiam ſummo inter ſe conſenſu cohærere.

In tribu autem quacunque fuerit aduena. Nolebat Dominus proſelitos habere per ſe portionem & tribum ſeparatam, ſed ſimul cum Hebræis in tribu, in qua reperti eſſent, habitare, vt nulla inter Gētium & Iudæorū populum eſſet diuiſio, cùm vtrique eandē profiterentur fidē & religionem. Ipſe enim
Iere. 29. dominus ait apud Ieremiā: Ego ſcio cogitationes, quas ego cogito ſuper vos, ait dominus: cogitationes pacis, & non afflictionis.
Eſai. 57. Et per Eſaiam: Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei, qui longè eſt, & qui propè eſt. Vnde diuus Paulus ad Epheſios: Veniēs
Epheſ. 2. euangelizaui pacem vobis, qui longè fuiſtis, & pacem his qui propè: quoniā per ipſum acceſſum habemus ambo in vno ſpiritu ad patrem.

Annotationes ex Hebræo in caput. XLVII.

ET *traduxit me per aquam vſque ad talos.* Pro vſque ad talos eſt in Hebræo: ימאפסים meapheſaim. Dictio hæc terminos ſignificat & fines, vt in pſal-
Pſalm. 2. mo. Dabo tibi gentes in hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Qua ratione ducti vertunt nonnulli: Et tranſire me fecit per aquas terminorum, ſeu extremorū. Ac ſi diceret. Traduxit me per aquas, quæ plantas pedis non excedebant: quæ quidem plantæ termini ſunt, & extrema corporis humani. Paraphraſis chaldaica habet: Tranſire me fecit per aquas talorū. Hoc eſt, quæ ad talos dumtaxat pertingebāt. Septuaginta pro aqua vſq; ad talos tranſtulerunt: *ὕδωρ ἀφέσεως*. Pro quo D. Hieronymus vertit: aquam remiſſionis. Fluuium hūc vocant aquam remiſſionis: quia imaginē gerebat baptiſmi, in quo peccata omnia remit-
Gal 3. tuntur: & baptizatus Chriſtum induit. Ita enim ait Apoſtolus: Quicunque in Chriſto Ieſu baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Et quoniam, niſi quis induerit Chriſtum, non poterit animæ ſalutē obtinere, ait Chriſtus Deus noſter: Niſi quis renatus fuerit ex aqua
Ioan. 3. et ſpiritu ſancto, nō poteſt introire in regnū Dei. Quæ verba de baptiſmo, & de aqua vera & naturali, quæ eſt de neceſſitate baptiſmi, intelliguntur: vt apertè indicat ſanctum Concilium Tridentinū, ſeſſione ſeptima canone ſecundo de baptiſmo: vbi ſub anathemate prohibet, ne quis verba illa Domini noſtri Ieſu Chriſti ad metaphoram aliquam detorqueat. Et licet diuus Hieronymus rectè verterit, nam nomen hoc remiſſionem ſignificat, & vindicationem, & libertatem, verti tamen poterat locus hic: Aqua ſeparationis. Et ita habet tranſlatio Cōplutenſis. Sed eadem eſt ſententia, quoniā per baptiſmum, vbi peccata omnia remittuntur, ſeparantur homines à paganiſmò, & à peccato, & in Chriſti populum aſcribuntur, & gratiā recipiunt. Fortaſſe id intelligitur per aquas vſque ad talos, ſeu per aquas talorum: nam aqua baptiſmi ab infima fomitis infectione, & ab originali peccato emundat. Talia ſunt oſſa iuxta calcaneū exuberantia. Vnde veſtis talaris ea dicitur, quę ad talos vſque deſcendit, qualis erat Ioſeph, de qua ſcriptū legimus. Nudauerunt eū tunica talari. Eā ob
causam per talos terrenæ ſordes ſignificantur, quæ baptiſmo abluuntur. Et quāuis per *Gene. 37*
gratiam, quæ in baptiſmate confertur, reatus originalis peccati remittitur, & totum id tollitur, quod verā & propriā peccati rationem habet, manet tamen in baptizatis concupiſcentia & fomes, quæ vt verbis vtar ſacroſanctæ ſyn. Tridentinæ in ſeſſione 5. in decreto de peccato originali, cū ad agonem relicta ſit, nocere non cōſentientibus, & viriliter per Chriſti Ieſu gratiā repugnantibus non valet, quinimò qui legitimè certauerit, coronabitur.

Aqua iſta, quæ egrediuntur ad tumulos ſabuli orientalis, & deſcendūt ad plana deſerti. Septuaginta habent: Et aqua hæc, quæ egreditur in Galilæam, quæ eſt ad orientem, & quæ deſcendit in Arabiā. Vbi vides eos per tumulos ſabuli intelligere Galilæam, & per plana deſerti, Arabiam.

Et erunt fructus eius in cibum & folia eius ad medicinā. In hebraico pro ad medicinā eſt לתרופה lithrupbath, à verbo רפ rupb, quod ſignificat conterere. Vnde nomen hoc contritionē ſignificat. Quare poterat verti locus hic: Et folia eius ad contritionē. Quod magnopere cohæret cū editione euulgata, eſt enim cōtritio ſalutaris animæ medicina. Poteris per contritionem intelligere vulnus, ſeu aliquam corporis fracturam, & tunc erit ſenſus, & folia eius proderunt ad vulnera ſananda. Ideo vertit Pagninus: Et foliū eius ad fractionē ſanandā vtile. Accipi autē cōtritionē pro vulnere indicat locus ille Ieremię *Ierem. 8.*
Et ſanabant contritiones filiæ populi mei.

Et torrens vſque ad mare magnū. Pro torrente eſt in hebraico נחלה nachalah, quæ dictio torrentem abſque dubio ſignificat, vt
in pſalmo: Torrentem pertranſiuit anima *Pſal. 123*
noſtra. Seu vt poteſt etiam verti ex hebræo: Torrens pertranſiuit ſuper animā noſtram,

Signi-

Significat etiam hæreditatem, vt in pſalmo:
Pſal. 15. Etenim hæreditas mea præclara eſt mihi.
Hæc eſt hæreditas, quã pater dedit filio ſuo
domino noſtro, à qua dæmonem impium
tyrannũ depulit, quam ſibi, patríque vindi-
cauit. Significat prætereà exercitũ. Vnde id
quod eſt in pſalmo: Torrẽtes iniquitatis cõ-
Pſalm. turbauerunt me, vertitur à nonnullis: Exer-
citus iniquorum conturbauerunt me. Hinc
deriuatur dictio nechiloth, qua vtitur pſal-
mographus in titulo quinti pſalmi, pro qua
Pſalm. 5. diuus Hieronymus in tranſlatione ſua ſecũ-
dũ hebraicam veritatem vertit hæreditates,
dicens: Victori pro hæreditatibus pſalmus
Dauid. Septuaginta autem tranſtulerunt,
ὑπὲρ τῆς κληρονομούσης pro quo editio vul-
gata habet, Pro ea, quæ hæreditatem conſe-
quitur. At ſi diligenter aduerteris, in idẽ fere
coincidũt hæ duæ verſiones. Refertur enim
titulus hic ad eccleſiã, quæ per Ieſum Chri-
ſtum ſaluatorem noſtrũ hæreditatem con-
ſequitur, non ſolũ gratiæ in hac vita, ſed etiã
gloriæ in altera, nã vt verbis vtar diui Pauli:
Ipſe ſpiritus teſtimoniũ reddit ſpiritui no-
ſtro, quòd ſumus filij Dei, ſi autẽ filij, & hę-
Rom. 8. redes, hæredes quidem Dei, cohæredes autẽ
Chriſti. Idẽ autẽ ſignificatur ijs verbis. Pro
hæreditatibus, nimirũ quas eccleſia Chriſti
cõſequitur. Vel pro Chriſtianis, qui ſunt dei
hæreditates. Felix præter hæc ait poſſe verti:
Pro congregationibus. Vel, ſuper torrentes.
Et rectè quidẽ, dedicatur enim pſalmus hic
victori, hoc eſt Chriſto, pro hominũ cõgre-
gationibus deũ patrem in cruce oranti, ac de
acerbiſſimis dolorũ calamitatũq; torrẽtibus
bibenti. Ipſe enim eſt ille, de quo ait regius
Pſal. 109 vates: De torrente in via bibit, propterea ex-
altauit caput. Verbo bibendi, pœnarũ & af-
flictionũ perpeſſio ſignificatur, nomine verò
viæ vita hæc caduca intelligitur. Volens igi-
tur ſignificare diuinus pſaltes fore, vt Chri-
ſtus dolores perferret acerbiſſimos, inaudi-
tiſq; calamitatibus premeretur, illũ prędixit
è torrẽte potaturũ, nõ ex quibuſcũq; aquis,
ſed ex turbidis & cõcitatis, quales ſunt aquę
torrẽtis tẽpore ſęuiẽtis procellę, vt his verbis
vim & magnitudinẽ dolorũ, contumeliarũ,
& tormẽtorũ exprimeret, & deniq; turbu-
lentas afflictionum aquas, quas ille erat pro
nobis exhauſturus. Sed quoniã nõ vnus tã-
tũ fuit Chriſti dolor, ſed multi ac varij, ideo
Pſalm. 5. Dauid pſalmo quinto, in quo Chriſtũ vndi-
que afflictũ inducit ad Deũ patrẽ pro nobis
preces fundentem, hanc fixit ſcriptionẽ Vi-
ctori ſuper torrentibus, pſalmus Dauid. Nõ-
nulli ex Hebræis aiunt, nomẽ hoc nechiloth
nomen fuiſſe muſici cuiuſdam inſtrumenti
olim inſignis, nunc etiam ſibi ipſis ignoti:
Qui ex hoc nihil habent præter coniecturã.
Et quoniã nechil apud eos ſibilũ apũ ſigni-
ficat, conijciunt ita dictũ eſſe inſtrumentum
hoc ab apũ ſono, quẽ imitabatur. Per victo-
rem verò intelligunt cantorum & citharœ-
dorum magiſtrũ, vt ſit ſenſus: Carmen hoc
Dauidis traditũ fuit præfectò citharœdorũ,
vt ad inſtrumentũ nechiloth decantaretur.
Alij Hebręi vertunt: Victori ſuper exercitus,
Pſalmus Dauid. Et per exercitus intelligunt
apum copias ſuſurrantes, quarũ ſonũ inſtru
mentũ hoc muſicũ imitabatur. Alij ex ijſdẽ
per exercitus intelligunt Iſraëlitarũ copias
aduerſus Gentium exercitũ pugnantes, pro
quibus huius carminis cãtor preces ad domi-
num fundebat. Hæ ſunt tres Iudæorũ opi-
niones, quæ præter id quòd repunt humi, ni-
hilque habẽt ſublime, nihil myſterij, ſolùm
ducuntur coniecturis, probabilibus illis qui-
dem, parum efficacibus tamen, vt craſſum
obiectũque Iudæorũ ingeniũ in diuinarum
literarũ interpretatione poſſia cognoſcere.
Paraphraſis Chaldaica excelſius ſe erexit, &
ad Meſſiam reſpiciẽs pro hæreditatibus, ſeu
torrentibus, ſeu congregationibus tranſtulit:
Super choros, vt ſit ſenſus: Carmen hoc de-
dicatur Chriſto, qui mundi victor ſedet ad
dexteram patris ſuper omnes angelorũ cho-
ros. Et ſi explanatores in tam varias ſenten-
tias diſtrahantur, ea tamen, quã ſeptuaginta
interpretes ſignificarunt, quam ſequitur no-
ſtra communis tranſlatio, quã editionẽ vul-
gatã appellant, mihi videtur præſtantior, &
ad pſalmi propoſitum accommodatior. Ita
enim habet: In finẽ pro ea, quæ hæreditatẽ
conſequitur, pſalmus Dauid, Cuius hic eſt
ſenſus. Hic pſalmus inſpiratus Dauidi dedi-
catur & dirigitur in finẽ, hoc eſt, ad Chriſtũ,
qui finis eſt, quo tẽdere debẽt omnes noſtri
cogitatus, ſermones, & actiones. Et canitur
pro eccleſia catholica, quę ſalutis hæreditatẽ
conſequitur, quoniã in eum credit, qui eſt fi-
nis. Hic eſt ille, de quo ait D. Paulus: Finis le *Rom. 10.*
gis Chriſtus eſt ad iuſtitiam omni credenti.
Cùm enim finis cuiuſcunque bonæ legis ſit
bonos facere ciues, bonitas aũt apud deũ ſit
ſupernaturalis, quã opera legis veteris per ſe
pręſtare non poterãt, ſiut Chriſtus proprius
illius legis finis, qui in ea prænunciatus & fi-
guratus, futurus erat author ipſius bonitatis
& iuſtitiæ. Ideo ait apoſtolus Chriſtum eſſe
finem legis ad iuſtitiam, hoc eſt ad conſecu-
tionem veræ iuſtitiæ, eſſeq; ipſius legis per-
fectionem. Vnde ait ipſe dominus. Non veni *Matth. 5.*
ſoluere legẽ, ſed adimplere. Et D. Paulus ad
Romanos: Quod impoſſibile erat legi, &c. *Roma. 8.*
Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem
carnis peccati, de peccato dãnauit peccatũ,
vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. Et
ad Galatas: Lex pædagogus noſter fuit. Eſt *Galat. 3.*
igitur Chriſtus finis legis, hoc eſt, conſum-
matio ac perfectio, quia lex & prophetæ vſ-
que ad Ioannem. Chriſtus aũt ita legẽ pro
omnibus credituris adimpleuit, vt iã nemini *Mat. 11*
ad iuſtificationem lege vetere opus ſit. Cùm
ergo Chriſtus ſit legis conſummatio, & ad
illũ omnia in lege ferantur ſiuque finis, quò
omnia noſtra tẽdere debent, meritò ſeptua-

ginta interpretes in hoc pſalmo, & in multis alijs præfixerũt hunc titulũ *εἰς τὸ τέλος*, hoc eſt, in finem. Et hic addiderunt. Pro ea, quę hæreditatẽ cõſequitur, quæ eſt eccleſiæ periphraſis. Et rectè quidem, nã verbũ hoc nachal, à quo dictio hæc diriuatur, abſque dubio hæreditatẽ cõſequi ſignificat. Quare poterat locus hic Ezechielis verti: Et hæreditas vſque ad mare magnum.

ARGVMENTVM CAP. XLVIII. ET VLTIMI.

DEſcripta terra ſanctæ diuiſione ſuperiore capite eiuſq; terminis deſignatis in quatuor orbis partibus præcipuis, deſcribit nunc omnium tribuum ſortes, tribuens vnicuiq; ſuã partẽ & portionem. Et ita vltimam manum ſuis viſionibus imponit.

CAPVT XLVIII.

A ET hæc nomina tribuum à finibus aquilonis iuxta viã Hethalon pergentibus Emath, atriũ Enã terminus Damaſci ab aquilone iuxta viã Emath: & erit ei plaga oriẽtalis mare, Dan vna. Et à termino Dan à plaga orientali vſque ad plagã maris, Aſer vna: & ſuper terminum Aſer à plaga orientali vſque ad plagã maris, Nephtali vna. Et ſuper terminum Nephthali, à plaga orientali vſque ad plagam maris, Manaſſe vna. Et ſuper terminum Manaſſe, à plaga orientali vſque ad plagam maris, Ephraim vna. Et ſuper terminum Ephraim à plaga oriẽtali vſque ad plagam maris, Ruben vna. Et ſuper terminum Rubẽ à plaga orientali vſq; ad plagam maris, Iuda vna. Et ſuper terminum Iuda, à plaga orientali vſque ad plagam maris erunt primitiæ quas ſeparabitis vigintiquinque millibus calamis latitudinis & longitudinis, ſicuti ſingulæ partes à plaga orientali vſque ad plagam maris: & erit ſanctuarium in medio eius. Primitiæ, quas ſeparabitis domino: lõgitudo vigintiquinque millibus, & latitudo decem millibus. Hæ autem erunt primitiæ ſanctuarij ſacerdotũ ad aquilonem longitudinis viginti quinque millia, & ad mare latitudinis decem millia: ſed & ad orientem latitudinis decem millia, & ad meridiem viginti quinque millia, & erit ſanctuarium domini in medio eius. Sacerdotibus ſanctuarium erit de filijs Sadoc, qui cuſtodierunt cæremonias meas: & non errauerunt, cum errarent filij Iſrael, ſicut errauerunt & Leuitæ. *E*t erunt primitiæ de primitiuis terræ ſanctum ſanctorũ iuxta terminum Leuitarum.

EXPLANATIO.

E*T hæc nomina tribuũ.* Hoc eſt hæc ſunt nomina tribuũ Iſraelis, quæ ſunt hæreditatem in terra ſancta accepturæ. Prima eſt tribus Dan, ſecũda Aſer, tertia Nephthalim, quarta Manaſſes, quinta Ephraim, ſexta Rubẽ, ſeptima Iuda, octaua Beniamin, nona Simeon, decima Iſſachar, vndecima Zabulon, duodecima Gad. Inter eas nõ numeratur tribus Leui, quia erat ſacerdotalis, de qua cap. 45. & 47. diſſeruimus. Diuiſio terræ facta inter has tribus habet at longitudinem ab oriente ad occidentem, & latitudinem ab aquilone ad meridiẽ. Diuidit terram inter ſeptem tribus: deinde loquitur de primitijs ſacerdotum & leuitarum, et deſcribit templum, & vrbem, & principis portionem: poſtea reuertitur ad tribus, & numerat eas quinque quas omiſerat. Incipit autem à tribu Dã, cuius portio & terra erat in extremo à parte aquilonis. Per æqualitatem portionũ tribuũ intelligit iuſtitiã & æqualitatẽ, quæ in eccleſia Chriſti eſſe debet apud principes & iudices. De ea dicitur in libro Sapiẽtiæ: Diligite iuſtitiã, qui iudicatis terrã. Interrogatus rex Ageſilaus vtra eſt præſtantior, iuſtitia an fortitudo, Nulla, inquit, fortitudinis eſt vtilitas, niſi adſit iuſtitia: imò ſi iuſti omnes eſſemus, nequaquã indigeremus fortitudine. Cum autem non omnes ſint iuſti, & varia ſint hominum merita, agit hoc loco propheta de numeris calamorum, per quos intelligit meritorum vniuſcuiuſque quantitatem, quam gubernatores omnes ſunt conſideraturi, vt ius ſuum vnicuique tribuant. *Sapien. 1.*

Iuxta viam Ethalon, pergentibus Emath, Hethalon & Emath oppida ſunt, quorum meminit capite ſuperiore.

Et erit ei plaga orientalis mare, Dan vna. Id eſt, plaga ſortiũ, de quibus loqui incipio, incipit ab oriente, et erit mare: hoc eſt terminabitur in mari Mediterraneo, per quod occidẽs deſignatur: erat enim mare ad occidẽtem reſpectu Hieroſolymæ. Nam ita erant omnes ſortes diſpoſitæ, vt in longitudine ab oriente in occidentẽ extenderentur. Prima autem ſors erit tribus Dan, quę eſt in vltima procedendo à templo ad aquilonẽ. Omniũ horum verborum hæc eſt paraphraſis. Hæc ſunt nomina tribuum, quæ ſunt hæreditatẽ capturæ: In extrema parte ad aquilonem ad latus

latus viæ, qua venitur ab Hethalō vſque ad Emath, & iuxta atrium Euan, & terminum Damaſci ad partem mundi aquilonarem in confinio Emath, incipiendo à limite orientali, & procedendo ad limitem occidentalē, qui terminatur in mari Mediterraneo: eſt portio tribus Dan.

Erunt primitia, quas ſeparabitis. Id eſt, ex vna parte erūt portiones ſeptem tribuū, ex altera portiones quinque tribuū: in medio autem ſeparabitis portionem quandam inter ſeptem tribus & quinque, quæ portio ſit potioris terræ: quā ob cauſam nomine primitiarū intelligitur: quæ deputabitur ſacerdotibus, & leuitis, & ciuitati, & principi. Hęc autem portio nomine primitiuarum ſignificata habebit vigintiquinque mille calamos in latitudine: in lōgitudine verò æqualis erit terræ aliarum portionum. De hac quantitate diſſeruimus capite quadrageſimo quinto. Vt autem hoc apertiùs intelligeretur, opus eſſe duxi hanc deliniare figuram.

A plaga orientali vſq; ad plagā maris. Hoc eſt, ab oriente vſque ad occidentem. Sequitur: Et erit ſanctuariū in medio eius. Id eſt, erit templū in medio terræ ſacerdotum.

Primitiæ, quas ſeparabitis domino. Repetit partem poſſeſſionis ſacerdotū: & ait hāc ſacerdotū portionem habere in longitudine ab oriente ad occidentē vigintiquinq; mille calamos, & in latitudine decē mille. Et eodem modo ſe habet portio leuitarum, occupat enim alios vigintiquinq; mille calamos in longitudine, & alios decē mille in latitudine: portio verò ciuitatis habet in longitudine eoſdem vigintiquinque mille calamos, & in latitudine quinq; mille. Inde fit, vt hæ tres portiones efficiant vnū quadratū, quod in longitudine habet vigintiquinque mille calamos, totidem autem in latitudine: nam decem mille ſacerdotū, & decem mille leuitarū, cum quinque mille ciuitatis efficiūt vigintiquinque mille. Sed hæ tres partes, nēpe ſacerdotū, leuitarū, & vrbis habent ex vtraque parte portionem principis, ex oriente, & ex occidente. Quo fit vt hæ quatuor partes ſimul iūctę efficiant vnā portionem, quæ à meridie ad aquilonem occupet vigintiquinque mille calamos, ſed ab oriēte ad occidentē multò plures, nēpe tot, quot habet quælibet portio cuiuſcunque tribus: vt licet in figura & deſcriptione videre. Quid autem ſit calamus, diximus capite 40.

De filijs Sadoc. Huius Sadoch meminit ſuprà. cap. 43. Sadoch ſignificat iuſtū: & rectè illi conueniebat hoc nomē, cū eſſet ſummus ſacerdos, qui debet eſſe iuſtitia munitus. Per hunc Sadoch Chriſtus ſignificatur ſummus ſacerdos, per cuius filios intelliguntur noui teſtamenti ſacerdotes. De hoc ſacerdote ait Zacharias, Oſtēdit mihi dominus Ieſum ſa- *Zach.* 3.
cerdotē magnū. Et rurſus: Ecce vir, Oriens *Zach.* 6.
nomē eius, & ædificauit templū domino, & erit ſacerdos ſuper ſolio ſuo. Hic vox illa D. Pauli in epiſtola ad Hebræos. Habentes Ieſum pontificem magnū, qui penetrauit cæ- *Hebr.* 4.
los, teneamus ſpei noſtræ confeſſionem.

Et erūt primitiæ de primitiis terræ. Id eſt, ex portionibus præcipuis terræ ſanctæ erit ſacerdotibus præcipua. Dabitur illis terra melior & ſalubrior, in cuius medullio erit templum, quod hic ſanctum ſanctorum appellatur. In codicibus correctis eſt: Et erunt eis nimirum ſacerdotibus.

Sed & leuitis ſimiliter iuxta fines ſacerdotum vigintiquinque millia longitudinis, & latitudinis decem millia. Omnis longitudo vigintiquinque millium, & latitudo decem milliū. Et non venundabunt ex eo, nec mutabunt, nec trāsferentur primitiæ terræ, quia ſanctificatæ ſunt domino. Quinque millia autē, quæ

ſuper

ſuperſunt in latitudine per vigintiquinque millia, prophana erunt vrbis in habitaculum, & in ſuburbana, & erit ciuitas in medio eius. Et hæ menſuræ eius, ad plagam ſeptentrionalem quingenta & quatuor millia: & ad plagam meridianam quingenta & quatuor millia, & ad plagā orientalem quingenta & quatuor millia, et ad plagam occidentalem quin-
C genta et quatuor millia. Erunt autē ſuburbana ciuitatis ad aquilonē ducenta quinquaginta, & ad meridiem ducenta quinquaginta, & ad orientem ducenta quinquaginta, & ad mare ducenta quinquaginta. Quod autem reliquum fuerit in longitudine ſecundum primitias ſanctuarii decem millia in orientem, et decē millia in occidentem erunt ſicut primitiæ ſanctuarii: et erunt fruges eius in panes his, qui ſeruiunt ciuitati. Seruientes autem ciuitati operabuntur ex omnibus tribubus Iſrael. Omnes primitiæ vigintiquinque milliū, per vigintiquinque millia in quadrum, ſeparabūtur in primitias ſanctuarii, & in poſſeſsionem ciuitatis. Quod autem reliquum fuerit, principis erit ex omne parte primitiarum ſanctuarij & poſſeſsionis ciuitatis è regione vigintiquinque milliū primitiarum vſque ad terminum orientalem: ſed & à mari è regione vigintiquinque millium vſque ad terminum maris: ſimiliter in partibus principis erit. Et erunt primitiæ ſanctuarii, & ſanctuarium templi in medio eius. De poſſeſsione autem leuitarum, et de poſſeſsione ciuitatis in medio partiū principis erit: inter terminum Iuda: & inter terminum Beniamin, et ad principem pertinebit.

Sed & leuitis ſimiliter iuxta fines ſacerdotū vigintiquinque millia. Subaudi erunt. Deſcribit leuitarū portionē, ſacerdotū finibus vicinā: quā nec ſacerdotibus, nec leuitis vēdere, aut commutare licebat, cū eſſet domino dedicata. Hinc deſumpta ſunt decreta rerū eccleſiæ, præſertim immobiliū alienationē prohibētia. Illud eſt hoc loco aduertendum, præcipuā terræ partē dari ſacerdotibus & leuitis: quoniā qui Deo ſeruiūt, ad eūq; precationes pro populo fundūt, docent, cōcionātur, & ſacramenta miniſtrāt, alendi ſunt & ſuſtentādi, & honore magno afficiēdi. Id intelligens diuus Paulus aiebat in prima ad
Timoth. Qui benè præſunt presbyteri, du- 1. Tim. 5
plici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo & doctrina. Dicit enim
ſcriptura: Nō alligabis os boui triturāti. Dig- Deut. 25
nus eſt operarius mercede ſua. Et in prima 1. Cor. 9.
ad Corinth. Quis militat ſuis ſtipendijs vnquā? Quis plantauit vineā, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregē, & de lacte gregis non māducat? Nunquid ſecundū hominē hæc dico? An & lex hæc non dicit? Non
alligabis os boui triturāti. Et Chriſtus Deus Deut. 25
noſter in euangelio, Dignus eſt, inquit, ope- Matt. 10
rarius mercede ſua. Aſpicis quāti debeat euā Luc. 10.
gelicus concionator æſtimari. Sed debet ille auditores cohortari ad virtutē ardenter, à vitijs reuocare acriter, & quod in ſe fuerit, ad
lachrymas cōmouere. Vt Marcus Antoni- Simile.
nus populū Romanū potuit dicēdo tenere, & hominū cœtus ad lachrymas excitare, cū illis Cæſaris beneficia in eos collata reduceret in memoriam, eiuſq; veſtem oſtenderet ſanguine plenā: quo ita eos cōmouit, vt homicidas, qui Cæſari vitā ferro eripuerant, è ciuitate pellerēt, longiuſq; proiicerēt, ſic cōcionator det operā, vt auditores moueat ad fletum, narrans illis beneficia à Chriſto accepta, illiſque acerbiſſima eius tormenta oſtendens, quemadmodū pro illis fuerit vulneratus, ſpinea corona circūdatus, cruci crudeliter affixus, vbi pro illis innocens agnus ſanguinē fudit, & doloribus preſſus, vulneribus traiectus expirauit. Quibus rebus conetur perſuadere populo, vt longius expellat non Caſſium & Brutū Cæſaris interfectores, ſed ſcelera & flagitia. Noſtra enim peccata Chriſtum occiderunt: quoniam pro ipſis mortuus eſt: dicente Eſaia: Ipſe vulneratus
eſt propter iniquitates noſtras: attritus eſt Eſa. 53.
propter ſcelera noſtra. Et paulò pòſt inducit idē propheta deū patrē ita aientem: Propter ſcelus populi mei percuſſi eū. Vnde D. Pau-
lus in epiſtola ad Romanos, Traditus eſt, Roma. 4.
inquit, propter delicta noſtra. Et in prima
ad Corinthios. Chriſtus mortuus eſt pro pec 1. Cor. 15
catis noſtris ſecundum ſcripturas.

Quinque millia autē, quæ ſuperſunt in latitudine per vigintiquinque millia. Tota illa portio ſacerdotū, leuitarū, & ciuitatis habebat in latitudine vigintiquinque millia calamorū. Sacerdotū portio habebat decē millia, leuitarū alia decem millia, ciuitatis quinque millia. Ait igitur: Numeratis portionibus ſacerdotū & leuitarū, ex tota portione, quæ habet vigintiquinque millia in latitudine, ſuperſunt quinque millia. Quæ efficiunt in latitudinem portionis ciuitatis per vigintiquinque millia longitudinis.

Prophana

Prophana erant vrbis. Portio ciuitatis in tres partes erat diſtributa, nempe in ciuitatē, & in eius ſuburbana, et in agros: quę omnes ideo dicuntur prophanæ, quia erant laicorū vſibus deputatæ: non quòd eſſent immūdę, ſed quòd in illis quilibet poſſet habitare. Nomen pro quo latinus interpres trāſtulit ſuburbana, ſignificat propriè locum planū, arboribus ædificiiſque vacuum, qui Latinè dicitur circus, Luſitanè verò reſſio.

Et erat ciuitas in medio eius. Hoc eſt, in medio huius portionis, quæ eſt inter portionem leuitarum, & portionem Beniamin.

Hæ menſura eius. Subaudi ciuitatis.

Ad plagam ſeptentrionalem quingenta & quatuor millia. Hoc eſt, limes aquilonaris huius vrbis habebit calamos quatuor mille & quingentos: totidem limes auſtralis, & ſimiliter de aliis limitibus, nempe orientali & occidentali. Itaq; tota vrbs occupabit in ambitu decem & octo mille calamos: & ex cōſequente centum & octo mille cubitos, quilibet enim calamus, vt capite 40. diximus ſex cubitos continebat. Erat ciuitas hæc quadrata æquis lateribus, continens in quolibet latere quatuor mille & quingētos calamos. Cùm autem tota illa portio, in qua ſita erat ciuitas, haberet in latitudine quinque mille calamos, apertè oſtenditur, vrbem ipſam nō implere totam portionem, ſupererant enim quingenti calami, nēpe ducenti & quinquaginta ex vna parte ciuitatis, quę erat ad aquilonē, & alij ducenti & quinquaginta ex altera parte, quę erat ad meridiem. Et hęc duo ſpatia appellabantur ſuburbana: de quibus ſtatim ſubdit. Erūt autē ſuburbana ciuitatis ad aquilonem ducenti quinquaginta, & ad meridiem ducenti quinquaginta, & ad alias partes, nimirum orientis & occidētis totidē. Sed finitis his ducētis & quinquaginta ex parte orientis, & occidentis, incipiebāt agri miniſtrorum ciuitatis. Hinc colliges quantò ſit maius ſuburbanū ciuitatis tēpli ſuburbano: nam ſuburbanū ciuitatis cōtinebat ex qualibet parte ſeu quadro ducentos & quinquaginta calamos, templi verò ſuburbanū quinquaginta tātùm cubitos, vt ſupra oſtēdimus

Sup. 40. capite quadrageſimo. Eſt autem ciuitas hæc vna & quadrata, quoniam in eccleſia debet eſſe vnitas animorum, cum ſit vnitas in fide & ſacramentis. Vnde ait apoſtolus in epiſto-

Epheſ. 4. la ad Epheſios: Vnus Deus, vna fides, vnum baptiſma. Per quadraturam verò intelligitur perfectio, quæ debet eſſe inter fideles, quoniam in architectura ſapientes artifices primas ſemper quadraturæ tribuerūt. Per quatuor etiam latera ęqualia quatuor euāgelica ſignificantur, & quatuor mundi partes, ex quibus erant multi ad eccleſiam venturi, & euangelium recepturi: & quatuor illæ virtutes, quæ cardinales dicuntur. Quæ quatuor quanquam inter ſe colligata atq; implicata ſunt, tamē ex ſingulis certa officiorū genera oriūtur. In has quatuor virtutes magni philoſophi honeſti naturam vimque diuiſerūt. Prima eſt prudentia, in qua ineſt veri indagatio, et inuentio: altera iuſtitia, qua ſocietas hominum inter ſeipſos, & contractuum firmitudo continetur: tertia fortitudo pro veritate pugnatrix, quæ in rerum externarum deſpiciētia, & in rebus magnis & arduis, pleniſque laborum & periculorum gerēdis perſpicitur: quarta temperantia, quæ in ornatu vitæ & modeſtia, & animi commotionum ſedatione conſiſtit. Hi ſunt quatuor fontes, ex quibus ſapientes cæteras morales virtutes manare teſtantur.

Et ad mare. Hoc eſt, ad occidentem: quoniam, vt diximus, mare Mediterraneum ad occidentem eſt reſpectu Hieroſolymæ. Tota ciuitas cum ſuburbanis ab aquilone ad meridiē habebat in latitudine, vt diximus, quinque mille calamos, & totidem à parte orientis, & occidentis. Sed cum portio illa ciuitatis haberet in longitudine viginti quinque mille calamos, manebant viginti mille, decem mille ex oriente, & alij decem mille ex occidente. Hæc autem duo ſpatia erant deſtinata iis, qui ſeruirent ciuitati. Et quoniam hæ duæ partes erant è regione terræ leuitarū & ſacerdotum, quam appellat primitias ſanctuarij, ideo ait: Quod autem reliquū fuerit in longitudine ſecundum primitias ſanctuarij, decem millia ad orientem, & decē millia ad occidentem.

Et erunt fruges eius. Id eſt, fruges huius terræ iis deputabuntur, qui ſunt muros vrbis inſtauraturi, eiuſque ruinas ſarturi. Deſcribit *Pſal. 86.* ciuitatem quādam perfectam, omnibus numeris abſolutam. Per hāc ciuitatem eccleſia catholica ſignificatur, de qua cecinit regius vates: Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. Quid poterat eſſe ei glorioſius, quàm eſſe non vano hominum artificio, ſed dei ſapientia conſtructam, ab eo gubernatā, eius ſacramentis munitam, habere ipſius Dei cognitionem, & fidem, & charitatem, & cæteras virtutes? Nihil illi poterat eſſe præſtātius, nihil commodatius hominum memoriæ ſempiternæ. Eius optimates nimirū apoſtoli mundum luſtrarunt, & gentes impias à vana & peſtilente ſuperſtitione ad caſtiſſimū diuini numinis cultum, pleniſſimamq; veritatis religionem traduxerūt. Hi fuerunt huius ciuitatis fundamenta iacta ſuper Chriſtum præcipuum fundamentum, qui virtutum montes appellantur: de quibus dixit regius pſal- *Pſal. 86.* tes: Fundamēta eius in montibus ſanctis. Vt *Simile.* excelſi ac magnifici templi teſtudo eſt ſuper columnas firmata, columnæ autē ſuper baſes, baſes verò ſuper petrā: ſic vita Chriſtia- *1. Co. 10* na debet eſſe ſuper virtutes fundata, virtutes autem ſuper bonas intentiones, bonę autem intentiones ſuper illam petram, de qua ait apoſtolus: Petra autem erat Chriſtus. Itaque Chriſtus eſt præcipuū & primū huius ciuitatis

tatis fundamētum: de quo ait diuus Paulus:
1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Non negat tamen eſſe alia fundamenta, nimirum apoſtolos, quorum princeps fuit beatus Petrus de quo dixit Chriſtus
Matt. 26 Super hanc petram ædificabo eccleſiā meā. De hac eccleſia, de hac ciuitate dixit Eſaias:
Eſa. 26. Vrbs fortitudinis noſtræ, ſaluator ponetur in
Eſa 26. ea murus & antemurale. Et rurſum: Ecce ſal
Eſa 62. uator tuus venit: ecce merces eius cum eo, & opus eius cum illo: & vocabunt eos populus ſanctus, redemptus à domino: tu autem vocaberis ciuitas quęſita, & non derelicta. Et
Iere. 31. Ieremias: Ecce dies venient, dicit Dominus, & ædificabitur ciuitas Domini. De ea ait in
Apoc. 21 Apocalypſi diuus Ioannes: Vidi ciuitatem ſanctam, Ieruſalem nouā, deſcendentem de cælo, à deo paratā, ſicut ſpōſam ornatā viro ſuo. Sed ciuitas hæc, quā vidit diuus Ioānes, etſi eccleſia ſit nō tamē loco illo ab apoſtolo deſcribitur, vt militans in exilio, ſed vt triūphans in patria: & poteſt de vtraq; intelligi, quoniam nonnulla ibi dicūtur, quæ poſſunt vtrique accōmodari. Dicitur autem eccleſia deſcendere de cęlo nō locali motu, ſed emanatione: quia omne datū optimū, & omne donum perfectum deſurſum eſt, deſcendēs
Iaco. 1. à patre luminū. Ezechiel etiam hoc loco de eccleſia militante præcipuè loquēs nōnulla obiter miſcet, quæ ad eccleſiam triumphantem referuntur. Sed ſtatim redit ad militantem in terra, de qua loqui erat præcipuū eius
Pſal. 45. inſtitutum. Eam appellat ciuitatem: de qua cecinerat regius pſaltes: Fluminis impetus lętificat ciuitatē Dei. De ea ait Chriſtus Deus
Matth. 5 noſter: Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra
Hebr. 12. montem poſita. Et diuus Paulus in epiſtola ad Hebræos: Acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis, Ieruſalem cæleſtem, & multorum milliū angelorum frequentiā. Explicans autem quid per hanc admirabilē ciuitatem intelligeret, ſubdit: Et eccleſiā primitiuorum, qui conſcripti ſunt in cælis. Eccleſiam catholicam vocant montem Sionē, quoniā ſublimis eſt, & Deum in ſublimitate contemplatur: Sion enim ſpeculā ſonat. Vocat etiam illam ciuitatē Hieroſolymā cæleſtem, quoniā in ea pax viget ſpiritus, Ieruſalē enim idem eſt quod viſio pacis, & dicitur cęleſtis, quoniam à cælo deſcēdit, & à Deo eſt conſtituta, eiuſque ſapientia gubernata. Hęc eſt eccleſia apoſtolorum, & aliorū, qui primo Chriſti fidē receperunt, quos diuus Pau-
Luc. 10. lus appellat primitiuos, quorum nomina ait in cælo ſcripta eſſe, dicente dño illis: Gaudete, quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis. Nec mireris, ſi eccleſia quæ fuit per templū intellecta, per ciuitatem etiam intelligatur, nam cùm in eccleſia duplex ſit principatus, & duplex poteſtas, altera ad ſpiritualia pertinens, altera ad temporalia, ſpiritualis deſignatur propriè per templum, temporalis verò per ciuitatem & terræ diuiſionem, etſi ſi hæc aliquando miſceantur, nam vtrunque eſt à Deo, & ſub eccleſia continetur.

Seruientes autem ciuitati. Hoc eſt, Aſſumētur ex omnibus tribubus apti homines, qui ſeruiant ciuitati. Vult ſignificare nullum eſſe hominem nec infimo loco natum, nec in illuſtri dignitate conſtitutum, nec egeſtate laborantem, nec diuitiis affluentem, qui ſe debeat ab eccleſiæ miniſterio excuſare. Hæc ſit uitus honor eſt, & ſeruire Deo regnare.

Omnes primitiæ viginti quinque millia. Epilogus eſt menſuræ ſpatij continentis portionem ſacerdotum, Leuitarum, & vrbis. Quæ portio ſimul iuncta, vt diximus, eſt viginti quinque millium calamorum in quadro.

Quod autem reliquum fuerit, principis erit. Deſcribit principis portionē, quæ latitudine viginti quinque millia calamorū cōtinebat, quemadmodum ſpatium trium portionū, de quibus modò loquebatur. Nam principis portio tam ex parte orientis, quàm occidentis has tres portiones æqualiter cingebat. Ait igitur: Quod reliquū fuerit tam ad orientem, quàm ad occidentem ex parte primitiarum ſanctuarij, hoc eſt ex parte portionum ſacerdotum, leuitarū, & ciuitatis, erit principis, vt in figura licet videre. Extenditur autē portio principis à latere orientali harum triū portionum vſq; ad terminū orientalē totius terræ Iſraeliticæ, & à parte occidentali vſque ad mare mediterraneū. Datur autē ei hæc portio, vt iuſtitiam exerceat, & regnū protegat & tueatur: Vt autem hoc efficiat, eſt eos puniturus, qui ſe ſceleribus cōtaminauerint, & in republica violanda terra facinora cōceperint, eos verò præmiis affecturus, qui virtutē coluerint, in eaque veram dignitatem collocauerint. Et quia hoc abſque ſapientia effici non poterit, ait diuina ſcriptura in lib. Sapientiæ. Diligit lumen ſapientiæ omnes, Sapien. 6
qui præeſtis populis.

A mari vſque ad terminum maris. Hoc eſt à latere occidentali vſque ad littus maris, vbi terra ſancta terminatur.

De poſſeſſione autē leuitarum. Poſſeſſio principis, in cuius medio eſt portio ſacerdotum, et leuitarum, et vrbis, erit inter tribum Iuda, & tribum Beniamin. Terminabitur portio principis ex parte aquilonis ad ſortem Iuda, & ex parte auſtri ad ſortē Beniamin. Et eodem modo terminātur tres dictæ portiones.

Et reliquis tribubus à plaga orientali vſque ad plagam occidentalem Beniamin in vna. Et contra terram D Beniamin à plaga orientali vſque ad plagam occidentalem, Simeon vna. Et ſuper terminum Simeonis à plaga orientali vſque ad plagam occidētalem, Iſſachar vna. Et ſuper terminum Iſſachar à plaga orientali vſque ad pla

ad plagam occidentalẽ Zabulõ vna. Et ſuper terminum Zabulon à plaga orienrali vſque ad plagã maris Gad vna. Et ſuper terminum Gad ad plagam auſtri in meridiem: & erit ſimilis de Thamar vſque ad aquas contradictionis in Cades, hæreditas contra mare magnum. Hęc eſt terra, quã mittetis in ſortem tribubus Iſrael, & hæ partitiones earum, ait Dominus Deus. Et hi egreſſus ciuitatis. A plaga ſeptentrionali quingentos & quatuor millia menſurabis. Et portæ ciuitatis omnibus Iſrael: portæ tres à ſeptentrione, porta Ruben vna, porta Iuda vna, porta Leui vna. Et ad plagam orientalem quingentos & quatuor millia: & portæ tres, porta Ioſeph vna, porta Beniamin vna, porta Dan vna. Et ad plagam meridianam quingentos & quatuor millia metieris, & portæ tres, porta Simeonis vna porta Iſſachar vna, porta Zabulon vna. Et ad plagam occidentalẽ quingentos & quatuor millia, et portę eorum tres, porta Gad vna, porta Aſſer vna, porta Nephthali vna, per circuitum decem & octo millia. Et nomen ciuitatis ex illa die: dominus ibidem.

Et reliquis tribubus. Locutus fuit de portione ſeptem tribuũ, poſtea de portionibus ſacerdotum, Leuitarum, vrbis, & principis, nunc redit ad quinque tribus, quæ reſtabant, & loquitur prius de tribu Beniamin, cuius portio erat proxima portioni ciuitatis: Secunda portio eſt Simeonis, tertiã Iſſachar, quarta Zabulon, quinta Gad.

Beniamin vna. Subauditur, erit portio, ſiue poſſeſſio.

Et ſuper terminum Gad ad plagam auſtri. Poſt terminũ terræ Gad erit finis terræ promiſſionis pro parte meridionali de Thamar vſque ad aquas contradictionis Cades, vbi terra Iſraelitica finitur. Illud eſt hoc loco aduertendum, Gad ſignificare tentationẽ, Thamar verò palmam: vnde ciuitas illa quondã nomine Thamar fuit poſtea Palmira authore diuo Hieronymo ob palmarum multitudinem vocata. Sumus enim à tentatione deuicta ad palmã victorię venturi, & ex palma ad aquas contradictionis tranſituri vſque ad Cades, quod ſignificat ſanctitatẽ. Debemus enim vincere tentationes, & victoriæ præmium de animæ hoſtibus reportantes non ſumus tradituri nos ipſos deſidiæ & ſocordiæ, exiſtimãtes eſſe nos iam perpetuã ſecuritatem conſecutos, tendimus enim à Thamar vſque ad Gad, hoc eſt, à victoria vnius tentationis ad alteram tentationem, & ad aquas contradictionis, vt cum aliis tentationibus pugnemus. Sed beatus vir, qui ſuffert *Iaco.* 1.
tentationem, quoniã cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quã repromiſit Deus diligẽtibus ſe. Quare oportet poſt victoriam *Iob* 7.
metuere & vigilare, & verba illa ſancti Iob memoria repetere: Militia eſt vita hominis ſuper terram. Et illa: Cunctis diebus quibus *Iob.* 14.
nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea. Hoc intelligens D. Pau Timotheũ 1. *Tim.* 1
ſuũ ita alloquebatur. Hoc preceptũ cõmendo tibi fili Timothee ſecundũ præcedẽtes in te prophetias, vt milites in illis bonã militiã. Et in ſecunda ad Corinthios: In carne, inquit, ambulantes non ſecundum carnẽ mi- 2. *Co.* 10
litamus, nam arma militiæ noſtræ nõ carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum. Aſpicis igitur vitam noſtram bellum eſſe perpetuũ, & poſt victoriã aquas nobis offerri nouarum tentationũ, quas ſumus ſuperaturi, vt Cades, hoc eſt ſanctitatẽ conſequamur. Eodẽ modo filij Iſraelis poſt victoriam de Aegyptiis mirabiliter reportatam venerũt ad Mara, quæ ex amaritudine *Exod.* 15.
nomen accepit, ſed poſt Mara venerunt in Elim, vbi erãt duodecim fontes dulciũ aquarum, & ſeptuaginta palmæ. Nos igitur ne *Exod.* 15
terreamur, ſi poſt victoriam in tentationis *Exod.* 12
amaritudinẽ incidamus, quoniã verũ paſcha *Num.* 9.
facientes azyma cum amaritudinibus come- *Rom.* 5.
debant, & tẽtatio parit probationẽ, probatio ſpem, ſpes autẽ non confundit. Nã poſt mara perueniemus ad palmas victoriæ, & ad optatã animi refectionẽ, & dulciũ aquarum ſuauitatem. Profectiq; de Elim caſtramẽtati *Num.* 33
ſunt ad mare. Quod certè mirabile videtur, cum enim mare rubrum trãſiſſent, & aquas Mara & Elim, quomodo iterum iuxta mare tabernacula fixerunt? Sed permiſit illud ita Deus vt intelligeremus, etiam poſt dulcem animæ refectionẽ, et ſuaues triumphorũ epulas apparere nobis mare aliquãdo, & præterita diſcrimina nobis antè oculos obuerſari.

Hæreditas contra mare magnum. Hoc eſt, & portio tribus Gad propagatur vſque ad mare mediterraneum, quod reſpectu maris mortui, et maris Galilęę magnũ appellatur.

Et hi egreſſus ciuitatis. Id eſt, & hæ ſunt portæ vrbis. Deſcribitur ciuitas, quę erat ędificanda in quadrato æquilatero, cuius latera erant verſus quatuor præcipuas mũdi partes diſponẽda. Quodlibet latus occupabat longitudinẽ quatuor milliũ quingentorũ calamorũ, & tres portas à tribus familiis ſeu tribubus denominatas. Cùm autẽ latera eſſent quatuor, apertè oſtẽditur, portas eſſe duodecim, tres ad aquilonẽ, tres ad orientẽ, tres ad meridiẽ, tres ad occidentẽ. Quia futurũ erat, vt cõſtitueretur eccleſia, ad quã ex omnibus

vulgarit, & in aperta orationis ſuperficie eluceſcat, ſiue ad interiorē & arcanā ſententiā traducatur. Quare per fluuiū hunc è tēplo fluentem, Baptiſmum, & alia ſacramēta, & gratiam, & CHRISTI euangeliū in ſenſu hiſtorico & literali intelligimus, & per mare mortuum peccatorem mortiferis ſceleribus inquinatum. Et ſi infidelis ſit omni flagitiorum genere contaminatus, & ob crimina peſtilentia mortuus, tamen ſi fuerit aquis baptiſmi ablutus, & euāgelica doctrina irrigatus, recipiet ſalutē & vitam, & virtutum fructus feret vberrimos & lætiſſimos. Qui antea vitiorum erat vorago, lacus fœtidus, & mare mortuum & amarum, vbi nihil erat vitæ, nihil gratiæ, nihil veræ dulcedinis, in fluuium ſuauem, & ſalutarem, & amœnum, & piſcibus abundantem conuerteretur. Qui turbulentis & concitatis animi permotionibus agitabatur, ſeque ſcelerū miniſtrū præbebat, & errorum tenebris coopertus lucem pro nihilo putabat, recepta fide & charitate vitam placidè & tranquillè traducet, in virtutū actiones incumbet, & diuinæ gratiæ radiis illuminatus, tanquā in ſpeculo puro poterit imaginem veritatis intueri, & cæleſtia myſteria aſtris ſplendidiora contemplari. Hæc admirabilis mutatio illi proueniet ex aquis manantibus ab oſtio ſancti ſanctorum, hoc eſt, à Chriſto porta cæli per ſanctū ſanctorum ſignificati. Eſt enim perſpicuum per ſanctum ſanctorum intelligi cælum, vt
Heb. 9. multis verbis oſtēdit in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus. Has aquas, hæc diuina ſacramēta vidit Ezechiel fluere per latus dextrū, hoc eſt, per IESV Chriſti crucifixi vulnus lanceæ, qua fuit eius dextrum latus percuſſum. Nam ex Chriſti latere, vt diuus teſtatur Auguſtinus, Eccleſiç ſacramenta fluxerunt. Vel ideo ait, has aquas per latus dextrum fluxiſſe, quia ad eos perueniunt, qui in die iudicij ad dexteram ponētur, iuxta id quod
Matt. 25 dicitur in euangelio: Statuet oues quidem à dextris ſuis, hœdos autē à ſiniſtris. Exiſtimo tamen, diuinum vatem ad dextrum Chriſti latus reſpexiſſe. Ad has cæleſtes aquas nos
Ioan. 7. ipſe Dominus apud Ioannē iis verbis inuitat: Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. Hic
Eſai. 55. eſt, qui dixerat apud Eſaiam: Omnes ſitientes venite ad aquas. Et ipſe Eſaias ſpiritu
Eſai. 12. prophetico afflatus aiebat: Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris. Erat in eius corde fons gratiæ & miſericordiæ, qui per quinque fontes, hoc eſt, per quinque vulnera erumpebat. Quid aliud ſunt illa quinque vulnera, quā admirabiles fontes miſericor-
Ioan. 19 diæ? Præſertim vulnus lateris, ex quo exiuit ſanguis & aqua, vt ſanguine redimeremur, aqua lauaremur. O fontem ſingularē aquā & ſanguinem manantem, ô aquas ſalutares ex tali fonte fluentes, ô diuina Eccleſiç ſacramenta ex latere Chriſti dextro egredientia, & totum vniuerſum orbem terrarū rigantia! De iis aquis dixit Zacharias propheta: Et Zach. 14.
erit in die illa, exibunt aquæ viuæ de Ieruſalem, medium earum ad mare orientale, & medium earū ad mare nouiſſimū. Ac ſi diceret: Tempore gratiæ egredientur Hieroſolyma aquæ præſtantes vitam bibentibus, quæ aquæ ſunt conciones euangelicæ, Chriſti doctrina, & ipſum Chriſti euangelium, et Eccleſiæ ſacramēta, quæ omnia, quia multa ſunt, non aqua, ſed aquæ appellātur, quæ totum orbem habitabilem alluent, ab oriente ad occidentē. Id prędixerat his verbis Eſaias: Eſai. 11.
Repleta eſt terra ſcientia domini ſicut aquæ maris operientis. Ac ſi diceret: Tempore Euangelij replebitur terra ſcientia Domini: erit enim cognitio Chriſtiani nominis extēſa, veluti aqua maris omnia tegens.

Et deſcendunt ad plana deſerti. Per hūc deſertum intelligunt nonnulli planitiem, vbi erat mare Tyberiadis: & aiunt fluuiū hunc partem influxiſſe in mare illud Tyberiadis, partim in mare mortuum, & deinde in mare mediterraneum ad occidentem. Huic opinioni fauet Hebræorum ſententia: aſſerunt enim fluuium hunc fuiſſe in duas partes diuiſum, quarum vna fluebat verſus orientem, altera verſus occidentem. Nos diuiſionem hanc amplectimur, ſed eam multò aliter explanamus. Per hos duos amnes ſub vno principio intelligimus eccleſiam orientalem, & eccleſiam occidentalem ſub vno paſtore, ſub vno ſummo pontifice vniuerſali rectore & magiſtro. Et quamuis duæ ſint Eccleſiæ loco & ſitu, fide tamē, & religione, & ſacramentis, vna eſt Eccleſia catholica, cuius vniuerſalis paſtor eſt pontifex maximus, iuxta id quod ore ſuo Dominus dixit: Ioan. 10.
Erit vnum ouile, & vnus paſtor.

Et omnis anima viuens, quæ ſerpit. Hoc eſt, omne viuens, quod ſine pedibus mouetur, habebit vitam, ſi fuerit hac aqua nutritum. Per viuentia, quæ abſque pedum miniſterio mouentur, piſces intelligit, quod ſtatim explicat, dicens: Et erūt piſces multi ſatis, poſtquam venerint illuc aquæ iſtæ. Lacus amarus, vt diximus, homo eſt infidelis, qui ante baptiſmū mare mortuum eſt abſque piſcibus: hoc eſt, abſque virtutum fructibus. At poſt baptiſmū & Euangelium receptū eius opera nomine piſcium ſignificata erūt viua, ipſeque erit virtutum ornamentis excultus, & ab omni ſuperſtitione ſeuocatus. Poteris per piſces homines intelligere in lacu, hoc eſt, in mundo habitantes.

Et ſanabuntur, & viuent omnia, ad quę venerit torrens. At multi ſanari nolunt, de quibus ait Deus per Ieremiam: Curauimus Ba- Iere. 15.
bylonem, & non eſt ſanata.

Et ſtabunt ſuper illa piſcatores. Vt ſcilicet capiant piſces. Hi ſunt euangelici concionatores, quibus dictū eſt: Faciā vos fieri piſca- Matth. 4
tores hominum. De his dixerat Deus per Ie- Iere 16.
remiam:

remiam: Ecce ego mittã piſcatores multos,
& piſcabuntur eos.
Ab Engaddi vſque ad Engalim. Id eſt, iuxta lacum illum ſiccabũtur retia piſcatorum à termino vno vſque ad alterum. Engaddi eſt vbi lacus finitur, Engalim vero vbi lacus incipit. Loci ſunt iuxta mare mortuum ex diui Hieronymi ſententia, alter in principio, alter in fine.

In litoribus autem eius, et in palu-
ſtribus non ſanabũtur, quia in ſalinas
dabuntur. Et ſuper torrentẽ orietur
in ripis eius ex vtraque parte omne
lignum pomiferum: non defluet fo-
Pſal. 1. a liũ ex eo, et nõ deficiet fructus eius:
C per ſingulos menſes afferet primiti-
ua, quia aquæ eius de ſanctuario egre
dientur: et erunt fructus eius in cibũ,
& folia eius ad medecinam. Hæc di-
cit Dñs Deus: Hic eſt terminus, in
Gene. 48 quo poſsidebitis terrã in duodecim
tribus Iſrael: quia Ioſeph duplicem
funiculum habet. Poſsidebitis autẽ
eam ſinguli æquè vt frater ſuus: ſuper
quam leuaui manum meam, vt da-
rem patribus veſtris: & cadet terra
hæc vobis in poſſeſsione.

In litteribus autem eius, & in paluſtribus. Hoc eſt, in locis cœnoſis, & paluſtribus prope hunc locũ non ſanabũtur aquæ ab amaritudine, ſed ad ſalem reſeruabũtur. Loquitur de reprobis, quos cœnoſos vocat & paludoſos, qui nullis ſalutaribus aquis, nulla euangelica doctrina volũt dulceſcere & ſanari, ſed indies inſolentiores & peſtilentiores redduntur. Nulla aliorum facta illis grata ſunt, maledictis & vocibus querelarum plenis viros iuſtos & iniuſtos nullo habito diſcrimine violant, aliorumque vitã reprehendentes, ſuam haud quaquam curant. His di-
Prou. 4. cebat Salomon in Prouerbiis: Remoue à te
os prauum, & detrahentia labia ſint procul
1. Cor. 6. à te. Et D. Paulus in prima ad Corinthios:
Nec maledici, inquit, nec rapaces regnũ Dei
Simile. poſſidebunt. Vt gallina dũ roſtri ictu domus pauimentum ſordibus inquinatũ ſcrutatur, eſcam quærens, ſi adamantẽ, aut ſmaragdũ, aut gemmã aliam precioſam reperit, reiicit, & contemnit, ſin autem inuenit vermiculũ, aut vile milij granum, illud læta eligit, & accipit, ſic detractor vitas aliorum inquirit & inueſtigat, ſi eorũ præclara facta reperit, ſilentio pertranſit, reiicit, contemnit, ſin autẽ inuenit flagitium aliquod, aut erratum quãuis leue ei inquirenti occurrit, illud accipit geſtiens, vt eius autorẽ vocibus vulneret, & lædat. Vita maledicorum eſt in aliorũ vitas conferre maledicta, obiicere errantibus crimina, pergere in conuicia, inurere illis ignominiæ notam, eorum ſplendorem maculis aſpergere. Nulla in eorum ore eſt dulcedo, nulla ſuauitas, ſed inſtar maris mortui ſalſedine & amaritudine pleni vitam in aliorum vituperatione traducunt. Hæ ſunt immũdæ limoſæque paludes, quarum aquæ nõ dulceſcunt. Et quoniã hi impij & maledici homines finem infeliciſſimum habere ſolent, dicuntur reſeruari ad ſalis condimentum, vt nos miſerum eorum excidium intuentes ſale prudentiæ cõdiamur. Eam ob cauſam arbitror fuiſſe vxorem Loth non in lignũ aut
lapidem, ſed in ſalem conuerſam. Vnde ait Gene. 19
Salomon in Prouerbiis: Peſtilente flagellato Prou. 19
ſtultus ſapientior erit. Erudiunt enim mul- Prou. 21.
tos infeliciſſimi ſceleratorum caſus, eorumque miſerabilia exempla. Proſunt nobis flagitioſi homines, quia nos cõdiunt exemplorum ſale, & quia nos calamitatibus oppugnant, & exercent ad patientiam. Eam ob cauſam reliquit Deus ſemper infideles aliquos in terra promiſsionis, vt Dei populum exercerent, nobiſque tentationes eadem ratione relinquit: vt in virtute & patientia ex-
erceremur, poſſimuſque dicere cũ Apoſto-
lo: Gloriamur in tribulationibus. Rom. 5.

Non defluet foliũ ex eo. Viros iuſtitia Chriſtiana religione præſtantes cum arboribus comparat fœcundis iuxta dulces ſalutarium aquarum fluuios ſatis, pulcherrimos fructus, & illos quidẽ tempeſtiuos ferentibus, virentibus omni tempore, nulloſque æſtus formidantibus. Nam qui iuſtitiam colunt & pietatem, & charitatis flagranti ſtudio, aquiſq; diuinarum literarum irrigantur, hi admirabiles virtutum fructus producunt, ex quibus vera gloria effloreſcit. Et quæcunque eis accidunt, illi vertunt in bonũ, quo nihil eſt illis antiquius, nihil magis in optatis. Cùm enim ſint ea mẽte, quam veritas & ratio præſcribit, omnia humana moderatè & placatè ferunt, animum ad ea transferentes, quibus ſecundæ res ornantur, aduerſæ adiuuantur. Speciem gloriæ deſpiciunt collectam ex vanis ſplendoris inſignibus, mũdi opes breues, fugaces, & caducas exiſtimant, verum decus in virtute, Chriſtiana religione, & diuini numinis imitatione cõſiſtere abſque dubio credunt. Id voluit pſalmographus verbis illis oſtendere, quibus virum beatum deſcribit:
Erit tanquam lignum, quod plantatũ eſt ſe- Pſal. 1.
cus decurſus aquarum, quod fructum ſuum dabit in tempore ſuo. Et folium eius nõ defluet. Et ſubdit ſtatim: Et omnia quæcũque faciet, proſperabuntur. Ac ſi dicat: Et, fructus edit, qui non pereunt, quoniã illi omnia vertuntur in vtilitatem, ſiue proſperis rebus, & ad voluntatẽ fluentibus vtatur, ſiue rerum aduerſarum ictibus oppugnetur. Id quod D.
Paulus in epiſtola ad Romanos his verbis Rom. 8.
aſſeruit: Scimus, quoniam diligentibus Deũ omnia cooperantur in bonum, iis, qui ſecũ-
dum

Matt. 21 præter folia, ait illi. Nunquam ex te fructus
Marc. 11 naſcatur in æternū. Et areſacta eſt continuò
ficulnea. Huiuſmodi folia viriditatē habent,
nō vtilitatē. Quare ab his arboribus, de qui-
bus hoc loco agit Ezechiel, penitus diſcrepa-
bant, quæ fructū habebāt in cibū, & folia in
medicinam, erant enim iuxta fluuiū gratiæ,
& euāgelicæ doctrinæ ſatæ, & Chriſti aquis
irrigatæ, quibus floreſcētes amœniſſima fo-
lia, & vberrimos fructus producebāt. De ha-
rum aquarum fluuio arboribus fructiferis &
ſalutaribus ex vtraque parte circundato ait
Apoc. 22 ita diuus Ioannes in Apocalypſi: Et oſten-
dit mihi fluuium aquæ viuæ, ſplendidū tā-
quam cryſtallum, procedentem de ſede dei,
& agni. In medio plateæ eius, & ex vtraque
parte fluminis lignum vitæ afferens fructus
duodecim, per menſes ſingulos reddens fru-
ctum ſuum, & folia ligni ad ſanitatē gentiū.
Lignū poſuit pro lignis ſeu arboribus, vtēs
ſingulari pro plurali more ſcripturarū. Vult
ſignificare eſſe fluuium illum arboribus fœ-
cundiſſimis ornatum & amœnū, quæ per-
petuò lætiſſimos fructus ferebant, & frōdi-
bus vmbriferis & ſalutaribus ad vitā anima-
rum conducentibus tegebantur. Ezechiel ait
fluuium hunc egredi à ſanctuario: Ioannes
autem a ſede Dei, quod re ipſa idem eſt, per
ſanctuarium enim, vt ex diuo Paulo deprō-
Hebr. 9. pſimus in epiſtola ad Hebræos, cælum intel-
ligitur, quod ſedes Dei dicitur, iuxta id quod
Eſai. 66. ipſe per Eſaiam ijs verbis teſtatur: Cælū ſe-
Matth. 6 des mea eſt, & nos in oratione dominica: Pa
ter noſter, qui es in cælis. Chriſtianos, qui
exuberante donorū Dei effuſione, & euan-
gelij fluuio alūtur, de quo ait Dauid: Flumi-
Pſal. 45. nis impetus lætificat ciuitatem Dei, appellat
Ezechiel arbores pomiferas perpetuò viren-
tes. Ioannes autem arbores viuas ſeu vitæ, e-
dentes duodecim fructos per ſingulos men-
ſes, atque ſeipſos duodecim Apoſtolorum
doctrina, & vita gratiæ recreantes. Ex vtra-
que parte, hinc & inde ſunt arbores fluuio
cæleſti irrigatæ, quia ex vtroque populo Iu-
daico & Gentilico multi fidem & baptiſmū
receperunt, & flumine donorū cæleſtium
ſuſtentantur. Ex his duobus populis, qui an-
tea diſſidebant, conflauit Chriſtus Eccleſiā
ſuā, eos in vna fide & charitate, & in vno po
pulo Chriſtiano coniungens. Hoc intuens
diuus Paulus in epiſtola ad Epheſios de
Epheſ. 2. Chriſto loquēs, veritatē hanc literis in hūc
modum mādauit: ipſe eſt pax noſtra, qui fe-
cit vtraque vnum & medium parietē mace-
riæ, ſoluēs inimicitias in carne ſua, legē man-
datorum decretis euacuans, vt duos cōderet
in ſemetipſo in vnum nouum hominē, faci-
ens pacē, vt reconciliet ambos in vno corpo-
re Deo per crucem, interficiēs inimicitias in
ſemetipſo. Aſpicis igitur Gentiū & Iudeo-
rum inimicitias fuiſſe ſolutas per Chriſtū, et
ex duobus populis diuerſorum rituū & cul-
tuum fuiſſe vnū Chriſtianum populū con-
flatum. Quam ob cauſam ait diuinus noſter
vates eſſe fluuiū euangelij ex vtraque parte
arboribus fructiferis cinctū, hoc eſt, ex Gen-
tibus & Iudæis fidē recipientibus, quos Chri
ſtus traxit ad veram dignitatē. Nā qui in il-
lum non credunt, in perpetua ignominia, &
dedecore volutantur.

Hic eſt terminus in quo poſſidebitis terram.
Capite quadrageſimoquinto incœpit Pro-
pheta diuidere terrā Iſraeliticā, & interpoſi-
tis quibuſdā incidentibus diuiſionē illam in-
termiſit, ad quam nunc perficiendā reuerti-
tur. Et priuſquam terram diuidat per ſortes,
diſtinguit eius terminos ex omni parte, ori-
entali, occidētali, aquilonari, & meridiana.

In duodecim tribus Iſrael. Iacob habuit
duodecim filios, ex quibus fuerunt duo-
decim tribus productæ. Sed tribus Leui,
quæ erat ſacerdotalis, non connumeratur
inter tribus, quia nō habebat ſortem & hæ-
reditatem more aliarum tribuum, ſed tem-
plo ſeruiebat, quam ob cauſam populus ei
alimēta ſuppeditabat. Habebat quidem por-
tionem ſuam, ſed ab alijs longè diuerſam,
vt capite quadrageſimoquinto oſtendimus.
Nihilominus tamen præter hanc tribū ſunt
duodecim aliæ tribus, quoniam duo filij Io-
ſeph, Manaſſes & Ephraim duas tribus con-
ſtituerūt. Id voluit Ezechiel ſignificare, dicēs
Quia Ioſeph duplicem funiculū habet, hoc
eſt duplicem hæreditatem & portionē, nam *Gene* 48
diuiſio terræ fiebat funiculis per agros à mē
ſoribus extentis. Hoc explicat clariùs para-
phraſtes Chaldæus ita habens: Ioſeph reci-
piet duas partes: Ephraim vnam, & Manaſ-
ſes alteram. Fuiſſe autem terram funiculis *Pſal.* 77.
diuiſam indicat locus ille pſalmographi: Eie
cit à facie eorum gentes, & ſorte diuiſit eis
terram in funiculo diſtributionis.

*Super quam leuaui manum meam. vt darē
patribus veſtris.* Hoc eſt, quā patribus veſtris
promiſi. Leuare manum meam hebraiſmus
eſt pro promittere, de quo alibi diſſeruimus:
Promiſiſſe autē terrā illā Hebræis, indicant
diuinæ literæ capite duodecimo Geneſis, & *Hebr.* 11
vigeſimoquarto & vigeſimoſexto, & capite *Geneſ.* 12
vndecimo epiſtolæ Pauli ad Hebræos, & *&* 24.
multis alijs in locis, ad quæ alludit locus hic. *&* 26.

Hic eſt autem terminus terræ: ad
plagam ſeptentrionalem, à mari ma-
gno via Hethalon venientibus Seda
da, Emath, Berotha, Sabarim, quæ
eſt inter medium Damaſci, et confi-
nium Emath, domus Thichon, quæ
eſt iuxta terminum Auran. Et erit
terminus à mari vſque ad atrium E-
non terminus Damaſci, & ab aquilo-
ne ad aquilonem terminus Emath: D
plaga ſeptentrionalis. Porrò plaga

D orientalis de medio Auram, & de medio Damaſci, et de medio Galaad, et de medio terrę Iſrael, Iordanis diſterminans ad mare orientale, metiemini plagam orientalem. Plaga autem auſtralis meridiana à Thamar vſque ad aquas contradictionis Cades: & torrens vſque ad mare magnum, & hæc eſt plaga ad meridiẽ auſtralis. *E*t plaga maris, mare magnũ à confinio per directum, donec venias *E*math: hæc eſt plaga maris. *E*t diuidetis terrã iſtam vobis per tribus Iſrael: & mittetis eam in hæreditatem vobis, & aduenis, qui acceſſerint ad vos, qui genuerint filios in medio veſtrum: & erunt vobis ſicut indigenæ inter filios Iſrael: vobiſcum diuident poſſeſsionem in medio tribuũ Iſrael. In tribu autẽ quacunque fuerit aduena, ibi dabitis poſſeſsionem illi, ait Dominus Deus.

Hic eſt autem terminus terræ. Diuiſio terræ promiſſionis in tribus locis ſacræ ſcripturæ deſcribitur, primò à Moyſe in libro Numerorum, cap. 34. ſecũdò à Ioſue libro ſuo, cap. 15. tertio hoc loco. Illud eſt ſciendum, diuiſionem hanc ab Ezechiele factã æqualem eſſe, & ab alijs diuerſam, nam licèt poſt reditum à ſeruitute Babylonica pleriq; Iudæi eſſent ex tribu Iuda, & Beniamin, & Leui, nam aliæ tribus quæ captiuæ abductæ fuerant ab Aſſyrijs, nunquã redierunt, præter paucos earum, qui antea ad muniſſimã Hieroſolymam confugerant, & nonnullos qui poſtea ab Aſſyria fugerunt, tamen inter omnes tribus æqualiter hic diſtribuuntur portiones.

Num. 34

Ioſue 15

A mari magno via Hethalõ venientibus ſadalà. Hoc eſt, à mari Mediterraneo pergentibus per viã Ethalon in Sadala, Emath, &c. Nomina ſunt oppidorũ ſitorum in cõfinio terræ Iſraeliticæ ex parte aquilonari. Diuus Hieronymus ait Emath eſſe ciuitatem illã, quæ poſtea dicta fuit Epiphania.

De medio Aurã, & de medio Damaſci. Id eſt, de confinio inter Auram & Damaſcũ. Ac ſi diceret: Terminus orientalis eſt per confinium horum locorum.

Diſterminans ad mare orientale. Hoc eſt, ad mare mortuũ, de quo paulò antè diſſeruimus, quod eſt ad orientem reſpectu Hieroſolymę, cùm mare mediterraneum ſit ad occidentem.

Plaga autem auſtralis. Nunc diuidit terminũ, qui eſt ad meridiẽ, à Thamar vſq; ad aquas contradictionis Cades, hoc eſt vſque ad Cades, vbi fuerunt aquæ contradictionis, vt eſt in libro Numeror. mandatũ. Thamar teſte D. Hieronymo vrbs eſt in ſolitudine, quæ poſtea fuit Palmira nuncupata. Cades locus erat in deſerto, vbi exceſſit è vita Maria ſoror Moyſi. Et ait diuus Hieronymus in libro de locis Hebraicis monſtrari ibi ſuo tẽpore Mariæ ſepulchrũ. Ibi Moyſes rupe percuſſa aquam dedit populo ſitienti, ſed ad illam peccauit. Nam cùm filij Iſraelis ſiti laborarent verſi in ſeditionẽ has voces aduerſus Moyſem & Aaronem emiſerunt: Quare nos de Aegypto eduxiſtis in locũ hunc peſſimũ, qui ſeri non poteſt, qui nec ficũ gignit, nec vineas, nec mala granata, inſuper & aquã non habet ad bibendũ? Moyſes autẽ & Aarõ dimiſſa multitudine, ingreſſi in tabernaculũ fœderis corruerunt proni in terram, ad dominũ ijs verbis clamãtes: Audi domine Deus huius populi clamorem, & aperi eis theſaurum tuum, fontem aquæ viuæ, vt extincta ſiti à maledictis deſiſtant. Et apparuit gloria domini ſuper eos, locutusque eſt dominus Moyſi, dicens: Tolle virgam, & congrega populum tu, & Aarõ frater tuus, & loquimini ad petrã coram eis, & illa dabit aquas. Cũque eduxeris aquam de petra, bibet omnis multitudo, & iumẽta eius. Tulit igitur Moyſes virgam, quæ erat in cõſpectu dñi, ſicut præceperat ei, congregata multitudine ante petrã, dixitque eis. Audite rebelles & increduli: Num de petra hac vobis aquã poterimus eijcere? Cumque eleuaſſet Moyſes manũ, percutiens virga bis ſilicem, egreſſæ ſunt aquę copioſiſſimę, quibus poſſent & homines & iumenta ſitim ſedare & extinguere. Dixitque dominus ad Moyſem & Aaronem: Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretur me coram filijs Iſraelis, non introducetis hos populos in terra, quam dabo eis. Hæc eſt aqua contradictionis, vbi iurgati ſunt filij Iſraelis contra dominum, & ſanctificatus eſt in eis. Sed de hiſtoria hactenus. De ijs aquis cecinit regius pſaltes: Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos velut in abyſſo multa. Et paulò pòſt: Percuſſit petram, & fluxerunt aquæ, & torrentes inundauerunt. Et alibi: Conuertit petram in ſtagna aquarum, & rupes in fontes aquarũ. Quæſtio eſt, qua in re peccauerit Moyſes. Quidam aiunt illũ eò in crimine incidiſſe, quòd hæſitauerit, poſſet ne aqua manare ex rupe illa. Huic opinioni aſtipulatur diuus Auguſtinus libro ſextodecimo contra fauſtum Manichæũ, vbi ait: Arguitur Moyſes voce diuina, quòd eius fides ad aquã de petra eliciendã titubauerit, quod ei cum peccato Petri poteſt eſſe commune, qui in mediis fluctibus ſimili fidei defectu titubauerit. Et explanans verba illa pſalmographi. Et vexatus eſt Moyſes propter eos, qui exacerbauerunt ſpiritum eius, & diſtinxit in labijs ſuis: Quid eſt, inquit, diſtinxit? Quaſi illud

Num. 20

Num. 20

Pſal. 77.

Pſal. 113

Pſal. 105

non

non poſſet Deus facere, qui tanta iam feceſat, vt aqua de petra proflueret. Dubitanter enim petram virga percuſſit: ideo hoc miraculum diſtinxit à cæteris, in quibus non dubitauerat. Hæc ille: quibus ait Moyſem de verbis dei dubitaſſe. Alij putãt nõ dubitaſſe Moyſem de verbis Dei, ſed exiſtimaſſe non eſſe eum daturum aquam populo tam duro & indomito, nõ quod non poſſet, ſed quòd ingrati & ſcelerati homines non mererẽtur tale miraculum videre. Inter quos eſt Lyranus, qui locum illum Numerorũ explanans ait: Licet non dubitauerit de potentia Dei, quin poſſet illud, dubitauit tamẽ de effectu, ne impediretur propter malitiam populi. Vides duas opiniones: vnam exiſtimantium Moyſem dubitaſſe de Dei potentia: alterã cre tentium eum non de Dei potentia dubitaſſe, ſed de miraculi effectu ob populi maleficia. Eſt alia opinio arbitrantiũ nec Moyſem nec Aaronem dubitaſſe de miraculo, aut eius effectu, peccaſſe tamen, non quod aliqua in re dubitauerint, ſed quod Dei præcepto non paruerint. Præceperat enim illis Deus, vt petræ coram populo loquerentur, quæ aquarum affluentiam ſtatim produceſet, ex ſolo verbo abſque virgæ percuſſione, vt eſſet hoc nouum quoddam miraculum, & clariſſimum diuinæ potentiæ ſignũ: non enim adhuc ſimile factũ fuerat. At illi non ſunt locuti cũ petra, ſed eã Moyſes bis virga percuſſit. Qua in re Deo nõ obtemperarũt, eãque ob cauſam in crimen inciderũt. Non enim videtur veriſimile, Moyſem non credidiſſe domino, & de verbis eius dubitaſſe. Nec obſtat id quod illis dixit ſtatim Deus: Quia non credidiſtis mihi, &c. nam credere accipitur pro obedire, vt in pſalmo. Quia mandatis tuis credidi: & multis alijs
Pſal. 118 in locis diuinarum literarum. Hæc eſt tertia & vltima opinio, quæ eſt ſatis probabilis & veriſimilis. At ex ijs tribus nullã exiſtimo eſſe contẽndam: ſed quæ verior ſit ingenuè fateor me ignorare: quam ob cauſam nihil audeo aſſerere. Illud ſcio fuiſſe hoc in Cades, de quo loco ait Ezechiel hoc loco: Plaga autem auſtralis meridiana à Thamar vſque ad aquas contradictionis Cades.

Vſq; ad mare magnum. Hoc eſt, mediterraneum: ad differentiã maris mortui, & maris Galilææ.

Et plaga maris. Id eſt, plaga occidentalis, quoniam mare eſt ad occidentem reſpectu Hieroſolymæ.

Et mittetis eam in hæreditatem vobis & aduenis. Per aduenas intelligit proſelytos, qui ex Gentilitate ad Iudaiſmum conuertebantur. Hi priuſquam fidem recepiſſent, appellabantur hoſpites & aduenæ, recepta verò fide vocabantur Iudæi, licet non ex genere, ex lege tamen. Tota hæc terra Iſraelitica, de qua hic loquitur Ezechiel, Eccleſiã Chriſti adumbrabat, quæ erat à Gentibus & Iudæis poſſidenda. Eam ob cauſam ait fore in hæreditatem Iudæis & Gẽtilibus, qui ab Hebræis aduenæ vocabantur. Et quoniam Epheſij Chriſti fidem receperant, licet Gentileſeſſent, iam tamen non exteri in eccleſia, ſed ciues ſimul cum Iudæis in Chriſtũ credentibus dicebantur. Quam ob cauſam illis ita ait diuus Paulus: Iam non eſtis hoſpites & aduenæ, ſed eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide, Ieſu Chriſto. Sunt *Epheſ.* 2.
quidem omnes, dum in hoc ſeculo vitam degunt, hoſpites & peregrini, ſi vita hæc fluxa cum æterna cõparetur. Mundus enim hic carcer eſt & exilium electorum, propria autem patria in cælo eſt, cuius deſiderio tenentur, ad quam ex hac lachrymarum valle ſuſpirijs ab imo pectore eductis, & lamentabilibus vocibus aſpirant. At ſi Gentilitatem idololatriæ deditam, cũ Chriſtiana religione veritatis pleniſſima conferre volueris, inuenies abſque dubio, eos qui ex infidelitate ad Chriſti fidem conuertuntur, eſſe reuera Eccleſiæ militantis ciues, & domeſticos dei, iuxta diui Pauli ſententiam, atque ſpe Eccleſiam triumphantem poſſidere, à qua quidem re ipſa ſeparati peregrinantur. Id intuentes animo antiqui patres fide & ſapiẽtia præſtantes terram repromiſſionis pro nihilo putabant, ad cæleſtem autem patriã, veram promiſſionis terrã deſiderio & amore incenſi rapiebantur. Expectabant enim ciuitatem æternis fundamentis munitam, cuius artificem & conditorem Deum eſſe credebant. De iis ait in hunc modum in epiſtola ad Hebræos diuus Paulus: Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti non acceptis *Hebr.* 11
repromiſſionibus, ſed à longè eas aſpiciẽtes & ſalutantes, & confitentes quia peregrini ſunt & hoſpites ſuper terram. Ad hoc alludẽs diuinus pſaltes has flebiles voces ad Deũ emittebat: Exaudi orationem meã, domine, *Pſal.* 38.
& deprecationem meã, auribus percipe lachrymas meas. Ne ſileas, quoniam aduena ſum ego apud te, & peregrinus, ſicut omnes patres mei. Quam ſententiam repetit libro primo Paralipomenon. Vnde beatus Petrus 1.*Par.* 29
in epiſtola ſua prima, Petrus, inquit, apoſtolus Ieſu Chriſti electis aduenis diſperſionis 1.*Petr.* 1
Ponti, &c. Et rurſus: Chariſſimi obſecro vos 1.*Pet.* 2.
tãquã aduenas & peregrinos. Viri enim pietate inſignes in terra vt hoſpites & peregrini ætatem traducũt, & ex hac vita ita diſcedũt tanquã ex hoſpitio, non tanquam ex domo, intelligentes commorandi illis Deũ diuerſorium dediſſe, nõ habitãdi domicilium, eſſe autem in cælo permanentem ſempiternãq; ciuitatem conſtitutã. Nunquã enim tanta in hac vita conati fuiſſent, quæ ad æternitatis memoriã pertinerẽt, niſi mentis oculis æternitatem ad ſe attinere perſpexiſſent. Quis enim perpetuos ſummoſq; labores ſuſcipe-

ret, ſi exiſtimaret fore, vt eius gloria iiſdē finibus quibus vita, eſſet vnquā terminanda? At ſapientū animus ita ſe erigit, & immortalitatem proſpicit, vt certiſſimè credat, eum exceſſerit è vita, tum deniq; victurum eſſe, & gloriā immortalē conſecuturum. Aſpicis igitur viros fide & charitate præſtantes in hac vita diuerſa ratione peregrinantes eſſe, & ciues: & ex conſequente loca diuinarū literarum, quæ inter ſe diſtare & diſcrepare videbantur, quæ eos aliquando aduenas & peregrinos appellant, aliquādo ciues & domeſticos, non ſolùm non repugnare, ſed etiam ſummo inter ſe conſenſu cohærere.

In tribu autem quacunque fuerit aduena. Nolebat Dominus proſelitos habere per ſe portionem & tribum ſeparatam, ſed ſimul cum Hebræis in tribu, in qua reperti eſſent, habitare, vt nulla inter Gētium & Iudæorū populum eſſet diuiſio, cùm vtrique eandē profiterentur fidē & religionem. Ipſe enim
Iere. 29. dominus ait apud Ieremiā: Ego ſcio cogitationes, quas ego cogito ſuper vos, ait dominus: cogitationes pacis, & non afflictionis.
Eſai. 57. Et per Eſaiam: Creaui fructum labiorum pacem, pacem ei, qui longè eſt, & qui propè eſt. Vnde diuus Paulus ad Epheſios: Veniēs
Epheſ. 2. euangelizauit pacem vobis, qui longè fuiſtis, & pacem his qui propè: quoniā per ipſum acceſſum habemus ambo in vno ſpiritu ad patrem.

Annotationes ex Hebræo in caput. XLVII.

ET *traduxit me per aquam vſque ad talos.* Pro vſque ad talos eſt in Hebræo: ימאפסים me aphesaim. Dictio hæc terminos ſignificat & fines, vt in pſal-
Pſalm. 2. mo. Dabo tibi gentes in hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Qua ratione ducti vertunt nonnulli: Et tranſire me fecit per aquas terminorum, ſeu extremorū. Ac ſi diceret. Traduxit me per aquas, quæ plantas pedis non excedebant: quæ quidem plantæ termini ſunt, & extrema corporis humani. Paraphraſis chaldaica habet: Tranſire me fecit per aquas talorū. Hoc eſt, quæ ad talos dumtaxat pertingebāt. Septuaginta pro aqua vſq; ad talos tranſtulerunt: *ὕδωρ ἀφαιρέσεως.* Pro quo D. Hieronymus vertit: aquam remiſſionis Fluuium hūc vocant aquam remiſſionis: quia imaginē gerebat baptiſmi, in quo peccata omnia remit-
Gal. 3. tuntur: & baptizatus Chriſtum induit. Ita enim ait Apoſtolus: Quicunque in Chriſto Ieſu baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. Et quoniam, niſi quis induerit Chriſtum, non poterit animæ ſalutē obtinere, ait Chriſtus
Ioan. 3. Deus noſter: Niſi quis renatus fuerit ex aqua et ſpiritu ſancto, nō poteſt introire in regnū Dei. Quæ verba de baptiſmo, & de aqua vera & naturali, quæ eſt de neceſſitate baptiſmi, intelliguntur: vt apertè indicat ſanctum Concilium Tridentinū, ſeſſione ſeptima, canone ſecundo de baptiſmo: vbi ſub anathemate prohibet, ne quis verba illa Domini noſtri Ieſu Chriſti ad metaphoram aliquam detorqueat. Et licet diuus Hieronymus rectè verterit, nam nomen hoc remiſſionem ſignificat, & vindicationem, & libertatem, verti tamen poterat locus hic: Aqua ſeparationis. Et ita habet tranſlatio Cōplutenſis. Sed eadem eſt ſententia, quoniā per baptiſmum, vbi peccata omnia remittuntur, ſeparantur homines à paganiſmò, & à peccato, & in Chriſti populum aſcribuntur, & gratiā recipiunt. Fortaſſe id intelligitur per aquas vſque ad talos, ſeu per aquas talorum: nam aqua baptiſmi ab infima fomitis infectione, & ab originali peccato emundat. Talia ſunt oſſa iuxta calcaneū exuberantia. Vnde veſtis talaris ea dicitur, quę ad talos vſque deſcendit, qualis erat Ioſeph, de qua ſcriptū legimus. Nudauerunt eū tunica talari. Eā ob
cauſam per talos terrenæ ſordes ſignificantur, quæ baptiſmo abluūtur. Et quāuis per *Gene.* 37
gratiam, quæ in baptiſmate confertur, reatus originalis peccati remittitur, & totum id tollitur, quod verā & propriā peccati rationem habet, manet tamen in baptizatis concupiſcentia & fomes, quæ vt verbis vtar ſacroſanctæ ſyn. Tridentinæ in ſeſſione 5. in decreto de peccato originali, eū ad agonem relicta ſit, nocere non cōſentientibus, & viriliter per Chriſti Ieſu gratiā repugnantibus non valet, quinimò qui legitimè certauerit, coronabitur.

Aqua iſta, quæ egrediuntur ad tumulos ſabuli orientalis, & deſcēdūt ad plana deſerti. Septuaginta habent: Et aqua hæc, quæ egreditur in Galileam, quæ eſt ad orientem, & quæ deſcendit in Arabiā. Vbi vides eos per tumulos ſabuli intelligere Galilæam, & per plana deſerti, Arabiam.

Et erunt fructus eius in cibum & folia eius ad medicinā. In hebraico pro ad medicinā eſt לתרופה lithrupath, à verbo רף ruph, quod ſignificat conterere. Vnde nomen hoc contritionē ſignificat. Quare poterat verti locus hic: Et folia eius ad contritionē. Quod magnopere cohæret cū editione euulgata, eſt enim cōtritio ſalutaris animæ medicina. Poteris per contritionem intelligere vulnus, ſeu aliquam corporis fracturam, & tunc erit ſenſus, & folia eius proderunt ad vulnera ſananda. Ideo vertit Pagninus: Et foliū eius ad fractionē ſanandā vtile. Accipi autē cōtri-
tionē pro vulnere indicat locus ille Ieremię *Ierem.* 8.
Et ſanabant contritiones filiæ populi mei.

Et torrens vſque ad mare magnū. Pro torrente eſt in hebraico נחלה nachalah, quæ
dictio torrentem abſque dubio ſignificat, vt
in pſalmo: Torrentem pertranſiuit anima *Pſal.* 123
noſtra. Seu vt poteſt etiam verti ex hebræo: Torrens pertranſiuit ſuper animā noſtram,

Signi-

Significat etiam hæreditatem, vt in pſalmo:
Pſal. 15. Etenim hæreditas mea præclara eſt mihi.
Hæc eſt hæreditas, quã pater dedit filio ſuo
domino noſtro, à qua dæmonem impium
tyrannũ depulit, quam ſibi, patrique vindi-
cauit. Significat præterea exercitũ. Vnde id
quod eſt in pſalmo: Torrẽtes iniquitatis cõ-
Pſalm. turbauerunt me, vertitur à nonnullis: Exer-
citus iniquorum conturbauerunt me. Hinc
deriuatur dictio nechiloth, qua vtitur pſal-
mographus in titulo quinti pſalmi, pro qua
Pſalm. 5. diuus Hieronymus in tranſlatione ſua ſecũ-
dũ hebraicam veritatem vertit hæreditates,
dicens: Victori pro hæreditatibus pſalmus
Dauid. Septuaginta autem tranſtulerunt,
ὑπὲρ τῆς κληρονομούσης. pro quo editio vul-
gata habet, Pro ea, quæ hæreditatem conſe-
quitur. At ſi diligenter aduerteris, in idẽ ferè
coincidũt hæ duæ verſiones. Refertur enim
titulus hic ad eccleſiã, quæ per Ieſum Chri-
ſtum ſaluatorem noſtrũ hæreditatem con-
ſequitur, non ſolũ gratiæ in hac vita, ſed etiã
gloriæ in altera, nã vt verbis vtar diui Pauli:
Ipſe ſpiritus teſtimoniũ reddit ſpiritui no-
ſtro, quòd ſumus filij Dei, ſi autẽ filij, & hę-
Rom. 8. redes, hæredes quidem Dei, cohæredes autẽ
Chriſti. Idẽ autẽ ſignificatur ijs verbis. Pro
hæreditatibus, nimirũ quas eccleſia Chriſti
cõſequitur. Vel pro Chriſtianis, qui ſunt dei
hæreditates. Felix præter hæc ait poſſe verti:
Pro congregationibus. Vel, ſuper torrentes.
Et rectè quidẽ, dedicatur enim pſalmus hic
victori, hoc eſt Chriſto, pro hominũ cõgre-
gationibus deũ patrem in cruce oranti, ac de
acerbiſſimis dolorũ calamitatũq; torrẽtibus
bibenti. Ipſe enim eſt ille, de quo ait regius
Pſal. 109 vates: De torrente in via bibit, propterea ex-
altauit caput. Verbo bibendi, pœnarũ & af-
flictionũ perpeſſio ſignificatur, nomine verò
viæ vita hæc caduca intelligitur. Volens igi-
tur ſignificare diuinus pſaltes fore, vt Chri-
ſtus dolores perferret acerbiſſimos, inaudi-
tiſq; calamitatibus premeretur, illũ prędixit
è torrẽte potaturũ, nõ ex quibuſcũq; aquis,
ſed ex turbidis & cõcitatis, quales ſunt aquę
torrẽtis tẽpore ſęuiẽtis procellę, vt his verbis
vim & magnitudinẽ dolorũ, contumeliarũ,
& tormẽtorũ exprimeret, & deniq; turbu-
lentas afflictionum aquas, quas ille erat pro
nobis exhauſturus. Sed quoniã nõ vnus tã-
tũ fuit Chriſti dolor, ſed multi ac varij, ideo
Pſalm. 5. Dauid pſalmo quinto, in quo Chriſtũ vndi-
que afflictũ inducit ad Deũ patrẽ pro nobis
preces fundentem, hanc fixit ſcriptionẽ. Vi-
ctori ſuper torrentibus, pſalmus Dauid. Nõ-
nulli ex Hebræis aiunt, nomẽ hoc nechiloth
nomen fuiſſe muſici cuiuſdam inſtrumenti
olim inſignis, nunc etiam ſibi ipſis ignoti:
Qui ex hoc nihil habent præter coniecturã.
Et quoniã nechil apud eos ſibilũ apũ ſigni-
ficat, conijciunt ita dictũ eſſe inſtrumentum
hoc ab apũ ſono, quẽ imitabatur. Per victo-
rem verò intelligunt cantorum & citharœ-
dorum magiſtrũ, vt ſit ſenſus: Carmen hoc
Dauidis traditũ fuit præfectò citharœdorũ,
vt ad inſtrumentũ nechiloth decantaretur.
Alij Hebręi vertunt: Victori ſuper exercitus,
Pſalmus Dauid. Et per exercitus intelligunt
apum copias ſuſurrantes, quarũ ſonũ inſtru
mentũ hoc muſicũ imitabatur. Alij ex ijſdẽ
per exercitus intelligunt Iſraelitarũ copias
aduerſus Gentium exercitũ pugnantes, pro
quibus huius carminis cãtor preces ad domi-
num fundebat. Hæ ſunt tres Iudæorũ opi-
niones, quæ præter id quòd repunt humi, ni-
hilque habẽt ſublime, nihil myſterij, ſolùm
ducuntur coniecturis, probabilibus illis qui-
dem, parum efficacibus tamen, vt craſſum
obiectũque Iudæorũ ingeniũ in diuinarum
literarũ interpretatione poſſis cognoſcere.
Paraphraſis Chaldaica excelſius ſe erexit, &
ad Meſsiam reſpiciẽs pro hæreditatibus, ſeu
torrentibus, ſeu congregationibus tranſtulit:
Super choros, vt ſit ſenſus: Carmen hoc de-
dicatur Chriſto, qui mundi victor ſedet ad
dexteram patris ſuper omnes angelorũ cho-
ros. Et ſi explanatores in tam varias ſenten-
tias diſtrahantur, ea tamen, quã ſeptuaginta
interpretes ſignificarunt, quam ſequitur no-
ſtra communis tranſlatio, quã editionẽ vul-
garã appellant, mihi videtur præſtantior, &
ad pſalmi propoſitum accommodatior. Ita
enim habet: In finẽ pro ea, quæ hæreditatẽ
conſequitur, pſalmus Dauid, Cuius hic eſt
ſenſus. Hic pſalmus inſpiratus Dauidi dedi-
catur & dirigitur in finẽ, hoc eſt, ad Chriſtũ,
qui finis eſt, quo tẽdere debẽt omnes noſtri
cogitatus, ſermones, & actiones. Et canitur
pro eccleſia catholica, quę ſalutis hæreditatẽ
conſequitur, quoniã in eum credit, qui eſt fi-
nis. Hic eſt ille, de quo ait D. Paulus: Finis le- Rom. 10.
gis Chriſtus eſt ad iuſtitiam omni credenti.
Cùm enim finis cuiuſcunque bonæ legis ſit
bonos facere ciues, bonitas aũt apud deũ ſit
ſupernaturalis, quã opera legis veteris per ſe
pręſtare non poterãt, fuit Chriſtus proprius
illius legis finis, qui in ea prænunciatus & fi-
guratus, futurus erat author ipſius bonitatis
& iuſtitiæ. Ideo ait apoſtolus Chriſtum eſſe
finem legis ad iuſtitiam, hoc eſt ad conſecu-
tionem veræ iuſtitiæ, eſſeq; ipſius legis per-
fectionem. Vnde ait ipſe dominus. Non veni Matth. 5.
ſoluere legẽ, ſed adimplere. Et D. Paulus ad
Romanos: Quod impoſſibile erat legi, &c. Roma. 8.
Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem
carnis peccati, de peccato dãnauit peccatũ,
vt iuſtificatio legis impleretur in nobis. Et
ad Galatas: Lex pædagogus noſter fuit. Eſt Galat. 3.
igitur Chriſtus finis legis, hoc eſt, conſum-
matio ac perfectio, quia lex & prophetæ vſ-
que ad Ioannem. Chriſtus aũt ita legẽ pro
omnibus credituris adimpleuit, vt iã nemini Mat. 11
ad iuſtificationem lege veteri opus ſit. Cùm
ergo Chriſtus ſit legis conſummatio, & ad
illũ omnia in lege ferantur, ſitque finis, quò
omnia noſtra tẽdere debent, meritò ſeptua-

 ginta

ginta interpretes in hoc pſalmo, & in multis alijs præfixerũt hunc titulũ εἰς τὸ τέλος, hoc eſt, in finem. Et hic addiderunt. Pro ea, quę hæreditatẽ cõſequitur, quæ eſt eccc ſiæ periphraſis. Et rectè quidem, nã verbũ hoc nachal, à quo dictio hæc diriuatur, abſque dubio hæreditatẽ cõſequi ſignificat. Quare poterat locus hic Ezechielis verti: Et hæreditas vſque ad mare magnum.

ARGVMENTVM CAP. XLVIII. ET VLTIMI.

DEſcripta terra ſanctæ diuiſione ſuperiore capite eiuſq; terminis deſignatis in quatuor orbis partibus præcipuis, deſcribit nunc omnium tribuum ſortes, tribuens vnicuiq; ſuã partẽ & portionem. Et ita vltimam manum ſuis viſionibus imponit.

CAPVT XLVIII.

A ET hæc nomina tribuum à finibus aquilonis iuxta viã Hethalon pergentibus Emath, atriũ Enã terminus Damaſci ab aquilone iuxta viã Emath: & erit ei plaga orientalis mare, Dan vna. Et à termino Dan à plaga orientali vſque ad plagã maris, Aſer vna: & ſuper terminum Aſer à plaga orientali vſque ad plagã maris, Nephtali vna. Et ſuper terminum Nephthali, à plaga orientali vſque ad plagam maris, Manaſſe vna. Et ſuper terminum Manaſſe, à plaga orientali vſque ad plagam maris, Ephraim vna. Et ſuper terminum Ephraim à plaga oriẽtali vſque ad plagam maris, Ruben vna. Et ſuper terminum Rubẽ à plaga orientali vſq; ad plagam maris, Iuda vna. Et ſuper terminum Iuda, à plaga orientali vſque ad plagam maris erunt primitiæ quas ſeparabitis vigintiquinque millibus calamis latitudinis & longitudinis, ſicuti ſingulæ partes à plaga orientali vſque ad plagam maris: & erit ſanctuarium in medio eius. Primitiæ, quas ſeparabitis domino: lõgitudo vigintiquinque millibus, & latitudo decem millibus. Hæ autem erunt primitiæ ſanctuarij ſacerdotũ ad aquilonem longitudinis viginti quinque millia, & ad mare latitudinis decem millia: ſed & ad orientem latitudinis decem millia, & ad meridiem viginti quinque millia, & erit ſanctuarium domini in medio eius. Sacerdotibus ſanctuarium erit de filijs Sadoc, qui cuſtodierunt cæremonias meas: & non errauerunt, cum errarent filij Iſrael, ſicut errauerunt & Leuitæ. *E*t erunt primitiæ de primitiuis terræ ſanctum ſanctorũ iuxta terminum Leuitarum.

EXPLANATIO.

ET hæc nomina tribuũ. Hoc eſt hæc ſunt nomina tribuũ Iſraelis, quæ ſunt hæreditatem in terra ſancta acceptura. Prima eſt tribus Dan, ſecũda Aſer, tertia Nephthalim, quarta Manaſſes, quinta Ephraim, ſexta Rubẽ, ſeptima Iuda, octaua Beniamin, nona Simeon, decima Iſſachar, vndecima Zabulon, duodecima Gad. Inter eas nõ numeratur tribus Leui, quia erat ſacerdotalis, de qua cap. 45. & 47. diſſeruimus. Diuiſio terræ facta inter has tribus habebat longitudinem ab oriente ad occidentem, & latitudinem ab aquilone ad meridiẽ. Diuidit terram inter ſeptem tribus: deinde loquitur de primitijs ſacerdotum & leuitarum, et deſcribit templum, & vrbem, & principis portionem: poſtea reuertitur ad tribus, & numerat eas quinque quas omiſerat. Incipit autem à tribu Dã, cuius portio & terra erat in extremo à parte aquilonis. Per æqualitatem portionũ tribuũ intelligit iuſtitiã & æqualitatẽ, quæ in eccleſia Chriſti eſſe debet apud principes & iudices. De ea dicitur in libro Sapiẽtiæ: Diligite iuſtitiã, qui iudicatis terrã. Interrogatus rex Ageſilaus vtra eſt præſtantior, iuſtitia an fortitudo, Nulla, inquit, fortitudinis eſt vtilitas, niſi adſit iuſtitia: imò ſi iuſti omnes eſſemus, nequaquã indigeremus fortitudine. Cùm autem non omnes ſint iuſti, & varia ſint hominum merita, agit hoc loco propheta de numeris calamorum, per quos intelligit meritorum vniuſcuiuſque quantitatem, quam gubernatores omnes ſunt conſideraturi, vt ius ſuum vnicuique tribuant. Sapien. 1.

Iuxta viam Ethalen, pergentibus Emath, Hethalon & Emath oppida ſunt, quorum meminit capite ſuperiore.

Et erit ei plaga orientalis mare, Dan vna. Id eſt, plaga ſortiũ, de quibus loqui incipio, incipit ab oriente, et erit mare: hoc eſt terminabitur in mari Mediterraneo, per quod occidẽs deſignatur: erat enim mare ad occidẽtem reſpectu Hieroſolymæ. Nam ita erant omnes ſortes diſpoſitæ, vt in longitudine ab oriente in occidentẽ extenderentur. Prima autem ſors erit tribus Dan, quę eſt in vltima procedendo à templo ad aquilonẽ. Omnium horum verborum hæc eſt paraphraſis. Hæc ſunt nomina tribuum, quæ ſunt hæreditatẽ capturæ: In extrema parte ad aquilonem ad

latus

latus viæ, qua venitur ab Hethalõ vſque ad Emath, & iuxta atrium Euan, & terminum Damaſci ad partem mundi aquilonarem in confinio Emath, incipiendo à limite orientali, & procedendo ad limitem occidentalē, qui terminatur in mari Mediterraneo: eſt portio tribus Dan.

Erunt primitia, quas ſeparabitis. Id eſt, ex vna parte erũt portiones ſeptem tribuũ, ex altera portiones quinque tribuũ: in medio autem ſeparabitis portionem quandam inter ſeptem tribus & quinque, quæ portio ſit potioris terræ: quã ob cauſam nomine primitiarũ intelligitur: quæ deputabitur ſacerdotibus, & leuitis, & ciuitati, & principi. Hęc autem portio nomine primitiuarum ſignificata habebit vigintiquinque mille calamos in latitudine: in lõgitudine verò æqualis erit terræ aliarum portionum. De hac quantitate diſſeruimus capite quadrageſimo quinto. Vt autem hoc apertiùs intelligeretur, opus eſſe duxi hanc deliniare figuram.

A plaga orientali vſq; ad plagã maris. Hoc eſt, ab oriente vſque ad occidentem. Sequitur: Et erit ſanctuariũ in medio eius. Id eſt, erit templũ in medio terræ ſacerdotum.

Primitia, quas ſeparabitis domino. Repetit partem poſſeſſionis ſacerdotũ: & ait hãc ſacerdotũ portionem habere in longitudine ab oriente ad occidentē vigintiquinq; mille calamos, & in latitudine decē mille. Et eodem modo ſe habet portio leuitarum. occupat enim alios vigintiquinq; mille calamos in longitudine, & alios decē mille in latitudine: portio verò ciuitatis habet in longitudine eoſdem vigintiquinque mille calamos, & in latitudine quinq; mille. Inde fit, vt hæ tres portiones efficiant vnũ quadratũ, quod in longitudine habet vigintiquinque mille calamos, totidem autem in latitudine: nam decem mille ſacerdotũ, & decem mille leuitarũ, cum quinque mille ciuitatis efficiũt vigintiquinque mille. Sed hæ tres partes, nēpe ſacerdotũ, leuitarũ, & vrbis habent ex vtraque parte portionem principis, ex oriente, & ex occidente. Quo fit vt hæ quatuor partes ſimul iũctę efficiant vnã portionem, quæ à meridie ad aquilonem occupet vigintiquinque mille calamos, ſed ab oriēte ad occidentē multò plures, nēpe tot, quot habet quælibet portio cuiuſcunque tribus: vt licet in figura & deſcriptione videre. Quid autem ſit calamus, diximus capite 40.

De filijs Sadoc. Huius Sadoch meminit ſuprà, cap. 43. Sadoch ſignificat iuſtũ: & rectè illi conueniebat hoc nomē, cũ eſſet ſummus ſacerdos, qui debet eſſe iuſtitia munitus. Per hunc Sadoch Chriſtus ſignificatur ſummus ſacerdos, per cuius filios intelliguntur noui teſtamenti ſacerdotes. De hoc ſacerdote ait Zacharias, Oſtēdit mihi dominus Ieſum ſa- Zach. 3.
cerdotē magnũ. Et rurſus: Ecce vir, Oriens Zach. 6.
nomē eius, & ædificauit templũ domino, & erit ſacerdos ſuper ſolio ſuo. Hic vox illa D. Pauli in epiſtola ad Hebræos. Habentes Ieſum pontificem magnũ, qui penetrauit cæ- Hebr. 4.
los, teneamus ſpei noſtræ confeſſionem.

Et erũt primitiæ de primitiuis terræ. Id eſt, ex portionibus præcipuis terræ ſanctæ erit ſacerdotibus præcipua. Dabitur illis terra melior & ſalubrior, in cuius meditullio erit templum, quod hic ſanctum ſanctorum appellatur. In codicibus correctis eſt: Et erunt eis nimirum ſacerdotibus.

Sed & leuitis ſimiliter iuxta fines ſacerdotum vigintiquinque millia longitudinis, & latitudinis decem millia. Omnis longitudo vigintiquinque millium, & latitudo decem milliũ. *E*t non venundabunt ex eo, nec mutabunt, nec trãsferentur primitiæ terræ, quia ſanctificatæ ſunt domino. Quinque millia autē, quæ

ſuper

ſuperſunt in latitudine per viginti-quinque millia, prophana erunt vrbis in habitaculum, & in ſuburbana, & erit ciuitas in medio eius. Et hæ menſuræ eius, ad plagam ſeptentrionalem quingenta & quatuor millia: & ad plagam meridianam quingenta & quatuor millia, & ad plagā orientalem quingenta & quatuor millia, et ad plagam occidentalem quin-

C genta et quatuor millia. Erunt autē ſuburbana ciuitatis ad aquilonē ducenta quinquaginta, & ad meridiem ducenta quinquaginta, & ad orientem ducenta quinquaginta, & ad mare ducenta quinquaginta. Quod autem reliquum fuerit in longitudine ſecundum primitias ſanctuarii decem millia in orientem, et decē millia in occidentem erunt ſicut primitiæ ſanctuarii: et erunt fruges eius in panes his, qui ſeruiunt ciuitati. Seruientes autem ciuitati operabuntur ex omnibus tribubus Iſrael. Omnes primitiæ vigintiquinque milliū, per vigintiquinque millia in quadrum, ſeparabūtur in primitias ſanctuarii, & in poſſeſsionem ciuitatis. Quod autem reliquum fuerit, principis erit ex omne parte primitiarum ſanctuarij & poſſeſsionis ciuitatis è regione vigintiquinque milliū primitiarum vſque ad terminum orientalem: ſed & à mari è regione vigintiquinque millium vſque ad terminum maris: ſimiliter in partibus principis erit. Et erunt primitiæ ſanctuarii, & ſanctuarium templi in medio eius. De poſſeſsione autem leuitarum, et de poſſeſsione ciuitatis in medio partiū principis erit; inter terminum Iuda: & inter terminum Beniamin, et ad principem pertinebit.

Sed & leuitis ſimiliter iuxta fines ſacerdotū vigintiquinq; millia. Subaudi erunt. Deſcribit leuitarū portionē, ſacerdotū finibus vicinā: quā nec ſacerdotibus, nec leuitis vēdere, aut commutare licebat, cū eſſet domino dedicata. Hinc deſumpta ſunt decreta rerū eccleſiæ, præſertim immobiliū alienationē prohibētia. Illud eſt hoc loco aduertendum, præcipuā terræ partē dari ſacerdotibus & leuitis: quoniā qui Deo ſeruiūt, ad eūq; precationes pro populo fundūt, docent, cōcionātur, & ſacramenta miniſtrāt, alendi ſunt & ſuſtentādi, & honore magno afficiēdi. Id intelligens diuus Paulus aiebat in prima ad Timoth. Qui benè præſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè qui laborant in verbo & doctrina. *1.Tim.5* Dicit enim ſcriptura: Nō alligabis os boui triturāti. *Deut.25* Dignus eſt operarius mercede ſua. Et in prima ad Corinth. *1.Cor.9.* Quis militat ſuis ſtipendijs vnquā? Quis plantauit vineā, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregē, & de lacte gregis non māducat? Nunquid ſecundū hominē hæc dico? An & lex hæc non dicit? Non alligabis os boui triturāti. *Deut.25* Et Chriſtus Deus noſter in euangelio, *Matt.10* Dignus eſt, inquit, operarius mercede ſua. *Luc.10.* Aſpicis quāti debeat euāgelicus concionator æſtimari. Sed debet ille auditores cohortari ad virtutē ardenter, à vitijs reuocare acriter, & quod in ſe fuerit, ad lachrymas cōmouere. *Simile.* Vt Marcus Antonius populū Romanū potuit dicēdo tenere, & hominū cœtus ad lachrymas excitare, cū illis Cæſaris beneficia in eos collata reduceret in memoriam, eiuſq; veſtem oſtenderet ſanguine plenā: quo ita eos cōmouit, vt homicidas, qui Cæſari vitā ferro eripuerant, è ciuitate pellerēt, longiusq; proijcerēt, ſic cōcionator det operā, vt auditores moueat ad fletum, narrans illis beneficia à Chriſto accepta, illisque acerbiſſima eius tormenta oſtendens, quemadmodū pro illis fuerit vulneratus, ſpinea corona circūdatus, cruci crudeliter affixus, vbi pro illis innocens agnus ſanguinē fudit, & doloribus preſſus, vulneribus traiectus expirauit. Quibus rebus conetur perſuadere populo, vt longius expellat non Caſſium & Brutū Cæſaris interfectores, ſed ſcelera & flagitia. Noſtra enim peccata Chriſtum occiderunt: quoniam pro ipſis mortuus eſt: dicente Eſaia: Ipſe vulneratus eſt propter iniquitates noſtras: attritus eſt propter ſcelera noſtra. *Eſa.53.* Et paulò pòſt inducit idē propheta deū patrē ita aientem: Propter ſcelus populi mei percuſſi eū. Vnde D. Paulus in epiſtola ad Romanos, *Roma.4.* Traditus eſt, inquit, propter delicta noſtra. Et in prima ad Corinthios *1.Cor.15* Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris ſecundum ſcripturas.

Quinque millia autē, quæ ſuperſunt in latitudine per vigintiquinque millia. Tota illa portio ſacerdotū, leuitarū, & ciuitatis habebat in latitudine vigintiquinque millia calamorū. Sacerdotū portio habebat decē millia, leuitarū alia decem millia, ciuitatis quinque millia. Ait igitur: Numeratis portionibus ſacerdotū & leuitarū, ex tota portione, quæ habet vigintiquinque millia in latitudine, ſuperſunt quinque millia. Quæ efficiunt in latitudinem portionis ciuitatis per vigintiquinque millia longitudinis,

Prophana

Prophana erant vrbis. Portio ciuitatis in tres partes erat diſtributa, nempe in ciuitatē, & in eius ſuburbana, et in agros: quę omnes ideo dicuntur prophanæ, quia erant laicorū vſibus deputatæ: non quòd eſſent immūdę, ſed quòd in illis quilibet poſſet habitare. Nomen pro quo latinus interpres trāſtulit ſuburbana, ſignificat propriè locum planū, arboribus ædificiiſque vacuum, qui Latinè dicitur circus, Luſitanè verò reſſio.

Et erat ciuitas in medio eius. Hoc eſt, in medio huius portionis, quæ eſt inter portionem leuitarum, & portionem Beniamin.

Hæ menſuræ eius. Subaudi ciuitatis.

Ad plagam ſeptentrionalem quingenta & quatuor millia. Hoc eſt, limes aquilonaris huius vrbis habebit calamos quatuor mille & quingentos: totidem limes auſtralis, & ſimiliter de aliis limitibus, nempe orientali & occidentali. Itaq; tota vrbs occupabit in ambitu decem & octo mille calamos: & ex cōſequente centum & octo mille cubitos, quilibet enim calamus, vt capite 40. diximus ſex cubitos continebat. Erat ciuitas hæc quadrata æquis lateribus, continens in quolibet latere quatuor mille & quingētos calamos. Cùm autem tota illa portio, in qua ſita erat ciuitas, haberet in latitudine quinque mille calamos, apertè oſtenditur, vrbem ipſam nō implere totam portionem, ſupererant enim quingenti calami, nēpe ducenti & quinquaginta ex vna parte ciuitatis, quę erat ad aquilonē, & alij ducenti & quinquaginta ex altera parte, quę erat ad meridiem. Et hęc duo ſpatia appellabantur ſuburbana: de quibus ſtatim ſubdit. Erūt autē ſuburbana ciuitatis ad aquilonem ducenti quinquaginta, & ad meridiem ducenti quinquaginta, & ad alias partes, nimirum orientis & occidētis totidē. Sed finitis his ducētis & quinquaginta ex parte orientis, & occidentis, incipiebāt agri miniſtrorum ciuitatis. Hinc colliges quantò ſit maius ſuburbanū ciuitatis tēpli ſuburbano: nam ſuburbanū ciuitatis cōtinebat ex quolibet parte ſeu quadro ducentos & quinquaginta calamos, templi verò ſuburbanū quinquaginta tātùm cubitos, vt ſupra oſtēdimus
Sup. 40. capite quadrageſimo. Eſt autem ciuitas hæc vna & quadrata, quoniam in eccleſia debet eſſe vnitas animorum, cum ſit vnitas in fide & ſacramentis. Vnde ait apoſtolus in epiſtola ad Epheſios: Vnus Deus, vna fides, vnum
Epheſ. 4. baptiſma. Per quadraturam verò intelligitur perfectio, quæ debet eſſe inter fideles, quoniam in architectura ſapientes artifices primas ſemper quadraturæ tribuerūt. Per quatuor etiam latera ęqualia quatuor euāgelica ſignificantur, & quatuor mundi partes, ex quibus erant multi ad eccleſiam venturi, & euangelium recepturi: & quatuor illæ virtutes, quæ cardinales dicuntur. Quæ quatuor quanquam inter ſe colligata atq; implicata ſunt, tamē ex ſingulis certa officiorū genera oriūtur. In has quatuor virtutes magni philoſophi honeſti naturam vimque diuiſerūt. Prima eſt prudentia, in qua ineſt veri indagatio, et inuentio: altera iuſtitia, qua ſocietas hominum inter ſeipſos, & contractuum firmitudo continetur: tertia fortitudo pro veritate pugnatrix, quæ in rerum externarum deſpiciētia, & in rebus magnis & arduis, pleniſque laborum & periculorum gerēdis perſpicitur: quarta temperantia, quæ in ornatu vitæ & modeſtia, & animi commotionum ſedatione conſiſtit. Hi ſunt quatuor fontes, ex quibus ſapientes cæteras morales virtutes manare teſtantur.

Et ad mare. Hoc eſt, ad occidentem: quoniam, vt diximus, mare Mediterraneum ad occidentem eſt reſpectu Hieroſolymæ. Tota ciuitas cum ſuburbanis ab aquilone ad meridiē habebat in latitudine, vt diximus, quinque mille calamos, & totidem à parte orientis, & occidentis. Sed cum portio illa ciuitatis haberet in longitudine vigintiquinque mille calamos, manebant viginti mille, decem mille ex oriente, & alij decem mille ex occidente. Hæc autem duo ſpatia erant deſtinata iis, qui ſeruirent ciuitati. Et quoniam hæ duæ partes erant è regione terræ leuitarū & ſacerdotum, quam appellat primitias ſanctuarij, ideo ait: Quod autem reliquū fuerit in longitudine ſecundum primitias ſanctuarij, decem millia ad orientem, & decē millia ad occidentem.

Et erunt fruges eius. Id eſt, fruges huius terræ iis deputabuntur, qui ſunt muros vrbis inſtauraturi, eiuſque ruinas reſarturi. Deſcribit Pſal. 86.
ciuitatem quādam perfectam, omnibus numeris abſolutam. Per hāc ciuitatem eccleſia catholica ſignificatur, de qua cecinit regius vates: Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. Quid poterat eſſe ei glorioſius, quàm eſſe non vano hominum artificio, ſed dei ſapientia conſtructam, ab eo gubernatā, eius ſacramentis munitam, habere ipſius Dei cognitionem, & fidem, & charitatem, & cæteras virtutes? Nihil illi poterat eſſe præſtātius, nihil commodatius hominum memoriæ ſempiternæ. Eius optimates nimirū apoſtoli mundum luſtrarunt, & gentes impias à vana & peſtilente ſuperſtitione ad caſtiſſimū diuini numinis cultum, pleniſſimamq; veritatis religionem traduxerūt. Hi fuerunt huius ciuitatis fundamenta iacta ſuper Chriſtum præcipuum fundamentum, qui virtutum montes appellantur: de quibus dixit regius pſal- Pſal. 86.
tes: Fundamēta eius in montibus ſanctis. Vt Simile.
excelſi ac magnifici templi teſtudo eſt ſuper columnas firmata, columnæ autē ſuper baſes, baſes verò ſuper petrā: ſic vita Chriſtia- 1. Co. 10
na debet eſſe ſuper virtutes fundata, virtutes autem ſuper bonas intentiones, bonę autem intentiones ſuper illam petram, de qua ait apoſtolus: Petra autem erat Chriſtus. Itaque Chriſtus eſt præcipuū & primū huius ciui-

tatu fundamẽtum: de quo ait diuus Paulus:
1.Cor.3. Fundamentum aliud nemo poteſt ponere
præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Chri-
ſtus Ieſus. Non negat tamen eſſe alia funda-
menta, nimirum apoſtolos, quorum prin-
ceps fuit beatus Petrus de quo dixit Chriſtus
Matt. 26 Super hanc petram ædificabo eccleſiã meã.
De hac eccleſia, de hac ciuitate dixit Eſaias:
Eſa. 16. Vrbs fortitudinis noſtrę, ſaluator ponetur in
Eſa 26. ea murus & antemurale. Et rurſum: Ecce ſal
Eſa 62. uator tuus venit: ecce merces eius cum eo,
& opus eius cum illo: & vocabunt eos popu-
lus ſanctus, redemptus à domino: tu autem
vocaberis ciuitas quęſita, & non derelicta. Et
Iere.31. Ieremias: Ecce dies venient, dicit Dominus,
& ædificabitur ciuitas Domini. De ea ait in
Apoc.21 Apocalypſi diuus Ioannes: Vidi ciuitatem
ſanctam, Ieruſalem nouã, deſcendentem de
cælo, à deo paratã, ſicut ſpõſam ornatã viro
ſuo. Sed ciuitas hæc, quã vidit diuus Ioãnes,
etſi eccleſia ſit nõ tamẽ loco illo ab apoſtolo
deſcribitur, vt militans in exilio, ſed vt triũ-
phans in patria: & poteſt de vtraq; intelligi,
quoniam nonnulla ibi dicũtur, quæ poſſunt
vtrique accõmodari. Dicitur autem eccleſia
deſcendere de cęlo nõ locali motu, ſed ema-
natione: quia omne datũ optimũ, & omne
donum perfectum deſurſum eſt, deſcendẽs
Iaco. 1. à patre luminũ. Ezechiel etiam hoc loco de
eccleſia militante præcipuè loquẽs nõnulla
obiter miſcet, quæ ad eccleſiam triumphan-
tem referuntur. Sed ſtatim redit ad militan-
tem in terra, de qua loqui erat præcipuũ eius
Pſal.45. inſtitutum. Eam appellat ciuitatem: de qua
cecinerat regius pſaltes: Fluminis impetus lę-
Matth. 5 tificat ciuitatẽ Dei. De ea ait Chriſtus Deus
Hebr. 11. noſter: Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra
montem poſita. Et diuus Paulus in epiſtola
ad Hebræos: Acceſſiſtis ad Sion montem, &
ciuitatem Dei viuentis, Ieruſalem cæleſtem,
& multorum milliũ angelorum frequentiã.
Explicans autem quid per hanc admirabilẽ
ciuitatem intelligeret, ſubdit: Et eccleſiã pri-
mitiuorum, qui conſcripti ſunt in cælis. Ec-
cleſiam catholicam vocant montem Sionẽ,
quoniã ſublimis eſt, & Deum in ſublimitate
contemplatur: Sion enim ſpeculã ſonat. Vo-
cat etiam illam ciuitatẽ Hieroſolymã cæle-
ſtem, quoniã in ea pax viget ſpiritus, Ieruſalẽ
enim idem eſt quod viſio pacis, & dicitur cę-
leſtis, quoniam à cælo deſcẽdit, & à Deo eſt
conſtituta, eiuſque ſapientia gubernata. Hęc
eſt eccleſia apoſtolorum, & aliorũ, qui pri-
mò Chriſti fidẽ receperunt, quos diuus Pau-
Luc. 10. lus appellat primitiuos, quorum nomina ait
in cælo ſcripta eſſe, dicente dño illis: Gaude-
te, quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis.
Nec mireris, ſi eccleſia quæ fuit per templũ
intellecta, per ciuitatem etiam intelligatur,
nam cùm in eccleſia duplex ſit principatus,
& duplex poteſtas, altera ad ſpiritualia per-
tinens, altera ad temporalia, ſpiritualis deſi-
gnatur propriè per templum, temporalis
verò per ciuitatem & terræ diuiſionem, etiã
ſi hæc aliquando miſceantur, nam vtrunque
eſt à Deo, & ſub eccleſia continetur.

Seruientes autem ciuitati. Hoc eſt, Aſſumẽ
tur ex omnibus tribubus apti homines, qui
ſeruiant ciuitati. Vult ſignificare nullum eſſe
hominem nec infimo loco natum, nec in il-
luſtri dignitate conſtitutum, nec egeſtate la-
borantem, nec diuitiis affluentem, qui ſe de-
beat ab eccleſiæ miniſterio excuſare. Hæc ſer
uitus honor eſt, & ſeruire Deo regnare.

Omnes primitiæ viginti quinque milliũ. Epi-
logus eſt menſuræ ſpatij continentis portio-
nem ſacerdotum, Leuitarum, & vrbis. Quæ
portio ſimul iuncta, vt diximus, eſt viginti
quinque millium calamorum in quadro.

Quod autem reliquum fuerit, principis erit.
Deſcribit principis portionẽ, quæ latitudine
viginti quinque millia calamorũ cõtinebat,
quemadmodum ſpatium trium portionũ,
de quibus modò loquebatur. Nam principis
portio tam ex parte orientis, quàm occiden-
tis has tres portiones æqualiter cingebat. Ait
igitur: Quod reliquũ fuerit tam ad oriẽtem,
quàm ad occidentem ex parte primitiarum
ſanctuarij, hoc eſt ex parte portionum ſacer-
dotum, leuitarũ, & ciuitatis, erit principis, vt
in figura licet videre. Extenditur autẽ portio
principis à latere oriẽtali harum triũ portio-
num vſq; ad terminũ orientalẽ totius terræ
Iſraeliticæ, & à parte occidentali vſque ad
mare mediterraneũ. Datur autẽ ei hæc por-
tio, vt iuſtitiam exerceat, & regnũ protegat
& tueatur: Vt autem hoc efficiat, eſt eos pu-
niturus, qui ſe ſceleribus cõtaminauerint, &
in republica violanda terra facinora cõcepe-
rint, eos verò præmiis affecturus, qui virtutẽ
coluerint, in eaque veram dignitatem collo-
cauerint. Et quia hoc abſque ſapientia effi-
cere non poterit, ait diuina ſcriptura in lib.
Sapientiæ. Diligit lumen ſapientiæ omnes, Sapien. 6
qui præeſtis populis.

A mari vſque ad terminum maris. Hoc eſt
à latere occidentali vſque ad littus maris, vbi
terra ſancta terminatur.

De poſſeſſione autẽ leuitarum. Poſſeſſio prin-
cipis, in cuius medio eſt portio ſacerdotum,
et leuitarum, et vrbis, erit inter tribum Iuda,
& tribum Beniamin. Terminabitur portio
principis ex parte aquilonis ad ſortem Iuda,
& ex parte auſtri ad ſortẽ Beniamin. Et eo-
dem modo terminãtur tres dictæ portiones.

Et reliquis tribubus à plaga orien-
tali vſque ad plagam occidentalem
Beniamin in vna. Et contra terram D
Beniamin à plaga orientali vſque ad
plagam occidentalem, Simeon vna.
Et ſuper terminum Simeonis à pla-
ga orientali vſque ad plagam occidẽ-
talem, Iſſachar vna. Et ſuper termi-
num Iſſachar à plaga orientali vſque

ad pla

ad plagam occidentalẽ Zabulõ vna. Et ſuper terminum Zabulon à plaga orientali vſque ad plagã maris Gad vna. Et ſuper terminum Gad ad plagam auſtri in meridiem: & erit finis de Thamar vſque ad aquas contradictionis in Cades, hæreditas contra mare magnum. Hęc eſt terra, quã mittetis in ſortem tribubus Iſrael, & hæ partitiones earum, ait Dominus Deus. Et hi egreſſus ciuitatis. A plaga ſeptentrionali quingentos & quatuor millia menſurabis. Et portæ ciuitatis omnibus Iſrael: portæ tres à ſeptentrione, porta Ruben vna, porta Iuda vna, porta Leui vna. Et ad plagam orientalem quingentos & quatuor millia: & portæ tres, porta Ioſeph vna, porta Beniamin vna, porta Dan vna. Et ad plagam meridianam quingentos & quatuor millia metieris, & portæ tres, porta Simeonis vna porta Iſſachar vna, porta Zabulon vna. Et ad plagam occidentalẽ quingentos & quatuor millia, et portę eorum tres, porta Gad vna, porta Aſſer vna, porta Nephthali vna, per circuitum decem & octo millia. Et nomen ciuitatis ex illa die: dominus ibidem.

Et reliquis tribubus. Locutus fuit de portione ſeptem tribuũ, poſtea de portionibus ſacerdotum, Leuitarum, vrbis, & principis, nunc redit ad quinque tribus, quæ reſtabant, & loquitur prius de tribu Beniamin, cuius portio erat proxima portioni ciuitatis: Secunda portio eſt Simeonis, tertiã Iſſachar, quarta Zabulon, quinta Gad.

Beniamin vna. Subauditur, erit portio, ſiue poſſeſſio.

Et ſuper terminum Gad ad plagam auſtri. Poſt terminũ terræ Gad erit finis terræ promiſſionis pro parte meridionali de Thamar vſque ad aquas contradictionis Cades, vbi terra Iſraelitica finitur. Illud eſt hoc loco aduertendum, Gad ſignificare tentationẽ, Thamar verò palmam: vnde ciuitas illa quondã nomine Thamar fuit poſtea Palmira authore diuo Hieronymo ob palmarum multitudinem vocata. Sumus enim à tentatione deuicta ad palmã victorię venturi, & ex palma ad aquas contradictionis tranſituri vſque ad Cades, quod ſignificat ſanctitatẽ. Debemus enim vincere tentationes, & victoriæ præmium de animæ hoſtibus reportantes non ſumus tradituri nos ipſos deſidiæ & ſocordiæ, exiſtimãtes eſſe nos iam perpetuã ſecuritatem conſecutos, tendimus enim à Thamar vſque ad Gad, hoc eſt, à victoria vnius tentationis ad alteram tentationem, & ad aquas contradictionis, vt cum aliis tentationibus pugnemus. Sed beatus vir, qui ſuffert tentationem, quoniã cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quã repromiſit Deus diligẽtibus ſe. Quare oportet poſt victoriam metuere & vigilare, & verba illa ſancti Iob memoria repetere: Militia eſt vita hominis ſuper terram. Et illa: Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto, donec veniat immutatio mea. Hoc intelligens D. Pau. Timotheũ ſuũ ita alloquebatur. Hoc pręceptũ cõmendo tibi fili Timothee ſecundũ præcedẽtes in te prophetias, vt milites in illis bonã militiã. Et in ſecunda ad Corinthios: In carne, inquit, ambulantes non ſecundum carnẽ militamus, nam arma militiæ noſtræ nõ carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum. Aſpicis igitur vitam noſtram bellum eſſe perpetuũ, & poſt victoriã aquas nobis offerri nouarum tentationũ, quas ſumus ſuperaturi, vt Cades, hoc eſt ſanctitatẽ conſequamur. Eodẽ modo filij Iſraelis poſt victoriam de Aegyptiis mirabiliter reportatam venerũt ad Mara, quæ ex amaritudine nomen accepit, ſed poſt Mara venerunt in Elim, vbi erãt duodecim fontes dulciũ aquarum, & ſeptuaginta palmæ. Nos igitur ne terreamur, ſi poſt victoriam in tentationis amaritudinẽ incidamus, quoniã verũ paſcha facientes azyma cum amaritudinibus comedebant, & tẽtatio parit probationẽ, probatio ſpem, ſpes autẽ non confundit. Nã poſt mara perueniemus ad palmas victoriæ, & ad optatã animi refectionẽ, & dulciũ aquarum ſuauitatem. Profectiq; de Elim caſtrametati ſunt ad mare. Quod certè mirabile videtur, cum enim mare rubrum trãſiſſent, & aquas Mara & Elim, quomodo iterum iuxta mare tabernacula fixerunt? Sed permiſit illud ita Deus vt intelligeremus, etiam poſt dulcem animæ refectionẽ, et ſuaues triumphorũ epulas apparere nobis mare aliquãdo, & prætérita diſcrimina nobis antè oculos obuerſari.

Iaco. 1. *Iob 7.* *Iob. 14.* *1. Tim. 1* *2. Co. 10* *Exod. 15.* *Exod. 15* *Exod. 12* *Num. 9.* *Rom. 5.* *Num. 33*

Hæreditas contra mare magnum. Hoc eſt, & portio tribus Gad propagatur vſque ad mare mediterraneum, quod reſpectu maris mortui, et maris Galilęę magnũ appellatur.

Et hi egreſſus ciuitatis. Id eſt, & hæ ſunt portæ vrbis. Deſcribitur ciuitas, quę erat ędificanda in quadrato æquilatero, cuius latera erant verſus quatuor præcipuas mũdi partes diſponẽda. Quodlibet latus occupabat longitudinẽ quatuor milliũ quingentorũ calamorũ, & tres portas à tribus familiis ſeu tribubus denominatas. Cùm autẽ latera eſſent quatuor, apertè oſtẽditur, portas eſſe duodecim, tres ad aquilonẽ, tres ad orientẽ, tres ad meridiẽ, tres ad occidentẽ. Quia futurũ erat, vt cõſtitueretur eccleſia, ad quã ex omnibus

quatuor mundi partibus multi venirēt, iuxta
Luc. 13. id, quod eſt apud D. Lucam: Et venient ab
oriente & occidēte, ab aquilone & auſtro. Id
Pſal. 86. intuens mente Dauid aiebat: Memor ero
Raab, & Babylonis, ſcientiū me. Ecce alieni-
genę, & Tyrus, et populus Aethiopū, hi fue-
runt illic. Per Raab intelligitur Aegyptus, ab
Aegypto rege fratre Danai ita denominata,
vt ait Manethon Aegyptius in libro de regi-
bus Aſſyriorū, per Babylonem vrbs illa cele-
bris, quā Semiramis incredibili magnitudine
extruxit, vt ait Archilocus in libro de tēpo-
ribus, quæ euerſa fuit per Cyrum & Dariū,
qui annis duobus ſimul regnarunt, deinde
ſolus Cyrus, vt aſſerit Metaſthenes Perſa in
libro de iudicio temporum. Per alienigenas
poſſunt intelligi cultores Italię, fuit enim re-
gio illa poſſeſſa in principio à gente Phœni-
cia & Saga ſub Iano, vt ait Portius Cato in
Originibus, & poſtea eam coluerūt Gręci &
Arcades alienigenæ, vt ait Myrſilius Lesbius
in libro de origine Italiæ. Poſſunt etiam per
alienigenas intelligi Philiſtæi, quoniā ſic eos
Hebræi vocare ſolebant. Eſt igitur loci illius
ſenſus: Intra Eccleſiam meam, inquit Deus,
non ſolùm gentem vnam concludam, ſed
multas & varias, memor enim ero Aegyptio
rum & Babyloniorum, quos afferam ad Ec-
cleſiam meam, qui me ſcient, cùm me antea
non cognouiſſent. Et non ſolùm hi, ſed etiā
Palæſtini, & Tyrij, et Aethiopes, hi in Eccle-
ſia mea inuenientur, quam ex omnibus gē-
Eſa. 60. tibus, et populis cōgregabo. Vnde Eſaias pri-
mitiuam Eccleſiam in hunc modū alloqui-
tur: Leua in circuitu oculos tuos, & vide:
Omnes iſti congregati ſunt, venerunt tibi.
Filij tui de longe venient, & filiæ tuæ de la-
tere ſurgēt, tunc videbis, & afflues, & admi-
rabitur, & dilatabitur cor tuum, quādo con-
uerſa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo
gentium venerit tibi. Quibus verbis hominū
multitudinem, quos ad Eccleſiam concur-
ſuros eſſe mentis oculis intuebatur, prædixit.
Per has duodecim portas duodecim intelli-
guntur Apoſtoli, quorū doctrina multi in-
greſſi ſunt in Eccleſiam. Et quoniā Apoſtoli
trinitatis ſanctiſſimæ myſteriū nuntiabant,
ideo tres portæ in vnoquoque latere conſti-
tuuntur. Fortaſſe ideo in quolibet latere tria
erant oſtia, quia tres habitabilis orbis partes
Africa, Aſia, Europa, erant ad Eccleſiā ven-
turę. Eam ob cauſam aiunt nonnulli dixiſſe
Ieremiam: Terra terra terra audi verbū Dei.
Ter terram ideo exiſtimant nominaſſe, vt
Iere. 22. Africam, Aſiam, Europam ſignificaret. Scie-
bat enim ſpiritu propheticæ fore, vt omnibus
ex his partibus multi fidem reciperent, quos
Deus præſciebat eſſe virtutem amplexuros.
Nihilominus tamen Dei præſciētia nō tollit
liberum arbitrium, vt alibi oſtendimus. Quą
de re ea poteris videre, quæ grauiter & elegā-
ter literis mandauit in libro ſuo de libero ar-
bitrio Ioannes Sepulueda, qui Sapientia ſua
admirabili dicendi copia Cordubam patriā
ſuam illuſtrem ad ſummam amplitudinem
perduxit.

Porta Leui vna. Leui faciebat tribum, ſed
non ſortem, ideo portam habebat in ciuita-
te ſuo nomine vocatam, etiamſi in terræ di-
ſtributione portionem inſtar aliarum tribuū
non habuerit. Ioſeph autem fecit duas tribus
quo ad portiones et partitiones, ſed vnā tan-
tum quo ad iura ciuitatis, ideo duas ſortes ha-
buit, vnam verò portam.

*Et nomen ciuitatis ex illa die: Dominus ibi-
dem.* Hoc eſt. Et ciuitas hæc, quā ſpiritu pro
phetico futuram eſſe perſpicio, vocabitur ex
die, qua fuerit conſtituta: Dominus ibidē. In
ea namque erit dominus in perpetuum non
ſolùm per eſſentiam, potentiam, & præſen-
tiam, ſed etiā per particularem ſuorū bene-
ficiorum influentiam, & fidei, ſpei, atq; cha-
ritatis abundantiam. In hac ciuitate, in hac
Eccleſia catholica, eſt Deus, & erit vſque ad
mundi finē, ipſe enim ait: Ecce ego vobiſcū Matt. 28
ſum omnibus diebus vſque ad cōſummatio-
nem ſeculi. Securè igitur cum Dauide poſſu-
mus concinere. In Deo faciemus virtutem,
& ipſe ad nihilum rediget inimicos noſtros.
De Iudæorū ſynagoga dixit Dominus apud Pſal. 59.
Matthæū, Relinquetur vobis domus veſtra Matt. 32
deſerta Et apud Ioānē: Surgite, eamus hinc. Ioan. 14
At eccleſiæ ſuæ perpetuā promiſit præſen-
tiam, perpetuum præſidium, quam ob cau-
ſam Emanuel, hoc eſt nobiſcum Deus appel
latur. Nobiſcum eſt vt Chriſtus, hoc eſt vt Eſai 7.
Deus & homo in admirabili euchariſtiæ ſa-
cramento, vbi erit omnibus diebus vſque ad
mundi conſummationem, in illa mūda ob-
latione, de qua ipſe dixerat per diuinum va-
tem Malachiā. In omni loco ſacrificatur &
offertur nomini meo oblatio munda, quia
magnū eſt nomē meū in gentibus, dicit Dñs
exercituū. Hūc Malachiæ locū intelligunt & Mala. 1.
interpretātur de ſancto euchariſtie ſacramē-
to Irenęus libro quarto contra Valentinum:
Iuſtinus martir in dialogo cū Thriphone: Cy
prianus libro cōtra Iudęos, cap. 16. Euſebius
Cæſarienſis libro primo euangelicæ demō-
ſtrationis, cap. ſexto & vltimo: Hieronymus
in eundem Malachiā: Auguſtinus libro. 18.
de ciuitate Dei, cap. 35. & lib. 19 ca 22. Chry
ſoſtomus tom. 6. pſegmate. 2. cōtra Iudæos:
Theodoretus in commentariis in Malachiā:
Damaſcenus lib. 4. de orthodoxa fide cap. 14
R. Samuel cap. 20 Nec mireris ſi Iudæus hic
R. Samuel locum illū de ſancto euchariſtiæ
ſacramēto exponat, nam R. Moyſes Hadar-
ſan in pſalmū. 136. R. Simeō in libro qui in-
ſcribitur inueſtigatio ſecretorum, et R. Bara-
chias in cōmentariis in Eccleſiaſtē, & R. Io-
nathas in libro collectionū, qui omnes fue-
rūt Iudęi & ante aduētū Chriſti cogitationes
ſuas literis mandarūt, aſſeruerūt apertiſſimè
fore, vt tēpore Meſſię eſſet ſacramētū quod-
dā admirabile, in quo panis & vinū in corpus
& ſan-

& ſanguinē Meſſiæ tranſmutarētur. Et quo-
niam in hoc ſanctiſſimo ſacramēto eſt Chri
ſtus verus homo, & verus Deus noſter, & hoc
excellentiſſimū ſacramētum ſemper erit in
eccleſia, ait hoc loco Ezechiel: Et nomen ci-
uitatis ex illa die: Dominus ibidē. Eſt etiam
nobiſcū vt caput noſtrū influens in mēbra
inſtinctu & inſpiratione. Eſt enim eccleſia
corpus, cuius caput Chriſtus eſt, nos autem
Eph. 1. et membra: vt D. Paulus multis in locis teſta-
4. & 5. tur. Nobiſcū eſt vt pater, vt præceptor, vt cō
Coloſſ. 1. ſolator. Nobiſcū eſt præſidio, & ſpiritu ſuo.
Ipſe eccleſiæ ſuæ ſpiritus ſancti aſſiſtentiam
Ioan. 14 promiſit, dicēs: Ego rogabo patrē, & alium
paraclerū dabit vobis, vt maneat vobiſcū in
æternum. Magna profectò cōſolatio, & ad-
mirabilis Dei noſtri clementia, qui eccleſiæ
ſuæ promiſit nunquā eſſe eam derelicturū.
Id intuens mentis oculis diuinus ille vates
Eſaias, cui ipſe Deus arcana ſua reſerabat, ec-
cleſiam ipſam alloquens has voces emiſit:
Eſai. 62. Eris corona gloriæ in manu dñi, & diadema
regni in manu Dei tui, non vocaberis vltrà
derelicta, & terra tua nō vocabitur amplius
deſolata. Id aſſerebat Chriſtus diſcipulis ſuis,
Ioan 14. dicens. Nō vos derelinquam orphanos. Qui
fieri poteſt, vt miſericors pater filios ſuos de-
ſereret, quos ſanguine ſuo pro illis in crucis
ara profuſo genuit, vt illis nece ſua vitā tri-
bueret, morte ſua eos ad immortalitatem, &
pœna ſua eos ad gloriā ſempiternā perdu-
ceret, & ex mundi colluuie ereptos in ange-
lorum ſocietate, in cœtu beatorū collocaret?
Quapropter memoriā tanti beneficij cola-
mus perpetua beneuolentia, & admirabili
obſeruantia, nunquā huius diuinæ pietatis
memoria in nobis moriatur, quin potius om
nis ſit nobis ætas ad immēſa diuini numinis
erga nos beneficia prædicāda atq; recolēda:
Epheſ. 2. Ipſe nobis celebrē ciuitatē conſtituit, in qua
Canti. 2. eſſemus ciues ſanctorum, & domeſtici Dei,
Canti. 3 fundati ſuper fundamentū apoſtolorum &
prophetarū, quæ ciuitas eſt ſancta mater ec-
cleſia, eius dilecta ſponſa, & colūba. pro qua
ipſe vt nos redimeret, eius amore inflāmatus
vitā profundere non recuſauit, cuius amoris
memoriam poſteritas alet, ipſaq; æternitas
ſemper intuebitur. Nos igitur tanti redēpto-
Simili- ris amore incenſi ad ipſum aſpiremus, & cor
tudo. dis deſideria erigamus. Auertamur à rebus
mortalibus & fluxis, ad bona autē immor-
talia & ſempiterna cōuertamur. Luna cùm
decreſcit, conuertit ſui arcus aperturā ad ter-
ram deorſum, tergū autē verſus cælum ſur-
ſum, & ita tendit in defectum & decurſum,
amittens ſenſim lumē ſuū, donec ſit ſilens,
& lumine penitus priuata, contrà verò cùm
creſcit, cōuertit aperturā ſui arcus ad cælum
ſurſum, dorſum autē deorſum verſus terrā,
& ita paulatim progreditur creſcēdo, donec
tota eſt plena, & ſplēdido lumine illuſtrata.
Sic anima cū deficit in perfectione ſpiritua-
li, & tēdit in decurſum, vertit oſtiū & aper-
turam ſui deſiderij ad mundū, & amore du
cta rerum caducarū terrā quærit, auertens ſe
à bono incōmutabili ad res commutabiles.
Et quādiu ita tendit in defectū, amittit Chri
ſtianæ dignitatis ſplendorē, donec manet nō
ſolùm priuata lumine gratiæ, ſed etiam cæca
in intellectu, & penitus obſcura, denſiſque
tenebris cooperta. Neſcierūt, ait diuinus pſal *Pſa. 81.*
tes, nec intellexerūt, in tenebris ambulant. Et *Rom. 1.*
D. Paulus: Obſcuratū eſt inſipiens cor eorū. *Epheſ. 4.*
Et rurſum: Non ambuletis, ſicut Gentes am
bulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcu-
ratum habētes intellectum. At cùm anima
creſcit in vita ſpirituali, vertit tergū mundo,
fugit eius vanitates, illecebras, delicias, & fal-
lacias & ſui arcus apertionem conuertit ad
Deū, & ita progreditur proficiens, recipiens
indies claritatem, donec repletur nō ſolùm
lumine gratiæ, ſed gloriæ. Itaque quātò oc-
cupatiorē aliquē videris in deſideriis terræ,
& in negotiis rerum caducarū & inutilium,
tātò magis eū deficere intellige in Chriſtia-
na perfectione, cōtrà verò quantò feruētiùs
eū videris ad cæleſtia aſpirare, tātò ampliùs
eum proficere cognoſce. Quare nos vt pro-
ficiamus, vt gratiæ ſplēdore illuſtremur, eri-
gamus ſurſum verſus Deū aperturas cordiū
noſtrorum, mittamus ad eum deſideria no-
ſtra, vitā illam æternā appetamus, qua nulla
eſt beatior, nulla præſtātior, nulla bonis om
nibus affluentior. Si voluerimus alte ſpecta-
re, & vitam illam immortalē mentis oculis
contueri, nec ſermonibus vulgi dabimus nos
ipſos, nec in præmiis humanis ſpē ponemus
rerum noſtrarū, ſed Deum ardentiſſimè di-
ligemus, & ipſe Dei amor, quo flagrauerí-
mus, nos ducet ad veram dignitatem. Et ita *Pſal. 83.*
ibimus, vt verbis vtar diuini vatis, de virtute
in virtutem, donec videatur Deus in Sion,
donec eo in ciuitate permanente fruamur.
Sed ciuitatem illam ſempiternam non obti-
nebimus, niſi huius ciuitatis fuerimus ciues,
de qua loquitur in præſenti Ezechiel. Hæc
eſt Eccleſia catholica, hæc eſt ſancta Dei ci-
uitas in terra, hæc eſt vera Hieroſolyma, hęc
eſt fidelium congregatio, quam noſter diui-
nus vates viſu intellectus diuina luce illu-
ſtrati perſpexit, & capite hoc deſcripſit, in
qua ipſe Deus habitat, & vſque ad mūdi cō-
ſummationem ſemper habitabit, nam no-
men ciuitatis ex illa die, Dominus ibidem.

Annotationes ex Hebræo in caput XLVIII. & vltimum.

A *Finibus aquilonis iuxta viā Hethalon.* Tranſlatio ſeptuaginta habet: ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, Hoc eſt, à principio. Magna inter has duas tranſlationes videtur eſſe repugnantia: nam vna aſſerit eſſe hoc à finibus aquilonis, altera à principio. Sed ſi rectè perpenderis, videbis nullā inter eas eſſe diſtantiā, nullam contrarietatem, ſed ſummū conſenſum, &

maximã concordiam. Dictio hebraica קץ catſeh, qua hic vtitur Ezechiel, extremitatẽ ſignificat: at tam extremũ eſt principiũ, quã finis. Eadẽ via eſt proficiſcẽtibus Roma Florentiam: ac proficiſcẽtibus Florentia Romã. Id autẽ, quod in via hac ratione vna eſt principium, ratione altera finis eſt. Id quod eſt in
Exod. 37 Exo. ſcriptũ. Poſuit eos, nimirũ cherubinos, ex vtraque parte propitiatorij, cherub vnũ in ſummitate vnius partis, & cherub alterũ in ſummitate partis alterius: poterat etiam verti: Poſuit eos in duabus extremitatibus propitiatorij, cherub vnũ in vna extremitate, alterũ in altera. Pro ſummitate enim eſt in hebraico dictio hæc catſeh. Ea etiã vtitur
Haba. 2. Habacuch ca. 2. pro qua latinus interpres vertit: concidiſti. Ita enim habet. Cogitaſti cõfuſionẽ domui tuæ, concidiſti populos multos. Et rectè quidem, eſt enim dictio hæc deriuata à verbo catſah, quod ſignificat concidere, ſuccidere, & diripere. Illo autem loco Habacuch prophetæ poteſt eſſe & verbũ, & nomẽ. Alloquitur diuinus vates Nabuchodonoſorem, in quẽ iis verbis inuehitur, ac ſi diceret: Conſiliũ cepiſti ô immaniſſimè tyranne, quod cedet in confuſionem familiæ tuæ, de trucidãdis populis multis, Vbi Ionathas Caldæus habet: Diripuiſti populos multos. Sed quoniam poteſt eſſe nomẽ, poterat rectè quidẽ locus ille ita verti: Cõſilium iniſti confuſionis plenũ domui tuæ in extremitatibus populorũ multorũ: Ac ſi diceret: Impia cogitaſti, & pernicioſa domui tuæ, quoniam eã ſpoliis aliarũ regionũ implere cupiuiſti, quã ob cauſam perueniet ignominia tua vſque ad orbis terrarum fines, ſex extremitates. Conſilium immane cogitaſti, & optimi conſilij fontes aperire noluiſti.

Sacerdotibus ſanctuariũ erit de filiis Sadoc.

Pro ſanctuario eſt in hebraico המקדש hamecuddax, à verbo קדש cadhax, quod ſignificat ſanctificare & præparare. Vnde dictio hæc mecuddax ſanctuariũ ſignificat: quã ſignificationem ſecutus eſt noſter interpres. Significat etiam ſanctificatum. Cùm autem apud Hebræos adiectiuũ ſingularis numeri pro plurali aliquando ponatur, verterunt ſeptuaginta, τοῖς ἱερεῦσι τοῖς ἡγιασμένοις. Hoc eſt ſacerdotibus ſanctificatis. Et ita etiã vertit Pagninus: vt ſit ſenſus: Hæc portio erit ſacerdotibus ſanctificatis, à filiis Sadoc genus ſuum ducentibus. Hoc verbo vtitur diuina
1. Re. 16. ſcriptura libro 1. Regũ, vbi Samuel ait: Sanctificamini, & venite mecũ, vt immolẽ. Sanctificauit ergo Iſai, & filios eius, & vocauit eos ad ſacrificium. Sed quoniam verbũ hoc non ſolùm ſanctificare ſignificat, ſed etiam præparare, poterat etiã verti locus ille: Præparate vos, & venite mecum ad prandiũ victimæ: præparauit igitur Iſai, & filios eius, illoſque ad victimæ epulas inuitauit. Quare locus hic Ezechielis verti ita poterat: Sacerdotibus ex filiis Sadoc erit parata, nẽpe portio hæc. Noſter autẽ interpres tranſtulit ſanctuariũ, per quod intelligit tẽplũ, in medio portionis ſacerdotũ ex filiis Sadoc ædificatũ, quod erat ipſis ſacerdotibus commiſſum.

Et nomẽ ciuitatis ex illa die, Dominus ibidẽ.

Pro Dño eſt in hebraico יהוה Iehouah, nomen Dei tetragrammatõ, quod Hebræi vocant ineffabile: non enim illud proferre audent, ſed ſcriptum inuenientes loco eius proferunt Adonai, aut Elohim. Apud Hebræos verbũ haiah ſignificat eſſe: & eſt deductũ ab hoc nomine Iehouah, quod aiunt Dei eſſentiam ſuo modo ſignificare. Deus enim eſt qui eſt, & qui nõ ſolùm eſt, ſed eſt ſuum eſſe: eſſe enim nõ eſt accidẽs in Deo, ſed ſubſiſtẽs verius: nec eſt aliud eſſentia in Deo, quã ſuũ eſſe, ſua nãque eſſentia eſt ſuũ eſſe Nã quicquid habet eſſe, & nõ eſt ſuum eſſe, eſt ens per participationẽ, & nõ per eſſentiã, cũ autẽ Deus ſit nõ per participationẽ, ſed per eſſentiã, ſitque ens, imò primum ens, à quo omnia entia procedũt, apertè cõcluditur, eũ eſſe ſuũ eſſe. Fieri non poteſt, vt aliquid ſit ſua eſſentia, quin ſit ſuũ eſſe, atqui Deus eſt ſua eſſentia, eſt igitur ſuũ eſſe. Si enim nõ eſſet ſuũ eſſe, nõ eſſet ens per eſſentiã quo nihil poſſet dici abſurdius, nihil indignius. Hebræi antiqui, qui Chriſtũ præceſſerũt aſſeruerũt in ſcriptis ſuis, quæ poſteritati cõmendarunt, contineri hoc nomine myſteriũ ſacroſanctæ trinitatis: conſtat enim quatuor ex literis, nempe י iod, quę ſignificat principium, ה he, quæ ſignificat eſſe, ו vau, quæ ſignificat nexum & amorẽ, & ה in fine: per, iod intelligitur pater, qui eſt principiũ abſq; principio, per, he, filius, per quẽ omnia, quæ facta ſunt, eſſe cœperũt, per vau, coniunctionem copulatiuam, intelligitur Spiritus ſanctus, qui eſt amor & nexus vtriuſque, qui à patre filioque procedit. Geminatur, he, propter duplicẽ naturã, quæ eſt in Chriſto, per primum ה natura diuina intelligitur, per ה poſtremum natura humana. Et appellabãt Hebræi illi veteres hoc nomẽ expoſitũ, quia illud per hoc nomen exponebant חשך אב בן ורוח. Hoc eſt pater, filius, & ſpiritus ſanctus. Explanãtes autẽ hoc clarius aiebant, hanc eſſe nominis Iehouah explicationem. Pater Deus eſt, Filius Deus eſt, Spiritus ſanctus Deus eſt, trinitas in vnitate, & vnitas in trinitate. Totũ hoc explicabãt quadraginta literis, ex quibus vnũ quippiã conficiebãt, quod admirabile vocabãt. Et hoc eſt nomẽ quadraginta literarũ apud antiquos Iudæos celeberrimũ, quod exponebat nomen Iehouah ineffabile: de quo dixerat regius vates:
Domine Dominus noſter quàm admirabile Pſal. 8.
eſt nomen tuum in vniuerſa terra. Nam vbi nos habemus Domine, eſt in hebraico Iehouah, quod nomen nulli vnquã creaturæ, ſed ſoli Deo tributũ eſt: vbi nos autẽ habemus Dominus noſter, eſt adonai, quod Deo ſolet tribui & hominibus. Voluit diuinus vates

his

his duobus nominibus duas in Chriſto naturas ſignificare, diuinã & humanã, quarum myſterium, vt oſtendimus in nomine Iehouah continetur cum ſacroſanctæ trinitatis myſterio. Hæc autem ſcriptura nominis Dei יהוה dicebatur vrim & thummim, hoc eſt, illuminationes & perfectiones, quòd ex huius trinitatis intellectu mens illuminetur & perficiatur. Et quoniam capite 28. Exodi, vbi nos habemus: Pones in rationali iudicij doctrinam & veritatẽ, pro doctrinam & veritatẽ eſt in hebraico vrim & thũmim, aiunt nõnulli viri docti eſſe in rationali illo Aaronis ſcriptum hoc nomen Iehouah, quæ ſcriptura dicebatur vrim & thummim. Et quoniam nomen hoc יהוה quatuor tantùm literas habet, venerabãtur antiqui numerum quaternarium: ex quo effectũ eſt, vt multi per ipſum ſoliti eſſent iurare. Vnde Macrobius in ſomnium Scipionis, Quaternarium, inquit, Pythagorici adeò quaſi ad perfectionem animæ venerantur, vt ex eo iuſiurandi religionẽ ſibi fecerint: eſt enim perſpicuũ Pythagoricos habuiſſe aliquam legis Moyſi *Exod. 28.* cognitionem. Et quoniam antiqui Gentium poetæ audierãt, in lege illa Deum appellari Iehouah, fixerũt Deum quendã ſuũ, quem vocarunt Iouem, deductũ à Iehouah, quem decepti erroris opinione mortales Saturni filiũ eſſe, & inter deos principatũ obtinere arbitrabantur. Sed ille, quem Iouem Gentes appellabãt, principiũ habuit & finẽ: noſter autẽ Iehouah nec principium habuit, nec finẽ habebit: ille enim ſolus eſt, qui habet eſſe omnino perfectũ. Nulla res habens aliquid extra ſeipſam eſt omnino perfecta, atqui noſtrum eſſe habet aliquid extra ſeipſum, non eſt igitur noſtrum eſſe omnino perfectum. Huius ratiocinationis aſſumptio perſpicua eſt, cũ videamus apertè, deeſſe nobis aliquid ex noſtro eſſe, quod iam præteriit & fluxit, & quod adhuc futurũ eſt. Cùm autẽ diuinũ eſſe ſimul totum ſit, cuius nihil præterijt, cui nihil addendum ſit, perfectiſſimũ eſt, numeriſque omnibus abſolutiſſimũ. Omnia humana quæ iuſta ſunt & pulchra cũ Dei iuſtitia & pulchritudine comparata nec iuſta ſunt, nec pulchra, imò nec ſunt, quoniã per participationẽ ſunt. Omnia iuſta Deum eſſe iuſtiſſimum teſtãtur, pulchra pulcherrimũ, excelſa altiſſimum, dulcia dulciſſimũ, fortia fortiſſimum, bona optimũ, integra integerrimum. Ipſe eſt veluti vox quædẽ naturæ, quoniam eum omnia creata ſuo modo loquuntur, & laudibus efferunt. Ipſe eſt verus Deus, verus Iehouah, totius vniuerſi conditor & cõſeruator, qui in ciuitate ſua, de qua hic ait Ezech. hoc eſt, in eccleſia hac militãte habitat, quæ appellatur Dominus ibidẽ. Sed quoniam ciuitas hæc à diuino noſtro vate quadrata deſcribitur, admirabili quadam æqualitate diſpoſita, ideo per eam cæleſtem illam ciuitatẽ poſſumus intelligere, in qua nulla eſt nequitia, nulla calamitas: in qua illi requieſcunt, qui ſe hic à corporis contagio ſeuocarunt, totoſque ſeſe ad Chriſti imitationem contulerunt. In eam aperuerũt ſibi aditum omnes illi, qui præſtantibus ingeniis in vita humana diuina ſtudia coluerunt, & omnes denique hi, qui fide muniti, & ſpe roborati ex hac vita in charitate migrarũt. Illic nullo dolore preſſi, nullis tenebris circũfuſi, nulla deformitate maculati, ſed cæleſti gaudio affecti, admirabili ſplendore illuſtrati, eximia pulchritudine muniti, ſummũ illum cæli terræque gubernatorẽ aſpiciunt, ſempiternam pulchritudinẽ intuentur, & in auditorum bonorũ affluentia cumulati diuino numine fruuntur. Omnia, quæ in hoc ſeculo videmus, caduca ſunt & mobilia, non tam in noſtris cõſiliis poſita, Deo ita permittẽte, quàm in mundi temeritate: quorũ nõ tam facultatem vnquã & copiam viri ſapientes putarunt expetendã, quàm in vtendo rationem, & in carendo patientiã. Omnia fluunt & pereunt, & nos cũ illis, medioque ſpatio frangimur & corruimus, & prius in ipſo curſu obruimur, quàm portum conſpiciamus. Mors nos in curſu à tergo inſequẽs nec opinantes aſſequitur, & à lateribus aliquando, atque à fronte inuadit. Vt vaſa fictilia æquè *Simile.* ſunt obnoxia periculo, ſiue ſint noua, ſiue diuturna: ſic homines æqualiter ſunt mortales, & interitus periculis expoſiti, ſiue ſint adoleſcẽtes, & in ætate florente, ſiue ſint ſenes, & ætate progreſſi. Si in figulinã ingreſſus videris mẽſam fictilibus vaſis refertam, quibuſdã recentibus, quidam verò antiquis, aliis magnis, aliis autem paruis, & à figulo quæſieris, quòd ex illis eſt priùs frangendũ: illud reſpondere poterit, quod priùs ceciderit in terram: ita ex hominibus ille priùs excedet è vita, nõ qui fuerit antiquior, ſed qui priùs fuerit delapſus in terram, qui ſepulchrũ prius tetigerit. Quid aliud eſt ſeculum hoc, quàm figulina quædã, nos autem quid aliud ſumus, quàm vaſa quædã fictilia? Id intuens regius vates aiebat: Tanquã vas figuli con- *Pſal. 2.* fringens eos. Et Eſaias: Comminuetur, ſicut *Eſa. 30.* conteritur lagena figuli. Et diuus Paulus in *2. Cor. 4.* ſecũda ad Corinthios: Habemus theſaurum hunc in vaſis fictilibus. Et diuus Ioannes in Apocalypſi. Tanquã vas figuli confringen- *Apoc. 2.* tur. Vt qui faciunt iter, de ſolis occaſu ali- *Simile.* quando non cogitant: & eos nox opprimit incautos: ſic mors multos aggreditur de illa minimè cogitãtes. At in æterna ciuitate nulla mors eſt, nullus interitus, nullus dolor, ſed vita, immortalitas, & gaudiũ. Quemadmo- *Simile.* dum in vaſe hederæ, vt aiunt, aqua retinetur, vinum verò effunditur, & ſenſim elabitur: ſic in hac vita permanet dolor, amittitur gaudium: qui locus quietis & tranquillitatis plenus eſſe videtur, in eo turbulentæ calamitatum procellæ interdum exiſtunt. Felices illi, qui mundi fugiunt familiaritatem, qui falſas

eius contemnunt voluptates, qui incertas ac fluxas non amplectuntur diuitias, nec cum ipſis pereuntibus pereant, & à deceptrice Babylone decipiãtur. Beati, qui vas hoc hederæ, qui mundum hunc relinquunt, & ad cæleſtem illã patriam incẽſi charitate rapiuntur. Ibi nulla eſt triſtitia, nulla moleſtia, ſed ſumma ſecuritas, cæleſtiumq́; voluptatũ abundantia. Illa eſt ciuitas ſuperna, quæ nec caſu eripitur, nec ruina labefactatur, nec vetuſtate vlla conſumitur.
Hebr. 13 Hic non habemus ciuitatẽ manẽtem, ſed futuram inquirimus: quã deſcribit D. Ioannes in Apocalypſi: in qua, vt
Apoc. 21 verbis illius vtar, abſterget Deus omnem lachrymã ab oculis ſanctorũ: & mors vltrà nõ erit, nec luctus, nec clamor, nec dolor erit vltrà. Eius murum ait ex iaſpide eſſe, vt firmitatẽ ſignificet in Eccleſia triumphantẽ nunquam marceſcentẽ, ipſam verò ciuitatem aurum mundũ ſimile vitro mũdo, vt inſinuet, tantum in ea eſſe diuinæ cognitionis ſplendorem, tam admirabilibus diuinæ claritatis radiis micare, vt aurũ puriſſimũ inſtar lucidiſſimi vitri meritò appelletur. O ciuitatem cæleſtem, quã præparauit Deus diligentibus ſe, ô patriam tutam, pulchram, tranquillam, abſque varietate & mutatione, vbi nullus eſt aduerſarius oppugnans, nullus timor torquens, ſed eximia pax, & perfectus ac perpetuus amor! Ibi dies eſt æternus, ibi Deus cernitur facie ad faciẽ: & hoc vitæ cibo, his præcellentibus dapibus anima abſque vllo defectu ſatiatur. O vitam felicem, ô regnũ verè beatum, ô Hieroſolymã ſupercæleſtem, quis mihi concederet, vt ad te è corporis vinculis ſolutus euolarem, & angelorũ ſociatus choris Deo meo ſuaues perenneſque hymnos
Pſal. 136 concinerem de canticis Sionis. Nam in hoc exilio, vbi teneor deſiderio tui, vbi ſedeo ſuper flumina Babylonis, ob tui recordationẽ vim lachrymarũ profundens, vbi ipſa flumina exitus aquarũ, quas deducunt oculi mei, tanquam meorũ deſideriorum tributum ferunt ad mare interitus, quo mũdi omnia tẽdunt, qui fieri poteſt, vt hymnos canã glorię
Pſal. 136 cæleſtis? Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Si oblitus fuero tui Ieruſalem ſuperna, obliuiſcatur, & dediſcat pſallere dextera mea: adhæreat lingua mea
Pſal. 41. faucibus meis, ſi non meminero tui. Hæc recordatus ſum, effundens in me animã meã: illam deſiderij doloriſque magnitudine cõtractam quodammodo dilato, ſperans fore, vt tu me Deus refugium meũ ab hoc triſti exilio ad patriam dulciſſimã aliquãdo reuoces. Cùm doloris acerbitate angor, hæc vna conſolatio animũ meum debellatum ſuauiſſima tui nominis recordatione ſuſtentat. Quam ob cauſam cũ regio diuinoque vate has voces emitto: Memor ero tui de terra Iordanis & Hermonij à mõte modico. Pſal. 41.
Vtinam mihi in hac lachrymarũ valle tui nominis memoria nunquã excidat ex animo, ſed ſemper mihi ante mentis oculos bonitas tua verſetur. Vtinam pectus meũ ſit oratorium quoddã, vbi tu Chriſte ſancte ſis perpetuò ſculptus, & aurea imago tua ſit in terreo altari cordis mei collocata, vt te ſemper intuear, & ardẽter amem, te ipſo delecter, & tanta ſit amoris vis & flãma, vt me transformet in te à claritate in claritatẽ. Vtinã opta- Pſal. 16.
tus ille dies mihi illuceſcat, quo mihi aditus pateat ad æternũ cælitum domicilium: vt in iuſtitia appaream in cõſpectu tuo, & ſatier, cùm apparuerit gloria tua: vt admirabilibus voluptatibus cumulatus non iam per ænigmata, ſed facie ad faciem vultũ tuũ pulcherrimum intuear, & in iucundiſſima ſuauiſſimaque tui ſanctiſſimi numinis viſione requieſcã. Ex hac vita diſcedã tanquã ex hoſpitio, non tanquã è domo, cõmorandi enim nobis Domine diuerſorium, non habitandi locum dediſti. O ſplendidum diem, cùm ex hoc miſerabili exilio diſcedam, cùm ad illud mentium beatarũ concilium, ſi me Deus ob miſericordiam ſuã illuc perduxerit, ad illam ſanctorũ ciuitatẽ, Eccleſiamq́ue triumphantem proficiſcar, niſi optatũ iter mea peccata præpediant. Ibi Deũ ipſum aſpiciam, eoſq́ue videbo, qui humana contemnentes diuinæ charitatis ſtudio flagrauerunt, & ad cæleſtia atque diuina ardenter aſpirarunt. Ne me deſeras Deus meus, refugium meum, ſpes mea: ne me vnquã in manibus appetitus mei derelinquas. Fac me quærere te ipſum, quærẽti te mihi nihil aliud pro te occurrat. Vtinã te inueniam, teque in patria cæleſti perfruar in æternum, cum his, qui præſentè vultum tuum cernunt, illudq́ue ſummum & incircunſcriptum lumen intuentur, illamq́ue incolunt ciuitatem, cuius tu Deus ſanctiſſime conditor es, & habitator, de qua ait hoc loco diuinus tuus vates, & nomen ciuitatis ex illa die: Dominus ibidẽ. Habetis à me cãdidi lectores in profundũ Ezechielem cõmentaria, mea quidem ſententia, exigua, nec ingenio & doctrina perpolita, nec tanti vatis maieſtati reſpondentia. Sed cùm in omni genere officij pluris faciẽda ſit animi voluntas, quã muneris magnitudo, in eam ſententiam facile adducor, vt credã, eſſe vos mihi veniam daturos, quoniam etſi eruditioni veſtræ minimè ſatisfecero, dedi tamen operam, omnemq́ue meam curam & cogitationem eò contuli, vt illi ſatisfacerẽ, atque vt mearum literarum fructum aliquem non omnino contendentẽ afferrẽ, omni ſtudio, & animi impetu eſſe mihi enitendum exiſtimaui.

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

HI SVNT AVTORES QVI IN HIS COMMENTARIJS CITANTVR.

A.

Auguſtinus.
Ambroſius.
Athanaſius.
Aegeſippus.
Anacletus.
Antoninus
Arnobius.
Albertus Magnus.
Alexander de Ales.
Albertus Pighius.
Alphonſus à Caſtro.
Antonius Sabellicus,
Andreas Faluius.
Ariſtoteles.
Aquila.
Aelianus.
Alcinous.
Aſconius Padianus.
Ariſtobolus.
Alexander Aphrodiſeus.
Apuleius.
Aulus Gellius.
Apollonius Thianeus.
Alcaus.
Athineus.
Aeſchilus.
Archilochus.

B.

Baſilius Magnus.
Bernardus.
Beda.
Boetius.
Beroſus Chaldeus.
Beſſarion.
Baptiſta Fulgoſus.
Budeus.
Blondus Flauius.

C.

Clemens Alexandrinus.
Cyprianus.
Cyrillus.
Caſſiadorus.
Callimachus.
Chryſologus.
Clarius Brixianus.
Cœlius Rodiginus.
Chalcidius.
Crinitus.
Cicero.

D.

Dionyſius Areopagita.
Didymus.
Durandus.
Dedacus à Payua.
Diogenes Laertius.
Diocles Cariſtius.
Dioſcorides.
Dion Chryſoſtomus.
Diodorus Siculus.
Demoſthenes.
Democritus.
Diogenianus.
Dionyſius Halicarnaſſeus.

E.

Euſebius Caſarienſis.
Euſeus Emiſſenus.
Epiphanius.
Ephrem.
Euariſtius.
Eleutherius.
Euchetius.
Euthymius.
Euripides.
Epimenides.
Epictetus.
Eutropius.

F.

Felix.
Ficinus.
Franciſcus Forrerius.
Fabius Pictor.

G.

Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Niſſenus.
Gregorius papa.
Gratianus.
Gennadius.
Gaudentius Merula.
Gabriel Biel.
Gaſpar Caſſalius.
Galenus.

H.

Hieronymus.
Hilarius.
Heſychius Hieroſolymitanus.
Hugo Cardinalis.
Hugo de ſancto Victore.
Hieronymus Oſorius.
Hieronymus ab Oleaſtro.
Hermippus.
Homerus.
Herodotus.
Hammonius.
Herodianus.
Horatius.
Hechataus.
Hippocrates.
Hermolaus Barbarus.
Hiſtoria tripartita.

I.

Ireneus.
Ignatius.
Iuſtinus martyr.
Ioannes Chryſoſtomus.
Innocentius tertius.
Iulius primus.
Ioannes Damaſcenus.
Iunilius.
Iſidorus.
Ioannes Roffenſis.
Ioannes Eckius.
Ioannes Caſſianus.
Ioannes Annius Viterbienſis.
Ioannes Soarius.
Ioannes Arboreus.
Ioſephus Flauius.
Ioannes Monachus.
Ioannes Sepulueda.
Iamblicus.
Iuſtinus Hiſtoricus.
Iulius Solinus.
Iuuenalis.
Ionathas Chaldaus.

L.

Leo papa.
Lactantius Firmianus.
Leonardus Aretinus.
Lyſias.

M.

Melchiades.
Marcellus.
Martinus Ledeſmius.
Martinus Cantrapetrenſis.
Maximus epiſcopus.
Marcus Varro.
Macrobius Aurelius.
Myrſilius Lesbius.
Manethon Aegyptius.
Metaſthenes Perſa.

N.

Nicolaus Damaſcenus.
Nicolaus Lyranus.
Nicephorus.
Numenius Pythagoricus.

O.

Origenes Adamantius.
Ouidius.
Orpheus.
Onchelus Chaldaus.

P.

Paulus Oroſius.
Paulus Burgenſis.
Primaſius Vticenſis.
Petrus Lombardus.

Photius.
Proſper.
Politianus.
Plato.
Plinius.
Pierius Valerianus.
Plutarchus.
Proclus Platonicus.
Pyndarus.
Perſius.
Pſeuſippus.
Philo Platonicus.
Pſellus.
Picus Mirandulanus.
Ptolemæus.
Phauorinus.
Philoponus.
Petrarcha.
Pomponius Mela.
Palmerinus Florentinus.
Petrus Apianus.
Porphyrius.

Q

Quintius.
Quintilianus.
Quintus Curtius.

R.

Rupertus abbas.
Ricardus de ſancto Victore.
Reuclinus.
Raphael Volaterranus.
R. Dauid Cimbi.
R. Eliezer.
R. Dauid.
R. Ioſeph.
R. Moſes Hadarſan.
R. Simeon.
R. Barachias.
R. Ionah.
R. Achilas.
R. Ionathas.
R. Moyſes Aegyptius.
R. Solomon.
R. Abraham Peruſol.
R. Samuel.

S.

Septuaginta interpretes.
Sanctes Pagninus.
Sixtus primus.
Symmachus.
Syrianus.
Seuerianus.
Strabus.
Strabo.
Stobaus.
Seneca.
Straton.
Simplicius.
Sextus Aurelius.
Suidas.
Silius Italicus.
Sophonius.
Salluſtius.
Seruius
Stephanus coſmographus.
Suetonius Tranquillus.

T.

Theodoretus.
Theophilus Alexandrinus.
Tertullianus.
Thomas Aquinas.
Theleſphorus.
Thomas Caietanus.
Theodorus. Antiochenus.
Theophilactus.
Triſmegiſtus.
Titus Liuius.
Theodorus Metoclides.
Theophraſtus.
Triphon.
Theocritus.
Theodotio.

V.

Victorinus.
Victor.
Vincentius.
Vegetius.
Vergilius.
Valerius Maximus.
Valerius Italicus.

X

Xenophon.

Z

Zepherinus.
Zenodotus.
Zeglerus.

Præter hos autores citãtur multæ ſententiæ horum philoſophorum qui ſequuntur.
Antiſthenes.
Anaxagoras.
Archidamus.
Alcamenes.
Anacharſis.
Aeſchilus.
Arceſilas.
Antimachus.
Bias Prienenſis.
Chilo Lacedemonius.
Crates Thebanus.
Diogenes Cynicus.
Demas orator.
Empedocles.
Epicharmus.
Herillus.
Heraclitus.
Hecatheus.
Lyſander.
Menedemus philoſophus.
Pythagoras.
Parmenides.
Periander.
Pherecidas Syrus.
Pittacus.
Pontius Sannites.
Secundus.
Simonides.
Socrates.
Solon Salaminius.
Timon.
Themiſtocles.

INDEX AVTORITATVM SACRAE SCRIPTVRAE QVAE AB

autore in hoc opere ſparſim explicantur, in quo litera A, numeris appoſita, prius paginæ latus, B. poſterius deſignat.

Geneſis.

1 In principio creauit Deus cælum & terram. 114.b
1 Terra erat inanis & vacua 5.b.
1 Producant aquę reptile animę viuentis ibidē.
1 Fecit Deus firmamentum. 329.a. 26.b.
1 Vidit Deus cuncta, quæ fecerat. 30 a.
1 Septimo die requieuit Deus ab opere, quod patrarat 55 a. a 19.a.
1 Fiat firmamentum in medio aquarum. 87.a.
1 Fiat lux, & facta eſt lux. 15 a.b.
1 Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinē noſtram. a15.a.
1 Tenebræ erant ſuper faciem abyſſi. 283.b. 329.a.
1 Factum eſt veſpere & mane dies vnus. 109 b.
1 Spiritus domini ferebatur ſuper aquas. 401.b.
2 In quocunque die comederis ex eo, morte morieris. 120.a. 460 a.
2 Tulit Dominus Deus hominem, & poſuit eum in paradiſo. 251.a. 304.a
2 Plantauerat autē Dominus Deus paradiſum voluptatis a principio. 277.b.
2 Nomen fluuij tertij Tigris, ipſe vadit contra Aſſyrios 278.a.
2 Fluuius egrediebatur de loco voluptatis. 445.b.
3 Adam in paradiſo conſtitutus peccauit. 9.a.
3 Collocauit Deus ante paradiſum voluptatis Cherubim. 208.b.
3 Ecce Adam quaſi vnus ex nobis factus eſt. 301.a.
3 Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. 414.a. 417.b.
3 In labore comedes omnib. diebus vitę tuę. 510.b.
3 In ſudore vultus tui veſceris pane tuo 497.a.
3 Inimicitias ponam inter te & mulierem. 445.b.
3 Eritis ſicut dij ſcientes bonum & malum. 466.b.
4 Reſpexit Deus ad Abel, & ad munera eius. 21.a. 147.a. 320.b.
4 Egreſſus Cain à facie domini. 327.a. 63.b.
4 Si malè egeris, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit. 89.a.
4 Adam verò cognouit vxorem ſuam. a14.a.
4 Iſte cœpit inuocare nomen Domini 229.b.
4 Nonne ſi bene egeris, recipies? a70.b. 496.b.
4 Maior eſt iniquitas mea, quàm vt veniam merear. 353.b. (415.a.
4 Omnis qui occiderit Cain, ſeptuplum punietur.
6 Adducam aquas diluuij ſuper terram. 6.a.
6 Videntes filij dei filias hominum, quòd eſſent pulchræ. 160.b.
6 Bitumine linies extrinſecus & intrinſecus. 485.a.
6 Omnis caro corruperat viam ſuam. 375.b.
7 Te vidi iuſtum coram me in generatione hac. 7.b.
9 Ponam arcum meum in ſignum fœderis. 10.a.
9 Arcum meum ponam in nubibus cæli. 30.a.
9 Dilatet Deus Iaphet. 172.a.
10 Ipſe cepit potens eſſe in terra. 345.a.
11 Deſcendit autem Dñs, vt videret ciuitatē. 270.a.
12 Egredere de terra tua, & de cognatione tua. 460.a
13 Erat Abraham diues valde. 25.b.
13 Dabo terrā hanc ſemini tuo in ſempiternū. 184.a.
14 Da mihi animas et ſupellectilem tu capito. 198.b.
14 Leuo manum meam ad dominum Deum. 379 a.
15 Filius domus meæ. 133.a.
15 Ego merces tua magna nimis. 458.b.
16 Si fortè ſaltem ex ea ſuſcipiam filios. 133.a.
16 Cumque inueniſſet eam angelus domini. 325.b.
17 Ego Dñs omnipotens, ambula coram me. 127.b.
18 Deſcendam, & videbo. 270.a.
19 Conuerſa eſt in ſtatuam ſalis. 465.b.
21 Viſitauit dominus Saram. 11 a.b.
21 Agar errabat in ſolitudine 171.a. 356 b.
21 Abit Iſaac ad Abimelech Regem Palæſtinorum. 285.b.
21 Vidit Sara Iſmaelem ludentem cū Iſaac. 178.a.
22 Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes. 237.b. 323 a.
22 Poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum. a80 a. (358.a.
23 Habitauit autem Ephron in medio filiorū Heth.
23 Terra quam poſtulas, quadringentos ſiclos argēti valet. 506.a.
23 Princeps Dei es apud nos. 495.b.
25 Tenuit plantam fratris ſui Eſau. a10.b.
27 Sume arma tua. 115.a.
27 Det tibi Deus de rore cæli, & de pinguedine terræ. 204.b.
28 Vidit Iacob ſcalam. 14.a. 489 a. 335.b.
29 Profectus ergo Iacob venit in terram Orientalē. 277.b.
29 Ecce Rachel veniebat cum ouibus patris ſui. 6.a.b
31 Scrutatus es omnem ſupellectilem meam. 140.b
31 Noluitque Iacob confiteri ſoccero ſuo, quòd fugeret. 221.a.
31 Furatus eſt cor Laban Syri. 291.a.
35 Hic eſt titulus monumenti Rachel. 289.a.
35 Non vocaberis vltra Iacob. 75.b.
37 Miſerunt eum in ciſternam veterem. 77.b.
37 Nudauerunt eum tunica talari. 524 b.
38 Quare diuiſa eſt propter te maceria. 150 b.
38 In ipſa effuſione infantium vnus protulit manum. 515.a.
39 Ioſeph habitauit inter Aegyptios. 7.b.
41 Confiteor peccatum meum. 317.b.
42 Neſciebāt enim quod intelligeret Ioſeph. 156.b.
42 Etiam ſanguis eius exquiritur. 58.a.
43 Non videbitis faciem meam, niſi fratrem veſtrū adduxeritis. 38.a.
45 Non ſe poterat vltrà cohibere Ioſeph. 86.a.
46 Omnes animæ domus Iacob quæ ingreſſæ ſunt in Aegyptum 77.b.

48 Do tibi partem vnam extra fratres tuos. 53.b.
49 Vaſa iniquitatis bellantia. 115 a.
49 Non auferetur ſceptrum de Iuda. 185. b. 232. b. 238. b.
49 Ipſe erit expectatio gentium. 237. b. 521. a.
49 Congregamini, vt annuntiem, quæ ventura ſunt vobis. 169 a. 275 b.
49 Inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſrael. 288. a.
49 Aſſer pinguis panis eius. 294. b.
49 Fiat Dan coluber in via. 36. a. 410. b. 49.
49 Prior in donis, maior in imperio. 497. a.
50 Poſt mortem meam deus viſitabit vos. 260. b.

Exodus.

1 Surrexit in terra rex nouus in Aegypto. 214 a.
3 Solue calciamentum de pedibus tuis. 169. a. 17. a
3 Locus in quo ſtas, terra ſancta eſt. 403. a.
3 Apparuit ei Deus in flamma ignis de medio rubi. 10. b.
3 Ego ſum, qui ſum. 176 b 268. b.
3 Rubus ardebat, ſed non cōburebatur. 98. b. 487. b
3 Ego ſum Deus Abraham. 176. b.
4 Filius meus primogenitus Iſrael. 75. b. 232. b.
5 Quis eſt dominus? neſcio dominum. 321. b.
5 Operibus luti & palearum. 218 a.
7 Educam exercitum, & populum meum filios Iſrael. 500. a. (385. a.
8 Abominationes Aegyptiorum immolabimus?
10 Indurauit Deus cor Pharaonis. 156 .b.
11 A primogenito Pharaonis, qui ſedit in ſolio eius. 97. a.
12 Habebitiſque hunc diem in monumētum cultui ſempiterno. 287. a.
12 Menſis hic vobis principium menſium primus erit. 3. a.
12 Erit agnus abſque macula maſculus anniculus. 505 a.
13 Armati aſcenderunt filij Iſrael de terra Aegypti. 452. b.
13 Erit quaſi ſignum in manu tua. 53. a.
14 Nec vnus quidem ſuperfuit ex eis. 6. a.
15 Deſcenderunt in profundum quaſi lapis. 131. b.
15 Abyſſi operuerunt eos. 284 a.
15 Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ. 403. a. 484. a.
15 Cantemus domino, glorioſè enim magnificatus eſt in nobis. 409. a
15 Vbi erant palmæ. 468. b.
17 Manus habebat ad deūm leuatas. 454. b.
18 Eruit me de gladio Pharaonis. 113. a.
19 Et nubes denſiſſima operuit cælum. 10. a.
19 Veniam ad te in caligine nubis. 117. b.
19 Sacerdotes qui accedunt ad Dominum, ſanctificentur. 498 b.
20 Ego ſum dominus deus tuus, fortis. 99 b. 201. b.
20 Non habebis deos alienos coram me. 160. b.
20 Viſitans iniquitatem patrum in filios. 202. b.
25 Fac ſecundū exemplar, quod tibi in monte monſtratum eſt. 120 b.
25 Duo cherubim ſuper propitiatorium. 130. b.
25 Ab omni homine qui offert vltroneus, accipietis eas. 513. b.
25 Et faciant mihi ſanctuarium. 79. a.
25 Cortinæ ſibi iungentur mutuò. 208. b.
28 Pones in rationali iudicij doctrinam & veritatē. 535. a.
30 Et deprecabitur Aaron ſuper cornu altaris ſemel per annum in ſanguine. 185. a.
31 Cuſtodiant filij Iſrael ſabbatum. 287. a.
32 Quieſcat Domine ira tua, & eſto placabilis. 144. a. 361. b.
32 Dimitte me, vt iraſcatur furor meus 248. b.
32 Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere. 178 a.
32 Aut dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro, quem ſcripſiſti. 114. a. 145 a.
33 Non videbit me homo, et viuet. 35. a.
33 Non potes videre faciem meam. 35. b.
33 Si tu non ipſe præcedas, non educas nos de loco iſto. 141. a.
34 Ego ipſe eiiciam ante faciem tuam Amorrhæū. 506. a.
34 Dominator dominus miſerator & clemēs. 205 b
34 Caue ne vnquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias 8. a.
37 Poſuit Deus ex vtraq; parte propitiatoriū. 534. a

Leuiticus.

1 Immolabitque vitulum coram Domino. 503 b. 482. b.
8 Doctrina & veritas 56. a.
9 Nolite facere iniquum aliquid in iudicio in regula, in pondere & menſura. 501. b.
11 Immundum ne comederitis. 8. a.
15 Sanctificabis annum quinquageſimum. 514 b.
16 Omne opus non facietis in eo. 316. a.
18 Cuſtodite leges meas ac iudicia, quæ faciēs homo viuet in eis. 355. a.
18 Iuxta morem regionis Chanaan, ad quam ego. 174. a.
19 Statera iuſta, & æqua ſint pondera. 19. b.
19 Nō eris criminator nec ſuſurro in populo. 196 a
19 Nolite conuerti ad idola. 253 a.
21 Ad omnem mortuum nō ingredietur omnino. 495. b.
26 Euaginabo poſt eos gladium 77. b.

Numeri.

1 Conſtitues eos ſuper tabernacula. 484 b.
11 Nunquid manus domini inualida eſt? 30 b.
14 Qui viſitas peccata patrum in filios. 112. b.
14 Non intrabitis terram, ſuper quam leuaui manū meam. 217. b.
14 Murmurauerunt contra Moyſem, & contra Aaron. 370. b.
14 Veſtra cadauera iacebunt in ſolitudine. 484. b.
17 Prouideat Dominus Deus ſpirituum omnis carnis hominum. 359. b.
17 Recedite à tabernaculis hominū impiorū. 393. a.
18 In terra eorum nihil poſſidebitis. 493. b.
19 Excubate in cuſtodia ſanctuarij. 499. a.
19 Vas non habens operculum nec ligaturam de ſuper, immundum erit. 463. a.
20 Quare nos de Aegypto eduxiſtis in locum hunc peſſimum? 522 b.
21 Exulit Moyſes ſerpentem æneum. 220. a.
24 Orietur ſtella ex Iacob. 234. a.

20 In holocauſtum ſempiternum. 287.a.
31 Colliges ad populum tuum. 312.b.
33 Profectique de Elim caſtrametati ſunt ad mare. 511.b.

Deuteronomium.

1 Sediſtis in Cades Barne 97.a.
1 Vrbes ſunt magnæ & ad cælum vſque munitæ. 330. a.
1 Date ex vobis viros ſapientes & gnaros. 291. b. 360.a.
4 Deus tuus ignis conſumēs eſt. 22.a 480.b. 246.a. 163.a.
4 Non in ſolo pane viuit homo 131.b.
4 Audi præcepta & iudicia, quæ ego doceo te. 355.a.
6 Erunt verba mea in corde tuo. 52.b.
6 Dominum Deum tuum adorabis. 309.b.
6 Diliges Dominum Deum tuū ex toto corde tuo. 255 a.
6 Dominum Deum tuum timebis. 432.b.
6 Diliges proximum tuum ſicut teipſum. 464.b.
10 Deus perſonam non recipit. 367.b.
10 Circuncidite præputium cordis veſtri 302.a.
11 Venient ſuper eum trieres & Romani. 296.
15 Non obdurabis cor tuum 63 a.
16 Non poteris immolare phaſe in qualibet vrbium tuarum. 455.a.
16 Non accipies perſona nec munera. 430.b.
17 Si difficile & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris. 493. a.
21 Si mulierem pulchram poſt bellum victis hoſtibus. 302.a.
22 Videbit quòd infirmata ſit manus. 297 a.
22 Deferent ſigna virginitatis ad ſeniores vrbis, qui in porta ſunt. 280 a.
22 Non indueris veſtimento, quod ex lana linoque confectum eſt. 545 b.
22 Glorificantes me glorificabo. 76.a.
25 Non alligabis os bouitrituranti 528 b.
25 Non habebis in ſacculo diuerſa pondera. 288. b.
25 Pro mēſura peccati erit plagarum modus. 111.a.
28 Erit vita tua pendens ante te. 196.b. 355.b. 480.b.
30 Elige vitam, vt & tu viuas. 255.a.
31 Scio enim cogitationes eius. 214.a.
31 Irritum faciat fœdus, quod pepigi cum eo. 419.a.
32 Apparuit dominus de monte Pharan 21.b.
32 Concreſcat in pluuia doctrina mea. 57.a. 127.b.
32 Ego occidam, & ego viuere faciam 88.b.
32 Mihi vindictam & ego retribuam. 175.b.
32 Fel draconum vinum eorum 316.b.
33 Inundationes maris quaſi lac ſugent. 67.b.
33 De pomis fructuum ſolis ac lunæ, de vertice antiquorum montium. 277.b.
33 Habitabit Iſrael confidenter ſolus, oculus Iacob in terra frumenti & vini. 365.b.
33 De benedictione domini terra eius, de pomis cæli. 506.a.

Ioſue.

2 Non remanſit in nobis ſpiritus. 431.a.
4 Duodecim quoque lapides quos de Iordanis alueo ſumpſerant, poſuit Ioſue in Galgalis. 468. b.
6 Septem ſacerdotes ſeptem buccinis clangebant ante arcam fœderis. 352.a.

24 Timete Deum, & ſeruite ei corde perfecto. 432.b

Iudices.

4 Siſara princeps exercitus Iabin. 33 a.b.
5 Clypeus & haſta apparuerunt. 265.b.
5 Cor meum dilexit principes Iſrael. 185.b.
7 Madian autem, & Amalech, & omnes orientales populi fuſi iacebant. 4 a.
9 Ierunt ligna, & vnxerunt ſuper ſe regem. 80. a.
12 Poſui animam meam in manu mea. 52.b.

Ruth.

4 Aſcendit ergo Booz ad portā, & ſedit ibi. 487.a.

1. Regum.

1 Fuit vir vnus de Ramathaim Sophim. 347.a.
2 Deus ſcientiarum Dominus eſt, ipſi præparantur cogitationes. 307.b.
2 Sterilis peperit plurimos 415.a.
3 Sermo domini erat pretioſus in diebus illis. 371.a
9 Panis defecit in ciſtariis noſtris. 297.a.
9 Filius vnius anni erat Saul. 133 a.
9 Saul quærens aſinas pergit ad videntem. 216.a.
10 Sedebit iuxta lapidem cui nomē eſt Ezel. 397.a.
10 Tulit Samuel lenticulam olei, & effudit ſuper caput Saulis. 500.a.
13 Egreſſa eſt autem ſtatio Philiſthīm. 289.a.
13 Saul duos annos regnauit. 8.a.
15 Lugebat Samuel Saulem. 290.a.
16 Non iuxta intuitum hominū ego iudico. 126.a.
16 Sanctificamini, & venite mecum. 534.a.
17 Paſcebam patris mei gregem. 361.b.
17 Non concidat cor cuiuſquam in eo. 421.a.
17 Miſit Dauid manum ſuam in peram. 140.b.
19 Et ambulabat ingrediens, & prophetabat. 8.a.
19 Poſuit animam ſuam in manu ſua. 52.b.
20 Subſtiterant enim ducenti, qui laſſi tranſire non poterant. 484.b.
20 Filius mortis. 133.a.
21 Fuerunt vaſa puerorum ſancta. 105.b.
24 Non faciam hanc rem domino meo Chriſto domini. 308.a.
26 Erit mihi Dauid ſeruus ſempiternus. 287.a.

Secundus Regum.

1 Ibi abiectus eſt clypeus fortium. 262 b 308 a.
3 Diuiſit dominus inimicos meos corā me. 150 a.
4 Non enim quæram ſanguinē eius de manu veſtra? 58.a.
6 Quaſi nudetur vnus de ſcurris. 77 b.
7 Inuenit ſeruus tuus cor ſuum. 63.a.
7 Suſcitabo ſemen tuū poſt te. 484.a. 159.b. 193.a.
8 Banahaias autē filius Ioadæ erat ſuper Cerethim & Phelethim. 378 b.
8 Percuſſus eſt Moab, & menſus eſt eos funiculo. 347.b.
8 Faciebat Dauid iudicium & iuſtitiam omni populo. 500 a.
12 Quoniam blaſphemare feciſti inimicos nomen domini. 383.a.
17 Obtulerunt ei ſtratoria & tapetia 347.b.
17 Auertiſti faciem tuam à me, factus ſum conturbatus. 186.b.
20 Leuauit manum ſuam contra regem. a 28.b.

Tertius Regum.

6 Fecit in templo feneſtras obliquas. 437.b.

7 Fecit mare fuſili. 13. b, 441. b.
8 Sit cor noſtrum perfectum cum domino Deo noſtro. 355. b.
8 Audi domine hymnum & orationem, quã ſeruus tuus orat. 455. a.
8 Ambulemus in decretis eius. 127. b.
13 Qui non obediens fuiſti ori domini. 78. b.
13 Altare altare hæc dicit dominus. 128. a.
15 Ambulauit in via patris ſui. 355. b.
18 Vſquequo claudicatis in duas partes? 385. a.

Quartus Regum.

2 Currus Iſrael & auriga eius. 33 a. 23. b.
5 Egreſſi latrunculi quidam de Syria captiuam duxerunt puellam. 268. a
6 Et vltra non venerunt latrunculi Syriæ. 75. b.
14 Vidit dñs afflictionem afflictionis Iſrael. 78. b.
16 Ambulauit in via regum Iſrael. 127. b.
17 Noluerunt ſeruire domino Deo ſuo. 174 a.
17 Fecerunt ſibi ſtatuas. 288. b.
18 Vſque ad illud tempus filij Iſrael adolebant ei incenſum. 315. a.
18 Ipſe diſſipauit excelſa, contriuit ſtatuas. 289. a.
19 Venit angelus domini, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum. 106. a.
23 Melchon abominatio filiorũ Ammõ. 94. b. 217. b
25 Subleuauit Euilmerodach rex Babylonis caput Ioachin. 228 b.

1. Paralipomenon.

11 Paſces populum meum Iſrael. 496. b.

2. Paralipomenon.

13 Congregati ſunt ad eum viri vaniſſimi. 78 a.
15 Vos ergo confortamini, & nõ diſſoluantur manus veſtræ. 91 b.
17 Ambulauit in viis Dauid patris ſui. 355. b.
28 Luſtrabit filios ſuos in igne. 223. a.
34 Abſtulit Ioſias cunctas abominationes. 94. b. 217. b.

Eſdræ primus.

2 Voluerunt omnia illa ſcribere. 145. a.
8 Prædicaui ieiunium iuxta fluuium Ahaba. 343. a.
10 Separamini à populis terræ, & ab vxoribus alienigenis. 8. a.

Secundus Eſdræ, qui dicitur Neemias.

9 In tribulationis tempore clamauerunt ad te domine. 90. a.

Tobias.

1 Per captiuitatem deuenit cum vxore ſua & filio in ciuitatem Niniuem. 7. a.
3 Cùm iratus fueris, miſericordiam facies. 10. b.
3 Hoc habet pro certo omnis, qui colit te, quod vita eius. 362 b.
4 Superbiam nunquam in tuo ſenſu aut in tuo verbo. 177. a.
12 Bona eſt oratio cũ ieiunio & eleemoſyna. 343. a.
13 Confitemini domino filiis Iſraelis. 83. b.

Iudith.

4 Scitote quoniã exaudiet dominus preces veſtras, ſi manentes permanſeritis in ieiuniis. 343. a.
9 Humilium & manſuetorum domine ſemper tibi placuit deprecatio. 454. a.

Eſther.

6 Iuſſitque ſibi afferri hiſtorias & annales. 317, b.
7 Aman ſuſpenſus eſt patibulo, quod parauerat Mardochæo. 232 a.
13 Cùm plurimis gentibus imperarem, & vniuerſum orbem, &c. 210. a.

Iob.

1 Dominus dedit, dominus abſtulit. 374. a.
1 Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc. 421. b.
1 Habitauitque in terra Hus. 7. b.
3 Non veniet in conſpectu eius omnis hypocrita. 438. b.
5 Per diem incurrent tenebras. 48. a.
5 Homo naſcitur ad laborem. 180. b. 507. b.
5 Paruulum occidit inuidia. 213. a 272. a.
6 Fratres mei prætererunt me ſicut torrens. 86. a.
6 Si quid fortè ignoraui, inſtruite me. 506. b.
7 Sicut mercenarijs dies eius. 440. a.
7 Militia eſt vita hominis ſuper terrã. 65. a. 313. b. 531. b.
7 Dies mei velocius tranſierunt 241. a.
7 Ecce nunc in puluere dormiam. 347. b.
9 Qui facit arcturum & Orionem. 240. a.
10 Viſitatio tua cuſtodiuit ſpiritum meum. 484. b.
10 Memento domine, quod ſicut lutum feceris me, 159. a. 300. b.
12 Interroga Iumenta, & docebunt te 464. a.
12 Qui mutat cor principum, & decepit eos. 156 b.
13 Et vidit oculus meus, & audiuit auris mea. 2 b.
13 Manum tuam longè fac à me. 231. a.
13 Homo fugit velut vmbra. 239 b.
13 Homo natus de muliere breui viuens tempore. 36. b. 300. b.
14 Cunctis diebus quibus nunc milito expecto, donec veniat immutatio mea 440 b 531 b.
14 Donec optata veniat ſicut mercenarij dies eius. 32. a.
14 Homo quaſi flos egreditur & conteritur. 36. b.
14 Baltheum regum diſſoluit. 86. a.
15 Abſtulit quaſi ventus deſiderium meum. 513. b.
15 Quid te eleuat cor tuum? 298. a.
16 In nihilum redacti ſunt omnes artus mei. 389. a.
16 Terra ne operias ſanguinem meum. 240 a.
17 Cogitationes meæ diſſipatæ ſunt. 471. b.
17 Qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus. 231. b.
19 Pereo, & quaſi auulſæ arboris abſtulit ſpẽ meã. 395 b.
19 Credo quod redemptor meus viuit. 395. a.
19 Auris audiens beatificat me 320. a.
19 Manus domini tetigit me. 231. a. 97. b.
20 Deuorauit eum ignis, qui non ſuccenditur. 98 a.
20 Gaudium hypocrytæ ad inſtar puncti. 143. b.
20 Nec vltra intuebitur eum locus ſuus. 421 b.
21 Ducunt in bonis dies ſuos, & in puncto ad infernum deſcendunt. 180. a.
23 Inſpiratio omnipotentis dat intelligentiam. 2. b.
24 Ad nimium calorem tranſeat ab aquis niuium. 334 a.
29 Super illos ſtillabat eloquium meum. 227. b.
30 Frater fui draconum, & ſocius ſtruthionum. 7. b.

31 Per

31 Per ſingulos gradus meos pronuntiabo illum. 434.b.
34 Deus regnare facie: hominem hypocritam propter peccata populi 360.a.
36 Quis poterit ſcrutari vias domini? 111.b.
37 Ab interioribus egredietur tempeſtas, & ab arcturo frigus. 240 b.
40 Virtus illius in vmbilico ventris eius 167.b.
41 Portas vultus eius quis aperiet? 462.b.
41 Filius arcus 133.a.
41 Ipſe eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ.268 a.

Pſalmi.

1 Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum. 8.a. 127.b 88.a 153.b. 209.b.
1 Et in lege domini voluntas eius.50.b.
1 Et in cathedra peſtilentiæ non ſedit.97.a.307.a.
1 Et erit tanquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum 164.b 519 b.387.b.
1 Non reſurgunt impij in iudicio 198.b. 421 a.
1 Et in via peccatorum non ſtetit.382.b.
2 Ego autem cõſtitutus ſum rex ab eo. 14 a.192.b. 237.b 384.a.
2 Apprehendite diſciplinam. 60.b. 71.b.
2 Prædicans præceptum eius. 185.b.
2 Aduerſus dominum, & aduerſus Chriſtum eius. 308 a.
2 Et nunc reges intelligite. 358.b.
2 Tunc loquetur ad eos in ira ſua 379.a.
2 Poſtula à me, & dabo tibi gentes in hæreditatem tuam. 514.a.524.a.
2 Tanquam vas figuli confringes eos. 535.b.
3 Exaudiuit me de monte ſancto ſuo 308.b.
4 Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui domine.147.a.229.a.
5 Quoniam ad te orabo domine manè, exaudies vocem meam.510.b.
5 Pro ea quæ hæreditatem conſequitur.525.a.
6 Laboraui in gemitu meo, lauabo per ſingulas noctes lectum meum.226.b.
7 Confitebor tibi in vaſis pſalmi. 105 b.
7 Arcum ſuum tetendit, & parauit illum. 105. b.
7 Niſi conuerſi fueritis, gladium ſuum vibrabit. 231.a.
7 Exurge domine in ira tua, & exaltare. 231. b. 277.a.
7 Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam quam fecit. 410. b. 232.a.
7 Pſalmus Dauid, quem cantauit domino. 106.b.
8 Domine dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum. 225 b 369.b.538 b.
8 Quoniam videbo cælos tuos opera digitorũ tuorum. 464.a.6.b.
8 Quid eſt homo quod memor es eius? 14.a.15.a. 260 b
8 Minuiſti eum paulò minus ab angelis. 114.b.
9 Iudicabit orbem terrarum in æquitate.457 b.
9 Cognoſcetur dominus iudicia faciens. 116.b. 277.a.
9 Oculi eius in pauperem reſpiciunt.96.b.
9 Inclinabit ſe & cadet, cùm dominatus fuerit. 209 b.
9 Parauit in iudicio thronum ſuum.116.a.
9 Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ.141. b 350 a.
9 Patientia pauperum non peribit in finem.223.a.
9 Increpaſti gentes, & periit impius. 234. a.286.b.
9 Contere brachium peccatoris & maligni.324.b.
9 Periit memoria eorum cum ſonitu.322.b.
9 Iuſtus vt palma florebit.325.a.
9 Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuę.350 a
9 Non eſt Deus in conſpectu eius, inquinatæ ſunt viæ illius omni tempore.413.a.
10 Oculi domini in pauperem reſpiciunt.147.a.
10 Pluet ſuper peccatores laqueos.156.b.
10 Quoniam quæ tu feciſti deſtruxerunt. 262. a. 319.b.
10 Ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt ſagittas ſuas in pharetra. 414.a.
10 Cogitauerunt conſilia quæ non potuerunt ſtabilire.419 b.
10 Iuſtus dominus, & iuſtitias dilexit.443.b.
11 Nunc exurgam, dicit dominus.421 a.
11 Argentum igne examinatum, purgatum ſeptuplum.415.a.
11 Eloquia domini eloquia caſta.246.a.
11 In circuitu impij ambulant.160 a.
12 Vſquequo auertis faciem tuam à me? 147.a.
12 Nequando dicat inimicus meus, præualui aduerſus eum.224.b.
13 Dixit inſipiens in corde ſuo non eſt Deus. 321.b.
13 Nonne cognoſcent omnes, qui operãtur iniquitatem.76.a.
14 Dñe quis habitabit in tabernaculo tuo? 305.a.
14 Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ? 508.a.
15 Prouidebã dominum in cõſpectu meo ſemper. 64 b.20.b.
12 Non ſedi cum concilio vanitatis 97 a.
15 Etenim hæreditas mea præclara eſt mihi.525.a.
15 Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum 81.a.
16 Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terrã. 20 a. 136.a. 2.b.458 a
16 Cogitauerunt aduerſus ſanctos ſuos.76.a.
16 Igne me examinaſti, ſicut examinatur argentũ. 213.a.98.a.
16 Propter verba labiorum tuorum ego cuſtodiui vias duras.208.a.
16 Eripe animam meam ab impio.231.a.
16 Suſceperunt me ſicut leo paratus ad prędã.338.b
16 Satiabor cum apparuerit gloria tua.475.b.
17 Quoniam tu populum humilem ſaluum facies. 241.b 268 a.
17 In te eripiar à tentatione, & in Deo meo tranſgrediar murum.4.a.
17 Inclinauit cælos, & deſcendit.23.a.118.a.
17 Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi.52.a.
17 Vt lutum platearum delebo eos.87.a.
17 Eripies me de contradictionibus populi.108.a.
17 Cum ſancto ſanctus eris, & cum peruerſo peruerteris.163.b.
17 Miſit de ſummo, & accepit me.261.b.
17 Reges Arabum & Saba dona adducent.295.a.
17 Tenebroſa aqua in nubibus aeris. 329.b. 507.b.
17 Commota eſt, & contremuit terra. 80.a.410.a.
18 Iuſtitiæ domini rectæ.484.b.
18 Cæli enarrant gloriam Dei.219.b.27.a.

18 In omnem terram exiuit ſonus eorũ. 426.b. 473. b 17.a. 27.a. 225.b.
18 Exultauit vt gigas ad currendam viam, 25.a.
18 Iudicia Domini vera 49.a.
18 Ab alienis parce ſeruo tuo. 249 b.
18 Delicta quis intelligit? 467.b. 504.b.
18 Tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. 487.a.
19 Mittat tibi auxilium de ſancto 79.a. 308.b. 403 a
19 Memor ſit omnis ſacrificij tui. 317.b. 294.b.
20 Poſuiſti domine ſuper caput eius coronam de lapide pretioſo. 65.b 439.a.
20 Inueniatur manus tua omnib. inimicis tuis. 97.b.
21 Salua me ab ore leonis. 338.b.
22 Dominus regit me: nihil mihi deerit 360 a. 364.a
22 Super aquã refectionis educauit me. 339.b. 384.b.
22 Paraſti in conſpectu meo menſam 459.a.
22 Vt inhabitem in domo domini in longitudinem dierum. 375.a.
22 In loco paſcuæ ibi me collocauit. 364 a.
22 Virga tua & baculus tuus ipſa me cõſolata ſunt. 313 a.
22 Impinguaſti in oleo caput meum. 168 a.
22 Non timebo mala; quoniam tu mecum es. 43.a.
23 Domini eſt terra & plenitudo eius 93.b 402.b.
23 Attollite portas principes veſtras. 499.b.
23 Quis aſcendet in montem Domini, aut quis ſtabit in monte ſancto eius? 305. a.
24 Propter nomen tuum domine propitiaberis peccato meo. 383.b.
24 Viaa tuam domine demonſtra mihi 444 a.
24 Firmamentum eſt Dominus timentibus eum. 45.b. 432.b.
25 Non ſedi cum concilio vanitatis. 8.a.
25 Ne perdas cũ impiis Deus animã meam. 111.a.
25 Proba me Deus, & tenta me. 250.b.
26 Dominus illuminatio mea & ſalus mea, quem timebo? 360.a.
26 Dum appropiant ſuper me nocentes 389 a.
26 Credo videre bona domini in terra viuentium. 63 b. 5.a. 145.b. 285.a.
26 Abſcondit me in tabernaculo ſuo in die malorum. 96.a. (4.a. 43. a.
26 Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?
27 Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus ſuis. 141.b.
27 Deus meus ne ſileas à me, nequãdo taceas à me. 284.a. 336.b.
27 Da illis ſecundum opera eorum. 457.b.
28 Vox domini ſuper aquas, Deus maieſtatis intonuit. 473.b.
28 Vox domini in virtute, vox domini in magnificentia. 27.a. 473 b. 118.a.
28 Vox domini confringens cedros. 328.b.
28 Deus meus pone illis vt rotam 135.b.
29 Ego dixi in abundantia mea: non mouebor in æternum. 186. a.
29 Ira in indignatione eius, & vita in volũtate eius. 203.b. 76.b. 154 a.
30 Eſto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij. 9.a.
30 Viriliter age, & confortetur cor veſtrum. 353.b.
31 Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates. 228. b.
31 Conuerſus ſum in ærumna mea, dum configitur ſpina. 58.b.
32 Verbo domini cæli firmati ſunt. 34.b.
32 Ipſe dixit, & facta ſunt. 336.b.
33 Pſalmus Dauid cum mutaret vultum. 70.a.
33 Diuites eguerunt, & eſurierunt. 338 b.
33 Iuxta eſt dominus iis, qui tribulato ſunt corde. 155.a. 194.b.
33 Vultus autẽ domini ſuper facientes mala. 147.a.
33 Ne tradas beſtiis animas confitentes tibi. 77.a.
33 Humiliabam in ieiunio animã meam. 341 a.
35 Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ. 145.b.
35 Apud te eſt fons vitæ. 13.b. 176.b.
36 Noli æmulari in malignantibus 103.b.
36 Subditus eſto Domino, & ora eum. 454.a.
36 Spera in Domino, & fac bonitatẽ. 280 b. 371.b.
36 Vidi impium ſuperexaltatum, et eleuatum ſuper cedros Libani. 37.b. 211.a. 154 b 274.b. 286.b.
36 Reuela domino viam tuam. 159 b.
36 Cùm ceciderit non collidetur. 58 b.
36 Gladium euaginauerunt peccatores. 376.b.
37 Qui tribuunt mala pro bonis 44.a.
37 Quoniã iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum. 89 a. 245.b. 306.b.
37 Dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum. 139 b.
38 Concaluit cor meum intra me. 17.b.
38 Vniuerſa vanitas omnis homo viuens. 74. b. 270 a.
38 Ne ſileas, quoniã aduena ſum ego apud te. 89 b.
38 In meditatione mea exardeſcit ignis. 508.a.
39 In capite libri ſcriptum eſt de me. 46.a. 14.b. 114.a.
39 Eduxit me de lacu miſeriæ, & de luto fæcis. 38 a. 411 b.
39 Cor meum dereliquit me. 63.a. 221.a.
39 Iuſtitiam tuam non abſcondi corde meo. 192.b.
39 Exaudiuit preces meas, & eduxit me de lacu miſeriæ. 283.b.
39 Beatus vir, cuius eſt nomẽ domini ſpes eius. 334. b. 353.b.
39 Sacrificium & oblationem noluiſti. 503.b.
39 Holocauſtomata pro peccato non tibi placuerũt 482 b.
41 Quemadmodũ deſiderat ceruus ad fontes aquarum. 64.a.
41 Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte 84 b.
41 Abyſſus abyſſum inuocat. 101.a. 284.a.
41 Quando veniam, & apparebo ante faciem tuam? 442.a.
41 Hæc recordatus ſum, & effudi in me animam meam. 536.a.
43 In te inimicos noſtros ventilabimus cornu. 379.a.
43 Manus tua gentes diſperdidit, & plantaſti eos. 372.a. (438 a.
44 Omnis gloria eius filiæ regis ab intus. 169.a.
44 Pro patribus tuis nati ſunt tibi filij. 406.b. 389.b.
44 Virga directionis virga regni tui. 5. b. 398.b.
44 Lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis 352 b.
44 Accingere gladio tuo ſuper femur tuum potentiſſime. 323.a.

44 Myrrhs & gutta & caſia à veſtimētis tuis 294 a.
44 Obliuiſcere populum tuum, & domū patris tui. 167.a.
44 Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ. 168.b.
45 Conturbatæ ſunt gentes, & inclinata ſunt regna. 473.b.
45 Non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris 290 b. 221.b.
45 Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. 521.a. 384 b 401.b. 423 b.
45 Venite, & videte opera domini, quæ fecit prodigia ſuper terram. 415.a. 474.a
46 Omnes gentes plaudite manibus 434 a. 235. a.
46 Aſcendit Deus in iubilatione. 14 b. 220.a.
46 Quoniā dij fortes terræ vehementer eleuati ſunt. 262.b.
47 In ſpiritu vehementi cōteres naues Tharſis. 33.a.
48 Hæc via illorum ſcandalum ipſis 32 a.
48 Homo cùm in honore eſſet, non intellexit. 157.b 214 b.
48 Relinquent alienis diuitias ſuas. 248 a.
48 Cùm interierit, non ſumet omnia 275. a. 333. b.
48 Sicut oues in inferno poſiti ſunt. 334 a.
48 Etenim Dominus dabit benignitatem 379.b.
48 Frater non redimet, redimet homo 485.a.
49 Deus deorum Dominus locutus eſt 259.a.
49 Inuoca me in die tribulationis, & eruā te. 471.a.
49 Ex Sion ſpecies decoris eius 260.a.
49 Si videbas furem, currebas cum eo 32.a.
49 Arguam te, & ſtatuā contra faciē tuā. 19.b. 88.a.
50 Libera me de ſanguinibus Deus Deus ſalutis meæ. 168.a. 111.a. 243 a
50 Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. 552. a. 441.b.
50 Peccatum meum contra me eſt ſemper. 88.a.
50 Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectū innoua in viſceribus meis. 131.a. 207.a. 385 a
50 Redde mihi lætitiam ſalutaris tui. 472.b.
50 Spiritu principali confirma me. 552. b.
51 Propterea Deus deſtruet te in finē, euellet te, & emigrabit te. 394.a. 285.a.
51 Ego ſicut oliua fructifera in domo Dei. 131.b.
51 Quaſi nouacula acuta feciſti dolum. 74 a.
52 Supercecidit ignis, & nō viderunt ſolem. 139.a.
52 Qui deuorant plebem meā ſicut eſcā panis. 360.a
53 Voluntariè ſacrificabo tibi. 510.a. 443 b.
54 Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ? 17.b. 508. a. (84 b.
54 Vidi iniquitatē & contradictionem in ciuitate.
54 Viri ſanguinum & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. 200.b. 243.a. 287.b.
54 Iniquitas & labor in medio eius. 265.a.
54 Iacta ſuper dominum curam tuam. 307.a.
54 Cor meum conturbatum eſt in me. 43.a.
55 In me ſunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi. 182.a.
56 Paratum cor meū Deus, paratū cor meū. 221 b.
56 Sub vmbra alarum tuarum ſperabo 194.a.
56 Filij hominū, dentes eorū arma & ſagittæ: 345.b
56 Lingua eorum gladius acutus. 463.a.
56 In vmbra alarum tuarum ſperabo. 18.a.
57 Lauabit manus ſuas in ſanguine peccatoris. 462.b.
57 Furor illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ. 446.a.
57 Lætabitur iuſtus, cùm viderit vindictam. 67 b. 159.a 231.b.
59 Moab olla ſpei meæ. 126. a.
59 In Deo faciemus virtutem. 532.b.
61 Diuitiæ ſi affluant, nolite cor apponere. 374 a.
61 Veruntamen vani filij hominum. 47.b. 501.b.
62 Deus deus meus ad te de luce vigilo. 510.b.
62 In nomine tuo leuabo manus meas. 379.a.
62 Introibunt in inferiora terræ 333.a.
62 Ipſi verò in vanum quæſierunt animam meam. 284.b.
63 Exacuerunt vt gladium linguas ſuas. 463.a.
64 Te decet hymnus Deus in Sion. 215.a. 474.b.
64 Sanctum eſt templum tuum, mirabile in æquitate. 498.b.
64 Viſitaſti terram, & inebriaſti eam. 379.b.
65 Probaſti nos Deus, igne nos examinaſti. 213.a.
65 Iniquitatem ſi aſpexi in corde meo. 152.b.
65 Tranſiuimus per ignem & aquam. 10 b. 98.a.
66 De abſconditis tuis adimpletus eſt venter eorū. 76.a.
66 Lætentur, & exultent gentes, quoniā iudicas populos in æquitate. 231.b.
67 Aſcendiſti in altum, accepiſti captiuitatem. 14.b.
67 Aethiopia præueniet manus eius Deo. 32.a.
67 Mirabilis Deus in ſanctis ſuis. 79.a.
67 Sicut fluit cera à facie ignis, ſic pereāt peccatores à facie Dei 147.a.
67 Similiter eos qui exaſperant, qui habitāt in ſepulchris. 269 b.
67 Pluuiam voluntariam ſegregabis Deus. 368. a. 514.a.
67 Si dormiatis inter medios cleros, pennæ colūbæ deargentatæ. 446.b.
68 Saluum me fac Deus. 262.a.
68 Intrauerunt aquæ vſque ad animam meam. 10. a. 168.b.
68 Appone iniquitatem ſuper iniquitatē eorū. 71.b.
68 Ne auertas faciem tuam à puero tuo. 121.a.
68 Deleantur de libro viuentium. 145.a. 114 a. 335.b.
68 Obſcurentur oculi eorum ne videant 317.a.
68 Operui in ieiunio animam meam. 343 a.
68 Non me demergat tempeſtas aquæ. 388.a.
69 Diſſipa gentes, quæ bella volunt. 389.a.
70 Quantas oſtēdiſti mihi domine tribulationes multas & malas. 284.a.
70 Introibimus in potentias domini. 451.a.
71 Deus iudicium tuum regi da, et iuſtitiam tuā filio regis. 382.a. 291.b.
71 Orietur in diebus eius iuſtitia, & abundantia pacis 130.a. 5 a.
71 Deſcendet ſicut pluuia in vellus, 227.b.
71 Et dominabitur à mari vſque ad mare. 238.b.
71 Benedictum nomen maieſtatis eius in æternū. 475 a.
72 Quomodo ſcit Deus, & ſi eſt ſcientia in excelſo. 101.b.
72 Tranſierunt in affectum cordis. 81.a.
72 Quia zelaui ſuper iniquos, pacem peccatorū videns 103.b.
72 Velut ſomnium ſurgentium domine in ciuitate

tua imaginē eorū ad nihilū rediges. 104.a. 64.a.
72 Perdidiſti omnes, qui fornicantur abs te. 170. b.
72 Deieciſti eos, dum alleuarentur. 301.b 325.a.
72 Quid mihi eſt in cælo, & à te quid volui ſuper terram? 370.b.
72 Mihi adhærere deo bonum eſt. 389.a.
73 Ne tradas beſtijs animas confitentes tibi. 77.a. 312 b.
73 Tu confregiſti capita draconis. 310.a. 301.b. 414 a.
73 Tu ſiccaſti fluuios Etham. 322 b.
73 Tu confirmaſti in virtute tua mare. 6.a
73 Deus autem noſter ante ſecula operatus eſt ſalutem 73.a. 193.a. 14 b.
73 Leua manus tuas in ſuperbias eorū. 379.a 462.a.
74 Liquefacta eſt terra, & omnes qui habitant in ea, ego confirmaui columnas eius. 444.b.
74 Calix in manu Domini vini meri plenus miſto. 256.b.
74 Dixi iniquis: nolite iniquè agere. 48.a.
75 Notus in Iudæa Deus, & in Iſrael magnū nomen eius. 326.b 343.a.
75 Terra tremuit, & quieuit. 80.a.
75 Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis. 376.b.
75 Et factus eſt in pace locus eius. 130. a. 450. a. 476. a.
76 Vox tonitrui tui in rota. 60.a.
76 Et dixi: nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelſi. 229.b.
77 Eiecit à facie eorum gentes. 521.b.
77 Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos. 523.b.
77 Spiritus vadens & non rediens. 39.a. 392.b.
77 In ſculptilibus ſuis ad æmulationem eum prouocauerunt. 99.b.
78 Nos autē populus eius, & oues paſcuæ eius. 366.b
78 Facti ſumus opprobrium vicinis noſtris. 378.b.
79 Viſita vineam iſtam. 484.b.
79 Vineam de Aegypto tranſtuliſti. 162.a.
79 Qui ſedes ſuper Cherubim. 107.a.
79 Deus virtutum conuerte nos. 112 b. 419.a.
80 Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorū, ibūt in adinuentionibus ſuis. 156.b. 382.b.
80 Buccinate in neomenia tuba. 508.b.
80 Dimiſi eos ſecundum deſideria cordis eorum. 159 a. 175. b.
80 Dilata os tuum & implebo illud. 44.a.
81 Neſcierunt nec intellexerunt. 101.b. 355.a.
82 Cogitauerunt aduerſus ſanctos ſuos. 96.a.
82 Deus meus pone illos vt rotam. 135.b.
82 Imple facies eorum ignominia. 256.a.
82 Abſcondes eos in abſcondito faciei tuæ. 76.a.
83 Ibunt de virtute in virtutem. 18.b. 179.b.
83 Beatus vir, cuius eſt auxilium abs te 434.b.
83 Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit. 133.
84 Benedixiſti domine terram tuam. 378.b. 479.a.
84 Auertiſti captiuitatem Iacob. 411.b.
84 Audiam quid loquatur in me Dominus Deus. 400.b.
84 Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt. 61 a. 5.a.
86 Fundamenta eius in montibus ſanctis. 425. b.
86 Homo natus eſt in ea, & ipſe fundauit eam al tiſſimus. 14.a.
86 Memor ero Raab et Babylonis ſcientiū me. 531.a
86 Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei. 381.a. 433. b. 479 a.
86 Diligit dominus portas Sion ſuper omnia tabernacula Jacob. 123.a. 439 b.
87 Manè oratio mea præueniet te. 510.b.
87 Nunquid cognoſcentur in tenebris mirabilia tua, & iuſtitia tua in terra obliuionis? 385 a.
87 Pauper ſum ego & in laboribus à iuuentute mea. 69 a.
88 Exardeſcet ſicut ignis ira tua. 10 b.
88 Thronus eius ſicut ſol in conſpectu meo. 28.a.
88 Vbi ſunt miſericordiæ tuæ antiquæ Domine. 76.b.
88 Si iuſtitias meas prophanauerint, & mādata mea non cuſtodierint. 88. b. 105 a.
88 Miſericordia & veritas præcedent faciem tuam. 112.a.
88 Viſitabo in virga iniquitates eorum. 175.b 406.b
88 Prophanaſti in terra ſanctuarium eius. 250.a.
88 Quis eſt homo, qui viuet & non videbit mortem. 181.b.
89 Si autem in potentatibus octoginta anni. 270.a.
89 Dies annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni. 287.a.
90 Cum ipſo ſum in tribulatione. 7.b. 224.b.
90 Scuto circundabit te veritas eius. 194.a.
90 Liberauit me de laqueo venantium & à verbo aſpero. 181.a. 346 a.
91 Quàm magnificata ſunt opera tua domine. 30.a
91 Dominus regnauit decorem indutus eſt. 114.b.
92 Eleuauerunt flumina domine, eleuauerūt flumina vocem ſuam. 13.b.
93 Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis. 368 b. 403.a.
94 Hodie ſi vocem eius audieritis. 132.a.
94 Quadraginta annis proximus fui generationi huic. 87.a. 220.b.
94 Quibus iuraui in ira mea. 271.b.
95 Tunc exultabunt omnia ligna ſyluarum à facie Domini. 517.a.
95 Cantate domino canticum nouum. 219.a. 385.a. 507.b.
96 Dominus regnauit exultet terra, lætentur inſulæ multæ. 414.b.
96 Montes ſicut cera fluxerunt à facie Domini. 357.b
96 Qui diligitis dominum odite malum. 373.a.
96 Ignis ante ipſum præcedet. 414.b.
97 Notum fecit Dominus ſalutare ſuum. 59.a.
97 Flumina plaudent manibus, ſimul montes exultabunt. 235.a.
97 Viſita vineam iſtam. 260.b.
98 Dominus regnauit, iraſcantur populi. 451.b.
98 Deus tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens, &c. 159.a.
99 Introite portas eius in confeſſione. 440.a.
100 Ambulans in via immaculata hic mihi miniſtrauit. 210.a.
101 Vt ſolueret filios interremptorum. 133.a.
101 Reſpexit in orationem humilium. 454.a.
101 Potum meum cum fletu miſcebam. 308.a.

101 Dies mei ſicut vmbra declinauerunt.270.a. 300.b.
102 Benedic anima mea dominum. 213.a.
102 Homo ſicut fœnum, Dies eius ſicut vmbra 36.b
102 Recordatus eſt, quoniam puluis ſumus.317.b.
102 Beati qui memores ſunt mandatorum eius. 357.b.
103 In omni loco dominationis eius benedic anima mea dominum.421.b.
103 Qui facis angelos ſuos ſpiritus.305.a.
103 Et panis cor hominis confirmet 70.b.
104 Omne firmamentum panis contriuit.70.a.
104 Corripiet me iuſtus in miſericordia & increpabit me.141.b.
104 Nolite tangere chriſtos meos.308.a.
104 Quem conſtituit dominus, dominū domus ſuæ. 377.b.
105 Immolauerunt filios ſuos & filias ſuas dæmoniis 171.b.258.b.
105 Quis loquetur potentias domini.461.a.
106 Eripuit eos de interuionibus eorum.214 a.
108 Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ. 250.a.
108 Genua mea infirmata ſunt à ieiunio.343.a.
109 De torrente in via bibit.525.a.
109 Ex vtero ante luciferum genui te.487.b.
109 Tu es ſacerdos in æternum.14.b.106.b.491.b.
110 Initium ſapientiæ timor Domini.217.a.301.a.
110 Memoriam fecit mirabiliū ſuorum 401.b.71.b.
110 Magna opera domini exquiſita in omnes volūtates eius.459.b.
111 Beatus vir qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis.437.a.
111 Diſperſit, dedit pauperibus.74.b.200.a.
111 Iucundus homo, qui miſeretur & commodat, 132.b.182.a.
111 Gloria & diuitiæ in domo eius.280.b.
111 In memoria æterna erit iuſtus.231.a.
111 Diſpoſuit ſermones ſuos in iudicio.472.a.
112 Qui habitare facit ſterilem in domo.195.a.
113 A facie domini mota eſt terra 80.a.
113 Oculos habent, & non videbunt.427 b.
113 Conuertit petram in ſtagna aquarum.522.b
114 Placebo Domino in regione viuorum.63.b.176.b.285.b.
114 Conuerte anima mea in requiem tuam 64.b. 412.b.
114 Pericula inferni inuenerunt me.4.a.
115 Pretioſa in conſpectu domini mors ſanctorum eius.127.b 505.a.
115 Calicem ſalutaris accipiam.257.a.
115 Omnis homo mendax.42 b.
115 Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi.369.a.
117 Circundederunt me ſicut apes.43 b.
117 Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes.288 b.443.b.
117 Hæc dies, quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea.343.a.379 b.
117 Hæc porta domini iuſti intrabunt per eam.507 b.444.a.487.a.
118 Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.355.a.127.b.
118 Adhæſit pauimento anima mea.195 a.1 a b. 335.b.
118 Os meum aperui, & attraxi ſpiritum.44.a.
118 Declaratio ſermonum tuorum illuminat.44.b. 431.b.
118 Lucerna pedibus meis verbum tuum.50.a.
118 Anima mea in manibus meis ſemper.52.a.
118 In corde meo abſcondi eloquia tua.53.a.
118 Portio mea domine dixi cuſtodire legem tuam. 53.b.
118 A mandatis tuis intellexi.56 a.449.b.
118 Exitus aquarum deduxerunt oculi mei.84.b. 109.a.
118 Reuela oculos meos.116.a.
118 Deduc me in ſemitam mandatorum tuorum. 143.a.
118 Auerte oculos meos ne videant vanitatem. 218.a.
118 Lex Domini immaculata conuertens animas. 221.b.
118 Inclinaui cor meum ad faciendas iuſtificationes tuas.345.a.458.a.
118 Funes peccatorum circūplexi ſunt me.347.a.b.
118 Leuaui manus meas ad mandata tua.379.a.
118 Non enim qui operātur iniquitatem in viis eius ambulauerunt.503.a.
118 Spreuiſti omnes diſcedentes à iudiciis tuis. 506.b.
118 Faciem tuam illumina ſuper ſeruum tuū. 419.a.
118 Tunc non confundar cùm proſpexero in omnibus mandatis tuis.437.a.
118 Exitus aquarum deduxerunt oculi mei.442.a.
118 Principium verborum tuorum veritas.445.b.
118 Latum mandatum tuum nimis.460.b.
118 Quia mandatis tuis credidi.523 a.
118 Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ in loco peregrinationis meæ.172 a.
120 Leuaui oculos meos in montes 356.a.
121 Stantes erant pedes noſtri.15.b.61.a. 317.a. 465.
121 Et abundantia in turribus tuis.186.b.
121 Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas.426.a.
122 Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis. 308.b.356.a.
123 Cùm iraſceretur furor eorum nimis.262.a.
123 Torrentem pertranſiuit anima noſtra 524.b.
123 Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium.17.b.
124 Dominus in circuitu populi ſui.194.a.433.b.
125 Qui ſeminant in lachrymis, in exultatione metēt 451.a.
126 Niſi dominus cuſtodierit ciuitatem, fruſtra vigilat, qui cuſtodit eam.11.a.118.a.433.b.
126 Non confundetur, cùm loquetur inimicis ſuis in porta.280.a.
129 Apud dominum miſericordia, & copioſa apud eum redemptio.177 a.
129 Et ipſe redimet Iſrael, ex omnibus iniquitatibus eius.69.a.
131 Sacerdotes tui induantur iuſtitia.439.a. 491.a.
131 Elegit Dominus Sion, elegit eam in habitationē ſibi.225.b.384.a.

131 Hæc requies mea in ſeculum ſeculi. 307. a.
131 Surge Deus, iudica terram. 250. a.
131 Iurauit dominus Dauid veritatem, et nō fruſtrabitur eum. 193. a.
136 Super flumina Babylonis, illis ſedimus, & fleuimus. 370 b. 421. b. 5 b. 536 a.
137 In conſpectu angelorum pſallam tibi 114. b.
137 Excelſus Dominus, & humilia reſpicit. 194 b.
138 Quò ibo à ſpiritu tuo, et quò à facie tua fugiam? 326. b.
138 Intellexiſti cogitationes meas de longè. 371. a.
138 Super inimicos tuos tabeſcebam 350 a.
138 Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me 12. b.
139 Vir linguoſus non dirigetur in terra 462. b.
140 Pone domine cuſtodiam ori meo, & oſtiū circunſtantiæ labiis meis. 462 b.
140 Et non communicabo, cum electis eorum. 347 b.
141 Periit fuga à me, & non eſt qui requirat animā meam. 95 a.
142 In me turbatum eſt cor meum. 389. a.
143 Homo vanitati ſimilis factus eſt. 188. b 300. b.
143 Qui docet manus meas ad prælium. 97. b.
144 Et miſerationes eius ſuper omnia opera eius. 168 b. 10. b.
144 Regnum meum regnum omnium ſeculorum. 129 b.
146 Aedificans Hieruſalē Dominus diſperſiones Iſrael congregabit 423. b. 129. a.
147 Emittet verbum ſuū, & liquefaciet ea, flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ. 443. a.
148 Ad te domine clamaui, ne ſileas à me. 336. b.
148 Præceptum poſuit & non præteribit. 80. b.
149 Et filiæ Sion exultent in rege ſuo. 193. a.
150 Eleuauit manum ſuam ſuper eos. 145. a.

Prouerbia.

1 Initium Sapientiæ timor Domini. 217. a.
1 Proſperitas ſtultorum perdet eos. 186. b.
1 Auerſio paruulorum interficiet eos. 112. a. 375. a.
1 Vocaui, & renuiſtis. 364 b. 459. b.
3 Lignum vitæ eſt iis qui apprehenderint eam. 387. b. 164. b.
3 Ipſe deludet illuſores. 156. a.
4 Via impiorum tenebroſa. 88. a.
4 Remoue à te os prauum. 243. b.
5 Iniquitates ſuæ capiunt impium. 3. b.
5 In amore eius delectare iugiter. 506. b.
6 Liga eam in corde tuo iugiter. 53 a.
6 Sex ſunt, quæ odit Deus 119. a.
6 Vitæ verò via & correptio & caſtigatio. 350. b.
7 Leo rugiens, & urſus eſuriens princeps impius. 211. b.
7 Fili honora dominum, & valebis. 490 b.
7 Neſcit, quod ad vincula ſtultus trahatur. 275. a.
8 Ludens in orbem terrarum. 12. a.
8 Qui in me peccauerit, lædet animam ſuā. 250. b.
8 Ego dil gentes me diligo. 255. a.
8 Deliciæ meæ ſunt eſſe cum filiis hominū. 402. a.
9 Sapientia propoſuit menſam. 459. b.
10 In multiloquio non deerit peccatum. 462. b.
10 Sapientia ædificauit ſibi domum, excidit columnas ſeptem. 445. a.
10 Statera doloſa abominatio eſt apud Deū 501. b.
10 Qui abſcondit frumenta maledicetur in populis. 351 a.
10 Argentum electum lingua iuſti. 246. a.
10 Verba impiorum inſidiantur ſanguini. 211 a.
10 Memoria iuſti cum laudibus, & nomen impiorū putreſcet. 231. a. 417. b.
11 Qui ambulat fraudulenter reuelat arcana. 196. b
11 Fructus iuſti lignum vitæ. 387. b.
12 Verte impios, & non erunt. 234. a.
13 Qui parcit virgæ odit filium ſuum 90. b.
13 Aſtutus omnia agit cum conſilio. 283. b.
13 Redemptio animæ viri diuitiæ ſuæ. 439 a.
14 Qui miſeretur pauperis beatus erit. 181. a.
14 Putredo oſſium eſt inuidia. 272 a. 340. a.
14 Errant qui operantur malum. 336. b.
14 Extrema gaudij luctus occupat. 319 b.
15 Per miſericordiam & fidem purgantur peccata. 39. a.
15 Mens iuſti meditabitur obedientiam. 221. b.
15 Melius eſt parum cum timore domini, quàm theſauri magni. 247. b.
15 Impius cum in profundum venit peccatorū, contemnet. 418 a.
16 Reuela domino opera tua. 159. b. 60. a.
16 In hilaritate vultus regis vita 211. a. 358. b.
17 Qui ruina lætatur alterius, non erit impunitus. 147. b. 231. b.
18 Iuſtus prior eſt accuſator ſui. 197. b.
18 Mors & vita in manibus linguæ. 463. a. 97 b.
19 Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis. 94. a. 181. a.
19 Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit. 273. b. 519. b.
20 Pondus & pondus, menſura & menſura, vtrunque abominabile eſt apud Deū. 19. b. 430. a. 501. b.
20 Melius eſt nomen bonum, quàm diuitiæ multę. 78. a.
20 Miſericordia & veritas cuſtodiunt regem. 210. a. 358. b.
21 Non eſt prudentia, non eſt ſapientia, non eſt cōſilium contra Dominum. 327. a.
21 Qui obturat aurem ſuam ad clamorem pauperis. 181. a.
23 Præbe mihi fili mi cor tuum. 43 a. 255. a.
23 Ne comedas cum homine inuido. 213. b.
24 Cū ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas. 271. b.
14 Et maceria lapidum deſtructa eſt. 471. b.
24 Septies in die cadit iuſtus. 415. a.
25 Qui ſcrutator eſt maieſtatis, obruetur à gloria. 45. a. 508. a.
27 Cor iniqui inquirit mala. 503. a.
28 Iuſtus quaſi leo confidens. 43. a.
28 Regnantibus impiis ruina hominum. 211. a.
29 Homo qui blandis fictiſque verbis loquitur amico ſuo, rete expandit greſſibus ſuis. 141. a.
29 Qui cuſtodit legem, beatus eſt. 206. a.
29 Rex iuſtus eriget terram. 358. b.
30 Leo fortiſſimus beſtiarum. 338. b.
31 Fallax gratia, & vana eſt pulchritudo. 170. a.

Eccleſiaſtes.

1 Vanitas vanitatum, & omnia vanitas. 148. a 301 b. 501. b.

1 Ecce vniuerſa vanitas & afflictio ſpiritus.171.a.
1 Luſtrans vniuerſa in circuitu pergit ſpiritus. 402.b.
2 Riſum reputaui errorem.301.b.
3 Omnia pergunt ad vnum locum, de terra facta ſunt, & in terram pariter reuertuntur.421.b.
7 Melius eſt à ſapiente corripi, quàm ſtultorū laude decipi.350.a.
10 Cor ſapientis in dextera eius.221.a.
10 Sapientis oculi in capite eius.20.a.136.a.
12 Deum time, & mandata eius ſerua, hoc eſt enim omnis homo 370.a.

Cantica.

1 Oſculetur me oſculo oris ſui.60.b.
1 Meliora ſunt vbera tua vino 185.b.
1 Oleum effuſum nomen tuum.78.a.
1 Trahe me poſt te.39 a.255.b.122.a.
2 Capite nobis vulpes paruulas. 143.a.
2 Ego flos campi & liliū conuallium 193.a.479.a.
2 Sub vmbra illius, quem deſiderauεram, ſedi. 259 b.
2 Oſtende mihi faciem tuam, ſonet vox tua in auribus meis.419 a.
3 Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertū quaſi virgula fumi.196 a.
3 Introducam illum in domū matris meæ. 240 a.
3 En lectulum Salomonis, ſexaginta fortes ambiunt illud.313.b.
3 Ferculum fecit ſibi rex Salomon de lignis Libani.445.a.
4 Turris Dauid ex qua mille clypei pendēt.280.a.
4 Impetu curruum de Libano.384 b.
4 Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.478.b.
5 Anima mea liquefacta eſt.74.a.
5 Quo abiit dilectus tuus? 185 b.
8 Pone me vt ſignaculum ſuper cor tuum. 20. b. 64.b.108 a.
8 Fortis vt mors dilectio.66.a.
8 Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem.252.a.

Sapientia.

1 Hoc quod continet omnia, ſcientiam habet vocis.11.b.
1 Sentite de domino in bonitate 153.a.
1 Deus mortem non fecit. 154 a 203.b.
1 Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram. 211.a. 236.b 526.b.
1 Spes impij quaſi lanugo.438 a.
1 Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictū.438 b.
1 In maleuolam animam non intrabit ſapientia. 470.b
2 Tranſiuit vita noſtra tanquam veſtigium nubis. 37.a.
2 Excæcauit eos malitia eorum.101.b.
3 Iuſtorum animæ in manu Dei ſunt.4.b.
3 Iudicabunt nationes, dominabuntur populis. 416.b.
3 Fulgebunt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent.474.a.
4 Inuidia diaboli intrauit mors in orbem terrarū. 167.a.331.a.
4 Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius, 218.a.
5 Tranſierunt omnia illa ſicut vmbra. 188.b.
5 Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam 48.b 348.a.
5 Nos nati continuò deſiuimus eſſe. 120.a.
5 Sol intelligentiæ non eſt ortus eis.139.a.
5 Quid nobis profuit ſuperbia, & diuitiarū iactantia quid contulit nobis? 180.a.268.b.321.a.
5 Stabunt iuſti in magna conſtantia.228.a.
5 Laſſati ſumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles.265.a.
5 Pugnabit cum eo orbis terrarum contra inſenſatos.348.a.
6 Si delectamini ſceptris & regnis ô reges populi, diligite ſapientiam.291.b.
6 Iudicium duriſſimum iis, qui præſunt.342.a.
6 Nec cum inuidia tabeſcente iter habebo. 331.a.
7 Speculum ſine macula.163.b.
9 Mitte domine ſapientiam de cælis. 32.b.
9 Deprimit terrena inhabitatio ſenſuum. 300.a.
10 Deſcenditque cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit eum.4.b.
13 Vani ſunt homines, in quibus non ſubeſt ſcientia.11.b.
16 Ingrati ſpes tanquā hyemalis glacies.212.b.
16 Homo per malitiam occidit animā ſuam.48.a. 233.a.
17 Iniqui vinculis tenebrarum, & longæ noctis cōpediti.3.b.

Eccleſiaſticus.

1 Aqua ſapientiæ ſalutaris potauit eos.246.b.
1 Fons ſapientiæ verbū Dei in excelſis.48.b.292.b.
2 Si pœnitentiam nō egerimus, incidemus in manus Dei. 227.a.
2 Væ duplici corde.245.b.
2 Cunctæ viæ hominis doloris & ærumnæ plenæ ſunt.300 b.
2 Reſpicite, & ſcitote, quia nullus ſperauit in domino, & derelictus eſt.353.b.
3 Cor ingrediens duas vias, non habebit ſucceſſus. 221.b.
3 Cor durum malè habebit 40.b. 131.b.
3 In manſuetudine opera tua perfice.362.b.
3 Aqua extinguit ignem, & eleemoſyna reſiſtit peccato. 181.a.
3 Quantò maior es, humilia te in omnibus. 466.a.
4 Stultus complicat manus ſuas 97.b.
5 Noli anxius eſſe in diuitiis. 247.b.
5 Ne adiicias peccatum ſuper peccatum. 490.a.
6 Cogitatum tuum habe in præceptis Dei.502.b.
7 Humilia valde ſpiritum tuum 177.a.298.a.
7 Diſcede ab iniquo, & deficiēt mala abs te. 253.a.
7 Ne deſis plorantibus in conſolatione. 271.b.
7 Vindicta carnis impij ignis & vermis.418.a.
8 Vidi impios ſepultos. 144 b.
8 Multos perdidit aurum & argentum.93.b.374.a.
10 Initium omnis peccati eſt ſuperbia. 177.a.268.a. 410.a.466.b.
10 Quid ſuperbis terra & cinis? 298 a.37.b.
10 Odibilis coram Deo & hominibus eſt ſuperbia. 177.a.298.a.480.b.

10 Qualis rectoreſt ciuitatis, tales & habitãtes in ea. 196 a 248.a.
10 Memoriam ſuperborum perdidit Deus 295.a.
10 Rex inſipiens perdet populum. 299 a.
12 Non cognoſcetur in bonis amicus. 86.a.
12 Verba ſapientium ſicut ſtimuli. 165.b.
13 Qui tetigerit picem inquinabitur ab ea. 229.b.
14 Rigabo hortum plantationis. 442.b.
15 In medio eccleſiæ aperuit os eius. 44.a.
15 Aqua ſapientiæ ſalutaris potabit illum. 57.a. 168.b.
15 Deus ab initio conſtituit hominem, & poſuit in manu conſilij ſui 315.a. 205.a.
16 Omnis miſericordia faciet locum vnicuique ſecundum meritum operũ ſuorum. 392 b. 457.b.
20 Sapientia abſcondita, & theſaurus inuiſus, quæ vtilitas in vtriſque? 350 b. 427.b.
22 Fidem poſſide cum amico in paupertate eius. 191.b.
22 Mortuum lamenteris, quòd ſit luce priuatus. 267 a.
24 Et ſic in Sion firmata ſum. 209.b.
24 Quaſi platanus exaltata ſum iuxta aquas. 330.b.
24 Et radicaui in populo honorificato. 170 a.
24 Quaſi myrrha electa dedi ſuauitatem odoris. 294.a.
29 Vir bonus fidem faciet cũ proximo ſuo. 190.b.
31 Beatus vir qui poſt aurum non abiit. 247.a.
32 Rectorem te poſuerunt noli extolli 351.b.
33 Multam malitiam docuit otioſitas. 78.a. 180.b.
33 Præcordia fatui quaſi rota carri. 159.b.
33 Væ qui prædaris, nonne ipſe prædaberis? 410.b.
34 Hoc ſecundum hoc viſio ſomniorum. 37.a.
36 Glorifica manum, & brachium dextrum. 409.b.
37 Non obliuiſcaris amici tui in animo tuo. 175.b.
38 Fili in mortuum produc lachrymas. 267.a.
40 Subſtantiæ impiorum ſicut fluuius ſiccabuntur. 188.b. 335.a.
43 Tempeſtas aquilonis & congregatio ſpiritus 9.b
43 Vas admirabile opus excelſi. 479.b.
51 Liberaſti me domine ſecundum multitudinem miſericordiæ tuæ. 479. a.

Eſaias.

1 Audite cæli, auribus percipe terra 375.b.
1 Filios enutriui, & exaltaui, ipſi autem ſpreuerũt me. 75.b. 232.b. 356.a.
1 Heu conſolabor ſuper hoſtibus meis, vindicabor de inimicis meis. 77.a.
1 Niſi dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen. 83.a.
1 Conuertam manum meam ad te. 97.b.
1 Quid facietis in die viſitationis? 105.a.
1 Quo mihi multitudinem victimarũ veſtrarum? 173.b.
1 Manus veſtræ ſanguine plenæ ſunt. 111.a. 182.b. 243.a.
1 Neomeniam, & ſabbatum, & feſtiuitates alias non feram. 219.b.
1 Quomodo facta eſt meretrix ciuitas fidelis. 244.b.
1 Populo graui iniquitate, ſemini nequam. 245.b.
1 Excoquam ad purum ſcoriam tuam. 246.a.
1 Laboraui ſuſtinens. 264.b.
1 Si me ad iracundiam prouocaueritis, gladius deuorabit vos. 313.a. 357.a.
1 Vulnus & liuor & plaga tumens non eſt curata. 324.b.
1 A planta pedis vſque ad caput non eſt in eo ſanitas. 363.a.
1 Auferte malum cogitationum veſtrarum. 301.a.
1 Calendas veſtras & ſolennitates veſtras odiuit anima mea. 320.b. 495 a.
1 Cum extenderitis manus veſtras, auertã oculos meos à vobis. 454.b. 379.a.
1 Blaſphemauerunt ſanctum Iſrael. 414.b.
1 Quærite iudicium, ſubuenite oppreſſo. 500 a.
2 Et non leuabit gens contra gentem gladiũ. 75.b.
2 Super omne quod viſu pulchrum eſt. 104.a.
2 Docebit nos vias ſuas. 172.b.
2 De Sion exibit lex, & verbum domini de Ieruſalem. 260 a. 184.b. 381.a.
2 Erit in nouiſſimis diebus præparatus mons domus domini 193.a. 269 a.
2 Et conflabũt gladios ſuos in vomeres, & lanceas ſuas in falces. 233.b.
2 Dies domini ſuper omnes cedros Libani. 318.b.
2 Exaltabitur dominus ſolus in illa die. 277.a.
2 Humiliabitur altitudo virorum. 346.b.
3 Popule meus qui te beatum dicunt, ipſi te ſeducunt. 141.b.
3 Dabo pueros principes eorum. 360.a.
3 Exaltabitur dominus exercituum in iudicio. 177.a.
4 In die illa erit germen domini in magnificentia. 369.b. 423 b.
5 Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malũ, ponentes tenebras lucem. 141.b. 340.a.
5 Væ qui opus Dei non reſpicitis. 12.a.
5 Nobiles interierunt fame. 70.b.
5 Iratus eſt furore dominus in populum ſuum. 163.b.
5 Vinea domini exercituũ domus Iſrael eſt. 161.a
5 Mutauerunt ius 185 b.
5 Plantauit vineam electam. 144. b.
5 Nubibus mandabo ne pluant ſuper eos imbrem. 227.b. 246.b.
5 Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris. 302.a.
5 Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis. 490.a.
5 Væ qui iuſtificatis impium pro muneribus 57.b. 430.b.
6 Audite audientes, & nolite intelligere. 136 a.
6 Seraphim ſtabant ſuper illud, ſex alæ vni, & ſex alæ alteri. 476.a.
6 Excæca cor populi huius. 419.b.
6 Væ mihi, qui tacui. 58.a. 351.a.
7 Et vocabitur nomen eius Emanuel. 486.b.
8 In manu forti erudiuit me. 97.b.
8 Congregamini populi, & vincimini. 91.b.
8 Voca nomen eius accelera. 15 b.
8 Erit vobis in ſanctificationem. 406 a.
8 Erit extenſio alarum eius implens latitudinem terræ tuæ ô Emanuel. 187.b. 408.b.
8 Dominus adducet ſuper eos aquas fluminis. 261.b.

9 Alle-

9 Alleuiata eſt terra Zabulon, & terra Nephtalim. 241.a.
9 Principatus eius ſuper humerum eius. 46.a.
9 Princeps pacis. 75.b. 129.b.
9 Multiplicabitur eius imperium. 129.b.
9 Succendetur in denſitate ſaltus. 228.a.
9 Peribit ſapientia à ſapientibus. 323.a.
9 Super ſolium Dauid ſedebit. 366.b.
9 Iugum oneris eius & virgam humeri eius. 368. a.b.
9 Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. 474 b.
9 Declinauit ad terram, & eſuriet. 387.b.
10 Si fuerit populus tuus Iſrael quaſi arena maris. 83.a.
10 Væ qui condunt leges iniquas. 185.b.
10 Væ Aſſur virga furroris mei. 276.a.
11 Congregauit filios Iſrael. 129.a.
11 Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius. 193.a.
11 Vitulus & leo & ouis ſimul morabuntur. 338.b.
11 Et volabunt in humeris Philliſtiim. 347.a.
11 Spiritu labiorum ſuorum interficiet impium. 402.b.
12 Haurietis aquas in gaudio de fontibus ſaluatoris. 169 b 3 4.b. 510 a.
13 Onus Babylonis. 137.b. 270.b.
13 Dominus exercituum præcepit militiæ belli. 484 b.
13 Cælum turbabo, & mouebitur terra. 410 a.
13 Stellæ cæli & ſplendor earum non expandent lumen 340.b.
13 Vlulate in ædibus eius. 214.a.
13 Erit Babylon illa glorioſa in regnis. 229 a.
14 Contriuit dominus baculum impiorum. 86.b. 91.a.
14 Perdam Babylonis nomen. 233.b.
14 Abietes quoque lætati ſunt ſuper te. 330.a.
14 Aſcendam ſuper altitudinem nubium. 268.a.
14 Veruntamen ad infernum detraheris ad profundum laci. 284.b.
14 Detracta eſt ad inferos ſuperbia tua 302.a.
14 Ero ſimilis altiſſimo. 304 a.
14 Et tu vulneratus es, ſicut & nos. 333 b.
16 Auferetur gloria Moab. 275.a.
16 Sic erunt filij Moab in tranſcenſu Arnon. 281.a.
16 Auferetur lætitia & exultatio de Carmelo. 282.a.
16 Super hoc plorabo in fletu Iazer. 290 a.
17 In die illa erunt ciuitates fortitudinis eius derelictæ. 336.a.
18 In vaſis papyri ſuper aquas 140 b.
19 Onus Aegypti. 207 a.
19 Ciuitas ſolis vocabitur vna. 324 a.
19 Super nubem leuem. 329.a.
21 Pone ſpeculatorem, & quæcunque viderit, annunciet 242.b.
21 Auferetur gloria Cedar. 275.a.
21 Repleti ſunt lumbi mei dolore. 290.a.
21 Surgite principes arripite clypeum 308.a.
22 Vocabit Dominus Deus exercituum in illa die ad fletum 342.a.
22 Erit quaſi pater habitantium in Ieruſalē. 349.a.
22 Recedite, amarè flebo 320.a.
22 Dabo clauem domus Dauid ſuper humerū eius. 481.a.
22 Quaſi pilam mittet te Deus in terram latam. 135.b.
23 Vlulate naues maris. 33.a. 80.b.
23 De terra Cetim reuelatum eſt eis. 296.b.
24 Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi. 464.b.
25 Et faciet dominus exercituum in monte hoc cōuiuium. 459.b.
26 Vrbs fortitudinis noſtræ Sion, Saluator ponetur in ea murus, & antemurale. 280.a. 433.b. 530.a.
26 Corrui, cùm audirem. 283.a.
26 Cùm fecero iudicia tua in terra, iuſtitiam diſcēt. 321. b.
26 Voco ab oriente iuſtum. 426.a.
26 Viuent mortui tui, interfecti mei reſurgent. 395.a.
26 A facie tua concepimus, & parturiuimus. 24. b.
27 In die illa viſitabit dominus in gladio ſuo duro leuiathan. 310.a.
27 Et occidet cetum, qui in mari eſt. 316.b.
27 In die illa occidit dominus cetum. 339.a.
28 Erit dominus exercituum corona gloriæ. 95.b.
28 Ponam iudicium in pondere. 430 a. 111.a.
28 Quem docebit dominus ſcientiam? 153.b. 467.b
28 Vexatio dat intellectum auditui. 154.b. 183.b.
28 Ecce ego mitto in fundamentis Sion lapidem. 288.b.
29 Populus hic labiis me honorat, cor autē eorum longè eſt à me. 63.b. 413.a.
29 Arguentem in porta ſupplantabant. 427.a.
29 Peribit ſapientia à ſapientibus. 95.a.
30 Loquimini nobis placentia. 141.a.
30 In ſilentio & ſpe erit fortitudo tua 420.b.
30 Lux ſolis erit ſimpliciter ſicut lux ſeptē dierum. 415.a.
31 Væ qui deſcendunt in Aegyptum. 313.a.
32 Beati qui ſeminatis ſuper aquas multas. 232.a. 473 b.
31 Erit opus iuſtitiæ pax. 237.a.
33 Reſpice Sion ſolennitatem ciuitatis noſtræ. 225 b 384 a.
33 Tabernaculum quod nequaquam transferri poteſt. 401.b.
33 Domine miſerere noſtri, te enim expectauimus. 353.b.
33 Dominus iudex noſter, dominus legifer noſter. 193.a.
33 Dominus rex noſter ipſe ſaluabit nos. 14 b.
34 Inebriatus eſt in cælo gladius meus 357.a.
34 Erit cubile draconum. 273 b.
34 Orientur in diebus eius ſpinæ & vrticæ. 321.a.
35 Deus ipſe veniet, & ſaluabit nos. 15 a.
35 Confortate manus diſſolutas 91.b.
35 Lætabitur deſerta & inuia, & exultabit ſolitudo. 195 a.
35 Conuertentur, & venient in Sion cum laude, & lætitia ſempiterna ſuper caput eorum. 434.a.
36 Ecce confidit ſuper baculum arundineum. 313 a.
37 Ponam circulum in naribus tuis. 406.a.

40 Omnes

40 Omnes ſitientes venire ad aquas.57.a.
40 Vox clamantis in deſerto, parate viam domini. 88.a.
40 Super montem excelſum aſcende tu qui euangelizas Sion.56.a.
40 Reuelabitur gloria domini 473 a.
40 Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius quaſi flos agri.228.b.275.a 36.b.
40 Rectas facite ſemitas Dei noſtri. 15.b.
40 Sicut paſtor gregem ſuum paſcet.363.b.
40 Ecce Deus veſter, ecce dominus Deus in fortitudine veniet.366.b.
41 Taceant ad me inſulæ.420 b.
42 Firmans terram.87.a.
42 Vt educeres de concluſione vinctum. 94.b.
42 Gloriam meam alteri non dabo 299.a.
42 Calamum caſſatum non conteret, & linum fumigans non extinguet 364.b.41.b.
42 Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum.367.b.
42 Sicut vir præliator ſuſcitabo zelum 256.a.
42 Legem eius inſulæ expectabunt.420.b.
43 Ego ſum, ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas. 15.a 39.b.
43 Ecce ego facio noua.172.b.
43 Ponam in deſerto aquam 517.a.
44 Effundam aquam ſuper ſitiente.517.a.
44 Qui dico Cyro: paſtor meus es.210.b.
44 Deleui vt nubem iniquitates tuas, & quaſi nebulam peccata tua.69.a.
45 Verè tu es Deus abſconditus.514.b.53.a.
45 Dorſa regum vertam.274.a.
45 Ego glorioſos terræ humiliabo.275.a.
45 Mihi curuabitur omne genu.194.a.322.b.
45 Ego dominus, & non eſt alius amplius.207.a.
45 Rorate cæli deſuper, & nubes pluant iuſtum, aperiatur terra.488 a.
45 Faciens pacem, & creans malum.154 a.
45 Hæc dicit dominus Deus Chriſto meo Cyro. 382.a.
45 Ipſe ædificauit ciuitatem meam 423.b.
46 Conſilium meum ſtabit, & voluntas mea fiet. 421.a.265.b.
46 Mementote iſtud, & fundamini.401.b.
46 Præuaricatores redite ad cor.63.b 19 a 460.a.
47 Sede in puluere virgo filia Babylon.295.b.
47 Sta cum multitudine maleficiorum tuorum. 264.a.
48 Propter me ego faciam, vt non blaſphemer. 383.b.
48 Egredimini de Babylone, fugite à Chaldæis.8.a.
49 Dedi te in lucem gentium. 59.a. 323. a. 193. b. 238.a.
49 Dixit Sion: reliquit me dominus 80 a.
49 Reges videbunt, & conſurgent principes.323.a.
49 Magnum tibi eſt, vt voceris puer meus.121 a.
49 In vacuum laboraui.264 b.
50 Speret in nomine domini, & innitatur ſuper Deum ſuum.313.a.
51 Lex à me exibit, & iudicium meum. 172 b.
51 Attendite ad petram, vnde exciſi eſtis 252.a.
51 Nunquid tu domine percuſſiſti ſuperbū? 339.a.
52 Quàm pulchri ſuper montes pedes annuntiantium, & prædicantium pacem? 17.a.400.b.
52 Parabit dominus brachium ſuum in oculis omnium gentium 391.a.
52 Ablatus eſt populus meus gratis 383 a.
52 Mundamini, qui fertis vaſa domini.491.a.
52 Induere veſtimentis gloriæ tuæ Ieruſalem ciuitas ſancta. 122.a.167.b.492.a.
53 Quis credidit auditui noſtro, & brachiū domini cui reuelatum eſt? 391.a.
53 Oblatus eſt, quia ipſe voluit. 14 b.481.a.
53 Verè dolores noſtros ipſe tulit, & languores noſtros ipſe portauit.175.b.364.b.
53 Tanquam ouis ad occiſionem ductus eſt.80.b.
53 Abſciſſus eſt de terra viuentium 285 a.
53 Scientem infirmitatem.214 a.
53 Si poſuerit pro peccata animam ſuam, videbit ſemen longæuum.217.a.
53 Quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet. 107 b.163.b.
53 Vidimus eum, & non erat aſpectus 109.a.
53 Generationem eius quis enarrabit? 114.a.389 b.
53 Præcedet vos dominus, & congregabit vos.143 a
53 Propter ſcelus populi mei percuſſi eum.504.a
53 Ipſe vulneratus eſt propter iniquitates noſtras, attritus eſt propter ſcelera noſtra.528 b.
54 In momento indignationis abſcondi faciem meā parumper à te.419.a.
54 Lauda ſterilis, quæ non paris. 398 b.195.a.
54 Ad punctum in modico dereliqui te 204.a.
55 Omnes ſitientes venite ad aquas. 193 b.
55 Montes & colles cantabūt coram vobis laudem. 235.a.
55 Ecce teſtem populis meis dedi te 238 a.
55 Erit dominus nominatus in ſignum æternum. 108 a.
55 Venite emite abſque argento.189.b.
55 Inclinate aurem veſtram, & venite ad me. 381.a
56 Canes muti non valentes latrare. 243 a.
57 Mare mare feruens, quod quieſcere non poteſt. 42.b.
57 Viri miſericordiæ colliguntur.312.b.
57 Creauit fructum labiorum pacem. 130.a 524.a.
58 Clama ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam. 166.a 349.b.352.a.
58 Frange eſurienti panem tuum. 199.a.
59 Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum.62.b. 181.b.
59 Et aporiatus eſt, quia non eſt qui occurrat.389.a.
59 Peccata veſtra abſcōderūt faciē eius à vobis.419 a
59 Et veniet Sion redemptor.419.b.
59 Non eſt, qui iudicet verè.471.b.
60 Ambulabunt gentes in lumine tuo.323.a.238 a.
60 Qui ſunt hi, qui vt nubes volant? 246. b. 319.b. 503.a.507.b.
60 Leua in circuitu oculos tuos, & vide 434.a.532.a
62 Eris corona gloriæ in manu domini.533.a.
63 Vbi eſt qui adduxit eos de mari cum paſtoribus ſuis? 210.b.
64 A facie tua montes defluent.357.b.
64 Non eſt domine qui inuocet nomen tuū.144.a.
64 Abſcondiſti faciem tuam à nobis, & alliſiſti nos. 419.a.
65 Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, 83.a.

65 Ecce ſerui mei comedent, & vos eſurietis. 374.b.
65 Ecce ego creo cælos nouos, & terram nouam, & non erunt in memoria priora. 172.b. 358 a.
65 Lupus & agnus paſcentur ſimul. 240.a.
66 Cælum ſedes mea eſt. 321 a 326.b.
66 Ecce Dominus in igne veniet. 116.b. 79.a.
66 Sicut cæli noui & terra noua. a19.b.
66 Vermis eorum non morietur 333.b.
66 Tenentes ſagittam in Italiam. 345.a.

Ieremias.

1 Ne timeas à facie eorũ, quia tecum ego ſum. 4.a.
1 Virgam vigilantem ego video. 57.a.
1 Vt euellas, & deſtruas, & diſperdas. 364.b.
1 Ab aquilone pandetur omne malum. 408 b.
1 Ollam ſuccenſam ego video 9.b.
2 Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ. 13 b. 509.b
2 Deſperauimus, poſt cogitationes noſtras ibimus. 353.b.
2 Elongauerunt ſe à me patres veſtri. 257.b.
2 Tranſite ad inſulas Cetim. 296.b.
2 Quid tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquam turbidam? 310.a.
2 Vide vias tuas in conualle. 387.b.
3 Introducam vos in Sion, & dabo vobis paſtores ſecundum cor meum. 291.b.
3 Iuſtificabit animam ſuam auerſatrix Iſrael. 253.b
3 Dabo vobis paſtores iuxta cor meum. 371.b.
3 Tu fornicata es cum amatoribus multis. 20a.b. 170.b.
4 Malum ego adduco ab aquilone. 10.a.
4 Laua à malitia cor tuum. 227.a 386.a.
4 Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas 302.b.
4 Vſquequo morabuntur in te cogitationes noxię? 302.a.
5 Indurauerũt facies ſuas ſuper petrã. 41.a. 223 b.
5 Negauerunt dominum, & dixerunt 83.a.
6 Holocauſtomata veſtra non ſunt accepta. 173.b.
6 Ambulantes fraudulenter vt æs & ferrum. 185.a 250 a.
6 Ambulate in via bona. 368.b.
7 Peccatum Iuda ſcriptum eſt ſtylo ferreo. 41.a.
7 Ne obſiſtas mihi. 144.a.
7 Quieſcere faciam de vrbibus Iuda, & de plateis Ieruſalem. a82.a.
7 Vt faciant placentas reginæ cæli. 326.a.
8 Vox clamoris filiæ populi mei. 63.b.
9 Ego ſum Dominus, qui facio miſericordiam. 11 a.
9 Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lachrymarum? 55.b. 109.a 2c0.a.
9 Aſcendit mors per feneſtras noſtras. 218.a. 438.b.
9 Extenderunt linguam ſuam arcum mendacij. 463.a.
10 Ipſe eſt Deus viuens, & rex ſempiternus. 287.a.
10 Corripe me Domine, veruntamen in iudicio & non in furore. 471.b.
11 Mittamus lignum in panem eius. 164.b.
11 Ego quaſi agnus manſuetus. 302.b.
14 Luxit Iudæa, & portæ eius corruerunt. 280.a.
15 Ignis ſuccenſus eſt à furore meo. 117.a.a.3.a.
15 Infirmata eſt quæ peperit ſeptem. 195 a.
15 Si ſteterint Moyſes & Samuel coram me. 249 a.
15 Non eſt anima mea ad populum iſtum. 254.a.
15 Sume calicem vini furoris huius. a56 b.
15 Laboraui rogans, & diſperdam eos. 264.b.
16 Seruietis diis alienis die ac nocte. 93.a.
16 Ecce ego mitto piſcatores multos. 469.b.
16 Ad te gentes venient ab extremis terræ. 238.a. 323.a.
17 Maledictus homo, qui cõfidit in homine. 313.a.
17 Recedẽtes à te Domine, in terra ſcribetur. 145.b.
18 Non peribit lex à ſacerdote. 95.a.
18 Surge, deſcende in domum figuli 38 a.
19 Ecce venient dies, dicit Dominus, & viſitabo ſuper omnem. 302 b.
20 Et miſit eum in neruũ, quod erat in porta Beniamin. 4.b.
21 Succendam ignem in ſaltum eius. 228.a.
22 Si fuerit Iechonias filius Ioachim regis Iuda annulus in manu dextera mea. 307.b.
22 Omnes paſtores tuos paſcet ventus 371 a. a10.b.
22 Nolite flere mortuum, nec lugeatis. 84.b.
23 Non mittebam eos, & ipſi currebant. 40 a.
23 Auferam ſuper eos mala, annum viſitationis. 105.a.
23 Cælum & terram ego impleo. 316.b.
23 Væ paſtoribus qui diſpergunt, & dilacerant gregem. 361.a.
23 Ecce dies venient, dicit Dñs, & ſuſcitabo Dauid germen iuſtũ, & regnabit rex. 423.b. 325.b. 369.b
25 Ponam eos in ſtuporem, & ſibilum, & in ſolitudines ſempiternas. 285 a.
26 Noli ſubtrahere verbum, ſi fortè audiant. 42.b.
30 Seruiet domino deo ſuo, & Dauid regi ſuo, quem ſuſcitabo eis. 400.a.
31 Creauit Dominus nouum ſuper terrã. 426.a.
31 In charitate perpetua dilexi te. 255.a.
31 Caſtigaſti me domine, & eruditus ſum. 5.a.
31 Feriam domui Iſrael & domui Iuda teſtamentũ nouum. 172 a 381.a.
31 Propitiabor iniquitati eorum. 69.a.
32 Congregabo eos de vniuerſis terris. 129.a. 399 b.
32 Verterunt ad me terga, & non facies. 257.b.
48 Ablata eſt lætitia & exultatio de Carmelo. 96.a.
48 Quaſi aquila volabit. 187.b.
48 Maledictus qui prohibet gladium ſuum à ſanguine. 351.a.
48 Omne caput caluitium, & omnis barba raſa erit. 267.a.
48 Cor meum ad Moab quaſi tibia reſonabit. 290.a
49 Poſt hæc reuerti faciam fugientes & captiuos. 275.b.
49 Extendet alas ſuas ad Moab. 187 b.
49 Periit conſilium à filiis. 95 a.
50 Recedite de medio Babylonis, & de medio Chaldæorum egredimini. 8 a.
Thren. 1. Viderunt eam hoſtes, & deriſerunt ſabbata eius. 495.a.
Thren. 1. Hoſtes eius quieti ſunt. 186 a.
Thren. 1. Facta eſt quaſi vidua domina gentium. 214.a.

Thre. 2. Peccatum peccauit Ieruſalem, propterea inſtabilis facta eſt. 135.b.
Thre. 2. Prophetæ tui viderunt tibi falſa & ſtulta. 151.a.
Thre. 2. Defecerunt præ lachrymis oculi mei. 442.b.
Thre. 2. Plauſerunt ſuper te manibus tranſeuntes per viam. 235.a.
Thre. 2. Cogitauit dominus diſſipare murum filiæ Sion. 281.a.
Thre. 2. Mouerunt capita ſua ſuper filias Ieruſalem. 281.b.
Thre. 2. Proiecit de cælo in terram inclitam Iſrael. 306 a
Thren. 3. Inundauerunt aquæ ſuper caput meum. 346.b.
Thre. 3. Oculus meus deprædatur eſt animã meã in cunctis filiabus vrbis meæ. 281.a.
Thre. 3. Inundauerunt aquæ ſuper caput meum. 262.a.
Thre. 3. Leuemus corda noſtra cum manibus ad dominum. 454.b.
Thre. 3. Nos iniquè egimus, & ad iracundiam te prouocauimus 62.b 454.b.
Thre. 3. Miſit in renes meos filias pharetræ ſuæ. 133.a
Thre 4. Sapphiro pulchriores. 28.a.
Thre. 4. Paruuli petierunt panem, & nõ fuit qui frãgeret eis. 70 b.
Thre. 4. Manus mulierum miſericordium coxerunt. 76.a.
Thre 4. Velociores fuerũt perſecutores noſtri aquilis. 187.b.
Thre. 4. Ad te quoque perueniet calix. 256.b.
Thre. 4. Facies ſacerdotum non erubuerunt. 228 b.
Thren. 5. Propter montem Sion, qui diſperiit. 389.a.
Thren 5. Conuerte nos domine ad te & conuertemur. 392.b.

Baruc.

2 Statuam illis teſtamentum alterum ſempiternũ. 172.a 325.b 381.a.
3 Hic eſt Deus noſter, & non extimabitur alius aduerſus eum. 486.b.
4 In ira Dei ad iracundiam prouocaſtis dominum. 134.b.

Daniel.

2 Abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus. 488.a
2 Vidit Nabuchodonoſor ſomnium, & conterritus eſt ſpiritus eius. 462.b.
2 Lapis qui percuſſit ſtatuam. 478.b.
3 Ecce ego video quatuor viros ſolutos ambulãtes in medio ignis. 7.a.
3 Regnum eius, regnum ſempiternum. 129.b.
4 Peccata tua eleemoſynis redime 39.a.
4 Poteſtas eius poteſtas ſempiterna. 287.a.
7 Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt. 46.b.
7 Cor eius datum eſt ei. 63.a.
7 Sine manu conteretur. 411.a.
9 Propter temetipſum inclina Deus aurẽ tuã. 454.b
9 Vir deſideriorum es 259.b.
10 Vir deſiderium intellige. 38.a.
10 Nec vnguento vnctus ſum. 308.b.
11 Stabit in terra inclyta. 229.b.
12 Qui dormiunt in terræ puluere, euigilabunt. 150 a.
12 Qui docti fuerint fulgebunt quaſi ſplendor firmamenti. 427.b 172 b.
12 Qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates 329.b.
13 Fiens reſpexit ad cælum Suſanna. 7.b.

Oſeas.

1 Obliuione obliuiſcar eorum 528 b. 496.b.
1 Congregabuntur filij Iſrael, & filij Iuda pariter. 129.a.
2 Sepiam viam tuam ſpinis. 58.b.
2 Ducam eam in ſolitudinẽ, & loquar ad cor eius. 59 a.
2 Dicam non populo meo populus meus es. 59.a.
2 In tribulatione ſua mane conſurgent ad me. 155.a.
2 Sponſabo te mihi in fidem. 170 b.
2 Miſerebor eius, qui fuit abſque miſericordia. 195 a.
2 Ceſſare faciam omne gaudium eius. 219.b.
2 Vadam, & reuertar ad virum meum priorem. 214 b.
2 Argentum multiplicaui ei, & aurum, quæ fecerũt Baal. 171.a 93 b.
3 Poſt hæc reuertentur filij Iſrael. 367.a.
4 Populus meus in ligno ſuo interrogauit. 164.b.
4 Non viſitabo ſuper filias veſtras, cum fuerint fornicatæ. 175. b.
4 Maledictum & mendacium & homicidiũ & furtum & adulterium. 208 a.
4 Dilexerunt afferre ignominiam protectores eius. 262.b.
4 Gloriam eorum in ignominiam commutabo. 275.a.
4 Quoniam tu ſcientiam repuliſti, repellam & ego te. 591.b 361.b.
4 Comedent & non ſaturabuntur. 387.b.
4 Peccata populi mei comedent. 496 a.
5 Victimas declinaſtis in profundum 20.a.
5 Clangite buccina in Gabaah, tuba in Rama. 352 a.
6 Miſericordiam volo & non ſacrificium. 173.b.
8 Aurum ſuum & argentum ſuum fecerunt idola. 93.b
8 Quaſi aquila ſuper domum domini. 187.b.
8 In gutture tuo ſit tuba. 352 a.
8 Ipſi regnauerunt, & non ex me. 360.a.
8 In aranearum telis erit vitulus Samariæ. 420.a.
9 Propter mali iam & inuẽtionem eorum de domo mea eiiciam eos. 257.b.
10 Diuiſum eſt cor eorum, nunc Interibunt. 142.a.
10 Loquuntur verba viſionis inutilis 231.b.
10 Araſtis impietatẽ, iniquitatem meſſuiſtis 336.b.
11 Ex Aegypto vocaui filium meum 75.b. 232.b.
11 Cœpit gladius de ciuitatibus eius. 124 a.
11 In funiculis Adam traham eos in vinculis charitatis. 224.b. 366 b.
12 Viſitatio domini ſuper Iacob. 88 a.
12 In manibus prophetarum aſſimilatus ſum. 140.a
12 Chanaan in manu eius ſtatera doloſa. 189 a.
12 Ad iracundiam me prouocauit Ephraim in amaritudinibus ſuis. 287.a.

13 Perditio tua Iſrael, tãtummodo in me auxilium tuum.39.a.
13 Conſolatio abla:a eſt ab oculis meis 67.a.
13 Saturati ſunt,& eleuauerunt cor ſuum,178 a.

Ioel.

2 Dies nubis caliginis & tenebrarum.10.a.
2 Inter veſtibulum & altare plorabunt ſacerdotes miniſtri domini 102.b.361.b.
2 Conuertimini ad me in toto corde veſtro,131.b. 226 a.143.a.
2 Venit dies domini quia prope eſt dies tenebrarũ. 30.b.319.a.
2 Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem. 420.a.
3 Conſurgant,& aſcendant gentes in vallem Ioſaphad.395 a.
3 Stillabunt montes dulcedinem, & colles fluent lac.515.a.

Amos.

1 Super tribus ſceleribus Damaſci,et ſuper quatuor non conuertam eum.415.a.272.a.103 a.
1 Mitta n ignem in domum Azabel.313.a.
2 Periit fuga à veloce.95 a.
3 Viſitabo ſuper vos omnes iniquitates veſtras. 88.b.
3 Leo rugiet,quis non timebit? 163 b.
5 Odio habuerunt corripientem in porta 83.a. 427.a.
5 Portatis tabernaculum Moloch 100.b.
5 Leuo ſuper vos planctum domus Iſrael. 128.a. 342 a.
5 Si obtuleritis holocauſtomata, munera veſtra nõ ſuſcipiam.175 b.
5 Odi & proieci feſtiuitates veſtras 219 b.
7 Ecce dominus ſtãs ſuper murum litum,& trulla cementarij in manu eius.4.b.
7 In Bethel nõ adiicias vltrà vt prophetes,quia ſanctificatio regis eſt.308 b.
8 Conuertam feſtiuitates veſtras in luctum.267.a.
8 Emittam famem in terram,& non famem panis. 387.b.

Abdias.

1 Si exaltatus fueris vt aquila,& ſi inter ſidera poſueris nidum tuum 194.b 187.b.
1 Perdam ſapientes de Idumæa, & prudentiam de monte Eſau 372.b.

Ionas.

1 Surge & vade in Niniuem ciuitatem grandem. 38.a.
1 Fugit à facie domini.63 b.

Michæas.

1 Oſtendit malum à domino. 154.b.
1 Super hoc plangam & vlulabo,quia deſperata eſt plaga eius.396 a.
2 Aſcendit enim pandens iter ante eos.14.b. 220.a.
3 Si quis non dederit in ore ipſorum quippiam. 308.b.
3 Oſſa eorum confregerunt.127.b.
4 Regnauit Dominus ſuper eos in monte Sion. 225 b.
4 Mons domus domini in vertice montium.478.b.
5 Suſcitabimus ſuper eum ſeptem paſtores.210.b. 370.b.
5 Perire faciam ſculptilia tua 311.b.
5 Ex te enim exibit dux,qui regat populum meum Iſrael.70.a 471.a.496 b.
6 Nunquid iuſtificabo ſtateram impiam, & ſacculi pondera doloſa? 288.b.
7 Deponet iniquitates noſtras, & proiiciet in profundum maris.6.b.
7 Iram domini portabo,quia peccaui ei.257.b.

Nahum.

1 Liber viſionis Nahum 238 b.
1 Indignatio eius effuſa eſt tanquam ignis.10 b.
2 Non audietur vltra vox nuntiorum ſuorum. 326.a.
2 Reddidit Dominus ſuperbiam Iacob,ſicut ſuperbiam Iſrael.374.b.
3 Intra in lutum,& calca ſubigens.64.a.
3 Comedet te ignis.213.a.
3 Omnis qui viderit te,reſiliet à te.283 a.

Habacuc.

2 Iuſtus ex fide viuit 336.a.
2 Cogitaſti confuſionem domui tuæ, cõcidiſti populos multos 534.a.358 a.
3 Oratio Habacuc pro ignorantiis 506.b.
3 Cum iratus fueris,miſericordiæ recordaberis 10 b 76.b.
3 Pro iniquitate vidi tentoria Aethiopiæ.270 a.
3 Altitudo manus ſuas leuauit 346.b.
3 Aſpexit & diſſoluit gentes,& contriti ſunt mõtes ſeculi.157.b.
3 Ibi abſcondita eſt fortitudo eius.382.a.
3 Et cornua in man bus eius.483.a.

Sophonias.

1 Et corpora eorum ſicut ſordes.160.a.
1 In igne enim zeli deuorabitur omnis terra.255.a
2 Extendet manum ſuam ſuper aquilonem. 145 a.
2 Væ qui habitatis funiculum maris gens perditorum.276 b.
3 Noli timere Sion, non diſſoluantur manus tuæ. 91.b.
3 Lætare & exulta in omni corde filia Ieruſalem. 281.b 309 b.
3 Effundam indignationem meam.378.b.

Aggæus.

1 Factum eſt verbum Domini in manu Aggæi. 97.b.
1 Seminaſtis multum & intuliſtis parum.50 b.
2 Interroga ſacerdotes legem.493.a.256 a.
2 Quis in vobis eſt relictus,qui vidit domum iſtam in gloria ſua prima.381.b.

Zacharias.

2 Ego ero eis murus igneus in circuitu. 280.b.360. a.433.b.
2 Ecce vir & in manu eius funiculus menſorum. 42 b.
3 Ecce ego adducam ſeruum meum orientem. 125.a.
3 Oſtendit mihi Dominus Ieſum ſacerdotem magnum.527.b.

4 Ecce candelabrum aureum totum, et lampas eius ſuper caput ipſius 398.b.
5 Ecce talentum plumbi portabatur, et ecce mulier vna ſedens in medio amphoræ.245.b 306.b.
6 Ecce vir, oriens nomen eius. 125.a.423.b.471.a. 486.b.527.b.
6 Hæc eſt amphora egrediens, & dixit. 136 a.
6 Qui egrediuntur in terram aquilonis requieſcere fecerunt ſpiritum meum. 402.b.
7 Cor ſuum poſuerunt vt adamantem. 40 b.
9 Tu in ſanguine teſtamenti emiſiſti vinctos. 173.a 284.b.
9 Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Ieruſalem. 68.b 281.b.
10 Viſitauit Dominus exercituum gregem ſuum. 260 b 363.b.
10 Sibilabo eis, & congregabo illos, quoniam redemi eos. 364.b.
11 O paſtor & idolum. 136.a.
11 Aperi Libane portas tuas. 188 b.
11 Succiſus eſt ſaltus munitus 228 a.
11 Vnam vocaui decorem, alteram vocaui funiculum. 240.b.
11 Vlula abies, quia cecidit cedrus. 3;0 b.
11 Ego ſuſcitabo paſtorem, qui derelictum non cuſtodit. 360.a.
12 Effundam ſuper domum Dauid & ſuper habitatores Ieruſalē ſpiritum gratiæ & precum. 385.a.
13 In die illa erit fons patens domui Dauid. 13.b. 384.b.
13 Percutiam paſtorem & diſpergentur oues gregis. 156 b. 196.b.
14 Et conſeretur manus eius ſuper manū proximi. 133.b.
14 Erit Dominus rex ſuper vniuerſam terrā. 398.b.

Malachias.

1 Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. 156.a.
1 Ab ortu enim ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in gentibus. 401.b.
1 In omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. 532 b.
2 Pactum vitæ & pacis fuit cum eo. 130.a.
2 Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam. 493 a. 256.a 361.b.
3 Ego dominus, & non mutor. 163.b 76.b.
3 Et purgabit filios Leui. 110.b.
3 Ipſe erit quaſi ignis conflans. 163.a. 246.a.
4 Vobis timentibus nomen meum orietur ſol iuſtitiæ. 488.a. 212.b. 316.a.
4 Ego mittam vobis Eliam prophetam, antequam veniat dies domini. 420.a.

1. Machabæorum.

5 Concluſi ſunt ab eo in turribus. 94.b.
6 Refulſit ſol in clypeos aureos 202.b.
10 Stola ſancta induit ſe Ionathas. 123 b.

2. Machabæorum.

2 Quæ gens non hæreditauit regnum eius. 378.b.

Matthæus.

1 Liber generationis Ieſu Chriſti. 15.a. 46, b. 50.b. 479.b.
1 Filij Dauid, filij Abraham. 504. a.
1 Ioſias autem genuit Iechoniam. 7.b.
1 Vocabis nomen eius Ieſum. 15.a.
1 Ecce virgo concipiet, & pariet filium. 486.b.
2 Ecce magi ab oriente venerunt. 94.a
2 Turbatus eſt rex Herodes, & tota Hieroſolyma cum illo. 237 a.
2 Vbi eſt qui natus eſt rex Iudæorum? 399.b.
2 Ex te enim exibit dux, qui regat populum meū Iſrael. 471.a 496.b.
2 Et tu Bethleem terra Iuda nequaquam minima es. 134.a.
3 Cæli aperti ſunt ſuper eum 7.a.
3 Iam ſecuris ad radicem arboris poſita eſt. 106 a.
3 Pœnitentiam agite. 453.a. 207.a.
3 Ventilabrum in manu domini. 314.a.
4 Venite poſt me, faciam vos fieri piſcatores hominum. 56.b. 469 b.
4 Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo, quod procedit ab ore Dei. 131.b.
4 Dominum deum tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies. 110.b.
4 Si filius Dei es, dic vt lapides iſti panes fiant. 178 a.
4 Quadraginta diebus, & quadraginta noctibus ieiunauit. 178 b. 342.b.
4 Vidit duos fratres, Simeonem qui vocabatur Petrus, & Andream fratrem eius 311.a. 312.a.
5 Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam 5.a. 224 a. 409.a. 520 a.
5 Beati eſtis, cùm maledixerint vobis homines. 43.a.
5 Beati pacifici, 87 a. 119 b.
5 Beati pauperes ſpiritu 93.b. 173 a. 179.b.
5 Beati mites, quoniam ipſi poſſidebunt terrā. 119 b. 145.b.
5 Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. 163 b. 181.a. 199.a.
5 Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. 322.a. 442.b.
5 Beati mundo corde, quoniam ipſi Deū videbunt. 385.a. 438.b.
5 Vos eſtis ſal terræ. 165.b. 66.b. 350.a.
5 Qui fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cælorum. 469.b. 50.b.
5 Vos eſtis lux mundi. 172.b.
5 Non accendunt lucernam, & ponunt eā ſub modio. 350.b.
5 Sic luceat lux veſtra, vt videāt opera bona veſtra. 383.b.
5 Non poteſt ciuitas abſcondi ſupra montem poſita. 433.a. 478.b. 530.a.
5 Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. 525.b.
5 Qui dixerit fratri ſuo racha. 78 a.
5 Si quis te percuſſerit in vna maxilla, præbe ei alteram. 276.a.
5 Diligite inimicos veſtros 373.a.
5 Niſi abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam ſcribarum & phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum. 520 b.
6 Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis corā hominibus, vt videamini ab eis. 204.b. 485.a.
6 Conſiderate volatilia cæli. 12.b.
6 Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt cor tuum. 12.b. 502.b.

6 Nolite

6 Nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. 244. b. 20.b. 343.a.
6 Quærite primum regnum Dei, & iuſtitiam eius. 74.b.
6 Non poteſt Deo ſeruire & mammonæ. 93 b.
6 Tu autem cùm ieiunas, vnge caput tuũ. 108.b. 175.a.
6 Si oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus lucidum erit. 136.a.
6 Nolite theſaurizare vobis theſauros in terra. 93.a. 180.a.
6 Et ne nos inducas in tentationem. 196.b.
6 Te autem faciente eleemoſynam neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua 330.a.
6 Sanctificetur nomen tuum. 383 b.
6 Amen dico vobis, receperunt mercedem ſuam. 485.a.
6 Nemo poteſt duobus dominis ſeruire. 374.a. 385.a.
7 Attendite à falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtimentis ouium. 214.b. 143 b. 365.a. 8.b.
7 Quo iudicio iudicaueritis, iudicabimini. 95 b.
7 Aſſimilatur viro ſapienti, qui ædificauit domum ſuam ſupra petram. 151.a.
7 Nolite ſanctum dare canibus, nec margaritas proiiciatis ante porcos. 153.a.
7 Omnis arbor quæ non facit fructũ bonum, excidetur 164 b. 520.b.
7 In qua menſura menſi fueritis, eadem remetietur vobis. 181.a.
7 Omnis qui audierit verba mea hæc, & fecerit ea, aſſimilabitur viro ſapienti. 401.b.
7 Lata porta & ſpatioſa eſt, quæ ducit ad perditionem. 185 a. 416.b.
7 Intrate per anguſtam portam 227 a.
8 Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. 63. b. 495.b.
8 Factaque eſt tranquillitas magna. 80.a.
8 Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos. 312.b. 180.b. 94 a. 143.b.
9 Vt quid cogitatis mala in cordibus veſtris? 126 b.
9 Cùm tranſiret Ieſus, vidit hominem ſedentẽ in telonio. 168 a.
9 Et ſurgens ſecutus eſt eum. 2.a.
10 Timete eum, qui poteſt corpus & animam perdere in gehennam. 432.b.
10 Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. 5.b. 368.a.
10 Qui perſeuerauerit vſque ad finem, hic ſaluus erit. 151.a. 18. b.
10 Ecce ego mitto vos ſicut oues inter lupos. 40.a. 312.a.
10 Non veni pacẽ mittere, ſed gladiũ. 117.a 313.b.
10 Qui non accipit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt me dignus. 227.a.
10 Nolite portare virgam. 313.a.
10 Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere. 150.a.
11 Cùm audiſſet Ioannes in vinculis opera Chriſti 4.b.
11 Confiteor tibi pater domine cæli & terræ, quia abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. 45.a.
11 Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. 110.a. 177.b. 163.b.
11 Beatus, qui non fuerit ſcandalizatus in me. 116 b.
11 Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. 459. b. 306. b. 307.a. 368 b.
12 Sic erit filius hominis in corde terræ. 221.b. 290.b
12 Volumus à te ſignum videre. 153 a.
12 Omne regnum in ſeipſo diuiſum, deſolabitur. 119.b. 493.b.
12 Ex verbis tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. 392 a.
12 In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet, & prophetæ 460.b.
13 Simile eſt regnum cælorũ ſagenæ miſſæ in mare. 23.b. 451.a.
13 Inuenta autem vna margaritã, abiit. 53.a.
13 Venit inimicus, & ſuperſeminauit zizania. 180.b.
13 Aliud cecidit inter ſpinas. 321.a.
13 Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito in agro. 382.a.
15 Egreſſus inde Ieſus, ſeceſſit in partes Tyri & Sidonis. 283 a.
15 Cor eorum longè eſt à me. 63 b.
15 De corde enim exeunt malæ cogitationes. 385 a.
16 Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum. 178.b. 342.b. 26.a.
16 Quem dicunt homines eſſe filium hominis. 36.a
16 Caro & ſanguis non reuelauit tibi. 58.a.
16 Filius hominis vẽturus eſt in gloria patris ſui cũ angelis ſuis. 391.b. 205.a.
16 Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. 15.b. 129.b 343.b.
16 Beatus es Simon Bariona, quia caro & ſanguis non reuelauit tibi. 362.b.
16 Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam. 280.a. 377.a. 401.a. 461.b.
16 Quodcunque ligaueritis ſuper terram, erit ligatũ in cælis. 500.b.
16 Tibi dabo claues regni cælorum. 513.a.
17 Et transfiguratus eſt ante eos. 118 a.
17 Ecce apparuerunt illis Moyſes & Elias cum eo loquentes. 451.b.
18 Niſi cõuerſi fueritis, & efficiamini ſicut paruuli. 177.b.
18 Quoties peccauerit in me frater meus, & dimittam ei? vſque ſepties? 415.a.
18 Non ſolùm ſepties, ſed ſeptuagies ſepties. 353.b.
18 Serue nequam, omne debitum dimiſi tibi 511 b.
18 Quicunque ſe humiliauerit ſicut paruulus hic. 466.a.
19 Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te. 9.a. 148 .a. 25 a.
19 Niſi efficiamini ſicut paruulus iſte. 45 a.
19 Facilius eſt camelũ per foramẽ acus tranſire, quã diuitem intrare in regnũ cælorum. 180.a. 310.a.
19 Omnis qui reliquerit aliquid propter me, centuplum accipiet, & vitam æternã poſſidebit. 180.b. 199.a.
19 Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. 437.a. 218.b. 355.a.
19 In regeneratione cũ ſederit filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim. 416.b.

20 Ite vos in vineam meam. 1 a.b.
20 Quid ſtatis hic tota die otioſi? 180.b.78.a.
20 Simile eſt regnum cælorum homini regi. 164.a.
20 Poteſtis bibere calicem, quem ego bibiturus ſum. 257 a.
20 Scitis quia principes gentium dominantur illis. 351.b.
20 Dic vt ſedeant hi duo filij mei vnus ad dexterã, alter ad ſiniſtram tuam. 155.b.
20 Voca operarios, & redde illis mercedem ſuam. 180.b.391.b.
20 Multi enim ſunt nouiſſimi primi, & primi nouiſſimi. 470.a.
21 Ecce rex tuus venit tibi manſuetus. 69 a.
21 Eiecit de templo ementes & vendentes. 455.a.
22 Amice quomodo huc intraſti non habens veſtẽ nuptialem? 122.a. 516.b.
22 Verax es, & viam dei in veritate doces. 208.a.
22 Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari. 245.b.397.a. 512 b.
22 Multi ſunt vocati, pauci verò electi. 451.a.
22 Dicite inuitatis: ecce prandiũ meũ paraui. 459.b
22 Diliges proximum tuum ſicut teipſum. 464.b.
22 In his duobus mandatis vniuerſa lex pendet & prophetæ. 460.b.
23 Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos ſuos ſub alis, & noluiſti. 83 a. 205 b. 419.b.
23 Relinquetur vobis domus veſtra deſerta. 100 a. 456 a 476.a.
23 Ieruſalem Ieruſalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui miſſi ſunt ad te. 111. b. 128.a. 263.a.
23 Implete menſuram patrum veſtrorum. 202.a.
23 Qui maior eſt veſtrum, erit miniſter veſter. 358.b
23 Væ vobis ſcribæ & phariſæi hypocritæ. 438.b.
24 Quoniam abundabit iniquitas, refrigeſcet charitas multorum. 418.b.
24 De die autem illa & hora nemo ſcit, nec angeli cælorum. 416.a.
24 Erit enim tunc tribulatio magna. 75 b.
25 Vigilate, quia neſcitis diem nec horam. 24.a.
25 Vocauit ſeruos ſuos, & tradidit illis bona ſua. 93.a
25 Quod vni ex his minimis feciſtis, mihi feciſtis. 182.a.
25 Cũ venerit filius hominis in maieſtate ſua. 116.b.
26 Hoc eſt corpus meum 70.b.414.b.
26 Hic eſt ſanguis meus noui teſtamenti. 173.a. 325.b.
26 Percutiam paſtorem, & diſpergẽtur oues. 156 a. 196.b.
26 Et egreſſus intrò ſedebat cum miniſtris, vt videret finem. 8.b.
27 Habebat autem tunc vinctum inſignem. 143 b.
27 Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. 203.a 269.a.
27 Et abiens laqueo ſe ſuſpendit. 9.a.
27 Monumenta aperta ſunt, & multa corpora ſanctorum, quæ dormierant, ſurrexerunt. 285. b. 316.a.
28 Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo & in terra. 238.b.4.6 b.
28 Ego vobiſcũ ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. 532. b. 107. a. 343 b. 473 a.

Marcus.

1 Vox clamantis in deſerto. 13.b.
1 Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam. 226. a.
1 Vidit Leui Alphæi ſedentem ad telonium. 2 a.
4 Sic eſt regnum Dei, quemadmodum ſi homo iaciat ſementem in terram, & dormiat, 434.b.
8 Miſereor ſuper turbam hanc 11.a.
8 Quidam ex eis ex longè venerunt. 63.b.
9 Bonum eſt tibi debilem intrare in vitam æternam. 334.a.
9 Hoc genus dæmoniorũ, in nullo poteſt exire niſi in oratione & ieiunio. 343.a.
9 Omnis victima ſale ſalietur. 485.b.
13 Cùm videritis abominationẽ deſolationis 94.b.
14 Simon dormis? 351.a.
16 Exprobrauit incredulitatem eorum, & duritiam cordis. 41.a.
16 Aſſumptus eſt in cælum. 522. a.
16 Valde manè vna ſabbatorum veniunt ad monumentum 309.b.
16 Prædicate euangelium omni creaturæ. 447.b.

Lucas.

1 Miſſus eſt Gabriel angelus ad Mariã. 60 a 169.b.
1 Per viſcera miſericordiæ Dei noſtri. 11.a.
1 Vox clamantis in deſerto. 13 b.
1 Reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ. 45.b.
1 Et miſericordia eius à progenie in progenies timentibus eum. 76.b.
1 Benedictus dominus Deus Iſrael, quia viſitauit & fecit redemptionem plebis ſuæ. 105 a.
1 Suſcepit Iſrael puerum ſuum. 105 a.
1 Sicut locutus eſt per os ſanctorum, qui à ſeculo ſunt prophetarum eius. 112. a.
1 Ad dirigendos pedes noſtros in viam pacis 119.a.
1 Dabit illi dominus Deus ſedẽ Dauid patris eius. 129. b.
1 Fuit in diebus Herodis regis Iudeę ſacerdos quidam. 281.b.
1 Erexit cornu ſalutis nobis. 315.b.
1 Vocabis nomen eius Ieſum. 366.b.
1 Regnabit in domo Iacob in æternũ. 238.b 399 b
1 Viſitauit nos oriens ex alto. 471.a.423.b.
2 Non erat ei locus in diuerſorio. 29.a. 80.a.
2 Homo iuſtus & timoratus. 54.b.
2 Ecce poſitus eſt hic ruinam, & in reſurrectionẽ multorum. 108 a.273 a.
2 Nunc dimittis ſeruum tuum domine 139.a.
2 Tuam ipſius animam pertranſibit gladius. 313 b.
2 Gloria in excelſis Deo. 54.a.371 b.
2 Par turturum, aut duos pullos columbarum. 501.b.
2 Fili quid feciſti nobis ſic? 495 a.
3 Facite fructus dignos pœnitentiæ. 107.a
5 Vidit publicanum nomine Leui ſedentem ad telonium. 1. a.
5 Non veni vocare iuſtos, ſed peccatores. 453 a.
6 Elegit Ieſus duodecim, quos Apoſtolos nominauit. 469.a.
7 Pedes eius lachrymis abluit. 73.b.

7 Cùm

7 Cùm appropinquaret portę ciuitatis, ecce defunctus ferebatur. 487 a.
8 Aliud ſemen cecidit ſuper terram. 131 b.
8 Qui habet aures audiendi audiat. 136. b.
8 Aliud ſemen cecidit ſecus viam 414. a.
9 Nemo mittēs manum ad aratrum, & reſpiciens retro, aptus eſt regno Dei. 18 b.
10 Angelus cecidit de cælo. 9. a.
10 Miſericordia motus acceſſit ad eum. 12. a.
10 Porrò vnum eſt neceſſarium 85. b.
10 Nolite portare ſacculum nec peram. 93. b.
10 Deſignauit dñs alios ſeptuaginta duos. 107. a.
10 Gaudete, quoniam nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis. 335 b. 530. a. 545 b.
10 Nolite portare calciamenta. 169. a.
10 Hoc fac, & viues 218. a.
10 Homo quidam deſcendebat à Ieruſalem in Iericho. 335. b.
10 Mitto vos ſicut agnos inter lupos. 312. a.
10 Qui vos audit, me audit. 51. b. 389. b.
10 Meſſis quidem multa, operarij autē pauci. 499. a
10 Dignus eſt operarius mercede ſua. 528 b.
11 Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuū, in pace ſunt omnia, quæ poſſidet. 407. b.
11 Beati qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud. 53. a. 50. a 393. a.
11 Omne regnum in ſe diuiſum, deſolabitur. 119. b. 493. b.
11 Petite, & dabitur vobis. 454. b.
12 Ignem veni mittere in terram, & quid volo niſi vt accendatur. 21. b 117. a. 415. b. 161 b.
12 Nolite timere puſillus grex. 43 a 432 b.
12 Attendite à fermēto phariſæorum. 143 b. 495. b.
12 Facite vobis ſacculos, qui non vetereſcunt. 181. a.
12 Seruus qui cognouerit voluntatē domini, & nō fecerit, vapulabit multis. 272 a.
12 Sint lumbi veſtri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus veſtris. 478. a.
13 Ieruſalem Ieruſalem, quæ occidis prophetas. 80. b 157. b.
14 Qui ſe exaltat humiliabitur, qui ſe humiliat exaltabitur. 82. a. 109. b. 177. a.
14 Homo quidam fecit cœnam magnam, & vocauit multos. 459. b. 488 b.
15 Vidit illum pater ipſius, & miſericordia motus eſt. 11. a.
15 Gaudium erit in cælis ſuper vno peccatore. 217. a 354 b.
15 Omnia bona ſua diſſipauerat. 353 b.
15 Ouem perditam quæſiuit, ibidem.
15 Adducite vitulum ſaginatum, & occidite. 504. a
16 Redde rationem villicationis tuæ. 46. b.
16 Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. 200. a.
16 Mortuus eſt diues, & ſepultus eſt in infernum. 343 a. 416. b.
17 Regnum Dei intra vos eſt. 282 a. b.
18 Solus Deus bonus eſt. 176 b
18 Non eſt voluntas patris, vt pereat vnus ex his puſillis. 354. b.
19 Negotiamini dum venio. 478. a. 46. a.
19 Videns ciuitatem fleuit ſuper illam. 47. a. 69. b. 84. b. 109. a. 232. a.
19 Eo quod non cognoueris tempus viſitationis tuæ. 105 a.
19 Domus mea domus orationis vocabitur. 455 a.
19 Quicunque voluerit inter vos maior eſſe, ſit veſter miniſter. 466. a.
21 In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. 124 a 124. a.
21 Sol obſcurabitur, & luna non dabit lumē ſuum. 340. b.
21 Reſpicite & leuate capita veſtra, quia appropinquat redemptio veſtra. 555 a.
22 Ecce ſatanas expetiuit vt cribraret vos. 377. b.
23 Hodie mecum eris in paradiſo. 507. b.
24 Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis, dum loqueretur nobis in via? 22. a. 488. a.
24 Quid turbati eſtis, & cogitationes veſtras aſcendunt, &c. 133. b.
24 Vna autem ſabbati valde diluculo 309 b.
24 Interpretabatur ipſis omnia, quæ de ipſo erant ſcripta. 316. a.
24 Sic oportuit pati Chriſtum, & reſurgere à mortuis. 354. b.

Ioannes.

1 In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. 13. b 34. b 487. b.
1 Et factum eſt verbum domini ad Ioannem. 2. b.
1 Ille erat lux vera, quæ illuminat omnē hominē venientem in hunc mundum 24. b 316. a.
1 De plenitudine eius nos omnes accepimus. 26. b
1 Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. 39. b. 107. b. 163. b. 502. b.
1 Securis ad radicem arboris poſita eſt. 72. b.
1 Vox clamantis in deſerto. 88. a.
1 Verbum caro factum eſt. 161. a.
1 Quotquot autē eum receperunt, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. 252. b. 325. b. 356. a. 389 b.
1 Mundus eum non cognouit 310. a.
1 Lex per Moyſem data eſt, gratia et veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. 316. a.
1 Tu es filius Dei, tu es rex Iſrael. 399. b.
1 Omnia per ipſum facta ſunt. 426. a.
3 Niſi quis renatus fuerit ex aqua & ſpiritu ſancto. 514. b. 6. a. 524. a.
3 Nemo aſcendit ad cælum, niſi qui deſcendit de cælo. 14. b.
3 Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret. 29. a. 73 b.
3 Non miſit Deus filium ſuum vt iudicet mundū. 30. a. 116. b
3 Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita exaltari oportet filium hominis. 197. a. 220. a.
3 Spiritus vbi vult ſpirat. 394. a.
4 Aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. 384. b. 169. b. 310. a. 311. a.
5 Non quæro voluntatem meam 27. b. 28. a.
5 Erat Hieroſolymis probatica piſcina. 22. b.
5 Scrutamini ſcripturas. 45. b. 316. a. 507. b.
5 Quomodo vos poteſtis credere, quia gloriam ab inuicem accipitis? 103. a.
5 Pater non iudicat quenquam. 238. b.

5 Ego

5 Ego veni in nomine patris mei, & non accepiſtis me. 411.a.
5 Venit hora, & nunc eſt, quando omnes qui ſunt in monumentis, audient vocem filij dei. 394.b.
5 Procedent qui bona fecerunt in reſurrectionem vitæ. 395.a. 500.a.
6 Ego ſum panis viuus, qui de cælo deſcendi. 514 b
6 Quomodo poteſt hic nobis carnem ſuam dare ad manducandum? 70 b.
6 Qui manducat meam carnem, & bibit meũ ſanguinem, in me manet, & ego in eo. 71.a.
6 Operamini cibum, qui non perit. 189.b.
6 Qui mãducat me, propter me viuet. 193.b. 514.b
6 Nemo venit ad me, niſi pater meus traxerit eũ. 392.b.
6 Caro mea vere eſt cibus. 461 a. 490.b. 504.a.
7 Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. 518.a.
7 Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. 168.a. 402.a.
8 Qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. 140.a. & 3 b. & 396.b.
8 Qui ſequitur me, non ambulat in tenebris. 143.a. 26.a.
8 Ego & pater vnum ſumus 31.b.
8 Qui eſt ex Deo, verba Dei audit. 50.a.
8 Vos ex patre diabolo eſtis. 166.b 252.b.
8 Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. 167.a.
8 Abraham exultauit vt videret diem meum, vidit, & gauiſus eſt 329.b. 343.a. 262.b.
8 Ego ſum lux mundi. 329.a. 316.a. 117.a.
8 Ille homicida erat ab initio 377.b.
8 Benedicimus nos, quia Samaritanus es, & dæmonium habes. 183 b.
8 Seruus non manet in domo in æternum. 511.b.
9 Vade, & laua in natatorio Siloi. 24 b. 442.a.
10 Fiet vnum ouile, & vnus paſtor. 400.a.
10 Ego ſum paſtor bonus. 362.a. 360.a. 33.a.
10 Et non rapiet eas quiſquam de manu mea. 4 a.
10 Ego ſum oſtium. 125.a. 185.a.
10 Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant. 112.a. 116.b. 435.a.
10 Bonus paſtor ponit animam ſuam pro ouibus ſuis. 499.a.
11 Ego ſum reſurrectio & vita. 142 b. 123 a. 355 b.
11 Cùm eſſet pontifex anni illius prophetauit. 2.b.
11 Quid facimus, quia hic homo multa ſigna facit? 153.a.
11 Lazare exi foras. 397.a.
12 Qui amat animam ſuam, perdet eam. 84.a.
12 Nunc iudicium eſt mundi. 116.q.
12 Princeps huius mundi eijcietur foras. 310.a.
12 Niſi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit. 379.b.
13 Ante diem feſtum paſchæ ſciens Ieſus quia venit hora eius 505.a.
13 Niſi te lauero, non habebis partem mecum. 17.a. 465.a.
13 Cùm dilexiſſet ſuos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. 121.b.
13 Cœpit lauare pedes eorum. 350.a. 480.b.
13 Mandatum nouum do vobis. 385.b.
13 Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. 468.b.
14 Ego ſum via, veritas, & vita. 26.a. 185.a. 435.a.
14 Sermonem quem audiſtis, non eſt meus. 27.b.
14 Pater maior me eſt. 31.b. 367.b.
14 Nemo venit ad patrem niſi per me. 39.a.
14 Non turbetur cor veſtrum. 43 a 432.b.
14 Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum 53.a.
14 Surgite, eamus hinc. 100 a. 476 a.
14 Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis. 119.a. 130.b. 397 b 400.b.
14 In domo patris mei mãſiones multæ ſunt. 416 a
14 Non vos relinquam orphanos. 533.a.
14 Ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis. 131.a.
15 Vos teſtimonium perhibebitis de me, quia ab initio mecum eſtis. 2.a.
15 Qui manet in me, & ego in eo. 12.b. 165.a
15 Vos non eſtis de hoc mundo. 310.a.
15 Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem. 373 b. 464.b.
15 Si manſeritis in me, & verba mea in vobis manſerint. 454.b.
15 Sine me nihil poteſtis facere 475.a.
16 Modicum & videbitis me. 55.b.
16 Non nouerunt patrem nec me. 69.b.
16 Triſtitia veſtra conuertetur in gaudium. 155.a. 321 b.
16 Expedit vobis, vt ego vadam. 121.b.
17 Ego te glorificaui ſuper terram. 112.a.
17 Opus conſummaui, quod dediſti mihi. 18.a.
18 Erat autem cum eis Petrus 8 b.
18 Regnum meum non eſt de hoc mundo. 69.a.
18 Calicem quem dedit mihi pater, non vis, vt bibam illum? 256 b.
19 Conſummatum eſt. 423 a 450 a.
19 Vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit ſanguis & aqua. 6.b.
20 Stetit Ieſus in medio diſcipulorum, & dixit eis: pax vobis 5.a 119.b.
20 Dominus meus & Deus meus. 27.b.
20 Accipite ſpiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, remittẽtur eis. 46.a. 461.b 500.b. 513.a
21 Hic eſt qui ſupra pectus domini in cœna recubuit. 32.a.
21 Paſce oues meas 56.b. 360.a. 499 a. 461.b.
21 Petre amas me? 377.b.

Acta Apoſtolorum.

1 Videntibus illis eleuatus eſt. 122 a.
1 Nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum. 99.a.
1 Et apparuerunt ſuper illos diſpertitæ linguæ tanquam ignis. 10.b.
2 Dum complerentur dies pentecoſtes. 474.a.
2 Factus eſt derepente ſonus de cælo tanquam venientis ſpiritus vehementis. 53 q.
2 Iudæi quoque & proſelyti, Cretes & Arabes. 278.b.
3 Pœnitemini, & conuertimini. 354 b.
7 Video cælos apertos, & filium hominis ſtantem à dextris Dei. 7.a. 481.a.
7 Dura ceruice & incircunciſi cordibus. 302.a.
9 Saule Saule quid me perſequeris? 374.a. 235 a.
13 Dedit illis Saul filium Cis virum de tribu Beniamin annis quadraginta. 2.a.
17 In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus. 120.a.

Epiſtola Pauli Apoſtoli ad Romanos.

1 Inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur. 11 a 428 a.
1 Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum. 25 a 84. a. 101.b.221 a.305.b.
1 Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum. 156. b, 92.b.
1 Sempiterna quoque eius virtus & diuinitas. 287.a.
1 Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum & quadrupedum. 100.b.300.a.
1 Repleti omni iniquitate, malitia, fornicatione. 412.b.
2 Secundum duritiam tuam, & impœnitens cor tuum. 6..a.
2 Deus reddet vnicuique ſecundum opera ſua 205. a.457.b.
2 Non vos metipſos defendentes. 275.b.
2 Non eſt apud Deum acceptio perſonarũ. 426. b.
2 Qui alium doces, teipſum non doces. 216.b 413.a
3 Propoſuit eum Deus propitiatorem per fidẽ. 130. b. 509.b.30.b.
3 Ex operibus legis non iuſtificatur omnis caro. 218.b.
3 Per legem cognitio peccati. 219 a.
4 Traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. 219.a.528.b.
5 Gloriamur in tribulationibus. 90.a.5.a.322.a.
5 Iuſtificati ex fide pacem habeamus. 191 b.
5 Charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris. 385.b.
5 Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum mors. 478.b.
6 An neſcitis quoniam cui exhibetis vos ſeruos ad obediendum? 104 a
6 In nouitate vitæ ambulemus. 127.b.
6 Non exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis. 253.a.345.b.
6 Stipendia peccati mors 337.a.
6 Liberati à peccato ſerui facti eſtis iuſtitiæ. 363.b.
7 Concupiſcentiam neſciebã, niſi mihi lex diceret: non concupiſces. 118 b.
7 Lex quidem ſancta 221.b.
7 Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? 397.a.
8 Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini. 2.a. 115. a.443 a.
8 Quis nos ſeparabit à charitate Chriſti? 98.b.194.a
8 Sapientia carnis inimica eſt Deo 97 b.
8 Miſit Deus filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati. 106.b.
8 Non ſecundum carnem ambulemus. 127.b.
8 Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. 255 a.519.b.
8 Prudentia carnis mors eſt. 192.b.301.a.
8 Si filii & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti 342.a.
8 Lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu. 363.b.
8 Ipſe ſpiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro. 525.a.
8 Qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis tradidit illum. 29 b 504.a.
8 Et de peccato damnauit peccatum. 496.a.
8 Omnis creatura ingemiſcit, & parturit vſque adhuc. 450.a.
9 Optabam ipſe ego anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis. 144 a.
9 Quem vult Deus indurat. 157.b.
9 Non enim omnes qui ex circũciſione ſunt Iſrael, hi Iſraelitæ. 366.a.
10 Sic in hoc tempore reliquiæ ſecundum electionẽ gratiæ. 8:.a.
10 Finis legis Chriſtus eſt, 107.b. 164.b.525.b.
10 Quomodo credent ei, quẽ non audierunt? 428.b
10 Noli altum ſapere, ſed time. 408.b.116.a.
11 Non ex operibus, alioquin gratia iam non gratia. 384.b.
11 Cæcitas ex parte contigit in Iſrael. 419.b.
12 Sicut in vno corpore multa membra habemus. 403 b.
12 Obſecro vos fratres per miſericordiã Dei, vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiã viuentẽ. 443.a 483.a
12 Rationabile ſit obſequium veſtrum. 483.b.
12 Nolite confirmari huic ſeculo. 435.b.
13 Curam carnis ne feceritis in deſideriis 443.a.
13 Reddite omnibus debita. 391.b.512.b.
13 Induimini dominum Ieſum Chriſtũ. 122 a.516.b
14 Omne quod non eſt ex fide, peccatum eſt 191.a. 315 b.
15 Debemus firmiores imbecillitates infirmiorum ſuſtinere. 84.a.
16 Deus autem pacis conterat Satanam. 445.b.

Epiſtola prima ad Corinthios.

1 Chriſtus factus eſt nobis ſapientia, iuſtitia, & ſanctificatio. 14.a.366.b.444.a.
1 Quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus. 312.a.
1 Nos prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, gentibus autẽ ſtultitiã. 431.b.
2 Sapiẽtiam loquimur inter perfectos. 124 a.468 a
2 Spiritus omnia ſcrutatur, etiã profunda dei. 394 a
3 Tanquam paruulis in Chriſto lac vobis potum dedi 467.b.
3 Omnia veſtra ſunt, vos autem Chriſti. 86.b.
3 Sapientia huius mundi ſtultitia eſt apud Deum. 292.b.
3 Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, niſi quod poſitum eſt. 401.a.
3 Vt ſapiens architectus fundamentum poſui 427 a
4 Quid vultis in virga veniam ad vos, an in charitate. 90 b.
4 Laboramus operantes manibus noſtris. 251.a.
4 Quid habes, quod non acceperis? 310.b.
4 Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Dei. 461.b.
5 Si is qui frater nominatur, & fornicator aut auarus. 8.b.
5 Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. 504.b.
5 Modicum fermentum totam maſſam corrũpit. 495.b.
6 Qui adhæret Deo vnus ſpiritus eſt, 12.b.120.a. 170.b.452.b.
6 Glorificate & portate Deum in corpore veſtro. 26.a.
6 Empti enim eſtis pretio magno. 86.b 302.b 482. b
6 Qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtantur. 332.b.

6 In omnibus exhibeamus nos metipſos ſicut Dei miniſtros.179.a.343.a.
7 Præterit figura huius mundi.37.a.474.b.
7 Circuncisio nihil eſt,& præputiũ nihil eſt. 218. b.
8 Scientia inflat,charitas ædificat.216.b.404.b.
9 Sic pugno non quaſi aerem verberans.15.b.166.a
9 Væ mihi,ſi non euangelizauero.58.a.
9 Caſtigo corpus meũ,& in ſeruitutẽ redigo.342.b
9 Diſpenſatio mihi credita eſt.461.b.
9 Quis militat ſuis ſtipendiis vnquam.528.b.
9 Omnibus omnia factus ſum.124.a.
9 Sic currite,vt comprehẽdatis.18.b.
10 Omnes mare tranſierunt, & omnes ſub Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari.6 a.
10 Si nos vtique iudicaremus,non vtique à domino iudicaremur.198.b.
10 Petra autem erat Chriſtus.185.a.269.b.
10 Vide Iſraelem ſecundum carnem.366 a.
10 Vnus panis & vnum corpus multi ſumus.403.b.
10 Quicunque manducauerit,& biberit calicem domini indignè 490.a.
12 Alis per ſpiritum datur prophetia.2.b.
13 Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate. 35. a.
13 Charitas non quærit quæ ſua ſunt,54.b.
13 Charitas non inflatur,non eſt ambitioſa.66 b.
13 Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam.191 b.392.a.437.b.
15 Corrumpunt bonos mores colloquia praua.8.b.
15 Ego ſum minimus Apoſtolorum.45.b.
15 Primus homo de terra terrenus.370 a.
15 Non ego autem,ſed gratia Dei mecũ.60.b.376. b.
15 Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt. 418 a.
15 Alia claritas ſolis,alia claritas lunæ.430.b.
15 Sicut portauimus imaginẽ terreni,portemus imaginem cæleſtis.435.b.
16 Salutate in oſculo ſancto.5.b.
16 Non dormiamus ſicut cæteri.24.a.

Epiſtola ſecunda ad Corinthios.

1 Sicut ſocij paſſionum eſtis,ſic eritis & conſolationum.155.a.342.b.
1 Hæc eſt gloria noſtra, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.438 a.
1 Pater miſericordiarum,& deus totius conſolationis.11.a.41.b.76.b.223.b.
3 Epiſtola noſtra vos eſtis.131.b.
3 Litera occidit,ſpiritus viuificat.154.b.
3 Vbi autem ſpiritus Domini, ibi libertas. 363. b. 424.b.
3 Non ſumus ſufficientes cogitare aliquid ex nobis, quaſi ex nobis.376.b.
3 Reuelata facie gloriam domini ſpeculantes,in eã dem imaginem transformamur.12.b.464 a.
4 Licet is qui foris eſt, noſter homo corrumpatur. 342.b.
4 Semper mortificationẽ domini noſtri Ieſu Chriſti in corpore noſtro circunſerentes.308.b.
4 Deus qui dixit de tenebris lumen ſplendeſcere. 376.b.
5 Dum ſumus in corpore, peregrinamur à Domino.89 b.
5 Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis peccatum fecit.107.a.496.a.
5 In hoc ingemiſcimus habitationem noſtram 109 a 450.b.
6 Nolite iugum ducere cum infidelibus 8.b.
6 Per arma iuſtitiæ à dextris,& à ſiniſtris.66.a.
6 Vos eſtis templum Dei viui 413 a.79 a.
6 Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur.421.a.
8 Scitis gratiam domini noſtri Ieſu Chriſti, qui cũ diues eſſet,&c.29.a.69.a.
10 Arma militiæ noſtræ nõ carnalia ſunt.65.a.166.a.473.b.
10 Satanas transfigurat ſe in angelum lucis. 143. b.
10 Inſtantia mea cotidiana, & ſolicitudo omnium eccleſiarum.211 a.
10 In captiuitatem redigentes intellectum in obſequium Chriſti.508.b.
11 Transfigurat ſe in angelum lucis.504.b.
12 Placeo mihi in infirmitatibus meis.362.b.
12 Quis infirmatur,& ego non infirmor?66.b.
13 Ideo princeps iuſtitiam colit & exercet,& prudẽtia munitur.5.b.

Epiſtola Pauli Apoſtoli ad Galatas.

1 Continuo non acquieui carni & ſanguini.58.a.
1 Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus nõ eſſem.350 a.
2 Qui videbantur columnæ eſſe,mihi dextras dederunt.31.a.
2 Nec aliquando fuimus in ſermone adulationis. 141.b.
2 Ex operibus legis non iuſtificatur omnis homo. 218 b.
3 Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato.218 b.
3 Quoniam autem in lege nemo iuſtificatur apud Deum manifeſtum eſt.355.a.
3 Non dicit in ſeminibus quaſi in multis, ſed quaſi in vno.323.a 382 a.
3 Quicunque in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.479.a.524.a.
3 Lex pædagogus noſter fuit.525.b.
4 Timeo vos,ne fortè ſine cauſa laborauerim in vobis.265.a.
4 Miſit Deus filium ſuum factum ex muliere,factũ ſub lege.302.b.329.b.
4 Non ſumus ancillæ filij,ſed liberæ.396 b. 424.b.
4 Miſit Deus ſpiritum filij ſui in corda veſtra.511.b
5 In Chriſto Ieſu nec circuncisio aliquid valet, nec præputium,ſed fides,quæ per charitatẽ operatur. 191.b.
5 Modicum fermentum totam maſſam corrumpit. 253.a.
5 Non efficiamini inanis gloriæ cupidi 213.b.
5 Si circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. 302.b.
5 Spiritu ambulate.355 b.
5 Vos in libertatem vocati eſtis fratres.363.b.
5 Qui autem ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt.15.b 443.b.
6 Mihi autẽ abſit gloriari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti.5.a.
6 Ego ſtigmata domini noſtri Ieſu Chriſti in corpore meo porto.108.a. 508.b.
6 Alter alterius onera portate.200.b.
6 Dum tempus habemus,operemur bonum.440.a

6 Si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto. 512.a.

Ad Epheſios.

1 Benedictus Deus, & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti. 378 b.
2 Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum. 398.b 313.b.75.b 521.a.
2 Vos eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici dei fundati ſupra fundamentum. 401.a.
2 Vos qui aliquando eratis longè, facti eſtis propè. 423.a.
2 Iam non eſtis hoſpites & aduenæ. 523.b.
4 Nolite contriſtare ſpiritum ſanctum dei, in quo ſignati eſtis. 107 a.
4 Renouamini ſpiritu mentis veſtræ. 207.a.
4 Deponite vos ſecundum priſtinam conuerſationẽ hominem veterem. 302.a.
4 Vnus Deus, vna fides, vnum baptiſma. 529.a.
5 Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. 124.b.310.a.
5 Creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus. 403.b.
6 Gladius acutus verbum Dei. 313.b.
6 Induite vos armaturam Dei. 414.a. 163.a.
6 Rectores tenebrarum harum. 310.a.

Ad Philippenſes.

1 Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. 38 b. 451.a.
2 Omnia facite ſine murmurationibus & hæſitationibus. 7.b.
2 Exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens. 98.a. 194.a.
2 In ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. 98.a.
2 Humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem. 15.a. 466 a.
3 Conuerſatio noſtra in cælis eſt. 449.a. 89.b. 98.b. 269.b.
3 Quæ quidem retro ſunt, obliuiſcens. 18.b.387.b. 465 b.509.b.
4 Dominus prope eſt, nihil ſoliciti ſitis. 307.a.
4 Quorum nomina ſunt in libro vitæ. 335.b.

Ad Coloſſenſes.

1 In Chriſto Ieſu ego laboro. 15.b.
1 Pacificans per ſanguinem crucis eius. 129.b.
2 Nemo vos iudicet in cibo aut potu. 507.b.
3 Quæ ſurſum ſunt, quærite. 20.b 363.a.
3 Vita veſtra abſcõdita eſt cum Chriſto in deo. 76 a
3 Mortificate auaritiã, quæ eſt idolorũ ſeruitus. 93.a
3 Expoliantes veterem hominem cum actibus ſuis. 107.a.370.a.
3 Induite vos ſicut electi Dei. 492.a.224.a
3 Super omnia autem charitatem habete. 452.b.

Ad Theſſalonicenſes prima.

4 Nõn contriſtemini de dormientibus, ſicut cæteri qui ſpem non habent. 303.a.
5 Dies domini ſicut fur in nocte, ita veniet. 416.a.

Ad Theſſalonicenſes ſecunda.

2 Tunc reuelabitur ille iniquus, quem dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui. 431.a.
2 Filius perditionis. 411.a.
3 Si quis non vult operari, non manducet. 499.a.

Ad Timotheum prima.

1 Finis præcepti eſt charitas. 436 a.
2 Vult omnes homines ſaluos fieri. 266. a. 203. b. 340.b.
3 Oportet epiſcopum irreprehenſibilem eſſe. 361 a.
3 Domus dei columna & firmamentum veritatis. 378.a.
3 Qui epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat. 499 a.
3 Vt ſcias quomodo te oporteat in domo Dei conuerſari. 377.b. 423 a.
4 Argue, obſecra, increpa, in omni patientia & doctrina. 319.a.361 .b.
5 Peccantes coram omnibus argue. 361.b.
5 Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni habentur. 528.b.
6 Radix omnium malorum eſt cupiditas. 103 a.
6 Qui diuites fieri volunt in hoc mundo, incidũt in tentationem, & laqueum diaboli. 181.a 180.a.
6 Habentes alimenta, & quibus tegamur, iis contẽti ſimus. 417 b.493 a.

Ad Timotheum ſecunda.

2 Vt reſipiſcant à diaboli laqueis. 3.b.
2 Non coronabitur, niſi qui legitimè certauerit. 439 a.
2 Si ſuſtinebimus, & conregnabimus 342.b.
3 Qui piè volunt viuere in Chriſto, perſecutionem patientur. 257.a 5.a.
3 Multi ſpeciem pietatis habentes, virtutem eius abnegantes 8.b. 143 b.
3 Omnis ſcriptura diuinitus inſpirata vtilis eſt ad docendum. 49.b.350 b.
4 Tu verò vigila, in omnibus labora, opus fac euangeliſtæ. 15 b.180.b.469 b.
4 In reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ. 459.a 206.b.
4 Prædica verbum, inſta opportunè 243.a.
4 Erit tempus, cùm ſanam doctrinam non ſuſtinebunt. 358.a.418.b.

Epiſtola ad Titum.

1 Cretenſes ſemper mendaces. 142.b.
3 Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſaluos nos fecit. 11.a.391.b.
3 Apparuit benignitas & humanitas ſaluatoris noſtri Dei. 29.a. 388.a.

Epiſtola ad Philemonem.

1 Sine conſilio tuo nihil volui facere. 205.b.

Epiſtola ad Hebræos.

1 Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius. 22.a 446.a.
1 Omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus. 326.a.
2 Vt per mortem deſtrueret eum, qui habebat mortis imperium. 496.a.
4 Non habemus pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris. 65.b.
4 Feſtinemus ingredi in illam requiem. 166.b.145.b
4 Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius. 353.b 28 a.45.a.
5 Cum lachrymis & clamore valido. 47.a. 109.a. 442.b.

7 Lex nihil ad perfectum adducit. 218.b.329.a.
9 Vbi eſt enim teſtamẽtum, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris. 173.a.325.b.
9 Peramplius & perfectius tabernaculum nõ manu factum, & cæt. ſed per proprium ſanguinem, &c. 448.a.
9 Omnia penè in lege ſecundum ſanguinem mundabantur. 504.b.
10 Lex vmbram habet futurorum bonorum. 83. b. 173.b.
10 Teneamus ſpei noſtræ confeſſionem indeclinabilem. 352.b.
11 Acceſſiſtis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis. 530.a.
11 Alij verò ludibria & verbera experti. 4.b. 264.b.
11 A longè eas aſpicientes & ſalutantes. 145.b.
11 Sine fide impoſſibile eſt placere Deo 315.a 218.b 191.a. 224.a.
11 Fides eſt ſubſtantia rerum ſperandarum, argumẽtum non apparentium. 448.b.
11 Iuxta fidem defuncti ſunt omnes iſti. 523.b.
12 Quem diligit dominus caſtigat. 175.b. 223. b. 22. b. 5.a.
12 Curramus ad propoſitum nobis certamen. 64 b. 26.a. 255.b
12 Remiſſas manus, & ſoluta genua erigite. 17.a. 91.b
12 In diſciplina perſeuerate 18.b.
13 Non habemus hic ciuitatem manentem. 388.b.

Iacobi Apoſtoli epiſtola.

1 Peccatum cum conſummatũ fuerit, generat mortem. 198.b.337.a.394.b.
1 Eſtote factores verbi, non auditores tantùm. 53.a. 17.b.
1 Beatus vir qui ſuffert tentationem. 65.a.
1 Accipiet coronam vitæ. 255.a.
1 Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. 462.b.
1 Omne datum optimum, & omne donũ perfectũ deſurſum eſt. 50.b. 520.a.
2 Fides ſine operibus mortua eſt. 17.b. 392.a.
2 Iudicium ſine miſericordia ei, qui non fecerit miſericordiam 163.b. 95.b.
2 Videtis quòd ex operibus iuſtificatur homo 392.a
3 Ex ipſo ore procedit benedictio & maledictio. 142.a.
4 Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiã. 194.a 10 a. 298.a.
4 Amicitia huius mũdi inimica eſt deo 117.b. 255.a

Epiſtola prima Petri Apoſtoli.

1 Non corruptibilibus auro & argento redẽpti eſtis 14.a. 86.b. 302.b 482.b.
1 Vt probatio fidei veſtræ multò pretioſior ſit auro. 213.a.
2 Conuerſi eſtis nunc ad paſtorem animarum veſtrarum. 367 a.
2 Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter dominum. 596.b.
4 Tempus eſt vt incipiat iudiciũ à domo dei. 110.b.
4 Charitas operit multitudinem peccatorum. 185.b 516.b.
5 Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. 10.a.
5 Sobrij eſtote, & vigilate. 24.a. 65.a.
5 Tanquam leo rugiens circuit quærens quẽ deuoret. 159.b. 361.b.
5 Humiliamini ſub potente manu Dei. 194.b.
5 Omnem ſolicitudinem veſtram proijcientes in Deum. 307 a.

Epiſtola ſecunda Petri.

2 A quo quis ſeparatus eſt, huius ſeruus eſt. 104.a.

Epiſtola prima Ioannis Apoſtoli.

1 Sanguis Ieſu Chriſti filij dei emundat nos. 482.b.
2 Ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris. 30.a. 130. b. 509.b.
2 Mundus tranſit, & concupiſcentia eius. 74 b.
2 Nolite diligere mundum, nec ea quæ in mundo ſunt. 37.a. 332.b.
2 Si quis diligit mundum, non eſt charitas patris in eo. 117.b.
3 Qui non diligit, manet in morte. 181 a. 315 a.
3 Qui odit fratrem ſuum, homicida eſt. 373.a.
4 Deus charitas eſt, & qui manet in charitate, in deo manet 12.b.
4 Miſit deus filium ſuum propitiationem. 130.b.
4 Qui non diligit fratrem ſuum, quem videt. 181.a.
4 Perfecta charitas foras mittit timorem. 432.a.
4 Qui manet in charitate, in deo manet, & Deus in eo. 452.b.
5 Mundus totus poſitus eſt in maligno. 138.b. 301. a. 460.a.
5 Tres ſunt qui teſtimonium dant in cælo. 259 a.

Epiſtola tertia Ioannis Apoſtoli.

1 Cooperatores ſumus veritatis. 60.b.

Epiſtola Iudæ.

1 Væ illis qui in viam Cain abierunt. 330.b.

Apocalypſis beati Ioannis Apoſtoli.

1 Dilexit nos, & lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo. 39.b. 17 a. 255.a.
1 Ego ſum alpha & omega. 107.b.
1 Vidi in medio ſeptem candelabrorum ſimilẽ filio hominis. 114.b.
2 Tanquam vas figuli confringentur. 535.b.
2 Eſto fidelis vſque ad mortem. 191.b.
2 Memor eſto vnde excideris, & age pœnitentiam. 227.a.
3 Nomen habes quòd viuas, & mortuus es. 2.a.
3 Collirio vnge oculos tuos. 37 b.
3 Suadeo tibi emere à me aurum ignitum. 169. b. 119 b. 245.a.
3 Ego quos amo, arguo & caſtigo. 175.b. 223. b.
3 Ecce ſto ad oſtium & pulſo. 488.b. 205.a.
4 Poſt hæc vidi, & ecce oſtium apertum in cælo. 487.a. 6.b.
5 Vicit leo de tribu Iuda. 14.b. 49 a.
5 Qui aperit & nemo claudit. 45.b.
5 Ecce in medio throni & quatuor animaliũ. 524.a
7 Ex tribu Iuda duodecim millia ſignati. 107.a.
7 Hi ſunt qui venerũt de tribulatione magna. 155.a
8 Audiui vocem vnius aquilę volantis per medium cæli. 187.b.
8 Væ væ væ habitantibus in terra 89.b.
8 Septem angeli qui habebant ſeptem tubas. 404.a
10 Et iris in capite eius. 10.a. 30. b.
12 Mulier amicta ſole, & luna ſub pedibus eius, & in

capite

capite eius corona duodecim ſtellarum. 167.b
14 Hi empti ſunt ex hominibus 86.b.
14 Beati mortui qui in domino moriuntur. 127. b. 505 a.
17 Aquæ quas vidiſti, populi ſunt. 189.a 261.b 329. a. 339.b.
18 Fugite popule meus de medio Babylonis. 166. a.
18 Quantum glorificauit ſe, & in deliciis fuit. 334 b. 342.a.
20 Et libri aperti ſunt. 46 b.
20 Qui non eſt ſcriptus in libro vitæ, miſſus eſt in ſtagnum ignis. 114 a.
20 Hæc eſt mors ſecunda 337 a.
21 Ego ſitienti dabo de fonte aquæ vitæ gratis. 169.b 189.b. 384.b.
21 Erunt in ſtagno ardente ignis. 198. b.
21 A Deo paratam ſicut ſponſam ornatam viro ſuo. 280.a.
21 Ecce tabernaculum Dei cum hominibus. 402. a. 476.a.
21 Qui loquebatur mecum, habebat menſuram arũdineam auream 429 a.
21 Ciuitas in quadro poſita eſt. 433 a.
21 Et habebat ciuitas hæc murum magnum & altũ. 433 b. 468.b.
21 Vidi ciuitatem ſanctam Ieruſalem nouam. 402 a 530.a.
21 Abſterget Deus omnem lachrymã ab oculis ſanctorum. 536.a.
22 Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc. 59.b.
22 Qui audit dicat: veni. 351.a.
22 Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc. 392.a.

Explicit index autoritatum ſacræ ſcripturę.

RERVM MEMORABILIVM ET HEBRAISMORVM, AC SENTENTIARVM OMNIVM IN HISCE COMmentariis obſeruatu dignarum, index abſolutiſsimus.

Numerus indicat paginam, A. priorem columnam, B. poſteriorem.

AAron & Moyſes in quo peccauerunt apud aquas contradictionis. 522.b. cum ſequentibus.
Aaron in ſpiritualibus, Moyſes in temporalibus præfecti erant. 501.a.
Aaronis veſtes quæ fuerint. 123.b.
Aaronis filij combuſti fuerunt. 255.a.
Aaronis pietas & feruor. 144.a.
Aaronis ſacerdotium fuit abrogatum. 491 b.
Aaronis virga fuit crucis figura 481.a.
Abrahami ſacrificium explicatur. 481.b.
Abraham muſcas abigere quid ſit. 20 b.
Abſalonis nomine noſter appetitus ſignificatur. 25.b.
Abſalon capillis ſuſpenſus quid ſignificet. 74. b.
Abſolonis interitus. 74.b.
Abiathar fuit de ſummo ſacerdotio deiectus. 443.b.
Abſconditi appellantur iuſti. 76.a.
Abſtinentia laudatur 178.a.b.
Abyſſus eſt aquarum multitudo. 283.b.
Abyſſi nomine calamitas ſignificatur. 283.b.
Abyſſus quid ſit. 329.a.
Abietis nomine quid ſignificetur. 330 a.
Abimelech idem eſt quod pater meus rex. 285.b.
Abimelech nomenclatura regum Palæſtinæ, 285.b.
Acteonis fabula. 147.a b.
Achares quid ſignificet. 33.b.
Academicorum ſecta 292.b.
A comentariis quid ſit. 317.b.
Achæi regis Lydiæ interitus. 332.b.
Acus nauigatoriæ natura. 64 a.
Acceptio perſonarũ non eſt apud Deũ. 389.b. 426.b.
Acceptio perſonarum reprehenditur. 430.b. 367.b.
Actionum altera eſt animæ, altera corporis. 478.a.
Adam quo menſe, & quo die fuit creatus. 3.b.
Adam quare ſibi nomen non impoſuit. 47.a.b.
Adam dormiens fuit Chriſti figura. 140 a.
Adam non fuit in paradiſo creatus. 304.a.
Adam tegebat peccatum ſuum. 198 a.
Aduentus Chriſti in mundum 29.a.
Aduentus Chriſti in miſericordia 112.a.
Aduentus Chriſti duo, primus in humilitate, ſecundus in maieſtate. 116.b. 117.a.
Adamantis natura. 4. b. 5.a. 40.b. 52.a.
Adamas virum iuſtum ſignificat, ibidem. 5.b.
Adonis quis fuerit. 102.b
Adulator deſcribitur. 147.b. 141.a.b.
Adulator ſignificatur melle. 141.a.
Adulator comparatur ſpeculo. 141.b.
Adulatio perniciosa. 141.a 350.a.
Adulationes ſunt cantus ſyrenarum. 141.b.
Adhærens Deo vnus ſpiritus eſt. 120 a.
Aegyptios omnes captiuos fuiſſe quid ſignificet. 4.a.
Aegyptij per caput bouis intelligebant laborẽ. 121.a.
Aegypti nomine mundus ſignificatur. 210.b.
Aegypti rex vocatur draco. 310.a.
Aethiopia vbi ſit. 319.b.
Aelamitæ qui ſint, & vnde vocantur. 343.a,b.
Aeris natura 426.b.
Aeris & ſtanni nomine ſignificatur hypocryſis. 144.b
Aeneus quare fuit ſerpens Moſi. 17.a. 426.b.
Aequalitas vera quæ ſit. 430.b.
Aequitas eligenda eſt. 5.a.

Aequitas Dauidis.317.a.
Aetæ regis hiſtoria.57.b.
Aenigma quid ſit.187.a.
Aedificia impiorum terrena ſunt.146.b.
Aetas aggrauat peccatum.152.a.
Aeternitas Dei.268.b.
Aeternum quid ſignificet in ſcriptura.184.a.
Afflictionis vtilitas.22 a.41.b.67.b.88.b.256.b.89.a 155.a.154 b.301.a.
Affectus & paſſiones cadunt in ſapientem.266.b.
Affectus nimius vituperatur.459.b.460 a.
Affectus noſtri nomine pedum ſignificantur.465 b.
Affectus diuerſi deſcribuntur.38.b.
Agnus occiſus Chriſtum adumbrabat.514.a.b.107 a 107.b.
Agnus dicitur Chriſtus.ibidem.& 89.b.
Agnus paſchalis figura euchariſtiæ.184.b.
Alæ ſignificant Dei verba.15.a.
Alarum nomine virtutes ſignificantur.15.a.
Alæ ſignificant contemplationem.17.b.
Alæ duæ ſunt intellectus & affectus.27.a.
Altare holocauſti oleo vngebatur.180.b.
Altare holocauſti fuit crux Chriſti.480 b.
Alimentum animæ quod ſit.189.b.
Alexander vocatus Nabuchodonoſor.286.a.
Alexandri magni crudelitas.286.a.b.
Alexander templum dei veneratus eſt 286 a.
Alexandri apophthegma.298 a.
Alexandri interitus.239.a.b.
Alexandri edictum.298.a.
Alexandria emporium Aegypti.323.b.
Alchimia cœleſtis.409.a.
Albanorum hominum natura.331.a.
Amor proprius obtenebrat mentem.139.a.19.a.b.
Amor proprius.84 a.
Amor dei ignis eſt.21.b.
Amor dei & mundi maximè differunt.255 a.
Amores duo conſtituerunt duas ciuitates.21.b.
Amor mundi deſcribitur ibidem.& 460.a.
Amor comparatur chryſolito.119.b.
Amor dei eſt aditus ad cœlum.255.b.
Amor deordinatus reprehenditur.460.a.
Amor ligat.224.b.
Amicus fictus cum torrente comparatur.86.a.
Amicus fictus ſimilis eſt vmbræ.86.a.
Amicus deſcribitur.86.a.
Amicus mundi eſt inimicus dei.517.b.
Amici non poſſunt eſſe nefarij.253.b.
Amicus eſt alter idem.320.a.
Amicitia cognoſcitur ex aduerſitate.86.a.
Amicitia euertitur adulatione.148.a.
Amicitia inter impios eſſe non poteſt.254.a.
Amicitia ficta, ibidem.
Amicitia cum quibus habenda.135 a.
Amicitia quid ſit?320 a.
Ambulare in mandatis quid ſit.355.a.
Ambulare in veritate quid ſit.208.a.
Amorrhæus dicitur pater Iudæorum.176.b.
Ammon ciuitas Arabiæ.571.b.
Amedæi Sabandiæ encomium.94 a.
Amon ſonat populum mœroris.272.a.
Animalia ſancta quid ſignificent.13.b.
Animalia Ezechielis imitari debemus.16.a.
Animal Ezechielis quare viſum fuerit numero quaternario.15.b
Animalia Ezechielis diuerſa ſunt ab animalibus Apocalypſis.15.b.
Animalculi ephemeri natura.253.b.
Animæ mors quæ ſit.394.b.2.a.198.a.b.
Animam portare in manibus quid ſit.52.a.b.
Anima accipitur pro homine.77.b.
Animarum immortalitas.214.b.148.b.
Anima noſtra altare dicitur.481.a.
Animã eſſe immortalem etiam philoſophi cognouerunt.148.b.
Animæ alimentum.189.b.
Animum poſtulat à nobis Deus.320.b.
Animus à ſenſibus reuocandus eſt.475.a.
Anima noſtra cum luna comparatur.475 a.
Annus quo menſe olim incipiebat.3.a.
Annus à nouilunio incipiebat.3.a.
Annus iobilei quando incipiebat.424.b.
Annus remiſſionis quis ſit 515.a.
Annus apud Iudæos triplex.425.a.
Anaxagoras conſtituit duo principia.6.a.
Angelórum ordines ſunt nouem.13.a.b.
Angelorum felicitas.304.a.
Angeli appellantur ignis.304.a.
Angeli peccatum.305.a.
Angelis malis dona naturæ manſerunt.305 a.
Angeli ſunt nuntij dei.326.a.
Angelus quid ſignificet 326.a.
Antichriſti impietas & interitus.410.a.418.b.
Antichriſtus erit de tribu Dan.419 b.
Antichriſti vita & mors.411.a.405.a.
Antichriſti membra & ſectatores 405.a.b.
Antichriſto dabitur angelus.411.a.
Antichriſti nomina 411.a 405.a.
Antichriſti prædicatio quamdiu durabit.415.b.
Antichriſti ſepultura.416.b.
Antiſthenis apophthegma.512.a.
Andreæ & Petri vocatio.311.a.b.
Apoſtoli quibus armis erant induti.43.a.
Apoſtoli vocantur nubes.227.b.
Apoſtolorum gloria.389.b.
Apoſtoli vocantur columnæ.444.b.
Apoſtoli omnibus in rebus figurati.469.b.
Apoſtolorum numerus.469 a.
Apoſtoli quare pauperes electi.469.a.
Aperire os quid ſit.44.a.
Aperienda ſunt peccata in confeſſione.60.a.
Apollo cur pingebatur puer.121.a.
Apoſiopeſis figura.198.a.
Appetitus domandi ſunt.508 b.
Appetitus latrones ſunt.268.a.
Aquilonis nomine quid intelligitur.10.a.b.454.a.
Aquæ quid ſignificent.473.b 384.a.339.b.
Aquæ ſignificant calamitates.10.a.4.a.283.b.
Aqua gratiam ſignificat.169.b.
Aquæ nomine ſignificatur doctrina.57.a.
Aquæ ſignificationes variæ.329.a.b.168.a.b.
Aquilæ natura & acceptiones.121.b.187.b.
Aquilæ inſtauratio.131.a.
Arcus cœli in nubibus quid ſignificet.10.a.39 a
Arbor Iſmaelis eſt crux Chriſti.42.a.
Arbor vitæ crux Chriſti eſt.42.a.193.a.451.a.

Arbor

Arbor dicitur homo. 189.b. 164.b.
Arma ſpiritualia deſcribuntur. 67.b. 453.b.
Arca Noe fuit figura eccleſiæ. 130.b.
Arca teſtamenti adumbrabat eccleſiam. 130.b.
Arca fœderis velo cooperta quid ſignificet. 307.b.
Aries & vinea bellica inſtrumenta. 281.b.
Arcus Romæ 281.b.
Arſacidæ dicebantur reges Perſarum. 286.a.
Aradus inſula. 291.a.
Arabia triplex eſt 295.a.
Arbitrij liberi motus. 391.b.
Architectus dicitur Chriſtus. 427.a.
Arcana Dei non ſunt facilè referanda. 467.b.
Ariel eſt anima noſtra 481.b.
Ariel quid ſit. 480.b.
Arrogantis deſcriptio. 143.b.
Ariel figura crucis. 481.a.
Arietis nomine quid intelligatur. 484.a.
Argus plenus oculis quid ſit. 25.a.
Argentum quid ſignificet. 246.a.
Aſcenſio Chriſti. 99.a. 121.b.
Aſcendere ſuper labium quid ſit. 133.b.
Aſſueri regis æquitas. 317.b.
Aſylum noſtrum Deus eſt. 9.a.
Aſſyrij nomine intelliguntur dæmon. 330.b.
Aſſyrij euerſi à Chaldæis. 332.a.
Aſſyrij nomine intelligitur Lucifer. 336.a.
Aſſyriorum regnum. 398.a.
Aſperitas præſulum vitanda 358.b.
Aſcendere cogitationes quid ſit. 407.a.
Attritio poteſt eſſe abſque gratia 393.b
Audire idem aliquando quod intelligere. 136.b
Audire verbum dei nolunt impij. 80.a.
Aures cordis quæ dicantur. 136.b
Auditores concionatorum. 357.b.
Audiendi ſenſus eſt principium cognitionis. 429.a.
Auarus nunquam ſatiatur. 93.a
Auaritia peſſima. 247.a
Auro probatur homo. 91.b.
Auri nomine intelligitur ſcientia diuina. 429.a.
Auerſio à deo peſſima. 112.a.
Aurora dicitur virgo Maria. 487.a.

B

Baal gentium idolum colebatur à multis ex Iudæis. 100.a.
Baal quomodo appelletur. 100.a.
Baal eſt nomen vniuerſale ad omnia idola, ſed accipitur pro idolo particulari. 100.a.
Babylonis ſitus deſcribitur. 213.b.
Babylon appellatur mons peſtifer. 213.b.
Babylon metropolis Chaldææ. 138.a.
Babylon fuit à Semiramide condita. 138.a.
Babylonis deſcriptio. 196.a.
Babylon eſt mundus. 306.b.
Babylonis pondus grauiſſimum. 474.b.
Babylon eſt ciuitas, Babylonia tota regio. 138.b.
Babylonia quid ſignificet. 5.a.
Babylonia eſt regio Aſiæ maioris. 138.a.
Babylonia vnde dicta. 138.a.
Baptiſta Ioannes erat lucerna ardens & lucens. 22.a.
Baptiſmi figuræ. 6.a.b. cum ſequente.
Baptiſmus adumbratus in circuncisione. 184.b.
Baculus Iacob crucem Chriſti adumbrabat. 184.b.
Bætica eſt pars Hiſpaniæ. 293.b.
Baſan eſt regio trans Iordanem. 291.a.
Balaam vaticinium exponitur. 296.a.
Beatitudo in quo conſiſtit. 35.a.
Beatitudinis variæ opiniones. 35.b.
Beatitudines euangelicæ deſcribuntur. 444.b.
Benefacere debemus etiam ingratis. 42.b. 43.a.
Beneficentia amplectenda. ibidem.
Benoni filius doloris mei. 133.a.
Beniamin filius dexteræ. 133.a.
Byblis inſula. 296.b.
Binarius eſt imperfectus numerus. 15.a.
Biſariam ſumus in Deo. 120.a.
Bona opera debent igne torreri. 21.b.
Bona opera facta in gratia æternam gloriam merentur. 204.a.
Bona opera quomodo mortificantur. 204.b. cum ſequente.
Bona opera mortificata reuiuiſcunt. 204.b.
Bouis caput ſymbolum laboris. 121.a.
Boues in baſibus Salomonis quid ſignificauerint. 121.a.
Bouis nomine labor intelligitur. 121.a.
Bouis nomine quid intelligatur. 364.b.
Brachium domini dicitur Chriſtus. 391.a.
Brutus Romanus intellexit terram eſſe matrem noſtram. 421.b.
Bucephali proprietas. 315.a.

C

Cadere retrorſum quid ſit. 36.a.
Caduceum Mercurij iuſtitiam deſignabat. 5.b.
Caducei Mercurij interpretatio. 5.b
Cæſares & Auguſti dicebantur imperatores Romani. 286.a.
Cæremoniæ et ſacrificia legis veteris non durabant niſi vſque ad Chriſtum. 287.a.
Cæremoniæ legis ceſſarunt. 183.a.b. 385.b. cum ſequētibus.
Cæremoniæ eccleſiæ vtiles & ſalutares. 438.a. 489.b
Cæcitas infidelium oſtenditur. 100.b. 111.a
Cæcitas cordis. 136.a.
Cæcitas multorum deploranda. 138.b
Cæcitatis noſtræ cauſa non eſt Deus. 419.b.
Cæcitas Sedechiæ quid ſignificet. 24.b
Caiphas prophetauit, ſed non fuit vere propheta. 2.b
Captiuitas eſt duplex, nempe corporis & animæ. 3.b
Captus eſt omnis ſceleratus 352.b
Captiuitas animi deſcribitur. 336.a.
Captiuitas Babylonica mundi ſcelera ſignificat. 14.a
Captiuitas Babylonica quæ fuerit. 424.b.
Cain malè diuidebat. 21.a 320.b
Cain munera quare Deus non reſpexit. 21.a.
Caluinus hæreticus noſtri temporis 405.b.
Caluini hæreſis & impietas. 70.b. 92.b
Calumnia damnatur. 248.b
Calix Babylonis quid ſit. 256 b
Calix Ioſeph in ſacco Beniamin quid ſignificet. 257.a
Calicem bibere eſt calamitates ſuſtinere. 256.a.b.
Calamitas fructuoſa eſt. 67.b. 90.a
Calamitatis vtilitas. 159.a. 250.a. cum ſequētibus. 321.b 322.a.
Calamitas quibus rebus ſignificetur. 340.b.
Calamitas animum obnubilat. 325.a.

Calue-

Caluariæ mons fuit locus orationis. 21.a.
Cameli natura. 339.b.
Candelabrum aureum quid ſignificet. 598.b.
Cantharidis natura. 340 a.
Caput leonis ſymbolum eſt inundationis. 338.b.
Caput nudare erat doloris ſignum. 267.a.
Caput draconis eſt peccatum originale. 6.a.
Caput tondere quid ſignificet. 74.b.
Caput eccleſiæ Chriſtus eſt. 23.b.
Capillis quid ſignificetur. 74.a.
Carthago colonia Tyri. 279.b.
Carbunculus quid ſit. 124.a.
Caro inimica eſt animæ 443 b.
Caro capitur pro homine. 228.a.
Caro coercenda eſt vt equus effrænatus. 142.a.
Caro caſtiganda & crucifigenda eſt. 443 a.
Caro eadem & viua eſt, & mortua 443.a.
Cardinalium virtutum definitiones, 13 a.b.
Caſtigatio nos docet in Dei cognitionem. 90.a.
Caſtigatio Dei miſericordia eſt. 203.b.
Cauſæ & effectus in rebus naturalibus & ſpiritnalibus 452.b. 157.a.
Cauſa prima omnium cauſarum eſt Deus. 205.a.
Caudam nigram habentia guſtanda non eſſe, ſymbolum erat Pythagoræ. 143 b.
Celebritas & nobilitas generis vtilis. 351.b.
Cedrus accipitur pro homine potente. 328.b.
Cerethæi qui ſint. 278.a.b.
Centrum noſtrum Deus eſt. 475.a 387.a.
Centrum ſuum omnia appetunt. 475.a. 387.a.
Ceti & draconis nomine quid ſignificetur. 339.a.
Cecropidæ dicebantur reges Athenienſium. 286.a.
Cethæa mater Iudæorum cur dicatur. 176.b. 160.b.
Cham filij & ſucceſſores. 293 a.b.
Character baptiſmi indelebilis. 107.b.
Charitas in hac vita non eſt ſine fide. 437 a.
Charitas dicitur aurum. 169.b.
Charitas fraternitatis explicatur. 464 b.
Charitas dicitur pallium. 122.a.
Charitatis officium eſt vnire 452.b.
Chaldæorum imperium quondam diuiſum ab Aſſyriis poſtea coniunctum 332.a.
Cherub quid ſit. 120.b.
Cherubim in arca ſunt duo teſtamenta. 130.b.
Cherubim tegebant propitiatorium. 107.a.
Cherub idem eſt quod ſcientiæ plenitudo. 13.a 451.b
Chobar fluuius quomodo vocetur nunc. 5.a.
Chobar baptiſmum deſignat. 6.a.
Chobar quid ſignificet. 474.b.
Chriſtus eſt verus Deus & verus homo. 13.a. 14.a. 367.a.
Chriſtus quare comparatur Samaritano. 11.a
Chriſtus ſignificatur quatuor animalibus. 13.b. 14.a.
Chriſtus nos redemit à Babylonica captiuitate. 14.a.
Chriſti incarnatione fuerunt terrena cum cæleſtibus coniuncta. 14.a.
Chriſtus eſt rex. 14 a b. 15.a.
Chriſtus dicitur leo. 14 a.
Chriſtus dicitur vitulus. 14.b.
Chriſtus figuratus fuit in Melchiſedech. 14.b. 116.a.
Chriſtus dicitur aquila. 14.b.
Chriſti aſcenſio. ibidem.
Chriſti incarnatio. 15.a.
Chriſti paſſio. 15 a.b.
Chriſti reſurrectio. 15.a b.
Chriſtus aſcendit in cælum. 15 a.
Chriſti celeritas in mundi redemptione. 16.b.
Chriſtus eſt finis noſter. 20.b.
Chriſtus debet eſſe ſcopus noſter. 20.b. 66.a.
Chriſti amor erga nos 21.a.b.
Chriſtus eſt raptor eccleſiæ. 23.b.
Chriſtus Deus eſt. 27 a.b.
Chriſti humanitas. 27.b.
Chriſti paupertas. 29.a. 180.b. 69.a.
Chriſtus cur natus eſt in paupertate 29.a.
Criſti amor erga Ioannem euangeliſtam. 32.a.
Chriſtus peccata noſtra tollit 39 b.
Chriſtum ſemper debemus intueri. 66 a.
Chriſtus protector noſter. 66.a.
Chriſti triumphus. 69.a.
Chriſtus redemptor animarum 69.a.
Chriſtus eſt agnus. 107.b.
Chriſtus eſt frumentum. 70.b. 71 a.
Chriſtus eſt vera pax. 75.b.
Chriſtus duas habet naturas, diuinam & humanam. 98 a.
Chriſtus ſacerdos. 106.b. 114.a. 14.b. 479.a 491.b.
Chriſtus eſt tau. 107.b.
Chriſtus eſt finis legis. 108 a.
Chriſto ſignati ſaluantur. 107 b.
Chriſtus eſt ſignum. 108.a.
Chriſti manſuetudo. 108 b.
Chriſti natiuitas. 112 a.
Chriſti regnum. 114.b. 129.b.
Chriſtus ad quid venit. 116.b.
Chriſtus eſt arbor vitæ. 193.b.
Chriſtus fuit multis in rebus figuratus. 112.b. 140.a.
Chriſtus eſt oſtium, paſtor, propitiatio. 122 b.
Chriſtus vocatur oriens. 369.b. 135.a.
Chriſtus eſt propitiator noſter 509 b. 114.a.
Chriſtus in medio diſcipulorum. 135.a.
Chriſtus venit. 381.a.b. 138 b.
Chriſtum ſequi debemus. 143 a.b.
Chriſtus promiſſus in lege. 192.b.
Chriſtus ſcopus prophetarum. 192.b. 316.a. 382.b.
Chriſtus flos campi. 193.a.
Chriſtus eſt diuina circumferentia. 194.b.
Chriſti humilitas. 194.a.
Chriſtus paſtor. 366.a. 288 b.
Chriſtus lapis. 288.b 406.a.
Chriſtus eſt agnus. 302.b.
Chriſtus, Meſſias, vnctus, idem 308.a.
Chriſtus eſt ſol, lux, ſplendor. 316.a 329 a. cum ſequentibus.
Chriſtus vocatus ſeruus patris. 480.a.
Chriſtus æqualis patri ſecundum diuinitatem. 367 b.
Chriſtus minor patre ſecundum humanitatem. 367.b.
Chriſti amor erga homines. 369 a.
Chriſtus dicitur germen 369. b.
Chriſtus eſt lignum vitæ. 387.b.
Chriſtus dicitur manus domini. 391 a.
Chriſtus dicitur brachium domini. ibidem.
Chriſtus dicitur Dauid 399 b.
Chriſtus dicitur tabernaculum 402.a.
Chriſtus vocatur vir. 426.a b.
Chriſtus quare in ſpecie æris apparuit. 426.b.

Chri-

Chriſtus quare vt architectus apparuit Ezechiell. 427.a.
Chriſtus iuſtus. 426.b. 427.b
Chriſtus plorauit. 442 b
Chriſtus comparatur phœnici. 481.a
Chriſtum quærere debemus in ſacra ſcriptura. 507.b
Chriſtus eſt patrocinium noſtrum. 509.b
Chriſtus piſcator eſt. 311.a.b
Chriſtus eſt pax noſtra. 450.b
Chriſtus eſt princeps pacis 450.b.
Chriſtiana philoſophia quæ 33.a.b.
Chriſtiani populi dignitas. 492.a
Chryſolitus lapis. 32 b. 119.b
Ciconiæ proprietas. 112 b
Ciconia eſt ſymbolum pietatis. 113.a
Cidaris pertinebat ad pontificem. 236.b
Cicutæ natura. 350.a.
Cinis eſt omnis homo 37.b
Cineris memoria vtilis. 108 b. 188.a
Circis fabula. 157.b
Circuncisio non conferebat gratiam ex opere operato. 219.a
Circunciſio ceſſauit. 302.b
Circunſtantiæ conſiderandæ ſunt. 478.a
Ciuitas dei eſt eccleſia catholica. 123.a
Ciuitas ſanguinum quæ ſit. 243 a
Ciuitas Ezechielis quid ſignificet. 422.b
Ciuitas in monte eſt eccleſia 423 a.b
Citium patria Zenonis. 296.a.
Cyprus inſula. 296.a
Cyrus dictus fuit Nabuchodonoſor. 285.b
Cyrus Hebræos reſtituit. 286.a.
Cyrus & Darius regnauerunt in Chaldæa. 286.a
Cyri ſucceſſores. 286.a
Claua Herculsi quid ſignificet. 15.b.
Clementia laudatur 210.a.b. 508.b
Claues regni cælorum habet ſummus pontifex. 461.b
Cæna eſt euangelium. 459.b
Cæli quomodo dicantur aperti viris iuſtis. 6.a 7 a
Contemplatio nomine alarum ſignificatur. 18.a.
Contemplatio eſt locus paſcuæ. 354.a
Contemplationis vis & laus. 18.a. 459.a.b
Concionatoris firmitudo & munus. 124.a. 51.b. 40.a. 319.a
Concionator quando debet concionari. 40.a
Concionum auditores varij. 453 a
Concionatoris officium. 28.a. 44.a. 47.a.
Concio diui Petri admirabilis. 183.a
Concionator euangelicus qualis eſſe debeat. 350. a.b 43.a. 166.a
Concionator dicitur architectus. 7.a.
Confeſſionis ſacramentalis dignitas 46 a.b
Confeſſionis vtilitas. 134.a. 261.a.b. 442.a.b.
Conſolatio dei admirabilis. 54 b
Conſolatur Deus pios. 7.a.b.
Contemptus diuitiarum. 61.b
Contritio quid ſit. 83 b. 393.b
Confugiendum ad Deum. 95.a.
Conſuetudo cum impiis indiget cautela. 393.a
Conſuetudo mala quàm periculoſa ſit. 101.a. 100.b
Conſilium eſt oculus futurorum. 283 b
Conſilium bonum & malum. 125.b
Conſiliarius qualis eſſe debeat. 209.b
Commotio animæ temperata laudabilis eſt 266.b
Congratulandum amicis quando liceat. 310.a.
Communis verſionis excellentia. 300.a. 513.b
Congregare eſt officium Chriſti. 399.b.
Conformari mundo non debemus. 367.b. 435.b
Conſtantini magni laus & deuotio. 455.b
Conſtantia per palmam ſignificatur. 458 b
Conſtantia in virtute deſcribitur. 18.b. 509.b.
Conſiderationis vtilitas. 77.b
Concordia eligenda 5.b. 87.b. 117.a.b
Concordia reipublicæ vtilis. 117.b.
Columnæ vocantur apoſtoli. 444 b
Columna ignis quid ſignificauerit. 143.a
Cognoſcere ſeipſum magna perfectio. 19.a.b
Cognoſce teipſum apophthegma admirabile poſitũ in foribus templi. 19.a.b
Cognitio noſtri neceſſaria. 37.a. 231.a. 352.b.
Cognitio naturalis incipit ab extrinſeco. 428.a
Cor noſtrum terra dicitur. 21.b
Cor hominis durius eſt adamante. 40 b
Cordis perturbatio declinanda. 43.a
Cordis durities 63 a.b
Cor & animum petit à nobis Deus. 320.a.b
Cor impij eſt mappa mundi. 64.a
Cor noſtrum eſt fornicans. 83.b
Cor hominis eſt prunarium. 125 b
Cor carneum & lapideum. 232.a.
Cor multas habet ſignificationes. 231.a
Cor dare deo debemus. 502.b. 255.a
Cor terræ dicitur ſepulchrum. 290.b
Cor quid ſignificet. 290.b
Cor furari quid ſit. 290.b
Cor maris eſt medium eius. 300.b
Cor nouum & ſpiritus nouus quid ſit. 385 a.
Corda hominum ſolus Deus nouit. 125.b
Cor durum petræ comparatur. 132.a
Corona victoriæ duplex. 439.a
Corona vitæ quæ ſit. 439 a. 65.b
Coronę nomine quid ſignificetur. 267 a.
Corona iuſtitiæ quid ſit. 439.a
Coram domino hebraiſmus eſt. 346 a
Corporis epitheta. 397 b
Corpus quomodo græcè dicatur. 397.b
Cogitationes aſcendere quid ſit. 133.b.
Cogitationes noſtræ ſunt occultæ diabolo. 126.a.
Cogitationes noſtras cognoſcit ſæpe diabolus per exteriora noſtra. 126.b
Cogitationes malæ declinandæ. 126.b
Cogitationum & deliberationum ordo. 339.a
Cornu quid ſignificet. 339.a
Cratis Thebani paupertas 300.b
Cretenſes qui ſint. 278 b
Creta dicitur hodie Candia. 278.b.
Creaturæ nos ducunt ad creatorem. 11.a. 428.a.
Creaturæ quatenus creaturæ omnes ſunt bonæ. 29.b
Cryſtalli nomine quid ſignificetur. 26.b.
Crocodili natura & prouerbium. 324 b. 325.a
Crœſus Lydorum rex ditiſſimus. 319.a
Crux eſt baculus Iacob 262 a
Crux Chriſti eſt arbor vitæ. 42.a. 481.a
Crucis figuræ. 195.b.
Crucis Chriſti myſterium 448.b
Crux Chriſti fuit multis in rebus figurata. 108.b.

Crucis vis & poteſtas. 481.a. cum ſequentibus.
Crudelitas vituperatur. 209.b. 232.a
Cubitus facer maior erat prophano. 429 a
Cupiditas reprehenditur. 247.a 93.b
Currus igneus Eliſæi quid ſignificet 21.b
Curius nomine ſignificatur vir iuſtus 21.b

D

Dare alicui manum eſt ſe ei committere. 34.a.191.b
Dare manus multa ſignificat. 31.a
Dagon cecidit coram arca teſtamenti. 80.b
Dauid ſanguinis effuſor non ædificauit templum, ſed Salomon pacificus. 129.b
Dauid vincens Goliam Chriſtum adumbrauit. 140 a
Dauid figura fuit Chriſti 103 a. 400.a
Dauid plorauit cædem Saulis. 279 b
Dauidis æquitas 317.a.
Dalila eſt Philautia 139.a
Dalmatiæ ſpecus admirabilis. 239.b
Daniel ſonat iudicium dei 264.b
Damnare ex ſolo rumore illicitum. 263.b
Damaſcus ciuitas Syriæ metropolis. 294.b
Damnatorum pœnæ. 333.b
Danj miſerabilis interitus. 335 a
Deus vnus eſt. 25.b 428.a.b
Deus conſolatur pios, quos mundus affligit. 7.a. 319.a
Deus eſt aſylum noſtrum 9.a
Deus quomodo definitur ab Empedocle. 11.a
Deus quomodo definitur à Secundo. 11.a
Deus immobilis omnia mouet. 12.a
Dei eſſentiam in hac vita non videmus 35 a.b.
Dei eſſentiam vtrum viderit Moyſes & Paulus 35.b
Dei pietas & miſericordia explicantur. 41.b. 203.b 155.a
Deus punit, vt ſaluet. 41.b
Dei recordatio eſt calamitatum leuamen. 41.b
Deus deiicit, vt extollat, mundus extollit, vt deiiciat. 47.b
Dei ira in obſtinatos 71.b
Deus quos diligit, caſtigat. 65.b
Deus eſt ſummum bonum, & ſummè diffuſiuum ſui ipſius. 71.a
Deus eſt ens per ſe, & vnum. 25.b. 176.b
Deus monas eſt. 25.b. 207.b
Deus miſeretur noſtri, etiam quando nos punit. 88.b.
Deus non mutatur. 76.b. 163.b
Deus iratum ſe oſtendit aduerſus eos, quibus nõ iraſcitur. 96.b
Deus quare igne inſcenſus apparuit. 98.a
Deus eſt zelotes. 99.b
Deus eſt vbique. 100.a 326.b
Deus per ſceptrum ſignificabatur. 93.a
Deus à propitiatorio recedens quid ſignificet. 107.a.
Dei nomina. 115.a
Deo adhærens vnus ſpiritus eſt. 120 a
In Deo bifariam ſumus. 120.a
Deus eſt ille, in quo idem eſt intelligere, intellectus, & quod intelligitur. 120.a
Deus eſt ſphæra. 120. b
Deus ſolus cognoſcit corda hominum. 126.a.b
Deus non eſt actor mali culpæ, eſt tamen actor mali pœnæ. 154.a
Deus nos caſtigat, vt eum cognoſcamus. 154.a
Dei miſericordia immenſa. 155.a
Deus permittit vt decipiamur, ſed non decipit. 156.b.
Deus eſt prima cauſa. 156.b. 205.a
Deus eſt ſimilis ſoli. 163.b
Deus eſt ſimilis ſpeculo. 163.b
Deus curat dilectos amaris potionibus. 175.a
Deus ſolus per ſe bonus eſt. 176.b
Deus ſolus per ſe viuit. 176.b
Deus eſt fons vitæ, & ens per ſe. 177.a
Deus eſt prima vita, & prima bonitas. 177.a
Dei permiſſio vocatur actio. 196.b
Deus moram non facit. 203.b
Deus qualiter vult pœnam noſtram. 203.b
Deus non præcipit impoſſibilia. 207.a
Deorum falſorum multitudo. 207.b
Deus eſt infinitus, & incomprehenſibilis. 207.b
Deus alterum fecit nouum mundum. 219.a
Deus elegit populum Iudaicum. 220.a
Deus quomodo dicatur plorare & ingemiſcere. 272.a
Dei amor deſcribitur. 255 a b
Deus ex iuſtitia cognoſcitur, & laudatur. 277.a
Deus quid ſit. 255.b. 475.a
Dei amor eſt aditus ad cælum. 255 b
Deus quomodo dicitur laborare. 264.b
Dei voluntas duplex eſt. 265.b
Dei voluntas quando impletur. 266.a
Dei æternitas. 268. b
Dei prouidentia. 273.b
Dei gloria quærenda, non mundi. 275.a
Dij Gentilium vnde originem traxerint. 300.a
Deus ſolus veram tribuit quietem. 306.b
Dei auxilium in confugientes ad illum. 319.a
Dei iuſtitia magna. 76.b
Deus animum & cor noſtrum à nobis petit. 302.b
Deus potiùs voluntatem reſpicit quàm opus. 320 b.
Dei facies eſt eius præſentia. 326 b
Deus quomodo dicitur præſens. 326.b
Deus eſt centrum noſtrum. 387.a
Deus ex noſtris malis elicit bona. 408 b
Dei myſteria non ſunt cuilibet effutienda. 467 b
Deus eſt ignis increatus. 480 b
Deus nec fallit, nec fallitur. 156.a.b
Deus quomodo cognoſcatur per creaturas. 11.a.b. 428.a
Deus eſt ſaturitas deſiderij noſtri. 475.b
Dei amor & mundi maximè differunt. 255.a
Deo & mundo ſimul ſeruire non poſſumus. 419.a
Dedali ſtatuæ admirabiles ſeipſas mouentes. 8.b. 98
Deſiderium bonum coronatur. 182.a
Deſiderium cæleſtis patriæ deſcribitur. 38.b
Deucalion quid ſignificet. 41.a
Deuorare populum quid ſit. 76.a
Dæmon piſcator eſt. 310.b. cum ſequentibus
Dæmonis currus eſt homo impius. 101.a
Dæmonis in piſcando aſtutia & malitia. 311.b.
Dæmon Aſſyrij nomine intelligitur. 330.b. 336.a
Deploranda ſunt mundi flagitia. 109.a.b
Deuotionis feruor. 117.a
Deuotio Conſtantini magni. 455.b
Defendere ſe quis poteſt. 277.b
Defendere capitur pro vlciſci. 276.a
Defenſio non prohibetur, ſed vindicta. 276.a
Detrahere impium. 243.b. 249.b
Detractio nefaria res eſt. 317.a

Detractor

Detractor reprehenditur.463.a
Decem tribus captæ fuerunt ab Aſſyriis, duæ à Chaldæis.332.a
Deliberatio neceſſaria eſt.359.a
Deliciæ vituperantur.460.a 452.a.b.
Deſperatio. 353.a.cum ſequentibus.
Denarius numerus ad perfectionem pertinet.437.b
Delphinus cum boue quid ſignificat 121.a
Diuina ſcriptura reuelatione percipitur.116.a
Diuina ſapientia.25.a
Diuitiæ mundi ſunt contemnendæ.25.a.b.179.b.180 a 321 a
Diuitias cæleſtes attulit Chriſtus.69 a
Diuitiæ ſunt idola.93.a.179 b
Diuitiarum periculum 93 b 180.a
Diuitiæ reconditæ amittuntur.199.b
Diuitiæ mundi incertæ.237.b
Diuitiæ cur ſpinis comparentur.321.a
Diuitiæ obcæcant.321.a
Diuitiæ veræ quæ ſint.407.a.b
Diſſoluere manus, eſt cadere animo & timere.91.b
Dilatare os quid ſignificet.44.a
Diſpenſator eſt homo ſuorum bonorum.93.a.b
Diabolus eſt princeps impiorum.310.a.
Diabolus dicitur comedere peccatores.189 b
Diabolus non videt cogitationes noſtras.126.b
Diabolus ſæpe cognoſcit cogitationes noſtras.126.b
Diabolus eruere vult oculos noſtros dextros.139.a
Diabolus eſt autor impij conſilij.209.b
Diſtrahens multitudo obcæcat.139.a
Didonæ fontis natura.141.b.
Dilecti Dei amaris potionibus curantur.175.b
Dilectio Dei.255.a.b
Diligenda eſt vxor.266.a.b
Diſplicentia eſt de ratione contritionis.84.a
Dies quarta quid ſignificet.329.a
Dies iudicij deſcribitur.340.b
Dies domini qui ſit.343.a
Dies nouiſſimi qui ſint.275 a.b
Dianæ ſacerdotes.350.b
Diligentia in paſtore neceſſaria.360.a
Dignitas ſacerdotalis.439.a
Difficilia ſunt quæ præclara.459.a
Diſpenſatio theſauri meritorum Chriſti & ſanctorũ pertinet ad papam.461.b
Dionyſij & Democlis hiſtoria.465.b
Dionyſij tyranni apophthegma.335.b
Differentiam militantis et triuphantis Eccleſiæ.451.a
Doctrina euangelica cur margaritæ comparatur.53.a
Doctrina & veritas in rationali ſacerdotis.56.a
Doctrina nomine aquæ ſignificatur.57.a
Domini manus Chriſtus eſt.372.b
Domini manus idẽ eſt quod ſpiritus propheticæ 391.a
Dñi manus accipitur pro diuina conſolatione.97.b.
Dominator terræ Chriſtus eſt.70.a
Dominica dies cur ſabbato ſucceſſerit.219.a.b
Domini brachium Chriſtus eſt.391.a
Dolor contritionis duplex eſt.84.a
Doctoris officium.124.a
Doctrina ſignificatur per clauam.211.b
Doctrina dicitur pluuia.227.b.246.b
Dormire in otio deteſtabile eſt 180.b
Doloris ſignũ erat olim nudare caput,ac pedes.267.a
Dolorem leniunt lachrymæ.266.b
Doloris ſigna quæ erant olim.297.b
Dona naturæ manſerunt in angelis malis.305.a
Doli mundi.332.b
Draco ſeptem capitum quid ſignificet.24.b
Draco iuxta mineruam quid ſignificet.25.a
Draco quid in diuinis literis ſignificet.316.b.459.a
Durities humani cordis deſcribitur.40.b.44.b.80.b 131.b
Durities cordis comparatur petræ.131.b
Dux noſter eſt Chriſtus.70.a
Duodecim Apoſtoli multis in rebus figurati fuerũt. 468.b

E

Eccleſia catholica vna eſt, cuius caput Chriſtus eſt. 23.a.b
Eccleſia comparata eſt ſagenæ miſſæ in mari.23.b
Eccleſia ſimilis eſt rotæ 23.b
Eccleſia ſimilis eſt mari.23.b
Eccleſia catholica eſt ciuitas Dei.123.a
Eccleſia quid ſit.129 a.403.b
Eccleſiæ nomina & epitheta.387.a.129.a.b
Eccleſia eſt Chriſti regnum.14.a.b
Eccleſia vnica eſt.129.b
Eccleſia Romana catholica, eſt regnũ Dauid,domus Iacob.423.b
Eccleſia eſt mons magnus.193 a
Eccleſia ſancta Romana catholica quibus rebus comparetur.280.a
Eccleſia dicitur Sion.384.a
Eccleſia eſt terra beatorum.387.a
Eccleſia catholica eſt ædificata ſuper Petrum, cuius ſucceſſor eſt ſummus pontifex.401.a.b
Eccleſia appellatur tabernaculum.401.b
Eccleſia eſt ciuitas rigata aquis ſpiritus ſancti.402 a
Eccleſiæ caput eſt Chriſtus.5.a
Eccleſia catholica fuit figurata in templo Ezechielis. 422.b
Eccleſia fuit adumbrata in ciuitate Ezechielis.423.a.
Eccleſia eſt ciuitas.423 b.529.b
Eccleſia quomodo appellatur.423.a
Eccleſia eſt conſtructa per Chriſtum.423.a.b
Eccleſia nunquam peribit.424.a
Eccleſia duplex eſt,altera militans,altera triumphans (424.a
Eccleſiæ firmitas.434.a.
Eccleſiæ triumphantis & militantis differentia.451.a
Eccleſiæ & templa ſunt à tempore Apoſtolorum. 455.a
Eccleſiæ ædificatæ à Conſtantino.455.b
Eccleſiarum multitudo tempore Conſtantini.455.b.
Eccleſia eſt fundata ſuper Petrũ, & Petrus ſuper Chriſtum.478.b
Eccleſia dicitur deſcendere de cælo.530.a
Eccleſia eſt ſponſa Chriſti.533.a
Eccleſia eſt columba, & dilecta.533.a
Eccleſia eſt vera Hieroſolyma.533.b
Eccleſia incœpit in Iudæa.184.b
Editionis euulgatæ excellentia.300.a.513.b
Edom idem eſt quod terrenus.372.b
Effectus diuinitatis.27.b
Electrum quid ſit.11.a.b.31.a.b
Electro Dei bonitas comparatur.11.a.b
Electri natura.12.a.b

Elati ſunt pinnacula & faſtigia. 10.a.
Elementa mūdum ſuſtentantia ſunt Euāgeliſtæ.13.b
Eleemoſyna eſt facienda cum iudicio.182.a.
Eleemoſynæ encomium.199.a.b.74.a.3.b. 94.a. 180.a.
Eleemoſyna deſtribitur. 181.a.b.
Eliſæi vrſi ſunt Tuus & Veſpaſianus.83.a.
Eliſæus fuit figura Chriſti.481.a.b.
Elohim nomen Dei eſt.160.b.114 b.
Elohim quid ſignificet. 114 b.
Elohim ſignificat Deum, angelos, iudices, magnates. 114.b. 115.a
Elohim ſignificat Deum vt punit 115.a
Elias & Enoch venturi ſunt.419 b.
Elias aſcendens in cælum Chriſtum adūbrauit. 122.a
Electio Dei erga Apoſtolos.31 a.a.
Elcana cuias erat. 347.a.
Eliſij campi in extrema Hiſpania. 149.a
Eliſijs campis immortalitatem animarum ſignificabant gentiles. 149.a
Eliſij campi vbi fuerint. 149 a
Elamitæ ſunt Perſæ, ita vocati ab Elam, filio Sem. 343 a.b
Empedocles litē et amicitiā conſtituit pro principiis. (6.a.
Emanuel quare vocatus ſit Chriſtus.473.a
Ens per ſe ſolus Deus eſt. 176.b
Aeneus quare fuerit ſerpens Moſi.426.b.
Epimenidis carmen ab Apoſtolo citatum. 142.b.
Ephrata idem eſt quod fructifera. 134 a.
Epiſtolæ Salomonis erant Tyri ſeruatæ tempore Ioſephi. 27 .b
Eruere nobis oculos nititur diabolus. 24.b.
Eſſentiam diuinam in hac vita nemo vidit.35.a.b
Eſſentiam Dei vtrum viderint Moyſes & Paulus.35.a
Ethan idem eſt quod fortitudo. 15 b.322.b.
Aeternum quid ſignificet in ſacra ſcriptura.184 a.b
Euangeliſtę quatuor in quatuor animalibus deſignati. 13.a b
Euangeliſtarum numerus quibus in rebus deſignatus. 13.b
Euangelica doctrina cur margaritæ comparetur.123.a
Euangelici concionatoris officium. 166.b.38.a. 43.a 44 a 47.a. 350 a.
Euangelium in lege vetere promiſſum. 172.a
Euangelium longiùs propagatū quàm lex vetus.172.a
Euangelium eſt lex libertatis ſpiritus.396.b
Euangelium Chriſti eſt fœdus pacis. 400.b.
Euangelium eſt prandium. 459.b
Euangelij vis & prædicatio.474 a
Euangelij vox quæ ſit.474 a
Euangelica doctrina ſignificata per fluuium egredientem de templo 514.a
Euangelium eſt ſpiritus legis veteris. 184.a.b
Euchariſtiæ ſanctum & admirabile ſacramentū. 70. b.71 a.b
Euchariſtiæ ſacramenti veritas oſtenditur.71.a.b
Euchariſtiæ ſacramentum fuit adumbratum in agno paſchali. 184.b.
Euchariſtia ſignificata per menſam.460 b
Euchariſtiæ ſacramēti myſteria.461.a.490.a.b.533.a.
Euerſio Hieroſolymæ deſcribitur.69.b.
Euerſio Hieroſolymæ fuit in feſto paſchæ Iudæorum.69 b
Euaginare gladium hebraicè quid ſit.77.b
Extollit mundus, vt deiiciat 47.b
Extendere manum ſuper aliquē, eſt illū punire. 85 a
Exemplum regis, principis, & præſulis, quāti momēti ſit. 196.a.b
Excelſus dicebatur locus idolorum.121.a.b
Exteriora ducunt ad interiora. 463 a
Exilium & peregrinatio eſt vita noſtra 523.b

F

Facies accipitur pro ira & terrore. 147.a
Facies accipitur pro fauore.147.a.
Faciei ſignificata. 147.a
Faciem auertere, eſt oſtendere ſe eſſe iratum.152 b.
Faciem ponere in aliquem, hebraicè ſignificat aduerſus eum calamitatem prædicere.147.a.
Faciem oſtendere alicui eſt illi fauere.41.a.b
Faciem abſcondere ab aliquo, eſt illum contemnere. 419 a
Facies Dei eſt eius præſentia 326.b
Facere priùs eſt quàm docere.50.a
Facere nobilius eſt quàm docere.411.a
Facere iudicium & iuſtitiam quid ſit.198.b
Facere iudicium in aliquo, eſt eum punire. 198.a
Fama bona comparatur cum odorifero vnguēto 78.a
Familiaritas cum quibus ſit habenda. 135.a.211.a
Fama eſt oleum effuſum.78 a.
Fama eſt Pegaſus equus alatus.78 a
Fama naſcitur ex labore.78.a 281.a
Famæ ſuæ debet quis conſulere & prouidere. 177.b
Fama iuſtorum eſt perpetua 265.a
Familiaritas ſceleratorum fugienda eſt.8.b.495.b. 209.b. 135.a.
Familiaritas iuſtorum amplectenda eſt. 8 b.209.b
Familiaritas habenda eſt cum ſapientibus. 22.b
Fames verbi Dei.387.a
Fames in obſidione Hieroſolymæ.76.a
Fatum non eſt. 204.b 205.a
Fataliter omnia euenire falſum eſt.204.b
Felicitas mundi eſt ſomnium.64.a
Feræ & bruta vocantur ſcelerati homines. 157.b
Feſtinandum eſt, ſed lente. 17.a
Feneſtræ templi obliquæ quid ſignificent. 437.b
Feſtiuitates Iudæorū quomodo non placebant Deo. 219.b. 220.a
Feſtiuitates noſtræ quomodo celebrandæ ſunt. 495.a
Ficum cur Deus areſecit.198.a
Ficus folium eſt excuſatio peccati. 198.a
Fides ſine operibus mortua eſt.392 a. 17.b
Fides antiquorum patrum veteris teſtamēti & noſtra vna & eadem eſt.406.b.181.a
Fides eſt proximo ſeruanda.190.b
Fides eſt etiam perfidis ſeruanda. 190 b
Fides quomodo ſit ſeruanda. 191.a
Fidei acceptiones & ſignificata.191.a
Fidem colebant Romani Gentiles. 191. b
Fides qualis eſſe debeat.392 a
Fides quomodo infundatur.428.b.
Fides quare dicitur porta. 431.a.b
Fides poteſt eſſe ſine charitate. 437.a.b
Fides deſcribitur. 448.b
Fides non eſt in æterna beatitudine. 448 b
Fiducia in Deo, & non in homine.313.a

Figuræ

Figuræ Chriſti. 219.a.b.140.a.
Filij ſignificata varia. 133.a.
Filius viri ſignificat nobilem, filius hominis abiectũ. 43.a.b.
Filius eſt gloria patris. 54 a.
Filius multa ſignificat. 133.a.
Filij Dei qui ſint. 160.b.161.a.511.b.
Filij Dei qui filias hominis acceperunt, qui ſint. 161.a.
Filius eius quis dicitur, cuius opera imitatur. 167.a.
Filiarum nomine intelliguntur oppida & villæ. 176.b.281.a.b.324.b.
Filius non punietur pro patre, nec econuerſo, quomodo intelligatur. 201.a.202.b.
Filios proprios in honorem idolorum immolabant Iudæi. 223.a.
Filij flagitioſi obſcurant gloriam patris & maiorum ſuorum. 135 b.
Filij Amon idem eſt quod Amonitæ. 271 b.
Filius regni dicitur, qui in eo natus eſt. 271.b.
Filius hominis cur ſe Chriſtus appellauerit. 36.a.
Filium hominis ſignificat hominem abiectum. 36.b. 37.a.b.
Filum Labyrinthi Dedali, eſt cognitio ſui. 19.b.
Firmitudo & conſtantia deſcribuntur. 18.b. 19. a. 509.b.
Firmamentum quid ſignificet. 26.b.
Fletus moderatus aliquando vtilis. 266.b.
Fleuit Chriſtus, & fleuerunt Sancti 109.a b.
Fletus immoderatus & muliebris comprehenditur. 266.b.
Fletus Iſraelitarum in morte Iacob. 54.b.55.a.
Flumina Babylonis quid ſignificent. 474. b.
Fluuius egrediens de templo eſt doctrina euangelica. 514.a.
Fons paradiſi deſignabat baptiſmum. 6.a.
Fontis Germaniæ natura mirabilis. 41.a.
Fontis Dodonæ natura. 141.b.
Fons Galilææ admirabilis. 442.b.
Fornicatio accipitur pro idolorum cultu. 223 a.
Fortitudo eſt claua Herculis. 15 b.
Fortitudo Hebræorum dicebatur eorum templum. 269.a.
Fornices & arcus Romani. 281.b.
Forcipes templi erant ex auro. 350.b.351.a.
Fragilis eſt mundi proſperitas. 268.a.b.
Fragilitas & imbecillitas humana deſcribuntur. 363 a.
Fraudes ſceleratorum deſcribuntur. 43 a.b.
Frumentum accipitur pro gratia. 387.a.
Funes impiorum quid ſint. 347.b.
Fugere à facie Dei quid ſit. 326.b.
Fulguris nomine intelligitur calamitas. 22.b.
Fulminis natura. 191 a.
Futura contingentia ſunt hominibus occulta. 44.b.
Furiæ apud poetas erant terrores ex conſcientia peccatorum. 227.a. 265.a.
Furari cor alicuius quid ſit. 291.a.
Fundamentum quid ſignificet. 319.b.

G

Gabriel angelus figuratus in ſeruo Abraham. 196.b.
Galilæa ſignificat reuolutionem. 60.b.
Gerionis Hiſpanorum regis hiſtoria explicatur. 25.a.
Gentilium cæcitas in colendis diis. 299.b. 431.b.
Gentilium & Iudæorum differentia. 172.a.
Gentilium libri bonam habent aliquando doctrinam. 337 a.
Generis amplitudo vtilis. 351.b.
Generatio qua Chriſtus nos genuit explicatur. 390.a.
Geometria quid doceat. 431.a.
Geometriæ encomium. 361.b.
Gladium tenere & vibrare quid ſit. 33.b.
Gladius eſt verbum Dei. 33 b.
Gladium nudare quid ſit. 77.b.
Gladius Dei eſt exercitus, quo Deus ferit quos vult. 230.b.231.a.
Gladium inebriare quid ſit. 357.a.
Gladius quid ſignificet. 313.b.
Gloria inanis eſt tinea. 20.b.
Gloria vera non eſt vituperanda. 20.b.
Gloria eſt honeſtatis præmium, & virtutis ſplendor. 21.a.
Gloria humana quomodo poteſt appeti. 21.a.
Gloriam acquirimus, cùm eam contemnimus, 275.a
Gloria mundi periculoſa. 82.b.
Gloria virtutum. 124.a.
Gloria humana facilè amittitur. 249.b.
Gloria vera & ſolida radices agit. 249.b.
Gloria mundi fallax. 275.a. cum ſequentibus. 280.b.
Gloria Dei quærenda eſt, non mundi. 275.a.
Gloria vera ab intus. 438.a.
Gloria inanis vitanda eſt. 177.b.
Gog & Magog quid ſignificent. 405.a.b.
Gog nomine intelligitur Antichriſtus, & Magog eius ſequaces. 405.b.
Gothi qui ſint. 405.a.
Goliæ interitus quid ſignificet. 514.b. 515.a.
Gratia verum detur ex operibus. 391.b.
Gratia eſt purum balſamum. 473.a.
Gratia eſt veluti anima animæ. 26.a.
Gratia abſcedit, ſed non redit niſi per Deum. 331.a.
Gradus virtutum & meritorum. 434. a.
Gradus incipientium, proficientium, & perfectorum. 434 a. cum ſequentibus.
Graue onus eſt iniquitas. 369.a.
Gratiani imperatoris edictum. 377.a.
Græcia regio eſt Europæ, elegantium artium quondã Mercatura. 293 a.
Græcorum calamitas. 222.a.
Guſtanda non ſunt nigram caudam habentia. 143.b.
Gubernator reipublicæ debet eſſe ſapiens. 291.b. cũ ſequentibus.
Gula improbatur. 177.b. 178.a.
Gutta quid ſit. 294.a.

H

Habitare poſſunt pij inter impios. 8.a.b.
Haſta Saulis quid ſignificet. 203.a.
Hæretici abutuntur intemperáter eloquentia & ſcripturæ ſacræ lectione. 92 b.
Hæretici noſtri temporis comparati cum Nabuzardan. 71.b.
Hæreticorum ebrietas & libido. 92.b.
Hæretici noſtri temporis reprehenduntur. 226.a.b.
Hæreſis Caina. 353.a.
Hæreticus vitandus. 365.a.
Hæreticorum impudentia. 425.a.
Hæreticorum noſtri temporis inſania 392.a.b.

Hæretici ſunt membra Antichriſti. 405.b.
Hæreticorum noſtri temporis impietas. 462.a.
Hebræi gentes apoſtatrices vocantur. 40.a.
Hebræi idola coluerunt. 40.b.
Hebraiſmus ſolet dei appellare ea, quæ magna ſunt. 7.a.
Hebraizare impium eſt. 400.b.
Hebræorum infimum ingenium in lege explicanda. 400.b.
Heua duxit tenebras, Maria Lucem. 479.b.
Heua ex Adam eſt, Eccleſia ex Chriſto. 140.a.
Heraclitus & Empedocles aiebant ignem eſſe Deum. 223.a.
Herculis labores 272.b.
Hercules erat apud gentiles idea virtutis. 272.b.
Hedem quid ſignificet. 277.b.
Herinacij piſcis natura. 185 a.
Hieroſolyma cœleſtis deſcribenda eſt in corde. 64 a.
Hieroſolyma quare dicebatur olla. 127.a b. 261.b.
Hieroſolymæ euerſio. 89.b. 132.a.b.
Hieroſolyma dicitur ſaltus agri meridiani. 227.a. 228.a.
Hieroſolyma dicebatur porta populorum. 280.a.
Hieroſolymæ celebritas 280.a.
Hieroſolyma eſt Eccleſia. 306.b.
Hieroſolyma eſt in quarto climate. 408.a.
Hieronymi ab Oleaſtro encomium. 115.a.
Hieronymi Oſorij eloquentia admirabilis. 252.b.
Hiperbolę figura. 230 a.
Hiſpania dicitur Thubal. 293.a.
Hiſpania eſt in tres partes diſtributa, Tarraconã, Luſitaniam, & Bethicam. 293.b.
Hipanis fluuius corrumpitur aquis Exampæi fontis. 8.b.
Hypocriſis fugienda. 20.b.
Hypocriſis deſcribitur. 100.b. 20.b. cum ſequentibus, 244.b. 245.b.
Hypocriſia cum nemore vmbrifero cõparatur. 20.b.
Hypocrita eſt ſimilis ſtruthio camelo. 25 b.
Hypocrita deteſtabilis. 25.b.
Hypocrita comparatur vulpi & viperæ. 143.a.
Hypocrita deſcribitur. 245. a.b. cum ſequentibus. 143.a.b.
Hypocritæ vitandi. 365.a.
Hypocriſis quid ſit. 438.a. 518. b. cum ſequent.
Hypocriſis reprehenditur. 501.b. cum ſequentibus. 417.b.
Hypocritæ & vani homines organorũ pulſatoribus & nautis comparantur. 20.b.
Hypocrita miluo comparatur. 25.b.
Hypoſtaſis vna in Chriſto. 97.b.
Hydra eſt inuidia. 272.b.
Hydriæ Eliæ quid ſignificent. 442.b.
Hydrię ſignificant corpora vana. 4.a.
Hyacinthus lapis cum aere mutatur. 154.a.
Homo ſine baptiſmo eſt terra vacua & inanis. 6.a.
Homo eſt microcoſmos, id eſt, paruus mundus. 12.b. 447.b.
Homo ex cognitione ſui venit in cognitionem Dei. 12.b.
Homini proprium quid. 15.a.b.
Homo eſt ad imaginem & ſimilitudinem dei creatus. 28.a.
Homo quare dicitur ad imaginem Dei. 28 a.b.
Homo eſt arbor inuerſa. 189.b. 38.a. cum ſequentibus.
Homo in corpore, eſt auicula in cauea, quę regionem ſuam deſiderat. 38.b.
Homines quare dicantur facti à Deucalione. 41.a.
Homo pius comparatur cum acu nauigatoria. 64 a.
Homo cum arbore cur comparatur. 164.b. 82.a.
Homines inſenſibiliores inſenſibilibus. 80.a.
Homo cinis eſt. 108.b.
Hominis miſeria & fragilitas. 108.b.
Hominis nobilitas. 247.b.
Hominem ſubiicere ſe peccato indignum eſt. 111.a.
Homo impius iumentum appellatur. 157.b.
Homo cũ deo comparatus non dicitur viuus. 176.b.
Homo dicitur ab humo, & quare. 181.a.
Hominis ſtultitia & perturbatio. 190 a.
Homo operatur liberè. 204.b. 207.a.
Hominem comedere eſt crudelem eſſe. 207.a.
Hominis compoſitio & excellentia. 247 b. 370.a.
Homo natus ad amandum Deum. 255.b.
Homo eſt ipſa vanitas. 270.a.
Homo idem eſt quod fragilis. 300.b.
Hominis imbecillitas. 300.b.
Homines comparantur piſcibus. 310.b. 311.a.
Homines ſcelerati vocantur bruta. 312.b. 370.a.
Homines vani cum paleis comparantur. 314.a.
Homo appellatur anima. 352.a. cum ſequent.
Homo dicitur anima viens corpore. 352.a.b.
Hominis munus. 352.b.
Homo impius dicitur fera. 370 a.
Homo vnde deriuatur. 370.b.
Homines qui vocentur. 380 a.
Homo vocatur ſepulchrum. 397.b.
Homo quare dicitur omnis creatura. 447.b.
Hominis definitio explicatur. 446.a.b.
Homo vas eſt figuli. 535.b.
Homo nõ dicitur qui eſt indoctus & incultus. 292.a.
Holocauſtum eſt carnem noſtram caſtigare. 443 a.
Horæ canonicæ ſunt antiquiſſimæ. 456.a.
Hoſpites ſumus ſuper terram. 89.b.
Humana contemnere debemus, & ad cæleſtia aſpirare. 25.b.
Humilitas vtilis ad intelligendam ſacram ſcripturam. 241.b.
Humilitas deſcribitur. 44.b. cum ſequentibus. 241.b. 194.b. cum ſequentibus.
Humilitas Chriſtiana. 109.a. cum ſequentibus.
Humilitas ficta damnatur. 109.b.
Humilitas amplectenda. 194.b.
Humilitas eſt goſſipium virtutum. 194.b.
Humilitas eſt ſiphra. 194.b.
Humilis eligi debet in præſulem. 36.a.b. cum ſequentibus.
Humilitatis excellentia. 466.a.

I

Iacob non fuit mentitus, cùm ſe dixit eſſe filium primogenitum Iſaac. 156.a.
Iacob tenuiſſe manu plantam pedis Eſau quid ſignificet. 210.b.
Iacob quare dicitur oculus. 365.b.
Ianiculus mons à Iano denominatus. 296.b.
Iahel mundi tenet imaginem. 332.a.

Iaphet

Iaphet filij & ſucceſſores. 293.a,cum ſequent.
Ianus quare deſcribatur bifrons. 25.a.
Icari caſus explicatur. 18.b.
Icarus & Phaethon ſe extollentes perierunt.18.b.
Idola noſtra ſunt ea,quæ relicto Deo colimus.100.b.
Idola ſunt flagitia, quæ admittimus 81.a.b.
Idololatria appellatur fornicatio. 100 a.
Idolum dicitur abominatio. 94.a.b.
Idola dicuntur offenſiones oculorum. 217.b.
Idolorum inuentio. 100.a.
Idolum dicitur præſul inſenſibilis 136.a.
Idola dicuntur immunditiæ. 160.a.
Idolum appellatur in diuinis literis vanitas. 160.b.
Idola appellantur ſordes 207.b
Idololatria Iudæorum oſtenditur. 223.a.b.
Idololatria Gentilium & Iudæorum deſcribitur. 258.b.
Ieſus fuit adumbratus in Dauide.366.a.367.a.
Ieſus idem eſt quod ſaluator. 15.a.
Iehouah nomen Dei ineffabile.35.a.
Iehouah nomen Dei cognitum quodam modo fuit à nonnullis Gentilibus 535.b.
Iehouah nomen Dei admirabile explicatur. 534.b. cum ſequentibus.
Ieremiæ labores.264.b.
Iericho vaſtatio quid ſit. 435.a.456.a.
Iericho mundum ſignificat. 435.a.
Ieiunium laudatur. 178 b. 179.a.
Ieiunium quadrageſimale ſemper fuit in Eccleſia à tempore Apoſtolorum. 178.b.
Ieiunia ſunt ſalutaria.342.b. cum ſequentibus.
Ieiunij encomium. 342.b.343.a.b.
Ignis accipitur pro calamitate. 10.b.213.a.
Ignis ardens & non comburens quid ſignificet. 10.b.
Ignis qui deſcendit inter Apoſtolos quid ſignificet. 10.b.
Ignis ſignificat amorem. 21.b.
Igne torreri quid ſit. 21.b.
Ignis rubi amorem ſignificat. 21.b.
Ignis ſignificat diuinitatem. 22.a.
Ignis quid ſignificet.414 a.117.a.
Ignis calamitatis nos purgat. 154 b.
Ignis ſignificat a 162.b.cum ſequentibus.
Ignis alienus ardens in thuribulo,eſt amor mundi ardens in corde. 255.a.
Ignis ſignificat inuidiam.213.a cum ſequentibus.
Ignis erat Deus Chaldæorum. 223.a
Ignoratio noſtri eſt cauſa malorum noſtrorum. 19.a.b.
Ignoratio ſui eſt prauitatis cauſa.37.a.b.
Ignorantes non ſentiunt pondus peccati.304.a.
Impetus ſpiritus, & impetus carnis deſcribuntur. 21.a.
Impij non habent tempus.2.a.
Impij mortui ſunt.2.a.
Impiorum vita mors eſt.2.a.
Impiorum familiaritas euitanda.8.a.b.
Impij à ſeipſis abſunt.19 a.
Impij guſtum habent deprauatum.49 b
Impius abſque Dei gratia reſurgere à peccato mortali non poteſt.38.b.
Impius ſe poteſt ad dei gratiam præparare.38.b.
Impius eſt deceptor.43.b.
Impij ſunt furentes & inſani.48.a.
Impij homines cum feris comparantur.43 b.
Impij non ſunt apud ſe.63.a.
Impius fugit à Deo.63.b. 257.b.
Impij comparantur cum myrica.81.a.
Impij obcæcantur.86.b.
Impij nihil habent ſuum.86.b.
Impius omnis eſt ſeruus peccatorum ſuorum.104.a.
Impiis non oſtendit Deus alia myſteria.153.a.
Impii ſoli ſunt.269.b.
Impij quare iuſtos videre nequeunt 339.b.
Impij cum ſepulchris comparantur.397.a.
Impij ſunt tenebræ.310.a
Impius captus eſt.352.b.
Impius & flagitioſus non dicendus eſt homo.478.a.b
Impij polluunt nomen Domini.383.a.
Impius nullam habet vitam.200.b.
Impius perit inuentione, quam ad alios perdēdos inuenerat. 231.b.
Imago Dei eſt in homine non ſolùm ſecundum animam, ſed etiam ſecundum corpus.18.a.
Imago Dei eſt in angelis.28.a.
Imago Dei eſt in homine.28.a.b.
Imagines ſanctorum venerari debemus.282.a.
Imago Dei eſt etiam in peccatoribus.518.a.
Immortalitas animarum declaratur.162.a. cum ſequentibus.
Immutabilis eſt Deus. 163.b. 76.b.
Imperatoris Adriani anulus.283.b.
Inæqualitas ſeminatium eſt detractionum.430.b.
Inanis gloria damnatur.485.a. 27.a.268.b.280.b.
Inconſtantia fugienda eſt. 18 b.
Inconſtans comparatur ſtateræ. 19.a.
Inconſtans comparatur Chamæleonti. 19.a.
In corde alicuius rei eſſe, idem eſt quod eſſe intra illā. 290.b.
In Deo idem eſt intelligi ſe, & intellectus,& quod intelligitur.120.a.
Indulgentiarum theſaurus eſt in Eccleſia.461.b.
Indulgentiæ ſunt ſalutares. 160.a.462.a.
In Deo bifariam ſumus.120.a.cum ſequentibus.
Indurare & pollucre dicitur Deus permiſſiuè. 222. a.
Indurare Deum cor quomodo intelligatur.156.b.
In æternum quid ſignificet.287.a.
Infernus dicitur lacus.284.b.
Infernus dicitus mors ſecunda. 198.b.
Infernus dicitur terra nouiſſima.184.b. cum ſequentibus.
Inferni nomina.284. b. 333.a.334.b.
Infernus dicitur terra mortuorum & obliuionis. 284.b.
Inferni notitiam habuerunt multi ex Gentilibus. 337.a.
Infidelis peccator eſt ornatus aliquibus virtutibus moralibus 315.a.
Ingenium humanum per ſe non ſufficit ad ſacrā ſcripturam intelligendam.45.a.b.
In Galilæa quare Chriſtus apparuit diſcipulis poſt reſurrectionem.60. a.b.
Iniuria ſceleratorum conducit ad gloriam iuſtorum. 440.a.
Iniquitas eſt graue pondus.245.b.
Iniquus omnis eſt ignorans.103 b.

In nouo teſtamento interceſſit mors Chriſti.173.a.
In nouo teſtamento promittitur vita æterna & bona cæli, in vetere verò bona terræ 173.a.b.
Innocentiæ & pœnitentiæ diſcrimen.354.b.
In medio conſiſtit virtus. 135 a.
Inſania & amentia impiorum deſcribitur.48.a.
Inſenſibiles ſunt impij 80 a
Inſultare calamitatibus afflictorũ impium eſt.231.b.
Inſtabilitas & inconſtantia vituperantur.160.a.
Inſtabilitas procedit ex peccato.135.b.
Inſtabilitas mundi deſcribitur 280.b.
Inſtans non eſt tempus.394.a.
Intentio noſtra debet in cælo dirigi.20.a.
Intentio eſt oculus.20 a.
Intentio tribuenda eſt Deo.502.b.
In tentationibus ad Deum confugiendum.183.a.
In tres ætates Hebræi mundum diuidebant.287.a.
Interior gloria eſt præſtantior exteriore.438.a.
Inuiſibilia Dei per ea quę facta ſunt intellecta conſpiciuntur.28.b.
Inuidia eſt deteſtabilis 272.a. cum ſequentibus.
Inuidia quid ſit,& quàm perniciosa.213.a.272.a.b.
Inuidus eſt tormentum ſui ipſius.213.a.
Inuidia eſt imago inferni.272.a.
Inuidia deſcribitur.272.a.cum ſequentibus.
Inuidia filiorum Iacob vendidit Ioſeph 273.a.
Inuidia fera peſſima.273.a.
Inuidus eſt vipera.272.a.
Inuidus deſcribitur.272.a.cum ſequentibus.
Inuidia vituperatur.331 a.cum ſequentibus.
Inuidus cum ciconia & noctua comparatur.331.a.
In veritate ambulare quid ſit.208.a.
Ioſias ſtegit idolorum ſtatuas.81.b.
Ioſiæ regis virtus.2.a.
Ioannes Baptiſta erat lucerna ardens & lucens.22.a.
Ioannis Euangeliſtæ dignitas & amplitudo.31.b.
Ioannes Euangeliſta dilectus à Chriſto 31.b.
Ioannes Euangeliſta quare dicitur aquila.31.b.
Ioannis Roffenſis laus.401.a.
Ionathæ figura explicatur.326.b.327 a.
Ionas figura fuit Chriſti.140 a.
Ioannis Sepuluedæ encomium.532.a.b.
Iobileus quo menſe incipiat.445.b.
Iobileus erat anno quinquageſimo.91.a.
Iobilei anno omnia erant libera.425.a.
Iob iuſtus inter iniuſtos habitauit.7.b.
Ioſeph dominatum fuiſſe Aegypto quid ſignificet. 210.b.
Ioſue figura Chriſti.468.b.
Iouis flagitia.299 b.
Ira Dei in contumaces.33.b.
Ira hominis perturbati deſcribitur.119.a.
Ira magna Dei eſt eam non oſtendere.175.a.96.b.
Iris ſignificat diuinam miſericordiam.10.b.
Iris diuerſorum colorum quid ſignificet.30 b.
Iſmael & Agar quid ſignificent.129.a.b.
Iſraelitæ veri ſunt Chriſtiani.306.b.
Iſrael eſt duplex.402.a.
Iſraelitæ ſecundum carnem & ſecundum ſpiritum. 366.a.
Italia dicebatur olim Citim.296 a.
Italus vocatus fuit Citim.296.a.
Italia dicta Oenotria.296.b.
Italiæ inſulæ quæ ſint.296.b.
Iugum Chriſti ſuaue.368 b.
Iudæi impij appellantur filij diaboli.252.b.
Iudæorum ſcelera.242.b.
Iudæorum vanitas & cæcitas.68.b.
Iudæorum perfidia 40 b.41.a.
Iudicare ſumitur pro inſtruere.242.b.
Iudæa eſt in medio terræ.73.a.b.408 a.
Iudæorum error.53.a.b.
Iudæorum crudelitas 111.a.b.
Iudæorum pertinacia 117.a.b.174.a.
Iudæorum impietas.132 a.
Iudæos reliquit Deus.132.a.
Iudæi legem Dei non habent, ſed membranam legis. 174.a.
Iudaizare in diuinis literis impium eſt.195 a.
Iudæi in Babylonica captiuitate idola colebãt.223.a.
Iuda confeſſionem ſignificat.134.a.
Iudæi nonnulli in Aegypto fuerunt cultores idolorũ. 252.b 253.a.
Iudæa dicitur terra viuentium.285 b.
Iudæi appellantur filij teſtamenti Dei.325.b.
Iudaizantes vituperantur.316.a.b.
Iudæorum reprobatio.356.b.
Iudaicus populus fuit figuratus in Eſau.356 a.b.
Iudæi cur turbati ſunt aduentu Chriſti.400.a.
Iudæorum interpretatio vana & falſa 415.b.
Iudæi cæci quare dicuntur progenies viperarum. 28.b.29 a.
Iudæ deſperatio.353.a.
Iudæ regnum, & Iſrael regnũ quid ſignificent 389.a.
Iudææ periphraſis eſt vmbilicus terræ.408.a.
Iunius dicitur à Iunioribus.328 a.
Iudicis incorrupti munus.57.a.b.
Iudex quando dicitur æqualis.430.b.cum ſequentibus.
Iudex iuſtus comparatur cum ciconia.112.b.
Iudicium quid ſignificet.500.a.
Iudicium facere quid ſit.198.b.
Iupiter & Saturnus quare ſint coniuncti.a92.a.
Iulij Cæſaris inſolentia.299.b.
Iuſtitia neceſſaria ad pacem conſeruandam.5.b.
Iuſtitiæ encomium.57.a.b.
Iuſtitia Dei magna.77.a.
Iuſtitia quid ſit.236.a.cum ſequentibus.
Iuſtitia nos ducit in cognitionem Dei.90.a.
Iuſtitia qualis eſſe debeat.112.b.
Iuſtitiæ miniſtri quales eſſe teneantur.112.b.
Iuſtitia accipitur pro virtute in communi.204.b.
Iuſtitiam & iudicium facere quid ſit.198.b.
Iuſtitia capitur pro gradu pœnitentiæ.199.a.
Iuſtitia dei exultant iuſti.231.a.b.
Iuſtitiæ diuinæ ſeueritas in malos, dei gloriam illuſtrat.409.a.b.cum ſequentibus.
Iuſtificatio noſtra quid ſit.392.a.
Iuſtificatio appellatur lex.171.b.172.a.
Iuſtificatio eſt peccatorum remiſſio & ſanctificatio. 39.b.
Iuſti viri in manu dei ſunt.5.a.
Iuſti comparantur aſtris in cælo collocatis, quæ in pelago apparent.23.a.
Iuſti ſunt ſimiles rotis.23.a.26.a.
Iuſti cadunt, ſed non retrorſum.36.a.

Iuſti omnia habent. 86 b
Iuſtus eſt rubus qui ardebat, & nõ cõburebatur. 89 b
Iuſti iudices comparantur cum ciconiis. 112.b
Iuſtus eſt in deo per gratiam, nobilius quã in ſe. 120.a
Iuſti in deo per charitatem dicuntur ſpiritus. 120.a
Iuſti nomen non amittit qui ſtatim per pœnitentiam reſurgit. 158.b
Iuſti non ſeparantur à Chriſto. 194.a
Iuſti habent deum pro circunferentia. 156 a
Iuſti appellantur filij Dei. 160.b
Iuſtus comparatur palmæ 273.a.458.b
Iuſti regis officium. 304.b
Iuſtis omnia cooperantur in bonum. 518 a
Iuſtos cum iniuſtis cur Deus occidat. 228.a
Iuſtus comparatur adamanti. 52.a

L

Labor ſignificatur per bouem. 121.a
Laboris encomium. 78 a. 251.a
Laboris vtilitas. 519.a.b
Labor magnus, eſt iniquitas. 265.a
Labyrinthus Dedali explicatur. 19.b
Lachrymis inſtaurandi ſumus. 131.a.b
Lachrymarum vis 84.b
Lachrymarum vtilitas. 109.a.b.442.a.b
Lachrymæ placant dolorem. 266.b
Lachrymas cur Chriſtus fuderit ſuper Ieruſalem. 137.a.
Lacus accipitur pro ſepulchro. 284.a
Lacus accipitur pro inferno. 284.b
Lædens alium, ſeipſum lædit, non alium. 74.a.
Lætari aliorum calamitatibus impium eſt. 140.b
Laminæ quid ſint 316.b
Lamina in pectore ſacerdotis quid ſignificet. 27.b
Lapis quid ſignificet. 288.a. cum ſequente.
Laqueus venantium eſt auaritia 181.a.b
Latro prima hora vitæ ſuæ ſaluatus eſt. 2.a
Lateres ſunt corda noſtra. 61.b
Laurus non percutitur fulmine. 191.a
Lauare pedes quid ſignificet. 465 a
Lenitas in reprehendendo laudatur. 512.a
Leo quid ſignificet 459.a
Leonis caput cum claua quid ſignificet. 211.b
Leonis caput ſymbolum inundationis. 338 b
Leonem non eſſe in republica alendũ quid ſit. 157.b
Leonis vigilantia. 57.a
Leonis nomine olim ſignificabatur præſul. 57.a
Leo ſignificat regem. 14.a
Leuare manum ſit. 228.b
Leuare faciem vel caput alicuius, eſt illum honorare. 228.b
Lex cur ignea dicitur. 21.b
Lex cur data fuit in caligine. 28 b
Lex vetus vmbram habet. 83.b
Lex continebat figuras. 83.b
Legis euangelij differentia. 131.b
Lex appellatur iuſtificatio. 172.a
Lex vetus erat figura & vaticinium nouæ. 172.a
Lex vetus erat antiquanda, & antiquata eſt. 172.a
Lex noua lex gratiæ promiſſa in lege vetere. 172.a. cũ ſequentibus.
Lex teſtamentorum eſt, vt ſecundum deroget primũ 173.a
Lex vetus erat ceſſatura. 173.b
Lex quibus nominibus appelletur in diuinis literis. 174.a
Lex vetus eſt litera, lex noua ſpiritus. 184.a
Legis veteris opera per ſe non iuſtificabant. 218.b
Legis veteris præcepta quomodo dicuntur non bona 221.b
Legum vtilitas 430.a.247 a
Leges dicuntur fundamenta 319 b
Lex vetus daret ne vitam animæ, an corporis? 335.a.
Lex eſt regula iuſta. 430 a
Legiſperitorum inæqualitas 430.a.b
Libanus vocatur templum Salomonis & quare. 188.b
Liber Sapientiæ eſt Salomonis. 3.b
Liberum arbitrium cooperatur gratiæ. 60.b.
Liberum arbitrium defenditur. 532.a. 132.a. 204 b
Libertas vera quæ ſit. 86.b
Libido inuitatur gula. 92.b
Liber vitæ quis ſit. 336 a. 114 a.
Liber conſcientiæ quis ſit. 46.b
Libellus repudij in lege vetere dabatur. 200.a.
Libertas ſpiritus quæ ſit. 363.b
Libertas eſt magna, ſeruire Deo. 396.b
Libertas hæreticorum eſt carnalis. 396.b
Libertas chriſtiana & euangelica ſpiritualis eſt. 397.a.
Libertas Chriſtiana non eſt carnalis. 425.a
Libya eſt Africa. 293.a. 319.b
Lignum quid ſignificet. 228.a
Lignorum nomine homines intelliguntur. 164.b
Lignum vitæ quid ſignificet. 387.b
Ligni varia ſignificata. 164.b
Litera eſt lex, ſpiritus euangelium. 184.a
Linguæ igneæ ſuper apoſtolos quid ſignificent. 21.b
Lingua prophetæ eſt calamus Dei. 352.b
Lingua refrænanda eſt. 463.a
Linguæ effrænatæ damna. 463.a
Longinquitas temporis per palmam ſignificatur. 459.a
Loth filiarum ſtuprum. 274.a
Luciferi ſuperbia. 268.a.
Lucifer fuit eminens inter alios angelos 304.a
Luciferi peccatum in quo fuit 304.a
Lucta Iacob orationem ardentem ſignificat. 248.b.
Ludere in diuinis literis ſignificat adorare idola. 178.a
Luna quomodo patiatur eclypſim. 321.a
Luna dicebatur regina cæli. 326.a
Lunæ nomine intelligitur princeps ſecularis. 340.b
Luſitanorum ſacerdotes honeſtiſſimi. 291.b
Luſitaniæ reges inuictiſſimi & Chriſtianiſſimi. in procemio.
Lutheri impietas & hæreſis deteſtanda. 179.a.39.b
Lutherus vult Chriſti gratiam labefactare. 39.b
Lutheri error 92 b. 405.b. 462.a. 44.b
Lutherus & caluinus ſunt Epicurei & milites Veneris. 92.b. 413.a
Lutheranorum phreneſis & inſania 92.b
Lutheri prauitas. 179 a
Lutherus ſectam Epicurei renouauit. 179.a
Lutherus hæreticus reprehenditur. 204.b. 297.b. 226.a.b
Lutherus deſcribitur. 226 b. 494.b
Lutheranorum impudentia & impietas. 227.a
Lutheri error & voracitas. 342.b cum ſequentibus.

Lutherani ſunt Epicurei, & cultores Bacchi. 343.a
Lutherana hæreſis eſt captiuitas Babylonica 401.a.b
Lutheranorum perfidia confutatur 396 a
Lutheri impudentia, & obſtinatio. 425.a
Lutheri & caluini impietas. 456.a.b.
Lutherani peiores ſunt Gentilibus. 456.b.
Lutheri ſuperbia. 466 b
Lydia eſt in Aſia minore. 293.a. 319.b.

M

Magi Oriẽtales quibus ex regionibus venerint, & vnde fuerint. 295 a
Magorum Orientalium liberalitas. 94 a.
Magnates deſignantur per montes. 80. b.
Magnetis natura admirabilis. 27 b.
Maius menſis dictus à Maioribus 328.a.
Mala ſine bonis eſſe non poſſunt. 30.a.
Manna fuit figura ſancti ſacramenti. 514.b.
Manna in arca teſtamenti eſt verbum Dei in anima. 53.a.
Manaſſis regis impietas. 2.a.
Manaſſes fuit crudeliſſimus. 111.b.
Manaſſes ob calamitates fuit ad Deum conuerſus? 394.a.
Manticæ duæ Aeſopi explicantur. 19.b.
Manus domini prophetia eſt. 425 b. 391.a
Manus domini quid ſignificet. 97.a.b.
Manus dare, hebraiſmus eſt multa ſignificans. 97. b. 31.a.
Manuum nomine opera intelliguntur. 53.a.
Manus domini accipitur pro conſolatione. 145.a.
Manus accipitur pro bono opere. 98.b.
Manus plenæ ſanguine quid ſignificent. 111.a.
Manum alieni dare, eſt ſe illi committere. 191.b.
Manum alicui porrigere, eſt eum in amicitiam recipere. 192.a.
Manum leuare eſt promittere. 217.b.
Manum leuare quid ſit. 217.b.
Manus Chriſti mundum creauerunt. 367.a.
Manum extendere eſt punire. 372 b.
Manum leuare pro iurare frequens eſt in literis diuinis 379 a
Manu domini intelligitur Chriſtus. 391.a.
Manum ponere ſuper aliquem, eſt illum affligere. 445 b.
Mappa mundi eſt cor impij. 64.a.
Marci Antonij eloquentia 528.b.
Mare fuſile & luteres quid ſignificent. 442.a.
Mare Galilææ eſt mundus. 311.a.
Margaritæ ſunt apoſtoli. 123.a.
Margaritarum natura. 123 a.
Maria virgo Dei genitrix fuit figurata in Rebecca. 169.b.
Maria virgo eſt gratiæ imperatrix. 169.b.
Mariæ virginis excellentia. 123 a 487.a b.
Maria ſemper virgo & ciuitas libera 478.b. 479.a.
Maria virgo templum dicitur. 478.b.
Maria virgo fuit concepta ſine peccato originali. 479 a.b.
Mariæ virginitas. 479.a.b.
Mariæ virginis genealogia 479.b.
Mariæ virginis puritas 487.a. cum ſequentibus.
Mars cur pingebatur indutus tunica adamantina. 360.b.
Martio menſe fuit mundus creatus. 3.a.
Martius menſis principium anni fuit olim. 3.a.
Martini Ledeſmij laus 461.a.
Martini cantaperrenſis laus 115.a.
Mathias fuit electus loco Iudæ. 476 b.
Matthæus quo tempore fuit ad Chriſtum conuerſus. 2.a b.
Medium eſt optimum. 135.a.b.
Medium eligendum eſt. 367.b.
Mediocritas laudabilis. 431 a.
Meduſa eſt otioſitas. 78.a.
Meloch idolum deſcribitur. 171.b.
Mel prohibitum in lege adulatorem ſignificat. 141 a.
Melancton reprehenditur. 204 b.
Membra impiorum ſunt arma quibus animas ſuas vulnerant. 233.a.
Membra iuſtorum ſunt inſtrumenta ſuæ ſalutis. 233.a.b.
Menſium nomina apud Iudæos. 3.a.
Memoria vtilis & inutilis. 387.b.
Memphis eſt ciuitas Aegypti. 322.b.
Menſa eſt doctrina euangelica 459.b.
Menſura templi diuerſa à menſura prophana. 419 a.
Meridies ſignificat proſperitatem. 454.a.
Meritum ex operibus. 391.b.
Meriti vocabulum eſt in diuinis literis. 392.a b.
Merita compenſantur 458.b.
Mercatoris officium. 196.b.
Meſſias eſt verus Deus. 366.a.
Meſſiam veniſſe oſtendit lex. 138.b.
Meſſias iam venit. 173.b.
Metonymia figura. 157.b.
Militia eſt exercitus ſtellarum. 326.a.
Militia eſt vita noſtra. 65.a.b.
Militare debemus ſemper. 65 a b.
Minerua quid ſignificet. 25 b.
Mineruam quare dixerunt fuiſſe virginẽ. 84.b. 292 b.
Minotaurus eſt deprauatus appetitus. 19.b.
Miſericordia Dei ſignificatur per ſplendorem in nube lucentem. 10.b.
Miſericordia Dei infinita eſt. 11 a.
Miſericordia Dei oſtenditur. 30.a.b.
Miſeretur noſtri Deus, cum nos punit. 88.b.
Miſericordiæ diuinæ magnitudo. 76.b.
Miſericordia Dei eſt infinita. 112.a. 155.a. 353.a.
Miſericordia quare comparatur oleo. 168.b.
Miſericordia quid ſit. 338 b.
Miſericordiæ opera extolluntur. 168.b 198.b. 199.a. b. 210 a.b.
Miſeria & fragilitas mundi deſcribuntur. 273.a.b.
Miſſæ ſacrificium admirabile. 108.b.
Miſſæ ſacrificium figuratum in lege. 514.b.
Miracula cur Deus non fecit coram Herode, & aliis huiuſmodi. 153.a.
Miracula ſua edebat Chriſtus corã iis, qui erãt ſumpturi vtilitatem ex illis. 153.a.b.
Moab eſt vrbs Arabiæ vocata Areopolis. 274.a.
Moab cur dicitur olla ſpei 126.a.
Moab idem eſt quod à patre. 274.a.
Modicum eſt quicquid in terra eſt. 55. b.
Modicum quare ſepties ponitur in euangelio Ioãnis. 55.b. 56 a.

Momenta-

Momentaneæ ſunt mundi diuitiæ. 239.b.
Mons dicitur Chriſtus. 478.b
Mons Oliueti quomodo vocabatur. 113.b.
Montium nomine quid ſignificetur. 80.b.
Montis oliueti templum vnde Chriſtus aſcendit in cœlum. 122.a.
Monachi intelliguntur per ſtellas. 340.b.
Monachi apoſtatæ deſcribuntur. 340.b.
Monachi peccatum vtrum ſit grauius peccato laici. 476.b.
Monaſteria comparantur ſtagnis. 311.b.
Mors triplex eſt. 150.a.
Mors animæ quæ ſit. 2.a.
Mors quotuplex ſit. 198.a.b.
Mors inopinata. 535.b.
Mors eſt ſtipendium peccati. 206.a.
Mors & vita quæ ſint. 285.a.b.
Mors immatura non accidit iuſto. 288.a.
Mortem non fecit Deus. 203.b.
Mors quomodo accipiatur. 337.a.
Mortis memoria vtilis. 301.a.468.b.80.b.
Mors iniquis terribilis eſt, non iuſtis. 450.b.
Mori in Aegypto, & ſepeliri ibi quid ſit. 55.b.
Mortuus per peccatũ, ſurgit per pœnitentiam. 206.a.
Mortuorum nomine qui ſignificentur. 495.b.
Mortui ſunt plorandi. 266.b.
Moralis philoſophiæ finis eſt operari. 478.a.
Motus liberi arbitrij concurrit iuſtificationi. 391.b.
Moſoch eſt Cappadocia. 335.a.
Moueri ærumnis aliorum debemus. 290.a.b.
Moyſes & Paulus vtrum viderint Dei eſſentiam, 35.b
Moyſi & Pauli differentia. 131.b.
Moyſi mors fuit deplorata, non autem Ioſue mors. 303.a.
Moyſes dicitur angelus 326.a.
Mulier capta quid ſignificet. 302.a.
Mundus eſt liber quidam. 12.a.
Mundus quid ſit. 12.a.
Mundi opes & diuitiæ ſunt incertæ. 239.b.
Mundi opes & honores ſunt vmbræ. 219.b.515.a.b.
Mundi fabrica ſuo modo laudare Deum. 13.b.
Mundi machina deum oſtendit. 12.b.
Mundi gloria cum plumis comparatur. 187.b.
Mundo ſimul & Deo ſeruire non poſſumus. 385.a.
Mundus eſt muſica quædam, & admirabilis armonia 12.a.
Mundus eſt relinquendus. 117.b.
Mundi elementa ipſum ſuſtentantia quæ ſint. 73.b. 14.a.
Mundus eſt crudelis in ſuos. 355 b.
Mundus eſt amare agitatum. 56 b.
Mundi amicitia damnatur. 117.b.
Mundi fallacia deſcribitur. 332.b.48.a.56.b.
Mundi opes paruæ ſunt. 61.b.
Mundi vanitas. 319.a.329.a.301.b.
Mundus eſt terra viuentium. 285.b.
Mundi gloria tranſit 74.b.
Mundus dicitur Iericho. 435.a.
Mundus eſt ſimilis ludo calculorum. 138.b.
Mundi paruitas 61.b.
Mundi amor deſcribitur. 255 a. cum ſequent.
Mundi gloriæ contemptus. 81.a.
Mundus dicitur Babylon. 306.b.
Mundi viciſſitudines & varietates 239.b.280.b.414.a
Mundus eſt rota plauſtrorum. 280.b.
Mundi gloria fallax 175.a.b.
Mundum alterum fecit Deus. 219.a.
Mundus eſt emporium vniuerſale. 302 b.
Mundi qualitas conſideranda eſt 280.b.
Mundus eſt onus laborum. 306.b.
Mundus deſcribitur. 447.b.310.b.311.a.
Mundi inconſtantia 334.b. cum ſequent.
Mundi proſperitas falſa. 275.a b.
Mundo confirmari quid ſit. 435.b.
Mundum diuidebant Hebræi in tres ætates. 287.a.
Mundos tres poſuerunt nonnulli. 447.b.
Mundus eſt poſitus in maligno. 460.a.
Mundus eſt ſepulchrum peccatorum. 460.a.b.
Mundus fugiendus eſt. 460.a b.504.a.
Mundi opes ſunt flumina Babylonis. 474 b.
Mundi opes non ſatiant animam noſtram. 475 b.
Mundus eſt venter naturæ. 508.a.
Mundus carcer eſt & exilium. 523.b.
Mundi flagitia ſunt deploranda. 109 a.b.
Mundi lætitia fallax eſt. 148.a.
Mundus quo menſe fuit creatus. 3.a.
Munera non ſunt accipienda à iudice. 57.b.
Murus eccleſiæ eſt Deus. 433.b.
Murus eſt vir iuſtus pro alijs orans 248.b.
Muſica eſt humana ſocietas bene ordinata. 237.a.
Muſica eſt mundi machina 12.a.
Mutare fortitudinem quid ſit. 420.b.
Mutari quomodo dicitur Deus. 76.b.77.a.
Myſteria Dei non ſunt cuique manifeſtanda. 467.b.
Myſteria magna iuxta aquas. 5.b.6.a.

N

Naas idem eſt quod ſerpens. 139 b.
Naas qui oculos eruere volebat Galaaditis, diabolus eſt. 139.b.
Naas quid ſignificet. 24.b.
Nabuchodonoſore diabolus ſignificatur. 5.a.
Nabuchodonoſores dicebantur reges Babyloniæ. 285 b.
Nabuchodonoſores vocabantur omnes principes inſolentes 286.a.315.b.
Nabuchodonoſor dicebatur gladius Dei. 351.a.
Narciſſi fabula explicatur. 305 b.
Natiuitas Chriſti in deſcriptione orbis cur facta fuerit 122.a.
Natura eſt veluti liber plenus diuinitate. 11.b.
Nefarij vocantur paruuli. 119.a.
Negatio ſui quid ſit. 26.a.
Neptuni & Mineruæ controuerſia 131.a.
Nihil eſt inuentum ſimul & perfectum. 311.b.
Nili inundatio. 139 a.
Niniue fuit Metropolis Aſſyriorum. 332.a.
Ninus filius Beli patrem ſuum retulit in deum. 100 a
Nobilitas vera non in genere, ſed in virtute conſiſtit, 167.a.
Nobilitas vera quæ ſit 252.b.
Noctua ſuper caput leonis quid ſignificet. 338 b.
Noe iuſtus inter iniuſtos habitauit. 7.b.
Noe filij & ſucceſſores. 293.a.
Nomina impiorũ aliquando non proferuntur. 336.a.
Nomina Dei quæ ſint. 114.a.b.
Non vltrà quid ſignificet. 287.a.

Noua lex, nouum ſacerdotium, noua terra, nouū cælum, nouus mundus 172.b.173.a.473.a
Nouum canticum, noua lux euangelij. 173.a.
Nouum teſtamentum eſt æternum. 184.b
Nouum teſtamentum promiſſum fuit in lege vetere. 184.b
Noui & veteris teſtamenti differentia 184.a.b
Nouum teſtamentum eſt plenum pacis 400.a
Nouiſſimi dies qui ſint. 275.b
Nubes lucida virtutum nos vehit in cælum. 99.a
Nubes ſignificat afflictionem. 30.b
Nubes quæ ſuſcepit Chriſtum in aſcenſione, lucida erat 97.a
Nubes quid ſignificet. 118.a
Nubes Dei præſentiam deſignabat. 117.a
Nubes accipitur pro exercitu 319.a
Nubecula quam vidit Elias Petrum adumbrabat. 56.b. cum ſequentibus.
Nudare pedes ſignū erat olim doloris, & luctus. 267.a
Numi Antonij Pij ſculpturæ declaratio. 210.b
Numi Traiani ſcripturæ explicatio. 211.b
Numerus ternarius perfectus eſt & quaternarius. 55.a cum ſequentibus.
Numeri ſeptenarij perfectio & encomium. 55.a.b. cū ſequentibus.
Numerus binarius non eſt perfectè numerus. 16.a.b
Numeri quaternarij encomium. 16.a.b

O

Obcæcatio impiorum deſcribitur. 85.b
Obſtinatio & impœnitentia 103.a
Octaua dies ſolennis. 219.a.b
Octo beatitudines deſcribuntur. 444.a.b
Oculis nihil pretioſius in corpore 24.a.b
Oculorum excellentia. 26 a.b. cum ſequentibus.
Oculos cæci à natiuitate litos luto quid ſignificet. 24.b 25.a
Oculis intellectus qui dicantur priuati. 136.a
Oculus accipitur pro intentione. 136.a
Oculi accipiuntur pro gratia & fauore. 96.b
Oculos nobis vult diabolus eruere. 139.b
Oculus quid ſignificet. 365.a
Oculis plenum corpus rotarum quid ſignificet. 24.a.
Officium ſacerdotum & prophetarum. 67.a.b
Ohola & Oholiba dicuntur Iudæa & Samaria. 253.a
Olla incenſa ſignificat calamitatem. 10.a
Oliua eſt ſymbolū pacis, ideo magni æſtimata 331.a
Oleum viduæ Eliſæi explicatur. 180.b
Oleum pro miſericordia accipitur. 168.b
Opera intelliguntur per manus. 53.a.98.b
Opera extolluntur laudibus. 17.b. cum ſequentibus. a 18.b
Opera commendantur. 53.a.b
Opera cum verbis debent eſſe coniuncta. 56 a.b. cum ſequentibus.
Opera bona nos euehunt in cælum. 98.b
Opera miſericordiæ commendantur. 198 a
Opera mortua & mortificata quomodo differant. 204.b
Opera legis veteris non iuſtificabant. 218.b
Opera noſtra bona in lethali peccato vitā mereantur gratiam. 391.a.
Opera noſtra bona quid mereantur. 391.a.b
Opera noſtra bona reuiuiſcunt. 204 b
Opera noſtra bona facta in gratia merentur vitā æternam. 191.b
Opera viliora ſunt verbis. 469.b
Opes mundi ſunt imagines 64.a
Opes mundi ſunt vmbræ 64.a
Opes mundi non ſatiant nos. 194.b
Ophir vbi ſit 32 b.33.a
Opitulari miſeris quando ſit laudabile. 266.b
Oppida & villæ dicuntur filiæ. 281.a.b
Opum abundantia & potentia periculoſa. 328 b
Oratio Aaronis deum placauit. 144.a
Orationes noſtræ quando non exaudiuntur. 62.b
Oratio eſt portus tutus. 454.b
Orationis vtilitas, & vis. 454.a b
Orationis locus fuit etiam in lege vetere. 455. a cum ſequentibus.
Orationis virtus. 144.a
Orationis ſuauitas intelligitur per thus. 196.a.b
Oriens dicitur Chriſtus. 471.a
Oſſa arida ſignificant peccatores. 391.a
Oſtia oraculi de lignis oliuarum, miſericordiæ opera commendant. 168.b
Oſtium cæli eſt Chriſtus. 69.a
Oſtium Iani clauſum tempore Auguſti. 75.b
Otioſitas malorum cauſa. 78.a
Otium deteſtandum quale ſit. 251.a
Otium turpe deſcribitur. 180.b. cum ſequentibus.
Otio dormire reprehenditur. 180.b.

P

Pallidus cur ſit qui timet. 23 a.b
Palilogia figura quid ſit. 128 a
Pallium Eliæ eſt diuina gratia. 516.b. 123.a
Palmę vis. 273.a
Palma quid ſignificet. 438.b.441.a.458.b
Palmæ comparatur iuſtus. 273.a
Panis eſt verbum Dei. 70.a.b
Panes propoſitionis offerebantur à ſacerdote. 490.a
Papa ſummam habet autoritatem. 493.b
Papa rectè concedit indulgentias. 462.a
Papa eſt verus Chriſti vicarius, et in vniuerſum orbem habet primatum. 377.b
Parabola duplex eſt. 134.b
Parabola quid ſit. 197.b
Parcere nomini quid ſit. 383.b
Parietem perfodere quid ſit. 146.a.73.a.
Particula vltrà, quid ſignificet. 75.b.287.a.283.a
Paſtor eſt Chriſtus. 288.a.b
Paſtoris clementia. 210.b
Paſtoris Chriſtiani munus. 56 a.b
Paſtores & Præſules debent eſſe ſapientes. 291.b
Paſtor malè viuens homicida eſt. 361.a
Paſtores inſignes quatuor. 361.b
Paſtoris officium. 33 a b
Paſtoris cura & diligentia neceſſaria. 360.a
Paſcha quid ſignificet. 505.a.b
Paſchalis agnus, figura ſanctiſſimi ſacramenti. 184 b
Patria noſtra cælum eſt. 145.b.
Patriarchæ fuerunt ante Chriſtum. 316.a
Patres antiqui quare voluerunt ſepeliri in Iudæa. 285.b
Patientia eſt nobis neceſſaria. 224 a.b
Paupertas Chriſti fuit prædicata à prophetis 69 a
Paupertas Chriſti. 180.b

Pauper-

Paupertas laudabilis & vtilis 247.b. cum ſequẽtibus.
Paupertas ſpiritus extollitur. 179.b.
Paupertas, ſpiritus eſt clauis aperiens cælum. 179.b.
Pauperes ſunt dei famuli. 182.a.
Paupertas Apoſtolorum vicit mundum. 469.b.
Pax eſſe non poteſt, vbi deeſt æqualitas. 5 a.
Pax eligenda eſt. 5 b.
Pax magna fuit, quando Chriſtus natus eſt. 75.b.
Pax animi beatitudo quædam eſt. 87.a.
Pace nihil in ciuitate vtilius. 87.b.
Pacem docuit Chriſtus in terra, & ad hoc venit. 117.a.
Pax deſcribitur. 117.a.b. cum ſequentibus. 119.a. cum ſequentibus. 130. a.
Pax & bellum, concordia & diſcordia ſimul eſſe debent. 117.b.
Pax cum Deo, & bellum cum mundo. 117.b.
Pax Chriſtiana. 130.a.b.
Pax ſpiritualis laudatur. 130.a.
Pax mundi. 130.b.
Pax etiam à Gentilibus colebatur. 131.a.
Pax duorum populorum in vna eccleſia explicatur. (393.b.
Pax commendatur. 398.b.
Peccata noſtra diuidunt nos à deo. 62.b.
Peccatum accipitur aliquando pro pœna peccati. 89.a. 111.a.
Peccatum accipitur pro oblatione pro peccato. 106.b. 496 a.
Peccatum in diuinis literis quid ſignificet. 106.b.
Peccata non ſunt æqualia. 111.a.
Peccatum non eſt ens, ſed priuatio entis. 111.a.
Peccato nihil vilius. 111.a.
Peccator eſt ſeruus peccati. 104.a.
Peccata, hominum adinuentiones dicuntur. 159.a.
Peccata ſignificantur nomine parietis. 146.a.
Peccatum mors eſt. 198 a. cum ſequentibus.
Peccatum ſignificatur nomine ſanguinis. 111.a.
Peccata noſtra ſunt arma, quibus nos Turcæ vincunt. 233.a.
Peccatum vtrum ſit omnis actio infidelis. 315.a.
Peccatum eſt cauſa mortis æternæ. 337.a.
Peccatum mortale, ſimile eſt fulmini. 394.b.
Peccati grauitas oſtenditur. 396.a.
Peccare humanum eſt, perſeuerare in peccato diabolicum. 403 a.
Peccator eſt cibus diaboli. 414.b.
Peccatum quomodo accipiatur. 496 a.
Peccatum generat mortem. 2 a.
Pectus & dextrũ brachiũ in lege quid ſignificẽt. 56 a.
Pedes nudare ſignum erat olim luctus. 267.a.
Pedes ſignificant affectiones. 17.a 38.a. 169.a. 465.a.
Pedes recti quid ſignificent. 16 b.
Pes ſymbolum eſt vitiorum. 210 b.
Pedes Chriſti quid ſignificent. 75 b.
Pedes coloratos hyacintho habere, eſt eſſe affectiones in cæleſtibus. 169 a.
Pegaſi hiſtoria explicatur 78.a.
Peluſium eſt ciuitas Aegypti. 323 b.
Peregrinatio eſt vita noſtra 89 b.
Perillus periit tauro æneo à ſe inuento 232.a.
Permiſſio dei actio vocatur 196.b.
Perire dicitur quis quò ad ſcelera. 286 b.
Perire impium quid ſit. 234.a.
Perire legem à ſacerdote quid ſit. 95.a.
Periculum vitæ deſcribitur. 301.a.
Perſequens iuſtum, ſeipſum perſequitur. 111.b.
Perſecutio non eſt infelicitas. 5.a.
Perſeuerantiæ laus 18 b.
Perſona in diuinis quid ſit. 259.a.
Perſona ſuper hypoſtaſim quid addat. 367.a.
Perſia eſt regio Orientalis deliciis affluens. 293.a.
Perturbatio cordis fugienda. 43.a.
Petra Chriſtus eſt. 125.a.
Petrus vt fieret paſtor, mare reliquit. 56.b.
Petrus cathedram Romæ conſtituit. 376.b.
Petra percuſſa aquam dedit. 132 a.
Petri concio admirabilis. 183.a.
Petri & Andreæ vocatio. 311.a.b. cum ſequent.
Petrus & Andreas columnæ eccleſiæ. 311.b.
Petrus eccleſiæ caput. 377 a.b. cum ſequentibus.
Petrus fundamentum eccleſiæ eſt. 530.a.
Petri vocatio 56.b. 57.a.
Petræ comparatur cor durum. 132.a.
Pharao volebat filios Iſraelis occidere in partu. 24.b.
Pharao nomenclatura regum Aegypti. 215.b.
Pharao quare diceretur draco & leo. 339.a.
Phathures regio eſt in Aegypto. 323.b.
Philautia eſt Dalila. 119.a.
Philautia fugienda 19.b.
Philautia eſt remora piſcis. 25.b.
Philoſophia Chriſtiana quæ ſit. 293.a.
Philoſophia vera quæ ſit. 48 b. 475.a.
Philoſophi multa deprompſerunt à lege dei. 55.a.
Phœniciæ mons eſt Libanus 291.a.
Philiſtiim, fuit ciuitas quædam vocata, poſtea Aſcalon 276.b.
Philiſtæa & Paleſtina idem eſt. 276.b.
Picturæ & imagines cordis impij. 81.a.b.
Pietas Aaronis. 144 a.
Pietatis ſymbolum ciconia 113 a. cum ſequent.
Pietas dei. 51.b.
Pietas diuina magna. 77.a.
Pij viri appellantur abſconditi. 76.a.
Pij in terra degentes cælum incolunt. 269.b.
Pij poſſunt inter impios habitare. 8.a.
Pignus & depoſitum reddere quando ſit vtile. 199.a.
Pigmæi qui ſint. 293. a.
Pilos radere quid ſit. 493.a.
Pingue capitur pro excellente. 294.b.
Piſcatores duo ſunt in mundi mari. 312.a.
Piſcatores hominum ſunt concionatores, non diuitiarum. 312.b.
Piſcatores cur deus elegerit. 311.b.
Piſcator dicitur Chriſtus. 311.a.
Piſcator dicitur dæmon 311.a.
Placentula quid ſignificet. 326.a.
Plato docuit vnum eſſe principium 428.b.
Plato in lege dei fuit verſatus. 148.b.
Plato fuit Homerus philoſophorum. 311.a.
Plaudere ſuper femur, eſt oſtendere ſignum doloris. 233.b.
Plaudere manu ad manum quid ſignificet. 235.a. cum ſequentibus.
Plorare mortem animæ laudabile eſt. 84 b.
Plorare mortuos pium eſt. 303 a.
Plorare & ingemiſcere quomodo dicatur deus 232.a.
Plumę vanitatis proiiciẽdę ſunt in locũ cineris. 188.a.

Pluuia pro doctrina accipitur. 246.b.368.a.
Pœnitentiæ ſacramentum admirabile. 465.a.
Pœnitentia peccatoris neceſſaria 453.a.
Pœnitentiæ vis. 226.a.227.a. 202 b.
Pœnitentia ſecunda tabula poſt naufragium. 354.b.
Pœna duplex eſt. 265.b.
Pœna conſideratur dupliciter. 202 a.
Pœnitentia eſt ex lege naturæ. 227.a.
Policratis regis Samiæ occaſus. 332.b.
Polypi natura. 331.b.
Ponderibus duobus vti quare in lege fuerit prohibitum. 19.b.
Pondus peccati non ſentiunt impij. 306.b.
Ponere in caput alicuius flagitia eſt illũ punire. 133.b.
Ponere cor in viis quid ſit. 489.b.
Pons eſt diuina miſericordia. 181.b.
Ponere animam in manibus, eſt obiicere vitam periculo. 52.b.
Pontifex maximus rectè concedit indulgentias. 462.a.
Pontifex maximus ſummam habet authoritatẽ. 493 b cum ſequentibus.
Populus principem imitatur. 512.b.
Populus Iſraeliticus cum oliua comparatur. 406.b.
Populus Iſraeliticus appellatur filius Dei. 232.b.
Populus Chriſtianus fuit adumbratus in Iacob. 356.a.b. cum ſequentibus.
Populus Iudaicus fuit adumbratus in Eſau. 355.a.b. cum ſequentibus.
Porta Orientalis quid ſignificat. 516.a.
Porta Orientalis clauſa, eſt virgo Dei genitrix. 486.a.b.
Porta accipitur pro fortitudine. 280.a.
Portæ inferni quæ ſint. 280 a.
Portas poſſidere quid ſit. 280.a.
Portare animam in manibus, eſt verſari in periculo. 52.b.
Portæ nomine quid ſignificetur. 280.a.
Portæ eccleſiæ multæ ſunt. 433 a.b
Porta cæli dicitur virgo Maria. 486.a.
Porta clauſa in templo erat virgo Maria. 488.a.
Porta clauſa in templo eſt ſacra ſcriptura 488.a.
Potentia exit aliquando in ſuperbiam. 325.a.
Potentia periculoſa. 335.b.
Potentia debet ſubiici ſapientiæ. 338.b.
Potentia dicitur cornu. 315.b.
Poteſtas eſt duplex in eccleſia. 530.a.
Poteſtas ſpiritualis, & poteſtas corporalis in eccleſia. 530.a.
Præceptum de amore quare dicitur nouum 385.b.
Præceptum charitatis maximum & primum. 255.a.
Præmeditata mala minus feriunt. 283.b.
Præſul qualis eſſe debeat. 364.b. 458.a.
Præſules multi in eccleſia excellentes 250.b.
Præſul debet eſſe in medio. 5.b.
Præſul diligens eſt murus eccleſiæ. 407.a.
Præſul debet eſſe currus & auriga 33.a.b.
Præſul debet eſſe ſpeculator. 33.b.
Præſulis officium & munus. 56.a.b. 360.a.b. 242.b. 364.b.
Præſules ſunt baſes cum leonibus ſcriptis. 57.a.
Præſules qui non concionantur fures dicuntur. 251.b
Præſulis clementia. 210.a. 196.a. (250.b.
Præſul dicitur feneſtra 438.b.
Præſcientia diuina vocatur liber. 114.a.
Præmio & pœna gubernatur reſpublica. 205.b. 430.a
Primum mobile alios cælos mouet. 266.b.
Prima gratia non eſt operum remuneratio. 458.b.
Principia ab aliquibus aſſerta. 6 a.
Prima cauſa Deus eſt. 156.b. 157.a.
Principis Chriſtiani officium. 196.a.
Princeps vocatur paſtor. 210 b.
Principis pietas & clementia. 210.b.
Principis munus & officium 210.b. cum ſequenti. 242.b. 33.b. 5.b. 56 a.b.
Princeps impiorum eſt diabolus. 310.a.
Principis ſapientis vtilitas. 291.a.b.
Princeps dicitur fundamentum. 319.b.
Principum ruina. 332.b. 335.a.b.
Princeps debet eſſe in medio. 367.b.
Princeps quare comparatur cum Cherub. 458.a.
Principes dicuntur columnæ. 444.b.
Principis diligentia & cura 458.a.
Principis & præſulis iuſtitia & miſericordia. 458 b.
Principis præmium erga bonos, & pœna erga malos. 458.b.
Princeps qualis eſſe debet. 458.a. b. cum ſequentibus. 499.a.b.
Principum vita eſt plena laborum. 465.b.
Princeps non eſt dominus ſubſtantiæ populi. 511.b.
Princeps & præſul debent eſſe ſapientes. 291.b. cum ſequentibus.
Principis iuſtitia. 298.b.
Præparatio ad gratiam. 37 b.
Probaticæ piſcinæ motus ſignificat calamitatẽ. 22 b.
Prodigi reprehenduntur 199.b.
Prometheus quare dicitur creator hominum. 292.a.
Prophetæ vocabantur nuntij. 259 a.
Prophetæ dicebantur videntes. 2.b. 238.a 216.a.
Prophetæ appellantur nubes. 507.b.
Prophetæ ſigno ſenſibili aliquando vaticinabantur. 393.a.
Prophetarum vaticinia ſunt de Chriſto. 316.a.
Propheta appellatur os domini 216.a.
Prophetæ officium 144.a. cum ſequentibus.
Prophetia quid ſit. 270 b. 3.b. 7.b. 91.b. 170 b.
Propheta intelligit quæ dicit. a.b.
Propitiatio pro peccatis noſtris Chriſtus eſt. 509 b.
Propitiator noſter eſt Chriſtus. 509.b.
Propitiatorium Chriſtum adumbrabat. 451 b.
Profuſio & prodigalitas & ſuperfluitas vituperantur. (18 a.
Prolepſis figura quæ ſit. 3.a.
Proſopopœia frequens in diuinis literis. 299 b.
Proſperitas mundi eſt hedera Ionæ. 36.b.
Proſperitas & fœlicitas mundi ſunt imagines & picturæ & ſimulachra. 81.a.
Proſperitas terræ eſt nouerca virtutum. 93.b.
Proſperitas impiorum ſimilis eſt ſomnio. 104.a.
Proſperitas periculoſa 188.a b. 321.b. 418.a.
Proſperitas mundi fallax & inanis. 275.a. cũ ſequentibus. 288.a.
Proſperitas vnius, eſt calamitas alterius. 380.a.
Prudentia carnis eſt pernicioſa. 291.a.b.
Prouerbium quid ſit. 197.b.
Prouidentia Dei. 273.b.
Puella tradita Naaman Syro eſt anima. 261 a.
Pulchritudo corporis periculoſa eſt. 170.a.

Punitionis vtilitas. 154.b. 155.a.
Punitur vnuſquiſque ob propria peccata. 198.b.
Puniri vnum pro alio quomodo intelligatur. 202.a.
Punitur quilibet pro quantitate & qualitate criminũ. 249.b.
Purgatorij locus. 508 a.
Pythagoræ præceptum. 318 b.
Pythagoras erat magiſter ſilentij. 468.a.
Pythagoræ dictũ, homines mutari in bruta, quomodo intelligatur. 157.b.
Pythagoræ ſymbolum declaratur. 192.a.
Pythagoræ apophthegma explicatur. 159.b.

Q

Quadrageſimale ieiunium fuit inſtitutum ab Apoſtolis. 178.b.
Quadragenarius numerus ſignificat afflictionẽ. 450.a
Quadratum corpus laudabile. 433.b.
Quadratura in architectura primas habet. 16.a.433.b
Quadratura ſignificat perfectionem. 529.a.
Quarta dies quid ſignificet. 329.a.
Quaternarius numerus perfectus. 16.a. 55.a.329.a.
Quatuor flumina paradiſi deſignabant Euangeliſtas, 13.a.b.
Quatuor Euangeliſtę ſunt quatuor elementa mundũ nouum ſuſtentantia. 13.a.b.
Quatuor Euangeliſtæ ſunt quatuor flumina paradiſi. 13.b.
Quatuor animalia Ezechielis vnum erant. 122.b.13.b
Quatuor hominum generationes. 304.a.b.
Quies animę eſt felicitas quædam. 87.a.b.
Quies eſt vacatio à laboribus 251.a.
Quies miſcenda eſt laboribus. 510.a.
Quietem veram ſolus Deus tribuit. 306.b.
Quinquagenarius numerus quid ſignificet. 498.b.

R

Rapacitas eſt expellenda ex vrbe. 195.b.
Ratio & fides ſunt duæ ſtellæ nautarum. 465.a.
Rationale ſacerdotis deſcribitur. 56.a
Rationale obſequium quid ſit 483.b.
Rebecca fuit figura virginis Mariæ. 169.b.
Reformari in nouitate ſpiritus quid ſit. 131 a.
Regere alios difficile eſt. 363 a.
Regnum Chriſti eſt æternum. 129.b.
Regnum quomodo appelletur felix. 399.b.
Regnum Iudæorum fuit in duo regna diuiſum. 252.a.
Regula Lesbia quid ſit. 410.a.
Religio eſt puella Iſraelitica. 363.a.
Religiones non ſunt vituperandæ. 476.b.
Reliquiæ Iudæorum ſaluandæ. 83 a.
Reliquiæ ſanctorum honorandæ ſunt. 393.a.
Remora piſciculus, qui nauem ſiſtit, eſt propria voluntas. 25 b.
Remoræ natura admirabilis. 25.b.
Renouatio ſpiritus. 131.a.
Repentina mala videntur grauiora. 283.b.
Reprehenſoris officium. 350 a.b. 351.a.
Reprobi & improbi differentia. 300.a. cum ſequentibus.
Requies animi inquirenda. 306.b.
Reſpicere in aliquem eſt illi fauere. 147.a.
Reſpublica priuata iuſto gubernatore in tenebris dicitur eſſe. 399.b.
Reſpublica duobus regiminibus gubernatur. 445.a. cum ſequentibus.
Reſurrectio corporum oſtenditur. 395.a.
Rete diaboli os habet apertum, ſed exitum difficilem. 311.b.
Rex appellatur clypeus. 262.b. 308.a.
Rex dicitur græcè baſileus. 262.a. 319.b.
Rex appellatur femur & baſileus. 262.a.
Regis officium 317 b 360 b.
Reges vngebantur, & dicebantur Chriſti 308.a.
Regis ſublimitas. 396.a.
Rex qualis eſſe debeat. 304.b. 501.a. 491.b.
Regum & ſacerdotum differentia. 501.a.
Reges non ſunt ſubditi ſacerdotibus in temporalibus. 501.a.
Rex intelligitur per medullam cedri. 192.b.
Rex & ſacerdos vngebantur. 15.a.
Rex eſt Chriſtus. 236.b.
Rhomathaim erant duæ ciuitates. 347.a.
Romana eccleſia eſt catholica & vniuerſalis. 23.b.
Romana Eccleſia eſt turris Dauidis. 34 b.
Romanæ Eccleſiæ fides illibata. 376.b. cũ ſequentib.
Romanus pontifex eſt ſucceſſor beati Petri, & totius Eccleſiæ paſtor. 377.a.b.
Romanus pontifex eſt verus Chriſti Vicarius, & in vniuerſum orbem tenet primatum. 377.b.
Romani antiqui Gentiles dixerunt animam eſſe immortalem. 148.b.
Rota viua laborum eſt vita noſtra. 270.a.
Rota in medio rotæ quid ſit. 23.b.
Rotarum nomine viri iuſti ſignificantur, 23 b. 25.a.
Rotæ quas vidit Ezechiel, quare erant quatuor. 23.b.
Rota quare comparatur viſioni maris. 23.b.
Rotunditas laudatur. 453.a

S

Saba vbi ſit. 295.a.
Sabbati feſtum mutatum in diem dominicam. 819.a.
Sacerdotis officium. 491.b 501.a.
Sacerdotis dignitas. 439.a. 501.a.
Sacerdos conſecrat vt Dei miniſter. 455 a.
Sacerdotis peccata non impediunt ſacramenti effectum. 461 a.
Sacerdotes omnes erant leuitæ, ſed non omnes leuitę erant ſacerdotes 491.a.
Sacerdotum & regum differentia. 501 a.
Sacerdotium Aaronicum antiquatum & abiectum fuit. 492.a.
Sacerdotum iuſtitia. 491.a.
Sacerdotis & præſulis præſtantia 56.a.b.
Sacerdos non debet obliuiſci legis diuinæ. 28.b.
Sacerdos miniſtrat ſacramenta gratiam conferentia. 108 b.
Sacerdotis poteſtas. 108 b.
Sacerdos etiam ſceleratus conficit ſacramentũ. 108.b
Sacerdos ſceleratus prodeſt aliis, ſibi autẽ nocet. 108.b
Sacerdotis puritas magna eſſe debet. ibidem.
Sacerdos grauiùs peccat quàm laicus. 110.b.
Sacerdotium Chriſti nobilius ſacerdotio Aaronis. 314.a. cum ſequentibus.
Sacerdotes Dianæ. 350.b.
Sadoch idem eſt quod iuſtus. 491.b.
Sacra ſcriptura multos habet ſenſus. 364.b.
Sacræ ſcripturę difficultas. 44.b. 45.b. cũ ſequentibus.

Sacræ ſcipturæ encomium. 49.b.50 a.
Sacræ ſcripturæ profunditas. 516.b.
Sacramenta ſcriptura mons eſt. 157.b.
Sacramenta ſunt riui Eccleſiæ. 384 b.
Sacramenta Eccleſiæ gratiam conferunt. 70 a b.
Sacramentum euchariſtiæ in lege figuratum. 514.b.
Sacramenta cur ſeptem ſint. 403 b.
Sacramenti euchariſtiæ veritas 70.b.71 a.
Sacramentum euchariſtiæ cur appellatur ſacrificiū. 490.b.
Sacramentum confeſſionis. 263.b 46.b.442.a.
Sacrificia carnalia quatenus talia erant, & per ſe deo non placebant. 173.a.
Sacrificia veteris legis non in æternū duratura. 184.b.
Sacrificia veteris legis manent iuxta ſpiritum. 184.a. cum ſequentibus.
Sacrificia & cæremoniæ veteris legis vſque ad Chriſtum erant. 287.a.
Sal quid ſignificet. 483 b 484 a.
Sal quare dicantur præſules. 350 a.
Sali comparatur concionator, & quare. 165.b.
Salomon fuit figura Chriſti 129.b. 450.a.
Salomon idem eſt quod pacificus. 129.b.
Salomonis epiſtolæ ad regem Tyri, ſeruabātur à Tyriis tempore Ioſephi. 107.a. 279 b.
Salutare appellatus Chriſtus. In proœmio.
Samaria fuit ad fidem Chriſti conuerſa. 185.a.b.
Samaritana mulies fuit admirabilis auicula. 384.b.
Samuel fuit iuſtus & propheta, non autem ſacerdos. 501 a.
Sanctificari nomen domini quid ſit. 383.b.
Sanctiſſimæ trinitatis vna eſt voluntas. 27 b.
Sanctuarium dicitur templum. 78 a. 268.a.
Sanctum, ſanctuariū, ſanctificatio, quid ſint. 403.a.b.
Sanctorum communio quid ſit. 403.b.
Sanctum Sanctorum quid ſignificet. 449 a.
Sanguis accipitur aliquando pro morte, aliquando pro vita. 58 a.
Sanguis quid ſignificet. 201.a. 111.a.
Sanguis ſignificat peccatum. 111 a.
Sanguis & aqua ex latere Chriſti quid ſignificent. 114.a.
Sanguis Chriſti fuit clauis paradiſi. 218.a.b.
Sanguis Chriſti. 269 a.
Sanguis eius ſuper caput eius, hebraiſmus eſt. 352.b. cum ſequentibus.
Sanguinis Chriſti pretium. 482.b. 483.a.
Sanguinem requirere de manu alicuius quid ſignificet. 57.b.
Sanguinis acceptiones in ſacris literis. 58.a.
Sanguinum viri vocantur homicidæ. 115 a.
Sanguinum ciuitas ea dicitur, vbi regnat crudelitas. 243.a.
Samir mons vbi ſit. 291.a.
Samſon dormiēs in ſinu Dalilę quid ſignificet. 24.b.
Samſon fuit Chriſti figura 36.a.
Sapientia diuina comparatur auro. 429 a.
Sapientia comparatur igni & ſplendori 23.a.
Sapientia depromitur ex fonte diuinæ ſapientię. 25.a
Sapientia cibus eſt ſuauiſſimus 44 a.
Sapientia vera quæ ſit. 48.b 292.a.b.
Sapientia vera carent infideles 292 b. 48 b. 470.b.
Sapientia eſt diuinum aurum. 119.b.
Sapientia mundi ignorantia eſt. 292.a.
Sapientia & potentia debent copulari. 292.a.
Sapientia huius mundi ſtultitia eſt. 301.a.
Sapientes laudantur. 298.b.
Sapiens virtute præditus multos illuſtrat. 23.a.
Sapientes eligendi ſunt ad reipublicæ gubernationē. 291.a. cum ſequentibus.
Sapientiæ fons eſt Chsiſtus. 2, 2.b.
Sapientia vera eſt cum virtute coniuncta. 470.b.
Sapphiri gemma ſplendida. 28.a.
Sapphirus lapis quid ſignificet. 114 a.
Saturitas periculoſa 177.b. cum ſequentibus.
Saul & Dauid non fuerunt electi in reges à ſacerdote, ſed à Deo. 500 b.
Saulis ſcyphus & haſta quid ſignificent. 203.a.
Saulis mortem plorauit Dauid 290.a.
Scala Iacob erat Chriſti incarnatio. 14.a.
Scala Iacob figura fuit crucis 481.a.
Scalæ Iacob interpretatio. 14.a.
Sceleratus omnis eſt inſanus. 470.b.
Scelera ſunt labores & furiæ. 265.a.
Scelera ſunt aſina, quibus impij trucidantur. 227.a.b.
Scelera exploranda ſunt. 85.b.
Scelera noſtra aduerſus nos pugnant. 89.a.
Sceptrum quare eſt abſque foliis. 360 b.
Sceptri nomine quid ſignificetur 101.b.
Scylluri Scythæ apophthegma. 119 a.
Sciphus Saulis quid ſignificet. 203 a.
Scientia nonnullos inſtruit, quos nō illuminat. 216.b
Scientia abſque charitate inflat. 216.b.
Scientia neceſſaria præſuli 361.b.
Scientia abſcondita inutilis eſt. 427.b.
Scientia debet communicari 427.b.
Scientia debet eſſe cum virtute copulata 470.b.
Sciſſio veli templi ſignificauit patere aditū ad cælum per mortem Chriſti. 448.b.
Scopus prophetarum eſt Chriſtus. 316.a.
Scopus noſter Chriſtus eſſe debet. 64.b.
Scripturæ ſacræ difficultas. 44.b. cum ſequentibus.
Scriptura ſacra multos ſenſus habet 364 b.
Scripturæ ſacræ encomium. 49.b. 50.a.
Scripturæ ſacræ profunditas. 516.b.
Scriptura diuina mons eſt, quo impius non debet accedere. 157.b.
Scripti qui ſunt in libro vitæ 145 a b.
Seculum eſt ſpeculum rerum inuiſibilium. 11.b.
Securis quid ſignificet. 505.b.
Sedechias oculis priuatur. 1.b.
Sedere quid ſignificet. 97.a.
Sedere ſignificat conſuetudinē & familiaritatem. 8.a.
Sedere in peccatis quid ſit. 402.a.
Sedes doloris eſt cor. 366.b.
Seir mons in terra Edom. 274.a.
Seir idem eſt quod piloſus. 372.a.
Seir mons Idumææ. 372.b.
Sem filij, Noē filij, & ſucceſſores. 293.a. cum ſequentibus.
Sempiternū in literis diuinis quid ſignificet. 184.a.b.
Sennacherib interitus 328 a
Senarius numerus pertinet ad mundi creationem. 437.b.
Senario numero ſignificantur creaturæ. 429.b.
Senex debet præſtare conſilio. 95.a.

Senectutis apex eſt conſilium.95.b.
Senſus ſunt portæ intellectus.428.b.
Septenarij numeri myſteria.403.b.
Septenarius numerus multitudinem ſignificat.103.a.
Septem ſapientes Græciæ iniuſto titulo hoc nomen poſſederunt.48.b.
Septuaginta & duo fuerunt diſcipuli Chriſti.107.b.
Septuaginta duo quare fuerint diſcipuli Domini. 107.a.b.
Sepulchrum Chriſti eſt arca teſtamenti 80.b.
Sepeliri dicitur colligi & congregari.312.b.
Sequi Chriſtum debemus.25.b.
Sequi Chriſtum quid ſit.26.a.
Sequi Chriſtum felicitas eſt.142.b.143.a.
Sarcaſmus figura.91.b.
Serpens quem extulit Moyſes, Chriſtum adũbrabat, ideo æneus erat.17.a.b.
Serpens eſt ſymbolum prudentiæ.367.b
Serpens æneus figura crucis Chriſti.197.a.426.b.
Serpentium nomine intelliguntur impij.157.b.
Serpens Moyſi cur fuit æneus.17.a.b.
Setubal ciuitas condita à Thubal.293.b.
Setubal ciuitas Luſitaniæ antiquiſſima cincta muro iaſpideo admirabili.293.b.
Seruitus babylonica eſt impietas.129.a.
Seruitus miſerrima eſt ſeruire peccatis.396.b.
Seruire deo ſimul & mundo nemo poteſt.385.a.
Si particula, ponitur pro non.271.b.
Sidon vrbs Phœniciæ.291.a.306.a.
Sione vrbs vbi ſit ſita.313.b.
Signati Chriſto ſalutem conſequuntur.107.a.b.
Signati litera thau quare vitam habeant.107.b.
Signum doloris & luctus olim erat caput nudare. 267.a.
Signum quid ſignificet.492.a.
Signa doloris quæ erant olim.295.b.
Silari fluuij natura.42.a.
Siloe ſacramentum confeſſionis figurabat.24.b.25.a.
Siloe quid ſignificet.442.a.
Simandri regis ſepulchrum.360.b.
Sion dicitur mons altus.215.a.b.
Sionis nomine intelligitur Eccleſia.225.b.
Smaragdus inſignis gemma quid ſignificet.30.b.
Smaragdus eſt anima noſtra.126.b.
Socrates duas eſſe vias animarum aſſeruit.149.b.
Socratis encomium.292.b.
Socrates ſapientiam non ſeparabat à virtute.348.a.
Sol, lux, & ſplendor gloriæ eſt Chriſtus.316.a.
Solis & lunæ & cæli obſcuritas quid ſignificet.240.b
Solis nomine intelligitur princeps Eccleſiaſticus. 340.b.
Sol obediuit Ioſue, auaritia non.180.a.
Sol quem ſignum tenuit in mundi creatione.3.a.
Solonis dictum de præmio & pœna.298.b.
Solonis apophthegma.332.b.335.a.
Solitudo vtilis.59.a.
Soluere calciamenta de pedibus, eſt mortiferas labes deponere.17.a.
Sophim ſignificat ſpeculatores.347.b.
Spatium ſeptuaginta annorum dicitur æternũ.285.a.
Spes in Deo figenda.354.b.
Speculum cogitationis noſtræ.27.b.
Speculatoris & concionatoris officium.349.b.
51.a.cum ſequentibus.342.b.
Specus Dalmatiæ admirabilis.239.b.
Spicas cur Deus præcepit igne torreri.21.b.
Spiritus appellatur ab Heſiodo amor.6.a.
Spiritus ſanctus apparuit in ſpecie columbæ & ignis. 117.b.
Spiritus ſanctus in ſuis operationibus liber eſt. 394.a.b.
Spiritus ſancti operationes.394.a.b.
Spiritus ſanctus dicitur fluuius.402.a.
Spiritus quid ſignificet.402.b.
Sphinges quare in templis gentilium pingerentur. 468.a.
Spolia fortium quæ ſunt.407.b.
Spontaneum holocauſtum quid ſit.510.a.
Stare ſuper pedes quid ſit.58.a.
Stare in gladijs quid ſit.356.a.
Statera iuſta quæ ſit.501.b.
Statio quid ſit.289.a.
Statuæ Dedali fugiebant, niſi conſtringerẽtur.8.b.9.a.
Statua ſalis vxoris Loth quid ſignificet.18.b.
Statua ſalis permanſit vſque ad Eccleſiæ tẽpus.18.b.
Statua vxoris Loth cur ex ſale fuit.18.b.
Statuæ Nabuchodonoſoris interpretatio.113.a.
Statuæ accipiuntur pro trophæis.281.b.
Statuæ ſignificationes.282.a.
Statuæ cur ponerentur olim.282.a.
Statua Titi Liuij quare claudebat os.336.b.
Stellarum nomine intelliguntur monachi.340.b.
Stater quid ſit.68.a.
Stillare ſiue pluere idem eſt quod docere.217.b.
Stoici conſtituerunt duo principia hilem & Deũ.6.a.
Stoicorum opinio de inſenſibilitate reprehenditur. 266.b
Stuprum filiarum Loth.274.a.
Subditi regem imitantur.237.a.
Subtilitas nimia vituperatur.116.a.
Summi pontificis titulus.351.b.
Summi pontifices ſunt ſucceſſores Petri.377.a.
Summus pontifex eſt caput Eccleſiæ.461.b.
Summus pontifex habet claues regni cælorum.461.b
Sũmi pontificis authoritas.461.b.462.a
Superbus deſcribitur.177.a.168.a.
Superbia eſt centrum iniquitatis.177.a.
Superbia deteſtabilis.219.b.194.b.
Superbiæ & humilitatis diſcrimen.241.b.
Superbia eſt pernicioſa.298.a.b.466.b.
Superbia Luciferi.268.a.
Superbiæ officium.298.b.
Superbia regis Tyri.298.b.
Superbi ſunt inſipientes.305.b.
Superbia obcæcat.306.a.
Superbia eſt initium omnis peccati.177.a.440.a.
Superbis reſiſtit Deus, humilibus autem dat gratiam. 212.b.10.a.
Superhumerale copulari rationali quid ſit.56.a.
Supplicium noſtrum quomodo velit Deus.203.b.
Suſanna mirabiliter liberatur.164.b.
Synagogæ abiectio.102.b.
Synagoga eſt Agar errans in ſolitudine.172.a.356.b.
Synagogæ & Eccleſiæ differentia.195.a.
Synagoga antiqua dicitur populus honorificatus. 209.b.cum ſequentibus.

Synecdoche figura.188.b.169.a.
Syria Sonat elationem. 268.a.

T

Tabernaculum Moyſi quid figurabat 448.a.
Tabernaculi deſcriptio. ibidem.
Tabernaculum figura fuit Eccleſiæ.475.b.
Tabula Auguſti Cæſaris.335.a.
Tacere ad Deum quid ſit.420.b.
Tamorlani crudelitas.341.a.
Tamorlanus appellabat ſe iram Dei.341.a.
Tamorlani victoriæ.341.a.
Tartarorum pœnæ.333.b.
Taù litera quid ſignificet. 107.a.cum ſequent.
Tau mortem ſignificat. 108.b.
Theman regio eſt in terra Gebalitica.276.b.
Temperantia laudatur.247.b.
Templum concordiæ in monte Palatino.130.b.
Templum pacis in via ſacra. 130.b.
Templum appellabatur ſanctuariũ, & gloria imperij Iudæorum. 268.a.
Templum Ezechielis admirabile.422.b.
Templum Ezechielis diuerſum à temploSalomonis, & à ſecundo templo. 424.a.
Templi Salomonis ſtructura.99.a.
Templi deſcriptio. 432.a.b.cum ſequentibus.
Templum Salomonis figura eccleſiæ.448.b.
Templum Dei dicitur vir iuſtus,& ſanctuariũ.79.a.
Templi inæqualitas quid ſignificet.450.a.b.
Templum fuit domus orationis.455.a.
Templum perpetuitatis ruit in Chriſti natiuitate. 487.b.
Templum dicebatur Libanus.188.b.
Tempus quid ſit.a.a.b.
Tempus impij non habent. 2.a.
Tempus quomodo numeretur.2.b.
Tentationes diaboli 65.a.b.
Tentationes ſunt machinę et munitiones inferni.4.b
Tentationes Chriſti. 109.b.
Tentatio duplex.396.a.
Tentauit Euam diabolus per gulam.178.a.
Tentatio vtilis.65.a b.
Ternarius eſt primus numerus.55 b.
Terræ vmbilicus eſt periphraſis Iudææ.408.a.
Terræ parua quantitas.56 a.
Terra eſt punctum,& centrum mundi.61.b.
Terra viuentium quæ eſt.285.b.63.b.
Terræ bona dat nobis Deus,cum ei ſeruimus.77.a.
Terra eſt villica Dei.77.a.
Terra non eſt patria,ſed exilium.89 b.
Terræ nomine cælum intelligitur.145.b.
Terra promiſſionis nũquam tota fuit poſſeſſa à filiis Iſraelis. 217 b.
Terra viuentium dicitur Iudæa. 285.b.
Terra viuentium quid ſignificet.344.a.
Terra promiſſionis dicitur terra Dei.408.b.
Terra eſt mater noſtra.421.b.
Terrena cum cæleſtibus fuerunt coniuncta in Chriſti incarnatione. 14.a.
Terreni homines.89.b.
Terræ nomine intelligitur Iudæa. 329.a.
Teſtamentuum nouum fuit in vetere promiſſum. 184.b.371.b.
Teſtamenti noui & veteris differentia.50.a.325.b.
Teſtamenti noui præſtantia 50.a.184.b.
Teſtamentum nouum abrogauit vetus. 172.b.cum ſequentibus.
Teſtamentum nouum fuit confirmatum ſanguine Chriſti. 173.a.
Teſtamentum nouum fuit incluſum in vetere.316.a
Teſtamentorum natura.325.b.
Teſtamentum nouum eſt pactum ſempiternum. 184.a.b.
Teucria hodie dicitur Turcia 293.b.
Taphni ciuitas Aegypti.323.b.
Tharſis in diuinis literis quid ſignificet. 33.a.
Tharſis variæ ſignificationes. 33.a.
Theſaurus verarum opum in cælis eſt. 179.b. 180.a.
Theſaurus diuitis cum lene comparatur.93.a.
Theſaurum diuitiarum facere debemus in cælo. 179. b.180.a.
Theſaurus meritorum Chriſti & ſanctorum eſt in eccleſia. 455.a.b.
Thimantis pictoris conſideratio.477.b.
Thubal eſt Hiſpania. 293.b.345.a.
Thubal inſtruxit Hiſpanos.293.b.
Thubal primus Hiſpanorum rex.293.b.
Thubal prima Hiſpaniæ ciuitas.293 b.
Tobiæ cæcitatis allegoria. 180.b.
Tigris fluuius.278.a.
Timor bonus eſt.431.b.cum ſequentibus.
Timor eſt ſeta introducens linum amoris.432.a.
Timor dicitur porta 431.b.
Titus & Veſpaſianus poſuerunt vaſa templi Salomonis in templo pacis.130.b.131.a.
Trayani dictum. 93.a.
Transfiguratio Chriſti.451.b.
Tranquillitas animæ. 306.b.
Tranquillitas mentis qualis eſſe debet. 466.b.
Tranquillitas perpetua non eſt in mundi rebus. 439.a.b.
Tribulatio vtilis.4.b.5.a.7.b.
Tribulationis commodum.471.a.
Tributa regibus debentur. 512.a.
Triginta millia deorum colebant Gentiles. 360.b.
Trinitatis myſterium eluxit in mundi conſtitutione.6.a.
Trinitas fuit ab Ezechiele perſpecta.28.b.cum ſequẽtibus.
Trinitatis ſanctæ myſterium.259.a 358.b.433.a.
Triſmegiſti laus.397.a.
Triumphus Chriſti in ingreſſu Hieroſolymæ. 137.a.
Troia ita denominata à Troo. a93.b.
Troia quædam euerſa in Luſitania iuxta Setubalum. 293.b.
Tubæ ſignificant preces & orationes.4.a.
Tubæ ductiles Moyſi conciones ſignificabant. 166.a.
Turci quare nos vincunt? 88.b.407.b.
Turci ſunt ex Scythia.405.a.
Turcorum intentus. 405.a.407.a.b.
Turrium & murorum nomine qui intelligãtur.481.a
Tyranni ſunt membra Antichriſti.338.b.
Tyranni ſignificantur per aquilam & haliętum. 195.b.
Tyrannus comparatur cum leone.338.b.
Tyranni vocantur venatores. 345.b.

Tyrus

Tyrus metropolis phœniciæ.279.a
Tyrus vocabatur quondam Sarra 279.b.
Tyrus deſcribitur. 279.b.
Tyrus fuit ad Chriſti fidem conuerſa.281.b.
Tyri euerſio. 282.b.286.a b.
Tyrus fuit bis euerſa. 286 b.
Tyrus colonia Sidonis,& Carthago Tyri 306.a.

V

Vanitas vituperatur. 187.b. 188.b. cum ſequentibus.
Vani homines ſimiles ſunt conchiliis.298.b
Varietas mundi.319.a.
Vas quid ſignificet in diuinis literis. 105.b.
Vaſis ſignificata.115.a.b. cum ſequentibus.
Vas multa ſignificat. 140.b.141.a.
Vaticinium triſte & criminatorium appellatur onus. 137.b.
Venatores vocantur tyranni.345.b.
Venator non accipitur in bonam partem.346.a.
Venatorum nomine quid ſignificetur.346.a.
Ventus turbo & procella,ſignificat calamitates.10.b.
Ventus eſt proſperitas mundi 288.a.
Verbum domini capitur pro prophetia.7.b.
Verbum Dei Chriſtus eſt 34.a.
Verbum Dei appellatur Dei filius, etiam ab antiquis Gentilibus. 34.b.
Verbum Dei eſt opifex mundi. 34.a.b.
Verbum Dei dicitur gladius.323.a.33 b.
Verba Dei ſunt dulciſſimæ dapes.49 a.
Verborum Dei vis & excellentia.49.b.
Verbum Dei fauus Samſonis.49.a.b.
Verba Dei ſunt mirabiles reliquiæ 50.a.
Verbi Dei meditatio.50.b.
Verbum Dei habere debemus in corde & in manibus.51.a.
Verba Dei ſunt arma,quibus debemus dæmones ſuperare 53.b.
Verbum ſignificat quancunque rem. 13.b.
Verbum Dei quomodo nominetur 393.a.
Verbi Dei vis admirabilis.393.a.
Verbum Dei quid ſignificet.393 a.
Verbum Dei dicitur buccina.352.a.
Veritas ad voluntatem aliquando refertur. 208 a.
Veritatem facere eſt candidè operari. 208.a.
Veritas diligenda eſt. 360.b.
Veritas duplex eſt 208.a.
Veritas quid ſit.208.a.
Veſtes Aaronis.123.b.
Via vitæ arcta eſt,mortis lata.453.a.
Via accipitur pro viuendi ratione. 38 t.b.
Via vna ad beatitudinem.444.b.
Viæ multæ ad beatitudinem.444 a.b.
Videre viſiones Dei hebraiſmus eſt.7 a.
Videre accipitur pro delectari.152 b.
Vigilare debemus.24.a.
Vigilare eſt proprium præſulis. 57.a.
Vigilantia paſtoris deſcribitur 57 b.
Villæ & oppida dicuntur filiæ. 281. a.cum ſequent.
Villa empta quid ſignificet.459.b.460 a.
Villicus iniquus quare laudetur.200 a.
Villicus & diſpenſator eſt homo ſuorum bonorum. 93 b.
Vinea appellata eſt domus Iſraelis.162.a.
Vincens vitia vinci non poteſt.4.a.
Vindicta & vltio prohibetur. 275. b. cum ſequentibus.
Vindicta prohibetur,non autem defenſio.276.a.
Vipera hypocriſiam ſignificat.143.a.
Vir iuſtus comparatur adamanti 4.a.b.
Vir iuſtus in manu Dei eſt.52.b.
Viros pios affligere impium eſt.150.b.
Viri iuſti margaritis comparantur.123.a.
Vir pius aqua dicitur.339.b.
Virga furoris Dei dicitur Sennacherib. 230.a.
Virga Aaronis eſt crux Chriſti.481.a.
Virgæ acceptiones & ſignificata.90.a 313 a.
Virginitas Mariæ oſtenditur.486.b. 487.a.b.
Virtus eſt mons excelſus. 18.b.
Virtus potens eſt.43.b.
Virtutis vis & poteſtas 43.b.44.a.
Virtus eſt cibus animæ.103 b.
Virtus comparatur lauro. 191 a.
Virtutes intelliguntur per aromaticos pulueres.196.b
Virtus ſolida debet eſſe.245.a.
Virtus eximia quæ.267.a.
Virtus abſque charitate non eſt perfecta.284.b.315.a
Virtus quæ dicitur perfecta.315.a.
Virtus eſt ordo amoris.315.a.
Virtus ſplendet.321.a.
Virtute muniti ſplendorem habent & magnitudinē. 321.a.
Virtute nihil ſublimius.321.a.
Virtus cum nobilitate coniuncta.351.a.b.
Virtus perfecta eſſe non poteſt ſine fide.401.b.
Virtus eſt excelſa 413.b.
Virtus vera quæ ſit.413.b.
Virtutem prædicare non ſat eſt,ſed opus eſt eam habere 469 b.
Virtute præditi calamitatibus premuntur.4.b.
Virtutis laus in actione conſiſtit. 17.b.
Virtus laudata creſcit. 11 t.b.5 11 a.
Virtutum cardinalium definitiones.13.a.
Virtus magnas habet contradictiones.273 a.
Videns dicitur propheta.238.b. 2.b.
Viſio appellatur prophetia. 2.b.
Viſio ſine diſtantia eſſe non poteſt. 139.a.
Viſitatio in diuinis literis quid ſignificet. 105.a.
Viſitare aliquem eſt eum punire.88 b.406.b.
Viſitare quid ſignificet.105.a 112.b.
Vita actiua & contemplatiua.18.a.478.a.
Vita Chriſtiana comparatur cum funambulo. 24. a.
Vitæ ſolitariæ laus.59.a.
Vita noſtra eſt peregrinatio.89.b.
Vita noſtra deambulatio eſt.128.a.
Vita triplex eſt.150.a.
Vita humana ludo pilæ ſimilis eſt.158.b.
Vita eſt quædam tota vita laboris. 270.a.
Vita promiſſa in lege eſt vita æterna.218.a.b.
Vita noſtra ſcala eſt.319.a. (355.a.b.
Vita promiſſa in lege ſit ne corporis an animæ.
Vita iuſtorum breuis,ſed gloria longa 288.a.
Vita noſtra militia eſt.313.b.440.b.453.a.b.
Vita æterna quare merces appellatur.391 b.
Vita noſtra fluuius eſt 396.a.
Vita hominis plena eſt laboribus.440.b.
Vittæ ſeu mitræ nomine quid ſignificetur 492.a.

Vitio nihil vilius 321.a.
Vitia appellantur beſtiæ.368.a.
Vitulus immolatus in lege fuit Chriſti figura. 482.b.
Vitulus debet eſſe vnuſquiſque.483.a.b.
Vituli & hirci nomine quid ſignificetur.484.b.
Vitulus pro peccato immolatus Chriſti imaginem gerebat. 503.b 504.a.
Viuere incipiunt peccatores,cùm ſe ad pœnitentiam conuertunt. 2.b.
Viuere per ſe ſolus Deus dicitur.176.b.
Viuere dicuntur iuſti, mori impij.285.b.
Viuo ego, mos eſt iurandi Dei 156.b.
Viuus non dicitur homo cum Deo comparatus. 176.b.
Vlyſſes quare non fuerit mutatus in beſtiam.77.b.
Vltio diuina fulmini comparatur.10.a.b.
Vltima ætas quæ ſit.269.a.
Vltimum iudicium deſcribitur.340.b.
Vltrà non ſemper deſignat perpetuitatem.75.b. eum ſequentibus.
Vltrà quid ſignificet. 282.b.287.a.
Vnctus Meſſias & Chriſtus idem.308.a.
Vnctio cineris in capite die cineris quid ſit.108.b.
Vnitas eſt quædam Dei imago.85.b.
Vnio verbi facta fuit in perſona.367. b.
Vnum vnit,multa diſtrahunt.85.b.
Vnus idem quod primus.309.b.
Vocatio Apoſtolorum mirabilis.312.a.
Vocatio gentium. 59.a.b.237.a.
Volucrum nomine quid ſignificetur.414 a.
Voluntas antecedens & conſequens in Deo.203.b.
Voluntas Dei duplex eſt.265.b.266.a.
Voluntas Dei quomodo impletur.ibidem.
Voluntatem noſtrā potius quàm opes reſpicit Deus. 320 a.b.
Voluntas propria eſt catena 352 b.
Vrbs præcipua dicebatur mater,oppida verò filiæ.281 a.cum ſequentibus.
Vrias ferens literas vt occideretur, ſynagogæ imaginē gerebat. 138.b.
Vrſi Eliſæi ſunt Titus & Veſpaſianus.83.a.
Vſura prohibetur. 200.a.eum ſequentibus.
Vſura ſimilis aſpidi.200.b.
Vt,particula aliquando non eſt cauſalis, ſed conſecutiua.243.a.
Vtilitas communis præponenda eſt propriæ.361 a.b.
Vtilitas non ſeiungitur ab honeſtate.450.a.b.
Vulpes hypocritam ſignificat.143.a.
Vulpes vafrum hominem ſignificat. 143.a.b.
Vulcani inſidiæ 299.b.
Vxor diligenda eſt.266.a.b.
Vxorem dimittere in lege per mittebatur.200.a.

Z

Zelus pro ira aliquando accipitur. 256.a.
Zelus pro amore aliquando capitur. 256.a. cum ſequentibus.
Zodiacus quid ſignificet. 469.a.
Zona ſapphirina quid ſignificet. 114.a. cum ſequentibus.

FINIS.

ELENCHVS IN EVANGELIA, QVAE DOMINICIS DIEBVS ET IN FESTIVITATIBVS SANCTORVM in Eccleſia Dei per anni circulum decantari ſolent: ex commentariis F. Hectoris Pinti Hieronymiani in Ezechielem Prophetam, excerptus & ſtudioſè per debitum ordinem digeſtus.

Dominica prima Aduentus.

DE duplici Chriſti Aduentu. ſ. in carne, & ad iudiciũ diſſerit in pa. 116. col. 2. in primo columnę, in verbo, Effunde. ❡ Videtur extrema dies iudicij appropinquare, iuxta illud quod Saluator ait in Euangelio: Cùm venerit filius hominis, putáſne inueniet fidem in terra? pag. 190. col. 2. poſt med. Nunquid. de Antichriſti ortu, motibus, perſecutione & ſepultura. pa. 405. col. 2. poſt medium. Et quia præcipuus. Vſque in finem capitis: & in toto cap. ſequenti. ſ. 39. de ſignis præcedentibus diem iudicij. pag. 340. col. 2. poſt principium. Solet diuina. De iuſto iudice Chriſto, qui vnicuique retribuet iuxta exigentiam meritorum. pag. 429. col. 2. circa finem. Vult ſignificare. ❡ De pœna damnatorũ, & tremenda illa die, pag. 10. col. 1. prope finem. Et ignis inuoluens. Quomodo autẽ tunc aperientur libri, iuxta illud Danielis cap. 7. Libri aperti ſunt, & antiquus dierum ſedit. pag. 46. col. 1. prope finem. In quadam pag. lege columnã ſequen. vſque ad conicx. vide de hoc etiam vltimo iudicio. pa. 111. col. 1. circa initium. Iniquitas domus. & pag 144. col. 2. in medio. In die Domini. & pag 133. col. 2. in medio. & cõſolata Denique & pa. 515. col. 1. circa princip. Hoc erit. Non proderunt tunc ſanctorum ſuffragia, ſed vnicuique opitulabitur ſua conſcientia. lege de hac re. pag. 158. col. 1. circa finem. Vel ſi gladium. Quomodo iuſti lætabuntur cùm viderint vindictam impiorum. pag. 231. col. 2. in principio. Pro eo.

Dominica ſecunda Aduentus: Cùm audiſſet Ioannes in vinculis, &c.

DVo hic obſeruanda ſunt, primum, quod Ioannes erat in vinculis: ſecundum quod in carcere audiuit Chriſti opera De primo perpende quod licet Ioannes eſſet in vinculis coniectus, liber erat, Herodes verò vinculis peccatorum aſtrictus: Ioannes nõ timebat Herodem, Herodes autem (vt Marcus ait cap. 6.) timebat Ioannem. pag. 3 columna a. circa mediũ. Cùm eſſem. lege totam col. ſequentem. & pag 4 col. 1. in fine. Credo tamen. ❡ Odit mundus veritatem. pag. 155. col. 2. circa finem. Propheta. & pag. 319. col. 1. in prima linea Niſi Ionas. & pag 350 col. 1. ante medium. Væ concionatori. & pag 511. col. 2. poſt medium. In toto hoc. ❡ Non ideo dimittenda eſt veritas aut occultanda. pag. 143. col. 2. in fine. Non aſcendiſtis. ❡ Secundò à quibus audiuit Ioannes opera Chriſti? A diſcipulis dicentibus: Rabbi qui erat tecum trans Iordanem cui tu teſtimonium perhibuiſti, ecce hic baptizat, & omnes véniunt ad eum. Ioan. 3. Hoc (vt Beda annotat) liuore inuidiæ narrauerũt Ioannis Diſcipuli Ioannis ſimul cum Phariſæis, inuidia ſtimulante, opera Chriſti calumniabantur, vt Lucas teſtatur. Lucę 5. De inuidia vide pag. 213. col. 1. in med. Appellat. & pag. 271. col. 1. in fine. In primis contra Ammonitas. & pa. 272. col. 1. in medio, & ſuper terrã. lege totum fol. & pag. 330 col. 2. poſt mediũ. Aemulata. & pag 340 col. 2. circa initium. Vt cantharides. ❡ Aduerte ſuper illud quod Chriſtus reſpondit: Cæci vident, claudi ambulant, &c. Quod in his poterant diſcipuli Ioannis cognoſcere Ieſum eſſe Chriſtũ: ex operibus enim cognoſcitur homo, vnde Saluator Iudæis diſceptantibus de eis dixit: Opera quæ ego facio teſtimonium perhibent de me. Io. 10. De neceſſitate tamen bonorum operum, vt Paul. aſſerit Thimo. 1. vide pag. 71. col. 2. in med. Quemadmodum. & pag. 98. col. 2. poſt med. Aduerte. Obſerua autẽ quod hoc miraculum quotidie operatur Chriſtus ſpiritualiter, illuminando cæcos peccatores: cæci erant illi non viſu corporeo, ſed ſpirituali. De quibus Saluator ait: Sinite illos quia cæci ſunt, & duces cæcorum. Matth. 12. Hos cæcos ſæpè illuminat Chriſtus, pag. 101. col. 2. circa initium. Dicunt enim. ❡ In eo autẽ quod ait de Ioanne. ſ. arundinẽ vento agitatam, laudat Chriſtus Ioannis conſtantiam. De qua vide pag. 18. col. 1. poſt med. Eſt enim. & pag. 159. col. 2. circa finem. Deus meus pone. & pag. 397. col. 2. in medio. Pollicetur. & pag. 433 col. 1 poſt med. Nam corpus.

Dominica tertia Aduentus. Miſerunt Iudæi ad Ioannem.

INterrogauerunt Ioannem: Tu quis es? Hoc etiam vnicuique noſtrum poteſt interrogari de cognitione ſui ipſius leg pag. 19. col. 1 poſt med. Hæc eſt magna. lege duas columnas ſequentes. Vide etiam de eadem re. pag. 214 col 2. ante medium. Quaſi vinea. ❡ Reſpondit Ioannes, Non ſum ego Chriſtus, qui mundi gloriam contempſit. Ioannes magnam gloriam cõſecutus eſt, cùm fuerit à Chriſto mirificè laudatus: Qui quærit mundi gloriam, ipſam nõ inuenit, Qui verò contemnit, adipiſcitur illam. De hac re latè diſſerit pag. 81. colum. a. in medio. Vrbes deſertæ. ❡ Parate viam Domini. pag. 88. col. 1. in fine. Et iudicabo. & pag. 207. col. 1. circa initium. Facite vos. ❡ Medius veſtrum ſtetit quem vos neſcitis. Sic præſul, & quicunque eſt in dignitate conſtitutus, in medio ſuorum debet eſſe, omnibus conſulens. & æqualitatem ſeruando. pag 5. columna. 1. prope finem. Illud eſt præterea. & pag 501. col. 2. ante med. Statera. & pag. 73. col. 1. poſt medium. In medio Gentium.

& pag. 135. col. 1. ante medium. Ezechiel enim. Habeat in manu menſuras. pag. 426. col. 2. ante finem. Apparet Chriſtus. & pag. 429. colum. 2. in fine vult ſignificare.

Dominica quarta Aduentus. Anno quinto decimo imperij, &c.

IOannes omni virtute & eruditione excultus, anno ætatis trigeſimo, exiit vt verbum Dei prædicaret. Hac ætate Ioſeph ſtetit corã Pharaone, & Regni gubernacula tenuit: ſimiliter Dauid regnare cæpit, & Ezechiel accepit munus prophetandi. At nunc impuberes & illiterati, &c pagin. 350. col. 2. in principio. Imprimis autem. Præ: non propria authoritate ſe ingerit, ſed mittitur à Deo. Factum eſt enim verbum Domini ſuper Ioannem. pag 40. col. 1. circa initium. Mitto ego te. Denique in deſerto ſacris orationibus & meditationibus inſiſtens, prius didicit quæ poſteà alios docuit. pag. 44. col. 1. poſt medium. Et comede. ¶ Prædicans baptiſmũ pœnitentiæ. Prædicabat Ioannes dicens. Genimina viperarum, quis. &c Quomodo Impij & homines nefarij aſſimilentur viperis, ſcorpionibus, & aliis feris & portentis, vide paginam 370. col. 1. ante medium. Vos autem. & pag. 410 col. 1. circa medium. poteris per piſces. & pagina 453. columna 1. prope medium. Talis eſt. De pœnitentia autem per quã deturpata peccatoris imago reformatur, vide pagi. 83. col. 2. in fine. & diſplicebunt. & pag. 131. col. 1 poſt medium. & ſpiritum. & pagina 202. col. 2. in medio. Omnium iniquitatum & pag. 226. col. 1. ante medium. Diſplicebitis. & pag. 354. col. 2. ante medium. Et egerit. ¶ Vox clamantis in deſerto. Hebraiſmus eſt, ac ſi diceret, vox clamans, ſicut & alibi ſcriptura, virga æquitatis, hoc eſt virga æqua: Vas electionis, id eſt, vas electum Filius perditionis, id eſt, filius perditus Præ. Ioannes ipſe totus erat vox, veſtis, cibus lectulus, facies: & quicquid erat in Ioanne clamabat, Pœnitentiam agite. Non ſic multi, de quibus pag 216. col. 2. ante medium. Huiuſmodi. ¶ Parate viam Domini. De hoc iam diximus in dominica præcedenti. quæ eſt tertia Aduẽtus. Omnis mons & collis humiliabitur. Homines intelligit per montes & colles. pag. 376. col. 1. circa finem. Adpellari. & pag. 413. col. 2. in principio. Aſcendere.

Vigilia Natiuitatis.

PAriet quidem filium, vel ſub themate, orietur ſol iuſtitiæ vobis timentibus nomen ſuum. Mala. 4. lege paginam 125. colum. 1. in medio. Ad portam. Nihil aliud reperi.

In Natiuitate Domini noſtri Ieſu Chriſti.

DE hac Chriſti redemptoris noſtri ſacratiſſima natiuitate agitur. pag. 29. colum. 1. circa finem. Chryſoſtomus. & etiam pagin. 112. col. 1. ante med. Et ecce vir. Quomodo autem natus ſit Chriſtus in tempore pacis. pagin 75. col. 2. in medio Et Eſaias: pagin. 118. colum. 2. poſt medium. Et aſpectus Sed nunc de Euangeliis pauca diſſeramus ¶ Exiit edictũ à Cæſare Auguſto, quia ſuperbus & auarus erat, Octauianus hoc mandatum promulgari & obſeruari in toto orbe præcepit. De principibus & eorum legibus, vide pag. 247. col. 1. in medio. Principes eius. & pag. 500. colum. 1. in medio. De regibus. Obſerua quod Dauid hoc peccatum fecerat cùm populũ numerare iuſſit vt habetur 2. Reg. 24. propter quod grauiter fuit punitus à Deo. Cæſar verò nihil mali paſſus eſt. Cur? Nempe quia vt ſcriptura ait: Deus quos diligit corrigit, & flagellat omnem filium quem recipit. Ethnicum illum Auguſtum reliquit impunitum in hac vita, vt in gehennam luat pœnas vſque in ſempiternum: flagellat verò Dauidem, ne poſtrà inueniat quod puniat in eo, vnde in cap. ſexto ſecundi lib. Machabæorum ſunt hęc verba literis mandata. Etenim multo tempore non ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim vltiones adhibere, magni beneficij eſt inditium: Non enim ſicut in aliis nationibus Dominus patienter expectat, vt eas, cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorũ puniat, &c. Lege Originem homilia 14. in Leuiticum ſuper illud Leuit. 24. Homo qui maledixerit Deo ſuo, portabit peccatum ſuum. poſt medium homiliæ. & vide hic pagin. 103. col. 2. ante medium. Ne ſuccenſeas. & pag 175. col. 1. poſt medium. Et requieſcet. & pagina 362. columna 1. poſt medium. Etſi enim. ¶ Sequitur in contex. Hęc deſcriptio prima facta eſt à Pręſide Syriæ Cirino. Sequitur populus exempla maiorum, ſicut Cirinus Cæſarem. pag. 195. col. 2. in fine. Et qui in: & pag. 237. col. 1. in initio. Qualis. & pag. 298. columna 2. poſt medium Quales enim. & pag. 122. col. 2. in fine. Cum eleuatis ¶ Sequitur, Gloria in excelſis Deo. Non eſt quærenda mundi gloria, ſed Dei. pag. 275. colum. 1. in princip Scelerati. Duo ſibi rennuit Deus, ſcilicet Gloriam & vltionem. De primo ait, Gloriam meam alteri non dabo. Eſai. 42. De ſecundo ait, Mihi vindictam, & ego retribuam. Deute 32. & ad Rom 12. Sic feciſſe Ioab commemorat ſcriptura 2. Reg 12. cùm obſideret vrbem Rabbath, noluit eam ſubuertere donec veniret Dauid, ne nomine ſuo aſcriberetur victoria. Caue ne & tu qui ſtipendiis Dei militas aſcribas victoriam nomini tuo. Eſto fidelis ſicut Ioab, & da gloriam Deo. vide de his pag. 299 col. 1. ante finem. Et dixiſti ¶ Sequitur. Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis. De bono pacis, & de malo diſcordiæ, pa. 130. col. 1. poſt medium. Multitudinis credẽtium. & pag. 169. col. 1. circa medium. Et calciaui te. & pag. 400. col. 1. ante medium. Percutiam. & pag 415 col. 1. in medio. Eodem modo. Paſtores venerunt feſtinantes. Expende quod iſti paſtores non ſegniter quæſierunt Chriſtum, ſed feruenter & deuotè. Sic beata Virgo cum feſtinatione aſcendit montana: Sic Zachæus feſtinans deſcendit vt Chriſtum exciperet: ſic Abraham feſtinauit ad Sarram & cucurrit ad armentum: Sarra accelerans commiſcuit tria ſata farinæ: puer verò feſtinauit & coxit vitulum, vt peregrinos hoſpitio exciperent, Gen. 18. lege pag. 21. col. 1. poſt medium. Vbi erat impetus. & pag. 393. col. 1. ante medium. Erant autem. Nos verò oſſa arida ſumus, & ſicca abſque humore deuotionis & feruoris, vt illa oſſa Ezechielis de quibus loquitur hic in pagin. 393. col. 1. ante finem. In principio erat verbum. pag. 383. col. 2. in medio. Ac ſi diceret: Mundus per ipſum factus eſt. Viri ſapientes tres mundos eſſe dixerunt. pagina. 447. columna 2. in medio. Et introduxit.

Dominica infra octa. Natiuitatis, Erat Ioſeph & Maria, &c.

COntriſtabatur Virgo, eò quòd dixerat ei Simeõ, tuam ipſius animam doloris gladius pertranſi-

bit,

bit, ſed exultat eò quòd Anna Domino confitetur. pag. 128. col. 1. in medio. Fratres tui. Adde illud pſalmi 88. Viſitabo in verberibus iniquitates eorum. ſed ſubdit ſtatim: Miſericordiam autem meam non diſpergam ab eo. Solet enim Deus læta triſtibus miſcere, & conſolari illos quos calamitatibus caſtigauerat. Sic Adæ poſtquam dixit, In ſudore vultus tui veſceris pane tuo: adiecit, Donec reuertaris in terram, &c. Et cùm eiiceret parentes noſtros ex paradiſo, fecit eis tunicas quibus à frigore & æſtu ſe protegerent. Tuam ipſius animam doloris gladius pertranſibit. Vide pag. 313. col 1. iuxta finem. Ecce ego. In ſignum cui contradicetur. pag. 108. col. 1. poſt med. Ipſe eſt. pag. 116. col. 2. poſt medium. Id prædixerat.

In Circuncisione Domini noſtri Ieſu Chriſti.

POtuit Chriſtus dicere in ſua Circunciſione illud pſalmi, Infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſtantia. Hoc eſt ſine cauſa pœnam peccato debitam ſuſtineo, quia careo culpa, quæ eſt peccati ſubſtantia. Intrauerunt vſque ad animam meam aquæ, id eſt, dolores, vt hic explanatur in pagin. 283. col. 2 in medio. & adduxero. lege etiam totam paginam. 284. ¶ De circunciſione ſpirituali noſtra. pag. 302. colum. 1. ante medium. Incircunciſos. lege paginam ſequentem.

In vigilia Epiphaniæ.

POteſt vna authoritas ſcripturæ duos & etiam plures habere ſenſus literales. Sic hæc authoritas Oſeæ 11. Ex Aegypto vocaui filium meum. Intelligitur de populo Iſraelitico, vt narratur pagina 232. colum. 2. in medio. Qui moues. Sed Euangeliſta in Euangelio huius vigiliæ ad literam dicit intelligendã de Chriſto Saluatore noſtro ac vero Meſſia.

Epiphania Domini.

PRo introductione ſermonis Epiphaniæ, qualiter ſe Chriſtus oſtenderit magis, vide pagin. 427. colum. 2. in medio. Ideo Deus. ¶ De hac verò ſanctiſſima feſtiuitate, lege pagin. 32. colum. 1. in fine. Vnde illud. & pag. 238. col. 1. ante med. Ecce gentes. & pag. 435. colum. 1. ante medium. Hoc intuens. ¶ In Euangelium vbi ait Matth. Ecce Magi ab Oriente venerunt: Intellige à parte Orientali. Hæc eſt Meſopotamia, vbi Iacob olim peregrinatus fuerat, vt Abulenſis latè probat in hunc locum Matthæi. De his vide pagin. 277. column. 2. circa finem. Et erexit. Vocantur autem Magi, licet reges eſſent, quia viri ſapientes erant. pag. 291. col 1. circa finem, Sapientes tui, lege duo folia ſequentia. Debent enim Reges, Principes, & Prælati ſapientia eſſe exculti. ¶ Super illud quod omnis Hieroſolyma turbata eſt cum Herode. Vide quomodo populus ſequitur principum mores: ſicut oues paſtorem. Sicut oues Iacob pepererunt maculoſa, & varia diuerſo colore reſperſa, quia ante oculos poſuerat virgas albas, & virides, ſic ſubditi opera concipiunt bona ſiue mala, iuxta exempla paſtorum, Geneſ. 30. Vnde Claudianus. Regis ad imperium totus componitur orbis: Mobile mutatur vna cum principe vulgus. Lege de hac re pagina 195. columna 2. in fine. Et qui in. & pagina 257. columna 1. in initio. Qualis. & pag. 406. col. 1, poſt principium. Hunc regem. ¶ Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es, &c. Exponitur hæc authoritas Micheæ. pagina 135. columna 2. circa finem. Aliquando.

Octaua Epiphaniæ.

DE excellentia baptiſmi. pagin. 6. colum. 1. circa initium. Quid eſt homo. ¶ Super illud, Cæli aperti ſunt: Nota quid ſit cælos aperiri. pag. 6. col. 2. in medio. Non diuiſione corporea.

Dominica infra octa. Epiphaniæ. De puero Ieſu perdito.

PErditur Chriſtus in die Paſchæ aſcendens Ieroſolymam ſecundum conſuetudinem diei feſti. Non perdidit beata virgo filium cum fugit in Aegyptum à facie Herodis, ſed perdidit illum in ſolemnitate feſti. Non perditur Chriſtus in tribulatione, in qua ſæpè ſolet inueniri: perditur tamen in proſperitate, & mundi lætitia: Dauid multis calamitatibus agitatus Deum habuit protectorem, & vir ſanctus & Deo gratus fuit. Econtra Salomon pace, diuitiis, deliciis, & mundi felicitate ſuffultus, grauiſſimi doctores aſſerunt, reprobatum à Deo, & æternæ damnationi obnoxium. Alexander etiam Magnus, princeps omni virtute excultus, poſtquam totius Orientis obtinuit principatum, & tot gentes ſuo imperio ſubiugauit, elatus rebus ſecundis, crudelis, flagitioſus, & impius fuit, multiſque ſceleribus maculatus. De Alexandro lege pagina 286. colum. 1. in fine, Talis fuit Alexander. Cauendum ergo eſt à mundi huius fœlicitate. ¶ Super illud quod Ieſus inuentus eſt in medio doctorum. Vide quæ literis mandauimus in Dominica tertia Aduentus in illis verbis, Medius veſtrum ſtetit quem vos neſcitis. ¶ Super illud quod virgo dixit, Pater tuus & ego dolentes quærebamus te. Appellatur Ioſeph in ſcriptura pater Chriſti non quod pater ſuus eſſet, ſed quia exiſtimabatur. Sic dicitur quod ſtellæ de cælo cadent, & Ieremias vocat Ananiam Prophetam, cùm non eſſet Propheta, ſed quia populus credebat illum Prophetam. Ierem. 28. Multa ſimiliam paſſim offendes in ſacris literis. lege pag. 142. col. 2. circa medium. Vaticinate.

Dominica prima poſt octauam Epiph. Nuptiæ factæ ſunt in Cana, &c.

BEata virgo cùm vinum in nuptiis deficeret, cucurrit ad Chriſtũ, vt neceſſitati ſubueniret. Non ſic impius Ochozias qui in ſua infirmitate Belzebub quæſiuit. Similiter Saul Phitoniſſam conſuluit 4. Regum 1. & 1. Regum 27. Iudas etiam pœnitentia ductus, abiit ad Phariſæos, Dauid autem non homines nec mundum inuocauit, ſed Deum, dicens: Ad Dominum cum cùm tribularer clamaui. Ionas etiam è ventre ceti dixit: Clamaui de tribulatione mea ad Dominum, & exaudiuit me. Ioan. 2. de hac re vide pag 41. colum. 2. circa initium. Tam miſericors. & pagina 95. colum. 1. ante medium. Quærent viſionem. & pag. 7. col. 1. prope finem. Tres viros. & pagina 154. colum. 2. poſt initium. Et ſcietis. & pagina 273. columna 2. poſt medium. Et ſcietis. & pagina 321. col. 2. poſt initium. Et ſcient quia, &c.

Dominica ſecunda poſt octauam Epiphaniæ, Deſcendente Ieſu de monte, &c.

DEſcendente Ieſu de monte, leproſus venit ad Chriſtum: alioquin non veturus ſtat ſententia.

Nemo

Nemo venit ad me, niſi pater meus traxerit eum. Ioan 6. vnde egredius Pſaltes: Niſi Dominus adiuuiſſet me, paulominus habitaſſet anima mea in inferno inferiori. Vide pag. 391. col. 1. ante finem. Et merito. ¶ Super illud quod ait Euangeliſta, quod tetigit Ieſus leproſum. Vide de Chriſti tactu pag. 27. col. 2. circa principium. Et licet. ¶ Oſtende te ſacerdoti. Miſit Chriſtus leproſum ad ſacerdotem, vt ſacerdotes honoraret. pa. 500 col. 2 in princip. Illud eſt hoc loco. Secundò miſit illum ad ſacerdotem, ne obliuiſceretur accepti beneficij, ſed poſt corporis incolumitatem gratias redderet Deo, offerēs munus pag. 509. col. 2. in princip. Non reuertetur.

Dominica tertia poſt octa. Epiphaniæ. de nauicula, & naufragio.

APoſtoli in tribulatione poſiti, Chriſtum inuocant. De hoc vide quæ in ſuperioribus diſſeruimus in Dominica 1. poſt octauam Epiphaniæ. ¶ Illi qui miraculū viderunt, dixerunt: Qualis eſt hic, quia venti & mare obediunt ei? De inſenſibilium creaturarum obedientia, vide pag. 80. col. 1. ante medium. Quærens alius propheta.

Dominica quarta poſt octa. Epiphaniæ de Zizaniis.

SImile eſt regnum cælorum, &c. vt Grego. ait, in Homilia, idcirco Regnum cælorum terrenis rebus ſimile eſſe dicitur, vt per ea quæ animus nouit, ſurgat ad incognita quæ non nouit. Sicut itinerantes in æſtate ſolent ex paruo aquæ riuulo fontem petere, aſcendentes collem, & inuento ſitim extinguere: ita ex cognitione creaturarum aſcendere debes ad creatorem vbi anima ſatiatur, & inuenit omnium rerum affluentiam. Specilla ſeu ocularia non deſeruiunt, vt homo ſeipſum velut in ſpeculo videat, ſed vt alias res contempletur. Pari modo creaturæ factæ non ſunt vt homo in ipſis ſeipſum intueatur aut glorietur, ſed vt Deum aſpiciat creatorem, & eum diligat. Quomodo autem à cognitione creaturarum ad creatorem veniendum eſt, pagin. 11. col. 1. in medio. Et de medio eius quaſi ſpecies. lege quatuor columnas ſequentes & vſque ad contextum, et pa. 29. col. 2. poſt medium. Quanquā enim. & pag. 428. col. 1. ante med. Nam naturalis. & pag 437. col 2. in medio. & fecit frontes. & pag. 464 col. 1. circa medium. Talis. ¶ Superſeminauit inimicus zizania. Quomodo pij homines inter impios viuant. pag. 7. col. 2. in medio. Indicat locum. Dixit paterfamilias, Sinite illa vſque ad meſſem. Cur impios ſinat Deus viuere inter pios, pagin. 362. col. 1. poſt medium. Solet etiam.

Dominica in Septuageſima.

SImile eſt regnum cælorum, &c. Iam de hac ſimilitudine diximus in Dominica immediatè præterita. ¶ Exiit paterfamilias primo manè, & hora tertia, ſexta, nona, & vndecima, Sæpè nos vocat Deus & expectat patienter, & ſuſtinet peccatores. De hoc vide pa. 264. col. 1. in vltima linea. Multo labore, Nos verò indurati peccatis vocantē contemnimus. De hac cordis duritie & obſtinatione, vide pag. 63. col. 1. in medio. Tu ô peccator. Quid hic ſtatis tota die otioſi? Vide de otioſitate, pag 78. col. 1. in medio. Meduſa illa. & pagin. 180 col 2 ante medium. Otium ipſius, & pag. 186. col. 2. ante med. Otium enim. pag. 251. col. 1. in 2 linea. Illos ſolum. & pag 510. col. 1. in medio. Optimi ſunt. ¶ Voca operarios, & redde illis mercedem. De merito operationum noſtrarum differit, pag. 391. col. 2. ante medium. Vt annulus. lege quatuor col. ſequentes, & vſque ad contex. ¶ Cùm ſero eſſet. Expēde quod Agricolę vſque ad ſolis occaſum in vinea Domini laborauerunt. Non ſatis eſt vt bonum opus incipias, niſi perfeceris illud, & ad finē vſque perſeueraueris. Perſeuerantia virtus eſt, quæ tantum coronam meretur: & cui pręmium datur. pag. 438 col. 2 in fine. Et ante. pagin. 440. col. 2. poſt medium. Per dexteram.

Dominica in Sexageſima.

DE auditu verbi Dei. pag. 49. col. 1. poſt medium. Quodcunque. & pag 351. col 2. circa finem Et cecinerit. & pag. 391. col 1 in medio. Oſſa arida. Contra eos qui ex curioſitate audiunt verbum Dei: pag. 357. col. 2. ante finem. Et es eis. ¶ Qui habet aures audiendi audiat. Sunt qui aures habēnt ad videndum, & oculos ad audiendum, qui ita aſſentiunt malis quæ audiunt & credunt verbis mendacij, ac ſi oculis mala illa vidiſſent. Mortem verò quam vident in cadaueribus eorum, qui iam obierūt credere nolunt, ac ſi non eſſent morituri. Habent enim ſe in his quæ vident, ac ſi ea audiſſent à non fide dignis. pag. 135. col 2 in antepenultima linea. Qui oculos habent. Vide etiam pag. 136. col. 2. in principio. & aures. pag. 427. col. 1. in fine. Vide et pa. 489. col. 1. poſt med. Ideo Chriſtus. ¶ Vt videntes non videant: coniunctio, vt, non dicit hic cauſam, ſed conſecutionē effectus. Vnde Paul. Lex ſubintrauit, vt abundaret delictum. Rom. 5. Nunquid Deus dedit legem vt homines grauius peccarent? Abſit, lex non eſt cauſa peccati, ſed hominis peruerſa voluntas: qua præuaricator fit legis. Sic Dauid in Pſal Malum coram te feci vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris. De hac itaque coniunctione lege. pag. 136. col. 1. poſt medium. Audite. & pag. 154. col. 1. circa initium. Vt capiatur. & pag. 243. col. 1. in medio. Vt veniat. & pag. 317. col. 1. in medio. Poteſt. & pag. 419. col. 2 poſt initiū. Huius excitatus, &c. ¶ Semen cecidit ſuprà petram. De duritie & obſtinatione peccatoris, cuius cor durum per petram ſignificatur, vide pag. 40 col. 2 in medio. Appellat eos, & pag 63. col. 1 in medio. Tu ô peccator. & pag. 121. col. 2. circa initium. Auferam. & pag 158. col. 2. poſt medium. Beatus vir. & pag. 386 colum 1. in medio. & auferam. ¶ Vbi dicit, cùm de ſpinis loquitur: Hi ſunt qui à ſolitudinibus huius ſeculi, &c. pag. 321. col. 1. in princip. Cur igitur. ¶ In fine in eo quòd ait de terra bona loquens. Hi verbum retinent, & fructum afferūt lege. pag. 50. col. 2. ante medium. Venter tuus. & pag. 52. col. 2 circa finem. Omnes ſermones. In duobus iſtis locis agitur quomodo ſit audiendum verbum Dei, & cuſtodiendum illud.

Dominica in Quinquageſima. Ecce aſcendimus Hieroſolymam.

VBi Chriſtus ait conſummabuntur omnia quæ ſcripta ſunt per Pprophetas: Vide pa 489 col. 1. in princip. Et ecce. & pag. 503 col. 2. poſt med. Vitulus hic. & pag. 525. colum. 2. in med. Ita enim habet. ¶ Filius hominis tradetur. Perpende Chriſti humilitatem, qui cùm ſit filius Dei naturalis, appellat ſe filium Adam: pagina. 47. col. 2. circa initium Ex quo.

Secundò

Secundò dicit ſe filium hominis, quia quatenus homo erat mortalis & paſſibilis mortē ſubiit, & paſſus eſt. pag. 57. col. 2. poſt medium. Et ecce ſimilitudo. ¶ Flagellabitur, conſpuetur, & crucifigetur. De Chriſti redemptoris noſtri paſſione. Vide pag. 160. col. 2. ante mediū. Vir quoque. Obſerua autē quod ſæpe Chriſtus loquitur de ſua paſſione, vt eam magis memoriæ commendaret. Vult enim ſaluator vt memores ſimus tanti beneficij. Nam ſi Dauid & Aſſuerus rex, memorabiles res geſtas literis mandabant ad perpetuā rei memoriam, quantò magis, &c. pa. 107. columna. 1. in med. Et ſigna. Thau. & pag. 196. col. 2. in medio. In monte. & pag. 317. col. 2. poſt medium. Porro Ioſaphat. De eius etiam ſanguine & paſſione, vide pag. 482. col. 2. in medio. Et aſſumēs. & pag. 483. col. 1. ante medium, & combures. & pag. 504 col. 2. in principio & tollet ſacerdos. ¶ De miraculo cœci quē Chriſtus illuminauit in eo quod ait Euangeliſta, quod cœcus clamabat ad Ieſum: diſce exemplo huius cœci Deum in tribulatione inuocare, & ad Chriſtum clamare, qui eſt vera ſalus & vita, pag. 7. col. 1. prope finem. Tres viros. Ideo namque Deus nos ferit calamitatibus, & flagellat vt quæramus eum in anguſtia pag. 41. col. 2. circa initium. Tam miſericors ¶ Qui præibant increpabant eum vt taceret. Cœcus Chriſtum inuocabat, ſed mundus impedit, ſicut olim populus terræ impediebat populo Iudæ in ædificando. Neemiæ fine. 2. Eſdræ 3. Sic etiam Michol deridebat Dauidem ſaltantem coram arca Domini atque pſallentem. 2. Reg. 6. Lege de hac re. pag. 65. col. 1. circa medium. Sic velim. ¶ Dicit Chriſtus cœco, quid vis vt faciam tibi? Hoc quærit non ignorans, ſed vt cœcus propriā agnoſcat miſeriam, eamque confiteatur pag. 198. col. 2. circa finem. Eam ob cauſam. ¶ Fides tua te ſaluum fecit. pag. 431 col. 1. propè finem poſſumus. ¶ Videns ſequebatur eum. De Chriſti ſequela. vide pag. 109. col. 1. poſt med. Si Chriſtus.

Feria Quarta cinerum, Cum ieiunatis, &c.

DE miſeria hominis & breuitate vitæ huius, ſub themate, Memento homo quia cinis es & in cinerem reuerteris lege pag 36 col. 2. ante mediū. Omnis. Et pag. 81. col. 2. circa initium. Nos etiam. & pag. 108. col. 2. poſt medium. Poteris. & pa. 187. col. 1. poſt medium. Plena plumis. & pag. 270. col 1. in prima linea Si autem in potentatibus. & pag. 287. col. 2. circa finem Mors immatura. & pag 295. col. 1. in med. Superiacient. & pag. 300. col. 2. in medio. Cum ſis homo, & pagina 314. columna 1. in med. Et diſpergam. & pag. 315. col. 2. in med. Mors nos ¶ In euangelium huius feriæ, Cum ieiunatis. Vide de laudibus ieiunij & de inſtitutione quadrageſimæ pag. 177. col. 2. poſt medium. Saturitas panis. Lege duas paginas & vltra vſque ad contextum. Vide etiam de pœnitentia, & confeſſione ſacramentali, & ieiunio pag. 263. col. 1. paulò poſt medium. Cuius rubigo. & pag. 342 col 1. poſt medium. Iudicium durisſimum. Agitur hic de ieiunio & abſtinentia. lege quatuor paginas ſequētes. pag. 443. col. 1. ante me. Caro. ¶ Nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. De malo hypocriſis vide. pa. 20 col 2. ante medium. Quemadmodum. & pa. 143. col. 1. in medio. Quaſi vulpes. & pag 244. col. 2. poſt medium. Omnes iſti. & pag. 412. col. 2. circa finem. Vt in pharmacopola. & pag. 417. col. 2. in medio. Poteris. & pa. 438. col. 1. ante medium Aſpicis. ¶ Tu autem cum ieiunas vnge caput tuum, & faciem tuam laua, ne videaris hominibus ieiunans, ſed patri tuo, &c. Quomodo in omni actione noſtra, gloria Dei quærenda eſt, fugiendamque eſſe hominum gloriam, & laudē, vide pag. 175. col. 1. in principio. Scelerati. ¶ Theſaurizate vobis theſauros in cælo. De eleemoſinarum largitione, perſpicuum eſt quod loquitur Chriſtus. De hac re lege pag 73. col. 2, vltima paginę linea. Aes frigidum. & pag. 180. col. 2. poſt medium. Et manum egeno. & pag. 199. col. 2. circa finem. Sunt qui.

Feria Sexta poſt cineres, Diligite inimicos veſtros.

DIligendi ſunt inimici, quia manus Dei ſunt & inſtrumenta eius, quibus præparat nos ad vitam Sic Aſſur (vt Eſaias ait) erat virga furoris Dei, qua populum ſuum Iſraeliticum puniebat. Pedagogi enim noſtri ſunt, qui curam vitæ noſtræ gerunt: & ſalutem operantur. vide pag. 230. columna 2. in fine. Eiciam. Et pagina 372. columna 2. in fine. Hoc odium.

Dominica prima in Quadrag. Ductus eſt Ieſus in deſer.

DE ieiunio Chriſti quadragenario vide pag. 450. col. 1. poſt initium. Et menſus eſt. De bono ieiunij, vide quæ literis mandauimus in feria 4 cinerum, in verbo, Cum ieiunatis. ¶ Tētabatur à diabolo. De tentationibus vide. pag. 65. col. 1. poſt medium. Et licet Diabolus, Lege totum folium ſequens. Et etiam vide de hac re pag. 150. col. 1. poſt medium. Quibus blanditiis. & pag. 531. col. 1. propè finem. Illud eſt hoc. Super illud quod Chriſtus reſpondens Diabolo, dixit. Non in ſolo pane viuit homo, ſed in omni verbo. Intellige ſicut intelligendum eſt in omni re. Ibi verbum ſumitur pro re, eſt frequens modus loquendi ſcripturæ. Vnde. 2 Regum. 1. legitur Dauidem interrogaſſe Amalechitam venientem de prælio. Quod eſt verbum quod factū eſt? Et Eſaiæ. 39. de Ezechia, qui theſauros domus ſuæ nuntiis regis Babylonis oſtēderat, habetur, quòd non fuit verbum, quod non oſtenderet eis Ezechias in domo ſua. Vſitatus prætereа modus ſcripturæ eſt dicere. Nonne hæc ſcripta ſunt in libro verborum Regum Iſrael? Ait igitur. Non eſt Dei potentia coarctata, vt non poſſit hominem ſuſtentare, niſi in ſolo pane. Filios Iſrael manna cibauit in deſerto, & poterat eos alere in quacunque alia re. vide pa. 132. col 2. circa medium. Omnia verba ¶ Duxit diabolus Chriſtum in pinnaculum templi lege. pa. 110. col 2. circa initium. A ſanctuario. Obſerua autem quod diabolus non duxit Chriſtum ad ſanctuarium, nec ad templi interiora, ſed ad exteriora. pag 465. co. 2. in principio. Reſpiciens ad viam. & pag. 475. col. 1. in medio Et introduxit. Mos ſatanæ eſt, ad carnis delitias, honores, faſtus, diuitias, homines allicere et inuitare, non vero ad interiora peccati & ſeculi vanitatē, hoc eſt ad conſcientiæ remorſum, fœditatem peccati & gehēnæ timorem, quæ interius latent, ſicut anguis in herba, ſub tegumento delitiarum. Vnde Dominus interiora victimæ ei offerri mandabat. Leui. 1. Moiſes Chriſti ſeruus minabat gregem ad interiora deſerti. Exod. 3. Mina ſenſus tuos & cogitationes ad interiora peccati. Angelus Raphael dixit Tobiæ. Exentera piſcem, & tolle cor eius & fel, & repone tibi: ſunt enim hæc neceſſaria ad medicamenta. Tob. 6. Sic tu exentera peccata & quicquid mundus habet, vt intuearis eorum amaritudinē. Bona enim hæc ſunt vt viſum

recipias. Sed de his alias. ¶ Dixit illi diabolus. Mitte te deorſum, ſcriptum eſt enim. Angelis ſuis mandauit, &c Vide omnium hæreticorum magiſtrum & patrē: qui ſcripturæ vtitur teſtimonio, ſed deprauarē. more hæreticorum ad ſuas hæreſes confirmandas. pag. 365. col. 1. in medio. Et ſi hæretici ¶ Duxit illum in montem excelſum, & oſtēdit ei omnia regna mūdi. Lucas ait, ca. 4. quod hæc oſtendit in momento temporis: vt diſcas hæc omnia terrena, momentanea eſſe et tranſitoria. De his latè diſſeruimus in libello noſtro de ſæculi vanitate: & inferius nonnihil annotabimus in feſto S. Andreæ Apoſtoli, in illis verbis, At illi relictis retibus ſequuti ſunt eum.

Feria quarta poſt Primam Dominicam quadrageſimæ. Magiſter volumus à te ſignum videre.

Isti ſcribæ & phariſæi vt Chriſtum tentarent ex curioſitate potius quàm ex neceſſitate ſigna è cælo petebant pag. 152. col. 2. propè finem. Interrogant. Sed noluit Chriſtus cora incredulis ſigna facere. Lege ſubſequentē paginā. ¶ Sic erit filius hominis in corde terræ. Quid ſit cor terræ explanatur. pag. 290. col 2 in medio. In corde. ¶ Regina Sabæ ſiue Auſtri. De hac vide pa. 170 co. 1. in princ. Et egreſſum eſt. ¶ Qui fecerit volūtatē Patris mei. p. 435. co. 2. prope fin. Debem.

Feria quinta poſt Prim. Domini. quadrageſima. De diuite epulone & Lazaro mendico.

Erat quidā diues qui induebatur purpura & byſſo. &c. Sæpe Deus ſolet dare impiis in hac vita diuitias, honores, & cætera huiuſmodi: æterna vero nunquā largitur niſi piis & iuſtis hominibus. Abrahā filiis concubinarū largitus eſt munera: ſed ſolus Iſaac ſucceſſit in domo paterna, & poſſedit hæreditatē. pa. 511. co. 2. in princ. Sin autē. Perpulchrè hoc inſinuatur in hac hiſtoria diuitis & Lazari. ¶ Obſerua autem quod diuitiarū affluētia ſolet ſæpe homines auertere à deo pa. 78. col. 2. in med. Quia ſuperaſtis. & pa. 190 col 1. in princip. In terra bona. Item de fœlicitate impiorum & calamitate iuſtorum. vide pag. 103. col. 2. ante medium. Ne ſuccenſeas & pag. 150. col. 2. ante medium. Quid eſt enim crudelius. ¶ Nemo illi dabat. De auaritia lege pa 247. co. 2. poſt medium. Et auare. ¶ Mortuus eſt diues. In morte vniuſcuiuſque oſtenditur qualis fuerit in vita pag. 188. col. 1. circa initium. Arbores. & pa. 301. col. 2. in med. Et morieris. & pag. 333. co. 2. in med. Et cōſolata. & pa. 335. col. 1. circa finē. Ditiſſimus. & pa 414 co. 1. ante med. Feris, auibus

Feria Sexta poſt Primam Domini Quadra. De piſcina Bethſaida.

Interrogauit Ieſus paralyticum iacentem in lectulo, vis ſanus fieri? Expende quod huic non ſolū corporis incolumitatem præſtitit ſaluator, ſed etiam peccatorum remiſſionem. Ad gratiam enim peccator lętaliter vulneratus ſurgere nequit ſine dei auxilio ſpeciali, ideoque piiſſimus Dominus prius alloquitur hunc peccatorē, nō propriā ſalutē petēti. pa. 39. co. 1. ante med. Et ſtatuit. ¶ Tolle lectum tuum. pa. 87. col. 1. in med. Vias tuas ¶ Noli amplius peccare. Solet Deus impiorū vires calamitatibus cōterere: vt flagitiis finē imponāt. pa. 324. col. 2. poſt initiū. Brachiū Pharaonis.

Sabbato poſt Primam Domi. Quadrageſima. De filio prodigo.

Hic iā ditatus à patre quia diues erat, congregatis omnibus, receſſum parauit à domo, ad quā poſtea tribulatio & paupertas eū reuerti coegerunt. pa. 78. col. 2. in med. Quia ſuperaſtis. De receſſu autē & auerſione ab incommutabili bono. pag. 159. col. 2. in medio. Id eſt quidquid ¶ Cōſumpſit ſubſtantiā luxurioſè viuendo. De luxuria quæ bona tēporalia & ſpiritualia cōſumit. vide pag. 104. col. 2. circa initiū. Fortaſſe per mulieres. & p. 160. co. 2. in med. Sed ſit mihi ¶ Cœpit egere. De fame ſpirituali. pa. 387. col 1 propè med. Ac ſi dicat. ¶ Adhæſit vni ciuium. Hoc eſt vitio cui vnuſquiſque ſpecialiter adhæret pa. 100. col. 2 in fine. Ea enim. ¶ Ad ſe reuerſus dixit. In tribulatione poſitus ad ſeipſum reuertitur, et ait, Quanti mercenarij? &c. Cognoſcit Deum, cum iuſtitiā ſuit expertus. pa. 90. co. 1. ante medium. Et ſcietis, & pa. 256. co. 1. in med. Et requieſcere. ¶ Surgā & ibo ad patrē meū. &c. Pauper eſt mūdus, & ideo ad Deū neceſſario veniendū eſt. pa. 280. co 2 in prin. Cōuerſa eſt pa. 471. co. 1 in med. Vult enim. ¶ Occurrit pater. Sine auxilio Dei ſpeciali nemo poteſt à peccato reſurgere, poteſt tamē ſe ad gloriā præparare: alioquin fruſtra diceret Ioānes, Parate viā Dñi. pa. 39 col 1. ante medium. Et ſtatuit.

Dominica Secunda in Quadraga. De Chriſti transfiguratione.

De hac ſaluatoris glorioſa transfiguratione, vide pa 117. co. 2. in fine. Et nubes. ¶ Cæciderūt apoſtoli in facies ſuas. pag. 35. col. 2. in fine. Et vidi & cecidi. ¶ Petrus dixit Bonum eſt nos hic eſſe. Faciamus hic tria tabernacula. Hoc ait euangeliſta quod dixit, neſciens quid diceret: nimirum quia cum hoſpes erat & peregrinus ſuper terram, per petram voluit in eam facere manſionem, & habere in hoc mūdo ciuitatem manentem. Primus qui ciuitatem ædificauit in terris fuit Cain, qui exul factus eſt à ſuperna ciuitate. Gene. 4. lege pag. 89 col 2. in medio. Qui habitas & pagina 523. col. 2 ante medium. Sunt quidem. ¶ Tibi vnum, Moyſi vnum, & Heliæ vnū. Perpende quomodo fœlicitas mundi, ſit animi inimica. Pincerna Pharaonis ſuccedentibus proſperis, oblitus eſt interpretis ſui. Ideo dixit illi Ioſeph: Memento mei dum bene tibi fuerit, Ne in proſperitate obliuiſceretur, dixit vt memor ſui eſſet dum bene contigiſſet ei in domo Pharaonis: at ille oblitus fuit Ioſeph, ſicut nunc Petrus obliuiſcitur Andreæ fratris, qui illum ad Chriſti cognitionem vocauerat. Ioannes. 1. Lege de his pagina. 133. columna. 1. circa finem. Filius vnius anni.

Dominica Secunda, in Quadrageſima. De Cananea.

Seceſſit Chriſtus in partes Tyri & Sydonis. De his vtbibus. pag. 279. col. 2. in princ. & factum eſt, & pag. 282. col 2. iuxta finē. Cum autem, &c. ¶ Chriſtū autē in ſua tribulatione quæſiuit. De hoc iam diximus in ſuperioribus, dominica. 1. poſt octauam Epiphaniæ. ¶ Obſerua quid hæc mulier perſeuerauit petens, Ideoque ad vota exaudiri meruit. De perſeuerantia. vide pa. 438. col. 2. in fine. Et ante frontes. & pag. 440. col. 2. poſt medium. Per dexterā. ¶ O mulier magna eſt fides tua. pa. 431 col. 1. circa finem. Poſſumus.

Feria Quarta poſt dominicam Secundam Quadrageſimæ, Ecce aſcendimus Ieroſolymam.

In his verbis. Ecce aſcendimus Ieroſolymam, & Filius hominis tradetur, &c. vide quæ ſuprà notauimus in Dominica quinquageſimæ ſub eiſdem verbis. ¶ Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum?

ſum?pag 2:6 col.1 in fine. Bibere calicẽ ¶Scitis quod principes gentium, &c. De humilitate prælatorũ. pa. 351.col.2 circa medium. Exiſtimo tamen.

Feria Sexta poſt Secundam Dominicam Quadrageſimæ Homo quidam plantauit vineam.

PArabolicè dixit Chriſtus veritatem et arguit ſacerdotum templi et phariſęorum ſcelera: ſicut olim feciſſe Nathã ſcriptura commemorat, cum Regi Dauidi parabolam ouis expoſuit. Sic obiurgat Chriſtus hos legis doctores. pagin. 512. col. 2. in medio. Iſte eſt locus. Expende etiam quod in germano huius cõtextus literali ſenſu, per hominem hunc, Deum intelligit: qui miſit filium ſuum ad agricolas, hoc eſt, ad ſacerdotes templi. Cur autem pater æternus appellatus ſit homo vide pa. 28. col 1. in medio. Similitudo quaſi. ¶Plantauit hic homo vineã De hac vinea. vide pa. 562. col. 1 in principio. Quid fiet. & pagi. 212. col. 1. poſt medium. Mater tua. ¶Miſit ſeruos ſuos ad agricolas illos. Sæpè ſæpiùs vocabat Deus illos impios & induratos ſacerdotes & phariſæos, vt fructũ vineę darent: malitia enim hominum (vt Chryſoſtomus annotat in opere imperfecto Matthæi) cum Dei bonitate certabat pa. 63. col 1 in medio Tu ô peccator. Præ. Quomodo Deus vocat, patienter expectat, & ſuſtinet peccatores pa 264 col. 1. in fine, Multo labore. ¶Verebuntur filium meum, ſciebat quod illum eſſent interfecturi nihilominus tamẽ nõ deſinit beneficia preſtare ingratis, & mittere filium dilectum pag. 42. col. 2 ante medium. Si forte ¶Habebimus hæreditatem, dixerunt illi agricolæ. Mala quæ timebant apprehenderunt impios, & in laqueo quem abſcõderunt comprehenſus eſt pes eorum: incidit enim peccator in foueam quam fecit. Decreuerunt iſti filium interficere, vt hæreditate fruerentur: ſed longè aliter euenit, quia hac de cauſa hæreditatem perdiderũt quod paſſim impiis contingit. pagina. 212. colum. 1. in principio Sunt enim ¶Lapidem quem reprobauerunt ædificantes hic factus eſt in caput anguli. pagina. 398. columna. 2. poſt principium. Sed per hanc. ¶ Auferetur à vobis regnum Dei. pagina. 59. columna. 1. in medio. Potens hoc. & pagina 73. columna 1. propè medium. At ego, & pagina. 81. colum. 1. poſt mediũ. Et deiiciam, & pagi. 82. columna. 2. ante finem. Cum Iudæi, & pagina. 82. columna 2. poſt medium. Poteſt hoc referri.

Dominica Tertia in Quadrageſimæ, Erat Ieſus eiiciens dæmonium.

ADuerte quod non dixit quod eiecit dæmonium, ſed quod erat eiiciens, quia paulatim illud eiiciebat, pagin. 113. colum. 2 poſt medium. Præſules ¶Et illud erat mutum. Hoc ſpiritualiter agit nobiſcũ diabolus ne peccata noſtra ſacerdotibus cõfiteamur. De hac ſacramentali confeſſione, lege pag. 387. columna. 2. circa finem. Adhuc veſtigia ¶Quidam autem ex eis dixerunt. De detractoribus & murmuratoribus, pag. 243. colu. 2. in medio. Viri detractores & pa. 219. co. 2 poſt med. Viri detractores. & pa. 519. co. 1 poſt med. Nulla aliorum. ¶In Belzebub Principe dęmoniorum eiicit dæmonia. Belzebub. 1. Deus muſcarum: ſic deriſoriè appellabatur à Iudæis. Dictus eſt Bel, ſiue Baal, vel Baalim, à rege Belo qui condidit Niniuẽ. pag 100. co. 1. in princip Idolum ¶ Videns Ieſus cogitationes eorum. Quomodo Deus cogitationes hominũ intuetur pag. 302. col. 1. in medio. Auferte malum & pag. 339. columna. 1. poſt medium Nõ exiſtimabat. & pa. 371. col. 1. in medio Hoc eſt de cælo intellexiſti ¶ Omne regnum in ſeipſum diuiſum deſolabitur. De pace & concordia & de malo diſcordiæ pagina. 87. in col. 1. fine. Qui tranquillitatem. & pagina. 118. col. 2. poſt medium. Et aſpectus. Et pa. 130 co. 1. poſt med. Multitudinis. Et vide de hac re in die natalis Ieſu Chriſti in fine primi euangelij. ¶ Omnia ſpolia in quibus fortis armatus cõfidebat abſtulit Chriſtus. qui fortior illo erat. Per ſpolia intellige idola, quę Chriſtus perdidit: extincta enim eſt idololatria poſt Chriſti aduentum. pagina. 322. colum. 2 ante medium. Diſperdam. Inuenit eam vacantem. ¶ De otioſitate quæ mater eſt vitiorum (vt Bernardus ait) & nouerca virtutum, per quam peccator ſicut canis reuertitur ad vomitum. pag. 78. col. 1. in med. Meduſa illa. Vide in dominica ſeptuageſimę ſuper illud: Quid hic ſtatis tota die otioſi? Erũt nouiſſima hominis illius peiora prioribus. Peior eſt ſtatus peccatoris recidiuãtis, quã primi quia ſurgit quædã macula ingratitudinis. De malitia verò peccati lege p. 162. co 1 propè initiũ Ponã faciẽ.

Feria quarta poſt Tertiã Dominicam Quadrageſimæ: Quare diſcipuli tui non lauant mr.

SCribæ qui erant legis doctores, cum phariſæis, acceſſerunt ad Chriſtum, calumniantes ſcientiam quam Deus dederat vt meliores fierent, in ſuperbiam & arrogantiæ tumorem conuerterunt. Sic nunc multi donis dei abutuntur, pag 92, colum. 1. propè finem. Et ornamentum ¶ Populus hic labiis me honorat. pa. 413, co. 1. in princ. Et quamuis. ¶Cor autẽ eorum longe eſt à me, pa. 63. co. 2. ante medium Quidam. ¶ Cæci ſunt & duces cæcorũ. Certũ eſt quod Chriſtus non loquebatur hic de cęcitate corporali, ſed de ſpirituali cæcitate mentis: de qua vide pag. 101. col. 2 in principio Dicunt enim. & pag. 118. col. 2 in princip. Eodem modo ¶De corde exeunt quæ coinquinãt hominem. pag 125. col. 2. ante med Cor hominis.

Feria ſexta poſt tertiam Dominicam Quadrageſimæ. De muliere Samaritana.

MVlier da mihi bibere. Sine Dei auxilio non poteſt homo ſurgere à peccato: Ideo Chriſtus prius alloquitur hanc mulierem Samaritanam. pagi. 39. col. 1. ante medium. Et ſtatuit. & pa. 391. co 1. ante finem. Et merito. ¶Qui biberit ex aqua hac, ſitiet iterum. Hæc terrena nequaquã animæ ſitim extinguere poſſunt. pa. 475. col 2. in princ. Mundi omnia. ¶ Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, nõ ſitiet in æternũ pag. 384. col. 1. circa medium Et effundam.

Sabbato poſt Tertiam Domi. Quadrageſimæ. De muliere adultera.

HAnc mulierem liberam Chriſtus abire permiſit, dicens ei. Neque ego te condemnabo. Abſoluit Chriſtus adulteram quã mundus damnauerat. Multi etiam & nunc mundi iudicio damnantur, qui Dei iudicio abſoluuntur. Expende quantum inter ſe diſtent iudicia dei & hominũ, pa. 264. co. 2. poſt med. Multi,

Dominica Quarta in Quadrageſi. de quinque panibus & duobus. &c.

SEquebatur Ieſum multitudo magna De hac Chriſti ſequela. vide pag. 12. col. 2 poſt me Vt electiũ paleas. & pa. 122. co. 2. in penultima linea. Cũ eleuatis & pag. 142. columna. 2. circa finem. Qui ſequuntur.

Quapropter ſponſa alloquitur ſponſum Ieſum dicēs ei. Trahe me poſt te, curremus in odorē vnguentorū tuorum Lege diuum Bernardum ſermone 25. ſuper cantica. ¶Cum ſubleuaſſet oculos Ieſus. Quid ſit oculos leuare. vide pagin. 20 col. 1. circa finem Quæ ſurſum. & pag. 356. col. 1. in med. Leuate oculos.

Feria Quarta poſt quartam Dominicam Quadrageſimæ, de cæco nato.

PRæteriens Ieſus vidit hominem cæcum à natiuitate. Peccator ſuis propriis viribus à peccato ſurgere nequit, niſi piiſſimus dominus ei auxilietur, atque reſpiciat eum oculis ſuæ miſericordiæ. pag. 19. col. 1. ante mediū. Et ſtatuit. Lege etiam de hoc Chriſti iuſſu, pag. 147. col. 1. in med. Accipitur. & pag. 152 col 2 ante medium. Solent enim. & pag 168 col. 1 in principip. Tranſiens autem. ¶Magiſter, quis peccauit, hic aut parentes eius vt cęcus naſceretur? An filij puniantur pro peccatis parentum, vel è cōtra: egregiè & doctè diſputatur. pag. 201. col. 2. poſt medium. Filius nō portabit. Lege duas columnas ſequentes, & vſque ad contex. ¶Sed vt manifeſtentur opera Dei in illo. pag. 409. col. 1 circa finem. Aſpicis. Si de ſpirituali cœcitate volueris diſſerere. Lege quę de hac re in feria quarta Dominicæ tertiæ, literis mandauimus.

Feria Sexta poſt Quartam Dominicam Quadrageſimæ. De ſuſcitatione Lazari.

ECce quem amas infirmatur, Teſtimonio ſcripturæ receptum eſt quod Deus quos diligit corrigit, & flagellat omnem filium quē recipit. Ecce Lazarus dilectus à Chriſto infirmatur pag. 22 col. 2. in medio. De igne ¶Lazarus amicus noſter dormit. De amicitia diſſerit pulchris ſimilitudinibus. pag 86. col. 1. ante med. Et quoniam. Cum impiis non poteſt diu permanere amicitia: quæ non eſt (iuxta Ciceronis ſententiam) niſi inter bonos. pag. 351. col. 2. circa finem, Et ſaturata eſt. ¶Lachrimatus eſt Ieſus. Quomodo mortui ſint plorandi vide pag. 266. col. 1. in fine. Et tamen pręcepit. Et 267. col 1. ante medium. Corona. Et etiam in ſequenti columna. & pag 302. col. 2 in fine. Leua planctum. Quatriduanus eſt, iam fœtet. Quatriduanum Lazarum & iam fœtentem Chriſtus ſuſcitauit à mortuis, flens, orans, & cælum reſpiciens, & tot cæremoniis: quia peccator praua conſuetudine peccandi induratus, difficillimè ſurgit ad vitam. De hac impia conſuetudine peccandi, vide pagin. 102. col. 1. poſt medium. Ad huc conuerſus. & pa. 103. col. 1. poſt principium. Poteſt hic. Et pag. 158. col. 2. poſt med. Beatus vir. ¶Voce magna dixit Ieſus. Lazare exi foras, & ſtatim ſurrexit. Mirabilis virtus vocis Chriſti quam mortui audierunt: & ſtatim reſurrexerūt ei obtemperantes. De hac voce ait regius propheta: Vox Domini in virtute, Vox domini in magnificentia, vox Domini concutientis deſertum. Pſalmus. 28. vide paginam 118. col. 1. in med. Quaſi vox. Inferna tremuerunt & abyſſus dedit mortuos ſuos. Tu verò illum non audis, nec ſurgis à mortali peccato. Mirum valde eſt quod viui vocem Chriſti cōtemnant, quam mortui audiunt, &c. ¶Surrexit qui erat mortuus. De ſuſcitatione Lazari. vide paginam. 397. col. 1. in medio Ecce ego.

Dominica in paſſione. Quis ex vobis arguet me?

QVomodo Iudæi volebant Deum arguere & in eius iuſtitia inueniebantur: vide pag. 197 col. 2 circa finem. Volebā. ... ¶Si veritatem dico vobis, &c. Poſtquam de vitæ ſanctimonia egerat, nūc diſceptat apud incredulos de veritate doctrinę. Pręlatus. n. prædicator, & ſacerdos virtute & ſcientia debent eſſe exculti, quæ duo tangit hic Chriſtus optimus paſtor & doctor. Aduerte autem quod primò de virtute & vitæ probitate diſputat: & poſtremò de veritate & doctrina. Inſinuat vt primo & principaliter præſul curam agat de vitæ correctione, & morum compoſitione, & deinde de integritate doctrinæ, lege pag. 56. col. 1. ante medium. Speculatorem. lege totum folium ſequens vſque ad contextum. & pag. 208. col. 1. circa initium. Duplex eſt. ¶Quare non creditis mihi? Ego tibi reſpondebo Domine Ieſu, nempe quia dicis veritatem. Odit mundus veritatem quā tu prædicas. Dic illis placentia vt olim ſubſannando impingebat illis Eſaias, & libenter audiens Vide pag 155. col. 2 circa finem. Et propheta. & pag 217. col. 1. in medio. Si iudicas eos. Vide etiā quæ ſupra ſcripſimus in dñica. 2. Aduentus in illis verbis, Cum audiſſet Ioānes in vinculis. &c. ¶Propterea vos nō audiſtis Chriſtus ab impiis non auditur, cum tantus ac talis eſſet cōcionator, nos verò volumus ab omnibus audiri attentè. pag. 41 col. 2 poſt med. Volumus. ¶Ego non quęro gloriam meam. Nullus mortalium in hoc mundo tantā gloriā adeptus eſt, ſicut Chriſtus, quippe qui in toto orbe adoratus eſt vt Deus, quod nulli hominum aliquādo contigit. Hanc gloriam conſequutus eſt non quærens illam, ſed contemnens. Vnde Paulus ad Hebræos 2. Videmus Ieſum propter paſſionem mortis, gloria & honore coronatum. Non igitur propter gloriam miraculorum tantum honorē obtinuit, ſed propter crucis ignominiam. Vide de hac re pag 81. col. 2. in medio. Vrbes deſertæ. Ero vobis ſimilis mendax. In pſalmo habetur, Omnis homo mēdax Explanatur locus iſte pſal. pa. 42 col. 2. circa initium. Sed dicet. ¶Abraham vidit diem meum. Quo modo Abraham Chriſtum viderit, lege pa. 344. col. 1. poſt medium. Vel per bona. ¶Tulerunt lapides vt iacerent in eum. Indurati Iudæi qui corda lapidea habebant, ad lapides cucurrerunt. pag. 63. col. 1. in medio. Tu ô peccator, & pag. 40. col. 2. in medio. Appellat eos. ¶Ieſus autē abſcondit ſe & exiuit de templo. Fugienda eſt impiorum ſocietas, ſicut Chriſtus fecit, pagina. 8. colum. 2. in principio. Oportet enim, & pagin. 134. col. 2. in fine. Inter nepharios. & pagi. 209. colum. 2. poſt medium. Beatus vir. & pagina. 252. colum. 1. circa finem. Quemadmodum. & pagina. 392. colum. 2. in fine. Licebat illi. & pagina 495. colum. 2. ante mediū. & ad mortuum. Ioſaphat rex pius à propheta Iehu obiurgatur, eò quod amicus erat Achab impiiſſimi Regis. 2. Parali. 19. Saul inter ſuos inſaniebat, & inter prophetas prophetabat in Ramata cum Samuele. Vide quid vtilitatis afferat bonorum ſocietas: quantumque noceat impiorum familiaritas. Oportet enim ad beatam vitam conſequendam, eorum fugere familiaritatem, qui nos poſſunt à recto Dei cultu & honeſta viuendi ratione ſeparare. Sed de his ſatis.

In epiſtolam huius dominicæ lege ſi placet. pag. 325. col. 2. poſt principiū. Et filij terræ.

Feria quarta poſt Dominicam in paſſione. Facta ſunt encænia Ieroſolymis.

Oues

OVes meæ vocem meam audiunt. pag. 475. col. 2. in princip. Hæc Dei vox. ¶ Oues meæ ſequuntur me. pag. 122. col. 2. in fine. Cum eleuatis. ¶ Nemo poteſt eas rapere de manu mea. pag. 193. col. 2. in fine. Et habitabunt. ¶ Tulerunt lapides, vide in præcedenti Dominica.

Feria ſexta poſt Dominicam in Paſſione, Collegerunt pontifices concilium.

DE concilio hoc pagin. 125. col. 2. circa princip. Hi d 10. Quomodo impij conueniunt inter ſe, vt aliis perniciem machinentur, pag 446. col. 1. ante medium. Ambulantes. Si. filij Iacob conuenerunt aduerſus Ioſeph & Achitophel cum Abſalone contra Dauidē. ¶ Vnus ex eis Caiphas nomine. Cur Caiphas nominatur. pa. 125. col 2. circa princip. Et Phelnā. ¶ Multa ſigna facit. Ex ſignis Chriſti deteriores fiebāt quotidie Sic multi, quia miſericors eſt Deus & præſtabilis ſuper malitiam, in dies augent peccata peccatis pag. 490. col. 1. ante med Nolite. ¶ Venient Romani. Mala quæ ſcelerati putant non ventura apprehendunt eos: quod ſæpè improbis contingit. pag 232. col. 1. in prima linea. Sunt enim. ¶ Expedit vt vnus homo moriatur. pag 302. col. 2, ante med. Solent. ¶ Prophetauit Cayphas, non tamen fuit propheta, quia de ratione prophetiæ eſt, vt intelligat propheta quæ vaticinatur, vt Hierony. ſuper 1. cap. Eſaiæ teſtatur aduerſus Montanum. Sic nec Nabuchodonoſor fuit propheta, licet viderit arborem illam ingentem & ſtatuam magnam, ſed potius Daniel qui interpretatus eſt viſionem, & prædixit futura, quæ ventura erant in regno Chaldæorum. pag 2. col. 2. in medio. Ipſique vidētes. ¶ Vt filios Iſrael diſperſos cōgregaret in vnum. pag. 229 col. 1. in princip. Sed quis. Lege totū folium ſequens. & pag 164. col. 2. in principio Quod perierat. & pag. 399 col. 2. in prima linea. Et faciam.

Dominica in ramis Palmarum, Ecce rex tuus venit tibi.

ITe in caſtellum quod contra vos eſt. Contra accipitur hic pro coram vel è regione pag. 88. col. 1 in fine. Et ponam contra te. Sic in Pſalmo habetur: Peccatum meum cōtra me eſt ſemper, id eſt, coram me. Sic legit Auguſti vide etiam pag. 346. col 1. poſt initium. Hoc deprompſit. Exulta filia Sion. Quomodo Hieruſalē filia appellatur. pag. 281. col. 2 in princip. Quæ verba ¶ Ecce rex tuus venit tibi. De vero Meſſia cuius regnum non temporale, ſed ſpirituale erat, lege pag. 68. col 2 in fine. Terreni homines. Deque Chriſti regno. pag 192. col. 1. in prima linea. Et ſumam ego. Et pag. 399. col. 2. in princip. Et faciam. ¶ Oſanna filio Dauid. pag. 225. col. 2. poſt medium. Poſſumus. ¶ Aduerte quod Chriſtus hodie magno honore exceptus eſt Hieroſolymis. & poſt quinque dies crucifigitur, & eadem die, ait Marcus cap. 11. quod circumſpectis omnibus reuerſus eſt in Bethaniam. quia nullus ad cœnā vocauit. Perpende mundi mutabilitatem, & vide de hoc pag. 268 col. 2. ante med. nos igitur. & pa. 334. col 2. in med. Ipſe eſt Pharao. Obſeruandum quoque eſt. quod Chriſtus fleuit in hac proceſſione. pag. 137. col. 1. in princip. Et ita id.

Sermo Mandati.

ANte diem feſtum Paſchæ. 504. col. 2. poſt med. In primo menſe. ¶ De lotione pedum. lege pag. 17. col. 1. circa medium. Qui lotus eſt. Et adde, Tobias pedes ſuos lauit in flumine Tigri, ſic appellatus propter agilitatem aquæ currentis, à Tigri animali velociſſimo, ſic tu affectus tuos laua ſicut Tobias, perpendens quam cito ſicut aquæ Tigris prætereunt hæc omnia terrena. Fluunt enim velut aquæ quæ nunquam reuertuntur, talis eſt vita hominū & quicquid mundus habet. Quædam mulier ſapiens dixit. Omnes morimur, & quaſi aquæ dilabimur, &c. 2. Reg. 14. De hac etiam lotione pedum, vide pag. 465. col. 1 in princip. Pedes ſunt affectiones. ¶ Quemadmodum ego feci, ita vos faciatis. Videte modum vt ſicut ego hoc opus feci, ita faciatis. De modo, diſcretione, & prudentia in rebus agendis. pag 477. col. 2. ante finem. Eſt enim Sic feciſſe Abraham ſcriptura commemorat cum filium obtulit in holocauſtū. De nocte ſurrexit, ne Sarra ſciſcitaretur cauſam receſſus, & pueros reliquit, & ſolus cum filio montem aſcendit, ne ſerui impedirent ſacrificium. Omnia prudenter egit vir Deo gratus.

In Paſſione Domini noſtri Ieſu Chriſti.

POſui faciem meam vt petram duriſſimam. pag. 52. col. 1. ante med. Vt adamantem. ¶ Reſpexit Ieſus Petrum. Quid ſit reſpicere, quidúe abſcondere faciem. pa. 419. col. 1. ante medium. Et abſconderim. vide etiam de Chriſti paſſione quæ ſuprà annotauimus in Dominica quinquageſimæ in princip. Vbi agitur de eius memoria. Et etiam pagi. 525. col. 2. in medio. De torrente.

In die ſancto Paſcha Dominica reſurrectionis.

PRæcedet vos in Galilæam. pag. 60 col. 1. in fine. A verbo hoc.

Feria ſecunda Paſcha.

HVmilis Ieſus ibat cum diſcipulis euntibus in Emaus: terribilis tamen fuit & potens cuſtodibus ſepulchri, qui armati & loricati erant. pag. 163. col. 2. circa med. Vides igitur. Sed nos ſperabamus. ¶ Perpende iſtorum diffidentiam: quia cùm mane eſſet ipſa dies reſurrectionis, iam non credebant illum reſurrexiſſe, nec ſurrecturum. pag. 395. col. 2 in medio Ipſi dicunt. Spem ergo & fiduciam noſtram in Deo ponamus

Feria tertia Paſcha.

QVid turbati eſtis, & cogitationes aſcenderunt in corda veſtra? pagi 133. col 2. in princip. Quæ aſcendunt. Turbant mentem cogitationes quæ aſcendunt, non illæ quæ deſcendunt de cælo, quæ pacis & quietis ſunt cauſa.

Domin. in Albis ſiue in octa Paſcha. Stetit Ieſus in medio Diſcipulorum ſuorum.

PRinceps, rex, Præſul, & iudex debet eſſe in medio æqualitatem ſeruando, pag 5. col. 1. prope finem. Illud eſt præterea. De hac re lege quæ ſupra diſſeruimus in Dominica tertia Aduentus, vbi dicit, Ioannes medium veſtrum ſtetit, quem vos, &c. Pax vobis. De pace & concordia pag. 118. col. 2. circa finem. Et aſpectus & pag. 130. col. 1. poſt mediū. Multitudinis. De bono pacis, vide in Chriſti natiuitate, ibi de pace agitur. ¶ Quorum remiſeritis peccata, &c. vide pag. 513. col 1. in med. Fuiſſe autem.

Dominica ſecunda poſt Paſcha, Ego ſum paſtor bonus.

DE bonitate prælatorum, & eorum munere. pag. 33. col. 1. circa finē. Auriga eſt. & pag. 56. col. 1.

 ante

ante medium. Speculatorem. In fine columnæ. Adde. Ideo de bonitate paſtoris diſſerens prius dixit: Ego ſum paſtor bonus, quia animam meam do pro ouibus meis: & deinde de ſcientia prælatorum ſubdidit: Ego ſum paſtor bonus, & cognoſco oues meas. Oportet vt prælatus ſit ſcientia & bonitate præditus, ſed primo & principaliter vt virtuti innitatur. Lege totum folium ſequens, vſque ad contextum. & pag. 210. col. a in principio. Omnes paſtores. & pa. 242, colum. a. poſt medium. Hoc eſt ſpeculatoris. & pag. 249. colum. a. poſt initium. Fortaſſe. & pagin. 250. col. 2 in medio. Sacerdotes. & pag. 347. col. 1. ante medium. Speculatorem. & pag 349. colum. 1. in fine. Cùm ego. De prælatorum prudentia. pagin. 358. colum. 2 in fine. Solent enim. De officio eorum, & de malis paſtoribus. pagin. 359 colum. 2. circa finem. Væ paſtoribus. Lege totum capnt. 34. vſque in finem. & etiam pagin. 410. colum. 1. poſt medium. Superbi. & pagin. 446. col. 2. poſt initium. Si dormiatis inter medios cleros. Hæc authoritas pſalmi explanatur de prælatis. Vide etiam pag. 458. colum. 1. poſt medium. Debet etiam. De reſidentia prælatorum, vide pag. 498 colum. 2. in fine. Et in ipſo. ¶ De mercenario verò & malo prælato, ait Dominus, quod vidit lupum venientem, fugit: De cuius pœna vide pagin. 352. colum. 2. in medio. Sanguinem. ¶ Oues meæ vocem meam audiunt. pagina 475. colum 2. in principio. Hæc Dei vox. ¶ Oues meæ ſequuntur me. pa. 122 colum. 2. in penultima linea. Cum eleuatus. Sequuntur ſubditi exempla prælatorum. pagin. 195. col. 2. in penultima linea. Et quiim. Vide ſupra in natiuitate Domini, in primo Euangelio in verbo: Hæc deſcriptio prima facta eſt à præſide Syriæ Cyrinno. Fiet vnum ouile & vnus paſtor. pag 400 col. 1. circa finem. & paſtor.

Dominica tertia poſt Paſcha, Modicũ & nõ videbitis.

SEpties inuenitur hoc in Euangelio quod dicitur modicum, De hoc numero ſeptenario. vide pa. 55. colum. 1. circa finem Ex his, Lege duas co. ſequentes. ¶ Plorabitis & flebitis vos. De tribulationibus iuſtorum. vide pag. 223 col. a. circa finem. Hinc diſces, Vide de perſecutionibus iuſtorum infrà in feſto omniũ ſanctorum, in illis verbis, Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. Expende etiam quomodo Chriſtus tanquam fidus amicus prædicit mala ventura. Minus enim iacula feriunt quæ præuidentur pag. 283. co. 2. in princ. Solent enim. ¶ Mundus gaudebit, vos vero cõtriſtabimini. Gauiſa eſt ſynagoga in Chriſti paſſione, ſed luit pœnas, cùm ſub Tito, & Veſpaſiano multa mala paſſa ſit. Sic Titus in Hieroſolymæ excidio efferebatur lætitia: ſed permiſit Deus, vt in eiſdem calamitatibus verſaretur. Non enim debemus in aliorum aduerſitate lætari. pag. 271. col. 1 in fine. Ammonitas. & pag. 281. col 1. circa princip. Ecce ego. Et in ſequẽtibus. Triſtitia veſtra vertetur in gaudium. pag. 321. col. 2. in fine. Ait enim Chriſtus.

Dominica quarta poſt Paſcha, Vado ad eum qui miſit me.

EXpedit vobis vt ego vadã. Abſentia Chriſti corporalis, animos eorũ ad cæleſtia eleuabat. pa 533. col. 1. ante finẽ. Nos igitur. ¶ Multa habeo vobis dicere quæ non poteſtis portare modò. pag. 467. col. a. in medio. Vult hoc.

Dominica quinta poſt Paſcha, Si quid petieritis patrem.

QVomodo petendum in nomine Chriſti. vide pagin. 383. colum. a. poſt initium. Et peperit. & pag. 454. colum. 1. poſt medium. Accipitur hic. ¶ Relinquo mundum. De mundi contemptu, vide infra in feſto ſancti Andreæ in verbis illis, Relictis retibus ſecuti ſunt Dominum.

In die Aſcenſionis Domini. Recumbentibus vndecim diſcip. &c.

EXprobrauit Chriſtus duritiem cordis diſcipulorum. De qua duritie vide pagin. 40. colum. 2. in medio. Appellat eos. & pag. 63. colum. 1. in medio. Tu ô peccator. & pa. 131. co. 2. ante med. Auferã. & pag. 158 col. a. poſt medium. Beatus vir. vide in Dominica ſexageſimæ, in illis verbis, Semen cecidit ſupra petram. ¶ Ite & prædicate Euangelium omni creaturæ. vide quomodo ſancti prædicatores mittuntur à Deo. pag 40 colum. 1 circa initium. Mitto ego, & pag 225. col. 2. ànte medium. Sanctificabor De hac autem prædicatione Apoſtolorum per totum orbem, vide pag 183. colum. 1. ante medium. Intuere. Expende etiam quomodo Apoſtolos quorum duritiem exprobrauerat nunc conſoletur, inſtituens eos totius orbis prædicatores, & tribuens poteſtatem ad miracula facienda. De doctrina autem prædicatoris, vide pagin 365. col. 2. poſt medium. Et ſuſcitabo & pag. 426. col. a. in princip. Apparet autem. & pagn. 473 col a. in principio. Hæc Dei vox. & pagin 474. col. 1. ante med. Homines & pag. 516. colum. 1. ante med. Hic fluuius. Et eadem pag colum. 2. ante med. Quarto lib. Regum. & pag 531. col 2. in fine Quia futurum erat ¶ Qui crediderit & baptizatus fuerit. De baptiſmo Chriſti. pag. 6. col. 1. in principio. Quid eſt homo. & pag 518 colum. 1. in principio. Quare per fluuium ¶ Aſſumptus eſt in cælum. De Chriſti redemptoris noſtri gloria, aſcenſione. pag. 181. col 2. in med. Vado parare. & duas columnas ſequentes, & pag. 260. col. 1. in med. Ex Sion.

Dominica infra octauam Aſcenſionis, Cum venerit Paracletus.

ABſque Synagogis faciẽt vos de perſecutionibus ſanctorum, vide pag. 36. col. 1. circa finem. Fili hominis. vide infra in die omnium ſanctorum in verbis, Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. Perpende etiam horum ſtultitiam, iuſtos eiiciebant, & Chriſti diſcipuli exulabant à terra, quorũ meritis & ſuffragiis ſuſtentabantur. Quid accidiſſet Aegypti regno, niſi haberet ſecum iuſtum Ioſeph, qui fami & neceſſitati venturæ prouideret? Quid de populo Iſrael cùm vitulum adorauit, niſi ope & orationibus Moyſi adiuuaretur? Viliſſimi ergo ſunt iuſti, quorum ſuffragiis & meritis viuunt impij. Antequam Sodoma excidium pateretur, iuſſit Angelus vt foras exiret iuſtus Loth: & dixit ei, Non potero facere quicquam donec egrediaris illuc. Gen. 19. Egreſſus foras vir iuſtus, ſubuertit Dominus ciuitates illas. At iuſti Iudæi impiiſſimi ſanctos Chriſti Apoſtolos abſque ſynagogis faciebant. pag. 248. colum. 2. ante medium. Quaſiui. Expende etiam quomodo Chriſtus mala ventura prædicit tanquam fidus amicus. Non ſic mundus. pagina 283. colum. 2. in principio. Solent enim.

In die ſancto Pentecoſtes

SErmonem quem audiſtis non eſt meus. vide pag. 27.co. 2.poſt med. Sermonem ¶ De Spiritu ſancto quomodo venit in linguis igneis. pag. 393.col.2. poſt medium Sed per hanc. Et de eodem Spiritu ſancto. pag. 402 colum. a. circa principium. A quatuor ventis. ¶ Conuenit multitudo. pagin. 531.circa finem. Ecce.

Feria ſecunda Pentecoſt.

SIc Deus dilexit mundum. pag 29.colum. 1.ante med. Sic Deus dilexit. & pag 30 col. 1. circa. finem. Non miſit Deus.

Feria tertia Pentecoſt.

EGo ſum oſtium..pagin. 122, colum. 2. in medio. Nec eſt.

De Sancta Trinitate.

EVangelium ſecundum conſuetudinem Romanæ Eccleſiæ. Cū venerit paracletus. De hoc iam ſuprà nōnihil annotauimus in Dominica infra octauam Aſcenſionis. Euangelium ſecundum alias eccleſias, de Nicodemo qui venit ad Ieſum noctu: de hoc etiam, Deo dante, inferius differemus in inuentione ſanctæ crucis De myſterio autem ſanctiſſimę Trinitatis, & indiuiduæ vnitatis, vide pag. 259.col. 1. ante medium. Nec mirandum.

In feſto corporis Chriſti.

DE venerabili Euchariſtiæ ſacramento. lege pag. 70.colum. ante med. Et non ſolum. & pagin. 460.co 2.in fine. Poteris. & pa.490.col 1.poſt med. Non eo.& pag.514.col.1. ante finem. Ego exſtimo. lege duas col. ſequentes vſque ad contex. & pag. 532. col.2 in med. At Eccleſiæ.

Dominica ſecunda poſt Pentecoſt Homo quidam fecit cœnam magnam.

DE hac cœna quam Chriſtus parauit hominibus, vide pag.459.col. 1. circa finem. Hæc menſa. Exponitur hæc parabola in hoc loco. lege duas col ſequentes. vide etiam pag.488. col 2 in med. Sed quoniam. ¶ Nolebant inuitati venire ad pœnā.pag. 265. col. 2.poſt medium. Mundare. ¶ Villam emi. Diuitiarum affluentia contemptum Dei parit. 78.col. a. in medio. Quia ſuperaſti.

Dominica tertia poſt Pentecoſt Appropinquantes ad Ieſum peccatores

QVemadmodum Chriſtus vocat, expectat, & ſuſtinet peccatores, vide pag. 264.col. 1. in poſtrema linea. Multo labore. De hac maxima & infinita Dei miſericordia, vide pag 10.col. 2 circa finē. Poteris per ſplendorem.& pag 30.col. 1. in fine. Non miſit Deus & pag.63.col. 2 in fine. Quis deſperabit. & pagin.446.col. a. in med. Hæc erat. ¶ Murmurabant ſcribæ & phariſæi. De murmurationibus & detractoribus. pagin. 243.col. 2. poſt med. Viri detractores. & pa.249.co. 2.poſt med. Viri detractores. ¶ Gaudium fit ſuper vno peccatore pœnitentiam agente. De pœnitentia. vide pag. 83 col. 2 in penult linea. Et diſplicebunt.& pag. 131.col. 1. poſt medium. Et ſpiritum. vide ſuprà in Dominica quarta Aduentus.

Dominica quarta poſt Pentecoſt. Niſi abundauerit iuſtitia veſtra.

IVſtitia ſcribarum & phariſæorum erat, imponere onera incomportabilia in aliorum humeris, digito autem ſuo nolebant ea leuare. pa. 363.co. 1.in fine. Vt vltra. Præterea, ſcribæ & phariſæi cęremoniis tantum inſiſtebant, intus verò vacui erant & alieni à virtute. De his cæremoniis, & de falſa eorū ſanctimonia. pa. 520.colum. 1. In fine. Et erunt. Lege vſque ad contextum. ¶ Qui iraſcitur fratri ſuo. pag.275.col. 2. circa finem. Non voſmetipſos. Duo ſunt quæ Deus ſibi retinet, vltio.ſ & gloria. & pag 299. col.1. circa finē. Et dixiſti. Vide etiam. de ira. pag. 341. in medio. col. 1. Cū volare. ¶ Qui dixerit fratri ſuo racha. De hac interdictione lege pag.77.col. a. poſt med. Euaginabo.

Dominica quinta poſt Pentecoſt. Cum turba irruerent.

DE feruore quo irruebant turbæ vt audirent verbum Dei. vide pag. 21.col. 1 in fine. Vbi erat. de auditu verbi Dei, vide in Dominica ſexageſimæ ¶ Per totam noctem laborantes, nihil cœpimus. pag 265. col. 1.in medio. Laſſati. Inaniter laborat & inutiliter qui Chriſtū ſecum non habet. ¶ Ex hoc eris homines capiens. pag 310. col. 2. poſt med. Aſpicis. hoc loco.

Dominica ſexta poſt Pentecoſten. Miſereor ſuper turbam.

DE miſericordia Dei, & quomodo nobis vel decet Dei miſericordia. pag. 76.col. 2. circa initium. Et non miſeribor De hac etiam miſericordia. pagin. 10. col a. circa finē. Poteris per ſplendorē. & pa. 41. col. 2 in fine Quis deſperabit? Et p 168.co. 2.in med. Oleū. enim. Et pag. 203 col. 1. in fine Nunquid voluntatis? & pag.472.col a. in fine. Quare nemo. ¶ Quidam ex eis de longe venerunt. pa.62.col. a. in princip. Quidā.

Dominica ſeptima poſt Pentecoſt. Attendite à falſis prophetis, qui, &c.

DE hypocriſi Vide in feria quarta cinerū in verbo. Nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. De his & de hæreticis, qui veniunt in veſtimētis ouium cū ſint lupi, vide pa 365.col. 1.in med. Et ſi hæretici. ¶ Arbor bona bonos fructus facit pa.38.col. 1. circa finē. Iuxta Platonicorum. & pa.106.col. 1. in prima linea. Securis & pag 264.col 2 poſt med. Solent diuinæ. & pa. 189.col. 2. propè initium. Et radices. & pa.510. col. 2. in medio Non defluet. & pag.520.col. 1. & in fine. Et erunt fructus.

Dominica octaua poſt Pentecoſt. Homo quidam habebat villicum.

VOcauit eum ad ſe. Quamuis villicus eſſet diffamatus apud dominum ſuum, nihilominus tamen prius voluit vocare eum, vt redderet pro ſe rationem. Sic Deus vocauit Adam poſt peccatum: ſimiliter de Sodoma dixit. Clamor Sodomorum venit ad me, deſcendam & videbo an ita ſit. Geneſ. 19. At nos homines inconſultos damnamus: quemadmodum de Dauide commemorat ſcriptura, qui dedit Sibæ, & quidem iniuſtè, poſſeſſiones Miphiboſeth, eo abſente & inaudito. 2. Regum 19. vide pag. 270. col. 1. poſt mediū. Veni & faciam? ¶ Quid faciam? Hæc dixit villicus ille. Non ait quid dicā, ſed quid faciam. Intellexit vir ſapiens, quod non ſola fide nec verbis acquiritur regnum Dei, ſed bonis actibus. pagina 92. colum. 2. poſt med. Quemadmodum. & pagina 98. colum. a. poſt medium. Aduerte ſpiritus. ¶ Facite vobis amicos de mammona, &c. De eleemoſyna pa. 180.col. a. circa finem. Et manum egeno. & pag. 199. col. 2. ante medium. Sunt qui. De auaritia. pag. 247. col. 1. circa finem. Et auarè.

Dominica

Dominica Nona poſt Penteceſt. Videns Ieſus ciuitatem fleuit.

DE hoc Chriſti ſaluatoris fletu & de bono lachrymarum pag. 62. col. 2 ante mediū. Cum Iudæi. Iuſti populi peccata plorant, & dolent in peccatorū miſeriis. pag. 67. col. 1. poſt medium. Et portabis. Lege etiā de hoc fletu. pa. 69. col 2. in principio. Etiā præuidēs, & de vtilitate lachrymarū. pa. 84. col. 2 ante mediū. Et dic heu. Flebat Dauid Abſalonē morti æternę adiudicatum dicens, Abſalon fili mi, fili mi, fili mi, Abſalon, quanto magis hoc fecit Chriſtus qui longè miſericors eſt Dauide, flens ſcelera Hieroſolymitanorum? pag. 109 col. 1. ante medium Super frōtes. & pag. 137. col. 1. in principio Et ita id. & pa. 232. col. 1. in medio. Et tu fili. & pag. 290 col. 1. in medio. Tu ergo. Nos vero ploremus peccata noſtra, quādo quidem Chriſtus ſic fleuit aliena pag 441. col. 2 poſt mediū. Qui ſe deo. ¶ Si cognouiſſes & tu in hac die. Apoſiopeſis eſt, ſicut illud. Ego ne illum, qui illum, quę me, quæ non. Lege de hac figura. pa. 198. col. 1. in medio. Si erit vobis. ¶ Veniet dies in te, & circundabūt te inimici tui, &c. De excidio Hieroſolymitanorum, vide pag. 76. col. 2. poſt medium. Et complebo. & pag. 81. col. 1. ante finem. Et deiiciam. & pag 82. col. 2. circa finem. Cum Iudæi. & pagina 132. col. 1 poſt medium. Et aſcendit. & pag. 163. col. 1. in fine. Et qui in ſua. & pagi. 233. colum. 1. circa medium. Ipſi ſabricati ſunt. ¶ Eò quòd non cognoueris. Cognoſcamus nos. pagin. 198. colum. 2 in fine. Eam ob cauſam. Tempus viſitationis tuæ, viſitare quid ſit in ſcriptura pagina. 105. col. 1. in medio. Quid facietis. ¶ Eiecit vendentes & ementes de templo. De zelo Dei. pag. 255. colum. ſecunda in fine. Et ponam.

Dominica Decima poſt Penteceſt. Duo homines aſcendebant.

DE vana gloria & ſtultitia phariſæi gloriantis. pa. 20. colum. 1 iuxta finem. Caput noſtrū. & pag. 231. col. 1. in med. Et occidam. ¶ Deus propitius eſto mihi peccatori. Publicanus vulnera ſua, hoc eſt. peccata oſtendebat. pa. 60 col. 1. ante medium. Sed reuolue. Ex peccatis publicani elicit Deus humilitatem. pa. 408. col. 2. in fine. Verum Deus ¶ Qui ſe exaltat humiliabitur. Boetius. ſummis (inquit) negatum eſt ſtare diu. Tolluntur in altum, vt lapſu grauiore cadant. Sic exaltati ſunt Amā, Anthiochus, Golias, Olophernes, Sennacherib, Alexander, Cyrus, & alij, lege pag. 112. col. 1. in medio. Hoc eſt. & pag 194. col. 1. circa finem. Contra vero. & pag. 376. col 1. in principio. Eo quod. & pa. 268 colum. 1. ante medium. Superbiam imperij. & pag. 298. colum. 1. in medio, eo quòd. & pag. 328. col. 1. in fine. Ecce Aſſur. & pag 332. col. 1. in fine. Intuere obſecro. & pagin. 475. col. 1. ante medium. Et leuauit.

Dominica Vndecima poſt Penteceſt. Venit inter medios fines Decapoleos.

ADduxerunt in hoc itinere ad Chriſtū, hominem cęcū & mutū. In tribulatione et neceſſitate noſtra inuocandus eſt Deus: ad ipſumque fugiamus. pa. 7. col. 1 prope finem. Tres viros. vidit ſupra in Dominica prima poſt octa. Epiphaniæ. Segregauit eū à turbis. ¶ Sic Oſeæ 2. Ducam eum in ſolitudinem, & loquar ad cor eius. De ſolitudine & quomodo ſit turba fugienda. pag. 340. col. 2 in fine. Stellæ de cælo.

Dominica duodecima poſt Penteceſt Beati oculi quo vident, quæ. &c.

BEati oculi &c. Intuebantur Chriſtum oculi fidei quæ erat beatitudo in ſpecie. In patria autem erit perfecta beatitudo in re. pag. 35. col. 1. circa principiū. Non ait Ezechiel. ¶ Acceſſit quidam legis doctor tentans eum. Scientiam quam Deus dedit vt ei ſeruirēt, turpiter peruertunt impij doctores. pa. 92. col. 1. circa finem. Et ornamentum. ¶ Quid faciendo vitam æternam poſſidebo? Quid faciendo ait: quia bonis actibus peruenitur ad vitam, & poſſidetur beatitudo. De neceſſitate bonorum operum pag. 17. col. 2. ante mediū Et quoniā virtutis. In hoc euangelio principaliter agitur de operibus, ſicut cum dicit, hoc fac & viues, & cū ait vade & tu fac ſimiliter: & hoc docet parabola in qua opera charitatis illius Samaritani commendātur. Correuit etiam fides, ſi non fulcitur bonis operibus. Vnde Paulus Timot. Habentes bonam conſcientiam quam quidam repellentes circa fidem naufragauerūt. 1. Timot. 1. Vide de hac re. pagi 92 col. 2. poſt med. Quemadmodum. & pagina 98. col 2 poſt med. Aduerte. Preterea de libero arbitrio & neceſſitate bonorum operum diſputat aduerſus impios Lutheranos. pag. 204. col. 2. ante medium. Quid ad hæc. & pag. 218. col. 1. poſt medium. Quæ faciens. ¶ In lege quid ſcriptum eſt quomodo legis? pag 49. col. 2. in medio. Fili hominis. & pag 221. col 2. poſt med. Dedi eis: & pag 355. col. 1. poſt principiū. In mandatis. ¶ Diliges Dominum deum tuum, &c. Nihil volitum quin præcognitum: Ideoque Deus non diligitur niſi prius cognoſcatur. De meditatione & contemplatione. pag. 17. col. 2 poſt medium. Opus eſt homini. & pag 508 col. 1. ante medium. Poteris pec. De dilectione vero Dei & proximi, lege. pagin. 21. col 1. in fine. Aſpectus eorum. & pag. 119 col 2. circa medium Per lapidem & pag 248. col. 1. in fine. Populi. & pa. 251. col. 1. ante med. Vide quid. ¶ Homo quidam deſcendebat à Hieruſalem in Hyerico. pa. 85 col. 2. ante med. Sedechias. ¶ Tranſiit ſacerdos, & leuita. De ſacerdotum bonitate & moribus pag. 108. col. 2. ante mediū. Potens. & pag. 110 col. 2 ante mediū. A ſanctuario meo. & pag. 439. col. 1. in med. Hoc autem. Et pa. 491. col. 2. ante med. circa finē. fuit autē. et pa 493. col. 1. in principio. Per capillos. De auaritia vero ſacerdotum differit pa. 495. col. 2. ante finem. Non erit.

Dominica Decimatertia poſt Penteceſt. De decem leproſis.

CLamauerunt illi leproſi dicētes: Ieſu præceptor miſerere mei. Deus in omni tribulatione eſt inuocandus. Pſal. Adiutor in tribulationibus inuenerūt nos nimis. Vide Dominicam primam poſt octauam Epiphaniæ. ¶ Miſit illos ad ſacerdotes: primo vt ſacerdotes honorarent, vide pa. 500. col. 1. in fine Illud eſt hoc loco. Secūdo mittit ad ſacerdotes, ne obliuiſcerentur accepti beneficij. Vult enim Deus vt gratias ei referamus. pa. 509. col. 2. in prin. Nō reuertetur ¶ Nōne decē mūdati ſunt? ſed nouē vbi ſunt? De ingratitudine. pa. 175. col. 2. iuxta finē. Eo quod nō fueris. Et de Iudæorum ingratitudine. 212. col 2 in med Poterit.

Dominica Decimaquar. poſt Penteceſt. Nemo poteſt duobus dominis ſeruire.

QVomodo non poſſit duobus Dominis contraria præcipientibus ſeruire. vide pag. 373. col. 2. in fine.

At viri & pa. 385. col. 1. in principio. Et ab vniuerſis. & pa 396 col. 2. in princ. Ecce ego. ¶ Nõ poteſtis Deo ſeruire et mammonæ 93. co. 1. ante med. Vbi vides & pag. 103 col. 1. poſt med. Non ſolum. De auaritia agitur. pag. 247. col. 1. circa finem. Et auarè.

Dominica Decimaquinta poſt Pentecoſt. Ibat Ieſus in ciuitatem Nain

MIſericordia motus. De Dei miſericordia, vide in Dominica ſextapoſt Pentecoſt. in illis verbis: Miſereor ſuper turbam. ¶ Tetigit loculum. De hoc Chriſti tactu. pag. 27. col. 2. poſt initium. Et licet. Noli flere. Quomodo mortui ſunt plorandi. pa. 266. col. 1. in fine. Et tamen. lege duas columnas ſequẽtes. & pa. 302. col. 2 circa finem. Leua planctum ¶ Cepit loqui. vt inſinuaret veram huius adoleſcentis reſurrectionẽ Sic loquela tua manifeſtũ te faciet, an viuus vel mortuus ſis: ſicut ancilla oſtiaria dixit Petro, Galilæus es; nam loquela tua, &c. lege pag 462. col 2. circa finem. vnde Iob Portas.

Dominica decimaſex poſt Pentecoſt. Intrauit Sabbato manducare.

INterrogat Chriſtus Phariſæos, qui illum obſeruabant, an liceret Sabbato curare. De feſtorum obſeruatione & ſanctificatione. pag. 219. col 1. in med. In ſuper & ſabbata. & pa. 495. co. 1. prope medium. Nõ erant. ¶ Qui ſe exaltat humiliabitur De hac re vide ſuprà in Dominica decima poſt Pentecoſt.

Dominica decimaſeptima poſt Pentecoſten Diliges dominum &c. Dixit dominus Domino.

ACceſſit doctor tentans. De iſtis doctoribus, & de dilectione Dei de qua tractat hoc euangel. vide quæ in ſuperioribus mandauimus literis in Dominica duodecima poſt Pentecoſten. ¶ Præ. Hic tentator interrogauit dicens. Quod eſt mandatũ in lege? Chryſoſtomus, de magno mandato quærit, qui minimum non obſeruat. Gradatim eſt aſcendendum ad magnum mandatum, & ad vitæ perfectionem, vnde ſcala Iacob gradus habebat ad cælum vſque aſcendentes: nemo enim repente fit ſummus. pag. 434. col. 2. poſt principium. Non eſt ſilentio.

Dominica decima octa poſt Pentecoſt. Aſcendens in nauiculam, &c.

QVis eſt hic qui loquitur blaſphemias? pagin. 383. colum. 1 in medio. Et polluerunt.

¶ Tolle lectum tuum, & vade in domum tuam, lege de hoc pag. 89. col. 1 in medio. Vias tuas.

Dominica decimanona poſt Pentecoſt. Simile eſt regnum cælorum homini. &c.

QVomodo regnum cælorum his rebus terrenis ſimile etiam dicatur pag. 29 col 2. poſt medium. Quãquam enim. Vide de hac Dominica quarta, poſt octauam Epiphaniæ ¶ Nolebant Venire pa 265. col. 2. poſt medium. Mundare te ¶ Rex iratus eſt. pa. 163 col. 2. ante medium. Vides igitur. ¶ Quomodo hic intraſti non habens veſtem nuptialem? hoc eſt non habens charitatem. De qua vide pa. 436. col. 1 in medio. Frons hæc, ſed de hac virtute infrà lege quæ habentur in communi Apoſtolorum in illis verbis: Hoc eſt preceptum meum, vt diligatis inuicem ſicut dilexi vos.

Dominica vigeſima poſt Pentecoſt. Erat quidam Regulus. &c.

VEnit Regulus ad Chriſtum in ſua tribulatione, alias non venturus. Hoc enim eſt in cauſa cur Deus ſæpe calamitatibus ferit. pag. 41. col. 2. circa initium? Tam miſericors. Expende etiam quomodo in ſua anguſtia non quæſiuit diuinos, nec Phitones, ſed Chriſtum. De his iam ſatis diximus in Dominica prima poſt octauã Epiphaniæ. ¶ Credidit homo. Et ibat. non ſatis eſt credere, ſed ambulare in via mãdatorum Dei. pag. 17. col. 2 ante medium. Et quoniam.

Dominica vigeſimaprima poſt Pentecoſt. Simile eſt regnum cælorum homini Regi qui voluit, &c.

CVr Regnum cælorũ his rebus terrenis ſimile eſſe dicatur, vide Dominicam quartam poſt octauam Epiphaniæ. Agitur in hac parabola de dimittendis iniuriis: quia Petrus interrogauerat, Quoties dimittam. Cum ait Chriſtus vſque ſeptuagies ſepties. Numerus determinatus ſumitur pro indeterminato. pa. 414. col 2. in fin. Quod autem. ¶ Rex debitum dimiſit ei. De clementia Regum & principum. pagi. 210. colum. 1. poſt medium. Erit hic. & pagina. 213. col. 1 circa finem. Qui incedebat, & pag 211. col 1 in medio. A voce. & pagina. 508. colum. 2. in medio. Et ita manet. ¶ Egreſſus ſeruus ille pag 316 col. 2. poſt princip. Sed videndum. ¶ Iratus eſt Dominus eius. Non cadunt in Deo eiuſmodi paſſiones, ſed talis ſe exhibet hominibus, quales ipſi ſunt apud deum. pag 163. colum. 2. ante med. Vides igitur. ¶ Sic faciet pater meus Non dicitur pater veſter, ſed pater meus, quia Deus non eſt pater eorum qui propriæ iniuriæ vindictam ſumere volunt.

Dominica vigeſimaſecunda poſt Pentecoſt. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari.

ABeuntes phariſæi receſſerunt à Deo & abierunt. Vide quę habes in Sabbato poſt dominicã primã quadrageſimę. in hiſtoria de filio prodigo: vbi dicitur Congregatis omnibus peregrè profectus eſt. Magiſter ſcimus quia verax es, &c. Adulantes hæc dixerunt, vt ore blandirentur, & cauda, vt ſcorpiones vulnerarent pag 43. col. 2. circa initium. Cum ſcorpionibus, & pa. 86. col. 1 in fine. Vt hirundines, & pag. 141. co. 1. ante medium. Neque diuinatio, & pag. 145. col. 2. in fine. Et ipſe ędificabat, & pa 147. co 2 circa finem. Propter pugillum, & pag. 148. col. 1. iuxta finem. Videre eriorem, & 248. col. 1. poſt medium. Prophetæ. ¶ Non reſpicis perſonam hominum. De iuſtitia quam debent principes & magiſtratus vnicuique obſeruare, ſine acceptione perſonarum. pag. 112. col. 2. propè finem. Ciconia ¶ Quid me tentatis hypocritæ? De hypocriſi, vide feriam quartam cinerum, in verbo, Nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes ¶ Cuius eſt imago hæc? Ne depingas in corde tuo mundi imaginem & eius gloriã. pag 64 col. 1. ante med Deſcribe in eo, & pag. 510. co. 1. in medio. Sed nec ideo ¶ Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari. pag 200. columna. 1. circa finem Ad vſuram De vtroque brachio eccleſiaſtico & ſeculari loquutus eſt Chriſtus, cum dicit. Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari, & quæ ſunt Dei deo. pagina. 444. col 2. poſt medium. Et columnæ. & pa. 512 columna 1. in fine. Debentur.

Dominica vigeſimatertia poſt Pente. De Emoroiſſa & puella defuncta.

TIbicines & qui erant ante ianuam deridebant Chriſtum. Ingrediebatur Chriſtus domum Iairi, vt filiam eius ſuſcitaret, & patres conſolaretur, & mundus irridet. Sic Michol irridebat Dauidem ſaltantem

uantem coram arca: & deſpexit eum in corde ſuo. 2. Reg 6 pari modo populus terræ impediebat populo Iudæ in ædificando. Neemiæ. 3. lege pag. 65. co. 1. ante medium. Sic velim ¶ Apprehendit Chriſtus manũ puellæ mortuæ. pa. 27. col. 2 circa initium. Et licet.

Dominica vigeſima quar. poſt Pentecoſten. Cum videritis abominationem deſo. &c.

IN prima parte huius euangelij loquitur Chriſtus de excidio Hieroſolymitano, quia diſcipuli interrogauerunt quando hæc erunt? quod ſignum aduentus tui? Ad vtramque quæſtionem Chriſtus reſpondet. De diſſolutione templi & Hieruſalem agitur in prima parte, de qua vide quæ literis mandauimus in dominica nona poſt Pente. in illis verbis, Venient dies in te. Hoc egregiè diſſerit, & doctiſſimè probat Abulenſis ſuper. 23. caput Matthæi. Si per abominationẽ intelligis idolum (iuxta Diui Hieronymi ſententiam) lege pag 217. col. 2. circa finem. Vnſquiſque.

Finitur Dominicale.

INCIPIT PROPRIVM SANCTOrum. In feſto ſancti Andreę Apoſtoli. Ambulans Ieſus iuxta mare. &c.

SVper illud quod ait euãgeliſta, quod erãt apoſtoli piſcatores. lege paginã. 310. col. 2. poſt med. Aſpicis hoc. ¶ Faciã vos fieri piſcatores hominum pagina. 474 col. 1. ante med. Edebant enim. ¶ Relictis retibus. Omnia ſancti diſcipuli Chriſti reliquerunt, & contempſerunt propter Chriſtũ. De cõtẽptu huius mũdi. vide pa. 61. co. 2. in fine. Vide quã. & pa. 138. co. 2. ante finem. Quot mundi. & pag. 138. col 2. circa finem. Hanc contemnunt. & pagina 167. col. 1. iuxta finem. Poteris per Chanaan. & pag. 239. col. 1. in med. Vide dei. & pag 247. col. 2. ante med. Quemadmodum. Præterea, Mundus inconſtans, & mobilis eſt, atque ideo contemnendus. pagina. 268. colum. 2. ante medium. Tu autem permanebis. & pag. 407. colu. 1. in medio. Vt diripias. & pag. 474. colum. 2. in medio. Præterea quid. & pagin. 533. columna. 1. antè finem. Auertamus. & pagi. 535. colum. 2 in fine. Felices illi. ¶ Statim ſequuti ſunt Dominum Nõ protrahunt moras, ſed illico obedientes voci Chriſti, ſequuti ſunt eum De prompta obedientia, vide pagin. 23. col. 1. in med. Quemadmodum rotæ. & pagina. 25. columna. 1. circa finem. Cum ambularẽt. De ſequela autem apoſtolorum & diſcipulorum Chriſti. pagina. 12. colu. 2 in medio. Vt electrum. & pagina. 122. colu. 2. in penult. linea. Cum eleuatis. Vnde ſponſa in Canticis dilectũ alloquitur, dicens. Trahe me poſt te. Curremus in, &c. Cantic. 1. vide Bernardum. ſermone. 21. ſuper Cantica.

In Conceptione Virginis Mariæ. Beatus venter qui te portauit.

BEati qui audiunt verbum Dei. De erroribus philoſophorum qui beatitudinem deſcripſerunt. pa. 34. columna prima. in medio. Pythagoras. Chriſtus vnico verbo deſtruit horum figmẽta, dicens. Beati qui audiunt. &c. Quomodo autem ſit audiendum verbũ Dei, & cuſtodiendum, iam de his ſupra diſſeruimus in Dominica ſexageſimæ. ¶ De laudibus virginis Mariæ. pag. 123. col 1. poſt medium. O virgo benedicta. De huius autem genitricis Dei immaculata, & puriſſima conceptione. vide pag. 415 colu 2. ante mediũ. Pro capite. Caput præcipuum eſt, quod cõfregit Beatiſſima Virgo, cũ peccatũ originale non contraxit. Iacuit Dagon in terra coram arca Dei ſine capite et manibus: quia corã Virgine Beatiſſima victũ iacet peccatum originale & actuale. 1. Re 5 Multa alia dei immaculata conceptione Virginis diſſerit. pag 478 columna 2. in medio. Poteris per. Lege ſequentia vſque ad contextum.

De S. Stephano protomartyre Ecce ego. mitto ad vos prophetas.

HIeruſalem, Hieruſalem qui occidis prophetas. pa. 80. columna. 2. in fine, Poteris per hos. & pa. 89. co. 2. ante med. Finis venit. & pagina 100 columna. 1. in medio. vt procul recedam. & pa 100. colu. 1. in med vt procul recedã. & pa. 111 co. 2. circa princ. Id illis. & pa 128 col. 1. prope fin. Fratres tui. & pa. 157. col 1. in fine Erit autem. & pag. 175. colu. 2. circa fin. Montes Iſrael ¶ Volui cõgregare & noluiſti. pag 265 col. 2. poſt medium. Mundare te. ¶ Relinquetur vobis domus veſtra deſerta. pa. 76. co. 2. poſt mediũ. Et complebo & pa. 81. co. 1 ante fin. Et deiiciã. & pa. 82. co. 2 ante finẽ. Cũ Iudæi & pa. 132 col. 1. poſt med Et aſcendit. & pag. 217. co. 2. in med. Quæ eſt ¶ Ecce video cælos apertos. Quid ſit cælos aperiri. pa 6. colum. 2. in medio. Non diuiſione.

De ſancto Ioanne Apoſtolo & Euangeliſta. Dixit Ieſus Petro ſequere me, &c.

CAepit Ieſus ambulare, & dixit Petro ſequere me. In quo inſinuabat Petrum illum ſequendum, aliquando in cruce & paſſione, in illo ſigno exteriori prænuntiabat eius martyrium. pa. 59. co. 2. ante med. Interea. & pag. 61. col. 2. ante med. Sume tibi & pag. 398. col. 1. in medio. Sume tibi. ¶ Mundus non poſſit capere libros. Hyperbole eſt: de qua vide pagina 310. col. 1. ante medium. Cedri nõ. ¶ De laude ſancti Ioãnis plura notatu digniſſima habes. pag 31. col. 2. poſt medium. Qui hoc referunt.

De S. Sebaſtiano martyre Stetit Ieſus in loco campeſtri.

SEquebatur Chriſtum multitudo magna à Tyro, Sidone, &c. De hac ſequela iam diximus in die S. Andreę. Sequebantur autem duas ob cauſſas. Primũ, vt audirent verbum dei, de quo habes in Domi. ſexageſimæ. Secundo ſequebantur vt ſanarentur à lãguoribus ſuis. Hæc duo Chriſtus faciebat. pa. 364. col. 2. in med. Quod infirmum. De beatitudinibus. vide infrà in feſto omnium ſanctorum.

In conuerſione S. Pauli. Paulus adhuc ſpirans.

DE conuerſione S. Pauli. lege pa. 121. colu. 2. circa finem. ¶ Sed aquila. Super illud autẽ quod Chriſtus dixit Ananiæ, Vas electionis eſt mihi. lege pa. 321 col. 2. in antepenult. regula. Hic accipiter.

In Purificatione virginis Mariæ. Poſtquam impleti ſunt dies, &c.

OBtulerunt Ieſum in tẽplo parentes eius. pa 380. col. 2. in princip Boniſque, lege vſque ad contextum. De hac Chriſti præſentatione, vide etiam quemadmodum

admodū cæremonias legis cuſtodierunt Chriſtus & mater eius. De his cæremoniis.pa 489.col.1.propè finem. Perfectio eſt. Et de his cæremoniis quas magni faciebāt ſcribæ & phariſæi.lege pa.520.co.1.in fin. Et erūt. De offerta autē quia obtulerunt pro eo par turturū.&c.pa.502.col.1.in fine. Et hæ ſunt. Nos etiam offeramus noſmetipſos mundos & purificatos ante Dñm.pa.441.co.2.ante finem. Qui ſe Deo. ¶ De Simeone ſene & iuſto ait Euangeliſta, quod erat expectās conſolationē Iſrael.pa.54.co.2.ante med. Manus Dñi. Accepit Simeon Chriſtum in vlnas. Chriſtum etiam porta tu in manibus: quia non ſatis eſt illū cognoſcere per fidē, niſi etiam fidei iungatur actio.pa.17.co.2.ante med. Et quoniā virtutis.et pa.323.co.1.circa finem. Vnde Simeon. ¶ Nunc dimittis. Cecinit Simeon optās à morte corporis huius exire.pa.38.co.2.ante med. Hoc exiſtimo.& pa.451.col.1.poſt initium Eam ob cauſam. ¶ Lumen & reuelationem gentium. pa 329.col.1.in medio. Poteris.

In Annuntiatione Virginis Mariæ. Miſſus eſt angelus Gabriel.

MEnſe ſexto miſſus eſt angelus Gabriel. Menſe ſexto à Ioannis conceptione, ipſe eſt menſis Martius, in quo creatus eſt mundus. pagina.3.colu.1.circa finem. Et quoniam ¶ In ciuitatem Galileę. Vnde dicatur Galilea, & cur in hanc prouinciam mittitur angelus. vide pag.60.co.1.in fine. A verbo hoc. ¶ Ad Virginem deſponſatā viro. De puritate et virginitate Deiparæ virginis. pag. 486.col.1.iuxta finem. Ac ſi dicat. Expende quod ſicut malus angelus Euam decepit, & inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum: ita & nunc bonus angelus ſalutem noſtram operatur, & ad mulierem mittitur, vt inde ſalus oriatur: à qua mors ſumpſit exordium. pagina. 476. columna. 2. ante medium. Et ſi ſini. ¶ Cogitabat Virgo qualis eſſet iſta ſalutatio. Et prudenter quidem, quia prius cogitas antequam loquaris. pagina. 17. columna prima. in principio. Planta pedis ¶ Regnabit in domo Iacob in æternum ly (æternum) quomodo in ſcripturis ſacris accipiatur. Non enim ſemper inſinuat tempus ſempiternum, quod nunquam finietur, & ne virgo exiſtimaret Regnū Chriſti aliquando defuturum, ſubdit Angelus, Et regni eius nō erit finis.pa.184.co.1.circa finem. Et ſi decimo.et pa.287.co.1.ante med. Habebitis. De Regno Chriſti æterno.pag.400 col.2. poſt princ. Et Dauid. Et etiā lege quæ in ſuperioribus literis mādauimus in Epiphania Domini & in dominica in Ramis. ¶ Ecce ancilla dñi. ſtatim verbum Dei, naturam aſſumpſit humanam, & ſecum vniuit hipoſtatica vnione: propter quod appellauit illum Eſaias Emanuel, hoc eſt, nobiſcum Deus, pagi.473.colu.1.in medio. Ecce ego.

De ſanctis Philippo & Iacobo. Non turbetur cor veſtrū.

DE hac cordis turbatione.pa.43.col.1.circa principium. Vt aqua quieta ¶ Nemo venit ad patrē niſi per me.pa.427.col.2.prope fi. Statur autē. ¶ Ego ſum via, veritas, & vita.pag.176.co 2.poſt medium. Ego ſum deus.& pag.181.col.1 ante med. Proiecta.& pag 200.col.2 circa finem Vita viuet.

In inuentione ſanctæ Crucis. Venit Nicodemus ad Ieſum.

OPortet naſci denuo, dixit Chriſtus Nicodemo, loquens de baptiſmo per quem homo regeneratur in adoptionem filiorum Dei pag.6.col.1. in princip. Quid eſt homo.et pagina 518.columna.1.in princip. Quare per fluuiū. ¶ Spiritus vbi vult ſpirat. Quomodo hoc intelligendum ſit de aere & etiam de Spiritu ſancto.lege pagin 394.columna.1.in princip. Spiritus inquit. ¶ In laudem Crucis Chriſti, & de eius excellētia, & virtute.pag.193.colum.1.in fine. Hæc arbor.& pag 196.columna.2.poſt principium. In monte. Obſerua autem quomodo ille qui in ligno vincebat, victus eſt in ligno.pag.233.col.2.poſt medium. Quatenus euertit. Sic Aman ſuſpenſus eſt in cruce, quā parauerat Mardocheo. Quomodo autem Crux Chriſti ſit baculus, cuius ope labores mundi dulces fiunt.pa.262.col.1.in princip.& alio in Pſalmo.& pa.387.co.2.in med. Et multiplicabo.& pa.481.colu.1.in fine. Nonne aſpicis. Lege vſque ad contextum.

In Natiuitate ſanctæ Ioannis Baptiſtæ. Eliſabeth impletum eſt tempus, &c.

CVm peperit filium Eliſabeth, vicini & cognati eius non inuidebant, ſed congratulabātur ei. De inuidia. vide Dominic. Secund. Aduentus in verbo, Cum audiſſet Ioannes in vinc. &c. ¶ Etenim manus Domini erat cum illo. pag. 30.colum.2.prope finem Facta eſt ſuper.& pag 97.colum.1.in fine. Et cecidit. ¶ Viſitauit et fecit redemptionem. Viſitare in ſcriptura quid.pag.105.columna 1.in medio. Quid facietis & pag 212.colum.2.ante medium. Appropinquauerunt.& pag.260.colum.2. ante medium. Viſitans. ¶ Illuminare his qui in tenebris. Ioannes, vt Chriſtus faretur, erat lucerna ardens, et lucens: media inter Chriſtum verum ſolem iuſtitiæ & mundum in tenebris ſedentē & in vmbra mortis. Excæcaretur enim mūdus ſi ex tenebris repente ſolem videret, ideoque lucerna prius indigebat. vt illuminaretur. Hoc fuit Ioannis officiū, diſponere viſum, & præparare corda, vt mūdus Chriſtum videret.pag. 260.columna.2. ante medium. Viſitans.

De ſancto Petro Apoſtolo. Venit Ieſus in partes Cæſareæ.

QVem dicunt homines eſſe filium hominis? Perpende Chriſti humilitatem, qui cum ſit filius Dei naturalis, non dedignatur filium Adam peccatoris appellari. pagina 47.columna. ſecunda. in principio. Ex quo. Præ. Homines dicit, ſcilicet, ratione vtentes, non impij phariſæi, & ſcribæ. pagina. 157. columna. 2. ante medium. Interficiam ¶ Tu es Chriſtus filius Dei viui. Dei viui dixit ad differentiam Deorum mortuorum gentilium. pagina. 176.columna. 2. in fine. Viuo ego. Obſerua autem quod Petrus Chriſtū confeſſus eſt inter Apoſtolos, quē poſtea negauit in atrio Cayphæ inter impios. Conuerſus poſtea ad Chriſtū foras exiit & fleuit amarè. Admonet locus iſte impiorum ſocietatem ſummopere fugiēdam eſſe vide quæ de hac re habes ſupra in Dominica de paſſione in verbo: Ieſus autem abſcondit ſe & exiuit de templo. ¶ Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam.pa.376.colu.2.poſt medi Id vaticinatus, & pagi 401.columna.1.circa princip. Et fundabo eos. Lege vſque ad annotationes ex Hebræo in fi. capitis. De eccleſia & eius ſacramentis.pagina.403.columna ſecunda. in principio. Ego exiſtimo. & pagina. 422 columna.2.poſt medium. Et ciuitas hæc. in tota hac pagina.& in ſequentibus agitur de ędificatione

eccleſiæ.& pag.450 col.1.ante medium. Hieroſolymæ. De poteſtate Papæ.pag 493.colu. 1.in fine. Cum inter.& pag 529.columna.2.poſt medium. Per hanc ¶ Portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. pagi. 280.col.1.circa princip. Poteris. De eccleſiæ firmitate pag.433.col.1.ante finem. Nam corpus. ¶ Tibi dabo claues Regni cælorum.pag 461.col.2 poſt principium Hic eſt theſaurus. lege vſque in finem capitis, vbi tractatur de indulgentiis. ¶ Quodcunque ligaueris ſuper terram. pagina.513 col. 1 in med. Fuiſſe.

In Viſitatione Virginis Mariæ. Exurgens Maria abiit.

AScendit Beata Virgo in mõtana cum feſtinatione. pag.16.col.1. poſt medium. Vidi filium Dei. Adde, ſic Ioannem Baptiſtam, ſtatim vt factus eſt homo, gratia repleuiſſe. Opus bonum feruenter & cum feſtinatione operata eſt Beatiſſima Virgo. Nos imbecilles ſumus ad bonum. Vide in Natiuitate Chriſti ſuper illud: Paſtores venerunt feſtinantes. ¶ Beata quæ credidiſti. Eliſabeth, triplicem habuit ſpiritum prophetiæ, nempe de præterito, cum dixit, Beata quę credidiſti. De præſenti cum ait: Vnde hoc mihi? vt veniat mater Domini mei ad me? De futuro autem cum dicit, Perficientur quæ dicta ſunt tibi à Domino. De his tribus generibus prophetandi. vide Greg. Homil. 1.in Ezechielem prophetam: & hic in hiſce commẽtariis, pagin. 261 col. 1.in fine. Diuini vates.

De ſancta Maria Magdalena. Rogabat Ieſum quidam Phariſæus.

VT cognouit quod Ieſus recumberet in domum Phariſæi, venit ad Chriſtum. Chriſtus vocabat interius quam ſuſcipiebat exterius.pag. 39.col. 1.ante medium. Et ſtatuit me. Sine auxilio Dei non poteſt peccator ſurgere à peccato. Obſerua autẽ quod deum in ſua neceſſitate quæſiuit, ſed de hoc iam diximus in Dominica prima poſt octauam Epiphanię ¶ Cępit rigare pedes. De vtilitate lachrymarũ. pa. 84 col. 2.ante medium. & dic heu. ¶ Capillis capitis ſui tergebat. pa. 73. col. 2.circa finem: Explicans.

De ſancto Iacobo Apoſtolo. Acceſſit ad Ieſum mater.

QVomodo accedendum ſit ad Deum vide pagin. 452.columna. 2. in medio. Oportet magnam. ¶ Poteſtis bibere calicem quem ego bibiturus ſum? pagina. 256.columna. 1.regula antepenultima. Bibere calicem.

In Aſſumptione Virginis Mariæ. Intrauit Ieſus in quoddam.

VNum eſt neceſſarium, lege de hac re pag. 85.col. 2.in medio. Porrò vnum.

In Decollatione ſancti Ioannis Baptiſtæ.

IMpius Herodes tyrannus, & adulter gratulatur & exultat: At Ioãnes vir ſanctiſſimus iniuriam patitur. Quomodo iuſti in hoc mundo damnentur, & de proſperitate impiorum. vide pag. 103.col. 2 ante mediũ Ne ſuccenſeas. ¶ Ioannes arguebat Herodẽ. Veritas dicenda eſt principibus & magnatibus. pa.143.co. 2 in penult linea. Nõ aſcendiſtis. Odit mundus veritatem pag 155. col. 2.circa finẽ Et propheta. & pa. 319. col 1.in priori linea. Niſi Ionas.

In Natiuitate ſacratiſſimæ Virginis Mariæ.

LIber generationis Ieſu Chriſti. pa.15 col. 1. circa initium. Hæc tam ampla. lege quomodo Chriſtus ſit Deus, & homo. vide etiam pa. 50.co. 1.in med. Omnia ſunt. & pagina. 192 columna.2 in fine. eſſe autem Chriſtũ. ¶ Salmon genuit Booz de Raab, contra eos qui de generis nobilitate inaniter gloriãtur, vide quomodo Chriſtus ex Raab Cananea, & ex Ruth Moabitide quę ab impiis idololatris genitę fuerãt, traxit originem. At nihil parentũ obſcuritas obfuit Dauidi, nec Chriſto, neque Sacratiſſimæ eius matri. lege pagin 166 col. 2.circa finem. Pater tuus Amorrhæus, & pa. 252.co. 2.circa initiũ. Oſtendit illis Deus. & pa. 351.col. 1.in fine. Præſtat quidem ¶ Obſerua autem quod nõ ponitur primogenitus in genealogia ſaluatoris, quia Iſrael quia erat primogenitus, vt dicitur Exo. 4 erat abiiciẽdus. lege pa.356 co. 1 ante finem. Viues in gladio.

De ſancto Matth. Apoſtolo & Euangeliſta. Vidit Ieſus hominem ſedentem, &c.

VIdit Ieſus hominem ſedentem in thelonio. De hoc vide fer. quarta poſt quar. Domi. quadrageſ. in verbo, Præteriens Ieſus vidit hominẽ cæcum. ¶ Sequere me. Prius vocat Ieſus Matth. pagina.39.co. 1.in med. Et Statuit. Surgens ſequutus eſt eum. De Chriſti ſequela, vide in feſto S. Andreæ. in fine, & de vanitate ſæculi, & mũdi contẽptu in eodẽ loco. ¶ Miſericordiã volo. pa. 30 co. 1.in fine. Nõ miſit. ¶ Surgẽs ſequutus. Pondera ly ſurgens pag. 38.col. 1.in princip Sta ſuper ¶ Peccatores ad pœnitentiam. vide Dominicã quart. Aduentus. prædicans baptiſmum Pœnitentiæ.

In Exaltatione ſanctæ Crucis.

DE Crucis exaltatione. pa. 194.col. 1.in med. Ego Dominus. ¶ Super euangelium, vbi ait, nunc princeps huius mundi eiicietur foras. pa. 310. colum. 1.in medio. Per hunc draconem. & pag. 426.colu. 1.in priori linea. Apparet autem.

De S. Michaele, & de Angelis.

DE caſu diaboli & de angelis. pag. 303.colom. 2.in med. loquitur ad literam. lege hãc pag. & totum folium ſequens. ¶ Niſi quis humiliauerat ſe ſicut paruulus iſte. pa. 466.co. 1.ante med. Nam in eccleſia.

De ſancto Franciſco. Confiteor tibi pater Domine cæli.

ABſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus. Quomodo deus dicatur aliquid abſcõdere et excœcare & indurare, & cætera huiuſmodi quæ paſſim offendes in ſcriptura ſacra. lege pa. 136.col. 1.poſt mediũ. Audite audiẽtes. & pag 115.col. 2 in fine. Quo enim. Et pa. 155.co 2.ante mediũ. Nec obſtat. & pa. 222.col. 1.circa finem. Pollui eos. & pag 317 col. 1 in medio. Poteſt etiam. pagina. 419. columna. 2. antè med. Huius cæcitatis. Porro ſapiẽtes & prudẽtes huius mundi ſunt, qui apud ſemetipſos ſunt ſapientes. Quomodo autem ſapientia huius mundi ſit ſtultitia apud deum. pagina 48. columna. 1. poſt medium. Quæ maior. & pagina 301.col. 1 poſt medium. in ſapiẽtia; & pa 470 col. 1 propè finem. Oportet enim. Et reuelaſti ea paruulis, hoc eſt, humilibus pa. 45. col. 1.in princ. Confiteor. Lege totam paginã. ¶ Venite ad me omnes qui laboratis, &c. pa 306.co. 2.poſt med. Vocat lege vſque ad contex. ¶ Iugum meum ſuaue eſt. pag. 368. col. 1.in fine. Cum contriuero.

In feſto omnium Sanctorum. Videns Ieſus turbas, &c.

VIdens turbas aſcendit Chriſtus in montem, vnde Eſaias, Super montẽ aſcende qui euangelizas

Sion

Sion.& ad populum. Venite aſcendamus ad montē Domini,& ad domum Dei Iacob. & docebit nos vias ſuas,&c.vide pa.172 col.2. in princip. Illa enim lex. Lege duo folia ſequētia,& pag.192 col 2.in princip. Et ſumam. ¶ Aperiens os ſuum docebat eos pa.516. col.1.ante medium.Hic fluuius ¶ Beati. De beatitudinibus & corū pluralitate in genere,pag.444.col.1. in med.Et octo. Vide etiam de beatitudine opiniones Philoſophorum.pagin. 34.col.1.in med. Pytagoras. Omnia hæc philoſophorū delitamēta deſtruit Chriſtus & damnat dicens: Beati pauperes, &c.ac ſi diceret:tantum abeſt vt beatitudo in his bonis quæ mundus admiratur ſit collocanda, vt in eorū prorſus abiectione ſit poſita. Sed de ſingulis beatitudinibus ſigillatim nunc diſcutiamus. ¶ Beati pauperes ſpiritu, quoniam,&c.De contemptu diuitiarū, & bono paupertatis, vide in pa.93.col.2 in med. Diuitiarū.¶ Beati mites quoniam,&c.De hac terra viuentium quam mites poſſidebunt.pa.145.col.2 circa initium. Nec in terram.& pa.285.col.1.poſt initium. Porrò eum.& pag 453 col.2.in med. Vel ideo.¶ Beati qui lugent, quoniam,&c.Vide de lachrymis pag.441.col.2. poſt med. Qui ſe Deo. ¶ Beati miſericordes, quoniā, &c. pag.180.col.2.circa finem. Et manum egeno.& pag. 199 col.1.circa finem. Panem ſuū.& pag.338.col.2. in princip. Aſſume. ¶ Beati mundo corde,quoniam, &c.vide pa.385.col.1.in medio. Et dabo. ¶ Beati pacifici,quoniam,&c.pag. 87,col.2. poſt medium. Vbi accenderunt. & pag. 118 col.2, in fine. & aſpectus. ¶ Beati qui perſecutionē patiuntur propter iuſtitiam, quoniā,&c.pag 4. col.2.ante med. Permittit aliquādo.& pag.22 col.2.in med. De igne.& pa. 36.col.1. circa med Filii hominis. & pag. 58.col. 2. in medio. Solet Deus.& pag 76.col. 1.ante med. Qui meum.& pag.124.col 1.in fine.Et quemadmodum. & pa.159. col.2.in princip Et cognoſcetis.& pag 191.col.1. ante med. Et ſi.& pag. 196. col 2, in prima linea. Nam pro.& pag. 213 col.1.ante med. Ignis comedit.& pa. 223.col. 2 poſt med. Hinc diſces.& pag 228 col. ante medium.Omne lignum.& pag 256.col.2. in poſtre. linea Hic eſt calix.& pag.339.col 2. ante med. Poteris.& pag. 446 col. 2. ante finem. Si dormiatis inter medios cleros. Hæc authoritas explanatur de perſecutionibus iuſtorum. Obſerua antē non omnes qui patiuntur perſecutionem, beatos eſſe Chriſtum dicere, ſed illos tantum qui propter iuſtitiam perſecutionem patiuntur. Omnia propter Chriſtum agenda ſunt, & ipſum coram oculis habeamus, tam in proſperis quā in aduerſis.pag 64.col 1. circa finē. Quis ea. lege vſque ad contex.& pag 107.col 2. poſt medium. Hoc ſignum. ¶ Beati eritis cūm maledixerint vobis homines.pag.43 col. 2: in vltima linea. Impius poterit.

Finitur proprium Sanctorum.

COMMVNE SANCTORVM.

De Apoſtolis.

DE ſanctis Apoſtolis & Chriſti diſcipulis, vide pag 389.col. 1.in fine.Et adducam. ¶ De nume. Apoſtolorum duodeno.pa. 468.col.2. poſt princip. Hæ duodecim. Lege quæ ſequuntur vſque ad contextū. ¶ In Euangelium de communi Apoſtolorum, quod incipit, Hoc eſt præceptū meum vt diligatis inuicem. & in illud: Hæc mando vobis vt diligatis,&c.De dilectione,vide pag.119 col. 2.in med.per lapidē.& pag. 248.colum.1,in fine. Populi.& pag 273.colum.2.in medio. Omnes.& pag.385.col.2.in princip. & iterū. & pag 436.col.1.in med. Frons hæc.& pa.437.col.1. propè finem.Et marginē.& pag.464 col.2.poſt med. Porta hac.& pag 480.col. 2. in fine. Nam cum. Ignis in altari meo,dicit Dominus,ſemper ardebit.pa.480. col. 2,in fine. Nam cum. ¶ Vos autem dixi amicos,& vos amici mei eſtis. De amicitia vide pagin. 86.col.1. ante med.& quoniam. Amicitia eſſe non poteſt niſi inter bonos, quare inter iniquos diu durare non poteſt.pag.253 col. 2. circa finē. Et ſaturata. ¶ Qui perſeuerauerit vſque in fin. hic ſaluus erit. De perſeuerātia. pa.438.co.2.in fine. Et ante frontes.& pa.440. col.2.poſt med. Per dexterā. ¶In euangel. Ecce ego mitto vos ſicut oues, &c. Ego,emphaſim habet. Ego qui vires vobis præſto, & qui auxilium do, ſum qui mitto vos, pa.4.col.1.circa finē. In te eripiat. Præ. Nō ſe ingerunt ipſi,ſed à Deo mittuntur, pag 40. col. 1. circa princip. Mitto ego. Item qui Deum timet & ſecum habet, nihil aliud timere debet. pag.43. col.2. in medio.quid timet.& pag. 43.col.2. in med. Illud eſt. Ideò Mathatias filiis ſuis dicebat, A verbis hominis peccatoris ne timueritis, quia gloria eius ſicut ſtercus. 1.Mach. 2.De munere prædicatorum, pag.124.co.1. ante mediū. Quaſi viſio,& pag.474.col.1.ante medium. Homines. ¶ Nolite portare virgam, neque calciamenta. Math 10. Hoc eſt, vt hic author interpretatur: Ne concupiſcatis mundi fauorem, pag 312.col. 2,in fine. Pro eo.¶ & ſuper illud quod Apoſtolis ait: Manducate quæ apponuntur vobis. Lege pag. 528 col. 1. circa finem. Hinc deſumpta.

In feſto ſanctorum Euangeliſtarum.

DE excellentia & dignitate Euangeliſtarum, pag. 13 col. 2 ante medium. Exiſtimat. ¶ Euangelium. Miſit illos binos ante faciem ſuā. Binos mittit (vt diuus Gregorius ait in Homilia) propter mutuā charitatem.pag 23 col.2 in med. Currus erat & pag. 27.col. 1.in princip. Pennæ eorū¶.Operari autē pauci.pag 410 col.1. poſt medium. Superbi. ¶ Nomina veſtra &c.pag 145 col.1, circa medium. Volucrunt. & pag 335.col.2.propè finem. Nomina veſtra.

In communi vnius martyris.

QVi vult venire poſt me. Voluntariū obſequiū. Obſequium à nobis exigit Deus: ideo dixit. Qui vult. Neminē cogit. Manet enim vnicuique ſua propria voluntas. vnde Dauid. Voluntariè ſacrificabo tibi Domine.pag 513,colum.2. poſt princip. Et poterat.

¶ Abneget ſemetipſum. De hac abnegatione, pa. 481. col. 2. ante medium. Diximus. ¶ Et ſequatur me. pag. 26. col. 1. in princip. Qui ſequitur me. & pag. 109. co. 1. poſt med. Si Chriſtus. De hac Chriſti ſequela, vide domin. quart. in quadrageſ. ſuper illud: Sequebatur illum multitudo magna. ¶ Qui odit animam ſuam. Quid hic intelligat per animam, vide pag. 352. col. 1. poſt medium. Veneritque. ¶ Qui odit patrem aut matrem. pag. 117. col. 1. circa finem. Non veni. & pag. 320. col. 2. in princip. Et corruent.

Tempore Paſchali.

PRo ſanctis martyribus in tempore paſchali ſuper illud quod Chriſtus ait, Manete in me, vide pag. 119. col. 2. in fine. Deus vocat totat.

In communi plurimorum martyrum.

IN Euangelium, Cùm audieritis prælia & ſeditiones, nolite terreri. De tribulationibus ſanctorum. vide quæ literis mandauimus in ſuperioribus in feſto omnium Sanctorum, ſuper illud: Beati qui perſecutionem patiuntur. ¶ In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. pag. 413. col. 2. in fin. Et percutiam. ¶ In aliud Euangelium quod incipit, Cauete à fermẽto Phariſæorum quod eſt hypocriſis: De hypocriſi vide feriam quartam cinerũ in illud: Cùm ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. Nihil opertũ quod non reuelabitur. Volunt hypocritæ ſua crimina cælare, Sed Deus illa manifeſtabit: Per ea que quis peccat punietur. pag. 263. col. 2. circa. fin. Dedi ſanguinem. ¶ Ne terreamini ab his qui vos perſequũtur. pag. 43. col. 2. in med. Illud eſt. & pag. 147 col. 2. in medio. Cum animas ¶ Animam non poſſunt occidere. De immortalitate animæ egregiè & latè diſputat. pag. 148. col. 2. circa princip. Vt interficerent. Lege totum folium ſequens. ¶ Eum timete qui poſtquã occiderit, habet poteſtatem. pagin. 431. col. 2. poſt med. Poteris. Capilli capitis veſtri. Nonne quinque paſſeres. De Dei prouidentia. pag. 277. col. 1. in principio. Cùm dedero. Curam agit Deus ſuorum. Sicut de Iacob, Ioſeph Helia, & Dauide. pag. 288. col. 1. in fine Filius meus Ioſeph. ¶ Dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini: pagin. 352. col. 2. ante finem. Annunciabis eis. ¶ Gaudete quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis. pag. 113. co. 2. in fine. Atramentarium. ¶ Non veni pacem mittere, ſed gladium. pag. 117. col. 1. circa finem. Non veni.

De Confeſſoribus.

SImile eſt regnum cælorum. Quomodo regnum Dei his rebus terrenis aſſimiletur: vide Dominica quarta poſt octanã Epiphaniæ. Vigilate. ¶ Quomodo vigilandum nobis ſit omni tempore. pag. 24. col. 1. in medio. Nihil eſt. Lege tres col. ſequentes. ¶ Nolite timere puſillus grex. vendite quæ poſſidetis, facite ſacculos. pag. 180. col. 2. circa finem. Et manum egeno. ¶ Nemo accendit lucernam. pagin. 350. col. 2. in med. Non accendunt lucernam. ¶ Si oculus tuus ſimplex fuerit. pag. 485. col. 1. ante medium, Prohibet Deus. De intentione boni operis. ¶ Fidelis ſeruus & prudẽs. De prudentia prælatorum. pag. 358. col. 2. in princip. Solent enim. & pagin. 242. col. 1. circa finem. Hoc eſt præſulis. ¶ In Euangelium vbi narratur parabola de decem mnaas: vbi impii illi dixerunt, Nolumus hunc regnare ſuper nos: lege pag. 265. col. 2. poſt medium. Mundare te. ¶ In parabola de quinque talentis: & mnaas, vbi dicitur quod ſeruus nequam abſconderit talentum, vel mnaam. vide pag. 351. col. 1. circa princip. eorum enim. & pagin. 478. colum. 1. ante med. Finis moralis.

In Euang. Ecce nos reliquimus omnia.

DE mundi contemptu, vide in feſto ſancti Andreæ, ſuper illud: Relictis retibus. Obſerua autem quod non dicit Petrus quod reliquerunt aliqua, ſed omnia. quia propter Chriſtum omnia ſunt relinquenda: quod quia minimè fecerunt Ananias & Saphira inſeliciter obierunt Act. 5. Ideo Dauid: Ad omnia mandata tua dirigebar, Omnem viam iniquam odio habui. In mari rubro omnes Aegyptii periere. Exod. 14. quia Saul non interfecit omnes Amalechitas, ſicut mandatũ acceperat à Domino: punitus fuit & eiectus regno. 1. Reg 12. Iacobus etiam ait: Qui in vno deliquerit, factus eſt omnium reus. De ſanctis parentibus Ioannis Baptiſtæ ait Lucas, quod erant iuſti ante Deum, quod probat dicens. Incedentes in omnibus mandatis & iuſtificationibus Domini, Luc. 1. Euangelicus etiam ille negociator, inuento theſauro & inuenta margarita, & abiit & vendidit omnia. Lege de his pag. 18 col. 1. poſt medium. Poteris hoc. & pa. 25. co. 1. circa finem. Cùm ambularent ¶ Omnis qui reliquerit fratrem, &c. propter me. Propter Chriſtum hæc terrena ſunt contemnenda, alioquin nihil nobis proderit mundi contemptus. plurimi namque philoſophorũ contempſerunt vitam, delitias, & opes, &c. pag. 64. col. 1. circa finem. Quis ea. & pagin. 107. col. 2. poſt medium. Hoc ſignum.

In Euang. Vos eſtis ſal terræ.

SIcut ſale conditur cibus, & præſeruat ſal carnes à corruptione & putrefactione, ſic ſacerdotes & doctores, & prælati bonis exemplis & probatis moribus populum debent inſtruere, ne in vitiorum corruptionem labatur. pag. 49 2. col. 1. poſt med. Veſtibus. Præterea de prælatis & prædicatoribus. pa. 33. co. 1. circa finem. Auriga eſt. & pa. 56. col. 1 ante medium. Speculatorẽ. Ideo in hoc Euangelio prius dixit. Vos eſtis ſal terræ. & deinde, Vos eſtis lux mundi. Oportet vt ſacerdos ſit virtute & ſcientia præditus, ſed primò & principaliter, vt virtutibus innitatur. Lege totum folium ſequens, & vſque ad contextum, De officio & munere doctorum & prædicatorum, pag. 124. col 1. ante med. Quaſi viſio. & pag. 165. col. 2. circa finem. Annuntia. & pag. 216. col. 2. ante mediũ. Huiuſmodi. & pag. 242. col. 2. poſt medium. Hoc eſt ſpeculatoris, vide ſuprà domi. 2. poſt Paſcha. ¶ Non poteſt ciuitas abſcondi ſuper montem poſita. Dignitas prælaturæ oſtendit qualis ſit vnuſquiſque. pag. 418. col. 1. ante med. Sunt enim. Quid verò ſit iſte mons inſinuatur. pag. 478. col. 2. poſt princip. Iſta eſt. ¶ Non veni ſoluere legem, ſed adimplere. pag. 525. col. 2. in medio. Ita enim.

In communi ſanctarum Virginum.

SImile eſt regnum cælorũ decem virginibus. Quomodo ſpiritualia & cæleſtia aſſimilentur iſtis rebus terrenis, vide Domi. quart. poſt octauam Epiphaniæ. ¶ Quinque erant fatuæ, & quinque prudentes. Multa ſunt in cauſa, cur Dominus ſinit impios viuere inter pios. pag. 7. col. 2. in medio In terra Chaldeorum. & pag. 362. col. 1. in med Solet etiam & pagin. 451. col. 1. circa finem. Quam ob cauſam. ¶ Vigilate itaque.

ſtaque. Quomodo vigilandum. pag 24.col. 1. in medio. Nihil eſt. lege tres columnas ſequentes.

In commun Viduarum.

Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito in agro. Cur regnum cælorum his rebus externis ſimile eſſe dicatur, vide in Dominicam quartam poſt octa. Epiphaniæ. ¶ Sagenæ miſſæ in mari, Et ex omni genere. impios ſinit Deus viuere inter pios. vide hic in communi virgi. Quinque erāt fatuæ, & quinque, &c. ¶ Vendidit omnia, & emit agrum ſiue margaritam. De mundi contemptu, lege in feſto ſancti Andreæ in verbo. Relictis retibus. Quomodo autem non ſatis ſit vendere aliqua, ſed omnia, ita vt nihil ſibi retineat verus Chriſti ſeruus & fidelis mundi contemptor. vide quæ ſcripſimus in Euangelium. Ecce nos reliquimus omnia. ſuper ly, omnia.

In Dedicatione Eccleſia.

DE dedicatione Eccleſiæ. pag. 380 col. 2. poſt princip. Ante Babylonicam. & pag. 455. col. 1. circa prima. Erit nomē. Lege vſque ad contextum. & pag. 477 col 2 in medio. Dent operam. Quantum verò malum ſit in templum peccare. pa. 301. col. 1. in fine. Et Iezonias ¶ Super Euangelium, Vidit Ieſus Zachæum. pag 147. col. 1 in medio. Accipitur. & pagin. 168 col. 1 in princip Tranſiens. Prius Chriſtus venit ad peccatorem & reſpicit illum, quam peccator veniat ad Chriſtum. pag. 391. col. 1. circa finē. Et merito. ¶ Zachæus feſtinans deſcēdit. De feruore quo Deo eſt ſeruiendū. vide in die natalis Chriſti ſuper illud, Paſtores venerunt feſtinantes. ¶ Murmurabant quod ad hominem peccatorem diuertiſſet. De murmuratoribus & detract. pag. 243. col. 2. in medio. Viri detractores. & pag. 249. col. 2. poſt medium. Viri.

Pro mortuis ſeu in funere defunctorum.

EGo ſum reſurrectio & vita. pag. 176. col. 2. poſt med. Non eſt Deus. & pag. 198. col. 1. poſt med. Ecce omnis. & pagin. 200. col. 2. circa finem. Vita viuet. & pag. 337. col. 1 ante med. Si bi pro. & pa. 395. col. 1. in princip. Et vixerūt. ¶ Omnis qui viuit & credit in me pag. 394. col. 2. ante med. Et ingreſſus eſt. Deſcendi de cælo non vt faciam voluntatem meam. Ioan. 6. vide paginam 27. col. 2 poſt medium. Sermonem. ¶ Quomodo mortui ſunt plorādi. pagina 266. col. 1. circa finem. Et tamen præcepit. Lege. 2. colum. ſequen. & pag 302. col. 2. circa finem. Leua planctū. De hominis miſeria & breuitate huius vitæ, lege quæ ſcripta ſunt in feriam quartam cinerum ſuper illud, Memento homo quia cinis es, &c.

In Letaniis ſiue rogationibus & petitionibus.

DE petitionibus in illud orationis Dominicæ, Sanctificetur nomen tuū. Exponitur locus iſte, pag. 383. col. 2. in medio. Et ſanctificabo. & pag. 454. col. 1. poſt med. Accipitur hic. ¶ Pro pluuia petenda, aut tempore famis, vel peſtis. pag. 77. colum. 1. in medio. Quando miſero. Percutit Deus terrā ſterilitate propter peccata populi ſicut tempore Achab, & Iezabelis, multis etiam aliis calamitatibus ferit. pag 88 col. 2. ante med. Eodem modo. ¶ In Euangelium vbi ait: Quis veſtrum habebit amicum? Expēde quod in ſingulari numero dixit amicum, & non amicos: & etiam dixit quis, vt inſinuet quam rarus ſit, qui vnicum habet fidelem amicū. pa. 86. co. 1. ante med Et quoniā ¶ Si perſeuerauerit pulſans. De perſeuerantia vide paginam 438. col. 2. circa finem. Et ante ſtrontes. & pag. 440. col. 2. poſt medium. Per dexteram. Quid poſſit oratio iuſti aſſidua. pag. 144. colum. 1. ante medium. Se debeat opponere.

Elenchus in Euangeliorum enarrationibus
optatum hic ſortitur exitum.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

APPROBATIO FRATRIS IOANNIS DE TOBAR VIRI doctiſsimi, Prioris ſanctæ Mariæ de Atocha, ordinis Prædicatorum.

EGO frater Ioannes de Tobar Prior conuentus ſanctæ Mariæ de Atocha, apud Matritum iuſſu Regij ſenatus, qua cura & diligentia potui, perlegi hunc librum, qui inſcribitur commentaria fratris Hectoris Pinti Luſitani Hieronymiani in Ezechielem Prophetam, in quo tantum abeſt vt aliquid inuenerim contrarium bonis moribus, aut fidei Catholicæ: quin totus ille redolet Chriſtianam pietatem, & vbique ſanam atque orthodoxam fidem tuetur, præſertim contra huius temporis hæreticos. Explicat hic author ſenſum literalem Prophetæ, ex quo depromit moralem intelligentiam ad animos à flagitiis abducendos, & ad veram honeſtatem excitandos. Inde ſe aliquando erigit ad ſenſum allegoricum, in quo altiſſima Dei myſteria ſole ipſo ſplendidiora exponit. Multa affert diuinarum literarum loca, ex Latinis, Græcis, & Hebraicis verſionibus explicata: multa ex ſanctis Doctoribus, aliiſque variis authoribus, tam antiquis quàm recentioribus teſtimonia ingenioſè contexta, multa ſalutaria documenta ex intima philoſophia deprompta, multas ſimilitudines pulchras & aptas ſubtiliter inſertas, multa denique ex omnium doctrinarum genere ſtylo quodã graui diſtincto & eleganti, (& vt vno verbo dicam) Ciceroniano explanata. Quare digniſſimum eſt vt liber hic eruditiſſimus prælo mandetur. iuuabit enim mirum in modum ſtudioſos ſacrarum literarum, & diuini verbi declamatores, & concionatores. Hæc eſt mea cenſura, cui ſubſcripſi. Die 29. Septembris, anno à virginis partu. 1567.

Frater Ioannes de
Tobar Prior.

APPROBATIO FRATRIS ANTONII DE Sancto Dominico viri doctiſsimi, in Vlyſsiponenſi collegio ordinis Prædicatorum primarij ſacræ theologiæ Profeſſoris.

PERLEGI *totum hoc opus mandante reuerendo Patre magiſtro, Fratre Franciſco Foreyro, cui à ſereniſſimo Cardinale cura hac commiſſa eſt: digniſſimumq́ exiſtimo, quod prælo mandetur, non ſolùm enim nihil continet, quod ſanæ ac orthodoxæ fidei aduerſum ſit, ſed quod plurimum poſſit iuuare ſacræ ſcripturæ ſtudioſos, & illos qui ad populum conciones habent, eſt enim plenum admirabili eruditione, & Chriſtiana pietate*

Frater Antonius de
ſancto Dominico.

FVIT hic liber examinatus & approbatus, ab illuſtri viro Domino Georgio de Almeyda, ordinario Vliſbonenſis digniſſimo, & ab admodum reuerendo patre fratre Franciſco Foreyro inquiſitore & librorum cenſore integerrimo, & ex eorum facultate & decreto, typis mandatus.

Dominus Georgius
de Almeyda.

Frater Franciſcus
Foreyro.

EGO *Frater Hieronymus à Pauia Prior monaſterij Bethlehemitici, & prouincialis ordinis Diui Hieronymi regni Portugaliæ, do facultatem, vt hic liber fratris Hectoris Pinti fratris noſtri ordinis mandetur typis, quòd ſit verè doctus, pius, & vtilis. Datũ in noſtro monaſterio de Bethlehem die 18. Iunij, anno à Virginis partu. 1567.*

Frater Hieronymus à Pauia.
Prior & Prouincialis.

FINIS.

TYPIS DANIELIS VERVLIET.
1582.

Jhs Ma
sursum corda.